
0067379XXXX



ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5.



PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M.DCCC.LXVII

ACTA
SANCTORUM

Ex Latinis et Græcis aliarumque gentium Monumentis, servatâ primigeniâ veterum
. Scriptorum phrasi

COLLECTA, DIGESTA, COMMENTARIISQUE ET OBSERVATIONIBUS

ILLUSTRATA A

J. STILTINGO J. M., C. SUYSKENO, J. PERIERO P. M.,
C. BYEO, J. BUEO

OPERAM CONFERENTE

JOSEPHO GHESQUIERO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

OCTOBRIS TOMUS PRIMUS

QUO DIES PRIMUS ET SECUNDUS CONTINENTUR



PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1866



F. Wagenschon Pinx: 1764

C. F. Fritsch Sculp: Amsterd.

MARIA CAROLINA,

ARCHIDUX AUSTRIÆ, etc.

MARIÆ CAROLINÆ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, CROATIÆ, SLAVONIÆ, DALMATIÆ, HIEROSOLYMÆ,

ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, LUXEMBURGI, LIMBURGI, SILESIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, COMITI FLANDRIÆ, HANNONIÆ, NAMURCI, TYROLIS, GORITIÆ ETC.

Anni septuaginta jam elapsi sunt, SERENISSIMA ARCHIDUX, ex quo Opus nostrum de Actis Sanctorum sub Augustissimæ Domus Tuæ felicibus auspiciis ac munifico patrocinio incolume stetit, atque eo interim tempore in lucem prodierunt menses quatuor, nimirum Junius, Julius, Augustus et September, viginti octo volumina complexi, omnia ejusdem Augustissimæ Domus Principibus dicata, eorumque magnis Nominibus non minus in tutelam, quam in eximium decus et ornamentum insignita. Inchoamus nunc ultimum anni sacri trimestre, cujus primitias, tomum scilicet

scilicet primum Octobris, qui totius Operis septimus supra quadragesimum est, ex Augustissimæ Matris Tuæ, SERENISSIMA ARCHIDUX, nostræ vero Clementissimæ Dominæ ac munificentissimæ Fautricis, nutu ad pedes Tuos venerabundi deferimus; certo confisi, fore ut, quod ex Materno munere non potest non Tibi esse gratissimum, ex avita quoque in Cælites pietate placido vultu animoque excipias volumen, quod mirabilia Omnipotentis Dei in Sanctis suis, præmiaque virtutum enarrat. Orta enim es iis Majoribus, iis Parentibus genita, apud quos virtus suo semper in pretio fuit, manetque suus Sanctis honor delatus; educata es in illa aula, in qua religio et pietas mirabili avitoque fœdere cum summa rerum potentia et majestate suaviter concordant. Nec vero nescis, quam validos ad virtutem stimulos Sanctorum exempla addant virtutis amantibus; quantum, inquam, ad æmulationem valeat eorumdem commemoratio, quæ et illius exercitium tum ipso plurimorum usu, tum pulchritudine sua, tum præmiorum magnitudine commendant. Patieris igitur, ut confidimus, SERENISSIMA ARCHIDUX, nos de more quædam hic ex eodem volumine debita cum veneratione delibare, quæque in eo prolixius exposita sunt, brevi quodam compendio perstringere. Solum duos primos Octobris dies percurrit, nec plures, quam viginti septem utriusque sexus, varii ordinis, variarumque regionum Sanctos Beatosque nominatim exhibet, præter manipulos Martyrum, qui in diversis orbis terrarum partibus fidem Christo Domino datam fuso sanguine suo probarunt. Ut ab Augustissimæ Matris Tuæ ditionibus ordiamur, Tornacenses in Flandria primo hujus mensis die celebrant *Piatum* presbyterum, apud Beneventanos quidem in Italia natum, sed qui sæculo tertio æræ Christianæ, relicta patria, ad prædicandum divinum Evangelium in hodiernam Flandriam venit, et Tornacenses vicinosque a fœda inanium deorum superstitione ad unius veri Dei cultum et Christiana sacra adduxit, ac denique apostolicos labores glorioso martyrio coronavit. Corpus ejus Seclinii, quod Tornacensis

censis diœcesis vicus est, ubi ille passus creditur, primo sepultum, alter Belgarum apostolus Eligius sæculo septimo invenit, ac honorificentius pro meritis collocavit. Gandavum, altera Flandriæ Austriacæ civitas et caput, eodem die suum colit *Bavonem,* alio nomine dictum *Alloynum,* cui ipsa non parum suæ amplitudinis et splendoris debet. Eximia hujus viri humilitas et spontanea sui corporis afflictio in statu monastico, tanto mirabilius fulserunt, quanto ille illustriori stirpe natus, quanto majori potentia præditus, quantoque amplioribus fortunæ bonis instructus fuerat, ac molliori vitæ inter affluentes aulæ delicias assuetus vixerat. Creditur scilicet *Bavo* beatis Pippino Landensi ejusque conjugi Ittæ seu Idubergæ, ex quibus per sanctam Beggam filiam Carolovingica Francorum regum stirps procreata fuit, vel certe alterutri, sanguine junctus fuisse. Tam illustri generi pares opes, potestatem ac munia obtinebat in Hasbania, provincia seu comitatu Brabantiæ contiguo, ut nihil ei defuisse videatur eorum, quæ mortales solent in hac vita vehementer expetere. Verum hæc fortunæ bona, quibus aliquando male fuerat abusus, post mortem conjugis suæ in pauperum alimoniam divinumque cultum impendit, ac mundo penitus valedixit, clero primum, ac deinde monachis adscriptus in monasterio Gandensi, ubi arctæ inclusus cellæ, seu verius ergastulo, post stupenda humilitatis ac pœnitentiæ exempla migravit in cœlum, tanto major se, quanto virtus præstat fortunæ opibus, quanto præcellunt æterna perituris, cælestia terrenis, divina humanis. Hinc coævus illi sanctus episcopus et martyr Livinus, et ipse quoque Gandensium patronus, *Bavonem* in epitaphio, quod ipsi conscripsit, sic allocutus est:

Qui patriæ rector, spes gentis, gloria regni,
Magnorum primus qui modo magnus eras;
Non quia magnus eras, te gloria magna beatum,
Sed contempta decus gloria magna facit.

Et vero meritis ejus respondit etiam in terris gloria miraculorum, cultusque insignis, maxime Gandavi, ubi cathedralem

dralem ecclesiam sibi sacram habet, qualem etiam habuit Harlemi in Hollandia, dum res Catholica ibidem integra stetit. Scilicet nec falli potest nec fallere æterni Verbi promissio : *Qui se humiliat, exaltabitur.* In Materno quoque Belgio, SERENISSIMA ARCHIDUX, Villarii, quod Ordinis Cisterciensis abbatia est in Brabantia, sæculo duodecimo floruit *Godefridus,* ad quam ille sanctioris disciplinæ desiderio incensus se contulerat ex Coloniensi S. Pantaleonis Benedictino monasterio, quamque vivens ac moriens illustraverat, hodieque sacris suis mortalibus exuviis beat. Mediolanensem in Insubria archiepiscopatum sancte strenueque rexit *Thomas* tempore Caroli Magni, cujus regiam prolem Giselam sacro fonte expiavit. Comensem in eodem ducatu Mediolanensi episcopalem cathedram sæculo septimo tenuit Joannes, hujus nominis secundus, qui pro fide Catholica adversus Arianos præclare certasse legitur. Mediolani item quiescit corpus *Diateriæ,* virginitatis laurea donatæ. Hactenus de aliquibus Sanctis Beatisque Austriacarum ditionum, quorum gesta in hoc volumine exponuntur. E Galliæ Sanctis in eodem prolixe memorandus venit magnus ille Francorum apostolus *Remigius,* divino munere ex senibus parentibus natus, ut afflictam Ecclesiam Dei inopinata numerosæ gentis Francorum cum Rege suo Clodoveo accessione recrearet, totique Galliæ esset saluti. Ad Gallias quoque pertinet illustre par fratrum, *Leodegarius* et *Gerinus,* quorum ille episcopus Augustodunensis fuit, hic laicus comes, ambo natalibus ac virtute conspicui, ambo magnis muneribus in aulis Regum Francorum functi, ambo pro justitia et æquitate tuenda ab impotenti Majori domus Ebroïno multa dira passi et necati. Longior sim, si singulos Gallorum, aliarumque gentium Sanctos Beatosque, quorum acta hic tomus enarrat, vel brevi elogio commendare velim. Invenient in illo Heroës suos in Italia Romani, Veneti, Beneventani; in Hispania Ilerdenses, Ulyssiponenses in Lusitania, Herefordienses in Anglia; in Oriente Constantinopolitani, Antiocheni, Nicomedienses, Sebastopolitani, et Tomitani

mitani in Mœsia Inferiori. Sunt inter illos sanguine suo purpurati Martyres, sunt præstantes pietate ac doctrina Antistites, sunt virtutibus clari abbates, Presbyteri, Diaconi, sunt virgines ad cælestis Agni nuptias admissæ. Horum omnium seriem claudit *Thomas,* Herefordiensis episcopus in Anglia, ex illustri Cantiluporum familia natus, quem sua insignis eruditio, nesciaque assentationis virtus, et summa regni præclare ab eo gesta munia, duobus Angliæ regibus, ac bonis fere omnibus, magnis æque ac infimis, dum vixit, charum et venerabilem reddiderunt; sanctimonia vero trigesimo octavo post obitum anno innumeris clarum miraculis ex summi Pontificis decreto sanctorum Confessorum albo inscripsit. Porro, si quando Tibi, SERENISSIMA ARCHIDUX, libuerit illorum Acta legere, jucundam in iis virtutum varietatem invenies. Quamvis enim multæ virtutes sint omnibus Sanctis communes, sunt tamen etiam multæ, quibus alii aliis clarius fulserunt. Nimirum mireberis in his heroicam in divina fide constantiam, promissis, minis, tormentis, ipsa morte frustra impugnatam; in illis invictum animi in administranda justitia explendoque suo officio robur, quod nec adulatio, nec iniquæ preces, nec splendida oblata munera, nec reverentia optimatum, nec metus frangere aut emollire potuerunt. Docebunt alii in honorum culmine servare Christianam humilitatem, in prosperis modestiam, in adversis animi æquitatem inque Deum fiduciam, inter delicias temperantiam. Commendabunt alii castæ mentis splendorem, alii mansuetudinem in delinquentes, misericordiam in egenos; alii pietatem, alii munificentiam in Dei cultus augmentum, ac quæcumque demum virtutes nos mortales Deo gratos, hominibus charos, atque inter ipsas hujus vitæ calamitates quodam modo beatos reddere possunt. Si deinde mentis oculos ad præclare factorum præmia convertamus, accedent novi stimuli ad æmulandum ea, quæ cultoribus suis ineffabilem in cælis gloriam, debitamque venerationem in terris promerentur. Vere scilicet dixit Apostolus: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram glo-*

riam,

riam, quæ revelabitur in nobis : vere item Vates regius : *Nimis honorificati sunt amici tui, Deus : nimis confortatus est principatus eorum.* Omittimus plura, quia novimus, nos sermonem habere ad ARCHIDUCEM AUSTRIÆ, cui et virtutis pretium et præmium dudum perspecta sunt, et studium ex avita pietate hereditarium. At nostrum certe est, Deum Ter Optimum Maximum, cujus gloria in Sanctis ejus celebratur, enixis precibus suppliciter rogare, ut Augustissimam Matrem Tuam, Reginam Apostolicam, cujus perpetua munificentia Sanctorum Acta vulgamus, una cum Augustissimo Fratre Tuo, afflicti Imperii solatio, Teque ac Serenissimis Fratribus ac Sororibus Tuis quam diutissime incolumem felicemque conservet, ad sui sancti Nominis gloriam, Ecclesiæ tutamen, Imperii splendorem, omniumque Augustissimæ Domus regnorum ac ditionum felicitatem. Ita ardentissimis votis precamur

SERENISSIMA ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi Clientes

CONSTANTINUS SUYSKENUS
CORNELIUS BYEUS
JACOBUS BUEUS
JOSEPHUS GHESQUIERUS
Societatis Jesu.

SYNOPSIS

SYNOPSIS

TOMI PRIMI

DE ACTIS SANCTORUM

OCTOBRIS.

Cur tomus hic, qui totius Operis quadragesimus septimus est, biennio fere serius, quam alii solnere, in lucem prodeat, fecit acerba nobis mors Stiltingi ac Perieri, quorum Elogia damus. Ad calcem tomi subduntur Ephemerides atque Index Sanctorum ac Beatorum omnium, de quibus actum est in mensibus Julio, Augusto et Septembri, atque insuper alter Index in totius Operis nostri Tractatus præliminares. Quo consilio id factum sit, eorum collector Josephus Ghesquierus, nobis additus socius, docebit. De Sanctis Beatisque duorum primorum dierum Octobris (nam hos solos tomus ipse complectitur) quorum gesta referimus, in tres classes de more divisis hæc breviter annotamus eo ordine, quo sunt recensiti.

EX STATU ECCLESIASTICO

Primus occurrit *Piatus* aut *Piato*, presbyter martyr, patria Italus, sed Tornacensium in Flandria apostolus. Dedimus Hymnum a Fulberto Carnotensi de illo scriptum, Actaque ab anonymo, non satis antiqua quidem, sed ceteris meliora et hactenus inedita. De possessione corporis illius, quod S. Eligius Seclinii in diœcesi Tornacensi invenit, cum Secliniensibus litigant Carnotenses. Constantinopoli floruit, obiitque *Romanus* diaconus, a sacris hymnis, quos plurimos composuit, cognominatus *Melodus*, ceteris gestis parum notus. Celeberrimus est *Remigius* Remorum antistes, qui Francorum gentem, baptizato rege Clodoveo, ad Christiana Sacra adduxit. Primigeniæ Vitæ jactura multas nebulas illius gestis offudit. Nec ad eas pellendas sufficit ejusdem Vitæ qualecunque compendium, eodem sæculo VI, quo *Remigius* obiit, a celebri Venantio Fortunato compositum. Multo minus ad id valet Vita longe prolixior, sæculo IX ab Hincmaro Remensi præsule scripta, fabulisque respersa. Utramque dedimus; sed posteriorem multis longisque sermonibus, ad Historiam nil pertinentibus, diminutam. Præterea dedimus varias corporis translationes et Appendicem de aliquot miraculis. De gestis quoque illius, chronotaxi ac gloria posthuma prolixe egimus in Commentario prævio. Presbyter fuisse creditur *Vulgisus*, cujus corpus honoratur in Francia in Firmitate Milonis. Hujus cultus certus est, gesta incerta. Non satis constat, an episcopus fuerit *Wasnulphus* Scotus, qui in Hannonia vitam monasticam egisse perhibetur. Corpus ejus quiescit Condati. Cultum *Thomæ*, Mediolanensis archiepiscopi, probavimus. Gestis illius, quæ pauca noscuntur, accensenda non est coronatio Caroli Magni ejusque filii Pipini, nec Ambrosianorum rituum per miraculum defensio. *Modestus* levita et martyr Romanus, cujus non nisi sublestæ fidei elogium habemus, colitur Beneventi propter corpus ejus sæculo VI exeunte illuc allatum. *Leudomerus* vel *Leodemirus* Lemovicensis in Gallia fratri suo S. Elaphio in episcopatum Catalaunensem suffectus est. Vitam *Leudomeri* videtur scripsisse Stephanus, S. Urbani apud Catalannos abbas sæculo XI. Si hæc eadem sit cum illa, quam damus, emendatione eget. Fabulosa sunt Acta *Sereni* presbyteri, in prioratu Cellæ in Campania Galliæ culti; data tamen, ne frustra pro fabulosis habita dicantur. Latent etiam gesta *Joannis*, ejus nominis secundi episcopi Comensis in ducatu Mediolanensi, qui adversus Arianos strenue certasse dicitur. Multo plura certioraque novimus de *Leodegario* episcopo Augustodunensi ac martyre sub Majore-domus Ebroïno. Duas ejus Vitas dedimus, unam auctore anonymo, monacho Augustodunensi, alteram Ursino, Priore ac forte abbate Locociacensi, utroque coævo. In Commentario prævio gesta *Leodegarii* ad chronotaxim reducta et gloria posthuma diligenter exposita sunt. *Thomas* Herefordiensis in Anglia episcopus, ecclesiæ suæ causam apud Apostolicam Sedem acturus, obiit in Hetruria. Caro ejus apud Urbemveterem in ecclesia S. Severi sepulta: ossa in Angliam ad sedem suam relata. Gesta præstantissimi Viri illustravimus ex apographo Romano processus canonizationis ipsius, ex quo etiam dedimus pro compendio Vitæ juratum testimonium Richardi de Sweinfeld, olim in obsequiis ejusdem, tunc vero in episcopatum successoris. Subjecimus etiam multa miracula ac beneficia in eodem processu relata. Joannes XXII

 Papa

Papa illum Sanctorum confessorum catalogo adscripsit.

EX STATU MONASTICO.

Corpus *Virili* abbatis honoratur in monasterio Legerensi S. Salvatoris in Navarra, sed gesta ejus latent, imo et ipsum, in quo floruit, sæculum. Obscura etiam sunt acta *Sulini* abbatis, quem aiunt ex Cambria venisse in Armoricam et in diœcesi Macloviensi habitasse, ubi in vico sui nominis quiescit. *Bavo*, alias *Alloynus*, in Hasbania natus, genere opibusque clarus, sed mundi contemptu illustrior, post obitum unicæ conjugis suæ, ex qua S. Adeltrudem genuit, a S. Amando in ecclesia castri Gandensis attonsus in clericum est, ac deinde ibidem monachum professus, post admiranda pœnitentiæ edita exempla sanctissime obiit. Hæc aliaque multa in Commentario prævio illustrata suisque temporibus adscripta habes. Celeberrimi Viri tres Vitas dedimus. Primigenia auctorem habet anonymum, verisimillime monachum Gandensem, coævum, aut certe admodum antiquum. Secundam ex prima metricam fecit anonymus alter, non posterior sæculo decimo. Tertiæ auctor est Theodoricus abbas Trudonopolitanus, qui sæculo XI primam stilo expolivit, nec sine erroribus interpolavit. Amplam quoque materiam suppeditavit gloria illius posthuma, mox ab obitu ejus ad præsens usque tempus deducta, maxime apud Gandenses, quorum ille patronus est, et ubi ecclesiam cathedralem suo nomine insignitam habet, quam etiam habuit Harlemi in Hollandia. Subjiciuntur demum libri tres miraculorum, sæculo X conscripti. Menologia Græcorum docent, *Michaëlem* et triginta sex monachos passos esse prope Sebastopolim, pro qua alii Sebastam non recte reposuerunt. In Græcia floruit *Theophilus* monachus pro defensione sacrarum iconum a Leone Isauro relegatus. *Berigisus* in hodierna ditione Leodiensi natus et sub S. Trudone educatus Sarchinii, canonicus Regularis fuisse videtur. Apud Pipinum Heristallum et Plectrudem sacellani munere functus, ex eorumdem munificentia monasterium in Sylva Arduennensi (ubi nunc est monasterium S. Huberti titulo celebre) exstruxit, eique primus abbas præfuit. Vita data nequit multum auctoritatis habere. Circa finem sæculi XII vel initio sequentis obiit *Godefridus* presbyter et sacrista monasterii Villariensis in Brabantia, Ordinis Cisterciensis, ad quod ex severioris disciplinæ desiderio se contulerat ex Coloniensi S. Pantaleonis monasterio Benedictino. Vita illius ex anonymo monacho Villariensi data est. Herdæ in Hispania Tarraconensi canonicus erat *Berengarius*, quando sacro Prædicatorum Ordini aggregatus fuit; in quo virtutibus splendens, ad ejusdem civitatis episcopatum electus est; idque muneris a Deo deprecans, ante consecrationem confirmationemque excessit e vivis. Gesta ejus ignorantur, corpus ibidem in ecclesia cathedrali honoratur. Ad hanc classem forsan referendus est *Remedius* aut *Romedius*, eremita, ut creditur, in diœcesi Tridentina, cultuque celebris. Difficile tamen dictu est, quis ille fuerit. Unus et alter putarunt, hoc nomine ibidem coli S. Remigium Remensem. Sed ex adjunctis hæc opinio nobis improbatur. Aliam conjecturam dedimus.

EX STATU SECULARI.

In hac classe fere omnes sunt martyres. Ulyssipone in Lusitania passus est *Verissimus* cum sororibus suis *Maxima* et *Julia*, quorum corpora ex veteri sua ecclesia ad novam intra civitatem transtulit Joannes II, Lusitaniæ rex. Usuardus *Arctam* cum Sociis DIV martyrio Romæ coronatum annuntiat. De numero locoque non satis constat. Ex solis item Martyrologiis notus est alter martyrum manipulus, ex quo certi sunt *Priscus, Crescens*, aut *Crescentius*, et *Evagrius*: ceterorum nomina ex Hieronymianis recensuimus. Forte prædicti *Evagrii* corpus translatum in Hispaniam est. De *Fremerio* aut *Fermerio*, ignoti temporis martyre, qui sui nominis abbatiam habet in diœcesi Vasatensi in Gallia, utcumque dubitari potest, an diversus sit a synonymis, aliis diebus alibi cultis. In Martyrologiis rursum recensentur *Primus, Quirillus* aut *Cyrillus*, *Pitinus*, *Pontius*, *Leo*, *Gaianus*, *Secundianus* aut *Secundarius*, alter *Secundianus*, *Plato* vel *Platio* et *Leontius*; quorum tres primi Antiochiæ passi sunt, reliqui forsan alibi. Incompertum est, an per innumeros martyres, qui cum *Eleutherio* Nicomediæ in Bithynia annuntiantur, non indicentur omnes, qui in persecutione Diocletianea ibidem coronati fuerunt. De *Lizerio* martyre Romano nihil novimus præter cultum Venetiis, quo ante annum CMXLVIII translatus fuit. Martyribus etiam accensetur vir illustris *Gerinus*, mandante Ebroïno, lapidatus. De hoc et fratre ejus *S. Leodegario* simul egimus.

EX SEXU FEMINEO.

Præter jam nominatas inter martyres solum tres hujus sexus, easque virgines, hic tomus complectitur. *Germana* in prioratu ab ea dicto prope Barrum ad Albam in Gallia culta, virginitati lauream martyrii addidit, a Wandalis, ut ferunt Acta, occisa. *Euriela* virgo dicitur fuisse soror S. Judicaëlis regis Armoricorum, colitur que in diœcesi Dolensi, in ecclesia parochiali illi sacra. Obscurior est memoria *Diateriæ* virginis, cujus corpus Mediolani quiescit in ecclesia S. Victoris, ad quam illud S. Carolus Borromæus transtulit anno MDLXVII.

FACULTAS

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ,

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 *Decembris* 1692, *et* 19 *Julii* 1694, *Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obteata et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet : cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis ;*

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Laurentio Ricci, concedo Petro Joanni vander Plassche *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum primum de Actis Sanctorum Octobris, collectis et illustratis a Joanne Stiltingo P. M., Constantino Suyskeno, Joanne Periero P. M., Cornelio Byeo, Jacobo Bueo, Operam conferente Josepho Ghesquiero, Societatis nostræ presbyteris Theologis. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ 28 Septembris* MDCCLXV.

PETRUS WAUTYER.

SUMMA PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Apostolicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Constantini Suyskeni e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat : qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die XXVI Septembris anno MDCCLIII.

Signat J. H. HENRICY.

Et ego Constantinus Suyskens Societatis Jesu, permitto Petro Joanni vander Plassche, ut Tomum primum de Actis Sanctorum Octobris, nostro permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antverpiæ 28 Septembris MDCCLXV.

APPROBATIO

APPROBATIO ORDINARII.

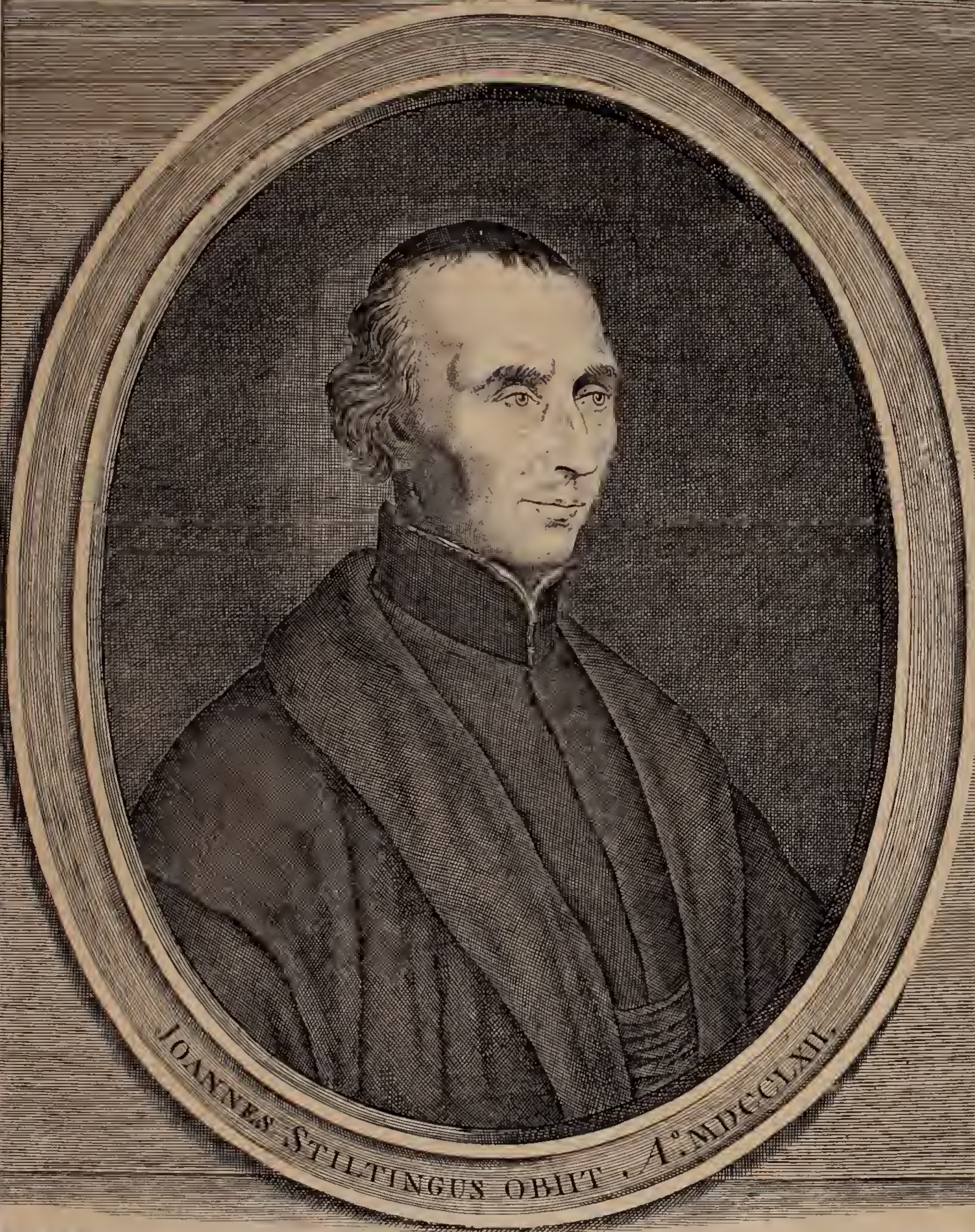
Adversus soliditatem Ecclesiæ Catholicæ super Petram ædificatæ portæ inferi non prævalebunt. Procul itaque aniles fabulæ, quibus potestas tenebrarum abutitur, ut indefectibilem Ecclesiam labefactare et Petri Naviculam, tamquam totidem fluctibus procellosis, obruere nititur, dum eas per indiscretos zelatores, ut veras et ab Ecclesia probatas venditare et promulgare non cessat : Novit enim Christiani Nominis hostis infensissimus, transfigurans se in Angelum lucis, per speciem pietatis incautos decipere, ut tamquam ad Religionem spectantes amplectantur et sustineant, quas vel mediocriter in historiis versati ut confictas fabulas dignoscunt; unde et heterodoxi desumunt argumenta, quibus aversionem ab Ecclesia sancta Dei suis instillent, eamque abominantur : inde talia ac tanta in acatholicis præjudicia, ut difficillimum sit (expertus loquor) illis persuadere, quod omnes probe instructi Catholici rejiciant fabulas illas, quales doctissimo Opere impugnavit R. P. Daniel Papebrochius, ejusque Socii Hagiographi, in hoc unum collimantes, ut undique eruderata illustrataque certæ antiquitatis monumenta publici juris faciant, qui vera a falsis, certa ab incertis secernentes protestantur, neque suis aliorumve relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ ab hominibus errori obnoxiis scriptæ. Tomum primum mensis Octobris continentem duos primos dies eodem spiritu elaboratum a RR. PP. Joanne Stiltingo P. M., Constantino Suyskeno, Joanne Periero P. M., Cornelio Byeo, Jacobo Bueo, operam conferente Josepho Ghesquiero Societatis Jesu presbyteris, dignum censeo, qui cum præcedentibus 46 tomis lucem videat. Datum Antverpiæ 28 Septembris 1765.

J. F. DE BRUYN S. T. L. Seminarii Episcopalis Præses, Cathed. Ecclesiæ B. M. V. Canonicus Graduatus, Pœnitentiarius, Examinator Synodalis, librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve hic relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem ante hunc primum tomum Octobris denuo protestamur.

ELOGIUM



P·IOANNES STILTINGUS S·I.

OBIIT XXVIII FEBRUARII ANNO MDCCLXII ÆTATIS LX·

Curâ Sollerius, Scriptis Papebrochius alter,
Lustris quinque, tomis edidit Acta decem.

I. Fruyters f.

ELOGIUM

REVERENDI PATRIS

JOANNIS STILTINGI

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU, ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ,

Auctore Jacobo Buco ejusdem Societatis presbytero.

CAPUT I.

Stiltingi natales, studia, gesta in Societate, donec Museo Hagiographico nomen dedit.

Ereptum anno 1762 e vivis P. Stiltingum,

Quanta sit rerum temporumque vicissitudo, si quis alius, luculente nos docuit annus a partu Salute MDCCLXII Museo nostro sic luctuosus, ut nullus magis. Continuandis Sanctorum Actis solita contentione, industria, fructuque Bollandiani Patres corpore juxta ac animo vegeti insudabant; cum geminum, idque gravissimum Museum Antverpiense vulnus accepit; alterum quidem, cum P. Joannes Stiltingus Musei senior, alterum vero cum P. Joannes Periorus annis jam pluribus in eodem pariter pulvere præclare versatus, paucorum mensium intercapedine, sic disponente Providentiæ divinæ arbitrio, in vivis esse desierunt. Ea sunt de Opere nostro utriusque merita, ut, si utrinsque virtutes, resque præclare gestas præter morem institutumque Majorum nostrorum silentio prætereamus, de ingrati animi vitio, nec injuria, arguamur; et tum nobis ipsis, tum ceteris, quibus propositum fuerit eorum vestigia ingredi, defuisse videamur. Suum enim id, propriumque habent viri magni, ut exemplis suis incendant eos, qui audiunt, et ad imitationem sui vehementer impellant. Patris igitur Stiltingi imaginem expressurus, primum quidem ejus natales, studia, gesta in Societate, donec Antverpiensi Museo nostro nomen dedit, expediam; tum labores Hagiographicos; postremo labores ceteros, ac, quibus maxime virtutibus fulserit, ex eorum potissimum relatione, qui ejus usi sunt familiaritate et consuetudine, ea, qua potero, fide declarabo.

anno 1703 mundo dedit Vico-durum; is Megæ primum,

2 Itaque patriam habuit P. Stiltingus Vico-durum seu Batavo-durum Ultrajectinæ provinciæ oppidum ad dextrum Rheni cornu, eo loci situm, ubi, mutato nomine, Rhenus Lecca audit; diem vero natalem XXIV Februarii anni supra millesimum septingentesimum tertii, parentes genere honestos, religione Orthodoxos, morum probitate conspicuos. Nihil hi habuere antiquius, quam ut Orthodoxæ fidei præceptis, quantum per ejus licebat ætatem, mature imbueretur, ad quorum normam deinceps vitam moresque componeret; quæ quam probe percepta habuerit, vitæ reliquum abunde declaravit. Cum autem jam id attigisset ætatis, ut esset, qui majora aggrederetur, visum iis est, filiolum suum huc sua sponte currentem humaniorum litterarum studiis admovere. Suos quidem habebat Batavia litterarios ludos, in quibus liberalibus quibuscumque artibus poterat erudiri: at non inani habebant in metu parentes, ne quam in fide aut moribus labem rudis adhuc simplexque puerulus heterodoxorum contubernio et consociatione susciperet; satiusque ducebant, si eas academias adiret, ubi citra fidei morumque discrimen fas illi esset virtuti eruditionique vacare. Sublimioris igitur cum eruditionis, tum virtutis fundamenta jacturus consilio imperioque parentum profectus est Megam (Brabantiæ oppidum ad lævam Mosæ ripam) ubi Franciscanæ familiæ Patres erudiendæ juventutis suscepere provinciam. Horum labore atque industria factum est, ut brevi insignem fecerit in utraque progressum, ut mox dicenda satis aperient. Atque hic primus ad eximiam, quam provectiore ætate consecutus est, eruditionem, gradus fuit.

3 Agebatur annus hujus sæculi vigesimus, cum non mediocri politioris litteraturæ supellectili instructus Antverpiæ domicilium fixit, reliquum humaniorum studiorum cursum confecturus. Hic gymnasii

tum Antverpiæ politiori litteratura incubuit.

AUCTORE J. B.

gymnasii nostri alumnis adscriptus non vulgaris ingenii multiplex specimen præbuit. Ea pollebat docilitate ingenii, ea tenacitate memoriæ, ut, quæ excipiebat seu Latini seu Græci sermonis præcepta, et celeriter arriperet, et firmiter fideliterque retineret. Si quid captu arduum perplexumve occurrebat, perrumpebat id omne labore perpetuo; laborem autem amor studiumque litterarum sublevabat. Qua ex re id consecutus est, ut non sibi dumtaxat proficeret, magnique fieret inter æquales, sed exemplo etiam atque incitamento commilitonibus esset. Quoties in arenam litterariam prodiit (prodiit autem sæpe) raro victus, plerumque victor inde discessit, quod quidem Antverpiensis nostri gymnasii fasti non obscure testantur. Itaque huic nemo condiscipulorum anteferebatur, nemo, vel pauci pares habebantur. Accedebat egregia indoles, in operibus pietas, in actionibus modestia, in verbis circumspectio. Effulgebant in adolescente accurata legum scholasticarum observantia, ad capessenda moderatorum imperia expedita voluntas, ceteræque virtutes, quæ hujusmodi ætatem commendant in primis: atque adeo non injuria bonis omnibus, ac moderatoribus potissimum, in amore erat et pretio.

admissus in Societatem anno 1722.

4 Emenso jam prope humaniorum litterarum curriculo, quam præ ceteris vitæ rationem modumque arriperet, apud sese sedulo dispicere cœpit: intelligebat nimirum, quanti ad Christiane pieque vivendum intersit, quo vitæ instituto utaris. Id vero satagebat in primis, ne in tanti momenti negotio quidpiam temere leviterque aggrederetur, qui moliri nihil, nisi quod divini arbitrii normæ congruum conveniensque perspiceret, sibi constitutum habebat. Ergo Dei voluntatem rimari attentius, animi maculas expiare frequentius, Christianæ pietatis officiis enixius incumbere, Deumque obtestari vehementius, sibi ut palam faceret, quam expediret semitam legere, quo vitæ genere uti, ut ad æternæ salutis portum securius perveniret. Ut sensit, arcanis quibusdam sese stimulis ad capessendum Evangelicæ perfectionis iter commoveri, vocarique in Societatem nostram, nihil ultra moratus, paruit illico vocanti Deo, atque ut in eam admitteretur, expetiit. Nota erat Societatis in Belgio moderatoribus adolescentis indoles, nota virtus, notæ denique sive animi sive corporis dotes ceteræ, quibus ornatum esse, oportet, cui cum perfectioni propriæ, tum alienæ saluti incumbere, decretum sit. Talis vero cum et esset et haberetur, factus facile voti compos, et Societatis nostræ tyronibus adscriptus est anno Domini MDCCXXII: religiosam vero militiam exorsus Mechliniæ mense Septembri, die XXX, felicibus sane auspiciis.

peracto Mechliniæ tyrocinio.

5 Etenim, abjecta ceterorum omnium cura, humanaque omnia infra se posita esse, existimans, mox animum religiosæ vitæ exercitationibus officiisque ita adjecit, eoque brevi progressus est, ut vel tum intelligi facile posset, ad quam sublimem virtutis gradum temporis esset productione venturus. Nihil æque in deliciis habebat, ac vel meditari cælestia, vel precibus vacare, vel cum æqualibus, quoties erat colloquendi facultas, pia miscere colloquia. Nihilo quoque segnius cetera omnia, quæ muneris sui erant, explebat. Superiorum pendebat a nutibus, majorum reverens, cedens æqualibus. Idem sui semper similis, morum gravitatem religiosa comitate temperabat. Desidiam oderat angue pejus; si quid nactus erat a quotidianis occupationibus otii, ut ne inutiliter id tereret, quærebat in otio negotium: aut enim illustrandis ad captum puerilis ætatis fidei Christianæ dogmatibus operam navabat strenuam, aut adhortationem parabat rudibus puerorum animis accommodatam; qua in re ejus solertia atque industria enituit mirum in modum, eumque retulit fructum, ut, quoties hisce de rebus coram pueris disserebat, vehementer eorum animos commoveret tum ad virtutis amorem, tum ad odium fugamque vitiorum. His aliisque id genus exercitationibus traducto tyrocinii biennio, Deo sese et Societati votorum religione obstrinxit.

repetitis humanioribus litteris et audita philosophia.

6 Creverat interim cum ætate ingenium; cum ingenio, discendi sciendique cupiditas, iisque jam erat virtutibus septus, ut tempore remissa, sed animo retenta cum amicissimis sibi Musis tuto posset instaurare commercia. Itaque partim repetendis politioribus litteris, partim excipiendis philosophorum placitis solidum triennium dedit: illis quidem annum unum, his vero biennium. Sic autem in utrisque more suo versatus est, ut, quam de se pridem spem existimationemque excitarat, non modo non fefellerit, sed superaverit etiam, maxime cum horridos philosophiæ dumos vepresque calcavit. Incredibili tenebatur adipiscendæ eruditionis desiderio; quidquid ad hanc comparandam facere, existimabat, avidissime arripiebat, volvebat, revolvebat et intimo mentis sinu recondebat. Obvias subinde difficultates non prius missas faciebat, quam eas videret plane exhaustas. Erat præterea temporis admodum parcus, laboris amans, studiosus audiendi, veritatis adeo diligens, ut hanc unice præ oculis haberet et privatim studendo, et colloquendo in congressibus, et disputando in pulpitis. Sagax et accuratus in arguendo, in refutando subtilis et solidus; quod publica de universis philosophiæ partibus, quam non sine nominis sui commendatione

datione habuit, disputatione reliquit abunde testatum.

Studiosam juventutem sexennio docuit.

7 Haud multo post superioribus placuit, ut, quam privatim sibi hactenus dederat, eamdem quoque ad erudiendam studiosam juventutem operam studiumque conferret. Injunctum sibi munus non gravate suscepit, explevitque sexennio, industria summa fructuque. Quo enim erat politioribus litteris instructus uberius, eo copiosiorem earum intelligentiam in discipulorum suorum animos derivabat. Quos egregiam in studiis operam ponere animadvertebat, cumulate laudabat; amicis contra admonitionibus, moderatisque, si opus erat, increpationibus socordiam ceteris excutiebat. Nihil illi potius erat, quam ut ii, quorum curam sollicitudinemque susceperat, non minus pietate, morumque probitate, quam litterarum cognitione præstarent, nihilque ab iis fieret, quod esset præter honestum aut decorum. Huc collimabat potissimum, huc omnis cura spectabat. Quod autem mireris maxime, inter tot exercitationes ingenii, mentisque curricula, Græcis in litteris plurimum studii quoque consumpsit; quo in genere eruditionis jam tum excelluit adeo, ut sui admirationem injiceret omnibus. Accessit et alius, isque non modicus a Patribus Hagiographis labor; quorum monitu (statuerant enim jam tum, illum sibi collegam adjungere) veterum historiarum, maxime ecclesiasticarum monumenta pervolvit: qua in re quanta usus fuerit diligentia atque solertia, aliquot post annis patuit, cum illustrandi Sanctorum Acta initium fecit.

Inde disciplinis Theologicis eruditus tyronibus nostris magister datus;

8 Sexennii docendi munere rite perfunctus, majora ut aggrederetur, ætatis ingeniique maturitas postulabat: missus itaque Lovanium studiis Theologicis incumbere cœpit, et tanto quidem impensius, quanto et hæc ceteris antecellere, et arctius cum animorum salute conjuncta esse, cernebat. Hic ita sese perpetuo gessit, ut partam jam pridem famam non conservarit modo, sed domi forisque, privatis, publicisque disputationibus auxerit etiam, maxime vero inculpata innocentia morum, integerrimæque vitæ modo atque constantia; de qua neque studiorum varietate, neque rerum gerendarum multitudine, nec alia quavis causa, quoad vixit, dimoveri potuit unquam. Quin imo a suscepta anno Salutis MDCCXXXVI, die XXII Septembris, sacerdotii dignitate, accuratiore, quoad licuit, usus est vivendi norma, retinuitque perpetuo. Confecto Theologiæ cursu, collegii Mechliniensis Rectori designatus est socius, quo tyrones nostros religiosæ vitæ rudimentis imbueret, et ad omne institueret virtutis officium. Qua porro dexteritate, qua prudentia, quibus virtutibus pollere, necesse sit, qui munus adeo grave atque præclarum digne, cum fructuque obeat, quotusquisque est, qui non facile capiat? Brevi quidem temporis spatio, at non sine multa prudentiæ laude, meritaque omnium approbatione impositam sibi provinciam administravit.

AUCTORE J. B.

at mox continuandis SS. Actis admotus est circa finem anni 1737.

9 At non minus utilem P. Stiltingi operam fore censebant PP. Bollandistæ promovendis Sanctorum Actis, quam lingendis instituendisque tyronibus: quippe in quem omnia, quæ ad id muneris necessaria sunt, videbatur congessisse natura: in his ingenium acre et perspicax, judicium prudens atque maturum, facilis tenaxque memoria, eruditio insignis et multiplex, latera valida et firma, animus denique studiorum, solitudinis, laboris amantissimus. Nec aliud superiorum de illo judicium erat. Illorum itaque rogatu, horum vero jussu atque imperio Mechlinia Antverpiam evocatus, ad Bollandi Museum accessit ad finem vergente anno Domini MDCCXXXVII aut proxime sequentis initio. Solemnem vero quatuor votorum professionem emisit anno MDCCXL, mense Februario, die II. Quam cumulate autem præconceptam de se opinionem atque exspectationem impleverit, quantamque operam Museo contulerit, testantur lucubrationes de Actis Sanctorum per quinque lustra, infatigabili studio, constantique labore ac diligentia et per decem omnino operis Bollandici tomos eruditissime conspersæ: quas referre singulas (ducentæ enim et quinquaginta fere sunt) longum foret et injucundum: satis habuero, si præcipuas paucis passim attigero.

CAPUT II.

Lucubrationes ejus Hagiographicæ.

§ I. *Quid contulerit operæ in mensem Augustum.*

Felicibus auspiciis S. Bartholomæi Apostoli.

Hagiographicis P. Stiltingi laboribus initium dedit Tomus V Augusti; cujus frontem occupat S. Bartholomæus Apostolus: hujus Acta commentario prolixo satis et erudito illustravit: et primo quidem agitatam jam pridem inter eruditos quæstionem discutit, num S. Bartholomæus Apostolus idem sit, qui Nathanaël Joan. I a Philippo ad Christum adductus. Probabilior illi visa affirmantium sententia; quam variis iisque non contemnendis rationibus, e litteris sacris atque profanis, diversarumque gentium monumentis operose collectis non modo tuetur et munit; sed et secus sentientium argumenta dissolvit. Hinc ad Sancti natales, doctrinam,

AUCTORE J. B.

doctrinam, vocationem, virtutes, aliaque nonnulla progreditur. Tum de variis, quibus Christi fidem intulit, regionibus copiose disputat, de prædicationis ordine, de modo palæstraque martyrii. Antiquiores, qui S. Bartholomæum scriptis suis celebrarunt, auctores in medium profert, singulorum ætatem, quantum fidei quisque mereatur, exponit, a falsis vera secernit. Gloriam sancti Apostoli posthumam, et varias sacri corporis translationes fuse prosequitur. Celebrem Romanorum Beneventanorumque de Sancti corpore contentionem ita tractat, ut, quamvis rem ipse relinquat in medio, diversatum tamen partium momenta rationesque proponat, quid firmum, quid infirmum sit, moneat, viamque pandat ineundæ concordiæ. Sparsas denique quaquaversum Sancti reliquias, patrata prodigia, collata mortalibus beneficia non accurate minus, quam prolixe recenset.

Et S. Ludovici Francorum regis

11 Partem ejusdem Tomi bene magnam implent Acta S. Ludovici Galliarum regis vere Christianissimi juxta ac maximi, rebus præclare gestis, fidei zelo, vitæ sanctitate, qua patet terrarum orbis, celeberrimi, opera studioque P. Stiltingi illustrata. Quantam vero huic adornando commentario adhibuerit diligentiam atque accurationem, ut taceam, res ipsa loquitur. Adisis, lector, commentarium ipsum, et non modo præcipua rerum capita, sed et minutissima quæque, quæ quidem in antiquioris sincerioris que notæ scriptoribus invenit, concinne digesta, exquisite illustrata, suisque annis studiose annexa deprehendes. Quod ne quis a me tantum dictum existimet, eruditorum Trivultianorum liceat proferre de hac lucubratione judicium : quorum verba ad annum 1743 articulo 85 Latine reddita sic habent : *S. Ludovicum inde ab ortu ejus usque ad stabilitum toto orbe Christiano cultum* (P. Stiltingus) *ordinatim persequitur. Quotquot de illo scripserunt, evolvit historicos, et, critices face prælucente, discussit. Nulla eum* (Stiltingum) *præterit actio vitæ ejus seu privatæ seu publicæ, nullus regni eventus; virtutes, miracula, canonizationem, translationes reliquiarum, monumenta in ejus honorem erecta accurate recenset atque describit, quin et numismata, eo regnante cusa, æri incidi jussit, eorumque explicationem adjungit. Simus plus æquo prolixi, si, quæ discussit, omnia persequamur, inter quæ multa sunt et nova et momenti non levis.* Imo talia, iisdem testibus, ut eorum ope nova confici possit S. Ludovici Vita, qua nulla sit hactenus editarum exactior.

aliorumque SS. gesta describit Tomo V Augusti;

12 Alterum præterea Sanctum regia Francorum stirpe oriundum Tomus idem complectitur, nimirum Gregorium ecclesiæ Ultrajectinæ rectorem ; cujus etiam Acta, stirpem patriam, ætatem, gesta, tempus obitus, aliaque erudite accurateque digessit. S. Gregorium Ordini suo Benedictino vindicare conatus est Mabillonius. *Præclaro Ordini*, inquit P. Stiltingus, *virum sanctissimum non invideo, neque nego, rationes esse, quæ id suadeant ; cum tamen alii dissentiant, pro instituto nostro examinandum est, an id omnino persuadeant.* Mox singula Mabillonii argumenta lectorum oculis subjicit, quæ partim refellit, partim incerta esse, ostendit : quod sane non contradicendi libidine, sed veritatis inquirendæ studio, ut par erat, præstitisse eum, cum verba mox citata satis produnt, tum prodidit ipse numero 35 ejusdem commentarii, quo nec Henschenium nostrum, ubi eum credidit aberrare a vero, refutare neglexit. Gesta S. Eusebii sociorumque Martyrum Romanorum, S. Victoris episcopi Cenomanensis in Gallia, S. Patriciæ virginis Constantinopolitanæ, S. Hunegundis virginis in Veromanduis, Alexandri martyris Bergomi in Italia, Theodori I episcopi Octodurensis vel Sedunensis, B. Margaritæ Faventinæ, et B. Villanæ Bottiæ eidem Tomo inserta, ejusque laboribus digesta tacitus prætereo : unde interim colligere pronum erit, qua ubertate doctrinæ, quo ardore et impetu animi promovendæ Sanctorum gloriæ se dederit, cujus hæc fuere laborum exordia, hæ primitiæ.

parique successu,

13 Quo pede Tom. V Augusti cœperat, eodem Tomo VI ejusdem mensis illustrare Sanctorum Acta perrexit. Numerantur eo Tomo commentarii fere quadraginta, qui omnes P. Stiltingi curis vigiliisque debentur. Agmen ducit sylloge historica de S. Narno episcopo Conf. Bergomi in Italia. Cultus quidem Sancti certus, sed gesta incerta, antiquorum monumentorum inopia : maluit igitur, missis recentioribus scriptoribus, ex Officio Proprio (quamvis nec illud incastigatum dimittat) Vitam S. Narni compendiose proponere, quam incerta pro certis obtrudere. Nonnihil plus difficultatis attulit S. Rufus episcopus M. Capuæ in Italia cultus, de quo gemina inter eruditos controversia est : alteram proponit his verbis : *An revera Rufus alter Capuanam rexerit ecclesiam, illeque ab altero Rufo*, (diacono, Carponii socio, die XXX Aug. ibidem culto) *videatur distinctus?* Alteram vero sic : *An Rufus episcopus diversus sit a Rufo Patricio, quem S. Apollinaris convertit ad fidem Christianam?* Perpensis, libratisque utrimque rationibus, ita statuit, ut, S. Rufum et episcopatum Capuanum tenuisse, eumdemque fuisse, qui Rufus patricius, probabile sit : alium autem esse a Rufo Carponii socio, non una ratione defendat. *Tomis in Ponto SS. Martyrum Marcellini tribuni et uxoris ejus Manneæ et filiorum Joannis, Serapionis et Petri*, inquit Martyrologium Romanum ad diem XXVII Augusti : atqui non Pontum, sed Ægyptum, non urbem Tomitanam, sed Oxyrynchum, aliumve locum huic vicinum Martyres illos fuso pro Christo sanguine decorasse, ex ipsis Actis

P.

AUCTORE J. B.

P. Stiltingus ostendit. S. Licerium quemdam, Carinensem seu Carensem primo in Hispania episcopum, at Ilerdam deinde una cum sede translatum, atque hunc alium fuisse a S. Licerio Consoranensi in Novempopulania episcopo, Hispani nonnulli putavere, quibus adulterina Dexteri Julianique opera imposuerunt. Dionysius vero Sammarthanus S. Licerium, a S. Glycerio Consoranensi item præsule, qui concilio Agathensi anno DVI subscriptus legitur, secernit : sed solide utrosque refutat Auctor noster pag. 45 et seq. Plura hujusmodi e tenebris hoc tomo Stiltingus eruit, diligentissimeque disputavit.

numerosa

14 Singulari tamen laude dignus videtur in primis, quem de S. Cæsario Arelatensi episcopo scripsit, commentarius. Exhibet hic Vitæ sancti Præsulis auctores, cultum, illustria, quibus Cæsarium clarissimi viri ornarunt, testimonia; Trithemii Saussayique, quorum ille S. Cæsarium monachis Benedictinis adnumerat, hic vero geminum ejusdem nominis et sedis antistitem comminiscitur, confutatos errores; præcipua Vitæ capita chronologice in ordinem digesta, suppletis etiam aliunde iis, quæ desiderantur in Actis. Præterea quibus sanctioris vitæ præcepta institutionesque conscripserit, quibus sive ad vindicandam ecclesiasticam disciplinam, sive ad exstirpandas Pelagianæ hæresis in Gallia reliquias laboribus perfunctus fuerit, quo tempore naturæ debitum solverit, quæ ad posteros scripta transmiserit, quæ demum postremæ suæ voluntatis monumenta reliquerit, eodem illo commentario copiose eruditeque disseruit. Quod autem ad Sancti scripta attinet, lectoris attentionem diligentiamque meretur, quod num. 36 et seqq. legitur, nimirum non usque adeo certum esse, scripsisse Cæsarium librum de Gratia et libero arbitrio, quem Fausto Regiensi nominatim opposuerit, et ab Arausicani concilii capitulis diversum, ac quidem neotericis plerisque hactenus visum est. Sancti quoque Syagrii, alterius ecclesiæ Gallicanæ luminis, partim e Breviario Augustodunensi, partim e variis scriptoribus ob aliorum monumentorum penuriam gesta collegit multa circumspectione atque cautela. Si enim Breviario credimus, S. Syagrius et reginæ Brunechildis frater fuit, et Desiderii Viennensis antistitis cognatus, et a Gregorio Pontifice Romano ad Anglorum conversionem in Angliam missus, quæ tamen omnia Stiltingus probat et solido fundamento destitui et a veritate aliena.

commentariorum serie,

15 S. Syagrium proxime excipit S. Ætherius Lugdunensis episcopus. Quæritur hoc loci, illene, an Virgilius Arelatensis Augustinum Anglorum apostolum consecrarit episcopum? Locum quæstioni Beda dedit lib. I Historiæ ecclesiasticæ cap. XXVII ita scribens : *Interea vir Domini Augustinus venit Arelas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Ætherio, juxta quod jussa sancti patris Gregorii acceperat, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est.* Verum Virgilius Arelatibus, Ætherius vero Lugdunensibus, eruditorum consensione, tum temporis præerat. Erroneum igitur est aut urbis, aut episcopi Augustinum consecrantis nomen. Neutram quidem sententiam certam esse, erratum tamen in urbis, non in episcopi nomine, P. Stiltingus existimat; mentem porro suam iis rationibus firmat, ut ad partes suas æqui lectoris animum vehementer alliciat. Labore non minus impigro opus fuit de S. Hermetis gestis acturo; quorum ab Actis S. Alexandri Pontificis, unde petenda erant, antiquitas pendebat et auctoritas : hæc autem a Joanne Pearsonio Tillemontioque multis argumentis impugnata videbat. Tillemontium Bailletus sequebatur: Sollerius quoque, Henschenio licet invito, Tillemontii rationibus acquieverat. Examinanda igitur adversariorum argumenta suscepit, eoque progressus est, ut eorum vanitatem detexerit, et adversariorum non solum retuderit, sed in ipsos etiam, ubi res ferebat, tela retorserit.

præsertim de S. Augustino ecclesiæ doctore,

16 Justæ molis commentarium de S. Augustino ecclesiæ doctore P. Cuperus inchoarat; huic, cum vivendi scribendique finem ille fecisset, extremam manum P. Stiltingus admovit. Annorum seriem ad prima episcopatus Augustini tempora deserere Cuperus cœperat, huc itaque regressus Stiltingus reliqua Augustini gesta partim temporum, partim rerum ordine subtexuit; ac primum quidem sancti Doctoris scripta nonnulla in medium profert, et quo tempore, qua occasione composita sint, docet. Tum concilia, quibus interfuit, controversiam cum S. Severo episcopo Milevitano, adventum Albinæ, Piniani et Melaniæ in Africam, Sancti responsa ad varia quæsita, mirabilem sanationem Pauli et Palladiæ coram Augustino factam, pium ejus obitum, aliaque non pauca refert, addita pag. 353 gestorum brevi et accurata chronotaxi. Hisce subjicit incerta quædam, quæ de Sancto in terris etiam tum versante a posterioribus scriptoribus circumferuntur. Hinc ad elogia progreditur, quibus ornata fuit Sancti seu virtus, seu eruditio. Deinde de Sancti cultu, de translationibus corporis, de loco, in quo corpus fuit depositum, de Sancti apparitionibus, beneficiis, sparsis in varia loca reliquiis disserit : postremo antiquorum quorumdam, quæ de Sancto ostenduntur, et passim incerta sunt, monumentorum discussione commentarium claudit.

variisque Galliæ Sanctis tomum VI Augusti locupletat.

17 Geminus præterea eodem tomo commentarius occurrit, in quo solita P. Stiltingi elucet industria et accuratio, rerumque ad historiam Gallicanam pertinentium peritia. Alter S. Fiacrii, alter S. Agili primi Resbacensis abbatis gesta complectitur;

AUCTORE J. B.

complectitur; de quibus Trivultianorum judicium attulisse, sufficiat. Ad annum 1745 tom. III pag. 1584 et seq. ita habent: *Articuli de S. Agilo primo Resbacensi abbate, et de S. Fiacrio, cujus adeo celeber cultus est cum in Hibernia, patria ejus, tum in Gallia, ubi potiorem vitæ partem traduxit, obiitque, ad Gallicanam historiam non parum utilia continent, in iisque collegit P. Stiltingus, in ordinem redegit, et illustravit facta bene multa, quæ non sine animi voluptate legentur.* Idem denique, qui S. Ludovici Francorum regis gesta tam operose descripsit, beatæ quoque Elisabethæ seu Isabellæ sororis ejus germanæ, sanctæ virginitatis laude, quam regio ortu illustrioris, Vitam ab Agnete de Harcourt contubernali ejus Gallice scriptam Latine reddidit, variisque monumentis illustravit. Waddingus aliique religiosam vitam fuisse professam, affirmant, refragantibus aliis: examinatis utrorumque rationibus pondus suum inesse, fatetur, sic tamen, ut negantium opinioni gravitatis et ponderis plusculum tribuat. Quam in mensem proximum contulerit operam, videamus.

§ II. *Quid maxime præstiterit tomo I et II Septembris.*

Neque minor adornando

Primus mensis Septembris tomus non ultra diem tertium ejusdem mensis extenditur. Multus quoque in eo Stiltingi labor apparet. Primus, cujus gesta hoc tomo discussit, S. Priscus M. est, Capuæ cultus die I Septembris: hujus quidem de cultu satis constat: at alia non pauca sunt, de quibus dari posset dubitandi locus; num S. Priscus ille paterfamilias fuisse vere asseratur, in cujus domo Christus pascha sibi parari fecit, et discubuit una cum discipulis? Num martyr fuerit, atque episcopus? Num prima ecclesiæ Capuanæ institutio S. Prisco, an S. Rufo, de quo ad XXVII Augusti egit, tribuenda sit? Quæ omnia commentarii prævii § I discussit. Breviarium Capuanum, quod hunc Priscum cum Prisco episcopo Africano confudit, alteri paragrapho materiem dedit. Quid uni, quid alteri competat, distinxit, observatisque nonnullis de templo Dianæ Tifatinæ, de via Albana et Aquaria, populares aliquas de S. Prisco traditiones adjecit. Varias § tertio corporis inventiones et translationes enarrat. Primæ quidem inventionis narrationem Michael monachus in Sanctuario pag. 143 et seqq. historiam texuit, at quæ P. Stiltingo mirabilis magis, quam credibilis apparuit: huic igitur aliam aliunde substituit, quæ ut minus mira est, ita et magis ad veritatem videtur accedere. Posterioris autem inventionis, quæ sub initium hujus sæculi contigit, instrumenta subnectit.

tomo I Septembris

19 Hinc ad S. Terentiani episcopi et Flacci MM. gesta progressus est. Stabilito S. Terentiani cultu, de loco martyrii disputationem instituit. Tuderto Umbriæ oppido martyrium Sancti Romanum Martyrologium adscribit: contra Florentinius Tudertinæ in Tuscia civitati id adscribendum, omnino existimat. Illustrissimus vero Franciscus Maria de Aste in Disceptationibus ad Martyrologium Romanum dubius hæret: at dubitandum non esse, quin Tuderti in Umbria martyrium subierit, Stiltingus autumat, datis, cur ita sentiat, rationibus, disjectisque contrariis. Dertonæ quoque sancti cujusdam Terentiani die I Septembris festivitas celebratur, reliquiæque servantur: idemne sit, qui Tudertinus, dubitavit Ughellus. Dubia res Stiltingo quoque visa esset, nisi, quæ affert, monumenta dubitationem omnem exemissent. Varia deinde S. Terentiani Acta enumerat, quæ quamquam suis nævis non carere, agnoscat, Tillemontio tamen non acquiescit omnem iis fidem abroganti. Prælo præ reliquis digna visa sunt ea, quæ ex Ms. Emin. Card. Franc. Barberini desumpsit, collato cum tribus aliis et editione Mombritii. Historiam vero translationis brachii Teanum noluit prælo subjicere, non quidem quod neget, brachium S. Terentiani aliquando eo translatum fuisse, sed propterea quod ea contineat, quæ et fidem excedant, et ipsis Teanensis ecclesiæ traditionibus adversentur.

ejus labor fuit:

20 Commentarii, quem de SS. Sixto et Sinicio exaravit, hæc fere sunt præcipua capita. Primum ducto a cultu utrinsque exordio, translatas utrinsque, variisque locis divisas reliquias recenset, quibus Sanctorum succedunt elogia. Tum in Actorum fidem ætatemque inquirit, quæ haud adeo contemnenda ostendit, ac Marlotus existimat. De tempore, quo missi sunt in Galliam Sancti non una est eruditorum opinio, aliis anno a Christi natalibus XLVI, imperante Tiberio, aliis ante medium sæculi II vel circa annum Domini CCLVIII, aliis denique circa annum CCLXXXVIII id contigisse, censentibus. Opinioni postremæ consonant Acta, eamque Stiltingus nervose propugnat. Demum Baronii Martyrologium Romanum Martyrum numero Sanctos adscribit, cui Saussayus Tullensis episcopus suffragatur: at martyres fuisse cum Marloto Stiltingus negat ex Actis, Flodoardo, ipsaque traditione Remensium. Qui ceteros Stiltingi commentarios hoc tomo sparsos pervolvere voluerit, eadem ubique laboris indefessi argumenta, multos variorum confutatos errores, multa accurate observata, ingeniose discussa, et erudite illustrata inveniet, quæ recensere singula, non necesse est: indictos tamen, quos de S. Firmino episcopo confessore Ambiani in Gallia, et de S. Stephano Hungariæ rege simul et Apostolo commentarios edidit, abire non sinam.

21 Pauca sunt, Trivultianorum judicio ad annum

restantur id in primis ea,

annum 1749 tom. II art. 48, Sanctorum Acta, quæ plus facessiverint hagiographis negotii, quam S. Firmini. Egregia quidem Viri sanctitas patet; sed pauca de gestis ejus exarata; pauciora, quibus tuto credi possit, monumenta. Geminum quidem Actorum S. Firmini exemplar Ms. in promptu erat, sed anachronismis, aliisque vitiis inquinatum, quæ Stiltingi aciem non effugere. Ad manum quoque habebat ecclesiæ Ambianensis Breviaria anno 1550 et 1555 impressa, Vincentium Bellovacensem, et Petrum de Natalibus in Catalogo Sanctorum: sed antiquiora monumenta requirebat. Actis S. Firmini martyris Ambianensis pariter episcopi, in quibus S. Firmini confessoris mentio fit, nihil invenit antiquius; sed et horum fidem Tillemontius impugnabat, utpote sibi non cohærentium, et S. Firmini M. mortem modo sub Diocletiano, modo sub Decio et Valeriano collocantium. At, inquit Stiltingus, verisimile non est, Actorum scriptorem, cujus gravitatem vel ipse Tillemontius agnoscit, in re tam clara tam aperte sibi contradixisse. Citat quidem præses Decii et Valeriani decreta: at, monente Stiltingo, eadem dici poterant sub Diocletiano, præsertim priusquam hic sub regni finem feralia decreta adversus Christianos promulgaverat: neque enim imperatorum morte lata in Christianos decreta exspirabant, sed eorum solum intermittebatur exsecutio, poterantque iis postmodum uti provinciarum præsides, ut utebantur interdum. Nec de utroque imperatore vivente (Decio et Valeriano) auctoris verba exponi possunt, cum uterque simul non imperarit. Atque ita præcipuum Tillemontii argumentum infregit.

quæ de S. Firmino confessore

22 Itaque S. Firmini Martyris Acta satis vindicata credidit, ut, quæ ad S. Firminum Conf. pertinebant, ex iis excerperet, atque lectori ob oculos poneret, quibus Bellovacensis et Petri de Natalibus subjecit elogia, et Ambianensis Breviarii lectiones. Continent prædicta elogia notas aliquot chronologicas, sed vagas et vix sibi cohærentes, et in speciem contrarias: quapropter earum explicationem quoque adjecit: ex quibus denique brevem vitæ chronotaxin utcumque confecit, refutatis Sigeberto et Morlierio Sancti obitum justo serius collocantibus. Gloriam Sancti posthumam explicare aggressus, celebrem illam, quæ, superiori sæculo ad finem vergente, agitari cœpta est, de possessione corporis S. Firmini controversiam late discussit. Brevem rerum gestarum seriem accipe, quam apud Stiltingum fuse probatam explicatamque invenies. Ecclesiam, primum B. M. Virginis, postmodum S. Acheoli dictam, S. Firminus condidit, in eaque sepultus est. Sub initium sæculi VII in exstructam a se SS. Petri et Pauli nomine cathedralem ecclesiam S. Firmini Conf corpus transtulit S. Salvius Ambianensium præsul: quæ cum anno 1218 incendio periisset, Everardus novam, quæ et hodiedum visitur, B. M. Virginis nomine cathedralem basilicam moliri cœpit: ecclesia autem S. Firmini aut eodem igne consumpta est, aut huic novæ locum cedere debuit, instaurataque deinceps fuit eo, quo nunc cernitur, loco. Servatum hactenus in cathedrali S. Firmini corpus anno 1279 novæ thecæ solemniter imposuit Cardinalis Simon, Nicolai III in Gallia legatus.

AUCTORE J. B.

23 Neque tum, neque diu post in dubium vocatum fuit, quin S. Firmini Conf. corpus ecclesia cathedralis possideret; eamque opinionem monumenta plurima, celebrata jam pridem translationis festivitas, corpusque ipsum quotannis circumferri solitum omnium animis alte impresserat: dum tandem anno 1697 vehementer oppugnari cœpta est; ex quo nempe in ecclesia S. Acheoli canonicorum regularium reformatæ congregationis Gallicanæ detecti sunt tumuli aliquot, quorum uni (ut quidem videbatur aliquibus) inscriptum erat S. Firmini nomen, et ossa aliquot humana inclusa, quæ S. Firmini Conf. esse, ut vehementer expetebant, ita et facile crediderunt. Itaque spargi in vulgus rumores, apertam, vacuamque repertam esse in cathedrali S. Firmini lipsanothecam, vocari in dubium Salviana translatio, scribi etiam ultro citroque permulta, aliis pro S. Acheoli ecclesia, aliis pro cathedrali acriter decertantibus. Neque cito finem habitura videbatur controversia, dum tandem anno 1715 Petrus Sabatier Ambianensis antistes thecam S. Firmini in cathedrali aperuit, Sancti corpus cum authentico depositionis instrumento invenit, litemque decidit. Porro litem hanc ita Stiltingus discussit, ut magnis eum Trivultiani laudibus efferant, et rem demonstrasse, agnoscant: mirantur tamen omisisse edictum episcopi Ambianensis datum anno 1715, II Aprilis, quo prætensum S. Firmini in ecclesia S. Acheoli tumulum claudi jussit, legique vetuit, dum corrigatur, S. Firmini Vitam a Bailleto conscriptam. Verum illud haud magnopere desiderabatur: patebat rei veritas, causam esse finitam, unusquisque intelligere poterat; unicus hic erat Stiltingo præfixus scopus, ut ad commentarii calcem videre est. *Si qui*, inquit, *deinde adhuc reclamaverint, pertinaciam illi suam ostenderunt, sed necessitatem nobis non injecerunt ea ulterius demonstrandi, quæ patuerunt luce clarius.*

disseruit,

24 Jam inde a priscis temporibus nihil heterodoxis fuit antiquius, quam ut Romanæ Ecclesiæ gloriæ, quoquo modo possint, detrahant.

Et de S. Stephano Hungariæ rege, cujus non modo Acta,

AUCTORE J. B.

trabant. Vidit et hoc sæculum Godofredum Swartzium, qui conversæ ad Christi fidem Hungariæ laudem Latinis invidens, ad Græcos transferre conatus est, edito anno 1740 libello cui titulus : *Initia religionis Christianæ inter Hungaros ecclesiæ Orientali adserta.* Vitam S. Stephani Hungarorum regis cum hac opinione pugnantem opponis ? nihil illa Swartzium terret : quippe quæ, auctore Swartzio, plus quam duobus sæculis ab ætate S. Stephani distet, quæ monstrosa et absurda sit. Verum, inquit Stiltingus, *vidit ille hallucinationes, monstra, absurda, ubi nihil hallucinationis, nihil monstri, nihil absurdi.* Quod ne temere dixisse videatur, singula heterodoxi scriptoris asserta diligenter excussit, excussa dissolvit. Vitam S. Stephani ad Colomannum non Haliciæ, ut Swartzio placet, sed Hungariæ regi scriptam esse sub initium sæculi XII a Carthuitio episcopo, qui S. Stephano ætate suppar fuit, multimodis probat; nec ea de re dubitandum esse, existimat : exaratam tamen à Carthuitio Vitam non esse omni ex parte erroris expertem, ultro fatetur. At adeone graves errores illi atque incredibiles, ut omnis abroganda sit Actis fides ? adeone frequentes, ac Swartzius clamat ? ait quidem ille, sed ait tantum. Velitatur hactenus Stiltingus, mox pleno marte pugnabit.

Et gentis Hungaricæ conversionem,

25 Viguisse in Pannonia, vicinisque provinciis, quæ hodiernum Hungariæ regnum constituunt, primis Ecclesiæ sæculis Christianam fidem, nemini dubium esse potest : sed variis barbarorum incursionibus varias quoque experta est vicissitudines, quas auctor noster enumerat. Primus ex Hungarorum principibus post exstinctam ibi Christi fidem, eamdem amplexus est Geysa, S. Stephani pater : sub hoc posita fidei initia licet rudia et imperfecta, a Stephano deinde perfecta. Quæ omnia fuse deducta apud Stiltingum legere est, uti et quæ fuerit genti Hungaricæ fidei suscipiendæ occasio, qui primi illius præcones, nempe Piligrinus Laureacensis præsul, S. Wolfangus, Ratisbonensis deinde episcopus, et S. Adalbertus. Secus Swartzio visum est, qui prius Hierotheum monachum Græcum multos Hungarorum ad Christianam religionem traduxisse, contendit, quem nimirum Gylas Hungarorum dux Constantinopoli baptizatus secum in Hungariam duxerit ; atque hinc Swartzius verum Hungaricæ conversionis initium numerandum esse, existimat ; nixus Græcorum aliquot scriptorum testimoniis ; quorum auctoritatem ambitiosius prædicat. Verum multa peccare, et fidenter magis, quam solide loqui Swartzium, pluribus Stiltingus evincit : Græcorum vero auctoritatem levis esse admodum hac in re momenti et ponderis asserit, luculentasque assignat dicti rationes ; ac tandem concludit, *religionem Christianam in Hungaria non esse cœptam a baptismo Bulosudis et Gylæ, seu quod ille baptismus prorsus sit fictitius, seu quod ficto animo sit susceptus, seu denique quod illi fidem constanter professi non sint.*

datamque a Sede Romana Hungariæ regibus coronam solide vindicat;

26 Defunctus hoc certamine Stiltingus, de S. Stephani anno natali, baptismo, successione in ditionem paternam, conversione, fundatione episcopatuum, atque monasteriorum, rebus bellicis, contractisque nuptiis fuse simul et erudite disserit. Obtenta a Stephano dignitas regia novæ cum Swartzio contentionis materiem præbuit. Constans in primis est Hungarorum traditio, coronam regiam a Silvestro II Pontifice Romano S. Stephano fuisse collatam : ut novo regi, ejusque successoribus prædicta corona rite redimitis crux anteferretur in signum apostolatus, idem Pontifex pariter indulsit. Stephanus vero se regnumque suum S. Petro obtulit. Si Swartzium audias, regni Hungarici corona non Pontificis Romani, sed Græci imperatoris donum fuit : nec aliunde etiam crucem Hungari acceperunt : sanctum vero Stephanum se suaque S. Petro obtulisse, fabula fabularum omnium levissima est. Sed ita heterodoxis plerisque comparatum est, ut id omne, unde Romanæ Ecclesiæ amplitudinis aliquid dignitatisque accedit, invido dente arrodant, et cavillari sæpe malint, quam solida ratione pugnare. Haud ea fuit Stiltingo agendi ratio : quam enim sententiam propugnandam suscepit, summorum Pontificum, ipsorum Hungariæ regum, aliorumque testimoniis ita confirmavit, ut quemlibet facile convincat, modo animum habeat à temeritate pertinaciaque alienum : Swartzii vero argumenta et conjecturas fideliter retulit, diligenter excussit, valideque protrivit.

sed cetera etiam ad sanctum Regem pertinentia fuse persequitur.

27 Hisce altercationibus tandem expeditus, explicandis ceteris sancti Regis gestis accingitur, quanta nimirum instituendis per Hungariam episcopis, qui novellam Christi vineam excolerent, usus sit diligentia atque delectu ; quæ bella gesserit ; quas condiderit, ditaritque variis locis ecclesias atque monasteria ; quarum potissimum virtutum exercitationi incubuerit ; qua fuerit in Virginem Matrem pietate, cujus tutelæ regnum suum in primis addictum voluit ; quæ, ut recte pieque regnum administraret, filio monita, quas subjectis leges dederit ; quæ denique moriens specimina pietatis ediderit, quibus et alia non pauca immiscuit, lectu scituque dignissima. Sancti regis obitus summo dolore universam affecit Hungariam, et in ecclesia Albæ regalis beatæ Virgini dicata, quam ipse exstruxerat, magno honore sepultus est. Annos quinque et quadraginta effluxisse, ferunt, quibus sacris ejus exuviis nullus habitus est ecclesiasticus

siasticus honor. At circa annum 1083 corpus ejus, jubente summo Pontifice, honorifice elevatum est. Celebritati adfuit S. Ladislaus Hungariæ rex, S. Stephano sanguine junctus. Patrata ea occasione prodigia Stiltingus profert, observatque ad Sancti gloriam, cum summi Pontificis solemni decreto, seu formali, ut aiunt, canonizatione Sanctorum albo fuisse insertum, quod regum antea obtigerat nemini. Demum exposito Sancti cultu in Hungaria primum cœpto, ad exteras deinde nationes, ac tandem per totam Romanam Ecclesiam propagato, aliisque nonnullis prodigiis commentario suo finem imposuit. Sunt et alii hoc tomo Stiltingi commentarii singulari elogio digni; sed hisce longius non immorabor, et ad tomum II Septembris propero.

Illius quoque sunt tom. II Septembris de conversione et fide Russorum dissertatio.

28 Præfixa huic dissertatio est de conversione et fide Russorum, eo fine a P. Stiltingo exarata, *Ut ex ea utcumque colligi possel, quinam ex iis, quos Russi pro Sanctis habent, certo fuerint Catholici, qui contra de schismate suspecti aut certo schismatici videantur.* Sunt, qui Russos et a schismaticis ad Christiana Sacra conversos, et schismatis lue vel a suæ conversionis exordio infectos fuisse, existiment. Sunt, qui Russos omnes usque ad postrema fere sæcula schismatis suspicione liberare voluerint, ut et Papebrochius noster in Præfatione ad Ephemerides Græco-Moscas, datas ante tomum I Maii. Neutra erroris expers opinio est : nam neque Catholici omnes, nec omnes fuere schismatici. Impulit ea res Stiltingum, ut, quod non satis examinarat Papebrochius, ad accuratius examen ipse revocaret, vel maxime, quod ad diem v Septembris de SS. Borisi et Hlibi principum Rhutenorum Actis disputandum sibi esse, cognosceret. Itaque primo de tempore susceptæ a Rhutenis Christi fidei, deque Vladimiro principe, præcipuo conversionis adjutore disseruit. Tum Catholici, schismaticine fuerint Constantinopolitani patriarchæ, cum primum Rhutenis Christiana fides illuxit, qua potuit, sagacitate indagavit. Tertio, num Rhutenorum metropolitæ Romanæ Ecclesiæ uniti fuerint, quantum licuit monumentorum penuria, servato sæculorum ordine, inquisivit. Quæ de sanctitate Alexii et Petri Kioviensium metropolitarum ad XII Februarii Henschenius, et Jonæ ad XV Junii Papebrochius scripsere, Stiltingus, re attentius perpensa, pro expunctis habet, cum de eorum fide Catholica, vel apud Catholicos cultu haud satis liqueat; nec nisi certis testatisque de causis fas sit cujuspiam sanctitatem fidelium venerationi exponere

de Moyse Propheta,

29 Sanctorum, quorum tomo II Septembris Acta describuntur, ut antiquissimus, ita et ordine primus est Moyses Hebræorum dux et legislator. Amplam certissimamque explicandis illius gestis divini codices suppeditavere materiem : ex hoc igitur purissimo intaminatæ veritatis fonte Stiltingus derivanda Moysis gesta, in ordinemque redigenda censuit; obscura vero, accito sanctorum Patrum, aliorumque divinarum Litterarum interpretum subsidio illustranda suscepit. Ut ut multa sunt, quæ hinc hauriri possunt, non omnia tamen vel Scriptura, vel Patres, vel interpretes Moysis gesta complexi sunt : itaque quæ de his apud auctores quoque profanos leguntur, in medium attulit, sed separatim; ne sacra profanis, certa miscerentur incertis. Duorum in primis rationem habuit, Philonis, et Flavii Josephi, utriusque Judæi, quos et a S. Hieronymo in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum laudatos et magni semper habitos fuisse, sciebat. Si quid vere et probabiliter dicunt, licet in Scriptura non expressum, pro merito laudat; si fabulose, explodit; si cum sacris Litteris male cohærens, refutat. Notæ sunt passim variæ de Moyse quæstiones, de quibus jam diu a Theologis et interpretibus disceptatum est; nec has reliquit intactas. Tempus quoque scripti Pentateuchi inquirit, disputatque de scriptis aliquot aliis Prophetæ affictis; quibus demum Moysis Vitam, auctore S. Gregorio Nysseno, more nostr divisam, et notis illustratam adjecit.

de S. Rosalia et S. Bertino insignes commentarii quibus et alii non pauci accedunt.

30 Quo celebrius est per orbem Christianum S. Rosaliæ virginis nomen, eo majore cura studioque illius augere gloriam studuit commentario non minus accurato, quam prolixo, quem separato etiam volumine edidit. Discussio quoque Actorum S. Bertini abbatis sudore illi non minimo stetit. De scriptoribus Actorum S. Bertini multa Mabillonius asseruit : non modo discussit illa Stiltingus, in multisque correxit, sed etiam, quo Acta Sancti conscripta sint tempore modoque, exposuit. Deinde de illius natali loco et tempore, genereque disseruit. Demum Sancti gesta, virtutes, gloriam posthumam fuse discussit. Acrem vero, quæ hoc sæculo inter clerum cathedralis ecclesiæ S. Audomari et S. Bertini monachos exorta est, controversiam non attingere maluisset, nisi aliud suscepti Operis nostri ratio exegisset. De S. Zacharia propheta quoque commentarium scripsit, quem non sine fructu legent sacrarum litterarum studiosi. Ceteros, quibus hunc tomum locupletavit, commentarios non enumero, in quibus eruditionis et sagacitatis plurimum sedulus et attentus lector inveniet, habetque non modo Judæa, Sicilia, Belgium, sed et Italia, Gallia, Ægyptus, Persia, Russia, aliæque orbis regiones descripta Sanctorum suorum gesta.

AUCTORI J. B.

§ III. *Quid in et tribus sequentibus tomis.*

In tomum III Septembris

Adornando tomo III Septembris haud minori adjumento fuit. Testatur id in primis, quæ tomi frontem occupat, de tempore natali S. Gregorii Nazianzeni dissertatio. Præscriptam sacerdotibus sæculo IV continentiam Bailletus, Tillemontius, aliique impugnarunt. Sententiæ porro suæ exemplum S. Gregorii Nazianzeni, paterni episcopatus tempore nati, non parum roboris adferre, putaverunt. Hoc igitur adversariis telum extorquere præsenti dissertatione conatus est, partim refutando congesta a Tillemontio argumenta; partim stabiliendo propriam de tempore, quo natus est S. Gregorius, sententiam; partim denique Græcorum versuum, quibus potissimum Tillemontius nititur, ambiguam significationem enucleando, et aptiorem illis interpretationem tribuendo. Tillemontii autem ratiocinia discussit potius, quam aliorum, tum quod ab his nihil additum iis, quæ Tillemontius habet, quod quidem alicujus sit ponderis, invenerit, tum quod ille Papebrochii hac de re judicium haud satis sincere retulerit. Quod si fortasse animosius disputare videatur, justa de causa id se facere, arbitratus est. *Video enim*, inquit num. 60, *rem mihi esse cum viro, qui noluit solo rationum pondere concertare, ac verum indagare; sed dissimulando præcipua nostræ sententiæ argumenta, suaque cum aliis comparando, prævalere.*

egregiam quoque

32 Idem quoque per tomi decursum variis testatum fecit commentariis, quorum nonnullos attingo. S. Evurtii plerique antiqui Fasti meminerunt. Vita quoque ejusdem manuscripta exstat, at non satis probata neotericis, quorum nonnullis omnino repudianda videtur, tum ob multiplices, quibus obnoxia est, difficultates, tum ob auctorem quatuor circiter sæculis Sancto posteriorem: variis quidem illam fabulis inquinatam, Stiltingus haud diffitetur, at non omnia, quæ in illa leguntur, sine discrimine abjicienda esse, contendit: fieri porro potuisse, ut fuerit multo citius conscripta, quam quidem in animum sibi neoterici induxerunt. De tempore, quo Aurelianensem Evurtius rexit ecclesiam, dubitatur, num Constantini Magni tempore, item num concilio Valentino interfuerit; et quis Evurtium in episcopali sede proxime exceperit, S. Aniano nonnullis id tribuentibus. Sedisse Constantini tempore Evurtium, neque huic S. Anianum proxime successisse, probabilius Stiltingus autumat, quorum, uti et aliorum, ad hunc Sanctum spectantium accuratam reddit rationem. Lucernam et oleum quoque sapit commentarius, quo S. Clodoaldi presbyteri gesta descripsit. Monachis hunc Mabillonius aliique adscripserunt: verum variis de causis longe probabilius, et antiquis scriptoribus conformius Stiltingo apparet, eum solo presbyteratu insignem sanctitatis culmen ascendisse. S. Adriani etiam et Sociorum martyrum Acta Græce conscripta Latinitate donavit, fortiterque defendit adversus nimiam Tillemontianæ censuræ severitatem, Sanctique cultum et miracula late exposuit.

symbolam confert;

33 Etsi rerum gestarum magnitudine, virtutumque præstantia celeberrima semper fuerit S. Pulcheria imperatrix et virgo, et optime de Orientali imperio merita, nemo tamen Græcorum fuit, qui ejus vitam literis consignandam susceperit. Defectum hunc Stiltingi diligentia supplevit: quæcumque enim sive in Epistolis S. Leonis, sive in Conciliis, quæ S. Pulcheriam miris laudibus extulerunt, invenit, sedulo collegit, ordineque disposuit. Historicos præterea et veteres, et recentiores, qui sanctæ Imperatricis laudes attigerunt, inter se contulit, correxitque, ubi id ratio exigebat. Hisce adminiculis Sanctæ genus, consecratam Deo virginitatem, in formando ad pietatem Theodosio fratre curam, in administrando imperio industriam, illata impietati et hæresibus bella, sortis vicissitudinem, illibatam vel in ipso matrimonio castitatem, virtutes, piaque opera ubertim explicuit, votumque adjecit, ut optime meritæ de Ecclesia Virgini cultus celebrior decerneretur, quod tanti Benedictus XIV fecit, ut in litteris suis Apostolicis anno 1752 ea de re datis, cum Patris Stiltingi votis, tum aliorum precibus annuere sese voluisse, non obscure prodiderit. De S. Paphnutio episcopo confessore plura disputanda habui, quam narranda. De fide illius, quasi idem esset, qui Paphnutius quidam monachus schismatis Meletiani fautor, dubitavit neotericus scriptor: sed Viri sanctitatem Stiltingus egregie vindicavit. Idem quoque Paphnutius in Concilio Nicæno legi de sacerdotum diaconorumque continentia se opposuit, si scriptoribus heterodoxis, quibus hac in re et e Catholicis aliqui suffragati sunt, credimus: sed fabulam esse, e Patribus probat, qui paulo post Concilium Nicænum floruerunt.

uti et in tomum IV, edito maxime de S. Chrysostomo commentario.

34 E tomo IV Septembris satis habuero, vel unum citasse, quem ad diem XIV ejusdem mensis de S. Joanne Chrysostomo Ecclesiæ doctore edidit, commentarium, mole minus, quam rerum multitudine et gravitate insignem; cui concinnando ipsa sancti Doctoris scripta frequenter impressa materiem in primis præbuerunt. Proximum sancto Doctori locum tenuit Palladius episcopus, scriptor sincerus, et Sancto familiaris. Socratem quoque, Sozomenum, et his accuratiorem Theodoretum consuluit, qui rerum gestarum partem vel ipsi videre, vel ab iis, qui viderant, haurire potuerunt. Sed et aliorum præterea scriptorum, qui,

AUCTORE J. B.

qui, S. Chrysostomi ætate, doctrina et sanctitate excelluere, usus est testimoniis : recentiorum vero labores et studia sic adhibuit, ut secundum antiqua monumenta examinarit singula. Denique qua quisque fide et auctoritate polleret, adjecit. Quod vero ad gesta virtutesque S. Chrysostomi attinet, nihil omisit eorum, quæ merito desiderare quisquam possit. Qualis fuerit ante baptismum, qualis post baptismum, qualis in monastica et anachoretica vita, qualis in ordinibus sacris, qualis demum quantusque in episcopatu, summa accuratione describit. Frequentissimas, quas sive Antiochiæ sive Constantinopoli habuit homilias, commentarios in libros sacros, immensam litterarum, præsertim quas exsul scripsit, multitudinem, peculiaresque tractatus, quos pro varia rerum opportunitate, zeloque sui magnitudine S. Chrysostomus exaravit non enumeravit modo Stiltingus, sed etiam volvendo revolvendoque tot illius lucubrationes, ad ordinem et tempus, quo singulæ scriptæ fuerunt, ingenti sane labore revocavit; brevique compendio chronologico ad commentarii calcem Sancti tum gesta, tum scripta lectorum oculis concinne presseque subjecit.

Tomo vero V Septembris

35 Tomo vero V Septembris cujusvis status Sanctos aut Beatos illustravit : Beatum in primis Desiderium ex abbate Casinensi ad Pontificiæ dignitatis apicem evectum, qui Victor III appellari voluit. Inchoatum de hoc Pontifice commentarium a P. Urbano Stickero P. M. Stiltingus ad umbilicum adduxit. E purpuratorum vero Patrum numero B. Ludovici Alamandi Arelatensis archipræsulis gesta descripsit. Variorum præterea episcoporum gloriam scripto promovit, puta, Mamiliani Panormitani in Sicilia, Albini Lugdunensis in Gallia, Sinerii Abrincensis, Ferreoli Lemovicensis, Methodii inter Orientales episcopos doctrina, scriptis et martyrio illustris, aliorumque, quos prætereo. Mamiliani quidem Acta haud satis probatæ sunt fidei, ex iis tamen probabiliora selegit : neque etiam talia sunt, ut Mamilianos geminandi, prout e recentioribus nonnemini visum est, necessitatem injiciant. Albinum nobilissimis Romanis familiis adscripsit Severtius et Martyrum numero : neutrum fundate satis. Diversine sint Sinerius et Severus, Abrincensis uterque in Normannia episcopus, Claudius Castellanus dubitavit; sed levis est utrumque confundendi ratio. S Philotei quoque presbyteri e Græcorum maxime Fastis gesta collegit, qui a miraculis *thaumaturgi* apud Græcos nomen invenit. Accedit et S. Justinus pariter presbyter : hic modo Confessoribus, modo Martyribus insertus legitur; pertinet autem ad Martyrum classem.

cujusvis

36 Stiltingi præterea hoc tomo stylum exercuere SS. Rithbertus et Sevoldus, BB. Reginaldus, Rolandus de Medicis, et Gandolphus Ordinis S. Francisci confessor; et hi quidem vitæ monachalis aut anachoreticæ instituta complexi sunt. SS. Rithbertus et Sevoldus abbatiam S. Walarici in Picardia exornarunt; cujus hic alumnus, ille verisimiliter abbas fuit. Paucis quidem de utroque disseruit, sed cogente monumentorum penuria. B. Reginaldus eremita in ecclesia Melinæensi prope Flexiam in provincia Andegavensi colitur : nullum is, qui exstet, nactus est Vitæ scriptorem. Ætas Beati et gesta incerta sunt; certior translatio corporis, cultus et præstita clientibus beneficia. Dedit ista Stiltingus, prout accepit. B. Rolandus de Medicis Borgoni in Pallavicina ditione vitam duxit anachoreticam; cujus quidem non meminere Martyrologia, cultus tamen indubitatus est; Acta vero descripsit auctor synchronus et fidelis; miracula quidem alium habent auctorem; sed priori non minus fidelem. B. Gandolphum de Binasco a patria dictum mundo Italia peperit, cælo transmisit Politium, oppidum Siciliæ celebre, ubi plurimis miraculis vivus mortuusque increbuit. Vitam Beati sexaginta circiter ab obitu ejus annis conscripsit Jacobus de Narnia Cephalæditanus episcopus. Prodigia quoque, quæ variis temporibus edidit, litteris consignata leguntur : quibus de cultu, reliquiis et miraculis recentioribus appendicem P. Stiltingus adjecit.

37 Suos etiam status secularis Sanctos habet, de quibus bene mereri studuit : scilicet de SS. Narcisso et Crescentione martyribus Romanis, quorum Martyrologia varia, et Acta S. Laurentii meminerunt. Ceterum omnia fere, quæ ad ipsos spectant, incerta sunt. De S. Ferreolo Viennensi in Gallia martyre, S. Juliano martyri Brivatensi amicitia, militia et fide Christiana conjunctissimo. Brivatene, an in Viennensi vicinia martyrium consummarit, discrepantibus Actis, versatur in dubio : neque SS. Valeriani, Macrini et Gordiani exploratior est palæstra martyrii. Sancti quoque Nicetæ martyris gesta commentatus est, cujus Acta Græca ex codice Ms. bibliothecæ regiæ cum antiqua versione subinde correcta edidit : fuit hic natione Gothus, et apud Græcos Moscosque maxime celeber. SS. Maximi, Theodoti et Asclepiodotæ Acta Ms. Medicæum regis Francorum suppeditavit, eaque Stiltingus Latina fecit. Si non eodem scripta sint anno, quo coronati sunt Martyres, certe haud multo post, fidem que merentur, etsi ab ignoto auctore profecta. Porphyrii martyris Græci maxime Fasti meminerunt. Sub Juliano apostata pro fide Christi occubuit, at martyrii locum Græca monumenta non exprimunt : contigit tamen id verisimiliter anno 362 in aliqua imperii Orientalis urbe, et forte Constantinopoli. His denique adde S. Satyrum confessorem, S. Ambrosii fratrem, cui morum similitudine et sanctitate, quam sanguine propinquior fuit. Defuncti virtutes Ambrosius ipse laudavit.

status

38 Idem

AUCTORE J. B. *Sanctos illustrat.*

38 Idem denique variarum, quas vel eximia sanctitas, vel fusus pro Christo sanguis cælitibus inseruit, feminarum Acta illustravit : alia e Græcis, alia e Latinis, alia ex utrisque eruit monumentis. De nonnullis earum e P. Stiltingo pauca delibo. Sanctæ martyres Sophia et Irene diebus variis memorantur a Græcis, sed a Martyribus synonymis, de quibus agit ad diem XVIII Septembris, verisimiliter aliæ. S. Agathoclia in Oriente passa a Joanne Tamayo in Martyrologio Hispanico *Octogesæ in Ilergetibus Hispaniæ*, falso annuntiatur. Marcianopoli in Mœsia sub Antonino S. Melitina martyrium subiit; at cum plures sæculo II et III fuerint ejus nominis imperatores, martyrii tempus ad amussim definiri nequit. S. Camellam Castellanus perperam Ordini Cisterciensi adscripsit. S. Euphemiam tum in Oriente, tum in Occidente gentes plurimæ celebrarunt, non anno 307, sed 303 vel 304 martyrii laurea redimitam. Acta ejus Græca reliquis omnibus præferenda, et præcipiti nimis quorumdam censura damnata e Græco sermone in Latinum fideliter transtulit. Sancta quædam Euphemia colitur Auriæ in Gallæcia, sed a sancta hac Euphemia Chalcedonensi forte non diversa. Imperatoriæ dignitatis gloriam S. Richardis servatæ in ipso matrimonio virginitatis splendore, et vitæ sanctitate superavit. Virtutibus, miraculis, scriptisque propheticis sæculo XII celebris in primis fuit S. Hildegardis virgo, sororum Ordinis S. Benedicti magistra, cujus gesta ex Actis jam editis, ex Mss., et ex ipsius Sanctæ lucubrationibus copiose descripsit.

Multa tom. VI Sept. de Fratribus Domini.

39 SS. Jacobum, Judam et Simonem Fratres Domini appellatos ab homonymis Apostolis diversos esse ad I Maii et alibi Henschenius tradidit. Quod in dubiis usu venire solet, suos nacta est sequaces, suos item adversarios Henscheniana opinio. Intererat Actorum S. Matthæi, quæ illustrare Stiltingus cœperat, aliorumque Sanctorum, quorum aut edita modo sunt Acta, aut in decursu Operis nostri edentur postmodum, ut certi aliquid, si fieri posset, hac de controversia constitueretur. Itaque operæ pretium se facturum credidit, si quæstionem hanc ab ovo rursum examinaret, edita super ea dissertatione, quæ tomi VI Septembris initio præfixa est. Porro expensis diligenter partis utriusque rationum momentis, ad eorum accessit opinionem, qui Fratres Domini Jacobum, Judam et Simonem duodecim Apostolorum numero exclusos volunt. Divinarum potissimum Litterarum et SS. Patrum auctoritate decertat, ac adversariorum argumentis accurate respondet. Norat quidem, Latinis plerisque medio ævo suam non arrisisse sententiam : at cum fabulosa Apostolorum Historia, quæ Abdiæ Babylonii nomine circumfertur, innixi maxime fuerint, haud tanti ponderis apud illum fuit eorum auctoritas, ut a sua discederet opinione, quam et sacris Litteris et SS. Patribus magis consonam judicabat. Nihilo magis ipsum movit S. Isidori Hispalensis Opusculum, tum quod illud haud satis certo Isidori sit, tum quod non pauca contineat, quibus historica veritas refragetur.

et S. Matthæo disserit;

40 Præter Sanctos varios, quorum res gestas e Græcis potissimum Fastis eruit, insignem hoc tomo edidit de S. Matthæo Apostolo pariter et Evangelista commentarium S. Matthæum XXI Septembris Latini colunt, Græci, Mosci, Armeni, Egyptii, Ethiopes XVI Novembris. Sancti elogium Menæa habent, sed ut prolixum, ita et multis fabulis commentisque respersum. Acta vero in plurimis codicibus conscripta sunt, sed multis pariter fœta figmentis Brevia quidem atque jejuna sunt ea, quæ Metaphrastes edidit, minus tamen fabulosa : quam ob rem ea typis vulgavit, uti et ea, quæ e codice Latino bibliothecæ Vaticanæ describenda curavit, quamvis et illa multa contineant, quæ fidem excedant. Translationis quoque Ms. quamdam Historiam multiplicis erroris et anachronismi damnatam, typis indignam censuit. De S. Matthæi rebus gestis atque virtutibus pauca veteres prodiderunt. Sancti sobrietatem e Clemente Alexandrino laudat; et collectum ex sacris Litteris S. Hieronymi opera elogium profert : obedientiam vero, candorem et humilitatem ex eodem Hieronymo, Basilio et Chrysostomo. Varias quoque ad Sanctum spectantes controversias discutit. SS. Matthæum et Jacobum Alphæi Græci existimant fuisse fratres; quorum sententiam à neotericis ait ratione haud satis idonea repudiari. Multis denique disserit de Sancti Evangelio Hebraico idiomate primum conscripto, ac deinde in Græcum verso, predicatione, martyrio, gloria posthuma.

quique commentitia Sanctorum gesta explodit.

41 Pari diligentia S. Theclam, Pauli discipulam, martyrem virgineumque in primis celebrem illustravit. Prima illius Acta, licet insulsa et fabulosa, quidam in Asia presbyter S. Paulo affinxit. Eodem pariter vitio, quæ Ernestus Grabius edidit, Acta Græca laborant. Frustra post Baronium Grabius SS. Patrum auctoritatem allegat, ut iis fidem conciliet : habent enim falsa non pauca veris immixta; hæc Patribus placuerunt, non fabulæ, quarum Stiltingus compendium exhibet. Sanctæ Historiam duobus libris quoque complexus est Basilius Seleuciensis in Isauria episcopus, quorum alter de gestis S. Theclæ est, alter de miraculis. Illum prælo dare Stiltingus noluit ob fabulas in eo contentas : ex hoc vero Sanctæ beneficia et miracula nonnulla recensuit. Vitam S. Theclæ à Basilio conscriptam esse, negat Vossius, quem, judice Stiltingo,

Stiltingo, Tillemontius recte refutat. Mitto ea, quæ de Thecla Metaphrastes et Nicetas David Paphlago scripserunt, quia nec illa satis probatæ sunt fidei. Itaque e sanctorum Patrum assertionibus Sanctæ gesta utcumque contexuit. Magnis eam laudibus Epiphanius, Ambrosius, Gregorius Nyssenus, Hieronymus, Methodius aliique extulerunt; quibus licet reclamantibus, S. Theclam merum esse figmentum, scribit Ittigius Lutheri discipulus, sed a Stiltingo merito vapulat. Martyrii titulum S. Theclæ nullus merito denegeret; an in ipso certamine mortem obierit, necne, haud satis constitutum est : præplacet Stiltingo eorum sententia, qui Sanctam post ignem ferasque superatas incruenta morte sublatam tradunt. Quamdiu conversioni suæ super fuerit, non constat; unde ejus obitum fixit sæculo I aut sub initium secundi. Ceterum multa quoque habet de Sanctæ cultu, ecclesiis, miraculis, sparsisque per Germaniam, Italiam et Galliam reliquiis.

Idem eorum innocentiam,

42 Quemadmodum commentitia Sanctorum gesta atque elogia sæpenumero proscripsit Stiltingus, ita et muneris sui esse, merito credidit, eorumdem tueri innocentiam, si quando falsorum criminum rei agantur; quod in S. Liberio Pontifice Romano maxime præstitit. Præclara hunc multa tum ante, tum post exsilium suum gessisse, et fortiter potentissimis Ecclesiæ Catholicæ hostibus Arianis restitisse, nemo inficias ibit : at Arianæ hæresi, injustæque S. Athanasii damnationi subscripsisse passim dicitur, exsilii tædio victus : id vero Stiltingus negat, sat certum esse, conaturque evictum dare, Liberium nec Arianæ impietati manus dedisse, nec Athanasii damnationem suo umquam calculo approbasse. Quid igitur? Nonne Liberii lapsum Hilarius, Athanasius, Hieronymus et ipsiusmet Liberii litteræ abunde testatum faciunt? Magna hic laudari nomina, ait Stiltingus, sed nomina tantum : etenim quæ ex Hilario citantur, ab inepto calumniatore potius, quam ab erudito episcopo profecta videntur. Spuria similiter sunt, quæ ex Athanasio et Hieronymo ad probandum Liberii lapsum proferuntur. Quod ad Liberii litteras attinet, sunt eæ numero quatuor, quibus lapsum suum Liberius, si vere illius sint, profitetur : at instituto singularum diligenti examine, Stiltingus non obscura in illis sibi visus est deprehendisse falsitatis indicia. Eas porro opinionis suæ rationes commentario suo complexus est, quæ eruditi lectoris attentionem solertiamque mereantur.

prodigiaque male oppugnata defendit.

43 Hisce accedit de S. Januario Beneventano episcopo, ejusque sociis Martyribus prolixa lucubratio; cui adornandæ adjumento non modico fuit cum pia et munifica excellentissimæ civitatis Neapolitanæ liberalitas, tum eruditissimorum virorum diligentia, qui documenta colligendi negotium susceperunt. Quanto ea steterit Stiltingo labore, abunde prodit, rerum controversiarumque multitudo atque varietas; in quibus tractandis ita versatus est, ut nihil prætermiserit diligentiæ, nihil præ oculis habuerit, præter inventionem defensionemque veritatis. Non defuit tamen ex eruditorum Neapolitanorum numero vir egregius, cui non pauca eorum, quæ Stiltingus asseruit, displicuerunt : videri ea possunt in Actorum Bononiensium S. Januarii et Sociorum Martyrum vindiciis repetitis, quas Neapoli Cl. Alexius Symmachus Mazochius edidit anno 1759. Vidit, expenditque illas Stiltingus : nihil tamen sibi immutandum censuit, si pauca excipias, quæ in Supplemento tomi VIII Septembris pag. 783 correxit. Nec dubito, quin eadem pariter sinceritate correctionem pluribus adhibuisset, si quidem plura a se orta esse peccata, compertum cognitumque habuisset. Ceterum vindicias vindiciis non oppono : judicio suo æquus lector utatur, cujus arbitrio rem omnem Stiltingus ipse permisit. Prodigiosam sanguinis S. Januarii ebullitionem non solum accurate descripsit, verum etiam adversus heterodoxorum, quos luculentum adeo pro fide Catholica testimonium male habet, cavillos pie valideque defendit.

AUCTORE J. B.

§ IV. *Quid duobus postremis Septembris et I Octobris*

SS. Cleophæ et Firmini,

Nihilo segnius conficiendo tomo VII Septembris incubuit : ejus in primis est de S. Cleopha Christi discipulo commentarius : S. Cleopham Fasti Latini juxta ac Græci laudarunt, colitque ut martyrem Ordo Teutonicus. Gesta Sancti fere incerta sunt, præter ea, quæ in Evangelio cap. XXIV Lucas expressit. Apparuisse Christum Cleophæ eunti in Emmaus Lucas et Marcus indubitatum faciunt : at quoniam apparitioni huic alteram quoque continuo adjiciunt, Apostolis Hierosolymis factam, ad quos Cleophas cum socio sese receperat; quæritur, num et huic adfuerit Cleophas? Non id quidem Stiltingo videtur. De cognatione Cleophæ cum S. Josepho, Beata Virgine, et Christo Domino major est inter eruditos disceptatio; qua de re multa Stiltingus. Proximas S. Firmini episcopi martyris illustrandis gestis curas impendit. Varia illius Acta recenset, inter se comparat, in eorumque ætatem inquirit. Est quidem in illis, quod in vitio sit; sic tamen, ut omni probabilitate destituta non autumet : quæ autem minus probabilia credidit, in Annotatis assignavit. De tempore, quo Sanctus natus, quo martyrio coronatus, controversia est : natum quidem circa medium sæculi

AUCTORE J. B.

sæculi III, passum vero scribit sub Diocletiano circa annum 290. S. Firminum Præsulum suorum catalogo Pompelonenses et Ambianenses inseruere · Ambiani quidem Sanctus sedem fixit, vitamque beata morte finivit : at nulli singulari ecclesiæ consecratus fuit. Ita jam pridem Bollandus censuit, cujus argumenta Maretus, teste Stiltingo, aut dissimulavit, aut irrito labore dissolvere studuit De Sancti per Galliam, Navarram, Hispaniam cultu et gloria posthuma multa quoque disseruit.

Eusebii Pontificis,

45 Eusebii Pontificis Romani sanctitatem Martyrologia non pauca testantur : haud æque exploratus est dies obitus, quem modo XXI Junii, modo XVII Augusti, modo XXVI Septembris, modo II Octobris fuisse, varii Pontificum catalogi prodidere : sed Martyrologia maxime antiqua in diem XXVI Septembris conspirare, Stiltingus observat, iisque standum arbitratur. S. Eusebio Pagius Melchiadem modo anno 310, modo 311 successisse, scribit, at anno 310 et Pontificatum suscepisse Eusebium et una cum vita reliquisse, magis Stiltingo probatur. Ceterum paucissima hujus Pontificis gesta innotuerunt : quæ vero apud Anastasium de illo leguntur, partim incerta, partim falsa pronuntiat : inventam esse illius tempore Domini nostri Jesu Christi crucem, auctori nostro fabula est, a Papebrochio non immerito refutata jam pridem. Sanctam quoque Sabinam ab Eusebio Pontifice baptismum suscepisse, quod in Actis ejus apud nos tom. II Januarii pag. 944 et 945 legitur, apertius fabulosum ait, quam ut multa refutatione indigeat. Idem quoque de tribus epistolis, S. Eusebii nomine vulgatis, et apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 1381 et seqq. impressis, judicium tulit, nimirum quas S. Eusebio affictas esse, probarunt alii, et eruditi passim agnoscunt ; quidquid sit de decretis nonnullis, quæ ejus pariter nomine circumferuntur. Documentum certius de gestis S. Eusebii est epitaphium, quod Sancto Damasus Papa scripsit, edi ditque Baronius tom. III in Addendis ad annum 357, sed quod S. Eusebio presbytero minus probabiliter attribuit. Colitur præcipue Eusebius in Vaticana, Lateranensique basilicis.

Joannis Marci.

46 De S. Joanne Marco tum Acta Apostolorum, tum variæ S. Pauli Epistolæ mentionem faciunt. Natum hunc Hierosolymis atque educatum esse, verisimile Stiltingus putat, ita ut et videre Christum, ab eoque discipulorum suorum numero aggregari potuerit; ambiguumque sit, Christine, an Apostolorum discipulus fuerit. Abiisse illum una cum Paulo et Barnaba Antiochiam, indeque in Cyprum ; sed ab eis deinde recessisse, et Hierosolymam esse reversum, Apostolorum Acta testatum faciunt. De causa discessus nihil certi habetur : causas tamen assignant varii varias, at meris conjecturis nihilo meliores. Certum interim est, eum postmodum cum Barnaba Cyprum repetiisse, ac Paulo etiam fidem Romæ prædicanti adjutorem exstitisse. Colossensibus quoque aliisque Asiæ Minoris populis fidem Christi annuntiasse dignitate episcopali auctum, Stiltingo valde credibile est, quamquam, quis Apostolorum hanc ipsi contulerit, obscurum sit atque occultum. Idemne sit S. Joannes Marcus Barnabæ consobrinus et S. Marcus Evangelista, an alius, disputant eruditi, aliis alia opinantibus. Stiltingus, re mature expensa, sic statuit, ut utraque quidem sententia probabilis sit, at neutra certa, liberumque cuilibet relinquat, sentire, quod voluerit. Ad hæc S. Joannem Marcum cum Joanne Seniore sive Presbytero confudere nonnulli : verum hoc nomine non alius Stiltingo videtur, quam Joannes Apostolus, designari.

Cosmæ et Damiani,

47 SS. Cosmam et Damianum martyres insigni semper honore prosecuta est cum Occidentis, tum Orientis Ecclesia. Certaminis sui socios habuere SS. Anthimum, Leontium, et Euprepium, sed hos nominis sui celebritate longe superarunt. Nihilominus plura de illis investiganda habuit, quam pro certis enarranda Stiltingus. Antiqua in primis Latinorum Græcorumque monumenta scrutatus est, indeque Sanctorum elogia, variosque, quibus annuntiantur, dies excerpsit. Tum Actorum ordinem fidemque discussit : horum quidem aliqua pro fabulis habuit ; verum Tillemontio Acta prorsus omnia, etiam, quæ non vidit, improbanti, assentiri haud potuit. Quod autem ad Sanctos ipsos attinet, de his Menologium Basilianum ad XVII Octobris ita habet. *Tria sunt Sanctorum Anargyrorum* (id est, argento abstinentium) *paria, qui et iisdem Cosmæ et Damiani nominibus appellati fuerunt, et medicinæ artem tractaverunt et Anargyrorum cognomen habuerunt*; nimirum par unum Confessorum in Asia, alterum Martyrum in Cilicia, tertium similiter Martyrum, qui Romæ lapidibus obruti martyrii palmam adepti sunt. Huic Græcorum opinioni recentiores eruditi aliquot accesserunt. Verum Stiltingus, assignata qualicumque erroris occasione, nullos præter Arabes Ægis in Cilicia passos, agnoscendos putat. Denique post definitam, quatenus licuit, martyrii epocham, excitata Sanctis templa, sparsas eorum variis locis reliquias, edita prodigia, cultumque per varias orbis plagas propagatum, cumulate descripsit.

Eustochii virginis.

48 Sæculo V sanctarum Virginum classem auxit S. Eustochium virgo Romana, S. Paulæ filia, S. Hieronymi discipula, generis splendore, opum affluentia, virtutumque præstantia maxime nobilis. Quamquam S. Hieronymum laudum virtutumque suarum neque indisertum, neque infrequentem sit nacta præconem, antiquioribus tamen Martyrologiis insertam non legi, Stiltingus observat : meminere illius recentiora, sed variis diebus ; quæ ceteris præstant, diem XXVIII Septembris illius festivitati assignant. Antiquo tamen in Palæstina, ubi finem vivendi fecit, cultu

cultu non caruit. Sanctæ Virginis natales et gesta ex Hieronymi operibus maxime collegit, quorum hæc præcipua capita. S. Eustochium nata circa annum 368, paterno genere Juliorum, materno vero Scipionum Graccorumque progenies. Primum quidem S. Marcella, dein vero S. Hieronymo usa est vitæ magistris. Virginitatem a teneris unguiculis coluit, ornavitque perpetuo. Circa annum 385 una cum S. Paula Urbem deseruit, matremque in Palæstinam comitata est, vitæ reliquum in Bethleëm traductura annos vix nata XVII. Quam deinde in deliciis habuit unice, perennis fuit sanctæ matris imitatio, exercitatioque virtutum. Litterarum Hebraicarum perita, multaque pollens sacrarum Scripturarum cognitione auctor S. Hieronymo fuit, ut varios in Scripturam commentarios exararet. Post carissimæ matris obitum, exstructi ab illa virginum monasterii curam suscepit, gessitque præclare lustris facile tribus, ac demum circa annum 419 meritorum plena mortalem cum immortali vita commutavit.

et Fausti Regiensis Acta potissimum digerit:

49 De S. Fausto Regiensi in Gallia episcopo ad diem XVI Januarii jam paucis Bollandus egerat, cum coli illum in ecclesia sua die XXVIII Septembris, intellexit, atque in hunc diem S. Faustum translatum voluit; cujus desiderio non modo Stiltingus paruit, sed Sancti etiam gesta multo uberiore stilo, quam Bollandus, exposuit. Id autem sategit in primis, ut ab hæreseos labe Fausti doctrinam vindicaret, sanctitatemque defenderet adversus nonnullorum insultus. Multi sane Faustum semipelagianismi reum, vel suspectum saltem habuerunt. Ex Opere Fausti de Gratia et libero arbitrio congessit multa Suarezius noster de divina Gratia part. I protegom. 5, cap. V, quæ semipelagianismum sapere videantur : verum illa Stiltingus, aut non recte a Suarezio intellecta, aut sensu probe Catholico exponi posse, contendit, variasque ipsius Fausti assertiones adducit, quæ semipelagianorum erroribus videantur plane contrariæ. Damnatos fuisse Fausti libros in Concilio Arausicano 2 in Historia Pelagiana Norisius censuit, licet illius cultum et sanctitatem agnoscat. At nihil in Concilii Arausicani canonibus, quod quidem Faustum feriat, Stiltingus invenit. Immitior in Faustum Tillemontius, qui non semipelagianismi dumtaxat illum arguit, sed doli etiam atque superbiæ, atque adeo indignum judicat, qui sanctitatis titulo decoretur : sed nec hunc Stiltingus missum fecit absque responso.

denique exaratis de S. Michaele ceterisque Angelis

50 Tomus Septembris VIII postremus est eorum, qui, vivo Stiltingo, in lucem prodierunt, in quo elucubrando industriam suam, operamque indefessam non magis desiderari passus est, quam in ceteris. Diem XXIX Septembris S. Michaëlis, ceterorumque Angelorum honori Ecclesia præcipue consecratum voluit. Horum gesta e sacris cum Veteris, tum Novi Testamenti voluminibus, e sanctis Patribus, e Vitis Sanctorum, rerumque ecclesiasticarum scriptoribus operose collegit, scite que digessit. Multiplex est SS. Angelorum cultus, perque Orientis et Occidentis oras longe lateque diffusus. Celebres in primis sunt SS. Michaël, Gabriël, Raphaël, Angelique sive privatorum hominum, sive urbium regnorumque Custodes, de quibus proinde disserit multa seorsim. Varias Angelorum apparitiones, præsertim S. Michaëlis sive in Chonis, sive in monte Gargano, sive in monte Tumba, qui modo Mons S. Michaëlis dicitur, earumque Acta profert, quæquamquam non ita sint ad veritatem exacta, ut nulla emendatione indigeant, fidei tamen non sunt adeo profligatæ, ut præcipua rerum capita merito revocari in dubium propterea possint. Ecclesias quoque SS. Angelis variis locis erectas, fidelium peregrinationes in eorum honorem institui solitas, aliaque non pauca recenset et scitu digna, et fovendæ augendæque mortalium erga beatas illas mentes pietati ac venerationi accommodata quam maxime; quo potissimum spectat multitudo illa beneficiorum pene innumera, quibus sæpenumero clientes suos complexæ sunt, quæque suis digesta sæculis Stiltingi commentarius exhibet.

AUCTORE J. B.

et de S. Hieronymo insignibus commentariis,

51 Ut odium veritas, ita sæpe virtus invidiam parit : sensit id S. Hieronymus Ecclesiæ doctor, vir omni laudum genere summus. Habuit enim, cum viveret, habetque hodiedum adversarios, qui integerrimi Doctoris dictis factisque labem aliquam inferre studuerunt, hodieque student. Quid vero causæ eorum plerosque eo impulerit, aliorum considerationi relictum Stiltingus voluit : haud ita tamen sive ab hæreticis, sive a Catholicis adversus S. Hieronymi mores doctrinamve prolata neglexit; quin suis ea locis commemorarit, examinaritque singula. Post evoluta autem S. Hieronymi Opera, nec non neotericorum de eodem scripta, non invenit *ullam post baptismum in sancto Doctore maculam, nullum ejus dictum aut factum, quod nequeat defendi ut laudabile, aut certe excusari ut bona intentione commendandum.* Ubi vero factum aliquod subinde occurrit, unde arripi utcumque posset Sancto obtrectandi occasio, justas illius rationes assignare conatus est. Cum autem nulla exstet Sancti Vita aut satis antiqua aut accurata, ejus gesta atque virtutes, cum ex ipsismet Hieronymi Operibus potissimum collegit atque digessit, tum ex Augustino, Paulino, Theophilo Alexandrino, Innocentio Papa, Sulpicio Severo in Dialogis, Prospero in Chronico, aliisque pluribus vel sancto Doctori coævis, vel certe ab illius ætate haud magno temporum intervallo disjunctis. Plura in hujus commentarii laudem non addo, quod et prolixior sit, et ipse sese æquo prudentique lectori meritissimo commendet.

52 Præ

Auctore J. B. aliisque nonnullis tom. I Octobris.

52 Præ manibus PP. Hagiographis erat tomus 1 Octobris, cum summo eorum luctu Stiltingus e vivis excessit. Atque utinam non hunc modo perductum ad finem, sed et plures alios Viro de Sanctis et Museo nostro optime merito, vitaque longiore dignissimo videre licuisset! Lucubrationes jam aliquot de Sanctis ad diem Octobris hoc tomo relatis paratas prælo habebat; quas inter non postremus est, qui de S. Piato presbytero martyre et Tornacensium Apostolo inscribitur commentarius. Frequens quidem illius in Martyrologiis mentio fit, at non eodem ubique loco annuntiatur. Corpus S. Piati a S. Eligio Noviomensi Tornacensique episcopo inventum esse Seclinii, liquet, magnificeque reconditum ; at de inventionis tempore non ita inter omnes convenit. Figi nequit ante mortem Dagoberti regis, teste Stiltingo, nec ante regnum Clodovei II, cujus anno tertio episcopali dignitate primum fulsit Eligius. Acta S. Piati haud admodum vetusta sunt; edidit tamen vetustiora; quæ quamquam Actis SS. Luciani et Jonii in multis consonent, de S. Piato tamen primitus conscripta videntur. Sancti episcopatus, quem anonymus aliquis asseruit, idoneis non evincitur argumentis. Sancti palæstra verisimiliter Seclinium fuit, aut ejus vicinia ; annus vero, quo sub Diocletiano martyrium subiit, non 299, aut 303 aut 304, sed 287. Passum autem esse Kalendis Octobris, Acta habent, Martyrologique consentiunt. Gestasse Sanctum per aliquot milliaria amputatum sibi caput, fabula est non ita pridem inventa. Certus celebris Sancti cultus; corpus autem Carnoti integrum incorruptumque servari, quod Rouillardus ait, Stiltingus haud credit ob servatas alibi etiam non paucas Sancti reliquias.

S. Francisci Actis illustrandis immoritur.

53 Neque huic tomo, qui Operis nostri supra quadragesimum septimus est, Stiltingi ulterior labor industriaque defuisset, nisi plura majoraque meditantis conatus mors intempestiva abrupisset. Ut enim erat rerum providus, promovendisque Sanctorum Actis unice semper intentus, opus magis arduum momentique permagni Hagiographis imminere, intelligebat : illustranda nimirum erant tomo proximo ad diem IV Octobris S. Francisci Ordinis Seraphici fundatoris Acta, rerum tractandarum multitudine gravitateque fœcunda, et crebra eruditorum disceptatione famosa. Itaque, relicta hujus tomi absolvendi sociis cura, eo cœpit vires omnes nervosque intendere, ut rem arduam pro dignitate tractaret, illustraretque commentario, quam maxime posset, numeris omnibus absoluto. Jamque, evoluta labore improbo immensa pene auctorum monumentorumque mole, delineatam animo non modo habebat prolixi commentarii materiem ordinemque, sed partem etiam litteris consignatam, cum divinæ Providentiæ placuit eum ad laboriosæ piæque vitæ æterna præmia, uti confidimus, evocare, magna quidem Actorum nostrorum jactura atque dispendio.

CAPUT III.

Labores Stiltingi reliqui, virtutes, pius obitus.

Laboribus Stiltingi litterariis rei domesticæ.

Et hi quidem labores ejus fuere litterarii, quibus nullus dubito, quin apud bonos omnes, et amantes Sanctorum gloriæ perennem laudem sit consecutus. At non eo solum nomine vivet apud nos, vigebitque perpetuo optimi Viri memoria. Quid enim de ceteris, quibus rem nostram non parum promovit, laboribus dicam ? Quid de rei nostræ domesticæ cura et administratione, quam annis pluribus gessit ? Quid de itineribus, quæ suscepit et longa et difficilia? Quid de famæ nostræ, si quando perperam temereve læsa videbatur, conservandæ tuendæque sollicitudine? Tantum operæ in re domestica posuit, ut tantum litterariæ dare potuisse, mireris. Sic administrabat utramque, ut neutram ulla ex parte negligeret. Si qui faciendi erant in rem litterariam sumptus, liberalis erat et largus ; si quid in suum aut sociorum usum privatum, commodumve nimium pene parcus; si quid forte reliquum erat, quod posset pauperibus erogari, pene effusus ; sic tamen cautus, ut lateret, nisi quorum id scire intererat. Quidquid hoc pacto sublevandis egenorum necessitatibus et ærumnis esset impensum, non detrimento, sed lucro apponendum esse, rerumque omnium moderatori Deo fidendum, dictitabat. Sic denique in omni rei familiaris administratione usuque se gessit, ut esset religiosæ paupertatis memor, cultorque perpetuus. Quod si Sanctorum Opus superioribus annis summa celeritate provectum est, id Stiltingi curis magna ex parte referri debet acceptum.

Supellectilis litteraria

55 Supellectilis autem litterariæ augendæ causa Galliam, Italiam, Germaniam, Hungariam peragravit : bibliothecas, quas licuit, perscrutatus est : monumenta discussit, descripsit, collegitque permulta, quæ illustrandis Sanctorum Actis videbantur fore utilia. Longum foret viros principes, eruditosque enumerare, a quibus eo itinere honorifice exceptus est, habitusque liberaliter. Viennæ Austriæ enim esset, Augustissimam Romanorum imperatricem Mariam Teresiam (quam utinam

utinam Deus Romani imperii, orbisque Austriaci universi bono diu multumque servet incolumem) non modo affari licuit, verum etiam ut Mæcenatem munificentissimum venerari: unde immortalibus beneficiis, quibus præpotenti pientissimæque Austriacæ Domui nos æternum obstrictos profitemur, cumulus novus accessit. Pari benevolentiæ significatione ad summi Pontificis Benedicti XIV colloquium non semel admissus, imo et vocatus est Romæ, qui, quo erat, in eruditos viros amore, hunc etiam in nos (licet immeritos) Opusque nostrum non obscure testatum voluit. Jam pridem quidem paternum Pontificis in nos animum ex ipsius litteris exploratum habebamus: at quem verbis ante ostenderat absens, coram reipsa luculente probavit. Etenim non modo bibliothecam Vaticanam adeundi copiam fecit, sed multa etiam suo jussit ære describi, quæ usui nobis fore, eruditissimus Pontifex non ignorabat; quo nomine perennes illi, ut par est, grates habemus. Per annum fere ea peregrinatio tenuit; quo jam prope finito, in Belgium rediit anno MDCCLIII mense Julio, unde discesserat anno MDCCLII mense Septembri. Reducem una cum P. Constantino Suyskeno itineris socio sanum et incolumem, qui domi remanserant collegæ, summa lætitia et gratulatione exceperunt.

et Musei famæ insignis cura accessit: 56 Quam denique de conservanda tuendaque Musei fama sollicitus fuerit, id specimen habe: sparsus fuerat hinc inde in vulgus rumor, Benedictum XIV summum Pontificem tanti amplius haud facere Sanctorum Acta, quanti illa fecerat ante; deferbuisse illius in Hagiographos Antverpienses amorem; nec illorum labores perinde, ac olim, gratos habere. Æquum non videbatur (nec erat) Stiltingo ejusque collegis, ut Musei qualicumque famæ tot tantisque decessorum suorum sudoribus partæ hujusmodi rumores detrimentum afferrent. Nec vero pro nihilo putanda erant gravissimi, in iisque rebus versatissimi Pontificis auctoritas atque judicium; quippe qui in evolvendis perscrutandisque Sanctorum Actis et Historiis partem bene magnam trivit ætatis, nostroque in Opere perlegendo multus fuit. Prodierat interim tomus Septembris tertius, cujus exemplar suo collegarumque communi nomine Pontifici offerendum, unaque indicanda Stiltingus curavit, quæ de mutata opinione spargerentur in Belgio. Quæ ut Pontifex intellexit, rei insolentiam vehementer admiratus, fabulæ (uti illam Pontifex ipse appellat) fontem detexit, datisque ad Hagiographos humanissimis litteris, nebulam omnem, quam Actis nostris, quos nominare non necesse est, tentarant offundere, penitus dissipavit. Legi illæ possunt tomo IV Septembris, cui præfixæ sunt. At nec his contentus egregius Pontifex ea denuo ad Operis nostri commendationem litteris suis Apostolicis, quibus augustæ virginis Pulcheriæ memoriam annuo festo recolendi tum Canonicis Regularibus Lusitanis, tum Societatis nostræ sacerdotibus ubique terrarum degentibus copiam fecit, ea, inquam, illis inserta voluit, ut legi illa tom. IV Septembris pag. 778 a curioso malim, quam a me minus fortasse verecunde recitari. Quo illud effectum est, ut Sanctorum Actis, unde eorum famæ diminutio merito timeri poterat, splendor major affulserit. Hæc autem dum memoro, nolim, quis ita interpretetur, quasi aut ostentationis causa, aut cuipiam insultandi libidine dicta sint: id enim unice ago, ut meritam illum illi laudem tribuam, cujus, ut ita faciam, merita suo jure requirunt.

AUCTORE J. B.

Quibus virtutibus 57 Plane igitur magni fuere Stiltingi labores, quos in rem nostram sive litterariam, sive domesticam contulit: nec tamen horum magnitudini virtutum ejus magnitudo concessit; de quibus et in superioribus jam dictum subinde aliquid est, et porro dicetur. Ordior autem ab impenso orationis studio, unde virtus omnis, quam in religiosi instituti viro desideres, velut capite et fonte promanat. Ut igitur sese summo mane proripiebat e lecto, mox ad preces, divinorumque mysteriorum meditationem corpore animoque convolabat, in iisque præscriptum legibus nostris tempus accuratissime adimplebat. Hic recte secusve factorum rationem a se exigebat ipse severe: hic vitandorum defectuum, hic exercendarum contra virtutum leges sibi ferebat; hic piis in Deum animi motibus indulgebat; hic omnem in Christi vitam mentis aciem intendebat, ut ad illius exemplar mores suos actionesque componeret. Hinc nihil in gestu dissolutum, nihil leve aut inconsideratum in verbis, nihil in omni actione admittebat, quod aut ad modestiæ leges non esset exactum, aut a religiosa gravitate alienum. Hinc consecuta pariter est constans quædam stabilisque tranquillitas animi, rebus suis semper intenti et secum versantis assidue. Quo in munere constanter adeo atque religiose versatus est, ut præscriptum orationi tempus rebus aliis non modo non impenderit, sed ne contraxerit quidem, quantacumque ejus humeris negotiorum multitudo molesque incumberet.

Stiltingus 58 Confecto hoc quotidianæ orationis penso, sacris operaturus templum adibat: quod ut rite faceret, omnem animi vim cogitationemque, quoad poterat, una cogebat; ea porro decentia et gravitate, eo pietatis ardore rem divinam faciebat, ut facile appareret, quibus agitaretur intus in animo motibus, similesque in adstantium animis suscitaret. Peracto Sacro, eo

AUCTORE J. B.

eo mox ibat, ubi suspiriorum suorum testem, præter Deum, haberet neminem. Quamquam autem illi liberum esset, qua vellet, hora ad aras progredi, certum tamen, quo id ageret, ipse sibi præscripserat tempus, observabatque summa accuratione quotidie. Nec minus illi solemne erat, statis pariter diei articulis ecclesiasticarum precum pensa persolvere, nec unquam, nisi forte perraro, et urgenti de causa a suscepto semel more institutoque discessit : tanta in Viro erat muneris obeundi diligentia, tanta vitæ actionumque constantia. Quoties precibus sive publicis sive privatis erat in commune vacandum, aderat inter primos. Paulo antequam e vita discederet, aberat forte domo, cum essent publicæ in templo nostro preces indictæ ; licet autem justa illi esset absentiæ causa, nihilo secius illis interesse, decrevit. Itaque, ut primum domum redeundi copiam nactus est, huc ille festinus advolat, et sudore madens illico ad templum properat communibus precibus adjuncturus et suas : at Viro pietas magno stetit. Etenim calori succedens subito frigus ita ejus turbavit valetudinem, ut numquam deinceps se recte habuerit, fueritque nonnullis injecta suspicio, hoc mali fuisse principium, cui haud diu post, sanus tamen hactenus vegetusque, succubuit. Gesta sunt hæc in omnium oculis : quantum vero orationi ab hominum conspectu remotus otii studiique tribuerit, novit ille, qui unus omnia novit.

59 Enimvero qui sic diem auspicabatur, reliquam diei partem necessum erat pari cum laude transigere, virtutumque specimina edere pene perpetua, cujus hæc erant consequentium actionum fundamenta, hæc omnis vitæ morumque exempla. Et sane quotaquæque virtutum est, ut paucis multa complectar, quam e re nata exercere, neglexerit? Sermo illi moderatus et parcus, qui fere vel doctrinam vel pietatem saperet. De se demisse, de ceteris præclare et loquebatur et sentiebat, ut in illo cum doctrina et eruditione singulari animi alta demissio, cum summa laude et æstimatione summa modestia de palma contenderent. Pacis erat ad scrupulum amans, id unice satagens, ne quemquam verbo factove offenderet : nullus, qui læderet ; si læderetur, ad veniam facilis ; collati beneficii immemor, memor accepti ; negligens sui, studiosus aliorum ; fuci nescius, sincerus amicitiæ cultor ; fide viva, spe firma, charitate incensus, legum præceptorumque nostrorum observantissimus. Mitto pietatem in Deum sub Eucharisticis speciebus latentem, quem adorationis causa visebat sæpissime ; pietatem in Virginem Matrem, quam in deliciis habebat unice ; pietatem in cælites ceteros, quorum promovendo pro viribus cultui, curas, vigilias, labores, industriam, cogitationemque omnem, se denique totum impendit. Difficile enim esset, omnia persequi.

60 Est tamen, quod quo modo Societatis nostræ hominibus maxime proprium esse oportet, nec in Stiltingo desideratum est ; ita silentio id præterire, nefas habeo. Fuerunt nempe nec infimæ notæ viri, quibus cum propter eruditionem multiplicem, tum propter virtutis excellentiam non modo in honore erat, sed quibus etiam in rebus ad animæ salutem pertinentibus ejus uti consiliis esset in votis, eumque suæ arbitrum conscientiæ vehementer optarent. Neque vero id semper abnuit vir Deo plenus, proximique salutis amantissimus. Quamquam enim ægerrime a studiis sese pateretur avelli, videre tamen cum subinde collegæ, nec sine admiratione videre, mirabili patientia, et charitate per dies etiam plurimos huic negotio incumbentem. Neque solius Antverpiensis civitatis ambitu Viri zelus potuit contineri : fuit enim, cum in pagum quemdam aliquot ab ea urbe milliaribus dissitum statis temporibus soleret excurrere : virginum illic monasterium erat, quibus qua sacris exhortationibus, qua salutaribus monitis, qua consiliorum prudentia plurimum profuit : confitentibus aures dabat, torpentes excitabat, currentibus ad virtutem calcar addebat, singulis Deo placendi serviendique modum tradebat, earumque conditioni accommodatarum suggerebat documenta virtutum. Nec desunt hujus generis alia : sed e multis pauca ista sufficiunt, ut facile quivis intelligat, quam strenuam fuisset huic quoque officii nostri non infimæ parti operam navaturus, nisi alio superiorum voluntate et nutu mentem convertisset et studia. *effulserit.*

61 Lustra jam quinque abierant, ex quo Stiltingus per Operis nostri æquor passis velis et impetu continenti decurrebat, cum celerem juxta ac secundum studiorum ejus cursum vis morbi repentina retardavit, imo repressit omnino. Corpore hactenus fuerat macilento quidem, firmo tamen et robusto, laborumque supra eorum, qui Virum non penitus noverant, opinionem patienti. Perturbari ejus valetudo cœperat eo, quem paulo ante diximus, casu. Huic qualicumque malo, licet principio tum ipsimet, tum aliis quoque nimis periculosum videretur, mature tamen itum est obviam : verum, reluctante incassum arte medica, incrementum sensim id cepit et vires ; cui gravissimi alvi dolores subinde accessere, eoque tandem prorupere vehementiæ, ut contortis implicatisque visceribus (ut quidem visum est medicis) obstructisque naturæ superfluuorum *piusque ejus obitus*

perfluorum meatibus, his, quæ intro sumpserat, viam omnem, exitumque præcluserint. Difficili morbo pro medicorum judicio varii generis admota fuerunt medicinæ subsidia: at pervicax malum, elusa medicorum industria, irritos reddidit quoscumque conatus, Virumque optimum per acerbissimos dolores ad extrema deduxit.

declaratur. 62 Luctus interim mœrorque omnium animos occupavit: hi sodalis multo sibi charissimi, illi conjunctissimi secum amici, Patres Hagiographi dilectissimi studiorum præsidis, singuli Viri boni et eruditi vices ferebant ægerrime. Unus ipse ex omnibus vultu sibi, animoque constabat immotus, seque ad ineundum æternitatis iter eadem, qua semper vixerat, animi tranquillitate parabat. Universas vitæ noxas iterum iterumque confessus, extremis morientium præsidiis voluit tempestive muniri; quibus in corona nostrorum rite nec sine singularis pietatis affectu susceptis, mira in Deum fiducia vitæ necisque arbitro se suaque commisit. Cum morte luctanti nihil erat in mente, nihil in ore, nisi divinum. Hinc, si qui ipsum accederent, ut pia et salutaria sibi cogitata suggererent, efflagitabat identidem: *Me enim*, inquiebat, *ad hæc vires deficiunt; vos, quæso, opem auxiliumque afferte*; et eo quidem pietatis motu, ut pro verbis gemitus lacrymasque adstantibus vel invitis extunderet, redderetque pene elingues. Tandem malo victus, et recte factorum conscientia fretus sic diem morte confecit extremum, quasi e misero quodam calamitosoque exsilio ad desideratam jam dudum beatamque patriam profecturus abscederet. Itaque non minus moriens, quam sanus vegetusque, quibus convixit, exemplo fuit; qui licet ex oculis nostris ereptus sit, cælitumque jam, ut merito sperare nos jubet spectata Viri virtus, sociatus ordinibus, nulla equidem meritorum ejus atque virtutum ex animo nostro memoriam obliterabit oblivio, dies nulla delebit.

AUCTORE J. B.



ELOGIUM

ELOGIUM

REVERENDI PATRIS

JOANNIS PERIERI

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU, ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ,

Auctore Cornelio Byeo ejusdem Societatis presbytero.

CAPUT I.

Perieri natales, studia in sæculo, ingressus in Societatem et quæ in ea gesserit, antequam Hagiographis adscriberetur.

Perierus anno 1762 e vivis ereptus.

De rerum humanarum vicissitudine, quam annus post Christum natum MDCCLXII, P. Joanne Stiltingo et P. Joanne Periero, viris de Museo nostro, deque universa eruditorum republica optime meritis, brevi paucorum mensium intercapedine prosperrimum inter Bollandiani Operis cursum improviso e vita sublatis, luculentissime nos docuit, nonnulla hic præludii seu inductionis loco possem non inepte præfari. Verum ne, quod alii, cum de viris inopina morte e vita ereptis scriberent, sæpius fecere, iterum hic faciam, incongruum id existimo planeque supervacaneum. Nec itidem rem magis necessariam præstem aut utilem, si scriptionis, qua P. Joannis Perieri Vitam omnem, seu potius summa Vitæ capita complexurus sum, rationem in antecessum reddidero; hæc enim non alia est, quam quæ pervulgata passimque est obvia in omnibus prope Elogiis, quibus Majores nostri collegis suis seu decessoribus, vita functis, pro laudabili suo instituto parentarunt. Itaque, his aliisque non necessariis omissis, rem ipsam aggredior; tria tamen hic, lector hagiophile, te velim præmonitum; primo quidem, nihil me allaturum; quod non compertum exploratumque habeam; deinde vero brevitatis, cum sola sæpe prolixitas animum legentis a legendo avocet, rationem maxime habiturum; ac tertio denique non commissurum, ut res vulgares pluribusque communes, quantumcumque laudari dignas, immodico (sic enim exaggerationi potius quam exactæ veritati studuisse, forte appaream) verborum ornatu extollam.

2 Cortracum, non ignobile nec inamœnum Flandriæ ad Lisam oppidum, patriam nactus est P. Joannes Perierus; diem natalem vigesimam nonam Augusti anni MDCCXI; parentes honestos, Joannem Perier et Margaretam vander Straete. Memoria felici, ingenio acri scientiæque non uni acquirendæ aptissimo fuit instructus; serius tamen ad studia litteraria accessit: annum quippe jam agebat ætatis decimum quintum, cum primum politioribus litteris animum in gymnasio Cortraceno sub disciplina nostrorum cœpit excolere. At quanto tunc exstitit ætate provectior, tanto maturius, magisque roboratum attulit ad studia ingenium, tantoque in his uberiores ac constantiores, diligentia comite, fecit progressus. Mox in tribus grammatices ac deinde in humanitatis et eloquentiæ classibus, uti vir Societatis nostræ fide dignissimus post Fastos gymnasii Cortraceni rogatu meo consultos me docuit, condiscipulis suis primas, idque in singulis prope concertationibus menstruis, præripuit. Nec tantum ingenio et doctrina, sed et virtute plurimum excelluit, adeo ut quicumque (sunt autem superstites adhuc plures) novere P. Perierum, cum litteris humanioribus Cortraci navaret operam, raram in Deum et Sanctos pietatem integerrimosque mores, quibus tunc enituit, unanimi voce hodieque prædicent.

Cortraci natus est, ibique litteris humanioribus dedit operam.

3 Hac eximiæ virtutis præstantisque ingenii existimatione annos quinque integros in palæstra litteraria exegerat, jamque in ea agebat octavo mense rhetor annum sextum, cum, ecce, nec tamen indecoro pulvere sordidus (socios enim in prima Dialectices concertatione superarat victor) subito e stadio, nondum expleto cursu, mense Maio anni MDCCXXXI, nescio qua de causa, excessit. Exin amanuensem egit apud civilium causarum procuratorem seu notarium publicum, donec

quas in Societatem admissus, tyrocinio finito, repetiit, auditaque Philosophia.


IOANNES PERIERUS OBIIT ANNO MDCCLXII.
P. IOANNES PERIERUS S.I.
OBIIT XXIII JUNII ANNO MDCCLXII ÆTATIS LI.
Cessit Stiltingus fatis, mox tu quoque cedis:
Quàm tua mors Actis est, Periere, gravis!

donec perfectioris vitæ desiderio incensus, in Societatem nostram admitti, instanter expetiit, votique factus est compos. Accidit id anno MDCCXXXII, cujus mense Octobri, die decima quinta, tyrocinium Mechliniæ alacri magnoque animo ingressus, in jaciendis solidis religiosæ vitæ fundamentis integrum de more Societatis nostræ biennium posuit. Quo exacto, solitisque Deo et Societati nuncupatis votis, humaniores litteras, quas in sæculo didicerat, repetiturus, Hallas Deiparæ moderatorum jussu concessit. Inde post annum evocatus Antverpiam, philosophorum placita excepit eo progressu, ut primo collectas ex Logica et Metaphysica, ac deinde ex tota Philosophia theses solemni publicoque certamine (qui honor probatis tantum subtiliorisque ingenii philosophis solet deferri) propugnare jussus fuerit.

studiosæ juventuti sexennio tradidit, post quod Theologiæ incubuit,

4 Cursum philosophicum tam feliciter emensus, lectissimam nec infrequentem juventutem politioribus studiis erudiit, in id sedulo intentus, ut una cum doctrina pietatem, virtutisque amorem tenellis adolescentum animis alte imprimeret. Difficili hoc laboriosoque munere summa omnium tum nostrorum, tum externorum approbatione in gymnasio nostro Antverpiensi per sex omnino annos continuos strenue defunctus, Lovanium missus est, ibique in utilissimam rerum divinarum scientiam incubuit annis quatuor. Horum tertio, die scilicet vigesima quarta mensis Septembris anni MDCCXLVI, sacerdos Mechliniæ consecratus est; quarto vero, post theses primum argumenti, ad pauciora asserta restricti, non sine ingenti nominis sui commendatione publice defensas, etiam excerptas ex universa Theologia summo omnium applausu solemniter defendit, sicque gloriosam studiis Theologicis coronidem imposuit, hagiographicis deinceps daturus operam; ad quæ qua occasione Antverpiam fuerit revocatus, dicendum nunc est.

hujusque absoluto cursu, ad Museum

5 Jam a medio circiter anno MDCCXLVII Museo nostro valedixerat P. Joannes Veldius, ad lucrandas Deo infidelium animas in Americam, quo cum jam pridem vota sua ferebant, quoque tamen, utpote die XXV Augusti ejusdem anni e vivis ereptus, non pervenit, superiorum nutu destinatus. Quærebant ergo Hagiographi novum Operi suo promovendo adjutorem gnavum, industrium, sedulum, iis demum ornatum dotibus, quas ad vastissimum de Actis Sanctorum Opus felici cum successu continuandum requiri, suo ipsimet usu, propriaque experientia didicerant. Lustratis mente singulis provinciæ nostræ domibus, juniorumque præsertim sacerdotum capacitate expensa, unus ex omnibus electus est Perierus, accitusque dicto anno MDCCXLVII Antverpiam, mox se totum Actis Sanctorum considerandis, preloque parandis adeo strenue alacriterque impendit, ut deinceps a susceptis semel hagiographiæ studiis ægre videretur avellendus; ab his tamen tantisper secedere novum Hagiographum brevi compulit tertia probatio.

AUCTORE C. B.

hagiographicum accessit.

6 Ad hanc enim, expleto Theologiæ cursu, plerique e nostris more Societati usitato mitti debent, anno fere integro restauraturi spiritum, si quid forte nimia studiorum contentione aliave ratione deferbuisset; pio ergo huic mori facturus satis, ipso anno, quo hagiographis accesserat, MDCCXLVII Liram missus est Perierus; at spectata satis Viri virtus necessariaque Museo Antverpiensi auxiliaris opera id effecit, ut post mensem, peractis illic spiritualibus sancti Patris nostri Ignatii exercitiis, ex moderatorum voluntate redierit Antverpiam; inchoata hagiographiæ studia prosecuturus; in quibus quam utiliter feliciterque tum ante, tum post solemnem quatuor votorum professionem, quam ibidem anno MDCCL, die II Februarii emisit, labore non interrupto desudarit, docent lucubrationes summa industria, rara eruditione, sedulitate indefessa ab ipso elaboratæ, ad quas ut sermonem nunc convertamus, rerum series requirit.

CAPUT II.

Lucubrationes ejus in sex ultimis Septembris tomis.

Sanctos tomis septem.

Quamquam Perieri, spectato brevi quindecim prope annorum spatio, quod solum Actis Sanctorum illustrandis immatura morte e vivis sublatus impendit, lucubrationes sint numero non paucæ, ad eam tamen copiam non ascendunt, ut, quod aliis, qui de sociis aut decessoribus hagiographis e vita post labores longe diuturniores ereptis concinnarunt elogia, nonnunquam accidit, omnino hic vereri debeam, ne, si singulas debita cum laude enumerem, lectori parum voluptatis, plurimum vero afferam fastidii. Ut nihilominus brevitati, quam sectaturum me, spopondi, sedulo, etiam ubi minus necessarium est, studeam, præcipuas dumtaxat, easque vel mole grandiores, vel exquisitiori eruditione refertas, additis fere iis, quæ viri vel doctrinam vel industriam maxime commonstrant, paulo fusius recensebo; quod vero spectat ad reliquas, has etiam, aut certe plerasque, uno saltem alterove verbo

AUCTORE C. B.

verbo generatim attingam. Tomi, quibus omnes universim comprehenduntur, numero sunt septem. Horum sex priores Septembrem, binis aliis tomis prævie inchoatum, terminant; posterior vero incipit Octobrem : primus adeo omnium, a quo scribendi duxit initium, Septembris est tertius, qui dies quinque, septimam nimirum et quatuor subsequentes, complectitur.

ac præcipue quidem tertio Septembris SS. Madelbertam, Sergium,

8 E Sanctis, quos in hoc tomo illustravit Perierus, prima occurrit S. Madelberta virgo, abbatissa Malbodiensis, die septima Septembris culta. Hæc Sancta S. Aldegundi, materteræ suæ, ætate non multum exstitit inferior. Hinc, quæ de ambabus istis Sanctis memoriæ prodiderunt auctores, adeo sunt implexa, ut prima fronte simul consistere non posse videantur. Isthæc inter se ratione vero non absimili apte componit, atque insuper annum Sanctæ circiter emortualem, qui controvertitur, solidis argumentis ostendit. S. Madelbertæ accedit S. Stephanus Diensium episcopus, de cujus cultu antiquo et hodierno, anno et die emortuali, solemni canonizatione sæpius tentata nec secuta, erudite disserit. Die sequenti præter brevem de S. Belina virgine et martyre Syllogen, doctum elaboravit Commentarium Vitæ et Miraculis B. Seraphinæ viduæ et abbatissæ præfixum, in quo immemorabilem, qui celebre Urbani VIII decretum præcesserit, Beatæ cultum egregie propugnat. Ad diem IX SS. Hyacinthum, Alexandrum et Tiburtium martyres ex solis Fastis sacris elucidatos exhibet, commentationeque sat prolixa, in qua dubium, doctrinamne, an judicii æquitatem magis prodat, Acta S. Sergii I Papæ et confessoris complectitur. Post locum Sancti hujus natalem, qui a nonnullis Antiochiæ in Syria perperam signatur, Panormi in Sicilia solide stabilitum, difficultatem discutit longe maximam. Inter eruditos de anno, quo Pontifex ordinatus sit Sergius, aliis pro anno 687, aliis contra pro anno 688 decertantibus, acriter disceptatur. Expensis, libratisque utriusque opinionis momentis, rem adeo implexam pronuntiat, ut neutram partem, quantumvis etiam pro alterutra stet Papebrochius, possit amplecti.

Veranum, Adelphium, aliosque nonnullos,

9 Die decima binos contexuit Commentarios, quorum altero S. Verani, Venciensium episcopi, altero S. Thomæ, abbatis Farfensis, gesta explanat. Eruditorum alii Veranum faciunt Lugdunensem archiepiscopum, alii contra Venciensi cathedræ hunc Sanctum ita alligant, ut ne unquam quidem ad Lugdunensem translatum admittant. Re mature discussa, posteriorum opinioni, utpote longe probabiliori, merito adhæret. Ex anno, quo monasterium Farfense a S. Thoma restauratum statuitur, et ex ætate Faroladi, Spoletini ducis difficultas oritur non modica. Hanc ratione non una dilucide dissolvit, mortemque Sancti, quam nonnulli anno 706 innectunt, serius differendam ostendit. E Sanctis, qui undecima Septembris die coluntur, SS. Prothum et Hyacinthum MM., et S. Adelphium, abbatem Romaricensem, confessorem illustrandos accepit. SS. Prothi et Hyacinthi cultu antiquo et celebri, translationeque non una probatis, varias, quæ de Sanctorum reliquiis inter se dissident, civitates enumerat, aptamque, qua hæ in concordiam adducantur, rationem assignat. Brevi Commentatione de S. Adelphii Actis, illustri prosapia, anno natali et emortuali præmissa, mox duplicem Vitam, contractiorem unam, diffusiorem alteram, eruditis utramque Annotationibus instructam, subjungit. Tum antiquum et hodiernum Sancti cultum, translationes reliquiarum varias, totamque gloriam posthumam scite et accurate pertractat. Atque hæ lucubrationes, si Elogium de P. Joanne Pinio, hagiographo emerito, XIX Maii anni MDCCXLIX vita functo, contextum addideris, labores omnes litterarios exhibent, quos Perierus, hagiographis needum diu adscriptus, tertio Septembris tomo elaborando impendit.

quarto SS. Maternum

10 Gnavam quoque operam, eamque perutilem, contulit tomo quarto. Quamvis enim in hoc, præter brevem de S. Philippo, martyre Alexandrino, tractatum, et Commentarium de S. Amato, abbate Habendensi seu Romaricensi, non admodum prolixum, binæ duntaxat aliæ, quas elaboravit, lucubrationes occurrant; harum tamen partim accuratione, partim mole, Sanctorum, quos illustravit, paucitatem compensat. Prima in S. Materni episcopi, altera in S. Notburgæ, ancillæ virginis, Actis discutiendis elucidandisque versatur. Ambæ simul sumptæ paginas implent plus centum. Tempus, quo S. Maternus prædicandi Evangelii causa in Germaniam et Gallias missus sit, amplam ancipitemque diu præbuit eruditis disputandi materiem. Alii missionem illam ad primum æræ Christianæ sæculum referunt, alii contra ad tertium aut etiam quartum rejiciunt. Gravem hanc controversiam Perierus in prolixo paragraphorum XXII Commentario, quo Sancti Acta collegit et digessit, minime dimisit intactam. Argumenta ambarum partium accurate, nitide, dilucide, fideliter proponit, ac tandem, examinatis singulis ac perpensis, ad opinionem, quæ S. Materni missionem sæculo tertio aut etiam quarto illigat, merito accedit. Æquo animo id non tulit scriptor percelebris : cum missione S. Materni primam Evangelii in Germania et Galliis prædicationem a Periero, quod tamen ab hoc nuspiam fit, ad tertium usque vel quartum æræ Christianæ sæculum differri existimavit, hancque opinionem, dissertatione sat prolixa typis edita, confutavit. At scriptorem hunc, utut eruditum, Perierus brevi, quod

quod rationes graves longiori locum non darent, nervosoque simul responso, Appendici ad tomum v Septembris inserto, a capite ad calcem falso, ut vulgo aiunt, inniti supposito demonstrat, sicque suum ab impacta erroris nota Commentarium strenue vindicat.

et Notburgam, 11 In hoc porro reliqua S. Materni Gesta pari ubique accuratione prosequitur, intemperantiorem Launoyi, qui Trevirensem episcopatum Sancto abjudicat, crisim erudite redarguit, varios scriptorum errores refellit, fabulas explodit, veritati consona confirmat, nihilque prætermittit, quod a quoquam desiderari merito posse videatur. Nec minori eruditionis et accurationis laude S. Notburgæ, ancillæ virginis, Acta commentatur. Antiquitatem Tabulæ, quæ gestorum Sanctæ Synopsim exhibet, validis rationibus adductis, contra impugnatores strenue tuetur; auctores varios, qui libris seu Mss. seu excusis Sanctam illustrarunt, ordinate enumerat, nonnulla de loco ejus natali et emortuali apposite disputat, ac tum Vitam breviorem atque insuper aliquot Vitæ fusioris Fragmenta, doctis Annotationibus adjectis, lectori hagiophilo proponit. Proxime succedit gloria posthuma, quam in duas partes partitur. Priori cultum Sanctæ in æde sacra Ebenensi antiquum et hodiernum; posteriori hunc ad alia loca sacra diffusum propagatumque scite simul et prolixe explanat. Opus hoc seorsum etiam ab Actis Sanctorum in forma minori vulgavit, illustrissimoque domino Josepho Antonio Ignatio S. R. J. comiti a Tannenberg prævia eaque pereleganti, qua meritissimas hujus laudes celebrat, oratione inscripsit; a quo qua comitate quave benevolentia fuerit acceptum, tum ipsiusmet oblati litterarii munusculi præstantia, tum innata illustrissimo Viro humanitas, raraque in S. Notburgam pietas divinandum neutiquam relinquit.

quinto S. Thomam a Villa Nova, 12 Tomo v eruditos Perieri labores Actis suis illustrandis accepere impensos Valerianus et Leontius martyres, Einbetta, Vorbetta et Villbetta virgines, Aichardus abbas Gemeticensis, Luthardus comes, Eugenia abbatissa et Thomas a Villa Nova archiepiscopus, de quibus omnibus vel Syllogæ summa cura contextæ, vel Commentarii erudite elaborati, auctoris æque ingenium ac studium produnt. Certe quidem has inter lucubrationes nulla se offert non præstans, non illustris; quæ tamen S. Thomæ a villa Nova res gestas et Gloriam posthumam evolvit, principem sibi locum non immerito vindicat, idque sive molem, sive modum, quo elucubrata est, spectes : mole implet paginas prope ducentas : eo vero modo adornata est, ut ad absolutam ejus perfectionem nihil auctor desiderandum relinquat. In Commentario, quem Actis edendis de more præmittit, generis nobilitatem, quam nonnulli perperam negant, Sancti parentibus invicte asserit, difficultates chronologicas nec leves nec paucas dissolvit, liti perquam implexæ, qua an Sanctus mane, an vesperi obierit, controvertitur, componendæ viam aperit; verbo, quidquid in exacta eruditaque Commentatione apte annotari, tractari, examinari, elucidari pro instituti nostri ratione potest aut porro debet, id omne sedulo annotat, tractat, examinat, elucidat. Tum binas dat Vitas breviores, alteram a Joanne Mugnatonio, episcopo Segobricensi, Sancti amico familiari, litteris mandatam, alteram ex Actis canonizationis contextam; quibus deinde subjungit et tertiam, multo diffusiorem, quam ex idiomate Hispanico in Latinum, devoratis tædiis laboris plane ingrati prope infinitis, pari fide et accuratione convertit. Præclarum Opus claudit gloria posthuma, quam qua sedulitate, qua accuratione pertractet, melius docebit ipsa inspecta auctoris lucubratio, ad quam propterea, ne sim prolixior, lectorem curiosum remitto, atque ad tomum vi progredior.

sexto SS. Projectum, Joannem Prandotham. 13 Huic typis apparando præter breviores collectiones quatuor seu Syllogas, ex Martyrologiis aliisque Fastis sacris erutas, quibus res ad Dionysium, Privatum et forte etiam Dorotheum martyres, ad Glycerium seu Cheerium, episcopum confessorem, Marcum confessorem et Amam virginem spectantes industrie juxta ac operose recenset, Commentarios omnino quindecim, doctrina non vulgari refertos, studio impigro contexuit. Hos inter alii occurrunt contractiores, diffusiores alii. Contractioribus, quidquid de Joanne, Alexandro et Septimio, episcopis martyribus, Rustico, episcopo confessore, Terentio, Paxentio, Albina martyribus, Silvano, Silvestro, Petro Acotanto, Constantio confessoribus, Rodena, Lutrude virginibus memoriæ proditum invenit, sedulo simul laborioseque discussit; diffusioribus vero, quos hic solos, utpote reliquis præstantiores, pluribus commemoro, Projecti et Joannis Prandothæ, episcoporum confessorum, Geremari abbatis, Florentii presbyteri confessoris, Dalmatii Monerii, item confessoris, gesta accurate sciteque evolvit. Joannes Prandotha, vigesimus prionus Cracoviensium episcopus, qui anno MCCLXVI e vivis excessit, jam a sæculo decimo quinto Cracoviæ affici incepit et ad sæculum usque septimum decimum porro affici perrexit cultu Sanctis proprio : hunc occasione bullæ, quam de cultu Sanctorum Urbanus VIII Papa anno MDCXXV edidit, perperam a Cracoviensibus abruptum, Perierus ante omnia, nec immerito, contendit. Tum illustre Beati genus, promotionem ad episcopatum, amorem justitiæ, constantiam in vindicanda ecclesiæ suæ injuria, resque ad beatum usque obitum

AUCTORE C. B.

obitum præclare gestas dilucide exponit. S. Projectus, Imolensis episcopus, paucis admodum Fastis sacris inscribitur. Attamen post Acta, quæ ei affinguntur, sedulo discussa, majorique ex parte merito rejecta, cultum Sancti ecclesiasticum variis probatis, quibus honoratus fuit, translationibus, aliisque venerationis publicæ productis indiciis, certum efficit atque indubitatum.

Geremarum, Florentium et Dalmatium Monerium.

14 Geremari abbatis Acta, quamvis antiquum et forsan fere æqualem habeant auctorem, una atque altera difficultate chronologica laborant. Utramque felici conatu Perierus expendit, ac tum Sancti patriam, illustre genus, annum natalem, gestorum chronotaxim, cultum plane insignem, binas reliquiarum translationes, dubium, majorine eruditione, an accuratione, recenset. Florentius, presbyter confessor, sæculo v floruit. Post locum Sancti emortualem solide probatum, Acta typis edenda maturo examine scrutatur, eaque tandem, momentis singulis æqua lance expensis, suspecta esse admodum, non absque ratione pronuntiat. Tum varias monasteriorum, Glonnensis scilicet et Salmuriensis, quæ nomini suo et patrocinio in ducatu Andegavensi jam a multis retro sæculis consecrata Sanctus habuit, ad sæculum usque duodecimum vicissitudines, pluresque harum occasione peractas S. Florentii translationes fuse prosequitur. Post hæc de Sancti reliquiis Salmuro Royam et Roya iterum Salmurum vi translatis, orta hinc cives Royenses inter et monachos Salmurienses lite, amica hujus, sacris pignoribus inter partes divisis, secuta tandem compositione aliisque ad Sancti cultum non minus prope spectantibus, aptissime disserit, ac demum ipsa dubiæ fidei Acta una cum Sermone a Marbodo, Redonensi episcopo, in S. Florentii Vitam concinnato, subjungit. Acta Dalmatii Monerii confessoris, quæ auctor coætaneus litteris mandavit, Gerundæ in Catalonia Hispaniæ provincia, codici pergameno valde antiquo inserta, a Patribus Dominicanis hodieque servantur. Horum descriptum exemplar, quod cum Majoribus nostris communicatum fuerit, inter litterariam, quam copiosam habemus, supellectilem Perierus haud invenit, datisque etiam in Hispaniam litteris, acquirere nequivit. Non propterea tamen, quam de Beato meditabatur, lucubrationem omittendam differendamve diutius censuit. Scriptores recentiores non paucos labore impigro excussit, et quidquid hi notatu fideque dignum a B. Dalmatio gestum ferunt, studiose collegit, scite digessit, doctoque Commentario perite intexuit.

septimo Ss. Annemundum,

15 Nec suam deinceps in illustrandis Sanctorum Actis industriam minus probavit. Tomo VII Septembris inserti exstant Annemundus, episcopus martyr, Lupus, Aunarius, Vigilius, Aderitus, Geramius, Boulilius, Silvinus, Alodius, episcopi confessores, Herculanus, Florentinus, Hilarius martyres, Deodatus, Eberhardus confessores, Maria de Cervello, vulgo de Socos, Hiltrudis et Lioba virgines, de quibus omnibus vel Syllogas ex antiquis monumentis collectas, vel Commentarios eruditis observationibus undequaque instructissimos confecit. Inter Syllogas, utut breves, nulla se offert, quin acre auctoris ingenium prodat; inter Commentarios vero, utut omnes præstantes, prolixitate tamen ceteris eminent, nec eruditione cedunt, quos de Annemundo, Aunario episcopis, Florentino et Hilario martyribus, Maria de Cervello, Lioba virginibus contexuit. Annemundus, Lugdunensis episcopus, qui hoc nomine vel alio parumper diverso a Gallis scriptoribus constanter nuncupatur, Dallini appellationem apud Anglos fuit olim unice sortitus. Partim hunc, partim ex corrupto Bedæ textu recentiores nonnulli auctores sæculo proxime elapso duos ex uno perperam finxerunt Lugdunenses episcopos. Errorem hunc, quem jam pridem in Vita S. Bathildis reginæ detexerat Bollandus, variis iisque firmissimis rationibus adductis, primo quidem Perierus penitus convellit, ac tum teterrimam cædis Sancto illatæ labem, quam Beda et Eddius Stephanus, vulgari eoque falso rumore decepti, S. Bathildi, utpote Galliarum regni tunc administratrici, attribuunt, a sanctissimæ hujus Reginæ memoria plenissime abstergit, quæstioneque, qua an Annemundus cum Sigoberrando episcopo, sub Bathilde pariter occiso, idem sit, disquiritur, sedulo expensa, negantium in opinionem, ut probabiliorem, merito concedit.

16 Duplicia S. Aunarii seu Aunacharii, episcopi confessoris, Acta circumferuntur. De his non idem omnes sentiunt eruditi. Variorum opiniones Perierus profert, rationes ponderat, summque ita attemperat judicium, ut memoratis Actis nec omnem auctoritatem abroget, nec nimiam attribuat. Examinatam hoc modo geminorum, quæ edituris erat, monumentorum fidem proxime excipit illustre Sancti genus, patria, tempus nativitatis et aditi episcopatus, virtutes, gesta, tota denique vitæ series, obitus, sepultura, corporis translationes aliaque bene multa cultus, a fidelibus S. Aunario delati, argumenta indubia, quibus omnibus tam scite dorteque investigandis, atque investigavit Perierus, plurimum sane laboris ac industriæ fuisse afferendum, nemo unus ibit inficias, qui nostram scribendi normam habuerit perspectam. Varia a scriptoribus, quæ ad B. Mariæ de Cervello, vulgo de Socos, gesta pertineant,

Aunarium, Mariam de Cervello,

AUCTORE C. B.

tineant, documenta laudantur, et tamen unius dumtaxat mendosum apographum post iteratos conatus licuit nancisci. Hinc in explanandis ordinandisque Beatæ gestis difficultates non paucæ. Has nihilominus, in subsidium vocatis, quæ ad veterum monumentorum fidem censuit exacta, recentiorum assertis, Periérus, quantum fas fuit, labore impigro perrupit.

Florentinum, Hilarium et Liobam virginem,

17 Non parum quoque negotii ei facessivit, quem de SS. Florentino et Hilario martyribus inscripsit, Commentarius in sex paragraphos divisus, quorum quinque priores totidem fere diversas dissertationes ex materia sua non mediocriter laboriosas, non incongrue appellari posse, fatebitur, quicumque animum adverterit ad occurrentes in his de episcopatu S. Florentino et diaconatu S. Hilario afflictis, de tempore et loco martyrii deque reliquiarum translationibus difficultates implexas, quas ut apte dissolveret, nulli operæ aut studio pepercit. Tantopere insudandum non fuit, ut S. Liobæ virginis Actis Commentarium præmitteret. Habent hæc auctorem a Sanctæ ætate non admodum remotum, rerumque, quas litteris mandavit, alienis adjumentis apprime gnarum. At quanto hic planiora Periérus offendit omnia, tanto laboravit ardentius, ut lucubrationem numeris omnibus absolutam et ad ultimum, ut aiunt, usque apicem enucleatam concinnaret. Adisis tomum ipsum, et felicem, quo id præstitit, mirabere successum.

octavo SS. Leodowinum, Felicem de Meda

18 Tomum VIII maxime exornant tres Perieri lucubrationes, quas de S. Leodowino, archiepiscopo Trevirensi, S. Simone, comite et monacho, ac de beata Felice de Meda, virgine et abbatissa, solita sua industria et accuratione perfecit. Præmisso Actorum, quæ de Leodowino exstant, examine, de Sancti parentibus, illustri genere, et episcopatu Trevirensi nonnulla docte observat. Tum Leodowinum non fuisse simul Treviris, Remis et Lauduni episcopum, quod nonnulli olim perperam asseruere, multis argumentis et veterum testimoniis evincit. Stupendum, quod de Leodowino narrant biographi, miraculum ratione non una reddit suspectum, annum, quo Sanctus circiter obiit, assignat, cultum Treviris ex Officio Ecclesiastico demonstrat, geminam dat sublestæ fidei Vitam, totumque tandem Opus miraculorum relatione, ex auctore anonymo deprompta, absolvit. De solo natali Felicis de Meda, virginis abbatissæ, controversia est : hoc alii Medæ, alii contra Mediolani statuunt. Litigantium momenta exhibet Periérus, iisque absque partium studio expensis, neutram opinionem amplectitur; Beatam, utpote sive Medam, sive Mediolanum nacta sit patriam, in territorii Mediolanensi natam, Mediolanensem non inepte appellari posse, solita sua judicii æquitate pronuntiat. Gesta Felicis litteris consignarunt scriptores non pauci. Hos inter non infimum locum obtinet Augustinus Gallucius, qui anno MDCXXXVII Italico idiomate librum edidit in tres partes divisum, quarum priori Vitam Beatæ complectitur. Hanc, quod oratoriis ornamentis et excursibus a re tractanda alienis nimium abundet, operæ pretium non judicavit Periérus Latine redditam recudere. Gesta nihilominus singula, quæ de B. Felice continet, lectorem in Commentario fideliter edocet, uti etiam aliorum auctorum asserta, quæ memorari digna censuit. Ut porro qualemcumque cohærentem rerum gestarum seriem suppeditet, Commentario subjungit Latinum, doctis Annotatis illustratum, Vitæ compendium, quod manuscriptum Pisaurensium Corporis Christi monialium abbatissa sæculo proxime elapso cum Majoribus nostris curavit communicandum.

et S. Simonem comitem et monachum illustravit.

19 Simon comes et monachus, qui e tribus Sanctis, Perieri industria in hoc tomo diffusius illustratis, commemorandus restat, amplam præbuit prolixo concinnando Commentario materiem. Ab aliis Sancti, ab aliis Beati titulo donatur; Periérus cum pluribus Sanctum appellat, annuoque cultum festo et Officio demonstrat. Sex sunt scriptores coævi vel suppares, qui Sancti, qua genere et potentia, qua rebus fortiter ac pie gestis illustrissimi, memoriam scriptis celebrarunt. Guibertus abbas, qui illos inter computatur, Acta Simonis præcipua in compendium contraxit, quod in ipso lucubrationis suæ limine lectori hagiophilo Periérus exhibet. Per decursum vero insignis plane Commentarii, cui unius dumtaxat de Sancti gestis lucubrationem subdit, verba reliquorum quinque et testimonia, ubi ad confirmandam illustrandamve Comitis sui Historiam apta existimat, in medium profert. Memorata enim mox lucubratio quam edit, non ita omnia ad Simonem spectantia ad amussim et dilucide recenset, quin plura discutienda relinquat, operosæque commentationis necessitatem injungat. Nec patriam Sancti notat, nec annum natalem, aut emortualem; parentum quidem nomina exprimit, additque, unde conjicias et genere illustrissimos et opibus potentissimos fuisse; sed nec titulos, nec dignitates adjungit, ex quibus specialem familiæ notitiam acquiras : subticet præter alia non pauca, an fratres habuerit, vel sorores, ut nescias, an proles parentum fuerit unica, an filius primogenitus, vel quo pacto solus, uti insinuat, eorum hereditatem adierit. Omnia hæc vel veterum monumentorum ope, vel dictorum quinque aliorumve scriptorum auxilio diligenter discu-tit,

AUCTORE C. B.

tit, explanat, luceque ut plurimum donat Perierus. Quas autem, ut id faceret, intricatas difficultates perrumpendas, quasve densas tenebras dissipandas habuerit, brevitatis studio non expono. Dixisse sufficiat, Perierum hic, si umquam alias, ingenii sui vim in obscuris et dubiis examinandis egregio prorsus specimine probasse.

CAPUT III.

Reliqui Perieri labores, tum litterarii, tum alii, virtutes, obitus.

Tomo I Octobris Acta S. Bavonis

Primus hic Octobris tomus insignem quoque exhibet Perieri lucubrationem, Actis S. Bavonis, celeberrimi Gandensium patroni, illustrandis consecratam. Rerum a Sancto gestarum chronotaxis laboriosi Viri studium et industriam hic plurimum exercuit. Theodoricus, Trudonopolitanus abbas, primigeniam S. Bavonis, alias Alloini, Vitam, ab auctore anonymo coævo, aut certe pervetusto, sermone minus culto conscriptam, stylo ornatiori, sæculo XI exeunte, expolivit; at variis simul, qui incautos posteros diu decepere, erroribus, præsertim chronologicis, conspersit. Tenuerunt hi ad sæculum usque proxime elapsum, quo demum cum ad exactam sanæ criseos trutinam expensi essent et detecti, Theodoriciana minori in pretio haberi lucubratio, suusque Sancti gestis, quem hæc mire perturbatum effecerat, ordo chronologicus cœpit restitui. Id vel Vitæ vetustioris e tenebris tandem, ad quas politiori Theodorici Opere fuerat damnata, in lucem denuo prolatæ subsidio, vel aliorum veterum documentorum ope ab eruditis non paucis laudabili sane conatu tentatum; at, quod in rebus obscuris et dubiis usuvenit, non idem ab omnibus contigit sentiri. Nulli hic labori, nulli operæ parcit Perierus, varias variorum opiniones de anno, quo perfecte ad Dominum se convertit et quo obiit S. Bavo, operose exponit, easque maturo instituto examine, vel refellit, vel, proprio adjecto calculo, pro rei merito confirmat. Tum quid ipsemet de re tota existimet, subjungit, difficultatemque non unam, quæ ex vetustiori Sancti Vita potest objici, variis responsis, iisque aptissimis, scite diluit.

illustravit. Actisque SS. Leodegarii et Gerini illustrandis se paravit.

21 Nec minori labore et industria ei constitit gloria Sancti posthuma. Hanc, post Vitas tres diversas, quarum una est metrica typis, quod sciam numquam vulgata, Commentario prævio subnexas, doctisque de more Annotationibus munitas, diligenter explanare aggreditur. Eum in finem, pari ubique eruditione et accuratione adhibita, omnes olim factas Sancti translationes, ab antiquioribus ducto initio, suis quasque epochis innexas, miracula ante et post obitum patrata, Officium ecclesiasticum una cum mutationibus in id invectis, varias antiqui S. Bavonis Gandæ monasterii vicissitudines, ac quidquid demum ad cultum, Sancto a fidelibus delatum, utcumque spectat, fusissime recenset, ut hac sola pertractanda materia paragraphos omnino decem, eosque sat prolixos, adimpleat; hi vero cum reliquis amplissimæ lucubrationis partibus paginas occupent plus centum. Atque hæc quidem ingentem hujus molem commonstrant; at quid de Operis præstantia et eruditione dicamus? tantam eam esse arbitrati sumus, ut id, separata a primo hoc Octobris tomo editione multiplicatum, veriti non simus illustrissimo ac reverendissimo Domino Maximiliano Antonio vander Noot et baronibus de Carloo XV Gandensium episcopo, totique ornatissimo juxta ac eruditissimo S. Bavonis Gandensi capitulo, Auctoris, jam vita functi, vice inscribere. Porro aliæ, quas Perierus tomo primo Octobris typis apparando contexuit, lucubrationes memorandæ non restant. Acta quidem SS. Leodegarii et Gerini illustranda susceperat, jamque varia, quæ in monumentis scriptoribusque non paucis annotata sparsim repererat, chartis memoriæ levandæ causa more nobis usitato commiserat, Commentario concinnando post usui futura; verum hunc vix bene inceptum, immatura simul inopinaque morte superveniente, alieno labore perficiendum elucubrandumque reliquit.

Rei nostræ domesticæ aliquamdiu curam gessit.

22 Habes jam, lector hagiophile, labores Perieri litterarios eo modo propositos, quo saltem utcumque intelligas, quam bene de Museo nostro hagiographico sit meritus, quamque merito dubitandum non sit, quin ingentem nomini suo famam apud eruditos omnes, Sanctorum gloriæ amantes, compararit. Verum non tantum scribendis elucidandisque Sanctorum Actis, sed et alia insuper opera Museo nostro sese non inutilem probavit. Anno MDCCLII mense Septembri suppellectilis nostræ litterariæ novorum documentorum adjectione locupletandæ causa P. Joanne Stiltingo P. M. et P. Constantino Suyskeno in Galliam, Italiam, Germaniam peregre profectis, rei nostræ domesticæ curam, administrationemque, quod onus alias Stiltingi humeros premebat, in suos Perierus suscepit, hancque provinciam anno fere integro, quo dicti ejus collegæ, utpote ante annum MDCCLIII mense Julio in Belgium non reversi, peregrinati sunt, tam sedulo tamque industrie administravit, ut dubium non sit, quin rem nostram familiarem non minus quam litterariam promoturus strenue fuisset,

fuisset, si umquam id officii diutius gerendi necessitas ei fuisset injecta. Nec putes, qui tam scite solliciteque litteris reique familiari curandis sese dabat, animæ suæ salutis vixisse immemorem.

virtutumque plurium

23 Hanc ut sedulo curaret, religiosi et sacerdotis officio nuspiam deerat; atque in primis quidem, ut ab eo, quod sacerdotis est, exordiar, in recitandis Horis canonicis ad scrupulum erat exactus, unice satagens, ne quid, utut leve, vel contra præscriptam ritibus ecclesiasticis normam, vel contra institutum Officii ordinem committeret. Qua vero quotidiano Horarum canonicarum penso sollicitudine faciebat satis, ea pariter in explendis, quæ a germano Societatis religioso pium nostrum Institutum exigit, omnes animi, corporisque vires, verbo, se totum impendebat. More in Societate nostra præscripto, quarta omnes post mediam noctem hora de somno excitantur, ut deinde post horam mediam, salutato ut plurimum prævie Numine sub speciebus Eucharisticis latente, rerum divinarum meditationi integro unius horæ spatio unice vacent. Perierus ne piissimæ huic, unde vitæ religiosæ præcipue pendet perfectio, Regularum nostrarum ordinationi umquam deesset, promptissime se sive hieme sive æstate ad excitatoris vocem e lecto proripiebat quotidie, destinatumque orationi tempus, ne minima quidem ejus neglecta particula, divinorum mysteriorum consideratione, quantum quidem fieri id poterat, sedulo implebat. Hinc in Viro virtutum, cum harum veluti fons et origo sit oratio, ubertas non parva.

cultor sedulus

24 Altam animi demissionem cum doctrina et eruditione, modestiam cum laude et nominis sui æstimatione conjunxerat. Fidem vivam, spem firmam, charitatem in corde fovebat incensam. Pacis erat amans quam maxime, cui servandæ nutriendæque assidue intentus, sedulo cavebat, ne quemquam facto verbove offenderet. Tenerrime in Deum, Virginem Deiparam Sanctosque affectus a levissimis etiam, sine quibus tamen hæc vita non ducitur, conscientiæ labeculis abhorrebat, hisque illam sacra exomologesi frequenter purgabat; cui interno animæ nitori eam, cum sacris operaretur, externam adjungebat vultus totiusque corporis compositionem, ut omnibus rei divinæ adstantibus facile innotesceret, quo intus in Deum pietatis ardore, qua sacri mysterii veneratione teneretur. Quoniam autem statuta hora ad aras faciebat quotidie, præfinitum tempus ita accurate servabat, ut numquam eo, ne quid inde populo ecclesiam nostram frequentanti crearetur incommodi, vel serius vel citius ad altare accederet. Prona adeo erat omnibus, etiam externis, gratificandi voluntate. Nec minus propense, si quando id rogaretur, bona in rebus implexis suggerebat consilia, quorum insignem prudentiam felix sæpenumero eventus probavit.

AUCTORE C. B.

e vivis excessit.

25 Jam de eximia plane, qua religiosa vota ad minutissimos quosque apices observabat, accuratione quid dicam? quo minus de hac, ceterisque, quibus enituit, virtutibus plura edisseram, propositæ brevitatis limites impediunt. Unum tamen occurrit, silentio hic non prætereundum; quod quamquam laude dignum minime existimem, pudorem tamen Perieri plane virgineum, quem nisi simul cum adjuncta castimonia vix offendas, luculentissime commonstrat. Jam a pluribus annis hernia laborarat, eaque subinde erumpente, medicam omnem manum, ne, quas pudor occulit, partes cuipiam cogeretur detegere, constanti silentio a curando periculoso malo studiose removerat, quod hinc demum sæpius recurrens, corporique etiam cum variis aliis malis conflictato denuo obveniens, virum longiori vita dignissimum ad extrema deduxit. Ita malum, quod diu præ pudore non recte subticuit, die XXIII Junii anno MDCCLXII P. Perierum sacris morientium præsidiis tempestive munitum e vivis summo omnium luctu sustulit, quem mox memoratarum aliarumque, quas hic sollicite exercuit, virtutum amplitudo æternum, ut speramus, in cælo viventium, quorum gloriæ illustrandæ se addixit, ordinibus inscripsit.



INDEX

INDEX SANCTORUM.

AD TOMUM I OCTOBRIS.

A

B

Quirillus

Q

Quirillus cum Primo. Vide *Primus*

R

1 Remedius vel Romedius conf. in agro Tridentino. Comm. præv. § i. Sancti memoria in paucis Martyrologiis : ejusdem cultus in diœcesibus Tridentina et Brixinensi, reliquiæ, et beneficia aliquot illius patrocinio adscripta 36. § ii. Caput Sancti, ad quod deinde etiam aliæ ejusdem reliquiæ accesserunt, ab aliquot sæculis honoratum in monasterio Montis S. Georgii : eædem reliquiæ, exusto monasterio, novo ornatu Suazii donatæ et ad novum monasterium relatæ : vetus hymnus 39. § iii. S. Remedii cultus in novo monasterio Sangeorgiano et in veteri paululum reparato : quid censendum de parte cranii in valle Anania asservata : reliquiæ aliæ Halæ ad Oenum : aliæ in Bohemia in sacello, a comite de Thun erecto 43. § iv. Vitæ Sancti nec antiquæ nec immunes a fabulis : sæculum quo floruit; locus natalis et conditio : conjectura, an forte idem sit cum comite Jacobo, quem laudavit S. Vigilius Tridentinus : aliorum fabulæ 45. § v. Examinantur reliqua Bartholomæi Tridentini asserta, aliaque ab aliis præterea tradita 49. § vi. Expenduntur ac refutantur argumenta, quibus Castellanus et Tartarottus probare conati sunt, S. Remedium Tyrolensem esse S. Remigium Remensem antistitem 52. Vita *auctore Bartholomæo Tridentino, ex Ms. monasterii S. Georgii in Tyroli* 55

1 Remigius episc. Remensis Francorum apostolus Remis in Campania Gallica. Comm. præv. § i. Sancti memoria ad duos præsertim dies in sacris Fastis signata : in his nomen varie expressum : variæ ejusdem festivitates in Martyrologiis 59. § ii. Primigenia S. Remigii Vita amissa : ejusdem Compendium aliquod, auctore Venantio Fortunato, edendum : Vitæ per Hincmarum scriptæ et dandæ censura : aliquot alia monumenta, præsertim de sacri corporis translationibus 62. § iii. Sancti illustre genus, parentes, fratres et reliqua familia : ipsius nativitas a S. Montano prædicta : natale solum in Laudunesio : an ejusdem nutrix S. Balsamia ? vita usque ad episcopatum 65. § iv. Vitæ chronotaxis, sive anni nativitatis, ordinationis episcopalis, durationis sedis, et obitus : electio ad episcopatum et consecratio illius 68. § v. S. Remigii eruditio et sanctimonia a SS. Sidonio Apollinare et Gregorio Turonensi commendata : discutitur historia energumenæ Tolosanæ per Sanctum liberatæ et vitæ redditæ 71. § vi. Francorum cum Clodoveo rege in Belgicas irruptio et victoria de Syagrio : ejusdem regis in S. Remigium benignitas; votum et victoria de Alemannis; conversio ad Christum, præcipuo instructore S. Remigio 75. § vii. Baptismi a S. Remigio regi Francisque collati tempus, solemnis apparatus et locus 79. § viii. Hincmari aliorumque recentiorum narratio de sacra ampulla Remensi : antiquiorum de eadem silentium, ac neotericorum judicium 83. § ix. Refutantur alia argumenta pro Hincmariano asserto allata : opinio Mabillonii et Longuevallii satis probabilis proponitur 86. § x. Litteræ gratulatoriæ S. Aviti Viennensis et Anastasii II Papæ ad Clodoveum : S. Remigius illum per epistolam solatur de morte sororis suæ; per alteram salutaria monita eidem tradit : ejusdem regis benignitas in ecclesiasticos 89. § xi. Quid censendum sit de vicariatu seu primatu S. Remigii : alia gesta ejus pro conversione Francorum sunt obscura : aliqua etiam pro convertendis Arianis : concilium Aurelianense i, eo forte suadente, celebratum 92. § xii. Episcopatus Laudunensis a S. Remigio erectus et fundatus : aliæ in Belgio sedes, datis episcopis, restitutæ 96. § xiii. S. Remigius S. Falconem, Trajectensem episcopum, Remensis ecclesiæ jura lædentem, acri epistola coërcet : gesta sua in causa Claudii presbyteri adversus tres Galliæ episcopos defendit 99. § xiv. Recensentur aliquot illustres discipuli S. Remigii : examinantur, quæ de gemina ecclesia ab eodem Remis exstructa dicuntur 102. § xv. Discutitur geminum S. Remigii testamentum, et pro Breviori contra prolixius pronuntiatur 106. § xvi. Beatus Sancti obitus, et sepultura in ecclesiola S. Christophori, quæ miraculis illustrata in insignem abbatiam excrevit : prima sacri corporis translatio, intra eamdem ecclesiam amplificatam facta 110. § xvii. Corpus repertum integrum elevatur ab Hincmaro : ab eodem transfertur Sparnacum; deinde ab aliis Orhacum : a Fulcone defertur in urbem Remensem : ab Heriveo primæ sepulturæ suæ ecclesiæ restituitur; paulisper deponitur intra civitatem 114. § xviii. Novæ basilicæ Remigianæ ædificatio et per S. Leonem IX Papam dedicatio : synodus in eadem tunc habita : Sancti corpus ab illo in crypta depositum : Privilegia ab eodem concessa et solemne festum annuum indictum 117. § xix. Magnificum sancti Francorum Apostoli mausoleum et lipsanothecæ argenteæ : corporis integritas sæculo xvii confirmata : quales fuerint reliquiæ antiquitus in agro Nivernensi aliæque in abbatia Berceteusi in Italia honoratæ 121. § xx. Reliquiæ è Sancti dentibus, capillis etc variis in locis honoratæ : quid censendum de sacris ossibus, quæ velut ipsius essent, alibi assignantur : Florentiæ ecclesia ipsi dicata : vetustus ac recentior ejusdem cultus 125. Vita brevis, *auctore Fortunato presbytero, postea episcopo Pictaviensi, ex Ms. codice Musei nostri collato cum aliis Mss. et editis* 128. Vita prolixior *fabulis respersa, auctore Hincmaro, archiepiscopo Remensi, ex insigni codice Ms. membranaceo Musei nostri.* Præfatio auctoris 131. Vetus capitum partitio 133. Cap. i. Sancti nativitas et nomen divinitus prædicta : illius parentes, studia litterarum et virtutum, vita solitaria, electio ad archiepiscopatum Remensem cælestibus indiciis comprobata 135. Cap. ii. Sancti ordinatio et virtutes episcopales : innocentia vitæ prodigio passerum probata : auctoris exhortatio ad lectores 137. Cap. iii. Energumenus simul et cæcus a S. Remigio curatus : vinum multiplicatum : vestigia ejusdem Sancti saxis impressa : incendium exstinctum : energumena post expulsum dæmonem mortua, vitæ reddita. Sacro oleo et chrismate divinitus accepto æger unctus et sanatus 140. Cap. iv. Francorum gentis origo fabulosa et sedes : Chlodovei regis tunc etiam ethnici de S. Remigio existimatio : ejusdem regis conjugium cum S. Chrotilde : victoria Tulbiacensis, et hanc secuta ejusdem cum gente sua ad Christum accessio et baptismus 144. Cap. v. Reliquæ gentis Francorum conversio, et in S. Remigium

S

T

INDEX CHRONOLOGICUS.

SÆCULO III

SÆCULO IV

Eodem

SÆCULO XIV.

SÆCULO XV.

SÆCULO XVI.

SÆCULO XVII.



A

ACTA SANCTORUM

D

OCTOBRIS.

TOMUS PRIMUS.

PRIMA DIES.

SANCTI, QUI KALENDIS OCTOBRIS COLUNTUR.

Sanctus Piatus aut Piato presbyter, Apostolus Tornacensium, et Martyr, Seclinii in Flandria.

B S. Verissimus M., S. Maxima M., S. Julia M., Ulyssipone in Lusitania.

SS. Arethas et Socii Martyres, forte Romæ.

S. Priscus, S. Crescens aut Crescentius, S. Evagrius, S. Denegothia aut Demergotia, S. Faustinus, S. Martialis, S. Januarius, S. Alexander,
C S. Euprobus vel Eoprobus, S. Digna aut Pigra, S. Gothia aut Cotia, S. Saturnina vel Saturninus, S. Spes aut Speus, S. Castus, S. Primus, S. Donatus, S. Passicus vel Pafficus, S. Propus vel Prepus, Et forsan S. Digna altera, Martyres Tomis in Mœsia Inferiore.

S. Fremerius aut Fermerius Mart., cultus in abbatia S. Fremerii O. S. B. diœcesis Vasatensis, in Gallia.

S. Germana, Virgo M., in prioratu S. Germanæ prope Barrum ad Albam, in Gallia. E

S. Remedius vel Romedius Conf., in agro Tridentino.

S. Romanus Melodus, diaconus Conf. Constantinopoli.

S. Remigius episcopus Remensis, Francorum Apostolus, Remis in Campania Gallica.

S. Vulgisus presbyter Conf., in vico Troisnes, in provincia Insulæ Franciæ.

B. Virulus abbas Conf., in monasterio Legerensi S. Salvatoris, in Navarra. F

S. Sulinus abbas Conf., in vico sui nominis, diœcesis Macloviensis, in Armorica.

S. Euriela virgo, in Armorica.

S. Bavo, alias Alloynus, Conf., Gandavi in Flandria.

S. Wasnulphus Conf., Condati in Hannonia.

SS. Michaël et Socii triginta sex, Monachi et Martyres, prope Sebastopolim.

B. Thomas Archiepiscopus Conf., Mediolani in Insubria.

A

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Sancti Melori *martyris* in Aremoricis *memoria annuntiatur in Martyrologio Parisiensi, et apud Castellanum, qui* Principem *vocat,* Meloris *apud Grevenum. Vita jam data est ex Capgravio, et Acta alia, quæ postmodum huc perlata sunt, dari poterunt in Supplemento Operis ad* III Januarii.

S. Ananias *discipulus, qui S. Paulum baptizavit, hoc die memoratur in Fastis Græcorum et Coptitarum atque Æthiopum Habessinorum, et solemniter colitur, in Martyrologio Romano aliisque passim Latinis, ubi apud nos datus est,* XXV Januarii.

S. Amandi *episcopi Trajectensis mentio est in Kalendario Verdinensi, ejusque translatio in Ms. monasterii S. Salvatoris annotatur. De ea actum* B *est in* S. Amando VI Februarii.

S. Vedasti *episcopi Atrebatensis memoria annuntiatur hodie in Hieronymianis apographis Florentinii, diverso tamen charactere, tamquam addita posterius. Deinde pag.* 1069 *observat, in Blumiano codice legi :* In Adravetis (*pro* Attrebatis) dep. B. Vedasti episcopi et confessoris. *At in plerisque Hieronymianis* Vedastus *hoc die non legitur. Rursum vero annuntiatur apud Rabanum, in pluribus vetustis Martyrologiis et Kalendariis, quæ edidit Martenius, in Appendice Adonis, in pluribus Auctariis Usuardi et nonnullis Bedæ : item in libro Sacramentorum Ratoldi, ut jam observavit Florentinius, aliisque recentioribus plurimis. Attamen certum est, hunc non esse diem obitus, sed translationis, ut in* S. Vedasto *dudum probarunt Majores nostri, et Florentinius similiter observavit. Dominicus Georgius in Annotatis ad Martyrologium Adonis hoc die observat sequentia :* Mosander et Rosweidus in Appendicem Vedastum una cum Bavone ablegarunt. Mosander venia dignus est, a qua non solvendus Rosweidus, cui forte præ oculis fuere apographa Hieronymiana, et vetustiora Usuardi apo- C grapha. *Hujus censuræ rationem allegat nullam, ut alias non raro, et certe idoneam censuræ suæ rationem numquam allegasset. Si credidit, utrumque ab Adone annuntiatum, cur illius opinionis rationem non allegavit? Si eos in codicibus suis vetustioribus non invenerunt Mosander et Rosweydus, qua ratione ex codicibus minus vetustis eos ab Adone memoratos probabit Georgius?* Vedastum *ne Usuardus quidem habet,* Bavonem *habet, sed primus, ut jam observavit Sollerius noster. Liceat modeste judicium nostrum de Adone Georgii ejusque Annotatis edicere, ut interim contra frequentes id genus Georgii observationes æquus lector præmoneatur. Non habuit Georgius codices satis vetustos ad emendandam editionem Rosweydi : nec tanta fuit eruditione aut judicio, ut hunc adjumentorum defectum supplere posset. De translatione hodierna* S. Vedasti *apud nos actum est in* S. Vedasto *ad* VI Februarii.

S. Severi presbyteri et confessoris *memoria* Urbe veteri *(vulgo* Orvieto) *hodie annuntiatur in Martyrologio Romano. At dubitare cogimur in idem non sit* Severus *presbyter, qui ad* XV *Februarii* D *in eodem Martyrologio memoratur* in Provincia Valeriæ, *et de quo scribit S. Gregorius Magnus. Certe Maurolycus ad hunc diem credit eumdem* Severum, *cum sic habeat :* Apud Urbem veterem sancti Severi presbyteri, de quo Gregorius *Ferrarius similiter in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem indubitanter pronuntiat, eumdem* Severum *utroque die annuntiari. Petrus de Natalibus non modo de his consentit, sed* S. Severum *etiam confudit cum* S. Severo *martyre, ut jam observavit Bollandus noster ad* XV *Februarii in* S. Severo presbytero in Valeria, *ubi omnia etiam dedit, quæ spectant ad* S. Severum *Urbis-veteris, si a Valeriensi sit alter : nam hanc bubitationem reliquit indecisam. At probabilius saltem est, eumdem utroque die et loco coli, ideoque omnia ad* XV *Februarii conjunxit Bollandus : rationes* E *vero utcumque dubitandi hæ sunt. Corpus* S. Severi, *de quo agit S. Gregorius, creditur translatum in monasterium Meinfeldense diœcesis Trevirensis. Ea autem translatio sic narratur, ut corpus non videatur acceptum Urbe-veteri, sed ex alio Italiæ loco delatum in Germaniam. At Ferrarius narrat, corpus* S. Severi *translatum fuisse Urbem-veterem. Hinc itaque suspicio oritur, aliud esse corpus, quod translatum est ad Urbem-veterem, aliud, quod in Germaniam. Verum neutra translatio tam accurate scripta est, ut ex ea solidum sumi possit argumentum : neutra obstat, quominus ejusdem corporis pars aliqua possit esse Urbe-veteri, pars alia in monasterio Meinfeldensi. Præterea, si incolæ Urbis-veteris errare potuerint, et alterum* S. Severum *colere pro eo, quem laudavit S. Gregorius : potuerunt in eumdem quoque errorem incidere Germani, et alterius* Severi *corpus aut reliquias accipere. At Germani ejusdem* Severi *corpus, aut notabilem corporis partem, ut credibile est, certo acceperint; vel sic ob propinquitatem Urbis-veteris cum loco, ubi vitam duxit* S. Severus *Gregorianus, semper manebit* F *probabilissimum, illum ipsum* Severum *Urbe-veteri coli. Omnia data sunt ad* XV Februarii.

S. Abrahamii *ascetæ brevissima mentio est in solo Synaxario Ms. Sirmondi. Videtur idem, qui colitur apud Græcos* XXIX *Octobris cum nepte sua* Maria : *de quibus apud nos actum est cum Martyrologio Romano ad* XVI Martii.

S. Montana *virgo et abbatissa ad hunc diem memoratur a Menardo* apud Ferrarias in agro Vastinensi. *Menardum secuti sunt Bucelinus, Saussayus et Castellanus. At annotationes Menardi faciunt, ut hoc tantum loco de* S. Montana *agendum censeamus, non quod de cultu dubitemus, sed quod aut de ea jam actum sit, aut nihil præter cultum innotuerit, si alia sit a S. Gertrude Nivellensi, de qua actum est ad* XVII *Martii. Audiamus Menardum.* Hæc sancta Virgo colitur in monasterio Ferrariensi, in agro Vastinensi sito, diœcesis Senonensis : cujus Vita ibi extat Ms. in libro, quem monachi hujus cœnobii vocant Commune, alias vero dicitur Calendarium, quem præ manibus habui : ubi dicitur filia Pipini et Mononæ, et accepisse velum a sancto Amando : fuisse

A fuisse abbatissam cœnobii Cavensis, et obiisse Calendis Octobris. Multaque ibi alia narrantur, quæ præter nomen matris, monasterii, et diem obitus, prorsus conveniunt S. Gertrudi Nivellensi, filiæ Pipini ducis Brabantiæ; ut conferenti librum hunc Ms. cum Vita S. Gertrudis Nivellensis, quæ extat apud Surium, manifestum erit. Ita ut merito quis dubitaverit, sanctam Gertrudem Nivellensem coli a monachis Ferrariensibus sub nomine S. Montanæ; aut certe hujus Montanæ Vitam non ita fideliter scriptam fuisse. Illam ideo colunt monachi Ferrarienses, quod dicant ejus corpus ad suum monasterium fuisse translatum. *Hæc Menardus. Labbeus tom. II Bibliothecæ Mss. a pag.* 593 *eamdem edidit Vitam* ex Legendario Vici, in diœcesi Bituricensi, qui ab eadem sancta Montana cognomen vulgare ad hunc usque diem servat. *Contuli editionem Labbei cum Vita S. Gertrudis, apud nos edita ad* XVII *Martii, et plane eamdem reperi, exceptis paucissimis, quæ ab impostore mutata sunt. Utrum ipsa sit S. Gertrudis, quæ in monasterio Ferrariensi colitur, mihi non liquet. At certe, si alia sit* Montana, *huic per imposturam S. Ger-*B *trudis gesta fuerunt attributa. Videri potest Vita S. Gertrudis ad* XXII Martii.

Dedicatio ecclesiæ Casinensis *S. Benedicti celebratur apud Ferrarium in* Monte Casino, *et passim apud martyrologos Benedictinos. De S. Benedicto ad* XXI Martii.

S. Domninus *martyr Thessalonicensis, sub Maximiano passus, hodie celebratur a Græcis in Menæis, utroque Menologio, Synaxario Ms., et demum in Martyrologio Romano. At idem in Martyrologio Romano jam memoratus videtur ad* XXX *Martii, ut ipse Baronius ibidem in Annotatis observavit. Attamen id certum non credidit Henschenius noster, qui de* S. Domnino *et tribus Sociis Thessalonicensibus egit ad* XXX *Martii, et revera mihi quoque certum non videtur, utroque die eumdem annuntiari* Domninum. *Certum non est, inquam, quia nescimus, quo modo coronatus sit* Domninus, *qui ad* XXX *Martii ex Martyrologio Hieronymiano ad alia Martyrologia Latina transivit sine ullis martyrii adjunctis, ut ex Latinis non innotescat, sub quo tyranno sit passus, aut quibus tormentis sit affectus. Præterea in Hieronymianis cum tribus an-*C *nuntiatur Sociis. Hodiernus vero apud Græcos sine Sociis memoratur. Itaque suspicio diversitatis oritur ex eo, quod* XXX *Martii addantur tres Socii, iique hodie omittantur. Eumdem vero esse utroque die annuntiatum, utcumque insinuant idem* Domnini *nomen, idemque martyrii locus Thessalonica. At et nomen, quod satis commune est, et civitas, in qua passi sunt multi, facile nos possunt fallere, ut rem minime faciant certam. Quare recte dubitavit Henschenius, nec dubium illud etiam nunc tollere præsumo, quia diversitas dierum, quibus annuntiantur, non sufficit ad distinctionem, et socii facile omitti potuerunt a Græcis, quod præcipuum tantum colerent. Vide ergo, ubi Hodierni quoque elogium datum,* Domninum *et Socios* XXX Martii.

Gervasii et Godinæ *memoria apud Joannem Tamayum in Martyrologio Hispanico ita celebratur :* Apud Bastum oppidum in Lusitania depositio SS. Gervasii et Godinæ confessorum : quorum ille consanguineus S. Senorinæ, ista abbatissa et nutrix illius fuit. Eorum sacra pignora in ejusdem S. Senorinæ basilica honorifice requiescunt. *Apud Castellanum* Godina *abbatissa similiter ut Sancta memoratur. Lau-* D *dat martyrologus varios scriptores, sed alios suspectos, alios vero, qui de* S. Senorina *loquuntur, et ea occasione* Godinam *memorant aut* Gervasium. *Fatetur tamen de horum gestis nihil fere innotuisse; nec cultum* Godinæ *aut* Gervasii *probat, sed ambos hoc die obiisse dicit, nec addit, unde id cognoverit. De* Gervasio *ne Castellanus quidem meminit. At ob Castellanum credidi, de* Godina *saltem nobis scribendum fore. Verum, ubi perspexi, apud Mabillonium in Actis Benedictinis sæc.* V *pag.* 584 *dari elogium S. Senorinæ, in eoque* Godinam *ejus abbatissam semper laudari sine titulo* Sanctæ *aut* Beatæ, *consului et Menardum, qui certe difficilis non est ad tribuendos* Sancti *aut* Beati *titulos. Ille autem pag.* 545 *in Annotatis de S. Senorina ter nominat* Godinam, *sed semper sine titulo* Sanctæ *aut* Beatæ. *Adivi demum Yepezium, qui Annales Benedictinos Hispanice scripsit in Hispania, et ab Hispano martyrologo laudatur. Ille autem Centur.* V *ad annum Christi* 977 *refert vitam S. Senorinæ monachæ Lusitanæ, cujus abbatissa fuit* Godina ; *eaque occasione* Godinam *sæpe nominat, ejusque mortem etiam* E *refert : sed numquam* Sanctæ *aut* Beatæ *titulum illi attribuit. Dicit tamen, fuisse mulierem sanctam et magnam Dei famulam. At hoc de moribus dicitur, non de sanctitate vindicata, aut cultu ecclesiastico honorata. Yepezius autem studiose titulum* Sanctæ *semper tribuit* Senorinæ, *et eumdem semper de* Godina *omittit, etiam dum eas simul nominat, ut frequenter facit. Quapropter cultus publicus* Godinæ *non modo incertus mihi videtur, sed etiam parum verisimilis : non enim capio, cur scriptor Benedictinus, isque Hispanus, qui in cultum* Godinæ *haud difficulter inquirere poterat, de Abbatissa Ordinis sui ita scripsisset, nisi cultu caruisset. Suspicio hæc confirmatur ex Menardo et Mabillonio, aliisque hagiologis Benedictinis, imo etiam ex Gynæceo Arturi a Monasterio, qui, quamvis multis cultu carentibus titulum* Beatæ *attribuat,* Godinam *tamen hac die prætermisit, et ad* XX *Aprilis in Annotatis de S. Senorina sine ullo sanctitatis aut beatitatis titulo* Godinam *memorat. Si tamen cultus* Godinæ *publicus aliquando probari possit, de ea dabitur scribendi locus.* F *Interim videri potest qualiscumque Vita S. Senorinæ, data ad* XXII Aprilis.

S. Anianus, *episcopus Alexandrinus, hodie memoratur in Florario Sanctorum Ms., datus apud nos ad* XXV Aprilis.

S. Eobani episcopi et martyris *meminit hodie Bucelinus in Menologio Benedictino, et vult alium esse ab* Eobano, *qui passus est cum S. Bonifacio, sed plane improbabiliter. Tota distinctionis ratio est, quod* Andreas Bambergensis, *scriptor scilicet sæculi* XV, *hac die coronatum dixerit. At, si recentior ille scriptor id dixit, censendus est errasse, nec ideo quærendus est alius* Eobanus, *cum unus tantum* Eobanus *episcopus, discipulus S. Bonifacii et martyr, apud scriptores innotuerit. Qua ergo ratione tam levi de causa quæremus alterum* Eobanum *episcopum, S. Bonifacii discipulum et martyrem? De S. Bonifacio ejusque in martyrio Sociis, inter quos primus ponitur* S. Eobanus, *actum est ad* V Junii.

S. Vulflagii *memoria* in pago Pontivo *est in codice Usuardino Centulensi. Acta data sunt ad* VII Junii.

S. Ymerii

A S. Ymerii conf. *translatio adscripta est Florario Ms. sine aliis adjunctis. Apud Grevenum legitur :* Imeri confessoris. *Existimo designari* S. Hymerium *episcopum Conf., cujus Acta data sunt ad* xvii Junii.

S. Guthagoni *memoria sive translatio hodie est in Martyrologio Anglicano ; apud alios die, quo in Flandria colitur, et apud nos datus est,* iii Julii.

S. Germani *Autissiodorensis episcopi memoria legitur in plerisque apographis Hieronymianis, uti et apud Adonem, Wandelbertum et alios. Usuardus diserte translationem memorat, sicut et alii plurimi. De translatione illa, qua corpus pervenit Autissiodorum, actum est in* S. Germano *ad* xxxi Julii.

S. Platani martyris, *ac deinde* S. Rosæ viduæ, *meminit hac die Ferrarius in Catalogo generali, utrumque annuntians* Sulci in Sardinia. *At de iisdem jam egerat ad Kalendas Septembris, ubi de* S. Rosa *et* S. Platano *apud nos actum est* i Septembris.

In Fontanella dedicatio basilicæ sancti Servaci et sancti Landibti Epi, *ut legitur in Hieronymianis apud Florentinium, ubi textus vetusti Martyrologii hac interpolatione interruptus est. Sunt autem* SS. Servatius *et* Landebertus *vel* Lambertus, *quorum ecclesiæ dedicatio memoratur, episcopi Trajectenses, de quibus actum est suis locis ad* xiii Maii et xvii Septembris. B

Giselbertus *abbas cum titulo* Beati, *et tamquam martyrio coronatus in Palæstina una cum Thiemone archiepiscopo Salisburgensi, memoratur apud Bucelinum in Menologio Benedictino. At nihil dicitur de cultu ecclesiastico* Giselberti. *Quapropter videri poterunt, quæ de* Thiemone *archiepiscopo apud nos dicta sunt in Prætermissis ad* xxviii Septembris.

Festum S. Angeli custodis *notatur apud Ferrarium. De variis diebus, quibus festum istud celebratum est, agitur in S. Michaële et omnibus Angelis ad* xxix Septembris.

Rogerius *episcopus Londinensis hodie est in priore editione Martyrologii Anglicani. Vide dicta in Prætermissis ad* xxix Septemb.

S. Hieronymus *hodie est in Kalendariis Mss., datus ad* xxx Septembris.

C S. Gregorius Armenus *hoc die colitur Neapoli Officio ad libitum, ut dictum est ad ejusdem Acta* xxx Septembris.

S. Laurus *abbas hodie annuntiatus a Castellano, ad præcedentem diem cum pluribus apud nos datus est* xxx Septembris.

Leofrona, *abbatissa monasterii S. Miltrithæ aut Mildredæ in Anglia, variis diebus jam memorata ab aliis, hodie demum, ut sancta Martyr, annuntiatur in Gynæceo Arturi a Monasterio. At nequeo titulum illum confirmare post omnia serio considerata. Hoc paulo operosius indigandum videtur, quia et Sollerius noster in Prætermissis ad* xxx *Julii videri potest titulum Sanctæ dedisse* Leofronæ, *dum eam cum Sociis remisit ad* xxiii *Septembris. At certe cultum non examinavit, et solum S. nomini præposuit, opinor, quia videbat* Sanctam *vocari a neotericis. Primus, quantum invenire valeo,* Leofronæ et multorum monachorum et monialium, *tamquam* Sanctorum, *memoriam annuntiavit Arnoldus Wion in Ligno vitæ ad* xxx *Julii. Et sane primum se fuisse, in Annotatis ipse insinuat, dum nullum citat martyrologum, sed solum Historiam Matthæi Westmonasteriensis, et dum ibidem dicit :* Ex verisimili quadam conjectura præsentem diem his sanctis Martyribus consecravimus : *quod non dixisset, si diem reperisset in aliquo Martyrologio. Wionem secutus est Wilsonus in prima editione Martyrologii Anglicani, facta anno 1608, eumque laudat in margine. Utrumque eodem die secutus est Ferrarius in Catalogo generali, et Menardus in Martyrologio Benedictino. At nullus eorum vel minimum producit indicium cultus ecclesiastici. Tandem Wilfonus in altera editione Martyrologii Anglicani* Leofronam *cum Sociis transtulit ad* xxiii *Septembris, nescimus qua de causa. Neque enim illo die magis coli videtur, quam* xxx *Julii. Arturus a Monasterio* Leofronam *fixit die hac* i *Octobris, laudans pro sua opinione Eduardum Maihew, qui in Trophæis Anglicanis Ordinis S. Benedicti tom. II ad* i *Octobris de* Leofrona *loquitur, illoque potius die, quam alio, ponendam credit. Verum laudatus Benedictinus Anglus* Leofronam *nec Beatis nec Sanctis annumerat, et captam quidem fuisse a Danis agnoscit cum antiquis, de cæde vero ejus per aliquot solum recentiores asserta pag.* 1567 *ita loquitur :* Quod vero ad Leofronam monasterii S. Mildridæ abbatissam spectat, asserunt aliqui moderni, eam inter cæteros sive cæteras neci traditam. At ab antiquis scriptoribus id expressis verbis non reperimus scriptum. *Id ego nihilo magis in Wesmonasteriensi aliisve antiquis inveni. At, sive cum aliis cæsa sit, sive solum in captivitatem ducta ; si umquam cultu ecclesiastico honorata fuisset, id præ reliquis scivisset scriptor Benedictinus Anglus, qualis est laudatus Maihew. Id similiter non ignorasset Alfordus noster, qui Annales ecclesiæ Anglicanæ edidit, et totam illam historiam ad annum* 1011 *conscripsit ; nec ullibi* Leofronam *vocat* Sanctam *aut* Beatam, *sicut nec Mabillonius tom. V Annalium Benedictinorum pag.* 231, *ubi* Leofrinam *vocat. Itaque ex cæde, quæ ne certo quidem probari potest, nimis facile sanctitatis titulus* Leofronæ *et sociis datus est.* D E

Ursicinus *Tungrensis aut Trajectensis episcopus hodie annuntiatur in Florario Ms. Sanctorum et apud Ferrarium in Catalogo generali cum titulo* Sancti. *Idem titulus* Ursicino *additus est apud nos ad* xii *Februarii in Prætermissis, et ab aliis pluribus* Sanctus *vocatur. Imo et Henschenius noster in Diatriba de Episcopatu Trajectensi pag.* 31 *de* Ursicino, *quem inter episcopos Trajectenses ponit tertium, ita habet :* S. Ursicinus, episcopus Trajectensis, creditur Kalendis Octobris decessisse, ad eum diem quibusdam Martyrologiis inscriptus : quo anno, non constat. *Auctor Florarii de eo sic habet :* Apud Trajectum superius depositio Ursicini, duodecimi episcopi Tungrensis et secundi Trajectensis. Hic Deo multum devotus existens, postquam annis quatuor fideliter gubernasset ecclesiam sibi commissam, feliciter transivit ad Dominum anno Salutis quingentesimo vicesimo secundo. *Hæc ille sæculi* xv *scriptor. Inquisivi, utrum aliqua etiam reperiantur cultus publici indicia. At nulla inveni, nisi quod omnes Sancti episcopi Tungrenses et Trajectenses simul colantur die* vi *Februari, ut ibidem in Prætermissis est dictum. At hoc mihi non sufficit ad cultum* Ursicino *afferendum, cum præcipui aliquot Sancti nominatim ibi exprimantur in oratione, de* Ursicino *nulla fiat mentio. Itaque solum superest* Sancti *nomen, illudque ipsum quam sit vetustum, non invenio.* F

Laurentius

A Laurentius de Librafatta, *sacerdos Ordinis Prædicatorum, cum titulo* Beati *memoratur apud Marchesium et Lafonum ad hunc diem, idemque* Beati *titulus* Laurentio *jam datus erat apud Seraphinum Razzium et Michaëlem Pium ejusdem Ordinis scriptores. Fuit magister S. Antonini, qui, postquam* Laurentius *Pistorii obierat, scripsit Epistolam laudibus ejus plenam ad Prædicatores conventus Pistoriensis. Epistolam illam recitat Razzius in Vitis Sanctorum et Beatorum Ordinis Prædicatorum pag.* 238, *indeque ait Marchesius, a S. Antonino et* Beatum *et* Sanctum *vocari. Continet sane Epistola illa magnificum* Laurentii *elogium, morumque ejus sanctitatem mire prædicat.* Beatus *etiam iteratis vicibus dicitur* Laurentius, *nullibi tamen* Sanctus. *Titulus quoque* Beati *cum ejus nomine numquam jungitur, ut* Beatus *ibidem non aliud videatur significare, quam* felix, *sicut viventes etiam felices aut Beatos dicimus. Certe voces illæ* Beatus iste, *statim post mortem alicujus prolatæ, non videntur eumdem habere sensum, quem modo haberent illæ,* Beatus Laurentius. *Aliunde vero nihil habemus, quod vel suspicio-*
B *nem ingerat de cultu ecclesiastico. Præterea Leander Albertus, qui Bononiæ edidit Libros de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum, sex anno* 1517 *impressos, composuit* Laurentii *elogium, deditque lib.* V *fol.* 252. *Poterat ille procul dubio nosse, an coleretur Pistorii, et mini ne parcus est in titulis* Beati *et* Sancti. *Neutrum tamen* Laurentio *tribuit, neque nos id facere audemus, etiamsi Viri venerabilis virtutes magni faciamus. Plures ejusdem Ordinis venerabiles viri et mulieres apud laudatos Marchesium et Lafonum videri possunt.*

Protectio *sanctissimæ Virginis Mariæ celebratur hodie apud Moscos, in quorum Fastis omnibus eam festivitatem notatam invenio.*

Festum SS. Rosarii B. Virginis Mariæ *agitur Dominica prima Octobris, ut observavit Antonius de Balinghem in Kalendario SS. Virginis Mariæ. Spectat ad Opus particulare.*

Fidharlius *apud Colganum in Actis Sanctorum Hiberniæ pag.* 248 *quasi Sanctus ad hunc diem refertur. Nimirum ex Menologio genealogico ibi Colganus recitat Sanctos ex familia S. Colmani, interque eos* Fidharlius *sic recensetur :* S. Fi-
C dharlius prædicti S. Fidhmunii germanus frater I Octobris. *At nescimus, quanta sit auctoritas istius Menologii genealogici, et non credimus, omnes, qui ex illo ibi dantur, ut Sanctos coli.*

Alphonsi Valentini, *sacerdotis ex Ordine Prædicatorum, cum titulo* Beati *amplum datur elogium apud Lafonum in Anno Dominicano ad hunc diem. Verum, cum dicatur obiisse anno* 1564, *ideoque nequeat cultum habere immemorabilem ante decreta Urbani VIII, Beatis eum annumerare non possumus, nisi id prius fecerit summus Pontifex. Apud Marchesium etiam habetur sine* Beati *titulo.*

Lotharius *ex imperatore monachus cum titulo* Sancti *memoratur apud Wionem et Dorganium, apud Ferrarium sine ullo Sanctitatis aut beatitatis titulo. Jam insinuavimus in Prætermissis ad* XXIX *Septembris, immerito titulos illos prodigi in* Lotharium *ob paucos dies, quibus in monasterium moriturus recessit.*

Rodolphus Tedescus, generalis *Ordinis Carmelitarum cum titulo* Beati *memoratur in Acie bene ordinato, quam Kalendarii instar composuit Philippus a Visitatione, ejusdem Ordinis presbyter. In Annotatis Mss. additur :* Prudentia et omni D virtute insignis fuit Carmeli Generalis anno MCCLXX: tandem sancto fine quievit anno MCCLXXVI : ut Beatus colitur in Calendario Ordinis. *At Kalendarium istud tam antiquum non est, ut titulus* Beati *ibidem* Rodolpho *datus importet cultum ecclesiasticum.*

Asperiani martyris apud Parisios, qui conversus fuit per sanctum Dionysium, *his ipsis verbis mentio est in Mss. additionibus marginalibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum.*

Translatio beati Wilhelmi episcopi Malmisburinæ. *Sic habent eædem additiones. Suspicor, insinuari celebrem historicum Anglum, Wilhelmum aut Guilielmum Malmesburiensem, Ordinis Benedictini monachum in abbatia Malmesburiensi. At ille nec episcopus fuit, nec Beatis annumerari solet.*

Papa *et* Mama, *nescio qui, notati sunt in Fastis Æthiopicis apud Ludolfum, omissi in omnibus aliis.*

Gabra-Christus, *id est,* Servus Christi, *inquit Ludolfus, iisdem Fastis insertus est, sed nobis ignotus, eo saltem nomine.*

Matthathiæ, *et trium filiorum ejus Machabæorum,* E *videlicet* Judæ, Jonathæ *et* Simonis; *item hujus filii* Joannis, *et* Oniæ *summi sacerdotis, ac demum* Eleazari, *pro lege Judæorum occisi, meminit hodie Grevenus. Omnes illi similiter recensentur in Martyrologio Germanico, ibique subjungitur* Simon *Oniæ filius, quem mire celebrat Ecclesiasticus cap.* L. *Aliorum gesta in libris Machabæorum enarrantur.*

Dedicatio ecclesiæ cathedralis *Burgi S. Domnini in Italia apud Ferrarium.*

Joannes *rex Armeniæ, alias* Hayto *dictus, et ex rege Franciscanus, qui demum, resumpta contra infideles rerum bellicarum administratione, in prælio occisus dicitur, cum titulo* Beati *memoratur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, sed sine cultu publico. Unicum, quod aliquam de cultu suspicionem ingerere potest, ita in Annotatis refertur :* Sisii *(in Cilicia)* apud Fratres Minores conditum corpus ejus, habent antiqua Chronica Mss. Minorum et Marianus *:* sed inde translatum esse in Aquitaniam, ibique miraculis clarere, famam esse scribit Volaterranus lib. XXI Anthropol. Titul. de Eremitis. *Habet id revera de trans-* F *latione et assertis miraculis Volaterranus. At ex miraculis non statim sequitur cultus ecclesiasticus : an vero assertum Volaterrani sit verum, dubitari merito potest, cum id apud alios non inveniam.*

Domninum *alterum, tamquam distinctum ab eo, quem supra memoravimus, in Menologio suo annuntiavit Sirletus his verbis :* Eodem die natalis beati martyris Domnini. Hic fuit ex urbe Thessalonica, qui ductus Nicomediam, ut Christum abnegaret, id omnino recusans, et Christum cum omni libertate confessus, verberatus, missus est ad Mesopotamiæ præsidem, crudelem admodum atque immanem : sed facta irruptione Persarum, captivus ductus est in regionem Persidem, ubi multos ad Christi fidem convertens innotuit, et detentus atque cruciatus, in tormentis ipsis animam reddidit. *Hæc apud Græcos non invenio, ut nesciam, unde hauserit Eminentissimus Sirletus, et consequenter ignorem, an* Domninus *ille, cujus martyrii nec tempus nec locus assignatur, umquam exstiterit, aut certe ab aliis sit distinctus.*

Pictonis *presbyteri* apud Carnotum *fit mentio in codice*

A *codice Usuardino Burdegalensi, in Bizuntiensi* Platonis, *uti et* Piati *apud Muneratum, ubi similiter* Apud Carnotum *legitur. Est* S. Piatus *vel* Piato *Tornacensis, de quo hodie agitur.*

Chrittus *apud Florentinium in textu ponitur* Thomis, *in Epternacensi clare annuntiatur* Thomis civitate, *et scribitur* Charistus. *In Corbeiensi vocatur* Julius, *memoraturque in* Tomis, *in Blumiano* Chrystus. *Hunc, cum quod omissus sit in omnibus apographis contractioribus, tum quod nomen tam varie exhibeatur, tum quod de eo plura non innotuerunt, hic solum commemoramus.*

Nannius Coppenus, *ut* martyr, *apud Rayssium memoratur.*

Philonis *episcopi et martyris* in Gallia *meminit Ferrarius, sed in Annotatis ostendit, se male informatum, dum dicit:* Ex quodam Kalendario Gallico. *Galli ipsi* Philonem *illum ignorant: qui verisimiliter ex nominis corruptione à Ferrario positus est.*

Neemias, *ut episcopus in Hibernia ex monacho primum Benedictino, et deinde Cisterciensi, memo-* B *ratur cum titulo* Beati *ab Henriquezio, sed sine probatione cultus. Videri potest Vincentius Bellovacensis in Speculo lib.* XXVII *cap.* 103.

Priscus *episcopus in Scotia memoratur à Camerario: sed nulla suggerit cultus indicia, et de* Prisco *illo tacent alii martyrologi.*

Dedicatio basilicæ Salvatoris *annuntiatur apud Ferrarium*, Oveti in Hispania.

Ulrici *monachi Villariensis in Brabantia, Ordinis Cisterciensis, cum titulo* Beati *meminerunt Rayssius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, Gelenius in Colonia Agrippina, Henriquez et Chalemotus in Menologiis Cisterciensibus, et Kalendarium eorumdem Divione impressum. Nullus tamen suggerit ulla publici cultus indicia. Agunt de* Ulrico, *ut de monacho admodum pio, Cæsarius Heisterbacensis lib.* IX *cap.* XXXI, *et Historia monasterii Villariensis apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1355.

Meginerum *archiepiscopum Trevirensem anno* 1176 *hac die Parmæ in carcere obiisse, referunt multi, et post alios Calmetus in Historia Lotharingiæ recusa tom.* II *col.* 551, *ubi addit, merito ut Martyrem prædicari in vetustis monumentis ecclesiæ* C *Trevirensis. Attamen non invenio, ullis insertum fuisse Martyrologiis, aut cultu ecclesiastico honoratum.*

Valerius, Felix *et* Alexander, *ut martyres sub Nerone, annuntiatur in Martyrologio Brixiensi ad hunc diem. Verum, cum illi in utroque Ferrarii Catalogo, et in aliis Martyrologiis ignoti sint; nihilque proferatur in Annotatis, ex quo colligere valeamus, illos umquam fuisse cultos, certiora requirimus documenta.*

Duodecim Fratrum, *qui a Saracenis capti et occisi sunt in Palæstina, cum titulo* Beatorum *meminit Martyrologium Franciscanum, uti et aliorum quorumdam. De duodecim illis agit* Waddingus *ad annum* 1369 *num.* 10, *sed sine titulo* Beatorum, *quem nec aliis apud Arturum memoratis vindicare possumus.*

Abram *et* David *apud Grevenum et Canisium memorantur cum S. Remedio, de quo hodie agitur. De iis videri possunt dicenda in S. Remedio.*

S. Flaviæ *V. M. translationem corporis memorat Octavius Cajetanus ad domum probationis Societatis Jesu Panormitanum, et ex eo Ferrarius. Est* S. Flavia *ex Sociis S. Placidi, de quibus agendum ad* v Octobris. D

S. Froilani *Legionensis in Hispania episcopi hodie meminit Castellanus. At* S. Froilanus *Martyrologio Romano inscriptus est ad* v Octobris.

Bacus *ponitur in Fastis Æthiopicis apud Ludolfum. In Coptico alio, quod scabrose Latinum factum habemus, intelligitur, socium esse S. Sergii; sic enim habet:* Sanctus Baccus martyr, socius S. Sergii. *At SS. Sergius et* Bacchus *MM. in Romano Martyrologio leguntur ad* VII Octobris.

S. Laurentiæ *V. M. hodie meminerunt Ferrarius et Castellanus, at Martyrologium Romanum* S. Laurentiam *cum sorore sua* Palatiate *annuntiat ad* VII Octobris.

S. Quinocus, *Gallice* S. Qué, *hoc die annuntiatur apud Castellanum in Britannia Armorica, quia parœcia est eo nomine dicta, vulgari scilicet* S. Qué, *quod similiter habemus ex litteris Brioco huc missis anno* 1675 *per episcopi Briocensis secretarium. Castellanus autem parœciam tribuit diœcesi Briocensi, sed intra limites Dolensis. Contra Epistola asserit, intra limites quidem Diœcesis Briocensis parochiam illam esse sitam, spectare tamen ad diœcesim Dolensem.* E *Castellanus Sanctum illum credit Episcopum Hibernum, uti etiam Epistolæ scriptor; sed hic addit, de Sancto illo nihil innotuisse. Dicit tamen, se vidisse caput ejus, quod abhinc quingentis annis fuerit compositum: neque addit, an in factitio illo capite sint aliquæ Sancti reliquiæ. Laudatus Castellanus ad* VII *Octobris, tamquam alium Sanctum, cumque solitarium, annuntiat in parochia* Cleder *diœcesis Leonensis,* S. Colodocum, *vulgo* S. Ké *nominatum. Video inter ipsos scriptores Armoricos disputari, an duo sint Sancti distincti, nec immerito. Certe* S. Qué *et* S. Ké *pro eodem nomine Gallico habendum existimo, etiamsi scriptione differant. Nomina vero Latina ex corruptis prius Gallicis postmodum verisimiliter conficta sunt, ut parum nos movere debeat, quod* Quinocus *et* Colodocus *multum differant. Vehemens quoque suspicio est, Sanctum aliquem Hibernum, sive* Queranum *aut* Kieranum, *de quo apud nos ad* IX *Septembris, sive alium quempiam sub corruptis Gallicis nominibus latere, et vero nomine suo notiorem esse. Itaque plura hic non habemus dicenda, etiamsi cultum hodierni Sancti agnosca-* F *mus, et plura dici poterunt, si quis certiora doceat, ad* VII Octobris.

S. Clarus *episcopus Namnetensis hodie memoratur apud Albertum le Grand et apud Lobineau in Sanctis Britanniæ Armoricæ: at apud alios et nominatim apud Castellanum ad* x Octobris.

In Martyrologio Trevirensi notata est Dedicatio altaris S. Gereonis. *De* S. Gereone *et Sociis agendum est ad* x Octobris.

S. Opilii *diaconi Placentini ad hunc diem meminit Castellanus in Supplemento, verisimiliter ex Catalogo Sanctorum Italiæ Ferrarii, ubi hac die notatur in Indice. At idem Ferrarius in Catalogo generali* S. Opilium *recte annuntiat cum Officiis propriis Placentinis ad* XII Octobris.

S. Benedicti *cum solo* confessoris *titulo meminit hodie Menardus in Martyrologio Benedictino, cumque annuntiat* in Aremorica regione. *In Annotatis addit, natum fuisse Patris in Achaia, et in solitudine Namnetensis diœcesis, cui nomen* Maceracum, *vitam eremiticam duxisse. De eodem ad hunc diem meminerunt Bucelinus in Menologio Benedictino, Saussayus in Gallicano, et*

A *et Castellanus in Universali, et hic* abbatem *vocat. De S.* Benedicto *etiam agunt Albertus le Grand in Vitis Sanctorum Britanniæ Armoricæ pag.* 512 *et Lobineau in Opere recentiore ejusdem argumenti. Omnes diserte aut tacite insinuant,* S. Benedictum *hac die obiisse, sed duo posteriores addunt, cum coli die* XXII *Octobris, quo corpus translatum dicunt, non vero hoc die. Observat insuper Lobineau, incerta admodum esse, quæ asseruntur de* S. Benedicto. *Itaque gratum nobis facient eruditi, si certiora docuerint pro die* XXII Octobris.

S. Frontus, *alias* Fronto, *episcopus Petracoricensis, hodie memoratur apud Rabanum: quem non satis intellectum secuti sunt Molanus, Galesinius, Ferrarius et Canisius, omisso episcopatus loco. Colitur* S. Fronto *Petracoricensis* XXV Octobris.

SS. Luciani *et alterius* Martyris *(ut videtur ibi vocari, sed mendose impressa est vox illa, quantum existimo) meminit Ferrarius, eosque ponit* Vici in Hispania, *addens in Annotatis,* Ubi corpora habentur, et festum cum Octava celebratur Dominica I post festum S. Hieronymi. *Attamen*
B *de illis hoc die nullus alius Martyrologus meminit, ut existimem eosdem esse* Lucianum et Marcianum, *quos similiter* Vici in Hispania *annuntiat die, quo et a pluribus commemorantur, et quo de loco martyrii poterit disputari,* XXVI Octobris. D

Abreha et Atzbeha, *primi reges Christiani in regno Habessinorum hodie memorantur in Fastis Æthiopicis apud Jobum Ludolfum, unde et eos accepit, opinor, Castellanus, licet nomina utcumque mutaverit, unumque solum regem vocet et Sanctum. De his videri poterit in S. Frumentio Æthiopum apostolo, qui colitur* XXVII Octobris.

S. Dodo *monachus hodie memoratus erat à Castellano, sed pag.* 1008 *in corrigendis totum ibidem deleri jussit, et transferri ad diem, quo et ab aliis* Dodo *annuntiatur,* XXVIII Octobris.

S. Nicetii *Trevirensis episcopi hodie meminerunt Appendix Adonis, plura Auctaria Usuardi, et aliqua Bedæ, Florarium Ms. Sanctorum, multique martyrologi recentiores. Agetur de eo cum Martyrologio Romano ad* V Decembris.

S. Autberti *Cameracensis episcopi translatio memoratur apud Grevenum et Canisium. De* S. Autberto *agetur ad* XIII Decemb.

S. Trophimi *Arelatensis episcopi translatio memoratur apud Ferrarium.* S. Trophimus *legitur in Martyrologio Romano ad* XXIX Decemb. E

DE S. PIATO VEL PIATONE

PRESBYTERO, MARTYRE, ET APOSTOLO TORNACENSIUM

SECLINII IN FLANDRIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

C ### § I. Memoria Sancti in Fastis sacris: locus inventi a S. Eligio corporis, ubi modo ecclesia Sancto dicata: cultus ibidem, Tornaci, Carnoti, et in aliis locis. F

CIRCA AN. CCLXXXVII. *Sancti in antiquis Kalendariis et Usuardo memoria,*

Nomen *hodierni Sancti alias scribitur* Piatus, *alias* Piato *vel* Piaton, *subinde etiam* Piator. *In Kalendario Corbeiensi, quod edidit Martenius tom. III Anecdotorum ex codice, ut putat, sæculi* VIII, *ad Kalendas Octobris occurrit* Piati *nomen. In altero sæculi* IX, *quod edidit Acherius in Spicilegio, legitur:* Et natalis S. Piatoris. *In codice Hieronymiano Florentinii eodem die in fine legitur:* Et sancti Piatoni. *At verba illa merito habentur pro additione serius facta, quoniam absunt a reliquis codicibus Hieronymianis. Usuardus* S. Piatonem *distinctius memorat his verbis:* Civitate Tornaco passio S. Piatonis presbyteri, qui cum beato Dionysio episcopo ejusque sociis ab urbe Roma Galliam prædicationis causa expetiit, ac postea consummato martyrio migravit ad Christum. *Georgius in Adone ad hunc diem ex tribus codicibus recentioribus profert aliqua, quæ in vetustioribus non invenit Rosweydus, nec in suo Adone edidit. Sunt autem in illis de* S. Piato *sequentia:* In pago Menenense, natalis S. Piati: qui cum beato Dionysio episcopo ejusque sociis ab urbe Roma Galliam prædicationis causa expetiit, ac postea consummato martyrio, migravit ad Dominum.

2 *Tum in Annotatis disserit contra observationem Sollerii nostri, qui hæc scripsit:* Piatonis vel Platonis, alias Piati, memoria Hieronymianis a Florentinio adjecta censetur, nec illam inde accipere debuit Usuardus, qui procul dubio Acta vidit, ex quibus elogium contextum est. *Georgius, quia in suis codicibus* S. Piatum *invenit, insinuare* *non item in Adone, sed in auctis ejus codicibus,*

AUCTORE J. S.

nuare vult, Usuardum sua potuisse ex Adone accipere. Verum cum ipse codices suos non faciat sæculo XI *et* XII *vetustiores; cumque apud Mosandrum et Rosweydum de* S. Piatone *nihil in Martyralogio Adonis legatur, ac ne in Appendice quidem Rosweydi, prorsus improbabiliter Adoni tribuerentur illa, quæ ex suis codicibus dedit Georgius.*

aliisque Martyrologiis, alias in pago Medenantensi, alias Tornaci,

3 *In Martyrologio S. Maximini Trevirensis, quod edidit Martenius tom.* VI *Collectionis Amplissimæ ex codice, quem credidit seculi* X, *ad* I *Octobris post alios legitur* Bavonis et Pionis, *qua ultima voce* S. Piatum *mendose designatum existimo. Ibidem in Kalendario Stabulensi clarius exprimitur, et quidem primo loco, his verbis:* Piatonis martyris. *Ibidem rursum in Martyrologio Autissiodorensi.* In pago Medenentense natale S. Patonis *(pro* Piatonis) martyris. *Apud Georgium ante laudatum in Kalendario Vaticano legitur.* In pago Medenentinse Piatonis mar. *Ibidem in Martyrologio Fuldensi confessoribus adscribitur his verbis:* Eodem die, natalis sanctorum confessorum Piatonis atque Bavonis. *Legitur ejusdem Sancti memoria in aliquot auctariis Bedæ et Usuardi.*
B *Heriniensis codex apud Sollerium annuntiat Sanctum* in pago Medenentinse, *Bruxellensis in* pago Medenetensi. *De loco illo et alii plures, quos brevitatis gratia mitto, consentiunt. At auctor Florarii Ms. et Petrus de Natalibus* S. Piatonem *Tornaci annuntiant cum Usuardo. Idem fecit Baronius in Martyrologio Romano, ubi sic habet:* Tornaci sancti Piatonis presbyteri et martyris, qui cum B. Quinctino, ejusque sociis ab urbe Roma in Galliam prædicationis causa perrexit, ac postea in persecutione Maximiani consummato martyrio migravit ad Dominum. *Sunt fere verba Usuardi, sed pro Dionysio socio apud Usuardum substitutus est Quintinus, de quo plura dicentur.*

in quibusdam etiam Carnoti.

4 *Missis recentioribus martyrologis, quorum verba ad propositum nostrum minus conducunt, huc transferam aliquot auctaria Usuardi, apud Sollerium recitata, in quibus non Tornaci aut in pago diœcesis Tornacensis, sed Carnoti annuntiatur* S. Piatus *aut* Piato, *nomine etiam in aliquibus luxato. Apud Muneratum in fine additur, tamquam diversus, his verbis:* Apud Carnotum, Piati martyris. *In codice Burdigalensi legitur:* Civitate
C Carnoto, passio sancti Pictonis *(pro* Piatonis) presbyteri, qui cum beato Dionysio *etc. In Bizunticensi:* In pago Carnotensi, natalis sancti Platonis, qui cum beato Dionysio *etc. Cur Carnoti aut* in pago Carnotensi *in istis memoretur Sanctus, facile conjicere possumus ex iis, quæ dicentur de corpore olim Carnotum translato. Quapropter, sive* Piato *scribatur sive* Plato, *non est diversus a* S. Piatone, *ut liquet ex verbis,* qui cum beato Dionysio *etc. Editio Lubeco-Coloniensis tempus martyrii, ab Usuardo prætermissum, his addidit verbis:* Ac postea sub Diocletiano, consumpto martyrio, migravit ad Dominum. *Aliquid rursum particulare habet matricula Cartusiæ Ultrajectensis, ubi legitur:* Pyatonis primi Tornacensis episcopi et martyris. *At observat Sollerius, in margine notata esse hæc verba:* De episcopatu Piatonis vidi magnam quæstionem. *De illa quæstione agam, quantum necesse videbitur. Interea transeamus ad cultus antiquitatem, quæ certe major est, quam Martyrologia hactenus prolata probare valeant.*

Sancti corpus Seclinii inventum a S. Eligio.

5 *Inventio corporis* S. Piati *refertur in Vita S. Eligii lib.* II *cap.* VII, *sive tom.* V *Spicilegii Acheriani pag.* 202, *ubi S. Audoënus de S. Eligio, episcopo Noviomensi et Tornacensi, hæc scribit:* D
Post hæc *(sive post inventum corpus S. Quintini diu quæsitum)* simili modo, grandi labore atque instantia invenit in territorio Medenantensi vico Sacilinio sanctum martyrem Piatonem, cui similiter clavos prolixos ex corpore ablatos populis in argumentum monstravit. *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 327 *agit de pago Medenantensi ex hoc ipso loco, quem partim recitat, additque locos alios, in quibus eumdem pagum memorari credit. Cum locus nobis satis sit notus hoc tempore, solum recitabo ejus verba ad nos proxime spectantia.* Pagus Medenantensis, *inquit,* vel Medenentensis, nunc dicitur le Melantois... Caput pagi Medenentensis est Seclinium, (Seclin) collegio canonicorum, et S. Piatonis martyris reliquiis nobile. *Est Seclinium diœcesis Tornacensis, ditur que Seclinii aut in ejus vicinia passus* S. Piato, *quia corpus ibi est inventum. Hinc in Martyrologio Parisiensi Sanctus accurate annuntiatur his verbis:* In territorio Medenantensi, vico Sacilinio diœcesis Tornacensis, sancti Piatonis presbyteri ac martyris, cui acceptam Christi fidem Tornacenses referunt. *Distat Seclinium longius Tornaco, quam Insulis, a qua civitate abest duobus circiter milliaribus Belgicis versus Artesiam.* E

et magnifico mausoleo honoratum,

6 *Quid fecerit S. Eligius, invento corpore* S. Piatonis, *subjungit S. Audoënus his verbis:* Corpus denique, sicut Martyrem decuit, eleganter composuit, atque mausoleum urbane desuper fabricavit. *Nihil additur de translato ad alium locum corpore, nihil de ecclesia aut constructa aut amplificata. De mausoleo supra sepulcrum eleganter composito solum agitur, sive de exornato Sancti sepulcro. Quam vero magnifice Sanctorum sepulcra exornare soleret S. Eligius, indicat S. Audoënus lib.* I *cap.* XXXII, *ubi multa ab eodem exornata perstringit his verbis:* Hic idem vir beatus inter cætera bonorum operum insignia, multa Sanctorum auro argentoque et gemmis fabricavit sepulcra, id est, Germani, Severini, Piatonis, Quintini, Lucii, Genovefæ, Columbæ, Maximiani et Loliani et Juliani. *Ex hoc autem loco aliquot recentiores scriptores in errorem lapsi videntur, dum scripserunt, corpus* S. Piatonis *ante episcopatum a S. Eligio inventum. Nam generatim hic solum multa perstringit S. Audoënus, quæ deinde singula refert ad sua tempora. Cum autem inventionem* S. Piatonis *dicat contigisse post inventum corpus S. Quintini, et hoc ipsum invenerit tempore episcopatus, error ille manifestus est. De inventione S. Quintini lib.* II *cap.* VI *S. Audoënus ita loquitur:* Ex eo ergo tempore, quo Eligius pontifex consecratus, et ecclesiæ pastor est datus, ab eo nonnulla inventa *(Sanctorum corpora)* populis sunt declarata. Ex quibus primum ac summum sanctum martyrem Quintinum in principio episcopatus sui, grandi instantia quæsitum, olim quoque celatum, promovit palam in publicum. *Hæc manifeste ostendunt, etiam inventionem* S. Piatonis, *quæ* post hæc *secuta est, in episcopatu S. Eligii contigisse.* F

quod contigit post mortem regis Dagoberti sub Clodoveo II

7 *Hinc inventio nequit figi ante mortem regis Dagoberti et regnum Clodovei II, cujus anno tertio S. Eligius factus est episcopus. Hinc alius rursum error recentiorum corrigendus, qui æque ac præcedens Officii Tornacensis lectionibus insertus est. Etenim S. Eligius dicitur mausoleum composuisse* sumptibus Dagoberti Francorum regis. *At Dagobertus erat defunctus, ut ejus id sumptibus non fecerit S. Eligius, sed vel propriis, vel aliorum benefactorum, vel Clodovei regis, cujus tempore*

AUCTORE J. S.

A *pore facta est inventio. Locus Vitæ S. Eligii, ex quo error profluxit, habetur lib.* I *cap.* XXXII *et partim allegatus fuit num.* 6. *Post verba ibidem data sequitur :* Adhuc autem et aliorum multorum, sed præcipue B. Martini Turonis civitate, Dagoberto rege impensas præbente, miro opificio ex auro et gemmis contexit sepulcrum *etc. Si quis totum locum recte expenderit, videbit, illud de sumptibus a Dagoberto subministratis referri ad ea, quæ Turonibus dicuntur composita. At recentiores istud retulerunt ad omnia etiam præcedentia. Quod verum esse potest de aliquibus, sed non de SS. Quintino et Piatone, cum facta sint post mortem Dagoberti.*

cultus Sancti ante erat inchoatus, et ecclesia verisimiliter eidem dicata,

8 *Porro nolim quis existimet, ex inventione corporis inchoatum* S. Piatonis *cultum. Neque enim dubitare possumus, quin Sanctus antea coleretur, ideoque corpus quæreretur, ut certus sepulcri locus populo innotesceret. Nam hanc fuisse intentionem S. Eligii, dum corpora Sanctorum quærebat, declarat lib.* II *cap.* VI *S. Audoënus, talemque addit rationem, ut ex hac ipsa innotescat, Sanctos fuisse cultos ante corporum inventionem.* Huic itaque viro sanctissimo, *inquit,* id etiam a Domino conces- B sum erat, ut sanctorum martyrum corpora, quæ per tot sæcula abdita populis hactenus habebantur, eo investigante ac nimio ardore fidei indagante, patefacta proderentur. Siquidem nonnulla venerabantur prius a populo in locis, quibus non erant, et tamen quo in loco certius humata tegerentur, prorsus ignorabatur. *Colebantur igitur Sancti martyres, quorum corpora quærebat S. Eligius, sed eorum sepulcra erant ignota, verisimiliter quod metu barbarorum, qui Gallias seculo quinto et sexto inundarunt, alte sub terra fuissent abscondita, aut ab initio propter gentiles sic sepulta. Ecclesia tamen, in qua erat corpus S. Quintini, videtur nota fuisse, ut colligitur ex prolixa inventionis relatione. Sic nota fuerit ecclesia, in qua erat corpus* S. Piatonis, *eaque verisimiliter jam tunc Sancto erat dicata, et olim supra sepulcrum ejus ædificata.*

quæ modo est collegiata : arca ibi magnifica,

9 *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii de sancto* Piato *agit, et de loco, ubi quiescit. Posteriora huc transfero :* Quiescit Siclinii in territorio Melantesio, ubi in honorem martyris et primi Apostoli Tornacensium est clericorum sive canonicorum collegium, cujus mentio est in libro III Decretalium. C Initium autem jecit S. Eligius. *Si hoc velit dicere de collegio canonicorum, probationem non invenio; si de initio ecclesiæ aut cultus* S. Piatonis, *falsum puto. Elevatio corporis, et exstructio mausolei debetur S. Eligio, ut jam vidimus. At cultus multo antiquior est, et institutio canonicorum forte recentior. Pergit Molanus :* Natalem Usuardus habet Calendis Octobris, quem Tornacensis ecclesia eo die et per Octavas celebrat. Translatio vero annue recolitur quarto Calendas Novembris, quam fecit Eligius episcopus, *(sed dubitari potest, an forte non sit alia translatio)* qui etiam monumentum Martyris mirifice exornavit, ut ex cultu sepulcri ostenderet, quantus sit Martyr apud Deum in curia cæli. Siclinienses celebrant etiam festum elevati capitis feria quinta post Dominicam, qua cantatur introitus Missæ, CANTATE.

diversa ab antiquo mausoleo, et anno 1458 *composita.*

10 Quod autem ad corporis feretrum attinet, et hoc quidem argenteum, deauratum, et elegans, sed videtur longe recentius, quam ut id esse possit, quod sumptibus Dagoberti regis Francorum divum Eligium aurificem ante episcopatum susceptum illi confecisse scribit S. Audoënus. *Hæc facile admittimus, modo corrigatur, quod dicitur de mausoleo ante episcopatum sumptibus Dagoberti composito. Imo certum est, hodiernum feretrum sive arcam reliquiarum non esse antiquiorem sæculo* XV ; *longeque diversam a mausoleo per S. Eligium constructo. De corpore in eam translato anno* 1458 *agetur num.* 51. *De collegio canonicorum consentit Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis ad* I *Februarii pag.* 69, *ubi de* S. Piato *dicit :* Et quiescit Seclinii, quod est Flandriæ municipium, in collegiata canonicorum sui nominis basilica. *De celebritate cultus in ecclesia Secliniensi plura proferunt Joannes Buzelinus in Annalibus Gallo-Flandriæ, et Joannes Cousin, quem aliqui Latino nomine* Cognatum *vocant, nos vero* Cousinum *more nostro vocabimus, in Historia Tornacensi. Ex illis aliqua allegabimus post examinata Sancti gesta, ubi agetur de cultus celebritate.*

Non modo Seclinii, sed etiam Tornaci solemnis est festivitas S. Piati.

11 *At non soli Seclinienses* S. Piatum, *cujus corporis notabilem saltem partem possident, religiose honorant, sed eumdem tamquam Apostolum suum celebri Officio etiam colunt Tornacenses. In Breviario Tornacensi, quod impressum est sub ini-* E *tium sæculi* XVI, *festivitatis* S. Piati *celebritas rubris litteris declaratur in Kalendario. In Officiis propriis sanctorum Patronorum cathedralis Tornacensis, anno* 1626 *impressis, ponitur Officium duplex cum Octava, et per omnes dies, quibus Officium de* S. Piato *peragitur, semper aliæ ponuntur lectiones de vita et gloria posthuma Sancti compositæ. In Officiis propriis ejusdem cathedralis, quæ anno* 1712 *impressæ sunt, ita ad* I *Octobris notatur :* In festo S. Piati presbyteri et martyris, diœcesis apostoli et patroni. Triplex majus cum Octava. *In Officio autem non modo lectiones secundi nocturni, sed etiam antiphonæ omnes, hymni et responsoria sunt propria, et de gestis Sancti composita; sed reliquis diebus alia non leguntur Sancto propria. Lectiones dicuntur compositæ* ex hymnis S. Fulberti episcopi Carnotensis, ex Vita S. Eligii, ex Martyrologio Usuardi, et ex Molano et Miræo.

cujus gestorum compendium in lectionibus Officii recitant.

12 *Eas pro compendio gestorum huc transfero :* Piatus Beneventi claris parentibus oriundus, puer litteris imbutus totum se Christo subdidit. In adulta ætate constitutus contempsit mundi gloriam, et unica eaque simplici veste sibi reservata, F cætera in pauperum usus erogavit. Romam, Deo disponente, profectus, inde a Romano Pontifice cum beato Dionysio et sociis ejus directus est in Gallias ad prædicandam fidem Christi, ubi Tornaci primo, ac deinde in locis vicinis ministerium suum implevit. Triginta virorum millia, ac præterea mulierum et parvulorum multitudinem pene innumeram undis salutaribus abluit Mansuetus erga omnes, durus erat in se ipsum. Cum vero delatum fuisset præsidi, tantam fidelium copiam Christo subditam fuisse per Piati prædicationem, jussit eum comprehendi. Comprehensus post carcerem, compedes, verbera, cæteraque superata tormenta, cæso capite Tornaci martyrium consummavit Kalendis Octobris in persecutione Maximiani. Sepultus est Seclinii, quod est Flandriæ municipium in territorio Medanentensi, eo loco, ubi nunc ecclesia sub ejus invocatione constructa conspicitur : et dum sepulturæ mandaretur, odor gratissimus emanavit Ibi post trecentos et quinquaginta annos beatus Eligius aurifex, nondum episcopus Tornacensis, grandi labore atque industria sanctum illud corpus invenit : clovosque prolixos, de ejus corpore abla-

 tos,

AUCTORE J. S.

los, populis in argumentum monstravit. Inventum, sicut Martyrem decuit, eleganter composuit, atque mausoleum desuper auro argentoque et gemmis fabricavit, sumptibus Dagoberti Francorum regis. *Hisce pro majori parte Acta consonant. Ultima jam correcta sunt num.* 6 *et* 7. *De loco martyrii, quod hic* Tornaci *figitur, deinde disseretur.*

Sanctus etiam Carnoti cultus. Carnotensis Officii

13 *Carnoti, ubi* S. Piatonem *in aliquot auctariis Usuardinis annuntiatum vidimus, etiam colitur Officio duplici. Certe in Breviario Carnotensis ecclesiæ anni* 1633 *legitur ad* I *Octobris Officium duplex de* S. Piato, *sed sine Octava. In Antiphona ad* Magnificat *dicitur :* Et de corporis præsentia Carnoti clara gloriatur ecclesia. *Lectiones secundi nocturni notabiliter differunt a Tornacensibus. Quapropter totas huc transfero :* Piato, qui et Piatus, Beneventi in Samnitibus natus, Romæ presbyter ordinatus, Aurelii * imperatoris, severi et truculenti principis, decimam persecutionem Christianis inferentis, temporibus cum beatis martyribus Victorico, Fusciano, Regulo, Quinctino, Luciano, Crispino, Crispiniano, et quibusdam aliis in Gallias prædicationis ergo missus est. Aurelio

* Aureliani

B antem sublato, cum Ecclesia aliquantulum respiraret, Carnotum venit, ubi fideles in avita persuasione perseverantes inveniens, Diocletiano et Maximiano imperantibus, Tornacum Nerviorum oppidum petiit. In quo non parum temporis demoratus, divini verbi semina spargendo, ejusdem loci populum, Christum adhuc nescientem, sed idolis omnino addictum, ad triginta et amplius hominum millia, mulieribus, et qui sub teneris annis utriusque sexus degebant, non computatis, convertit, quos sanctis præceptis imbutos salutaribus undis abluit.

Lectiones in aliquot capitibus a Tornacensibus

14 Crescente vero credentium multitudine, Irenei cujusdam Tornacensis civis, qui prior Christo nomen dederat, domum in templum convertit Deoque dicavit, ibique diaconos, lectores et cantores, qui submissa voce canerent (quod adhuc in ecclesia Carnotensi servatur) constituit. Quod cum Maximianus rescisset, Rictio Varo Nerviorum sub Romanis imperatoribus præfecto mandat, ut, quos supra diximus viros, tamquam perduelles de medio tollat. At fide ipsorum et in tormentis constantia victus, cum nihil se proficere videret, spe cadens, in rogum, quem in Sanctorum perniciem Suessionis paraverat, sese projecit. Quare suffectis tribus aliis præfectis, eos in Belgium misit. Qui Tornacum advenientes, Piatum, velut sceleris auctorem, comprehendi jusserunt. Verum Piatus à suis admonitus, eos e suggesto, ut in fide, quam professi erant, manerent, hortatus, secundum Dei verbum cum se subducere vellet, Siclinium que pergeret, per sicarios de latebris ex improviso crumpentes fustibus primum cum Sanctorum multitudine non parva exceptus, tandem gutture cultris abscisso, glorioso fine consummatus est Calendis Octobris circa annum Domini trecentesimum tertium.

C

et ab Actis sunt diversæ

15 Cum autem avibus ferisque diu expositum ad fontem, Siclinio non procul, sanctum cadaver fuisset, fideles elam sublatum Siclinium detulerunt, ibique sepulturæ mandarunt. Sed cum miraculis clareret, ducentis annis post vel circiter, sancti Eligii Noviomensis episcopi, cui tunc Tornacensis ecclesia suberat, opera sacrum corpus e terra levatum est, et in arcula, ipsius præsulis manu concinnata, depositum. Vigentibus vero in Belgio bellis, Carnotenses quidam milites ipsum ex argentea theca ad ligneam arculam translatum, Carnotum advexerunt, ubi adhuc integrum, quasi recenti in gutture, et non obducta cicatrice, visitur ac colitur, miraculis jugiter clarum. Ejus namque Sancti precibus et ope adversus pluvias aërisque intemperiem non minima omnis regio commoda sentit. *Hæc gestorum Sancti relatio differt ab altera, primo quod Sanctus Carnotum deducitur, antequam venit Tornacum : secundo quod inter socios, quibuscum Roma in Galliam profectus est, non numeratur S. Dionysius, sed pro eodem alii plures substituuntur. Tertio hic* S. Piatus *dicitur Roma discessisse sub Aurelio, pro quo legendum videtur* Aureliano; *at in priori elogio tempus discessus non exprimitur. Quarto demum mors hic Sancto illata dicitur per sicarios et in via; alias vero per legitimam potestatem et Tornaci. Plura interim mitto : nam quid probabilius videatur de singulis capitibus, examinabo inferius, sicut et de corporis possessione, de qua multis abhinc seculis inter Seclinienses vel Tornacenses et Carnotenses fuit controversia.*

D

§ II. Acta triplicia, quæ cum hymno Fulberti Carnotensis collata, aliis alia sunt meliora : nulla tamen satis vetusta. Ex his edenda vetustiora.

E

Acta Sancti varia : unum exemplar ceteris vetustius consonat

A*cta* S. Piati, *quæ necdum impressa vidimus, habemus in duobus codicibus nostris, et in pluribus apographis aliunde acceptis. Dum autem omnia hæc invicem diligenter confero, unum dumtaxat reperio exemplar, quod reliquis omnibus multo vetustius existimare possum. Ratio est, quia multum consonat hymno, quem de* S. Piato *scripsit Fulbertus Carnotensis episcopus, ut verisimile sit, Acta illa Fulberto præluxisse : neque enim credibile est, Fulbertum sine vetustiori documento hymnum de Sancto composuisse. Cum autem Hymnus ille præcipua contineat Vitæ capita, et plusculum ab erudito et pio scriptore auctoritatis accipiat, quam habere valeant Acta, a scriptoribus anonymis iisque non satis vetustis concinnata, totum huc transfero, ut et pro censura Actorum, et pro dubiis mox excutiendis, lumen afferat. Inter Opera Fulberti Carnotensis, impressa Parisiis anno* 1608, *sub hoc titulo,* De sancto Piato Hymnus, *fol.* 172 *sic legitur.*

F

cum hymno Fulberti Carnotensis hic recitato.

17 In tellure Beneventi claris ortus patribus, insignis mundo Piatus sacris fultus moribus :

Mox puer Christum sequendo admirandis nisibus insignis, post adultus vilipendit vanam mundi gloriam, de suis nil reservans præter vestem simplicem.

Sed quæcumque possidebat dans fomentis pauperum, nescius Romam pergit, iam vir exstans, illic et conjungitur Dionysio suisque sanctis consodalibus.

Sic in cœtum tantorum virorum lumen viget additus Dionysio, his perfectis prædicare Christum genti Gallicæ.

Tornacum versus Piatus se direxit inclytus, cum Parisius iret beatus Dionysius.

Tornaco ergo diffundendo late sancti verbi semina, Christo convertit virorum ter dena millia.

Præter

AUCTORE J. S.

A Præter parvos, et secundi sexus turbam maximam Christicolum, geminis inter hæc coruscans virtutum miraculis.

Edomabat parcitate duras vires corporis, ut frangendo roboratus hosti non succumberet, et illum fortiter debellaret.

At cæsar Maximianus, ut Piati hausit famam virulentis auribus, comprehendi jussit eum ad necandum protinus.

Utque fama est, ille militare promptus, atque vinci nescius, nexus vicit, flagra vicit, et omnes impetus.

Decollatur namque tandem læto cœtu martyrum, palmam gessit laureatus ad cæli palatium. Dumque gleba conderetur gloriosi corpus Martyris, fusus odor est superni circumcirca nectaris.

Ne quid mundus hæsitaret de salute spiritus, cujus caro tunc probabat regnare cœlitus. *Hactenus Fulbertus, in cujus hymnum menda irrepsisse suspicor. Nihil tamen ausim corrigere.*

scriptumque est incerto tempore.

18 *Si modo unum ex apographis cum hoc conferamus hymno, omnia in hymno asserto in illis quoque Actis reperiemus, sed pluribus verbis exposita.* B *Quopropter ex his Actis sua desumpsisse Fulbertum existimo. Qua vero ætate fuerint scripta, non tam facile dicere possumus. At saltem suspicor, scripta fuisse, antequam nata erat sententia, quæ S. Dionysium Parisiensem cum Areopagito confudit, sive ante Hilduinum abbatem S. Dionysii, qui sæculo* IX *Parisiensem Dionysium voluit facere Areopagitam. Nam auctor Actorum S.* Piatum *S. Dionysii socium existimavit aut discipulum, et vel sic martyrem sub Maximiano. At id non congruit cum opinione eorum, qui S. Dionysium ad sæculum primum retulerunt. Aliunde vero clarum est, Anonymum nostrum scripsisse multo tempore post martyrium* S. Piati, *de cujus prædicationibus admodum jejune et confuse loquitur. Id magis etiam liquet ex relatis de martyrio : nam nihil habet de tormentis Sancto per clavos illatis, de quibus tamen dubitare non possumus ob clavos in Sancti corpore inventos a S. Eligio. Hinc itaque suspicarer, Acta fuisse scripta ante inventionem corporis, quæ figenda est non diu ante medium sæculi* VII. *At huic suspicioni obstat locus Actorum de martyribus Thebæis, qui clare desumptus est ex interpolatis S. Mauritii Actis, ad* XXII *Septembris apud nos secun-* C *do loco editis : nam eodem omnino sunt pleraque verba. Cum autem hæc Acta tam vetusta non sint, ut ex iis sua haurire potuerit Anonymus noster ante corpus a S. Eligio inventum ; restat, ut dicamus, scripta esse diu post corporis inventionem, de qua Anonymus non meminit. Quocumque tempore fuerint scripta, sive sæculo* VIII *sive inchoato* IX, *saltem multo vetustiora videntur, quam alia interpolata, de quibus mox dicam.*

Acta S. Piati in multis consonant Actis S. Luciani et S. Jonii

19 *Tillemontius tom.* IV *in S. Dionysio observat,* Acta S. Piatonis, *quæ viderat, admodum similia esse Actis S. Jonii, de quo apud nos ad* V *Augusti. Bailletus in Tabula critica ad hunc diem similia dicit Actis S. Luciani et S. Jonii. Hinc Sollerius noster in Usuardo in observationibus ad hunc diem ait :* Acta Piatonis suspecta sunt, quod ex aliis consimilibus profluxisse videantur, sed de ea controversia suo loco agendum erit. *Clarius idem asseruit Boschius noster ad* V *Augusti in S. Jonio, ibique in Commentario num.* 7 *evidenter probavit, Acta S. Jonii ex vulgatis S. Luciani Actis imperite fuisse consarcinata, hæc subjungens :* Nam plura proferemus, cum ad Januarium liberiore, quam olim fas erat, censura redibitur : vel forte etiam cum de S. Piato seu Piatone agetur ad diem I Octobris : nam et ibi multa sunt cum hisce Actis communia, non re tantummodo, sed etiam verbis. *Hac de causa diligenter contuli manuscripta* S. Piatonis *Acta cum impressis ad* VIII *Januarii geminis Actis S. Luciani, et non modo omnia, quæ ad martyrium* S. Piati *spectant, consona reperi iis, quæ traduntur de martyrio S. Luciani in Actis secundo loco impressis, et partim etiam in primis, sed etiam alia nonnulla. Acta vero interpolata* S. Piatonis, *de quibus mox dicam, in pluribus etiam similia sunt Actis S. Luciani apud nos secundis. Hæc non modicam mihi dubitationem injiciunt. At prius loquamur de aliis exemplaribus Actorum* S. Piati.

varia Actorum exemplaria interpolata.

20 *In duobus codicibus nostris, qui videntur scripti sæculo* XIII, *altero notato* P. Ms 159, *altero* Q. Ms. 5, *leguntur Acta* S. Piati, *multis interpolationibus amplificata. Eodem fere modo interpolata habemus in apographo Cisoniano, quod collatum est cum codice Ms. Bonifontis. Omnia hæc, inquam, interpolata sunt, sed non eodem prorsus modo. Nam in priori codice nostro martyrium* S. Piati *figitur sub Maximiano ; nec ullus apparet anachronismus. At in altero a Diocletiano, qui sub* E *initium Actorum tamquam primus imperator in omnibus memoratur, deinde recurritur ad Julianum cæsarem, sub quo passus fuerit Sanctus. Idem anachronismus ex codice aliquo notatus est ad apographum : idem quoque reperitur in Actis S. Luciani secundo loco editis, aut certo S. Luciani martyrium, etsi cum S. Dionysio in Gallias venisse dicatur, perperam ibi figitur sub Juliano apostata. Habemus et Acta breviora ex Ms. Ultrajectino ecclesiæ S. Salvatoris, quibus hic præfixus est titulus :* Martyrium S. Piati vel Piatonis Tornacensis episcopi. *Initio tamen a S. Dionysio presbyter ordinatus dicitur, et nullum aliud verbum de episcopatu ejus in Actis occurrit. Sunt autem hæc Acta compendium primorum, quod verisimiliter pro lectionibus Officii ex iis desumptum fuit ; et nihil habent particulare, nisi quod Julianum pro Maximiano substituunt persecutorem. Tale fere compendium habemus ex Ms. Lectionario ecclesiæ Audomarensis, non admodum vetusto, in quo similiter* Julianus *cæsar pro Maximiano substituitur persecutor.*

F

Cum Acta S. Piati melius cohæreant, et de se magis probabilia sint.

21 *Jam vero ex supra dictis habemus, confusionem esse in Actis SS. Luciani et* Piatonis, *imo et Jonii, multaque ex gestis, maxime in martyrio, quæ de uno primum fuerant scripta, deinde ad alios fuisse translata. Hoc satis certum videtur de S. Jonio, cujus nomen vetustis martyrologiis fuit ignotum, et satis indicatum ad* V *Augusti. Res magis ambigua est de SS.* Piato *et Luciano. Nam Acta* S. Piati, *prout habentur in apographo edendo, recte cohærent sine ullo anachronismo, cum* Piatus *dicatur a S. Dionysio ordinatus presbyter, et post fidem Tornaci prædicatam sub Maximiano passus. Præterea hymnus Fulberti Carnotensis, qui floruit sub initium sæculi* XI, *præcipua Actorum capita asserit, ut ex iis videatur compositus. Nihil quoque est in illis Actis, quod per se omnino improbabile dici debeat. Itaque hisce rationibus Acta viderentur potius de* S. Piato *ab initio composita, quam partim ex Actis S. Luciani ad ipsum translata ; nisi aliunde rationes dubitandi se offerrent. Nam in Actis solum dicitur virgis cæsus et capite minutus. At S. Eligius ex invento Sancti corpore* clavos *prolixos extraxit, ut verisimile fiat, iis graviora tormenta passum esse* S. Piatum, *sicut inferius dicam. Hæc præcipua ratio est, quæ me reddit dubium. At nec*

AUCTORE J. S.

nec Fulbertus istud supplicium memoravit, ideoque existimare possumus, scriptori Actorum non innotuisse, nisi postrema supplicia, quibus Vita Sancto fuit erepta. Quapropter, omnibus consideratis, magis probabile videtur, laudata Acta de S. Piato *fuisse primum conscripta, et ex iis postmodum consarcinata fuisse Acta S. Luciani secundo loco edita, mutatis nominibus locorum et personarum, nonnullisque additis; ex hac vero S. Luciani Vita, quæ altera videtur vetustior, nonnulla deinde illata in editam primo loco, quæ S. Lucianum cum S. Dionysio refert ad seculum* I.

quam Acta S. Luciani anachronismis laborantia,

22 *Etenim utraque S. Luciani Vita multo magis improbabilis est, quam sint Acta non interpolata* S. Piati; *utraque multum abest a recta chronotaxi. Tillemontius tom. IV Nota* I *in S. Lucianum Bellovacensem ait, primo loco editam fabulis plenam esse, secundam vero, quam vetustiorem credit, minus quidem vitiosam, multis tamen laborare assertis improbabilibus, quæ recenset. Primum est, quod S. Lucianus dicitur venisse in Galliam cum S. Dionysio, et martyrio coronatus sub Juliano cæsare: hoc ultimum, quod prorsus improbabile est, non invenitur in edendis* S. Piatonis
B *Actis. Alterum, quod S. Lucianus dicitur convertisse* triginta hominum *millia, exceptis mulieribus. Hoc non æque omnibus improbabile videbitur, idemque asseritur de* S. Piatone *non solum in Actis, sed etiam a Fulberto Carnotensi. Multorum conversio per* S. Piatum *infra magis probabitur. Tertium prorsus ridiculum rursus abest ab Actis S. Piati: nam Julianus cæsar intellexisse dicitur, Roma egressum Lucianum ad fidem prædicandam, misisseque hac de causa tres ex suis ministris, qui Sanctum quærerent. Tres vero illi post multam inquisitionem tandem intellexisse finguntur, eum prædicare in Gallia, quam et intrasse et Bellovacum usque venisse asseruntur. Ad has ineptias accedit aliud assertum improbabile, videlicet quod S. Lucianus post mortem caput amputatum tribus fere milliaribus portaverit. Hoc iterum abest ab Actis* S. Piati, *in quibus omnia recte cohærent, omnia saltem probabilia videri possunt.*

probabilius de S. Piato primum scripta sunt: quomodo sint edenda.

23 *Hisce de causis probabilius mihi fit, de* S. Piato *conscripta esse Acta, prout ea non interpolata habemus. Nam sic recte cohærent, et saltem aperte fabulosa non sunt. Nolim tamen id prorsus*
C *certum dicere, neque indubitatam fidem Actis nostris vindicare, quia diu post martyrium Sancti conscripta sunt, forte sæculo* VIII *aut* IX. *Ea edam ex apographo Chiffletii. Porro ut studiosus lector melius perspiciat, quibus augmentis postea fuerint depravata, ex codicibus nostris et alio apographo præcipua auctaria in Annotatis recitabo. Interpolationes vero istas suspicor esse sæculo* XII *vetustiores, quoniam ante lectiones Officii, quæ anno* 1626 *pro ecclesia Tornacensi concinnatæ sunt, unde ex fuerint compositæ, insinuatur his verbis:* Ex libris manuscriptis et editis, Vitis Martyris, una a clero Secliniensi dicata Simoni episcopo Tornacensi et Noviomensi *etc. Cum aliis laudatur Vita a clero Secliniensi oblata Simoni episcopo Tornacensi et Noviomensi, qui episcopatum gessit ante medium sæculi* XII. *Itaque Acta quædam Seclinii concinnata sunt ante medium sæculi* XII. *In Actis autem Secliniensibus plura habentur, quam in nostris interpolatis, ut hæc vetustiora videantur. Quæ ad interpolata quoque Acta addiderunt de* S. Piato *scriptores recentiores, prius per ordinem examinabimus.*

D

§ III. Sancti gesta ordine chronologico examinata usque ad mortem.

Patria Sancti, nomen, virtutes Pueri:

D*e patria* S. Piati *nulla est controversia. Nam* Beneventi finibus *natus dicitur in Actis, et eodem sensu a Fulberto* in tellure Beneventi. *Hinc recentiores passim* Beneventi *natum dicunt, nec refert, utrum in ea Italiæ urbe natus sit, an in ejus territorio. Secundum Acta nomen Sancto puero fuit* Pius *ante baptismum, sed in baptismo dictus fuit* Piatus. *Nomen etiam* Piato *et* Piaton *subinde scribitur. Mores Sancti in pueritia et adolescentia multum laudantur in Actis, quibus tamen addita sunt nonnulla, quæ hac de causa non æque sunt probabilia, aut potius pro incertis haberi debent. Nam illa ipsa, quæ in Actis de Pueri moribus leguntur, solum ut probabilia habenda, cum ætas scriptoris indubitatam fidem simili-* E *bus rebus asserere nequeat. Ex iis vero, quæ postmodum addita et supra verisimilitudinem etiam exaggerata, rigida sunt* Piati *jejunia. Hisce et vitam monasticam in Officio anni* 1626 *additam reperio. In scripto, quod eo tempore ad Rosweydum nostrum fuit missum, de jejunio ita legitur:* Hanc sibi jejunii rationem imposuit, quam et tota vita sectatus est, ut cibario pane et aqua crudisque oleribus victitaret; id etiam Quadragesimæ tempore addens, ut bis tantum in hebdomada, die videlicet Dominica et feria quinta, vesceretur. *Qui post multa sæcula prioribus Actis talia addiderunt, ne cogitarunt quidem, viris Apostolicis a Christo mandatum non esse, ut tantum bis in hebdomada per Quadragesimam manducarent, sed alia plane præcepta, ardua illa quidem, humanis tamen viribus accommodata.*

presbyter ordinatus fuit a S. Dionysio, probabilius in Gallia:

25 *De tempore, quo natus est Sanctus, nihil habemus, nisi quod ex tempore martyrii conjicere possumus, inter principium et medium sæculi* III *natum esse. Usuardus, num.* 1 *allegatus, asserit,* S. Piatum *cum S. Dionysio ejusque sociis in Galliam venisse ad prædicandum Evangelium. Id ex Actis verisimiliter collegit. Acta tamen non sunt* F *necessario sic explicanda: nam solum dicunt, presbyterum ordinatum a S. Dionysio, postquam Roma erat egressus, ut secundum Acta videatur ordinatio collocanda in Gallia. Itaque potuit in minori clericatus gradu S. Dionysium ab initio comitari, et post aliquot annos ordinari presbyter. Potuit etiam post S. Dionysium, dudum in Gallia prædicantem, cum aliis accedere, et tunc ab eo presbyter ordinari. Primum tamen videtur probabilius, quia* S. Piatus *dicitur Tornacum profectus, quando S. Dionysius Lutetiam Parisiorum adiit. Verum de tempore, quo S. Dionysius venit in Galliam, necdum nobis certo constat, licet dicere possimus lato loquendi modo, eum venisse circa medium sæculi* III: *quod cum Actis* S. Piati *recte congruit. Nam aliquot annis apud S. Dionysium, qui forte non statim Parisios adiit, manere potuit, susceptoque deinde presbyteratu, Tornacum proficisci, ibique prædicare. Qui medio ævo noluerunt* S. Piatum *cum S. Dionysio conjungere, non merentur fidem, quia id tantum fecerunt, quod Dionysium ad tempora Apostolorum referre vellent.*

26 *De fructu prædicationis* S. Piati *Acta num.* 11 *dicunt:*

plurimos Tornaci et in locis vicinis

dicunt : Jam enim conversi fuerant per Sanctum in Gallias * amplius quam triginta millia virorum, exceptis parvulis et mulieribus. *Idem affert Fulbertus Carnotensis. Tantus conversorum numerus Tillemontio visus est incredibilis in S. Luciano, ut supra dictum. Potest revera numerus aliquid amplificationis habere, cum scriptor non sit coævus. Attamen considerandum est, Tornacum jam tum urbem fuisse notabilem, ut observatum est ad* XX *Februarii in S. Eleutherio episcopo Tornacensi; et non in una urbe tot homines dici conversos, sed in Galliis, sive in pluribus urbibus et oppidis, maxime tamen Tornaci. Præterea prædicatio* S. Piati *videtur diuturna admodum fuisse, cum passus demum sit sub Maximiano, ut numerus conversorum jam dictus, etiamsi minime certus, saltem non sit incredibilis. Vita prima S. Eleutherii de* S. Piato *sic exorditur :* Temporibus imperatorum Diocletiani et Maximiani per universum orbem maxima seditio Christiani nominis exorta est. Illis igitur diebus vir venerabilis Piatus ab urbe Roma egressus cum suis comparibus, Gallias ad prædicandum venit, Tornaci resedit. Quanta fecerit, vestræ fraternitati non latuit. Omnibus enim Christi B virtutem euangelizavit, divini spargendo semina verbi mystica documenta paganis manifestavit. Quid plura? Denique multi per eum crediderunt; multi ab eo baptizati sunt; multi cum eodem Martyre pro Christi nomine interempti sunt. *Addit inter conversos unum ex progenitoribus S. Eleutherii.*

* Galliis

ad fidem convertit.

27 *Leguntur eadem in secunda Vita, cujus initium apud nos prætermissum. In Vita tertia Guibertus; eruditus sæculi* XIII *scriptor ex ordine Minorum, num.* 4 *de* S. Piato *et aliis ejusdem temporis fidei prædicatoribus ita loquitur :* Sic postmodum Parisiensem populum Dionysius cum sociis, Lucianus Belvacensem expetiit, Ambianensem Quintinus, Suessionensem Crispinus et Crispinianus; Piatus vero populum Tornacensem. Qui cum esset nobilis genere, sed nobilior fide, Beneventanus origine, prædicator officio, dulcis eloquio, martyr desiderio, sed apostolus zelo, gentes indomitas et incultas post multam prædicationis instantiam convertit ad fidei disciplinam. Regnantibus autem Diocletiano et Maximiano, post multa genera tormentorum, tandem præcisione capitis in eodem territorio Tornacensi C meruit obtinere desideratum diutius bravium et coronam, relinquens post ejus martyrium filios et nepotes, quos per Euangelium in Christo genitos suæ reddidit gloriæ participes, et fidei Catholicæ confessores. *Hæc satis insinuant, opinionem Tornacensium semper fuisse, ingenti cum fructu et longo tempore apud Tornacenses prædicasse* S. Piatum, *etiamsi postea nascens illa ecclesia multum passa sit detrimenti, quod gentilium persecutio non solum* Piatum, *sed alios quoque multos ab eo conversos abstulerit, et Christianos deinde Tornaco expulerit, ut pluribus narratur in laudatis S. Eleutherii Vitis. Ceterum quæ in prima S. Eleutherii Vita de temporibus Diocletiani et Maximiani dicuntur, referenda non sunt ad* S. Piati *adventum in Galliam, licet verba ipsa id videantur innuere, sed ad tempus martyrii et ad ultima prædicationis* S. Piati *tempora. Nam scriptor non agit de* S. Piato, *nisi occasione S. Eleutherii, ideoque breviter tantum pauca de ipso perstrinxit.*

28 *Verum alia modo ingeritur a neotericis controversia, quæ breviter examinanda venit, priusquam agamus de martyrio. Anno* 1619 *Tornaci impressum est Opusculum Gallicum, cui hic titulus est, latine redditus :* Assertio episcopatus S. Piati, apostoli et primi episcopi Tornacensis, ac loci, in quo requiescunt ejus reliquiæ. *Auctor anonymus, ut indicat titulus, totis viribus laborat, ut dignitatem episcopalem Sancto vindicet. At provinciam plane difficilem in se suscepit. Nam omnis antiquitas ejus opinioni contraria est. Tam Vita edenda, quam exemplaria interpolata, de* S. Piato *loquuntur, tamquam de presbytero, et a S. Dionysio presbyterum ordinatum dicunt. De episcopatu postmodum suscepto altum silent. Usuardus similiter* presbyterum *vocat, uti et Martyrologia fere omnia, quæ allegavi* § 1. *Accedunt jam laudatæ S. Eleutherii Vitæ, in quibus* S. Piatus *numquam vocatur episcopus. Præterea Guibertus in Vita tertia num.* 11 *de Theodoro, in cujus deinde locum subrogatus est S. Eleutherius ait,* Theodorus in primum episcopum Tornacensem a paucis fidelibus confirmatur. *Si Theodorus primus credebatur a scriptore illo Tornacensi, necdum sæculo* XIII, *quo ille scribebat, nata apud Tornacenses erat opinio de episcopatu* S. Piati. *Imo nec postea in Breviariis Tornacensibus episcopatum* S. Piati *assertum invenio. Certe in Officio, quod an-* E *no* 1712 *impressum est,* presbyter *nominatur. Attamen videamus, quid anonymus ille attulerit ad asserendam* S. Piato *dignitatem episcopalem.*

AUCTORE J. S.

Antiquiora omnia monumenta S. Piatum dicunt presbyterum;

29 *Post alia multa pag.* 36 *ea de re incipit disputare. Primum autem argumentum sumit a scriptoribus aliquot recentissimis, ex quibus unum nominat, nec tamen verba adducit. Horum numerum auget pag.* 42 *per omnes illos, qui* presbyterum *vocarunt. Hi sane plures sunt et vetustiores, sed perperam pro episcopatu* S. Piati *allegantur, cum contra illius episcopatum loquantur. Nam quod observat Anonymus, episcopos olim etiam presbyteros fuisse vocatos; verum quidem est pro primo aut secundo æræ Christianæ sæculo, non item pro quarto, quinto, aut posterioribus omnibus, quibus vixerunt, qui* S. Piatum *vocarunt* presbyterum. *Tum profert picturas, in quibus ornamenta episcopalia* S. Piato *tributa sunt. At nec admodum antiquæ sunt illæ : et novimus, pictores sibi multa licita semper credidisse. Leve rursum est argumentum, quod pag.* 49 *petit ex sigillo capituli Secliniensis, in quo* S. Piatus *exhibetur cum ornatu episcopali : nam sigillum istud non satis est vetustum ad fidem de episcopatu faciendam.* F

argumenta vero allata

30 *Addit pag.* 44 *aliqua de Officio et Missa, quæ nec satis sunt vetusta, et nihil probarent, si vetusta essent. Recitat pag.* 45 *orationem ex Breviario Cameracensi, sed frustra. Nam in illa oratione sex simul Sancti memorantur, tres episcopi, Remigius, Vedastus, Germanus, et eorum, qui primi nominantur, causa additur* pontificum. *Idem dicendum de omnibus orationibus, quas ibi subjungit. Nam in omnibus etiam nominatur S. Bavo, qui certo non fuit episcopus. Quod autem ait anonymus non posse voce* confessorum *comprehendi* S. Piatum, *verum est; sed id ipsum probat, vocem* pontificum *æque orationi potuisse inseri ac vocem* confessorum, *etiamsi neutra omnibus congruat. Itaque neque illo argumento aliquid probatur, et si revera aliquid probaret de mente illius, qui Breviarium composuit, vel sic exigua esset auctoritas particularis Breviarii contra antiquitatem.*

pro Sancti episcopatu levissima sunt,

31 *Post levia illa argumenta, quæ unico verbo rejici possunt, quod omnia ex recentibus monumentis sint petita, contra Cousinum, qui cap.* XIX *quæstionem examinat et* S. Piatum *negat episcopum, fortius in speciem pugnare incipit Anonymus.*

Aliud argumentum, ab episcopatu SS. Chrysolii et Euberti,

AUCTORE J. S.

mus. At illa ejus argumenta, cum solum petantur ex assertis Cousini aliorumque recentiorum, quæ minime certa credimus, nos ne tangunt quidem. Ait nimirum, S. Chrysolium (de quo apud nos ad VII *Februarii) et S. Eubertum (de quo ad* I *Februarii) episcopos dici levibus solum argumentis; episcopatum vero S.* Piati *non admitti, nisi demonstrationes certæ afferantur. At illi saltem ab antiquioribus numquam videntur dicti* presbyteri, *sicut S.* Piatus *in omnibus vetustioribus monumentis* presbyter *vocatur. Itaque traditio, secundum quam coluntur ut episcopi, facilius admitti potest, quod illi traditioni antiqua monumenta non repugnent. Ait iterum, SS. Chrysolium et Eubertum passim haberi pro sociis S.* Piati *in prædicatione;* Piatum *vero primum ab omnibus nominari, ut episcopus dici debeat, cum illi, ante quos nominatur, pro episcopis habeantur. Hoc argumentum alibi etiam objectum vidi; valetque contra eos, qui omnia de SS. Chrysolio et Euberto a neotericis dicta pro compertis habent.*

pet. lum. nihil pro S. Piato evincit,

32 *At ego non inveni ullum argumentum, quo probare valeam, tres illos Sanctos eodem prorsus tempore Tornaci, et in ejus vicinia prædicasse, cum in documentis vetustioribus altum de Chrysolio et Euberto sit silentium. Si autem S.* Piatus *Tornaci primus cœpit prædicare, ut antiquiora monumenta habent, non est mirum, primum quoque nominari, etiamsi solum sit presbyter, alii vero credantur episcopi. Horum quoque episcopatum certis argumentis probare non possumus. Nihil tamen occurrit, cur episcopos fuisse negemus, cum a multa tempore colantur, ut episcopi et martyres. Nulla quoque est ratio, qua negemus fidem ab ipsis in illis partibus prædicatam, aut id factum, imperante Diocletiano. Etenim aliqui ex fidei prædicatoribus, qui erant per omnes fere Galliarum provincias eo tempore dispersi, intellecto martyrio S.* Piati, *ad illud territorium accurrere potuerunt, ut periclitanti ecclesiæ opem ferrent, et sic aut cito aut post aliquot annos in manus persecutorum incidere. Nam persecutio illa, quam Maximianus in Gallia excitavit, videtur ad aliquot annos continuata, ut in eadem et alii potuerint coronari post S.* Piatum *in territorio Tornacensi. Præterea generalis persecutio Diocletiani, quæ inchoata est anno* 303, *minus quidem sæviit in Gallia, quod eam administraret Constantius cæsar, aliquos tamen etiam in Galliis abstulisse videtur, ut SS. Eubertus et Chrysolius in hac pati potuerint, si sub Diocletiano ad coronam pervenerint. Verum, ut jam dixi, non habemus de iis documenta satis certa. Ex dictis colliget studiosus lector, ex horum episcopatu nihil legitime inferri posse pro episcopatu S.* Piati, *de quo non solum silent vetustiora documenta, sed cui vetustiora monumenta etiam sunt contraria.*

ut ejus episcopatus nequeat idoneis argumentis probari:

33 *Aliud argumentum Anonymus fuse prosequitur a pag.* 57, *ut ex officiis episcopalibus, quæ obivit S.* Piatus, *episcopum fuisse ostendat. Verum liceat breviter dicere, nullum in documentis vetustis tribui S.* Piato *ministerium, quod presbyter obire non poterat. Certe prædicatio fidei, quæ prima allegatur, licita erat presbyteris ad prædicandam fidem missis. Consecratio ecclesiæ, quam etiam S.* Piato *attribuere vult auctor, non probatur ullo monumento idoneo. Profert quidem scriptum anno* 1090, *ut ait, in quo* cellulæ *fit mentio, a* Piato D. Virgini matri dicatæ consecratæque. *At scriptum istud, octo integris sæculis S.* Piato *posterius, nequit multum habere auctoritatis, et forte solum vult, curasse S.* Piatum, *ut consecratio fieret; sicut principes eo sensu ecclesias consecrare aut dicare aliquando asseruntur. Si in eodem scripto, ut innuit Anonymus, dicitur presbyteros consecrasse aut constituisse, id eodem modo exponi potest, si tanti est faciendum scriptum sæculi* XI. *Postea Anonymus ad alia procedit, nec plura disserit ad asserendum S.* Piato *episcopatum. Non attulit autem ullum alicujus vetustatis documentum, in qua Sancti episcopatus asseritur. Verba ex matricula Cartusiæ Ultrajectinæ num.* 4 *data, quibus* episcopus *vocatur S.* Piatus, *spectant ad principium circiter sæculi* XV, *ut illa quoque pondus habere nequeant. Itaque cum in omnibus vetustioribus documentis solum* presbyter *vocetur S.* Piatus, *nullibi* episcopus, *recte ecclesia Tornacensis fecisse videtur, quod etiam in Officio anni* 1712 *antiquum Sancti titulum non mutaverit.*

34 *Quemadmodum non ausim dignitatem episcopalem S.* Piato *attribuere, quod illa caret testimonio vetusto; sic eadem de causa dicere nequeo cum Officio Carnotensi, dato num.* 13, *Sanctum venisse* Carnotum, *ut ibidem prædicaret, priusquam Tornacum proficisceretur. Video quidem, in Tornacensi Officio anni* 1626 *eam opinionem fuisse admissam: sed id factum est post multam dubitationem, ut disco ex litteris ea de re ad Rosweydum nostrum ante compositum istud Officium scriptis. Certe de prædicatione S.* Piati *apud Carnotenses nihil habent Acta edenda, nihil interpolata, nihil ipse Fulbertus Carnotensis episcopus, qui prædicationem S.* Piati *in civitate sua episcopali non debebat prætermittere, si eam in monumento aliquo antiquo assertam invenerat et veram credebat. Quapropter in Tornacensi Officio anni* 1712 *rectius iterum omissa est prædicatio S.* Piati *apud Carnotenses. Non quidem incredibile est, Sanctum in aliis Galliarum civitatibus prædicasse, priusquam veniret Tornacum. Verum quod vetustiora documenta non habent, non debemus temere divinando post tot sæcula quærere.*

sicut nec ejus prædicatio apud Carnotenses.

35 *Restant inquirenda aliqua de tempore, loco, et aliis martyrii adjunctis. De tempore consonant Acta cum recentioribus, sub imperio Diocletiani passum esse S.* Piatum. *Exemplaria aliquot interpolata, in quibus Julianus cæsar, qui Augustus potius erat dicendus, persecutionem movisse dicitur, non merentur multum attentionis, cum in illis ipsis initio* Diocletianus *nominetur, a quo nimium distat imperium Juliani, et in iisdem rursus S.* Piatus *jungatur cum S. Dionysio, qui sæculo* III *passus est. Itaque interpolator, qui Julianum cæsarem in Acta intrusit, id fecisse censendus est ex sola ignorantia, qua ex præfecto aliquo Juliano confinxit famosum Julianum apostatam, qui primum cæsar factus est anno* 360, *et anno sequenti augustus. Petrus de Natalibus, qui bis de S.* Piato *diversimode egit, lib.* XI *cap.* XXXVI *ait, passum* sub Domitiani imperatoris persecutione, *sed ex errore eorum, qui S. Dionysium ad ea tempora retulerunt. Itaque indubitanter dicendum, sub Diocletiani et Maximiani Herculii imperio passum esse S.* Piatum, *ut habent ejus Acta, etiam interpolata, et Fulbertus Carnotensis, quamvis aliqui* sub Maximiano *recte passum dicant, quod is priorem in Gallia persecutionem moverit. Consonant quoque Acta S. Eleutherii superius allegata.*

Passus est Sanctus tempore imperantis Diocletiani,

36 *Porro imperium Diocletiani ultra viginti annos extenditur, nimirum ab anno* 284 *usque in annum* 305; *et Maximianus, ubi consors imperii factus erat a Diocletiano, venit in Galliam anno*

et probabilius anno 287. *aut alio ex proxime sequentibus;*

AUCTORE J. S.

A *anno* 286 *contra Amandum et Elianum rebellantes, de quibus in Actis fit mentio. Illo ipso tempore Maximianus in Galliis Christianos atrociter persequi cœpit, usus ad id opera Rictii Vari, hominis crudelitate sua famosi, et aliorum præfectorum. Hæc persecutio ad aliquot annos continuata est, et probabilius est, in illa passum esse S.* Piatum, *quam in generali persecutione Diocletiani, quæ cœpta est anno* 303. *Hinc Tillemontius in indice chronologico annum* 287 *martyrio* S. Piati *assignat. Acta ipsa insinuant, in illa Maximiani persecutione coronatum esse* S. Piatum, *cum memorando Maximiani in Gallias adventum contra Amandum et Elianum, tum asserendo persecutores a Maximiano fuisse missos. Præterea constat, Maximianum ab anno* 287 *in illis Galliarum partibus fuisse, ut omnia recte congruant ad figendum* S. Piati *martyrium anno* 287, *aut uno ex proxime sequentibus usque ad annum* 292, *quo Constantius cæsar Galliam administrandam suscepit. Accedit ætas* S. Piati, *quæ magis huic epochæ favet, quam anno* 303 *aut* 304. *Si enim circa medium sæculi* III *venit in Galliam cum S. Dionysio, et eo tempore annos ætatis solum triginta numerabat, in senium* B *vergebat anno* 287, *ut probabilius sit, circa id tempus martyrio coronatum, quam superfuisse usque ad annum* 303 *aut* 304. *Hanc tamen epocham asserere ex neotericis voluit Anonymus assertor episcopatus* S. Piati. *At magis etiam repugnant dicta superius de Maximiano: nam nec anno* 303 *nec* 304 *Maximianus fuit in Gallia Belgica, aut in ejus vicinia, nec ibi mandata dedit.*

non anno 299 *aut* 303 *aut* 304;

37 *Cousinus cap.* XVI *disserit de tempore, quo* S. Piatus *venit in Galliam, et quo deinde martyrio coronatus est. Non existimat, Sanctum venisse cum S. Dionysio, quod hunc referat ad sæculum* I, *sed hac de re jam egimus. Mox vero adventum* S. Piati *in Galliam figere nititur post martyrium legionis Thebææ, quia in Actis prius narratur martyrium Thebæorum, quam referatur adventus* S. Piati *in Galliam cum SS. Dionysio et Quintino. At ea Actorum expositio non videtur probabilis: nam Acta martyrium Thebæorum referunt, ut insinuent, in qua persecutione* S. Piatus *occubuerit, non vero, ut designent tempus, quo venit in Galliam. Tum allegat verba Herimanni abbatis S. Martini Tornacensis, qui floruit sæculo* XII, *et ait fidem Tornaci prædicatam* a B. Piatone anno fere trecen- C tesimo ab Incarnatione Domini. *Addit verba alterius abbatis, qui sæculo* XIV *hæc de* S. Piati *adventu scripsit.* Anno trecentesimo venit B. Piatus à Roma prædicando fidem usque ad civitatem Tornacensem, quæ tunc temporis gentilis erat, et fuit ibidem capite detruncatus *etc. Si hæ auctoritates essent alicujus ponderis, figendum esset Sancti martyrium in generali persecutione anno* 303 *aut* 304. *At Causinus maluit offerre annum* 299, *nescio qua consecutione: nam sic martyrium figitur ante adventum, aut certe exiguo tempore Tornaci prædicare potuisset Sanctus. Verum laudati abbates sæculo* XII *et* XIV *non tam accurate noverant tempus conversi Tornaci et persecutionis per Maximianum in Gallia excitatæ, ut nos remorari debeant, aut inducere possint ad figendum Sancti martyrium eo tempore, quo dicta persecutio cessaverat.*

et Kalendis Octobris.

38 *Dies, quo occisus est* S. Piatus, *in Actis memoratus est et martyrologorum consensu confirmatus. Nam Sanctus legitur passus Kalendis Octobris, eoque die festivitas ejus semper ab immemorabili tempore celebrata est. Verum recentiores voluerunt etiam exprimere diem, quo Sanctus fuit comprehensus, idque profluxit ex Actis interpolatis. Nam Cousinus cap.* XIII *ait, comprehensum esse* S. Piatum *a persecutoribus* sexto Idus septembris, *sive die octavo ejus mensis, et mansisse in vinculis usque ad Kalendas Octobris. Res ipsa de se non est incredibilis. At tam ridicule Actis inserta est, ut fidem non mereatur. Nam finguntur persecutores ex urbe Roma missi ad quærendum* S. Piatum, *et post multam inquisitionem intellexisse, eum prædicare in Gallia. Deinde vero habent :* Sexto itaque Sabbato egressionis eorum, qui eum sequebantur, ab Urbe sanctum virum Piatonem sexto Idus Septembris populum docentem reperiunt. *Hæc, quæ suo loco in Annotatis uberius dabuntur, magis contemnenda videbuntur cuilibet historicam crisim docto, quam amplectenda. At minus etiam admittendum videtur, quod in Officio anni* 1626 *dicitur sine ullo fundamento, sexto Idus Septembris occisum esse Sanctum.*

Secundum Acta circa Seclinium occisus est Sanctus, idque verisimile:

39 *In Officiis Tornacensibus, apud Cousinum, aliosque neotericos, excepto tamen Buzelino, in urbe Tornacensi* S. Piatus *martyrio coronatus dicitur Buzelinus statuit, Sanctum in urbe comprehensum, sed extra urbem ductum ad supplicium. Usuardus* S. Piatum *annuntiat Tornaci, acsi ibi-* E *dem passus esset, sive in urbe, sive extra urbem, in loco ad supplicia maleficorum destinato. Si Acta consulere, iisque presse inhærere velimus, dicendum est,* S. Piatum *circa Seclinium et captum esse, et eodem die occisum per milites qui ad ipsum comprehendendum erant missi, non tamen per sicarios, ut in Officio Carnotensi dicitur. At fateor, Acta non esse talia, ut certam iis fidem habere possimus. Si quo autem in capite ab Actis recedendum est, id præcipue faciendum in modo, quo occisus est Sanctus, cum ille videatur minus componi posse cum relatione S. Audoëni de inventione corporis, ut mox videbimus. Verumtamen incertum saltem est, utrum in urbe Tornacensi aut prope urbem passus sit* S. Piatus, *et non potius circa locum, ubi sepultus est, sive circa Seclinium. Certe Guibertus in Vita tertia S. Eleutherii num.* 4 *ait, caput Sancto præcisum* in eodem territorio Tornacensi, *ut credidisse videatur, passum esse circa locum, ubi sepultus est, ut etiam Acta habent.*

F

non tamen modo tam tumultuario, quam Acta innuunt

40 *In Actis ita narratur Sancti martyrium, acsi ab iisdem militibus, a quibus erat comprehensus, post occisos aliquot Sancti socios, statim fuisset in eodem loco interrogatus, post nonnullas altercationes virgis cæsus, et continuo capite minutus, ut vinctus quidem fuisset, non tamen carcere reclusus. Plura non memorat Fulbertus, qui omnia ex Actis hausisse videtur. At talis procedendi modus non erat consuetus Romanis, quorum milites aut apparitores solum comprehendere solebant reos, et ad judicem ducere. Novi quidem, id fieri potuisse, modo militibus adesset aliquis, qui legitimam ad mortem inferendam accepisset potestatem; et eo fere modo occisum esse S. Phocam, de quo ad* XXII *Septembris egimus; sed non erat ille ordinarius procedendi modus. Quo autem minus credere valeam, modo tam tumultuario occisum esse* S. Piatum, *faciunt clavi, quos in corpore Sancti invenit Eligius, teste S. Audoëno.* Invenit *S. Eligius, ait Audoënus,* sanctum martyrem Piatonem, cui similiter clavos prolixos ex corpore ablatos populis in argumentum monstravit. *Si S. Eligius in argumentum, utique cruciatuum, quos pertulerat* S. Piatus, *clavos prolixos ostendit; credidit procul dubio clavis illis Sanctum fuisse tortum. Id vero non immerito credidit, cum*

clavos

AUCTORE J. S.

clavos invenerit in corpore fixos et extraxerit. At in Actis nulla sit mentio de tormento per clavos proliros illato, ut necesse sit dicere, illud scriptori Actorum fuisse incognitum, sicut facile incognitum esse poterat, si sæculo IX *inchoato aut etiam exeunte* VIII *scripserit, maxime si non legerat Vitam S. Eligii.*

sed post graves cruciatus ante toleratos.

41 *Jam vero ut probabili conjectura assequamur, qualia fuerint tormenta S.* Piato *per clavos illata, attendendum est ad vocem* similiter, *quæ refertur ad inventos clavos in corpore S. Quintini martyris, de cujus inventione egerat S. Audoënus paulo ante cap.* VI, *ubi sic habet :* Tunc ergo sacrum inventum corpus *(S. Quintini)* Eligius cum gaudio lacrymabili exosculatur.... Clavos quoque miræ magnitudinis, quos tempore passionis ejus persecutores corpori infixerant, ex cerebro cæterisque artubus extractos sibi pro reliquiis sequestravit. *Itaque, cum ad hunc locum, proxime præcedentem, respiciat S. Audoënus, dum breviter dicit,* clavos *prolixos ex corpore* S. Piati *abstractos fuisse, probabilis est conjectura,* S. Piato *per clavos illata fuisse tormenta non absimilia iis, quæ narrantur in Actis S. Quintini apud Surium ad* XXXI *Octobris, ad* B *quem diem Acta apud nos illustrabuntur. Locum interim ex editione Surii huc transfero.* Tunc Rictiovarus præfectus, cernens eum *(S. Quintinum)* constantia validius semper roborari,... cruciatus adhuc augeri constituit. Jussit igitur vocari fabrum ferrarium, ut faceret duas sudes ferreas, quibus beatus Quintinus a cervice usque ad crura transfigeretur; aliosque simili modo decem clavos, qui inter ungues et carnem digitis omnibus crudeliter infigerentur, ut vel sic, corpore confosso membrisque undique terebratis, aut deficeret aut cederet superatus. *Si* S. Piatus *similia passus est, ut ex inventis clavis sit probabilissimum, ulterius conjicere possumus, sub Rictio Varo fuisse passum, eidemque verisimiliter et alia non parva illata tormenta, uti contigit S. Quintino.*

Non constat de amputato capite per Sanctum gestato.

42 *Restat de martyrio examinandum, quod Petrus de Natalibus dixit lib.* XI *cap.* XXXVI, *quodque mire placuit scriptoribus nimium credulis sæculi* XVII. *Memoratus scriptor, relata capitis amputatione, sic pergit :* Cujus corpus truncum et examine caput propriis manibus acceptum plusquam per duo milliaria deportavit, videlicet usque ad locum, ubi divinitus sepulturam elegit, ubi et C gloriose occumbens tumulatus quiescit. Quo miraculo ultra mille gentilium conversi sunt. *Idem affert Cousinus cap.* XIV *ex Actis a clero Seclinensi concinnatis. Adeo id prodigium præterito sæculo placuit, ut controversias quoque pepererit, dum alii statuebant, caput amputatum fuisse et gestatum a Sancto, alii id solum volebant de summo vertice : rursum alii credebant, in vivis fuisse Sanctum, dum caput aut verticem amputatum gestabat, alii id a mortuo factum existimabant. Pictores, opinor, eam fabulam aut invenerunt de* S. Piato, *aut inventam magis divulgarunt. Forte etiam non alia de causa primum pictus cum capite in manibus fuerit Sanctus, quam ut indicaretur, quo mortis genere ad coronam pervenisset ; sicut martyres pingi solent cum instrumentis martyrii. Hoc autem si factum est, ex pictura male explicata originem habuerit fabula. Undecumque orta fuerit, de illa nihil in Actis, nihil in ullo exemplari interpolato, quod ad manus meas pervenit, nihil apud Fulbertum Carnotensem, nihil demum apud Vincentium Bellovacensem, qui lib.* XII *cap.* CLIX *breviter agit de* S. Piato, *quique alio loco idem tribuit S. Jonio et S. Luciano, in quorum* D *Actis illud invenerat, non item* S. Piato. *Quapropter Tornacenses rectissime fecerunt, dum in Officio anni* 1712 *fabulam illam, non admodum de* S. Piato *vetustam, prorsus omiserunt.*

§ IV. Corporis sæpius translati præcipuam partem sibi attribuunt Seclinienses : reliquiæ nonnullæ aliis quoque locis servatæ.

Corpus Sancti ab initio Seclinii sepultum, ibique a S. Eligio inventum,

De *corpore* S. Piati *primum sepulto Seclinii in diœcesi Tornacensi nullus umquam dubitavit. Fuit ibidem sæculo* VII, *non diu ante medium, anno tamen incerto, quæsitum et inventum a S. Eligio. Non transtulit S. Eligius inventum corpus ad aliam ecclesiam : sed* corpus *in eadem ecclesia, fortasse et in eodem loco, sed magis elevato,* eleganter composuit, *in arca verisimiliter pretiosa,* atque mausoleum urbane desuper fabricavit. *Herimannus abbas S. Martini Tornacensis in Narratione restaurationis ejusdem abbatiæ tom. XII* E *Spicilegii Acheriani pag.* 407 *de inventione corporis per S. Eligium agit, sed minus accurate, ita scribens :* Idem vero auctor noster beatus Eligius, ut in Gestis ejus legitur, simili modo in pago Medenantense municipii Tornacensis, quod vocatur Siclinium, tumulavit B. Piatonem martyrem, ecclesiam jam a passione ejusdem Martyris constructam, juxta facultatem virium suarum amplificans, Dei se omnipotentis comitante auxilio, ac officia Domino famulantium clericorum constituens, sicut usque in præsentiarum cernimus. *Omissa corporis inventione, solam refert depositionem. Tum vero addit amplificationem ecclesiæ Secliniensis, et institutionem clericorum sive canonicorum. Hæc a neotericis aliquot similiter S. Eligio attribuuntur, verisimiliter ex laudato Herimanno. Attamen S. Audoënus, quem ille allegat, silet tam de amplificata ecclesia quam de institutione clericorum per S. Eligium. Itaque in S. Eligio ad* I *Decembris examinari poterit, utrum illa per S. Eligium, an serius sint facta. Nam auctoritas Herimanni, qui octo sæculis posterior est, rem nequit facere certam.*

sæculo IX *metu Normannorum translatum est Audomaropolim;*

44 *In Chronico de Gestis Normannorum in Francia apud Chesnium tom. II Historiæ Francorum pag.* 525 *hæc leguntur ad annum* 846 : Anno Domini DCCCXLVI pyratæ Danorum Fresiam adeuntes provincias et ecclesias vastaverunt, et populum in eis occiderunt. Quod audientes Flandrenses, vicinarumque urbium pontifices et abbates, cum Sanctorum suorum reliquiis ad sanctum venerunt Audomarum, quia muro valido et turribus atrium ejus divina providentia munitum erat. Isti sunt Sancti, qui propter persecutionem illam pervenerunt ad idem castrum, sancti Bavo, Wandregisilus, Ansbertus, Vulfrannus, Wasvulfus *, Piatus, Bainus, Winnocus, et Austreberta virgo, et quadraginta annis eorum aliqui ibi permanserunt. *Sanctorum, qui hic nominantur, corpora longe aberant a Frisia, quam tunc invaserunt Normanni. At terror hic procul dubio Flandriæ et vicinis Galliæ provinciis injectus erat ex cognito eorum adventu per mare, quod jam varias Galliæ provincias annis præcedentibus vastassent, et ignotum esset, quo tenderent.*

* Wasnulphus

45 *Quanto*

deinde Carnotum, unde relatum volunt Tornacenses:

45 *Quanto tempore sacrum* S. Piati *corpus Audomaropoli manserit, ignoramus. Nihilo magis novimus, utrum inde aliquando Seclinium sit relatum, an vero ad aliam civitatem prius aut recta Carnotum fuerit transportatum. Verum infra laudandus Herimannus testatur, Sancti corpus, deprædantibus Galliam Normannis, ad civitatem Carnotensem fuisse delatum. Ex ea autem translatione orta est controversia de possessione corporis, quæ jam ante sæculum* XII *inter Carnotenses et Tornacenses vel Seclinienses agitata fuit, et nec dum est decisa. Voluerunt Tornacenses, corpus suis e relatum; sed id negarunt Carnotenses. Attamen dubitandum non videtur, quin saltem notabiles admodum reliquiæ redierint Seclinium, exque postea pro corpore fuerint habitæ, et ad varia etiam loca circumlatæ. Nam sæculo* XI *facta est dedicatio ecclesiæ Hasnoniensis in confinio Flandriæ et Hannoniæ, eoque delata sunt multa Sanctorum corpora, ut refert Meyerus in Annalibus Flandriæ lib.* III, *interque ea secundo loco recensetur corpus* S. Piatonis. *Idem corpus anno* 1457 *ad varias civitates fuit translatum, ad nominatim Tornacum, ut infra narrabimus. Rursum anno*
B 1459 *delatum fuit Brugas, teste Meyero lib.* XVI *ad illum annum. Contradicunt tamen Carnotenses, ideoque hæc controversia utcumque venit elucidanda.*

quorum episcopus anno 1143 reliquias lustravit, aperta earum arca,

46 *Laudatus supra Herimannus, qui floruit sæculo* XII, *ubi multa scripserat de vastationibus Narum annorum, quæ in Flandria maxime viguerunt inter medium et finem sæculi* IX, *pag.* 53 *ita prosequitur:* In præfata persecutione beatus Piatus Sicliniensis asportatus est Carnotum, ubi, priusquam Tornacum veniret, Christi nomen prædicaverat. Sed illis prædicationem ejus non recipientibus, Tornacum petiit, ibique fidem Domini nostri defendit. *Quod hic dicitur de fide apud Carnotenses prædicata, certum non fit auctoritate scriptoris hujus, sed mihi plane incertum est visum, et minus probabile, ut suo loco dictum. At pergamus cum Herimanno:* De cujus corpore: *inquit*, usque ad nostra tempora litigatio grandis extat, dicentibus nobis Siclinii relatum esse ad loca passionis suæ, Carnotensibus e contrario affirmantibus, usque in præsentem diem apud se reservari. Ad quam litem sedandam, fateri necesse est, quod a majoribus nostris accepimus, ut scilicet, relato apud nos corpore,
C pars aliqua ibi credenda sit remansisse. Apud Siclinium enim, detecta arca, qua corpus Martyris servabatur, anno Dominicæ Incarnationis MCXLIII populo demonstratus est: de cujus corpore dentem suscipere meruerunt monachi S. Martini Tornacensis. Deinde pristino loco restitutus, magna cum custodia servatur, gaudetque ecclesia Siclinii, Martyris præsentia se non esse destitutam. *Erat abbas eo ipso tempore, quo arcam fuisse apertam scribit, ut fortasse reliquias in ea servatas viderit.*

quæ Seclinii prodigio honorata

47 *Tum prodigium subjungit his verbis:* In populo Sicliniensi sæviebat pestilentia illa, quæ vulgo dicitur ignis, adeo ut quosdam non solum membris privaret, sed et vitam eis auferret: e quibus multi ad beati Martyris basilicam Siclinii constitutam manibus alienis sunt delati. Hinc ecclesia clamoribus turbatur; Deique auxilium et Martyris suffragium ab omnibus imploratur. In feretro autem, quo conservabantur beati Martyris reliquiæ, sculptæ erant decem virgines euangelicæ, quinque videlicet prudentes et quinque fatuæ. Hæ itaque omnes affectum Martyris ostendentes, miserorum doloribus condolentes, et Domini voluntatem exsequentes, ita flebant, ut crederentur sensibiles. In quo facto summæ virtutis potentia, et beati martyris Piatonis claruit præsentia: qui, sicut dum in corpore viveret, et populos ad fidem Christianam cohortaretur, non solum lacrymarum copiam, sed proprium ad extremum pro his fudit sanguinem: ita nunc affectus magnitudinem per subjectas demonstravit imagines. Ex oculis namque prudentium guttæ sanguinis emanabant, ex oculis autem aliarum lacrymæ velut aquæ fluebant. Post hoc autem miraculum, divinum auxilium et Martyris solatium infirmi persentiunt, et, qui mori putabantur, sanitati redonantur. His de præsentia corporis beati Piatonis, et de antiquitate abbatiæ nostræ dictis, ad ea, unde digressi sumus, redeamus. *Hæc ultima utcumque ostendunt, prodigium istud ab auctore referri, quasi ad probandam corporis apud Seclinienses præsentiam. At certe totius corporis, aut etiam majoris partis, præsentiam nequeunt miracula probare, cum Sancti etiam patrocinari possint, ubi vel exigua solum pars corporis, vel nulla est præsens.*

AUCTORE J. S.

E

Ob contentiones Carnotensium de corpore S. Piati, episcopus Tornacensis

48 *Magis ad id prodesse potest mox relata ossium visitatio, quam anno* 1143 *factam dixit Herimannus. Meyerus de eadem meminit lib.* IV *ad annum* 1143 *his verbis:* Translatio S. Piati martyris apud Siclinium per Simonem episcopum Tornacensem. *Non dicitur* translatio, *quod corpus ad alium locum fuerit translatum, sed forte quod honorifice circumlatum fuerit, antequam arca in locum suum reponeretur. Attamen illa corporis aut ossium visitatio non effecit, ut Carnotenses a corpore sibi attribuendo abstinerent. Nam Sebastianus Roulliard causidicus in Historia Carnotensi, quam Gallice edidit anno* 1609, *cap.* VI *contendit, corpus* S. Piati *integrum et incorruptum esse apud Carnotenses, præciso tamen capite, et sic anno* 1520 *inventum in visitatione tunc facta. Cousinus illam controversiam tractat cap.* XX, *et ut opinionem Roulliardi refutet, recitat litteras Michaëlis Desne, episcopi Tornacensis, qui anno* 1609 *arcam Secliniensem* S. Piati *cum multis inspexit, et de inventis in arca per dictas litteras rationem reddidit. Valent illæ ad corporis partem Secliniensibus asserendam. Quapropter totas subjicio.*

anno 1609, aperta rursum arca Secliniensi, per litteras

49 Michael Desne, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Tornacensis, universis et singulis præsentes litteras inspecturis pariter et auditu-
F ris salutem in Domino, et præsentibus fidem indubiam adhibere. Cum juxta universalis Ecclesiæ Catholicæ ritum, jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ receptum, Christi fideles Sanctorum reliquias studiose admodum conservatas devote reverenterque venerati fuerint, eorum præsertim, quorum opera singulare quoddam Dei beneficium obtinuerunt, inspirante eorum mentes Sanctorum omnium Domino, qui (ut inquit Psalmista) justorum ossa custodit, ut unum ex his non contereretur; maxime (non immerito) devotionis fervore majores nostri venerati sunt, ac nos etiam venerari debemus reliquias gloriosi martyris S. Piati, qui, spretis pœnis corporis, huic patriæ Christi Euangelium annuntiare, proque eodem martyrium subire non dubitavit. Cujus corpus in Seclinio, nostræ diœcesis loco, inhumatum, postea a beato Eligio elevatum, ac honorifica theca reconditum, in ecclesia loci jam nominati, debitis honoribus celebrandum, collocatum fuit. Unde et hodierna die, non obstantibus ab inde variis bellorum tumultibus et rerum mutationibus, pro majori parte sacræ reliquiæ corporis ejusdem sancti martyris in prædicta ecclesia Secliniensi reservantur, et in argenteo

 feretro

AUCTORE J. S.

feretro supra summum altare, loco eminentiore ad hoc accommodato, inclusæ custodiuntur.

declarat, una cum sacris ossibus inventas a se litteras

50 Nos itaque die datæ præsentium, cum pro muneris nostri debito prædictam Ecclesiam visitaremus, ad laudem, gloriam, et honorem Dei Optimi Maximi obque reverentiam memorati gloriosi Martyris ejusdemque sanctarum reliquiarum, dictum feretrum, ex argento auroque magnifice elaboratum, de dicto loco eminentiori deponi, et ad sacristiam dictæ ecclesiæ deferri mandavimus. Quo in loco præsentibus ibidem nobisque assistentibus venerabilibus viris ac Dominis Egidio du Thilleul ecclesiæ nostræ cathedralis canonico ac officiali nostro, Sebastiano de Molembaix S. Theologiæ licentiato præposito, Roberto de Hoves decano, Natali Mannie, Antonio Grau, Valentino Choulet, Joanne de Flandre, Joanne Carlier, Joanne Billau, Roberto Langlart presbyteris, Antonio Bouloingne, Ludovico Sceptre subdiaconis, præfatæ ecclesiæ Secliniensis canonicis : fratre Adriano Bauvias presbytero religioso canonico Regulari monasterii S. Christophori Phanopinensis, magistro hospitalis B. Mariæ juxta Seclinium,
B magistro Joanne Cronier presbytero pastore dicti loci, necnon aliis quamplurimis ejusdem ecclesiæ cappellanis, prædictum feretrum diligenter visitavimus, quod ab omni parte adeo artificiose et firmiter obseratum invenimus, ut a prima sua confectione nunquam fuisse apertum appareret. Tandem adhibitis aurifabris, ab inferiore parte illud aperiri jussimus. Quo facto, inclusas sacco coriaceo, et rubro serico involutas, pro maxima parte invenimus sanctas reliquias corporis prædicti gloriosi martyris S. Piati ; et juxta illas literas authenticas de Data vigesima tertia Maii anno Domini MCCCCLVIII ; ac alias duas sine Data, in pargameno descriptas, atque in bursa serica rubri coloris inclusas ; quibus de veritate dictarum reliquiarum nobis plena fuit facta fides. Quarum quidem literarum tenores de verbo ad verbum, in perpetuam rei memoriam, præsentibus inserendos esse duximus.

visitationis anni 1458, quas suis inserit,

51 Et priorum literarum tenor est hujusmodi : Anno Dominicæ Incarnationis millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo octavo, die vigesima tertia mensis Maii, Indictione sexta, Pontificatus vero Sanctissimi Domini nostri Papæ Calisti
C tertii anno quarto, ad laudem, gloriam et honorem Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus sancti, obque reverentiam sanctarum præsentium reliquiarum totius fere corporis gloriosi martyris sancti Piati, harum partium Apostoli, et hujus ecclesiæ Secliniensis, Tornacensis Diœcesis, veri patroni, fuerunt eædem sanctæ reliquiæ ab antiquo et vetusto scrinio, in quo diu ab antea extiterant minus decenter collocatæ, per reverendum in Christo patrem dominum Joannem Cheuroti de Polligniaco oriundum, miseratione divina episcopum Tornacensem, translatæ, et in præsenti novo feretro, ex auro et argento, ut apparere potest, ad ipsius reverendi patris domini episcopi admonitionem et instantem prosecutionem, suaque largillua bonorum contributione ob hoc fabricato, et constructo ; in venerabilium patrum dominorum Philippi, S. Petri juxta Gandavum, Nicolai S. Martini Tornacensis, Jacobi B. Mariæ de Laude, Joannis S. Nicolai de Pratis juxta Tornacum, Dionysii S. Calixti de Chisonio, et Nicolai S. Christophori Fanopinensis, S. Benedicti, Cisterciensis, et S. Augustini Ordinum, dictæ Tornacensis Diœcesis monasteriorum abbatum, necnon Joannis de Thoisiaco præpositi, Joannis Corderii decani, D
Bernardi de Puteo cantoris, Joannis Damiens Scoti, Matthiæ Lamberti, Thomæ Quicret, Guilielmi Porterie, Joannis Lanberti, Roberti Lanberti, Richarii de Bonteville, et Nicolai de Wastina, dictæ ecclesiæ Secliniensis canonicorum, nostrorumque notariorum publicorum subnominatorum præsentia, omnibus reverentia, solemnitate et honore concedentibus reconditæ et reclusæ. Quod, sicut et nobis præposito, decano, et canonicis Secliniensis ecclesiæ præfatis idem reverendus pater dominus episcopus tradidit, reverenter omni cum diligentia et veneratione custodiendum ; ita et illud posteris nostris pia certificatione etiam relinquimus honorifice venerandum, diligenterque et caute perpetuo conservandum ; ut et ipse pro nobis orare dignetur in cælis, cujus et harum sanctarum reliquiarum præsentia gaudentes, memoriam agimus in terris. Infra habebatur, a latere dextero, Bulland. cum certo signo manuali. Et a sinistro : Flaming, etiam cum certo signo manuali.

et alias vetustiores cum aliis indiciis corporis S. Piati,

52 Aliarum vero perantiquis characteribus exaratarum tenor et forma talis est : In nomine Sancte et individue Trinitatis. Notum sit tam futuris quam presentibus in Sicclinio beatissimo E
martyri Piato et Christo famulantibus quod carta cum reverendis membris in tumulo prefati martyris, a beato Elegio cum de terra levaretur, in hunc modum inventa sit, quam nullus modernorum immutare præsumpsit. Hæc est nomen S. Piati, qui in Sicclinio... requiescit. Relicto spatio, quod punctis notatum est, vacuo. Et ultimarum simili antiquitate, talis : Dou ties Sainct Pias de Seclin et des os. Invenimus etiam ibidem clavum unum ferreum, quem ex illis, quos inter ungues sancti Martyris impactos fuisse referunt, esse credimus. Necnon aliquas medallias perantiquas effigiem dicti sancti Martyris, ut apparebat, referentes.

cujus majorem partem ibidem haberi affirmat :

53 Omnibus vero diligenter visitatis, lectis et consideratis : tam dictas sanctas reliquias, quam etiam literas, clavum et medallias eo, quo a nobis repertæ fuerunt, modo dispositas, eodem feretro reposuimus ; nostris, et de hujusmodi visitatione a nobis facta literis testimonialibus adjunctis ; ac illud denuo obserari, et claudi mandavimus, factaque circum dictam ecclesiam solemni processione ;
loco, unde abstuleramus dictum feretrum, restituimus ; desumptis tantummodo ex iisdem sacris reliquiis uno dente, quem nobis cum alia particula ossium reservavimus, et particula cranii, quam capiti argenteo ad hoc præparato inclusimus. Quocirca sæpedictas sanctas reliquias pro veris reliquiis corporis prædicti gloriosi martyris sancti Piati, harum partium Apostoli, recognoscimus, atque ut tales ab omnibus Christi fidelibus habendas ac venerandas esse decernimus ; prout nos etiam libenter habemus, ac veneramur : cunctisque Christi fidelibus utriusque sexus, qui pia devotione ducti prædictas reliquias visitaverint, et pro sanctæ matris Ecclesiæ Catholicæ exaltatione aliquas preces ad Deum effuderint, quolibet dierum, quo illud fecerint, quadraginta dies indulgentiarum misericorditer in Domino elargimur. In quorum omnium fidem, robur, et testimonium præsentes literas (quibus propria manu subscripsimus) per secretarium nostrum fieri, signari, ac sigilli nostri magni jussimus appensione muniri. Datum Sicclinii Tornacensis nostræ diœcesis anno Domini millesimo sexcentesimo nono, mensis vero Julii die ultima. *Subscriptum erat :* Michaël episcopus Tornacensis. F

Et

A *Et inferius :* De mandato Rmi domini mei episcopi præfati, T. Noppenus secret. cum signo manuali.

laudatis litteris consonat Rayssius.

54 *Has litteras, quæ sufficere videntur ad magnam corporis partem Secliniensibus vindicandam, recitat etiam Rayssius in Hierogazophylacio Belgico, non diu post scripto, agens a pag.* 431 *de* S. Piatonis collegiata ecclesia apud Siclinium Melanthesiorum, *ubi de corpore sic loquitur :* Corpus celeberrimi Piatonis sacerdotis et martyris, Nerviorum apostoli, hujus ædis patroni tutelaris, qui verticem sui capitis, ob Christi nomen amputatum, Tornaco Seclinium detulit, ut asserit Breviarium Tornacense et clerus Secliniensis. *At illud de vertice capitis non est in ultimo Breviario Tornacensi, et jam refutatum est. Quod vero in margine habet Rayssius,* Seclinium dictum, eo quod S. Piato illic sese inclinasset, *nihilo melius est, nam tempore S. Eligii vocabatur* Sacellinium, *quod nomen, ut fit, paulatim contractum est. Sic satis expensa sunt, quæ subjicit auctor de episcopatu, ideoque omittuntur. Tum ait :* Tornacenses notant *(a sæculo* XII, *ut vidimus)* quod tempore persecutionis Normannorum corpus Piati fuit transporta- B tum Carnutes in Celticam : quibus extinctis, relatum fuisse, parte notabili corporis ibi relicta. At Sebastianus Rouillard... vult, apud Carnutes esse integrum illius corpus, absque quidem minima corruptione. Nuperrime vero, id est, anno a Virgine parturiente MDCIX, pridie Kalendas Sextileis, S. Piatonis capulum, ex argento auroque elaboratum, a reverendissimo Tornacensi episcopo Michaële Desne visitatum fuit, ubi maxima pars corporis gloriosi Martyris inclusa, sacco coriaceo et rubro serico involuta erat, et juxta litteras in pergameno descriptas, quibus de veritate dictarum reliquiarum ipsi plena facta fuit fides. Quocirca tales ab omnibus Christi fidelibus habendas ac venerandas esse decrevit. *Hæc procul dubio fecit episcopus, ut Roulliardi assertis se opponeret.*

Aliquot Sancti reliquiæ in aliis locis.

55 *Priusquam asserta illa examino, ex laudato Rayssio recensebo, quæ tradit de reliquiis servatis in aliis Belgii ecclesiis. Ubi agit de ecclesia cathedrali Tornacensi, beatissimæ Virgini Mariæ dicata, cum multis aliis reliquiis pag.* 314 *in ea recenset* Partes duas capitis S. Piatonis martyris ac presbyteri, Secliniensis patroni. *In ecclesia* C *S. Martini Benedictinorum ejusdem urbis pag.* 339 *cum aliis numeratur* dens S. Piati martyris, *de quo dictum est num.* 46. *Duaci in ecclesia collegiata S. Amati, eodem teste pag.* 45, *nonnihil habetur* De sancto Piatone martyre. *In cœnobio Marchianensi Ordinis Benedictini, ad Scarpam sito, aliquid etiam reliquiarum* S. Piati *esse dicitur pag.* 295. *Ignatius Josephus a S. Maria in Historia Abbavillensi pag.* 433 *recenset reliquias ecclesiæ Ruensis (oppidum est in Picardia ad mare) interque eas* brachium S. Piati, coopertum laminis argenteis. *Hæc omnia sunt verisimilia, cum nulla ex memoratis ecclesiis longe admodum Seclinio distet. At non æque probabilis mihi videtur conjectura Molani, quam propter asserta Carnotensium his verbis dedit :* Fortassis autem Franci, cum regionem hanc non semel pervagati sunt ac fœde diripuerunt, feretrum illud vetus illuc asportarunt, corporis sacri reliquiis antea per Siclinienses extractis et celatis, quibus postea aliud extrui curarunt. *Nam Herimannus abbas, cujus verba dedi num.* 46, *satis ostendit, controversiam de corpore* S. Piati *inter Tornacenses et Carnotenses jam sæculo* XII *vetustam fuisse, illamque non esse cœptam, quod in deprædatione hostili corpus violenter ablatum esset, sed quod metu Normannorum Carnotum fuisset delatum, tamquam ad locum tutiorem.*

AUCTORE J. S.

§ V. Corpus integrum sibi vindicant Carnotenses : caput aliquando Seclinio ereptum eoque relatum : beneficia et cultus Sancti celeber tam Carnoti quam Tornaci et Seclinii.

Corpus S. Piati non videtur Carnotum fuisse delatum

Sebastianus Roulliard in Historia Carnotensi, quæ non mediocriter poterit reformari, lib. VI *num.* 19 *et seq. prolixe probare contendit, non modo notabiles* S. Piati *reliquias esse Carnoti, sed* E *corpus integrum et incorruptum, rescisso tantum capite. Vellem sane, ut opinio Carnotensium exposita esset per scriptorem magis sobrium et magis criticum, quam sit causidicus ille, qui monumenta antiqua non recitat, sed suis verbis exponit, quid in iis invenisse se crediderit. Legit ille datam superius conjecturam Molani, ut insinuat fol.* 181, *eamque partim sequitur, partim refutare conatur. Non feretrum, ut conjiciebat Molanus, sed corpus ipsum in hostili expeditione ablatum contendit. Ut autem violentam ejusmodi ablationem probet, tres narrat regum Francorum de Flandris victorias, primam Philippi cognomento Augusti, quam figit anno* 1213, *alteram Philippi Pulchri, quam illigat anno* 1304, *tertiam Philippi Valesii, eamque anno* 1328 *relatam. Verum omnia illa nihil ad rem faciunt, quandoquidem controversia de corpore* S. Piati *a sæculo* XII *vetusta erat, teste Herimanno abbate, ut postea non cœperit per ablationem hostilem. Idem Herimannus, cujus tempore lustrata Seclinii sunt ossa Sancti, clare innuit, corpus tunc non fuisse integrum aut incorruptum. Si enim fuisset integrum, non dixisset, partem videri relictam apud Carnotenses. Itaque Carnoten-* F *ses corpus integrum, quod eis tribuit Roulliardus, Secliniensibus postea non abstulerunt.*

per hostilem deprædationem, sed metu Normannorum

57 *Quapropter causa controversiæ non alia videtur quærenda, quam sit tradita ab Herimanno, nimirum quod metu Normannorum corpus* S. Piati *sæculo* IX *aut ineunte* X *fuit delatum ad Carnotenses, quorum civitas Normannis fortiter restiterat. Si vera datur causa cæremoniæ illius, quam in pervigilio* S. Piati *in ecclesia Carnotensi observari ait Roulliardus fol.*180, *ea ipsa magis confirmabit, quam labefactabit sententiam Herimanni. Asserit nimirum, in pervigilio* S. Piati *post primas Vesperas, et rursum mane in festivitate et post Missam solemnem, multa incendi thura in ecclesia, ut per totam fumus excitetur. Causam hujus cæremoniæ ex tabulario ecclesiæ allegat, nimirum fumum illum fieri in memoriam nebulæ, quæ excitata est, quando corpus ex territorio Tornacensi portatum est Carnotum, quæque latores corporis persequentium oculis eripuit. Quid sit de nebula illa, nequeo dicere, qui tabularia Carnotensia non lustravi. At, si prodigiosa aliqua nebula portitores reliquiarum persequentium periculo liberasset, longe probabilius esset,*

AUCTORE J. S.

esset, Normannorum turmam fuisse, quam illi timebant; quam victores Gallos a Flandris victis et insequentibus timuisse, ut consequeretur ex assertis Roulliardi.

Roulliardus ait, corpus S. Piati integrum esse Carnoti, et ita

58 *Deinde tamen alia adducit, majori attentione digna; sed vellem, ipsa potius Acta capitularia recitasset, quam suis omnia verbis enarrasset. Laudat Acta capituli, scripta, inquit, anno* 1520, *die* XVIII *Februarii. Ex illis dicit, eo die apertam fuisse thecam,* in qua repositum erat corpus gloriosi martyris S. Piati, et corpus istud inventum fuisse prorsus integrum et sine corruptione, capite solum separato a corpore. *Deinde nominat multos, qui adfuerunt, et primum ex illis Milonem d'Illiers decanum, sed nullum episcopum. Mox addit, die* XXV *Martii, quem diem facit Mercurii in hebdomada sancta, ordinatum fuisse, ut corpus obvolveretur tela cerata cum prima theca, et alteri imponeretur, et sic recluderetur in sacello S. Leobini. Hæc autem facta dicit die Sabbati sancti. Demum ait, die Lunæ sequenti, quem* XXVII *Martii facit, solemne sacrum fuisse cantatum a Cardinali Borbonio, episcopo Cenomanensi (qui et Senonensis erat archiepiscopus) eique post*
B *Missam coram multis personis corpus integrum fuisse ostensum. Ejusmodi lustrationem corporis pro argumento præcipuo producit Roulliardus. At tam negligenter expressit dies, quibus singula asserit facta, ut nec inter se cohæreant, nec cum Paschate aut littera Dominicali anni* 1521, *quo pro hodierno more annos inchoandi a Kalendis Januarii omnia essent figenda; minus etiam cum Paschate anni* 1520, *qui nominatur, et tunc currebat usque ad Pascha.*

in gemina lustratione a multis personis conspectum.

59 *Attendat solum lector, diem Mercurii in hebdomada sancta dici* XXV *Martii et diem sequentem Lunæ statui* XXVII *ejusdem mensis, et statim videbit in alterutro die saltem erratum esse. Si vero utrumque contulerit cum Paschate anni* 1520 *aut* 1521, *videbit in utroque erratum. Si autem tam negligenter processit Roulliardus in diebus nominandis, quos saltem ex Actis habere poterat, quid cogitabimus de accuratione auctoris in asserenda corporis integritate? Deinde tamen memorat aliam corporis lustrationem ex Actis capitularibus anni* 1591, *et dici* VI *Octobris, quo lustratio dicitur facta, petente Carolo Borbonio Cardinali, et præsente episcopo Carnotensi, qui tunc*
C *erat Nicolaus de Thou, cum aliis.* Aperta, *inquit Gallice,* fuit in choro ecclesiæ arca gloriosi martyris Piati, qui inventus est decenter involutus velo serico coloris rubri, tela cerata tegente omnia ejus membra præter caput et manus: conspectusque est et agnitus integer et sine corruptione, capite solum separato et resecto à corpore. Continuo facto agmine solemniter procedentium per ecclesiam, arca ad ejus sacrarium portata fuit. Sequentibus diebus Lunæ, Martis et Mercurii, memoratum corpus in sacello Apostolorum, alias dicto Equitum, expositum est omnium conspectui, et revera ab omni hominum genere, ab omni ætate et sexu, commode conspectum fuit, nominatim ab archiepiscopo Bituricensi, ab episcopis Nannetensi, Bellovacensi, Malleacensi, Cenomanensi, Andegavensi, et ab aliis cujuslibet conditionis personis. Demum die Jovis X ejusdem mensis memorata arca magna cum reverentia ad locum suum fuit remissa. *Hæc dierum enumeratio apte cohæret, et tota relatio verisimili modo exposita est.*

60 *Verumtamen quod asseritur de integritate incorrupti corporis, non caret magna difficultate. Etenim difficulter credi potest, corpus S. Piati mansisse integrum et incorruptum usque ad ea tempora, et de illa incorrupti corporis integritate non exstare vetustiora testimonia. Scripsit S. Audoënus primam corporis inventionem, suo tempore factam: memoravit clavos in corpore inventos, et ex eo per amicum suum S. Eligium exstractos. Si corpus quarto, quod currebat, post martyrium seculo inventum fuisset incorruptum, digna erat res tanta, quam posterorum memoriæ commendaret S. Audoënus. At hic de integritate altum siluit, prout de eadem integritate, corruptionis experte, siluerunt deinde alii omnes, quorum scripta nobis innotuerunt, ut verisimillimum fiat, aut corpus illud non esse* S. Piati, *aut tam incorruptum non esse, quam insinuat Roulliardus. Quæ hic præterea profert ad corpus* S. Piati *Carnotensibus asserendum, parum aut nihil probant. Ex libris capituli ecclesiæ Carnotensis ait, in iis inveniri litteras cujusdam canonici Tornacensis, cui nomen* Cotteau, *datas circa annum* 1580 *ad Canonicum Carnotensem* Coilleau, *in quibus dicebat, apud Tornacenses in confesso esse, corpus* S. Piati *a longo tempore translatum fuisse Carnotum, ideoque de gestis ejus et illa translatione petebat relationem* E
Carnotensium. Ex illa igitur Epistola inferre nititur, Tornacenses olim agnovisse, corpus S. Piati *non servari in sua diœcesi, sed apud Carnotenses. At ex Epistola nihil recte inferri potest, nisi Tornacenses agnoscere translationem olim factam. Hanc revera et sæculo* XII *agnoverunt, et etiamnum agnoscunt. At et eo tempore contenderunt, et etiamnum contendunt, majorem partem fuisse relatam.*

At illa corporis integritas certius esset probanda; et alia

61 *Objicit insuper, hymnum aut prosam de* S. Piato *compositam fuisse a Fulberto Carnotensi, verisimiliter quod magna de Sancto apud Carnotenses celebrabatur festivitas. Hæc ratio compositæ prosæ bona est. At nihil ulterius ex ea inferri potest, quod sit contra Tornacenses. Nam festivitas illa fuerit instituta, quando corpus eo erat translatum, nec abrogari debuit, quando corporis pars major Tornacum relata est, modo reliquiæ aliquot manserint Carnoti, quod non negant Tornacenses. Imo continuari potuisset festum apud Carnotenses, etiamsi nullæ ibidem remansissent reliquiæ, ut nihil omnino ex festivitate aut prosa Fulberti consequatur pro præsentia integri corporis. Quin potius illa prosa Roulliardo repugnat. Nam tacet Fulbertus de corporis præsentia in ecclesia sua, tacet de* F
corporis integritate. At, si Fulbertus credidisset, corpus S. Piati *integrum et incorruptum in ecclesia sua servari; non erat, cur id silentio præteriret in hymno ad laudem Sancti pro ecclesia Carnotensi composito. Itaque probabilius est, in ea opinione non fuisse Fulbertum. Denum ait, prope Carnotum etiamnum exstare vicum* S. Piati, *duobus milliaribus Gallicis ab urbe dissitum. At vicus ille* S. Piati, *qui in tabula Belsiæ notatus est, insinuat quidem, celebrem fuisse Sancti cultum apud Carnotenses; sed nequit evincere, corpus ibidem semper mansisse integrum et incorruptum. Ceterum ego hæc solo veritatis amore disserenda credidi: neque enim nostra interest, Carnotine hodie servetur integrum Sancti corpus, an pars magna Seclinii et altera Carnoti.*

Roulliardi argumenta sunt plane infirma.

62 *Nunquam clare edixit Roulliardus, utrum caput* S. Piati *etiam apud Carnotenses servari crediderit. Solum asserit et repetit, caput separatum esse a corpore: cumque non addat, caput in alia aut eadem theca Carnoti servatum, verisimilem de ejus absentia ingerit suspicionem, etiamsi quis credere*

Caput Sancti Seclinensibus ablatum et postea restitutum.

A *credere velit, reliquum corpus haberi apud Carnotenses. Alias etiam invenimus, caput* S. Piati *in bellica direptione Seclinensibus ablatum fuisse sæculo* XIV, *sed postea restitutum. Hac de re Buzelinus in Annalibus Gallo-Flandricis ad annum* 1309 *scribit sequentia :* Interea Sicliniensers canonici apud Joannem Druidum comitem ejusque matrem Beatricem per legatos egere, ut S. Piatonis martyris caput bellis nuper Flandricis sublatum, eoque tempore in castro Gamachiensi *(in Picardia et in diœcesi Ambianensi)* servatum reciperent : adeoque prospere legatio successit, ut coram Roberto Ambianensi episcopo Gerardus ejus castri canonicus et Petrus comitis baillivus id procuratoribus ecclesiæ Sicliniensis restituerint. *Litteras, quibus comes mandat canonicis Gamachiensibus, ut caput istud Seclinensibus restituant, recitat Anonymus frequenter laudatus pag.* 125, *uti et alias Beatricis ejus matris, idem canonicis imperantis, ac tandem pag.* 126 *testimonium Roberti Ambianensis episcopi de restitutione facta, quod fuit datum in festo Virginis Assumptæ, sive die* XV *Augusti anni* 1309. *Testatur autem episcopus* in præsentia *sua restitutas esse* quasdam reliquias, quas dicebant esse B caput sancti Piati Sicliniensis martyris, olim de dicta ecclesia sancti Piati Sicliniensis, Tornacensis diocesis, ad prædictam ecclesiam castri de Gamachiis asportatum tempore guerræ Flandrensis.

De possessione vero majoris partis corporis nihil certi statuitur.

63 *Ex hisce, quæ de ablatione capitis dicta sunt, possel quis suspicari, eodem fere modo corpus ablatum, sed restitutum non fuisse, ut ca; ut vidimus. At ea conjectura non videtur mihi probabilis, quia controversia de corpore est multo vetustior. Alius forte majore cum probabilitate conjiciet, corpus* S. Piati *a tempore Normannorum fuisse Carnoti, ibique deinde semper mansisse, excepto capite, quod Seclinium fuerit relatum, et hasce capitis reliquias, cum aliis forte nonnullis, postea vocatas fuisse* corpus S. Piati. *Quid de omnibus verius sit, multo certius sciri poterit per possessores istarum reliquiarum, quam id ego solis conjecturis investigare valeam. Quapropter solum dico, notabiles admodum* S Piati *reliquias, quantum conjicere possum, utroque loco haberi ; me vero nihil statuere de majori aut minori corporis parte, nihil de integritate per Roulliardum asserta, consentiente Officio Carnotensi, cujus lectiones recitavi num.* 15. *Utraque ecclesia multis sæculis* C S. Piatum *pie coluit, utraque beneficiis ejus gavisa est, prout scriptores referunt, sed fere tantum generatim.*

Cultus et beneficia S. Piati apud Carnotenses :

64 *In dicto Officio Carnotensi corpus Sancti dicitur* miraculis jugiter clarum. *Roulliardus cap.* V *art.* X *agit de sacello* S. Piati, *quod est in ecclesia Carnotensi, et in quo Sancti corpus aut pars corporis quiescit. Illud exstructum dicit a Capitulo Carnotensi circa annum* 1349, *quando, inquit, miraculis florebat* S. Piatus, *magnusque ad eum fiebat populi concursus Addit erectionem collegii canonicorum* S. Piati. *Hæc omnia Annalibus Gallo-Flandricis ad annum* 1349 *inseruit Buzelinus his verbis :* Interim Carnuti ad invocationem S. Piatonis.... multæ res admirandæ patrabantur, ac per eas a corporibus ægrientium varia mala propellebantur. Cumque magis in dies hominum cultus et studium adversus eum Martyrem glisceret, etiam oblationes et munera crevere vehementer. Igitur sacrum divæ Virginis canonicorum collegium id animadvertens, de struendo, ejusque Divi nomini consecrando eleganti sacello mentem induit. In extima Virginalis ædis parte id condi placuit. Et mox e secto quadratoque lapide pulcherrimum hoc opus surrexit, binis altrinsecus turribus insigni structura exornantibus. Captusque tum fluentibus ad Sancti merita et populi religionem e cœlo beneficiis, tum studio canonicorum ejus sacelli fabricam promoventium, Aymericus de Chasteau-luisant Carnotensis episcopus, duodecim in eo sacerdotia instituit, ac censibus perpetuis donavit. *Hactenus Buzelinus de factis Carnoti.*

AUCTORE J. S.

aliquis in Syria hostium et fluminis periculo liberatus

65 *Idem ad annum* 1138 *aliud refert Sancti beneficium, quod in Syria factum creditur, quando ibi contra infideles militabat Theodoricus Flandriæ comes.* In ea vero, *inquit,* comitis nostri expeditione id accidisse mihi persuadeo, quod in Vita S. Piatonis Siclinienses canonici litteris mandavere : Gallo-Flandrum quemdam, erga D. Piatonem mirifice affectum, sacram cum aliis militiam inivisse ; cum in Syriam pervenisset, cum aliquot aliis in hostico ab Turcis deprehensum : ibi hostium multitudine Christianos obruente, uti cum aliquot aliis non interimeretur, fugæ consilium cepisse, et quod spes omnis alia via evadendi præscinderetur, in latum amnem, qui proxime magno impetu labebatur, sese præcipitem dedisse : in aquarum vorticibus cum luctaretur gravissime, ac vitæ discrimen ingrueret, in mentem ei patroni sui Piatonis venisse : eius auxilio suppliciter implorato E aliquoties, visum ab ipso virum insigni canitie venerabilem, qui mox ejus sese corpori subjiceret, manuque pedibus supposita tam insigne subsidium attulisse, ut non modo ipsum inter vehementes aquarum fluctus sustinuerit, verum etiam in adversam ripam incolumem lætumque tandem exposuerit : cum ita periculum evasisset, et patriam denique integris membris repetiisset, nihil antiquius ei fuisse, quam ut sese tam pio Patrono ad Sicliniensis ecclesiæ obsequium perpetuo manciparet. *Idem ad annum* 1143 *de arca* S. Piatonis *per Simonem episcopum Seclinii aperta. At hac de re jam egimus.*

reliquiæ Seclinienses ad varias urbes et in novam capsam translatæ.

66 *Laudatus Buzelinus ad annum* 1457 *memorat translationem arcæ Seclinensis* S. Piatonis *ad varia loca et maxime ad urbem Tornacensem, ita scribens :* Per Aprilem *(anni* 1457) Siclinienses canonici, frequentibus impulsi vocibus Joannis Cheveroti Tornacensium episcopi, ad comparandum sancti martyris Piati corporis ornatum incubuere. Eamque ob rem eliciendis piorum hominum symbolis sacras ejus reliquias per vicinas Siclinio urbes maxima circumtulerunt religione. F Cum Tornaco propinquarent ea decenter onusti sarcina, quo die S. Marci festum peragitur, celebrata solemniter Missa, e divæ Virginis templo Joannes pontifex, clerus omnis, D. Martini et S. Nicolai abbates ac religiosi, sanctorum Augustini ac Francisci familiæ, cum ingenti hominum multitudine, ad portam usque civitatis obviam ivere suppliciter. Quove majori Hospitem sanctum voluptate et cultu exciperent, ædis Marianæ canonici sacrum B. Eleutherii corpus ex adverso tulere. Igitur quanta potuit pompa illatus in urbem est sanctissimus Christi Martyr, qui sacris olim concionibus eam ad Christi fidem converterat, in eoque majores S. Eleutherii sacro tinxerat baptismo. Qua fuit incessum per plateas, cuncta versicoloribus pannis et tapetibus spectantium oculis blandiebantur. Multi clericorum et civium facibus colluminabant : illic suaviter modulantium musicoribus vocibus, hic æris campani ad numeros contacti sonitu omnia personabant. In ædem divæ Virginis Mariæ receptis corporibus sacris, rursus divinæ Missæ Sacrificium cum insigni cantorum modulatione ab episcopo peractum est, omni celebrante præsulum,

AUCTORE J. S.

lum, canonicorum et monachorum numero. Datumque postea magnifice ab episcopo abbatibus et canonicis epulum. *Sequenti anno facta est translatio in novam magnificamque capsam, per supra laudatum episcopum Joannem Cheverotum, prout ea memoratur num.* 51 *in litteris ibi datis. Tum anno* 1459 *capsa Brugas delata, ut dictum est ex Meyero num.* 45.

Beneficia Seclinii obtenta : Sancti ecclesia Tornaci, et cultus.

67 *Ad annum* 1519 *Buzelinus de beneficiis* S. Piati *ex monumentis Mss. memorat sequentia* : Frequentabat eo tempore multus hominum concursus D. Piatonis ædem Siclinii : quorum alii variis corporum ægritudinibus curandis opem flagitabant, alii ad depellendos e corporibus immundos spiritus sancti Martyris sepulchro et reliquiis admovebantur. Et sane quamplurimis ad eorum malorum expulsionem beatus Sacerdos opitulatus est. *Demum Buzelinus ad annum* 1609 *refert inspectionem reliquiarum* S. Piati, *memoratam in litteris Michaëlis Desne episcopi Tornacensis, quas supra totas dedi. Possent hisce multa addi de celebritate cultus* S. Piati *in urbe ac diœcesi Tornacensi, de qua agit Cousinus cap.* XVIII. *At, quia similia frequenter mutantur, augenturque alias,* B *alias minuuntur, satis mihi erit summa legere vestigia. Habet* S. Piatus *ecclesiam parœcialem nomini suo dicatam Tornaci, et in ea præter parochum varii presbyteri habent beneficia. Crux etiam, quæ* S. Piati *dicitur, in eadem civitate cernitur erecta, nimirum in cœmeterio ecclesiæ. Ad hanc vero ecclesiam in pervigilio festivitatis* S. Piati, *ordinato agmine procedit omnis clerus ecclesiæ cathedralis ad honorandum sanctum Patronum. Fiunt et alia nonnulla ad augendam festi solemnitatem. Per annum vero nomen* S. Piati *inter martyres recitatur in litaniis, et in Officio de eo fit commemoratio tamquam patroni.*

Sanctus in multis parœciis patronus : concursus

68 *Præterea Cousinus nominat aliquot parœcias rurales, quæ* S. Piatum *elegerunt patronum, non solum in diœcesi Tornacensi, sed etiam in Atrebatensi. Demum multas producit ecclesias cathedrales et collegiatas, in quibus olim* S. Piati *et aliorum simul Sanctorum festivitas peragebatur die* I *Octobris, aut etiamnum peragitur. Hæc omnia prolixius apud Cousinum disputata videri possunt. De Secliniensi templo* S. Piati *Buzelinus lib* I *cap.* XXV *ita scribit :* Templum habet magnum, et ipsa clarum vetustate varioque incendio. Id canonicis et C parœciæ commune. Visitur in ejus crypta sub odeo fons ille, qui sancti martyris Piatonis caput afferentis adventu ebulliit, et juxtim vetus ejusdem sepulchrum. Frequens sit eo concursus hominum, exstinguendis præsertim febribus, et depellendis ex humanis corporibus impuris spiritibus, flagitantium opem. *Cousinus cap.* XV *affirmat, nonaginta et quatuor parœcias, facto longo agmine, olim ad ecclesiam Secliniensem quotannis suppliciter venisse, sed simul insinuat, jam suo tempore numerum fuisse imminutum. Quod ait Buzelinus de fonte ad caput a Sancto allatum ebulliente, non est certius, quam sit ipsa capitis præcisi per Sanctum allatio, ante satis rejecta.*

populi perpetuus ad ecclesiam et fontem ejus Seclinensem.

69 *Tamen negare nolim, fontem illum esse salutarem. De eo iterum agit Buzelinus lib.* II *cap.* VII, *perpetuum hominum concursum ad Sancti ecclesiam ita celebrans :* Siclinium ingens vis hominum frequentat, exciente magno S. Piatonis martyris Nerviorumque Apostoli nomine; dein ea, qua pollet is, exstinguendi febres, alios morbos curandi, et humanis e corporibus dæmonia exterminandi potestate. A Christi nativitate anno circiter trecentesimo tertio *(secundum nos citius passus est)* statim post mandatum ibidem loci tumulo D corpus, hunc Martyrem colendi religio Siclinienses aliosque populos accendit : tantumque abest, ut tanta temporum intercapedine is affectus deferbuerit, ut potius in dies capere vires videatur, multo semper alluxu peregrinorum ejus ecclesiam, tum votis sese liberandi, tum poscendi quidpiam gratia, celebrante. Non enim illic solum sacra ejus ossa conquiescunt : verum etiam jam inde ab ejus tumulatione perpetuam fons ad ejus sepulchrum aquam propinat, cujus haustu salutifero varii corporum humanorum morbi sedantur. *Hactenus de celebri cultu et beneficiis Sancti. Nunc Acta subjiciam, et multas interpolationes in Annotatis.*

ACTA

Ex Ms. Accincti monasterii,

Collato cum pluribus interpolatis. E

Præfatio,

Vobis parum dicturi sumus, quanta Dominus noster Jesus Christus in servis suis operari dignatus est mirabilia. Quicumque legerit, vel legentem audierit, tamquam bonus Christianus aurem accommodet, vel sensum apponat, et sollicite spiritualem habeat intellectum : quia cum parva non sufficiunt; plura prodesse non possunt. Etiam et plurima *a* de servis Dei oportet credere, quam possit lectio humana ministrare. a

Sancti patria, parentes, et Pueri virtutes b

2 Igitur venerabilis Piaton *b* Beneventi finibus magna ortus fuit prosapia. Erant itaque parentes locupletes valde, tam in pecunia, quam etiam in magna rerum amplissimaque possessione. Erat vero beatus Piaton elegans, et pulcherrimus inter omnes suæ pubertatis coætaneos, sapiens verbis, prudens moribus, consilio firmus, ingenio vigens, decorus aspectu, blandus alloquio; et quod his majus est, a primo ætatis suæ tirocinio in amorem supernæ patriæ ita exarsit, ut cuncta, quibus mortalium favet vita, despiceret, atque immortalis vitæ appetitu desudaret. Cunctis enim virtutibus, quibus cœleste regnum adipiscitur, sancti Pueri nutriebatur infantia. Ætate vero procedente, et religionis desiderio magis magisque convalescente, nihil de terrenis fascibus ambiens, mentis aciem in Creatoris omnium timore simul et amore fixam tenebat. Erat autem in eo tanta largitatis industria, ut omnia, quæ præter simplex indumentum habere poterat, pauperibus, et egenis erogaret. F

De legione Thebæa sub Maximiano passa.

3 Igitur Diocletianus, quondam Romanæ reipublicæ princeps, cum ad imperium totius orbis fuisset electus, omnesque provincias turbari quorundam præsumptione prospiceret, ad consortium laboris vel imperii olim sibi commilitonem Herculium Maximianum cæsarem *c* fecit; eumque contra Alamandum et Elianum, qui in Bagaudarum nomen præsumptione servili arma commoverant, ad Gallias destinavit. Cui ad supplementum exercitus legionem Thæbeam ex Orientalibus dedit. Quæ legio sex millia sexcentos sexaginta sex viros, validos animis et instructos armis, quorundam Romanorum habebat exemplo. Igitur milites Christianæ religionis ritum c

Orientali

A Orientali traditione susceperunt: fidemque sacram virtuti et armis omnibus præponebant. Maximianus cæsar, dum ad sacramenta superius memorata *d* cunctos in exercitu suo cogeret, agnovit, ut diximus, prætergressam legionem. Subito iracundiæ furore completus, satellites mittit, ut legionem ad sacramentorum suorum sacrilegia revocarent. Erat in eadem legione primicerius Mauricius, et signifer Exuperius, et Candidus senator; qui ita commilitonibus suis præerant, ut amore potius æqualitatis, quam terrore militari obedienda præciperent.

S. Piatus, ordinatus presbyter, apud Tornacenses

4 Sed prætermissis hujus sacratissimæ legionis præclaris triumphis, lectionis series exposcit, ut prosequamur de beati Piati *e* glorioso certamine mira gesta; qualiter pretiosus Domini testis effectus, fœlici consummatione antiqui hostis versutias, veluti insuperabilis agoniteta *f* devicit. Beatissimus *g* itaque Piatus ab urbe Roma egressus, a beato Dionysio *h* presbyteri sumpsit officium, et ad Tornacensem urbem cursu properavit intrepido: atque tunc sanctus Dionysius Parisius adiit: sanctus denique Quintinus Ambianis civitatem elegit; ut unusquisque eorum de propriis B civitatibus, exemplis suis, et traditionibus Christo Domino fructum boni operis consecrarent. Sanctus igitur Piatus mox ut Tornacenses penetravit fines, et cœpit Evangelium Christi prædicare, quod ejus pectori Spiritus sanctus dignanter infuderat; ut verbo suæ prædicationis homines ad imaginem Dei factos à dæmonum cultura erueret; ut unum Deum, cœli terræque conditorem puris mentibus adorarent, atque unum Patrem invocarent ingenitum, Filium a patre solo confiterentur genitum, Spiritum sanctum ab utroque procedentem crederent.

fidem prædicat. Advenientibus persecutoribus,

5 Talibus itaque beatissimus Piatus, populum monitis instruebat: o Carissimi filii, invictissimi milites, et divini prælii bellatores, qui antiqui hostis tanto tempore vinculis obnoxii fuistis, à misera servitute laxati, Christum Dei Filium pro vestra redemptione venisse per uterum Virginis sacræ et intemeratæ jam pariter vel sero cognoscite. Si enim vos ab idolorum cultura sacri baptismatis unde reddiderit emundatos, à morte poteritis erui sempiterna, quando vestri cordis tenebras lux depulerit sempiterna, et supernæ gloriæ baptismi gloria reddiderit candidatos *i*. Inter- C ea dum sanctus Vir doctrinis insisteret pietatis, et Christi populum ab errore converteret vanitatis, elevatis paululum oculis, persecutores suos venire eminus conspexit. A prædicationis tamen suæ verbo non destitit, sed salubrius * populum monitis hortatus est, dicens: Ecce, fratres, et filii carissimi, jam mihi Dominus noster Jesus Christus laborum meorum retributor esse dignatur: jam corpus ab infantia continuo labore lassatum cum fructu martyrii ad palmam transiet sempiternam.

* al. salubribus

suos piis monitis pergit instruere. Occisis sociis,

6 Vos itaque, carissimi filii, in accepta prædicatione state firmissimi, et nec terror principum, nec minæ judicum, aut male suadens amor a vita vos valeat revocare æterna; ut ibi sequantur merita gregis, ubi præcesserit fortitudo pastoris. His ita dictis, elevatis in cœlum sanctissimus Piatus oculis, et puras manus extendens in cœlum, totis cum viribus dixit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe redemptor mundi, qui me ad titulum dignitatis tuæ vocare dignatus es, et beatissimorum martyrum tuorum Dionysii, Quintini, Luciani, Crispini, et Crispiniani *k*, vel aliorum multorum, qui passi sunt propter nomen tuum, consortem efficere. Dignare ergo, Domine Jesu Christe, in eorum me numero computare, et regni tui hæredem fieri sempiternum. His ita dictis, egressus a supradicta urbe Tornaco, cœpit iter suum intrepidus agere, et in accepta re exercere fortitudinem; ut in opus divini mysterii martyrii sui impleret cursum. Cumque sanctus Piatus cum sociis suis Officii sui dicatum omnipotenti Domino redderet cursum; advenerunt impii persecutores, qui a nequissimo fuerant Maximiano *l* directi. Tunc illico apprehendentes Sanctum Dei, et socios *m* suos, coram beatissimi Piatonis obtutibus gladio puniri eos jusserunt.

AUCTORE J. S.

S. Piatus persecutoribus ad [illegible]

7 Quibus interfectis, et Christo sui sanguinis effusione dignis martyribus consecratis, sanctissimum Dei Piatonem cum ira et indignatione taliter allocuti sunt, dicentes; Tune es ille, qui maleficiis tuis seducis populum, ut sacratissimis diis non immolent, et invictissimorum principum præcepta contemnant? Sanctus Piatus respondit: Ego maleficus non sum, sed beneficiis eruditus supernis Christi populo viam veritatis ostendo; et Dominum meum Jesum Christum, qui facturæ suæ pio semper dominatur affectu, quomodo inoffenso pede sequi debeant, innotesco, ut E ad lucem evocati supernam, a suis tenebris eruantur; et cognoscentes Dei Filium ad terras pro ipsorum redemptione venisse, superstitiosam idolorum sectam spernentes, ipsi soli cervicem cordis inclinent, qui pro omnium salute voluit crucifigi. Ad hæc respondentes ministri, dixerunt: Quomodo tu Deum pronuntias, quem asseris crucifixum? Sanctus Piatus respondit: Licet vestra infidelitas, et aures surdæ et pollutæ superni et clementissimi Regis audire non mereantur arcanum; tamen propter adstantem multitudinem vulgi breviter dicam, quomodo ante sæcula Deus, et vere homo, voluit in fine temporis crucifigi. Deus Pater ingenitus: Deus Filius a Patre solo genitus: Deus Spiritus sanctus procedens ab utroque: tres Personæ, sed una substantia, qui nec ortus initium habuit, nec ævi poterit fine concludi; cum omnia, quæ videntur, et quæ non videntur, ipsius sapientia constet esse fundata, humanis misertus excessibus, sanctam Virginem, de qua in fine sæculorum nasceretur, elegit; ut invisibilis permanens in suis, visibilis fieri dignaretur in nostris, factus obediens usque ad mortem, mor- F tem autem crucis; et Deus inpassibilis manens, homo, quem assumpserat, crucis patibulum pro omnibus sustineret; ut ubi erat culpa gravior, fieret gratia major. Nisi enim Filius Dei hominis etiam filius fieri dignaretur; nec peccatores ad veniam, nec miseri transissent ad superos.

constanter respondet:

8 Hæc, et alia beatissimo Piatone prosequente, milites magis magisque furoris stimulis urebantur, et respondentes dixerunt: Jam te senectutis tempus invitaverat, ut ab instantibus vanitatibus resipiscere debuisses; sed quoniam et vanitas te nimia obsidet, et ad mortem superfluam invehit loquacitas, nomen tuum nobis conditionemque declara. Sanctus Piatus respondit: A carnalibus parentibus vocatus sum Pius; sed in regenerationis sacræ unda baptismatis Piatus sacro sacerdotis ore vocatus cognoscor. Conditionis vero cujus sim, liquido patet, cum mihi nihil aliud sit, quam secundum Apostolum beatum, et Christo vivere, et pro ipso lucrum me mori. Consepultus enim sum illi in fonte baptismatis, ipsius sequor vestigia, cujus sum sanguine reformatus. Tunc milites respondentes dixerunt: Hoc est, quod

AUCTORE J. S.

n quod locuti sumus, quia seductor es, deorum et contumax *n* comprobaris, et vana quæque loqui non cessas, et tuæ nescis fessæ succurrere senectuti. Sanctus Piatus respondit : Quod ego loquor, neque auribus percipitis neque retinere mente valetis. Excæcavit enim vos infidelitas cordis, et o principem vestrum Maximianum *o* sævissimum, a quo directi estis, æterna cæcitas et caligo possidet tenebrarum.

flagris prius cæsus, capite minuitur, prodigio honoratur.

9 Milites itaque injuriam cæsaris impatienter ferentes, apprehendentes eum, vinctis manibus ceciderunt. Cumque ab his nimium flagellatus, et vinctus admodum teneretur; sanctus Vir nec terrore concutitur, nec dolore corporis superatur. Sed confisus in Domino imbecillia membra senectutis juvenili vigore sustentans; eodem vultu, eadem mente perdurans, Christi nomen voce confiteri non metuit, dicens; Christum Dei Filium et corde credo et ore non cesso laudare. Tunc unus ex militibus, evaginato gladio, parata jam sancta cervice, pretiosum caput abscidit. Cumque Viri sancti cadaver jaceret exanime, videntibus militibus, et vulgi multitudine, lux de cælo super sanctum corpus emissa est, et vox pariter cum luce venit, B dicens : Euge bone famule Piaton, qui pro me tuum sanguinem fundere non dubitasti in terris, cum Sanctis gratulare in æthereа sede : veni ad præparatam tibi in cœlestibus mansionem, veni cum palma martyrii; accipe promissa, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec comprehendere valet humanitas; et fratrum tuorum Martyrum consortio perfruere. Hoc autem factum est diei hora quasi p tertia, quod est Kalendas Octobris *p* : exultantibus cunctis fidelibus, et maximas in excelsis referentibus odas.

Honorifice a Christianis sepelitur.

10 Dei autem facto consilio, qui Sanctos suos cum mensura probat, et sine mensura glorificat, viri loci illius, qui Beatissimi fuerant ammonitione conversi, venerunt devotissimi, et cum aromatibus sanctum mundis linteaminibus obvolventes q cadaver, sepelierunt *q* in monumento, in quo nondum quisquam positus fuisse videbatur. In quo loco, si devotus petitor veniens, sanctum Piatonem pro peccatis suis intercessorem precatus fuerit, sine dubio, quidquid postulaverit, obtinebit. Cumque sanctum corpus viri misericordiæ recondererent, apertæ sunt nares eorum, senseruntque aromata angelorum, qui a Domino ob sanr C cti Viri exequias fuerant destinati *r*. Dixeruntque ab invicem : Quidnam sibi vult hoc esse ? Odorem talem nostræ nunquam nares senserunt : sicque sumus repleti, ut nihil nobis boni ultra esse * credamus. Quanto amplius loquebantur, tanto eos amplius odor reficiebat. Tunc prostrati in terra, cum magno timore et cordis devotione clamaverunt, dicentes : Credimus te Christum Filium Dei cum Patre et Spiritu sancto regnare in cœlis, sicut a sancto martyre tuo Piato didicimus. Et conversi sunt in eadem hora quasi quins que millia *s* viri, gratias agentes Deo : jam enim t conversi fuerant per Sanctum in Gallias *t* amplius quam triginta millia virorum, exceptis parvulis et mulieribus.

* *al.* deesse

ejusque sepulcrum miraculis clarum.

u 11 Ædificaverunt autem in eodem loco *u* monumentum novum; et per orationes ejus ægri veniunt et sanantur, cœci illuminantur; claudi recuperantur, vexati a dæmonio liberantur, et fidelium exaudiuntur vota precantium. Dignum sibi Dominus talem Martyrem approbavit, qui pro ejus nomine passionis non timuit subire martyrium. O beatum Virum, castum, sanctum, pudicum, verecundum, cujus exemplo iniqui * convertuntur ad fidem, cujus meritis angeli gratulantur in cœlis, D cujus tactu confortantur infirmi, cujus meritis * delictorum sarcina leviatur : quem cunctus populus festiva devotione concelebrat, quem terrarum principes pronis efflagitant cervicibus. Ille jam choris admixtus Angelicis, nimio candore resplendet. Ille cum Apostolis palmam assumpsit martyrii. Ecce ejus hodie solemnia celebramus, qui dum a nobis annua festivitate celebratur in terris, a Domino magnificatur in cœlis. Sit tibi, Deus Pater in unitate Filii cum Spiritu sancto gloria, et summa potestas, qui Sanctum Martyrem tuum ita glorificare dignatus es, qui vivis, dominaris, et regnas, et tunc et nunc, et per infinita sæcula sæculorum. Amen.

* *al.* infideles

* *al.* precibus

ANNOTATA.

a *Modica hæc Præfatio abest à plerisque exemplaribus interpolatis. Habetur tamen in uno ex codicibus nostris, ibique hic legitur* plura.

b *In plerisque interpolatis scribitur* Piatus, *et subinde etiam* Piaton; *et sic modica in vocibus passim est differentia; sed præcipua solum annotabo.* E

c *Diocletianus imperium certo adeptus est anno* 284, *et postea Maximianum sibi associavit. Tillemontius tom.* IV *Imperatorum Nota* V *in Diocletianum multa disserit de tempore, quo Maximianus factus est augustus, quod probabilius illigat anno* 286, *sic tamen, ut probabile sit, antea ab anno* 285 *cæsarem fuisse declaratum. In hisce Actis Maximianus semper vocatur* cæsar, *sed hoc parum proderit iis, qui volent ex his probare, Maximianum serius factum augustum. Nam totus hic Actorum paragraphus ex interpolatis S. Mauritii et martyrum Thebæorum Actis exscriptus est, sicut perspiciet lector studiosus, modo illa S. Mauritii Acta, apud nos edita ad* XXII *Septembris, sive tom.* VI *Septembris pag.* 345, *cum hisce contulerit. Quapropter inutile erit, si plura ad hæc annotare voluero. Igitur de Amando, qui hic mendose* Alamandus *scribitur, Elianoque et Bagaudis, et de omnibus Thebæis videri possunt ibi annotata. Ex hoc anonymi plagio liquet, eum saltem post medium sæculi* VII *scripsisse.*

d *Hæc erant memorata in Actis modo dictis, hic vero omissa, sed pauca aliter addita in Actis interpolatis, ubi repetitur numerus legionis Thebææ, et deinde adduntur mox danda.* F

e *Quæ hic sequuntur in Actis interpolatis, ex codice nostro subjicio :* Quarum legionum est numerus sex milia sexcenti sexaginta *(in aliis additur* sex) qui sub Maximiano sunt passi. Beatorum ipsorum martyrum sacra certamina recurrentes *, digno, dilectissimi, honore veneremur, et piis obsequiis exsequamur. Eodem itaque tempore consociatus est beatus Piatus sanctissimis martyribus in urbe Roma, Dionysio, Quintino, Lucio, Luciano, Albino, Crispino et Crispiniano, et aliis, quorum nomina sunt scripta in libro vitæ. De quorum collegio beatissimus Piatus extitit martyr : cujus et sacri martyrii palmam, et pro Christi nomine certaminis gloriosi cupio retexere gesta, non meo merito aut proprio confisus ingenio, sed ipsius adjutus suffragio, qui mihi dignatus est passionis ejus seriem intimare. Vos itaque, fratres, sollicite audire contendite, ut, dum ejus imitatores martyrii fueritis in terris, ipsius gloriæ consortes esse valeatis in astris. Illis igitur diebus, cum Maximianus impiissimus cæsar decreta principum accepisset, ut Christiani, qui

* *forte* revolventes

AUCTORE J. S.

A qui diis et ceteris deorum officiis non immolarent, capitalem subirent sententiam, per omnes provincias executores constituit et proditores, ut, si quis eorum Christianum quemlibet advenisse cognosceret, ejus præsentiæ omnimodis nuntiaret. Erat enim tunc Sanctorum persecutio generalis, cum impius persecutor ad extinguendum se Christianitatis nomen armaverat. Nullum tunc in civitatibus Sanctorum refrigerium, nulla in montibus et in speluncis martyrum remanserant congesta solatia. Eodem itaque tempore sanctus Piatus beatissimis martyribus consociatus est, Quintino videlicet, et Lucio et Luciniano, atque Dionysio, Crispino Crispinianoque. Simul egressi, Gallias adierunt, Dominicæ memores jussionis: Si vos persecuti fuerint in unam civitatem *, fugite in aliam; et, ut nobis patientiæ suæ præberent exemplum, et effusio sanguinis ipsorum, nostrarum fieret documentum virtutum. Vos vero, fratres karissimi, intenta hæc aure percipite, et credite implere posse Dominum in Sanctis suis, quæ scripta sunt. Inter hæc etiam pensare debemus, quanta sit gratia Sanctorum sequi vestigia, pro Christo dolores B tolerare, mortem momentaneam non timere, mundum suis cum voluptatibus spernere, nec timere una hora ferre dolores corporis, qui optant in æternum gaudere cum Christo. *Hæc omnia Actis postmodum inserta sunt, et pleraque incongrue, ut facile videbit studiosus lector. Nam neque Roma videtur egressus* S. Piatus, *imperante Diocletiano, sed multo citius, neque forte cum omnibus sociis supra nominatis. Quod dicitur de acceptis a Maximiano principum decretis, ridiculum est, et quæ sequitur generalis persecutio, multo serius inchoata est. Pro tanta additione, ex Actis nostris omissa sunt aliqua mox sequentia.*

* in Evangelio una civitate

f *Vox* Agonotheta, *vitiose scripta, proprie significat præfectum ludorum, qui præmia ponit certantibus : sed medio ævo vocem illam Græcam Latini non raro pro ipsis certantibus usurparunt, maxime in Actis martyrum.*

g *Hic Acta interpolata incipiunt cum nostris consonare.*

h *De S. Dionysio, Parisiensi agetur ad* 9 *Octobris, de S. Quintino ad* 31 *ejusdem mensis.*

i *Hic rursum multa in Actis interpolatis addita, quæ subdo :* Tunc magna Spiritus sancti virtute C vivificati, atque ejus gratia illuminati, filii Dei et fratres vocabimini Christi, et cum eo in regno cælorum regnabitis sine fine. Cumque sanctus vir Piatus die noctuque hujuscemodi verbis populum cunctum ammoneret, ac ejus fama sanctitatis regiones finitimas replevisset; ceperunt tunc multi à dæmonum cultura recedere, et Christum Dei Filium pro totius mundi salute et redemptione per uterum sanctissimæ Virginis ad terras venisse totis viribus credere, et puris pectoribus confiteri. Sed prius nos quam passionis ejus gloriosum aggrediamur agonem, sanctissimi Martyris et perfecti monachi laudabilem continentiam curabimus intimare. Cum esset itaque Spiritu sancto repletus, Christianam et Catholicam sapientiam diligebat. Abstinens se ab omni opere malo, et fidem tenens perfectam, Christo sedulum exhibebat officium. De abstinentiæ igitur virtute, qua se cotidie macerabat, ut Christo Domino carnis suæ hostiam immolaret, pauca dicenda sunt. Alius enim cibus illi non erat assiduus, quam esus herbarum virentium : et aquam frigidam pro potu fesso corpori tribuebat. Quadragesimæ vero diebus bis in septimana cibum corpori ministrabat. Sustentabat enim eum cælestis alimoniæ victus, et membra debilia divina gratia roborabat. Eratque sanctus vir Piatus miræ patientiæ, summæ abstinentiæ, sanctæ humilitatis, et omnium gratiarum decore exornatus. Tempus me deficiet, si omnium virtutum ejus gratiam persequi voluero. Erat vultu placidus, mente tranquillus, splendore angelicus ; tantaque circa eum sanctitas et virtus operum erat, ut in terris corpore positus, cum angelis habitaret in spiritu. *Hæc præclara sunt et belle exposita, modo auctoritatem habere possent, et non essent multis sæculis post mortem Sancti ab otioso ingenio excogitata, aut forte ab alio ad Sanctum nostrum traducta, imo et supra verisimilitudinem exaggerata, ea certe, quæ de ciborum abstinentia sunt dicta.*

At necdum sistit interpolator, qui mox alia dabit ab omni verisimilidudine prorsus abhorrentia. Sic enim pergit : Cumque, ut supra diximus, Maximianus nequissimus cæsar, crudelitatis furore succensus, in Sancto Dei sævissima persecutionis rabie ebullisset, nuntiatum est ei, quod sanctus vir Piatus urbem egressus esset, ut aliis provinciis Euangelium veritatis inferret, et ido- E lorum numina penitus conterenda disperderet. Quo audito, impius cæsar nimio furore turbatus, præcepit tribus pueris suis fortissimis viris, ut sanctum Dei, ubicumque potuissent, perquirerent Piatonem. Quod, si inventum repperissent, aut ad suam eum audientiam præsentarent, aut plectendus gladio puniretur. Qua jussione persecutores accepta, egressi sunt ab Urbe cum ingenti fremitu, rabie furoris accensi : huc illucque per civitates et provincias Sanctum Dei inquirebant. Cumque regiones et civitates finitimas perlustrassent, et beatissimum Piatonem invenire penitus non valerent, pervenit ad eos, quod prædicando externi regni Euangelium Galliarum populos occupasset. Quo audito, magis magisque mira indignatione accensi, Gallias penetraverunt ad fines, cursu eum celerrimo persequentes. Cumque jam omnipotens Deus sanctum virum Piatonem a labore hujus vitæ vellet quiescere, et ejus martyrium in exemplum hominibus demonstrare, pervenerunt persecutores nequissimi ad civitatem, cui Tornacus nomen est. Sexto itaque Sabbato egressionis eorum, qui cum sequebantur ab Urbe, sanctum virum Piatonem F sexto Idus Septembris populum docentem repperetunt. In quo loco caterva populi plurima sancti Viri jam erat ammonitione conversa; et idolorum superstitione calcata, ad Christianitatis se nomen ejus monitis vocatam gaudebat. Erat enim vox totius populi una lætantium, dum se cognoscerent à mortis laqueo ad vitæ fuisse solatium revocatos. *Post hæc iterum pergunt interpolata cum Actis nostris. Jam vero quisquis vel mediocriter in crisi historica versatus est, statim perspiciet, quam improbabiliter conficta sint, quæ asseruntur de missis a Maximiano ex Urbe ministris ad perquirendum* S. Piatum, *et de eorum itineribus. In altero codice, et in apographis pro Maximiano substitutus est* Julianus cæsar, *prout et aut fit in Actis S. Luciani secundo loco editis, in quibus eadem leguntur. At anachronismus ille, qui deinde usque ad finem Actorum continuatur, quoties cæsaris fit mentio, facile in oculos incurrit.*

k *Omnes martyres hic nominati verisimiliter passi sunt ante* S. Piatum, *sed non diu ante, quandoquidem eodem tempore in variis Galliæ civitatibus*

AUCTORE J. S.

bus prædicaverint. De aliis jam memini : de Crispino et Crispiniano agetur ad 25 Octobris.

l *Hic quidem a Maximiano missi dicuntur persecutores, sed non ex Urbe. Et revera Maximianus degebat eo tempore in Gallia. Codices, in quibus substitutus est Julianus, hic etiam habent* a Juliano.

m *Socii, qui hic confestim dicuntur occisi, non innotuerunt nominibus suis. At verisimiliter fuerunt ex populo Tornaci aut in ejus vicinia converso. Nam in prima Vita S. Eleutherii num.* I *de* S. Piato *et occisis cum eo dicitur :* Multi ab eo baptizati sunt : multi cum eodem Martyre pro Christi nomine interempti sunt.

n *Clarius in codice alias interpolato :* Et deorum contemptor esse approbaris.

o *In dictis ante Ms.* rursum Julianum.

p *In codice interpolato :* Quod Kalendis Octobris usque in hodiernum diem colitur. *Ibique, omissis hic sequentibus, solum additur ante sepulturam :* Dei autem consilio *(factum)* qui Sanctos suos cum mensura probat, et sine mensura glorificat. *Tum vero per vocem* itaque *ad sepulturam pergitur.*

B q *In Actis interpolatis post vocem* sepelierunt, *additum est,* in loco, qui dicitur Saccelinum *(in aliis* Saccelinium) in monumento novo, in quo *etc. Nihil in codicibus aut apographis nostris de gestato per Sanctum capite.* D

r *Pro vocibus,* qui... destinati, *quod de viris intelligitur, legitur in interpolatis,* quæ... destinata, *de aromatibus.*

s *Hic numerus est incredibilis, quia verisimile non est, tantum populum adfuisse. In codice nostro alias interpolato solum legitur :* Quinque viri. *In altero habetur :* quinquaginta viri. *Rursum in apographo* quinque, *sed in codice, quocum illud collatum est,* quinquaginta. *Minimus numerus præ ceteris est probabilis, quia verisimiliter sepulturæ pauci adfuerunt gentiles.*

t *Sicut omnes codices consonant de numero conversorum in Galliis per* S. Piatum, *sic omnes omnino habent* in Gallias.

u *In Actis interpolatis hæc ita leguntur :* Ædificaverunt autem in supradicto loco Saccelinio * basilicam, in qua sancti Martyris corpus cum hymnis et laudibus posuerunt, ubi per orationes ejus ægri venientes sanantur *etc. Habes, lector studiose, quidquid notatu dignum in Actis interpolatis inveni, non quod illa censeam fide digna, sed ut facilius perspicias, quæ postmodum iis quoque Actis sint adjecta.* E

* *al.* Saccelino

DE SS. VERISSIMO, MAXIMA ET JULIA MM.

ULYSSIPONE IN LUSITANIA.

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De cultu, martyrio et ætate horum Sanctorum.

PROBABILIUS AN. CCCIII AUT CCCIV. *Sancti in Martyrologio Romano, in Usuardo*

C *Tres martyres Lusitanos Ulyssipone hodie annuntiat Baronius in Martyrologio Romano his verbis :* Ulyssipone in Lusitania sanctorum martyrum Verissimi, Maximæ, et Juliæ sororum ejus, qui in persecutione Diocletiani passi sunt. *In Annotatis allegat Usuardum, qui revera hos Martyres annuntiavit, sed de tempore martyrii siluit, ita scribens :* Apud provinciam Lusitaniam civitate Olisepona, sanctorum martyrum Verissimi, Maximæ et Juliæ sororum. *At in Auctariis Bedæ, sive in tribus codicibus, a Papebrochio nostro ante tomum* I *Aprilis pro auctario Flori datis, memorantur sub Daciano præside, id est, tempore imperantis Diocletiani, et cum aliqua sexus diversitate. Verba hæc sunt :* Elissipona civitate, passio sanctorum Verissimi, Maximi et Juliæ *, qui passi sunt sub Datiano præside. Quorum Datianus confessione comperta, parari secretarium jubet et intromitti lictores, extendi Martyres, admoveri verbera, colligari ungulas, exponi aculeos, et lendiculas imperavit. Et, cum nihil horum Dei Famulos aut terruit promissum aut superavit appositum, gladio tandem consummantur. *Non est verisimile, hæc ab Usuardo visa esse ; neque enim alias omisisset tempus martyrii. Quare cum Sollerio in Præfatione ad Usuardum art.* 2 *existimo, Flori non esse illa auctaria, sed multo recentiora.*

* *in uno* Julii

F *aliisque recentioribus memorati.*

2 *De iisdem Martyribus breviter meminit Petrus de Natalibus lib.* XI *cap.* CXXX *num.* 268, *sed corrupto nomine civitatis Ulyssiponensis.* Verissimus, *inquit,* Maxima et Julia sorores apud provinciam Lusitanam in civitate Helisaponia eodem die (1 *Octobris*) martyrio triumpharunt. *Auctor Floraríi Ms. Sanctorum pro* Verissimo *substituit mulierem* Verissimam, *et civitatis nomen luxavit. Verba huc transfero :* Apud provinciam Lusitanam civitate Elisaponia sanctarum martyrum Verissime, Julie et Maxime sororum. Quæ sancte Sorores animis fortes, Dei potentiam invincibilem ostenderunt. Quanto enim plus puniebantur, tanto plus Deum glorificabant : dicentes : Benedictus Deus, qui in Sanctis suis operatur mirabilia. *De hisce etiam agunt Canisius in Germanico, qui cum Usuardo consentit ; Maurolycus et Galesinius, qui nonnihil dissentiunt. Nam prior sic habet :* In provincia Lusitana, civitate Odyssioppone sanctorum martyrum Maximi, Verissimi et Juliæ eorum sororis. *Pro muliere* Maxima *clare hic ponitur vir* Maximus ; *et aliud rursus nomen civitati tribuitur. Galesinius ab Usuardo recedit in nomine primi Martyris, et pro* Verissimi,

A Verissimi, *ut legi apud alios fatetur in Annotatis, posuit* Verivimi, *nomenque etiam civitatis luxavit, et tempus martyrii sub Antonino fixit, ita scribens :* Usysponæ in Lusitania, sanctorum martyrum Verivimi, Maximæ, et Juliæ, sororum. Hi sanguine juncti, ita divinæ pietatis amore copulati, uno animi ardore atque alacritate ad æternam gloriam aspirantes, martyrium, Antonino imperatore, præclare subierunt. *De urbe, in qua passi sunt, etiamsi tot diversis modis sit expressa, dubitandum non est, quin designetur metropolis regni Lusitaniæ, quæ Latine alias* Ulyssipo, *alias* Olisippo, *alias* Olyssipo *fuit dicta, cunctisque notissima est, sed maximis calamitatibus nostro tempore agitata.*

in Martyrologio Hispanico addita corporum inventio,

3 *Addam et verba Martyrologii Hispanici Joannis Tamayi Salazar, licet alias sit modicæ fidei, quod auctor asserta Chronicorum suppositorum frequenter sit secutus.* Ulyssippone in Lusitania natalis SS. Verissimi, Maximæ et Juliæ fratrum, qui in persecutione Diocletiani comprehensi, et per publicas civitatis viasarociter attracti, tandem abscissis capitibus martyres ad præmia pervenerunt æterna. Eorum corpora canibus dilaceranda, exposita sunt ; sed Dei providentia servata : in mari projecta sunt, sed Dei nutu a pelago expulsa, donec a fidelibus condita. Urbis accolæ patrocinium experti sunt. *Idem martyrologus ad* XXIX *Septembris annuntiat inventionem corporum his verbis :* Ulyssippone in Lusitania, inventio sacrorum pignorum SS. Verissimi, Maximæ et Juliæ, fratrum martyrum, a D. Sanctia monasterii S. Jacobi commendataria I, quæ cum divina revelatione illorum locum sepulchri cognosceret extatica, protinus fragrantissimi odoris suavitate præeunte, corpora invenit, in aram maximam elevavit. Ad quorum contactum ægritudinibus laborantes a Deo, Sanctorum interventione, beneficia sanitatis efficaciter acceperunt. Ibidem per aliquot secula sacra lipsana jacuerunt, donec, Joanne II Portugalliæ rege disponente, ad ecclesiam Novorum Sanctorum translata sunt, ubi in argenteis sarcophagis reposita honorifice requiescunt. *Pro hac inventione Tamayus laudat Legendarium Ms. ecclesiæ Segobiensis, in quo hæc legi dicit, sicut paulo uberius recitat omnia in Annotatis. Acta inferius danda sunt, ubi illa paulo brevius relata inveniet lector, excepta tamen translatione, facta posterius per Joannem II ad templum novum.*

de qua tacent plerique historici. At hi Sanctorum

4 *De translatione per Joannem II abunde constat ex historicis, ut inferius videbimus ; sed non æque de illa inventione tot prodigiis honorata. De illa silere martyrologos, fatetur Tamayus. De eadem similiter tacent Thomas de Trugillo mox uberius laudandus, et Ambrosius Morales lib.* X *cap.* XIV, *licet ibidem pleraque ad Sanctos illos spectantia breviter referat, quemadmodum et Thomas de Trugillo in Thesauro concionatorio ad* I *Octobris. Hujus verba studioso lectori consideranda, et cum Actis, quæ dedit Tamayus, nobis passim suspectus, conferenda huc transfero. Titulus est :* De sancto Verissimo, Maxima et Julia martyribus. *Breviter observo, de nominibus Sanctorum, prout hic scribuntur, consentire scriptores Hispanos et Lusitanos, ut de nominibus aut sexu Sanctorum prudens non supersit dubium, etsi de illis aliquot aliorum errores ante viderimus. De Martyrologiis, in quibus Sancti memorantur, scriptor ita loquitur :* Scribunt Martyrologia ipsa, videlicet Romanum, Usuardi et Adonis, aliique autores de his tribus Martyribus Ulysiponensibus : quorum festum celebratur die I Octobris. *Omittendus erit Ado, qui de his Martyribus nihil habet in genuino Martyrologio : et pro eo substitui potest Martyrologium idiomate Lusitanico scriptum de Sanctis Lusitanis, et anno* 1591 *typis Conimbricensibus editum, in quo nihil quoque est de asserta superius prodigiosa corporum inventione ; quamvis usque ad translationem omnia perstringantur. De cultu addit Morales, Sanctos illos magna cum solemnitate ut patronos Ulyssipone coli.*

martyrium et translationem narrant.

5 *Redeo ad Trugillum.* Hi ergo gloriosi Martyres, *inquit*, fratres fuerunt, et ex prædicta civitate Portugalliæ. Facto autem edicto publico ab imperatoribus Diocletiano et Maximiano, quorum tempore passi putantur, ut Christiani omnes vel diis sacrificarent, vel interficerentur, [et] crudelissima in eos exercerentur tormenta. Quod edictum cum Verissimus audivisset, non expectans, quod ab ipsis tyrannis comprehenderetur, accessit ipse cum duabus sororibus suis ante tyrannum, dixitque, se et sorores suas Christianos esse. Præcepit ergo tyrannus judex, ut in carcerem conjicerentur, et quod eis victus tenuissimus et parcissimus ministraretur. Quod E tormenti genus cum videret tyrannus eos vultu læto pertulisse, præcepit, ut eorum corpora dilacerarentur et variis tormentis dilaniarentur. Jussit præterea, ut scorpionibus crudelissime cæderentur. Denique miserabiliter cruciati sunt gloriosi Martyres, adeo ut prope eviscerarentur ; et præterea ardentes flammæ eorum lateribus adhiberentur. Insuper etiam maxima cum immanitate et crudelitate tracti sunt per universam urbem, variique in eos conjecti sunt lapides, ac tandem gladio jugulati sunt. Eorum corpora primum avibus devoranda et feris exposita sunt : sed cum videret tyrannus nihil fuisse læsa, jussit ea in mare demergi. Divino tamen nutu factum est, ut in littus ipsum redirent : atque hoc videntes Christiani, non sine maxima infidelium confusione, ea honorificentissime sepelierunt. In loco autem, ubi sepulti sunt, ædificatum fuit templum. Tempore tandem Joannis II Portugalliæ regis translati sunt in ipsam civitatem, cum antea foris essent, videlicet in quoddam monasterium monialium S. Jacobi. *Laudatus supra Morales his consona scribit Hispanice. Joannes Marieta etiam lib.* II *cap.* XX *similia de his Sanctis narrat, uti et Alfonsus de Villegas in Flore Sanctorum fol.* 398 *et* 399. F *At nullus eorum edicit, unde omnia illa fuerint accepta.*

Acta unde accepta : ea non satis vetusta, edenda tamen.

6 *Acta, quæ ad* I *Octobris dat Tamayus, alia addunt de inventione corporum. De illis Actis Tamayus ad* I *Octobris ait :* Ejus Acta ex Legendariis Mss. Montis-Sion et ecclesiarum Segobiensis, Eborensis, Hispalensis et aliarum damus. *Et post Acta data explicat nomen* Montis-Sion, *dicens, se Acta dedisse ex* Legendariis cœnobii Montis-Sion Cisterciensis Toletani *etc. Bivarius in Commentariis ad Chronicon suppositum nomine Flavii Lucii Dextri pag.* 366 *testatur, illa Acta a se visa, ita scribens :* Legi ego Acta eorumdem in pervetusto membraneo ac manuscripto codice bibliothecæ S. Bernardi Toletani sub num. 64, et initio : « In temporibus illis, cum per universas « provincias », *etc. Sic revera inchoantur Acta per Tamayum edita, et per nos recudenda. Quo tempore scripta fuerint, dicere non possumus. At certe non satis vetusta sunt ad multum auctoritatis sibi vendicandum. Nam, si scripta fuerunt, prout edita sunt, composita sunt longo tempore post liberatam sæculo* XII *Maurorum jugo*

AUCTORE J. S.

jugo civitatem Ulyssiponensem. Quapropter, sive exstiterint Acta vetustiora, sive hæc fuerint ex notitiis aliquot vetustioribus aut ex traditione conscripta, nequeunt indubitatam mereri fidem pro singulis factorum adjunctis. Fieri tamen posset, ut prior pars Actorum multis sæculis fuerit scripta ante posteriorem, quæ agit de inventione corporum: sed id probare solis conjecturis non possumus. Quidquid sit, Acta illa recudemus, quia non habemus certiora.

martyrium figendum anno 303 aut 304:

7 *Prius tamen pauca restant dicenda de tempore, quo passi sunt Sancti. Acta designant tempus imperatorum gentilium, sed nullum nominatim exprimunt. Sic Usuardus omnino tacet de tempore, quo passi sunt Sancti. At verba, quibus Bedæ Martyrologium auctum est, data num.* I, *Sanctorum nostrorum martyrium figit* sub Daciano præside, *id est, sub persecutione Diocletiani et Maximiani. Huic asserto satis congruunt Actorum verba illa :* Cum per universas provincias, ad Romanum imperium pertinentes, paganorum jussione principum, Christianitatis persecutio desæviret. *Baronius in Annalibus ad annum* 303 *num.* 138 SS. Verissimi, Maximæ et Juliæ *martyrium* B *in generali illa persecutione, quæ anno* 303 *et* 304 *maxime sæviit, figendum recte censuit. Tamayus designavit annum* 308 *ex pseudo-Dextro, sed, hujus nulla est fides. Vasæus in Chronico Hispaniæ fixit annum, quo credebat generalem persecutionem inchoatam, ut censendus sit Baronio consentire. Hæc certe opinio reliquis probabilior est : nam certam dicere non ausim. Galesinius, qui martyrium fixit sub* Antonino, *forte respexerit ad inscriptionem, quam Tamayus ad* XXIX *Septembris recitat, et positam vult anno* 1475, *sed Rodericus Dacunha in Opere Lusitanico de Historia ecclesiæ Ulyssiponensis cap.* XVIII *de Sanctis nostris fuse agit, et eumdem inscriptionem, quam omnino vitiosam probat, positam ait anno* 1529. *Habet autem inscriptio de Sanctis :* Passi sunt ante MCCCL annos, *qui si a* 1529 *abstrahantur, passi dicuntur anno* 179. *Imperabat eo tempore Marcus Aurelius Antoninus. At ea inscriptio nullam habere potest auctoritatem, eaque de causa ne recitandam quidem credidi.*

corpora anno 1475 ad novam ecclesiam translata.

8 *Ceterum laudatus Dacunha cum ceteris consentit de translatione corporum facta ex veteri templo ad novum, a Joanne II Lusitaniæ rege fun-* C *datum pro monialibus S. Jacobi, eamque translationem figit anno* 1475. *Consentit Tamayus, et ad* XXIX *Septembris, relata prius corporum inventione, de constructione templi et de translatione scribit sequentia :* Et ideo anno MCCCLXXV *(lege* MCCCCLXXV, *ut habet deinde)* Joannes II Portugalliæ rex illud *(templum novum)* perfecit, et, sanctimonialibus translatis, magnifico et regio apparatu tandem sacras portavit exuvias, ubi capsulis argento puro affabre factis illæ conditæ in ara majori requiescunt. *Ambrosius Morales, qui hæc brevius perstringit, observat cum Trugillo num. 5 laudato, novum hoc monialium templum intra urbem esse, cum vetustum esset foris. Antonius Vasconcellus in Descriptione regni Lusitaniæ pag.* 448 *de Martyribus hodiernis breviter agit, et utrumque templum memorat his verbis :* Ibi Divorum nomini templum postea dicatum fuit, quod nomen adhuc suis a Tutelaribus servat, appellaturque hodie, SANCTI VETERES (Sanctos o velho) ut discrimen sit a templo regio (SANCTOS hodie NOVOS dicimus) in quod Joannes II Portugalliæ rex a se conditum Divorum ossa munifice pariter et religiose traduxit.

D

ACTA

Auctore anonymo

Ex editione Joannis Tamayi.

Excitata persecutione, Sancti capiuntur: fidemque professi,

In temporibus illis, cum per universas provincias, ad Romanum imperium pertinentes, paganorum jussione principum Christianitatis persecutio desæviret, nec esset omnino in orbe angulus, in quo non veræ religionis ardorem idolorum cultura niteretur extinguere ; in Ulysipponensem civitatem, quam in Oceani litore memorat et retexit antiquitas, tres Christo Domino Martyres pagani tunc præsidis *a* persecutio consecravit. Qui cum præceptis imperialibus fuisset admonitus, ut diversis tormentis interficerentur, qui sacrificare idolis distulissent, præceptionis impiæ nefarius executor prædictæ urbis indi- E genas deduci ad sacrificium per ministros suos compulit : qui secundum ritum paganorum contradicentibus pœnam, obedientibus præmia promittebat. Cumque inter alios, quos mundanarum rerum blandimenta deceperant, adolere profanis altaribus, Verissimus, Maxima, et Julia, illius sorores, et urbis ejusmodi accolæ, caperentur cogerenturque *b*, discrepantes quidem sexu, sed animi virtute consimiles, Christianos esse, Christum credere, nec divelli posse ab ejus ministerio, sunt professi.

et variis modis prius cruciati, gladio occiduntur.

2 Quorum judex confessione comperta, parari secretarium *c*, intromitti lictores, extendi Martyres, admoveri verbera, colligari ungulas, et exponi equuleorum tendicula imperavit. Sed nihil horum Dei famulos terruit aut promissum, aut superavit appositum *d*. Proficiebat siquidem per damna corporum virtus animorum ; et per multiplices ac succiduos suppliciorum gradus ad repromissam beatitudinem fides in Deum stabilita tendebat. Ardescebat quidem iracundia persequentis, cum fiduciam Martyribus per adinventionum suarum cruciamenta conspiceret, et per omnes calliditatis astutias mens diabolo di- F cata currebat. Sed vincere immundi hostis caliditas non potuit, quos ad coronam cœlestis præmii præparatam patientia divina monebat. Consummantur tandem gladio tormenta martyrii, ut voce Christum confitentes *, quos mutare pœna non poterat, spiritus emissus intraret in cœlum.

* confitentium

Corpora a Christianis sepulta.

3 Nec sic tandem sævientis judicis est expleta crudelitas ; nam inhumata reliquit corpora, et saxeis molibus aggravata, avibus devoranda, et feris lanianda subjecit. Sed cum penitus illæsa manerent, auferre jussit, et in pelagum *e* projici, ne impensæ sepulturæ testimonio exemplum confessionis ac fidei ad posteritatis notitiam perveniret. At prius veneranda ad litus corpora, quam nuntii reverterentur, perveniunt. Occurrit plebs devota cum gaudio, tantæ rei obstupefacta novitate, fide excitata, et martyrii unanimositate munita, quæ protinus corpora veneranda colligere, et ad sepulturæ locum cum maxima reverentiæ veneratione transferre curavit. Nec ullum Christianorum familiaris rei occupatio tenuit, aut sexus retraxit, aut infantia præpedivit, quominus distractus deesset officio. Cujus

A Cujus populi nos exemplum sequentes, annua hæc Martyribus festa Kalendis Octobris, quibus fuere coronati, persolvimus, ut eorum intercessionibus adjuvemur. Nec credere debemus defunctos, quos throno cœlesti novimus esse applicatos.

ubi constructa postmodum ecclesia, in qua fuerunt inventa.

4 Corpora vero Sanctorum Martyrum jacuerunt apud Ulysipponem in ecclesia *f* ipsismet Sanctis Martyribus consecrata, donec Agarenorum procedente per Hispanias irruptione *g*, à Christianis illius seculi sub terra involuti, ne in manus Sarracenorum venirent; illic oblita permanserunt, cum nullus esset, qui locum thesauri demonstraret absconditi. Sed currentibus annis, cum in eadem illa ecclesia antiqua (Ulysippone *h* jam ab Arabum captivitate liberata) monasterium Ordinis S. Jacobi magnificum erigeretur, quo postmodum in Mertollam *i* translato, equitum loco uxores, et filiæ eorum, in eodem monasterio recolligerentur, quousque viri e bellis adventabant, cœpit ibidem ex viduis, et aliis illustrissimis fœminis Ordo mulierum S. Jacobi Sanctimonialium coadunari. Inter has Commendataria *k* quædam locum sepulturæ Sanctorum divinitus B edISCens, effosso loco, die XXIX Septembris, tandem per suavitatem odoris, quem fovea spirabat, inventa sunt, et in ara majori collocata, urbem et orbem miraculis *l* illustrarunt, quæ Deus Sanctorum intercessione patravit Præstante D. N. Jesu Christo, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Præses ille additis Bedæ Martyrologio verbis vocatur* Datianus, *crudelitate sua in Christianos famosus, et in variis Actis martyrum Hispaniæ et Lusitaniæ notus. Attamen apud laudatum Dacunha* Tarquinus *nominatur : quod nomen unde acceperit, plane ignoro.*

b *Trugillus, cui et alii consentiunt, laudatus in Commentario num.* 5, S. Verissimum *et ejus Sorores ultro ad tyrannum accessisse scribit. At id neque hæc Acta habent, neque admittendum est sine meliore testimonio.*

c Secretarium *hic significat locum, in quo considebat judex ad reos audiendos, uti et vox illa alias sumitur apud Cangium in Glossario.*

AUCTORE ANONYMO.

d *Verba huc usque de suppliciis data plane consonant cum datis in Commentario num.* 1 *ex additis Bedæ. Quapropter hæc vetustiora credo, quam sint tota Acta, cum procul dubio ex vetustiore documento ad Bedum sint adjecta. Facile videbit studiosus lector, plura tormenta a Trugillo, cujus verba dedi in Commentario num.* 5, *fuisse accumulata, videlicet inediam in carcere, flammas lateribus admotas, crudelem circumductionem per urbem. Nescio, unde omnia illa fuerint a recentioribus desumpta.*

e *Apud aliquos recentiores, inter quos Vasconcellus ante laudatus, aliquid additur his verbis :* Divorum corpora, lapidibus illigata gravibus, quo facilius imum attingerent, in mare dejecta sunt : quod ipsum, thesauri adeo pretiosi non avarum, in littus deposuit miraculo non vulgari. *Forte præcedentia Actorum verba,* Saxeis molibus aggravata, *a suo loco avulsa fuerunt, et pertinent ad injectionem in mare.*

f *De hac addit Vasconcellus :* Ibi Divorum nomini templum postea dicatum fuit.

g *Occupatio Hispaniarum per Saracenos aut* E *Mauros secundum Pagii chronotaxim, quam hic studiosius non examino, cœpta est anno* 711. *Unde vero auctor post aliquot secula sciverit, tunc sub terra Sanctorum corpora fuisse abscondita, non intelligo. Crediderim, meram esse conjecturam. At non minus conjicere poterimus, corpora tempore irruptionis Saracenorum jacuisse in primo sepulturæ loco, et hunc postea fuisse ignotum.*

h *Urbs illa a Pagio expugnata statuitur anno* 1147, *die* XXV *Octobris.*

i Mertolla *sive* Mertola, *oppidum est regni Lusitaniæ, cui olim Latinum nomen* Martilis, *aut* Julia Myrtilis.

k *Ita vocantur, quæ præsunt dicto monasterio S. Jacobi Hanc autem, cui facta dicitur revelatio,* Sanctiam *vocant Dacunha, qui part.* 2 *cap.* LXXIII *ejus gesta conscripsit, et Tamayus ad* XXIX *Septembris. Jam ante observavi, hanc corporum inventionem a plerisque omissam ; corpora vero anno* 1475 *in urbem ad novam ecclesiam delata esse.*

l *De his miraculis nullum inveni nominatim relatum.*

C F

DE S. ARETHA ET SOCIIS MM.

FORTE ROMÆ.

J. S.

Ex Martyrologiis.

S. Arethas cum 500 martyribus

Usuardus *in genuino Martyrologio suo ad hunc diem ita habet :* Romæ, natalis beati Arethæ martyris et aliorum quingentorum quatuor. *Hæc ipsa verba repetiit in Martyrologio Romano Baronius, nec habuit, quod adderet in Annotatis, Usuardum et recentiores solum allegans testes, addensque Adonem, sed nescio quem, certe auctum et interpolatum, cum Ado ipse de his non meminerit. Sollerius noster in Observationibus ad Usuardum monet,* Aretham et *Socios primum ab Usuardo annuntiatos, nec inveniri apud antiquiores, et hæc subjungit :* Sudavi affatim, ut vel vestigium horum Sanctorum alibi invenirem, sed frustra... Galesinius, Ferrarius et recentiores alii numerum illum fingunt et relingunt, adeo ut Bartholomæus Piazza in Emerologio, Socios ad septem duntaxat contraxerit, quorum gloriosæ confessionis memoriam superstitem ait, et

AUCTORE J. S.

et reliquias per varia Urbis templa dispersas. Martyrii tempus divinare videntur citati Galesinius et Ferrarius : ego de tota annuntiatione nihil me compertum habere candide profiteor. Aretham alium martyrem apud Homeritas, cum multis sociis sub tyranno Dunaan passum, de quo Metaphrastes apud Surium XXIV Octobris, cursim attigimus in tractatu de Patriarchis Alexandrinis pag. 64. Quidquid interim sit de Aretha nostro Romano, negari omnino non potest, eum ab Usuardo, undecumque demum acceptum, vere consignatum fuisse. *Hisce verbis Sollerius non parum dubitationis insinuat, an forte* Arethas *cum Sociis non sit perperam ab Usuardo Romam translatus.*

Romæ annuntiatus est ab Usuardo.

2 *Divinare Galesinium et Ferrarium, ut designent* Arethæ *tempus, numerumque Sociorum ab illis fingi et refingi, ostendunt ipsa eorum verba. Nam in textu, omisso tempore, cum Usuardo de numero consentiunt ; in Annotatis vero* sub Antonio imperatore *coronatos innuunt, nullius adducto testimonio, et Socios ad* quinquaginta, *vel ad* quinque *contrahunt auctoritate aliorum, quos non nominant, et quibus Usuardum præferunt. Auctor Florarii Ms. et Maurolycus accurate consentiunt cum Usuardo. Petrus de Natalibus verisimiliter idem scripsit : sed in utraque editione ejus Operis, quam nos habemus, altera anni* 1493, *altera anni* 1515, *sic legitur :* Areta martyr et alii quinque et quatuor passi sunt Romæ Calendis Octobris. *Si pro* quinque *legatur* quingenti, *congruit cum Usuardo. Et sane verisimile vix est, scriptum fuisse* quinque et quatuor; *sed potius* quingenti et quatuor, *ut habet Usuardus, aut* quinquaginta et quatuor. *Ex eo loco fortasse Galesinius Socios ad* quinquaginta *aut ad* quinque *diminui ab aliquibus dixit ; recte tamen Usuardum prætulit. Nam dubitandum non videtur, quin et Petrus de Natalibus et reliqui omnes ex Usuardo aut ejus codicibus hauserint, sicut sua brevitate omnes innuunt. Illud unum utcumque videtur dubium, an forte Usuardus* S. Aretham *cum sociis, qui die* XXIV *Octobris apud Homeritas passus legitur, forte ex errore non transtulerit Romam : quod ibidem magis examinari poterit.*

DE SS. MM. PRISCO, CRESCENTE

AUT CRESCENTIO, ET EVAGRIO : QUIBUS VERISIMILITER ADDENDI DENEGOTHIA AUT DEMERGOTIA, FAUSTINUS, MARTIALIS, JANUARIUS, ALEXANDER, EUPROBUS VEL EOPROBUS VEL EUTROPIUS, DIGNA AUT PIGRA, GOTHIA VEL COTIA, SATURNINA VEL SATURNINUS, SPES AUT SPEUS, CASTUS, PRIMUS, DONATUS, PASSICUS, VEL PAFFICUS, PROPUS VEL PREPUS, ET FORSAN ALTERA DIGNA.

TOMIS IN MŒSIA INFERIORE.

J. S.

Ex Martyrologiis.

Tres ex his Martyribus in Martyrologio Romano.

Amplam, ut inferius probabo, Martyrum classem hodie annuntiant Apographa Hieronymiana. Ex his vero tres solum priores selegit auctor vetusti sive parvi Martyrologii Romani, indeque hi tres transiverunt ad alia medii ævi Martyrologia, et ex his ad Romanum hodiernum. Eos ita memorat Baronius : Tomis in Ponto sanctorum martyrum Prisci, Crescentis et Evagrii. *In Annotatis assignat Bedam, cujus purum Martyrologium hos Martyres non habet, sed interpolatum ; recteque Usuardum et Adonem, et alios, nimirum recentiores,* adstipulanturque, *inquit,* vetera manuscripta, *intellige Martyrologia, non Acta, quæ hactenus non innotuerunt, si qua forte conscripta fuerunt. Romanum vetus aut parvum sic habet :* Tomis civitate, Prisci, Crescentii et Evagrii. *Eadem ad litteram Ado et Notkerus, addita tamen voce* Sanctorum *ante nomina Martyrum, quam similiter addidit Usuardus, et pro* Crescentii *scripsit* Crescentis, *quod transiit ad Romanum. Beda, Rabanus et Wandelbertus Martyres illos omnino omiserunt.*

omnes in apographis Hieronymianis,

2 *Nomina omnium, quos in titulo posui, habentur ex quatuor præcipuis codicibus, nimirum ex textu Florentinii, ex codice Blumiano, quem contulit in fine Operis sui, ex Epternacensi et ex Corbeiensi, quos in Annotatis perpetuo recitavit. Textus omnes continet, excepta altera* Digna, *quam pro ceteris consonans, addit codex Blumianus, favente etiam Epternacensi. Duo omittuntur ex ultimis in codice Epternacensi, plures in Corbeiensi : quod minime mirandum in mendosis passim codicibus. Textum Florentinii subjungo :* In Thumis civitate sanctorum Prisci. Criscenti. Evagri. Denegothiæ. Faustini. Martialis. Januarii. . . . . Alexandri. Euprobi. Digne. Gothiæ. Saturnine. Spei.

Spei. Casti. Primi. Donati. Passici. Propi. *Deinde pag.* 1069 *observat Florentinius, ante duos ultimos sive* ante Passicum *in codice Blumiano addi.* Item dignæ, *et alia de quorumdam translatione, et tum demum sequi duos ultimos. Epternacensis apud eumdem sic habet :* Civitate Tomis natalis Prisci, et Evagri..... Crescenti, Demergotiæ, Faustini, Martialis, Januarii, Alexandri, Eutropi, Pigræ, Cotiæ, Saturnini, Spei, Casti, Primi, Donati, item Dignæ. *Ultimum nomen forsan male impressum est, pro* Dignæ *aut* Digne. *In Corbeiensi, omisso civitatis nomine, ita legitur :* Prisci, Faustini martyris *(vox* martyris *verisimiliter irrepsit pro* Martialis) Alexandri, Eopropi, Saturnini, Spei, Primi, Donati. Item Dignæ, Paffico, Præpi.

et, licet in aliquot apographis per interpolationes

3 *Nunc probandum est, omnes istos Martyres, etiamsi in aliquot codicibus post interpolationem posterius factam disjuncti fuerint, ad eamdem videri classem spectare. Primo plures simul passos, quam tres primos, quos Martyrologium Romanum cum martyrologis medii ævi solos exhibet, liquet ex textu Florentinii, in quo post tres illos quatuor alii eodem modo sine interruptione ponuntur. Plures similiter ponuntur sine interruptione in codice Corbeiensi, et in aliquot contractis infra recitandis. Secundo non solum septem primos, qui apud Florentinium consequenter ponuntur, sed reliquos etiam omnes, qui post annuntiatam dedicationem ecclesiæ SS. Servatii et Lamberti sequuntur, ad eamdem spectare classem, colligitur ex omnibus aliis apographis, præsertim cum clarum sit, dedicationem illam sæculo* VIII, *quo S. Lambertus obiit, aut etiam serius, in mediam Martyrum turmam fuisse injectam, et in uno tantum habeatur codice. Nam in codice Blumiano omnes recensiti Martyres consequenter ponuntur, præter duos ultimos, qui post aliam illius codicis interpolationem sequuntur. Omnes vero ponuntur in codice Corbeiensi sine ulla interpolatione aut interruptione, sed aliqui sunt omissi, et quidem duo ex tribus prioribus.*

sint distracti, ad eamdem omnes classem videntur pertinere.

4 *In codice Epternacensi rursum scissa est illa Martyrum turma, sed alio loco : nam post duos interposita est translatio S. Remigii et S. Germani, tum reliqui sequuntur. De his translationibus idem censendum, quod de prædicta dedicatione. Nam translationes quidem in aliis quoque apographis leguntur, sed alio loco, et in nullo alio inter illos Martyres. Quare clarum est, imperitia librarii qui illam forte in margine invenit, Martyribus insertam esse. Porro laudati Martyres leguntur etiam in codicibus contractis, sed omissis aliquibus. In Richenoviensi hæc habentur :* In civitate Thomis : Prisci, Evagrii, Januarii et Alexandri. *In Augustano sine loco :* Prisci, Crescentiani *(pro* Crescentii) Evagrii, Fausti *(pro* Faustini) Dignæ. *In Labbeano :* Prisci, Crescentiani, Evagri, Fausti, Casti, Dignæ. *Hos ipsos habet Gellonense. In Corbeiensi contracto :* In Thaniis, Prisci, Evagri. *Hi duo etiam soli sunt in duobus Martyrologiis apud Martenium tom. III Anecdotorum editis. Ex his igitur confirmatur, nec solum tres primos, nec rursum septem priores, sed omnes novemdecim videri simul passos ; quandoquidem in iis Apographis, in quibus pauciores recensentur, æque aliqui ex prioribus, quam ex posterioribus, sint omissi ; et in ipsis quoque Martyrologiis contractis aliqui ex posterioribus sint expressi. Florentinius in Annotatis ejusdem plane est sententiæ, totumque Martyrologii locum hoc modo restituendum censet :* Thomis *aut* Tomis civitate SS. Prisci, Crescenti, Egri *(lege* Evagri.) Deuegothiæ, Faustini, Martialis, Januari, Alexandri, Eupropi, Dignæ, Gothiæ, Saturninæ, Spei, Casti, Primi, Donati, item Dignæ, Passici, Propi. *Pleraque nomina hic recte expressa crediderim ; aliqua tamen sunt dubia.*

AUCTORE J. S.

Passi videntur Sancti Tomis

5 *De civitate, in qua passi sunt Martyres, etiam dubium movet Florentinius, quia alias scripta est* Thumis, *alias* Tomis. *Addi potest ex additis a me, alias etiam legi* Thomis, *et* Thaniis. *In tanta varietate recurrendum videtur ad martyrologos medii ævi : nam hi codices Hieronymianos habuerunt minus mendosos, quam habeamus hoc tempore. Auctor Romani Parvi, qui ceteris vetustior, uti et Ado et Notkerus habent* Tomis *sine aspiratione, solus Usuardus addidit aspirationem et scripsit* Thomis. *Hisce jam satis refutatur suspicio Florentinii de* Thmuide *civitate Ægypti, acsi scriptum fuisset* Thumuis *pro* Thmuis : *nam id nullus habet codex, et utrumque fuisset mendosum, cum* Thmui *fuisset scribendum, si in illa civitate essent passi.* Thomum *etiam Ægypti civitatem cum Ortelio assignat Florentinius ; sed ea parum nota est apud vetustos geographos, et ea saltem non effertur numero plurali, ut scribendum fuisset* Thomi *aut* in Thomo, *quod nullus habet codex. Quare dubitandum non videtur, quin Martyres nostri sint passi in notissima civitate Mœsiæ inferioris, quæ passim plurali numero* Tomi *vocatur, multosque alios habuit Martyres. Nam et in omnium vetustissimo Epternacensi legitur* Tomis, *et sic habent Martyrologia medii ævi, excepto Usuardo, qui censendus est non advertisse, civitatem illam sine aspiratione scribi*

in Ponto Mœsiæ inferioris

6 *Baronius etiam addit* in Ponto, *quod non habent vetusti martyrologi ; sed noverat Tomos in Ponto sitos esse, quia Ovidius poëta in illa civitate, et in Ponto exsul fuit, et de Tomis frequenter meminit. Cellarius in Geographia antiqua pag.* 373 *etiam recitat epigraphen nummi cujusdam Caracallæ, qua vocatur* Metropolis Ponti. *Verumtamen urbs* Tomi *quærenda non est in Ponto, notissima Asiæ Minoris provincia ; sed in illa parte inferioris Mœsiæ, quæ sita est inter Danubium et Pontum Euxinum, et quæ modo constituit extremam hodiernæ Bulgariæ partem ad Pontum Euxinum. Hinc ad vitandum multorum errorem, qui Tomos facile in Asia Minore quærerent, dici potest :* Tomis in Mœsia inferiore, *aut,* in Ponto Mœsiæ inferioris.

Corpus S. Evagrii, forte unius ex his servatum in Hispania.

7 *Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico ad hunc diem scribit sequentia :* In cœnobio S. Basilii de Cuellar, diœcesis Segobiensis, depositio S. Evagrii martyris, qui cum aliis Tomis in Ponto martyrium consummavit. Cujus sacra lipsana Hispanias allata, et in eodem cœnobio condita, ibidem honorifice quiescunt et venerantur. *In Annotatis ad confirmationem ait :* M. Ægidius Gonzales Davila, chronographus regius, in Theatro ecclesiastico Castellæ tom. 1 fol. 519 asserit, sacra hujus sancti Martyris pignora adservari in diœcesi Segobiensi, in cœnobio fratrum S. Basilii Magni in oppido Cuellar, ubi honorifice coluntur. *Testatur revera laudatus scriptor in memorato cœnobio Basiliano servari corpus* S. Evagrii *martyris, ejusque festum ibidem celebrari die prima Octobris. Ex hoc cultus dic utcumque insinuatur, pro corpore* S. Evagrii *hodierni illud corpus haberi : hoc tamen Davila non adjungit. Subjungit martyrologus Hispanus aliud testimonium, ita pergens :* Quod et nos adepti sumus ex relatione reverendissimi et numquam satis laudati prædicatorum

AUCTORE J. S. torum principis et principum prædicatoris P. F. Didaci Nisseno, amici nostri. *Omnino credo, corpus alicujus* S. Evagrii *ibidem servari. Unde vero noverint, illud esse hodierni, mihi perspectum non est.* D

DE S. FREMERIO AUT FERMERIO M.

IN ABBATIA S. FREMERII O. S. B. DIOECESIS VASATENSIS IN GALLIA.

J. S.

Ecclesia cum abbatia S. Fremerio dicata:

Saussayus in *Martyrologio Gallicano ad hunc diem ita habet :* Vasati natalis S. Fremerii martyris, qui factus hostia pietatis justitiæ coronam forti agone recepit a Domino. *De cultu hujus Sancti nullum est dubium, cum habeat abbatiam nomini suo dicatam in diœcesi* B *Vasatensi. De hac abbatia meminit Mabillonius tom. V. Annalium Benedictinorum pag.* 160, *ibique vocatur* S. Fermerii. *Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ col.* 1217 *de eadem agit sub hoc titulo :* Abbatia S. Fremerii, *S. Ferme*, Ord. sancti Benedicti : *et sic habet :* Sancti Fremerii seu Fermerii abbatia haud longe à Droto fluvio et oppido Libournæ *(Libourne)* posita, condita fertur a Fremundo Burdigalensi. *Tum refert, sæculo* XI *subditam fuisse Salmurensi monasterio S. Florentii et subjungit :* Attamen illud monasterium ad hunc diem proprios habet abbates, qui usu vestimentorum pontificalium gloriantur, habentque merum et mixtum imperium in villa S. Fremerii. *Ecclesiam quoque* S. Fremerio *fuisse dicatam, liquet ex catalogo abbatum, quem subdit : nam de Leone II dicit :* Obiit anno MDCC, jacetque in ecclesia S. Fremerii. *Habemus ergo, et abbatiam et villam et ecclesiam* S. Fremerii *nomine insignitam. At neque de gestis, neque de tempore, quo vixit, vel minimum invenire potui.*

idem videtur cum S. Fermerio,

2 *Apud laudatum Saussayum in Martyrologio S. Savini de Levitania ad* XXX *Augusti hæc leguntur :* Eodem die passio S. Fermerii martyris. C *Deinde pag.* 1252 *ex monumentis ecclesiæ Pictaviensis de* S. Fermerio *hæc scribit Saussayus :* S. Fermerius, *(vulgo S. Fraigne,)* cujus natalis claret XXX Augusti ; ejusque tutelæ prioratus dicatus est Ordinis S. Benedicti, quin et parœcialis ecclesia in Engolismensi tractu, diœcesis Pictaviensis, ubi colitur XXX Augusti. *Hinc Castellanus* S. Fermerium *ad eumdem diem inseruit Martyrologio Gallicano, uti apud nos eodem etiam die dictum est in Prætermissis. Porro spectata vicinitate locorum, quibus colitur in Vasatensi, Engolismensi et Pictaviensi territoriis, dubitandum non videtur, quin idem ubique colatur* Fermerius *aut* Fremerius, *præsertim cum ubique dicatur* martyr, *de gestis vero altum sit silentium. Opinio illa* E *magis fit verisimilis ex Castellano, qui pag.* 705 *in Appendice ad* XXX *Augusti, datis de* S. Fermerio *addit sequentia :* Dictus est etiam S. Frenir : cujus translatio celebratur die 1 Octobris. *Rursum pag.* 783 *inter Aëmeros de* S. Fremerio *hodierno ita loquitur :* Fremerius *(Gallice* S. Ferme) patronus abbatiæ in Vasatensi territorio, *(ut supra dictum)* idem verisimiliter cum S. Fermerio *(Gallice* S. Fraigne.) *Quod adeo variatum est nomen Gallicum, parum aut nihil movere nos debet ad Sanctum illum geminandum, cum notissimum sit, quam facile Sanctorum nomina variis modis luxentur a populo.*

et forte idem quoque est cum S. Formerio.

3 *Ceterum ad* XXV *Septembris egi de* S. Formerio, *qui colitur* in vico de Vanares in Alava Hispaniæ provincia, *quia ibidem requiescunt sacræ ejus reliquiæ a multis sæculis. De gestis* S. Formerii *nihil quoque norunt Hispani : sed* Martyrem *credunt, et aliunde ad se advectum. Hinc ibidem monui, forte eumdem esse cum hodierno* Fremerio *aut* Fermerio, *sed nihil dici posse pro certo. Memoratæ suspicioni favet non modo, quod Hispani suum* Formerium *credunt extraneum, sed magis etiam quod corpus ejus habent, quandoquidem* F *de reliquiis nihil apud Gallos inveniam. Verum, ut jam ibidem monui, ejusmodi conjecturæ verisimilem quidem suspicionem ingerere valent; sed minime sufficiunt ad aliquid certi statuendum. Hinc, relicto illo dubio, ante seorsum egimus de* S. Formerio, *et modo de* S. Fremerio *aut* Fermerio.

DE

A

AUCTORE

DE S. GERMANA VIRGINE MART.

IN PRIORATU S. GERMANÆ PROPE BARRUM

AD ALBAM IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

De cultu Sanctæ et Actis edendis.

FORTE SÆC. V.

Memoria S. Germanæ in aliquot Martyrologiis :

B

Saussayus *in Martyrologio Gallicano pag.* 1247 *dedit vetustum Martyrologium S. Sabini de Levitania, in quo Kalendas Octobris* S. Germana *annuntiatur his verbis :* Barro Castro natale sanctæ Germanæ virginis in territorio urbis Lingonum. *Varia ejusdem nominis sunt oppida, quibus nomen est* Barrum, *in ipsa etiam diœcesi Lingonensi, distincta tamen nominibus fluviorum, quibus adjacent : nam alterum vocatur* Barrum ad Albam, *Gallice* Bar-sur-Aube; *alterum* Barrum ad Sequanam, *vulgo* Bar-sur-Seine. *Habetur et* Barrum Ducis, *sed id non est in diœcesi Lingonensi. Saussayus suis quoque verbis ad* I *Octobris* S. Germanam *annuntiat verbis martyrium indicantibus, et* in castro Barrensi, *sine distinctione oppidorum synonymorum. At Arturus in Gynæceo, omissa mentione de martyrio, quod tamen in Annotatis insinuat.* S. Germanam *memoravit* in castro Barrensi ad Sequanam, diœcesis Lingonensis. *Sic* Barri ad Sequanam *Castellanus* S Germanam *annuntiat, dicitque* mactatam a Wandalis, *ut habent Acta. Jacobus Vignerius, Societatis nostræ presbyter, qui scripto Chronico Lingonensi aliisque libris innotuit, cum Actis* S. Germanæ *aliquot de Sancta anno* 1659 *ad Bollandum transmisit notitias,* C *et in his ex Martyrologio quodam Ms., quod non nominat, sequentia ad* I *Octobris produxit verba :* Natale sanctæ Germanæ virginis et martyris, quæ, sedata persecutione crudelium Wandalorum, passa est, cum ad turpia et impudica ipsorum vota nullatenus se vellet inclinare, propter castitatis observantiam et confessionem nominis Christi ab ipsis decollata, cum palma martyrii et virginitatis honore migravit ad cœlos, sanguine proprio laureata. *Hæc etiam Actis consona.*

in prioratu sui nominis prope Barrum ad Albam

2 *Habet* S. Germana *prioratum nomini suo dicatum prope Barrum ad Albam in monte, in quo ab initio sepulta dicitur in ecclesia S. Stephani. Hinc autem liquet, sicut ex ipsis quoque Actis, errasse Arturum et Castellanum, dum Sanctam annuntiarunt Barri* ad Sequanam : *nam aut* Barri ad Albam *annuntianda erat, aut in monte vicino, ubi est ecclesia, olim* S. Stephani, *nunc* S. Germanæ *dicta. Laudatus Vignerius de illo* S. Germanæ *prioratu meminit in Chronico Lingonensi ad annum* 1076, *quo ponit conversionem S. Simonis comitis, cujus liberalitate prioratus* S. Germanæ *datus est abbatiæ Jurensi cum aliis pluribus. Secundus, inquit,* S. Germanæ sacer, positus est in monte vicino, *videlicet Barro ad Albam, ubi erat primus prioratus. De eodem meminit Chifletius noster in Collectione apud nos Ms., et ab eo vocatur* Prioratus S. Stephani et S. Germanæ de Monte Barri super Albam *etc. Plura non affero, quia jam recitata sunt ad* XXX *Septembris in S. Simone* § X, *ubi legi possunt. Quippe allata sufficiunt ad probandum Sanctæ cultum, et ad ostendendum, ejus prioratum esse prope Barrum ad Albam, ubi et sepulta creditur, postquam in loco aliquo vicino fuerat occisa.* E

gemina festivitate, et populi pietate colitur

3 *De festivitatibus* S. Germanæ *Vignerius hæc annotavit :* Porro festum S. Germanæ celebratur Kalendis Octobris : item XIX Januarii. *Non tamen existimo celebrari per totam diœcesim Lingonensem. Nam idem quoque ait :* De S. Germana nihil habent Breviaria Lingonensis ecclesiæ, sive manuscripta sive typis excusa, quæ hactenus vidi : neque etiam Lectionaria, licet ea citet Claudius Robertus in Gallia Christiana. *Citaverit Robertus unum forte ex Lectionariis, ex quibus descripta sunt Acta a nobis danda. De ulteriori Sanctæ cultu Vignerius aliqua sibi communicata dicit a domino Benigno Cenreyo, presbytero Lingonensi, quem et doctissimum ait theologum. Verba ipsa transcribo :* Quoties ardente diutius sole, patens hiatibus terra imbres desiderat, congregatur clerus populusque, qui, conceptis votis, sacrum Germanæ virginis caput, argentea inclusum theca, de monte in urbem, quanta possunt pietate cultuque asportant. Unde mox repentinis aquis humus irrigatur : neque umquam talis spes est frustrata colonos. Insuper, quod febris exagitat, in montem duci se curant, aut certe fontem, B. Germanæ sacrum, ad montis radicem positum, adeunt, precantur, vota faciunt : et inter orandum non raro, sopore leviter in membra influente obdormiscunt, et sæpe ex ipso somno sani, hilares ac læti meritis Germanæ martyris excitantur. F

Acta edenda : ætas Sanctæ minus certa.

5 *De Actis, quæ transmisit laudatus Vignerius, pauca veniunt observanda. Titulus apographo præfixus est :* Passio S. Germanæ virginis et martyris, Kalendis Octob. *Testatur autem, ea anno* 1656 *transcripta* ex tribus codicibus Mss., partim prioratus S. Germanæ, partim ecclesiæ S. Maculi. *Ea pro Officio ecclesiastico composita existimamus, quia in novem lectiones divisa sunt. Claudius Robertus in catalogo episcoporum Lingonensium*

AUCTORE J. S.

vensium Acta commemorat, et Vitam S. Germanæ *vocat, in Guidone II, quem ponit episcopum* 67. *De vetustate horum Actorum multa dicere nequeo: nam vetusta quidem credo, si ad ætatem nostram respicere velimus: sed verisimiliter aliquot sæculis post mortem Sanctæ fuerunt concinnata. Hinc non aliam iis auctoritatem tribuere possumus, quam quod ex his Actis innotescat, qualis de* S. Germana *apud Barrenses olim fuerit traditio. Mors Sanctæ, si Actis stricte inhæreamus, figenda est sub initium sæculi* V, *sive circa annum* 407, *sub cujus initium Wandali in Gallias irruperunt: nam Wandalis cædes Sanctæ in Actis tribuitur. Vignerius in Chronico Lingonensi pag.* 29 *maluit ad Hunnos eorumque regem Attilam respicere, et martyrium* S. Germanæ *post pugnam Catalaunicam continuo figendum credidit, sive anno* 451. *Verum, si Actorum auctoritas non sufficit, ut facile admisero, ad martyrium certo sub Wandalis figendum; multo minus ex sola conjectura illud sub Hunnis figere possumus. Hinc ne sæculo quidem quinto, quo Wandali primum, deinde Hunni, Gallias vastarunt, certo figendum videtur. Si enim pro tuenda castitate, ut creditur, occubuit*
B *Sancta; istud multo etiam serius contingere potuit.*

ACTA

Auctore anonymo

Ex tribus codicibus Mss.

Sancta prope Barrum ad Albam sacerdoti

Sicut audivimus, et patres nostri narraverunt nobis, tempore, quo crudelium Wandalorum detestanda ferocitas et insatiabilis rabies intra Galliæ fines emersit, non solum basilicas omnes et loca Deo dicata miserabiliter subvertens, verum etiam fideles et Catholicos viros inauditis suppliciis et morte turpissima condemnans, habitabat
a in colle, cujus vertici adjacet Barrense *a* forum, puella speciosissima, nomine Germana, moribus insignis et vita, fide plena, castitate præfulgida, in conspectu Dei et hominum gratiosa. Morabatur autem ea tempestate in eodem loco
C quidam venerabilis sacerdos, in basilica, quæ in
b honore beati prothomartyris Stephani *b* fundata est, cura fungens pastorali, cui sacratissima Puella quotidie latices ad manus suas abluendas et
c ad divinum obsequium *c* in sacrosancta altaris et mensæ Dei vasa infundendos sedulo deferebat obsequio.

pie serviens.

2 Hortabatur frequentissime iste reverendus Dei sacerdos beatissimam Christi Ancillam, seculi hujus transitoria oblectamenta et caduca respuere blandimenta, instruens et docens eam, suæ mentis domicilium, juste et pie et caste vivendo, Spiritui sancto habitaculum gratissimum præparare. Cujus salutaribus monitis Virgo diligenter obediens, angelicam in terris ducebat vitam, ab omni sorde se custodiens alienam, et ab omni via mala pedes suos avertens. Jejuniis crebris et orationibus assiduis insistebat, et secreto cilicio tecta, expectans expectabat Dominum venientem ad nuptias secum, ad cœlestium epularum perenne convivium, et ad cælestes nuptias cum lampadibus oleo lætitiæ et exultationis et bonarum virtutum charismatibus refertis, feliciter intratura.

in manus Wandalorum incidit: a quibus frustra

3 In diebus illis prædicta execrabilium Wandalorum nefandissima multitudo ad hunc locum, casu ducente, perveniens super ripas fluvii, cui Alba vocabulum est: qui ab Orientali latere ad radicem memorati montis præterfluit, sceleratissima castra sua subito applicans, totam circum adjacentem planitiem horrendo et barbarico impetu occupavit. Consuetudinario itaque more beata Virgo ad fontem, de quo solita fuerat haurire, descendens, reperit ibidem quosdam de prophano exercitu residentes, laboris et itineris sui lassitudinem recreantes. Qui cum intuerentur eam venientem, considerata pulchritudinem ipsius, et tantum Puellæ decorem vehementer admirantes, gavisi sunt valde, putantes eam ex facili subjugandam, et ad desideria sua inflectendam. Exarserunt itaque in concupiscentiis suis; primoque eam blandis sermonibus et molli adulatione demulcere studuerunt: sed cum cernerent, quod non possent flectere cor ipsius ad id, quod desiderabant, conviciis, minis, sævisque verberibus eam deterrere cœperunt. Sed neque terroribus neque blanditiis a proposito suo beata Virgo immutata, elegit potius corpus suum suppliciis quam corruptoribus exponendum.
E

sollicitata multisque modis vexata,

4 Sic igitur Sponsa Christi constantiam fidei, puritatem mentis, integritatem corporis inviolabiliter conservans, nulla arte a ministris sathanæ potuit superari; nec in aliquo voluit perfidis consentire: impollutam siquidem se custodiens, reddidit eos confusione plenos et stupore, admirantes, quod nec ejus mentem frangere, nec ad sua vota poterant inclinare. Comperto igitur inimici Dei, beatam Virginem Christianam fore, illico irruunt in eam, et forte vivam absorbuissent eam, nisi Dominus habitasset in ea. Verumtamen impulsu reciproco alius ad alium ipsam turpiter impellebant, satisque inhoneste eam tractantes, veluti qui ludum pila exercent, ipsam, quam tenebant, statim ad invicem projicientes, in hunc modum Ancillam Dei acriter affligebant. Talibus et multis aliis irrisionibus viri impii innocentem Puellam vexantes, tandem decreverunt ad judicem suum deducendam: qui tunc erat dux eorum, et primaria potestate illi nefandissimæ cohorti præminebat.
F

duci sistitur. Cum huic quoque nollet consentire,

5 Præsentata itaque aspectui perfidi et inclementis judiciis, ejus pulchritudinis specialissima specie succensus, atroci ab mendatiis * deposito vultu, et maligni tyranni facie exuta, placido et tranquillo sermone adulatoriisque blanditiis eam studuit delinire. Sed inaniter stultus laborans, in vanum sua proferebat eloquia: quia beata Virgo more aspidis surdæ, et obturantis aures suas, ad ipsius impudica vota suum minime inclinavit auditum. Auri et argenti pretiosarumque vestium copiam insuper pollicetur, et super omnes familiæ suæ feminas principatum, si voluntati suæ liberum præberet assensum. Sed hæc omnia tanquam nihilum et inane reputata sunt ei: et istis omnibus a beata Virgine neglectis, elegit abjecta esse magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. O constantia laudabilis! o fides inexpugnabilis! o mulier virilis! quæ toties tentata, nunquam tamen extitit immutata! Quid dicturi molles et effeminati viri, cum audient, etiam in sexu fragili victoriam martyrii, et fœminam naturalis teneritudinis oblitam, Christi vestigia sequentem, non post desideria sua ambulantem. Iter salutis egredi metuunt, et securitatis desidia torpentes, in sui cordis ignavia facere *d* non erubescunt. Quæ hodierni temporis d

** forte mendaciis*

fœmina

A fœmina in tanto rerum turbine staret immobilis, in tanto et tali conflictu victrix triumpharet? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.

ejus imperio Virgini caput amputatur.

6 Animadvertens itaque impius judex, quod nihil proficeret, sed omnis sermo suus cassò labore deficeret, confusus et vehementer turbatus, præcepit a conspectu suo rebellem celeriter removeri, et absque dilatione sacratissimum caput ejus amputari. Rapuerunt autem eam illico mortis ministri, satellites diaboli, sicarii crudelissimi; totiusque humanitatis facie deposita, obliti pietatis et misericordiæ, traxerunt innocuam Virginem ad decollandum, benedicentem et laudantem Deum, qui non solum corpus suum ab omni pollutione servavit incorruptum, verum etiam de prophano et truculento judice concessit triumphum. Quorum unus, arrepto gladio, infelicem extendens dexteram, Innocentis caput irreverenter amputavit, nec Deo deferens, nec Virgini parcens, nec honori nec famæ consulens. Ecce quam felici, quam gloriosa, quam triumphali morte beata virgo Germana migravit a seculo! Ecce quomodo pro terrenis cæ-
B lestia, pro perituris æterna feliciter commutans, sanguine proprio laureata, beato fine cum palma martyrii in pace quievit! Quis dubitet, istam sacratissimam Virginem cum Christo in cælo regnare, et castis ejus amplexibus jugiter inhærere, pro cujus amore sanguinem suum fudit, et a verbis impiorum non timuit, nec terrenæ dignitatis gloriam quæsivit? In brevi terminata, explevit tempora multa, et rapta est, ne malitia mutaret intellectum ipsius; cum hujus mundi transitoriam, fallacem et injustam gloriam cum suis oblectationibus conferens, ad gaudia sine fine mansura toto mentis desiderio anhelanter cucurrit.

Fertur caput suum gestasse,

7 Amputato igitur beatissimæ Virginis sacratissimo capite, cruentissimi homicidæ recedebant insultantes, existimantes nomen illius se penitus extinxisse, quam viventem non valuerant superare. Et licet visa sit oculis insipientium mori, qui lætantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis; nos tamen credimus, eam vivere perenniter in cælesti curia: et memoriale ejus non derelinquetur in secula. Ut enim comprobaret Rex, cui omnia vivunt, et cui non pe-
C reunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius, etiam post mortem beatam Virginem cum Christo regnare, truncatum caput, tamquam viveret, propriis manibus collectum, cœpit longo terrarum spatio in ulnis suis bajulare *e*, et in hunc modum ad basilicam, quasi vita comite, tendens, tamquam fatigata esset ex ardui asperitate itineris et difficultate longioris viæ, resedit quodam loco, caput, quod gestabat, in gremium suum deponens, velut præstolaretur aliquem, qui eam colligeret, et suo funeri obsequium debitum præstaret.

in ecclesia vero S. Stephani sepulta est.

8 Audiens autem sacerdos, cui ministrare consueverat, rei eventum, mœstus et lugubris, ipse et quidam fideles descenderunt cum eo ad locum, ubi erat, et sicut prædiximus, invenientes, collegerunt eam cum fletu et lacrymis, ferentes in basilicam prothomartyris Stephani, ibique honorifice pro modulo suæ facultatis corpus ejus sepulturæ commendarunt. Cujus nomine et monumento insignis habetur locus iste: titulo nominis Mons-sanctæ-Germanæ appellatur. Licet enim antea alio vocabulo nuncupatus fuisset, decretum est a fidelibus, ut deinceps a posteris Mons-sanctæ-Germanæ perpetuo vocaretur: quod vocabulum non solum in confinio, verum etiam in remotis partibus celebre et divulgatum habetur. Sepulta est autem in memorata ecclesia sacratissima virgo et martyr Christi gloriosa, Germana, quartodecimo Kal. Februarii *f*, ubi omnibus, qui ad suffragia ejus cum devota fide et fideli devotione accesserint postulanda, semper patrocinari non desistit. Imploramus ergo te, pia virgo et dulcis memoriæ Germana, ut interventu precum tuarum nos Jesus Christus exornet bonorum operum incrementis, lites et discordias pellat, pacis et dilectionis fœdera mittat, morbos auferat, salutem concedat, disciplinam et religionem nos famulos tuos jugiter amplecti faciat, totius immunditiæ et pravitatis nostræ sordes abluat, fidem et devotionem semper in nobis augeat, caritate nos repleat, exornet patientia, coronet perseverantia, et ad gaudia felicitatis æternæ perducat, ubi facie ad faciem Christum incessanter contemplaris, et sequeris Agnum, quocumque ierit: quod nobis concedere dignetur idem Deus et Dominus noster Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculo- E
rum. Amen.

AUCTORE ANONYMO.

Beneficia aliqua ejus patrocinio obtenta.

9 Quodam tempore, cum pro negotiis et ruinis ecclesiæ beati Stephani reparandis per diversa loca ad fideles populos pro ipsorum eleemosynis expetendis sacratissimum beatæ Germanæ caput deferretur, casu delatum fuit in castrum, quod Bellum-forte *g* nuncupatur; ubi Deus omnipotens cum majestate merita ipsius dignatus est declarare, ut omnes ægroti, tam debiles quam clandi et febricitantes, vel aliis ægritudinibus laborantes, qui illuc convenerant, sospitate pristina recepta, cum gratiarum actione recesserunt. Accidit etiam temporibus nostris, sicut religiosorum actione et venerabilium virorum relatu et testimonio perhibetur, quod, cum die quadam domus, oratorio beati Stephani contigua, igne vehementi fuisset succensa, ita ut flammarum globos ventorum vehementia in vicina basilicæ tecta inferret, et nulli jam veniret in dubium, quin ea ex proximi ardoris incendio combureretur; cum, Deo inspirante, quidam de circumstantibus beatæ Virginis sacratissimum caput delatum opposuit obviantibus flammis. Tunc subito in oculis omnium ipsa etiam flamma retroacta est, et solam, quam invaserat, domum consumens, sicut credimus, per merita sanctæ Virginis ecclesiam dimisit. Simile huic fuit, quod cum in eadem villula quædam domus fuisset succensa, aërque lucidus, serenis radiis sol clarus haberetur, attulerunt ibi sacratissimum caput *h*; et statim cœpit imber densissimus ruere, per quem totius ignis crescentis incendium penitus extinctum mirabiliter cessavit. Tu autem Domine etc.

ANNOTATA.

a Barrense forum, *ut explicat Claudius Robertus in Commentario num.* 4 *laudatus, significat hic* Barrum super Albam, *consentitque Vignerius in notitiis ad nos missis, et ipsa loci descriptio id certum facit.*

b *Ecclesia S. Stephano sacra, ubi modo est prioratus* S. Germanæ, *de quo dictum num.* 2. *Dubitari tamen posset, an illa ecclesia jam steterit sæculo* v, *sive tempore Wandalorum; sicut dubitari potest, an Sancta ipsa sit tam antiqua, ut insinuavi num.* 4.

e *Ex*

AUCTORE ANONYMO.

c *Ex hoc loco ait Vignerius :* Sancta Germana fungebatur munere diaconissæ. *Attamen non dicit, diaconissam fuisse : neque id verisimile est.*

d *Reliqui inventa in apographo, etiamsi dictio sit scabrosa.*

e *Crebræ sunt in Actis minus genuinis gestationes capitis amputati, sed pleræque saltem fabulosæ.*

f *Eodem die* XIX *Januarii Sancta etiam colitur. Alia quoque Germana eo die in Africa cum multis passa est.*

g Castrum Bellum forte, nunc ducatus titulo insigne, vulgo Beaufort en Champagne, *inquit Vignerius.* D

h *Advertere poterit studiosus lector, ubique in Actis memorari caput, nullibi corpus, præterquam in prima sepultura. Ex notitiis vero, quas Actis adjunxit Vignerius, nihilo magis colligere potui, an Sanctæ corpus seorsum a capite servetur in prioratu prope Barrum ad Albam.*

DE S. REMEDIO VEL ROMEDIO CONFESSORE.

IN AGRO TRIDENTINO

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B

§ I. Sancti memoria in paucis Martyrologiis : ejusdem cultus in diœcesibus Tridentina et Brixinensi, reliquiæ, et beneficia aliquot illius patrocinio adscripta. E

FORTE SÆC. V INCHOATO. *Hic Sanctus a Ferrario ad diem 15 Januarii,*

Bollandus noster inter Prætermissos ad diem XV *Januarii de hoc Sancto annotavit sequentia :* S. Romedius, sive Remedius, confessor colitur hoc die Tridenti, ut auctor est Ferrarius ; qui I Junii agi ecclesiæ ipsius dedicationem scribit, obiisse ipsum XIII Januarii. Ast in Vita, quam e veteribus Mss. tom III Bavariæ sanctæ exhibet Raderus noster, consentientibus quibusdam Martyrologiis, dicitur obiisse et coli I Octobris. *Hæc Bollandus, rationem reddens, cur hujus Sancti gesta cultumque examinanda distulerit ad Kalendas Octobris. Re vera Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, ipsum ad* XV *Januarii annuntiavit his verbis :* Tridenti, S. Remedii confessoris ; *laudavitque in Annotatis* C *Tabulas ecclesiæ Tridentinæ et Vitam ejus typis editam. Idem martyrologus in Catalogo Sanctorum Italiæ de eodem Sancto rursum agens, primo in Indice toti Operi præfixo,* Romedius, *inquit,* confessor in territorio Tridentino XV Januarii : corpus in propria ecclesia in Plebe S. Zenonis.

ejusque sacelli dedicatio prima Dominica Junii annuntiantur;

2 *Verum in ipso Opere non ad* XV *Januarii, sed ad* I *Junii ejusdem elogium e Vita acceptum exhibet, præmisso tamen hoc titulo :* De S. Romedio confessore Tridentino, cujus dies festus agitur die XV mensis Januarii. *Ut autem ipsum initio mensis Junii memoraret, non ea ratio fuit, quod Kalendis Junii coleretur ; sed quia (uti Ferrarius ipsemet ad calcem elogii addidit)* Dominica prima mensis hujus *(Junii)* ecclesiæ ipsius dedicatio celebratur. *Hoc ipsum etiam legitur in veteri Kalendario, quod clarissimus vir Hieronymus Tartarotti* Tridentino-Veronense *appellavit, atque inter instrumenta post suam de Monumentis antiquis Roboretanis Apologiam nuper anno 1758 vulgavit, quod initio Junii sic habet :* Nota, quod semper Dominica prima mensis Junii est Consecratio angelica felicis et devotæ capellæ S. Romedii in valle Annania, diœcesis Tridentinæ. *De die obitus illius agam infra ; sed qualiscumque hic dies fuerit, ex dicendis constabit, Sanctum tam die* XV *Januarii, quam Kalendis Octobris coli. Laudatus Ferrarius in Catalogo Generali eumdem denuo velut abbatem in Bavaria annuntiavit ad Kalendas Septembris, ubi ait :* In Bavaria S. Remedii abbatis ; *annotans ibidem :* Ex Martyrol. Canis. hac die. Ab aliis ponitur die I Octobris. *Nos tantum duas Martyrologii Canisii, sive Walasseri, editiones habemus, factas Dilingæ annis 1573 et 1599, in quibus* S. Remedius *ad Kalendas Octobris, non Septembris, relatus est verbis mox dandis. Oportet ergo Ferrario præluxisse omnium primam editionem anni 1562, quam consulere mihi non licuit.*

F *a paucis aliis memoratur hoc die.*

3 *Quod vero ad Martyrologia attinet, præter laudatos Ferrarii Catalogos vix tria habemus, eaque pro tempore, quo Sanctus vixisse perhibetur, plane recentia, in quibus ejusdem memoria exstet. Horum antiquissimus est Codex Hagenovensis, anno 1412 exaratus, qui apud Sollerium nostrum inter Auctaria Martyrologii Usuardini ad diem* I *Octobris ita annuntiat :* In episcopatu Tridemiensi *(lege* Tridentinensi*)* sancti Remedii confessoris. *Obscurior est Greveni phrasis, ibidem sic habens :* Item sanctorum confessorum, Remedii, Abræ, qui et Deodatus, David, discipulorum sancti Germani episcopi. *Grevenum secutus est Adamus Walasser in Martyrologio Germanico, quod ob collatam a Petro Canisio in eodem adornando operam, Canisii solet appellari. Verba ejus ex Germanicis Latina accipe :* Item sanctorum confessorum, Remedii, Abræ (qui etiam Adeodatus dictus fuit) et Davidis, discipulorum sancti episcopi Germani, qui omnes ex Bavaria orti sunt. *Quid hæc sibi velint, exponam infra ; verum cum plura ex Martyrologiis non habeantur, Actaque illius, quæ circumferuntur, ejusmodi sint, ut tum ob justæ antiquitatis defectum, tum ob asserta, quæ*

partim

AUCTORE C. S.

A *partim aperte falsa, partim falsitatis merito suspecta, continent, a nonnullis in dubium vocari videam, an is Sanctus umquam exstiterit, eorumdem Actorum examini præmittenda censui, quæ de illius cultu et reliquiis accepi, ut ab his, quæ certa sunt, ad reprobanda falsa, dubiaque discutienda procedam.*

Clarissimi Roschmanni opera hic nobis præstita.

4 *Facem mihi hic præferet clarissimus vir Antonius Roschmannus, sacræ Cæsareæ ac regiæ Apostolicæ Majestatis bibliothecæ publicæ Oenipontinæ in Tyroli præfectus, nec non sanctioris tabularii procustos, suisque editis Opusculis eruditis notus, et in Actis nostris pro meritis sæpe memoratus. Hic enim in omnibus, quæ ad vitam cultumque* S. Remedii *pertinebant, conquirendis benignam nobis strenuamque operam præstitit, ac Commentarium de iis a se compositum ad nos perhumaniter transmisit. Addiditet Notitias recentiores, quas partim ipsemet quritus oculatusque testis comparavit, partim ab erudito viro R. D. Severino Holzhamer, sacerdote beneficiato Taurensi, de recentiori Sancti cultu reliquiisque ro loci honoratis scriptas obtinuit. Adjecit et Collectanea altera de sacris reliquiis cultuque ejusdem Confessoris in monasterio Montis S. Georgii* B *Ordinis S. Benedicti, item in Tyroli, excerpta ex archivo, bibliotheca, aliisque illius asceterii tabulariis, a quodam loci Religioso, quantum apparet. Denique cum clarissimus Tartarottus, jam supra laudatus, in Appendice ad Apologiam suam, brevem* S. Remedii *Vitam a Bartholomeo Tridentino sæculo* XIII *concinnatam anno* 1758 *edidisset, notisque illustrasset, lucubravit et ipse Roschmannus annotationes, quibus Tartarottianas partim confirmavit, partim refutare aggressus est. Plura etiam præstitisset nobis vir ille eruditus, nisi in perhumano hoc nobisque perutili collectionis monumentorum opere aliunde (quod dolemus) prohibitus fuisset. Hæc interim pro debita grati animi significatione a me dicta sunto.*

Colitur in diœcesi Tridentina ut advocatus

5 *Itaque ut a cultu Sancti publico per universam diœcesim Tridentinam ordiamur, Tartarottus in suis Annotationibus ad Vitam num.* 6 *pag.* 316 *hæc ait sermone Italico :* Calendarium perpetuum Madruccianum anni MDLX *(præerat tunc Tridentinæ ecclesiæ illustrissimus Christophorus Madruccius, S. R. E. Cardinalis)* ad diem XV Januarii habet : REMEDII CONFESSORIS ; hisque congruenter in reformatione Instituti Tridentini, C anno MDCIX facta, etiam feriæ S. Remedii præscriptæ fuere. *Pro latina voce* feriæ *etiam Italice legitur* ferie ; *quæ vox tam Latinis, quam Italis (quantum quidem ex horum Lexicis discere potui) in hujusmodi phrasibus festum in populo cum cessatione ab opere servili significat. Suspicor tamen, illius festi diei indictionem anno* MDCIX *antiquiorem esse, atque adeo tunc solum fuisse confirmatam. Nam apud Tartarottum ibidem pag.* 281 *laudatur constitutio synodalis illustrissimi domini Ludovici Cardinalis Madruccii, pariter episcopi Tridentini, anno* 1593 *facta, in qua ejusdem* S. Remedii *festum inter sanctorum* Advocatorum *civitatis ac diœcesis Tridentinæ festa observanda reponitur. Constitutionis, quæ Latina est, verba ex cap.* XXIII de Festis acci, *e.*

festo anno et Officio die 15 Januarii.

6 Præter festa, quæ ex præcepto Ecclesiæ celebranda sunt, in episcopatu nostro Tridenti solemniter ab omnibus celebrandum est festum D. Vigilii, episcopi et martyris gloriosi, patroni ipsius civitatis ac totius diœcesis... Festa autem sanctorum Sisinnii, Martyrii et Alexandri martyrum ; item S. Maxentiæ matris S. Vigilii, S. Remedii confessoris, et S. Simonis innocentis martyris, ejusdem Tridentinæ civitatis et diœcesis advocatorum ; in ecclesiarum dedicationibus ; et juxta piam cujusque loci consuetudinem observanda sunt, quemadmodum festa S. Martini, Catharinæ, Antonii, Mariæ Magdalenæ, Rochi, Agnetis, Gregorii et similia. *Utut sit,* S. Remedium *in eadem diœcesi annuo Officio honorari, discimus etiam ex Proprio Sanctorum civitatis et diœcesis Tridentinæ, quod jussu illustrissimi ac reverendissimi domini Caroli Madruccii, S. R. E. Cardinalis, et episcopi ac principis Tridentini anno* 1627 *excusum in Musæo nostro habemus. In hoc ad diem* XV *Januarii hæc legere est :* Sancti Romedii Confess. duplex de Communi Confessoris non Pontif. Oratio : DEUS, QUI. In primo Nocturno Lectiones de Scriptura occurrente. In secundo, de Sermone S. Gregorii : DERIDETUR. In tertio Homilia in Evangelium : SINT LUMBI VESTRI de eodem Communi.

Reliquiæ ejus in cathedrali Tridentina, plures in valle Ananiæ.

7 *Hactenus de generali hujus Sancti cultu in episcopatu Tridentino, cujus initium ignoratur : de peculiari hæc præterea didici. Tom. V Italiæ sacræ Ferdinandi Ughelli, sive in Additionibus Nicolai Coleti col.* 585 *inter sacras reliquias, quæ in cathedrali ecclesia Tridenti honorantur, recensetur aliquid* de collo S. Rumedii. *In eadem diœ-* D *cesi jacet vallis Anania, alias Anaunia, nunc* Val di Nun *vulgo appellata, in qua sanctus Anachoreta vixisse ac obiisse creditur, atque etiam nunc templum habet. Situm loci, cultumque Maximilianus comes a Morh in Mss. Germanicis de rebus Tyrolensibus t. III, p. m.* 24 *de Valle Anania, apud laudatum Roschmannum tradit his verbis :* Juxta hunc pagum *(Ermulum)* longa protenditur vallis ad dextram, cui a divo Remedio nomen. Rivus ex hac protruditur, partim in monte Mendula, et partim in monte Rovegno. In hac valle et excelsa rupe templum S. Remedii, turris instar, exstructum est, in quod ascenditur per gradus centum. Hic habitabat S. Remedius. In hac sacra æde monstrantur reliquiæ hujus Sancti... Jus patronatus pertinet ad comites de Thunn.

in ecclesia, ubi insignem cultum habet.

8 Celebrantur hic per annum nundinæ binæ, et singulis Dominicis cujusque mensis processio. Rivus per hanc vallem excurrens, et piscium ferax, S. REMEDII vocatur, et iterum ad prædictos comites pertinet. *Hactenus comes a Morh, cujus testimonium Roschmannus suo calculo confirmat. De eodem loco hic præmiserat ibidem ex Opere Michaëlis Angeli Mariani, anno* 1678 *Tridenti edito, etiam ista :* Ad templum ascenditur F per nonaginta quatuor gradus... Olim in altari erant sacræ reliquiæ *(nimirum* S. Remedii) in cista lignea, hodie in elegantiori, quod donum est Guilielmi Francisci liberi baronis de Firmian *(addit hic Roschmannus,* Sac. Cæs. Maj. Camerarii actualis, et apud electorem Bavariæ legati) et baronissæ Claudiæ, conjugis suæ *(addit denuo Roschmannus,* filiæ Georgii liberi baronis de Frmian, natæ igitur et uxoratæ de Firmian) anno MDCLXVI oblatum. Asservatur et ibi cum iisdem baculus peregrinatorius. Infra templum specus est hujus sancti Anachoretæ. Celebratur festum XV Januarii ingenti concursu, et in feriis Pentecostes. Comites a Thunn nominant Priorem. Comes Romedius de Thunn partem sancti brachii Pragam in Bohemia transtulit ; quia meditabatur ibi sacellum seu templum huic Divo erigendum. *De hoc sacello, quod deinde reipsa erectum fuit, agemus infra.*

Cultus ejus in diœcesi Brixinensi.

9 *Tridentinæ diœcesi a Septemtrione adjacet Brixinensis, cujus episcopus sedem suam, Salisburgensi suffraganeam, habet in civitate Brixina, Italis*

AUCTORE G. S.

Italis Bressanone, *Germanis* Brixen *appellata, in comitatu Tyrolensi. Insignem* S. Remedii *in hujus diœcesis, in qua natus dicitur, peculiaribus locis cultum mox exponam; de generali vero prælaudatus Roschmannus in Mss. Observationibus suis ad Tartarottianas sic loquitur :* Brixina ipsa num Sanctum hunc colat, ignoro : insertus est tamen Calendariis hujus diœcesis ad diem xv Januarii; et dudum insertum fuisse, luculento testimonio viri illustris Johannis Gulielmi Putschii convincimus; is enim in Rhapsodiis suis Mss. autographis, in bibliotheca nostra publica *(Œnipontina)* asservatis, ad annum MDLVI (quo tempore scripsit) hæc habet : « xv die mensis Januarii, » festo sanctissimi Remedii, comitis in Thaur, » confessoris Christi, et inclyti principatus Ty- » rolensis apostoli et patroni,, obiit Œniponti » nobilis dominus Henricus Kuen ab Aur etc. » *Sane hæc a laudato Putschio in diœcesi Brixinensi scripta non modo innuunt,* S. Remedii *nomen tunc temporis in ejusdem diœcesis Calendariis legi solitum, verum etiam de illius velut* Apostoli et Patroni *generali ibidem cultu suspicionem merito movent.*

B

maxime in pago Taur. ecclesia S. Petri.

10 *Utut sit (nam et Tartarottus negat, se de tali cultu Officiove quidquam comperisse) in eadem diœcesi certo sunt pagus* Taur *et* Mons S. Georgii, *quodque olim in hoc fuit, nunc ad ejusdem radices in loco* Viecht *e regione pagi* Schwaz, *translatum, exstat monasterium Ordinis S. Benedicti, in quibus locis solemnem cultum ob reliquias ibidem religiose servatas eidem Sancto exhiberi, compertum habeo ex Notitiis Mss. Roschmanni. Incipio a pago Taurensi, in quo ipsum natum esse, scriptores passim consentiunt,* sito antiquitus in Rhætia, hodie in comitatu Tyrolensi, prope urbem Halensem ad Œnum *(fluvium)* salinis celebrem, *inquit idem vir clarissimus, post aliqua addens, exstitisse in eo olim vetus castrum, in suis adhuc ruinis grande. Rursum aliam et ad propositum nostrum propius spectantem notitiam dat verbis, quæ subdo.* Cum anno MDCCLIII his Actis colligendis operam navassem, necessarium pariter visum est, tum monasterium Sangeorgianum, tum pagum, templum et arcem Taurensem accedere. Illud factum, ut dixi, XVIII Octobris MDCCLIII; ubi *(in pago nimirum Taurensi)* imprimis arcis ingentia rudera conspexi; nec procul

C

hinc situm templum perantiquum S. Petri, ubi in fornice supra altare summum hæc verba leguntur : » Sanctus Romedius comes in Taur hoc templum » erexit; Dei vero, piorumque munere a ruina vin- » dicavit magister Georgius Meringer, parochus » ibidem anno MDCXXXII. »

cujus notitia datur, in qua solemniter colitur

11 Descendi dein ex parte Epistolæ per duodecim gradus in sacellum subterraneum, mensæ dictæ aræ principis immediate respondens, et supra altare, cui statua divi Remedii imposita est, hanc iterum inscriptionem legi : « Deo Opt. » Max. et S. Remedio hoc sacellum erectum » anno MDCXXVIII. » Credebatur nempe locus hic vacua petra fuisse, seu specus, in quam se ad persolvendas preces recepisset hic sanctus Confessor. Cæterum cum ad omnia visitanda atque indaganda dies aliquot fuissent necessarii, erudito cuidam ac venerabili sacerdoti seni, M. R. D. Severino Holzhamer, beneficiato Taurensi supplicavi, ut omnia colligeret, et ad quæstiones meas sub fide sacerdotali responderet. Is pro cultu in hunc Sanctum singulari id egregie præstitit. Fuit igitur in scriptis ipsi mota quæstio prima : An, quomodo, et ubi hic Sanctus colatur. Responsio

D

hæc continebat : Cultui antiquo successit fervidior novus, postquam Sancti hujus vita in theatro publico anno MDCCXIV in pago Taur exhibita fuit. *Interserit hic Roschmannus, auctorem hujus sacri spectaculi, ipsum, quantum quidem noverat, venerabilem presbyterum fuisse, cujus verba deinde denuo pergit referre.*

die 15 Januarii et Dominica 4 post Pascha, in eodem pago

12 Ex eo tempore ejus festum xv Januarii solemnissime celebratur : id etiam fit in pago Tulfes et Rinn ex altera Œni ripa. Dominica quarta post Pascha fit processio solemnis ex pago in memoriam Translationis sacrarum reliquiarum anno MDCCXIV institutæ. Diebus Dominicis ac festivis magnus coram ipsius imaginibus fit concursus populi, præcipue ex pago, non commodo licet, et ascensu haud facili itinere. Vix quispiam erit in toto pago, qui Sanctum hunc non singulariter colat. Nemo sacram ædiculam S. Petri relinquit sine interno solatio; etiamsi quoque id, quod rogat, non impetret. Non obstante non satis commodo ad hanc accessu, sæpius per multas hebdomades in singulis duo vel tria Sacra leguntur; *videlicet quæ, ut opinor, seu pii sacerdotes e peculiari devotione sponte sua, vel ab aliis oblato stipendio illuc celebraturi adveniunt.* E

Singulæ fere pagi hujus perampli domus imaginem *(S. Romedii)* habent et venerantur, quæ etiam ab exteris quæruntur. Vix erit rursum habitatio, in qua non ab illo tempore *(ab anno* 1714) unus vel plures hoc nomen in sacro baptismate obtinuerunt.

honorantur reliquiæ ejus, ad quas tum statæ, quam extraordinariæ processiones

13 *Ad secundam Roschmanni quæstionem laudatus Holzhamerus ista remisit :* Quatuor veneramur de sancto corpore particulas de costis ejus. Duæ sunt in templo parochiali ad B. V.; major in stereobata statuæ S. Remedii plerumque in medio aræ lateralis expositæ, ad quam etiam multa Sacra in ejus honorem leguntur : solet hæc etiam circumferri in processionibus publicis. Minor inclusa est cruci argenteæ, quæ in festis majoribus etiam exponitur, et in processionibus publicis a sacerdote gestatur. Costa tertia cordi statuæ S. Remedii inserta fuit tempore translationis, anno MDCCXIV ad templum S. Petri institutæ. Jam olim adfuisse creditur in ara asservata fornicis subterranei subtus aram principem anno MDCXXVIII exstructa. Locus hic, ex traditione, sacra divi Euergetis nostri eremus ac secessus fuisse creditur. F

Ad quæsitum tertium, quod erat, an fiant ad ipsum supplicationes publicæ cum vexillis; *respondit, illas fieri* Dominica quarta post Pascha, ut supra dictum : extra ordinem vero sæpius ad removendas noxias cæli frugibus tempestates. Sic accessit *(inquit)* ante biduum in singulari necessitate pagus vicinus, licet alterius parochiæ, Absam dictus.

et supplicationes fiunt; narranturque aliqua beneficia.

14 Communitas vero Taurensis et vicina Rumensis devotiones publicas et gratiarum actorias singulis annis in honorem S. Remedii indicere solet. Invocatur autem præcipue in periculis incendiorum, inundationum et noxiarum tempestatum : item contra febres etc. *Subdit etiam aliqua beneficia recentia, velut suo tempore per* S. Remedii *invocationem impetrata his verbis :* Anno MDCCLI studiosus quidam a magno furore et insania, ita ut includi ac custodiri debuerit, per invocationem a parentibus factam, hujus Sancti ope liberatus fuit. Sic anno MDCCLII Michaël Kirchebner, tibialium textor in Naters, et filius rustici in Gunzen ex periculoso morbo convaluit. Idem anno MDCCXLI uni, anno MDCCXLVIII et MDCCLI aliis tribus contigit; binis insuper febris sublata fuit. Infans quadriennis ad preces parentum

AUCTORE C. S.

A parentum cæcitatis periculo anno MDCCXLVIII liberatur; imo meliori acie utitur. Febris ardens MDCCL, in horas singulas factis precibus, minuitur. Anno MDCCLI partus difficilis feliciter succedit; uti et alio tempore. Anno MDCCXLIX infans pro mortuo habitus ad vitam et sanitatem rediit.

quæ ejusdem Sancti patrocinio adscribuntur.

15 Anno MDCCXXXIV Equus et currus Josephi Höpperger Taurensis, lignis oneratus, in præcipitium aliquod detrusi, illæsi remanent. Anno MDCCL bos cum curru onerato lignis per glaciem præceps actus, binis equis in via, in qua nemo decedere poterat, obvius, ad verba SANCTE ROMEDI JUVA, instar muri constitit. Anno MDCCXXX et sic infans per descensum scalæ in fornicem subterraneum templi S. Petri præceps actus, ad verba: JESU, MARIA ET SANCTE ROMEDI JUVA, in pedes sine omni damno erigitur. Invocatur etiam in afflictionibus pecorum; præcipue equorum. Anno MDCCXLIV Simon Magerle, operarius in montibus vicinis salinariis, dum laborat, vaccam perdidit, et a suis jam per sesqui dies frustra quæsitam inaudiens, Sanctum invocat; tum quasi manu per vallem quamdam ductus, fossam metallicam desertam videt per longius
B spatium extensam, et hinc ex omni parte tenebrosam; intrat, ac suo tandem baculo fodinam in profundum deprehendit; tandemque nolam collo animalis alligatam percepit. Alacer igitur candelas et funes affert. Func se in fundum triginta pedes altum demittit, et admirabundus ex omni parte illæsam vaccam reperit. Quærit ergo instrumenta et socios; vaccamque cum his feliciter extrahit; torpentem quidem inedia, sed mox recreatam per annos aliquot utiliter aluit. Verbo in omnibus necessitatibus invocatur hic Divus tutelaris noster. *Hactenus ille de beneficiis S. Romedio adscriptis: quæ uti levitatis foret sine certiori vade pro indubitatis admittere, ita nimis severi supercilii esset eadem sine alia ratione inter fabulas ablegare. Attamen ex his saltem colligere oportebit, magnam esse indigenarum in hunc Sanctum fiduciam, quem et in necessitatibus suis invocant, et præsentem invocati opem profitentur. Id ipsum etiam probat responsum ad quæstionem quartam:* An etiam peregrini hunc locum frequentent. *Respondit enim idem ille presbyter,* quod omnino, præsertim hoc tempore, non tantum vicinæ urbes, sed etiam remotiores, templum S. Petri
C ad arcem frequentent, quarum rerum quamplurima anathemata fidem faciant.

§ II. Caput Sancti, ad quod deinde etiam aliæ ejusdem reliquiæ accesserunt, ab aliquot sæculis honoratum in monasterio montis S. Georgii : eædem reliquiæ, exusto monasterio, novo ornatu Suazii donatæ et ad novum monasterium relatæ : vetus hymnus.

Celebrem quoque jam ab aliquot seculis cultum habuit in Monte S. Georgii, sive in monasterio S. Georgii, condito in eodem monte. Monasterium illud diœcesis Brixinensis est in comitatu Tyrolensi, et in tabulis geographicis notatur tribus circiter plus minus milliaribus infra Oenipontum, vulgo Insprugg, *ad sinistram fluminis Oeni. Penitiorem notitiam dedit Roschmannus, in Opere nostro relatus tom IV Septembris in S. Notburga pag. 742 ad. lit. m, ubi hæc ait:* Libet hic... brevem aptamque ejus descriptionem ex comite de Mohr afferre, ita asserente: « Situm est hoc monasterium in inferiori Oeni valle, in dynastia Freindsberg a tergo pagi Stans, in faucibus versus Septemtrionem rupi superstructum, Alpibus undique circumdatum; ad rupis pedem duo torrentes sibi occurrunt. » Et ita *(subdit Roschmannus)* situm conspexi ipsius. *Consule chartam topographicam, ibidem additam. De ejusdem monasterii obscuris primordiis auctor Collectaneorum nostrorum, de quibus num 4 memini, ita disserit.* Quamvis de primis in Monte S Georgii colonis, aut exstructa ibidem ecclesia, non una authorum circumferatur opinio, dum non desunt, qui anno post Christum natum CMXCVI pro presbyteris et clericis, hujate in loco Deo sanctoque Georgio servientibus, ecclesiam jam exstitisse, contendunt; alii E
vero cum illustrissimo Francisco Adamo Brandisio plures, Ratholdum ex Aiblinga (loco Boiariæ non ignobili) nobilem, ad has rupes, ut nemini, nisi soli Deo, cui unice servire constituerat, notus, harum in foraminibus lateret securius, ad annum Domini M peregrim sub habitu penetrasse, contendunt.

In monasterio S. Georgii diœcesis Brixinensis,

olim constituto in monte, nunc ad ejusdem radicem translato,

17 Brunnerus denique Annalium Boïcorum part. 3, lib. XII, Ratholdum sacris initiatum ad annum MCXII S. Georgii montibus initia dedisse; fundamento tamen (si monasterii monumentis fides) non satis firmo, omnino recenset; quam postea nobilium ascetarum coadunatam societatem Regimbertus episcopus Brixinensis, obtenta etiam ab Innocentio II anno MCXXXVIII confirmationis bulla, in abbatiam mutavit, sub Regula sanctissimi patriarchæ Benedicti militantem. *Plura de eodem loco legi possunt in Germania sacra Gabriëlis Bucelini parte 2, pag. 184 et sequenti. Utut hæc se habeant (nam hujus loci non est in istius monasterii initia inquirere) in prædicto monte stetit Sangeorgianum monasterium Ordinis S. Benedicti usque ad annum* 1705, *quo simul* cum ecclesia, nemoribus, villis, pontibus, atque ædificiis cunctis (salvis solum archivo et F
Sanctorum reliquiis) conflagravit; *et ecclesia quidem ibidem postea reparata fuit; monasterium vero ipsum* ad pedem ejusdem montis S. Georgii in Viecht *translatum fuit, ut ex iisdem Collectaneis habemus. Consentit Roschmannus, qui præcedenti numero laudatus ad propositum nostrum sic inquit:* Hodie restaurato paulisper ex incendio monasterio *(veteri in monte S. Georgii)* ac templo pro paucellis Religiosis, monasterium ipsum translatum est Viechtium, Suazio oppositum. *Consule cartam topographicam ibidem datam, in qua antiquum monasterium in monte num.* 18, *novum vero ad ejusdem montis radicem num.* 19 *notatu exhibentur.*

... ab aliquot sæculis servatur caput S. Romedii,

18 *Porro Sangeorgiani insignes* S. Romedii *reliquias religiose asservant, caput scilicet in primis, de cujus antiqua possessione auctor Collectaneorum plura congessit.* Constanti tamen *(inquit)* traditione per plura sæcula et unanimi Annalium nostrorum sensu constare videtur, quod Henricus III, quem etiam occasione Henrici Aucupis alii quartum nominant, imperator sacrum divi Romedii caput anno MXCVII, antequam monachi Benedictini

AUCTORE C. S.

Benedictini lares Sanctgeorgianos incoluere, illi jam tunc clericorum, vel nobili eremitarum cœtui, præter alia multa, in paucis munificus benefactor, singulari dono contulerit; ab his vero primis S. Georgii inquilinis in sæculo dein XII noviter introducti Ordinis S. Benedicti secundi incolæ, cum oratorio, habitatoribus, bonis, redditibusque et rebus, quæ tunc aderant, ecclesiæ, ex liberalitate altefati Reginberti fundatoris et episcopi Brixinensis, acceperint, obtenta desuper a Sede Apostolica eorum omnium confirmatione. De hac autem donatione Henriciana asservatur in monasterii archivo tabula antiquissima, sine tamen die annove scriptionis, cujus litteræ capitales coloribus sunt pictæ, in qua nullum comma, nullum punctum supra vocalem I, nullum Æ; sed ubique simplex E; cujus inter alia ibi notata tenor est sequens.

quod ab Henrico III imperatore,

19 « De capite S. Romedii confessoris dato ab » imperatore Henrico tertio. Anno Nativitatis Domini » millesimo nonagesimo septimo, Indictione quarta, » anno autem ordinationis domini Henrici tertii » Romanorum augusti regni quadragesimo primo, » imperii vero tertio decimo, idem dominus * monasterio caput beatissimi confessoris Remedii, qui

** al. dedit*

B » dominus comitatus Tauri fuisse traditur. Cujus » inestimabilis donationis immarcessibilis memoria » ad nostra tempora perdurat. » Huic tabulæ antiquissimæ penitus correspondet Chronicon monasterii anno MCDLXXX in vernacula typo editum per verba hic subjuncta. *Verba Chronici Germanica Roschmannus sic reddidit Latine :* Cum numerarentur a Nativitate Christi MLXXXXVII Indictione IV, regni XLI, imperii XIII imperator Henricus tertius venerabili novæ abbatiæ donavit sacrum caput sancti comitis et confessoris Remedii cum quinque villis et earum hominibus, masculis et feminis juxta tenorem imperatoriarum litterarum desuper exstantium, atque notabili sumptu excidi curavit secundum rupes et montem, ac fontem et rivum molinarem ad ecclesiam deduxit.

aliis dicto quarto, donatum fuisse,

20 *Ambæ epochæ Henricianæ, regni scilicet annus* 41 *a morte patris ejus, quæ mense Octobri anni* 1056 *contigit, annusque* 13 *imperii, ducto initio a die* XXXI *Martii anni* 1084, *quando ab antipa, a suo Guiberto Romæ coronatus est, recte conveniunt cum anno Christi* 1097, *cujus Idibus Martiis diploma istud datum esse scribit Roschmannus; sed currebat tunc Indictio* V, *non* IV, *nisi In-*
C *dictionis initium hic serius, quam a Septembri anni tunc proxime elapsi, vel a Kalendis Januariis tunc labentis anni, repetitum fuerit. Clarissimus Tartarottus in Annotationibus ad Vitam num.* 6 *data verba Chronici improbat, quod S. Georgii Mons nondum esset* abbatia, *sed tantum* eremitorium *anno* 1097, *quo Henrici diploma datum notatur. Verum huic jam respondit Roschmannus in suis Annotationibus Mss., licet tunc ibi non fuerint Benedictini, fuisse tamen clericos seu presbyteros, qui sub suo* Prælato *vitam degebant. Probat id ex eodemmet diplomate, in quo Henricus dicitur quosdam mansos seu villulas* ecclesiæ S. Georgii in Indale constructæ *dedisse*, ut oratio in præfata ecclesia perseveret in perpetuum, et præsbyter de isto prædio, qui die ac nocte Deo et S. Georgio ibidem serviat, ab ejusdem ecclesiæ Prælato fideliter ordinetur. *Id unum ergo forte dici potest, quod Chronici auctor illam qualemcumque ascetarum clericorumve societatem perperam appellaverit* abbatiam, *qualis erat, dum scripsit.*

21 *Mitto plura, quia eodem teste Roschmanno, qui diploma autographum a se consultum testatur, in eo quidem de variis donationibus præfatæ ecclesiæ ab Henrico factis legitur, at nihil de* S. Remedii *capite. Quam ob rem existimo, diploma illud a Chronista non laudari pro dono sacri capitis, sed pro aliis rebus, quas idem Henricus, a quo caput istud datum dixerat, eidem ecclesiæ donavit. Igitur non aliter ad propositum nostrum conducit hoc diploma, quam quod ex illa Henrici imperatoris erga Sangeorgianos munifica benevolentia aliquid verisimilitudinis accedat traditioni de capite* S. Remedii *ab eodem accepto; sive hujus donatio ante, sive post facta fuerit, sive etiam eodem tempore; sed neutiquam necesse visum fuerit eamdem, ut profanarum rerum donationes, diplomate regio firmare. Porro non inaniter quoque ex Ughelli Italia sacra aucta tom. V, col.* 593 *observat Roschmannus, eumdem Henricum anno* 1082 *castellum Castellarium, prope Mantuam situm, donasse ecclesiæ Tridentinæ; hac enim occasione fieri potuisse, ut Tridentinus episcopus caput* S. Remedii, *quod cum reliquo ejusdem corpore in ipsius diœcesi servabatur, eidem imperatori donaverit, et hic Sangeorgianis, quibus favebat, largitus fuerit.*

traditio et donationis tabulæ ferunt,

E
22 *Andreas Brunnerus in Annalibus Boiorum parte* III, *lib.* XII, *ad annum Christi* 1112 *de S. Georgii montis primordiis ac progressu breviter tractans, eidem caput* S. Remedii *pariter attribuit, sed ejusdem donatorem facit, non Henricum imperatorem, sed Reginbertum episcopum Brixinensem, sic inquiens :* Cultum et opes paulo post Reginbertus, ex S. Petri apud Salisburgenses abbate episcopus Brixinensis, addidit *(monasterio Sangeorgiano)* idemque Eberhardum loco præfecit, et D. Rhomedii dynastæ Taurensis capite eodem deportato, Oenanæ valli Civem suum, imo Dominum, post septingentesimum, quam inde emigraverat, annum reddidit, rarum pignus, et majoribus nostris summa religione frequentique votorum nuncupatione cultum; quam laudem seculo nostro *(Christi seculo* XVII) mortalium ignavia detraxit. *Hactenus Brunnerus, qui, nescio, an donationem sacri capitis Reginberto alio argumento adscripserit, quam quod is Montem S. Georgii in abbatiam erectum Benedictinis monachis, ut supra vidimus, tradidisse legatur. Redeo ad auctorem Collectaneorum nostrorum Mss., qui post aliqua sic progreditur.*

Brunnerus credidit, id munus esse Reginberti episcopi Brixinensis

F
23 Sacro huic divi Romedii capiti, in Monte S. Georgii ab anno MXCVII religiosissime custodito, accessere postea anno MCDLXX reliquiæ aliæ de eodem sancto Confessore, quæ ad vallem Ananiæ (ut sonant litteræ) in abscondito tenebantur, a Joanne episcopo Tridentino donatæ, expeditis etiam desuper donationis litteris hujus tenoris : « Joannes Dei gra- » tia episcopus Tridentinus universis ac singulis » Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis » salutem in Domino sempiternam. Ex pastorali » officio nobis incumbere arbitramur, ut animas » Domini fidelium, quantum possumus, ad devo- » tionem et venerationem Sanctorum excitemus; » quoniam, uti cernimus, mala, peccatis nostris » exigentibus, multiplicantur super terram, pro » quibus iram Dei meremur et flagellum, pro quo- » rum aversione necessarium æstimamus Sanctos » Dei implorare, et eorum reliquias in majori ve- » neratione habere, et illa pretiosa pignora non » sic in abscondito tenere, sed inter Christi fideles » distribuere, ut in majori veneratione habean- » tur. Accedens itaque ad nos etc..... Supplica- » tionibus suis favorabiliter annuentes, dignum » arbitrati, ut, quem (S. Remedium) vallis ipsa » Oenitina vita dum * habuerat, de ejus præsentia » reliquiarum

Accesserunt anno 1470 aliæ insignes ejusdem reliquiæ

** forte dominum*

A » reliquiarum gaudeat in terris, eumdemque » quoque post ejus felicissimum transitum intercessorem et patronum habeat in cælis; de consilio » et assensu venerabilis capituli nostri de eisdem » reliquiis largiti sumus, scilicet unam scapulam, » unam cannam brachii, unam costam, unum » nodum spinæ dorsi, unum talum pedis, unum » articulum manus...

ex valle Ananiæ, a Joanne Hinderbachio episcopo Tridentino

24 » In quorum testimonium et fidem præsentes » litteras fieri, nostrique sigilli majoris jussimus » appensione communiri. Datæ in Tridentino castro nostro Boni consilii die tertia mensis » Novembris anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo. » *Lacunas, quas in datis litteris vides, etiam habet apographum nostrum, sive hic defectus ex detritis in autographo aut primario exemplari vocibus sit, sive in nostro tantummodo Ms. ex brevitatis studio commissus. Quod sane doleo; cum ex hoc vitio hic lateat persona postulantis, cui memoratæ reliquiæ donatæ fuerunt. Imo ne nomen quidem Sanct., cujus ex sunt, in toto instrumento occurrit, nisi semel uncis inclusum, quod a describente claritatis gratia potius additum videtur, quam ab ipso donatore. Cetera* B *tamen adjuncta satis innuunt, de* S. Remedii *reliquiis agi, idque etiam diserte docet supra laudatum Chronicon Germanicum monasterii Sangeorgiani decennio post eam donationem typis vulgatum, ex quo sequentia Latine versa excerpsit Collectaneorum scriptor, hæc subdens :* Chronicon autem monasterii MCDLXXX in vernacula editum, et e Germanico in Latinum translatum hanc ad annum MCDLXX reliquiarum donationem sequentibus enarrat.

cum consensu capituli canonicorum donatæ

25 « In vigilia Sanctorum Omnium ex singularibus » gratiis reverendissimus princeps et dominus dominus Joannes episcopus Tridentinus, venerabili huic » ecclesiæ Montis S. Georgii donavit sequentes » sacras reliquias, cum consilio, favore et voluntate reverendi capituli sui, scapulam integram de S. Romedio, cannam brachialem integram, spondylum spinæ dorsi, talum pedis, » articulum manus ejusdem Sancti, absque illis » reliquiis, quæ de eodem Sancto jam prius aderant.» *Hæc Chronista contemporaneus, qui tamen, vel ejus interpres, inter reliquias tunc acceptas prætermisit* unam costam. *Nec refert, quod eamdem donationem* in Vigilia Sanctorum omnium, *id est, pridie Kalendas Novembris, factam dicat; litteræ* C *vero episcopi primum datæ sint* die tertia mensis Novembris, *nam hisce donationem triduo ante factam firmasse dicendus est. Jam quod ad personas attinet, episcopus Joannes fuit Joannes Hinderbachius, qui in Ughelli Italia sacra aucta tom. V, col.* 638 *ab anno* 1463 *electus episcopatum Tridentinum tenuisse dicitur usque ad annum* 1486, *quo obiit. Ex notitia vero mox laudata discimus abbatem Sangeorgianum, qui sæpe dictas reliquias obtinuit, fuisse Gasparem, quem Bucelinus in catalogo abbatum ejusdem monasterii a civitate natali vel familia* Augspurger *cognominat, et ab anno* 1469 *usque ad* 1491 *præfuisse ait.*

Gaspari ejusdem monasterii Sangeorgiani abbati.

26 *Mox laudatam notitiam habemus ex Roschmanno, qui eam, nescio, ex quo loco, ubi Latine exstabat, sic recensuit :* De magna parte corporis S. Remedii confessoris. Anno Domini millesimo quadringentesimo septimo (*lege* MCDLXX) in Vigilia Omnium Sanctorum reverendus in Christo pater dominus Gaspar hujus monasterii prælatus jussu et consensu reverendissimi in Christo patris : domini, domini Joannis, episcopi Tridentini, in præsentia venerabilium fratrum duorum, Georgii Nothafft, Joannis Fogler, canonicorum ecclesiæ Tridentinæ, quos illac præfatus pontifex * ibi interessendum transmisit, altare capellæ S. Remedii confessoris in scopulo vallis Ananiæ, ubi major pars ossium præfati sancti Confessoris, sanctorumque ejus discipulorum Davidis et Abræ, reconditæ et squallidæ jacebant (*deest hic vel supra verbum, forte aperuit*) celebrato prius per quinque dies desuper altari divino officio; unde prænominatus præsul cum sui capituli consensu et voluntate abbati prædicto has reliquias pie contulit : scapulam unam integram ejusdem, spondylum unum spinæ dorsi ejusdem, talum unum pedis ejusdem, articulum unum manus ejusdem sancti Confessoris. Cujus inæstimabilis donationis testimoniales litteræ *, sigillo suo majori in corda serica pendenti, nobis tradidit, ac omnibus præfatas reliquias devote visitantibus, et orationes coram eis fundentibus, quadraginta dies indulgentiarum de injunctis pœnitentiis relaxat.

AUCTORE C. S.

* adde ad

* litteras

Pro horum omnium reliquiarum non interrupta possessione

27 *Redeo ad Collectanea nostra Mss., quorum auctor ut non interruptam* S. Remedii *reliquiarum ab Henrici III, alias IV, imperatoris, ac deinde etiam Joannis episcopi Tridentini donationibus possessionem suo monasterio Sangeorgiano vendicet, præter jam dicta etiam alia laudat. Pro* E *sæculo* XIII *asserit, in dedicatione ecclesiæ claustralis, anno* 1204, *rogante abbate, a Cunrado Brixinensi episcopo facta, inter alias Sanctorum reliquias, tunc præsentes, etiam* S. Remedii *lipsana recenseri; quæ non alia, quam caput ejus fuisse, ex prædictis temporumque ratione concludit. Sæculo* XIV *totum quidem monasterium consumptum incendio fuisse scribit, sed servatas sacras reliquias; pro sæculo* XV *Chronicon superius memoratum, datasque Joannis episcopi Tridentini litteras testatur. Pro sæculo* XVI *laudat catalogum reliquiarum, anno* 1512 *confectum, et Annales monasterii, a Bernardo Empelio Priore scriptos, atque a P. Jacobo Edemanno anno* 1580 *in Germanicam linguam versos.* Ad seculum XVII *(ita ipse progreditur)* exstant variæ compacturæ Annalium et Catalogorum de sacris exuviis, in quibus pressa quoque non tantum mentio fit horum sacrorum divi Romedii pignorum, sed et peregrinationum specialium ad hæc sacra divi Romedii ossa veneranda; quæ etiam peregrinationes apud alios authores notantur.

F

laudantur variæ notitiæ etc

28 Præcipue ad hoc seculum XVII servit Catalogus reliquiarum, qui anno MDCLII sub titulo ATHOS GEORGIANUS typis Wagnerianis Oeniponti prodiit, celsissimo et reverendissimo domino, domino Antonio S. R. I. principi episcopo Brixinensi, loci ordinario clementissimo etc., dedicatus, cum præfixa Operi approbatione reverendissimi ordinariatus Brixinensis, in quo repetitis vicibus non tantum superius recensitæ divi Remedii reliquiæ festive memorantur, sed etiam iconibus ære excusis exhibentur. *De eodem Catalogo et iconibus etiam meminit Roschmannus, adjectasque iisdem annotationes ex Germanicis Latinas exhibet hoc modo.* Folio 27 *(Operis mox laudati)* elegans cernitur cista seu tabernaculum cum his verbis : « Hoc conditorium ex præcipuis » est; nempe caput integrum S. Romedii, celebris comitis in Hochenwart in Bawaria, et » comitis in Taur in Tyroli. » His additum in fine : « Propter hoc sacrum caput olim multæ » celebres processiones et peregrinationes huc » in Montem S. Georgii magna celebritate ac » populi confluxu ciebant. » Folio 28 iterum simile conditorium æri incisum exhibetur, cui adscriptum :

AUCTORE G. S.

« In hoc simili labore continetur scapula et plures » reliquiæ majores de prædicto S. Remedio. » Folio 29 exhibetur figura alterius oblongi, velut altaris, cum his verbis : « In hoc continetur canna » brachialis integra S. Romedii. » *Subdit denique laudatus vir clarissimus :* Quoad processiones, vidi aliquot compacturas Annalium hujus asceterii *(S. Georgii)* in quibus notatæ fuerunt allegatæ superius celebres processiones ad caput S. Remedii.

Exusto veteri monasterio, eædem reliquiæ Svazii depositæ

29 *De sæculo nostro auctor Collectaneorum hæc asserit :* Ad seculum, quod præsens decurrit XVIII, nemo unus ignorat, quam pernicioso incendio in Vigilia Omnium Sanctorum *(anno, ut supra dictum est 1705)* totum cum nemoribus et villis, pontibus atque ædificiis cunctis (salvis solum archivo et Sanctorum reliquiis) monasterium conflagraverit. Sacræ his e ruinis salvatæ reliquiæ lugubri profectu fuga inter ardentissimas spectantium lacrymas Suazium commigrarunt ad palatium illustrissimi domini, domini Josephi, liberi baronis de Tannenberg, domini dynastæ Rottenburgi ad Oenum etc., dynastæ dynastiarum Freindsperg, Schwaz et Neuhaus p. m.; uti refert Historia monasterii recens ædificati ad pedem B Montis S. Georgii in Viecht. Ubi ab illustrissima familia non tantum maxima cura tenerrime custoditæ, sed et juges quotidie inter preces de genu devotissime cultæ fuerunt. Quin paulo post hæc divi Romedii sacra lipsana labore Phrygio, ornatuque serico, non sine copiosis margaritis, cum conditorio, opera statuarii affrabre confecto atque deaurato, elegantissime propriis illustrissimis manibus vestiebantur ; ut præsentes serico ad Divi caput involutæ, propriis quoque non minus gratiosis manibus in vernacula scriptæ, schedæ testantur.

et a baronissa vidua Tannenbergica novo ornatu et arca donatæ sunt ;

30 Copia schedæ primæ in Latinum versæ.

« Laudetur Jesus Christus.

» Sacrum hoc caput divi Remedii cum adjacentibus » costis minoribus et ossibus quinque aliis hujus » Sancti anno MDCCXXIX ego et filiæ meæ binæ » virgines, Maria Margaretha, et Maria Anna Elisa- » betha, singulari gaudio, amore et devotione ad » hunc Sanctum involvimus, Phrygio opere ornavimus, cistamque statuarii labore confectam deau- » ratamque, cum sericis * et sumptibus omnibus, » honoribus sancti Remedii consecravi. His me C » cum filio unico Josepho Antonio Ignatio, et » tribus filiabus sub patrocinium S. Remedii » commendo.

» Elisabetha vidua L. B. de Tannenberg, nata » L. B. de Risenfels. »

** Roschman seris*

Copia schedæ secundæ in Latinum versæ.

« Beate Romedi, ora pro me, et impetra mihi » gratiam, quam ego a Deo peto. »

« Maria Anna Tannenbergica. »

Harum illustrium personarum crebra meritoque honorifica ac grata mentio apud nos exstat tom. IV Septembris ad diem XIV in Actis S. Notburgæ, ancillæ virginis, quæ etiam præfato illustrissimo domino S. R. I. comiti Josepho Ignatio, de eadem sancta ac nostro Opere optime merito, separato volumine dedicata fuere. His grati animi gratia observatis, ad Collectanea redeamus.

deinde ad novum monasterium delatæ, in eodem, ut ante, honore habitæ.

31 Hoc in suo, quo recens donabantur, ornamento *(prælaudatæ reliquiæ)* non tantum anno MDCCXXXVIII coram reverendissimo ac celsissimo domino, domino Casparo e comitibus de Kinigl, S. R. I. principe et episcopo Brixinensi, loci ordinario clementissimo, ut, dum sacra lipsana divæ virginis Notburgæ XIV Septembris publico D cultui solennissime ab altefata celsitudine sua exponebantur, etiam in festiva per plateas deductione divæ virginis Notburgæ sacrum corpus comitarentur, S Romedii venerandæ exuviæ Suazium evocatæ sunt, clericorum humeris per processionem bajulandæ ; sed etiam anno MDCCL, dum reverendissimus et celsissimus dominus, dominus Leopoldus Josephus Maria et comitibus de Spaur, S. R. I. princeps et episcopus Brixinensis, loci ordinarius clementissimus etc., in visitatione pastorali, visitatis rebus ecclesiæ omnibus, lustrataque omni cum sacris reliquiis sacra supellectili, recens erectam monasterii basilicam cum septem altaribus per duos continuos dies consecravit, præter alias hujus Sancti reliquias coram altefato celsissimo domino, domino ordinario, et reverendissimis dominis visitaturibus, expositum quoque fuit tum horum cum omnium præsentium devotioni caput sancti confessoris Romedii.

Epilogus collectoris pro possessione

32 Ut adeo non modo dyptica ecclesiastica, atque titulis membraneis cistisque inscripta, vetustissima et constans ecclesiæ traditio, institutæ publicæ peregrinationes, cultus publicus et festivæ per plateas gestationes, frequentissimæ ad E ciendam populi devotionem in ara expositiones, sed et præter approbationem authoritate ordinaria præfixam, pastorales quoque visitationes sacris his nostris exuviis emphatice adstipulentur. Sicut autem ex his præmissis non tantum donatio ac non interrupta sacrarum reliquiarum divi Romedii tot jam sæculis quieta possessio ; verum etiam devotissimus fidelium cultus eisdem exhibitus deducuntur ; ita veneratio horum sacrorum ossium amplius infertur, et quidem in dedicatione ecclesiæ claustralis, anno MCCIV a Cunrado episcopo Brixinensi solenniter acta, nullo negotio elucet, ubi inter alias publico cultui authoritate ordinaria in præfata ecclesia expositas reliquias mentio expressa fit exuviarum S. Romedii.

cultuque sacri capitis.

33 Exponebantur præterea multis retro a sæculis authoritate etiam Apostolica *(utinam hoc collector probasset)* publico quoque extra ecclesiam in loco cum venerabili altaris Sacramento, aliisque reliquiis confertissimæ peregrinantium concioni sacra pariter lipsana divi Romedii, ut testantur omnes reliquiarum catalogi. De processionibus olim ad sacrum divi Romedii caput, F aut peregrinationibus peculiaribus exstant compacturæ plures in monasterii archivo. *Rursum post aliqua,* Anathemata, *inquit collector,* ultimus ignis ipsa cum ecclesia totoque monasterio tristissima memoria absumpsit : inter alias tamen de S. Romedio scripturas inventus est Hymnus præsens, devote magis, quam concinne compositus ; qui cum beneficia, gratias, et de cælo auxilia recenseat, quæ fidelium pietas, sua pro in divum Romedium fiducia, et imploravit et desuper obtinuit, nemini hujus Sancti honoribus devoto, aut ampliandi cultus zelatori, ingratum existimo, si solo etiam hoc ex fine adjiciatur.

Vetus Sancti hymnus.

34 Salve caput venerandum,
Mille millies amandum
Salve splendor patriæ.
Decus es nobilitatis,
Es et gemma probitatis
Nostræ apex gloriæ.

II.

Te amamus, te laudamus,
Opem tuam imploramus,

Robur

A Robur et auxilium.
Nostri ergo miserere,
Opem ferto, nos tuere,
Malis sis remedium.

III.

Ægrum corpus, angor mentis,
Febris, languor, furor dentis,
Ignis, grando, abeant.
Fuge dæmon, fuge saga,
Et inundans cesset plaga,
Vires ægris redeant.

IV.

Clamat pauper, clamat dives,
Ad te omnes clamant cives,
Tota clamat patria.
Tuam fove hanc cohortem,
Et his omnibus post mortem
Pande cæli atria.

§ III. S. Remedii cultus in novo monasterio Sangeorgiano et in veteri paululum reparato: quid censendum de parte cranii in valle Anania asservata: reliquiæ aliæ Halæ ad Oenum: aliæ in Bohemia in sacello, a comite de Thun erecto.

B

Sancti reliquiarum cultus, et festum 1 Octob. in novo monasterio:

De *hodierna* S. Remedii *veneratione in monasterio ad Montis S. Georgii radices, post veteris exustionem, ut dictum est, instaurato, hæc insuper tradit sæpe laudatus auctor Collectaneorum.* Præcipuis hodie festis omnibus reliquiæ S. Romedii in ara ecclesiæ publicæ venerationi exponuntur, ubi fidelium devotio variis in morbis, doloribus, periculis, jumentorum infirmitatibus, terræ hominumve angustiis, lapsibus, inundationibus, dæmonum atque sagarum incommodis, opem frequenter implorat, et auxilium, fusis C quod precibus desuper sincero mundoque rogavit corde, referre consuevit... Officium præterea divinum in choro et ara de S. Romedio Montis S. Georgii antiquissimum est, ob insignes (nullus dubito) ejusdem reliquias, inter quas ex decretis Pontificiis vel maxime capita sanctorum servorum Dei veneranda numerantur. Festum hoc singulis annis die 1 Octobris solemniter agimus; et pluribus quidem, quam centum jam ab annis functio sacra patris Prioris est, qui absoluto in choro officio, festivam, expositis sacris jam pridie lipsanis in ara, Missam cum diacono et subdiacono, aliisque consuetis in majori festo cæremoniis inter musicos concentus solenniter decantat.

aliqua etiam ejusdem veneratio in veteri utcumque reparato:

36 *Hæc de cultu hodierno in novo monasterio, de veteri ista subdit :* Veteris monasterii in aræ principis pictura divo Jacobo Majori apostolo sanctoque Georgio martyri, loci patronis, divum etiam adstitisse Romedium, aliorum solida narratione accipio; sicut et quod omni tempore, quoad possibile erat, aliquis ex religioso cœtu nostro hoc sacro nomine insignitus perpetui erga hunc Sanctum cultus testimonium profiteretur. Tandem cum anno MDCCV incendium non tantum monasterium ejusque alia ædificia plura, sed etiam cum ecclesia aras, picturas et anathemata tristissime consumpsisset : in reparata autem MDCCXXXIII eodem in monte ecclesia jam thaumaturga B. V. Maria dolorosa aram principem occupet, illustrissimus dominus, dominus Joannes Georgius liber baro à Sternbach, Stok, Luttach et Angerburg, dominus in Oberfalcken et Grossenstein, sacræ cæsareæ regiæque majestatis excelsæ cameræ consiliarius, hodie salinarum Austriæ Gmundensium director etc. in cornu Euangelii divum restituit Romedium, opera celeberrimi Grassmayerii elegantissime depictum : cui e regione divina Notburga, eodem a pictore affabre præsentata, respondet, pauper et humilis ancilla ex Rottenburg, prædiviti Domino in Taur, Notburga Romedio. *Hic finem Collectaneis suis fecit ignotus mihi Religiosus Sangeorgianus, cujus diligens opera mihi ad illustrandum* S. Remedii *cultum peropportune succurrit.*

Caput apud Sangeorgianos totum est, præter ambas maxillas

37 *Quia vero per* caput *nonnumquam venit capitis pars, juverit hic quoque ex crebro laudato laudandoque clarissimo Roschmanno addidisse, quale illud sit, de quo agimus. In Commentario suo Ms. ille sic loquitur :* Hæc omnia collegi, E dum anno MDCCLIII, XVIII Octobris ipsius reverendissimum, perillustrem ac amplissimum dominum prælatum Lambertum illius monasterii, quod nunc in locum Viecht e regione pagi Schwaz translatum est, accessi : ubi inter alia hunc reverendissimum dominum abbatem rogavi, ut mihi, tamquam constituto collectori Actorum S. Remedii, ipsum sacrum caput hujus Sancti intueri ac considerare liceret. Attulit ergo hoc multum R. P. Columbanus Laimprucher, ejusdem Ordinis ibidem professus ac pro tempore sacrista, et ex ornatu suo perquam eleganti ac pretioso extractum, suisque semotis involucris, mihi spectandum præbuit. Examinavi ergo illud, præsente eodem reverendissimo domino abbate, P. Columbano, et meo filio Cassiano, Rhetorices tunc studioso; reperique, exceptis solis maxillis cum uno integro et duobus dimidiis dentibus, alias integerrimum. Inveni insuper duas schedas, quarum copias hic exhibeo Latine redditas. *Adi supra num. 30, ubi ambas recitavi.*

dicitur tamen etiam in Valle Ananiæ cranium ejusdem

38 *Recte sane hoc* caput *appellatur, etsi ambæ maxillæ desint, quæ solæ capitis nomine etiam nequeunt venire. Verum, in valle quoque Ananiæ* F *(de qua consule num. 7 et sequentem) caput aliquod, vel pars capitis, velut* S. Romedii *monstratur. Ita rursum didici ex Roschmanno, qui post verba mox data recitatasque duas memoratas inscriptiones ita pergit :* Collocutus deinde sum Suazii huic illustrissimæ dominæ Elisabethæ, viduæ nunc comitissæ de Tannenberg, quæ cum suis filiabus domicellis comitissis hoc sacrum divi Remedii caput *(apud Sangeorgianos asservatum)* uti etiam ossa omnia divæ Notburgæ virginis, et S. Pirmini episcopi et confessoris, in ordinem redegit, ac pretiosissime vestivit ornavitque : quæ mihi testata est, caput et scapulam rite concordare, et sibi similia in qualitate et conditione ossium esse cum iis, quæ in valle Anania spectasset; partem illam capitis, quæ ibi *(in valle Anania)* hoc addito, monstraretur, quasi in illa beatissima Virgo, et coram illa flectens S. Remedius foret exhibitus per prodigium singulare, se omni cura considerasse, non autem reperire potuisse, quod pars hæc esse possit sancti capitis *(in sæpe dicto monasterio servati)* nec picturam ita se habere sibi visam esse.

39 Fateor

AUCTORE C. S.

AUCTORE G. S.

vel pars ejus servari, quam ut genuinam esse credam,

39 Fateor equidem *(subdit Roschmannus)* mihi dum die XII Octobris anno MDCCXXXIV divum Remedium, civem meum, in templo suo ac valle Ananiæ essem veneratus, simile aliquid fuisse monstratum, cujus jam non amplius rite recordor : caput certe integrum non mihi visum fuisse, rite memini. Si illo tempore hunc mihi laborem imaginari potuissem, utique accuratius hæc omnia considerassem. *Huc pariter spectat responsio presbyteri beneficiati Taurensis Severini Holzahmer, num. 11 laudati, apud Roschmannum dicentis, dubitare se, an caput, quod Sangeorgiani habent, vere* S. Romedii *sit*, cum in valle Anania pictum miraculo cranium exhiberi a pluribus audierit. *Si revera* cranium *ostendatur in valle Anania, certe pars esse nequit capitis apud Sangeorgianos Benedictinos culti, cum hoc integrum sit præter ambas maxillas, teste, ut vidimus, clarissimo Roschmanno, illud* ex ornatu suo .... extractum, suisque semotis involucris, *nudum a se spectatum examinatumque affirmante. Ignotum mihi est, ex quo tempore Ananienses cœperint istud cranium vel qualecumque capitis partem pro* S. Romedii *capite habere; nam hac super re* B *nihil alibi legi. Non magis scio, an iidem Ananienses in hanc rem suam alios titulos allegent, quam antiquam possessionem corporis ejusdem sancti Confessoris, ibi mox ab obitu suo sepulti ac per multa secula honorati.*

argumenta requiro

40 *At certe illis prodesse nequit asserta capitis pictura : aut enim hæc dubia est, aut manifesta. Si dubia, qualem esse, suspicari faciunt dicta num. 38 et sequenti, quid inde certi evincetur? Si manifesta sit, certisque indiciis constet,* S. Romedium *in illo exhiberi ; quo argumento probant, picturam illam non humanæ artis opus esse, sed per divinum miraculum factam? Quamquam vel sic duntaxat probabile foret argumentum pro eodem capite* S. Romedio *attribuendo. Quod ad antiquam sacri corporis possessionem attinet, eam sic tueri non possunt, nec, ut arbitror, volunt Ananienses, ut temporum lapsu nullæ partes ab eo separatæ aliisque in locis depositæ fuerint : nam oppositum constat ex dictis dicendisque. Pro capite autem Sangeorgianis olim donato faciunt, quæ hoc ac præcedenti §§ recensui, ex quibus liquet, eosjam ab aliquot seculis in tranquilla ejusdem possessione, publico celebrique cultu continuato, fuisse.* C *Quid vero causæ esse credemus, quod Ananienses hanc non impugnaverint, si verum* S. Romedii *caput prodigiosa pictura spectabile semper penes se mansisse existimarint? Non enim tam longe invicem distant ambo loca, in contiguis diœcesibus sita, ut ea capitis apud Sangeorgianos celebritas Ananiensibus latere potuerit. Atqui tamen nihil hujusmodi ab his tentatum fuisse, triplici ex causa cogor suspicari.*

Sangeorgianis opponen'a. Aliquæ Sancti reliquiæ Halæ ad Oenum:

41 *Prima est, quod nullum, ut dixi, scriptorem legerim, qui sacrum* Romedii *caput eo temporum spatio in valle Ananiæ superfuisse affirmet. Secunda, quod etiam Brunnerus, cujus nihil prorsus intererat, utro in loco illud honoraretur, possessionem ejusdem verbis num. 22 datis, velut minime controversam, iisdem Sangeorgianis adscribat. Tertia denique, quod Roschmannus quoque, diligens rerum Tyrolensium indagator hagiophilus, sincerusque veritatis amator, de ejusmodi impugnatione typis scriptisve edita nullum verbum faciat, præter ea, quæ supra retuli, quæque ipse, donec certiora proferantur, merito duxit negligenda. Quid si caput illud, quod Ananienses servant, sit Davidis vel Abræ, qui ejusdem Sancti socii fuisse perhibentur, ut infra videmus? Rur-* D *sum alias* S. Romedii *reliquias Halæ, quæ comitatus Tyrolis oppidum est infra Oenipontum in valle Oenana, Roschmannus in Commentario suo Ms. memorat verbis, quæ subdo.* Vir illustris Florianus a Waldauf in Wallenstein Maximiliani I cancellarius ingentem thesaurum sacrarum reliquiarum collegit, et parochiali Halæ ad Oenum templo cum amplissima dote ac celeberrima fundatione reliquit. De his sacris reliquiis editus est Oeniponti anno MDCC libellus in octavo, continens Vitas Sanctorum per totum annum, et refert, quales de hoc Sancto adsint reliquiæ, et in quibus necessitatibus invocari soleat. *Ex eodem libello Germanice edito hæc recitat Latine :* Die XVII Junii. S. Remedius confessor et eremicola. De ejus sancto corpore adsunt duæ particulæ... Invocatur in periculosis casibus seu lapsibus. *Sic ibi; sed cur memoria ejus ad diem XVII Junii ibidem relata sit, nescio.*

aliæ in Bohemiam allatæ a comite de Thun.

42 *E comitatu Tyroli etiam in Bohemiam cultus* S. Romedii *cum insigni reliquiarum portione propagatus est; cujus rei initium Michaël Angelus Mariani in Opere suo anno* 1678 *Tridenti edito, sive ex illo Roschmannus sic indicat :* Comes E Romedius de Thunn partem sacri brachii Pragam in Bohemia transtulit; quia meditabatur ibi sacellum, seu templum, huic Divo erigendum. *Quod tum temporis meditabatur laudatus illustris comes, id vel ipsemet, vel ejusdem filius aut nepos postea, non quidem Pragæ, sed in arce sua Choltitzensi, quæ in Chrudimensi regni Bohemiæ districtu sita est, munifice præstitit, ut pluribus docet Amandus Friedenfels sacri Ordinis Præmonstratensis canonicus Strahoviensis, in Opere, quod anno* 1699 *Vetero-Pragæ typis vulgavit. Est hoc satis justum volumen in minori folio, inscriptum* Gloriosus S. Romedius *etc.*, necnon Gloriosa domus comitum de Thun *etc., editumque* sub auspiciis illustrissimi ac excellentissimi domini, domini Romedii Constantini, S. R. I. comitis de Thun, domini in Choltitz, Castelfund, superiori et inferiori Marckersdorff, Ledetz et Schwogschitz, sacræ Cæsareæ majestatis intimi actualis consiliarii, camerarii, et in inclyto regno Boëmiæ regii locumtenentis, sumptuosissimæ capellæ S. Romedii in arce Choltitzensi munificentissimi fundatoris. *Ut porro lector intelligat, qua ex causa hæc comitis Thuniani in* S. Rome- F *dium pietas accendi, ejusdemque Sancti insignes reliquiæ ab eo facile obtineri potuerint, aliqua ex eodem Opere, quod in Museo nostro habemus, hic annotabo.*

in cujus familia erat patronatus ecclesiæ ipsius in Valle Anania.

43 *Pagina* 125 *scribit, Bernardinum comitem de Thun* ecclesiam S. Romedii in valle Anania *restaurasse, eoque titulo jus patronatus illius ab Apostolica Sede accepisse. Deinde in Ectypo sacelli Romediani, quod velut altera Operis pars est, pag. 28 alteram tradit aut certe addit accepti patronatus causam;* Quod jus patronatus, *inquiens,* capellæ S. Romedii in valle Anania concernit; illud ad illustrissimam familiam Thunianam temporibus illustrissimorum dominorum Christophori et Bernardini de Thun pervenit; cum enim præfatæ capellæ annui reditus non nisi ad viginti quatuor florenos aureos cameræ ascenderent, illis eandem ex propriis bonis aliis duodecim florenis aureis annue pendendis liberaliter locupletarunt. Unde a Leone X prænominatis dominis benefactoribus jus patronatus in dictam capellam concessum est; et sic facti sunt capellæ S. Romedii patroni, et illius sacrarum reliquiarum

A quiarum thesaurarii. *Ex hac igitur pia comitum Thunianorum in* S. Romedium *munificentia, obtentoque propterea ipsius ecclesiæ patronatu verisimillime factum est, ut* Romedii *nomen in illustrissimam illorum familiam invectum fuerit, comesque Romedius Constantinus memoratus ejusdem Sancti patroni sui reliquias aut ipse facile impetraverit, aut ante acceptas magnifico illo sacello honorandas decreverit.*

erectumque ad eas reponendas in arce Choltitzensi

44 *Has reliquias Michaël Angelus Mariani verbis datis* partem sacri brachii *appellat; Friedenfelsus vero simpliciter* brachium. *Posteriori, qui in eodem sacello sese per octennium capellani munere functum esse profitetur, potior fides esset, nisi hic, omittendo adjunctum* integrum, *suspicionem faceret, ne more satis recepto magnam* brachii *partem* brachium *nominaverit. De sacello ipso laudatus Friedenfelsus sic orsus est :* Inter sacras Boëmiæ prærogativas minimum non est, inclytum hoc regnum tam copiosis Sanctorum lipsanis abundare, ut jure merito appellari possit sacrarum reliquiarum gazophylacium. Tam pretioso thesauro etiam dives est arx Choltitzensis, in cujus magnifica capella brachium S. Romedii B religiose asservatur. Hujus tam sumptuosæ fabricæ fundator est illustrissimus ac excellentissimus dominus Romedius Constantinus de Thun. ...... Forma hujus splendidissimi sacelli est quasi figuræ ovalis, in octoëdrum longiusculum transformatæ. Interni parietes sunt gypso incrustati varia ornamenta et diversarum rerum effigies præsentante; quibus intermixtæ spectantur elegantissimæ picturæ, peritorum artificum manu absolutæ; ita ut dubium remaneat, utrum artificiosi cæmentarii trulla, an vero pictoris penicillus prævaleat. Supremus hujus sumptuosæ fabricæ apex assimulatur turriculæ, quæ pro augenda interna sacelli luce perspicuis fenestris est instructa.

magnificum sacellum,

45 *Mox pergit totum sacellum enucleate describere, adjectis quatuor tabulis majoribus æri incisis, quæ totidem internas sacelli facies exhibent, magnoque numero minoribus iconismis, quibus illud ornatum est; quæ omnia nimis longum esset hic enarrare. Pauca tamen addo de ara principe,* S. Romedii *nomine deo dicata.* Summum altare *(inquit)* versus Meridiem situm, arte statuaria affabre elaboratum, potiore sui parte cæruleo colore imbutum et Indica vernice obductum est, C quæ tantum splendorem huic operi conciliat, ut pulchritudinem lapidis lazuli æmuletur. In reliquis ornamentis et projecturis hoc splendidissimum altare auro obryzo in bracteolas ducto vestitum et dives est. Imago, quæ capacitatem altaris implet, ex una parte spectandum exhibet S. Romedium, urso sarcinularum suarum bajulo comitatum; ex altera vero energumenos, ex quibus Vir sanctus pessima ejicit dæmonia. Hanc iconem excellentioris pictoris manu venustissime efformatam, et non vulgari pretio comparatam, celsissimus Joannes Ernestus *(e comitibus Thun)* archiepiscopus Salisburgensis, hujus sacelli pientissimus consecrator, pro augenda summi altaris magnificentia liberaliter donavit.

eidem Sancto dicatum.

46 Coronidis loco illi impositum est scutum splendidissimum hanc continens inscriptionem :

Sacra Dei muros inter translata Patroni

Lypsana De facto cum conjuge structor honorat.

Ad horum versuum elucidationem observat editor, voces Dei muros *anagramma esse nominis* Romedius; *nomen vero familiæ* De Thun *Latine* De facto *versum. Subdit denuo Friedenfelsus :* Supra altare in superficie muri expressæ conspiciuntur binæ geniorum effigies, gentilitium S. Romedii insigne, tanquam comitis de Thaur, sustentantium. His subjecta legitur sequens inscriptio :

Clarus in insigni, sed signis clarior extat.

Ceterum prælaudatus celsissimus archiepiscopus Ernestus de Thun ibidem pag. 6 legitur sacellum hoc solemni ritu consecrasse die II *Septembris anni* MDCXCII.

AUCTORE C. S.

§ IV. Vitæ Sancti nec antiquæ nec immunes a fabulis : sæculum, quo floruit; locus natalis et conditio : conjectura, an forte idem sit cum comite Jacobo, quem laudavit S. Vigilius Tridentinus : aliorum fabulæ.

E

E Sancti biographis primus notus est Bartholomæus Tridentinus,

Tantum abest, ut æque certa de S. Remedii *gestis, quam de cultu, tradere possimus, ut contra ex illis vix quidquam exploratum habeamus, quod merito nequeat in dubium revocari; non quia desunt scriptores, qui de ipso, velut celebri Sancto, partim obiter, partim etiam satis prolixe, Latine, Italice, ac Germanice meminerunt, quos magno numero Roschmannus in suo Commentario recensuit; sed quia hi omnes longissime vixerunt post tempora* S. Remedii, *quem ex communi omnium consensu S. Vigilio Tridentino episcopo, anno* 400 *vel* 405 *martyrii palmam adepto, convixisse statuunt; et quia insuper ea, quæ de eodem narrant, manifestis commentis commaculant. Porro gemini fontes sunt, ex quibus scriptores sua de* S. Remedio *asserta passim hauserunt; Acta scilicet Sangeorgiana et Summontoriana, quæ ambo a locis, in quibus servantur, sic liceat appellare. Illorum prima scriptorem habent Bartholomæum, a patria sua Tridentinum dictum, Ordinis Prædicatorum, qui in Legendario Sanctorum, hactenus inedito, quod circa medium sæculum* XIII, *sive circa annum* 1240 *compilavit, brevem quamdam* S. Remedii *Vitam dedit. Exstat illa in Ms. codice Montis S. Georgii, ex quo Roschmannus exemplar ab ejusdem monasterii abbate obtentum nobis transmisit, alterumque Tartarottus in Appendice ad Apologiam pro Monumentis Roboretanis excudit, cui et annotationes criticas adjecit.* F

cui præluxit Vita vetustior ignotæ ætatis, quæ latet aut periit.

48 *Quamquam autem Bartholomæus Tridentinus e* S. Remedii *biographis primus nominatim notus sit, non propterea omnium primus fuisse censendus est; quin imo certum videtur, eidem etiam hic, ut alibi, vetustiora Acta præluxisse. Scripsit ille etiam gesta prælaudati S. Vigilii episcopi martyris Tridentini, quæ Tartarottus ex codice bibliothecæ Barberinæ Romanæ excepta in eadem Appendice excudit. In his cum de sanctis Martyribus Ananiensibus, Sisinnio, Martyrio et Alexandro, mentionem faceret, mox adjecit :* Ut eorum Gesta referunt; *nimirum qualia in Opere nostro exstant ad diem* XXIX *Maii. Pari modo dum in iisdem S. Vigilii Actis de* S. Remedio *meminit, sic ait :* Inter hæc Remedius nobilis de Tauro cum sociis suis Abra et David Romam perrexit, et rediens, ultra mille animas cum omnibus possessionibus S. Vigilio reliquit, et, ut in ejus Gestis legitur,

AUCTORE C. S.

TUR, in ejus diœcesi apud castrum Tau juxta locum, ubi passi sunt Sancti *(mox dicti martyres)* ad Dominum, cui devote servierat, cum sociis suis migravit. *His verbis,* Ut in ejus Gestis legitur, *Bartholomæus haud dubie laudavit Vitam aliquam antiquiorem* S. Remedii ; *prout supra pro sanctis martyribus Ananiensibus eorumdem Gesta laudaverat. Quantæ tamen antiquitatis, cujusve notæ ea* S. Remedii *Vita fuerit, quidve etiam ex eadem descripserit, quid addiderit Bartholomæus, ænigmatis instar est, quia Vita illa vetustior, a Roschmanno ac Tartarotto frustra quæsita, modo nusquam comparet.*

Alia ejusdem Sancti Acta a Radero edita

49 *Altera* S. Remedii *Acta, quæ Summontoriana superius vocavi, Matthæus Raderus, Societatis nostræ presbyter, ex Summontorio, sive Altaspecula, vulgo* Hohenwart *(quod sacrarum virginum contubernium est in superiori parte Boïcæ) descripta, et ab amplissimo domino Stephano, abbate Schirensi sibi submissa, tom.* III. *Bavariæ sanctæ typis vulgavit. Gemina illa sunt : breviora eumdem abbatem auctorem habent, adeoque sunt recentia. Prolixiora desumpta notantur* ex Lectionibus de S. Romedio seu Remedio, *suntque aliis fabulosiora, nec ullam magnæ antiquitatis notam præferunt. Cæterum hisce aut similibus vel etiam supra memoratis Sangeorgianis Actis passim usi sunt recentiores, tum qui in suis Historiis et Annalibus de eodem Sancto meminerunt, tum qui ejusdem Vitam vulgarunt, inter quos anonymus quidem brevem Italice edidit Tridenti anno* 1627 ; *Georgius Seiser Societatis Jesu in libello de aliquot Sanctis Tyrolensibus Oeniponti anno* 1661 ; *Amandus Friedenfels sacri Ordinis Præmonstratensis Latine Vetero-Pragæ anno* 1699 ; *Jacobus Smid, item Societatis Jesu, Germanice in Vitis Sanctorum Tyrolensium parte* I, *Augustæ Vindelicorum anno* 1732, *aliique, quorum aliquos, dum opus fuerit, per decursum hujus Commentarii laudabimus.*

B

Dicitur Sanctus convixisse S. Vigilio Tridentino ;

50 *Jam ut ad ipsum gestorum* S. Remedii *examen veniamus, omnes cum Vitæ, tum etiam scriptores fere omnes consentiunt, illum S. Vigilio Tridentino episcopo ac martyri familiarem fuisse, atque aliqui etiam addunt, ante eumdem mortuum esse. S. Vigilii Tridentini Acta ex Ms. Trevirensi S. Maximini dedit Papebrochius noster ad diem* XXVII *Junii, ostenditque, martyrium ejus ad annum Christi* CD *vel* CDV *reponendum esse. Vixerit*

C *ergo* S. Remedius *sæculo* IV, *et versus ejusdem finem, vel sequentis initium vivere desierit. Verum dum assertæ cum S. Vigilio familiaritatis auctorem quærimus, haud satis idoneum pro tanta antiquitate reperimus. Certe antiquiorem nominatim non novimus, Bartholomæo Tridentino, sæculi* XIII *scriptore, quo quanto vetustiora fuerint Gesta, quæ laudavit, ex dictis incompertum est. Bartholomæo consonant Acta S. Vigilii in Ms. Carthusiæ Coloniensis, ex quibus Papebrochius in Annotatis ad puriora Acta Trevirensia cap.* I, *lit.* m, *eadem, quæ supra Tartarottus ex Romanis Barberinis recensuit; testaturque ultimo loco nominatus, eamdem periodum similiter legi in Ms. bibliothecæ capituli Veronensis sæculi* XVI.

quod, etsi desint testimonia sæculo XIII *vetustiora*

51 *Clarissimus Roschmannus in Commentario suo Ms. pro ea insuper laudat tres Lectiones de eodem S. Vigilio, quarum prima ex testimonio viri clarissimi Simonis Petri Bartholomæi, jurisconsulti, exstat* in Lectionario antiquissimo Ms., Gothicis, ut aiunt, litteris exarato, decimitertii sæculi, ut putatur, quod asservatur in archivo capituli Tridentini. *Reliquas duas lectiones desumptas esse ait ex duobus Lectionariis anno* 1534 D *et* 1538 *editis. Mitto plura ; quia hæc omnia numerum augere possunt, non pondus assertæ familiaritati addere ; cum eorum omnium antiquior sit Bartholomæus vel scriptor codicis Tridentini, qui cum sæculi* XIII *etiam esse dicatur, parum interest, huicne an isti primo præluxerit Vita vetustior, de qua præterea nihil novimus. Accedit, quod in vetustioris notæ Actis S. Vigilii, qualia Papebrochius e Ms. Trevirensi edidit, nulla fiat de* S. Remedio *mentio, parque in iisdem silentium sit in codice bibliothecæ capitularis Veronensis notato lit.* R. num. 214, *scriptoque sub finem sæculi* IX, *teste clarissimo viro Joanne Jacobo Dionisi, canonico Veronensi, apud Tartarottum in Appendice.*

verum esse potest.

52 *Habes, erudite lector, quo fundamento nitatur* S. Remedii *amicitia cum S. Vigilio Tridentino, atque adeo et ætas, qua ille ex communi scriptorum consensu floruisse perhibetur ; quæ cum nulla certiori ratione stabilire possimus aut convellere ; nec certo asserere audemus, nec negare. Attamen ne quis silentium sinceriorum Actorum ejusdem S. Vigilii pluris hic faciat, quam mercatur, sciat, in his Actis, quæ minime prolixa sunt, si-* E *ne omni dubio plurima prætermissa esse, ut hoc argumentum negativum nullius aut certe perexigui in oppositum ponderis esse queat. Tartarottus, qui* S. Remedii *Acta vehementer convulsit, suspicatus est, forte ex male intellecto quopiam veteri instrumento* Remedium *ad laudati sancti præsulis tempora relatum fuisse. Suspicatus est, inquam, alicubi lectum fuisse,* Remedium *aliquid donasse* S. Vigilio, *id est, more loquendi medio ævo satis usitato* ecclesiæ S. Vigilii; *quemadmodum* donare aliquid S. Petro *idem erat, quod* donare Ecclesiæ Romanæ. *Fateor, fuit hic loquendi modus olim valde usitatus ; sed cur hic recurramus ad interpretationem instrumenti, de quo nemo meminit, quodque an unquam exstiterit, gratis obtruditur suspicio? Imo vero cum ex dicendis ecclesia Tridentina nihil unquam possedisse legatur in loco, qui S. Vigilio a* Remedio *donatus in hujus Vita dicitur ; verisimilius est, ex Sancti familiaritate cum Vigilio aliunde nota, confictam fuisse a biographo, vel Vitæ interpolatore, donationem illam, quam ex hac familiaritatem.*

Creditur natus in hodierna Tyroli

53 *Progrediamur ad examinanda reliqua pauca, quæ Bartholomæus de eo memoravit, quæque aliis præterea addiderunt. Ab illius patria et con-* F *ditione iste Vitam sic orsus est :* Remedius, vir nobilis ex Bavaria ortus, Taurense castrum in Valle Æni fluminis cum multis aliis divitiis possidebat. *Bavarum ipsum etiam facit Stephanus abbas Schirensis apud Raderum nostrum, qui eumdem hoc titulo suæ Bavariæ sanctæ inseruit. Alii paulo aliter loquuntur. Lectiones Summontorianæ a Radero editæ sic habent :* Remedius nobilis de castro Thaur de Hallis civitate salifera oriundus extitit, quæ civitas castro Tirolensi est subjecta. *Ne multis recensendis lectorem frustra detineam, dumtaxat addo Roschmanni testimonium, in Commentario suo Ms. dicentis :* Locum *(Sancti natalem)* Taurum esse, situm antiquitus in Rhætia, hodie in comitatu Tyrolensi prope urbem Halensem ad Oenum, salinis celebrem, unanimis omnium assertio est. *Rursum in Observationibus item Mss. ad Notas Tartarottianas ejusdem loci notitiam hanc tradit :* Taur locus antiquissimus est, et parochia hæc pagos quatuor alias complectitur, Oenipontana ipsa et Halensi antiquior : nam eo luculentius mihi perspecta hæc sunt, cum

A cum horum trium archiva jam olim mihi concredita fuerint.

inter Oenipontum et Halam in castro Taur:

54 *Quia vero Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ* S. Remedii *patriam Halam appellavit, in laudato Commentario errorem excusans.* Condonandus quoque, *inquit,* error Ferrario est, qui Halæ ad Oenum honesto loco natum dixit : nam dynastia hodierna Thaurensis ambitu suo etiam Halam complectitur, et judex hujus urbis etiam judicem totius dynastiæ in criminalibus agit ; locutus est ergo Ferrarius ex suorum temporum more. *Denique cur ab aliis Bavarus appelletur, istam rationem in Observationibus assignat :* Ex Bavaria ortum Bartholomæus dicit per anachronismum. Tyrolis enim nostra ad Bavariam pertinuit solum ab eo tempore, quo Rhetia et Noricum a Gothis cessa fuit Francis sæculo V, et sæculum usque VIII adultum, quo Thassiloni adempta, et regno Caroli Magni penitus adjecta, atque comitibus regenda data fuit, ut coævus Eginhardus testatur : a scriptoribus tamen, imo et ab imperatoribus aliquamdiu eodem cum Bavaria jure fuit habita. Et hinc Otto Frisingensis, sæculi XII scriptor lib. II, cap. XXVII de Bulsano B *(nunc in limite principatus Tridentini, qua comitatui Tyrolensi adjacet, sito)* loquitur, quod hæc villa posita sit in termino Italiæ Bojariæque etc. *Hæc et plura ibidem clarissimus Roschmannus.*

quod de loco, ubi castrum postea structum fuit,

55 *Admisso ex communi scriptorum consensu loco Sancti natali in Taur, Oenipontum inter et Halam, non propterea cum iisdem admittendum censet, Taur tunc castrum vel arcem fuisse, qualis medio ævo exstitit, et cujus rudera adhuc supersunt. Negat enim, hujusmodi arces extra urbes vel oppida positas convenire temporibus Romanorum, asseritque, ex ejusdem castri reliquiis constare, illud medii ævi opus esse. Et sane mihi e verisimile est, Romanis temporibus, quibus* S. Remedius *vixisse creditur, ejus generis munitam arcem in privatæ personæ familiæque potestate ac jure fuisse ; ut iidem scriptores cum Bartholomæo affirmant. De structura hæc ejus verba sunt :* Castrum Taur, cujus rudera ante annum spectavi, medii ævi, non Romani, structura est . sunt enim adhuc in Tyroli nostra rerum Romanarum architectonicarum non ignobiles reliquiæ, quæ cum aliis ejusdem regionis medii ævi monumentis C facile comparari, et ab his distingui possunt. *Quam ob rem verisimillimum mihi apparet, scriptores Romanis temporibus multo posteriores, cum arcem viderent eo in loco, circa quem* S. Remedius *natus esse dicebatur, facile inductos fuisse, ut crederent, eamdem ipsi natalem ac hereditariam fuisse.*

exponendum esse, quidam conditus existimat.

56 *Proinde addo ejusdem clarissimi viri de natali loco conjecturas.* Locus igitur *(ait)* in quo natus fuit divus Remedius, vel editiori in agro fuit, in quo situs hodie pagus cum parochia perantiqua Thaur, amplæ dynastyæ, quæ pariter Thaur vocatur, præcipuus; vel circa celsiorem castri aut templi divi Petri collem. Incertum, an illo tempore villa ibi fuerit nobilis cujusdam Romani civis, qualem patrem divi Remedii credere fas est ; aut an ædes etiam plures in ipso montis ascensu positæ, quarum nomen diuturnitate temporis evanuit, adfuerint. Nomen quoque Taur potius excelsis ibi montibus convenire putem, quam loco ipsi : chartas enim tabularium nostrum princeps Oenipontanum custodit; nempe de anno MCCCXXV, MCCCXCVI et MCCCCXCIV, quæ castrum Thaurense vocant. Das burg gesats auf Thaur, velut dicerent. Castrum situm in monte..... Nobis quoque Tyrolensibus in valle Pustrissa montes illi altissimi die Thaurn vocantur ; præcipue in dynastiis Virgen et Kals supra Loncium oppidum *etc. Plura addit ibidem exempli ; sed hæc sufficiunt de loco, in quo* S. Remedium *in lucem ed tum esse, fert traditio, quam jam aliquot sæculis continuatam esse novimus, et cujus initium cætera nescimus.*

AUCTORE C. S.

Sunt, qui S. Remedium comitem natum,

57 *Quod ad tempus nativitatis spectat, anonymus in Vita Italica, anno* 1627 *Tridenti edita, illam circa annum Christi* 330 *fixit, eumque Georgius Seiser, Societatis nostræ presbyter, et Petrus Tecinus doctor et Prior eremi Remedianæ secuti fuere ; at Jacobus Schmid item noster, sæculo* IV *incunti illigare maluit. Sed hos, et si qui alii annum circiter figere volunt, omnes divinare, manifestum ex eo est, quod de Sancti ætate nihil ex antiquioribus notum sit, quam quod S. Vigilio Tridentino episcopo, anno* CD *vel* CDV *per martyrium sublato, convixerit ; atque hoc ipsum ostendi non tam vetustis testimoniis constare, quin in dubium vocari queat. Id unum igitur ex communi illo antiquiorum recentiorumque de* Remedii *amicitia cum Vigilio consensu colligere fas est, ipsum sæculo* IV *natum esse. Huic tamen traditioni* E *adversatur alia quorumdam assertio, quam si admittere velimus, ab ista recedendum est. A Bartholomæo Tridentino tantum dicitur* S. Remedius vir nobilis. ... Taurense castrum in valle Eni fluminis *possedisse : in Lectionibus Summontorianis ;* Nobilis de Castro Thaur : *in Vita Ms. S. Vigilii ex codice Cartusiæ Coloniensis :* Nobilis de Tauro ; *et apud Janum Pincium lib.* I *de Vitis Pontificum Tridentinorum :* Rhomedius a Tauro vir nobilis.

ac jure hereditario Taurensem cum castro comitatum possedisse,

58 *Aliquid plus insinuat Vita Italica Tridenti edita, secundum quam* natus *ille* est ex illustri sanguine... et dominus castelli Thaur antiqui majorum suorum patrimonii. *De castro ejusdemque possessione superius exposui mentem meam. Splendorem natalium illius non est cur suspectum habeam, nisi ex communi hominum studio Sanctis nobilitatem adscribendi. Verum alii, et quidem plures, etiam* dignitatem comitis Thaurensis *eidem addiderunt, quam alii hereditariam, quales hujus temporis comitatus esse solent, dixere ; alii per loci præfecturam, ad illa tempora aptius, interpretati sunt. Utriusque opinionis patronos Roschmannus in Commentario suo improbans, ita re-* F *censuit :* Ita sane Divum nostrum citata superius tabella *(adi num.* 18) et Chronicon Sangeorgianum *(vide ibidem)* Lazius, Burglecherus, comes a Mohr, Tecinus, Friedenfels, et P. Schmid compellant. Raderus in Bavaria sancta vol. III, fol. 18 hunc comitem fuisse, seu præfectum loci, toparcham ac judicem explicat. Brunnerus Annalium Boïcorum parte I, lib. IV, Summontorii quoque, quod hodie Altam-speculam vocamus, in Bavaria Dominum, et, ut nunc loquimur, comitem fuisse, affirmat.

affirmant Raderus illum comitem ex officio credidit:

59 *Raderi verba accipe.* Dynastæ Summontoriani antiquissima stirpe oriundi, et Schrobenhusianum castrum in Boiaria, et Summontorianum, Taurum quoque inter Oenipontem et Halam condidere... Ex his, inquam, comitibus omnium vetustissimus memoratur in tabulis Summontorianis S. Remedius... Comitum porro nomen illa ætate non nisi præfectum loci et toparcham ac judicem sonabat ; uti ex Notitia Imperii constat : *Hactenus ille. Ex opinione eorum, qui Remedium hereditario jure Taurensem comitem natum esse, putaverunt, Friedenfels Opus suum, cujus supra meminimus*

AUCTORE C. S.

meminimus inscripsit hoc modo : Gloriosus S Romedius, ex comitibus de Thaur, Andek, et Altæ Guardiæ, vallis Ananiæ in Tyroli apostolus *etc. Quin etiam illustrissimus comes Romedius Constantinus de Thun in splendido sacello, quod huic Sancto in Bohemia ab illo erectum dixi, scutum gentilitium, velut familiæ ipsius illique proprium, in altari appendi fecit cum hoc lemmate :*

Clarus in insigni, sed signis clarior exstat.

Supersedeo plurium scriptorum nominibus recensendis. De Lazio et Aventino dicam aliquid infra ; de Summontorianorum et Andechiorum comitum prosapia conditisque ab illis castris nihil attinet ad me inquirere, qui de solo ago S. Remedio.

priorum sententia cum Sancti ævo nequit conciliari.

60 *Qui hunc dignitatem comitis nascendi conditione consecutum esse, eoque honoris titulo insignitum castrum Taurensehereditario jure adeptum, affirmant, aut etiam utrumque eodem jure possidendum in familiam suam primum invexisse ; hi alia refutatione non egent, quam quod constet, ejus generis comitatus ævo, quo* S. Remedium *vixisse volunt, omnino ignotos fuisse, et tantum* B *aliquot post sæculis erigi cœptos. De antiquitate castri Taurensis conjice ex dictis : at quocumque illud tempore primum conditum fuerit, dubitare me facit Roschmannus, an comitatus titulum umquam gesserit.* Ego sane *(ait in suo Commentario)* per annos jam viginti excussis patriæ tabulariis præcipuis, et chartis fere innumeris, atque data omni opera, Thaurenses comites invenire adhuc nullos potui. *Superest, ut inquiramus, an quoquo modo verisimile sit,* S. Remedium *comitatum tenuisse, non jure natalium, nec quales nostro tempore possidentur : sed ex officio et gratia imperatoris, quales comitatus eo ævo fuisse constat. De hujus generis comite honorifica exstat mentio in epistola, quam S. Vigilius jam sæpe laudatus scripsit et simul cum reliquiis sanctorum Ananiensium ad S. Joannem Chrysostomum Constantinopolitanum episcopum, non diu post eorum martyrium, per eumdem comitem transmisit.*

S. Vigilius Tridentinus insigne testimonium reliquit

61 *Habes illum in Opere nostro tom. VII Maii pag. 42 et sequentibus, unde hic aliqua describo, adhibitis nonnullis correctionibus, sine quibus phrasis, alioquin satis obscura, etiam inepta at-* C *que hiulca est.* Ad sanctas *(inquit)* aures novus caritatis hospes non aliter applicaret... vel imbueret ignotus alloquium, nisi provocaret et præmium. Ab homine itaque apostolico, frater carissime, præsentis tenor atque epistolæ incipiet plenitudo ; ut facili confinio intelligas, quod Martyrum præconia subsequantur. Jacobus etenim, desideriorum cælestium vir fidelis, comitivam reclinaturus in Christi comitibus dignitatem, Sanctorum recentium et vapore fumantum reliquias postulavit. Reclinaturus dixi, quia deponi non potest, quæ apud Dominum dignitas cumulatur. Cui ego... pene, dum vereor *(ne tantum thesaurum imprudentius elargirer)* negavi, quod semper deberet *, ut quis fœneretur, expendi. Feceram (confiteor) multorum, privato timore, jacturam, nisi ad Jacobum respexissem, sancto Joanni... ut, delegato amore per religiosa vocabula martyrum, deferretur, et iterum sanguine jungeretur non peregrina germanitas. *Respexit hic, ut Papebrochius ibidem annotavit, ad sanctos apostolos Joannem et Jacobum, germanos fratres, quorum prioris nomen sanctus episcopus Constantinopolitanus, secundi comes ille gerebant. Porro si omnia S. Vigilii de Jacobo dicta perpendamus, ea* Romedio *nostro sic conveniunt, ut si bini sint, certe sint simillimi.* D

* deberet

de quodam comite Jacobo, quod in S. Remedium si quadrat,

62 *Per* comitivam dignitatem *Papebrochius ibidem in Annotatis, Tillemontius tom. X Monumentorum pag 548 in S. Vigilio, Tartarottus in Memoriis historicis eorumdem sanctorum martyrum Ananiensium pag. 42, et Roschmannus in Commentario Ms.,* comitatum *intelligunt ; eaque procul dubio naturalis interpretatio est* comitivæ dignitatis. *Habemus ergo virum nobilem, comitemque sub finem sæculi quarti S. Vigilio Tridentino synchronum, præsentem, amicum, ab eoque ob virtutes magno habitum in pretio ; qualis scilicet* S. Remedius *fuisse perhibetur. Erat Jacobus ille* desideriorum cælestium vir fidelis ; *quod nemo negaverit apte quadrare in* Remedium, *qui mundanis divitiis ac voluptatibus anachoreticam vitam prætulit ; Jacobus* comitivam dignitatem *suam dicitur* reclinaturus in comitibus Christi : *ex quo loquendi modo laudatus Tillemontius colligit, eumdem solitariæ vitæ se dedere decrevisse ; Tartarottus, humanis rebus vale dicto, in procinctu fuisse ad sacra Palæstinæ loca visitanda. Simile quid Vigilii verba non obscure indicant : maxime cum subdat :* Reclinaturus dixi ; quia deponi non potest, quæ apud Dominum dignitas cumulatur, *nimirum ob mundi* E *contemptum et Christianam humilitatem. Eadem de* S. Remedio *leguntur in Vita apud Bartholomæum, cujus verba subjicio.*

ut suspicio esse possit. Jacobum illum

63 Audivit autem Dominum dicentem *(in Evangelio)* « Vade, et vende omnia, quæ habes, et da « pauperibus. » Assumtis ergo sibi duobus... *(sociis)* cœpit Sanctorum limina peragrare. *Deinde dicitur etiam Romam adiisse, tandemque reversus, in valle Anania, ubi passi fuerant prædicti sancti martyres, reliquos dies vitæ suæ in anachoreticis exercitiis exegisse. Denique* apostolici viri *appellatio, Jacobo data, recte tribui potest* Remedio, *sive hæc apostolicam victus et vestitus rationem, sive etiam zelum animarum significet ; nam et hic a nonnullis* vallis Ananiæ apostolus *vocatur. Fateor, quo Jacobus ille demum devenerit, ignoratur : quid tamen miri esset, si hic (qualis a S. Vigilio describitur) ex eorumdem martyrum amore juxta locum, ubi illi haud ita pridem passi fuerant, solitariam sibi cellam fecisset, ubi et illorum recenti memoria ac veluti conspectu in proposito suo confirmari, nec inde longe absentis amici Vigilii colloquio, dum vellet, posset frui. Ex hisce omnibus* F *omnino crederem, hunc Jacobum esse* S. Remedium *vel* Romedium, *nisi nimia vocabulorum diversitas obstaret.*

forte fuisse Remedium

64 *Quis tamen me certum reddat, Sanctum non fuisse binominem, nec* Jacobi *vocabulo potius quam* Remedii *usum fuisse S. Vigilium, quia cum ad S. Joannem Chrysostomum scriberet, libebat ei ad sanctos fratres apostolos Joannem et Jacobum alludere ; nec denique* Remedii *nomen prævaluisse, tum quia id ei magis proprium sive usitatius erat, tum quia etiam visum fuit significantius magisque congruere propter remedia seu beneficia ad illius invocationem solita divinitus impetrari. Præter nominis diversitatem adversantur suspicioni meæ aliquot Vitæ, in quibus dicitur* S. Remedius *mortuus ante laudatos martyres Ananienses, ejusque funus ab his simul et a Vigilio curatum fuisse. Hæc illam everterent plane, nisi recentiores essent, et eam ipsam narrationem alioquin magis suspectam redderent adjectis fabulis, quas inferius breviter memorabo. Ipsis antiquior Bartholomæus in Vita S. Vigilii Ananiensium martyrum adventui* Remedii *ad Vigilium præmittit ;*

de

A *de ejusdem vero morte tam in hac, quam ipsius Sancti nostri Vita sic ambigue loquitur, ut certo dici nequeat, utrum alteri supervixisse censuerit: et quamvis de sensu ejus constaret, non tantæ ipse auctoritatis est, ut rem ab illius tempore tam longe remotam certam facere possit.*

alio nomine dictum. Joannis Aventini

65 *Ceterum nolo, huic suspicioni meæ, quæ falli potest, majus pondus tribui, quam quod hinc ei dant amborum idem vitæ tempus, amicitia cum S. Vigilio, eadem illustris conditio, similis rerum mundanarum contemptus, ceteraque de Jacobo a Vigilio dicta; inde vero minuunt nominis diversitas, ignotaque reliqua vita Jacobi; quæ prudenti lectori ponderanda relinquo: sed simul meminerit, si Jacobus iste diversus sit a* S. Remedio, *nullam de hoc Sancto exstare certam notitiam sæculo* XIII, *quo Bartholomæus Tridentinus scripsit, antiquiorem; et Jacobum illum, a S. Vigilio tantopere laudatum, quoad cetera ex omni memoria etiam penitus excidisse. Singularia sunt, quæ de eodem Sancto Joannes Aventinus et Wolfgangus Lazius scripserunt. Horum primus in Annalibus Boiorum lib.* III S. Remedium *facit sæculo* VI *præfectum Norici, Theodoni Boiorum regulo pro Romanis* B *frustra sese opponentem, ac tandem p.* 261 *post annum* 520 *subdit:* Illa tempestate divum Vigilium pontificem Tridentinum cum quibusdam symmystis interfectum esse a Boiis, divum Remedium, Noricum præfectum, cum sociis pulsum, habeo, quos sequar.

et Wolfgangi Lazii

66 *Auctorum, quos non nominat, quique mihi aliunde ignoti sunt, fidem nequeo æstimare: interim apud eruditos nunc satis constat, Theodonem illum cum gestis suis commentitium esse, primumque hujus nominis ducem Boiorum illum esse, qui circa medium sæculum* VII *S. Emmerammum excepit benigneque detinuit. Constat item, S. Vigilium, in cujus Actis nihil simile legitur, certe non serius, quam anno* 405 *martyrium subiisse; Aventini vero magnam esse in fabulando audaciam. Nugas etiam vendidit Wolfgangus Lazius lib.* VI *de Gentium migrationibus pag.* 176, *ubi sub hoc titulo,* Comites à Taur, id est, Tauriscorum posteritas, qui in Rætiis vel Athesi flumine usque Vindeliciam rerum potiti fuere etc, *primo loco posuit Evin, sub Mauricio imperatore, secundo Gaidoaldum; tertio Alachim, ac quarto denique* Remedium *cum isto brevi elogio:* Remedius ob vitæ continentiam relatus in numerum Sanctorum; cujus sepul- C tura in Nansperg adhuc veneratur. *Quinto loco sequitur* Henricus comes de Altorf ex Suevia, filius Ethiconis et sororius Ludovici Pii cæsaris ob uxorem nomine Beatam, de stirpe S. Remedii descendentem, tractui Athesino præfuit. *Addit et alios, quos usque ad medium sæculum* XII *perduxit.*

fabulæ de eodem Sancto rejiciuntur.

67 *At unde, inquies, ista didicit Lazius? Pro tribus primis laudat Paulum diaconum in Gestis* D *Longobardorum; pro Henrico ejusque conjuge Beata Conradum Urspergensem in Chronico suo; pro* Remedio *nullum. Ex Paulo diacono habemus, Evin, Gaidoaldum et Alachim Longobardos fuisse et duces Tridentinos; quibus cum* S. Remedio *quidquam commune fuisse, nec ipse, nec alius veterum tradidit. Pari modo Conradus Urspergensis in Chronico, editionis Argentoratensis pag.* 209 *scribit quidem, Henricum Welphonem duxisse* uxorem de Bawaria, Beatam nomine; *sed hanc* de stirpe S. Remedii *descendisse, nullo verbo indicat. Nugæ ergo hæc sunt Lazii, ignota ceteris sine teste asserentis, sanctumque* Remedium *contra communem scriptorum opinionem ad alia tempora removentis.*

AUCTORE C.

§ V. Examinantur reliqua Bartholomæi Tridentini asserta, aliaque ab aliis præterea tradita.

Donatio castri agrique Taurensis

E*x supra dicta falsa opinione, secundum quam* S. Remedius *comes Taurensis jure natali et hereditario fuisse creditus fuit, fluxit et altera, quæ Taurense castrum cum subditis suis S. Vigilio, seu episcopatui Tridentino, vel, ut aliis placuit, sedi Augustanæ Vindelicorum, ab eodem donatum fuisse, tradit. Bartholomæum in Vita ipsius audiamus.* S. Remedius *(ex Romano itinere ad S. Vigilium accedens)* bis mille homines cum castro Thaurense et ecclesiis et omnibus suis attinentiis episcopatui Tridentino contulit. Ecclesiæ autem Augustensi multa reliquit. *Roschmannus observat, in Ms. Sangeorgiano pro* bis mille *per abbreviationem legi* bn mille, *quod forte* bene mille *significat. Idem Bartholomæus in Vita S. Vigilii apud Tartarottum rursum ait:* E Inter hæc Remedius nobilis de Tauro... Romam perrexit, et rediens, ultra mille animas cum omnibus possessionibus S. Vigilio reliquit. *Consonat Ms. Coloniense a Papebrochio nostro laudatum in Annotatis ad Vitam ejusdem sancti Præsulis Tridentini tom. V Junii pag* 166 *ad lit.* m; *nam in Actis illius sincerioribus nil tale legere est. Reverendissimus Stephanus abbas Schirensis apud Raderum in Bavaria sacra, partim consonat, partim dissentit.*

ecclesiæ Tridentinæ vel Augustanæ a Sancto facta,

69 Illius enim *(ait)* civitatis *(Tridentina)* episcopium traditur hic, seculo renuncians, magnifice suarum copia facultatum, ac circiter millenario familiæ numero ditasse. Nam villam Thaurensem præclaræ amplitudinis, tribus ecclesiis insignem, destructo castro, Augustensis sedis mancipatui contulisse firmatur: ibi quippe hæreditario mansionis habitationem possedisse dicitur. *De utraque donatione rectius silent Lectiones Summontorianæ, Vitaque Italica Tridenti edita anno* 1627. *Nam quis non videat, illam commentum scriptoris posterioris ævi esse, qui cum legisset,* Remedium *ex amore Dei mundanis rebus renuntiasse, crederetque, ipsum Taurensis castri hereditarium comi-* F *tem dominumque fuisse (quales scilicet comitatus tempore, quo scribebat, jam exstabant) consequenter opinatus fuerit, idem castrum, cum omnibus servis ac subditis ad illud pertinentibus, nulli verisimilius ab eo donatum esse, quam ecclesiæ Tridentinæ, cujus antistitem S. Vigilium, non secus ac patrem suum, singulari affectu venerationeque prosequebatur. Pari ratione cum sciret, ecclesiam Augustanam possessiones in dynastia Taurensi habere, has quoque ab eodem Sancto acceptas conjectare potuit, et conjecturas suas pro rebus compertis obtrudere.*

recentioris ævi commentum est.

70 *Juverit hic quoque clarissimi Roschmanni observationem attexuisse. Sic ille habet:* Donatio ista sine teste asseritur; nihil ecclesia Tridentina in Taur possidet, aut possedit unquam. Ecclesia Augustana illa est, quæ non tantum in Taur, sed in ipso episcopatu Tridentino, Bulsanensi nempe tractu, antiquissima jura et possessiones nacta est; ita quidem, ut Præpositum, S. Afræ vulgo dictum, satis nobilem et virum conspicuum, perpetuo in eodem Bulsano liberaliter alat. Non autem a S. Remedio (uti certus hæc scio)

AUCTORE C. S.

hi proventus ecclesiæ Augustanæ, sed a magnis principibus et, ut creditur, ab antiquissimis temporibus, atque forte Francicis regibus aut saltem potentioribus dynastis, obvenere. Vidi olim diploma Henrici Bohemiæ regis, ad initium sæculi XIV confectum, quo harum rerum tutelam in se recepit, qua adhuc principes nostri funguntur. Si scriptores antiquiores ea, quæ ediderunt ex aliis fide, ut ipsis videbatur, bona, non corrasissent, non tot fabulis acta Sanctorum scaterent. *Hactenus Roschmannus; cujus postremam querelam nos quoque justissimam crebro experimur, dum Sanctorum Vitas ex interpolatorum levitate tam turpiter infectas videmus, ut, quæ in iisdem genuina sunt, ex admixtis fabulis suum etiam pretium amittant.*

forte ex veris natum.

71 *Sunt alii, qui donationem* bis mille *vel* mille animarum *seu* hominum, *interpretantur de totidem infidelibus per* S. Remedium *ad Christi fidem conversis, sanctoque Vigilio pastori suo ecclesiæ Tridentinæ aggregandis regendisque traditis; quod a vero non abhorret, favetque huic opinioni titulus* Apostoli Vallis Ananiæ, *quem aliqui* S. Remedio *tribuunt; et si hic idem sit cum comite Jacobo, de*
B *quo supra disputavi, favebit insuper dictum S. Vigilii, in epistola sua illum* hominem apostolicum *appellantis. Porro quamvis donationem castri Taurensis rerumque ad illud spectantium fictitiam putemus, prudenter tamen dubitari nequit, quin* Remedius *munificus fuerit in S. Vigilium: utque solent fabulæ sæpe ex veris nasci, quod ad tres illas ecclesias attinet, S. Vigilius in Actis suis ad diem* XXVI *Junii, et in Actis sanctorum martyrum Ananiensium ad* XXIX *Maii in Opere nostro editis, legitur duas ecclesias condidisse; unam Tridenti ad portam Veronensem, in qua et ipse sepultus fuit, alteram in Valle Ananiæ in loco, ubi mox dicti martyres fuerant coronati; in qua utraque exstruenda* Remedius *illi potuit adjutor opibus suis fuisse. Tertia forte fuerit sacra ædicula; si verum est, quod Lectiones Summontorianæ asserunt,* S. Remedium *aliquam (quam* basilicam *liberalius appellant) in suum suorumque usum fabricasse.*

Sanctus anachoreticam vitam duxit in valle Anania

72 *Progredior ad locum, in quo Sanctus vitam solitariam egisse, ac beato fine terminasse creditur. Bartholomæus in Vita, a Tartarotto ex apographo Sangeorgiano accepta, de illo paucis sic*
C *meminit:* Sanctus vero in Anania vixerat castrum serviens, vita et miraculis clarus quievit. *Roschmannus, qui eamdem Vitam ex ipsomet codice Sangeorgiano nobis descripsit, paulo aliter legit hoc modo:* Sanctus vero in Anania vixit. Castrum serviens, vita et miraculis clarus quievit. *Utraque lectio vitiosa est, quam corrigendam crederem pro* Castrum *substituendo* Christo, *nisi alius ejusdem Bartholomæi locus suaderet, legendum potius esse* apud Castrum. *Etenim in Vita S. Vigilii apud eumdem Tartarottum rursus ait:* Ut in ejus *(S. Remedii)* Gestis legitur, in ejus *(S. Vigilii Tridentina)* diœcesi, apud castrum Tau, juxta locum, ubi passi sunt Sancti *(martyres Ananienses)* ad Dominum, cui devote servierat, cum sociis suis migravit. *Eadem habentur in ejusdem sancti episcopi Actis interpolatis Coloniensibus apud Papebrochium tom. V Junii pag.* 166. *Consonant Lectionaria a Roschmanno laudata, in quorum primo sæculi* XIII, *ut creditur, cella ejus assignatur* apud castrum Tavoni, locum, ubi passi sunt Sancti: *in secundo:* Apud castrum Taoni juxta locum, ubi* passi antedicti martyres: *in tertio, sive Breviario:* Apud castrum Eam *(hæc vox ibi*
D *sic vitiosa est)* juxta locum, ubi passi sunt Sancti.

non procul a loco martyrii SS. Sisinnii, Martyrii et Alexandri.

73 *Ne longior sim, omnes, aut fere omnes, locum solitariæ vitæ mortisque* S. Remedii *statuunt non procul ab illo, ubi SS. Sisinnius, Martyrius et Alexander anno* 397 *a gentilium turba occisi crematique fuere, licet aliqui in nomine loci non nihil discrepent. Est autem locus ille in diœcesi ac principatu Tridentino, in valle* Anania, *ab aliis* Anagnia et Anaunia *nonnumquam dicta, Italis* Val d'Annone et Val di Non. *Pro ulteriori loci notitia audiamus denuo Roschmannum.* Ms. Sangeorgianum *(id est Bartholomæus in Vita S. Vigilii)* non TAU, sed (quod de industria consideravi) THAUM dicit, et sic scripsit, THAV̄; quem charta singularis vallis Ananiæ in bibliotheca nostra publica, typis impressa, TAON, et alia V. C. Josephi Spergesii, ex oculari inspectione confecta, TAVON vocat, atque in vicinia templi et rivi S. Remedii collocat. *Consentit Tartarottus in Memoriis eorumdem martyrum, ubi pag.* 32 *et sequenti de loco martyrii disputans, docet,* Tavon *villam esse* plebis, *sive parœciæ* S. Zenonis, *Italis* Pieve di S. Zeno, *corrupte sic dictæ*
E *pro* S. Sisinnii; *eidemque vicinam: quod hic breviter observatum volui, quia Ferrarius, num.* I *hujus Commentarii allegatus, habet,* S. Romedii corpus in propria ecclesia in Plebe S. Zenonis asservari.

ubi sæculo V inchoato obiit.

74 *In Tabula geographica Blaeviana principatus Tridentini, ecclesia* S. Remedii *inter duos rivos, qui infra conjuncti in fluvium Nucem vulgo* Noce *illabuntur, collocata est sesqui milliari Italico a Plebe S. Zenonis, quod an accuratum sit, noverint Tridentini. Vide etiam dicta superius in hoc Commentario num.* 7 *et sequenti. Elegit igitur Vir sanctus aptum vitæ anachoreticæ locum non procul ab eo, ubi S. Sisinnius cum duobus sociis pro laboribus apostolicis martyrium receperat, elegitque verisimiliter eo consilio, ut ex hac sacri loci propinquitate recentique martyrum memoria in sancto proposito suo novos indies animos caperet. Hinc vero collige, audiendos non esse, qui S.* Remedii *obitum eorumdem martyrio sine idoneo teste præmittunt, atque adeo ex horum dictis infirmari non posse meam de Jacobo comite suspicionem, quam ex S. Vigilii epistola præcedenti § exposui. Quanto tempore ibi vixerit, quove circiter anno excesserit e*
F *vivis, nemo veterum tradidit, nec ullum laudatur monumentum, ex quo id colligi queat. Temere igitur divinasse dicendi sunt auctor Vitæ Italicæ jam frequenter nominatæ, quique cum ipso mortem ejus anno* 400 *illigarunt. Mihi ex hactenus allegatis nihil verisimilius asseri posse videtur, quam illam sæculo quinto aliquot annos inchoato accidisse. Diem* I *Octobris assignat Bartholomæus, quo etiam colitur in monasterio Sangeorgiano; sed in episcopatu Tridentino Officium ejus celebratur die* XV *Januarii.*

Legitur duos socios habuisse.

75 *Huc usque distuli de duobus Sancti sociis agere, ut, quæ ad illum pertinebant, expeditius fluerent. In Vita S. Vigilii per Bartholomæum, et in Ms. Coloniensi de illis hæc legere est.* Inter hæc Remedius nobilis de Tauro cum sociis suis Abra * et David Romam perrexit, et rediens, ultra mille animas cum omnibus possessionibus S. Vigilio reliquit, et, ut in ejus Gestis legitur, in ejus diœcesi apud castrum Tau, juxta locum, ubi passi sunt Sancti, ad Dominum, cui devote servierat, cum sociis suis migravit. *In Vita vero ipsius* S. Remedii *idem Bartholomæus scribit:* Assumptis igitur sibi duobus, videlicet Abraham,

* *al.* Abia

qui

A qui cognominabatur Adeodatus, et David, cœpit Sanctorum limina peragrare *etc.; ac tandem de omnium trium obitu subdit :* Sanctus... quievit Calendis Octobris; quem etiam socii fuerunt prosecuti. Fideles propterea supra sancta corpora ecclesiam fecerunt. *Stephanus abbas Schirensis apud Raderum in Bavaria sancta illorum alterum famulum fecit, ita inquiens :* B. Remedius cum quodam collega suo Abraham, cui cognomen fuit Deodatus, et famulo, David nomine, divino servitio incessanter instabat *etc. Contra in Lectionibus Summontorianis ibidem editis dicuntur iidem socii fuisse* duo nobiles juvenes, non infimi, Abraham scilicet et David.

quos quidam ex vitiosa Greveni annuntiatione

76 *Similiter ambos nobiles divitesque appellat auctor Vitæ Italicæ, quam secutus est in suo Catalogo Sanctorum Italiæ Philippus Ferrarius ad Kalendas Junias, aliique. Quid horum verius sit, quis in tantis antiquitatis tenebris sine alio lumine edicat? Singularis est de his Greveni annuntiatio, quam ab Adamo Wolasser in Martyrologio Germanico, Petri Canisii passim dicto, adoptatam fuisse, ostendi supra. Oportet Greveni verba ad Kalendas Octobres hic repetere.* Item sanctorum B confessorum Remedii, Abre, qui et Deodatus, David, discipulorum sancti Germani episcopi. *Ecce non modo Abram et David, verum etiam ipsemet* Remedius, S. Germani episcopi *discipuli fuisse dicuntur ; sed quis Germanus ille fuerit, non additur. Tartarottus, qui Acta* S. Remedii *vehementer oppugnavit, etiam hinc adversus illa argumentum cudit. Hunc Germanum posse alium esse negat, quam episcopum Antissiodorensem, vel Parisiensem ; quorum cum prior natus sit anno 378, factus episcopus anno 418, mortuusque anno 448 ; alter autem anno 576 supremum diem suum obierit, observat, cum neutrius ætate componi posse, quæ de Abrahæ et Davidis societate cum* S. Remedio, *et morte, ante vel non multo post S. Vigilii martyrium obita, narrantur. Propterea credi vult, aut saltem verisimile facere, Abraham et Davidem discipulos fuisse alterutrius sancti Germani, et ab inepto scriptore, neglecta temporis ratione,* S. Remedio *imprudenter additos : nec obstare silentium biographorum utriusque sancti præsulis, qui etiam alia omiserunt.*

ipsi abjudicare frustra conatur :

77 *Quidni eodem argumento contendit etiam* Remedium *alterutrius episcopi discipulum facere,* C *cum de omnibus eodem modo loquatur Grevenus? Imo cur non Grevenum potius erroris accusavit, quam Bartholomæum Tridentinum, tribus ferme sæculis illo antiquiorem, vetustiora Acta laudantem, aliosque sibi consentientes habentem? Mihi verisimillimum, ne dicam, certum apparet, Grevenum vel unius puncti omissione, vel ex loco male intellecto in hunc errorem venisse. Grevenus sic legit :* Item sanctorum confessorum Remedii, Abre, qui et Deodatus, David, discipulorum sancti Germani episcopi. Imeri confessoris. Item *etc. Sicut ipse* Imerum *hic, interposito puncto, a præcedentibus sejunxit, ita et nos* Germanum *sejungamus hoc modo :* Item sanctorum confessorum, sancti Remedii, Abre, qui et Deodatus, David, discipulorum. Sancti Germani episcopi. Imeri confessoris. Item *etc. Si sic legamus, Abram et David non alterius, quam* Remedii *discipuli fuisse dicendi erunt, nihilque habebunt cum S. Germano illo commune. Ne vero isthæc a me gratis dicta autumes, observa, hac eadem die in variis Martyrologiis annuntiari translationem, in aliis depositionem S. Germani episcopi Autissiodorensis, atque hinc facile accidere potuisse, ut Grevenus in aliquo apographo nudam* S. Germani episcopi *annuntiationem, eo, quo dixi, modo post* S. Remedium *et discipulos, omissa vel detrita interpunctione, inveniens, crediderit, istos S. Germani discipulos fuisse.*

AUCTORE .C. .S.

de eorumdem cultu nobis non constat.

78 *Profecto nemo, qui veterum Martyrologiorum apographa pervolvere consuevit, ignorare potest, quam frequenter per hujusmodi incuriam describentium Sancti a veris locis avulsi ad alienas classes referantur. Quale apographum hic secutus Grevenus sit, non comperi, diversum tamen fuisse ab Auctariis Usuardinis, quæ Sollerius in Martyrologio suo Usuardi recensuit, liquet ex annuntiatione* Imeri confessoris, *quæ ab illis omnibus abest. Frustra ergo Tartarottus Abram et Davidem, velut alterutrius S. Germani discipulos,* S. Remedio *inepte attributos fuisse, persuadere conatus est ex hoc Greveni loco, ad quem confirmandum nec testimonium aliquod vetustius, nec rationem solidam, nec denique ex recentioribus aliquem, præter Wolasserum, potuit producere. Quam ob rem equidem non video, cur duos illos* S. Remedii *socios, qui sine ulla ejusdem Sancti laudis jactura prætermissi fuissent, gratis confictos esse, credamus. Non idcirco tamen illis inter Sanctos Beatosque locum in Opere nostro dare* E *audemus ; quia aliunde nihil comperi, quod eorumdem cultum probet. Bartholomæus quidem ait,* supra *omnium trium* sancta corpora ecclesiam *a fidelibus exstructam fuisse ; sed hoc quoque ad horum duorum cultum asserendum non sufficit, cum ecclesia hæc hodieque solius* S. Remedii *titulum gerat, neque sociis unquam dicata fuisse legatur ; ut adeo sepultura quidem omnibus tribus communis, non cultus dici posse videatur.*

Pro fabulis habenda sunt, quæ de avibus tegulas alio ferentibus,

79 *Nunc breviter percurramus quædam alia Bartholomæo ignota, aut certe prudenter ab eo prætcrita, quæ ab aliis de Sancto nostro referuntur. Non tamen curabo omnia, a recentioribus ex meris conjecturis sine ullo fundamento insuper adjecta, commemorare ; quod non minus tædiosum, quam inutile, futurum esset. Pro fabulis sine dubio habenda sunt, quæ de ipso cellam suam construente leguntur apud Raderum in Lectionibus Summontorianis hoc modo :* Nam tunc in quodam minori scopulo, non longe ab isto *(in quo deinde exstruxit)* ædificare ipsam basilicam intendens, vidit et probavit ex judicio Dei, illum locum non esse dignum hospitio tanti Cultoris Dei. Et in F signum hujus aves non parvæ de ipso minori scopulo tegulas ligneas et alia cum rostris portabant ad eumdem eminentem scopulum, ubi nunc est ipsa basilica constructa. *Commenti speciem etiam habet historia ursi, in iisdem Lectionibus relata, et ab auctore Vitæ Italicæ Tridentinæ, aliisque adoptata, cujus hæc summa est. Equum, quo solebat* S. Remedius *ob attritas senio aut valetudine corporis vires uti, ursus devoravit, cum ille propinquam mortem præsagiens, constituerat ad S. Vigilium postremo accedere.*

de urso, devorati equi vices subeunte,

80 *Mandat igitur discipulo suo Davidi, ut injecto freno ursum adducat, equi vices subiturum. Paret hic ; obsequitur ursus, eique Sanctus insidens, Tridentum progreditur, per viam precibus suis energumenam dæmone, atque alteram puellam febribus liberans : quæ omnia etiam in icone æri incisa, quam excusam habeo, exhibentur. Raderus cum narrationem illam suspectam haberet vel eo maxime ex capite, quod tam prodigiosa ursi vectura parum conveniret Viro sancto, popularem auram ac miraculorum speciem sedulo declinanti, maluit ursum illius sarcinulæ bajulum facere,*

adducto

AUCTORE C. S.

adducto in exemplum urso altero, qui idem obsequium S. Corbiniano Frisingensi episcopo præstitisse legitur in hujus Vita ab Aribone, ejusdem sedis antistite scripta, quam a nobis editam habes ad diem VIII Septembris, quo colitur. Ita etiam visum est pictori, vel quisquis pingi curavit tabulam, in summo altari sacelli Choltitzensis in Bohemia expositam, de qua vide dicta ad num. 45. Ego, ut paucis mentem meam edicam, Remedianus iste ursus, sive illum ipsius Sancti, sive ejusdem sarcinulæ vectorem facere malis, cum idoneo careat auctore, fidem nullam meretur. Eodem vitio solummodo laborant energumenæ atque febrientis curationes, quæ aliunde nullam difficultatem patiuntur, et in genuinis Sanctorum Actis satis frequentes sunt.

de tintinnabulo sponte sonante, ecclesiaque ab angelis consecrata,

81 *Fabulas rursus sonant tintinnabulum, ecclesiæque per angelos consecratio, quæ in eadem Vita Italica leguntur.* Nimirum dicitur S. Remedius *S. Vigilio vale dicens, instantemque mortem suam prænuntians, promisisse fore, ut in supremo suo agone tintinnabulum, quod iste habebat, sponte sua sonitum ederet, idque prodigium trino sonitu reipsa accidisse. Hoc signo accepto, sanctus episcopus (si* B *eidem scriptori creditur) una cum tribus discipulis suis, postea martyribus, Sisinnio, Martyrio et Alexandro, ad cellam ejus mox profectus, mortuum cum solemnibus exsequiis in parva ecclesia, quam ipsemet vivens erexerat, tumulavit, constituitque ecclesiam illam postridie consecrare. Verum eadem nocte a quodam venerabili viro excussus e somno et ad ecclesiam missus, vidit eam et altare ejusdem ab angelis dedicari. Ita fere in Vita: in Lectionibus Summontorianis utrumque miraculum a Sancto promittitur, factumque esse, haud dubie credi voluit auctor. Utrumque etiam aliquot recentiores sine crisi admiserunt: at nemo, credo, mirabitur, quod ego antiquiores vades requiram, quam sint anonymus ille Tridentinus, sæculi* XVII *scriptor, ignotæque mihi, sed certo non satis idoneæ ad fidem faciendam ætatis, Lectionarii Summontoriani compilator.*

quædam alii narraverunt.

82 *Nihilominus fatendum est, prædictam ecclesiæ consecrationem, velut ab angelis factam, Kalendario Tridentino-Veronensi, quod Tartarottus edidit, initio mensis Junii, ut supra memini, inscriptam esse verbis, quæ subdo.* Nota, quod semper prima Dominica mensis Junii est CONSECRATIO C ANGELICA felicis et devotæ capellæ S. Romedii in valle Anania diœcesis Tridentinæ. *Laudatum Kalendarium, judice Tartarotto, exaratum quidem est inter annum Christi 1255 annumque 1313; sed additamenta seu interpolationes, inter quas ista annuntiatio est, alia manu facta, non sunt antiquiores sæculo* XV. *Si ita est, nequit illa quidquam ponderis dictæ narrationi addere, ac forte auctorem habet, qui veteri annuntiationi Dedicationis ejusdem ecclesiæ, quam aliunde didicerat, ex Lectionario Summontoriano adjecit vocem* Angelica, *quia nempe illam ab angelis peractam in illo legerat. Dixi:* Veteri annuntiationi dedicationis, *quam multo antiquiorem esse, non ambigo; quamque in eodem Lectionario recte affixam esse Dominicæ primæ mensis Junii, videre licet superius* § I.

D

§ VI. Expenduntur ac refutantur argumenta, quibus Castellanus et Tartarottus probare conati sunt, S. Remedium Tyrolensem esse S. Remigium Remensem antistitem.

Respondetur ad argumenta, quæ Tartarottus

Præter *ea, quæ in Actis improbavimus, multo plura improbavit Tartarottus; et ita quidem, ut non modo Acta ipsa, tamquam ex aliorum Sanctorum Vitis consuta, nullius prorsus fidei facere voluerit, verum etiam in dubium vocare, an Sanctus ille* Remedius *Tridentinus exstiterit umquam. Quæ vero objicit, ea partim omnes Sancti Vitas, partim Raderiana tantum monumenta, aliorumve particularia asserta impugnant. Contra omnia faciunt rationes, quas ab antiquiorum* E *monumentorum silentio, a non cultu ejus in diœcesi Brixinensi, ab ipso Sancti nomine* Remedio, *ac diebus, quibus colitur, repetiit. Silentium arguit primo, quod, licet ab aliquibus* Bavarus *dicatur, tamen diligentes scriptores rerum Boicarum, Vitus Arenpeckius, Bernardus Noricus et Wiguleus Hundius de illo non meminerint; imo nec Marcus Velserus de eodem alia noverit, quam quæ didicerat ex Pincio: secundo quod neque in vetustis Martyrologiis, neque apud veteres Vitarum Sanctorum collectores, Jacobum de Voragine, Petrum Calo et Petrum de Natalibus, ulla de eodem exstet mentio. Non inquiro, an et quantum e re trium priorum fuerit S.* Remedii *meminisse; at certe illis omnibus antiquior est Bartholomæus Tridentinus, qui Vitam etiam vetustiorem laudavit. Scripsit Bartholomæus ante medium sæculum* XIII; *Bernardus Noricus sæculo* XIV, *Arenpeckius sub finem* XV, *Hundius denique* XVI.

a silentio veterum et non cultu objecit

84 *Bartholomæo juniores etiam sunt à Tartarotto laudati Vitarum compilatores; e quibus Jacobus de Voragine scripsit post medium sæculum* XIII, *Petrus Calo forte usque ad annum* 1310 *vel* F *etiam serius supervixit; Petrus de Natalibus scripsit post medium sæculum* XIV. *Exstabat ergo horum temporibus Vita S.* Remedii, *neque ex eorumdem silentio aliud inferri potest, quam quod ille non fuerit e celebrioribus Sanctis, quorum Acta latius innotuerant. Quod ad Martyrologia attinet, fateor, me vetustius, in quo ille memoretur, non habere, Hagenoyensi, quod Sollerius noster primum anno* 1412 *scriptum esse censuit: cultum tamen ejus multo antiquiorem probant tum dicta* §§ I *et* II *tum ecclesia ejusdem nomini sacra, quam Bartholomæi tempore jam exstitisse, Tartarottus ipse agnovit, et cujus initium non assignavit, nec assignare potuit. Cur Sabionensis, deinde Brixinensis diœcesis, in qua natus dicitur, illum non colat, et an numquam coluerit, ipsa viderit: at certe colitur, multisque sæculis cultus fuit in duobus ejusdem diœcesis locis, scilicet in pago Taur et in monasterio Sangeorgiano; colitur item per universam diœcesim Tridentinam Officio annuo, ac peculiari præterea veneratione in valle Anania, in qua eremiticam vitam duxit, et beato fine coronavit. Pergamus ad argumentum, quod idem clarissimus Tartarottus*

A *Tartarottus a Sancti nomine et diebus cultus formavit*

Idem scriptor persuadere conatus est, inde Remedium esse S. Remigium Remensem,

85 *Observat itaque, S. Remigium Remensium antistitem à variis antiquis etiam* Remedium *appellari; eumdem ab Hincmaro in Vita ejus, et a Flodoardo in Historia ecclesiæ Remensis mortuum dici die* XIII *Januarii; et nihilominus festum ejus in Martyrologiis ordinarie signari ad Kalendas Octobris, in aliis ad diem* XV *Januarii. Simili modo, ait,* S. Remedii *Tridentini obitum ab aliquibus referri ad diem* XIII *Januarii, festum tamen ejus per diœcesim Tridentinam celebrari die* XV *ejusdem mensis. Præterea translationem S. Remigii Remensis coli Kalendis Octobris, quo eodem die Bartholomæus et alii* S. Remedium *Tridentinum obiisse scribunt, hujus obitus diem cum die translationis illius confundentes. His præmissis, concludit, omnino dicendum esse, vel ea, quæ hac super re de S. Remedio Remensi leguntur, commenta esse, et ex Actis* S. Remedii *Tridentini accepta; vel contra, quæ de* S. Remedio *Tridentino dicuntur, mutuata esse ex monumentis ad S. Remedium Remensem pertinentibus. Primum admitti posse merito negat, ac proinde statuit, pro* B *figmentis et aliunde arcessitis habenda esse, quæcumque de* S. Remedio *nostro hac in parte habemus.*

fabulis deformatum; quod etiam Castellano visum est:

86 *Hinc ulterius arguit, verum mortis illius festique diem omnibus retro sæculis ignotum fuisse hodieque esse; quod eo magis mirandum fore notat, si ille fuisset* primus confessor et protector Tyrolis, *veraque essent prodigia, quæ in ejusdem morte contigisse narrantur, quibus hæc multo celebrior, quam S. Remigii Remensis obitus, necessario evasisset. Hisce omnibus laudatus scriptor non obscure insinuat,* S. Remedium *Tridentinum videri sibi eumdem esse cum Remensi, sed fabulosis gestis ex aliorum Sanctorum Vitis inepte corrasis plane deformatum. In hac opinione præeuntem habuit Claudium Castellanum in Observationibus ad primum bimestre Martyrologii Romani, Gallice versi, pag. 231, ubi illam veluti minime dubiam asseruit verbis, quæ ex Gallicis Latina subnecto.* Tridenti ecclesia est, dicta S. Romegii *(Gallice* dite Saint-Romege.) Hunc Sanctum diversum esse a S. Remigio *(Remensi)* credidit Ferrarius, cum ipsum CONFESSOREM TRIDENTINUM appellet, Latine ROMEDIUM nominans. Sed cum ipsemet dicat, eum mortuum esse die C XIII Januarii, ejusque festum agi die XV; legaturque etiam honorari die I Octobris, ut Raderus scribit in sua Bavaria sancta, ubi ipsum non noscens, ROMEDIUM appellavit; cumque Bollandus eumdem REMEDIUM dictum repererit, ut liquet in Prætermissis ad XV Januarii; quis non videat, hunc ipsum esse S. Remigium *(Remensem)* qui in variis Mss., etiam Remensibus, legitur nominatus REMEDIUS; cum qua voce nomen REMY *(ita Galli vocant Remigium)* majorem analogiam habet, quam cum voce REMIGIUS.

quorum rationes petitæ a synonimo utriusque vocabulo,

87 *Favit etiam Sollerius noster, dum in Auctariis Usuardinis ad Kalendas Octobris istam codicis Hagenoyensis annuntiationem,* In episcopatu Tridemiensi, sancti Remedii confessoris, *sic excepit :* Nec TRIDEMIENSI intelligo, nec TRIDENTINENSI, ut alii loquuntur; *lectoremque suum sine ulteriori examine ad datum Castellani locum remisit. Sed meum nunc est rationes ab istis duobus allegatas librare. Sanctum Remensem episcopum* Remigium *a variis antiquis* Remedium *etiam appellari, ostendam in illius gestis hoc ipso die illustrandis. Ibidem similiter docebo, felicem ejusdem obitum ab Hincmaro Flodoardoque diei* XIII *Januarii affigi, eodemque die, ac etiam biduo post, necnon Kalendis Octobris, memoriam in Martyrologiis celebrari. Diœcesis Remensis patronum suum die* XIII *Januarii cum festo in populo colit; ubi vero extra illam diœcesim die* XV *ejusdem mensis honoratur, id fit, quia dies* XIII *impedita est Octava Epiphaniæ Domini, ut necesse fuerit, festum ejus transferri. Kalendis Octobris celebratur translatio corporis ejus, ut etiam notat Martyrologium Ecclesiæ Romanæ, quæ cum omnibus ritum suum sequentibus eodem die annuo Officio ipsum honorat.*

AUCTORE C. S.

a communibus diebus cultus etc.,

88 *Jam ut ad* S. Remedium *Tridentinum veniamus, negat Roschmannus, illius obitum ab ullo, præterquam a Ferrario, ad diem* XIII *Januarii referri; neque ego ullum præterea reperi; ceteris omnibus emortualem diem silentibus, aut cum Bartholomæo signantibus ad Kalendas Octobris. Nisi ergo mendum typothetarum sit, dicendus est Ferrarius hic lapsus memoria esse. Ita concidit argumentum a die obitus petitum: nullum enim alium scriptorem pro morte* S. Remedii *Tridentini diei* XIII *illigunda laudarunt. De cultu fatendum est,* S. Remedium *duos dies, diverso tamen modo, communes habere cum* S. Remigio *Remensi. Hujus* E *præcipua festivitas apud Remenses agitur die* XIII *Januarii, velut ejus emortuali; quo die* S. Remedius *Tridentinus nec colitur, nec obiisse dicitur, nisi per errorem a Ferrario. Colitur autem hic die* XV *Januarii per universam diœcesim Tridentinam, et in pagis Taurensi, Tulfes, et Rinn, diœcesis Brixinensis, cujus etiam Kalendariis memoria ejus eo die dudum inserta fuit.*

sedulo expenduntur,

89 *Eodem quidem die etiam S. Remigius Remensis annuntiatur in aliquot apographis Hieronymianis et ex his apud Grevenum; notatque Florentinius, illum tunc coli a Cartusianis Coloniensibus; sed hi festum illud justa de causa in propria die sua transtulerunt, ut dicam in* S. Remigio; *ac forte ex pari alicujus singularis loci consuetudine ejusdem sancti episcopi memoria in supra dictis apographis ad alienum alias locum relata est. Superest tertius dies a laudatis scriptoribus objectus, ad Kalendas scilicet Octobris, qui celebribus translationibus Remigii Remensis sacer est, et quo propterea festum illius in Romano Breviario recolitur. Eodem illud solemniter celebrant, dudumque celebrarunt Sangeorgiani Benedictini in diœcesi Brixinensi, soli a ceteris discrepantes. Quæ causa sit,* F *ignoro; neque facile dictu est, an hi diem istum elegerint ex Bartholomæo Tridentino, a quo is Sancto emortualis fuisse traditur, an contra Bartholomæus ex eodem festivo die emortualem fixerit. Interim pro* XV *Januarii major stat verisimilitudo ex annuo cultu in universa diœcesi Tridentina, cujus nescitur initium. Ad hæc potuit etiam peculiaris ratio fuisse, ut in Sangeorgiano monasterio, alio, quam alibi, die festum illud ageretur; verbi gratia, quod Kalendis Octobris ibi forte facta fuerit reliquiarum illius exaltatio, quodve mense Januario difficilior esset advenientibus accessus ad monasterium, in loco horrido inter Alpes præcipiti rupi impositum; aliave similis ratio mihi ignota.*

ostenditurque, ex his nihil posse convinci

90 *Tandem si synonyma vocabula Sanctorum, qui aliunde satis distincti iisdem diebus coluntur, ad tam graves suspiciones sufficiant, quid dicemus de Martyrologio Romano, quod plura hujus generis exempla suppeditat? Ex Alexandris duos illud habet die* VI *Januarii, duos die* IX *Februarii, duos* XXIV *Martii, duos* III *Maii, duos alios* VI *Junii, duos Aarones* I *Junii, duos Cassianos* XIII *Augusti etc. Etiam minus roboris habet, quod Tartarottus*

AUCTORE C. S.

Tartarottus addit de die obitus S. Remedii *ad nostra usque tempora ignoto. Licet enim nunc de eo non constet, unde probabit, eumdem omnibus retro sæculis ignotum fuisse? Et quid tantopere mirandum in* Remedio, *quod etiam in celeberrimis Sanctis sæpe contingere novimus? An quia fuit* primus confessor et protector Tyrolis? *Ita scilicet ipsum vocat solus Petrus Tecinus, nostri sæculi scriptor; et aliunde non apparet, cur hi tituli certum ejusdem obitus diem ad nostra usque tempora necessario servare debuissent. An quia prodigia, quæ in ejus morte contigisse dicuntur, eam celebriorem, quam Remigii Remensis obitum reddituri fuissent? Verum hæc non leguntur apud Bartholomæum, ceteris, quos novimus, antiquiorem, ac proinde pro adjectis fabulis possunt haberi. Fabulas tamen esse, frustra quis probare niteretur ex sola illa, quæ futura fuisse dicitur, prætensa mortis majori celebritate.*

adversus sententiam oppositam.

91 *Judicet nunc æquus lector, quam verisimile sit, ex celeberrimo Remigio Remensi fictum in Tyroli esse* Remedium *nostrum; nimirum ex Gallo Rhætum, ex episcopo laicum, ex Francorum in Galliis apostolo solitarium in agro Tridentino.* B *Judicet, an prudentis sit ob allatas rationes hujusmodi fictionem asserere adversus traditionem, cujus initium nescitur, sed quam medio sæculo* XIII *jam viguisse, ex Bartholomæo constat; judicet, inquam, an prudentis sit, tam crassum errorem affricare universæ diœcesi Tridentinæ, quæ* Remedium *suum annuo Officio Confessoris non Pontificis honorat, imo et Brixinensi, cujus æque ac Tridentinæ antistites ejusdem reliquias publicæ venerationi exponi ac solemniter coli permittunt, et a multis sæculis permiserunt. Atqui tamen hæ reliquiæ nequeunt dici esse S. Remigii Remensis, cujus corpus Remis integrum in magnifico mausoleo asservatur. Tartarottus, ut tam mirabilem personæ commutationem minus a vero abhorrentem faceret, ad exempla recurrit.*

Alia argumenta, quibus idem Tartarottus

92 *In fastigio montis Osopi in ditione Forojuliensi est quædam sacra ædicula, S. Columbæ dicata, quæ ut virgo martyr ab immemorabili tempore ibidem invocatur, et cujus caput venerationi exponitur ac solemniter circumfertur quotannis Dominica secunda Julii. Illustrissimus Justus Fontanini, cum anno* 1717 *ad eum se contulisset, invenit ibi epitaphium, quod hic habet:* Columba, C *seu potius* Coluba, virgo sacrata Dei, *ibidem deposita* Opilione V. C. consule, *id est, anno Christi* 453; *credidit que. S. Columbam ibi cultam eam esse, cujus erat epitaphium, non autem celebrem Senonensem; atque hanc opinionem suam commentario subinde illustravit. Subdubitavit tamen postea ipsemet, teste Tartarotto, petiitque, ut Majores mei eam rem non moverent; et hi Columbam illam inter Prætermissos ad diem* VI *Augusti reposuerunt, dilato examine in diem* XXXI *Decembris, quo S. Columba Senonensis colitur. Jam quid in rem suam hinc concludat Tartarottus, audiamus.* Si *(inquit verbis Italicis)* celebris iste vir litteratus non solidiori fundamento, quam quo dictum est, nixus, novam in Forumjulii Sanctam induxerit, mirandum non esset, si simili aut etiam minori celebris Sanctus in episcopatum Tridentinum invectus fuisset. *Rationem allegat piam quidem sed nimis credulam plebis temporibus barbaris simplicitatem et ignorantiam, atque ipsius etiam cleri Tridentini inscitiam tantam, ut circa finem sæculi* X *nullus in eo dignus reperiretur, qui episcopalem cathedram teneret, sed alius aliunde fuerit arcessendus etc.*

93 *Tum denuo sic prosequitur:* Jam vero quid miri esset, si istis aliisve similibus temporibus Vitæ S. Remedii faciendæ occasionem dedisset vetus aliquod sacellum, in valle Anania S. Remigio Remensi dicatum, in quod quidam antiquus comes de Thaur, aliusve ejus regionis vir illustris, post auctam donis suis Tridentinam ecclesiam, se receperit ad exigendos dies suos extremos, in eoque sepeliri voluerit? *Huic suspicioni suæ favere credit, quod Michaël Angelus Mariani in Vita anno* 1678 *Tridenti edita scribat, Sancti reliquias non in ara principe quiescere, sed* retro aram ecclesiæ in loco recondito instar Sanctuarii, honorari altare Sancti cum arca reliquiarum ejus. *Huc pariter facere putat, quod apud Raderum in Lectionibus Summontorianis dicatur* Remedius, *dum viveret, ipsemet sepulcralem arcam suam sibi parasse; nempe, ut opinor, quia hæc cura Tartarotto visa est potius alterum pium comitem, quam sanctum anachoretam decuisse. Utque verisimilius faciat, vetus istud in valle Anania sacellum antiquitus habuisse patronum Remigium, Remorum episcopum, meminit de altero sacello, eidem Sancto, prout asserit, Veronæ olim dicato.* E

persuadere conatur, S. Remedium Tyrolensem

94 *Refert et aliud exemplum nimiæ levitatis seu temeritatis in tutelari Sancto mutando: suis temporibus in ecclesia vallis in Gardumo, SS. Felici et Fortunato martyribus sacra, nonnullos tentasse horum priori Sancto substituere ignotum quemdam Felicem, quem suspicatur fuisse virum quempiam illustrem,* Remedio *nostro similem, in eadem sepultum. Addit tertium ex Muratorii Dissertatione* 48 *in Antiq. Italic. pag.* 256, *ubi ille narrat, in territorio S. Cæsarii, diœcesis Mutinensis, a bardis rusticis fuisse cultam quamdam sanctæ mulieris iconem, quam S.* Albergam *appellabant, quæque non aliunde, quam ex eorumdem cerebris, nata erat, quod eo loci olim fuisset pium peregrinorum pauperum hospitium: nam* hospitium *Italicis* albergo *dicitur. Quartum producit ex Joanne Mabillonio, in suo Itinere Italico pag.* 145 *asserente, Urbanum VIII summum Pontificem ab aliquibus Hispanis rogatum, ut ad promovendum cultum Sancti, cui nomen erat* Viar, *negasse id facturum se, nisi sibi constitisset, quis iste Sanctus esset, et quo titulo pro tali haberetur. Allatum tunc esse lapidem inscriptum his vocibus: S. VIAR; et a peritis judicatum, fragmentum esse inscriptionis, in qua quidam PRÆFECTUS VIARUM legebatur.* F

non esse alium, quam S. Remigium Remensem,

95 *Denique quia noverat Tartarottus, reliquias, quæ S. Remigii Remensis esse non possunt, velut* S. Remedii *in diœcesibus Tridentina et Brixinensi publico cultu honorari, recurrit ad inconsultam superstitiosamque veterum in Sanctorum reliquiis quomodolibet comparandis aviditatem levitatemque; insinuans scilicet, prædictas vel quias videri sibi non* S. Remedii *esse, sed alicujus ignoti comitis de Thaur, aut alterius illustris viri, in sacello S. Remigii Remensis in valle Anania olim sepulti. Atque hæc præcipua sunt, quæ Tartarottus ad persuadendam* S. Remedii *Tridentini cum sancto Remorum episcopo Remigio confusionem produxit: quæque an satis valida sint, paucis inquiramus. Rationes, quibus illustrissimus Fontanius aliquando inductus fuit, ut Columbam vel Colubam in monte Osopo sepultam, ejusdem sacræ ædis patronam esse crederet, quæque deinde ipsimet non sat solidæ apparuerunt, ad præcitatum diem* XXXI *Decembris poterunt examinari.*

et reliquias ibi cultas, cujusdam alterius esse,

96 *Interim, quod huc spectat, exemplum hoc plurimum*

velut minime solida

plurimum differt ab eo, ad quod persuadendum a Tartarotto adhibetur. Quis enim non videat, quam diversa sit in utroque casu personæ mutatio. Fontaninus Columbam sacræ ædis patronam non satis notam, sed ut virginem martyrem ibi cultam, divinare volens, opinatus est, eam, quæ in reperto ibidem epitaphio dicebatur Columba vel Coluba virgo sacrata Dei, *ejusdem ædis patronam potius esse, quam Senonensem, vel quamlibet aliam; favebantque ei nomen, locus sepulturæ, et honorifica inscriptio lapidis, si omissum titulum* Martyris *excipias, qui quo improprio modo eidem olim dari potuerit, indicavit in laudato Commentario suo pag.* 91. *Contra vero in causa Remediana debuisset celeberrimus ille Remigius, Remorum episcopus, et Francorum gentis patronus, in Martyrologiis celebratissimus, in ipsa sui nominis ecclesia in eremicolam agri Tridentini (nescitur, quo tempore, aut a quo) subito commutatus fuisse, ossaque viri cujusdam illustris, in eadem tumulati, sanctoque tutelari substituti, pro sacris reliquiis publicæ venerationi exposita fuisse, spectante et approbante clero et episcopis diœcesium Brixinensis* B *et Tridentinæ.*

refutantur.

97 *Exaggeret, quantum ratio patitur, Tartarottus sequiorum temporum simplicitatem, reliquias obtinendi immodicam cupiditatem, ac cleri inscitiam; ejus tamen generis errores geminæ diœcesi appingendi non sunt sine solidioribus argumentis: docuitque diffidentia sua Fontaninus, nostri quoque temporis eruditos criticos, dum veteres minus æquo æstimant, nova veri specie posse falli. Nihilo plus prosunt, quæ de quorumdam conatu pro ignoto Felice in locum cognominis sancti martyris substituendo, quæque de commentitiis sanctis Alberga et Viar commemoravit, pro quibus dissimillima erat ratio, longeque impar cultus auctoritas et vetustas. Denique non video, quid ipsum juvare possit sua observatio num.* 93 *posita ex Mariano et Radero de situ corporis* S. Remedii *in ecclesia Ananiensi, arcaque ab ipsomet facta: nam et locus ille sacro corpori religiose servando idoneus est; et quid piaculi esset, si Sanctus ipsemet sepulcralem arcam sibi vivus parasset? Verum hac de re nihil legitur apud Bartholomæum, uti ex Vita patebit.*

C

VITA

Auctore Bartholomæo Tridentino.

Ex Ms. monasterii S. Georgii in Tyroli.

Remedius vir nobilis, ex Bavaria ortus, Taurense castrum in valle Oeni fluminis, cum multis aliis divitiis possidebat *a*. Audivit autem Dominum dicentem: Vade, et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus: assumptis igitur sibi duobus, Abram *b*, qui cognominabatur Adeodatus, et David, cœpit Sanctorum limina peragrare. Hæc autem in Sanctorum ecclesiis ei familiarior oratio erat: Domine Jesu Christe, istis et omnibus Sanctis pro nobis apud tuam misericordiam patrocinantibus, ne despicias nos; sed ab omni sæculari negociatione et diabolica illusione et impedimento eripias nos, et nobis *c*, Domine, ne elongeris; sed promta voluntate nos ad serviendum tibi confortare digneris. Et *d* audivit, Dominum potestatem ligandi et solvendi B. Petro contulisse: et primo petiit Romam, indeque rediit Tridentum, ubi tum B. Vigilius *e* episcopatum tenebat, quem his verbis salutavit: Ave gemma præsulum, episcope, et tuæ pietatis vultu nos respice. Quem præsul, ut erat alacer, alacri vultu in eum respiciens, sedere fecit; et verbo vitæ præmisso, S. Remedius bis *f* mille homines cum castro Taurense et ecclesiis, et omnibus suis attinenciis episcopatui Tridentino contulit. Ecclesiæ etiam Augustensi multa reliquit *g*. Sanctus vero in Anania vixit. Castrum serviens *h*, vita et miraculis clarus quievit Calendas Octobris, quem et socii sunt prosecuti *i*. Fideles propterea supra sancta corpora ecclesiam fecerunt *k*, quam dum architectus cooperiretur *l*, a summo usque in amnem *m* labitur, et turba properante, ut colligant et sepeliant, ecce, hominibus *n*, quem non solum [mortuum *o*] sed et comminutum quærebant, cum serica et assia occumbit *p*, et Deum laudans, opus complevit. Multa et talia signa per eum Dominus operavit *q*. E

AUCTORE C. S.

ANNOTATA.

a *Sæculo quarto, quo* S. Remedius *floruisse creditur, verisimiliter nondum exstitisse castrum Taurense, ac multo minus comitatu titulo tunc insignitum, et ab eodem Sancto hereditario jure, ut alii volunt, possessum fuisse, dixi in Commentario prævio* § IV, *ubi etiam de loco illius natali, aliisque ad personam ejus spectantibus actum est.*

b *Hanc Vitam edimus, sicut a clarissimo Roschmanno ex codice Sangeorgiano transcriptam accepimus. Tartarottus eamdem ex ejusdem codicis apographo excudit, subinde cum aliqua discrepantia vocum. Hoc loco ille legit:* Abraham. *De his duobus Sancti sociis vide dicta in Commentario a num.* 75.

c *Apud Tartarottum rectius legitur:* A nobis.

d *Ibid.* Etiam.

e *De vigilio episcopo Tridentino et martyre actum apud nos est ad* XXVI *Junii. Martyrio coronatus fuit anno* 400 *vel* 405. F

f *Ita in codice Sangeorgiano legi, expresse observavit Roschmannus. Tartarottus habet* bis; *forte tamen ista vocula contracta pro* bene *posita est.*

g *Nihil de hisce omnibus legere est in sincerioribus Actis S. Vigilii; sed Coloniensia a Papebrochio nostro ad præcitatum diem Junii in Annotatis ad cap.* I *laudata sic habent:* Inter hæc Remedius nobilis de Tauro cum sociis suis Abia et David Romam perrexit; et rediens ultra mille animas cum omnibus suis possessionibus S. Vigilio reliquit. *Quid de hisce donationibus censendum sit, exposui in Commentario prævio* § V.

h *Tartarottus hanc vitiosam periodum sic recensuit:* Sanctus vero in Anania vixerat castrum serviens. *Bartholomæus Tridentinus in vita S. Vigilii et mox laudatum Ms. Coloniense verbis præcedenti numero recitatis subdunt:* Et (ut in ejus Gestis legitur) in ejus *(S. Vigilii)* diœcesi apud castrum Tau, juxta locum, ubi passi sunt Sancti *(martyres Ananienses)* ad Dominum, cui devote servierat, cum sociis suis migravit. *Ceterum pro notitia loci, ubi*

A *ubi Sanctus vitam solitariam egit obiitque, adi Commentarium* § I *num.* 7 *et* 8, *et* § V *a num.* 72.

i *Eo die etiam colitur in monasterio Sangeorgiano, in quo insignes ejusdem reliquias honorari, dictum est* §§ II *et* III ; *sed in diœcesi Tridentina et alibi die* XV *Januarii.*

k *Exstat hodieque eo in loco ecclesia* S. Remedio *dicata, cujus dedicatio quotannis Dominica prima Junii celebratur. De fabulis, quas alii de eadem ejusdemque dedicatione etc. commenti sunt, egi in Commentario num.* 79, 81 *et* 82. *Etsi vero Sociorum corpora a Bartholomæo etiam* sancta *hic vocentur, quia tamen de eorumdem cultu nihil reperi, judicavi illos in Prætermissis tantum memorandos esse.* D

l *Apud Tartarottum rectius est :* cooperiret.

m *Vocatur hic hodieque* Amnis S. Remedii, *teste Roschmanno in Annotatis suis.*

n *Tartarottus habet :* Is.

o *Vocem* mortuum, *quæ desiderabatur, supplevi ex Tartarotto.*

p *Ita etiam est apud Tartarottum ; sed haud dubie substitui debet :* occurrit. *Pro* serica et assia *ille posuit :* securi et ascia ; *at forte pro* serica *substituenda est* serra.

q *Eodem modo etiam terminatur apud Tartarottum.*

DE S. ROMANO MELODO DIACONO CONFESSORE.

CONSTANTINOPOLI

B E

C. B.

SYLLOGE.

Ex Menologiis aliisque Fastis maxime Græcorum.

CIRCA ANNUM D. Memoria Sancti in fastis sacris ;

Menologium, *quod e Græco Latinum reddidit Sirletus, Typicum S. Sabæ, Menæa atque alii omnes fere sacri Græcorum Fasti tum excusi, tam manuscripti atque apud nos asservati, hodie* S. Romanum *diaconum annuntiant, atque ob hymnorum ab ipso compositorum et copiam et elegantiam* Melodi *vel* Poëtæ *titulo aut alio æquivalenti ut plurimum exornant. Græcis se adjunxit Ferrarius in Catalogo Generali, et novissime Castellanus in Martyrologio Universali, adeo ut mirum videri queat, quod Eminentissimus Baronius, licet multos alios ex laudato Sirleti Menologio in Fastos Latinos traduxerit, nostrum tamen Sanctum Martyrologio* C *Romano inserendum non putarit. Qua ratione ad sic arbitrandum inductus fuerit vir eruditissimus, penitus ignoro : quæcumque ea sit, donec in medium prolata, firma agnoscatur et solida, nolim ego prætermittere* Romanum Melodum, *quem in tot sacris Fastis summo consensu Sanctis annumeratum invenio, quemque inferius dicenda ostendent ecclesiastico cultu olim honoratum fuisse, atque etiam hodiedum a Græcanici ritus orthodoxis honorari.*

hæc a Ferrario Beryti.

2 *Itaque quæ de Sancto sparsim scripta inveni, in unum colligo, atque nonnullis annotationibus præmissis elogium ex Menæis subjicio, cui cum omnino fere consonet Menologium Basilianum, ut Græce extat, idem, quod de illo dicetur, de hoc etiam dictum debet intelligi. Ferrarius mox laudatus in Catalogo Generali* S. Romani *memoriam Beryti, quæ est urbs maritima in Phœnicia, Syriæ provincia, inepte collocat, unice procul dubio quod in Fastis Græcis legatur fuisse Berytanæ ecclesiæ diaconus ; nec enim aliud occurrit, quod ipsum in hanc opinionem potuerit inducere, cum sanctus Confessor neque Beryti natus sit, neque defunctus, nec porro ex ullis monumentis pro ejus singulari cultu in dicta civitate quidquam habeatur. Ferrarium secutus fuerat Castellanus in Martyrologio Universali, sed postea in Supplemento ad idem Martyrologium meliori notitia instructus Sancti commemorationem recte consignavit Constantinopoli, ubi cum felici et immortali vita hanc mortalem commutavit, cultuque, ut ex dicendis palam fiet, Sanctis proprio fuit affectus.*

patria vero Myssenæ in Peloponeso perperam collocatur :

3 *Nec solum Ferrarius memoriam, sed et patriam* S. Romani *hallucinando assignat, quem Myssenæ in Peloponeso natum in annotatis ad Catalogum Generalem asserit. Pro errore hoc stabiliendo citat tabulas Græcas, sed quæ qualesve illæ sint, non edicit. Certe nullæ Græcorum tabulæ, quas ego viderim,* S. Romani *natale solum in Peloponeso statuunt, nec etiam, quantum arbitror, statuisset* F *Ferrarius, modo vidisset in Menæis excusis Sancti elogium ; hoc etenim et civitatem et regionem* Romani *natalem dilucide his verbis assignat :* Οὗτος ὁ ἐν ἁγίοις Ῥωμανὸς ὑπῆρχεν ἀπὸ Συρίας ἐκ τῆς ἐμεσηνῶν πόλεως. Hic sanctus Romanus fuit ex Syria ex civitate Emesena. *Menologium Sirletianum, cum quo tabulæ a Ferrario citatæ vel eædem forte sunt vel eadem continent, Sanctum* ex urbe Emesena, *nulla facta regionis natalis, Syriæ scilicet, mentione, oriundum dumtaxat affirmat. Hinc factum suspicor, ut tanto intervallo a vera* S. Romani *patria aberrarit Ferrarius : cum enim ex tabulis Græcis cerneret Sanctum ex urbe Emesena natum, urbem vero nomine Emesenam nullam nosset, in Menologio Sirletiano aliisve Græcis tabulis Latine redditis Emesena pro Myssena mendose scriptum putarit, adeoque Sanctum Myssenæ in Peloponeso natum. Est porro Emesena adjectivum a nomine substantivo Emesa, quo civitas, quæ mundo dedit* S. Romanum, *nuncupata reperitur, quamvis, ut videre licet apud Baudrandum et Ortelium, alia etiam nomina modice et ab hoc et invicem discrepantia sortiatur.*

4 *Hisce annotatis, ad Sancti pium vitæ institutum*

pietatis exercitia, et commoratio in æde Deiparæ sacra,

tutum progredior. Elogium ex Menæis dandum S. Romanum *refert Berytanæ ecclesiæ ordinatum fuisse diaconum, cumque postea tempore Anastasii imperatoris venisset Constantinopolim, totum se pietatis exercitiis addixisse in templo Deiparæ sacro, in quo etiam, aut potius in æde templo illi contigua, ipsum habitasse (quo sensu habitatio in templo intelligenda est) non obscuris verbis insinuat. Unde non immerito colligas, Sanctum munere aliquo verosimiliter perfunctum etiam esse, ratione cujus præter onera diaconatui annexa, curam insuper dicti templi custodiendi gereret. Quippe olim usitatum non uno in loco fuit, ut custodes ecclesiarum in ædibus ecclesiæ, quam custodiendam acceperant, contiguis habitarent, quapropter etiam illos Græci* παραμοναρίους *sive* προσμοναρίους, *Latini vero* mansionarios *nuncupabant, quod pluribus confirmatum apud Cangium in Constantinopoli Christiana lib.* III *pag.* 75 *curiosus lector inveniet.*

a Cyro consule ædificata.

5 *Templum Deiparæ sacrum, in quo Sanctus narratur Constantinopoli commoratus, pietatique se dedisse, a Cyro consule et præfecto prætorio, cujus viri variam fortunam ad posteros transmisit* B *Theophanes in Chronologia pag.* 83, *tempore Theodosii junioris, testibus Simocatta lib.* VIII *cap.* VIII *et Codino de Orig. const. pag.* 54, *a fundamentis fuit exstructum, quod propterea brevitatis causa templum Cyri deinceps nominabo. Porro hæc notitia effecit, ut hæc Græca Elogii dandi verba* ἐν τῷ ναῷ... ἐν τοῖς κύρου *per hæc Latina* in templo... a Cyro ædificato *interpretanda censuerim; præterquam enim, quod hæc interpretatio in laudatis historicis fundamentum habeat, nulla occurrit aliunde ratio, cur rejiciatur, attentis etiam linguæ Græcæ idiotismis,* τὰ κύρου *et* ἐν τοῖς κύρου, *quorum primus, ut notum est linguæ Græcæ peritis, possessiones vel facta à Cyro, secundus autem illud vel ea, quæ numerantur inter possessiones vel facta a Cyro, usitata admodum locutione significat; cum autem necesse sit illud a Cyro esse factum, quod inter facta à Cyro merito computatur, nihil etiam est ex hac parte, quod datæ interpretationi adversetur. Nolui ad exemplum interpretis Menologii Basiliani præfata Græca verba exponere per hæc Latina* in templo... in ædibus Cyri; *præterquam enim quod inconcinna sit locutio, aliæ rationes contra hujusmodi interpretationem militant, qui-* C *bus brevitatis causa omissis, inceptum prosequor.*

Vigiliæ nocturnæ in Blachernis:

6 *Non solum Sanctus in templo Cyri divinis officiis assidue vacabat interdiu, verum etiam alium pietati etiam noctu exercendæ campum non numquam eligebat, ut summum, quo in Deum effervescebat, charitatis ardorem expleret. Pervigilia sive vigiliæ nocturnæ sic dictæ, quod nox prævia diei festo, cujus fiunt vigiliæ, inter preces sacrosque cantus in ecclesia insomnis traducatur, more apud Græcos usitato, sed non nisi* ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, *festis nempe Christo Domino et Beatæ Virgini dicatis, peragi consueverunt, quemadmodum dissert.* I *de libris Græcorum ecclesiasticis docet Leo Allatius, qui etiam dies festos hujusmodi pro temporum ratione modo plures, modo pauciores apud eosdem Græcos fuisse asserit, demumque duodenario numero definitos loco citato enumerat. Itaque Sanctus, quemadmodum Menæa commemorant, nocturnis hisce ut assisteret vigiliis, quæ verosimiliter in ecclesia, in qua sedem fixerat, peragi plerumque non solebant, sese, si non omnino quoties fiebant, frequenter saltem conferebat ad ædem sanctissimæ Dei Genitricis in Blachernis sitam, quam etiam solo Blachernarum nomine elogium Sancti, quod in Menæis exstat, recte nuncupat. Etenim, licet sub hoc nomine usque ad Heraclii imperatoris tempora unum venerit ex suburbiis civitatis Constantinopolitanæ, postea vero, cum hoc hujus muris ab Heraclio fuisset inclusum, unus ex tractibus; Byzantini tamen, ut in Const. Christ. lib.* IV *pag.* 84 *ex Nicephoro Callisto docet Cangius, ecclesiam sanctissimæ Dei Genitrici a S. Pulcheria augusta in Blachernis ædificatam vulgo Blachernas appellabant, quomodo et auctor Chronici Alexandrini pag.* 442 *atque aliquot alii nuncuparunt.*

AUCTORE C. B.

hæc in Menologio Sirletiano non videntur omitti debuisse, uti nec commoratio in templo Cyri,

7 *Porro Menologium Sirletianum, licet Sanctum pie admodum Constantinopoli in æde Sanctissimæ Dei Genitrici sacra conversatum, atque etiam Vigiliis memoret fuisse intentum, nihil tamen continet, unde vel ejus vigilias in præfata Blachernarum ecclesia vel commorationem in templo Cyri aperte colligas; tum hanc, tum illas laudati Menologii collector, quantum suspicor, silentio forte propterea præterierit, quod in Fastis, quos habebat præ manibus, conjungi adverteret cum uno alterove adjuncto, quod parum verisimile existimabat, ideoque cetera haberet suspecta. Su-* E *spicionem hanc ingerit hujusmodi adjunctum occurrens in Menæis, quæ forte sunt Fasti ab illo visi; cum enim hæc Sanctum referrunt Blachernarum Vigilias peragere soluisse, nihilominus adjungunt in templo Cyri ipsa nocte, Natalitio Christi Festo, ut apparet, prævia dormivisse; unde consequens fit, ipsum Natalitiis Christi Vigiliis in Blachernis non interfuisse; hoc autem parum verisimile forte arbitratus est laudatus Collector ob eximium pietatis atque orationis studium, quod Sanctum, festorum Dominicorum Vigilias frequentare alioquin solitum, non sivisset abesse a Vigiliis Festi, si non inter Dominica principis, multum saltem eminentis. Attamen nihil hinc magni momenti habetur contra Vigilias Christi Natalitias a Sancto non peractas, cum rationes maxime legitimas habere potuerit, cur aliis Blachernarum Vigiliis, Christi vero Natalitiis non interesset; unam subjicio, quæ forte locum habere potuit: cum ante Heraclium imperatorem, qui integro sæculo aut paulo serius post* S. Romanum *imperii Orientalis habenas tenuit, Blachernæ (videri potest Cangius lib.* I *pag.* 41 *in Const. Christ.) non concluderentur* F *muris Constantinopolitanis, intra quos tamen situm erat Cyri templum, sit admodum credibile, Sanctum Christi natalitias Vigilias in Blachernis non frequentasse, ne noctu in urbem, utpote portis tunc non patentibus, reverti prohibitus, a divinis officiis in templo Cyri, cui inserviebat, una alterave saltem ante lucem hora ob Festi solemnitatem tunc saltem etiam perugrandis abesse cogeretur. Hinc jam liquet præfato similive adjuncto, nisi rationem magis urgentem habuerit, moveri non debuisse laudatum collectorem, ut Vigilias a Sancto peractas, vel etiam commorationem in Blachernis peractas, vel etiam commorationem in templo Cyri silentio involveret.*

nec etiam dexteritas in condendis contaciis divinitus accepta.

8 *Verum in præfato Sirleti Menologio adhuc multo minus omittenda erat omnis plane mentio de mira dexteritate Sancti in condendis contaciis, de qua alii omnes sacri Græcorum Fasti, etiamsi* Romani *non nisi brevissime plerique meminerint, unanimi suo consensu dubitare vix sinunt. Hinc autem diritem venam in compingendis contaciis divinitus, ut fertur, recepit* Romanus; *cum enim, ut narrant Menæa, quibus tamen ubique indubia fides haberi non debet, ab apparente aliquando in somnis, ipsa scilicet Natalitia Christi nocte, San-*

 ctissima

AUCTORE C. B.

ctissima Dei Genitrice Maria librum chartaceum, quem hæc porrigebat, jussus fuisset deglutire, sibique videretur promptissime obtemperasse, mox expergefactus, conscenso ambone, extemporale illud odarium, quod in Menæis Christi de natali etiamnum legitur, atque hic intryrum Græce et Latine exempli causa subjungo, cantare incepit :

Ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει,
Καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει,
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,
Μάγοι δὲ μετὰ ἀςέρος ὁδοιποροῦσι·
Δἰ ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Virgo hodie supersubstantialem parit,
Et terra speluncam ei, qui accedi non potest, offert,
Angeli cum pastoribus Deum glorificant,
Maji cum stella iter faciunt ;
Propter nos enim natus est novus Infans, ante secula Deus.

ob quam, præmissa contacii notione,

9 *Porro antequam hoc contaciorum donum Sancto divinitus collatum pluribus attingam, lubet, ne quid indagandum restet, genuinam notionem, quam in Græcorum* ἀκολουθίᾳ *atque adeo in Elogio ex Menæis dando contacium sortitur, ex* B *Isaacio Haberto præmittere, qui in* Ἀρχιερατικῷ *sive libro pontificali ecclesiæ Græcæ inter diversas significationes, quas dicto vocabulo attribuit, hanc sequentem, quæ sola in proposito nostro obtinet, etiam recenset, atque his verbis exponit :* In oratione sive divini horarum Officii recitatione vel decantatione contacium est genus quoddam modulatum hymni seu cantici ecclesiastici, ceteris simplicius iisque brevius, quale singulis diebus Festis proprium est : unde κοντάκιον τῆς ἡμέρας contacium diei vocatur. *Contacio, prout in* ἀκολουθίᾳ *sive divino officio locum tenet, similem quoque notionem assignant omnes passim eruditi, qui rem hanc tractarunt. At de ejusdem vocabuli etymologia, quæ significationi dilucidandæ subservit, non æque inter omnes convenit, aliis a dictione* κοντὸς, *quæ idiomate vulgari rem brevem, aliis vero a* κοντὸν, *quod telum et spiculum, ut docet Cangii Glossarium, etiam significat, eam deducentibus. Eminentissimus Cardinalis Quirinus, Brixiensis episcopus in posterioris partis Diatribis ad vetus Officium Quadragesimale Græciæ orthodoxæ a pag.* 142 *usque ad* 159 *omnia, quæ de præfati vocabuli etymologia apud varios auctores* C *sparsim scripta atque notatu digna invenit, non minus erudita quam operosa dissertatione complexus est, suamque insuper symbolam adjecit, quem propterea consulere potest lector sciendi avidus, cui ne longiori digressione sim molestus, ad propositum redeo.*

laudari in Menæis Romanus ostenditur,

10 *In Menæis longiori elogio præmittuntur duo versiculi, quibus alluditur ad contacia sive hymnodias a Sancto compositas, ob quas deinde pluribus adjectis tropariis sive canticis collaudatur. Versiculos transcribo cum interpretatione Latina.*

Καὶ πρὶν μὲν ὕμνει ῥωμανὸς Θεὸν λόγον·
Ὑμνεῖ δὲ καὶ νῦν, ἀλλὰ καὶ σὺν ἀγγέλοις.

Ante quidem hymnis celebravit Romanus divinum Verbum ;
Celebrat autem et nunc, sed et cum angelis.

E Tropar is seu canticis unicum duntaxat, quod laudes Sancti ob compositas hymnodias præ reliquis complectitur, Græce pariter et Latine hic exhibeo : Ἐν θεοπνεύστοις ᾄσμασι κατετράνωσας, μάκαρ, τὴν τοῦ χριςοῦ ἀπόῤῥητον θείαν οἰκονομίαν, καὶ ὕμνοις ἔσεψας πάντας, Ῥωμανὲ, τοὺς ἁγίους, μεθ᾽ ὧν φαιδρῶς ἀνύμνησας τὴν ἁγνὴν καὶ παρθένον καὶ ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ Μητέρα, πάνσοφε πάτερ, μεθ᾽ ἧς ἡμῶν μνημόνευε παρεςὼς τῇ Τριάδι. Canticis divinitus inspiratis manifestasti, Beate, divinam Christi arcanam Providentiam, et laudibus, Romane, coronasti omnes Sanctos, quibuscum, sapientissime Pater, celebrasti puram et Virginem et veram Dei Matrem, quacum adstans Trinitati, nostri reminiscere. D *Hoc etiam tropario, utpote quo omnes Sanctos laudibus coronasse asseritur, contacia ingenti numero concinnasse* S. Romanus *satis indicatur.*

qui, quamquam plurima condiderit contacia, non omnium tamen in Menæis occurrentium est auctor,

11 *Laudatus Cardinalis Quirinus in Diatribis citatis pag.* 171 *plura contaciorum millia Sancto attribuit ex his Menæorum verbis ;* ὡς εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ὑπ᾽ ἀυτοῦ γενομένων κοντακίων ὑπὲρ τὰ χίλια, *quibus ego existimo duntaxat significari contaciorum a Sancto compositorum copiam unum mille excedere ; etenim* χίλια, *licet pluralis sit numeri, se solo plura millia significare, nuspiam apud probatos auctores invenio. Quamvis porro* Romanus *tot feratur scripsisse contacia, non propterea tamen omnia contacia in ecclesiasticis Græcorum libris occurrentia ad* Romanum, *ceu eorumdem auctorem sunt referenda, sed pleraque illis potius hymnographis adscribenda, quorum ipsa odas dirimunt ; eoque magis, quod ibidem plura cantacia in Sanctos* Romano *juniores, ac de solemnitatibus longe post* Romani *obitum in ecclesia Græca institutis, composita leguntur.* E *Hæc ante me Diatribis citatis pag.* 171 *et* 172 *iisdem fere verbis annotavit Eminentissimus Cardinalis Quirinus sæpe laudatus, qui sibi præluxisse Wangnereckium in Proleg. ad pict. Mar. Græc. num.* 18, *ingenue fatetur. Wangnereckius tamen omnia contacia, quæ de festis vel Sanctis,* S. Romano *antiquioribus, reperiuntur, eidem Sancto videtur imputare ; sane in pict. Mar. Græc. num.* 93 *et* 214 *ex Menæis duo contacia, quorum unum* XV *Januarii in cathismate virginali inter oden* 3 *et* 4 *de S. Paulo Thebæo, alterum vero* X *Februarii in cathismate virginali post oden* 3 *de S. Charalampo ponitur,* Romano *indubitanter attribuit. Non inquiro, an hi duo moduli, qui inter cathismata in Menæis reponuntur, contaciis merito annumerentur ; at quod non adeo indubie* S. Romani *sint, argumento est, quod nomen* Romani *non præferant, ubi tamen primævum Sancti contacium supra num.* 8 *adductum, quod procul omni dubio ad alium non spectat hymnographum, hunc sibi titulum præfixum habet :* Ποίημα Ῥωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ, opus Romani Melodi.

F *neque etiam ad genus hymnorum primus est inventor.*

12 *Quod si tamen* Romano *adscribenda forent omnia contacia, quæ adscripsisse videtur laudatus Wangnereckius, nonnihil probabilitatis acquireret ipsiusmet Wangnereckii aliorumque opinio, qui* Romanum *statuerunt primum contaciorum inventorem. Verum cum dubitari merito possit, an ante* S. Romanum *precibus in ecclesia recitandis vel decantandis contacia non fuerint immixta, cum Rayæo nostro consentio, qui in Tract. prælim. ad tom.* II *Junii de Acoluthia officii Græci pag.* 18 *num.* 16 *propterea* S. Romano *contaciorum inventionem abjudicat, quod Menæa indicent quidem, contacia a* S. Romano *composita fuisse quam plurima ; sed ab ipso fuisse primum inventa non indicent. Addit, Menæa* S. Romani *Festum sic indicere :* Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ρώμανοῦ ποιητοῦ τῶν κοντακίων, *ubi non* ποιητοῦ τῶν κοντακίων, poetæ *sive* conditoris contaciorum, sed εὑρετοῦ, inventoris *nomine annuntiare Sanctum debuissent, si voluissent contaciorum inventionem ipsi attribuere. Eminentissimus Cardinalis Quirinus Diatr. cit. pag.* 172 *candide fatetur, se nihil habere, quod hic Rayæo opponat, cujus etiam opinionem confirmari posse ait ex eo, quod Josephus quoque hymnographus, junior videlicet, qui pangendorum*

canonum

A *canonum facultatem miraculo pariter accepisse fertur, in quibusdam Synaxariis* ποιητὴς τῶν κανόνων, conditor canonum *nuncupetur, nec propterea tamen ejuscemodi hymnorum, qui* canones *appellantur, primus inventor reputetur.*

Elogium ex Menæis.

13 *Tradita a me hactenus de S.* Romano *non nullis annotationibus fuerunt interrumpenda, at nunc integrum ex Menæis elogium a me Latine redditum sine ulla interruptione subjicio :* Hic S. Romanus fuit ex Syria ex civitate Emesena, diaconus sanctæ ecclesiæ Beryti. Cum autem temporibus Anastasii imperatoris venisset Constantinopolim, commoratus est in templo Sanctissimæ Dei Genitricis a Cyro ædificato, piam vitam agens, pernoctansque in Blachernarum pervigiliis. Peragebat igitur ibidem nocturnas Vigilias, rursumque revertebatur ad templum a Cyro ædificatum, ubi et gratiam compositionis contaciorum accepit, cum in somnis apparuisset ipsi Sanctissima Dei Genitrix, eique tomum seu partem chartæ præbuisset, deglutire jubens. Visus est igitur os aperire et chartam absorbere (erat autem natalitium Christi festum) atque confestim expergefactus, ambonem conscendens psallere cœpit :
B Hodie Virgo supersubstantialem parit. Atque ubi reliquorum festorum, sed et illustrium Sanctorum contacia perfecisset, ita ut contaciorum ab ipso compositorum copia unum mille excedat, in pace vitam finivit. *Huic elogio nihil superaddit vel detrahit Maximus Cytheræus, Menæa passim secutus.*

14 *At Synaxarium Constantinopolitanum Ms., quod fuit Sirmondi, sequens habet auctarium :* καὶ ἐτάφη ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα καὶ τελεῖται ἡ αὐτοῦ σύναξις. Et sepultus est *(S. Romanus)* in eadem ecclesia ; ubi *(scilicet in templo Cyri)* etiam ipsius festivitas celebratur. *Ex his habemus antiquum Sancti cultum in templo Deiparæ Constantinopolitano a Cyro ædificato : pro cultu hodierno probando multum facit, quod Typicum S. Sabæ, Horologium Crypto-ferratense, atque etiam Anthologium Venetiis anno* 1738 *novissime editum, Sancti commemorationem in Officio ecclesiastico faciendam præscribant. His accedit Specimen ecclesiæ Ruthenicæ cum sancta Sede Apostolica Romana semper unitæ anno* 1733 *Romæ excusum, in quo, parte secunda, in Ephemeridas Moscorum figuratus ad* I *Octobris Ignatius Kulczynski monachus Ord. S. Basilii mag. Rutheuus, procurat. gener. et rect. SS. Sergii et Bacchi ad montes, laudati Operis auctor, opportune ad propositum nostrum asserit, Festum* Pocron, *sive Protectionis Sanctissimæ Dei Genitricis dictum, solemniter a Ruthenis eo die celebrari, seque in suo Anthologio habere Officium cum parvis et magnis Vesperis, cum tribus canonibus, uno de protectione, altero de Anania, cujus etiam memoria tum recolitur, tertio de S.* Romano. *Ceterum liquet, S.* Romanum *floruisse circa annum* E *Christi* 500, *cum Constantinopolim venerit tempore Anastasii imperatoris, qui sub finem sæculi quinti atque initium Sexti imperio Orientis præfuit. Consonat Menologium Slavo-Russicum Latine redditum a generoso Domino, Joanne Gabriele, barone de Sparwenfeld, quod Sanctum anno* 496 *vixisse affirmat.*

AUCTORE C. B.

ultus ecclesiasticus et tempus, circa quod Sanctus floruit.

DE S. REMIGIO EPISCOPO REMENSI

FRANCORUM APOSTOLO

REMIS IN CAMPANIA GALLICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

C F

§ I. Sancti memoria ad duos præsertim dies in sacris Fastis signata : in his nomen varie expressum : variæ ejusdem festivitates in Martyrologiis.

CIRCA DXXXII.

Annuntiatur in multis Martyrologiis

Sanctus Remigius *Durocortori Remorum in Campania Galliæ episcopus, magnum apud Francos Apostolatus titulo meritoque nomen, ad duos præsertim dies vetustis æque ac recentioribus Martyrologiis inscriptus legitur, in quorum aliquot* Remedius *appellatur. Ad diem* XIII *Januarii, quæ ejusdem emortualis fuisse creditur, Florus in Auctario venerabilis Bedæ in codicibus Atrebatensi, Tornacensi et Lætiensi, ab Henschenio nostro ante tom. II Martii celatis, ipsum cum brevi hoc elogio ex ipsius Vita deprompto memorat :* Remis depositio S. Remigii, episcopi et confessoris. Hic primus Francorum gentem cum Clodoveo, principe eorum, baptizavit. Qui plurimorum miraculorum signis coruscans, puellam, quam prius dæmonio vexatam sanaverat, postea mortuam suscitavit Scriptum in Gestis ejus. *Eodem die illum annuntiat Usuardus Sollerii,* Remis metropoli, *inquiens,* depositio sancti Remigii episcopi, viri eximiæ virtutis. Cujus sanctitatis præconium merito credulitatis suæ gens Francorum debitæ venerationis cultu celebriter recolit. *Apud Martenium quoque tom. III Thesauri novi Anecdotorum inter Martyrologia antiquissima, in Corbeiensi col.* 1593 *eo die legitur :* Remis S. Remigii archiepiscopi.

2 *Consonat et aliud e bibliotheca serenissimæ reginæ Sueciæ, quod ante fuerat Senonense S. Columbæ,*

AUCTORE C. S.

ad diem 13 Januarii, quo obiisse creditur :

lumbæ, post tom. VI Junii Operis nostri datum : Remis transitu *(id est, festum* transitus, *sive* obitus) Remigii confess. præcipui. *Addo et vetus Kalendarium a Luca Acherio (qui illud sæculo* IX *scriptum fuisse censuit) editum in Spicilegio veterum scriptorum tom. X, ubi pag.* 130 *Idibus Januarii sic habet :* Remis depositio S. Remigii episcopi. *Accedit Hagiologium Franco-Galliæ a Labbeo vulgatum :* Remis metropoli, natalis sancti Remigii episcopi, viri eximiæ virtutis. *Item Florarium nostrum Ms. Sanctorum :* Remis metropoli, depositio sancti Remigii episcopi, Francorum apostoli. Hujus translatio agitur Kalendis Octobris. Obiit anno DXLV; *imo multo citius, ut suo loco probabimus. Sequuntur denique recentiores, Petrus Galesinius in Martyrologio Ecclesiæ Romanæ, Saussayus in Gallicano. Castellanus in Universali, ac denique auctor Martyrologii Parisiensis, Eminentissimi Cardinalis de Noailles, archiepiscopi Parisiensis auctoritate anno* 1727 *vulgati. Est autem hæc dies* S. Remigio *natalis seu depositionis titulo sacra, ac præcipuo cultu a clero populoque per universam archidiœcesim Remensem celebratur.*

B

sed celebrior ejusdem memoria est

3 *Longe tamen frequentior est ejusdem sancti Præsulis in sacris Fastis memoria ad diem* I *Octobris, quo venerabile illius corpus translatum fuit, quoque festivitas* B. Remigii *jam inde a tempore S. Gregorii Turonensis celebris habebatur, eodem sancto scriptore teste in Historia Francorum lib.* VIII, *cap.* XXI *ex recensione Theodorici Ruinartii. Beda in Martyrologio suo per Henschenium edito ipsum solum hoc die signavit paucis his verbis :* Kalendis. Festivitas S. Remigii Remis civitate. *Romanum vetus, seu parvum Rosweydi eodem die habet :* Et Remis civitate sancti Remigii episcopi. *In veteri Calendario Acheriano, in quo, ut præcedenti numero dixi, illius* depositio *ad diem* XIII *Januarii signata est, denuo legitur :* Kal. Octobris Natalis sancti Remigii episcopi. *Breviter item illum hodie memorant antiquissima Martyrologia vel Calendaria Hieronymiana, a Martenio tom. III Thesauri novi Anecdotorum edita ; nimirum S. Germani Antissiodorense, Morbacense, Corbeiense, Tornacense, aliud Corbeiense, et monasterii Lyrensis ; quibus adde et Augustanum, in Opere nostro post tom. VI Junii datum.*

C

ad diem I *Octobris, quo sacrum corpus ejus*

4 *Hisce omnibus Wandelbertus in Martyrologio suo metrico apud Acherium tom. V Spicilegii sic concinit :*

Francos qui primus docuit domuitque feroces,
Remigius proprio Octimbrem præsignat honore.

Paulo prolixius elogium dedit Ado, item ad Kalendas Octobris hæc inquiens : Rhemis civitate, sancti Remigii, episcopi et confessoris, viri præclarissimæ virtutis et sanctitatis. Hic gentem Francorum, idolorum culturis deditam, convertit ad Christum, rege ipsorum sacro fonte Baptismatis et sacramentis fidei prius initiato. Septuaginta et eo amplius in episcopatu annos explevit. Hic inter cetera facta puellam a morte corporis suscitavit. *Usuardus quoque, qui ipsius depositionem ad* XIII *Januarii memoraverat, ejusdem translationem ad diem* I *Octobris signavit hoc modo :* Eodem die translatio sanctorum confessorum Germani et Remigii, quorum prior Autissiodorensem, alter vero Remensem rexit ecclesiam. *Eadem fere, sed omissa voce* translatio, *leguntur in Hagiologio Franco-Galliæ Labbei. Cetera quoque Martyrologia, quæ pro die* XIII *Januarii superius laudavi, rursum ad Kalendas Octobris* S. Remigii *memoriam passim celebrant. Ne longior sim,*

D

solius Florarii nostri Ms. verba, quibus festi ratio, non tamen sine errore, exponitur, hic adjicio.

variis temporibus translatum fuit.

5 *In hujus Indice primo legitur :* Ejus translatio prima et secunda primo die Octobris ; *deinde vero ad dictas Kalendas dicitur :* Remis civitate, translatio S. Remigii episcopi et confessoris, cujus corpus cum post obitum ejus ad ecclesiam sanctorum Thymothei et Apollinaris deferretur, secus ecclesiam S. Chrystophori cepit adeo ponderare, quod coacti sint illud ibidem relinquere. Ubi cum multa miracula fierent, ecclesiam ampliaverunt, et ipsum in capsa argentea posuerunt anno Salutis DCCCLIII. *Legerat hæc Florarii auctor in Vita edenda, sed quantum ad translationes pertinet, eas non recte explicavit. Tres sacri corporis* Remigii *translationes variis quidem sæculis, sed Kalendis Octobris factæ memorantur. Prima contigit incerto anno, at eodem tamen sæculo* VI, *quo ille obierat ; secunda facta est ab Hincmaro archiepiscopo Remensi, non anno* 853 *sed* 852. *Tertiam deinque peregit S. Leo IX summus Pontifex Romanus, dum is anno* 1049 *in civitate Remensi præsens degeret. Porro etsi dies* I *Octobris proinde dies translationum* S. Remigii *sit, eoque titulo in variis Martyrologiis signetur, ejusdem tamen festum natale ad eumdem diem translationibus istis celebrem jam antiquitus relatum fuisse, suo tempore ostendam.*

E

In aliquot Martyrologiis Remedius,

6 *In hunc locum servavi præterea aliquot vetusta Martyrologia, quæ S.* Remigium *nostrum iisdem quidem Kalendis Octobribus annuntiant, sed mutato paululum nomine.* Remedium *vel* Remedum *appellant. In supra laudato Thesauro Anecdotorum Martenii Martyrologium S. Germani Autissiodorensis habet :* Remus *(id est ,* Remis) Remedii : *Corbeiense ibidem :* Remis, sancti Remedi : *Gellonense in Spicilegio Acherii tomo II, pag.* 35 : Remis, Remedii episcopi. *Inter Martyrologia quoque apud nos post tomum VI Junii excusa, Richenoviense ait :* Remis, depositio sancti Remedii episcopi ; *Labbeanum :* Rem. *(id est,* Remis) Remedii episcopi ; *Corbeiense brevius :* Remis S. Remedii : *Hieronymianum vetustius, sive Lucense Florentinii:* Remedii, *ibidemque præmissum fuerat ad* XV *Januarii :* Depositio S. Rimedii episcopi et confessoris. *Eodem nomine usus etiam Rabanus est in Martyrologio his ipsis Kalendis dicens :* Rhemis civitate, Remedii episcopi. *Similiter Notkerus in suo item Martyrologio, ubi cetera fere ex Adone describens,* Remis, *inquit,* sancti Remedii episcopi etc.

F

alibi etiam Remegius appellatur,

7 *Hugo Menardus in Notis et Observationibus ad Librum Sacramentorum S. Gregorii I Papæ pag.* 182 *censuit, vocem* Remedium *ex* Remegio *factam esse. Cum enim ibidem pag.* 181 *laudasset codicem Remensem ejusdem Libri apographum, quem anno* 31 *regni Caroli Magni exaratum fuisse statuit, et in quo* Remegii *pro* Remigii *legitur, observavit sequentia.* Notandum est, in multis Mss. codicibus scribi REMEGII pro REMIGII, ut in hoc codice. Unde et in multis codicibus Mss. et antiquis excusis, mutato G in D, scribitur REMEDII ; ita ut hic Pontifex REMIGIUS et quidem usitatius ; interdum REMEGIUS ; aliquando REMEDIUS dicatur. *Neque ego dubito, quin proprium hujus sancti Præsulis nomen sit* Remigius, *quo modo tam in suis litteris, quam in aliis ipsis synchronis vel ætate proximis monumentis editis scriptum legitur. Facili quoque mutatione potuit vox* Remigius *in* Remegius, *ac demum in* Remedius *transire ; sed pari quoque facilitate*

cilitate

A *cilitate* Remedius *in* Remegius ; *quorum quid verisimilius sit, paulisper examinemus. Menardus asserit quidem, in multis Mss. codicibus scribi* Remegii *pro* Remigii ; *sed nullum præter suum Remensem nominatim exprimit ; simulque fatetur,* in multis codicibus Mss., et antiquis excusis *legi* Remedii.

sed proprium ejus nomen Remigium esse,

8 *Ego vero in multis Martyrologiis, quæ recensui, reperi* Remigium, Remedium *et* Remedum ; *in nullo* Remegium. *Ast fuerint sane, si velis, isthæc omnia recentiora Menardino codice Remensi circa finem sæculi* VIII *ex illius sententia exarato ; certe tamen antiquior illo est Fredegarius Scholasticus, sæculi* VII *scriptor, a quo tam in Historia Francorum S. Gregorii epitomata, quam in Chronico, non* Remegius, *sed* Remedius *appellatur. Edidit hæc Theodoricus Ruinartius, una cum Operibus S. Gregorii Turonensis, accepta ex codice Sirmondi, sive Claromontano, ipsi Fredegario synchrono. Porro in laudata Epitome ibidem col.* 556, *cap.* XVI *sic ille scribit :* Sanctus ac apostolicus Remedius, Pontifex ejusdem urbis *(Remensis)* ad Chlodoveum veniens *etc. Ac paulo infra :* Urceum *(Chlodoveus rex)* beato Remedio transmisit. B *Rursum col.* 560, *cap.* XXI *bis* Remedius *nec aliter nominatur. Demum in Chronico col.* 654, *cap.* LXXXIII *legitur :* Ermenfredus in Auster Remus *(id est,* Remos), ad basilicam sancti Remedii fecit confugium. *Mitto plura, solumque addo Hincmarum, sæculo* IX *archiepiscopum Remensem, qui licet sanctum Præsulem nostrum* Remigium *constanter appellet, nihilominus observat, eumdem etiam* Remedium *ab aliquibus dictum fuisse, ac tandem pro* Remigio *concludit. Juverit ipsum audisse.*

Hincmarus monet ex certioribus monumentis

9 *In Vita edenda num.* 3 *ita disserit :* Nec illud silendum est, quia in cartis recenti tempore post illius obitum, sed et post plura annorum curricula factis de rebus isti Remensi ecclesiæ traditis, REMEDIUM eum fuisse nominatum legimus. Quod, qui ad merita et actus illius attendit, congruere, hoc eum nomine appellatum fuisse, intelligit, qui mitigator furoris Domini in tempore iracundiæ factus est reconciliatio... Merito igitur eum REMEDIUM fuisse nominatum in baptismate crederemus, nisi in emendatioribus gestis, illum oraculo divino per sanctum Montanum, REMIGIUM vocari debere, cognosceremus. Sed in C versibus metricis ab ipso compositis, et jussione illius in quodam vase ab eo consecrato sculptis ita legimus :

« Hauriat hinc populus vitam de Sanguine sacro,
» Injecto, æternus quem fudit vulnere Christus.
» Remigius reddit Domino sua vota sacerdos. »

Eadem Flodoardus lib. I *Historiæ Remensis cap.* X *adoptavit, isque non minus quam Hincmarus,* Remegii *pro* Remigii *nomen nescivisse videtur. Quam ob rem dicendum videtur, sanctum Præsulem prius* Remedium, *dictum fuisse, quam* Remegium, *ac proinde si alterum ex altero formatum fuerit, ex* Remedio *potius* Remegium, *quam contra, factum esse.*

Ejusdem variæ festivitates

10 *Redeo ad Martyrologia, de quibus pauca annotanda supersunt. Supra jam monui, in Vetustiore Martyralogio Hieronymiano, quod Florentinius vulgavit, non ad diem* XIII *Januarii, sed ad* XV *ejusdem mensis* S. Remigii *mentionem haberi. Verba, quæ velut antiquaria manu diverso charactere ceteris addita, ibidem leguntur, hæc sunt :* Remus, depositio S. Rimedii episcopi et confessoris. *Grevenus ad eumdem diem in Additionibus Usuardinis habet :* Remedii episcopi et confessoris. *Dubium non est, quin utrobique idem sanctus Remensis Præsul indicetur ; et Florentinius ex Greveno, ut existimo, ibidem annotavit :* Sub hac tamen die XV Januarii ejus depositionem agunt Carthusiani Colonienses in Additionibus ad Usuardum. *Ratio translationis festi fuisse videtur, quod dies* XIII *Januarii Octava Epiphaniæ Domini, dies autem* XIV *festo S. Hilarii Pictaviensis impeditæ essent. Certe in Matricula Carthusiæ Ultrajectinæ ea ratio traditur, cur ejusdem* S. Remigii *festum natale ibidem die* I *Octobris agatur. Ita enim inter Auctaria Usuardina, apud Sollerium in illa ad Kalendas Octobris legitur :* Remigii episcopi et confessoris, cujus festum hic celebratur in Ordine, quando scilicet translatio ejus accidit ; quia in die obitus propter Octavas Epiphaniæ et commemorationem sancti Hilarii non vacat.

AUCTORE C. S.

ad varios dies in sacris Fastis adscriptæ :

11 *Codex Usuardinus Heriniensis ex recensione laudati Sollerii aliam ejusdem Sancti festivitatem, translationis scilicet, ad diem* XXIV *Maii puro Usuardi textui præfigit his verbis :* Translatio corporis beati Remigii, Francorum apostoli, ab eo loco, in quo antea jacuerat, in eadem ecclesia. E *Eadem descripsit auctor Florarii nostrii Ms., addens, quotam hanc fuisse crederet translationem, et sic inquiens :* Translatio tertia corporis beati Remigii, Francorum apostoli, ab eo loco, ubi antea jacuerat, in eadem ecclesia. *In hoc eodem Florario ad diem* XXIX *Decembris denuo legitur :* Item relatio pretiosissimi corporis beati Remigii, Francorum apostoli, a civitate Remorum. *Denique Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano varias illius festivitates recensuit : nimirum ad diem* XIII *Januarii festum ejus natale sive obitus ; ad* XXIX *Maii tertiam sacri corporis translationem ; ad* I *Octobris celebriorem translationem ; ad diem* II *ejusdem mensis dedicationem ecclesiæ Remensis, corporisque exaltationem ; ac tandem ad* XXX *Decembris ejusdem mirificam relationem, de quibus singulis in hoc Commentario suis locis agemus. Castellanus in Notis ad Martyrologium Romanum, die* XIII *Januarii in* S. Remigio *scribit, memoriam translationis, anno* 852 *ab Hincmaro factæ, recoli* die XIII Novembris ; *quod ex errore dictum videtur : nam translatio ista certe contigit Kalendis Octobris, eoque die cum aliis translationibus recoli solnit.* F

nos cum Martyrologio Romano de illo hodie agimus

12 *Ceterum, quia, ut dictum est, Kalendæ Octobres* S. Remigii *nostri memoriæ jam a multis sæculis consecratæ fuerunt, easdemque ex dicendis in gloria posthuma etiam synodalia Gallorum decreta, et regum capitularia, atque ipse S. Leo IX Papa eidem dicarunt, non immerito Cardinalis Baronius eumdem sanctum Francorum Apostolum iisdem Kalendis Martyrologio Romano cum sequenti elogio inscripsit :* Rhemis in Gallia, sancti Remigii episcopi et confessoris, qui gentem Francorum convertit ad Christum, Clodoveo ipsorum rege sacro fonte Baptismatis et fidei sacramentis initiato : et cum annos plurimos in episcopatu explesset, sanctitate et miraculorum virtute conspicuus decessit a vita Idibus Januarii ; ejus tamen festivitas hac die recolitur, qua sacrum ipsius corpus postea fuit translatum. *Eadem de causa Majores nostri in Prætermissis ad dies* XIII *et* XV *Januarii, iterumque ad* XXIX *Maii ejusdem gesta in Kalendas Octobres distulerunt, ad quorum fidem liberandam ea hodie damus.*

§ II.

AUCTORE C. S.

§ II. Primigenia S. Remigii Vita amissa : ejusdem Compendium aliquod, auctore Venantio Fortunato, edendum : Vitæ per Hincmarum scriptæ et dandæ censura : aliquot alia monumenta præsertim de sacri corporis translationibus.

Vita Sancti, sæculo VI, quo obierat, prolixe scripta.

Jam *ab aliis merito observatum est,* S. Remigii, *insignis eruditionis sanctitatisque viri, apostolatum in gente Francorum, ad diuturnum episcopatum, non potuisse non amplam scribendæ historiæ materiam synchronis suis dedisse.* Erat enim *(ut loquitur S. Gregorius Turonensis lib.* II *Historiæ Francorum cap.* XXXI *editionis Ruinartii, qua utor)* S. Remigius episcopus egregiæ scientiæ et Rhetoricis adprime imbutus studiis ; sed et sanctitate ita prælatus, ut S. Silvestri virtutibus æquaretur. *Et eodem teste in libro de Gloria confessorum cap.* LXXIX, Remigius... Remensis urbis episcopus... ut ferunt, septuaginta, aut eo amplius, in episcopatu annos explevit. *Nec vero defuisse, qui isthoc labore apud posteros bene mereri vellet, docet Hincmarus, sæculo* IX *archiepiscopus Remensis, in Prologo ad Vitam secundo loco edendam num.* 1 *ex quo delibo sequentia.* Sicut a senibus, etiam ætatis provectæ, viris religiosis, qui de tempore Tilpini, hujus urbis præsulis, adhuc vivebant, quando in servitium istius sanctæ ecclesiæ, auctore Deo, fui electus atque provectus,.... fideli relatione didici, a suis majoribus audierunt narrari, eos vidisse librum maximæ quantitatis, manu antiquaria scriptum de ortu ac vita et virtutibus atque obitu beati Remigii, sanctissimi patroni nostri.

jam perierat sæculo IX.

14 *Verum librum hunc suo tempore, id est, sæculo* IX *non superfuisse, ibidem conqueritur, duas hujus jacturæ causas allegans. Prima est, quod cum ille prolixitate sua passim displicuisset, eodemque ex capite ad ecclesiasticos usus minime accommodatus esset, jam inde a sæculo* VI, *quo* S. Remigius *excessit e vivis, in exiguum compendium contractus fuerit, ac tum prolixius istud Opus legi desierit ;* Et cum ipsa Exceptio *(id est* compendium) cœpit lectione in populo frequentari, et a multis propter brevitatis suæ facilitatem transcribi ; ipse magnus codex a negligentibus negligentius cœpit haberi. *Alteram causam rejicit in bella intestina afflictumque ecclesiarum Galliæ sub principe Carolo Martello statum, et depravatos mores clericorum, quos ad victum sibi e mercatura comparandum inopia compulsos fuisse memorat.* Sicque *(ut ibidem prosequitur)* præfatus liber cum aliis, partim stillicidio putrefactus, partim a soricibus corrosus, partim foliorum abscisione divisus, in tantum deperiit, ut pauca et dispersa inde folia vix reperta fuerint.

quo illam frustra quæsivit Hincmarus archiepiscopus Remensis.

15 *Continuatores Galliæ Christianæ tom. IX, col.* 28 *episcopatum Tilpini ab exeunte Christi anno* 753 *vel ineunte* 754 *usque ad* 794 *deducunt ; columna vero* 39 *Hincmari sedis initium anno* 845 *affigunt. Igitur inter Tilpini obitum et Hincmari episcopatus exordium anni tantum* 51 *circiter intercesserunt ; ut facile potuerint laudati ab Hincmaro grandævi senes utriusque sedis tempora attigisse. Adhæc cum a Caroli Martelli obitu, qui* 741 *accidit, usque ad Tilpini mortem solum anni circiter* 53 *numerentur, pariter liquet, eorumdem senum majores facile videre potuisse prædictum librum Vitæ* S. Remigii, *antequam is sub eodem Carolo pessumdatus esset. Addit Hincmarus, sese omnem operam in eodem codice quærendo perdidisse,* quibusdam *(inquiens, num.* 7*)* dicentibus, quia in illo et illo loco magnum librum de vita et virtutibus ipsius Domni et Patroni nostri reperire valerem. Ad quæ mittens, quæ mihi promissa fuerunt, penitus falsa inveni. *Ita ipse sæculo* IX, *nec quemquam in hoc libro quærendo deinde feliciorem fuisse arbitror ; cum hactenus non comparuerit, et pro amisso habeatur.*

sed ejusdem breve compendium sæculo VI

16 *Hac igitur spe remissa, in ejusdem prolixioris Vitæ vetus compendium, quod occasio jacturæ prolixioris Vitæ fuisse dictum est, inquiramus. Laudatus Hincmarus de illius auctore causaque ac methodo scriptionis ita rursum loquitur :* Ægidius post beatum Remigium quartus istius civitatis *(Remensis)* episcopus quemdam virum religiosum, nomine Fortunatum, metricis versibus insignem, qui a multis potentibus et honorabilibus viris in his Gallicis et Belgicis regionibus per diversa loca tunc vitæ ac scientiæ suæ meritis invitabatur, petiit, de eodem libro, coturno Gallicano dictato, aperto sermone aliqua miracula, quæ in populo recitarentur, excipere ; quatinus ea sine tædio audire et mente recondere, atque per ea ad amorem et honorem atque devotionem Dei et ipsius Protectoris sui idem populus excitari valeret. Quod in eadem Exceptione lector potest advertere, ubi scriptum est : STUDEAMUS PAUCA DISSERERE, PLURIMA PRÆTERIRE. *Ægidius, de quo hic loquitur, tom. IX Galliæ Christianæ col.* 14 *et sequentibus dicitur in Remensi ecclesia jam sedisse anno* 565, *annoque* 590 *in Verodunensi synodo depositus atque a Childeberto Austrasiæ rege Argentoratum in exsilium missus.*

fecerat Venantius Fortunatus, vir sanctitate et scriptis clarus,

17 *Fortunatus vero Compen ii, sive, ut Hincmarus loquitur,* Exceptionis *auctor, fuit celebris ille Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, patria quidem Italus, sed ecclesiæ Pictaviensis primo presbyter, deinde etiam episcopus, scriptis poëmatis Vitisque Sanctorum eodem sæculo* VI *clarus. Illius nomen aliquot Martyrologiis inscriptum est ad diem* XIV *Decembris, ubi in ejusdem cultum inquiri, gestaque consequenter illustravi pot···runt. Interea consul, si lubet, ipsius breve elogium in Opere nostro datum tom.* VI *Maii, pag.* 774 *et sequenti, occasione Vitæ S. Germani episcopi Parisiensis ab eodem conscriptæ ibidemque excusæ. Qui plura volet, adeat eruditos Benedictinos tom. III Historiæ litterariæ Franciæ, ubi de ejusdem actis, scriptisque prolixe disseritur. Quod autem ab Hincmaro non appelletur episcopus, ratio est, quod Fortunatus, dum hoc compendium scripsit nondum esset episcopus, ad hunc Ordinem non provectus, nisi postquam Ægidius Remensis, quo po tulante, illud composuit, exauctoratus jam esset. Simili de causa a S. Gregorio Turonensi tantummodo* presbyter *appellatur ; nimirum quia, S. Gregorio scribente, ad altiorem gradum non ascenderat.*

ita jussus ab Ægidio archiepiscopo.

18 *Quanti vero ipsum idem S. Gregorius fecerit, indicavit in Epistola, sive in Præfatione ad libros de Miraculis S. Martini sic loquens :* Utinam

AUCTORE C. S.

nam Severus aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent! *Verum utut doctus et in Sanctorum Vitis conscribendis versatus ille fuerit, quod ex prolixa* S. Remigii *Vita compendium fecit, tanto nomini non respondet. Nam præter nativitatem* Remigii, *adolescentiam et adeptum episcopatum vix quidquam illud continet præter aliquot miracula, prætermissis ceteris in episcopatu ab illo præclare gestis, quæ certe plus intererat posteritati commendari. Quæ tamen Fortunatum hic excusent, sunt primo scriptionis brevitas et argumentum præfixa ab Ægidio,* aliquot *dumtaxat exigente* miracula, quæ in populo legerentur; *secundo communis ævo suo in mirabilium narrationes propensio; ac tertio denique ipsa Vita prolixior, quæ volentibus plura tunc etiam integra exstabat, quamque occasione hujus suæ Opellæ perituram, nec scire poterat, nec debebat. Forte etiam prolixior illa æque peritura fuisset, ac proinde Ægidio Fortunatoque forsitan debemus, quod saltem pauca illa ex eadem ad nos pervenerint.*

quod in editione Mombritii et in nostris Mss. habemus,

19 *Incertum est, hocne compendium, an primigeniam istam Vitam laudaverit S. Gregorius Turonensis; at certe laudavit alterutrum lib.* II *Historiæ Francorum cap.* XXI *his verbis :* Est enim nunc liber Vitæ ejus, qui cum narrat mortuum suscitasse. *Per* mortuum *hic puellam indicari, patet ex ejusdem libro de Gloria Confessorum cap.* LXXIX, *ubi de* S. Remigio *rursum loquens, ait :* Oratione sua defunctæ cadaver puellæ obtinuit suscitari. *Hoc autem miraculum in compendio refertur secundum partitionem meam num.* 8, *haud dubie ex prolixiori Vita acceptum. In Gregorii textu appellatio* Libri Vitæ *magis congruit prolixiori; sed compendio adverbium temporis* nunc; *quo videri potest Vitam recenter editam indicasse. Boninus Mombritius, qui in Hierolexico Macri pag.* 83 *ad vocem* Birrus *dicitur* ex antiquo Passionario in pergameno Ms., in archivo Lateranensi servato, Acta Sanctorum... tempore Sixti IV, *id est, sæculo* XV *versus finem inclinato, vulgasse, Compendium istud tom. II edidit cum hoc titulo :* Depositio sancti Remigii episcopi. *Auctorem addidit Laurentius Surius ad diem* 1 *Octobris hoc modo :* Vita S. Remigii episcopi, authore Fortunato presbytero, cujus meminit Hincmarus in Præfatione ad Vitam ejus, quam XIII die Januarii reperies. *Diversis illos apographis usos esse, docet, non rerum, sed phrasium diversitas, nisi hæc Surio attribuenda sit.*

et primo loco excudam.

20 *Habemus et nos idem in membranaceo codice Musei nostri notato* P. Ms. 9, *cujus characteres a sæculo* X *non abhorrent. Habemus insuper alia duo apographa sine notitia loci, nisi quod horum alterum a Chiffletio nostro acceptum, ab eoque cum pervetusto codice S. Benigni Divionensis collatum esse notetur. Hæc quoque tam cum codice nostro, quam cum editis a Mombritio Surioque in rebus consentiunt, non semper in verbis, ideoque laudatum apographum e codice nostro cum istis collatum primo loco excudam. Esse autem Exceptionem illam, quam laudavit Hincmarus, non una persuadet ratio. Nam primo, factam esse, ut populo prælegeretur in ecclesia, indicat exordium :* Beatissimi Remigii antistitis depositio sancta nobis hodie diem misticæ solempnitatis exhibuit *etc. Secundo, ut jam monui, pauca continet, præter aliquot miracula, sicut Ægidius Fortunato mandaverat. Tertio verba ista,* Studeamus pauca disserere, plurima præterire, *ab Hincmaro citata, in omnibus nostris Mss. editisque leguntur. Quarto idem Hincmarus, qui in Prologo professus fuerat, sese ea, quæ scripta repererat, iisdem verbis in Vita relaturum, fere integras phrases nonnumquam recitat, quas habet compendium nostrum. Denique stilus ipse, etiam quoad solœcismos (præsertim in Mss. nostris et editione Mombritiana) aliis Fortunati Opusculis satis congruit.*

Hincmarus Remensis archiepiscopus rogatus a clero,

21 *Sicut sæculo* VI *primigeniæ Vitæ prolixitas, ita sæculo* IX *nimia Fortunati Compendii brevitas rectius displicuit. Quam ob rem clerus Remensis a sæpe dicto archiepiscopo suo Hincmaro petiit, ut pro reparanda veteris jactura novam Vitam adornaret, ne sancti Patroni sui gesta eximia posterorum memoriæ tandem penitus subducerentur. Erat sane Hincmarus ea eruditione et eloquentia instructus, ut ad hoc argumentum feliciter tractandum præ ceteris ævi sui merito aptus videri potuerit. Consule, si vacat, Flodoardum in Historia ecclesiæ Remensis, et ipsiusmet Hincmari Opera, duobus tomis in folio ab erudito Jacobo Sirmondo, Societatis nostræ presbytero, typis edita. Is ergo cleri sui votis obsecuturus, pro sua prudentia primo cœpit diligenter investigare, sicubi primigenia Vita prolixior superesset, eaque spe frustratus, ad alia subsidia sibi comparanda curas suas convertit. Forte in hunc finem etiam data fuit epistola, de qua Flodoardus lib.* III *Historiæ Remensis cap.* XXI *sic meminit :* Adoni Viennensi archiepiscopo scribit *(Hincmarus)* inter cætera, pro epistola B. Aviti ad S. Remigium scripta, quam quidam Rotfridus monachus ei dixerat, se apud eumdem Adonem legisse. Sed et, si qua præterea de S. Remigio reperire valeret, ei super aurum et topazion pretiosa et amabilia mitteret.

prolixam denuo Vitam ex notitiis sine delecta corrasis

22 *Atque hæc quidem laudabiliter, si tanta ei de sinceritate monumentorum sollicitudo, vel in iisdem discernendis crisis fuisset, quantam in corradendis diligentiam profitetur. Audiamus ipsum de hisce loquentem. Aggredior, inquit, in Prologo apud me num.* 7, quæ diu distuli, a progenitoribus et ortu ejus incipiens, et sic tam ea, quæ in Hystoriis a majoribus editis de illo inveni, quam et illa, quæ in diversis scedulis dispersa reperi; verum et illa in serie digerens, quæ vulgata relatione percepi; quia haut * longe ante nos dictum est, et etiam in sanctis Scripturis, sed et in Euangelica veritate comperitur, vera est lex hystoriæ, simpliciter ea, quæ, fama vulgante, colliguntur, ad instructionem posteritatis litteris commendare. In quibus omnibus lectorem stili diversitas non perturbet; quoniam ea, quæ de Hystoriis Majorum assumam, et ea, quæ in antiquis scedulis reperiam, ita, ut inventa fuerint, ponam. Illa vero, quæ ex antiquis vulgata relatione percepi, et ad instructionem legentium vel audientium addam, vel eorum verba, de quorum dictis ea mutuabo, ponere procurabo, vel meo sermone dictabo. *Hæc ibi, quæ Sigeberto Gemblacensi prælucere, dum in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* XCIX *editionis Auberti Miræi annotarit sequentia.*

* al. ut

et traditionibus, ideoque fabulis infectam,

23 Hincmarus ex monacho S. Dionysii Parisiensis, archiepiscopus Remensis, Vitam S. Remigii Remensis, primo breviter descriptam, ex brevi in librum magnæ quantitatis augmentatam, ex magno libro abbreviatam studio Fortunati episcopi et poëtæ, hanc, inquam, Vitam Hincmarus descripsit, inserens tam ea, quæ in Historiis majorum de ortu, vita vel morte S. Remigii invenit, quam ea, quæ in diversis schedulis dispersa collegit; et secundum legem historiæ nec illa prætermisit, quæ vulgata relatione didicit; nec Testamentum ejus præteriit. Ita

AUCTORE C. S.

Ita Sigebertus, qui tamen unde didicerit, fuisse aliquam S. Remigii *Vitam* primo breviter descriptam, *prolixiori priorem, non assequor. Ut ad Hincmarum revertamur, is ergo ex prædictis omnibus, undique consarcinatis novam contexuit, eamque propter identidem insertas pias exhortationes longam quidem, sed quantum ad historica pertinet, ex communi eruditorum sententia illo auctore indignam. Atque hæc forte ratio est, quod in Collectione Operum ejusdem, a Sirmondo duobus tomis in folio edita, ista non compareat. Et vero quid mirum, si quis in fabulas erroresque historicos impingat, qui quarto post sæculo scribens, sine delectu adoptat, quidquid de argumento suo in quibuslibet schedulis legit, et ex fama seu traditione, forte nupera, audivit? Profecto hæc nec vera historiæ lex est, nec in sacris Scripturis commendata.*

scripsit post medium sæculum IX.

24 *De tempore scriptæ Vitæ hæc accipe. Hincmarus in Vita edenda num.* 133 *narrat translationem corporis* S. Remigii *a se factam anno* 852, *ac numero sequenti subdit, Radaucm subdiaconum ecclesiæ Suessionensis, qui in eadem translatione præsens, acri diuturnoque dolore dentium liberatus fuerat,* post viginti quinque annos *fassum esse, sese ab eo tempore illum numquam amplius sensisse. Proinde, nisi Radonis testimonium Hincmarus postea adjecerit, dicendus est illam scripsisse aut saltem perfecisse non ante annum* 877; *post quem non diu supervixit, anno scilicet* 882 *mortuus. Hujus Vitæ exemplaria habemus tum in codicibus Mss. Musei nostri, tum in apographis aliunde acceptis, sed alia aliis integriora. Præcipuum exstat in insigni codice nostro membranaceo in folio magno, notato* Q. Ms. 4: *tam prolixa vero hæc est, ut una cum* S. Remigii *Testamento sexaginta et sex magnas paginas seu columnas* 100 *et* 32 *fere impleat; sic tamen, ut vix aut ne vix quidem, media illius pars ad historiam pertineat, reliqua autem sermones ad instruendam plebem sint, singulis pene capitibus inserti, vel panegyrici, ad Sancti virtutes pro suggestu celebrandas accommodati.*

quam ex Ms. nostro dabo, rescissis, ut etiam fecit Surius.

25 *Huic, si pauca excipias, simile est exemplar Bonifontis, ex quo extracta habemus, quæ absunt ab editione Suriana mox memoranda. Eosdem capitum titulos, quos habet Bonifontanum, olim accepimus ex Ms. domini canonici Prudhomme. Denuum eadem Vita, sed sine nomine auctoris, sine Præfatione et aliis ad historiam non spectantibus exstat in alio codice nostro* P. Ms. 22, *qui olim fuit* liber monasterii sancti Pauli in Trajecto. *Laurentius Surius eamdem cum Præfatione Hincmari edidit ad* XIII *Januarii, exhortationes vero insertas partim addidit, partim rescidit. Deinde post versus ab eodem Hincmaro* S. Remigii *mausoleo inscriptos subjecit alias ejusdem Sancti translationes et miracula ex Flodoardo, ut ibidem in margine novissimæ editionis Operis Suriani de Vitis Sanctorum annotatum est. Tandem velut peculiare Opusculum recensetur* Encomium ejusdem S. Remigii per Hincmarum archiepiscopum Remensem; *quod in codicibus nostro* Q. Ms. 4, *Bonifontano et domini Prudhomme tamquam ejusdem Vitæ pars præcedentibus annexum est, et reipsa partem esse, legentibus manifestum erit.*

longis sermonibus ad historiam nil facientibus.

26 *Jam quod ad Surii in edendo consilium attinet, ego quoque longiores Hincmari sermones gestis immixtos, et a proposito nostro alienos, quantum commode potero, rescindam, lectore in Annotatis monito de prætermissis, ne Vita supervacaneis parergis onerata tædium pariat: prædictumque encomium, quod in supra laudatis codicibus ultimum Vitæ caput est, eadem de causa penitus prætermittam; maxime quia apud Surium legi potest. Veruntamen ne id a me temere factum lector suspicetur, juverit totius encomii argumentum paucis hic dedisse. Hincmarus in prima illius parte* S. Remigium *novem choris angelorum adscribi meruisse disserens, pro singulis aliquam virtutum illius, quas supra narraverat, breviter commemoravit; atque his unam paginam editionis Surianæ in folio implevit. Secunda pars duas alias paginas occupat, in eaque gregem suum per considerationem gloriæ Sanctorum, pœnarumque peccatis debitarum, ad pœnitentiam sub* S. Remigii *patrocinio agendam hortatur, et ad fiduciam in Christum Redemptorem excitans, sanctissimæ Eucharistiæ usum hunc in finem plurimum commendat.*

et tribus capitulis in Appendicem rejectis.

27 *Hæc de editione Suriana intellige: nam in codice nostro* Q. Ms. 4, *et in Bonifontano eadem quidem legere est, sed ibidem perperam inserta sunt duo alia capitula, quorum primi titulus est:* Qualiter archiepiscopum Moguntiæ verberavit, et res suas recuperavit: *secundi autem:* Quod sensum et vitam perdidit, qui in ejus ecclesia vinum vendebat. *Dixi, hæc ibi perperam inserta esse; tum quia cum reliqua oratione minime cohærent, tum maxime quod facta, quæ continent, Hincmaro posteriora sint; et ex Flodoardi Historiæ lib.* I, *cap.* XX *accepta. Dubitari quoque potest, an caput aliud, quod in eodem codice nostro et Bonifontano ante dictum elogium ponitur, inscribiturque* De reliquiis beati Remigii per sanctum Moderannum in Italiam delatis, *revera Hincmari sit. Mihi quidem illius non esse, verisimilius apparet, quia extra locum relatum est, nec in aliis Mss., quæ laudavi, nec in editione Surii exstat, et aliunde certa est, ut dixi, interpolatio elogii, cui proxime præmittitur. His de causis satius duxi, hoc ultimum miraculum ex Flodoardi Historia huic Commentario, ubi aptior locus erit, inserere, reliqua vero duo in Appendice cum aliis recensere.*

Hanc secutus est Flodoardus, et expolivit Nicolaus Picardus de Larisvilla.

28 *Laudatus Flodoardus, ab aliis Frodoardus dictus, ecclesiæ Remensis presbyter, qui post medium sæculum* X *obiit, multa ex eadem Vita in memoratam Historiam suam, et iisdem nonnumquam verbis transtulit, ita ut ex utriusque Operis collatione etiam liqueat, Vitam, quam habemus, reipsa Hincmari fœtum esse. Juverit unum locum adduxisse. Secundum partitionem meam num.* 131 *in Vita edenda sic ait Hincmarus:* Non usquequaque inulta nostris temporibus deserit *(S. Remigius)* præsumptorum piacula. Nam Blitgarius quidam nuper mansum de thesauro ecclesiæ in villa Tenoilo precio apud Bernardum custodem obtinuit *etc. Audi modo Flodoardum lib.* I, *cap.* XX *hæc eadem referentem.* Tempore *(inquit)* domni Hincmari præsulis quidam Blitgarius ecclesiæ mansum in villa Tenoilo apud ipsius ecclesiæ custodem impetravit pretio *etc. Mitto plura, quia res certa est. Idem Hincmari Opusculum esse, credo, quod Galliæ Christianæ scriptores tom. IX, col.* 224 *sæculo* XIV *a Remigiano monacho expolitum tradunt his verbis:* Nicolaus Picardus de Laris-villa, qui multos sermones ineditos condidit, tum vitam et miracula S. Remigii politiore stylo donavit, haud infacundus seculi decimi quarti scriptor. *Hujus libelli inopiam eo minus doleo, quod auctor vetustus non sit, quodque illo usus fuerit Renatus de Ceriziers, Societatis nostræ presbyter, in Vita Gallica* S. Remigii, *anno* 1633 *Remis edita; ex qua tamen video, Nicolaum quædam etiam addidisse.*

29 *Mabillonius*

Fragmentum veteris Missæ edendum :

29 *Mabillonius tom. I Annalium Benedictinorum in Appendice altera, pag.* 680 *fragmentum quoddam, miracula* S. Remigii *continens, edidit ex codice Remensi, in quo sequens titulus præfigebatur :* Ex Præfatione, quæ ad Missam antiquitus dicebatur de miraculis ejusdem beati Remigii. *Præmiserat in eodem tomo pag.* 63, *Missam illam ritus Gallicani* ante annos mille *dici solitam*, ut constat, *inquiens*, ex veterrimo codice ecclesiæ Remensis, ante annos octingentos scripto. *Hoc si ita sit, erit ista Præfatio ad sæculum* VII *vel initium* VIII *referenda (nam anno* 1703 *primus ille Annalium tomus in lucem prodiit) poteritque una ex schedulis fuisse, ex quibus sua corrasit Hincmarus. Utut est, in hac Præfatione miracula eadem, sed non omnia, quæ apud illum, leguntur, etiam prodigiosum illud vini poculum, quo Clodoveus Francorum rex se suamque familiam et innumeram turbam in gemina expeditione bellica, donec hostes debellasset, ex* S. Remigii *munere satiasse dicitur; quod ut manifestæ fabulæ speciem præfert, auctoritatem Præfationis illius apud me non parum minuit : dabo tamen illam in supra dicta Appendice.*

an Vita ejus aliqua a S. Audoeno scripta? Testamentum apocryphum.

B 30 *Alteram* S. Remigii *Vitam, velut a S. Audoëno Rotomagensi episcopo scriptam, Antonius Possevinus tom. I Apparatus sacri, editionis Coloniensis Agrippinæ anni* 1608, *pag.* 133 *laudat his verbis :* Ejusdem Audoeni Rothomagensis episcopi De Vita S. Remigii liber unus extat manuscripta in bibliotheca monasterii S. Galli in Helvetia. *Possevinum secutus est Aubertus Miræus in Sigeberti Gemblacensis Scriptoribus ecclesiasticis cap.* LXIII; *at neuter explicat, quis fuerit ille Remigius. Recte tamen censent Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. III, in S. Audoëno pag.* 628, S. Remigium *Remensem hic designari; nam duo alii ejusdem nominis episcopi, Lugdunensis et Rotomagensis, Audoëno posteriores sunt. Operæ pretium esset hanc Vitam edere; verum cum laudatæ Historiæ litterariæ auctores ibidem observent, nesciri, quæ illa sit, nulloque de eadem aliunde habeatur notitia, verisimile est, hanc, si umquam exstiterit, jam non amplius superesse, vel latere. Contra vero exstant hodieque duo Testamenta,* S. Remigio *Remensi adscripta, quorum unum prolixius ad illustranda ejusdem gesta conferre posset, nisi ob manifesta suppositionis indicia gravesque*
C *rationes ab eruditis merito nunc rejiceretur : de ambobus suo loco sermo fiet.*

Aliquot sacri corporis Translationes ex Ms.,

31 *Post ambas Vitas, primam Venantio Fortunato, alteram Hincmaro, auctoribus scriptas, edam aliquot translationes corporis variis temporibus factas. Primo loco dabo parvum Opusculum ineditum, quod Henschenius noster olim obtinuit ex bibliotheca Prumiensi ab ejusdem monasterii Priore R. D. Cosma Dilckrath. Auctor synchronus est, videturque Rotfridus fuisse in versibus in calce adjectis :*

Tu quicumque libens librum perlegeris istum,
Rotfridi, Clemens, dic, miserere Deus,
Ut merces maneat scriptori vita perennis
Almi Pontificis Remigii meritis. Amen.

In hoc Opusculo narrat ipse sacri corporis avectionem anno 882 *ex metu Normannorum ab Hincmaro factam Sparnacum, eoque paulo post mortuo, ad Orbacense monasterium, ac denique reductionem ad civitatem Remensem factam a Folcone seu Fulcone II, qui Hincmaro successerat. Hinc suspicari licet, ejusdem scriptorem fuisse Rotfridum illum, qui tom. IX Galliæ Christianæ col.* 226, *num.* 11 *dicitur præposituram monasterii Remigiani Remis gessisse sub Hincmaro archipræsule et abbate, nisi forte hic Rotfridus per obitum suum illam cesserit Thetboldo, qui ibidem dicitur eadem post illum functus esse sub Hincmaro et Fulcone. Id certum est, auctorem synchronum esse, sed eo magis dolemus, quod illius narrationem in fine integram non habeamus, sive id vitio codicis Prumiensis imputandum sit, sive ipsimet auctori, qui cœptum Opusculum non perfecerit.*

auctore C. S.

editisque deinde.

32 *Opportune tamen offert se hic Flodoardus, qui in Historia Remensi easdem translationes exposuit, addiditque aliam ab Herveo, Fulconis successore, sæculo* X *institutam. Quam ob rem illas omnes ex laudata Historia collectas secundo loco exhibebo. Subjiciam denique ex Mabillonii Actis Sanctorum sui Ordinis celebrem illam translationem sacri corporis, quam S. Leo IX summus Pontifex anno* 1049 *ipse Remis præsens fecit, et Anselmus Remensis monachus Remigianus, rei gestæ spectator, litteris consignatam reliquit. Atque hæc de instrumentis, quibus usurus sum, dicta sufficiant; nam alios scriptores recentiores, ubi opus erit, per Commentarii decursum laudabo : vellem tamen, ut ad manus meas pervenisset liber, quem Andreas Saussayus, Martyrologii Gallicani auctor,* E
de S. Remigii *gloria posthuma conscripsit.*

§ III. Sancti illustre genus, parentes, fratres et reliqua familia : ipsius nativitas a S. Montano prædicta : natale solum in Laudunesio : an ejusdem nutrix S. Balsamia? vita usque ad episcopatum.

Remigius ex illustri genere ortus,

Qui *primigeniam* S. Remigii *Vitam eodem, quo hic obiit, sæculo contraxit, Fortunatus, tunc presbyter, postea episcopus Pictaviensis, illustre ejusdem Sancti genus in editione nostra num.* 1 *paucis his verbis indicavit :* Primis ortus natalibus, F
parentum nobilitate fulgebat. *Hunc secutus Hincmarus in Vita secundo loco edenda num.* 4 *de ejusdem parentibus ait :* Erant enim ambo genere nobiles, et gratia inter suos nominatissimi. *Consonat Flodoardus in Historia ecclesiæ Remensis lib.* I, *cap.* X *inquiens :* Ortus est autem Puer iste... alto parentum sanguine. *Horum testimonia, præsertim Fortunati, ipsius* S. Remigii *temporibus tam propinqui, et primigenia Vita nisi, illustres sancti Præsulis natales certos faciunt; sed quod Renatus Cerizierus in Vita Gallica parte* I, *cap.* I, *insuper ait, ejusdem patrem fuisse comitem Lugduni Clavati, vel, ut alii volunt, Suessionum, nimis leviter assertum autumo. Nomen patris ipsius subiit Fortunatus; Hincmarus et Flodoardus* Emilium *vel* Æmilium *dixerunt. Illum insignem virum fuisse, etiam colligere licet ex epistola S. Sidonii Apollinaris ad S. Principium, Suessionum episcopum, fratrem* S. Remigii *data.*

patrem habuit Æmilium, matrem S. Ciliniam,

34 *Est hæc inter editas ab erudito Jacobo Sirmondo decimoquarta libri* VIII, *in qua laudatus S. Sidonius patrem simul ac filios laudans, Principium sic alloquitur :* Cujus *(Antiolii ignotæ mihi sedis episcopi)* relatu, qui pater vobis, quique qua-

AUCTORE C. S.

lesque vos fratres, qua morum prærogativa pontificatu maximo ambo fungamini, sollicitus cognoscere studui, et gaudens, cognovisse me memini. Cui patri, quondam videlicet vos habenti, vix domus Aaron pontificis antiqui merito compararetur *etc.* Remigii *matrem* Cyliniam *vel* Ciliniam *omnes cum Fortunato appellant, et a sanctitate sua merito plurimum laudant. Inscripta illa est in multis Martyrologiis, etiam in Romano, in quo ad diem* XXI *Octobris sequenti elogio celebratur :* In castro Laudunensi, sanctæ Ciliniæ, matris beati Remigii, episcopi Rhemensis. *In aliquibus etiam ad diem* V *Aprilis ejusdem Sanctæ* prima translatio *annuntiatur, uti in Opere nostro observatum ibidem in Prætermissis est, ac latius dici poterit ad præcitatum diem Octobris.*

fratres S. Principium episcopum Suessionensem, et alterum,

35 *Hi duo pii conjuges, teste Hincmaro in Vita edenda num.* 3, *duos, ut putamus, liberos jam genuerant, ante conceptum* Remigium. *Verba, quæ ab aliis paulo aliter exponuntur, subjungo.* Beata siquidem Cilinia intenta piis operibus, licet corpore teneretur in mundo, mente tamen conversabatur in cœlo; quæ in flore juventutis suæ pepererat de unico viro suo Emilio Principium, postea Suessorum
B civitatis sanctum episcopum, et fratrem ejus, patrem beati Lupi episcopi, ejusdem Principii successoris. *Paulo obscurius ob omissas voces* et fratrem ejus *loquitur Flodoardus lib.* I, *cap.* X, *ubi legitur :* Hæc autem beata genitrix in flore dudum juventutis ex unico viro suo Æmilio pepererat Principium, Suessorum civitatis postea sanctum episcopum, et patrem beati Lupi, ejusdem Principii successoris. *Ex hisce controvertitur, an S. Lupi pater idem sit cum S. Principio Suessionensi episcopo, an diversus; sive an S. Principius fuerit S. Lupi pater, an patruus, et consequenter, duosne an unicum fratrem natu majorem* S. Remigius *habuisse dicatur.*

ex quo natus est S. Lupus, Principii successor; affinem S. Genebaudum,

36 *Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annos Christi* 463 *et* 507, *aliique post illum crediderunt, S. Lupum ex laudato S. Principio natum esse, priusquam ille sacros Ordines suscepisset; aliis contra opinantibus, ejusdem Lupi patrem fuisse alterum SS. Principii ac* Remigii *fratrem, istaque Hincmari dicta* et fratrem ejus *non ad* Remigium, *sed ad Principium referenda esse. In postremam sententiam itum est in Opere nostro ad diem* XXV *Septembris, quo S. Principius Suessionensis colitur, eamque Hincmarus clarius docet,*
C *quam eidem refragetur Flodoardus, cujus obscuriora asserto potius dilucidanda sunt ex Hincmaro, quem ibidem descripsit. Forsitan ex eodem* SS. Remigii *atque Principii fratre, ex quo natus est Lupus, etiam genita fuerit ignoti nobis nominis puella, quam Flodoardus post Hincmarum scribit fuisse* S. Remigii neptem, *sanctique Genebaudi, postea primi Laudunensis episcopi, uxorem, cum eoque humanæ fragilitatis exemplum, et Latronis, qui patri in episcopatum successit, nec non Vulpeculæ matrem.*

suæ neptis conjugem, deinde episcopum Laudunensem, etc,

37 *Historiam vide in Vita edenda num.* 67 *et sequentibus; interim cum de* S. Remigii *familia hic agamus, paucis observo, Genebaudum maculas incontinentiæ, cum uxore olim sua in episcopatu contractas, tam severa septem annorum pœnitentia eluisse, ut sedi suæ restitui meruerit, talemque se deinceps præstitisse, ut Sanctis annumeratus sit, colaturque die* V *Septembris, ubi gesta ejus apud nos illustrata habes. Filius quoque, quem quia in episcopatu genuerat Genebaudus,* Latronem *voluit appellari, patri, ut dictum est, in episcopatu successit, ac post mortem pro Sancto habitus, iisdem testibus Hincmaro et Flodoardo; at* D
in Opere nostro ad præcitatum Septembris diem inter Prætermissos tantum recensitus, quod Castellanus in Æneeris asserat, eum nec Officio nec commemoratione Lauduni coli, quamvis ab Andrea Saussayo in Martyrologio Gallicano cum Sancti *titulo celebretur. De Vulpecula, altero vetiti complexus fructu, deque utriusque matre nihil insuper traditum legi.*

quorum major pars cultum obtinuit.

38 *Habemus ergo ex dictis* S. Remigii *patrem Æmilium, virum illustrem et a S. Sidonio Apollinare, tacito nomine, honorifice memoratum; matrem S. Ciliniam Romano aliisque Martyrologiis ad diem* XXI *Octobris et alibi ad* V *quoque Aprilis inscriptam; fratrem S. Principium; nepotemque ex altero fratre S. Lupum, ambos Suessionum episcopos, et horum primum die* XXV *Septembris, secundum* XIX *Octobris, Sanctorum cultu similiter honoratos; S. Genebaudum* Remigii *neptis primo conjugem, deinde Laudunensem antistitem, insigni pœnitentia vitaque dehinc actæ integritate sacros honores pariter promeritum, cultumque die* V *Septembris; ac denique hujus filium Latronem, ab Hincmaro Flodoardoque* Sancti *eo appellatione*
honoratum. Denique Flodoardus lib. I, *cap.* XXIII E
tres alios S. Remigii nepotes *memorat, nimirum Agricolam presbyterum, Aëtium et Agathimerum; hi ipsi innotuere ex ejusdem Sancti Testamento breviori, infra dando.*

Sancti nativitas a S. Montano prædicta est parentibus,

39 *Laudati conjuges Æmilius et Cilinia post editos S. Principium, aliumque, ut opinamur, filium, S. Lupi patrem, ac forte etiam aliam prolem, dum ætatem Christiane simul degerent, admonita illa est a S. Montano monacho vel solitario, divinitus instructo, de nascituro ex ipsis Filio altero in Galliæ salutem. Fortunati verba ex Vitæ num.* 1 *accipe.* Quem *(Remigium)* divina pietas, non solum priusquam nasceretur, sed antequam conciperetur, elegit : in tantum, ut Montanus quidam monachus, dum levissimo se sopore quiesceret, tertio fuisset ammonitione pulsatus, uti matri suæ benedictæ Cyliniæ, quod masculum conceptura esset, veridica relatione prædiceret, ut nomen et meritum designaret. Qui ilico implevit imperium, et fecundissimæ genitricis concepturæ sobolis gaudia annuntiavit. Illa vero, sicut fidei credulitatis non apparuit dubia, ita suscepit in partu, quem præsciérat in utero *etc. Hæc sunt, quæ de* S. Remigii *vate nativitateque habemus ex Fortunato,* F
primigeniæ Vitæ breviatore. Colitur Montanus ille in agro Luxemburgensi die XVII *Maii, ad quem ejusdem gesta ex Hincmaro, cultumque aliunde dedit Godefridus Henschenius noster.*

qui provectæ quidem ætatis tunc fuisse videntur, ut non tantæ,

40 *Videamus modo, quid alii his addiderint. Si qua Hincmaro Flodoardoque fides est, Æmilius et Cilinia, dum hæc a S. Montano nuntiata illis fuere, liberos procreare dudum desierant, imo etiam non parum provectæ erant ætatis; cum S. Cilinia tunc* anus, *Æmilius* vetulus *fuisse dicantur. Hæc vera esse possunt; sed verisimile non est, quod Richardus, ignotus mihi* S. Remigii *Vitæ auctor, a Marloto tom.* I *Metropolis Remensis lib.* I, *cap.* II, *et a Renato Ceriziero cap.* II, *Vitæ Gallicæ laudatus, scripsit, Ciliniam nonaginta annos tunc numerasse. Verisimile id, inquam, non est; quia cum* SS. Remigii, *Principii ac Lupi chronotaxi haud facile potest componi. Secundum Hincmarum et Flodoardum Cilinia* in flore juventutis *genuit Principium et patrem S. Lupi. Etsi ergo hæc verba* in flore juventutis *paulo latius accipiendo, illam tunc annorum* 30 *fuisse concedamus, Principius et frater ejus saltem annos sexaginta numeraverint,*

A
numeraverint, nascente Remigio; *cumque hujus nativitas ex dicendis non multum removenda sit ab anno Christi 435, isti ambo circa annum 375 nati essent. Atqui tamen obitum S. Principii ad finem sæculi* v *referunt neoterici, alii etiam differunt ad initium sexti: quibus positis, idem S. Principius multo major centenario obiisse dicendus esset, quod aliunde nihil nos cogit credere.*

quantum aliqui dixerunt.

41 *Similis aut etiam major ætas assignanda erit S. Lupo, nisi hunc quoque ex sene genitum, sine teste asserere malimus. Ponamus enim, ipsum tantum anno patris sui quinquagesimo, atque adeo circa annum Christi 425. natum esse; vel sic tamen is ad annum vitæ suæ centesimum quintum pertigisset anno Christi 530, ante quem certe non obiit* S. Remigius, *cui illum supervixisse, communis habet sententia cum sinceriori ipsius* S. Remigii *Testamento. Hæc me omnino impellunt, non modo ut commentitiam credam tantam Ciliniæ, dum* Remigium *peperit, ætatem, quantam Richardus ille asseruit; verum etiam ut non dubitem, quin Hincmarus et Flodoardus aut juniorem, quam erat, in utroque priori partu Ciliniam fecerint, aut eamdem perperam* anum *dixerint,*
B
quando illa concepit Remigium. *Nihil quidem hac super re habemus ex Fortunato; sed, ut hujus silentium, quod brevitatis ergo multa prætermiserit, nihil evincit; ita Hincmari in aliis ad* S. Remigium *spectantibus nimia credulitas et exornandi studium hic quoque illum de alterutro ut minimum suspectum faciunt, maxime ob allegatas rationes. Præterea alia Hincmari de* Remigii *procreatione asserta, in Annotatis observanda.*

Natus est in Laudunensio, Galliæ pago, sed in quo hujus determinato loco,

42 *Sancti patriam idem archiepiscopus Remensis num. 6 sic indicat :* Ortus est.. in pago Laudunensi; *quod Flodoardus lib.* I, *cap.* X *iisdem verbis repetiit, nec a quoquam scio negari. Pagus autem Laudunensis, Gallice le* Laonois *vel* Laonnois, *qui in eadem Vita num. 67 etiam vocatur* comitatus Laudunensis, *tractus Galliæ est, habens a Septemtrione Teorasciam, ab Orta Campaniam, ab Occidente et Meridie agrum Suessionensem. Nomen suum accepit a castro* Lauduno, *alias* Lugduno Clavato, *indigenis* Laon *dicto, nunc civitate episcopali, ad quam dignitatem illud a* S. Remigio *evectum fuisse, infra dicemus. Quo in loco hujus pagi vel comitatus natus sit, apud veteres non reperi. Marlotus lib.* II, *cap.* II *de eodem sic scribit:*
C
Locus etiam, ubi Puer editus, vulgo Cerniacum dicitur, villa in Laudunesio : probabilius tamen est, paternam domum apud Lauriniacum vel Labriniacum extitisse, ubi B. Remigius ossa suæ genitricis posuit, more tunc ob persecutiones usitatissimo; quod Ms. codex, seu Registrum visitationis Eminentissimi Cardinalis Borbonii adhuc confirmat.

veteres non tradiderunt,

43 *Neutrum locum in Lexicis geographicis reperio. Cerizierus Cerniacum, Gallice* Cerny *appellans, pro loco natali similiter assignat, ut pro hoc saltem popularis aliqua traditio stare videatur.* Lauriniacum *vel* Labriniacum *Marloto verisimiliter castrum aliquod seu castellum fuit, adversus* persecutiones *vel hostiles incursiones tutum. Verum hæc opinio, a depositis ibidem per* S. Remigium *matris suæ ossibus petita, nititur Testamento illo prolixiori, cujus auctoritatem respuunt eruditi. In hoc ibidem pag. 182 legi asserit :* Labrinacum tibi, ubi ossa genitricis meæ posui, cum prælixis terminis deputavi. *Quid vero in Registro visitationis Cardinalis Borbonii pro opinione sua præterea legerit, inexploratum mihi est; donec tamen certiora producantur, suffecerit mihi dixisse, magnum hunc Francorum Apostolum in pagi Laudunensis incerto nunc loco in lucem prodiisse. Ejusdem quoque annus natalis propter antiquorum silentium nequit certius determinari, sed nec a vero multum potest recedi, si annus æræ vulgaris circiter 435 assignetur; quantum colligere licet ex aliis Hincmari calculis, quos infra aptius examinabimus. Ceterum quando Cerizierus* Remigium *die* XIII *Januarii natum esse scripsit, vix dubito, quin ejusdem diem emortualem cum natali in terris confuderit.*

Remis in ecclesia, Sanctæ Nutricis dicta, colitur S. Balsamia,

44 *Fortunatus et post eum Hincmarus piam Sancti pueritiam adolescentiamque nativitati paucis subjecerunt; sed Flodoardus lib.* I, *cap.* X *quædam de ejusdem nutrice hoc loco interserit.* Hujus, *inquit,* Beatissimi Remigii nutrix beata Balsamia fuisse traditur, quæ mater extitisse S. Celsini memoratur, qui et ipse B. Remigii discipulus fuisse familiaris asseritur, miraculis quoque postmodum claruisse dinoscitur, et æquorum maxime votis adhuc insignis habetur, in cujus et ipsa beata genitrix ejusdem requiescit ecclesia. *Nicolaus Picardus de Loris-Villa apud Cerizierum in Vita Gallica parte* I, *cap.* III *scribit, illam divina inspiratione impulsam Roma venisse in Galliam, ut*
E
parvulum Remigium *lactaret; sed credat, qui volet, scriptori sæculi* XIV *id primo asserenti. Id certum est, S. Balsamiam,* S. Remigii nutricis *titulo Remensibus caram, Galliceque* Sainte Norrice *seu* Nourrice *passim appellatam, Remis ecclesiam cum canonicorum collegio sibi sacram habere; de qua pluribus agit Marlotus in Historia Remensi tom. II, lib.* III, *cap.* IX, *unde pauca accipe.*

cujus corpus ibi servatur, quam S. Remigii nutricem fuisse,

45 Hæc SANCTÆ NUTRICIS ecclesia vulgo nominatur, quod B. Balsamia S. Remigii nutrix fuerit, et mater S. Celsini; unde prædicta ecclesia quandoque S. CELSINI vocatur a Flodoardo, quod ejus reliquiæ in ea depositæ essent, ut et B. Mauri martyris; quamvis hæc B. BALSAMIÆ seu NUTRICIS nomen constanter retineat, cujus festum notatur XIII Maii in Martyrologio. *Rursum post aliqua de sacris reliquiis in eadem ecclesia asservatis hæc subdit :* Inter Sanctorum exuvias magni ducunt corpus fere integrum S. Balsamiæ, beatissimi Remigii nutricis, matris vero S. Celsini, ex Flodoardo, in capsa argentea supra majus altare expositum... Habent quoque S. Celsini, S. Remigii discipuli, sat notabiles particulas in arculis
F
reconditas. *De hac Sancta apud nos ex Martyrologio Gallicano Saussayi et Arturi Gynæceo sacro facta mentio est in Prætermissis ad diem* XIII *Maii, ejusdemque amplior notitia dilata in* XVI *Novembris, quo in Remensi Breviario aliisque Martyrologiis locum habet; sanctum vero Celsinum, Gallice* saint Soussin *vulgo appellatum, presbyterum Laudunensem, Martyrologia celebrant die* XXV *Octobris, ubi de ipso agendum erit. Interim locus hic postulat, ut de asserto S. Balsamiæ nutricis munere quædam observemus.*

primo, ut videtur, auctore Flodoardo, credunt;

46 *Negari non potest, S. Balsamiam jam inde a Flodoardi ætate, id est, sæculo* X *pro* S. Remigii *nutrice Remis ab aliquibus habitam fuisse, sed a quanto tunc tempore, quove antiquiore auctore, plane incertum est. Marlotus nullum monumentum Flodoardo vetustius laudat; imo satis indicat, nullum illo vetustius a se repertum esse, dum solam hujus auctoritatem profert,* Ex Flodoardo, *inquiens. Atqui hic tantum quinto sæculo post* S. Remigii *obitum scripsit, ipsumque nutricis obsequium non nisi timide S. Balsamiæ attribuit, usus verbo* traditur *hoc modo :* Hujus beatissimi Remigii nutrix beata Balsamia fuisse traditur. *Adhæc ecclesia*

illa

AUCTORE C. S.

illa, quæ nunc Sanctæ Nutricis *appellatur, nec hoc, nec* S. Balsamiæ *titulo venisse videtur tempore ejusdem Flodoardi, a quo verbis mox datis non corpus S. Celsini in ecclesia* Sanctæ Nutricis *aut* S. Balsamiæ, *sed* ipsa beata genitrix *Balsamia in filii sui Celsini ecclesia quiescere dicitur. Neque aliter locutus fuerat in ejusdem libri* I, *cap.* III, *ubi de S. Mauri presbyteri, Remis passi, reliquiis dixit :* Cujus ossa in ecclesia beati Celsini servantur deposita. *Ex instrumentis autem a Marloto ibidem præterea adductis, in quibus* Sanctæ Nutricis *ecclesia expresse appellatur, vetustissima sunt duæ Romanorum Pontificum litteræ, Alexandri III et Lucii III, qui post medium sæculum* XII *Pontificatum gesserant ; quo propterea tempore jam vigebat ista ecclesiæ appellatio.*

sed silente, imo refragante potius Hincmaro,

47 *Quodsi ad tempora Flodoardo anteriora redeamus, anceps hæreo ac omnino cogor dubitare, an satis firma illa sit de* S. Remigii *nutrice traditio. Si sæculo* IX *S. Balsamia pro ejusdem sancti Francorum Apostoli nutrice agnita fuisset, eoque nomine dicatam sibi apud Remenses habuisset ecclesiam, qua veri specie nobis persuadebimus, ista Hincmaro Remensi archiepiscopo, qui post ejusdem sæculi medium in ipsa urbe scripsit, latere potuisse; quorum memoriam prædictæ ecclesiæ titulus et conspectus in dies ipsi ingessisset? Nihil tamen simile tradidit Hincmarus, imo longe diversum, in Vita num. 4 et 5 ad instar prodigii referens, quod Cilinia mater, prout Montanus prædixerat, jam vetula Filium suum lactaverit, et postquam hunc ablactasset, lacte suo oculos ejusdem Montani obliniens, visum ei restituerit. Eadem fere narrat Flodoardus lib.* I, *cap.* X *non satis ad dicta de S. Balsamia consequenter.*

non ausim certo asserere.

48 *An forte* nutricis *vocabulum latius acceptum pro gerula sive pro ea a Flodoardo usurpatur, cui Infantis cura et cetera educatio demandatur? Ita quidem una objectarum difficultatum pars cessabit, sed non omnes; quia propter Hincmari silentium mihi dubium inhærebit, ne ista opinio leviter nata omne pondus suum a Flodoardo acceperit, quo antiquiorem auctorem pro eadem a nemine laudatum legi, quique non nisi quinto post* S. Remigium *sæculo, caute addito verbo* traditur, *eam scriptis mandavit. Quid si* S. Balsamia *a lactato nutritoque sancto filio suo Celsino* sanctæ Nutricis *nomen apud vulgus primo obtinuerit, eoque appellatio de lactato* Remigio, *cujus discipulus Celsinus fuisse perhibetur, Flodoardi ævo accipi cœperit? Ceterum hanc dubitationem meam lectoribus sic exponendam censui, ut simul profitear, gratum mihi fore affirmantem sententiam amplecti, si quis (quod eruditos Remenses in primis rogatos volo) certiora pro eadem argumenta vel monumenta suggesserit. Præstari id a nobis poterit ad diem* XVI *Novembris, quo S. Balsamia colitur, aut etiam hoc ipso mense Octobri, cujus die* XXV *de ejusdem sancto filio Celsino scribendum erit. Pergo ad alia.*

Sanctus in pietate et litteris multum proficit, vivitque reclusus.

49 *Fortunatus gesta* S. Remigii *a pueritia usque ad episcopatum, id est, usque ad annum ætatis suæ 22, paucis sic complexus est :* In quo assidue venturæ ætatis merita dulcis infantia designabat, et quod ante conceptum mater agnoverat, ante tempora jam videbat. Studebat teneros annos morum maturitate vincere, et benevolentia caritatis melle condire. *Haud plura habet Flodoardus, nisi quod de ejusdem in litterarum studiis progressu vitaque dehinc solitaria etiam meminerit.* Traditus, *inquit*, a parentibus scholæ B. Remigius litteris imbuendus, brevi coævis, sed et natu majoribus, doctrina eminentior est effectus; cunctos superans condiscipulos morum maturitate ac benivolentiæ caritate; populorum studens turbas vitare, atque solitarius in reclusione Domino deservire. Quod et obtinuit, habitaque, sanctæ conversationis studiis Adolescens pius, inclusione Lauduni, Christo militavit. *Accepit hæc ex Hincmaro, qui de cella, in qua Sanctus solitarie Deo vixit, num. 10 Vitæ addidit :* Qui locus in castro Lauduno hactenus designatur, et venerabiliter colitur. *Felices ipsius in litteris successus non inaniter ab illis asseri, colligere licebit ex S. Sidonio Apollinare infra laudando.*

§ IV. Vitæ chronotaxis, sive anni nativitatis, ordinationis episcopalis, durationis sedis, et obitus : electio ad episcopatum et consecratio illius.

Probatur ex Fortunato, ipsomet S. Remigio.

Cum *tres præcipuæ vitæ* S. Remigii *epochæ, nimirum tempus natale, initium episcopatus, et mors illius, adeo inter se connectantur, ut ex aliis mutuo sint eruendæ, oportet de his omnibus simul agere. Fortunatus primigeniæ Vitæ breviator, ipsius Sancti ætati proximus, in Compendio edendo num. 2 testatur, ipsum creatum episcopum esse*, cum... vigesimi secundi anni... sumpsisset exordium ; *numero autem 9, eumdem obiisse*, senio jam urgente. *Sanctus ipsemet* Remigius *in epistola sua ad tres episcopos post mortem Clodovei Francorum regis scripta (quam habes apud Labbeum tom. IV Conciliorum. col. 1608) de annis, quos in episcopatu tunc numerabat, sic ait :* Quod propitia Divinitate sit dictum, Quinquaginta et tribus annis episcopali sedi præsideo. *In calce quoque ejusdem epistolæ indicat, provectam ætatem suam illis contemptui fuisse,* Annorum, *inquiens*, numero me esse scribitis Jubileum, irridentes potius, quam pro dilectione gaudentes.

Gregorio Turonensi, Hincmaro et Flodoardo, S. Remigium

51 *Sanctus Gregorius Turonensis episcopus, qui eodem sæculo* VI *floruit, in lib. de Gloria confessorum cap.* LXXIX *de diuturno ejusdem præsulatu pariter meminit his verbis :* Remigius vero Remensis episcopus, qui, ut ferunt, septuaginta, aut eo amplius, in episcopatu annos explevit. *Hincmarus in Vita edenda num. 10 scribit, illum creatum episcopum esse,* cum ad viginti et duos ætatis suæ annos pervenit; et defuncto Bennadio *successisse. Deinde num. 3 ait, mortuum esse,* postquam per viginti et duos annos in clericali ordine, in episcopatu vero septuaginta quatuor ... Domino ministravit, nonagesimo sexto ætatis suæ anno, Idus Januarias. *Hos tamen viginti et duos annos,* in clericali ordine *exactos, sic interpretare, ut dicatur* S. Remigius *in clericali ordine vixisse usque ad annum ætatis suæ 22, quo ad episcopatum promotus fuit; hosce enim annos seorsum computari non posse a totidem ante memoratis, ex iisdem Hincmari calculis manifestum est : nam alioquin Sanctus moriens non annum ætatis suæ 96, sed circiter 118 egisset. Longævum illum præsulatum similiter tenet alibi tom. II Operum suorum editionis Sirmondi, pag. 431 etiam asseveran-*

cius

A *tius de illo scribens :* Ut veraces nostratium historiæ monstrant, LXXIV et eo amplius annos in episcopatu degens *etc.*

In juvenili ætate episcopum ordinatum, senem obiisse.

52 *Denique prædictos omnes calculos idem Hincmarus in epitaphio, seu versibus, quos* S. Remigii *pretioso mausoleo insculpi curavit, denuo recensuit :*

Bis denos binosque gerens feliciter annos,
Sorte Dei sumpsit pontificale decus.
Sexaginta, simul bis septem, manserat annis
Istius urbis honor Præsul, et orbis amor.

Ac post pauca interjecta :

Nonaginta quidem sex cum compleverat annos,
Splendida lux nostras deseruit tenebras;
Idus jam plenas cum Janus mensis haberet,
Emeritus Miles præmia digna capit.

Consentit Flodoardus in Historia Remensi, eosdem initi gestique episcopatus, et ætatis, in qua obiit, annos illi attribuens, quos et eruditi passim admittunt. Tria ergo hic pro certis habemus; videlicet episcopalem ordinem S. Remigio *collatum anno ætatis suæ vigesimo secundo; annos septuaginta quatuor in episcopatu transactos, ac nonaginta sex annorum ætatem, in qua migravit ad cœlos. Jam* B *vero, sive isti anni completi, sive incompleti censendi sint, non difficile esset ejusdem Sancti chronologiam ordinare, dictasque epochas ad Christi annos reducere, si vel unam harum certo anno æræ Christianæ illigatam haberemus.*

Ex Hincmari calculis partim vitiosis Sigebertus erravit.

53 *Pro emortuali faciunt sequentes versus supra dicto mausoleo ab Hincmaro item inscripti anno* 852, *quibus dicitur tunc annus* 308 *a* Remigii *obitu cucurrisse.*

Octingenteno quinquagenoque secundo,
Quo Deus est anno Virgine natus homo,
Tertius et Karolus regni componeret actus,
October [*] primam cum daret atque diem,
Ac ter centenos [*] octavus tangeret annus,
Hic Justus Domini quo petit astra poli.

[*] al. Octimber

[*] al. Ter centenus

Si modo annos trecentos et octo, quot inter S. Remigii *mortem ejusdemque translationem anno* 852 *factam medios computavit, ab hoc anno auferamus prodibit Christi* 544, *cujus Idibus Januariis ipsius obitus figendus esset. Deinde si ab hoc emortuali anno pariter subducamus annos* 74 *gesti episcopatus, restabit* 470, *ad quem ordinatio illius referenda erit. Tandem hinc quoque ablatis annis* 22, *quos ante episcopatum vixit, supererit* C *annus Christi* 448, *circa quem ejusdem nativitas contigisset. Iisdem calculis usus Sigebertus Gemblacensis in Chronico suo,* S. Remigii *sedis initium ad annum Christi* 471, *additisque annis* 74, *mortem ad annum* 545 *reposuit.*

In chronotaxi S. Remigii, ut advertit Baronius, qui tamen ipse quoque

54 *Cardinalis Baronius laudatum chronographum, Democharem, aliosque partim secutus, tom. VI Annalium statuit, illum præcitato anno* 471 *ordinatum episcopum esse; sed tom. VII occasione Concilii Arvernensis, cui Flavius,* S. Remigii *post Romanum successor, subscriptus legitur, quodque Baronius anno* 541 *celebratum fuisse putabat, Sigebertum arguit de ejusdem Sancti morte æquo serius dilata, atque ita disserit.* Qui vero nonus ordine *(inter episcopos Arvernensi synodo subscriptos)* recensetur, Flavius est Remensis episcopus. Ex quo velim observes, plane errore deceptos, qui S. Remigii, ejusdem ecclesiæ episcopi, ad Deum transitum referunt ad annum Domini quingentesimum quadragesimum quintum. Nam quomodo ad illud tempus potuit Remigius pervenisse, si hoc anno (541) sedisse Flavius reperitur, quem et præcessisse ponitur Romanus, ejusdem S. Remigii primus successor? Par erat (si licuisset) Antistitis celeberrimi, Francorum Apostoli, ex hac vita ad Deum transitum certo signasse in nostris Annalibus, sicut die, ita et anno : sed quod, quæ de his ab aliis scriptis mandata feruntur, haud ejusmodi esse noscantur, quæ immobili veritate subsistant, inviti abstinere cogimur, et non nisi hic dumtaxat obiter meminisse.

AUCTORE C. S.

et Colvenerius verum non fuere assecuti.

55 Gregorii enim Turonensis testificatione, asserentis, septuaginta annos et amplius S. Remigium sedisse, et Hincmari assertione, dicentis, vixisse in episcopatu annos septuaginta quatuor, invaluit opinio illa, ut, qui creatus habetur episcopus anno Christi quadringentesimo septuagesimo primo, idem pervenerit ad annum quingentesimum quadragesimum quintum. Sed synodalia Acta majorem vendicant sibi fidem; ex quibus liquet, neque ad annum septuagesimum pervenisse. *Hactenus Eminentissimus annalista, recte quidem arguens Sigebertum aliosque, qui* S. Remigium *usque in annum Christi* 545 *sedisse dixerunt; sed et ipse quoque corrigendus, quod Arvernensem synodum nimis sero collocaverit, malueritque ab annis episcopatus* Remigii *per Gregorium et Hincmarum in Vita edenda expressis recedere, quam ab anno ordinationis ejusdem signato per Sigebertum aliosque* E *recentiores, quos in anno emortuali errasse agnoverat. Oppositam viam iniit Georgius Colvenerius, qui in Scholiis ad Flodoardi lib.* I *Historiæ Remensis cap.* XIII *ordinationem illius anno Christi* 470, *mortem vero anno* 544 *affigens, contendit, Hincmari numeris in epitaphio standum esse; synodum autem Arvernensem quindecim aut sedecim annis post Christi annum* 541 *differendam.*

Synodo Arvernensi anno 535 subscripsit Flavius,

56 *Horum omnium opiniones ac simul Hincmari de annis trecentis et octo, a sancti Præsulis obitu usque ad annum æræ Christianæ* 852 *elapsis, assertum in epitaphio, solide refutantur ex vero anno prædicti Concilii Arvernensis. Exstat illud in Collectionibus Conciliorum Sirmondi, Labbei et Harduini, ex variis codicibus Mss. editum, in quibus omnibus metropolita primo loco subscriptus sic legitur :* Honoratus in Christi nomine episcopus ecclesiæ Bituricæ constitutionem nostram relegi et subscripsi, die VI Idus [*] Novembris, post consulatum Paulini junioris V. C. *Baronius existimavit, Paulinum hunc anno* 540 *cum Justino juniore nomen Fastis dedisse, ac propterea eam synodum anno* 541 *affixit. Verum nunc constat, dictum Paulinum fuisse anno* 534 *ultimum Occi-* F *dentis consulem, et idcirco eamdem synodum celebratam esse anno* 535, *qui in Laudatis Conciliorum Collectionibus etiam adscriptus est. Porro inter illius subscriptiones nono loco legitur :* Flavius, Deo propitio, episcopus ecclesiæ Rhemensis, consensi et subscripsi.

[*] al. sub die Iduum

Remigii successor post Romanum; ex qua epocha aliisque calculis

57 *Fuit autem hic* S. Remigii *post Romanum successor, uti jam observavit Baronius ex Flodoardo, qui libri* II *caput sic orsus est :* B. Remigio successisse traditur Romanus, Romano Flavius; *ac proinde non potuit idem* S. Remigius *usque in annum* 541 *vel* 540 *sedisse. Recedendum ergo etiam est ab Hincmaro, dum* S. Remigii *obitum inter annumque Christi* 852 *dumtaxat trecentos et octo annos computavit, quod cum memorata Flavii subscriptione nullo modo potest componi. Henschenius noster tom. I Februarii ad diem* VI *in Commentario prævio ad Vitas S. Vedasti episcopi Atrebatensis* § 2 *et* 3, *numeros ab Hincmaro in Vita traditos servans, statuit,* Remigium *natum esse circa annum* 435, *ordinatum episcopum Remensem circa* 457, *mortuumque anno* 529 *vel potius* 530. *Hujus chronotaxis fundamenta præter Hincmari*

AUCTORE C. S.

Hincmari numeros in Vita sunt Concilium Arvernense, annus emortualis Clodovei regis, ipsiusque S. Remigii *epistola post ejusdem regis obitum ad tres episcopos scripta, dum ipse* quinquaginta tribus annis episcopali sedi *præfuerat. Dubimus illam loco suo; verum hic tempus, quo scripta fuit, indagandum est.*

Henschenius S. Remigii chronotaxim ordinavit, natum illum statuens

58 *Scriptam illam esse post mortem Clodovei, probat Henschenius, quod* Remigius *obtrectantibus sibi episcopis in eadem respondeat :* Ego Claudium presbyterum feci, non corruptus præmio, sed præcellentissimi regis testimonio, qui erat non solum prædicator fidei Catholicæ, sed defensor . . . Regionum præsul, custos patriæ, gentium triumphator injunxit. *Uti certum est, non alium regem, quam Clodoveum, hic posse designari, ita ex vocibus* qui erat *dicendus est idem ille, dum hæc epistola data est, jam excessisse e vivis. Jacobus Sirmondus cum tom. I Conciliorum Galliæ pag. 204 et sequenti recitans, ad annum Christi* 523 *vel* 524 *referendam putavit; haud dubie pro sensu suo; nam nullam notam chronologicam continet, neque ipse ullam rationem protulit ipsam tam sero reponendi. Rectius Henschenius, aliique post* B *ipsum censuerunt, eamdem non diu post Clodovei obitum exaratam esse, quia videntur tres illi episcopi ea occasione usi fuisse ad* Remigii *factum arguendum, quod ausi non fuerant, vivo rege, in cujus gratiam ipse illud præstiterat.*

circa annum 435, ordinatum circa 457, mortuum circa 530.

59 *Quapropter laudatus Henschenius cum alibi gravibus argumentis statuisset, ejusdem regis obitum in diem* XXVII *Novembris anni* 509 *incidisse, consequenter hanc* Remigii *epistolam anno proxime secuto, sive* 510 *illigavit. Quibus positis, sponte sua fluit digesta ab illo Remigiana chronotaxis : si enim ab anno* 510 *anni quinquaginta tres, quos tunc in episcopatu numerabat, demantur, restabit annus* 457, *initio præsulatus ipsius assignandus. Et si ab hoc annos viginti duos ante susceptum episcopatum actos similiter auferas, ad annum* 435, *ipsi natalem, dilaberis : tandem si annos viginti et unum, ex septuaginta quatuor sedis episcopalis residuos, anno* 510 *addideris, exsurget annus ejus emortualis, nimirum Christi* 531 : *sed quia omnes supra dicti anni forte non fuere completi, assignatæ quoque epochæ particula* circa *coërcendæ sunt. Eamdem, qua Henschenius, viam inierunt et alii viri eruditi, exiguo discrimine ab illo dissi-* C *dentes. Ægidius Bucherius in Belgio Romano lib.* XVII, *cap.* XV *nativitatem* S. Remigii *anno* 436, *ordinationem ineunti* 458 *vel exeunti* 457, *mortem anno* 533 *innexuit.*

Ab his parum differunt alii eruditi, mortem Clodovei

60 *Paulo plus differt Cointius, qui tom. I Annalium ad annum Christi* 486, *num.* 12 *initium episcopatus illius anno* 459, *mortem etiam* 533 *maluit adscribere, hancque* computum suum aut verum aut vero proximum *esse dixit. Antonius Pagius in Critica Cardinalis Baronii ad annum* 471, *num.* 13 *post relatas Henschenii Cointiique sententias,* Henschenius, *inquit,* ac Cointius multis ostendunt, suos computos aut veros aut vero proximos esse; *ipse tamen ad annum* 541 *num.* 10 *ejusdem Sancti obitum anno* 530 *cum Henschenio potius illigavit. Denique Jacobus Longuevallius tom. II Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 110 *nec ordinationem ejus post annum* 459, *nec mortem serius, quam anno* 533, *figi posse agnovit. Exiguæ hujus inter laudatos scriptores dissensionis ab Henschenio præcipua ratio est, quod hic Clodovei mortem anno* 509, *illi anno* 511 *contigisse, opinati sint. Posteriorum sententia nunc communior eruditorum est, atque ipsi etiam Henschenio* D *forte aliquando placuit tom.* V *Maii pag.* * 228 *num.* 3, *ubi S. Austregisili Bituricensis archiepiscopi annum natalem eruens ex adscripto anno* 41 *regni Childeberti (qui patri Clodoveo cum fratribus suis mox ab obitu illius successit) annotavit Childebertum* anno Christi DXI *regnare cœpisse, ac proinde S. Austregisilum anno* 551 *natum esse.*

et Concilium Aurelianense anno 511 figentes,

61 *Huic sententiæ ego quoque inhærebo maxime propter Concilium* I *Aurelianense, quod certe vivo Clodoveo, ac probabilissime anno* 511 *celebratum fuit, ut suo loco ostendetur. Certum quoque est, nec ejusdem regis obitum ultra hunc annum, nec sæpe dictam epistolam a* S. Remigio *ad tres episcopos datam, diu post illum posse differri. Ponamus enim hanc anno* 512 *scriptam esse, cum prioris anni mense Novembri die* XXVII *Clodoveus obiisset; annosque viginti et unum, e septuaginta quatuor episcopatus illius residuos eidem anno* 512 *addamus, vel sic prodibit annus Christi* 533, *cujus mense Januario die* XIII S Remigius *mortuus sit, a quo tempore satis breve, at sufficiens, est spatium usque ad annum* 535, *quo Flavius* S. Remigii *post Romanum successor Concilio Arvernensi subscripsit. De S. Romano breviter agens Henschenius ad diem* XXIX *Februarii, consequenter ad præ-* E *dictam sententiam suam initium episcopatus ipsius ad annum* 530, *mortem ad* 533 *vel sequentem retulit.*

in quorum nunc communiori sententia procedo.

62 *Sollerius item noster tom. I Julii pag.* 60, *num.* 7 *in S. Theoderico presbytero, cujus funus S. Romanus curasse legitur, de anno quidem obitus S. Romani consentit, sed ejusdem ordinationem* anno circiter DXXXII *consignavit, secutus scilicet illos, qui mortem Clodovei biennio serius, quam Henschenius, posuerunt. Porro quia prorsus incertum est, utrum anni ab Hincmaro in Vita assignati, quibus hæc chronotaxis nititur, pro completis (quales fuisse dicuntur anni* 74 *episcopatus) an pro incompletis accipiendi sint, censeo, eamdem non melius ordinari posse, quam nativitatem* Remigii *circa annum* 436, *ordinationem circa* 458, *ac mortem denique anno vitæ ejus nonagesimo secto circa* 532 *Idibus Januarii figendo, sic ut particula* circa *non nisi ad unum annum ultra citrove extendatur. His de chronotaxi præmissis, progrediamur ad modum, quo ille ad episcopatum promotus fuit, dum in sua cella Lauduni secretam ab humanis turbis vitam coleret. Dubitari potest, an et quos jam tum sacros Ordines* F *suscepisset, quia Hincmarus num.* 3 *Vitæ tradit, ipsum excessisse e vivis,* postquam per viginti et duos annos *(id est, ut diximus, usque in annum ætatis suæ* 22) in clericali Ordine, in episcopatu vero septuaginta quatuor... Domino ministravit.

Anno Vitæ suæ 22 electus Remensis episcopus,

63 *Utut sit (nam hac super re apud alios nihil reperi) electionem illius Fortunatus in Compendio num.* 2 *paucis his verbis complexus est.* Quid plura ? Cum secundis successibus certatim sanctæ conversationis studiis adolescens, vigesimi secundi anni Justus sumpsisset exordium, in hac urbe Remensium omnium generaliter votis ad pontificii culmen raptus fuisse dinoscitur potius, quam electus. *Fortunati verba partim descripsit, partim paraphrastice exposuit Hincmarus, ac miraculum addidit, quo veluti divino suffragio ejusdem electio fuerit confirmata. Adi Vitam num.* 10. *Eadem adoptavit Flodoardus lib.* I *Historiæ Remensis cap.* XI, *ex quo eu accipe.* Ast ubi vigesimum secundum ætatis subiit annum, defuncto præfato Bennadio archiepiscopo *(quem in suo testamento* Bennagium *scribi, præmiserat cap.* IX) in

A in hac urbe Remensi omnium generaliter votis ad apicem pontificatus non tam electus, quam raptus, fuisse dinoscitur. Fit siquidem populi concursus, diversi quidem sexus, conditionis, dignitatis et ætatis, una eademque sententia, hunc vere Deo dignum, et qui populis præfici deberet, acclamantis.

et cœlesti prodigio illustratus consecratur,

64 Sanctissimus igitur Adolescens his depressus angustiis (quoniam nec fugæ locus ei uspiam patebat, nec populo, ut ab intentione cœpta desisteret, ullo modo satisfacere poterat) super ætatis infirmæ cœpit conqueri tempore, et quod ecclesiastica regula hanc ætatem ad tantam non admitteret dignitatem, voce publica prædicare. Sed cum irrevocabiliter populi adclamaret frequentia, et Vir Dei magna reniteretur constantia, placuit omnipotenti Deo manifestissimis indiciis propalare, quod ipse de eo judicium dignabatur habere. Traditur enim cœlestis radii lumen super ipsius sanctum subito descendisse verticem, et cum ipso lumine cœlitus ejus infusum capiti unguinis divini liquorem, cujus sacri nectaris ejusdem totum videretur caput infusione delibutum. Omni ergo posthabita dubitatione, præ-B sulum Remensis unanimitate provinciæ pontificali consecratur benedictione. *Hactenus Flodoardus ex Hincmaro, ex cujus fide pendet geminum istud prodigium; quod an ille primus tradiderit, an ex vetustiori aliquo monumento aliterve acceperit, certo dicere nequeo. Veruntamen, si Præfatio Missæ, de qua memini supra num. 29, tam antiqua sit, quam ibidem voluit Mabillonius, ex ea potuit cœlestem illam unctionem discere, quæ sine mentione radii in eadem sic memoratur :* Hic est ille Remigius, qui... e cælo sibi infusionem chrismatis super se venientem adolescens aspexit.

frustra allegans immaturam ætatem suam.

65 *Cetera omnia verisimillima sunt, tum ex humilitate* Remigii, *tum ex recepta ejus temporis Ecclesiæ disciplina. Non enim dubium videtur, quin sanctus Juvenis, qui civicarum rerum fugitans, in adamata sibi cella solitarius vitam degebat, et delitescere malebat, quam prodire in publicum, modis omnibus reluctatus sit, ne episcopale onus sibi imponeretur, atque hunc in finem ætatem suam, secundum sacros canones imparem, allegaverit. Certe Concilium Neocæsareense, sæculo* IV *celebratum, canone* XI, *apud Labbeum tom. I* C *Conciliorum, col. 1485 sic habet :* Presbyter ante triginta annos non ordinetur, etiam si fuerit homo valde dignus. *S. Siricius, qui in fine ejusdem sæculi* IV *Pontificatum tenuit, in epistola ad Himerium in Collectione Epistolarum summorum Pontificum per Petrum Constantium tom. I, col. 633 et sequenti, ad presbyteratum requisivit annos triginta quinque, ad episcopatum quadraginta quinque. Sed nimirum* Remigii *sanctitas, morum maturitas et eruditio ætatem abunde evidenterque supplebant, ut, quem divina providentia destinaverat, Remenses sibi episcopum unanimi voce eligerent, ejusdemque provinciæ antistites ordinarent, merito rati, contra canones hic non peccandum, ubi tam peculiaris ratio ita suadebat.*

quam meritis superabat.

66 *Sic etiam postea Patres Concilii Tolosani, anno 1056 habiti, apud Labbeum tom. IX, col. 1084 hujusmodi casus a communi lege exceptos esse voluere canone 2 :* Item placuit confirmare, sicut scriptum est, ut episcopus, vel abbas, presbyter, ante triginta annos, diaconus vero ante viginti quinque non ordinetur; nisi studio sanctitatis aut sapientiæ ornati, providentia episcopi simul et cleri promoveantur. *Itaque quæ Tolosanos patres postea impulerunt, ut hunc canonem conderent, Remenses quoque clerum populumque impellere potuere, ut in* Remigii *electione a communi disciplina recederent. Quodsi etiam Hincmaro prædicta prodigia asserenti credamus, vel sic evanescet omnis difficultas, quæ contra Sancti alioquin immaturam ætatem ex canonibus peti posset. Ceterum ex dictis hæc* Remigii *ordinatio ad annum 457 vel 458 referenda est, pro quo ulterius determinando nihil præterea suggerit Flodoardus in ejusdem decessore Bennagio vel Bennadio, qui ex ipsius Historiæ Remensis lib.* I, *cap.* IX *et duobus sequentibus fere unice notus est.*

AUCTORE C. S.

§ V. S. Remigii eruditio et sanctimonia a SS. Sidonio Apollinare et Gregorio Turonensi commendata : discutitur historia energumenæ Tolosanæ per Sanctum liberatæ et vitæ redditæ. E

Eximia Sancti eloquentia

Q*uamquam ex hactenus dictis legendisque in utraque Vita edenda satis superque constet de* S. Remigii *episcopalibus dotibus, juverit tamen hic etiam aliunde ostendisse, quanta eloquentia sanctitateque instruxerit Deus, quem Francorum tunc barbaræ genti doctorem et apostolum destinaverat. Eruditionem et eloquentiam luculenter commendavit S. Sidonius Apollinaris, eruditus et ipse episcopus Arvernorum et sanctitate clarus, in epistola ad illummet data, editaque inter ejusdem Sidonii opera a Jacobo Sirmondo, cui est septima libri* II, *quam totam transcribo.* Sidonius domino Papæ Remigio salutem. Quidam ab Arvernis Belgicam petens (persona mihi cognita est, causa ignota; nec refert) postquam Remos advenerat; scribam tuum, seu bibliopolam, pretio fors fuat officiove demeritum, copiosissimo, velis, nolis, declamationum tuarum schedio emunxit. Qui redux nobis atque oppido gloriabundus, F quippe perceptis tot voluminibus, quicquid detulerat, quanquam mercari paratis (quod tamen utilius, nec erat injustum) pro munere ingessit. Curæ mihi e vestigio fuit, iisque, qui student, cum merito lecturiremus, plurima tenere, cuncta transcribere.

ex lectis ejusdem declamationibus nunc laudatur.

68 Omnium assensu pronuntiatum, pauca nunc posse similia dictari. Etenim rarus, aut nullus est, cui meditaturo par assistat dispositio per causas, positio per literas, compositio per syllabas. Ad hoc opportunitas in exemplis, fides in testimoniis, proprietas in epithetis, urbanitas in figuris, virtus in argumentis, pondus in sensibus, flumen in verbis, fulmen in clausulis. Structura vero fortis et firma, conjunctionumque perfacetarum nexa cæsuris insolubilibus; sed nec hinc minus lubrica et lævis, ac modis omnibus erotundata; quæque lectoris linguam inoffensam decenter expediat, nec salebrosas passa juncturas, per cameram palati volutata balbutiat. Tota denique liquida prorsus et ductilis, veluti cum crystallinas crustas aut onychintinas, non impacto digitus ungue perlabitur ; quippe si nihil cum rimosis

AUCTORE C. S.

rimosis obicibus exceptum tenax fractura remoretur. Quid plura? Non extat ad præsens vivi hominis oratio, quam peritia tua non, sine labore, transgredi queat ac supervadere. Unde et prope suspicor, domine Papa, propter eloquium exundans atque ineffabile (venia sit dicto) te superbire.

a S. Sidonio Apollinare, plura ab eo Opuscula appetente.

69 Sed, licet bono fulgeas ut conscientiæ, sic dictionis ordinatissimæ; nos tibi tamen minime sumus refugiendi, qui bene scripta laudamus, etsi laudanda non scribimus. Quocirca desine in posterum nostra declinare judicia, quæ nihil mordax nihilque minantur increpatorium. Alioqui, si distuleris nostram sterilitatem facundis fœcundare colloquiis, aucupabimur nundinas involantum; et ultro scrinia tua, conniventibus nobis ac subornantibus, effractorum manus arguta populabitur: inchoabisque tunc frustra moveri spoliatus furto, si nunc rogatus non moveris officio. Memor nostri esse dignare, domine Papa. *Hactenus S. Sidonius Apollinaris, prolixe indicans, quanti tum ipse, tum alii,* S. Remigii *Opuscula facerent; verum hæc dudum periisse dolemus. Idem sanctus episcopus Arvernas in epistola ad Principium Suessionensem,* S. Remigii *fratrem, de qua* B *num. 34 jam memini, episcopum, utriusque pontificales virtutes celebravit; quæ cum non minus ad* S. Remigium, *quam ad S. Principium spectent, et in hujus Actis die* XXV *Septembris non nisi leviter indicatæ fuerint, non abs re fuerit, easdem ex laudata Sirmondi editione, ubi illa epistola 14 libri* VIII *est, huc transferre.*

Laudavit idem S. Sidonius

70 *Post ea, quæ citato numero recitavi, S. Sidonius ita progreditur :* Cui patri *(SS. Principii ac* Remigii, *quos alloquitur)* quondam videlicet vos habenti, vix domus Aaron pontificis antiqui merito compararetur : quem licet primum in medio plebis eremitidis sanctificationis oleo legiferi fratris dextra perfuderit, filios ejus in similis officij munia vocans; tamen ipsius super Ithamar et Eleazaro felicitatem Nadab et Abiu fulminibus afflati decoloravere; quorum quamlibet interemptorum credamus absolvendas animas, punitas tamen scimus esse personas. Vos vero tacturi paginam altaris, nihil, ut audio offertis ignis alieni; sed comitantibus victimis caritatis castitatisque, fragrantissimum incensum thuribulis cordis adoletis. Ad hoc, quoties jugum Legis cervicibus superbientium per vincula prædicationis adstringitis, C tunc Deo tauros spiritaliter immolatis. Quoties conscientiæ luxuriantis fœtore pollutos ad suaveolentiam pudicitiæ stimulis correctionis impellitis, hircorum vos obtulisse virulentiam, Christus sibi computat.

ejusdem virtutes episcopales.

71 Quoties, hortantibus vobis, in quocumque compuncto culpas suas anima pœnaliter recordata suspirat; quis vos ambigat paria turturum, aut binos pullos columbarum, qui duplicem substantiam utriusque hominis nostri, tam numero quam gemitu, assignant, mystico litasse sacrificio? Quoties vestro monitu obesum quicumque corpus æstuantemque turgidi ventris aruinam, crebro jejuniorum decoquendus igne, torruerit, nulli dubium est, vos tunc similam frixam in quadam continentiæ sartagine consecraturos. Quoties aliquem, mentis perfidæ figmenta ponentem, sanam respondere doctrinam, fidem credere, viam tenere, vitam sperare, suadetis; quis vos dubitet, in hujus emendatione conversi, qui jam sit liber ab hæresi, liber ab hypocrisi, liber ab schismate, purgatissimum propositionis panem cum sinceritatis et veritatis azyma dedicaturos? Postremo quis nesciat, quicquid Legis diebus figuraliter immolabatur in corporibus, quod totum id gratiæ tempore manifeste D vos offeratis in moribus? Atque ideo grates uberes Deo refero, quod secundum vestræ paginæ qualitatem facile agnosco, antistitem suprafatum *(Antiolium)* de vobis cum magna dixerit, majora tacuisse etc.

72 *Breve sed insigne pariter de ejusdem sancti Præsulis Remensis eruditione et sanctitate testimonium reliquit S. Gregorius Turonensis lib.* II *Historiæ Francorum cap.* XXXI, *quod etsi alia occasione jam dederim, juverit tamen repetiisse.* Erat enim *(inquit)* S. Remigius episcopus egregiæ scientiæ, et rhetoricis adprime imbutus studiis; sed et sanctitate adeo prælatus, ut S. Silvestri virtutibus æquaretur. *Hæc de animi ipsius dotibus, quæ per Commentarii hujus decursum etiam magis elucescent. De ejusdem corporis statura Marlotus lib.* II, *cap.* II *ex veteri, inquit,* codice *descripsit sequentia :* Fuit... vultu liberali et ingenuo, corpore procerus, septem pedum ferme longitudinis, austera fronte, naso non nihil aquilino, aliquatenus flavo, barba sat prolixa, in incessu gravis, venerandus aspectu, ac undique serenitatem præferens et majestatem; animi vero pulchritudo, quæ virtute patebat, tanta fuit, ut sola exterioris hominis E specie expressam in eo putares imaginem sanctitatis. *Ita ille, quem oportebat ampliorem codicis notitiam addidisse, ut de ejusdem fide ac pretio utcumque censere liceret.*

Gregorii Turonensis de eodem testimonium: ejus statura corporis.

73 *Ad Sancti gesta quod attinet, Fortunatus, nimium in his cum magno historiæ dispendio brevis, in Vita num.* II *postquam electionem illius narraverat, mox subdidit :* Statim sic apparuit aptus et devotus officio, tamquam si, quo noviter ascenderat, jugiter præfuisset. *Tum episcopalibus virtutibus generaliter tantum laudatis, ad aliquot miracula ab illo inter vivos patrata festinavit, e quibus unius insignioris adjuncta pluribus hic examinanda sunt. Num. 6 hæc tradit :* Quædam vero puella, ab urbe Tolosa præclaris orta natalibus, ab adolescenti infantia vesani spiritus tenebatur obsidione captiva. Quam cum tenero amore diligerent piissimi genitores, ad S. Petri sepulchrum in Romanam urbem cum plurima multitudine et multa devotione duxerunt. Ibi quidam Dei servus cum auxilio sacri corporis *(S. Petri Apostolorum principis)* plurima implebat signa virtutis. Hanc tamen puellam cum nulla potuisset intercessione purgare, nec ab ipsa callidi dæmonis F virus valuisset expellere; hinc * responsum hostis antiquus reddidit, divini nominis obsecratione constrictus, quod numquam ab alterius de eodem habitaculo, nisi hujus beatissimi Remigii antistitis, emundatione possit expelli.

Celebrem energumenæ per S. Remigium curationem

* an huic?

74 Tunc parentes ejus, et ipsius benedicti et Alarichi regis Gothorum affatibus suffragati, cum devincta sobole ad sanctum Remigium antistitem pervenerunt, deprecantes, ut virtutem ejus agnoscerent in purgatione sobolis, quam presciерant in confessione latronis, *id est, dæmonis. Sequitur ibidem præfatæ puellæ per* S. Remigium *a maligno spiritu vindicatio, et in vitam paulo post amissam restitutio. Huc spectat, quod habet S. Gregorius Turonensis cap* LXXIX *de Gloria confessorum :* Remigius vero Remensis urbis episcopus... oratione sua defunctæ cadaver puellæ obtinuit suscitari. *In veteris quoque Præfatione Missæ jam aliquoties laudata de eo legitur :* Puellam vero ex Tolosanis a dæmonico spiritu purificavit, ipsamque postmodum mortuam suscitavit. *Quam ob rem de facti veritate non est, quod dubitemus. Hincmarus more suo Fortunatum fere descripsit; sed*

a Fortunato traditam, Hincmarus sic interpretatus est,

AUCTORE C. S.

A *sed Dei servum, à quo ille Tolosanam puellam Roma ad* Remigium *missam dixerat,* Benedictum *appellatum fuisse credidit, Fortunatumque sic interpretatus est, ut videri possit hic fuisse celebris ille S. Benedictus, monasticæ vitæ in Occidente restaurator. Etenim in Vita edenda num.* 39 *sic loquitur.*

quasi ipsa ad illum missa fuisset a S. Benedicto patriarcha cum litteris,

75 In iisdem namque partibus *(Italiæ)* erat tunc vir vitæ venerabilis, gratia et nomine BENEDICTUS, plurimis effulgens virtutibus. Cujus famam audientes ipsius puellæ parentes, ad eumdem Dei servum perduxerunt... Quam cum nulla potuisset intercessione purgare... adjuratus hoc responsum antiquus hostis reddidit,... quod numquam alterius de eodem habitaculo, nisi hujus beatissimi Remigii antistitis, orationibus posset expelli. Tunc parentes ejus cum ipsius viri Dei Benedicti litteris hanc Remorum civitatem adire cœperunt. Et quoniam apud Alaricum regem Gothorum, qui in Tolosana civitate sedem suam constituit, et una cum regno Gothico magnam partem Galliarum sibi obtinuit, prædictæ puellæ parentes valde honorati ac familiares, et, ut ferebatur, carne propinqui ejus erant, cum litteris ac legatis ipsius ad B B. Remigium pro emundatione sæpe dictæ puellæ ab antiquo hoste in hanc urbem illam secum adducentes, venerunt *etc. Flodoardus partim verba Fortunati, partim Hincmari describens, laudatum servum Dei cum Hincmaro* Benedictum *velut suo nomine proprio appellavit.*

quas typis editas

76 *Circumfertur quoque epistola, S. Benedicti patriarchæ nomine hac super re ad* S. Remigium *scripta, quam inter alios etiam Cardinalis Baronius, sed eamdem improbans, in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 507, *num.* 4 *et* 5 *excudit ex Appendice ad Leonis Marsicani Chronicon Casinense, sic illam referens :* Dominico sacerdoti Remigio frater et conservus in Christo Jesu, cœnobialis vitæ humilis cultor Benedictus æternæ benedictionis munus. Sanctissimo tuo congratulans profectui, sacerdos Regis *, quia summi Capitis membra sumus, quod mihi deesse sentio (laus Deo) possidere me credo in te. Ecce, quod peccata mea fieri prohibuerunt, tuæ auctoritatis sacerdotalia habent merita : et desinant modo circa me rumores hominum, cum apud te constet, omnium perfectionem esse virtutum. Hanc captivam et ab antiquo hoste obsessam tuæ delego celsitudini, C quatenus pro ejus liberatione sacram Hostiam offerre Deo debeas, et meam parvitatem victoria ipsa non minimum lætifices. Vale, sacerdotum Christi limpidissime calcule. *Eadem epistola, verbis quidem hinc inde paululum variatis, sed eadem significantibus, exstat apud Marlotum tom I. Metropolis Remensis lib.* II, *cap.* III, *et apud Jacobum de Breul in laudati Chronici Appendice anno* 1603 *simul cum Aimoini Historia Francorum etc Parisiis excusa.*

* al. add. æterni

meditasque habemus, et quas Remenses monachi

77 *Eamdem, sed paulo vitiosiorem, Ms. habemus ex bibliothecæ Vaticanæ codice* 3542, *in quo ista energumenæ historia non nihil aliter, quam apud Fortunatum et Hincmarum exstat, eidem epistolæ partim præmissa est, partim subnexa, quæ postrema pars etiam apud Breulium mox laudatum legitur. Neque vero nuperum esse hujusmodi epistolæ inventum, discimus ex litteris, quas Remigiani monachi Remenses una cum illius quodam exemplari ad Casinenses dedere, quasque mutilas continet Ms. codex noster signatus* Q. Ms. 4 *hoc modo :* Exemplar epistolæ beati Benedicti abbatis ad sanctum Remigium præsulem. *Post hunc titulum sequuntur monachorum litteræ.* Exigui ac permodici regularis vitæ sectatores fratres, qui sunt Remis constituti in monasterio beati et gloriosi confessoris Christi, Remigii archiepiscopi, sanctis ac Deo dignissimis fratribus Cassini, summæ Divinitatis normali rubrica indefatigatis humeris cluentibus, sanctarum munuscula precum. Miramur admodum, fratres gloriosi, quod, emensis annorum curriculis jam pene quingentis, ex quo preciosus Deo et hominibus communis pater noster, sanctus Benedictus, mundum hunc nequam devicit, atque sempiternæ jocunditatis delicias intravit, epistolam illam memorabilem transcribere neglexistis, et hactenus, ut nuper comperimus, incognitam habetis, quam ille sancti Paraclyti sinergus (*lege* synergus, *id est,* cooperator) composuit, superni nectaris rore respersit, ac sancto patrono nostro Remigio summæ humilitatis indiculo direxit. Quapropter sanctæ caritatis vestræ...

Casinensibus misisse dicuntur sæculo 12 : in hunc errorem

78 *Reliqua hic desunt cum folio sequenti ; vel forte pluribus ; sed opportune suppleri, saltem aliquatenus, possunt ex Marloto, qui ex iisdem monachorum litteris hæc recitat :* Caritati vestræ exemplar epistolæ non ferentes deesse, non eisdem per omnia verbis, ejusdem tamen rationis vestigiis innitentes, plena devotione caraxavimus, E *id est descripsimus. Cum laudati cœnobitæ annos pene quingentos a S. Benedicti morte, quæ anno* 543 *contigit, tunc numeraverint, hæ eorumdem litteræ circiter ad medium sæculum* XI *referendæ sunt. Verisimillimum est, de eadem S. Benedicti epistola meminisse Petrum diaconum, monachum et bibliothecarium Casinensem sæculo* XII, *dum in libro de Viris illustribus cap.* I *inter ejusdem sancti patriarchæ scripta laudavit* epistolas... duas ; primam ad Remigium Rhemensem archiepiscopum ; secundam ad S. Maurum, suum discipulum. *Verum age, nunc ipsa energumenæ historiæ adjuncta, a quibus simul pendet epistola, examinemus. Cardinalis Baronius in Annalibus ad annum Christi* 507 *observans, ejusdem puellæ patrem in testamento* S. Remigii *appellari* Benedictum, *opinatus est, ex errore factum, quod Hincmarus pro hoc substituerit sanctum patriarcham Benedictum, tunc temporis monasticam vitam apud Sublacum in Latio sive Campania Romana excolentem.*

inductus Hincmarus est, non ex testamento S. Remigii ; sed, ut Papebrochius,

79 *Sed hæc opinio duplici de causa mihi displicet. Prima est, quod testamentum prolixius (nam in breviori nil tale legitur) ex infra dicendis probabilius numquam ab Hincmaro visum fuerit ;* F *cumque pro supposititio vel interpolato merito habeatur, potior suspicio sit de Benedicti nomine ibidem puellæ patri affinto. Altera est, quod ex collatis textibus satis appareat, Hincmarum ex male intellecto Fortunati loco hallucinatum fuisse. Papebrochius noster in Annotatis ad Miracula S. Rictrudis abbatissæ Marchianensis, in quibus de eadem energumena velut à S. Benedicto ad S.* Remigium *missa Walbertus, sæculi* XII *scriptor, mentionem facit, tom. III Maii, pag.* 123 *lit.* e *ita disseruit.* Fortunatus in Vita S. Remigii apud Surium dicit, quod dæmoniacam ad S. Petri sepulcrum Romæ, « ubi quidam Dei servus ad sancti » præsentiam corporis patrabat signa virtutum, » adduxerint Tolosa parentes sui ; sed cum dæmon respondisset, expelli se non posse, nisi a S. Remigio, tunc adhuc vivente, iidem « pa- » rentes ipsius benedicti servi Dei, et Alarici » Gothorum regis affatibus suffragati » puellam deduxerunt ad sanctum Antistitem. Ubi vocem BENEDICTI, a Fortunato adjective sumptam, substantive accepit auctor noster *(Walbertus)* non advertens

AUCTORE C. S.

advertens, quod ab anno ccccx, quo Alaricus rex in Urbe a se capta præsens fuit, et res illa gesta est, usque ad S. Benedicti nativitatem anni intercesserint minimum septuaginta.

in Alarico tamen hallucinatus, recte observavit.

80 *Secundum hæc non solus Walbertus, verum etiam Fortunatus errasset, asserendo, dæmoniacam illam anno* 410 *curandam missam esse ad S.* Remigium, *quem non nisi circa annum* 436 *natum fuisse, probavi supra, et cujus propterea, non magis quam S. Benedicti, ætas cum eodem facto potest componi. Sed neque Fortunatus dixit, Alaricum istum fuisse urbis Romanæ domitorem, neque hæc Romæ contigisse, præsente Alarico; nec denique ulla ratio est Fortunatum hic arguendi, nisi quod ex brevitatis studio obscurius locutus sit. Designatur scilicet hic Alaricus hujus nominis II, Gothorum seu Visigothorum in Galliis rex, qui sedem suam Tolosæ habuit, uti expresse annotavit Hincmarus num.* 75 *relatus, quique a Clodoveo I Francorum rege in Vogladensi prælio anno* 507 *occisus fuit. Tolosæ quoque habitabant energumenæ parentes, qui, ut genere nobiles, facile potuerunt Alarico regi noti esse, Romaque Tolosam reduces, consilium et operam, vel etiam commendatitias ad*
B S. Remigium *litteras ab eo impetrare, qui licet secta Arianus esset, passim tamen Catholicos satis benigne tolerabat. Contigit ergo hæc historia inter annos Christi* 485 *et* 507, *quibus Alarici Visigothorum in Gallia regnum includitur a Pagio, et quo toto tempore* S. Remigius *in Remensi cathedra certe sedit.*

vocem benedictus pro nomine proprio interpretando;

81 *Altera Papebrochii observatio de voce* benedictus *apud Fortunatum* adjective, *non* substantive *accipienda, verissima est et certa; neque dubito, quin Hincmarus (qui Walberto præluxisse potuit) id non advertens, si non S. Benedictum patriarcham, saltem alium quemcumque ejusdem nominis male adduxerit, atque ita occasionem aliis dederit ista ad eumdem sanctum patriarcham referendi. Verba Fortunati paulisper expendamus. Illo teste, parentes Tolosani filiam suam curationis spe* ad S. Petri sepulchrum in Romanam urbem... duxerunt. Ibi quidam Dei servus cum auxilio sacri corporis *(S. Petri)* plurima implebat signa virtutis. *Nomen hujus servi Dei siluit; sed manifestum est, illum Romæ habitasse, sacrumque Apostolorum Principis corpus singulari cura ac pietate*
C *frequentare solvisse, apud quod multa miracula vel beneficia etiam aliis obtinere merebatur. Non igitur erat ille S. Benedictus patriarcha, de quo nihil tale legitur, quique eo tempore, quo hæc contigisse debuerunt, non Romæ apud S. Petrum, sed apud Sublacum in Campania Romana solitariam vel monasticam vitam ducebat.*

quam Fortunatus ibi adjective usurpavit.

82 *Quod autem Fortunatus paulo infra de eodem anonymo servo Dei loquens, scribat,* ipsius benedicti... affatibus *etc., non magis probat, hunc appellatum fuisse* Benedictum, *quam Ciliniæ,* S. Remigii *matri, etiam fuisse nomen* Benedictæ, *ex eo, quod apud eumdem Fortunatum in eadem Vita num.* 2 *legatur S. Montanus divinitus jussus fuisse* Remigii *nativitatem* benedictæ Ciliniæ *vaticinari. Nempe eo vocabulo utroque loco usus Fortunatus est, ut amborum apud Deum merita indicaret: qui loquendi usus etiam aliis biographis satis communis est. Simili plane modo idem Fortunatus ibidem num.* 2 S. Remigium *titulo* Justi *appellavit,* Cum secundis, *inquiens,* successibus certatim sanctæ conversationis studiis adolescens, vigesimi secundi anni Justus sumpsisset exordium *etc.; item in Vita S. Germani Parisiensis episcopi, in Opere nostro ad diem* XXVIII *Maii data, Germanum ut minimum ter* Justum *dixit; ex* D
quibus tamen nemo merito crediderit, utrique nomen Justi *fuisse. Mitto plura, quia res clarior videtur, quam ut prolixius probari debeat. At quis igitur fuit iste benedictus servus Dei a Fortunato tam laudatus?*

videturque ibidem loqui de S. Abundio, mansionario S. Petri.

83 *Mihi sane verisimillima apparet sententia Mabillonii, qui in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 530 *consentiens de voce* benedicti *apud Fortunatum adjective accipienda, credidit, illum fuisse S. Abundium, alias etiam Acontium vocatum, de quo S. Gregorius Magnus lib.* III *Dialogorum cap.* XXV *honorifice meminit, ex eoque Henschenius ad diem* XIV *Aprilis, quo Romæ colitur in basilica Vaticana, ubi custos et mansionarius fuit. Elogium illius ex laudato Gregorii loco ibi datum lege, si lubet: mihi suffecerit ejusdem initium recitasse.* Alius hic non ante longa tempora, sicut nostri seniores referunt, custos ecclesiæ *(S. Petri Romæ)* Abundius dictus est, magnæ humilitatis atque gravitatis vir, ita omnipotenti Deo fideliter serviens, ut idem B. Petrus apostolus signis ostenderet, quam de illo haberet æstimationem. *In hunc virum apprime conveniunt ista dicta Fortunati:* Ibi *(Romæ in basilica S. Petri)* quidam E
Dei servus cum auxilio sacri corporis *(ejusdem Apostolorum Principis)* plurima implebat signa virtutis. *Congruit et tempus: nam S. Gregorius, qui illum* non ante longa tempora *floruisse asserit, Dialogos suos scripsit circa finem sæculi* VI, *ante cujus medium S. Abundius obiisse creditur; et energumenæ historia ex dictis contigit inter annos Christi* 485 *et* 507.

Conficta est epistola illa S. Benedicti,

84 *Ex his omnibus statue, quid censendum sit de prætensa S. Benedicti epistola, cui fingendæ Hincmarus ex male intellecto Fortunati loco occasionem primus dedisse videtur, quæque, ut in commentis fere contingit, suæ suppositionis indicio non caret Tale est ipsum illius initium, sive inscriptio:* Dominico sacerdoti Remigio frater et conservus in Christo Jesu, cœnobialis vitæ humilis cultor Benedictus, æternæ benedictionis munus; *nam, ut recte Baronius ad annum Christi* 507, *num.* 4 *ad ista observavit:* Inusitatum quippe omnino, ut scribens inferior ætate et dignitate ad majorem, se FRATREM et CONSERVUM appellet, benedictionem impertiatur. *Hæc eadem inscriptio etiam ineptius exstat apud Marlotum, et in apographo nostro Vaticano, in quibus pro verbis illis* F
cœnobialis vitæ humilis cultor, *ad ejusdem sancti abbatis modestiam parum congruenter, legitur* Cœnobialis vitæ institutor. *Si porro in tempus factæ epistolæ inquiramus, multum dubito, an sæculo* XI *antiquior sit, id est, an umquam alia exstiterit præter illam, quam Remigiani monachi ad Casinenses tunc misisse dicuntur. Cur autem ita sentiam, accipe.*

quæ verisimiliter antiquior non est sæculo XI,

85 *Illam Fortunato ignotam fuisse, liquet ex eo, quod nec S. Benedicti quidem meminerit, sed tantum dixerit, puellæ Tolosanæ parentes sæpe dicti servi Dei, et Alarici regis, non litteris, sed* affatibus, *id est consiliis et assensu inductos fuisse ad opem* S. Remigii *implorandam. Hincmarus sæculo* XI *pro* affatibus *utriusque* litteras *et Alarici insuper* legatos *substituit; at non ait, illas a se umquam visas esse. Flodoardus sæculo* X *cautius procedens, de affatibus confidenter ex Fortunato, de litteris dubie ex Hincmaro locutus est, sic scribens:* Tunc parentes ejus, tam ipsius B. Benedicti, quam etiam Gothorum regis Alarici affatibus suffragati, eorumque litteris ad B. Remigium datis (UT TRADITUR) freti, ad eumdem sanctum Antistitem...

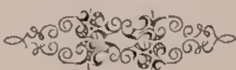
A Antistitem.... pervenerunt. *Jam vero si Flodoardus epistolam, S. Benedicti nomine hac super re scriptam, vidisset, nonne ejusdem exemplar potius laudasset, quam Hincmari dicta dubitandi formula* ut traditur *infirmasset? Denique ipsi quoque monachi Remenses in litteris, quas versus medium sæculum* XI *de eadem epistola ad Casinenses ab eis scriptas esse diximus, non obscure innuunt, sese nullum illius exemplar habuisse.*

quo videtur bona fide primum scripta fuisse.

86 *Nam quid aliud indicant ista eorumdem verba :* Caritati vestræ exemplar Epistolæ non ferentes deesse, non eisdem semper per omnia verbis, ejusdem tamen rationis vestigiis innitentes, plena devotione caraxavimus. *Quorsum hi vetus ejus authographum apographumve, si quod habuerint, non descripsere, ut gratum Casinensibus munus transmitterent? Certe hæc verba Marlotum (etsi alias non abnuentem, aliquam hac de re epistolam a S. Benedicto ad* Remigium *datam fuisse) ita moverunt, ut diceret :* Cum Igitur germana non sit, sed verbis forsan conficta, ut ipsi fatentur, hic *(in contextu Historiæ)* eam inserere, operæ pretium non putavi. *Quibus de causis ego vix dubito, quin laudati monachi Remenses,* B *ex Hincmaro decepti, Epistolam primi concinnaverint, qualem ab ipso S. Benedicto, si minus verbis, saltem sensu scriptam fuisse, bona fide ex rei gestæ argumento conjectabant : quamquam et hoc illis parum feliciter cessit, ut dictum est. De Colvenerio, qui in Scholiis ad Flodoardum eamdem epistolam tueri nisus est, nihil addo; quia rationes, quas profert, nihil urgent, satisque refutantur ex allegatis.*

Anonymi de eadem historia narratio rejicitur.

87 *Verum cum supra monuerim, hanc energumenæ historiam in apographo nostro Vaticano partim ante, partim post hanc commentitiam epistolam paulo aliter referri ab anonymo, eam in compendium hic contraho. Parentes filiam suam a dæmone possessam ad varia sanctorum martyrum corpora ac tandem post quinquennium etiam Romam adduxerunt; sed irrito ubique eventu. Romæ dum morarentur, audita præclara fama S. Benedicti, in monte Casino tunc habitantis, ad ipsum spe pleni perrexerunt. Neque abnuit ille opem suam ferre; sed cum post triduum in oratione exactum nihil plane profecisset, eosdem cum prædictis litteris suis ad* S. Remigium *destinavit, ut hic pro energumena Sacrificium offer-* C *ret. Hoc agente* Remigio, *dæmon per os puellæ in has voces erupit :* O sacerdos Christi Remigi, noli adversus Benedictum gloriari : quia non propter tuum imperium, sed propter ejus humilitatem exire cogor. *Subditque anonymus :* Iliis dictis, liberata est mulier; et omnes, qui audierunt, dederunt gloriam Deo. *Hactenus ille, caute silens de Alarico Gothorum seu Visigothorum rege, quem constat multis annis occisum esse, priusquam S. Benedictus e Sublaco Casinum commigravit. Mitto plura, quia nullius ponderis esse potest hic incertæ ætatis anonymus, qui fictitiæ epistolæ novam pro suo sensu fabulam adjunxit.*



AUCTORE C. S.

§ VI. Francorum cum Clodoveo rege in Belgicas irruptio et victoria de Syagrio : ejusdem regis in S. Remigium benignitas; votum et victoria de Alemannis; conversio ad Christum, præcipuo instructore S. Remigio.

Collabente Occidentis imperio, magnaque Galliarum parte

Q*uæ deinde narrat Fortunatus usque ad ultimum Vitæ seu Compendii numerum, ubi sancti Præsulis obitus refertur, non sunt, nisi pauca miracula, quæ commentario non egent. Miracula item fere tantum recenset Hincmarus usque ad caput* IV *nostræ partitionis, in quo illam æterna me-* E *moria dignam Clodovei regis cum sua Francorum gente ad Christiana sacra accessionem exponere orditur. Quod antequam facit, præmittit quædam de Francis, eorumdem originem a Troianis repetens, aliaque nonnulla de primis illorum sedibus tradens, quæ partim inter fabulas eruditi nunc reputant, ut ego in Annotatis observabo. Postulabat quidem locus, ut idem argumentum pluribus hic tractarem, nisi id jam erudite præstitisset Henschenius noster ad diem* VI *Februarii in Commentario prævio ad Vitam S. Sigeberti, Francorum Austrasiorum regis. His igitur, quæ ibidem legi possunt, prætermissis, ad Clodovei I, qui Childerico successit, regnum accedo. Galliarum ejus temporis statum Hincmarus satis recte sic exponit :* In illo tempore in his partibus circa Rhenum usque Ligerim fluvium habitabant Romani, quorum princeps erat Egidius. Ultra Ligerim autem dominabantur Gothi, quorum princeps erat Alaricus. Burgundiones quoque Arriani, ut et Gothi, habitabant juxta Rodanum fluvium usque ad civitatem Lugdunum et ei confines urbes, quorum princeps Gundebaudus. F

a Gothis et Burgundionibus occupata,

89 Eo tempore mortuus est Egidius, et successit in principatum Romanorum, qui habitabant in Galliis, filius ejus Siagrius. *Sumpsit hæc ex S. Gregorii Turonensis Historia Francorum, in cujus lib.* II, *cap.* IX *editionis Ruinartianæ legitur :* In his autem partibus, id est, ad Meridionalem plagam, habitabant Romani usque Ligerim fluvium. Ultra Ligerim vero Gotthi dominabantur. Burgundiones quoque, Arrianorum sectam sequentes, habitabant trans Rhodanum, qui adjacet civitati Lugdunensi. *Deinde vero cap.* XI. In Galliis autem Ægidius ex Romanis magister militum datus est; *de Syagrio sermo recurret. Porro occupata per Odoacrum Herulorum regem cum Romana Urbe Italia, Zenone, qui Constantinopoli sedem suam habebat, imperante, Romanum imperium in dies magis magisque in Occidente labascens, barbaris nationibus cedebat in prædam. Inter hasce Franci, qui jam alias Rhenum transierant, ad dilatandos fines suos cum rege Clodoveo in Romanum solum proruperunt, ut deinde subdit Hincmarus ex Gregorio Turonensi, cujus verba huc transfero.*

90 *Libro* II, *cap.* XXVII *hæc scribit :* Mortuo Childerico,

AUCTORE C. S.

Clodoveus Francorum rex gentilis Belgicam expugnat,

derico, regnavit Chlodovechus, *(sic Clodoveum appellat)* filius ejus pro eo. Anno autem quinto regni ejus Syagrius Romanorum rex *(id est, qui Romani imperii nomine in Gallia præerat)* Ægidii filius, ad civitatem Suessionas, quam quondam supra memoratus Ægidius tenuerat, sedem habebat. Super quem Chlodovechus cum Ragnachario parente suo, quia et ipse regnum tenebat *(scilicet Cameraci, ut habet cap.* XIII*)* veniens, campum pugnæ præparari deposcit. Sed nec iste distulit, ac resistere metuit. Itaque inter se utrisque pugnantibus, Syagrius elisum cernens exercitum, terga vertit, et ad Alaricum regem, Tholosam cursu veloci prolabitur. Chlodovechus vero ad Alaricum mittit, ut eum redderet; alioquin noverit, sibi bellum ob ejus retentionem inferri. At ille metuens, ne propter eum iram Francorum incurreret (ut Gotthorum pavere mos est) vinctum legatis tradidit. Quem Chlodovechus receptum custodiæ mancipari præcepit; regnoque ejus accepto, eum gladio clam feriri mandavit. *Hæc Gregorius de bello, quo Romanæ in Galliis res penitus conciderunt, et monarchia Francica ibidemd ilatata et stabilita fuit.*

B

victo cæsoque Syagrio, ex communiori sententia anno 486.

91 *Quod ad tempus attinet, Henschenius annum Christi* 484, *Cointius, Pagius, aliique nunc passim* 486 *ussignant; omnes iisdem Turonensis calculis nixi, secundum quos Clodoveus annos triginta regnavit, annoque regni sui quinto memorabilem illam de Syagrio victoriam retulit. Verum cum Henschenius ejusdem obitum anno* 509, *alii* 511 *affigendum statuerent, et tam hi, quam ille, ab iisdem annis annos viginti quinque retrocedendo numerarent, necesse erat, ut in victoriæ quoque tempore toto biennio dissiderent. Inter civitates Belgicæ secundæ, quæ Romanis hactenus paruerant, et per Syagrii exercitus cladem in potestatem Francorum venerunt, erat metropolis Remorum, antiquis* Durocortorum, *nunc passim* Remi, *Gallice* Reims *dicta, cui tunc a multis annis archiepiscopus præsidebat* Remigius, *in quem propterea non modica communis calamitatis pars recidebat. Erant Franci tunc etiam natione utræque cultu barbari, superstitione idololatræ, tractandis urmis stipendiisque e præda sibi comparandis assueti; a quibus proinde hostibus extrema merito timenda erant. Et licet Clodoveus, quod non vastandi sed occupandi Gallias causa advenisset, moderatius, quam alias s, erari poterat,*

C

sua usus victoria sit, multus tamen ecclesias tum temporis direptas fuisse, teste S. Gregorio Turonensi, mox videbimus.

E thesauris ecclesiarum eo tempore ablatis

92 *Porro dubium quoque non est, quin sanctus Præsul passus non sit, suas in tuendo grege et ecclesiasticis bonis servandis partes desiderari, licet peculiaria illius hac in re gesta ad nos non pervenerint. Unum tantum est, tacito* S. Remigii *nomine, a laudato Turonensi traditum, ex quo cum simul de illatis ecclesiæ Remensi damnis, ipsiusque Sancti apud regem, utut ethnicum, æstimatione conjectare liceat, totum hic descripsi. Verbis num.* 90 *dutis mox subnectit sanctus historicus :* Eo tempore multæ ecclesiæ a Chlodovechi exercitu deprædatæ sunt, quia erat ille adhuc fanaticis erroribus involutus. Igitur de quadam ecclesia urceum miræ magnitudinis ac pulcritudinis hostes abstulerant cum reliquis ecclesiastici ministerii ornamentis. Episcopus autem ecclesiæ illius missos ad regem dirigit, poscens, ut, si aliud de sacris vasis recipere non mereretur, saltem vel urceum ecclesia sua reciperet. Hæc audiens rex, ait nuncio : Sequere nos usque Suessionas; quia ibi cuncta, quæ acquisita sunt, dividenda erunt. Cumque mihi vas illud sors dederit, quæ Papa poscit, adimpleam. Dehinc adveniens Suessionas, cuncto onere prædæ in medium posito, ait rex : Rogo vos, o fortissimi præliatores, ut saltem mihi vas istud (hoc enim de urceo supra memorato dicebat) extra partem concedere non abnuatis. D

vas argenteum a Clodoveo repetit, obtinetque quidam episcopus,

93 Hæc rege dicente, illi, quorum erat mens sanior, aiunt : Omnia, gloriose rex, quæ cernimus, tua sunt; sed et nos ipsi tuo sumus dominio subjugati. Nunc, quod tibi beneplacitum videtur, facito : nullus enim potestati tuæ resistere valet. Cum illi hæc ita dixissent, unus levis, invidus ac facilis, cum voce magna elevatam bipennem urceo impulit, dicens : Nihil hinc accipies, nisi quæ tibi sors vera largitur. Ad hæc obstupefactis omnibus, rex injuriam suam patientiæ lenitate coercuit, acceptumque urceum nuncio ecclesiastico reddidit, servans abditum sub pectore vulnus. Transacto vero anno, jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo-Martio suorum armorum nitorem. Verum ubi cunctos circuire deliberat, venit ad urcei percussorem. Cui ait : Nullus tam inculta, ut tu, detulit arma : nam neque tibi hasta, neque gladius, neque securis est utilis; et adprehensam securim ejus in terram dejecit. At ille cum paululum inclinatus fuisset ad colligendam eam, rex elevatis manibus securim suam capiti ejus defixit. Sic, inquit, tu apud Suessionas in urceo illo fecisti. Quo mortuo, reliquos abscedere jubet, magnum sibi per hanc causam timorem statuens. E

qui S. Remigius fuisse creditur.

94 *Ecclesiam, cujus hic sacer urceus erat, fuisse Remensem, episcopum* S. Remigium, *expressis verbis docent Fredegarius, vel quisquis Historiæ Francorum epitomatæ auctor est, cap.* XVI, *Hincmarus in Vita edenda, Aimoïnus item in Historia lib.* I, *cap.* XII, *et Flodoardus lib.* I, *cap.* XIII, *nec a quopiam in dubium revocatum legi. Hoc tamen differt horum narratio à Turonensi, quod Fredegarius scribat,* S. Remigium *ipsummet pro repetendo urceo ad Clodoveum accessisse, et hoc annuente ac mandante, misisse, qui cum rege Suessiones pergeret : Hincmarus autem et Flodoardus hæc non ad primum Clodovei in Gallias irruptionem, quod Gregorii contextus insinuat, sed ad aliquod tempus posterius rejicere videantur, quando* Remigius *ob suam sanctitatem et miracula Francis jam innotuerat et in veneratione habebatur. Vide annotanda ad Vitæ num.* 49 *et sequentem. Post hæc Hincmarus, Turonensem denuo secutus, paucis memorata victoria, quam Clodoveus* decimo regni sui anno *de Thoringis obtinuit, progreditur ad ejusdem regis nuptias cum S. Chrotechilde, Gundobadi Burgundionum regis nepte, qui illius patrem Chilpericum matremque interemerat.* F

Clodoveus invocato Christo, quem ex S. Chrotechilde didicerat,

95 *Hæc sancta mulier, licet inter Arianos nata enutritaque, Catholica dogmata sectabatur, et in Clodovei thalamum assumpta, Christum viro suo assidue prædicando, tam hujus quam totius gentis Francorum conversioni viam stravit. Quin etiam tantum apud ipsum valuit, ut, licet ille Christiano dogmati aures adhuc obturatas teneret, permiserit tamen, ut quos ex illa filios suscepit, Ingomeris et Chlodomeris sacro baptismate, initiarentur. Consule, si lubet, S. Gregorium lib.* II *Historiæ cap.* XXVIII *et* XXIX, *Vitamque ejusdem sanctæ reginæ apud nos illustratum ad diem* III *Junii, quo colitur. Quæ autem huc propius spectant, ex capitibus* XXX *et* XXXI *Turonensis accipe.* Regina vero non cessabat prædicare regi, ut Deum verum cognosceret

A cognosceret, et idola negligeret : sed nullo modo ad hæc credenda poterat commoveri, donec tandem aliquando bellum contra Alamannos commoveretur ; in quo compulsus est confiteri necessitate, quod prius voluntate negaverat. Factum est autem, ut, confligente utroque exercitu, vehementer cæderentur ; atque exercitus Chlodovechi valde ad internecionem ruere cœpit.

Alamannos insigni prælio subigit,

96 Quod ille videns, elevatis ad cælum oculis, compunctus corde, commotus in lacrymis, ait : Jesu Christe, quem Chrotechildis prædicat esse Filium Dei vivi ; qui dare auxilium laborantibus, victoriamque in te sperantibus tribue diceris, tuæ opis gloriam devotus efflagito, ut, si mihi victoriam super hostes indulseris, et expertus fuero illam virtutem, quam de te populus tuo nomini dicatus, probasse se prædicat, credam tibi, et in nomine tuo baptizer. Invocavi enim deos meos; sed, ut experior, elongati sunt ab auxilio meo. Unde credo, eos nullius esse potestatis præditos, qui sibi obedientibus non occurrunt. Te nunc invoco, et tibi credere desidero; tantum ut eruar ab adversariis meis. Cumque hæc diceret, Alamanni terga vertentes, in fugam labi cœperunt. Cumque regem suum
B cernerent interemptum, Chlodovechi se ditionibus subdunt, dicentes : Ne amplius, quæsumus, pereat populus ; jam tui sumus. At ille, prohibito bello, coartatoque populo, cum pace regressus, narravit reginæ, qualiter per invocationem nominis Christi victoriam meruit obtinere.

et curante, eadem regina, a S. Remigio, instruitur.

97 Tunc regina accersiri clam S. Remigium, Remensis urbis episcopum, jubet, deprecans, ut regi verbum salutis insinuaret. Quem Sacerdos accersitum, secretius cœpit ei insinuare, ut Deum verum, factorem cæli et terræ crederet, idola negligeret, quæ neque sibi, neque aliis, prodesse possunt. At ille ait : Libenter te, sanctissime Pater, audiam ; sed restat unum, quod populus, qui me sequitur, non patitur relinquere deos suos ; sed vado, et loquar eis juxta verbum tuum. Conveniens autem cum suis, priusquam ille loqueretur, præcurrente potentia Dei, omnis populus pariter adclamavit : Mortales deos abjicimus, pie rex, et Deum, quem Remigius prædicat immortalem, sequi parati sumus. Nuntiantur hæc Antistiti, qui gaudio magno repletus, jussit lavacrum præparari etc. *Antequam progredior, inserenda hic sunt, quæ Alcuinus in Vita S. Vedasti, Atrebatensis episcopi,*
C *ab Henschenio nostro ad diem* VI *Februarii edita, de eodem argumento scripsit, non exiguam partem in conversione laudati regis eidem S. Vedasto, nondum episcopo, attribuens, et a Turonensis narratione paululum varians.*

Usus tamen per viam rex fuerat cathechista S. Vedasto

98 Igitur superatis hostibus *(ait cap.* I, *num.* 7) et rebus in pace compositis, et Alemannis suæ subjectis ditioni, rex ovans cum laude triumphi ad patriam rediit. Et ut fidelis tantæ sibi gloriæ Largitori sponsor appareret, festinavit servorum Christi sacra imbui prædicatione, et sancti baptismatis ablui Sacramentis. Venit autem ad Tullum oppidum, ubi sanctum agnovit Vedastum laudabili religione soli servire Deo, et dulcissimos contemplativæ vitæ carpere fructus. Hunc vero ad S. Remigium, Christi clarissimum Sacerdotem, ad Remorum properans civitatem, sibi socium assumpsit, quatenus persingulos itineris sui gressus saluberrimis ab eo imbueretur doctrinis, et Catholicæ fidei firmis initiaretur fundamentis ; ut paratus fide et virtutum scientia, a tanto Pontifice spirituali ablueretur lavacro, et ab illo donis cælestibus confirmaretur, quod ab isto, divina prius præveniente gratia, Euangelicis cœptum fuerat prædicationibus. Hic ad fontem vitæ festinantem deducebat regem ; ille in fontem salutis æternæ venientem abluebat. Ambo propemodum pari pietate patris ; hic doctrina, ille baptismatis unda, utrique æterno Regi regem temporalem munus obtulerunt acceptabile.

nondum episcopo, qui ipsum ad S. Remigium

99 Hi sunt duæ olivæ et duo candelabra lucentia, a quibus rex præfatus in via Dei eruditus et a diaboli catenis erutus, miserante Deo, portam perpetuæ lucis ingressus, cum fortissima gente Francorum credidit Christo, et facta est gens sancta, populus acquisitionis, ut annuntientur in eo virtutes illius, qui eos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. *Deinde capite* II *narrat, dum illi, ut dictum est, Remos peterent, occurrisse cæcum, quem S. Vedastus per manum cum Crucis signo Christique invocatione impositam, spectante cum proceribus rege, illuminavit. Unde prosequitur :* Igitur rex a viro Dei *(S. Vedasto)* Euangelicis apprime imbutus doctrinis, et hoc præsenti miraculo in fide firmiter confortatus, nil moratus in via, nil dubitans in fide, sed magna alacritate animi, magna festinatione itineris sanctissimum pontificem Remigium videre properavit, ut illius sacratissimo ministerio, Spiritu E sancto operante, in remissionem peccatorum et spem vitæ æternæ Catholici baptismatis vivo ablueretur fonte.

adduxisse legitur in duabus Vitis ejusdem S. Vedasti

100 Cum quo *(S. Remigio)* aliquantis moratus diebus *(Clodoveus)* ut ecclesiasticis satisfaceret sanctionibus, et pœnitentiæ secundum Apostolicum præceptum prius ablueretur lacrymis, dicente B. Petro principe Apostolorum, Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi ; et sic in nomine sanctæ Trinitatis cælestis mysterii baptisma susciperet. Sciens vero beatus Pontifex, Apostolorum dicere Paulum, Omnia vestra honesto cum ordine fiant, constituit diem, quo rex ecclesiam intraret ad suscipienda divinæ pietatis Sacramenta. *Hæc Alcuinus, quæ quia S. Gregorii et Hincmari narrationem partim supplent, partim etiam eidem non nihil adversari videntur, non inobservata relinquenda sunt. Alcuinus, cujus Vita in Opere nostro exstat ad diem* XIX *Maii, floruit sub Carolo Magno, anno* 804 *defunctus, eruditione sua scriptisque Operibus erudito orbi notissimus. Prædictam S. Vedasti Vitam non ipse primus scripsit, sed ex antiquiore emendatiorem fecit, rogante Radone abbate Vedastino,* F *ut in ejusdem Prologo legere est. Henschenius eidem aliam breviorem Vitam auctoris anonymi præmisit, quam in Commentario prævio* § VII *ante annum* 667 *scriptam credidit, dubitavitque, an hæc illa sit, quæ Alcuino præluxit, quod Historiæ litterariæ Franciæ tom. III deinde affirmarunt.*

a B. Alcuino et vetustiori anonymo scriptis.

101 *In hac quoque num.* 2 *et* 3 *et in Addendis num.* 962 *post Clodovei votum et victoriam ad propositum nostrum sic legitur :* Victos deinde Alamannos cum rege in ditionem cepit, ovansque ad patriam festinus rediens, ad Tullum oppidum venit. Et cum jam desiderium restaret, ut celer ad baptismi gratiam confugeret, sciscitando comperit, inibi B. Vedastum sub religionis cultu vitam degere, quem mox sibi itinere junxit. Dum pariter pergerent, quadam die venerunt in pago Vongise ad locum, qui dicitur Rilugiago super fluvium Axona, obviumque habens cæcum, multorum annorum spatia ab hac luce damnatum, petiit a B. Vedasto, ut pro se immensæ pietatis postularet auxilium, ut lumen, quo carebat, ipso impetrante, recipere mereretur. Ille fisus de misericordia Domini, dexteram levavit, super oculos

AUCTORE C. S.

oculos cæci signum Crucis imposuit, statimque lumen oculorum recepit; ibique a Christianis hominibus basilica constructa esse videtur, ubi in ejus honore multa miracula fiunt. Deinde ad Remorum urbem ad Pontificem Remigium, qui tunc inibi sacerdotalem cathedram regebat, perduxit. Quo tantisper moratus, sacræ Trinitatis fidem Chlodoveus professus, baptismi gratiam recipit.

quorum asserta liberaliora videntur,

102 *Fidem igitur meretur Alcuini narratio tum ab auctoritate scriptoris, tum ab antiquiori Vita, ex qua illam composuit. Nunc dicta ejus cum S. Gregorii Historia Francorum conferamus. Si soli Alcuino credimus, rex Clodoveus fidei Christianæ mysteriis a S. Vedasto nondum episcopo sic instructus, sic ad baptisma anhelans Remos properavit, ut* Remigium *ipsemet mox arcessivisse, nullaque interposita mora, ab illo baptizari postulasse videatur. Si vero Turonensem audiamus, rex relatam* per invocationem nominis Christi victoriam *Chrotechildi conjugi suæ tantum retulit, nulla facta mentione de advocando* Remigio, *votoque suo protinus implendo. At regina nihil hic cunctandum rata, prudenti consilio sanctum Antistitem, clam rege advocatum, de facto edocuit, monuitque,* B *ut illius animum tam recenti eventu ad Christiana sacra propensum tentaret, quaque plurimum valebat, eloquentia impelleret. Ille tam favorabili occasione gavisus, Clodoveum secreto convenit, eumdemque ex solo timore, ne a Francis suis idololatris desereretur, adhuc vacillantem facile induxit, ut eorumdem mentes exploraret; cumque hoc feliciter successisset, ad explenda promissa paratum habuit.*

ac paulo coercenda sunt, ut cum dictis S. Gregorii

103 *Ita mihi quidem videtur manifeste indicari his sancti historici verbis, quæ juverit repetiisse.* Cum pace regressus *(Clodoveus)* narravit reginæ, qualiter per invocationem nominis Christi victoriam meruit obtinere. Tunc regina accersiri clam S. Remigium, Remensis urbis episcopum jubet; deprecans, ut regi verbum salutis insinuaret. Quem Sacerdos accersitum, secretius cœpit ei insinuare, ut Deum verum factorem cœli et terræ crederet, idola negligeret, quæ neque sibi neque aliis prodesse possunt. At ille ait: Libenter te, sanctissime Pater, audiam; sed restat unum, quod populus, qui me sequitur, non patitur relinquere deos suos: sed vado, et loquar eis juxta verbum tuum *etc. Ego isthæc sic concilianda censeo,* C *ut Gregorius seu brevitatis ergo, seu alia de causa quædam prætermisisse dicendus sit; Alcuinus vero in S. Vedasti laudem conjecturis suis liberalius indulserit, quod etiam aliis scriptoribus satis commune est, dum heroum facta celebrant.*

conciliantur: forte etiam S. Solennis suam operam contulit.

104 *Credo itaque, vera esse, quæ de S. Vedasti cum Clodoveo itinere Remos usque narravit Alcuinus; sed baptismi in eodem rege desiderium vel nimis ab illo exaggeratum, vel dum is Remos advenit, multum refrixisse, persuadet mihi Turonensis auctoritas, binis sæculis Alcuino antiquioris, nec multis annis post* S. Remigii *obitum nati. Habuit quidem Alcuinus Vitam S. Vedasti, quam elimavit; sed si hæc (ut Historiæ litterariæ Franciæ scriptores censent) illa brevior sit, quam excudit Henschenius; ea non tam clare ipsi suffragatur, quin prædicto modo commode exponi possit, sicut verba num.* 101 *data consideranti non difficulter apparebit. Similem, imo etiam majorem, in ejusdem regis conversione partem. S. Solenni episcopo Carnotensi vindicare conatus est anonymus quidam ejusdem biographus; isque antiquus quidem, minime tamen synchronus, in Vita ad diem* XXV *hujus mensis Septembris apud nos edita, castigataque; sed eum hic Clodoveum non modo ad amplectendam fidem a S. Solenne incitatum, verum etiam ab eodem baptizatum fuisse velit, ipsius verba suo loco inferius referam et confutabo. Non inficiabor tamen, S. Solennem inter alios episcopos regio baptismati adstitisse, suamque operam in instruendis baptizandisque Francorum proceribus utiliter contulisse.* D

105 *Progredior ad Christianitatis Francorum epocham, sive ad tempus baptismi illorum regi, magnæque eorumdem multitudini collati. Hincmarus geminam hujus felicissimi eventus notam chronologicam tradidit; unam in Vita edenda num.* 56, *ubi annum regni Clodovei decimum quintum adscripsit; alteram in versibus, quos mausoleo* S. Remigii *inscripsit. Posteriori loco tempus, quod inter regis baptismum, sanctique* Remigii *in dictum mausoleum translationem, anno Christi* octingenteno quinquagenoque secundo *a se factam, intercessit, sic annotavit:*

Hæc regis conversio non contigit anno 509, nec 500,

Ter centum fuerant, tres et deni quater anni,
Quo vitæ Francos gurgite lavit ovans.

Hæc verba duplici modo exponi possunt: vel enim tantum decem anni multiplicandi sunt per quatuor, ut cum reliquis efficiantur anni 343; *vel* E *quater multiplicandi sunt tredecim, ut prodeant anni* 352. *Si annos* 343 *ab anno* 852 *auferas, venietur ad annum Christi* 509; *si autem annos* 352 *ab eodem anno* 852 *subducas, supererit annus Christi* 500; *quorum alteruter baptismi epocha signandus esset; vel certe alterutri proximus pro ratione annos completos vel labentes numerandi:*

nec 499, ut 494, uti ex vitiosis calculis olim visum fuit;

106 *Georgius Colvenerius in Scholiis ad Flodoardi Historiam Remensem, lib.* I, *cap.* XXI, *ubi iidem versus recitantur, agnoscens, Clodoveum sine dubio ante annum* 509 *baptizatum fuisse; monuit, prædictos annos secundo modo multiplicandos esse, annumque* 500 *baptismo assignavit: an recte, mox videbimus. Quod spectat ad alteram notam chronologicam, scilicet annum* XV *regni Clodovei, hic etiam in paucis aliquot S. Gregorii Historiæ Francorum Mss. codicibus legitur. Quapropter Cardinalis Baronius, qui Clodoveum anno* 484 *regnare cœpisse statuerat, eumdem anno* 499 *baptizatum credidit. Henschenius autem, qui ejusdem regnum cum anno* 479 *inchoaverat, baptismum anno* 494 *exeunti illigavit in Diatriba de Episcopatu Trajectensi et alibi. Verum hic postmodum diligentius inquirens, unde iste annus* decimusquintus, *qui nec in aliis multo pluribus bonæque notæ exemplaribus laudatæ Historiæ, nec in editis, nec in Fredegarii Historia epitomata, reperitur, unde, inquam, annus iste in paucos illos codices insertus fuisse videretur; deprehendit, primi hujus anni assertorem esse anonymum in Gestis Francorum, pro fabulatore ab eruditis dadum habitum.* F

sed initio Pontificatus Anastasii II.

107 *Henschenio consensit Theodoricus Ruinartius in annotatis ad editionem suam Operum ejusdem S. Gregorii Turonensis, in qua iste annus etiam non legitur. Ex eodem anonymo, ut et alia, illum Hincmarus Vitæ Remigianæ inseruit, qui proinde pro stabilienda baptismi Francorum epocha exigui ponderis esse potest. Tandem in lucem eductum fuit certius instrumentum, epistola scilicet Anastasii II summi Pontificis, Clodoveo neophyto gratulantis, quæ a Luca Dacherio tom. V Spicilegii, prioris editionis, publici juris facta, et ab eruditis omnibus pro genuina agnita fuit. Daturus eam inferius, pauca interim, quæ huc pertinent, ex eadem delibo.* Tuum, gloriose fili *(inquit Anastasius)* in Christiana fide cum exordio nostro in

AUCTORE C. S.

A in Pontificatu contigisse, gratulamur. *Eodem igitur fere tempore ad summum Pontificatum evectus Anastasius est, et baptizatus Clodoveus. Evectus autem ille est ex communi sententia anno* 496, *mense Septembri secundum Papebrochium, secundum alios Novembri; obiitque anno* 498. *Clodovei vero baptismus ex mox dicendis contigit in Nativitate Domini, adeoque mense Decembri ejusdem anni* 496, *ut cum Anastasii Pontificatus initio componatur.*

sive anno 496.

108 *Quam ob rem Henschenius, ea visa epistola, mutavit sententiam in posthuma Exegesi de Episcopatu Tungrensi et Trajectensi, tomo VII Maii præfixa, in cujus capite* X, *num.* 76 *Clodovei baptisma in præcitatum annum* 496 *distulit, huncque (rejecto anonymo gestorum Francorum scriptore) pro sua de initio ejusdem regni sententia cum anno* XVII *regni illius conjunxit. Hanc Henschenii mentem fuisse, quilibet locum assignatum considerans facile perspiciet, licet ibidem ex typothetæ negligentia aliove casu in textu annus regni* XIX, *Christi vero* DXCVIII; *in margine autem recte quidem annus regni* 17, *sed perperam Christi annus* 475 *excusi sint. Porro hæc sententia de* B *Clodovei Francorumque baptismate ad annum Christi* 496 *reponendo apud eruditos nunc certa est, quorum qui regnum illius ab anno* 481 *auspicantur, etiam annum* XV *ex Gestis Francorum acceptum possunt retinere. De die collati baptismi agam § sequenti.*

§ VII. Baptismi a S. Remigio regi Francisque collati tempus, solemnis apparatus et locus.

Sanctus Præsul regem multosque Francorum ad baptismum parat,

Sanctus Gregorius Turonensis num. 97 *relatus, paucis multa complectens, mox a consensu populi ad baptismum describendum festinans,* Nuntiantur, *inquit,* hæc Antistiti, qui gaudio magno repletus, jussit lavacrum præparari *etc; quæ certe non sic accipienda sunt, quasi non aliquot* C *saltem dies inter hæc et baptismum intercesserint. Enimvero credibile non est,* S. Remigium *in re tanta tam festinanter processisse, quam præferat ista narratio. Nam ut concedamus, ejusdem sororem Albofledem, atque etiam aliquot e Francorum primoribus jam tum Christianis præceptis satis imbutos fuisse;* de exercitu... ejus *tunc simul* baptizati sunt amplius tria millia, *ut ex eodem Gregorio habemus, quibus examinandis, edocendisque, et ad sacrum fontem rite præparandis haud dubie opus tempore erat. Nimirum hæc indicare voluit anonymus biographus S. Vedasti in Vita breviori, dum ait:* Tantisper moratus *(Remis)* sacræ Trinitatis fidem Chlodoveus professus, baptismi gratiam recipit. *Alcuinus quoque verbis num.* 100 *datis tempus aliquod pœnitentiæ, ex ecclesiastica disciplina baptismo præmittendæ, impensum memoravit.*

et convocatis aliis episcopis,

110 *Interea nuntios ad varios Galliarum orthodoxos antistites destinatos fuisse, ut tantæ solemnitati adessent, suamque cum in instruendis tum in abluendis catechumenis operam navarent, ipsa rei magnitudo verisimile facit, certiusque colligitur ex epistola S. Aviti, Viennensis episcopi in qua hic regi recens baptizato gratulans, inter cetera scripsit:* Conferebamus, nobiscumque tractabamus, quale esset illud, cum adunatorum numerus pontificum manu, sancti ambitione servitii, membra regia undis vitalibus confoveret *etc. Inter invitatos ipse quoque fuisse creditur, sed venire non ausus, quia in Gundobadi Burgundionum regis, secta Ariani, ditione sedem suam habebat. Præsentibus vero probabiliter annumerandus est S. Solennis, Carnutensis episcopus, Clodoveo subditus, de quo sermo redibit: annumerandus item est S. Vedastus, postea Atrebatensis episcopus, quem* S. Remigius *hac occasione ab eodem rege commendatum isti ecclesiæ præfecit. Sanctus quoque Heraclius episcopus Senonensis adstitisse legitur in ejusdem Vita, ad diem* VIII *Junii apud nos data: neque dubium est, quin et alii multi advocati fuerint, in quos longum esset inquirere.*

baptizat. non in festo Paschatis, ut olim creditum est.

111 *Hincmarus in Vita num.* 57 *de eadem præparatione ac tempore, quo ista facta credidit, hæc habet:* Ille quoque *(S. Remigius)* gaudio magno repletus, regem et populum, qualiter diabolo et operibus ac pompis ejus abrenuntiare et in Deum credere deberent, apertis et brevibus verbis instruxit; et quia dies sancti Paschæ imminebat, E jejunium secundum Christianorum consuetudinem eis indixit. *Tum cœleste prodigium refert, quod* die... passionis Domini, quem Parasceven usus ecclesiasticus vocat, pridie scilicet, antequam baptismi gratiam rex et populus ejus percepturi erant, *contigisse pluribus affirmat. Videlicet dum eadem nocte* Remigius *cum rege ac regina sermonem de divinis haberet, totum locum cœlesti lumine mirabiliter repletum fuisse, vocemque auditam, quæ diceret:* Pax vobis, ego sum, nolite timere: manete in dilectione mea; *eaque voce ac luce cessantibus, suavissimum odorem remansisse, atque ipsum sanctum Episcopum, divino splendore coruscum, regi plurima de illo posterisque vaticinatum esse.*

sed in Natali Domini.

112 *De hisce prodigiis, quorum mentionem apud alios antiquos, si Flodoardum excipias, factam non reperi, fides penes Hincmarum sit, qui, ut supra jam monui, quæcumque de* S. Remigio *legit audivitque, sine debito delectu consarcinavit. Baptismi tempus, quod Gregorius siluit, Hincmarus accepit ex Fredegarii Historia epitomata, in cujus cap.* XXI *sic legitur:* Cum de prælio memorato superius Chlodoveus Remis *(id est,* Remos) fuisset F reversus, clam a S. Remedio *(sic ille* S. Remigium *appellat)* Remensis urbis episcopo, adtrahente etiam Chrotechilde regina, baptismi gratia cum sex millibus Francorum in Pascha Domini consecratus est. *Ita ille: et ferebat sane tunc Ecclesiæ disciplina, ut baptisma extra casum necessitatis non nisi in festis Paschæ et Pentecostes, facto in Vigilia initio, solemniter celebraretur. Hinc factum existimo, ut Fredegarius Paschale festum assignaverit, eidemque Hincmarus, Flodoardus, aliique sine ulteriori examine facile assenserint. Verum eam sanctionem hac vice non fuisse observatam, indubitatum nunc est ex supra laudata epistola S. Aviti Viennensis, qui ista in Natali die Domini facta esse, diserte docet.*

uti docet epistola S. Aviti Viennensis.

113 *Sic enim eumdem regem alloquitur:* Occiduis partibus in rege non novo novi jubaris lumen effulgurat: cujus splendorem congrue Redemptoris nostri nativitas inchoavit, ut consequentem [a] eo die ad salutem regenerari ex unda vos pariat, quo natum redemptioni suæ cæli Dominum mundus accepit. Igitur, qui celeber est natalis Domini, sit et vestri; quo vos scilicet Christo, quo Christus ortus est mundo. *Quid clarius?*

[a] al. consequenter

AUCTORE C. S.

clarius? Dicere autem cum nonnullis, quos Cointius ad annum 496, num. 8 recte redarguit, rejiciendum hoc negotium ad Pascha subsequentis anni, scriptamque hoc anno ab Avito illam epistolam uno aut altero die post Natalem Domini, cum Viennæ rescire nondum potuisset, quid in eo factum fuisset Remis, et ex rumore tantum, qui sparsus fuerat, regem Francorum illo die baptizatum, suspicaretur : *hæc, inquam, dicere est nodum in scirpo quærere, luciqae velle nebulas affundere. Qui epistolam num. 166 et sequentibus totam recitandam legerit, facile agnoscet, eam ex certiori notitia, quam ex sparso rumore scriptam esse.*

cui frustra apponitur consuetudo ejus temporis ecclesiæ

114 *Scrupulum quoque hic injicere nan debet, quam dixi, contraria Ecclesiæ illius temporis disciplina; cum non Galliarum modo, sed etiam totias Ecclesiæ status postularet, ne hae vice servaretur. Discissa in varias partes Occidentis imperio, regnabant tunc temparis in Italia Theadoricus Ostragothus, in Aquitania, Narbonensi Gallia atque Hispania Alaricus Visigathus; ad Rhodanum vicinisque pravinciis Gundobadus rex Burgundionum, omnes secta Ariani, quales etiam erant Vandali, qui dominabantur in Africa; in Germania* B *denique Britanniaque prævalebant pagani. Tot inter barbaras nationes, quæ Romanum in Occidente imperium occupaverant, bellicosissimæ gentis Francaram rex, paganus quidem, sed cum per sanctam conjugem suam Chrotechildem, ex qua susceptas liberos baptizari permiserat, tum per Cathalicos antistites veri Dei cagnitiane dudum imbutus, tumque etiam recenti victoria, ad invocatianem Christi de Alemannis relata, incitatus, cum suæ gentis primoribus baptismum flagrantissime expetebat, quo nihil Galliæ, nihil Ecclesiæ Dei accidere poterat optatius. Æquumne erat illarum vota differri, etiamsi non fuisset timendam, ne ex dilatione refrigescerent, atque ita aptima illa Galliarum spes forte canciderct?*

tantum in festis Paschæ et Pentecostes solemniter baptizandi:

115 *Ad hæc accedere patuit et altera ratia, periculam scilicet, ne Clodoveus ad hæreticas descisceret. Certe hosce illum ad partes suas adducere nisos esse, indicare mihi videtur S. Avitus in epistola jam laudata, quam sic orsus est :* Vestræ subtilitatis acrimoniam quorumcumque schismatum sectatores sententiis suis, variis opinione, diversis multitudine, vacuis veritate, Christiani nominis C visi sunt obumbratione velare... Invenit quippe tempori nostro arbitrum quemdam divina provisio; dum vobis eligitis, omnibus judicatis; vestra fides nostra victoria est. *Id est, quantum ego quidem existimo : Hæretici Christiano namine gloriantes, canati sunt technis suis errores suos tibi persuadere; sed dum tu, hisce rejectis, Cathalicam fidem elegisti, etiam ceteros eamdem eligere docuisti. Inter hæreticos illos præcipui fuisse videntur Ariani, qui, ut S. Gregarius lib.* II, *cap.* XXXI, *et lib.* III, *cap.* XXXI *testatur, duas ejusdem regis sarores, unam Theodorica Ostrogotharum in Italia regi nuptam, quam aliqui* Anafledam, Albofledim, *vel* Augofledam *appellant; alteram Lanthechildem, ad suam sectam jam aggregaverant. Gandobada quoque Burgundionum regi, Arianæ hæresi pariter addicto, affinitate junctus erat Clodoveus per S. Chratechildem, istius ex fratre neptem; atque ita ipsi cum utraque Ariana aula regia aliqua intercedebat necessitudo, et hinc perversionis periculum.*

a qua justissimis de causis hic poterat recedi.

116 *Simili, sed minori de causa legitur S. Eleutherius Tornacensis episcopus in Vitis illius, ad diem* XX *Februarii apud nos editis, sub finem ejusdem sæculi* V *vel initio* VI *Censurinam tribunam* D *cum magno Tornacensium numero 5 Kalendas Octobris baptizasse. Profecto supra allatæ rationes sat graves urgentesque videri debuerunt* S. Remigio *ceterisque, qui aderant, episcopis, ut ab ecclesiastica consuetudine sine piaculo recedi posset; talesque haud dubie etiam visæ sunt S. Avito, qui illorum factum non modo non improbavit, verum etiam gratulando regi laudavit. Denique certum nunc est, Clodoveum extra stata baptismi tempora, in festo Natalitio Domini hoc Sacramento initiatum fuisse; at dicere non ausim universaliter verum esse, quod Pagius in Critica Baronii ad annum Christi 499, num. 9 subjicit his verbis :* Post Chlodovei regis conversionem usus iste baptizandi in Natalitiis Domini perseveravit apud Francos. Guntramnus enim Francorum rex apud Turonensem lib. VIII, cap. IX queritur, dilatum esse nepotis sui baptismum ultra Natalis Domini solemnitatem.

Sanctus regem magna cum pompa ad baptisterium ducit,

117 *Videamas mado, quanta cum splendare sacrum illud lavacram* Remigius *celebrandum instituerit, ut ipsa quoque cæremonia et apparatus majestate oculos mentesque Francorum percellens, sublimitatem mysterii cammendaret. Sanctus Turonensis historicus lib.* II, *cap.* XXXI *illa sic describit :* Jussit *(S. Remigius)* lavacrum præparari. E Velis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ, cortinis albentibus adornantur, baptisterium componitur, balsama diffunduntur, micant flagrantes odore cerei, totumque templum baptisterii divino respergitur ab odore; talemque ibi gratiam adstantibus Deus tribuit, ut æstimarent, se paradisi odoribus conlocari. *Eadem fere descripsit Hincmarus, sed de processu ad baptisterium addidit sequentia :* Sicque præcedentibus sacrosanctis Euangeliis et Crucibus, cum ymnis et canticus spiritualibus atque letaniis, Sanctorumque nominibus acclamatis, sanctus Pontifex, manum tenens regis, a domo regia pergit ad baptisterium, subsequente regina et populo. Dum autem simul pergerent, rex interrogavit Episcopum dicens : Patrone, est hoc regnum Dei, quod mihi promittis? Cui Episcopus, Non est, inquit, illud; sed initium viæ, per quam venitur ad illud.

comitante regina, ipsumque cum aliquot Francorum millibus

118 *In comitatu reginæ verisimillime fuerunt duæ ipsius regis sorores, quarum una, nomine Albofledis, tunc etiam baptizata fuit; altera Lanthechildis dicta, quæ Arianis erroribus implicita* F *fuerat, hæresim tunc ejuravit, sacroque chrismate uncta fuit. Addit ibidem præterea Hincmarus famosam allatæ per columbam sacræ ampullæ miraculum, quod infra examinabimus. De baptismi collatione ita pergit Turonensis :* Rex ergo prior poposcit, se a Pontifice baptizari. Procedit novus Constantinus ad lavacrum, deleturus lepræ veteris morbum, sordentesque maculas, gestas antiquitus, recenti latice deleturus. Cui ingresso ad baptismum Sanctus Dei sic infit ore facundo : Mitis depone colla Sicamber : adora, quod incendisti; incende, quod adorasti. Erat enim S. Remigius episcopus egregiæ scientiæ et rhetoricis adprime imbutus studiis; sed et sanctitate ita prælatus, ut S. Silvestri virtutibus æquaretur... Igitur rex, omnipotentem Deum in Trinitate confessus, baptizatus est in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, delibutusque sacro chrismate cum signaculo Crucis Christi.

et illius sororem baptizat, alteramque sororem, Arianismo renuntiantem,

119 De exercitu vero ejus baptizati sunt amplius tria millia. Baptizata est et soror ejus Albofledis, quæ non post multum tempus migravit ad Dominum... Conversa est enim et alia soror ejus,

ejus, Lanthechildis nomine, quæ in hæresim Arianorum dilapsa fuerat; quæ confessa æqualem Filium Patri et Spiritum sanctum, chrismata est. *Fredegarius nihil de sororibus regis memorans, baptizatorum numerum ad sex millia extendit: Flodoardus, et quem hic secutus est, Hincmarus in Vita num.* 65 tria millia virorum *ex Gregorio retinent; sed addunt,* Exceptis parvulis et mulieribus. *Verum hic biographus ibidem a Gregorio perperam discessit, asserens, ambas Clodovei sorores tunc quoque baptizatas fuisse.* Baptizantur *(inquit)* sorores ejusdem, Albofledis et Landechildis; *hæcque Flodoardus totidem verbis in Historiam Remensem lib.* I, *cap.* XIII *transtulit. Utrique prævivit fabulator ille anonymus, Gestorum Francorum auctor, apud quem cap.* XV *legitur:* Baptizantur sorores ejus his nominibus, Alboflidis et Landechildis, ipsa die. *At vero Gregorii verba tam clara sunt, ut mirer, Hincmarum ab eo recessisse, ut anonymo adhæreret.*

ex more sacro chrismate ungens, Ecclesiæ adjunxit

120 *Conformia etiam sunt ecclesiasticæ disciplinæ, quæ baptizatos ab Arianis, dum ad Catholicam Ecclesiam veniebant, non rebaptizandos, sed vel impositione manuum vel simul cum sacri chrismatis unctione reconciliandos præscribebat. Exempla refert idem Turonensis lib.* II, *cap.* XXXIV, *ubi Gundobadus, rex Burgundionum Arianus, a* S. Avito episcopo Viennensi, Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem Patri confessus, clam ut chrismaretur, expetiit; *sed quia publice confiteri abnuebat, non obtinuit. Lib.* IV, *cap.* XXVII *de Brunichilde, Athanagildi Hispaniarum regis filia, Sigeberto Austrasiæ regi nupta, pariter Ariana, sed conversa dicitur:* Beatam in unitate confessa Trinitatem, credidit atque chrismata est. *Eadem ibidem cap.* XXVIII *leguntur de Galsvintha, ejusdem Athanagildi filia altera et Chilperici Suessionensis regis uxore; item lib.* V, *cap.* XXXIX *de S. Hermenegildo, Leuvegildi Hispaniæ regis filio; ac denique lib.* IX, *cap.* XV *de Richaredo, ejusdem S. Hermenegildi fratre, dum ab Ariana hæresi ad Catholicam fidem accesserunt.*

Quidam contendit ex Vita S. Solemnis Carnotensis,

121 *Ex hactenus allegatis omnino dicendus est laudatus rex et a* S. Remigio *et in urbe Remensi baptizatus fuisse; quia tamen video, a nonnemine tam de baptista, quam de loco baptismi dubitatum fuisse, de utroque hic agendum est. Joannes Jacobus Chifletius in nova Disquisitione Ampullæ Remensis contendit, eo munere functum esse S. Solennem, episcopum Carnotensem; gemino nixus argumento; primo, quod id in hujus Vita asseratur; secundo, quod etiam alibi legatur* S. Remigius *eumdem regem e sacro fonte suscepisse. Vita illa in Opere nostro data castigataque est ad* XXV *Septembris, ibidemque in Commentario prævio ostensum, antiquam quidem esse, sed mendis non carere, et a Bollando nostro parvi pensum; quod vero ad præsentem controversiam spectat, hæc pag.* 75 *in Annotatis lit.* C *ad hodiernum diem remissa fuit, penitius discutienda. Ut hoc faciam, debeo hic quædam ex Vita ibidem edita retexere; nam ex ejusdem Vitæ pretio res pendet. Si isti anonymo biographo credimus, Clodoveus, dum* contra Gothorum regem *ducens exercitum, transiret Carnotum, a S. Solenne, ejusdem civitatis episcopo, in certam victoriæ spem signo Crucis in fronte pectoreque signatus, sic vovit:* In his armis vadens, si a Gothis vel Alemanis superatus non fuero, sed rediero in pace, statim in baptizandum convolabo.

122 *Post hæc sic progreditur biographus:* Talibus armis succinctus pergit dimicaturus ad bellum, statimque ferocem Alemannorum gentem debellavit atque subegit. Cumque contra se Gothorum agmina instruxissent, qui contra eum bella paraverant, aciesque illius contra aciem inimicorum tela injiceret, acriterque bellum instaret, in momento Gothorum agmina prostrantur, Domino opitulante; et dorsa gladio præcipites dedere. Erat enim crux manu impressa pontificis in pectore principis, et coruscabat in mucrone victoria. *Subdit, eumdem Sanctum post victoriam Clodoveo apparuisse, vetuisseque, ne fugientes Gothos insequeretur, neve eorum terras vastaret; regemque obsecutum, arma in Aquitaniam pari felicitate vertisse. Tandem,* Tali, *inquit,* tropheo per crucis mysterium rex sublimatus, regressus ab Aquitania, misit legatos suos ad B. Solennem, ut eum baptismatis unda perfunderet... Qui sacerdos gaudio repletus spirituali, assumsit secum sacræ legis cultores, Remigium et Vedastum antistites venerandos, et divina favente misericordia, ad regem perveniens, baptizavit eum cum omnibus dignitatibus suis, et simul cum eo duces trecentos sexaginta quatuor nobilissimos Francorum.

AUCTORE C. S.

hunc, non Remigium, regis baptistam fuisse;

sed hæc Vita sublestæ fidei est:

123 *Habes hic, studiose lector, narrationem illius de conversione Clodovei regis, ex qua* S. Remigio *nihil aliud adscribit, quam quod hic a S. Solenne arcessitus, baptismo adstiterit. Verum hæc narratio scriptoris anonymi, incertique temporis ac fidei, vel ex hoc solo capite rejicienda esset, quod antiquioribus certiorisque notæ scriptoribus non modo ignota, sed etiam contraria tradat. Accedunt et manifesti errores partim jam observati ad* XXV *Septembris, qui scriptorem inscitiæ convincunt. Hujusmodi sunt, quod bellum Alemannicum, anno* 496 *gestum, cum Gothico seu Visigothico, quod ad annum* 507 *spectat, fœde confuderit; quod Clodovei baptismum, quem constat anno* 496 *ei collatum fuisse, usque post bellum Gothicum, id est usque ad citatum annum* 507 *differat; quodque eumdem regem, velut monenti S. Solenni, ne Gothorum regnum vastaret, obsecutum Aquitaniam depopulantem faciat, quasi tunc temporis eorumdem regni pars non fuerit. Denique ex dicendis certum est, S. Vedastum non nisi notabili tempore post baptismum Clodovei ad episcopales infulas promotum fuisse. Frustra igitur laudatus Chifletius ex hisce tam mendosis Actis, incertoque auctore, regii baptismatis gloriam contra antiquorum omnium testimonia* S. Remigio *abjudicare nisus est.*

neque obstat, quod Remigius regem et fonte susceperit,

124 *At enim, inquit, ipsemet* Remigius *in suo sincero Testamento sese ejusdem regis patrinum professus est, dicens:* Aliud argenteum vas, quod mihi domnus inlustris memoriæ Hludowicus, quem de sacro baptismatis fonte suscepi, donare dignatus est etc. *Fateor, hæc in eo legi, atque insuper asseri ab Hincmaro in Vita num.* 65, *ubi dicitur:* Et susceptus ab ipso Pontifice de sancto fonte etc.; *quod et Flodoardus lib.* I, *cap.* XIII *adoptavit. Non inficior quoque, passim insolitum esse, ut in solenni baptismo idem baptista sit, qui et susceptor; verum id inauditum esse, nimis leviter asseruit Chifletius. Plura exempla se reperisse scribit Cointius ad annum Christi* 496, *num.* 55, *ubi postquam* S. Remigii *factum retulerat, subjecit:* Occurrent in his Annalibus alia ejusdem generis exempla: neque enim uni dumtaxat Clodoveo contigit ab eodem pontifice baptizari ac suscipi. *Simile quid habemus etiam in Vitis SS. Amandi episcopi Trajectensis et Sigeberti regis Austrasiæ.*

125 *In harum prima, apud nos data ad* VI

11 *Februarii*

AUCTORE C. S. cum utroque munere potuerit fungi.

Februarii, quæ Baudemundum, ipsius S. Amandi discipulum, auctorem habet, cap. IV *dicitur Dagobertus I Francorum rex rogasse S. Amandum, ut Sigebertum filium suum* sacro *dignaretur* abluere baptismate, atque in filium... spiritualem suscipere; *sanctusque episcopus annuisse. In altera vero ad* I *Februarii illustrata Sigebertus Gemblacensis cap.* II *eadem referens, ista expresse sic interpretatus est de susceptione e baptismo :* Statimque *(S. Amandus)* eum regenerans sacro baptismate, Sigebertum eum nominavit, eumque ipse cum Chariberto fratre regis de sacro fonte suscepit. *Forte etiam in Clodovei baptismo alius fuerit præter* Remigium *susceptor; utcumque tamen sit, non est, cur id factum esse non credamus: neque rei insolentia deterruit Cardinalem Baronium, quin etiam ipse tom. VI Annalium assereret,* S. Remigium *Clodovei regis baptistam simul et susceptorem fuisse.*

Aliqui susceptoris munus S. Medardo non recte attribuunt.

126 *Marlotus tom. I Metropolis Remensis lib.* II. *cap.* VII *alia occasione ex Gestis S. Medardi*, a Fortunato (ut dicitur) exaratis *locum recitat, in quo patrini munus, non* Remigio, *sed laudato Medardo adscribitur. Verba Vitæ istius accipe.*
B In civitatem Remorum venientes, in basilica S. Petri, quæ nunc dicitur AD PALATIUM, regem B. Remigius baptizavit, et de sacro fonte B. Medardus suscepit. *Ut verum fatear, nescio, quo Vitæ exemplari hic usus Marlotus sit ; nam in eo, quod cum Fortunati nomine majores mei ad diem* VIII *Junii ediderunt, nihil tale legitur. Tantumdem reperire est in ejusdem Sancti Vita metrica ibidem præmissa, ac in duabus prosaïcis subjunctis, necnon in editione Suriana ; ita ut Marlotianum exemplar nullius ponderis apud me esse queat. Eodem loco habenda est Vita quædam Ms. S. Gildardi episcopi Rotomagensis, ex collectione Belfortiana accepta, in qua Henschenius tom. II Junii pag.* 69, *num.* 9 *inter alia improbandum notavit istud assertum :* B. Remigius regem Chlodoveum baptizavit, S. Medardo *(tunc)* Veromandensi episcopo suscipiente illum de sacro fonte. *Rationem censuræ suæ eam ibi allegat Henschenius, quod Clodoveus sacro latice ablutus fuerit anno* 496, *sanctus vero Medardus non nisi circa annum* 530 *creatus episcopus.*

Ex S. Nicetii Trevirensis epistola ad Chlodosvindam

127 *De civitate quoque, in qua sacra ista augustaque solemnitas peracta fuit, dubitatum est ex epistola S. Nicetii, episcopi Trevirensis, ad Clo-*
C *dosvindam, ejusdem Clodovei ex Chlotario filio neptem, Alboini Longobardorum in Italia regis conjugem, excusa in Appendice Operum S. Gregorii Turonensis, editionis Ruinartianæ col.* 1338 *et seqq. In hac S. Nicetius Chlodosvindam exhortans, ut virum suum ab Ariana hæresi ad Catholicam fidem adduceret, ita ipsam alloquitur :* Audisti ab avia tua, domna bonæ memoriæ Rodhildi *(id est S. Chrotechilde)* qualiter in Francia venerit; quomodo dominum Chlodoveum ad legem Catholicam adduxerit ; et cum esset homo astutissimus, noluit adquiescere, antequam vera agnosceret. Cum ista, quæ supra dixi *(de veritate fidei Catholicæ)* probata cognovit, humilis ad domini Martini limina cecidit, et baptizari se sine mora permisit. *Dubitatum, inquam, fuit, an S. Nicetius hic celebrem illam apud Turones S. Martini corpore basilicam, an aliam aliquam in civitate Remensi indicare voluerit.*

dubitari potest, an Clodoveus in urbe Turonensi baptizatus fuerit ;

128 *Pro Turonensi basilica facit primo, quod in eadem epistola de illa locutus fuerit, Arianos provocans ad miracula ibidem spectanda, paulo ante dicens :* Hic *(Alboïnus rex)* si jubet *, ad domnum Martinum per festivitatem suam, quam unde-

*si lubet

D cima die facit November, ipsos *(Arianos suos)* mittat ; et ibi, si audent, aliquid præsumant, ubi cæcos hodie illuminare * conspicimus, ubi surdos auditum et mutos sanitatem recipere *etc. Nemo ambiget, quin hic per* domnum Martinum *hujus sacrum corpus in Turonensi basilica miraculis clarum designetur, etiamsi nomen urbis amissum sit. Pro eadem basilica facit secundo, quod etiam S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum, nominatim lib.* IV, *cap.* XXI, *et post ipsum Fredegarius in Epitome cap.* LV *per solas voces* Limina B. Martini *non aliam, quam ipsius Turonensem basilicam denotaverint : eo scilicet modo, quo per* limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli *ab antiquis æque ac recentioribus eorumdem basilicæ Romanæ solent indicari. Eodem igitur modo exponenda sunt S. Nicetii verba, nisi obstent alia argumenta.*

* illuminari

sed certum est, id Remis contigisse,

129 *Obstant autem gravissimæ rationes, ne Clodoveus in Turonensi basilica baptizatus esse credatur ; atque illa in primis, quod, cum urbs Turonica tunc temporis Alarico Visigothorum regi, secta Ariano, pareret, procul ab omni verisimilitudine sit, Clodoveum, qui Catholicos sanctosque antistites in ditionibus suis habebat, voluisse in alieno Ariani*
E *principis regno Catholicum baptisma suscipere ; quod insuper nec sine valida militum manu ipsi tutum fuisset, nec eum ea a Gothis permittendum. Præterea nullus veterum hanc gloriam ecclesiæ Turonensi adscripsit, ne ipse quidem S. Gregorius, qui illam nec ignorare facile potuisset, nec debuisset omittere ; quique cum* Remigio *ejusdem baptismi ministerium attribuat, simul satis indicavit, factum id esse in illius propria diœcesi Remensi, non in aliena provincia, quod canones vetabant. Remos item diserte assignarunt supra allegati scriptores, quibus hic addo Ludovicum Pium imperatorem, qui in privilegio pro restauranda Remensi metropolitana ecclesia concesso, apud Flodoardum lib.* II, *cap.* XIX, *hoc ipsum subjectis verbis agnovit.*

vel in ecclesia S. Martini,

130 Ebo *(ait ibidem)* venerabilis archiepiscopus Remensis ecclesiæ, et reverentissimæ sedis S. Remigii, gloriosissimi pontificis et specialis patroni nostri, præsul clementiæ nostræ innotuit, quia vetustatis senio contrita dictæ metropolis urbis sancta mater nostra ecclesia, in honore sanctæ semperque Virginis ac Genitricis Mariæ
F consecrata, existeret, in qua, auctore Deo, et cooperatore S. Remigio, gens nostra Francorum cum æquivoco nostro *(id est* Clodoveo, *quod nomen idem cum* Ludovico *est)* rege ejusdem gentis, sacri fontis baptismate ablui ac septiformis Spiritus sancti gratia illustrari promeruit. *Hæc de Remensi civitate sententia tam certa est, ut eruditi Galli de S. Nicetii verbis cum illa conciliandis fere unice cogitaverint. Hadrianus Valesius tom. I Rerum Francicarum lib.* VI, *minime verisimile ratus, S. Nicetium, Clodoveo ætate tam propinquum, in re Francis Gallisque notissima adeo errasse, ut pro B. Mariæ basilica Remensi Turonensem S. Martini ecclesiam Clodosvindæ obtruserit, statuit, illa* S. Martini limina *non alibi, quam Remis fuisse, ita disserens :* Nec dubito, quin LIMINA MARTINI vocaverit Nicetius ecclesiam S. Martini apud Remos ad portam Collaticiam vel Basilicarem, cujus mentio fit in Remigii testamento. Ubi ablui voluisse Chlodoveum, non mirabitur, qui Martini nomen ob signa atque virtutes summæ Gallis et Francis venerationi fuisse, votaque ei ab ipso Chlodoveo ante Vogladense prœlium nuncupata intelliget.

131 *Valesio*

vel potius in metropolitana B. M. V.; nec oppositum evincit

131 *Valesio consentiunt Jacobus Longueval in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II, pag. 230, et Gabriel Daniel in Historia Franciæ tom. I, ad annum Christi 495. Contra Cointius tom. I Annalium Francorum, ad annum 496, num. 10 et sequentibus, maluit Ludovici Pii assertioni adhærere, atque ita explicare textum S. Nicetii, ut Clodoveus, dum ex Alemannico bello Remos pervenit, mox ad S. Martini ecclesiam procidisse dicatur, optasseque, quam primum posset, baptizari; quod verum esse potest, etsi nec eo ipso tempore, nec in eadem ecclesia baptizatus fuerit. Illius ratio est, quod Ludovici dicta conformia sint sæculo Clodovei, quo in singulis civitatibus non nisi unicum solebat esse baptisterium, apud primariam basilicam adstructum; quodque Nicetii verba hanc interpretationem admittant. Eligat lector, quam volet, e duabus sententiam; mihi Cointiana sic præplacet, ut tamen dubitem, an S. Nicetius ibidem reipsa non loquatur de Clodovei accessu ad S. Martini basilicam Turonensem, huncque præpostero ordine memoraverit.*

B

laudata epistola quæ explicari potest.

132 *Nam primo quidem ita verba ejus eo sensu accipientur, quem ex dictis num. 128 exigere videntur. Secundo S. Gregorius Turonensis lib. II Historiæ cap. XXVII testatur, Clodoveum post domitos Visigothos ad eamdem ecclesiam se contulisse:* Patrata post hæc victoria, Turonis regressus est *, multa sanctæ basilicæ beati Martini munera offerens. *Tertio Nicetii hic non intererat, an accessus iste ante, an post Clodovei baptismum contigisset; cum ibi unice agat, ut Chlodosvindam ad procurandam viri sui conversionem exemplo sanctæ aviæ suæ Chrotechildis impellat; cumque Arianos ad S. Martini, sanctissimæ Trinitatis assertoris, sepulcrum miraculis clarum provocasset, addidit etiam exemplum Clodovei regis, qui post maturum examen cognita veritate doctrinæ, a S. Martino assertæ, ejusdem sepulcrum veneratus fuerat: ad hæc autem quid intererat, sive laudatus rex id ante sive post baptismum suum fecisset; quidve multum mirandum esset, si Nicetius unum alteri inadvertenter male præposuisset? Denique si hunc præposterum ordinem in Nicetii textu admittamus, recte ipsi conveniet cum S. Gregorio Turonensi, secundum quem Clodoveus, procurante S. Chrotechilde, a* S. Remigio *instructus baptizari petiit, et post devictos Gothos humilis ad domini Martini limina cecidit, sive ad ejusdem basilicam Turonensem religionis ergo multis cum muneribus profectus est.*

* *al.* est ingressus

C

§ VIII. Hincmari aliorumque recentiorum narratio de sacra ampulla Remensi: antiquiorum de eadem silentium, ac neotericorum judicium.

Remis servatur ampulla vitrea cum chrismate vel sacro oleo,

Singulare *baptismi regii adjunctum, de quo nec ipsi Galli conveniunt, hactenus referre distuli, quia prolixiori sermone eget, ut rationes in utramque partem adductæ exponantur. Servatur Remis in ecclesia abbatiæ Remigianæ ampulla vitrea ad magnitudinem nucis, in eaque liquor quidam seu oleum, quo Francorum reges in solemni auguratione sua inungi solent,* Sacra ampulla *passim appellata. Imposita illa est pretiosæ thecæ, conclusaque in magnifico mausoleo* S. Remigii, *teste Marloto tom. I Metropolis Remensis, lib.* III, *cap.* IX, *cujus ibi verba sunt, quæ subdo.* In eodem *(mausoleo)* et ad pedes S. Remigii servatur chrisma cœlitus missum, quod AMPULLAM vocant, in vase argenteo, auro illito, lapillis et unionibus sparso et illustrato, cui catenula affixa est, quam ad collum admovet abbas, cum a monasterio ad majorem ecclesiam insigni pompa pro regum inauguratione sacram unctionem defert. *Joannes Jacobus Chifletius in nova Disquisitione Ampullæ Remensis cap.* XI *de ejusdem chrismatis usu ex Cæremonialis Francici, tempore Ludovici VIII regis scripti, tom. I, pag.* 13 *recitavit sequentia.*

AUCTORE C. S.

quo Francorum reges ungi solent.

134 Chrismate in altari super patenam consecratam præparato, debet archiepiscopus sacrosanctam ampullam super altare aperire, et inde cum acu aurea aliquantulum de oleo cœlitus misso attrahere, et chrismati parato diligenter immiscere ad inungendum regem, qui solus inter universos reges terræ hoc glorioso præfulget privilegio, ut oleo cœlitus misso inungatur. *Fuere, qui dicerent, oleum sacræ illius ampullæ numquam diminui, utut multi Francorum reges ex eo fuerint inuncti; quidam etiam, post unctionem regis exsiccari, rursumque impleri, dum successor inaugurandus est; alii denique, teste Renato Ceriz'ers in Vita Gallica* S. Remigii *parte* II, *cap.* IV, *crediderunt, illud mirabili incremento decrementoque suo variam regis valetudinem denotare; quas imperiti vulgi fabulas tum ipse, tum ceteri Galli verbis silentioque exploserunt. Porro, ut ad propositum veniamus, hanc ampullulam in baptismo Clodovei e cœlo demissam, volunt aliqui, alii negant, alii dubitant.* E

Hanc ad baptismum Clodovei divinitus allatam esse,

135 *Inter ceteros hoc argumentum ex professo tractarunt Joannes Jacobus Chifletius, eques et Philippi IV Hispaniarum regis archiatrorum comes, atque Jacobus Alexander Tenneurius, in Aquitanico vectigalium senatu consiliarius regius; quorum prior adversus alterum edita anno* 1651 *nova Disquisitione de Ampulla Remensi, eam impugnavit; secundus anno proxime subsecuto Tractatum apologeticum pro eadem contra istum vulgavit. Dum hæc agebat Chifletius, ad longe alium scopum collineavit, ad prærogativas scilicet regum Galliæ, a Tenneurio assertas, impugnandas; quarum examen cum a ratione studiorum meorum vitæque conditione prorsus alienum sit, omnino prætereo, eoque libentius, quod ad præsentem controversiam nihil intersit de illis disputare. Quin etiam diversa quæstio est, utrum hæc ampulla ad baptismalem regis Clodovei unctionem e cœlo accepta sit; et an ex eadem idem ipse etiam in regem a* S. Remigio *unctus fuerit. Ego in primum præcipue inquiram, propositis, quæ utrimque proferuntur, argumentis; et ab affirmantibus exordior.* F

eoque chrismate eumdem tunc unctum fuisse

136 *Hincmarus in Vita edenda num.* 62, 63 *et* 65 *rem sic gestam narrat:* Cum vero pervenissent ad baptisterium *(Remigius et Clodoveus)* clericus, qui chrisma ferebat, a populo est interceptus, ut ad fontem venire nequiret. Sanctificato autem fonte, nutu divino chrisma defuit: et quia propter populi pressuram nulli non patebat egressus ecclesiæ vel ingressus, sanctus Pontifex, oculis ac manibus protensis in cælum, cœpit tacite orare cum lacrimis. Et ecce, subito columba nive candidior attulit in rostro

AUCTORE C. S.

rostro ampullulam, chrismate sancto repletam, cujus odore mirifico super omnes odores, quos ante in baptisterio senserant *(ex balsamis jussu* S. Remigii *sparsis accensisque odoriferis cereis, ut præmiserat)* omnes, qui aderant, inæstimabili suavitate repleti sunt. Accipiente autem sancto Pontifice ipsam ampullulam, species columbæ disparuit: de quo chrismate fudit venerandus Episcopus in fontem sacratum. Viso autem, rex, tanto miraculo, abnegatis diaboli pompis et operibus ejus, petiit, se a sancto Pontifice baptizari. *Hic baptismum regis enarrat, ac demum sic prosequitur.* Et susceptus ab ipso Pontifice *(Clodoveus)* de sancto fonte, perunctus est sacro chrismate cum signo sanctæ Crucis Domini nostri Jesu Christi.

tradunt Hincmarus archiepiscopus Remensis,

137 *Denique, ut narrationi suæ fidem conciliet, hæc subdit:* De miraculo siquidem, quod Dominus dignatus est ostendere per columbæ speciem in allatione Chrismatis, sicut et de aliis, rata est Catholicorum Patrum sequenda sententia, qua dicitur: Divina operatio, si ratione comprehenditur, non est admirabilis; nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. *Tandem* B *multa de apparitionibus Spiritus sancti disputat, quæ velut nec ad ampullæ miraculum probandum, nec ad* S. Remigii *Acta spectantia, in Vita edenda præcidi. Idem Hincmarus tom. I Operum illius per Sirmondum pag.* 744 *in Coronatione Caroli Calvi, quando hic anno Christi* 869 *in regno Lotharii Metis inauguratus est, de eodem argumento in publico episcoporum procerumque concessu sic ait:* Sanctæ memoriæ pater suus *(Caroli Calvi)* domnus Hludoviens Pius imperator augustus ex progenie Hludovici *(id est, Clodovei)* regis Francorum inclyti, per B. Remigii, Francorum apostoli, Catholicam prædicationem cum integra gente conversi, et cum tribus Francorum milibus, exceptis parvulis et mulieribus, vigilia sancti Paschæ in Remensi metropoli baptizati, et cælitus sumpto chrismate, unde adhuc habemus, peruncti et in regem sacrati, exortus *etc.*

non tamen semper eodem modo,

138 *Dubium non est, quin hic de eodem chrismate, de quo in Vita, etsi diversimode, loquatur: nam in illa tantum unctionem baptismalem et in Sacramento Confirmationis factam memoravit; hic autem adjunxit unctionem regiam. Secundo hic meminit quidem de* cælitus sumpto chrismate; C *sed locum, tempus, modumque, quo cælitus acceptum est, siluit; quod observasse juverit propter dicenda inferius. Clodoveum a* S. Remigio *in metropolitana ecclesia Remensi in regem unctum fuisse, agnovit etiam Ludovicus Pius in præcepto, quod pro eadem ecclesia dedit, allegans, quod Clodoveus in ea baptizatus confirmatusque esset, subdensque:* Sed et ipse rex nobilissimus ad regiam potestatem perungi, Dei clementia, dignus inventus fuit. *Flodoardus (apud quem laudatum præceptum exstat in Historia Remensi lib.* II, *cap.* XIX) *pro more suo dicta Hincmari ex Vita adoptavit, inseruitque libri* I, *cap.* XIII, *addita tamen voce* traditur, *quæ vox apud alios scriptores subdubitantis timideque asserentis passim esse solet. Ipsum audiamus.*

Flodoardus ejusdem ecclesiæ presbyter,

139 Ubi vero ad præparatum baptisterii perventum est locum, clericus chrisma ferens, a populo interceptus, ad fontem pertingere penitus est impeditus. Sanctificato itaque fonte, nutu divino chrisma defuit. Sanctus autem Pontifex, oculis ad cælum porrectis, tacite traditur orasse cum lacrymis. Et ecce, subito columba, ceu nix, advolat candida, rostro deferens ampullam, cælestis doni chrismate repletam. Cujus odoris mirabili respersi D nectare, inæstimabili, qui aderant, super omnia, quibus antea delectati fuerant, replentur suavitate. Accepta itaque, sanctus Præsul, ampulla, postquam chrismate fontem conspersit, species mox columbæ disparuit. Rex autem tantæ gratiæ conspecto miraculo lætus, actutum diaboli pompis et operibus abnegatis, a reverendo se petit Pontifice baptizari. *Sequitur hic, ut apud Hincmarum, Clodovei baptizatio, ac similiter subditur:* Suscipitur ab eodem sancto Pontifice, divoque consecratur insignitus unguine.

Aimoïnus monachus Floriacensis, aliique recentiores.

140 *Accedit Aimoïnus Floriacensis lib.* I *Historiæ Francorum, cap.* XVI *ex recensione Francisci Du Chesne tom. III Script. Hist. Franc., pag.* 20, *ubi hæc memorat:* Quod vero grata acceptabilisque Deo prædicti regis *(Clodovei)* fides fuit, ostensum declaravit miraculum. Nam, cum forte, qui chrisma gerebat, interclusus a populo deesset; ecce subito, non alius sine dubio, quam sanctus apparuit Spiritus, in columbæ visibili figuratus specie, qui rutilanti rostro sanctum deferens chrisma, inter manus deposuit Sacerdotis, undas sanctificantis. Fit gaudium et exultatio; baptizantur multi de populo: Deo laudes, Deo gratiæ acclamantur, et gaudens rex ab ecclesia ad propria E regreditur. *Mitto alios recentiores, qui cum jam laudatos secuti fuerint, asserentium numerum augere quidem possunt, sed non augere auctoritatem, ipsive facto majorem fidem addere. Ex tribus autem nominatis antiquior est Hincmarus, isque Vitam Remigianam scripsit circa medium sæculum* IX, *id est, plus quam annis* 350, *postquam ea res contigisset. Adhuc remotius ab eadem vixerunt Flodoardus et Aimoinus Floriacensis, sæculi decimi scriptores.*

Sed de re tam memorabili silentibus omnibus antiquioribus,

141 *At vero apud antiquiores Hincmaro nihil de re tam memorabili reperire est. De ea silent S. Avitus episcopus Viennensis et Anastasius II Papa in litteris, quas singuli ad Clodoveum ipsum de suscepto baptismo gratulatorias dederunt. Silent S. Nicetius episcopus Trevirensis in epistola ad Clodosvindam Longobardorum reginam,* § 7 *laudata; Fortunatus in compendio Vitæ Remigianæ; S. Gregorius Turonensis, et hujus Historiæ epitomator Fredegarius; silent quoque anonymus, qui Gesta Francorum circa annum* 725 *scripsit; Alcuinus in Vita S. Vedasti, quemque is secutus fuit,* F *anonymus auctor ejusdem S. Vedasti Vitæ brevioris; licet hi omnes de Clodovei baptismate meminerint. Tacet pariter vetus Præfatio Missæ ritus Gallicani de* S. Remigio, § 2 *hujus Commentarii laudata, quæ plurima illius miracula continens, regemque Clodoveum ab eodem ad Christiana sacra adductum memorans, nullum de ampulla aut miraculoso chrismate verbum facit. Quin et Cointius tom. I Annalium Francorum ad annum Christi* 496, *num.* 29 *ultro fatetur, non haberi pro eo miraculo testem Hincmaro priorem. Sic autem habet ibidem.*

eruditi Galli passim non audent eam asserere,

142 Quod attinet ad ampullam allatam a columba, auctorem, qui miraculum illud asserat, non habemus antiquiorem Hincmaro. Aimoïnus, qui scripsit anno Christi circiter millesimo, columbam interpretatus est Spiritum sanctum... Flodoardus, antiquior Aimoino, sensum Hincmari stylo concinniore sic reddidit... Flodoardus et Aimoïnus Hincmarum ducem secuti sunt; cui si non habes fidem, antiquiori argumento non potes urgeri. *Consentit Hadrianus Valesius tom. I Rerum Francicarum, lib.* IV, *pag.* 260 *et sequenti ita disserens:* Hincmarus de vita *S.* Remigii,

Aimoïnus

A Aimoïnus ejus æqualis *(imo uno sæculo posterior)* in Historia lib. I, Frodoardus, Remensis ecclesiæ presbyter, rem admirabilem, et Gregorio, Fredegario, aliisque veteribus nostris historicis ignotam narrant: nimirum, cum ferenti chrisma clerico omnes ad baptisterium aditus turba intercluderet, columbam nive candidiorem advolavisse, ampullam rostro ferentem, eamque in Remigii, aquam consecrantis, manibus deposuisse, ac statim non comparuisse: ita Chlodoveum perunctum esse.

vel negant,

143 Addit Hincmarus Remorum episcopus (ut in Actis synodi Mettis habitæ, cui ipse præsedit, et in Appendice Aimoïni invenio) sacrum hoc et cælo missum chrisma religiose servari, necdum sua ætate post annos amplius CCCLXX defecisse, eoque Chlodoveum unctum et regem consecratum esse XXV regni anno. In quo Hincmarum sua tempora suique decepere mores, existimantem, iisdem cæremoniis Merovingos regnum iniisse, quibus posteri Caroli Majorisdomus inierint: cum Pippinus primus omnium Franciæ regum, imitatus Judæos ac posteriores Vesigothorum reges, ut se sacra unctione venerabiliorem augustio- B remque faceret, semel atque iterum ungi voluerit. Ante ætatem vero Hincmari solus Ludovicus Pius, ab eo ad Hugonem Francorum reges non amplius tres, nimirum Carolus Ludovici Pii pronepos, Rotbertus frater Odonis, et Lotharius, Durocortori Remorum reges inuncti sunt ac consecrati. Mirum ut non sit, chrisma de cœlo delapsum, quod in nullos usus, sed in memoriam miraculi servaretur, tamdiu superfuisse, ac post tot annos minime consumtum ostentari potuisse. *Hactenus Valesius, satis insinuans, quid de ampullæ Remensis historia sentiret: quæ vero de unctionibus addidit, aliis, ut supra jam monui, examinanda relinquo.*

vel tacitam prætereunt, alii tamen propugnant.

144 *Aliquot alii, haud dubie ob idem veterum silentium de controverso miraculo tacere maluerunt, ubi de Clodovei baptismo loquebantur; e quibus sunt Antonius Pagius in Critica Annalium Cardinalis Baronii, Adrianus Bailletus tom. III de Vitis Sanctorum in* S. Remigio, *ubi in margine etiam annotavit, unctionem, qua Clodoveus tunc delibutus est, non fuisse inunctionem regiam; Fleury in Historia ecclesiastica, Daniel in Francica, ac denique Longuevallius in Historia ecclesiæ* C *Gallicanæ tomo II, pag.* 231 *et sequenti, nisi in observatione in infima margine adjecta, quam infra aptius recitabo. Rursum alii, qui dictum miraculum, quale ab Hincmaro narratur, propugnant, nominatim Marlotus in Metropoli Remensi, Tenneurius in Tractatu apologetico adversus Joannem Jacobum Chifletium, et Ceriziersus in Vita Gallica* S. Remigii, *negant, ex prædictorum veterum silentio quidquam posse concludi; quod Mabillonio quoque visum fuit; licet hic de ipsa ampullæ origine, sive tempore, loco et occasione, quibus divinitus accepta fuerit, ausus non sit Hincmaro certo assentiri, ut sequenti § dicturi sumus.*

Mabillonius, quamquam nec ipse Hincmari dicta tueatur,

145 *Interim is tom. I Annalium Benedictinorum, ad annum Christi* 533, *num.* 18 *de Auctorum silentio sic disputat:* Ad Avitum quod attinet, nondum forte rescierat, quæ acciderant in Chlodovei baptismo, ad quem a rege invitatus hac epistola se excusat. Deinde etiam si ea rescivisset, quid attinebat illa commemorare Chlodoveo ipsi, horum omnium conscio? Jam vero Gregorius, etsi ampullæ cælitus demissæ non meminerit, aliquid tamen prodigii tunc accidisse innuit, cum ait, templum baptisterii DIVINO RESPERSUM fuisse AB ODORE, talemque ibi gratiam *(Deum)* adstantibus tribuisse, ut ÆSTIMARENT, SE PARADISI ODORIBUS CONLOCARI. Denique ex Fortunati silentio nihil confici potest; cum alia æque miranda in S. Remigii Vita prætermiserit, imo ipsam, quod mirere, Chlodovei et Francorum conversionem et sacram ejusdem regis tinctionem, a Remigio factam. *De Fredegario nihil hic observavit; nisi forte huc etiam referenda sint, quæ ibidem post aliqua interjecta, occasione alterius miraculi, ab illo æque ac a Gregorio præteriti, sic subdidit:* Neque potior est ex Fredegarii silentio petita auctoritas, quæ ut summum eadem censenda est cum auctoritate Gregorii episcopi Turonensis, cujus ille Historiam dumtaxat in compendium redegit. AUCTORE C. S.

nisus tamen est infirmare argumentum

146 *Ad hæc reponi potest, suspicionem de causa silentii in Avito, a Mabillonio injectam, aliquid verisimilitudinis habituram, si non deessent alia sat vetera testimonia pro miraculo asserendo; nec constare, epistolam ab illo primis post Clodovei baptismum diebus datam esse; cum illam miserit cum Laurentii illustris viri filio, cujus libertatem a Gundobado rege ipse, jubente Clodoveo, petierat,* E *tuncque primum obtinuerat, uti ex epistola danda manifestum erit. Hanc ergo occasionem exspectasse videtur Avitus, ut eidem regi de baptismo gratularetur; non unice scripsit, ut sese excusaret, quod solemnitati non adfuisset. Porro si miraculum scivisset S. Avitus, sane attinebat illud Clodoveo, utut probe conscio, commemorare. Nam præterquam quod id pergratum regi accidere debuisset; gratulabatur illi, quod, nequicquam obstrepentibus hæreticis, Catholicam fidem amplexus esset, hortabaturque, ut eamdem etiam inter ceteras gentes, tum legationibus tum armis, propagaret. An non appositæ fidem illam tam illustri miraculo comprobatam memorasset; et si ille ex eodem chrismate in Christianum regem unctus fuisset; nonne hunc quoque stimulum pro eadem fide dilatanda apte adjecisset?*

ab antiquiorum silentio petitum:

147 *Transeamus ad S. Gregorium, cujus locum a Mabillonio laudatum, etsi supra jam dederim, oportet hic repetere.* Gaudio magno repletus *(S. Remigius de regis Francorumque ad baptismum consensu)* jussit lavacrum præparari. Velis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ, cortinis albentibus adornantur, baptisterium componitur, balsama diffunduntur, micant flagrantes odore cerei, totumque templum baptisterii divino respergitur ab odore; talemque ibi gratiam adstantibus Deus tribuit, ut æstimarent, se paradisi odoribus conlocari. F *Quis suspicetur, hæc ad ampullam chrismatis e cælo delapsam referenda esse? Ego quidem per divinum illum odorem non aliud indicari existimo, quam balsami odoriferorumque luminarium, quæ* Remigius *in baptisterium inferri jusserat, nativam fragrantiam, eaque tam suaviter offectos, qui aderant, ut, Deo eorumdem mentes quoque gratia sua demulcente, velut inter cælestia odoramenta versari sibi viderentur. Nec refert, quod odorem* divinum *dixerit: norunt enim Latinæ linguæ periti,* divinum *in sensu improprio etiam aliquando usurpari pro* præstantissimo, præ ceteris excellenti *etc. Non aliter locum hunc accepit Hincmarus, dum num.* 62 *Vitæ illum fere descripsit, deinde vero num.* 63 *longe præstantiores odores simul cum ampulla cælesti acceptos narravit; priores scilicet naturales ex odoramentis, postremos miraculosos reputans.*

148 *Frustra*

AUCTORE G. S. *sed, ut mihi quidem videtur.*

148 *Frustra etiam quis auctoritatem ex silentio Fredegarii objectam elevare, et ad summum eamdem cum S. Gregorii Turonensis auctoritate hic facere vellet eo argumento, quod Fredegarius illius Historiam dumtaxat in compendium redegerit. Enimvero hæc ratio non obstitit, ne Fredegarius hinc inde aliqua aliunde accepta explicandi illustrandive gratia addiderit. Sic in hoc ipso loco diem baptismi Clodoveo collati, quem Gregorius siluerat, inseruit, nimirum :* in Pascha Domini. *Sic ibidem subjunxit :* Cum à S. Remedio in Albis Evangelii lectio Chlodoveo adnuntiaretur, qualiter Dominus noster Jesus Christus ad passionem venerat; dixit Chlodoveus; Si ego ibidem cum Francis meis fuissem, injuriam ejus vindicassem. Jam fidem his verbis ostendens, Christianum se vere esse adfirmat. *Præmiserat etiam cap.* XVIII *et* XVIX *multa de S. Chrotechilde, quæ non magis, quam mox dicta in Turonensis Historia reperies. Si igitur Fredegarius non alienum ab instituto suo putaverit, aliqua a Gregorio prætcrita, vel eidem ignota, Epitomæ inserere, cur non etiam ampullæ e cœlo missæ prodigium, genti Francorum tam honorificum ac singulare, in eadem memorasset? Attamen hujus* B *rei non modo non meminit, verum etiam Gregorii verba, in quibus,* aliquid prodigii *tunc accidisse, insinuari Mabillonius credidit, ille prætermisit; non alia, puto, de causa, quam quod odorem illum naturalem fuisse arbitraretur, et de ampullæ miraculo nihil inaudisset.*

parum feliciter.

149 *Superest quæstio de silentio Fortunati, qui primigeniam Vitam certe habuit. Quid mirum est, hunc multa alia atque ipsum etiam Clodovei baptismum omisisse, qui ab Ægidio archiepiscopo Remensi jussus erat tantum* aliqua miracula, quæ in populo legerentur, *ex longiori illa Vita* excipere, *teste Hincmaro in Prologo, studuitque ex illis* pauca disserere, plurima præterire, *ut ipsemet Fortunatus loquitur in compendio num. 3? Verum cum is totus in mirabilibus narrandis versetur, tanto magis mirandum est, cœlestem illam ampullam, singulare utique miraculum, nullique e ceteris gentibus concessum munus, ab eodem præteritam esse. Mihi quidem minus verisimile apparet, Fortunatum ista brevitatis ergo omisisse, quam non acturum fuisse de Francorum baptismo, si hunc tam nobili prodigio illustratum novisset. Prædictis silentibus adde Alcuinum reliquosque supra* C *nominatos, quorum etsi singuli nil evincant, conjunctim tamen argumentum negativum multum confirmant. Addenda quoque est Præfatio Missæ ritus Gallicani, quoddam compendium Vitæ ac miraculorum* S. Remigii *continens, quæ si Fortunati ævo jam lecta fuerit, ut existimavit Mabillonius, quid silentio suo aliud indicat, quam cœlestem sæpe dictæ ampullæ missionem illo tempore ignotam fuisse? Cetera vide § sequenti.*



D

§ IX. Refutantur alia argumenta pro Hincmariano asserto allata: opinio Mabillonii et Longuevallii satis probabilis proponitur.

Supersunt alia argumenta, quæ pro Hincmariana narratione producuntur, examinanda, modusque, quo alii dignitatem ampullæ Remensis tuentur. Tenneurius in Tractatu apologetico cap. II *persuadere conatus est, S. Gregorium Turonensem expressam de eadem mentionem fecisse, sed locum ex illius Mss. exemplaribus erasum esse. In hunc finem laudavit Magdeburgenses in Historia ecclesiastica cent.* 6, *cap.* VI, *ubi hæc aiunt :* Porro inter alios ritus etiam chrisma addiderunt. Nam, ubi Remigius Clodoveum regem baptizasset, non E adfuit Chrisma (forte quia non fuit necessarium) sed ait Gregorius Turonensis et Henricus Erfordiensis, columbam ore attulisse vas chrismate plenum. *Ex hisce Tenneurius statuit, aut saltem probabile censuit, Magdeburgenses habuisse antiquos codices, in quibus ista legebantur, quæ a Gallicanis propter veterem inter Remensem et reliquos Franciæ archiepiscopos litem de jure ungendi reges avulsa fuerint, non item a Germanicis codicibus, quia hæc controversia ad Germanos non pertinebat ; sed et ex his quoque tandem sublata fuisse, quia cum exemplaribus Gallicis, quæ certiora reputabantur, non concordabant. Ita fere ipse ; quod Cointio ad annum* 496, *num.* 29 *non immerito* ridiculum *visum fuit.*

Verisimile non est, Hincmarum ampullæ prodigium didicisse

151 *Consentit Ruinartius in annotatis ad Historiam Francorum ejusdem Gregorii lib.* II, *cap.* XXXI, *cujus observationem accipe.* Quod vero aiunt, a centuriatoribus Magdeburgensibus visum fuisse codicem Gregorii, in quo ampulla illa memoraretur, quem heterodoxi postea dissciserunt, verisimile non videtur. At forte illi habuere præ manibus librum de Gestis Francorum, a Chesnio tom. 1 editum, qui in nonnullis codicibus Mss. Gre- F gorio nostro tribuitur, in quo hæc historia descripta fuerit. Ejusmodi habetur unum exemplar in bibliotheca archimonastèrii Remigiani apud Remos, ab annis circiter D exaratum. *Credibiliora hæc sunt, quam omnia exemplaria Gregorianæ Historiæ propter dictam litem in Gallia sic luxata fuisse, ut nullum hac in parte integrum remanserit, etiam in provincia Remensi, cujus non minus interfuisset eadem illæsa servare, quam aliarum luxare.*

ex S. Gregorio Turonensi, sed ex hujus exemplaribus erasum esse;

152 *Laudatus Tenneurius loco citato prætcrea contendit, Hincmari testimonium, etsi nullum eo vetustius haberetur, tribusque ac amplius sæculis eventu posterius sit, non ideo fabulosum reputandum, vel ab illo adinventam fuisse ampullæ historiam. Rationem allegat, tum quod æquum non sit ita de viro insigni, pio, docto et ecclesiastica dignitate ornato suspicari ; tum quod* verisimillimum *sit, illum ista* ex vetustissima Historia, ut ipse testatur, nempe Remigiana Vita, quæ temporum injuria periit... excepisse. *Hic lectorem remittit ad aliud suum Opus, cui titulus* Veritas vindicata adversus Joannem Jacobum Chrilletium *etc.,*

nec magis verisimile est, eumdem hoc

AUCTORE C. B.

etc., in cujus parte III, *cap.* V *id ipsum confidentius asseveraverat hoc modo :* Sic enim Hincmarus archiepiscopus Remensis in vita S. Remigii (quam ex vetustissima ejus Historia, a Gregorio Turonensi memorata, excepisse testatur) de Clodovei baptismo loquens : « Cum vero pervenissent ad » baptisterium » *etc. Evicerat pene causam suam Tenneurius, si, quod credi voluit, solide probasset, testatum Hincmarum esse, sese omnia, quæ recensuit,* S. Remigii *gesta ex ejusdem vetustissima Vita accepisse.*

ex primigenia Vita accepisse.

153 *At enim oppositum prolixe profitetur ipsemet Hincmarus in Prologo, in quo docet, primigeniam illam Vitam,* librum maximæ quantitatis, *sic periisse, ut sua ætate post diligentissimam indagationem* pauca et dispersa inde folia vix reperta fuerint; *seque ad hanc jacturam sarciendam ejusdem Vitam scribere aggressum esse. Adjumenta autem sua exponens, Colligam, inquit,* tam ea, quæ in hystoriis a Majoribus editis de illo inveni, quam et illa, quæ in diversis scedulis dispersa repperi; verum et illa in serie digerens, quæ vulgata relatione percepi; quia... vera est lex hystoriæ simpliciter ea, quæ, fama vulgante, colliguntur, ad instructionem posteritatis litteris commendare. *Adi hujus mei Commentarii* § 2, *ubi etiam dubitationem meam indicavi, utrum sanctus Turonensis historicus primigeniam Vitam, an ejusdem per Fortunatum compendium laudaverit. At si primam, ut Tenneurius censuit, satisque verisimile est, novum hinc argumento negativo robur accedit; nempe quod ampullæ historia non magis in illa lecta fuerit a Gregorio, quam a Fortunato, cui ejusdem Vitæ copia certe fuit.*

Respondetur ad argumenta petita ab auctoritate Hincmari,

154 *Hincmarum (quamvis suis nævis non caruerit, maxime ubi de suæ sedis excellentia agebatur) doctum piumque præsulem fuisse, non inficior, nec ampullæ historiam ab illo primo omnium excogitatam confictamve esse certo assevero. Rerum quoque Remigianarum indagatorem agnosco diligentem, sed magis, ne quid a quovis seu scripto seu verbis traditum præteriret, quam ut vera compertaque referret. Nam quid aliud indicant ista, quam ex ejusdem Prologo mox recitavi, eaque, quæ sibi præfixit, historiæ scilicet vera lex,* simpliciter ea, quæ, fama vulgante, colliguntur... litteris commendare? *Quam infeliciter hæc ei cesserit, liquebit in Annotatis, ubi fabulas ex nimia credulitate et sine ulla crisi ab eodem adoptatas observabo. Ex similibus obscuris nulliusve pretii scedulis, aut potius ex* vulgata relatione, *seu vulgari ac forte tunc nupera traditiuncula, prodigium ampullæ didicisse videri potest, ne ipsemet post tria sæcula primus finxisse credatur tam celebre factum, cujus nulla reperitur apud vetustiores memoria. Forte etiam, quod scriptores infra laudandi suspicati fuere, cum ampullæ, in ecclesia Remensi magna cum veneratione asservatæ, veram originem nesciret, ipse ex conjecturis suis illam aliam assignavit; sed de hac re postea pluribus.*

qui etiam coram Carolo Calvo in illo conventu Metensi

155 *Fidem facto præterea conciliare nititur Marlotus ex eo, quod Hincmarus verbis præcedenti* § *datis in Caroli Calvi inauguratione Metensi publice dicere non dubitaverit, Clodoveum* cælitus sumpto chrismate *a* S. Remigio *inunctum et in regem consecratum fuisse. Sic enim ad hæc Marlotus disserit :* Quis dicat, Hincmarum tam perfrictæ frontis, ut historiam tanti momenti hactenus inauditam, sed recens a se confictam, coram tam illustri consessu edicere; tantæ levitatis, ut sapientissimo regi nugamenta quædam gerrarum consarcinare; tantæ improbitatis, ut ipsis templorum cæremoniis sacrisque ritibus, ingesta fabula, sacrilegum in modum illudere voluerit? Carolus rex, cui solemne erat obscura quæque Scripturæ loca sapientibus proponere, etiam in castris et inter bellorum tumultus, de re tam gravi non sciscitatus esset? Quotquot hic aderant, primæ nobilitatis ac literaturæ viri, elingues, stupidi, vel fascinati ab Hincmaro, ne in fictam ejusmodi traditionem insurgerent? Quis credat, nisi aliunde, hunc vera proferre, certiores essent? *etc.*

ampullam istam asseruit: ostenditurque,

156 *Jam dixi supra, necesse non esse, ut Hincmarus imposturæ arguatur; sed saniorem criticen in eo ab eruditis merito requiri. Ponamus itaque, ipsum credidisse, quod aiebat; nihil præter nimiam credulitatem in hoc facto reprehendendum erit. An et quid ad ejusdem assertum postea reposuerint illustres litteratique viri, qui aderant, nescimus: at certe prudentis non erat in ipsa ecclesia atque in ipsa inauguratione regis dicentem archiepiscopum, qui primas in ea partes tunc agebat, interpellare; quæque hic pro ejusdem regis prosapiæ gloria breviter commemoraverat, coram eodem rege ibidem dictis convellere. Æque ignotum est, quid hac in re fecerit Carolus; cui tamen ingrata accidere non potuit ista archipræsulis oratio. Pro Clodovei unctione regia Hincmarus laudare potuit privilegium Ludovici Pii, num. 130 citatum, in quo hic imperator, sine ulla tamen de ampulla divinitus accepta mentione, hoc ipsum asseruit, verbis ibidem datis mox subdens :* Sed et ipse rex nobilissimus *(Clodoveus)* ad regiam potestatem perungi, Dei clementia dignus inventus fuit.

qua ratione excusari possit

157 *Notandum præterea est, Hincmarum hoc in loco dixisse quidem, Clodoveum* cœlitus sumpto chrismate *unctum et in regem sacratum fuisse, non tamen indicasse modum, quo chrisma cælitus acceptum esset. Quod observo, quia ex infra dicendis sunt, qui, licet historiam ampullæ ab Hincmaro in Vita traditam pro certa tueri non audeant, nihilominus probabile esse censent, Clodoveum chrismate, alia occasione alioque modo per* S. Remigium *divinitus impetrato, unctum fuisse. Hoc si ita sit (quod postea examinabo) Hincmarus nihil in Metensi consessu asseruit, de quo potuerit merito reprehendi, nisi forte de asserta unctione regia Clodovei, pro qua auctorem habebat, ut dixi, Ludovicum Pium, patrem Caroli Calvi, in cujus inauguratione ista asseruit.*

Frustra etiam pro Hincmaro

158 *Tenneurius etiam ipsum* S. Remigium *in auxilium vocat;* Verum, *inquiens*, et in eo, quod apud Flodoardum habetur, Remigiano Testamento tacitam fieri cœlestis ampullæ mentionem, fateantur necesse est, qui sancti Pontificis verba accurate expendent. Sic enim ipse de regio Clodovei genere : « Quod in regiæ majestatis culmen perpetuo duraturum * elegi, » baptizavi, de sacro fonte suscepi, donoque septiformis Spiritus consignavi, et per EJUSDEM » sacri chrismatis unctionem ordinavi in regem. » Manifestum est, dictionem EJUSDEM, non ad sacrum chrisma, cujus antea nulla mentio, sed ad Spiritum sanctum referri, et de eo explicandam esse; ac proinde vocari a Remigio oleum illud, quo Clodoveum unxerat, Chrisma Spiritus sancti; æque ac si diceret : « Per sacri chrismatis EJUSDEM SPIRITUS unctionem ordinavi in regem; » non repetito proxime apposito SPIRITUS vocabulo. Non poterat autem vocari chrisma illud CHRISMA SPIRITUS SANCTI, nisi divinitus missum, quamvis missionem clarius non explicet,

* al. regnaturum

AUCTORE C. S.

explicet, utpote omnibus notissimam et in testamento supervacaneam. *Hæc Tenneurius; quæ miror ab illo tam confidenter afferri potuisse.*

laudatur S. Remigii testamentum, utpote non genuinum.

159 *Testamentum, quod velut* S. Remigii *esset, Flodoardi Historiæ Remensi insertum legitur, invalidum est ad eam rem probandam; cum passim ab omnibus pro commentitio aut interpolato rejiciatur, nec verba ex illo allegata habeantur in ejusdem sancti Præsulis Testamento* breviori, *quod sincerum esse passim creditur. Ponamus tamen paulisper, prolixius etiam genuinum esse, vocemque* ejusdem *ad Spiritum sanctum esse referendam; profecto potuit chrisma illud* chrisma Spiritus sancti *vocari, quia idem chrisma erat, cujus unctione* Remigius *Clodoveum in Sacramento Confirmationis* dono septiformis Spiritus, *ut præmittitur,* consignavit. *Hæc expositio non minus clara et simplex est, quam Tenneuriana obscura, verbisque e Testamento adductis mere afficta; neque puto, Tenneurium in iis simile quid umquam suspicaturum fuisse, nisi id ad tuendam Hincmari narrationem e re sua fore judicasset. Insuper, etiamsi verbis illis cæleste chrisma indicaretur, non propterea oportet eadem de ampullæ Remensis missione,* B *qualis ab Hincmaro refertur, necessario interpretari, ut modo dicere aggredior.*

Dubitavit Mabillonius, an sacrum chrisma et oleum.

160 *Mabillonius tom. 1 Annalium Benedictinorum, ad annum Christi* 533, *num.* 18, *ubi, ut dictum est, argumentum ab auctorum veterum silentio petitum elevare conatus est, cum Marloto censens, verisimile non esse, Hincmarum tam impudentem, imprudentemve fuisse,* ut rem novam ac recens inventam pro re antiqua et sacra in tam illustri eruditorum hominum cœtu *(Metensi)* obtruserit; *maxime, quod eam* obiter tantum et absque præfatione, uti rem omnibus notam, et nemini ambiguam *retulerit; Mabillonius, inquam, ibidem hinc conclusit:* Res ergo jam tum receptissima et exploratissima erat ampulla sacra, sed origo forte non ita. *Ad rationes adversus silentium veterum et pro Hincmari fide ab eo expositas satis videor respondisse; quare audiamus illum de ampullæ origine disserentem.* Non unius tantum *(ita habet ibidem)* sed duarum ampullarum meminit antiquus auctor, qui libellum de vita S. Chrotildis reginæ scripsit, ubi ait, chrismate deficiente, cum S. Remigius Chlodoveum bapti-
C zaturus esset, DUAS AMPULLAS OLEO ET CHRISMATE PLENAS cælitus demissas fuisse, e quibus B. Remigius regem more ecclesiastico perunxerit.

alia occasione a S. Remigio divinitus impetrata.

161 Unde id acceperit hic auctor, nobis incompertum; nisi si hoc loco aliud miraculum confuderit, ab Hincmaro in Vita B. Remigii relatum. Narrat quippe Hincmarus, sanctum Pontificem, cum iter ageret, ab homine quodam ægroto haud ignobili, necdum baptizato, accersitum fuisse, ut eum sacris aquis ablueret. Cum autem oleum exorcizatum fere, chrisma vero penitus in duabus ampullis, a presbytero loci allatis, defecisset, vacuas ampullas super altare deposuisse, ac fusa ad Deum oratione, mox plenas inventas fuisse. Quod quidem Hincmarus ante Chlodovei baptismum refert. Neque id ab Hincmaro inventum putes. Hoc enim antiquitus, id est, ante annos mille, in Præfatione Missæ de S. Remigio ritu Gallicano commemorabatur, ut constat ex veterrimo codice ecclesiæ Remensis, ante annos octingentos scripto, in quo B. Remigii quoddam Vitæ compendium et quædam miracula referuntur EX PRÆFATIONE, QUÆ AD MISSAM ANTIQUITUS DICEBATUR, ut fragmenti illius titulus præfert, in quo sic de D
duabus ampullis scriptum reperitur: « Dum » autem cuidam ægroto baptizando chrisma » quæreretur, et nihil inveniretur, sic ampullas » vacuas super altare jussit mitti, ut ipse se » interim in oratione prosterneret. Tunc cælesti » rore chrismatis benedictione perfunditur. » Integrum fragmentum in Appendice hujus tomi habes.

Hincmaro non dederint occasionem errandi,

162 Haud scio, an ad duas istas ampullas respexerit scriptor Vitæ S. Chrothildis mox laudatus: quod si ita est, ex his ampullis Chlodoveum perunctum fuisse, nobis conjiciendi locum dedit. Porro an ampulla illa, cujus meminit Hincmarus, una ex illis duabus fuerit, ejusque originem non satis compertam ad Chlodovei baptismum retulerit, temere asserere nolim. Sed sive hæc, sive alia fuerit, de ejus veritate dubitare non possum. *Post hæc monet Mabillonius, obesse non posse, quod de duabus illis ampullis nulla exstet apud Fortunatum et Fredegarium mentio: cum prior us profiteatur, se ex primigenia Vita* pauca disserere, plurima præterire; *alterius vero majoris esse non possit auctoritas, quam Gregorii Turonensis, cujus Historiam in compendium con-* E *traxit. Tandem Mabillonius ex omnibus præmissis sic statuit:* Cum itaque hæc argumenta nihil contra sacræ ampullæ veritatem efficiant, antiquissimæ de illa traditioni Remensis, imo et totius Gallicanæ ecclesiæ sua constare debet auctoritas. *Censuit igitur Mabillonius, sacram ampullam, Remis asservatam, ex qua Christianissimi reges etiam his nostris temporibus in coronatione sua inungi solent, sacrum chrisma divinitus acceptum continere, ex eoque Clodoveum quoque unctum fuisse; sed unice dubitavit de loco, tempore ac modo, quibus idem illud chrisma acceptum sit, et an ipsa quoque ampulla cæleste sit munus.*

consentit Longuevallius noster;

163 *Ipsi proxime accedit noster Jacobus Longuevallius, sed apertius mentem suam eloquitur, tomo II Historiæ ecclesiæ Gallicanæ lib.* V, *pag.* 231 *et sequenti, ubi in ipso contextu, ut superius monui, de ampulla tempore baptismi missa altum silens, sequentem annotationem in inferiori paginæ ora sermone Gallico adjecit:* S. Avitus Viennensis, Anastasius Papa, S. Nicetius Trevirensis, Gregorius Turonensis etc., qui de Clodovei baptismo agunt, miraculi ampullæ sacræ non meminerunt, uti nec Fortunatus in Vita S. Remigii, F
quod silentium tot tam gravium auctorum aliquot criticis argumentum visum est invincibile, contra quod nec traditio Remensis ecclesiæ, nec testimonium Hincmari valere posse, arbitrantur. En tibi, quod hac in re mihi certius apparet. Vetus Missa de miraculis S. Remigii docet, sanctum hunc Episcopum, cum ægrotantem baptizare volenti chrisma ad unctiones faciendas deesset, duas ampullulas super altari posuisse, hasque miraculose impletas esse. Hincmarus idem miraculum narrat. Credibile est, Clodoveum eodem miraculoso chrismate e cælis misso inunctum fuisse. Sic verum erit, illum chrismate e cælis misso unctum esse; nec mirum erit, laudatos auctores, dum de ejusdem baptismo agerent, istius miraculi non meminisse; nempe quia illud hac occasione non contigerat. Hoc satis est ad comprobandam traditionem regibus nostris ecclesiæque Remensi tam gloriosam. *Hactenus Longuevallius, sed verbis Gallicis.*

quæ opinio non improbabilis apparet;

164 *Atqui ita omnino est: hoc modo cessabit argumentum ex silentio veterum, quod adversus ampullam Remensem militabat; ac simul assigna-* bitur

AUCTORE C. S.

A *bitur verisimilis ratio, quæ historiæ ejusdem ampullæ, quam Hincmarus primus omnium vulgasse scitur, occasionem et initium dederit. Cessabit, inquam, argumentum ex silentio : quid enim mirum, si, qui ex laudatis scriptoribus tantum litteras de suscepto baptismo gratulatorias regi Clodoveo dederunt, vel ejusdem baptismi tantummodo fecere mentionem, non memorarint miraculum, quod in baptismo non contigerat; aut si alii siluerint, qui non Vitam* S. Remigii, *sed Francorum historiam scribendam susceperant; vel si denique istud prætererit Fortunatus, qui* plurima *illius miracula a se omissa professus est? Aliter prorsus se res habet in priori casu; quia, cum miraculum istud non tantum ad* S. Remigii, *sed etiam ad Clodovei totiusque gentis Francorum gloriam spectasset atque in ipso regis baptismo factum fuisset, non apparet ulla verisimilis ratio, ob quam a prædictis omnibus fuisset præteritum. Ad hæc cum ex traditione haberetur, Clodoveum in baptismo suo a* Remigio *unctum fuisse chrismate e cœlis accepto, ampullamque, quæ reliquum istius chrismatis continebat, in Remensi ecclesia religiose asservari, nec vera ejusdem ampullæ origo satis nota esset,* B *haud difficulter opinari potuit Hincmarus, vel si quis ipsi præivit, eamdem in ipso regis baptismate divinitus allatam fuisse.*

sed nihil illam jurat quidam biographus S. Chrotechildis.

165 *Restat, ut de Vita S. Chrotechildis, a Mabillonio mox laudata, aliquid observemus. Edidit eam ipse ex Ms. codice S. Germani Pratensis inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti Sæculo* I, *a pag.* 98, *in eaque num.* 7 *revera sic legere est :* Cumque chrisma defuisset, Dei nutu in specie columbæ venit Spiritus sanctus, portans duas ampullas, oleo et chrismate plenas, quas B. Remigius devote suscepit, regemque more ecclesiastico perunxit, vocavitque eum LUDOVICUM, quasi LAUDABILEM VIRUM. *Viderat illam et aliunde ex Mss. codicibus habebat Henschenius noster, quando S. Chrothildis acta illustravit ad diem* III *Junii, sed quia eamdem* aliquot seculis post obitum Sanctæ Scriptam *compererat, maluit, hac omissa, aliam ex S. Gregorii Turonensis Historia concinnare. Illam saltem Carolo Magno posteriorem esse, probat in eadem facta mentio de imperatoribus Romanorum e stirpe Clodovei. Apud Mabillonium num.* 2 *dicitur :* Deus enim præscius futurorum præviderat, ex Crothilde semen regium C nasciturum, eorumque propagine Romanorum Francorumque imperium gubernaturum. *Et numero ultimo agitur de sepultura ejusdem S. Crothildis,* Romanorum imperatorum matris, et regum Francorum genitricis. *Hinc statue primo, anonymum hujus Vitæ auctorem nullius aut exigui ponderis esse posse : secundo regiam Clodovei unctionem ipsi verisimiliter ignotam fuisse : tertio, non satis illum fuisse instructum de ampulla Remensi, cum duas pro una in ejusdem regis baptismate allatas numeret.*



§ X. Litteræ gratulatoriæ S. Aviti Viennensis et Anastasii II Papæ ad Clodoveum : S. Remigius illum per epistolam solatur de morte sororis suæ; per alteram salutaria monita eidem tradit : ejusdem regis benignitas in ecclesiasticos.

S. Avitus episcopus Viennensis per epistolam

166 F*rancorum regis gentisque ad Christiana sacra conversio magno, ut par erat, gaudio Catholicos omnes, maxime ecclesiarum præsides affecit. Ex hisce Anastasius II summus Pontifex Romanus, sanctusque Alcimus Avitus, Viennensis sub Gundobado Burgundionum rege Ariano episcopus, litteras gratulatorias suæque lætitiæ testes ad Clodoveum dedere. Aviti, qui prior scripsisse videtur, epistolam jam recitavit Henschenius noster in ejusdem Sancti gestis ad diem* V *Februarii; quia tamen illam in hoc Commentario sæpe laudavi, ad eamque lectorem remisi, eamdem hic recudam, prout correctior exstat inter Opera Jacobi Sirmondi tom. II, col.* 56 *et duabus sequentibus.*

Avitus Viennensis episcopus Chlodoveco regi.

Vestræ subtilitatis acrimoniam quorumcumque schismatum sectatores sententiis suis, variis opinione, diversis multitudine, vacuis veritate, Christiani nominis visi sunt obumbratione velare. At, dum status nostros æternitati committimus, dum, quid recti unusquisque sentiat, futuro examini reservamus, etiam præsentibus interlucentis radius veritatis emicuit. Invenit quippe tempori nostro arbitrum quendam divina provisio. Dum vobis eligitis, omnibus judicatis; vestra fides nostra victoria est.

F *gratulatus Clodoveo susceptum baptismum in natali Domini*

167 Solent plerique in hac eadem causa, si pro expetenda sanitate eredendi, aut sacerdotum hortatu, aut quorumcumque sodalium suggestione moneantur, consuetudinem generis et ritum paternæ observationis opponere. Ita saluti nocentem verecundiam præferentes, dum parentibus in incredulitatis custodia inutilem reverentiam servant, confitentur, se quadammodo nescire, quid eligant. Discedat igitur ab hac excusatione post talis facti miraculum noxius pudor. De toto priscæ originis stemmate sola nobilitate contenti, quicquid omnis potest fastigium generositatis ornare prosapiæ vestræ, a vobis voluistis exurgere. Habetis bonorum auctores, voluistis esse meliorum : respondetis proavis, quod regnatis in sæculo, instituitis posteros, quod regnatis in cælo. Gaudeat ergo quidem Græcia, habere se principem Legis nostræ; sed non jam quæ tanti muneris dono sola mereatur illustrari, quod non desit et reliquo orbi claritas sua. Siquidem et occiduis partibus in rege non novo novi jubaris lumen effulgurat. Cujus splendorem congrue Redemptoris nostri Nativitas inchoavit; ut consequenter eo die ad salutem regenerari ex unda vos pareat, quo natum redemptioni suæ cœli Dominum mundus accepit.

AUCTORE C. S.

regem laudat, et victorias pollicens

168 Igitur, qui celebris est natalis Domini, sit et vestri: quo vos scilicet Christo, quo Christus ortus est mundo; in quo vos animam Deo, vitam præsentibus, famam posteris consecrastis. Quid jam de ipsa gloriosissima regenerationis vestræ solennitate dicatur? cujus ministeriis etsi corporaliter non accessi, gaudiorum tamen communione non defui. Quandoquidem hoc quoque regionibus nostris divina pietas gratulationis adjecerit, ut ante baptismum vestrum ad nos sublimissimæ humilitatis nuntius perveniret. Unde nos post hanc expectationem jam securos vestri sacra nox reperit. Conferebamus namque, nobiscumque tractabamus, quale esset illud, cum adunatorum numerus pontificum manu sancti ambitione servitii membra regia undis vitalibus confoveret; cum se Dei servis inflecteret timendum gentibus caput; cum sub casside crines nutritos salutari galea sacræ unctionis indueret; cum intermisso tegmine loricarum, immaculati artus simili candore fulgerent. Faciet, si quid creditis, regum florentissime, faciet, inquam, indumentorum ista mollities, ut vobis deinceps plus valeat rigor armorum, et quicquid felicitas usque huc præstitit, addet hinc B sanctitas.

hortatur, ut Christianam fidem apud paganas gentes propagare studeat:

169 Vellem vero præconiis vestris quiddam exhortationis annectere, si aliquid vel scientiam vestram vel observantiam præteriret. Numquid fidem perfecto prædicabimus, quam ante perfectionem sine prædicatore vidistis? An forte humilitatem, quam jam dudum nobis devotione impenditis, qui nunc primum professione debetis? An misericordiam, quam solutis * a vobis adhuc nuper populus captivus gaudiis mundo insinuat, lacrymis Deo? Unum ergo, quod vellemus augeri: Ut, quia Deus gentem vestram per vos ex toto suam faciet, ulterioribus quoque gentibus, quas in naturali adhuc ignorantia constitutas nulla pravorum dogmatum germina corruperunt, de bono thesauro vestri cordis fidei semina porrigatis: nec pudeat pigeatque, etiam directis in rem legationibus, adstruere partes Dei, qui tantum vestras erexit. Quatenus externi quoque populi paganorum, pro religionis vobis primitus imperio servituri, dum adhuc in alios videntur habere proprietatem, discernant potius gentem, quam principem. Nulla igitur patria quasi speciali sede sibi vindicet, totis quos honorum gradibus attollitis. Constat, vos esse, quo com- C munis uno solis jubare omnia perfruuntur. Vicina quidem plus gaudent lumine, sed non carent remotiora fulgore.

* *an. solutus?*

laudat ejusdem misericordiam, et illustrem captivum remittit.

170 Quapropter radiate perpetuum, præsentibus diademate, absentibus majestate. Successus felicium triumphorum, quos per vos regio illa gerit, cuncta concelebrant. Tangit etiam nos felicitas: quotiescumque illic pugnatis, vincimus. Inter hæc tamen Catholicæ religionis affectum servat in vobis cura miserandi; et in apice, rerum omnium gubernacula continente, non minus eminet sanctitas, quam potestas. Ex qua utique factum est, ut dirigi ad vos servi vestri viri illustris Laurentii filium principali oraculo juberetis. Quod apud domnum meum, suæ quidem gentis regem, sed militem vestrum, obtinuisse me, suggero. Nihil quippe est, in quo servire non potest. Commendat directum; congaudi misso, invidi vos visuro. Cui minus computandum est ad utilitatem, parenti proprio restitui, quam patri omnium præsentari. *Hactenus S. Aviti epistola ex recensione Sirmondi; ad quam quædam ab Henschenio annotata consule in Commentario prævio ad Vitam ejusdem sancti episcopi tom. I Februarii pag.* 263.

Gratulatur etiam illi Anastasius II Papa,

171 *Eodem anno* 496, *sub cujus finem Clodovei baptismum contigisse credimus, Anastasius II ad summum Pontificatum Romanum evectus fuit, mense Septembri secundum Papebrochium nostrum, secundum alios mense Novembri. Hic quoque tam felici nuntio sive ex fama, seu, quod verisimilius est, ex* S. Remigii, *vel ipsius etiam regis Clodovei litteris e Gallia audito, epistolam per Eumerium presbyterum ad eumdem regem transmisit, quam Lucas Dacherius omnium primus typis vulgavit tom. V Spicilegii prioris editionis pag.* 582, *unde etiam a Labbeo in suam Conciliorum Collectionem illata est, et ab eruditis pro genuina excepta. Apud laudatum Dacherium sic recensetur.*

Glorioso et illustri filio
Chidoecho Anastasius episcopus.

Tuum, gloriose fili, in Christiana fide cum exordio nostro in Pontificatu contigisse, gratulamur. Quippe Sedes Petri tanta occasione non potest non lætari, cum plenitudinem gentium intuetur ad eam veloci gradu concurrere, et per temporum spatia repleri sagenam, quam in altum jussus est mittere idem piscator hominum et cælestis Jerusalem beatus claviger. E

eique Ecclesiam Dei commendans, victorias precatur.

172 Quod serenitati tuæ insinuare voluimus per Eumerium presbyterum, ut, cum audiveris lætitiam patris, crescas in bonis operibus, impleas gaudium nostrum, et sis corona nostra, gaudeatque mater Ecclesia de tanti regis, quem nuper Deo peperit, profectu. Lætifica ergo, gloriose et illustris fili, matrem tuam et esto illi in columnam ferream. Nam refrigescit caritas multorum, et malorum hominum versutia navicula nostra feris fluctibus agitatur, et despumantibus undis pertunditur. Sed speramus in spem contra spem, et Dominum collaudamus, qui eruit te de potestate tenebrarum, et in tanto principe providit Ecclesiæ, qui possit eam tueri, et contra occurrentes pestiferorum conatus galeam salutis induere. Perge igitur, dilecte et gloriose fili, ut Deus omnipotens serenitatem tuam et regnum protectione cælesti prosequatur, et angelis suis mandet, ut custodiant te in omnibus viis tuis, et det tibi in circuitu de inimicis suis victoriam. *Deplorabilem Ecclesiæ Catholicæ ejus temporis statum jam exposui* § 7; *qui quanto miserabilior erat, tanto certe gratius Anastasio Papæ accidere debuit Francorum ad Christum conversio, a quibus ut major Ecclesiæ in* F *Galliis clades timenda fuerat, ita nunc major spes salutis affulgebat. Credibile est, etiam ad* S. Remigium *hac super re litteras datas fuisse, quas non habemus.*

S. Remigius per epistolam consolatur eumdem regem

173 *Apud Labbeum tom. IV Conciliorum, col.* 1268 *et sequenti una exstat ipsius* S. Remigii *ad Clodoveum epistola, quæ ad hoc tempus, sive ad initium anni* 497, *nondum exacta hieme, pertinere creditur, agitque de morte Albofledis, Clodovei sororis. Ex hac epistola discimus, Albofledem non modo una cum rege fratre suo a sancto Præsule ad Christianam fidem adductam, baptizatamque, verum etiam Deo virginem consecratam fuisse. Non diu tamen supervixisse, scribit S. Gregorius Turonensis in Historia lib.* II, *cap.* XXXI, *ubi laudatæ epistolæ exordium recitans, hæc ait:* Baptizata est et soror ejus Albofledis, quæ non post multum tempus migravit ad Dominum: pro qua cum rex contristaretur, S. Remigius consolatoriam misit ei epistolam, quæ hoc modo sumpsit exordium: « Angit me et satis me angit » vestræ causa tristitiæ, quod bonæ memoriæ » germana vestra transiit Albofledis. Sed de hac re » consolari

A » consolari possumus, quia talis de hoc mundo migravit, ut suspici magis debeat, quam lugeri. » *Hæc nec plura Gregorius; quam ob rem epistolam totam ex laudato Labbeo accipe.*

de morte sororis illius Albofledis, * *al.* Chlodoveo

174 Domino illustri meritis Clodoveo * regi Remigius episcopus.

* *al.* Albochledis
* *in* suspici?
* *al.* conspectu
* *al.* flagrat

Angit me, et satis angit, vestræ causa tristitiæ, quod gloriosæ memoriæ germana vestra transiit Albofledis *. Sed consolari possumus, quia talis de hac luce discessit, ut recordatione magis suscipi * debeat, quam lugeri. Illius enim vitæ fuit, quod assumpta credatur a Domino, quæ a Deo electa migravit ad cælos. Vivit vestræ fidei, etsi est conspectus * desiderio recepta, Christus implevit, ut benedictionem virginitatis acciperet; quæ sacrata non est lugenda, quæ fragat * in conspectu Domini flore virgineo; quo scilicet et corona tecta, quam pro virginitate suscepit. Absit, ut a fidelibus lugeatur, quæ bonus Christi odor esse promeruit, ut per eum, cui placet, auxilium possit conferre poscentibus. Dominus meus, repelle de corde tuo tristitiam: animo rite composito, regnum sagacius gubernate, erectiora sumentes studio serenitatis consilia. Læto corde membra conforta; mœroris torpore discusso, B acrius invigilabis ad salutem. Manet vobis regnum administrandum et Deo auspice procurandum. Populorum caput estis, et regimen sustinetis. Acerbitate ne te videant in luctu affici, qui per te felicia videre consueverunt.

quæ cum ipso baptizata fuerat, et virginitatem Deo sacraverat.

* *al.* additur et
* *al.* tantis

175 Esto ipse tuæ animæ consolator, vigorem illius providentiæ continens ingenitæ, ne tristitia candorem tuæ menti subducat. De ejus præsente transitu, quæ choris est juncta virgineis, ut credo, Rex gaudet in cœlo. Salutans gloriam vestram *, commendo familiarem meum, presbyterum Maccolum, quem direxi. Quæso, ut tanti * habeatis ignoscere, quod, qui occursum debui, exhortatoria destinare verba præsumpsi. Tamen per harum baiulum si jubetis, ut vadam, contempta hiemis asperitate, frigore neglecto, itineris labore calcato, ad vos, auxiliante Domino, pervenire contendam. *Eamdem epistolam etiam exhibet Ruinartius in Appendice Operum S. Gregorii Turonensis col.* 1326, *ex qua aliquot discrepantes voculas in margine annotavi. An tamen alterutro loco omnino pura sit, dubitare me facit locus e Turonensi mox adductus, in quo illius exordium paulo aliter exstat. Ceterum ea non alio argu*C*mento ad annum* 497 *referri videtur, quam quod Albofledis* non post multum tempus *a suscepto baptismate defuncta esse dicatur a S. Gregorio, quodque ex ipsa epistola constet, hanc hiemali tempore scriptam fuisse.*

Eidem regi salutaria monita tradit in alia epistola.

176 *Addo hic et alteram ejusdem sancti Præsulis epistolam, alio tempore et occasione datam, in qua scilicet eidem regi seu ad bellum ituro, seu potius post quamdam victoriam ab illo relatam salutaria præcepta dedit. Hæc a Jacobo Sirmondo in tomo I Conciliorum Galliæ pag.* 175 *sic edita exstat.*

Domino insigni et meritis magnifico, Chlodoveo regi Remigius episcopus.

Rumor ad nos magnus pervenit administrationem vos secundam rei bellicæ suscepisse. Non est novum, ut cœperis esse, sicut parentes tui semper fuerunt. Hoc in primis agendum, ut Domini judicium a te non vacillet *, ubi tui meriti, qui per industriam humilitatis tuæ ad summum culminis pervenit: quia, quod vulgo dicitur, Ex fine actus hominis probatur. Consiliarios tibi adhibere debes, qui famam tuam possint ornare. Et beneficium tuum castum et honestum esse debet, et sacerdotibus tuis honorem debebis deferre, et ad eorum consilia semper recurrere. Quod si tibi bene cum illis convenerit, provincia tua melius potest constare. Cives tuos erige, afflictos releva, viduas fove, orphanos nutri *, si potius est quam erudies, ut omnes te ament et timeant.

AUCTORE C. S.

dum is in procinctu ad bellum Gothorum esset.

* *i. e.* regnator

177 Justitia ex ore vestro procedat: nihil sit sperandum de pauperibus vel peregrinis, ne magis dona, aut aliquid accipere velis. Prætorium tuum omnibus pateat, ut nullus exinde tristis abscedat. Paternas quascumque opes possides, captivos exinde liberabis, et a jugo servitutis absolves. Si quis in conspectu vestro venerit, peregrinum se esse, non sentiat. Cum juvenibus jocare, cum senibus tracta, si vis regnare * nobilis judicari. *Duo in hac epistola loci, quos asterisco notavi, certe sunt vitiosi; sed eodem modo leguntur etiam apud Labbeum tom. IV Conciliorum col.* 1402, *et Ruinartium in Appendice ad Opera S. Gregorii Turonensis col.* 1326 *et sequenti. Prior locus sensum integrum reddet, si pro* ubi tui meriti *etc. legatur,* et a tuo exercitu, qui per industriam humilitatis tuæ ad summum culminis pervenit. *Secundus locus forte sic restituendus est:* Sic potius illos erudies, ut omnes te ament et timeant. *Jam quod ad occasionem et tempus scriptæ epistolæ attinet, Sirmondus hunc ei titulum præfixit:* Hortatoria cum rex ad bellum Gothicum se accingeret. *Consenserunt Labbeus in Collectione Conciliorum, Ruinartius in Annotatis ad Historiam Turonensis, et Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ, in qua propterea laudatam epistolam ad annum* 507 *recensuit.* E

ut nonnullis visum est.

178 *Videntur hi eruditi viri in eam sententiam ivisse, primo quod in ipso epistolæ exordio dicatur Clodoveus tunc* administrationem secundam rei bellicæ suscepisse; *belli initium sive apparatum interpretantes, et secundum forsitan illud numerantes ab Alemannico. Secundo, quod idem rex videri possit monitis in hac epistola datis obsecutus fuisse, dum in Visigothos moturus, ea pro immunitate personarum rerumque ecclesiasticarum exercitui suo mandata prescripsit, de quibus ipsemet in sua epistola ad episcopos post bellum Gothicum data, infraque recitanda meminit. Quamvis hæc illorum opinio non sit improbabilis, mihi tamen verisimilius apparet, eamdem illam* S. Remigii *epistolam potius post idem bellum Gothicum scriptam fuisse. Verba illa in exordio posita* Rumor ad nos magnus pervenit, administrationem vos secundam rei bellicæ suscepisse, *non minus tum relatam insignem victoriam, quam instans bellum, sonant. Per vocem* secundam *intellige* prosperam; *tuncque hujus phrasis sensus obvius erit:* Ex ingenti rumore intelleximus, administrationem rei bellicæ, quam suscepisti, tibi prospere successisse. F

sed forte non nisi circa ejusdem belli finem scripta.

179 *Huic expositioni congruit, quod subditur,* Non est novum, ut cœperis esse, sicut parentes tui semper fuerunt, *nimirum hostium victores; additurque monitum:* Hoc in primis agendum, ut Domini judicium a te non vacillet *etc.; scilicet, ne rex et exercitus ejus nova illa victoria elati posthac indignos se redderent divinis auxiliis, quæ Christiana ejusdem regis humilitas promeruerat. Reliquum quoque ejusdem epistolæ, in qua præterea nulla fit de bello mentio, præcepta continet, victori principi ad subactam provinciam juste administrandam, quam bellaturo, opportuniora. Denique Clodovei litteris ad episcopos post bellum Gothicum directis occasionem æque potuit dedisse hæc* Remigii *epistola, si post, quam si ante idem*

AUCTORE C. S.

idem bellum data fuerit. Non tamen inficior, ex consiliis Remigii *profectu esse, quæ Clodoveus adversus Gothos processurus pro immunitate ecclesiarum religiosissime sanxit ; id enim verisimillimum est ex ejusdem sancti Archipræsulis cura pastorali, singularique auctoritate, qua apud ipsum valebat. Verum id non obest, quo minus etiam post relatam victoriam istu scripserit, taciteque monuerit, ut promissis staret ;* quia, *ut ibidem inquit,* quod vulgo dicitur, Ex fine actus hominis probatur.

Ejusdem regis præcepta pro immunitate ecclesiastica

180 *Utut sit, Clodoveus, occiso Alarico Visigothorum rege, totaque Aquitania potitus, regnum suum ad montes Pireneos extendit. Tum ut promissis staret, litteras ad universos recens subactæ regionis episcopos dedit, quas visum est ex Sirmondi editione hic recudere, quia sensa Christiano principe dignissima, quæ continent, haud dubie fructus sunt institutionis a* Remigio *acceptæ, tantique discipuli religio tanti Magistri gloria est.*

Dominis sanctis et apostolica sede dignissimis episcopis Chlothovechus rex.

Enuntiante fama, quid actum fuerit vel præce-
B ptum omni exercitui nostro, priusquam in patriam Gothorum ingrederemur, beatitudinem vestram præterire non potuit. In primo quoque de ministerio ecclesiarum omnium præcepimus, ut nullus ad subripiendum in aliquo conaretur, neque de sanctimonialibus, neque de viduis, quæ in religione Domini devotæ esse probantur. Simili conditione et de clericis, vel filiis supradictorum, tam clericorum, quam viduarum, qui cum illis in domo ipsorum consistere videbantur : idem et de servis ecclesiarum, quos de ecclesiis tractos, per episcoporum sacramenta constiterit, præceptum est observare, ut nullus ex ipsis aliquam violentiam vel damnum pateretur.

Occasione hujus belli data, verisimiliter ex consilio Remigii.

181 Quod ita ad integrum est agnoscendum, ut ex his supradictis si aliquis vim captivitatis pertulisset, sive in ecclesia sive extra ecclesiam, omnino sine aliqua dilatione reddendos esse, præcipiamus. De ceteris quidem captivis laicis, qui extra pacem sunt captivati, et fuerint approbati, apostolia * cui volueritis arbitrii vestri *, est non negandum. Nam de his, qui in pace nostra, tam clerici quam laici, subrepti fuerint, si veraciter agnoscitis, vestras epistolas, de anulo vestro infra signatas, sic ad nos
C omnimodis dirigat, et a parte nostra præceptionem latam noveritis esse firmandam. Sic tamen populus noster petit, ut, cuicumque epistolas vestras præstare fueritis dignati, cum sacramento per Deum et benedictione vestra dicere non tardetis, rem istam, quæ poscitur, veram esse : quia multorum varietates vel falsitates inventæ sunt ; ut comprehendatur, sicut scriptum est : Perit justus cum impio. Orate pro me, domini sancti et apostolica sede dignissimi papæ. *Hactenus Clodoveus rex in laudata epistola.*

* i. e. litteras apostolicas
* *adde* dare



D

§ XI. Quid censendum sit de vicariatu seu primatu S. Remigii : alia gesta ejus pro conversione Francorum sunt obscura : aliqua etiam pro convertendis Arianis : concilium Aurelianense I, eo forte suadente, celebratum.

Epistola S. Hormisdæ Papæ ab Hincmaro attributa.

H*incmarus in Vita num. 96 mox post bellum Gothicum meminit de dignitatibus Clodoveo regi ab imperatore Anastasio, sanctoque Antistiti à Romano Pontifice collatis. Primum, quod ibidem legi potest, didiceral ex S. Gregorio Turonensi, ut in Annotatis ostendam. Alterum, pro quo vetustio-* E
rem Hincmaro testem non novi, hic discutiendum est. Loco citato sic habet : Sed et Ormisda, Romanæ Sedis Pontifex, S. Remigio antiquæ metropolis episcopo, quæ tunc temporis habebat sub se duodecim civitates et totidem episcopos eisdem præsidentes, vices suas in regno Ludovici, nuper cum integra gente ad fidem conversi per sanctam ejus prædicationem, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis, commisit hoc modo : « Dilectissimo fratri Remigio Ormisda » *etc. Tum sequitur epistola integra, quæ sic orditur :* Suscipientes plena fraternitatis tuæ congratulatione colloquia *etc. Eadem exstat in Collectione Conciliorum per Labbeum tom. IV, col. 1420, ubi is titulus per modum compendii ab editore præfixus legitur :* Epistola I Hormisdæ Papæ ad S. Remigium Rhemensem episcopum. Post acceptas ab eo gratulatorias litteras, eidem ob præclaram meritorum excellentiam, et nobilissimæ sedis prærogativam, vicariam Sedis Aposthlicæ præfecturam in Gallia delegat.

in qua primatus in toto regno Clodovei

183 *Eamdem laudatus Hincmarus in scriptis suis adversus suum ex sorore nepotem, Hincmarum Laudunensem episcopum, non uno in loco citavit,* F
ut suæ sedis primatum monstraret. Juverit aliquos textus dedisse ex editione Jacobi Sirmondi, qua utor. Tomo II Operum, capitulo x, *pag.* 419 *sic fatur :* B. Hormisda S. Remigio vices Apostolicæ Sedis ei committens, inter alia ita scripsit *etc. In Capitulo* XVI, *pag.* 435 *Hincmarum Laudunensem sic urget :* Attamen velis, nolis, S. Hormisda Papa tibi ostendet, primatem esse hujus provinciæ illum, qui in sede B. Remigii apud Remorum metropolim est ordinatus episcopus. Ait enim in epistola ad eum directa *etc. Subdit epistolam integram, quam pariter totam recitat cap.* XI *Opusculi, quod ad episcopos scripsit de jure metropolitanorum ; rursumque cap.* XIX *confidenter ait :* Demum in regno Clodovei, nuper cum integra gente ad fidem conversi per sanctam prædicationem B. Remigii, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis, B. Hormisda vices suas eidem S. Remigio Remorum Durocortorum antiquæ metropolis episcopo . . . per Belgicas et quasdam provincias Gallicanas commisit, ut Dei ecclesias, quas Franci adhuc pagani devastaverunt et incenderant,

cenderant, universa prædantes, et quæcumque perperam gesta fuerant, ad debitum statum reduceret, manente privilegio Arelatensi ecclesiæ in sibi antiquitus delegatis provinciis.

datur S. Remigio, nequit esse ejusdem Hormisdæ,

184 *Ejusdem denique Pontificiæ epistolæ, velut a S. Hormisda scriptæ, bis meminit Flodoardus; semel lib.* I, *cap.* XV, *de S.* Remigio *agens; deinde lib.* IV, *cap.* I *in Fulcone, Hincmari proximo successore, a quo eamdem asserit allegatam fuisse in litteris ad Stephanum VI summum Pontificem pro suæ sedis commendatione missis. Porro hæc S. Hormisdæ nomine vulgata epistola non eodem modo ab eruditis neotericis excepta fuit; quod Pontifex in eadem loquatur de rege Clodoveo, tamquam tunc etiam vivente. Nam apud Hincmarum, a quo illam habemus, ejusdem scriptor sic loquitur :* Vices itaque nostras per omne regnum dilecti et spiritalis filii nostri Ludovici, quem nuper... ad fidem cum gente integra convertisti... præsenti auctoritate committimus. *Cardinalis Baronius, aliique, qui cum ipso post Sigebertu Gemblacensem crediderunt, Clodoveum post annum* 514, *cujus mense Julio S. Hormisda S. Symmacho in Pontificatum successit, inter vivos superfuisse, non dubitarunt eam epistolam ex Hincmari fide pro genuina Hormisdæ agnoscere. Contra, qui ejusdem regis obitum ultra annum* 511 *differri non posse, rectius statuerunt, horum alii eamdem vel pro commentitia habent, vel, qui mitius sentiunt, Hormisdæ nomine perperam inscriptam esse, arbitrantur.*

sed forte est Anastasii II

185 *Id modo certum est, Clodoveum, ineunte Pontificatum Hormisda, ut minimum toto biennio cum aliquot mensibus mortuum fuisse; adeo ut Hormisdæ epistola esse nequeat, in qua rex ille inter vivos computatur. Dicere, mortem illius non fuisse notam Pontifici, dum scribebat, non sinit elapsum ab illa temporis spatium, ac multo etiam minus litteræ, quas Hormisda ille post aditum Pontificatum sibi a* Remigio *missas esse, in ipso exordio indicat. Hac forte de causa Sirmondus illi nullum in Collectione Conciliorum Galliæ locum dedit, ac certe tam Papebrochius in Propylæo Maii, quam Sollerius ad diem* VI *August in S. Hormisda, aliique eamdem illi merito abjudicarunt. Si revera alicujus Pontificis sit, oportet eam vel Anastasii II vel S. Symmachi esse, cum quorum Pontificatu regnum Clodovei a baptismo usque ad obitum concurrit. Pro Anastasio facit, quod hic litteris* § 10 *recitatis Clodovei recens baptizato gratulatus sit, et Ecclesiæ Dei tuitionem commendaverit, eaque occasione videri possit vices suas* Remigio *commisisse, ut hic in gente a se nuper conversa omnia majori cum auctoritate ordinaret et opus feliciter captum perficeret.*

vel potius S. Symmachi. Hic error Hincmaro obrepere potuit

186 *Contra, cum Hincmarus eamdem epistolam bello Gothico postponat, auctor ejus potius credendus est S. Symmachus, qui ab anno Christi* 498 *usque in* 514 *summum Pontificatum gessit. In hac sententia, quam* Cointius *in Annalibus Francorum ad annum* 508, *num.* 57 *et sequentibus tenuit, objecta difficultas evanescit; eaque epistola referri poterit ad initium sedis Symmachi : nam et scriptor in illa mox meminit de litteris gratulatoriis, puta de accepto Pontificatu, a* Remigio *ad se datis, et tunc temporis admodum recens erat Francorum conversio, quæ in eadem epistola a* Remigio *nuper facta dicitur. Quod autem Hincmarus consequenter dicendus sit in omnibus allegatis locis in nomine Pontificis errasse, tolerabilius æquiusque est, quam si ille eamdem epistolam a capite ad calcem confinxisse, et ad suæ sedis decora asserenda Hincmaro lauduneusi ceterisque provinciæ Remensis episcopis non sine manifesto sui nominis periculo impudenter obtrusisse credatur. Neque vero deest verisimilis ratio, qua in hunc errorem potuit inductus fuisse.*

ex libro Pontificali et Anastasio Bibliothecario,

187 *Vetus Romanorum Pontificum catalogus, ab Henschenio nostro in Diatriba præliminari ad tom. I Aprilis editus, pag.* 36 *in Hormisda hæc habet :* Eodem tempore venit corona aurea cum gemmis pretiosissimis, donum a rege Francorum. *Hunc locum auctor Libri Pontificalis sic interpretatus est :* Eodem tempore venit regnum donum cum gemmis preciosis a rege Francorum Chlodoveo Christiano, B. Petro Apostolo. *Eadem in Vitas Pontificum transtulit Anastasius Bibliothecarius, in eodem S. Hormisda dicens :* Eodem tempore venit regnum *(id est corona regia)* cum gemmis pretiosis a rege Francorum Chlodoveo Christiano, donum B. Petro Apostolo. *Ex tempore obitus Clodovei et initio Pontificatus Hormisdæ liquet, Clodovei nomen utroque posteriori loco inscite additum fuisse; in vetustiori autem Catalogo Pontificum per regem Francorum unum e quatuor Clodovei filiis, Theodoricum, Clodomerem, Childebertum, vel Clotarium, in quos paternum regnum divisum fuit, tacito nomine designari; vel certe donum illud ad Anastasii II aut Symmachi sedis tempus pertinere.*

ubi legitur Clodoveus coronam auream ad Hormisdam misisse.

188 *Utut sit, Hincmaro scribenti prælusit placuitque Libri Pontificalis, vel cui synchronus vixit, Bibliothecarii assertio, suumque etiam hac in re meritum* S. Remigio *adjecit. Mox enim num.* 99 *Vitæ post sæpe dictam epistolam perrexit hoc modo :* Hujus S. Ormisdæ Pontificatus tempore sæpe fatus Ludovicus rex gloriosus coronam auream cum gemmis, quæ REGNUM appellari solet, B. Petro, Remigio suggerente, direxit. *Quin etiam, quo minus dubites, unde ista hauserit, adjunxit :* Hic beatus Papa Ormisda misit Constantinopolim ad Justinum imperatorem in legatione Germanum, episcopum Capuanum : *quæ S. Germani legatio in laudatis Libro Pontificali Vitisque Pontificum apud Bibliothecarium etiam legitur, atque ex alterutro ab Hincmaro hic extra ordinem locumque, ut patet, relata est. Ponamus modo, Hincmarum aliquod hujus controversæ epistolæ exemplar vel etiam autographum in ecclesiæ suæ archivis reperisse, sed cum tam detrito Pontificis nomine, ut legi non posset; nonne facile potuit tribus fere cum dimidio sæculis post scribens, et in chronologiis minime accuratus, existimasse, illam Hormisdæ esse, ad quem supra dictam coronam a Clodoveo dono missam fuisse in citatis locis legerat, credebatque?*

Primatus hic alias satis verisimilis est.

189 *Ceterum ipse vicariatus seu primatus* S. Remigio *tunc concessus ex illius temporis rerum statu in Galliis satis verisimilis videtur. Cum enim ecclesiæ, quas Franci adhuc pagani in suam potestatem redegerant, miserum in modum spoliatæ fuissent, et ecclesiastica disciplina, ut in ejusmodi bellorum tumultibus novoque gentilium dominatu fieri assolet, haud dubie non parum passa esset, conveniens erat, ut post eorumdem conversionem peculiaris quædam potestas auctoritasque a Sede Apostolica cuidam præsuli committeretur, qui omnia prudenter digneque ordinare valeret, quæ ad afflictam religionem restituendam, et in gente cum rege suo recens ad Christum conversa confirmandam promovendamque pertinere viderentur. Cui autem hanc curam potius commisisset Pontifex, quam ejusdem gentis Apostolo, qui et nobilem sedem obtinebat, et sapientiæ, sanctitatis ac miraculorum*

AUCTORE C. S.

raculorum laude præ ceteris florebat, tantæque erat apud regem auctoritatis, quantam exigebat magnitudo negotii, ut felicem exitum sortiretur.

maxime si talis fuerit, qualis a nonnullis exponitur.

190 *Habebat quidem Gallia primatem suum S. Cæsarium episcopum Arelatensem, cui hanc dignitatem etiam S. Symmachus anno* 513 *confirmavit; verum cum Arelatensis civitas Gothis Arianis pareret, non poterat is munere suo satis libere fungi in regno Clodovei, regis Catholici, Gothisque Arianis infensi. Sed et in epistola, de qua agimus, primatus* Remigio *conceditur cum hac clausula* salvis privilegiis, quæ metropolitanis decrevit antiquitas; *quibus verbis expresse cavetur, ne quid hinc de jure Arelatensis decederet, ut jam observavit Hincmarus num.* 183 *relatus dicens:* Manente privilegio Arelatensi ecclesiæ in sibi antiquitus delegatis ecclesiis. *Præterea, si primatus* Remigii *tantummodo personalis fuerit, seu soli* Remigio *datus, ad successores non transmittendus, sique Symmachus Arelatensi primatui, per temporarium* Remigii *vicariatum diminuto adjecerit, quidquid Theodoricus Ostrogothorum rex in Gallia et Hispania suo vel Amalarici nepotis nomine tene-* B *bat, ut Cointius ad annum* 508, *num.* 63, *et ad annum* 533, *num.* 59, *ac Thomassinus in veteri et nova Disciplina Ecclesiæ tom.* I, *part.* I, *lib.* I, *cap.* XXX *censuerunt; satis prospectum fuit ecclesiæ Arelatensis primatui, qui tantum pro ditionibus regis Clodovei justis de causis aliquo tempore coarctabatur, et aliunde acceperat incrementum.*

fuitque pro vario tempore varie extensus.

191 *Non satis constat, quam late se Remensis iste primatus extenderit. In epistola Pontificia dicitur concessus* per omne regnum Ludovici; *ab Hincmaro autem loco mox præmisso,* in regno Ludovici.... per Belgicas et quasdam provincias Gallicanas. *Per* Belgicas *intellige utramque Belgicam, Germaniamque, quas antiqua Belgica complectebatur; per* Gallicanas *vero Gallicam Celticam seu Lugdunensem, cujus pars Clodoveo etiam paruit. Sed sicut ille regnum suum succisivis temporibus per has provincias dilatavit, ita pro vario tempore, quo vicaria præfectura* S. Remigio *commissa fuerit, hæc minus magisve late extensa potuit fuisse. Qui de hoc argumento plura volet, adeat laudatos Cointium et Thomassinum; epistolam vero ipsam in Vita edenda a num.* 96. *Pergamus* C *nunc cetera* S. Remigii *gesta exponere. Dubitari nequit, quin ille ad reliquam Francorum gentem ab idolis ad Christum adducendam gnaviter feliciterque incubuerit, quamvis particularia illius gesta fere nesciamus, et de his sileat Fortunatus.*

S. Remigius ad reliquam gentem convertendam incumbit.

192 *In Præfatione Missæ Gallicanæ jam crebro laudata apostolicum Viri robur occasione conversi regis celebratur his verbis:* Iste est, Domine, cujus lingua pro tui causa tacere nequivit justitiam, cum in tua prædicatione nec regum purpuras metuit, nec cunctarum rerum egestatem tua verba seminando exhorruit. Probat hoc ille ferocissimus princeps ab gentilitatis errore detentus, cum ex ejus prædicatione ad divinum cultum conversus, relinquens idola, fit Christianus perfectus. *Paulo plura, sed confuso tantummodo tradidit Hincmarus, post narratam regis multorumque procerum baptismum sic prosecutus in Vita num.* 66. Multi denique de Francorum exercitu, necdum ad fidem conversi, cum regis parente Raganario ultra Summam fluvium aliquandiu degerunt, donec Christi gratia cooperante, gloriosis potitus victoriis, eundem Raganarium, flagitiis turpitudinum inservientem, vinctum a Francis sibi traditum rex Ludovicus occidit, et D omnem Francorum populum per B. Remigium ad fidem converti et baptizari obtinuit. *De Raganario per Clodoveum victo occisoque consule S. Gregorium Turonensem lib.* II *Historiæ cap.* XLII, *ubi* Ragnacharius *appellatur, diciturque* rex apud Cameracum, *quod vetus Galliæ civitas est in Belgica secunda, trans Summam, seu Somonam, Gallice* la Somme, *flumen sita.*

Clodoveo regnum suum dilatante,

193 *Erat autem Ragnacharius, eodem sancto historico teste,* tam effrenis in luxuria, ut vix vel in propinquis quidem parentibus indulgeret: *quapropter nil mirum est, si tam fœdæ libidinis princeps Christianas leges respuerit, et obstinatis in paganismo Francis refugio esset. Cointius cædem ejus anno Christi* 510 *contigisse arbitratus est, sed non probavit, facileque potuit illa paucis annis citius accidisse. Occisus tunc etiam fuit Ragnacharii frater Richarius, eaque ratione Cameracum et Atrebatum civitates in potestatem Clodovei venerunt. Præmiserat ibidem laudatus Turonensis cap.* XL *et* XLI, *eumdem Clodoveum etiam Sigiberti Coloniæ regis, sive hujus filii Chloderici regno, necnon Chararici (quem Malbrancus lib.* II, *cap.* XXXVIII *Morinorum regem nominat) ditioni-* E *bus potitum esse; tandemque cap.* XLII *subdit:* Interfectisque et aliis multis regibus vel parentibus suis primis, de quibus zelum habebat, ne ei regnum auferrent, regnum suum per totas Gallias dilatavit: *nam et Alaricum, ut supra dictum est, Visigothorum regem vicit occiditque, atque hinc dominatum suum ad Pireneos montes extendit.*

ipsumque multum adjuvante,

194 *Porro cum Francorum regno dilatabatur pariter sancto Præsuli campus ad fidem seminandam, favente monarcha Christiano probeque Catholico, cujus licet ille singula gesta probare non posset, zelo tamen divini cultus augendi utebatur. Si Sigeberto Gemblacensi credimus, laudatus rex apostolicos Viri labores etiam edicto promovit: sic enim habet in Chronico ad annum* 499 *editionis Miræi:* Ludowicus rex... baptizatus a Remigio, episcopo Remorum, exemplo et edicto suo perducit ad fidem Christi populum Francorum. *Sed sive edictum hoc Sigebertus ex antiquiori didicerit, sive ex conjectura primus laudaverit, Clodoveus ab ipso* Remigio *in epistola ad tres episcopos Heraclium, Leonem et Theodosium, inferius recitanda dicitur fuisse* non solum prædicator Catholicæ fidei, F sed defensor. *Quod ad ipsum* S. Remigium *attinet, Hincmari verba sic interpretare, ut is dicatur, convertendo regem, conversioni totius gentis Francorum viam stravisse, ac partim consiliis eidem regi suggestis, partim sua, partim etiam aliorum apostolicorum virorum opera, eamdem strenue prospereque ursisse: neque enim res tanta brevi tempore perfici potuit; nec ut ipse solus sufficeret, magnitudo negotii, terrarumque spatia patiebantur.*

miraculis claret, idola destruit.

195 *Illum ad hæc miraculis usum esse, tum ipsa ordinaria Dei providentia verisimillimum facit, tum præter Fortunatum Hincmarumque in Vitis edendis, diserte docet vetus auctor Collationis, vivente* Remigio, *a Catholicis episcopis cum Arianis habitæ Lugduni, qui breve illud quidem sed plane illustre hac de re testimonium posteris reliquit:* Ubique altaria destruebat idolorum, et veram fidem potenter cum multitudine signorum amplificabat. *In Epistola quoque, quæ S. Hormisdæ Romani Pontificis nomen male præfert, sed vel Anastasii II vel S. Symmachi ex dictis esse potest, legitur:* Remigius *Clodoveum,* adminiculante

lante superna gratia, plurimis et Apostolorum temporibus æquiparandis signorum miraculis prædicationem salutiferam comitantibus, cum gente integra convertisse. *Verum hæc generaliter dicta præter magnam de Viro apostolico existimationem non nisi majus desiderium accendunt singularia ejusdem facta, quorum notitia ad nos non pervenit, cognoscendi.*

Arianum episcopum mutum reddens, convertit in synodo,

196 *Erat in Galliis et alia animarum pestis, hæresis Ariana, quam Visigothorum ac Burgundionum vicini reges cum suis profitebantur. Hujus sectæ doctores in ipsam etiam Francorum aulam intulisse pedem, patet ex Lanthechilde regis sorore, quam illorum errores in fraterno baptismo abjurasse, vidimus supra. Baptizato rege, et Catholicam de sanctissima Trinitate fidem cum ipso professa Lanthechilde, haud dubie nullus fuit Arianis in aula locus; at non propterea toto regno excesserant. Quæ tamen sancto Præsuli seu ante seu post cum illis fuerint certamina, veteres non tradiderunt, nisi unum, in quo arrogantem ejusdem hæresis assertorem in episcoporum synodo sola sua præsentia mutum fecisse, ac mox pœnitentem, nutibusque meliora pollicitum, restituta loquendi facultate, in gratiam admisisse narratur. Rem pluribus refert Hincmarus in Vita num.* 101 *et sequent., ex eoque Flodoardus lib.* I, *cap.* XVI, *legiturque etiam in Præfatione Missæ Gallicanæ jam sæpe laudatæ, cujus verba in Annotatis ad præcitatum Vitæ locum recitabo.*

cujus locus et tempus plane obscura sunt,

197 *Hujus synodi, cujus nulla aliunde habetur memoria, nulla alia exstant acta, obscura sunt tempus, locus, congregandæ causa, et qui eidem interfuere, episcopi. Cardinalis Baronius tom. VI Annalium illam ad annum Christi* 514 *reposuit, putavitque, a* S. Remigio *post acceptam a Romano Pontifice in Francorum regno vicariam potestatem, Remos convocatam fuisse, ut Arianam hæresim e regionibus, quas Gothi ante possederunt, eliminandam curaret. Verum hæc eruditissimi annalistæ opinio non satis verisimilis est ex ejusdem synodi adjunctis, qualia referuntur ab Hincmaro, quo vetustiorem pro illa scriptorem non habemus, nisi forte antiquior sit præmemorata Præfatio Missæ Gallicanæ. Hunc ergo narrationem ordientem audiamus.* Cum episcopi demum *(inquit)* Galliæ ac Belgicæ provinciarum causa fidei ad synodum convenerunt, B. Remigium, undecumque doctissimum et in Scripturis sanctis eruditissimum, ac in ecclesiasticis dogmatibus exercitatum, ad idem concilium venire petierunt. *Consonat Flodoardus lib.* I, *cap.* XVI *sic pariter orsus :* Galliæ quondam præsules ad synodum fidei gratia convenientes, B. Remigium, utpote virum divinis eloquiis eruditissimum et doctrinis ecclesiasticis exercitatissimum, ad idem concilium venire petierunt.

quia certo erui nequeunt ex Hincmaro,

198 *Non igitur* Remigius *hanc synodum convocaverat, sed ab ejusdem alibi, forte etiam extra provinciam Remensem congregatæ patribus ad eam fuit invitatus, non ob vicariatum Pontificium, sed propter eximias dotes suas, quibus excellebat. Guilielmus le Begue apud Colvenerium in Scholiis ad Flodoardum ista contigisse opinatus est in Concilio Aurelianensi I, quod anno* 511 *habitum creditur : quæ opinio etiam minus verisimilis fit ex eo, quod inter episcopos Aurelianensi subscriptos* Remigius *non compareat, ut hic nunc temporis adversa valetudine, aliave de causa nobis ignota, impeditus fuisse videatur, ne adesset ; quodque tam Hincmarus, quam Flodoardus Aurelianensem synodum ab illa distinguant, dum Aurelianensem (quamvis perperam) bello Gothico præmittunt, alteram vero primum post mortem Clodovei memorant. Hac forsitan de causa Longuevallius tom. II Historiæ ecclesiæ Gallicanæ eamdem circa annum* 512, *cum rex præcedenti anno obiisset ; Cointius autem et Bailletus etiam quinquennio serius reponi posse existimarunt.*

AUCTORE C. S.

ex quo ea synodus innotuit

199 *Nequit tamen inde satis probabiliter concludi, synodum illam laudati regis obitu posteriorem esse ; cum Hincmarus in Præfatione ad Vitam num.* 8 *lectorem moneat, non potuisse se singula referre ordine, quo contigerunt, Flodoardus vero postquam cap.* XV *regis mortem narraverat, caput* XVI *sic inchoaverit :* Galliæ QUONDAM præsules ad synodum fidei gratia convenientes *etc ; ubi per vocem* quondam, *quæ non minus ad præcedentes, quam ad subsecutos ejusdem regis obitum annos referri potest, tempus utrimque divinandum reliquit. Revera Marlotus tom. I. Metropolis Remensis lib.* II, *cap.* VIII *ab illis longe dissentiens, credidit, hunc synodum non solum ante mortem, verum etiam ante baptisma Clodovei celebratam fuisse; quia ipsi minime credibile videbatur, post publicam sempiternæ Trinitatis confessionem ab illo factam, postque ejuratam a Lanthechilde Arianam hæresim, ausum fuisse quemquam in ejusdem regis ditionibus eamdem publice tueri. Verum hæc quoque ratio debilis est. Ponamus enim paulisper, hanc synodum, Clodovei jam mortuo, vel etiam eo vivo, congregatam fuisse, ut de Arianis, in subacto nuper Visigothorum regno, alibive sub Francorum imperio degentibus, ad Ecclesiam reducendis ageretur ; quid tantopere mirandum esset, si unus ex ipsis repertus fuisset, qui suarum partium causam defendendam susceperit, eique accessum permiserint synodi patres, ut convinci publice posset ? Denique ne lectorem pluribus frustra detineam, nihil hactenus allegatum legi, ex quo figere liceat hujus synodi tempus, quod æque ac locus ignotum videtur fuisse Hincmaro, qui illam forte omnium primus memoravit.*

Videtur etiam auctor fuisse conventus Lugdunensis.

200 *Verisimile est,* S. Remigium *etiam laborasse, ut eamdem hæresim e vicinis quoque regionibus exterminaret. Ex supra dictis dominabantur ad Rhodanum Ararimque Burgundiones Ariani, quorum rex Gundobadus, licet et ipse iisdem erroribus irretitus, Catholicos præsules in regno suo patiebatur, nec a vera fide multum erat alienus, quam etiam aliquando amplexus fuisset, nisi suæ gentis timor obstitisset. Effecit ergo, quantum apparet,* S. Remigius, *ut Catholici episcopi, qui sedes suas apud illos habebant, a Gundobado licentiam peterent coram ipso de fide cum Arianis publice disputandi. Illo annuente, habita est hujusmodi disputatio in urbe Lugdunensi, cujus compendium primus vulgavit Dacherius in Spicilegio suo tom. V a pag.* 110 *primæ editionis, et ex eo Labbeus tom. IV. Conciliorum a col.* 1318, *utrobique sub hoc titulo :* Collatio episcoporum, præsertim Aviti Viennensis, coram Gundebaldo adversus Arianos. *Sic autem incipit :* Providente Domino Ecclesiæ suæ, et inspirante pro salute totius gentis cor domni Remigii, qui ubique altaria destruebat idolorum, et veram fidem potenter cum multitudine signorum amplificabat, factum est, ut episcopi plures, non contradicente rege, congregarentur, si fieri posset, ut Ariani, qui religionem Christianam scindebant, ad unitatem possent reverti.

a Catholicis cum Arianis coram rege habiti.

201 *Hæc verba duplici sensu accipi possunt : primo sic, ut solo* S. Remigii, *paganos Francos convertentis,*

VECTORI C. S.

convertentis, exemplo excitati antistites conversionem Burgundionum Arianorum tentasse dicantur; quo modo ista interpretatus est Fleurys tom. VII Historiæ ecclesiasticæ pag. 110. Secundo sic, ut iidem episcopi, hortante vel suggerente Remigio, *id fecerint; prout eadem accepit Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II, pag. 247, cujus interpretatio mihi multo verisimilior apparet. Etenim cum Collationis scriptor dicat,* Domino... inspirante pro salute totius gentis cor domni Remigii,... factum *esse,* ut episcopi plures, non contradicente rege, congregarentur etc *quorsum per* totam gentem *solos Francos Francisque subditos designari credamus; non item Burgundiones, pro quorum salute iste Lugdunensis conventus,* Domino inspirante cor domni Remigii, *habitus dicitur; curve* S. Remigium *non nisi solo exemplo zeli sui, ac velut inscium, eam rem procurasse putemus, ad quam illum divinitus excitatum fuisse, Collationis scriptor asseruit? Mihi quidem videtur hic præclara ista* Remigii *inter Francos gesta unice memorasse ut doceret, quantus Vir esset, cujus opera conventus iste Lugdunensis habitus fuit.*

B

in quo multi Ariani conversi fuere, circa annum 499.

202 *Non est hujus loci, quæ in eodem gesta fuerunt, exponere, cum potissimum spectent ad S. Avitum Viennensem episcopum, qui primas in eo partes habuit; solum addo, cum fuisse geminæ congressionis eventum, ut Arianis ad Catholicorum argumenta primo tacentibus, deinde insane vociferantibus, Gundobadus rex veritatem agnoverit quidem, sed non amplexus sit: multi tamen alii ex Arianis camdem agnitam sint secuti. Nam, ut ibidem in calce legitur,* ex ea die plurimi Ariani ad pœnitentiam venerunt, et post aliquot dies baptisati fuerunt: et magnificavit Dominus fidem nostram per intercessionem domni Justi in conspectu omnium. *Justus, de quo hic, est sanctus episcopus Lugdunensis, cujus corpus in eadem civitate tunc servabatur, Actaque illustrata apud nos habes ad diem* II *Septembris. Nisi pro* baptisati *legendum sit* chrismati, *peculiaris debuit fuisse pro Arianis istis baptizandis ratio, cum ex dictis § 7 Ariani solerent per unctionem chrismatis manuumque impositionem in Ecclesiam admitti. Ceterum creduntur hæc contigisse circa annum 499, quo tempore Clodoveus Burgundicum bellum meditabatur; quia Gundobadus episcopis*

C

Catholicum dogma commendantibus ibidem legitur respondisse: Si vestra fides est vera, quare episcopi vestri non impediunt regem Francorum, qui mihi bellum indixit?... Nam non est fides, ubi est appetentia alieni *etc.*

Ejusdem consilio etiam adscribitur synodus Aurelianensis

203 *Ejusdem sancti Archipræsulis Remensis, sollicitudini etiam celebrationem Concilii Aurelianensis primi adscribunt Hincmarus et Flodoardus; sed ambo tempore alieno. Prior in Vita edenda num. 92 de Clodoveo, velut tunc in procinctu ad bellum Gothicum stante, ait:* Tunc... per consilium B. Remigii in Aurelianis civitate episcoporum sinodum convocavit, in quo conventu multa utilia constituta fuere. *Alter etiam clarius loquitur lib.* I, *cap.* XV, Synodo, *inquiens,* per sancti patroni sui Remigii consilium in urbe Aurelianensi habita, pergens contra regem Alaricum, Arianum, et accipiens a B. Remigio benedictionem, redditur de victoriæ perceptione securus. *Gestum hoc bellum est anno 507, quo propterea, ut serius, ex utriusque sententia celebratum etiam fuisset Concilium Aurelianense; quæ opinio etiam Baronio placuit. Verum alii illud melius usque in annum 511 differunt, maxime postquam Sirmondus tom. I Conciliorum Galliæ ejusdem Acta vulgavit ex variis codicibus, in quibus consulatus Felicis, qui ad hunc annum spectat, adscriptus legebatur, eaque nunc receptissima sententia est.* D

anno 511, jubente Clodoveo, celebrata,

204 *Convocatum fuisse, jubente Clodoveo, liquet tum ex Præfatione Actis præfixa, tum ex epistola patrum congregatorum, ad eumdem regem data, quæ tomo citato pag. 177 sic habet:* Domino suo, Catholicæ Ecclesiæ filio, Chlothovecho gloriosissimo regi, omnes sacerdotes, quos ad concilium venire jussistis. Quia tanta ad religionis Catholicæ cultum gloriosæ fidei cura vos excitat, ut sacerdotalis mentis affectu sacerdotes de rebus necessariis tractaturos in unum colligi jusseritis, secundum voluntatis vestræ consultationem et titulos, quos dedistis, ea, quæ nobis visum est, definitione respondimus, ita ut, si ea, quæ nos statuimus, etiam vestro recta esse judicio comprobantur, tanti consensus regis ac domini majori auctoritate servandam tantorum firmet sententiam sacerdotum. *Canones, qui triginta et duo in hoc Concilio conditi fuere, ibi legi possunt; hic sufficerit annotasse, decimum agere* de hæreticis clericis, qui ad fidem Catholicam plena fide ac voluntate venerint; vel de basilicis, quas in perversitate sua Gothi hactenus habuerunt: *ex quibus manifestum fit, eamdem synodum, non ante, sed post bellum Gothicum, celebratam esse. Id ipsum etiam probant subscriptiones episcoporum, qui Alarico ante fuerant subjecti.* E

cui tamen S. non videtur interfuisse.

205 *At miror, inter antistites, numero triginta et tres subscriptos* Remigii *nomen non haberi; ex quo suspicari licet ipsum tunc ex corporis infirmitate aliave gravi de causa non potuisse adesse, adeoque nec aliam forte in eadem synodo partem habuisse, quam quod Clodoveo auctor fuerit illam convocandi, eidemque suggesserit rerum capita, de quibus tractandum a patribus erat, atque hæc jam sancita et, ut vidimus ad regem missa, suo calculo approbaverit, effeceritque, ut etiam ex consensu regio rata haberentur: erant enim in his quædam pro immunitate ecclesiastica, quæ sine illo consensu non poterant exsecutioni mandari. Non diu post hæc vixit Clodoveus, ex communiori sententia mortuus die* XXVII *Novembris anni* 511, *cujus mense Julio, die* X *prædicta synodus habita fuerat.*

F

§ XII. Episcopatus Laudunensis a S. Remigio erectus et fundatus: aliæ in Belgio sedes, datis episcopis, restitutæ.

Cum propriæ diœcesis suæ diminutione

Altera sancti Metropolitani cura erat in civitatibus sedi suæ subjectis dignos præsules in defunctorum locum sufficere, vel etiam novas sedes erigere. Remensis metropolis antiquitus habuerat habebatque tunc in provincia sua civitates episcopales undecim, teste Hincmaro in Epistola seu Opusculo 44, cap. XIX *tom. II. Operum illius per Sirmondum, ubi illas sic enumeravit:* Suessionum, Catalaunorum, Veromandorum, Atrebatum, Cameracensium, Tornacensium, Silvanectum, Belgivagorum, Ambianensium, Morinum, id

A id est, Ponticum, Bononiensium. *De numero vocabulisque civitatum constat; non item an ea omnes suas quæque sedes episcopales ante* Remigii *tempora habuerint; at certe non habuere sub eodem* S. Remigio *singulæ singulos episcopos, ut idem Hincmarus in Vita dando num.* 96 *nimis liberaliter asseruit. Antiquis novam* Remigius *adjecit, Laudunensem scilicet, quam cum propriæ suæ diœcesis diminutione erexit, dotavitque possessionibus a rege Clodoveo Francorumque primoribus sibi dono datis; gaudens ferens istud dispendium, dum gregi suo prodesset, probaretque neophytis, sese non eorum opum, sed salutis cupidum esse; ut docet Hincmarus in Vita num.* 66 *et sequenti.*

erigit episcopatum Laudunensem.

207 *Consonat de more Flodoardus lib.* I, *cap.* XIV *sic scribens :* Rex igitur, Francorumque potentes plurimas B. Remigio possessiones per diversas contulere provincias; ex quibus tam Remensem, quam reliquas nonnullas dotavit * ecclesias. Non modicam necnon earumdem partem rerum ecclesiæ S. Mariæ Laudunensis Clavati, Remensis parochiæ castri, ubi nutritus fuerat, tradidit; ibique Genebaudum, carne nobilem virum, tam-B que sacris, quam sæcularibus literis eruditum, qui, relicta conjuge, S. Remigii (ut traditur) nepte, religiosam subierat vitam, ordinavit episcopum, comitatusque Laudunensis eidem castro subjecit parochiam. *Eadem fere de hujus episcopatus erectione Hincmarus tradidit in Opusculis suis, ac nominatim in Epistola* 16 *ad Hincmarum Laudunensem, ita ipsum alloquens :* Vide, frater, ut certa sit provincia metropoli Remorum antiquitus subjecta; quæ metropolis undecim civitates sub se habuit, etiam antequam B. Remigius auctoritate Africani Concilii ordinaret episcopum in castello, in quo et tu metropolis tuæ suffragator es ordinatus.

* *al.* ditavit

dotatque bonis a rege et proceribus

208 *Rursum post aliqua sic prosequitur :* Sed et per plures annos tempore ejusdem B. Remigii, qui, ut veraces nostratium Historiæ monstrant, LXXIV, et eo amplius, annos in episcopatu degens, et multis virtutibus clarus, jam in senecta sua ibidem ordinavit episcopum, et rebus ecclesiasticis (quoniam secundum sacras regulas, quicquid rerum et mancipiorum in ordine episcopatus adquirit episcopus, sicut et illæ, quæ ante fuerunt ecclesiæ, habentur ecclesiasticæ) C idem episcopium sufficienter dotavit. *Mitto plura, quia res certa est, et ab ipsis Laudunensibus agnita; tantumque pauca ad Hincmari dicta observabo. Juniori Hincmaro, quocum graves habebat simultates, humilitatem sedis suæ Laudunensis invidiose oggerit, velut duodecim sedium, metropoli Remensi subjectarum, novissimæ, et in Remensis diœcesis castello erectæ, atque ex ejusdem ecclesiæ bonis fundatæ; quod ne* S. Remigius *contra canones fecisse videretur, monet id ab eo factum esse* auctoritate Africani concilii.

sibi donatis, sub finem sæculi quinti

209 *Hoc nomine indicasse videtur Concilium Africanum dictum II, in cujus capitulo V, apud Labbeum tom. II, col.* 1160 *sine mentione civitatum aut castellorum statutum est,* ut diœceses, quæ numquam episcopos acceperunt, non habeant; et illa diœcesis, quæ aliquando habuit, habeat proprium. Et si accedente tempore crescente fide, Dei populus multiplicatus desideraverit proprium habere rectorem, ejus videlicet voluntate, in cujus potestate est diœcesis constituta, habeat episcopum. *Hic ipse est casus, de quo agimus : nam et Dei populus per Francorum accessionem ad Christum vehementer ibi multiplicatus fuerat, et Laudunum erat diœcesis Remensis, in potestate* S. Remigii, *constitutæ. Forte hic etiam vicaria sua potestate usus est, si jam tum accepisset a Romano Pontifice. Alterum Observandum ad tempus pertinet: nempe episcopatum Laudunensem, Hincmaro teste, erectum fuisse a* Remigio in senecta sua, *postquam jam* per plures annos *Remensem metropolim rexerat; quod congruum Vitæ est, in qua ea res post Clodovei baptismum, anno, ut dixi, 496 collatum, reponitur, atque ex ejusdem regis Francorumque neophytorum donationibus facta dicitur.*

AUCTORE C. S.

vel inchoato sexto; in eoque primum episcopum creavit

210 *Sigebertus Gemblacensis in Chronico eamdem ad annum* 500, *Cointius ad* 497 *recensuerunt; non alia, opinor, de causa, quam quod hic baptisma regis anno* 496, *ille anno* 499 *illigasset, atque ambo crederent, eamdem mox a baptismo illius contigisse. Non multum ab hisce dissentit Longuevallius, qui ejusdem episcopatus fundationem ad annum* 499 *memorat. Observat tamen hic, civitates Bononiensem et Atrebatensem ab Hincmaro dici episcopos habuisse ante Laudunum, atque hinc credi posse, vel SS. Antimundum Vedastumque non fuisse primos duarum istarum sedium episcopos, vel Laudunensem pluribus annis serius a* S. Remigio *constitutam fuisse;* E *observat, inquam, id credi posse, nisi hoc in loco suspectus esset Hincmarus, scribens adversus Hincmarum Laudunensem, suum ex sorore nepotem, quocum litigabat, et cujus propterea sedem, quantum potuit, deprimere conatus est. De Antimundo sanctoque Vedasto mox agam; et quia Hincmaro certa fides hic haberi nequit, cum laudatis scriptoribus existimo, Laudunensis episcopatus exordium non admodum diu post Clodovei baptisma statui posse; nec tamen video, cur non etiam paucis annis serius, et sæculo* VI *jam inchoato reponi queat.*

S. Genebaudum: Atrebatensibus episcopum dat S. Vedastum.

211 *Genebaudi, quem in ea sede* S. Remigius *primum episcopum constituit, deplorandus cum uxore quondam sua lapsus sanctum Senem haud dubie vehementer contristavit, maxime propter offendiculum, quod in gente nuper conversa ea res creare poterat; sed et plurimum consolata est ejusdem severa per septennium obita pœnitentia, sanctitasque, ob quam in sedem suam restitui meruit, coliturque die* V *Septembris, ad quam Acta ejus apud nos data sunt, ex* S. Remigii *Vita per Hincmarum, quam excudam.* F *Porro inter civitates Remensi metropoli suffraganeas numeratum supra vidimus Atrebatum, pervetustam Belgicæ secundæ civitatem in hodierno comitatu Artesiæ, cujus caput est. Eidem metropoli subjectum mansit usque ad annum* 1559, *quo Paulus IV summus Pontifex illius sedem Cameracensi ecclesiæ ad archiepiscopalem dignitatem evectæ suffraganeam dedit. Primum, quem quidem certo norunt, episcopum suum Atrebatenses, S. Vedastum a* Remigio *sibi datum agnoscunt; qua de re cum nihil in Vita habeat Hincmarus, quædam hic dicenda sunt.*

quem a Clodoveo rege sibi commendatum apud se tenuerat,

212 *In hujus Commentarii* § 6 *ex ejusdem S. Vedasti Vitis, breviori scilicet, alteraque longiori ab Alcuino emendata, narravi, hunc Sanctum, tunc nondum episcopum, a rege Clodoveo, dum ab Alemannis victor rediens Tullum transiret, catechistam adscitum fuisse, ejusdemque baptismo Remis adstitisse. Quid deinde illo factum fuerit, auctor Vitæ brevioris ita pergit exponere :* Inde progressus (*Clodoveus post sacrum lavacrum*) victor ad patriam rediens, jam dictum Vedastum B. Remigio commendavit. *Subdit idem auctor, ipsum apud* S. Remigium *mansisse, eoque*

AUCTORE C. S.

tempore miraculo illustratum et a multis sanctitatis doctrinæque causa conventum fuisse. Cumque jam celeberrima fama in præfata urbe Remorum esset, et B. Remigius cum venerationis cultu attollere niteretur, fuit tandem consilii, ut Atrebatum urbis eum pontificem faceret, qui Francorum gentem paulatim docendo ac de industria monendo, attrahere curaret. Suscepto itaque pontificalis cathedræ onere, ad urbem Atrebatum venit. *Eadem Alcuinus paulo prolixius exposuit in Vita longiori, quam cum breviori illa in Opere nostro editam habes ad diem* VI *Februarii, quo S. Vedastus colitur.*

et episcopatum ill.us dotat.

213 *De anno ordinationis S. Vedasti variæ sunt opiniones, quarum aliquæ illam, certe æquo serius, post Clodovei obitum referunt; aliæ uno alterove anno post ejusdem regis baptismum. Sed Henschenius propter ea, quæ de S. Vedasti apud* Remigium *mora gestisque leguntur, credere maluit, ipsum anno fere sexto post ablutum sacro fonte Clodoveum episcopatu initiatum fuisse; quod in chronologia, quam sequor, in annum* 502 *recideret. Quo in statu rem Christianam tunc repererit Atrebati, inde conjici potest, quod in* B *prælaudatis Vitis dicatur invenisse ecclesiam, in qua sacra faceret, ab Attila medio sæculo* V *vastatam, tumque inter paganos incolas fœdo squalore vepribusque obsitam. Verisimillimum est,* S. Remigium, *a quo ordinatus et huc missus fuerat, e suis, quas a Francis acceperat, opibus ipsi succurrisse tum ad loca sacra excitanda tum ad fundandum episcopatum. Hoc certe innuit Urbanus II Papa, dum circa finem sæculi* XI *Atrebatensi civitati (quæ, ut loquitur laudatus Pontifex,* per B. Remigium episcopum Vedastum obtinuit) *restituens proprium episcopum, confirmavit,* quicquid . . . prædictæ ecclesiæ B. Remigius contulit. *Litteras Pontificias vide in Spicilegio Dacherii tom. III, pag.* 123.

Eidem Sancto etiam ecclesiam Cameracensem commisit.

214 *Cameracenses quoque in Belgio, quorum civitas Cameracum, vulgo* Cambrai *ad Scaldim fluvium sita, Remensem metropolim agnovit, donec ipsamet a Paulo IV, ut dixi, archiepiscopalis facta est, nullum sedis suæ episcopum ex certis testimoniis producere possunt ante eumdem S. Vedastum, quem a* S. Remigio *Remensi similiter acceptum grati referunt. Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi Vedastus ab Atrebatensi sede* C *ad Cameracensem aliquando translatus fuerit, sed quod ille Atrebati suam sedem habens, Cameracensibus quoque prædicaverit, ceterasque curas episcopales impenderit, atque eorumdem ecclesiam simul cum Atrebatensi episcopus gubernarit. Consule, si lubet, Galliam Christianam auctam in utriusque sedis episcopis. Non tamen nisi aliquot annis post susceptum episcopatum Atrebatensem S. Vedastus Cameraci prædicavit, saltem publice: non enim permissurus fuisset Ragnacharius, homo paganus ethnicorumque Francorum fautor et effrenis libidinis princeps, qui in ea urbe regnavit, donec anno* 510, *ut censuit Cointius, aut forte paulo citius, a Clodoveo rege victus et occisus fuit, quemadmodum ex S. Gregorio Turonensi § præcedenti dictum est.*

quam ille simul cum Atrebatensi rexit post necem Ragnacharii

215 *Occiso autem Ragnachario et Cameracensibus in potestatem Clodovei redactis, liberrima fuit Vedasto apud eos prædicandi facultas; et (quod Hincmarus asserit) Clodoveus rex Christianus* omnem, *id est, partim reliquum,* Francorum populum per B. Remigium, *missosque ab eo apostolicos viros* ad fidem converti et baptizari obtinuit. *Hoc sensu, at non alio, Baldericus in Chronico Cameracensi et Atrebatensi lib.* I, *cap.* IV D Remigium *utriusque civitatis apostolum agnoscit;* Numquam enim, *inquiens,* S. Remigium in nostris partibus verbum Dei populo prædicasse audivimus; sed ab illo et a rege noviter baptizato huic nostræ urbi *(Cameracensi)* ad convertendam gentem directum B. Vedastum cognovimus; quare illum negocii auctorem credimus. *Denique Henschenius noster in Commentario prævio ad Vitas S. Vedasti die* VI *Februarii § 2 pariter admittit, potuisse tunc ecclesiam Cameracensem a* S. Remigio *eidem commendari; sed simul observat, utriusque Sancti ævo viciniores auctores hac de re silere.*

A S. Remigio etiam ordinati creduntur S. Eleutherius Tornacensis, et S. Medardus

216 *Remensi metropoli suffraganea etiam fuit civitas Tornacensis, in Belgio ad Scaldim pariter sita, nunc ab anno* 1559 *novo Cameracensi archiepiscopatui subjecta. Hujus tres primi episcopi, quorum memoria exstat, Theodorus, S. Eleutherius, sanctusque Medardus (nam S. Piato Tornacensium apostolus quidem fuit, et presbyter, sed non episcopus) eodem, quo apud Remenses* S. Remigius, *tempore floruere, ab eoque ex nonnullorum opinione ordinati creduntur. De Theodoro obscura exstat memoria, nec eadem de ejus mortis* E *causa variorum opinio est. Clariora sunt S. Eleutherii gesta et Commentario prævio ad diem* XX *Februarii illustrata ab Henschenio, qui ibidem in Annotatis ad Vitæ* I *caput* I, *lit.* n *observavit, Buzelinum sine veterum testimonio scribere, ipsum a* S. Remigio *consecratum episcopum fuisse. Favet tamen ipsi utriusque vitæ tempus et ratio a metropolitico jure petita. S. Medardus fuit primo episcopus Veromanduensis, deinde translata sede sua Noviomensis, ac denique etiam simul S. Eleutherii in Tornacensem episcopatum successor, prout pluribus videri potest in Opere nostro ad diem* VIII *Junii, ubi ejusdem S. Medardi gesta illustravit Papebrochius.*

Veromanduensis, dein Noviomensis, ac tandem simul Tornacensis episcopus,

217 *Ibidem pag.* 90 *in Annotatis ad lit.* b *ex tertia quadam Vita, ceteris recentiori,* hujus consecrationis *(pro sede Veromanduensi) legitur* caput extitisse S. Remigius, Remorum archiepiscopus, qui B. Medardum sanctificationis perungens oleo, super gregem Christi pastorem instituit, cooperante Spiritu sancto. *Consecrationem hanc Papebrochius circa annum* 530 *fixit, consentitque Cointius. De assumpto insuper regimine ecclesiæ Tornacensis anonymus, quem ipse sæculo* F XI *exeunte vel inchoato* XII *scripsisse credidit, in Vita altera pag.* 90, *num.* 18 *et* 19 *hæc ait:* Pontificali demum, metropolitani scilicet et comprovincialium suorum evictus auctoritate, regisque ac procerum assensu. . . vix concessit *(S. Medardus)* et unanimi, pontificali videlicet ac regali auctoritate duas illas ecclesiam unam fecit; utrumque ovile *(Noviomense ac Tornacense)* pastor egregius. . . tempore Hormisdæ Papæ, sub sanctissimo Remigio Remorum archiepiscopo... tandem suscepit, et ut utrique ecclesiæ cathedralis semper honor maneret, benigne concessit. *Ita quidem anonymus ille, sed quem errore chronologico laborare, Papebrochius hic, et Henschenius in S. Eleutherio § 2 annotarunt.*

uti et S. Alpinus Catalaunorum; sed Antimundus et Athalbertus

218 *Illorum ratio est, quod S. Eleutherii obitum anno* 531, Remigii *autem anno* 530 *illigarent, constaretque, S. Hormisdam jam inde ab anno* 523 *vivere desiisse; ut propterea, Medardus a* S. Remigio *in demortui Eleutherii sedem sufficì nequiverit; multo minus eamdem sedem tempore Pontificatus Hormisdæ administrare. De Hormisda id certum est; secus de* Remigio, *quem usque*

A *usque in annum 532 vivere potuisse, dixi* § 4. *Nolim tamen pro vita* S. Remigii *usque ad hunc annum extendenda argumentum sumere ex ista S. Medardi Vita, cujus auctor eodem loco tam manifestum errorem in S. Hormisda nominando commisit. Major stat probabilitas pro S. Alpini, Catalaunorum in provincia Remensi episcopi, ordinatione* S. Remigio *adscribenda, qua de re consuli potest Commentarius prævius ad ejusdem Sancti Vitam in Opere nostro datam die* VII *Septembris. Sat antiquo etiam testimonio caret, quod de episcopatu Morinorum per* S. Remigium *instituto, et per Antimundum vel Aumundum, deinde per Athalbertum ab eodem sancto Archipræsule ordinatos gesto, nonnulli post Matthæum Desprets et Malbrancum tradiderunt.*

probabilius non fuere episcopi Morinorum.

219 *Jam examinata hæc quæstio est ad diem* IX *Septembris in S. Audomaro* § 3, *ibidemque ostensum, parum verisimilem esse istum Antimundi Athalbertique episcopatum, sique illi in Morinorum conversione laboraverint, probabilius tamen non fuisse episcopos. Et vero, ut rationes ibidem allegatæ episcopatum illorum parum probabilem relinquunt, ita aliunde satis verisimile fit, vel utrumque vel eorum alterum a* S. Remigio *missum* B *fuisse, ut Morinis prædicaret. Chararicum, qui Morinorum rex fuisse creditur, etiam S. Gregorius Turonensis lib.* II *Historiæ cap.* XLI *regem facit, et saltem sub finem vitæ suæ Christianum fuisse significat, dum ibidem scribit :* Contra eum indignans Chlodovechus abiit, quem circumventum dolis cepit cum filio, vinctosque totondit : et Chararicum quidem presbyterum, filium vero ejus diaconem ordinari jubet. *Tum narrat, eumdem filium patri suo spem fecisse de regno recuperando, subditque :* At ille *(Clodoveus, hoc audito)* jussit eos pariter capite plecti. Quibus mortuis, regnum eorum cum thesauris et populo adquisivit. *Fredegarius in Epitome cap.* XXVII *Chararicum* et regem et parentem *Clodovei appellavit.*

a Remigio tamen mitti potuerunt, ut iisdem prædicarent.

220 *His positis, mihi valde verisimile apparet, Chararicum, postquam parentem suum Clodoveum regem Christiana sacra amplexum esse vidit, catechistam ab illo petiisse, et a* S. Remigio *missum fuisse Antimundum presbyterum, qui tum temporis solitariam vitam in territorio civitatis Remensis egisse dicitur. Huic socius dari aut postea* C *addi vel suffici potuit Athalbertus, solo pariter presbyteratu initiatus. Forte etiam ambo a* Remigio *primum missi fuere, postquam Clodoveus Morinos in suam redegerat potestatem : ut tamen saltem alterutrius missio, regnante Chararico, potius contigisse videatur, favet, quod de suscepta ab eodem rege Christiana fide ex S. Gregorio Turonensi mox observari. Porro ex hac opera Morinis impensa potuerunt ambo aliquot sæculis post, cum jam perobscura exstaret utriusque memoria, Morinorum episcopi credi cœpisse. Saltem hoc pacto stantibus argumentis, quæ adversus illorum episcopatum militant, datur probabilis ratio, unde ista opinio apud Morinos nasci potuerit.*

Ab eodem etiam ordinatus non est S. Agricolaus Trajectensis.

221 *Ægidius Aureæ vallis monachus in additamentis ad Harigerum de Gestis pontificum Tungrensium et Trajectensium cap.* XXX *sanctum quoque Agricolaum a* S. Remigio *aliisque præsulibus in Concilio Aurelianensi episcopum Trajectensibus post diuturnam sedis Tungrensis vacationem datum esse affirmat his verbis :* Eo, inquam, tempore, a prædicto Beato scilicet Remigio et rege Clodoveo et ceteris Galliarum episcopis et magnatibus celebrata est prima synodus Aurelianis de restauratione regni et ecclesiarum. Ibi omnis clerus et religio monachorum dolebat de subversione Tungris urbis, nec nomen episcopale ibi quisquam subire præsumebat, ex quo Servatius inde pulsus recesserat. Convenit ergo digniori ecclesiarum gradui ; et vir vitæ venerabilis Agricolaus, agrum Dominicum exculturus eligitur, consecratur præsul, juxta magnanimum Servatium sedem in Trajecto habere dirigitur *etc. Verum hæ nugæ sunt Ægidii, quas Bollandus noster ad diem* V *Februarii in S. Agricolao solide refutavit, probans Sanctum hunc initio sæculi* V, *id est, antequam natus esset* S. Remigius, *obiisse, sanctumque Falconem, qui ab eodem Agricolao octavus Trajectensis episcopus fuit, sub Clodoveo jam tum Christiano sedisse ; quod ex infra dicendis de simultate inter eumdem Falconem et* Remigium *orta manifestum fiet.*

Forte ex ejusdem consilio Aquilinus in Coloniensi sede constitutus.

222 *Incertum quoque est, quod de Aquilino ex ejusdem* S. Remigii *consilio in vacantem sedem Coloniensem constituto Cointius ad annum* 509, *num.* 2 *affirmavit his verbis :* Colonia autem, quæ ab obitu S. Evergisli longo laboraverat interpontificio, statim ac in potestatem Clodovei venit, Aquilinum, vel, ut Demochares ex Frenico scribit, E Solinum accepit episcopum ; ex consilio enim B. Remigii rex piissimus nihil omittebat, ut extructis ecclesiis, missisque pontificibus, damna repararet, quæ pridem hæreses et idolorum cultus in Gallias invexerant. *Ita quidem ille affirmate ; verum cum nullum veterum testimonium producat, multum dubito, an alio argumento hic fultus fuerit, quam quod verisimile sit, Clodoveum regno Coloniensi per Sigiberti ejusdemque filii Chloderici necem potitum, monente* S. Remigio, *vacanti sedi Coloniensi episcopum dari curasse ; at de tempore sedis Aquilini non conveniunt alii. Sammarthani fratres illum circa annum 455 sedisse crediderunt, quem et Dionysius Sammarthanus in sua Gallia Christiana secutus esse videtur tom. III, col.* 624, *ubi etiam ejusdem successorem Simoneum reponit circa annum 500, deinde Domitianum, quem anno 535 Concilio Arvernensi subscripsisse observat.*

§ XIII. S. Remigius S. Falconem, Trajectensem episcopum, Remensis ecclesiæ jura lædentem, acri epistola coërcet : gesta sua in causa Claudii presbyteri adversus tres Galliæ episcopos defendit. F

Cum S. Falcone episcopo Trajectensi

Sic se habent res humanæ, ut etiam inter viros sanctos mitesque ac injuriarum cetera patientissimos nonnumquam simultates exsurgant, maxime cum de ecclesiarum, quarum curam susceperunt, juribus defendendis, vel de ecclesiastica disciplina mitius severiusque administranda res agitur. Hoc in S. Remigio *quoque accidisse intelligimus ex duabus illius epistolis, quæ ad nostra tempora pervenerunt. Prima ei simultas fuit cum S. Falcone, episcopo Tungrensi seu Trajectensi ad Mosam in*

AUCTORE C. S.

in Belgio, cujus parum nota gesta Bollandus paucis memoravit ad diem XX *Februarii, quo una cum S. Eucherio, decessore suo, et, ut creditur, germano fratre, colitur. Episcopatus Falconis initium circa annum* 495, *mortem circa* 512 *reponenda vider', laudatus Bollandus ibidem indicavit, dictamque controversiam num.* 6 *sic recte exposuit :* Quod ad gesta S. Falconis attinet, nihil quoque reperimus, præterquam S. Remigii ad eum epistolam, qua eum acriter sane arguit, quod in Mosomagensi ecclesia jurisdictionem sibi adversus Remensis ecclesiæ jura usurpasset.

in ecclesia Mosomensi, quæ ad Remensem spectabat.

224 Diximus IX Februarii ad Vitam S. Victoris martyris, situm esse Mosomagum, sive Mosomum, ad Mosam amnem, inque Remensi diœcesi; sed ad Trevirensis Leodiensisque confinia. Ibi S. Falco initio aditi episcopatus, dum vicina sui episcopatus loca lustrat (ignarus fortassis, ad se locum non pertinere, aut ratus, in magna populorum necessitate, qualis et alibi in Belgio turbulentis Francicæ dominationis initiis, licere in alieno etiam sementem facere, quæ in communis Domini emolumenta cederet) presbyteros aliosque Ecclesiæ ministros ordinarat; qua de B re ita expostulat S. Remigius. *Cum ex hac Remigii epistola tantum quædam excerpta dederit Bollandus, eam hic ex tom. I Conciliorum Galliæ per Sirmondum pag.* 205 *et sequenti integram recudo*

Domino vere sancto, et in Christo beatissimo fratri Falconi, episcopo, Remigius episcopus. Quantum comperi, rebus gestis probavi, prius curæ beatitudini tuæ fuit, ut mihi inferres injuriam, quam salutationem deferres. O conveniens principium, quod dedisti, ut læderes episcopus ante me, quam episcopum te viderem.

omnia, velut sua esset, ordinasset. S. Remigius illum per epistolam

225 Nimium cito pennis tenerulis evolasti, levitate animi, non maturitatis consilio. In ipso siquidem episcopatus exordio jus ingredi tentas alienum, qui adhuc tuum verecunde debueras introire. Fas ergo fuit, ut illicitis ordinationibus tuis a te credideris occupandam loci Mosomagensis ecclesiam, quam metropolitani urbis Rhemorum sub ope Christi sua semper ordinatione rexerunt? Adhuc, arbitror, tua nescis, et jam aliena pervadis. In quam igitur cum Levitas feceris, presbyteros consecraris, archidiaconos institueris, primicerium scholæ clarissimæ militiæque lec- C torum: non queror, quod me consilio inter ista non videris; utinam te vidisses! Si enim canones tua sanctitas ignorabat, satis præproperum fuit, ut transgredereris, antequam disceres. At vero ecclesiarum statuta si noveras, tanto gravius tantoque periculosius insipientia tua priscorum magnificorumque pontificum decreta calcavit. Cave, qui aliena præsumis, ne, quod habere videris, amittas.

acriter reprehendit, permultensque, ut Mosomensibus prædicet,

226 Cum factæ ordinationis jura non constent, quo potissimum consilio sacerdotalis officii tyrocinia defensabis, si temerariæ transgressionis admissum pertinacia vel impotentia misceneris? Majoris discriminis erit, antiquam sanctionem fuisse violatam, quam laus sit, loco stare, contra canones quos creasti. Sed quid de eorum loquar ordinibus, quos a beatitudine tua non licuit promoveri? Plus illud est, quod si juxta majorum statuta severitatemque discutimus, non minus, quam status illorum, vester veniet episcopatus in dubium. Dominus in Evangelio dicit ad Petrum: « Simon » Joannis, diligis me? » Et Petrus: « Etiam, Do- » mine, tu scis, quia amo te. » Cui bis terque a Domino sub hac responsione præcipitur: « Pasce » oves meas. » Ego quia oves Christi pascere, D omnimodis imperitus, alimoniæ cælestis ubertate non possum; qui es sacris eruditionibus eruditus, eas, quæ mihi, jubente Christo, traditæ sunt, ut pascas, admoneo, ut invadas inhibeo Age semper, ut te digna comitentur. Ecclesiæ, quam divina dispensatione meruisti præsidendam, deservi, et pro salute gregis Dominici sollicitus pastor invigila.

monet ut a jurisdictione et a fructibus exigendis abstineat,

227 Utinam mediocritati meæ ista suppeterent, quæ in nomine Domini habere vos cupio! Sed quia desunt meæ, vel credita mihi sunt obsequia Salvatoris, salvari mercenario non requiro. Joannes in Apocalypsi septem quippe angelis suis comprehendit *, et unicuique scribit ecclesiæ. Facta igitur merita quæ præpositis: quæ probata corrigenda, castigat. Cum ergo sub vocabulo angeli tradatur actionis forma pontificiæ, doleo super tuæ præsumptionis audacia, ut jura permutes vetera novus, cauta temerarius, divina terrenus. Audiant nos, audiant, quos elegeris, sacerdotes: sacerdotes tui ipsi nos audiant. Creatoris confido sententiam, non pro te, sed in te, a judicantibus proferendam. Quis enim pro sensus sui probitate non improbet, eum contra Ecclesiæ regulam E prorupisse, qui debuerat Ecclesiæ regulam custodire? Mandas, ut audio, colonorum tibi tributa portari, et præcipis, ut reditus deferantur agrorum. Datur intelligi, quod ecclesiæ rem, non ecclesiam concupisti: quando solicitus exquisitor exposcis, quæ ego, ad quem jure veniebant, remisi potius, quam quæsivi.

** forte hic deest septem ecclesias*

nuntiatque, ab illo ibi ordinatos, a se amotos esse.

228 Nolo, te lateat, Levitas atque presbyteros, contra ordinem quos fecisti, ab ordine jam remotos. Perpendi enim, quod a me non decebat admitti, quos a te non licuerat ordinari. Heu! quantum me a cultus tui proposito repulisti, dum mavis perperam agere, quam fœdera fraterna servare. Optaveram namque, ut clericus permansisses; quia factus fueras vi sacerdos. Sed si mentem tuam cura ista non tangit, ego tamen pro sinceritate profiteor, quod animum non minus angit, a te inexcusabiliter erratum, quam me fuisse contemptum. *Hactenus epistola* S. Remigii, *in qua nonnullæ phrases obscuræ vel mutilatæ occurrunt, forte veteris librarii vitio attribuendæ ; nam eodem modo leguntur a Labbeo tom. IV Conciliorum vulgatæ. Ceterum si cui hæc epistola paulo acrior videatur, meminerit is, sanctum Archiepiscopum* F *non tam suam causam, quam sedis suæ jura, non parum læsa, et ecclesiasticos canones, in quos certe non leviter impegerat Falco, hic ex munere suo defendisse.*

Observatio de Mosomo, quod hodiedum est diœcesis Remensis.

229 *Falconis tamen sanctitas omnino suadet, ut credamus, illum hæc vel ex ignorantia vel imprudenti zelo egisse, aut certe sic monitum errata emendasse: nam plura de eadem controversia nusquam alibi legere est, et Mosomum deinde mansit in episcopatu Remensi, in qua hodieque censetur. De illo variis in locis loquitur Flodoardus in Historia ecclesiæ Remensis, nominatim lib.* IV, *cap.* XIII *de Heriveo, qui anno* 900 *Remensem sedem adeptus est, sic scribens :* Hic pontifex castrum Mosomum, reparatis muniit muris, et ecclesiam inibi dirutam a novo restauravit, atque in honore sanctæ Dei Genitricis, ut olim fuerat, dedicavit *etc. Superest adhuc castrum istud seu oppidum, Gallice* Mouson *appellatum, quod Baudrando in Lexico geographico dicitur* urbs Galliæ in Campania provincia, ad Mosam fluvium cum abbatia, in confinio ducatus Luxemburgici, *etc, diciturque fuisse* alias sub dominio utili archiepiscopi

archiepiscopi Remensis. *Qui plura volet, adeat Galliam Christianam auctam tom. IX, col. 258 et sequentibus, ubi etiam catalogum abbatum ejus loci reperiet.*

Sanctus ob Claudium ordinatum presbyterum,

230 *Altera controversia* S. Remigio *fuit cum tribus Galliæ episcopis, Heraclio, Leone et Theodosio, quorum primus videtur fuisse episcopus Parisiensis, tertius Autissiodorensis, qui ambo Concilio Aurelianensi I anni* 511 *subscripti leguntur, medius vero creditur esse Senonensis. Ex his item duo sanctitate vitæ sacræ ecclesiasticum cultum obtinuerunt; nimirum S. Leo ad* XXII *Aprilis, S. Theodosius ad* XVII *Julii, ad quos dies Romano aliisque Martyrologiis inscripti sunt, et de illis breviter actum est in Opere nostro. Dissidii inter hos sanctos præsules causa fuit de disciplina ecclesiastica, dum tres illi laudati episcopi eam sine ullo habito ad principem respectu severe observatam volebant,* Remigius *autem mitius opinabatur. Commendaverat rex Clodoveus Claudium quemdam, cetera mihi ignotum,* Remigio, *vel, ut hic loquitur,* jusserat, *ut illum presbiterum ordinaret. Sanctus Præsul, etsi forte aliquid sacris canonibus minus consonum hic adverteret, tamen ratus, id tanto regi,* qui, *ut ejusdem Sancti verbis denuo utar,* erat non solum prædicator fidei Catholicæ, sed defensor, *posse concedi; commendatum Claudium presbyteratus ordine initiavit; nec quisquam episcoporum, dum Clodoveus in vivis superfuit, ob hanc ordinationem* Remigio *litem movisse legitur.*

eumdemque post lapsum indulgentius habitum,

231 *Ut vero se habet humana fragilitas idem ille Claudius jam presbyter, postea in grave crimen prolapsus est; quod quale fuerit, nescitur, sed certe hujusmodi fuit, ut secundum sacros canones ab officio suo perpetuo amovendus esset. At pius Antistes misericordia motus, atque æquum esse putans, ut in gratiam regis de Ecclesia optime meriti, licet tum defuncti, cum illo paulo indulgentius ageretur, desiderabat ipsum ad pœnitentiam admittere cum spe restitutionis in locum, unde exciderat. Verum cum canones obstarent, ac novissime etiam in Concilio Aurelianensi I conditus esset hic canon novus;* Si diaconus aut presbyter crimen capitale commiserit, simul et officio et communione pellatur; *sanctus Præsul per litteras ad coepiscopos suos recurrit, deprecans, ut aliquid de severitate disciplinæ remittentes, sinerent Claudium, cum ea spe pœnitentiæ subjici. Qua in re sane nihil est, quod in sancto mitique Episcopo jure posset reprehendi.*

litteris a tribus episcopis indigne compellatur.

232 *Verum id tribus illis episcopis, Heraclio, Leoni ac Theodosio, longe aliter visum est, qui in severitatem proni, non modo pias Sancti preces, velut ab enervi sene profectas, respuerunt,* jubileum *ipsum contemptim appellantes; sed ordinationem Claudii ab eodem factam criminati sunt, eo confidentius, quod mortuus esset rex Clodoveus, apud quem* Remigius *in summa fuerat veneratione, et quo postulante, Claudium ordinaverat. Quin etiam Archipræsuli præcipere ausi sunt, ut in Celsum quemdam, qui Claudio crediderat, ut aiebant, ubi esset, inquireret, pecuniasque eidem ablatas restitueret; cum Sanctus nec de Celso, nec de rebus ablatis quidquam sciret.* Remigius *itaque tam inopinato responso, quo ætatem dignitatemque suam contemptui haberi videbat, perculsus, rescripsit epistolam, in qua factorum suorum rationem reddens, simul de Christianæ charitatis violatione cum ipsis acriter expostulavit. Exstat illa apud Sirmondum tom. I Conciliorum Galliæ pag.* 204 *et sequenti, ex quo eam totam hic transfero, maxime quia ex illa unice nota est hæc controversia.*

AUCTORE C. S.

quibus ille respondens rationem facti sui exponit,

233 Dominis vere sanctis, et merito beatissimis in Christo fratribus, Heraclio, Leoni et Theodosio, Remigius episcopus.

Paulus apostolus in epistola sua loquitur : « Caritas numquam excidit » : quæ, ut tales ad me litteras mitteretis, in vestris sensibus non resedit. Nam pro Claudio fudi simplicem precem, quem vos non presbyterum scribitis, ut in me indignationem vestri pectoris proderetis. Illum non abnego graviter deliquisse : sed vos ætati meæ, etsi non meritis, decuerat detulisse. Quod propitia Divinitate sit dictum, quinquaginta et tribus annis episcopali sedi præsideo, et me appellavit tam procaciter nemo. Dicitis, melius vos fuisse non natos. Hoc mihi fuerat opportunum, ne audissem transgressoris opprobrium. Ego Claudium presbyterum feci, non corruptus præmio, sed præcellentissimi regis testimonio, qui erat non solum prædicator fidei Catholicæ, sed defensor. Scribitis, canonicum non fuisse, quod jussit. Summo fungimini sacerdotio? Regionum præsul, custos patriæ, gentium triumphator injunxit. Tanto in me prorupistis felle commoti, ut nec episcopatus vestri detuleritis auctori.

eos de caritate et misericordia exhibenda admonet.

234 Rogavi, ut Claudius, sacrilegii perpetrator, pœnitentiæ servaretur : legimus namque, legimus, quod excidium cælesti denuntiatione prædictum evaserunt per pœnitentiam Ninivitæ : quod Joannes præcursor Domini in Euangelio prædicavit, ut, regno appropinquante cælorum, eam populi agerent, ne perirent. In Apocalypsi angelis ecclesiarum scribitur ex præcepto Domini Salvatoris, ut, quæ digne minus egerant, pœnitentiæ satisfactione corrigerent. De iracunda dictione sanctitatis vestræ intelligo, quod lapsum non misereamini post ruinam; sed magis velle vos video, ne convertatur, ut vivat; cum Dominus dixerit : « Nolo mortem morientis, sed ut convertatur et vivat. » Hoc nos expedit sequi; hanc Domini voluntatem non prætermittere, sed tenere : quia nos posuit, non ad iracundiam, sed ad hominum curam, et servire pietati potius, quam furori.

seque indigne ob illis tractari conqueritur

235 Ponitis in epistola vestra, quod Celsus quidam, qui Claudio credidit, quo abductus, et utrum vivat, an sit mortuus, ignoratis, atque hujus inquisitorem me esse præcipitis, et nescitis, si in sæculo, aut si apud inferos sit quærendus; et res suas à me vultis restitui, quas sublatas fuisse non novi. Impossibilia præcipitis, ut impia peragatis. Annorum numero me esse scribitis jubileum, irridentes potius, quam pro dilectione gaudentes, cui vinculo caritatis irrupto, insinceriter à vobis nec parcitur, nec defertur. *Sane admodum acris hæc epistola est, sed verisimiliter mitior appareret, si trium istorum antistitum litteras, ad quas hæc responsoria data est, pariter haberemus. Interim hinc liquet,* Remigio *in senili pectore non defuisse vigorem, quo se suamque dignitatem, quam in Ecclesia Dei sustinebat, immerito appetitus tutaretur.*

Hæc epistola scripta est, mortuo Clodoveo, circa annum 512

236 *Ex verbis istis de rege Clodoveo,* qui ERAT non solum prædicator fidei Catholicæ, sed defensor, *omnes recte colligunt, hanc epistolam a S.* Remigio *scriptam esse post ejusdem regis obitum : quod etiam confirmatur ex eo, quod verisimile non sit, adversarios Sanctum sic criminari ausuros fuisse, vivente rege, qui ordinationem imperaverat. Communis quoque opinio est, hanc simultatem ortam esse non diu post eumdem obitum; qui cum anno* 511 *illigari soleat, eadem epistola ad annum* 512 *etiam solet referri; et ne multo serius*

AUCTORE I. S.

serius referatur, suadet adjectus annus episcopatus Remigii *quinquagesimus tertius; uti ex chronotaxi supra constituta colligere licet. Verisimillimum est,* S. Remigium *etiam ad alios Galliæ episcopos litteras pro Claudio dedisse, ab iisque, si non ab omnibus plane favorabilia, saltem multo mitiora recepisse responsa, etsi nulla de his exstet memoria, ut nec exstat de causæ eventu. Fas tamen credere est, laudatos tres episcopos, e quibus duos inter Sanctos coli observavi, si in disciplinæ severitate sibi persistendum esse deinceps duxerint, saltem suam in venerandum sanctumque Senem acerbitatem deposuisse, et, quod humanitus peccaverant, emendasse.*

§ XIV. Recensentur aliquot illustres discipuli S. Remigii : examinantur, quæ de gemina ecclesia ab eodem Remis exstructa dicuntur.

B

Inter Sancti discipulos præter B. Vedastum et Techildem

F*lodoardus lib.* I *Historiæ Remensis cap.* XXIII, *sub titulo* De discipulis ejusdem B. Remigii *varias utriusque sexus ordinisque personas recensuit, non quod illas omnes stricti nominis discipulos illius fuisse crederet, sed quod, ad ejusdem familiam domesticam aut familiaritatem utcumque pertinuerint; monitisque multum profecerint, uti satis liquet tum ex ipso capite, tum ex ejusdem exordio, quod tale est :* Fuerunt hujus denique beatissimi Patris nostri temporibus in hac urbe viri clarissimi, Deoque virtutibus accepti, tam ex clero, quam ex ordine laicali; utpote qui tali, tam venerando, tamque sanctissimo famulabantur Patri *etc. Accepit illos ex* S. Remigii *testamento breviori, in quo nominantur præter Attolum, virum potentem, et munificentia in pauperes insignem. Quam ob rem, cum testamentum brevius infra daturus sim, illis hic recensendis supersedeo; de Attolo autem loquar post aliquot alios insigniores sanctitate discipulos, qui vel ex eodem*
C
Flodoardo vel aliunde innotuerunt. Illis certe annumerandus est S. Vedastus, de quo vide dicta superius § 12. *Annumeranda item videtur S. Techildis vel Theodechildis, Clodovei I regis filia, virgo et fundatrix monasterii S. Petri-Vivi apud Senones, de qua egit Papebrochius noster tom. V Junii, ad diem* XXVII.

illustris fuit S. Theodericus abbas.

238 *Ejusdem sancti Archipræsulis discipulus potiori jure fuit S. Theodericus, cujus elogium ibidem texuit Flodoardus cap.* XXIV *sic orsus :* Extitit his etiam beatissimi Remigii temporibus beatus vir Theodericus, almi Magistri pius discipulus, quem non ex alto voluit adeo sanguine generari, qui sublimiter hunc in generatione justorum decreverat nobilitare *etc. Hic celebris fuit sanctitate, et miraculis clarus, quem* S. Remigius *in adolescentia a se institutum, deinde ex parentum mandato nuptiis invitum illigatum, in persuadenda ejusdem sponsæ virginitate adjuvit, eaque consentiente, novo monasterio, in monte Or erecto, præfecit; sacerdotio initiavit, ejusdemque opera usus est tum in convertendis paganis, tum ad sanandam Theodorici regis filiam, quam hic sanctus abbas, dum ex Magistri sui præcepto ad illam tenderet, mortuam suscitavit. Gesta ejus illustrata habes a Sollerio nostro ad diem* I *Julii; pauca tamen, quæ ad* S. Remigium *præterea pertinent, juverit hic repetiisse. Exstat hodieque monasterium illud, eosdem duos Sanctos primarios suos auctores agnoscens, sanctique* Theoderici, *Gallice* Saint Thierri, *nomen retinens, tribus circiter milliaribus a civitate Remensi dissitum, estque Ordinis S. Benedicti. Ejusdem loci vicissitudines et abbatum Catalogum referunt Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX, col.* 180 *et sequentibus.* D

ex cujus consilio S. Remigius lupanar evertit,

239 *Hujus quoque sancti abbatis consilio* S. Remigius *meretricularum domicilium in pium viduarum contubernium commutasse legitur apud Flodoardum lib.* I, *cap,* XXIV, *cujus verba hic transcribo.* Traditur hujus beati viri suggestione S. Remigius collectionem meretricum, quæ ad id usque temporis prostibula fertur extra civitatem retinuisse, subversis fornicibus, in viduarum quadraginta congregationem permutasse, sumptusque quotidiano victui necessarios instituisse, ipsumque numerum viduarum perpetim manere, ut adhuc quoque manet, decrevisse. Nam dum S. Remigius monasterium S. Theoderici visitans, secus meretricium psalmos cum eodem carissimo discipulo suo concinendo transiret, ac S. Theoderico vox faucibus hæsisset, iterumque, in redeundo scilicet, idem in eodem (ceu memoratur) loco et versiculo contigisset; admiratus Pater sanctissimus, et requirens, cur discipulus solers in Dei laudibus contra morem titubaverit; accipit, dolere beatum virum de animarum dispendio perditarum, et in tam sancti Patris vicinia tam fœdæ turpitudinis tanta diabolo crescere lucra. E

eique substituit ac dotavit ædes ac contubernium

240 Sicque persuasum Patri piissimo, discipulo suggerente castissimo, subvertere latibula diaboli, et deceptas atque decipientes animas in castimoniam transducere Christi. *Hæc Flodoardus, quæ ab antiquiori Vita, seu potius ab Oratione panegyrica, primo loco a Sollerio edita, absunt; leguntur tamen ibidem in Vita altera, ab anonymo post Flodoardi Historiam scripta, cap.* II, *in quo post narratam S. Theoderici suggestionem auctor sic prosequitur :* Hac de causa Pater egregius, laude attollendo discipulum, exhilaratus, regi supplicat, et locum cœnulentum, ubi diaboli exercebantur opera, ut optabat, impetrat. Expulsisque omnibus, ad deceptionem animarum congestis, usque ad solum latibula meretricum, quæ erant cavernæ dæmonum, sicut ad præsens cernitur, subvertit. Et quoniam locus ille spurcitiarum extra erat civitatem positus, compositis infra muros domorum receptaculis, numero quadraginta sanctimonialium, quo et ipsæ meretriculæ erant, coæquato, inibi consilio B. Theoderici fidelis discipuli collocavit, et unde sumptus corporis victu quotidiano haberent, penes largitatem regis promeruit. F

quadraginta viduarum, seu multi-rum pænitentium;

241 Instituit quoque, ut idem numerus semper maneret, et sicut illæ lenocinii opus perficientes, et voluntatem dæmonum peragentes, reditus proprii corporis domino terreno persolvebant, ita istæ Regi cælesti corporis et cordis munditiam custodientes, cum fructu bonorum operum se ipsas repræsentarent. Ergo quia spiritus, ubi vult, spirat, et ardentes charitate facit, quos inflammat, voluit menti famuli sui cœlitus intimare, quatenus spiritualem Magistrum commonere faceret caritatis amore, ut animas, quas inimicus gaudebat adquisisse, suo Creatori redderet, et portio execrabilis diaboli minorata remaneret . . . Magnus Magister, magnus et discipulus,

A discipulus, et post Magistrum, cumque Magistro in hoc opere laudandus! *Baillelus ad diem* I *Julii in Vita ejusdem S. Theoderici existimavit, monasterium hoc virginum cœtui exstructum fuisse; cui opinioni utcumque favent, quæ de ejusdem alumnarum* corporis et cordis munditia *anonymus mox meminit, uti et vox* sanctimonialium, *per quam* virgines *ab illo designatas esse, etiam Sollerius noster credidit; in Annotatis tamen monens,* viduas *retinendas esse cum Flodoardo, qui eodem anonymo prior est.*

non virginum.

242 *Certe Flodoardi verba clara sunt, et, nisi fallor, sic exponenda, ut per* viduas *ipsæ meretriculæ lapsæque puellæ, de commissis pœnitentiam agere cupientes, intelligendæ sint. Quid enim aliud indicant ista Flodoardi verba :* Sicque persuasum Patri piissimo.... subvertere latibula diaboli, et deceptas atque decipientes animas in castimoniam transducere Christi? *Quin et ipse anonymus id ipsum ibidem non obscure indicavit, dum S. Theodericum ea de re cum* S. Remigio *sic loquentem induxit :* Scio enim, si vis, et pro certo vis, quia potes solo internuntio hoc regis munificentia impetrare, et Creatori suo oves circumventas ac de fauce B inimici ereptas restituere. *Ac rursum, dum ait, sancto discipulo suggerente, factum esse,* ut *Magister* animas, quas inimicus gaudebat adquisisse, suo Creatori redderet, et portio execrabilis diaboli minorata remaneret.

uti nonnulli visum est.

243 *Quomodo autem diceretur hic* S Remigius deceptas atque decipientes animas in castimoniam transduxisse Christi, *quomodo* oves circumventas ac de fauce inimici ereptas, et animas, quas inimicus gaudebat adquisisse, Creatori suo *restituisse; si meretriculis ex eo loco expulsis, atque alibi suo more vivere permissis, tantummodo castas virgines substituisset? Quapropter videtur* Remigius, *regia auctoritate fultus, meretriculas illas aggressus, easque aut omnes aut aliquas ad meliorem frugem reductas in substituto lupanaribus monasterio conclusisse, suppeditante rege sumptus, ex quibus tum hæ, tum totidem ejusmodi pœnitentes mulieres perpetuo alerentur. Potuerunt autem illæ honestiori vocabulo a Flodoardo* viduæ *appellari; et ab anonymo dici* sanctimoniales, *propter quamdam religiosæ Vitæ speciem et continentiam, quam in modesto habitu pioque contubernio ibidem inclusæ observabant. Potuit etiam tempore, quo anonymus S. Theoderici biographus scripsit, aliqua* C *mutatio in eodem monasterio facta fuisse. Ceterum observat Jacobus Longuevallius in Historia Ecclesiæ Gallicanæ tom.* II, *pag.* 325, *hanc primam esse domum, quam ejus generis pœnitentibus in Galliis erectam legerat.*

S. Theodericus a S. Remigio missus, filiam regis mortuam resuscitat,

244 *Laudatus Flodoardus de filia Theoderici regis, qui in partem regni patri suo Clodoveo successerat, per S. Theodericum a* S. Remigio *missum sanata, in eodem capite* XXIV *præmiserat sequentia :* Reperitur etiam præfati regis filiam vita defunctam magnificus hic Domini præco vitæ refromasse spiraculo, pro qua languente rex ad sanctum direxerat Remigium, petens, ut ad se veniret, atque eum precibus ægrotanti filiæ manus imponeret. At pius Præsul molestia quadam corporis (ut fertur) detentus B. Theoderico (quem pie casteque nutrierat et spiritalibus doctrinis instruxerat, quemque gratia curationum repletum videbat) negotium, quod petebatur, ut pater filio commendat. *Subdit, Theodericum sancto Præsuli suo obsecutum, licet in via puellæ regiæ mortem intellexisset, tamen ut mandata exsequeretur, ad illam perrexisse, eamdemque post fusas Deo preces sacro oleo illitam ad* *vitam revocasse. Quam ob rem, (inquit)* Rex itaque non solum discipulum, sanctum scilicet Theodericum, sed et B. Remigium cupiens munificentiæ sublimare dono, villam, quam dicunt Venderam, sitam super fluvium Maternam *, reverendo patri Remigio; Gaugiacum vero in pago Remensi præcepto suæ auctoritatis sancto contulit Theoderico.

[illegible]

i. e Matronam.

quapropter ambo a rege donantur.

245 *Ut hoc factum confirmet Flodoardus, ibidem addit :* Processu denique temporis, Karolo, Ludowici imperatoris filio, sceptra regni Francorum gubernante, Angilrannus aulicorum quidam, traditionis ignarus, a rege Venderam sibi postulat dari. Quod ubi rex annuisset, audiens domnus Hincmarus præsul, qui sedem tenebat ecclesiæ Remensis, hanc infiscari villam; regalis præcepti chartam, in ecclesiæ hujus archivo repertam, donationis hujusce seriem continentem, Karolo mittit, et ne contra legem cononicam res usurpet Ecclesiæ commonefacere satagit. In quo præcepto manifeste legitur, quomodo rex Theodericus pro suscitatione filiæ, S. Theoderici precibus obtenta, non solum prænotatam conferens ei villam, Dei servum sui muneris honore prætulerit, quin et Magistro præstantissimo, scilicet Remigio, cui Do- E minus tantam gratiam contulerat, ut talem discipulum haberet, qui Spiritus sancti dono, sicut et Magister, mortuos resuscitaret, beneficentiæ gratia villam Venderam obtulerit. Hæc ut ita se habere, ex ipsis chartarum monimentis Karolus animadvertit, a pervasione villæ destitit, et ecclesiæ propriis libere uti permisit. *Hæc ibi, quæ etiam in secunda S. Theoderici Vita apud nos edita leguntur; sed quia absunt ab antiquiori, et de fide præcepti a Flodoardo laudati satis certo jam constare nequit, nonnullis criticis suspecta sunt.*

Inter ejusdem discipulos etiam numerantur Susanna virgo abbatissa,

246 *Ex iisdem Vitis et Flodoardo discimus, eodem tempore Remis floruisse insignem item* S Remigii *discipulam, Susannam nomine, virginum monasterio præfectam, quæ suo quoque consilio laudatum Theodericum adjuvit tum in confirmando illius de virginitate servanda proposito, tum in loco monasterii condendi seligendo. Vetustior Vita num. 3 sic habet :* Tunc erat urbe Remense quædam celebris abbatissa, sacratissima virgo, nomine Susanna, quæ sub providentia summi pontificis B. Remigii puellari præfuit congregationi, femina virilis animi, virago profundi consilii, con- F siliatrix altioris ingenii. Ad cujus, quasi piissimæ matris, mitissimos sinus contulit se S. Theudericus; *nimirum, consilium opemque petens, ut virginitatem, quam sponsæ suæ frustra persuadere nisus fuerat, illibatam servaret.* Virgo virgini *(Susannæ)* Deo soli cognita pandit sui cordis arcana... Communis igitur utriusque pater pius ab utrisque consulitur S. Remigius. Cujus per sapientissimum consilium ad providendum futuri monasterii locum mittitur cum virgine virgo, sancta cum sancto, Susanna cum Theuderico *etc. Flodoardus rectius hic interserit, Theoderici sponsam a S. Remigio arcessitam, et ad virginitatis propositum consensumque in mariti castimoniam adductam fuisse, antequam de condendo monasterio agi cœptum est. Plura de hac insigni virgine abbatissa, ejusque monasterio non reperi. Arturus eamdem cum* Sanctæ *titulo in sacro Gynæceo ad diem* I *Julii celebrat, sed solita sua liberalitate, quemadmodum ibidem in Prætermissis dictum est.*

SS. Berthaldus et Amandus eremitæ, S. Gibrianus presbyter,

247 *Ad diem* XVI *Junii actum in Opere nostro est de SS. Berthaldo et Amando, eremitis in diœcesi Remensi, quos traditio fert e Scotia Hiberniave, regnante*

gnante Clodoveo, illuc adventasse, et a S. Remigio *benigne acceptos instructosque fuisse, et eorum primum ob eodem etiam ordinatum presbyterum ; qua de re ibidem num. 4 ita habet eorumdem Vitæ compendium, ad Officium matutinum legi solitum.* Eo tempore Remensem ecclesiam regebat B. Remigius, cujus virtutibus et doctrina Berthaldus excitatus, ad eum cum suo Amando proficiscitur. A quo benigne susceptus et doctrina sacra institutus, atque in filium spiritualem adoptatus, tandem ad sacrum presbyteratus Ordinem gradatim promovetur. Quo honore affectus, ad solita cum socio lætanter revertitur, Missæ sacrificium una cum precibus ac votis sancte et religiose oblaturus in oratorio, quod non procul a domuncula sua construxerat, in quo divinis sæpe recreabatur visitationibus. *Ejusdem sancti Archipræsulis discipulus etiam fuisse creditur S. Gibrianus presbyter, de quo Sigebertus Gemblacensis, vel hujus interpolator, in Chronico ad annum Christi* 509 *scribit :* Gibrianus Scotus cum fratribus et sororibus in Gallia peregrinatus, urbem Remensem et vita et morte sua illustrat.

cum fratribus ac sororibus suis ab eo benigne exceptus;

248 *Vitam ejus, miracula, et translationem corporis ex diœcesi Catalaunensi, ubi vixerat et humatus fuerat, factam ad Remense archimonasterium Remigianum, edidit Henschenius tom II Maii pag.* 300 *et sequentibus, ubi nescio ex quo errore tam in margine, quam in Indice chronologico, qui eidem tomo de more præfixus est, annus Christi* CCCCIX *pro* DIX *adscriptus legitur, licet ex Commentariolo prævio Annotatisque ibidem constet, postremum annum signari oportuisse ; quod hac occasione juverit observasse. Sex S. Gibriani fratrum, triumque sororum, qui cum ipso in Galliam tunc adventarunt, et quorum etiam aliqui cultum obtinuerunt, nomina ibi legi possunt. De* S. Remigio *nulla ibidem in Vita mentio est : at in Remensi Breviario, anno* 1630 *typis edito, ad diem* VIII *Maii legitur S. Gibrianus ex Hibernia in Galliam profectus,* cum fratribus a S. Remigio, peregrinorum patre, humaniter *ac* benigne exceptus *etc. Unus ex dictis fratribus fuit S. Tresanus, in cujus Vita, ad diem* VII *Februarii data, dicitur hic apud* S. Remigium *inique accusatus, et ab eodem innocens declaratus, paulo post, commendante S. Genebaudo episcopo Laudunensi, sacerdotio initiatus esse.*

item SS. Arnulphus et Scariberga :

249 *Rursum alter* S. Remigii *discipulus fuisse perhibetur S. Arnulphus martyr ac forte episcopus Turonensis, cujus gemina Vita data est in Opere nostro ad diem* XVIII *Julii, una scilicet prosaica auctore anonymo, altera carmine heroico scripta a Letselio, neutra tamen magnæ auctoritatis. In utraque dicuntur illius illustres parentes, per* S. Remigium *ab idolis ad Christum conversi baptizatique, promisisse, fore ut, si sobolem procrearent (num steriles videbantur) hanc ei in filium spiritualem traderent; idque voti compotes facti præstitisse : ipse vero puer a sacro fonte ab illo susceptus et Arnulphus dictus, atque ab eodem post infantiam institutus tantam profecisse, ut et cum regiæ stirpis virgine Scaribergu, quam Clodoveus rex ei sponsam dederat, consentiente virginitatem servaverit, ac tandem multis clarus miraculis ad Turonensem cathedram fuerit elevatus. Denique post sancti Magistri sui obitum ad ejusdem sepulcrum accedens, in silva Aquilina inter Parisios et Carnutum occisus fuisse dicitur a famulis suæ uxoris, qui dominam suam ab illo sperni putabant, coliturque ut martyr. Ipsa quoque Scariberga, quæ* S. Remigii *discipulis etiam accenseri potest, aliquot Martyrologiis ad varios dies inscripta est, de eaque apud nos eodem, quo de ejusdem sponso, actum est die* XVIII *Julii. De S. Vulgiso, quem aliqui* S. Remigii *discipulum sine idoneo teste asserunt, agam hoc die.*

et Atolus, qui 12 xenodochia erexisse dicitur,

250 *Dixi supra, etiam Atolam quemdam virum potentem inter Sancti Francorum Apostoli discipulos a Flodoardo reponi. De hoc lib.* I, *cap.* XXIII *tradidit sequentia.* Enituit etiam *(in urbe Remensi, dum episcopatum ibi gereret Remigius)* vir præclarus Attolus, qui, sicut in epitaphio legitur, amore studioque S. Remigii, xenodochia duodecim rebus e propriis struxit ; sepultusque cum filio et filia post altare in ecclesia B. Juliani martyris, hunc sepulturæ declaratur habere titulum, templi pinnaculo innotatum.

Hic igitur nullum lateat, quid * terra retentat,
Ne quis, si cupiat discere, cassus eat.
Subtus enim tria consistunt monumenta petrina,
In quibus almorum corpora condita sunt.
Hic pater est Atolus, nato nataque sepultus,
Expectantque diem nunc Domini properam.
Illius certe natus memoratur Elanus,
Nata deinde sua dicitur Eufrasia.
Qui placuere Deo, dictis factisque supremo,
Nunc pariter quorum membra tenent loculum.
Instruxit bis sena suis xenodochia rebus,
Jure fovens plebes divitiis inopes.
Sic proprium censum cœlum transvexit ad altum,
In quo suscepit, quod miserando * dedit.
Hoc totum sub amore sacri studioque Remigi,
Ob quod prærutilum detinet ipse polum.

* *al.* quod

* *al.* miserendo

cujus et filii filiæque ejus grata Remis memoria fuit.

251 *Hactenus ibi : at ego non video, in hoc epitaphio tam clare asseri, duodecim illa xenodochia, vivente* S. Remigio, *ab Attolo fundata fuisse, quin mihi dubium maneat, an non post ejusdem obitum in illius honorem erecta fuerint. Forte propterea Marlotus tom. I Metropolis Remensis lib.* II, *cap.* XVII *maluit hæc sub Romano,* S. Remigii *proximo successore collocare ; sed cum Romani* Remigio *mox post hujus obitum suffecti brevissimus fuerit episcopatus, is, si sub Romano floruerit, etiam sub* S. Remigio *floruisse dicendus est, potuitque hujus fuisse discipulus eo sensu, quod pia ejusdem monita libenter exciperet et exsecutioni mandaret. Addit ibidem Marlotus :* Prædicti Atoli, ecclesiæ S. Juliani *(in qua memoratum epitaphium tempore Flodoardi legebatur)* ut creditur, fundatoris, et filiorum pignora postmodum translata fuisse in ecclesiam S. Remigii, ac juxta tumulum ejus condita, refert Larisvilla libello de Dignitate ejusdem ecclesiæ his verbis : » Sunt et aliæ geminæ in eodem loco ; hoc est, » tria corpora sanctorum, Atoli, Helani et Eufra- » siæ : » at reliquiarum index horum non meminit. *Idem scriptor tom. I, lib.* II, *etiam aliquot alios* S. Remigii *discipulos facit, in quos omnes non vacat mihi hic inquirere,*

Ecclesia, quæ in monumentum ex tanti incendii

252 *Laudatus Marlotus cap.* III *postquam ex Hincmaro narraverat,* S. Remigium *ingens civitatis Remensis incendium precibus suis et signo Crucis exstinxisse, sic prosecutus est :* In memoriam tam celebris patrati miraculi B. Remigius duas struxit basilicas ex prolixiori testamento ; quarum alteram, quæ est Militum S. Joannis Hierosolymitani, haud procul a Patente porta positam suis restruxit sumptibus Constantius decanus anno circiter MXL, retro cujus summum altare serpentes duo *(symbola dæmonum, a quibus incendium excitatum fuisse, scripserat Hincmarus)* hinc inde erumpunt e pariete, quasi in urbem regredi conantes, ni impedirentur. Lapidi supra

supra limen portæ, qua itur in ecclesiam, versus sequentes insculpti totius rei historiam pandunt his verbis.

Remigii meritum sic cœpit condere templum :
Porta Patens certis erat appellata figuris,
Hic pandens aditum, reliquis per bella negatum :
Forte dolis sathanæ succenditur ignis in urbe :
At pius Antistes cernens exurgere vires,
Ingemit ex adyto, Deus, et, Deus, inquit, adesto ;
Per lapides stratos descendens inde Sacerdos,
Sicut molle lutum fecit dissolvere saxum,
Cumque cito cursu paulum distaret ab astu,
Opposuit sese, Cruce Christi tutus ab igne ;
Sicque per hanc portam pepulit cum dæmone flam- [mam.
Post, ubi porta fuit, Constantius ædificavit etc.

in civitate Remensi exstructa fuit, conditorem non habuit

253 *Hactenus Marlotus, ceteros versus omittens, mihi sane incommode, quia ex illis intelligendum erat, an laudatus decanus Constantius istius ecclesiæ primus conditor, an tantummodo restaurator fuisse dicatur. Etenim ex primo versu* Remigii meritum sic cœpit condere templum, *ejusdem prima ædificatio* Remigio *nequit certo attribui, cum illius sensus esse possit,* Remigii meritum, *seu miraculum in exstinguendo incendio ibidem factum, occasionem dedisse ad templum in eodem loco excitandum. Postremus vero a Marloto recitatus versus ejusdem templi conditorem, non restauratorem facit Constantium : non enim ait,* Remigius *ibi condidit ecclesiam, aut, Constantius ab illo conditam instauravit; sed :* Post, ubi porta fuit, Constantius ædificavit, *utique ecclesiam ob* Remigii meritum, *sive in memoriam supra dicti miraculi. Atque hæc quidem ex ista inscriptione metrica, prout exstat apud Marlotum : nam etiam aliunde certo constat, eamdem illam ecclesiam sæculo* XI *a laudato Constantio primo erectam fuisse.*

S. Remigium, ut Marlotus credidit,

254 *Auctorem habeo Anselmum monachum San-Remigianum Remensem, scriptorem synchronum, quem Marlotus ipse (quod miror) pro se laudat tom. II ejusdem Historiæ lib.* I, *pag.* 79, *de eodem Constantio hæc scribens :* Tradit Anselmus in Itinerario Leonis *(Papæ ejus nominis noni)* Constantium veterem basilicam, supra cryptas martyrum Remis olim a B. Remigio constructam, non reparasse modo, sed et frontem eleganter condidisse, ac Dei famulos ibidem in ejus obsequium aggregasse. Decani canonicorumque meminit charta Rodulfi archiepiscopi infra citanda. At horum præbendas capitulum Remense Hospitalariis S. Joannis Hierosolymitani pridem concessit, qui aliquot hactenus ibi presbyteros aluerunt sub Præceptore ecclesiastico. *Videamus ergo, quid Anselmus hac super re tradiderit in laudato Itinerario, in quo ipsemet oculatus testis retulit, quæ S. Leo IX summus Pontifex Remis gessit, quando anno* 1049 *Concilium ibidem celebravit. Itinerarium hoc tum alii ediderunt, tum etiam ipsemet Marlotus tomo citato, in cujus pagina* 95 *Anselmus agens de corpore* S. Remigii *solemniter tunc per civitatem Remensem circumlato, hæc ait.*

sed Constantium Decanum Remensem, qui illam primus exstruxit

255 Quod in circuitu civitatis cum jucunditate deportantes, congruas stationes per præfixa faciunt spatia ; cumque ad eum locum ventum esset, ubi quondam fuerat porta, antiquo PATENS nuncupata vocabulo, per quam idem Sanctus humani generis hostem, in eadem urbe visibilibus ignium debacchantem exterminiis, adhuc in carne vivens, orationibus expulit ; illic pretiosos artus *(S. Remigii)* deponunt, et ipsius miraculi memoriam digna devotione et canticis spiritualibus agunt. Ad cujus facti memoriale ibidem basilica moderno constructa est tempore, quam quidam Dei servus, Constantius nomine, suis impensis eleganter composuit, et Dei famulos ad ejus obsequium, quot potuit, dum viveret, aggregavit, et in honore S. Mariæ Magdalenæ sanctique Remigii consecrari fecit. *Hæc ibi de hoc argumento, nec plura Anselmus ; in quibus quæ vel umbra est ecclesiæ a* S. Remigio *eo in loco olim conditæ? Imo vero an non clare indicat Anselmus, Constantium ecclesiam ibidem, ubi nulla ante fuerat, erexisse. Quin etiam dubitari posset, utrum Anselmus, dum ait,* Ad cujus facti memoriale ibidem basilica moderno constructa est tempore, *indicare voluerit, eam in memoriam Sancti corporis in solemni illa circumlatione eo loco paulisper depositi, an in ignis per eumdem Sanctum mirabiliter exstincti monumentum a Constantio ædificatam fuisse.*

AUCTORE C. S.

versus medium sæculum XI. quidquid tum de hac,

256 *Posterius tamen verisimilius est, quia tom. IX Galliæ Christianæ col.* 171 *in Catalogo decanorum Remensium Richardus Constantii successor jam dicitur memorari in instrumentis annorum* 1050 *et* 1051, *quo propterea tempore mortuus jam fuisse videtur ; supra dicta autem sacri corporis circumlatio contigit anno* 1049. *Porro cum Constantius cuidam donationi ibidem dicatur subscripsisse anno* 1034, *sæpe dictæ ecclesiæ ædificatio ante medium sæculum* XI *reponenda est. Marlotus alterius basilicæ, quam in ejusdem miraculi memoriam a* S. Remigio *positam credidit, ne situm quidem annotavit. Sed quoniam supra num.* 250 *pro utraque laudavit Testamentum prolixius, oportet de hoc quoque verbum addere. In eo, prout exstat in edita Flodoardi Historia Remensi lib.* I, *cap.* XVIII, S. Remigius *varia legata faciens re vera ita loquens inducitur :* Ecclesiæ, quam in honore omnium martyrum supra cryptam Remorum ædificavi, cum per auxilium virtutis Dei ab igne dæmonis pene jam totam urbem concrematam eripui, solidos duos. Ecclesiæ, quam pro eodem signo virtutis Dei in honore S. Martini et omnium confessorum infra urbem ædificavi, solidos duos.

quam de altera legatur in Sancti testamento prolixiori

257 *Et ita quidem ibi legitur ; sed testamentum hoc ab eruditis pro supposititio recte haberi, superius jam monui, et Hincmaro æque ac Flodoardo ignotum vel non bonæ fidei visum fuisse, sequenti § pluribus probabo. Et quod ad hunc quidem locum attinet, Hincmarus in Vita edenda num.* 34 *et quatuor sequentibus de incendio illo exstincto fuse meminit differitque, et ob ervat, divinitus punitum fuisse quemdam Remensem incolam, qui contra sancti Præsulis vetitum aliquot annis post perforaverat murum circa portam illam, antea Patentem dictum, quam perpetuo clausum teneri, cum interminatione cælestis vindictæ Sanctus mandaverat ; sed de ecclesiis in illius miraculi monumentum ab eodem erectis verbum nullum fecit. Par est silentium apud Flodoardum lib.* I *Historiæ cap.* XII, *in quo idem cum suis adjunctis miraculum et transgressoris punitionem enarravit; ita ut sæculis nono ac decimo, quorum primo Hincmarus, secundo Flodoardus scripserunt, neutrius basilicæ velut a* S. Remigio *conditæ memoria apud Remenses fuisse videatur ; ac proinde testamentum istud prolixius (nam in breviori non exstat alterutrius mentio) etiam ex hoc capite suspectum haberi debeat.*

258 *Rursum alteram* Remigio *ut conditori suo ecclesiam adscribit S. Hericus vel Heiricus in*

AUCTORE C. S.

Non satis etiam certum est, an ecclesia S. Germani

libris Miraculorum S. Germani Autissiodorensis, quos anno 876 vel sequenti Carolo Calvo augusto dicavit, editosque apud nos habes ad diem XXXI *Julii. Libri* I *caput* VI *ibidem sic incipit :* Sanctissimus et in optimis quibusque præclarus Remigius Remorum pontifex pretiosus, honore Germani beatissimi, in loco, in quo sepeliri decreverat, quique ab urbe Remensi milliario ferme distat, propria manu, ut vetustissima testamenti ejus pandit auctoritas, extruxit basilicam. Hæc ut antiquitate longæva, ita quoque miraculorum *(S. Germani)* perstat splendore clarissima *etc. De hac ecclesia silet denuo testamentum brevius, sed in prolixiori* Remigius *ait :* Ecclesiæ S. Germani, quam ipse in solo Remensi ædificavi *(lego)* solidos duos. *Hocne, an aliud quodpiam S. Remigii testamentum hic laudaverit Hericus, dubitari potest, quia nusquam legi, sanctum Præsulem in ecclesia S. Germani sepeliri unquam voluisse ; imo in editis diserte dicitur sepulturam suam in ecclesia* sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris *elegisse.*

in solo Remensi ab eodem fuerit ædificata.

259 *Asserenti Herico credimus quidem, ejus tempore exstitisse in agro Remensi aliquam S. Germani ecclesiam miraculis celebrem ; sed* B *illam a* S. Remigio *exstructam fuisse, ex sola fide testamenti, quod citat, non possumus pro certo habere ; dum de eadem altum tacet Hincmarus, qui eodem tempore Remis, quo Hericus Autissiodori, floruit, quemque tanto minus ea res latere potuit, quod ejusdem civitatis archiepiscopus esset, et* S. Remigii *gesta studiose conquisita scriberet. Par est de eadem apud Flodoardum silentium, quamquam obscura fuerit deinde apud Remenses illius memoria, colligere etiam licet ex Marloto, qui lib.* I, *cap.* XXX *recensens ecclesias Remenses, quæ in prolixiori testamento nominantur, de hac tantum inquit :* Pars illius a quibusdam creditur esse oratorium illud, quod adjacet ecclesiæ S. Remigii ad latus versus Meridiem, seu sacellum S. Marculfi.

C

§ XV. Discutitur geminum S. Remigii testamentum, et pro Breviori contra prolixius pronuntiatur.

Hincmarus promisit Sancti Testamentum post Vitam dare.

I*nquirendum tandem est, quanti valeant Testamenta, quæ* S. Remigii *nomine edita circumferuntur, et quorum unum breve est, aliud multo prolixius. Hincmarus in Vita edenda mortem Sancti narraturus, secundum partitionem meam cap.* VIII *ista præmisit :* Post præmissas et alias virtutes, quas Dominus per hunc Sanctum suum operari dignatus est, gemitus et suspiria illius exaudiens... revelavit ei Dominus, consolans illum, imminere diem obitus sui. Qua de re secundum sacros canones testamentum rerum suarum condidit, ad hereditatem illam festinans, de qua propheta dicit : « Cum dederit dilectis suis somnum, » hæc hereditatis Domini. » *Ac rursus post aliqua interjecta sic prosecutus Hincmarus est :* Condito siquidem testamento, cujus textum ad exemplum episcoporum nostri et futuri temporis, qui illud legere voluerint, huic Opusculo subjungere utile duximus... oculorum corporalium lumine aliquandiu est privatus. *Reipsa in codice nostro,* D *ex quo Vitam dabo, eidem Vitæ subjunctum est cum hoc titulo litteris miniis exarato :* Sequitur exemplar Testamenti beati Remigii.

post quam tam in codice nostro, quam in multis Remensibus

261 *Tum additum est monitum Hincmari litteris, ut cetera nigris, de valore* solidorum, *de quibus in eodem testamento crebra est mentio, quale hic subdo.* Exemplar Testamenti a beato Remigio conditi, in quo lector attendat, quod solidorum quantitas numero quadraginta denariorum computatur, sicut tunc solidi agebantur, et in Francorum lege Salica continetur, et generaliter in solutione usque ad tempora magni Karoli perduravit, velut in ejus Capitulis invenitur. *Mox incipit testamentum :* In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti amen. Ego Remigius episcopus civitatis Remorum, sacerdotii compos, testamentum meum condidi *etc. Præter hoc et aliud exemplar habemus ex similis quidem Vitæ apographo, sed ignoto mihi codice deserit, tum, collatumque cum Ms. monasterii Bonifontis, Ordinis Cisterciensis in diœcesi Remensi, prout illud Bollandus noster olim communicavit cum Joanne Jacobo Chifletio, et ab hoc typis editum exstat in nova Disquisitione de Ampulla Remensi. At undecunque acceptum fuerit istud apographum, vel* E *simillimum vel idem est cum eo, quod ex codice Musei nostri mox laudavi ; Bonofontanum autem non nisi aliquot vocibus ab utroque discrepat. A Chifletio editum Philippus Labbeus tom. I Bibliothecæ Mss. recudit, aliquot mendis inde sublatis ope sanioris codicis, ut ibidem loquitur.*

exstat Testamentum breve, quale Flodoardus habuit.

262 *Simillimum quoque est, quod Marlotus tom. I Historiæ Remensis lib.* II, *cap.* XI *prelo vulgavit* ex Mss. codicibus abbatiarum SS. Remigii Nicarsii et Theodorici prope Remos, *et de quo ad rem nostram hæc annotavit :* Brevius S. Remigii Testamentum, neglectum ab aliis, hic reponendum duxi, quod in pluribus Mss, iisque magnæ antiquitatis, exstet apud nos sub finem Operis, vitam ac miracula prædicti Remigii complectentis, ab Hincmaro studiose collecti, nulla in eisdem prolixioris Testamenti facta mentione ; quod mirum videri potest, cum solum hoc *(prolixius)* a multis editum sit. *Ejusdem brevioris exemplar habuisse Flodoardum, convincitur ex ipsius Historiæ Remensis lib.* I, *cap.* XVIII, *in quo eosdem, nec alios, legatarios nominat, qui in illo recensentur ; eosdem quoque tantum memorat subscriptos, qui eidem* F *leguntur subscripsisse ; de posterioribus sic inquiens :* Sed et laici clarissimi nonnulli renitebant viri, quorum Pappolus, Eulodius, Eusebius, Rusticolus, Eutropius et Dauveus privatis beati Viri rebus interfuerunt, et ipsius Testamento subscribentes, nomina propria subdiderunt. *Vide Testamentum infra edendum : nam in prolixiori multi præterea episcopi subscripti notantur.*

quodque editum eruditis passim merito placuit:

263 *Porro simul ac Testamentum hoc brevius primo a Chifletio, cui Bollandus dederat, ac deinde etiam ab aliis, quos dixi, typis vulgatum apparuit, passim placuit eruditis, qui aliud prolixius, quod hactenus editum fuerat, inter supposititia vel interpolata ablegaverant. Certe brevius pro genuino admisere Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 533, num. 50, Antonius Pagius in Critica Cardinalis Baronii ad annum 514 num. 9, et iterum ad annum 541 num. 11, Natalis Alexander tom. V Historiæ ecclesiasticæ Sæc.* VI, *cap.* IV *art 3, et Joannes Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II, pag.* 392. *Contra Adrianus Bailletus in* S. Remigio *ad hunc* diem,

A *diem, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. III, pag. 160, aliique nonnulli maluerunt illud de interpolatione aliove de vitio suspectum habere. Quid sibi in eo præcipue displicuerit, non edicunt; sed displicere potuit, quod cum nullam temporis notam præferat, nihilominus in calce legatur:* Actum Remis die et consule suprascripto. *Fateor, hinc omnino dicendum est, non integrum ad nos pervenisse.*

sed non omni ex parte integrum est. Circumfertur et aliud

264 *Verum hæc mutilatio facile fieri potuit vel ex ipsius autographi, plus quam trium sæculorum usque ad Hincmarum lapsu detriti vitio, vel ex ejusdem Hincmari, aut, qui hunc primus descripsit, librarii oscitantia vel festinatione; similique ex causa potuere voces aliquot in eodem omitti, addi, vel paululum immutari; quod equidem libens concessero. Nihil tamen in toto textu præterea reperio, quod pro Testamento illo in suspicionem falsi vocando satis solidum argumentum suggerat. Quapropter illud una cum codicillo, quem pro sumptibus sepulturæ suæ eidem adjecit, ex fide Hincmari studioso lectori exhibebo post finem Vitæ, quia, cum variis annotatis indigeat, commode hic dari non potest. Antequam hoc* B *typis editum esset, ex supra dictis prodierat aliud longe auctius, a Barnaba Brissonio lib.* VII *de Formulis et solemnibus populi Romani verbis excusum ex Mss. ecclesiæ Remensis. Exstat item in Flodoardi Historia ejusdem ecclesiæ lib.* I, *cap.* XVIII, *prout hæc primo ab eruditio Jacobo Sirmondo anno* 1611, *ac deinde a Georgio Colvenerio anno* 1617 *in lucem data est.*

multo prolixius, quod nec in tot, nec in tam antiquis Mss. reperitur,

265 *Tertium hoc fuisset* S. Remigii *testamentum: nam Sanctus sic in eo loquens exhibetur:* Neque ei duo priora testamenta, primum quidem, quod ante quatuordecim, et alterum, quod ante septem condidi annos, obsistere, obviare, aut ullatenus nocere poterunt; eo quod, quidquid in ipsis continebatur, in præsentia fratrum meorum hic inserta, et, quæ deerant, adjuncta; insuper et quæ Dominus mihi largiri in postmodum dignatus est, superaddita noscuntur. *Eidem præter prædictos sex viros laicos subscripsisse leguntur episcopi sex, nimirum Vedastus, Genebaudus, Medardus, Lupus, Benedictus, Eulogius, atque insuper presbyteri tres, Agricola, Theodonius et Celsinus. Marlotus postquam verbis num.* 262 *datis dixerat, Testamentum brevius* C *exstare* in pluribus Mss., iisque magnæ antiquitatis.. sub finem Operis, vitam ac miracula prædicti Remigii complectentis *etc.: de prolixiori sic ibidem disserit:* Fateor equidem, prolixius quoque Testamentum cum Breviori a me repertum in aliquot Mss.; at non eadem fide. Nam brevius immediate sequitur, ut debet *(nempe quia ita promiserat Hincmarus)* Opusculum Hincmari; prolixius vero inter Miscellanea rejicitur, ut aliunde excerptum, et recentiori admodum charactere, ita ut cum Hincmari Opere nihil commune habeat.

observavit Marlotus, variisque rationibus ostendit;

266 Cum vero Frodoardi autographum nancisci non potuerim, forte quod ablatum sit, ut fertur, ab ecclesia Remensi, satis deprehendi non potest, an revera prolixius, quod deest in melioris notæ codicibus, Vitæ S. Remigii insertum sit a Frodoardo post caput XVII libri I, vel assutum, aut certe a recentioribus pro breviori suppositum. Equidem merito quis suspicari posset, aliud nullum ab Hincmaro cognitum testamentum præter brevius a nobis evulgatum, quodque Operi suo subjecisse testatur... At cum brevius tantum subjunxerit ex Mss., quæ restant, quis dicat aliud agnovisse? *Pergit deinde duplici alia ratione probare, prolixius Hincmaro aut penitus ignotum fuisse, aut certe tam sublestæ fidei visum, ut omnino negligendum crederet. Probat id primo, quod, cum prolixius fere omnia præclariora* S. Remigii *gesta contineat, non fuisset opus Hincmaro pro illius Vita scribenda ad fragmenta membranarum schedulasque et traditionem recurrere, sicut sibi opus fuisse, in Præfatione conqueritur; nec prætermisisset aliqua, quæ in eodem testamento præterea leguntur, quæque omnia maximam fidem ex ipsius Sancti testamento invenissent.*

AUCTORE C. S.

illud Hincmaro Flodoardoque vel ignotum,

267 *Alterum ipsius argumentum petitur ex ejusdem Hincmari silentio, non solum in Vita, ut dictum est, sed etiam in aliis Opusculis suis, in quibus ad confirmanda sua de primatu ecclesiæ Remensis, de jure increpandi reges, de invasoribus bonorum ecclesiasticorum ceterisque hujusmodi asserta maxime opportunum illi fuisset illud testamentum citare.* Unde *(ita post pauca ibidem concludit Marlotus)* si quando illud designare videatur in quibusdam epistolis, quarum fragmenta citantur a Frodoardo, id adeo obscure et obiter, ut satis innotescat, non habuisse pro authentico. *Hactenus de Hincmaro; de Flodoardo* E *quoque ibidem sic disputat:* Sed et a Frodoardo non magni existimatum, ex hoc augurari licet, quod trium testamentorum a Remigio conditorum non meminerit (ut nec ipse Hincmarus) quod nullibi, si prædictum caput XVII libri I exceperis *(in quo tantum dicitur « Rerum suarum condidit testamentum »)* de eo mentionem faciat. Exempla legentibus passim obvia sunt (libro I præsertim) cum de ecclesia S. Xysti loquitur (ubi et quiescit) Remigium ei aliquid legasse, tacet; *quod tamen in prolixiori testamento fecisse legitur.* De ecclesia quoque S. Agricolæ disserens cap. VI, ubi scitu digna, quæ sunt in prolixiori testamento, silet; quæ desunt in breviori.

vel sublestæ fidei visum fuisse:

268 Item de ecclesia S. Timothei testamentum quidem et Appendicem, quibus B. Remigius legat ei duodecim solidos ad cameram faciendam et missorium argenteum; quia sunt in breviori; at quatuor solidos, eidem ecclesiæ pariter ab eo legatos, et in prolixiori recensitos, non retulit. Denique cap. XXV agens de discipulis S. Remigii, et viris clarissimis, qui testamento F subscripserunt, hos tantum nominat, qui in breviori recensentur; *prætermissis scilicet episcopis sex tribusque presbyteris, quos prolixiori testamento subscriptos legi diximus. Adde, quod nec illustrem illam sanctitate ac miraculis virginem Genovefam, nec S. Clodoaldum, Clodovei regis nepotem, inter sancti Præsulis discipulos memoraverit, quamvis illa in eodem prolixiori testamento ejusdem Sancti* carissima filia et soror *vocetur, et* Remensem ecclesiam sæpissime visitare *solita fuisse dicatur; iste autem* puer sanctissimus et unanimus mihi *ab eodem ibidem appelletur; de utroque silente breviori. Hæc mihi quidem sufficere videntur, ut quilibet prudenter statuat: primo, testamentum prolixius vel ignotum fuisse Hincmaro vel admodum sublestæ fidei visum, quale revera esse videbimus: secundo dubitari posse, an caput* XVI *libri* I *Historiæ Remensis, in quo istud recensetur, vere Flodoardi sit, eidemque substituendum non sit testamentum illud brevius.*

quod postremum verisimilius apparet

269 *Veruntamen ne credam, istud prolixius utrique scriptori plane ignotum fuisse, obstant fragmenta illa epistolarum ejusdem Hincmari, quorum mox facta mentio est, quæque Marlotus deinde*

AUCTORE C. S.

deinde in subsidium vocavit pro prolixiori vendicando. Flodoardus lib. III, *cap.* XXVI *tractans de epistolis ab Hincmaro ad varias illustres personas datis pag.* 515 *editionis Colvenerii, scribit, illum in epistola ad Nantarium amicum suum negasse, se umquam concessisse vel concessurum esse, ut coloni rerum ecclesiæ Remensis in pago* Wormaciensi *ad operam suam aliis impendendam constringerentur, aut venatores alieni ibidem aliquod tempus manerent, atque hanc dedisse rationem :* Quoniam sui antecessores hoc facere non sunt ausi; quia S. Remigius cum grandi maledictione vel interminatione hoc fieri vetuerit. *Pag.* 517 *et sequenti dicitur Hincmarus de rebus ecclesiæ suæ in Provincia sitis Gerardo comiti rescripsisse, sese eas nulli umquam in beneficium daturum ;* quia, *ut inquit,* S. Remigius hoc in suo testamento terribiliter contradixit. *Ibidem pag.* 527 *laudatus præsul traditur Bernardo comiti Tolosano, propinquo suo, petenti, ut quædam ecclesiæ Remensis bona in Aquitania posita ad usum fructum sibi concederet, abnuisse ,* quia non audeat propter testamentum S. Remigii, quod id omnino fieri probibuit. *Denique pag.* 533 *idem episcopus negasse* B *narratur, se umquam permissurum, ut quis ecclesiæ suæ bona detineat, et rationem hanc denuo allegasse :* Propter alligationes, quas S. Remigius in testamento suo disposuit.

propter aliquot textus Flodoardi.

270 *In eodem libro cap.* IV *recitatur diploma Caroli Calvi regis, per quod hic varias possessiones et inter has* Sparnacum, Juliacum et Culmisciacum , *ecclesiæ Remensi, rogante Hincmaro, restituens, ita loquitur :* Et ut in calce omnia concludamus, quicquid ex eodem episcopatu, quando de manu Fulconis illum recepimus, alicui præstito beneficio concessimus, per hanc nostræ confirmationis auctoritatem , inspecto coram cœtu fidelium nostrorum , tam ecclesiastici quam laicalis ordinis , testamento sancti Remigii, præsentialiter casæ S. Mariæ et S. Remigii atque Hincmaro archiepiscopo cum omni integritate reddimus *etc. Jam vero nulla ejusmodi maledictio sive interminatio adversus eos, qui res ecclesiasticas laicis concessuri essent, nulla etiam e tribus villis a Carolo Calvo nominatim expressis, in testamento breviori legitur ; leguntur autem tam hæ quam illæ in prolixiori , adeo ut omnino dicendum sit, Hincmaro notum fuisse testamentum pro-* G *lixius, eumdemque illo aliquando usum esse, dum necessitas postularet ; vel certe brevius, quale nunc exstat, aliqua sui parte esse mutilatum ; prout constat, hoc saltem non omni ex parte integrum esse ex dictis num.* 263 *et sequenti. Cui hæc suspicio placet, is supra observatum Hincmari ac Flodoardi silentium facile conciliabit cum locis hic in contrarium adductis.*

Recensentur aliqua manifesta suppositionis indicia,

271 *Utut tamen hæc se habeant, in illo ipso prolixiori testamento non obscura suppositionis indicia eruditis neotericis merito displicuerunt, quorum hæc summa est. In eo occurrunt vocabula* Austria , Neustria et archiepiscopus , *quæ tunc temporis Gallis inusitata fuere. Sanctus rerum ecclesiasticarum pervasoribus pœnas interminans inter alia sic loquitur :* Generi tantummodo regio, quod ad honorem sanctæ Ecclesiæ et defensionem una cum fratribus meis et coëpiscopis omnibus Germaniæ , Galliæ atque Neustriæ in regiæ majestatis culmen perpetuo regnaturum statuens elegi , baptizavi , a fonte sacro suscepi , donoque septiformis Spiritus consignavi , et per ejusdem sacri chrismatis unctionem ordinato in regem parcens, statuo *etc. Negant autem ullum e Francorum regibus ante Pippinum sacra unctione inauguratum regem esse. Deinde quid sibi vult ista* ad regiæ majestatis culmen *per* S. Remigium *et coëpiscopos ejus electio? cum Clodoveus armis, filii autem ejus ex hereditate paterna regnum in Gallia obtinuerint. Pergit ibidem* S. Remigius *et successoribus suis cum gravissima comminatione injungit munus reges, si a vera religione deflexerint , aut ecclesiastica bona occupaverint , increpandi, et si contumaces fuerint, publice excommunicandi, quod ab illius temporis usu in Galliis prorsus alienam reputatur.* D

propter quæ testamentum illud prolixius

272 *Successoribus item suis potestatem attribuit metropolitas Galliæ ad concilia convocandi ; quam potestatem negant tunc alteri fuisse, quam qui vicariatu Sedis Apostolicæ fungeretur ; vicariatum autem aiunt* S. Remigio *quidem concessum fuisse, non tamen ut ad ejusdem successores transmitteretur. Gesta quoque sua et miracula sic memorat, ut, si non jactitasse, saltem minus modeste recensuisse possit videri. Ad hæc in breviori testamento (quod certe omnium primum fuisset, cum in hoc nulla de priori fiat mentio) dicitur legasse* Ambrosium puerum , Leudocharium puerum , *et quamdam* parvulam *Fedamiæ et Melani filiam ; liberamque fore constituerat* filiolam parvulam Flavarasenam ; *quæ omnia iisdem verbis repetuntur in prolixiori ; quasi isti pueri puellæque post annos quatuordecim, inter primum postremumque testamentum intermedios, nondum adolevissent. Rursum in breviori sanctus Præsul vas argenteum, a rege Clodoveo olim sibi donatum, ecclesiæ suæ legans, jubet ex eo* turriculum et imaginatum calicem fabricari ; *subditque :* Quod faciam per me, si habuero spatium vitæ. *Post hæc vixisset usque ad postremum testamentum annis quatuordecim, atque adeo sat longo tempore, ut ista commode fieri potuissent ; sed nihilominus eadem in prolixiori denuo leguntur, paucis verbis mutatis adjectisque, et vase* aureo *pro* argenteo *in aliquot exemplaribus substituto.* E

ab eruditis neotericis passim rejicitur,

273 *Addo et aliud certæ suppositionis argumentum.* S. Remigius *in eodem prolixiori testamento hæc ait :* Duodeciacus vero, sicut a Glodowaldo, nobilissimæ indolis puero confirmatum est, tibi hæres mea *(ecclesia Remensis)* perpetualiter famuletur. *Rursum de possessionibus a rege Clodoveo ante et post baptismum suum ecclesiæ Remensi donatis ita loquitur :* Neque prius de regno ejus, quantum passus est pedis, ecclesiæ Remorum jungere volui , donec , ut hoc omnibus ecclesiis adimpleret , obtinui ; neque post ejus baptismum , nisi Codiciacum et Juliacum , super quibus jam dictus puer sanctissimus et unanimus mihi Clodowaldus , et incolæ loci illius multiplicibus xeniis gravati, obnixe deprecantes, quod regi debebant, ecclesiæ meæ solvendum , me petere compulerunt. Quod idem piissimus rex et gratanter accipiens , promptissima voluntate largitus est. *Puer, de quo hic, fuit S. Clodoaldus , Chlodomeris regis filius , Clodovei sanctæque Chrothildis nepos, qui post patris sui in bello Burgundico necem communi duorum fratrum suorum cædi ereptus, ac postea sponte sua attonsus, juri, quod ad paternum regnum habebat, cessit, et presbyter factus sancte obiit, cujus gesta illustrata in Opere nostro sunt ad diem* VII *Septembris.* F

et revera pro supposititio seu interpolato habendum est.

274 *Hic ergo, si prolixiori testamento credimus, donationem villæ Duodeciaci* S. Remigio *viventi confirmavit, eidemque* unanimus *fuit, atque alteram donationem in Codiciaco et Juliaco fecit,*

vivente

AUCTORE C. S.

A vivente ac consentiente avo suo Clodoveo. *Primum improbabile esse, ostensum est in Commentario ejusdem Vitæ prævio* § 2, *quod S. Clodoaldus tantummodo decennis circiter esse potuerit, moriente* Remigio; *nec tantillæ ætatis pueri hujusmodi donationes facere soleant, neque ipse tunc haberet, quas sic faceret. Alterum etiam manifestius falsum est: nam si Clodoaldus circiter decennis duntaxat fuerit circa annum* 532, *quando* S. Remigius *obiit, qua ratione potuerit idem ipse, viro avo suo Clodoveo, id est, non post annum* 511, *sive annis circiter viginti et uno ante ejusdem sancti Præsulis obitum ista fecisse? Nimirum hæc anachronismum continent, qui* S. Remigio, *utique sanæ mentis viro, testamentum suum condenti, attribui nequit. Mitto plura; quia jam dicta abunde sufficiunt, ut cum supra laudatis criticis, Cointio, Pagio, Natali Alexandro, Longuevallio, aliisque passim prolixius istud testamentum pro supposititio cogar agnoscere.*

Laudatus Marlotus persuadere conatus est,

275 *Marlotus tamen loco superius citato in utramque partem disputans, et ad objecta argumenta ægre respondens, sic tandem conclusit:* Ut breviter et ingenue dicam, quod sentio, arbitror,

B nequaquam illa duo *(brevius ac prolixius)* distinguenda esse testamenta, quasi brevius multos annos alterum præcesserit; sed hæc a Remigio ultimo morbo laborante (successive tamen) condita: brevius primo a notariis exceptum est, cui viri consulares a Frodoardo recensiti subscripsere. At cum provinciales episcopi Remos de more Archiepiscopum visitaturi advenissent, addita sunt, quæ deesse videbantur in breviori, vel Testatoris genio, ut sæpe fit, novis rebus in mentem occurrentibus, aut ipsis eidem suggerentibus episcopis, qui prolixiori testamento subscripserunt. *Censuit igitur, duo priora testamenta, quorum primum ab annis quatuordecim, secundum ab annis septem condita fuisse in prolixiori dicuntur, ambo diversa esse ab eo, quod brevius appellamus. Fateor, hac ratione tolli difficultates, quas num.* 272 *a parvulorum ætate ac turriculo caliceque fucientis objeci; sed cetera perstant argumenta in oppositum, quæ Marlotus enervare frustra nisus est ratiociniis, quæ nil opus est hic referre, cum non urgeant, et apud ipsum legi possint.*

utrumque genuinum esse; quod refellitur,

C 276 *Præterea mirum profecto videri debet, ea, quæ breviori testamento paulo post vel ex* Testatoris genio, *vel* suggerentibus episcopis, *addita vult, ea sola prædictis omnibus difficultatibus obnoxia esse. Mirum etiam est, utrique testamento eumdem codicillum adjectum legi his verbis:* Post conditum testamentum, immo signatum, occurrit sensibus meis, ut basilicæ domnorum martyrum Timothei et Apollinaris missorium argenteum sex librarum ibi deputem, ut ex eo sedes futura meorum ossium componatur. *Cur enim sanctus Testator hæc non æque ac alia, quæ vel ipsi in mentem occurrerant, vel ab episcopis suggesta fuerant, testamento prolixiori inseruit? Cur item ab utroque abest dies mensis et nomen consulis, et nihilominus utrumque signatum est:* Actum, *vel* Peractum Remis die et consule suprascripto *vel* supradicto? *Horum ratio facile apparet, si additamenta ista post* S. Remigii *tempora facta dicamus ab interpolatore, qui brevioris testamenti nactus exemplar, in quo æque ac in eo, quod hactenus superest, nomen consulis diesque mensis desiderabantur, satis habuit eidem multa inserere et subscribentium nomina augere, ceteraque, prout invenerat, relinquere.*

concluditurque, prolixius inepti interpolatoris esse.

277 *Ne vero quis contra suspicetur, brevius ex prolixiori potius contractum esse, obstant in primis, quæ in additamentis illis ab ævo et tempore* S. Remigii *aliena esse observavi: at si quis veterum satis criticus isthæc in breviori testamento propterea studiose omisisse dicatur, cur prætermisisset etiam alia quædam alioqui scitu digna, nec similibus difficultatibus obnoxia, nominaque episcoporum ac presbyterorum, quæ prolixiori subscripta leguntur? Obstat insuper, quod brevius, non prolixius, in pluribus magnæ antiquitatis Mss. codicibus proxime subdatur Vitæ* S. Remigii, *uti Hincmarus promiserat, quodque hic item breviori usus sit in eadem Vita scribenda, ita ut prolixius, si non ignorasse, certe neglexisse dicendus sit, licet alias opportunum ei fuisset prolixius adhibere. Vide dicta superius. Sunt, qui additamenta ista seu interpolationes factus putant tempore Caroli Martelli, huncque illis prolixioris testamenti verbis designari:* Princeps ille, quicunque fuerit, moneatur... tandemque si... incorrigibilis contumaciæ spiritum non deposuerit,... elogium segregationis a corpore Christi ab omnibus ei porrigatur. *Illorum ratio est, quod ista ibidem decernuntur in bonorum Ecclesiæ invasores, et* E *aliunde constet, Carolum Martellum bellis implicitum multa hujusmodi bona militibus suis in stipendia concessisse. At quocumque demum tempore ista interpolatio facta sit, inepta est, et seipsam prodit.*

Ejusdem scripta, a S. Sidonio laudata, perierunt:

278 *Hac occasione etiam aliquid de ejusdem sancti Archipræsulis ingenii fœtibus dicamus. De insigni illius eloquentia egimus* § 5 *ex SS. Sidonio Apollinare et Gregorio Turonensi, ex quorum primo constat, illum Declamationes scripsisse. Neque paucas hasce fuisse, docet ibidem laudatus Sidonius, dum de iis, quas ad manus suas felici casu venisse ait, ipsi* S. Remigio *scripsit:* Quidam ab Arvernis Belgicam petens... postquam Remos advenerat, scribam tuum, seu bibliopolam... copiosissimo, velis, nolis, Declamationum tuarum schedio emunxit. Qui redux nobis atque oppido gloriabundus, quippe perceptis tot voluminibus; quicquid detulerat... pro munere ingessit. *Quanti vero ipse aliique, quibuscum easdem perlegerat, illas æstimaret, ibidem sic indicavit:* Omnium assensu pronuntiatum, pauca nunc posse similia dictari: *ac rursum, postquam hujus suæ sententiæ rationem reddiderat, subjunxit:* Quid F plura? Non extat ad præsens vivi hominis oratio, quam peritia tua non, sine labore, transgredi queat ac supervadere. *Vide plura ibidem. Easdem forte etiam legit S. Gregorius Turonensis, quo teste in lib.* II *Historiæ Francorum cap.* XXXI, *fuit* S. Remigius episcopus egregiæ scientiæ, et rhetoricis adprime imbutus studiis. *Verum hæ Declamationes vel latent, vel potius dudum perierunt, ac verisimiliter jam perierant sæculis* X *et* IX, *cum nec Flodoardus nec Hincmarus de iisdem meminerit.*

Explanationes in Epistolas S. Pauli non sunt illius.

279 *Joannes Baptista Villalpandus, Societatis Jesu theologus, Commentariis suis in Ezechiëlem prophetam erudito orbi notissimus, Romæ anno* 1596 *edidit sub nomine* S. Remigii *Remensis episcopi Explanationes in Epistolas S. Pauli, acceptas ex codice sæculi* XI, *qui in Romano monasterio S. Cæciliæ trans Tiberim servabatur. Idem Opus deinde recusum Moguntiæ est anno* 1614, *exstatque etiam in Bibliotheca Patrum Lugdunensi. Verum hasce Explanationes hujus sancti Archiepiscopi non esse, nunc in confesso est, ut videri potest tum apud alios, tum apud Philippum* Labeum

AUCTORE C. S.

Labbeum in Dissertationibus philologicis de Scriptoribus ecclesiasticis tom. II in Remigio Autissiodorensi pag. 285 et sequentibus. In Romano Breviario ad Kalendas Octobris in lectione de S. Remigio *nostro legitur :* Multos interpretatus est divinæ Scripturæ libros, *quod an ex certo veterum testimonio, an solum ex conjectura, ex S. Sidonii Apollinaris epistola concepta, dictum sit, alii judicent; at certe nihil tale modo exstare noscitur.*

Ex Remigii scriptis tantum supersunt epistolæ quatuor.

280 *Solæ ergo supersunt sancti Francorum Apostoli epistolæ quatuor, quarum duæ scriptæ sunt ad regem Clodoveum; ex duabus reliquis una ad Falconem episcopum Trajectensem, altera ad tres episcopos, Heraclium, Leonem ac Theodosium. Duas primas in hoc Commentario dedi* § 10, *ultimas* § 13. *Ceterum dum Casimirus Oudinus in Commentario de Scriptoribus ecclesiasticis tom. I col.* 1290 *inter* S. Remigii *Remensis epistolas unam ad* Hormisdam Papam *exstare, ait, in Collectionibus Conciliorum, Sirmondi, Labbei etc, hallucinatus est,* et Hormisdæ Papæ ad Remigium *debuit dicere : quamquam et hanc Hormisdæ non esse, sed forte Anastasii II, aut S. Symmachi, ostendimus*
B § XI.

§ XVI. Beatus Sancti obitus, et sepultura in ecclesiola S. Christophori, quæ miraculis illustrata in insignem abbatiam excrevit : prima sacri corporis translatio, intra eamdem ecclesiam amplificatam facta.

F*ortunatus in Vita primo loco edenda, num.* 9 S. Remigii *obitum sic paucis exposuit :* Inter hujusmodi igitur virtutum suarum insignia elegit B. Remigius, athleta Christi, transitum letiferi soporis
C excipiens, procellas mundi, senio jam urgente, deserere, et ad portum cælestis habitaculi pervenire. Post cujus vero obitum tanta ad sui corporis patrocinia fidelibus remedia tribuuntur, et solis agnoscitur vivere meritis, qui tantis fulsit exemplis. *Hincmarus in Vita cap.* VIII *addit, illum ad cælestem patriam suspirantem, de propinqua morte divinitus monitum, condito testamento, aliquanto tempore ex divino beneplacito oculorum luce privatum vixisse, eaque demum recepta post Missarum celebrationem* Idus Januarias, *id est,* Idibus Januariis *feliciter in Domino obiisse,* postquam per viginti et duos annos in clericali ordine, in episcopatu vero septuaginta quatuor continentissime ac religiosissime fidelis Servus ac prudens Domino ministravit, nonagesimo sexto ætatis suæ anno. *De hisce omnibus epochis abunde egi* § 4, *ubi ostendi, Sanctum natum videri circa annum* 436, *ordinatum episcopum circa* 458, *ac denique feliciter mortuum circa* 532, *Idibus Januarii; quæ ibidem latius legi possunt. Subditur hic apud Hincmarum sanctissimi Viri, de Francis Gallisque optime meriti, elogium, ac mox ad ejusdem sepulturam proceditur.*

Sancti corpus, sepultura alibi frustra tentata

282 *Desideraverat sanctus Præsul in ecclesia sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris sepeliri, eamque voluntatem suam per codicillum testamento adjectum indicaverat; verum aliter volente Deo, non in hac, sed in exigua S. Christophori, extra urbem tunc sita, ecclesia humatus fuit. Rem, ut gesta est, exposuit Hincmarus ibidem num.* 115 *et sequenti, et post illum Flodoardus lib.* I, *cap.* XVII, *ubi præterea vetus monumentum seu inscriptionem suo tempore ibidem exstantem recensuit. Flodoardi verba accipe.* Cum vero funus ipsius sanctissimum deferretur ad sepulturam, sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris in ecclesia præparatam, ita feretrum in medio vico est aggravatum, ut nullo modo posset, hominibus quantumlibet annitentibus, amoveri. Stupefactis omnibus, Deique misericordiam postulantibus, dignaretur ostendere, quo in loco Sancti sui vellet recondi corpus, designant ad basilicam præfatorum martyrum; nec feretrum movere possunt. Proponunt ad ecclesiam S. Nicasii ; nec capulum valet attolli. Decernunt ad ædem SS. Sixti et Sinicii; nec sic potest moveri. Tandem coacti; quoniam parva supererat ecclesia in honore B. Christophori martyris, E et nullius propalati corpus servabatur in ea Sancti, circumjacentibus tamen atriis, ecclesiæ cœmeterium ferebatur ex antiquo Remensis; petierunt, ut Dominus declararet, utrumnam in eadem ecclesiola pignus illud sacratissimum reponi decerneret.

humatur in ecclesiola S. Christophori, ubi mox claret miraculis.

283 Ad quæ vota tanta facilitate loculum levant, ut nullum portantes onus sentirent. Recondita sunt autem reverentissimi Patris hujus membra in hac ecclesiola, divina moderante dispositione, in loco, ubi nunc habetur altare beatæ virginis Genovefæ. Ubi vero feretrum constat ipsius aggravatum, multa feruntur ostensa miracula postmodum. Hic etiam Crux exstat abinde posita, columnæ monimentis his insignitæ præfixa : « Cum » transisset ex hoc mundo ad cælestem patriam » præsul magnus beatus Remigius, huc a plebe » sancta digne delatus est, corpore in ecclesia » condendus Timothei martyris. Tunc hoc loco » moram fecit, nec moveri potuit, donec, quo » locandus esset, revelavit Dominus : ubi nunc, » favente Christo, præpollet virtutibus, præstans » hic Deo devotis apta beneficia, cæcis visum, » claudis gressum et ægris remedium. Igitur F » profusis votis exoremus Dominum, veniam ut » delictorum piis ejus precibus mereamur, et » cælorum gaudia. Sancte Remigi, confessor » pretiose Domini, Adeloldi quoque tui miserere » famuli. » *De Cruce eo loci pro monumento posita etiam meminit Hincmarus, at non de inscriptione; sive quod hæc hujus tempore ibi non exstaret, sive quod eamdem quacumque alia de causa prætermiserit : Adeloldus autem ille cetera mihi ignotus est.*

Proponitur censura Castellani,

284 *Claudius Castellanus Parisiensis canonicus in Notis ad Martyrologium Romanum Gallice versum auctumque, ad diem* XIII *Januarii, qua* S. Remigii *obitum recte consignavit, scribit, Flodoardum ista* ex vulgi rumore *tradidisse, suamque de hisce censuram verbis, ut cetera, Gallicis, sic exponit.* Ex S. Gregorio Turonensi habemus, hujus tempore festum S. Remigii celebrari solitum initio Octobris ; ex quo credibile est, corpus ejus jam tum fuisse translatum, forte ex ecclesia S. Timothei (in qua illum sepeliri voluisse, discimus ex ejusdem codicillo) ad ecclesiam S. Christophori, quæ nomen Sancti Remigii ab eodem post accepit.

Neque

AUCTORE C. S.

A Neque huic opinioni opponenda est historia, quales sunt corporum aggravatorum, quas pro tot aliis sacris corporibus commentas novimus; atque hæc verisimiliter illa est translatio, quam memorat Flodoardus cap. XIII Historiæ suæ Remensis, quamvis illam velut de uno tantummodo in alium ecclesiæ S. Christophori locum non diu post ejusdem obitum Kalendis Octobris factam esse significet. *Censuit igitur Castellanus, corpus* S. Remigii *in ecclesia SS. Timothei et Apollinaris, quod in codicillo mandaverat, primo sepultum ac paulo post ad ecclesiam S. Christophori translatum fuisse; Flodoardi vero his contraria asserta ad fabulas amandanda esse: quæ censura quanti valeat, videamus.*

isthæc ad fabulas amandantis.

285 *Fallitur Castellanus, dum ait, Flodoardum ista* ex vulgi rumore *accepisse; accepit enim ex Vita* S. Remigii *toto sæculo ante ab Hincmaro scripta, quam adi num.* 115 *et sequenti. Unde eadem didicerit Hincmarus, incompertum est; sed non propterea ad solum vulgi rumorem recurrendum est. At enim, inquies, quorsum sanctissimi Viri suprema voluntas, in codicillo indicata, divinitus impedita fuisset? Respondeo, etsi sæpe lateant* B *divina judicia, hanc ab utroque scriptore non omnino ineptam rationem allegari, ne, si in SS. Timothei et Apollinaris ecclesia tumulatus esset, miracula in illius gratiam a Deo ibidem facta, duobus illis martyribus, quorum corpora miraculis clara ibi quiescebant, adscriberentur; cujus rei nullum periculum erat in ecclesia S. Christophori, in qua observant, nullius Sancti corpus tunc asservatum fuisse. At vero si* S. Remigius *in ecclesia SS. Timothei et Apollinaris, ut jusserat, primo fuerit tumulatus, cur paulo post ut Castellanus censuit, ex hac in ecclesiam S. Christophori contra expressam voluntatem illius fuit translatus?*

sed sine solidis argumentis.

286 *An ut decentius reponeretur? Sed hoc ipsum fieri poterat in eadem, in qua sepultus fuerat, S. Christophori ecclesia; quod et revera factum esse, laudati Hincmarus in Vita num.* 120, *ac Flodoardus infra num.* 297 *referendus affirmant. Uterque etiam pro se laudat rei gestæ monumentum Remis erectum, quod saltem antiquum fuisse, apparet ex Hincmaro asserente, aggravati corporis miraculum contigisse* in loco, ubi *(inquit)* ex tunc et nunc Crux est posita, et ubi multa mi- C racula Deus postea pro S. Remigio ostendit. *Fuerit ergo aliquando nonnullis aliis sacris corporibus simile affictum prodigium (quod hic non inquiro) ideone etiam hoc, de quo agimus, pro fabula habendum est? Nec denique favet Castellano, quod jam inde a temporibus Gregorii Turonensis festum* S. Remigii *initio Octobris celebrari soleret; nam ut cum ipso infra dicturi sumus, id factum esse propter primam sancti corporis translationem, ita propter ejusdem censuram adversus Hincmari Flodoardique testimonia negare non possumus, primam illam translationem intra eamdem S. Christophori, in qua primo sepultum fuerat, contigisse. Id unum eidem concedi potest, propter Hincmari a Remigiana ætate distantiam et in adoptandis fabulis facilitatem, memoratum prodigium pro certo haberi non posse. Nunc unde paululum digressi sumus, redeamus.*

Sanctus ibi fulget miraculis, ut ostenditus est SS Nicetio et Gregorio,

287 *Quot quantisque miraculis venerabile illud* S. Remigii *corpus in hac S. Christophori ecclesia mox fulserit, argumento est epistola, jam alias laudata, S. Nicetii Trevirensis episcopi ad Chlodosvindam, magni Clodovei ex S. Chrothilde neptem, quam Muratorius cum Pagio circa annum* 565, *id est, annis circiter* 30 *post ipsius* S. Remigii *obitum, scriptam statuunt. In hac Nicetius Chlodosvindam monens, ut suæ sanctæ aviæ exemplo salutem viri sui Alboini, Longobardorum in Italia regis, curaret, eumque ab Arianismo ad Catholicam fidem adducere studeret, et pro ejusdem fide veritate etiam ad miracula visenda Arianos provocans, primo loco celebre S. Gregorii Turonensis sepulcrum laudat, deinde vero subdit:* Quid de domino Remigio et de domino Medardo episcopis, quos tu, credo, vidisti? Non possumus exponere, quanta mirabilia per illos Deum videmus facere. *Eodem sæculo* VI *floruit scripsitque S. Gregorius Turonensis, qui et ipse insigne hac super re testimonium reliquit in libro de Gloria confessorum cap.* LXXIX, *quod totum huc transfero.* Remigius vero Remensis urbis episcopus, qui, ut ferunt, septuaginta, aut eo amplius, in episcopatu annos explevit, et oratione sua defunctæ cadaver puellæ obtinuit suscitari, plerumque infirmis sanitatum gratiam porrigit, et in pervasores sæpissime ultor exsistit.

qui gemina exempla narrat, unum de injusto invasore E

288 Erat autem haud procul a basilica campus tellure fœcundus, tales enim incolæ olcas vocant (Olca *apud Cangium in Glossario dicitur olim passim usurpata esse pro portione terræ arabilis, fossis vel sepe undique clausa)* et hic datus basilicæ sanctæ fuerat; quem unus ex civibus pervadit, despiciens hominem, qui eum loco sancto contulerat. Qui cum ab episcopo ac loci abbate crebro conventus fuisset, ut, quæ injuste pervaserat, redderet; parvipendens verba, quæ audiebat, pertinaci direpta defensabat intentione. Denique causa exstitit, et non devotio, ut Remensem urbem adiret; properat ad Sancti basilicam. Arguitur iterum ab abbate pro invasione campi; sed nihil dignum ratione respondet: explicitisque negotiis, ascenso equo, ad domum redire disponit, sed obstat nisui ejus Sacerdotis injuria. Nam sauciatus a sanguine *(id est, correptus apoplexia)* diruit in terram; obligatur lingua, quæ locuta fuerat campum tolli, clauduntur oculi, qui concupierant, manus contrahuntur, quæ apprehenderant. Tunc balbutiens, et vix sermonem explicare potens, ait: Deferte me ad basilicam Sancti, et quantumcumque super me auri est, ad sepulcrum ejus projicite: peccavi enim auferendo res ejus.

F *divinitus punito: alterum de hac inguinaria*

289 Aspiciens autem dator campi hunc cum muneribus venientem, ait: Ne accipias, quæso, Sancte Dei, munera ejus, quæ numquam accipere consuevisti; ne sis, deprecor, adjutor ejus, qui, inflammante concupiscentia, rerum tuarum nequam possessor exsistit. Nec distulit Sanctus audire vocem pauperis sui: nam homo ille, licet dedisset munera, rediens tamen domum, emisit spiritum, recepitque ecclesia res suas. *Hactenus S. Gregorius, qui mox aliud lætius exemplum subjicit, commune scilicet beneficium tempore diræ luis Remensibus collatum hoc modo.* Sed nec illud sileri placuit, quod illo gestum est tempore, cum lues inguinaria populum primæ Germaniæ devastaret. Cum autem omnes terrerentur hujus cladis auditu, concurrit Remensium populus ad Sancti sepulcrum, congruum hujus causæ flagitare remedium. Accensis cereis lychnisque non paucis, hymnis psalmisque cælestibus per totam excubat noctem. Mane autem facto, quid adhuc precatui desit, in tractatu rimatur. Reperiunt etenim, revelante Deo, qualiter, oratione præmissa, adhuc majori propugnaculo urbis propugnacula munirentur.

a civitate Remorum repulsa.

290 Adsumpta igitur palla de Beati sepulcro, componunt in modum feretri *(quasi Sancti corpus, quod*

AUCTORE C. S.

quod in crypta vel sepulcro quiescebat, in illo feretro jaceret) accensisque super cruces cereis atque ceroferalibus, dant voces in canticis, circumeunt urbem cum vicis; nec prætereunt ullum hospitium, quod non hac circuitione concludant. Quid plura? non post multos dies fines hujus civitatis lues adgreditur memorata; verumtamen usque ad eum locum accedens, quo Beati pignus accessit; acsi constitutum cerneret terminum, intro ingredi non modo non est ausa, sed etiam, quæ in principio pervaserat, hujus virtutis repulsu reliquit. *De hac peste inguinaria etiam alibi meminit Gregorius, ac nominatim in Vitis Patrum cap.* VI, *num.* 6, *ubi dicitur S. Gallus Arvernorum episcopus civitatem suam ab eadem immunem servasse. Factum hoc Cointius ad annum Christi* 546 *retulit, consentiuntque Ruinartius et Sollerius noster in Annotatis ad citatum Gregorii locum, scilicet hic ad diem* I *Julii in eodem S. Gallo, ille vero in editione Operum S. Gregorii, ambo censentes, luem illum anno* 545 *vel initio sequentis cœpisse. Si ita est, contigerit istud* S. Remigii *miraculum anno circiter decimo quarto a morte illius, quo propterea tempore jam tum magna* B *fuisse debuit de ejusdem patrocinio apud Remenses existimatio, quod hunc præ ceteris Sanctis, quorum sacras exuvias asservabant, elegerint patronum in tanto discrimine. De palla seu tapete sepulcrali, qui Remis servari creditur, vide dicenda num.* 350. *Ceterum hæc duo ex multis exempla tantum recitavit Gregorius, singulorum scilicet generum unum, de quibus dixerat :* Plerumque infirmis sanitatum gratiam porrigit, et in pervasores sæpissime ultor exsistit.

In eadem S. Salaberga prolem precibus impetravit.

291 *Sæculo* VII *floruit S. Salaberga, abbatissa, circa annum* 665 *defuncta, in cujus Vita, per auctorem gravem supparem scripta, et apud nos ad diem* XXII *mensis Septembris data, cap.* I, *num.* 10 *non minus honorifica de eadem ecclesia miraculisque in illa obtineri solitis fit mentio. Quippe de laudata Sancta tum secundis nuptiis a patre suo invita alligata sic ait :* Sed cum his, favente Domino *(Salaberga ejusque Sanctus conjux Blandinus)* bonis pollerent moribus et Christiano more vitam degerent, et prolem nullam capere possent, Christianissima femina anxia tot privata privilegiis... ad basilicam B. Remigii pontificis, qui urbem Rhemorum Campaniæque tellurem vir- C tutibus sacris et mirabilibus illustrabat, expetiit, ibique vigiliis et orationibus excubans, votum vovit, ut, si divinitus ei soboles concederetur, ipsam Domino dicaret. Nec mora, domum reversa, hoc, quod fideliter et anxie petierat, a Domino est ei collatum; concepitque et peperit filiam, cui ex av æ vocabulo Saretrudis nomen indidit.

et securitatem rei obtinuerunt.

292 *Magnam quoque ejusdem loci religionem inter Francos fuisse insinuant, quæ S. Gregorius Turonensis et Fredegarius præterea annotarunt. Horum enim primus lib.* IX *Historiæ cap.* XIV *scribit, Ægidium Remensem episcopum, cum de crimine læsæ majestatis accusatus, ad Childebertum, Sigeberti filium, Austrasiæ regem, arcessitus esset, non ante sese viæ dedisse, quam juramentum accepisset* in basilica S. Remigii, ne aliquid mali in itinere pateretur; *quod et religiose observatum fuisse videtur. Fredegarius vero in Chronico cap.* LXXXIII *tradit, Ermenfredum, Ægæ, Majorisdomus Clodovei II generum, occiso Ænulfo comite, ad eamdem ecclesiam, velut tutissimum minimeque violandum asylum confugisse, ut se Nanthildis reginæ, occisique cognatorum vindictæ subtraheret.* Ermenfredus *(inquit)* in Auster Remus ad basilicam S. Remedii fecit confugium; ibique D diebus plurimis hanc infestationem devitando et regio timore resedit.

Insigne scriptoris sæculi decimi de eodem Sancto testimonium.

293 *Honorifice quoque de sancto Archipræsule nostro meminit anonymus, qui circa annum* 965 *scripsit Vitam S. Deicoli sive Deicolæ abbatis Lutrensis in Burgundia, apud nos editam ad diem* XVIII *Januarii, in cujus capite* I *ille præcipuos Galliarum Sanctos recensens, num.* 4 *ad propositum nostrum sic ait :* Lubet enim præterire memorando insignem Remorum excellentiam, qui silicernii excubitando fovent exoptatissimam glebam S. Remigii, signipotentiæ episcopi atque Francorum apostoli; qui si non aliis, illius tamen Apostolus est, quia ejus meritis ascribitur, quod eorum ecclesia quotidiana sobole fecundatur. *Per silicernium indicari senem ibidem observatum jam est; et in ætate decrepita* Remigium *obiisse vidimus; at in edito ibidem perperam legitur :* Qui si aliis, non illius tamen Apostolus est; *quod, ut sensus exigebat, restitui, nisi forte tantum transponenda interpunctio sit hoc modo :* Qui si aliis non, illius tamen Apostolus est. *Porro hæc eadem humilis antea S. Christophori ecclesia, tanto thesauro dotata et illustrata miraculis, brevi magna fecit* E *incrementa, evasitque tandem illustre illud* S. Remigii *monasterium, in hoc usque tempus florens, ejusdemque sacro corpore, quod in magnifico mausoleo post tot sæcula integrum servat, toti orbi Christiano, ac præsertim Galliæ venerabile.*

Hæc eadem ecclesia brevi aucta

294 *Multis de illa agunt Marlotus in Historia Remensi et post ipsum Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX a col.* 219, *a quibus posterioribus ego pauca tantum, quæ ad situm primaque illius incrementa pertinent, hic mutuabo.* Insigne *(aiunt)* S. Remigii ARCHIMONASTERIUM (ita illud appellavere Johannes XIII et Innocentius IV summi Pontifices, imo et CAPUT FRANCIÆ appellavit Gerberga regina) primitus fuit ædicula B. Christophoro sacra, quæ olim extra Durocortori pomœrium posita in declivi collis planitie versus Meridionalem plagam, nunc intra mœnia urbis includitur. Hanc ferunt Annales excipiendis Christianorum corporibus primum adhibitam, sed procedente tempore pœnitus incultam jacuisse ad obitum usque S. Remigii, qui circiter annum DXXXIII ibidem sepultus illustre conditorio suo nomen ac famam frequentibus miraculis conciliavit. Incertum est et a multis retro se- F culis oblivioni traditum, cui potissimum accepta referri debeant hujus basilicæ incunabula. Neque porro notius, quis eam primus post acceptas sanctissimi Præsulis exuvias auxerit, dotaveritque : quamquam Romulfus et Sonnatius, desinente seculo sexto; tum Lando, Nivardus, Reolus atque Rigobertus, episcopi Remenses, ac Dagobertus rex, variis eam muneribus affecisse memorantur.

in insignem basilicam et monasterium excrevit.

295 Ita tamen se res habuisse videtur. Quum primum in augusto hocce tuguriolo B. Remigii increbuere miracula, locus ipse seu civibus, maxime vero episcopis, seu regni proceribus, visus est meliorem atque ampliorem in formam coaptandus; tum instituendi sacri corporis excubitores, qui divinis laudibus insisterent. Id factum non longo post sancti Præsulis obitum intervallo : quippe Gregorius Turonensis episcopus meminit Epiphanii abbatis Remigiani sub Ægidio archiepiscopo. *Plura ibi lege, si lubet; neque enim hujus loci est ejusdem monasterii historiam prosequi, singulaque eorum asserta examinare. At certe verisimillima sunt, quæ de ejusdem primordiis ex ipsis mox retuli; cum prudenter dubitari nequeat,*

A *queat, quin Franci æque ac Galli indigenæ sepulcralem locum Apostoli et Antistitis sui, miraculis ante ac post mortem clarissimi, non diu distulerint pro meritis exornare, ministrisque pro dignitate instruere. Jam inde a sæculo sexto, quo* S. Remigius *obiit, abbatem ei loco præfuisse, probat laudatum ab illis testimonium Gregorii Turonensis, nimirum ex libro* x *Historiæ, cap.* xix, *ubi legitur* abbas Epiphanius basilicæ S. Remigii *particeps fuisse nefariorum consiliorum Ægidii episcopi Remensis, cum eoque exauctoratus;* Epiphanio *(ut ibi dicitur)* abbatis officio, qui basilicæ S. Remigii præerat, remoto.

de quo aliqua annotantur.

296 *De ejusdem loci abbate, forte alio, sine nomine etiam meminit in libro de Gloria Confessorum cap.* lxxix, *verbis, quæ num.* 288 *dedi: creduntque laudati Galliæ Christianæ scriptores, primos sacri sepulcri custodes fuisse monachos, quales ipse* S. Remigius *in monte Or prope Remos instituerat sub S. Theoderico. Fatentur tamen, suæ contrariam esse opinionem communem, fundatam in Flodoardi Historia lib.* ii, *cap.* xvii, *ubi de Tilpino, qui paulo post medium sæculum* viii *ad episcopatum Remensem evectus fuisse creditur, diserte* B *habetur:* In cœnobio denique S. Remigii monachos ordinasse, ac vita monastica eos traditur instituisse; cum canonicos prius idem cœnobium a tempore Gibehardi abbatis, qui eamdem congregationem ob amorem Dei et S. Remigii reperitur aggregasse, ad hoc usque tempus habuisse feratur. *Quid ad hæc respondeant illi, ibidem legi potest; ubi etiam consequenter ad opinionem suam col.* 225 *Gibehardum, cujus tempus præfecturæ nesciri agnoscunt, quarto loco in serie abbatum reposuere, et circa annum* 745 *præfuisse, volunt videri. Mitto plura, quia ad* S. Remigium *proprie non spectant et ad ejusdem sanct Francorum apostoli translationes accedo.*

Ampliata ecclesia, corpus in novam cryptam

297 *Primam sacri corporis illius translationem, factam intra eamdem ecclesiam, sed amplificatam, narrat Hincmarus in Vita num* 120, *eam causam allegans, quod* multa et stupenda miracula in eadem ecclesia per merita ejus Domini gratia fierent. *Hincmari narrationem Flodoardus de more secutus lib.* i, *cap.* xx *sic reddidit:* Sepulto igitur in præmemorata basilica beatissimi Remigii corpore, cum multa stupendaque in eadem per Domini gratiam fierent miracula, dilatata et C exaltata est ipsa ecclesia, factaque crypta post altare, in qua transferretur pignus venerabile. Detegunt humo loculum, quo præparatum deponant in antrum; sed ipsum penitus movere non possunt. Superveniente vero nocte, multis accensis luminaribus, circa noctis medium sopor excubantes occupat omnes. Quibus evigilantibus, invenitur transvectus sacro cum thesauro sarcophagus, in præparatum (non nisi manibus angelicis) habitaculum deportatus: tantaque cuncti replentur odoris suavitate, quantam lingua non valet humana propalare. Quæ delectationis amœnitas in eadem per totam diem illam, sed et in crastina, perseveravit ecclesia.

integrum divinitus transfertur i *Octobris*

298 Hac igitur die translationis ejus, scilicet Kalendis Octobris, cum divinis laudibus sumptæ sunt reliquiæ de capillis ejus, et casula tunicaque ipsius; et integrum, licet exsiccatum, corpus ejusdem rubeo constat brandeo *(id est, velo holoserico)* involutum. Sarcophagum, *sive, ut Hincmarus loquitur,* sepulcrum, *quod angelico (ut creditur) ministerio in novam cryptam noctu translatum fuisse, evigilantes invenerunt, fuisse marmoreum, discimus ex eadem Vita num.* 133, *ubi etiam docet Hincmarus, eamdem translationem, præsentibus* episcopis Remorum diœceseos, *seu provinciæ, factam esse et* sudario caput *Sancti tectum. De tempore nihil etiam aliud habet, nisi quod pridie Kalendas Octobris translatio frustra tentata fuerit, ipsaque nocte subsecuta, sive ipsis Kalendis, dicto modo divinitus peracta sit. Neuter quoque verbum addit, ex quo vel auctor vel tempus rei gestæ erui queat. Verum ex Gregorio Turonensi certum est, illam jam ante annum* 585 *contigisse.*

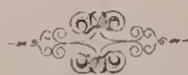
AUCTORE C. S.

ante annum 585 *verisimilius*

299 *Etenim lib.* viii *Historiæ Francorum cap.* xxi *agens de causa ducis Bosonis-Guntchramni prænotato anno* 585 *a Childeberto Austrasiæ rege apud Belsonancum villam judicata, diserte meminit de festo* S. Remigii initio mensis Octobris *Metis jam tum solemniter celebrari solito.* Factum est autem, *(ait)* ut post dies paucos adesset festivitas B. Remigii, quæ in initio mensis Octobris celebratur. *Hæc autem quæ alia fuerit, quam Translationis, de qua agimus, cum et hæc Kalendis Octobris facta fuerit, et* S. Remigius *non hac die, sed* xiii *Januarii obierit, quo propterea ejusdem natalis in cælo et olim celebratus fuit, et nunc quoque in diœcesi Remensi colitur? Quia* E *vero Gregorius de ista festivitate non loquitur velut de recenter instituta, potuit eadem translatio multis annis ante* 585 *contigisse; sed quot annis, incertum manet. Porro ut ad translationis auctorem utcumque pertingamus, ob obitu* S. Remigii *usque ad annum* 585 *quatuor tantum episcopi Remis sederunt, quorum primus S. Romanus successorem habuit Flavium, jam inde anno* 535 *Concilio Arvernensi subscriptum.*

sub Mapinio vel Ægidio; non Sonnatio, archiepiscopo.

300 *Huic suffectus Mapinius est, cujus diaconus Potadius pro eo subscripsisse legitur Concilio Aurelianensi V, anno* 549. *Quartus denique Ægidius jam sedisse dicitur anno* 565, *annoque* 590 *exauctoratus. Romani sedis tempus brevius est Sanctique morti propinquius, quam ut huic translationem adscribamus; de Flavio præter subscriptum Concilio Arvernensi anno* 535 *nomen nihil scitur. Major est de Mapinio Ægidioque verisimilitudo, quos ambos (Ægidium præsertim) Remensem ecclesiam bonis temporalibus auxisse aliunde novimus. Ex dictis autem collige, quam longe a vero abfuerit Renatus Cerizierus, quando in Vita Gallica* S. Remigii *pag.* 334 *eamdem illam translationem a Sonnatio archiepiscopo Remensi* F *anno* 635 *peractam fuisse scripsit. Eadem opera refellitur etiam Galliæ Christianæ scriptorum opinio, qui tom. IX, col.* 18 *in Sonnatio crediderunt, id ab ipso fieri potuisse circa annum* 600, *si ille, ut Cointius censuit, anno* 594 *ineunte ad eam sedem electus fuerit.*



AUCTORE C. S.

§ XVII. Corpus repertum integrum elevatur ab Hincmaro: ab eodem transfertur Sparnacum; deinde ab aliis Orbacum: a Fulcone defertur in urbem Remensem: ab Heriveo primæ sepulturæ suæ ecclesiæ restituitur; paulisper deponitur intra civitatem.

Hincmarus, ampliata ecclesia,

Notior *est et altera ejusdem sacri corporis translatio seu elevatio, ab Hincmaro archiepiscopo Kalendis item Octobris anni* 852 *solemniter celebrata, ab eoque, sed tacito nomine suo, in* B *Vita num.* 133 *et sequenti scriptis mandata. Eam in sua quoque Historia Remensi lib.* I *cap.* XXI *retulit Flodoardus, cujus verba interim accipe.* Hujus beatissimi Patris nostri venerabile pignus domnus Hincmarus archiepiscopus, adhuc ampliata ipsius ecclesia, cryptaque opera majore atque pulchriore præparata, præsentibus et annitentibus episcopis diœceseos hujus Remensis, transtulit, integrumque illud cum brandeo, quo prius repertum fuerat involutum, in argenteo locello transposuit. Sudarium vero, quod super caput ipsius erat, cum parte prædicti brandei scriniolo reconditum eburneo, Remis ab inde reservatur in ecclesia beatæ Dei Genitricis Mariæ. *Hactenus Flodoardus ex Hincmaro, apud quem præterea legitur, novam illam argenteam lipsanothecam cum incluso sacro corpore tunc positam fuisse super* sepulcro marmoreo, in quo *(illud)* ante jacuerat, *et reliquias,* quæ ad caput illius extra sepulchrum repertæ fuerant, *ab episcopis, qui solemnitati aderant,* in sepulchro, in quo *corpus* jacuerat, *collocatas.*

corpus integrum repertum argenteo loculo inclusit

302 *Longuevallius tom. VI Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag. 33 duo alia adjuncta refert ex inventis anno* 1646, *quando sancti Præsulis corpus denuo inspectum fuit.* C *Primum est, Sancti vultum ab Hincmaro obtectum tunc fuisse sudario holoserico, ex una facie violaceo, ex altera viridi, hancque inscriptionem Latinam in ora circum acu pictam gerente:* Sancte Remigi, confessor Domini pretiose, cum pietate mei memento Hincmari, nomine, non merito episcopi, indigni quoque, sed devoti servi tui. *Secundum est, quod tunc quoque ejusdem Sancti capiti suppositum fuerit pulvinar ex holoserico rubro, cum altera inscriptione similiter acu picta, quæ notabat, istud opus esse Alpaidus, sororis Caroli Calvi. Subdit denique laudatus Longuevallius verbis Gallicis:* Pulvinar hoc velumque, integra æque ac S. Remigii corpus, inventa fuere anno MDCXLVI; quæ causa fuit, ne eidem pulvinari substitueretur aliud pretiosius, quod abbatissa S. Stephani Remensis obtulerat. *Redeamus ad Flodoardum, cetera huc spectantia prosequentem.*

anno 852 Kalendis Octobris

303 *Loco citato de Lipsanotheca argentea hæc ait:* In loculo vero, ubi tunc depositum corpus ejus est, hii versus a domno Hincmaro editi, leguntur insculpti.

Hic famulus Hincmar Domini, sacra membra locavit D
Dulcis Remigii, ductus amore pio;
Qui prius est sanctus, mundo quam matre creatus,
Et magnus dictus cælitus ore Dei.
Bis denos binosque gerens feliciter annos,
Sorte Dei sumpsit pontificale decus.
Sexaginta, simul bis septem manserat annis
Istius urbis honor Præsul et orbis amor;
Vitam defunctis reddens, quoque lumina cæcis;
Egerat et vivens plurima mira satis.
Nam domuit fera corda, animo pius, ore profusus,
Sicambræ gentis regia sceptra sacrans.
Nonaginta quidem sex cum compleverat annos,
Splendida lux nostras deseruit tenebras.
Idus jam plenas cum Janus mensis haberet,
Emeritus Miles præmia digna capit.
Isdem Hincmarus primus hac sede sacerdos
Post triginta loco constitit et numero;
Qui sextus decimus sub hac radiante lucerna
Remigio Remis munia cara dedit.
Annis septenis, quinis ac mensibus egit
Pastoris curam, hæc recolenda patrans.
Octingenteno, quinquagenoque secundo,
Quo Deus est anno Virgine natus homo,
Tertius et Karolus regni componeret actus, E
Octimber [*] primam cum daret atque diem,
Ac ter centenus [*] octavus tangeret annus,
Hic justus Domini quo petit astra poli;
Ter centum fuerant, tres et deni quater anni,
Quo vitæ Francos gurgite lavit ovans.
Ipsius is precibus cælesti in sede locetur,
Quem terris coluit verus amator. Amen

[*] *Ms.* October
[*] *Ms.* tercentenos *ac mox* annos

et in novam cryptam intulit.

304 *Absunt hæc a Vita nostra Ms. in loco, ubi ista translatio memoratur, in eodem tamen codice post Testamentum et codicillum* S. Remigii *velut peculiari capite* XXXIII *recensentur sub gemino titulo litteris miniatis expresso. Prior sic habet:* Sequuntur metrici versus conscripti in loculo argenteo, in quo reconditum est integrum corpus beati Remigii: *alter vero ante versum* Isdem Hincmarus primus *etc. talis est:* Isti sequentes versus sunt scripti in scrinio corporis sancti Remigii in linea inferiori per circuitum. *Ex eodem codice paucas illas variantes lectiones adjeci in margine. Calculos, secundum quos Hincmarus annos* 308 *a baptismo Clodovei, ab obitu autem* S. Remigii *annos* 343 *vel* 354 *numeravit usque ad annum* 852, *quo hæc translatio contigit, vitiosos esse, probavi* F *§ 4, quem consule.* Tertius Karolus *non potuit hic alius fuisse Hincmaro, quam Carolus Calvus, tunc Neustriæ rex, qui licet inter Francorum reges hujus nominis tantum secundus sit,* tertius *ab illo dictus est, annumerato Carolo Martello, qui non quidem regis, sed principis titulo Francos rexit. Obiter quoque observa, Hincmarum sese hic trigesimum primum Remensem episcopum dicere, qui in Gallia Christiana trigesimus secundus numeratur. Cetera recte se habent, nam cum Hincmarus mense Aprili anni* 845 *archiepiscopus Remensis electus ac die* III *Maii sequentis ordinatus fuerit, annos septem mensesque quinque in episcopatu numerabat Kalendis Octobris anni* 852, *quo* S. Remigii *corpus transtulit.*

ac magnificum ornatum adjecit.

305 *De ornatu sepulcri per Hincmarum sæpe laudatus Flodoardus lib.* III, *cap.* IX *quædam annotavit, de quibus siluit loco supra citato, sive quos is postea additus fuerit, sive quod tunc ei non venerit in memoriam.* Præfatus denique præsul Hincmarus *(Flodoardi verba sunt)* cryptam præclari operis ad pedes S. Remigii construxit, et corpus ejusdem beatissimi Patroni de loco cryptæ prioris una cum sepulchro ipsius in eadem, collectis

A lectis Remensis diœceseos episcopis, ut jam superius dictum est, transtulit et ante ipsius sepulchrum opus egregium auro edidit, gemmisque distinxit, fenestram inibi, unde Sancti sepulchrum videretur, fecit, et circa ipsam fenestellam hos versiculos indidit :

Hoc tibi, Remigi, fabricavit, magne sepulchrum
 Hincmarus præsul, ductus amore tuo,
Ut requiem Dominus tribuat mihi, Sancte, precatu
 Et dignis meritis, mi venerande, tuis.

Dona quoque eidem ecclesiæ ab Hincmaro collata ita enumerat : Euangelium aureis litteris insignivit, ac parietibus aureis gemmarumque nitore distinctis munivit, versibus etiam auro inclytis prætitulavit. Sed et crucem majorem cooperuit auro, gemmisque decoravit. Librum quoque Sacramentorum sub eburneis tabulis, argento præsignitis; sed et Lectionarium ad Missas librum pari decore venustatum ibidem contulit, aliosque libros et ornamenta nonnulla eidem venerabili loco delegavit.

Dum miraculis ibidem illustrari pergeret,

306 *Præmiserat etiam idem scriptor Remensis lib.* I, *cap.* XXI, *Radonem subdiaconum ecclesiæ Suessionensis, qui cum episcopo suo Rothado ad* B *translationem faciendam advenerat, horribili dolore dentium, quo tunc per annum integrum die noctuque cruciatus fuerat, subito liberatum fuisse, dum, episcopis venerabile corpus in præparata theca argentea componentibus, afflictam maxillam applicuit loculo, ex quo illud tunc elatum fuerat; ac præterea duos e morbo contractos, in pago Ribuario hac eadem die in oratorio,* S. Remigii *nomine dicato, incolumitatem obtinuisse; sed de hisce consule Hincmarum in Vita num.* 134, *unde ista accepit Flodoardus. In hac eadem ecclesia mansit* S. Remigii *corpus usque in annum* 882, *atque interim miraculis illustrari perrexit, teste eodem Hincmaro, cujus hæc denuo verba sunt :* Ex tempore siquidem primæ ac secundæ translationis, sicut et ante, multæ et insignes virtutes in eodem loco per ipsius Sancti merita ex diversis infirmitatibus sunt operatæ, quas habemus descriptas, sed hic propter pluralitatem, et quia sæpius ibidem ostenduntur, omisimus ponere.

Normannis Gallias infestantibus,

307 *Quievit, inquam, ibi usque in annum* 882, *quo ab eodem Hincmaro, tunc sene, afflictæque valetudinis, ad Sparnacum, episcopatus Remensis Villam, avectum fuit, atque hinc post mortem illius* C *ad Orbacense monasterium, unde a Fulcone, ejusdem successore, relatum Remos fuit. Harum trium translationum scriptorem synchronum habemus anonymum, forte Rotfridum, cujus narrationem post geminam Vitam dabimus : sed cum hæc vel mutilata ad nos pervenerit, vel ab auctore suo non sit perducta ad calcem, opportune succurrit Flodoardus, ex cujus libro* I *Historiæ Remensis cap.* XXI *et* XXII *easdem tres translationes continuata serie post anonymi qualemcumque lucubratiunculam etiam exhibebimus. De utrisque adi Commentarium hunc* § 2. *Harum primæ secreto, aut certe sine ulla pompa factæ, causam dedere Normanni, qui, cum ex morte Ludovici II Germaniæ regis audaciores facti, Trevirensem urbem jam cepissent, eodem anno etiam mortuo Ludovico III Galliæ rege, terrorem suum per reliquas Gallias late spargebant, ac Remensibus imminebant. Consule, si lubet, Pagium in Critica, aliosque scriptores passim obvios.*

ab Hincmaro subducitur ad villam Sparnacum

308 *Hincmarus igitur de sancto Francorum Apostoli corpore sollicitus, cui nec sua suburbana ecclesia, nec ipsa Remorum civitas, tum temporis muro non circumcincta, tutum asylum præstare poterat, illud secum asportavit Sparnacum, nunc oppidum, Gallice* Espernay, *tunc villam, quinque leucis ab urbe Remensi et sinistra Matronæ fluminis ripa positam in Meridiem, quam Sanctus ipsemet a potenti viro Eulogio magno pretio sedi suæ olim comparaverat; ut videri potest in secunda Vita edenda num.* 86 *et sequenti, ubi de eodem loco etiam plura annotabo. Itaque* excrescentibus tandem flagitiis *ait (Flodoardus lib.* III, *cap.* XXX) contra quæ veluti murus inexpugnabilis *(Hincmarus)* semper obstiterat, gens Normannorum per omne Francorum diffunditur regnum. Et quoniam civitas hæc *(Remensis)* tunc absque muro habitabatur, accipiens ille, quod sibi carius in thesauris habebat, corpus videlicet B. Remigii, sylvestria loca trans fluvium Matronam expetiit, et apud villam Sparnacum idem sacrum corpus aliquamdiu custodivit.

AUCTORE C. S.

anno 882 mense Novembri.

309 *Tempus factæ translationis lib.* I, *cap.* XXI *assignat* Dominicæ Incarnationis annum DCCCLXXXII sub rege Karolomanno. *Consentit Rotfridus, qui alias insuper notas chronologicas mensemque ac diem apposuit, sic scribens :* Anno felicissimæ Incarnationis Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei omnipotentis, octingentesimo octuagesimo secundo, Karolomanni regis orthodoxi, sceptra Francorum regni E tenentis primo, episcopatus vero Hincmari archiepiscopi trigesimo octavo... quinta Sabbathi, octava die mensis octavi, qui apud Latinos November dicitur. *Hæ omnes notæ chronologicæ in annum* 882 *conveniunt, ut paucis ostendo. Carolomannus, Ludovici Balbi, anno* 879 *mense Aprili defuncti, filius, cum fratre suo Ludovico in paternum regnum succedens, Burgundiam Aquitaniamque primo obtinuit; deinde vero eidem fratri suo Ludovico III Galliæ regi, mense Augusto anni* 882 *mortuo, pariter successit. Agebat igitur Karolomannus hujus anni mense Novembri quartum quidem annum regni in Burgundia et Aquitania, sed primum tantum in solo in hereditate fraterna; quæ posterior epocha unice spectabat ad Remenses, qui Ludovico hactenus paruerant.*

die octava Hincmarus ibidem moritur

310 *Idem auctor, cui Hebræorum more loqui placuit, mensem* Novembrem *dixit* octavum, *nimirum ducto anni initio ab Hebraico mense* Nisan, *qui partim nostro Martio, partim Aprili respondet. Hinc etiam hebdomadæ dies numeravit per* Sabbata, *sic ut* prima Sabbati *nobis dies Dominica sit,* quinta Sabbati *nobis dies Jovis seu Feria quinta;* F *quam tunc cum die* VIII *Novembris concurrisse, probat ejusdem anni* 882 *littera Dominicalis G. Recte quoque se habet adscriptum tempus sedis Hincmari, qui tom. IX, col.* 39 *Galliæ Christianæ* V *Nonas Maii anni* 845 *archiepiscopus ordinatus fuisse legitur. Porro Hincmarus, eodem teste Flodoardo lib.* III, *cap.* XXX, dum ibidem moraretur, apud eamdem villam diem clausit ultimum; cujus corpus ad monasterium S. Remigii relatum, et post ipsius Sancti tumulum in sepulchro, quod ipse sibi præparaverat, est sepultum. Cujus epitaphium ab eo dictatum habetur hujusmodi.

sed tumulatur Remis: annus et dies obitus ejus assignatur.

311 *Ex hoc epitaphio, quod metricum est, postremos tantum versus, quibus suam in sanctum Patronum suum fiduciam indicavit, accipe.*

Dulcis Remigii sibimet * devotio prosit,
 Qua te dilexit pectore et ore, manu.
Quare hic subpetiit supplex sua membra locari,
 Ut bene complacuit : denique sic obiit.

Tempus vero emortuale illius epitaphio sic additum ab alio est : Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXII. Episcopatus autem sui XXXVII, mense VII et die quarta. *Annos triginta septem mensesque septem*

* *id.* Hincmaro

AUCTORE C. S.

septem completos hic accipiendos esse, certum est, hosque si simul cum diebus quatuor incompletis numeraveris a die tertia Maii anni 845, *qua Hincmarum ordinatum diximus, pervenies ad diem* VII *Decembris anni* 882, *qua oportet illum Sparnaci obiisse, postquam cum* S. Remigii *corpore a die* VIII *Novembris ejusdem anni illuc advenerat. Sirmondu tamen in synopsi Chronica ante tomum I Operum Hincmari, ejusdem obitum die* XXI *Decembris signavit, nescio, quo deceptus monumento, vel hallucinatione inductus.*

S. Remigii corpus transfertur Orbacum eodem anno vel sequenti.

312 *Mortuo Hincmaro, sacræ* Remigii *exuviæ non diu Sparnaci permansere; sed tutioris asyli gratia successit et altera translatio, quam Flodoardus lib.* I, *cap.* XXI *sic breviter tradidit :* Post Hincmari denique Pontificis obitum desiderabilis hic sacrorum thesaurus membrorum ad Orbacense perducitur monasterium. Hic quoque beatissimi hujus Patroni nostri suffragiis omnis commoditas aëris circumquaque degentibus attribuitur incolis cum insolita fertilitate. *Eadem habet Rotfridus edendus, auritum sese et oculatum testem asserens insolitæ fertilitatis, benignique aëris, quibus Orbacenses accolæ in adventu corporis Francorum Apostoli gavisi fuere,* B *dum alii cum aëris intemperie alibi confictarentur. Est autem Orbacum, Gallice* Orbais, *vetus Ordinis S. Benedicti monasterium, cujus situm ex Galliæ Christianæ auctæ tom. IX, col.* 422 *hic transcribo.* Positum est in extremis Suessionicæ diœcesis finibus, ad Surmelini amnis crepidinem molliter assurgentem in angusta valle, quæ distat ab Augusta Suessionum Gallicis milliaribus tredecim, novem a Remis, a Catalauno undecim; a Sparnaco tandem, Virtuto, Sesanna, Castroque Theodorici quinque duntaxat leucis removetur. *De tempore translationis neuter e laudatis scriptoribus quidquam addidit, sed ex infra dicendis constabit, illam vel eodem anno* 882, *vel initio sequentis contigisse.*

Fulco Hincmari successor idem sacrum corpus anno 883

313 *Multo celebrior lætiorque est quarta translatio, facta a Fulcone, qui cum anno Christi* 883 *in episcopatum Hincmaro suffectus esset, de urbe adversus Normannorum impetus munienda solicitus, murum, quem Ebo, Hincmari decessor, dejecerat, mox cœpit instaurare, otioque, quod barbari dabant, usus, sancti* Remigii *exuvias Orbaco revexit, atque intra civitatem in basilica beatissimæ Mariæ Virginis deposuit. Ambo scriptores, Rotfridus sci-* C *licet ac Flodoardus, illam pluribus exponunt; sed horum prior eamdem in Ms. nostro Prumiensi usque in civitatem non perduxit, ut supra jam monui. Itaque quia isthæc ex duobus illis post Vitas danda sunt, solummodo compendiose hoc loco delibabo, ac in primis pro chronotaxi tempus rei gestæ ex Rotfrido exponam.* Ilico *(inquit ille de Fulcone archiepiscopo)* primo sui præsulatus anno, tertio mense Siban, qui Latine Junius vocatur, XV ejusdem mensis die *Orbacum advenit; postridie vero fuisse* diem Resurrectionis Dominicæ, *id est,* diem Dominicam, *ut nunc vocamus, auctor observat.*

die 16 Junii Orbaco calmiciacum, postridie inter multa miracula

314 *Fulconem anno* 883, *mense Martio ineunte Remensem episcopum consecratum esse, aiunt sæpe laudati Galliæ scriptores, atque adeo primum sedis suæ annum adhuc agebat ejusdem anni mense Junio per Rotfridum assignato. Mensis* Siban *reipsa tertius mensis est Hebræorum, qui partim cum nostro Maio partim cum Junio concurrit; eratque anno* 883 *dies* XVI *Junii dies Dominica, ut habemus ex littera Dominicali F. Igitur die* XV *Junii, quæ Sabbatum erat, Fulco cum aliquot suæ provinciæ episcopis, cleroque ac magna populi caterva sub vesperam Orbacum advenit, ibidemque pernocta-* D *vit, salubri imbre arentem terram interim refocillante. Postera die Dominica post divina officia solemniter celebrata, sacrum thesaurum tolli jussit, cum eoque, accurrentibus undique accolis, profectus, ad villam vel vicum Calmiciacum pertigit. Ibi illum in parva ecclesia, quam Rotfridus ex aliquorum opinione ab ipso Sancto olim consecratam, Flodoardus vero ejusdem nomine dedicatam fuisse aiunt, ea nocte deposuerunt.*

in suburbanam Sancti ecclesiam, tertio die intra civitatem Remensem transfert.

315 *Postridie, sive* XVII *Junii, celebratis denuo divinis mysteriis, Fulco iter suum prosecutus, corpus inter illustria miracula, quorum aliqua in edendis legere est, in suburbanam ipsius, in qua ante quieverat, ecclesiam intulit, populoque, ut in crastinum rediret, mandavit. Mane igitur facto, magno numero affuere, atque inter alios mulier quædam Erluindis ex quinquennali languore partem corporis rapta, illuc adrepens, subito sanari meruit. Condicto tempore advenit cum clero populique optimatibus archiepiscopus Fulco, sublatumque sacrum loculum tandem die* XVIII *Junii, ut tutius servaretur, intra urbis mœnia intulit, atque in basilica beatissimæ Virginis Mariæ, quæ metropolitica erat,* in altaris crepidine *collocavit. Neque hæc sine miraculis peracta fuere :* nam, *teste Flodoardo* E tantam Dominus hic operatus est hac die miraculorum magnitudinem, ut viri quatuor, fœminæ vero novem, visum; viri quoque duo gressum recipere mererentur. *Cetera vide ibidem.*

Heriveus, Fulconi suffectus, Sancti corpus refert

316 *Aliam denique translationem prædictis annexuit Flodoardus, factam ab Heriveo, qui cum Fulconi, anno* 900 *occiso, successisset, jamque a Normannis minus timendum Remis esset,* S. Remigii *corpus e basilica S. Mariæ in suburbanam ecclesiam, in qua primo sepultum fuerat, magna cum pompa revexit. De eadem translatione denuo meminit lib.* IV, *cap.* XII, *quod, quia quædam adjuncta, priori loco omissa, continet, totum hic recitabo.* Hic præsul *(Heriveus scilicet)* corpus B. Remigii, quod eatenus in civitate servabatur, locatum post altare Dei Genitricis majoris ecclesiæ, ad basilicam sepulturæ ipsius Sancti referre disposuit. Erat autem hyemale tempus, et ad celebrandam Dominici Natalis solemnitatem tam rex Karolus *(cognomento* Simplex) quam nonnulli proceres ejus, in hanc convenerant urbem. Cumque his diebus, multis imminentibus imbribus, nimium per totam urbem et circumquaque haberetur lutum, conqueri multi cœpere, qualiter illud sanctum corpus tunc ad lo- F cum destinatum valerent efferre.

ad suam ecclesiam suburbanam, quod dum fit, sanatur paralyticus.

317 Factum est autem, ut nocte post Sanctorum Innocentium natale, cujus insequente die id operis disponebatur expleri, borea ex improviso media nocte insurgente, totius subito cœni gelaretur immanitas; ita ut humi limique humore desiccato, per glaciei repente datæ superficiem sicco liberoque vestigio membra sacra valerent deferri Pontificis. At ubi extra civitatem ventum est ad locum, unde monasterium ipsius directo jam peteretur itinere, claudus quidam, de quo jam supra retulimus *(lib.* I, *cap.* XXII, *ex quo ista cum ceteris translationibus dabo)* virtute divina erectus et incolumitati est restitutus. Ubi cum multus haberetur populus, turbis undique confluentibus, principi Burgundiæ Richardo vaginæ auro exornatæ, gemmisque decenter excultæ, agminis densitate stipato, absciduntur a baltheo. Quas quidam negotiator emptas per diversa detulit fora, nec alicubi venundare potuit, donec post annum ad eumdem principem in Burgundiam retulit; quas ille cum gratiarum actione et S. Remigii benedictione

recepit

A recepit. *De claudo illo, qui scabellis innixus adrepens libro membrorum suorum usu tunc donatus fuit, Flodoardus lib.* I, *cap.* XXII *ait :* Quem sospitate recepta plurimis vidimus annis incolumem, erectum gradientem, collataque sibi prosperitate gaudentem.

cujus miraculi erectum exstat monumentum.

318 *In tanti vero miraculi memoriam eodem teste, ibidem* posita deinceps extat columna, cruce præfixa, glorificationis hujus continens monimenta. *Exstat eadem hodieque, aut certe exstabat etiam sæculo proxime elapso, quando inscriptionem basis illius Marlotus tom. I Historiæ Metropolis Remensis lib.* IV, *cap.* VI *inseruit, qualem hic exhibeo.* Nongento primo anno incarnati Domini, sub quarto calend. Januarii, secundaque Sabbati, glorioso ab hac urbe delato corpore Domini nostri ac Patroni beati Remigii, cum honore dignitatis utriusque ordinis concurrebat plebs devote Heriveo præsuli, Carolo rege subsequente cum Richardo principe, Christo laudes una mente jubilando consone. Cum fuisset huc perlatum pignus sanctissimum, cælitus virtute lapsa, illico prosilnit (miro dictu *) quidam claudus, directis poplitibus, novo gressu abhinc suum prosequens B Remedium, cujus ope adjuvemur hic et in perpetuum.

* *an* mirum dictu ?

Sancte, tui Sigloardi miserere monachi,
Qui ductus amore istius patrati miraculi,
Ob istius monimentum hunc erexit titulum.

Hæc translatio facta est anno vulgari 900.

319 *Eodem prorsus modo hanc inscriptionem recitavit Colvenerius in scholiis ad Flodoardum, plurimis annis ante Marloti Historiam editis ; ut prudenter dubitare nequeam, quin calculi in eadem expressi genuini sint, maxime cum Marlotus Remis scribens illam superstitem viderit. Verum hi calculi probant, adscriptum annum* 901 Incarnati Domini *Dionysianum esse, ducto principio a die* XXV *Martii communis anni nostri* 900, *atque adeo translationem hanc sub finem anni nostri vulgaris* 900 *contigisse, nisi vitiosa sit ipsa monumenti inscriptio ; quod video, ub aliis non fuisse observatum. Rationem paucis accipe. Translatio hic dicitur facta* quarto Calend. Januarii secundaque Sabbati; *id est, die* XXIX *Decembris, feria secunda. De die* XXIX *Decembris apprime consentit Flodoardus mox laudatus, qui eamdem factam ait,* insequente die festum sanctorum Innocentium, *quod* XXVIII *celebratur. At vero dicta dies* XXIX *Decem-* C *bris vulgaris anni* 901 *non erat* secunda Sabbati *seu feria secunda, sed tertia Sabbati, sive feria tertia, ut liquet ex ejusdem anni littera Dominicali* D. *Contra annus noster vulgaris* 900 *mense Decembri litteram Dominicalem habuit* E, *quæ ostendit, Festum Sanctorum Innocentium in Dominicam tunc incidisse, diemque* XXIX *Decembris consequenter fuisse* secundam Sabbati, *seu feriam secundam.*

nisi vitiosa sit monumenti inscriptio.

320 *Jacobus Longuevallius tom. VI Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 415 *eamdem inscriptionem Gallice referens, retinuit* annum 901 Incarnationis Domini *et diem* Lunæ, *seu feriam secundam ; sed pro die mensis posuit* XXVIII Decembris; *quod nescio, utrum acceperit ex aliquo exemplari, in quo* quinto Calendas *pro* quarto Calendas Januarii *legeretur ; an fecerit, ut apparentem errorem ex anno hebdomadæque die emendaret. Verum sic contra clarum Flodoardi assertum dicenda esset translatio non postridie festi Sanctorum Innocentium, sed ipso eorumdem festo contigisse. Ceterum cum Heriveus pridie Nonas Julii anno* 900 *episcopus ordinatus fuisse legatur, nihil obstat, quo minus sub ejusdem anni finem id agere potuerit.*

Credimus ergo, venerabiles illas magni Francorum Apostoli mortales reliquias primo anno archiepiscopatus Herivei, Christi autem pro nostro computandi more anno 900 *in primæ suæ sepulturæ ædem utque in mausoleum ab Hincmaro erectum relatos fuisse, postquam illæ anno* 882 *mense Novembri primo Sparnacum ab Hincmaro, paulo post Orbacum, ac denique a Fulcone anno* 883 *intra urbis Remensis mænia ad Basilicam B. Mariæ Virginis portatæ fuerant.*

AUCTORE C. S.

Ex Hungarorum metu deponitur in civitate.

321 *Eodem sæculo sacrum illud pignus intra eamdem urbem securitatis gratia denuo depositum fuit, teste eodem Flodoardo in Chronico ad annum Christi* 926, *ubi legitur :* Corpus S. Remigii, et aliorum quorumdam Sanctorum pignora, Hungarorum metu Remis *(id est* Remos) e suis monasteriis sunt delata. *Quamdiu ea tunc ibidem manserint, non edicit, nec de S. Remigii corporis reductione deinde, quod quidem sciam, meminit; trepidarum etiam sequenti anno ex eorumdem Hungarorum metu fuisse, sic indicat :* Metus interea falsi rumoris Hungarorum et fugæ per regnum Lothariense agitantur et Franciam. *At quocumque tempore reductum fuerit, constat reductum fuisse ad ecclesiam suam, in qua hodieque magnifice quiescit, ut infra* E *exponam.*

§ XVIII. Novæ basilicæ Remigianæ ædificatio et per S. Leonem IX Papam dedicatio : synodus in eadem tunc habita : Sancti corpus ab illo in crypta depositum : Privilegia ab eodem concessa et solemne festum annuum indictum.

Veteri ecclesia S. Remigii minitante ruinam,

S*esqui sæculo post contigit et alia ejusdem sacri corporis celeberrima translatio, dedicatioque ecclesiæ, ab ipso Christi Vicario S. Leone IX anno* 1049 F *facta, quam Anselmus Remensis Remigiani monasterii monachus, rei gestæ spectator, jussu Herimari abbatis sui, qui eamdem procuraverat, scriptis exposuit in Opusculo, quod ejusdem S. Leonis Itinerarium nuncupavit. Opusculum hoc tum alii frustatim, prout subjecta materia exigebat, vulgaverunt, tum Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis sæculo VI, parte I integrum edidit ex Mss. Remensibus sub titulo Historiæ dedicationis ecclesiæ* S. Remigii *apud Remos. Ibidem in Observationibus præviis etiam aliquot alios scriptores laudat, qui de eadem honorifice meminerunt. Ego Historiam illam infra suo loco ex Mabillonio recudam, non integram tamen, sed recisa synodo Remensi, quæ ab eodem S. Leone in eadem ecclesia ab illo dedicata, et coram exposita S.* Remigii *lipsanotheca, tunc celebrata fuit, et apud Labbeum in collectione Conciliorum legi potest.*

novam cœpit Airardus, et post Theodoricum perfecit Herimarus

323 *Ut porro in cœpta translationum narratione pergam, hujus quoque compendium hic texere visum est, additis nonnullis aliunde acceptis vel*

AUCTORE C. S.

vel in ipsa historia edenda non recensendis. Veteri S. Remigii *basilica, quam ab Hincmaro amplificatam fuisse diximus, minitante ruinam, Airardus ejusdem loci abbas cœpit novam ædificare. Cœptis immortuo suffectus Theodoricus, cum inchoatum opus majoris moliminis esse cerneret, quam ut consummari facile posset, aliam ipse exorsus est, quam duodecimo suæ prælaturæ anno moriens imperfectam reliquit. Successit ipsi Herimarus, qui Theodorici vestigiis insistens, illam tandem perfecit, quodque illius decessor etiam desideraverat, alteras curas intendit, si quo modo obtineri posset, ut illa a summo Romano Pontifice dedicaretur. Opportuna autem sese obtulit occasio. Anno enim* 1048 *post admodum brevem Pontificatum mortuo Damaso II, Henricus imperator successorem designavit S. Brunonem episcopum Tullensem, qui ejusdem jussu Romam adiens, a clero populoque Romano pariter electus et inthronizatus est Pontifex, assumpto Leonis IX nomine.*

qui et petiit a S. Leone IX Papa, ut illam dedicaret :

324 *Nuper autem promiserat Herimaro abbati Bruno, sese proximi Quadragesimalis jejunii tempore peditem ad* S. Remigii *sepulchrum venturum; cujus promissionis memor Herimarus, antequam* B *iste Romanum iter aggressus esset, per litteras ab eo petiit, ut, si quando in Gallias rediisset, promissis staret, simulque desiderium suum de dedicanda per ipsum ecclesia insinuavit. Vota supplicantis superavit sanctus Præsul, pollicitus,* etsi nulla alia se revocet Ecclesiæ utilitas, vel pro solo amore S. Remigii reversurum ad Gallias, et ejus basilicam dedicaturum, si divina annuerit benignitas. *Nec diu distulit promissa : nam eodem anno* 1049, *cujus mensis Februarii die* XII *inthronizatus Pontifex fuerat, in Galliam reversus, novam illam* S. Remigii *ecclesiam dedicavit, synodumque in eodem habuit. Nihil hic memoro de molitionibus, quibus perversi homines, tam clerici quam laici, ob sua crimina male sibi a sancto Pontifice metuentes, apud Henricum I Galliæ regem laboraverunt, ne ille in Franciam ingredi synodumque celebrare permitteretur; hæc enim ut multa alia ibidem legi poterunt.*

cui hic annuens, Roma Remos venit : quo ingens accolarum

325 *Porro S. Leo citato anno* 1049 *die* XXIX *Septembris mane ad monasterium* S. Remigii *advenit, ejusdemque veneratus sepulcrum Remensem urbem ingressus est, ubi in metropolitico beatissimæ Mariæ Virginis basilica Missam solemniter cele-* C *bravit pernoctavitque in palatio proximo. Postridie summo mane die* XXX *Septembris, ut confluentis populi turbas vitaret, duobus tantum comitatus capellanis, ad* S. Remigium *regressus est. Quanta autem hominum multitudo ad solemnitatem postridie celebrandam eo tunc confluxerit, vel inde colligi potest, quod nec monachis ad persolvenda solita divina officia diurna, nec ipsi summo Pontifici ad celebrandam Missam in illa ecclesia locus fuerit, Pontificioque mandata, pollicitationes ac minas adhiberi oportuerit ad evacuandam ecclesiam, ut saltem nocturno officio in eadem a monachis peragi possent. Nec Franci hi tantum erant, sed et exteræ gentes, quas e circumjacentibus regionibus magni* Remigii *nomen festique solemnitas et summi Pontificis litteræ ac præsentia magno numero illuc attraxerat. Adi Anselmum, ista in Historiæ edendæ cap.* II *pluribus exponentem.*

exterarumque gentium, multitudo hominum, nec non episcoporum

326 *Addo hic Wibertum, ipsiusmet S. Leonis archidiaconum Tullensem, in Vita ejusdem Pontificis data apud nos ad diem* IX *Aprilis cap.* II, *num.* 12 *et* 13 *breviter sic scribentem :* Invitatur *(S. Leo Papa)* ab Herimaro abbate venerandi cœnobii S. Remigii, Remorum Pontificis, ad consecrandam ecclesiam in ejus honore restructam : ubi non D non est dictu facile, quanta multitudo a finibus terræ, Hispanorum, Britannorum, Francorum, Anglorum, advenerit ejus invisere præsentiam. In qua frequentia adfuit etiam non modicus cœtus pontificum. *Observat autem Henschenius in Annotatis ibidem, in Mss. pro* Francorum *legi* Scottorum. *Præsules vero apud Anselmum in synodo sic recensentur :* Remensis *(archiepiscopus Wido)* Treverensis *(archiepiscopus Eberhardus)*... Beroldus Suessionensis, Drogo Morinensis, Rollandus * Silvanectensis, Adalbero Mettensis... Aylenardus archiepiscopus Lugdunensis, Hugo Lingonensis, Joffridus Constantiensis, Ivo Sagensis Herbertus Lisoiensis, Hugo Baiogacensis, Hugo Avringensis, Theodoricus Virdunensis... Hugo archiepiscopus Vesontionensis, Hugo Nivernensis, Eusebius Andegavensis, Pudicus Nannetensis, episcopus Anglorum, et Johannes Portuensis, *qui cum Pontifice Roma advenerat.*

* *al.* Frollandus.

et abbatum magnus numerus convenerat.

327 *Hæc de episcopis, abbates vero recensentur hoc modo :* Abbas S. Remigii Herimarus, domnus Hugo Cluniacensis, Sigefridus Gortziensis, Folco Corbeiensis, Rotbertus Prumiensis, Rainoldus S. Medardi, Girvinus S. Richarii, Godfridus Verzelliacensis, Arnoldus Pultariensis, Rodulfus Mosomensis, E Oylardus Cathalaunensis, Milo Dervensis, Norgaudus Altvillarensis, Albertus S. Theoderici, Stephanus S. Urbani, Wlfricus S. Augusti Cantuariensis, Alwinus S. Benedicti de terra Anglorum; deinde ceteri, qui, ut superius relatum est, simul fuerunt numero fere quinquaginta. *Tres illos Anglos miserat sanctus rex Eduardus, quantum discimus ex fragmento libri fundationis monasterii Ramesiensis S. Benedicti in agro Huntidonensi, a Spelmanno tomo I Conciliorum Angliæ edito, in quo hæc legere est :* Acta sunt hæc, postquam supradictus abbas *(Ramesiensis)* Alfwinus repatriavit, revertens de magno concilio, quod Remis a Leone Papa anno Verbi Incarnati MXLIX celebratum est, quo missi fuerant honorabiliter a rege Edwardo Duduc episcopus *(Wellensis in comitatu Somersettensi)* et ipse Alfwinus Ramesiæ, et Wlfricus de S. Augustino, Abbates.

Pontifex, dum Sancti corpus circumfert per urbem, intrat basilicam.

328 *Porro eadem de causa, ob quam sanctus Pontifex populum ex ecclesia egredi jusserat, nempe ne ex nimia frequentia divinum Officium turbaretur, postero die, quæ erat* I *Octobris, ob priores translationes* S. Remigio *dudum sacra, corpus ejusdem e crypta sua eduxit, feretroque impo-* F *situm ipse suis quoque humeris in publicum protulit, aliisque tradidit deferendum ad basilicam B. Mariæ Virginis, ubi reliquum diem noctemque inter ecclesiastica officia honorifice requievit. Postridie solemnis instituta est cum eodem per circuitum civitatis supplicatio, S. Leone novam illius basilicam interea consecrante. Dedicatione absoluta, venerabile illud pignus ad fores suæ ecclesiæ relatum (obseratæ enim manserant fores ob rationem mox allegatam) per quamdam fenestram intromissum est, et ab eodem Pontifice in primario altari, quod ipsemet consecraverat, collocatum. Post hæc Missam solemnem de dedicatione ecclesiæ celebravit, synodumque in posterum diem in eadem inchoandam denuo indixit.*

et coram illo super altari collocato synodum celebrat :

329 *Die itaque tertia Octobris inchoata est synodus, triduoque continuata, ex quo ea solum, quæ ad* S. Remigii *posthumam gloriam pertinent, hic excerpam, pro ceteris lectore ad Mabillonium, vel Conciliorum editores remisso. Ex mox dictis Pontifex corpus sancti Præsulis non ad cryptam suam retulerat, sed in altari reliquerat expositum, cujus rei ipse, Anselmo teste, hanc dedit rationem,*

A *nem*, videlicet ut *(ille)* evidens et conspicuus omnibus appareret oculis in celebranda synodo, in qua si quis erroneus aliquid frivolum vel ecclesiasticæ religioni adversum adserere præsumeret, erga hunc Vir Dei illius virtutis potentiam per sui corporis præsentiam exhiberet, quam adhuc in mundo vivens erga Arianum hæreticum exhibuit, cui in conventu episcoporum Catholicæ fidei lucem nebulosi dogmatis umbra obnubilare molienti, ad adventum suum, divina virtute officium vocis extorsit *(id est loquendi facultatem eripuit)* sed paulo post cum humili satisfactione reatum suum agnoscentem, animæ corporisque eumdem sanitate donatum ad filios adoptionis transtulit. Quæ perorantis Papæ intentio, ex superno instinctu procedens, effectu nullo modo caruit, velut hoc Opusculum suo loco declarabit.

in qua cum Vesontionensis archiepiscopus Lingonensem reum

330 *Declaravit illud in Actis synodi secundi et tertii diei, scilicet in causa Hugonis episcopi Lingonensis, quem de Simonia, aliisque gravibus delictis accusatum Hugo archiepiscopus Vesontionensis tueri parans, linguæ usu subito destitutus fuit. Anselmi verba accipe.* Non solum se B *(Hugo Lingonensis)* ab objectis nequit excusare criminibus, sed etiam ejus causidico, ne ad sui defensionem quicquam proferre valeat, linguæ munus * adimitur divinitus. Vesonsionensis quippe episcopus, dum susceptum ejus negotium perorare et ad excusationem criminosi incongrua quædam decerneret proponere, insperato sibi suffragium vocis divino sensit denegari numine. Procul dubio magnus Pater Remigius, ob hoc ipsum, ut prædictum est, ante conspectum synodi expositus a beatæ fidei Papa, etiam hic ejusdem virtutis enituit potentia, quam * olim, dum adhuc peregrinaretur in terris, Ariani illius exinanivit molimina. Tunc enim hæreticum adversus Catholicam fidem blasphemias deliberantem garrire, ne conata perageret, sed potius resipiscendo fidelis fieret, silentio condemnavit; nunc autem virum, licet fidelem, ne sceleratum defendendo delinqueret, usu loquendi privavit. Et revera devinæ sublimitatis incomprehensibilis virtus in utroque hoc facto mirabiliter enituit, quæ et ibi gloriosæ animæ, licet corporeis adhuc involucris septæ, tantum potestatis contulit, et quanta eam jam beatificaverit C gloria, nunc circa ejus exanime corpus potenter ostendit. *De Ariano muto facto sanatoque vide Vitam secundo loco edendam num.* 101 *et seq.*

* *al.* motus

* *imo* qua

male excusare niteretur, obmutuit;

331 *Die sequenti, qui ultimus synodo fuit, nuntiatum est, Hugonem Lingonensem, conscientia criminum suorum actum, aufugisse, et a synodo excommunicatus fuit.* Quod *(ait Anselmus)* audiens archiepiscopus Vesontionensis, surrexit, et quomodo pridie eumdem reum excusare nitens, ex divina virtute per B. Remigii merita silentio condemnatus sit, patefecit coram eodem conventu, satis devote veniam petens, quod ejusdem miraculi novitatem eo usque negligenter celarit. Hic ex pia devotione et alacritate cordis domnus Papa in lacrymas compunctus, sic ait: « Adhuc vivit beatus Remigius ». Tunc ex præcepto ejus omnes surrexerunt, et cum eo ante ejusdem Sancti sepulcrum prostrati Antiphonam Sancte Remigi ex integro devotissime cecinerunt. *Consonat fere Wibertus jam laudatus, in Vita apud nos edita cap.* III, *num.* 13, *ubi ait:* Hugo Lingonensis episcopus, multis ac horribilibus infamatus accusationibus, est vocatus ad reddendam rationem; qui prædictum archipræsulem Chrysopolitanum *(id est, Vesontionensem)* utpote eloquentissimum, sibi expetiit causidicum ac prælocutorem. Hic igitur coactus a Domino Apostolico illius suscepit causam dicendam (sed repente obmutuit ante cunctorum præsentiam: ut profecto patesceret, Deum noluisse falsis excusationibus verorum criminum tanti Pontificis inquinari linguam.

AUCTORE G. S.

ut ipsemet ibidem fassus est. quam ob rem Deo et Remigio gratiæ solemniter actæ.

332 Lingonensis igitur Hugo, hoc miraculo exterritus, noctu, judicium concilii metuens, aufugit. Cunctis vero pro infortunio archiepiscopi præsentis afflictis et lacrymantibus, Dominus Apostolicus eum summa contritione cordis ad Christum conversus, suis sanctis precibus ejus impeditam linguam resolvit. In crastinum vero in synodo idem episcopus *(Lingonensis)* requisitus, et non adesse compertus, lecta sententia tertio vocatus est. Tunc Vesuntionensis episcopus surrexit, et quomodo eumdem reum conatus defendere obmutuerit, coram omnibus patefecit. Quod audiens Domnus Papa, hoc miraculum meritis B. Remigii adscripsit, et cum omnibus, qui aderant, surgens, gratias Deo, inde domno sancto Remigio, cum magno psallentio E reddidit. *Subdit hic Wibertus insignem Hugonis Lingonensis pœnitentiam, postea ab eo sponte susceptam, absolutionem criminum ab eodem S. Leone eidem impertitam, ac piam denique in jejuniis corporisque maceratione ad mortem usque constantiam, quod ad misericordissimi Dei gloriam, ipsiusque Hugonis commendationem annotamus.*

Sanctus Pontifex in eadem synodo altare S. Remigii.

333 *In eadem synodo die tertia, quæ erat quinta Octobris, idem Pontifex, eodem teste Anselmo ibidem*, privilegium autem, quod fecerat S. Remigio, ibidem in conspectu omnium recitatum confirmavit, et constituit omni tempore, sicut scriptum continebatur, inviolabiliter conservari; sicque data benedictione, concilium solvit. *Privilegium hoc concesserat ipse die dedicationis ecclesiæ, sed paulo post primum scriptum fuit, ut patet ex edito apud Mabillonium, ex quo illud totum huc transfero.* Leo Episcopus, servus servorum Dei, Herimaro abbati et omni congregationi monachorum sancti Remigii perpetuam salutem. Divinæ bonitatis non immemor et ingratus, quæ sua gratia humilitatem meam in Sede Apostolica sanctæ Romanæ Ecclesiæ sublimavit, ne mea negligentia mihi discrimen, ecclesiarum autem faciat ruinam, ecclesias, quæ nostro Apostolatui subjacent, Catholice ordinare, regere et emendare, nec non Apostolica auctoritate immunes et liberas facere proposui, si sancti Spiritus F benignus favor mihi annuerit. Unde ex debito nostri Apostolatus post aliquas ecclesias, quas zelo succensus charitatis visitavi, et divina misericordia me præveniente, ut potui, emendavi; ad hanc beati Remigii ecclesiam dedicandam, de ecclesiasticis etiam causis tractaturus et definiturus adveni, confidens sanctissimis meritis ipsius adjuvari ad obtinendam Dei misericordiam, si aliquid dignum et memorabile egerim ad ipsius honorem et gloriam.

quod consecraverat, insigni privilegio nobilitat, ejusdemque ecclesiæ

334 Hac igitur dedicata ecclesia, placuit huic idonea et laudabilia auctoritatis et nostræ visitationis relinquere monumenta. Deliberamus itaque, et coram hac sancta synodo promulgamus, statuimus et confirmamus, ut hæc ecclesia hoc privilegium nostræ auctoritatis supra ceteras Franciæ ecclesias habeat, quatenus nulla ecclesiastici ordinis magna vel parva persona in hoc

AUCTORE C. S.

hoc altari, quod consecravimus, Missam celebrare præsumat, nisi Remorum archiepiscopus, et hujus loci abbas, et cui licentiam concedet; permissa eadem licentia canonicis Remensis ecclesiæ bis in anno, in Pascha scilicet et in Rogationibus, septem presbyteris legitimis ad hoc officium deputatis, quos et scientia ornet, morum gravitas et vitæ probitas commendet. Præterea, quia hæc ecclesia ab iniquis pervasoribus graves et multiplices suarum rerum est passa injurias; ne quisquam amodo villis beati Remigii, quas possidet, vel possidebit, aut hominibus intra vel extra ipsas villas positis, graves consuetudines imponat et iniquas, auctoritate beati Petri Apostolorum principis prohibemus, et quæ hactenus injuste fuerint impositæ, eadem sancta et inviolabili auctoritate, ne ulterius fiant, interdicimus, servata hac in omnibus aucturitate, ut consuetudines, quæ juste ei antiquitus sunt constitutæ, ratæ permaneant et inviolatæ.

vetera jura firmat, et nova adjicit:

335 Hoc etiam nostra auctoritate confirmamus, quod Wido Remorum archiepiscopus partem, quam in mercato *, quod erat XII Calend. B Novemb., beato Remigio nostro obtentu donavit, ea conditione, ut nemo in ipso mercato quinque denariorum pretium per violentiam auferat, nullus, nisi hujus loci abbas, aut cui ipse jusserit, ibi quicquam accipiat. Nullus ad idem mercatum convenientes, quod XII Calend. Novemb. statuimus et promulgamus, veniendo et redeundo cædat, impediat, aut per vim eis aliquid auferat. Statuentes sub divini obtestatione judicii, ut, qui hoc privilegium Sanctæ Romanæ Sedis violare præsumpserit, æternam damnationem incurrat. Sub eadem etiam obstestatione, nostro precatu et præfati archiepiscopi voluntario assensu, remissus est ecclesiæ sumtus, quem in festo sancti Remigii accipiebat Remensis archiepiscopus. Datum III Nonas Octobris per manum Petri diaconi., bibliothecarii et cancellarii sanctæ Apostolicæ Sedis, anno Domini Leonis IX Papæ I, Indict. III *De hoc privilegio Anselmus etiam meminit in Historia dedicationis edenda num. 29, ubi aliqua annotabimus.*

* i. e. nundinis

sacrum corpus in cryptam refert et in Italiam reversus,

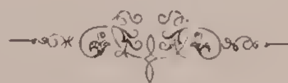
336 *Prædicta Remensi synodo feliciter finita, sanctus Pontifex inde rediturus in Italiam, die subsequenti, quæ erat sexta Octobris, cum episco-* C *pis, abbatibus, ceterisque ecclesiastici Ordinis viris, regressus in ecclesiam est, postque solemne sacrum, quod coram se celebrari fecit, corpus* S. Remigii, *quod in ara principe collocatum hactenus reliquerat, suis rursum suppositis humeris ad cryptam decenter decoreque paratam retulit, fusisque ibidem piis precibus ac lacrymis, in viam se dedit. Haud multo post, sed, quantum apparet, Romam jam reversus, epistolam ad universum clerum populumque Francorum direxit, per quam et suum in* S. Remigium *amorem testatus est, et annum festum translationis ejusdem a se factæ Kalendis Octobris in Francia observandum instituit. Testem habemus eumdem Anselmum, Opusculum suum claudentem his verbis:* Vir denique venerabilis *(S. Leo Pontifex)* sæpe dictum Apostolum nostrum, eo magis ferventi excolens dilectione, eumque summopere desiderans honorare, et illius monasterium sua auctoritate nobilitare, epistolam ejus laude refertam direxit sanctæ Ecclesiæ filiis in Francia constitutis, qua decrevit, apud eos haberi celebrem ipsius Sancti festivitatem, quæ recolitur Kalendas Octobris... cujus epistulæ textum, quia ordo narrationis videtur exigere, huic Operi dignum judicavimus inserere. Hujus D vero exemplar hujusmodi est.

337 Leo Episcopus, Servus servorum Dei, fratribus et filiis Catholicis, per universum regnum Francorum constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem. Compertum caritati vestræ credimus, quod post consecrationem nostram, illam videlicet, qua benignitas Dei humilitatem nostram sanctæ Romanæ Ecclesiæ præesse voluit, Germaniam, Galliamque visitavimus, ac Remorum urbem adeuntes, maximo voto et summa devotione ecclesiam beati Remigii, ut longe ante desideravimus, Deo annuente, et ejusdem sanctissimi Viri patrocinantibus meritis, cum magna gloria dedicavimus, atque post consecrationem ecclesiæ in eadem synodum celebrantes, plurima ad utilitatem Christianæ religionis necessaria, concilio coëpiscoporum nostrorum, assensu etiam et laude cleri et populi, quorum innumera multitudo ad tantæ devotionis celebritatem confluxerat, statuendo confirmavimus: quæ omnia capitulis digesta inter canones haberi præcepimus, et postea in omnibus synodis, quas habuimus, idipsum confirmare curavimus.

epistola ad Francos data suum in S. Remigium amorem testatur,

338 Et quoniam beatissimum Remigium gen- E tis Francorum prædicatorem et apostolum scimus, venerari et honorare illum, quem Dominus in terris et in cælo mirificavit, prout possumus, debemus: præsertim cum semper in nostro pectore inde ipsius amor ferventius ardeat, quod pretiosissimum corpus ipsius sanctissimi Viri propriis manibus transferentes, in locum sibi præparatum, miraque pulcritudine exquisiti operis decoratum, reposuimus. Unde vestram admonere volumus dilectionem, ut, sicut nos in ejus obsequiis perpenditis gratulari, ita et vos causa nostri amoris, maximeque ex debito paterni honoris sollemnitatem ejus, quæ est Kalendas Octobris, celebrem habeatis; quia, etsi aliis non est apostolus, tamen vobis est: nam primitiæ apostolatus ejus vos estis in Domino. Hunc itaque honorem Patri et Apostolo vestro exhibete, ut juxta promissum Domini longævi super terram vivere, et ejusdem Patris precibus æternæ beatitudinis felicitatem mereamini possidere. Valete. *Huic epistolæ nulla adscripta est temporis aut loci nota, nec pro alterutro aliud habemus, quam quod Anselmus indicet, S. Leonem ad illam scribendam partim impulsum fuisse miraculo, quod eidem Pontifici* F *obtigerat* anno secundo *post gesta Remis,* cum Romæ moraretur. *Porro decretum istud de celebrando festo renovatum fuisse a clero Gallicano anno 1657 suo loco videbimus.*

et festum diuus Kalendis Octobris quotannis solemniter celebrandum constituit.



§ XIX.

A

§ XIX. Magnificum sancti Francorum Apostoli mausoleum et lipsanothecæ argenteæ : corporis integritas sæculo XVII confirmata : quales fuerint reliquiæ antiquitus in agro Nivernensi aliæque in Abbatia Bereetensi in Italia honoratæ.

Cardinalis Robertus Lenuncurtius fieri curavit

Sancti *Francorum Apostoli corpus in crypta sua, in quam illud a S. Leone Papa anno* 1049 *illatum fuisse dixi, perseveravit quiescere usque* B *in adultum sæculum* XVI, *quando in mausoleum vere magnificum translatum denuo fuit, in quo hodieque religiose servatur. Marlotus verbis mox dandis sumptuosissimi hujus operis auctorem nominat Cardinalem Lenuncurtium, sive* de Lenoncourt.. *Consentiunt Galliæ Christianæ auctæ scriptores in serie abbatum S. Remigii Remensis tom. IX, col.* 238, *ubi legitur :* Robertus de Lenoncourt II patruum excepit *(in munere abbatiali ejusdem monasterii)* anno MDXXIII factus postea Catalaunensis episcopus, deinde Cardinalis, tum episcopus Metensis. Sumtuosissimum illud S. Remigii mausoleum, quod descripsimus in Prologo, exstruxit anno MDXXXIV. *Bailletus laudans Saussayum in Gloria posthuma* S. Remigii, *quod Opus ad manus nostras non pervenit, asserit, istud ab ejusdem Cardinalis patruo ac decessore in abbatia, Roberto de Lenoncourt, qui primo Turonensis, deinde Remensis archiepiscopus fuit, cæptum esse circa initium dicti sæculi* XVI, *sed a laudato Cardinale perfectum. Descripserunt autem illud laudati Galliæ Christianæ auctores ex Marloti Historiæ Remensis tom. I, lib.* III, *cap.* IX, *cujus verba hic* C *quoque locum merentur.*

sumptuosissimum mausoleum e pretioso varioque marmore.

340 Retro majus altare *(inquit Marlotus)* prostat S. Remigii mausoleum, visendæ pulchritudinis et magnificentiæ ; est enim omnium, quotquot in Gallia sunt, pulcherrimum, cujus ex libello nostro, qui inscribitur Tumulus Francorum Apostoli, typum reponimus. Moles hæc altius ad vicenos pedes, et amplius assurgit, quæ senis utrimque statuis, e candido et lævi marmore affabre perfectis, exornata, primos Franciæ Pares duodecim tam exquisito artificio exprimit, ut res tota ad majestatem composita, tota ad miraculum efficta videatur. Statuæ singulæ singulis ex jaspide albo purpurea columnis, et totidem loculamentis, in ipsa mole marmorea excavatis, disclusæ ab invicem. Hinc Pares de clero, sex, illinc de prima nobilitate totidem laïci, suis quique symbolis et tesseris, sacris prophanisque, visendi ac spectabiles : his paludamentum, illis trabeæ, his coronæ, illis infulæ, his torques equitum et gladii, illis ad manum gestamina litui pastorales. Denique omnibus certæ ac discriminales notæ, scuta honoraria, et quæ in rege inaugurando quique præferunt regiæ majestatis ac potentiæ symbola. Nititur deinde summis columnarum capitibus undique circum oberrans commune epistylium, cui corona imposita cum suis Zophoris, partiumque projecturis miram operi elegantiam conciliat.

AUCTORE C. S.

auro et argento et gemmis exornatum.

341 Hac autem columnari coronide alte elllatus eminet in totam sepulchri molem arcellatus e candenti lapide fornix, æquabili in longum concameratione productus, nisi quod in extrema duo tympana arcuatim desinens, in utroque etiam medio latere tympanum aliud aperit, ad posticum vero in patente super columnas posteriores areola visitur in imminenti solio residens sanctus Remorum præsul Remigius, qui medium Clodoveum inter et assistentem sibi a læva D. Theodoricum, tum nativa oris gravitate, tam venusta oculorum et frontis gratia, tam verenda et amabili vultus et totius corporis majestate, accidentem sibi, Deoque supplicem Clodoveum compellat, quasi vel ei prima fidei pandat mysteria, vel mitiorem, ferocitate jam posita, Sicambrum suavissimo Christi jugo imperet colla submittere. Qua declivior sepulchri testudo superne ad latera se inflectens, in coronidem incumbit, videre est in capsulis quinquaginta quatuor disposita duplici in longum ordine anaglypha, utrimque viginti septem, in quorum singulis E inter geminas ex jaspide columellas visuntur expressa picto et cælato in argento sancti Præsulis facta nobilissima.

quale hic describitur ex Marloto.

342 Anterior sepulchri facies, ut est prima venientibus objecta, ita pretioso imprimis et magnifico splendide fulget ornatu. Patet hæc prima frons duplici quadrangulari fenestra, quarum utraque ingenti lamina ex auro obriso et solido, liliis aureis, semitoreumate fusili prominentibus, visenda rutilat ; et inferior quidem inter duas ex porphyrite pretiosissimo columnas tota, tota, quanta est, ita liquatis ad auripigmenta metallis radiat, ita pellucidis et pulcherrimo ordine lapillis, unionibus, et ex his quibusdam inusitatæ magnitudinis et pretii, collucet, ut venustior appareat, quam cælum stellis. Præter hæc sunt anaglypha in argento innumera, serta gemmea et rosæ margaritariæ conflatiles ; item ex gemmis atque unionibus, pulcherrime auro inter se nexis, leones, aquilæ, elephanti, columbæ, cruces ingentes, aliaque id genus sexcenta aurariæ artis et gemmariæ opera præstantissima. At tota hæc, quanta est, exterior mausolei venustas et elegantia, a centum circiter annis Lenuncurtii Cardinalis liberalitate F exstructi, minor est, si cum his, quæ intus sunt, conferatur.

In eo servatur Sancti corpus duplici thecæ argenteæ inclusum, item ampulla sacra.

343 Continet enim, ut immortale depositum, inclyti Francorum Apostoli corpus, suis partibus constans, ac velut corruptionis expers, in capsa argentea recens affabre elaborata, ad prædicti mausolei figuram multum accedente. *Hæc capsa argentea, quæ hic studiose dicitur* recens affabre elaborata, *non fuerit facta a laudato Cardinale Lenuncurtio, sed toto sæculo post a Leonorio d'Estampes de Valencé, archiepiscopo Remensi, quantum colligere licet ex tom. IX Galliæ Christianæ col.* 161, *ubi in ejusdem Leonorii elogio legitur :* Anno MDCL veterem capsam S. Remigii, jam inde a temporibus Hincmari confectam, recondi curavit in argenteo loculo. *Cum ergo Marlotus primum suæ metropolis tomum anno* 1666 *typis vulgaverit, haud dubie hunc ipsum loculum per capsam argenteam* recens affabre elaboratam *indicavit.* In eodem et ad pedes S. Remigii servatur Chrisma cælitus missum, quod AMPULLAM vocant, in vase argenteo, auro illito, lapillis et unionibus sparso et illustrato, cui catenula affixa est, quam ad collum

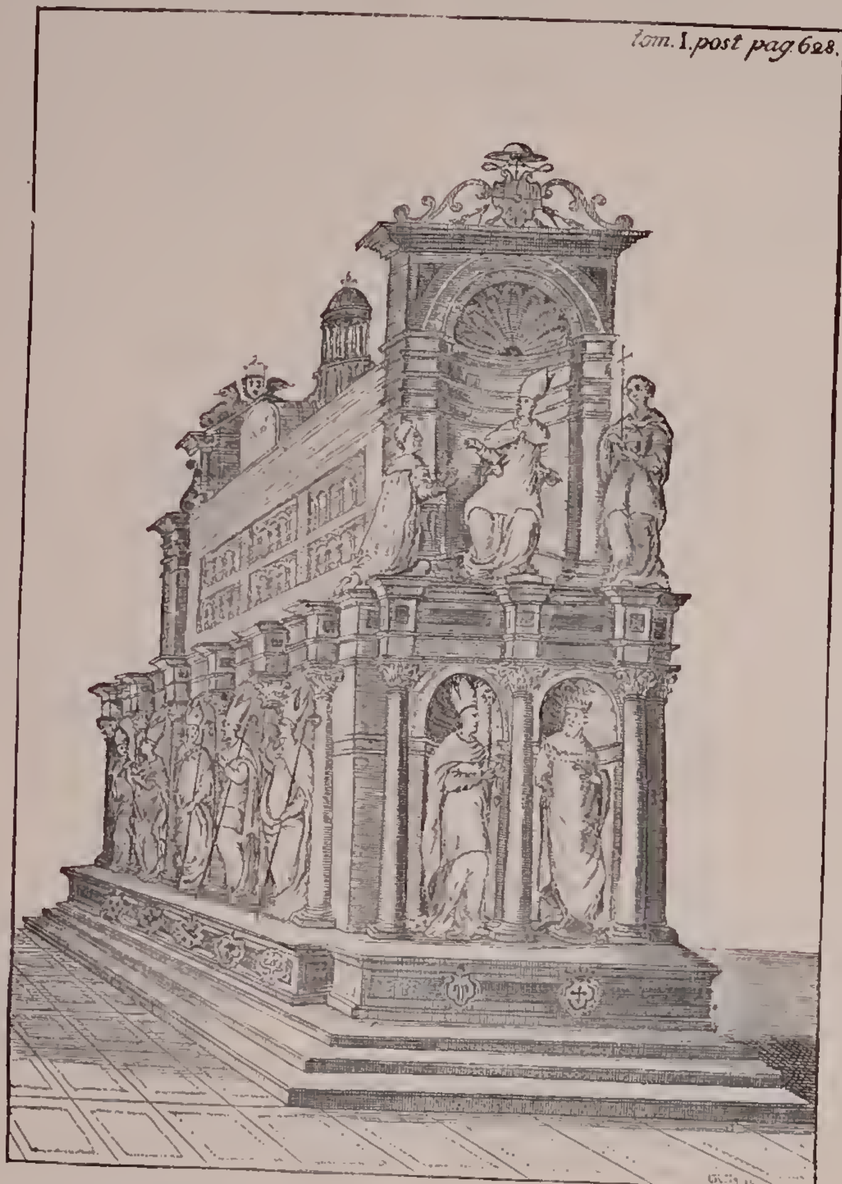
 admovet

AUCTORE C. S.

admovet abbas, cum a monasterio ad majorem ecclesiam insigni pompa pro regum inauguratione sacram unctionem defert.

Sanctique lituus pastoralis.

344 Est etiam in prædicto mausoleo baculus S. Remigii, laminis aureis coopertus, quem ferunt ab Hormisda missum, cum Remigius per regnum Clodovei legatus Apostolicus creatus est; quamvis in charta infra citanda cap. XIV dicatur per eum a civitate Remensi dæmonem effugasse; quo tamen priorem traditionem non convellit. *Quid de ampulla e cælo accepta sentiam, satis dixi supra in hoc ipso Commentario, in quo etiam ostendi, non potuisse* S. Remigium *in Clodovei jam baptizati regno cum iis, quibus volunt, adjunctis Apostolicus Vicarius constitui a S. Hormisda, sed eam rem ad Anastasium II vel S. Symmachum referri debere. Quod ad typum magnifici hujus mausolei attinet, is in nostro Marloti Remensis Historiæ exemplari desideratur, nec habemus aliud ejusdem auctoris Opusculum,* Tumulus Francorum Apostoli *inscriptum; quare coactus fui eumdem ex Vita Gallica, per Renatum Ceriziernm conscripta, a G. Baussonnet anno* 1633 *delineatum, et ab E. Moreau æri incisum, chalcographo nostro imitandum dare, ut duo e quatuor illius lateribus studiosi lectoris oculis exhiberem.*



Alia ornamenta, circa prædictum mausoleum postea addita.

345 *Pergit ibidem Marlotus exponere, quæ Cardinalis Lemuncurtii operi postea adjecta fuere, eoque, quo scribebat tempore nondum erant perfecta.* Tam aræ principi, quam mausoleo, multum nunc splendoris et lucis adferunt cancelli ex candido lapide, æreis marmoreisque columnis mixtim collucentibus, cum epistyliis et deaurata coronide, inter singulas adyti majores columnas, quæ chori fornices sustinent, exquisita arte positi, quibus perficiendis sedula cura impenditur, adeo ut totum intercolumnium brevi mirifice septum iri, sperandum sit. Horum pulchrior, portam includens, qua sit aditus ad tumulum, ære publico ac Remensis senatus pietate structus est; alter V. C. D. Talon, advocati generalis in suprema Parisiensi curia, liberalitate; reliqui expensis R. D. Wilquin, ejusdem cœnobii Prioris majoris, mihi amicissimi, qui suos prædecessores æmulatus, a quibus parce vivendo ecclesia altaribus, capsis, statuisque argenteis, odeo, pictis tabellis, aliisque operibus exornata est, in hoc præsertim incumbit, ut cancellorum elegantia, quæ hactenus deesse videbatur ad absolutum chori ornatum, ultimum suum decorem accipiat. *Hactenus de pretioso illo mausoleo, cum pretiosiore suo incluso deposito hodieque superstite.*

Anno 1646 sacrum corpus repertum est integrum.

346 *Boilletus in* S. Remigio *de quadam ejusdem sacri corporis visitatione seu inspectione meminit facta anno* 1646 *ab eodem illustrissimo Leonorio archiepiscopo, a quo veterem Hincmarianam lipsanothecam novæ inclusam anno* 1650 *esse, mox diximus. Ejus verba ex Gallicis Latina accipe.* Archiepiscopus Leonorius D'Etampe de Valençay in solemni lipsanothecæ visitatione facta anno

A no MDCXLVI, cum multis spectabilibus testibus declaravit, corpus Sancti repertum esse in omnibus suis partibus integrum, opertumque etiam tunc pelle sua, sindoni sic adhærescente, ut eam tollere ausi non sint, ne quid corpori simul detraherent, sed ex qua tamen satis apparebat, carnem exsiccatam esse, qualem illam Hincmarus fuisse annotavit, dum anno DCCCLII secundam ejusdem corporis translationem fecit. Hic præsul addit, in hac visitatione, quæ die XIII Novembris ejusdem anni majori cum solemnitate iterata fuit, solum sacri corporis caput lustratum fuisse; illius frontem sua pelle, oculos suis palpebris tecta visa esse; os ejus omnino patens, in eoque quatuor aut quinque dentes valde nitidos conspectos; aliquot etiam circa tempora capillos, ac denique barbam satis spissam, sed brevem inventam, quasi non nisi ab octo novemve diebus tonsa fuisset.

de ejusque integritate instrumentum factum.

347 *De hac visitatione etiam parcius mentionem faciunt laudati Galliæ Christianæ scriptores in Leonorio his verbis :* Anno MDCXLVI documentum edi curavit, quo integritas corporis S. Remigii testificata confirmatur. *Meminit denique et Longue-*
B *vallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. VI, pag. 33 occasione translationis olim factæ per Hincmarum, cujus inscriptio acu picta in velo holoserico, quo is* S. Remigii *vultum tunc velavit, præcitato anno* 1646 *reperta fuit, prout num.* 302 *dictum est. Marlotus historiam suam ad eumdem annum non produxit, nec laudatum a Galliæ Christianæ scriptoribus documentum Leonorii aliunde nactus sum, ut cogar hic a pluribus abstinere, nesciamque, utrum hæc corporis inspectio novæ thecæ argenteæ faciendæ occasionem dederit, an, ut eadem theca fieret, ipsa inspectio facta sit.*

Hæc corporis integritas confirmatur ex eo, quod nullæ reliquiæ

348 *Assertæ corporis integritati omnino congruunt, quæ de veterum Remensium religione in eodem integro conservando habemus. Hincmarus in Vita num. 120 primam illius translationem enarrans, de reliquiis tum seorsum depositis hæc ait :* Ipsaque die translationis ejus cum divinis laudibus sumptæ sunt reliquiæ a corpore illius, de capillis videlicet ejus et casula ac tunica ipsius; et involutum est corpus illius integrum, sed exsiccatum, de brandeo *(id est velo funebri)* rubeo. *Nihil ergo tunc præter partem capillorum ex*
C *integro Sancti corpore resectum fuit. Minus etiam ex eodem diminuit Hincmarus, qui deinde num. 133 agens de ejusdem translatione, quam ipsemet anno 852 solemniter exsecutus est.* Ipsum, *ait,* corpus sanctissimum, sicut in anteriore translatione ab episcopis Remorum dioeceseos, integrum inventum est, et brandeo rubeo involutum. Et cum de ipso sepulchro in locello argenteo est transpositum, pars de brandeo cum sudario, quod fuerat super caput ejus, assumpta in scriniolo eburneo, secus altare sanctæ Mariæ in civitate *(quæ ecclesia cathedralis est)* honore debito veneratur.

ab illo separatæ leguntur, præter capillos

349 *Hasce, nec alias,* S. Remigii *reliquias, ab Hincmaro ecclesiæ suæ cathedrali donatas, suo tempore ibidem asservatas satis indicat Flodoardus lib.* I, *cap.* XXI *sic inquiens :* Sudarium vero, quod super caput ipsius erat, cum parte prædicti brandei, scriniolo reconditum eburneo, Remis reservatur in ecclesia beatæ Dei Genitricis Mariæ. *Imo tanta fuit Hincmari hac in re religio, ut etiam ipsi Ludovico Transrhenano seu Germaniæ regi, reliquias ex ejusdem Sancti corpore petenti, non ausus sit obsequi. Ita discimus ex eodem Flodoardo lib.* III, *cap.* IX *ipsius Hincmari epistolam laudante his verbis :* De corpore autem ipsius beatissimi Remigii non est ausus aliquid sumere *(Hincmarus)* sicut ipse quoque testatur in epistola ad Ludowicum regem transrhenensem, qui id sibi ab eo petebat muneris. Sed hic * Pontifex pro maxima præsumptione asserit se duxisse, corpus ejus, quod Dominus per tanta tempora integrum conservaverat, disrumpere. *Quod Hincmarus in gratiam Ludovici regis facere non ausus fuit, nec successores ipsius deinceps ausos esse, probat sacri corporis integritas circa medium sæculum* XVII *Leonorii archiepiscopi Remensis testimonio confirmata.*

AUCTORE C. S.

* *al.* id

sudarium, pallam etc., ac forte dentes; quorum aliquid

350 *Consequenter ad hæc ipsi quoque cænobitæ Sanremigiani Remenses non alias apud se illius reliquias, ab ipso sacro corpore diversas, haberi agnoscunt præter ampullam sacram, et pedum pastorale, mausoleo inclusa, pallamque, seu sepulcrale aulæum. Saltem alias ibidem non noverat Marlotus, qui lib.* III *Historiæ Remensis cap.* X *in ejusdem loci Cimeliarchio inter sacras reliquias extra mausoleum asservatas de posteriori unice meminit ita scribens :* Conservatur ibidem palla, qua S. Remigii sepulcrum tectum fuit in signum E
sanctitatis, antequam corpus ex eo transferretur. Hujus meminit Gregorius Turonensis cap. LXXIX de Gloria confessorum. Hæc albi coloris est, rubeis ramusculis ac leonibus discriminata; vulgo Sudarium vocatur, sed improprie. Cum siccitate vel morbo epidemico Campania laborat, circumferri solet per vicos urbis ab ascetis processionaliter, quo Deus malum, sancti Præsulis intercessione, procul avertat. *Verba Turonensis supra dedi num. 289 et sequenti; ubi dictum est, per S.* Remigii *invocationem ejusdemque pallæ sepulcralis circumlationem Remenses præsentissimum luis inguinariæ periculum feliciter repulisse. Vide etiam Hincmarum in Vita num. 117 et annotanda ibidem.*

olim potuit fuisse in agro Nivernensi; et aliquid et S. Moderamno

351 *Ex hujusmodi reliquiis, ex capillis scilicet, velo, aliisve, quæ ad S. Remigii corpus utcumque pertinuerant, vel forte etiam ex dentibus, aliquid fuisse dicendum est, quod apud Nivernenses miraculis claruisse, Hincmarus in Vita num. 126 tradidit, ut sequitur :* Quidam Vir nobilis de territorio Nivernensi, obtentis reliquiis B. Remigii, oratorium in ejus honore in proprietate sua ædificavit; ubi Dominus multas virtutes per merita F
ipsius Sancti sui ostendit. *Ejusdem generis fuere reliquiæ, quas S. Moderamnus, Redonensis in Britannia Gallica episcopus, sæculo* VIII *in Italiam secum tulisse, divinoque nutu deposuisse dicitur in Bercetensi monasterio S. Abundii martyris, quod ab illis deinde* S. Remigii *appellatum fuit. Auctorem de eo habemus Flodoardum, cujus verba ex lib.* I, *cap.* XX *hic transcribo.* Tempore Chilperici regis extitisse fertur Moderamnus, Redonensis ecclesiæ præsul, vir nobili prosapia oriundus, qui per licentiam prædicti regis limina S. Petri adire disponens, divertit in monasterium B. Remigii, situm in suburbio Remensis urbis. Ubi liberaliter à fratribus ejusdem loci susceptus, impetravit a Bernehardo, sacrorum custode, reliquias de stola, cilicio atque Sudario S. Remigii.

episcopo Redonensi sæculo VIII *allatum dicitur in Italiam*

352 Quibus gratanter acceptis, iter inceptum lætus agens, dum permeat Italiam, in monte Bardonum quadam nocte metatum habens, memoratas in ilicis ramos suspendit reliquias. Cumque diluculo surgens, iter cœptum arriperet, immemor horum (nutu, ceu creditur, divino) hæc ibidem remansere

AUCTORE C. S.

remansere pignora. Procedente vero aliquando longius episcopo, ubi relictarum memor fit reliquiarum, suum statim ad has recipiendas dirigit clericum, nomine Vulfadum. Quo ad has perveniente, nullo valet eas ingenio contingere, dum mirabili signo, ut eas attingere vellet, elevarentur in sublime. Hoc præfatus episcopus audito miraculo, regrediens, in eodem loco fixit tentorium; sed relicta pignora eadem nocte minime valuit recipere, donec facto mane, in monasterio, quod vocatur Bercetum, in honore S. Abundii martyris inibi constructum, Missam celebrans, prædictorum partem munerum devoveret ibidem se relicturum; sicque rapta sibi recipiens, impleto venerabiliter voto, cœptum repetit iter.

donatumque monasterio Bercetense

353 Cui obviam factus Luitbrandus Italorum rex strenuus, qui hanc auditu jam compererat sacrorum virtutem, amore B. Remigii ductus idem monasterium, Bercetum scilicet, cum omnibus adjacentiis, omnique abbatia, mansos octingento (ut tradunt) continenti, præfato præsuli Moderamno delegavit, eique in præsentia fidelium suorum legali de more vestituram ex ea et chartam fecit. Remeans autem ab urbe Roma memoratus præsul accessit ad venerandum B. Remigii sepulcrum, atque sicut illi præmissus rex hanc terram tradidit, ita nihilominus ille S. Remigio eandem contulit. Sicque prospere in suum reversus episcopium, successorem sibi ordinari fecit, et valefaciens filiis suis, Bercetum monasterium repetiit, et usque ad obitus sui diem in loco illo moderate et honeste, ut servus Dei conversatus, vixit. Qui quoque nonnullis deinceps locus miraculis illustratus claruit. *De eodem monasterio rursum meminit lib.* II, *cap.* XIX *in Ebone archiepiscopo Remensi, proximo decessore Hincmari, palatinis negotiis nimium sese implicante, cujus rei occasione hæc scribit*

quod hac occasione a S. Remigio appellari cœptum dicitur.

354 Dum frequenter igitur Ebo præsul in palatio tunc moraretur, hujusmodi de eo in monasterio S. Remigii *(Remensis)* visio revelata est. Erat ibi monachus quidam, nomine Raduinus, genere Longobardus, qui abbas quondam extiterat monasterii, quod in monte Bardonis in Italia beatissimi Remigii celebri pollet memoria, Moderamni Redonensis episcopi studio dedicata. In quo monasterio, dum præfatus Raduinus monachicæ professionis gereret officia, ductus amore meritorum B. Remigii, sepulchri ejusdem limina petiit. Qui cum fratribus ejusdem loci vitam ducens religiosam, digne sese ad cælestem satagebat præparare militiam. *Subditur visio laudati Raduini, quæ huc non pertinet. Eadem fere de Moderamno leguntur in nostro codice Ms., ex quo Vitam ab Hincmaro compositam edimus; quod tamen caput quia Hincmari non esse credimus, prætermittemus. In hoc codice episcopus* Moderannus *vocatur, ab eoque monasterium Bercetense scriptoris tempore* Ad sanctum Moderannum *nuncupatum fuisse dicitur; et pro mansis* octingentis *tantummodo* octoginta *legitur. De Raduino ibidem hæc solum legere est :* Cujus loci *(Berceti)* canonicus, nomine Radoinus, processu temporis amore B. Remigii in Franciam veniens, in suo monasterio *(Remensi)* monachus est effectus, et pro sua probitate honorem præpositurae adeptus.

et a Liutprando Longobardorum rege conditum,

355 *Sanctus hic Moderannus aliquot Martyrologiis inscriptus est, coliturque officio proprio ritus duplicis* XXII *Octobris per diœcesim Redonensem in Britannia Minori, ac suum etiam peculiarem cultum habet Berceti, ubi ejusdem corpus quiescit. Ad eum itaque diem de eodem agendum erit in Opere nostro, addendaque, si qua præterea ex gestis ejus aliunde innotuerint. Interim quæ nostri argumenti nunc sunt, hic accipe. Nicolaus Coletus in Additionibus ad Ughelli Italiam sacram tom. II, col.* 144 *abbatiam Berceti et cognomine oppidum in diœcesi Parmensi recenset. Ejusdem situm paulo clarius assignat Augustinus Lubinus in Abbatiis Italiæ, nimirum* in ducatu Parmensi prope Alpes de Bardona dictas, in monte Bardone, ad Orientem Parmæ civitatis. *Paulus Warnefridi diaconus Forojuliensis in gestis Longobardorum editionis Muratorii lib.* VI, *cap.* LVIII *idem monasterium inter Liutprandi regis sacra ædificia sic memorat :* In summa Bardonis Alpe monasterium, quod Bercetum dicitur, ædificavit. *At Muratorius, vel quisquis adjectarum ibidem notarum auctor est, post Mabillonium ex datis Flodoardi verbis statuit, illud a laudato rege ob depositas ibidem a Moderamno* S. Remigii *reliquias bonis ædificiisque ditatum et auctum, non primum conditum fuisse.*

seu potius instauratum et auctum fuit :

356 *Et vero est quidem Pauli diaconi auctoritas potior, quippe qui Longobardus ipse Italusque eodem sæculo* VIII *scripsit, quo Liutprandus regnavit; Flodoardus Gallus Historiam suam Remensem primum sæculo* X *exaravit in Gallia : cum tamen Pauli verba interpretationem Muratorii haud difficulter admittant, non est, cur Flodoardum erroris arguamus; maxime cum Bercetensis monasterii historia Remis facile nota fuisse potuerit ex Raduino, quem sæculo* IX *ex ejusdem loci alumno vel abbate Remensem monachum factum fuisse diximus; eoque etiam magis, si, ut Flodoardus asserit, Bercetense monasterium Remensi aliquando fuerit subjectum. Utut sit, utroque scriptore in Liutprandum consentiente, non videtur dubitandum, quin pius hic rex Bercetum saltem auxerit in honorem* S. Remigii, *idque occasione a Flodoardo allegata. Certe illud* S. Remigii *nomine deinde appellatum fuisse, probant duo regum Italiæ diplomata sæculi* X, *apud Muratorium tom. VI et II Antiquitatum Italiæ edita.*

An etiam Remensi monasterio unquam subjectum?

357 *Primum datum anno Christi* 922 *Rodulphi regis est, quo ille* abbatiam de Berceto, in honore sancti Remigii constructam in comitatu Parmensi cum omnibus pertinentiis *Parmensi episcopatui olim donatam, confirmavit. Per alterum Hugo item rex Italiæ anno* 930 *eamdem donationem confirmans, iisdem usus est vocibus :* Abbaciam scilicet de Bercetum in honore sancti Remigii extructam etc. *Hinc porro liquet, monasterium illud sæculo* X *episcopatus Parmensis juris fuisse, cui istud jam a sæculo* IX *donatum fuisse, docent etiam alia diplomata ab Ughello tom. II. Italiæ sacræ auctæ in episcopis Parmensibus relatæ, in quibus tamen sine ullo* S. Remigii *aut* S. Abundii *vel* Moderamni *titulo* abbatia de Berceto *tantummodo appellatur. De ejusdem autem subjectione monasterio Remensi nihil ejusmodi inveni : quapropter si ista donatio a S. Moderamno unquam fuerit facta, non diu videtur tenuisse. Adde, quod satis mirum videri debeat, si Liutprandus Longobardorum Italiæ rex permiserit, sui regni abbatiam alteri in Francia sito donari.*

A

§ XX. Reliquiæ e Sancti dentibus, capillis etc. variis in locis honoratæ: quid censendum de sacris ossibus, quæ velut ipsius essent, alibi assignantur: Florentiæ ecclesia ipsi dicata: vetustus ac recentior ejusdem cultus.

Sancti reliquiæ e capillis, cilicio etc. donatæ cuidam prioratui in Provincia,

Præter ecclesias præcedenti § nominatas multo *etiam plures sunt, quæ de ejusdem sancti Francorum Apostoli reliquiis sibi datis gloriantur. Apud Marlotum tom. I pag.* 357 *lego, aliquam earumdem donationem a Remigianis cænobitis* B *Remensibus anno* 1251 *factam esse prioratui* S. Remigii *in Provincia, diœcesis Avenionensis, qui a monasterio Remensi tunc temporis dependebat. Donationis instrumentum ex Actis capitularibus ibidem recitat Marlotus, et ex hoc ego, quantum ad nostrum argumentum pertinet, subjungo.* Universis præsentes litteras inspecturis Henricus Prior, Joannes Cantor, totusque S. Remigii Rem. conventus etc. Transmittimus vobis de cilicio, de casula, de capillis et de sarcophago beatiss. Remigii, de ossibus sancti Clementis Papæ et Martyris... de baculo sancti Remigii, per quem a civitate Remensi dæmonem effugavit... Datum Remis ann. MCCLI mense Januario. *Ita ibi; sed dubito, an mensis vel annus recte se habeat, quia Marlotus observans, instrumentum hoc, abbatiali sede vacante, factum esse, tamen postremi abbatis Petri de Sacy obitum ibidem in diem* VIII *Octobris ejusdem anni* 1215 *incidisse præmiserat. Porro cum in eodem instrumento nulla fiat de* S. Remigii *ossibus mentio, hæc donatio nullam hinc difficultatem patitur.*

qualis forte etiam sunt, quæ aliquot aliis locis adscribuntur

359 *In Opere nostro tom. I Februarii pag.* 403, *num.* 49 *ex Adamo Bremensi et Alberto Stadensi dicitur S. Anscharius archiepiscopus Hamburgensis sæculo* IX B. Remigii cimelia... cum ingenti C honore servavisse Bremæ. *Agi autem hic de* S. Remigio *Remensi, ex præmissis manifestum est. Ibidem pag.* 791 *et* 792 *in S. Vedasto episcopo Attrebatensi legitur anno* 1287 *Attrebati facta solemnissima sacrarum reliquiarum, et inter hasce* SS. Vedasti, Remigii et Hilarii *translatio, cujus festum annuum Dominica secunda post Pascha Officio ritus duplicis majoris ibi recoli solet. Tomo III ejusdem mensis Februarii pag.* 4, *num.* 45, *et pag.* 103, *num.* 15, *inter reliquias, quas S. Angilbertus abbas Centulensis in sua ecclesia deposuit, etiam aliquæ* S. Remigii *memorantur. Rursum pag.* 453, *num.* 19 *et* 20, *in Dedicatione basilicæ Trevirensis S. Matthiæ apostoli, ab Eugenio III summo Pontifice facta, dicuntur aliquæ* Remigii *in altari principe, itemque in altero ad ejusdem S. Matthiæ tumbam erecto, tunc impositæ servari. Denique (nam longum tetricumque esset, singulos tomos nostros percurrere) tom. V Septembris, pag.* 415 *quædam etiam in monte Cassino* S. Remigii *reliquiæ honorari leguntur. Hæ omnes si tantum ex stola, casula, velo, cilicio, vel etiam ex capillis dentibusve sint, nihil obstat, quominus Sancti Francorum Apostoli esse queant; secus si ex ossibus, propter illius corporis integritatem superius assertam.*

verum ossa, quæ velut S. Remigii Remensis variis locis

360 *Etiam plures recenset Arnoldus Rayssius in Hierogazophilacio Belgico, quarum certe aliquot sancti Remorum episcopi esse non possunt. Pag.* 42 *aliquid* de sancto Remigio *attribuit ecclesiæ collegiatæ S. Amati Duaci: pag.* 82 de ossibus S. Remigii episcopi *cœnobio Cameracensi S. Autberti, quod Canonicorum Regularium S. Augustini est: pag.* 269 *ecclesiæ cathedrali Leodiensi* de dente S. Remigii: *pag.* 305 *Attrebatensi ecclesiæ cathedrali* Reliquias SS. Vedasti, Remigii et Hilarii: *demum pag.* 315 *Tornacensi item cathedrali ecclesiæ* duas capitis ossium portiones S. Remigii Remensium archiepiscopi. *Aliquas item ejusdem Sancti reliquias Coloniæ Agrippinæ asservatas scribit Ægidius Gelenius in sacra et civili Magnitudine istius civitatis; videlicet pag.* 310 *aliquid de* S. Remigio episcopo *in ecclesia collegiata B. M. V. ad gradus; et pag.* 456 *in Cartusia* os magnum, et aliud parvum S. Remigii episcopi Rhemensis.

E

ac præ ceteris liberalius Bucelinus adscribit,

361 *At nemo liberalior fuit in reliquiis sancti Remensis Archipræsulis aliis locis adscribendis, quam Gabriël Bucelinus in Sacrario Benedictino, quod sui Ordinis Menologio adjecit, et in quo id ita præstitit, ut (quod mireris) ex toto ejusdem Sancti corpore Remensibus nihil plane reliquerit. Etenim ad Kalendas Octobris post breve* S. Remigii *Remensis elogium,* Hujus sacrum corpus, *inquit,* asservatur in cœnobio S. Medardi; caput in Münsterlingen servari, Pistorius ait; chrysma autem cæleste regibus ungendis in S. Remigii: insigne os ejusdem Sancti in monasterio Georgimontano. *Per S. Medardi cœnobium designat Suessionense Ordinis Benedictini; Münsterlingen in Topographia Germaniæ parte* II *pag.* 63 *ait esse celebre virginum Benedictinæ professionis monasterium, at ripa lacus Podamici, haud procul ab urbe Constantia dissitum: Georgimontani notitiam ibidem pag.* 39 *hanc tradidit:* S. Georgii mons, vulgo Jergenberg, in altissima rupe supra Schwazium in Tiroli, situm inaccesso pene loco cœnobium Ordinis Benedictini, in quo maximus omnium sanctarum reliquiarum thesaurus asservatur.

forte sunt S. Remigii Rotomagensis.

362 *De prædictis omnibus sacris ossibus generaliter dici potest, non esse* S. Remigii Remensis, *obstat enim corporis illius integritas, quam hactenus non legi impugnatam, nedum authentico* F *aliquo instrumento convulsam. Speciatim vero de Bucelino pronuntiare licet, hunc in ejusdem* S. Remigii *corpore Suessionensibus Benedictinis attribuendo deceptum fuisse ex nominum temporumque confusione. Floruit sæculo* VIII *S. Remigius, alias etiam* Remedius *dictus, archiepiscopus Rotomagensis, de quo in Opere nostro actum est ad diem* XIX *Januarii, quo colitur. Hujus sacrum corpus ibidem num.* 7 *et sequentibus dicitur Rotomago, ubi sepultum fuerat, aliquando Suessiones translatum, et in basilica monasterii S. Medardi, regnante præsenteque Carolo Calvo, depositum fuisse; ac demum hinc anno* 1090 *Rotomagum revectum esse. Quam ob rem corrigitur ibidem error doctoris Jacobi Meneelii, qui, quod ejusdem corporis relationem ignoraret, in quodam libro Friburgi Brisgoiæ anno* 1520 *typis edito dixerat, istud suo etiam tempore Suessionibus singulari cum pietate honorari.*

363 *Consentiunt nobis Galliæ Christianæ continuatores*

AUCTORE C. S.

quem Bucelinus hic cum Remensi confudit,

natores tom. II col. 20 paucis his verbis : Corpus ejus *(S. Remigii Rotomagensis)* in sua cathedrali conditum, delatum est postea ad S. Medardum Suessionensem, et anno MXC ad suos Rotomagenses in basilicam S. Audoëni relatum ; sed anno MDLXII cum plurimis aliis Sanctorum pignoribus a neotericis *(Hugenottis)* in cineres redactum. *Bucelinus itaque Rotomagensem S. Remigium cum Remensi confudit, ac præterea vel aberrantem Menardum secutus, vel aliter ignorata sacri corporis ad Rotomagenses reductione, credidit illud in Suessionensi Medardina ecclesia ad sua usque tempora asservatum. Credibile est, ex synonymorum confusione factum, ut, qui reliquias alicujus S. Remigii, forsitan Rotomagensis, habebant, facile libenterque sibi persuaserint, eas magni Francorum Apostoli esse. De ossibus loquor ; nam ex dictis nil vetat, quo minus aliquid ex ejusdem capillis, vestibus aut similibus rebus ad ipsum utcumque pertinentibus, varii obtinuerint. Simile esto de dentibus judicium ; quia in visitatione anno* 1646 *a Leonorio archiepiscopo Remensi facta* quatuor *tantum* aut quinque dentes *in ejusdem sacro ore conspecti fuere, ut supra dictum est.*

E

vel alterius Sancti synonymi: uti et os Florentiæ asservatum

364 *De capite Münsterlingæ servato nihil uspiam legi præterea, nec locum exprimit Bucelinus, in quo id asseruit Pistorius ; at certe illud* S. Remigii *Remensis non esse, ex allegatis satis superque constat. Eadem ratio est de duabus ossium capitis portionibus, quas a Rayssio ecclesiæ cathedrali Tornacensi attribui dixi : nec inquiro, an hæ et illud Remigii Rotomagensis, an alterius mihi ignoti Sancti sint. Denique quas in monasterio Georgimontano in Tiroli coli ait Bucelinus, reliquias, hæ non sunt* S. Remigii *Remensis, sed* S. Remedii *vel* Romedii, *etiam alibi in Tyroli, velut indigenæ culti, de quo hoc ipso die egimus. Florentiæ quoque in Tuscia* unum os S. Remigii episcopi *in pretio haberi scribit Josephus Richa Societatis nostræ presbyter in Notitiis historicis ecclesiarum Florentinarum, anno* 1754 *ibidem sermone Italico editis, et ad nos dono missis, parte* I, *tom.* I, *pag.* 259. *Scribit, inquam, os istud Florentiæ honorari in ecclesia,* S. Remigio *Remensi sacra, quem vernacule* San Romeo *ibi appellant. De hoc sacro pignore eadem, quæ de prædictis difficultas redit, de qua nihil hic addo.*

C

in ecclesia, San Romeo dicta,

365 *Verum hac occasione agendum est de ecclesia illa Florentina, maxime quod Papebrochius de ejusdem Sancto titulari male fuerit instructus. Tom. VI Maii in Appendice ad diem* XXVIII *edita Vita est venerabilis Mariæ Bagnesiæ virginis Florentinæ, tertii Ordinis S. Dominici, in qua ibidem pag.* 115 * *num.* 7 *dicitur illa sui pectoris arcana credidisse* confessario suo, reverendo magistro Raphaeli, rectori S. Romæi. *Papebrochius in Annotatis ad hæc lit.* f *putavit, hunc* Romæum, *istius ecclesiæ patronum, esse ejusdem nominis Beatum, Lucæ in Etruria, ubi illius corpus quiescit, honoratum, ac cetera parum notum, de quo simul cum S. Avertano egerat Henschenius ad diem* XXV *Februarii. Sed fefellit Papebrochium nominis a vulgo facta et a biographo adoptata mutatio: nam* Romæum *ibi pro* Remigio *usurpari, certum est. Ita omnino constat ex laudato Richa, qui adductis instrumentis probat, ecclesiam, quæ Florentiæ* San Romeo, *alias etiam* San Remigio, *solet appellari, et præter quam nulla* Romei *nomine in eadem civitate exstat ecclesia, non alteri, quam* S. Remigio *dicatam esse.*

366 *Hoc ipsum etiam liquet ex libro, ut vocant, baptismali ejusdem ecclesiæ, ex quo descriptum habemus authenticum testimonium de baptismo laudatæ venerabili Mariæ Bagnesiæ anno* 1514 *in eadem collato, quod R. P. Ferdinandus Bagnesi, Societatis nostræ presbyter, ejusdem Virginis consanguineus, nobis transmisit. Descriptionem ecclesiæ, in qua Bagnesiana familia sacellum suum habet, dat Richa, et ex antiquo instrumento docet, eodem in loco olim fuisse publicum hospitium seu xenodochium Francorum, Romam peregrinantium ; atque hinc opinatur, vocabulum* Romeum *corruptam vocem esse, ac forte derivatam ab eo, quod peregrinus Romam petens a vulgo Florentino olim forsan dictus fuerit* Romeo. *Censet denique, hanc ecclesiam circa annum* 1078 *producto civitatis ambitu, parochialem factam esse, qualis hodieque est. Verisimilia hæc sunt ; sed quid ni liceat etiam suspicari, sacrum os ibidem asservatum, quod* S. Remigii *Remensis esse nequit, forte supra dicti B. Romei Lucensis esse, et ab hoc ecclesiam, neglecto, cui dedicata erat,* S. Remigii *titulo,* ad S. Romeum *a populo appellari cœpisse. Fateor tamen, suspicionem admodum incertam esse, ac penitus evertendam, si constet, prædictum sacrum os non esse Romei Lucensis, vel Florentiam allatum esse, postquam S. Romei appellatio eidem ecclesiæ jam adhæserat, quod utrumque eruditi Florentini forsan facile poterunt edicere.* E

quæ tamen S. Remigium patronum habet.

367 *Mitto plura de reliquiis, atque aliqua de ejusdem festivitatibus adjungo. Non repetam hic vetusta ac recentiora Martyrologia, quæ initio hujus Commentarii recitavi, et in quibus ad duos potissimum dies nomen ejus inscriptum legitur, videlicet ad* XIII *Januarii, qui emortualis est, et ad* I *Octobris, quo translationes sacri corporis illius supra expositæ contigerunt. Hujus posterioris festivitatis antiquior celebriorque exstat memoria, jam ab ipso, quo ille obierat, sæculo* VI *celebrari solitæ. Ita testatur ejusdem temporis scriptor S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* VIII, *cap.* XXI, *ubi narrans Bosonem-Guntchramnum eo die corpus defunctæ matronæ, quæ uxoris illius propinqua erat, in cathedrali ecclesia Metis sepultam, omnibus ornamentis suis impie spoliari jussisse, hæc ait :* Factum est autem, ut post dies paucos *(quam illa ibi sepulta fuerat)* adesset festivitas B. Remigii, quæ in initio Octobris celebratur. Discedentibus autem multis e civitate *(nimirum ad festum illud in quadam ecclesia suburbana celebrandum)* cum episcopo et præsertim senioribus urbis cum duce, venerunt pueri Bosonis-Guntchramni ad basilicam, in qua mulier erat sepulta *etc. Ex hoc facto, quod anno* 585 *contigit, liquet, jam tum celebrem fuisse eam festivitatem ; quippe quæ tanto cum populi affluxu etiam apud civitatem Metensem extra Remensem provinciam agebatur.* F

Festum ejus ad Kal. Octob. celebre jam erat sæculo VI

368 *Eamdem cum sua Vigilia etiam signatam habet codex Remensis, quo pro editione libri Sacramentorum S. Gregorii Magni usus est Hugo Menardus, qui illum sub Carolo Magno scriptum fuisse statuit, et inter Annotata ibidem pag.* 181 *et sequenti in eodem sic legi asserit :* PRIDIE KAL. OCTOB. vigilia S. Remigii. ORATIO. Hæc nobis solemnitas beatissimi Remigii confessoris tui atque pontificis meritis inchoata etc. SUPER OBLATA. Descendat, quæsumus, Domine, super hoc sacrificium misericordia tua etc. CONTESTADA *(id est Præfatio)*. Quo igitur interveniente B. Remigio confessore tuo, supplices pietatis tuæ misericordiam postulamus etc.

in Gallia, reperiturque in vetustis Ritualibus,

etc. POST COMMUNIONEM. Credimus magnum istum pietatis mysterium. *Hæc de Vigilia ; de ipso autem festo ex eodem codice ista subjicit :* KAL. OCTOB. Natale S. Remigii episcopi et confessoris. ORATIO Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut, intercedente B. Remigio confessore tuo etc. SUPER OBLATA. Ut hæc accepta sit Domino etc. PRÆFATIO. Semper gratias agere, atque in laudibus tuis cum lætitia et exultatione S. Remigii confessoris tui præconia dicere, laudes attollere, atque jugiter exultare ; cujus hodie annua Solemnitate depositionis festa celebramus etc. POST COMMUNIONEM. Præsta, quæsumus, ut, intercedente sancto Antistite tuo, cujus hodierna die in conspectu Majestatis tuæ beatitudinis gloriam dignis laudibus celebramus etc. SUPER PLEBEM. Exaudi nos, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, meritis sancti antistitis et confessoris tui Remegii hanc plebem tua solita miseratione custodi etc.

ut et nomen ejus in Canone Missæ; idem festum synodus Moguntinu.

369 *Hactenus Menardus, qui ibidem pag.* 15 *præmiserat, in eodem codice, alioque sæculi* X, *quem* Ratoldi *appellavit, nomen* Remigii *in ipso Missæ canone inscriptum legi. Observo etiam, etsi dies Sancti emortualis credatur fuisse* XIII *Januarii, nihilominus Kalendis Octobris festum ejus* Natale *signari propter celebrem ejusdem corporis translationem, quam hoc die factam dixi. Neque hoc exemplo caret in aliis Sanctis, quorum festa natalia seu obitus simili de causa ad alios dies translata fuere. Eumdem Kalendarum Octobrium diem per universum Caroli Magni imperium sancto Franciæ gentis Apostolo sacrum voluere patres qui, eodem imperatore volente anno* 813 *Moguntinam synodum celebrarunt, cujus canon* 36, *quem velut* S. Remigio *valde honorificum, ex collectione Conciliorum Labbei tom. VII, col.* 1250 *huc transfero, sic habet.* Festos dies in anno celebrare sancimus. Hoc est, diem Dominicum Paschæ, cum omni honore et sobrietate venerari ; simili modo totam hebdomadam illam observari decrevimus. Diem Ascensionis Domini pleniter celebrare. Item Pentecosten, similiter ut in Pascha.

sub Carolo Magno servari præcepit in Gallia.

370 In Natali apostolorum Petri et Pauli diem unum, Nativitatem sancti Joannis Baptistæ, Assumptionem sanctæ Mariæ, Dedicationem sancti Michaelis, Natalem S. Remigii, S. Martini, S. Andreæ. In Natali Domini dies quatuor, Octavas Domini, Epiphaniam Domini, Purificationem sanctæ Mariæ. Et illas festivitates Martyrum vel Confessorum observare decrevimus, quorum in unaquaque parochia sancta corpora requiescunt. Similiter etiam Dedicationem templi. *Observo, hic inter pauca illa festa omnibus passim communia duobus tantum Galliarum Sanctis* Remigio *ac Martino locum datum esse ; quod singulari erga ambos patrum Moguntinæ synodi venerationi adscribendum est. Diem mensis* Remigio *sacrum etsi non exprimant, hunc tamen non* XIII *Januarii, sed* I *Octobris designari, manifeste colligitur ex ordine festorum, cum medius ponatur inter* Dedicationem S. Michaelis, *quæ* XXIX *Septembris recolitur, Natalemque* S. Martini, *qui* XI *Novembris celebratur. Ceterum hic canon relatus est loco* 35 *in Capitulari Ludovici Pii imperatoris apud Baluzium tom. I Capitularium regum Francorum lib.* II, *col.* 748.

uc sæculo XI renovavit S. Leo IX Papa.

371 *De eadem festivitate mentio fit in Concilio Pistis ad Sequanam, Galliæ fluvium, anno* 862 *habito, in cujus capite* III *quibusdam iniquis prædatoribus spatium satisfaciendi concessum est* usque ad Missam S. Remigii, id est, Kalendas Octobris. *Vide Labbei Concilia tom. VIII, col.* 780. *incertum tamen est, quamdiu prædicta Moguntina sanctio observata fuerit ; at saltem multis in locis vel exolevisse vel refrixisse videtur sæculo* XI, *quo S. Leo IX summus Pontifex post translatum a se Remis* S. Remigii *corpus eadem die* I *Octobris anni* 1049, *dedicatamque postridie novam ejus ecclesiam Remensem, jamque Romam reversus, Apostolicas litteras ad Francos direxit, ut solemnitatem illius ad Kalendas Octobres in posterum celebrem agerent. Litteras jam recitavi supra num.* 337 *et sequenti, quas tamen Marlotus tom. II pag.* 105 *suspicatus est, non tam ab illo datas fuisse, ut intermissam festivitatem restitueret, quam ut jam tot sæculis observatam majori cum solemnitate celebrandam Gallis persuaderet ; quod et ab illis, inquit, tunc religiose observatum, ex vetustioribus Breviariis posset probari.*

AUCTORE C. S.

Hanc Francorum in sanctum Apostolum suum pietatem

372 *Post hæc conqueritur laudatus historicus Remensis, hanc Francorum in Apostolum suum bene meritam venerationis testificationem denuo deferbuisse, donec ea, suggerente impellenteque R. P. domno Stephano Wilquin, monasterii Sanremigiani Remensis Priore majori, in generalibus cleri Gallicani comitiis anni* 1657 *utcumque restituta fuit. In hunc finem profert duo instrumenta authentica, ex Actis cleri Gallicani in comitiis Parisiensibus, quod alterum Latine scriptum huc transferam ; alterum, quod Gallicum est, sufficerit compendiose præmisisse. Itaque anno* 1657, *die* XVII *Martii illustrissimus dominus Felix Vialar, Catalaunensis episcopus, in laudatis comitiis in majori conventu patrum Augustinianorum habitis, nomine provinciæ Remensis exposuit,* S. Remigium *pro Francorum Apostolo semper agnitum, magnis elogiis a summis Pontificibus primique ordinis personis celebratum, a regibus in peculiari veneratione habitum, ac de tota gente optime meritum fuisse : his de causis ejusdem festivitatem per universum Francorum regnum multis sæculis studiose; solemniter pieque actam esse : sed deinde, præsertim nuperis temporibus, multis in locis neglectam.*

revocare conatus est clerus Gallicanus

373 *Rem porro dignam esse zelo sacri illius consessus, publicam cleri populique ergo gloriosum Patronum Franciæ pietatem resuscitare, atque omnes hortari episcopos, ut eamdem in suis quique diœcesibus commendent, efficiantque, ut* ejusdem Officium, saltem aliorum festorum duplicium more, ubique celebretur. *Post hoc Catalaunensis episcopi postulatum dominus le Gentil, ecclesiæ Remensis vicedominus, litteras capituli sui obtulit, quibus eadem flagitabantur. Placuit congregatis patribus pia petitio, ex eorumque unanimi consensu sequentes encyclicæ litteræ sermone Latino scriptæ fuerunt.*

Universis per Gallias episcopis cœtus ecclesiæ Gallicanæ salutem in Domino. Cum sancti Remigii archiepiscopi Remensis festiva celebritas, tum ecclesiæ Gallicanæ conciliis, tum summorum Pontificum decretis, regumque nostrorum Capitularibus luculenter per tot secula sancita sit ; attamen illud lugendum accidit, ut, quæ magis vetustate commendanda fuerat, frigescente populorum pietate obliterata, vel fere sileatur, aut saltem tanti Francorum Apostoli et Doctoris non condignis honoribus celebrata memoria vilescat.

in comitiis generalibus Parisiis anno 1657 celebratis

374 Ille enim sicut optime novit charitas vestra, quasi secundus Silvester, subdita Christo regi mortali purpura, Clodoveum nostrum, tamquam novum Constantinum, abjectis inanibus

OCTOBRI
I. S.

bus dies, docuit adorare, quod incenderat, et incendere, quod adoraverat, ac denum miraculis atque doctrina ad fidei communionem adductis cum principe populis, et idololatriæ, lepræ nempe veteris, salutari lavacro abluta Francorum labe, hujusce Christiani regni sub Christianissimis regibus dedicavit Christo primitias, et Ecclesiæ suæ primogenitos peperit atque defensores. Cumque gauderet Græcia, quod sola haberet principem legis nostræ, non deesse et reliquo orbi claritatem suam ostendit; effulgurante siquidem recidivis * partibus in rege non novo novi jubaris lumine. Certe si quando ante oculos positæ vicinarum gentium in fide ruinæ Patronis cœlitibus fecere supplices; quod obsequii genus erga sanctum Remigium, apostolum suum, non præstabit adunatis enixius precibus Francorum pietas? cum proh dolor! a finitimis regionibus dilatato hæreticæ pravitatis incendio, ulciscente peccata Numine, propulsata recedat religio.

* occiduis

cujus litteræ encyclicæ hic dantur.

375 Quapropter hortamur charitatem vestram, ut ad honorem sancto Remigio die prima Octobris solemniori ritu exhibendum excitata subditorum vestrorum devotione, collaboremus unanimes; et nos tanti Præsulis exemplo (qui, teste B Hormisda, agebat summi documenta pontificis, dum et prædicanda faceret, et ea insinuare non differret) sedulo in id incumbamus, ut operantes justitiam, quæ vincit regna, et nos omnes salvos faciamus, et eos, qui nos audiunt. Parisiis die XXII Maii MDCLVII.

Vestri addictissimi servi et confratres, archiepiscopi, episcopi, et ecclesiastici viri in generalibus cleri Gallicani comitiis congregati.

Claudius archiepiscopus Narbonensis præses.

De mandato eminentissimorum ac illustrissimorum archiepiscoporum, episcoporum, totiusque cœtus ecclesiastici, cleri Galliæ nomine congregati.

Henricus de Villars a secretis. Joannes de Montpezat de Carbon a secretis.

Quem successum hæ litteræ habuerint, siluit Marlotus, sed hunc exiguum fuisse, tradit Bailletus ad hunc diem in S. Remigio, *asserens illius Officium etiam post illas in plerisque diœcesibus perseverasse, quale antea fuerat.*

Officia illius hoc tempore in diœcesibus Remensi, Lugdunensi,

376 *De Remensibus observat ibidem Bailletus, hosce præcipuum sui sancti Præsulis ac Patroni festum Kalendis Octobris antiquitus etiam agere* C *solitos, nec reperiri in Remensis ecclesiæ vetustis Sacramentariis particulare Officium pro die* XIII *Januarii; sed suo tempore primariam ejusdem solemnitatem in eadem diœcesi observari de præcepto ad præcitatum diem* XIII *Januarii; ad Kalendas autem Octobris solum ex devotione, consentitque Castellanus in Notis ad Martyrologium Romanum, de eodem Januarii die etiam a populo per universam diœcesim Remensem servari præcepto. In ejusdem ecclesiæ Breviario, anno 1559 auctoritate Caroli Cardinalis Lotharingi archiepiscopi edito, duplex festivitas etiam præscripta est. De prima ad* XIII *Januarii sic legitur :* Remigius et Hylarius Pontifices duplex majus, celebre habens Octav. non solennes. *Totum hoc Officium more antiquorum fere proprium est, ceteris ex communi confessoris pontificis adjectis; sed in eo nullam prorsus de S. Hilario mentionem factam legi, uti nec in die octava, quæ etiam solius* S. Remigii *titulum præfert. Alterum ad Kalendas Octobris sic notatur :* Translatio sancti Remigii duplex majus. *Exstat in Museo nostro Missale Laudunense anno* 1500 *vel* 1506 *typis editum, in quo ad diem* XIII *Januarii Missa ritus duplicis de* S. Remigio; *et* D *ad Kalendas altera de ejusdem translatione cum Octava præscribitur.*

aliisque Gallicis, et nostra Antverpiensi.

377 *Denique in variis aliarum ecclesiarum Breviariis, quæ habemus, Officium vel Commemoratio ejusdem sancti Archipræsulis partim ad alterutrum diem, partim etiam ad utrumque repositum est. In nostra diœcesi Antverpiensi, quæ antequam propria episcopali sede illustrata esset, pars erat diœcesis Cameracensis, cum eaque subjecta metropoli Remensi, festum ejus natale Officio ritus duplicis cum lectionibus tertii Nocturni propriis ad Kalendas Octobris recolitur; in Romano vero ad easdem Kalendas Officio tantum simplici cum tertia lectione propria.*

VITA BREVIS

Auctore Fortunato presbytero, postea episcopo Pictaviensi. E

Ex Ms. codice Musei nostri collato cum aliis Mss. et editis.

Remigius a Montano nasciturus prædicitur matri

Beatissimi Remigii antistitis depositio sancta nobis hodie diem misticæ sollempnitatis exhibuit, quæ annis singulis, dum in se cursu temporum volvitur, nostris desideriis innovatur. *a* Hic itaque primis ortus natalibus, parentum nobilitate fulgebat, quem divina pietas non solum priusquam nasceretur, sed antequam conciperetur, elegit : in tantum, ut Montanus quidam Monachus, *b* dum se * levissimo sopore quiesceret, tertio fuisset ammonitione pulsatus, uti matri suæ benedictæ Cyliniæ *c*, quod masculum conceptura esset, veridica relatione prædiceret, ut * nomen ejus et * meritum designaret. Qui ilico implevit imperium, et fecundissimæ genitrici concepturæ *d* Sobolis gaudia nuntiavit. Illa vero sicut fidei credulitatis non apparuit dubia, F ita suscepit in partu, quem præscierat * in utero. Haud morosa extitit; ut certa, felicissimum pignus secura protinus edidit, quod prius corpore concepit *e*.

* se *alibi abest.*
* *al.* et
* *al.* vel
* *Chiff.* præsciebat

anno ætatis suæ 22 electus episcopus Remensis, virtutibus claret :

2 In quo assidue venturæ ætatis merita dulcis infantia designabat, et quod ante conceptum mater agnoverat, ante tempora jam videbat. Studebat teneros annos morum maturitate vincere et benevolentia *f* cordis, caritatis melle, condire. Quid plura? Cum secundis successibus certatim sanctæ conversationis studiis adolescens vigesimi secundi anni justus sumpsisset exordium *g*, in hac urbe Remensium omnium generaliter votis ad pontificii culmen raptus fuisse dinoscitur potius, quam electus. In quo statim sic apparuit aptus et devotus officio, tamquam si, quo noviter ascenderat *h*, jugiter præfuisset. Fuit itaque in elemosinis largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in caritate perfectus, in humilitate * profusus, in doctrina præcipuus, in sermone paratus, in conversatione sanctissimus. Numquam in eo invenit humani generis

* *Divion.* humanitate

generis adversarius, nec *i* quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret.

3 Sinceritatem mentis vultus sui serenitate monstrabat, et pietatem clementissimi cordis ostendebat lenitate * sermonis. Quicquid ad salutem pertinere possit * æternam, non minus implebat Beatissimus opere; quam sermonis prædicatione docebat. Longum est itaque verbis exigere, ne inrogemus audientibus de nimia prolixitate fastidium, si, quanta in eo ornamenta bonorum omnium, quæ sunt vel preciosa vel maxima, supernæ remunerationis prærogativa contulerim *k*. Studeamus ergo pauca disserere, plurima præterire *l*: nam si tanta virtutum suarum insignia dicere cœperimus, aut ariditas nostri sermonis non possit excolere, aut memoria retinere: plus habere poterat terminum lux hodierna, quam pagina capiat *m*. Intendebat vir beatus * Remigius jactantiam virtutum fugere, in quo non poterat gratia celsa * latere. Cum ei vero contigisset habere inter domesticos suos secretius *n* convivium et delectaretur in libertate carorum, descendebant ad eum intrepidi *o* passeres, et in manu ejus mensæ reliquias colligebant. Discedebant alii saturi, accedebant alii saturandi. Sic mansuescebat feritas avium in operatione virtutum.

4 Accidit autem quodam tempore, cum * ex more pastorali sollertia parœchias circuiret *, ut, si negligenter aliquid in divinis cultibus ageretur, fidelis Servus Christi agnosceret; in vico similiter, cui vocabulum est Calmiciaco *p*, ipsius devotione studii accessit. Ubi dum quidam cæcus ab eo opem misericordiæ postularet, cœpit, qua * dudum captus fuerat, infestatione dæmonis corporis vexatione torqueri. Tunc S. Remigius in oratione, qua semper anima sancta intentione vacabat, corporea se * sedulitate prostravit, raptimque lumen pristinum reddidit oculis, et pestem immundi spiritus effugavit. O ineffabilis gratia pietatis; à quo dum substantia sola petitur, triplex remedium obtinetur. Victu pavit egenum, muneravit visu cæcatum, reddidit libertati captivum; atque ita contigit per hoc insigne mysterium, ut, dum apparuit unus in paupere, trinitas se ostendit in salutem *.

5 Sic ut semper ergo humani generis adversarius suam non desistit ostendere nocendi virtutum potentiam *q*; civitatem Remorum, eodem tempore surgentibus subito flammarum globis, oborta nimia vastatione succenderat, et jam fere partem tertiam favillis exstantibus concrematio peracta consumpserat, et, quod residuum erat, victrix flamma lambebat: tunc, cum ejus * rei nuntius ad beatissimi Remigii antistitis pervenisset auditum, ilico, velut invictus athleta, ad ruinam urbis celeri velocitate percurrit, atque se igni obvium, impleta oratione, monstravit: [statim velut qu dam reatu fracta vel concisa, populo teste, in se vastatio reducit * incendii *r*] et per patentem portam admodum fugiens dicessit, ut omnibus monstraretur, quod Vir Dei, plenus fidei igne, plus caluit, qui sevitiam tantæ indignationis et evicit et extinxit meritis *s*.

6 Quædam vero puella, ab urbe Tolosa *t* præclaris orta natalibus, ab adolescenti infantia vesani spiritus tenebatur obsidione captiva. Quam cum tenero amore diligerent piissimi genitores, ad S. Petri sepulchrum in Romanam urbem * cum plurima multitudine et multa devotione duxerunt. Ibi quidam Dei servus *u* cum auxilio sacri corporis plurima implebat signa virtutis. Hanc tamen puellam cum nulla potuisset intercessione purgare, nec ab ipsa callidi dæmonis virus valuisset expellere; hinc * responsum hostis antiquus reddidit, divini nominis * obsecratione constrictus, quod numquam ab * alterius de eodem habitaculo, nisi hujus beatissimi Remigii antistitis emundatione possit * expelli. Tunc parentes ejus, et ipsius benedicti *x*, et Alarici regis Gothorum *y* affatibus suffragati, cum devincta sobole ad sanctum Remigium antistitem pervenerunt, deprecantes, ut virtutem ejus agnoscerent in purgatione sobolis, quam præscierant in confessione latronis. *z*

7 Tunc beatissimus Remigius, cum *aa* diurna luctatione se non esse dignum assereret, et consueta pacientia repugnaret, precibus est populi supplicantis evictus, ut orationem pro ipsa funderet, et parentum lacrimis condoleret. Tunc S. Remigius, meritis sanctitatis armatus, verbi præcepit imperio, ut iniquus prædo, per quod ingressus fuerat, discederet, et Christi famulam relaxaret. Itaque cum nimio vomitu et obsceno fetore per os, quod *bb* fuerat intromissus, abscessit. Sed paulo post, discedente Pontifice, sub ipsius tamen horæ spatio, dum nimium labore fessa nutaret, spem salutis amisit *cc*. Iterate * ergo supplicantium turba recurrit ad Medicum: beatus autem Remigius ille * se accusat, potius perpetrasse facinus, quam sanitatis præmium indulsisse, et extitisse homicidii reum, non attulisse remedium.

8 Ad basilicam igitur S. Johannis, quo corpus jacebat exanimæ *, populi obtentus deprecatione regreditur, ibique S. Remigius cum lacrimis ad pavimenta Sanctorum in oratione *dd* prosternitur, et reliquos, ut ita facerent, adhortatur. Tunc S. Remigius, effuso lacrimarum imbre, consurgens suscitavit mortuam, quam prius sanavit ægrotam. Quæ protinus adprehensa manu Pontificis, cum integra incolumitate surrexit, et ad propria feliciter remeavit *ee*. Judicare enim possumus, quantus in præsenti miraculo fuisset parentum fletus pro * gaudio, laus populi pro * triumpho. Putasne, cum quo gemitu, quantaque devotione Gloria in excelsis Deo cecinerunt, qui per sacrum Antistitem divina videre mysteria meruerunt? Potuit enim ille plebem suam de casu cujuslibet periculi imminentis eripere, qui vitam mortuæ valuit * restaurare.

9 Inter hujusmodi igitur virtutum suarum insignia elegit B. Remigius, athleta Christi, transitum letiferi soporis excipiens, procellas mundi, senio jam urgente, deserere, et ad portum cælestis habitaculi pervenire. *ff* Post cujus * vero obitum tanta ad sui corporis patrocinia fidelibus remedia * tribuuntur, et solis agnoscitur vivere meritis, qui tantis fulsit exemplis. Cui vero pœna dignoscitur defuisse martyrii, non devotio confessoris *gg*. In illis ergo divinis templorum oraculis, ubi ejus patrocinia veneramus, * quicquid cum fide petitur, invenitur, et quod speratur studio, præstatur effectu. Profusis ergo unanimiter precibus exoramus, ut nobis vitæ salutaris spatio indulgentiam delictorum obtineat intercessio S. Remigii pontificis cum auxilio Redemptoris. Det etiam deprecatio ejus generaliter in hoc mundo tranquilla pacis tempora, qui promisit justis æterna. Quod ipse præstare dignetur, qui regnat cum Patre et Spiritu sancto, qui est benedictus in secula. Amen *hh*.

Margin, left: *i* — *e quibus paucæ memorantur: passeres sponte cicures habet:* — * al. in lenitate — * al. posset — *k* — *l* — *m* — * al. sanctus — * al. cælica — *n* — *o* — B — *cæcum dæmoniacum curat:* — * Chiff. eum — * ibid. circumire — *p* — * Chiff. qui — * ibid. add. etiam — * ibid. in salute — *incendium civitatis Remensis compescit:* — *q* — C — * ibid. hujus — * l. reducitur — *r* — *s* — *energumenam, quæ Romam frustra adducta fuerat,* — *t* — * Chiff. in Romana urbe — *u*

Margin, right: AUCTORE FORTUNATO. — * al. hoc — * Chiff. Numinis — * ibid. deest ab — * ibid. posset — *x* *y* — *z* — *liberat ac paulo post mortuam* — *aa* — *bb* — * Chiff. Iteratis precibus — E *cc* — * ibid. illi — *suis precibus ad vitam revocat.* — * al. exanime — *dd* — *ee* — * Chiff. præ — * ibid. præ — * ibid. mortua potuit — *moritur, et post obitum fulget miraculis.* — F — *ff* — * Divion. ejus — * Chiff. remediaque — *gg* — * al. veneramur — *hh*

A

ANNOTATA.

a *Huic Vitæ compendio in codice nostro, sine ullo auctoris nomine, pro titulo tantum præmittitur litteris miniatis :* Kl. Octobris. Incipit Vita sancti Remigii confessoris : *sed auctorem illius Venantium Fortunatum esse, probavi in Commentario prævio* § II. *Hæc prima periodus paulo aliter alibi legitur : nam in Ms. Chiffletiano sanctique Benigni Divionensis habetur :* Beatissimi Remigii antistitis depositio sancta nobis hodierna die mysticæ solennitatis festa exhibuit, quæ annis singulis, dum in se cursus temporum volvitur, nostris desideriis innovatur. *Ita etiam fere habet editio Suriana, quæ incipit :* Beati Remigii *etc : sed in Mombritiana brevius dicitur :* Remigii antistitis depositio nobis in præsentia diem mystice festum solemnitatis exhibuit ; *post quæ mox ad sequentem periodum ita proceditur :* Enim vero primus ortus natalibus *etc. Ex hisce omnibus collige, compendium hoc ad usum Ecclesiæ factum esse a Fortunato, quod ut faceret, hunc ab Ægidio archiepiscopo Remensi rogatum fuisse, scribit Hincmarus,* B *num. 16 Commentarii prævii relatus. Ceterum nullius momenti lectiones apud Surium Mombritiumque discrepantes inobservatas prætereo, ne annotatis lectori gravis sim.*

b *De hoc sancti Francorum Apostoli vate egit Henschenius noster ad diem* XVII *Maii, quo ille colitur.*

c *In Ms. Chiffletiano atque editione Suriana :* Ciliniæ : *in Ms. Divionensi S. Benigni :* Chiliniæ : *apud Mombritium :* Chilimæ. *Hæc S. Remigii mater colitur die* XXI *Octobris. Interim vide dicta de eadem hic in Commentario prævio* § III, *ubi etiam de ejusdem Sancti patre et familia reliqua actum est.*

d *Surius pro* concepturæ *substituit* concipiendæ; *sed codici nostro consentiunt reliqua exemplaria ; neque ille solœcismus alienus est a stilo Fortunati, qui etiam* celebratura *aliquando dixit pro* celebranda, *ut observat Operum illius editor Christophorus Browerus in calce ante Indicem rerum.*

e *Hic nonnihil variant lectiones Mss. Chiffletianum, Divionense S. Benigni et editio Suriana* C *sic habent :* Haud morosa extitit, haud incerta : felicissimum pignus secura protinus edidit, quod prius corde concepit : *Mombritius vero sic :* Non ut morosa extitit vel incerta : felicissimum pignus secura protinus edidit, quod prius corde concepit. *De ætate parentum annoque nativitatis* S. Remigii *consule Commentarium prævium num. 39 et sequenti.*

f *Surius :* Benevolentiam ; *Mombritius :* benivolentiam.

g *Variant hic denuo exemplaria. Chiffletianum ac Divionense S. Benigni pro* sumpsisset *habent* sumpsit ; sumpsit *item Mombritius, sed post* adolescens *addit verbum* polleret. *At Surius eamdem phrasim sic reddidit :* Cum secundis successibus certatim sanctæ conversationis studiis adolescens Domino militaret, et vigesimo secundo anno secundioris meriti sumpsisset exordium *etc. Episcopatus illius initium ad annum circiter 458 referendum esse, ostendi in Commentario prævio* § IV.

h *Divionense S. Benigni habet :* Qui noviter ascendebat : *et in Chiffletiano etiam legitur* qui pro quo. *Nostro consonat Surius. Sed certe perperam legit Mombritius :* Acsi quippiam noviter acciderat : jugiter præfuisset. D

i *Vocem* nec *tam hic, quam mox infra reposui ex ceteris omnibus ; cum in nostro* ne *vitiose legeretur.*

k *Hæc phrasis luxata integrum sensum habebit, si pro* contulerim *legatur* contulerit, *addaturque* exponam *vel verbum simile. In Chiffletiano ac Divionensi sic habetur :* Longum est itaque verbis texere *(in Divionensi* comprehendere*)* ne irrogemus audientibus de nimia his prolixitate fastidium. Quantum in eum bonorum omnium ornamenta, quæ sunt pretiosa vel maxima, supernæ remunerationis prærogativa contulit. *Non nihil etiam discrepant in verbis Surius et Mombritius ; sed sensus eodem recidit.*

l *Hæc ipsa verba tamquam ex* S. Remigii *Vita per Fortunatum scripta Hincmarus inseruit Prologo Vitæ post hanc edendæ.*

m *Ista in Ms. Chiffletiano ac Divionensi S. Benigni sic legere est :* Nam si tantarum virtutum suarum signa aut ariditas nostri sermonis posset excolere, aut memoria retinere, prius habere poterit terminum lux hodierna, quam pagina. *Nostro consentit Mombritius, præterquam quod pro* plus *rectius habeat* prius, *et* poterit *pro* poterat ; *Chiffletiano magis consonat Surius.* E

n *Ita correxi ex ceteris Mss. et editis : nam in nostro legebatur* secretiorem.

o *In Chiffletiano (ac forte etiam Divionensi) est* trepidi, *ac mox infra* saturati *pro* saturi : *sed nostro codici consonant Mombritius, Surius, atque ipse quoque Hincmarus in Vita subjicienda num. 20 ubi ista e suo Fortunati exemplari iisdem verbis retulit.*

p *Chiffletianum habet* Calmaciaco ; *Divionense S. Benigni* Calmatiacus ; *Mombritius* Calmatiaco, *Surius* Calmaciacus ; *Hincmarus mox laudatus num. 27* Calmitiacus ; *Flodoardus in Historia Remensi a Colvenerio edita, lib.* I, *cap.* XII Calmiciacum. *Idem editor in scholiis ad dictum caput notat, etiam* Colmisciacum *et* Culmisciacum, *aliisque affinibus vocabulis nonnumquam appellari a Flodoardo, qui lib.* IV, *cap.* XXVIII *scribit, sese ecclesiam vici Colmisiaci aliquando rexisse. Addit Colvenerius, locum illum a Nicolao Chesneau, decano et canonico S. Symphoriani in urbe Remensi, in Historia Flodoardina Gallice versa* Cormicy, Chaumysy *et* Chaumuci, *appellari.* F

q *In Chiffletiano :* Sed sicut semper erga humani generis detrimenta adversarius suam non desistit ostendere nocendi virtutum *(in Divionensi* virium*)* potentiam *etc.*

r *Hæc uncis inclusa descripsi ex Chiffletiano : in nostro enim sic mendosius legebatur :* Fracta vel concisa populi testa in se vastationem reducit incendii. *Surius pro* reatu *habet* rotatu.

s *Chiffletianum :* Plus caluit, quam sævitia tantæ indignationis ; quam et evicit meritis et extinxit. *De hujus incendii extinctione plura vide in Vita* II *a num. 33 et annotanda ibidem.*

t *Tolosa Gallis* Tolose *seu* Toulouse, *Galliæ Narbonensis civitas ad Garumnam fluvium, archiepiscopalis, provinciæ Occitaniæ primaria et Parlamenti sedes, vulgo nota est.*

u *In solo Chiffletiano hic additur :* Nomine Benedictus ; *at certe perperam, ut mox dicemus.*

x *Hanc vocem* benedicti, *a Fortunato adjective positam, de prædicto servo Dei, qui ad sepulcrum S. Petri solebat operari miracula, substantive accepit Hincmarus in Vita subjicienda,*

credíditque

A *credideritque illum fuisse magnum illum patriarcham S. Benedictum, quod et alii ac inter hosce verisimiliter Chiffletiani codicis interpolator, post ipsum censuerunt. Verum hanc opinionem multis discussam refutatamque vide in Commentario num.* 73 *et sequentibus ; ubi etiam ostensum est, eumdem servum Dei, de quo loquitur Fortunatus, verisimillime fuisse S. Abundium vel Acontium, cujus meminit S. Gregorius lib.* III *Dialogorum cap.* XXV.

y *Alaricus hic Gothorum seu Visigothorum rex Arianus sedem suam habebat Tolosæ ; atque is ipse est, quem Clodoveus anno* 507 *in prælio Vogladensi superavit occiditque.*

z *Id est* diaboli.

aa *In Chiffletiano legitur :* Ille cum *etc., omissis his :* Tunc beatissimus Remigius.

bb *Chiffletianum :* quo *: Surius :* quod fuerat ingressus.

cc *Ibidem hæc periodus sic recensetur :* Sed paulo post discedente Pontifice, sub ipsius statim horæ spatio, vitæ calore decepta, spiritum *(in Divionensi additur* salus) amisit. *Mombritius ultima sic reddidit :* dum nimio labore fessa nutriretur, vitali calore
B alienata, spiritum salutis amisit. *Etiam Surius paulo aliter loquitur.*

dd In oratione *deest in Chiffletiano.*

ee *Vel hanc vel prolixam, cujus hæc compendium est, Vitam haud dubie laudavit S. Gregorius dum lib.* II *Historiæ Francorum cap.* XXXI *de* S. Remigio *scripsit :* Est enim nunc liber vitæ ejus, qui eum ait mortuum suscitasse : *nam per* mortuum *puellam designari, liquet ex ejusdem libro de Gloria confessorum cap.* LXXIX, *ubi de eodem Sancto inquit:* Oratione sua defunctæ cadaver puellæ obtinuit suscitari.

ff *In Commentario prævio* § 4 *mortem ejus fiximus circa annum* 530, *cum ille annum ætatis* 96 *numeraret.*

gg *Hanc periodum uncis inclusam, quæ in nostro deerat, transcripsi ex Ms. Chiffletiano, quia fere eadem etiam legitur in Divionensi S. Benigni, in alio Ms., et in editionibus Mombritiana et Suriana.*

hh *Chiffletianum terminatur hoc modo :* Profusis ergo unanimiter precibus exoremus, ut nobis vitæ salutis spatium *(in Divionensi S. Benigni :* vitæ salutaris spatio) indulgentiam delictorum obtineat intercessio sancti Remigii pontificis cum auxi-
C lio Redemptoris. Det etiam deprecatio ejus generaliter omnibus in hoc mundo tranquilla pacis tempora, qui promisit justis æterna. Explicit depositio sancti Remigii.



D

VITA PROLIXIOR

FABULIS RESPERSA

Auctore Hincmaro archiepiscopo Remensi.

Ex insigni codice Ms. membranaceo Musei nostri.

PRÆFATIO AUCTORIS

Primigenia amplaque Sancti Vita.

Hincmarus *a* nomine, non merito, episcopus ac plebis Dei famulus, dilectis fratribus ac comministris nostris, hujus sanctæ Remensis ecclesiæ filiis. E
Sicut a senibus, etiam ætatis provectæ, viris religiosis, qui de tempore Tilpini hujus urbis præsulis adhuc vivebant, quando in servitium istius sanctæ ecclesiæ, auctore Deo, fui electus atque provectus, et postea per aliquot annos vixerunt, fideli relatione didici *b*, a suis majoribus audierunt narrari, eos vidisse librum maximæ quantitatis, manu antiquaria scriptum, de ortu ac vita et virtutibus atque obitu beati Remigii, sanctissimi Patroni nostri.

postquam quoddam illius compendium fecit Fortunatus

2 Qui hac occasione deperiit, quoniam Egidius post beatum Remigium quartus istius civitatis episcopus quemdam virum religiosum, nomine Fortunatum *c*, metricis versibus insignem, qui a multis potentibus et honorabilibus viris in his Gallicis et Belgicis regionibus per diversa loca tunc vitæ ac scientiæ suæ merito invitabatur, petiit de eodem libro, coturno Gallicano dictato, aperto sermone aliqua miracula, quæ in populo recitarentur, excipere ; quatinus ea sine tædio audire et mente recondere, atque per ea ad amorem et honorem atque devotionem Dei et ipsius Protectoris sui idem populus excitari valeret. Quod et in eadem exceptione lector potest advertere, ubi scriptum est : F
STUDEAMUS PAUCA DISSERERE ; PLURIMA PRÆTERIRE *d*.

legi desiit ; ac mox calamitate temporum

3 Et cum ipsa Exceptio cœpit lectione in populo frequentari et a multis propter brevitatis suæ facilitatem transcribi, ipse magnus codex a negligentibus negligentius cœpit haberi, usque dum tempore Karli principis *e*, qui propter discordiam et contentionem de principatu inter eum et Raganfridum, et frequentia ac civilia, immo plus quam civilia, quia intestina et parricidalia bella, in Germanicis atque Belgicis atque Gallicanis provinciis religio Christianitatis pene fuit abolita, ita ut episcopis in paucis locis residuis, episcopia laïcis donata et per eos divisa rebus extiterint ; adeo ut Milo *f* quidam tonsura clericus, moribus, habitu et actu irreligiosus, laïcus episcopia Remorum ac Trevirorum usurpans insimul, per quadraginta circiter annos pessumdederit. Cujus infelici tempore de ista Remensi ecclesia non solum preciosa quæque ablata fuerunt, sed et ecclesiæ atque domus Religiosorum destructæ et res ab episcopio fuere divisæ. Illi quoque pauci, qui erant residui clerici, negotio victum quærebant, et denarios, quos mercimonio conquirebant,

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

rebant, in cartis et librorum foliis interdum ligabant *g*.

g *pene tota periit.*

4 Sicque præfatus liber cum aliis partim stillicidio putrefactus, partim a soricibus corrosus, partim foliorum abscisione divisus, in tantum deperiit, ut pauca et dispersa inde folia vix reperta fuerint. Cum vero tempore Pippini regis, prædicti Karli principis filii, revelatione ostensa Eucherio Aurelianensis civitatis episcopo de dampnatione æterna ejusdem Karli *h*, qui res ecclesiarum diviserat, fuit * idem Pippinus, sicut et aliarum ecclesiarum episcopiis, huic Remensi episcopio partem de rebus ecclesiasticis reddidit, et Tilpinum in hac urbe Remorum episcopum ordinari consensit. Hoc enim in hac ecclesia in novissimo secli tempore de libro memorato, sed et de aliis accidit, quod antiquo tempore de autenticis Scripturis evenisse, sanctus Johannes Crisostomus in omelia Euangelii secundum Matheum *i* memorat, dicens : Multa enim ex propheticis periere monimentis, quod de hystoria Paralyppomenon probare possibile est.

h — * *abundat* fuit — *i*

Hac occasione auctor de sacris libris deperditis

5 Desides enim cum essent Judæi, nec desides modo, sed et impii, alia quidem perdiderunt negligenter, alia vero tum incenderunt, tum conciderunt prophane. Et de prophanitate quidem tali B Iheremyas refert *k* ; de negligentia vero in quarto Regum libro legimus, quoniam post multum temporis vix Deuteronomii sit volumen repertum, defossum quodam in loco, ac pene deletum *l*. Sed et plura de Scripturis in his, quæ habemus, memorata legimus, quæ non habemus : sicut et liber Justorum, qui commemoratur in libris Regum ; et sicut est liber Bellorum Domini, cujus in libro Numerorum mentio est. Neque Carmina Salomonis, neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium et piscium ; vel quod in libro verborum dierum dicitur : Reliqua vero operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, et in libris Ahiæ Silonitis : in Visione quoque Addo videntis contra Iheroboam filium Nabath, et multa hujus volumina, quæ scripta quidem fuisse probatur, sed hodie constat non esse.

k — *l*

ac partim per Esdram restitutis disserens ;

6 Vastata namque a Chaldæis Judæa, ut in Patrum litteris legimus, etiam bibliotheca antiquitus congregata inter alias provinciæ opes hostili est igne consumpta, ex qua pauci, qui nunc in sancta C Scriptura continentur libri, postmodum Eszræ pontificis et prophetæ sunt industria restaurati. Unde scriptum est de eo : Ascendit Eszras de Babylone, et ipse scriba velox in Lege Moysi *m*. Velox videlicet, quia promptiores litterarum figuras, quam eatenus Hebræi habebant, repperérit. Et in epistola regis Persarum : Artarxerxes rex regum Eszræ sacerdoti, scribæ Legis Dei cæli doctissimo, salutem *n*. Quo contra et nos, multis aliis perditis, plura in quibusdam historiis et diversis pitaciolis *o* ac usitata relatione a præcedentibus relicta posteris, de ortu et vita, seu virtutibus et obitu domni et sanctissimi patris ac protectoris nostri Remigii habemus, quæ in memorata exceptione non continentur.

m — *n* — *o*

profitetur se, post frustra quæsitam primigeniam S. Remigii Vitam,

7 Unde bonis vestris desideriis placuit, ut illa mea servitus ad ignorantium et subsequentium notitiam in unum colligeret. Quod etiam diu fecissem, nisi me spes vana deluderet, quibusdam dicentibus, quia in illo et illo loco magnum librum de vita et virtutibus ipsius Domni et Patroni nostri reperire valerem. Ad quæ mittens, quæ mihi promissa fuerunt, penitus falsa inveni. *p* Nunc autem opitulante Domino, qui in se confidenti, et opera sua, qui mirabilis et gloriosus est in Sanctis suis, volenti loqui promittit, Aperi, inquiens, os tuum, et D ego adimplebo illud, meritis ipsius sancti Francorum Apostoli et Patroni nostri, vestrisque adjutus orationibus, aggrediar, quæ diu distuli, a progenitoribus et ortu ejus incipiens ; et sic tam ea, quæ in Hystoriis a Majoribus editis de illo inveni, quam et illa, quæ in diversis scedulis dispersa repperi ; verum et illa in serie digerens, quæ vulgata relatione percepi ; quia haud longe ante nos dictum est, et etiam in sanctis Scripturis, sed et Euangelica veritate comperitur, vera est lex hystoriæ simpliciter ea, quæ, fama vulgante, colliguntur, ad instructionem posteritatis litteris commendare *q*.

p

q *ejusdem gesta collecturum*

8 In quibus omnibus lectorem stili diversitas non perturbet ; quoniam ea, quæ de Hystoriis majorum assumam, et ea, quæ in antiquis scedulis reperiam, ita, ut inventa fuerint, ponam *r*. Illa vero, quæ ex antiquis vulgata relatione percepi, et quæ ad instructionem legentium vel audientium addam, vel eorum verba, de quorum dictis ea mutuabo, ponere procurabo, vel meo sermone dictabo, volens quiddam debiti mei obsequii in laude, qua non indiget, offerendo ipsi, Benefactori meo retribuere pro omnibus, quæ indigno mihi gratis potius tribuit, quam E meritis ullis retribuit. Denique in descriptione virtutum ejus ordinem, quo per illum eas Dominus dignatus est operari, servare non potero ; sed, sicut eas vel scripto vel auditu accepi, illas describam. Sic enim salvo altiore propheticæ inspirationis munere divino allatæ mysterio, et psalmos sanctus Iheronimus dicit in ordine digestos, non sicut fuerunt editi, sed sicut ab Eszra diversis temporibus fuerunt inventi.

r

et scriptionis adjumenta modumque exponit.

9 Verumtamen, prout notitiam temporum invenero, vel ordini gesta congruere videro, ea digerere procurabo. In his autem, quæ de scriptis virtutum miraculis, a Domino per beatissimum Patronum nostrum operatis, ad exhortationem legentium sive audientium pro modulo intellectus mei de Catholicorum dictis subjungere studebo, vestigia beati Gregorii, licet non valeam, prosequi moliar ; qui describens Sanctorum actus, pravorumque casus, exhortatione inde assumpta, secundum sapientiam sibi a Deo datam multa necessaria et utilia legentibus ac audientibus interposuit *s*. Verum et non ab re agere a quoquam videri puto, si ea, quæ de ortu et actu atque obitu Domini ac protectoris nostri in scedulis vetustate prope deletis inventa sunt, reparo, et de F abditis ad lucem reduco ; et ea, quæ veterum certa relatione cognovi, litteris commendare procuro ; cum, sicuti præmisi, sancti Eszræ pontificis studio sacras Scripturas, desidia et prophanitate impiorum Judæorum abolitas, noscamus fuisse restauratas, et non solum Euangelicam et Apostolicam hystoriam ab Euangelistis sacratissime conditam, sed et plurimorum Sanctorum gesta plurimos Ecclesiæ magistros ad instructionem multorum, et etiam hystoriographos agones secularium ad posterorum memoriam descripsisse ; gentiles quoque poëtas sua figmenta grandisonis pompare modis studuisse, legamus. Explicit Præfatio.

s

ANNOTATA.

a *In codice nostro litteris miniatis loco tituli præmittitur :* Incipit prefatio Hincmari archiepiscopi in Vita beati Remigii Remorum pontificis et Francorum apostoli. *Sequebantur ibidem insuper duæ tresve aliæ voces miniatæ, quæ nunc fere detritæ sunt, ut legi nequeant.*

b *Galliæ*

A b *Galliæ Christianæ continuatores tom. IX, col. 28 et seqq. tempus sedis Tilpini, quem a pluribus* Turpinum *appellari observant, ab exeunte anno* 753 *vel ineunte* 754 *usque ad annum* 794 *extendunt. Ab hoc postremo anno usque ad annum* 845, *quo Hincmarus eamdem sedem obtinuit, tantum anni* 51 *effluxerunt, ita ut aliqui senes, qui sub Tilpino præsule vixerant, facile superesse potuerint usque ad episcopatum Hincmari. Vide plura in Commentario prævio* § II.

c *De Ægidio archiepiscopo Remensi ac Fortunato presbytero, postea Pictaviensi episcopo, ceterisque, quæ huc pertinent, consule Commentarium prævium eodem* § II.

d *Hæc ipsa verba leguntur num.* 3 *Vitæ brevioris, quam cum ejusdem Fortunati nomine dedi, quamque eam esse, de qua Hincmarus hic loquitur, manifestum est.*

e *Designatur Carolus Martellus, Pippini Heristalli ex Alpaide filius, de cujus bellis pro Majoratu domus Francorum adversus Raganfridum vel Raginfredum, aliosque hostes gestis consule, si vacat, Historias Francorum.*

f *De hoc pseudoarchiepiscopo, qui Remensem*
B *ecclesiam diu graviter afflixit, legi potest laudata Gallia Christiana in S. Rigoberto et hujus successore S. Abele, qui dicti usurpatoris tempore eidem ecclesiæ legitimi episcopi præfuerunt, multumque ab illo passi sunt. Vide etiam, si lubet, Opus nostrum ad diem* IV *Januarii, ubi de S. Rigoberto, et ad* V *Augusti, ubi de S. Abele actum est.*

g *Non videtur dubitandum, quin calamitates illæ ab Hincmaro supra verum amplificatæ sint.*

h *Hanc fabulam multis expositam, discussam, rejectamque habes in Opere nostro ad diem* XX *Februarii in S. Eucherio Aurelianensi episcopo,* §§ III, IV *et* V *Commentarii prævii.*

i *Consule S. Joannem Chrysostomum in Homilia* 9 *in Matthæum, in qua similia legere est in editione Montfauconii tom. VII, pag.* 135.

k *Jeremias cap.* XXXVI, ℣. 27.

l *De Libro Legis reperto tempore pii regis Josiæ lege lib.* II *Regum cap.* XXII, *et Paralip* II, *cap.* XXXIV.

m *Lib.* I *Esdræ cap.* VII, ℣. 6.

n *Ibid* ℣. 12.

o Pitaciolum *et* Pittaciolum, *medio ævo pro schedula vel membranula conscripta solebat usurpari,*
C *ut etiam hinc liquet.*

p *Hincmarum scripsisse etiam ad S. Adonem Viennensem archiepiscopum, ut, si quid de* S. Remigio *haberet, secum communicare dignaretur, observavi ex Flodoardo in Commentario prævio num.* 21.

q *Nullus Criticus hanc historiæ scribendæ legem universim admittet; nec Hincmarus eamdem ex sacris Litteris potuisset probare; et sane quam infeliciter illa ipsi cesserit, per decursum videbimus.*

r *Hoc vere ab ipso dictum esse, aliquoties observabo.*

s *Laudat S. Gregorium Magnum, qui in libris Dialogorum præcepta moralia et salutaria monita narrationibus historicis immiscuit; quod Hincmarus noster tam prolixe fecit, ut exemplo Surii coactus fuerim plurima rescindere. Adi Commentarium prævium num.* 25 *et sequenti.*

VETUS CAPITUM PARTITIO

Incipit textus Vitæ, actuum atque obitus beati Remigii, Remorum pontificis, et Francorum apostoli, cujus depositio est Idus Januarii, translatio autem Kalendas Octobris.

Capitulum I. Quomodo est Montano monacho designatus ex nomine nasciturus sanctus Remigius, et quomodo per eum Dominus illi deberet lumen oculorum reddere.

II. Quod Remedium fuisse illum legimus appellatum; et statim post annos scolares reclusioni se mancipavit.

III. Qualiter electus ad episcopatum fuerit sanctus Remigius; et de signis cælitus in ejus electione ostensis.

IV. Qualiter sanctus Remigius est ordinatus episcopus; et qualem mox se in episcopatu exhibuit.

V. Qualiter intrepidi passeres in manu illius mensæ reliquias colligebant; et de Johanne apostolo; et quomodo de hoc beati Remigii facto maximam E instructionis ædificationem in carorum caritosa dilectione, et in fragilitatis nostræ discreta condescensione nobis valemus assumere.

VI. Qualiter cæcum, dæmonis invasione possessum et stipendia petentem, a dæmone liberavit, lumen ei restituit, et subsidium, quod petebat, exhibuit; et quod tunc miraculo corporali exhibuit, cotidie fidelibus petentibus spiritualiter exhibebit.

VII. Qualiter de parvo liquore in villa Celto vinum redundare fecit ex vasculo non modicæ quantitatis, et nos per orationes ejus, si fideliter petierimus, repleri habundante gratia Dei valebimus, ut fiat in nobis fons vitæ, ac in ejus lumine videamus lumen, et fide recta imbuti debriemur sobria ebrietate spiritus.

VIII. Qualiter civitatem Remorum conflagratam per dæmonem ab incendio liberavit; et nos, si fideliter petierimus, ejus meritis et intercessionibus a viciorum flammis et ab igne perpetuo liberari valebimus. Unde sumpta similitudine commemorata est breviter falsitas Prædestinatianorum hæreticorum, qui dicunt, Deum quosdam ad ignem perpetuum prædestinasse; et hinc Catholicæ fidei veritas F demonstratur.

IX. Quomodo puellam ab infantia maligni spiritus obsidione captivam, cum litteris beati Benedicti et legatis Alarici Gothorum regis sibi delatam, prius a dæmone liberavit, et postea mortuam suscitavit; et quia potest fragilitate carnis exutus, et choris angelicis sociatus, plebem suam et quemlibet cum fide petentem de casu cujuslibet periculi imminentis meritis et precibus suis eripere, et quemcumque a malis ad bona conversum de cujuscumque peccati morte resuscitare; sed et de futura morte perpetua liberare, qui adhuc in ergastulo corruptibilis carnis positus vitam mortuæ valuit restaurare, cum necessariis commonitionibus, ut habeamus seduli ante mentis oculos horam exitus nostri de corpore: et quibus proficiet, quod sepulturam secus corpus ipsius Sancti expostulant.

X. Qualiter ampullas vacuas oleo exorcizato et sacro crismate per orationem repleri fecit.

XI. De adventu Francorum per Germaniam in Belgicam et Galliæ regiones, et quomodo Ludovicus regnum Francorum suscepit; et de miraculis, quæ fiebant per beatum Remigium, et de urceo Remis asportato,

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

asportato, et a quodam levi Franco in regis præsentia bipenne percusso.

XII. Quomodo Ludovicus rex Francorum neptem Gundebaudi regis Burgundionum, nomine Rothildem, Christianissimam in conjugem sumpsit, et quomodo idem Ludovicus regnum suum dilatavit, et de filiis Ludovici, quos Rothildis contra ejus voluntatem baptizari fecit.

XIII. Quod Ludovicus rex frequenter ab uxore sua exhortatus, ut fidem Christi susciperet, eam audire non voluit; sed bellantibus inter se Francorum exercitu et Alemannis, angustia coartatus votum Christo fecit, et vicit; tuncque reversus, se credere et baptizari velle, uxori suæ narravit.

XIV. Quomodo regina Rothildis sanctum Remigium ad se vocavit, deprecans, ut regi salutis viam prædicaret, et quomodo die Passionis Domini, pridie antequam rex cum populo baptizaretur, cum beatus Remigius regem catecizaret, apparuit illis Dominus Jesus Christus et allocutus est eos; et qualiter sanctus Remigius spiritu prophetiæ, quæ essent eidem regi Francorum et suæ posteritati futura, prædixit.

XV. Qualiter rex Ludovicus ad baptisterium venit; et de ostenso miraculo, quomodo species columbæ in rostro ampullam cum chrismate sacro, cunctis videntibus, oranti sancto Remigio apportavit : et quomodo de exercitu Francorum una cum rege tria milia virorum, exceptis parvulis et mulieribus, sunt baptizati, et postea pars gentis Francorum, quæ residua erat, cum Raganario per beatum Remigium ad fidem conversa et baptizata est.

XVI. Quomodo sanctus Remigius de rebus sibi a Francis per diversas provincias datis magnam partem per diversas ecclesias tradidit, et de his, quæ in Remensi provincia illi fuerant traditæ, non modicam partem ecclesiæ sanctæ Mariæ in castro Lauduni Clavati, Remensis parrochiæ, ubi nutritus fuerat, tradidit, ibique Genebaudum, virum carne nobilem et litteris eruditum, qui, relicta uxore, vitam religiosam expetierat, episcopum ordinavit; et quomodo ipse Genebaudus lapsus cum eadem femina, et in reclusione pœnitentiæ a beato Remigio retrusus pœnituit, et qualiter gratia Dei angelica visitatione consolatus, per beatum Remigium in ordine episcopali est restitutus; et qualiter tenenda sit sententia Canonum, quæ post lapsum publice pœnitentem ad gradum ecclesiasticum non accedere vel in gradu manere, aut ad gradum redire, sollicitissime præcipit.

XVII. Quomodo Ludovicus rex sedem suam in Suessionis civitate constituit, et sancto Remigio villas Codiciacum et Luliacum dedit; et de miraculis, quæ tunc Deus per illum ostendit

XVIII. Quod sancto Remigio oranti sancti apostoli Petrus et Paulus coadjutores fuerunt.

XIX. Qualiter Sparnacum villam ab Eulogio comparavit; sed et qualiter partem silvæ in Vosago pretio emit; et de miraculo per eum ibidem facto.

XX. De vino benedicto, quod sanctus Remigius Ludovico regi, pergenti contra Gundebaudum, dedit.

XXI. Quomodo Ludovicus rex in Parisius civitate sedem suam constituit; et de vino benedicto, quod ei contra Alaricum pergenti sanctus Remigius dedit.

XXII. Quomodo Ludovico regi Anastasius imperator codicellos pro consulatu misit; et Ormisda Papa sancto Remigio vices suas in regno Ludovici commisit; et de morte Ludovici regis; et quomodo sanctus Chlodoaldus beato Remigio Duziacum dedit.

XXIII. Quomodo hæreticus, intrante sancto Remigio in synodum, obmutuit, et iterum jussione sancti Remigii loquendi facultatem recepit.

XXIV. De vindicta in Celtenses, qui metas beati Remigii incenderunt, ab ipso illata.

XXV. Quomodo Deus beato Remigio revelavit diem obitus sui, et de testamento ab eo condito; et quomodo oculorum corporalium lumine aliquandiu est privatus, et iterum lumine redonatus; et de obitu illius ac ætatis longævitate.

XXVI. De miraculo, quod ostensum est, cum ejus sanctum corpus ad sepulturam ferretur; et de miraculo, quod per pallam sepulcri ejus contra luem inguinariam est ostensum; sed et de miraculo, quod actum est in homine, qui oleam sibi datam præsumpsit.

XXVII. Quomodo angelico ministerio corpus illius translatum est de loco primæ sepulturæ ad alteram sepulturam; et quomodo Pipinum regem in villa Avisiaco flagellavit.

XXVIII. De miraculo ostenso per pulverem pavimenti ejus ecclesiæ, quem colonus villæ, quæ Plumbea Fontanata dicitur contra oppressores suos de fisco Roseto colligens secum duxit.

XXIX. De miraculis ostensis in forestariis Ludovici imperatoris, qui partem silvæ, quam sanctus Remigius comparavit in Vosago, invadere præsumpserunt.

XXX. De miraculo ostenso in oratorio pagi Nivernensis et de uxore Richuini, quam in Juliaco jacentem percussit; et quia causantur quidam, quod nostris temporibus ita per eum virtutes non fiunt, sicut fieri ante solebant.

XXXI De secunda translatione beati Remigii, et quomodo ipsa die ibi Rado quidam clericus a dolore dentium sit sanatus.

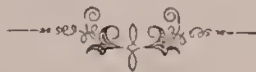
XXXII. Quomodo beatus Remigius Sanctorum, tam veteris quam novi Testamenti, Patrum spiritu vivens in corpore plenus fuit, et post obitum consors miraculis claruit.

XXXIII. De reliquiis beati Remigii per sanctum Moderamnum in Italiam delatis.

XXXIV. Quomodo beatus Remigius in seculi hujus convalle lacrimarum ascensiones in corde suo disposuit, et de virtute in virtutem gratia Dei provectus excrevit, et pro quibus ipse atque alii Sancti Dei orant, qui cum Deo spiritu in cælo regnant, et qualiter orantes ad sepulchrum ejus præparare se debeant, ut exaudiantur, et qualiter munitis corpore et sanguine Christi, et unum cum eo effectis, nobis est exeundum de corpore.

XXXV. Qualiter archiepiscopum Maguntiæ verberavit, et res suas recuperavit.

XXXVI. Quod sensum et vitam perdidit, qui in ejus ecclesia vinum vendebat.



CAPUT. I.

A

CAPUT I. *Sancti nativitas et nomen divinitus prædicta : illius parentes : studia litterarum et virtutum : vita solitaria : electio ad archiepiscopatum Remensem cælestibus indiciis comprobata.*

Montanus pro ecclesia Galliarum orans a b

Post *a* vindictam scelerum, quæ facta est a Domino cæde Galliarum, persequente Wandalorum crudelitate *b*, misericordiam cæli distillaverunt; cum ad mitigandam gentis Francorum barbarica ferocitate superventuram divinæ animadversionis, propter iniquitates perseverantes, ultionem; mundo B præsulem a Deo prædestinatum, Remigium pontificem hoc ordine protulerunt. Erat quidam venerabilis ac dignus professione et nomine Montanus *c* monachus, in reclusione solitariam vitam ducens, jejuniis, vigiliis atque orationibus continue vacans, necnon ceterarum virtutum insignibus adeo Divinitati se commendabilem reddens, ut angelicis sæpius frueretur alloquiis et cælestibus frequenter visionibus ac revelationibus interesset. Is ergo cum pervigil in oratione pro pace sanctæ Ecclesiæ, quæ multis ac diversis afflictionibus apud Galliarum et Belgicarum provincias vexabatur, Dei omnipotentis clementiam indefessis precibus exoraret, nocte quadam plus solito orationem protelans, usque lucis crepusculum in contemplatione permansit.

divinitus cognoscit, S. Remigium

2 Qui cum, lassitudine ac fragilitate carnis compellente, paululum membra sopori dedisset, subito per divinam gratiam angelorum choris et animarum cœtibus beatissimorum hominum, jam spiritibus cum Deo regnantium, immortalitatem adhuc corporum expectantium, interfuit et familiarissimum cœpit audire colloquium. Inter cetera igitur, quæ in conventu illo cælico audivit, etiam illi C sancti spiritus, humanæ salutis avidi, quæritare cœperunt de Gallicanæ dejectione ecclesiæ, et quid facto ad talia opus esset, crebro versare sermone; dicentes, quia jam tempus esset miserendi ejus. Duplicia enim perceperat pro omnibus peccatis suis, quamquam fex ejus non sit exinanita. His inter se ita serentibus, subito vox affuit a superioribus atque secretioribus aditis saluberrime atque suavissime intonans, quæ et præsentium solaretur spirituum mœstitiam, et quod futurum erat, gratulabunda promulgaret sententia, ita dicendo.

e Cilinia nasciturum:

3 Dominus prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit; ut audiret gemitum compeditorum, ut solveret filios interemptorum; ut annuntietur nomen ejus in gentibus, in conveniendo populos in unum, et reges, ut serviant Domino. Cilinia in utero concipiens, filium pariet nomine Remigium, cui a me salvandus populus committetur *d*. Beata siquidem Cilinia, intenta piis operibus, licet corpore teneretur in mundo, mente tamen conversabatur in cælo. Quæ in flore juventutis suæ pepererat de unico viro suo Emilio *e* Principium, postea Suessorum civitatis sanctum episcopum, et fratrem ejus, patrem beati Lupi episcopi, ejusdem Principii successoris *f*, qui usque ad ultima gloriosi Remigii tempora sacerdotio est functus, sicque defunctus.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM f

quod cum huic jam provectæ ætatis ægre persuasisset,

4 Vir autem ille venerabilis, inter illius temporis innumera pericula tanta consolatione accepta, Ciliniæ divinum oraculum, gratia Dei perceptum, innotuit. At illa dixit ad Montanum: Quomodo fieri potest, ut anus lactem filium, cum mihi a temporibus diu transactis muliebria defecerint, et vir meus Emilius vetulus sit ac in ævoso ejus corpore frigidus extet circum præcordia sanguis, et voluptatis opera in eo penitus emarcuerint. Erant enim ambo genere nobiles et gratia inter suos nominatissimi; et quia liberorum parentes processerant in diebus multis, effœti, et carne jam infecundi, conjugale commercium non quærebant, nec eis spes ultra vel appetitus generandi sobolem inerat. Cui beatus Montanus respondit: Scias cum ablactaveris puerum Remigium, de lacte tuo perunges oculos meos, et recipiam lumen. Nam ut merita illi accrescerent, sicut et sancto Tobiæ, juxta divinum sermonem, ut justus justificetur adhuc, idem beatus Montanus lumen E corporalium oculorum amiserat.

nascitur puer et vocatur Remigius,

5 Tandem credentibus parentibus verbis viri Dei, sit gaudium, quod talem suscepturi essent Prolem, in cujus conceptione non foret ardor explendæ libidinis, sed amor generandæ juxta divinum præsagium sobolis. Concipitur ergo futurus Christi Pontifex, et Christi adminiculante misericordia, mater beatissima, quem auspice Deo concepit, feliciter filium genuit, cui Remigium secundum Domini dictum in baptismate nomen imponi fecit. Et ablactatus, sicut suus prænuntiator prædixerat, lacte matris *g* oculos sui vatis, matre obstetricante, perungens, lumen illi gratia divina restituit. g Nec incredibile videri debet, si Puer iste, antequam per ætatem corporis sciret vocare patrem et matrem suam, virtutes munere divino operatus est, qui etsi ut homo in iniquitatibus conceptus est, contra morem tamen humanæ conditionis non in delictis eum prævaricationis, sed in gratia remissionis mater sua peperit.

ut divinitus jussum fuerat:

6 Neque enim dubitandum est, quia Spiritus sanctus, qui eum talem futurum prædixit, et cujus munere conceptus fuit, etiam à peccatis absolvit. F Constat quippe veridica Patrum sententia, quia lege non constringitur sancti Spiritus donum. Et præterea, qui Cornelium ac domum ejus ante perceptionem baptismi sua gratia consecravit, ipse utique beatum Remigium non solum ante baptismum, sed etiam nativitatem ejusdem gratiæ munere perfudit *h*. h Ortus est autem ex anu et vetulo diu sterilibus per repromissionem, ut Ysaac et Johannes, Vir iste sanctus, antequam natus; nomine designatus, antequam mundo cognitus, in pago Landunensi *i*, alto parentum sanguine, ut i monstraretur in ortu, qualis futurus erat in actu. Singularis autem meriti indicium datur, quotiens hominibus a Deo vel imponitur nomen, vel mutatur. Sic Abraham *, quia pater multarum gentium erat * l. Abram futurus, Abraham est vocatus: sic Jacob, quia Deum vidit, Israël appellari meruit *k*: sic Josias ob k eximiæ virtutis culmen nominatus a Deo est, multo antequam natus.

de qua impositione nominis

7 Sic Johannes eo, quod divina sibi gratia adminiculante plus esse meruit, quam propheta, eo quod nemo inter natos mulierum major illo surrexerit; et Petrus a firmitate et stabilitate petræ sumpsit agnomen. Et qui antea Saulus, postea nominatus

minatus est Paulus, quoniam Legis zelo contra Christum erectus, ab eo, quem in membris suis persequebatur, de cælo in terram prostratus, apud se factus est Paulus, id est, parvus, modicus et humilis; demum gratia Dei defensor magnus, ut vas electionis, effectus atque totius est Ecclesiæ magister et prædicator egregius. Et filii Zebedei, eo quod verbum Dei terribiliter mundo peccanti intonuerunt, Filii tonitrus assumpsere cognomen. Et Dominus ac Redemptor noster Jesus, id est Salvator, cognominatus est, antequam carne natus; eo quod salvum facturus esset populum suum a peccatis eorum.

auctor aliqua observat,

8 Ita ergo et beatus Remigius ab eo, quod ecclesiam sibi credendam inter fluctivagos mundi recturus esset anfractus, Remigii cognomen a Deo est assecutus. Servorum namque Dei proprium est a Deo nominatim sciri : unde uni eorum dicitur : Novi te ex nomine : et beato Jheremiæ ad prædicationem verbi divini ituro dicitur : Priusquam te formarem in utero, novi te, et in ventre matris tuæ sanctificavi te. Jheremias enim ab idolorum cultu populum revocaturus, in ventre sanctificatur; Johannes populum suo illuminaturus
B rus alloquio, in utero materno propheticam suscepit gratiam, et beatus Remigius gentem Francocorum a tenebris ignorantiæ ad lucem perducturus Euangelii, itidem divina donatus est gratia, ut, quod perfecturus erat ministerio, cum participibus suis pari claresceret munere : et qui, ut dictum est, Ecclesiam Dei, speciali autem cura Remorum civitatem atque provinciam, remigio alarum sanctarum, scilicet verbo et exemplo, meritis et orationibus, erat Dei prædestinatione recturus, et perfecto certamine, spiritu cælestia regna petiturus, angelorum utique subvectus auxilio, Remigius est jure Dei præceptione vocatus.

uti et de nomine Remedii, quo alicubi appellatur.

9 Nec illud silendum est, quia in cartis recenti tempore post illius obitum, sed et post plura annorum curricula factis de rebus isti Remensi ecclesiæ traditis, Remedium eum fuisse nominatum legimus. Quod, qui ad merita et actus illius attendit, congruere, hoc eum nomine appellatum fuisse, intelligit; qui mitigator furoris Domini in tempore iracundiæ factus est reconciliatio, et magnificatus a Domino in conspectu regum, in verbis suis, sicut in sequentibus ostendemus, monstra, videlicet paganos feroces, placavit. Merito igitur eum
C Remedium fuisse nominatum in baptismate crederemus, nisi in emendatioribus gestis, illum oraculo divino per sanctum Montanum Remigium vocari debere cognosceremus. Sic in versibus metricis ab ipso compositis, et jussione illius in quodam vase ab eo consecrato sculptis ita legimus :

» Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro
» Injecto, æternus, quem fudit vulnere Christus.
l » Remigius reddit Domino sua vota sacerdos *l*.

Quod vas usque ad nostra tempora perduravit, donec fusum in redemptionem datum est Christianorum, ut a ministris diaboli Normannis redimeret pretium argentei calicis, quos de potestate tenebrarum redemerat effusus sanguis calicis Christi, videlicet passione.

Doctrina et virtute conspicuus, annos 22 natus

10 Traditus autem a parentibus scholæ litteris imbuendus, in brevi coævis et etiam natu majoribus suis doctrina excellentior est effectus *m*.
m Studebat quoque teneros annos morum maturitate vincere, et benivolentiam cordis caritatis melle condire, turbas frequentium populorum vitare, et,
n ut præconem suum *n* fecisse didicerat, vita solitaria in reclusione Domino servire : qui locus in castro Lauduno hactenus designatur, et venerabiliter colitur. In qua reclusione secundis successibus D
certatim sanctæ conversationis studiis justus Adolescens Domino militavit. Et cum ad viginti et duos ætatis suæ annos pervenit, defuncto Bennadio archiepiscopo, in hac urbe Remensi omnium generaliter votis ad pontificii culmen raptus fuisse dignoscitur potius, quam electus *o*. Fit ergo concursus o
populi, diversi quidem sexus, conditionis ac dignitatis, necnon et ætatis, sed et unius atque ejusdem sententiæ : cuncti hunc vere Deo dignum, et qui populis præfici deberet, acclamabant.

eligitur episcopus Remorum, et acriter reluctatus

11 Vir autem beatissimus his angustiis depressus, nimiis afficiebatur angoribus; quia nec fugæ locus uspiam patebat, nec populo, ut ab intentione cœpta resipisceret, ullo modo satisfacere poterat. Divinæ namque erat voluntatis, ut, qui omnium saluti prospecturus erat, omnium acclamationibus eligeretur, et qui unitati fidei cum jam fidelibus et futuris fidelibus erat provisurus, unione cuncti populi ad sedem eveheretur sacerdotalis honoris. Sacratissimus quidem Vir cum his acclamationibus se urgeri conspiceret, de infirmitatis et ætatis suæ tempore conqueri cœpit; et quia ecclesiasticus Ordo infirmam ætatem ad hanc non reciperet dignitatem, voce publica fatebatur. Timebat enim, ne immatura ætas, inimici versutiis impugnata, aliquid contraheret sinistri. Sed divina gratia et vocem populorum constantissime in ipsius perdurare fecit electione, et sanctum Virum ab antiqui hostis protexit malignitate. E

post manifesta divinæ voluntatis indicia

12 Et cum populi acclamaret frequentia, et sanctissimus Vir magna reniteretur constantia, placuit omnipotenti Deo ei manifestissimis demonstrare indiciis, quod ipse de eo haberet judicium. Etenim cum modo prædicto reniti conaretur, videntibus omnibus, qui aderant, descendit subito radius novi luminis super ipsius Viri sancti verticem, acsi ipse sol de cælo motus super eum ceciderit; et quia illuminandarum lux parabatur animarum, ipse quoque, cum ad hoc opus adscisceretur, lumine debuit declarari visibili. Ipse namque erat lucerna, quæ non sub modio curæ corporeæ, sed super candelabrum purissimæ ac Deo dilectæ conversationis erat ponenda, quatinus his, qui in domo sanctæ Ecclesiæ futuri erant, lumen optimæ institutionis præberet. F

in sui electionem consentit.

13 Placuit etiam Omnipotentiæ divinæ huic miraculo aliud addere ad ostensionem meritorum beatissimi Viri. Etenim radio supradicto se illustrante, sensit capiti suo unguinis sacri infusum liquorem, quo totum ejus delibutum est caput *p*. Et merito, ut qui oleum spiritale po- p
pulis, quo eorum quidem capita visibili, mentes autem prædicatione, Spiritu sancto in se loquente, uncturus erat chrismate invisibili et gratia ejusdem Spiritus sancti, ipse quoque prius tali unctione insigniretur. Acceptis autem talibus ac tantis auspiciis, divinis timuit contraire statutis : neque tutum illi videri poterat, tot signis præcurrentibus, divinæ contradicere jussioni; præsertim cum luce et unctione sancti Spiritus, qui oleo visibili designatur, interius illustratus atque perunctus, ut et sanctus Ysaïas, ad mittendum se in divinum ministerium debere potius offerre, quam recusare, didicerit.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *In codice nostro, ex quo hæc edimus, hic titulus litteris miniatis præmissus est :* Incipit textus Vitæ, actuum atque obitus beati Remigii Remorum pontificis et Francorum Apostoli, cujus depositio est Idus Januarii, translatio autem Kalendas Octobris. *Tum sequitur titulus capitis* I, *quem, ut reliquorum capitum titulos, vide in veteri partitione hic præmissa.*

b *Indicatur hic illa Vandalorum aliorumque barbarorum, quos Stilico anno Christi* 406 *evocavit, in Gallias irruptio, de qua S. Hieronymus in epistola ad Ageruchiam, Renatus Pro futurus Frigeridus apud S. Gregorium Turonensem, Prosper aliique veteres meminerunt, et de qua consuli possunt rerum Francicarum scriptores.*

c *Colitur ille in agro Luxemburgensi die* XVII *Maii ; sed gesta ejus præter pauca, illa, quæ Fortunatus supra in Vita breviori et post illum Hincmarus hic tradidit, fere latent.*

B d *Non lubet mihi divinare, utrum Hincmarus hæc ex antiquiori scriptore didicerit, an pro suo ingenio sic amplificaverit dicta Fortunati, qui in Vita brevi num.* 1 *tantummodo ait, Montanum monachum in somnis tertio ad monitum fuisse, ut* S. Remigii *nativitatem Ciliniæ prædiceret. Inscripta est hæc beata genitrix in Romano aliisque Martyrologiis ad diem* XXI *Octobris, ubi de illa nobis erit agendum.*

e *De hoc veluti insigni viro, sed tacito nomine, meminit S. Sidonius Apollinaris in epistola ad S. Principium,* S. Remigii *fratrem. Verba ejus dedi in Commentario prævio num.* 34.

f *S. Principii gesta exposita sunt ad diem* XXV *Septembris ; S. Lupi vero examinanda ad* XIX *Octobris. Porro hujus S. Lupi patrem verisimilius diversum esse a S. Principio, dixi in Commentario prævio num.* 36.

g *Flodoardus lib.* I *Historiæ Remensis cap.* X *eadem referens, nihilominus tradi ait,* S. Remigii *nutricem fuisse S. Balsamiam ; de qua dubitationem meam exposui in Commentario prævio num.* 44 *et sequentibus ; ut de eadem certius instrui possimus, priusquam ad diem* XXV *Octobris, quo aliquot*

C *Martyrologiis inscripta est, in Opere nostro pertigerimus.*

h *Consequenter ad hæc idem Hincmarus inter alios versus* S. Remigii *loculo hunc etiam inscripsit :*

Qui prius est sanctus, mundo quam matre creatus.
In antiqua quoque Præfatione Missæ legebatur : Hic est ille Remigius, qui prius fuit consecratus, quam genitus. *Sed prudens lector mecum haud dubie certius argumentum, quam sint istæ auctoritates et ratiocinia, pro tam eximio privilegio requiret. Nec aliter visum fuisse apparet Flodoardo, qui lib.* I *cap.* X *cetera ex Hincmaro adoptans,* Remigii *sanctificationem in materno utero caute prætermisit.*

i *De* S. Remigii *patria vide dicta in Commentario prævio num.* 42 *et sequenti.*

k *Non hæc ratio datur in vulgata, Gen.* 32, ℣. 28, *ubi dicit ei angelus :* Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel : quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis ?

l *Paucis adverte hic, studiose lector, insigne sancti Francorum Apostoli testimonium de vera ac realis sanguinis Christi in Sacramento Eucharistiæ præsentia.*

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

m *Eximiam sancti Viri eloquentiam a S. Sidonio Apollinare honorifice laudatam habes in hujus ad illum epistola, quam dedi in Commentarii prævii* § V. *Quæ sequuntur usque ad vocem* turbas, *descripta sunt ex Fortunato in Vita brevi num.* 2.

n *Id est, S. Montanum, qui illius nativitatem prædixerat.*

o *Descripta hæc sunt ex Vita brevi num.* 2. *Ceterum initium episcopatus illius in Commentario prævio* § IV *fixi circa annum Christi* 457.

p *Nec de cælesti radio, nec de hac unctione divinitus facta meminit Fortunatus. Flodoardus lib.* I, *cap.* XI *Hincmarum secutus est, sed præmisso verbo* traditur. *Consonat vetus Præfatio Missæ his verbis :* E cælo sibi infusionem chrismatis super se venientem Adolescens aspexit. *Sed quia de hujus Præfationis ætate mihi non constat, nescio, hæcne Hincmaro, an Hincmarus Præfationis auctori præluxerit.*

q *Isaiæ cap.* VI, ℣. 8.

E

Caput II. *Sancti ordinatio et virtutes episcopales : innocentia vitæ prodigio passerum probata : auctoris exhortatio ad lectores.*

Posthabita ergo omni dubitatione atque ancipiti submota sententia, unanimitate episcoporum Remensis provinciæ, infulis induitur sacerdotalibus, benedictione consecratur episcopali, atque in sede præsulatus collocatur hujus civitatis Remorum. Ubi statim sic apparuit aptus et devotus, tanquam si officio, ad quod noviter ascenderat, jugiter præfuisset. Fuit itaque in elemosinis largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in caritate perfectus, in humanitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone paratus, in conversatione sanctissimus. Sinceritatem mentis vultus sui serenitate monstrabat, et pietatem clementissimi cordis ostendebat in lenitate sermonis. Quidquid ad salutem pertinere posset æternam, non minus implebat Beatissimus opere, quam sermonis prædicatione docebat *a*. O Virum per omnia Deo dignum ! Eminebat in ipso habitu animi pulchritudo ; in specie exterioris hominis ipsam putares expressam ymaginem sanctitatis.

Episcopus ordinatus,

F

a

15 Erat irreverentibus terribilis aspectu, reverendus incessu, metuendus severitate, venerandus benignitate. Censuram autoritatis temperabat mansuetudo humilitatis. Delinquentibus quidem minabatur frontis austeritas ; sed blandiebatur cordis serenitas. Erga bene agentes Petrus apparebat in vultu : erga delinquentes Paulus in spiritu ; ac sic convenienter in uno diversitate gratiarum, illius pietatis, hujus erat æmulator districtionis ; ita ut, cum præsentiam ejus quisquam vix sustineret, absentiam ferre non posset. Internorum autem bonorum suorum formas ac species, sicut nemo ad plenum potuit aspicere, ita nemo sufficit explicare, quas sicut ille studuit excolere, ita et laboravit occulere, et cum hæc vellet augeri, nolebat agnosci.

omnibus pastoralibus virtutibus

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

Sed quia hæc est natura justitiæ, ut, quanto studiosius abscondi optat, tanto clarius innotescat, et occultatio ipsa prædicatio sit; per populos tantorum bonorum fama volitabat. Eminebat in admiratione omnium, veluti civitas super verticem montis exposita; nec jam poterat latere lucerna sub modio.

mox elucet.

16 Gloriosa illa anima aperuit latentes in se divitias cœlestium munerum, et de armario suave olentium virtutum aromata sanctificationis et gratiarum suarum super omnem hanc ecclesiam effudit. Neglector quietis, refuga voluptatis, appetitor laboris, patiens abjectionis, impatiens honoris, pauper in pecunia, dives in conscientia, humilis ad merita, superbus ad vitia, sic in se excoluit diversas gratiarum virtutes, ut vix pauci tenerent singulas, quomodo ille implevit universas. Semper in operis exercitio, semper in compunctionis affectu. Nulla illi ex omnibus propensior cura, nisi aut de Deo in lectione atque sermone, aut cum Deo in oratione loqueretur. Qui contrita continuatis jejuniis ossa studebat de persecutore inimico longo triumphare martyrio, pro cibo ac potu hoc secum incessanter ruminans : Fuerunt B mihi lacrimæ meæ panes die ac nocte : Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini : cor meum et caro mea exultaverunt in Deum meum : Defecit in salutare tuum anima mea, sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea ! sitivit anima mea ad Deum, fontem vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Dei !

et ad cœlestia semper anhelans.

17 Et consolando se : Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Sperabo in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei et Deus meus. Satiabor, dum manifestabitur gloria ejus. Nam quia specie sui Conditoris, ad quam anhelabat, necdum satiabatur, continuis suspiriis atque gemitibus, diurnis ac nocturnis lacrimis illum desiderans, pro lucta ad superna gaudia sublevata, flendo se anima sancta pascebat. Et intus quidem doloris sui gemitum tolerabat, sed eo refectionis pabulum percipiebat, quo hic vis amoris per lacrimas emanabat. Præter vitam avide nichil esuriebat, præter justiciam nichil delectabiliter sitiebat. Præsentia, tamquam inania atque transacta, absente spiritu, non videbat, et in futuro reposita, quasi oculis subdita, concupiscebat. Et vere felix terra, quæ talem genuit, ac de alumno C nobis patronum, de homine angelum ac doctorem nobis emisit. Bene igitur et congrue secundum prophetam de illo dicimus : In memoria æterna erit justus.

simul strenuam sui gregis curam habet,

18 Digne enim in memoria versatur hominum, qui ad gaudium transiit angelorum : qui ideo gratiam Dei glorificatus invenit, quia mundi gloriam adjutus Dei gratia, non quæsivit : qui gubernaculum fidei viriliter tenens, anchoram spei tranquilla jam in statione composuit : qui contra impetum diaboli scutum Dei ita infatigabiliter tenuit, ut ad victoriam perveniret. Habemus in eo medicum e cælo, cum quo sanctitas, immo ipse sanctitatis Auctor, civitatem nostram intravit. Quantis cæcis, a via veritatis errantibus, visum, quo Christus videretur, aperuit : et in quantorum auribus sermonibus cælestium mandatorum pretiosum infudit auditum ! Quantos intrinsecus vulneratos angelici oris arte et orationis virtute curavit ! Quantorum animas, peccatis in corpore jam defunctas, ad emendationem, tamquam ad lucem vocando, resuscitavit ! Docebat filios suos cotidie, ne res alienas concupiscerent; ne eis conjuges alienæ pulchræ essent, nec peccati venenum per aspectum animam penetraret. De quantorum ille cordibus, D quos iniquitas et impietas possidebat, fugavit luxuriam, promovit *b* iram, restinxit invidiam ; *b* revocando illic fidem et castitatem atque misericordiam !

19 Quantos Vir ille apostolicus pœnitentiæ medicamentis a peccatorum morte resuscitavit, custos animarum ; cupiditates resecans, iras comprimens, malitias extirpans. His magis Vir ille temporibus necessarius fuerat, quibus tanta iniquitas, sumptis cotidie, deficiente justitia, viribus, convalescit. Et quidem ille in hac peregrinatione seculi solo corpore constitutus, cogitatione tamen in illa æterna patria conversatus est, qui huic mundo crucifixus ac mortuus, quicquid laboravit, de hac vita ad illam transtulit, et de sinistra semper transmisit in dexteram, atque in cælo suos reposuit sudores. Et inter hæc omnia intendebat Vir beatus jactantiam virtutum fugere, in quo non poterat gratia celsa latere. Adeo ut non solum corda hominum belluina feritate crudelia ad mansuetudinem Christi domaret fidelis Servus ejus et prudens, sciens conservis suis dare in tempore tritici mensuram, id est, pro captu audientium mensurare et oportune divini verbi pabula ministrare ; verum etiam E aves, ut innocentia et potestas primi Adæ, antequam peccaret, cui omnia irrationabilia subjecta fuerunt, ut Scriptura demonstrat, in isto sancto Viro per secundum Adam, Dominum nostrum Jesum Christum reformata intelligeretur.

multosque fructus refert.

Passeres ad eum pascendi veniunt :

20 Dum enim inter domesticos suos contingebat secretius illum habere convivium, et delectaretur in hylaritate carorum, descendebant ad eum intrepidi passeres, et in manu ejus mensæ reliquias colligebant. Discedebant alii saturi, accedebant alii saturandi : sicque mansuescebat feritas avium in operatione virtutum *c*. Delectatio namque illius *c* talis erat in hylaritate carorum, sicut de beato Job legimus, quoniam non cadebat lux vultus ejus in terram, quia nimirum in tanta gravitate vultum tenere consueverat, ut numquam contemptibili lætitia resolveretur ; sed quotiescumque hylariorem se præsentibus exhiberet, certa semper hoc causa utilitatis eorum faceret. Ita et hic Sanctus religiosa gravitate discretus in omnibus, non vanitatis jactantia hoc vel dissolutione agebat ; sed ut Dei ostenderetur sibi collata gratia, et ad ejus amorem ac fidem, qui mirabilis in Sanctis suis servos suos F multis modis consolari et mirificare dignatur, suorum corda excitarentur, et illius servituti se propensius manciparent.

de quo facto auctor

21 Sed non sine consideratione videtur prætereundum, cur iste Sanctus in jocunditate carorum amplius mansuetudine ac pastione passerum, quam aliarum avium delectabatur. Et ut primo dicamus simpliciter, solent homines alias aves domesticas habere in domibus suis, passeres autem, licet in tectis, sicut legimus et videntes scimus, soleant habitare, humana gaudentes vicinitate, intra domos tamen suas domesticos habere non solent. Unde constat, quia si aves, quæ in domibus domesticæ haberi solent, in manu pasceret, pro nullo haberetur miraculo, nec esset, unde convivantibus jocundatio proveniret. In domum quoque secretiorem aliis avibus, quæ intra cubicula domesticæ haberi non solent, nisi passeribus, qui in textis humana vicinitate gaudentes habitare solent, ad hanc Servo Dei divinam collatam gratiam demonstrandam facultas non erat conveniendi. Sed si altius aliquid in hoc Sancti Dei facto perscrutari volumus, intelligere possumus,

A sumus, quia nullæ aves tam sæpe in Scripturis commendantur, sicut passer, columba et turtur.

quædam observat,

22 Columba quippe et turtur, qui gemitus pro cantu edere solent; quia luctus Sanctorum in præsenti seculo et superna desideria per secretas orationum lacrimas et conventus Ecclesiæ publicos, designant. Passer vero, avis corpore parva, sed maxima sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretita, nec per ingluviem ventris escarum ambitione decipitur; hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa a prædatore capiatur, aut fœtus ejus serpentinis devorentur insidiis, ad domorum fastigia celsa concurrit. Huic merito prudens et humilis quisque comparatur, qui diabolicæ calliditatis fraudes fugiens, vigiliis et orationibus ac pœnitentiæ lacrimis intra sanctæ Ecclesiæ septa se munire festinat. Redemptor etiam et Salvator noster, se passerem dignatus est designare, psalmista teste, qui dicit: Etenim passer invenit sibi domum. Jam quippe passer sibi domum invenit, quia æternum cæli habitaculum noster Redemptor intravit: ubi factus est, sicut passer solitarius in tecto, quia solus inter mortuos liber sedet ad dexteram Majestatis in excelsis, B tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit, ut sit et vocetur Filius Dei.

ac prolixe disserens,

23 Ad quem in hac peregrinatione posita anima cujusque fidelis suspirans sic jocundatur, dum per fidem rectam et sancta desideria ac per bona opera in cælorum regno mansionem suam sentit esse præparatam, sicut passer in foramine parietis exultat; id est, jam veraciter fidelis in foramine maceriæ, scilicet in unitate Ecclesiæ, quæ de perforato in cruce Christi latere lavacro rigatur et poculo, a maligni spiritus et membrorum ejus malignitate protectus exultat, et qui ex sanguinibus et voluntate carnis et voluntate viri fuerat natus, sanguine Jesu veri Filii Dei de potestate tenebrarum redemptus, et ex aqua et Spiritu, quo idem Dominus Deus noster ex gloriosa semper Virgine Maria, Domina nostra, est natus, et ipse a virgine matre Ecclesia immaculate divini fontis utero est renatus ac incorporatus, gaudio inenarrabili et exultatione exultat. Unde talia quoque de hoc beati Francorum Apostoli (signa enim apostolatus ejus C Franci sunt, sicut in processu monstrabimus) ad nostræ utilitatis augmentum considerantes, trahere possumus, comparantes illud actioni Johannis Apostoli.

factique rationem explicans

24 Fertur relatione majorum, quia cum beato Johanni Apostolo avis, quæ perdix vocatur, viva et sana a quodam oblata fuisset, cœpit eam leni manu demulcendo tractare. Quod quidam adolescentulus videns, ad coævos suos ridendo dixit: Videte, quomodo ille senex cum avicula, sicut et puer, ludit. Beatus vero Apostolus per spiritum ista cognoscens, vocavit ad se juvenem, interrogans, quid manu teneret. Cui juvenis, Arcum, inquit. Et beatus Joannes: Quod habet officium illud, quod manu tenes? Et juvenis: Sagittamus, inquit, inde bestias, sive aves, vel alia quæque. Et beatus Johannes, Quomodo, inquit, vel quo ordine? Et juvenis, curvato arcu, tetendit illum, et tensum in manu tenuit. Sed beatus Johannes nichil ei subsecutus loquendo fuit, post aliquod spatium juvenis arcum distendit. Cui beatus Johannes, Cur, inquit, arcum distendisti? Ad quem juvenis: Quia si diutius tensus teneretur, infirmius tela jactaret. Et ad hæc sanctus Apostolus: Sic et humana fragilitas, si semper in rigore contemplationis persistat, et suæ fragilitati non condescendat, minus necessario valida contemplationis penna sublevatur *d*.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

D

lectores suos hortatur

25 Quod pia provisione Conditoris et Salvatoris nostri agitur, ut per collatam gratiam crescamus in profectu virtutum, et per infirmitatis nostræ recognitionem, discamus humilitatis custodire virtutem. Nam et aquila cunctis avibus celsius volare, cunctis animantibus clarius solis radiis infigere consuevit obtutus; tamen naturæ necessitate ad cadaver celsum deponere solet volatum. Sic et nostra fragilitas memor suæ conditionis, quia illum, ad quem suspiramus, in hujus tempore vel loco peregrinationis continue contemplari non possumus, quasi ab effectu contemplationis desiderato ad modicum retractus animus crebra innovatione ardentius et fortius ad cælestia tendit. Quo facto et sermone audientibus magnam instructionis ædificationem et præsentibus contulit et sequentibus se reliquit. Sic et de hoc beati Remigii facto maximam instructionis ædificationem et in carorum caritosa dilectione, et in fragilitatis nostræ discreta condescensione nobis valemus assumere.

ad bona opera.

26 Sicut ille passeribus subministrans, qui non E serunt, neque congregant in horrea, sed Deus pascit illos, aliis saturatis, alios saturandos suscipiebat, nos, qui res et facultates vel cognationis successione, vel fidelium collatione suscepimus, fratribus, qui non præparaverunt sibi (quia hylarem datorem diligit Dominus) cum gaudio bona, quæ possumus, ministrantes, alios, quibus bona ministremus, asciscimus, plus gaudentes de bono opere, quam de bona possessione, ut et Deus collætetur operi nostro bono, qui operariis pietatis se in judicio dicturum prædixit: Quod uni ex his minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis: venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Sed et in hoc facto maximum salutis emolumentum nobis prospiciemus, si nos ipsos ad cotidiana bonorum operum exercitia studiosos reddere satagimus: quatinus, sicut cotidianum pensum de cibo, de potu, de somno et ceteris necessariis corporibus nostris reddimus, ita cotidianum pastum ex jejuniis, vigiliis, elemosinis, orationibus atque profusis lacrimis, sacrisque oblationibus animabus nostris reddere procuramus. Sicut enim cotidiana refectione corporis indigemus, ita, qui ab assumptæ novitatis specie cotidie fuscamur, cotidiana renovatione animæ indigemus. *e*... F

e

ANNOTATA.

a *Hæc omnia a vocibus* statim apparuit *fere verbatim desumpta sunt ex Vitæ brevis num.* 2 *et* 3.

b *Id est* amovit, expulit.

c *Hanc de passeribus narrationem rursum totam habes in Vita brevi num.* 20, *unde eisdem ferme verbis ab Hincmaro accepta est. Miror, hæc eadem usque adeo olim placuisse, ut etiam sæpe dictæ Præfationi Missæ, et quidem cum amplificatione, inserta fuerint his verbis:* Passerum quoque millia, quoticus voluit, toties in manu recepit; eisque vicissim de mensa reliquias ministravit: dum alii discedebant saturati, alii ad eum venientes, feritate deposita, super mensam reliquias colligebant.

d *Colitur S. Joannes apostolus et Evangelista die* 27 *Decembris, ubi ejusdem gesta dabuntur, et variorum*

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

variorum de eodem asserta, quæ sacra Scriptura non habet, discutientur.

e *Omitto reliqua hujus capitis, quæ quatuor columnas magni folii implent, ac nihil continent nisi exhortationem ad renovationem spiritus, ad perseverantiam in bonis operibus, et ad pœnitentiam de commissis peccatis ad finem usque vitæ ferventer agendam, quæque proinde ad Vitam* S. Remigii *nullo modo pertinent.*

CAPUT III. *Energumenus simul et cæcus a S. Remigio curatus: Vinum multiplicatum: vestigia ejusdem Sancti saxis impressa: incendium extinctum: energumena post expulsum dæmonem mortua, vitæ reddita. Sacro oleo et chrismate divinitus accepto æger unctus et sanatus.*

B

Pauperem cæcum energumenum

Accidit autem quodam tempore, cum pastorali sollertia ex more parrœchias circuiret, ut, si negligenter aliquid in divinis cultibus ageretur, fidelis Christi Servus agnosceret, et ut bonus agricola, quæ inculta erant, ad bonæ operationis fructus perferendos excoleret; ad vicum, cui vocabulum est
a Calmitiacus *a*, pervenit. Ubi dum quidam cæcus, per intervalla temporum occultantis se dæmonis invasione possessus, ab eo misericordiæ opem postulasset, quoniam ante ipsius sancti Viri præsentiam occultari non potuit (erat enim illius generis, de quo Dominus in Euangelio dicit, quod non ejicitur, nisi in oratione et jejunio) cœpit, qua dudum captus fuerat, dæmonis infestatione idem cæcus corporis
C vexatione torqueri. Tunc beatus Remigius in oratione, qua semper animo ad Dominum intendebat, corpore, quod jejuniis et bonorum operum exercitio incessanter alliciebatur, se humiliter ad terram prostravit, statimque lumen cæci oculis pristinum reddidit, et ab eo pestem immundi spiritus effugavit, et ne ultra eum vexare præsumeret, in nomine Christi præcepit, opemque victus petitam pauperi tribuit.

stipe, visu et libertate donat.

28 O ineffabilis gratia pietatis! a quo dum substantia sola petitur, triplex remedium obtinetur: victu pavit egenum, muneravit visu cæcatum, reddidit libertati captivum. Atque ita contigit per hoc insigne miraculum sanctæ Trinitatis mysterium; ut, cum apparuit unus in paupere, trinitas se ostendit * in salute. Qui ergo temptationibus, sive occultis in mente, sive apertis in corpore, antiqui hostis sentit se infestatione urgeri, opem intercessionis ejus obtinere deposcat; et si fideliter petierit, ab infestatione immundi spiritus se ipsius meritis et precibus a Dei gratia liberari non dubitet. Qui supernæ lumen contemplationis ignorat, qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam vitam nequaquam diligendo conspicit, et quo gressum

* ostenderit

operis porrigat, nescit; lumen intelligentiæ ac contemplationis atque necessariam cordis compunctionem per intercessionem ejus apud Domini pietatem expostulet, nichil hæsitans, quia pro certo accipiet. Qui paupertate spiritali victus atque vestitus, fidei videlicet, spei et caritatis ac ceterarum virtutum, se artari agnoscit, vel etiam temporalibus necessitatibus ac tribulationibus sentit affligi, ejus intercessionum solatia gemitibus et lacrimis expetat; et quod pauper, cæcus atque dæmoniosus per illum obtinuit, se solatia consolationum obtinere confidat *b*... D

b *Dum diœcesim lustrat,*

29 Erat enim hic Præsul beatissimus internorum curam in exteriorum occupatione non minuens; exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens. Cum ergo circuiens parrechiam sollicitudine pastorali transiret per condumam *c* episcopii villæ, cujus vocabulum est Tudiniacus *d*, aspexit messores, messem secantes, accedensque ad eos cum verbo prædicationis, exhortatus est eos, dando cibum et potum in consolationem laboris. Et dum hæc agerent, accidit, consobrinam illius, nomine Celsam, Deo sacratam, perinde transire, et villam suæ proprietatis, nomine Celtum *e*, adire. Quæ cum cognovit, sanctum Remigium juxta transitus sui viam esse, venit E ad eum, et benigne, ut par erat, ab illo susceptа petiit eumdem sanctum Virum, ut una cum illa domum suam, quo ibat, dignaretur adire. Idem Vir sanctus, ut erat præstabilis super justis petitionibus, ipsius suæ consobrinæ postulationi assensum præbuit.

c

d

e

ad villam consobrinæ suæ divertitur.

30 Et cum jam pariter ad domum pervenissent, et inter se familiaria et spiritualia haberent colloquia, venit minister ipsius Celsæ ad auriculam ei dicens, quod villicus ejus vinum, quod in eadem villa fuerat, venditum jam habebat *, excepta parvula quantitate, quam pro salvando vasculo *f* reservavit. Cujus vultum sanctus Remigius videns rubore perfusum, interrogavit, quid ei suus minister in auriculam dixerit. Quæ illi prompte respondit, quoniam non tantum pro eo de ipso nuncio verecundabatur, quantum pro eis, qui cum eo advenerant. Cognita vero causa, beatus Remigius hylari vultu consolatus est eam, dicens: Pro hac re, filia, noli contristari: dabit enim Dominus inde largitate pietatis suæ solitam consolationem, qui per prophetam suum se timentibus nichil deesse, promisit. Et dixit eidem consobrinæ suæ, audientibus illis, qui aderant, ut alia illa curaret, ipse autem interim vellet hortum et viridarium atque domos illius circuire, et videre, qualiter illa maneret. F

* i. e. vendidisset

f

ubi e modico vino non modicum vas

31 Et sic de industria prius alia circuiens, pervenit usque ad cellarii hostium, et interrogans, quid in illo tecto haberetur, respondit minister, cellarium esse. Idem autem Vir sanctus dixit, se illuc introire velle. Cui cum nemo auderet contradicere, interrogavit cellarium, si haberet in aliquo de ipsis vasculis vel aliquid vini. Et designato vasculo, in quo aliquid vini remanserat, dixit: Claude hostium, et sta de ista parte, usque dum ego ad te revertar. Et pergens ad alteram frontem vasculi, quæ erat secus parietem, fecit crucem super idem vasculum, quod erat non modicæ quantitatis, et genua flectens ad orationem, oravit diutius. Et cœpit vinum per foramen superius, per quod eidem vasculo infusum fuerat, adeo redundare, ut super pavimentum ipsius domus largiter inundaret. Et Viro sancto adhuc decumbente in oratione, cellarius timore percussus exclamavit dicens: In nomine Christi quis umquam tale vidit!

32 Quod

divinitus impleri ac abundare

32 Quod cum audivit sanctus Remigius, surrexit ab oratione, et præcepit illi, ut nemini hoc indicaret; sed diceret dominæ suæ, a ministris impetratum vinum se habere *g*, unde ministrare valerent. Sanctus vero Domini rediens ad præfatam consobrinam suam, consolatus est eam, dicens : Filia, noli contristari, sed spera in Domino, et fac bonitatem, et pasceris in divitiis ejus. Habes nunc vinum : lætemur et exultemus in Domino. Quod factum cum ipsa et homines ejus per cellarium cognovissent (quia, ut scriptum est, Opera Domini narrare honorificum est) dixit ad eum consobrina sua : Nunc cognovi, sancte Pater, quia divina inspiratione ad hanc domum hodie te vocavi. Propterea de hac villa te et ecclesiam tuam jure perpetuo heredem esse faciam : et præsentialiter ipsam villam ad Remensem ecclesiam tradidit, et eidem sancto Præsuli inde cartam et investituram secundum morem legalem fecit *h*.

precibus suis impetrat.

33 Miramur, quia juxta verbum Helyæ ydria farinæ non defecit, et lechitus olei non est imminutus : miramur, quia juxta verbum Helysei de parvo liquore olei magna vasa oleo infusa fuere repleta *i*; miremur, quia benedictione et oratione domini et patris ac patroni nostri Remigii vas non modicæ quantitatis de parvo liquore, quod in eo erat, vinum superfusum etiam in pavimentum cellarii redundavit. Et nos, qui carnis voluptatibus debriati alios etiam peccare facientes peccatis inebriavimus, et ad peccandum nostro vel exemplo vel verbo illeximus, evacuati a Christo, vasa donis spiritualibus vacua, si ad memoriam hujus beati Pontificis a fundo cordium nostrorum venenum iniquitatum nostrarum, quod delectabiliter, ut vinum, nos ingurgitando bibimus, per puram confessionem cum contritione et cordis rugitu evomuerimus, evacuantes nos felle peccatorum, quo repleti sumus, et lacrimis nos eluerimus, levantes corda nostra cum puris manibus sine ira et disceptatione ad Dominum, meritis ejus et precibus obtinere nos posse credamus, ut repleamur habundante gratia Dei, et fiat in nobis fons vitæ, ac in ejus lumine videamus lumen *k*....

Ingens incendium civitatis Remensis

34 Quia humani generis adversarius non desistit ostendere nocendo malignitatis suæ potentiam, immissione sua surgentibus subito flammarum globis, hanc civitatem Remorum succendit, et nimia vastatione oborta, jam fere partem terciam favillis extantibus, concrematio peracta consumpserat; et quod residuum erat, victrix flamma lambebat. Cujus rei nuncius cum ad beatissimi Remigii antistitis pervenisset auditum, ilico ad orationem in basilica beati Nichasii *l*, urbis hujus pontificis et martyris) (nam ibi tunc morabatur) se prostravit; et surgens ab oratione, suspiciens in cælum, ingemuit et dixit : Deus, Deus meus, adesto voci meæ. Et concito cursu per gradus, ante ipsam ecclesiam petris compositos, civitatem petiit (in quibus petris, acsi super molle lutum, impressa ejus fuerunt vestigia, quæ hodieque ibi ad memoriam divini miraculi demonstrantur *m*) et sic celeri velocitate cucurrit, atque se igni opposuit.

signo Crucis extinguit : præceptum hac occasione ab eo datum

35 Statimque ut extensa dextera contra ignem eum invocatione Christi nominis signum sanctæ Crucis fecit, totum illud incendium, velut quodam reatu cognito, fracta et concisa atque in sese relisa virtute, cœpit ante Viri Dei præsentiam fugere. Quod Vir Dei semper insequebatur, et inter ignem et ea, quæ adhuc erant residua, cum signo sanctæ Crucis et invocatione Christi se opponebat. Sicque totum flammarum globum, ante se fugientem, per Patentem portam (sic enim tunc temporis vocabatur, quia portis aliis clausis ob civitatis custodiam, pro exeuntium et introeuntium commoditate in die patebat) divina potentia expulit, et alia porta ad hoc officium deputata, præfatam portam clausit, et ut numquam ab aliquo aperiretur, cum interminatione vindictæ, qui illam præsumeret aperire, prohibuit; sicut et Josue imprecatus est ultionem de eo, qui muros Iherico Dei virtute dejectos denuo restauraret *n*.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

quidam violans pœnas luit.

36 Post quosdam vero annos civis quidam, nomine Fercintus, secus illam portam manens, pertusum in maceria, qua eadem porta obstrusa fuerat, fecit *o*, per quem fimum suæ curtis ejiceret. Quem mox tanta est vindicta secuta, ut non homo, non pecus, clade superveniente, in eadem domo remanserit. In quo miraculo omnibus Dei gratia declaravit, quod Vir Dei plenus fide plus igne divini amoris caluit, qui sævitiam tantæ indignationis meritis sanctis evicit, expulit, et extinxit. In eo enim, quia in silicibus ejus fuerunt impressa vestigia; et beati Petri in elemento instabili solidi gressus jussione Domini extiterunt, licet diverso modo, non tamen diversa fide ac gratia, operationem Christi conspicimus. Nam et in veteribus legimus hystoriis, quia in sancta civitate Iherusalem servatur lapis durissimus, in quo monstrantur pia Redemptoris vestigia, quando ante Pilatum judicem constitit, cujus cordi saxis duriori, exigentibus culpis, ejus verba imprimi nequiverunt.

Auctor de Sancti vestigiis saxo impressis

37 Et silicibus impressis vestigiis Servi sui Remigii, contra malitiam diaboli, cujus membrum Pilatus extitit, pugnaturi, dignatus est demonstrare; quia dedit ei, sicut discipulis suis in carnis præsentia dixerat, potestatem calcandi supra omnem virtutem inimici; verum et in hoc facto gratia suæ potentiæ voluit demonstrare, quam speciosi sunt pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona : per quem auferebat a duris corde, et ablaturus erat ab infidelibus Francis, corda lapidea, et dabat pertinacibus, atque daturus erat infidelibus, corda mollia ad recipienda divini verbi semina, ut per patientiam referrent fructum in tempore suo. Sed et per se Dominus, qui perforato in cruce latere suo ædificavit Ecclesiam, profundens aquam et sanguinem, quibus eadem Ecclesia lavachro rigatur et poculo : et per hunc Servum suum, cui regendam suam commisit ecclesiam, impressis in petra vestigiis (quoniam robustiora saxis vestigia et molliora vestigiis saxa, ostensa sunt) demonstrare figuraliter voluit, quod de eadem ecclesia per Moysen figurata locutione prædixit : Ferrum et æs calciamentum ejus *q*.

deque extincto incendio disserit.

38 Calciamentum quippe in Scriptura sancta munimen prædicationis accipitur; sicut scriptum est : Calciati pedes in præparatione Euangelii pacis. Quia ergo per ferrum virtus, per æs autem perseverantia exprimitur, ferrum et æs calciamentum ejus dicit, dum prædicatio illius acumine simul et constantia munitur. Per ferrum enim mala adversantia penetrat, per æs autem bona, quæ proposuit, longanimiter servat. In eo, quod inter ignem et ab incendio necdum tacta stans, cum signo Crucis et invocatione Christi nominis iste Vir sanctus (qui cum suis collegis dicere poterat, Christi bonus odor sumus Deo in omni loco) se transgredi flammas prohibuit, Dei miraculum repræsentatum, quando Aaron pontifex, ut iram Domini placaret, thuribulum cum incenso odorifero sumpsit, atque inter viventes et mortuos stetit *r*. Cujus meritis et precibus postulemus, in nobis extingui flammas vitiorum

AUCTORE HINC (ARO AR-CHIEP. REM s

rum, nosque liberari ab igne perpetuo intolerabilium tormentorum s... De eo, quod præfatus civis contra vetitum beati Remigii, quod ille clauserat, aperire præsumpsit, et ultione non caruit, nos quoque pertimescamus Sanctorum verba et præceptiones parvipendere; quia Deo in se loquente, sine mutabilitate manentes sententias exprimit eorum sermo, qui transit.

Energumena frustra exercitata a S. Benedicto, t

39 Quædam puella ab urbe Tolosa t præclaris orta natalibus, ab infantia maligni spiritus tenebatur obsidione captiva. Quam cum tenero amore diligerent piissimi genitores, ad sancti Petri sepulchrum in Romanam urbem cum plurima multitudine et multa devotione duxerunt. In iisdem namque partibus erat tunc Vir vitæ venerabilis, gratia et
u nomine Benedictus u, plurimis effulgens virtutibus. Cujus famam audientes ipsius puellæ parentes, ad eumdem Dei servum illam perduxerunt. Qui multis jejuniis et orationibus pro ipsius emundatione ab infestissimo dæmone laborans, Domini potentiam studuit exorare. Quam cum nulla potuisset intercessione purgare, nec ab ipsa callidi virus dæmonis valuisset expellere; multis ac validissimis exorcismis adjuratus hoc responsum antiquus hostis red-
B didit, divini nominis obtestatione constrictus, quod numquam alterius de eodem habitaculo, nisi hujus beatissimi Remigii antistitis orationibus posset expelli.

a S. Remigio liberatur.

40 Tunc parentes ejus cum ipsius viri Dei Benedicti litteris hanc Remorum civitatem adire cœperunt. Et quoniam apud Alaricum regem Gothorum, qui in Tolosana civitate sedem suam constituit, et una cum regno Gothico magnam partem Galliarum sibi obtinuit, prædictæ puellæ parentes valde honorati ae familiares, et, ut ferebatur, carne propinqui ejus erant, cum litteris ae legatis ipsius ad beatum Remigium pro emundatione sæpe dictæ puellæ ab antiquo hoste, in hanc urbem illam secum vinctam adducentes venerunt, ut Christi per eam virtutem agnoscerent, quam præscierant confessione dæmonis. Beatus autem Remigius cum diuturna reluctatione, se non esse ad tantum opus dignum, assereret, et consueta patientia repugnaret, precibus est populi supplicantis evictus, ut orationem pro ipsa funderet, et parentum lacrimis condoleret. Tunc meritis sanctitatis armatus, verbi præcepit imperio, ut iniquus prædo, per quod ingressus fuerat, discederet et Christi famulam re-
C laxaret. Itaque cum nimio vomitu et obsceno fœtore per os, quo intravit, egressus est.

ac paulo post mortua, resuscitatur.

41 Sed paulo post discedente Pontifice, sub ipsius tamen horæ spatio, dum nimio labore fessa mutaret, vitæ calore decepta spiritum salutis amisit. Iteratis igitur precibus supplicantium turba recurrit ad Medicum. : Vir autem sanctus se accusat, potius perpetrasse facinus, quam sanitatis præmium indulsisse, et extitisse homicidii reum, non contulisse remedium. Ad Basilicam ergo sancti Joannis baptistæ, ubi corpus jacebat exanime, populi obtentus deprecatione regreditur, ibique sanctus Remigius cum lacrimis ad pavimenta Sanctorum in oratione prosternitur, et reliquos, ut ita facerent, adhortatur, et effuso lacrimarum imbre, consurgens suscitavit mortuam, quam prius sanavit ægrotam. Apprehendens namque manum ejus, dixit : Puella, in nomine Domini nostri Jesu Christi surge. Quæ mox cum integra incolumitate, sicut ipsa postea fatebatur, ab ipsis inferni claustris surrexit, et ad
x propria feliciter remeavit x.

42 Potest enim fragilitate carnis exutus, et choris angelicis sociatus, plebem suam et quemlibet cum fide petentem de casu cujuslibet periculi imminentis meritis et precibus suis eripere, et quemcumque a malis ad bona conversum de cujuscumque peccati morte resuscitare, sed et de futura morte perpetua liberare; qui adhuc in ergastulo corruptibilis carnis positus vitam mortuæ valuit restaurare. Propterea quoniam duæ mortes sunt in unoquoque nostrum, una videlicet animæ per peccatum, et altera corporis propter peccatum ad pœnam peccati : quia mors est animæ, quando Deus eam deserit ob magnitudinem peccatorum; et mors est corporis, quando ab anima deseritur : et duæ sunt resurrectiones, nunc animæ in Ecclesia per Filium Verbum Dei, quando per gratiam ejus resurgit a morte iniquitatis.

Auctor ad vitam animæ sancti patrocinio obtinendam

43 Et hæc est prima resurrectio, quam qui habet, in secunda, quæ est corporis, feliciter resurgit in vitam æternam per Verbum Dei carnem factum, Filium hominis, qui accepit potestatem judicium facere : quod judicium in fine seculi erit, et ibi non erit resurrectio animarum, sed corporum. Petamus igitur corde contrito et humiliato cum lacrimis, bonis operibus suffragantibus, per hujus Patroni nostri meritum nos suscitari E
a morte animæ in præsenti vita, ut vivamus cum Christo, credentes firmiter, nos per ejus intercessionem hoc apud Domini misericordiam obtinere posse, si fideliter petierimus, qui in curatione prius a dæmone, et post in resuscitatione corporis a morte præfatæ puellæ certissimum pignus de meritis ejus accepimus y. y

lectorem hortatur.

Oleo et chrismate divinitus accepto ægrum linit et sanat.

44 Denique cum quidam ægrotus familiæ non ignobilis, necdum baptizatus, se a sancto Remigio visitari postularet, et jam velut in ultimo spiritu positus, credere se fateretur, et baptizari deposceret, ægro abrenuntiante, et benedicto fonte, sanctus Remigius a presbytero loci illius exorcizatum oleum et crisma quæsivit. Qui simplex oleum se habere; sed oleum exorcizatum et crisma in ampullis, in quibus fuerant, penitus jam defecisse, respondit Sanctus autem Remigius ipsas ampullas sibi afferri præcepit; quas vacuas super altare misit, et se in orationem prostravit. Surgens autem ab oratione ampullam, in qua brevis z habebatur olei exorcizati, et z
alteram ampullam, in qua brevis continebatur sacri chrismatis, plenas invenit. Sicque infirmum, qui ante abrenuntiaverat, post abrenun- F
tiationem oleo exorcizato perunxit; demumque baptizatum secundum traditionem Ecclesiasticam Chrismate sacro linivit : qui, mox animæ sanitate recepta, etiam corporis incolumitatem promeruit aa. aa

Auctoris circa hæc

45 Quem, fratres Karissimi, quem imitatum atque secutum in hoc miraculo B. Remigium, debemus advertere, nisi eum, qui in nuptiis, ad quas venire, et eas sua præsentia dignatus est sanctificare, ydrias vacuas aqua impleri præcepit, et eamdem aquam nutu suo in vinum convertit bb. Et quidem potuit Dominus bb
implere vacuas ydrias vino, qui in exordio mundanæ creationis cuncta creavit ex nichilo : sed maluit de aqua ydrias impleri, et de ipsa aqua facere vinum, ut ministrorum obsequio ydriæ aqua replerentur, et benedictionis suæ nutu aqua verteretur in vinum; ut patenter ostenderet, quia, sicut omnia fecit ex nichilo, ita et naturas rerum sanctificatione sua mutat, ut ipse vult.

observationes.

46 Et beatus Remigius, servus et amicus Sponsi Ecclesiæ, credentem per divina mysteria

A ria socians eidem corpori ejus, verbis sollemnibus poterat simplex oleum exorcizare et sanctum chrisma, sicut et fontem sacrare; sed maluit, ut Dominus sigillatim de Sacramentis sanctificatis ampullas, in quibus fuerant, benedictionis suæ potentia repleret, et se fidelem in verbis suis, quibus dixerat, Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, ad confirmandum fidem neophiti credentis, obsequio Famuli sui ostenderet. Certum est, quoniam qui in exordio creationis creaturis singulis benedixit, et eas semper ipsa benedictione in usus hominum crescere et multiplicari facit, et de creaturis panis ac vini aquæ mixti, sed et olei, secundum suam traditionem ad invocationem sacerdotis semper bona creat, non faciendo, quod jam erant, sed sacrosancta mysteria faciendo existere, quod nondum erant; corpus scilicet et sanguinem suum, et chrisma salutis æternæ; idem ampullas singulas oleo replevit, et ad invocationem Sacerdotis sui sanctificationis benedictionem singillatim infudit.

B

ANNOTATA.

a *Vide Annotata ad Vitam brevem lit.* p, *in qua Vita num.* 4 *eadem, quæ Hincmarus hic, iisdemque sæpe verbis narrantur. In Præfatione etiam Missæ jam alias laudatæ sic legitur :* Cæcum quoque dæmoniacum, duplici ærumna constrictum, uno ictu eripiens, cum lumen restituit oculorum, mox et hominem curavit dæmoniosum.

b *Pergit auctor hic spatio integræ columnæ docere, perseverandum in oratione esse, non desperandum, si Deus postulata mox non concedat; dispiciendumque, an peccata nostra non obstent, secundum illud S. Joannis Evangelistæ in Epist.* I, *cap.* III, ℣. 21 *et* 22 : Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum : et quidquid petierimus, accipiemus ab eo *etc.*

c Conduma *est prædium quoddam, uti videre licet apud Cangium in Glossario, ubi ejusdem significationis esse putat* Condamina *vel* Condomina. *In Glossis Mss. ibidem ab eo laudatis* Con-
C duma *vel* Cumma *dicitur* domus elevata. *Hic prædium aliquod terræ arabilis designari, satis liquet.*

d *In proliriori* S. Remigii *testamento, cujus censuram dedimus,* Tudiniacus *villa sita dicitur* in solo Portensi, *quod a Flodoardo aliquando pagus* Portensis, Porcensis *et* Porticensis *appellatur ; quo nomine videtur indicari* pagus Portianus, *Gallice* Porcean *et* Porcein, *in quo* Castrum Portianum, *vulgo* Chasteau-Porcein *ad Axonam fluvium in tractu Retelensi. Vide Valesium in Notitia Galliarum.*

e *Colvenerius in editione Historiæ Remensis per Flodoardum lib.* I, *cap.* XII *in margine observavit,* Celtum *Gallice* Cernay *dici (an recte, alii judicent) sed de situ ejusdem nec apud ipsum nec apud alios quidquam legi.*

f *Puto, ne corrumperetur, si penitus vacuum maneret.*

g *Hoc* S. Remigii *consilium inventioni Hincmari adscribo.*

h *Hinc in testamento proliriori* S. Remigius *inducitur sic loquens :* Ex quibus Celtus, quam per manum meam Celsa Sobrina mea tibi *(ecclesiæ Remensi)* tradidit. *Quamquam autem Testamentum hoc pro supposititio vel interpolato habeamus, non propterea tamen hanc donationem vere factam esse negamus; nam et falsis vera solent immisceri, et donatio illa, aliunde cognita, ab interpolatore potuit testamento inseri.*

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

i *De farina in hydria oleoque in lecytho, ut Elias propheta prædixerat, non deficientibus vide lib.* III *Regum cap.* XVII, *a* ℣. 12.

k *Sequitur hic denuo prolixa instructio per sex magnas libri columnas continuata, ad historiam* S. Remigii *nil pertinens.*

l *Extincti incendii urbis Remensis miraculum didicit Hincmarus ex Fortunato in Vita brevi num.* 34 *et* 35, *uti textus conferenti patebit; aliqua tamen addidit. Inter hæc est, quæ habet de ecclesia S. Nicasii, Remensis episcopi ac martyris, de quo sociisque ejus agemus ad diem* XIV *Decembris, ad quem in Martyrologio Romano locum habent. In sæpe dicta Præfatione Missæ tantum legitur :* Urbem autem Remicam, pæne ab igne consumptam, beato in ligno Crucis cum velocitate veniens, per unam expulit portam totum flammarum globum cum igne fugientem. E

m *Flodoardus, qui uno circiter sæculo post Hincmarum scripsit, lib.* I *Historiæ cap.* XII *vestigia illa velut suo tempore etiam exstantia memorat. De iisdem nihil legitur in Vita brevi.*

n *Libro Josue cap.* VI, ℣. 26. *De prohibitione per* S. Remigium *hic facta, pænaque violatoris, quæ sequitur, non meminit Fortunatus ; sed utramque adoptavit Flodoardus loco mox citato. Vide etiam, quæ de ecclesia eo in loco per Constantium decanum Remensem versus medium sæculum* XI *exstructa dixi in Commentario prævio num.* 252 *et sequentibus.*

o Pertusum fecit, *id est* perforavit, *ut recte ibidem interpretatus est Flodoardus.*

p *Lucæ cap.* X, ℣. 19.

q *Est hæc benedictio a Moyse tribui Aser data Deuteronom.* 33, ℣. 25.

r *Lege librum Numerorum cap.* XVI *a* ℣ 46.

s *Inseritur hic per septem libri columnas adversus Prædestinatianos disputatio de vera prædestinatione, de gratia et libero arbitrio, de præscientia et omnipotentia Dei, de ejusdem sincera voluntate* F *salvandi omnes, et morte Christi pro omnibus. Et* hæc idcirco, *tandem inquit,* commemoravimus, quoniam adhuc reliquiæ Prædestinatianorum in istis Gallicanis provinciis fauce susurra mussitant ; ut hæc legentes, doctrina Catholica istius Patris et Pontificis nostri, sociorumque ejus, imbuti, atque muniti a sibilis mortiferis antiqui serpentis existant *etc.*

t *Ad Vitam brevem num.* 6 *et duobus sequentibus, unde hæc sumpsit interpolavitque Hincmarus.*

u *Hoc non dixit Fortunatus. Vide observata ad Vitam brevem lit.* x, *hancque de S. Benedicto, patriarcha sui Ordinis, fabulam pluribus refutatam in Commentario prævio a num.* 73.

x *Ista gemina puellæ curatio in veteris Missæ Præfatione refertur his verbis :* Puellam vero ex Tolosanis a dæmonico spiritu purificavit, ipsamque postmodum mortuam suscitavit. *Consule etiam Annotata ad Vitam brevem litt.* ee.

y *Omitto hic denuo longum quinque columnarum sermonem, quo auctor lectoribus suis memoriam mortis et divini judicii commendans, hortatur, ut ad hæc sedulo se parent; atque de diversitate mercedis*

cedis æternæ pœnarumque post hanc vitam, pro diversitate meritorum, disserit.

z Brevis *a sequioris ævi scriptoribus usurpatur pro* indice *rerum, nominum etc ; atque ita hic pro inscriptione ampullæ, quæ indicabat, ad cujus rei usum hæc esset.*

aa *Hujus miraculi nulla mentio est apud Fortunatum : sed in Præfatione Missæ hoc modo :* Dum autem cuidam ægroto baptizando chrisma quæreretur, et nihil inveniretur ; sic ampullas vacuas super altare jussit mitti, ut ipse se interim in oratione prosterneret. Tunc cœlesti rore chrismatis benedictione perfunditur. *Flodoardus lib.* I, *cap.* XII *de more secutus Hincmarum est.*

bb *Joannis cap.* II.

CAPUT IV. *Francorum gentis origo fabulosa et sedes : Chlodovei regis tunc etiam ethnici de S. Remigio existimatio : ejusdem regis conjugium cum S. Chrotilde : victoria Tulbiacensis, et hanc secuta ejusdem cum gente sua ad Christum accessio et baptismus.*

Gentis Francorum post Clodionem, Meroveum

Dum gentis Francorum, ut Hystoriæ produnt, de Troja civitate, impugnantibus et expugnantibus Græcis, pars cum Ænea in Italiam perrexit, pars eorum, videlicet duodecim milia, in finitimas Pannoniæ partes secus Meotidas paludes pervenerunt, ibique civitatem advenientes ædificaverunt, quam ob suam memoriam Sicambriam vocaverunt *a*. In qua multis annis habitaverunt, et in gentem magnam usque ad tempus Valentiniani imperatoris creverunt, et ita sub principibus crinitis juxta morem gentis subinde succedentibus, per Toringiam, regionem Germaniæ, a castello Dispargo, in quo diu habitaverunt *b*, ad Belgicæ provinciæ Tornacum atque Cameracum civitates agressi sunt ; indeque ad Summam fluvium partem Belgicæ provinciæ occupaverunt, ubi plurimis temporibus deguerunt sub Chlodione *c* et Mereveo rege utili, a cujus celeberrimo nomine Franci vocati sunt Merovingi ; sicut a Valentiniano imperatore Attica lingua vocati sunt Franci, hoc est, Feroces *d*.

et Childericum rex factus Clodoveus,

48 Cui Mereveo in principatum successit Childericus *e*, qui de Basina regina Toringorum habuit filium Ludovicum *f*, qui fuit rex magnus, super omnes ante se reges Francorum, pugnator bellicosissimus atque egregius. In illis diebus vel temporibus ceperunt Franci Agrippinam civitatem super Renum, quam Coloniam vocaverunt, et Treveris civitatem super Mosellam, quæ a Hunis antea diruta et afflicta fuerat, succendentes ceperunt *g*. In illo tempore in his partibus circa Renum usque Ligerim fluvium habitabant Romani, quorum princeps erat Ægidius. Ultra Ligerim autem dominabantur Gothi, quorum princeps erat Alaricus. Burgundiones quoque Arriani, ut et Gothi, habitabant juxta Rodanum fluvium usque ad civitatem Lugdunum et ei confines urbes, quorum princeps erat Gundebaudus *h*. Eo tempore mortuus est Ægidius, et successit in principatum Romanorum, qui habitabant in Galliis, filius ejus Siagrius *i*.

Romanorum in Galliis duce debellato, licet paganus,

49 Mortuo autem Childerico, qui Aurelianis et Andegavis civitates cum suo exercitu Francico occupavit atque vastavit, Ludovicus filius ejus sagaciter Francorum regnum suscepit. Anno quinto Ludovico regnante, Siagrius, filius Egidii, dux Romanorum, qui in Galliis habitabant, in Suessionis civitate, quam pater ejus tenuerat, residebat ; super quem Ludovicus cum hoste advenit, atque devicit ; quemque ab Alarico, apud quem in Tolosa, fugiens Ludovicum, aliquandiu habitavit, sibi transmissum recepit, et occidi præcepit, et omnia, quæ illius fuerant, suæ potestati subegit *k*. Eo tempore multæ ecclesiæ a Ludovici exercitu deprædatæ sunt. Erant autem, sicut et rex illorum, fanatici et pagani ; attamen audientes miracula, quæ fiebant per beatum Remigium, reverebantur eum, et, licet pagani, diligebant illum, in quo lux cælestis gratiæ omnibus resplendebat. Et rex illorum libenter illum audiebat, et audito eo, multa faciebat, et a multis nequitiis se cohibebat.

S. Remigium magni facit, ejusque precibus annuens,

50 Erat enim sanctus Remigius vir sapiens atque sanctissimus, egregius rethoricus, præclarus in virtutibus, cæcis visum restituens, mortuis vitam reparans, dæmonia eiciens, omniumque infirmitatum languoribus medelam prebens *l*. Transitum autem rex faciens secus civitatem Remis per viam, quæ usque hodie propter barbarorum per eam iter, Barbarica nuncupatur, noluit in eandem civitatem introire, ne ab exercitu suo aliquod malum ibi fieret. Sine voluntate autem et conscientia ipsius pars quædam indisciplinatorum (quoniam non erat potestas temporalis inhabitantium, quæ eis resisteret) eandem civitatem intravit, et quædam ornamenta atque sacra vasa inde rapientes, ut prædones solent, asportaverunt, inter quæ urceum magnæ magnitudinis atque pulchritudinis rapientes tulerunt. Sanctus autem Remigius missos suos ad regem Ludovicum direxit, deprecans, ut, si aliud de sacris Vasis ecclesiæ recipere non mereretur, vel illum urceum missis suis reddi juberet.

sacrum vas, ecclesiæ Remensi ablatum, restituit,

51 Hæc audiens rex, ait ad missos ecclesiasticos : Sequimini nos usque Suessionis civitatem, quia ibi cuncta, quæ acquisita sunt, dividenda erunt. Cumque mihi urceus ille in partem obvenerit, quæ Episcopus postulat, adimplebo. Veniens autem Suessionis civitatem, cunctam prædam, quæ asportata fuit vel acquisita, rogat afferri in medium. Cumque omnia fuissent in præsentia regis allata, dixit : Rogo vos, o fortissimi pugnatores, ut mihi dare istum urceum non negetis. Hoc rege dicente, illi Franci, qui bono animo fuerunt, aiunt : Omnia, gloriose rex, quæ cernis, tua sunt, et nos tuo dominio sumus subjecti ; quod tibi bonum videtur, hoc fac : nullus enim tuæ potestati resistere audet. Cumque hæc illi benigne dixissent, unus Francus levis cum vociferatione elevata bipenni, quæ alio nomine appellatur Francisca *m*, percussit urceum illum, dicens : Tu nichil hinc accipies, rex, nisi quod tibi sors vera donaverit.

A rit. Obstupefactis omnibus, rex injuriam suam patienter sufferens, acceptum urceum nuncio ecclesiastico reddidit, servans iram in corde absconsam.

et urcei violatorem postea occidit.

52 Transacto anno, Ludovicus rex, ut omnium armorum nitorem videret, omnem exercitum jussit cum armorum apparatu venire secundum morem in campo Martio; sic enim conventum illum vocabant a Marte, quem pagani deum belli credebant, a quo et Martium mensem, et terciam feriam Diem Martis appellaverunt. Quem conventum posteriores Franci Maii campum, quando reges ad bella solent procedere, vocari instituerunt *n*. Verum ut rex cunctum exercitum circuivit, venit ad hominem illum, qui urceum præterito anno cum bipenni percusserat; et ait ad eum: Nullus hic tam inculta et sordida arma habet, sicut tu habes; quia neque clipeus, neque lancea, neque bipennis est utilis. Accepit autem rex franciscam ejus, quæ vocatur bipennis, et projecit in terram: cum autem ille se inclinasset eam recolligere, rex statim elevata manu franciscam suam in caput ejus defixit, et ait: Sicut tu in Suessionis civitate superiore anno in urceo illo fecisti, sic et facio B tibi. Mortuoque illo, exercitum rex de ipso campo jussit ad propria in pace discedere: et grandis timor et pavor pro hac causa in Francorum populo consurrexit *o*.

Ch'odoveus uxorem ducit S. Chrothildem,

53 Ludovicus decimo anno regni sui commoto exercitu, sibi Toringiam provinciam subjugavit *p*. Inde Gundebaudi regis Burgundionum neptem, filiam videlicet fratris sui Chilperici, quem gladio interfecerat, nomine Rothildem, pulchram satis puellam et vere Christianissimam, interveniente Aureliano consiliario ac legatario suo, nutu divino in conjugem sumpsit; sicut lector in suo loco plenius legere potest *q*. In diebus illis dilatavit rex Ludovicus regnum suum usque Sequanam: sequenti tempore usque fluvium Ligerim occupavit, accepitque Aurelianis castrum Milidunense, quod et in ducatum obtinuit *r*. Concepit denique ac peperit Rothildis filium, quem cum sacro baptismate consecrari vellet, rex non acquiescebat ei: necdum enim credebat in Dominum Deum cæli. Regina enim cotidie illi prædicabat eum; at ille nolebat eum audire. Interea regina parat filium ad baptismum, ornat ecclesiam velis atque cortinis, ut regis cor ad C credendum compungeret.

quæ illum ad Christi fidem adducere studuit.

54 Baptizatus est puer, quem Ingomirum vocavit, quique in albis decessit *s*. Unde rex nimis contristatus, reputabat * reginæ, increpando dicens ad eam: Quia si in nomine deorum meorum puer dedicatus fuisset, utique incolumis diu vixisset: quia autem in nomine Dei vestri baptizatus est, vivere non potuit. Regina vero dicebat: Deo gratias ago, qui me non duxit indignam, ut de utero meo primogenitum in regno suo recipere sit dignatus: ego autem nullum dolorem in corde meo pro hac causa retineo. Postea vero genuit filium alium, quem in baptismo Chlodomirum *t* vocavit. Et hic cum ægrotare cœpisset, dixit rex: Non potest aliud fieri, nisi et de isto sic fiat, quomodo fuit de fratre ejus, ut baptizatus in nomine Christi vestri cito moriatur. Sed orante regina et Domini misericordia præcurrente, recepit sanitatem. Regina quoque non cessabat regi prædicare, ut Deum verum coleret, et idola, quæ colebat, vana derelinqueret; sed nullo modo animum ejus ad credendum poterat commovere; donec tandem aliquando bellum contra Alemannos Suevosque moveret, in quo compulsus est Deum confiteri, quem antea negaverat *u*.

* i. e. imputabat

Chlodoveus post debellatos per Christi invocationem

55 Factum est autem, bellantibus inter se Francorum scilicet exercitu et Alemannis atque Suevis, ut Ludovici exercitus nimis corrueret. Aurelianus consiliarius ejus, intuens regem, ait: Domine mi rex, crede modo Deum cæli, in quem domina mea regina credit et prædicat, et dabit tibi ipse Rex regum et Deus cæli ac terræ victoriam *x*. Ille vero elevatis oculis in cælum, commotus in lacrimas, ait: O Jesu bone, quem Rothildis regina mea credit et prædicat, et quem bonus Remigius, Remorum archiepiscopus, prædicat esse Filium Dei vivi *y*; qui subvenis in tribulatione, qui das auxilium in te sperantibus, tuum auxilium devotus postulo, ut, si mihi victoriam super hostes dederis, et expertus fuero illam virtutem, quam de te populi prædicant, credam tibi, et in nomine tuo baptizabor. Invocavi enim deos meos, et, ut experior, elongati sunt ab auxilio meo: unde credo, eos nulla potestate esse præditos, qui sibi credentibus non succurrunt. Te verum Deum ac Dominum invoco, et in te credere desidero; tantum ut liberer ab adversariis meis.

E

apud Tulpiacum hostes, accersito S. Remigio

56 Cumque hæc orans clamaret, Alemanni in fugam lapsi terga dederunt, et videntes regem suum interfectum, Ludovici potestati se subdunt, dicentes: Parce, precamur, Domine rex, ne pereat plus populus: jam tui sumus. Tunc jussit rex imminentem plagam cessare, et Alemannos cepit, ipsosque ac terram eorum sub jugo tributario constituit. Sicque facta victoria, reversus est in Franciam ad reginam suam, et narravit ei, qualiter per invocationem nominis Jesu Christi victoriam meruit obtinere. Acta sunt hæc anno quintodecimo Ludovico regnante *z*. Tunc regina, ut impleretur dictum Apostoli, Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem, vocavit sanctum Remigium, urbis hujus Remensis antistitem, deprecans eum, ut regi salutis viam prædicaret. Quem sanctus Sacerdos per multam salutaris vitæ doctrinam ad baptismum venire prædicabat. Et ille ait: Libenter te audiam, beatissime Pater; sed unum restat; quia populus, qui me sequitur, non vult deos suos relinquere. Vadam autem adhortari eos juxta verbum tuum.

F

una cum populo suo se erudiendum præbet; quod dum hic agit.

57 Et veniens rex ad populum cœpit hortari eos, ut in Deum, qui eis victoriam dederat, crederent; quoniam dii illorum in tribulatione sua nichil eis prodesse potuerunt *aa*. Acclamaverunt autem omnes, præcurrente misericordia et potentia Dei: Mortales deos relinquimus, gloriose rex, et verum Deum immortalem, quem Remigius prædicat, credere parati sumus. Nuntiavit hæc sancto Remigio: ille quoque gaudio magno repletus regem et populum, qualiter diabolo et operibus ac pompis ejus abrenuntiare, et in Deum credere deberent, apertis et brevibus verbis instruxit; et, quia dies sancti Paschæ *bb* imminebat, jejunium secundum Christianorum consuetudinem eis indixit. Die vero passionis Domini, quem Paraseven usus ecclesiasticus vocat, pridie scilicet antequam baptismi gratiam rex et populus ejus percepturi erant, cum sanctus Remigius et venerabilis conjux regis Rothildis pro regis et populi ejus salute in oratione pernoctarent, Episcopus in domo ante altare sanctæ Mariæ multas effundens lacrimas, et regina in oratorio sancti Petri juxta domum regiam; expleta oratione, Pontifex ad hostium regii cubiculi pulsaturus accessit, ut

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

ut videlicet per alta silentia noctis aliis curis regi absoluto liberius posset committere sacra mysteria verbi.

pridie baptismi, cœlesti lumine, voce

* i. e. ostiis

58 Quem hostiis * apertis cubicularii regis reverenter suscipiunt, et cum honore debito usque ad penetralia regis introducunt. Sed et rex alacriter ei obviam prosilivit, eumque amplexatus, cum ipso et venerabili conjuge in oratorium beatissimi Apostolorum principis Petri, quod, ut diximus, cubiculo regis contiguum erat, processit. Cumque illi tres, Pontifex scilicet et rex atque regina, dispositis sedilibus consedissent, circumstantibus quibusdam clericis, qui cum Pontifice venerant, et familiaribus regis atque reginæ, et sanctus Præsul regem monitis instrueret salutaribus, ac Euangelicis disciplinis imbueret, ad confirmandam veræ fidei prædicationem, per sanctum depromptam Pontificem etiam visibiliter ostendere Dominus voluit, quod fidelibus cunctis promisit : Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum ; repente lux tam copiosa totam replevit ecclesiam, ut claritatem solis evinceret ; et cum luce vox pariter audita est dicentis : Pax
B vobis : ego sum, nolite timere ; manete in dilectione mea.

ac odore coram rege et regina.

59 Et post hæc verba lux, quæ advenerat, recessit, et incredibilis suavitatis odor in eadem domo remansit, ut patenter ostenderetur, illuc Autorem lucis et pacis atque suavitatis venisse, quem nemo eorum, qui aderant, præter Episcopum, propter fulgorem luminis timore perculsi, intueri valuerunt ; tantaque claritatis gloria Pontificem sanctum perfudit, ut splendor ex eo procedens plus conspicuam domum, in qua sedebant, reddiderit, quam lucernarum lumina ibidem lucentia. Rex itaque ac regina pedibus se sancti Sacerdotis prosternunt, et cum magno pavore ac gemitu consolationem ejus requirunt, et quid sibi ad utilitatem atque salutem pertinens esset agendum, cum magna expetunt devotione, parati audire et opere complere, quod a sancto Pontifice discerent.

aliisque illustratur : multa eis prædicit

60 Nam lumen, quod eos exterius perfudit, etiam interius illuminavit, et ad quærendum salubre consilium incitavit. Delectabantur namque in verbis illis, quæ audierant, licet exterriti essent de luminis claritate. At vero Vir
C sanctus, sancta repletus sapientia, cœpit eos instruere, hanc esse visionis divinæ atque angelicæ consuetudinem, ut in adventu suo terreant corda mortalium, sed subsequenti consolatione demulceant præcedentem timorem, instruens eos ex auctoritate sanctarum Scripturarum, quomodo singulis, quibus apparuerunt, et in primordio apparitionis incusserint videntibus se timorem, sed post per gratiam consolationis gratissimam eorum cordibus præbuere lætitiæ hylaritatem. Cumque jam sanctus Vir eos de talibus sufficienter instruxisset, prophetico repletus spiritu cuncta, quæ eis, vel semini eorum, eventura erant, prædixit.

et instar Moysi fulget.

61 Qualiter scilicet successura eorum posteritas regnum esset nobilissime propagatura atque gubernatura, et sanctam Ecclesiam sublimatura omnique Romana dignitate regnoque potitura, et victorias contra aliarum gentium incursus adeptura, nisi forte a bono degenerantes viam veritatis relinquerent, et diversos vitiorum fuerint secuti anfractus, quibus negligi Ecclesiastica solet disciplina, et quibus Deus offenditur ; ac per hoc regna solent subverti atque de gente in gentem transferri. Quod de Moyse scriptum legimus, D
quia splendida facta est facies ejus, dum respiceret in eum Dominus, hoc et in beatum Remigium luce splendida illustratum factum fuisse audivimus ; quoniam sicut Moyses legislator populo veteri erat a Domino constitutus, ita et beatus Remigius Euangelicæ gratiæ lator populo in proximo per fontem baptismatis innovando extitit munere Christi electus *cc*.

cc

Sanctus Chlodoveum ducit ad baptisterium,

62 Interea eundi via ad baptisterium a domo regia præparatur, velisque atque cortinis depictis ex utraque parte prætenditur et desuper adumbratur. Plateæ sternuntur et ecclesiæ componuntur, baptisterium balsamo et ceteris odoramentis conspergitur ; talemque gratiam Dominus subministrabat in populo, ut æstimarent, se paradysi odoribus refoveri. Sicque præcedentibus sacrosanctis Euangeliis et crucibus, cum ymnis et cantibus spiritalibus atque letaniis Sanctorumque nominibus acclamatis, sanctus Pontifex, manum tenens regis, a domo regia pergit ad baptisterium, subsequente regina et populo. Dum autem simul pergerent, rex interrogavit Episcopum, dicens : Patrone, est hoc regnum Dei, quod mihi promittis ? Cui Episcopus, Non est hoc, E
inquit, illud regnum, sed initium viæ, per quam venitur ad illud. Cum vero pervenissent ad baptisterium, clericus, qui chrisma ferebat, a populo est interceptus, ut ad fontem venire nequiret.

et divinitus allato chrismate fontem sacrat,

63 Sanctificato autem fonte, nutu divino Chrisma defuit : et quia propter populi pressuram ulli non patebat egressus ecclesiæ vel ingressus, sanctus Pontifex, oculis ac manibus protensis in cælum, cœpit tacite orare cum lacrimis. Et ecce subito columba nive candidior attulit in rostro ampullulam, chrismate sancto repletam, cujus odore mirifico super omnes odores, quos ante in baptisterio senserant, omnes, qui aderant, inæstimabili suavitate repleti sunt. Accipiente autem sancto Pontifice ipsam ampullulam, species columbæ disparuit *dd* : de quo chrismate fudit venerandus Episcopus in fontem sacratum. Viso autem rex tanto miraculo, abnegatis diaboli pompis et operibus ejus, petiit, se a sancto Pontifice baptizari Procedit novus Constantinus ad lavacrum salutiferum, in quo delendi erant lepræ veteris morbi, sordentesque antiquæ peccatorum maculæ diluendæ, divino muneri obsequente beato Remigio, in quo apostolica doctrina et virtutum gratia alter repræsentari videbatur Silvester *ee*. F

dd

ee

ipsumque regem

64 Ingresso autem in fontem vitalem Ludovico, sanctus Episcopus dixit ore facundo : Mitis depone colla Sicamber *ff*; adora, quod incendisti, incende, quod adorasti *gg* : et præceptis salutaribus illum instituens, humili devotione venerari ecclesias ad cultum religionis ædificatas, ut Deum adoraret in eis, quas rigida prophanitate incendere consueverat ; et idola, quæ in asilis suis pro deo adorare solebat, fidei ardore succensus, deiciendo incenderet. Cujus sapientia miranda est in brevitate sermonum, quibus discretionem ostend t inter illam adorationem et servitutem, quam sæpe a sanctis viris honore venerationis et amore obsequii angelis et hominibus exhibitam legimus ; et illam adorationem et servitutem, quam cultu divinitati debito Deo soli juxta præceptum ipsius, non autem ulli creaturæ exhibendam, sanctæ Scripturæ lectione cognoscimus.

ff

gg

multosque alios baptizat.

65 Et sic post confessionem orthodoxæ fidei ad interrogationem sancti Pontificis secundum ecclesiasticum

A siasticum morem baptizatus est trina mersione in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti; et susceptus ab ipso Pontifice *hh* de sancto fonte, perunctus est sacro chrismate cum signo sanctæ Crucis Domini nostri Jesu Christi *ii*. Baptizantur autem de exercitu ejus tria millia virorum, exceptis parvulis et mulieribus *kk*. Baptizantur sorores ejusdem, Albofledis et Landehildis *ll*: et factum est gaudium magnum in illa die angelis sanctis in cælo, et hominibus devotis in terra. De miraculo siquidem, quod Dominus dignatus ostendere per columbæ speciem in allatione chrismatis, sicut et de aliis, rata est Catholicorum Patrum sequenda sententia, qua dicitur : Divina operatio si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum *mm* ...

ANNOTATA.

a *Hanc fabulosam Francorum ex Trojanis originem, ab eruditis dudum explosam, hausit Hincmarus ex anonymo scriptore de Gestis Francorum, qui a nonnullis* Fabulator anonymus *solet appellari. Certiorem Francorum originem sedesque in Germania, mari Oceano propinquiore ac viciniore Belgio expositas, apud nos vide tom. I Februarii pag.* 206 *et sequentibus in S. Sigeberto rege Francorum Austrasiorum.*

b *Hæc vel ex eodem anonymo deprompsit, vel ex S. Gregorii Turonensis Historiæ lib.* II, *cap.* IX, *cujus tamen verba non recte exposuit. Sic ille ibidem habet :* Tradunt enim multi, eosdem de Pannonia fuisse digressos : et primum quidem litora Rheni amnis incoluisse; dehinc transacto Rheno, Toringiam transmeasse, ibique juxta pagos vel civitates reges crinitos super se creavisse. . . Ferunt etiam, tunc Chlogionem *(id est* Clodionem) utilem ac nobilissimum in gente sua regem Francorum fuisse, qui apud Dispargum castrum habitabat, quod est in termino Thoringorum. *Secundum hæc igitur Franci e Pannonia advenæ primo ad dexteram Rheni ripam consedissent, deinde eodem amne transmisso, versus Thoringiam transmeassent. Hoc autem qua ratione dicetur, cum Thoringiam petentibus Rhenus minime transeundus, sed ab eadem, in qua habitabant, dextera ejusdem fluminis ripa retrocedendum fuisset? At nihil difficultatis habent, qui cum Henschenio nostro* Dispargum castrum *statuunt esse hodiernum Diesthemium,* in termino Tongrorum *ad Septentrionem situm, uti hunc locum excudit Badius. Consule Henschenium loco citato; et pro* Thoringia *supra substitue pariter* Tongriam *sive* Tungros.

c *S. Gregorius Turonensis loco mox citato hæc ait :* Chlogio autem, missis exploratoribus ad urbem Cameracum, perlustrata omnia ipse secutus, Romanos proterit, civitatem adprehendit, in qua paucum tempus residens, usque Suminam fluvium occupavit. *Nihil hic dicitur de civitate Tornacensi, verum hanc accepit Hincmarus ex eodem anonymo in Gestis Francorum.* Sumina *autem, Hincmaro* Summa, *alias* Somona, *Gallice* la Somme *fluvius in Veromanduis supra Fanum S. Quintini ortus, in Occasum fluens, Picardiam secat, et prope oppidum S. Valerici in Britannicum mare illabitur.*

d *Prælvit hic rursum anonymus his verbis :* Appellavit eos Valentinianus imperator Francos Attica lingua, quod in Latinum interpretatur feromonem, hoc est feros, a duritia vel ferocitate cordis. *Fabulam esse liquet ex Trebellio Pollione et Flavio Vopisco, qui cum sub finem sæculi tertii et quarto ante Valentiniani I imperium scripserint,* Francos *jam nominarunt. Ad hæc* Francos, *a Belgica Franciraque voce* Franck, *id est* libero *alii rectius derivant. Consule Henschenium loco citato num.* 2.

e *Merovei obitum ac Childerici Successionem in regnum Henschenius ibidem et Cointius anno* 456 *illigarunt.*

f *Gregorius Turonensis scribit, Basinam fuisse uxorem Bisini, vel Basini Thoringiæ regis, apud quem Childericus, a suis a regno pulsus exsulaverat, eamdemque ad eumdem Childericum postea in regnum suum restitutum confugisse, et ub eo in conjugem acceptam esse. De nato illis filio hæc subdit :* At ille *(Childericus)* gaudens eam sibi in conjugio copulavit : quæ concipiens peperit filium, vocavitque nomen ejus Chlodovechum. Hic fuit magnus et pugnator egregius. *Hincmarus illum constanter appellavit* Ludovicum, *quod idem nomen est; nam* Ludovici *nomen Chlodovecho vel Clodoveo in baptismate datum esse, ut quidam apud Surium crediderunt, omni verisimilitudine* E *caret.*

g *Ne nimiis annotationibus de rebus ad* S. Remigium *nil pertinentibus pergam lectori molestus esse, legat de his, qui volet, Cointium, aliosque historicos, qui res Francicas tractaverunt.*

h *Pro hisce omnibus consule Commentarium prævium* § 6.

i *De occupata a Childerico civitate Andegavensi meminit S. Gregorius Turonensis lib.* II, *cap.* XVIII, *de Aurelianensi tantum ait :* Childericus Aurelianis pugnas egit. *Mortem ejus Henschenius ad finem anni Christi* 479, *Cointius aliique ad annum* 481 *retulerunt. Ludovicus sive Chlodovechus vel Clodoveus in regnum per Gallias dilatatum successit.*

k *De Ægidio Syagrioque, Romanorum nomine subditos imperio Gallos regentibus, ac postremo per Clodoveum victo occisoque vide Commentarium prævium* § 6, *ubi etiam dictum est, hoc Clodovei bellum ab Henschenio anno* 484, *a Cointio autem aliisque nunc passim biennio serius, sive anno* 486 *figi.*

l Erat *(inquit S. Gregorius Turonensis lib.* II, *cap.* XXXI) S. Remigius episcopus egregiæ scientiæ et rethoricis adprime imbutus studiis; sed et sanctitate adeo prælatus, ut S. Silvestri virtutibus æquaretur.

m *Eadem voce etiam utitur anonymus scriptor de Gestis Francorum, et Flodoardus lib.* I, *cap.* XIII.

n *Hunc conventum, in quo Franci armis instructi quotannis mense Martio adesse debebant, a Pippino rege anno* 755 *ad mensem Maium translatum fuisse, tradunt Annales Petaviani his verbis :* DCCLV. Venit Thasilo ad Martis campo, et mutaverunt Martis campum in mense Maio. *Consule, si lubet, Cointium ad annum Christi* 752, *num.* 19, *annumque* 755, *num.* 21. *Hinc factum est, ut, qui ante* Campus Martius *appellabatur, deinde* Campus Madius, *vel* Campus-Maius *dictus fuerit.*

o *Hæc omnia etiam legere est apud S. Gregorium Turonensem lib.* II, *Historiæ, cap.* XXVII, *sed tacito nomine episcopi ac civitatis. Verba dedi in Commentario prævio num.* 92 *et* 93; *sed utrumque expressit Fredegarius in Historia Epitomata, cap.* XVI, *ubi tamen hoc differt ab illo, quod dicat,* S. Remigium,

AUCTOR HINCMARO ARCHIEP. REM.

S. Remigium, *ipsummet pro repetendo sacro urceo ad regem accessisse, deinde vero, eodem rege jubente, quemdam Suessiones misisse. Verba ejus accipe.* Igitur de ecclesia Remicianæ urbis urceum magnum hostis abstulerat cum reliquis ministeriis *(id est, sacra supellectile).* Sanctus ac apostolicus Remedius pontifex ejusdem urbis ad Chlodoveum veniens, postulans, si aliud de sacris vasis recipere non mereretur, saltem vel urceum illum reciperet. Audiens rex, dixit : Mitte nuntium usque Suessionas etc.

p *Præivit hic rursum Gregorius Turonensis, loco mox citato sic subdens :* Multa bella victoriasque fecit. Nam decimo regni sui anno Thoringis bellum intulit, eosdemque suis ditionibus subjugavit.

q *Quam hic* Rothildem *appellat, S. Gregorio Turonensi in eodem lib.* II *cap.* XXVIII *et alibi* Chrotechildis *dicitur, nunc communius* Clodildis *vel* Chrotildis, *quo nomine de hac sancta regina in Opere nostro actum est ad diem* III *Junii, quo colitur. Porro cum Hincmarus scribat, hasce nuptias,* interveniente Aureliano, *conciliatas fuisse, satis indicat, sibi præluxisse anonymum in Gestis Francorum, cujus fabulosam de hoc argumento narrationem Henschenius noster in Annotatis ad caput* I *Vitæ ejusdem Sanctæ lit.* a *recensuit et explosit.*

r *Utrumque rursum didicit ex eodem anonymo. Cointius primam expeditionem retulit ad annum* 493, *secundam ad* 494, *ex Sigeberti Chronico, in quo hæc anno decimo tertio Clodovei, illa duodecimo contigisse dicitur. Ceterum vulgo nota sunt* Sequana, *Gallis* la Seine, *et* Liger, la Loire *Galliæ flumina ; Aureliani urbs est* Orleans, Milidunum *seu* Melodunum, Melun.

s In albis, *id est intra octiduum a suscepto baptismo. Solebant enim in baptismo veste candida indui, quam octavo die deponebant. Porro hæc omnia iisdem fere verbis habet Turonensis lib.* XXIX *et* XXX ; *nec tamen hinc, sed ex anonymi Gestis Francorum accepit Hincmarus, ut conferenti manifestum erit.*

t *A Turonensi dicitur* Chlodomeres, *estque unus e quatuor Clodovei filiis, qui paternum regnum inter se partiti sunt.*

u *De bello hoc egi in Commentario prævio* § 6, *ubi illud cum Clodovei baptismo ad annum* 496 *referendum esse ostendi.*

x Aureliani *non meminit S. Gregorius, qui Clodoveum, sic ab hostibus pressum, sponte sua Christi auxilium invocasse scripsit. Anonymum hic denuo secutus Hincmarus est.*

y Quem bonus Remigius, Remorum archiepiscopus *etc. solius Hincmari sunt, non S. Gregorii, nec anonymi.*

z *Hæc totidem verbis leguntur apud anonymum in Gestis Francorum. In editione Historiæ S. Gregorii Turonensis per Chesneum, ac tribus quatuorve ejusdem exemplaribus etiam hic legi,* Actum anno XV regni sui, *observat Ruinartius in Annotatis ad editionem suam ; sed in ceteris editis ineditisque non legi; quapropter ista omisit, censuitque intrusa fuisse ex prædicto anonymo ; quod ante ipsum jam adverterat Henschenius. Ceterum secundum communiorem sententiam, quæ Clodovei regnum ab anno* 481 *orditur, annus* XV *ejusdem regni in Christi* 496 *incidit, quo Clodoveum baptizatum fuisse credimus.*

aa *Hæc non consonant dictis S. Gregorii, qui lib.* II, *cap.* XXXI *de Clodoveo ait :* Conveniens autem cum suis, priusquam ille loqueretur, præcurrente potentia Dei, omnis populus pariter adclamavit : Mortales deos abjicimus *etc.*

bb *Cum in Commentarii prævii* § 7 *probaverim, Clodoveum non in Paschate, sed in Natalitiis Christi Domini sacro fonte ablutum fuisse, corrigenda sunt, quæ de Quadragesimali jejunio ac Paschate Hincmarus, Flodoardus, aliique post illos dixere. Quantum ad baptismum in Paschate Clodoveo collatum præiverat Fredegarius in Epitome cap.* XXI ; *at Turonensis et sæpe dictus anonymus hac de re siluerunt.*

cc *Quæcumque hic a num.* 57 *iisque verbis* Die vero Passionis Domini *etc narrantur, ignota sunt omnibus antiquioribus, nituntur que sola fide Hincmari ; qui unde ista acceperit, quis divinet? At certe, erravit in tempore, ut dictum est. Quæ vero sequuntur, partim conformia sunt narrationi S. Gregorii, partim amplificata, partim etiam diversa, quemadmodum in Commentario prævio ostendi, et in Annotatis aliquoties observabo.*

dd *Hoc ampullæ in baptismo Clodovei divinitus acceptæ miraculum ignotum est omnibus antiquioribus Hincmaro, qui an illud apud ullum alium legerit, non indicavit. Adi Commentarium prævium* §§ 8 *et* 9, *in quibus de eodem prolixe actum est.*

ee *De Constantini lepra baptismoque per S. Silvestrum I Papam ei collato etiam S. Gregorius Turonensis hic meminit ; verum hæc discussa vide apud nos tom. V Maii in Constantino Magno cap.* II.

ff *Ista* Remigii *ad regem dicta accepta sunt ex Turonensi.*

gg Sicambrum *vocat a Sicambria Francorum regione ultra Rhenum sita.*

hh *Quidam crediderunt,* S. Remigium, *quia Clodoveum e sacro fonte suscepit, ejusdem baptistam non fuisse, quorum opinionem refutavi in Commentario prævio* § 7 ; *ubi etiam dixi, hæc non alibi, quam in civitate Remensi peracta esse.*

ii *Hæc sacra unctio, quam etiam Turonensis ibidem memorat, fuit Sacramentum confirmationis, non unctio regia.*

kk *Turonensis hic :* De exercitu vero ejus baptizati sunt amplius tria millia.

ll *Ita rursum ex anonymo in Gestis Francorum ; sed utrique contradicit S. Gregorius, ibidem sic prosecutus :* Baptizata est et soror ejus Albofledis, quæ non post multum tempus migravit ad Dominum . . Conversa est enim et alia soror ejus, Lanthechildis nomine, quæ in hæresim Arianorum dilapsa fuerat, quæ confessa æqualem Filium Patri et Spiritum sanctum, chrismata est. *Adi Commentarium prævium num.* 119 *et* 120. *Interseruit autem, ubi puncta posui, laudatus sanctus historicus initium epistolæ, quam* S. Remigius *ad Clodoveum, de morte ejusdem sororis suæ Albofledis dolentem, consolatoriam dedit, quam ego totam retuli in Commentario num.* 174 *et sequenti. Litteras quoque, quibus S. Avitus Viennensis episcopus et Anastasius II Papa Clodoveo de suscepto baptismate gratulati sunt, præmisi ibidem a num.* 166.

mm *Ita est, merito id docent Patres de humano ingenio divinæ auctoritati in mysteriis fidei ceterisque a Deo revelatis sumittendo. Eodem Patrum effato recte etiam probasset Hincmarus, rejicienda non esse miracula eo solo ex capite, quod humani ingenii captum excedant. Sed quid huc illud pertinet, ubi agitur de miraculo, sola fide*

humana

A *humana nixo, nec ab ullo, qui quidem sciatur, ante Hincmarum tradito? Neque id magis probat in sermone, quem subdit, in quo scilicet disserit de apparitionibus sancti Spiritus relatis in Scripturis divinis aliisque historiis; de potestate patrandi miracula fidelibus a Christo Domino promissa; de sacro chrismate, et Sacrificio Missæ; quæ velut ad* S. Remigii *gesta nil facientia hic rescidi.*

CAPUT V. *Reliquæ gentis Francorum conversio, et in S. Remigium munificentia: episcopatus Laudunensis ab illo erectus, eique præfectus S. Genebaudus: hujus lapsus, pœnitentia, in officium restitutio et sanctitas.*

B

Sanctus totam gentem convertit;

Multi denique de Francorum exercitu, necdum ad fidem conversi, cum regis parente Raganario ultra Summam fluvium aliquandiu deguerunt, donec Christi gratia cooperante, gloriosis potitus victoriis, eundem Raganarium, flagitiis turpitudinum inservientem, vinctum a Francis sibi traditum rex Ludovicus occidit, et omnem Francorum populum per beatum Remigium ad fidem converti et baptizari obtinuit *a*. Baptizatus autem rex cum gente integra plurimas possessiones per diversas provincias sancto Remigio, tam ipse, quam Franci potentes dederunt, quas ipse per diversas ecclesias tradidit, ne Franci, cum rerum temporalium cupidum esse, et ob id ad Christianitatem eos vocasse putarent, et fidem Christi ac sanctum sacerdotium vilipenderent *b*. De quibus rebus in Orientalibus Franciæ partibus petentibus traditoribus, portionem quandam episcopio Remensi adjunxit.

C

Episcopatum Lauduni erigit, Genebaudo ibi ordinato episcopo,

67 Et de his, quæ in Remensi provincia illi fuerant traditæ, non modicam partem ecclesiæ sanctæ Mariæ in Castro Lauduni Clavati, Remensis parrochiæ, ubi nutritus fuerat, tradidit, ibique Genebaudum, virum carne nobilem, et tam in Scripturis sanctis quam et in secularibus litteris eruditum, qui, relicta uxore, nepte scilicet ipsius beati Remigii, vitam religiosam expetierat, episcopum ordinavit, et parrechiam ipsius comitatus Laudunensis præfato castro subjecit *c*. Qui Genebaudus plus, quam necesse fuerat, de ante acta vita et gradus sublimitate confidens; cum debuerit cogitare, quia non Davide sanctior, nec Salomone sapientior esset, qui mulierum delenimentis periclitati sunt, incaute suam uxorem, quam relinquens, mutaverat in sororem, quasi pro instructione salutari, frequentius se visitare permisit, oblitus Scripturæ dicentis: Lapides excavant aquæ, et alluvione terra consumitur, rupes transfertur de loco suo.

68 Unde contigit, ut crebræ visitationes et blanda ac frequentia mulieris colloquia durum contra luxuriæ mollitiem cor episcopi emollirent, et quasi rupem saxeam de loco sanctitatis ad luxuriæ inquinamenta transtulerint. Et item contra Scripturam dicentem: Quis alligabit ignem in sinu suo, et vestimenta ejus non comburentur? Admota igni palea, id est, carnis muliebris materia, libidinis ignem suasione diabolica, quasi vento vehementi exagitante, ardor luxuriæ in flammas erupit, et concumbens cum eadem quondam uxore sua, mulier concepit, et post partum mandavit episcopo, filium se peperisse. Genebaudus vero confusus et dolens, nuntio dixit: Quia latrocinio, ut lateret homines, quod Deum latere non potuit, in cubiculi absconso generatus est; recte vocabitur Latro: sic ei nomen imponat. Et quia culpa hominibus non innotuit, ne suspicio inde procederet, si se a solita visitatione femina illa subtraheret, cœpit, ut antea, domum frequentare episcopi. Sicque factum est, ut tecta hominibus culpa, et in cordibus tam episcopi quam feminæ tectus luxuriæ ardor (quoniam, ut notum est, Quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis) contra culpam compunctus episcopus, sed post fletum ad culpam rediit, et oblitus est, quod planxerat, cum extinguere noluit, quod per desiderium ardebat.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

quem postea cum uxore quondam sua

E

graviter lapsum, ac demum pœnitentem

69 Iteravit peccatum, quod egerat, concepitque iterum mulier, et misso nuntio, mandavit episcopo, se feminam peperisse; quam jussit nominari Vulpeculam. Quod, cur ita eam nominari voluerit, qui fraudes et significationes in Scripturis ipsius animalis cognoscit, quas ad dolos ac versutias deceptoris diaboli, et ad carnis petulantis illecebras et anfractus retulit, facile satis advertit. Tandem Domino, qui beatum Petrum respexit, et negationem amarissime flevit *d*, illum respiciente, Genebaudus in se reversus ad sanctum Remigium misit, petens, ut Laudunum veniret; quia tales causæ ibi emerserant, quas per se diffinire non posset. Beatus autem Remigius, sicut Genebaudus petiit, Laudunum venit. Et susceptus cum debita reverentia, ac secreta cubiculi petens, Genebaudum interrogavit, pro qua causa illum vocaverit. Genebaudus vero cum maximo fletu et ejulatu volens tollere stolam de collo suo et procidere ad pedes sancti Remigii, cum magna virtute a beato Remigio est detentus, ne stolam de collo suo tolleret. Et postquam diutius ambo fleverunt (intellexerat enim beatus Remigius, Genebaudum admisisse crimen, pro quo stolam vellet deponere) vix cum singultibus et lacrimis Genebaudus per ordinem omnia retulit, quæ commiserat.

d

F

arcessitus S. Remigius

70 Quem sanctus Remigius videns contritum et pene desperatum, blande consolatus est, dicens, quod non tantum doleret de admisso ab eo crimine, quantum, quod sic male sentiret de Domini bonitate, cui secundum Euangelicam veritatem non est impossibile omne verbum, et qui de nichilo cuncta fecit; primumque parentem, in quo omnes peccaverunt, gratia salvum fecit, ullum peccantem, ad se reversum, non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit; et qui quatriduanum et jam fœtentem Lazarum lacrimis sororum, quæ signarunt sollicitas ac flebiles pœnitentium cogitationes, compatiens flevit, et a mortuis suscitavit, et suscitatum convivio suo admisit; mulieris etiam illius, quæ fuerat in civitate peccatrix, manibus iniquitate pollutis

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

pollutis sanctissimos pedes suos, qui super angelorum omnium vesticem ad Patris dexteram considet, attrectari se non rennit, quique nulli quantiscumque vel qualibuscumque peccatis mortuo, vel mole ac scelerum enormitate sepulto, gratiam resuscitationis a peccatis denegat, et digne pœnitentem atque peccata sua deflentem per januam reconciliationis communioni altaris sacrosancti restituit, remissionem totius peccati postulanti denegare non deberet diffidere.

spe veniæ obtinendæ solatur.

71 Nam, cum Stephanus pro fide moreretur, Saulus lapidantium vestimenta servabat : omnium ergo manibus ipse lapidavit, qui ad lapidandum omnes exertos reddidit; et tamen eumdem ipsum in sanctæ Ecclesiæ laboribus antecessit, quem persequendo martyrem fecit. Sed et multi episcopi negaverunt, Jesum Christum esse verum Filium Dei vivi, et blasphemiam dixerunt in Spiritum sanctum; et resipiscentes Catholicæ fidei confessione et dignis pœnitentiæ fructibus, atque profusis lacrimis, non solum indulgentiam meruerunt, sed et in ordine ecclesiastico permanserunt, et ad sanctorum sacerdotum consor-
B tium pervenerunt. Et quia duobus modis apostatatur a Deo, fide scilicet et operatione, sicut illi fide apostatantes misericordiam consecuti sunt, ita et is, qui criminaliter peccando, sicut dicit Apostolus, factis Deum negavit, tamen a credulitate et confessione veræ fidei non declinavit, facile hujus peccati veniam apud divinam misericordiam obtinere valeret, si fructus pœnitentiæ dignos ageret.

et ad pœnitentiam agendam incitatum cellulæ includit:

72 Nullus enim suorum magnitudine facinorum perterritus de impetranda venia, si dignum pœnitentiæ fructum fecerit, debet ullo modo dubitaré; quoniam etiam Jherosolimitis, qui Filium Dei blasphemaverunt et crucifixerunt, indultum esse constat, sicut sacra Scriptura demonstrat. Fidelis est enim in verbis suis, qui prophetica nobis voce promisit : In die illa erit fons patens domus David in ablutionem peccatoris et menstruatæ. Domus namque David nobis peccatoribus fons patens in ablutionem est, quia iniquitatum nostrarum sordibus per David Filium, Salvatorem nostrum, aperta jam misericordia, pœnitentes et confitentes lavamur in sanguine suo. Et ut erat doctissimus ac orator
C eloquentissimus, testimonia de latitudine sanctæ Scripturæ et exempla pœnitentium in unum colligens, et animandum eum illi proposuit, et exhortato pœnitentiam indixit. Factaque mansiuncula cum lecto in modum sepulchri, et parvissimis fenestellulis ac oratorio, quæ hodieque manent secus ecclesiam S. Juliani, Genebaudum in ea reclusit.

Genebaudus in ea post septennium ab angelo intelligit.

73 Et clerum atque parrechiæ ipsius populum per septem annos, ut propriam parrechiam, gubernavit, et unam Dominicam diem Remis, alteram apud Laudunum celebravit. In qua reclusione pœnitentiæ quantæ contritionis ac continentiæ idem Genebaudus fuerit, divina misericordia demonstravit. Septimo siquidem anno in vigilia Cœnæ Domini cum idem Genebaudus in oratione pernoctaret et seipsum defleret, quoniam is, qui ad hoc ordinatus fuerat, ut in illa die pœnitentes Domino reconciliaret, ipse, suis criminibus exigentibus, nec inter pœnitentes in ecclesia merebatur consistere; circa mediam noctem venit angelus Domini magna cum luce ad eum in oratorium, ubi pronus jacebat, et ait ad eum : Genebaude, exauditæ sunt pro te orationes patris tui Remigii, suscepit quoque Dominus D
pœnitentiam tuam, et dimissum est peccatum tuum. Surge et hinc egredere, facque mysterii episcopalis officium, et reconcilia Domino pœnitentes de criminibus suis.

peccata sua dimissa esse, et a S. Remigio,

74 Genebaudus autem nimio terrore perculsus, respondere nichil potuit. Tunc angelus Domini confortans eum, et ne timeret, hortatus est, sed gauderet in misericordia Domini sibi collata. Qui animatus dixit ad angelum . Non possum hinc egredi, quia pater et dominus meus Remigius clavem hujus hostii * secum habet, quod et sigillo suo signavit. Et angelus ad eum, Ut non dubites, inquit, me a Domino missum, sicut patet tibi cælum, sic et hostium illud patebit. Et statim, salvo sigillo ac sera, hostium illud apertum est. Tunc Genebaudus in modum crucis se jactans in limine, dixit : Etiamsi ipse Dominus Jesus Christus dignatus fuerit ad me peccatorem venire, hinc non egrediar, nisi ille venerit, qui me in ejus nomine in ista reclusione constituit, et statim angelus Domini discessit ab eo. Beatusque Remigius in cripta, quæ retro sedem erat ecclesiæ sanctæ Mariæ Remis, pernoctabat in oratione, et quasi dormiens in E
excessum est raptus, et vidit angelum assistentem sibi, qui hæc omnia, sicut dicta et gesta fuerant, narravit, et jussit, ut quantocius Laudunum peteret, et Genebaudum episcopali sedi restitueret, et coram se ministerium episcopale agere persuaderet.

* i. e. ostii

per angelum monito, suæ sedi restituitur.

75 Mox sanctus Remigius nichil dubitans, cum summa celeritate Laudunum petiit, et in limine hostii, salvo sigillo et sera reserati, Genebaudum jacentem reperit, quem tensis brachiis, cum gaudio et lacrimis laudans divinam misericordiam, elevavit, eumque sedi et officio episcopali, veluti angelus Domini præceperat, restituere maturavit, et Remis cum gaudio repedavit. Genebaudus itaque in sanctitate et justitia postea omnes dies vitæ suæ gratia Dei peregit, prædicans cunctis, quanta illi fecerat Dominus; quatinus nemo de sua justitia confideret, nemo de misericordia Dei diffideret, quæ tunc evidentius prominet, quando peccator sanctificatur et abjectus erigitur (neque enim de qualitate nostrorum operum pendet cælestium mensura donorum, aut in isto seculo, in quo tota vita hominis F
temptatio est, hoc unicuique retribuitur, quod meretur; ut, si iniquitates Dominus observaret, nullus judicium ipsius sustineret) dicens sibi, magnam in gloriam Dei causam esse lætandi, qui ei, ut multum ab illo diligeretur, multa dimisit, et ut mirabilem faceret gratiam suam, in eo munera sua contulit, in quo meritorum suffragia non invenit, et post collata munera graviter peccantem, cum peccatis suis non perdidit, sed misericorditer ad veniam revocavit.

ac episcopali munere fungens, misericordiam Dei l dat,

76 In qua prædicatione misericordiæ Dei secutus est Apostolum dicentem : Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam. Legimus in Hystoria sacra *e*, beatum Petrum apostolum, cui Dominus e
dixerat, Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælo, ab Herode cathenis religatum in carcere, pro quo sine intermissione ab Ecclesia ad Deum fiebat oratio, quique ab eisdem vinculis est absolutus per angelum. Habemus

A beatus Genebaudum episcopum, cui fuerat ligandi et solvendi in cælo et in terra collata potestas, ab Herodis capite diabolo peccati vinculis alligatum, et ob id decreto beati Remigii proprio judicio, ne judicaretur a Domino, custodiæ mancipatum, ubi quoniam ei pœnitentia fuit digna, extitit etiam fructuosa. Audivimus, cum angelica voce precibus beati Remigii peccatorum vinculis absolutum, illique post pœnitentiam, quod per peccatum sibi clausum fuerat, cælum apertum, et quod invisibiliter de eo spirituali gratia actum erat, visibili ac corporali miraculo demonstratum.

et senex sancte moritur, eique filius ejus succedit.

77 Et quidem omnipotens Deus peccatum ejus potuit tacendo laxare, et consolatione sui spiritus de peccati perpetratione mœrenti certam veniæ spem reparando, ab afflictione tristitiæ illius mentem relevare: sed loquendo per angelum, salvo sigillo et sera, reserando hostium, exemplo suæ misericordiæ nostra ad pœnitentiam voluit corda concutere. Habeamus ergo fratres karissimi per intercessionem hujus intercessoris nostri beati Remigii fiduciam de misericordia Conditoris nostri. Cogitemus, quæ facimus, recogitemus, quæ fecimus, B largitatem supernæ pietatis aspiciamus, et ad misericordem Judicem, dum adhuc expectat, cum lacrimis veniamus. Considerantes namque, quod justus sit, peccata nostra non negligamus: considerantes vero, quod pius sit, non desperemus. Præbet apud Deum nobis hominibus peccatoribus fiduciam Deus homo: est nobis spes magna pœnitentibus, quia Advocatus noster factus est Judex noster, qui beatum Genebaudum et provexit, et stravit, et misericordissima gratia relevavit, atque relevatum in fide recta et bonis operibus perseverare fecit. Obiit itaque Genebaudus in pace, Sanctis Dei connumeratus, tam diu in episcopatu vivens, ut ei successerit Latro filius ejus episcopus, et ipse sanctus f...

Auctor occasione hujus facti

78 Et ne quis etiam contra Apostolum delectans vocum novitates dicere præsumat, aut sacras regulas contra hoc misericordiæ Domini exemplum constituisse, aut beatum Remigium divina præceptione in hoc opere contra sacras regulas de Genebaudo egisse, aut ipsum Genebaudum contra regularem constitutionem post lapsum in gradu mansisse; satisfaciat illi consona Catholi- C corum Patrum sententia, Ut, inquiens, constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claves datas Ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum est, Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. In eo enim, quod dicitur, Quæcumque solveritis, erunt soluta, nichil excipitur, nichil non comprehensum relinquitur.

observat aliqua de potestate et disciplina Ecclesiæ.

79 Igitur omni electorum Ecclesiæ juxta modum culparum vel pœnitentiæ ligandi ac solvendi quantorumcumque vel qualiumcumque peccatorum datur auctoritas, ut videlicet, agnitis peccantium causis, quos in peccatis, quæ egerint, persistere cognoverit, illos perhempnibus * suppliciis obligandos insinuet: quoscumque vero humiles ac vere pœnitentes aspexerit, hos jam a timore perpetuæ mortis miserans absolvat, et purgatos altari sacrosancto restituat. Sed ne forsitan etiam de detectis criminibus spe honoris ecclesiastici animus cujusquam peccantis intumescens, superbe ageret pœnitentiam, severissime placuit, ut post actam de crimine dampnabili pœnitentiam, nemo sit clericus, ut desperatione temporalis altitudinis medicina major et verior esset humilitas. Nam et sanctus David de criminibus mortiferis egit pœnitentiam, et tamen in honore suo perstitit: et beatum Petrum, quando amarissime lacrimas fudit, utique Dominum cum negasse pœnituit, et tamen apostolus mansit. Sed non ideo supervacua putanda est posteriorum diligentia, qui, ubi saluti nichil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, qua salus tutius inveniretur; experti aliquorum fictas pœnitentias per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas invenire medicinas multorum experimenta morborum.

* i. e. perennibus

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

ANNOTATA.

a *Consule Commentarium prævium num.* 192 *et duobus sequentibus.*

b *Istud verissimum esse, puto. Sanctus ipse in Testamento prolixiori aliquas hujusmodi donationes tam a rege sibi, quam a se variis ecclesiis* E *factas commemorat, quas tamen, quia testamentum illud pro sincero admitti nequit, hic non recenseo.*

c *Laudunenses episcopatus sui institutorem fundatoremque agnoscunt* S. Remigium, *ac primum sedis suæ episcopum S. Genebaudum, cujus gesta, ex hac* S. Remigii *Vita excepta, apud nos illustrata sunt ad diem* 5 *Septembris; quapropter eadem hic prætermisissem, nisi sic Vitam* S. Remigii *nimium mutilaturus fuissem. Ab observationibus tamen faciendis hic abstinebo, quia studiosus lector eo pro illis recurrere poterit. Adi etiam hunc Commentarium prævium* § XII.

d *Verbum* flevit *refer ad S. Petrum, seu pro* flevit *substitue* flentem.

e *Lege Actus Apostolorum cap.* XII.

f *De sanctitate Latronis vide Annotata ad S. Genebaudi Vitam die* V *Septembris lit.* F; *atque ibi ea Vita finitur. Hic vero primo sequitur admonitio, ne peccatores desperent de misericordia Dei, nec tamen damnabili fiducia freti ex spe veniæ consequendæ pœnitentiam disserant, aut peccent securius. Hisce prætermissis, subjungo, quæ Hincmarus ibidem de hoc* S. Remigii *facto et Ecclesiæ* F *disciplina observavit.*

CAPUT VI. *Villæ S. Remigio a Chlodoveo donatæ: Sanctus inter orandum a cœlitibus honoratus: aliæ possessiones ecclesiæ Remensi comparatæ: Chlodovei de Burgundionibus et Gothis victoriæ.*

Sanctus villas a Chlodoveo rege,

Ludovicus rex sedem suam in Suessionis civitate, unde Siagrium expulerat, constituens, delectabatur

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

delectabatur præsentia et colloquio beati Remigii. Sed quia villas, quas sibi rex et Franci in pagis, Suessonico videlicet ac Laudunensi dederunt, ut supra dictum est, episcopio Laudunensi et aliis casis Dei donaverat, non habebat in vicinitate ipsius civitatis Suessorum, nisi unam villulam, quæ sancto Nichasio *a* data fuerat : unde suadente religiosissima regina, et petentibus locorum incolis, qui multiplicibus exeniis *b* erant gravati, ut, quod regi debebant, ecclesiæ Remensi persolverent, rex sancto Remigio concessit, ut quantum circuiret, dum ipse meridie quiesceret, totum illi donaret. Sanctus autem Remigius per fines, qui manifestissime patent, pergens signa sui itineris misit. In quo fine quidam homo habens molendinum *c* reppulit sanctum Remigium, ne intra illos fines molendinum ipsum concluderet.

81 Quem beatus Remigius blande alloquens, dixit : Amice, non sit tibi durum, ut simul habeamus hunc molendinum. Ille autem rejecit eum; et statim rota molendini verti in inversum cœpit. Idem autem homo clamavit post beatum Remigium, dicens : Serve Dei, veni, et habeamus simul hunc molendinum. Cui Sanctus Remigius : Nec mihi, nec tibi. Et sic talis fossa in eodem loco devenit, ut ex tunc et nunc usque in perpetuum molendinus ibi esse non possit *d*. Et quia repulsus est a quibusdam hominibus, ne silvulam quandam intra terminos suos concluderet, dixit, ut nec folia unquam de ipsa silva intra terminos suos, cum esset contigua, evolarent, nec fustis inde versus illos terminos caderet : quod et observatum est; quam diu illa silva mansit. Ab inde quoque procedens, venit ad villam nomine Caviniacum *e*; quam concludere intra illos fines volens, ab hominibus ejusdem villæ rejectus fuit.

divinitus castigatis, qui adversabantur,

82 Tunc ille vultu hylari, modo rejectus, modo repropinquans, signa per suum iter misit; sicut loca demonstrant, per quæ rejectus, et per quæ reappropinquans perrexit. Tandem repulsus, dixit illis : Semper laborate, et egestatem sustinete *f*; sicut hodieque manentis sententiæ verborum illius virtus ostendit. Surgente interea rege a somno meridiano, reversus est ad eum sanctus Remigius, et omnia, quæ ambitus circuitionis illius continuit, ei præcepto suæ autoritatis rex donavit, quæ usque hodie Remensis ecclesia (quarum rerum capita sunt Luliacus *g* et Codiciacus) jure quieto possidet. Legimus in sacra et antiqua Hystoria, sanctum David montes Gelboe maledixisse, ut nec ros nec pluvia veniret super eos; neque essent agri primitiarum. Habemus sanctum Remigium ore prophetico maledixisse insensibilibus creaturis, ut possessores earum sterilitatis dampno in vindicta retributionis ferirentur.

dono accipit.

83 Ad destruendam multorum dubietatem, qui non credunt, animas præter corpora vivere posse, neque cognitionem mutuam habere, unum insignius et incognitum, et sanctæ Dei Ecclesiæ multum utile hoc est miraculum. Sanctus pater Remigius tempestæ * noctis silentio solus causa orationis prævenire clerum ad ecclesiam solitus erat, ut, quantum ab hominibus remotior, tantum ad orandum fieret liberior, et dum vult esse solus, nunquam minus solus, quam solus. Elegit tamen sibi specialiter locum, in quo seipsum mactaret hostiam vivam, Deo placentem, et furtivas orationes dirigeret ad Deum, ipso annuente, et sancto Mychaële administrante, in thuribulum aureum caritatis Dei imponendas, et Spiritus sancti igne accendendas, ut fumus aromatizans ascenderet ad thronum gloriæ et Majestatis divinæ in odorem suavitatis. Dum hæc frequenter ageret, causa experientiæ subsequitur eum ignorantem quidam sibi familiaris, ut disceret, quid solus in ecclesia ageret, aut qualiter se haberet.

Matutinas laudes prævenire in ecclesia solitum

* intempestæ

84 Invenit eum stantem et manus ad cælum tendentem, et oculos illic elevantem. Orationem non audivit, sed mox per adjutores ejus sibi de cælis missos recognovit, quia matutinas laudes celebravit. Ventum est ad lectionem legendam, et ecce processit claviger æthereus sanctus Petrus, canitie capitis et barbæ venerandus, capite coronato et barba tonsa, indutus veste alba; et cælestis ille primas et apostolici chori princeps, inclinato capite, petiit benedictionem ad legendam lectionem ab homine in terra degente, cujus tamen secundum apostolum assidua in cælis conversatio erat. Remigius benedicit, Petrus Lectionem legit. Post lectionem simul Responsorium canunt. His finitis, Petrus, submisso capite, reverenter abscessit. Mox advenit dux verbi, vas electionis, magister gentium, capillo capitis nigro, barba prolixa, calvitie veneranda, benedictionem a Remigio petiit et accepit, Lectionem legit, post Lectionem simul Responsorium canunt; et salutato Remigio, inclinato capite, Paulus devotus recessit.

quidam videt cum SS. Petro et Paulo

85 Tertiam Lectionem ipsi reliquerunt legendam, ut veraciter sciret, benedictionem a Deo dandam. Hæc omnia subsecutor sancti Patris vidit; sed et eum non latuit, et mane facto, interrogavit eum, ubi ad matutinas vigilias esset. Et ipse, gravi, inquit, sompno pressus in stratu meo requievi. Et Pater sanctus, Non est, inquit, ita; sed dic, quid videris. At ille tremefactus dixit : In ea forma, qua in pictura demonstrantur Petrus et Paulus, petierunt a te benedictionem separatim. Dedisti; legerunt Lectionem uterque; Responsoria tecum cecinerunt, et inclinatis capitibus te salutantes humiliter, discesserunt. Et Pater sanctus dixit ei : Cave, ne alicui, me vivente, visionem dicas; sed post meum discessum dic ecclesiæ, ut cognoscat, quam propitius est Deus, et quam exaudibilis est omnibus invocantibus eum in veritate; et quam parati sunt cælestes cives ad succurrendum infirmioribus fratribus suis *h*.

easdem persolventem.

86 Eulogius quidam vir præpotens, convictus apud regem Ludovicum de crimine regiæ majestatis, cum se purgare non posset, ad ecclesiam sanctæ Mariæ et ad intercessionem beati Remigii confugium fecit. Cui sanctus Remigius et vitam et rerum suarum possessionem apud regem obtinuit. Idem autem recompensationis gratia sancto Remigio Sparnacum *i* villam suam in perpetuum dare voluit : sanctus autem Remigius retributionem temporalem pro intercessionis suæ beneficio recipere noluit. Sed quoniam idem Eulogius verecundiæ confusione adductus, quia ei contra natales suos vitam donari per alterius indulgentiam meruit, in seculari habitu stare non voluit; sanctus Remigius ei dixit, ut, si perfectus esse vellet, venderet omnia sua et daret pauperibus, et sequeretur Christum.

Villam pro benefacto accipere renuit.

87 Et sic de thesauro ecclesiastico taxatum pretium, quinque scilicet milia libras argenti Eulogio dedit, et eandem villam in possessionem ecclesiæ

sed persoluto in pauperes pretio, ecclesiæ suæ acquirit

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

ecclesiæ comparavit; bonum exemplum omnibus episcopis, tam suo tempore in carne viventibus, quam post eum in ordine succedentibus, derelinquens, ut pauperibus aut viduis vel pupillis, vel pro his, qui ad misericordiam ecclesiæ confugiunt, qui injuriam patiuntur, aut qui peccantes in exilio vel in insulis damnantur, aut certe quamcumque sententiam suscipiunt, juxta sacros canones subvenientes, vel quæcumque agentes, bona pro temporali retributione non faciant; sed juxta vocem Dominicam, Gratis accepistis, gratis date, quod Dei gratia, id est gratis data, acceperunt, gratis etiam, id est, sine retributione temporali, proximis largiantur. Unde bene, cum virum justum describeret Propheta *k*, ait: Qui excutit manus suas ab omni munere: neque enim dicit, Qui excutit manus suas a munere tantum; sed adjunxit: Ab omni: quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subjectio indebite impensa; munus a manu pecunia; munus a lingua favor. Qui ergo sacros Ordines tribuit, vel quodcumque bonum, unde retributionem a Deo sibi in futuro seculo reddi cupit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum ullam pecuniam, sed etiam gratiam non requirit.

Aliam possessionem emit ecclesiæ suæ:

88 Partem etiam maximam silvæ in Vosago *l* pretio comparavit, et mansioniles *m* ibidem coñstituit, qui ab aquis, super quas constituti sunt, Costa et Gleni vocantur; hominesque in eisdem mansionilibus de vicina episcopii villa, quæ Berna dicitur, a Francis sibi data, manere disposuit, ut picem annuatim religiosis locis ecclesiæ Remensis administrarent *n*, quibus et pensam dedit, quæ usque hodie ab incolis ipsorum locorum habetur; cum qua debitum suum exsolvunt *o*, ipsiusque comparationis suæ fines per gyrum adeo exterminavit *p*, ut et omnibus videntibus pateat ipsa exterminatio, et a progenie in progenies hactenus ipsæ exterminationes ab eo factæ nominetenus vocitentur ac designentur. In quibus exterminationibus quodam loco in fuste cavo *q* manu sua petram misit, quam omnes, qui volunt manum in caverna, in qua petra posita est, ponere possunt et ipsam petram volvere, et eam a caverna nullo ingenio valent extrahere.

illius gloriæ invidus punitur: Sancti sollicitudinem

89 Post quædam vero tempora quidam invidens, quod multi ad laudem sancti Remigii hoc pro religione tenebant, manu ipsam petram de caverna extrahere voluit. Quod non valens, securi ipsum pertusum *r* ampliare tentavit; et elevans securim, ut fustem perculeret, dextera manus illius exaruit, et oculorum lumen amisit; et qui famam sancti Remigii extinguere voluit, laudis venerationem adauxit. In hac sollicitudine, quam sanctus Remigius de pice locis religiosis Remensis ecclesiæ suo vel successorum suorum tempore consulendis *s* sategit, rectoribus ecclesiæ patenter ostendit; quia internorum sollicitudinem non relinquentes, exteriorum providentiam non debent minuere, ne aut exterioribus dediti ab intimis corruant, aut solis interioribus occupati, quæ foris debent, proximis non impendant.

auctor laudat.

90 Sed sic sibimet ad spiritualia vacent, ut exteriorum administrationem non relinquant, ne, cum curare corporalia funditus negligunt, subditorum necessitatibus minime concurrant, et si eis necessaria præsentis vitæ non tribuunt, neque libenter audiuntur. Egentis etenim mentem doctrinæ sermo non penetrat, si hunc apud ejus animum misericordiæ non commendat manus. Tunc autem verbi semen facile germinat, quando in audientis pectore pietas prædicantis rigat. Unde rectorem, necesse est, ut interiora possit infundere, cogitatione innexia etiam exteriora providere. Hanc pastorum sollicitudinem Paulus excitat, dicens: Qui suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. Quæ beati Remigii sollicitudo quantum Domino placuerit, miraculo ostenso in eum, qui ejus bonis operibus invidebat, evidenter ostendit.

Chlodoveus post victos, ut Remigius prædixerat, Burgundiones

91 Ludovicus rex cum Dei benedictione per sanctum Remigium accepta, de victoria ab eo sibi prædicta securus, et in mandatis accipiens, ut tam diu ad dimicandum pergeret, quamdiu illi benedictum vinum, sibi ab eo datum, in cotidiano usu potandum sufficeret *t*; iter arripuit contra Gundebaudum et Godegislum *u*, fratrem ejus, commoto exercitu maximo. Et Burgundiones cum ingenti multitudine venerunt contra eum super Oscharam *x* fluvium, secus castrum, quod Divion dicitur; ibique inter se atrociter confligentes, Gundebaudus ac Godegislus cum Burgundionibus terga verterunt, et vix fuga lapsi evaserunt. Ludovico, ut solebat, existente victore, Gundebaudus se in Avinione *y* reclusit, et per Aredium, consiliarium suum, pacem a Ludovico expetiit. Ludovicus vero, ablatis thesauris, cum præda maxima et Francorum exercitu ad propria est reversus.

contra Gothos iturus, ecclesiam ædificat, synodum convocat,

92 Et mittens legatum, nomine Paternum, virum industrium, ad Alaricum regem Gothorum, de amicitiæ inter eos conditione mandavit *z*. Alaricus vero, cum per Paternum vellet Ludovicum decipere, a Paterno exploratis, quæ circa eum erant, et de thesauris ejus ingenio subarratis *aa*, illusus est. In diebus illis rex Ludovicus cum venisset Parisius civitatem, ubi sedem suam constituit *bb*, ait ad reginam et ad populum suum: Satis mihi molestum est, quod Gothi Arriani partem optimam Galliarum tenent. Eamus cum Dei auxilio, et eiciamus eos de ipsa terra, nostrisque ditionibus, quia valde bona est, eam subiciamus, habentes justitiam adversus Alaricum, ad quem pro amicitiæ conditione legatum direximus, per quem nos decipere voluit. Placuit hoc consilium proceribus Francorum. Tunc per consilium reginæ suæ fecit ecclesiam in honore apostolorum Petri et Pauli *cc* in Parisius civitate, et per consilium beati Remigii in Aurelianis civitate episcoporum sinodum convocavit *dd*; in quo conventu multa utilia constituta fuere.

Sanctique promissis fretus.

93 Rex quoque devotissimus pergens contra Alaricum Arrianum, benedictionem a sancto Remigio petiit: cui et benedictionem dedit, et victoriam in verbo Christi spopondit, deditque illi plenum vas, quod vulgaris consuetudo Flasconem *ee* appellat, de vino, quod benedixit; sicut etiam fecerat, quando post baptismum contra Gundebaudum perrexerat, præcipiens illi, ut tam longe ad bellum procederet, quamdiu illi et suis, quibus inde dare vellet, illud vinum de prædicto flascone non deficeret. Bibit ergo inde rex ac regalis familia et numerosa turba populi, et exinde uberrime satiantur; et vas vini detrimentum non patitur, sed benedictione Dei, per sanctum Remigium indita, more fontis inundatione repletur *ff*.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

Occiso in pugna Alarico, Gothos subjugat.

94 Movit autem rex cunctum exercitum suum de populo Francorum versus Pictavis civitatem *gg* : ibi enim tunc Alaricus rex Gothorum commorabatur, et sic per pagum Turonicum pergens, et reverentiam beato Martino atque sancto Hylario exhibens, sicut locis suis lector inveniet *hh*, cum Alarico rege Gothorum in campo Moglotinse super fluvium Glinno *ii*, miliario decimo ab urbe Pictavis, bellum conseruit; illisque inter se compugnantibus, Gothi cum rege suo nimis collisi terga verterunt : Ludovicus, sicut solebat, victor extitit. Cumque Alaricum interficeret, duo Gothi cum contis eum ex adverso in latera feriunt; sed propter loricam, qua indutus erat, lædere nequiverunt : magis autem Dominus lorica fidei indutum per orationem sancti Remigii, patris et patroni sui, adjuvit eum. Patrata siquidem victoria et multis civitatibus suæ ditioni subjugatis, usque ad Tolosam perrexit et thesauros Alarici accipiens, per Equolisinam *kk* transiit civitatem, cujus muri ante conspectum ejus corruerunt. Interfectis ergo Gothis Arrianis, qui ibi erant, cum gloriosa victoria de multis civitatibus ad propria rediit.

Auctoris observatio.

95 Conferamus, fratres, his, quæ in Hystoria veteri legimus, ea, quæ in Hystoria hujus Patroni nostri revolvimus. Illinc namque scriptum est : Ydria farinæ non deficit, et lechitus olei non est imminutus; donec dedit Dominus pluviam super terram, juxta verbum Domini, quod locutus est in manu Helyæ *ll* : et flascones vini non defecerunt, usquequo, Deo cooperante, patratis victoriis, rex reversus fuit ad propria, juxta verbum Domini, quod locutus est in manu Remigii.

ANNOTATA.

a *S. Nicasius unus e decessoribus* S. Remigii *in sede Remensi, colitur die* 14 *Decembris, ubi gesta ejus illustranda erunt.*

b *Vox* Exenia, *seu* Xenia, *quæ proprie sunt dona hospitibus dari solita, sequiori ætate pro quibuslibet donis, ac nonnumquam etiam (ut hic) pro quolibet tributo, quod doni nomine pendendum erat, usurpata est.*

C

c *Id est*, molam *seu* molelrinam.

d *Hæc eadem adoptavit Flodoardus lib.* I, *cap.* XIV, *ubi de memorata fossa ait :* Mox tanta profunditas in eodem loco, tellure se subducente, facta est, ut numquam deinceps inibi molendinus haberi posset. *At mihi ista narratio fabula vel fabulæ proxima apparet ; nec enim verisimile est,* S. Remigium *alienæ rei tam cupidum fuisse, ut eam cedere recusanti ac deinde etiam offerenti sic responderit, damnumque inflixerit. Idem esto judicium de duabus sequentibus narratiunculis, quas laudatus Flodoardus Historiæ suæ etiam inseruit.*

e *Colvenerius in editione Flodoardi in margine Gallice reddidit* Chavignon.

f *Credat hæc, qui volet ; ego sanctum Antistitem mitiorem fuisse, mihi persuadeo, quam ut tam facile prorumperet in vindictam.*

g *Laudatus Colvenerius rursum in margine* Luliacum *Gallice* Luilly, Codiciacum *Cocy exposuit.*

h *Quis tacite ferat has ineptias? Has ego quidem vix credo ab Hincmaro proficisci potuisse. Certe tota hæc fabula, quæ a num.* 83 *huc usque texta est, nec in Flodoardo, nec in editione Vitæ Remigianæ apud Surium, nec in codice nostro* P. Ms. 22 *legitur, ut merito suspicari debeam, eam hoc loco intrusam esse. At quisquis illius auctor sit ; poterat animarum a corporibus separatarum immortalitas et cognitio invictis argumentis probari, neque producendum hic erat* incognitum *quidem (ut vere asseruit) at certe non* Ecclesiæ Dei multum utile hoc miraculum, *imo fabula Christiano viro sensato indigna. Credibiliora sunt, quæ sequuntur.* D

i *Gallice* Espernay, *teste eodem Colvenerio, de quo loco vide dicta in Commentario prævio num.* 308, *ubi de translatione* S. Remigii *ad illum ab Hincmaro facta memini.*

k *Isaias cap.* XXXIII, ℣. 15.

l *De* Vosago, *alias* Vogeso, *Galliæ Belgicæ monte ac silva, longissimo tractu a Septemtrione in Meridiem inter Lotharingiam Alsatiamque, ac partim etiam inter Lotharingiam et comitatum Burgundiæ extenso, adi Lexica geographica.*

m Mansionilis et Mansionile *diminutivum est a voce medii ævi* mansus, mansa et mansum, *quæ villam, sive certum terræ modum cum domo coloni significat.* E

n *In Testamento prolixiori de picis usu cæterisque huc spectantibus sic legere est :* Quibus *(clericis ecclesiæ Remensis)* etiam Berna ex episcopio, quæ peculiaris prædecessoribus meis esse solebat, cum duabus villis, quas Ludowicus, a me sacro baptismatis fonte susceptus, amore nominis mei, Biscofesheim sua lingua vocatis *, mihi tradidit, sive cum Coslo et Gleni, vel omnibus silvis, pratis pascuis, quæcumque per diversos ministros in Vosago infra, circum et extra, tam ultra, quam citra Rhenum pretio dato comparavi, picem annuatim ministret, cunctisque locis regularibus, tam a me, quam ab antecessoribus meis ordinatis, sive in futuro ab episcopis successoribus meis ordinandis, pro necessitate locorum ad vascula vinaria componenda annuatim distribuat. *Hactenus ex Testamento illo, sed supposititio seu interpolato, ut alias dictum. Itaque, cum magna proventuum ecclesiæ Remensis pars obveniret e vineis,* S. Remigius, *Hincmaro teste, providit illis de pice necessaria ad vasa vinaria oblinenda, cui conficiendæ idonei succi arbores Vosagus habebat.*

* al. vocatas

o *Flodoardus lib.* I, *cap.* XX *hunc locum sic reddidit :* Quibus et pensam tribuit, quæ hodieque ab ipsorum successoribus accipitur, cum qua suum quoque persolvunt debitum. *Videtur autem hic per* pensam *certa mensura designari, quam, vel cui parem aut similem etiam tunc in debito suo persolvendo adhibebant, qui ad id onus tenebantur. In editione Suriana anni* 1617 *littera majuscula* Pensa *scribitur, acsi nomen proprium alicujus loci esset.* F

p *Id est, limites descripsit, seu notavit : nam* exterminatio, *quæ vox statim sequitur, etiam in aliis instrumentis, in Glossario Cangii adductis, pro termino seu limite agrorum medio ævo usurpata fuit.*

q *Id est, in* arbore cava : fustis *enim medio ævo pro caudice arboris significanda ponebatur. Flodoardus loco citato sic habet :* In quibus determinationibus ligni cujusdam concavo manu sua petram conjecisse traditur.

r Pertusum *substantive adhibuit pro* foramine, *ut habet Flodoardus ibidem.*

s *Surius, ut solæcismum emendaret,* consulturus *substituit.*

t *Vide*

A t *Vide annotanda hic inferius ad litt.* ff.

u *Tota hæc de bello Burgundico narratio, quam Flodoardus lib.* I, *cap.* XV *adoptavit, corrigenda est ex Gregorio Turonensi lib.* II, *cap.* XXXII. *Erat Gundobadus, Burgundionum rex, patruus S. Chrothildis, quam Clodoveus uxorem duxerat, et cujus patrem Chilpericum Gundobadus interfecerat gladio, ejusdemque Chilperici uxorem, ligato ad collum lapide, submerserat. Ita ille præmiserat cap.* XXVIII. *Tum cap.* XXXII *ait :* Tunc Gundobadus et Godegiselus fratres regnum circa Rhodanum aut Ararim cum Massiliensi provincia retinebant. Erant autem tam illi, quam populi eorum, Arianæ sectæ subjecti. Cumque se invicem impugnarent, audiens Godegiselus Chlodovechi regis victorias, misit ad eum legationem occulte, dicens : Si mihi ad persequendum fratrem meum præbueris solatium, ut eum bello interficere, aut de regno ejicere possim, tributum tibi, quale tu ipse velis injungere, annis singulis dissolvam. Quod ille libenter accipiens, auxilium ei, ubicumque necessitas posceret, repromisit. Et statuto tempore contra Gundobadum exercitum commovit. Quo audito, Gun-
B dobadus, ignorans dolum fratris, misit ad eum, dicens : Veni in adjutorium meum ; quia Franci se commovent contra nos, et regionem nostram adeunt ; ut eam capiant... At ille, Vadam, inquit, cum exercitu meo, et tibi auxilium præbebo. Moventesque simul hi tres exercitum, id est, Chlodovechus contra Gundobadum et Godegiselum * cum omni instrumento belli, ad castrum, cui Divione nomen est, pervenerunt. Confligentesque super Oscaram fluvium, Godegiselus Chlodovecho se conjungitur, ac uterque exercitus Gundobadi populum atterit. At ille dolum fratris, quem non suspicabatur, advertens, terga dedit, fugamque iniit, Rhodanitidesque ripas paludesque percurrens, Avenionem urbem ingreditur. Godegiselus vero, obtenta victoria, promissa Chlodovecho aliqua parte regni sui cum pace discessit *etc. Post hæc dicitur ibidem Clodoveus Gundobadum in civitate Avenionensi inclusum obsedisse, ac tandem ex consilio Aridii transfugæ cum eo de tributo pactus, inde recessisse. Confer hæc cum narratione Hincmari, et quantum ei fidendum sit, statue. Bellum hoc solet ad annum* 500 *referri.*

* al. Godegelus

C x Oscara, *alias* Oscarus, *vulgo* l'Ouche, *Galliæ fluvius, Divionem, indigenis* Dijon, *ducatus Burgundiæ metropolim, de qua mox fiet mentio, rigat, et haud procul a Fano S. Joannis Laudonensis in Ararim illabitur.*

y *Id est,* Avenione, *quæ Galliæ Narbonensis notissima civitas est, vulgo* Avignon, *ad Rhodanum fluvium, nunc ditionis Pontificiæ, sed quæ tunc Burgundionibus parebat.*

z *S. Gregorius Turonensis lib* II, *cap.* XXV *scribit, Clodoveum, rogatum ab Alarico Gothorum rege, amicitiam cum ipso pepigisse* in insula Ligeris, quæ erat juxta vicum Ambaciensem *(nunc oppidum* Amboise *dictum)* territorii urbis Turonicæ. *Clodoveum vero cognito ex Paterno legato suo fraude Alarici, bellum ipsi intulisse, tradit Fredegarius in Historia Epitomata cap.* XXV, *quos consule, si lubet.*

aa *In altero codice nostro* P. Ms. 22, *et apud Surium legitur :* Et thesauris ejus ingenio subarratis, *omissa præpositione* de *: utrobique phrasis obscura est.*

bb *Id est,* Parisios ; *nam* Parisius *a medii ævi scriptoribus indeclinabiliter sæpe usurpatur. Atque ibi quidem sedem regni sui constituit Clodoveus, non tamen ante, sed post hoc bellum Gothicum, teste S. Gregorio lib.* II, *cap.* XXXVIII.

cc *Hæc nunc* S. Genovefæ *appellatur.*

dd *Concilium Aurelianense I, de quo hic loquitur Hincmarus, revera habitum fuit, regnante Clodoveo, non tamen anno* 507, *cui bellum Gothicum illigatur, sed anno* 511, *uti dictum est in Commentario prævio num.* 203.

ee Flasconem vini *etiam dixit S. Ardo in Vita B. Benedicti abbatis Anianæ et Indæ, in Opere nostro data ad diem* XII *Februarii, ubi pag.* 616 *in Annotatis lit.* i *Henschenius noster observavit, præter Hincmarum hic, eadem etiam usos esse Alcuinum in Vita S. Willebrordi et Walafridum in Vita S. Othmari, sæculi noni scriptores ; derivarique a voce Teutonica* Flesche *aut* Flasch ; *quæ lagenam, seu vas figulinum vel vitreum, vino conservando idoneum, significat. Sic Galli dicunt* flascon, Flaccon, et Flacon, *Hispani pariter* flascon, *Itali* fiascone *etc.*

ff *Consonat more suo Flodoardus lib.* I, *cap.* XV *sic inquiens :* Cui *(regi)* Vir quoque sanctus, ut et pridem fecerat, vas, quod vulgo flasconem vocant, vini a se benedicti plenum dedit ; hoc E idem, quod antea *(nimirum Clodoveo adversus Gundobadum profecturo)* mandans, ut eo usque ad bellum procederet, donec sibi suisque, quibus exinde dare vellet, hoc vinum de prædicto flascone non deficeret. Bibit igitur rex ex eo, pluresque suorum ; vas tamen vini non patitur detrimentum. *Eadem in Præfatione Missæ sæpe memorata referuntur hoc modo :* Datur vero ejus oratione poculum cum largitate hauriendum ; et regalis familia et innumera turba populi uberrime satiatur : et vas detrimentum non patitur, sed ejus benedictione more fontis inundatione repletur. Bis ostensum est hoc miraculum. *Uti certum est, Flodoardo Hincmarum præluxisse, ita vel ex ipsa phrasi manifestum fit, aut Hincmarum eadem ex ista Præfatione, aut Præfationis auctorem ex Hincmaro accepisse. Itaque pro tam insolenti miraculo primum, quem novimus, auctorem habemus Hincmarum, vel incerti temporis Præfationem, quæ forte ab illo vel ex hac ipsa Vita composita fuit. Quapropter non dubito, quin prudens lector mecum requisiturus sit meliorem vadem prodigii, quod fabulæ proximum apparet.* F

gg Pictavum, *nunc* Poictiers, *civitas Galliæ est ad Clanim fluvium, Pictaviensis provinciæ caput, et episcopalis sub metropoli Burdegalensi.*

hh *Lege, si lubet, Turonensem lib.* II, *Hist. cap.* XXXVII.

ii Moglotinse *et* Glinno *etiam habent alter codex noster* P. Ms. 22, *et editio Suriana. Chesnius tom. I Scriptorum Historiæ Francicæ pag.* 539 *ex codice suo legit* Mogolense : *at dubium non videtur, quin vitiatum vocabulum sit. Nam S. Gregorius Turonensis lib.* II, *cap.* XXXVII *prælium istud contigisse, testatur,* in campo Vogladense, decimo ab urbe *(Pictaviensi)* miliario. *Similiter et Fredegarius cap.* XXV *Hist. Epitomatæ :* In campania Vogladensi, decimo ab urbe Pictava miliario. *Porro per* Vogladum *passim censent indicari* Vouglé *oppidulum vel vicum ad fluvium Clanim, quatuor leucis ab eadem urbe, teste Baudrando in Lexico geographico, dissitum. Huic sententiæ patrocinatur similitudo nominis situsque : nam fluvius, apud quem Hincmarus, eoque antiquior anonymus in Gestis Francorum cap.* XVII, *ac denique etiam Rorico, locum pugnæ assignant, quique*

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

quique priori Glinnus, *duobus aliis* Clinnus, *Gregorio autem lib.* IX, *cap.* XLI Clennus *vel* Clenus *dicitur, certe est* Clauis *alias* Clanius, *Gallice* le Clain, *qui Pictavum rigat, infraque hanc urbem in Vigennam se exonerat. Quapropter non videtur mihi verisimilis opinio Boucheti in Annalibus Aquitanicis et Pictavensibus parte* II, *cap.* II, *(quæ etiam Sammarthanis fratribus in Historia genealogica familiæ Franciæ lib.* III, *cap.* V *placuit) locum illum interpretantis de* Civaux, *vico quinque vel sex milliaribus supra Pictavensem urbem inter* Cubort *et* Lussac *prope Vigennam fluvium posito.*

kk *Ita etiam habet Chesneus: sed alter codex noster corruptius* Equosilinam ; *Surius recte interpretatus est* Engolismam. *Hæc autem ac præcedens de Bello Gothico narratio sumpta est ex Gregorio Turonensi lib.* II, *cap.* XXXVII, *ubi eadem civitas* Encolisma *vocatur, quæ Galliæ Aquitanicæ urbs est, vulgo* Augoulesme *dicta, Engolismensis provinciæ caput, et episcopalis sub metropoli Burdegalensi.*

ll *Lib.* III *Regum, cap.* XVII, ℣. 16.

B

Caput VII. *Reliqua ad Chlodoveum spectantia : Sanctus vicarius Pontificius in Galliis constitutus : episcopo Ariano loquelam adimit, pœnitenti reddit : rei frumentariæ providet : sceleratos divinitus castigat.*

Chlodoveus ab Anastasio imperatore honoratur : S. Remigius

Per idem tempus ab Anastasio imperatore codicellos Ludovicus rex pro consulatu accepit ; cum quibus codicellis etiam illi Anastasius coronam auream cum gemmis et tunicam blatteam misit ; et ab ea die consul et Augustus est appellatus *a*. Sed et Ormisda *b*, Romanæ Sedis Pontifex, sancto Remigio, antiquæ metropolis episcopo, quæ tunc temporis habebat sub se duodecim civitates et totidem episcopos, eisdem præsidentes *c*, vices suas in regno Ludovici, nuper cum integra gente ad fidem conversi per sanctam ejus prædicationem, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis, commisit hoc modo. « Dilectissimo » fratri Remigio Ormisda. Suscipientes plena » fraternitatis tuæ congratulatione colloquia, quibus nos germanæ salutis tuæ lætificavit indicium corporali cum spiritualibus officiis incolumitate subnixa, congruom esse perspeximus, hanc ipsam, quam mente gerimus, verbis aperire lætitiam. Agis enim summi documenta pontificis, » dum et prædicanda facis, et ea insinuare non » differs.

C

Sedis Apostolicæ vicarius in regno Chlodovei

** an prærogativam ?*

97 » Prærogativa * igitur de nostri sumpsimus » electione judicii : quando id operatum te esse » didicimus, quod ceteris agendum obnixius imperamus, ut in provinciis tanta longinquitate » disjunctis et Apostolicæ Sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere custodiam. Vices itaque nostras per omne regnum dilecti et » spiritalis filii nostri Ludovici, quem nuper adminiculante superna gratia, plurimis et Apostolorum temporibus æquiparandis signorum » miraculis prædicationem salutiferam comitantibus, ad fidem cum gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis consecrasti ; salvis privilegiis, quæ et metropolitanis decrevit » antiquitas, præsenti auctoritate committimus, » augentes studii hujus participatione ministerii » dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio » dispensationis excubias. Et licet de singulis non » indigeas edoceri, a quo jam probavimus acutius » universa servari, gratius tamen esse solet, si » ituris trames ostenditur, et laboraturis injuncti » operis forma monstratur. D

dicitur constitutus

98 » Paternas igitur regulas et decreta sanctissimis diffinita conciliis ab omnibus servanda » mandamus. In his vigilantiam tuam, in his » curam, fraternæ * monita exhortationis ostendimus. His ea, quanta dignum est, reverentia » custoditis, nullum relinquit culpæ locum sanctæ » observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est ; ibi prohibitum, ad quod nullus » audeat aspirare ; ibi concessum, quod debeat » mens Deo placitura præsumere. Quotiens universale poscit religionis causa concilium, te, » cuncti fratres, evocante, conveniant ; et si quos » eorum specialis negotii pulsat intentio, jurgia » inter eos oborta composce, discussa sacra lege » determinando * certamina. Quidquid autem pro » fide et veritate constitutum, vel provida dispensatione præceptum, vel personæ nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad scientiam » nostram, instructa legationis attestatione, perveniat. Eo fit, ut et noster animus officii » caritate dati, et tuus securitate perfruatur » accepti. Deus te incolumem custodiat, Frater » karissime. »

* al. fraternæque

E

* al. determina

ab Hormisda Papa : meritur Clodoveus :

99 Hujus sancti Ormisdæ Pontificatus tempore sæpe fatus Ludovicus rex gloriosus coronam auream cum gemmis, quæ Regnum appellari solet, beato Petro, sancto Remigio suggerente, direxit *d*. Hic beatus Papa Ormisda misit Constantinopolim ad Justinum imperatorem in legatione Germanum, Capuanum episcopum *e*, cujus animam vidit ab angelis in cælum deferri sanctus Benedictus, qui pro curatione puellæ dæmoniacæ ad beatum Remigium literas suas direxit *f*. Post hæc omnia mortuus est Ludovicus *g* rex in pace, et sepultus est in basilica sancti Petri apostoli, quam ipse ac regina sua ædificaverunt. Mortuus est autem anno quinto postquam cum Alarico rege Gothorum pugnavit, regnavit quoque simul annis triginta *h*. Et eodem momento, quo mortuus est Ludovicus Parisius, revelante spiritu, sanctus Remigius, cum esset Remis, defunctum fuisse cognovit, et sibi assistentibus indicavit *i*. F

S. Clodoaldi pia munificentia, mors sancta et sepultura.

100 His ita gestis, filius Chlodomiri, filii Ludovici regis, nomine Chlodoaldus, interfectis fratribus suis, quos una cum eo post patris obitum Rothildis regina nutriebat, in clericum se totondit, et processu temporis vitæ ac religionis suæ merito partem hereditatis a patruis regibus optinuit, de qua Duziacum villam in pago Mosomagensi cum appenditiis suis sancto Remigio ac Remensi ecclesiæ tradidit *k*, et villam Riviliacum in pago Biturico sancto Dyonisio delegavit ; villam vero Novientum in pago Parisiaco cum omnibus ad se pertinentibus matri ecclesiæ Parisius civitatis, ubi presbyter extitit ordinatus, donavit. In qua villa plenus virtutibus

A bus migrans ad Dominum, in ecclesia, quam ipse ædificaverat, corpore fuit in pace sepultus.

Episcopo Ariano usum linguæ divinitus aufert;

101 Cum episcopi demum Galliæ ac Belgicæ provinciarum causa fidei ad synodum convenerunt *l*, beatum Remigium, undecumque doctissimum et in Scripturis sanctis eruditissimum, ac in ecclesiasticis dogmatibus exercitatum, ad idem concilium venire petierunt. Cui synodo Arrianus quidam hæreticus, acerrimus disputator, et dialecticis propositionibus ac conclusionibus confisus, et inde nimis elatus intererat. Ingrediente autem sancto Remigio episcoporum concilium, a multitudine fratrum expectantium, surgentibus omnibus, reverenter, sicut angelus Dei suscipitur: superbus autem hæreticus, et male de vero Dei Filio sentiens, dedignatus est ei assurgere. Qui protinus, cum sanctus Remigius ante eum transiit, ita obmutuit, ut nec verbum quidem ullum effari potuerit. Expectantibus autem omnibus, ut post allocutionem sancti Remigii hæreticus ille aliquid diceret, nichil potuit loqui, sed ad vestigia sancti Remigii pronus cadens, nutibus veniam B petiit.

emendato et Catholice sentienti restituit.

102 Cui sanctus Remigius dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi, veri Filii Dei vivi, si ita de eo vere sentis, loquere, et de illo, sicut Catholica credit Ecclesia, crede et confitere. Ad cujus vocem ante superbus hæreticus, humilis jam et Catholicus, Catholicam fidem de sancta et inseparabili Trinitate, et de Christi Incarnatione Catholice confessus est, et in eadem confessionis suæ fide se permansurum, professus est. Sicque anima per infidelitatem perdito, et corporali voce propter superbiam condemnato, virtute divina sanctus Remigius et animæ et corporis reddidit sanitatem *m*, cunctis, qui aderant, vel lecturi seu hæc audituri erant, sacerdotibus patenter ostendans de male sentiendo peccante in Christum, qui per humanitatem proximus et frater nobis fieri dignatus est, quomodo erga peccantes in se vel in Ecclesiam, atque rebelles; et erga post recognoscentes et pœnitentes debeant agere.

Auctor circa hoc S. Remigii factum

103 Peccantes, inquit Apostolus, coram omnibus argue, ut ceteri metum habeant. Et item scriptum est: Qui confessus fuerit peccata sua, et reliquerit ea, misericordiam consequetur. C Pastores igitur Ecclesiæ pœnam ei debent amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri, quod fecit. Et Christus ait omni Christiano: Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum. Si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Unde in Lege quoque scriptum est: Cum debet tibi quippiam frater tuus, et abstuleris pignus ab eo, ante solis occasum pignus restitue *n*. Unde dicit Apostolus: Sol non occidat super iracundiam vestram. Peccata quippe debita vocamus. Proximus autem noster nobis debitor efficitur, cum in nos aliquid deliquisse monstratur: a quo pignus accipimus, quando ab eo, qui in nobis peccasse cognoscitur, peccati ejus jam confessionem tenemus, per quam relaxare peccatum, quod in nobis perpetratum est, postulamur.

quædam observat.

104 Qui peccatum, quod commisit, fatetur, et veniam petit, jam quasi pro debito pignus dedit: quod nimirum pignus ante solis occasum reddere jubemur, quia priusquam in nobis per dolorem cordis sol justitiæ occidat, debemus ei confessionem veniæ reddere, a quo confessionem accipimus culpæ, ut, qui se deliquisse in nos meminit, a nobis mox relaxatum sentiat, quod commisit. Sic beatus Remigius juxta præceptum Legis juste, quod justum fuerat, est executus, quia in assertione justitiæ, vel in auctoritatis executione, non aliud, quam eandem quærens justitiam, hæreticum male sentientem obmutescere virtute Domini faciendo, coram omnibus redarguit, et nutibus postulantem veniam indulgendo absolvit. Quod item Dominus figurate in Lege præcipit, Ne accipias, inquiens, loco pignoris superiorem vel inferiorem molam *o*. Pignus, ut præmisimus, debitoris confessio est peccatoris. Superior et inferior mola est spes et timor: spes quippe ad alta sublevat; timor autem cor ad ima premit. Sed mola nostra superior et inferior ita sibi necessario junguntur, ut una sine altera inutiliter habeatur; quia incassum misericordia speratur, si non etiam justitia timeatur: incassum justitia metitur, si non etiam de misericordia confidatur.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

illudque illustrat.

105 Mola ergo superior aut inferior tollitur, si per prædicantis linguam vel actionem in peccatoris pectore aut timor ab spe, aut spes a timore dividatur. Legimus in sacra Hystoria, quia, transeunte apostolo Petro, umbra ejus sanabantur ægroti *p*: quo contra superbus hæreticus obmutuit, secus eum transeunte sancto Remigio. E Illic meruerunt fides et humilitas sanitatem; hic infidelitas et superbia ultionem. Legimus in sancto Euangelio, quia Gabriel archangelus, qui astat ante Deum, euangelizans Zachariæ, quoniam habiturus esset filium in senectute sua de uxore, quæ processerat jam in diebus suis; quoniam non credidit eidem archangelo, permansit mutus, usquequo ea, quæ nuntiaverat archangelus, completa sunt in tempore suo. Completis autem angeli promissionibus, apertum est os Zachariæ, et prophetavit *q*. Et teste Malachia propheta, sacerdos angelus Domini est. Angelico ergo officio male sentienti ac per hoc incredulo beatus Remigius virtute divina vocem abstulit, et euangelizando, quia Christus Jesus verus est Filius Dei vivi, credenti vocem restituit, et fidem Catholicam confiteri fecit.

Instantis sterilitatis præscius, annonam in pauperes congregat,

106 Senescente autem sancto Remigio, et Dei Spiritu sibi revelante, quoniam abundantiam ipsius anni secutura esset fames, secutus sancti Joseph prudentiam, de annona, quæ in villis episcopii nata fuerat, vel quam ab aliis comparaverat, acervos, quos Metas dicimus, fecit, ut populo, fame postmodum laboraturo, inde F subvenire valeret. Unde et in villa, quæ Celtus *r* dicitur, plures metas fieri jussit. Ipsi autem homines Celtenses semper rebelles et seditiosi fuerunt: qui quadam die Dominica inebriati cœperunt inter se dicere, Quid ille jubileus *s* (sic enim appellabatur propter ætatis prolixitatem sanctus Remigius) facere vellet de illis metis, quas congregaverat; an civitatem inde facere vellet, quia, sicut turres per muros civitatis, ita per circuitum curtis metæ habebantur. Et suadente diabolo, se mutuo adhortati sunt, ut focum in eas injicerent. Quod cum sancto Remigio, in propinqua villa, quæ Basilice curtis *t* dicitur, consistenti celeri nuntio est delatum, ascendit equum, ut ad tantam præsumptionem compescendam ad Celtum veniret.

ejusque incensoribus maledicit:

107 Quo cum pervenit, jam ipsæ metæ ardebant. Beatus autem Remigius et ætate et vespertino frigore, sicut in autumno fieri solet, frigidus de equo descendit, et a longe se calefacere

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

cere cœpit, tranquillo corde et ore dicens: Semper est bonus focus, si non super potest *u*: verumtamen omnes, qui hoc egerunt, et qui de eorum germine nati fuerint, viri ponderosi *x* fiant, et feminæ gutturnosæ *y* fient. Quod ita impletum est: nam usque ad tempora Karoli Magni imperatoris, qui eosdem homines de Celto, quoniam vicedominum *z* in eadem villa morte crudelissima occiderunt, exterminavit, autoribus interfectis, et consentientes per diversas provincias dispergi atque perpetuo exilio condemnari fecit, et de ceteris villis episcopii Remensis eamdem villam restaurari *aa* præcepit. Ita viri et feminæ multati permanserunt, sicut sancti Viri sententia promulgavit. Quosdam etiam de eorum progenie, qui tunc fuga lapsi, cum alii dispergebantur, remanserunt et ad eandem villam redierunt, nos hanc vindictæ sustinentes sententiam vidimus, sicut Gyezi cum domo sua maledictione Helysei lepra multatus est *bb*...

quod quomodo Sancti faciant, auctor explicat.

108 Sciendum quoque est de illata a beato Remigio in Celtenses vindictæ sententia; quia cum sancti Viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis vel livore B vindictæ, sed ex justitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei judicium aspiciunt, et mala foris exurgentia quia maledicto debeant feriri cognoscunt, et eo in maledicto non peccant, quia, quo ab interno judicio non discordant. Hinc est, quod Petrus in offerentem sibi pecunias Symonem sententiam maledictionis intorsit, dicens: Pecunia tua tecum sit in perditione *cc*. Qui enim non ait, Est, sed Sit, non indicativo modo, sed optativo se hæc dixisse signavit. Hinc Helyas duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo et consumat vos *dd*. Quorum utrorumque sententia quanta veritatis ratione convaluit, terminus causæ monstravit: nam et Symon æterna perditione interiit, et duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus ergo subsequens testificatur, qua mente maledictionis sententia promitur: cum enim et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum, qui maledicitur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur, quia a bono et intimo Judice in reum sententia sumpta jaculatur.

C

ANNOTATA.

a *Hincmaro rursum hic præluxit S. Gregorius Turonensis lib.* II, *cap.* XXXVIII *sic inquiens*: Igitur Chlodovechus ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu accepit, et in basilica B. Martini *(apud Turones)* tunica blatea *(id est* purpurea) indutus est et chlamyde, imponens vertici diadema. Tunc ascenso equite *(id est,* equo) aurum argentumque in itinere illo, quod inter atrii basilicæ B. Martini et ecclesiam civitatis est, præsentibus populis manu propria spargens, voluntate benignissima erogavit, et ab ea die tanquam consul aut augustus est vocitatus. *Hæc ultima verba anonymus in Gestis Francorum sic reddidit*: tamquam consul et augustus est appellatus; *sed Hincmarus omissa voce* tamquam, *absolute dixit*: consul et augustus est appellatus. *Contra vero Flodoardus lib.* I, *cap.* XV, *tantum ait*: Codicillos ab Anastasio imperatore pro consulatu sibi missos cum corona aurea tunicaque blattea sumpsit, et ab inde consul appellatus esse memoratur. *Cointius ad annum Christi* 508, *num.* 37 *credidit, dignitatem imperatoriam Clodoveo hic datam esse, sive illum ab Anastasio I in consortium imperii adscitum fuisse: verum alii multo verisimilius censent, dumtaxat patriciatum ab illo imperatore illi collatum esse; nam Clodovei dignitatis imperatoriæ nullum alibi exstat indicium. In epitaphio quoque illius apud Aimoinum Floriacensem infra ad lit.* g *tantum dicitur* patricius. D

b *S. Hormisda in Pontificatum S. Symmacho non successit ante annum* 514, *cum Clodoveus saltem ab anno* 511 *jam obiisset. Quapropter cum Pontifex in epistola mox recitanda, vicariatum suum in regno Clodovei concedens, de eodem rege, velut tunc etiam vivente, loquatur, non potest hæc epistola S. Hormisdæ esse, sed forte est Anastasii II, vel potius S. Symmachi. Adi Commentarium prævium* § XI, *ubi de eodem vicariatu sive primatu pluribus actum est.*

c *Hasce duodecim civitates idem Hincmarus in Opusculo seu Epistola* XLIV, *cap.* XIX *sic enumerat.* Habuit sub se *(metropolis Remensis)* duodecim civitates, videlicet Suessionum, Catalaunorum, Veromandorum, Atrebatum, Camaracensium, E Tornacensium, Silvanectum, Belgivagorum, Ambianensium, Morinum, id est, Ponticum, Bononiensium, et Laudunum Clavatum. *Ita ille: sed non tam facile probasset, quam liberaliter asseruit, tempore* S. Remigii totidem episcopos eisdem *civitatibus præsedisse. Consule Commentarium prævium* § XII.

d *Ex dictis obiit Clodoveus ut minimum biennio ante Pontificatum S. Hormisdæ, atque adeo si ille coronam summo Pontifici miserit, ea res ad Pontificatum Anastasii II, vel S. Symmachi referenda est. Ostendi autem in Commentario prævio num.* 187 *et sequenti, Hincmarum in hunc errorem verisimiliter inductum esse ex Libro Pontificali vel Anastasio Bibliothecario in Vitis Romanorum Pontificum.*

e *S. Germani episcopi Capuani gesta illustranda venient die* XXX *Octobris, qua ejusdem memoria in Romano Martyrologio consignata est. Ceterum legationem illam, quæ certa est, in Hormisda etiam referunt Liber Pontificalis et Anastasius Bibliothecarius, ex quorum altero potuit Hincmarus de illa mentionem hic fecisse, occasione coronæ aureæ, quam iidem a Clodoveo ad S. Hormisdam missam fuisse, perperam crediderunt.* F

f *Ejusdem S. Germani animam ab angelis in cælum ferri visam a S. Benedicto patriarcha, scribit S. Gregorius Magnus in hujus Vita, in Opere nostro data ad diem* XXI *Martii, cap.* VI, *num.* 35. *Sed quod hic addit Hincmarus de dæmoniaca ab eodem* S. *Benedicto ad* S. Remigium *missa, fabula est, quam in Commentario prævio* § V *refutavi.*

g *De anno mortis Clodovei vide dicta in Commentario prævio* § IV. *Ecclesia, in qua sepultus fuit, a S. Gregorio Turonensi lib.* II, *cap.* XLIII Sanctorum Apostolorum, *nimirum Petri et Pauli, appellatur, nunc* S. Genovefæ *propter hujus virginis corpus in eadem asservatum. Longuevallius tom. II Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 319 *notat, ejusdem regis anniversarium ibidem quotannis celebrari, quod etiam dicitur in Kalendariis Spiritualibus urbis Parisiensis ad diem* XXVII *Novembris, qui ipsi emortualis fuisse creditur, in iisdemque additur anniversarium illud celebrari* in ornamentis violaceis. *Hæc observo, quia Papebrochius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Chrothildis*

A *S. Chrothildis tom. I Junii, pag. 292, num. 6 sive male instructus, sive quod tunc eu res aliter se haberet, dixit, nullam illius* sive ut Sancti *(quod verum est)* sive saltem ut benefactoris *anniversariam memoriam in eadem ecclesia amplius superesse. In hierotheca S. Chrothildis, cujus typus loco citato datus est, idem rex velut Sanctus quidem radiis ornatus visitur; non tamen illum coli ibidem satis observatum est. Aimoinus Floriacensis in Gestis Francorum lib.* I, *cap.* 25 *vetus illius epitaphium, nescio, quo teste,* S. Remigio *auctori adscriptum recitat his verbis :* Super ejus tumulum a sancto, ut fertur, Remigio hoc descriptum est epitaphium :

Dives opum, virtute potens, clarusque triumpho,
Condidit hanc sedem rex Clodoveus, et idem
Patricius magno sublimis fulsit honore.
Plenus amore Dei contempsit credere mille
Numina, quæ variis horrent portenta figuris.
Mox purgatus aquis et Christi fonte renatus,
Fragantem gessit infuso chrismate crinem ;
Exemplumque dedit, sequitur quod plurima turba
Gentilis populi, spretoque errore suorum,
Ductorem * est cultura Deum verumque Parentem. (* al. Auctorem)
B His felix meritis superavit gesta priorum,
Semper consilio, castris, bellisque tremendus.
Hortatu rex ipse bonus ac pectore fortis.
Constructas ac es firmavit in agmine primus.

Ceterum Clodoveus, etsi ex nimia dominandi cupid ne quædam fecisse legatur, Christiano principe indigna, tamen ob susceptam propagatamque divinam religionem aliasque virtutes æterna memoria dignus est.

h *Accepta hæc sunt ex Gregorio Turonensi, qui addit, eumdem tunc totius vitæ suæ annos* quadraginta quinque *numerasse. Adjungit præterea :* A transitu ergo S. Martini usque ad transitum Chlodovechi regis, qui fuit undecimus annus episcopatus Licinii Turonici sacerdotis, supputantur anni centum duodecim; *sed annum transitus S. Martini ad ejusdem gesta die* XI *Novembris illustranda examinandum remittimus. Interim diximus, Clodovei obitum ex Henschenii calculis anno* 509, *ex communi vero sententia, quam secuti sumus, anno* 511 *affigi.*

i *De eo sic habet sæpe laudata Missæ Præfatio :* Qui principem in longinquo defunctum itinere, angelo sibi nuntio, ex revelatione eadem hora
C defunctum fuisse cognovit. *Perperam tamen hic Clodoveus dicitur* in longinquo itinere *obiisse ; nam etiam teste Turonensi lib.* II, *cap.* XLIII, *ille* apud Parisius obiit, *ubi* cathedram regni sui *constituerat, ut præmiserat cap.* XXXVIII. *Successerunt autem ipsi in regnum quadripartitum filii ejus Theodoricus, Clodomirus, Childebertus et Cloturius, quorum primus Austrasia n postea dictam, in qua Remi censebantur, obtinuit. Sed quantum* S. Remigius *in Clodoveo perdiderit, collige ex molestiis post ejusdem regis obitum a quatuor episcopis eidem creatis, de quibus egi in Commentario prævio* § XIII.

k *S. Clodoaldus colitur die* VII *Septembris, ubi gesta ejus illustrata sunt, ostensumque est, ipsum potuisse quidem donationem istam ecclesiæ* S. Remigii *facere, sed non vivo S.* Remigio. *Adi etiam Commentarium prævium num.* 273 *et sequenti.*

l *Ignota esse hujus synodi locum, tempus et acta, dixi in Commentario prævio* § XI.

m *In supra dicta Præfatione Missæ hæc ita leguntur :* Deinde idem Vir sanctus, dum ingrederetur concilium, Episcopus a multitudine fratrum expectantium suscipitur sicut angelus Dei : sed superbum hæreticum nolentem de sede surgere, et male de Trinitate sentientem, ommutuit Beatissimi adventus; et cujus asperitatem prius per vanitatem exhorruit, ante ejus vestigia veniam petiit pronus, et cervices inflexit. Quem Beatissimus pœnitentem aspiciens, vel postmodum Trinitatem defendentem, ejus corpori simul et animæ largitus est sanitatem. Lingua solvitur ad suum officium, anima liberatur ab inferni perpetuo cruciatu.

(AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM)

n *Lege Deuteronomii cap.* XXIV, *a* ℣. 10, *ubi tamen ista paulo aliter leguntur. Vide etiam Exodi caput* XXII, ℣. 26.

o *Vulgata Deuteronomii capite* XXIV, ℣. 6 *habet :* Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam.

p *Actus Apostolorum cap.* V, ℣. 15.

q *Lege caput* I *Evangelii secundum Lucam. Quod autem mox infra laudat ex Malachia, legitur hujus cap.* II, ℣. 7.

r Celtus *etiam vocatur a Flodoardo lib.*I,*cap.*XVII, *diciturque villa fuisse episcopii Remensis; sed cetera locus hic ignotus mihi est.*

s *Sic* S. Remigium *ex ludibrio etiam vocatum fuisse a quatuor episcopis ipsum criminantibus,* E *vidimus in Commentario prævio num.* 235.

t *Flodoardus ibidem :* In propinqua villa, quam Basilicæ cortem vocant. *Colvenerius in margine nomen gallice expressit* Bazancourt.

u *Ita etiam habent alter codex noster, Surius et Flodoardus. Obscura phrasis est, qua sanctus Senex frigescens, placideque jocans, mihi videtur indicare voluisse, saltem prodesse calorem ignis, si ex incensis frugum acervis* non, *sive* nihil super esse, *sive servari* potest. *Nam mihi non placet versio Gallica Nicolai Chesneau, quam Colvenerius in Scholiis sic reddidit latine :* Si non excedit, et non nimis potens est.

x Ponderositas *hernia aliudve simile genitalium vitium est, de quo vide S. Gregorium Magnum in Regula Pastorali part.* I, *cap.* XI, *aliaque exempla apud Cangium in Glossario.*

y Gutturosi et gutturnosi *dicuntur, quibus guttur fœdo tumore excrescit, quales multos in Alpibus vidi.*

z Vicedominus *est, qui vices domini tenet. Flodoardus loco citato vocat illum* Vicedominum ecclesiæ Remensis, *quo nomine* œconomus *ejusdem ecclesiæ, ut alias solet, indicari videtur.* F

aa *Id est, opinor, alios homines e villis episcopatus Remensis arcessitos in istorum locum substituit.*

bb *Lege lib.* IV *Regum, cap.* V. *Celtensium vero sceleris pœnæque fides tota penes Hincmarum sit. Miscet hic aliqua de pœna, quam filii propter delicta parentum ex justissimo Dei decreto aliquando luunt.*

cc *In Actibus Apostolorum cap.* VIII, ℣. 20.

dd *Lib.* IV *Regum, cap.* I, ℣. 10 *et* 12.



CAPUT VIII.

CAPUT VIII. *Sancto mors imminens revelata : oculorum lumen ademptum et restitutum : ejusdem sanctus obitus et sepultura : lues inguinaria per illum cohibita : corporis translatio : injusti castigati : pulvis ecclesiæ adversus serpentes adhibitus.*

Imminentis mortis præscius, testamentum condit, B

Post præmissas autem et alias multas virtutes, quas Dominus per hunc Sanctum suum operari dignatus est, gemitus et suspiria illius exaudiens, quibus dicebat : Quando veniam et parebo ante faciem Dei? Satiabor, dum manifestabitur gloria ejus, revelavit ei Dominus, consolans illum, imminere diem obitus sui. Qua de re secundum sacros canones testamentum rerum suarum condidit, ad hereditatem illam festinans, de qua Propheta dicit : Cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hereditas Domini. Omnis, qui dormit in morte, perdit hereditatem; sed cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hereditas Domini; quia electi Dei, postquam pervenerint ad mortem, tunc invenient hereditatem; sicut sanctus Remigius terrenam derelinquens hereditatem, accepit æternam, quia oliva fructifera per lucida misericordiæ opera extitit in domo, videlicet Ecclesia Dei : unde speravit jure in misericordia Dei sui, veraciter dicens : Fuerunt mihi lacrimæ meæ panes die ac nocte, quia sicut corpus satiatur de pane, ita de lacrimis reficitur anima, quoniam exinde sperat remissionem peccatorum habere.

et ad cœlestia anhelans, oculorum lumen amittit: C

110 Dies vero et nox pro seculi diversitate ponuntur; quia sive in prosperis rebus sive in adversis, desiderii sui lacrimas, Deum desiderans, anima fundit, sciens scriptum : Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Ante lucem quippe surgere est, priusquam claritas æternæ retributionis appareat, in præsentis vitæ nocte gaudere. Sedendum ergo prius est, ut post recte surgamus; quia, quisquis nunc se sponte humiliat, hunc sequens gloria exaltat. Manducat autem panem doloris, qua gemit in hac peregrinatione, et cælesti desiderio ad æternam anhelat patriam. Condito siquidem testamento, cujus textum ad exemplum episcoporum nostri et futuri temporis, qui illud legere voluerint, huic Opusculo subjungere utile duximus *a*, et dispositis omnibus; quia, ut scriptum est, verus agricola omnem vitis veræ palmitem, fructum ferentem, purgat, ut fructum plus afferat, oculorum corporalium lumine aliquandiu est privatus, quatinus mentis oculis intentius, quæ superna sunt, ad quæ toto desiderio anhelabat, contemplari valeret.

111 Is autem studebat in suæ probationis temptatione semper gratias agere, ymnis Dei et laudibus diebus ac noctibus vacare, fideli mente intelligens, quoniam qui humiliter flagella suscipiunt post flagella sublimiter ad requiem suscipiuntur. Quod et in eo Dominus in præsenti volens ostendere, quasi pignus æternæ lucis, antequam decederet, visum ei restituit : unde sicut et de amissione luminis nomen Domini benedixit. Et post non longum spatium sciens adesse diem sui transitus, post Missarum celebrationem ac sacræ communionis largitionem, valefaciens et dans pacem filiis suis, postquam per viginti et duos annos in clericali ordine, in episcopatu vero septuaginta quatuor continentissime ac religiosissime fidelis Servus et prudens Domino ministravit, nonagesimo sexto ætatis suæ anno, Idus Januarias, sancti certaminis cursu consummato, fide servata, cum multiplici bonorum operum fructu et animarum lucro, ut diu desideravit *b*, anima cælos penetrans terræ corpus reddidit, accipiens stolam albam, animæ scilicet beatitudinem sempiternam, donec in resurrectione aliam accipiat stolam, beatam videlicet una cum anima resumpta * glorificandi corporis inmortalitatem.

eoque recepto Missam celebrat, et moritur annosus.

b

* resumpti

E *meritis et animarum lucro gravis,*

112 Nam quia patrum antiquorum vita, quæ usque ad septingentos et octingentos, adhuc etiam et amplius, protrahebatur annos, propter peccata in nobis contracta est in septuaginta, vel, si multum, in annis octoginta, ita ut septuagenarii longævi, et octogenarii dicantur decrepiti, et quod amplius fuerit, in jam silicernis *c* occupet labor et dolor, de illius ætatis ejusque similium prolixitate canit psalmista : Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. Quia cum eorum vita differtur, semper in melius fortitudo producitur, eisque per augmenta temporum crescunt etiam lucra meritorum. Bene autem patientes sunt, ut annuntient, quia cælestia prædicantes, tanto robustius adversa tolerant, quanto et per tolerantiam suam animarum commoda locupletius reportant; sicut fecit sanctus Remigius, triumphator in gentibus egregius, confessor officio, martyr quoque studio, invictus certamine, palmam quærens sanguine; beatus athleta Dei, quem etsi gladius persequentium non tetigit, dignitatem martyrii non amisit.

c

cui etiam martyrii palmam F

113 Quem quia diu contigit in corpore vivere, necesse fuit, etiam longiora carnis ac diaboli ac pravorum hominum temptamenta tolerare. Quia enim, adjuvante se Domino, virtutem patientiæ fortiter servare contendit, et in pace Ecclesiæ vixit, et tamen martyrii palmam tenuit. Duo quippe sunt martyrii genera; unum in mente, aliud in mente simul et actione. Itaque martyr etiam sine ferro percutientium extitit. Mori quippe à persequente, martyrium in aperto opere est; ferre vero contumelias, odientem diligere, illicita desideria in se mactare, martyrium est in occulta cogitatione. Nam quia duo sunt martyrii genera, unum in occulto opere, aliud in publico, testatur Veritas, quæ Zebedei filios requirit, dicens : Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Cui cum protinus responderent, Possumus; ilico Dominus respondit, dicens : Calicem quidem meum bibetis. Quid enim per Calicem, nisi dolorem passionis accipimus, de quo alias dicit : Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.

auctor adscribere conatur.

114 Et Zebedei filii, id est, Jacobus et Johannes, non uterque per martyrium occubuit; et tamen,

A tamen, quod uterque calicem biberet, audivit. Johannes namque non per martyrium vitam finivit; sed tamen martyr extitit, quia passionem, quam non suscepit in corpore, servavit in mente *d*. Sic et beatus Remigius hoc exemplo sine ferro martyr extitit, quia patientiam in animo veraciter custodivit, et in se illicita desideria occidit. Sicque moribus et vita, verbo et exemplo, viam salutis humanæ omnibus se audientibus et videntibus patenter ostendit, et consummato feliciter cursu, ad sanctorum Apostolorum ac martyrum consortium Confessor Domini preciosus post mortem corporis gloriose pervenit, sicut attestatur apostolica illi collata gratia, gens videlicet Francica ad fidem Christi per eum conversa, et baptismi gratia consecrata; martyrii palma longanimitas patientiæ in longævitate ipsius vitæ; confessionis gloria, orthodoxæ fidei prædicatio, et virtutum tam in vita ipsius corporis, quam et post obitum præclara ostensio.

Sancti corpus post frustra tentatam alibi sepulturam *e*

115 Ceterum cum funus sanctissimum beati Remigii deferretur ad sepulturam versus ecclesiam sanctorum martyrum Thimotei et Apollinaris *e*, secus ecclesiam sancti Christofori martyris, B in loco, ubi ex tunc et nunc crux est posita, et ubi multa miracula Deus postea pro sancto Remigio ostendit, ita feretrum est aggravatum, ut nullo modo quocumque ingenio vel a quantiscumque hominibus posset moveri. Et stupentibus omnibus ac petentibus Dei omnipotentiam, ut dignaretur ostendere, in quo loco ejusdem Sancti sui corpus vellet reponi, designaverunt ad basilicam præfatorum martyrum; et feretrum moveri non potuit. Proposuerunt, ut ferretur ad ecclesiam sancti Nichasii *f*; et moveri non potuit. Proposuerunt, ut ferretur ad ecclesiam sanctorum Sixti et Sinicii *g*, et nec sic moveri potuit. *g*

in ecclesiola S. Christophori tumulatur.

116 Tandem coacti, quoniam parva ecclesia erat in honore beati martyris Christofori, sed nullum corpus nominati Sancti in ea jacebat, et in qua eique circumjacentibus atriis ex antiquo erat cymeterium Remensis ecclesiæ, petierunt, ut Dominus declararet, si in eadem ecclesiola vellet illud sanctissimum corpus poni. Et sic tanta facilitate motum est feretrum, ut nullum honus * portantes sentirent *h*. Sepultum est autem illud venerabile corpus in eadem eccle- C siola, in loco, ubi altare est in honore sanctæ Genovefæ, quæ familiarissima extitit beato Remigio *i* Quod manifestum est, actum fuisse divina dispositione atque ipsius voluntate, ut, sicut res suo nomine acquisitæ juxta sacras leges episcopio ecclesiæ Remensis erant unitæ, ita et quæ ipsius meritis erant de cetero acquirendæ, Remensi ecclesiæ, in cujus jaceret territorio, unirentur.

* onus

Invocatus luem inguinariam a civitate arcet. *k*

117 Post cujus obitum cum lues inguinaria populum primæ Germaniæ *k* devastaret, et omnes Remensis ecclesiæ provinciæ hujus cladis terrerentur auditu, concurrit Remensium populus ad Sancti sepulchrum, congruum hujus causæ flagitare remedium. Accensis cereis lichnisque non paucis, ymnis * psalmisque cælestibus per totam excubat noctem. Mane autem facto, quid adhuc precatui desit, in tractatu rimatur. Reppererunt etenim, revelante Deo, qui Sanctum suum mirificari apud homines voluit, quem apud se mirificatum habebat, qualiter oratione præmissa, adhuc majori propugnaculo propugnacula urbis munirentur. Assumpta igitur palla desuper Beati sepulchro *l*, componunt eam in modum feretri *m*, accensisque super cruces cereis atque super ceroferariis *n*, dant voces in canticis, circueunt urbem eum vicis, nec prætereunt ullum hospicium, quod non hac circuitione concludant. Quid plura? Non post multos dies fines hujus civitatis lues aggreditur memorata: verumtamen usque ad eum locum accedens, quo Beati pignus accessit (acsi constitutum cerneret terminum) intro ingredi ullo modo non est ausa; sed etiam quæ in principio pervaserat, hujus virtutis repulsu reliquit *o*.

* hymnis

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

Invasor campi ecclesiæ illius, sæpe frustra monitus, *p* *q*

118 Qui beatissimus Pontifex et in vita corporis et post obitum, sicut infirmis sanitatum gratiam dedit, sic et in pervasores sæpissime ultor extitit *p*. Erat autem haud procul a basilica campus tellure fecundus, (tales enim incolæ Olcas *q* vocant) et hic datus basilicæ Sancti fuerat, quem unus e civibus pervadit, despiciens hominem, qui eum loco sancto contulerat. Qui cum ab episcopo ac loci præposito *r* crebro conventus fuisset, ut, quæ injuste pervaserat, redderet, parvipendens verba, quæ audiebat, pertinaci direpta defendebat intentione. Denique causa, extitit et non devotio, ut properaret ad Sancti basilicam. E Arguitur iterum a loci præposito pro pervasione campi; sed nichil dignum ratione respondit. Explicitisque negotiis, ascenso equo, ad domum redire disponit; sed obstat nisui ejus Sacerdotis injuria.

tandem divinitus morte punitur. *s*

119 Nam sauciatus a sanguine *s*, diruit in terram; obligatur lingua, quæ locuta fuerat campum tolli; clauduntur oculi, qui concupierant; manus contrahuntur, quæ apprehenderant. Tunc balbutiens et vix sermonem explicare valens, ait: Deferte me ad basilicam Sancti, et quantumcumque super me auri est, ad sepulchrum ejus proicite: peccavi enim auferendo res ejus. Aspiciens autem dator campi, hunc cum muneribus deferri, ait: Ne accipias, Sancte Dei, quæso, munera ejus, quæ numquam cupide accipere consuevisti. Ne sis, deprecor, adjutor ejus, qui, inflammante concupiscentia, rerum tuarum nequam possessor extitit. Nec distulit Sanctus audire vocem pauperis sui: nam homo ille, licet dari jussisset munera, ostendit Sanctus Domini, se illa non acceptasse: unde rediens pervasor domum, amisit spiritum, recepitque ecclesia res suas *t*.

Sancti corpus integrum ab angelis transfertur.

120 Sepulto siquidem, ut prædiximus, corpore beati Remigii in ecclesia sancti Christofori, cum multa et stupenda miracula in eadem ecclesia per merita ejus Domini gratia fierent, ampliata et exaltata est ipsa ecclesia, et facta cripta retro altare, in qua transferretur corpus sanctissimum. Effossum est de loco, in quo erat, ut in fossam factam in memorata cripta deponeretur; sed nullo modo moveri potuit. Superveniente autem nocte et pernoctantibus fratribus in ymnis et canticis, multis accensis luminaribus, circa mediam noctem sopor in omnes irruit. Et evigilantibus eis Kalendas Octobris, cum sanctissimo corpore sepulchrum inventum est angelicis manibus positum in fossa criptæ retro altare factæ: tantaque evigilantes odoris suavitate repleti sunt omnes, qui affuerunt, ut humana lingua hoc effari non valeat; et sic per totam diem et in crastina ipse odor in eadem ecclesia perseveravit. Ipsaque die translationis ejus cum divinis laudibus sumptæ sunt reliquiæ a corpore illius, de capillis videlicet ejus et casula ac tunica ipsius; et involutum est corpus illius integrum, sed exsiccatum, de brandeo rubeo *u*.

121 Processu

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

Pipinus rex ab illo castigatur.

121 Processu denique temporis Pipinus rex, Karoli Magni pater, volens episcopii Laudunensis villam, quæ Anisiacus dicitur, accipere quasi sub censu, sicut et alias quasdam fecerat, venit in ea manere. Ubi cum dormiret, venit ad eum sanctus Remigius, dicens: Quid hic facis? Quare intrasti in hanc villam, quam mihi homo, te devotior, dedit, quamque ego ecclesiæ Dominæ meæ, sanctæ Dei Genitricis, donavi? Et flagellavit eum satis duriter, ita ut postea livores in corpore ejus parerent. Et cum disparuit beatus Remigius, Pipinus surrexit, ac correptus valida febre, quantocius ab ipsa villa recessit; de qua febre non parvo tempore laboravit. Et deinceps princeps regni usque ad moderna tempora ibi non mansit; sicut nec in Codiciaco vel Juliaco, nisi Ludovicus rex Germaniæ, quando super fratrem suum Karolum regnum ejus invasit, in Juliaco mansit, et inde in crastina turpiter ante ipsum fratrem suum fugiens, vix evasit *x*.

Colonus quidam ab injustis vexatoribus

122 Nostra ætate *y* colonus quidam villæ Remensis episcopii, quæ Plumbea fontana dicitur, manebat juxta fiscum regium, qui Rosetus *z* vocatur, et nec peculium nec messem vel pratum propter fiscaliorum *aa* infestationem quiete habere valebat. Unde sæpe justitiam apud regios ministeriales petiit, quam optinere non potuit. Tandem invenit sibi salubre consilium: nam coxit panes et carnes, et accepit cervisiam in vasculis, prout potuit, quæ omnia in vase, quod vulgo Benna *bb* dicitur, collocavit, et carro superposuit, sicque junctis bobus, cum candela in manu ad basilicam sancti Remigii properavit. Quo perveniens de pane et carne ac cervisia matricularios *cc* pavit; candelam ad sepulchrum Sancti posuit, et ejus auxilium contra opprimentes se fiscalinos petiit. Pulverem quoque de pavimento ecclesiæ, quantum valuit, collegit et in panno ligavit, ac in prædictam bennam misit, et desuper linteum, sicut supra corpus mortui affectari solet, composuit, et cum carro suo ad propria remeavit.

per Sancti opem miro modo liberatur:

123 Quicumque autem de obviantibus eum interrogabant, quid in illo carro duceret, respondebat, se sanctum Remigium ducere: et admirabantur omnes in dicto et facto illius, putantes illum esse amentem. Perveniens autem cum eodem carro in pratum suum, pastores pascentes diversi generis animalia de fisco Roseto invenit. Et invocato sancto Remigio, ut eum contra oppressores suos adjuvaret, cœperunt boves et vaccæ cum maximis mugitibus invicem se cornibus impetere, hyrci hyrcos, capræ capras cornibus impugnare, porci cum porcis confligere, vervices vero cum vervecibus se collidere, pastores se fustibus et pugnis mutuo percutere. Et levato maximo turbine, pastores ejulantes, animalia secundum genus suum cum maximo sonitu et strepitu ita cœperunt versus Rosetum fugere, acsi maxima multitudo insequentium eos cum flagellis persequeretur. Quod videntes et audientes fiscalini, nimio terrore perculsi, non putaverunt, se vel una hora vivere posse. Unde correcti a præsumptione sua, ab afflictione pauperis sancti Remigii adeo cessaverunt, ut in postmodum sua idem pauper homo pacifice et sine inquietudine possederit *dd*.

pulvis ecclesiæ illius serpentes arcet.

124 Et quoniam juxta fluvium Sarram *ee* in loco lutoso manebat, maximam molestiam in suis habitaculis a serpentibus sustinebat. Qui accipiens pulverem, quem de pavimento ecclesiæ sancti Remigii colligens, secum detulit, per sua habitacula sparsit, et postea serpens in eis locis in quibus pulvis sparsus fuerat, non apparuit. Quibus ostensis miraculis, certo indicio colligere possumus, quia, si non hæsitantes in fide, in tribulationibus nostris auxilium sancti Remigii ex corde petierimus, et ab angelis sathanæ, qui in serpente matrem humani generis allocutus deceperat, infestationibus, et a pravorum hominum improbitatibus, ejus meritis et intercessionibus liberabimur.

ANNOTATA.

a *Geminum, ut dixi, circumfertur* S. Remigii *testamentum, unum breve, aliud prolixius. Breve, prout hic pollicitus est, huic Vitæ in codice nostro multisque aliis bonæ notæ Mss., teste Marloto, subjungitur, quod infra dabo. Prolixius pro supposititio seu interpolato passim habetur. De utroque egi in Commentario prævio.* § XV.

b *In eodem Commentario* § IV *ostendi, prædictos* viginti et duos annos, in clericali ordine *ante episcopatum actos, exponendas esse de integra* S. Remigii *ætate usque ad susceptum episcopatum; atque ita ordinavi illius chronotaxim, ut natus videatur circa annum Christi* 436, *ordinatus episcopus circa* 458, *ac denique feliciter mortuus circa* 532 *Idibus Januarii. Obiisse autem illum in admodum provecta ætate, liquet ex diuturna ejusdem sede, cujus annum quinquagesimum tertium vel quartum ipsemet jam numeravit, quando epistolam, num.* 233 *Commentarii datam, quatuor episcopis scripsit. Accedit et testimonium S. Gregorii Turonensis, in libro de Gloria Confessorum cap.* LXXIX *dicentis :* Remigius vero Remensis urbis episcopus, qui, ut ferunt, septuaginta, aut eo amplius, in episcopatu annos explevit etc.

c Silicernium *est convivium funebre; sed a Terentio in Adelphis act.* IV, *scena* II *etiam dicitur de sene, putantque aliqui, hanc vocem ab eo compositam ex vocibus* silices *et* cernere, *quod incurvi senes* silices *seu solum soleant* cernere. *Certe pro decrepito sene usurpatur hic ab Hincmaro, et in eadem significatione* silicernus *et* silicernius *apud alios quoque medii ævi scriptores reperiuntur.*

d *Imo vero Calicem Domini bibit, meritoque ut martyr habetur, quia, ut S. Hieronymus in libro contra Jovinianum ex Tertulliano scribit,* Romæ missus in ferventis olei dolium *pro Christi fide fuit, ex quo licet per miraculum sanus vaserit, vere tamen pro Christo tormentum naturaliter lethiferum sustinuit. Nihil simile* S. Remigius *passus legitur, qui tamen voto martyr esse potuit.*

e *De his duobus sanctis martyribus circa finem sæculi* III *apud Remos passis, eorumdemque ecclesia consuli potest Opus nostrum ad diem* XXIII *Augusti, quo in Romano Martyrologio annuntiantur. In eorum ecclesia* S. Remigius *elegerat sepulturam, ut legitur in codicillo, quod testamenta sua adjecit.*

f *S. Nicasii Remorum episcopi gesta illustranda sunt ad diem* XIV *Decembris. Sepultus hic fuit in insigni basilica, a conditore suo Joviniana appellata, primitusque dicata S. Agricolæ martyri, sed jam a multis sæculis dicta S. Nicasii, cui deinde addita*

A *addita fuit abbatia Ordinis S. Benedicti, hodieque florens.*

g *Horum quoque gesta vide in Opere nostro ad diem* I *Septembris.*

h *Castellanus in Notis ad Martyrologium Romanum isthæc pro fabulis habet : vide tamen dicta in Commentario prævio num.* 284 *et sequenti.*

i *Sancta virgo Genovefa revera vixit eodem tempore, quo* S. Remigius, *cui et nota et familiaris esse potuit : attamen hoc ex antiquiori, quam Hincmarus sit, nequeo confirmare. In testamento prolixiori id quidem etiam asseritur; sed cum istud interpolatum sit, non potest fidem facere. Colitur autem sancta illa Virgo die* III *Januarii, ad quem ejusdem Vita apud nos data fuit.*

k *Per* Germaniam primam *designat Galliæ Belgicæ partem circa Rhenum, cujus metropolis erat Moguntia. Accepit autem hæc de lue ope* S. Remigii *a civitate Remensi depulsa, ex inguinaria, S. Gregorio Turonensi, cujus verba recensui in Commentario prævio num.* 289 *et sequenti.*

l Palla, *de qua hic, est tapes, seu velum, quo* B *venerationis gratia sepulcra Sanctorum contegi solebant. S. Gregorius Turonensis, qui eadem voce hic utitur, etiam alibi de hujusmodi* pallis *meminit, ac nominatim in eodem libro de Gloria Confessorum cap.* XXVII *loquens de duobus presbyteris, S. Martialis Lemovicensis episcopi sociis, eorumdemque sepultura, usum pallæ sic indicat :* Super terram tamen utrique stabant *(in crypta)* sed non poterat alteri propter illum, qui primus erat, honor impendi, hoc est, non ibi palla expandi poterat, non lumen accendi.

m *Nimirum quia sancti Præsulis corpus sub terra tumulatum erat, feretrum aliquod palla illius sepulcrali texerunt, circumtuleruntque, ut hac pia sacri funeris specie incolas ad implorandam sancti Patroni sui opem, et hunc ad eamdem impendendam commoverent. Juverit hic adscripsisse Ruinartii ad hunc S. Gregorii locum annotationem.* Non solum, *inquit,* superest illa palla, quæ in basilica Remigiana religiose adservatur, vulgo S. REMIGII SUDARIUM dicta; sed et perseverat illa pia consuetudo, eam in modum feretri compositam, cum ingruit aliqua necessitas, per urbis compita deferendi. Quam quidem con-C suetudinem a Gregorii nostri ævo interruptam non fuisse, probant vetera aliquot monumenta. Ex his est codex Ms. ab Hincmaro bibliothecæ Remigianæ datus, ubi ejusmodi supplicatio in icone repræsentatur, alia ejusdem rei descriptio habetur in veteribus aulæis, quæ similem supplicationem repræsentant. *Nolo quidem, negare, eam consuetudinem a laudati Gregorii ævo interruptam non fuisse; verumtamen id non probant duo ista monumenta, quæ forte ac verisimiliter unum illud ideoque factum, de quo Hincmarus ex Gregorio loquitur, repræsentant. De consuetudine consulatur Marlotus, cujus verba retuli in Commentario prævio num.* 350.

n *Apud S. Gregorium et Flodoardum omittitur vox* super, *ac in editione Ruinartii pro* ceroferariis *est* ceroferalibus; *sed ambæ voces idem significant, candelabra scilicet ad sustinendos cereas, vel etiam homines cereos ferentes. De more accensas faces Crucibus affixas in supplicationibus circumferendi meminit Socrates lib.* VI *Historiæ ecclesiasticæ cap.* VIII *ex recensione Valesii, ubi de S. Joanne Chrysostomo hæc ait :* Cruces enim argenteæ a Joanne erant excogitatæ, quæ cereas faces accensas gestabant, Eudoxia augusta sumptum ad hoc suppeditante.

o *De anno, quo hæc pestis sic pulsa fuerit, vide Commentarium num.* 290.

p *Quæ hoc ac sequenti numeris continentur rursum pene de verbo ad verbum Hincmarus transcripsit ex S. Gregorio Turonensi, uti hujus narrationem, quam dedi in Commentario num.* 287 *et duobus sequentibus, cum Hincmariana conferenti palam fiet.*

q *Eodem vocabulo hic usus est laudatus sanctus Historicus. Observat autem Ruinartius ibidem, Gallice dici* une ousche *vel* osche, *quæ vetus Gallica vox ipsa portionem terræ arabilis fertilisque, fossis vel sepibus clausam significat. Plura dabit Glossarium Caugii.*

r *S. Gregorius tam hic, quam infra pro* præposito *habet* abbate : *sed an hic* abbas *monachorum fuerit, an clericorum tantum, qui eidem loco inservientes communem ibidem vitam ducebant, hinc colligi nequit. Consule Commentarium num.* 294 *et sequentibus.*

s *Id est, morbo apoplectico.*

t *Eadem, ut dixi, habet S. Gregorius Turonensis, ex cujus fide Hincmarus hæc retulit.* E

u Brandeum *est velum holosericum. Porro de hac translatione, pro qua confirmanda antiquiorem Hincmaro scriptorem non habemus, pluribus egi in Commentario a num.* 297. *Observo tamen, jam inde ab ætate S. Gregorii Turonensis celebratam fuisse* S. Remigii *festivitatem die* I *Octobris, qui certe non illius* obitus *(nam hic in diem* XVI *Januariis incidit) sed hujus primæ translationis ejusdem anniversarius dies est, quidquid sit de prodigiosis translationis adjunctis.*

x *Bellum hoc pertinet ad annos Christi* 858 *et* 859, *quorum primo Ludovicus Germaniæ rex, ab aliquot Caroli Calvi, fratris sui, proceribus invitatus, illius regnum invasit, eumdemque a suis proditum fugere coëgit; sed et anno sequenti ab eodem cum validis copiis reverso inde expulsus est. Inter Opera Hincmari a Sirmondo edita tom. II, a pag.* 126 *exstant epistolæ ab eodem Hincmaro aliisque episcopis hac super re ad eosdem reges datæ.*

y *Flodoardus lib.* I, *cap.* XX *hæc narraturus, habet* moderno tempore; *ex quo mihi dubium, fit, an ea deprompta non sint ex Flodoardo, et in Vitam* S. Remigii *inserta, sicut alias factum* F *esse, dixi in Commentario prævio, et suo loco infra probabo. Ratio est, quod Flodoardus, toto sæculo Hincmaro posterior, dum deinde subdit aliud, quod Hincmarus num.* 131 nuper *factum esse scripsit, expresse dicat, contigisse* tempore domni Hincmari præsulis, *non* moderno tempore *aut* ætate sua. *Verumtamen cum ista etiam in altero codice nostro Ms. et editione Suriana Hincmaro adscribantur, et inter hujus Flodoardique narrationem aliqua hic occurrat differentia, nolui hanc e Vita rescindere, sicut rescidi alia, quæ certo non sunt Hincmari.*

z *Cum infra dicatur villa* Plumbea fontana *fuisse juxta fluvium Sarram, videtur hic per* Rosetum *indicari* Rozoy, *quod velut oppidulum in Tabulis Blaevianis notatur duabus circiter leucis a fonte Sarræ seu Serræ, Gallice* la Serre, *Picardiæ fluvii in tractu Teo aciæ, qui prope Faram in Æsiam, vulgo* l'Oyse *se exonerat.*

aa *Id est, qui fisco regio præpositi erant.*

bb *Flodoardus lib.* I, *cap.* XX *hæc referens, non* vas, *sed* vehiculum *vocat* Bennam, *sic inquiens :* Hæc omnia vehiculo, quod vulgo Benna dicitur, imposuit.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

imposuit. *Revera Cato de Re rustica cap.* XXIII *voce* Benna *usus est pro quodam vehiculo rustico; et Cangius in Glossario profert ejusdem rei exempla ex medii ævi scriptoribus. Quia tamen tum in hoc Vitæ Remigianæ loco, tum mox infra, concordantibus altero codice nostro Ms., et editione Suriana,* benna *a vehiculo clare distinguitur, verisimillimum est,* Bennam *etiam alicujus vasis genus fuisse; maxime cum apud Cangium quoque in Glossario laudetur instrumentum, in quo* benna *pro vase, in quo colliguntur vindemiæ seu uvarum racemi, usurpatur.*

cc Matricularii *dicuntur, qui* matriculæ, *id est, catalogo, velut ad certum locum pertinentes, inscripti sunt. Hi duplicis generis sunt in rebus ecclesiasticis: alii enim* matricularii *sunt clerici, qui eo titulo stipendiorum ecclesiasticorum loci, cui adscripti sunt, fiunt participes olii* matricularii *pauperes, qui in eorum numerum relati sunt, quos ecclesiæ suis eleëmosynis sustentant. De posterioribus verisimiliter loquitur Hincmarus.*

dd *Haud immerito hæc nonnullis minus digna fide videbuntur; cum tamen sive Hincmarus sive* B *Flodoardus de facto sui temporis loquatur, non temere rejiciendus est. Hac occasione etiam pro sequentibus observasse juverit,* S. Remigium *jam inde a tempore S. Gregorii justæ severitatis in ejusmodi iniquos invasores editis exemplis inclaruisse. Nam in libro de Gloria Confessorum cap.* LXXIX *de illo ait:* In pervasores sæpissime ultor existit.

ee *Adi Annotata hic ad lit.* z.

CAPUT IX. *Pœnæ injustis rerum ecclesiæ Remensis invasoribus divinitus inflictæ: gemina sacri corporis integritate sua conspicui translatio: auctoris epilogus.*

C

Injusti invasores unus vi..., alter oculis privati.

Tempore Ludovici imperatoris duo fratres Franci, forestarii *a* ejus, invaserunt partem de silva, quam in saltu Vosago, ut supra ostendimus, sanctus Remigius in vita sua pretio comparaverat intra fines ejus *b*, dicentes, quod plus pertineret ipsa silva ad fiscum imperatoris, quam ad partem sancti Remigii. Contradicentibus autem hominibus de potestate Remensis ecclesiæ, unus eorum altercando venit ad porcos suos, quos in eandem silvam ad pastionem miserat, inter quos lupum invenit. Quem, ascendens equum, velociter est insecutus, et volens eum percutere, equo expavescente, collisit caput ad unum fustem *c* de ipsa silva, ita ut cerebrum illius in terram defluxerit: et mortuus est. Frater vero ejus concite pergens in partem alteram, pervenit ad quandam petram, et dixit: Omnibus notum sit, quia usque ad hanc petram est ista silva imperatoris. Et percutiens eandem petram dolatoria *d*, quam portabat in manu, exilierunt ab illa particulæ in oculos ejus, et excæcatus est. Sicque ambo receperunt mercedem præsumptionis et mendacii sui. D

Ecclesiæ violator, adhærescente pede ostio, e

126 Quidam vir nobilis de territorio Nivernensi, obtentis reliquiis beati Remigii, oratorium in ejus honore in proprietate sua ædificavit *e*, ubi Dominus multas virtutes per merita ipsius Sancti sui ostendit. Cum autem, defuncto Ludovico imperatore, Aquitani gentilitia mobilitate absque jugo principis, prout quisque poterat, se efferre et ad invicem impugnare ac per contiguos pagos debachare * cœperunt; pauperes homines substantiolas suas in ecclesiis reponere studuerunt. Unde confisi opinione virtutum, quæ ibi fiebant, ad salvandum sua in eodem oratorio, quique poterant, certatim reposuerunt. Audientes autem prædones, idem oratorium multis plurimorum opibus refertum, aggressi sunt eas diripere. Quorum unus obseratum ostium pede percussit, ut seram effringeret; et mox eidem ostio pes ejus adhæsit, et resupinus præsumptor in terram cecidit.

* debaccha

deinde cum crure et femore putrescente, punitus.

127 Quod cernentes alii, aufugerunt. Ipse autem miser, cruciatu cogente, cum maximo ejulatu cœpit culpam suam fateri, et cum lacrimis amarissimis profiteri, quod, si Deus per merita sancti Remigii pedem illius ab ipsa compede solveret, E numquam ulterius de ipsa vel de alia ecclesia quicquam tolleret, vel tolli, quantum ex ipso esset, ullo modo consentiret. Caballum quoque suum cum sella et alia, quæ potuit, ad eandem ecclesiam donavit; sicque post confessionem et lacrimas et votum pes ejus ab ostio, cui inhæserat, est solutus. Verumtamen postea de ipso arido pede claudus permansit, usquedum computrescente crure ac femore post diutinum laborem mortuus fuit.

Sanctus domum suam injuste occupanti, post geminam admonitionem, f g h i

128 Quando tres fratres reges, Lotharius, Ludovicus et Karolus, regnum post patris sui obitum *f* inter se diviserunt *g*, episcopium Remense, quod tenebat Fulco presbiter *h*, Karolus inter homines suos divisit: villam Juliacum Richuino *i* in beneficium dedit. Cum autem uxor illius, nomine Berta, in cubiculo villæ ipsius jaceret, venit ad eam sanctus Remigius, dicens: Non est iste locus tuus ad jacendum; alterius meriti et officii debet esse, qui hanc villam habere et in hoc cubiculo debet jacere. Surge quantocius et hinc abscede. Quod illa parvipendit, putans, se visum manem videre. Altera vice venit ad eam sanctus Remigius, et dixit ei: Cur hinc non abscessisti, sicut tibi præcepi? Vide, F ne amplius hic te inveniam. Quod illa, ut prius, pro nichilo duxit. Tertio venit ad eam sanctus Remigius, et dixit: Nonne semel et secundo tibi præcepi, ut hinc abscederes? Sed quia contempsisti hinc pergere, aliorum deportatione abscedes, et percussit illam virga, quam tenebat in manu.

mortem infligit.

129 Quæ, toto corpore in maximum tumorem converso, quod vidit, viro suo Richuino et aliis quam plurimis dixit, et per aliquantos dies severissime cruciata vitam finivit. Cujus corpus vir ejus in ecclesiam sancti Remigii deportari, eamque ibidem sepeliri fecit. Mirantur quidam, quod, cum vindicta mortali illam de prædicta villa expulit, et corpus ejus in ecclesia sua sepeliendum recepit. Quod nemo mirabitur, si perpenderit, qua intentione Sancti vindictas in delinquentes exerunt: videlicet ut, si se recognoverint, hic recipiant, quod merentur, ne post mortem æternis suppliciis crucientur (sicut in libro Regum legitur de propheta illo, qui inobediens ori Domini extitit, et a leone percussus interiit, et post ultionem

nem

nem perceptam a leone corpus illius intactum remansit *k*) si autem hic se non correxerint, in quos vindictæ procedunt, alii de flagellis eorum emendentur et metuentes corrigantur; sicut scriptum est : Pestilente flagellato, sapientior erit parvulus *l*.

Auctor docet, cur suo tempore tot miracula non fiant,

130 Causantur etiam aliqui, quoniam sanctus Remigius nunc in rerum suarum invasores et familiæ suæ oppressores non vindicat, sicut præcedentibus temporibus egerat, usurpantes psalmi versum, Signa, inquiunt, non videmus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius. Sed non huic causandum, verum dolendum atque timendum est; quia impletur nostris, quod prædictum est antiquis temporibus. Scriptum est enim in Apocalypsi : Factus est sol, ut saccus cilicinus. In extremo quippe nostro tempore sol quasi cilicinus saccus ostenditur, quia fulgens vita prædicantium ante reproborum oculos aspera et despecta probatur, et sanctorum miracula per contemptum peccantibus justo judicio subtrahuntur; sicut scriptum est : Ne quando convertantur, et sanem eos : qualinus plenius obruantur suppliciis, qui nunc gaudent etiam in delictis.

et nuperum narrans,

131 Verumtamen hic Sanctus imitator Domini sui, qui non omnia vindicat, ut ejus ostendatur patientia; nec omnia inulta dimittit, ut ejus probetur providentia; licet non tam frequenter exerat in perniciosos vindictam, non usquequaque inulta nostris temporibus deserit præsumptorum piacula. Nam *m* Blitgarius quidam nuper mansum *n* de thesauro ecclesiæ in villa Tenollo pretio apud Bernardum custodem obtinuit, unde famulos sancti Remigii cum flagellis ejecit, conclamantibus eis sanctum Remigium, ut eos adjuvaret. Quibus idem Blitgarius cum irrisione respondit : Modo parebit, qualiter vos sanctus Remigius adjuvabit : videte, quomodo in adjutorium vestrum venit. Et inter hæc verba cum maximo clamore ingemuit, et incredibiliter inflando intumuit, sicque medius crepuit et mortuus est.

lectorem pie monet.

132 Quibus auditis, divinam in nobis vindictam pertimescentes, blasphemiam in Deum et Sanctos ejus magnopere caveamus, studentes, ne ecclesiasticam familiam crudeliter tractemus, et contra mala proximi pertrahamur ad retributionem mali, vel ad livorem odii; ne ad temptamenta diaboli seducamur ad delectationem vel consensionem peccati; ne contra flagella summi Opificis prorumpamus in excessum murmurationis. Licet enim non fiant nobis tam frequentia ac reverenda per hunc Servum suum miracula, tamen certi esse debemus, quia non subtrahuntur civitati suæ ac nobis civibus suis continua intercessionum ejus auxilia; sicut de Jheremia legimus *o* : Hic est, inquit, fratrum amator et populi Israël, hic est, qui multum orat pro populo et universa sancta civitate Jherusalem.

Sancti corpus in argenteam thecam transponitur :

133 Anno Incarnationis Dominicæ octingentesimo quinquagesimo secundo *p*, nuper adhuc ampliata ipsa ecclesia, cum de loco criptæ prioris sepulchrum una cum beati Remigii corpore translatum est in cripta majori et pulchriori opere facta, ipsum corpus sanctissimum, sicut et in anteriore translatione, ab episcopis Remorum dioceseos, integrum inventum est et brandeo rubeo involutum. Et cum de ipso sepulchro in locello argenteo est transpositum, pars de ipso brandeo cum sudario, quod fuerat super caput ejus, assumpta in scriniolo eburneo, secus altare sanctæ Mariæ in civitate *q* honore debito veneratur. Locellum autem argenteum cum corpore ipsius Sancti sepulchro marmoreo, in quo ante jacuerat, superpositum fuit, et reliquiæ, quæ ad caput illius extra sepulchrum repertæ fuerant, in sepulchro, in quo jacuerat, a præfatis episcopis fuerunt positæ Kalendas Octobris, quo Kalendarum die et altera ejus translatio ante plures annos fuerat celebrata *r*.

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

interim ibi unus dolore dentium liberatur : alibi duo contracti sanantur.

134 Cum autem sanctissimum corpus ejus de sepulchro in prædictum locellum argenteum translatum fuit, Radu, tunc subdiaconus ecclesiæ Suessonicæ *s*, qui cum episcopo suo Rothardo *t* illuc convenerat, jam per annum integrum dolore dentium adeo die nocteque vexabatur, ut sensum perdere præ nimio dolore metueret. Qui, dum episcopi impositioni sancti corporis intenderent, maxillam, qua dolore vexabatur, loco, in quo corpus sanctum jacuerat, apposuit; et mox ab ipso dolore liberatus, deinceps dentium dolorem non sensit; sicut post viginti quinque annos isdem referre curavit *u*. Et ipsa die in quodam oratorio, ubi memoria beati Remigii colitur, in pago Ribuario *x* duo contracti sanati fuerunt. Ex tempore siquidem primæ ac secundæ translationis, sicut et ante, multæ et insignes, virtutes in eodem loco per ipsius Sancti merita ex diversis infirmitatibus sunt operatæ, quas habemus descriptas, sed hic propter pluralitatem, et quia sæpius ibidem ostenduntur, omisimus ponere.

Auctor prædicta omnia breviter repetens,

135 Ex digestis virtutibus abundantissime claret, quam insigne illum Dominus gloria et honore dignatus sit coronare, et, ut erat in conspectu ejus, mirabilem hominibus demonstrare. De quibus, fratres karissimi, brevi epylogo quædam commemoremus, ut contemplemur, qualiter hic beatissimus Patronus ac Protector noster sanctorum, tam veteris quam novi Testamenti patrum, spiritu, scilicet diversitate operationum unius ejusdemque Spiritus à diversis accepta, vivens in corpore plenus fuerit, et post obitum consors, miraculis claruit. In eo namque, quod cælitus prænuntiatus et ex nomine designatus extitit, repræsentatos nobis Ysaac patriarcham et Johannem Baptistam videmus; in eo, quod sanctificatus necdum natus *y*, et ab adolescentia in reclusione populi devitavit præsentiam, item Jheremiam et Johannem Baptistam; in eo, quod ab episcopis provinciæ Remensis et clero ac populo electus, et signis super eum divinitus ostensis, est ordinatus episcopus, Mathiam, qui ab Apostolis et ceteris fidelibus electus et oblatus Domino, divina est sorte ordinatus apostolus.

S. Remigium cum eximiis

136 In eo, quod inter amarissimos hujus seculi fluctus meritorum atque virtutum, orationum ac prædicationum remigiis sanctam ecclesiam ad portum æternæ salutis gubernavit, Noe, qui archam, præsignantem Ecclesiam, in diluvio rexit. In eo, quod splendida facta est ejus facies de præsentia Christi, Moysen. In eo, quod inter flammas et residua, quæ needum ignis voraverat, stetit et incendium se transire prohibuit, Aaron. In eo, quod rebus insensibilibus maledicens, cultores earum damnavit sterilitate, David *z*. In eo, quod tria milia virorum, prædicatione sua conversorum, vigilia sancti Paschæ *aa* baptizavit, et puellam a morte resuscitavit, beatum Petrum, qui in sancto Pentecoste

tot

AUCTORE HINCMARO ARCHIEP. REM.

tot milia Judæorum ad fidem convertit et baptizari fecit, et Dorcham a morte resuscitavit. In eo, quod ferocissimos barbaros a feritate sua mitigavit, et Remis ad baptizandum conclusit, quibus post sacrum baptisma Panem cæli et spiritualem potum dedit, Helyseum, qui hostes venientes in Samaria conclusit, quibus cibum et potum dari præcepit. In eo, quod parvissimos liquores superhabundare fecit, Helyam et item Helyseum.

utriusque Testamenti sanctis viris 137 In eo, quod regi Ludovico prædixit prophetico spiritu, quæ sibi suisque posteris erant ventura, Ysaïam, qui regi Ezechiæ, quæ illi ac suis erant futura, prædixit. In eo, quod longe positus corpore, præsens spiritu, obitum regis cognovit, itidem Helyseum, cujus spiritus præsens erat, quando Naaman in occursum Gyezi de curru suo descendit. In eo, quod revelante sibi sancto Spiritu, famem secuturam prænoscens, providentiam, quomodo laboraturo fame populo subveniret, adhibuit, Joseph. In eo, quod, ut justus justificaretur adhuc, corporalium lumen oculorum aliquandiu amisit, et postea visum recepit, Tobiam : sed et, quia
B vitis veræ palmes fructum ferens, purgatus est quo fructum plus afferret cum oculorum menti lumine, quod non amiserat, lumen corporalium oculorum, quod aliquandiu amiserat, recepit. In eo, quod in temptatione patiens et laudes referens, post temptationem autem probatus, lumine corporalium oculorum recepto, sicut in amissione, Dominum benedixit, Job consideramus, qui patiens in temptatione nomen Domini benedixit, et post temptationem probatus duplicia sua possedit.

comparat. 138 In eo, quod, die recessus sui cognito per Missarum celebrationem filiis suis valefecit, et obiit, beatum Johannem apostolum et Euangelistam *bb*. In eo, quod palla sepulchri sui cladem inguinariam restinxit ac reppulit, egregium Paulum, cujus sudario ac semicinctiis sanabantur ægroti. In eo, quod zelo justitiæ, et vivens in corpore et post obitum, in delinquentes vindictas exercuit, item Moysen, Phineen, Josue et Helyam, Petrum, Simonis magi, Ananyæ et Saphyræ percussorem, et Paulum Elimæ magi excæcatorem. In eo, quod sanctissimum corpus illius prius in designata nutu divino ecclesia
C sepultum, et postea angelico ministerio de loco ad locum est deportatum, Abacue prophetam, qui manu angeli de Judæa super lacum Babylonis est deportatus, indeque in Judæam revectus, et Moysen, qui a Domino, angelico utique ministerio, fuit sepultus, cujus sepulchrum sicut nemo usque in præsens novit, ita cujusmodi ordine sepulchrum istius Sancti translatum fuerit, nemo cognoscit *cc*.

ANNOTATA.

a Forestarii *sunt, quibus cura sylvarum demandata erat. Galli dicunt* Forestiers *a* forêt *silva. Ludovicus imperator, de quo hic, fuit hujus nominis I, cognomento Pius, ut colligitur ex serie narrationis.*

b *Nimirum num.* 88.

c *Id est, ad* truncum *vel* caudicem arboris, *ut in Annotatis ad cap.* VI, *lit.* q *dictum est. Consentit Flodoardus, qui pro* fuste arborem *posuit.*

d Dolatoria *hic usurpatur pro* dolabra, *pro qua Flodoardus* bipennem *dixit.*

e Nivernum, *Gallice* Nevers, *Galliæ urbs est ad Ligerim amnem, Nivernensis provinciæ præcipua, ducatusque titulo et episcopali sede sub metropoli Senonensi illustrata. De S.* Remigii *reliquiis in hoc Nivernensi oratorio depositis observo ex dictis in Commentario prævio, non fuisse illas ex ejusdem Sancti carne vel ossibus, nisi forte ex dentibus, sed vel ex capillis, vel ex velo, quo corpus ejus involutum fuit, similive re ad eumdem utcumque pertinente.* D

f *Mors Ludovici Pii imperatoris contigit anno* 840, *post quam revixerunt turbæ Aquitanicæ, quæ ante illam cœperant, quod e primoribus aliqui Pipino, Pipini Aquitaniæ regis filio, faverent adversus Carolum Calvum, quem laudatus imperator illis regem dederat.*

g *Facta est hac regni divisio a tribus Ludovici Pii filiis Verodunı anno Christi* 843.

h *Hic Fulco presbyter, et post hunc Notho, ecclesiam Remensem post Ebonis ejusdem sedis archiepiscopi exauctorationem administrarunt, donec Hincmarus anno* 845 *eidem episcopus datus est ; ut videre licet apud Flodoardum lib.* III *Historiæ cap.* I.

i *Flodoardus lib.* III, *cap.* IV *recitat privilegium ejusdem Caroli Calvi regis, in quo is, postulante Hincmaro, ecclesiæ Remensis restituens res,* quas, *inquit,* magna necessitate et per omnia inviti, dum a pastore sedes illa sancta vacaret, fidelibus nostris ad tempus, unde quoddam temporale solatium in nostro haberent servitio, commendavimus ; *expresse memoravit* Juliacum, vel quicquid ex eodem episcopatu Richuinus habuit. E

k *Lib.* III *Regum, cap.* XIII.

l *Laudat librum Proverbiorum, qui in Vulgata cap.* XXI, ℣. 11 *habet :* Mulctato pestilente, sapientior erit parvulus.

m *Flodoardus lib.* I, *cap.* XX *hic præmittit :* Tempore domni Hincmari præsulis.

n Mansus, *vel* Mansa *aut* Mansum *est certus agri modus cum æde coloni.*

o *Lib.* II *Machabæorum cap.* V, ℣. 14.

p *Hanc secundam S.* Remigii *translationem, quam hic incipit narrare, Hincmarus ipsemet, licet nomen suum taceat, magna cum solemnitate instituit, eamque pluribus exposui in Commentario prævio* § XVII, *ad quem, ne eadem hic repetam, studiosum lectorem remitto* F

q *Indicat ecclesiam cathedralem Remensem, sanctissimæ Dei Genitrici dicatam.*

r *Nimirum prima translatio, de qua egit in hac ipsa Vita num.* 120.

s *Sive* Suessionensis, *Gallice* Soissons, *quæ ex suffraganeis est archiepiscopatus Remensis.*

t *Is ipse Rothardus est, qui Hincmarum anno* 845 *ordinavit episcopum, quique deinde ab illo multa indigna passus est, de quibus vide, si lubet, Galliam Christianam auctam tom. IX, col.* 340 *et sequentibus.*

u *Hinc collige, Vitam hanc ab Hincmaro scriptam, aut saltem ad finem perductam non esse ante annum* 877.

x *Consentit Flodoardus lib.* I *Historiæ inquiens, oratorium illud apud pagum* Ribuarium *fuisse. Sed quis hic pagus est? Apud Colvenerium in margine hic Gallice dicitur* Bruieres en Lannois, *id est* Bruieres in Landunesio. *At nescio, quo argumento ; nam inter Latinum Gallicumque nomen nulla similitudo est. Imo longe alibi locum illum fuisse, colligitur ex eodem Flodoardo in Chronico ad annum* 923, *ubi scribit,* Rotberto, quem *Franci*

A *Franci regem sibi adversus Carolum Simplicem elegerant*, in regnum Lotharienss *proficiscenti, Henricum Germaniæ regem obviam venisse* in pagum Ribuarium super fluvium Ruram. *Rura autem, de quo hic, vulgo* de Roer, *Germaniæ fluvius est, qui in Eyfalia ortus, per ducatum Juliarensem fluit, et apud Ruræmundam in Gueldria Mosæ se miscet. Itaque* pagus Ribuarius, *in quo oratorium illud fuisse dicitur, non est nomen alicujus vici vel oppidi, sed tractus Ribuariorum, qui inter Rhenum et Mosam, quique inter duo hæc flumina labitur, apud Ruram fuisse creditur. Hinc etiam non placet mihi Flodoardi ni Chronici interpretis opinio, qui* Pagum Ribuarium *Gallice* Ribemont *(quod Picardiæ oppidulum est ad Æsiam fluvium) interpretatus est, teste Ortelio in Thesauro geographico tom. II.*

y *Jam dixi supra, nullo argumento ab Hincmaro probari,* Remigium *in materno utero sanctificatum fuisse.*

z *Forte hic respexit ad istam Davidis imprecationem lib.* II *Regum, cap.* I, ℣. 21 : Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum. *Reliqua sacræ Scri-*
B *pturæ loca non annotabo, quia nimis frequentia laudantur.*

aa *Imo in Nativitate Domini, ut probavi in Commentario* § 7.

bb *S. Joannis apostoli et Evangelistæ gesta in Opere nostro illustranda sunt ad diem* 27 *Decembris, quo colitur.*

cc *Sequitur hic in codice nostro novum caput sub hoc titulo :* De reliquiis beati Remigii per sanctum Moderamnum in Italia delatis; *quod cum ob rationes in Commentario prævio num.* 27 *datas Hincmari esse non credam, hic prætermitto, maxime quod eamdem historiam jam recensuerim ex Flodoardo in eodem Commentario a num.* 351. *Prætermitto et longum, qui ibidem sequitur, sermonem, deinque eidem inserta capita, de quibus consule dicta in Commentario num.* 25 *et duobus sequentibus.*

TESTAMENTUM

C
S. REMIGII

Ex Philippi Labbei Bibliotheca Mss. tom. I.

Ecclesiam Remensem cum S. Lupo et Agricolao

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, gloria Domino ✠ Amen *a*.

a Ego Remigius episcopus civitatis Remorum, sacerdotii compos, testamentum meum condidi jure prætorio, atque id codicillorum vice valere
b præcepi, si ei juris aliquid videbitur defuisse?
c Quandocumque *c* ego Remigius episcopus de hac luce transiero, tu mihi hæres esto, sancta et venerabilis ecclesia catholica urbis Remorum;
d et tu fili fratris mei, Lupe episcope *d* (quem præcipuo semper amore dilexi) et tu nepos meus
e Agricola presbyter *e*, qui mihi obsequio tuo a pueritia placuisti, in omni substantia mea, quæ mea forte obvenit, antequam moriar, præter id, quod unicuique donavero, legavero, darive jussero, vel unumquemque vestrum voluero habere præcipuum. Tu sancta hæres mea *ex edito.* Remensis ecclesia, colonos, quos in Portensi *f* *f* habeo territorio, vel de paterna maternaque substantia, vel quos cum fratre meo sanctæ memoriæ Principio episcopo commutavi *g*, vel do- *g* natos habeo, possidebis. Dagaredum, Profaturum, Prudentium, Tennaïcum, Maurilionem, Baudoleisum, Prajuncidum, Niviatenam, Lantam, Suffroniam, colonas; Amorinum quoque servum tuo dominio vendicabis. Necnon, agros *h*, *h* quos possideo in pago Portensi, cum pratis, pascuis, silvis ad te testamenti hujus authoritate revocabis.

2 Futuro episcopo successori meo amphybalum *i* album Paschalem relinquo; stragula columbina duo, vela tria, quæ sunt ad ostia diebus festis triclinii, cellæ et culinæ. Vas argenteum decem et octo librarum inter te, hæres mea, et diœcesim tuam ecclesiam Lugdunensem *k*, factis patenis atque calicibus ad ministerium sacrosanctum, prout volui, Domino annuente, distribui. Aliud argenteum vas, quod mihi domnus illustris memoriæ Hlodowicus rex, quem de sacro baptismatis fonte suscepi, donare E dignatus est, ut de eo facerem, quod ipse voluissem, tibi hæredi meæ ecclesiæ supra memoratæ jubeo thuribulum *l* et imaginatum calicem *m* fabricari; quod faciam per me, si habuero spatium vitæ. Si ante clausero ultimum diem, tu fili fratris mei Lupe episcope, species antedictas, tui ordinis memor, efficies. Compresbyteris meis et diaconibus, qui sunt Remis, viginti et quinque solidos æqualiter dividendos in commune dimitto. Vitis plantam super vineam meam, ad suburbanum positam, simili modo communiter possidebunt cum Melanio vinitore, quem do in loco ecclesiastici hominis Albovichii, ut Albovichius libertate plenissima perfruatur.

heredes suos instituit sed simul *i* *k* *l* *m*

3 Subdiaconibus solidos duodecim; lectoribus solidos duos, ostiariis et junioribus solidos duos jubeo dari. Pauperibus in matricula positis *n*, ante fores ecclesiæ expectantibus stipem, duo solidi, unde se reficiant, inferentur. De Vaculiaco *o* Frunimium, Dagaleifum, Dagaredum, Ductionem, Baudovicum, Uddulfum, Vinofeifam, liberos esse præcipio. Tennaredus, qui de ingenua nascitur matre, statu libertatis utatur. Tu vero F fili fratris mei Lupe episcope, tuo dominio vindicabis Nifastem et matrem suam Mutam; vineam quoque, quam Enias vinitor colit : Eniam et Monulfum ejus filium juniorem, jubeo libertate perfrui. Mellovicum porcarium * et Paschasiolam conjugem suam; Vernivianum cum filiis suis, excepto Widragasio, cui tribuo libertatem, tuo juri deputabis. Servum meum de Cessurnico tuum esse præcipio. Agrorum partem ad te, quam frater meus Principius episcopus tenuit, cum silvis, pratis, pascuis revocabis. Servum meum, quem Mellonicus tenuit, Viteredum derelinquo; Teneursolum Capalinum et uxorem suam Teudorosenam tuo juri dominioque transcribo.

multis aliis *n* *o* * *al.* portarium

4 Teudonivia quoque ex mea præceptione sit libera. Edoveifam, quæ homini tuo sociata fuit, et ejus cognationem retinebis. Uxorem Aregildi et cognationem suam ingenuos esse jubeo. Partem meam de prato, quod Lugduni juxta vos habeo, ad imitatem montium posito, et quæ jovia *p* sunt pratella, quæ tenui, ad te revoca- *p* bis. Tibi autem, nepos meus Agricola presbyter, qui

tum peculiaribus personis

EX EDITO.

qui intra domesticos meos parietes exegisti pueritiam tuam, trado atque transcribo Merumvastem servum, et uxorem suam Menatenam, et eorum filium, nomine Marcovicum. Ejus fratrem Medovicum jubeo esse liberum. Amantium et uxorem suam Daëro tibimet derelinquo; eorum filiam esse præcipio liberam Dasovindam : Alaricum servum tuæ deputo portioni; cujus uxorem, quam redemi et manu misi, commendo ingenuam defendendam. Bebrimodum et uxorem suam Moram tuo dominio vindicabis; eorum filius Monacharius gratulabitur beneficio libertatis. Mellaricum et uxorem suam Placidiam ad tuum dominium revocabis; Medaridus eorum filius sit libertus, et vineam, quam Mellaricus Lugduni facit, tibi dono, Brittobaude servum, necnon etiam Gibericum. Vineam, quam Bebrimodus facit, tibi eatenus derelinquo, ut diebus festis et omnibus Dominicis sacris altaribus mea offeratur oblatio, atque annua convivia Remensibus presbyteris et diaconibus præbeantur.

tum collegiis

5 Delegoque nepoti meo Prætextato Moderatum, Tottionem, Marcovicum, Innocentium servum, quem accepi a Profuturo, originario *q* meo. B Coclearia quatuor de majoribus, acetabulum, lacernam *r*, quam michi tribunus Friaredus dedit, et argenteam tabulam *s* figuratam; filiolo illius Parouis* : acetabulum et tria coclearia, et casulam, cujus fimbrias commutavi. Remigiæ coclearia tria, quæ meo sunt nomine titulata, mantele ipsius *t*, quod habeo, feriale transcribo. Hichinaculum *u* quoque dono illi, de quo Gundobado dixi. Delegoque benedictæ filiæ meæ Helariæ diaconæ ancillam, nomine Noram, et vitium pedaturam *x*, quæ suæ jungitur vineæ, quam Cattusio facit, dono, et partem meam de Talpusciaco transcribo pro obsequiis, quæ michi indesinenter impendit. Aëtio nepoti meo *y* partem de Cessunico*, quæ mihi forte divisionis obvenit, cum omni jure, quod tenui atque possedi; Ambrosium quoque puerum ad jus illius dominiumque transmitto. Vitalem colonum liberum esse jubeo; et familiam suam ad nepotem meum Agathimerum pertinere; cui vineam dono, quam posui Vindonissæ *z*, et meo labore constitui, sub ea conditione, ut a patribus* suis omnibus diebus festis ac Dominicis pro commemoratione mea sacris altaribus offeratur oblatio, et Lugdunensibus presbyteris atque diaconibus annua C convivia, concedente Domino, præbeantur.

q

r

s

* al. Parovio

t

u

x

y

* al. Cersunico et Cosurnico

z

* al. partibus

* ecclesiæ ..ue

6 Dono ecclesiæ Lugdunensi solidos decem et octo quos presbyteri* et diaconi inter se æquali divisione distribuant. Partem meam de Secia ex integro ad se revocet ecclesia Lugdunensis. Commendo sanctitati tuæ, fili fratris mei Lupe episcope, quos libertos esse præcipio. Cattusionem et Auliatevam conjugem suam. Nonnionem, qui meam vineam facit, Suunoveifam, quam captivam redemi, bonis parentibus natam, et ejus filium Leuberedum, Mellaridum et Mellatevam, Vasontam coquum, Cesariam, Dagarasevam, et Bandorosevam Leonis neptem, et Marcoleifum filium Tottionis : hos totos, fili fratris mei Lupe episcope, sacerdotali authoritate liberos defensabis. Tibi autem hæredi meæ ecclesiæ Flavianum et uxorem suam Sparagildem dono; eorum filiolam parvulam Flavarasevam liberam esse constitui. Fedamiam uxorem Melani et eorum parvulam Remenses presbyteri et diaconi possidebunt. Cispiciolum colonum liberum esse præcipio, et ad nepotem Aëtium ejus familiam pertinere : ad utrumque, id est, ad Aëtium et Agathimerum pervenire colonicam Passiacum*.

* al. Coloniam Passiarum

7 Pronepti *aa* meæ Prætextatæ dono Modorosevam, Profuturo Leudocharium puerum trado; Profuturæ dari jubeo Leudoveram. Lugdunensibus subdiaconibus, lectoribus, ostiariis et junioribus quatuor solidos derelinquo; pauperibus in matricula positis solidus dabitur ad eorum refectionum. Delegoque octo solidos ecclesiæ Suessionum *bb* pro commemoratione nominis mei; Catalaunensi *cc* ecclesiæ solidos sex; Mosomagensi *dd* solidos quinque; Vongensi *ee* agrum apud officinam molinarum, quæ ibi est constituta; Catarigensi *ff* ecclesiæ solidos quatuor, totidemque Portensi pro commemoratione mei nominis inferentur. Ursi archidiaconi familiaribus usus obsequiis, dono ei donitextilis *gg* casulam subtilem, et aliam pleniorem; duo saga delicata; tapete, quod habeo in lecto, et tunicam, quam tempore transitus mei reliquero meliorem. Heredes mei, Lupe episcope, et Agricola presbyter, porcos meos inter vos æqualiter dividetis. Friaredus, quem, ne occideretur, quatuordecim solidis comparavi, duos concessos habeat : duodecim det *hh* ad basilicæ domnorum martyrum Timothei et Apollinaris cameram faciendam.

varia lectio, farit

aa

bb

cc

dd

ee

ff

gg

hh

E

Testamenti subscriptio, et additus codicillus.

8 Hæc ita do, ita lego, ita testor : ceteri omnes exhæredes estote, suntote *ii*. Huic autem testamento meo dolus malus abest, aberitque; in quo si qua litura vel charaxatura *kk* fuerit inventa, facta est, me præsente, dum a me relegitur et emendatur. Actum Remis die et consule suprascripto *ll*, intercedentibus et mediis signatoribus.

ii

kk

ll

✠ Remigius episcopus testamentum meum relegi, signavi, subscripsi, et in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Domino adjuvante, complevi.

V. C. Pappolus interfui, et subscripsi *mm*. mm

V. C. Rusticolus interfui et signavi.

V. C. Eulodius interfui et signavi.

V. C. Eutropius interfui et signavi.

V. C. Eusebius interfui et signavi.

V. C. Dawcus interfui et signavi.

Post conditum testamentum, imo signatum, occurrit sensibus meis, ut basilicæ domnorum martyrum Timothei et Apollinaris missorium argenteum *nn* sex librarum ibi deputem, ut ex eo sedes futura meorum ossium componatur. nn

F

ANNOTATA.

a *In codice nostro atque editione Marloti deest:* Gloria Domino. *In altero nostro Ms. apographo, et editione Joannis Jacobi Chifletii hoc totum abest initium. Porro tituli loco præmittitur tam in editis, quam in codice nostro sequens monitio, quæ Hincmari esse videri potest.* Exemplar Testamenti a beato Remigio conditi, in quo lector attendat, quod solidorum quantitas numero quadraginta denariorum computatur, sicut tunc solidi agebantur, et in Francorum lege Salica continetur, et generaliter in solutione usque ad tempora Karoli perduravit, velut in ejus Capitulis invenitur.

Idem monitum iisdemque vocibus (præterquam quod Karolo cognomen Magni *addatur) in codice nostro laudatisque editionibus Chifletii ac Marloti, ut dixi, legitur. Erat autem* solidus *moneta aurea*, denarius *argentea; quæ prænotasse juverit, quia in hoc testamento crebra fit de* solidis *mentio.*

b *Hæc*

A b *Hæc in codice vitiose sic leguntur :* Valere præcepi fieri, quatinus si juris aliquid videbitur defuisse.

c *Mss. nostra aliaque edita habent :* Quandoque.

d *Fuit hic S. Lupus S. Principii in episcopatu Suessionensi, qui Remensi suffraganeus est, successor. Sunt, qui eumdem S. Principium hujus Lupi fuisse patrem autumant; alii patruum credere malunt. Posterioribus assensi sumus in Opere nostro ad diem* XXV *Septembris, quo sanctus ille Principius colitur. S. Lupus,* S. Remigii *ex fratre nepos, cultum habet die* XIX *Octobris. Consule, si lubet Commentarium nostrum prævium num.* 35 *et sequenti. Eumdem S. Lupum una cum ecclesia Remensi ac mox nominando Agricola presbytero heredem a* S. Remigio *in testamento suo scriptum fuisse, docet etiam Flodoardus lib.* I, *cap.* XXIII.

e *Hic inter* S. Remigii *discipulos a Flodoardo in Historia lib.* I, *cap.* XXIII *sic recensetur :* Quorum *(discipulorum)* videtur eximius Agricola, nepos ipsius, presbyter venerandus, et eidem obsequiis, ut ipse testatur *(nempe hic)* a pue-
B ritia placitus, quam domesticos ejus exegit intra parietes : quem etiam cum ecclesia Remensi beatoque Lupo episcopo, fratris sui filio, in omni substantia sua, præter id, quod specialiter unicuique donaverat, darive jusserat, heredem constituit.

f *Adi Annotata ad Vitam per Hincmarum cap.* III, *lit.* d.

g *Alibi :* communicavi : *sed hujusmodi minutias, præsertim in nominibus propriis hominum, quæ hinc inde varie scribuntur, inobservatas prætcribo, dum nihil interest easdem animadvertisse.*

h *Alibi legitur :* Villas, agrosque.

i Amphybalus *seu* amphyballus *a Græco* ἀμφιβάλλειν circumdare, *hic significat sacerdotalem veste, qua totum corpus circumdatur. Huc spectat, quod in Expositione antiquæ Liturgiæ Gallicanæ legitur apud Martenium tom. V Anecdot. col.* 99 : Casula, quam amphibalum vocant, quod sacerdos inducitur, tota unita, per Moysem legiferum instituta primitus demonstratur *etc. Subditur, illam sine manicis esse, non scissam, non apertam. Alias* amphibali *expositiones etiam dat Cangius in*
C *Glossario.*

k *Tam hic, quam infra per* Lugdunum *semper* Lugdunum Clavatum, *sive* Laudunum, *nunc Gallice* Laon, *designat, cujus episcopatum diœcesim Remensem appellat, quia illius suffraganeus erat, fueratque Remensis episcopatus pars usque ad tempora* S. Remigii, *qui Lugdunum Clavatum episcopali sede primus illustravit, uti alias diximus.* Laudunensem *pro* Lugdunensem *constanter habent codex noster et editiones Chifletii et Marloti.*

l *Chifletius et Marlotus legunt* turriculum; *quo modo si legendum sit, erit* turriculum, turricula, *sive hierotheca in modum turris fabrefacta, ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum asservandum. Exemplum habes apud S. Gregorium Turonensem lib* I *de Gloria martyrum cap.* LXXXVI, *ubi legitur :* Acceptaque turre, diaconus, in qua mysterium Dominici Corporis habebatur etc. *Simile quoque vas fuisse existimo, de quo Flodoardus lib.* II, *cap.* VI *in Laudone Remensi episcopo ait :* Turrim quoque auream, quam ad votum suum fabricari fecerat, super altare posuit S. Mariæ Remensis ecclesiæ.

m *Id est, calicem operis celati.* EX EDITO

n *Id est, qui adscripti erant pauperibus, qui ex ecclesiæ eleëmosynis alebantur.*

o Vaculiacum *nomen villæ aut vici est; quæ sequuntur sunt nomina propria servorum.*

p *Ita habent omnia exemplaria præter unum, quod Chifletius secutus est, in quo legitur* novia. Jovia *pariter legitur in omnibus exemplaribus Testamenti prolixioris, teste Colvenerio in Scholiis, ubi ex Nicolao Chesneau addit, forte legendum esse,* quæ juxta sunt. *Ego, ut verum fatear, nescio, quid hic sibi velit vox* jovia.

q Originarius *is est, qui ratione originis suæ domino suo servitutem aliudve obsequium debet : quapropter ea vox variam explicationem admittit. Profuturum, de quo hic agitur, non fuisse vernam seu mancipium, satis liquet ex eo, quod hic dicatur* Innocentium servum S. Remigio *dedisse.*

r *Chifletius et Marlotus legunt* lucernam. Lacerna *vestis est antiquis Romanis nota ac domi militiæque, maxime pluvioso aëre, usitata.*

s *Codex noster et Marlotus,* Cabutam; *quo modo etiam in exemplaribus Testamenti prolixioris legi, asserit Colvenerius in Scholiis ad Flodoardum,* E *additque,* cambutam *haberi apud Brissonium.* Cabuta, cambuta *et* cambuca *ordinarie usurpatur pro pedo pastorali seu episcopali. Mihi præplacet lectio Labbei, cui consonat Chifletius; at simul fateor, ex* cabutam *facile* tabulam, *ac vice versa, potuisse formari.*

t *Alibi :* mantile, *id est* palliolum; *sed suspicor pro* ipsius *legendum esse* ipsi. *Donationis Remigiæ in hoc testamento factæ meminit Flodoardus lib.* I, *cap.* XXIII.

u *Ita habent exemplaria omnia etiam prolixioris Testamenti, præterquam apud Brissonium, ubi est* Hiclinaculum; *quod æque ignotæ significationis est. Cangius in Glossario suspicatur* hichinaculum *idem esse, quod* Hichinarium *et* Hicinarium, *quæ inter vasa sacra in Historia episcoporum Autissiodorensium recenseri, affirmat.*

x Pedatura *vitium est spatium vitibus consitum, certo pedum numero limitatum. Exempla plura habes apud laudatum eruditum Cangium.* Hilariam diaconam *inter* S. Remigii *legatarios etiam recenset Flodoardus lib.* I, *cap.* XXIII.

y *Hic quoque inter Sancti legatarios nominatur a Flodoardo ibidem, uti et Etius sive Aëtius, qui cum* F *Agathimero infra nominabitur.*

z *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum docet, hanc* Vindonissam *vel* Vindenissam *villam esse in pago Remensi,* Venderesse *nunc vulgo dictam; atque alteram etiam* Vindenissam *villam aut vicum in pago Laudunensi.*

aa *Ita correxi ex aliis, cum apud Labbeum hic legeretur* pronepoti. *Flodoardus prædicto loco nec de Prætextata nec de Prætextato nominatim meminit.*

bb Suessionensis, *vulgo* Soissons, *civitas Galliæ in provincia Insulæ Franciæ, episcopatum Remensi suffraganeum habet.*

cc Catalaunum, *Gallice* Chaalons sur Marne, *altera episcopalis civitas est sub metropoli Remensi, in provincia Campaniæ.*

dd Mosomagum, *alias* Mosomum, *indigenis* Mouson, *Galliæ item urbs est ad fluvium Mosam in Campania et in confinio ducatus Luxemburgici, et diœcesi Remensi, de qua paulo plura dixi in Commentario prævio num.* 229.

ee *De Vongensi pago in Campania Gallica meminit Flodoardus lib.* II *Historiæ cap.* XVIII, *et lib.* III,

EX EDITO. *lib.* III, *cap.* X *de* municipio Vongo. *Plura vide, si lubet, apud Valesium in Notitia Galliarum, qui de ejusdem loci situ et hodierno vocabulo hæc ait :* Hic est, ut existimo, vicus ad Axonam positus, medio inter urbem Remos ac Epusum vel Epoissium *(Gallice* Yvoix) spatio; vulgo VON dictus; aut certe potius VOUZI vel VOUSI, qui locus ad idem flumen situs est, nec procul a VON distat, eoque vico multo major est et clarior ac frequentior.

ff *Videtur hic locus alias* Catorigæ *dictus, ad eumque spectare, quæ laudatus Valesius pag.* 140 *habet his verbis :* Est et alius ejusdem nominis locus in Campania Remensi, Æthico CATURRIGÆ seu potius CATURIGÆ dictus, in tabula Theodosiana Caturicæ... Distat a Durocortoro Remorum XXXIX millibus passuum, a Nasio IX, a Tullo XXV. *De Portensi pago, qui sequitur, satis alibi dictum est.*

gg *Ita habent exemplaria omnia etiam prolixioris Testamenti, cum eo tantum discrimine, quod in nonnullis ea vox composita in geminam* domi textilis *distracta sit. Cangius in Glossario suspicatus est, legendum esse* auritextilis. *Flodoardus lib.* I
B *cap.* XXIII *eadem referens ait :* Donat ei casulam quamdam subtilem.

hh *Videtur igitur* S. Remigius *quatuordecim illos solidos Friaredo pro sui redemptione mutuos dedisse, ex quibus nunc duos ipsi donavit, reliquos ecclesiæ SS. Timothei et Apollinaris dari jussit.*

ii *In codice nostro deest verbum* suntote; *apud Chifletium rectius legitur* sunto.

kk Charaxare *scribere est : hic autem* charatura *usurpatur pro vocum immutatione, obductione etc. Ceterum laudatus Cangius plura adfert exempla instrumentorum, a quibus eadem formula adhibita fuit.*

ll *Hinc liquet, exemplaria hujus Testamenti, quæ exstant, non omnino integra esse, cum nec tempus nec consul supra memoretur. Eodem defectu laborat Testamentum prolixius, quod ex hoc breviori auctum fuisse, putamus.*

mm *Hunc ac quinque sequentes viros clarissimos, Flodoardus lib.* I, *cap.* XXIII *scribit*, S. Remigii *testamento subscripsisse, non alios, qui in prolixiori testamento subscripti leguntur. Adi Commentarium prævium* § XV.

C nn Missorium *est lanx, in qua cibi ad mensam deferuntur. De sepultura in ecclesia SS. Timothei et Apollinaris electa, nec tamen facta, consule Commentarium prævium* § XVI.

TRANSLATIONES

SACRI CORPORIS

Auctore forte Rotfrido synchr.,

Ex Ms. codice Prumiensi.

Corpus ex Normannorum metu Sparnacum transfertur ab Hincmaro,

Anno felicissimæ Incarnationis Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei omnipotentis, octingentesimo octuagesimo secundo, Karolomanni regis orthodoxi sceptra Francorum regni tenentis primo, episcopatus vero Hincmari archiepiscopi trigesimo octavo *a*, accidit, exigentibus scelerum immanitate meritis, atque crudelitate discriminum magnitudinis, tu puta populi Francorum propter timorem Norbalbingorum *b*, quo sanctissimi ac pretiosissimi corporis Remigii præsulis quinta Sabbathi, octava die mensis octavi, qui apud Latinos November *c* dicitur, transferretur de proprio stationis loco Sparnacum *d*. Erat enim nox, indicans peccatorum voraginem multifarie nostrorum: alioquin nisi contigisset, multis peccatis esse involutos, et enormitate peccaminum gravatos, seu mole delictorum saucios, necnon lethalis reatus funere sopitos, poterat ille de exitii nos imminente periculo eripere, qui, Domino adjuvante, multa jam olim signa faciens valuit coruscare.

eoque ibi mortuo, Orbacum.

2 Fuitque inibi sanctissima corporis gleba usque ad præfati pontificis obitum *e* et paulo post aliquantis diebus. Hoc itaque beatissimus Pater huic populo dedit in munere, ut, cum passim post transitum prædicti Hincmari a perfidis quaquaversum depopularentur Christianæ fines re- E gionis, et permaxime hujusce sedis, ipsi tantum ejus interventione immunes efficiuntur a cladis seu calamitatis peste. Indidem vero ejusdem rei gratia transvectum est ad Orbacis monasterium *f*. Factum est autem, uti ipsius obtentu et Dei omnipotentis largifluæ dationis dono accolæ ipsius loci nullum circumquaque paterentur detrimentum seu incommoditatem elementorum; sed quicquid in diversis seminum speciebus severunt, ultra eorum æstimationem multipliciter attributum est; sicut ipse, referentibus ipsis, auribus hausi, oculisve videndo probavi *g* : et cum aliis foret in locis intemperies aëris, ut puta, gelu primo, et postea siccitas solis perfida; hic procul et eminus propulsa decernitur. Fuere ergo alma eodem in loco corporis membra non paucis diebus.

Folco Hincmaro suffectus, illud Remos relaturus.

3 Quid plura? Contigit, ut rerum Parens atque Plasmator omnium, misericordiam initio stillans, respiceret populum Remensem, qui erat destitutus, sed et mœstitiæ doloris ægritudine tabefactus de præfati Antistitis almi corporali absentia. Interim Folconem *h* instinctu Numinis quodam allati eligere totis studuere nisibus. At F ille infula sacerdotali circumamictus, oleo sacræ sanctificationis perunctus, serto benignitatis redimitus, cœpit curiose quærere ac summa diligentia vigilanter satagere, et instar beati David omnia dispensanter prudentique consilio tractare. Nam, quemadmodum ille sollerter et excellenti præditus ingenio, omnique flagrans bonitatis ardore archam Domini ad civitatem et locum sanctum studuit referre, ita is per omnia prudenter cuncta cogitans atque disponens, ita ut prius quæsitu opus esse diceret, quod sibi in talibus consilium, quidve foret agendum: et dum quaquaversum diu potuere, causam trutinantes, ad id tandem sententiæ eventum est, ut almificum pignus ad propria comperiret fore ferendum.

cum aliis episcopis cleroque Orbacum advenit,

4 Sed has inter cogitationum varietates, et assiduas elimando meditationum dispensationes, ubi comperit actitandum, ilico primo sui præsulatus anno, tertio mense Siban, qui Latine Junius vocatur, XV ejusdem mensis die *i*, cœtu clericorum sibimet adjuncto, nec non populari agmine coacto, accitis etiam venerabilibus episcopis

A scopis suæ diœceseos, et sacerdotibus non paucis, locum, quo pretiosissima, habebatur margarita, multa cum religione et fideli rationis administratione studuit adire. Cumque post jejunium supradictus pontifex pransum cum suis sero secederet, et bubulci cum onustis plaustris rebus diversis suppellectilis ipsius Sancti iter toto accelerare festinarent fervoris desiderio, essetque facies cœli claritate solis perlucida et aëris serenitate tranquilla, die quoque jam in vesperam vergente, occasuque Phœbeæ lampadis tenebras vocante, mirum dictu, cum extemplo circumquaque cœli serenitas tetra caligine obducitur, coactoque in nubes aëre, sensim pluvia cœpit demitti; post vero paulatim et per incrementa gliscendo ad tantam nimborum excrevit magnitudinem, quo ad usque superficies terræ, quæ ariditate siccitatis tabescendo sorduerat, ut squalore pulveris fœda persisteret, longe lateque imprægnata, et ad omne opus agendum maneret apta.

ac postridie illud tollens magna cum pompa k

5 Sed postquam luci croceæ noctis cessit pallor, Phœbique splendori stellarum itidem fulgor; jamque aurora diem Resurrectionis Dominicæ *k* B paululum decrescendo, furvæ noctis tenebris roseo repræsentabat splendore, tum ætate ab omni, utroque sexu, omnique dignitatis seu professionis gradu, undecumque poterant, venitur in ecclesiam, quo magnifici Confessoris corpus quiescebat, opperientes horam gloriosissimæ revectionis. Igitur prædictus venerabilis Folco, cui summa cura et ingens desiderii ardor ad hoc patrandum efferbuerat, ubi tempus opportunum imminere perspexit, cum coëpiscopis, presbyteris et diaconibus, omnique gradu ecclesiæ illo, officium celebraturus, fidei calore accessit armatus; explicitoque ministerio sacerdotali magno cum honore et reverentia, sicuti revera itidem officium postulabat; et rite omnibus patratis, cum timore sancto et summa devotione canentes Responsorium, levaverunt dignissimum pignus, et iter cœptum magna cum cautela festinare curarunt

iter versus Hemos aggreditur

6 Nunc ergo, prudens lector, nota verba, signa mysteria. Nota, quod dicitur prima vigilia noctis densæ caliginis in initio hyemis Beatissimi corpus quasi furto sublatum a paucis, quod supra C succincte digessimus; hic autem, quod die Dominicæ Resurrectionis hora quasi tertia *l*, fervente jam sole, et in altum proficiente, quando Spiritus sanctus super Discipulos venit, inchoante primordio æstatis, cum multa manus populi constipatione non casu aut fortuitu, sed sacræ dispensationis consortio, inesse reversionem commemoramus, sedula discussione perpende. De [hac *m*] profecto reversione non modo angeli et homines gratulati, verum etiam ipsa elementa multimoda administratione læta feruntur. Nam revera, sicut in Filii Dei omnipotentis passione tristia, sic econtra hujusce insignis reversione Viri grata paruere; in tantum, ut ipsi diei nil contrarietatis obsisteret, non ventus flaret contrarius, neque pulvis superiora petens, oculisve nocivus existens; nubes nequaquam pareret densa, seu tenebrositatis caligine obfuscata; sol quoque radios lucis spargens, ut omnia illuminaret, minus urendo concremaret.

accurente undequaque populo, Deumque laudante;

7 Cœpere itaque quaquaversum huc illucque, prout fama fuerat delata, omnis dignitas, ætas omnis, uterque sexus, juvenes et virgines, senes cum junioribus, matres cum parvulis, divites et pauperes, curvus arator, sordidus vinitor, pannosusque bubulcus, opilio vel subulcus, magno cum gaudio et inenarrabili lætitia, summa cum festinatione alii obviam, post tergum alii, nonnulli econtra; unusquisque satagens pro possibilitate valetudinis, cursu felici occurrere: fitque concursus magnusque conventus; fitque concentus ab omni gradu et utroque sexu: [licet *n*] ecclesiasticæ modulatio vocis dispar hauriretur, affectus tamen gratulationis et glorificatio exultationis par esse comprehenditur. Et qui præibant ergo, et qui sequebantur, clamabant in excelsis, dicentes: Osanna! et Kyrie eleison: et perinde ceu quondam populus Hebræorum Regi regum, sedenti asinum, comitantes canebant, ramosque de arboribus præcidentes obviabant, atque vestimenta sua expandebant in via; sic isti, prout poterant, omnia dispensanter agere viritim decertabant. Quid igitur, fratres charissimi, arbitremini, horum corda ad hoc excitando præparavit? Quis illis dedit sensum et intellectus donum ad hoc patrandum, nisi Deus omnipotens, et Spiritus sanctus, qui replet et inflammat corda fidelium, quos præsidet et regit secus suæ distributionis pietatisque abundantiam? E

AUCTORE FORTE ROTFRIDO SYNCHRONO.

cumque Calmiciaci pernoctasset,

8 Tali ergo dignitatis processu pervenitur ad vicum, cui nomen est Calmiciacus *o*, ubi multas jam olim, Domino tribuente, virtutes sanctissimus Antistes vivens carne exercuerat; et in ecclesiola parvula, quam ipse, ut quidam aiunt, dudum consecraverat, sacratissimus deponitur thesaurus, adhibitisque diligenter custodiis, quisque it pransum, cibo potuque reficientes corpora secedunt cubitum. In crastinum vero jam postera Phœbeo lustrabat lampada terras, humentemque aurora polo dimoverat umbram, cum ecce hinc inde audiuntur voces gaudentium, laudantium Deum, atque dicentium: Benedictus Deus, qui reddit nobis Pastorem, Protectorem et Defensorem animarum nostrarum, sub cujus alarum protectione angustiis credimus liberari ab omnibus vel ærumnis; quia ipse est, qui quotidie interpellat apud Deum pro peccatis nostris; nec sumus frustrati præsentia ejus. Interea sæpe memoratus pontifex cum omni diligentia, quæ ad se pertinebant, sine mora *p* Sacramentis mysteriorum æque celebratis, iter carpere et clivum montis, qui juxta erat, scandere cum Christi laudibus delegit, et turmæ multitudinis cum eo fidelis. F

et postero die

9 Cumque in ipsius montis fastigii supercilio cum pie pervenissent Antistite, quasi in eminentiori stans loco omnem circumspiceret, quæ suæ diœceseos juris erat, latissimam regionem, populumque undecunque procurrentem, cum lachrymis et gemitibus, crebrisque suspiriis ejus intercessionem, benedictionem ac multimodam æternæ distributionis suffragationem efflagitantem, quorum vota et obsecrationes ut comperitur, minime spernens, sed potius compatiens, factus in agonia, prolixius orare pro eorum delictis studuit, ne ducerentur diutius reorum catena constricti, essentque apud Deum obnoxii, laqueis diaboli irretiti; compar illi, qui nonnumquam iram Domini contra Israel pro reatu vituli, quem fecerant, mitigavit *q*. Si enim vivens quondam hoc potuit impetrare, quando regem acerbissimum *r* de faucibus diaboli, Domino annuente, cum populo suo valuit extrahere, multo magis cum Christo nunc regnans quivit promereri.

10 Itaque cum Deus omnipotens præscius futurorum,

AUCTORE FORTE ROTFRIDO SYNCHRONO.

rorum, qui desiderat et semper inquirit salutem animarum; qui non vult mortem peccatoris, nec lætatur in perditione morientium, respiceret et propitiari vellet populo suo, ne jam amplius oberraret et proprio pioque privatus * Pastore; et ut vox ipsius veridica probaretur, dicentis: « Non potest civitas abscondi supra montem » posita, neque accendunt lucernam, et ponunt » eam sub modio, sed super candelabrum, ut » luceat omnibus, qui in domo sunt; sic luceat » lux vestra coram hominibus, ut videant ope» ra vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, » qui in cœlis est, » amicissimum videlicet sibi patronum nostrum Remigium, triumphatorem egregium *s*, quanti apud se foret meriti, torpescentibus et ignavia bonorum operum pigrescentibus; et, qui necdum poterant mysteria capere mystica, signis clarescentibus ad incognita surgere propulsaret; quatinus ejus sanctitas virtutum coram omnibus coruscando fulgeret, populique perfruentes suavitate signorum glorificarent Deum, opificem tantorum operum, et qui cum fide eum orarent, confitentes et abnegantes commissa scelerum delicta, scirent indubitanter, crederentve

B et tenerent firmiter; quoniam, sicut doctorem eum olim habuerunt in terris, ita intercessorem semper haberent in cœlis; et, quia valet apud misericordem Judicem interpellare pro peccatis multorum populorum, quia membrum est ipsius Judicis, et pars magna civitatis supernæ Jherusalem.

cœptum iter prosequeretur.

** forte privaretur*

cæca mulier visum.

11 Paululum inde cum processissent, mulier quædam, nomine Doda, quæ multo jam tempore, amisso lumine, degebat in cæcitate, audito, quod sanctissimi Præsulis corpus indidem transiret, data manu regenti gressus, cœpit, offendens pedibus, cursu, quo poterat, iter accelerare; statimque ut cominus accessit, visum coram omnibus ejus imploratu consequi meruit. Quo facto, omnes in admirationem versi, et quodammodo stupore mentis perculsi, insuper etiam nimio et inedicibili gaudio oppleti. Curritur ad episcopum, qui tunc haud procul equitabat, sed propter populi frequentiam, qui gaudenti exultatione importune confluebat, parva spatii intercapedine secesserat; et cum nonnulli cursu cucurrissent rapidissimo, qui supremus nunciarat, primus pandere opinabatur: cum su-

C bito venerabilis Folco pontifex permaxima repletus lætitia, in ingenti devotionis ac religionis munere ymnum Te Deum laudamus ab omni clero digna gratulatione officiosissime jubet decantari.

quædam amissam gradiendi facultatem, altera usum manuum recuperant.

12 Illis itaque hoc ordine modulationem promentibus, non minor fit e diverso ab utroque sexu laus magnificentiæ Omnipotentis; et licet sonus diversus, intentio tamen par erat exultantis populi: necdum enim jubilatio hujus admirationis ab ore finierat, ecce quidam homo gressum, a quo multis diebus frustratus fuerat, cum integra incolumitate palam omnibus locupleta dationis largitione percepit. Indidem vero cum paulisper transirent, mulier quædam manuum sanitate potita est. Quod cernens cohors circumstans, innumeras Domino persolvit grates, quod tali modo voluit commendare pretiosissimam sui Præsulis suffragationem *t*.

Tu quicunque libens librum perlegeris istum,
Rotfridi *u* clemens, dic, miserere Deus;
Ut merces maneat scriptori vita perennis
Almi pontificis Remigii meritis. Amen.

D

ANNOTATA.

a *Omnes has epochas apprime convenire, ostendi in Commentario prævio num.* 309.

b *Lege* Nordalbingorum, *de quorum gente ac sedibus consule, si lubet, Henschenium nostrum ad diem* III *Februarii in S. Anschario archiepiscopo Hamburgensi, eorumdem apostolo. Alias* Dani *dicuntur, hicque ponuntur pro Normannis, qui eo tempore Gallias graviter afflixerunt, uti in Commentario prævio num.* 307 *dictum est.*

c *Adi eumdem Commentarium prævium num.* 310, *ubi notas illas exposui.*

d *Gallice* Espernay: *vide ibidem num.* 308. *Rationem autem, cur Hincmarus Sparnacum, non in urbem Remensem, sacrum corpus intulerit, Flodoardus lib.* I, *cap.* XXI *eam assignat,* quia civitas Remorum tunc temporis non habebat in ambitu sui murum. *Nam, ut ibidem lib.* II, *cap.* XIX *in Ebone, Hincmari proximo decessore, ait:* Cupiens ergo præfatus pontifex Ebo domum ecclesiæ sanctæ Dei Genitricis Mariæ, diuturna pene lapsabundam vetustate, reparare,..... petiit a præmisso imperatore Ludovico *(cognomento Pio)* ad renovandam et amplificandam eamdem basilicam murum civitatis sibi concedi. Quod idem princeps quietissima pace fruens, et imperii præclarissima potestate subnixus, nullas barbarorum metuens incursiones, nequaquam refutavit, sed benignissime ob amorem Dei et ipsius almæ Genitricis honorem concessit *etc.* E

e *Hincmarum obiisse Sparnaci anno* 882, *die* 7 *Decembris, dixi in Commentario num.* 311.

f *Gallice* Orbais, *monasterium est Ordinis Benedictini in diœcesi Suessionensi, cujus situm dedi ibidem num.* 312.

g *Hinc liquet, auctorem (forte* Rotfridum *dictum) rei gestæ contemporaneum fuisse.*

h *A Flodoardo aliisque passim* Fulco *vocatur, isque anno* 883 *suffectus Hincmaro, ejusdemque anni mense Martio exeunte, archiepiscopus consecratus fuisse dicitur tom. IX Galliæ Christianæ auctæ col.* 45.

i *Hos quoque characteres exposui in Commentario prævio num.* 313 *et sequenti. Ceterum forte eo tempore minus metuendum Remis erat a Normannis, neque enim jam tunc muri civitatis, quos laudatus Fulco, teste Flodoardo lib.* IV, *cap.* VIII, *tempore præsulatus sui restituit, perfecti esse potuere.* F

k *Per* diem Resurrectionis Dominicæ *non Pascha, sed diem Dominicam, sive primam hebdomadæ designari, jam observavi loco mox citato, et ipsa temporis ratio docet.*

l Horam tertiam *ecclesiasticam intellige, quæ nostro numerandi modo horæ diei nonæ matutinæ fere respondet, ducto diei initio a media nocte.*

m *Hanc vocem uncis inclusam adjeci, quia sensus integritas exigebat.*

n *Hanc quoque voculam ad perficiendam phrasim apposui.*

o *Adi Annotata ad Vitam brevem lit.* p.

p *Ita correxi, cum in apographo nostro certe mendose legeretur:* diu moram.

q *Loquitur de Moyse: lege Exodi caput* XXXII.

r *Scilicet Clodovæum.*

s *Ut imperfectam periodum expleus, paucis additis, sic lege:* Super candelabrum posuit, ut, quanti apud se foret meriti, ostenderet torpescentibus *etc.*

t *In*

A t *In apographo nostro perperam legitur,* suffragationis. *Plura autem in eodem non leguntur, præter subjectos versiculos; ut nesciam, utrum auctor hic desierit an (quod verisimilius apparet) Pruniensis codicis scriptor auctoris Opusculum extrema parte mutilaverit. Ut ut sit, cetera dabimus ex Flodoardo.*

u *Suspicionem meam de Rotfrido vide in Commentario prævio num.* 31.

TRANSLATIONES

Auctore Flodoardo,

Ex Historia ecclesiæ Remensis lib. I, *cap.* XXI *et* XXII.

Sancti corpus primo Sparnaci, deinde Orbaci securitatis ergo depositum

B Accidit *a* autem postea, peccatorum meritis exigentibus, ut Dominicæ Incarnationis anno DCCCLXXXII sub rege Karolomanno, prædicto domno Hincmaro archiepiscopo satagente, transferretur venerabile piguus corporis hujus sacratissimi patris et domni nostri Remigii (propter infestationem paganorum) ad villam ipsius jam supra taxatam, nomine Sparnacum; quia civitas Remorum tunc temporis non habebat in ambitu sui murum *b*. Cujus obtentu totius tunc pagi, ad quem delatum munus hoc habetur amantissimum, provisa probatur salus a pervasione barbarorum vel incursu prædonum. Post Hincmari denique pontificis obitum desiderabilis hic sacrorum thesaurus membrorum ad Orbacense perducitur monasterium. Hic quoque beatissimi hujus Patroni nostri suffragiis omnis commoditas aeris circumquaque degentibus attribuitur incolis cum insolita fertilitate telluris *c*.

Fulco, Hincmari successor, ad civitatem Remensem

2 Post decessum vero sæpe dicti præsulis Hincmari cum pontificatus subiisset honorem Fulco, sui primo præsulatus anno referre decrevit alma beatissimi hujus nostri Patris ossa. Quod C ubi aggreditur, perveniente jam eo cum coëpiscopis et cleri plurimis ad locum, ubi pignus servabatur pretiosum, cum esset magna cæli serenitas, sed fervens admodum siccitas, subito se tantus effudit imber, ut totius hujus superficiem terræ videretur ubertim irrigasse. In crastinum vero, dum sacra referre promovent munera, cuncta clara, cuncta jocunda, cuncta mundanæ speciei redduntur amœna; prosperoque progressu confluentibus undique populis, ad vicum deveniunt Calmiciacum, in quo nonnulla Pater hic eximius, adhuc carne septus dinoscitur exhibuisse magnalia.

solemniter refert.

3 Hic membra veneranda in ecclesia deponentes, ejus nomine dedicata, noctis quiete fessa levant corpora. Post requiei subsidium jam terras solis illustrante jubare, voces undique Deum benedicentium concrepant, atque laudantium, quod eis Pastorem, Patronum ad protectorem redderet corporaliter proprium, quem semper apud divinam Clementiam intercessorem et assiduum se habere confidant advocatum. Præfatus interea præsul, cœlestium sacramentis mysteriorum rite celebratis, imminentis juga cum laudibus scandit montis, comitantibus undique secus populorum stipatus catervis. Hic ubi pro populi delictis et iræ mitigatione cœlestis ad Dominum fudisset orationem, paululumque processissent, adhuc clarificare Christus, mirificare atque glorificare disponens hunc beatissimum Patrem nostrum in terris, quem magnificare cum angelis elegerat in cœlis, quanti sit apud se meriti, concurrenti propalare decernit multitudini.

AUCTORE FLODOARDO.

Per viam duo cæci, tres capti membris

4 Accedit itaque mulier cœca, nomine Doda, manu sibi gressus regentis innixa; quæ mox ut cominus approperat, visum sibi restitui coram omnibus impetrat. Quod præsul audiens, hymnum laudis Dei, cum populo, magno repletus concelebrat gaudio. Necdum finierant odas exultatione cælum replentes, et ecce frustratus quidam multis gressu diebus cum integra procedit incolumitate lætabundus. Transiere cum laudibus inde paulisper; et mulier quædam manuum potita sanitate succedit *d*. Duplicant ergo, triplicantque comitantia gratiarum actiones agmina. Tremefacti proximi quique mirabilium magnitudine, tantisper a tantæ deliberant secedere sanctitatis sublimitate. Nec vox reciproca laudantium defecerat ab ore, dum quidam puer, Grimoldus nomine, diu lumine E privatus, os quoque miserabiliter a rectitudinis loco distortus, invisaque deformitate turpatus, a parentibus obviam delatus, pristinum, quem dudum amiserat, est visum consequutus, et in propriam sanctissimi Patris hujus opitulatione mirabiliter est effigiem restitutus.

divinitus curantur, et glorificante propterea Deum populo,

5 Interjecto velut unius horæ spatio, puer alius a contractione corporis, ejusdem Patroni suffragiis feliciter est erectus. Cohors igitur devota, melodiis Davidica nequaquam sufficiens reboare carmina, maximo cordis affectu permota, inter laudum voces, eliciente gaudio, lacrymis ora rigare profusis, et suspiria singultusque formare pro canticis. Concurrentium quoque nimia stipatio plæbium, sacri muneris gerulum deosculari cupientium loculum, importunitate valida vehentium cœpit tigere gressum. Mirorum siquidem, quæ gerebantur, percrebrescebat opinio, certatimque tam sani, quam diversis calamitatibus attriti, properare studebant, cupientes intueri magnalia, quæ Dominus omnipotens in Sancti sui clarificatione multiplicare proposuerat. Pro magno namque sibi damno quisque reputabat, immo delictum deputabat, F non modo, si non procederet, verum si postremus accederet. Approperantes autem cives obviam, dum grata deferri cernunt munera, terræ se prosternentes, soli deosculantur terga *e*; suspicientesque, ubi contemplantur loculum, pretiosæ divini diadematis gemmæ bajulum, multas inter eximia gaudia lacrymas fundunt; obsecrantes, ne amplius ejusdem Patris affici censeantur absentia, quin perpetua mereantur gratulari præsentia.

plurimi alii variis languoribus

6 Pater interea beatissimus filiorum devotioni præclaris favens nutibus, addit adhuc divinis plebem suam multipliciter exhilarare mirabilibus. Etenim dum clerus cum sacerdotibus psalmis, hymnis et canticis intonant spiritalibus, populus etiam jubilationis immensæ reboat vocibus, ut mirabilem Deum in Sanctis suis jocundioribus adhuc præconarentur animis; pristinam multitudo languentium sospitatem manifeste conspicitur recuperare, levatis pluribus varia peste corporibus; adeoque per singula pœne momenta cælestia pandebantur miracula, ut ad hæc locorum vel temporum vix enumeranda censeri valerent interstitia.

AUCTORE FLODOARDO.

interstitia. Tunc igitur Osanna quædam mulier, cum admiratione gaudentium, celeri meruit prosperitate recipere visum. Et post pusillum claudus quidam felici munere consequitur gressum. Deodata quædam, patefactis aurium januis, adipiscitur auditum. Quidam, nomine Teuto, desiderabili potitur illuminationis dono : item quædam mulier eodem gavisa lætatur beneficio. Similiter Ausoldus quoque lumine, quod nimio flagrabat assequi desiderio, fido ceu credidit animo, Patris hujus piissimo perfruitur suffragio. Quidam Gerbertus paralysis est a dissolutione sanatus : quidam quoque alius ejusdem muneris exultat hic largitate perfunctus.

morbisque ac infirmitatibus correpti

7 Cumque certatim quique studio piæ devotionis obviam studerent occurrere, ac non modo benigni cordis intentionem, quin etiam rerum temporalium exhibitionem, prout cuique facultas suppetebat, afferrent ; mulier quædam paupercula, de civitate properans in occursum, manu cereum ferebat, qui accensus numquam fuerat. Mirabile dictu ! subito cælitus nutu divino cereus in manu gerentis est illuminatus; ipsumque dum per totam defert illa viam, Dei
B confitendo miraculum, nequaquam superni luminis amittit ille beneficium, donec mirifici pignera Patris in stationis propriæ perferrentur domum, hicque a Pontifice solemnia celebrarentur Missarum. Tunc femina cereum, lumine flagrantem mirabili, basilicæ tradit custodi, qui ob supernæ gratiæ, quod contigerat, gaudium luminaria, quæcunque per ecclesiam videbantur ardere, mandat extingui, lumineque divinitus hoc dato rursus accendi : hujus vero partem cerei cælo dati miraculi decernit in testimonium reservari.

circa sacrum corpus mirabiliter sanantur f

8 Rotgardis quædam femina de pago Castricio *f* gradiendi carens officio, pristinæ gaudet cum incolumitatis dono ; ut quæ plaustro devehente fuerat adducta, propriis postmodum pedibus remeare valeret ad sua. Præterea mulier quædam, secum parvulam sex annorum fere defert filiam, nomine Vulflidem ; quæ dum quadam die cum coævis luderet, ab aliqua transeunte forte muliere percussa fuerat in capite. Quo ictu læsa, ita ut ejus retro reflexum inhærere cervici videretur occipitium, nec in aliam caput reclinare partem valeret ; cibi vero nullam,
C nisi liquidam, sumere posset sustentationem : quæ integrum sub tali ferme labore duxerat anni curriculum. Quam mater affectu diligens tenero, deque salutis ipsius sollicita recuperatione, studuit obviam deducere. Dumque cominus ob densitatem multitudinis non valet accedere, procurat aliquantulum vulgus antecedere. Mox in via, per quam iter erat agendum, sese prosternens simul cum sobole, fulta valida fide preces ad Dominum devota dirigit mente. Necdum ab oratione cessarat, et ecce, ipsius cœpit vociferari filia. Quam genitrix ut maternis consoletur blanditiis, surgens intuita, caput ejus ab inflexione videt ad propriam rectitudinis lineam remeasse. Tunc nimia hilaritate repleta, sed et de prolis sanitate confisa, perlustrans vulneris locum, cernit sanguine madidum, nervosque diu contractos, acsi funes, extendi productos. Sic accepta misericordiæ, quam quæsierat, benedictione, domum læta cum gratiarum revertitur actione.

Coram eodem in ecclesiam illato mulier diro malo,

9 Hac igitur dignitate clarificationis et rerum gestarum admiratione cohors stipata, votoque gratulationis, arreptum toto fervoris iter annisu cum canticis hymnisque percurrere satagebat. D Præcesserat equidem præsul, sed reversus cleri comitantibus choris, pretiosissimum propriis thesaurum sumit humeris ; et sic ad ipsius propriam domum Patris cum magna perfert gloria jubilationis. Ast ubi pervenitur in ecclesiam, quæ competere visa sunt, rite dispositis, inchoata jam Victimæ spiritalis immolatione, mulier quædam de pago Trecassino *g* membrorum omnium agitatione mulctata, veniens coram altari ruit in pavimento ; ibique miserabiliter diu vexata, hujus piissimi Consolatoris miseratione surgit incolumis effecta. Quæ super eventu tantæ consulta calamitatis, necem se propriæ confitetur perpetrasse matris. Missarum denique solemnibus ex more peractis, sua quique repetunt, reversuri mane in crastinum, ad hoc tutelæ suæ præsidium in civitatem perferendum.

g

alteraque, dum ad illud agre pergit, paralysi liberantur.

10 Mane jam facto, dum ad condictum studiose contenditur, Erluidis quædam mulier, haud procul ab urbe degens, ad tantæ processionis spectaculum disponebat exire, quatinus optatæ sospitatis uti mereretur munere. Quæ quia jam quinquennium languore pressa, partem corporis dextram præmortuam peneque gestabat inutilem, nisu, quo poterat accedere, et E ad visendum sacri hujus muneris loculum, sese molitur promovere. Cumque tali conamine jam fere medium peragrasset itineris hujus spatium, non valens ultra procedere, gravi corruit confecta labore. Meditatur domum redire ; sed nequit hoc ullatenus adimplere. Quæ postquam hac aliquamdiu jacuit hæsitatione, demum resumpto moliminis ausu, tentat, an valeat adhuc aliquantulum propinquare. Moxque divina miserante clementia, vigor ægris additur nisibus, viribusque cum salubritate receptis, libera festinans celeritate, nimiaque tripudians hilaritate, quo decreverat ægrota se trahere, agili cœpit incessu gaudens approperare. Infirmitatis etiam suæ solamen manu ferens baculum, iter peragit destinatum ; non ut ejus amplius egeret auxilio, sed ut id in hujus datæ sibi sanitatis ostenderet testimonio. Perveniensque, quo desideraverat, lætabunda devotas Interventori suo rependit gratias ; hicque perlatum dimittens bacillum, priscæ calamitatis suæ solatium, alacris jam, nec opis hujus indiga, repetit iter emensum, referens læta quæsitum divinæ consolationis F suffragium.

Dum intra urbem in ecclesiam cathedralem transfertur, sanantur plurimi :

11 Adveniens pontifex cleri magnatumque stipatus agmine, Victima salutis oblata, vestibus albis indutus, cum choris psallentium gratissimum deducit ad mænia civitatis thesaurum. Illis autem feliciter eo progredientibus et gratanter ad destinatum locum tendentibus, omnipotens Deus in hujus Carissimi sui glorificatione fontem suæ benignitatis ac largitatis abunde est dignatus effundere ; ut vix lingua quælibet effari valeat, quæ hoc tunc itinere per ipsa pene momentanea gesta probantur horarum interstitia. Nam tantam Dominus hic operatus est hac die miraculorum magnitudinem, ut viri quatuor, feminæ vero novem, visum ; viri quoque duo gressum recipere mererentur. Cum hujus igitur præclaræ gratulationis admiratione in civitatem ad ecclesiam Dei Genitricis prosperrima pervenitur exultatione : sicque lucerna hæc lucens et ardens æternaliter in altaris sistitur crepidine. Dum præsul igitur ad sacrandum vivifici munus accedit mysterii, quis tam ferreum pectus, tam lapideum cor gessit, qui non gemitus

A mitus ederet, pectus tunderet, lacrymas funderet, dum tam stupenda divinorum dona charismatum conspiceret? Quis etenim queat enumerare mirorum copiam, cælitus hic ea die profusam? Nemo revera, qui prævaleat expedire sermone, quot ægrotantes sanati, quot titubantes erecti, quot ipsa die diversis hic sunt cladibus absoluti.

tempestas subito exorta sedatur:

12 Post expleta mysticorum discedentes sacra, maturabant quique repetere sua: sed inter abscedendum minax oriri territatio, nubes teterrimæ terribilesque consurgere, truculenta polum caligine claudere, micare fulgura, concrepare tonitrua, grandoque solum verberare cœpit non minima. Quo terrore perculsi rediere plurimi, clementiam deprecantes Altissimi, quatinus hujus intercessione Patris beatissimi mererentur ab his imminentibus periculis erui. Mirum in modum perturbatio, quæ terrorem incusserat, immutari, nubium rarescere tenebrositas, cessare fulgura, mitigari tonitrua, cunctaque sedari cœpit ac dissipari tempestas, et ex truci conversa in exoptabilem pluviam grandine, telluris ubertim superficies, quæ nimio solis exusta fervebat ardore, perfusa fecunda * salubriter refo- B vetur humore. Sicque manifeste dignosci datur indignationis ad horam concitata permotio, salutis immutata subsidio. Denique benignissimi Patris hujus solatio totius diræ pestis nostris videtur finibus eliminata corruptio: salubris aer, pluvia data congruens; timor etiam, qui regnum pervaserat, hostilis in spem paulatim securitatis tranquillitate vertitur pacis.

** an secundo?*

eodem die quidam mutus, surdus, pedibus ac manibus debilis

13 Hac eadem præfata scilicet illationis sacri corporis in urbem die, lingui fervida jam solis Oceano rota petente, quidam Nivolus nomine, de villa, quæ vocatur Dominica, Remorum montis in latere sita, surdus et mutus, manibus quoque per annos novem debilis ac pedibus, qualicumque valuit per totam diem conamine, ab ipsius surgentis auroræ lumine per quinque ferme passuum repens millia, vix ad ipsius ædis sepulchri limina, quasi decima tandem pervenit hora. Qui dum veniens, sacrum corpus ibidem non adesse, comperisset, templique fores, seris diligenter obfirmatis, clausas perspiceret, cadens in faciem super terram, quadam præsumptionis importunitate, sanctita- C tis aures clandestino cœpit clamore pulsare; tam magno se conquerens labore fatigatum; nec sibi fore permissum videre saltem loculum sacri pignoris baiulum, qui tamen ejus sibi posse subvenire celsum nequaquam diffideret præsidium.

apud suburbanam Sancti ecclesiam, corpore inde jam ablato, fit incolumis.

14 Talia denique dum tacita secum volutat mente, salutis vigor ipsius per membra quæque sensim cœpit irrepere, priscasque simul stupet omnium se vires sensuum recuperare. Cumque rumor hujuscemodi operationis, quibusdam nunciantibus, aures percelleret plurimorum, certatim quique procurrunt, admiranda Dei magnalia lætantes aspiciunt; ovanter hominem ad locum venerandi sepulchri perducunt, campanas pulsant, lætabundis Deo laudes vocibus intonant. Hujus miraculi permoti fama quam plurimi, domum petunt ecclesiæ, videre cupientes magnalia Dei. Videntes, ut audierant, divinarum signa virtutum, manibus grataanter in cælum porrectis, benedicunt Dominum. Quod divinæ benignitatis miraculum valde tunc profuisse dinoscitur ad eorum solatium, qui se corporaliter deseri tanto querebantur *h* Patrono: quibus tamen

h

AUCTORE FLODOARDO.

spiritaliter se non deesse tali patratæ pietatis declaravit indicio.

In ecclesia quoque, in qua corpus jacebat, varii sanati sunt.

15 In ecclesia quoque beatæ Dei Genitricis, ubi venerabile Patris hujus servabatur pignus, nonnulli diversis ægroti sunt interim curati languoribus. Nam quidam nomine Natalis de Burdenaco, mulier etiam quædam dicta Teutberga, item mulier altera, nomine Gonthildis, hujus patrocinio Patris visum recipere meruerunt. Alia quædam quoque mulier unius oculi visum in eadem domo recuperavit amissum. Quædam præterea puella, cognomine Flotgildis, ex villa, quæ vocatur Caucella secus Libram rivulum sita, quatuor circiter ætatis annos gerens, lubricando prolapsa, utrumque sibi genu debilitaverat, ita clauda facta, ut omnino nec gressum figere, nec pedibus valeret insistere. Quam parentes ejus, quamvis pauperes, de sospitate tamen ipsius solliciti, per diversas deferre Sanctorum curaverunt ecclesias. Ast ubi jam per duodenum fere annorum spatium tali vexaretur languoris acerbitate, nec remedium posset doloris invenire; comperiens de relatione sacri corporis, operumque miraculis, quo valuit nisu, repere cœpit, nec se carpento permittit imponi, sed tractu (prout valet) illud agere gestit iter. E

inter quos puella, ex utroque genu clauda.

16 Ad templum vero perveniens, quo pretiosum salutis audierat munus inesse, fusis Domini clementiam votis pro sui flagitat liberatione, sed et propriis fertur pavimentum lacrymis humectasse. Quæ postquam per tres ita dies egisset, dum denuo precibus incumberet, divina sibi gratia superveniente, vim medicinæ vix valens ferre, magnis cœpit vocibus strepere et ejulatus acerbos edere. Sicque nodis nervorum resolutis, omnique poplitum contractione relaxata, unius horæ ferme spatio, viribus exhausta, jacuit quasi mortua. Sed qui contulit absolutionis opem, roboris addidit quoque vigorem: moxque ceu de gravi evigilans somno, ubi supernum sibi sentit obvenisse beneficium, pigneris almi petit loculum, cujus gratia sibi contigisse non hæsitabat remedium. Dehinc gratias hic agens, ibidemque degere gratifica decernens et precibus crebris insistens, debitas Medicatori suo celebrat excubias, ac salutaris quotidie libaminis offert oblationes. F

Ab Heriveo refertur ad ecclesiam suam, quo tempore sanatur contractus,

17 Fuit autem Remis in præfata Dei Genitricis ecclesia corpus illud sacratissimum beatissimi patroni nostri Remigii, dum præmemoratus antistes domus Fulco præsulatus fungitur officio; scilicet usque ad episcopatum venerabilis Herivei *i* archiepiscopi, qui, cessante Nordmannorum persecutione, per solam Dei clementiam pace recuperata *k*, munus idem supernum propria sepulturæ ipsius referre decrevit intra mœnia *l*. Quod dum, convocatis quibusdam regni proceribus *m* agere maturaret, accumulare Dominus ejus non distulit clarificationem, suorum repetentis ossium sedem. Contigit enim, dum magna populi confluentis stiparetur caterva, post quam sunt urbem egressi, quidam claudus et ariditate nervorum poplitumque contractus, Abraham nomine, * qui scabellulis hærens per terram se tantummodo trahebat, ut poterat; ubi secus urbem veniens iter ad Sancti basilicam inchoasset intendere, divina tactus potentia, compagum duritia resoluta, cœpit ad salutis extendi remedia.

i

k

l

m

18 Quem, sospitate recepta, pluribus vidimus annis incolumem, erectum gradientem, collataque

AUCTORE FLODOARDO. *quem auctor multis annis post vidit incolumem.* n

collataque sibi prosperitate gaudentem. In eo vero loco, ubi hoc salutis accidit donum, posita deinceps extat columna, cruce præfixa, glorificationis hujus continens monimenta *n*. Sed et tam prius creberrime, quam postea, clarissimis sæpe multiplicibusque miraculis ejus sepulchri decoratur ecclesia, quæ nequaquam litteris habentur comprehensa; sunt namque multimoda.

ANNOTATA.

a *Quia in præmisso Opusculo translatio per Fulconem facta non perducitur usque ad finem in apographo nostro, Flodoardus vero, cui istud præluxit, tam hanc, quam posteriorem, ab Heriveo, Fulconis successore, institutam, integras dedit, necesse erit aliqua ex jam dictis repetere.*

b *Qua de causa muris tunc destituta esset Remorum civitas, dixi supra in Annotatis ad lit.* d.

c *Pro hisce omnibus consule Annotata ad præ-*
B *missum Opusculum Rotfridi vel anonymi ubi etiam alia, quæ inobservata hic prætereo, illustrata reperies.*

d *Hactenus relata habemus in eodem Opusculo, ex cujus forte integriori exemplari etiam sequentia hausit Flodoardus.*

e *Per* terga soli *designatur* terra.

f Castricium *etiam memoratur in quodam instrumento inter edita a Pithœo e bibliotheca sua tom. II, pag.* 378; et comes Castricensis *in Chronico Flodoardi. Plura de eodem pago non reperi, nisi quod Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ad vocem* Castrensis pagus *observet, hunc ab aliquibus credi etiam* Castricium *et* Castricensem *dictum esse, situmque prope Mosomagensem; sed nunc tam* Castrensis, *quam* Castricensis *pagi nomen exolevisse, illumque confusum cum Reitestensi, sive Retelensi, vulgo* le Retelois, *qui Campaniæ Septemtrionalis pars est.*

g Trecassinus, *alias etiam* Tricassinus *pagus in Campania est, cujus caput est urbs* Trecæ, *Gallice* Troyes.

h *Nimirum cœnobitæ San-Remigiani, in quorum ecclesia, tunc extra urbem Remensem sita, ejusdem*
C *sancti Francorum Apostoli venerabile corpus semper quieverat, antequam ab Hincmaro Sparnacum deferretur, et ad quam, cessante tandem Normannorum metu, ab Heriveo archipræsule postea reductum fuisse, mox videbimus.*

i *Fulconi, viro optime de ecclesia sua regnoque merito, fœde trucidato, suffectus est Heriveus, alias Herveus dictus, teste eodem Flodoardo lib.* IV, *cap.* X *et* XI. *Cædem illam Galliæ Christianæ continuatores tom. IX, col.* 47 *ad annum* 900, *diem* XVII *Junii; consecrationem autem Herivei ad diem* VI *Julii ejusdem anni reposuerunt.*

k *Hæc intellige non de inita cum Normannis pace, sed de tranquillitate, qua Campania, cessantibus tunc ibidem eorumdem irruptionibus metuque, fruebatur.*

l *Id est, ad vetus sepulcrum suum in dicata nomini suo ecclesia, quæ tamen extra urbis mœnia sita erat.*

m *Idem auctor eadem narrans lib.* IV, *cap.* XII *in laudato Heriveo, scribit, etiam Carolum Franciæ regem, nempe cognomento* Simplicem, *et Richardum principem seu ducem Burgundiæ, ibidem tunc adfuisse, aliaque nonnulla adjicit, quæ* D *videri possunt in Commentario prævio data num.* 316 *et sequentibus.*

n *Hanc inscriptionem suo tempore, ac forte etiam nunc, exstantem recitavit Marlotus tom. I Historiæ Remensis lib.* IV, *cap.* VI, *ex eoque ego recensui in Commentario prævio num.* 318, *ubi ex eadem simul ac ex Flodoardo probavi, eamdem translationem die* XXIX *Decembris anno quidem Incarnationis Domini, qui a die* XXV *Martii orditur,* 901, *sed secundum nostrum annos nunc a Kalendis Januarii numerandi modum, anno* 900 *contigisse.*

DEDICATIO ECCLESIÆ

ET TRANSLATIO CORPORIS

S. REMIGII

E

Facta a S. Leone IX Papa, Auctore Anselmo monacho Remensi synchrono, ex Mabillonii Actis Sanctorum sæc. VI *parte* I.

PROLOGUS.

Auctor ab abbate suo jussus scribere, hoc Opusculum a

Dilectis in Christo fratribus sub B. Remigii tutela Deo militantibus subsequentis auctor *a* Opusculi magnam incircumscriptæ dulcedinis multitudinem, quam timentibus se repromisit Deus. Cum vita nostra super terram tentatio sit, quia vetustatis deprimitur pondere, ad novitatis gaudium suspendi debemus in caritatis celsitudine, quam Deus commendavit in F nobis in Unigeniti Filii sui humilitate. Quapropter ex imperio Domini abbatis Herimari *b* seriem dedicationis hujus sanctissimi Patris ecclesiæ silentio non patiar obliterari: sed quoniam a beatæ recordationis Papa nono Leone, Deo auctore facta est, eo magis dignam litteris tradam pro modulo ingenioli mei. Unde in primis paucis prælibabo, quorum industria constructa fuerit anterior ecclesia, et ex cujus causa jam præ vetustate ruinam minitantis hæc, quæ nunc, Deo propitiante, subsistit, sumpsitque exordia. b

fratribus suis modeste commendat.

2 Additur etiam, ut, quia ex hujus dedicationis occasione a ministris diaboli multa excitata sunt scandala, et postea ex synodo, ab eodem Papa ibidem celebrata, multa provenerunt utilia. Deinde in fine hujus Opusculi subjungam, quæ per pretiosum Francorum patronum Remigium aut visu aut auditu didici post ipsam dedicationem facta miracula. Vos autem, fratres, quos sinceræ devotionis fervor unanimiter in domo habitare facit divina *c*, . . . hoc quantulumcumque obsequium fraterna excipite benevolentia; nec in eis tantum venusti cultique c

sermonis

A sermonis gratiam considerabitis : unde non vos pigeat hoc aliquando legere; quia, licet aurea et argentea vasa in domo Dei vestri habeatis plurima, ex quibus hauritis grandiloquia et dulcissima sancti Spiritus pocula; tamen interdum hæc, quamvis de fictili vase, vos recreare poterit aqua.

ANNOTATA.

a *Auctor hic est Anselmus, Remigianis monasterii Remis monachus, rerum gestarum oculatus testis, qui Itinerarium S. Leonis IX Summi Pontificis, a Mabillonio aliisque typis vulgatum, conscripsit; ex quo Itinerario hæc excerpsimus. Adi Commentarium prævium num.* 322.

b *Herimarus, de quo hic, infra sæpe recurret; is ipse enim est, qui captam* S. Remigii *novam basilicam perfecit, et a S. Leone IX Romano Pontifice consecrari obtinuit.*

c *Hæc lacuna etiam est in editione Mabilloniana; phrasis tamen perfecta est.*

B

Caput I. *Nova S. Remigii basilica ab abbatibus Airardo et Theodorico cœpta, perficitur ab Herimaro : S. Bruno episcopus Tullensis, designatus summus Pontifex, spondet, sese illam dedicaturum, cujus rei gratia deinde Roma in Galliam revertitur.*

C *Ecclesiam ab Hincmaro archiepiscopo olim ædificatam*

Basilica igitur gloriosi confessoris Christi Remigii corpore insignita, quæ usque adhæc moderna perduravit tempora, Remensium quondam archiepiscoporum studio inchoata, et a venerabilis memoriæ Hincmaro, eorum successore, consummata, anno Incarnati Verbi octingentesimo quinquagesimo secundo ab ipso est dedicata *a*. Quæ quidem non adeo operosi ædificii solidata est munitione, quoniam barbaræ nationes per id temporis hanc infestantes provinciam, frequenti incursione præfatos præsules ab hujusmodi præpediebant intentione; unde intra centum quinquaginta et duos annos tanta est attrita vetustate, ut jam ad casum propinquans, reparationem sui videretur exigere. Anno vero Dominicæ Incarnationis millesimo quinto, post reparationem autem monasticæ religionis, per Hugonem pseudo-episcopum inibi factam, sexagesimo secundo *b*, ab Arnulfo archipræsule eidem loco ordinatus est Airardus abbas, post Hincmarum, præcipuæ bonitatis virum et in cœnobiali * strenuum, ordine sextus *c*.

a — *b* — * *adde instituto* — *c*

2 Qui Airardus cum sagaci intenderet animo, plures Dominici gregis pastores sua ætate per Gallias enituisse, qui ecclesias suas ex vetustate in potiorem statum studuerant reformare, deliberavit et ipse operam adhibere in ejus, quæ sibi commissa erat, renovatione. Quapropter viris, qui architecturæ periti ferebantur, ascitis, futuri templi fabricam ex quadris lapidibus erigere cœpit a fundamentis, multo quidem operosiorem illis, quam * prænotatum est in Gallico regno renovatas, et ambitiosiorem; ideoque sibi et illius ævi hominibus inconsummabilem. Nam ubi per viginti et octo fere annos *d* pastorale officium administravit, senio confectus, cœptoque operi finem non imponens, vita decessit. Hujus ergo tempore ad B. Remigii tumulum divina virtus se plurimis declaravit miraculis, quorum duo quædam, quæ ego puer conspexi, huic narrationi ingerere operæ pretium duxi. Debet enim dilectio vestra veniam dare, si præter ea, quæ promisit Prologus, aliqua interseram, quæ tamen si sciatis, non sit inutile.

Auctore Anselmo — *Airardus abbas restaurans molitur: interea S. Remigius* — * *lege quas* — *d*

E *claret miraculis, inter quæ duos contractos e*

3 In villa S. Dionysii martyris, quæ dicitur Curtis-superior *e*, erat quidam mendicus occulto Dei judicio tantæ calamitatis infortunio pressus, ut pedes illi ambulandi subsidium denegarent, et calcanei ejus retro inflexi natibus quasi naturaliter inhærerent. Unde, sicut aliis contractis mos est, non valens sese per terram scabellis ad mendicandum trahere, vehiculo quodam per sancta loca, tam petendæ stipis quam recuperandæ salutis gratia, a suo circumducebatur fratre. Qua de re factum est, ut etiam ad sæpe memorandi protectoris nostri Remigii basilicam deduceretur, et in hora, qua sacra Missarum sollemnia celebrabantur, ante sanctum altare ab eodem germano suo deportaretur. Cumque jam a ministris illud incorruptum perciperetur Epulum, ab illo miserationum indeficienti fonte salutis manavit donum. Calcanei a posterioribus, quibus impacti erant, in momento cœperunt avelli, eisque ad congruum divino nutu redeuntibus ordinem, ad indicium miraculi inde effluxerunt sanguinum rivi : quæ Dei magnalia fratres, qui aderant, considerantes, signis pulsatis, operatrici Majestati devotas concinunt laudes.

F *in eadem ecclesia suo tempore subito sanatos auctor memorat.*

4 Accrescit devotioni devotio, et Omnipotentis virtus dilecti sui Remigii, merita reciproco declarat miraculo. Postquam enim super pedes paullatim firmatos idem constitit pauper, ecce scabellulis trahens sese contractus adveniebat alter, qui, comperta Dominici operis novitate super invalido, ingressus est properanter, ut et ipse mereretur perfrui recuperatæ sanitatis emolumento. Nec diutius cassa spes properantis extitit; sed antequam ad Sancti perveniat sepulchrum, optata salus adfuit; nervi sub genibus, qui jam dudum retracti diriguerant, extenduntur, officio pedum diu insueto, qui acclinis advenerat, se superna gratia erigente, nititur, et ante sacros illius artus, per cujus interventum sibi salus proveniebat, gratias acturus ingreditur. Hæc videns fratrum conventus, divinas ingeminat laudes, et, qui in vicino positi ea audiunt, et tam jocundum spectaculum confluunt alacres. Duos inopes paulo ante corruptionis humanæ miseria, licet dispari, compeditos, illic expeditos aspiciunt; indeque Deum in Sanctis suis mirabilem collaudantes, ad sua læti redeunt. Eorum autem unus, qui majori exemtus erat infortunio, Intercessoris sui amore

 agglutinatus

AUCTORE ANSELMO.

agglutinatus præcipuo, usque ad mortem in monasterii obsequiis perseveravit; alter vero pistoribus solatium aliquanto tempore exhibens, tandem discessit.

Theodoricus abbas Airardi successor restaurationem ecclesiæ f

5 His igitur omissis, ut ad propositæ narrationis seriem redeamus, abbati Airardo, ut præfatum est, vita exemto successit Theodoricus, a Widone *f* Remensi archiepiscopo ibidem ordinatus. Qui cum plurima ecclesiasticæ utilitati profutura decerneret disponere, deliberavit reparationi ecclesiæ suæ, quam suus prædecessor inceperat, manum perfectionis imponere. Verum, quia grave nimis et inexplebile sibi illud erat inceptum, deliberatio quoque sua, si id intenderet implere, videbatur non habitura effectum. Quocirca eorum, qui inter sibi commissos prudentiores habebantur, et seniorum Remensis provinciæ consilio usus, difficulter aggressus est inchoatum diruere opus: quo pæne diruto, et fundamentis quibusdam relictis, quæ architectis visa sunt necessaria fore futuris ædificiis, divinam domum cœpit faciliori quidem structura, sed non indecentiore, construere, ut aspectum adhibentibus facile est cernere. Qua incœpta
B feliciter anno quinto suæ ordinationis, accensi sunt plures Catholici viri fervore divinæ religionis, ut pro facinorum suorum abolitione parentumque suorum, quorum corpora ibi humata erant, requie, pro posse ad id opus condigna subsidia studerent suppeditare.

aliter promotus est: eo interim mortuo

6 Nonnulli etiam de ecclesiastica familia suum auxilium prompta impenderunt benevolentia, suisque plaustris et bobus tantis inceptis competentia advexerunt onera; sicque fundamentis, in quibus locis non erant, locatis, et columnis ex diruto priori ædificio competenter dispositis, arcus super eas diligenter voluti consurgere, et basilicæ fabrica inter manus artificum cœpit clarescere. Tunc jam vestibulorum parietibus undique erectis, et interioris templi fastigiis altius elevatis, vetusta ecclesia ab Hincmaro archiepiscopo, ut dictum est, antiquitus dedicata, est eversa funditus, et vilis interim tecti coopertoriolum fabricatum super chorum fratrum, ubi absque inquietudine ventorum et pluviarum divinis possent vacare laudibus. Supra sepulcrum vero B. Remigii crypta constructa est, licet parva, ideoque toto * corpori suo incon-
C grua, pulcre tamen columnis et arcubus fulta. Prælatus namque abbas assiduus hortator assistens, conabatur summopere, quatinus idem opus ad summam perfectionis consurgeret suæ vitæ tempore, maximoque æstuabat desiderio, ut Papa Romano, si quo modo valeret, in Gallias evocato, illud consecrari faceret Apostolica benedictione. Quod licet ex affectu piæ voluntatis processerit, divina tamen dispositio hoc differens, ejus successori peragendum reservavit. Nam morte immatura præventus diem clausit extremum, mœroris maximi se diligentibus relinquens infortunium, expletis in regimine
g monasterii annis undecim et mensibus octo *g*; qui cum deducta a proavis polleret generositate, morum etiam vigebat eximia nobilitate, sibi reverentiam exhibentibus se præcipua humilians lenitate, subditos suos, et maxime sanctæ religionis amatores, devota excolens devotione, quibusque magnis et minimis affabilis; ideoque quam plurimis Francorum proceribus amabilis, honorem ecclesiæ sibi creditæ pro posse exaltavit et exaltare voluit.

* loti

7 Sed quoniam occasio mortis interveniens effectum piæ voluntatis abstulit, ejusdem loci præpositum, Herimarum *h* nomine, adhuc vivens * sibi successorem delegit: ipsum quippe, quod habuerat in desiderio, credidit, adimpleturum strenue, qui sibi adjutor et cooperator exstiterat ante omnes in præfati operis executione, maximaque suppeditarat subsidia ex reditu villarum, suæ commissarum providentiæ. Hic ergo loco defuncti patris subrogatus fratrum pœne omnium unanimi sententia, ordinatu memorati Widonis Remorum archipræsulis, non diu passus est, interruptum pendere memorabile cœptum sui antecessoris; sed primo quidem dexteram basilicæ crucem, maxima ex parte jam inchoatam, et sinistram, nihil adhuc præter fundamenta habentem, cum cocleis *i*, quibus ad superiora esset ascensus, fecit æditicari. Cryptam autem, quæ super B. Remigii sepulcrum constructa fuerat, quia, ut superius relatum est, quæ parvitate sui alterius operis incongrua videbatur, dirui, et aliam eminentiorem fecit restitui. Deinde trabibus de saltu juxta Orbacis monasterium *k* sito advectis, fastigia ejusdem consequuntur templi, sicque decentissima domus tota apparuit in partibus suis. E

suffectus Herimarus, eamdem perficit, et a S. Brunone h

* Marlot juvenem

8 Quapropter idem abbas Herimarus cum quibusque sapientibus Remensis provinciæ prudenti cœpit tractare consilio, quatinus eamdem Apostolica faciens * consecrari benedictione, ut scilicet prædecessoris sui devoto satisfaceret desiderio; cui ut facultas non deesset optata peragendi, oportunitatem temporis obtulit dignatio divinæ dispositionis. Defuncto siquidem Papa Damaso, qui in civitate Brixenorum, quæ est in provincia Hystriæ, fuerat episcopus, et in Apostolica sede inthronizatus, triginta solummodo ibi vixerat diebus *l*; Romani, legatione de ejus obitu ad imperatorem Henricum *m* directa, petierunt, ut Ecclesiæ Pastore viduatæ ab eo subrogaretur alius. Qui super hoc negotio episcoporum et optimatum imperii sui quærens consilium invenit, inter ceteros dominum Brunonem *n*, Tullensem præsulem, ad idem officium subeundum esse idoneum; utpote qui ætatis maturitate, morumque et scientiæ claritudine videbatur conspicuus, sibique sanguinis affinitate proximus. Unde Apostolicæ dignitatis ei adjudicata sunt insignia, jussusque ab augusto, ut ad hæc secundum ecclesiasticas sanctiones suscipienda Romana inviseret mœnia; sed quia sollennia imminebant Nativitatis Dominicæ, hæc cum clero, cujus fuerat pastor, disposuit celebrare, eisque celebratis, quo erat præceptum, abire. F

episcopo Tullensi, ad summum Pontificatum per imperatorem designato,

* faceret

i k l m n

9 Hujus itaque Pontificis notitiam in colloquio, a præfato imperatore et Francorum rege *o* de pacis et amicitiæ confirmandæ gratia non ante multum tempus habito, memoratus abbas Herimarus fuerat consecutus, a quo etiam promissum acceperat, quod in proximo Quadragesimali jejunio B. Remigii sepulcrum absque equi solatio foret expetiturus; quia cum eorumdem regum aliquando familiaria ab invicem perferens mandata, per contiguam regionem transierit, ipsius Sancti locum orationis gratia invisere neglexerit. Quod idem abbas sagaciter recolens animo, sua dirigens scripta, illi suggerit, ut, quoniam pro delegato sibi Apostolici primatus officio Romam ire disponit, si quando ad cognatos fines certo Ecclesiæ revocetur emolumento, non fiat irrita Francorum Apostolo ab eo facta promissio. Mittit vero in munere vas ad bibendum

petit, ut, si in Galliam redeat, ecclesiam consecret; quod hic pollicitus, o

AUCTORE ANSELMO.

bibendum idoneum, intus et exterius auro decentissime decoratum, insinuans ei de ipsius Sancti ecclesia dedicanda suum cum petitione desiderium. Ad hæc idem episcopus benigne refert, quia, etsi alia nulla se revocet Ecclesiæ utilitas, vel pro solo amore S. Remigii reversurum ad Gallias, et ejus basilicam dedicaturum, si divina annuerit benignitas.

Romam adit et ordinatur Pontifex: inde Gallias repetit,

10 Celebratis ergo in sede civitatis Leuchorum *p* duobus Dominicæ Nativitatis diebus, in tertio, clero suo valefaciens, iter capere Romam ducens aggreditur. Quo perveniens cum favore totius populi honorabiliter accipitur, Apostolicæque dignitatis infulis insignitur in Hypapanti Domini. In Cathedra B. Petri inthronizatur, et Leo Papa Romano more nuncupatur *q*.... Aliquanto autem temporis interlabente curriculo; Gallicum revisere solum, tam B. Remigio facta promissio, quam orthodoxæ fidei, in illis partibus adeo tepefactæ, persuadet intentio. Unde a Romanis expetita licentia, per quasdam Latii urbes iter agens, in eis multa disponit ecclesiasticæ honestati congrua, tandemque adit imperatorem Henricum in regione commorantem Sanoxica *r*. Interea memoratus abbas, desiderii sui compotem se futurum, ex ipsius Papæ certus pollicitatione, regi Francorum *s*, Laudunum venienti, occurrit in Pentecostes sollemnitate, ejusque consilium et favorem expetit de præfato templo Apostolica consecrando benedictione, monens et postulans, ut his agendis suam præsentiam exhibeat, et episcopos regnique sui principes secum interesse faciat. Cui idem rex ad præsens * mente benigna annuit, seque, nisi alicujus impedimenti intercesserit casus, tantæ festivitati affuturum, asserit.

* al. preces

ecclesiam S. Remigii Remis dedicatur et habiturus synodum,

11 Ex quo promisso abbas lætificatus revertitur, indeque Papæ Coloniam-Agrippinam cum imperatore advenienti in Apostolorum Petri et Pauli natalitio fit obvius, a quo adventus sui ad Remense solum, gerendarumque ibi rerum tempus et ordinem investigat diligentius. Ille vero sibi notificans pandit, quomodo prius deliberasset, ut octava die ab ipsius Sancti festivitate, quæ in Kalendis Octobris habetur celeberrima, illo veniret, et ipsius monasterium dedicans, postea ibidem ex episcopis Galliæ congregatam synodum celebraret. Qua sententia mutata, ad eumdem locum in sollemnitate S. Michaelis archangeli *t* se venturum, et in ecclesia B. Mariæ, Remis Missarum sacra in eadem die memorat celebraturum; festum vero gloriosi patris Remigii, pretiosi corporis ejus elevationi, et subsequentem basilicæ consecrationi, ceteros deinde tres synodi deputat celebrationi.

ad quam episcopos et abbates convocat.

12 Quibus auditis, ad suum cœnobium rediit abbas, suaque scripta per Franciam eique contiguas direxit provincias, invitans sanctæ Ecclesiæ fideles, ut ad tanti gaudii participationem concurrant mente promtissima, tam pro amore et veneratione ejusdem Patroni, quam ut benedictione muniri mererentur Apostolica. Ceterum Papa Colonia digressus, Tullum in Exaltatione Dominicæ Crucis *u* venit, indeque circumjacentium regionum episcopis et abbatibus litteris suæ auctoritatis mandari præcepit, ut in præfixa die sibi occurrerent ad synodum celebrandam in basilica præfati Francorum Apostoli; ut, per quem orthodoxæ fidei initiati sunt rudimentis, in ejus præsentia consequerentur reparationem tepefactæ in se divinæ religionis. Hujusmodi mandatis gratulatur pia fidelium devotio, præparans se studiose ad implendum, quod ex Apostolicæ dignitatis sibi promulgatur edicto.

Quidam sibi male conscii conantur regi Galliæ persuadere,

13 Venenatus autem serpens, qui ab exordio mundi ad humani generis inhiat præcipitium, tam salutari proposito commenti sui nititur opponere obstaculum. Ad complendam enim perfidiæ suæ voluntatem quosdam potentes laïcos excitat, qui incestis conjugiis operam dando, et aliorum criminum nefariis usibus se implicando violatores erant honestatis ecclesiasticæ; ideoque verebantur reatuum suorum latebras in lucem prodere. Sed et nonnullos episcopos et abbates illis adjungit, qui in ovile Dominicum aliunde, non per ostium, irruperant, et in ecclesiis suis Catholicorum Patrum sanctionibus contraria quædam pullulare permiserant, quæ condictæ synodi examinatione resecanda manifestari metuebant. Ut enim scriptum est: « Omnis, qui male agit, odit lucem; » et ideo peccatis suis magis magisque occultationis adhibet obnubilationem. Tantæ itaque perversitatis viri, incentoris sui callida suggestione instructi, regi Francorum suggerunt, regni sui decus adnihilari, si in eo Romani Pontificis auctoritatem dominari permitteret; vel si eidem, ut decreverat, occurrens, præsentiæ suæ favorem ad cogendum concilium exhiberet. Addunt etiam, quod nullus antecessorum ejus id reperiatur aliquando concessisse, ut ob similem causam in Franciæ urbes ingressus pateret alicui Papæ *x*; his vero agendis pacis et tranquillitatis congrua sunt tempora, regni autem ejus status sit in perturbatione non modica, quibusdam viris potentibus dominationis ejus jugum detrectantibus, terrasque et castella quælibet ab ipsius ditione abalienantibus.

ut utrumque impediat; sed Pontifex cœptis insistit,

14 Quapropter regiæ dignitati ferunt congruere, utilitati reipublicæ sua sapientia consulere, potius, quam synodis intendere; principes suos et totius exercitus sui potentiam commovere in rebelles; ipsos etiam episcopos et abbates, penes quos maxima pars facultatum regni est, censent, immunes hujus expeditionis esse non debere. Ante alios abbatem S. Remigii; quem, quasi de rerum suarum abundantia præsumentem, pro vanæ gloriæ amore ad monasterium suum consecrandum, calumniabantur, Romanæ urbis Pontificem evocasse. Hac igitur versipelli persuasione rex emollitus et ab honesto proposito ad seductionis devia flexus, Papæ per Silvanectensem mandat episcopum *y*, se suosque pontifices cum abbatibus cogi ad comprimendam pervicaciam sibi resistensium, ideoque non posse occurrere ei in præfixo termino ad peragendum consilium. Unde adventum suum in Franciam in aliud tempus differat, quo, absolutis hujusmodi negotiis, cum debito eum honore suscipiat. Ad hæc Papa remandat, promissionem beato factam Remigio nequire se irritam facere, sed ad basilicam ejus dedicandam procul dubio venturum, ubi, si qui divinæ religionis amatores convenerint, cum eis synodi rationem habiturum.

et S. Remigii abbas, obtenta a rege licentia, omnia ad eam rem parat.

15 Cujus mandati ad regem relatione perlata, ipsa tamen iter in rebelles aggreditur, coacta in unum ingenti exercitus sui militia. Sed et episcopis et plerisque abbatibus contra voluntatem suam illo euntibus, illis etiam perversis ecclesiarum rectoribus ad id negotium ultro se ingerentibus, qui ut summi Pastoris vicarium, actus eorum examinare venientem, possent effugere, eamdem expeditionem exitiali techna elaboraverant

AUCTORE ANSELMO.

elaboraverant struere. Adducitur cum eis et memoratus abbas S. Remigii, mœstus admodum et gemens, quasi non esset visurus effectum desiderii sui. Sed divinæ consolationis ejus mœrori non defuit potentia : vix enim unius diei et dimidii itinere confecto, indulta est ei redeundi licentia. Qui reversus celerrime, Romanum Antistitem, adhuc Tulli remorantem expetit, eumque pro regiis mandatis jam diu conceptum propositum non permutasse cognoscens, gratulabundus ad monasterium rediit, instanter præparare satagens, quæ tanti Patris confluentiumque filiorum sanctæ Ecclesiæ forent necessaria conventui. Jam quippe dierum prope erat terminus, qui supradictæ dispositionis completioni fuerat attributus.

ANNOTATA.

a *Vide dicta in Vita per Hincmarum num.* 133.

b *Historiam Hugonis, quem pater suus Heribertus comes, nondum expleti quinquennii puerum,* B *post Seulfi mortem archiepiscopum Remensem eligi et a summo Pontifice confirmari curavit; et adversus quem alii Artoldum vel Artaldum ordinaverunt, pluribus exponit Flodoardus lib.* IV, *et Galliæ Christianæ continuatores tom. IX, col.* 51 *et sequentibus. Quod huc spectat, Hugo ille apud scriptores postremo laudatos col.* 226 *dicitur abbatia Remigiana, quam velut archiepiscopus tenebat, cessisse anno* 945. *advocatoque, ut disciplinam monasticam in ea restitueret, Erchembaldo abbate Floriacensi, Hincmarum Heidem præfecisse abbatem. De anno tamen vide dicenda ad litteram sequentem.*

c *De Arnulfo consuli potest Gallia Christiana a col.* 59; *de Airardo col.* 227 *et sequenti, ubi hic in serie abbatum recensetur loco vigesimo secundo; Hincmarus autem II loco decimo septimo. Verum nunc calculos paulisper examinemus. Anselmus ab anno Christi* 852, *quo Hincmarus archiepiscopus ecclesiam Remigianam dedicavit, usque ad annum* 1005 *numerat annos* 152, *quot revera anni completi inter utrumque terminum intercedere debuerunt. Idem auctor ait, prævitatum annum Christi* 1005 *fuisse sexagesimum se-* C *cundum post restitutionem disciplinæ monasticæ per Hugonem archiepiscopum. Subtrahamus ergo annos* 62 *ab eodem anno Christi* 1005, *supererit annus Christi* 943, *cui prædicta restitutio annectenda erit. Quapropter nescio, quantæ auctoritatis sit codex ille Remigianus, ex quo Mabillonius tom. III Annalium pag.* 455 *eamdem restitutionem anno* 945 *illigavit. Consule laudatam Galliam Christianam col.* 228, *ubi etiam aliæ ejusmodi difficultates circa annos abbatum infra nominandorum observantur.*

d *Consonat Airardi epitaphium, quod apud Marlotum tom. I, pag.* 351 *sic habet :*

Octonis, quoque bis denis, hic rexit ovile.

Porro si annos 28 *etiam completos addamus anno Christi* 1005, *tantummodo perveniemus ad annum* 1033 : *nihilominus tam Marlotus ibidem, quam Mabillonius tom. IV Annal. pag.* 408, *ejusdem Airardi obitum ad annum* 1036 *retulerunt. Adi laudatam Galliam Christianam.*

e *Mabillonius hic in margine annotavit, hanc villam Gallice dici* Consevreu. *Ecclesia autem S. Dionysii martyris, ad quam illa pertinebat, videtur fuisse ea, quæ hodieque Remis floret ejusdem* D *nominis abbatia Ordinis S. Augustini.*

f Wido, *alias* Guido I, *e familia Castellionea, vulgo* de Chastillon, *in Opere sæpe laudato dicitur episcopatum iniisse anno* 1033.

g *Ex epitaphio illius apud Marlotum tom. I, pag.* 351 *obiit post* undenos annos *regiminis die* VI *Octobris. Marlotus adjecit annum* 1048, *initium prælaturæ illius ducens ab anno* 1037. *Vide tamen dicta superius ad lit.* d *de anno emortuali Airardi, ejusdem Theodorici decessoris.*

h *Herimarus in epitaphio suo apud Marlotum pag.* 352 *scribitur abbatiam Remigianam rexisse*

Mille, trecentenis decursibus hebdomadarum Appositis septem.

Præfuit ergo annis viginti quinque, ut recte notavit Marlotus ibidem; qui cum insuper dicat, eumdem anno 1071 *die* VII *Septembris mortuum esse; præfecturæ ipsius initium repetendum erit ab anno* 1046, *dicendusque erit Theodoricus (si hic vere obierit anno* 1048) *biennio vixisse, postquam prælaturam suam in gratiam Herimari abdicaverat, vel eumdem sibi collegam successoremve constituerat.* E

i *Id est,* scalis; *nam, ut habet Isidorus lib.* XV *Orig. cap.* II : Cochleæ sunt altæ et rotundæ turres, et dictæ COCHLEÆ, quasi CYCLEÆ, quod in eis tamquam per circulum orbemque conscendatur.

k *De hoc monasterio dixi aliqua in Commentario prævio num.* 312.

l *Damasus II, antea Brixinensis seu Sabionensis episcopus, Poppo dictus, Clementi II in Pontificatum successit anno* 1048, *eodemque anno obiit, dies tantum viginti tres, non triginta, ut Anselmus hic asserit, sedis suæ numerans, nimirum a die* XVII *Julii, quo consecratus fuit, usque ad* VIII *Augusti, quo mortuus est. Porro Brixinum, quod hic dicitur esse* in provincia Hystriæ, *sive* Istriæ, *Rhætiæ civitas est in comitatu Tiroli, quapropter exponendus hic est Anselmus de provincia ecclesiastica, latiorique modo accepta.*

m *Id est hujus nominis III.*

n *S. Leonis IX ante Pontificatum episcopi Tullensis, nomine Brunonis, gesta data sunt in Opere nostro ad diem* XIX *Aprilis. Designatus autem ille Pontifex ab Henrico imperatore fuit anno* 1048 *in comitiis Wormaciensibus.* F

o *Erat is Henricus I.*

p *Id est,* Tulli, *Gallice* Toul, *quod Leucorum civitas est, et cui ipse præerat episcopus.*

q *S. Bruno Romæ electus quidem a clero populoque est Pontifex in Hypapante Domini, sive die* II *Februarii anni* 1049, *se primum inthronizatus die* XII *ejusdem mensis, prout videri potest apud nos loco mox citato. Apud Mabillonium sequuntur hic pauca de primis gestis ejus Romæ, quæ velut ad argumentum nostrum nihil facientia hic prætermisi.*

r *De hoc itinere, quod eodem anno* 1049 *instituit, gestisque in eo, consule, si lubet, Henschenium nostrum in Commentario prævio* § II, *Vitamque, auctore Wiberto ejus archidiacono, ibidem datam, lib.* II, *cap.* III.

s *Henrico I, ut mox dictum est.*

t *Id est, festo Apparitionis Michaëlis archangeli in monte Gargano, quod celebratur die* 29 *Septembris.*

u *Memoria Exaltationis sanctæ Crucis, quando ab imperatore Heraclio è Perside recepta fuit, recolitur die* XIV *Septembris.*

x *Hoc*

A x *Hoc a malevolis istis falso allegari, notat Longuevallius noster tom. VII Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 311.

y *Erat is Frollandus I, qui Remensi synodo, a S. Leone tunc, ut infra videbimus, habitæ interfuit. Est vero Silvanectum, vulgo* Senlis, *Galliæ civitas in provincia insulæ Franciæ, episcopalem sedem habens, Remensi metropolitæ suffraganeam.*

CAPUT II. *S. Leonis IX Papæ solemnis apud Remos adventus : S. Remigii corpus ab illo translatum ; dedicata ecclesia, aliaque gesta ibidem : ejusdem erga S. Remigium devotio, etiam miraculo probata.*

B

S. Leo solemnissime deducitur ad monasterium S. Remigii,

Denique domnus Papa a Leuchorum urbe digressus, iter ad Remensem ducens urbem arripuit, et in oportunis locis singulis quibusque noctibus mansione accepta, in vigilia festivitatis S. Michaelis ad Curmolensem villam *a* venit; cui præfatus abbas ibidem obvius factus, quæcumque necessarius expetiit usus, illi omnique comitatui ejus affluenter suppeditavit. Die vero sequenti ad sanctum pervenit Remigium, archiepiscopis tribus comitatus, Trevirensi videlicet, Lugdunensi, Vesontionensi *b*, aliisque viris honorabilibus, inter quos erat Johannes episcopus Portuensis, et Petrus Ecclesiæ Romanæ diaconus, et ipsius urbis præfectus. Hic protinus conglobatur in unum tota fratrum congregatio, et cum eis * abbatum, monachorum, clericorum, qui jam ex multis confluxerant partibus innumerosa * concio; ex quibus omnibus in atrio basilicæ disponitur decentissima processio, episcopis tribus Silvanectensi videlicet, Andegavensi, Nivernensi *c*, longe digestos ordines antecedentibus, textumque Evangelii cum aqua benedicta et aromatum odore ferentibus. Sic ergo dispositi Papam advenientem suscipiunt, cui ecclesiam introeunti Responsorium LÆTENTUR CÆLI cum digna modulatione concinunt, et dum ante altare sanctæ Crucis orat, aliud Responsorium, SUMMÆ TRINITATI videlicet, concinentes finiunt.

* al. e cunctis

* al. numerosa

C

et post fusas ibi preces ad basilicam B. M. intra civitatem;

17 Progresso autem eo usque ad altare S. Christophori, et ante venerandi Francorum Apostoli sepulcrum orationem explente, iterum hymnum TE DEUM LAUDAMUS consona vocum jubilant vociferatione. Qui tamen in sede sibi decenter apparata paullulum residens, adstantes lætificavit benedictione Apostolica; et exinde egressus, ab eisdem psallentium choris cum divinis laudibus deducitur usque ad civitatis mœnia. Cui Remensis clerus cum archiepiscopo suo *d* aliisque quibusdam obviam procedens episcopis, perspicuæ processionis numerosos disponit ordines in atrio S. Dionysii martyris *e*, ubi ad tanti Pontificis susceptionem competentia concinens cantica, usque ad ecclesiam S. Mariæ illum comitatur cum maximæ jubilationis gloria. Illic vero ante sanctæ Crucis, et ejusdem Dei Genitricis altaria completa oratione, in archiepiscopali aliquantulum resedit sede, archipræsule Remensi ad ejus dexteram, Trevirensi autem residente ad sinistram. Deinde ministris altaris præparatis, quibusque pro officiorum congruentia, et ipse sacerdotalibus redimitus insignibus processit ad Missarum celebranda solemnia. Quibus expletis, et adstante populo Apostolica benedictione munito, prædicto Remorum archiepiscopo sibi suisque necessarios sumtus suppeditante, refectionem percepit in majori palatio juxta ecclesiam sito.

AUCTORE ANSELMO.

postridie redit ad S. Remigium, innumerabili populi multitudine

18 Die autem subsequenti, metuens, ne præpediretur frequentia circumfluentium populorum, duobus tantum comitatus capellanis, dum nocturnæ a fratribus explerentur vigiliæ, ad sanctum remeavit Remigium, factoque sibi balneo, lotus est et tonsus, utpote qui imminentem tanti Patris sollemnitatem in crastino celebraturus transferre disponebat tam pretiosæ gemmæ venerabile pignus : et præparata sibi quadam domo contigua ecclesiæ, illic secretum removendi expetiit; quia metuebat ad publicum procedere. Ad sepulcrum enim Sancti quasi ex toto orbe excita tanta hominum confluebat numerositas, ut introeuntibus spatiosi templi vix sufficeret capacitas. Advolabant enim tam ex vicinis, quam ex longinquis regionibus promiscui sexus innumerabiles, effundebat aspera Francia ad honorem gloriosi Apostoli sui villanos *f*, opidanos et cives; sed et Gallia pæne ex omnibus suis partibus huc transmittebat populorum millia *g*. Inter quos accelerabant episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, generosa agmina. Ignobilis nobili, aut inops cedere nesciebat diviti, sed omnes una conglobatim concurrebant intentione devota, bustoque cælestem margaritam continenti dulcia imprimentes oscula, oblationum suarum quisque pro posse offerebant donaria. Qui vero constipatorum violentia repulsi propius accedere non valebant, heu! quantum gementes, se desiderii sui effectu privari, de longe projectis muneribus, quæ attulerant, quasi lapidibus, Sancti sepulcrum pia devotione obruebant.

E

F

concurrente ad solemnitatem et sanctum Pontificem,

19 Est autem ante fores ipsius basilicæ quoddam spatiosum atrium, in quo, quotiens densitatem sui perpeti non poterat, frequentia tantorum se explicabat cœtuum, eo ducta aviditate cernendi ipsum B. Petri vicarium : post beati enim Remigii captatum suffragium ad hujus summopere inhiabat aspectum ; qui ut magnanimo desiderantium satisfaceret effectui, eminentius solarium domus, in qua remorabatur, petens, unde et adstantes contueri, et ab eisdem conspici, et loquens possit audiri, Apostolica benedictione eos lætificavit, hisque recedentibus, et aliis subinde atque aliis illud * atrium catervatim replentibus, ter in eadem die suæ exhortationis monita impertiens salubria, liquido patefecit, quæ vitanda, quæque ad salutem animarum suarum sibi forent expetibilia. In eadem denique domo sacra mysteria sibi fecit celebrari, quia non dabatur uspiam locus oportunus ecclesiam introeundi, nec ipsi fratres præ importunitate plebium solitum illic pensum divini valebant persolvere Officii.

* al. aliud

20 Adveniente interea nocte, nec tamen confluentium rarescente, sed magis magisque crebrescente

AUCTORE ANSELMO.

noctuque cum cereis extra ecclesiam excubante.

brescente copia, domnus Papa metuens, ne in sacris vigiliis Deo famulantes importunitate plebis præpedirentur exsequi divinæ servitutis sollemnia, tum etiam, ne sibi pretiosi corporis ipsius Sancti transferendi, ecclesiæque dedicandæ inhiberetur copia, delegatis clericis suis ejusdem loci memorato abbati spatiositatem templi præcepit penitus evacuari, obseratisque diligenter foribus, omnibus intercludi facultatem introeundi. Præcepit etiam ex sua parte hoc populo annunciari, ut ad horam secederent, et absque ulla sui impetus inquietudine sollemnes illius noctis excubias cum digna devotione a Deo militantibus celebrari sinerent; se procul dubio die subsequenti eorum desideriis promittit satisfacturum et thesaurum desiderabilem, quem quærebant, illorum conspectibus expositurum; si vero mandatis detrectarent annuere, infecto negotio, propter quod advenisset, recessurum fore. Quod cum tandem maxima difficultate fuisset obtentum, pleraque tamen numerositas populorum, cum copiosis luminaribus deforis excubans, ejusdem pollicitationis præstolaretur effectum, cereorum ubertate, quasi multiplici siderum splendore interius irradiatâ ecclesia, Deo servientium chori
B in canticis spiritualibus decentissime illius noctis exegerunt spatia.

Tertia die Pontifex, excluso adhuc populo, ecclesiam ingressus,

21 Mane autem facto, susceptus est a domno Papa intra ecclesiam sanctus martyr Cornelius *h*, quem cum aliis Sanctorum pigneribus Compendienses clerici illo detulerant pro multis violentiis, quas ecclesia sua patiebatur a quibusdam malefactoribus. Circa horam deinde tertiam *i* redimitus idem Apostolicus infulis sacerdotalibus ad gloriosi patris Remigii sepulcrum procedit cum thymiamateriis *k* et crucibus, sociatis sibi archiepiscopis quatuor, Remensi videlicet, Treverensi, Lugdunensi, Vesontionensi, cum quibusdam aliis, sed et ipsius loci abbate, domnoque Hugone *l* venerabili patre cœnobii Cluniacensis, et illius Ordinis plurimis; cum quibus letania *m* facta, et super sanctum corpus non modica thymiamatum accensa fragrantia, cecinit Responsorium DIRIGATUR ORATIO MEA; quo cum versu expleto, feretrum Sancti, ut præparatis instrumentis aptatum ad ferendum redderetur habile, a suo loco paullulum removit, et antiphonam CONFESSOR DOMINI REMIGI
C decantavit.

Sancti corpus suis humeris defert et exponit,

22 At ubi competenter, prout res exigebat, dispositum fuit, ipse ante alios cum præfatis archiepiscopis et abbatibus, suppositis humeris, illud devote lacrymans extulit ex Responsorium ISTE EST DE SUBLIMIBUS inchoavit, cujus vocem subsequentes chori psallentium ovantes erumpunt in jubilationis tripudium, præque alacritate cordis, ô quantorum ora manantium rigavit redundantia fletuum! quantorum mentes ad tanti Patris captanda suffragia sunt compunctæ in suspiria beatorum gemituum! Tradens autem domnus Papa eumdem pretiosum thesaurum se ultor ingerentium votis, ab inquietudine turbarum secessit in oratorium sanctæ Trinitatis, quod ad Meridianam plagam infra ambitum ipsius ecclesiæ decenter constructum erat Harduini *n* cujusdam loci illius cœnobitæ studio, continens Dominicum sepulcrum, eleganter imaginatum instar illius Jerosolymitani, in quo nostra requievit salvatio. Hoc igitur Treverensem archiepiscopum in sui præsentia eadem die consecrare fecit ex consensu præfati Remorum archipræsulis, multorum ibi Sanctorum collatis reliquiis.

quod, intromisso populo, fertur ad civitatem,

23 Denique monasterii foribus patefactis, ubi illa cælestis gemma desiderantium populorum est exposita obtutibus, tum vero cerneres promiscuum vulgus præ nimia exultatione manibus plaudere, innumeros in divinas laudes gratulabunda vociferatione erumpere, potentes, impotentes, nobiles, ignobiles, quemque pro suis viribus summopere niti, ut tam optata gaudia propius mereret contingere. Magna fide, magno procul dubio remuneranda præmio, quæ ne tanti reddatur expers emolumenti, nec imminentis mortis revocatur periculo! Quidam enim præ nimia sui desiderii festinatione præcipites, dum inter constipatos cuneos corruunt, non valentes consurgere, suffocati et conculcati intereunt. Rapitur et jactatur potius, quam portatur, pretiosi corporis theca, tot millium undique propellente frequentia, velut navis æquoreorum fluctuum hac et illac agitata violentia: nunc hi, nunc illi extorquendo sibi felicia vindicant dona; et ut paucis multa concludantur, nec longis ambagibus legentium deficiat intentio, toto interstitio, quod civitatem et castellum ipsius Sancti interjacet, tam jocunda agitatur contentio. E

ubi in basilica B. M. V. eo die noctequeque honoratum

24 Adest Remensis clerus cum civium multitudine, Apostolum suum ad propriæ urbis mœnia elaborat evehere, quem vix ab hujuscemodi impetus densitate avulsum sanctæ Dei Genitricis infert ecclesiæ *o*, ut, cui vivens in corpore dignis laboribus vitæ præsentis multa comparaverat commoda, Catholicæque religionis competentia addiderat insignia, huic vel unius noctis morula exsultationem simul et sanctificationem suorum ossium exhiberet præsentia. Collocato ergo eo super sanctæ Crucis altare, archiepiscopus Vesontionensis ad altare B. Mariæ procedens, Missarum sollemnia cum eodem clero de ipsius gloriosi Patris celebravit festivitate. His autem expletis, dum concurrentium devotio magis et magis agglomeratur, diei interea elapso curriculo, nox subsequitur, cujus tamen caligine basilicæ illius adyta nullo modo fiunt obscura. Tot gratulabondi conventus suum quodammodo diem præferentia undique micant luminaria. Monachi ibidem circa Patronum suum lætis invigilant excubiis et matutinalem explent cursum cum duodecim Lectionibus et Responsoriis suis.

F

postridie per urbis circuitum solemnissime defertur.

25 Post quos easdem vigilias sollemniter peragendas canonici suscipiunt, et cum novem Lectionibus matutinorum Officia consummantes, usque ad lucem protrahunt. Qui, facto mane, Primam, Tertiam, Missamque cum Sexta Hora ante solita decantantes tempora, venerabile corpus cum divinis laudibus efferunt a beatæ Dei Genitricis ecclesia. Quod in circuitu civitatis cum jocunditate deportantes, congruas stationes per præfixa faciunt spatia. Cumque ad eum locum ventum esset, ubi quondam fuerat porta, antiquo PATENS nuncupata vocabulo, per quam idem Sanctus hostem humani generis, in eadem urbe visibilibus ignium debacchantem exterminiis, adhuc in carne vivens, orationibus expulit *p*; illic eosdem pretiosos artus deponunt, et ipsius miraculi memoriam digna devotione et canticis spiritualibus agunt. Ad cujus facti memoriale ibidem basilica moderno est constructa tempore, quam quidam servus Dei, Constantius nomine, suis impensis eleganter composuit *q*, et Dei famulos ad ejus obsequium, quot potuit, dum viveret, aggregavit, et in honore S. Mariæ Magdalenæ sanctique Remigii consecrari fecit.

26 Cum

AUCTORE ANSELMO.

Interim Pontifex, clausis foribus, ecclesiam S. Remigii consecrat,

26 Cum igitur agitur illa circuitio extra civitatis mœnia, domnus Papa, convocatis episcopis intra dedicandi monasterii abdita, singulis singula ad consecrandum delegavit altaria; Remensem vero archiepiscopum ternam circuitionem, cum crucibus et Sanctorum reliquiis secundum ecclesiasticum ordinem, exterius constituit agere, ibique consecrationis officium adimplere: ipse vero cum sibi necessariis remanens interius, divini tabernaculi sanctificationem strenue diligenterque exsequitur. Postquam igitur eo deventum est, ubi secundum orthodoxorum Patrum decreta pignora Sanctorum et sacra quæque debent intra dedicatam ecclesiam recipi, præfati canonici, ut dictum est, deportato corpore B. Remigii per gyrum urbis et castelli, eique adjacentis municipii, pervenerunt cum eo usque ad portas monasterii, ubi tot millium excreverat frequentia, ut præ eorum densitate eidem glorioso Patri domum sibi præparatam introeundi intercluderetur licentia. Ipse namque Papa easdem januas vetuerat reserari, ne impetus cum eodem Sancto irruentium et sibi discrimini, et impedimento cœptæ dedicationis foret
B consummationi. Quocirca aliquod diverticulum, quo valeat intromitti, perquiritur, tandemque vix a turbarum inquietudine abstractus, per fenestram, quæ est super sanctæ Trinitatis oratorium, demittitur.

ejusque corpus per fenestram intromissum in altari deponit;

27 Quem domnus Apostolicus cum maxima* devotione et canticis spiritualibus receptum, non ad præsens in proprio loco reposuit, sed super principale altare, quod in honore apostolorum Petri et Pauli, Clementisque et Christophori martyrum et B. Remigii consecrarat, collocavit; et cujus rei gratia hoc facere decreverit, dignam memoria rationis sententiam subintulit: videlicet ut evidens et conspicuus omnibus appareret oculis in celebranda synodo, in qua si quis erroneus aliquid frivolum vel ecclesiasticæ religioni adversum adserere præsumeret, erga hunc Vir Dei illius virtutis potentiam per sui corporis præsentiam exhiberet, quam adhuc in mundo vivens erga Arianum hæreticum exhibuit, cui in conventu episcoporum Catholicæ fidei lucem nebulosi dogmatis umbra obnubilare molienti, ad adventum suum divina virtute officium vocis extorsit: sed paullo post eum humili satisfactio-
C ne reatum suum agnoscentem, animæ corporisque eumdem sanitate donatum ad filios adoptionis transtulit *r*. Quæ perorantis Papæ intentio, ex superno instinctu procedens, effectu nullo modo caruit, velut hoc Opusculum suo loco declarabit *s*.

Missam celebrat, concionatur, annuum festum instituit,

28 Hac ergo de causa sic locato B. Remigii corpore, universis * agminibus episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, per choros decentissime dispositis, Missarum sollemnia idem Pontifex ex Dedicationis celebravit festivitate; lectoque Evangelio, pulpitum conscendens, exhortationis sermonem fecit ad circumstantem populum, qui plurimus, monasterii (ut dictum est) foribus obseratis, per fenestras irrumpendo sibi fecerat aditum. Ad quem multa ex ipsius templi sanctificatione concionatus utilia, diem illam celebrem esse præcepit per Remensis episcopii confinia, anathematis pœna damnans illos omnes, qui ad eumdem locum hujus sollemnitatis gratia per singulos annos confluentibus, vel inde redeuntibus, alicujus impedimenti irrogarent incommoda.

* al. numerosis

privilegium altari constituit, populum dimittit, synodum indicit.

29 Constituit etiam, ut ad altare, quod, ut præfatum est, in honore apostolorum Petri et Pauli, Clementis et Christophori martyrum, gloriosique confessoris Remigii consecraverat, non indiscrete a quibusque, sicut hactenus, sacrosancta mysteria agerentur; sed secundum morem Romanæ Ecclesiæ septem tantummodo sacerdotes, qui in illa Congregatione digniores haberentur, ad hoc officium deputarentur, soli Remensi archiepiscopo, ipsiusque cœnobii abbati, ibidem Missas agendi potestate collata, et cui idem abbas daret licentiam, certe interdum rationis exigente gratia; necnon clero Remensi bis in anno, feria scilicet secunda Paschalis festi, et vigilia Ascensionis Dominicæ, quando sollemnes illic stationes ex antiqua faciunt traditione. Hæc decreta ne aliquando irrita fierent antiquitate temporis, litteris mandari *t*, easque signari sigillo suæ præcepit auctoritatis. Deinde memoratum populum secundum institutionis ejus verba publicam de peccatis suis confessionem agentem, absolvit, explicitisque divinis Officiis, Apostolica benedictione sanctificans, illum dimisit. Pontifices autem, cœnobiorumque rectores et ceteros sacri Ordinis ministros, qui ibi aderant, ad eumdem locum crastino jussit reverti, ut cum illis E haberet rationem, quam condixerat, synodi *u*..

S. Leo in Italiam reversurus, omnibus valedicit,

30 Hujusmodi ergo ordine beati patris Remigii devotus Romanæ Sedis Pontifex quartam celebravit translationem *x*, et feliciter sexto Nonas Octobris consummavit divinæ domus sanctificationem; quam etiam, ut declaratum est, trium dierum continuatione insignivit celebratione synodi, millesimo et quadragesimo nono anno felicissimæ Incarnationis Domini nostri Jesu Christi. Quapropter, ut deliberaverat, ex divina dispositione compos effectus desiderii sui, die subsequenti post expletionem synodicam venit in capitulum * fratrum, seque eis innotuit sunm velle accelerare reditum. Unde spiritualibus illos demulcens colloquiis, societatem eorum et devote petiit et accepit, suamque eis humiliter petentibus ipse largitus est, et prostratos ad publicam confessionem absolvit, et ex ordine omnes deosculatos Apostolica benedictione sanctificavit.

* Ms. Capitolium

F

et corpus S. Remigii suis humeris ad locum suum refert, insignis ejusdem amator.

31 Post hæc egressus, episcopos et abbates, ceterosque ecclesiastici ordinis, qui nondum recesserant, convocavit, et cum eis ecclesiam ingressus, Missarum sollemnia celebrari fecit. Quibus expletis, ad Sancti sepulcrum, quod, ut dictum est, super altare S. Christophori post basilicæ dedicationem collocaverat, cum humili devotione accessit, ibique oratione completa, illud suppositis humeris devote inde extulit, et in statione sibi decenter apparata cum divinis laudibus reposuit: ubi iterum atque iterum cum lacrymis se prosternens, tandem in viam suam exiit, et usque ad castelli aditum comitatus cum canticis spiritualibus a fratribus et innumeroso * conventu populi, omnibus valedicens recessit. Recedens autem inde, ad sui laboris recompensationem retulit fructum magnæ mercedis, in arcano scilicet devoti pectoris ignem præcipuæ dilectionis, quo ab illo tempore erga eumdem gloriosum patrem Remigium magnopere dinoscitur flagrasse; ut idem ipse fatetur in quadam epistola, directa postmodum episcopis Franciæ, quam suo loco in subsequentibus curabimus ponere *y*.

* al. numeroso

Qui S. Leoni hic adversati fuerant, divinitus puniuntur.

32 Ex qua gratia etiam alterius gratiæ adeptus est emolumentum, cum ei divina virtus de quibusdam, qui ei impedimentum advenienti in Gallias conati erant inferre, ultionem præstitit, per

AUCTORE ANSELMO.

per ipsius Sancti, cui fuerat famulatus, meritum. Nam, ut multos prætermittamus, qui ei fuere contrarii, Gibuinus z Laudunensis episcopus et Hugo de Braina-castello *aa*, qui inter ejus derogatores quasi signiferi exstiterunt, eodem anno ignominiosa morte vitam finierunt. Ille enim, quia exitialem technam, ut Apostolicam devitaret præsentiam, regi suggessit, et hanc maxima parte cleri sui devote expetente, ipse a sua sede longe aufugit; nec Dominici Corporis viatico a malitia sua sanctificatus, nec ab eodem clero suo consolatione visitationis in extremis refocillatus, divino judicio extra fines episcopii sui solus obiit, quasi peregrinus. Alter vero, quia caput Ministri Christi se abscissurum, fuerat minitatus, ore sacrilego, quo impia verba protulerat, hostilis gladii abscisione est mutilatus.

Cyathus eidem Pontifici ab abbate S. Remigii donatus,

33 Dignum est ad posterorum memoriam aliud miraculum supradictis addere, quod divina potentia in manibus hujus Pontificis operata est ex ea, qua erga Patronum nostrum flagrabat devotione. Anno enim secundo post expletionem eorum, quæ præmissa sunt, cum Romæ moraretur, B casu accidente per pincernæ incuriam, vas illud fractum est, quod sibi datum esse a præfato abbate Herimaro, in primordiis hujus Opusculi memoratum est *bb*. Quod ubi pro certo agnovit, aliquantum graviter tulit: licet enim multa haberet pluris pretii, præ ceteris tamen illud diligebat, quia in initio Apostolatus sui ex parte S. Remigii sibi missum asserebat; ideoque ad bibendum supra cetera, quæ erant in obsequio ejus, illi delectabilius esse solebat. Dum ergo cum spiritualibus quibusdam viris, qui ei præsentes erant, placido, ut semper erat, vultu de eodem damno conquereretur, et aurifex peritus reficiendi hujusmodi fracturam ab eo perquiri præciperetur; quidam eorum alludentes, seria et alacri responsione dixerunt, quod Sanctus hic, in cujus illud tantopere amplectebatur devotione, tanti esset apud Deum meriti, ut ei idem vas integrum sua reformaret intercessione. At ille, nihil se inde diffidere, cum spirituali jocunditate respondens, ejusque virtutes multiplici sermone exaggerans, vas fractum sibi deferri præcepit. C

postea casu fractus, mirabiliter integer inventus.

34 Quo delato, avulsam inde particulam suo loco reposuit, et quasi aurifici ad reficiendum reservaretur, signum tamen crucis, ut fertur, ei caute imprimens, recondi jussit. Quod in crastino, velut causa reficiendi, coram delatum, ita operatione divina integrum est inventum, ut nullum in eo fracturæ posset reperiri vestigium. Hoc itaque videns venerabilis Papa, Dei omnipotentiam collaudavit, et hujus miraculi novitatem meritis B. Remigii adscripsit, per cujus interventum fidei ejus efficacia id obtinere meruit. Ne autem ex hac relatione arguamur mendacii, ideoque frivolum habeatur hujus scripti memoriale, proferimus tres idoneos testes, quorum judicio * id nobis postmodum contigit agnoscere: Hugonem videlicet Nivernensem episcopum, et Hugonem Remensis ecclesiæ diaconum, et quemdam clericum, Aylenardi quondam Lugdunensis archiepiscopi capellanum, nomine Benedictum: quorum duo primi concilio ab eodem Papa, ut moris illi erat, quintodecimo die post Dominicam Resurrectionem Romæ habito interfuerunt; et, quod retulimus, ab his, qui præsentes viderunt, id vere factum esse, didicerunt; tertius vero cum domino suo præsens interfuit; et, quod videndo comperit, nobis post aliquot annos sciscitantibus indicavit *cc*. D

* al. indicio

35 Vir denique venerabilis sæpe dictum Apostolum nostrum eo magis ferventi excolens dilectione, cumque summopere desiderans honorare et illius monasterium sua auctoritate nobilitare, epistolam ejus laude refertam direxit sanctæ Ecclesiæ filiis in Francia constitutis, qua decrevit, apud eos haberi celebrem ipsius Sancti festivitatem, quæ recolitur Kalendas Octobris. Plurima etiam ad ecclesiasticam utilitatem pertinentia, quæ in præfata synodo, in ejus basilica habita, tractaverat, jussit apud eos capitulatim digeri, et inter orthodoxos canones numerari; cujus Epistolæ textum, quia ordo narrationis videtur exigere, huic Operi dignum judicavimus inserere *dd*.

Idem S. Leo annuum Sancti festum in Gallia indicit.

ANNOTATA.

a *Vicum esse Gallice dictum* Courmeloy, *notat hic Mabillonius.*

b *Trevirensis archiepiscopus erat tunc Eberhardus, Lugdunensis Helinardus, Vesontionensis Hugo I.* E

c *Andegavo, vulgo* Angers, *Galliæ civitati tunc præerat episcopus Eusebius Bruno; Niverno, vernacule* Nevers, *item in Gallia, Joannes d'Estampes. De Silvanectensi vide Annotata ad cap* I *lit. y.*

d *Guidone, ut dictum est supra ad lit. f.*

e *Notat hic Mabillonius ex Flodoardi lib.* II, *cap.* XV, *ubi fuisse sepulturam canonicorum Remensium, additque, Gervasium archiepiscopum Remensem eamdem basilicam, positis in ea canonicis Regularibus S. Augustini, anno* 1067 *erexisse in abbatiam, quæ hactenus perseverat.*

f *Id est, ex villis et vicis.*

g *Exteras nationes addit Anselmus in Vita ejusdem S. Leonis Papæ, sic inquiens:* Non est dictu facile, quanta multitudo a finibus terræ, Hispanorum, Britannorum, Francorum *, Anglorum, advenerit, ejus invisere præsentiam. In qua frequentia adfuit etiam non modicus cœtus pontificum. *Plura vide in hoc meo Commentario prævio num.* 326.

* al. Scottorum

h *Est hic S. Cornelius Papa martyr, qui colitur die* XIV *Septembris, ubi gesta ejus illustravi, et de hac ipsa sacri ejusdem corporis e Compendiensi monasterio ad Remigianam basilicam translatione memini* § XIII. F

i *Ecclesiasticam intellige, quæ vulgari nostræ nonæ matutinæ correspondet.*

k *Id est,* turibulis.

l *S. Hugo abbas Cluniacensis colitur die* XXIX *Aprilis, in cujus Vitis ibidem apud nos datis tom. III ejusdem mensis, pag.* 652, *num.* 25, *et pag.* 656 *num.* 4 *de hac ipsius Remis præsentia agitur.*

m *Letania vel Litania hic, ut sæpe alias usurpatur pro supplicatione, seu supplicibus precibus ibidem fusis.*

n *Mabillonius hic ait, hunc floruisse sub Ludovico Pio imperatore, lectoremque remittit ad Flodoardi lib.* II, *cap.* XIX, *et Marlotum tom. I, lib.* III, *cap.* II. *Verum utroque loco agitur de* Raduino, *non de* Harduino. *Ne vero hic in textu apud Mabillonium* Harduinus *pro* Raduino *per errorem irrepsisse videatur, facit, quod etiam Cardinalis Baronius tom. XI Annalium ad annum Christi* 1049 *in vetusto*

A *vetusto suo Remensi apographo Anselmi* Harduinum *legerit*.

o *Est hæc, ut jam alias dixi, ecclesia Cathedralis Remensis, in qua* S. Remigius *longo annorum spatio vivens sederat episcopus.*

p *Lege Vitam ab Hincmaro scriptam num.* 34 *et sequenti.*

q *Vide, quæ de hac ecclesia pluribus dixi in Commentario prævio a num.* 252.

r *Adi Vitam, auctore Hincmaro, num.* 101 *et sequenti.*

s *Res contigit ibidem in synodo die secundo, dum scilicet Hugo archiepiscopus Vesontionensis Hugonem Lingonensem antistitem, graviter accusatum, non recte defendere conatus, obmutuit Adi Commentarium prævium num.* 330 *et sequenti, ubi hæc recensui, hic prætermissurus, quia ad synodum proprie pertinent.*

t *Hanc S. Leonis Bullam in Commentario prævio a num.* 333 *dedi ex recensione Mabillonii, qui sequentem annotationem ibidem adjecit.* Porro idem Pontifex simile privilegium concessit altari majoris ecclesiæ Coloniensis, ubi septem illi presbyteri appellantur Cardinales; quod et a B Remigianis nostris observatur. Hæc autem rerum dispositio, a Pontifice ordinata, hodieque in basilica Remigiana servatur religiose. *De Coloniensi ecclesia idem etiam testatur Wibertus ipsius S. Leonis archidiaconus apud nos in Vita cap.* III, *num.* 12 *sic scribens :* Suscipiturque a totius gentis nobilissimo atque reverendissimo archiepiscopo Herimanno apud Coloniam ; cujus petitu concessit domnus Papa hoc privilegium sedi ecclesiæ Coloniensis, ut ad altare S. Petri septem presbyteri cardinales quotidie divinum celebrarent officium in sandaliis.

u *Hic subditur synodus sequenti triduo a sancto Pontifice in Remigiana ecclesia, et coram* S. Remigii *corpore publice exposito celebrata, quam velut argumento, quod tracto, extraneam, hic præscidi. Legi ea potest apud Mabillonium ibidem et apud Labbeum tom. IX Conciliorum a col.* 1036. *Tandem postquam dixerat Anselmus, S. Leonem tertio die synodum solvisse, progreditur verbis, quæ subjicio.*

x *Cum hanc translationem tantummodo* quartam *dicat, solemniores duntaxat intelligit ; nam alioquin septima esset. Prima contigit eodem, quo* C S. Remigius *obiit sæculo, quando, ampliata ecclesia, corpus ejus in decentiorem cryptam translatum fuisse dicitur in Vita prolixiori num.* 120. *Secunda facta est ab Hincmaro anno* 852, *quæ in eadem Vita legitur num.* 133 *et sequenti. Tertiam et quartam exposui in Commentario prævio num.* 308 *et sequentibus, dum scilicet Sancti corpus ab eodem Hincmaro Sparnacum, et post hujus mortem Orbacum, delatum fuit. Quintam instituit Fulco, Hincmari successor, qui illud Orbaco Remos in ecclesiam cathedralem advexit ; ac sextam denique Heriveus, qui pristinæ suæ ecclesiæ solemniter restituit. Adi eumdem Commentarium num.* 313 *et sequentibus.*

y *Epistolam illam dedi in Commentario prævio num.* 337 *et sequenti.*

z *Gebuinus etiam scribitur tom. IX Galliæ Christianæ col.* 523, *isque videtur unus fuisse ex illis, qui, ut Anselmus præmisit,* in ovile Dominicum aliunde, non per ostium irruperant, et in ecclesiis suis Catholicorum patrum sanctionibus contraria quædam pullulare permiserant, quæ condictæ synodi examinatione resecanda manifestari metuebant.

aa *Quapropter hic laicus sibi male metuerit ab adventu sancti Pontificis, palam sit ex eodem Anselmo, quo teste, hic in eadem synodo Remensi* excommunicavit etiam... Hugonem de Braina, quia legitimam uxorem dimiserat, et aliam sibi in matrimonio sociaverat. AUCTORE ANSELMO.

bb *Nimirum supra num.* 9.

cc *Idem restituti scyphi miraculum, sed cum adjunctis paulo variantibus narrat Wibertus ejusdem S. Leonis archidiaconus in Vita illius in Opere nostro data tom. II Aprilis, pag.* 660, *num.* 16, *ubi Hugonem Chrysopolitanum, id est, Vesontionensem archiepiscopum, testem oculatum sic laudat :* Hujus rei adest testis congruus, venerandus Hugo jam dictus, Chrysopoleos archiepiscopus, qui cum lacrymis se præsentem adfuisse testatur, et devoto furto se illud vas sancto viro abstulisse, lætatur. *Henschenius in Annotatis ibidem pro eodem facto laudat etiam B. Desiderium abbatem Casinensem, qui postea Pontifex factus, Victor III dictus est, et S. Brunonem episcopum Signinum. Quod ad materiam calicis attinet, Anselmus num.* 9 *laudatus tantum ait, illum* intus et exterius auro decentissime decoratum *fuisse ; Wibertus,* scyphum pretiosi marmoris, *suspicante Henschenio pro* marmoris *forte legendum* materiæ ; *denique B. Desiderius,* poculum lignarium ; *S. Bruno* scyphum ligneum *appellant.* E

dd *Vide Epistolam hanc in Commentario prævio datam a num.* 337.

APPENDIX.

De aliquot miraculis.

In *Commentario prævio num.* 27 *monui, in insigni nostro codice, ex quo Hincmarianam* S. Remigii *Vitam edidi, duo capitula extra locum suum ejusdem Sancti elogio, per Hincmarum pariter composito, inserta legi, quæ tamen hujus auctoris esse non possunt, ideoque ad Appendicem rejicienda mihi visa sunt. Primum caput hunc titulum præfert :* Qualiter archiepiscopum Magontiæ verberavit, et res suas recuperavit. *Flodoardus, ex quo ista narratio accepta est, lib.* 1, *cap.* XX *sic habet :* Nostris olim diebus quidam Warnerius, pagi Vormacensis comes, res S. Remigii præmissas, id Vosago sitas invadens, hominibus suis distribuerat. Veniens autem S. Remigius ad Herigarium Moguntiæ præsulem, in somnis ei visus est præcipiens, ut iret ad Conradum regem, commonens eum jubere sibi subjectis, quatinus dimitterent terram suæ ditionis. Qui consurgens a somno, licet miratus de visione, regi tamen omisit indicare. Rursus post aliquot dies apparens ei Remigius, redarguit eum, quare mandata non adimplesset illius, admonens iterum, ne differat, quin regi jussa denuntiet. *Sanctus toties apparens archiepiscopo Moguntino* F

2 Item, ceu prius, ille visum reputans inane, neglexit perficere jussionem. Tertio hunc jam cum flagello Sanctus adiens, ipsius increpavit contumaciam, quemque per brachium comprehendens, lecto visus est extraxisse. Sicque flagello, quod tenebat, eum verberans, acriter cæsum dimisit et humiliatum. Non amplius enim jam temnere *jubet, ut apud Conradum regem curet res suas restitui.*

EX EDITIS.

temnere jussa præsumens, regem mox adit, secretum petit, vestem deponit, lividum corpus ostendit, et dicta vel acta fideliter ex ordine pandit. Accidit autem, ut eadem die legatus domni nostri Herivei, nomine Teudoinus, ab eodem seniore *(id est domino)* suo pro ipsis rebus repetendis ad regem cum muneribus deveniret, atque horam, qua regi præsentari posset, extra stans expectaret. Cumque regem gestam rex admiratus requiri præcepisset, si quis illic inter suos forte nostris e partibus inveniretur; ille pro hac eadem re foris sustinens reperitur adesse; regi nunciatur, eo jubente, coram deducitur, et ei res, quæ propalata fuerat, aperitur.

quod tandem facit et impetrat.

3 Ille gratias agens, pro rebus ipsis se missum retegit, res, rege reddente, recipit, et eodem favente, præfato pontifici Herigario tutandas ad fidelitatem S. Remigii committit. Posteaque domnus præsul Heriveus, dum advixit, ex iisdem rebus annuatim debitum sine contradictione censum recepit. *Eodem ac iisdem pene semper verbis in Ms. codice nostro, veluti Hincmari essent, leguntur, caute tamen omisso Herivei archipræsulis nomine, qui cum Hincmaro post*
B *Fulconem successerit, ista ab eodem Hincmaro scribi non potuisse, manifestum est. Hoc ipsum nihilominus patet ex Harigario alias Herigero et Conrado in eodem codice etiam nominatis, quorum hic Germaniæ regnum, ille archiepiscopatum Moguntinum non nisi sæculo* X *obtinuerunt : et Conradus quidem primum ab anno* 912 *usque ad* 919, *intra quod annorum spatium ista contigisse debuerunt, vivente Flodoardo, ex quo eadem descripsi.*

Alter injustus hujusmodi rerum possessor

4 *Multis etiam annis serius accidit, quod in eodem codice nostro tamquam ab Hincmaro traditum ibidem sequitur, sed ex Flodoardo denuo acceptum est, ex quo propterea ego hic describo.* Easdem res domnus Artaldus episcopus dudum Conrado duci commiserat; quas ille Ragenbaldo cuidam suorum delegaverat. Qui Ragenbaldus earumdem rerum colonos valde affligebat. Ipsi vero pro afflictione sua sæpe ad S. Remigium clamabant, Remis venientes, et ipsius Patroni sui patrocinia requirentes. Pro qua re nuper anno præterito cum rege Ottone et præfato duce locuti sumus, quando Aquis ad eumdem regem missis fuimus. Sed ut idem Ragenbaldus ab ipsa-
C rum rerum direptione desisteret, impetrare nequivimus. Unde contigit horno *(id est, hoc anno)* ut, dum quodam sabbato eosdem colonos ad opus quoddam peragendum congregatos haberet, præciperetque presbytero, ne signa vespertinalia usque prope noctem pulsaret, operique implendo insisteret, perculeretur percussore inviso.

vexatorque, divinitus percussus exspirat.

5 Qui dum requireret, quis eum percussisset, omnesque, se vidisse, negarent, furiis exagitatus sensum amisit, graviterque vexatus spiritum exhalavit. Quo comperto, dux Conradus nimium territus, ad S. Remigium venit, eique res ipsas reddidit, quas præmissus præsul Artaldus Hincmaro abbati ac cæteris monachis ad supplementum victus attribuit. *Hactenus Flodoardus. Porro personæ nominatæ ad sæculum* X *pertinent, nimirum Otto sui nominis primus, qui anno* 936 *Henrico Aucupi in Germaniæ regnum successit, ac deinde anno* 962 *Romæ coronatus imperator est. Conradus autem fuit Lotharingiæ dux, qui anno* 952 *pro eodem Ottone militavit in Italia, cum eoque adversus Hungaros fortiter pugnans occisus est anno* 955. *Eodem tempore archiepiscopatum Remensem tenebat Artaldus, et*
D *Remigiano monasterio abbas præerat Hincmarus II, cui ejusque monachis ille tom. IX Galliæ Christianæ col.* 55 *et* 226 *dicitur anno* 952 *reddidisse* abbatiam quamdam nomine Coslam in Vosago positam, *quo nomine possessionem* S. Remigii, *de qua Flodoardus hic loquitur, indicari, certum videtur, quia tam Flodoardus in eadem Historia, quam Hincmarus in Vita num.* 88 *tradunt*, S. Remigium *magnam partem silvæ in Vosago pretio comparasse, ædesque necessarias, quarum una* Cosla *vocabatur, constituisse.*

circa quæ pauca observantur.

6 *Ut vero lector intelligat, quid sibi velit Flodoardus, dum ait, Ragenbaldum cum quodam Sabbato*, S. Remigii *colonos operari cogeret, vetuisse presbytero, ne vespertinalia signa solito tempore pulsaret, observandum est, eum fuisse in variis regionibus morem, ut ex reverentia diei Dominicæ Sabbato post solis occasum a servili opere vacarent. Exemplum habes apud S. Gregorium Turonensem lib.* III *de Miraculis S. Martini cap.* XXXI, *ubi de quadam muliere paralytica dicitur :* Cui hæc fuit causa, ut ista perferret; quia die Sabbati post solis occasum, qui nocti Dominicæ adjacebat, panem voluit conformare. *Aliud*
E *exemplum habes ibidem cap.* LVI. *Igitur Ragenbaldus, quo diutius operas detineret, prohibuit presbytero loci, ne eo die cessationem ab opere pulsu æris Campani consueto tempore indiceret, sed differret pene usque in noctem. Porro in sæpe dicto codice nostro Ragenbaldus tantum et Conradus dux nominantur, omissis rege Ottone, Artaldo præsule et Hincmaro abbate, ex quorum duobus primis manifestius patebat, narrationem istam Hincmari archiepiscopi esse non posse.*

Item alter ecclesiæ S. Remigii violator

7 *In eodem codice nostro sequitur ibidem et aliud sub hoc titulo :* Quod sensum et vitam perdidit, qui in ejus ecclesia vinum vendebat; *quod similiter certe Hincmari non est, sed Flodoardi, cujus verbis ex eodem cap.* XX *illud accipe.* In Vulfiniaco Rivo, pago Laudunensi, habetur oratorium in honore S. Remigii dedicatum : in quo dum Rodulfus rex Heribertum comitem persequeretur, qui episcopatum Remensem a rege sibi commendatum tenebat, homines ipsius villæ res suas propter hostiles incursus recondere studuerunt. At dum rex præfatus ad obsidendam Remensem venisset urbem, et in Culmissiaco metatus esset, exercitus ejus vicinas occupavit villas. Quidam F
vero illorum, qui in prænotata villa, scilicet Vulfiniaco Rivo, metatum habebant, vinum, quod in ecclesia timoris causa reconditum fuerat, invadit; et quasi tabernam constituens in eadem ecclesia, paribus suis illud vendere cœpit. Hæc dum ageret, percussus morbo repente sensum amisit, ore sibi ad aurem usque pene retorto; diuque cruciatus tormento vitam finivit. Quod cernentes cæteri, eidem loco sacro debitam deinceps exhibentes reverentiam, ab hujusmodi sese cohibuere præsumptione.

dira morte pœnas luit.

8 *Rodulfus, alias Radulfus, de quo hic, Richardi Burgundiæ ducis filius, adversus Carolum Simplicem Francorum rex anno* 923 *creatus, consensit, ut Hugo, Heriberti Veromanduorum comitis, cujus etiam opera regnum obtinuerat, quinquennis filius, Remensis episcopus fieret, ipsumque episcopatum eidem Heriberto interim regendum commisit. Postea vero exorta inter illos simultate, Rodulfus civitatem Remensem obsedit, cepitque, et Artaldum jam supra laudatum Remensibus præsulem ordinari fecit. Obsidionem hanc Flodoardus in Chronico anno Christi* 931 *illigavit. Ut autem*

hæc

A *hæc temporibus Hincmari archiepiscopi posteriora sunt, sic synchrona sunt Flodoardo, qui ab eodem comite Heriberto ecclesia Colmisiaci seu Culmissiaci, quam regebat, se injuste privatum, aliaque passum fuisse conqueritur lib.* III *Historiæ cap.* XX *et* XXVIII. *Hactenus de capitulis, quæ ex Flodoardo accepta nonnemo elogio* S. Remigii *Hincmariano inepte inseruit.*

Sæviente peste, vicarii Remenses litteris

9 *Coronidis loco addo litteras, quas vicarii ecclesiæ Remensis tempore diræ peneque universalis pestis anno* 1349 *ad episcopos reliquumque clerum provinciæ Remensis encyclicas dedere, quasque Marlotus tom. II Historiæ Remensis lib.* IV, *cap.* XII *excudit, sic præfatus :* Deo quoque propitio, tot malis per Gallias sævientibus, Remigii virtus mirabiliter effulsit in fere innumeros variis morbis detentos et afflictos, quo se rebus pæne desperatis verum tutelarem ac Franciæ Alexicacon esse comprobaret : quod vicarii generales Remensis archiepiscopatus, non sparsis vulgi rumoribus, sed fideli testium narratione, ac debita, ut moris est, inquisitione, sufficienter cognitum posteritati reliquerunt hac charta, quam ex tabulario depromsimus. « Vicarii reverendi in Christo patris ac dom. dom. B » Johannis, Dei gratia Remensis archiepiscopi, » a suis civitate, diœcesi et provincia Remensi » notorie nunc absentis, omnibus et singulis » reverendis in Christo patribus dictæ Remensis » provinciæ suffraganeis, ac eorum vicariis et officialibus, abbatibus, præpositis, decanis, prioribus, presbyteris, curatis, ceterisque ecclesiarum » rectoribus et personis ecclesiasticis, ad quos » præsentes litteræ pervenerint, cum omni devotione et debita reverentia salutem. »

per Remensem provinciam datis docent, per S. Remigii patrocinium

10 » Vos, qui sub humana religione fidei Catholicæ militatis, jucunda mente suscipite, quod læti » referimus, psallite, et gratias agite supplici corde » summæ Trinitati, quod beatus Franciæ Apostolus, » lucerna matutina, qui regem Francorum cum suis » satellitibus perduxit primus ad fidem Catholicam, » dictumque regem, et plures in regno ejus successores reges sancto chrismate misso cælitus consecravit, S. Remigius, antequam natus, Ciliniæ » matri diu sterili, ut Præcursor Domini, ad parandam illi plebem perfectam, per Montanum monachum divino oraculo ex nomine nuntiatus etc. » Hunc quoque beatum Franciæ Apostolum præclegit Dominus ac diademate suæ gloriæ excellentissime decoravit, ipsumque inter homines adhuc » carne septum miraculorum innumerabilium dono » illustrans, nunc in cælesti patria inter Sanctorum » agmina non desiit pervigil et intentus, sollicitudinis et miraculorum operator eminere, ut nomen » Domini in dicto Sancto ejus exaltetur laudibus » populorum. EX EDITIS.

C

tum alios variis malis, tum plurimos ea lue liberat, s;

11 » Nonnullis languidis reddidit sanitatem, » surdis auditum, cœcis visum, gressum contractis restituit, obsessis a dæmone libertatem, » vitam defunctis, et ab epidimiali clade jam pridem communiter invalescente, ac etiam modernis » temporibus recurrentes ad eum cum devotis » orationibus incolumes præservavit et præservat, » et dicta infirmitate epidimiali his temporibus » nonnulli infecti, etiam quamplures in extremis » laborantes et in mortis articulo constituti, mediantibus orationibus per merita dicti beatissimi » Confessoris, à gibbis et bochiis *(pestiferos carbunculos intelligo)* et ab acerbis febribus liberantur, et restituuntur pristinæ sanitati. Novissime mulier quædam, auditis S. Remigii miraculis, » visione privata, ad dicti Sancti tumulum veniens, claritatem recuperavit ; infantuli quoque E » a matrum uberibus mortui, ad ipsius sepulcrum » deportati, vitam recuperantes, munus sacri » baptismatis, divina favente gratia, receperunt etc.

ideoque ad ejusdem opem invocandam hortantur

12 » Vobis omnibus et singulis super præmissis diligenter informati, per tabelliones publicos, et alias competenter præmissa intimantes, » vos et vestrum quemlibet exhortamur, ut in sermonibus et ad divina officia audienda convenientibus clericis et laicis præmissa diligenter publicetis et publicari faciatis, taliter, quod Christi » fideles sciant et valeant in suis infirmitatibus » recurrere ad præfatum Intercessorem, Medicum, » Pastorem et Patronum. In cujus rei testimonium » præsentibus litteris sigillum curiæ, quo utimur » in hac parte, duximus apponendum. Datum per » dom. Johannem de Goinguelies Officialem, et magistrum Remigium de Ambonayo canonicum Remensem, vicarios dicti reverendi patris anno » Dom. MCCCXLIX, Sabbato ante festum Nativitatis » B. Virginis. »

F

DE

AUCTORE C. S.

D

DE S. VULGISO CONFESS., FORTE PRESBYT.,

IN VICO TROISNES, IN PROVINCIA INSULÆ FRANCIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus Sancti martyrologis vix noti : corpus in Firmitate-Milonis : reliquiæ alibi : Vita Latina edenda : altera Gallica : ætas et presbyteratus.

B

FORTE SÆC. VI. *Sanctus hic martyrologis parum notus*

Quam parum notus hic Sanctus sit, vel hinc, lector, intelliges, quod a duobus tantummodo martyrologis, iisque Gallis annuntietur, atque inter hos nec de die cultus ejusdem obitusve, nec de laurea quidem conveniat. Horum primus Andreas Saussayus illum cum titulo martyris *ad diem* XXIV *Septembris in Martyrologio suo Gallicano annuntiavit his verbis :* Ipso die, S. Vulgisi martyris, qui Dei charitate plenus pro ejus veritate et justitia sic certavit, ut occumbens felici agone palmam laureamque retulerit immarcessibilem. Colitur præcipue in oppido, cui nomen est de Firmitate Milonis, ubi pignora ejus sacra pretiosa habentur. *Alter martyrologus est Claudius Castellanus, qui in Martyrologio Universali ad Kalendas Octobris eumdem velut* confessorem *Gallice sic paucis memoravit :* In Troënes apud Firmitatem Milonis S. Vulgisus confessor. *In Opere nostro ad præcitatum diem Septembris hac de causa solum memoratus est inter Prætermissos dilatusque ad Kalendas Octobris, ac promissum fore, ut hoc die simul examinaretur, an* Vulgisus *ille distinctus esse videatur a S. Vulgiso, episcopo et abbate Lobiensi, de quo Bollandus noster Commentarium historicum ad diem* IV *Februarii dedit.* C

antiquum cultum habet

2 *Diversos Sanctos esse, facile constabit, postquam hodierni* Vulgisi *cultum et qualiacumque Acta exposuero. Quod ad lauream attinet, si quid de eodem Sancto exploratum habeatur,* confessor *fuisse dicendus est; nec assequi potui, cur Saussayus illum* martyrem *appellaverit, nisi forte quod, cum de illo nil sciret præter cultum sacri corporis, hoc antiqui cujusdam martyris potius, quam confessoris, esse opinatus sit. De martyrii ejusdem tempore modoque Saussayum nihil scivisse, satis indicat elogium, quod dedit, cuilibet martyri, quocumque tempore et sub quovis tyranno passo facile accommodandum. De martyrio illius nihil etiam norunt Firmitatis-Milonis incolæ, imo illud ab eis adversus laudatum Saussayum expresse negatur in compendiosa Vita Gallica, eorumdem incolarum nomine episcopo Suessionensi a P. Sconin dicata, de qua mox plura dicemus. Diem cultus illius esse Kalendas Octobris constat ex eadem Vita, in qua sic legitur :* Animam suam placide reddidit in manus Creatoris sui die I Octobris, quo ipsius festum colitur. *Denique locum obitus, sepulturæ et antiquioris cultus indicavit Castellanus, dum illum annuntiavit* in Troënes; *Saussayus autem præcipuum ejusdem cultus locum recte dixit* Firmitatem-Milonis, *ubi Sancti corpus jam ab aliquot sæculis honoratum fuit.* E

in Firmitate-Milonis, ubi corpus ejus

3 *Est autem Firmitas-Milonis, Gallice* la Ferte Milon, *urbs Galliæ in provincia Insulæ Franciæ et in diœcesi Suessionensi, ad Urcam fluvium, vulgo* l'Ourque *vocitatum, qui ipsam interfluit, sitoque fere media inter Suessiones ad Septemtrionem et Meldas ad Meridiem, teste Baudrando in Lexico geographico. Ad hujus urbis castrum e prima sepultura sua antiquitus translatum traditur* S. Vulgisi *corpus, ibidemque in sacello S. Sebastiani depositum et lipsanothecæ argenteæ inclusum. Fundatus quoque ibidem est prioratus nomine* S. Vulgisi, *et canonicis Regularibus monasterii Suessionensis S. Joannis in Vineis traditus. Nicolaus Belfort, ejusdem monasterii religiosus canonicus, dictique prioratus aliquando minister, in notitiis infra laudandis sæculo* XVI *decrepito ad propositum nostrum annotavit sequentia :* Memorata porro castri prædicti ecclesia thecam divi Vulgisi elegantissimam huc usque servavit coram altari dependentem, quæ singulo quoque anno in feriis Paschalibus magno cum honore et supplicatione publica deferri solet extra urbem ad capellam Dominæ nostræ de Burgo appellatam, quam venerabiles patres Burgfontani Carthusienses possident. F

honorifice servatur,

4 *Vocem huc usque non ultra initia regni Henrici IV Galliæ regis extende : nam sub illo ob civilia bella ecclesiam istam seu sacellum destructum fuisse, idem, qui tunc vivebat, Belfortius verbis, quæ subdo, deinde deploravit.* Denique *(inquit)* ut nihil eorum, quæ huc spectant, omittamus, nuperrime, heu dolor, ecclesia illa solo adæquata est a militibus, qui castri prædicti obsidionem mense Januario anni MDXCIV sustinuere; a quibus corpus beati Viri in castri ipsius turre quadam, ut accepi, aliquamdiu servatum, postea ipso castro a parte urbis diruto, in parochiali urbis ecclesia repositum est. Faxit Deus, ut pro sua dignitate condigno loco deinceps reponatur. *Consentit fere scriptor Vitæ Gallicæ post medium sæculum* XVII *editæ, ex qua simul discimus, sacrum* Vulgisi *corpus in eadem Firmitatis-Milonis parochiali ecclesia digno in honore* deinceps

A *deinceps permansisse. Hæc de primario cultus ejus loco breviter dicta sint, infra partim latius examinanda.*

et Suessionibus in abbatia S. Joannis in Vineis, cultus item fuit

5 *Ratione prædicti prioratus monasterio S. Joannis in Vineis apud Suessiones donati, etiam ad hoc monasterium cultus* S. Vulgisi *propagatus fuit, teste scriptore Vitæ Gallicæ, in qua legitur :* Ab illo tempore Religiosi S. Joannis in Vineis in Breviario suo semper celebrarunt memoriam Sancti nostri, eique inseruerunt lectionem unam, quæ compendium ejus vitæ complectitur. *Consonat Belfortius, qui in Notitiis suis aliqua* ex Proprio festorum ecclesiæ *(ut inquit)* nostræ *adjungit. Alterum cultus sive obitus ejusdem locum dixi a Castellano assignari* Troènes, *qui in Vita edenda vocatur* Oreizus, *in Vita vero Gallica* Troisnes, *et a Belfortio Latina terminatione* Troyna. *Ego Vitam Gallicam, utpote in ipso pene loco scriptam sequendam putavi. In hac situs ejus verbis Gallicis sic traditur :* Prope Firmitatem-Milonis parvus vicus *(Gallice* village) est, nomine Troisnes, in declivi montis sat alti positus, ad cujus radices fluvius Urca *(Gallice* Ourq) labitur. Olim locus hic solitudo silvestris erat, undique cinctus silva Rhetia *(indigenis* la forest de Retz *dicta)* quæ nunc quoque B eidem proxima est.

in Troisnes ubi sepulcrum ejus vacuum

6 *Hoc in loco* S. Vulgisus *noster eremiticam vitam duxisse, obiisseque, ac juxta cellam suam ibidem sepultus fuisse creditur, et in ecclesia S. Petri, sive hæc ibi jam tum ante exstiterit, sive postmodum ædificata sit, ab indigenis accolisque digna in veneratione habitus, donec ad Firmitatem-Milonis translatus fuit. Mansit tamen in Troisnes primæ illius sepulturæ memoria, de qua oculati testis Belfortii verba juverit audivisse.* Beati hujus Viri corpus procul dubio sepultum credi debet in oppiduli illius, quod nemori Rhetio contiguum Troynam vocamus, cœmeterio, tum temporis divi Petri nuncupato. Nam ad usque hunc diem ibi in ecclesia, quæ ex parochialibus nostris *(scilicet abbatiæ S. Joannis in Vineis)* una est, cernitur ante summum altare paulo supra terram elevata illius effigies lapidea, magna sane et pulchra, sacrarum vestium etiam materiali adumbratione ipsum indubie sacerdotem fuisse referens. *Vitæ Gallicæ scriptor clarius loquens, dicit, esse* tumbam saxeam quatuor parvis columnis innixam ; *subditque :* Hæc tumba est ante princeps altare C ecclesiæ, spectaturque in eadem effigies ejus solido opere anaglyphico facta.

cum monumento eidem imposito visitur,

7 Cubat ipse exporrectus, capillitio admodum brevi, tonsura sacerdotali insignitus, et sacerdotalibus vestimentis indutus, calicemque in manibus gestans. Infra pedes visuntur effigies duarum vaccarum, quas e flumine salvas eduxit. *Si tamen eidem biographo credimus,* S. Vulgisi *corpus in hac tumba numquam jacuit, sed illa dumtaxat in perpetuum monumentum super locum sepulturæ ejusdem posita fuit, quando illud hinc ad castrum Firmitatis-Milonis translatum est. Addit etiam prodigium, quod sua ætate eodem in loco contigisse debiteque probatum esse asseverat, ita inquiens :* Non putamus prætereundum silentio aliud miraculum, quod ætate nostra ad istam tumbam accidit, quodque in his partibus non est fas in dubium revocari. Anno MDCXI quidam fossores, quorum nomina in processu hac super re confecto recensentur, jussi sunt prope Sancti nostri tumbam sepulcrum cavare in sepulturam ejusdem loci nobilis viri, domini de Billy. Illi boni viri videre voluerunt, quid sub tumba illa lateret; cumque a nemine observarentur, ausi sunt sub eadem fodere : sed vix aliquid terræ egesserant, quin suavissimus inde ac gratissimus odor eruperit, qui totam ecclesiam perfudit, et ab omnibus, qui illuc accurrerunt, ut experimento suo tantum prodigium probarent, perceptus fuit.

AUCTORE C. S.

et ex quo anno 1611 suavissimus odor erupisse dicitur.

8 Fossores, qui damnabili curiositate sua prodigii causa fuerant, tanto horrore sunt perculsi, ut deinceps languescentem miseramque vitam duxerint usque ad mortem, quam tribus quatuorve mensibus post obierunt; sive hæc ex nimio, quo correpti fuerant, terrore naturaliter secuta sit, sive pœna fuerit neglecti honoris reverentiæque tam sacro loco debitæ. *Hactenus ille, qui cum hæc tam confidenter scripserit ad episcopum Suessionensem, in cujus diœcesi vicus Troisnes situs est, scripseritque eo tempore ac loco, ubi, si falsa venditasset, facile poterat convinci; cumque præterea etiam processum, ut vocant, verbalem laudaverit, non possumus de rei veritate merito ambigere. Eodem rursum biographo teste, post translatum ad Firmitatem-Milonis* S. Vulgisi *corpus, ex eodem nihil in Troisnes relictum est præter unum dentem, huncque quidam Lotharingi, dum anno 1652 cum exercitu* E *suo illac transirent, ingressi ecclesiam, abstulerunt et in Lotharingiam asportarunt, asserentes,* S. Vulgisum *ibi quoque in magna veneratione haberi. Duas item insignes ejusdem Sancti reliquias eodem sæculo* XVII *ex Firmitate-Milonis ad civitatem Suessionensem translatas fuisse, dicemus infra; interim hæc sufficiunt pro stabiliendo cultu* Vulgisi *tam parum noti martyrologis, et pro notitia locorum, in quibus colitur. Itaque ad ejusdem Acta progredior.*

Vita Latina, quam edemus, scripta est post corporis translationem;

9 *Unicum illius Vitæ Latinæ exemplar habemus ex Ms. Nicolai Belfortii, jam aliquoties laudati, qui unde et a quo eamdem acceperit, in Additione sic exposuit :* Hæc sunt, quæ pauca de beati hujus Viri vita descripsit rogatus a me dominus Joannes Caron *(Ordinis S. Dominici)* doctor Sorbonicus, ad nosque attulit secunda Februarii die anni MDXCI, quando videlicet peractis apud Firmitatem-Milonis sacri Adventus tempore concionibus, rediit in hanc urbem Suessionensem. *In fronte vero notatur exemplar nostrum descriptum* ex vetustissimo *(forte addendum* Lectionario) ecclesiæ ipsius nomini sacræ apud F Firmitatem Milonis, ubi ejus sacrum corpus argentea theca reconditum usque ad annum MDXCIV requievit. *Auctor Vitæ, uti in ejusmodi Lectionariis assolet, anonymus est, scripsitque post translationem corporis e prima sua sepultura ad Firmitatem-Milonis, quam Vita Gallica sæculo* VIII *quidem affixit, sed quæ ex infra disputandis forte primum contigit sæculo* IX *aut etiam serius : quod tempus valde remotum est ab ipsius Sancti ætate, si hic, ut traditur, discipulus fuerit S. Remigii, Francorum apostoli, circa annum* 533 *defuncti. Ceterum ex hac Vita Latina colligi nequit, an ea ex vetustiori aliqua, an ex sola traditione composita fuerit. Pauca, quæ continet, mox examinabimus.*

habemus et aliam Gallicam recentiorem,

10 *Vita Gallica, cujus jam crebro memini, inscripta est* Vita S. Vulgisi *(Gallice* saint Vulgis) presbyteri et confessoris, patroni Firmitatis-Milonis; *dedicataque est nomine incolarum ejusdem civitatis illustrissimo domino Carolo Bourlon, episcopo Suessionensi, qui tom. IX Galliæ Christianæ auctæ col.* 381 *eam sedem tenuisse dicitur ab anno* 1656 *usque ad* 1685, *intra quos annos eadem Vita, quæ nec annum nec locum editionis præfert,*

AUCTORE C. S.

præfert, proinde debuit excusa fuisse. Auctor ejus verisimiliter fuit idem, qui dedicationi subscriptus legitur P. Sconin, *aliunde mihi plane ignotus. Quisquis tamen ejusdem Vitæ auctor sit, is in Sancti gestis sic consentit Latino biographo, ut tamen diversam ab hoc secutus Vitam esse videatur. Nam non modo in paucis adjunctis variat, sed etiam aperte negat,* Vulgisi *parentum nomina sciri, quæ in Vita Latina nostra (forte confidentius, quam veritas patiebatur) exprimuntur. Id quoque peculiare habet Vita Gallica, quod ad cultum attinentia, quorum aliqua Latino scriptore priora sunt, in ea latius exponantur; utinam tamen semper æque accurate, quam asseveranter, maxime ubi agitur de tempore auctoreque primæ translationis sacri corporis, donatore lipsanothecæ argenteæ, et fundatoribus prioratus* S. Vulgisi *in castro Firmitatis-Milonis, de quibus sequenti § loquemur.*

ex quibus et Belfortii annotationibus pauca de Sancto novimus.

11 *De cultu etiam aliqua observavit Nicolaus Belfortius in Additione ad Vitam Latinam, ubi post verba num. 9 data sic prosecutus est :* Cæterum quoniam aliqua deesset *(in eadem Vita)* manifestum est ex Proprio festorum ecclesiæ nostræ,
B quod magna ex parte nuper est a nobis elaboratum, dum in ipso divi Vulgisi prioratu *(in castro Firmitatis-Milonis)* ex obedientia manerem, operæ pretium duxi hoc loco nonnulla addere, tum ex dicto Proprio, tum quæ alias mihi explorata et cognita sunt; ne videlicet pereant ob bellorum civilium tempestatem *etc. Sequuntur ibidem, quæ supra fere retuli, adeo hic non repetenda; ac denique ad fidem dictis faciendam,* Atque hæc quidem *(inquit)* omnia partim reipsa vidi, partim legi in memorato veteri Antiphonario, alicubi scorsum a præcedenti Historia *(nimirum Vita Latina edenda)* quæ præfatus doctor *(Joannes Caron)* ob studia suis concionibus necessaria festinans, sigillatim videre non potuit. *Præter geminam illam Vitam, Latinam et Gallicam, paucasque Belfortii annotationes nihil prorsus habemus pro Sancti gestis enarrandis; tantumque de illo est etiam apud neotericos scriptores silentium, ut mirer, Sanctum, cultu certe satis clarum, ceteris velut ignotum præteritum fuisse.*
C

Creditur fuisse a S. Remigio baptizatus ejusque discipulus,

12 *Videamus ergo, quid de eodem ex duabus Vitis habeamus. Ambæ consentiunt,* S. Vulgisum *e nobilibus parentibus natum, a magno Francorum apostolo, S. Remigio Remorum præsule, baptizatum fuisse, et post exactam pueritiam ab eodem eruditum, in matura ætate sacerdotio initiatum, atque in societatem laborum suorum adscitum esse, donec cum ejusdem sancti episcopi bona venia solitariam vitam aggressus fuit. Parentes illius, quorum nomina biographus Gallicus nesciri, verisimiliter rectius, asserit, in Vita Latina vocantur* Palatinus *et* Christina, *quorum nobilitas, æque ac vocabula, incerta mihi est. Diuturnus S. Remigii episcopatus, teste S. Gregorio Turonensi in libro de Gloria confessorum cap.* LXXIX *ultra annos septuaginta productus, facile permittit, ut is baptizatum a se puerum ad sacerdotium promovere et in apostolico munere socium sibi adoptare potuerit; ut tamen id ita factum esse credamus, testimonio magis idoneo opus est, quam sit biographi Latini, tanto, ut dictum est, tempore posterioris, Gallicique, qui post medium sæculum* XVII *scripsit.*

prout etiam legitur in schedula membranacea

13 *Primum et unicum profert idem Gallicus pro hac assertione monumentum, quod repertum esse ait apud ipsum Sancti corpus, dum ejusdem lipsanotheca argentea anno* 1643 *ab illustrissimo* D *domino Simone le Gras, episcopo Suessionensi, diœcesim suam lustrante, aperta inspectaque fuit. Est autem scriptum in scheda membranacea* litteris Gothicis, *sed* optime *(ut inquit)* formatis, *quod sic habet :* Corpus sancti Vulgisi filioli et discipuli S. Remigii Rhemensis archiepiscopi. *Nescio, an hanc schedam biographus ipse viderit; sed vellem illam æri incisam exhibuisset, ut de antiquitate characterum judicare liceret. In re tam ancipiti saltem suspicari licet, schedam illam antiquiorem non esse, ipsa lipsanotheca, in qua inventa fuit, sed eodem, quod ipsa, tempore factam; nisi etiam in aliqua sacri corporis inspectione deinde addita fuerit. Lipsanothecam autem illam idem Gallus biographus scribit quidem, opus esse sæculi* VIII *adulti; verum ex dicendis dubium erit, an vetustior sit sæculo* XII. *Ponamus tamen paulisper, esse sæculi* VIII, *sic saltem duobus sæculis posterius erit S. Remigio, et aliunde dubium manebit, an scheda ejusdem ætatis sit cum theca.*

14 *Itaque ex inscriptione mihi tam incertæ ætatis pro tempore, quo* S. Vulgisus *vixisse credendus sit, nihil certi ausim affirmare. Aliunde quoque nihil mihi suppetit pro eodem S. Remigii Remensis discipulis annumerando. Latinus* S. Vulgisi E *biographus non est antiquior translatione corporis ad Firmitatem-Milonis; primigenia simul ac prolixa laudati sancti Remorum episcopi Vita, a synchrono vel coævo scripta, dudum desideratur; ejusdem Vitæ compendium a celebri Fortunato presbytero, postea episcopo Pictaviensi compositum, multo contractius est, quam ut S. Remigii discipulos in eo requiras; quique post hos ejusdem sancti præsulis gesta scripserunt, Hincmarus Remensis episcopus sæculo* IX *et Flodoardus sæculo* X, *nullam de* Vulgiso *mentionem fecerunt. Non tamen horum silentium vim argumenti negativi habet; cum Hincmarus nullos, Flodoardus quidem multos, sed non omnes, S. Remigii discipulos commemoraverint; et ambo insuper ab illius ætate vixerint longe remoti. Contra quoque nihil alibi legi, quod traditioni de* S. Vulgiso *Remigianis discipulis accensendo adversetur.*

in ejusdem lipsanotheca reperta, sed incertæ mihi ætatis,

15 *Verum est, illud a Saussayo* martyrem *dici, quod cum biographorum dictis non congruit; sed donec quis rationem asserti produxerit, non debet ei cedere communis indigenarum traditio. Non magis scio, cur Castellanus eumdem sæculo* VIII F *adscripserit, nisi forsan hic legerit, translationem corporis ejus sæculo* VIII *contigisse, ceteraque, quæ de ipso legebantur, suspecta habens, idem sæculum in margine annuntiationis illius annotaverit, quo certum de ejusdem cultu testimonium se habere putabat. Sed et hæc ratio certe nihil probat. Nulla quoque suspicio hic esse potest, Castellanum (nisi forte ex solo lapsu memoriæ) hodiernum* Vulgisum *cum cognomine sancto episcopo et abbate Lobiensi, qui sæculo* VIII *feliciter obiit, confusum fuisse; cum Castellanus ipsemet Lobiensem, velut a nostro diversum, ad diem* IV *Februarii, quo ille colitur, annotatis loco et sæculo emortualibus, recte consignaverit. Quam ob rem in re dubia malui aliquid indigenarum traditioni concedere, sanctumque* Vulgisum, *velut dubium S. Remigii Remensis discipulum, cum cautione adverbii* forte, *sæculo* VI *adscripsi. Pro presbyteratu ejusdem confirmando, negandove nullum pariter occurrit mihi aliunde argumentum; quapropter nec hunc adversum traditionem in utraque Vita expressam inficiari possum. Cetera biographorum asserta in Annotatis ad Vitam expendemus.*

cui tamen aliunde nihil refragatur.

§ II.

§ II. Tempus translationis corporis obscurum : prioratus S. Vulgisi fundatus : lipsanotheca pretiosa : reliquiæ ex eadem exemptæ : Sanctus hic diversus a cognomine Lobiensi.

Corpus S. Vulgisi e vico Troisnes translatum fuit

Dixi supra, *ex traditione haberi*, S. Vulgisum, *quocumque demum is tempore vixerit, eremiticam vitam in vico Troisnes egisse, ibidemque jacuisse humatum in ecclesia S. Petri, sive hæc ante illius obitum extiterit, sive post primum condita auctave fuerit. Hinc translatum esse ad Firmitatem-Milonis, ambo biographi consentiunt, quibus accedens Belfortius in suis Notitiis Mss. hæc ait :* Cujus loci *(sepulturæ in Troisnes)* dignitas et gloria, dictu mirum, quam late percrebuerit post beati Viri transitum, quando ad eum propter miraculorum frequentiam ex omni circum regione ingens fidelium multitudo conflueret, adeoque jam multi essent, qui de asportando in suas ecclesias Vulgisi corpore decernerent. Sed cum hoc rescivisset Milo, qui tum in illis partibus erat potentissimus, gloriam suam alteri nolens dare, transferendum curavit IIII Idus Novembris in castrum suum apud Firmitatem-Milonis, collocandum ibi in ecclesia S. Sebastiani, quam etiam honestissime ditatam reliquit. *Hæc ipse ex veteri Antiphonario ejusdem ecclesiæ, ex quo similive monumento etiam diem translationis, quem alibi non legi, forsitan didicit. Quod de miraculis populique ad Sancti sepulcrum concursu præmisit, etsi nonnihil exaggeratum esse possit, satis verisimile est ; quia solent ista hujusmodi translationibus occasionem dare.*

ad Firmitatem-Milonis, cujus translationis tempus

17 *Accipe etiam verba biographi Latini ex Vita edenda.* Postquam vero spiritum cœlo reddidit, corpus ejus honorifice ab incolis loci illius et a viris religiosis conditum atque digna veneratione humatum est. Postea multo transacto tempore, Dei nutu ad locum, in quo nunc digno honore colitur, est translatum. Ædificata est autem in loco, quo nunc reliquiæ corporis ejus requiescunt, basilica cum summa reverentia a B. excellenti viro Milone et ab ejus venerabili conjuge, ubi quotidie debita cum veneratione servitur, et juxta ritum ecclesiastici ordinis honoratur. *Ex hisce manifeste liquet, hanc Vitam post translationem sacri corporis scriptam esse ; sed dubitari potest primo, an Milo, ecclesiæ conditor, etiam auctor fuerit translationis, an vero is sacrum pignus eo ante delatum in ecclesia a se condita reposuerit. Dubitari potest secundo, an scriptoris tempore facta jam fuerit dicta pretiosa Sancti lipsanotheca, de qua non meminit.*

in sola Vita Gallica assignatur annus 720,

18 *Belfortius mox laudatus translationem Miloni tribuit, sed silet auctorem ecclesiæ, ad quam illam ab eo factam dicit : similiter tacet donatorem ejusdem lipsanothecæ, quam verbis num. 3 recitatis memoravit. At vero biographus Gallus, ambobus junior, apertius loquitur, sed cum adjunctis minime probandis. Ex illius sententia, quam velut certam enuntiat, idem Milo, castri Firmitatis-Milonis et ecclesiæ sive sacelli S. Sebastiani conditor, corpus* S. Vulgisi *illuc transtulit anno* 720, *idemque lipsanothecam argenteam atque insuper effigiem capitis illius, sive hermam, ex eodem metallo suis expensis confici curavit ; deinde autem Hugo, Philippi I Galliæ regis frater, eamdem lipsanothecam magnifice exornavit, fundavitque ibidem prioratum* S. Vulgisi, *et Suessionensi monasterio S. Joannis in Vineis donavit. Negari merito nequit, Firmitatem-Milonis a Milone aliquo vocabulum accepisse : ut enim Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum docet,* Firmitates *veteribus Francis dicebantur loca natura arteque munita et muris vel mœnibus cincta, qualia sunt castella et arces, quæ recentiores* fortalitia *appellarunt.*

AUCTORE C. S.

et auctor Milo conditor Firmitatis :

19 *Hujus generis multa loca reperiuntur in Gallia,* Firmitas *dicta, quæ partim a conditoribus dominisque suis, partim a fluviis, quibus adjacent, cognominantur. Exempla habes apud laudatum Valesium ad vocem* Firmitas. *Verum quod Milo, hujus Firmitatis ad Urcam conditor vel dominus, sæculo* VIII *vixerit, atque anno* 720 S. Vulgisi *translationem ad castrum suum, ceteraque prædicta fieri curaverit, post diligentem impensam operam nescio, quo argumento nitatur. Non possum equidem affirmare, an, quod aliis quoque sæpe contingit, amor patriarum antiquitatum scriptorem illum ad eam opinionem impulerit; verumtamen longe diversam Firmitatis ad Urcam ætatem statuit Andreas du Chesne, in Antiquitatibus civitatum etc Franciæ pag.* 392 *scribens, illam a Milone conditam, regnante Ludovico VI, cognomento Crasso, ut haberet, ubi se in civilibus bellis adversus hostiles incursus tutaretur. Regnavit autem Ludovicus VI ab anno* 1108 *usque ad* 1137, *id est, quatuor sæculis serius, quam scriptor Vitæ Gallicæ, Milonem Firmitatis conditorem auctoremque translationis vixisse affirmavit. Demus tamen, Firmitatem Milonis antiquiorem esse, quam credidit Chesneus; redibit quæstio de tempore translationis* S. Vulgisi, *cujus ne sæculum quidem, nedum annum signarunt Latinus biographus et Belfortius scriptor domesticus, imo verisimillime domestici ambo.*

quod nobis non probatur.

20 *Cum igitur pro anno* 720 *nullum testem laudet biographus Gallicus, vereor ne ex levibus conjecturis potius, quam ex solida ratione aut monumento antiquo in eodem designando processerit; suntque nonnulla, quæ hanc suspicionem non inanem relinquunt. Eodem teste, ac consentiente Belfortio, nec refragante biographo Latino, jam exstabat in castro Firmitatis-Milonis sacellum S. Sebastiano sacrum, quando contigit translatio. Hujus vero martyris cultus in Galliis primum celebris evasit sæculo* IX, *quando ejusdem corporis pars, concedente Eugenio II Papa, anno* 826 *ex Romana Urbe allata est, et in Suessionensi S. Medardi monasterio deposita plurimis miraculis mox cœpit inclarescere ; uti latius videri potest in Opere nostro tom. II Januarii pag.* 261 *et sequenti. Hinc suspicor, dominum Firmitatis-Milonis, quæ in diœcesi Suessionensi est, ea re pie motum ejusdem sancti martyris nomine sacellum in castro suo exstruxisse, impetrataque e Suessionensibus reliquiis portione ditasse. Si hæc mea suspicio vera sit, sæpe dicta translatio non erit sæculo* IX *antiquior, ac forsan etiam recentior ; quod etiam ex dicendis de lipsanotheca et fundatione prioratus verisimilitudinem aliquam accipiet.*

21 *De prioratu sequentia habet Vita Gallica sermone*

AUCTORE C. S.

In eodem castro fundatus fuit prioratus,

sermone vernaculo. Fundatus ille prioratus est anno MCX ab Hugone Magno vel Albo, filio Franciæ, Philippi I regis fratre. Hic princeps erat comes Veromanduorum et dominus Firmitatis-Milonis, ubi ordinarie morabatur. Anno MXCVI profectus fuerat in Palæstinam cum Godefrido Bullionio. Fundavit hunc prioratum, ut posteris monumentum pietatis suæ relinqueret, annueretque Hilgoto, Suessionensi episcopo et monasterii S. Genovefæ Parisiis Religioso... Non licuit tamen huic, interim defuncto, fundationem factam videre, sed ejusdem successor Lisiardus eumdem prioratum fundavit nomine Hugonis Magni et Helvindis uxoris ejus, eorumdemque filii Guilielmi Flandriæ comitis, atque hujus conjugis Sibillæ. Ad illorum preces hic episcopus sacellum arcis Firmitatis S. Vulgiso dedicavit, et prioratum illius canonicis Regularibus S. Joannis in Vineis apud Suessiones dedit ea lege, ut tres quatuorve ex illis semper habitarent in castro ad prioratus officia obeunda, prout latius dicitur in instrumento fundationis. Prioratus *nomine, phrasi Gallica* prieuré, *venire hic videtur, ut nunc loquimur,* beneficium, *vel curatum, quod* B *officium parochi annexum habet, vel simplex, ad cetera tantummodo officia divina certo in loco celebranda institutum, concessumque monasterio, ut ejusdem superior e subditis suis ministros eidem sufficiat, qualem supra vidimus fuisse Nicolaum Belfortium.*

cujus fundator ibidem dicitur fuisse Hugo Magnus,

22 *Porro etsi certa sit prioratus S. Vulgisi fundatio, non propterea admitti possunt adjuncta omnia, quæ Gallus biographus, tanquam e genuinis fundationis litteris accepta, confidenter obtrusit. Notus est Hugo cognomento* Magnus, *Philippi I regis Galliæ frater, et, per uxorem suam Adelaidem comes Veromanduorum, qui cum principibus cruce signatis ad Terram sanctam bis profectus, in secunda expeditione Tharsis in Cilicia obiit anno* 1102, *quemadmodum ex Roberto de Monte tradunt historici. Ex hujus anno emortuali liquet, prioratum, de quo agimus, vel citius, quam anno* 1110, *vel ab alio Hugone institutum esse. Illum citato anno* 1110 *priorem esse, colligitur ex Galliæ Christianæ auctæ tomo IX, col. 457, ubi inter abbates S. Joannis in Vineis tertio loco legitur:* Petrus I... occurrit in charta Hugonis episcopi *(Suessionensis)* donationem capellæ S. Vulgisii in C castro de Firmitate Milonis confirmantis anno MC, quam postea comprobavit Lisiardus episcopus anno MCX. *Conformiter ad hæc ibidem col. 354 in episcopis Suessionensibus dicitur Hugo I, Hilgoti post Henricum successor, anno* 1100 bona S. Joannis *confirmasse; ac rursum col.* 355 *in Lisiardo, quarto Hilgoti successore legere est:* Bona S. Johannis in Vineis confirmavit anno MCX, episcopatus 2.

Philippi I regis frater, cum adjunctis fabulosis;

23 *Jam ergo ab anno* 1100 *fundata fuit capella seu prioratus* S. Vulgisi *in Firmitate-Milonis, eratque juris monasterii Suessionensis S. Joannis, quo tempore vivebat laudatus Hugo comes, et in Gallia morabatur, eo reversus e prima expeditione sua sacra ante finem sæculi* XI, *ita ut Hugo ille prioratum tunc fundare potuerit. Sed sunt nimirum alia, quæ hunc opinionem prorsus evertunt, coguntque alium fundatorem quærere. Hugonis Veromanduorum comitis tempore nullus fuit Flandriæ comes Guilielmus, nulla Flandriæ comitissa Sibilla. Idem Hugo uxorem unicam, nomine Adelaidem, non Helvindem, habuisse legitur apud Sammarthanos fratres in Historia genealogica regiæ domus Franciæ tom. II, pag.* 665 *et* D *sequentibus. Ex eorumdem liberis duo tantum mares ibidem recensentur, Radulphus scilicet, qui in comitatum Veromanduensem successit, et Simon episcopus Noviomensis; e filiabus vero nulla* Sibilla *nominatur, nulla comiti Flandriæ nupta fuit, ut mirum sit, unde ista acceperit biographus. Apud alios quoque non reperi, Hugonem Magnum etiam Firmitatis-Milonis dominum fuisse, sed eodem fere tempore florentem alterum Hugonem, in quem cetera quadrant.*

sed ejusdem fundator videtur fuisse Hugo Albus,

24 *Chesneus supra num.* 19 *laudatus scribit, Firmitatem-Milonis antiquitus pertinuisse* ad Hugonem Album *(Gallice* Hugues ou Hues de Blanc) anno MCX fundatorem prioratus Vulgisi *(Gallice* de Voulgis) in eodem loco. *Plura de illo non addidit Chesneus, sed haud dubie is ipse est Hugo, quem biographus Gallicus fratrem Philippi I regis Franciæ perperam credens, et* Magnum *et* Album *appellavit. Plus luminis affert reverendissimus Hugo, episcopus Ptolemaidis et abbas Stivagiensis tomo II Annalium Ordinis Præmonstratensis col.* 1039 *et* 1041 *docens, abbatiam Vivariensem, postea a mutato situ* Vallem Serenam *dictam,* ab Hugone Albo, dynasta Firmitatis-Milonis anno MCXXI *vel fundatam vel Præmonstratensibus traditam fuisse.* E *Hunc in finem laudat chartam donationis, cujus copiam ex authentica ait se vidisse, exhibetque ibidem inter Probationes col.* DCXLV *et sequenti; mihi sane peropportune, nisi quod ibi, ex typothetæ forsan vitio,* Hugo Abbas *pro* Hugo Albus *corrupte legatur. Est illa charta Lisiardi episcopi Suessionensis, donationem Hugonis confirmantis, a quo scilicet Lisiardo etiam fundationem donationemque prioratus* S. Vulgisi *confirmatam fuisse, dictum superius est.*

Firmitatis-Milonis dominus sub finem sæculi XI et sæc. XII.

25 *In illa porro charta sic loquitur episcopus:* Ego Lysiardus Suessorum episcopus notum facio, quod Hugo Abbas *(legendum est* Albus) dominus de Firmitate Milonis, Helvidis uxor illius, assensu filii sui Willelmi et uxoris ejus Sybillæ ad petitionem domni Norberti, viri religiosi, ecclesiam Vivariensem... Henrico abbati et fratribus suis per manus nostras cum justitia reddiderunt etc. *Signatu autem legitur hoc modo:* Acta sunt hæc anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo vigesimo primo; *pro quo tamen legendum videri* MCXXIV, *vel* MCXXVI *censent continuatores Galliæ Christianæ tom. IX, col.* 485 F *et sequenti, qui ibidem consuli possunt; nam mea hic nil interest, quo præcise anno illa signata sit. At cum eadem personæ omnes velut eo tempore viventes, circa quod prioratus* S. Vulgisi *fundatus esse in Vita Gallica dicitur, ibidem nominentur, vix dubito, quin ejusdem prioratus fundatio eidem Hugoni attribuenda sit; quippe qui eodem tempore florens, Firmitatis-Milonis dynasta fuit, habuitque uxorem* Helvindem *seu* Helvidem, *filium* Willelmum *et* Sibillam *nurum. Verum nec Hugo ille fuit Philippi I regis Galliæ frater, nec* Willelmus *et* Sibilla *comites Flandriæ fuerunt, uti Gallicus biographus male asseruerat.*

Lipsanotheca argentea multo recentius facta videtur,

26 *Supersunt insuper aliqua de pretiosa Sancti lipsanotheca observanda. In eadem Vita Gallica dicitur illa a primo sacri corporis translatore Milone jam inde ab anno* 720 *eo posita fuisse, cujus utriusque asserti probationem supra requisivi; certiusque judicium super lipsanothecæ vetustate dare poterunt antiquæ rei argentariæ periti æstimatores, si thecam ipsam oculis suis examinent. De ornatu, quem deinde eidem additum ait auctor, hæc subdit:* In hujus rei *(fundati prioratus)* memoriam

A memoriam Hugo Magnus duas minores effigies ex argento inaurato, unam S. Joannis Baptistæ, alteram S. Vulgisi in habitu sacerdotali, hinc atque illinc ad lipsanothecæ extremitates jussit apponi. Fecit insuper suum scutum gentilitium, id est, tria lilia aurea in area cærulea in eadem cælari, eamque innumeris liliis argenteis auro oblitis ex omni parte decorari. Uxor quoque ipsius Helvindis tam hanc, quam et alteram *(de qua vide num. 18)* magno pretiosorum lapillorum numero ditavit. *Si vere Hugo aliquis sæpe dicti prioratus fundator, ejusque uxor Helvidis eam thecam sic ornaverint, fuit is non Hugo Magnus, Philippi I regis frater, sed alter ille Hugo Albus, Firmitatis-Milonis dominus, ut ex præmissis satis patere existimo.*

quam sæculo VIII, ut habet Vita Gallica:

27 *Scutum Francicum certe indicat regii sanguinis principem, eaque ratione ad Hugonem Magnum potius, quam ad istum alterum pertineret. Nihilominus verisimilius apparet, neutrius esse, quod utroque recentior sit trium liliorum in scuto Francico usus, cujus initium ad sæculum* XIV *solet referri. Ceterum fateor, nescire me, cujus regis aut regii principis munificentiæ pretiosus hic* B *ornatus, vel etiam ipsa lipsanotheca adscribenda sit. Dixi,* vel ipsa etiam lipsanotheca; *quia vereor, ne scriptor minime accuratus ornatum illum postea additum crediderit, eo quod eamdem sæculo* VIII *compositam putaret, videretque, tantam antiquitatem cum recentiori illo opere non posse conciliari. Modo audiamus illum reliqua ad Sancti cultum spectantia prosequentem. Post ea, quæ de sacra ejusdem veneratione in abbatia S. Joannis in Vineis apud Suessiones num. 5 jam retuli, ad prioratum castri Firmitatis-Milonis regreditur verbis, quæ subjicio.*

prioratus deinde auctus redditibus.

28 Atque hæc fuit prima hujus beneficii fundatio. Elapso deinde tempore aliquo, Eleonora, Hugonis Magni neptis, Bellimontii, Veromanduorum et Valesii comitissa, parentum suorum insistens vestigiis, eamdem variis redditibus auxit, pendendis e possessionibus suis, per testamentum suum anno MCXCIV, præsente regina, Adela, uxore *(id est, vidua)* Ludovici Junioris *(sive hujus nominis VII)* et matre Philippi Augusti. Has omnes donationes Carolus Valesii comes, Philippi Pulchri frater, postea confirmavit suis litteris, datis die VIII Decembris anni MCCXCI. C *Eleonora hic laudata fuit revera Hugonis Magni e filio suo Radulpho I, Veromanduorum ac Valesii comite, neptis, quam Sammarthani fratres in præcitato Opere pag. 674 et sequentibus Matthæo Bellimontii comiti quartis nuptiis jugatam fuisse scribunt, laudantque piam ejus in exstruendis dotandisque monasteriis munificentiam, ac nominat in chartam in favorem abbatiæ Vallis-Serenæ, vulgo* Val-Sery *in diœcesi Suessionensi, eodem anno* 1194 *factam. Ceteræ quoque personæ principes a biographo nominatæ temporibus congruunt, ut inficiari nequeam, Eleonoram prioratui quo* S. Vulgisi *in castro Firmitatis-Milonis bene fecisse.*

Anno 1643 abquæ reliquiæ e theca exemptæ sunt,

29 *Certiorem fidem merentur, quæ de cultu sua ætate ab illustrissimis dominis Suessionensis ecclesiæ episcopis, Simone II, cognomento le Gras, et hujus proximo successore Carolo III Bourlon, sacris illis reliquiis exhibito annotavit.* Exemplo *(inquit)* defuncti illustrissimi domini le Gras, Suessionensis episcopi, resuscitata videtur in populo devotio, *quam scilicet prælaudati principes* S. Vulgiso *exhibuerant.* Hic præsul diœcesim suam anno MDCXLIII obiens, ad Firmitatem-Milonis advenit. Ibi lipsanothecam Sancti nostri aperuit coram omnibus civibus et aliquot medicis, quos ad inspicienda ejus ossa jusserat adesse. In illa corpus ejus totum invenit. Medici post consideratas omnes ejusdem partes judicarunt, Sanctum admodum proceri validique corporis fuisse, satisque apparere, eumdem usque in extremam senectam vixisse. Inventa quoque tunc in theca schedula membranacea est his vocibus litteris Gothicis, sed (quod certius antiquitatis argumentum est) perfectissime exaratis inscripta: CORPUS SANCTI VULGISI FILIOLI ET DISCIPULI S. REMIGII RHEMENSIS ARCHIEPISCOPI.

AUCTORE C. S.

quarum pars ibi relicta, pars Suessiones delata

30 Inventus in ea præterea est processus verbalis anni MDXLV de translatione necessariæ reparationis causa tunc facta ad civitatem Suessionensem. Signatus processus est a POIGNANT, MOINTHOILE, aliisque administris Firmitatis-Milonis. Idem illustrissimus antistes Suessionensis testatus astantibus est, has esse e præcipuis suæ diœcesis reliquiis, insinuavitque desiderium suum aliquam ex eisdem portionem auferendi. Neque ausi sunt pietati præsulis refragari, isque ambas Sancti mandibulas, atque unam e costis ejus, unumque os S. Sebastiani, antiqui patroni E sacelli arcis, exemit. Hoc os cum mandibula superiore S. Vulgisi reliquit ecclesiæ Firmitatis-Milonis, ubi deinde inclusa sunt thecæ argenteæ, factæ in modum angeli, eadem super capite suo gestantis. Alteram mandibulam costamque apportavit Suessiones, quo simul ac advenit, generalem supplicationem indixit, in qua ambas reliquias in magna argentea pelvi circumtulit.

et in veneratione deinceps habita.

31 Deinde earumdem unam donavit abbatiæ S. Mariæ Suessionensi *(quæ Benedictinarum virginum est)* alteram servavit sibi, quam illius Successor *(Carolus III)* de Bourlon lipsanothecæ inclusit, ita probans, se non minus in decessorum suorum pietatem erga hunc Sanctum nostrum, quam in eorumdem dignitatem successisse. *Demum Opusculum suum sic conclusit:* Non putamus necesse esse Firmitatis-Milonis incolas ad majorum principumque suorum exempla in S. VULGISI cultu imitanda exhortari; sponte enim sua satis eo propensi sunt, frequentesque gratiæ, quas per ejusdem patrocinium a Deo obtinuerunt obtinentque in dies, abunde docuerunt, quantus hic Sanctus in cælo sit, quantumque mereatur honorari in terris. F

Sanctus hic distinguendus a cognomine Lobiensi.

32 *Plura de* S. Vulgiso *non habeo, solumque superest, ut, quod initio Commentarii promisi, ex hactenus dictis observemus, hunc longe diversum esse a S. Ulgiso sive Wlgiso, de quo egit Bollandus noster ad diem* IV *Februarii. Hic enim Ulgisus floruit sæculo* VIII, *fuitque episcopus et abbas Lobiensis in Belgio, in provinciæ Leodiensis Hannoniæque confinibus, ubi et in Lobiensi ecclesia sepultus elevatusque honorifice jacuit usque ad annum* 1409, *quo ob eversum Lobiense oppidum translatus est Binchium in Hannonia, ubi hodieque colitur. Contra vero* Vulgisus *hodiernus, quidquid sit de ætate, qua floruit, creditur presbyter tantum, non episcopus nec abbas fuisse, et in vico Troisnes in diœcesi Suessionensi vitam anachoreticam agens mortuus ac sepultus, atque hinc ad Firmitatem-Milonis translatus, ibidemque in pretiosa theca argentea antiquitus depositus, jamque per aliquot sæcula honoratus; ut adeo duobus istis Sanctis præter similitudinem nominis nihil sit commune. Nunc Vitam qualemcumque et exiguæ auctoritatis subjicio.*

AUCTORE ANONYMO.

VITA

Auctore anonymo,

Ex Ms. Nicolai Belfortii, canonici Regularis monasterii Suessionensis S. Joannis in Vineis.

Sancti parentes, baptismus, educatio; Eximius confessor Vulgisus ex prosapia Francorum ortus, affinitate pariter et generositate pollens, ac non mediocriter inter suos refulgens, in pago Rhemensi est genitus, patre nomine Palatino, admodum præcellentissimo, matre vero Christina, secundum natales hujuscemodi generationis nihilo
a B minus ingenua *a*. Pulchritudine autem et formatione corporis adeo elegans extitit, ut fere nul-
b lus in confinio illo ei comparandus cerneretur *b*. Educatus autem cum intentione sedula, ita ut excellere videretur ætatis suæ annos, oblatus est a sanctis parentibus sanctissimo pontifici
c Remigio *c*, qui tunc temporis pro sua eximia probitate et virtute præcipuus apud Francorum proceres habebatur. Ille cum omni gaudio susceptum Infantulum sacri baptismatis lavachro pertinxit, commendavitque attentius prædictis parentibus, ut transcensis puerilibus annis, denuo sibi præsentaretur, et secundum institutionem sacræ religionis literarum scientia instrueretur. Nutriebatur itaque Parvulus meritis apud Deum excelsus, qui teneros studens annos maturitate vincere, infantiles sensus animi industria temperare satagebat.

promotio ad sacros ordines et familiaritas cum S. Remigio, 2 Cum jam tempus adesset, ut, expleta infantia, juxta condictum præsentari deberet, ad B. Remigium deductus est. Quem Vir sanctus summa cum diligentia literarum scientia imbui jussit, et secundum ecclesiastici ordinis normam
C erudire cœpit. Qui in cunctis sibi injunctis officiis ita se reddebat idoneum, ut mirabilis esset ipsius erga priores suos obedientia, erga coætaneos fraternitatis amor, et nihilo minus in cunctis actibus humilitatis custodia. Transactis pueritiæ atque adolescentiæ annis, cum specialiter omni gratia abundaret, promovit eum
d B. Remigius ad sui laboris auxilium *d*, in omnibusque operibus suis comitem ac socium decrevit: qui vicissim tanti patris jussionibus mire obtemperabat, eloquio facundus, actione gratus, animi robore strenuus, longanimitate ac patientia firmissimus, charitate ac pietate ornatus, sancta et justa ubique rimans et assequens; mala vero et improba solerter vitans et fugiens. Tanta denique pollebat gratia, ut a cunctis unice amaretur, honoraretur, ac veluti patronus locupletissimus rore cælestis gratiæ perfusus haberetur.

vita solitaria, 3 Post aliquud tempus ex regni cælestis amore, quo acriter ardebat, et labentis hujus seculi odio decrevit, benedictione a magistro ac-
e cepta, locum adire Orcizum *e* vocatum, ibique oratorium ædificare, in quo vigiliis et orationibus sedulo intendere pusset. Ibi ergo dum ex lignis de monte, qui Vex *f* vocatur, excisis D f
grandi labore, ut ædiculam exstrueret, eique boves duo essent, qui post advectas lignorum sarcinas solebant pascere in irriguis pratis quæque virentia, bonorum omnium invidus diabolus, cupiens sancti Viri frustrare laborem, boves in ima aquarum demersit. Quo comperto, Vir sanctus graviter consternatus est, quod videlicet spem omnem sui laboris amissam crederet; verumtamen ad amnem veniens, Christi confisus juvamine, imperat, de profundo ut exeant, et sibi juxta morem consuetum auxilium præstent. Ad cujus jussionem mox de gurgite prodierunt sani, acsi numquam læsionem ullam suscepissent *g*; g
sicque more solito agente custode illorum, quæ antea faciebat, lignorum congerie aggregata, prædicta sacra ædes ad perfectum usque apicem deducta fuit.

obitus, sepultura, translatio et cultus. 4 His virtutum insigniis decoratus cœpit beatus Confessur magis ac magis mortalem hanc vitam contemnere atque ad inenarrabilem illam beatæ patriæ mansionem omnimodis anhelare. Quare omnipotentis Creatoris benignitate et gratia viribus corporis destitutus cognovit, se ex hoc mundo jam resolvi, ut sumeret immortalia E
gaudia, quoniam mortalia contempsisset. Postquam vero spiritum cælo reddidit, corpus ejus honorifice ab incolis loci illius et a viris religiosis conditum atque digna veneratione humatum est. Postea multo transacto tempore, Dei nutu ad locum, in quo nunc digno honore colitur, est translatum *h*. Ædificata est autem in loco, h
quo nunc reliquiæ corporis ejus requiescunt, basilica cum summa reverentia a B. *i* excellenti i
viro Milone et ab ejus venerabili conjuge; ubi quotidie debita cum veneratione servitur, et juxta ritum ecclesiastici ordinis honoratur. Cujus patrocinio fulti mereamur ante summi Regis conspectum de præteritis malis remissionem, præsentium emendationem et a futuris cautelam, ipso præstante, qui eumdem B. Vulgisum heredem sui regni factum inter proceres cælestis aulæ sublimavit: cui laus est et jubilatio, decus et imperium per immarcessibilia seculorum secula. Amen.

ANNOTATA.

F

a *Verisimile est, quæcumque hic de Sancti parentibus ac nobilitate dicuntur, sola scriptoris, non admodum antiqui, conjectura fulciri. Vocabulum* Palatinus *officii potius est, quam proprium viri. In Vita Gallica negatur, parentum illius nomina innotuisse.*

b *Hæc quoque aliaque ejusmodi sequentia benignæ anonymi de Sancto existimationi tribuenda censeo.*

c *De hoc sancto Francorum apostolo actum apud nos est hoc ipso die. Adi Commentarium prævium nu . 12 et sequentibus.*

d. *Illum a S. Remigio ad presbyteratum promotum fuisse, scribit biographus Gallicus.*

e *Ab aliis locus ille* Troisnes, Troënes et Troyna *appellatur, de quo vide dicta in Commentario num.* 5 *et* 6.

f *Ex supra dictis vicus Troisnes in declivi montis positus est, proximusque silvæ Rhetiæ, Gallice* Retz; *an vero mons iste re vera* Vex *vocitetur, nescio.*

g *Eadem fere narrantur in Vita Gallica, sed pro bobus duæ vaccæ substituuntur, exque non dicuntur*

cuntur

A *cuntur fuisse ad obsequium Sancti, sed a pauperculo quodam illuc ad pascendum adductæ; neque a cacodæmone in fluvium Urcam præcipitatæ, sed, quia hic e ripis suis egressus fuerat, in eum sponte illapsæ. Pro neutra narratione ausim spondere.*

h *Nempe ad Firmitatem-Milonis, uti in Commentario pluribus dictum est.*

i *Non capio, quid per hanc litteram* B. *hic indicetur. De Milone ejusque conjuge vide dicta in eodem Commentario.* AUCTORE C. S.

DE B. VIRILO ABBATE CONF.

IN MONASTERIO LEGERENSI S. SALVATORIS IN NAVARRA.

SYLLOGE.

J. S.

B

B. Virilus abbas ab aliquot martyrologis memoratus.

Memoriam B. Virili *abbatis ad hunc diem annuntiant martyrologi Benedictini Menardus et Bucelinus, quibus consentit Martyrologium Hispanicum. Primus sic habet :* In regno Navarræ, S. Virili abbatis. *In Annotatis hæc addit :* Fuit sanctus Virilus abbas sancti Salvatoris Legerensis in Navarra : quod monasterium distat a Pampelone quarto et vigesimo milliario. Ferunt, illum vixisse circa annum octingentesimum quadragesimum sub rege Inigo Ximeno Arista. Ejus corpus est in eodem monasterio, in capsa, in qua hæc Gotthicis litteris inscripta reperiuntur : Hic Jacet corpus beati Virili abbatis Legerensis. Illius Acta admiranda habentur. Ejus festum celebratur in eodem monasterio Calendis Octobris, auctore Dom. Antonio d'Yepez Centur. 4 Chron. Gener. Ordin. S. Benedicti. *Hactenus Menardus, qui omnia videtur hausisse ex solo Yepesio, et suas addidisse conjecturas. Bucelini verba non recitabo, quandoquidem et illi præluxerit Menardus cum Yepesio, uti nec Martyrologi Hispani, cum ex Yepesio* C *omnia profluxerint, quæ recte asseruerunt de* B. Virilo. *Quare sola Yepesii verba consideranda sunt et conferenda cum assertis Menardi, qui Hispanum Ordinis sui historicum non recte ubique expressit.*

colitur in monasterio Legerensi locoque vicino :

2 *Laudatus Yepesius tom. IV cap.* III *prolixe agit de monasterio S. Salvatoris Legerensis, et fol. 84 catalogum abbatum ejusdem monasterii recitat. In hoc catalogo non reperitur* B. Virilus, *sed primus nominatur* Fortunius, *cujus principium auctor figit anno 832. Quapropter, si* B. Virilus *fuit abbas Legerensis, vetustior est, quam credidit Menardus, aut junior. Yepesius post datum catalogum ait,* B. Virilum *multo antiquiorem credi, quam omnes ibidem recensitos. Addit tamen :* Non constat certo, quo tempore floruerit Vir ille sanctus. Verumtamen, ut dixi, admodum verisimile est, abbatem fuisse ante tempora regis Inici Aristæ. *Sic ille sine ullo argumento adjuncto, ut maluerim de tempore, quo Beatus floruit, nihil statuere, quam vagam et in-* E *certam sequi conjecturam. De festivitate Beati, quam die* I *Octobris asserunt martyrologi, consentit Yepesius, aitque eam celebrari magna cum solemnitate in monasterio Legerensi, et præterea in vico* Thermas, *qui uno milliari distat a monasterio, ubi ait esse in medio silvæ fontem,* S. Virili *dictum. De corpore Beati servato in monasterio, et de inscriptione superius data, similiter consentit, asseritque fol. 82 totum ibidem servari corpus.*

gesta ejus fere ignota et ætas

3 *Ignotam sibi esse Vitam* B. Virili, *testatur Yepesius, aitque, ea de causa se narrare noluisse* prodigia magna, *quæ de eodem referuntur. Quare lector studiosus verba Menardi,* Illius Acta admiranda habentur, *illo sensu intelligat, quod aliqua de miraculis ejus narrentur, aut etiam conscripta fuerint. Nam id solum voluit Yepesius : gesta vero in vita non fuisse scripta innuit. Prudentius de Sandoval in Catalogo episcoporum Pampelonensium fol.* 18 *pag.* 2 *insinuat, sanctos mores* Virili *abbatis satis notos fuisse in Hispania, Sanctumque accersitum fuisse a rege Froila aut Froilano, filio Alphonsi Catholici, ad instaurandum monasterium S. Juliani de Samos* F *in Gallicia, idque a Sancto peractum ; sed eumdem reversum esse ad monasterium suum Legerense, ibique obiisse. At nullum allegat documentum : nec intelligo, qua ratione id factum adeo latere potuisset Yepesium, ut ætatem quoque* B. Virili *ignoraret. Nec modo laudatum Ordinis sui historiographum latuit; sed et alios recentiores, ac nominatim Antonium de Heredia Hispanum, qui in Sanctis Ordinis Benedictini ad* I *Octobris de* B. Virilo *agit ex Yepesio, Menardo et Bucelino, sed de dicta monasterii S. Juliani instauratione tacet. Itaque illam ego confirmare nequeo; sed potius fundamento carentem invenio. Etenim Yepesius ad annum* 759 *cap.* III *refert fundationem cœnobii S. Juliani Samonensis aut de Samos per Froilam regem. At primum monasterii abbatem non* Virilum, *sed* Argericum *vocat, eumque omnino alium, ut ibidem inveniet studiosus lector, aut etiam apud Mabillonium in Annalibus Benedictinis ad annum* 759 *tom. II pag.* 196.

DE

AUCTORE J. S.

D

DE S. SULINO ABBATE CONF.

IN VICO SUI NOMINIS, DIŒCESIS MACLOVIENSIS, IN ARMORICA.

SYLLOGE.

De cultu et gestis.

SÆC. VI AUT VII. *Hodie S. Sulinus cultus Maclovii, alio die in diœcesi Leonensi,*

B

Qui gesta Sanctorum Britanniæ Armoricæ illustrarunt, Albertus Le Grand, et Guido Alexius Lobineau, ad hunc præcipue diem referunt S. Sulinum, *quem Gallice vocant* S. Suliau, *et hoc ipso eum coli in diœcesi Macloviensi recte observant. Etenim in Officiis propriis ecclesiæ Macloviensis, quæ sæculo præterito impressa habemus, ad* I *Octobris de* S. Sulino *habetur Officium novem lectionum, ex quibus tres sunt de gestis Sancti, et cum oratione propria, quæ ita sonat :* Sit, Domine, quæsumus, beatus Sulinus, confessor tuus atque abbas, custos actuum nostrorum, et mala opera ac desideria maligna, quæ nostra fragilitas superare non potest, ejus pia intercessione, tua benignitate annuente, vincantur. Per Dominum *etc. Ante orationem hæc leguntur :* Festa Octobris. Die I fit festum sancti Sulini abbatis et confessoris. *Similiter ad* I *Octobris habentur aliæ lectiones de* S. Sulino, *quæ Majoribus nostris communicatæ fuerunt ex vetustiore Ms. De ejus cultu et de hoc die pro ecclesia Macloviensi consentiunt scriptores memorati. Ambo tamen addunt, ejus Officium haberi in Breviario diœcesis Leonensis ad* XXIX *Julii. Et revera in Kalendario, quod* ex veteri Breviario Leonensi *scriptum, et* C *huc olim missum fuit, ad* XXIX *Julii hæc invenio verba :* Suliani conf. 9. l., *id est, novem lectionum.*

annuntiatus alio a Castellano : locus, ubi sepultus et cultus.

2 *Quapropter morari nos non debet Castellanus, qui* S. Sulinum *annuntiat ad* VIII *Novembris, non alia de causa, opinor, quam quod eum illo die obiisse legerit. An vero ille obitus dies videatur certus, inferius inquiram. Interim audiamus verba Castellani Latine reddita.* Prope Solidor, *inquit*, in diœcesi Macloviensi, S. Sulivi abbatis, filii Brocquemari principis Gallensium. *Omnia hic modice mutata, ut alium annuntiari suspicarer, nisi ultima verba eumdem plane insinuarent. Nam pro nomine Gallico* Suliau, *quo alii utuntur, ipse dixit* Suillac, *postea tamen in indice annotans, eumdem esse cum* Suliau. *Pro Latino nomine* Sulinus, *maluit* Sulivum *dicere. Pro* prope Solidor *in indice dixit* prope Maclovium. *Apud Blavium in tabula Aremoricæ vicus, ubi est ecclesia parœcialis* S. Sulini, *vocatur* S. Suliac. *Albertus le Grand de Sancti sepultura in fine scribit, et locum distinctius explicat. Verba Gallica Latine reddo :* Corpus ipsius, *inquit*, sepultum fuit in ecclesia ejus abbatiali, nunc parœciali et prioratu, qui vocatur Sanctus Sulinus ad fluvium Rance *(vulgo* Saint Suliau sur Rance) distans Maclovio duobus milliaribus Gallicis, Dola quinque, Dinantio tribus, Castro-novo *(Chasteau-neuf)* medio. *Hæc ille de loco, qui datis verbis abunde demonstratus est. De cultu subjungit :* Multa miracula operatus est Deus ad sepulcrum ejus, qui pie invisitur, a peregrinis : hi vero ibidem ejus Sancti patrocinio ingentes obtinent favores. *Addit Lobineau, saxeum Sancti sepulcrum etiamnum ostendi in parte inferiore ecclesiæ, et supra illud nihil figuræ expressum præter magnam crucem.* E

Ex Breviario Ms. datur

3 *Ut lector habeat compendium illorum, quæ de gestis* S. Sulini *narrantur, huc transfero lectiones ex Ms. Breviario huc missas.* B. Sulinus Brochmaum regis Galensium adhuc puer, a B. Guinarcho presbytero litteris et moribus est imbutus. Mortuo autem patre suo, mare transiens, pervenit ad locum, qui dicitur Letau, juxta fluvium, qui dicitur Rentio *(Gallice* Rance) ibique in loco deserto et nemoroso tuguriolum collocavit. Cumque cespitem incultum excoleret, ut herbis et oleribus sibi victum præpararet, quidquid ibi sevit et plantavit, turba ferarum devoravit. Unde conquestus Vir Dei principi regionis, tale responsum accepit ab eo : Si vis segetem tuam custodire, stude eam sepiendo munire. Qui domum reversus, agellum baculo suo circuivit, et per quatuor partes agelli sui singulas figens virgas, ipsum circum sepem reliquit. Venientes ibidem feræ more solito ad pastum, ut putabant, sibi paratum, mox ut tactum baculi Viri Dei tetigerunt, rigescere adeo cœperunt, ut in eodem stantes loco, nec ad pastum attingere, nec ad reditum pedem movere possent. Princeps vero hoc audiens, miraculi stupore percussus, confestim ad Virum Dei properavit, et pedibus advolutus veniam postulavit. At Vir Dei, oratione facta, et animalia absolvit, et principem cum multis aliis baptizavit. F

Actorum compendium.

4 Eo tempore B. Samson Dolensis archiepiscopus, audita S. Sulini fama, circumventus a clericis, qui invidiæ valetudine laborabant, cœpit aliquantulum indignari, quare Vir Dei in episcopatu suo absque authoritate illius vel baptisare vel prædicare præsumeret, oleumque sibi dari prohibuit, et eum a prædicatione cessare præcepit.

AUCTORE J. S.

A præcepit. At Vir Dei advenientium necessitate compulsus, metuens, ne sine baptismate aliquis deperiret, quod humana potestas denegarat, a Deo sibi dari postulavit. Qui, oratione peracta, invenit super altare calicem oleo purissimo repletum. Hoc igitur miraculum ut ad aures pervenit Samsonis, timens vir Deo devotus, ne ira Dei super eum veniret, eo quod servum ejus Sulinum exacerbare præsumpsisset, una cum clericis et fidelibus ad eum usque properans, postulavit veniam de commisso, omnimodis emendaturus de reliquo. Ad quorum adventum nimium gaudens Vir Dei, veniam postulatus tribuit, ad mensam invitavit, et abundanter hospites suos refecit. Unus vero ex prandentibus, cum carnem sibi appositam edere nollet, eam in sinu suo cadere permisit, quæ caro in colubrum versa est. Quod videntes cæteri, misero homini condolentes, B. Sulinum, ad genua ejus provoluti, pro ipso deprecantur. Quo serpente ad orationem Viri Dei fugato, omnes ibidem assistentes benedicunt Dominum, et ejus famulum S. Sulinum: qui postea tactus levi febricula, cognovit per spiritum horam vocationis suæ: et sese Deo B commendans, post percepta Sacramenta, in hymnis et laudibus migravit ad Christum. *Hactenus lectiones Officii Ms.*

aliud ex impresso.

5 *Ab iis notabiliter differunt impressæ. Quapropter et has recitabo.* Sulinus, Brochmail regis in majori Britannia filius, sub Guimarcho presbitero religiosissimo tam sacris quam profanis litteris operam dedit. Cum autem in tenera adhuc ætate constitutus se totum Deo dedicasset, velletque cum eodem Guimarcho in monasterio mansionem eligere, pater ejus fratresque a religione eum avertere cupientes, et tandem se frustra laborare cernentes, in sancto proposito permanere passi sunt. Habitaverunt ergo simul Guimarchus et Sulinus, in divinis se laudibus occupantes usque ad mortem patris. Inde quibusdam annis elapsis, vidua fratris ejus in illius amorem exarsit, voluitque eum sibi in matrimonium conjungere. Quo tantum facinus renuente, mulier spiritu nequitiæ exagitata, in tantam rabiem prorupit, ut, quoscumque de familia Viri sancti inveniebat, affligeret; ita ut a monasterio pro fratrum conservatione abierit, et in insula quadam septem continuos annos vixerit: unde tandem Guimarchi C imperio ad suos reversus, cum malignam illam mulierem effugere non posset, transfretare disposuit. Itaque se ventis et mari committens, ad locum quendam in minori Britannia, cui nomen Letau, prope fluvium Rentium, appulit. Ibi pedem fixit, et tuguriolum construens, a principe religionis illius terras quasdam sepiendi licentiam accepit. Cum autem multis polleret virtutibus, plurimi, inter quos ipsemet princeps, ad eum convenientes, ab errore paganorum ad Christianismum conversi, baptizati sunt. Miraculis in vita pluribus claruit, quibus nomen suum illustre reddidit, ac tandem levi febricula tactus, plenus dierum in Christo quievit sexto Idus Novembris. Cujus corpus honorifice sepultum est in ecclesia ejus nomini dicata. *Huc usque Officium impressum.*

Ex iis aliisque similibus documentis gemina Sancti Vita scripta:

6 *Habes, lector studiose, traditionem ecclesiæ Macloviensis de gestis* S. Sulini. *Vitam magis prolixam scripsit Albertus le Grand a pag.* 475, *et in fine plura laudat documenta, ex quibus eam composuit, sed ea nec meliora videntur, quam quæ recitavi, nec alia fere ex iis produxit. Mihi non lubet multa hic inquirere, cum tam Sanctus ipse, quam personæ pleræque, in allegatis documentis nominatæ, admodum sint obscuræ in historia, ut frustra palpandum esset in tenebris. Quapropter breviter solum ad præcipua capita annotabo, quid laudati Le Grand et Lobineau addiderint. Primo ambo consentiunt,* S. Sulinum *fuisse filium regis aut principis Cambriæ aut Walliæ, ut modo frequentius vocatur, qui supra* Galensium *aut* Gallensium *rex dicitur a nomine* Galles, *quo Galli Cambriam exprimunt. Primus principem illum vocat* Brocmail, *alter* Bromail. *Primus duos fratres* S. Sulino *tribuit, alter tres,* Maian, Jacob et Chanaam. *Primus totam vitam* S. Sulini *ad ordinem chronologicum revocat. Natum dicit anno* 530 *æræ Christianæ, defunctum anno* 606, *ætatis suæ septuagesimo sexto. Alter omnem chronotaxim prætermittit, quod minus sit promptus, opinor, ad asserendum incerta.*

in qua alia addita, alia mutata,

7 *Monachum factum* S. Sulinum *sub Guimarcho abbate ambo biographi consentiunt, uti et de civitate* Meibot, *in qua dicunt fuisse Guimarchi monasterium. Addunt ambo, multa fecisse Sancti patrem, ut Juvenem, quem inscio patre ad monasterium abiisse asserunt, ex eo retraheret; sed tantum fuisse Tironis constantiam, ut ejus desiderio* E *tandem acquiesceret genitor. Tum ambo rursum affirmant, sed contra Macloviensis Breviarii data verba,* S. Sulinum *ex abbatia Guimarchi recessisse ad prioratum eidem subjectum, situmque in insula fluvii sive freti* Menai, *ne, mutata patris voluntate, a monasterio abstraheretur. Septennium habitationi in illa insula tribuitur; sed in Breviario Macloviensi septennium istud habitationis in insula ponitur post mortem patris ejus, et ob persecutionem mulieris, ut videri potest. Addunt biographi, insulam illam etiamnum a* S. Sulino *vocari* Enès-Suliau, *sive* insulam Sulini, *nimirum idiomate Armoricano, quo* Enes *dicitur insula. An id verum sit, inquirendum relinquo iis, qui loco propinquiores sunt. Laudati biographi porro affirmant, post septennium ex insula revocatum fuisse* Sulinum *ab abbate Guimarcho, qui cupiebat Romam proficisci. At id iter Sanctus abbati dissuasisse asseritur: imo et prodigio magis mirabili quam credibili illud desiderium Guimarcho exemptum a Sancto, addidit Albertus le Grand, qui eumdem non diu post obiisse dicit, mortemque ejus figit anno* 558. F

alia etiam a secundo biographo

8 *Mox uterque Vitæ scriptor asserit,* Sulinum *pro Guimarcho abbatem electum, qui ex arbitraria prioris chronotaxi tunc habebat annos ætatis viginti et octo. Eodem rursum asserente, post sex regiminis sui annos amisit patrem anno* 564, *et biennio post fratrem, qui in principatum paternum successerat. Hujus supererat vidua, quæ nuptias cum* Sulino *contrahere voluit, ut habet etiam Macloviense Breviarium, et nolentem persequi cœpit. Hinc rursum ad insulam jam dictam fugisse Sanctum, ait primus biographus, consentiente Officio Macloviensi: alter ait, eum fugisse Bullæum. At uterque consentit, Sanctum deinde transfretasse in Armoricam, et venisse ad locum desertum prope fluvium Rentium, vulgo* Rance, *ubi usque ad finem vitæ habitavit. Hæc habitatio multo certior est, quam sit causa transfretationis, imo etiam quam sint omnia de Sancti genere et gestis in Cambria huc usque a biographis relata, de quibus solum pauca in Ms. Breviario sunt asserta. Albertus eum prius perducit ad S. Maclovium, sed ex mera conjectura, opinor; sicut et quindecim eidem ab initio socios tribuit. Narrat deinde assertum in Ms. Breviario miraculum de feris*

AUCTORE J. S.

feris ad tactum lineæ, quam Sanctus duxisse dicitur, immotis : sed id prætermittere maluit Lobineau. Res de se non est incredibilis ; sed nequit certa videri, cum non habeatur ex monumento satis vetusto.

prætermissa. Pleraque sunt incerta,

9 *Quod legitur in dicto Breviario de indignatione S. Samsonis contra* S. Sulinum, *omisit uterque biographus, una cum miraculo de oleo divinitus subministrato. Hoc sane miraculum mihi probabile non videtur, non modo quia caret idoneo testimonio, sed vel maxime, quia contrarium est ordini hierarchico Ecclesiæ. Dubitari etiam potest, an* S. Sulinus *eodem tempore in Armorica habitaverit cum S. Samsone, in cujus Vita, ad* XXVIII *Julii apud nos data, de* S. Sulino *nulla prorsus fit mentio. Verumtamen uterque biographus asserit,* Sulinum *a S. Samsone invisum fuisse, imo et sanctum episcopum aliquot diebus apud eum mansisse. Primus etiam asserit prodigium de serpente ex carne, ut habet Officium, nato et per Sanctum fugato ; sed pro carne panem substituit. Non est quidem admodum verisimile, carnem a Sancto Monacho propositam fuisse episcopo ejusque clericis. At res tota nihilo est probabilior : eaque haud* B *dubie de causa Lobineau totum maluit abscindere prodigium, sicut reliqua abscidit miracula. Fateor lubens, omnia esse incerta et parum probabilia. At si certatantum* S. Sulini *gesta referre voluisset laudatus scriptor, potuisset paucis verbis totam conscribere Vitam : neque enim multo certiora credo, quæ asserendo narravit de omnibus Sancti gestis, excepta forsan patria et habitatione Sancti in Armorica.*

10 *Tale rursum est, quod uterque biographus ante mortem Sancti narrat, videlicet duos monachos ad Sanctum missos fuisse ex monasterio Cambriæ, cui prius præfuisse asseritur, ut docerent, defunctam esse fratris ejus viduam, eumque ad redeundum in Cambriam invitarent : de quibus nihil est in Officiis superius recitatis. Nam omnia illa, quæ asseruntur de persecutione adversus Sanctum concitata per viduam fratris ejus, non minus suspecta videntur, imo et reliqua, quæ de stirpe ejus asserta sunt, non multo probabiliora sunt, quam abscissa per Lobineau prodigia. Etenim non minus familiare quibusdam fuit, maxime in Anglia, Scotia et Hibernia, Sanctos parum cognitos regum aut principum filios dicere, quam fictitiis exornare miraculis. Tempus, quo obiit Sanctus, quamvis annum* 606 *figat Albertus le Grand, incertum est, quia non innotuerunt personæ, in gestis ejus commemoratæ, excepto tantum S. Samsone, de cujus extrema ætate multum dissentiunt scriptores : alii enim sæculo* VI *circa annum* 565 *obiisse Samsonem volunt cum Sollerio nostro ; alii usque ad sæculum* VII *mortem ejus differunt. Præterea dubitare possumus, utrum revera cum S. Samsone vixerit* S. Sulinus, *an vero ob propinquitatem locorum, in quibus vixerunt, petita* E *non sit conjectura de inviso per S. Samsonem* Sulino. *Quapropter ætatem Sancti late fixi sæculo* VI *aut* VII. *In Officio impresso dicitur obiisse die* VIII *Novembris. At id quoque incertum censeo, cum Le Grand asserat, Sanctum obiisse die* I *Octobris, forte ex simili documento ; et huic diei cultus faveat.*

et aliqua minus probabilia.

DE B. EURIELA VIRGINE

IN ARMORICA.

SÆC. VII.

C De B. Euriela *virgine nihil invenio præter pauca, quæ tradit Lobineau in Sanctis Britanniæ Armoricæ. De ea scribit pag.* 157. *Verba ejus Gallica reddo Latine :* S. Euriela erat soror S. Judicaëlis regis Armoricæ. Nulla nobis supersunt Acta, quibus doceamur sigularia vitæ ejus gesta. Nomen ejus scriptum est in genealogia S. Judicaëlis, et sanctitas ejus confirmata cultu vetusto, quo honoratur in provincia. Prope Tremeur et prioratum S. Georgii, non longe admodum a Dinantio, cernitur ecclesia parœcialis diœcesis Dolensis, cui nomen est S. Eurielæ : et Kalendarium antiquum ecclesiæ S. Mevenni festivitatem hujus Sanctæ annuntiat die I Octobris. Virginem vocat et sororem sancti regis Judicaëlis : F solemnitatem vero reducit ad simplicem commemorationem. *Verba laudati Kalendarii hæc sunt post annuntiatum S. Remigii festum :* Item. Eurielæ virginis, sororis S. Judicaëlis, commemoratio. *Laudatus scriptor in Historia Britanniæ Armoricæ item meminit de* S. Euriela, *S. Judicaëlis sorore ; sed nihil addit modo datis : neque alia ego addenda habeo.*

DE

A

AUCTORE J. P.

DE S. BAVONE, ALIAS ALLOYNO, CONF.

GANDAVI IN FLANDRIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria in Fastis sacris : Acta edenda.

ANNO CIRCITER DCLIV.

Sanctus, Gandensium patronus, *Inter Sanctos, quos plures colit Gandavum, sæpius per decursum memoranda, et quumquam notissima ac celeberrima sit, paulo latius describenda Flandriæ civitas, primus* B *et præcipuus est* S. Alloinus *seu notiore nomine deinceps appellandus* S. Bavo. *Is quippe, ex quo civitas ista, ab inanium deorum cultu ad unius verique Dei fidem perducta est, primus ipsam omnium, quos novi sacris Fastis inscriptos, morte sua honoravit, sacro corpore ditavit, illustravit post obitum miraculis. Is vivens ac mortuus tot in ipsam contulit beneficia, ut merito Gandenses* Bavoni *potissimum acceptum referant, quod exiguum prius castrum ad eam amplitudinem, qua hodieque conspicitur, excreverit, utque* Bavonem *ab initio primarium suum patronum agnoverint et coluerint, colantque etiam hac nostra ætate. Sed hæc quoque alibi declaranda venient; præsens* § *unice destinatus est dandæ notitiæ veterum auctorum, qui Sancti gesta scriptis mandarunt, ac designandis Martyrologiis, quibus nomen ipsius inscriptum reperitur et a quibus exordior.*

multis antiquis, non tamen Bedæ 2 *Ex classicis, ut vocant, martyrologis præiverunt Wandelbertus et Rhabanus, sed hic* Babonem *scripsit ac perperam episcopum dixit. Wandelbertus sic canit ad primum diem mensis Octobris :*

Francos, qui primus docuit, domuitque feroces,
C Remigius proprio Octimbrem præsignat honore
Germanusque simul doctrina insignis et actu....
Hos virtute Bavo et sancto comitatur honore.

Rhabanus hæc habet ad eumdem diem : In Galliis civitate Antisiodorense, depositio S. Germani episcopi. Rhemis civitate Remedii episcopi. Adratis * civitate B. Vedasti episcopi. Ganda monasterio S. Banonis episcopi, quorum omnium conversationes et gesta miraculis plena, conscripta habentur. *Duos istos martyrologos eodem sæculo, nono scilicet, quo ambo floruere, subsecutus est Usuardus, in cujus puro textu apud Sollerium legitur :* In portu Ganda, sancti Bavonis confessoris. *Fuerunt, qui pro antiquiore* S. Bavonis *notitia etiam ad venerabilem Bedam lectores suos remitterent; at quando ipsimet non noverant Bedæ Martyrologium, putabantque illud esse, quod sub nomine Bedæ circumlatum fuit, quodque nullo pacto a Beda, sed a nescio quo, ex Adone aliisque compilatum est, uti probarunt majores nostri. Habes Bedæ Martyrologium excusum apud nos ante tom. II Martii, ubi tamen in genuino textu nihil reperire est de* S. Bavone.

* Atrebatis

et Adonis 3 *Plures fuere et sunt etiam nonnulli hodiedum opinantes,* S. Bavonem *ab Adone fuisse Martyrologio inscriptum. Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam ex veterrimo, ut vocat, apographo Adoniano hanc profert annuntiationem :* Kalend. Octob. in pago Ganto natale S. Bavonis conf., cujus gestu habentur. E *Similem ex suis codicibus adducit Dominicus Georgius et Adonis a Rosweydo editi atque a se illustrati textui subjicit his verbis :* In portu Ganto natalis sancti Bavonis confessoris, cujus gesta habentur. *In Adnotationibus vero ad S. Vedastum; nam et hujus et S. Remigii translationem, itemque natalem S. Piati, apud Mosandrum ac Rosweydum prætermissos, ipse adjicit ex iisdem codicibus, ad S. Vedastum, inquam, sic pronuntiat :* Mosander et Rosweidus in Appendicem Vedastum una cum Bavone ablegarunt. Mosander venia dignus est, a qua (*dicere voluit, opinor,* at culpa) non solvendus Rosweidus, cui forte præ oculis fuere apographa Hieronymiana, et vetustiora Usuardi apographa. *Codices Mabillonii ac Georgii nobis non sat probari, vere esse Adonianos, jam aliquoties dictum est : ad argumentum vero, quod ad arguendum Rosweydum desumit Georgius ab Hieronymianis et Usuardinis apographis responsum nuper tom. VIII Septembris in S. Fraterno episcopo Autissiodorensi.*

4 *Statue tamen, Rosweydum consulere potuisse ac debuisse, imo revera consuluisse apographa* *genuinis.* F *Hieronymiana ac Usuardina, ut dispiceret, utrum esset retinenda tamquam genuina, an rejicienda. ut spuria, annuntiatio SS. Vedasti et* Bavonis, *reperta in aliquibus sed minus puris Adonianis codicibus. Quid hinc colligere debuit vel potuit? Annuntiatio per Rosweydum in Appendicem ablegata, est hæc :* Eodem die sanctorum Vedasti episcopi et Bavonis confessoris. *Usuardus purus apud Sollerium non memorat hoc die S. Vedastum;* S. Bavonem *non habent Martyrologia S. Hieronymi nomine insignita, editaque a Florentinio. Nec Vedastus nec* Bavo *legitur hodie in vetustissimo Hieronymiano aut Gellonensi, quorum primum inseruit Acherius tom. III Spicilegii, alterum tom. XIII. Neuter similiter in Autissiodorensi, Morbacensi, Corbeiensi apud Martenium et Durandum tom. III Anecdotorum : neuter in contractis Hieronymianis apud nos tom. VII Junii, præterquam in Augustano, ubi solus diverso charactere comparet* S. Bavo *hoc modo :* Apud Gantum S. Bavonis. *En præcipua jam recensuimus Hieronymiana et Usuardina apographa In nullis tamen simul comparent, nedum ita conjunguntur, sicut in*

Adoniana

AUCTORE J. P.

Adoniana Rosweidi annuntiatione ; ut vel ex isto capite conjectare potuisset Rosweydus, hanc suam, jam ante a Mosandra rejectam, vere esse spuriam et ablegandam ad Appendicem : utque, non minus quam Mosander, venia dignus sit Rosweydus, siquidem venia egeat, qui culpa caret ac perperam arguitur.

Martyrologiis et Kalendariis inscriptus est.

5 *Porro* S. Bavo *non tantum in Usuardo puro annuntiatur, verum etiam in variis ejus Auctariis, sed in unis longiore, in aliis breviore elogio, ut videre licet apud Sollerium nostrum hoc die. In Barberiniano autem Bedæ Auctario ante tom. II Martii ista signantur :* Et alibi Vedasti, Bavonis, Pictonis : *In Fuldensi Martyrologio apud Dominicum Georgium :* Eodem die natalis sanctorum Piatonis atque Bavonis : *ibidem in Kalendario Vaticano ex codice* 3806 : Ganda sancti Bavonis : *et in Kalendario Corbeiensi apud Martenium :* Calendis Octobris, Nobiliaco monasterio S. Vedasti ; Remis S. Remigii, Germani, Bavonis, Piati : *denique ne enumerandis ac recitandis plurimorum recentiorum Fastis sacris tempus teramus, in Hagiologio Franco-Gallico et in Romano Martyrologio hodierno iisdem plane verbis, quibus in Usuardo* B *puro.*

Vita scripta ab anonymo, monacho verisimiliter Gandensi.

6 *Primigenia* S. Bavonis *Vita admodum nota fuit antiquis scriptoribus : at ex quo Theodoricus abbas Trudonopolitanus sub initium sæculi* XII *alteram concinnavit, ad tenebras illa damnata est usque adeo, ut vix ullus ejus deinceps mentionem fecerit, donec sæculo proxime elapso per Mabillonium luci reddita et ab eruditis in pretio haberi cœpta est. Auctoris nomen, patria, conditio hactenus non innotuerunt ; verisimilius nihil conjectari potest, quam quod fuerit monachus sæpius laudandi cœnobii Gandensis. Nam primo ea, quæ alibi gessit Sanctus, paucis perstringit, totusque est in narrandis iis, quæ patravit ille in dicto cœnobio. Secundo innuit idem auctor, scripsisse se, jubente vel rogante cujusdam congregationis prælato vel monachorum abbate, quem sic alloquitur in Prologo :* Pater sancte, . . . coegisti, quantum valet imperita lingua, ut eloquentissimorum virorum omnium imitetur vestigia. Tibi, pater, quidquid ars mea cogitaverit, aut invenire valuerit, patefacere curabo . . . . voluntatem tuam explere cupimus. Mihi Dominus servorum suorum ultimo præstet de vestra semper conversatione gaudere C et cum grege vobis commisso et cum sancto Bavone . . . regna cælorum promereri. *Vir itaque ille, cui Opus suum dedicat noster, vel erat abbas Gandensis cœnobii, qui Gesta Sancti volebat conscribi et ad posterorum notitiam servari, vel alterius congregationis prælatus, qui Gesta eadem sibi suisque subditis distinctius declarari desiderabat. Utroque casu verisimillimum est, id jussum vel rogatum fuisse monachum Gandensem, utpote de re propius ac plenius instructum.*

quem alii sæculo VII, *alii* VIII *vixisse tradunt,*

7 *Valde antiquum esse auctorem, agnoscunt omnes, non tamen eamdem ætatem ipsi attribuunt omnes. Primus editor Mabillonius* fere coævum *vocat. Historiæ Litterariæ Franciæ auctores Benedictini* non omnino æqualem, *censent,* sed non valde remotum à tempore, quo vivebat Sanctus. *Guilielmus Cave part.* II *Scriptorum ecclesiasticorum pag.* 132 *scripsisse, ait,* circa annum DCLXX, *qui fuit decimus sextus vel septimus a* S. Bavonis *obitu. Bailletus denique* centum annos *dicto obitu posteriorem facit. Sicut hic nullum sententiæ suæ fundamentum allegat, sic Cavo nullum fuisse autumo præter rationes repertas in Observationibus præviis apud Mabillonium, atque istis verbis expressas :* Auctor anonymus non multo post S. Bavonis mortem vixisse videtur. Expendenda sunt verba, quibus Vitam a se scriptam concludit. « Si omnia, » inquit, « quæ de ejus gestis comperimus, » vellemus prosequi, dies (ut opinor) antequam » sermo cessaret. » Quæ verba testem quasi oculatum præ se ferunt. Ado seculi IX auctor S. Bavonis gesta a se lecta testatur in hunc modum etc.; *verba dedi superius, ubi dixi non probari nobis, esse genuina Adonis. Pergit Mabillonius :* Scriptor Miraculorum S. Bavonis in lib. I num. IV LIBRUM GESTORUM S. Bavonis laudat. Denique Othelboldus Gandensis abbas ineunte sæculo XI, in Epistola postea referenda eumdem LIBRUM VITÆ commendat. D

certe admodum antiqua est: nota Rabano,

8 *Secunda pars argumentationis, si nempe in adductis scriptorum veterum testimoniis sermo sit de hac Vita nostra, quod probabilissimum est, valet ad ostendendum, auctorem ejus fuisse valde antiquum, scripsisseque ante medium sæculum nonum ; Adoni enim substituimus Rhabanum, qui in Martyrologio suo ante medium istud sæculum composito,* Gesta S. Bavonis conscripta *commemorat. At verbis biographi nostri prima parte argumentationis contentis eam vim attribuere nolim,* E *quam ipsis attribuit Mabillonius ; cum is rem aliquam* comperisse *recte dicatur, qui illam etiam longo post tempore ex authenticis monumentis seu scriptis didicit. Hinc fortasse istud Mabillonii argumentum neglexerunt Historiæ litterariæ Franciæ auctores, suamque de ætate biographi sententiam stabilire conati sunt sequentibus rationibus :* Quoniam non citat scriptum anterius, ac ceteroquin exactissime nominat personas omnes, de quibus loquendi se offert occasio, ostendit, se scripsisse ex relatu testium oculatorum ac proin triginta aut triginta quinque annis post mortem S. Bavonis. *Equidem neque horum, neque Mabillonii sententiæ repugno : sed rationes, quibus eam firmatam existimant, lectorum judicio committens, maximum pro antiquitate Vitæ pondus desumo a testimoniis Rhabani et aliorum veterum, de ea loquentium, prout fieri solet de antiquis monumentis.*

et ab altero anonymo ante annum 980

9 *His jungi potest alter anonymus noster, qui prioris Lucubrationem versibus reddidit, et sæculo decimo posterior non est, forte etiam anterior. Id colligimus ex num.* 7, *ubi leguntur ista de S. Landoaldo :* F

Ille quidem sanctis existens pervigil actis,
Usque diem mortis non declinavit ab ipsis
Munere divino miracula multa patrando,
Cujus membra loco pausant feliciter illo,
Qui CURTIS HIEMIS prisco stat nomine dictus,
Bavonis fuit hic quondam possessio sancti.

De S. Landoaldo archipresbytero ac Sociis actum est apud nos ad diem XIX *Martii, dataque Historia translationis reliquiarum ex Wintershove Gandavum, auctore monacho Gandensi coævo. Est autem* Wintershove, *Latine nonnullis* Wintershovium *aut* Wintershovum, *mox laudatis monacho Gandensi et anonymo poëtæ* Curtis hiemis ; *nam* hiems *Belgice* Winter *et* curtis, *(quæ vox passim villam seu vicum sonat)* hoeve *dicitur ; est, inquam, vicus inter civitates Tungros et Hasletum in ditione Leodiensi : ubi dictus S Landoaldus mortuus ac sepultus est, miraculisque claruit usque ad annum 980, quo sacra ejus lipsana a Gandensibus monachis, ex donatione procul dubio S. Bavonis olim facta, loci dominis, inde translata sunt Gandavum, uti ex Historia translationis certo constat. Atqui indicat poëta, membra*

A *membra S. Landoaldi pausasse etiam tum Wintershovii, cum scriberet, scripsit igitur ante annum 980.*

versu quadamtenus Leonino, quod metri genus

10 *Erit fortasse, cui dubium incidat de tanta Poëmatis antiquitate ex structura carminum, quibus pro majori parte constat, quæque Leonina sunt, vel Leoninis affinia: præsertim ubi ista legerit apud Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis:* Leonini versus, sic forte nuncupati, quod inventi fuerint a quodam Leone poëta, qui circa tempora Ludovici VII vel Philippi Augusti regum Franciæ vixit... Quæ est etiam sententia Stephani Paschasii lib. VII Disquisit. Francicar. cap. II. *Juxta eam quippe sententiam genus istud metri inventum fuisset dumtaxat sæculo* XII. *Non est ad manum Opus memorati Stephani Paschasii: puto tamen, ipsum disputasse solum de origine nominis, idque acceptum fuisse a Cangio de prima carminis hujusmodi adinventione. Certe in Dictionario Gallico, quod Trivoltianum inscribitur, ad vocem* Leonin *leguntur ista Gallice:* Censet Paschasius, nomen istud proficisci a quodam Leonino vel Leonio, qui plura hujuscemodi carmina similiter desinentia composuit... Erat is religiosus

B S. Victoris, qui florebat anno MCLIX sub Ludovico VII. *Esto tamen, attribuerit famosus ille scriptor Leonino vel Leonio ipsam metri istius adinventionem. Contrarium censent, probantque hodierni eruditi.*

tunc usurpatum fuisse

11 *Papebrochius in Paralipomenis ad Conatum in Catalogos Pontificum pag.* 87 *affert exemplum ex sigillo Victoris secundi Pontificis, anno* 1057 *defuncti, in quo istud Hexametrum legebatur:*

Tu pro me navem liquisti, suscipe clavem.

Plura adducunt alii. At ne longior sim, Marbodus ex archidiacono Andegavensi anno 1096 *episcopus Redonensis, mortuusque circa* 1123, *proin Leone seu Leonino aut Leonio vetustior, passim isto versuum genere lusit in suis Poëmatis, ut videre est in ampla eorum collectione facta editaque per Antonium Beaugendre Parisiis anno* 1708. *Præterea etiamsi gratis admittatur, versus hujusmodi rhythmicos ad majorem perfectionem adductos fuisse tantum sæculo* XII, *auctore potissimum Leone vel Leonio, ut vel idcirco* Leonini *cœperint appellari, Acta S. Pelagii martyris apud nos excusa tom. V Junii pag.* 209 *invicte probant, metrum,*

C *quo usus est biographus noster, adhibitum fuisse sæculo* X. *En prioris auctoris Sanctum alloquentis carmina:*

Inclyte Pellagi, martyr fortissime Christi,
Et bone regnantis miles per secula Regis,
Respice Hroswitham miti pietate misellam,
Me tibi subjectam miti pietate famellam.

Sic iisdem modis ac numeris absolvitur tota lucubratio.

probatur

12 *Ætatem Hroswithæ aliis Roswidæ, monialis in Gandersheimensi ducatus nunc Brunsvicensis monasterio, discimus ex alio ipsius Opusculo similiter rhythmico de gestis Ottonis primi imperatoris, quod exstat apud Henricum Meibomium juniorem tom. I Rerum Germanicarum a pag.* 709. *In prima Præfatione ad Gerbergam abbatissam se vocat* Hroswith Gandersheimensem ultimam ultimarum, *in altera Ottonem secundum imperatorem, cui poëma offert, ita alloquitur:*

Vilem ne spernas vilis textum monialis,
Quem præsentari (si digneris reminisci)
Ipse tui claris jussisti nuper ocellis.

Atque hinc clarum fit, scripsisse ipsam ante annum 983, *quo vivere desiit Otto secundus: et sic dubium omne, quod oriri poterat de antiquitate biographi nostri ex structura versuum, evanescit, statque argumentum, quod desumpsimus ex verbis ipsius de corpore S. Landoaldi sua ætate servato Wintershovii, et ex quibus conclusimus, ipsum, scripsisse ante annum* 980.

AUCTORE J. P.

fideliter exposita.

13 *Nihil observo de qualitate seu natura ac valore Poëmatis, secundum artem spectati: norunt eruditi, ingenia sæculorum istorum ad subtiliorem illam venustioremque poësim minus fuisse exculta. Id universim de Opere isto dici potest, auctorem, demptis præfatione, allocutione ad* S. Bavonem, *iis, quæ inseruit de S. Landoaldo et paucis, quæ designabo in hoc Commentario vel Annotatis, stricte ac fideliter inhæsisse vestigiis biographi vetustioris, atque ita passim servasse non tantum rerum, sed et adjunctorum ordinem ac symmetriam, ut vix inter utrumque Opus sit aliud discrimen, quam vocum et styli. Utrumque tamen typis committam, tum quod Poëma, quantum scio, numquam juris publici factum sit, tum quod ex ipso judicari possit, alterum esse vetustissimum, primigenium ac sine notabili corruptione vel interpolatione ad hæc nostra tempora conservatum.*

E

Eamdem Theodoricus abbas, exeunte sæculo XI,

14 *Primigenium illud Opus præ oculis etiam habuit tertius noster biographus, Theodoricus abbas Trudonopolitanus, de cujus vita, meritis et doctrina sat ampla exstat relatio apud nos tom. I Julii in Commentario prævio ad Vitam S. Rumoldi Mechliniensium patroni: unde pauca delibo, tum ut ætatem ejus mox noveris, tum ut, quo loco et qua occasione scripserit, conjectes:* Hic prius ad S. Trudonis monasticam vitam professus, sed ob frequentes contentiones abbatum, quibus omnia perturbabantur, pessum eunte monastica disciplina, Gandam ad monasterium S. Petri se receperat, ut ibi in pace et quiete Domino deserviret. Sed inde anno MXCVIII ab episcopo Leodiensi eductus, monasterio S. Trudonis abbas consecratus est. *Desumpta sunt ista et in compendium contracta ex Chronico Trudonensi, quod apud nos Ms. servatur et auctorem habuit Rudolphum abbatem, anno* 1108 *Theodorici eodem in monasterio successorem. Hinc sicut manifestum sit, quo tempore floruerit Theodoricus, ita vix dubium, quin Vitam* S. Bavonis *reformandam susceperit ad finem vergente sæculo undecimo, cum Gandæ in monasterio S. Petri moraretur, in gratiam monachorum* S. Bavonis, *qui, ut a nonnullis conjicitur, priore Vita non contenti, ipsum, eleganter scribendi fama celebrem, eo impulerunt.*

F

meliore stylo reddidit, sed multis erroribus conspersit

15 *Hoc Theodoricus, utpote vir nec indoctus, nec Latini sermonis imperitus, exsecutus est eo successu, quem innuebam supra. Antiquior Vita, stylo obscuriore et minus ornato exarata, negligi cœpit, latebris occultari, obliterari: sola Theodorici lucubratio contrectari manibus oculisque; solius hujus auctoritas allegari a succedentibus gestorum Sancti nostri scriptoribus. Successus iste tenuit usque ad medium fere sæculum decimum septimum; cum tandem ipsius additiones et interpolationes ad historicam ac chronologicam crisim expendi cœperunt, et pluribus scatere mendis ac erroribus deprehensæ sunt. Primam et præcipuam huc operam contulit Henschenius in Commentario prævio ad Acta S. Amandi episcopi tom. I Februarii pag.* 834 *et seq., ubi multos hujuscemodi errores denotavit: et quoniam Vitam vetustiorem omnino deperditam credebat, indoluit. Plura non addo, quia per decursum hujus Commentarii frequens veniet*

AUCTORE J. P.

venit occasio impugnandi Theodoricum ac producendi recentiorum, super ejus erroribus Henschenio assentientium, argumenta : ex quibus et ex ipsomet Theodorici Opere, quod tertio loco excudam, judicabit lector, an satis exacta sit sententia asserentium, quod satis exacte secutus sit anonymum vetustiorem, et ab hoc differat solo stylo.

Compendium Vitæ et miracula

16 *Quarto loco venit Opusculum, quod* ex Ms. S. Bavonis vetustissimo *desumptum notatur et* Miracula S. Bavonis tribus libris comprehensa *inscribitur : quamquam libro primo comprehendantur præsertim Gandæ situs et initia ; compendium Vitæ* S. Bavonis *et brevis Historia monasterii Gandensis cum reliquiarum translationibus a Sancti obitu usque ad medium sæculum decimum ; libris vero duobus sequentibus ea tantum miracula, quæ translationem dicto sæculo factam subsecuta sunt. Hujus quoque Opusculi, pro majori saltem parte, primus editor fuit Mabillonius ex Ms codice abbatiæ S. Cornelii Compendiensis sæculo* II *Benedictino pag.* 406, *ubi auctorem dicit monachum anonymum, qui sæculo decimo vixit. Monachum se fuisse, significat auctor in Præfatione ; ad sæculum vero decimum ipsum retulit Mabillonius, quia, ut ait in Observationibus præviis,* paullo post Normannorum cladem vixisse ex initio libri II apparet. *Ad rationis hujus intelligentiam pauca, quæ postmodum fusius explanabimus, prænotanda. Sæculo nono Gandenses monachi propter incursiones Normannorum in Gallias aufugerunt cum corpore* S. Bavonis *ac sacra supellectile, exsularunt, donec sæculo decimo, rebus pacatioribus, Gandavum redierunt, et corpus sancti, quoniam monasterium a barbaris destructum fuerat, in ecclesia novi castelli deposuerunt. Interim, hortante Transmaro Noviomensium et Tornacensium episcopo, monasterium instauravit Arnulphus Flandriæ comes, atque in illud transmigrarunt monachi cum corpore* S. Bavonis, *quod eo usque integrum conservatum fuisse publice probavit S. Gerardus, tunc abbas monasterii.*

sæculo x facta, tertius anonymus

17 *His narratis, transit anonymus auctor ad librum secundum, cujus illud præludium est :* Mira Dei cunctipotentis opera, quibus dilectissimi sui athletæ Bavonis dignatus est mundo innotescere merita, multorum revera profectui accommoda, stilo quoquo modo cupientes signare officio, non fore remur ab re, si priusquam, quæ in loco, quo nunc requiescit, moderno tempore sunt exhibita, magnificum quoddam ac proinde sui novitate proficuum, antequam eo loci ejus transferrentur reliquiæ, in novo castello manifestatum, memoriæ commendemus miraculum. *Ex isto præludio liquet, quod monui supra, referri tantum ab auctore miracula, quæ translationem, seu relationem sacri corporis post exsilium monachorum sæculo decimo factam, subsecuta sunt. Nam primum miraculum, quod tamquam vetustius præmittit, patratum asserit in novo castello, puta, eo in loco, quo monachi ab exsilio reversi sacrum corpus deposuerant ; donec instauratum fuit monasterium : reliqua vero post monasterii restaurationem, sive circa tempora, quibus ipse scribebat, ut insinuat particulis* moderno tempore.

tamen sæculo x scripsisse

18 *Attamen ex solo isto præludio non ita forte cuilibet apparebit, vixisse auctorem sæculo decimo, sicut apparuit Mabillonio. Etenim juxta ipsummet Mabillonium reliquiæ* S. Bavonis *reductæ sunt Gandavum anno* 939 ; *post hunc igitur annum miraculum primum patratum est in novo castello : quoniam autem idem miraculum ita discreverit auctor ab iis, quæ* moderno tempore exhibita *affirmat, videri posset, illud præmisisse, tamquam dudum ante sua tempora patratum, ac proin etiam verisimilius videri, non vixisse ipsum eodem sæculo decimo. Quidquid sit, nec mihi apparet satis convincens Mabillonii ratio : si pro sæculo decimo decertandum sit, mallim pro argumento seu potius pro conjectura afferre auctoris scribendi modum et ordinem ; qui licet breviter et quoad stylum aspere ; satis tamen accurate libro primo tradidit historiam rerum ejusdem sæculi, ad reliquias* S. Bavonis *et monasterium Gandense pertinentium, sistensque in exhibitione reliquiarum medio circiter isto sæculo facta per S. Gerardum abbatem, quasi nihil deinceps contigisset relatu dignum, mox progressus est ad miracula,* moderno tempore exhibita.

19 *Constat tamen, sæculo proxime sequenti bis, videlicet annis* 1010 *et* 1058, *similem, sed longe majori apparatu institutam fuisse corporis Sancti nostri exhibitionem ad probandam ejus veritatem ac integritatem, et utramque evidentioribus, quam ipse passim retulit, illustratam esse miraculis, quæ, ut merito credi potest, silens non præteriisset, si scripsisset serius. Instrumenta, unde ista constent, servamus in Gloriam posthumam, ubi proprius erit de iis loquendi locus. Ejusdem Gloriæ posthumæ partem quoque constituent anonymi monachi tres libri miraculorum, sed hic aliqualem auctoris notitiam præmittere visum est, quia Vitæ* S. Bavonis *compendium, quod libro primo inseruit, identidem usui venit in hoc prævio Commentario. Porro Vitam vetustiorem, de qua primo loco egimus, Commentario subnectemus ex apographo nostro, quod desumptum notatur* ex Ms. S. Audomari vetustissimo et collatum cum Ms. S. Bavonis vetustissimo, *quodque insuper contulimus cum editione Mabillonii ex Mss. Corbeiensi et Conchensi. Vetustiorem sequetur Vita metrica ex solo Ms. vetustissimo* S. Bavonis ; *denique Vita per Theodoricum abbatem reformata et interpolata ex Surio et duobus codicibus Mss. Singulas vero necessariis annotatis elucidabimus, ubi scilicet id sufficienter præstitum non fuerit in Commentario.*

creditur. Quatuor ista Opuscula typis mandabimus.

§ II. Illustres natales : consanguinei genere et sanctitate conspicui.

Illustri stirpe natum esse, testantur omnes :

D*e Sancti nostri natalibus perquam honorifice loquuntur scriptores omnes tam veteres quam recentiores, et ita quidem illi, ut dubium nullum esse queat, quin illustrissima ac potentissima stirpe editus sit, et postmodum honoris ac dignitatis gradu, potentiæque amplitudine inter principes excelluerit. Postremum testimonio nititur, quod nullam exceptionem admittit, S. Livini episcopi et martyris coævi, in epitaphio hos versus ad* S. Bavonem *tum defunctum dirigentis.*

Qui patriæ rector, spes gentis, gloria regni,
Magnorum primus, qui modo magnus eras,
Non quia magnus eras, te gloria magna beatum
Sed contempta decus gloria magna facit.

Verum sicut S. Livinus ita alii, quo temporibus proximiores

proximiores exstiterunt, eo minus dilucide ac distincte dictos natales exposuerunt. Anonymus biographus S. Bavonis *Historiam orditur, imo quidquid huc spectat usque ad contractum matrimonium paucis his verbis concludit.* Igitur Allowinus, quod nomen sacro accepit Baptismate, quem vulgus BAVONEM nominat, genere nobili, parentibus inclytis, Hasbaniense editus ducatu, uxori junctus est, filiæ videlicet Adilionis comitis, de qua genuit *etc. Nihil explicatius suggerit anonymus alter in Vita metrica, sic canens :*

Bina magnorum de nobilitate parentum
Constat progenitus Domini vir BAVO beatus,
Et quia divitiis pollebant undique magnis,
Sic etiam Sanctis micuerunt sedulo factis.

Othelboldus S. Gertrudis consobrinum dicit :

21 *Othelboldus in epistola ad Otginam Flandriæ comitissam, Balduini Barbati conjugem, duo adjicit, quibus* S. Bavonis *in sæculo conditionem seu statum indigitat, et viam pandit, qua propius ad stirpis notitiam perducamur. Verba hæc sunt :* Primus et præcipuus patriæ nostræ patronus S. Alowinus, cognomento Bavo *, nobilissimus atque ditissimus Hasbaniensis pagi comes, beatissimæ Gertrudis virginis consobrinus, prædicatione beati pontificis Amandi, imo Dei * omnipotentis inspiratione, tota mentis devotione conversus, relinquens cognationem et patriam, Christum * ipsumque consulem * Gandavum secutus, dum studuit relinquere terrena, meruit obtinere cælestia. Sed hæc plenius liber vitæ ejus refert. *Ita ille apud Miræum tom. I Diplomatum Belgii pag.* 348 *editionis secundæ, et in Ms. nostro apographo Gandensi, exceptis iis, quæ notavi in margine et uno ac altero nullius momenti discrimine. Scripsit autem hanc epistolam Othelboldus circa annum* 1030, *quando Gandensi monasterio* S. Bavonis *ipse præerat abbas, et vetustiora documenta, quæ Normannorum, ut ante diximus, furori subducta, istic servabantur, consulere potuit, indeque addiscere assertam* S. Bavonis *cum S. Gertrude sanguinis cognationem. Nam Vita* S. Bavonis, *ad quam appellat, nisi diversa sit a nostra, quam primigeniam opinamur, meminit S. Gertrudis num.* 28, *sed de memorata sanguinis cognatione altum silet. Credendum igitur, quod Othelboldus ad Vitam istam remiserit pro pleniori notitia conversionis* S. Bavonis *egregiorumque deinde reliquæ vitæ gestorum, non autem pro confirmatione cognationis ipsius cum S. Gertrude; quam ex aliis documentis acceperat, et de qua pluribus agam, postquam Theodoricum S. Trudonis abbatem de Sancti natalibus disserentem audierimus.*

* Ms. Sanctus Bavo, cognomento Allowinus
* ibid. Domini
* ibid. deest Christum
* ibid. præsulem

Theodoricus Francorum principum genus :

22 *Floruit is eodem sæculo, quo Othelboldus, sed ætate magis provecto, et Vitam S.* Bavonis *primigeniam, in Gandensi S. Petri monasterio expolivit, prout fuse exposuimus precedente §. Verba huc spectantia hæc sunt :* Gloriosus Dei athleta Allowinus, cognomento Bavo, ante secularia tempora prælectus et prædestinatus a Deo, Francorum principum genus et Austrasiorum ducum heres, in * Gallia Belgica, pago Hasbaniensi, loco haud obscuro natus et altus est, Pelagio, qui beatum Gregorium præcessit * universalem Pontificatum administrante, Justino minore in sceptris agente, Franciæ monarchiam Clodoveo gubernante. Pater ejus Eilolphus, mater Adelthrudis dicta est. *Notata in margine designant præcipua discrimina inter editionem Surii, ex qua textum desumpsi, et codices nostros Mss. Nunc singula Othelboldi ac Theodorici abbatum asserta paulo enucleatius examinemus.* Consobrini, *quales appellat SS. Gertrudem et* Bavonem *Othelboldus, stricto sensu accepti, ii sunt juxta aliquos, qui ex duabus sororibus editi sunt, atque in hac sententia dicendum esset, sorores fuisse B. Ittam seu Iduberyam B. Pippini de Landis conjugem, ex quibus nata est S. Gertrudis, et matrem* S. Bavonis, *cui Adeltrudi nomen tribuit Theodoricus. Verum secundum alios* consobrini *generaliter sumuntur pro quibuslibet fratrum ac sororum liberis : et in ista sententia dici potuisset* S. Bavo *consobrinus S. Gertrudis, sive ex B. Ittæ sive ex ipsiusmet B. Pippini sorore aut fratre natus fuisset. Nihilominus utrolibet modo accipiatur vox ista, designat certe consanguineos in secundo gradu.*

* Mss. deest in
* ibid. præsedit.

alii B. Pippino in tertio gradu consanguineum.

23 *Attamen auctor Officii* S. Bavonis *Gandensis, quod typis prodiit anno* 1572, *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad primam Octobris ac Sanderus in Hagiologio Flandriæ pag.* 47, *sive quod Othelboldi Epistolam non consuluerint, seu quod vocem* consobrinus *latiore significatione ab ipso usurpatam crediderint, seu denique quod ejus testimonio minus deferendum censuerint quam Theodorici abbatis calculis, cum tanta sanguinis propinquitate non facile componendis; illi, inquam, inter SS. Gertrudem et* Bavonem *ponunt majorem consanguinitatis distantiam. Carolomannum B. Pippini patrem et Eilolphum seu Agilulphum* S. Bavonis *patrem faciunt patrueles, id est, duorum fratrum filios, proindeque Pippinum et* Bavonem *in tertio tantum gradu consanguineos, Gertrudem vero Pippini filiam et eumdem* Bavonem *tantum in quarto. Verba describo ex lectione* IV *prædicti Officii Gandensis :* Agilulphus Hasbaniæ comes ex regia Austrasiorum principum stirpe procreatus, ac Carolomanni patris Pippini ab Laoda *, quem primum vocant Brabantiæ ducem, frater patruelis, filium præclaræ indolis Alloynum, cognomento Bavonem, reliquit. *Eadem pene ad verbum leguntur apud laudatos Molanum et Sanderum. Sed an solido aliquo fundamento nitantur, non docent, nec ego ex antiquis monumentis simile quid elicere potui.*

* l. Landa

Ad hæc nonnulla observantur.

24 *Suspicor* S. Bavonis *genealogiam eo modo dispositam fuisse in Gandensi veteri Officio et aliorum Opusculis, ut verisimiliores fierent Theodorici abbatis in Vita* Bavonis *notæ chronologicæ, juxta quas natus esset Sanctus anno* 578 ; *cum tamen Gertrudis lucem non aspexerit ante* 626, *ita ut ille hanc antecessisset annis fere quinquaginta, quale ætatis discrimen difficulter admittetur in consobrinis proprie dictis, duarum nempe sororum, vel etiam fratrum et sororum liberis. At hujusmodi discrimen ætatis nihil difficultatis habet, dum Bavo natus anno* 578, *et Pippinus, ut ad diem* XXI *Februarii dictum est, circa* 580 *mundo editus, statuuntur in æquali gradu patruelium filii; Gertrudis, uno gradu remotior a* Bavone. *Sed an eo recurrere operæ pretium sit, judicabitur, dum Theodorici notas chronologicas attentius consideraverimus. Ceterum in utraque jam proposita sententia de sanguinis cognatione* Bavonem *inter et Gertrudem, aut hujus patrem Pippinum, intelligimus, cur dicatur a Theodorico* Francorum principum genus *vel, ut alii explicant,* regia Austrasiorum stirpe procreatus : *quia nempe ex Pippino de Landis et Itta, quorum alterutri, et forte utrique sanguinis vinculo conjunctus erat, reges Francorum secundæ stirpis profluxerunt ; puta per S. Beggam, alteram ipsorum filiam*

Auctor J. P.

filiam et S. Gertrudis sororem, ex qua ejusque marito Ansegiso prognatus est Pippinus Herstallius, pater Caroli Martelli, avus Pippini Brevis, Francorum regis, proavus Caroli Magni. Eadem haud dubie de causa auctor Florarii nostri Ms. Sanctum de stirpe Karolidarum *appellavit, dicens ad primum Octobris :* In portu Gandensi depositio Bavonis de stirpe Karolidarum.

Stante Othelboldi testimonio, sequitur, Sanctum

25 *Adjeci autem, forte utrique sanguinis vinculo conjunctum fuisse, Pippino scilicet et Ittæ, quia licet omnino certum esset, quod mater* S. Bavonis *fuerit soror B. Ittæ, ut primaria ac propria vocis* consobrini, *ab Othelboldo adhibitæ, significatio exigit, nihil obstaret, quominus etiam Agilulphus, Sancti pater, fuisset consanguineus B. Pippini. Si porro constaret, matrem* S. Bavonis *Aldetrudem fuisse sororem B. Ittæ, matris S. Gertrudis, fusior hic de materno Sancti genere et ortu notitia dari posset ex iis, quæ protulit Henschenius ad diem* VII *Maii agens de B. Iduberga sive Itta. Illic num. 4 primum ex Vita S. Gertrudis sæculo* XI *vel* XII *exarata recitat verba sequentia :* Venerabilis Itta extitit ex clarissima nobilitate Aquitaniæ oriunda, sicut ex
B possessionum ejus traditione ad nos facta, indubitate cognoscimus. Quas quidem per multa tempora, quamdiu pax viguit, ecclesia Nivellensis tenuit, multamque pecuniam inde per annos singulos exactores ejus referre solebant. *Posterioribus verbis indigitat auctor ecclesiam, quam ipsa B. Itta Nivellæ, oppido Brabantiæ exstruxit una cum nobilissimo monasterio, ubi post mariti B. Pippini obitum vitam religiosam amplexa est et Gertrudem filiam præfecit abbatissam. Istæ ambæ post vitam piissime peractam sepultæ sunt et usque ad hæc nostra tempora magna veneratione coluntur simul cum B. Pippino, cujus corpus deinde eo translatum depositumque est juxta tumulum S. Gertrudis filiæ suæ. Plura de BB. Pippino et Itta videre poterit curiosus lector in Opere nostro ad dictos dies* XXI *Februarii et* VIII *Maii ; item ad diem* XVII *Martii, ubi de S. Gertrude actum est. Nos interim videamus, quid in rem, de qua agimus, ulterius producat Henschenius.*

propinquos habuisse homines sæculi VII,

26 *Citat secundo loco Vitam S. Modoaldi episcopi Trevirensis, ineunte sæculo* XII *conscriptam, auctore Stephano abbate Leodiensi ad S. Jacobum, et illustratam ab ipsomet Henschenio ad diem* XII
C *mensis Maii. In ea hæc leguntur num.* 5 : Vir venerandæ memoriæ Modoaldus, gemina ingenuitate non mediocriter insignitus, ex inclyta Aquitanorum prosapia, luna pulchrius, sole splendidius ad honorem Dei et Ecclesiæ refulsit. *Ista num.* 6 : Sicut ex fideli antiquorum traditione, in quibus est sapientia, compertum est, fuit soror ejus *(Modoaldi)* Itta nomine,... quæ quidem matrimonio juncta clarissimo duci Pippino... divina providentia in omni pietatis studio sibi unanimem sortiri meruit thori legalis consortem. *Post hæc ordo texitur bene longus primum liberorum, qui ex pio isto conjugio procreati sunt, Grimoaldi, Gertrudis et Beggæ, dein ex Begga descendentium posterorum, principum, regum, imperatorum usque ad Lotharium Ludovici Pii filium, adjectis singulorum elogiis. Demum alteram S. Modoaldi sororem prodit Stephanus abbas num. 27, nomine* Severam, *quam sanctus frater parthenoni S. Symphoriani, a se Treviris extructo, abbatissam præesse voluit, quamque similiter laudatus auctor insigni elogio exornat. Elogium istud cum aliis sanctitatis et cultus apud Trevirenses testimoniis recusum est tom. V Julii ad diem mensis* XX, *quo memoria S. Severæ variis Martyrologiis inscribitur.* D

genere et sanctitate illustrissimos. Sunt, qui S. Adiliam

27 *Si vera sunt ea, quæ ex citatis hactenus auctoribus produximus, quæque ex eorumdem, Othelboldi præsertim, verbis stricte sumptis conclusimus,* S. Bavo *propinquos habuerit non tantum eos, qui præ ceteris genere et potentia claruerunt, verum etiam eos, qui sæculo se, timo vitæ sanctimonia extulerunt ; B. Pippinum de Landis ducem et Austrasiorum regum Majorem domus potentissimum, ejus conjugem B. Ittam ; S. Severam, S. Modoaldum atque illas quidem materteras, hunc avunculum ; consobrinos SS. Gertrudem et Beggam, cujus posterioris Acta illustranda venient die* XVII *Decembris. His addunt nonnulli sanctam sororem, nomine Adiliam, de qua Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad* XXV *Maii et Majores nostri in Prætermissis ejusdem diei, ut sequitur :* ADILIÆ, SORORIS S. BAVONIS AD VIII KALENDAS JUNII nomen reperit Molanus in bibliotheca præposituræ S. Bavonis Gandensis *(dum antiqua inspiceret Missalia).* Quibus lectis, asserit, se non dubitasse, quin B. Bavonis ecclesia olim S. Adiliæ memoriam in divino officio celebraverit. Ceterum quo loco quiescat et quæ E
ejus fuerit vita, nusquam reperire potuit ; nisi sit S. Adilia Orpiensis, quam dubitationem, ex quarumdam ecclesiarum Martyrologiis conceptam, ad ultimum diem Junii de S. Adilia acturus Molanus, a se proponendam pollicetur. Molanum sequuntur Ferrarius, Saussayus et Fisen in Floribus ecclesiæ Leodiensis ; sed nihil lucis affundunt : nec nos modo afferre possumus. Si quid certi assequamur, poterit indicari ad Vitam S. Adiliæ Orpiensis XXX Junii, ad Vitam S. Bavonis I Octobris.

S. Bavonis sororem dicant.

28 *Idem Molanus ibidem ad* XXX *Junii, cum retulisset, quæ noverat de S. Adilia virgine Orpiensi, istam clausulam subnexuit.* Legitur hac die in quarumdam ecclesiarum Martyrologiis *(notat ad marginem* Lovanii ad S. Gertrudem, Bronii ad S. Gerardum) IPSO DIE SANCTÆ ADILIÆ VIRGINIS, SORORIS SANCTI BAVONIS. Unde Orpiensis sancta Adilia videri posset Hasbana, soror beati Bavonis. Cæterum Orpium est diœcesis Namurcensis in ducatu Brabantiæ, ibique in Officio de Adilia nulla ingeritur Bavonis mentio. *Egit et Papebrochius noster de Orpiensi Adilia tom. V Junii ad diem mensis ultimum, nec præteriit* F
Molani ad allegata Martyrologia observationem, imo postquam obiter monuisset, S. Bavonem *in Hasbonia natum, multorumque fundorum fuisse divitem, addidit :* Abest autem Trudonopolis *(Hasbaniensis tractus caput)* solum tribus leucis Orpio, quod potuit Adiliæ Allodium fuisse : quare non contemnenda videtur ecclesiarum prædictarum traditio de tali germanitate. *Nec ego contemnendam existimo.*

sed de hac et aliis silent veteres.

29 *Verum dum ignoramus, quam ætatem præ se ferant, quamve auctoritatem et fidem mereantur Martyrologia ista, dum nihil occurrit aliunde, quo roborentur eorum asserta, dumque frequenti admodum experientia docemur, quam levibus ex conjecturis natæ sint sæpe hujuscemodi traditiones, quid ulterius statuamus? Liberum esto igitur cuilibet sentire, quod voluerit tam de hac Sancti sorore, quam de ceteris nominatim adductis seu propinquis seu consanguineis, per anonymum Vitæ antiquioris scriptorem silentio præteritis. Probabilissimum quidem haberi potest Othelboldi testimonium de cognatione* Bavonem *inter et Gertrudem, non tamen historice certum, quandoquidem*

AUCTORE J. P.

A quandoquidem auctor iste tribus amplius sæculis Sancto posterior sit. Hinc verisimiliter ac prudenter meo judicio auctor hodierni Officii ecclesiæ cathedralis Gandensis, non modo Othelboldi assertum non attigit, verum etiam rescidit ea, quæ de Sancti cognatis adstruebantur in Officio veteri. Nude secutus est Vitæ antiquiorem, sicque exorsus lectionem quartam : Bavo parentibus inclytis in Hasbania, Brabantiæ Leodiensis tractu, circa finem Seculi sexti natus.

§ III. Patria, tempus natale incertum, nomen baptismale, cognomen ejusque interpretatio.

Natus est in Hasbania.

Natum esse Sanctum nostrum in Hasbania, B sententia est recepta ab omnibus, sed quis Hasbaniæ locus tanti Viri ortu illustratus fuerit, nemo hactenus ex vetustis monumentis eruere valuit. Allowinus, inquit anonymus Vitæ antiquioris auctor, quem vulgus Bavonem nominat, . . . Hasbaniense editus est ducatu. Theodoricus vero S. Trudonis abbas : Allowinus, cognomento Bavo, . . . in Gallia Belgica pago Hasbaniensi loco haud obscuro natus et altus est. Nihil opus est plurium testimonia producere. Porro Hasbania, priscis Hasbanium, Hasbaniensis pagus, indigenis Haspengaw, Belgii tractus est in ditione episcopi Leodiensis inter Brabantiam, Mosam et Leodium urbem extensus, cujus caput est Fanum S. Trudonis, seu Trudonopolis. Extendebatur autem olim regio ista uti observat Baudrandus, Lovanium usque, unde nunc ejus pars Occidentalis sub Brabantia censetur. Sane non mediocris amplitudinis fuisse Hasbaniensem pagum, inde colligas, quod sæculo XIX quatuor comitatus contineret. Id liquet ex divisione regni Lotharii regis inter hujus patruos Ludovicum regem et Carolum Calvum imperatorem anno 870 facta, in ea quippe Carolo adscribuntur In Hasbanio comitatus IV, ut C legere est apud Chesneum tom. II Scriptorum Historiæ Francorum, pag. 455.

cujus comes vel dux fuit

31 His quatuor comitatibus et forte aliis vicinarum provinciarum ducem præfuisse, ostendit Henschenius ad diem XX Februarii ex Actis S. Eucherii sæculo VIII Aurelianensis episcopi per auctorem coævum conscriptis. Hinc verisimiliter anonymus noster Hasbanium non comitatum sed ducatum appellavit, atque inde dubium oriri potest, an comes tantum fuerit Bavo, an etiam dux. Anonymus noster neutrum ipsi titulum tribuit. Othelboldus nobilissimum atque ditissimum Hasbaniensis pagi comitem dicit. Ceteri passim scriptores tam ipsum, quam Agilulphum patrem Hasbaniæ comites nuncupant ; sed eo sensu, ni fallor, ut illos totius Hasbaniæ comitatum sive dominatum obtinuisse crediderint, ipsisque tamquam ducibus suis subjectos fuisse alios, si qui fuerint id temporis in Hasbania peculiarium comitatuum domini. Hujuscemodi sensum admittunt certe tum Othelboldi verba, tum iste auctoris Miraculorum num. 7 dicentis : Bavo, inter nobiles Hasbaniensis pagi nobilior etc : quin et eumdem plane exigit S. Livini carmen in S. Bavonis epitaphio :

Qui patriæ rector, spes gentis, gloria regni, MAGNORUM PRIMUS.

anno incerto; non ut aliqui

32 Certum est, claruisse Bavonem sæculo sancto Belgii, id est, Christi septimo ; verum tam obscura sunt et implexa, quæ de tempore nativitatis ejus hactenus prodierunt, ut non modo non sit possibile annum determinare sed et plane dubium sit, an is dicto sæculo septimo, an præcedenti innecti debeat. Nihil, quo pedem figas suggerit anonymus, nihil ceteri, qui vetustiores sunt Theodorico abbate. Hic demum primus, quem novi, ad Sancti nativitatem notas chronologicas, et ad gesta quædam ac mortem ipsius annos ad longum expressos confidenter adjecit, sicque in errores conjecit, quotquot fere deinceps Acta S. Bavonis pertractarunt usque ad medium sæculum decimum septimum : cum tandem sagacioris criticæ homines Theodorici calculos penitius introspicere et cum aliis fide dignis documentis conferre cœperunt, erroneosque deprehenderunt universos, qui ex antiquiore Vita desumpti non sunt. De singulis speciatim nonnulla annotabimus, prout ordo rerum ac temporum postulabit. Ordiamur a notis chronologicis, quas pro anno natali dignoscendo obtrusit Theodoricus.

E

ex mendosis Theodorici notis

33 In Gallia Belgica, inquit, pago Hasbaniensi, loco haud obscuro (Bavo) natus et altus est, Pelagio, qui beatum Gregorium præcessit, universalem Pontificatum administrante, Justino Minore in sceptris agente, Franciæ monarchiam Clodoveo gubernante. Non exagitabo hic varias chronologorum opiniones super initio Pontificatus Pelagii II Papæ, ac fine imperii seu vitæ Justini Junioris. Mittam nominatim sententiam Pagii, obitum Justini figentis die V Octobris anni 578, ordinationem vero Pelagii Pontificis XXX Novembris anni ejusdem, in qua sicut et in Papebrochii sententia, ordinationem Pelagii sequenti tantum anno innectentis, verum esse nequit, natum esse Bavonem, Justino imperium et Pelagio Ecclesiam gubernante. Admittam igitur tantisper, veriorem esse opinionem Labbei, initium Pelagii collocantis mense Novembri anno 577, obitum Justini mense Octobri 578, vel etiam Cointii obitum Justini differentis in 579, ita ut nasci potuerit S. Bavo circa 578 et eatenus conciliari notæ Theodorici abbatis. Sed mox aliud occurrit offendiculum in fine ejusdem periodi : Franciæ monarchiam Clodoveo gubernante : quo nomine Francorum regem non F habemus ab anno 511, Clodovei I ultimo, usque ad annum 638, quo Dagoberto patri in regna Neustriæ successit Clodoveus II. Hinc Surius notavit in margine, locum hunc mendosum videri ; in ipso vero textu uncis inclusit : forte Clotario. Nec sic tamen mendum sustulit, ut omnia recte componi queant. Nam Clotarius secundus, qui hic designari deberet, cum primus jam inde vivere desiisset ab anno 561, Clotarius, inquam, secundus natus est tantum anno 584, Justino imperatore tum dudum e vivis sublato.

collegerunt, 578

34 Aliam viam ingreditur Cointius. Theodorici textui restituendum censet Childebertum, pro quo Clodoveus seu Chlodoveus per errorem irrepserat : causam autem errandi librario factam suspicatur a litteris initialibus Ch, quæ in Childeberto, Chlotario et Chlodoveo eædem sunt. Novimus sane, quam sæpe corrupta fuerint antiqua documenta per imperitiam et incuriam describentium, idque hic contingere potuisse, facile perspicimus, maxime si pars ista textus sic expressa fuit in autographo, prout ipsam paulo post exprimit Cointius : Franciæ monarchiam Ch. gubernante. Ad hæc fatemur,

AUCTORE J. P.

mur, neminem Chlodoveo verisimilius substitui posse quam Childebertum, si verum sit, quod contendit ex Theodorico Cointius, natum esse S. Bavonem *anno* 578, *vivente adhuc Justino et Ecclesiæ præsidente Pelagio II. Nam dicto anno revera Austrasiæ regnum, in quo natus est* Bavo, *obtinebat Childebertus II : quamquam titulus monarchæ, quem verba ista :* Franciæ monarchiam gubernante *involvunt, nec Childeberto nec alteri illius temporis Francorum regi conveniat, cum tunc summa rerum Francicarum penes unum non fuerit. Nævum hunc etiam diluit Cointius, dicens :* Theodoricus autem et alii recentiores, quia scripserunt, cum omnis Francia sub unius esset potestate, secarique in plura regna jam pridem desiisset, improprie monarcham Franciæ nuncuparunt quemlibet regem Francorum, ejusque ditionem similiter Franciæ monarchiam appellarunt, superiori observatione neglecta penitus et antiquata.

aut inter 584 et 590;

35 *Mabillonius in Notis ad Vitam* S. Bavonis, *aperte pronuntiat, Theodorici calculum ubique mendosum esse, et recitato ejus textui subdit :* Melius dicas, Bavonem, Pelagio summo Pontifice, B Mauricio Augusto, Chlothario Franciæ rege, ortum esse in pago Hasbaniensi. *Cathedram S. Petri occupavit Pelagius II ad annum usque* 590; *Mauritius imperare cœpit anno* 582, *ad Chlotarium vero, natum mensibus dumtaxat quatuor, patris Chilperici regnum devolutum est* 584. *Inter hunc ergo et* 590 *figenda erit* S. Bavonis *nativitas, secundum Mabillonii calculum, quem secutus Bailletus signavit eam circa* 589. *Verum cum merito repudiet Mabillonius Theodorici calculum, nec apud antiquiores Theodorico quidquam deprehendamus, quod suadeat ortum Sancti collocare sub Pelagii potius, quam sub successoris Pontificatu, malumus inhærere sensui Henschenii nostri, qui prior Theodoricianos calculos rejecit tom. I Februarii, octo annos vulgato ante Annales Cointii,* § XIII *Commentarii prævii ad Acta S. Amandi episcopi Trajectensis, ubi monet,* plura atque enormia menda *latere in Theodoriciana* S. Bavonis *Vita, ac nonnulla speciatim refellit, ut jam dictum.*

sed verisimilius initio

36 *Dein tom. II Martii in Commentario item prævio ad Acta S. Gertrudis Nivellensis* § II, *ita disserit Henschenius :* Theodoricus abbas S. Tru- C donis in Vita S. Bavonis, ad Kalendas Octobris illustranda, scribit, S. Bavonis animam felicem in ipsa exitus sui hora apparuisse longe manenti in monasterio Nivellensi sanctæ virgini Gertrudi, ut mitteret linteamina condendo funeri necessaria. Verum quia Theodoricus mortem S. Bavonis asserit contigisse anno DCXXXI, quo solum anno aut sequente nata est S. Gertrudis, res suspecta foret, nisi aliunde constaret, Theodoricum in annis Christi et certis imperatoribus ac Pontificibus adjungendis plane aberrasse. Certe ad Vitam S. Amandi XI Februarii § XIII, ostendimus, S. Bavonem mortuum esse anno DCLVII et consequenter natum esse sub initium istius seculi VII, non vero anno DLXXVIII, ut ex Theodorico deducit Carolus le Cointe in Annalibus Ecclesiasticis Francorum. *Aberrasse Theodoricum, dum mortem* S. Bavonis *signavit anno* 631 *probabimus et nos infra ; an vero isto præcise anno signanda sit, quo tunc signandam putavit Henschenius, simul disquiremus.*

seculi septimi.

37 *Quod autem huc modo spectat, judicium Henschenii,* S. Bavonis *nativitatem statuentis sub initium sæculi* VII, *præplacet ceteris omnibus, quia quo serius statui potest Sancti nativitas, salva reliqua gestorum chronotaxi, eo verisimilius saltem fit, fuisse consobrinum S. Gertrudis, ut asserit Othelboldus, cujus testimonium contemnendum non est, dum vel silent alii vel manifesti erroris convincuntur. Nata est S. Gertrudis, non anno* 631 *vel sequente, ut in mox citatis verbis tradidit Henschenius, sed* 626 *ut ipse postmodum corrigendum voluit, cum Diatribam Dagobertinam innovavit ac stabilivit in Exegesi præliminari ad tom. III Aprilis num.* 38. *Proin credibilius fit, stricti nominis consobrinos fuisse S. Gertrudem, natam anno* 626, *et* S. Bavonem, *si hic natus sit post* 600, *quam si natus credatur ante* 590, *ut sequitur ex Mabillonii notis chronologicis, vel anno* 578, *ut contendit Cointius. Salvari denique reliquam gestorum chronotaxim, etiamsi mundo editus sit* annis *aliquot post Christi sexcentesimum, docebit exhibenda per decursum eorum series. Restat, ut de Sancti nominibus pauca prænotemus.* D

Nomen Sancto Alloinus, cognomen Bavo;

38 *Duplex ipsi fuit, primum, quod scribitur* Allowinus, Allouinus, *et* Adloinus, *alterum* Bavo. *Utrumque exprimit anonymus biographus in Prologo.* De viro Dei Allowino, sancto videlicet Bavone... voluntatem vestram explere cupimus : *et quo-* E *modo ipsi inditum sit docet num.* 4 : Allowinus, quod nomen sacro accepit Baptismate, quem vulgus Bavonem nominat. *Hoc secundum fuisse dumtaxat cognomentum, tradunt etiam Othelboldus, Theodoricus et qui eos secuti sunt alii : at idem Sancto tam generaliter et constanter ad hæc usque tempora adhæsit, ut dubitem, an umquam ad nostram notitiam perventurum fuisset nomen baptismale, nisi hoc usus fuis et laudatus anonymus, quem ducem habuerunt ceteri.* Bavonem *tantum nominat S. Livinus tam in Epistola ad Floribertum abbatem, quam in Epitaphio, quod illo rogante composuit. Nec alterius nominis mentio est in vetustissimis Martyrologiis Rabani, Usuardi ac Wandelberti, vel in antiquis principum diplomatis.*

odiosa postrema interpretatio, a Bailleto data,

39 *Bailletus censet, vocabulum* Bavo *fuisse scomma seu cognomentum ludicrum (Gallice* sobriquet) *vel nomen militare ; credo, quia ex Glossariis didicerat, quod voces isti nomini affines et medio ævo usurpatæ passim vitium sonent.* Bavosus, babasus, baburrus *stultum et ineptum denotabat, a* bava, *id est, Saliva, quæ fluit ex ore, ut stultis, garrulis, imo et furiosis sæpe accidit : atque inde* F *fortasse dimanarunt voces Gallicæ* bavard, babillard, *garrulus, inepte loquax. Hinc si recte Bailleti mentem assequar,* Bavo *cognomentum Sancto inditum fuisset, seu quod inepte garrire consuevisset, seu quod in ira vel in pugna furioso esset similis. Sed nolim temere Bailleto assentiri, maxime quando ipsemet anonymus biographus fundamentum præbet, ut minus odiosum vocis etymon reperiamus. Num.* 28 *ita habet in apographis Mss. Gandensi, Corbeiensi ac Sangermanensi :* Beatus Alloinus, qui ex ortu nativitatis suæ a dilectione vocatus est Bavo, ex hac luce *migravit. Consonat Ms. Audomarense, præterquam quod habeat* ac dilectione.

ex Vitæ priore correctiore textu

40 *Mabillonius in Notis ad Vitam fatetur, legi in Corbeiensi ac Sangermanensi codicibus* a dilectione, *attamen in editione sua Conchensem secutus est,* qui melioris, *inquit,* notæ videtur, *atque ita habet :* Allowinus, qui ex ortu nativitatis suæ Adhilec vocatus est, Bavo, de hac luce *migravit.* Ita ut, *sic pergit in Notis,* ADHILEC pro à DILECTIONE legatur, et nomen BAVO interpunctione utrimque claudatur, quasi ADHILEC Allowini

AUCTORE J. P.

A wini adventicium fuerit agnomen. Alias certe quæ inter ADHILEC sive DILECTIONEM et BAVONEM nominis affinitas? An forte ADHILEC hodiernus est Hasbaniæ vicus Hellich appellatus! *Esto sane; visus sit Mabillonio notæ melioris codex Conchensis : hoc tamen loco corruptum esse, mihi apparet manifestum : nec aliter sentire possem, etiamsi in pluribus quam in isto uno legeretur* Adhilec. *Primo quia nec Othelboldus, nec Theodoricus aliusve recentiorum mentionem ullam faciunt agnominis* Adhilec, *aperte tamen dicunt*, Bavo *fuisse Sancti cognomentum. Secundo quia non video, quem sensum faciat in Lectione Mabilloniana vocabulum* Bavo, *utrimque interpunctione clausum. Tertio quia in lectione quatuor reliquorum codicum haud difficulter assequor auctoris mentem, et aliqualem saltem affinitatem inter* dilectionem *et* Bavonem, *quam quærit Mabillonius.*

refellitur, et melior ac honestior assignatur.

41 *Mentem auctoris sic interpretor :* Allowinus, qui ex ortu nativitatis suæ, *id est*, ab infantia *vocatus est* Bavo a dilectione *seu amore, quo in amabilem et forte unicum filium ferebantur parentes etc : ita ut* Bavo, *vel* Babo *ut scribit Ra-*
B *banus, blandimentum seu amoris significationem involveret.* Babe *certe apud modernos Anglos, quorum lingua originem ducit a veteri Saxonica,* infantem *sonat, quo modo apud Gallos* poupon, *quæ abblandientis vox est, tribuique solet parvulis venustulis. Iidem Galli quandoque infantem compellant* petit babouin *et ordinarie blandiendi vel jocandi gratia. Infantem quoque vocant Arabes* babus, *Syro-phœnices* βάβιον; *Germanis* Bube *et Italis* bambino *puerulus est. Hæc sufficient, opinor, ut prudens lector dispiciat, nostram cognomenti etymologiam longe probabiliorem esse, quam Bailleti, ut, inquam, judicet, verisimile non esse, quod cognomentum* Bavo *scomma sit aut nomen militare, utpote Sancto inditum ab infantia et ex dilectionis affectu, ut mihi indubium fit ex verbis biographi. Nihilominus ut id magis fiat evidens, corollarii loco sint versiculi ex Vita metrica :*

Inter quos meritis excellens oppido magnis
Fulget MELLIFLUO vocitatus NOMINE Bavo.

C

§ IV. S. Adeltrudis legitima Sancti filia, an eadem cum Adeltrude XIX Martii culta? Patrem a vitiis avocat.

Ex legitimo matrimonio habuit filiam Agletrudem,

De *infantia aut pueritia* S. Bavonis *nihil nos docuit biographus anonymus, nihil poëta, nihil Theodoricus aliusve. Mox ab iis, quæ de ipsius natalibus jam protulimus, transiliunt ad nuptias contractas cum filia cujusdam comitis nomine Adilionis*, per id tempus, *quod unus addit Theodoricus*, famosi, *cetera nobis ignoti. Ex ista conjuge, cujus ne nomen quidem produnt, Filiam procreavit, insigni laude ab omnibus celebratam, et ea propter a recentioribus nonnullis in sacros Fastos relatam.* Uxori junctus *est (verba sunt anonymi nostri)* filiæ videlicet Adilionis comitis, de qua genuit Agglethrudem, prolem dignam Deo, virginem Christi, cui in primis annorum crepundiis vox summo missa persultavit throno Altissimi : Crede, inquiens; creata majorum quoque prosapia, verbo Dei solius parentes procreabis, qui utrumque fecit hominem. *Haud inconcinne versibus eadem expressit poëta :*

Cum jam dulcisonæ splenderet flore juventæ,
Cujusdam comitis se junxerat Adilionis
Natæ, quæ tanti conjux effecta Mariti
Mox Agletrudem concepit ventre puellam,
Quæ tantum Domino placuit dilecta superno,
Ut recubans annis inter cunabula primis
Persultare throno vocem perpenderet alto :
Crede mihi celsa majorum stirpe creata,
Numquam carnalem debes tu gignere prolem.
Sed solo lætos verbo generabis alumnos.
Ordine quæ tali norunt contingere cuncti :
Nam post terrenum dedignans ducere sponsum,
Existit Regis thalamo conjuncta perennis.

seu Adeltrudem, a biographis plurimum laudatam.

43 *Non multum quoque ab anonymi sensu hic deflexit Theodoricus abbas, inquiens :* Decursu temporis filia eis nascitur Aglethrudis, et ipsa a Deo prælecta et virginitatis centesimo fructu, ut post patuit, remuneranda. Denique primo ætatis suæ tyrocinio inter ipsa crepundia, quæ qualisve futura, quomodo victura, qua lege E virginitatem suam esset conservatura, angelus Domini certa ei præscripsit regula. Nec defuit prudenti adolescentulæ Omnipotentis dextera, quæ membra animaret juvenilia et elevaret ad summæ perfectionis fastigia in tantum, ut in principio conversationis novellæ, ipsis quoque parentibus propositum fieret imitabile. *Hæc ad longum descripsi, quia inde videntur profluxisse, quæcumque de sancta hac Virgine scriptis annotarunt historici alii ac martyrologi et quia eadem occasione hic de ipsa paulo fusius agere statutum est, uti promiserant olim Majores nostri in Prætermissis die* XXV *Februarii, ubi ista habentur.* « S. Anglitrudis virgo, filia S. Bavonis confessoris, » hoc die in Ms. Florario SS. refertur totidem verbis. Vita metrica S. Bavonis Aglethrudem vocat, alia Adeltrudem. De ea agemus XIX Martii, vel ad diem ipsius S. Bavonis I Octobris. *Cur dubitanter remiserint ad diem* XIX *Martii patebit ex dicendis, simulque plenius videbitur, quod observant de nominis diversitate.*

et variis sacris Fastis

44 *Inter auctaria Martyrologii Usuardini apud Sollerium nostrum codex Bruxellensis sic ipsam annuntiat ad dictam diem* XXV *Februarii :* Item F Aldetrudis virginis, filiæ sancti Bovonis. *Greveni editio habet* Bavonis, *cetera congruit. Sed utrobique monet Sollerius, legendum* Vincentii comitis, *existimans nimirum, pertinere annuntiationem ad S. Aldetrudem, virginem abbatissam Malbodii, SS. Vincentii et Waldetrudis filiam, cujus Acta illustrata sunt apud nos ad ipsum diem* XXV *Februarii, quo revera pluribus Fastis sacris inscripta est, coliturque Officio ecclesiastico in ecclesiis collegiatis canonicarum Malbodiensium ac Montensium. Probabile admodum est Sollerii judicium, quominus tamen omnino certum dicam, cohibet utcumque primo auctor Florarii, qui eodem die* XXV *Februarii commemorat nostram* S. Bavonis *Filiam, verbis supra allatis, et Aldetrudem Malbodiensem abbatissam sequentibus :* Item sanctæ Aldetrudis virginis, filiæ sanctæ Waldetrudis. *Secundo auctor codicis Bruxellensis, qui mox dicto die nostram refert, et Malbodiensem* XXVIII *Januarii. At mire hallucinatus est auctor Martyrologii Germanici, communiter Canisio adscripti, dum ex duabus unam conflavit, et huic patrem unius ac matrem alterius attribuit, dicens* XXV *Februarii :* Item

AUCTORE J. P.

Item S. Aldetrudis virginis, filiæ S. Bavonis et Waldetrudis

inscriptam. Adeltrudis, quæ cum aliis ex Hasbania Gandavum

45 *De una nostra agunt alii ad dies alios; Bucelinus ad* XXVII *Junii in Menologio Benedictino, et Arturus in Gynæceo ad* II *Octobris; ambo* Agletrudem *vocant, et ille* sanctimonialem, *hic* virginem Ordinis Benedictini : *at neuter indicat, cur isto potius die ipsam referat, quam altero. Credo, ipsos pro mero suo arbitrio, diem elegisse quia a Wione et Menardo posita est in Appendice Sanctorum, quorum dies festus aut obitus ignoratur, ut sequitur :* S. Aglethrudis virgo sanctimonialis apud Gandavum, filia S. Bavonis Hasbaniæ comitis. *Addit Wion :* Vita sanctissime acta, ad Sponsum transiit circa annum Domini DCLXX. *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, nullum Sanctæ diem proprium assignat ; at ejus meminit ad* XIX *Martii, dum agit de SS. Landoaldo archipresbytero, Amantio diacono, Adriano, Juliano, Vinciana et Adeltrude; quorum sacræ exuviæ anno 980 Gandavum translatæ sunt ex Wintershoven, pago Hasbaniæ inter civitates Tungros et Hasletum. Relato quippe gestorum compendio, occasione Adeltrudis postremo loco nomi-*
B *natæ subdit :* Quidam asserunt, hanc esse filiam S. Bavonis, quam Theodoricus abbas asserit ad summæ perfectionis fastigia elevatam.

translata est sæculo x, coliturque XIX Maii,

46 *De iisdem Sanctis ad eumdem diem egerunt Majores nostri, ipsosque annuntiarunt* Wintershovii, *ubi primum culti sunt, et* Gandavi, *quo dein translati fuerunt. Tum num.* I *Commentarii prævii pauca de singulorum cultu præfati, mox data Molani verba protulerunt, rem tamen æque ac ipse non decisam relinquentes, in margine hoc postulatum posuere :* An Adeltrudis filia S. Bavonis? *Et profecto quæstio est difficilis judicatu. Si standum sit Actis S. Landoaldi ac Sociorum datis* XIX *Martii, verisimile non est, Adeltrudem istam fuisse* S. Bavonis *filiam, quandoquidem illa dicatur cum S. Landoaldo venisse Roma in Belgium : verba videntur clara :* Beatus vero Amandus officium susceptum strenue implevit et circumcirca positis (Vacceiam, id est Vasconiam et Danubium ultra pertentans) verbum Domini annuntiavit, donec vires suas ad opus tam arduum videns non sufficere, Romam deliberavit iterato adire. Romanum universalem Pontificatum Martinus Papa tum administrabat. Cui beatus Amandus
C votum suum, cujus obtentu venerat, aperuit: et ut sibi ad id opus peragendum suppetiæ mitterentur, poposcit. Destinati sunt ei plures, quorum nomina exciderunt, adjutores; inter quos S. Landoaldus archipresbyter, Amantius diaconus: quos etiam comitatæ sunt sanctæ feminæ Vinciana et Adeltrudis cum aliis viris et mulieribus septem.

et in Actis tertio post obitum sæculo

47 *Dixi,* si standum sit Actis, *quia in re dubia et aliunde non comprobata. non esse grande piaculum, recedere ab illorum auctoritate, facile concedet, quisquis et modum et tempus, quo scripta sunt, consideraverit. Scripta sunt provecto sæculo* X *jussu Notgeri episcopi Leodiensis per Harigerum, tunc hujus discipulum ac postea abbatem Lobiensem, atque ad Womarum monasterii* S. Bavonis *Gandensis abbatem destinata anno* 980, *quem expresse signat Notgerus in Prologo seu epistola ipsis prævia; proinde Sanctorum obitu posteriora sunt sæculis circiter tribus. Ad hæc fatetur Notgerus in eadem epistola, Gesta Sanctorum ex prædecessorum incuria deperiisse; Harigerus autem ipse cap.* II, *ubi memorat, sacra corpora propter incursum Normannorum terræ fuisse demandata, aperte prodit, quam debilibus Opusculo suo conficiendo instructus fuerit adjumentis,* D *dicens :* Huic repositioni interfuit quidam Frangerus, homo nostra ætate senissimus, qui et ante infestationem paganorum * novem annis villæ ejusdem (*Wintershovii*) extiterat procurator et villicus. Hildebrandus quoque presbyter, quem propria manu ante paucos annos tumulavit Sarabentus æque presbyter, hujus notitiæ relator fidelissimus, qui et hæc, quæ præmisimus, ab eodem Frangero commemorabat, multis adstantibus se audisse, et libellum de vita eorum pariter vidisse (quem, quia antiquaria manu commemorat scriptum, et a stillicidio ceræ pene infusum, lectorem ejus non ignoramus fuisse perrarum) at vero quæ hactenus paucis perstrinximus verbis, illinc se debibasse, nuperrime vero incursione Hungrorum propter incuriam custodum cum aliis rebus eumdem libellum deflagrasse.

* al. Hungarorum

mendose conscriptis, dicitur

48 *Vetustior itaque Vitæ libellus flammis absumptus fuerat ab anno circiter 954, quo passim figitur indicata hic Hungarorum incursio, jamque effluxerant anni 25, quando, jubente Notgero, novum Opus componendum suscepit Harigerus;* E *adjutus nimirum iis, quæ Hildebrandus aut Sarabentus partim audiverat ex Frangero sene, partim ex veteri Vitæ libello,* a stillicidio ceræ pene infuso, *ac proin lectu admodum difficili, et abhinc annis minimum 25 combusto delibaverat, et vel chartæ commiserat, vel forte memoriæ tantum retinuerat. Quam facile autem auctores, talibus duntaxat adjumentis instructi, in errores prolabantur, non est, quod moneam ; at in plures tam chronologicos quam historicos prolapsum esse Harigerum in Vita SS. Landoaldi sociorumque ostenderunt nostri Majores in suis ad Vitam Annotatis. Idcirco mirum non foret, si etiam a vero aberrasset auctor in assignandis S. Landoaldo Roma in Belgium proficiscenti comitibus. Errori ansam præbere potuit facta, elapsis aliquot ob Hungarorum incursionem annis, sacrorum corporum elevatio, quam narrat Harigerus eodem cap.* II *Vitæ ipsorum, et ubi hæc habet :* Invenerunt autem plures thecas: sed una erat, in qua S. Landoaldus archipresbyter, et diaconus suus pariter tegebantur Amantius. Aderat et lapis ad capita eorum, nominibus ipsorum insculptus. Aliæ continebant SS. Adeltrudem et Vincianam, quod indicabat cruci- F cula quædam argentea, pectori S. Vincianæ superinventa.

Roma in Belgium venisse,

49 *Ferebat communis opinio, S. Landoaldum cum S. Vinciana, quam ejus sororem fuisse tradunt, S. Amantio ac aliis viris et mulieribus Roma in Belgium venisse : quoniam vero S. Adeltrudis corpus eodem loco repertum sit, quo trium nominatorum corpora, conjectari potuit fuisse ipsam similiter Romanam S. Landoaldi sociam, et secundum conjecturam ipsam id confidenter affirmari ab Harigero. Sociam fuisse S. Landoaldi, non inficiabor ; at verisimilius mihi est, non alio sensu fuisse, quam quod eidem Sancto cum aliis comitibus in Hasbaniam adventanti se junxerit, ipsorum labores apostolicos ope, potentia, auctoritate sua sublevaverit promoveritque et communem cum ipsis sepulturam habere voluerit. Ut ita sentiam, facit primo silentium vetustiorum Harigero; secundo nomen ipsum Adeltrudis, quod Belgicum est, non Latinum : tertio quia constat,* S. Bavoni, *Hasbaniæ domino, filiam fuisse simili nomine vocatam et vitæ sanctimonia illustrem sub idem tempus, quo in Hasbaniam advenit S. Landoaldus :*

A *dus : quarto denique quia Wintershovium, ubi omnes sepulti fuerunt, pars erat dominii ejusdem* S. Bavonis.

probabilius S. Bavonis filia est,

50 *Hinc, donec afferatur auctoritas major quam Harigeri, ulterius concludo, mihi verisimillimum esse, corpus S. Adeltrudis, quod sæculo decimo Wintershovii cum ceteris terra elevatum fuit, non fuisse Romanæ mulieris, sed ipsiusmet filiæ* S. Bavonis *et per consequens ad hanc unam pertinere quidquid de antiquo cultu S. Adeltrudis, de ejus cum S. Landoaldo et sociis inventionibus, elevationibus ac translationibus, communibusque miraculis dictum est in Opere nostro ad diem* XIX *Martii. Fuisse porro S. Adeltrudem, seu Aldetrudem vel Agletrudem virginem Ordinis Benedictini aut Sanctimonialem, nusquam comperi apud antiquos, quapropter id asserentibus recentioribus probandum incumbit. Nunc eo redeamus, unde divertimus.*

cujus opera a vitiis, in juventute

51 *Laudatæ hactenus sanctæ virgini merito attribui posse initia conversionis* S. Bavonis, *habemus ex verbis biographorum nostrorum supra recitatis ; Poëta anonymus et Theodoricus abbas id de ambobus virginis parentibus æqualiter intelligen-*B *dum dederunt, et ita quidem Theodoricus, acsi exemplo dumtaxat suo ipsos ad perfectiorem vitam stimulaverit :* Ut principio conversationis novellæ ipsis quoque parentibus propositum fieret imitabile. *Paulo plus conjectandum præbet poëta, sic angelum cum ipsa loquentem inducens :*

Numquam carnalem debes tu gignere prolem,
Sed solo lætos verbo generabis alumnos.

Quasi dicat : Tu parentes a recto tramite devios, et per vitam dissolutiorem cælo mortuos, tuis adhortationibus ad frugem reduces ac Christo Deo suo generabis seu ad vitam suscitabis. Idem ipsum indicat biographus primus : Verbo Dei solius parentes procreabis, *sed mox ostendit, id potissimum spectare ad* Bavonem *patrem ipsius, addens :* Tempore quippe suæ juventutis beatus Bavo actibus pravis seculi exercebat voluntatem, constans erat in turpibus, incensus obscenis laterum flexionibus. Sed Christo auxiliante, hoc juge ipsius vitium cito versum est in bonitatem.

contractis, abductus est.

52 *Post hæc pergit in hunc modum anonymus :* Ab illo etiam tempore legis judicia non contempsit, C sed et omnium materiem scelerum evitavit. Affinibus suis non nocuit, sed pauperibus latius manum porrexit. Amicitiarum fidem non renuit ; sed appetivit ; nec tam fortunam excoluit, quam virtutes imitatus est. Misericordia sublevavit etiam oppressos, indesinenter recolens in omni cultu pietatis, maxime Deum in hoc sibi propitium fore peccatorum suorum, si omnes injuste oppressos sublevandos esse satageret. *Dein refert idem auctor obitum conjugis* S. Bavonis, *hujusque, spretis secundis nuptiis, urecessum ad S. Amandum, ut perfecte ad Deum conversus,* pro peccatis maximis et minimis pœnitentiam *ageret. Similia habent poëta et Theodoricus (exceptis iis, quæ tradiderat ille de peccatis a Sancto in juventute commissis) atque ita describunt ejus vivendi modum, ut ex iis aliud nihil intelligas, quam quod totum tempus, a quo filiæ verbis et exemplis ad meliorem vitam traductus est usque ad uxoris obitum, in virtutum piorumque operum exercitatione transegerit.*

Vita tamen ista

53 *Hæc annotanda censui, ne paulatim altiores radices agat opinio quorumdam recentiorum, asserentium, quod Sanctus juventutis vitiis constans inhæserit usque ad uxoris obitum. Opinionem hanc amplexus est auctor novi Officii Gandensis cathedralis atque ita exposuit lectione* IV : Corruptis in juventute moribus fuit, et adeo se illicitis amoribus dedit, ut nec subsequens matrimonium eos refrenaverit. Donec tandem, uxore mortua, hortationibus sancti Amandi cor obdurati hujus peccatoris Deus tetigit, emollivit et ad novæ vitæ propositum permovit. *Hæc ille, in capite monens, desumptas esse lectiones* ex Actis et Annal. Bened. ; *Acta apud Mabillonium citat similiter Bailletus, eademque tradit Gallice, quæ Latine jam dedi ex Officio.*

AUCTORE J. P.

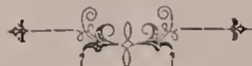
plus æquo a nonnullis

54 *Mihi quidem seu Actorum verba spectem seu ordinem, quo disposita sunt, nihil prorsus suggeritur, ut vel per conjecturas simile quid inde elicere possim. Imo si conjecturas formare opus sit, malim adoptare eas, quas formavit Theodoricus abbas. Is quippe narrat's virtutibus ac piis operibus, quibus* S. Bavo, *postquam, simulante filia, aliam vivendi normam susceperat, sese exercuit in conjugio, subjungit :* Animo sic florenti mundus et omnis gloria ejus aruerat, domus ingens, ampla possessio penitus viluerat. Jam stivam aratri teneret, jamque libero gressu ad Antoniorum et Macariorum eremum evaderet ; nisi cura conjugis et parvæ Adelthrudis * pedem ejus retineret. E Vivebat tamen monachum laïcus et inter officiosam populi multitudinem nunquam eam deserebat illa, quam animo conceperat, solitaria eremus. *Porro sicut nullum plane fundamentum reperio adstruendæ novæ opinioni jam propositæ, ita non video, quo jure vel justitia affricetur Sancto nostro a nonnullis odiosus titulus* prædonis.

* *al. Aglethrudis*

exaggerata sunt.

55 *Eorum Dux fuit Harigerus, sub finem sæculi x abbas Lobiensis in Actis S. Amandi episcopi apud nos tom. I Februarii pag. 856, dicens :* S. Bavonem ex Hasbania prædonem convertit *(S. Amandus)* et trans flumen facta cellula pœnitentem inclusit. *Vitiis, præsertim carnis, addictum fuisse, testatur biographus prior, verum nec ipse nec alius quidquam illi attribuit, ex quo meritus sit nomen* prædonis. *Idem biographus declarans pia opera a Sancto facta, quo tempore uxor ipsius adhuc viveret, ait quidem :* Misericordia sublevavit etiam oppressos, indesinenter recolens in omni cultu pietatis, maxime Deum in hoc sibi propitium fore peccatorum suorum, si omnes injuste oppressos sublevandos esse, satageret. *Sed quis inde prudens concludat : Sublevavit eos, quos* F *ipse antea injuste oppresserat, maxime cum dicatur sublevasse ex misericordia? Demus tamen, verum esse ; iniquorem fuisse in juventute erga subditos et proximos ; vel sic timere asseretur, ex prædone conversum fuisse a S. Amando, quandoquidem dum primum hunc adiit* S. Bavo, *jam dudum a vitiis abstinuisset, et si cui in juventute iniquus exstiterat abunde compensasset, ut mihi saltem persuasum est ex biographorum testimoniis.*



AUCTORE J. P.

§ V. Tempus, quo Sanctus perfecte se convertit, perperam a variis assignari ostenditur.

Tempus perfectæ conversionis S. Bavonis

A*dducta superiori § biographorum testimonia dubium nobis non relinquunt, quin* S. Bavo *Adeltrudem vel Agletrudem filiam ducem et auctorem habuerit, ut a vita dissolutiore seu prava vitiorum consuetudine, tempore juventutis contracta discederet, ac prima conversionis fundamenta, vitæque sanctioris jaceret semina. Quapropter dum scriptores passim alii, de Agletrude silentes, conversionem ipsius uni S. Amando episcopo adscribunt, id non aliter accipiendum arbitramur, quam de conversione completiore et perfectiore; quando Sanctus, conjuge e vivis sublata, et filia ad eam ætatem provecta, qua se resque suas ipsa*
B *sine ulteriori Parentis præsidio regeret, decrevit tandem, quod diu animo conceperat, ad effectum perducere; mundo, inquam, prorsus valedicere, seque Dei solius servitio mancipare. Hoc autem ut circumspectius securiusque exsequeretur, moderatorem prælegit S. Amandum; ad hunc se contulit; illi propositum suum pandit, vitæ anteactæ rationem reddidit, omnes conscientiæ anfractus aperuit, animæque nævos patefecit; ab illo consilium, auxilium, ac de præteritis noxis pœnitentiam sibi imponendam flagitavit; illo denique ductore præstitit, quæcumque de hac perfectiore conversione fuse referuntur a biographis.*

ab anonymo non signatum. Theodoricus,

57 *Contigisse eam conversionem, dum S. Amandus versabatur Gandavi, testantur iidem biographi, et admittunt recentiores omnes, sed hos inter ingens discrimen est in designanda ejus epocha. Vetustior anonymus, ubi illam narrat, nullam adjicit notam temporis; per decursum tamen, nominatim ubi tractat de Sancti obitu, eos offert characteres chronologicos, ex quibus si minus determinatum annum, saltem propinquum conversioni tempus assequi valeamus. Characteres hosce non observarunt plerique recentiores usque ad pro-*
C *xime elapsum sæculum, seu quod carerent Vita illa vetustiore, seu potius quod fucum ipsis fecerit recepta istis temporibus nec satis suspecta auctoritas Theodorici abbatis S. Trudonis. Nam is retinuit quidem dictos anonymi characteres chronologicos, sed infelici ausu annos adscripsit iisdem neutiquam consentaneos, sicque effecit, ut incautiores posteri a vera chronologia longe deflexerint. Præcipua errorum semina latent apud Theodoricum in Vita* S. Bavonis *per Surium edita cap.* XVI *et* XXIV. *Primo loco post expositam* S. Bavonis *conversionem; et fuse deducta, quæ ipsam subsecuta sunt, gesta, dicit, illum precibus institisse apud S. Amandum et Florbertum, abbatem Gandensis monasterii, ut arcta specu includeretur, idque exsecutioni mandatum fuisse* quinto Idus Novembris, qui erat annus sexcentesimus vicesimus nonus Dominicæ Incarnationis. *Secundo loco obiisse illum tradit*: Calendarum Octobrium die primo, anno a conversione sua quadraginta dies minus de tertio, Dominicæ Incarnationis sexcentesimo tricesimo primo, Heraclio Romanum imperium, Martino universalem administrante Pontificatum.

auctor chronici

58 *Anni tam expresse signati, quamquam adjunctis notis, prout patet in Martino Papa, qui* D
Sedem Apostolicam non ascendit ante annum 649, *et aliis postmodum proferendis, minime consoni, fundamentum præbuere, ni fallar, ut in chronico Bavoniano gesta tum S. Amandi apud Gandavenses, tum Sancti nostri hoc ordine distributa sint apud Antonium Sanderum Rerum Gandavensium lib.* IV *cap.* III: Anno vero Domini nostri Jesu Christi DCVIII S. Amandus... per Gallias prædicationis gratia clarescens, inque dicto castro Ganda primo verbum Dei prædicans, contrivit idolum Mercurii, et aram ejus subvertit, et ibidem ecclesiam construxit.... Anno vero Domini DCXI ecclesia Gandæ ab incredulis destruitur. Anno Domini DCXIII ecclesia Gandæ auctoritate Aicharii Noviomensis episcopi et Dagoberti regis Francorum per B. Amandum reformatur. Eodem tempore insignis pater Aloinus, qui et Bavo... S. Amandum in dicto castro Gandæ adiit... præclarumque hoc inter cætera monasterium apud Gandam ad Scaldis et Legiæ confluentiam, eodem B. Amando promotore in honorem B. Petri apostoli magnifice exstruxit egregieque dotavit, quod ab eo postea S. BAVONIS nominatum est, excrevitque in magnum mo- E
nasterium.

monasterii Gandensis Sigebertus

59 Anno DCXVI ecclesia Ganda dedicatur Idibus Novembris in honorem S. Petri apostoli a S. Amando episcopo, qui clericos Deo servientes ibidem primo instituit et S. Bavonem, omnibus suis pro Deo erogatis, tonsura clericali insignivit. Anno DCXVIII S. Amandus in ecclesia Ganda, quam opibus præcipue B. Bavonis fundaverat, amotis clericis secularibus simul viventibus... catervam monachorum instituti sancti Benedicti aggregavit ac collocavit, quibus abbatem honorabilem virum nomine Florbertum... præfecit. Anno Domini DCXXIX sanctus Bavo per sanctum Amandum et venerabilem virum abbatem Florbertum conversus, ... quinto Idus Novembris solitarie recluditur. Anno Domini DCXXXI... in cœnobio Gandæ die primo Kalendarum Octobrium animam corpore exutam in manus Creatoris sui, lætantibus angelorum choris, efflavit. *Idem plane rerum ac temporum ordo servatur in brevi Chronico nostro Gandensi Ms. cui is titulus præfixus est*: Sequitur quasi continentia asserum Paschalium, hujus ecclesiæ Gandensis, et totum ego Oliverius correxi diligenter cum Chronicis anno Domini MCCCCXXXVII: *sed et juxta eumdem fere* F
ordinem epochas suas fixerunt scriptores alii. Sigebertus Gemblacensis in Chronico ad annum 614: Allowinus etiam, qui et Bavo, per eum *(S. Amando.)* ex prædone *(revoca in memoriam dicta num.* 53, 54 *et* 55) conversus et Gandavi solitarie reclusus, sanctitatis exemplum erat omnibus. *Proxime autem ante annum* 631: Obiit sanctus Bavo. *Hoc ipsum habet etiam Albericus in Chronico ad annum* 630.

et alii vitiosis calculis determinarunt,

60 *In Brevi Chronico Elnonensi S. Amandi, quod productum ad annum usque* 1223, *editum est a Martenio et Durando tom. III Anecdotorum col.* 1391, *sic habetur ad annum* 616: Dedicatio ecclesiæ S. Petri in GANT a S. Amando; *sic autem ad annum* 629: S. Bavo convertitur et a B. Amando Baptizatur. *Ibidem col.* 1411 *in Lobiensi Chronico, quod a variis continuatum est usque ad* 1641, *sic scribitur ad annum* 629: Obiit S. Bavo. *Col.* 1454 *Chronicum Tornacense S. Martini, quod desinit anno* 1099 *hæc habet ad annum* 631: Obiit S. Bavo, qui et Allowinus dictus est. *Postremum hunc annum haud dubie etiam indicatum voluit Trithemius de Viris illustribus lib.* III *cap.* LXIII,

quamvis

AUCTORE J. P.

A *quamvis calami vel typi mendo positus sit millesimus pro sexcentesimo, ut sequitur :* Moritur *(S. Bavo)* anno Domini millesimo trigesimo primo, prima die mensis Octobris. *Eidem anno* 631 *Sancti obitum illigarunt auctor Officii veteris Gandensis, Molanus in Natalibus et in chronica Recapitulatione Sanctorum Belgii, Sanderus in Hagiologio Flandriæ et alii : at quia Sigebertus videbatur ipsum retulisse ad* 630, *hunc quoque signarunt alii, ut Meyerus in Chronicis Flandriæ, alii hunc vel sequentem, quos inter Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum et Miræus in Fastis Belgicis. Denique Theodorici abbatis et Sigeberti auctoritas tam generaliter hic admissa fuit, ut neminem hactenus repererim scriptorem ad annum usque* 1640, *qui dictum obitum distulerit ultra annum trigesimum primum.*

ut probatur primo

61 *Sed post annum* 1640 *tam evidentia ex antiquis et fide dignioribus eruta sunt in contrarium testimonia, ut omnis cum Theodorici tum reliquorum mox allatorum scriptorum auctoritas penitus deciderit, et eorum calculi non minus generaliter fuerint repudiati, quam ante fuerant recepti. Primus et præcipuus, qui calculos istos* B *operose discussit, et adductis documentis ac rationibus convulsit, fuit Henschenius noster tom. I Februarii in Commentario prævio ad Acta S. Amandi. Contendit autem istic Henschenius, S. Amandum ad Gandenses non pervenisse ante annum* 629, *idque probat* § x *Commentarii prævii ex Vitis illius, quas ibidem quinque numero excudit, ac præ ceteris ex ea, quam a Baudemundo S. Amandi discipulo ac dein abbate Blandiniensis cœnobii exaratam primo loco exhibuit. Quæstionem primum instituit huc non pertinentem de anno natali S. Amandi : dein ex dicto æquali biographo textus aliquot adducit, unde certo constet, ubi locorum degerit idem Sanctus usque ad annum* 626 *vel* 627.

ex serie

62 *Textus hic necessarios describo ;* Amandus igitur sanctissimus atque religiosissimus Aquitaniæ partibus haud procul a maris Oceani litore ex Christianis atque inclytis parentibus editus puer est . . . . Sed cum jam adolescentiam transiens, in robur migravit virile.... patriam parentesque que relinquens, ad Ogiam insulam . . . . portum monasterii petiit ; ibique a fratribus spiritualibus magno receptus est gaudio . . . . Deinde . . . . cœ- C pit pater ejus blandis eum sermonibus irretire, ut quantocius de monasterio egrederetur et rursus secularem assumeret habitum . . . . relicto solo parentibusque, Turonis ad sepulchrum sanctissimi petiit Martini . . . . Cumque ab oratione *(ibidem fusa)* surrexisset, statim comam capitis sui abscidit, adeptusque clericatus honorem, omnem gratiam transcendit in clero. Post hæc vero ab abbate ipsius loci et a fratribus benedictione percepta, civitatem Bituricas ad sanctum petiit Austregisilum, qui tunc in Dei rebus magnificus atque insignis habebatur,... ab eo et ab ejus archidiacono, sanctissimo videlicet Sulpitio,... clementissime susceptus *est, qui illi* cellulam... construi fecerunt, in qua... tribus ferme militans lustris a vino et sicera omnino abstinuit. *Hactenus cap.* I *Vitæ S. Amandi Baudemundus, cujus aliorumque biographorum verbis stabilit Henschenius chronologiam a nativitate ejusdem Sancti usque ad annum Christi* 627, *ut videre est citato loco.*

chronologica

63 *Ad præsens institutum sufficit, quod ex iis textibus clare pateat, S. Amandum ex parentum domo recta perrexisse in Ogiam, insulam in finibus Pictonum e regione Rupellæ positam, et Reaco insulæ, vulgo S. Martini, propinquam : hic commoratum esse, donec ut a parentum molestiis se liberum præstaret, Turones adiit, atque inde non alio divertisse, quam ad Bituricensem civitatem, ubi episcopatum gerebat S. Austregisilus, quod et expresse notant ceteri S. Amandi biographi, in aliis pariter, quoad gestorum seriem Baudemundo consoni, præter anonymum Aquitanum, secundo loco datum, qui S. Amandi ex Ogia in Turonensem civitatem secessum silentio præteriit, ipsumque ex Ogia recta deduxit Bituricas, fortasse quod mora apud Turonenses admodum brevis fuerit. Quidquid sit, locus non est ullus vel suspicandi, quod ad illud usque tempus S. Amandus Gandavum se contulerit, id est, usque ad annum* 612, *ante quem S. Austregisilus Bituricensem cathedram non ascendit, ut dilucide monstravit Henschenius citato tom. I Februarii, repetiitque tom. V Maii ad diem mensis* XX, *S. Austregisili memoriæ consecratum, utque admiserunt eruditi passim omnes, Cointius, Mabillonius, Pagius, Dionysius Sammarthanus etc. Atqui S. Amandus Bituricis in cella sibi a S. Austregisilo constructa vixit* tribus ferme lustris *juxta Baudemundum ; juxta anonymum Aquitanum* annis E quindecim ; *juxta Milonem in Vita metrica* quindenis annis ; *juxta alios duos biographos* annis fere quindecim ; *igitur dato etiam, quod primo anno episcopatus S. Austregisili Bituricas venerit S. Amandus, non deseruit civitatem illam nisi anno* 627, *ut sentit Henschenius, vel saltem* 626, *quæ opinio est aliorum, annos quindecim incompletos numerantium. Sed leve istud discrimen nihil officit fini, quem hæc referendo intendimus.*

gestorum S. Amandi

64 *Admittunt enim omnes, S. Amandum ex Bituricensi cella Romam profectum esse, hinc reducem in Gallias ordinatum fuisse episcopum, ac tum primum prædicasse gentibus Evangelium, utpote quæ dilucide etiam tradit Baudemundus, post verba ex ipso postremo recitata mox inquiens :* His ita gestis,... incidit cogitatio, ut ad limina apostolorum Petri et Pauli properare deberet.... Romam pervenit... ibique... diebus ecclesiarum Dei circuibat loca, nocte vero ad sancti Petri revertebatur ecclesiam. *Donec tandem ab apparente illi S. Petro monitus est,* ut in Gallias ad prædicationem exercendam reverti deberet... feliciter remeavit in Gallias. Cum interim paucis F post transactis diebus coactus a rege ac sacerdotibus episcopus ordinatus est. Acceptoque pontificatus honore, gentibus verbum evangelizare cœpit Domini. *Henschenius, qui iter Romanum fixerat anno* 627, *episcopalem S. Amandi ordinationem distulit in annum circiter* 628, *tantum ratus exigi temporis intervallum, ut Sanctus et iter istud perficeret et reversus regi ac episcopis sic innotesceret, ut ad episcopalem dignitatem cogeretur.*

episcopi, ex quo plures alii

65 *At alii laudati eruditi omnia peracta opinantur eodem anno, quo juxta ipsos Bituricis Romam peregrinatus est, puta* 626 : *quia nempe ejus ordinatio in variis Martyrologiis adscribitur septimo Kalendas Novembris, sive diei* XXVI *Octobris, isque dies incidebat in Dominicam dicto anno* 626. *Utri rectius statuerint, non disquiro, nec reliquam prosequor gestorum S. Amandi seriem, per eosdem scriptores operose discussam. Sufficiat hic notasse, neminem eorum eruditorum, quomodocumque gesta S. Amandi, consecratione episcopali posteriora, volverit ordinaveritque, tempus invenisse ante annum* 631 *ad figendum monasterii Gandavensis,*

AUCTORE J. P.

sis, postea a S. Bavone *appellati, primordia. Quid enim, his positis ac tam evidenter probatis rectæ chronologiæ fundamentis, ultra requiri queat, ut mox quivis deprehendat in Theodoriciana* S. Bavonis *Vita, in Chronico Bavoniano, et aliis, quæ iis congruunt scriptorum assertis, tot errores latere, quot de gestis SS. Amandi et* Bavonis *usque ad annum* 631 *epochæ adstruuntur?*

eorumdem errores palam fiant:

66 *Erronea igitur sunt, quæ adstruit chronista, anno* 608 *a S. Amando Gandavi prædicatum fuisse Evangelium; anno* 611 *ecclesiam, quam ibidem erexerat, fuisse eversam ab incredulis; anno* 613 *eamdem esse restauratam auctoritate* Aicharii Noviomensis episcopi et Dagoberti regis Francorum; *qui posterior error de novo se prodit ex adjunctis episcopo et rege; Aicharii quippe seu Acharii episcopatus initium passim non statuitur ante annum* 621; *Dagobertus certe rex Austrasiæ non fuit ante* 622, *nec monarcha ante* 628. *Erronea rursum sunt, quæ idem ad eumdem annum habet de adventu* S. Bavonis *ad S. Amandum Gandavi commorantem; de dedicatione ecclesiæ Gandavensis, similiter signata in Elnonensi Chronico ad annum* 616; *de amotis inde clericis* B *ac substitutis monachis ad* 616; *quæ omnia posteriora sunt anno* 626, *et pleraque etiam anno* 631; *quale etiam est, quod tam ipse quam Theodoricus factum esse affirmant anno* 629 *de inclusione* S. Bavonis *in cella monasterii Gandavensis per S. Amandum et Florbertum abbatem monasterii, quo non existebat monasterium, nedum abbas præerat Florbertus, ipsi tantum præpositus quinquennio circiter postquam illud conditum esset; juxta ipsiusmet chronistæ Bavoniani calculos.*

secundo ex Gestis

67 *Tot erroribus addi et ex digesta jam vera S. Amandi chronologia refutari posset is, quem consequenter commiserunt Theodoricus, et chronista Gandensis, adoptaruntque omnes, quos novi, scriptores ante sæculum decimum septimum, signantes obitum* S. Bavonis *anno* 630 *vel* 631. *Verum error iste solidius etiam nec minus evidenter refutabitur ex nota chronologica, quam subministrant biographi nostri, quamque retinuerunt Theodoricus, chronista Bavonianus, et auctor Officii veteris ecclesiæ cathedralis Gandensis, non advertentes, quantum ea adversaretur calculis suis de Sancti obitu. Nota ista his verbis comprehenditur* C *apud vetustiorem anonymum num.* 28: Sanctam animam carne solutam die primo mensis Octobris reddidit (S. Bavo) omnipotenti Domino;... statimque virgini beatissimæ Gerthrudi cum aliis virginibus secum commorantibus, longius a se positis, spiritus ipsius apparens, jubet sibi vestimenta mitti ad sepeliendum corpus suum. *Istis versibus apud poetam nostrum num.* 45

Exsufflans animam carnali fasce solutam
Perpetuo celsis victuram tradidit astris;
Moxque Dei famulæ Geretrudi nomine dictæ
Spiritus apparens suggessit talia, dicens:
Ne tu, virgo, meis, quæ polles actibus almis,
Mittere condendis tardes velamina membris.

Paucioribus his apud Theodoricum: Apparuit autem felix ejus anima in ipsa exitus sui hora longe manenti sanctæ virgini Gertrudi, petens, ut mitteret linteamina, condendo funeri necessaria. *Illis denique apud Chronistam:* Apparuit autem felix ipsius anima in ejus egressu salutari beatissimæ Gertrudi virgini, abbatissæ Nivellensis cœnobii, jubens sibi vestimenta ad sepeliendum corpus suum transmitti.

S. Gertrudis virginis

68 *Vivebat igitur inter virgines Deo sacras* *S. Gertrudis, ut prioris anonymi verba judicare* D *nos sinunt, vel ut expresse asserit chronista, jam tum abbatissa præerat Nivellensi cœnobio, cum* S. Bavo *obiit, atque hinc studiosus lector, in memoriam revocans dicta superius de nativitate ejusdem Sanctæ, facile apprehendere incipiet errorem, quem refellendum suscipimus. Gertrudis namque, ut sequitur ex computo Henschenii in Exegesi præliminari ad tom. III Aprilis, nata est tantum anno circiter* 626, *eaque hodiedum communior sententia est eruditorum adversus nonnullos, et hos inter fuerat olim ipsemet Henschenius, qui nativitatem illam differunt in annum* 631 *vel sequentem et juxta quos proin nata esset sub idem tempus, quo defunctum esse* S. Bavonem *tradit cum sectatoribus suis Theodoricus. Sed his missis, insistamus communiori nunc sententiæ figamusque nativitatem* 626; *quinquennis fuerit dumtaxat* 631, *quando juxta Theodoricum, Chronistam Bavonianum et alios mortuus est* S. Bavo. *Hæc autem componi non posse cum ipsorummet ac biographorum nostrorum textibus num. præcedente allatis perspicuum est. Prosequamur ergo paucis S. Gertrudis chronotaxim, donec eam cum virginibus habitantem seu abbatissam Nivellensis cœnobii reperiamus.* E

chronologice deductis,

69 *Gertrudis in aula parentum degit usque ad obitum genitoris sui B. Pippini de Landis; quando numerabat ætatis annum decimum quartum: prout omnes intelligunt sequentia biographi ipsius coævi verba apud nos tom. II Martii pag.* 594: Post annos vero quatuordecim cum pater ejus Pippinus de hac luce migrasset, matrem *(B. Ittam seu Idubergam)* in viduitate secuta est, eique in obsequio atque in Dei mandatis sobrie et caste serviebat. *Pertigimus itaque ad annum* 640, *cui ab alia etiam argumenta Pippini mortem innectunt Henschenius in memorata Exegesi, Valesius, Cointius, Mabillonius et recentiores passim reliqui, excepto Pagio, qui anno præcedenti innectendam censet. Vixit cum filia Gertrude aliquanto tempore vidua Pippini Itta, priusquam, auctore S. Amando Nivellensis cœnobii fundamenta jaceret, eidemque filiam abbatissam præficeret. Audiamus denuo huc facientia coævi S. Gertrudis biographi verba:* Cumque quotidie supradicta materfamilias *(B. Itta)* tam de se quam de sua orphana filia, quid esset factura, cogitaret: adveniens vir Dei Amandus episcopus... rogabat, F ut monasterium... construeret: quæ statim ut intellexit ignotæ rei notitiam ad salutem animarum pertinentem, sacrum velamen accepit et semet ipsam Deo tradidit, et omnia, quæ habebat.

cui abbatissæ

70 *Interserit hic auctor nonnulla de persecutionibus et injuriis, quas ob sanctum institutum pia mater cum filia Gertrude perpessa est ac tum prosequitur:* Ut violatores animarum filiam suam ad illecebras hujus mundi ac voluptates per vim non raperent, ferrum tonsoris arripuit et capillos sanctæ puellæ adinstar coronæ abscidit... Deinde misericors Deus... adversarios ad pacis concordiam revocavit. Cessarunt jurgia... Mater... filiam... Gertrudem sacerdotibus Domini tradidit ad accipiendum sacrum velamen cum sodalibus suis et sancto gregi cœnobitarum, Christo ordinante, præesse constituit. *In annum posterioris hujus facti, nempe consecrationis vel sacri velaminis impositionis, non inquisivit Henschenius ad diem* XVII *Martii, monuit tamen, apud Molanum in Additionibus Usuardinis et in Indiculo ac Natalibus Sanctorum Belgii referri ejus memoriam ex proprio*

A *proprio Nivellensi Martyrologio ad diem secundum Decembris his verbis :* Nivellæ consecratio S. Gertrudis virginis. *Eodem die inscribitur similiter Florario nostro Ms. Sanctorum, eodemque factam esse tradit Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis.*

Nivellensis parthenonis

71 *Diei mensis annum adjunxit Fisenus* sexcentesimum quadragesimum septimum; *ob eam verisimillime causam, ob quam ad dictum annum hæc notat Cointius in Annalibus num.* 3 : Hoc anno Gertrudis virgo, Grimoaldi soror, Nivellæ benedicta est in abbatissam quarto Nonas Decembres die Dominico, littera Dominicali G, ut Bucherius et Malebrancus observarunt. *Illud ipsum argumentum adhibuit Mabillonius, ut consecrationem S. Gertrudis referret ad annum* 647, *estque hæc etiam Labbei ac aliorum communissima hodiedum sententia. Porro si cui hujus sententiæ fundamentum, desumptum a die consecrationis notato in prælaudatis Fastis, sat solidum non appareat, ut omnino certum faciat, cum sæpe contingat, Sanctorum natalitia, ordinationes, consecrationes et hujusmodi ecclesiasticas cæremonias alio die Fastis annotata reperiri, quam pro vere facto sunt, con-* B *sideret is, nihil quoque solidæ saltem rationis afferri posse, quod citius consecrationem collocare nos cogat; esse autem, ne id faciamus, argumentum omnino probabile, seposita etiam qualicumque Fastorum auctoritate.*

moriens apparuit Sanctus.

72 *Argumentum illud deducimus ab ætate S. Gertrudis; quæ cum anno circiter* 626 *nata tantum sit, anno* 647 *numerabat a nativitate vigesimum vel vigesimum primum. Admodum verisimile autem est, ipsam hac ætate minorem consecratam non fuisse Nivellensis parthenonis abbatissam. Fallor, nisi hoc idem intelligendum præbeat coævus ipsius biographus cap.* II, *ubi referens, quod S. Gertrudis sibi in dicto parthenone postmodum substituerit abbatissam Vulfedrudem neptem suam, non frustra addit :* Tunc ET IPSA sacrata puella Vulfedrudis vigesimum ætatis annum habebat : quæ ex antiquo Francorum genere et ipsa edita fuit. *Quasi dicat Vulfedrudem, eodem, quo S. Gertrudem, genere prognatam, tunc eamdem quoque circiter ætatem habuisse, quam habuerat S. Gertrudis, cum sacrum velum accepit et consecrata est abbatissa. Addi posset confirmationis gratia, quod S. Amandus verisimillime esset episcopus* C *Trajectensis, dum Nivellam, tunc Trajectensi sedi subditam, ad B. Ittam venit, quæ Henschenii sententia est fundata in Actis S. Modoaldi, excusis apud nos ad diem* XII *mensis Maii : ubi legitur de B. Itta :* Secundum vitans matrimonium... a S. Amando Trajectensi episcopo sacrum velum sanctæque religionis habitum suscepit. *At S. Amandus tribus tantum annis, id est,* 647 *et duobus sequentibus, ut mox dicam, sedem istam occupavit, igitur illo temporis intervallo facta sunt, quæ narrantur de B. Itta et S. Gertrude. Sed hæc ultra morari nos non debent, quibus sufficienter probatum est,* S. Bavonem *vivisse ad annum certe* 647, *cum mox ab obitu apparuerit S. Gertrudi, jam sanctimoniali sive abbatissæ.*

AUCTORE J. P.

§ VI. Chronologica gestorum Sancti distributio a Cointio et Pagio adstructa refellitur.

Cointii chronologica gestorum distributio

P*ositis fundamentis, quibus constet,* S. Bavonem *diutius in vivis superstitem fuisse, quam scripserant Theodoricus abbas, Chronista Bavonianus, horumque asseclæ usque ad medium fere sæculum decimum septimum, et de quibus convenit inter recentiores eruditos, discutienda nunc venit quæstio, quam iidem eruditi movent super anno perfectæ ipsius conversionis seu accessus ad S. Amandum, et reliqua serie chronologica usque ad felicem Sancti nostri obitum ; de iis quippe inter ipsos controvertitur. Cointius dictam seriem in hunc modum disposuit.* S. Bavo, *mortua uxore, nuntium mundo remisit, Gandavum perrexit et a S. Amando clericatus ordinem suscepit sub annum* 631, *cum esset* paulo major quinquagenario, *nempe nativitatem ejus figit Cointius anno* 578. *Dein multis annis adhæsit comes assiduus S. Amando et in eremum secedens, factus est anachoreta* 639. *Gandavum reversus anno* 647, *cellulam in monasterio sibi exstructam inhabitavit* quatuor fere menses. *Denique ergastulo inclusus* quinto Idus Novembris, ibique secundo post anno vitam clausit Calendarum Octobrium die primo. E

improbatur.

74 *Ita ille sparsim ad annos hic expressos, ad quos præcipua Sancti gesta recitat ex Vita per Theodoricum conscripta et ad annum* 649, *quo electionem S. Amandi ad episcopatum Trajectensem statuit atque his præmissis :* Amandus.... exequias sancti Bavonis, hoc anno Kalendis Octobribus mortui celebravit. Ultimum fuit operum apud Gandam gestorum ante susceptum episcopatum Trajectensem, *his, inquam, præmissis, mortem ac sepulturam* S. Bavonis *describit verbis ejusdem Theodorici. Sic quidem errores chronologicos in Vita Theodoriciana et Baroniano Chronico rubantes eatenus correxit, quatenus manifeste adversabantur apparitioni* S. Bavonis *S. Gertrudi abbatissæ, ab ipsomet Theodorico et ab aliis assertæ, sed in reliqua rerum dispositione chronologica neminem, quem novi, eruditum sectatorem nactus est præter Pagium, qui annum mortis à Cointio signatum aliam tamen ob causam admisit, sed reliqua diverso prorsus ordine digessit.* F

quia non congruit Vitæ vetustiori ab ipso non visæ

75 *Anno* 649 *determinate affixit obitum Cointius, quia secundum calculos Bavoniani Chronici vivere desiit Sanctus anno decimo tertio Florberti abbatis, cujus initium ipse retulerat ad* 636 ; *præcedentia vero vitæ gesta ordinavit, prout temporum intervalla in eodem Chronico servata, collataque cum Vita Theodoriciana exigere videbantur, quamquam annos in utrisque notatos constanter deserat propter dicta de SS. Amando et Gertrude, propter quæ Henschenius ante non modo annos, verum etiam temporum intervalla neglexerat in Commentariis ad Acta SS. Amandi et Gertrudis præviis, sicque propius accesserat ad epocham conversionis S. Bavonis, quam postea confecerunt alii ex Vita anonymi nostri vetustioris, ab Henschenio et Cointio non visa. Illorum præcipui sunt Mabillonius et Pagius, verba autem, quibus*

AUCTORE J. P.

bus nituntur, præcipua ista sunt : Igitur sanctissimus atque religiosissimus vir Domini Bavo post pœnitentiæ confessionem, quam a beato Amando pontifice perceperat, annis tribus præter quadraginta dierum abstinentiam, quam explevit, Domino annuente, sagaci studio, mirifico affectu in hoc seculo propter regnum Deo * militavit.

* al. cælorum

Pagius ex textu vetustioris Vitæ,

76 *Ista periodo indicari putant laudati Mabillonius et Pagius totum, quod fluxit temporis spatium a* S. Bavonis *conversione usque ad felicem obitum ; proinde everti longam illam annorum seriem, quam inter utrumque statuit Bavonianus chronista, quamque ex collatione hujus cum Vita Theodoriciana modo supra exposito distribuerat Cointius. Sed diversimode videntur intellexisse verba. Mabillonius enim in Annalibus ad annum* 650 *ita scribit :* Post annos tres a confessione Amando facta, postque quadraginta dierum abstinentiam sanctus Bavo ridigissimæ pœnitentiæ præmium in cælo consecutus est : *quibus, si sensum satis assequor, innuit tribus annis completis addendos dies quadraginta. Pagius contra existimat triennio completo defuisse dies quadraginta,*
B *ac opinionem suam firmat testimonio Theodorici, cujus textum a Surio vel a librario vitiatum et vix explicabilem dixerat Mabillonius, et quem ipse Pagius addita una voce, per librarium omissa, conformem contendit textui anonymi vetustioris.*

collato cum verbis

77 *Textus Theodorici hic est :* Facta est *(S. Bavonis)* in æternitatis honorem gloriosa assumptio Kalendarum Octobrium die primo anno a conversione sua quadraginta dies minus de tertio. *Corrigit autem ipsum Pagius adjecta voce* secundo, *legitque* anno secundo a conversione sua *etc. ita ut sensus sit, desideratos fuisse dies quadraginta ad complendum triennium. Hanc fuisse mentem Theodorici persuasum est et mihi, præsertim cum eumdem sensum admittant verba anonymi vetustioris : sed an, his positis, sequatur, quod vult Pagius, nunc dis icienduni. Præmittantur ad faciliorem intelligentiam ipsamet ejus verba.* Hæc ultima sententia quoad Bavonis mortis annum *(Christi* 649 *a Cointio allata superius de causa notatum)* ex collatione anonymi cum Theodorico abbate certa redditur; et ex collatione utriusque constat, sanctum Virum die nona men-
C sis Novembris anni sexcentesimi quadragesimi sexti, qui præcessit pontificatum sancti Amandi in sede Trajectensi, conversum esse : die nona mensis Novembris seu quinto Idus Novembris anni sexcentesimi quadragesimi octavi reclusum esse, annoque sexcentesimo quadragesimo nono, mensis Octobris die prima spiritum Deo reddidisse. *Hic confert Pagius modo supra dicto correctum Theodorici textum cum textu anonymi, unde concludatur, obiisse* S. Bavonem *non expleto triennio post conversionem.*

Theodorici pro arbitrio exposito

78 *Tum probaturus præmissa de determinatis annis conversionis, inclusionis, ac mortis adducit alterum Theodorici textum, qui sic habet :* Accersito dehinc *(post varia nempe mirabilis pœnitentiæ opera)* sancto pontifice Amando, et venerabili abbate Floreberto, non modo pedum, sed et totius macerati corpusculi integram reclusionem obsecrat et vix aliquando impetrat... Data die evocato clero et populo, eum crucibus et thymiamateriis, universoque ecclesiastico apparatu ad reclusionis cellulam convenitur et sancti pontificis manibus hostia Christi Bavo, teste ecclesia, sepelitur magis, quam recluditur quinto Idus Novembris. *Post hæc subsumit Pagius :* D
Ad rem, quæ novo exemplo, clero populoque congregato, solemni ceremonia, festivoque ritum peracta, alius dies quam Dominicus delectus non est, ut alius temporis mos ferebat. Quare cum anno DCXLVIII dies v Idus Novembris, seu dies nonus ejusdem mensis in Dominicam inciderit, eadem S. Bavo ex præcipuis Hasbaniæ proceribus unus, reclusus est et post annum, diebus quadraginta exceptis, non vero post biennium, ut volunt Henschenius et Cointius citati, die prima Octobris anni DCXLIX ad cælestem vitam transiit, ideoque conversio ejus contigit die nona mensis Novembris anni DCXLVI et uno eodemque die conversus et reclusus fuit, commodeque cecidit, ut anno DCXLVIII idem dies cum Dominica concurrerit.

79 *Verum est, quod, verbis anonymi ac Theodorici ad mentem Pagii acceptis, statui possit* S. Bavonis *conversio die* IX *Novembris. Sed miror, virum eruditum adeo confidenter affirmare ex utriusque textus collatione certam fieri sententiam suam, figentis obitum anno* DCXLIX. *Nihil profecto eo conducens habet anonymus præter spatium temporis conversionem et obitum ac hujus diem,* E
signatum I *Octobris. Cetera igitur emendicanda sunt a Theodorico, auctore nimirum, qui, judice Pagio,* rerum tam a Bavone, quam ab Amando, eorumque coævis gestarum chronologiam plurimum perturbavit, *et cujus computum passim rejecit idem Pagius. Theodoricus Sancti reclusionem expresse collocat* Quinto Idus Novembris, qui erat annus sexcentesimus vigesimus nonus Dominicæ Incarnationis : *Pagius eodem mensis die, sed anno* 648. *Theodoricus mortem alligat anno* Dominicæ Incarnationis sexcentesimo tricesimo primo, *biennio fere post reclusionem : Pagius anno* 649, *non uno post illam completo ; atque hic quidem corrigit Henschenium et Cointium ; quasi vero biennium fere, quod et ipsi statuunt inter reclusionem ac mortem, non deprompsissent ex Theodorico et Bavoniano Chronista, nec in hos primum cadere debuisset, siqua facienda erat, correctio.*

mutatis

et correctis, suam chronotaxim

80 *Itaque ex Theodorici computo nihil non correctum seu potius pro arbitrio immutatum ad firmandam sententiam suam retinuit Pagius præter diem reclusionis. ad quam, si tanto apparatu per-*
acta sit, credi potest electum fuisse diem Dominicum. At quis revelavit Pagio, Theodoricum, qui in omnibus ex anonymo non desumptis notis chronologicis aberravit, falsum non esse, dum reclusionem affixit quinto Idus Novembris, *vel saltem a librario notam hanc non fuisse corruptam? Dixi,* si tanto apparatu peracta sit reclusio, *quia cum nec de die, nec de reclusione per S. Amandum facta meminerit noster anonymus, dubitari potest an convocatio illa cleri et populi, ceteræque relatæ cæremoniæ non sint totidem commenta et ad rei splendorem augendum adjecta per Theodoricum ornamenta, sicque dubitari etiam, an electus fuerit ad reclusionem Dominicus dies, in quo ad derminandos annos consistit omne robur argumenti a Pagio formati : imo admodum verisimile mihi est, ne ipsum quidem S. Amandum anno* 648 *Gandavi versatum esse, aut interfuisse, si tum facta esset, reclusioni. Is enim, ut ad diem* VI *Februarii probatum est ab Henschenio admissumque a Pagio et aliis nunc communiter, S. Joanni Agno,* XXV *Julii anni* 646 *defuncto, successor datus est in Trajectensi sede episcopali. Hanc autem diœcesim per triennium fere, quod terminatur passim annis*

A *annis 647 et duobus sequentibus, tanto studio ac labore excoluit, ut nisi alius meliorque testis producatur, non facile crediturus sim, ipsum excurrisse interea Gandavum. Legantur Baudemundi coævi et aliorum S. Amandi biographorum verba, quæ citat Henschenius* § xi *Commentarii prævii, de cura ipsius episcopali, dum Trajectensem diœcesim percurreret.*

certam dicit, non prodat. Nihilo plus

81 *Denique omnibus rite perpensis, debilius invenio illud Theodorico fultum Pagii argumentum, quam ut* controversiam, quæ inter eruditos de anno mortis Bavonis versatur, tandem dirimat, *ut persuasum voluit auctor ille, certamve reddat sententiam de affigenda eadem morte anno 649. Sed numquid non suspicari licet, ipsimet tam certam non fuisse, quam confidenter pronuntiaverit? Etenim non contentus priore illo argumento, subjunxit aliud, quod primo intuitu speciem aliquam auctoritatis præ se fert, sed attentius consideratum revera nullam habet. Demus et illud integrum. Post verba num. 78 citata mox pergit :* Sed sive diei conversionis tantum, vel ejusdem et feriæ primæ simul in hac reclusione ratio habita fuerit, hæc alio anno peracta non est, B quam jam a nobis memorato *(Christi sexcentesimo quadragesimo octavo.)* Ex quinque enim auctoribus Vitæ S. Amandi, quorum scripta repræsentat Henschenius citatus, duo de sancti Bavonis conversione per sanctum Amandum operata non loquuntur; alii tres, nempe Milo monachus Elnonensis lib. II cap. III num. 12 : Philippus abbas Bonæ-spei cap. III num. 35 et Harigerus abbas Lobiensis cap. III num. 30, 7, de ea verba faciunt, et postea, narratis aliquibus aliis sancti Amandi gestis, de hujus ad episcopatum Trajectensem evectione disserunt. Quamobrem cum anno sexcentesimo quadragesimo septimo hanc sedem adeptus sit, anno, qui istum antecessit, sanctum Virum ad pœnitentiam adduxerat.

effecit argumento

82 *Vis argumenti pendet a modo, quem in rebus narrandis servarunt laudati tres biographi S. Amandi : an videlicet singula gesta secundum ordinem temporis, quo contigere, retulerint, nec ne : si sic, admissis nonnullis a Pagio antecedenter positis, valet ratiocinium ; sin minus, nihil evincit. Ad hoc prævie attendendum fuerat, ne, si talis ordo temporum servatus non sit, uti servatum non* C *fuisse, mox fatebitur Pagius, simili ratiocinio, et iisdem auctoribus desumpto, concutiatur totum ipsius systema Bavonianum. Producamus exemplum. Laudati tres biographi postquam citatis locis de conversione* S. Bavonis *verba fecerunt, narrant nonnulla alia S. Amandi gesta ; dein Milo lib.* III *cap.* II *et* III ; *Philippus abbas cap.* IV ; *Harigerus cap* XLIV, *apud Henschenium num. 10, de S. Amandi exsilio propter reprehensum Dagobertum regem, deque Baptismo per ipsum collato Dagoberti filio S. Sigiberto disserunt.*

ex Actis S. Amandi desumpto.

83 *Utatur modo quis Pagii ratiocinio et iisdem ad materiam accommodatis verbis inferat* : Quamobrem cum anno sexcentesimo vigesimo octavo exeunte, aut sequentis initio in exsilium missus sit *(Amandus)* anno sexcentesimo trigesimo S. Sigibertum baptizaverit *(quæ ipsius Pagii et aliorum hodieque sententia est)* ante dictos annos sanctum Virum ad pœnitentiam perduxerat : ergo nec anno DCXLVI conversus est S. Bavo ; nec reclusus DCXLVIII ; nec DCXLIX mortuus. *Quid reponat, ut elabatur Pagius? Priorem sequelam, suæ chronologiæ tam aperte adversantem, non admittet ; dicat igitur, fidendum non esse ordini ab ipsis servato, indeve calculum deducendum, quia, ut ipse monet ad annum* 632 *num.* 4, tardius scripsere *(Baudemundo S. Amandi biographo coævo,* qui plurima omisit) SÆPEQUE *res* PRÆPOSTERE narravere. *Hoc, inquam, dicat, sed simul secundi argumenti sui, ab ordine per eosdem in rebus narrandis servato, unice petiti debilitatem agnoscat. Nobis quidem nihilo magis aptum apparet ad controversiam dirimendam, aut certam reddendam Pagii sententiam, quam primum ejusdem argumentum, quod quam infirmum sit, satis ostensum opinamur. Procedimus ad alios.*

AUCTORE J. P.

§ VII. Examinatur Mabillonii Henscheniique sententia de anno conversionis et mortis Sancti, isque anno circiter 654 mortuus statuitur.

E

Mabillonius statuens

Mabillonius Sæculo II *Benedictino pag.* 403 *in Annotatis ad Acta* S. Bavonis *vetustiora, ita opinionem suam exposuit :* Annum, quo S. Bavo ad Superos migravit, non facile est definire. Si in numeris lapsus non est auctor sive librarius, Bavo POST POENITENTIÆ CONFESSIONEM, QUAM À S. AMANDO PONTIFICE PERCEPERAT, ANNIS TRIBUS PRÆTER QUADRAGINTA DIERUM ABSTINENTIAM superstes fuit : supra num. 15. Ad meliorem frugem adeoque ad pœnitentiam adductus est, dum Amandus, Trajectensi cathedræ impositus, Hasbaniensem pagum, Trajectensibus contiguum, Bavonis natale solum prædicatione illustrabat. Amandus sedem Trajectensem anno DCXLVII iniisse videtur : post triennium deseruit, et suos Gandenses revisens, Bavonem secum adduxit, eumque monachum factum ad insulam, Chavelaus dictam, Euangelii disseminandi gratia anno DCLI comitem habuit. Bavo deinde variis monasteriis perlustratis, Gandam rediit, ibique reclusus vixit usque ad obitum, qui F anno DCLIII contigisse videtur. *Hæc Mabillonius, qui cum postea videatur vacillasse, pauca ad ejus istam opinionem observanda differimus, donec proposuerimus, quo pacto gesta eadem ordinaverit in Annalibus.*

conversionem S. Bavonis.

85 *Sancti nostri conversionem seu primum a morte uxoris accessum ad S. Amandum narrat anno 647, mortem anno* 650 post annos tres a confessione S. Amando facta, postque quadraginta dierum abstinentiam ; *prout interpretatur anonymi vetustioris sensum. Non affirmat tamen Mabillonius, istis determinate annis factam esse conversionem ; nec si affirmaret, placeret opinio : quia cum juxta ante dicta S. Amandus S. Joanni Agno, die* XXV *Julii anni* 646 *defuncto, in episcopali cathedra Trajectensi successerit, eamque tenuerit fere triennio, quod terminatur passim annis* 647 *et duobus sequentibus, nec interea temporis verisimiliter Gandavum excurrerit S. Amandus, sequeretur etiam verisimillime, conversionem istam contigisse, quo tempore S. Amandus versabatur in diœcesi sua Trajectensi, maxime si exeunte anno* 646 *vel initio sequentis episcopatum illum susceperit, ut*

AUCTORE J. P.

ut contendit Pagius. Sed illud ipsum sibi persuasum fuisse, apertius indicat Mabillonius verbis primo locu datis, ad quæ redeo.

dum S. Amandus erat Trajectensis episcopus,

86 Ad meliorem, *inquit*, frugem, adeoque ad pœnitentiam adduetus est (*Bavo*) dum Amandus Trajectensi cathedræ impositus... Hasbaniensem pagum... prædicatione illustrabat... ad suos Gandenses revertens (*Amandus*) Bavonem secum adduxit. *Equidem non percipio, quid moverit, ut ad istum modum scriberet auctor, qui tam vetustiorem biographum, quam Theodoricum aliosque de SS. Amando et* Bavone *agentes præ oculis habuit. Nam quod a vita licentiore ad frugem meliorem adductus sit, acceptum retulit exemplis Agletrudis filiæ suæ, prout ex biographis clare ostendimus* § IV; *quod autem, ut mox infert Mabillonius, S. Amandus, cum esset Trajectensium episcopus, ad pœnitentiam adduxerit* Bavonem, *non dicunt biographi, quamquam id aliquo sensu verum esse possit : sed quod Trajectenses deserens, suosque Gandenses revisens,* Bavonem *secum adduxerit, minime componi potest cum eorumdem biographorum testimoniis. Anonymus noster vetustior, expositis virtutibus, quibus* Bavo *exemplo filiæ stimulatus se exercuerat, memorat obitum uxoris ipsius, et statim addit :* Inspirante Domini misericordia ad viam conversionis Amandum sanctissimum pontificem expetiit. *Tum refert, quid apud Amandum egerit, quo pacto ejus exhortationem exceperit, facultates suas in loca pia ac pauperes erogaverit*, atque ad memoratum pontificem, qui morabatur in castro, cujus vocabulum est Gandavum, repedaverit. *Unde haud difficulter intelligas, dum hæc agerentur, Amandum degisse Gandavi, quo secum non adduxit* Bavonem, *sed ubi primo venientem, ac deinde revertentem excepit.*

pugnat cum biographis, si perfectam conversionem

87 *Id ipsum tam clare explicat anonymus poëta, ut dubium superesse non possit :*

Nam postquam primæ deflevit funera nuptæ,
Ulterius nullum penitus repetivit amorem,
Sed sua celsithrono contradens omnia Christo,
Mox ad pontificem sanctum properavit Amandum,
Quem tunc Gandavo constat considere castro.

En primum aditum ; de reditu post bonorum distributionem sic habet :

Tunc veniens omni resolutus compede secli,
Præcidisse comam sanctum sibi poscit Amandum
In castro, de quo supra memoravimus, ipso.

Mitto Theodoricum et chronistam Bavonianum, qui tam primum, quam secundum, postquam de bonis disposuisset, Bavonis *ad S. Amandum accessum Gandavi collocant : recitata testimonia sufficiunt, ut credam, perfectam sancti nostri conversionem (per quam intelligo exsecutionem propositi, quod conceperat, valedicendi sæculo, quamprimum liber esset, et a qua procul dubio inchoandum est triennium fere, quod dein fluxisse usque ad obitum tradunt biographi) ut credam, inquam, istam conversionem peractam esse, dum S. Amandus Gandavi morabatur, non autem, dum episcopatum Trajectensem gubernabat. Nihilominus verum esse existimo, quod S Amandus Trajectensis adhuc episcopus suis prædicationibus* S. Bavonem *ad pœnitentiam adduxerit eo sensu, quod ille in Hasbaniensi pago verbum Dei prædicans, hunc, jam tum filiæ exemplis ad meliorem frugem deductum, ad virtutem amplius inflammaverit, animoque ipsius desiderium propositumque injecerit, ut, siquando liber foret, rebus mundanis nuntium remitteret, ac de peccatis per asperiora pœnitentiæ opera Deo plenius satisfaceret.*

intellexit. Hanc tamen

88 *Hanc libertatem nactus est per obitum uxoris et ætatem sat provectam Agletrudis filiæ, sed postquam S. Amandus, relicto Trajectensium episcopatu, Gandavum redierat, ad quem proin potius quam ad alium profectus est, exsecuturus propositum. Non alio modo accipienda arbitror hæc verba Othelboldi ad Otginam Flandriæ comitissam :* S. Alowinus, cognomento Bavo... prædicatione beati Amandi pontificis, imo Dei omnipotentis inspiratione, tota mentis devotione conversus, Christum, ipsumque consulem * Gandavum secutus, dum studuit relinquere terrena, meruit obtinere cælestia. *Propter jam deducta ex verbis scriptorum vetustiorum, naturaliore, quantum mihi apparet, sensu acceptis, vix ambigendum ulterius opinor, quin* S. Bavonis *conversio, a biographis memorata, statuenda sit post abdicatum a S. Amando episcopatum Trajectensem, prout statuit Henschenius in Commentario prævio ad diem* VI *Februarii, ubi abdicationem istam innexuit anno* 650. *Hanc de anno abdicationis sententiam contra Cointium propugnavit Pagius in Critica ad annos* 649 *et* 650, *probantque vel sequuntur saltem recentiores plerique. Fuit hæc et Mabillonii sententia in Annotatis ad Vitam* S. Bavonis, *ubi ait :* Amandus sedem Trajectensem anno DCXLVII iniisse videtur ; post triennium deseruit.

* al. præsulem

probabiliter innectit anno 650 mortem 653;

89 *Porro cum idem auctor ibidem addat, quod videatur obitus* S. Bavonis *contigisse anno* 653, *triennio scilicet a conversione eidem perinde anno* 650 *affixit tam conversionem* Bavonis *quam Amandi abdicationem. Eo quoque reduci debet computus Castellani in Martyrologio Universali, auctoris Martyrologii Parisiensis, scriptorum Historiæ litterariæ Franciæ et aliorum, obitum* Bavonis *circa* 653 *signantium ; qui computus tamen absolute sustineri potest ; dummodo corrigatur id, quod displicet in systemate Mabillonii, dicentis :* Amandus *relinquens Trajectum*, et Gandavenses suos revisens, Bavonem secum adduxit. *Dummodo nempe abdicatio S. Amandi statuatur primis mensibus anni* 650 *et profectio* S. Bavonis *ad Amandum Gandavi morantem posterioribus ejusdem anni mensibus, quando perfecte ad Deum conversus est. Rebus enim ita dispositis, reperitur spatium temporis, primo, quod datur episcopatui Trajectensi S. Amandi ; secundo, quod videtur absolute dandum inter abdicationem S. Amandi, et conversionem perfectam* S Bavonis ; *tertio, quod fluxisse dicitur inter hujus conversionem et obitum. Nam cum S. Joannes Agnus episcopus Trajectensis obierit anno* 646, *sat verisimile est, illi substitutum fuisse S. Amandum anno sequenti non multum provecto, a quo termino usque ad primos menses anni* 650 *habes triennium episcopatus Trajectensis S. Amandi ; a posterioribus autem mensibus ejusdem anni* 650 *usque ad* I *Octobris* 653 *fere triennium, quod fluxit inter conversionem et obitum* S. Bavonis.

Henschenius non minus probabiliter

90 *Verum dum nihil etiam cogit abdicationem unius et alterius conversionem tam exiguo temporis intervallo ab invicem dividere, vel obitum* S. Bavonis *statuere determinato anno* 653 ; *non est improbabilis opinio Henschenii, differentis conversionem in annum* 651. *Præcipua ejus ratio videtur fuisse, quod S. Amandus eodem anno, quo abdicavit episcopatum, Romam abiisse credatur, ut ratam haberet abdicationem S. Martinus Papa, qui eam ipsi per litteras anno* 649 *dissuaserat. Iter illud Romanum S. Amandi ipso anno abdicationis statuit etiam Cointius, sed hanc differt in*

annum

annum 652, quo eodem utrumque refert similiter Mabillonius in Annalibus, sic deserens calculum suum in Annotatis ad Vitas tam S. Bavonis Sæculo XII Benedictino pag. 403, quam S. Remacli pag. 490, ubi ait : Amandus anno circa DCL Trajectensem pontificatum abdicavit : et clarissime pag. 716 ad Vitam S. Amandi : Johanni Agno successit Amandus anno circa DCXLVII cum anno regiminis Trajectensis tertio inviserit Martinum Pontificem Romanum; itaque non serius quam 650.

conversionem affigit anno 651,

91 At cum hic auctor tum in Sæculo II Benedictino tum in Annalibus Sancti nostri conversionem conjunxerit cum S. Amandi episcopatu; Cointius vero tam conversionem quam mortem S. Bavonis præponendam crediderit dicto episcopatui, iter illud in ipsorum calculis de S. Bavone nihil moræ vel immutationis afferre debuit. Contra Henschenius, qui rectius conversionem et episcopatui et abdicationi postposuerat, haud improbabiliter eam similiter postposuit Romano itineri S. Amandi : quandoquidem sic facilius intelligantur ea, quæ narrant biographi; nimirum quod S. Bavo, defuncta conjuge, profectus sit ad S. Amandum Gandavi commorantem, ejus consilio bona pauperibus et locis piis erogaverit, redierit ad sanctum episcopum, eumdemque, accepto clericatus ordine, secutus sit prædicantem gentibus verbum Dei. Ad hoc quippe majus temporis spatium exigitur, quam quod videtur fluxisse inter abdicationem S. Amandi ejusdemque profectionem Romanam, eodem anno 650 institutam. Porro putat Henschenius nec sine verisimilitudine, S. Amandi Romæ moram non fuisse admodum brevem, laudat diploma ibidem ipsi concessum, signatum mense Januario, anno igitur, ut consequenter concludit, 651, ante quem proinde non contigit S. Bavonis conversio. Hactenus non improbabiliter Henschenius in Commentario prævio ad Acta S. Amandi §§ XII et XIII.

sed obitum male affixit anno 657, quia non vidit

92 At stantibus iis, quæ cum eruditis nunc passim omnibus deduximus supra ex textu tam vetustioris biographi nostri, quam Theodorici abbatis de triennio tantum medio inter conversionem et obitum S. Bavonis, teneri nequit, quod tradit Henschenius eodem § XIII, obiisse Sanctum nostrum anno 657, ad quem ab anno 651 medii sunt anni sex. Nec mirum videri debet, sic tum censuisse Henschenium, qui, ut ibidem fatetur, non viderat Vitam Sancti ab anonymo nostro conscriptam : textum vero Theodorici vel alio sensu intellexit, prout contigit Cointio, vel tam obscurum aut vitiatum reperit, ut vix explicari posse judicaret, quæ Mabillonii mens fuit. Adderem, quod forsan nostro modo intellectum testimonium Theodorici, in notis chronologicis pene ubique labentis, tanti non æstimarit Henschenius, ut juxta ipsum calculos suos dirigendos crederet; nisi adverterem, quod hic saltem Chronico Bavoniano, alioqui non minus vitioso, non nihil auctoritatis detulerit, inquiens : Die prima Kalendarum Octobris anno DCLVII angelorum præsentia delectatus (S. Bavo) spiritum efflavit, a S. Amando dein sepultus et quidem secundum Chronicon Bavonianum anno abbatis Floreberti XIII, cujus initium retulimus ad annum DCXLIV.

vitam vetustiorem, ex qua figendus erat 654.

93 Eo autem argumento usus est verisimiliter Henschenius, quia signata S. Bavonis conversione anno 651, aliud monumentum non occurrebat, cujus auctoritate annum mortis determinaret, aliter opinaturus, si ad manum habuisset Vitam ab anonymo conscriptam. Nos itaque servatis usque ad annum 651 Henschenii calculis, de S. Amandi primordiis in episcopatu Trajectensi, ejusdem abdicatione, itinere Romano, redituque in Belgium ac de perfecta conversione S. Bavonis, hujus obitum signamus circa annum 654; non improbantes idcirco sententiam eorum, qui signarunt uno anno citius, dummodo serventur ea, quæ num. 89 proposuimus.

AUCTORE J. P.

§ VIII. Gesta Sancti a nativitate usque ad medium sæculum septimum chronologice ordinari facilia : fundatio cœnobii Gandensis : an hæc et Gandæ amplitudo Sancto possit attribui ?

Ab initio sæculi VII, quo Sancti nativitatem

Quemadmodum Sancti nostri mortem annis circiter 23 serius collocandam censemus, quam collocarint Theodoricus abbas, chronista Bavonianus, et qui eos secuti sunt usque ad medium fere sæculum XVII : ita nativitatem ejus annis multis amovendam arbitramur ab epocha, quam ex ejusdem Theodorici notis chronologicis, vitiosis quidem, sed pro arbitrio mutatis et emendatis fixerunt, nonnulli, nominatim Cointius. Causam, cur sic cogitemus, unam præmisimus § V, quia videlicet S. Gertrudis Nivellensis abbatissa, nata sub annum 626, fuit, teste Othelboldo, consobrina S. Bavonis, quod minus verisimile apparet, si natus hic sit anno 578, ut placuit Cointio. Causam alteram desumimus ab ætate, quam habuisset Sanctus, cum triennio ante mortem adeptus est venerandi pontificis Amandi manibus clericatus honorem, in nostra et aliorum sententia non ante annum Christi 650 vel 651, qua in opinione Cointii de anno natali fuisset senex septuagenario major, nec hoc verisimile nobis est.

figendam opinamur, gesta ejus facile

95 Accedit, quod neque vetustus anonymus noster nec poëta in gestis referendis ullum verbum proferant, unde vel suspicio oriri queat, Sanctum fuisse ætate multum provectum, dum vivere desiit. Contra pœnæ ac supplicia, quæ ultimo triennio ad eluendas anteactæ vitæ noxas de se sumpsit, tam dura et atrocia fuisse narrantur, ut iis sustinendis impar fuisset vir quinquagenarius, nisi omnino fortis ac robustus; utque ab iis senex septuagenario major per SS. Amandi et Florberti prudentiam cohibendus fuisset, etiamsi sacro ardore abreptus contra ætatis rationem suscipere tentasset. Istis de causis nihil pensi habentes erroneas Theodorici notas chronologicas, plane assentimur Henschenio, putantusque, natum esse S. Bavonem initio sæculi VII id est, tot circiter annis serius, quot ab epocha per Theodoricum expressa removimus ejusdem Sancti nostri obitum, annis videlicet circiter viginti tribus. Neque in hac nostra chronotaxi minus annorum spatium ad Sancti gesta a nativitate usque ad obitum disponenda occurret quam in calculis Theodoricianis.

96 Nam sicut ab anno 578, quem ex Theodorico natalem

AUCTORE J. P.

distribuuntur usque ad medium idem sæculum :

natalem fecit Cointius, usque ad 631, *quem mortualem expresse signavit Theodoricus, reperiuntur anni* 52 *vel* 53, *sic totidem numerabuntur ab initio sæculi* VII, *usque ad* 653 *vel* 654. *Imo cum juxta anonymi nostri ac Theodorici textus perfectiorem Sancti pœnitentiam ad triennium dumtaxat contrahamus, tantum annorum spatium ceteris disponendis absolute necessarium non est. Ponamus enim, natum esse anno* 606, *uxorem duxisse* 624 *vel sequenti, ex ea tum filiam procreasse Agletrudem. Hæc anno* 642 *annos numeraverit septemdecim, abunde sufficientes ut suis verbis et exemplis, aspirante divina gratia, patrem* Bavonem *a licentiore vivendi norma avocaret. Supersunt anni circiter quinque usque ad Trajectensem S. Amandi episcopatum, quem terminamus anni* 647 *et duobus sequentibus, et cujus triennii decursu* S. Bavo *dicti præsulis prædicationibus ad altiorem virtutis gradum aspirare cœpit, statuitque mundana omnia derelinquere, atque hoc suum propositum tandem executioni dedit anno* 650 *vel* 651, *ætatis suæ quadragesimo quarto vel quinto.*

perperam a nonnullis dicitur

97 *At vero dum loquor de Sancti gestis a nativitate sua ad medium usque sæculum septimum,* B *generaliori isto asserto solum comprehendo ea, quæ narrantur a biographis nostris; non illa, quæ, nescio, unde accepta, traduntur ab aliis, qualia leguntur in veteri Officio ecclesiæ cathedralis Gandensis, et hic describo ex lectione quarta :* Juvenis *(S. Bavo)* sub imperatore Mauricio magna cum laude militavit. Ac deinde Francorum Austrasiorumque regum, quibus cognatione jungebatur, in mutuas cædes proruentium, bellis diu agitatus, cum post Brunichildis tristem exitum summa rerum ad regem Clotarium devoluta fuisset, multorum nobilitate ac rerum gestarum gloria præstantium militum, ad sanctioris vitæ propositum se transferentium, exemplum secutus est : contemptisque opibus et honoribus seculi, atque a beato Amando Tungrorum episcopo Christi gloriam plenius edoctus, deinceps certa animi deliberatione soli Christo crucifixo militare ipse quoque statuit. *Dein lectione quinta :* Et licet Mauricius imperator lege lata prohibuisset, ne quis ex seculari militia ad monasticam vitam transiret, in proposito tamen, Clotharii Dagobertique regum favore suffultus, et ab Gregorio Magno Pontif. Roman. adversus Mauricii edictum pium militum C institutum excusante defendenteque animatus, constanter perstitit.

militasse sub imperatore

98 *Hæc, etiam a Molano et aliis adoptata, nos Sancti gestis non comprehendimus, sed ea quam spuria et ab otioso ingenio excogitata rejicimus, non adeo, quia chronotaxi nostræ minime congruunt, cui certe, si ista vera esse probarentur, renuntiandum esset, quam quia primo non tantum biographi nostri, anonymus noster vetustior et posteriores ceterique fide digni scriptores de iis altum silent, verum etiam ipsemet Theodoricus abbas, qui profecto si de iis novisset quidquam, silentio non erat præteriturus. Secundo quia cum nulla, qualemcumque elegeris, chronologia componi queunt. Cum nostra componi non posse mox liquet; Mauritius enim imperator occisus est anno* 602, *quando* S. Bavo *vix natus erat. Cum nulla autem componi posse, prodit totus historiæ contextus : quasi vero eodem tempore Mauritius imperium, S. Gregorius Magnus Pontificatum, Dagobertus Austrasiæ, Clotarius Franciæ regnum tenuerint et S. Amandus Tongrensem seu Trajectensem episcopatum. Annum interempti Mauritii jam assignavi ; S. Gregorius Magnus in cælum translatus est anno* 604 ; *Dagobertus rex Austrasiæ factus* 622, *mortuo Clotario anno* 628, *Franciæ monarchiam adeptus* 630, *mortuusque* 638, *Amandus denique Trajectensem episcopatum adiit tantum circa* 646 *vel* 647. D

99 *Præterea etiamsi tantisper admitteremus cum Cointio, natum esse* S. Bavonem *anno* 578, *daremusque, militasse sub signis Mauritii, quid hujus, anno* 602 *defuncti, lex afferre potuit moræ vel impedimenti, quominus monasticam vitam amplecteretur? Nam juxta lectionem quartam deinde Austrasiorum Francorumque regum bellis interfuit usque ad mortem Brunichildis et Clotarii monarchiam, id est, usque ad annum* 614, *quando Mauritiana lex vel dudum cessaverat, vel* Bavonem, *nobilem Francum, et ab imperatoria militia tunc absolutum, obligare non potuit. Eadem lectione quinta subjungitur aliud, quod nec a vero quidem alienum, nec chronologiæ nostræ adversum, sed quod accommodo sensu accipiendum est. Comprehenditur illud verbis sequentibus :* Pecuniam autem et thesauros suos in pauperes distribuens *(Bavo)* ceteras ac prædia, quæ in Brabantinorum agro alibique plurima possidebat, in pios usus contulit, præclarumque inter cetera monasterium apud Gandam ad Schaldis et Legiæ confluentiam, eodem divo Amando promotore, in honorem D. Petri apostoli magnifice extruxit, egregieque dotavit, quod ab eo postmodum denominatum est. *Descripta illa sunt ex Bavoniano Chronico apud Sanderum Rerum Gandavensium lib.* IV *cap.* III, *sed, ut jam monui, accommodo sensu accipienda : ne scilicet ad eumdem annum referantur conversio* S. Bavonis *et primordia monasterii Bavoniani, vel, ut verba præ se ferunt, hujus primordia illius conversione posteriora reputentur ; contra quam censent Henschenius, Mabillonius, Pagius et eruditi hodiedum communiter.* E

Mauritio. Fundatio cœnobii Gandensis.

100 *Fundatur autem horum sententia in Actis tam S. Amandi, quam* S. Bavonis. *Baudemundus biographus S. Amandi synchronus cap.* III *apud nos tom. I Februarii pag.* 850 *et seq. narrat primo, quod S. Amandus munitus auctoritate Dagoberti regis, et Aicharii episcopi Noviomensis ac Tornacensis Gandavum adierit verbum Dei prædicaturus, tum relatis laboribus ac difficultatibus, quos offendit ibidem plurimas, de fructu tandem obtento hæc subdit :* At ubi hoc miraculum *(de homine mortuo ad vitam revocato)* longe lateque divulgatum est, statim incolæ regionis illius cursu celeri ad eum cucurrerunt, et ut eos faceret Christianos, humiliter postulabant. Fana etiam, quæ ante adorare consuerant, propriis destruentes manibus, ad virum Dei unanimiter pervenerunt. Nam ubi fana destruebantur, vir domini Amandus tam ex munificentia regis, quam ex collatione religiosorum virorum religiosarumque fœminarum, statim monasteria aut ecclesias construebat : verbique sacri pabulo populum reficiens, omnium corda mandatis cælestibus illuminabat. *Hactenus Baudemundus, quem de monasteriis hic agentem sub Dagoberto rege constructis, interpretantur recentiores mox laudati de Blandiniensi et Bavoniano Gandensibus, idque non modo admittit Cointius, verum etiam ex instituto probat ad annum* 631. F

quod ante conversionem Sancti

101 *Adhæc chronistæ, cum Blandiniensis apud Sanderum supra citato libro cap.* I, *tum Bavonianus cap.* III, *Theodoricus abbas, licet cetera multum aberrent a vera chronologia, eatenus tamen adstipulantur*

a S. Amando extructum fuisse

A *adstipulantur dictæ neotericorum interpretationi, quatenus utriusque monasterii seu ecclesiæ exordia statuunt sub rege Dagoberto Aichario episcopo, quorum neuter in vivis superstes fuit usque ad conversionem* S. Bavonis. *Accedit auctor Historiæ translationis S. Wandregisili abbatis apud nos tom. V Julii pag.* 293 *et seq., ubi cœnobium Blandiniense non solum collocat sub dictis rege et episcopo, sed de Bavoniano sic loquitur, ut mox intelligas, exstitisse ante Sancti nostri conversionem :* Deo etiam annuente, *inquit*, clericorum monasterium in eodem pago Gandavo constructum est a beato Amando : ubi die noctuque laus a fidelibus decantatur sub ejusdem sanctissimi patris et abbatis Florberti regimonio. Quo audito, Arnolphus * Bavo, præclarus confessor Domini mox futurus, plenissima devotione ante oratorium Domini se prosternens, comam capitis sui abscidi deprecatus est, adeptusque venerandi pontificis manibus clericatus honorem, meruit fieri consors Apostolorum. *Igitur, ut præfert textus auctoris hujus, exstabat jam tum illud monasterium, imo abbatem habebat Florbertum, quando conversus est* Bavo.

* Allowinus

ostenditur, etiam Bavoni attribuenda;

B 102 *Præ oculis porro habuit laudatus auctor biographum* S. Bavonis *vetustiorem, eumque magna ex parte descripsit, eo præsertim loco, ex quo evidenter pateat, dictum cœnobium exstitisse saltem, cum Sanctus se totum Deo consecravit. Sic enim scribit noster ille vetustior :* In eodem monasterio beatus confessor Bavo plenissima devotione ante oraculum templi Domini se prosternens, comam capitis sui abscidere * deprecatus est, et adeptus venerandi pontificis Amandi manibus clericatus honorem, meruit fieri consors Apostolorum. *Auctor Vitæ metricæ, qui priorem anonymum passim fideliter secutus est, præcedentia ab illo dicta de monasterii constructione sic exponit, ut non minus evidenter liqueat, exstitisse illud antequam* S. Bavo *prima vice se Gandavum contulerit. Demus etiam ex ipso versus aliquot, omissis non necessariis.*

* *Mabil.* abscidi

Nam postquam primæ deflevit funera nuptæ
Mox ad pontificem sanctum properavit Amandum,
Quem tunc Gandavo constat considere castro,
Zelo divini cupiens perfringere * verbi
Illic falsorum, quæ stabant, fana deorum,
Cælica gentili quoque tradere dogmata plebi :
Atque * locans inibi celsi fundamina templi
Principis ecclesiæ Petri sacravit honore.
Cœnobiumque loco struitur reverenter in ipso,
Incipit et multus mox illuc crescere clerus,
Qui Domino laudes persultet * nocte dieque.
Illuc adveniens, ut dixi, Bavo beatus
Præsulis almifici pedibus prostratus Amandi *etc.*

* *l.* cupientem frangere

* *l.* Quique C

* *forte* persolvat

Inde pergit decantare S. Bavonis gesta a primo Gandavum adventu usque ad felicem obitum ; ita quidem ut nec ipse, sicut nec vetustior anonymus noster, nec ullus biographorum S. Amandi, vel unico verbo innuat, sæpe dicti monasterii primordia stricto modo adscribi posse Sancto nostro. At accommodo sensu adscribi ipsi posse ejusdem fundationem, imo debere, aliunde discimus; ex testimonio nimirum scriptoris, qui nemine inferior ætate est, omnibus vero præstat auctoritate, S. Livini martyris, sic in Epitaphio S. Bavonem *alloquentis :*

Quam tu FUNDASTI, quæ te tenet, inclyte BAVO.
Ecclesiam meritis protege, Sancte, tuis.

quia fundos sustentationi necessarios

103 *Dubium esse nequit, quin sermo hic sit de ecclesia monasterii Gandavensis in castro exstructa, primum S. Petro Apostolorum principi dicata, posteaque* S. Bavonis *nomine insignita ; in ea quippe sepultus fuit, jacebatque, cum scripsit S. Livinus, qui juxta communem omnium sententiam annis tantum tribus illi supervixit. Quapropter* S. Bavonem *ecclesiæ ac monasterii auctorem seu conditorem dici debere censeamus, quia sæculo valedicens, bona plurima utrique, tunc humili verisimiliter, multis indigenti, ac forte de necessariis minus instructo, contulit : ecclesiæ quidem aut unguentum, ornatum et majorem constantemque futuris temporibus divini cultus splendorem ; monasterio similiter ad amplificationem et hanc tam monachorum tum temporis illic degentium, pluriumque post admittendorum sustentationem. Enimvero recte ac merito dicitur quis fundasse domum religiosam, cui, licet ante existeret et inhabitata esset, imposterum alendæ et colendæ fundos vel reditus annuos attribuit.*

AUCTORE J. P.

104 *Hic sensus congruit S. Livini testimonio, et ad hunc eumdem accommodanda sunt, quæ de exstructo et dotato per Sanctum nostrum monasterio traduntur in Bavoniano Chronico et Officio veteri ecclesiæ cathedralis Gandensis. Sic diverso modo et utroque vero monasterii constructio tribuitur ab unis S. Amando, ab aliis* S. Bavoni. E *Eam quatenus ad S. Amandum spectat, figunt Henschenius, Mabillonius, Pagius et reliqui passim, uno circiter anno, postquam sanctus episcopus ab exsilio revocatus S. Sigibertum baptizavit ; quando scilicet benevolum Dagoberti regis animum nactus et ejusdem auctoritate nec non Aicharii Tornacensis favore munitus in castro Gandavensi hujusque vicinia verbum Dei gentilibus annuntiavit. Baptizatus est autem S. Sigibertus, Dagoberti regis filius, sub annum* 630; *atque idcirco laudati auctores initia monasterii referunt ad* 631 ; *hos inter Henschenius quidem tom* I *Februarii initia ista fixerat* 636, *sed secundum opinionem suam priorem de anno baptizati Sigiberti, quam cum mutaverit, simul deseruisse etiam censendus est sententiam de initiis Bavoniani monasterii, ut non semel jam observavi in aliis, viderique potest in Exegesi præliminari ad tom. III Aprilis.*

concessit; initia cœnobii statuuntur circa 631 :

105 *Facta sunt porro fundamenta ecclesiæ ac monasterii in loco, qui a vetustiore nostro anonymo* Castrum Gandavum *nuncupatur, ab aliis* Castrum Ganda, *et ab aliis* Gandavum *aut* Ganda pagus, *ad Scaldis et Legiæ fluviorum confluentes* F *ubi nunc exstat arx, quam Carolus Quintus imperator sæculo decimo sexto exstruendam curavit. Sed et ipsum monasterium a loci vocabulo* Ganda monasterium *aut* Gandavum cœnobium *dictum reperitur in antiquis monumentis. Exempla habemus in Commentario prævio ad Acta S. Amandi* § v. *Auctor vitæ S. Livini episcopi martyris, de cujus ætate et auctoritate disputari poterit ad diem* XII *mensis Novembris de Sancto suo ista refert* : Cum plurima perlustrasset loca, convenit cum discipulis suis ad quoddam cœnobium a vico * vocabulo Gandavum nominatum. *Ludovicus Pius imperator in diplomate eodem § citato :* Einhardus abbas ex monasterio, quod dicitur Ganda, quod situm est in pago Brachbantense. *Ibidem Chronicon de Gestis Normannorum ad annum* 880 : Normanni... mense Novembrio in Gandavo monasterio sedem ad hiemandum statuunt. *Sed etiam ante hæc tempora, et post ea communiter* S. Bavonis monasterium *nuncupatum fuit, ut pluribus ostendetur, cum de gloria Sancti posthuma agendum veniet. Unum tamen, quod ibidem ex eodem Chronico se offert, exemplum adscribo :* Anno DCCCL. Northmanni...

additur pauca de nomine ejus ac situ

* *al.* avito

AUCTORE J. P. *et de origine civitatis, quæ suam amplitudinem*

manni... in oppido Gandavo venientes sancti Bavonis monasterium incendunt.

106 Gandavum *autem et* Ganda *vocabulum deinceps ad nostra usque tempora constanter adhæsit civitati, quæ ab ipso castro originem assumpsit, quæque, ut observat Mabillonius, haud dubie etiam suam amplitudinem et incrementum* S. Bavoni *accepta referre debet. Is quippe suis bonis monasterium illud locupletavit, ut pluribus quam ante alendis sufficeret, exemplis suis vivens, et miraculis post mortem tam illustre reddidit, ut eo confluerent plures, qui ibidem monasticam vitam amplecterentur. Testem habemus scriptorem miraculorum, qui ait num.* 9. Hujus tamen loci religio, quantum subinde conciverit augmenti, hinc datur intelligi, quia recens et quasi adhuc calens pii Patroni *(Bavonis)* memoria miraculorum quotidiana hanc ad altiora semper provexerunt * incitamenta. Fertur enim, quod ad sexagenarium numerum ultraque pervenerint, qui se post sancti Amandi discessionem ad exemplum tanti Viri *(Bavonis)* regularibus studiis manciparint. *At neque dubitamus, quin alii innumeri omnisque generis et conditionis homines ibidem lapsu temporis prope mona-* B *sterium fixerint domicilia, maxime ut a monachis sanctitate ac scientia præstantibus veræ fidei documenta atque evangelica præcepta perciperent, et* S. Bavonis *in eorum ecclesia conditi patrocinio propius gauderent. Postremum confirmat idem miraculorum scriptor num.* 6, *ubi cum de loci situ, amœnitate, fluviorumque præsertim commoditate disseruisset, subdit :* Unde tam hujus provectionis gratia, quam ob præsentissima sancti Bavonis merita est idem locus populoso commeatu frequentissimus.

* *provexit.*

adscribere potest S. Bavoni.

107 *Itaque sicut certum nobis est, laboribus S. Amandi istic plantatam cultamque fuisse Christi fidem, ita non dubium, quin opibus potissimum ac patrocinio* S. Bavonis *excreverit Gandavum ad eam gloriam ac splendorem, quibus jam dudum floruit floretque hodiedum, civitas nobilissima, amplitudine sua maximis urbibus non solum Belgii, sed totius fere Europæ æquiparanda, episcopalis ac Flandriæ primaria, de cujus situ, incrementis, ac ornamentis subinde in sequentibus plura dicendi recurret occasio. Hic obiter notamus, quod ea civitas, quæ nunc Flandriæ caput est, olim ad vetus Brachbantum pertinuerit, ut liquet* C *ex superius allegato diplomate Ludovici Pii imperatoris, ubi dicitur sita in* Brachbantensi pago *seu tractu. Flandria quippe tunc minus late quam nunc patebat, aliique erant veteris Brachbanti limites, quam nunc Brabantiæ. De hisce disserentem vide sis Henschenium in sæpe citato Commentario prævio ad Acta S. Amandi.*

§ IX. Difficultas una atque altera de postremis Sancti gestis examinatur ac solvitur.

Triennium a conversione ad mortem Sancti

D*ifficultas ista oritur ex spatio temporis, quod in vetustioribus Actis medium statuitur inter* S. Bavonis *conversionem et obitum, quodque nimis arctum nonnullis visum est, quam ut caperet omnia, quæ ab eodem interim gesta narrantur. Ea difficultate non laborarunt, quotquot mox memorata Acta non habuerunt. Hinc alii Chronicon Bavonianum sine scrupulo secuti, inter conversionem et mortem repererunt annos octodecim. Alii, licet notas chronologicas et annos præsertim determinate pro utraque assignatos in isto Chronico et Actis a Theodorico compositis repudiarint, spatium tamen idem temporis medium retinuerunt, ut fecit Cointius, conversionem referens ad annum* 631, *mortem ad* 649. *Alii nec ipsum temporis spatium curantes, tot annos statuerunt medios, quot pro sua tum sententia exigi videbantur, ut fecit Henschenius, qui nec habens Acta vetustiora, nec aliunde quidquam offendens, quod conversioni mortem tam propinquam fuisse suaderet, hanc ab illa separavit sexennio.* D

in Vita notatum, quidam nimis arctum,

109 *At Mabillonius in editis a se primum Actis vetustioribus sæculo* II *Benedictino pag.* 402 *legens hæc verba :* Operæ pretium est et illud inserere lectioni, qualiter beatus vir . . . Bavo de hac vita migraverit. Igitur sanctissimus atque religiosissimus vir Domini Bavo post pœnitentiæ confessionem, quam a B. Amando pontifice perceperat, annis tribus præter quadraginta dierum abstinentiam, quam implevit. Domino annuente sagaci studio mirificoque effectu in hoc seculo propter regnum cælorum militavit. E *Hæc, inquam, legens, interpretatus est de triennio circiter, quod fluxerit conversionem inter et mortem Sancti. Tum in Annotatis monens, ita constanter legi in Mss. exemplaribus, subdit :* Quamquam non facile intelligitur, quo modo in spatio tam brevi S. Bavo tot res gestas expleverit. *Hæc similisve observatio tantum valuit apud Bailletum, ut ad diem* I *Octobris agens de Sancto, suspectum habuerit biographum scripseritque Gallice :* Ne scitur quidem, quot annis duraverit ejus pœnitentia post conversionem ; nec multum verisimilitudinis habet, quod reperitur in historia vitæ ipsius, fuisse tantum *(pœnitentiam)* annorum trium et dierum quadraginta : *imo ut tacite saltem eidem biographo fidem negaverit, dum conversionem signavit circa annum* 643, *mortem circa* 653, *sicque pœnitentiæ attribuit annos decem, si minus pro mero arbitrio, certe non adducto testimonio, aut alio argumento : et vel idcirco post editam Vitam vetustiorem sententia ista vix ullum fecit progressum.*

alii sufficiens tempus arbitrantur,

110 *Mabillonio visum est quidem non facile intellectu, quo modo in spatio tam brevi tot res gestas* S. Bavo *expleverit, non tamen impossibile* F *intellectu aut creditu : quandoquidem postea in Annalibus tom. I pag.* 412, *seposita quasi omni dubitatione, affirmaverit :* Post annos tres a confessione Amando facta, postque quadraginta dierum abstinentiam sanctus Bavo rigidissimæ pœnitentiæ præmium in cælo consecutus est. *Triennio similiter dictam pœnitentiam non hæsitanter circumscribunt Jacobus Longueval Societatis Jesu sacerdos tom. III Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 579 ; *auctor Officii novi ecclesiæ cathedralis Gandensis Lectione sexto, et Antonius Pagius in Critica Baronii ad annum* 631, *quem auctorem ultimo loco nomino ; quia, quamvis ipse verba anonymi, cum textu Theodorici abbatis collata, intellexerit de triennio non completo, ut vidimus supra, contendit tamen, intra istud spatium temporis facile patrari potuisse, quæcumque narrat anonymus et aliqua insuper, quæ prætermittit, illudque compendiosa eorumdem commemoratione a se demonstratum existimat. Idem ipsum ad conciliandam biographo fidem tentabimus hic, sed paulo fusius, et ad lectoris captum accommodatius.*

111 *Nihil*

ut fieri interim potuerint, quæ narrantur.

111 *Nihil interest quæstionis hujus, utra verior sit sententia de determinato anno conversionis; an Pagii, qui stetit pro 646, an nostra, quibus visum est probabilius, differre in 650 vel 651. Statuamus ergo certum pro incerto: ponamus, inquam, S. Amandum Roma rediisse anno 651, eodemque ab ipso primum Gandavi exceptum fuisse* S. BAVONEM, *et distributis in pauperes ac monasteria bonis, clericatus ordinem suscepisse. Sed hic, antequam progrediamur ex duobus incertis eligendum e t etiam certum; utrum nempe triennio pœnitentiæ Sancti nostri annumerandum sit intervallum temporis dictæ distributioni bonorum impensum, an vero excludendum, ut triennium numerare cœperit biographus a susceptione clericatus, quod postremum non caret verisimilitudine. Si primum elegeris, dixam cum Mabillonio textum biographi intelligendum de tribus annis et diebus quadraginta, nam oppositum non est certum. Si admiseris secundum, admittam cum Pagio textum sic intellectum, ut, ad complendos annos tres, desiderati fuerint quadraginta dies, et utrovis sensu gesta* S. Bavonis *post clericatus susceptionem exordiar a mense Novembri anni* 651. B *Nam in sensu priore sufficere poterunt ad bonorum distributionem dies octoginta, in posteriore nihil facit ad præsens institutum, seu plures dies seu pauciores impensi fuerint. Itaque a mense Novembri anni* 651 *usque ad Octobrem* 654 *spatium habeo liberum ad ordinanda Sancti gesta, de quibus agitur; quod nunc aggredior.*

Enumerantur gesta, quæ conversionis

112 *Collato clericatus ordine* S. Bavoni, vir domini Amandus.... perrexit prædicare verbum Dei, quem beatus Bavo prosecutus est, ut prædicatione ejus pasceretur. *Hoc primum est, quod refert anonymus, nihil suggerens, unde statuas, longone an brevi tempore in comitatu prædicantis episcopi Sanctus persliterit. Alterum illud est:* Igitur vir Dei Bavo suprascriptum pontificem sibi licentiam dare petit, monasteria circumire Christi athletarum, ut vitam monachorum et conversationem cœnobitarum posset agnoscere. *Inde excurrit auctor in laudem virtutum* S. Bavonis, *nihil denuo adjiciens, ex quo percipias, quot vel quæ monasteria perlustraverit, aut quantum temporis in eo posuerit. Duo jam relata Pagius primo conversionis anno peracta arbitratur; quoniam gentes, quibus Amandus Christum præ-* C *dicavit, non procul aberant Gandavo, sicut nec monasteria, quæ lustravit* Bavo. *Indiguisse autem id temporis verbi Dei prædicatione gentes Gandavo vicinas conjicit idem Pagius ex lib.* II *cap.* II *Vitæ S. Eligii, ubi S. Audoënus ejus auctor* loquens de Tornacensibus, Flandrensibus, Gandensibus et Corturiacensibus affirmat, quod tempore S. Eligii, Noviomagensis episcopi anno DCXL renunciati, » incolæ ejusdem regionis magna » adhuc ex parte gentilitatis errore destinebantur, » et variis superstitionibus satis dediti erant, qui- » que velut agrestes feræ nulliuspiam salutare » verbum recipere poterant. » *Non procul abfuisse cœnobia, deducit Pagius ex Theodorico, qui anonymi verba suo modo referens, expresse ait, Sanctum* consensu sui Amandi loca Sanctorum et VICINOS cœnobitas *circumivisse: unde concludas, ab itineribus faciendis impedimentum non venisse, quominus uno anno perficerentur omnia.*

primo anno

113 *Perfici potuisse omnia assentior Pagio: verum cum de reperiendo tempore sufficiente disputetur, non video, cur absolute ad ea opus fuerit annus integer, curve huic inseri nequeat unum aut alterum assertum, quod reservat Pagius in annum secundum: Ambo ista asserta, quæ silens præteriit tam anonymus vetustior quam poeta biographus, leguntur in Vita Theodoricana post narratam cœnobiorum visitationem, ut sequitur.* Capta igitur temporis et loci opportunitate, saltum, quem Beilam nuncupant, ingressus est, ubi repente in remotiori devexæ vallis latere annosa fagus oculis ejus offertur, cujus concavitatis pedum non minus sex spatiosa altitudo, in modum fornicis camerata et quæ hominem erectum posset in alvo sustinere. Hoc quasi habitaculum ab angelis Dei sibi reputans præparatum, ingreditur tanta cum jucunditate, velut si totius orbis delicias angusto secum clausisset in pariete. PER ALIQUOT DIES OCCULTUS, latere non potuit, et cum a populo frequentaretur, infelicem se esse judicans, nocturno silentio iterum loco cedit. Est usque hodie eandem miræ magnitudinis fagum videre, quæ in æternam hujus Sancti Dei memoriam adhuc continet antiquum altare, ubi et presbyter parochiæ frequenter ecclesiam convocat et communicat. Nec desistit arbor, contra morem tam annosa, adhuc florere et germinare, in qua latuit flos ille, de quo dicitur; Florete flores quasi lilium. Quorum florum amœnitate delectata, E in epithalamio suo loquitur sancta Ecclesia: Fulcite me floribus, stipate me malis; quia amore langueo.

contingere potuisse.

114 Igitur inde digressus, longa rursus per dispendia aliam requirit eremum athleta Dei Allowinus, Medmedung nomine, a sua Ganda distantem duorum tantummodo milliariorum itinere. Locus in densissimum nemus sylvescens, vasta et pene inaccessibili palude distentus, pomorum quoque, quæ gignit, saltus, et nucum ferax, præterea amnis leni murmure præterfluens, facile habitationem suadent. Ingreditur cum sarculo, humum sarrit, cellulam permodicam erigit et in ea se quasi sepelit. Cibos saltus ministrabat, amnis potum. Vestimenta ipse detulerat secum, sagum et cilicium, quæ non frigus arcerent, sed nuditatem prohiberent, non mollitiem suaderent, sed carnem domarent. Sic aliquandiu ignotus cum mansisset, iterumque fama vulgante, ulterius posse latere desperaret... ad locum professionis suæ statuit redire *(ad Gandense cœnobium)* Reversus itaque *etc. Ubi puncta signavi, inserta sunt apud Theodoricum nonnulla ad præsentem quæstionem non spectantia, et* F *sicut post videbitur, præpostere adstructa: dubium etiam est, an hic rerum gestarum ordo inversus non sit. Quandoquidem auctor miraculorum, Theodorico antiquior, num. 41 retegere se velle dicat opera Sancti post obitum* primo quæ in loco, qui vocatur Medmedunc, quo PRIMUM dicitur post conversionem habitasse, exercuit ac pie precantibus misericorditer indulsit. *Sed neque hoc morari nos debet.*

putamus.

115 Est autem isdem sacer locus *(pergit auctor miraculorum)* ut nescientibus loquamur, secrete manere volentibus habilis, silvestribus pomis ceterisque frugibus plenus, piscium copiis abundans, et ut paucis concludatur, omnibus heremum inhabitare cupientibus aptissimus, quem idem Dilectus Dei PAUCIS INCOLUIT MORULIS, sanctaque sua inhabitatione sanctificavit: at post mortem miraculis insignibus mirificavit. *Habitatio igitur in Beila* per aliquot dies *tantum duravit, altera in Medmedunc* paucis *duntaxat* morulis. *Proinde nihil impedit, quominus alterutra vel etiam utraque anno primo attribuatur, et secundi initio statuatur* S. Bavonis *ad Gandavense cœnobium*

AUCTORE J. P.

AUCTORE J. P.

bium reditus, quem, ceteris omissis, anonymus vetustior et poeta statim subjungunt visitationi aliorum monasteriorum. Quamquam neque illud necessarium videri debeat, cum reliqua, quæ narrant anonymi nostri vetustior et poeta residuum ferme biennium absolute non exigant, ut brevis eorum commonstrabit enumeratio.

Difficultas, quæ in reliquorum

116 *Rediit Gandavum Sanctus, locum petiit in cœnobio, assensum obtinuit ; cella inclusus est ; quæ dum ipsi construebatur, mortuum suscitavit. Vidit deinde hominem, quem olim venum dederat, illi supplex factus est, ab illoque tamquam reus tractari voluit : id ille precibus victus et coactus implevit :* Vinxit scilicet manus Viri Dei et caput totondit, lignoque pedes strinxit et custodiæ illum publicæ mancipavit : ubi usque in proximum exitus diem Vir Domini retrusus, vinctis pedibus perstitit. . . . Ita vero quatuor fere mensibus in hac austeritate Deo militans, siceram et vinum nullo modo gustavit. *Ita anonymus, cujus narrationem tantisper interrumpo, ut consideremus, quam exiguo tempore peragi potuerint hactenus enumerata Sancti gesta : cum tamen pervenisse videatur auctor usque ad vitæ* S. Bavonis B *postremos quatuor menses. Nam, eodem teste, in dicta custodia* usque in proximum exitus diem perstitit : *numquid non usque ad mortem? Sic intellexit et exposuit poeta :*

In qua continuo precibus fervore vacando
Usque propinquantis persistit tempora mortis.

Idem autem biographus vetustior mox ita loquitur, acsi tantum perstitisset ibidem Sanctus quatuor fere mensibus, proindeque post breve illud temporis spatium obiisset.

gestorum distributione occurrit,

117 *Verum his ita acceptis majorem longe difficultatem invenio, ut credam, isto temporis spatio peracta esse, quæ deinde sequuntur, quam ut intelligam, omnia Sancti gesta a conversione usque ad mortem contingere potuisse intra triennium. Etenim scribente biographo vetustiore et exponente etiam poeta, Sanctus positus* in hac retrusione obedientiæ normam non reliquit ; sed abbatem sibi prælatum magnopere poposcit, ut ita eum retruderet super pavimentum, ut siquando ad omnipotentis Dei laudes dicendas assisteret dextra levaque pavimenti ita circumceptus foret, ne declinandi facultatem in ullam partem haberet ; sed diebus ac noctibus, quasi in agone C suspensus, Deum adoraret . . . quod et factum est. *Post hæc jussit famulum afferre lapidem, qui* detulit laterem grandem : cui Vir Dei ait : Adhuc majorem perquire. Tandemque lapidem inventum, qui vix duorum manibus vehi poterat, detulit. . . . Quem Vir Dei. . . dum ad laudes Dei dicendas assisteret, ipsum humeris portabat. *Sequuntur varii conatus dæmonis, ut Sanctum ex isto loco eliceret ; sed hic* contra eum... quotidie certare non desiit et opus cœptum indesinenter faciens, manum in aratrum positam non retraxit. *Hæc autem, ut mittam, quod dein una ac altera cælesti visione recreatus fuerit, imminentem mortem abbati ac fratribus prænuntiaverit, presbyterum ex Turholtensi monasterio accersi jusserit, hæc, inquam, sic narrantur, ut plus quam quatuor menses iis impensum videatur.*

et quam erravit Pagius, recurrens

118 *Difficultatem haud dubie advertit Pagius, hinc biographos nostros antiquiores deserens, ad Theodoricum confugit, ac denuo hujus calculos pro arbitrio immutans et corrigens, gesta universa hoc ordine distribuit. Primo anno clero adscriptus* S. Bavo *S. Amandum verbum Dei prædicantem comitatus est, et monasteria perlustravit ; secundo commoratus est in Beila et Medmedunc,* D *Gandam rediit, cippo pedes suos, a famulo nempe olim suo, constringi voluit, in eoque statu vixit per quatuor fere menses, usque dum v Idus Novembris ad totam vitam reclusus est : adeo ut non obierit, finitis istis quatuor fere mensibus, sed uno fere integro postea superstes, fecerit, quæ deinde memorantur. Non obiisse Sanctum finitis istis mensibus clare significat Theodoricus, dicens :* Itaque quatuor fere menses in hoc retrusus carcerali agone, cum quatidie pene moreretur, pœnam pro deliciis habebat. . . . Accersito dehinc sancto pontifice Amando et venerabili abbate Floreberto, non modo pedum, sed et totius macerati corpusculi integram reclusionem . . . impetrat. Arctam specum medio domus æquore ad capacitatem erecti hominis effoderat, quæ introgressum non nisi stantem sustineret, et quasi crucifixi corporis suspensum vultum in neutram partem deflecti permitteret ; . . . ad reclusionis cellulam convenitur . . . Bavo . . . sepelitur magis quam recluditur. *Post hæc tribuit Sancto Theodoricus duos adhuc vitæ annos fere integros, quos ad unum non completum contrahit Pagius, quia nempe si servatis duobus istis annis* E *addantur quatuor fere menses, sufficiens ex triennio, quo omnia peragi debuerunt, non relinquitur temporis spatium prioribus post conversionem gestis.*

ad Theodoricum pro arbitrio immutatum,

119 *Hoc pacto, fateor, verisimilis fit Pagiana rerum gestarum series ; sed si fundamentum quæras, non aliud invenies, quam beneplacitum distribuentis, notas que chronologicas, a Theodorico traditas, hinc adoptantis, illinc repudiantis vel corrigentis, et eo ipso quidem loco, ubi Theodoricus videtur contradicere antiquioribus nostris biographis. Hi etenim, ut supra observavi, sat clare aiunt, Sanctum perstitisse usque ad vitæ exitum eadem in custodia, in quam retrudi voluit a servo olim suo. Contra Theodoricus non minus clare indicat, Sanctum post quatuor fere menses transiisse ad specum in medio cœnobio effossam, ibidemque inclusum permansisse ad mortem usque, id est juxta ipsum, ad biennium fere integrum. Ambigere hic non licet, quin vetustiorum testimonium longe præferendum sit, præsertim si per levem verborum aliquot expositionem rerum series æque verisimilis fieri possit, quam in Pagiana distributione, accersita ex Theodorico immutato,* F *ubi lubitum fuit, et correcto. Faciamus periculum, et ante dicta resumamus.*

diluitur,

120 *Primo post conversionem suam anno* S. Bavo *comitatus est S. Amandum prædicantem, invisit vicina cœnobia, eremum Medmedunc* paucis incoluit morulis. *Si postremum hoc nimium appareat, moram in Medmedunc et alteram* per aliquot dies *in Beila statuamus initio anni secundi, ita ut tertio vel quarto secundi anni mense, reversus sit Gandavum, in monasterio cellam petierit, et dum ea construeretur, mortuum suscitaverit. Neque hæc longum tempus requirunt, neque aliud usque ad occursum servi olim venditi. Contigerit iste occursus medio circiter eodem anno secundo, tum volens inclusus sit a servo custodia, in qua perstitit ad mortem usque. Sed hic tandem se offert exponendus biographus in his verbis :* Ita vero quatuor fere mensibus in hac austeritate Deo militans, siceram et vinum nullo modo gustavit. *Ista autem verba, ut difficultas tollatur, non possunt eo sensu accipi ; quod illic diutius non permanserit, seu quod finito tantillo tempore e vita migraverit (nec re ipsa sensum illum vox*

ulla

A *ulla postulat) sed quod, cum ibidem per quatuor fere menses sic vixisset, ad majorem etiam austeritatem anhelans, arctius cum abbatis sui consensu recludi voluerit, prout dein narrat idem biographus.*

expositis et ... lato

121 *Sed, inquis, re sic exposita, exsurget difficultas nova. Nam teste eodem biographo, servus a Sancto coactus* custodiæ illum publicæ mancipavit, *in qua verisimile non est, facta esse, quæ deinde narrantur. Quis enim credat, quod rogatus abbas voluerit Sanctum arctius recludere in custodia publica, vel permiserit Virum tum illustrem tamque bene de monasterio meritum, licet volentem et desiderantem, attamen* obedientiæ normam non *relinquentem, tali loco ad mortem usque persistere? Nec mihi id verisimile est, si probari queat, auctoris mentem fuisse per* custodiam *designare carcerem, in quem fures ac latrones conjici solebant : prout putavere nonnulli et ipse forsan Theodoricus, ut vel idcirco scripserit, Sanctum ex isto loco post quatuor fere menses transmigrasse in alium, eumque in monasterio positum. Sed salvo meliore judicio, per* custodiam publicam *non intelligo, nisi locum seu cellam mo-* B *nasterii, in quam retrudi sic voluit; ut solent in carcerem fures ac latrones, et ibidem ad eum modum tractari, iisque suppliciorum instrumentis affligi et constringi, ut ipse latronis potius quam pœnitentis, locus publici carceris potius quam cellæ speciem præ se ferret.*

vetustiorum biographorum verbis.

122 *Ut ita intelligam verba sua, ansam præbet auctor ipsemet, dum eumdem locum, quem* custodiam publicam *nuncupaverat, in sequentibus vocat modo* reclusionem, *modo* cellam. *Succurrit et poeta, qui postquam ea, quæ cum servo egerat* S. Bavo, *declarasset atque hisce versibus conclusisset :*

Tunc vir præfatus, nimis instigante, coactus,
Ipsius plagis corpus torquebat amaris,
Detondensque comam capitis turpabat honestam,
Artibus et vinctis, cippo pedibusque retrusis
Fecerat, artaret gravis ut custodia Sanctum :
In qua continuo precibus fervore vacando
Usque propinquantis persistit tempora mortis.

Qui, inquam, post hæc de strictiore reclusione ita concinit :

Incipit ingentem seu nil reputare laborem,
Ac magis angustos gestit sibi nectere nervos,
C In directa pedem qui constringant properantem,
Nec quicquam gressum permittant ire retrorsum,
Tendere qui dudum decrevit in anteriora.
Nam cum sub minimæ resideret domate CELLÆ,
Qua mansit solus VELUT ARCTO CARCERE clausus,
Noluit in proprii se voti lege teneri ;
Sed manet, almorum sicut mos cœnobiorum,
Quidquid ut illorum prælatus censet agendum
Subditus...
Nec vult privari se jure monasteriali ..
Cernuus abbatem prælatum poscere temptat,
Abstruxisse LOCO se vellet arctius ILLO
IN QUO tam stricta RESIDERE SOLEBAT habena.

Hæc tam perspicua sunt, ut supervacanea sit ulterior explanatio.

Quapropter alteram quæstionem hac occasione incidentem expedio.

Difficultas alia a Mabillonio

123 *Movet eam Mabillonius et non dissolutam dimittit in Annotatis ad Vitam :* Cur, *inquiens*, is, qui reclusus erat, CUSTODIÆ PUBLICÆ mancipari optat? Certe Theodoricus abbas id factum ante Bavonis reclusionem refert. *Per* custodiam publicam *Mabillonius intellexit* carcerem *et hanc quidem vocem usurpavit in Annalibus; sed esto tantisper, fuerit* carcer publicus : *esto similiter verum tantisper, quod prætexit utrobique Mabillonius*, S. Bavonem, *scribente biographo vetustiore, fuisse reclusum, prius-quam a servo custodiæ publicæ manciparetur : vel sic etiam facilis est ad quæstionem responsio. Optavit id nimirum ad magis se deprimendum, et amplius satisfaciendum pro delictis. Nam reclusi, ut Deo sibique vacarent, peculiari cella concludebantur, inde tota vita sua non exituri, nisi id exigeret utilitas communis, vel alia quævis necessitas : non autem instar latronum habebantur, non cippo seu nervo pedes stringebantur, non ad eum modum tractabantur, quo tractari voluit a servo Sanctus noster. Hic igitur jam tum reclusus per fenestram (nam juxta descriptionem apud Cangium in Glossario ad vocem* Reclusorium *tres habebant hujuscemodi cellæ*, unam contra chorum, per quam Corpus Christi accipiat *reclusus* : alteram : in opposito, per quam victum recipiat ; tertiam, unde lucem habeat) *per fenestram, inquam, seu visu seu auditu deprehenderit servum suum, et impetrata abbatis venia, ita tractari voluerit : quid tum? a duro vivendi instituto transierit ad durius et ignominiosius. Nihil ego hic inconveniens reperio,* E *nihil extra ordinem in Homine, qui pœnas pro deliciis habebat.*

AUCTORE J. P.

mota vario responso

124 *Attamen quod prætexit Mabillonius, quodque tantisper nos gratis admisimus, reclusum fuisse Sanctum, prinsquam custodiæ publicæ manciparetur, nobis non probatur esse verum : nec reperimus, a Theodorico reclusionem postponi publicæ custodiæ, quam similiter non postponit anonymus vetustior. Hic post relatam* quatuor fere mensium *inclusionem in custodia, expresse dicit,* in hac retrusione *positum Sanctum rogasse*, ut abbas cum sic retruderet super pavimentum... ne declinandi facultatem in ullam partem haberet .... quod et factum est *Theodoricus prævius iis similiter iis, quæ a servo perpeti voluerat Sanctus, subdit, quod* quatuor fere menses in hoc retrusus carcerali agone *a S. Amando et Florberto abbate petiverit et impetraverit reclusionem in arcta specu,* quæ introgressum non nisi stantem sustineret et quasi crucifixi corporis suspensum vultum in neutram partem deflecti permitteret. *Numquid non utrobique res eadem designatur, idemque servatur ordo? Discrimen est, fateor, in adjunctis. Apud anonymum Sanctus loco* F *non mutatur, et hoc credibilius esse nobis, monuimus supra ; apud Theodoricum ex uno loco transfertur in alium. Anonymus solius meminit Abbatis, Sanctum arctius recludentis. Theodoricus adjungit S. Amandum episcopum, clerum et populum,* cum crucibus et thymiamateriis universoque ecclesiastico apparatu : *Sed demus hæc vera esse, et ab anonymo brevitatis ergo prætermissa, nec adjecta fuisse (de quo supra etiam dubitari posse diximus) a Theodorico ad rei splendorem augendum ornamenta, certe nec rem ipsam, nec tempus immutant.*

et vocum expositione

125 *Verisimiliter visus est Mabillonio anonymus noster reclusionem Sancti præmisisse retrusioni in custodiam ; quia is num. 14 apud nos, cum dixisset, Sanctum, Gandam reversum, ab abbate et fratribus cœnobii cellam postulasse, ista subjecit :* Quam petiit cellulam.... impetravit : in qua retrusus, Deum piis et indefessis precibus invocabat. *Vox* retrusus *revera nonnumquam inclusum seu* reclusum *sonat ; at sicut* inclusus et reclusus *non semper involvunt inclusionem pro tota vita, de qua hic quæstio est, ita nec* retrusus, *nisi*

AUCTORE J. P.

nisi adjuncta hoc indicent. Sæpenumero retrusus *valet* abditum *sive semotum ab hominum commercio, et ea significatione vocem ab auctore usurpatam opinor, ut sensus sit, quod Sanctus in cellula solitarius frequens precibus vacaret. Sane in contextu nihil adjicitur, quod strictam inclusionem denotet, nec talem intellexit poeta noster, qui de ea omnino silens, auctoris textum istis versibus complexus est :*

* abbatem
* Bavo

Hunc * adiens *, aliquam petiit sibi tradere cellam,
Qua Domino paras omni strepituque remotas
Posset ferre preces...
Bavo sed assensum potuit cum noscere fratrum,
Christo multiplices studuit persolvere grates
Et sibi concessam pergens invisere cellam,
Tanto se Domini contrinxerat in famulatu,
Ut quos exemplum fratres posuit sibi primum,
Ejus post semet victos fervere viderent.

dissolvitur.

126 *Ultimi versus satis produnt, tunc a Sancto non fuisse susceptam vivendi normam, ab ea diversam, quam profitebantur fratres reliqui, quos primum imitabatur et post fervore suo in exercitiis cœnobitici instituti superabat. Idem poeta postmodum daturus, quæ de servo per Sanctum olim* B *venumdato narrat sequenti exordio anonymus vetustior :* Quadam denique die prospexit quendam virum ad se venientem, *sic vertit :*

Forte die quadam vir venerat obvius illi.

Inepte, si vox retrusus *semper sumenda sit pro stricte recluso seu cella numquam egressuro. Denique Theodoricus ipse, qui anonymum præ oculis habuit, dictam vocem alio sensu accepit, cum, ubi cellam a Sancto impetratam scribit, nihil memoret de inclusione, ac dein historiam de servo in hunc modum exordiatur :* Quadam die habitaculo egressum *(Bavonem)* obvium contigit habere servulum.

§ X. Quo in statu fuerit cœnobium, postea Bavonis dictum, cum eo primum advenit Sanctus, huncque prius clericum extitisse, quam monachum.

C

Præmissis paucis de statu cœnobii,

D*um superioribus §§ inquirebam in annum conversionis* S. Bavonis *et in spatium temporis, quod fluxit illam inter et obitum ipsius, dumque meliori, quo poteram, modo et scriptis veterum præsertim biographorum conformiori ordine disponebam gesta ejus a conversione ad obitum, volens, ne filum interrumperem, præteriiquæstionem, quam dissimulare quidem non est æquum, sed liquido ac determinate dissolvere perdifficile. Utrum scilicet* S. Bavo *ab initio conversionis professus sit monachum, an clericum. Dictum superius est, primordia monasterii, a S. Amando in castro Gandavo erecti, communi nunc eruditorum consensu referri ad annum Christi circiter* 631. *Huic ac Blandiniensi cœnobio, sub idem tempus constructo, S. Amandus abbatem præfecit Florbertum post annos octo, ut censent plerique; certe annis multis ante conversionem* S. Bavonis, *ut hodiedum admittunt omnes, contra ac scribit Theodoricus* D *abbas, quis Florberti præfecturam refert post* S. Bavonis *conversionem.*

dum eo primum advenit Sanctus,

128 *Non evolvam hic multum agitatam controversiam de primis monasterii Bavoniani incolis, quos multi recentiores, ejusdem potissimum Theodorici abbatis testimoniis nixi, volunt fuisse clericos et his postea monachos successisse, quibus Florbertus abbas præfectus sit : alii autem contendunt, ab ipsis primordiis fuisse monachos. Pro priori opinione præ ceteris pugnat Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 631 *num.* 5 *et seqq. : pro posteriori Mabillonius in Præfatione ad Sæculum* II *Benedictinum num.* 28 *et seq.; atque iterum in Annalibus Benedictinis ad annum* 631 *lib.* XII *num.* 19 *et seq., quos consulat lector curiosus. Nobis sufficienter probatum est, tum saltem monachos ibidem extitisse, cum ad S. Amandum istuc advenit* S. Bavo. *Ea porro, quæ adventum istum præcesserunt, S. Amandum potius respiciunt, quam* S. Bavonem, *atque ea propter dictam controversiam attingam dumtaxat, ubi connexa fuerit cum hac nostra quæstione.*

recitantur veterum verba, unde elucet

129 *Videamus ergo, quid de prima Sancti nostri professione tradant antiqui. Biographus noster vetustior num.* 9 *ait :* Deo etiam annuente, clericorum cœnobium in ipso castro honorifice est E constructum... His expletis, in eodem monasterio beatus confessor Bavo plenissima devotione ante oraculum templi Domini se prosternens, comam capitis sui abscidere * deprecatus est, * *Mabil.* abscidi et adeptus venerandi pontificis Amandi manibus clericatus honorem, meruit fieri consors Apostolorum.

Poeta noster :

Cœnobiumque loco struitur reverenter in ipso,
Incipit et multus mox illuc crescere clerus...
Tunc veniens * omni resolutus compede secli, * Bavo
Præcidisse comam sanctum sibi poscit Amandum
In castro, de quo supra memoravimus, ipso,
Sanctorum gradui dignus sic associari.

Scriptor Miraculorum num. 8 : Suscepit autem in eodem Gandavo, in quo nunc requiescit, a beato Amando tonsuram clericatus irrefragabili deliberatione delegatus. *Theodoricus abbas :* Ibi ante aram beati Petri apostoli militiam Christi professum, barba et capillo tonsum assumit in clericatum. *Chronista Bavonianus :* S. Bavonem, omnibus suis pro Deo prius erogatis, tonsura clericali insignivit *S. Amandus* in ecclesia Ganda, F *ut præmittitur. Hæc omnia, judice Mabillonio, exponenda sunt de statu monastico.*

Mabillonius, mox factum esse monachum :

130 *Sententiam suam ut stabiliat, varia primum adducit exempla, quibus evincat,* clericorum *vocabulo a veteribus scriptoribus non raro designatos fuisse monachos; deinde addit, ex hujus rei ignorantia Theodoricum abbatem incidisse ac pertraxisse alios in errorem, dum ex vetustioris anonymi verbis male intellectis tradidit, clericos Gandæ monasterio primitus fuisse impositos, postea successisse monachos; ac denuo recitans textum anonymi num. præcedente datum, ad postrema verba :* Meruit fieri consors Apostolorum *subjicit :* Quod præcipue convenit monachis, quos apostolicæ vitæ imitatores S. Bernardus aliique permulti appellant. Mentem suam auctor in consequentibus clarius exprimit : « Dimisit comam » capitis, et invenit coronam gloriæ : reliquit » vestimenta secularia et suscepit stolam candi- » dam : reliquit pompam hujus mundi et indu- » tus est loricam fidei. » Quibus verbis scriptor iste religiosas vestes ac tonsuram satis exprimit.

Nunc

A *Nunc respondeo ad singula. Monachos apud antiquos scriptores nonnumquam venisse nomine clericorum, non inficior, maxime quando gradu aliquo ecclesiastico insigniti erant, et sic monachi simul et clerici : uti alias dictum est. Item monachos exstitisse Gandavi tum, quando eo advenit* Bavo, *mihi sat probatum esse, jam dixi : at ex iis, quæ observat Mabillonius, non ita probatum est, quod Sanctus dum* clericatus honorem *adeptus est, statum monasticum professus sit.*

rationes ipsi contrariæ proponuntur

131 *Nam etiam clericis convenire imitatores esse vitæ apostolicæ, nemo, credo, vocabit in dubium.* Comam capitis dimittere *similiter clericorum erat, uti et relinquere vestimenta secularia et pompam hujus mundi; sane tum quoque clerici et habitu et moribus distinguebantur a laicis, talesque induebant, quales decebant homines, qui se totos divino cultui manciparerant. Quid porro est in toto anonymi contextu, quod non æque proprie aptari queat clerico, quam monacho, quodque cogat* clericatus honorem *minus proprie accipere pro tonsura ac professione monastica. Ubi clericatus honorem adeptus dicitur, solius S. Amandi episcopi fit mentio, nulla abbatis, nulla fratrum* B *seu monachorum, nulla regulæ aut disciplinæ regularis, nulla vel exiguæ in monasterio commorationis, qua iis imbui potuisset Vir nuper a sæculo abductus, sed mox dicitur secutus S. Amandum verbum Dei gentibus prædicantem. Urget Mabillonius, inquiens :* Nec aliam quæras causam, cur S. Bavo, qui statim atque in monachum attonsus est, Amando prædicationis socium se adjunxerat. » per suprascriptum pon- » tificem sibi licentiam dari petiit, monasteria » circuire Christi Athletarum, quatinus vitam » monachorum et conversationem cœnobitarum » posset agnoscere. » Nimirum monachus cum esset monachorum perfectiorum mores rimari atque æmulari votis omnibus optabat.

respondetur ad argumentum aliud ex Vita.

132 *Ego causam quærenti, cur* S. Bavo, *qui statim atque* in clericum *attonsus est, S. Amando socium se prædicationis adjunxerat, dictam licentiam petierit, haud minus verisimiliter responsurum me, existimo : Nimirum clericus cum esset et ad perfectius vitæ institutum aspiraret, desiderium concepit amplectendi vitam monasticam, circuivit monasteria, tum ut ex iis eligeret unum, quod proposito suo esset convenientius, tum ut* C *cœnobitarum vivendi normam, disciplinam regularem et mores ante electionem agnosceret. Sed, obsecro, si ante fuit, cujus erat monasterii monachus? Gandavensis, inquis, Ordinis S. Benedicti, in quo tonsuram acceperat, et deposuerat vestem secularem. At juxta Regulam S. Benedicti ad monachatum suscipiendus probabatur per annum integrum.* Prædicentur ei omnia dura et aspera, per quæ itur ad Deum *(verba sunt cap.* LVIII *de* Disciplina suscipiendorum fratrum) Si promiserit de stabilitatis suæ perseverantia, post duorum mensium circulum legatur ei hæc Regula per ordinem... Si adhuc steterit... post sex mensium circuitum legatur ei Regula, ut sciat, ad quod ingreditur. Et si adhuc stat, post quatuor menses iterum relegatur ei eadem Regula. Et si habita secum deliberatione promiserit se omnia custodire et cuncta sibi imperata servare, tunc suscipiatur in congregatione, sciens se jam sub lege Regulæ constitutum ; quod ei ex illa die non liceat egredi de monasterio *Attamen* S. Bavo, *fatente Mabillonio, in Annalibus ad annum* 647, *lib.* XIII *num.* 43 *erogatis in pauperes facultatibus,* ad S. Amandum denuo rediit, in castro Gandavo tunc commorantem. Mox clericatus honore ab eodem insignitus est, *id est, ut ipse interpretatur, monachus factus est, et ut ante loquitur,* statim atque in monachum attonsus est, Amando prædicationis socium se adjunxit.

AUCTORE J. P.

133 *Dic, per me licet, in Regula dispensatum fuisse cum Viro de fratribus optime merito ; sed quid causæ fuit, cur post evolutum circiter annum, dum Sanctus Gandavum rediit, et a Florberto abbate petiit sibi cellulam,* in qua familiariter Domini misericordiam pro facinoribus suis deprecaretur ; *idem abbas, ut pergit narrare anonymus vetustior, priusquam assentiretur,* juxta præceptum pii patris Benedicti, ejusdem fratribus monasterii ipsius patefecit preces, convocataque omni congregatione, ut, si forte juniori revelatum fuisset, quod placitum esset Omnipotenti, cum omni aviditate susciperet et compleret id, quod scriptum est : Omnia fac cum consilio et post factum non pœnitebis? *Ususne ea cautela Florbertus ad exquirendum, num esset consultum cellam concedere fratri ejusdem monasterii, professo, qui ibidem ab ipso fundatore Amando in monachum attonsus fuerat, qui illic, ut* E *exigebat Regula S. Benedicti, stabilitatem promiserat? Mihi quidem id minus verisimile apparet, præsertim cum juxta eamdem S. Benedicti Regulam tales cærimoniæ adhibendæ non essent, nisi in negotiis magni momenti, prout sat clare docetur cap.* III, *ex quo pleraque mox recitata verba deprompsit anonymus :* Quotiens aliqua *(hoc est capitis initium)* PRÆCIPUA agenda sunt in monasterio, convocet abbas omnem congregationem et dicat ipse, unde agitur.... Ideo autem omnes ad consilium vocari diximus, quia sæpe juniori Dominus revelat, quod melius est... Si qua vero minora agenda sunt in monasterii utilitatibus seniorum tantum utatur consilio, sicut scriptum est : Omnia fac cum consilio, et post factum non pœnitebis.

collatis cum Regula S. Benedicti concluditur,

134 *Quasi vero tanti momenti negotium esset concedere cellam redeunti ad proprium suum monasterium monacho, qui cum abbatis ac fratrum consensu peregre profectus fuerat ; nam si monachus erat* S. Bavo *cum secutus fuit S. Amandum, id sine illorum consensu factum esse, credi non potest. Quare multo verisimilius est, Sanctum non fuisse monachum, dum secutus est S. Amandum,* F *sed tum primum, quando Gandavum rediit, petiisse admitti ad professionem vitæ monasticæ. Tunc autem merito judicare potuit Abbas, sat gravis esse momenti negotium, ut sine prævia fratrum omnium convocatione et consultatione peragendum non esset. Accedebat, quod quæstio esset non de qualiscumque hominis, sed de clerici admissione. Nam de sacerdotum et clericorum admissione peculiaris lex præscribitur cap.* LX *Regulæ Benedictinæ, et talis quidem, ut nulla illic fiat mentio anni tyrocinii seu novitiatus,* quia, *ut observat Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag.* 1000, olim eo non indigebant, quippe qui viri maturi et gravitate conspicui essent. Et eorum ingenia et mores hospitalitatis tempore, aut duorum vel sex ad summum mensium spatio satis explorari poterant.

prius fuisse clericum tantum,

135 *Præterea eodem cap.* LX *de sacerdote in monasterium suscepto dicitur :* Concedatur tamen ei post abbatem stare. *Ad quæ Menardus :* Ac proinde ante præpositum et decanos, si non sint sacerdotes : *de clerico vero dicit ibidem Regula :* loco mediocri conlocetur, *puta, nec inter supremos*

postea monachum. Antedicta de statu

 supremos

AUCTORE J. P.

premos nec inter infimos, et hic nova erat deliberandi materia, cum ageretur de clerico, cui tot ex titulis obstrictum erat monasterium. Ceterum ex iis, quæ jam recitavi ex vetustiori anonymo, contulique cum Regula Benedictina, mox perspiciet studiosus lector, qua ratione ductus asseruerim supra, mihi sat probatum esse, quod monachi exstiterint in Castro Gandavensi, cum illuc adveniret S. Bavo. *Aliam ad id confirmandum ex eodem anonymo rationem adjicit Mabillonius locis citatis, quam assignabo in Annotatis. Sed ego alteram adjicio ex Vita metrica, quam verisimiliter non vidit Mabillonius, et ex qua perspicuum fieri existimo, exstitisse illic monachos diu ante* S. Bavonis *adventum, certe ab ipso tempore, quo cœnobio datus est abbas Florbertus. Nam ubi loquitur anonymus vetustior :* Ergo Adloinus vir Dei reversus ad suprascriptum Castrum Gandavum ad venerabilem virum Florbertum abbatem, quem almus pontifex Amandus ibidem constituit super gregem CLERICORUM rectorem, petiit *etc., ita canit Poeta :*

Ille * sed almorum discurrens quæque locorum,
Rursum Gandavum properabat visere castrum,
Nomine Florbertus quidam quo forsitan abbas
B Exstitit a sancto MONACHIS prælatus Amando.

*Bavo

Diu autem ante S. Bavonis *adventum illic abbas exstitit Florbertus, ergo etiam monachi.*

cœnobii confirmantur; et argumentis,

136 *Sed hinc novum formabis pro Mabillonio argumentum. Dices enim, eos ipsos, quos anonymus* clericos *appellat, vocari a poeta* monachos, *inde ergo patere, quid aliis etiam locis intelligendum sit, ubi idem anonymus ait, constructum esse* clericorum cœnobium, *scilicet* monachorum, *et a S. Amando* Bavoni *collatum fuisse* clericatus honorem, *nimirum* monasticæ professionis. *Admittam assertum primum, non item sequelæ partem ultimam. Nam etiamsi ex admisso primo asserto sequeretur per voces* clericorum cœnobium *accipiendum esse* cœnobium monachorum, *rationes, quas in contrarium attuli, prohiberent, quo minus admitterem, per* clericatus honorem *accipiendam esse* monasticam professionem. *Verum si quis voluerit sustinere oppositam Mabillonio sententiam, nec ad primam sequelæ partem admittendam cogetur. Dicet quippe, verum esse, eosdem homines tam ab anonymo vetustiore quam a poeta designatos fuisse, id est, eos qui, cum essent clerici, sub Florberto abbate facti sunt mo-* C *nachi. At cum agerent iidem auctores de tempore, quo facta est ista immutatio in cœnobio, dicet, per anonymum denominatos fuisse homines illos a statu, a quo transierant ; per poetam a statu, ad quem transierant. Atque ita ulterius concludet, voces* clericorum *et* clericatus *ubique ab anonymo usurpatas fuisse in propria ac ordinaria sua significatione, locumque ipsius, quo potissimum nititur Mabillonius sic evolvet :* Florbertus constitutus est rector clericorum, qui sub ipso fiebant monachi.

quæ inde formari possent.

137 *Addet denique, conjici non debere ex allato versu, quod putaverit poeta, per clericos ubique ab anonymo intellectos fuisse monachos, ideoque voci* clericis, *quam non admittebat metrum, substituerit* monachis ; *quandoquidem ipsemet poeta memorans cœnobii exordia, sic scribat :*

Cœnobiumque loco struitur reverenter in ipso,
Incipit et multus mox illuc crescere CLERUS
Qui Domino laudes persultet * nocte dieque.

*forte persolvat

ubi tamen ipsi, de metri elegantia haud multum sollicito, facilis erat correctio vel explicatio, dicendo :

Incipit et MONACHUS mox illuc crescere multus.

vel :

Incipiunt MONACHI moxque illuc crescere multi.

D *At vero, dum hujuscemodi responsa suggero adversus opinionem Mabillonii de primis monasterii incolis, nolo existimes, mihi omnino probatam esse oppositam, nixam testimonio potissimum Theodorici abbatis, scriptoris non sufficientis auctoritatis, ut in opinionum diversitate me ad unius electionem determinet. Id feci in illum duntaxat finem, ut indicarem, Mabillonii argumenta etiam talia mihi non esse, quæ Theodorici testimonium tam evidenter erroneum probent, ut merito concludat Mabillonius :* Ex his manifestum est, monachos non clericos seculares in Ganda monasterio... ab initio exstitisse. *Ubi tamen idem Mabillonius, tamquam per modum auctarii, mox subjungit sequens qualecumque argumentum :* Quod satis superque verisimile reddit Amandi ipsius monastica professio. Nempe monachus monachos haud dubie in locis a se erectis instituit, Benedictinus Benedictinos. *Sed neque hic de responso laborabit Mabillonii adversarius. Esto, inquiet, fuerit monachus Benedictinus S. Amandus : certius est, tunc fuisse episcopum, atque hinc verisimilius fit, quod aliquibus saltem a se erectis locis instituerit clericos non monachos : ut ex isto capite æque dubium maneat, utrum in Gandensi* E *cœnobio instituerit clericos simul habitantes, an monachos.*

prævenuntur

138 *Si tamen clerici illic primo instituti sint, deinde monachi, non credo factam esse immutationem ex causa, quam nonnulli tradiderunt : quod nempe S. Amandus clericos amoverit, quia vivebant licentius. Neque enim sine veterum et fide dignorum scriptorum testimoniis ausim asserere, illos tantillo temporis spatio, annorum circiter octo, usque adeo a prima vivendi norma degenerasse sub disciplina, sub oculis sanctissimi antistitis. Quapropter cum Theodoricus ipse duplici loco de immutatione loquens, neutro causam ullam prodat, si absolute admittenda sit isto temporis spatio facta, mallim dicere, ortam esse ex pietate clericorum, qui indies adhortationibus et exemplis S. Amandi in via virtutis proficientes, ultro petierint dari sibi Regulam monasticam ac præfici abbatem, et ad hunc sensum aptavi responsa ad Mabillonii argumenta. Ex quæstionibus præcedentibus exsurgere posset quæstio altera, eaque solutu nequaquam facilior ; ad quem scilicet clericatus seu ordinis ecclesiastici gradum ascenderit Sanctus noster.* F *Nullam mihi verisimilitudinem habet, quod tradit Rabanus aut forte hujus interpolator in Martyrologio, episcopum nempe fuisse* S. Bavonem. *Minus alienum est a verisimilitudine assertum B. Alcuini, qui B. Rabano vetustior medio circiter sæculo,* venerandum Sacerdotem *appellat istis versibus apud Andream du Chesne seu Quercetanum col. 1726 :*

Hæc loca sanctificet venerandus Bavo sacerdos,
Discipulus vita patris condignus Amandi.

A verisimilitudine, inquam, id minus alienum est, si per sacerdotem *intelligat presbyterum seu secundi ordinis sacerdotem. Nec tamen, licet Alcuini auctoritas magna sit, isti opinioni ausim subscribere. Nam sicut credibile mihi non apparet, quod, si* S. Bavo *consecratus fuisset episcopus, id unus duntaxat memorasset Rabanus, ita non possum mihi satis persuadere, quod, si fuisset sacerdos, id nullus præter Alcuinum in tanta multitudine scriptorum veterum, quos hactenus laudavimus et deinceps laudaturi sumus, litteris prodidisset.*

§ XI.

A

§ XI. Veterum quorumdam de Sancto elogia.

Veterum aliquot de Sancto elogia dabuntur:

Quoniam *præsenti Commentario secundum institutum nostrum pertractanda dumtaxat suscepimus ea* S. Bavonis *gesta, quæ a biographis vel non satis dilucide, vel etiam diversimode relata sunt, sicque occasionem dederunt variis recentiorum conjecturis, opinionibus, disputationibus, quæ fusiori discussione indigebant, atque id modo sufficienter præstitum arbitramur; mittimus alia, ab iisdem biographis satis clare exposita, vel saltem in Annotatis declaratu facilia; et veterum quorumdam de eodem Sancto elogia, hactenus laudata aut ex parte recitata, nunc integra exhibemus. Ceteris præmittimus Versus sive Epistolam S. Livini ad sæpe memoratum Florbertum abbatem cum* S. Bavonis *Epitaphio, a Jacobo Usserio editam in Sylloge Epistolarum Hibernicarum, et inde a* B *Mabillonio Sæculo 2 Benedictino, nobis vero descriptam ex Ms. Corsendoncano.*

S. Livini episcopi martyris
** Usser.* EPISTOLA
** ibid. sic*

140 Versus * S. Livini episcopi martyris
Ad Florbertum abbatem monasterii S. Bavonis.
Audeo mira loqui, solem sine lumine vidi
Est sine luce dies hic * sine pace quies.
Hos postquam populos conspexi luce serena,
Sol mihi non luxit, nox fuit una mihi.
Impia barbarico gens exagitata tumultu;
Hic Brachanta furit, meque cruenta ferit.
Quid tibi peccavi, qui pacis nuntia porto?
Pax est, quod porto, cur mihi bella moves?
Sed qua tu spiras, feritas sors læta triumphi
Atque dabit palmam gloria martyrii.
Cui credam, novi; nec spe frustrabor inani;
Qui spondet Deus est, quis dubitare potest?
Attamen est aliquid, mœstæ solatia menti
Quod dat, nec penitus me premit atra dies.
Gauda parat gremium, quo me fovet ubere læto,
Invitat, mulcet, nutrit, amat, refovet.

ad Florbertum abbatem

141 Hic est Florbertus, quem virtus flore perornat,
Cui probitas floret, flos probitate viget.
Forma gregis, decus ecclesiæ, concordia fratrum,
Ipse suis medicus, et medicina sibi.
Quid referam pietatis opus, quod * me peregrinum
Obsequiis lætis dum fovet, addit onus.
Sufficeret fratrum fratrem dixisse Livinum,
Pontificis nomen prægravat, et Domini.
Egressus patriam, pompæ mortalis honorem
Sprevi, devovi: spes Deus una mihi.
Attamen inveniet, quod Christo sedulus offert,
Quod sic sum pauper, hoc sibi nil minuet.
Plus aliquid præstat absenti munere largo,
Præsens continuis me fovet obsequiis.
Hæc quoque dum scribo, properans agitator aselli
Munere nos solito, pondere lassus adit.
Ruris delitias affert, cum lacte butyrum,
Ovaque caseoli plena canistra premunt.

** Mabil. quo* C

epistola versibus conscripta

142 Hospita quid restas? Effer jam sedula gressum,
Collige divitias, quæ modo pauper eras.
Fervet olus siccum, sed nunc condire licebit:
Ollula dura prius, uncta suavis erit.
Hortum villa gravis, quæ nescis reddere fructum,
Urticas, lappas, cur bene culta refers!
Hoc est, quo recreor, quod habet paupercula tantum
Hospita, quod mittit vel mihi Gauda boni.
Et pius ille pater cum donis mollia verba
Mittit, et ad studium sollicitat precibus:

AUCTORE J. C.

Ac titulo MAGNUM jubet insignire BAVONEM,
Atque leves elegos esse decus tumulo.
Nec reputat fisso cum stridet fistula ligno,
Quod soleat raucum reddere quassa sonum.
Exiguì rivi, pauper quam vena ministrat,
Lasso vix tenues unda ministrat aquas *
Sic ego, qui quondam, studio florente, videbar
Esse poeta, modo curro pedester equo.
Et qui Castalio dicebar fonte, madentem
Dictæo versu posse movere lyram,
Carmine nunc lacero dictant mihi verba Camœnæ
Mensque dolens, lætis apta nec est modulis.

** Usser. opem. Mabil. forte opes*

143 Non sum, qui fueram, festivo carmine lætus:
Qualiter esse queam, tela cruenta videns?
Nec, quid agam, novi; mentis tumor * iste procacis
Quem, rogo, non lædat, par dare nolle pari?
Officio certare pari si nempe recuso,
Pecco, quod magnis reddere parva moror.
Magna mihi præstat, supplex qui parvula poscit,
Et tamen invenior tardus ad officium.
Accingar studio, quamvis non viribus æquis:
Est non posse leve, non renuisse bonum.
Ergo tibi titulum scribens, SANCTISSIME BAVO,
Qui volo, quod nequeo, quod valeo, facio.
QUI PATRIÆ RECTOR, SPES GENTIS, GLORIA REGNI
MAGNORUM PRIMUS QUI MODO MAGNUS ERAS.
NON QUIA MAGNUS ERAS, TE GLORIA MAGNA BEATUM
SED CONTEMPTA DECUS GLORIA MAGNA FACIT.
PRO CHRISTO PAUPER, DESPECTUS, VILIS, EGENSQUE,
ES * CHRISTI FAMULIS NUNC CAPUT ATQUE DECUS.
DEFUNCTUM REVOCANS, QUI MORTI JURA TULISTI,
MONSTRAS QUIPPE TIBI JURA PATERE POLI.
QUAM TU FUNDASTI, QUÆ TE TENET, INCLITE BAVO,
ECCLESIAM MERITIS PROTEGE, SANCTE, TUIS.
Hæc, FLORBERTE pater, LIVINUS carmina mittens,
Inscriptum lateri munus habere dedi:
Ut cum vastatus fiet locus ille ruina
Carmina conservet obrutus ista lapis.

cum Epitaphio S. Bavonis
** Usser. timor*
E
** Usser. Et*

in qua auctor martyrium suum prædicit.

144 *Hoc, seu ætatem spectes, seu auctoris dignitatem ac sanctitatem, pretiosissimum antiquitatis monumentum huc visum est integrum transferre, quia, licet plura contineat ad* S. Bavonem *minus pertinentia; tamen totum compositum est occasione Epitaphii, quod a S. Livino petierat Florbertus: quoniam vero dederimus integrum, non abs re fuerit aliquot illi observationes subjicere; sed breves et ad dies mox memorandos amplius elucidandas. Ac primo quidem in eo elucet eximia S. Livini humilitas, se pontificem ac dominum a Florberto appellari grave onus reputantis: secundo Apostolicus verbi Dei disseminandi ardor, ex quo relicta patria, et commisso alteri in Hibernia episcopatu, spretisque commodis ac honoribus ad regionem se contulit, cujus nec soli sterilitate, nec effera id temporis incolarum indole absterritus est, quominus istic perduraret usque ad martyrium. Hoc autem martyrium tam clare et asseveranter atque iis cum adjunctis prædicit, ut non possit clarius vel asseverantius, nec dubium appareat, quin spiritu prophetico fuerit præditus. Eodem spiritu in postremis versibus censeri potest prænuntiasse devastandum olim monasterium, uti id contigisse suo loco videbimus, et sub ejus ruinis reperiendum laterem sive lapidem, cui Epitaphium* S. Bavonis *inscribi curaverat.*

F

et Bavonem ac Florbertum plurimum laudat

145 *Tertio in versibus elucet singularis, quam habuit idem S. Livinus, existimatio de virtutibus ac sanctimonia Florberti abbatis, cujus obitus variis sacris Fastis inscriptus est ad diem 1 Novembris. Quarto observari posset, quam luculentum testimonium præbeat S. Livinus de eximia* Bavonis *sanctitate, de insigni ejus ante conversionem in sæculo*

AUCTORE J. P.

sæculo potentia, de fundata ejus facultatibus Gandensi ecclesia, sed ista jam locum habuerunt in præcedentibus ȣȣ. Scriptos esse versus non diu post S. Bavonis *obitum, liquet ex re illis contenta et persona petentis ac potissimum ex morte auctoris. Livinum quippe martyrio coronatum tradunt triennio circiter post Sancti nostri e vita excessum. Denique* Holtam, *ubi tunc morabatur ac post martyrium sepultus est Livinus, vicus erat veteris Brachbanti, qui hodie vulgo* Hauthem *appellatur et Flandriæ tribuitur, distans Gandavo tertio milliario.*

De S. Bavone etiam honorifice

146 *Honorifice quoque de* S. Bavone *scripsit ejusdem S. Livini biographus, qui, quod se Bonifacium appellaverit, nonnullis creditus est S. Bonifacius archiepiscopus Moguntinus : sed perperam, ut solidis argumentis evincunt Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam S. Livini, insertam Seculo* II *Benedictino, pag.* 455 *et seq.; ac Papebrochius in Analectis de S. Bonifacio archiepiscopo Moguntino tom. I mensis Junii pag.* 494. *Verum hi duo scriptores eatenus consentientes, multum dissentiunt in judicio super ætate dicti biographi. Mabillonius S. Livino coævum et S. Bonifacio Moguntino antiquiorem facit. Papebrochius adductis nec paucis nec levibus rationibus retrahit ad sæculum* XII *vel* XIII. *Nos, cum ista materia, sicubi resumenda vel elucidanda sit, proprie spectet ad diem* XII *Novembris, verba biographi, relicto lectoribus de eorum veritate judicio, hic subnectimus et ideo dumtaxat aliorum sæculo* XII *aut* XIII *vetustiorum scriptorum elogiis præmittimus, quia cum jam dictis de S. Livino utcumque connexa sunt.* B

scribit biographus S. Livini;

147 Cum vero *(inquit auctor)* plurima *(S. Livinus)* perlustrasset loca, divini germinis semina spargendo, dæmonia ab obsessis corporibus pellendo, multorum ægrotantium corpora sanando, convenit cum discipulis suis ad quoddam cœnobium avito vocabulo GANDAVUM nominatum, quod B. Amandus pontifex exstirpatis gentilium fanis, fecit fundari, quod et ipse dedicavit ad honorem S. Petri apostoli et omnium apostolorum, congregatis ibidem cultoribus, quibus præposuit abbatem nomine Florbertum sanctæ religionis rectorem, dignis moribus compositum et totius honestatis exemplis refertum a quo etiam et a ceteris fratribus monasticæ caritatis officio susceptus est. C Ibi quoque invenit magnificæ sanctitatis virum et egregium confessorem Christi BAVONEM recentiva morte in Domino pausantem et in monasterio S. Petri sanctorumque Apostolorum a beato pontifice Amando et abbate Florberto et devotis fratribus condigno honore tumulatum atque gloriosis miraculis coruscantem. In eodem quoque loco per dies triginta commoratus est, et ad sepulchrum S. BAVONIS suas preces Missarumque celebrationes Domino Deo pervigil immolabat. *Hactenus auctor iste in editione Mabillonii et in apographis nostris Mss., cum aliquali quidem lectionis diversitate, sed non tanta, ut rem narratam immutet vel annotationibus indigeat.*

item Milo Elnonensis monachus

148 *Præclarum quoque Sancto nostro Elogium contexuit Milo monachus ac sacerdos Elnonensis monasterii in Vita S. Amandi, composita carmine Heroico ante medium sæculum nonum, ut probavit Henschenius in Commentario prævio ad Acta S. Amandi tom. I Februarii pag.* 842, *ubi descriptis S. Amandi laboribus apostolicis, ceterisque gestis apud Gandavenses, ista sequuntur pag.* 880 :

Hæc quoque castra suo post commendavit amico, D
Festinans alias ad partes belliger ire,
Fortis ubi populi ductor non deforet illis.
Bavo beate Dei, te præsens pagina signat :
A duce tu Domini quondam conductus Amando,
Sprevisti mundum, calcasti labile seclum,
Sumens arma crucis, propero pede bella petisti
Ac multum spolium truculento ab hoste tulisti :
Inter quæ prædam, quam gaudens abstulit, atque
In regno proprio cupiit, si forte fuisset
Possibile, ignitilnis concludere carceris antris :
Sanctas tu lacrymas fundens, pia vota, precesque
Belligerando boans bellis, Benedicte, beatis
Salvasti et Regi summo tua dona dedisti. [tur.
149 Quod loquor, agnoscis; quoniam tua gesta canun-
Scilicet ille hostis, cum telum missile vibrans
Impositum plaustro jecit, prostravit et unum
Ex famulis, canibusque feris venatio facta.
Sed tamen incassum sua tunc tentamina fudit :
Tramite nam reduci quia post orando reductum
A mortis tenebris revocasti in luce bubulcum
Multimodis aliis cum Sanctis artibus usus,
Hoc uno didicit vincendum te fore numquam.
O quam magnificus fuerat tibi, Sancte, magister,
Qualibus ac signis præceptor fulsit Amandus E
Ille tuus ! quæ te talem fecere ministrum !
Namque tuis gestis doctorem cernimus almum,
Egregium, pulchrum, mirandum, glorificandum.
Est mihi dulce tuæ textum percurrere Vitæ ;
Sed retrahit complenda meum modulatio gressum.
Ne tamen hi versus tibi sint sine fœnore fusi,
Redde vicem precibusque tuis me, quæso, guber-
[nans,
Obtineas veniam mihimet miserando reatus,
Atque tuo Regi junctus per secla valeto.

in Vita S. Amandi

150 Tuque locus felix, regio fulgentior auro,
Illustrata pio Justorum lumine, salve :
Plebsque decora satis, multo collecta labore [ris,
Patribus a geminis, dignum est, ut amando sequa-
Quos tibi Cunctipotens dulces pietate Patronos
Attribuit, talesque dedit miseratus amicos.
Et si te noster migrans huc corpore Amandus
Deseruit, meritis, si credis, ubique gubernat.
Nos quoque dum precibus sacris meritisque tuetur,
Te memorans etiam, portas tibi pandit Olympi.
Plaudite dulcisonos tantis Pastoribus hymnos ;
Ne ingratum reliquis gregibus videaris ovile.
Carmina commiscens chartis, currente camœna,
Vobiscum recinam, præbens insignia amoris F
Erga illos monimenta mei sine fine manentis,
Quos quia conspicuos virtutum penna levavit
Sidereum ad regnum, vobis properantibus illuc
Posse patere piæ monstrarunt ostia vitæ.
Ast ego delictis, ut setis horridus hircus,
Tegminis et nitidi candenti vellere nudus,
Sæva trahor miseræ miserandus ad atria mortis.
Tendite, posco, manus et me de fauce vorantis
Tollite. ..

carmine exarata

Victoria hic prima parte versuum præ ceteris Sancti gestis decantata, ea est, quam retulit, dum hominem blasphemum repentina morte punitum, suis precibus revocavit ad vitam, ac dæmoni surripuit, ut fuse describunt biographi nostri ; hos ubi legeris, clariora fient, quæ alioqui obscura videri poterant.

ac plures alii

151 *Philippus Harvengius, vulgo ab Eleëmosyna dictus, sæculo* XII *abbas monasterii Bonæ-Spei Ordinis Præmonstratensis prope Binchium in Hannonia, in Vita ejusdem S. Amandi eleganti stylo descripta et ab Henschenio ad* VI *Februarii quarto loco excusa, memoriam* S. Bavonis *celebrat pag.* 863 *verbis sequentibus :* Sub illius *(Florberti abbatis)* felici

A felici magisterio, B. Bavo secretum votivæ reclusionis intravit, postquam a vanitate seculi S. Amandi prædicatione conversus est, et ecclesiastico ritu benedictionis gratia tonsuratus. In qua vigiliis, jejuniis, orationibus convenienter intentus, seipsum Deo Patri hostiam vivam, sanctam, beneplacentem, juxta institutionem viri Dei satagebat fideliter exhibere. *Non præteriit etiam* S. Bavonem *auctor anonymus Epitomes Historiæ translationis et elevationis S. Amandi eodem tomo per Henschenium edita pag.* 894, *ubi sancti episcopi sanctos discipulos enumerans ac in singulorum laudem breviter discurrens, ista tradit de nostro :* Juxta seculi etiam dignitatem nobilis ALLOUINUS, qui S. BAVO est omnium vocibus appellatus, ex paganorum ritu ad Dei cultum per pontificem prædictum conversus et in via præceptorum salubriter introductus, per divinæ inspirationis gratiam in tantum celsitudinis apicem conscendere meruit, ut etiam mortuum ab inferni faucibus revocaret, et palam omnibus vitæ reconsignatum exhiberet. *Hallucinatum esse auctorem hunc, dum credidit,* S. Bavonem *conversum esse ad Deum* ex paganorum ritu, *notasse satis est.* *Plura sunt his illu-*
B *stria de Sancto nostro a veteribus relicta testimonia sed quibus recitandis supersedemus, quia vel præcedentibus §§ exhibita sunt, vel ex aliis manifeste desumpta.*

VITA

Auctore anonymo,

Ex Ms. S. Audomari vetustissimo cum Ms. S. Bavonis item vetustissimo et editione Mabillonii collato.

C

PROLOGUS.

Auctor imperitiam suam excusans,

Vilem et infimum cunctis proscere videris populis, meque indoctum quæris nitere virum per Schytias gentes et Parthias patrias. Nam liberalium omnium artium et humanarum doctrinarum matrem fuisse Athenas legimus : ubi antiquitus veteris floruit scientia linguæ Latinæ sub Pissistrato *a* auctore, et unde nostræ artes fusæ sunt pæne omnes. Non, inquam, me Hesperia, nec Roma aut Ausonia * tenuit, genuit vel aluit; nec Tytirus *b* docuit, nec fultus sum Aristotelis argumentis, Varronis, Democriti, Platonis, Demosthenis et ceterorum doctorum. Inops ingenii sum, verborumque flumine siccus. Prorsus multum me fateor inertem. Me etiam pondus inertiæ premit et in imis volvit; quando scientia vacuus *, hæc utcumque fragili audeo conscribere stilo.

* Mabil. Ausonius

* al. fatuus

2 Nobis egregii exemplo * sint dicta doctoris Hieronymi sacerdotis, quibus refragari * valemus detrahentium laqueos. Me ovantem fateor esse, Pater sancte, qui meum pigrum perdurare animum minime passus es, nec malitioso corde exultare, nec se inquisitionibus stimulare malivolis, sed coegisti, quantum valet imperita lingua, ut omnium eloquentissimorum virorum imitetur vestigia. Tibi, pater, quidquid ars mea cogitaverit aut invenire valuerit, patefacere curabo. Nec putes, ignaviam hinc inflari * nostram : vere non est in visceribus tepitudinis meæ aliqua extollendi calamitas, sed prorsus jacet ad ima * humilitas, eo quod scientiæ nobis non manet sublimitas. Individua dilectione et charitate mihi conjuncta est sanctitas vestra. Quid tantum verbis vobis * de vestris oportunitatibus loquar? Igitur de viro Dei Allowino, sancto videlicet Bavone, quod expetendum judicastis, ut valemus, voluntatem vestram explere cupimus. Mihi Dominus servorum suorum ultimo præstet de vestra semper conversatione gaudere et cum grege vobis commisso, et cum sancto Bavone, qui Allowinus nomine alio vocatur, regna cælorum promereri *c*.

ex obedientia se scripsisse indicat.

* Mabil. exempla

AUCTORE ANONYMO.

* ibid. refragare

* ibid. inflammari

* ibid. deest ad ima

* ibid. deest vobis

c

ANNOTATA.

E

a *Mabillonius legit* Piscitrato; *auctor noster haud dubie designatum voluit Pisistratum tyrannum, qui, sæculis ante Christum quinque circiter et medio, eloquentia clarus, bibliothecam publicam, sive ut loquitur Aulus Gellius lib.* VI *cap.* XVII, libros Athenis disciplinarum liberalium ad legendum præbendos primus posuisse dicitur.

b *Auctor iste, cujus nomen forte corruptum, ignotus nobis est : Aristoteles et reliqui sat celebres.*

c *Huic prologo mox in Mss. subditur sequens titulus :* Incipit sancti Bavonis confessoris Vita, cujus festa celebrantur inclyta Kal. Octob. in Gandavo castro.

PARS I.

Illustris Sancti prosapia, conjugium, morum immutatio, accessus ad S. Amandum.

F

Alterum auctoris prœludium.

Bonorum parvulorum indoles non tam dignitate generis, quam moribus clarescere solet, Domino approbante, qui dixit : Nolite parvulis prohibere, quin veniant ad me : et Sapientia dicente : Relinquite infantiam et vivite et per vias prudentiæ ambulate. Ergo si munda et recta sunt opera pueri, et studiis ejus intelligi potest, ut ait quidam : Quomodo invenies eum in senectute, quem non cognovisti in juventute? Et iterum : Excipe doctrinam et invenies sapientiam : non enim omnibus expediunt omnia. Nemo potest quicquam accipere, nisi ei fuerit datum de cælo. Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei. Et non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Felices sunt, quorum Deus spes

AUCTORE ANONYMO.

spes est, et quorum desideria dignanter inflammat, et ad perfectionem roborat, quia non poterit dissolvi, quod ex Deo est, ut ait ipse : Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Qui enim adhæret sancto viro assiduitate operis, illius suscipit exempla, quibus accendatur ad amorem veritatis. Valde est laudabile bonum esse cum bonis; sed multo magis est laudabile, bonum esse cum malis. Sancta enim Ecclesia in carnalibus ampla est, in spiritualibus autem angusta. Et ideo non solum malorum mores, sed etiam consortia fugienda sunt. Si fueris namque socius conversationis bonorum, eris et consors virtutum eorum. Non longo fastidio tendam, quæ de Viro Dei narrare cupio : quia civitas in monte posita latere non potest : neque candelabrum ob aliud accenditur, nisi ut luceat in domo *a*.

Sancti natales, juventus, nuptiæ:

4 Igitur Adlowinus, quod nomen sacro accepit Baptismate, quem vulgus Bavonem nominat, genere nobili, parentibus inclytis, Hasbaniense editus ducatu *b*, uxori junctus est, filiæ videlicet Adilionis comitis *c*, de qua genuit Agglethrudem *d*, prolem dignam Deo, virginem Christi, B cui in primis annorum crepundiis vox summo missa persultavit throno Altissimi : Crede, inquiens, creata majorum quoque prosapia, verbo Dei solius parentes procreabis, qui utrumque fecit hominem. Tempore quippe suæ juventutis beatus Bavo actibus * pravis seculi exercebat voluntatem, constans erat in turpibus, incensus obscenis laterum flexionibus *e* : sed Christo anxiliante, hoc juge ipsius vitium cito versum est in bonitatem.

* Mabil. operibus

morum immutatio, opera misericordiæ.

5 Ab illo etiam tempore legis judicia non contempsit; sed et omnium materiem scelerum evitavit. Affinibus suis * non nocuit; sed pauperibus latius manum porrexit. Amicitiarum fidem non renuit; sed appetivit; nec tam fortunam excoluit, quam virtutes imitatus est. Misericordia sublevavit etiam oppressos, indesinenter recolens in omni cultu pietatis, maxime Deum in hoc sibi propitium fore peccatorum suorum, si omnes injuste oppressos sublevandos esse *, satageret [ab eo, cui dicit propheta : Cum ceciderit justus, non collidetur; quia Dominus subponet manum suam] *f*. C

* ibid. Allines suos

* ibid. sublevare

Mortua uxore, adit S. Amandum,

6 Eodem quoque tempore conjux ejus obiit, filia videlicet Adilionis comitis, de qua genuerat Agglethrudem, ut prælatum * est. Quæ postquam migravit de hac luce *g*, aliam noluit ducere uxorem; sed inspirante Domini misericordia, ad viam conversionis Amandum, sanctissimum pontificem, expetivit, cum lachrimis veniam postulans, pedibus quoque ejus * provolvitur, cum compunctione sua confessus facinora, et de contrariis sibimet eum passionibus alloquitur, pro peccatis maximis et minimis pœnitentiam acturus. Deinde vir Domini Amandus animarum sollicitudinem gerens, quas ad regna cælestia secum ducere festinabat, verba Scripturarum ei protulit, quibus lucraretur Domino, ita dicens : Vitia prudenter sunt tollenda, subtiliter occulta scrutanda, et aperte cognita leniter aliquando arguenda, et aliquando vehementer increpanda.

* al. prædictum

* Mab beati pontificis

a quo instruitur;

7 Nota facio tibi verba Domini, quibus vitam comprehendas æternam. Dominus dixit : « Omnis » ergo, qui confitebitur me coram hominibus, » confitebor et ego eum coram Patre meo, qui » est in cælis. [Item : Omnia, quæ petieritis » credentes, accipietis. » Et illud : « Si offers » munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris, » quia frater tuus habet aliquid adversum te, D » relinque ibi munus tuum ante altare, et vade » prius reconciliare fratri tuo et tunc veniens, » offeres munus tuum. » Item : « Amen dico » vobis, quia plorabitis et flebitis vos, mundus » autem gaudebit. Vos autem tristes eritis, sed » tristitia vestra vertetur in gaudium. » Item dicit : « Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni » habeamini fugere omnia, quæ ventura sunt, » et stare ante Filium hominis. Pœnitentiam » agite, appropinquavit enim regnum cælorum.] » Et omnis, qui reliquerit domos aut agros, aut » patrem aut matrem, fratres aut sorores, filios » aut filias propter nomen meum, centuplum » accipiet et vitam æternam possidebit. » [Item dicit; Non egent, qui sani sunt medico, sed qui male habent. » Et : Non veni vocare justos sed » peccatores in pœnitentiam. » Item : « Vende » omnia, quæ habes, et da pauperibus; et veni, » sequere me. »

facultates in pia opera distribuit;

8 Auditis ergo his * divinis Adlowinus vir Dei, quæ sanctus Amandus ei secundum euangelicam nuntiaverat disciplinam, inspirante Deo, seculi hujus divitias reputans velut umbram prætereuntem aut fœnum arescens, facultates prædiorum E suorum ad loca Sanctorum legaliter distribuit et pauperibus erogavit, atque ad memoratum pontificem, qui morabatur in castro, cujus vocabulum est Gandavum *h*, repedavit : [quod videlicet castrum juxta Scaldim, ubi idem amnis Scaldis Legiam flumen recipit, situm est.] In eo etiam castro indiderat olim antiquitas simulachra nefanda et idola, quæ pro deo illic a populo colebantur. Ibidem vero consistens præfatus Dei pontifex, pro nomine Christi omnia sana destruxit, idola contrivit, et ad sanctam Christianitatem omnes revocavit.

* Mab. addit. verbis

Gandavi sæculo renuntiat;

9 Basilicam autem ibi in honore beati Petri apostoli fecit construi, quam, reliquiis insertis, altissimo Domino consecravit cum magno honore; in qua virtutes multas postea Dominus noster Jhesus Christus fecit, cæcis visum, claudis gressum, paralyticis soliditatem, infirmantibus sanitatem indulgens. Deo etiam annuente, clericorum cœnobium in ipso castro honorifice est constructum *i*, ubi die noctuque laus a fidelibus Deo decantatur. His expletis, in eodem monasterio beatus confessor Bavo plenissima devotione ante oraculum templi Domini se prosternens, comam capitis sui abscidere * deprecatus F est; et adeptus venerandi pontificis Amandi manibus clericatus *k* honorem, meruit fieri consors Apostolorum. Dimisit comam capitis, et invenit coronam gloriæ; reliquit vestimenta sæcularia et suscepit stolam candidam; reliquit pompam hujus mundi et indutus est loricam fidei. Quapropter et dignus factus est consortio angelorum.

* ibid. abscidi

S. Amando fidem prædicanti

10 Deinde vir Domini Amandus [commendato ac relicto castro] perrexit gentibus prædicare verbum Dei, quem beatus Bavo prosecutus est, ut prædicatione ejus pasceretur. Ardebat autem nimium animo, ut potaret et hauriret justitiam : tantam enim menti ejus Deus inspiraverat ubertatem, ut semetipsum magna laceratione corporis cum alacritate castigaret mentis. Nimirum sibi imposuit vulnera, medens morbos animæ, ut bene agens, securus posset esse in die judicii *. Circumspexit infirmitatem suam quotidie, ne de acceptis virtutibus superbiret. Quia plerumque cor rectorum, quamvis magna ex parte proficiat mens *, tamen interdum actibus laborat

* al. Domini

* Mabil. animus

A rat carnalibus. Ideoque necesse est, ut recurrant sæpissime ad fluenta sacræ Scripturæ. Quia sicut escis caro, ita et divinis eloquiis homo interior nutritur.

comes et auditor assistit;

11 Propterea et hæc, quæ subsequuntur, fidei documenta beatus Amandus prædicare non cessabat, audientibus turbis et sancto Bavone, ita disputans : Qui vult cum Deo semper esse, frequenter oret. Nam * quid est vita præsens, nisi vapor ad modicum parens? Apprehendite vitam æternam, ad quam vocati estis, et gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Apprehendite arma militiæ *, loricam fidei et resistite laqueis diaboli per potentiam Dei. Nihil fortius eo, qui vicit * diabolum, et nihil infirmius eo, qui carne superatur. Vita hominis tentatio est ; unde diaboli sagittæ sunt restringendæ vigiliarum, jejuniorum, hospitalitatis et eleemosynarum officio. Virtus igitur præcipua est, natum in carne non carnaliter vivere : et unde caro atteritur, inde incrementum virtutum spiritualium surgit *.

* *ibid.* Et illud

* *ibid.* justitiæ

* *ibid.* vincit

* *ibid.* surgere

monasteria perlustrat.

12 Igitur vir Dei Bavo superscriptum * pontificem sibi licentiam dare petiit, monasteria circumire Christi athletarum, ut * vitam monachorum et conversationem cœnobitarum posset agnoscere ; tantumque ardorem et cordis conpunctionem Dominus ei largiri dignatus est *, ut vita bonorum cœnobitarum non esset contentus ; sed magis ac magis semetipsum erigeret in Dei famulatu et gemitu et lachrimis in afflictione et vigiliis, in jejuniis et orationibus frequenter positus, vitam Sanctorum exerceret, nec ullo modo daret suo corpori requiem, inediis, nuditate, frigore, siti, et multis tribulationibus seipsum macerans. Vitam nimirum cupiebat finiri suam, ubi comam capitis abscidit, et arma militiæ et pompam sæculi dimisit *l*.

* *ibid.* supra-scriptum

* *ibid.* quatinus

* *ibid.* largitus est

l

ANNOTATA.

a *Totum illud præludium*, quod nihil historicæ veritatis contineat, *suppressit Mabillonius.*

b *De his omnibus actum est in Commentario prævio : de nobili genere et parentibus ac cognatis num.* 20 *et seqq.* ; *de loco et tempore nativitatis*

C *num.* 30 *et seqq.* ; *de nominibus Sancto inditis num.* 38 *et sequentibus.*

c *De comite isto ejusve filia*, S. Bavonis *conjuge, nihil ulterius comperimus.*

d *Alii* Agletrudem, Adeltrudem *et* Aldetrudem *scribunt. De hac quoque pluribus actum est in Commentario prævio a num.* 42 *usque ad* 52.

e *Hæc a recentioribus plus æquo exaggerata esse, ostendimus in dicto Commentario num.* 53 *et duobus sequentibus.*

f *Unci tam hic quam alibi infra positi denotant, verba, quæ illis includuntur, deesse in editione Mabilloniana.*

g *Sanctus, filiæ Agletrudis verbis et exemplis ad frugem deductus, ut diximus in Comment. num* 51 *et* 56, *mortua uxore, perfectam anteactæ vitæ pœnitentiam acturus, seque totum Deo consecraturus, ad S. Amandum Gandavum profectus est circa annum* 650 *aut* 651, *ut discussis prævie et refutatis aliorum opinionibus, statuimus ibid. num.* 89 *et seqq.* ; *unde conjicere licet, non diu ante signatos annos obiisse conjugem.*

h *De castri Gandavensis situ, ac civitatis amplitudine quædam prænotavimus in Commentario num.* 105 *et seqq.*

i *S. Amandus duo monasteria cum suis ecclesiis excitavit, alterum in ipso castro Gandensi, alterum in monte Blandinio : utrumque S. Petro apostolo sacrum. Primum, quod deinde* S. Bavonis *nomen induerat, non exstat amplius ; secundum, quod S. Petri nomen retinuit, hodieque amplissimum ac nobilissimum cernitur, civitatis muris inclusum. Mabillonius Annalium lib.* XII *ad annum* 631 *existimat, hic a biographo nostro non obscure laudari ambo ista monasteria : Blandiniense initio numeri per hæc verba :* Basilicam autem ibi in honore beati Petri apostoli fecit construi : *Baronianum per ea, quibus hanc annotationem subjici us. Verum dum attentius considero contextum, id mihi non tam clarum videtur. Etenim sub finem numeri præcedentis dicit biographus, quod* in eo etiam castro *idola colerentur, quod* ibidem *consistens S. Amandus fana destruxerit, idola contriverit, ac pergens ait :* Basilicam autem ibi... construi fecit : *demum addit,* Deo etiam *annuente, constructum esse clericorum* cœnobium in ipso castro : *quæ mihi sic connexa videntur, ut de uno potius quam de duplici loco* E *dicta sint, id est, de basilica et monasterio solius castri Gandensis potius, quam de basilica monasterii in Blandinio monte positi et de cœnobio tantum Gandensis castri. Idem Mabillonius ibidem contendit, vocabulo* clericorum *designari monachos, negant alii, qua super quæstione mentem nostram aperuimus in Comment. num.* 136 *et seqq.*

k *De significatione vocis hujus fuse disputatum est in Comment. a num.* 129 *usque ad* 138.

l *Nulla est partium sectio in Mss. et editione Mabillonii ; nos faciendam judicavimus, ut locus esset Annotatis.*

PARS II.

Sanctus cellæ se includit, mortuum ad vitam revocat, mira edit pœnitentiæ ultro susceptæ exempla. F

Gandavum reversus, locum postulat in monasterio;

Ergo Adloinus vir Dei reversus ad suprascriptum castrum Gandavum ad venerabilem virum Florbertum abbatem, quem almus pontifex Amandus ibidem constituit super gregem clericorum rectorem *a*, petiit eum sibimet humiliter cellulam, in qua familiariter Domini misericordiam pro facinoribus suis deprecaretur, largiri. Ut vero pius pater monasterii audivit ejus petitionem, cum gaudio eam suscepit : et juxta præceptum pii patris Benedicti ejusdem fratribus monasterii ipsius patefecit preces : convocataque omni congregatione, ut si forsitan juniori revelatum fuisset, quod placitum esset Omnipotenti, cum omni aviditate cordis susciperet, et compleret id, quod scriptum est : Omnia fac cum consilio et post factum non pœnitebis *b*.

a

b

14 Igitur petitione Adloïni audita, fratres, narrante

AUCTORE ANONYMO.

cella includitur:

rante monasterii abbate, animo gratanti susceperunt eam; sicque quam petiit ab eis cellulam, largiente Deo, impetravit: in qua retrusus c, Deum piis et indefessis precibus invocabat, secundum id, quod scriptum est *: « Quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. [Omnis enim, qui petit, accipit, et, qui quærit, invenit, et pulsanti aperietur. »] Iste Vir Dei non aurum vel argentum seu gemmas preciosas, sive ornamenta hujus sæculi quæsivit, quas post conversionem pro nihilo reputavit; sed Dei cæli ardor eum erexit in vigiliis, in jejuniis, gemitu, inediis et pauperum eleemosynis supra quam scribi possit. In afflictione igitur corporis positus tot cælestia instrumenta animo exercebat, quot misericordia Altissimi ejus cordi ingerebat.

C

* ibid. quia scriptum est

hominem, qui ipsi maledixerat,

15 Die vero quadam hujus temporis fratres ipsius monasterii ad obedientiam sunt directi *, ut cellam viri Dei Bavonis construerent d. Laborare igitur cœperunt manibus et ædificium fabricare. Prædicti vero abbatis Florberti homines * cum vehiculis cœmentum ministrarent, ex ipsis quidam nomine Adinus * super plaustrum unum sedit, quem egressi de vico canes circumdederunt, ac cœperunt ei insistere fortiter. Hic autem captus laqueis diaboli, repletusque invidia, virum Dei Bavonem non erubuit blasphemare: sed omni bestia cruentior diabolus, in omnibus confusus nihil quidem ei nociturus *, si Virum Dei non blasphemaret, tanto eum impugnare studuit subjectum sibi, quando ipsum perspexit ad famulatum pristinum redisse. Videns enim cruentus, idola sua in templum Dei mutari, frendens rugiensque, quæsivit, quem devoraret.

* ibid. egressi d

* i. e. subditi vel clientes

* al. Attinus et Adhinus

B

* Mabil. nociturus

et subita morte oppressus fuerat;

16 Animalia itaque cum vehiculo super hominem prædictum projecit: qui oppressus hoc pondere, exhalavit spiritum vitæ. Videns eum turba jam mortuum, cum fletu corpus ejus in navi deduxerunt ad memoratum castrum Gandavum, ut tumularetur illic, sicut mos est mortuos sepelire. Videns vero vir Domini Bavo eum jam mortuum, ingemuit e dolore nimio cum lachrimis sibi pectus tundens, ac reputans sibi culpam, eo quod accepisset mortem in labore suo, ad cellulam suam ipsius defuncti corpusculum deferri jussit; protinusque Vir Domini orationi incubuit, cum fletu magno his verbis Domini misericordiam exorans: Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jhesu Christi, qui non solum peccata dimittis, sed etiam justificas peccatores, et reis non tantum pœnam relaxat, sed donas et præmia; fragilitati meæ hæc adjumenta concede, et effectum cæleste * benignus inspira miserationum tuarum, ut inveniar auxilio tuo sancto adjutus.

e

C

* cælestem

precibus suis ad vitam revocat

17 Qui Lazarum quatriduanum fœtidum de monumento suscitasti, prosit nobis indignis misericordia tua, ut hi, qui in tua pietate confidunt, citius exaudiantur; largitate donorum tuorum renova spiritum gratiæ tuæ salutarem super istud corpus defuncti famuli tui, reddens ei spiraculum vitæ, Sanctificator et Conditor generis humani, qui cum filio tuo æterna charitate regnas: ut tuæ mysterio curationis efficiaris honorandus ab omnibus servis tuis, pandasque præsentiam tuam, ut in tua misericordia exultemus, et in tua gloria lætemur, præsta: qui vivis et regnas Deus cum Filio et Spiritu sancto per cuncta secula seculorum, Amen. Oratione igitur completa, quasi post horarum spatium trium mortuus ille, jubente Deo, animam recepit, quam exhalaverat, et sanus effectus stetit super pedes suos, ac post per multa curricula annorum vixit incolumis.

D

Sancti virtutes

18 Hæc itaque tanta miracula in Dei Milite admirando, charissimi, satagamus in hoc agone præsentis vitæ illius exempla sequi *, ut etiam cum eo mereamur a Deo cum electis illius æterna gaudia percipere in cælis. Nihil in hac vita præsenti consolationis seculi honorisque quærere debemus, sed gaudere abjectione paupertatis; non solum abjicere facultates hujus mundi, sed etiam de cordibus voluptates eradicare. Ad memoriam etiam redeat, quod vir Domini Bavo pro nomine Christi multas facultates dimisit; quatenus in cælesti regno centuplum reciperet, insuper et vitam æternam: cujus precibus mortuum Dominus suscitavit. Quanti ad eum venerunt, tantis sua munera commendavit. Pinguissima enim gratia humilitatis fervorem in omnibus inflammabat charitatis, ut oleum lumen abundare facit.

* Mab. illum sequi

imitandæ proponuntur,

19 Omnes ergo suas pro Christo erogavit possessiones, non damni gratia, sed etiam lucri adinventione: quia ille nunquam deficit, qui bono exemplo proficit, et cujus humilitas multorum superbiam confundit. Vir autem Domini Adloinus cælesti desiderio afflatus, magis ac magis cotidie in Dei famulatu crescebat, et, ut ita dicam, non panis inedia videbatur ei satis affligi; sed quanto magis proficiebat in bonitate, tanto etiam amplius se simul lamentis, jejuniis, vigiliis et orationibus affligebat: jugi quoque lachrimarum inundatione faciem rigabat, ut verbum Veritatis consummaret dicentis: Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

E

et miræ pœnitentiæ

20 Quadam denique die prospexit quendam virum ad se venientem, regressum de exilio, quem olim sub seculi habitu degens, venundaverat: quo viso, innumeris se lamentis tradidit, eo quod in eo tantum scelus perpetraverit. Tunc demum ad eum conversus, ejusque genibus provolutus, inquit: Ego enim te vinctum loris venundavi f: quæso, ne memineris injuriæ, quam tibi irrogavi, atque precem, quam postulo, ne digneris abnuere. Rogo, ut propter scelus in te commissum corpus meum flagellis cedas, caputque meum more latronum decalves, et me vinctum pedibus ac manibus, ut dignus sum, in custodiam trudas. Forsitan enim divina pietas, si hæc feceris, veniam mihi præstabit. Tunc memoratus vir pedibus sancti Bavonis provolutus, dicit se hoc nullo modo audere facere in Dominum suum.

f

F

ultro sus (?)

21 Sed Vir Domini, ut erat eloquentissimus, quandoque illi persuasit facere, quæ poposcerat. Diu ergo tandem ejus precibus divictus, coactus et renitens, quod sibi jusserat, implevit g: vinxit scilicet manus Viri Dei et caput totondit, lignoque pedes * strinxit, ac custodiæ illum publicæ mancipavit h: ubi usque in proximum exitus diem Vir Domini retrusus, vinctis pedibus perstitit, diebus ac noctibus flere non desinens actus sæculi, quos quasi molem sarcinæ ante oculos mentis ponere consueverat. Qui Domini Famulus, tot virtutibus plenus, non semetipsum exaltabat intumescens, sed magis ac magis humiliabatur. Hordeaceo pane tantum, cinere mixto, contentus, atque potu aquæ, quam ad mensuram bibebat. Ita vero quatuor fere mensibus i in hac austeritate Deo militans, siceram et vinum nullo modo gustavit. Ibidem cilicio tectus et cinere, juxta morem Prophetæ, in nervo pedem suum

g

* Mab. addit ejus

h

i

A suum posuerat. Stratum quoque ejus erat nuda humus, in qua parumper per diem quiescere solebat. Vilissimum autem cilicium super stratum ejus expansum erat, cinis desuper * et capiti illius lapis subpositus, cum dormiret. Sic ergo sua membra damnaverat, quæ olim seculi delectatio inquinavit. Magis autem odoramenta virtutum Deo laudabiliter offerre studuit post conversionem, quam in suis tabescere iniquitatibus, memorans præceptum Apostoli, qui dixit : » Ubi abundavit » delictum, superabundet * et gratia. » Et iterum : » Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in » Domino. »

* *Mab. addit* adspersus

* *ibid.* superabundavit

exempla declarantur.

22 Vir itaque sanctissimus Domini Adloinus in hac retrusione positus, austeritatem atque inediam libenter sustinuit. Nam in hac retrusione obedientiæ normam non reliquit *k*, sed abbatem sibi prælatum magnopere poposcit, ut ita eum retruderet super pavimentum, ut, si quando ad omnipotentis Dei laudes dicendas assisteret, dextra levaque pavimenti ita circumseptus foret, ne * declinandi facultatem in nullam * partem haberet ; sed diebus ac noctibus, quasi in agone suspensus, ad * Deum adoraret, ad æthera tendens, B et alta suspiria trahens : quod et factum est. Tunc Vir Domini magis ac magis ingemiscens, jamque * cælestem patriam anhelans, ministro sibi parenti præcepit, ut lapidem sibi adferret. At ille jussionem implens, detulit laterem grandem. Cui Vir Dei ait : Adhuc majorem perquire. Tandemque lapidem inventum, qui vix duorum manibus vehi poterat *l*, detulit Viro Dei. Quem Vir Dei gaudio magno repletus, suscepit, et dum ad laudes Dei dicendas assisteret, ipsum humeris portabat.

* *ibid.* ut nec
* *al.* ullam
* *Mab. deest* ad
* *ibid. addit.* ad

ANNOTATA.

a *Adi Commentarium prævium num.* 135 *et seqq.*

b *Redi ad eumdem Comment. num.* 133.

c *Ad hanc vocem, quam verisimiliter Mabillonius de reclusione stricte dicta perperam interpretatus est, nonnulla observavimus num.* 125 *et seq. Commentarii.*

d *Mabillonius in Præfatione ad Sæculum* II *Benedictinum num.* 28 *hanc periodum adducit, ut* C *probet, cœnobium id temporis a monachis inhabitatum fuisse. Alia idem confirmantia argumenta habes in Commentario nostro num.* 133 *et* 135.

e *Mabillonius legit* : Quem denique ut vir Domini Bavo agnovit exstinctum, ingemuit.

f *Idem Mabillonius, qui paulo superius scripserat etiam* venundaverat, *hic habet* venumdedi.

g *Idem Vitæ editor habet :* diu ergo coactus et renitens, tandem ejus precibus devictus, quod sibi jusserat, implevit. *Plures lectiones variantes, quæ præsertim consistunt in vocum transpositione, apud eumdem occurrunt, sed quia passim sensum non mutans, inobservatas prætereo.*

h *Quid nomine* publicæ custodiæ *hic intelligendum credamus, indicavimus in Comment. num.* 121 *et* 122 *: ac difficultatem, ex stricta vocum interpretatione motam a Mabillonio, solvimus num.* 123.

i *Verba ista, ut verisimilior fiat sequentium gestorum distributio, accommodo sensu accipienda esse, monuimus in Commentario prævio, quem consule a num.* 116 *usque ad* 121.

k *Mabillonius :* Nec in hac afflictione obedientiæ normam reliquit.

AUCTORE ANONYMO.

l Hic lapis, *ut notatur in Collectaneis nostris,* adhuc religiose servatur et visitur in parochia de Mendonck ; *cujus loci, postea semel ac iterum memorandi, ecclesia* S. Bavoni *sacra est, teste Sandero.*

PARS III.

Sancti in dæmonem fortitudo, visiones cælestes, felix obitus, apparitio, miracula, sepultura.

Sed antiquus hostis, humani generis inimicus, qui humanum genus temptare non desinit, maximeque contra electos vim suæ nequitiæ exercet, quia quantum illos proficere cernit, tanto deterius invidiæ facibus accenditur, prædictum Virum Dei ex eadem cella moliebatur ejicere diversis minis ac nefandis imaginibus * eamdem cellam replere simulabat. Bestiarum enim, volucrum et serpentium diverso genere gestiebat ei formidinem ingerere, ut saltem ita egrederetur. Sed fortissimus Vir * Domini athleta, quanto sibi antiquum hostem attentius vidit insistere, tanto fortius contra eum agonem suscipiens, quotidie certare non desiit. At vero maligni spiritus nihil suam industriam profecisse cernentes, confusi recesserunt ; nihilque Viro Dei amplius ingerere audentes, evanuerunt. Tunc præfatus Vir Domini magnas omnipotenti Deo gratias referens, non hoc suis viribus deputavit, sed misericordiæ Domini, qui ubique in se sperantibus dignatur adesse. Opus ergo cœptum indesinenter faciens, manum in aratrum * positam non retraxit, neque retro respexit ; quia recoluit, a beatissimo Amando hunc euangelicum sermonem sibi prædicatum esse * : » Qui autem perseveraverit usque in » finem, hic salvus erit. »

E *Dæmonum terriculamenta spernit :*

* *ibid. addit.* quibus

* *ibid. deest* Vir

* *ibid* in aratro

* *ibid.* nuntiatum fuisse

24 Appropinquante vero remunerationis ejus die, indesinenter vir Domini Adloinus in confessione Dei perduravit. Cum vero se paululum sopori dedisset, angelum Domini in specie columbæ super se venientem conspexit ; quem hoc visu perterritum statim divinæ consolationis gratia refovet, atque totam cellulam, in qua ibidem * Vir Dei erat, inæstimabilis suavitatis fragrantia replet ; ut palam daretur intelligi, angelum lucis ac suavitatis illuc advenisse. Nec immerito ei angelus lucis * in specie columbæ ostenditur, quia simplicitatem columbæ gerebat in corde, licet astutiam serpentis non desereret in tentationibus. Liquet enim, quia super Redemptorem humani generis ad fluenta Jordanis Spiritus sanctus in specie columbæ demonstratus est, ubi Paterna vox auditur super Filium suum dilectum, in quo ei bene complacuit. Ubi et Pater in voce, Filius in homine, Spiritus sanctus in columba, totaque Trinitas simul manifeste declarata est. Sine dubio etiam beato viro Bavoni ipsa Trinitas angelum in specie columbæ ostendit ; quia ipse eamdem Trinitatem intrinsecus fixam in corde gerebat, certus sine dubio, quia neque mors, neque

cælestibus visionibus F

* *ibid.* idem

* *ibid.* pacis

30 vita,

AUCTORE ANONYMO.

vita, neque ulla creatura posset eum separare a dilectione, quam habebat in Christo.

fruitur: 25 Sed ut tanti Viri præcedentium meritorum opinio longe lateque crebresceret, qui * sicut civitas in monte posita latere non potuit, quadam die super se vexillum sanctæ Crucis de cælo descendisse vidit, ut inde ei fides de remuneratione augeretur, quanto magis ac magis cælestibus obtutibus dignus foret, et tanto securior aperiret pulsanti Domino * ostium, quanto cognovisset, indicia sibi certa fuisse * ostensa. Sed Vir Domini nihil dubitans, nihil hæsitans, cum ineffabili gaudio dissolvi concupivit et ad Christum pergere. Illud tamen indesinenter aiebat: Domine, non mea voluntas, sed tua fiat.

* *ibid.* quia
* *ibid.* Dominus
* *ibid.* addit. a Domino

26 Audenter inquio, licet ei ratio temporis non præstiterit martyrium, gloria tamen martyris non carebit; quia voto atque virtute potuit esse martyr et voluit. In semetipso vero sponte suscepit omnes pœnas atque supplicia, quibus plerumque humana cedit infirmitas, et a confessione Domini non recessit, immobilis perseverans in opere mandatorum Domini, ita ut ulceribus congaudens et cruciatibus, qualibet inter tormenta rideret. Sed quanquam gladio persecutoris minime truncaretur, implevit tamen sine cruore martyrium. Quas ille pro spe æternitatis humanorum dolorum non pertulit passiones, [fame, vigiliis, nuditate, jejuniis, obprobriis invidorum, insectationibus improborum, cura infirmantium, sollicitudine periclitantium?] Quo enim ille dolente non doluit? Quo scandalizante, non ustus est? Quo pereunte non gemuit? Præter quotidiana illius adversum humanæ spiritalisque nequitiæ diversa certamina, dum in eo variis tentationibus appetito exuperat * fortitudo vincendi, patientia exspectandi, et æquanimitas sustinendi, veluti Domino sibi semper ingeminante: Gaude et exulta, quoniam merces tua copiosa est in cælis.

* *voto et voto martyr dici potest*
* *ibid.* exuberat

moritur prænuntiat ad eumque se a 27 Operæ pretium est et illud inserere lectioni huic, qualiter beatus Adloinus, qui ex ortu nativitatis suæ ac dilectione vocatus est Bavo *a*, de hac luce migraverit. Igitur sanctissimus atque religiosissimus vir Domini Bavo post confessionem pœnitentiæ, quam a beato Amando pontifice perceperat, annis tribus præter quadraginta dierum abstinentiam *b*, quam explevit, Domino annuente, sagaci studio mirificoque affectu in hoc seculo propter regnum Dei * militavit. Plenus namque virtutibus et sanctitate intellexit Vir Deo plenus, ultimum sibi appropinquare diem. Qua de re nuntiavit abbati et fratribus sui monasterii, dissolutionem sui corporis imminere, ac quemdam presbyterum fidelem, longe a se positum, nomine Domlinum *, evocari voluit Turholtensis monasterii *c*; quia cupiebat ejus perfrui colloquiis. Multum namque itineris spatium erat atque vastæ solitudinis densorum lignorum saltus occupaverat iter, quod erat inter cellam beati Viri et monasterium Turholtense, in quo presbyter prædictus morabatur.

C

* *al.* cælorum
* *l.* Doolinum

perit; obit ... paret S. Gertrude; 28 Tandemque accersito ministro ad memoratum presbyterum ire præcepit. At ille obedientiam non renuens, et viam, qua pergeret, minime sciens, cœpit iter agere nesciens sibi injunctum *d*. Sed, angelo Domini comitante, ad eumdem presbyterum sub omni celeritate pervenit, et per vastam solitudinem tramite rectissimo utrique ad Virum Dei incredibili festinatione pervenerunt. Quo viso, Vir beatissimus magno repletus est gaudio, eique præcepit, ut curam gereret funeris sui. Cumque cælestis patriæ indesinenter anhelaret, et a colloquiis divinis non cessaret, oculisque ac manibus in cælum semper intentus, invictum ab oratione spiritum non relaxaret, Corpore et Sanguine Redemptoris nostri se muniens *e*, sanctam animam carne solutam die primo mensis Octobris *f* reddidit omnipotenti Domino, poli * aula cum ineffabili triumpho exceptus: statimque virgini beatissimæ Gerthrudi *g* cum aliis virginibus secum commorantibus, longius a se positis, spiritus ipsius apparens jubet sibi vestimenta mitti ad sepeliendum corpus suum; quod et factum est.

D

* *Mab.* in poli

claret miraculis: sepelitur. 29 Cumque funeris illius officium expleretur, mulier quædam, quæ multo jam tempore a dæmonio vexabatur, glebam * sancti Viri tetigit, et statim sana facta est. Alius namque * freneticus male a dæmonio vexabatur, qui ut pervenit ad Viri Dei sepulchrum, Domino annuente, pristinam recepit sanitatem, acsi nullam antiqui hostis pertulisset læsionem. Multa quidem et alia sunt, quæ per eum Dominus operari dignatus est, quæ nobis incognita sunt et Deo nota. Quod si omnia, quæ de ejus virtutibus * comperimus, vellemus prosequi, dies, ut opinor, antequam sermo cessaret *h* [finiretur.] Pauca de pluribus dixisse sufficiat, ne studiosis lectoribus, et ad alia properantibus fastidium ingerere videamur. Sepultus namque est Vir Dei cum magnifico honore in loco, qui dicitur Gandavum castrum, cujus nunc vocabulum aperte vocatur Ganda: ubi multa beneficia præstantur orationum ejus beneficia et laudatur ab omnibus nomen Domini Jhesu Christi, cui est cum æterno * Patre et Spiritu sancto virtus, honor, gloria, et imperium, laus et potestas per infinita secula seculorum. Amen.

* *i. e.* corpus
* *ibid.* quoque
* *al.* gestis
* *ibid.* coæterno

E

ANNOTATA.

a *Mabillonii horum verborum lectionem dedi et improbavi in Commentario prævio, num.* 40 *et* 41.

b *Hæc operose discussa sunt et elucidata in Commentario.*

c Turholtum, *alias* Thoraltum, Thorolthum, *vulgo* Tuoroat, *antiquum Flandriæ oppidum est, pagi seu comitatus cognominis caput, distans quæ Brugis tertio circiter milliario, quarto Ostenda, quinto Ipris et Cortraco, Ganda denique octavo. De monasterio Thoraltensi, jam dudum exstincto, egit Henschenius tom. I Februarii § V Commentarii prævii ad Acta S. Anscharii Hamburgensis, illiusque initia haud improbabiliter S. Amando adscribi posse censuit. Id ipsum repetiit ibidem in Commentario prævio ad Acta S. Amandi § IV, addiditque de Domlino, hic memorato presbytero, pluribus agendum hoc die, quo Sanderus ipsum conjungit S. Bavoni. Domlinum recensuit Sanderus Hagiologio suo et tamen secundo de Sanctis Flandriæ, sed in titulo Beati ac Sancti absinuit, nec ullam præbuit cultus publici notitiam. Elogium autem qualecumque texuit partim ex Vita per Theodoricum concinnata, partim ex veteris Officii Gandensis lectione quarta pro secunda die infra Octavam S. Bavonis, unde moram aliqua recitavimus.*

F

d *Planior est sensus apud Mabillonium:* Cœpit iter agere nescius, perficere volens officium sibi injunctum.

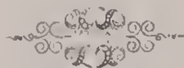
e *Theodoricus id ministerio Domlini presbyteri factum significat, dicens:* Hanc (*Domlinum*) Vir Domini inter loquendum secretum habuit, curam

A curam funeris sui ut haberet, injunxit, ejus postremum officio communicavit. *Auctor Officii Gandensis ad lit. c citati, hac potissimum de causa Domlinum accessitum significat :* Cumque etiam Domlini presbyteri Torallensis *, viri religiosissimi et familiaris quondam sui, præsentiam in extremis optaret, ut ab eo præsertim, sicut ante consueverat, sacræ Eucharistiæ viaticum acciperet, mox ille ad eum per vastas solitudines, angelo ducatum præstante, advenit. *Non est incredibile, Viaticum ex Domlini manibus a Sancto fuisse susceptum : sed cum certe Gandavi non deesset huic muneri administrando presbyterorum copia, neque illud asserat biographus vetustior, malim causam præcipuam desumere ex verbis ejusdem biographi ;* quia cupiebat ejus perfrui colloquiis : *quia scilicet Sanctus Domlinum, cujus erga se fidem et amorem jam dudum expertus fuerat, cujusque virtutem ac pietatem vitæque sanctimoniam perspectam habebat, in supremo agone hortatorem, consolatorem et adjutorem desiderabat : atque hinc gaudium* Bavonis *ad conspectum amicissimi presbyteri. At ubi et quando orta est coaluitque tanta Sanctum inter et Domlinum* B *conjunctio animarum, unde tanta illius de hujus virtute ac fide experientia? Erunt forte, quibus id contigisse videbitur, quando Sanctus varia monasteria perlustrabat, priusquam Gandavi cellam peteret. Neque hoc incredibile est. Attamen quia perlustrandis monasteriis tempus diuturnum non impendit Sanctus, uti diximus in Commentario prævio, non minus verisimile est, quod Domlinum monachum et presbyterum habuerit familiarem et religiosæ vitæ quadamtenus moderatorem in ipso Gandensi cœnobio, unde ille forte non diu ante supremum S. Bavonis morbum missus sit rector Turholtensis cœnobii. Imo, quandoquidem ad conjecturas redacti sumus, quid si Domlinus Sancto in Hasbania adhuc degenti, sed filiæ Agletrudis opera ad frugem deducto, non tantum amicitia conjunctus, verum etiam, ut erat ille princeps potentissimus, domesticus fuerit Sacrorum præfectus, sive, ut aiunt, sacellanus, qui Principem suum mundo valedicentem secutus sit Gandavum et vel hic, vel dum Sanctus monasteria perlustrabat, Turholti vitam monasticam amplexus sit ? Sane huic conjecturæ aliquam saltem verisimilitudinis speciem subministrat auctor, ubi Domlinum* C *Domlinum* presbyterum *Sancto* fidelem *significat, cui idem Sanctus* præcepit, ut curam gereret funeris sui.

f *Anno circiter 655, de quo fuse disputatum est in Commentario.*

g *De sancta hac Nivellensis parthenonis abbatissa, BB. Pippini et Ittæ filia, ac S.* Bavonis, *teste Othelbaldo, consobrina, tam frequens et amplus sermo factus est in Commentario, ut nihil elucidationis adjicere duxerim.*

h *Ex ista periodo ætatem biographi conjecturat Mabillonius. Vide Comment. num. 8 et seq.*



VITA METRICA

Auctore anonymo.

Ex Ms. Vetustissimo S. Bavonis.

PROLOGUS.

Fertur apud priscos mos hic viguisse poetas, *Auctor gentilium poetarum deliria arguens,*
Qualibet ut nullo componere carmina pacto
Vellent, ora prius ni fons tinxisset equinus *a*, *a*
Numen Pieridum *b* sperantes affore promptum ; *b*
Jugiter et celsæ repetentes culmina Cirræ *c*, *c*
Hanc propter causam biberant Eliconis *d* ad undam. E *d*
Error quos ideo pervertit pectore cæco,
Ingenii venam cælesti munere missam
Auctori quoniam non asscripsere superno ;
Sed non sensatis rebus sua quæque sacrantes,
Ex his auxilium credebant sumere certum,
Quis ratione patet, quod nulla essentia constet,
Sola sed illusa sint nomina mente reperta.
2 At nos egregii retinentes dogmata Pauli, *lumen a Deo petendum docet.*
Talia qui sancto profundit verba palato :
Omnia, quæ facitis, sint consignata Tonantis
Nomine, curemus toto conamine sensus,
Quo non ingratos unquam Deus inveniat nos ;
Et cum carminibus scribendis invigilamus,
Ejus suffragium * noscamus crebro * petendum ; *
Ut dum nostra manus primordia consecrat ejus,
Captivi nullo teneamur forte meandro,
Sed per directum gradientes sedulo * callem, *
Læto cunctorum potiamur fine laborum.
Tractandas quoque res nunquam sumamus inanes :
Jupiter ut fœdo corruperit omnia stupro,
Herculeo vel quod strati sint ense gigantes ;
Seu mundus quali quateretur turbine belli F
Grajugenæ raptum propter mulieris * ineptum. *
3 Verum quanta Deus dederit signa benignus *et memorata veræ fidei...*
Per mandatorum memores monstrare suorum,
Climata qui mundi perpendens inscia veri
Cuncta profanarum cultu sordescere rerum,
Consuerat celso sese demittere cælo,
Dignatusque sacro nasci de ventre Mariæ,
Extitit similis solo sine crimine nobis.
Tunc per Judaicos spargens cælestia fines
Munera, bissenos delegerat inde clientes,
Quos post egregium, devicta morte, triumphum
Miserat, ut sancti per dulcia pabula verbi
Cunctos instruerent et ab omni sorde piarent :
Concedens, signis illos clarescere miris,
Inter virtutes, ut, quas fecere frequentes,
Quivissent etiam defunctis reddere vitam.
4 Hi mox ut totos orbis petiere recessus, *ac progressus S. Bavonis cujus Acta*
Innumeram vitæ plebem fecere supernæ
Hæredem, tali plenam fervore fidei *
Et *, cum tormentis scirent sua corpora diris *ut*
Affligenda, mori cuperent pro nomine Christi.
Ille sed Ecclesiam * tribuit cum crescere tantam,
Hostes ut proprios concederet esse minus istos,
Tunc confessorum splendebat vita piorum,
Quos licet haud gladii feritas tetigisset iniqui.
Martyrii

AUCTORE ANONYMO.

Martyrii dignam non amisere coronam,
Jugiter in semet qui carnem mortificabant,
Ejus quo libitus quirent compescere pravos :
Inter quos meritis excellens oppido * magnis
Fulget mellifluo vocitatus nomine Bavo ;
Cujus scribendam nunc audeo sumere Vitam
Carmine versifico, sed rusticitate repleto e.
Hinc et quo lætam possim contingere metam,
Ipsius meritis sim jutus, postulo, sanctis.

scripturus est, opem vocat.

5 Bavo beate, Deo nimium dilecte supremo,
Postulo submissis te per suspiria votis,
Ut tua nutantem regat intercessio gressum :
Sum nil quippe meis confidere viribus ausus,
Sed quod tu meritis Dominum rogitabis opimis,
Annuit extemplo vultu præstare superno.
Scimus nempe, tibi quod nil modulatio nostri
Conferat, æterno quia semper splendidus ævo
Vivis, et illius numquam consistis egenus.
At si virtutum Dominus dat signa tuarum
Inclyta per nostrum fieri manifesta laborem,
Plurima turba tuæ sanctæ fiat æmula vitæ
Olim judicii cum fulget et * hora superni
Obvia sit Regi gaudens simul arjete tali.

forte fulserit

B

ANNOTATA.

a *Aganippe designatur fons Bœotiæ, qui juxta poetarum fabulas Pegasi, equi alati, ungula formatus est, et potus facundiam præstat.*

b *Id est, Musarum, fabulosorum numinum, quibus memoratus fons sacer erat.*

c *Cirrha oppidum est in radicibus Parnassi montis.*

d *Helicon mons est prope Parnassum, juxta quem est fons Aganippe.*

e *Sincere hæc dicta credimus; sed verissime etiam dicta esse, manifestat tam versuum obscurorum ac male tornatorum frequentia, quam crebra syllabarum productarum correptio, et productio correptarum. Specimina aliquot exhibui adjectis asteriscis; sed deinceps hujuscemodi vitia lectoribus observanda relinquam.*

C

PARS I.

Sancti parentes, nuptiæ, conversio, accessus ad S. Amandum, miraculum suscitati mortui, vita durissima.

S. Bavonis parentes, et SS. Amandi

Bina magnorum de nobilitate parentum,
Constat progenitus Domini vir Bavo beatus,
Et quia divitiis pollebant undique magnis,
Sic etiam sanctis micuerunt sedulo factis a. *a*
Commemorare senes soliti sunt denique plures,
Quod præsul sanctus Romam venisset Amandus b, *b*
Et quoniam gentes per Gallica rura manentes
Vidit adhuc multos ritus servare nefandos
Semen divini cupiens ibi spargere verbi,
Solamen grandi poscebat adesse labori.
Tunc quidam juvenis, Landmoldus c nomine dictus, *c*
Degebat Romæ meritorum plenus honore,
Mox sublimatus cum culmine pontificatus,
Est cum doctiloquo procedere jussus Amando,
Ipsi quo dignus quiret constare synergus. *

** i. e. cooperator ac Landoaldi gesta aliquot.*

7 Hunc ast cernentes geminæ procul ire sorores d, *d*
Non passæ talem quoquo modo linquere fratrem
Certant extremos illo cum visere fines.
Ille quidem sanctis existens pervigil actis,
Usque diem mortis non declinavit ab ipsis,
Munere divino miracula multa patrando :
Cujus membra loco pausant fæliciter illo,
Qui CURTIS HIEMIS prisco stat nomine dictus e. *e*
Bavonis fuit hic quondam possessio sancti :
Ejus at una soror caste vivendo per ævum
Æternis Christi meruit complexibus uti.
Ast referunt, aliam præclaro postea nexam
Conjuge fælici Bavonem gignere fructu f. *f*

S. Bavonis nuptiæ; S. Agletrudis filia;

8 Hic a primævis crescens feliciter annis,
Cum jam dulcisonæ splenderet flore juventæ,
Cujusdam comitis se junxerat Adilionis
Natæ, quæ tanti conjunx effecta Mariti,
Mox Aglethrudem concepit ventre puellam,
Quæ tantum Domino placuit dilecta superno,
Ut recubans annis inter cunabula primis, E
Persultare throno vocem perpenderet alto :
Crede mihi, celsa majorum stirpe creata,
Numquam carnalem debes tu gignere prolem ;
Sed solo lætos verbo generabis alumnos.
Ordine qua tali norunt contingere cuncti :
Nam post, terrenum dedignans ducere sponsum,
Existit Regis thalamo conjuncta perennis g. *g*

egregiis virtus

9 Bavo sed egregius mundi velamine tectus,
Quamvis immensæ rideret copia pompæ,
Non tamen actorum caruit probitate piorum,
Numquam judicium solitus contempnere legum;
Abstinuitque mali genitrice cupidine cuncti,
Nec suetos cives secum nocuisse morantes ;
Sumptibus immensis semper subvenit egenis :
Semper amicitiæ repetens quoque fœdera sanctæ,
Fortunæ varium voluit superare colorem,
Solæ quæsitor verus virtutis et auctor,
Et numquam pressis succurrere destitit ullis :
Sic fidens Domini tutamina certa mereri,
Si miseris gratum studuisset ferre solamen :
De quo Davidicæ cecinerunt organa cordæ ;
Cum quivis justus speratur forte casurus,
Non conlidetur, pietas quia magna tuetur.

F

et in virtute constantia.

** l. Ut*

10 Et * quondam magnæ cum cœperit indolis arbor
Ex proprio tenuem producere germine stirpem,
Molliter imprimis licet inpellentibus austris,
Cedat et amici moveatur flamine venti,
Se tamen admisso durescere subare cortex
Paulatim gaudet, ventisque resistere temptat :
Donec in ingentem se tollunt culmina molem.
Tunc hærens solida terræ radice refixa,
Undique pervalido ruat etsi grandine turbo,
Atque polo nubes cælum demiserit omnes,
Perpetuo stabilem retinet secura quietem.
Sic Vir magnificus cælesti fonte refectus,
Per mundi fluctus juvenili corpore degens,
Germen præfatis virtutum nutriit actis,
Donec crescendo frueretur robore tanto,
Expers illarum quo posset sistere rerum,
Quæ vel nolenti fore causa solent pereundi,
Virtutique locum præbent deserta peramplum. h *h*

Mortua uxore, S. Amandum Gandæ prædicantem

11 Nam postquam primæ deflevit funera nuptæ,
Ulterius nullum penitus repetivit amorem,
Sed sua celsithrono contradens omnia Christo,
Mox ad pontificem sanctum properavit Amandum,
Quem tunc Gandavo constat considere castro,
Zelo divini cupiens i perfringere verbi, *i*

Illic

A Illic falsorum quæ stabant fana deorum :
Cælica gentili quoque tradere dogmata plebi :
Atque locans inibi celsi fundamina templi,
Nec non reliquiis Sanctorum rite repostis,
Principis Ecclesiæ Petri sacravit honore.
In quo visa Dei sunt plurima signa superni.
Constat, nam cæcis ibi lumina reddita multis :
Claudi directum meruerunt sumere gressum ;
Et quos multiplices lacerabant undique pestes,
Optata sese cernunt gaudere salute.
Cœnobiumque loco struitur reverenter in ipso,
Incipit et multus mox illuc crescere clerus,
forte persolvat . Qui Domino laudes persultet * nocte dieque.
add. et instructus bona
12 Illuc adveniens, ut dixi, Bavo beatus,
Præsulis almifici pedibus prostratus Amandi,
Destitit haud illi devota mente fateri,
Quæ fuerat fragilis passus temptamina carnis,
Declaratque pium, tenuit quod pectore, votum :
Scilicet ut mundi desideret exonerari
Rebus, et æternæ nancisci præmia palmæ.
Qui præsul gratam curans præbere medelam,
Ex Euangelicis deprompsit dogmata dictis,
Insinuans, uti deberet tramite quali,
Ex toto quisquis mundana negotia linquens,
B Inchoat angustum cæli procedere callem.
distribuit et comam deponens,
13 Ille sed his monitis humili sub pectore fixis,
Virtutis tantæ fervescere cœpit amore,
Ut quicquid rerum possedit jure parentum,
Omne monasteriis mox conferret fabricandis.
Multiplicem luxum spernens quoque divitiarum,
Tamquam decidui florentia germina fœni,
Ex hoc innumeros ditari fecit egenos.
Tunc veniens omni resolutus compede sæcli,
Præcidisse comam sanctum sibi poscit Amandum,
In castro, de quo supra memoravimus, ipso,
Sanctorum gradui dignus sic associari.
Deo se consecrat.
14 O venerande Pater, quali te laude decenter
Nostri permodicæ poterunt reboare camenæ ;
Interius verbo quoniam dum tangeris almo,
Instar apostolicæ tendis contingere vitæ,
Illorum consors ullo dubio sine factus,
Uno qui Regi parent sermone vocanti,
Cunctis temporibus pro tali merce beandus :
Distrahis ereptam quia terræ pulvere gemmam,
Summis et æterni lætus diademata regni.
Necnon quanto magis censum sparsisse videris,
Tanto plus cernis tua fœnora multiplicari.
Ac cito labentes mundi dum temnis honores,
C Angelicos inter proceres sociabere semper.
O quæ cælestes tenuit jubilatio cives,
Est dum visa tuæ fœlix conversio vitæ !
Arrisit cunctus, quia gaudens, ordo novenus,
Cum te Pastoris humero considere mitis
Vidit et ad proprias grataunter pergere caulas.
Tu, cum judicio nubes rutilare superno
Cœperit et Christi majestas fulserit orbi,
Una præcelsa proprio cum Rege cathedra
Bis senis tribubus debes residere timendus.
S. Amandum sequitur,
15 Exin mox alias præsul properavit ad oras,
Cœpta ministerii curans impleret ut almi :
Sed pede veloci conatur eum comitari
Bavo, cælestis captus dulcedine roris.
Nam magis ut veræ gustabat pabula vitæ,
Tanto plus siquidem delectabatur in isdem.
Constitit et talis illi compunctio cordis,
Jugiter ut teneros lacerans affligeret artus ;
Lætitia vultum sineret tamen esse decorum.
Ac zabuli cautus semper præviderat actus,
Qui justis solitus laqueorum flectere nexus,
Cum perpendit eos nimia virtute coruscos,
Temptat eis aliquem mentis conferre tumorem,
Ut dum plus justo se forsan cordis in imo
Extollunt, magnam cogantur habere ruinam.
AUCTORE ANONYMO.
avidus verbi Dei auditor :
16 Huic igitur fraudi Vir sanctus restitit omni
Tempore, dumque sibi despectus paruit ipsi,
Prudens præprosum sic declinaverat hamum :
Se solitus sanctis Scripturæ pascere rivis,
Hanc sententiolam tenuit non immemor umquam ;
Tædia namque cibi sicut sunt noxia carni,
Protinus immensam mortis gignentia pœnam,
Sic animæ grandem gignit pro certo dolorem,
Si de divinis fastidit vescier escis ;
Et quæ, dum faciat, carnis dulcedo tepescit
In stomacho, magnum generans onerando laborem.
Ast incorporeæ quæ prosunt mentibus escæ,
Tanto magis dulcem noscuntur habere saporem,
Affuerit quanto comedenti copia major.
perlustratis cœnobiis, Gandavum redit,
17 Has necnon alias animæ tractando medelas
Pontifici Bavo devotus supplicat almo,
Permisisset eum quo denique cœnobiorum
Cellas exempli causa quæsisse sequendi.
Annuit his precibus Domini vir lætus Amandus.
Ille sed almorum discurrens quæque locorum,
Rursum Gandavum properabat visere castrum,
Nomine Florbertus quidam quo forsitan abbas
Exstitit a sancto monachis prælatus Amando,
Quando præfatum decrevit linquere castrum. E
cellam in monasterio petit
18 Hunc adiens, aliquam petiit sibi tradere cellam,
Qua Domino puras omni strepituque remotas
Posset ferre preces. Verbis quibus ille receptis,
Fratribus et cunctis sancto de more vocatis,
Ut præcepta pii patris ostendunt Benedicti,
Indicat, insignis Vir quod rogitaret ab ipsis.
Ast illi placido mox suggessere responso,
Gratia quod cordi transmisit Flaminis almi ;
Dicentes, animo se suscepisse benigno,
Incassaretur ne forte petitio tanta.
et obtinet :
19 Bavo sed assensum potuit cum noscere fratrum,
Christo multiplices studuit persolvere grates ;
Et sibi concessam pergens invisere cellam,
Tantum se Domini constrinxerat in famulatu,
Ut quos exemplum fratres posuit sibi primum,
Ejus post semet victos fervore viderent.
Ex hoc ergo Viri virtus mirabilis extat,
Hoc quod conversæ primo jam tempore vitæ
Perficeret, quod non nisi consuetudine longa
Addiscunt alii, qui se submittere tali
Ardenter normæ Christi conantur amore.
dum cella exstruitur, homini maledico,
** forte aliquid*
20 Sed tam sancta Viri nos ut quod * gesta beati
Verborum sola juvat extenuare loquela,
Cum Deus indiciis demonstrarit manifestis, F
Esset magna sui quam conversatio Servi,
Nec vellet modii lumen sub tegmine poni ?
Quadam namque die signum clarescere tale
Contigit, ut mentes hominum percelleret omnes,
Illis ingentem nimis infundendo stuporem.
Fratres prædicti dum quodam tempore castri
Irent ad manuum pariter fortasse laborem,
Juxta quod sanctam constat sancire rubricam,
Bavoni cellam decernunt ædificandam :
Porro viros quosdam Florbertus ibi retinebat,
Causa cementi quos jussit adesse ferendi :
Affuit his unus simul, appellatus Atinus,
Occupat hunc talis subito vesania mentis,
Sanctum criminibus quo collaceraret acerbis ;
Sed se temptanti confestim traditur hosti.
subita morte punito suis
21 Nam cum cemento junxissent plaustra ferendo,
Ipse super residens, pergebat concitus illuc,
Quo sibi materiam præfatam ferre solebant.
Sed mox insidiis pravi deterritus hostis,
Corruit et membris carpenti turbine tritis,
Amisit propriæ citius spiramina vitæ.
Denique propterea zabuli fraus struxerat ista,
Sensit, delubris quia funditus undique ruptis,

Ex

AUCTORE ANONYMO.

Ex toto sese confusum pelher orbe;
Nomine sub Christi sed jam loca cuncta teneri.
Verum nil hominem tunc prævaluisset in ipsum,
Si tam magna Viro non ferret jurgia tanto.
At qui præsentes fuerant, cœpere dolentes
Eventu tali nimio terrore teneri:
Et flentes, manibus tollunt miserabile corpus,
Quod coramque Viri cella posuere beati;
Qui precibus Domino directis, poplite flexo,
Magno non ante lacrymarum destitit imbre,
Quam sua divinas oratio tangeret aures.
precibus ... impetrat 22 Pristina tunc gelidis redeunt vegetamina membris,
Et tam se vitam gaudent spirare priorem,
Quam contrita suum retinent reparata vigorem;
Postea qui plures vitæ transegerat annos,
Testis ut egregii mereretur sistere facti.
Quis non perpendat, fido quoque pectore credat,
Bavonem, tanta signi virtute patrata,
Instar apostolicæ perfectum ducere vitæ?
Quis valeat digne scrutari singula, Christe,
Quæ tu per proprios monstras miracula Sanctos?
Ecce Vir almifluus mordaci dente petitus,
Providus immotam tenet inter crimina mentem:
Sed tu, qui miti nos dicto præmonuisti,
Ultio præcipiens tibimet servetur ut omnis, B
Haud sine vindicta fore desinis impia verba.
Rursus pro membris prædura morte solutis
Cum tibimet Famuli dilectio supplicat almi,
Anuris et barathro clementer subtrahis imo,
Quem pro nequitia rapuit sententia justa.
De te veridici cecinerunt dicta prophetæ,
Omnia judicio soleas quia pendere vero,
Quæque nitent operum forsan miranda tuorum,
Extant innumera numquam pietate remota.
a servo olim vendito 23 Nunc igitur vigili conemur mente teneri,
Hic Vir, qui tanto meruit clarescere signo,
Quam vilem propriis semet præberet ocellis,
Rexerit et mitem qualis sententia mentem.
Hanc nam sollicitus curat pernendere quisquis,
Non miratur cum tali virtute coruscum;
Hæc etenim verbis Scripturæ traditur almis,
Præcellat certe quoniam miracula quæque;
Emicuitque foris ideo virtute decorus,
Extitit interius, quia grandi robore fultus.
Forte die quadam Vir venerat obvius illi,
Secedens illis, fuerat quibus exul in oris.
instar latronis volens 24 Hunc recolit captum se quondam tradere venum,
Esset adhuc hujus dum mundi compede strictus:
Quem cernens, non se lachrymarum fonte rigare C
Cessat, et immensis precibus compellere fusis
illum Illi *, quæ fecit, sibi quo mala cuncta relaxet;
Nec sine singultu deprompsit talia verba:
Haud timui vinclis te dudum stringere duris,
Exiliumque pati longum vendendo coegi:
Nunc e diverso facias, quod poscere glisco;
Scilicet ut duris studeas cruciare flagellis
Corpus, flagitium tibi quod commiserat illud;
Turpiter atque meos rogito detonde capillos,
Quod solet immites signum damnare latrones,
Ac me prævalida totum stringente catena,
Aspera peccantes custodia mancipet artus;
Forsitan æternam queo sic evadere pœnam,
Et [illegible] pacto Dominus miserebitur isto.
[illegible]tetur e custod[illegible] [illegible] ditur, 25 Ille sed alloquiis nimium stupefactus in istis,
Inclytus expetiit quod Vir, multum renuebat,
Illius et pedibus cœpit rogitare volutus,
Cogeret ut Dominum scelus haud committere tantum,
Qui tamen eloquii fuerat quia nobilis arte,
Persiterat cœpta prece, nec cessavit ab ista,
Quam, quæ prælata fuerant, cognosset agenda.
Tunc Vir præfatus, nimis instigante, coactus,
Ipsius plagis corpus torquebat amaris,
Detondensque comam capitis turpabat honestam, D
Artubus et vinctis, cippo pedibusque retrusis
Fecerat, artaret gravis ut custodia Sanctum.
in qua ad mortem usque 26 In qua continuo precibus fervere vacando
Usque propinquantis persistit tempora mortis,
Non incredibiles oculis emittere fletus
Desistens, operis propter commissa prioris:
Quæ velut ingentem coram se ponere molem
Suetus erat; quævis ut non elatio mentis
Subrepsisset ei per temptamenta maligni,
Nec sumens aliquem, nisi quem dant hordea, panem,
Vini luxuriem penitus diffugerat omnem,
Conabatur aquâ potando vivere sola,
Quam sub mensura decrevit tollere certa;
Cilicio vili recubans per tempora somni,
Qui nisi per primi non cessit puncta diei.
durissimam vitam agit. 27 Denique nocturnis constabat pervigil horis;
Et cum vel modicæ concessit membra quieti,
Gaudebat lapidem capiti subponere durum,
Sic damnare suos tractabat corporis artus,
Deliciosarum quæ dudum diudima *k* rerum k
Vestibant nitidum gemmis auroque coruscum,
Ac pausare thoris qui sueverat ebore fultis,
Acclinis cineri nuda tellure quiescit;
Parvo quæsitis dedignans vescier escis, E
Nunc tantum panis fruitur solamine vilis,
Qui quoque condita satis inter pocula vini,
Immenso patulas mulcebat aromate nares,
Nunc solius aquæ gustum decernit amaræ,
Incendens pura contriti cordis in ara.
Suaserat illecebras carnis quas dira voluptas,
Unde nimis suavem Christo depromit odorem,
Quæ mittunt ipsi vincentem thura Sabei.
Sed quoniam tenero si fultus quis male talo,
Tendat adire locum longinquo calle remotum,
Nec velit ab cœpto paulum desistere cursu,
Ut, quod restiterit, melius transcurrere possit,
Evenit, ut penitus gravior labor opprimat artus:
Suadeo, Musa, tuo modicum requiescere cantu,
Ut dum crebro studes vires reparare priores,
Possis restantem melius transcurrere callem

ANNOTATA.

a *In Annotatis ad Vitæ vetustioris partem* I *lit. b pro horum elucidatione remisi ad Commentarium præviim adscriptis numeris, in quibus ea pertractabantur. Idem servavi per decursum ejusdem Vitæ vetustioris; quoniam vero in hac Vita eadem fere res gestæ eodemque ordine memorantur, quo in ista, brevitatis gratia, quæ illic annotata sunt, hic non repetam.* F

b *De S. Amando actum est tom. I Februarii ad diem mensis* VI; *et quæ hic inserit poeta de ejus Romam profectione ac reditu in Gallias, ibidem elucidata sunt* § XII *Commentarii prævii.*

c Landoaldus *verum nomen est. De ipso ac Sociis Amantio, Adriano, Juliano, Vinciana et Adeltrude etiam Actum est apud nos tom. III Martii ad diem* XIX

d *Una ex Sororibus S. Landoaldi creditur fuisse nominata mox Vinciana, alteram nullibi nominatam reperi.*

e *Ex verbis istis videtur sequi, Vitam hanc metricam scriptam fuisse ante annum* 980, *quo S. Landoaldi et sociorum sacra lipsana inde Gandavum translata sunt. Consule Commentarium nostrum num.* 9, *ubi loci, hic* Curtis Iuemis, *vulgo* Wintershove *dicti, notitiam dedimus.*

f *Si satis percipio sensum, indicat auctor, alteram*

ram S. Landoaldi sororem fuisse matrem S. Bavonis. *Sed fefellit hominem, quam allegat, traditio; nam S. Amandi cum S. Landoaldo hujusque sororibus, si tamen hæ illorum sociis annumerandæ sint, Romam in Belgium non venerant ante annum* 650, *qui fuit tertius vel quartus ante obitum* S. Bavonis. *Hujuscemodi erroribus deinceps sese non exposuit auctor; quia passim secutus est Vitam vetustiorem, quam hoc loco interpolavit.*

g *Hic poeta, nescio, unde in Istria; an ex inadvertentia, pauca omisit, quæ habentur in Vita vetustiori de vitiis a* S. Bavone *contractis in juventute; attamen simile quid intelligendum præbet paulo superius, ubi parentum conversionem all...ratarum significat S. Agletrudem, et iterum inferius num.* 12, *ubi* S. Bavonis *poenitentis ad S. Amandum accessum enarrat. Vide Commentarium prævium num.* 51.

h *Comparatio, toto hoc numero contenta, poeticum ornamentum est ab auctore interpositum, sed, ut liquet, nihil historiæ addit vel detrahit.*

i *Vitiosa constructio, utcumque emendabitur legendo :* cupientem frangere *et infra :* Quippe locans.

k Dindimus *seu* Dindymus, *plurali numero* Dindyma, *mons est Phrygiæ, ad cujus celsitudinem forte alludens poeta, res, quæ inter delicias excellentissimæ sunt, vocavit* deliciosarum rerum Dindyma : *ut sensus sit, quod Sanctus tanto opere tractaret corpus, quod olim in summis deliciis versabatur. Voce* Dindyma *usi sunt alii pro templo vel mysterio. Exempla habes apud Cangium in Glossario.*

PARS II.

Sanctus novos cruciatus sponte suscipit, dæmonis tentationes superat, ad cælum aspirat, mortem suam prænuntiat, obit, apparet S. Gertrudi, miraculis claret, sepelitur.

Sanctus, quo mirum in viro olim tam opulento,

Donant ex signis alii præconia Sanctis,
Quod vel debilibus noruut succurrere membris,
Seu sanant animas barathri squalore reductas,
Aures voce precis sola pulsando Tonantis,
Nos vero, cunctis his in Bavone relictis,
In quibus et certe constat clarissimus esse,
Illud mirari delectat laude frequenti,
Luxu tantarum vallatus delitiarum,
Qualiter austeræ juga districtissima vitæ
Tam subito sibimet gaudens imponere posset.
Exstat et exempli præclarum dogma sequendi,
Sicut stella recens late sua lumina spargens,
Ut quis asperior Christi doctrina videtur,
Quæ sæcli vanas sancit contemnere pompas,
Cum cernunt alii, quia parent promptius illi,
Incipiant mundi spoliari rebus et ipsi,
Suave jugum proprio lætantes tollere collo,
Atque foramen acus possit penetrare camelus. *AUCTORE ANONYMO*
Hæc est nempe Dei miranda potentia summi,
Exigit hinc juges pia per præconia laudes,
Cujus opus semper licet inscrutabile constet,
Est tamen in solis animabus cura medendis.
29 Post hæc norma Virum non continet ista beatum, *relata superius asperitate non contentus*
Sed sicut quivis cum caræ menibus urbis
Appropiat, callem quanto restare minorem
Prospexit, tanto citius festinat eundo,
Ignorat que gravem jam se sufferre laborem
Præ desiderio, quo fervet pectore toto;
Sic Bavo vitæ cælestis plenus amore
Cernit, quando viam regni gradiendo peractam,
Optato sese bravio vicinus esse,
Incipit ingentem ceu nil reputare laborem,
Ac magis angustos gestit sibi nectere nervos,
In directa pedem qui constringant properantem,
Nec quicquam gressum permittant ire retrorsum,
Tendere qui dudum decrevit in anteriora;
Nam cum sub minimæ resideret domate * cellæ, *i. e. tecto*
Qua mansit solus velut arcto carcere clausus,
Noluit in proprii se voti lege teneri;
Sed manet, aliorum sicut mos cœnobiorum,
Quicquid ut illorum prælatus censet agendum,
Sub illius; hoc capiat mox pectore quisque fideli.
30 Tali quippe modo dum vitæ culmina miro *arctius recludi postulat.*
Vicisset cunctos heremi deserta colentes,
Non vult privari se jure monasteriali,
Semper ad hoc vigilem cupiens prætendere mentem,
Omnia, quæ faciat, patris ut promissio * firmet : ** l. permissio*
Et quia perspiceret, quia nil se nempe gravarent,
Saevit quis, omnes, prius insudare, labores,
Cernuus abbatem prælatum poscere temptat,
Abstruxisse * loco se vellet ut arctius illo, *l. abstrusisse*
In quo tam stricta residere solebat habena,
Ut quando precibus supplex instaret agendis,
Undique sic septus circum foret atque reclusus,
Quatinus in neutram quiret se vertere partem.
Liberiorque preces fudisset spiritus almas :
Dum nocet haud quævis vel parva vagatio carnis;
Quod mox abbatis complevit cura benigni.
31 Bavo sed ignorans tantas sentire labores, *et novos cruciatus suscipit :*
Tollere majoris quæsivit pondera fascis :
Tractat nam proprio mox præcepisse ministro,
Quo sibi ferre petram curaret concitus unam.
Obsequitur, lateream depromens, haud mora, gran-[dem :
Majorem rursus tamen est perquirere jussus.
Tunc vadens tandem fertur depromere saxum,
Quod fortasse viri vix possent ferre gemelli.
Hoc Vir mirandus astare solebat onustus,
Psallens divinas quotiens persolveret odas,
Vel cum sancta precum deferret liba suarum;
Nescivit certe, factis quibus insinuare,
Cælestis vitæ quanto ferveret amore.
32 Humani generis sed perversissimus hostis, *huic invidia stimulatus dæmon,*
Appetit insidiis qui Sanctos sedulo multis,
Tunc quoque majoris versans molimina mentis,
Cum virtus nitidos facit excellentius illos,
Qui licet invalidum norit fore machinamentum,
Quod parat, et cautas minus id contingere mentes,
Attamen invidiæ quia languet pestifer igne,
Haud valet incepto pravi desistere cœpto.
Hic cernens meriti Bavonem culmine tanti
Præclarum, priscæ molitur fraudis in arte,
Possit eum cella propellere qualiter illa.
Cujus ut effectum voti retinere cupitum
Quiret, in innumeras se gestit vertere formas,
Impugnando Virum non uniformiter almum.
33 Nunc equidem sævus quasi sibilat Hydrus *,
Monstret ut anguinum se propinare venenum :
Nunc

AUCTORE ANONYMO.

varus terriculamentis ipsum tentat:

** mutilum carmen*

Nunc vesanorum frendens ex ore leonum,
Omnibus ipsum se declarat certius esse,
De quo jam Petri tuba persultaverat almi,
Iret quod, sicut vigilans rapidos leo, circum
Perquirens aliquos immani fauce vorandos.
Nunc ululando lupos imitari certat avaros,
Extans ut gregibus semper ferus insidiator :
Nec non tam volucrum varia quam voce ferarum
Perlurit, ut cella Sanctum detrudat ab ipsa.
Sed sedem firmæ posuit qui culmine petræ,
Concutiat validus templi licet infima ventus,
Fluminis atque ruant immensa volumina valde,
Roboris a proprii nequit haud fundamine velli.

sed ejus constantia vincitur

34 Unde Vir eximius tanta feritate probatus,
Continet immobilem per tot discrimina mentem ;
In Christo quia spem virtutis collocat omnem :
Quo sine qui fabricæ studium donare struendæ
Cœperit, ut tenera nimium confisus arena,
Si venti spirant modicum, vel flumen inundet,
Mox cernet magna dispergi tecta ruina :
In fundamenti quia non stat robore firmi.
Cernens ergo Virum Christi munimine tutum
Dæmon, et inde minas ausum contempnere tantas,
Ac tam multiplices contra temptaminis artes
B Oratus clypeum crebro retinere paratum,
Abscedit fugiens, et sicut cera liquescens,
Quando per ignitum fuerit tepefacta calorem.

et confunditur.

35 Quid vesane furis, cur non aliquando quiescis ?
In te Sanctorum semper vestigia calcant,
Tu tamen haud animo cessas præstare * superbo.

** f. perstare*

His decus egregium telis olim monachorum
Vexatus valide satis est Antonius a te :
Ornat eum claris sed gratia celsa triumphis,
Te vero victum grandis confusio dampnat ;
Nunc autem jaculis Bavo stimulatus in ipsis,
Non cedens temet redivivum sternere gaudet,
Ut toties terra jaceas prostratus in ima,
Audes erecto quotiens consurgere collo.
Gloria sit Regi tam caute cuncta paranti,
Propterea qui te Sanctos permittit adire,
Quælibet ut diris non fingas * vulnera telis,

** sigas*

Sed succrescat eis præclara corona probatis.

Sanctus cælestibus

36 Post hac nempe Viri propiaverat exitus almi ;
Unde vigil curat, quo cœpto tramite perstet,
Quique gubernando manus injecisset aratro,
Non ultra vultum teneat post terga retortum :
Ostia cumque domus Judex pulsare supernus,
Ut fur venisset, vigilans aperire valeret :
C Qui dum sub primi cujusdam luce diei
Optaret modico corpus concedere somno,
Angelus astriferis nituit demissus ab astris
Instar ad innocuæ tectum penetrando columbæ,
Cujus in adventu magno terrore repletur,
Donec mox Domini meruit pietate foveri,
Intima qui cellæ tali respersit odore,
Quo posset suavem mellis superare saporem.
Unde patet, certum lucis radiare ministrum,
Id nec perversi phantasma fuisse chelydri. *

** serpentis visionibus*

37 Hoc non inmerito placuit contingere Christo,
Quam foret ut simplex hominis devotio semper,
Ex signo tali notum voluisset haberi :
Haud illum quamvis astutia liquerit anguis,
Cum staret contra perversi machinamenta,
Hostis quis ipsum conabatur dare pessum,
Quatenus indiciis quoque pareret manifestis,
Spiritui sancto quam carum pectus in illo
Degeret *a*, mentes qui solum visitat illas,

a

Omni nequitiæ quæ certant felle carere,
Innocuoque piæ gradiuntur tramite vitæ.
O confessorum clarissima gemma sacrorum !
Est quam dulce tuæ scrutari culmina vitæ,
Exornat meriti temet columen quia tanti,
Ut prius istius quam vitæ terminus artus D
Solverit, æternæ merearis pignus habere,
Raro mortali quod Christus præstitit ulli.

recreatur,

38 Nam quamvis multos præstent insignia claros
Gesta, tamen propians illorum meta dierum
Turbat eos, grandis pœna cruciando timoris,
Dum nimis occursus horrent sufferre malignos,
Ac sua dum trutina pensantur facta superna,
Quiddam judicii metuunt examine veri
Compertum fieri, quod non vigilantia cauti
Pectoris inspiceret, meliusque inende pararet.
Rerum Cunctipotens, ex his securus ut esses,
Tale tibi cælo solamen misit ab alto,
Ut qui tam duros voluisti sumere nervos,
Illius intuitu posses ejus quoque nutu
Omnibus a pravis liberari tempore mortis,
Expectans animo cælestia præmia læto.
Ut Servum dono Deus exhilaraverat isto,
Alterius signi quoque sublimavit honore.
Denique vexillum Crucis almæ se super ipsum
Cælitus emissum vidit venisse coruscum.

ad cælum aspirat,

39 Egerat hoc almi pia dispensatio Christi,
Certior ut tanto fieret spes fixa Beato
De non perdenda grandis mercede laboris,
Dignaretur enim cælestis visio quanto E
Irradians toties clementer lætificare :
Unde pias Domino nisu persolvere toto
Grates haud cessat, cupido quoque pectore fervet,
Ejus terrenos quo linquat spiritus artus,
Christi præsentem queat ac mox cernere vultum.
Sueverat his mitem tamen appellare Tonantem ·
Haud nunc, Christe, meum fieri desidero votum,
Sed tua dispensans nunquam distorta voluntas,
Quidquid decernit, fiat hoc, quo mens mea gestit.
O miræ Sanctum virtutis stemmate * comptum !

** i. e. corona*

Huic dignum nostræ quid possunt ferre camenæ,
Qui merito nitidæ superat decus omne loquelæ ?

paratus tamen plura pati,

40 Regis ad aspectum nam scit se fervere totum,
Non sed adhuc grandem trepidat sufferre laborem.
Sic sic consilio norit placitum fore summo,
Ecclesiæ summis æquandus jure columnis.
Nempe dabant illæ sicut medicamina sanctæ
Doctrinæ verbo multorum corda lucrando ;
Iste Vir exemplis ita plures corrigit almis ;
Qui, licet infestus gladiator forte deesset,
Finissetque suam non fuso sanguine vitam,
Martyrii certe non est privatus honore.
Qualiter hic pœnas metuens horresceret ullas, F
Sponte sua furvo qui semet clauserat antro,
In quo constanter studuit tam dura subire,
Quis lugerent alii vel sub tortore teneri ?
Huic si carnifices instarent forte cruenti,
Supplicium mox se prior admisisset in omne,
Inter quod risum magis ac profundere fletus
Mallet, et insulsos lictores redderet omnes.

virtute ac voto martyr,

41 Sed ratio quamvis privaret temporis istis,
Defuit haud claræ tamen illi gloria palmæ,
Cum tenuit votis, quod non impleverat actis :
Non timet ac tantos cum corpore ferre dolores,
Ut non æternæ careat dulcedine vitæ,
Permittitque famem corpus sentire frequentem,
Undique scabrosis nimio præ frigore membris ;
Ducit ac insomnes per plurima tempora noctes.
Durius invidiæ laceratus sedulo dente,
Fortis falsiloquæ patitur convitia linguæ.
Condolet adverso rerum de turbine fractis,
Uritur ac propter patientes scandala quosque,
Multa gemens, si quem cognovisset pereuntem.
Quod sit martyrii dubitet quis dignus honori ?
Dum non visibilem contra quoque dimicat hostem,
Mens non per modicum torquetur sancta dolorem.
42 Nunc igitur summi faveat clementia Christi,

Cor

mortem suam fratribus prænuntiat.

Cor mihi cælestis lustrans aspergine roris,
Ut quocumque modo valeam perstringere stilo,
Ordine quo vita Bavo migraverit ista,
Atque sit ætherea cæli lætatus in aula.
Namque nihil fatuæ poterit scintillula venæ
Cordis thesauro cæci proferre pusillo,
Illius mihimet pietas ni gratis inundet,
Viscera qui terræ scit fœcundare petrosæ,
Donans frugiferis illam pubescere spicis,
Præcipit et sterilem flumen producere rupem.
Ergo diem metæ longe præsciverat ante
Vir sanctus propriæ, toti fratrumque catervæ
Ocius accitæ præsago dixerat ore,
Solvendi sibi jam consistere corporis horam.

optata Domlini, procul dissiti,

43 Extitit insignis quidam tunc atque fidelis
Præsbyter, hic fuerat clarus, nomenque tenebat
Domlin, cœnobium qui Turholtense vocatum
Strenuus officium rexit celebrando sacratum:
Ex cujus salubri cupiens sermone levari,
b Illum post *b* proprium direxit Bavo ministrum
Qui mox almifico certat parere Patrono:
Sed quia per densos asperrima semita saltus
c Oppido difficilem præbebat cuique callem *c*,
Atque monasterium vidit procul esse remotum,
B In quo Domlinus mansisset præsbyter almus,
Nescivit, se quis forsan concederet horis *.

* oris

sed ab angelo adducti, præsentia fruitur,

44 Tunc Deus omnipotens cunctis ostendere quærens,
Ornaret meriti Bavonem gloria quanti,
Quisque sibi notus soli fuerat satis intus,
Virtutum fama fieret quoque cognitus extra,
Angelici ductus ope * missum dirigentis
Mox ut presbyterum veniat citus ad memoratum
Quicum magnifici ferret mandata Magistri,
Haud mora festinum compellit pergere secum,
Sicque simul Christi fulti virtute superni,
Cernant Athletam properanter visere fortem;
Valde per adventum qui lætificatus eorum,
Funeris ut curam propriam retinere benignam
Non cunctaretur, devota mente precatur.

* l. opera

obit: apparet S. Gertrudi.

45 Et cum continuis jam noctibus atque diebus
Cælestis patriæ nimio ferveret amore,
Se quoque colloquiis crebro depasceret almis,
Luminibusque suis in cæli culmina fixis,
Oratu sancto cessaret tempore nullo:
Tempore quo justæ nox sub moderamine libræ
d Vindicat æstivas sibi damna patrata per horas *d*,
October primi rutilat quoque luce diei,
Intulit alma sibi sacra cum mysteria Christi,
C Exsufflans animam carnali fasce solutam,
Perpetuo celsis victuram tradidit astris;
Moxque Dei famulæ Geretrudi nomine dictæ
Spiritus apparens suggessit talia, dicens:
Ne tu, virgo, meis, quæ polles actibus almis,
Mittere condendis tardes velamina membris,
Aptari sancto valeant ut more sepulchro.

mox illustratus

46 Haud retinente mora mox his optemperat illa,
Promtius obsequiis præbens famulamina tantis;
Quis cum divinos deferrent rite canores,
Mira Deus turbæ donavit signa patere:
Quatinus haud dubius hominum consisteret ullus,
In cælis animam Sancti pausare beatam.
Cujus virtutes corpus quod gignere tales,
Contigit, illic nam foret ut tunc fæmina quædam,
Quæ proprii tota sensus ratione relicta
Dæmonis immitem doluit sufferre furorem;
Hæc ut almifluum valuit propiare sepulchrum,
Confestim sævo procul abscedente tyranno,
Pristinæ restitui meruit sanata saluti.

miraculis, sepelitur in Gandensi monasterio.

47 Alter item morbo nimium vexatus in ipso,
Attigit ut loculum sanctissima membra gerentem,
Sic mox a Domini meruit pietate levari,
Acsi nulla prius quateret vesania mentem.
Hæc tantum modico placuit sarcire libello,
Latius unde Viro fierent præconia tanto.
Plura tamen stili possent sermone notari,
Ni premerent aliquem fastidia forte legentem.
Funeris exsequiis sed post hæc rite peractis,
Confessor Christi sortitur jura sepulchri,
Omni cœnobio cum laude locatus in illo,
Structum Gandavo quod Amando præsule castro
Principis Ecclesiæ Petri præfulget honore,
In quo mirificis fulget per secula gestis.
Subveniens omni citius se digna petenti;
Nec tam difficile quid ibi fit forte petitum,
Frustratum quo se doleat cor quodque fidele.

AUCTORE ANONYMO.

Submissa auctoris

48 Aurea gemma polo, rutilans, o Bavo, supremo
Exaudire precum gemitus dignare mearum,
Pectore devoto quis te nunc flebilis oro,
Cures suffragio quo me fulcire benigno,
Ut non judicii damnet sententia magni,
Occiderat sub qua quondam temerarius Oza:
Tangere cum sanctam Domini præsumeret arcam.
Nam nimis offensa vereor percellier ipsa
Percurrens operum quia splendida gesta tuorum,
Nil tam condigni verbis expandere quivi,
Quam magis ingenii detrivi migmate * crassi
E Immenso lucem meriti fulgore nitentem,
Convenit altiloquæ cui vix modulatio linguæ.

* i. e. mixtura

ad Sanctum oratio.

49 Existens Jesus in parvis semper amicus,
Despicit illorum mitis pia munera nunquam:
Ut Phariseorum dum quondam turba virorum
Offerret templo certatim dona sacrato,
Monstravit viduæ duo parva minuta placere
Præ cunctis sibimet, dicens, quia maxima ferret,
Quæ quamvis modicum, tamen illud tradere totum
Pectore disposuit fido, sibi nilque reliquit:
Sic ego bina tibi tenuis modulamine stili
Composui metrico perparva volumina Bavo,
Poscens, ut pro me Christum dignere rogare,
Ne præsumptorem reprobet me sicut ineptum;
Sed quia, quod potui, modicis pro viribus egi,
Illud clementi curet pietate tueri,
Ut sit laus illi, qui cum Patre jure perenni
Ac sancto trinus cum Pneumate regnat et unus.

ANNOTATA.

a *Deest fortasse* ut, *sensusque est;* Ut, qui mentes illas solum visitat *etc.*

F b *Hoc barbarismo patriam suam prodit poeta: Flandri quippe frequenter particulas* post *et* ad *eadem voce vulgari* naer *exprimunt.*

c *Nisi error sit librarii, auctor, ut versum compleret, ex voce* cuique *dactylum fabricavit.*

d *Id est, cum solest in Libra, signo Zodiaci, et noctes increscunt, seu decrescunt dies.*



AUCTORE THEODORICO ABBATE.

VITA TERTIA

Per Theodoricum abbatem

Ex Surio et duobus codicibus Mss.

PROLOGUS.

Baronem, vineæ Dei

Postquam Dominus et Salvator noster vineam, quam de Ægypto in manu valida et brachio extento transtulit, secus arborem vivificæ Crucis transplantavit, virgaque petra percussa, hoc est, lancea latere Crucifixi Domini perforato, sanguine B martyrii et aqua baptismi eam irrigavit; radices plantatæ terram impleverunt, extensis usque ad mare palmitibus et usque ad flumen propaginibus : quarum folium viride non defluet et in tempore siccitatis non arescet : fructus vero non deficiet, quia secus decursus aquarum plantatæ, irrigantur fonte salutari, in vitam æternam saliente. Hæc summi Patrisfamilias vinea longe lateque diffusa, cum operuisset montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei, nec ullus jam terrarum angulus esset, qui non sub umbra Domini requiescere festinaret, Perses cum Schyta et pellitorum turba populorum stridentia et anhelantia verba in Crucis fregerunt melos. Præterea quotquot prædestinati erant vitæ æternæ, ut boni palmites crevere et fructificavere.

electum palmitem, lectoribus

2 Ex hac igitur sua vinea omnipotens Deus unum electum suum palmitem ad nos usque extendit, qui scilicet tanto vernat flore, tanto fructu exuberat, ut credatur de corpore vitis illius esse, qui dicit : « Ego sum vitis vera; » vos palmites » nec dubitetur ad illam veræ repromissionis terram pertinere, cujus botrum C a duobus viris recte portatum vetus commemorat Historia. Cujus felicem extensionem et fructum, perfectis etiam viris desiderabilem, de quo secure canimus : « Vineæ florentes odo» rem dederunt : » quoddam quasi speculum oculis vestris proponimus, ut cum in umbra ejus requieveritis, in speculo quoque internam vestram faciem adspiciatis, pulchritudinem imitemini, et ut uberius dicam, perfecti perfecto conformemini : dumque dulcem ejus odorem hauritis, ipsi quoque Christi bonus odor futuri, in supernam contemplationem animum extendatis.

imitandum proponiturus auctor,

3 Etenim ad veram beatitudinem anhelanti, cui non sufficiat in exemplum beatus athleta Dei Bavo, qui lenocinia male blandientis mundi tam constanti calcavit animo, ut nudus credatur evolasse de seculo? Habet in eo miles, quod imitetur; monachus, quod veneretur habet; certe Christianus omnis normam, quam sequatur : qui eo minus inter quotidiana certamina trepidabunt, si beati Viri triumphum præ oculis semper habuerint positum. Nunc quia inter grammaticos rudis miles militare ingredior *a*, grammaticæ inprimis excusatum me volo : argu- D mentosam scilicet loquacitatem et verborum nodositatem ne requiratis : quia et nemus in templo Domini plantari prohibetur et ego nihil me judicavi in vobis scire, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum.

styli tenuitatem excusat.

4 Incongruum vero putavi, ut descripturus Militem, regulis vincirer Donati *b*, Aristotelicis ut parerem argumentis; quia et argumentum seculare periit, ubi Virgo Deum peperit : et stultitia est apud Deum sapientia hujus mundi. Unde in Euangelio pusillus Zachæus visurus Dominum sycomorum, quæ ficus fatua dicitur, ascendit : quia qui mundi stultitiam eligunt humiliter, ipsam Dei sapientiam contemplantur subtiliter : tuncque prudenter sycomorum ascendimus, si ad eam, quæ divinitus præcipitur, stultitiam aspiramus. Sed quia stultum est ante historiam effluere, obtrectantium, quos nullos futuros non putamus *c*, meras nænias et caninam facundiam non curamus magnopere : adversus quos nos facile tuebuntur et fratrum, quorum me, ut hoc auderem, coëgit imperiosa auctoritas et semper imperterrita obediens charitas. Nam quia plumbifistula sæpe usibus E hominum aquæ ministrat fluenta, non abs re visum est eis, si relinquentes aliis argenteum eloquium, ipsi de plumbo nostro biberent, præsertim cum et Moysi Jethro aliquid utile locutus sit.

ANNOTATA.

a *Ex verbis istis deducunt Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, hanc Vitam primum fuisse opus a Theodorico compositum.*

b *Sic habent Mss. codices nostri, melius quam editio Surii, in qua legitur :* Regulis vincerer donati. *Est autem hic Ælius Donatus seculo quarto insignis grammaticus, præceptor S. Hieronymi Ecclesiæ doctoris.*

c *An et quos in hoc Opere obtrectatores habuerit Theodoricus, incompertum nobis est; sed quam juste hujus temporis criticorum censuram subierit, ostensum est in Commentario prævio.*

F

PARS I.

Sancti patria, parentes, conjugium, vitæ perfectioris propositum, virtutum sub S. Amando magistro exercitium.

Patria, genus, parentes,

Gloriosus Dei athleta Allowinus, cognomento Bavo, ante secularia tempora præelectus et prædestinatus a Deo, Francorum principum genus et Austrasiorum ducum heres, in * Gallia Belgica pago Hasbaniensi loco haud obscuro natus et altus est, *a* Pelagio, qui beatum Gregorium

* Mss. desit in

* Mss. præsedit — rium præcessit *, universalem Pontificatum administrante, Justino minore in sceptris agente, Franciæ monarchiam Clodoveo *b* gubernante. Pater ejus Eilolphus *c*, mater Adelthrudis dicta est, religionis tam casti amatores, ita continenter limen ecclesiæ calcantes, ut exemplum vetus de Abraham et Sara putares. Ingenti nobilitate, clara domo, ampla possessione ditati, solas divitias æstimavere cultum Dei.

nuptiæ, proles: 6 Tali igitur stirpe generatus, cum adolevisset Allowinus, uxorem ducit, nobilissimis æque ortam natalibus, filiam scilicet Adilionis, per idem tempus famosi comitis. Decursu temporis filia eis nascitur Agletrudis, et ipsa a Deo prælecta, et virginitatis centesimo fructu, ut post patuit, remuneranda. Denique primo ætatis suæ tyrocinio inter ipsa crepundia, quæ qualisve futura, quomodo victura, qua lege virginitatem suam esset conservatura, angelus Domini certa ei præscripsit regula. Nec defuit prudenti adolescentulæ Omnipotentis dextera, quæ membra animaret juvenilia, et elevaret ad summæ perfectionis fastigia in tantum, ut in principio conversationis novellæ ipsis quoque parentibus propositum fieret imitabile.

virtutes in conjugio. 7 Cœpit exinde beatus Bavo animum ad superna inflectere, mundi deliciarum tædere, balteum militarem rarius cingere, [edicta principum minus observare] *d* circi frequentiam declinare, non scenæ spectaculo, non theatri luxuriæ locum dare, adversus spiritalia nequitiæ verbi Dei gladium sumere, justitiam pro thorace indui, æquitatem semper habere in manibus pro scuto inexpugnabili, levia et quotidiana peccata amarissimis lachrymis diluere, prioris vitæ pœnitere, ecclesiæ frequens adesse : semper de Deo studebat aliquid aut audire aut interrogare : de virtute in virtutem ascensiones in corde disponere, jejunia cum fructu eleemosynarum frequentare, sic unicuique virtuti, ac si cæteras non haberet, egregie studere. Animo sic florenti mundus et omnis gloria ejus aruerat, domus ingens, ampla possessio penitus viluerat. Jam stivam aratri teneret, jamque libero gressu ad Antoniorum et Macariorum eremum evaderet, nisi cura conjugis et parvæ Adelthrudis * pedem ejus retineret. Vivebat tamen monachum laïcus, et inter officiosam populi multitudinem numquam eum deserebat illa, quam animo conceperat, solitaria eremus.

* al. Agletrudis

et post uxoris obitum 8 Interea conjunx, quæ et ipsa viriliter in mandatis Domini militabat, decursu vitæ præsentis studio de habitatione tenebrosi Cedar *e* ad bravium supernæ remunerationis asseiscitur, et ne malitia mutaret mentem ejus de præsenti sæculo nequam eripitur. Cujus funus viduus Maritus ita prosecutus est, ut prope ipse moreretur ; ita se convertit ad Dominum, ut ejus mortem optasse videretur. Tum vero, afflante Spiritu sancto, navigium maris hujus seculi totis velis ingressus, quod diu animo deliberaverat, præsentialiter exercere non cessat, secunda recensans matrimonia ; ut eum intelligeres non diu voluisse servire officio conjugali, quod nunquam assumpsisset, nisi causa procreandæ sobolis *f*.

vitæ perfectioris propositum. 9 Magno quasi expletus * onere, totum se ad Dei cultum convertere, nihil præter cælum cogitare, et quasi se relictum gemens, in suo corde clamare : Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? illudque apostolicum intra se revolvens : Qui volunt divites fieri incidunt in tentationes et laqueum diaboli : quidquid donativi regum largitio contulerat, in stipem pauperum transferebat, dans exemplum, quomodo camelus intrare possit in foramen acus, quomodo animal tortuosum, deposita gibbi sarcina, assumat sibi pennas columbæ et requiescat in ramis arboris, quæ de sinapis semente succrescit.

* exsolutus

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

Gandæ situs et origo. 10 Ea tempestate beatus Amandus, vir apostolicus, totus ex virtutibus factus, florebat : qui non veritus pro nomine Jesu contumelias pati, quo amplius gentilium audivit debacchari furorem, Gandam accessit, castrum scilicet super duo flumina Scaldem et Legiam constitutum, ipsaque sua nota antiquitate id temporis celebre et famosum genus hominum, eo superstitiosius, quo animo ferocius : eoque inscium suæ in Christo redemptionis, quo hactenus ignarum Christianæ religionis. Tradunt hunc locum Caium * Cæsarem, Gallia diuturno bello domita, coudidisse, et ex nomine suo Gandam nomen ei indidisse *g*. Nam cum in citeriorem Hyberniam, quæ nunc Anglia nuncupatur, arma pararet, illic putavit hiemandum vel propter situs opportunitatem, aqua videlicet ac pabulo exercitui satis superque habilem, vel propter maris, cui brevissimus transitus est, vicinitatem, sex non amplius milliariis distantem *h*. Volunt autem alii nihilominus et Ermenricum regem, quem sedecim Arctoæ * gentes perdomuisse Jordanis *i* chronographus commemorat, illuc quoque advenisse, ibique regnasse. Quid horum dicatur verius, dicentium arbitrio relinquamus *k*. Nos vero antiquitatem loci ex eo recte colligimus, quod pleraque vidimus ibi reperta indicia, utpote muri et vasculorum cocti lateres. Præterea, quod mirum forsitan legenti videbitur, ferrea diversi sexus et ætatis calceamenta, multaque id genus, quæ nos facile in assensum antiquitatis cogunt.

* Mss. Gagium
* l. Arctoas, i. e. Septentrionales

S. Amandi iter Romam, reditu in Galliam ; 11 Huc respectu omnia miserantis Dei vir sanctus cum venisset, et locum, in quo totius pene orbis dæmonia, quasi in sentinam, confluxerant, verbo veritatis expugnaret, parum se videns perficere, (nam et publice contumelia affectus et proturbatus est) cum jam manus ejus essent graves, sanctum Papam Martinum *l* adiit, multaque de infructuoso in infructuosam gentem suo labore conquestus, iterum ab eo in opus Evangelii animatur, datis ei suppetiis venerabili archipresbytero Landoaldo et Amantio diacono *m*. Emensis igitur Alpibus, Galliam ingressi sunt : cumque videret Amandus messem quidem multam, operarios vero paucos, Landoaldum Trajecti reliquit, ubi et per novem annos vices pontificis (nam Johannes episcopus *n* nuperrime obierat administravit, usque ad tempus S. Remacli *o*.

et apud Gandenses labores apostolici : 12 Ipse vero tota Spiritum sanctum mente concipiens, Gandam rursus aggreditur, egressa auctoritate a rege Dagoberto et Achario Noviomensium episcopo, ut qui nollet fidei consentire, cogeretur *p*. Nec defuit palestrizanti * militi suo omnipotentis Dei dextera, quæ tetigit gentilium corda et assumpsit in partem hereditatis suæ plebem, diu fanatico illusam errore. Tandem baptizato populo, sanctæ crucis erecto vexillo, ara Mercurii destruitur, luci succiduntur, fana omnia diruuntur, ecclesia erigitur, consummatur et in honore B. Petri apostoli sollenniter consecratur. Sic plantata vinea Domini Sabaoth, clericos inprimis, monachos subinde,

* Sursus certanti

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

subinde, qui redderent fructum in tempore suo, induxit *q*, et expostulata episcopali auctoritate, Papa etiam Martino in ipsum consentiente, locum perpetua donavit libertate. Sed ne digressio, quam non inutiliter assumpsimus, onerosa fiat studiosis lectoribus, nunc ad plenariam beati Bavonis conversionem stilum vertamus.

S. Bavonis perfecta conversio;

13 Igitur B. Amandi fama quodam quasi odore; odore, inquam, sicut agri pleni, cui benedixit Dominus, longe lateque diffusa, sanctus Allowinus aporia *r* seculari non ultra se sustinens accidiari *s*, certissimum animæ suæ capit consilium. Nihil cunctatus, longa viarum per dispendia Gandam advenit, Amandum invenit, prioris vitæ culpam fatetur, de culpa pœnitentiam pollicetur. Consilium super anima sua requirere, ejus magisteriali * ungue scabrosam vitam polire, postremo totum se illi ait velle dedere. Quem vir sanctus devote suscipiens, et velut inventæ ovi congaudens, Euangelicam statim ingreditur prædicationem, de contemptu mundi, de appetitu cæli, de tentatione diaboli, de consolatione Dei, et de omnibus, quæ pertinent ad summæ beatitudinis perfectionem, diligenter erudit novellum adhuc B Tirunculum, perfectum postea Christi Militem futurum.

* Sur. magisterii

bonorum in pias res distributio:

14 Et quoniam antequam incipias, consulto, at ubi consulueris, mature opus est facto; ille statim velut campus Domini repletus ubertate et collis accinctus exultatione in valle animi portans granum frumenti, clamans et hymnum dicens, domum redit ex consulto magistri et rursus accingitur in opus Dei. Facta sollemniter donatione, omnes possessiones suas ad loca Sanctorum contradere, peculiare, quod nullum vel rarum ex priori erogatione remanserat, in usus pauperum iterum contradere, nihil sibi ex omnibus reservare, postremo sibimet ipsi renuntiare, et crucem Christi lætis humeris portare. Laudent alii Pompeios, Metellos et Marios, triumphali largitione auram popularem venantes, mihi videtur pauper pro Christo Bavo plus laudandus, qui omnem gloriam suam habens ab intus, in triumphato seculo præcones habuit Sanctorum ecclesias et mendicantium catervulas. Quid enim hac virtute mirabilius? Quid hac constantia robustius? Virum nobilis familiæ et senatorum genus tam obfirmato C animo pompam seculi et divitias, in quibus totus educatus fuerat, calcasse, ut tum demum se æstimaret vere divitem, cum pro Christo assumpsisset spontaneam paupertatem? Alii pecunias mittant et de superfluis suis æra in Euangelicum corbanan *t* projiciant, teste Veritate, nemo plus misit, quam qui de omnibus nihil sibi retinuit.

susceptio clericatus.

15 Omnibus ergo depositis et prudenter ordinatis, columba Christi Bavo, assumpto ramo veræ innocentiæ, et quasi relicto corvis seculari cadavere, ad suum spiritualem revertitur Noe: et cujus pedes jam non habebant requiem in salo seculi, arcæ ostium sibi petit aperiri. Receptus digna cum reverentia et requisitus iterum super intentione sua, clericum, ait, se velle vivere, ut semel alligatus sub jugo regulæ, pedem ulterius non liceret retrahere; sed spontanee assumptam necessitatem verteret in bene vivendi voluntatem. Gavisus sanctus Amandus, multa prius machinamenta diaboli prudenter prætendere; gravem esse ascensum, quem vellet arripere, de casu timere, inceptum quidem facilem, finem vero prædicabat esse difficilem. Ubi videt eum nihil cunctari; sed ad omnia D sustinenda paratissimi esse animi, gratias agens Deo, qui quos prædestinavit a principio, hos etiam eligit in novissimo, quasi carissimum amplexatus filium, inducit in divini scholam servitii, quam primam omnium constat eum rexisse in ecclesia Gandensi. Ibi ante aram beati Petri apostoli militiam Christi professum, barba et capillo tonsum assumit in clericatum et plantat in domo Domini cedrum libani, redolentem sanctarum virtutum odore inæstimabili et crescentem robore imputribili.

virtutes, magistro S. Amando,

16 Denique statim ut ingressus est sanctitatis viam, firmis gressibus ire in magistri sententiam, et quasi navim corporis optato jam in littore collocasset, omnium bonorum, quas olim collegerat, merces exponere, humilitatem ostendere, patientiam exercere, charitatis latum mandatum ex præcepto Dei extendere usque ad inimicum; solus ipse omnibus servire, gloriam virtute superare, et ab his diligi *, quos videbatur præcedere. Creber in oratione, jugis in legis Dei meditatione, paratus omni petenti de reddenda ratione: ut ex diversis virtutibus unum hominem compactum putares. Nec facile docebat, quod non didicerat; sed quocumque divini sator germinis ibat Amandus, illuc studens E subsequi et indivisibiliter adhærens magistri lateri, ardebat sanctæ prædicationis adipe repleri. Et quia flumen Dei repletum est aquis, cum Spiritus sancti gratia rivos ejus inebriaret ac multiplicaret genimina, in stillicidiis tanti magistri lætabatur germinans cor Discipuli, et pinguescebant speciosa deserti ad germinandum germen Domini.

* dirigi

postea exercitæ

17 Accendebatur plane in eo ignis ille Euangelicus, quem Jesus veniens in terram fidelium mittere, voluit vehementer ardere, quo repleti discipuli in via dicebant secura conscientia: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? Quoties vero lassos artus et confecta jejuniis membra modico sopore reficeret, nudo recubans in cespite, Christum æstimabat secum jacere, castigans delicati corporis carnem et redigens in spiritus servitutem. Populares auras et peccatoris oleum, velut spiritum nequam, fugere, clauso ostio labiorum, in cubiculo pectoris Deum Patrem sine intermissione orare; numquam a bono opere, semper intentum spiritus arcum, re- F laxare; quotidie diabolum in pugnam provocare. Dicant alii, quod æstimant; mihi videtur inter tot cruces positus athleta Dei Bavo, merito computandus in illo admirabili calatho *, qui et lilio confessionis et rosa decoratur martyrii.

* al. catalogo

ANNOTATA.

a *Pro his vide Annotata ad partem primam Vitæ vetustioris lit.* a, *meminerisque deinceps me inobservata præteriturum, quæcumque ex præcedentibus Annotatis sufficienter intelligi possunt. Studium erit potissimum in designandis et corrigendis iis, quæ Theodoricus ad Vitam vetustiorem sæpe, sed raro sine erroribus, adjecit.*

b *Notæ istæ chronologicæ per Theodoricum inepte adjectæ sunt, uti probavimus in Commentario prævio num.* 33 *et seqq. Nullus quippe Clodoveus rex vel monarcha Francorum, quando Pelagius secundus Pontificatum tenuit, vel Justinus Junior imperium,*

A *imperium, imo valde dubium est, an, vivente Justino, Pontifex fuerit Pelagius. Præterea uterque dudum obierat, quando S.* Bavo *natus est, ut colligi debet ex dictis ibidem num.* 95 *et seq.*

c *Alii patrem Sancti vocant* Agilulfum *vel* Agilulphum. *At nec ejus nec matris nomen exprimunt biographi, aliive Theodorico vetustiores.*

d *Uncis inclusa prætermisit Surius, forte quod contextui non satis congrua viderentur. Equidem accommode intelligi posse opinor, eo vel simili sensu, ut Sanctus minus rigide uteretur jure suo in subditos, minusque stricte observaret privilegia sibi ex principum edictis seu diplomatis concessa.*

e Cedar, *quæ vox ab Hebræa origine, nigrum vel fuscum sonat, fuit secundus filius Ismaëlis, indeque posteri ipsius* Cedræi *dicti sunt, et pars Arabiæ desertæ, quam inhabitarunt, etiam* Cedar *appellata.* Κηδὰρ *autem, teste Suida, est* quidam obscurus locus.

f *Hanc causam non didicit Theodoricus ex Vita vetustiore, in qua num.* 4 *alia prorsus idea suggeritur de* Bavonis *vivendi norma, quo usque, cooperante Aglethrude, ad frugem deductus*
B *est.*

g *His consonat Chronicum Gandense a Sandero allegatum lib.* IV *Rerum Gandavensium pag.* 339, *ubi ista leguntur* : Anno XLVII ante Nativitatem Domini nostri Jesu Christi a Cajo Julio Cæsare Romanorum constructum nobile et famosum castrum super flumina Scaldis et Legiæ, ubi idem Scaldis Legiam recipit, cui a nomine suo Cajo Ganda nomen impositum est. *Sed quantam hæc fidem sibi vindicent, videbitur mox ad lit.* k.

h *Sic in vetustissimo codice nostro pergameno, notato* ✠ *Ms.* 74 : *in altero autem, item pergameno, notatoque* ✠ *Ms.* 14, *non habentur postremæ voces* : Sex non amplius milliariis distantem; *at in Suriana editione sensus aliter tortus est et obscurior*; Vel propter maris brevissimum transitum in insulam, sex non amplius milliariis distantem.

i *Id est* Jornandes, *sæculo* VI *episcopus Ravennas, qui Getarum sive Gothorum res gestas descripsit; De* Ermenrico *autem seu* Ermanarico, *circa tempora Constantini Magni, Gothorum rege potentissimo egit cap.* XXIII *et seq., gentesque ab illo domitas enumeravit.*

C k *Ex ista clausula suspicor, Theodoricum præ oculis habuisse libros miraculorum, cujus auctor sic scribit lib.* I *num.* 6 : Ferunt autem, Agrippam, quondam Romanorum ducem, in eo castrum condidisse, Gandavumque appellasse. At alii Herminricum regem in eo arcem imperii sibi tradunt instituisse. Quorum quid sit verius, illorum qui hæc dicunt, arbitrio relinquimus. *Porro utriusque auctoris exemplum hic sequar et an unus verius Agrippæ quam alius Julio Cæsari Gandensis castri constructionem adscribat, non disquiram. Videat curiosus lector Sanderum lib* I *Rerum Gandavensium cap* V, *ubi etiam refert alias de civitatis origine et etyma opiniones, sed postquam monuisset, eas inter esse fabulosas et fide non dignas, denique abstrusa esse et obscura urbis initia.*

l *S. Martinus Pontifex factus anno* 649 *et in exsilium missus* 653. *Acta ejus examinanda venient ad diem* XII *Novembris, quo colitur.*

m *De istis Sanctis jam actum ad diem* XIX *Martii.*

n *Etiam de hoc Joanne Agno actum ad diem* XXV *Julii, ipsius mors fixa est anno* 646; *in sede autem Trajectensi successorem habuit S. Amandum usque ad annum circiter* 650, *circa quem S. Amandus Romam profectus est ad S. Martinum. Unde evidens fit Theodorici et aliorum sæpe correctus in Opere nostro error, scribentium, quod S. Landoaldus per novem annos defuncti Joannis vices administraverit.*

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

o *S. Remaclus, cujus gesta illustrata sunt ad diem* III *Septembris, S. Amando abdicanti substitutus est in sede Trajectensi, quam et ipse, cum tenuisset annis decem, abdicavit circa* 660 *aut* 661 *atque hinc denuo evidens fit mox memoratus error.*

p *Omnia rursus permiscet Theodoricus. Quasi vero narrata hic de Dagoberto rege, de Aichario Noviomensium ac Tornacensium episcopo, et paulo inferius de eversione idolorum ac reliqua ad conversionem Gandavensium spectantia, Romano S. Amandi ad S. Martinum itinere posteriora sint; cum constet, Dagobertum et Aicharium dudum vivere desiisse, dudumque Gandavi fidem plantatam ac constructum fuisse monasterium, antequam S. Martinus ad Pontificatum evectus sit.*

q *De tempore et loco constructæ ecclesiæ cum monasterio non nulla diximus in Commentario* E *prævio num.* 104 *et seqq. De professione autem primorum monasterii incolarum disseruimus ibid. num.* 135.

r Aporia *Græce consilii inopiam significat, hic sumi potest pro fluctuatione animi.*

s Accidiari, *cui Surius* retardari *substituit, usurpatur pro* tristari, anxiari, tædio affici.

t *Ita Surius : in uno Mss. nostrorum* in Euangelico corbanan, *in alio* carbonan.

PARS II.

Vita solitaria, habitatio inter monachos Gandenses, mortui resuscitati miraculum, mira humilitas, incredibiles se cruciandi modi, relata de F *dæmone victoria.*

Sancti, perlustratis monasteriis

Et enim de virtute in virtutem proficiens, et novum aliquid quotidie de Deo audire, videre et agere gestiens, consensu sui Amandi, loca sanctorum et vicinos cœnobitas iterum accingitur circuire; si forte contingeret aliquid ante inexpertum vel intentatum investigare, ad quod agendum merito se haberet animare *. Denique licet *pro morum et conversationis honestate jam requiesceret inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, nihil tamen satisfactum æstimare, si quis quid boni posset agere, ad quod agendum ipse non valebat aspirare. Nam quia juxta Salomonem, qui addit scientiam, addit dolorem, omne, quod de Scripturis sanctis percipiebat, dolor illi de retro diebus erat, reputans, omne illud tempus in vacuum se cucurrisse, quod sine pœnitentia sibi videbatur quasi perdidisse. Tum vero pellem

* *Surius* animare deberet

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

lem carnis extendere in ligno tympani, quotidiana Deo hostia fieri et velut opes magni ingenii virtutum flores undecumque colligere et in alveario melliti cordis camportare; nulli eorum, quos aiunt anachoritas, inferior cum esset, eremum acsi paradisum Dei concupiscere, illos solummodo reputans cum Deo habitare, quibus contigisset hominum frequentiam declinare.

solitudo in Beila

Sur. Capta igitur

ibid. addit est, ubi

ibid. concavitatis

ibid. alvo

19 Apta * temporis et loci opportunitate saltum, quem Beilam nuncupant, ingressus *, repente in remotiori devexæ vallis latere annosa fagus oculis ejus offertur, cujus concavitas * pedum non minus sex spatiosa, altitudo in modum fornicis camerata et quæ hominem erectum posset in alvum * sustinere. Hoc quasi habitaculum ab angelis Dei sibi reputans præparatum, ingreditur tanta cum jocunditate, velut si tutius orbis delicias angusto secum clausisset in pariete *a*. Per aliquot dies occultus, latere non potuit, et cum a populo frequentaretur, infelicem esse se judicans, nocturno silentio iterum loco cedit. Est usque hodie eandem miræ magnitudinis fagum videre, quæ in æternam hujus Sancti Dei memoriam adhuc continet in se antiquum altare, B ubi et presbyter parochiæ frequenter ecclesiam convocat et communicat. Nec desistit arbor contra morem tam annosa adhuc florere et germinare, in qua latuit flos ille, de quo dicitur : Florete flores quasi lilium. Quorum florum amœnitate delectata, in epithalamio suo loquitur sancta Ecclesia : Fulcite me floribus, stipate me malis; quia amore langueo.

et in Medmedung:

Sur. quæ

20 Igitur inde digressus, longa rursus per dispendia aliam requirit eremum athleta Dei Allowinus, Medmedung nomine, a sua Ganda distantem duorum tantummodo miliiariorum itinere. Locus in densissimum nemus silvescens, vasta et pene inaccessibili palude distentus, pomorum quoque, quod * gignit saltus, et nucum ferax; præterea amnis levi murmure præterfluens, facile habitationem suadent. Ingreditur cum sarculo, humum sarrit, cellulam permodicam erigit et in ea se quasi sepelit. Cibos saltus ministrabat, amnis potum *b*. Vestimenta ipse detulerat secum, sagum et cilicium, quæ non frigus arcerent, sed nuditatem prohiberent, non mollitiem suaderent, sed carnem domarent. Sic aliquamdiu C ignotus cum mansisset, iterumque fama vulgante, ulterius posse latere desperaret, comperto, quod beatus Amandus monachos in Gandensi ecclesia substituisset et venerabilem virum Florbertum in abbatem ordinasset *c* (nam quia ipse incumbebat prædicationi, necesse visum fuit constituere, qui provideret novellæ adhuc plantationi) tum vero magno se æstimans quasi donatum munere, ad locum professionis suæ statuit redire, ibique, qui supererat, reliquum vitæ cursum per currere.

reditus Gandavum, et habitatio inter monachos:

21 Reversus, quasi angelus Dei, ut vere erat, recipitur; receptus, hospitio inducitur; inductus honoratur; nec ullum ante habuere gaudium capitalius, quam quod talis Vir in contubernio eorum est receptus. Dehinc abbatem in colloquium evocat, reditus sui causam explicat, familiarem sibi cellulam ad commanendum petit et impetrat. Quis enim non modo monachorum, sed et clericorum Bavonis non desideraret contubernium? Viva vox, manus liberalis, vultus gravis, humilitas inæstimabilis, jucunditas irreprehensibilis, et nescio quæ extra hominem hominis habitudo, desiderabilem eum fecerat omni bene viventi in Domino.

mortui precibus ipsius

ibid. obtemperanter

22 Cum autem sive ex amicitia particulari, sive ex Regulæ præcepto obedientiali * fratres accingerentur in ædificanda cellula Viri Dei, ad declarandum electi sui meritum omnipotens virtus tale ostendit miraculum. Laica persona Attinus, sabulum et lapides carricaturus *d*, plaustro vehebatur, sed latratu canum impediebatur. Cumque gravius urgeretur et longiori mora teneretur, ore procaci murmurare, et nescio cujus susurrii maledicta in sanctum Virum evomere : permissus diabolus, qui dolebat, fana dirui et ecclesias Sanctorum erigi, hominem vehicule proturbatum, mole desuper ponderis et jumentorum incursu reliquit mortuum. Evocatur populus, cadaver conclamatum navi imponitur non sine miseratione, et in domum suam perducto aliud nil erat, quod cogitarent, nisi de sepulchro.

ad vitam revocatio;

ibid. deest non

ibid. restituit

23 Ubi id Bavoni nunciatum est; tum vero dolere, tristari et ingemiscere, et velut si in sanguine virorum fortium ad hauriendam aquam de cisterna Bethleemitica misisset, reatum suum accusare, sibi defuncti sanguinem imputare; et totis ad Deum conversus visceribus, Eia, ait, Domine, cur recepturus animam ejus, celasti E me? Jubet dehinc, cadaver ad se inferri, et clauso ostio ceteros amoveri : ipse solus super exanimem extendi, et accenso igne Spiritus sancti in cordis altari, lacrymarum ligna ubertim subjicere, se ipsum in holocaustum imponere, et adipes pacificorum Deo adolere, appendens scilicet thymiama orationis in auro preciosæ fidei, qua sciebat omnia possibilia credenti. Vix trium horarum spatium intercesserat, orationem necdum terminaverat, cum mors non * legem pati coacta, revomit *, quem rapuerat. Attinus surgit et ambulat; fit strepitus populi; omnis ætas, omnis sexus concutitur novitate miraculi et in ore omnium sonat laus Dei. Mirum spectaculum et ad roborandos nascentis ecclesiæ filios congruum, qui in hujus resurrectione speciali, cogebantur non hæsitare de sua et omnium resurrectione generali.

mira ejusdem humilitas.

24 Erat etiam in sancto Viro prædicabile illud intueri, quod, cum in ejus laudem omnis vox, omnis consonaret lingua, tanta se objęcit humilitate, ut resuscitati statum, suum reputaret casum, si vel levis ventus auræ popularis F intraret ad tangendam radicem humilitatis. Cujus enim mentem, cujus animum ad tam mirificæ virtutis insigne non concuteret turbo favorabilis procellæ, nisi qui domum suam constituisset in fundamine petræ? Petra autem erat Christus : in cujus summo cacumine cum requiesceret Vir sanctus, firma niti radice, nihil de se præsumere, totum, quod erat, ejus gratiæ attribuere, et cum exaltaretur extra se, in se tamen humiliari usquequaque. Qui merita Sanctorum ponderant ex virtute miraculorum, vel istius æstimatione miraculi concedant, nostrum Bavonem Sanctis omnibus jure comparari : in prophetis Eliæ parem, Eliseo æqualem; in Apostolis Petro non inferiorem, Johanne concedant non minorem, quem jure Sanctis omnibus in minus resuscitatione mortui comparandum æstimamus. Illi plures suscitaverunt, iste unum. Ipsi, quot * illius fæcis cogebat necessitas; iste, quot * hujus temporis expetebat humilitas. Etiam si ad hominis respicimus meritum, et qui plantat et qui rigat, nihil sunt absque eo, qui dat Deus incrementum. Rursus si miracula velimus de numero pensare, poterat utique multorum cadavera

ibid. quod

vera orando suscitare, qui innumeras usque hodie animas, pondere peccatorum mortuas, et quatriduano in fœtore sepultas, amoto desperationis lapide, non cessat vivificare et Auctori suo sanctis precibus reconsignare. Nam quid a Deo obtinere non posset, qui verum Spiritus sancti habitaculum factus fuerat? Quid Patrem non exoraret, qui, carne superata, Deus ipse in adoptionem filiorum Dei transierat, dicente Psalmista: Ego dixi, Dii estis vos et filii Excelsi omnes?

25 Ad alia ut transeamus, quadam die habitaculo egressum, obvium contigit habere servulum, quem aliquando, neglecta re familiari, causa supplicii ad nundinas venalem jusserat exponi. Quem ut vidit, acsi ipsum Christum in mortem vendidisset, amarissimas lacrymas fundere, rapto cursu et fiducia pedibus ejus se prosternere, fateri culpam, excusare ignorantiam et petere veniam; illudque recogitans, sanguine sanguinem lavari, forcipem et flagellum in manibus ejus ponere, ut vindicaret in venditorem Christiani sanguinis, sacris verbis obsecrare. Servus econtra recusare, peccatum *e* ex corde, quod in se erat, donare libenter, et numquam ei se serviturum spondere, contumeliam quondam et adhuc Domini, aiebat, numquam posse suaderi. Ille vero, ut qui numquam cessaret desiderare passionibus Christi communicare, non * desistere, quin * mira eloquentia expugnaret nolentis animum et cogeret magis, quam peteret, in suum supplicium.

26 Quid multa? Vincitur manus, ligatur pedes *f*, totum corpus in sublime levatur, pœna crudelissima afficitur et quasi in pilam, cum nil nisi Deo gratias ageret, contunditur; postremo in morem latronum totum caput detundetur. Hæc tua sunt, Jesu bone, opera, hic tuus est ignitus amor, quo ardentes omnes electi tui, ipsam quamvis raram peccatorum rubiginem decoquunt fornace tribulationis, aurum mundum futuri in die tremendæ examinationis. Tunc in libro dexteræ tuæ invenietur Carmen et Væ: Carmen videlicet electorum, qui triumphato seculo laudabunt viventem in secula seculorum: Væ miserorum, quorum mors in mortem pessima quorum quotidianum et omni massa ferrea gravius peccatum, ne una quidem abluit lacrimula, ne una extinguit fructualis * eleemosyna, nedum spontanea pro Christo supplicia. Itaque in hujus nostræ infirmitatis consideratione libet cum Apostolo exclamare: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Et quia imperfectum nostrum viderunt oculi tui, Domine, dicamus, quod sequitur ex consolatione: Gratia Dei per Jesum Christum.

27 Tandem gloriosus Dei agonitheta * Allowinus de hoc suo eculeo depositus, confracta et excruciata membra jubet recipi in illa sua nobili nova cellula, quæ in fundationis suæ principio honorata est revivificati hominis miraculo et in consummatione venerabili et vere prædicabili supplicio. Dehinc paulatim spiritum cum recepisset, quasi necdum ad purum argenti sui scoriam excoxisset, nihilque satisfactum sperans, adhuc jubet admoveri nervum, quem vulgo cippum, et in eo venerabiles illos pedes artari, qui in Sion specula constituti, superni regni pacem euangelizare poterant in populo Dei. Quid de hujus sancti Viri factis alii æstiment, ignoro; ego plus stupeo Bavonem libenter vapulantem, quam mortuum vivificantem; plus admiror sponte cippatum *, quam totius populi favore celebratum. Itaque quatuor fere menses in hoc retrusus carcerali agone, cum quotidie pene moreretur, pœnam pro delitiis habebat. Fessa licet lingua, numquam laudem Dei tacebat. Nimirum sanctissimi corpusculi lutum, igne desuper Spiritus sancti in testam induruerat; ideoque mirum in modum, cum cruciaretur, fortior fiebat, ut putares eum cum Apostolo dicere: Quando enim infirmor, tunc fortior sum et potens: consideransque, quo cursu felicitas evolet, quæ ante humanos oculos quasi permanens pollet, complebat eas, quæ deerant, passiones Christi in carne sua, vulneratusque mentem interna charitate, æstuabat desiderio contemplationis supernæ.

28 Accersito dehinc sancto pontifice Amando et venerabili abbate Florberto, non modo pedum, sed et totius macerati corpusculi integram reclusionem obsecrat et vix aliquando impetrat. Artam specum medio domus æquore ad capacitatem erecti hominis effoderat, quæ introgressum non nisi stantem sustineret, et quasi crucifixi corporis suspensum vultum in neutram partem deflecti permitteret. Eam orationis crucem sibi præparaverat; in ea inter canonicas horas suspendi magis, quam stare elegerat: nec facile labor, licet difficillimus, poterat * dissuaderi; quia menti, totum jam seculum in Christo triumphanti, nil poterat laboriosum videri. Data die evocato clero et populo, cum crucibus et thymiamateriis, universoque ecclesiastico apparatu ad reclusionis cellulam convenitur, et sancti pontificis manibus hostia Christi Bavo, teste ecclesia, sepelitur magis, quam recluditur, quinto Idus Novembris, qui erat annus sexcentesimus vicesimus nonus *g* Dominicæ Incarnationis. Sepelitur, inquam, seculo vivus Deo, cui quia indesinenter adhæserat, vitam certe suam sursum absconderat.

29 Reclusus ergo non sine lacrymis et multorum admiratione, qui viderent in confecto et pene carioso corpusculo tantum vigoris inesse: tum vero demum in summæ quietis portum reputans se constituisse suum navigium, tanto ad Auctorem suum suspirare acrius, quanto licebat remoto securius. Juxta magnum oratorem, vereor, ne officium pateat ambitio, et quod illius exemplo facimus, qui ait: Laudate Dominum in Sanctis ejus; appetitu gloriæ videamur facere, nec rerum veritatem, sed officiosam verbositatem insinuare. Animadverte, quæso, prudens lector, in Milite Regem laudari et in Sanctis Deum honorari: et quia cum sit bonum, regis secretum celare, gloriam tamen Dei honorificum est annuntiare. Verum qui nos calumniabitur, verba quasi multiplicare, patet liquido, quam non erubescat electis Dei derogare: quibus tanto fuit facilius, non modo carnem domare, sed penitus expugnatam in virum perfectum mutare, quanto incorporatius unum facti erant cum Omnipotente, qui genus mortalitatis Adæ veniens in filiationem Dei formare, dicebat: Sancti estote, quia ego Sanctus sum, et confidite, quia ego vici mundum.

30 Quidquid dixero, certe minus est; nam etsi omnia corporis mei membra lingua essent, nihil utique dignum de hoc invictissimo Dei Athleta pronuntiarent: cujus cibus panis infermentatus medietatem * cinis, potus aqua non nisi ad mensuram sumpta: vigiliæ semper usque ad defectionem,

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

defectionem, somnus vix pertingebat usque ad refectionem, ut magis eum aliquid meditari, quam dormire putares : lectisternia humus et cinis inspersus : dicebat enim, Christianum non debere in delitiis jacere, cujus gloria fœnum, cujus finis quotidie festinaret in cineris interitum : defesso capiti lapis orarium *h* : tegumentum erat illud sanctissimum cilicium : continentia talis, ut pene mensuram excederet, patientia talis, quæ numquam tribulationibus cederet, sciens illud Isaiæ : Qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulationem expectare, spem super spem. Habensque thesaurum in vase fictili, donec mortale hoc indueret immortalitatem, et corruptivum hoc vestiretur incorruptione ; numquam de superveniente carnis molestia dolere, sed semper ad sperandum in Deum se animare, dicens spiritui : Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi : lacrymas tam largo fonte fundere, ut putares in eo completum illud Prophetæ : Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis statrum meum rigabo. B

de aliorum interim bono et commodo sollicitus:

31 Velut adeps a carne separatus, et caritati incorporatus, optimam hanc hominum sibi injunxerat provinciam, discordantes in pacem conciliare; pace Deum videri, pace ad cælestia, prædicans, transiri : sal terræ cum esset, infatuatorum stultitiam defricare, animorum quotidie putredines resecare, et pœnitentiali medicamento non cessabat curare. Confluebat autem ad eum tota pene vicinia, nobilis et ignotus, mixtum genus integros dies et noctes excubabant præ foribus. Nunquam sine egeno mensula, nunquam sine hospite fuit ejus cellula *i*. Præter ea, quæ extrinsecus erant instantia, quotidiana quæ sollicitudo omnium ecclesiarum, super quas ita invigilabat, ita se afficiebat, tanquam si solus ipse pro eis debitor esset respondere. Quo autem dolente, non doluit? quo frigente, non alsit? quo patiente, non pertulit, quo egente, non eguit? Brevi ut concludam sermone : cum omni fortuna prælium conseruit nimis acre, tristi, ne opprimeret, iocunda, ne corrumperet. Infra non substitit, ultra non est progressus ; medium firmis occupavit viribus. Vere felix, vere dignissimum omnipotentis Dei domicilium tot tantisque virtutum odoramentis repletum. C

novum se cruciandi genus aggreditur:

32 Qui cum supremi operis jam teneret fastigium, et quod perfectis viris sufficere posset, in divinæ scalæ ascendisset gradum ; quasi nil cœpisset, aliud exquirit tormentum, tantum scilicet prædicabile, quantum novum et mirabile. Lapidem jubet deferri, quem manibus libratum, cum non sufficeret ei, quod volebat, ponderi, alterum pro eo, duorum qui esset hominum onus, præcepit importari. Hunc inter frequens genuflectendum et semper orandum *k* brachiis tenebat, in eo non modo se lassabat ; sed pene mortificabat. Nec poterat in lapidis onere sancta manus deficere, quam sustinebat lapis angularis, qui facit utraque unum. Tum vero si quis objiceret, cur se ipsum excruciaret, non bonam esse virtutem, quæ modum excederet ; prudenter respondebat : Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Audenter dico, qui se ita quotidiano afficiebat martyrio, si Deciana aut Diocletiana habuisset tempora, sponte omnia prævenisset tormenta : non rogos, non eculeum, non certe bestias refugisset aut gladium. Nec carebit gloria Martyris, qui in confessione D Deitatis aërias potestates fortiter debellavit, et scuto protectus justitiæ, imperterritum latus opposuit monstris spiritualis nequitiæ. Quas autem cruces non pertulit, quos ignes non pertransiit, cujus tota vita super terram militia fuit? Quam ita exercuit, ut, cum quotidie moreretur, fiducialiter tamen ad Deum diceret : Proba me, Domine, et tenta me ; ure renes meos et cor meum.

dæmonem tentantem

33 Nec defuit tentatio, quam statim in ipso principio viriliter debellavit et vicit in Domino. Nam tortuosus ille serpens, cujus sunt mille mæandri, videns et ingemiscens, de se triumphari, bona Dei permissione, sed mala sua fretus voluntate, animatur jam senem et emeritum Christi Militem in pugnam evocare. Cellulam quasi quidam turbo aggreditur, furores jaculatur, stygios minatur ignes. Ille nihil moveri, nihilque penitus terreri, scutum veritatis opponere. Nam diaboli nihil dubitabat hanc technam esse. Pedem in publicum exponere si liceret, aut spiritum homo adhuc tenere si posset, incunctanter exiret, duellum prior ipse moveret, ac manum consereret : tanta mentis constantia, tanta erat E ejus ad Deum fiducia. Aiebat enim : Dominus mihi adjutor, non timebo, quid faciat callidus persecutor. Ad hanc vocem turbo ille cum cessisset, rursus exercitus iniquitatis adest : modo canis, modo lupus, iterum leo vel ursus, totum * postremo diabolus ; serpentinos insimul et ferales agebat motus.

* totus

superat.

34 Bavo de intro filium iniquitatis irridere et grandi cum fiducia subsannando dicere : Increpet in te Deus, satan, et increpet in te, qui elegit Jerusalem. Nec mora : legio evanuit, nec ultra civitatem in monte positam impugnare ausa fuit. Tua sunt hæc, Christe, opera, tua virtus et magnalia, cujus viæ justitia et veritas omnia eloquia. Hæc tua est fidelis illa promissio, quam in nascentis Ecclesiæ primordio Apostolis et per Apostolos omnibus militiam tuam professis donativum insigne dedisti : languores scilicet in nomine tuo ut curarent et dæmonia imperterrito pede calcarent. Quis autem liberius caput diaboli conculcavit? Quis impugnantem se filium iniquitatis fortius expugnavit? Nec tamen in eo gaudere voluit *, quod spiritus nequam sibi subjicerentur, sed potius summa F niti ope, ut nomen suum in cælis conscriberetur.

* al. deest voluit

ANNOTATA.

a *De isto* S. Bavonis *in eremum secessu ac mora silent anonymi nostri, et omnes, quos vidi, Theodorico vetustiores. Sed neque saltus seu loci* Beila *nuncupati, et sæculo* XII *sat celebris, ut sequentia auctoris verba significant, apud recentiores notitiam distinctiorem reperire valui. Copia autem locorum in Flandria, quorum nomina affinia sunt* Beilæ, *prohibet quominus ausim alterum præ altero eligere. Sic apud Sanderum diligentem et accuratum Flandriæ descriptorem, præter* Bellam *alias* Balliolum *oppidum, invenio vicos* Bellam ad Scaldim, Bellam ad Teneram, Bellem, Belleghem, Balegem *etc.*

b *Hanc commemorationem Santi in Medmedung, a vetustiore anonymo et poeta prætermissam, refert quoque auctor miraculorum ; verba dedimus*

A *dedimus in Commentario prævio num. 114. De hodierno autem loci statu sermo recurret in Gloria posthuma.*

c *Primordia monasterii Gaudensis communi eruditorum consensu referri ad annum* 631, *et illi post annos octo, id est, circa* 639 *a S. Amando datum fuisse abbatem Florbertum, dictum est in Commentario prævio; atque hinc rursum se sponte prodit error Theodorici, ita scribentis, acsi Florbertus abbas fuisset constitutus eo tantum tempore, quo degebat* S. Bavo *in Medmedung secundum calculos nostros post annum* 650 *vel* 651.

d *Verbum a* carro *compositum est, significans aliquando* carro seu curru vehere, *aliquando,* onus carro imponere. *Surius sensum mutavit hoc modo:* Sabulum et lapides plaustro advehens, latratu canum impediebatur.

e *Ita in uno Ms, a quo paululum differt aliud, sic legit Surius :* Peccatum ex corde, quod in se erat, condonare libenter, ei nunquam servitutum spondere in contumeliam sui quondam et adhuc Domini, nec id unquam aiebat sibi posse persuaderi.

f *Alias* Vinciuntur manus, ligantur pedes.

B g *Qui Commentarium prævium legerit, monendus non est, errorem hic latere annorum facile viginti trium, ac multa rei narratæ adjuncta, quæ hoc et præcedenti numero continentur, nobis esse dubia vel non satis probata.*

h Orarium, *quod in varia significatione acceptum reperitur, hic positum credo pro* pulvinari, *etiam nunc Gallis* oreiller.

i *Hæc et reliqua eodem num. contenta cum legerem et cum ante narratis conferrem, non potui non suspicari, meras esse nimiumque exaggeratas ac male cohærentes meditationes auctoris, putantis, ut insinuat præcedente numero, nihil de Sancto dici posse satis honorificum, ac proin fas esse adstruere, quidquid laudabile est, sive illud traditum sit, sive non sit traditum ab antiquioribus. Certe priores biographi post narratam reclusionem, nihil tradunt hujuscemodi, nec mihi videntur ista congruere iis, quæ ipsemet ante adstruxerat Theodoricus. Nam paulo superius describens cellulam seu locum reclusionis, aiebat,* artam *fuisse* specum, *quam* medio domus æquore ad capacitatem erecti hominis effoderat et quæ introgressum non nisi stantem sustineret, *ac Sanctum in ea* sepultum

C fuisse magis, quam reclusum. *Hic tamen dicit,* nunquam sine egeno *fuisse ejus* mensulam, nunquam sine hospite cellulam. *Dicit hic, Sancto fuisse sollicitudinem omnium ecclesiarum, ad eum confluxisse totam pene viciniam, omne genus hominum integros dies et noctes excubuisse præ foribus ejus, Hominis nimirum, qui eodem supra testante Theodorico,* reclusus... in summæ quietis portum reputans se constituisse suum navigium, tanto ad Auctorem suum suspirabat acrius, quanto licebat *(ab hominum societate)* remoto securius.

k *Verba mutavit Surius :* Inter frequentes genuflexiones et perpetuas preces.

PARS III.

Visiones cœlestes, ægritudo, mors, apparatio, sepultura, miraculorum multitudo.

Hactenus per scopulos tribulationis et sirtes quotidiani martyrii oratio de Milite Dei pernavigaverit; nunc secundis velis portus intrandus et ad terram illam festinandum, de qua scriptum est : Justi autem hæreditabunt terram; et : Credo videre bona Domini in terra viventium : quam sanctissimi agonis sui mercedem gloriosus Dei athleta Allowinus in perpetuam recepit hæreditatem ; ad quam possidendam cum videret jam imminere vocationem suam, incessanter E se affligere, animamque fontem vivum sitientem, et ad visionem Conditoris sui infatigabili desiderio anhelantem, his verbis consolari quotidie : Expecta Dominum ; viriliter age : confortare et sustine Dominum. In hac exhortatione cum afflictum et pene exossatum corpus modico indulsisset sopori, meruit dulcissima Dei bonitate consolari.

Ad cœlum aspirans,

36 Angelus enim in specie columbæ affuit et super Filium notæ simplicitatis tam familiariter requievit, ut videretur dicere : Super quem requiescam, nisi super humilem et trementem sermones Dei? Liquefactum statim et pene perterritum Amici pectus iterum blande relovet, ac totam cellulam tota miri odoris fragrantia replet, ut raptum se æstimans, paradisi deliciis interesse cogitaret ; et quasi jam laborum securus : Ecce hæreditas Domini. Non mihi nunc per Scripturarum prata ingenii ducendus est rivulus, quid innocentiæ, quid simplicitatis columba videatur habere : cur in ea Spiritus sanctus super baptizatum Christum legatur requievisse, aut cur in ea angelus electis Dei soleat apparere. Dives est ad loquendum materia et sanctarum Scripturarum testimoniis abunde trita, de F quorum fonte, etsi minus nobis suppeteret, possemus mutuari. Sed ad alia festinanti hoc solum sufficiat dixisse, merito super eum angelum in columba venisse, qui columbina plenus erat simplicitate; merito illum odorem divinum hausisse, qui secura conscientià poterat dicere : Christi bonus odor sumus in omni loco. Cum vero recessisset visio, in se rediens et vigilanti animo causam discutiens, velut si addidisset oleum flammæ, majori adhuc sancti Spiritus accendi amore ; non dies, non noctes vacare et deinceps in cælum clamare : Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est ; habitavi cum habitantibus Cedar!

cœlestibus visionibus

37 Subsequitur de thesauris Dei gloriosum miraculum, per quod, quid desiderabat dissolvi et cum Christo esse, clementer consolaretur, et qui hactenus studuerat lucernam sanctitatis abscondere sub modio humilitatis, in tota summi Regis republica mirabiliter manifestaretur. Medio in centro sol æstuabat; populus, qui convenerat, præsens intuebatur : cum ecce gloria Domini

recreatur;

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

mini de loco sancto suo super Justi sui caput descendit, et in figura vivificæ Crucis Militem suum illustravit et coronavit: cui ille tanta statim occurrit cum jucunditate, velut si non dubitans, hoc suum verum corollarium esse, obviis manibus illud videretur excipere et dicere: Mea hæc merces, mea retributio. Crucifixo militavi; Crucis gloriam recognosco. Raram aut nullam cunctis retro diebus visus est * admisisse lætitiam, omni deinceps proturbato mœrore, securus jam de sua remuneratione, quotidie gratulari et dicere: Me autem oportet gloriari in Cruce Domini nostri Jesu Christi. Jure ergo in Crucis desuper descensione est mirabiliter glorificatus, qui crucifixi Filii Dei militiam professus, cum, triumphato jam seculo, diceret cum Apostolo, Mihi mundus crucifixus est et ego mundo, meruit audire a Domino; Gaude et exulta, Bavo, quia merces tua copiosa est in cælo.

* Sur. omisit est

æger ad mortem se parat:

38 Festinabat interim tempus, quo palmes Dominicæ putationis purgaretur, et flos, qui apparuerat, ad componendum summi capitis sertum colligeretur, cum ecce gloriosus Dei Athleta B lectum ægritudinis incidit, quam tam longe ante prævidit et prædixit. Ingravescebat sensim languor et purpuream paradisi violam, austro flante, gelidus repercutiebat pallor; orare tamen et lasso anhelitu dura inter suspiria non ætati, non parcere infirmitati, monachos et plebem, quæ frequens aderat, castigato sermone hortari; lætus ipse ceteros super se plorantes consolari. Intelligeres, eum non emori, sed migrare et quasi præsentem Christum intueretur, dissolvi desiderare. Familiarem habebat Domlinum Turholtensis ecclesiæ presbyterum, quem cum desideraret ad colloquendum, non facilis erat
a ad habendum *a*. Iter prolixum, vasta solitudo, nemus densissimum non facilem præstabant transitum. Vocatus famulus et ad requirendum eum festinare jussus, imperium non recusat, et incipit velle ire, quo nesciebat. Nihil cunctanti, sed de Magistri fide præsumenti, adest derepente angelus Domini, iter ostendit; ipse comitatur, Turholt usque deducit *, et, exposito negotio, presbyterum assumit et recomitatur. Hunc Vir Domini inter loquendum secretum habuit, curam sui funeris ut haberet, injunxit, ejus postremum officio communicavit. Felix presbyterium, felix homo ille, cujus C manus pretiosissimum Dei margaritum meruerunt attrectare.

* al. deducitur

moritur:

39 Et jam securis divinæ vocationis admoveri ad radicem sanctissimæ arboris, cum ecce manibus et toto corpore in cælum extensis, concives suos recognoscit angelos, eorumque dulci delectatus
b præsentia *b*, vale, ait, servorum Dei ecclesia: Christus adest; egredere in occursum ejus anima mea. In hæc verba spiritum de hujus fæcis luto cum efflasset, monachorum statim turba super eum irruit et sanctissimum corpus deosculando, publicum luctum prior incipit. Aderat in præsentiarum
c sanctus episcopus Amandus *c* et venerabilis abbas Florbertus, qui et ipsi cellulam ingressi, cernunt mirabilia Dei in martyrio Militis sui. Quid enim vivens spiritus ejus egerit, corpus mortuum loquebatur; in quo tota caro ita depasta videbatur, ut pelli adhærerent ossa, et circa dentes tantummodo relicta labia. Quis interim non fleret humana compassione, aut quis non gauderet spirituali exultatione? Translatum vero funus sacerdotum Christi manibus, multo cum studio cervicem feretro subjicientibus, media ecclesia beati Petri apostoli ad pernoctandum locatur. Tota convenerat vicinia;

omne rus, omnis circa ecclesia ministros et sacerdotes miserant; nec parvo reputabat se frustratum munere, cui non contigisset huic sanctæ depositioni interesse. Erat interea illud miserabile intueri pauperum turbam, tunc vere, Patre amisso, orphanam, vestes et solatia, quæ de manibus ejus acceperant, ostendere, et totam ecclesiam inconsolabili luctu replere. D

apparet S. Gertrudi;

40 Apparuit autem felix ejus anima in ipsa exitus sui hora longe manenti sanctæ virgini Gertrudi, petens, ut mitteret linteamina, condendo funeri necessaria. Discite nunc divites seculi, quorum cadavera putrescunt in serico et gemmis: discite, quod doleatis, et tandem incipite bene contemnere, quod male amatis. Vos tegit byssus et purpura: pauper pro Christo Bavo nec in funere habet, nisi aliunde petita linteamina. Vos in auro sepulti, extructo sub marmore putrescitis: Bavo in humili loco vix habet, ubi caput reclinet cum Filio Hominis: et ecce versa vice, vos potentes tormenta premunt potenter, illum humilem humilis Deus remunerat clementer. Vos ex prophetica comminatione propter contritionem spiritus ululatis in interitum; ille ex divina consolatione ridet et dicit: Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum: nobile vestrum paludamentum versum est in confusionem, et * reverentiam pauperis sui tristem saccum scidit Deus et circumdedit lætitiam: locus vester fumigavit et non est inventus: ejus memoria apud Deum et homines est in benedictionibus. E

* forte et in reverentiam

sepelitur Gandavi,

41 Expletis igitur, quæ necessaria erant funeri, cum lampadibus et cereis et psallentium choris in locum agonis sui, hoc est, in reclusionis suæ cellulam reportatur, ibique ex officio sancti episcopi Amandi iterum sepelitur *d*, non jam ad jejunandum, sed pane angelorum satiandum; non ad sitiendum, sed fonte vivo potandum; non ad plorandum, sed euangelico risu ridendum; ad nullam prorsus hujus corruptionis afflictionem sustinendam, sed ad perpetuæ consolationis stolam percipiendam. Felix patria, felix pagus, felix præ ceteris Gandensis procinctus, non ut olim idolorum superstitionibus sordidis et antiquorum tyrannorum vanis monumentis, sed cultu omnipotentis Regis et protectione hujus invictissimi cælestis curiæ Militis! Gloriosa dicta sunt de te, in cujus sinu requiescit vas electionis et gratiæ; vas, quod omnipotens Figulus de communis terræ massa sibi composuit ad honorem, et omnibus sanctæ Ecclesiæ domum inhabitantibus ad utilitatem. De hoc certe vase filii desolatorum credendo gustaverunt et adipiscendo fontem salutis biberunt: alienigenæ, Tyrus et populus Æthiopum, vitale hinc hauserunt antidotum: nemo non accepit, qui peteret, nisi quem pigra fides ab accipiendo retraheret: et cum jam terrarum nullus sit angulus, cui sua hinc non fluxerit salus, in valle tua, Ganda, fluit specialius, te irrigat uberius, tibique sapit abundantius, quæ sola penes te retines, quod in communi toti orbi prodest. d F

cui urbi patrocinatur:

42 Tu scilicet hujus salutiferi vasis conservatrix, et miraculorum Dei in eo meruisti fieri pene quotidiana contemplatrix; tibi possidius *e* medetur corporum vulnera et resuscitat animarum funera; tu conservandum recepisti et reconsignabis in die Domini. O vallis in summi montis sita vertice et repleta pinguissima Dei ubertate! Non deficiet ex te cælestis frumenti granum, in qua est habitatio lætantium: etenim Dominus in te habitabit in finem et finibus tuis ponet pacem; seras portarum tuarum confortabit, et benedicet filiis tuis. Facta est e

A est autem hujus pretiosissimi vasis ab omnipotente Artifice post multarum tribulationum excoctiones piissima purgatio et in æternitatis honorem gloriosa assumptio Kalendarum Octobrium die primo, anno a conversione sua quadraginta dies minus de
f tertio *f*, Dominicæ Incarnationis sexcentesimo tri-
g cesimo primo *g*, Heraclio Romanum imperium,
h Martino universalem administrante Pontificatum *h*, regnante autem Domino nostro Jesu Christo cum Patre et Spiritu sancto per immortalia secula se-
i culorum. Amen *i*.

claret

43 Præcessere statim ipsam beatæ sepulturæ clausulam gloriosa miracula et ex vase misericordiæ propinata sunt pocula, quæ non deficient in secula, non ab oculis præsentium, non a cordibus absentium, tantum cum fide invocantium. Pauca pono de pluribus, duo tantummodo de innumerabilibus, quæ ad declaranda Sancti sui merita Dei ostendit gratia. Hostilis invidia, cujus opus semper injustum, voluntas nunquam bona; invidia, inquam, quæ fœminam et hominem de paradiso projecit exulem, nunc quoque hominem cum fœmina mulctabat pœna misera. Stridor gravis, furor indomabilis, spuma continua, habitudo lachryma-
B bilis, vita fastidiosa, notis et amicis omnibus nimis odiosa. Quid agerent, quo se verterent? Nulla spes, nulla consolatio : qui mederetur huic supplicio, inveniebatur nusquam gentium; solius enim Dei salus est hominum. Sed cum, fama vulgante, nec miseros lateret de tanti Patris funere, opportunum rati auxilium sperare Domini, duris ligatos nexibus, virorum tractos manibus, ad hoc divinum propitiatorium inutiles, ut victimas tamen dirigunt. Orabat non lingua, sed necessitas; non vox invocantium sed pœna pereuntium; ignari et sensus et scientiæ, tormentis suis provocabant Fontem misericordiæ. Subvenit fides populi clamantis : Sancte Bavo, subveni, qui vivificasti membra mortua, male viventes istos libera.

miraculis.

44 Tracti ad sacrum funus, ut orarent, vixque coacti, feretrum ut contingerent (mirabile miraculum!) statim fugit dæmonium et emundata vascula, Dei loquuntur magnalia. Clamor in altum tollitur, nomen Domini benedicitur, de cujus munificentia mors Sanctorum est preciosa. Hæc signorum initia, hæc humandum funus sanctitatis ejus præiere indicia, idcirco maxime prædicabilia, quia Salvatori nostro (salva pace legentium) quodammodo conve-
C nientia. In Christi enim morte etsi omnium peccatorum generaliter, Evæ tamen et Adam facta est ereptio specialiter. In hujus funere, licet de Christi munere, facta est liberatio maris et fœminæ. Utrique per dæmonium naturæ amisere pontificium : utrique per salutaris mortis precium vitæ recepere beneficium. Servum autem Domino, creaturam Creatori cum respectu comparo : nam verba Veritatis vera sint, necesse est, quæ ait : Qui in me crediderit, opera, quæ ego facio, et ipse faciet. Ille quipem potens, non ex accidente, sed ex proprio. Bavo potens, non ex proprio, sed ex donante Domino; in quo quia credidit, in eo quoque cuncta potuit. Ac per hoc pedem capiti, membrum compono corpori, et in salvante cuncta Domino non injuria servum prædico. Respectus enim talis est, ut ad substantiam species, ad universale singularitas : quorum alterum præcedit ex convenienti velut potestate, alterum subest ex consequenti velut necessitate.

Epilogus, in quo auctor

45 Multa quidem præter hæc sunt, quæ in hoc suo nobili membro Omnipotens non cessat quotidie operari; quæ si deberent per nos omnia annotari, dies ante nos deficeret, ante lassa manus importabili sub fasce succumberet. Pauca tamen aggredi cum vellemus et modulum nostrum metiremur, illud in causa fuit, ne progrederemur, quod lingua diu tacendo quasi æruginata, et necdum loquendi usu elimata, ad quædam alia intendebatur dicenda, in quibus quodam veluti præludio exercitata, tandem per angelum calculo de altari contingeretur, ac demum ad tam divinum opus præsumendum circumcideretur. Quod si quis calumniabitur, materiam viribus non æquam nos assumpsisse, nec diu, ut decebat, versasse; licet in Prologo satisfeceremus, adhuc tamen id responsum volumus, eloquentiam nos non jactasse, sed Ægyptiorum abominationes Deo nostro immolasse. Ovem quippe, animal simplex et mundum, quod Ægyptius abominatur edendum, Israelites Deo suo offert, quoties quis superbam non eructuat * loquacitatem, sed humilem profitetur simplicitatem. Id præter ad silentium nostrum vel maxima causa accedit torcular grave, quo præter solitum Ecclesia sancta non modo graviter premitur, sed importabiliter confringitur, ut necesse fuerit, Jesum pro peccatis nostris dormientem excitare et dicere : Præceptor, salva nos : perimus.

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

** eructat*

miserum Ecclesiæ statum deplorat.

46 Quis enim siccis oculis pertranseat regna (signum desolationis) inter se divisa, populorum quasi maris commotiones, lapidum sanctuarii in
E capite omnium platearum dispersiones? Dispersi sunt heu lapides sanctuarii : quia, qui dicebantur episcopi, confractis et venundatis ovilibus Christi, commissas oves opposuerunt lupis et in fugam versi sunt, non pastores, sed mercenarii. In exemplum sunt ecclesiæ, manu eorum combustæ, altaria sanguine humano cruentata; monachorum examina, pars captivata, pars proturbata *k*, jus et lex omnia k
confusa. Et quia quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium, cum inebriati fuerint sanguine aliorum, alterutrum tendunt : invicem, quod dictu nefas est, episcopi supplantant et supplantantur, captivant et captivantur; ut liquido pateat, quia suorummet manibus ira Dei desæviens in reos ulciscitur. Ipsa Romanæ dignitatis virgo prævaricata, abiit retro, et in diebus nostris fractæ sunt mammæ pubertatis ejus. Non est dux neque sacerdos, neque locus sacrificii. Hierusalem calcatur a gentibus, quia, qui faciat bonum, est nullus. Miseri Israelitæ, in quorum comparatione Nabuchodonosor servus Dei scribitur! Quibus autem inter tot mala vix aut nullo modo vivere licet, quomodo dicere aut scribere aliquid libet? Quod solum restat, F
Sanctos Dei patres et patronos nobis paremus, quorum felici remigio mare hujus seculi enavigemus, et qui pro reatu jam mergimur, ex beneficio Omnipotentis manu relevemur, quæ verbo ventos sedare et tranquillitatem nutu potest imperare. Ad quod obtinendum beatus Bavo medius constituatur. Bavo in corde, Bavo semper sit in ore, ipse defensor et patronus, ipse apud omnipotentem Judicem intercessor sit continuus : qui me hæc cum devotione scribentem, te, Christiane, intueatur cum fide legentem.

ANNOTATA.

a *Surius mutavit* : Non facile potuit haberi. *De Turholtensi porro ecclesia ac Domino presbytero consuli possunt Annotata ad partem tertiam Vitæ primæ litt.* c *et* e.

b. *Morienti apparuisse angelos, non habent vetustiores biographi, hæc igitur et alia hujusmodi, auctoris fidei relinquenda sunt.*

c *Neque*

AUCTORE THEODORICO ABBATE.

c *Neque S. Amandi hic ulla mentio fit apud vetustiores.*

d *Anonymus vetustior locum primæ sepulturæ tantum late figit in* castro *Gandavensi;* porta in cœnobio; *Theodoricus determinate* in cellula reclusionis, *sed an solido nixus testimonio, dubium mihi est; quia S. Livinus, qui tribus tantum annis* S. Bavoni *superstes fuit, haud obscure significat, jacuisse Sanctum in ipsa cœnobii ecclesia, dum ejus Epitaphium conscriberet, dicens :*

Quam tu fundasti, quæ te tenet, inclyte Bavo,
Ecclesiam meritis protege, Sancte, tuis,

e *Vox ista, quæ apud Surium instar nominis proprii expressa est, non habetur in codice nostro, notato P. Ms. 14; nec intelligo, quid vel quem per ipsam designare voluerit auctor. Fortasse mendum librarii est, legendumque* possidenti.

f *Exposita sunt ista in Commentario prævio num.* 77

g *Imo* 23 *circiter annis serius, id est circa* 654, *ut probatum est in Commentario.*

h *Heraclius, Phocæ successor, imperium tenuit ab anno* 610 *usque ad* 641 ; *eo igitur tempore, quo mortem* S. Bavonis *statuit Theodoricus, sicque*
B *priores duæ notæ chronologiæ (quamquam ambæ erroneæ) conspirant : at cum illis componi nequit tertia, quandoquidem, uti jam plus semel dictum est, S. Martinus Pontificatum adeptus non sit ante* 649. *Hinc Surius existimans, solam hanc tertiam notam esse erroneam, notavit in margine* forte Honorio *legendum esse, qui revera Pontifex erat anno* 631. *Verum in nostra chronotaxi, qua mors* S. Bavonis *statuitur circa* 654, *vel in aliorum, qua innectitur anno* 653, *retinendus est Martinus, qui Pontifex fuit usque ad* 655, *atque ita Theodoricus errans in anno mortis, Pontificem, qui mortis tempore Ecclesiæ Dei præerat, recte, sed forte inscius, signavit. Imo nisi plurium aliorum errorum convictus esset idem auctor, secunda hic ejus nota chronologica, qua* S. Bavonis *obitum connectit cum imperio Heraclii, excusari sive explicari posset, dicendo, quod per* Heraclium *intelligendus non sit Heraclius, Phocæ imperatoris successor, sed hujus Heraclii nepos Constans imperator, qui imperium tenuit ab anno* 641 *usque ad* 668, *et a vetustis scriptoribus Theophane ac Nicephoro nominatus fuit* Heraclius. *Vide paginam in Critica ad annos* 630 *num.* 9 *et*
C 641 *num.* 6.

i *Sic terminatur Opus Theodorici in nostris codicibus; in sola Surii editione, omissa clausula :* Regnante autem Domino *etc., subduntur sequentia.*

k *Scripsit ista Theodoricus exeunte sæculo undecimo, dum degebat Gandavi ut ostendi* § 1 *Commentarii prævii, postquam nimirum ipsemet in suo S. Trudonis monasterio expertus fuerat ea, quæ hic narrat de monachorum calamitatibus, ut fusius videri potest in Chronico dicti monasterii apud Acherium tom. VII Spicilegii. Alia porro, quæ idem Theodoricus hic commemorat de miserando sub ista tempora Ecclesiæ statu, similiter fusius explicata reperiuntur apud historicos et chronologos passim obvios.*

D

GLORIA POSTHUMA.

§ I. Cultus ab ipso obitu, ac sæculo VIII, corporis elevatio ejusque annua festivitas, monasterii Gandensis restauratio, privilegiorum ejus confirmatio atque a S. Bavone nominatio; quid hujus Missa.

Sæpe numero accidit nobis Acta Sanctorum elucidantibus seu gloriam eorum posthumam pertractantibus, ut vel de cultus initio inveniendo, E *vel de locis, ubi coluntur, designandis, vel de ejusdem cultus non interrupta continuatione ac perseverantia comprobanda laboremus. Hic hujuscemodi cura ac labore immunes nos faciunt documenta et testimonia veterum tanta quidem copia, quantam raro admodum nancisci nobis contingit. Sane nemo prudens dubitaverit, quin ipsa obitus* S. Bavonis *epocha sit simul epocha inchoati cultus. Eam quippe de ejus, inter vivos degentis, miraculis ac prodigiis confirmata sanctitate opinionem conceperant fideles, eam in jam demortui apud Deum gratia ac favore fiduciam, ut necdum sepulti invocarint ac præsens experti sint ipsius auxilium. Patuit in energumena, quæ, dum funeris officium celebraretur, ad attactum sacri corporis dæmonio liberata est, uti testatur anonymus noster vetustior in vita num.* 29; *ubi et alterum ejusdem generis miraculum speciatim declarat, et generatim affirmat plurium miraculorum beneficiorumque, opem ipsius invocantibus præstitorum, ad sua usque tempora continuationem.*

Cultus ab obitu miraculis

2 *Alterum habemus illudque certissimum ac luculentissimum insignis brevi post obitum cultus* F *testimonium, in Epistola metrica S. Livini episcopi martyris et in Epitaphio, eidem Epistolæ ad tumulum* S. Bavonis *exornandum inserto, missis ad Florbertum abbatem Gandensem et supra excusis num.* 140 *et seqq. Commentarii prævii. Etenim idem sanctus martyr non ultra triennium, ut communis est scriptorum assertio, post* S. Bavonem *in vivis superstes, hunc non modo vocat in Epistola* Magnum *et* sanctissimum, *sed et* Patronum *ecclesiæ invocat disertis verbis dicens :*

et testimonio S. Livini

Quam tu fundasti, quæ te tenet, inclyte Bavo,
Ecclesiam meritis protege, Sancte, tuis.

Hinc merito suspicari licet, vel ab isto tempore Sanctum etiam ab aliis honorari cœpisse tamquam peculiarem loci Patronum, ipsamque ecclesiam, prius S. Petri Apostolorum principis patrocinio et nomini dicatam, insigniri saltem ab aliquibus nomine S. Bavonis. *Certe lapsu temporis, procul dubio propter præsens et constans miseris, ad sepulcrum undequaque confluentibus, præstitum auxilium, tam ecclesiam quam ipsum monasterium, vix alio, quam* S. Bavonis *nomine venisse, docebunt sequentia.*

3 *S. Livini*

ac hujus biographi confirmatur.

3 S. *Livini erga* S. Bavonem *venerationem ac proin hujus id temporis celebritatem cultus magnopere commendat Bonifacius, S. Livini biographus, dum ait, Livinum in monasterio Gandensi, ubi* magnificæ sanctitatis virum et egregium confessorem Christi Bavonem, recentiva morte in Domino pausantem, condigno honore humatum, atque gloriosis miraculis coruscantem *invenit, per dies triginta commoratum esse* et ad sepulcrum S. Bavonis suas preces Missarumque celebrationes Domino Deo *immolasse. Textum integrum, præmissis aliorum de auctoris ætate ac statu sententiis, dedi num.* 147 *Commentarii prævii. Livino jungunt scriptores Belgii alterum cultus Sancti nostri promotorem, Eligium ejusdem sæculi septimi episcopum sanctitate percelebrem. De eo sic Molanus in Natalibus ad primam Octobris :* Sed et Eligius præsul non modo sancti Bavonis reliquias visitavit, verum etiam easdem e terra honorifice elevavit Calendis Augusti. *Sanderus idem lib.* I *de Sanctis Flandriæ :* Divus autem Eligius Noviomensium Tornacensiumque episcopus, et ipse non infimus Flandrorum apostolus, non modo religiose visitavit defuncti B. Bavonis reliquias, sed illas etiam e terra honorifice elevandas B omnino esse existimavit. *Ita illi, sed multum abest, ut tam solide probent asserta de S. Eligio, quam de S. Livino.*

Corpus a S. Eligio elevatum traditur:

4 *Idem Sanderus Rerum Gandensium lib.* IV *cap.* IV *abbatum Bavoniani monasterii seriem et res gestas exhibens, sub Wilfrido abbate quarto elevationem collocat, ut sequitur :* Anno DCLXXX elevatio sanctissimi egregii confessoris Christi Bavonis, multis miraculorum signis longe lateque per eum patratis, celebrata est magnifice in cænobio Gandensi a B. Eligio Noviomensi episcopo et Willfrido abbate Kalend. Augusti. *Non citat hic, quod subinde aliis locis facit, Chronicon suum Bavonianum, ex eo tamen desumptas esse notas chronologicas existimo : quia eædem occurrunt in Ms. nostro, quod* Chronicon Gandensis urbis, ecclesiæ et Sanctorum *inscribitur et ad quod ita præludit auctor :* Sequitur quasi continentia asserum Paschalium hujus ecclesiæ Gandensis, et totum ego Oliverus correxi diligenter cum Chronicis anno Domini MCCCCXXXVII. *Porro hoc Oliveri Opusculo usus hactenus non sum, quia quantamcumque correctionem pollicitus sit,* C *nihilo meliora dedit, quam Sanderi Chronicum Bavonianum, cujus chronotaxim, ab initio usque ad* Bavonis *obitum et ultra vitiosam, servavit, et ista demum adjecit :* Elevatio corporis beati Bavonis a sancto Eligio Noviomensi seu Tornacensi episcopi * in Calendis Augusti tempore Wilfridi abbatis celebrata anno DCLXXX. *Hinc, inquam, existimo, Sanderum sua etiam hausisse ex Bavoniano Chronico; sed miror, hic saltem ab eodem Sandero observatum non fuisse manifestum in notis chronologicis errorem : quandoquidem ipsemet in Hagiologio Flandriæ pag.* 53 *S. Eligii mortem signaverit anno* 660, *quam nunc passim anno* 659 *innectunt eruditi, ante quem proinde contigisse debuit elevatio, ut S. Eligio adscribi valeat.*

* l. episcopo

nonnullorum contra hanc traditionem

5 *Mabillonius in notis ad Vitam* S. Bavonis *vetustiorem inobservatum præterit errorem istum chronologicum, aliamque allegat rationem, ob quam tacite innuit, suspectam sibi esse corporis elevationem a Sandero memoratam, inquiens :* In Chronico Bavoniano apud Sanderum corpus ipsius *(S. Bavonis)* a S. Eligio levatum e terra fertur : quod si ita est, mirum, cur istius Vitæ scriptor id vel ignoraverit, vel omiserit. *Quod mirum dixit Mabillonius, eadem ex causa incredibile pronuntiavit Bailletus, sic arguens :* Volunt, a S. Eligio episcopo Noviomensi et Tornacensi, in cujus diœcesi erat Gandavum civitas, corpus S. Bavonis uno aut altero anno post hujus obitum fuisse elevatum, eamque cærimoniam peractam esse die prima Augusti. At credibile non est, quod eam circumstantiam, si sat certa esset, ignoraturus vel prætermissurus fuisset Vitæ autor. Verum est, celebrari Gandavi die prima Augusti festum elevationis ipsius seu translationis; sed ejus, quæ facta est anno MX per Erembolduum abbatem. *Mirum sane videri deberet, dictam corporis elevationem, quæ vix aut ne vix quidem latere potuisset biographum nostrum, silentio suppressam fuisse; si is auctor intendisset omnia et singula speciatim ac ordinate declarare, quæ ad sua usque tempora facta noverat. Verum id illi propositum non fuisse, prodit loco non uno et in ipso quidem Operis exordio, ubi de Sancti gestis a nativitate usque ad nuptias nihil tradit, nihil explicat, quamvis sufficienter significet, multa sibi nota fuisse, dum generatim dicit, Sanctum in juventute sua licentiorem vitam* E *duxisse.*

AUCTORE J. P

difficultas

6 *At in fine Operis, unice videtur studuisse auctor, ut ea dumtaxat litteris consignaret, quæ speciali quodam prodigio illustrata fuerant usque ad Sancti sepulturam, ultra quam non procedit; plura interim a se omissa fuisse, attestans iis ipsis verbis, ex quibus collegit Mabillonius, illum vixisse non diu post mortem* S. Bavonis. Si omnia, *inquit,* quæ de ejus virtutibus * comperimus, vellemus prosequi, dies, ut opinor, antequam sermo cessaret, finiretur. Pauca de pluribus dixisse sufficiat. *Cum igitur non videatur voluisse completam ordinatamque omnium ac singulorum factorum historiam contexere, aut narrationem extendere ultra Sancti sepulturam, cumque ipse testetur, plura se omisisse, non adeo mirandum existimo, quod de nota sibi quidem, sed nullo prodigio illustrata corporis elevatione, nihil tradidisset. Profecto si talem, qualem mox dicebam, voluisset scribere historiam, eamque extendere ad sua usque tempora, numquid non mirum esset, quod nihil annotasset de illustri epitaphio, quod ad* S. Bavonis *tumulum exornandum carmine composuit S. Livinus episcopus et martyr in Belgio celeberrimus?* F *Mihi quidem nec credibile est, id ignoratum fuisse a biographo; ab eodem tamen omissum esse, vel ipsi Bailleto certum esse debet.*

* al. gestis

dissolvitur.

7 *Quod addit Bailletus, festum Gandavi celebrari solitum die prima mensis Augusti, non esse translationis vel elevationis, de qua hic disputamus, sed ejus, quæ facta est anno* 1010, *magis confidenter quam probabiliter assertum est. Certe in Historia miraculorum, cujus notitiam dedimus in Commentario prævio, quamque ipsemet Bailletus in Tabula critica ad diem* I *Octobris ab anonymo sæculi decimi conscriptam esse, non hæsitanter asserit, docemur, diem primam mensis Augusti jam tum memoriæ* S. Bavonis *consecratam fuisse. Ita legitur lib.* II *apud Mabillonium num.* 4, *apud nos* 44 : Duos nepotes inter se rixantes, correptis armis, alter * alterum oppressit; in se itaque reversus parricidium * expavit, episcopum adit, ac more christianæ remissionis peregrinando pænitentiam accepit. Cumque jam nonum expleret annum, iterato patrocinia quæsivit Apostolorum. Alpes ut transcenderat, sanctos Apostolos sibi in visu agnoverat,

* Mab. deest alter
* ibid. fratricidium

AUCTORE J. P.

agnoverat, a quibus est admonitus, ne residuum viæ casso labore perderet : Remeans, inquiunt, memoriam sancti Bavonis visita, quæ est apud Medmedung annua. Surrexit credulus quidem visioni, sed ignarus loci, Gandavum repedavit, sibi jussa innotuit. Et quoniam devenit IN IPSA SOLEMNIA SANCTI, scilicet KALENDARUM AUGUSTI, ceteris illo pergentibus comitatur. *Fateor, verba non adeo clara sunt, ut absolute ausim affirmare sermonem esse de festivitate, quæ quotannis recolebatur Gandavi; cum etiam intelligi queant de festivitate in Medmedung, quo vir ille mittebatur ad memoriam* S. Bavonis *annuam et vel idcirco textum integrum descripsi.*

Annua elevationis festivitas

8 *Mabillonius de festivitate Gandavi celebrari solita intellexit, cum notaverit in margine :* Translationis dies est. *Ego utroque loco festum fuisse, opinor : ut autem credam, fuisse Gandavi, facit auctor Historiæ translationis seu potius detectionis reliquiarum* S. Bavonis, *factæ anno* 1010, *qui* insignia sancti patris Bavonis, nostris, *ut inquit,* temporibus acta, *descripturus, sic loquitur :* Anno Dominicæ Incarnationis millesimo, decimo, regnante rege Rodberto, marchiso Balduino procurante abB batiam sancti Petri, sanctique Bavonis, domno etiam Eremboldo eam regente, ob quandam infamiam eliminandam, visum est eidem patri pios sancti Bavonis detegere cineres; quod in ipsis Kalendis Augusti, quæ sunt solemnia sancti Patris, aggressus est opus. *Equidem postrema hæc verba ita accipienda existimo, ut indicet auctor, diem istum jam ante solemnem fuisse, ideoque eumdem potius quam alium ab abbate electum ad detegendas ac publice exhibendas Sancti reliquias, quia erat solemnis propter elevationem, olim a S. Eligio peractam, et quia eo die major erat ex locis adjacentibus populorum ad festivitatem venientium concursus, coram quibus reliquiarum veritatem probaret.*

colitur I Augusti; datur ejus historia

9 *Quidquid sit; nimis leve est Baillet argumentum, ut evertat longam Gandensium possessionem, qua diem primam Augusti solemni Officio quotannis celebrare consueverunt primario in memoriam Elevationis per S. Eligium institutæ. Officium istud in libello, quem de propriis Gandensis cathedralis anno* 1572 *impressum habemus, hanc præfert rubricam :* In Elevatione S. Bavonis, quæ celebratur Calendis Augusti, *legendumque* C *præscribitur, ut in die Depositionis* I *Octobris, exceptis Invitatorio, aliquot Antiphonis ac Responsoriis et lectionibus secundi ac tertii Nocturni. In secundo Nocturno is ordo servatur, ut prima lectio complectatur tantum historiam elevationis, sæpe dicto die per S. Eligium institutæ; secunda translationis anni* 1010; *tertia translationis, quæ simili fere de causa facta est* 1058 *die* X *Maii. Unde rursum conjicias, quod sicut ad translationem anni* 1010 *electus fuit dies primæ elevationis jam tum festo annuo celebrari solitæ, ita ad eumdem remissa sit commemoratio translationis anni* 1058, *quamvis die* X *Maii peractæ. Hujus sicut et alterius translationis historiam suis locis exhibebimus, hic describimus, quæ habet Officium de elevatione.*

ex veteri Officio,

10 LECTIO QUARTA. Defuncto et ecclesiastico more sepulto D. Bavone, sensim Deus cœpit magis magisque memoriam ejus hominibus, innumeris per eum editis miraculis, mirifice commendare, quantique apud se meriti in cælo et dignitatis esset, ostendere. Quibus rebus motus tandem venerabilis abbas Wilfridus, existimavit, minime convenire, ut tam sacrum Bavonis corpus diutius in terra absconditum et inhonora- D tum remaneret. Æquum esse enim, quos Deus se honorare, atque in pretio habere, quosque nobis ad æterna pariter et temporalia ab eo beneficia consequenda magnopere utiles et necessarios esse, palam declarat, eos nos quoque mortales, quibus possimus, honoribus et laudibus prosequamur. Itaque relato negotio ad beatum Eligium Noviomensem ac Tornacensem episcopum, eoque hujus rei gratia ad Gandensem ecclesiam illico properante, prædicti sacri corporis honorifica e terris elevatio facta est anno sexcentesimo octogesimo Calendis Augusti, post annum circiter quinquagesimum quam e vita decesserat.

in notis tamen chronologicis mendoso;

11 *Advertet mox studiosus lector, auctorem hujus Officii adoptasse errores, quos supra deteximus in Chronicis rerum Gandensium Oliveri et Bavoniano, ac insuper adjecisse tertium errorem, dum quinquaginta circiter annorum intervallum posuit inter mortem* S. Bavonis *et corporis elevationem. Sed et simul perspiciet idem lector, postremum hunc errorem profluxisse eodem ex fonte, ex quo promanarunt alii, nempe ex imperitorum interpolatorum temeritate, qua mortem et elevationem* E *certis temporum epochis distinctam non reperientes in antiquis documentis, ipsi determinatis annis fixerunt, non satis capaces, qui dispicerent, annos istos componi non posse cum ceteris adjunctis ac veritate historica et chronologica. Hinc, inquam, error ille profluxit. Nam cum Officii auctor mortem Sancti communissimo olim anachronismo signatam reperiret anno* 631, *corporis elevationem* 680, *consequenti errore inter utramque posuit quinquaginta circiter annorum spatium, quod juxta rectam chronologiam non potuit esse amplius, quam annorum circiter quinque : si nempe corporis elevatio S. Eligio, qui anno* 659 *vivere desiit, attribuenda sit. Hanc conditionem addo, quia licet ex una parte rationes Mabillonii et Bailleti sufficientes non sint, ut elevationem S. Eligio abjudicem, ex altera tamen nec satis antiquis solidisve testimoniis instructus sum, quorum auctoritate suffultus ipsam eidem indubitanter asseram.*

et commemoratio ex sacris

12 *Ad* I *Augusti, ut in Prætermissis ejusdem diei monuimus, memoria* S. Bavonis *inscripta quidem est variis Martyrologiis, sed nec inde ma-* F *jorem certitudinem haurire valemus, tum quod antiqua non sint, tum quia non in omnibus idem titulus adscribitur, in aliis enim dicitur* translatio *tantum, in aliis* elevatio, *in aliis* elevatio *simul et* translatio. *Ex singulis unum profero. Inter Auctaria Usuardini Martyrologii apud Sollerium codex Bruxellensis habet :* In Gandavo translatio corporis sancti Bavonis confessoris. *Editiones Molani ibidem :* Gandavi elevatio sancti Bavonis pii confessoris. *In Martyrologio monastico Benedictino apud Wionem lib.* III. *Ligni vitæ:* Gandavi elevatio et translatio sancti Bavonis pii confessoris. *Hic in Annotatis observat Wion :* Elevatio facta est per S. Eligium episcopum : Translatio vero per Eremboldum abbatem anno Domini MX. *Ceterum si Sandero seu potius Bavoniano Chronico, quo ille verisimillime usus est, credimus, eo ipso sæculo septimo non Gandavi tantum, verum etiam in Medmedung, loco aliquoties nominato,* S. Bavo *insignem cultum obtinuit, ecclesiam, inquam, suo nomini consecratam habuit.*

fastis; cultus sæculo VIII.

13 *Etenim laudatus auctor lib.* IV *Rerum Gandensium cap.* IV *hæc tradit :* Anno DCXCIII Childesa

A desa sancta dedit ad ecclesiam S. Bavonis in Megmedonck res suas in Fursito, in Henninga, et Hamma et d'Anceliaria. *Ecclesiam dicti loci etiam hodie sacram esse* S. Bavoni, *infra videbimus. Plura porro ad sæculum septimum pertinentia chartis annotata nacti non sumus; unum dumtaxat pro sæculo octavo testimonium relictum nobis est a B. Alcuino, alias Flacco Albino, abbate in Gallia, cujus Acta apud nos illustrata sunt ad diem* XIX *Maii, obitusque fixus anno* 804. *Constat autem testimonium illud duobus versibus hexametris, datis supra in Commentario prævio num.* 138, *quos ille, ut apparet, composuit pro inscriptione cujusdam aræ aut Basilicæ* S. Bavoni *erectæ, quique proin, seu auctorem species seu materiam, satis declarant, eo non minus sæculo, quam præcedenti, viguisse Sancti cultum.*

Monasterium Gandense anno 813 combustum

14 *Pro notitia rerum* S. Bavonis *et Gandensis cœnobii sæculis nono ac decimo præcipua adjumenta suppeditat anonymus, de quo egimus* § 1 *Commentarii prævii, auctor trium librorum de Sancti Miraculis. Verum cum is nec omnia tradiderit, nec satis distincte exposuerit, visum est,*
B *antequam ipsius Opusculum excudamus, quæcumque ad propositum nostrum tam ab ipso quam aliis relata sunt, ordine, quantum licebit, chronologico percurrere. Dictus itaque anonymus relationis suæ num* XI *ecclesiam Gandensem fidelium liberalitate, ad quam frequentibus* S. Bavonis *miraculis excitabantur, magnifice exstructam exornatamque, miserabili incendio destructam fuisse ait, rursusque erectam eorumdem fidelium subsidio. At nec tempus definit, nec personas nominat, nec quæ habent alii, rerum adjuncta declarat. Sanderus lib.* IV *Rerum Gandensium cap.* III *et annum designat et totum cum ecclesia cœnobium tum deflagrasse significat, verisimillime ex Gandensi Chronico, sic habet :* Anno Domini DCCCXIII totum cœnobium Gandense casuali incendio destruitur. *Consonat Oliverus ex suis Chronicis :* Destructio hujus cœnobii intestino incendio tempore Briddonis abbatis totaliter concremati anno DCCCXIII. *Verum, quod nec Oliverus, nec anonymus noster annotarunt, dat rursum Sanderus ibidem cap.* IV *dicens :* In ejus autem *(Wenebaldi abbatis)* anno DCCCIX defuncti locum venit Briddo, qui obiit DCCCXVI undecimo Kal. Martii, post
C cujus mortem facta est fratrum dispersio in Angliam usque ad creatum Eynardum in abbatem.

Eginhardus abbas restaurat et reliquiis ditat;

15 *Pergit dein Sanderus ejusdem Eynardi, quem alii* Einhardum *et* Eginhartum *nominant, gesta aliquot adjunctis chronologicis characteribus describere :* Eynardus, capellanus Ludovici piissimi imperatoris et ante Caroli Magni imperatoris cancellarius, fit anno DCCCXXVI abbas Gandensis cœnobii. Is statim cœnobium incendio deformatum restituit vagosque monachos in unum reduxit, et anno DCCCXXXVIII reliquias SS. Marcellini et Petri allatas ad suam ecclesiam Gandavensem transmisit v Non Julii. Impetravit etiam a Ludovico imperatore approbationem privilegiorum cœnobii Gandensis, quæ antea pater ejus Carolus ei concesserat et alia privilegia nova. *Eadem de suscepti per Eginhardum Bavonianæ abbatiæ regiminis initio et missis illuc SS. Marcellini ac Petri reliquiis tradit Meyerus in Annalibus et Chronicis Flandriæ. At sicut Sanderus non edicit, se illa reperisse in Bavoniano Chronico, ita nec indicat Meyerus, unde acceperit. Undecumque tamen acceperint, recte signati sunt dies et annus adventus reliquiarum ad cœnobium Gandense : ut videre est in Opere nostro tom. I Junii, ubi ad diem* II *mensis de SS. Marcellino presbytero, Petro exorcista et aliis sanctis martyribus actum, multaque in laudem Eginhardi adducta sunt.*

AUCTORE J. P.

ejusque privilegia

16 *Non ita accurate signatus est annus suscepti regiminis ab Eginhardo, ut patet ex ipso diplomate Ludovici Pii super approbatione privilegiorum laudata a Sandero, quod datum scribitur anno imperii nostri sexto, Indictione* XII, *id est anno Christi* 819, *quo proin jam tum abbas erat Eginhardus. Diploma istud prout a Miræo tom. I Operum Diplomaticorum pag.* 18 *secundæ editionis vulgatum est, huc transfero.*

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator augustus. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, ejusque in eisdem locis sibi famulantes, beneficia oportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque præsentium scilicet ac futurorum solertia, quod vir E venerabilis Einhardus, ex monasterio, quod dicitur Ganda, quod situm est in pago Brachbatense, constructum in honore S. Petri principis Apostolorum, ubi etiam S. Bavo confessor Christi corpore quiescit, detulit obtutibus nostris auctoritatem immunitatis domini et genitoris nostri Caroli, bonæ memoriæ præstantissimi imperatoris, in qua continebatur insertum, qualiter ipse ob amorem Dei, tranquillitatemque fratrum in eodem monasterio degentium, semper pro plenissima defensione et immunitatis tuitione habuisset.

renovat et confirmat Ludovicus Pius imperator

17 Pro firmitatis namque studio postulavit nobis prædictus Einhardus abbas, ut paternæ auctoritati, firmitatis gratia, nostram quoque superadderemus auctoritatem. Cujus petitioni libenter assensum præbuimus, et hanc nostram auctoritatem erga prædictum monasterium, ejusque rectores, immunitatis atque tuitionis gratia fieri decrevimus : per quod præcipimus atque jubemus, ut nullus judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate, in ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones memorati monasterii, F quod moderno tempore in quibuslibet pagis ac territoriis infra ditionem nostri imperii juste ac legaliter possidet, vel quæ deinceps in ipsius sancti loci commodum voluerit divina pietas augeri, ad caussas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servos super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea, quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat.

diplomate anni 819, quod cum aliis

18 Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res prædicti monasterii tum omnes fredos concessos, sicut in præcepto domini et genitoris nostri continetur, sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri, a Deo nobis concessi atque conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorem

AUCTORE J. P.

pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius certiusque credatur et diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus. Data Idibus Aprilis anno, Christo propitio, imperii nostri sexto, Indictione XII. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen. Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

servatur Gandavi in episcopali palatio.

19 *Diplomati subjicitur hoc editoris monitum :* Istud Ludovici Pii, ut et Caroli Calvi, itemque Othonis II imperatorum Diplomata in favorem Gandensis seu Bavonici monasterii concessa hodieque integra cum sigillis suis, Gandavi in palatio episcopali adservantur, quæ pro sua humanitate reverendissimus D. Antonius Triestius, episcopus Gandensis, nobis exhibuit ac communicavit. Integra, inquam, adservantur, utpote a Normannis (quod rarum in Belgicæ monasteriis) numquam violata, ut narrat. Ingruente namque Normannorum in Belgicam irruptione, monachi Gandenses cum Sanctorum pignoribus ac diplomatibus primo Audomaropolim, inde Laudunum Clavatum, LAON, Picardiæ urbem, se contulerunt declinandæ tempestati. Quo in tractu B annis plus minus centum perstiterunt, et rebus sedatis, Gandavum ad vetus suum monasterium postliminio redierunt. *Hæc ille, potissimum ut constet de fide et auctoritate hujus ac aliorum documentorum. Quæ adjungit de Normannorum irruptione, monachorum fuga etc., mox latius explicata exhibebimus.*

Eodem sæculo monasterium de S. Bavonis nomine vocabatur.

20 *In isto porro diplomate advertimus, quod monasterium, licet corpus S. Bavonis illic quiescentis memoretur tamquam pretiosissimum ejus cimelium, solo S. Petri, primi patroni, nomine veniat, sed in aliis ejusdem sæculi* IX *diplomatis videbimus, aliquando SS. Petri et Bavonis, aliquando etiam solius* S. Bavonis *titulo insignitum fuisse. Hoc uno titulo utitur Eginhardus locis pluribus. In historia translationis SS. Marcellini et Petri tom. I Junii pag.* 185 : Ego, *inquit,* tunc temporis juxta Scaldim fluvium in monasterio S. Bavonis eram. *Rursum ibidem pag.* 201 : Alter libellus mihi oblatus est de monasterio S. Bavonis : *et paulo inferius :* Venerunt reliquiæ sanctorum Christi martyrum Marcellini et Petri ad monasterium S. Bavonis. *Idem in Epistola, apud Chesnium tom. II Scriptorum Francorum ordine duodecima :* C Censum nostrum recipiat *(Willibaldus presbyter)* ab hominibus nostris tam apud S. Bavonem, quam in Blandinio monasterio. *Memorabile est, quod habet Eginhardus Epistola* 24 : Notum tibi facimus, quia cera indigemus ad servitium nostrum et hoc in istis locis recuperare non possumus, quia parvus proventus mellis fuit per hos duos annos in istis regionibus. Ideo volumus, ut tractes atque consideres cum N. qualiter si fieri potest, unam soumatam * nobis faciatis simul cum vasallis nostris, qui ad nos de illis partibus post MISSAM SANCTI BAVONIS revertuntur.

** forte onus unius equi*

Missa S. Bavonis quid olim

21 *Vocis* Missa *ad istum modum usurpatæ plura exempla ex antiquis scriptis profert Cangius in Glossario. Sumitur autem passim pro festo ejus Sancti, cujus nomen adjungitur. Hinc conjicies festivitatem* S. Bavonis *fuisse jam tum sæculo* IX *percelebrem ; nec solum apud Belgas nostras, sed et apud exteras nationes : quandoquidem homines, qui Gandavum verisimillime ad dictam festivitatem peregre profecti fuerant, juberentur in reditu ad regionem, ubi ceræ erat inopia, afferre inde soumatam unam, id est, ni fallar, tantum ceræ, quantum unus equus gestare posset. Vox* Missa *etiam hodie est usitatissima apud Belgas ad significandam unam et alteram anni festivitatem. Sic festum Nativitatis Domini nostri Jesu Christi vulgo dicitur* Kerstmis, *id est,* Christi Missa ; *festum purificatæ beatissimæ Mariæ Virginis* Lichtmis *dicitur, id est,* Missa luminum. *Plures hujusmodi festorum appellationes, quantum novi, non retinuit lingua Belgica. Vulgatissimæ quidem sunt voces* Kermis *et* Baefmis ; *sed eæ nunc latiorem significationem nactæ sunt.* Kermis *seu potius* Kerckmis, *latine* Missa ecclesiæ, *olim usurpabatur ad designandum diem anniversarium dedicati templi : nunc autem etiam nundinæ et epulæ lautiores, quocumque anni tempore instituantur,* Kermis *dicuntur ; quia nempe præsertim circa festum dedicati templi nundinæ celebrari et eo advenientes peregrini ab amicis laute excipi consueverunt.* D

et quid nunc significet.

22 *Similiter* Baefmis, *latine* Bavonis Missa, *cujus primarius usus fuit designare festum præcipuum* S. Bavonis, *nunc tam a Gandensibus, quam ab omnibus passim Flandris, Brabantis, aliisque qui Belgico idiomate utuntur, adhibetur ad indicandum initium anni scholastici, seu mensem Octobrem : quia hoc mense circa festum* S. Bavonis E *scholasticæ exercitationes resumuntur post aliquot hebdomadarum ferias, sive vacationem a studiis ; et hæc quoque vacatio, nomine ab aliis distincto, dicitur* Baefmis vacantie, *id est vacatio ad* Missam S. Bavonis *seu prævia festo* S. Bavonis. *Præterea vocis* Baefmis *usus non infrequens est, dum sermo instituitur de affectione aeris, dum videlicet lætioribus anni partibus aer est solito procellosior, tum dicunt esse* Baefmis weder, *quibus verbis intelligunt tempestatem, qualis est mense Octobri post festum* S. Bavonis. *Atque hinc denuo conjicias, quam celebre et olim fuerit et nunc sit per universum Belgium Sancti nostri nomen : at quam sublimem de ipsomet opinionem conceperint homines, docet carmen, quod, licet a quo vel quando conscriptum, ignorem, huc transfero ex laudatis Sandero et Molano :*

Ante perit mundus, redeat quam Bavo secundus.

§ II. Reliquiæ Audomaropolim ac deinde Laudunum a monachis Gandensibus ob metum Normannorum fugientibus transferuntur : an hi in hujus suburbano S. Vincentii monasterio commorati sint ; quæ sit Nigella, in qua habitarunt, et an in ea aliquæ fuerint S. Bavonis reliquiæ. F

Anno 846 monachi cum reliquiis Audomaropolim

Pacem et tranquillitatem, quam restaurato Gandensi cœnobio, et revocatis illuc monachis conciliaverat Eginhardus, eodem sæculo nono novo perturbavit

A bavit procella, imminens scilicet Normannorum irruptio ex Miræo superius indicata. Sanderus quem, quod Bavonianum Chronicum citet, aliis neotericis scriptoribus præmitto, materiam hanc pertractat Rerum Gandensium lib. IV cap. III: Anno, inquit, DCCCXLVI Hericus abbas Gandensis incursiones Normannorum et Danorum metuens, corpus S. Bavonis cum aliis multis reliquiis ad S. Audomarum, quasi ad tutum locum, transportari fecit, et ipse una cum suis monachis eo fugit, tanquam ad tutiorem et munitiorem locum. *Eadem pene tradit, sed nomen abbatis aliter exprimit cap. IV, dicens:* Eynkericus successit Eynardo. Hic propter incursiones Normannorum, corpora SS. Bavonis et Pharahildis cum aliis reliquiis Sanctorum transtulit ad castrum S. Audomari. Obiit DCCCLII Id. Julii. *Hic lectorem remittit Sanderus ad Locrium in Chronico Belgico, fortasse propter addita de S. Pharailde, cujus Acta illustrata sunt IV Januarii. At cum Locrius ipse auctorem suum agnoscat Meyerum hujus verba damus ex Chronicis Flandriæ:* DCCCXLVI. Corpora sanctorum Bavonis et Pharahildis Enkericus abbas Gandensis ac Frangerus prætor metu Normannorum transportaverunt ad castrum
B Fani Audomari, Sithiu tunc dictum. *Loci Sithiu ac Sithiensis celebris abbatiæ, nunc* S. Bertini *appellatæ, Audomaropoli civitate Artesiæ in Belgio, ampla notitia data est tom. II Septembris in S. Bertino, et tom. III ejusdem mensis in S. Audomaro, quos consule.*

fugiunt ob metum Normannorum, a quibus

24 *Auctor anonymus Chronici de Gestis Normannorum in Francia apud Chesnium tom. II Scriptorum pag.* 525 *causam allegat, cur ad istum potius quam ad alium locum delatæ fuerint tum* S. Bavonis *tum aliorum, quos simul enumerat, Sanctorum reliquiæ:* Anno, *inquit,* Domini DCCCXLVI pyratæ Danorum Fresiam adeuntes, provincias et ecclesias vastaverunt, et populum in eis occiderunt. Quod audientes Flandrenses vicinarumque urbium pontifices et abbates cum Sanctorum suorum reliquiis ad sanctum venerunt Audomarum, quia muro valido et turribus atrium ejus divina providentia munitum erat. Isti sunt Sancti, qui propter persecutionem illam pervenerunt ad idem castrum. Sancti Bavo, Wandregisilus, Ansbertus, Vulfrannus, Wasuulphus, Piatus, Bainus, Winnocus, Anstreberta virgo; et quadraginta annis eorum aliqui ibi permanserunt. Eodem
C anno Northmanni Frisiam adeuntes, recepto pro libitu censu, pugnando quoque victores effecti provincia potiuntur. *Hæc, quæ fere eadem leguntur in Historiis Normannorum, ab eodem Chesnio editis pag. 2, omnino confirmant ea, quæ mox recitavimus ex Sandero et Meyero, atque simul declarant, quæ, suppressa loci notitia, de prima hac translatione tradit num. 12 anonymus noster auctor Miraculorum* S. Bavonis *verbis sequentibus:* Incolæ loci hujus *(monasterii Gandensis)* tam calamitosæ vastationis irruptionem metuentes, inclyta sanctissimi Patris *(Bavonis)* membra tuto in loco custodienda deposuerunt. *Sed erravit auctor Chronici Normannici, dum* S. Bavoni *et aliis junxit SS. Wandregisilum et Ansbertum, quorum corpora nec isto anno, nec Fontanella Audomaropolim translata fuere, ut ostensum est ad diem* XXII *Julii* § IV *Commentarii prævii ad Acta S. Wandregisili.*

paulo post destructum est monasterium,

25 *Id, quod veriti fuerant Gandenses monachi, evenit non multis post annis:* Anno *enim* DCCCLI Normanni et Dani barbara crudelitate Gandavum cum cœnobiis Gandensi, Blandiniensi ac Trunchiniensi, ferro et igni vastaverunt: *ut refert Sanderus et cum ipso Meyerus ac Locrius, testanturque varii chronistæ antiquiores. Horum unum tanquam Bedæ continuatorem laudat describitque mox memoratus anonymus, qui sæculo X Miracula* S. Bavonis *collegit, quemque et nos describimus:* In Chronica post Bedam scriptum hoc modo est: « Anno ab Incarnatione » Domini nostri Octingentesimo quinquagesimo » primo piratæ Danorum cum ducentis quadraginta duabus navibus Fresiam et Batavos populantur. Sed et usque ad monasterium sancti Petri et sancti Bavonis, quod Gandavum dicitur, debacchantes, idem monasterium incendunt. Venientesque urbem Rotomum usque » ad Belvacum pedestri gradu perveniunt. » *Consonat ad eumdem annum annalista Bertinianus apud Chesnium tom. III Scriptorum pag.* 205 Pyratæ Danorum Fresiam et Batavos populantur. Sed et usque ad monasterium sancti Bavonis, quod Gant dicitur, debacchantes, idem monasterium incendunt. Venientesque *etc. ut supra. Nec dissonat chronista de Gestis Normannorum apud eumdem tom. II pag. 525, nisi quod hic signetur annus* 850 *verisimillime errore librarii:* Anno Domini DCCCL. Northmanni Fresiam et Batavos populantur, et in oppido Gandavo venientes, sancti Bavonis monasterium incendunt. Deinde Rotomum *etc.* E

AUCTORE J. P.

anno 853 Audomaropoli Laudunum,

26 Tasradus, aliis Tafridus, *sic pergit Sanderus cap.* IV, successit Eynkerico *(abbati anno 852 Audomaropoli, ut sequitur ex præmissis, defuncto)*. Hic anno DCCCLIII cum suis monachis et corporibus Sanctorum ac reliquiis ex Castro D. Audomari terrore Normannorum Laudunum Clavatum, Galliæ civitatem transfugit; cum animadverteret, se cum suis ne quidem in S. Audomaro tutum fore: et tandem anno DCCCLXVII obiit Lauduni XII Kalend. Aprilis, apud Nigellam ibidem sepultus. *Consonant denuo Meyerus et Locrius. Sufficient prioris verba:* Tasradus Gandensis abba corpora divorum Bavonis et Pharahildis ex castro divi Audomari terrore Normannorum Laudunum transtulit. *Nituntur etiam isti testimonio sæpe dicti scriptoris Miraculorum* S. Bavonis, *quatenus scilicet spectant ad reliquias Laudunum translatas: nam quod spectat ad reliqua, licet significet, prius sacras reliquias metu Normannorum tuto in loco depositas fuisse, ut supra ostendimus, locum tamen non nominat, imo narrationem suam sic disponit, ac si reliquiæ recta Gandavo Laudunum delatæ fuissent. Nunc textum ipsius audiamus:* Deinde etiam insanias Danorum, qui supervenire parabant, metuentes, ipsius Sancti Dei reliquias cum aliis plurimorum Sanctorum Laudunensium ad opinatissimum et * montem regium inibi servandas transtulerunt. Thesaurum quoque cum vario sancti loci ornamento secum delitescendo asportaverunt; quidam etiam propter locum venerabilem servandum substiterunt. *Postrema verba sat clare designant Gandense monasterium, ubi si substiterint aliqui monachi, id factum non est tum primum, quando sacra lipsana Laudunum, sed quando Audomaropolim ante monasterii devastationem transportata sunt.* F

** al. abundat*

in cujus suburbano S. Vincentii monasterio

27 *Est porro Laudunum, vulgo* Laon, *civitas munita Galliæ in provincia Insulæ Franciæ et in limite Picardiæ, cujus pars olim exstitit: sita in excelso monte, qui hic regius appellatur, quia aliquando reges istic sedem suam fixerunt. Locum, ubi tunc depositæ sint sacræ reliquiæ, ac substiterint monachi, nec scriptor Miraculorum definit, nec sat clare signat Sanderus seu Bavonianus chronista.*

AUCTORE J. P.

chronista. Mabillonius tamen tom. III Annalium pag. 12 eum extra civitatem statuit, sic scribens : Incenso, ut præmissum est, S. Bavonis Gandensi monasterio, monachi Laudunum, quod veteres Lugdunum Clavatum vocant, cum corpore sancti Bavonis et sacra supellectile se recipiunt ad suburbanum sancti Vincentii monasterium, alias sancti Christophori appellatum, ubi per multum temporis hospitati, non nisi sæculo insequente ad propria postliminio redierunt. *Ibidem pag. 446 ad annum 939, narraturus monachorum* S. Bavonis *cum sacro thesauro suo reditum ad Gandense cœnobium, ita præfatur :* Everso ante annos octoginta Gandensi sancti Bavonis monasterio, ingens eo loci solitudo, vepres ac spinæ ibidem exortæ : monachi extorres cum Sanctorum reliquiis palabundi, primum quidem Lauduni apud sanctum Vincentium per annos fere triginta constiterunt; deinde canonicis ibidem a Didone episcopo institutis, ad Nigellam Briegii pagi (nam Nigellense Picardiæ necdum conditum erat) se contulerunt, ubi Radulphus eorum abbas sepultus est, qui tamen Lauduni obierat anno octingentesimo octogesimo secundo. Post hunc electus Elias apud sanctum Vincentium humatus.

ipsos commoratos esse,

28 *Quod ait auctor iste de institutis in Vincentiano monasterio canonicis a Didone episcopo, verum esse probatur ex Charta Didonis, ab ipso Mabillonio edita lib. VI de Re diplomatica pag. 553, scriptaque, ut notatur in fine,* anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCLXXXVI : *sed nullum hic verbum de monachis Gandensibus. Idem Mabillonius in Annalibus ad annum 886 recitatis aliquot Chartæ verbis, unde constet, dicto anno introductos fuisse canonicos in S. Vincentii monasterium, mox addit :* Persistebant nihilominus in eadem sancti Vincentii ecclesia monachi cœnobii sancti Bavonis Gandavensis, ut patet ex his, quæ superius diximus de Radulpho eorum abbate ibidem electo, cujus successor Helias itidem eo loci postea electus est. *Locum, ubi ante annum 886 de Radulfo ejusve electione se egisse indicat, magno labore ac diligentia quæsivi, nec inveni. Hinc fit, ut mentem ejus non assequar, nec textum hunc cum iis, quæ scripsit postmodum ad annum 939, quæque primo loco recitavi, componere valeam. Nam hic ad annum 886 dicit, Gandenses, introductis ad S. Vincentium canonicis, nihilominus illic perstitisse, igitur usque et ultra annum 886. Postea autem scribit Mabillonius ad annum 939, Gandenses, institutis ad S. Vincentium monachis, se contulisse ad Nigellam et hic quidem sepultum esse Radulfum, qui Lauduni obierat* anno octingentesimo octogesimo secundo, *quarto nimirum antequam canonici ad S. Vincentium constituti sunt.*

scribit Mabillonius.

29 *Præterea Radulfus, ut est apud Sanderum, Tasrado, qui vivere desiit anno 867, suffectus est abbas. Quid autem produxisse credam Mabillonium, cum de Radulfo ejusve electione ageret, unde pateat, Gandenses perstitisse in S. Vincentii monasterio usque vel ultra annum 886; præsertim, dum ex Sandero clare eruo, eosdem Gandenses degisse in Nigellensi monasterio jam ante annum 882, nec ullam in eodem Sandero vocem deprehendo, qua certus reddar, Gandenses monachos unquam commoratos esse in Vincentiano cœnobio? Uno duntaxat loco recurrit mentio hujus cœnobii apud Sanderum his verbis :* Elias abbas, a fratribus *(Gandensibus)* post hunc *(Radulfum)* electus, obiit DCCCXCV quarto Id. Decemb. Lauduni in ecclesia S. Vincentii sepultus. *Sed quis inde concludat, Eliam ejusque decessores cum monachis suis in S. Vincentii monasterio habitasse, dum, quæ ibidem præcedunt, oppositum suadent, ut ostendimus!*

sed Chronicum Laudunense, quod ipse citat, quodque videntur

30 *Mabillonius Sæculo V Benedictino in Observationibus præviis ad Vitam S. Gerardi abbatis Broniensis pag. 250, locum affert ex Chronico Ms. sancti Vincentii Laudunensis, qui seorsim spectatus magis favet commorationi Gandensium in prædicto cœnobio. Est autem hic :* Anno Domini DCCCXCV Elias XIX abbas sancti Bavonis Gandensis cœnobii Lauduni, in cœnobio obiit sancti Vincentii nunc appellato, IV Idus Decembris, et ibidem cum monachorum mærore sepelitur. Monachi vero pastore destituti, et in miseria magna, utpote in extraneis constituti, nullam celebraverunt electionem; sed per diversa loca vagantes, miserabiliter fuerunt dispersi per multa annorum curricula, usque ad tempus Gerardi abbatis, genere et sanctitate venerabilis viri, qui præfato monasterio sancti Bavonis per Transmarum Noviomensem vel Tornacensem episcopum et Arnulfum Magnum Flandriæ comitem anno CMXXXVII in abbatem ordinatus est. *Prioribus verbis huc potissimum spectantibus indicatur, Eliam non tantum sepultum fuisse in cœnobio S. Vincentii, ut est apud Sanderum, sed in eodem loco defunctum et sepultum esse cum mærore monachorum, utique suorum Gandensium ibidem commorantium. Sed quo tempore et a quo laudatum Chronicum confectum sit, quave proin auctoritate polleat, subticet Mabillonius.*

non novisse vel neglexisse alii.

31 *Ad hæc Lucas Acherius, Mabillonii collega, in Notis et Observationibus ad Opera Guiberti abbatis B. Mariæ de Novigento pag. 648 dat Summarium Historiæ monasterii et abbatum S. Vincentii Laudunensis, collectæ ex veteribus schedis per Emilianum de la Bigne ordinis sui sacerdotem; at nusquam meminit ejusdem Chronici. Primum loci hanc notitiam subministrat.* Lauduno Clavato quasi insidet sancti Vincentii monasterium. Uno ferme lapide distans ab eadem urbe, situm est in monte, quem inter et ipsam urbem (monte itidem collocatam) vallis interjacet. *Dein,* Fundatur, *inquit,* ut conjectura est, a Bruna Clodovei I regis Francorum filia... Adeo siquidem tenebris obvoluta sunt illius monasterii primordia, adeo altum silentium apud historicos ac veterum monumentorum penuria tanta, ut vix conjecturis possit inniti. *Tum interpositis paucis de Bruna, quæ forte Brunichildis fuerit, Sigeberti I conjux, gradatim subdit :* Post fundationem institutionemque monachorum variis est labefacta cladibus abbatia sancti Vincentii : quam et diversis clerici incoluere temporibus, ac tandem anno salutis DCCCCXLVII Roricius... episcopus Laudunensis... monachos... substituit, eisque Mecalmum præfecit abbatem. *Ab hoc Mecalmo seu Melchalmo Acherius post Emilianum de la Bigne abbatum seriem exhibet, nihil commemorans de ejus decessoribus, eumque secuti sunt Sammarthani fratres in Gallia Christiana. Idem fecerunt scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom. IX, ubi lugentes, quod ob prostrati monasterii veteris ruinas nihil de primis ejus per tria quatuorve sæcula præpositis certum ac definitum afferre liceat, unum quidem et alterum nominant, quos tanquam abbates posuit in Collectario suo generali Johannes a Guisia; at simul indicant, hunc scriptorem sæculi decimi quarti tantum, nec admodum accuratum, parum aut nihil*

A *nihil rescire errore tradere putasse de rebus ab ætate sua adeo remotis ; asseruisse, sed non probasse documentis.*

non habet sufficientem

32 *Revertamur modo ad citatum a Mabillonio Chronicum Ms. S. Vincentii Laudunensis. Ejus auctor tam diserte Eliæ peregrini abbatis obitum, annum, diem ac sepulturam in dicto monasterio annotat, ut verisimile non sit, hinc ipsum Operis sui exordium duxisse : præmiserit certo alia de isto monasterio vetustiora. Quid porro causæ esse dicam, cur de la Bigne, Acherius aliique citati illud Chronicum ne nominarint quidem, ubi res ejusdem monasterii pertractarent ac de penuria documentorum conquererentur? Imo si ab obitu Eliæ inchoatum sit Chronicum, cur saltem hoc ipsum non indicarunt? Cogimur suspicari, Chronici auctorem nec satis antiquum nec satis accuratum inventum esse, cujus asserta, vetustis testimoniis destituta, fidem fecerent, talem scilicet, qualem scriptores Galliæ Christianæ auctæ judicarunt esse Johannem a Guisia. Suspicamur, inquam, Chronicum fuisse conflatum ab homine posteriorum sæculorum, qui in gratiam sui monasterii corraserit ex scriptis extraneorum quæcumque* B *et qualicumque modo ad idem pertinerent, eaque pro arbitrio auxerit vel exposuerit. Inde factum, ut, quæ in Bavoniano Chronico referuntur de sepultura Eliæ, sic exposita sint in Laudunensi, ut etiam intelligantur de morte obita in Vincentiano monasterio, et sepultura peracta a monachis Gandensibus ibidem habitantibus.*

auctoritatem, ut fidem faciat.

33 *Verum etiam ista expositio adversatur sententiæ Mabillonii in Annalibus Benedictinis ad annum 939, ubi ait, Gandenses monachos, everso cœnobio suo Gandensi extorres cum Sanctorum reliquiis palabundos, primum Lauduni apud S. Vincentium* per annos fere triginta *constitisse ; dein, canonicis ibidem a Didone episcopo institutis (anno 886) ad Nigellam monasterium Briegii pagi se contulisse. Nam si mox post eversum anno 851 monasterium suum, ut ad dictum annum similiter insinuat Mabillonius, Gandenses se Laudunum ad S. Vincentium contulerint, non tantum* triginta fere *sed plusquam quadraginta annis ibidem constiterint, cum anno dumtaxat 895 inde abierint, ut verba Chronici Laudunensis exigunt. Quapropter dum tam infirmis fundamentis nititur Gandensium monachorum in cœnobio* C *S. Vincentii habitatio ; dum is saltem in locis, quos reperire potui, sibi tam parum constat præcipuus ejus assertor Mabillonius, eamdem donec meliora afferantur, illam ut non satis probatam habebo, et ordinem rerum, quem dat Sanderi Chronicon, sequar, additis elucidationis gratia brevibus observationibus.*

Nigella, in qua habitarunt monachi, melius, quam in Picardia,

34 *Anno 853 Tasradus abbas cum monachis et reliquiis Audomaropoli Laudunum transfugit ; ubi anno 867 obiit, quando jam tum monachi cum reliquiis Nigellense monasterium incolebant. Id eruo primum ex eo, quod* apud Nigellam *sepultus sit Tasradus. Secundo et clarius ex eo, quod Tasradi successor Radulfus apud eumdem Sanderum dicatur electus a fratribus in Nigellensi monasterio degentibus. Verba, quæ subdo, nullum patiuntur dubium :* Radulfus successit Tasrado, a fratribus Gandensis cœnobii abbas electus, quia dicti fratres in prædicta Nigella causa dispersionis degebant. Obiit is DCCCLXXXII Lauduni, et in monasterio de Nigella sepultus VI Id. Augusti. *Sed ubinam jam aliquoties nominatus locus* de Nigella *situs est? Unum dumtaxat eo nomine ponunt in Notitia Galliarum Valesius, et in Geographia Baudrandus, qui illum sic describit :* Nigella, Nesle, *oppidum* Galliæ in Picardia provincia ad Ingonum amnem 2 leucis distat ab Hamo in Occasum, estque fere medium inter Noviodunum ad Meridiem et Peronam ad Septentrionem. *Hunc in Sanderi Opere designatum putarunt Mabillonius in Notis ad lib. I Miraculorum et Pagius in Critica ad annum* 851.

AUCTORE J. P.

statuitur in Bria,

35 *Alterum designant Sammarthani tom. IV Galliæ Christianæ inter Galliæ abbatias his verbis :* Nigella Abscondita (*vulgo* Nesle la reposte) Ord. S. Benedicti, diœcesis Trecensis in Bria non longe à Villanoxa. *De eodem loco seu abbatia agit Nicolaus Desguerrois in Opere cui titulus :* Sanctitas Christiana diœcesis ac civitatis Trecensis *ad annum 514, circa quem abbatia ista, totius diœcesis antiquissima, exstructa creditur. Locum se adiisse testatur anno 1632 et quæcumque scribit, vel oculis conspexisse vel audivisse ex monachis. Mox autem declarat, abbatiam istam cognominari* absconditam, *quia in convalle duorum montium ita absconditur, ut propter arbores et loci profunditatem non conspiciatur nisi in descensu, quamvis habeat turrim ingentem. Pro hoc loco, ut apud* E *Sanderum indicato, stat Mabillonius in Annalibus, qui ut sententiam mutaret, non videtur aliam rationem habuisse (certe aliam non allegavit) quam quod apud Sanderum Nigella dicatur monasterium, et Nigellense Picardiæ necdum conditum esset, dum hæc facta sunt.*

ubi aliquæ Sancti reliquiæ esse creduntur.

36 *Mabillonii secunda sententia mihi etiam probabilior est tum ob allatam rationem, tum quia locus ob situm suum aptissimus erat, in quo tuto lateret cum reliquo thesauro corpus S. Bavonis, quod potissimum intendebant Gandenses monachi. Huc accedit (idque fortissimum videri poterit argumentum) quod in monasterio de Nigella abscondita anno 1624 die XXVII mensis Maii facta sit reliquiarum inspectio, cujus Acta Latine exarata et a Præposito monasterii subsignata laudatus Desguerrois se testatur præ oculis habuisse, dum scriberet. Ex iis autem Actis Gallice recenset reliquias, et has inter :* Des os de S. Babon (ou Bavon) *quæ verba Latine sonant :* Ossa, seu ex ossibus aliqua S. Babonis (vel Bavonis) *quæque de alio non videntur intelligi quam de Sancto nostro. Neque obest, quod, sicut postmodum probabitur, sacrum corpus circa annum 939 ex Gallia* F *Gandavum monachi retulerint integrum, ipsaque sigilla,* antiqua manu *thecæ* infixa, *inventa sint* integerrima, *prout testatur scriptor Miraculorum* S. Bavonis : *nam ossa ista, postquam corpus relatum fuit Gandavum, transmitti potuerunt ad Nigellam absconditam, sive quod id rogaverint loci monachi, sive quod Gandenses id sponte fecerint in gratiarum actionem pro tam diuturna hospitalitate : quandoquidem secundum ea, quæ traduntur apud Sanderum ad annum 939, sacræ reliquiæ ex quo Lauduno asportatæ fuerunt, alio loco quam in Nigellensi cœnobio depositæ non fuerint, donec referrentur Gandavum. Verba apud Sanderum sic habent :* Anno CMXXXIX S. Bavo cum aliis Sanctorum pignoribus et reliquiis de Lauduno ad monasterium de Nigella translatus, ad arcem oppidi sui... reportatur.

dubitandique ratione non una

37 *Atque hæc sunt, quæ Mabillonii secundam sententiam longe probabiliorem faciunt. Veruntamen, ne quid dissimulem, ratio est non una, quæ retinet, quo minus omne dubium de ejus veritate deponam ; quominus, inquam, dubitem, an umquam sacræ reliquiæ, postquam Lauduni depositæ fuerunt*

AUCTORE J. P.

fuerunt, alia deportatæ fuerint, quam Gandavum. Prima ratio est, quod scriptor Miraculorum nullam Nigellæ seu Nigellensis monasterii mentionem faciat. Altera ratio est, quod Meyerus in Chronicis, auctor Officii Gandensis in Lectionibus propriis, Miræus in Fastis Belgicis, Sanderus ipse in Sanctis Flandriæ clare affirment, corpus S. Bavonis *Lauduno Gandavum relatum fuisse, altumque sileant de Nigella. Audiatur Meyerus* : DCCCCXL Arnulfus *(comes Flandriæ)* cum Gerardo Cellensi, abba Gandensi, corpora divorum Bavonis et Pharahildis Lauduno Gandavum retulit. *Ratio denique tertia est, quod apud Sanderum de Rebus Gandensibus, unde, ni fallor, omne sententiæ suæ fundamentum accepit Mabillonius æque ac Pagius, tribus quidem locis sermo recurrat de Nigella ; sed uno dumtaxat posteriori tamquam distincta seu remota a Laudunensi civitate. Priori vero loco sic memoratur Nigella, ut mox intelligas, esse partem Laudunensis civitatis* : Obiit *(Tasradus abbas)* Lauduni XII Kalend. Aprilis, apud Nigellam ibidem *(numquid non Lauduni ?)* sepultus. *Ad eumdem sensum reducitur locus secundus, ubi dicitur Radulfus post Tasradum electus*
B *a fratribus Gandensibus* in prædicta Nigella *degentibus, obiisse* Lauduni et in monasterio de Nigella sepultus.

adducta, Monachorum Gandensium,

38 *His omnibus consideratis, quid vetat dubitare, an locus tertius corruptus non sit, positumque* de Lauduno *pro* Laudunum, *ut sensus fuerit* : Anno DCCCCXXXIX S. Bavo,... Laudunum ad monasterium de Nigella translatus, *Gandavum* reportatur? *Sane similibus mendis obnoxium non esse Bavonianum Sanderi Chronicum, nemo dixerit. Præterea si per Nigellam apud Sanderum denotetur Nigella abscondita in Briegio pago, quæ Lauduno distat viginti quinque circiter milliaribus Gallicis, non facile causam reperimus, cur monachis Gandensibus illic degentibus, abbates Tasradus, Radulfus et Elias Lauduni substiterint, ubi omnes diem obiisse traduntur. Nullum, fateor, invenio etiam Lauduni vestigium loci, cui* Nigella *vel* de Nigella *nomen fuerit : at sufficiunt profecto sæcula octo integra et amplius, ut tam nominis quam loci memoria deperierit. Quod spectat ad reliquias, quæ, teste Nicolao Desguerrois, servari creduntur in Nigellæ absconditæ thesauro, eæ quidem fortissimum argumentum videri poterunt*
C *runt pro Mabillonio contra Pagium ; sed quamdiu incertum manebit, an Sancti nostri corpus, postquam Laudunum pervenit, alio translatum fuerit, quam Gandavum, credi poterit alia de causa concessas isti monasterio dictas reliquias ; imo dubitari, an sint* S. Bavonis *reliquiæ. Nam cum inspectio reliquiarum dicti monasterii facta sit tantum anno 1624, asseratque Desguerrois, plurium Sanctorum ac Sanctarum reliquiis annexa nomina in Actis visitationis omissa fuisse, quia ob antiquitatem et iniquitatem temporum legi nequiverant, mirum non esset, si et illud nomen saltem ex parte detritum fuisset, et ex residuis litteris per conjecturam adjutam qualicumque traditione de servata illic aliquando* S. Bavonis *corpore, factum* S. Babonis *vel* Bavonis, *ubi legendum erat* S. Baboleni, *qui fuit abbas S. Mauri prope Parisias, vel* S. Bovini, *qui fuit episcopus Trecensis, aut affine nomen alterius Sancti, cujus revera erant reliquiæ. Nunc rerum seriem tantisper interruptam prosequamur.*

aucta dispersione, vivendi

39 *Mortuus est secundum ante dicta Radulfus anno* 882 ; Elias *vero* abbas, *ita denuo apud Sanderum*, a fratribus post hunc electus, obiit DCCCXCV quarto Id. Decemb. Lauduni in ecclesia S. Vincentii sepultus. Post cujus obitum magna exstitit dispersio monachorum, quæ plus quam XL annis duravit. D *Rationem, cur Elias sepultus non fuerit apud Nigellam sive in monasterio de Nigella, sicut decessores Tasradus et Radulfus, non aliam fuisse suspicor, quam quia canonici per Didonem episcopum Laudunensem anno 886, quarto post Radulfi obitum, introducti in monasterium S. Vincentii, id pro antiquo jure ecclesiæ suæ exegerint. Erat quippe isti ecclesiæ ex antiquo annexum jus, ut illic sepelirentur Laudunenses episcopi, canonici, clerici, nobilesque etiam laici, prout liquet ex Chartis sæculi* X *Roriconis episcopi Laudunensis et Lotharii regis Francorum apud Acherium in Notis et Observationibus ad Opera Guiberti abbatis pag. 649. Quod autem post Eliæ obitum magna vel major, quam ante fuerit, monachorum dispersio usque ad finem exsilii, putem processisse ex rerum angustia, qua tractu temporis premebantur in Nigellensi monasterio (hoc pro suo judicio collocabit lector vel in Briegio pago vel in Laudunensi civitate) et ob quam nonnulli hospitabantur in vicinis monasteriis, ut remanentibus apud Nigellam animo et voto uniti, unum semper gregem constituerent : nam alias,* quantum licebat, *vivebant semper simul et in commune.*

ratio proponitur.

40 *Postremum diserte asseritur in compendiosa exsilii narratione, quam proxime citatis ex Sandero verbis subnexam huc transfero* : Nam eo tempore a die adventus Normannorum tanta fuit in Flandria calamitas, ut monachi S. Bavonis totos propemodum centum annos exulare, perque diversas civitates et regiones peregrinari cogerentur, *(nempe ex Flandria Audomaropolim in Artesia ; Audomaropoli Laudunum in Picardia, nunc in Insula Franciæ, et hinc forte ad Nigellensem abbatiam in Bria, tractu Campaniæ,)* Semper tamen corpus D. Bavonis aliorumque Sanctorum, ceu thesaurum longe omnium pretiosissimum, secum diligentissime ac religiosissime circumferentes, eorum præsentiæ fiducia se tantis in miseriis consolabantur : et quanquam huc illuc incerti oberrare cogerentur, simul tamen semper et in commune, quantum licebat, vivebant, sub uniusque capitis obedientia sese humiliter continebant ; ac, simul atque abbas ex humanis excesserat, alium statim in ejus locum, F nihil obstante exilio, eligebant. *Nullus tamen post Eliam abbas notus nobis est usque ad S. Gerardum Cellensem, de quo mox § sequente, ubi simul videbimus, quis interim Gandavi fuerit rerum status.*



§ III.

A

§ III. Monasterii Bavoniani, dum Normanni in Flandriam irrumperent, diuque post horum discessum, miserrimus status : quo anno id restauratum, monachique in Galliis exsules Gandavum cum reliquiis S. Bavonis sint reversi ; particularum ex his et ex iis S. Pharaildis Arnulpho comiti concessarum duplex translatio. Monasterii Gandensis reformatio, ejusque attributa Ordini S. Benedicti possessio. Bona monachis ablata, quando et, quibus adnitentibus, iis fuerint restituta.

B

Possessiones monachorum S. Bavonis

Post *incensum anno* 851 S. Bavonis *Gandense monasterium, nihil eo spectans apud veteres occurrit usque ad* 864, *qua Carolus Calvus Francorum rex prædia olim eidem collata diplomate confirmavit. Ex hoc monumento hactenus nobis conservato, ac per Miræum publici juris facto tom. I Diplomatum pag.* 26, *perspicimus tum ejusdem regis Caroli, tum Reinhelmi, aliis* Raginelmi *et* Rainelmi, *Tornacensium ac Noviomensium episcopi, curam, ut bona monasterii, quantum tot inter turbas fieri posset, sarta tecta remanerent. Rex quippe jam ante monasterio rectorem præfecerat Adelmum comitem, alias quidem nobis ignotum, sed verisimiliter satis potentem, pium ac justum, qui ejus bona contra injustos invasores defenderet, ac* S. Bavoni *rediturisque ab exsilio monachis conservaret. Episcopus vero una cum laudato comite apud regem effecit, ut præsens diploma concederet.* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei rex. Si erga loca divinis cultibus mancipata, propter amorem Dei, eique in eisdem locis famulantes, beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus.

C

Carolus Calvus diplomate confirmat,

42 Idcirco noverit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostrorumque præsentium scilicet et futurorum industria, quia vir venerabilis, Noviomensium sive Tornacensium ecclesiarum præsul Reinhelmus, curam ministerii sui gerens, nec non etiam carissimus fidelis noster Adelmus comes, qui et largitu nostro rector monasterii S. Petri et S. Bavonis, quod vocatur Gand, super fluvium Schald siti, pari devotione ad nostram accedentes magnificentiam, innotuerunt canonicos ipsius cœnobii domini ac genitoris nostri Ludovici gloriosi imperatoris, ceterorumque prædecessorum nostrorum regum, ex villis suorum usibus delegatis, confirmationis quondam habuisse præcepta, sed nimia infestatione paganorum, nostrisque præpedientibus peccatis, eadem deperisse ignique cremata fuisse. Unde humiliter nostram deposcentes serenitatem, petierunt denuo memoratis sanctis fratribus nostra benignitate idem renovari, ac restitui confirmationis præceptum, quo irrefragabiliter, nulloque inhibente, villis ac rebus ipsius abbatiæ, suorum scilicet usibus a priscis temporibus delegatis liberius deinceps uti valerent. *Subduntur hic villarum seu prædiorum nomina, deinde formulæ, quibus eorum possessio monasterio confirmatur, quæque legi possunt apud citatum Miræum; totum porro diploma sive præceptum ita clauditur :* Ut autem hæc nostræ renovationis atque confirmationis auctoritas majorem in Dei nomine per supervenientia tempora obtineat vigorem, manu propria hac sub charta confirmavimus, annulique nostri impressione assignari jussimus. Signum Karoli gloriosissimi regis. Datum v Idus Octobris, Indictione XII Anno XXV regnante Karolo gloriosissimo rege. Actum apud Pettingehem villam in Dei nomine feliciter. Amen. E

in quo duo notatu digna

43 Pettingehem, *nunc* Peteghem, *duplex est isto nomine vicus in Flandria : alter Gandavo Cortracum versus tertio circiter milliario dissitus ; alter prope Aldenardam ad Scaldim fluvium situs. Hunc secundum in diplomate designari dicitur in Notis apud Miræum, quæ et sententia est Meyeri in Annalibus Flandriæ ad annum* 865, *ubi notandum ait,* regum antiquitus et principum fuisse domum. *Sanderus tom. II Flandriæ illustratæ pag.* 589 *agens de eodem loco,* Peteghem, *inquit,* ad primum ab Aldenarda lapidem, ultimo quanquam hic loco memoretur, nobilitate tamen cæteros et primatu superare pagos videtur, vel ob id solum, quod ab auctore non uno antiquum regum fuisse domicilium perhibeatur. *Aliud est in diplomate observatu dignum, nempe ad vocem* canonicos, *ad quam apud Miræum ista subjiciuntur :* Nota canonicos, non monachos anno DCCCLXIV in S. Bavonis monasterio resedisse. *Non diffitentur id Galliæ Christianæ* F *auctæ scriptores tom. V col. 177; at statim observant :* Fortasse tamen per vocem CANONICOS intelligendi sunt monachi, ut per vocem CLERICOS intelligendos esse supra demonstravimus ; vel etiam Adelmus comes, errantibus monachis cum suo abbate, præfecturam adeptus, ad cultum divinum conservandum canonicos adhibuit ad tempus.

occurrentia discutiuntur.

44 *Fateor, si nulli ex iis monachis, qui, abbate ceterisque fratribus in Galliam profugientibus, Gandavi* propter locum venerabilem servandum substiterunt, *ut supra vidimus, in vivis superstites fuerint anno* 864, *vel etiam illi ante in Galliam profugerint, omnino verisimile est, ab Adelmo istic ad cultum divinum conservandum adhibitos fuisse ad tempus presbyteros seculares. Sed verisimile mihi non est, hos presbyteros intellectos fuisse in diplomate per vocem* canonicos. *Etenim ii, qui* canonici *vocantur, in diplomate dicuntur, a Ludovico Pio ac decessoribus regibus bonorum ad cœnobium pertinentium* confirmationis quondam habuisse præcepta, *quod minus convenit presbyteris, istic nuper adhiberi cœptis. Quapropter*

AUCTORI J. P.

Quapropter plane existimo, intelligendos esse monachos, quales certe erant Ludovici Pii decessorumque regum temporibus, appellatosque fuisse in diplomate primum canonicos, *dein semel ac iterum* sanctos fratres, *quia secundum Canones, id est, secundum regulas instituti sui, simul religiose ac fraterne vivebant, etiam tum in Gallia exsules vel etiam Gandavi, si ex iis, qui substiterant, aliqui erant superstites. Verum neque his seu monachis seu presbyteris secularibus ad cultum divinum conservandum Gandavi commorantibus, pax fuit aut quies a Normannis.*

Monasterium Gandense, cujus, sævientibus Normannis,

45 *Hi quippe, referente scriptore Miraculorum* S. Bavonis, *vastata urbe Morinorum, omnique terra Menapiorum*, Scaldim fluvium intrant et omnem terram Brachantisiorum incendio et ferro delent et incendiis et devastationibus inhiantes, sanguinemque humanum sitientes, ad interitum et perditionem regni mense Novembrio in Gandavo monasterio sedem sibi ad hiemandum statuunt anno ab Incarnatione Domini octingentesimo octogesimo. Tunc quoque Tornacum civitatem et omnia monasteria supra Scaldim ferro et igne devastant, et post multam humani generis interfectionem Gandavum B rediere. *Hæc omnia pene ad verbum et plura de Normannorum crudelitate leguntur etiam in Chronico de ipsorum gestis ad annos 880 et 881 apud Chesnium tom. II Scriptorum Historiæ Francorum. Frequens ille barbarorum omnia devastantium incursus ac recursus causa fuit, ut difficilior facta sit, et diutius dilata monasterii restauratio; quandoquidem ea bona ac prædia, quæ ad illud pertinebant, quæque, ut colligere est ex Caroli Calvi diplomate, primum illorum furorem evaserant, postea procul dubio eamdem sortem subierint, quam ipsum antea monasterium et tota successu temporis regio circumjacens. Atque ita sublata sunt præcipua, quæ supererant, restaurando monasterio subsidia.*

postque horum discessum

46 *Nec facilior reddita est instauratio post barbarorum discessum: nam his abeuntibus, ipsimet potentiores regionis incolæ monasterii fundos, terras et possessiones, prout cuique congruere videbatur, invaserunt ac usurparunt. Hoc testatur Othelboldus abbas* S. Bavonis *in Epistola ad Otginam Flandriæ comitissam conscripta anno 1030, id est, sæculo non integro post restauratum monasterium. Parte prima Epistolæ recenset Sanctorum* C *corpora et reliquias, quibus tunc ornabatur monasterium: parte altera enumerat bona, quæ tum possidebat et olim possederat: atque hanc ita orditur:* Nunc domina nostra dulcissima, quoniam satis vobis factum est de corporibus et reliquiis Sanctorum, animadvertat, si placet, vestra pietas, qualis quantusque hic locus olim fuerit et ad qualem nunc dilapsus inopiam; et tamen caput regionis, primatum tenens cæterarum civitatum et ab antiquis Gandavum vocitatus castrum, ubi sanctus pontifex Amandus post gentilium conversionem templum Domino in honore beati Apostolorum principis Petri reliquiis maximis construxit insertis, atque monachorum ibi catervam instituens, privilegiis Apostolicis et regum præceptis decentissime corroboravit: ubi etiam insignis pater Bavo omnium virtutum perfectione probatissime consummatus, ut ante prælibavimus a Deo omnipotente sublimiter est exaltatus.

difficillima diu fuerat restauratio,

47 Cumque meritis ipsius et virtutum signis idem locus quotidie oblationibus fidelium augeretur et cresceret, post plurima annorum curricula, peccatis Christianorum exigentibus, Nortmanni ipsum locum adeunt, vastant, incendunt D et omnia diripiunt; solummodo Sanctorum corporibus, maximis fidelium laboribus, ad montem regium Laudunensem fuga dilapsis. Cumque inibi propter metum ipsorum Danorum, quoniam omnia occupaverant, diutius morarentur *(monachi Gandenses)* hereditas eorum versa est ad alienos, et domestici atque extranei diripuerunt ea. Sed et proavus senioris nostri *(Balduini comitis)* Magnus Arnulfus maximas inde abstrahens partes, satellitibus suis, secundum quod unicuique eorum erat contiguum, distribuit. *Hinc procedit Othelboldus ad enumerationem bonorum, quæ olim sic monasterio abstracta fuerant et quorum aliqua necdum suo tempore erant restituta, ac dein comitissæ patrocinium implorat. Legi ista possunt apud Miræum tom. I Diplomatum, ubi integra Othelboldi Epistola excusa est pag. 348 et seqq. Postrema verba abunde nos docent, quam misero statu essent tempore, de quo hic agimus, bona monasterii, quamque difficilis proin ejusdem instauratio.*

tandem, hortante Transmaro episcopo,

48 *Res demum tentata est et completa feliciter, auctore seu hortatore potissimum Transmaro Noviomensium ac Tornacensium episcopo, cui sub-* E *erat Gandensis ecclesia, quique, verba sunt scriptoris Miraculorum* S. Bavonis, quoniam erat sanctorum locorum cultor, Christianæque religionis avidissimus informator, venerabilem locum *(Gandense monasterium)* suæ quippe diœcesios extiterat, ex intimo indoluit pristini vigoris auctoritate denudatum, instituitque omnimodis instaurandum. *Initium episcopatus Transmari indicat Frodoardus in Chronico:* Anno DCCCCXXXVII... Walberto... Noviomagensium præsule defuncto, successit Transmarus, monasterii sancti Vedasti præpositus. *Epocham firmant bina diplomata, alterum Ludovici Transmarini, Francorum regis, apud Mabillonium de Re Diplomatica lib.* VI *pag. 568, in quo comparet ut vivens adhuc Walbertus anno 936; alterum Arnulphi Magni, Flandriæ comitis, editum a Miræo tom. I Operum Diplomaticorum secundæ editionis pag. 39, signatumque anno 937, in quo asserit Arnulfus, varia prædia se reddere seu donare Blandiniensi monasterio, consilio habito cum Transmaro episcopo.*

Arnulpho autem comite,

49 *Ad eumdem annum 937 referunt primor-* F *dia restaurati monasterii Gandensis Sanderus sive Chronista Bavonianus, Oliverus in Ms. Chronico Gandensi et Meyerus tam in Chronicis quam Annalibus Flandriæ, unde simul et ex diplomate Arnulphi colligas, Transmaro, ut primum episcopus factus est, nihil magis cordi fuisse, quam ut loca sacra pristinæ dignitati ac splendori restituerentur. Ut autem præ ceteris curaret hujus monasterii instaurationem, excitavit verisimillime desiderium recipiendi hac via in suam diœcesim corpus* S. Bavonis *et aliorum Sanctorum lipsana, quæ jam sæculo pene integro in Galliis delituerant. Erat sane opus inceptu difficillimum, nam teste scriptore Miraculorum*, ut totus circumjacens pagus, ita et Gandensis cœnobii locus videbatur similior deserto vacuatus cultoribus... Ipsæ murorum reliquiæ, quæ supererant combustioni, succrescentibus tribulis et densis operiebantur vepribus... et diuturna desolatio plurimo eguit supplemento. *Hinc prius antistes recurrit ad supra memoratum Arnulphum comitem.* Mandavit, *inquit scriptor idem*, litteris, ut in scriptis ejus reperimus, super hoc negotio Arnulfo marchiso, ad quem idem locus ex regio pertinebat beneficio,

A ficio, se scilicet scalam velle erigere, per quam uterque levi volatu cælum posset conscendere. Quid multa? His litteris frequentibusque collationum exhortationibus ad ea, quæ voluit, benevolentiam marchisii inllexit, cœpitque idem locus tam utroruinque adjutorio, quamque aliorum fidelium collaboratu ad pristinum redintegrari.

alitsque adlaborantibus,

50 *Arnulphus comes hic a nostro scriptore* marchisus *appellatur ad eum sensum, quo jam defunctus a Lothario rege in diplomate anni* 967 *apud Miræum pag.* 46 *dicitur* Venerabilis comes Arnulfus, noster videlicet consanguineus et regni nostri marchio nobilissimus. *Iis porro, qui cum Arnulpho et Transmaro ad monasterii restaurationem operum contulisse memorantur, accensendus haud dubie est senex, qui, referente eodem scriptore nostro, in Britannia insula ad mortem ægrotans, in visione monitus est Gandavum proficisci, moxque sanatus se illuc contulit et* quamdiu supervixit, devotus reparator exstitit. *Sed nec minimam partem in dicta instauratione habuisse S. Gerardum Cellensem, in sequentibus docebimur; in ejus tamen laudes non ultra excurremus hic, quam necesse sit, utpote cujus Acta illustranda venient hoc ipso mense ad diem* III.

B

anno DCCCCXXXVII

51 *Audiamus modo, quæ de instauratione tradant supra laudati scriptores Belgæ. Apud Sanderum lib.* IV *cap.* III *ista habemus :* Anno DCCCCXXXVII. Arnulphus Magnus, comes Flandriæ, hortatu venerabilis viri Transmari, Noviomensis episcopi, cœnobium Gandense, tunc dirutum et deserto simile restauravit et in melius reformavit : qui in eo virum illustrem S. Gerardum, Broniensem abbatem, constituit, dicti Gandensis cœnobii vigesimum rectorem, virum eximiæ virtutis, qualem omnia illa tempora postulabant. *In Oliveri Gandensi Chronico hæc notantur :* Restauratio hujus Gandensis cœnobii ab Arnulpho Magno, Flandrensium comite, hortatu Transmari Noviomensis seu Tornacensis episcopi facta tempore sancti Gerardi abbatis hujus cœnobii antedicti anno Domini DCCCCXXXVII *In Meyeri denique utroque Opere :* DCCCCXXXVII Magnus hortatu Transmari episcopi Noviomagensis Gandense cœnobium, Normannica rabie eversum, reædificavit, solitos ritus ac cæremonias instauravit, Gerardumque Cellensem, magnum virtute virum abbam sibi constituit.

C

feliciter restauratur.

52 *Pleraque huc usque memorata fuut indubia ex diplomate regis Lotharii apud Miræum pag.* 42, *cujus proin, quamvis anno tantum* 954 *dati, pars prior hic locum postulat :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Lotharius divina annuente gratia rex Francorum. Quandoquidem nos fidelium nostrorum petitionibus ac præcipue ad religionem et restaurationem sanctæ Ecclesiæ pertinentibus, assensum præbere dignum dignoscitur, notum fieri volumus omnibus fidelibus nostris, tam præsentibus quam futuris, qualiter fidelis noster Arnulphus comes, ac filius ejus Balduinus, nostram adierunt clementiam supplicantes de quodam monasterio in vico Gandavo posito, ubi Legia et Scaldis fluvius confluunt, in honore S. Petri constructo (in quo etiam S. BAVO corpore quiescit, a cujus quoque tempore, aliorumque religiosorum virorum religio et regularis ordo ibidem servatus fuisse memoratur) nostra auctoritate voluntatis suæ devotionem confirmari. Erat ergo idem locus multis temporibus tam incursione paganorum, quam incursione et * negligentia incolentium desertus et in solitudinem redactus et pene inhabitabilis effectus : ita ut nihil quidquam divini officii Deo ibi persolveretur. Pia vero admonitione memorabilis viri Gerardi abbatis placuit eis eumdem restaurare *etc.*

* *al. desunt* incursione et

AUCTORE J. P.

Quo anno monachi exsules

53 *Non ita convenit inter scriptores Belgas de tempore, quo monachi in Galliis exsules cum sacris reliquiis Gandavum redierint. Sanderus, aut qui ipsi præiit Bavonianus Chronista, reditum hunc differt in annum* 939 *dicens :* ANNO DCCCCXXXIX S Bavo cum aliis Sanctorum pignoribus et reliquiis de Landuno ad monasterium de Nigella translatus, ad arcem opidi sui cum septem monachis ad ecclesiam, in novo castello constructam, reportatur XIII Kalend. Octob., quia cœnobium Gandæ nondum plene restauratum fuerat. *Meyerus et Oliverus in annum sequentem, ille his verbis :* DCCCCXL Arnulphus cum Gerardo Cellensi abba Gandensi corpora divorum Bavonis et Pharahildis Lauduno Gandavum retulit : *hic istis :* Reportatio corporum sanctorum Bavonis et Pharahildis de monte Lauduno ad hoc Gandense cœnobium per sanctum Gerardum abbatem supradictum. *Annum non signat scriptor Miraculorum, reditum tamen eo modo describit, ut aliquanto citius contigisse intelligas :* Igitur post Northmannicæ, *inquit,* infestationis repausationem optabili quandoque regione E tranquillitatis quiete composita, metuentes aliquorsum alicujus incursionis inquietudinem, hi videlicet, qui Lugduno * transfugerant cum sanctis reliquiis et monasteriali suppellectile, utpote in extraneis constituti, Gandavum quantocius, sublatis secum sancti Patris pignoribus, maturabant reverti. Et quoniam eotenus, ut totus circumjacens pagus, ita et Gandensis cœnobii locus pene videbatur similior deserto vacuatus cultoribus, in novo ædificata castello ecclesia, illo ea introduxerunt custodienda.

* *l.* Laudunum

Gandavum ex Galliis

54 *Hæc manifeste insinuant, tempore reditus vix aut ne vix quidem inchoatam fuisse cœnobii instaurationem, et revera idem auctor, Transmari episcopi ad eam conatus et molimina istis præmissis tantum narrare aggreditur. Stante igitur hujus scriptoris auctoritate, qua meliorem aut certiorem non habemus, differri nequit monachorum reditus in annum* 939, *quo cœnobii ædificatio juxta ipsos scriptores Belgas multum provecta fuisse debuit; nedum in annum* 940, *quod ad eam perfectionem deducta fuit, ut in ipso cœnobio juxta eosdem depositæ fuerint* S. Bavonis aliorumque *Sanctorum reliquiæ. Attamen cum scriptor Miraculorum non ubique stricte observet rerum narratarum seriem, forte loci tam misere destructi ac deserti imaginem proposuit potius, ut ostenderet, quam difficile negotium susceperit Transmarus episcopus, quam ut lectori exhiberet statum, quo locum invenerunt monachi. Certe ratio satis verisimilis non occurrit, cur monachi, majori forte ex parte tunc Galli vel saltem peregrini, eo se contulissent, nisi affulsisset spes certa brevi secuturæ restaurationis. Neque enim credibile est, inter eos superstites fuisse plures, ne dicam aliquos, qui Gandense monasterium incoluerant ante annos circiter nonaginta, id est, ante annum Christi* 846, *ita ut antiquæ habitationis amor ipsos solus attraxerit sine certa fiducia istic obtinendi locum, in quo, non ut ante in extraneis constituti seu ut hospites haberentur, sed ut in proprio fundo habitarent, ac sacrum thesaurum decentrr et secure deponerent. At hujusmodi fiduciam ipsos habere potuisse non invenimus ante annum* 937, *igitur nec putamus, ante eumdem iter suscepisse.*

F

cum reliquiis S. Bavonis redierint,

55 *Equidem totum hoc negotium isto ordine peractum esse, conjicio. Anno* 937 *Transmarus episcopus,*

AUCTORE J. P.

episcopus, juvante S. Gerardo Cellensi, Arnulphum comitem induxit, ut et restauraret monasterium et revocaret simul cum sacro thesauro monachos exsules, seu eos, qui in Galliæ exsulibus accesserant et successerunt: ad hoc nempe præsertim induxit, ut corporum S. Bavonis ac aliorum Sanctorum præsentiatum comitem in pia proposito contineret, tum fideles alios ad opus celerius perficiendum animaret. Missus est statim ab Arnulpho et Transmaro ad monachos nuntius, ipsemet fortasse Gerardus Cellensis, qui ipsis destinatus erat abbas, cujusque viri sanctitate celeberrimi vel litterarum ab alio allatarum testimonio certi de restauratione, securique de favore ac præsidio comitis, viæ se commiserunt. Advenere Gandavum eodem anno 937 vel initio sequentis, cum scilicet novi ædificii structura, si inchoata fuit, eo perducta non erat, quin superessent prioris vastitatis indicia. Itaque sacræ reliquiæ depositæ interim sunt in ecclesia novi castri, quod tunc novum appellabatur habito respectu ad vetus illud, in quo cœnobium S. Bavonis erectum fuit.

easque ex ecclesia S. Pharahildis

56 *De dictæ ecclesiæ primordiis hæc tradit Meyerus in Annalibus et Chronicis:* DCCCCXII Gandavi B juxta novam arcem templum divæ Pharahildis exstrui cœptum. *De eadem ecclesia agit Gramayus in Gandavo suo et Sanderus tom. 1 Flandriæ illustratæ, ubi cap. II lib. II Rerum Gandavensium tum ecclesiæ S. Pharahildis tum arcis seu Petræ comitis, vulgo* het Graven Casteel, *effigiem exhibet: et lib. III cap. IX, seu cap. II lib. V ejusdem Operis de Rebus Gandensibus seorsum impressi,* Collegiata B. Pharahildis ecclesia, *inquit,* quæ nuper consensu principum ad parochialem D. Nicolai migravit, adnitente Flandrorum comite Arnulfo, juxta novam arcem comitis ejusdem, a Balduino Ferreo, ut Gramaius arbitratur, conditam, anno DCCCCXII strui cœpit, ac receptaculum profugi a clade Normannica cœnobii Bavoniani fuit. *Sed de eodem loco mox redibit sermo. Perducta demum cœnobii Bavoniani edificio ad eam perfectionem, ut in eo sacer thesaurus digne collocari, et commode habitare possent monachi, statuta est et solemniter peracta transmigratio die* XXX *Septembris anni* 940.

in restauratum Bavonianum

57 *Transmigrationem sic narrat scriptor Miraculorum:* Cum sacer locus tantis talibusque indies augmentationis efferretur auspiciis, ut quivis C facile posset advertere, omnipotentissima illum dignatione Dei illustrari, præcaventes quique tam monachorum, quamque clericorum devoti, tantillitatem angustioris oratorii *(ecclesiæ novi castri)* tanti Patris non congruere dignitati, illuc ejus sacrosanctas reliquias statuerunt transferendas, dispositisque, quæ ad opus erant, id * est pridie Kalendas Octobris, quo ejusdem depositionis sancta celebratur vigilia, deliberaverunt efficere. Huic negotio intererat, et magna pars exstiterat Gerardus abbas. Sed quoniam falsi rumoris vulgaverat opinio, quasi isdem erga Sancti pignora aliqua intendisset fraudis molimina, inter iter agendum posito in contiguo eidem monasterio campo sancto feretro, ad propellendam sinistri rumoris infamiam, sublato pallio, cunctis, qui aderant, sigilla antiqua manu infixa monstravit integerrima. Quantum ibi lætitiæ, quantæ pii cordis amore profusæ sunt lacrymæ, ex sese quilibet valet conjicere. Quis unquam sanum sapiens non gaudio et dulcedinis animum expleret affectu, cernens specialis totius provinciæ Patroni membra, devia peccantium incolarum meritis exiliata, placato demum Deo, propriæ ædis revisere septa? Illata itaque nuper reædificatæ D ecclesiæ celebri sunt, quo hodieque cernuntur, subliimata repositorio, prosequentibus cunctis laudes in honore majestatis Patris et Filii et Spiritus sancti.

* forte idem

58 *Annus et pauca rei gestæ adjuncta, quæ silens præteriit auctor iste, dantur apud Sanderum lib. IV cap. IV supra memorati Operis separatim impressi, quo passim utor:* Anno DCCCCXI aliquibus SS. Bavonis et Pharahildis reliquiis in ecclesia prædicta novi Castelli, super ripam fluminis Legiæ sita, ad instantiam et devotam supplicationem Arnulfi comitis Flandriæ, relictis tali conditione, quod clerus præfatæ ecclesiæ cum supradictis eorum reliquiis annuam peregrinationem dicto cœnobio Gandensi venerabiliter persolveret; SS. Bavonis et Pharahildis corpora cum aliis Sanctorum pignoribus a sancto Gerardo abbate Gandensi de supradicta novi Castelli ecclesia cum innumerabili multitudine populorum ad cœnobium Gandense reportantur et cum ingenti lætitia ibidem decenter collocantur.

monasterium reluxerint

Particulæ reliquiarum SS. Bavonis et Pharahildis

59 *Concessas fuisse ecclesiæ novi Castri reliquias* SS. Bavonis *et Pharahildis, nequaquam dubito; attamen istic relictas fuisse, priusquam sacra corpora inde ad restauratam cœnobii Bavoniani ecclesiam transferrentur, ut ordo narratæ rei insinuat,* E *nolim asserere. Etenim scriptor miraculorum non obscure significat, feretrum, id est lipsanothecam* S. Bavonis, *cum jam in ecclesiam Bavonianam introferendum esset, in contiguo campo fuisse detectum, publiceque adstanti multitudini ostensum, iisdem sigillis, et integris adhuc et illæsis, munitum, quibus olim fuerat, dum metu Normannorum in Gallias delatum est. Quid enim roboris habuisset, quidve fiduciæ afferre potuisset ista integerrimorum sigillorum ostensio, si his illæsis, ante aperiri potuisset theca, indeque desumi corporis particulæ ad novum castrum relinquendæ, aliisve donandæ ecclesiis? Credo equidem Arnulpho comiti promissas fuisse reliquias pro sua novi castri ecclesia, sed promissionem adimpletam esse tantum, postquam publica ostensione sigillorum probatum esset, thecam eo statu fuisse conservatam, quo erat, dum in Gallias delata fuerat.*

Arnulpho comiti concessæ

60 *Idem Sanderus lib. V cap. II ex quo pauca superius descripsi de primordiis ecclesiæ S. Pharahildis, iterato agit de iisdem reliquiis, simulque* F *docet, quæ fuerit particula corporis* S. Bavonis *illi concessa. Caput istud secundum fere integrum, subjectis brevibus Annotatis, recuderunt Majores nostri ad diem* IV *Januarii, quo colitur S. Pharahildis virgo. Verum cum illic relata non minus respiciunt* S. Bavonem, *quam S. Pharahildem, operæ pretium fuerit, etiam huc transferre præcipua. Post verba data superius num. 56 ita prosequitur:* Unde *(ex ecclesia S. Pharahildis)* cum ad antiquas sedes *restauratum cœnobium)* circa annum DCCCCXL monachi redirent cum sacris Divorum lipsanis, Arnulfus marchio (verba sunt Chronici Bavonensis) ecclesiam suam in novo castello ædificatam, cernens tantis pignoribus viduari, impetravit a B. Gerardo ARTICULUM S. Bavonis et reliquias B. Pharahildis, ea videlicet lege, ut ecclesiæ clerus annuam peregrinationem ad D. Bavonis persolveret, quod multis seculis factitatum fuit. Fuit hæc ecclesia domesticorum comitis et incolarum atrii palatini ab antiquo curialis, et ad servandas eorumdem præcipue Divorum reliquias in ea clericos cum Præposito, in canonicale collegium haud mulo

A multo post evectus, idem Arnulphus marchio instituit.

in novam ecclesiam anno 1073 transferuntur,

61 *Post hæc trina memoratur reliquiarum translatio, primaque facta anno* 1173, *altera* 1336, *tertia* 1073. *Causam non affert Sanderus, cur ratio temporum in relatione servata non fuerit; agnovit tamen, translationem, quæ facta notatur anno* 1173, *eamdem esse, quæ facta est anno* 1073, *idque certum fit ex præsulibus, qui translationi præsentes adscribuntur, ut in Annotatis monuerunt etiam Majores nostri. Quare ne longior sim, quam necesse sit, verba, quæ primo loco istic adducuntur, prætermitto, et quæ postremo loco ponuntur, substituo :* Aliam quoque translationem earumdem reliquiarum anno MLXXIII factam narrat idem Chronicon *(Bavonense) in hæc verba :* Anno MLXXIII portiones reliquiarum S. Bavonis, sanctæque Pharahildis, a S. Gerardo abbate cœnobii Gandensis Arnulpho Magno Flandrensium comiti gratiose dudum concessæ, in ecclesia novi castelli, super ripam fluminis Legiæ in fisco Gandensis cœnobii sita, et in præfatorum SS. Bavonis et Pharahildis honorem olim fundata, translatæ sunt per Radbo-

B dum Noviomensem episcopum, præsentibus Sigero Gandensi et Folcardo Blandiniensi abbatibus.

ac deinde anno 1336 in novam lipsanothecam.

62 *Nunc subdo ea quæ ibidem præponuntur de secunda translatione :* Anno etiam MCCCXXXVI portiones reliquiarum S. Bavonis et Pharahildis in ecclesia novi castelli, nunc Comitis Castellani nominati, in novo portu Gandensi super ripam fluminis Legiæ sita, et in honore Sanctorum prædictorum olim fundata, translatæ sunt de veteri scrinio in novum per venerabilem patrem dominum Andream episcopum Tornacensem, postea S. R. E. Cardinalem, præsente venerabili viro magistro de Portali, archidiacono Tornacensi ac pluribus aliis venerabilibus presbyteris diversæ dignitatis, ejusdem Tornacensis ecclesiæ canonicis, nec non religiosis etiam personis, D. Henrico de Muda Priore, et Balduino Borluyt Præposito Gandensis cœnobii, reverenter eo directis a venerabili viro D. Gerelino Borluyt, prædicti cœnobii abbate; qui prædictæ translationi interesse, a domino Martino supradictæ ecclesiæ præposito et ejusdem ecclesiæ canonicis diligenter requisitus fuerat; sed præ nimia infirmitate sua ibidem adesse non valuit.

C

Ecclesia S. Bavoni æque ac S. Pharaildi sacra.

63 *Ordinem temporis, hactenus studiose servatum, hic paulisper deserui, digressusque sum ad facta sæculis undecimo et decimoquarto, ea potissimum de causa, ut ex utraque translationum narratione lector adverteret, dictam novi castelli ecclesiam, sæculo decimo erectam ac sæpe nominatis reliquiis locupletatam, ab initio æque sacram fuisse* S. Bavoni *quam S. Pharahildi, in quorum* honorem *sine ulla distinctione* fundata *memoratur. Temporis quidem decursu solius S. Pharahildis nomine appellata fuit, sed id factum est verisimillime, quia erat altera, quæ lapsu etiam temporis nomine solius* S. Bavonis *insigniri cœpit, ecclesia nimirum Bavoniani monasterii. Idem contigit hodiernæ ecclesiæ cathedrali. Hæc enim anno* 941 *per Transmarum episcopum Tornacensem dedicata fuit Deiparæ Virgini, SS. Joanni Baptistæ,* Bavoni *et Vedasto, eorumque olim titulum gessit, ut scribit Sanderus lib.* v *cap.* I; *sed S. Joannes Baptista aliorum patronorum nomen paulatim obscuravit;* cum præsertim B. Bavonis omnis appellatio ad vicinum monasterium, denuo jam tum erectum, transiret, *ut tradit idem lib.* I *de Sanctis Flandriæ pag.* 28; *postea tamen eadem ecclesia* S. Bavonis *titulum resumpsit, hodieque pene solum retinet, quod alibi probandum servo, ne rursus extra prescriptos limites evager. Redeo ad monasterium.*

AUCTORE J. P.

Monasterii Gandensis reformatio, ejusque possessio monachis

64 *Apud sæpe laudatum Sanderum lib.* IV *Rerum Gandavensium cap.* III *et* IV *res monasterii præcipuæ ordine quodam chronologico proponuntur et ista notantur primum cap.* III : Anno DCCCCXLVI cœnobium Gandense cum congratulatione fratrum a S. Gerardo abbate reformatur et in melius exaltatur. *Dein cap.* IV *eadem repetuntur, sed mutata voce una et altera :* Cœnobium Gandense cum congregatione fratrum a S. Gerardo abbate reædificatur et in melius exaltatur. *Duplici hæc sensu accipi possunt et verisimiliter debent utroque : primo scilicet, quod ædificium erectum anno* 940 *sufficeret quidem capiendis paucis monachis, qui ex Galliis Gandavum adducti fuerant, non tamen aliis, qui interim majore numero ad monasticam professionem se obtulerant, et idcirco illi tunc novam augmentum accesserit. Secundo, quod Gerardus abbas, omnibus tunc rite compositis, induxerit in cœnobium strictiorem disciplinam, et monachos ad præscriptum Regulæ S. Benedicti vivere docuerit.* Anno DCCCCXLVII,

E *sic pergitur ibidem cap.* IV, Transmarus episcopus ad rogatum Arnulfi comitis Flandriæ ecclesiam S. Petri in Castro Ganda super Scaldim et Legiam sitam, quæ dicitur cœnobium Gandæ, privilegiavit et liberam fecit.

Ordinis S. Benedicti in perpetuum confirmata. Quædam memoriæ

65 *Exin nihil occurrit usque ad annum* 954, *quo Lotharius rex Francorum Gandense* S. Bavonis *monasterium, ad preces Arnulphi comitis ac filii ejus Balduini* monachis inibi Domino secundum Regulam S. Benedicti militantibus... servandum et in perpetuum possidendum *etc. auctoritate sua confirmat. Partem priorem diplomatis dedi num.* 52, *reliquam videat curiosus lector apud Miræum tom. I pag.* 43 *operum Diplomaticorum. Ad annum* 956 *referuntur nonnulla apud Sanderum, quæ memoriæ Arnulphi comitis, monasterii restauratoris, et fautoris hucusque insignis, minus honorifica sunt; sed temere ac imprudenter, ut equidem reor, a vetustioribus et imperitis chronologis in hoc tempus dilata. Sunt autem hæc :* Anno DCCCCLVI Arnulfus comes Flandriæ, multa cœnobio Gandensi detraxit, quæ suæ divisit nobilitati. *Quod de uno Gandensi hic asseritur, id de pluribus monasteriis adstruitur*

F *apud Meyerum in Chronicis et Annalibus, sed hic auctor pauca inseruit et adjecit, quibus id suspectum sibi esse insinuaret, ut sequitur :* DCCCCLVI... Arnulphus comes, si quid credimus monasteriorum Chronicis, multa cœnobiis detraxit, quæ suæ divisit nobilitati, ut cœnobio Gandensi *etc. Subduntur mox, uti etiam apud Sanderum, longa serie possessiones Gandensibus sic ablatæ, sed Meyerus, paucis interpositis, ita concludit :* Eamdem fere Bertiniani canunt cantilenam, quamquam illis pene omnia ante obitum restituerit *Arnulphus. Quod ait Meyerus de Bertinianis, ulterius non disquiro; at id ipsum de Gandensibus dici debere omnino persuasum habeo*

Arnulphi comitis minus honorifica refelluntur.

66 *Verum est, abstulit olim Arnulphus et inter suos distribuit bona ad Gandense monasterium pertinentia, imo eadem bona abstulit, quæ recensentur apud Sanderum et Meyerum ; testatur hoc Othelboldus abbas in citatu superius, circa annum* 1030 *scripta epistola ad Otginam Flandriæ comitissam; et eatenus recte scripserunt chronistæ, quibus usi sunt Sanderus ac Meyerus. At quan-*

34 *donam*

AUCTORE J. P.

donam bona ista abstulit et in suos milites seu nobiles distribuit Arnulphus? Tum nempe, cum Gandenses monachi, ut clare significat Othelboldus, Laudunum aufugerant, cumque inibi propter metum ipsorum Danorum, quoniam omnia occupaverant, diutius morarentur, *id est, ante annum* 937, *circa quem idem Arnulphus, deprecante Transmaro Tornacensi episcopo, monachos Gandavum revocavit, restauravit ipsis monasterium, restituit procul dubio, quæ ipse abstulerat, et quæ concesserat aliis, quantum fieri potuit, restituenda curavit, nec deinceps ipsis beneficus esse unquam desiit. Hinc patet chronistarum imperitia et imprudentia, qui dum Othelboldum vel hujusmodi vetustum auctorem describerent, non distinxerunt tempora, et quæ facta fuerant ante annum* 937, *retulerunt ad annum* 956, *quo jam dudum restituta fuerant omnia et novis beneficiis aucta : sicque causa fuerunt, ut posteri ista legentes apud ipsos ad annum* 956, *nec quidquam de restitutione post hunc annum facta reperientes, sinistram et plane injuriosam memoriæ Arnulphi comitis opinionem retinuerint.*

B

usque probatur beneficus fuisse monachis Gandensibus, quibus etiam bona aliqua,

67 *Beneficum porro fuisse Gandensibus monachis ad mortem usque Arnulphum, denuo persuadet mihi diploma Lotharii Francorum regis apud Miræum tom. I pag.* 46. *In eo quippe rex anno* 967, *petentibus Balduino comite Cameracensi et Womaro Gandensi abbate, varia Bavoniano monasterio prædia confirmans, semel iterum ac tertio Arnulphi comitis, tunc defuncti, memoriam renovat ut viri venerabilis et restauratoris monasterii, ac quarto demum hac clausula :* Quieto itaque jure cuncta, quæ possident *(abbas et monachi Bavoniani)* et quæ, Deo auxiliatore, acquisituri vel adepturi sunt, usibus eorum deserviant, quatenus absque penuria et infestatione cujusquam tam pro anima venerabilis Arnulphi ceterorumque suorum benefactorum, quam etiam pro totius regni quiete et utilitate, divinis laudibus incumbentes, divinam clementiam exorent. *Hæc profecto Arnulphum exhibent, ut monasterio ad mortem usque beneficentissimum largitorem, nequaquam, ut hominem, a quo paucis ante annis ablata fuissent, nec unquam restituta plurima ejusdem monasterii bona.*

quæ Arnulphus ante obitum restituere non potuerat,

68 *Non omnia quidem dona, quæ monachis in Gallia exsulantibus subtracta fuerant, restituta sunt Gandensi monasterio, vivente Arnulpho :*

C

verum id hujus culpæ attribui non debet ; quandoquidem non solus ipse bona olim subtraxisset vel inter suos divisisset. Nam teste Othelboldo, hereditas eorum *(in Gallia exsulantium)* versa est ad alienos, et domestici atque extranei diripuerunt ea.... Sed et comites provinciarum et episcopi singuli eorum obtinuerunt partes suas, unusquisque in locis suis, usque ad tempora piæ memoriæ prædecessoris nostri, domini videlicet abbatis Odwini, qui adiens piissimum imperatorem Ottonem, quasdam imperio suo contiguas villas impetravit, quibusdam, ut erant ibi injuste direptæ, morte ipsius interveniente, remanentibus. *Censendum itaque, quod bona, quæ vivente Arnulpho, et diu post ejus obitum usque ad tempora Othelboldi restituta non fuerunt, olim ab aliis direpta fuissent, quos Arnulphus, utpote extraneos, ad restitutionem inducere vel cogere nequiverat.*

auctoritate imperatoria restituuntur,

69 *Interposita est subinde auctoritas imperatoris Ottonis I et Ottonis II, ac impetrata restitutio aliquot saltem bonorum, quæ ipsorum ditioni suberant. Indubium hoc fit ex diplomate Ottonis II, restitutionem patris sui auctoritate factam confirmantis anno* 974, *primo scilicet ab illius morte. Exstat illud apud Miræum tom. I pag.* 49 *et sic habet :* In nomine Domini Dei æterni ac Salvatoris nostri Jesu Christi, superna largiente clementia Otto imperator augustus.... Notum esse volumus omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam futurorum industriæ, qualiter venerabilis Womarus, abbas cœnobii S. confessoris Christi Bavonis, domini genitoris nostri Othonis, bonæ memoriæ præcellentissimi imperatoris, excellentiam adierit, ejus benignissimam interpellans serenitatem, super aliquibus rebus, infra regni nostri terminos constitutis, prædicto cœnobio S. Bavonis aliquamdiu injuste præreptis, qui continuo more sibi consuetæ pietatis, ejus libentissime assensum præbuit justæ petitioni, constituens et imperans, præfato loco et fratribus easdem res cum omni integritate restitui, quas etiam antea sæpe fratribus ejusdem loci, pro hoc æque eum adeuntibus, benigne reddiderat : sed humani debiti sorte præventus, ad meliora, uti credimus, transmigrans, nullum super hoc imperialis auctoritatis scriptum ediderat. Quapropter.... res ipsas diu sibi ablatas omni cum integritate eis restituentes, nostræ auctoritatis immunitate ac tuitione confirmamus. *Post hæc exprimuntur bonorum sic redditorum nomina, solitisque in hujuscemodi causa formulis clauditur diploma cum hac subscriptione :* signum domini Ottonis invictissimi imperatoris ; *et nota temporis :* Datum XII Kalen. Febr. anno Dominicæ Incarnationis DCCCCLXXIV *etc.*

D

E

pluriumque aliorum possessio confirmatur :

70 *Biennio post eorumdem et plurium aliorum bonorum possessionem Gandensibus confirmavit dictus imperator novo diplomate, quod videri potest apud laudatum Miræum pag.* 344 ; *sed ex quo sicut etiam ex præcedente clarum sit, Othelboldum, ut ut temporibus propinquum, non satis accurate locutum fuisse, cum diceret in epistola sua generatim, bona apud invasores permansisse* usque ad tempora... abbatis Odwini, qui adiens piissimum imperatorem Ottonem, quasdam imperio suo contiguas villas impetravit. *Nam in utroque diplomate nominatim comparet* Womarus, *ut abbas id temporis Bavoniani monasterii, qui Womarus, aliis Wolmarus, juxta catalogos abbatum dicti monasterii munere isto functus est usque ad annum* 982. *Successerat is Hugoni abbati anno* 965, *ut est apud Sanderum ; anno* 967 *bonorum quorumdam confirmationem obtinuit à Lothario Francorum rege, ut superius visum est, annis* 974 *et* 976 *diplomata accepit ab Ottone II imperatore, ut mox probavimus ; anno* 980, *quo in* cœnobio S. Bavonis ædificatur novum templum cum choro, *ut legitur apud Sanderum, corpora SS. Landoaldi ac Sociorum ex Wintershove, vico Hasbaniæ, Gandavum transferri, eademque solemniter elevari curavit anno* 982, *quo demum mortuus est.*

F

ut horum bonorum restitutio ad tempus

71 *Postremo hæc, quæ de translatione et elevatione sacrorum corporum referuntur apud Sanderum, fuse describit, et alia quædam ex ante dictis testimonio suo confirmat auctor coævus monachus Gandensis, apud nos excusus tom. III Martii ad diem mensis* XIX ; *ex quo proin nonnulla huc transfero. Caput* I *Historiæ suæ orditur his verbis :* Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo ac secula cuncta moderante, anno utique sacratissimæ ipsius Incarnationis nongentesimo octogesimo, Indictione VIII, temporibus quoque domni Ottonis Junioris illustrissimi imperatoris

peratoris cum multa loco nostro antiquitus a perfidis ablata animo benignissimo restituisset, ac proinde pro fraternitate cœnobii castri Gandavi desideranter adeptus fuisset Curtem hiemis nuncupatam, quam palatinus quidam clericus illius, ipso ignorante, invaserat, sine ulla dilatione, postquam resciverat, potenti imperio restituebat. Deinde fratres unanimes, cum de S. Landoaldi archisacerdotis ac Sociorum ejus reliquiis comperissemus, assiduis cœpimus rogitare precibus dominum abbatem, tunc autem præpositum et satis solicitum loci nostri procuratorem, ne diu differret, quin corpora Sanctorum prælibatorum, qui eatenus in negligentia et sine debito presbyterorum obsequio erant eo loci constituti, ad locum nostrum cum honore debito transferre satageret. Cum autem hoc post plurimas obsecrationes, Deo favente, obtinuissemus, missi sunt a domno abbate nostro Womaro fratres cum domno Præposito, domnus scilicet decanus Trudgandus ad prædictum locum et alii duo fratres Robertus et Filioldus *etc. Sub finem cap.* II, *quo narrat reliquiarum in monasterio* S. Bavonis *depositionem et solemnem elevationem postea factam, ita rursus idem auctor :* Facta est autem hæc sacratissima translatio *(id est, elevatio)* Deo et hominibus placidissima, atque sanctis angelis per omnia gratissima, Idibus Junii à Lindulpho, venerabilissimo viro, Noviomæ civitatis episcopo.... anno incarnati Verbi nongentesimo octogesimo secundo, indictione decima, tertio quoque anno ad nos adventus gloriosissimorum Sanctorum nostrorum.

Odwini abbatis perperam differatur.

72 *Ex hisce denuo liquet, non accurate locutum fuisse Othelboldum, dum restitutionem bonorum distulit ad tempora Odwini, qui certe Gandensem abbatiam non rexit ante dictum annum* 982 *Womari abbatis ultimum. Huic quippe successit Wido, qui sponte cedens tandem Odwino locum fecit. De Odwino autem nihil, quod ad hanc abbatiam spectet, litteris proditum reperio præter ista apud Sanderum :* Odwinus mortuus DCCCCXCII, XVI Kal. Julii. Sub hoc inchoatum est DCCCCLXXXV in majori excellentia majus ædificium ecclesiæ et chori Gandensis cœnobii Kalend. Aprilis. Post illum venit Eremboldus, *a quo* reliquiæ SS. Pancratii et Barbaræ cum plurimis aliorum Sanctorum reliquiis de urbe Roma... ad cænobium Gandense sunt delatæ. *Hic Eremboldus, qui abbatiam moderatus est ad annum usque* 1017, *publice ac solemniter corpus* S. Bavonis *populo spectandum exhibuit anno* 1010. *Verum cum hic Gloriam posthumam non ultra sæculum* X *producere decreverimus, facti hujus Historiam servamus in* § *sequentem. Quamquam autem ad idem sæculum decimum etiam spectet Opusculum de Miraculis* S. Bavonis, *quod sæpe memoravimus, cujusque sufficientem notitiam dedimus* § I *Commentarii prævii num.* 16 *et seqq ; illud tamen debitis annotatis elucidatum, non hic, sed ad calcem tantummodo hujus gloriæ posthumæ, ne inchoatum in hanc commentarium interrumpamus, visum est subnectere.*

AUCTORE J. P.

§ IV. Cultus S. Bavonis sæculo IX, translationes, miracula.

Privilegia monasterio Gandensi ab Ottone concessa

E*umdem hoc sæculo undecimo, quem habuit præcedenti, cursum tenuit fidelium erga* Bavonem *miraculis etiam approbata veneratio, ac principum in ejus monasterium ecclesiamque benevolentia et favor. Anno* 1003 *S. Henricus imperator possessiones et privilegia monasterio concessa ab Ottone decessore, auctoritate sua confirmavit, rogante supra memorato Eremboldo abbate. diploma ipsius, quod exhibet Miræus tom.* I *Diplomatum pag.* 347, *tale habet exordium :* Henricus divina favente Clementia rex. Si ea, quæ fideles nostri... Idcirco noverit omnium fidelium sanctæ Dei ecclesiæ, nostrorumque præsentium scilicet et futurorum industria, quod vir venerabilis Eremboldus abba ex monasterio Gandensi, quod est situm, ubi Scaldis fluvius Legiæ fluvio jungitur, constructum a B. Amando pontifice in honore S. Petri principis Apostolorum, ubi etiam insignis BAVO confessor Christi corpore quiescit, obtulit nobis auctoritatem immunitatis domini antecessoris nostri, scilicet Ottonis invictissimi imperatoris. In qua continebatur insertum, qualiter ipse ob amorem Dei et præmium æternæ retributionis, proprietates rerum, quorumdam tyrannica invasione injuste præreptas, eidem monasterio restituerit, hocque suæ confirmationis scripto roboraverit, et quod gratiam fraternæ societatis in eodem monasterio sibi concessam habuerit, vel qualiter omnium exactiones teloneorum indulserit.

diplomate a sancto Henrico confirmantur

74 Pro firmitatis namque studio rogavit nos prædictus Eremboldus abba eadem renovari, scilicet, ut tantæ firmitatis gratia nostram quoque superadderemus auctoritatem. Cujus petitioni libenter assensum annuentes, decrevimus regiæ dignitatis præceptum fieri, videlicet ut idem monasterium res suas quiete possideat, quarum hæc sunt vocabula. *Post locorum enumerationem et solitas confirmationis formulas sequitur :* Ut autem hujus revocationis et confirmationis auctoritas majorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria subter eam firmavi, annulique impressione assignari jussi. Signum domini Henrici regis invictissimi. Egilbertus cancellarius, vice Wulligisi archicapellani, recognovit. Data Nonis Februarii anno Dominicæ Incarnationis millesimo tertio, anno secundo domini Henrici regis I. Actum in Aquisgrano palatio feliciter. *S. Henricus, cujus Acta illustrata sunt ad diem* XIV *Julii, Ottoni III mense Januario anni* 1002 *defuncto, in regnum Germaniæ successit, et anno* 1014 *coronatus est imperator ejus nominis secundus.*

Corpora SS. Levini et Brixii infantis Gandavum

75 *Eodem anno* MIII, VII Kal. Maii inchoavit opus occidentale Gandensis cœnobii *Eremboldus abbas, ut legimus apud Sanderum, et paucis interjectis :* Anno MVII ad cœnobium Gandense abbas corpora SS. Levini et Brixii infantis cum multis miraculorum insignibus statim a cæsaris Henrici discessu transtulit ab Holthem ad Gandense cœnobium, maxima populi multitudine obviam sibi concurrente. *Idem refertur apud Meyerum in*

AUCTORE J. P.

in chronicis, sed ad annum 1008. *Dicitur autem translatio hæc facta* statim a cæsaris Henrici discessu; *quia is, ut fertur, bellum gerens in Flandria adversus Balduinum comitem, cognomento Barbatum seu Pulchrobarbum, corpus S. Livini, quod in Holthem vico ad tertium milliarium a Gandavensi civitate dissito multis miraculis coruscabat, secum auferre paulo ante cogitaverat. Horum discussio spectat ad diem* XII *Novembris, S. Livino sacrum; sed ad Sanctum etiam nostrum pertinet prodigium, quod in dicta translatione contigit. Hujus Historiam sæculo undecimo exeunte aut ineunte sequenti conscriptam esse, colligit Mabillonius, exhibetque parte* I *Sæculi* VI *Benedictini pag.* 65 *et seqq.*

transferuntur, fitque miraculum, quod

76 *Narrat itaque anonymus auctor ibidem num.* 7, *quod, cum sacra lipsana Gandavum usque perlata essent, deposita fuerint in monte, qui inde dictus est* Mons sancti Livini : *tum sic prosequitur :* Præcucurrit citius fama nuntios ad cœnobium sancti Bavonis, et qui aderant, fratres ornaverunt faciem templi et domum Domini ad susceptionem tanti hospitis superventuri. Exibat enim obviam innumerabilis populorum multitudo, B et diversus clericorum et monachorum festivus occurrit ordo. Interea ut obviarent processioni, dum scrinium Sancti *(Livini)* de terra levare conati sunt, mirum in modum, ut montem immobilem, adhærere monti mirati sunt. Discurrens itaque per populos spargitur hæc mirabilis fama, cunctorum impleverat ora hæc res memoriæ digna, sanctum Dei martyrem non posse levari de terra. Congregatus est universus Gandensium populus, quasi vir unus, ad cernendum hoc cæleste prodigium, commota est tota regio . . . . abbatem maxime et monachos conturbavit sollicitudo mentis et pavor. Verumtamen salutari consilio usi, disponunt excubias ad feretrum Sancti, et ad monasterium regressi præveniebant in confessione et satisfactione faciem Domini. Nobiliorem ergo et Deo digniorem meditantur acturi processionem, ut vel tali modo placatum invenirent magnum Dei martyrem. Jejunabant, flebant, orabant, totamque noctem illam in laudem Dei vigilabant, et sequenti de Missarum sollemnia celebrabant, et celebrantes quam humiliter communicabant.

ad S. Bavonem quoque pertinet,

77 Ita igitur purificati in Domino, sancta sanctorum C humiliter adeunt, DOMINUM ET PATRICIUM PATRIÆ SANCTUM BAVONEM MAGNUM TOTIUS FLANDRIÆ PATRONUM assumunt sanctum Landoaldum archipræsulem et corpora sanctarum Vincianæ et Landradæ suscipiunt et cum omni reverentia et religione obviam amico Dei tali processione exeunt. Quid in hac processione virtutis et gaudii fuerit, quid salutis et felicitatis in populo contigerit, nullus explicabit. Verum cum ad montem illum pervenerat ordo hujus processionis, protinus sanctus martyr elevatus est de terris, obviam sibi venientibus Sanctis, quasi acturus eis gratiam salutationis et devotæ visitationis . . . . Stabant omnes ad hoc spectaculum nimis attoniti, et clamantes in excelso corde et voce supplici : Adjuva nos, Christe Fili Dei vivi . . . Incipiente abbate, TE DEUM LAUDAMUS, regreditur cum gaudio tam felix Sanctorum processio, et omnis populus, cælesti potitus beneficio, comitatur, clamitans in excelso : KYRIE ELEISON. adducunt ergo ad suum hospitium, Gandense scilicet cœnobium, sanctum Dei martyrem . . . . Relocantur digna cum reverentia Sanctorum corpora in sanctuario . . . . Facta est hæc translatio, Henrico Romanorum imperatore, Roberto Francorum rege, Balduino marchione, Erembolde D Gandensium abbate, millesimo septimo anno Incarnationis Dominicæ, cujus regnum potestas et imperium nullo clauditur fine. *In Meyeri Chronicis dicitur ipsemet Balduinus translationi adfuisse :* Ea in translatione adfuit comes Barbatus, hortatuque Oginæ uxoris reddidit cœnobitis, quæcumque sua in ditione per belli tempestatem amisissent.

cujus dum etiam fit translatio, quæ

78 *At paulo post apud eumdem Meyerum notantur, quæ Sancti nostri gloriam posthumam propius attingunt :* MX Gandavi facta est translatio corporis divi Bavonis, in qua coram Ereniboldo abba, Fastrardo advocato et Lantberto senatore Mensunindis adolescentula paralytica, patria Andoverpensis, sanitatem recepit. *Signatur hæc quoque translatio in laudati aliquoties Oliveri Chronico Gandensi paucis istis verbis :* Prima translatio corporis beatissimi Bavonis confessoris a præfato Eremboldo, dicti cœnobii abbate facta anno MX. *Prima vocatur translatio, nempe ex quo tempore sacrum corpus a S. Gerardo depositum fuit in restaurato monasterio. Fusius eadem describitur in relatione historica, cujus jam dudum notitiam dedit Henschenius tom. I* E *Aprilis ad diem* X *in S. Macario pag.* 874, *ubi obiter percurrens Gesta Eremboldi abbatis, ista observat :* Anno MX ipsis Kalendis Augusti curavit detegi et ostendi corpus S. Bavonis ; ac dein anno sequenti MXI excepit peregrinum hospitem, S. Macarium episcopum ; quem proximo anno MXII sanctissime mortuum IV Idus Aprilis, honorifice sepelivit in crypta B. Mariæ ante altare S. Pauli : cumque mox miraculis plurimis coruscarent dicti Sancti, curavit ea, diligenter ab aliquo e suis monachis conscribi, quæ ex vetustissimo Ms. nacti sumus. Auctor in Historia detecti corporis S. Bavonis ita loquitur : « Vera » obedientia coactus insignia sancti patris Bavo- » nis nostris temporibus acta, ut aliquo modo » lucidius enuclearem, aggressus sum. »

ex anonymo, præmisso ejus prologo,

79 *Postrema verba apertius auctoris ætatem produnt, quam ut elucidatione egeant, quapropter ad ipsiusmet historiæ, quæ, ut signatur in margine apographi nostri, exstat* VII libro S. Bavonis post Vitam S. Livini, *descriptionem procedo, subjuncturus dein, quæ annotatu digna videbuntur.* PROLOGUS. Qui sese ceteris animalibus præstare student, summa decet ope niti, ne vitam F cum silentio transeant, veluti pecora, quæ natura finxit prona, atque ventri obedientia. Unde ego præcordiali amore fratrum devictus, ac vera obedientia coactus, insignia sancti patris nostri Bavonis nostris temporibus acta ut aliquo modo lucidius enuclearem aggressus sum, quæstumque maximum in animum induxi meum, quam maxime servire commodis eorum, qui semper, mea ex eorum comparavi De accuratione vero elucubratæ dictionis non satago, nec mihi pudor est, si disputatio incomptæ orationis offendat sectatores inanium verborum, quæ forte probabitur in rebus. Et si affectionem compositionis, velut loquendi peritus, implere potuissem ; ea tamen mihi visa est compositio perornata, quæ affectiones animi quadam perspicuitate proferret, non quæ illecebris deserviret aurium. Illa siquidem judicata Latinitas videtur, quæ proprietate visitatorum * verborum res intelligibiles enuntiat, non quæ falerata eloquia * versutis luxuriat : dum non res pro verbis, sed pro rebus enuntiandis verba sunt instituta. Sed jam, quæ utcumque proferenda sunt, adgrediar.

* l. usitatorum

* an Phalerata eloquentia?

80 Anno

describitur,

80 Anno Dominicæ Incarnationis millesimo decimo, regnante rege Rodberto, marchiso Balduino procurante abbatiam sancti Petri, sanctique Bavonis, domno etiam Erembolcto eam regente, ob quandam infamiam eliminandam, visum est eidem patri, pios sancti Bavonis detegere cineres : quod in ipsis Kalendis Augusti, quæ sunt solemnia sancti Patris, aggressus est opus, accitis circum circa positis, quorum inedicibilis erat numerus. Inter quæ multitudinis frequentia erant summæ reverentiæ viri, scilicet Adhelbertus senior, fundator sancti cœnobii Gandensis, ac rector monasterii sanctæ Mariæ ; Fastradus quoque advocatus, ac Landbertus, qui curæ præsidali tunc præerat. Horum intuitu fabrili annisu Sancti aperitur theca : cujus membra omnino integra contuentes, quid gaudii mentes intuentium pertemptaverit, judicent audientes. Sed quoniam a cunctis intueri non potuit, deliberatum est ad montem, agnomento Crucis deferri, ut liberius videretur ab omnibus. Verum in eundo quid acciderit miraculi, pandam in propatulo.

puella membris contracta atque altera surda sanantur.

81 Puella quædam, Meinswindis dicta, Andwerpis adulta, toto corpore contracta, sic erat debilitata, ut, ni fulciretur, supina aut certe adclinis jacuerit. Quæ evectionem sancti Patris opperiens, ante fores ecclesiæ immobilis jacuit. Cumque sacrosancta evehereutur membra, luminibus tantum erectis, cetera membra immobilia existentia, sic annisu, quo valuit, Sancto suspiravit : Eia, inquit, sancte Bavo, ecce comitantibus cunctis sola subsistam ? Et hæc effata, cum in mediis foribus ecclesiæ media pars gestatorii sacrosancti cineris exterius, media interius, remorantibus turbis, existeret, et illa sanissima surrexit, ac præiens Sanctum glorificabat exultans. Quæ actenus penes nos manet, et fine tenus permanere deliberat testis tantæ glorificationis. Ipso in itinere alia aurium officio multata, cum staret attonita, et videret quidem, nec audiret, quæ gerebantur, subitanea sanguinis effusio erupit, et audire promeruit.

Duo juvenes, alter in festo S. Bavonis,

82 In pago Flandrensi, in portu scilicet Brugensi, erat juvenis, nomine Thietboldus. Hic toto corpore dissolutus, conamine miserabili genibus et brachiis se repens sustinuit. Huic cornu de collo pendebat, ut per plateas et domos, ne a canibus dilaniaretur, sonitu auditus protegeretur. Hic a memorabili matrona, nomine Imma, cum qua jam per annos decem hospitabatur, cum aliis, Gandavum adeuntibus, C vehiculi evectione perlatus est. Qui eo die, quo advenit, quoniam festivus illuxit Sancto, intuentibus nobis, oratum accubuit, et sanus surrexit. Et cum inopinate vigere cœpisset viribus, cuidam ejusdem empurii conducticius institori sua quæque transmarina pervolans hactenus prævidet, sanctumque sui Protectorem quotannis adit, gratias agit, ac redit.

alter ad tumulum, sanitatem consequuntur.

83 Alter erat adolescens, vocabulo Folbertus. Hic paralisi percussus, a renibus et deorsum membra pedetenus habebat præmortua : et sic semivivus degens, curriculo annorum octo bacillis comportatus, pedum regebat officia. Sed cupiens proprii status recuperare sanitatem, ad sepulchrum Sancti accessit. Ubi orandi devotione corruens dentium stridoribus fremere cœpit. Quem dum circumstantes intuerentur, rursus palescere cœpit et sudare, nomenque Sancti ingeminando iterare. Facta vero mora in tali anxietate, lingua diuturna muta resolvitur, aures ad audiendum laxantur, membra sibi diu cohærentia resolvuntur, ipse basibus mirifice solidatis, proprio annisu lætabundus super pedes stetit, reliquo vitæ spacio in eadem, quam acceperat, sospitate perdurans. *Hic desinit is, qui nobis ex Gandensi codice apographum procuravit, adjecta ad marginem hac nota :* Sequebantur tria folia alba. Inde subjungebatur Vita Macarii. *De his monuit etiam lectorem Henschenius die* x *Aprilis, addiditque, tria folia pura relicta fuisse, ut scilicet, quæ dein patrarentur miracula, possent subjungi.*

AUCTORE J. P.

Reliquiarum detegendarum, publiceque

84 *Credibile id quidem est, sed neque dubium mihi est, quin mutila sit auctoris lucubratio, quoad detecti corporis historiam. Hæc enim, ubi iter institutum dicitur ad deferendas in montem sanctæ Crucis sacras reliquias, abrumpitur, ut narrentur miracula, nec resumitur, ut edoceamur, quid in ipso monte vel postea gestum sit. Hoc autem a se litteris etiam commissum fuisse, abunde declarat auctor in Vita S. Macarii, quam idem ipse conscripsit, quamque sic orditus est :* Quo sacra S. Bavonis detecta sunt membra [tempore] ac ordine supra memorato reposta, adiit hoc Gandense cœnobium *S. Macarius. Defectus iste utcumque suppletur in Officiis propriis Patronorum ecclesiæ cathedralis Gandensis prelo editis anno* 1661 : *ubi ad diem* I *Augusti in festo elevationis et translationis* S. Bavonis *ista habentur lectione* V : Exorta est in populo controversia ; an corpus sancti E Bavonis Lauduno fideliter relatum, vel post reditum ex monasterio furtim sublatum esset. Erembolдus vero abbas ad erroris illius refutationem et restaurationem venerationis in Sanctum, convocatis undique in testes gravissimis viris, coram omni populo loculum aperuit, et corpus sancti Bavonis integre repertum, ac in vicinum montem delatum, et in editiore loco publice spectandum exhibuit. Deinde peracta solemnitate, ossa cineresque sacros, in aliam præstantiorem thecam religiosissime transpositos, ad ecclesiam sancti Bavonis honorifice retulit anno Domini millesimo decimo.

anno MX exponendarum quæ fuerit causa.

85 *Ratio, cur Erembolдus abbas sacrum corpus detexerit ac publice exposuerit, generatim tantum allegata a vetustiore scriptore* ad eliminandam quandam infamiam , *eodem modo, quo in data lectione Officii, declaratur in Historia alterius similis reliquiarum expositionis factæ anno* 1058, *ut sequitur :* Tempore Eremboldi abbatis palam facta est prima beatissimi Patroni translatio, quam fieri persuasit quorumdam invidia, dicentium beatum Bavonem furto sublatum aut a Lauduno numquam reportatum. Hæc autem objectio falsa probata est argumento veritatis. *Reliqua dabuntur suo loco.* F *Ceterum ad jam recitatam translationis Historiam duo potissimum quæri possunt. Primum, qua de causa die* I *Augusti dicantur esse* solemnia S. Bavonis. *Sed quæstionem istam dissolvimus initio Gloriæ posthumæ, simulque improbavimus opinionem Bailleti, asserentis, diem* I *Augusti in Gandensi ecclesia festivum esse propter hanc translationem factam anno* 1010.

et quis sit Adhelbertus, qui

86 *Secundum, quis fuerit Adhelbertus ille, quem auctor noster insignit titulo* fundatoris sancti cœnobii Gandensis ac rectoris monasterii sanctæ Mariæ. *Equidem eum esse conjicio, qui ab aliis* Albertus *et* Ascelinus *de* Truncinis *nuncupatur, fuitque Præpositus monasterii B. Mariæ Virginis Truncinii prope Gandavum : eum ipsum, de quo citius, quam par sit, ista leguntur apud Meyerum in Chronicis* DCCCCLXXVII Albertus, alio dictus nomine Ascelinus, filius Balduini comitis Flandriæ, episcopus Parisiorum, idem antistes Truncinieusis moritur, successore Wattero. *Eumdem annum Alberto emortualem signat quoque Sanderus lib.* IV *cap.* VI *Gandavi seorsum editi, sed citius quam par sit, uti contendunt quoque et ex Balderici Chronico Cameracensi*

AUCTORE J. P.

Cameracensi probant Colvenerius in Notis, Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum 995 et auctores Galliæ Christianæ auctæ in Parisiensibus episcopis.

cœnobii Gandensis fundator in recitata

87 *Nam, teste Balderico lib.* I *cap.* CX, *mortuo circa annum* 995 *Rothardo Cameracensium episcopo*, quidam Azelinus nomine de Truncinis villa, Balduini Flandrensium comitis de concubina filius, postea tamen Parisiorum episcopus, *ad Cameracensem sedem aspiravit, sed repulsam tulit. Eodem auctore Balderico ibidem cap.* CXXII, *cum Erluinus Rothardi successor postremo morbo laboraret (obiisse scribitur anno* 1012) Azelinus, quem post Rothardi decessum... episcopatui inhiasse prædiximus, *denuo Cameracensem episcopatum postulavit, sed frustra. Demum vero circa annum* 1016 *Parisiensem cathedram adeptus Ascelinus, ut laudati Galliæ Christianæ auctores conficiunt ex his codicibus, in quorum nonnullis* Albertus *vocatur, et in Thuano nominatim* Adalbertus. *Postremo etiam nomine appellatur in Epitaphio, quod olim legebatur in ecclesia Blandiniensis abbatiæ juxta Gandavum, ubi sepultus fuit :*

B

Pausam membrorum pastoris Parisiorum
Hoc dat Adalberto summa Trias tumulo
Hunc sic Balduinus generarat marchio divus
Filius Arnulphi, par patre de parili.

etc.

translationis Historia nominatur.

88 *iidem Galliæ Christianæ auctores, apud quos integrum Epitaphium legere est, patrem ipsi fuisse conjiciunt Balduinum Juniorem, seu ejus nominis tertium, Arnulphi scilicet primi cognomento Magni filium, anno* 961 *defunctum. Hæc autem opinio nostræ etiam conjecturæ est magis consona, quandoquidem auctor translationis anno* 1010 *vel paulo serius, Adhelbertum suum appellet* seniorem. *Cur vero eumdem* cœnobii Gandensis fundatorem *scripserit, non nisi per conjecturam rursus, quamquam sat verisimilem, assequi valemus. Eremboldus abbas secundum ante dicta anno* 1003 inchoavit opus Occidentale Gandensis cœnobii ; *ad illud verisimiliter Adelbertus, vir potens, bona plurima contulerit, et quoniam adhuc viveret, dum noster translationem et miracula descripsit, visus fuerit isto titulo exornandus.*

S. Macarius ægrotans, S. Bavone, aliisque

89 *Memorata superius Vita S. Macarii opportunam materiam subministrat, qua Gloriam*

C

S. Bavonis *prosequamur. Ejus auctor monachus Gandensis æqualis et plurium, quæ narrat testis oculatus, idemque, qui translationem* S. Bavonis *anno* 1010 *factam litteris commisit, relato S. Macarii Gandavum ad* S. Bavonis *monasterium adventu, ita pergit* : Qui benigne satisque hospitaliter susceptus ob devotionem sanctæ conversationis, fraternæ societati est admissus. Cujus benedictionibus et nos et circumcirca degentes per dies jocundati, gaudio gratulabamur non modico. Quem etiam apud nos ævo intermino possidere peroptantes, diatim persuadebamus : sed quoniam id animo non sedit, imo magis patriam revisere libuit, cum maximo dolore permissus est abire. Tunc socia fides certos sodalium ambiguosque secrevit vultus : siquidem a suis relinquitur, uno tantum contentus comite. Cumque portus commigrasset viciniæ, pedum inflatione corripitur, ac lectulo detinetur, et cum per dies aliquot languor ingravesceret, de vita desperatur. Ad monasterium itur, ut reveheretur. Itur, ac revehitur, penesque nos aliquamdiu jacuit exanimi similior.

Sanctis ipsi apparentibus, sanatur, postque

90 Et ecce intempestæ noctis cujusdam silentio, non gravatus quidem somno, S. Bavonem videt sibi assistere, hisque verbis compellare : Surge, ait, monasterium ingredere, et quæ videris, innotesce. Qui, ut sibi videbatur, surrexit, monasterium intravit, et ante sanctum altare sedentes utriusque sexus reperit Sanctos. Ex quorum confessione, ut sibi videbatur, S. Bavo se subrigens, extensa manu eum tenuit et extra limen templi eduxit, poneque altare S. Petri a S. Amando olim dicatum, stare præcepit. Ubi dum operiretur, eosdem Sanctos sibi cum cereis ad hoc ipsum altare approximare videt, quos ob nimiæ claritudinis fulgorem vix intueri valebat. Horum admonitu roboratur, et ut de reliquo sanus persistat, certioratur. Ex quorum collegio S. Landoaldum cognovit infulatum, qui more Missarum solemnia celebrans, se cum ceteris benedici promeruit. Qui statim mane sanissimus surrexit, quæ viderat, innotuit, et per indicium sanitatis certos nos reddidit visionis : sicque nobiscum per spatia quinque mensium commoratus, patriam iterato deliberavit adire.

moritur: hujus acta a quo scripta.

91 *Sed peste correptus, uti pluribus exponit auctor, in ipso Gandensi monasterio obiit S. Macarius* anno Dominicæ Incarnationis millesimo

E

duodecimo et Christo scilicet disponente, sanctique Petri Apostolorum principis, cujus honore ac nomine isdem viget locus, simulque pii protectoris nostri Bavonis intervenientibus meritis, ut in loco, in quo manere recusavit oratus, maneret glorificandus. *Ita ille, qui, paucis interpositis, procedit ad miracula S. Macarii subsecuta et ubi relaturus est omnium postremum, expresse signat annum, quo scripsit, dicens :* Anno præsenti, qui est Dominicæ Incarnationis millesimus quartus decimus *etc. In iis autem, quæ præcedunt, luculenter docet, quanta solemnitate quantoque populorum affluxu id temporis celebraretur* S. Bavonis *festivitas. Num.* 4 *agens de puella cæca, meritis S. Macarii visui restituta, observat, eam istuc optato advenisse,* quoniam solemnitas S. Bavonis in proximo erat ventura, ex omni gente convolantibus turbis. *Rursum num.* 9 : Celebritas sancti Bavonis, *inquit,* quotannis festiva occurrit. Ab incolis institorum cujusvis nationis, ceterisque quaquaversum gentibus evehuntur mercimonia.

F

Eodem sæculo undecimo, sed magis provecto, Acta S. Macarii fusius describenda suscepit alter Gandensis monachus, nec quidquam prætermisit eorum, quæ ex priore jam protuli spectantia ad Sanctum nostrum, uti videre est dicto tom. I *Aprilis pag.* 886 *et seqq., unum tamen locum, ubi de hujus festo clarius loquitur, istis subjungo : exstat is pag.* 889 *ac sic habet :* Kalendæ erant Octobris, celebris utique dies ex festivitate S. Bavonis : confluebant multi plus solito ex diversis regionibus Gandavum, alii oratum, alii mercatum, plerique curiositate nundinarum. *Etc.*

Brunonis cujusdam ac Balduini comitis Flandriæ

92 *Ad eumdem annum* 1012 *refertur apud Sanderum obitus S. Macarii et mox subduntur sequentia :* Quidam nomine Bruno dedit sancto Bavoni novem marcas auri et pondus XVIII denariorum continens, duos calices auri, patinas quinque marcas habentes, duas casulas, duas cappas et duo pallia in refrigerium animæ suæ. *Ad annum* 1019 *signatur obitus Eremboldi abbatis, sub quo facta sunt, quæ hactenus protulimus ab anno* 1003 ; *huic statuitur successor Othelboldus, in præmissis sæpe laudatus occasione epistolæ*

A *epistolæ ipsius ad Otginam Flandriæ comitissam, in qua enumerat corpora Sanctorum in ecclesia cœnobii sui asservata, et* S. Bavonem primum ac præcipuum patriæ nostræ patronum *appellat. Sub hujus regimine, anno scilicet* 1030 : Comes Balduinus, qui dictus est Barbatus, congregatis marchisiæ suæ Sanctorum corporibus, Bavonis, Wandregisili, Amandi, Vedasti, Bertini, Winnoci cum aliis innumerabilibus Sanctorum reliquiis, præsente Hugone Noviomensi episcopo cum aliis pluribus episcopis et abbatibus, congregatis totius regni sui primatibus apud Aldenardam, pacem ab omni populo conjuratam firmari fecit; *ut tradit continuator Chronici Sigeberti Gemblacensis ab Autberto Miræo editi, cum aliis, quorum testimonia attulimus tom. VI Septembris ad diem mensis* XXI *in Commentorio prævio ad Acta S. Gerulphi martyris Trunchinii in Flandria, quia illi inter nominatos pluresque alios Sanctos etiam Gerulphum recensent, et ejus quidem, utpote in Flandria nati ac passi, corpori in supplicationibus publicis principem locum concessum fuisse affirmant. Adeat curiosus lector dictum tomum nostrum pag.* 257, *ubi et de causa* B *indicti hujus a Balduino conventus quædam observata reperiet.*

in monasterium S. Bavonis beneficentia.

93 *Othelboldus abbas* obiit, *sic apud Sanderum,* MXXXIV Nonis Decembris. Post illum fuit Lidwinus Atrebatensis, qui MXXXVI resignavit abbatiam. Successit Rumoldus Bergensis, qui MXXXVIII deponitur et in sequente anno Folbertus ordinatur. *De gestis in abbatia biennio præsulatus Lidwini nihil quoque alibi notatum invenio, sed ad Rumoldi tempora spectant, quæ ibidem statim subjunguntur.* Anno MXXXVII Balduinus Pius, comes Flandriæ cum Adela uxore cœnobio D. Bavonis Gandensis multo amplissimas assignavit possessiones. *Balduinus V comes Flandriæ, a cultu divino ac morum præstantia* Pius *cognominatus, ab Insulensi Flandriæ civitate, quam præ ceteris dilexit ac ornavit, dictus etiam* Insulanus, *filius erat laudati num. præcedente Balduini IV, cognomento Barbati seu Pulchrobarbi: Adela vero, illius uxor, Roberti Francorum regis filia. At quæ bona, quasve possessiones illi Bavoniano cœnobio contulerint, ignoramus; sicut et causam, cur a prælatura depositus fuerit Rumoldus, et substitutus abbas Folbertus sive Fulbertus* C

Reliquiarum iterum fit translatio;

94 *De posteriore sic pergitur apud Sanderum :* Anno MLXVI Folbertus hic secundam translationem S. Bavonis fecit VII Idus Martii. *Sanderi textum secuti sunt Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. V in Abbatibus cœnobii* S. Bavonis : *sed error est, ni fallar, tam in anno quam in die translationis. Certe in relatione nostra Ms translationis expresse signatur annus* millesimus quinquagesimus octavus, *dies vero* VI Idus Maii. *Quoad annum consonat Oliverus in Chronico Gandensi Ms., ubi ista leguntur :* Secunda translatio corporis beatissimi Bavonis, hujus Gandensis cœnobii piissimi protectoris a Balduino Noviomensi seu Tornacensi episcopo, tempore Folberti, hujus dicti cœnobii abbatis anno MLVIII. *Meyerus item in Chronicis et Annalibus Flandriæ :* MLVIII Balduinus episc. Noviomagensis in Gandensi cœnobio transtulit corpus divi Bavonis. *Auctor denique Officii in festo Elevationis ac Translationis* S. Bavonis *ad diem* I *Augusti recitandi, lectione* VI *sic habens :* Anno Domini millesimo quinquagesimo octavo, sub Balduino Noviomensi episcopo et Floriberto * abbate,

* al. Folberto

reliquiæ in aliam rursus capsulam sunt translatæ. *Diem autem translationis in Ms. nostra relatione notatum confirmant Auctaria Martyrologii Usuardini apud Sollerium nostrum. Nam* VI *Idus seu die* X *mensis Maii ita legitur in codice Bruxellensi :* In Gandavo sancti Bavonis; *sic in Greveni editione :* Translatio sancti Bavonis confessoris.

AUCTORE J. P.

hujus, quæ a Mabillonio non memoratur,

95 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis nec hujus translationis meminit, nec ejus, quam anno* 1010 *factam esse, supra ostendimus. Non adeo mirabar silentium ipsius de translatione anni* 1010; *quandoquidem nec mentio ejus fit apud Sanderum, quo plurimum usus est pro rebus Gandensibus : at, cur hic siluerit, non statim assequebar : donec tandem in dictis Annalibus ad annum* 1058 *num.* 26 *in hæc verba incidi :* Hoc ipso anno e vivis abiit Kalendis Aprilis Wichardus Gandæ seu sancti Bavonis abbas, cujus Epitaphium Sanderus refert, post eum Everlinus locum rexit, et post annos decem Folcardus. *In his, quam quærebam, mox causam deprehendi. Consuluit quidem Sanderum Mabillonius pro rebus Bavoniani monasterii ad hæc tempora pertinentibus, sed loco non suo. Sanderus Gandavi seorsum im-* E *pressi lib.* IV *cap.* II *seriem exhibet Vitasque abbatum Blandiniensium; cap.* IV *lib. ejusdem abbatum* S. Bavonis. *Idem facit in Auctario ad tom. I Flandriæ illustratæ; pag.* 40 *recenset Blandinienses abbates, et pag.* 53 *Bavonianos. Primum locum per inadvertentiam arripuit Mabillonius, et quem istic anno* 1058 *obiisse legit Wichardum abbatem, pro Bavoniano assumpsit, qui* S. Bavonis *monasterio non præfuit, sicut nec Everlinus nec Folcardus, quos Wichardus in Blandiniensi successores habuit. Hinc factum, opinor, ut de errore suo nihil suspicatus, ultra progressus non sit Mabillonius, sicque nec Folbertum, tunc revera* S. Bavonis *abbatem, noverit, nec quam curavit ipse Sancti nostri translationem.*

traditur ex Ms. Gandensi

96 *Relationem hujus Ms. nacti sumus* ex parvo Ms. Gandensi, *sed quanti valoris sit, nescimus, cum nullam temporis, quo scripta sit, vel auctoris notam præ se ferat. Præludium, quo docet auctor, olim anno* 1010 *factam esse translationem propter invidiam quorumdam* dicentium, beatum Bavonem furto sublatum aut a Lauduno numquam reportatum *fuisse dedi, num.* 85, F *ipsa vero his verbis concepta est.* Anno postea Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo octavo, Folberto sancti Bavonis abbate, recaluit invidia, proruens in vitium primæ et ejusdem falsitatis, quasi res jamjam probata, sepulta esset in sepulchro oblivionis. Abbati præfato de fratrum ac amicorum consilio visum est, ut in die apostolorum Petri et Pauli mendacium propulsetur : ita ut aperiendo feretrum, reliquiasque omnibus ad visum porrigendo veritas ipsa palpetur. In re tam magni ponderis comitis Balduini consilium et auxilii gratiam expostulat, qui malitiæ consilio circumventus, abbatem a precum effectu removet. Abbas igitur non sine dolore rediens, episcopo Balduino mandat, quosdam terræ primates advocat. Hi omnes non sine confratribus sexto Idus Maii in unum convocati, nil melius dicunt, quam quod feretri apertio mendacii infamiam excludat. Feretrum ingenio fabrili aperitur, thesaurus, quem invidia furto deputaverat, per episcopum omnibus ostenditur : tripudium exinde habitum explicare lingua non valet : et ut hoc gaudium fiat manifestius, ad montem

AUCTORE J. P.

montem sanctæ Crucis, quo antea deportatus fuerat Sanctus, iterum deportatur, ut quasi ad duplicis testimonii argumentum ibidem denuo demonstretur.

relatio,

97 Ecce in ipso ecclesiæ egressu mulier quædam de familia sancti Bavonis intra conculcantium pedes scabellis repens, humi hærebat; quæ contra pedes dum in nullas partes declinare posset, Sanctum pie inclamabat. Vir autem Dei lacrymosæ petitioni adesse non dedignatur. Mulier claudicationis hactenus ministra, tibiarum resoluta internodio, sequitur Sanctum, partim cantans, partim lacrymams, bene inclamans: Sana sum. Feretro igitur ad sanctæ Crucis, modo sancti Pancratii, montem delato, prædicator divini verbi populum pascit et reficit de Dei ejusque Confessoris magnificentia. Reliquiarum vero gaza ad majus testimonium circumstantibus dum laxatur, cæloque aperto, cælum aperitur, signum sanctæ Crucis supra feretrum demonstratur.

ad quam nonnulla

98 *Relationem hanc sequuntur aliquot miracula seu prodigia* S. Bavonis *patrocinio adscripta, de quibus agam, postquam nonnulla ad ipsam*
B *observavero. Balduinus comes istic memoratus, ipse est, qui anno* 1038 *cum regia conjuge Adela monasterio Baroniano munificus fuit, agnominatus* Pius *et* insulanus, *quique dein anno* 1067 *in eodem monasterio cum Philippo Francorum rege, Adela hujus amita, uxore sua, filioque Balduino Montensi ac optimatibus adstitit elevationi S. Macarii, eodem anno vita functus. Fortasse hic duriore, quam promeruit, phrasi* malitiæ consilio circumventus *dicitur, non alia de causa, quam quod veritatem reliquiarum* S. Bavonis *anno* 1010 *satis probatam miraculisque confirmatam, et hanc translationem in eumdem finem minus necessariam judicaverit, atque idcirco ipsi interesse non voluerit. Balduinus alter in relatione nominatus fuit episcopus Noviomensis simul et Tornacensis ab anno circiter* 1044 *usque ad* 1068.

observatis,

99 *Mons autem, ad quem ad publicam reliquiarum exhibitionem faciendam delatum est feretrum, in relatione factæ ejusmodi exhibitionis anno* 1010, *vocatur* Mons agnomento Crucis; *hic* Sanctæ Crucis, modo sancti Pancratii; *in Historia mox dictæ elevationis S. Macarii anno*
C 1067 *apud nos tom. I Aprilis pag.* 891 Mons S. Pancratii *tantum et hæc Annotatio subjicitur ex libello Flandrico de Vita S. Macarii composito per R. D. Joannem Schatteman, pastorem in Laerne, loco in extremis territorii Teneramundani finibus sito duabus leucis a civitate Gandensi:* Colitur S. Pancratius XII Maii, cujus reliquias anno DCCCCLXXXV Eremboldus, postea abbas, Roma attulit: has autem in hoc monte depositas credo, ut inde sacra translationis pompa ad monasterium inchoaretur, et ex tunc istud nomen mansisse monti. Est autem mons urbi proximus, centum circiter passibus distans a via publica Teneramundam ducente: ubi in hodiernum usque diem *(editus est libellus anno* 1641*)* visitur altare semirutum, reponendis *(S. Macarii)* sacris reliquiis destinatum, interim dum coram iis populo quotannis supplicabundo prædicaretur: quod post monasterii destructionem fieri desitum. Constat autem ex instrumentis, quibus locus incolendus traditur, exinde vocatum esse Montem S. Macarii. *Hæc de loco, ubi exhibitæ fuerunt reliquiæ* S. Bavonis.

tria patrocinio S. Bavonis

100 *De prodigio apparentis supra feretrum signi sanctæ Crucis silent alii, sed et ipse relationis nostræ auctor ea silens præteriit, quæ ex aliis verisimiliter documentis inserta sunt Officio Gandensi ad diem* 1 *Augusti de translatis tunc in novam capsulam* S. Bavonis *reliquiis,* cui exornandæ *(ut ibidem sequitur)* Bruno quidam, religione et opibus præstans, novem cum dimidia marcas obtulit præter multa alia pretiosa munera et duodecim auri libras, aurificis industriæ laborique impensas. *Hanc Brunonis piam liberalitatem Sanderus, ut ante vidimus, retulit ad annum* 1012, *forte minus accurate, quam auctor Officii. Translationis porro relationi, sicut ante observabam, subnectuntur in Ms. apographo aliquot miracula seu prodigia Sancti nostri patrocinio attributa. Verum ea inter duo sunt, utcumque mirabilia quidem, non talia tamen, ut naturaliter fieri nequiverint, ac primum præterea iis restitum est adjunctis, quibus elucidandis viam non inveniam. Quare, missis istis, cetera describo.*

attributa miracula

101 In ipsa sancti Macharii elevatione quidam contractus utroque pede a primordio nativitatis, contulit se ad merita sanctissimi Bavonis, ubi corruens coram clero et populo tam * ardentius non sine lacrymis orabat, quando præ aliis diuturni languoris angustia laborabat. Cum enim ecclesia aureo fulgore illustratur, contractus ab humo elevatur: miraculum inibi visum à circumstantibus in nonnullis locis seminatur. Plures enim aderant, qui et hunc viderunt prius repentem, multoque tempore postmodum libere gradientem. *Elevatio S. Macarii, curante Sigero abbate, Folberti aliquoties nominati successore, solemniter peracta est a Balduino Noviomensium ac Lietberto Cameracensium episcopis anno* MLXVII *die* IX *mensis Maii; quando simul facta est ecclesiæ dedicatio, ut pluribus docet secundus S. Macarii biographus tom. I Aprilis pag.* 890 *et seq., ac paucis his verbis Oliverus in Chronico:* Elevatio sancti Macharii archiepiscopi, et dedicatio hujus Gandensis ecclesiæ, antiquo opere dejecto et in meliorem statum reædificatæ a Balduino Noviomensi seu Tornacensi, et Lethberto Cameracensi seu Atrebatensi episcopis in Christi nomine omnium honore Sanctorum tempore Sigeri hujus cœnobii abbatis anno MLXVII. *Dictum diem* IX *mensis Maii ad hæc nostra usque tempora, sed sub solo titulo Elevationis S. Macarii in ecclesia cathedrali Gandensi celebrant Officio duplici majore secundæ classis.*

* tanto

recensentur, quorum ultimum continet

102 *Secundum, quod ex Ms. nostro huc transfero miraculum seu beneficium nullam præfert temporis notam.* Lambertus de Crambam, homo in Deum durus, in proximum iniquus, in caput suum extulit calcaneum. Nam sancti Bavonis capite censum unum captivans, sibi subjugavit, sibi usurpavit: timensque, ne pedem fugitivum faceret, quasi furem compedivit. Compeditus autem sæpius clamabat; Domine miserere, non sum tuus, Domine, sancti Bavonis sum. Sanctus Bavo, cujus sum ex capite, iram colliget super te. Hæc et his similia cum fletu iterabat. Sed, quod pejus est, voces cum lacrymis subjacent derisionis scurrilitati. Sed quis in Domino confidens post tergum projicitur? Claro die compes laxatur: captivus fugam meditatur, et clam egrediens cum tota compede, ad monasterium sancti accurrit Bavonis, totumque suum accidens ad notitiam fratribus porrigit. *Hic, sicut in aliis documentis apud Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis,* capite

AUCTORE J. P.

A capite consus *vocatur homo, qui pro capite suo annuatim censum persolvebat ecclesiæ seu alteri domino, cui obstrictus erat.*

post prælaturam Sigeri abbatis, de cujus

103 *Tertium sic habet :* Dum campanarium ecclesiæ sancti Bavonis ædificaretur, Lambertus carpentarius *(faber lignarius)* pro virium suarum modulo satis officiosum se exhibebat. Sed cum de tecto in campanarium se daret, bipennam, cui inniteretur sustentatus, ligno infixit. Bipenna autem a ligno elapsa, fallitur miser et labitur : et a tam alto elapsus, ad terram usque decidit, vita non privatus mirabiliter. In ipso enim lapsu, quamvis instar rotæ volveretur, Bavonem in auxilium vocat, nec mora, ad funem ibidem pendentem manus applicat, sicque aliquantulum ab infortunio relevatus, terram duriter occupat ; ejus gratia salvatus, quem invocavit. *Factum hoc, in quo non immerito* S. Bavonis *auxilium agnoverunt, referendum videtur ad annum circiter* 1138, *quando* inchoatum est Occidentale opus majoris turris Gandensis cœnobii prima die Martii, *ut legitur apud Sanderum : igitur diu post prælaturam Sigeri abbatis, qui ea sponte absolutus est anno* 1073, *postquam alteram ecclesiam, in eadem Gandensi Castro sitam, Sancto* B *nostro dedicandam curaverat, ut ibidem additur :* Anno MLXXII ecclesia parœcialis in castro Gandensi sita, quæ vulgariter appellatur ecclesia sancti Christi, dedicata est in honore sanctæ Crucis sanctique Bavonis a Radbodo Noviomensi episcopo, abbate Sigero hoc promovente.

successoribus pauca subduntur.

104 *Idem Radbodus, hujus nominis secundus, Noviomensis ac Tornacensis episcopus, sequenti anno, cum necdum prælaturam abdicasset Sigerus abbas, transtulit reliquias SS.* Bavonis *et Pharahildis in ecclesiam novi castelli, quæ utrique consecrata olim fuerat, sed postea solius S. Pharahildis nomen retinuit, prout diximus* § *præcedenti hujus Gloriæ posthumæ num.* 63. *Sigerum excepit Stephanus de Egmundis, abbas Bavoniani monasterii, et* anno MLXXIV, *Sanderum rursus describo,* reliquias diversorum Sanctorum transtulit cum fratribus suis in ecclesiam parœcialem sanctæ Crucis sanctique Bavonis supradictam, inibique in novo scrinio ad hoc præparato decenter collocavit. Postea MLXXVI ipse deponitur et succedit Wichmannus, qui anno MXCII deponitur et Adelardus introducitur. Sub hoc C *(Wichmanno videlicet et anno* MLXXXIII, *ut notat Oliverus in Chronico)* translatio prima facta reliquiarum S. Levini, Pancratii et Barbaræ. Obiit Adelardus MXCIX Non. Martii. Sub hoc ecclesia S. Jacobi MXCIII in Gandavo fundari cœpit. *Adelardo successor datus est Wulfricus, qui apud Sanderum absque ulla gestorum declaratione obiisse dicitur anno* 1131, XI *Kal. Julii.*



§ V. Cultus Sancti a sæculo duodecimo usque ad decimum quintum, ejusque monasterii sæculo decimo sexto vicissitudines.

Pauca de Sancti cultu a sæculo XII

Dubium *non est, quin sæculis* XII, XIII, XIV, *et* XV *idem in Gandensi cœnobio* S. Bavonis *ejusque sacris exuviis delatus sit honos, ea habita in ipsius patrocinio fiducia, eademque servata in festivitatibus solemnitas, quæ sæculis præcedentibus. At longe ista quam hæc steriliorem campum aperiunt exornandæ Sancti nostri Gloriæ posthumæ ; sive quod omnia posterioribus sæculis sic ordinario cursu fluxerint, ut pauca admodum annotanda nacti sint auctores, seu quod minus studiosi ac diligentes fuerint, ut singula ad poste-* E *rorum notitiam transmitterent. Dixi autem* exornandæ Sancti nostri Gloriæ posthumæ, *ad quam, sicut ante monui, pertinere non puto abbatum successiones gestorumque historias ; aliorum Sanctorum in ecclesia* S. Bavonis *elevationes ac translationes ; bona, privilegia, prærogativas eidem ecclesiæ aut cœnobio vel abbatibus concessa per summos Pontifices, imperatores, reges, principesque tam ecclesiasticos quam seculares sine peculiari mentione cultus aut venerationis erga Sanctum aut ejus reliquias, similia denique, quæ ad ipsum referri nequeunt, nisi in quantum cum ecclesia cœnobium ejus tamquam fundatoris ac præcipui patroni nomine insignitum fuit, quibusque alioqui explanandis ac dilatandis amplam materiam subministrarent Belgii scriptores, nominatim Sanderus in Gandavo suo et Miræus in Opere diplomatico.*

usque ad sæculum XV *se offerunt, post quod*

106 *Hæc itaque missa facio et pauca illa propius ad ipsum Sanctum pertinentia exhibeo. Pro sæculis duodecimo ac decimo tertio nihil hujuscemodi se offert : pro decimo quarto primum illud, quod jam dedimus ex Sandero* § *tertio Gloriæ* F *posthumæ num.* 62 *de translatis in novam thecam reliquiis* SS. Bavonis *et Pharahildis anno* 1336 *in ecclesia collegiata S. Pharahildis ; secundo, quod tradit idem auctor his verbis lib.* IV *cap.* IV. Joannes secundus, dictus de Moro, fit abbas. Is anno MCCCXXXXV indulgentias salutares in festivitatibus SS. Bavonis, Livini, Macarii et Landoaldi in prædicto cœnobio Gandensi acquirendas, a Papa Clemente gratiose impetravit : *Istis vero in Chronico Oliverus :* Indulgentiæ huic Gandensi cœnobio in festivitatibus sanctorum Bavonis, Macharii, Landoaldi et Livini ad instantiam et devotam supplicationem Joannis abbatis secundi a Domino Clemente Papa VI concessæ fuerunt anno MCCCXXXXV. *Pro decimo quinto sæculo rursum nihil ; pro initio decimi sexti pauca apud Sanderum, unde intelligas, quam pretiose ornata tunc esset* S. Bavonis *lipsanotheca. Agitur de Ægidio Boele Teneramundano, abbate Bavoniani monasterii ab anno* 1507 *usque ad* 1517 *et inter alia memorantur ista :* Auro etiam decoravit feretrum S. Bavonis et sancti Macarii argento. *At dum hinc progredimur propiusque accedimus ad nostram ætatem, magno*

AUCTORE J. P.

magno numero se offerunt rerum vices ac permutationes spectantes tum ad cœnobium S. Bavonis tum ad ejusdem Sancti nostri sacra lipsana : de utrisque nunc acturi sumus : res monasterii breviter, quantum per materiæ ubertatem licebit, permittetque propositi nostri ratio, expediemus ; de reliquiis vero, utpote ad Gloriam posthumam Sancti nostri propius spectantibus nonnihil prolixius differemus.

ejus monasterium sæculo XVI,

107 *Laudatus igitur Ægidius Boele duos duntaxat in abbatiali dignitate successores habuit, anno 1517 Levinum Hugenoys et post hujus obitum anno 1535 Lucam Munich : et sub hujus quidem initiis, anno videlicet 1536, sanctissimus Dominus Paulus III Pontifex Maximus, rogante serenissimo Carolo V imperatore et Flandriæ comite, abbatiam convertit in collegium canonicorum secularium. Rationes ab imperatore sibi expositas præmittit Pontifex in Bulla, quam integram excusam habes apud Miræum tom. II Diplomatum pag.* 1051 : Quod licet monasterium S. Bavonis, situm juxta oppidum Gandense Ordinis S. Benedicti Tornacensis diœcesis, Sedi Apostolicæ immediate subjectum, olim per præfatum S. Bavonem, Hasbaniæ comitem, fundatum, et successu temporis per comites Flandriæ, ipsius Caroli imperatoris et comitis prædecessores dotatum, notabile et insigne... *esse dignoscatur...* cum tamen dictum oppidum (quod ortum natalibus ipsius Caroli V imperatoris dedit) plurimum insigne et famosum *sit* dictique comitatus principale ac præcipuum, ac in eodem oppido unum aliud etiam opulentum monasterium ejusdem Ordinis sub invocatione S. Petri dicatum, et nulla cathedralis aut collegiata secularis existat præter unam tantum vetustam et depauperatam sub invocatione S. Pharaildis,... ut ad præsens non sit ibidem canonicus, qui ex fructibus suæ præbendæ se decenter sustentare possit...

postulante Carolo V imperatore,

108 Præfatus Carolus imperator nobis humiliter supplicari fecit, ut in dicto monasterio S. Bavonis nomen et titulum monasterii ac dignitatem abbatialem et conventualem nec non Ordinem prædictum, ac omnem statum et omnem dependentiam regularem, nec non singula officia ac monachales portiones hujusmodi perpetuo supprimere et extinguere, ac illius ecclesiam prædictam in secularem et collegiatam, ut præfertur, erigere et instituere, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. *Sic fore ut,* feliciori, *sicut præmittitur,* statui ecclesiæ monasterii S. Bavonis hujusmodi consuleretur, et tam illa, quam oppidum ipsum magis decoraretur, et venustiora redderentur, divinusque cultus in eadem ecclesia et ad illam Christi fidelium devotio cum illorum spirituali consolatione et animarum salute non parum augeretur.

a Pontifice Romano in canonicorum secularium

109 *Deinde dicit Pontifex, petitioni se annuere, servatis servandis, statuitque inter alia, ut suppressæ deinceps dignitati abbatiali substituatur præpositura ; prioratui decanatus ; præposituræ regulari cantoria ; thesaurariæ regulari secularis ; præposituræ in Papingloo scholastria, et præter has dignitates sint viginti quatuor canonicatus ac totidem præbendæ pro totidem canonicis, qui cum præposito, decano etc capitulum ipsius ecclesiæ constituant :* ita ut ipsi abbas et monachi nunc regulares, de cætero præpositus, decanus, cantor, thesaurarius, scholasticus et canonici sæculares ipsius ecclesiæ existant, et pro talibus habeantur et reputentur ; ac de cætero habitum regularem dicti Ordinis gestare et illius regularia instituta, diffinitiones, ritus et mores, etiam quoad divinorum celebrationem, jejunia, victum et ciborum usum ac indumentorum et alia quæcumque, ad quæ dicti Ordinis seu professionis occasione tenebantur, in futurum observare minime teneantur. *Denique dignitates et canonicatus sic ordinat :* Et præsentium vigore modernus abbas loco suppressæ abbatialis dignitatis præposituram sæcularem et modernus prior decanatum, et modernus præpositus cantoriam, et modernus thesaurarius regularis thesaurariam sæcularem ; nec non modernus præpositus in Papingloo scholastriam erectos, et singuli monachi præfati unum ex canonicatibus et unam ex præbendis erectis hujusmodi absque alia provisione, eis de illis facienda, retinere possint. *Reliqua Bullæ videantur apud Miræum loco citato, ubi et Acta secularizationis ibidem pag.* 1290 *et seqq.*

collegium convertitur.

110 *Lucas itaque Munich, postremus abbas, factus est tum primus collegii canonicorum præpositus cum ea jurisdictione, potestate, auctoritate ac præeminentia, etiam quoad pontificalium usum et exercitium, ac solemnis benedictionis elargitionem, quam abbas ante habere consueverat, ut expressis verbis sancitum fuerat in prædicta Bulla Pontificia ; se tamen ipse etiam postea abbatem scripsit. At ecclesia monasterii deinceps appellari cœpit collegiata* S. Bavonis *Gandensis, retento nempe Patrono monasterii, ex cujus bonis collegium canonicorum secularium fundatum fuit. Utrumque liquet ex titulo, quem, teste Sandero, tunc ille sibi adscripsit :* Lucas permissione divina abbas collegiatæ ecclesiæ S. Bavonis Gandensis, Tornacensis diœcesis, Romanæ Ecclesiæ immediate subjectæ. *Sanderi testimonium certum facit Lucas ipse in testamento suo, quod condidit anno* 1560, *et ex quo simul discimus, ipsum ad usque vitæ finem (obiit anno* 1560) *usum fuisse eodem titulo. Testamentum illud publici juris fecit Cornelius Paulus Hoynck van Papendrecht, archipresbyter Mechliniensis, inter Analecta Belgica tom. I pag.* 177, *ejusque istud est initium :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Cum nihil certius sit ipsa morte, et hora ejusdem nihil incertius ; Nos Lucas Munich, humilis abbas ecclesiæ sancti Bavonis Gandensis *etc.*

quod deinde e loco monasterii

111 *Sed cum Lucæ obitu omnino exstinctus est abbatis titulus. In mox memoratis Analectis sub initium tomi I Jacobus Yetzweirtius versus aliquot proximo ejus successori ita inscribit :* Illustrissimo duo D. Viglio Aytæ a Zuichem præposito D. Bavonis *etc. Idem ipse Viglius, ut mittam plura aliorum exempla, testamentum suum anno* 1577 *sic orditur ibidem pag.* 197 : In Dei nomine. Amen. Ego Viglius, dictus Zuichemus ab Ayta, presbyter et utriusque juris doctor, præpositus cathedralis ecclesiæ sancti Bavonis Gandavensis *etc. Nova tamen ibidem facta erat immutatio, priusquam Lucas suum testamentum conderet, et altera rursum, priusquam suum conficeret Viglius. Primam sic paucis proponit Sanderus :* Anno MDXL die XII Maii translatum est capitulum ex monasterio olim S. Bavonis ad ecclesiam olim parochialem S. Joannis mutata prius invocatione sancti Johannis in invocationem S. Bavonis. *Paulo latius Joannes Baptista Ludovicus de Castillion, tunc præpositus insignis ecclesiæ collegiatæ S. Pharaildis ad sanctum Nicolaum Gandavi, postea episcopus Brugensis in sacra Belgii Chronologia anno* 1719 *typis vulgata pag.* 50 : Triennio

AUCTORE J. P.

A nin sic stetit hoc canonicorum collegium in antiquo illo sancti Bavonis loco, ad Scaldis et Lisæ confluentes sito, qui cum Carolo V videretur arci ad custodiam urbis excitandæ commodus, inde translatum est hoc collegium ad parochialem S. Joannis Baptistæ basilicam Gandensem, titulo sancti Joannis in titulum sancti Bavonis mutato, per Alexandrum Cardinalem de Farnesio, Domini nostri Papæ et Apostolicæ Sedis legatum a latere, juxta literas ab eo datas MDXL quinto Idus Maii et juxta literas Caroli quinti imperatoris, datas Brugis eodem anno MDXL die x Julii.

arci exstruendæ destinato

112 *Allegatæ litteræ Alexandri Farnesii Cardinalis exstant apud Miræum tom. II pag.* 1055; *et sic habent :* Alexander miseratione divina S. Laurentii in Damaso diaconus Cardinalis de Farnesia nuncupatus, S. R. Ecclesiæ vice-cancellarius, ad Hispaniæ et Franciæ regna, nec non quæcumque alia loca et provincias, ad quæ nos declinare contigerit, Domini nostri Papæ et Apostolicæ Sedis de latere legatus, ad perpetuam rei memoriam. Ex injuncto nobis ab Apostolica Sede nunciaturæ officio, imperaturum et B regum votis, præsertim suorum dominiorum pacem, ac subditorum publicam et evidentem utilitatem concernentibus, libenter annuimus, eaque favoribus prosequimur opportunis. Sane pro parte devotissimi dictæ Sedis filii, Caroli Romanorum imperatoris semper Augusti et Hispaniarum regis Catholici, nobis nuper exhibita petitio continebat : Quod nuper ipse ad civium oppidi Gandavi, Tornacensis diœcesis, sub debitis fidelitate et obedientia animos continendos, ac inter eos et totam patriam et comitatum Flandriæ, cujus ipse Carolus etiam comes existit, pacem et tranquillitatem perpetuo fovendam et conservandam, aliisque necessariis et urgentissimis causis, animum suum moventibus, impulsus, unam munitam arcem seu fortalitium in collegiata ecclesia S. Bavonis ipsius oppidi, loco ad id congruentiori construere et ædificare incepit.

in S. Joannis ecclesiam,

113 Et quia (sicut eadem expositio subjungebat) pro arce seu fortalitio hujusmodi perficiendo totam dictam ecclesiam, seu ejus majorem partem demoliri oportet, a nobis instanter petiit, ut collegiatam præfatam in totum supprimere, C nec non ad parochialem ecclesiam sancti Joannis ejusdem oppidi, ad quam ipse Carolus imperator singularem gerit devotionis affectum, et in qua Baptismatis sacramentum suscepit, transferre, et etiam ab ipsa parochiali ecclesia invocationem S. Joannis delere, illamque in collegiatam ecclesiam sub invocatione dicti S. Bavonis erigere, aliasque in præmissis opportune providere dignaremur. Nos igitur ad infrascripta per dictæ Sedis litteras (quas juxta indultum nobis in eis concessum inserere non tenemur) sufficienti facultate muniti, precibus ipsius Caroli imperatoris in hac parte inclinati, auctoritate Apostolica nobis concessa et commissa, qua fungimur in hac parte, tenore præsentium collegiatam ecclesiam S. Bavonis, nec non in dicta parochiali ecclesia invocationem S. Joannis perpetuo supprimimus; eandemque parochialem in collegiatam ecclesiam sub invocatione dicti S. Bavonis cum capitulo, claustro et aliis collegialibus insigniis perpetuo erigimus et instituimus.

nuntii Apostolici concessione,

114 Ac eandem de novo erectam collegiatam S. Bavonis abbatiam seu præposituram principalem, nec non reliquas dignitates, canonicatus et præbendas, capellanias et beneficia dictæ demoliendæ ecclesiæ cum anniversariis, fundationibus, provisionibus, collationibus, patronatu et funeralibus, ac aliis juribus, jurisdictionibus, censibus, fructibus, redditibus et proventibus, nec non tam personalibus quam realibus privilegiis, immunitatibus, exemptionibus, præeminentiis, honoribus, franchisiis et gratiis, lampadibusque, Sanctorum corporibus, reliquiis, reliquiariis, campanis, libris, calicibus, crucibus, ornamentis, feretris, clenodiis, aliisque mobilibus et immobilibus ac se moventibus bonis transferimus, illaque omnia eidem de novo erectæ collegiatæ ecclesiæ perpetuo applicamus et appropriamus. Ac eidem Carolo imperatori collegiatam ecclesiam præfatam pro dicta arce seu fortalitio construenda, seu partem ex ea necessariam absque aliquo conscientiæ scrupulo demoliendi licentiam et facultatem concedimus.

accedenteque Pontificis Romani approbatione, transfertur,

115 Nec non reverendo patri episcopo Tornacensi seu ejus suffraganeo, aut cuicumque alii prælato vel in ecclesiastica potestate constitutæ personæ translationem ipsam cum solemnitatibus et ceremoniis in similibus necessariis et opportunis, ac adhiberi solitis, faciendi potestatem impartimur; non obstantibus Apostolicis, E ac provincialibus et synodalibus constitutionibus et ordinationibus statutisque et consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum in dicto oppido Gandavi anno à Nativitate Domini MDXL quinto Idus Maii, Pontificatus sanctissimi Domini nostri Pauli divina providentia Papæ tertii anno sexto. *Eodem anno* 1540 *Paulus Pontifex lata Bulla tertio Nonas Decembris gesta hic per Alexandrum Cardinalem omnia et singula approbavit, confirmavit et innovavit. Bullam istam legesis apud Miræum ibidem pag.* 1059, *litteræ autem Cardinalis legati, quæ illi pene integræ insertæ sunt, hic describendæ videbantur, quia inde liquet, in eo translationis negotio non minimam habitam fuisse rationem honoris et gloriæ Sancti nostri.*

hæcque ecclesia, mutato titulo, S. Bavonis dicta est.

116 *Cum enim ecclesia antiqui monasterii et nuper canonicorum collegii, cujus ut fundator et primarius patronus tot sæculis agnitus et cultus fuisset* S. Bavo, *tum destruenda esset, proindeque extinguendus ibidem Sancti ejusdem honor et gloria, ex litteris discimus, expresse statutum* F *fuisse, ut ecclesia parochialis, ad quam cum sacro ejus corpore et aliis Sanctorum lipsanis transmigraturum erat canonicorum collegium, non modo collegiata fieret, sed deinceps* S. Bavonis *nomen et patrocinium assumeret, suppresso nomine antiqui patroni S. Joannis Baptistæ. Decretum istud repetitur similiter in Bulla Pontificia, servatumque fuit in instrumentis et actis publicis. Exemplum habes in supra citato testamento Lucæ Munich abbatis seu præpositi, qui anno* 1560, *a translatione vigesimo, se scripsit abbatem* collegiatæ ecclesiæ S. Bavonis Gandensis. *Idem servatum est, postquam eadem ecclesia in cathedralem erecta est, ut rursum liquet ex testamento Viglii ab Ayta, qui anno* 1577 *sese præpositum* cathedralis ecclesiæ sancti Bavonis Gandavensis *nuncupavit. Plura exempla afferre superracaneum sit; sufficiet dixisse, usum istum denominandi ipsam sub invocatione Sancti nostri ita invaluisse, ut nostra ætate ecclesia cathedralis* S. Bavonis *per totum certe Belgium celeberrima sit ac omnibus notissima, sed reperiantur plures, qui ignorent, olim dedicatam fuisse S. Joanni Baptistæ.*

117 *Cathedralis*

AUCTORE J. P.

factaque cathedralis, episcopatu Gandensi

117 *Cathedralis porro facta est in novorum episcopatuum per Belgium erectione, cum scilicet Paulus IV Pontifex Maximus ad preces Philippi II Hispaniarum regis, et Belgarum domini, Mechliniæ, Cameraci et Ultrajecti archiepiscopatus instituit; episcopatus autem Antverpiæ, Gandavi, Brugis, Ipris, Buscoduci et Ruræmundæ, Mechliniensi archiepiscopo et totius Belgii primati suffraganeos; Harlemi item, Daventriæ, Leovardiæ, Groeningæ ac Middelburgi Ultrajectino archiepiscopo subjectos; ac denique Audomaropoli et Namurci, qui cum Tornacensi et Atrebatensi antiquis episcopatibus metropolitam haberent Cameracensem antistitem. Bullam præfati Pontificis super generali hoc episcopatuum institutione ac divisione anno* 1559, *quarto Idus Maii datam, typis vulgarunt Miræus tom. I pag.* 472, *et Arnoldus Havensius, Cartusiæ Gandensis Prior, in Opere, quod de ista materia conscripsit, ediditque anno* 1609 *sub hoc titulo :* Commentarius de erectione novorum episcopatuum in Belgio, *quos consulat curiosus lector.*

cum multis aliis per Belgium erecto

118 *Pro peculiari autem erectione Gandavensi videri potest Bulla Pii IV Pontificis, qua erectionem a Paulo decessore factam confirmat, diœcesis* B *limites definit, dotem episcopo designat, aliaque eo spectantia disponit et ordinat. Data illa est anno* 1561 *septimo Idus Augusti, editaque tom. V Galliæ Christianæ auctæ inter instrumenta col.* 340. *Inserta quoque est Litteris Francisci Richardot episcopi Atrebatensis, quibus ipsam tamquam judex et exsecutor delegatus, uti videre est apud Miræum tom. II pag.* 1066, *promulgavit anno* 1568, *quo tandem eodem consecratus fuit, ac sedis suæ possessionem adiit primus Gandensium antistes Cornelius Jansenius Hulstensis Flander, sacræ theologiæ doctor, vir eruditione, scriptis ac pietate clarissimus. De eo ac successoribus episcopis, qui plura novisse desiderat, adeat mox laudatum Miræi tomum II pag.* 1076 ; *Joannis Baptistæ Ludovici de Castillion sacræ Belgii Chronologiæ partem* II *pag.* 509, *et tomum V Galliæ Christianæ auctæ col.* 161, *ubi ordinata serie exhibentur præcipua singulorum gesta ac laudum præconia usque ad annum* 1716, *quo episcopatum tenebat, tenueratque ab anno* 1695 *illustrissimus D. Philippus Everardus Vander Noot, patruus* C *hodierni illustrissimi D. Maximiliani Antonii vander Noot.*

§ VI. Corpus S. Bavonis anno MDLXVI ab hæreticorum furore feliciter servatur, posteaque, iisdem iterato sævientibus, amittitur.

Corpus S. Bavonis anno 1566 ab hæreticorum furore

Corpus *Sancti nostri cum reliquo sacro thesauro secundum dicta § præcedente sub annum* 1540 *ex veteris monasterii ecclesia, quæ ante triennium facta fuerat collegiata, delatum fuit ad aliam, prius parochialem, dein etiam collegiatam, nunc cathedralem* S. Bavonis. *Hic servatum et ingenti, qua hactenus semper, in veneratione habitum est usque ad annum* 1566, *quando propter imminentes hæreticorum tumultus deportatum fuit ad* D *novam arcem, a Carolo cæsare exstructam eo loco, quo olim steterat monasterium. Prudenti sane consilio ; quandoquidem hoc ipso anno, mense Augusto Calviniani, uti aliarum Belgii civitatum, ita quoque Gandavenses Catholicorum ecclesias violarint ac diripuerint, continuata ad tertium usque diem sacrarum rerum spoliatione, ut tradit Famianus Strada Decade prima de Bello Belgico lib.* V *pag.* 262 *et de ecclesia* S. Bavonis *speciatim Sanderus lib.* IV *cap.* IV *Rerum Gandensium :* Anno MDLXVI die XII Augusti sectarii sectæ Calvinisticæ infra undecimam et duodecimam noctis intrarunt ecclesiam S. Bavonis Gandensis et fregerunt omnes imagines et altaria dictæ ecclesiæ, occasione quorum de præcedenti ecclesia corpora sanctorum Bavonis, Livini, Chrysogoni, Adriani, Landoaldi, Macarii, Idæ, Barbaræ, Vincianæ, Landradæ Pharahildis translata fuerunt in castrum novum, extructum tempore Caroli V imperatoris in dominio S. Bavonis et ibi fuerunt usque ad septimum Octobris anno MDLXVII, excepto B. Levini corpore, quod allatum fuit eodem anno in Junio pridie translationis ejusdem, et collocata fuerunt cum omni reverentia in ecclesia collegiata S. Bavonis, ad quam E spectant.

in castro Gandensi servatur, posteaque, ut epistola

120 *Post hæc transilit Sanderus ad annum* 1577, *quo obiisse dicit die* VIII *Maii Viglium ab Ayta capituli præpositum, et res tam monasterii quam ecclesiæ* S. Bavonis *eo usque chronologice deductas claudit his verbis :* Ita hactenus Chronicon et ejus additamentum, quod mihi tradidit R. D. Gerardus de Nebra, ecclesiæ cathedralis Gandavensis canonicus, vir legum, præsertim sacrarum, cognitione ac virtute conspicuus. *Idem auctor lib.* V *cap.* I *sermonem resumit de ecclesia cathedrali, et ad dicti capitis calcem excudit litteras, quas dominus Georgius Chamberlainus, nomine episcopi Gandensis et canonicorum* S. Bavonis, *quorum fuit decanus, dedit ad serenissimum principem Albertum Austriæ archiducem de reliquiis in eadem conservatis, et in quibus hunc sic primo alloquitur;* De sacro dictæ ecclesiæ thesauro Breviarium religiosa et digna Austriaco nomine devotione petiisti : cui obtemperantes, damus serenissimæ Celsitudini vestræ nomina Sanctorum, quorum reliquiæ in ecclesia quondam regulari, nunc cathedrali civitatis vestræ Gandavensis, religiose asservantur : plures habuimus, quas sacrilegæ manus, temporum calamitate subnixæ et avaritia armatæ surripuerunt. F *Hinc, paucis interpositis, procedit ad enumerationem sacrorum corporum tunc illic exstantium, singulisque annectit singulorum Sanctorum elogium seu Vitæ compendium, isto ordine :* Corpus sancti Macarii ; corpus sancti Landoaldi ; corpus sancti Brixii ; corpus sanctæ Vincianæ ; corpus sanctæ Pharahildis ; corpus sanctæ Landradæ. *Sed his subnectit :* Corpora sanctorum Bavonis, qui feretro aureo ante iconoclastiam clausus erat et Livini, et magna pars corporis sanctæ Barbaræ hæreticorum furore sunt sublata.

ad Albertum archiducem missa, amittitur; illud scilicet,

121 *Ad hæc, fateor, obstupui; magisque cum studiose perlegens reliquam catalogi partem, qua minores Sanctorum reliquiæ, ossa vel ossium fragmenta continentur, ne nomen quidem trium illorum Sanctorum reperirem, atque inde concludere cogerer, sacris eorum lipsanis annos* 1566, *teste Sandero, tam feliciter hæreticorum furori subductis, deinde ita spoliatam fuisse cathedralem, ut nihil eorum notatu dignum superesset ante annum* 1621, *quo extremum diem clausit serenissimus archidux Austriæ et Belgarum princeps Albertus.*

A *Albertus. Adii itaque primam et curiose pervolvi alios, quos haberaus, rerum Belgicarum scriptores, ut quo tempore tantum dictæ ecclesiæ damnum illatum fuisset, et quo pacto, salvis aliis plerisque corporibus ac reliquiis, duo primariorum patronorum* Bavonis *et Livini corpora deperiissent, ediscerem. Tradunt in Gandenses Catholicorum ecclesias iterato sævitum fuisse ab hæreticis, pulsum fuisse clerum, et ut tradit etiam Sanderus in Fastis consularibus Gandensibus, multa istic detestanda ac luctuosa contigisse anno* 1578, *sed quæ reliquiæ deperditæ, quæ vel quomodo servatæ, non declarant, quamquam pronum sit judicare de ista clade sermonem haberi in citatis ad archiducem litteris.*

quodquid adversetur Rayssius, ex documentis authenticis.

122 *Interim Rayssius in Hierogazophylacio suo Belgico, quod edidit Duaci anno* 1628, *multis sane annis postquam scriptæ fuerint litteræ istæ et uno saltem postquam eas juris publici fecit, ita exhibet pag.* 85 *et seqq. sacrum thesaurum ecclesiæ* S. Bavonis, *acsi etiam tum in eo servarentur corpora SS. Bavonis et Livini; quandoquidem sic ordiatur :* In S. Bavonis cathedrali ecclesia civitatis Gandavensis horum Sanctorum corpora re-
B conduntur : S. Bavonis Gandavensium patroni, sanctissimi et celeberrimi confessoris, *ac postea immisceat sequentia :* S. Livini episcopi et martyris *corpus scilicet reconditur. Hæc dum componere non poteram cum litteris ad Albertum archiducem, consulendos duxi ipsos Gandenses, rogandosque, ut, si quæ ad rem istam elucidandam haberent documenta, nobiscum communicare, ac hodiernum* S. Bavonis *reliquiarum statum (nam postea aliquas eos obtinuisse noveram) edocere me dignarentur. Ad illud negotium usus sum opera R. P. Petri Van Royen, Societatis nostræ sacerdotis, insignis bibliothecæ Gandensis collegii præfecti et in seminario episcopali sacræ theologiæ professoris, qui et ante operam suam officiose mihi addixerat, præstiteratque et hac occasione etiam præstitit officiosissime. Obtinuit quippe a reverendo ac amplissimo domino Petro Van Damme ecclesiæ cathedralis exemptæ* S. Bavonis *canonico ac thesaurario, archivista ac secretario capituli, notarioque apostolico, ut ex Actis capitularibus dictæ ecclesiæ varia ad propositum nostrum conducentia descripserit, propriisque observationibus illustraverit et cum aliis instrumentis, similiter valde utilibus nobis*
C *transmitti benignissime curaverit.*

quibus etiam asserta corporis

123 *Exordium ducit laudatus amplissimus dominus ab asserta apud Sanderum conservatione sacrarum reliquiarum in prima calamitate, quam ab hæreticis passa est ecclesia* S. Bavonis *anno* 1566. Quod, *inquit,* feretra cu*m inclusis* reliquiis Sanctorum, notanter feretrum sancti Bavonis, evaserint furorem Calvinistarum, quando anno MDLXVI mense Augusto invaserunt templum sancti Bavonis, et altaria everterunt, imaginesque fregerunt, est evidens. Nam ob metum iconoclastarum tempestive per capitulum translata erant ad novum castrum et capitaneo ejusdem in custodiam tradita. In Actis enim capitularibus anni MDLXVII die XXII Septembris in capitulo extraordinario fit enumeratio feretrorum etc. in novo castro existentium. Acta sic sonant : » Declaravit dominus Adrianus de Meyer, » quod cum dominis Goethals et Erasmo, juxta do» minorum commissionem ipsis hesterna die in » sacristia factam, fuisset in novo castro ad ibidem » vivendum deliberari seu consignari per D. de la » Mollier, capitaneum dicti castri, clenodia, jocalia » et reliquias ejusdem ecclesiæ ad manus nobilissi» mi Dñi Alonsii de Vulloa, communiter appellati » mgro del campo militum Hispanorum, qui jam » custodiam dicti castri deinceps esset habiturus, » et eadem in suam custodiam et fidem recepit.

in castro servatio, deindeque

124 » Quam quidem commissionem dicti do» mini insequentes, hodie datæ præsentium in » capitulo ad hoc convocato retulerunt, prædi» ctorum jocalium consignationem in eorum præ» sentia fuisse factam, præsentibus ibidem tam » deputatis ex parte senatus cameræ Flandriæ, » quam magistratus oppidi Gandensis : addentes » iidem commissarii, quod coram dicto mgro del » campo, mediis eorum juramentis, declararunt » ex certa eorum scientia, eadem clenodia ibidem » visitata et inventerizata spectasse et spectare ad » ecclesiam sancti Bavonis, prout hic inseruntur. » Videlicet primo feretrum sancti Bavonis, laminis » aureis et argenteis contectum : feretrum sanctæ » Barbaræ argentatum : feretrum divæ Pharaildis » aliqualiter deargentatum : item septem alia fe» retra linea *, quibus recluduntur reliquiæ sancto» rum Landoaldi, Macharii, Grisogoni, Adriani et » sanctarum Landradæ, Vincianæ et Idæ : item » duæ arculæ seu cistæ; in quibus reconduntur » aliquot reliquiæ undecim millium Virginum : » item duo baculi argentati, quibus utuntur can- E » tores in festis solemnioribus, et alius baculus » deargentatus, quando defertur in majoribus festis » processionaliter... »

* *forte* lignea

ex illo facta deductio probatur.

125 *Cetera omittens dictus amplissimus dominus monet, non recenseri in instrumento feretrum S. Livini, quia, quod etiam observavit Sanderus supra, relatum illud fuerat mense Junio ejusdem anni* 1567 *ad ecclesiam* S. Bavonis ; *idque similiter probat ex Actis capitularibus. Verba dari poterunt ad diem* XII *Novembris, quo de S. Livino agendum erit.* Reliqua, *sic pergit idem reverendus ac amplissimus dominus,* in inventario superius nominata, die VII Octobris MDLXVII relata sunt ad ecclesiam sancti Bavonis, ut patet ex Actis de VIII Octobris in capitulo extraordinario, ubi dicitur : » In hoc capitulo extraordinarie convocato propo» suit D. Clemens, de reliquiis, hesterna die extra » castrum delatis, honeste ac tute alibi reponen» dum * : placuitque dominis, eas reliquias et fere» tra, quæ retro magnum altare solent collocari, » reponendas esse super doxale, sic ut aliqualiter » videri possint, alia vero feretra preciosiora, vide» licet Bavonis, Barbaræ deferenda esse ad chorum, » utque fiat Missa sub ritu duplicis majoris, ex quo F » est Octava Bavonis, cantando Missam, quæ canta» tur XII Maii de translatione Sanctorum cum pulsu » debito. »

* reponendis

anno 1578 primo fuisse sub specioso

126 *Post hæc, quibus solidissime probantur asserta apud Sanderum de conservatis anno* 1566 *et* 1567 *sacris lipsanis, procedit sæpe laudatus amplissimus dominus ad annum* 1578, *ostenditque, similiter certiora esse, quam optandum foret, ea, quæ in litteris ad serenissimum archiducem Albertum referuntur de sublatis dein* SS. Bavonis *ac Livini corporibus et S. Barbaræ reliquiis, rarnamque esse spem, quam præ se ferunt verba Arnoldi Rayssii.* Verum, inquit, alterum et longe tristiorem furorem Calvinistarum sensit ecclesia sancti Bavonis anno MDLXXVIII, quando corpora sanctorum Bavonis et Livini et magna pars corporis sanctæ Barbaræ hæreticorum furore sunt sublata et perdita. *Hic citat primo librum, cui Flandricè conscripto titulus est :* Res Gandavenses seu Chronica tumultuum et hæresium in et circa civitatem Gandavensem *ab anno* 1566 *usque ad* 1584. *In duas is partes divisus est et hæc habet Flandrice part.* II *pag.* 8 : XXII *(Februarii* 1578) templo extulerunt thecas reliquiarum

AUCTORE J. P.

liquiarum Bavonis, S. Livini, S. Barbaræ, et capitis S. Joannis Baptistæ cum aliis cimeliis, eas contemptim plaustro imponentes, nec quidquam in ecclesia reliqui facientes præter thuribulum argenteum et calices aliquot ad Missam celebrandam, atque hæc quidem in rerum inventarum indicem relata.

prætextu sublatum, ac deinde

127 *Ad horum intelligentiam notandum, quod, uti refert ex registro conventus sui Gandensis P. Bernardus de Jonge in Belgio Dominicano seu Historia Ordinis Prædicatorum in Belgio pag.* 54, *cum id temporis Hispani milites hisce regionibus excessissent, ii, penes quos erat summa rerum Belgicarum potestas, milites adversæ partis intromiserint*, et paulo post *(verba sunt ex registro descripta)* sub prætextu satisfaciendi militibus pro communi patriæ salute (sic enim loquebantur) conductis, primo manus sacrilegas in thesauros ecclesiæ *miserint*, idque per certos commissarios, ut vocant, a magistratu ad hoc deputatos, ac ne res tam nefaria specioso careret titulo, recepta sunt ecclesiæ prædictæ donaria seu clenodia, sub æstimatione auri-fabrorum atque ponderis pretio, cum promissione restitutionis eorum aut etiam B majorum, postquam excitatæ procellæ conquievescerent.

a capitulo quacumque etiam adhibita

128 *Hac eadem via, hac fraude in hæreticorum manus devenerunt corpora* SS. Bavonis *et Livini ossaque S. Barbaræ, utpote pretiosioribus inclusa thecis, quam aliæ reliquiæ cathedralis ecclesiæ, uti manifestant ea, quæ verbis ex libello Flandrico desumptis statim subjungit reverendus atque amplissimus D. van Damme, quem pergo describere :* Et in Actis capitularibus, *sic ille*, die ultima Februarii MDLXXVIII sub matutinis habentur sequentia : « Deputati fuerunt domini thesaurarius, » Zelandre, receptor fabricæ Vale, nec non duo » magistri fabricæ secularis domicellus Petrus » Conrtewiele et Henricus Soete, ut se conferant » ad domum civicam, visuri desumi ac deponi » aurum et argentum a preciosis mobilibus et jocalibus hujus ecclesiæ, paucis abhinc diebus » ab hac ecclesia ex parte magistratus eo deportatis et translatis, nec non ad Sanctorum reliquias et pignora recuperandum, et ab iis, qui » abstulerunt, recipiendum. » Eadem die ultima Februarii MDLXXVIII capitulo ordinario convocato « domini thesaurarius et Zelandre ante fi- C » nem hujus capituli cum aliis condeputatis » reversi ex domo civica, retulerunt capitulo se » fuisse præsentes, ubi argentum et argentum » deauratum desumptum fuit a clenodiis hujus » ecclesiæ et postea ponderatum juxta inventarium desuper confectum et signatum per Sanders. Cujus ut copiam authenticam ego conficiam » mihi a capitulo injunctum fuit, cumque postea » in feretro capituli reponi curem. Declarantes, » se ulterius intellexisse ab octodecim viris, » feretra sanctorum Livini et Bavonis adhuc » esse intacta ; reliquias in dictis clenodiis inventas reportarant, et capitulum domino Adriano » Vale fabricæ receptori reverenter custodiendas » tradidit. »

diligentia, recuperari non potuisse, constat.

129 Deinde die XX Martii MDLXXVIII in capitulo ordinario inter alia habetur : » Quando- » quidem capitulum intelligat, ex parte magistratus seu octodecim virorum deputatos esse » Bussardum van Hembyze, Nicolaum Sersanders » et Livinum d'Herdde ad agendum super restitutione feretrorum sanctorum Livini, Bavonis » et Barbaræ, quibus aurum et argentum ablatum » et detractum esse fertur : Ideo ex parte ca- » pituli commissi sunt domini archipresbyter D » Zelandre et Vale, ad recuperandum sacras » reliquias dictorum Divorum, et quæcumque » facto necessaria in præmissis cum iisdem de- » putatis agendum. » A die XX Martii usque ad XXIII Augusti nulla amplius fit mentio de feretris aut reliquiis, qua die post Acta in registro annotatum est. « Hic notandum, collegium nostrum fuisse » dispersum die XXIV *(an mensis excidit?)* anni » Domini MDLXXVIII ; quando (proh dolor ! ec- » clesia nostra in hac civitate primaria, collegio » nostro adempta, imagines in eadem dejectæ, » altaria eversa etc., utrobique fuere violenta hæ- » reticorum improborum et perditorum homi- » num manu. » Ab hoc tempore usque ad annum MDLXXXIV capitulum fuit dispersum et non habentur resolutiones capitulares. Post reconciliationem civitatis Gandavensis cum rege Hispaniæ et religionem Catholicam restitutam canonici a suo exilio reversi, cœperunt agere de recuperandis reliquiis, deputaveruntque in eum finem ad magistratum, feceruntque informationes et perquisitiones multas ; sed (ut patet ex Actis) omnia in vanum ; et ex reliquiis Sanctorum Livini, Bavonis et Barbaræ nihil recuperaverunt. E

§ VII. Reliquiæ S. Bavonis anno MDXCIV Gandavi adhuc superstites, aliis aliunde, præsertimque Aldenarda, acceptis augentur.

Exiguæ S. Bavonis reliquiæ anno 1594 Gandæ

R*elata præcedente* § *ex litteris ad archiducem Albertum et confirmata ex documentis ad nos transmissis per laudatum jam sæpe amplissimum dominum Van Damme concludere nos coëgerant, initio sæculi* XVII *vel nullas vel certe minus notabiles* S. Bavonis *reliquias exstitisse in ecclesia cathedrali Gandavensi, maxime cum earum nulla fieret mentio in elencho dictis litteris inserto. Attamen paucas saltem sive exiguas ibidem extitisse anno* 1594, *ac tunc alias etiam, verisimiliter non magis notabiles, iis accessisse, docet nos idem amplissimus dominus verbis sequentibus :* « *In Actis capitularibus* XXIII *Septembris* MDXCIV » *habetur :* » Exhibuit D. Decanus capitulo quasdam reliquias S. Bavonis, repertas in feretro quodam sancti Laurentii ecclesiæ parochialis superioris Enamensis, idque de scitu et licentia decani Christianitatis districtus illius; attento, quod hic paucæ admodum ejusdem sancti ecclesiæ Patroni superessent, domini, cum gratiarum actione easdem recipientes, concluserunt, conficiendam capsulam, cui eædem populo proponendæ includi possent. F *Quo pacto priores illæ hæreticorum furorem evaserint, aut qua via vel tempore Einhamum pervenerint aliæ, incompertum nobis est. Fuit porro* Einhamum, *aliis* Enamum, Eenhamum *et* Eenamia *oppidum olim et castrum munitum, nunc vicus est cum insigni abbatia Ordinis S. Benedicti, situs ad Scaldim fluvium prope Aldenardam Flandriæ oppidum, ejusque ecclesia parochialis patronum habet S. Laurentium.*

A S. Laurentium. *Plura vide apud Sanderum tom. II Flandriæ illustratæ pag. 514.*

superstites, Aldenardæ præsertim acceptis augentur,

131 *Post conscriptas ad archiducem litteras auctæ sunt paulatim Sancti nostri reliquiæ in cathedrali Gandensi accessione aliarum partium. Ac primo quidem anno 1637, quando tres earumdem partes in mox nominato Aldenardensi oppido acceptæ et Gandavum delatæ sunt, ut notarunt Majores nostri in Commentario prævio ad Acta S. Macarii Antiocheni tom. I Aprilis pag. 895. Hoc ipsi noverant ex libello, quem de Vita ejusdem S. Macarii Flandrice composuit et anno 1640 typis vulgavit D. Joannes Schatteman pastor in Laerne, loco Gandensis diœcesis, et cujus ipsamet verba ex Flandricis Latina facio:* Cum mirabili casu reliquiæ S. Bavonis confessoris repertæ essent in templo S. Mariæ Virginis Pamelensi intra Aldenardense oppidum, venerabiles domini cathedralis ecclesiæ S. Bavonis Gandensis beneficio admodum R. D. Hugonis d'Engien, abbatis Einhamensis et prædictæ Pamelensis ecclesiæ patroni, tres partes prænominatarum reliquiarum S. Bavonis impetrarunt, quas omni veneratione acceptantes, die XXIX Martii B anno MDCXXXVII solemniter exceperunt. *His additur, quod postero die reverendissimus dominus D. Antonius Triest, Gandensium episcopus, in gratiarum actionem donaverit mag. Nicolao Outschoorn duas insignes partes ex corpore S. Macarii, alteram pro ecclesia Einhamensis abbatiæ, alteram pro Pamelensi ecclesia, in qua hæc pars, ab Aldenardensibus maximo apparatu excepta, collocata fuit in ara principe juxta reliquias* S. Bavonis.

quæ quando Aldenardam pervenerint,

132 *Isthæc legenti desiderium incessit discendi plura, quanto scilicet tempore reliquiæ* S. Bavonis *Aldenardæ delituissent, et quo tandem casu fuissent inventæ. Desiderio rursus, quantum valuit, satisfecit ita rescribens amplissimus D. van Damme:* Reliquiæ sancti Bavonis videntur pervenisse ad ecclesiam parochialem Pamelensem Aldenardæ circa annum MCCCCXXII. Sic enim videntur significare chartulæ inventæ in ovis struthionum, de quibus fit mentio in originali consultatione doctorum Duacenorum, cujus hic inseritur copia: CASUS. « In ecclesia parochiali B. Mariæ Pamelensis in ci» vitate Aldenardensi duo fuere ova struthionum » ab immemorabili tempore altaribus imposita C » festis majoribus, nec non ante turbas per dia» conum et subdiaconum in processionibus cir» cumferri solita: quorum unicum casu modo » fractum, et reliquiæ in eo inclusæ inventæ » sunt cum chartulis adjunctis et inscriptione, » utpote hac, DE SANCTO BAVONE, et rursus alia: » ANNO MCCCCXXII, quod occasionem dedit aperiendi » aliud, in quo similes reliquiæ et inscriptiones in» ventæ. Quæritur, an istæ reliquiæ pro veris de» beant et possint haberi.

an pro veris reliquiis haberi debeant,

133 « Viso hoc casu, et bene examinato, » infrascriptis videbatur, reliquias istas, de » quibus quæritur, pro veris haberi posse » et debere: cum a ducentis et amplius annis » pro talibus habitæ sint; proinde nec inter » novas reliquias recensendas, de quibus » Conc. Trid. sess. XXV statuit, novas reliquias » non esse recipiendas, nisi recognoscente et » approbante episcopo. Consentit Azorius part. I » Instit. moral. L. IX, c. VIII, q. VIII dicens: » Si aliquæ reliquiæ denuo inventæ alicujus, » qui jam pridem fuerit Sanctorum catalogo » adscriptus, coli possunt etiam publice, prius » tamen eas recognoscente et approbante » episcopo. Ita visum et deliberatum, salvo » meliori judicio, hac die IX Octobris MDCXXXV » Duaci. Et erat signatum. Georgius Colvene» rius S. Theol. doctor et regius ordinariusque » professor; Franciscus Sylvius S. Th. D. et re» gius ordinariusque prof.; Theodorus van Cou» verden S. Th. D. et regius ordinariusque » professor; Valentinus Randour S. Theol. doct. » et regius ordinariusque profes. » Visa hac resolutione episcopus Gandavensis voluit esse informatus de cultu: et in illum finem dedit commissionem decano Christianitatis districtus Aldenardensis, et pastori Pamelensi, ut desuper caperent informationes etc.; prout ex subjuncta copia, cujus originale in archivio capituli asservatur, clarius patebit.

AUCTORE J. P.

et an ova, quibus erant inclusæ, pro sacrarum reliquiarum

134 *Quod laudat instrumentum, Flandrice rursum exaratum est, nec strictam facile admittit versionem Latinam, quapropter ejus sensum hic exhibuisse sufficiat. Die XXII Augusti 1636 Petrus Ramaert presbyter; Joannes Moreels presbyter; Georgius Rombaut; Guilielmus Voet; Georgius vande Woestynen; Judocus vanden Hende filius Andreæ; Simon Dilbael; Joannes Robyns senior; Joannes de Bie; Ludovicus vanden Perre; Ja-* E *cobus van Heelant et Daniel van Coppenol, seniores et honoratiores Pamelenses, stiterunt se dominis Ludovico vanden Berghe, decano Christianitatis Aldenardensis ac Nicolao Onthoorn, parocho Pamelensi, et coram iis, tamquam deputatis reverendissimi domini episcopi Gandavensis, rogati affirmarunt, propriæque manus subscriptione testati sunt, quod duo ova struthionum, argento contecta, et ad ecclesiam Pamelensem pertinentia, ab antiquis temporibus fuerint habita et honorata ut sacræ reliquiæ, seu sacrarum reliquiarum thecæ; altaribus imposita, et in publicis processionibus sive supplicationibus per diaconum, subdiaconum aut saltem per homines veste pluviali indutos gestata ac circumlata, atque ista se suis ipsos oculis conspexisse.*

thecis antiquitus honorata fuerint, examinato,

135 *Postomnium subscriptiones sequitur testimonium ipsorummet deputatorum episcopi, dictis die et anno declarantium et affirmantium, quod eadem, quæ supra nominati, etiam coram se testatus sit dominus Sebastianus van Opstalle, annos natus circiter octoginta sex, vir honoratus ac pius, qui a juventute sua habitaverat cum domino parocho Pamelensi, fratre suo, quod, in-* F *quam, ista testatus ille sit cum se disponeret ad felicem mortem, quam obiit tertio post die. Totum denique instrumentum clauditur subscriptionibus Ludovici vanden Berghe et N. P. Onthoorn. Tum sic pergit reverendus ac amplissimus dominus canonicus van Damme:* Reliqua circa modum, quo reliquiæ S. Bavonis Aldenardæ inventæ sint, et quomodo ad ecclesiam cathedralem Gandavensem pervenerint, aliunde patent ex copia authentica, quam pastor Pamelensis anno MDCCXL confecit ex Memoria, ipsi a decano districtus Aldenardensis exhibita, cujus copia hic adjungitur. *Dictæ Memoriæ seu totius rei gestæ Descriptioni titulus iste præfigitur:* Introductio SS. reliquiarum S. Macharii episcopi et confessoris ad ecclesiam parochialem B. Mariæ Pamelensis in civitate Aldenardensi. *Sed prior ejus pars, quam solam a notario apostolico descriptam nobis transmisit idem amplissimus dominus, potissimum spectat ad reliquias* S. Bavonis.

modus etiam quo inventæ,

136 *Sic habet:* Mirabilis sane Deus in Sanctis suis, quod licet diversimode posset demonstrari; attamen, ut ad oculum patet, in occasione

AUCTORE J. P.

sione prætactæ introductionis potest ostendi : casus sequitur : In prædicta ecclesia parochiali, duo ibidem fuere ova struthionum, circulis argenteis circumcincta, et in processionibus circumferri solita; quorum unum (ita disponente Deo) casu fractum, thesaurum inclusum patefecit, et sacculum ex byssino fulvo contectum in lucem edidit, cui certæ reliquiæ inclusæ eum memoriali quodam hujus tenoris : DE SANCTO BAVONE; quod causam dedit aperiendi aliud ovum, cui similis sacculus magnitudine et colore uno, ex eodem byssino cum chartula quadam tenoris hujus : ANNO DOMINI MILLESIMO QUADRINGENTESIMO DUODECIMO. Inde sane orta est concertatio inter cathedralem ecclesiam D. Bavonis in civitate Gandavensi et præfatam ecclesiam parochialem Pamelensem, quæ tandem dirempta est his conditionibus; utpote quod præpositus, decanus et capitulum antedictæ cathedralis ecclesiæ reciperent e manibus pastoris Pamelensis tres notabiles partes reliquiarum D. Bavonis, et ejusdem loco eidem pastori traderent partem notabilem reliquiarum S. Macharii, qui sane contractus ita initus inter deputatos cathe- B dralis ecclesiæ et pastorem Pamelensem in præsentia R. admodum dñi Hugonis d'Enghien, abbatis monasterii exempti S. Salvatoris Eenamensis D. Benedicti, tamquam patroni prædictæ ecclesiæ parochialis, idque decimo nono Februarii anni trigesimi septimi supra millesimum sexcentesimum.

traditæque deinde Gandensibus

137 Traditio autem facta est in hunc modum: Magister Nicolaus Authorem S. T. Baccalaureus, pastor Pamelensis, habens deputatum penes se ex parte prædicti abbatis nobilem et venerabilem virum Petrum Ernestum Garnier, præpositum Eenamensem, discessit XXIX Martii prædicti anni rheda vectus cum reliquiis D. Bavonis thecæ bene ornatæ inclusis, quam confici curaverat ad recipiendum Gandavi reliquias D. Macharii, easdemque detulit in comitatu duorum notabilium ad monasterium fratrum Minorum Recollectorum in civitate Gandavensi, et paulo post tradidit perillustri ac Rmo domino Antonio Triest episcopo Gandavensi, nec non venerabilibus viris ac dominis DD decano et capitulo ecclesiæ cathedralis D. Bavonis Gandensis, qui easdem summo concursu populi deferri C curarunt per patres Recollectas, capitulo processionaliter præcedente, et Rmo Domino subsequente in habitu, usque ad ingressum ecclesiæ prædictæ cathedralis, ubi processione non nihil subsistente, prædictus reverendissimus dominus et reverendus dominus decanus prædictæ ecclesiæ humeris suis prætactas reliquias, thecæ ornatæ inclusas, detulerunt usque ad summum altare, illique imposuerunt, choro interim incipiente et perficiente cantu solemni TE DEUM LAUDAMUS, et illo finito, collecta cantata a Rmo domino, qua absoluta, tubicines civitatis Gandensis tubis suis statim accinebant, prout et fecerunt in receptione apud patres Recollectas, campanis interim majoribus in turri in signum lætitiæ sonantibus.

fuerint, ex scriptore contemporaneo proponitur.

138 Quo sane peracto, sequenti die, qui erat trigesimus Martii, idem pastor cum suis comitibus receperunt partem notabilem reliquiarum S. Macharii pro sua ecclesia, et alteram pro ecclesia abbatiali Eenamensi, e manibus perillustris ac Rmi domini episcopi prædicti in præsentia nobilium ac venerabilium virorum ..... * de Gistellis, decani et canonici, nec non ..... * van de Woestyne, thesaurarii et canonici prædictæ ecclesiæ cathedralis D. Bavonis, Aldenardam devehendam, atque in ecclesia B. Mariæ Pamelensi collocandam, quod factum est hoc modo et ordine, ut sequitur *etc. etc. Hic desinit apographum nostrum : sed is, qui confecit, monet, infra haberi :* Hæc ad majorem Dei gloriam, et honorem S. Macharii ep. et confes., patroni particularis versus mortalitatem, ex Memoria, a decano districtus nostri Aldenardensis mihi exhibita, de verbo ad verbum descripsi hac IV Maii MDCCXL et in veritatem concordantiæ subsigno (et erat signatum) A Tollenaers, hujus parochialis ecclesiæ ultra XXV annos pastor, S. T. B. F. *Demum subditur :* Concordat cum suo originali, quod attestor P. Van Damme nōts Aplicus.

* Francisci
* Maximiliani

D

qui quamquam in nonnullis, quæ

139 *Nolim inficiari, relationem, ex quo fragmentum istud desumptum est, exaratam fuisse non diu postquam reliquiæ* S. Bavonis *Aldenarda Gandavum, et S. Macarii reliquiæ Gandavo Aldenardam deportatæ fuissent, et ab homine, qui ipsis translationibus forte præsens adstiterit, quique illam deposuerit, apud decanum Christianitatis districtus Aldenardensis, ut posteris* E *constaret, unde et quomodo reliquias præsertim S. Macarii nacta esset ecclesia Pamelensis. Nam quæ de translationibus earumque adjunctis annotavit, satis accurata sunt. Attamen non videtur tam probe instructus fuisse de adjunctis inventionis reliquiarum* S. Bavonis. *Certe quæ tradit de chartulis juxta reliquias repertis non congruunt Expositioni casus, doctoribus sacræ Theologiæ universitatis Duacenæ factæ* IX Octobris MDCXXXV per ipsum dominum Outshoorn *parochum Pamelensem, ut expresse asseritur in laudato instrumento Flandrico anni* 1636 *super auditione testium de cultu antiquo. Nam in Expositione casus dicitur chartulis inscriptum fuisse :* Anno MCCCCXXII ; *in fragmento Relationis :* Anno Domini millesimo quadringentesimo duodecimo. *Rursus in Expositione casus dicuntur in utroque ovo inventæ fuisse binæ chartulæ, quarum una Sancti nomen contineret, altera annum ; at in fragmento Relationis dicitur una tantum in singulis ovis reperta chartula, ita ut prioris ovi casu confracti chartula solum Sanctum indicaret, alterius annum duntaxat.*

F

reliquiarum S. Bavonis inventionem spectant,

140 *Primum discrimen, quamquam non leve sit, attribui potest librariis, qui annum, notis arithmeticis signatum, vocibus negligenter exposuerint, vel contra. At secundum tale est, ut ab alterutro auctore erratum fuisse, censendum sit. Longe major probabilitas et auctoritas stat pro veritate Expositionis casus. Nam primo minus caute processissent ii, qui olim reliquias ovis incluserunt, si uni duntaxat nomen Sancti adscripsissent ; cum illo perdito vel furtim ablato, numquam sciri potuisset, cujus Sancti reliquiæ laterent in altero, sicut revero videtur ignoratum id fuisse, usque dum unum casu frangeretur et nomen Sancti proderet chartula. Secundo quia inventionis adjuncta nemo melius novisse debuit, quam is, qui casum exposuit Pamelensis ecclesiæ parochus, quique sine ingenti temeritate ac fraude asserere non potuisset, binas in singulis ovis repertas fuisse chartulas, nisi id certo sibi constitisset ; talis enim adjunctorum immutatio casum ipsum notabiliter immutasset, saltem pro reliquiis in eo ovo contentis, in quo nomen Sancti repertum non fuisset.*

adjunctis erret, in modo tamen

141 *At virum honoratum, sacerdotem, loci parochum,*

A parochum, qui, ut tota rei historia indicat, non nisi ex pia ac laudabili cautione casus dissolutionem expetiit a doctoribus Duacenis, quemque ipsum illustrissimus Gandensium episcopus suum deputatum esse voluit in excipiendis aliorum testimoniis de antiquo reliquiarum cultu; talem, inquam, virum nefas sit suspectum habere de temeritate ac fraude sine testimonio omni exceptione majore. Hujuscemodi autem testimonium præbere nequit Memoria seu relatio, cujus fragmentum protuli; utpote instrumentum sine nota temporis et certe posterius Expositione casus, sine nomine auctoris, sine auctoritate alia, quam parochi alterius, qui testatur, se illud anno 1740, id est, sæculo integro post rem peractam, de verbo ad verbum descripsisse, et notarii Apostolici, qui, facta collatione, nostrum fragmenti apographum illi concordare, sive ex illo fideliter desumptum esse profitetur. Præterea hujus auctor videtur tantum commemorasse inventionem reliquiarum S. Bavonis, ut viam sterneret ad enarrationem adventus reliquiarum S. Macarii ad Pamelensem ecclesiam, quam ex instituto describendam susceperat, ut liquet ex titulo et clausula, proin mi-B rum non est, sicubi de adjunctis inventionis minus instructus vel sollicitus aberraverit. In ceteris tamen satis accuratum fuisse, patebit ex sequenti instrumento.

quo eus Gandensibus traditas, narrat,

142 Antonius Triest, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Gandavensis, præpositus, decanus et capitulum ecclesiæ cathedralis sancti Bavonis Gandavensis, omnibus et singulis præsentes visuris, lecturis aut legi audituris salutem in Domino sempiternam. Notum facimus, quod, cum de consensu Rdi domini Hugonis d'Enghien, exempti monasterii S. Salvatoris Eenamensis abbatis, a domino Nicolao Outshorn, pastore Pamelensi oppidi Aldenardensis hujus diœcesis Gandavensis, tria ossa sacra corporis sancti Bavonis patroni nostri, ab immemorabili tempore in ecclesia Pamelensi, quæ est de præfati domini abbatis patronatu, cultui fidelium exposita et in processionibus circumferri solita, die vigesima nona mensis Martii hujus anni millesimi sexcentesimi trigesimi septimi, eadem die, quæ erat Dominica Passionis ex ecclesia fratrum Minorum Recollectorum hujus civitatis Gandavensis, quo per R. dominum Petrum Ernestum Garnier, præ-C positum antedicti monasterii Eenamensis et præfatum D. pastorem Aldenarda allata fuerant, eadem ad ecclesiam nostram transtulissemus, nos gratitudinis ergo partem ossis sacri corporis S. Macharii episcopi et confessoris, in ecclesia nostra asservati, ex capsa ejusdem Sancti nobis desumptam, nobisque capitulariter congregatis, domino Petro Ernesto Garnier, ejusdem abbatiæ præposito dedisse, quatenus eamdem ad præfati domini abbatis Eenamensis manus consignare et cujuslibet fidelis venerationi adversus pestis luem ibidem exponi valeret.

accuratus esse ostenditur.

143 Atque ut perpetuis futuris temporibus de horum omnium veritate constaret, præsentes dedimus, sigillis nostris munitas, Gandavi in loco capitulari anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo septimo, mensis Martii die trigesima (et erat signatum) Antonius episcopus Gandensis; et super plicam: De mandato Rmi ac RR. DD. Guyart cum signo manuali. Et appendebant sigilla duo cum candis pergameneis, impressa in cera rubra, primum Rmi D. Triest, et alterum præfati capituli sancti Bavonis. Facta collatione cum originali, hæc copia de verbo ad verbum concordat; quod attestor *(signatum)* P. Van Damme pbr nots Aplicus. *In margine harum litterarum ista notavit sæpissime laudatus dominus canonicus van Damme* Originale asservatur in abbatia Eenamensi in feretro reliquiarum S. Macharii. *Hinc eruitur, cur in iis sermo non fiat de reliquiis S. Macarii, datis eodem tempore D. Outshoorn pro Pamelensi S. Mariæ ecclesia, pro qua haud dubie etiam similes seorsum confectæ fuerunt.*

AUCTORE J. P.

§ VIII. Cultus hodiernus S. Bavonis Gandavi, ejusque reliquiarum sæculo præterito ac præsenti status.

Reliquiarum S. Bavonis

144 Pro hoc etiam § plurima subministrat in suis documentis laudatus Dominus Canonicus. Omnibus, inquit, peractis, quæ in dicta Memoria (vide num. 136, 137 et 138), enarrantur, die E XXIX Septembris MDCXXXVIII in capitulo extraordinario, « præside Rmo dño, post summum Sacrum clausa fuit solemniter capsula reliquiarum » sancti Bavonis, in qua inclusa est cuculla ejusdem Sancti, extracta ex capsa reliquiarum sanctæ Pharaildis, item unum os parvum cum » dente, extractis ex vitro rotundo, quod in » processionibus circumferri solebat; item alia » tria ossa ejusdem Sancti, ex ecclesia Pamelensi » Aldenardæ. » Ultra prænominatas reliquias, capsulæ argenteæ inclusas, anno MDCXLIX capitulum cathedrale Brugense dono dedit capitulo cathedrali sancti Bavonis Gandavensi dentem ejusdem sancti Bavonis.

sæculo XVII.

145 Extat in archivio simplex copia illius donationis tenoris sequentis: « Decanus et capi» tulum ecclesiæ cathedralis sancti Donatiani » Brugensis notum facimus, quod rotunda pixis » eburnea una cum minori capsula quadrata ex » cupro deaurato fuerit hodierna die inter alias » reliquias reperta in capsa seu feretro S. Ma» chuti in ecclesia nostra prædicta asservato, et F » per Rmum dnum Triest, pridem Brugensem, » nunc Gandavensem episcopum, ex prævia no» stra resolutione aperto; quodque in eadem » minori capsula quadrata fuerit repertus dens, » bysso involutus, cum hac inscriptione: DENS » S. BAVONIS, quem sacrum dentem ad instan» tiam præfati Rmi dni episcopi, nec non RR. DD. » Præpositi, decani et capituli ecclesiæ cathe» dralis S. Bavonis Gandavensis, eidem ecclesiæ » cathedrali S. Bavonis gratitudinis ergo et in fir» mamentum mutuæ confraternitatis donavimus » et donamus per præsentes. In quorum fidem » præsentes sigillo nostro ac secretarii signatura » muniri fecimus anno MDCXLIX, mensis Octobris » die decima quinta. Signatum de mandato adm » RR. DD. decani et capituli ecclesiæ cathedralis » Brugensis ptornm, H. Waghenaers secret. » Ultra prædicta acta donationis in Actis capitularibus ad diem secundum Maii in capitulo extraordinario sub juramento leguntur sequentia: « Declaravit D. decanus, se a Rmo dnu » accepisse dentem sancti Bavonis, ecclesiæ huic » datum a RR. DD. decano et capitulo ecclesiæ

 cathedralis

AUCTORE J. P.

» cathedralis S. Donatiani Brugensis, nec non » partem notabilem reliquiarum ejusdem S. Donatiani per supradictum capitulum donatam, » illmo domino, quam ipse huic ecclesiæ largitus » est, et DD. cum gratiarum actione easdem acceptarunt etc. »

XVIII inchoato

146 Denique anno MDCCXIX prædictis reliquiis accessit alius dens sancti Bavonis, ut patet ex litteris ab illmo ac Rmo dno Philippo Erardo desuper datis, quarum copia authentica his adjungitur « Philippus Erardus vander Noot Dei » et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Gandavensis, omnibus has visuris salutem in Domino. Notum facimus et testamur per præsentes, quod nos aperuerimus capsulam plumbeam debite clausam et sigillatam sigillo illmi » ac Rmi dni Jacobi Boonen, quondam episcopi » Gandavensis, et antehac desumptam ex majori altari chori ecclesiæ nostræ cathedralis » sancti Bavonis, ac in eadem invenerimus juxta litteras ejusdem, dictæ capsulæ inclusas » cum tribus granis thuris juxta Pontificale Romanum, reliquias seu quatuor dentes, videlicet » SS. Bavonis, Stephani et Remigii confessorum

B » et martyris, idque sine signo distinctionis, » panno serico rubri coloris involutas cum inscriptione in parrameno, dum præfatus illustrissimus D. Jacobus Boonen XI Februarii MDCVII » dictum altare consecravit. Cui capsulæ easdem reliquias et dentes cum iisdem litteris, » inscriptione et granis thuris denuo inclusimus, » eamque sigillo nostro, in cera rubra Hispanica » impresso, munivimus, et sigillavimus cum » facultate eamdem thecæ argenteæ ejusdem » ecclesiæ cathedralis, in qua reconditæ sunt aliæ » reliquiæ S. Bavonis, imponendi, ac simul publicæ fidelium venerationi cum aliis exponendi ad majorem omnipotentis Dei gloriam » et cultum. Datum Gandavi in palatio episcopali sub sigillo et signatura nostris anno Domini millesimo septingentesimo decimo nono » mensis Octobris die vigesima septima. (signatum) » P. E. episcopus Gandavensis. (et inferius) De » mandato illmi ac Rmi dni mei episcopi præfati J. B. du Chesne secret. Concordat cum suo » originali, quod attestor *(signatum)* P. Van Damme » nots Aplicus. »

et usque nunc

C 147 Status autem hodiernus reliquiarum sancti Bavonis in ecclesia cathedrali Gandavensi est talis : In magno feretro argenteo cum inscriptione S. BAVONIS CONFESSORIS hodie adhuc sunt eædem reliquiæ, quas illustrissimus ac reverendissimus D. Antonius Triest episcopus Gandavensis anno MDCXXXVIII illi imposuit, nempe : Cucutla S. Bavonis, unum os parvum cum dente, et tria ossa ejusdem Sancti allata ex ecclesia Pamelensi Aldenardæ, quibus anno MDCCXIX accessit capsula plumbea continens quatuor dentes SS. Bavonis, Stephani et Remigii confessorum et martyris, sine tamen signo distinctionis. In vitro rotundo, quod in processionibus circumferri solet, ex quo anno MDCXXXVIII os parvum cum dente extracta dicuntur, repositus est dens sancti Bavonis, quem capitulum cathedrale Brugense gratitudinis ergo capitulo cathedrali Gandavensi donavit anno MDCXLIX.

jam provecto statu,

148 Magnum feretrum argenteum, continens reliquias S. Bavonis et tria alia feretra argentea, ejusdem formæ et magnitudinis, continentia reliquias aliorum Sanctorum, exponuntur in choro in summo altari venerationi fidelium in omnibus festis solemnioribus, seu festis, in quibus est officium episcopi. Feretrum reliquiarum S. Bavonis

D exponitur solum, ut supra, diebus infra Octavam et die octava depositionis ejusdem Sancti. Vitrum rotundum continens dentem S. Bavonis, circumfertur in processionibus I die Augusti, quando celebratur festum elevationis, et I Octobris, festo depositionis sancti Bavonis, quando episcopus non facit officium. *Hactenus Reverendus ac amplissimus dominus Van Damme, qui deinde nos instruxit, adjectis etiam documentis, de sacro osse Sancti nostri olim per dominos canonicos Gandensis ecclesiæ concesso ecclesiæ Harlemensi in Hollandia : sed his ulterius, postquam absolverimus ea, quæ dicenda restant de reliquiis et hodierno cultu* S. Bavonis *in Gandensi civitate.*

cui pauca de reliquiis S. Pharaildis

149 *Egimus supra de reliquiis* SS. Bavonis *ac Pharaildis sæculo decimo concessis ecclesiæ collegiatæ, quæ in utriusque honorem condita fuit, ac deinde solius S. Pharahildis nomine appellari consuevit, binasque earumdem reliquiarum translationes, alteram sæculo undecimo, alteram decimo quarto factas, dedimus ex Sandero. Memorantur quoque eædem reliquiæ in Officio S. Pharahildis, quo utitur cathedralis ecclesia Gandensis ad diem* IV *Januarii, quamquam anno* 1661, *quo impressum est recentius nostrum Officii exem-*E *plar, jam pene ab integro sæculo deperditæ essent dictæ S. Pharaildis reliquiæ, et verisimiliter etiam* S. Bavonis. *Primum plane affirmat illustrissimus de Castillion in sacra Belgii Chronologia, quam, tum præpositus ecclesiæ collegiatæ S. Pharaildis, composuit et vulgavit typis Gandavensibus anno* 1719 : *ubi res dictæ ecclesiæ multo fusius pertractans quam cujusvis alterius, de capsa reliquiarum S. Pharaildis in hunc modum loquitur pag.* 73. Hæc atque aliæ argenteæ et deauratæ capsæ, in quibus ingentes Sanctorum reliquiæ reconditæ erant, et pretiosa mobilia, tumultuante Belgio anno MDLXVI circa XX diem Augusti, sacrilegæ Calvinistarum et iconomachorum manus surripuerunt, atque adeo patronæ reliquiis spoliatum capitulum remansit, donec Carolus Masius Gandavensis episcopus anno MDCXI ad petitionem capituli illud nova particula, ex cathedrali desumpta, donavit.

et S. Bavonis notata superadduntur.

150 *Dixi autem, quod cum prioribus S. Pharaildis etiam verisimiliter deperierint reliquiæ* S. Bavonis, *primo quia illustrissimi verba utcumque indicant, omnes generatim Sanctorum dictæ ecclesiæ lipsanothecas ab hæreticis fuisse surreptas. Secundo quia reliquiæ* SS. Bavonis *et Pharaildis, de qui-*F *bus sermo hic est, eadem theca continebantur anno* 1336, *quo, si recte scribit Sanderus ex Chronico suo, postrema facta est illarum translatio. Verba repeto :* Anno etiam MCCCXXXVI portiones reliquiarum S. Bavonis et Pharaildis in ecclesia novi Castelli... translatæ sunt de veteri scrinio in novum per venerabilem patrem dominum Andream episcopum Tornacensem *etc. Si, inquam, recte scribat Sanderus ; nam laudatus de Castillion pag.* 72 *ex autographo exhibet litteras ipsiusmet Andreæ episcopi, in quibus translatio figitur* anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo septimo septima die mensis Octobris, *ac de solis S. Pharaildis ossibus fit mentio, ut sequitur :* Ossa beatissimæ Pharaildis virginis Christi, de quadam antiqua capsa in hanc novam capsam seu thecam transtulimus seu transmutavimus. *Particulæ* de veteri scrinio in novum et de antiqua capsa in novam *dubium non relinquunt, quin utrobique de eadem translatione agatur, et alterutro loco annus mendose signatus fuerit, verisimilius in Sanderi Chronico, ubi positus vel descriptus fuerit annus* MCCCXXXVI *pro* MCCCXXXVII. *Ratio autem, cur*

in

A in litteris episcopi Tornacensis sola memoretur S. Pharaildis, fuit fortasse, quia pro reliquiis S. Bavonis, quamvis eadem in capsa reconditis, separatæ etiam litteræ confectæ fuere, quæ una cum reliquiis deperierint.

Festivitas S. Bavonis apud Gandenses duplex,

151 De annuis festivitatibus Sancti nostri apud Gandenses jam multa novisse potuit lector ex ante dictis. Directorium horarum canonicarum, complectens Officia propria et Exemptæ cathedralis ecclesiæ S. Bavonis Gandavensis pro anno Domini MDCCLXI hodiernum festivitates istos celebrandi ritum declarat contractis istorum verborum noti. Ad primum Octobris : Depositio S. Bavonis confessoris duplex præcipuum primæ classis. Officium illustrissimi domini episcopi : Iisdemque omnino ad primum Augusti, quo recolitur festum Elevationis ac Translationis ejusdem Sancti. Hoc tamen descrimen est inter utramque festivitatem : Depositio celebratur per octavam, non item Elevatio. Bina habemus Propria dictæ cathedralis ecclesiæ Gandavensis, quibus inserta sunt pro utraque festivitate Officia. Primum impressum est Gandavi anno 1572, alterum, sed immutatum et in meliorem ordinem redactum, Antverpiæ 1661.

B Officium ecclesiasticum vetus.

152 In priore Officium, die prima Octobris et per Octavam legendum, omnia pene habet propria, puta antiphonas, hymnos, versus et responsoria, ac pleraque ex Actis desumpta, vel iis accommodata. Lectiones festi pro primo Nocturno acceptæ sunt ex Libro Sapientiæ : Justus si. Secundi Nocturni sunt compendium Vitæ S. Bavonis usque ad supremum morbum. Tertii de Homilia S. Gregorii Papæ super Evangelio : Si quis venit ad me, et non odit patrem, ut in Communi unius martyris. Per Octavam vero primi Nocturni lectiones sumendæ notantur de Scriptura occurrente : secundi obitum Sancti complectuntur et translationes reliquiarum, aliaque ad Gloriam posthumam spectantia, ac plenius hic a nobis discussa. In tertio denique Nocturno fit prosecutio dictæ Homiliæ S. Gregorii Papæ. Oratio hæc est : Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut ad meliorem vitam sancti Bavonis confessoris tui exempla nos provocent ; quatenus cujus solemnia agimus, etiam actus imitemur. Per Dominum nostrum. Ad diem primam Augusti idem, paucis exceptis, Officium præscribitur, quod prima Octobris : et lectiones secundi Nocturni historiam exhibent Elevationis ac Translationum reliquiarum. Tertii Nocturni deprompta sunt

C ex Homilia venerabilis Bedæ presbyteri super Evangelio : Ecce nos reliquimus omnia.

ejusque in novum, e quo unus.

153 In recentius impresso Proprio, quo etiam nunc utitur cathedralis ecclesia Gandavensis, et cujus exemplar, curante R. P. Petro van Rayen, dono nobis transmisit, Officium diei primæ Octobris pleraque etiam habet propria et ex Actis Sancti desumpta vel iis accommodata, quamvis diversa sint ab iis, quæ in vetustiori leguntur seu potius alio modo et ordine disposita. Excipe nonnulla, quæ huc transfero.

Ad Vesperas HYMNUS

Bavonem meritis tollat honoribus
Gandavum, celebri nobilis urbs Viro,
Cujus vita sacris inclyta moribus
    Ad Christum populos vocat.
Bavonem socio fœdere concinat,
Quo quondam emicuit vindice civitas
Harlemum, mediis tuta periclis *,
    Nec præsente cadens malo.
Bavo Christiferis ignibus æstuans,
Tu nobis speculum formaque præmicas,
Exemplo celebri dum præis et sacros
    Virtutum stimulos moves.

* periculis

AUCTORE J. P.

Te Patrone, piis gressibus asseclæ
Ad Christum sequimur : tu tibi deditos
Constanti famulos auxilio fove,
    Rebus Tutor in asperis.
Quidquid præcipiti styx vomit alveo,
Hls, te dante, procul finibus exulet :
Virtus adveniat, labis et inscia
    Vitæ candida puritas.
Sanctæ sit Triadi laus pia jugiter,
Quam mundi trepidans incola poplite
Inflexo celebrat, cujus in omnia
    Perstat gloria secula. Amen.

Inserta his versibus de Harlemo civitate explicabuntur sequenti §.

alterque hymnus, aliaque nonnulla

154 Ad Magnificat ANTIPHONA. Bavo pater et patrone, prece blanda Jesum mone, ut nos servos eruat et tuto portu statuat. Ad Matutinum

HYMNUS.

Annuo nobis revoluta cursu
Festa lux salve : tibi nunc vacamus,
Rite Solventes veneranda magno
    Festa Bavoni.
Ille post tedas thalami jugalis,
Et datam bellis viridem juventam
Tyro jam Christi nova bella, cælo
    Auspice, cœpit.
Sæculo major, vitiisque sæcli,
Dona fortunæ patriosque census,
Fœnus immensum liquido daturis
    Credidit astris.
Inde ne mentem memorem bonorum
Ventus inflaret popularis auræ,
Exteras longe generosus Exul,
    Fugit in oras.
Flandra qua Scaldis vada concolori
Perluit vitro, sociasque Lisæ
Excipit lymphas, viridante ripa,
    Constitit Hospes.
Hic cavæ primum penetrale fagi,
Mox larem cellæ tenuis subivit,
Lapsa quo crebo gemitu piare
    Tempora posset.
Egit hic luces dapis indigentes ;
Noctis insomnes vigilavit horas,
Semper intentus super astra certo
    Tendere cursu.
Laus sit excelso superum Parenti,
Qui suum ditat meritis Bavonem ;
Concinant sparsæ per utrumque solem
    Carmina gentes. Amen.

E

F

producuntur, per illustrissimum dominum Antonium Triest

155 Lectiones primi Nocturni ex Libro Ecclesiastici : Beatus vir. Secundi ex Actis Sancti, conscriptis per Theodoricum abbatem. Tertii ex Homilia sancti Bernardi abbatis super Evangelio : Ecce nos reliquimus omnia. Infra Octavam primi Nocturni lectiones de Scriptura occurrente : secundi reliqua Sancti gesta, miracula et cultus historiam continent ; tertii assignantur ex dicta Homilia S. Bernardi. Oratio ubique eadem est, ut sequitur : Deus, qui beatum Bavonem confessorem tuum, calcato mundo, crucifixo Filio tuo militare tribuisti : da nobis, quæsumus, ejus patrocinio ab omnibus hostibus protegi, et post peractam feliciter hujus vitæ militiam, æterna gloria coronari. Per eumdem. Ad diem primam Augusti isto Oratio legitur : Deus, qui nos beati Bavonis confessoris tui meritis et intercessione lætificas : concede propitius, ut, qui tua per eum beneficia poscimus, dono tuæ gratiæ consequamur. Per Dominum. In secundi Nocturni lectionibus compendiosa fit narratio primæ Elevationis, translationum sacri corporis et aliquot

AUCTORE J. P.

aliquot miraculorum. Reliqua sumenda notantur ex Officio diei Depositionis, exceptis octavo Responsorio et Antiphona ad Benedictus, *quæ etiam propria sunt Sancto. Per annum vero pro commemoratione communi de* S. Bavone, *ut ecclesiæ patrono, ponitur hæc Antiphona* ad Benedictus : Sancte Bavo, pater bone, tu pro nobis in agone cum cælesti concione apud Deum advoca. Ad Magnificat *eadem, quæ in primis Vesperis Depositionis. Oratio diei primæ Augusti proxime recitata.*

Gandensium episcoporum immutatio, cujus munificentia

156 *Porro hanc Officiorum immutationem seu correctionem sub annum* 1639 *faciendam curavit illustrissimus ac reverendissimus dominus Antonius Triest, Gandavensium episcopus : vir tum aliis innumeris titulis tum præsertim munifica in pauperes et in ecclesias Dei pietate celebratissimus, cultusque* S. Bavonis *fautor et propagator egregius. Is videlicet, qui secundum ante dicta reliquiis ejusdem Sancti, Brugis et Aldenarda acceptis, cathedralem suam ecclesiam locupletavit; qui ære suo ejusdem cathedralis* S. Bavonis fabricam splendide auxit et ditavit, *ut habet inscriptio elegantis mausolei, ipsi ibidem in choro erecti; qui eidem* S. Bavonis *ecclesiæ amplius exornandæ* B *grandem pecuniæ summam reliquit, unde etiam hoc nostro sæculo princeps altare ex marmore admodum magnifice exstructum est : quo episcopatum tenente, et procul dubio ad sumptus concurrente, anno* 1631, *qui tunc credebatur a morte* S. Bavonis *esse millesimus, celebratum fuit jubilæum, sic memoratum a Sandero lib.* I *Hagiologii Flandriæ pag.* 34 : Cum anno MDCXXXI ab obitu S. Bavonis millenarius esset elapsus, clerus ecclesiæ cathedralis Gandavensis incredibili solemnitate celebravit jubilæum in honorem ejusdem Sancti. Ecclesia princeps peristromatis, aulæis, tapetibus pretiosissimis ornata fuit, et variæ ad populum D habitæ conciones, aliaque plura venerationis et reverentiæ in optimum Patronum nostrum pro majore Dei optimi maximi gloria edita sunt argumenta.

varia ecclesiæ S. Bavonis, de qua quædam ex Sandero,

157 *De sæpe dicta cathedrali* S. Bavonis *ecclesia, prout suo tempore exstebat, Sanderus, ex quo ejusdem delineatio lectorum oculis hic subjicitur, Gandavi sui scorsum impressi lib.* V *cap.* I *ista tradidit :* Eximia prorsus augustaque ejus fabrica est, splendidissimis quibusvis Europæ basilicis comparanda, et si antrorsum ad triginta forte pedes protendatur, anteferenda etiam. Nusquam arcta, humilis, obscura : sed vitrorum fulgore lucida, lætum introeuntibus aspectum præbet. Eam anno DCCCCXLI Transmarus episcopus legitur dedicasse. Cryptam amplitudine, sacellis, columnarum serie nulli toto Belgio secundam Balduinus et Arnulphus comites instruxere : alii id gentis Vilaniæ seu a Gandavo, in Belgio, ut prioribus libris ostendimus, nobilissimæ opus asserunt. Quidquid sit; Gerardus Vilanus a Gandavo, qui uxorem habuit Elisabetham, comitis S. Pauli filiam, ingente sumptu restauravit, ibidem conditus. Chorum alta concameratione, augusta sacellorum corona, senatus anno MCCXXVIII, alii, ut Varnewicus, MCCLXXIV erexit. Pronaon stupenda mole E sub ævum Caroli cæsaris adjectum. Fundamenta turris jacta MCCCCLXII vigesima sexta Maii pridie Dominicæ Ascensionis per abbatem Blandiniensem, hujus olim ecclesiæ patronum, Nicolao vander Zickele et Joanne Huysse coss. Eidem imposita crux anno MDXXXV... Ornamenta vero nunc hujus ædis, cui hæreticus furor injuriam intulerat, varia sunt, sacraque supellex, tum cleri tum populi donatione, sumptuosa. Altare mormoreum in choro etiam Patronos ecclesiæ eleganter sculptos exhibet ; mox illi Rubeniana imago inserenda, aliaque decora addenda sunt.



158 *Hæc*

ornamenta accessere,

158 *Hæc Sanderus circa* 1627, *quibus pro pleniori notitia hodierni* S. Bavonis *templi adjicit sequentia illustrissimus de Castillion part.* 1 *pag.* 51 *Chronologiæ sacræ Belgii, editæ anno* 1719. Præter insignem ac eximiam structuram illud *(templum)* splendidissimum reddunt marmorea sacella, portis ut plurimum æreis instructa; picturæ a celebrioribus Belgii penicillis, ac demum altare majus marmoreum, quod nunc exstruitur sumptuosissimum, et quod jam fere ad apicem perductum est; præter quod in circuitu chori alia tredecim conspiciuntur, inferius autem quatuordecim ornata magnifice. In inferiori sive subterranea ecclesia, quam cryptam vocant, decem sunt altaria. *Hisce ornamentis ecclesiæ cathedralis* S. Bavonis, *anno* 1745 *ex concretis summæ pecuniariæ, quam laudatus supra illustrissimus ac reverendissimus dominus Antonius Triest, Gaudensium episcopus, ecclesiæ* S. Bavonis *amplius exornandæ reliquit, annorum plurium proventibus cathedra concionatoria e marmore candido affabre constructa accessit.*

hodieque accedunt.

159 *Accedit etiam nunc, quod ceteris ornamentis cedere minime debebit, elegantissimæ structuræ* B *futurum opus, cujus notitiam, datis hoc ipso anno* 1763, *quo hæc scribuntur, Gandavo litteris, laudatus supra R. P. Petrus van Royen, Societatis nostræ sacerdos, viso schemate, quod ipsi, ut scribit, amplissimus dominus van Eersel archidiaconus et canonicus* S. Bavonis, *operisque, quod in dicta cathedrali ecclesia modo exstruitur, director exhibuit, quodque a celeberrimo architecto simul et sculptore serenissimi comitis Palatini domino Petro Verschaffelt delineatum est, officiosissime, ut promiserat, subministravit; est autem hæc :* Dejecto veteri odæo, quod chorum ab anteriori templo separabat, jam nunc exurgit aliud bifariam ita sectum, ut templum ingredientibus liberum præbeat aræ principis prospectum. Altare hoc majus ab illustri artifice D. N. Verbruggen olim elaboratum splendorem etiam a novo opere non mediocrem recipit : nam supra plinthidem e polito fusco marmore, quæ graduum, quibus ad chorum ascenditur, altitudinem adæquat, utrimque e candido nigroque marmore ara minor extruitur, stipantibus eam marmoreis coloris itidem albi columnis ad altitudinem pedum 16 $\frac{1}{4}$, toto opere altitudinem pedum 25 vix non excedente; atque C ad eam formam totus, quantus est, chori ambitus ac transversa templi navis continuo labore exornabitur. Hæc, *addit idem R. P. Petrus van Royen,* humanissime explicare mihi dignatus est prælaudatus amplissimus dominus archidiaconus.

§ IX. Cultus S. Bavonis Harlemi in Hollandia ecclesiaque ipsi ibidem extructa.

Occasio,

Absolutis iis, quæ annotanda videbantur de reliquiis et cultu S. Bavonis *in civitate Gandavensi, properamus ad civitates et loca alia, in quibus specialem venerationem nactus est idem Sanctus; in quibus, inquam, vel reliquiæ ejus honorantur, vel ædes sacræ ipsi dicatæ sunt, vel in Officio divino ipsius fit memoria. Reliquis præmittimus Harlemum, civitatem Hollandiæ amplam et elegantem, Amstelodamo tribus, Lugduno Batavorum quinque dissitam milliaribus. Harlemenses quippe, priusquam in ipsos dominari cœpit hæresis, vix cedebant Gandavensibus in veneratione erga* S. Bavonem, *imo, si annuas festivitates spectes, etiam hos superabant. Quo tempore cultus iste illic inchoatus sit, litteris proditum non reperio. At occasio sic generatim proponitur in lectione quarta Officii, quod, ut infra dicetur, ibidem recitari consuerit die* X *Maii :* Cum sancti Bavonis confessoris religiosa veneratio populo Harlemensi ex commerciis cum populo Gandensi feliciter innotuisset, ejusdem gloriosa apparitio ante aliquot annorum centurias facta utrumque populum ad communionem pietatis sub illius patrocinio induxit et sociavit. Harlemensibus siquidem summe afflictis et sancti Bavonis tutelæ sese devoventibus, eumdem apparuisse, civesque ab imminentibus periculis liberasse, veneranda majorum traditio perhibet. Cujus rei sacram perennemque memoriam confirmat solennis illa basilica, quam clerus populusque Harlemensis ope Alberti Bavari, vigesimi tertii Hollandiæ comitis, eximia structura, maximisque sumptibus, toto et amplius seculo fabricatam, Patrono suo erexit. Testatur id E ipsum sacra cleri populique Harlemensis fraternitas, sub sancti Bavonis invocatione et patrocinio ab aliquot sæculis in honorem Dei omnipotentis instituta.

AUCTORE J. P.

progressus

161 *Cultus progressus aliquanto uberius deducitur in Officio, quod die octava depositionis recitari consuevit a clero tam Gandavensi quam Harlemensi. Lectio quarta sic habet :* Harlemi quoque in Hollandia ante multas annorum centurias cultus sancti Bavonis miraculose propagatus est. Cum enim cives Harlemenses, summa angustia pressi, se ejus patrocinio devovissent, illustri apparitione et tutela sua civitatem ab imminentibus periculis liberasse traditur. Unde postea sacrorum beneficiorum memoriam devota ac religiosa animorum gratitudine recolentes clerus et populus eumdem in Patronum ac Tutelarem susceperunt, erectaque solemni basilica, statuam ejus cum armatura ac paludamento, principum habitu, dextera manu gladium erectum, sinistra vero falconem tenentem (eo modo, quo apparuisse creditur) delineantes, passim posuerunt. Lectio v. Ex amplitudine miraculi ac religiosi cultus sancto Bavoni ab Harlemensibus conse- F crati, Albertus Bavariæ dux et vigesimus tertius Hollandiæ comes pie commotus, illustrem basilicam eximia ac sumptuosa architectura, a civibus jam diu inchoatam, sua liberalitate ac studio insigniter promovit. Impetravit enim a Bonifacio nono, Sixto quarto et Innocentio octavo, successive Romanis Pontificibus, plenarias, sanctæ Mariæ Angelorum de Portiuncula nuncupatas, indulgentias; quibus Christi fideles pœnitentes et communicantes; et sancti Bavonis basilicam visitantes, ad liberalem eleemosynam pro fabrica complenda invitavit : quæ toto et amplius sæculo fabrefacta, tandem anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo perfecta est. Clerus quoque Gandensis se Harlemensibus sub sancti Bavonis patrocinio confœderans, insignem partem sacri corporis ejus, scilicet juncturam brachii cum mutua bonorum operum communicatione invicem perpetuo impertienda, aliisque nonnullis conditionibus, ecclesiæ Harlemensi donavit. Quas reliquias clerus Harlemensis gratanter acceptas ac deinde argenteæ thecæ anno Domini millesimo quingentesimo reverenter inclusas, maxima

AUCTORE J. P.

xima religione custodivit. Sacrum quoque translationis festum, annua solemnitate deinceps celebrandum, ab Ultrajectensi episcopo obtinuit ac religiose observavit.

ac diuturnitas cultus S. Bavonis apud Harlemenses,

162 *Sextam lectionem, quæ res postea gestas exhibet, dabo, cum nonnulla ad præcedentium elucidationem conducentia, attulero. Particulæ, quibus dicitur* apparitio ante aliquot annorum centurias facta, et ante multas annorum centurias cultus sancti Bavonis propagatus, *antiquitatem sane indicant, sed non definitam. Si tamen memorata Sancti apparitio non diu contigerit, antequam ecclesiæ Harlemensis jacta sint fundamenta, figi ista late poterit ante medium sæculum decimum quartum; cum ecclesiæ, anno* 1472 *ad perfectionem perductæ, impensum fuerit totum amplius sæculum. At quod refertur de indulgentiis, quas a summis Pontificibus Sixto et Innocentio impetravit Albertus, Bavariæ dux et Hollandiæ comes, mortuus anno* 1404, *quo eodem etiam vivere desiit Bonifacius nonus Pontifex maximus, intelligendum dumtaxat de innovatione et confirmatione indulgentiarum, a Bonifacio olim concessarum, prout clarum fit ex ætate Sixti IV* B *ac Innocentii VIII Pontificum, et distinctius exponitur parte* II *Bataviæ sacræ pag.* 290, *ubi simul ipsius ecclesiæ exhibetur descriptio, quam huc transfero.*

a quibus Sancto exstructum templum

163 Illustre imprimis templum, quod D. Bavoni sacrum. Templum, ut refert Hadr. Junius, augustum et architectorum judicio celeberrimum, pulcherrimumque opus, firmissimis innixum columnis, fornice laqueata ex intestina materia, quod spatioso et quadrato imminet foro; juvante et promovente tantæ molis opus Alberto Bavaro, qui a Papa Bonifacio, ejus nominis IX, obtinuerat indulgentias Papales ad promovendam perficiendamque ædis sacræ structuram. Similes indulgentias concessit Papa Clemens V. Bullas hasce renovavit, confirmavit ac stabilivit cum supplemento errorum, qui incidere potuerunt, Sixtus IV Pontifex anno MCCCCLXXII, et post eum Innocentius VIII Pontifex anno MCCCCXC, quibus gazophylacium magnis ditatum thesauris. Sic templum hoc consummatum fuisse, refert Montanus. Anno MDXVI e ligno turrim ædificare cœperunt fastigiatam, loricatam, surgente in altum gradu ad summum usque verticem, quam ad justam C altitudinem perductam plumbo superinducto investiverunt structores. Suggestum concionatorium erectum sublime et operosum anno MCCCCXXXII.

ejusdem reliquiis Gandenses donant,

164 *De reliquiis* S. Bavonis *a Gandensibus dictæ ecclesiæ concessis et de conditionibus donationi adjectis paulo etiam explicatius agit die* X *Maii Officium Harlemense lectione* V, *quam similiter subjicio :* Absoluta autem basilicæ fabrica, clerus populusque Harlemensis, Patroni sui gloriosam memoriam cum beneficiorum fructu conservare studentes, anno Dominicæ Incarnationis millesimo quingentesimo ab abbate monasterii sancti Bavonis juxta Gandavum, pia instantia insignem partem reliquiarum ejus, scilicet juncturam brachii, obtinuerunt. Accessit piorum operum ac meritorum, divinæ gratiæ auxilio implendorum, tam ex parte Religiosorum ejusdem monasterii, quam cleri populique Harlemensis, in fraternitatem sancti Bavonis conscripti, mutua ac perpetua communio. Harlemenses insuper in gratiarum actionem, jugemque pietatis memoriam, cereum unius libræ in Gandensi ecclesia sancti Bavonis Kalendis Octobris sub Offertorium summæ Missæ, per certum D nuncium quotannis offerendum, pio voto promiserunt. Dies quoque festivas depositionis Kalendis Octobris, item elevationis Kalendis Augusti, nec non translationis et commemorationis illius sexta Idus Maii occurrentes, annua solemnitate colendas pari pietate voverunt.

quod ex binis

165 *At longe ampliorem tam concessionis, quam conditionum concessioni adjectarum notitiam nobis subministravit sæpe laudatus Reverendus ac amplissimus D. van Damme missis apographis duorum instrumentorum; quæ Mss servantur in archivo seu tabulario capituli Gandensis cathedralis ecclesiæ. Primum sunt litteræ Petri Quicke, episcopi Tornacensis, Raphaëli de Bourgogne, abbati Gandensis monasterii* S. Bavonis *ac simul episcopo Rosensi (civitas est Dalmatiæ Turcis subjecta) licentiam facientis donandi reliquias Harlemensi ecclesiæ, et sic habent :* Petrus Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Tornacensis venerabili in Christo patri ac domino Raphaëli, eadem gratia episcopo Rosensi nec non abbati insignis ecclesiæ ac monasterii S. Bavonis juxta Gandavum, salutem ac sinceram in Domino dilectionem. Ut aliquam partem reliquiarum S. Bavonis confessoris, cujus E corpus in dicta ecclesia ac monasterio requiescere dignoscitur, ecclesiæ parochiali de Herlem Trajectensis diœcesis, quæ in honorem ejusdem S. Bavonis fundata et erecta existit, donare et concedere valeatis, ita ut ipsa pars reliquiarum ad eandem ecclesiam transferatur, quo magis ad ipsam ecclesiam populus devotionis causa confluat, præfataque ecclesia exinde suscipiat incrementa, vobis tenore præsentium licentiam pariter et auctoritatem concedimus et impartimur. Datum Gandavi sub sigillo nostro anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo nono, mensis Februarii die vigesima octava. In plica scriptum erat : Per dñum episcopum Bourgne p. no. cum certo signo manuali, et appendebat sigillum ex cera rubra, semi ex parte fractum, et ex cauda pergamena.

instrumentis authenticis cum donationis

166 *Alterum instrumentum est apographum litterarum, quibus moderatores utriusque ordinis, civilis et ecclesiastici Harlemensis, profitentur et declarant, quidquid in gratiarum actionem tam pro abbate et monachis Gandensibus, quam in honorem Sancti deinceps facturi sint. Sic sonant :* Quia Rdñs in Christo pater et dominus F Raphaël, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Rosensis, abbas insignis ecclesiæ et monasterii S. Bavonis juxta Gandavum, ad instantiam rdi patris ac domini magistri Nicolai de Ruyter archidiaconi Bruxellensis in ecclesia Cameracensi, præpositi Lovaniensis et ecclesiæ nostræ parochialis Herlemensis, ecclesiam nostram præfatam in honorem S. Bavonis fundatam et erectam cum reliquiis S. Bavonis patroni nostri dono specialis gratiæ decoravit, ac etiam idem R. P. et D. nos ad participationem operum virtuosorum et meritorum, quæ apud præfatum monasterium perpetuo futuris temporibus adimplebuntur, et sicut benigne accepit : Nos scultetus, burgimagistri et proconsules oppidi Herlemensis, magister Hugo de Asseldelff, vicecuratus ecclesiæ Herlemensis prædictæ, decanus et confratres fraternitatis S. Bavonis in ecclesia antedicta, in recompensam gratiosæ et specialis donationis et benignæ receptionis antedictorum, eumdem R. P. et D. episcopum et abbatem memoratum, religiosos dominos Ægidium priorem et omnes fratres monasterii antedicti successoresque eorum

A eorum ad fraternitatem nostram in parochiali ecclesia antedicta, in Missis, exequiis et aliis virtuosis operibus et exercitiis spiritualibus recipimus, ipsosque eorum participes efficimus.

etiam conditionibus innotescit;

167 Insuper bona fide pro nobis et successoribus nostris dies obitus et translationis ejusdem sancti Bavonis, patroni nostri, singulis annis solemnes et festivos, nec non etiam pro fratribus dicti monasterii Missam de Requiem ac solemne anniversarium quolibet anno futuris perpetuis temporibus celebrare, cantare et observare promittimus, et cum dies obitus R. P. nostri Raphaëlis episcopi et abbatis memorati, suorumque successorum nobis insinuatus fuerit, exequias solemnes in nostra fraternitate observare et tenere. Deinde etiam promittimus, nos nostrosque successores in perpetuum obligamus, candelam unam ponderis unius libræ coram feretro sancti Bavonis prima die mensis Octobris per certum nuncium nostrum ad Offertorium majoris Missæ offerre, seu offerri facere et eam ibidem dimittere. Et si feretrum seu receptaculum reliquiarum gloriosissimi confessoris Bavonis patroni nostri per nos fieri seu construi B contingat, in hujuscemodi feretri seu receptaculi circumferentia non aliter legibilibus litteris sculpi, scribi seu depingi faciemus, quam in hac verborum forma : « In hoc feretro continetur pars » brachii, scilicet junctura brachii, gloriosissimi confessoris Christi Bavonis, quam a R. » in Christo P. et D. Raphaele episcopo et abbate monasterii ejusdem S. Bavonis juxta Gandavum Ordinis S. Benedicti, Tornacensis diœcesis, multis precibus anno a nativitate Domini » millesimo quingentesimo cum summa devotione » et speciali gratia accepimus. » In quorum omnium fidem, attestationem et testimonium nos facultas *, Burgimagistri, proconsules oppidi Herlemensis, vicecuratus ecclesiæ parochialis oppidi prædicti, decanus et confratres fraternitatis S. Bavonis in ecclesia præfata, sigillis oppidi prædicti et curæ Harlemensis præsentes litteras communivimus et roboravimus anno Domini millesimo quingentesimo mensis Aprilis die decima quinta. Et appendebant duo sigilla ex cauda parcamena, unum civitatis seu oppidi Harlemensis, aliud, cui impressa erat imago S. Bavonis, in sinistra falconem, in dextra vero gladium gestantis, C cujus inscriptio erat : Sigillum curæ Harlemensis.

* *forte* scultetus, *ut supra, i. e.* prætor

præposita autem ab iis, qui eorum postremum scripsere,

168 *Is, qui initio litterarum dicitur ab abbate et monachis Gandensibus impetrasse reliquias, D. Nicolaus de Ruyter, erat ecclesiæ S. Bavonis Harlemensis, tunc parochialis tantum et episcopatui Ultrajectino subjectæ, primarius rector sive præpositus; non comparet tamen inter eos, quorum nomine et auctoritate exaratæ sunt litteræ, quia cum præpositus dictæ ecclesiæ esset simul a Sacris principi seu comiti, et hunc comitari soleret, regebat ecclesiam suam per vice-curatum et quatuor sacellanos. Hinc ut præcipua tum præsens Ordinis ecclesiastici persona nominatur in litteris vice-curatus. Idem D. Nicolaus de Ruyter, ut liquet ex litteris, erat id temporis Lovanii ad S. Petrum præpositus, et archidiaconus Bruxellis, civitate tunc Cameracensis diœcesis; sed postea anno 1501 ad episcopatum Atrebatensem promotus est.*

lipsanotheca, allatis reliquiis, mox exstructa est,

169 *Quod in litteris proponebatur de construendo feretro seu theca reponendis in Harlemensi ecclesia* S. Bavonis *reliquiis, non videtur diu dilatum fuisse, imo si stricto sensu accipienda sunt verba lectionis quintæ in Officio diei octavæ depositionis, eodem anno, quo obtentæ sunt, exsecutioni mandatum est :* Reliquias clerus Harlemensis, *verba repeto,* grataanter acceptas, ac deinde argenteæ thecæ anno Domini millesimo quingentesimo reverenter inclusas, maxima religione custodivit. *Sed et magnifice ac sumptuose id exsecutioni mandatum fuisse, colligimus ex Batavia sacra superius, ubi ista leguntur. :* Bavoni imprimis, sub cujus nomine Deo hoc *(Harlemense)* consecratum templum, hic honor habitus, ut statua erecta sit ex argento magni pretii, quæ pendebat selibras IX ponderis Coloniensis, cujus et ossa argentea in cista condita et venerationi illic habita, donec iconoclastarum furori, ut sub Bavone diximus, subducta, Coloniam devecta fuere. *De* S. Bavone *seorsum egerat auctor part.* I *pag.* 26 *et seq., ubi ea, quæ mox dedimus ex Officio diei octavæ et pauca de translatis Coloniam reliquiis descripserat. Hæc et nos, servata temporum serie, mox recitabimus.*

Sanctique cultus Harlemi increvit, qua urbe in episcopatum

170 *Ad eum porro splendoris apicem ascendit cultus Sancti nostri apud Harlemenses post acceptas reliquias, ut non modo illic prima die Octobris recoleretur festum depositionis Officio duplici primæ classis tanquam patroni titularis, cum* E *Octava, et prima Augusti festum elevationis ac translationis ritu duplici majori, verum etiam die* X *Maii, qua de* S. Bavone *nihil notatur in Gandensi Proprio, celebraretur ritu quoque duplici majori festum translationis et commemorationis prout statutum fuerat in litteris anni* 1500. *Denique ne vel ex ista parte Gandavo cederet Harlemum, eodem tempore, quo Gandavensis ecclesia primum parochialis, deinde collegiata* S. Bavonis, *in cathedralem evecta est, similiter cathedralis facta Harlemensis* S. Bavonis *ecclesia, et institutum ibidem canonicorum collegium.*

erecta, collegiata ibidem ejus ecclesia

171 *Bullam Pauli IV Pontificis datam Romæ anno* 1559, *super generali novorum in Belgio episcopatuum erectione, assignavi supra, cum agerem de erectione Gandavensis episcopatus; peculiarem vero Pii IV Pontificis, qua anno* 1560 *decessoris sui erectionem confirmans, Harlemensem episcopatum archiepiscopatus Ultrajectini primum suffraganeum statuit, cathedram episcopalem in ecclesia* S. Bavonis *collocat, hic collegium canonicorum instituit etc., habes apud Miræum parte* I *diplomatum secundæ editionis pag.* 797, *et* F *in Batavia sacra part.* II *pag.* 284, *ubi insuper pag.* 291 *exstat ejusdem Pontificis Breve Apostolicum, missum anno* 1561 *ad D. Nicolaum Nieulant, alias a Nova-terra, a Philippo Hispaniarum rege designatum primum Harlemensium episcopum. Brevis Apostolici initium tale est :* Pius Papa IV. Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Nuper postquam fel. rec. Paulus Papa IV, prædecessor noster, ex certis causis tunc expressis, parochialem ecclesiam sancti Bavonis, Harlemensem ecclesiam, olim Trajectensis diœcesis, in cathedralem ecclesiam erexerat, Nos... te.... illi in episcopum præfecimus etc.

ad cathedralem evehitur, ex qua

172 *Erectio episcopatuum, et nonnulla ad Harlemensem spectantia, etiam inserta sunt Officiis propriis Sancti nostri. Lectio sexta Gandavensis et Harlemensis die Octava depositionis hæc est :* Cum autem circa annum Domini millesimum quingentesimum quinquagesimum hæresis Calviniana, ex Galliis in Belgium delapsa, Catholicæ fidei ac religionis interitum minaretur, Paulus Quartus Romanorum Pontifex, postulante Philippo secundo Hispaniarum rege ac Belgicarum

AUCTORE J. P.

Belgicarum ditionum, post patrem Carolum Quintum imperatorem, hereditario principe, ad conservandum Catholicæ fidei ac religionis statum, tres archiepiscopatus et quindecim episcopatus in Belgio instituit. Inter ceteras civitates et ecclesias, Gandavensem et Harlemensem, utramque sancti Bavonis in cathedrales erexit. Ex eo tempore sancti Bavonis cultus inter utrumque clerum religiose observatus, tantam animorum unionem peperit, ut communicatis officiis, nec non renovata veteri utriusque collegii fraternitate, canonici cathedralium Gandavensis et Harlemensis se invicem fratres appellaverint. *Harlemensi Officio pauca adduntur de translatis Coloniam Agrippinam Sancti nostri reliquiis; sed cum eadem plenius memorentur lectione sexta Officii Harlemensis die x Maii, omissis istis, hanc describo.*

Coloniam Agrippinam S. Bavonis reliquiæ,

173 At cum post erectam a Paulo quarto Harlemi in ecclesia sancti Bavonis cathedram episcopalem, hæreseon factiones impiissimis tumultibus totum undique Belgium infestarent, inter alia loca Harlemensis civitas, a milite Geusio occupata, ac postea etiam cathedralis ecclesia, destructis per iconoclastas altaribus, profanata fuit. Sacræ autem gloriosissimi Confessoris reliquiæ, diligenter eo tempore custoditæ, et ex cathedrali ecclesia reverenter acceptæ, Coloniam Agrippinam devectæ sunt. Deinde vero, sedatis nonnihil tumultibus, Harlemum fideliter relatæ, summaque totius cleri cathedralis exultatione receptæ sunt. In cujus beneficii perpetuam memoriam festum translationis ac commemorationis, ex voto majorum pro acceptis reliquiis primitus indictum, ac temporis injuria collapsum, ab eo tempore deinceps ad impetrandam sancti Bavonis opem celebrari jussum ac pristino cultui restitutum est.

tumultuantibus hæreticis, transferuntur,

174 *Hæreticis tumultibus Harlemi initium dedit annus* 1566 : Hoc ipso namque anno *(verba sunt auctoris Bataviæ sacræ part.* II *pag.* 293) XXI Julii in pago Overveen extra muros Harlemenses in montibus arenosis prima concio Dominica die Calviniano ritu habita est a Joanne Arnoldi sportulario, ex opificio suo dicto Mandemacker, Alcmariano, confluentibus eo CCC fere hominibus, inter eos viris quinquaginta. Virus hinc et in ipsam urbem serpsit, Religiosis et sacerdotibus nonnullis idem haurientibus. Et quoniam iconomachia, quæ jam plerisque locis sævierat, et Harlemum invasura non vano timore credebatur, ecclesia cathedralis (jussu magistratus, ecclesiastici an secularis dubium est) die XXIII Augusti clausa est, totoque trimestri clausa remansit, non ante diem VII Septembris *(verisimillime* Decembris) reclusa. *An eodem anno, sicut Gandavi factum esse supra vidimus, reliquiæ* S. Bavonis *tutiore loco reconditæ fuerint, an vel ex tunc Coloniam translatæ necne, incompertum mihi est. Sedem episcopalem id temporis tenebat ante nominatus D. Nicolaus a Nova-terra, qui ob turbas et corporis infirmitates episcopatu cessit anno* 1569.

indeque, tranquillitate utcumque restituta, revehuntur;

175 *Haud pacatiora, imo multo turbulentiora tempora nactus est Godefridus a Mierlo, Nicolai successor, Harlemensiumque episcopus secundus et ultimus. Nam anno* 1572, *qui erat alter a consecratione sua, tragœdiam conspexit, in mox data lectione memoratam, atque istis verbis descriptam a Famiano Strada Decade prima de Bello Belgico pag.* 443. Harlemum, nobilis Hollandiæ urbs, quo bellum deportaverat Federicus *(Toletanus, ducis Albani filius)* Amstelodami fidæ urbis opportunitate invitatus, non modo oblatam ab eo superbe veniam rejecit, sed recepto novo partium præsidio, et ut omnem reconciliationis spem sibi præcideret, exuta palam veteri religione, fractis sacris imaginibus, ac violatis direptisque templis, octo mensium obsidionem tulit, pari hostium vitæque contemptu. *Denique post plura obsessorum tam in religionem Catholicam quam in Hispanos odii indicia, quæ ibidem legi possunt, civitas, fame exhausta, Federici victoris arbitrio cessit anno* 1573. Hic prima sacrorum cura fuit, *inquit Theodorus Schrevelius, citatus part.* II *Bataviæ sacræ pag.* 313, v Augusti templum D. Bavoni sacrum expiarunt et sacrarunt per episcopum Amerledum, qui Sacrum coram Toletano peregit, post recitatum Euangelium, ad servandas Ecclesiæ Catholicæ immunitates accepto Sacramento. *Tunc etiam procul dubio relatæ Colonia Agrippina* S. Bavonis *reliquiæ, prout habetur in lectione Officii.*

at, novis turbis religione penitus subversa,

176 *Pax qualiscumque et quies fuit Harlemi usque ad annum* 1578, *quando nova eaque ferocissima exorta tempestas, quæ religionem Catholicam penitus subvertit :* Ipso enim festo SS. Sacramenti, *inquit auctor Bataviæ sacræ pag.* 314, anni MDLXXVIII, quæ * tunc in diem XXIX Maii incidebat, urbe Aurangiæ principis copiis dedita, sævissima strages in cathedrali ecclesia edita est, a scriptoribus nostratibus NONA HARLEMENSIS dicta, eo quod sub versum illum Nonarum : « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum » proruptio in ecclesiam istam ejusque mystas ea die facta fuerit. Cæsis aliis, « Episcopus Godefridus a » Mierloo » inquit Theod. Schrevelius, « qui eo » tempore adhuc concionem habuerat, miraculose » servatus a quæsitore seu latrunculatore in cella » subterranea, cui cum aliis militibus fidis sibi, » circiter L florenos pro honorario dedit, pretium » redemptionis. » Hoc die IV violata templa Harlemi omnia ac monasteria diruta. Fuga feliciter elapsus Godefridus episcopus Monasterium apud Westphalos se recepit. *Reliqua ejus gesta sic breviter referuntur tom I Diplomatum Miræi pag.* 803 : Deinde Daventriam, Sede vacante anno MDLXXXVIII evocatus, cathedralem ecclesiam impie profanatam reconciliavit, atque e vivis exemptus die XXVIII Julii ejusdem anni MDLXXXVIII, ibidem tumulatus fuit. Post hæc occupata per hæreticos urbe ac diœcesi Harlemensi, nullus ultra nominatus fuit hujus Sedis episcopus.

* quod

quid iis acciderit, ignoratur, S. Bavonem tamen,

177 *Studiose perscrutatus sum omnes, quascumque nancisci potui, rerum Harlemensium, præsertim sacrarum, historias aut relationes, ultimis tumultibus posteriores, ut quid reliquiis* S. Bavonis *Harlemensibus tunc obtigisset, ediscerem, salvæne essent videlicet et hæreticorum manibus subductæ, an deperditæ aut dispersæ. Sed frustra. In omnibus æque altum de iis silentium, quam in lectionibus Officiorum, licet hæ, ut mox patebit, etiam serius compositæ sint ac diserte memorent translationem reliquiarum Coloniam, earumque Harlemum relationem non diu ante postremas turbas. Si etiam tunc conservatæ fuerint, crediderim, consultius judicatum fuisse id typis non vulgare, nedum propalare, ubi hodiedum lateant et a fidelibus honorentur. Quidquid sit, clerus Harlemensis Romano-Catholicus Patronum suum, quamvis minore apparatu et splendore, æquali tamen pietate et affectu colere annuasque festivitates ejus ecclesiastico Officio celebrare perrexit. Id nobis compertum est ex Officiis propriis sæculo proxime elapso, et variis Directoriis hoc currente sæculo impressis.*

178 *Anno* 1618 *illustrissimus ac reverendissimus*

ejusque festivitates clerus Harlemensis

simus dominus Philippus Rovenius, tunc per Belgium fœderatum vicarius Apostolicus, postea etiam archiepiscopus Philippensis, in litteris ad clerum Harlemensem sic statuit : Festum S. Bavonis, utpote patroni Harlemensis, ab antiquo solemnissime hic observari solitum, moneantur fideles religiose celebrare, ad quod concessis quadraginta dierum indulgentiis eosdem invitamus; non tamen intendentes quemquam ad mortale peccatum circa illius observationem constringere. In reliquis festis servetur moderatio jam passim recepta. *Sic ille part.* II *Bataviæ sacræ pag.* 87. *Idem archiepiscopus ibidem pag.* 102 *in Constitutione anni* 1628 *mandat :* Festum S. Bavonis, utpote patroni Harlemensis, ab antiquo solemnissime hic celebrari solitum, ordinamus deinceps esse celebrandum Dominica proxima post festum S. Michaelis, ad quod concessis quadraginta dierum indulgentiis fideles invitamus. In reliquis festis ac jejuniis servetur consuetudo ac moderatio hactenus passim hic recepta. *Eodem denique curante et approbante*, Officia Sanctorum archiepiscopatus Ultrajectensis et episcopatuum suffraganeorum, Harlemensis, Daventriensis, Leovardiensis, Groeningensis et Middelburgensis, digesta ad normam Breviarii Romani, *Coloniæ edita sunt anno* 1640. B

Officiis ecclesiasticis, missaque

179 *Illa inter pro Harlemensi seorsum episcopatu tria dantur propria de S. Bavone, diebus ac ritu suprascriptis recitanda ; et pro diebus quidem* I *Octobris ac per Octavam alio Officio non impeditis, uti et* I *Augusti, si paucissima excipias, eadem sunt Officia, quæ exstant in Proprio cathedralis ecclesiæ Gandavensis, quæque, paulo ante, concurrente utriusque ecclesiæ canonicorum collegio composita, edi curaverat illustrissimus ac reverendissimus D. Antonius Triest episcopus Gandavensis : prout ipse testatur in litteris suis anni* 1639, *Gandavensi Proprio præfixis,* Nos, *inquiens,* pro officii nostri debito et in sanctos tutelares affectu de consilio operaque nonnullorum RR. DD. tam ecclesiæ nostræ cathedralis Gandavensis, quam similis ecclesiæ cathedralis Harlemensis canonicorum, in perpetuam societatem et confraternitatem nuper assumptorum, certa ab incertis separari et propius quam umquam antea, Officia ista ad formam dicti Breviarii Romani reduci curavimus. *Die autem* X *Maii Officium desumitur Harlemi ex aliis festivitatibus præter lectiones secundi Nocturni, quæ hic etiam propriæ sunt et superius recitatæ, ubi id exigebat series historiæ.* C

de eo proprius celebrare perrexit.

180 *Habent præterea Harlemenses Missam de Sancto propriam, ad calcem Officiorum excusam, primamque inter festa Octobris, ut sequitur :* INTROITUS. Gaudeamus omnes in Domino etc. ORATIO. Deus, qui beatum Bavonem *etc, ut in Officio Gandavensi ejusdem diei.* EPISTOLA. Quæ mihi fuerunt lucra *etc.* GRADUALE. Domine, prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. VERS. Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi. Alleluia, alleluia. VERS. O remedium salutis in via, beate Bavo : tuis nos precibus Deo reconcilia. Esto nobis Patronus in cæli curia, ubi justi stabunt cum fiducia. Alleluia. EVANGELIUM. Dixit Simon Petrus ad Jesum : ecce nos reliquimus omnia. CREDO. OFFERTORIUM. Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. SECRETA. Fons totius misericordiæ, Deus, respice ad munera nostra, quæ in beati Bavonis confessoris tui solemnitate præclaræ Majestati tuæ offerimus : ejusque intercedentibus meritis, concede, ut oblationes munerum fiant præsidia devotorum. Per Dominum. COMMUNIO. Vos, qui reliquistis omnia, et secuti estis me, centuplum accipietis et vitam æternam possidebitis. POSTCOMMUNIO. Omnipotens sempiterne Deus, Pater totius consolationis et pacis : præsta familiæ tuæ, in solemnitate sancti Bavonis ad laudem tui nominis congregatæ, per unigeniti Filii tui corpus et sanguinem pignus redemptionis æternæ. Per Dominum. *Eadem Missa præscribitur in aliis Sancti Festivitatibus, sed in his primo oratio ea est, quam dedimus ex Officio Gandavensi diei* I *Augusti, ad diem tamen* X *Maii his vocibus :* Beati Bavonis confessoris tui *addunt Harlemenses* Patroni nostri. *Eadem oratione utuntur Harlemenses per annum pro commemoratione communi de sancto Patrono suo in Vesperis et Laudibus cum Antiphonis ante descriptis ex Gandavensi proprio.*

AUCTORE J. P.

§ X. Reliquæ ecclesiæ S. Bavoni dedicatæ, sacris ejus lipsanis ditatæ, cultuive addictæ. E

Ecclesiæ aliæ variis locis.

Ceteræ *ecclesiæ* S. Bavoni *sacræ hoc ordine enumerantur apud Sanderum ad calcem cap.* IV *lib.* IV : Ecclesia una de Ardenburch, Mendonck, Vinderhoute, Zinghem, Vliersele, Caneghem; Wilrick in Brabantia et Bouchoute : *alio ac paulo distinctiore etiam recensentur in Proprio Officiorum de Sanctis ecclesiæ cathedralis Gandensis lect.* 5 *diei quartæ infra Octavam* S. Bavonis : Anno Domini nongentesimo sexagesimo in Rodenburch, celebri olim ac vetusto Flandriæ oppido (nunc Erdenburch nominatur) prima ecclesia in honorem divi Bavonis confessoris dedicata est. Nec procul inde alia postmodum in terra de Oostburch juxta mare. Alia item postea ad Legiam fluvium in territorio Cortracensi, a qua pagus ipse Vivia D. Bavonis vulgo dicitur. Est et ecclesia parochialis de Zynghem haud procul Aldenarda, nec non ecclesia de Wliersele B. Bavonis patrocinio ac nomini consecrata. Mendonck item, Vinderhout, Caneghem, ecclesiæ nequaquam incelebres ; atque in Brabantia ecclesiæ de Wilrick et Bochoute, ut aliæ omnes hic prætereantur, B. Bavonem patronum ac protectorem agnoscunt. F

videlicet in Flandria Ardenburgi, Oostburgi,

182 *Locus, qui in utroque textu prævit, et illic* Ardenburch, *hic* Rodenburch *vocitatur, unus idemque est, atque his verbis describitur a Baudrando :* Ardenburgum, oppidulum Flandriæ sub potestate provinciarum unitarum ab anno MDCIV. Una leuca distat a Clausulis *(alias* Slusa, *vulgo* Sluys) in Ortum et paulo minus a Middelburgo oppidulo, olimque erat totius hujus tractus primaria urbs . . . . vocatur etiam Rodeburgus. *Buzelinus lib.* I *Annalium,* Urbium mater, *inquit,* in eo tractu fuit Rodenburgus, quam hodie Ardenburgum nominant. *Latiorem ejus notitiam exhibet Sanderus Flandriæ illustratæ tom. I pag.* 289, *ubi similiter monet, fuisse olim* caput maritimarum Flandriæ urbium, *ac deinde addit,* Templum *divi* Bavonis *anno* MCCCCXL *dicatum, et etiam Deiparæ, cui par tota hæc Flandriæ ora non habet, occasione miraculorum ibi frequentium superbo opere exædificatum*

 anno

AUCTORE J. P.

anno MCCXCVI, collegio canonicorum per Michaelem *(Tornacensium)* episcop. auctum et donariis regum et principum, voti gratia confluentium, refertum resplenduisse. *Collegii canonicorum institutionem referunt etiam ad annum* 1296 *Meyerus in Annalibus aliique, quos tamen omnes corrigit in nomine episcopi Joannes Cousin lib.* IV *Historiæ Tornacensis, probans, Michaëlem episcopum vivere desiisse anno* 1291, *proindeque dictam institutionem collocandam fuisse sub Joanne de Wasonia, Michaëlis successore. Est et aliud, quod in Sanderi verbis corrigendum quidem, sed quod soli putem adscribendum typothetæ, qui pro anno* 960 *posuerit* 940; *quandoquidem apud eumdem Sanderum in Gandavo separato lib.* IV *cap.* IV *prima dedicatio sacræ ædis Ardenburgensis seu Rodenburgensis* in honore B. Bavonis egregii confessoris *expresse signetur anno* 960, *sicut in lectione Officii. Locus alter in Officio* Oostburch *appellatus, alias* Oostburgum, castrum munitum est Belgii, *inquit Baudrandus,* in comitatu Flandriæ, prope Cadsandiam insulam, et vix una leuca a Clausulis distans in Ortum sub dominio provinciarum Belgii uniti. *Plura rursum de eo* B *præbet Sanderus in Flandria illustrata, sed non meminit ecclesiæ* S. Bavoni *sacræ.*

in Vivia S. Bavonis.

183 *Idem Sanderus tom. II pag.* 423 *agens de rebus Cortracensibus tertii loci in Officio nominati mentionem facit, simul et familiæ, quæ a nomine* S. Bavonis *antiquitus dicta fuerit, ut sequitur :* Duæ hic Viviæ, una S. Eligii, quam Vivium castellum vocat Malebrancus, altera S. Bavonis, utraque ad Legiam fluvium, utraque amœna, aquis irrigua, et per æstatem pascuis florida. Cæterum in antiquis Flandriæ rescriptis non infrequens est memoria familiæ S. BAVONIS (quod ego tamen genus a dominio et cœnobio S. Bavonis in portu Ganda ortum et originem habere credo) legitur ad annum MCCLXII Machelinus de S. Bavone et Agata ejus uxor, qui vendiderunt legitime ecclesiæ S. Bavonis Gandensis duas partes decimæ parochiæ de Wtberghen de consensu Guidonis comitis Flandrensis et Machtildis ejus uxoris, Betuniæ et Teneramondæ dominæ, a quibus dicta decima tenebatur in feodum. In eadem Elisabeth de S. Bavone ad annum MCCLXIX nupta fuit Henrico de Voirde. Alias Machelinus de S. Bavone in manus venit cum Margareta filia Jacobi de Ra- C vescot. Frequentes gessere magistratus apud Gandenses, præsertim cum triginta novem viri remp. illam moderarentur circa annum MCCLXXVI, cum Godefridus, filius domini Mathiæ à S. Bavone Gandavi senator fuit. *De* Vivia S. Bavonis *iterato agit ibidem pag.* 436, *dicens,* Vivia S. Bavonis, alius a Vivia S. Eligii pagus etiam ad Legiam situs, loco cumprimis per æstatem amœno : 500 continet bonaria, etiam sub dominatu baronis Anglomonasteriensis, et tutela ecclesiastica abbatis S. Martini Tornacensis. D. Bavo, uti pago, sic et ecclesiæ nomen facit.

in Zinghem, Vliersele, Mendonk,

184 Zynghem *seu* Zinghem *in tabula geographica Aldenardensis castellaniæ apud Sanderum laudato tom. II pag.* 582 Singghem *scribitur, ponitur que uno circiter et medio Aldenarda milliario : sed idem Sanderus pag.* 584 *observans, ejus ecclesiæ patronatum esse penes episcopum Gandavensem, dicit,* Deiparæ Virgini esse inscriptam, *verisimillime simul ac Sancto nostro; quoniam ipsemet* S. Bavoni *sacram asseruit supra.* Vliersele *in tabula ditionis Alostanæ ibidem pag.* 507 *statuitur duobus paulo minus Alosto milliariis; et pag.* 508 *dicitur ejus toparchia et ecclesiæ patronatus spectare ad Gandensem episcopum.* D *De* Mendonck, *al.* Medmedunc, *sermo jam fuit loco non uno; nominatim vero in Commentario prævio num.* 114 *et seq., ubi protulimus verba Theodorici abbatis in Vita Sancti nostri et anonymi auctoris sæculi* X *in Miraculis* S. Bavonis, *situm loci, quem a Sancto inhabitatum fuisse tradunt, describentium; dein num.* 7 *hujus Gloriæ posthumæ, ubi de hisce verbis dicti anonymi :* Memoriam sancti Bavonis visita, quæ est apud Medmedunc annua, *disseruimus. Istis tamen adjicimus, quæ habet Sanderus tom. I Flandriæ illustratæ pag.* 175 *et seq :* Mendonck ecclesiam habet beato Bavoni sacram, cujus patronatus spectat ad episcopum Gandavensem, sicut et dominium temporale ejusdem loci. Quamvis autem vicus hic sit non tantæ magnitudinis, utpote centum et quinquaginta tantum bonaria terræ continens, et octodecim nuper familiis inhabitatus, clari tamen nominis est et antiquus et titulum comitatus adeptus. Ex majorum traditione ostenditur locus, ubi B. Levinus *(imo* S. Bavo *seu* Alloinus *haud dubie)* pœnitentiam egit. Pascua habet lauta, et vicinus hic tractus omnis a pinguibus vitulis, qui toto Belgio pretium habent, commendatur. E

Vinderhoute, Caneghem, binisque

185 *Pag.* 178 *opportune notitiam subministrat Sanderus loci, qui mox sequitur in lectione Officii :* Vinderhoute pagus in Castellania Audenburgensi ad primum ab urbe Gandavo lapidem situs; intersecat illum fossa nova, quæ Gandavo Brugas fluit. Domum habet splendidam, quam ante annos plus minus centum ædificavit Levinus Pottelsbergius, Caroli quinti Cæsaris quæstor, vir egregius et apud eumdem principem gratiosus. Est dominium jam penes familiam de Wouters, alibi etiam simili jure potientem. Ecclesia sacra est D. Bavoni, Gandensium patrono : et pastorale in ea munus confertur per Gandavensem antistitem. Continet in circuitu trecenta bonaria, pascuis etiam felix. *Postremum denique in Flandria notatum locum sic declarat Sanderus tom. II pag* 434, *ubi agit de rebus Cortracensis Castellaniæ :* Caneghem in pago Menapisco situm fuit, ut habet diploma per Arnulfum marchionem Flandriæ donatum abbatiæ Bavonensi. Ad sexcenta terræ bonaria protenditur. Titulum loci vel in loco sibi vendicat vir indole generosa et animi rectus . . . . e F familia Dhaniorum. Ecclesia S. Bavoni inscripta est, et habet ejus patronatum Gandavensis episcopus in quantum Bavoniani abbatis successor.

in Brabantiæ vicis S. Bavoni sacræ.

186 *Duo, quæ supersunt loca, vici sunt in Brabantia siti, et ambo quidem in agro ac episcopatu Antverpiensi;* Wilryck *in decanatu Antverpiensi, uno fere ab urbe milliario;* Bouchoute *in Lirano decanatu, ab eadem urbe Antverpiensi secundo circiter milliario Brabantino. At utriusque ecclesiæ* S. Bavoni *sacræ patronatum habet episcopus Gandavensis, ut successor abbatis Bavoniani monasterii. Præter jam enumeratas plures esse in Belgio nostro ecclesias, ejusdem Sancti nomini consecratas, credo asserenti auctori Gandensis Officii; sed in singulas indagare, rem magis injucundam ac difficilem judicavi, quam utilem. Unam casu reperi apud Sanderum tom. I Flandriæ illustratæ pag.* 215 *ubi Brugensem episcopatum in suos decanatus distinctum exhibens, sub ipsiusmet civitatis decanatu statuit paræciam* S. Bavonis *et ibidem pag.* 290, *ubi ejus situm indigitat, dicens :* Altera suburbani Brugensis parte templa sunt D. Bavonis et Michaëlis.

187 *Vix*

aliæ ejus reliquiis ditatæ, Brugensis nempe,

187 *Vix dubium quoque est, quin per idem Belgium in ecclesiis, aliorum Sanctorum titulo insignitis, exstent altaria peculiari* S. Bavonis *cultui erecta, iis præsertim in locis, in quibus vel reliquiæ ipsius servantur, vel annuum de ipso Officium recitatur, et de quibus nunc tandem agendum restat. Ordimur ab ea, quam statim memoravimus, Brugensi civitate in Flandria percelebri ac episcopali. In catalogo reliquiarum ecclesiæ cathedralis S. Donatiani Brugensis, quem dat proxime laudatus Sanderus pag.* 214 *et seq., recensentur* Duo dentes sancti Bavonis et barba ejus. *Sed hic obiter notandum, quod, postquam ista scripsit Sanderus, imo postquam prodiit in lucem Flandria illustrata (edita est anno* 1641) *decanus et collegium canonicorum ecclesiæ cathedralis Brugensis anno* 1649 *dentem unum* S. Bavonis *dono dederint ecclesiæ cathedrali Gandavensi; unde conficio, verisimiliter unum etiam tantum hodieque servari in Brugensi cathedrali. Verisimiliter, inquam, non certo; quia in instrumento donationis dens Gandensibus concessus sic memoratur, ut videri possit casu repertus in S. Machuti lipsanotheca Brugensi, et solus ac sejunctus à reliquiis* S. Bavonis *aliis, quas recenset Sanderus.*

quæ olim ritu ecclesiastico coluit,

188 *In eadem porro ecclesia Brugensi antiquitus cultum habuit* S. Bavo, *et retinet ad hæc nostra tempora. Antiquitatem probat Breviarium, Parisiis impressum anno* 1520 *cum ista inscriptione :* Breviarium ad usum insignis ecclesiæ sancti Donatiani Brugensis, dyocesis Tornacensis; *cum nempe dicta ecclesia nondum in cathedralem erecta fuisset; nam Brugensibus proprius episcopus datus est tantum post annos circiter quadraginta. In Kalendario, quod Breviario præmittitur, Officium præscribitur de SS. Remigio, Germano, Vedasto et* Bavone; *sed ad ipsam diem* I *Octobris additur S. Piatus et sic disponitur Officium ut sua præ ceteris Sanctis habeat propria* S. Bavo. *In secundis vesperis diei* XXX *Septembris post Orationem de S. Hieronymo sequitur commemoratio de* S. Bavone *cum Antiphona :* Sancte Bavo confessor eximie, ora pro nobis ad Dominum Jesum Christum, ut, qui solemnitatis tuæ gaudia læti præcinimus, ab omni pondere viciorum interventu tuo semper allevari possimus. *Vers.* Justum deduxit; *Oratio* Deus, qui nos *etc., ut in communi confessoris non pontificis; dein subditur commemoratio de aliis simul quatuor Sanctis.*

hodieque etiamnum Sanctum colit,

189 *In Matutino rursum tres primi Nocturni lectiones soli propriæ sunt Sancto nostro, descriptæ ex ea parte Vitæ per Theodoricum abbatem compositæ, in qua narratur supremus ejus morbus et felix obitus. In Laudibus denique ac Vesperis seorsum ab aliis habet Antiphonam, Vers. et Orationem. Antiphona in Laudibus hæc est :* Præliator Domini Bavo invictissimus, omnium virtutum perfectione probatissimus, consummatus hodie de præsentis seculi conflicta* triumphans, ad æthereum poli migravit aulam. *Ista in secundis Vesperis :* Reconditum est cum omni reverentia corpus beati Bavonis in loco, qui nunc aperte Ganda dicitur, ubi plurima præstantur fidelibus beneficia : laus hinc continua Trinitati sit et gloria. *Ista olim. Nunc autem in Officiis propriis Sanctorum ecclesiæ cathedralis S. Donatiani Brugensis, redactis ad normam Breviarii Romani, ad diem* I *Octobris totum Officium recitandum præscribitur de* S. Bavone *ritu semiduplici cum commemoratione et* IX *lectione de S. Piato tantum. Lectiones vero secundi Nocturni Sancto nostro propriæ desumptæ notantur ex Mabillonio, Molano et Lippeloo; tertii Nocturni de Homilia S. Bernardi abbatis super Evangelio :* Ecce nos reliquimus omnia : *Oratio eadem est, quæ in Gandensi Officio.*

* conflictu

Tornacensis, quæ quondam

190 *Tornacensis quoque sanctissimæ Mariæ Virginis cathedralis in Belgio ecclesia sacris* S. Bavonis *lipsanis ditata est, fuitque verisimiliter a multis sæculis; quandoquidem olim Gandavum civitas diœcesis ipsius partem constituerit, et per Tornacenses episcopos passim peractæ sint Gandavi translationes ac elevationes reliquiarum, ut ex ante dictis constat. Tornacenses autem reliquias sic indicat Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 314 : Ossicula duo S. Bavonis confessoris, Gandavensium patroni tutelaris. *Moris fuisse antiqui, ut etiam in hac diœcesi* S. Bavonis *memoria celebraretur quotannis in Officio divino, docet nos Tornacensis ecclesiæ Breviarium, Parisiis anno* 1508 *impressum, in quo ad diem* I *Octobris, sacrum S. Piato ejusdem ecclesiæ patrono, in primis Vesperis ac in Laudibus præscribitur commemoratio Sanctorum, quorum nomina continet sequens Oratio :* Confessorum tuorum, Domine, pariterque pontificum Remigii, Germani, Vedasti, Bavonis, Trudonis atque Wasnulphi gloriosa confessio nobis piæ devotionis augmentum conferat, qui in tuo nomine confidentes, meruerunt honorari.

idem præstitit,

191 *Sed ad secundas Vesperas subjungitur hæc Rubrica :* Et fiet commemoratio de sancto Bavone, ubi dies ejus celebratur... In crastino fiet totum de sancto Bavone de communi, ubi dies ejus celebris fuerit; in aliis locis nihil inde fiet. Sed fient omnia de S. Piato. *His subnectitur compendium Vitæ, acceptum ex Theodorico abbate et distinctum in lectiones novem, reliqua Officii sumenda notantur de Communi. Præterea Litaniis Majoribus, quæ ibidem Completorio subjunguntur, inserta quoque est* S. Bavonis *invocatio. Ita olim, cum Gandensis, Brugensis, aliæque ecclesiæ annexæ essent Tornacensi episcopatui; at post separationem dictarum ecclesiarum a Tornacensi, facta est hic procul dubio etiam mutatio in Sanctorum Officiis. Certe nec in Kalendario, quod præfixum est Proprio Tornacensi anni* 1626, *nec in Proprio ejusdem ecclesiæ ac diœcesis anni* 1712, *ullibi comparet* S. Bavo.

ac Broniensis;

192 *Laudatus Rayssius enumerans pag.* 124 *et tribus sequentibus reliquias, quibus nobilitatur Bronium seu S. Gerardi Broniense monasterium Ordinis S. Benedicti in Namurcensi Belgii comitatu ac diœcesi, eas inter aliquas collocat* de corpore S. Bavonis inclyti confessoris. *Facile potest concipi, quo tempore et per quem eo istæ delatæ fuerint : nempe per S. Gerardum ipsum, qui, ut ad diem tertium hujus mensis plenius probabimus, sæculo decimo Broniensis cœnobii auctor fuit, et uti jam ostendimus, restaurati Gandensis monasterii abbas, in novam ecclesiam* S. Bavonis *sacra lipsana transtulit sub annum* 940, *imo dein aliquot Sanctorum reliquias Gandavo Bronium detulit, uti testatur biographus S. Gerardi expressis verbis : Præter* CETERA a Gandavo istuc *(Bronium a S. Gerardo)* delatum ejusdem beati abbatis Wandregisili brachium *etc : vero-simillimum enim hinc fit, inter cetera generatim dumtaxat hic memorata Sanctorum lipsana, contenta fuisse ea, quæ* de corpore S. Bavonis *Rayssius annuntiat.*

item aliæ, quæ licet Sancti reliquias careant, eum tamen

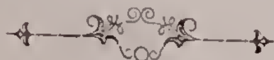
193 *Plura etiam de reliquiis dicenda non occurrunt, pauca restant de Officiis ecclesiasticis : sed vel ex his (neque enim omnium peculiarium locorum*

AUCTORE J. P.

rum Breviaria antiqua seu Kalendaria aut Propria ad manum sunt) conjicimus, raras fuisse per totum Belgium ecclesias, in quibus annua olim S. Bavonis *memoria celebrata non fuerit. Celebratam fuisse in Morinensi diœcesi, cujus caput et episcopalis sedes erat Teruanna, ampla olim, sed nunc excisa civitas, et quæ una diœcesis adeo late sese extendebat, ut modo divisa sit in tres episcopatus, Audomarensem in eadem Artesia provincia, Boloniensem in Picardia et Iprensem in Flandria, in eo, inquam, celebratam fuisse annuam* S. Bavonis *memoriam, constat ex Breviario Morinensis ecclesiæ, in cujus partis Hiemalis (hanc solam habemus) typis Antverpiensibus anno* 1542 *edita Kalendario ponitur Officium de SS. Remigio, Germano, Vedasto,* Bavone *et Piato ad primum diem Octobris. Ordinem Officii colligimus ex Breviario Audomarensis ecclesiæ, quod Parisiis excusum est anno* 1518 *et in cujus Kalendario iidem Sancti annuntiantur atque in parte æstiva ad dictum diem ea est Officii dispositio, ut tres primi Nocturni lectiones propriæ sint* S. Bavoni *Hujus pariter ac Remigii et aliorum Sanctorum commemoratio notatur in vetusto admodum Atrebatensi Breviario, uti et in altero, quod*
B *pro Arraosiana Artesiæ ac Atrebatensis diœcesis abbatia impressum est anno* 1538, *nec non in Bruxellensi collegiatæ S. Gudulæ anni* 1516, *quo hæc eccles a subdita adhuc erat episcopatui Cameracensi.*

cultu ecclesiastico saltem olim honorarunt.

194 *Idem fit in Ultrajectensibus ad Rhenum Breviariis annorum* 1508 *et* 1518 ; *idem in variis archiepiscopalis ecclesiæ Coloniensis, inter quæ unum est editionis Venetæ anni* 1498 ; *at in eo, quod ceteris recentius est, editumque sub annum* 1618 *lectionem sextam propriam habet* S. Bavo. *Idem rursus in Tungrensi et Trajectensi ad Mosam valde antiquis ; idem in Missali ecclesiæ Leodiensi, Parisiis excuso anno* 1509 *ac in Breviariis annorum* 1514 *et* 1520 : *in propriis autem Sanctorum dictæ ecclesiæ ac diœcesis, quæ ad formam Breviarii Romani redacta, typis vulgata sunt anno* 1633, *ac in Breviario Leodiensi anni* 1636, *ea facta est immutatio, ut commemoratio diei* I *Octobris, quæ se ante extendebat ad SS. Germanum, Vedastum,* Bavonem, *Piatum et* Wasnulphum, *restricta nunc fuerit ad solos* Bavonem *et Piatum. Idem denique in Antverpiensi sanctissimæ Mariæ Virginis Breviario, quod typis prodiit Venetiis anno* 1496. *Verum postquam Antverpiensis ecclesia ad cathedralem evecta est, etiam*
C *hic facta est immutatio. Nunc enim relicta die primo Octobris Officio S. Remigii episcopi, diei tertiæ affixum est Officium solius* S. Bavonis *ritu semiduplicis recitandum. Totum fit de Communi confessoris non pontificis, exceptis Oratione, quæ in nostro Antverpiensi Sanctorum Proprio eadem est, quæ in Gandensi ; lectionibus primi Nocturni, quæ sunt de Scriptura occurrente ; secundi Nocturni, quæ præcipua Sancti gesta complectuntur ; ac tertii, quæ desumptæ sunt ex Homilia S. Bernardi abbatis super Evangelio :* Ecce nos reliquimus omnia.



D

MIRACULA S. BAVONIS

TRIBUS LIBRIS COMPREHENSA,

Auctore anonymo,

Ex Ms. S. Bavonis vetustissimo.

PROLOGUS.

E

Auctor non gloriæ cupiditate,

Christiani negotii est, quemque suis profectibus ardenter insistere et lucro suæ salutis diatim *a*, quantum prævalet, adjicere. Etenim utilitati nil præstantius excogitari, nil quæstuosius poterit experiri; cum brevi tempore et terminali sudore illud bonum adquiritur, quod nec interpolatione subripi, nec fine valeat mutilari. Hoc itaque cum sui consideratione sit omnimodis inæstimabile ; æstimatur tamen diversa contingentium possibilitate : quoniam hæc varietas exterioris habitudinis nil eo præjudicat adipiscendo, tantum ne quovis exorbitet bonæ voluntatis intentio. Nam ut materialis absque fundamento vacillat maceria *b*, sic sine dispositione rectæ intentionis moralis infatuatur convenientia. Respondeat ergo necesse est supernæ mercedi, quicquid a quoquam adhibetur laboris et studii. Hæc cum ita sint, facessat propriæ laudis exitiabilis titillatio, sopiatur pruriens nocivæ adulationis serpedo, totum illius committatur *c* recompensationi, cujus muneris est totius exuberatio boni. Nunc ad hæc referenda veniamus, quorum gratia hæc pauca prælibavimus.

sed aliorum impulsu scribere se, asserens,

2 Rogatus, immo compulsus, ut quædam insignium miraculorum gloriosissimi patris Bavonis litteris mandarem, conscius propriæ fragilitatis
F et inscientiæ, coactus sum, ut omnimodis detrectarem. Et ecce, mihi vis charitatis, omnia sperantis, obtenditur, inexcusabile jugum sanctæ obeditionis imponitur *d*, uberrimus elemosinarum fructus promittitur, si multorum profutura profectibus meo relatu pandantur. Contra si in negando persisterem, obruti talenti damnatione percellendum, gaudiis supernæ admissionis frustrandum, quippe meo silentio tantorum obnoxium detrimentis, quantorum poteram prodesse in referendo emolumentis.

eloquentiæ tenuitatem excusat,

3 His tam hortationibus quam terroribus, fateor, victus succubui, ut mallem scientiæ tenuitate, quam mentis obstinatione periclitari. Ergo nihil hic adipatæ locutionis, nihil Rhetoricæ declamationis expectandum; qui his artibus me fateor usquequaque ignarum. Suscipiant alii copiosam variæ excusationis suppellectilem; videlicet quod veritas nativa vivacitate contenta, non quærat altrinsecam colorum adhibitionem, et quod Christianæ fidei rudimenta non ab oratoribus sed a piscatoribus et idiotis sint promulgata

A promulgata, et quod regnum Dei magis virtutis quam sermonis constet efficacia, aliaque perplura in id rationis cadentia: mihi facilis apologiæ patet occasio, scilicet cui nullius eruditionis favet exercitatio. Verum sicut temere nihil est præsumendum, sic de Dei misericordia nunquam desperandum, cui cum nihil omnino sit impossibile, tamen magnificentius plerumque in minimis vim suæ exerit potentiæ.

lectorumque benevolentiam postulat.

4 Quocirca sit in nobis boni operis sincera deliberatio, ab illo sine dubio veniet effectualis consummatio. Cæterum precor, ut, qui hæc qualiacumque ad legendum dignatus assumpserit, siquidem ea recitatione digna judicaverit, vice recompensationis opem mihi suæ ferat intercessionis. Sin autem præsumptionis fastui vel arrogantiæ typo asscribendum putaverit, tanto accuratius pro me orandum meminerit, quanto copiosiori flagitiorum mole me pressum conjecerit. Sicque non omnis excludetur utilitas, dum veræ compassionis faverit opportunitas, mediante ea caritate, quæ Deus est, qui substantiali Unitate et personali Trinitate vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

B

ANNOTATA.

a *Id est,* indies.

b *Mabillonius, qui hoc Opusculum, pro majori saltem parte, uti in Commentario prævio num.* 16 *dictum est, primus edidit, hic legit* materia, *sed nostra lectio, ut consideranti patebit, Mabilloniana verosimillime præstat.*

c *Melius, quam apud Mabillonium* commutetur.

d *Auctor, ut in Commentario prævio num.* 16 *insinuatum est, monachum se fuisse, hic significat.*

LIBER I.

C

Gandæ situs et initia, monasterii Gandensis historia, compendium vitæ S. Bavonis, ejusque reliquiarum usque ad medium sæculum decimum translationes.

Brevis Gandiæ descriptio,

Licet auctoritate sacri eloquii non propter locum gentem, sed ob gentis gratiam locus credatur divinitus eligi *a*; non tamen præposterum debet videri, si priusquam amantissimi patris Bavonis miracula stilo, prout possumus, commendemus, de loco conservandis ejus reliquiis superne prædestinato pauca commemoremus. Hic autem Galliæ Flandriæque confinio prope contiguus Septentrionalem plagam versus sex miliariis ab Oceani distat litoribus *b*. Virenti quoque spatiosa spectabilitate conspicuus, delectabiliter irrigatur et cingitur geminis amnibus *c*, qui, nescio, utrum plus amœnitatis, quam utilitatis, sui commoditate conferant incolis. Sunt enim et piscium captura uberes et mercium convectione feraces. Unde tam hujus provectionis gratia, quam ob præsentissima sancti Bavonis merita est idem locus populoso commeatu frequentissimus.

AUCTORE ANONYMO.

cujus incolæ idolis addicti

6 Ferunt autem Agrippam, quondam Romanorum ducem, in eo castrum condidisse, Gandavumque appellasse. At alii Herminricum regem in eo arcem imperii sibi tradunt instituisse. Quorum quid sit verius, illorum, qui hæc dicunt, judicio relinquimus *d*. Nam sæpius incensis seu casuali provectu seu hostili feritate autenticis bibliothecis, non satis innitimur certitudine hujus indaginis. Quotidiana tamen intuentibus suppetunt experimenta, non a mediocribus, sed magnificis et primoribus viris ejusdem loci sortita primordia. Ruinarum quippe vestigia, et sub his variarum specierum repertæ qualitates opulentissimos atque potentissimos ejusdem structuræ loquuntur auctores *e*. Erant itaque præfati loci habitatores a religione Christiana pœnitus abhorrentes, et præ insita sibi austeritate sanctis prædicatoribus fere inaccessibiles *f*: mansitque hujus inextricabilis obstinatio erroris usque ad tempora E Dagoberti regis *g*, cum supernæ pietatis respectu advenit miseris optabile tempus miserendi, ut essent ab inflictæ sibi cæcitatis errore misericorditer eruendi.

ad Christum convertuntur a S. Amando,

7 Claruit ea tempestate vir, Dei gratia jucundissime præditus ac per hoc digne vocatus Amandus, qui prædicationis optentu diversas regiones pervagatus, multiplices sui agonis fructus naviter est Domino lucratus. Cumque his sanctis studiis operosius insistens, divertisset ad prædictum locum, ut fortis athleta non prius destitit, quam opus cœptum duceret ad effectum *h*. Denique abrenuntiantes a paganismo abluti atque mundati sunt expiali Baptismo. Summoto cauterio tractualis *i* et actualis prævaricationis, uncti sunt oleo saluberrimæ exultationis. His ita, Christo aspirante, peractis, cœpit fama tanti viri usquequaque crebrescere fælicibus incrementis. Unde certatim ad eum diversæ ætatis, sexus et dignitatis confluebat frequentia, affectans in spirituali exercitio eximii patris componi disciplina. Inter quos sanctus Allowinus, qui et Bavo, inter nobiles Hasbaniensis pagi nobilior *k*, F afflatus cælesti desiderio, ejus se, ut post patuit, medullata devotione contulit imbuendum magisterio. Qui mox ut semina divini verbi sedula mente percepit, non ea passus est dampnosa segnitia præfocari, sed ad instar bonæ terræ fructuosiori fenore ea multiplicavit.

cui se adjungit S. Bavo,

8 Nam quod alii deputant perfectionis fastigio, ipse primæ conversionis aggressus est initio. Omnibus abrogatis facultatibus, spretis dignitatibus, prædia sua legitima donatione tradidit, disciplinis profutura monasterialibus, pecuniarios quæstus suos seu progenitorum exaggeratos sudoribus propria manu dispersit egentibus. Sic exoneratus letali fasce mundialium cupiditatum, nudus et exertus ad boni Jesu confugit auxilium *l*. Suscepit autem in eodem Gandavo, quo nunc requiescit, a beato Amando tonsuram clericatus irrefragabili deliberatione delegatus *m*. Cujus vero abhinc districtionis, cujusve rigoris in seipso ob Dei servitium in macerando fuerit, vel quos impetus antiqui hostis senserit, sustinuerit, evicerit, vel ad quod culmen virtutum sub attestatione miraculorum conscenderit, liber gestorum ejus *n* scire volentes satis luculenter instruit. Verum

AUCTORE ANONYMO.

Verum post multiplices vitæ præsentis agones spiritus mercede sua fruiturus perpetim cælo suscipitur, corpus more humanitatis terræ commendatur.

ejusque exemplo multo deinde plures.

9 Hujus tamen loci religio, quantum subinde conciverit augmenti, hinc datur intelligi, quia recens et quasi adhuc calens pii Patroni memoria et miraculorum quotidiana hanc ad altiora semper provexerunt incitamenta *o*. Fertur enim, quod ad sexagenarium numerum ultroque * pervenerint, qui se post sancti Amandi discessionem ad exemplum tanti Viri regularibus studiis manciparint. Libet igitur, antequam ea, quæ nostris temporibus gesta sunt, contingamus, unum ejus referre beneficium, unde ejus miræ condescensionis, singularisque benignitatis sumatur indicium *p*. Sunt enim plurima priorum nostrorum, quod eorum pace dixerimus, prætermissa negligentia, et eotenus oblivioni mandata, ut notitiæ nostræ celentur, acsi funditus infecta.

o

* ultraque

p

Singulare S. Bavonis in furem beneficium.

10 Cum igitur isdem facer locus in omni floreret opulentia *q*, contigit tempore cujusdam præcipuæ festivitatis, ut inter ceteros, qui tunc copiosissimi erant, ecclesiæ apparatus aureus B calix post peracta Missarum solemnia supra sanctum altare relinqueretur absque custodibus. Quidam autem negotiatorum introgressus est oratum, quem vis tempestatis tali perculerat naufragio, ut pessumdatis rebus undecumque adquisitis, ostiatim emendicato se committeret stipendio. Cumque sæpius miseris propitiam sancti Bavonis expetiisset memoriam, licet ingentem tamen, fide plenam, est exorsus audaciam. Nam præfatum calicem cernens incautius destitutum, orationi attentius incubuit in hunc modum: Precor, inquit, tuam, sancte Bavo, inæstimabilem clementiam, ut tuo dulci more, hoc est, misericorditer suscipias intentionem meam; optime quippe, meque ipso multo limpidius eam nosti, quia inseparabiliter conjungeris omnia scienti. Placeat ergo tibi aliquantulum relevare meam necessitudinem, ut me, dum advivo, habeas tui servitii debitorem. Liceat mihi nunc hinc tua conniventia sumere, quod postmodum te libeat multiplicatum recipere. His dictis, fideli temeritate se præsumens exauditum, non solum veniale, sed etiam compendiosum aggressus est furtum: assensumque tam C facilem sanctissimi Patris tenens vice pignoris, efficaciter est absolutus compede calamitatis *r*. Nec multo post ad monasterium veniens, singula, prout patrata erant, patefecit, vota sua largissime solvit, multosque suæ alacritatis complices efficiens, cum gratiosa sospitate ad propria remeavit.

q

r

Monasterium Gandense exustum restauratur.

11 His et similibus beneficiis eximii Patris in immensum crevit opinio, et loco, in quo requiescit, totius profectus augmentatio. Nam ejusdem ecclesia ex studiis et oblationibus fidelium variis est redituum speciebus tam ornatus quam sustentationis gratia redimita; plumbo quoque sumptuoso conamine cooperta. Sed ô! Nihil in humanis rebus sic salva integritate continuum, ut non aliqua parte hebetetur infortuniorum. Nam hæc omnia, quæ prædiximus, exterioris abundantiæ commoda unius luminaris incaute tractati consumpsit negligentia. Emissa namque flamma per contiguos velorum tractus, quippe quæ solempnis obtentu festivitatis erant expansa, favillatenus intus et extra cuncta sunt depasta. Verum iterum, Deo miserante, et collaborante sudore fidelium, ad pristini vigoris sunt adintegrata statum *s*. Sicque mansit diuturni spatio temporis usque ad tempestatem Northmannicæ infestationis. D

s

Barbarorum metu reliquiæ S. Bavonis alio transferuntur.

12 Cujus immanitas adeo instar turbinis excrevit, ut pœne totius partes Occidentis rapinis, incendiis cædibusque consumpserit *t*. Præfati vero incolæ loci hujus tam calamitosæ vastationis irruptionem metuentes, inclyta sanctissimi Patris membra tuto in loco custodienda deposuerunt. Deinde etiam insanias Danorum, qui supervenire parabant, metuentes, ipsius Sancti Dei reliquias cum aliis plurimorum Sanctorum Laudunensium ad opinatissimum et * montem regium inibi servanda * transtulerunt. Thesaurum quoque cum vario sancti loci ornamento secum delitescendo asportaverunt: quidam etiam propter locum venerabilem servandum substiterunt *u*.

t

* et *abundat*

* servandas

u

Caroli regis munificentia in monasterium Gandense;

13 His etiam diebus Karolus rex, qui Ludovico Pio imperatori successerat, antequam Romanum imperium per benedictionem Joannis Papæ susciperet, sancto Bavoni et fratribus ibidem morantibus ecclesiam Fasleiam dictam et medietatem ad eamdem pertinentium vinearum *x*, insuper et villas duas Coloniam *y* et Nielam summa devotione visus E est condonasse *z*, et quoniam populi, qui tunc videbantur Christiani, peccatis, ut credimus, subripientibus * Deum in multis offenderant, traditi sunt barbaris et iniquis graviter feriendi paganis, sicut in Chronica post Bedam *aa* scriptum hoc modo est.

x

y

z

* *an* subrepentibus?

aa

hoc incenditur a Northmannis longe.

14 « Anno ab Incarnatione Domini nostri octingentesimo quinquagesimo primo piratæ Danorum cum ducentis quadraginta duabus navibus Fresiam *bb* et Batavos populantur. Sed et usque ad monasterium sancti Petri et sancti Bavonis, quod Gandavum dicitur, debacchantes, idem monasterium incendunt. Venientesque urbem Rotomum *cc*, usque ad Belvacum *dd* pedestri gradu perveniunt *ee*. » Item post pauca: « Post obitum, inquit, Ludovici piissimi augusti excidiosa inter Francos orta dissensio est *ff*. His denique inter se discordantibus, Northmanni ultra mare positi, audientes discordiam, navali evectione cum infinita multitudine mare transito, Taruennam *gg* urbem Morinorum *hh* mense Julio igne et gladio vastaverunt, omnemque terram Menapiorum *ii* perambulando ferro et F igne vastant *kk*.

bb

cc dd ee

ff

gg hh

ii

kk

lateque ferro et igne

15 « Post hæc Scaldim fluvium intrant et omnem terram Bracbantisiorum incendio et ferro delent. » Itemque: « Sed Northmanni incendiis et devastationibus inhiantes, sanguinemque humanum sitientes, ad interitum et perditionem regni mense Novembrio in Gandavo monasterio sedem sibi ad hiemandum statuunt anno ab Incarnatione Domini octingentesimo octogesimo. Tunc quoque Tornacum civitatem et omnia monasteria supra Scaldim ferro et igne devastant, interfectis accolis terræ atque captivatis *ll*. » Sed qui hoc plenius nosse desiderat, librum ipsum, de quo supra diximus, legat *mm*. Nos propter auctoritatis testimonia ista pauca posuimus; longum enim est universa mala commemorare.

ll

mm

grassantibus.

15 Igitur clam post multam humani generis interfectionem Gandavum rediere, suisque ibi reparatis navibus, terra marique iter facientes, Mosam ingressi sunt, et famosissimum Aquisgrani palatium igne cremaverunt, et monasteria, civitates Treviris nobilissimam et Coloniam Agrippinam cum habitatoribus interfectis igne cremaverunt

nn A cremaverunt *nn*. Verum his interim inlætabilibus tali proventu posthabitis, qualiter denuo locum, ab initio sancto suo servitio delegatum, superna respexit dignatio, succingimur enodare.

quorum metu cessante, tandem Transmaro

17 Igitur post Northmannicæ infestationis repausationem optabili quandoque regione tranquillitatis quiete composita, metuentes aliquorsum alicujus incursionis inquietudinem, hi videlicet, qui Lugduno *oo* transfugerant cum sanctis reliquiis et monasteriali suppellectili, utpote in extraneis constituti, Gandavum quantocius, sublatis secum sancti Patris pignoribus, maturabant reverti. Et quoniam eotenus, ut totus circumjacens pagus, ita et Gandensis cœnobii locus pene videbatur similior deserto vacuatus cultoribus, in novo ædificata castello ecclesia, illo ea introduxerunt custodienda *pp*. At vero interdiu, quia sæpe dictus locus negligebatur cultu totius venerationis, ipsæ murorum reliquiæ, quæ supererant combustioni, succrescentibus tribulis et densis operiebantur vepribus: mansitque inibi tam miserabilis exhaustio desolationis, usquequo defluente cum curriculis temporum B statu multorum, successit post nonnullos Noviomagensi sedi Trasmarus episcopus *qq*; quique, quoniam erat sanctorum locorum cultor Christianæque religionis avidissimus informator, venerabilem locum (suæ quippe diœceseos extiterat) ex intimo indoluit pristini vigoris auctoritate denudatum, instituitque omnimodis instaurandum.

adhortante, aliisque allaborantibus restaurari incipit,

18 Et quia diuturna desolatio plurimo eguit supplemento, mandavit litteris, ut in scriptis ejus reperimus, super hoc negotio Arnulfo Marchiso *rr*, ad quem idem locus ex regio pertinebat beneficio, se scilicet scalam velle erigere, per quam uterque levi volatu cælum posset conscendere Quid multa? his litteris frequentibusque collationum exhortationibus ad ea, quæ voluit, benevolentiam marchisi inflexit; cœpitque idem locus tam utrorumque adjutorio, quamque aliorum fidelium collaboratu ad pristinum redintegrari. Et hæc omnia divino indicio definita, succiduisque temporibus ita eventura tam evidentibus visionibus, quamque angelicis sunt prædicata manifestationibus: quæ ne intacta præteriisse videamur, pauca colligentes e pluribus, C moderata brevitate utcumque hic inserere dignum duximus.

inque illud, miraculis

19 Paucis ergo, ut præmisimus, post Northmannicam incursionem senex quidam simplicis vitæ haud procul a sancto loco habitavit; et quia piscatoriæ artis erat, nocte quadam excitus somno, ut missa levaret retia, ibat. Ante locum oratorii tunc pene dirutum ut venit; tres viros in vestibus albis decontra adstantes reperit, attonitusque novitate visionis, paulo post resumpta spe, quia eos quasi invicem sermocinantes vidit, fixo gressu, ad ea, quæ loquebantur, aurem accommodat. Tunc eorum unus: Heu, inquit, quam grave Dei nostri dispendium servitii, quod hic locus, olim sibi famulantibus aptus, nunc tam miserabiliter squalet incultus! Ad hæc alter, qui et auctoritate et habitus splendore ceteris videbatur præstare: Facillime, ait, illum divina reparabit dignatio; cum sincera fidelium faverit deprecatio. Et adjecit: Quamvis hoc paulo sit futurum tardius, tamen dignissime restaurabitur iste locus. Et ut de reliquis fias certior, omnis illi pristini decoris redintegrabitur honor. Dixit et summissis pariter vultibus tres, qui videbantur, viventem in sæcula adoraverunt, et nusquam comparuerunt. Is autem, cui hæc videre data sunt, a cujusque ore decerpta sunt, talis erat religionis, tantæque severitatis, ut cuilibet fideli facile de his non detur dubitari.

AUCTORE ANONYMO.

nonnullis prævius,

20 Sub eodem fere tempore alius in insula Britannica habitabat senex, sed nimia invalitudine ad extrema perductus. Huic quidam per visionem claro sub habitu astitit, et si pristinam recipere sospitatem vellet, ad Gandavum, quondam firmissimum castrum, iret, et in restaurando, ammonuit, ut pro posse laboraret. Votum ut fecit, convaluit, mare sine mora transivit, et ad locum ut pervenit, quamdiu supervixit, devotus reparator extitit.

jam perfectum

21 Et ut percurramus cœpta, cum sacer locus tantis talibusque indies augmentationis efferretur auspiciis, ut quivis facile posset advertere omnipotentissima illum dignatione Dei illustrari, præcaventes quique tam monachorum, quamque clericorum devoti, tantillitatem angustioris oratorii tanti Patris non congruere dignitati, illuc ejus sacrosanctas reliquias statuerunt transferendas; dispositisque, quæ ad opus erant, id est * pridie Kalendas Octobris, quo ejusdem depositionis sancta celebratur vigilia, deliberaverunt efficere *ss*. E Huic negotio intererat, et magna pars extiterat Gerardus abbas *tt*. Sed quoniam falsi rumoris vulgaverat opinio, quasi isdem erga Sancti pignora aliqua intendisset fraudis molimina, inter iter agendum posito in contiguo eidem monasterio campo sancto feretro, ad propellendam sinistri rumoris infamiam, sublato pallio, cunctis, qui aderant, sigilla antiqua manu infixa monstravit integerrima.

* *forte idem*

reliquiæ S. Bavonis denuo transferuntur.

22 Quantum ibi lætitiæ, quantæ pii cordis amore profusæ sunt lacrymæ, ex sese quilibet valet conjicere. Quis unquam sanum sapiens non gaudio et dulcedinis animum expleret affectu, cernens specialis totius provinciæ Patroni membra, devia peccantium incolarum meritis exiliata, placato demum Deo, propriæ ædis revisere septa? Illata itaque nuper reædificatæ ecclesiæ celebri sunt, quo hodieque cernuntur, sublimata repositorio, prosequentibus cunctis laudes in honore majestatis Patris et Filii et Spiritus sancti. Et ut constaret cunctis, quam placitum id Deo consisteret, effecere subsequentia miraculorum insignia. Quæ etiam quia nefas est præterisse, F proprioque noscuntur indigere epilogo, determinato istius libelli tenore, sequenti commodius titulentur exordio.

ANNOTATA.

a *Machab.* II ℣ 19. Verum non propter locum, gentem; sed propter gentem, locum Deus elegit.

b *Guicciardinus sub initium Descriptionis Belgii duas esse asserit in usu apud Belgas leucarum species præcipuas, alteram majorum, alteram minorum leucarum; quarum hæc duo, illa vero tria milliaria Italica complectatur; quapropter si hic per* milliaria sex, *quibus Ganda Septemtrionalem plagam versus a littore maritimo abesse dicitur, non milliaria Italica, ut certe fieri non potest, sed leucæ Belgicæ, eæque minores intelligantur, duodecim milliariorum Italicorum Gandavi a littore maritimo scriptor noster facit distantiam, quæ cum distantia, quam Gandavum inter et ostium*

sive

AUCTORE ANONYMO.

sive aggerem Gandensem, vulgo 't Sas van Gend, *quod est littus maritimum Gandavo maxime vicinum, Baudrandus ex Marchantia, aliique statuunt, apprime congruit, si nempe leucæ quatuor, quibus hi illam determinant, pro leucis majoribus Belgicis accipiantur.*

c *Scaldi scilicet et Lisa, inter quos duos amnes tantum, ut apud Gramayum in Antiquitatibus Flandriæ tractatu de Gandavo cap.* XII *videre licet, Gandenses habitabant sæculo* X, *quo auctor hujus Opusculi de miraculis* S. Bavonis, *ut ex Commentarii prævii num.* 18 *et* 19 *facile est colligere, verosimillime floruit.*

d *Cum admodum obscurum sit, imo forte nulla ratione certo definiri queat, cui regi aut principi castri Gandensis constructio adscribenda sit, id hic non disquiremus, quod nec in Annotatis post-partem* I *Vitæ tertiæ ad litteras* g, i, *et* k *disquisivimus, quamquam non minus ibidem, quam hic, subjecta materia disquisitioni hujusmodi foret opportuna. Videat interim curiosus lector, quæ ibidem ad citatas litteros annotavimus.*

e *Sane non dubitó, quin ætate hujus scriptoris varia fuerint Gandæ sub ædificiorum ruinis inventa antiquitatis monumenta, sed an hinc est* B *consequens, castrum Gandense ab iis fuisse conditum, quos hæc monumenta spectabant? Certe Sanderus lib.* I *Rerum Gandavensium cap.* III *ex numismatis, aliisque antiquitatis Romanæ monumentis prope Gandavum, etiam ætate sua effossis, tantummodo concludit, Romanos in castro Gandensi per aliquot sæcula fuisse dominatos. En ejus verba :* In hoc autem loco *(castro Gandensi)* per aliquot sæcula dominatos fuisse Romanos, vel ex eo constat, quod in hunc usque diem ager Gandavo vicinus varia Cæsarum, uti Neronis, Gordiani, Traiani ac aliorum usque ad Constantinum, numismata aliaque Romanæ potentiæ monumenta effodiat.

f *His consonat Vita S. Amandi ad* IV *Februarii apud nos edita, quam Baudemundus ejus discipulus conscripsit, quæque cap.* III *sic habet :* Cujus loci *(Gandavi)* habitatores antiquitas diaboli eo circumquaque laqueis vehementer irretivit, ut incolæ terræ illius, relicto Deo, arbores et ligna pro Deo colerent, atque fana vel idola adorarent. Propter ferocitatem enim gentis illius, vel ob terræ infœcunditatem, omnes sacerdotes C a prædicatione loci illius se subtraxerant, et nemo audebat in eodem loco verbum annuntiare Domini. *Nonnullis deinde interpositis, hæc, quæ gentis illius tunc temporis sævitiam atque barbariem magis arguunt, proxime sequuntur :* Vix enim quis digne enarrare sufficiet, quantas ibidem *(Gandavi Amandus)* pro Christi nomine perpessus sit injurias, et quam frequenter ab incolis loci illius cæsus sit nec non et a mulieribus vel a rusticis non absque injuria sit repulsus, verum etiam et in flumen sæpe præcipitatus. *Videsis etiam Commentarium prævium num.* 112.

g *Illius scilicet nominis primi, qui anno Christi* 622 *rex Austrasiæ creatus, anno Christi* 638, *ut nunc inter recentiores ·atis convenit, Clothario II patri suo in regnum Neustriæ et Burgundiæ successit, factusque est Francorum monarcha; sub eo quippe, a quo etiam, teste Baudemundo ad litteram præcedentem laudato, in exsilium pulsus fuit, S. Amandus floruit.*

h *Certum id quidem est ex num.* 8 *primævæ Vitæ* S. Bavonis *jam traditæ, non tamen ad amussim consonat* Vita *S. Amandi a laudato Baudemundo conscripta, quia is verbis ultimo loco ad litteram* f *recitatis ad propositum præsens dumtaxat subjungit :* Quæ omnia vir sanctus *(Amandus)* pro D nihilo deputans, verbum Domini non destitit monere, memorans illam sancti evangelii sententiam, quæ ait : Majorem caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Comites etiam illius, qui eum fuerant germana caritate secuti, ob inediam vel sterilitatem loci ad propria remeantes, eum ibidem solum reliquerunt. Ipse vero in prædicationis permanens officio, alimentum propriis acquirebat manibus. Sane captivos innumeros redimens, sacro baptismate emundabat, et ut in operibus bonis persisterent, fideliter hortabatur.

i *Id est, originalis prævaricationis sive peccati, quod hic verbo Latinis inusitato* tractuale *dicitur, utpote quod a protoparente nostro Adamo contraximus.*

k *De Hasboniensi pago videsis Commentarium prævium num.* 30.

l *Concordant hæc cum iis, quæ in primigenia* S. Bavonis *Vita jam tradita, num.* 8 *narrantur.*

m *An ex his verbis sequatur,* S. Bavonem *factum esse monachum, discussum est in Commentario* E *prævio num.* 129 *et seqq.*

n *Vita nempe primigenia Sancti nostri, ab auctore anonymo conscripta, aut certe hæc ab altera anonyma versibus reddita, quam etiam jam dedimus; neque enim huic scriptori, utpote qui ex Commentarii prævii num.* 18 *et* 19 *sæculo* X *floruisse colligitur, prælucisse potuit lucubratio Theodorici abbatis Trudonopolitani, qui juxta Commentarii prævii num.* 14 *Vitam* S. Bavonis *litteris dumtaxat consignavit, sæculo* XI *exeunte.*

o *Ex his verbis et ex periodo ultima num.* 5 *libri hujus concluditur in Commentario prævio ad num.* 106 *et* 107, *civitatem Gandensem* S. Bavoni *amplitudinem suam posse adscribere.*

p *Ex adjunctis liquet hic agi de miraculo, si tamen miraculum id vocitandum sit, diu ante ætatem auctoris patrato.*

q *Ante Normannorum scilicet in Flandriam aliasque vicinas regiones irruptionem.*

r *Fides quidem et simplicitas hominis efficere potuit, ut furtum non malo animo factum Sancto fuerit non ingratum, sed an propterea* Bavoni, *etsi id non impedierit, subsecuta prospera negotiatoris fortuna singularis beneficii nomine prodigiose col-* F *lati certo debet adscribi?*

s *De hoc ecclesiæ* S. Bavonis, *imo totius cœnobii incendio, ejusdemque deinde facta restauratione, vide Gloriam posthumam num.* 14 *et* 15.

t *Quanta fuerit infestationis hujus Normannorum immanitas, quamque longe lateque illi per Occidentales præcipue Galliarum provincias, aliasque Europæ regiones ferro et igne grassati sint, curiosus lector inveniet in Chronico de Gestis Normannorum in Francia a Chesnio tom. II Scriptorum Historiæ Francorum pag.* 524 *edito, et a pag. prima præsertim usque ad* 37 *Scriptorum antiquorum Historiæ Normannorum, quos idem Chesnius tomo separato vulgavit.*

u *Omnia, quæ hoc numero de translatis metu Normannorum* S. Bavonis *reliquiis, adjunctisque ad translationem illam pertinentibus narrantur, in Gloria posthuma num.* 23 *et seqq. fuse, dilucideque, adjecta etiam temporum nota, exponuntur.*

x *Diploma Caroli Calvi Francorum regis, anno* 864 *in favorem monasterii Gandensis* S. Bavonis

A nis *concessum, ex Miræo, qui primus illud tom. I Diplomatum capite* 19 *typis vulgavit, num.* 41 *et* 42 *Gloriæ posthumæ jam etiam dedimus, sed pro villarum seu prædiorum nominibus, quorum possessio monasterio* S. Bavonis *laudato diplomate confirmatur, ad eumdem Miræum remisimus : apud hunc itaque inter villas seu prædia, quæ* S. Bavoni *confirmantur,* Faslcia, *de qua hic Miraculorum* S. Bavonis *scriptor, in dicto diplomate sic recensetur :* In pago quoque, *id est, agro seu territorio,* Suessonico, in villa VAESLEY, medietatem vinearum, et ecclesia, quæ ibi noscitur esse sita ; *Miræus in annotatis addit :* VAESLEI, forte Walez prope Suessionensem urbem, *sed alii pagi, interque eos* Valleany *et* Velly *non procul ab urbe Suessionensi vicissim dissiti occurrunt, qui, si non magis, saltem æque prope nominis affinitate ad* Vaesley *seu* Fasleiam *accedunt ; utut sit, ex memorato diplomate saltem innotescit* Vaesley *seu* Fasleiam *in territorio seu agro Suessionensi sitam fuisse.*

y *Hæc villa, seu pagus, in citato ad litteram præcedentem Caroli Calvi diplomate territorio Cameracensi adscribitur, sed in tabulis geographicis*

B *territorii Cameracensis, nec nomen* Coloniæ, *nec huic affine reperire potui.*

z *Hæc villa, seu pagus, non nominatur in citato sæpe diplomate Caroli Calvi, qui verosimiliter, etiam hic Fasleiam et Coloniam monasterio* S. Bavonis *condonasse, perperam asseritur, cum Carolus Calvus bona illa de novo non donarit, sed eorumdem dumtaxat possessionem monasterio Gandensi in perpetuum memorato diplomate, uti illud inspicienti patebit, confirmarit.*

aa *De Chronica a quodam Bedæ continuatore conscripta, hic sermo est : vide Gloriam posthumam num.* 25.

bb *Per* Fresiam *seu* Frisiam *hic forte ex parte etiam intelligitur illa Flandriæ pars, quæ hodie fœderatis Belgii Ordinibus paret, quæque olim cum Ganda sive territorio Gandensi Frisiæ maritime nomen habuit. Vide Sanderum lib.* I *Rerum Gandensium cap.* IV.

cc *Rotomagus sive Rothomagus urbs Galliæ, ad Sequanam fluvium cum portu, Normanniæ provinciæ caput.*

dd *Duæ sunt in Gallia hujus nominis urbes, altera in Occitania superiori, altera in provincia In-*

C *sulæ Franciæ ; de hac ultima, quæ Rothomayo in Occidentem* 16 *tantum leucis distat, haud dubie hic sermo est*

ee *Ea, quæ hoc numero huc usque narrantur, confirmata vide in Gloria posthuma num.* 25.

ff *Nithardus, qui jussu Caroli Calvi Francorum regis, historiam anni* 840, *quo vita functus est Ludovicus Pius, et duorum insequentium, ut ipsemet in sua præfatione testatur, litteris consignavit, totam dissensionis hujus causam lib.* II *conjicit in Lotharii imperatoris ambitionem, qui totam patris sui Ludovici Pii defuncti hæreditatem ad se pertrahere, fratresque suos Ludovicum et Carolum sibi subjicere, qua vi, qua fraude contendebat.*

gg *Urbs quondam extitit in comitatu Artesiæ, sed expugnata a Carolo V imperatore, soloque æquato, reædificata deinde numquam fuit.*

hh *Populi, quorum civitas primaria erat Teruanna mox memorata, quique cum ex parte terrarum tractum incolebant, qui modo diœcesim Boloniensem in Picardia, Audomarensem in Artesia et Iprensem in Flandria complectitur.*

ii *Populi, qui Cæsaris ævo utramque Rheni ripam incoluerunt, deinde vero sedibus inter Mosam et Scaldim translatis, partem Flandriæ Orientalem, ut Ortelius censet, verosimillime etiam habitarunt. Vide Cellarium lib.* II *Geographiæ antiquæ pag.* 228 *et seqq. Ex iis porro, quæ Sanderus tom. I Flandriæ illustratæ pag.* 4 *scribit, videntur etiam Menapii, trajecto Scaldi, eam Flandriæ partem, ubi nunc Wasiana ditio est, scriptoris nostri ævo diuque ante inhabitasse, finesque suos usque Morinos extendisse.* AUCTORE ANONYMO.

kk *Scriptor, noster seu potius continuator ille Bedæ, quem is describit, hic in narrando rerum gestarum ordinem servare non videtur : etenim hac ultima periodo Normannorum in Morinorum Menapiorumque terram irruptionem, quæ non diu, ut narrandi modus innuit, post mortem Ludovici Pii imperatoris anno* 840 *defuncti accidit, alteri eorumdem Normannorum in Frisiam Bataviamque irruptioni subjungit, quæ, ut ipsemet scribit, anno tantum* 851 *contigit.*

ll *Videsis Gloriam posthumam num.* 45.

mm *Chronicum scilicet post Bedam, sive lucubrationem, quam veluti Bedæ continuationem num.* 13 *sub finem laudat.*

nn *Eadem fere omnia in Chronico de Normannorum gestis ad annum* 881 *et* 882 *apud Chesnium tom. II Scriptorum Historiæ Francorum curiosus lector inveniet, uti etiam in nonnullis aliis Opusculis de gestis Normannorum, quæ eorumdem Historiæ a se editæ laudatus Chesnius inseruit.* E

oo *Id est,* Lugdunum, Clavatum *scilicet, sive* Laudunum. *Videsis Gloriam posthumam num.* 27.

pp *Exposita hæc sunt num.* 53 *et duobus sequentibus Gloriæ posthumæ.*

qq *Epocham Noviomensium ac Tornacensium episcopatus a Transmaro initi videsis in Gloria posthuma num.* 48.

rr *Quo sensu Arnulphus, Flandriæ comes, hic* marchisus *appelletur, aperit num.* 50 *Gloriæ posthumæ.*

ss *Videsis Gloriam posthumam num.* 56, 57 *et* 58.

tt *Cellensis nempe, cœnobii Broniensis in comitatu Namurcensi conditor, cujus Acta ad diem sequentem illustrabimus.*

F

LIBER II.

Varia Miracula a S. Bavone sæculo decimo patrata.

Mira Dei cunctipotentis opera, quibus dilectissimi sui athletæ Bavonis dignatus est mundo innotescere merita, multorum revera profectui, accommoda, stili quoquo modo cupientes signare officio, non fore remur ab re, si priusquam ea, quæ in loco, quo nunc requiescit, moderno tempore sunt exhibita, magnificum quoddam, ac proinde sui novitate proficuum, antequam eo loci ejus transferrentur reliquiæ, in novo castello manifestatum, memoriæ commendemus miraculum *a*.

Reliquiis S. Bavonis in novo castello quiescentibus.

II

24 In territorio memorati castri erant commorantes laïci, qui ex officio agnominabantur coriarii.

coriarius in Sanctum irreverens

AUCTORE ANONYMO. b

coriarii. Horum unus cupiditate quæstus sabbato ultra morem christianæ religionis *b* illectus, operi ceteris instabat diutius. Sed hunc collega redarguens : Cur, inquit, non das honorem Deo sanctoque Bavoni in proximo quiescenti ? Quis sit, ait, sanctus Bavo, non ignoro ; verum, hoc ut defuerit mihi, quid præstabit ? Infanda necdum finivit verba, et, visu mirabile ! contractus toto corpore ruit. Fit concursus civium, eumdemque velut informe deferunt monstrum, sancti Patris invocantes auxilium. Aliquantulum simillimus mortuo jacuit, et intuentibus turbis sanus surrexit.

secundo ac tertio divinitus punitur,

25 Sed ó nihil umquam tutum apud inimicum ! Qui miser, ut convaluit, hoc se injuste passum dixit. Iterumque luendo pœnam, rotatur, ut globus, per terram. Nam complicatis brachiis, inter coxalia genua herebat malis, retroque curvatis cruribus, calcaneo tenus pedes fixi erant natibus et, quod visu dolor fuit, nihil hominis præter animam habuit. Itaque ejus miseriæ succensentes qui aderant sui, æternaliter ipsum servitio deputabant Sancti. Ecce autem crura et brachia contracti cœperunt divelli et denuo coram cunctis surrexit sanus. Cumque B vellet abire, comperit, se potius Sancto perpetualiter deservire. Despexit, et se acturum, abnegavit. Mirabile dictu ! Tertio torquendus humi est advolutus. Adstantes vero usque solis obitum tali spectabili miraculo fatigati, ad sua sunt quique regressi. Respectu clementissimi Patris tertio perfectissime sanatus, præcedentes summa cum alacritate est prosecutus.

usque in monasterium reædificatum translatus,

26 Hujus itaque merito beneficii cœpit eximii Patris non solum apud finitimos, verum late terrarum orbe honor et reverentia haberi, quique antea abutebatur * contemptui, quovis gentium, ad quos ejus fama potuit efferri, amando timeri. Grata quippe omnipotentis Dei clementia, ut cœpit, Sanctum suum multipliciter indies mirificavit. Nam quantis qualibusque posteaquam ad locum superne sibi destinatum ejus translatæ sunt reliquiæ, signis effulserit, subjecti sermonis veritate constabit.

* habebatur

carceri alter inclusus, invocato Sancto, liberatur.

27 Sæcularis quidam non longe a sancto loco deguit *, potens quidem possessionibus, sed possessa procurare minus idoneus. Huic bona sua furtim contigit deperire. Perquirens itaque furti reum, juvenem deprehendit innoxium : cui cru- C ciatus inferens culpæ, tandem carcerali deputavit custodiæ. Et quoniam juris erat Sancti *c*, indesinenter solamen exorabat salvationis. Nec omisit Sanctus, quin salvaretur innoxius. Sub ipsa quidem nocte animadvertit, obstacula carceris sibi cedere, sed catenatum non posse abire. Tandem sibi consulens, fuga usus, utcumque pedetentim oratorium adiit catenatus ; preces fudit et de pedibus catena cecidit : lætus surrexit, et pro ereptione munia gratiarum rependit.

* degit

c

Oblatio ex pretio venditi adolescentis prodigiose respuitur. d

28 Adolescens quidam familiæ sancti Confessoris *d* tempore coactus, a quodam sua sponte est venditus, ut posset habere necessaria victus. Ut autem venditor rediens, summæ reverentiæ ad locum devenit, oratum intravit : ad sepulchrum accessit, nummum illius venditionis deponere voluit. Sed mirum commemoratu ! Nec nummum deponere, nec digitos valuit extendere. Strabat itaque cum oblatione attonitus, admiratus rei novitatem. Ad mentem ut rediit, sibi conscius venditionem expavit : in partem secessit, nummum officioso sudamine quæsitum protulit, sicque denuo ad altare venit, manum ut disposuit, redintegrare promeruit.

Hydropisi laborans sanatur. e

29 Insula est maritima, cui nomen Walachra *e* : in hac quædam matrona, supra nominati sancti Bavonis ex familia, hydropis morbo vehementer est afflicta, adeo ut, distento crurum tenus sinu, morboso vix spiraret anhelitu. Cumque lecto decubans, operiret exitum, cælitus inspirata, Patronique sui saluberrime rememorata, se Gandavum duci festino præcepit acceleratu, et in ipsa solemnia Sancti devenit. Aliquamdiu restitit, et sine sua læsione sub ventriculo foramen reperit, ex quo totius morbi sanies guttatim decucurrit. Hæc ipsa prius quidem sterilis, recepta autem sanitate, fœcundatur filiis.

Festum S. Bavonis non celebrans punitur. f

30 Cum eisdem insulanis habitavit ancilla sancti Landeberti martyris *f*. Hæc mandatum accepit, ut solemnia sancti Patris festiva sancte procuraret. Quod irritum ducens, hortum cominus situm intrabat ; herbas quasdam impune colligere putabat. Ancti itaque quiddam ut contigit, manui adhæsit. Rumore itaque facti multitudo mirantium adfuit, cunctisque stupentibus mirabile visu extitit, non solum illatam martyris vindictam, immo cunctis deinceps non celebrantibus festum timendam. Quia vero opinatissima sancti Bavonis depositio instabat, eo loci cum cæteris ire ma- E turabat. Venit quidem et in prima noctis vigilia digiti volæ infixi cœperunt erumpere, et sese contracti nervi extendere : itaque præ gaudio psallentium choros interrupit, Deo gratias egit, cava etiam ungularum loca mirantibus intuenda præmonstravit et sana recessit.

Cæca visum recipit.

31 Quædam cæca, manibus suorum adducta, in ipsa tantæ venerationis devenit solemnia. Cumquæ ob frequentiam confluentium sibi comperisset inaccessibile Sancti repositorium, apud pedes in cryptam ire perrexit oratum. Orationi incubuit, et somno, ut fit, depressa obdormivit, sanctumque Bavonem sibi adsistere agnovit. Quo somno excita, clare vidit omnia. Fama facti confluentes asscivit, sibique congratulantibus, ad sua repedavit.

Languidus viribus pristinis restituitur.

32 Juvenis quidam circa maritimos furto agebat vitam. Hic correptus languore devenit ad extrema vitæ. Consulens autem sibi, emendationem scelerum devovit Deo sanctoque Bavoni. Nox ut supervenit, cum somnus subrepsit. Benigni itaque, ut est, vultus sibi apparuit Sanctus ; quem ut agnovit, equidem inhorruit. Ades, inquit, animo et omittens timorem, quæ dico, F trade memoriæ. Visita cœnobium Gandæ, et prout spopondisti, vota persolve. Surrexit annisu, quo valuit, Gandavum adiit, vota perfecit et sanus abscessit.

Mutus linguæ usu.

33 Apud urbem Treveris matrona extitit perliberalis. Huic erat novem annorum puerulus, sed toto intellectuali affamine mutus. Itaque gratia medendi deliberavit ferramentum sectionis adhibere linguæ. Deliberationi consuluit Sanctus, et ne cruciaretur, admonuit, infantulus. Vota precum præmonuit fieri, seque super salute gaudendam pueri. Paruit mater edicto et medelam sensit in filio.

captivus libertate donatur. g

34 Quidam ex familia ejusdem sancti Confessoris *g* ab insidiis captus, immo facultate spoliatus, custodiæ est mancipatus. Cumque frequentaretur a suis, erat enim famæ præclaræ nobilitatis, extra regionem est exiliatus et in carcere retrusus, ibique multa incommoditatis passus. Sed Dei auxilio fretus, ac sancta fide coopertus, speque evadendi animatus, indesinenter præsentem sibi adesse poposcit sanctum Bavonem. Et ecce intempestæ noctis conticinio lux sibi

A sibi emicuit nutu divino. Catenæ de collo et compedes de pedibus sunt solutæ. Hinc lætus surrexit, et claustra carceralia divinitus aperta invenit, sicque per immensa viarum spatia, pervenit ad propria.

Varii in S. Bavonem

35 Gens est Fresionum tam lata quam valida, licet fide permodica; inter quas hereditariam sanctus Bavo possederat terram, usui fratrum, scilicet vestiariis, necessariam: quam quidam Freso *h*, utpote infidelis naturæ homo, invaserat, sibique injuste quamdam partem usurpaverat Cumque a procuratore commoneretur, ne vim inferret Sancto, publicitus non impune defendit sacramento: sed mox ut dejeravit, mortem obiit. Dominus autem, ut Dilecti sui manifestaret sanctitatem, etiam in corpore mortuo ostendit vindictam, quod, juxta morem tumulatum, visum est multimodo ebullire vermium. Hanc itaque vindictam sui perhorrentes, Sancto accelerant votum, restituentes injuste dejeratum. Et ut peregerunt, vermes non comparuerunt.

injuriæ

36 Alius etiam ejusdem stirpis infidelitatis Freso partem, alendis gregibus aptam, ipsius fundi sibi tenuit in beneficio. Aliquamdiu censum B præstantissime solvit: sed oblivionis incuria surripiente, debitum duxit neglectum. Hoc procurator Sancti ut agnovit, eumdem castigatius admonuit: Nec clam te est, ait, et hanc partem fundi juris esse Sancti *i*. Sed si tibi hæc res cordi sunt ævo intermino possidere, ut pridem, debita solve. Cujus monita annullavit *k*, et orsus infanda, respondit: Ego, inquiens, objecta lege judiciaria revincam et mihi posterisque meis hanc hæreditariam æternaliter faciam. Sic miser loquebatur et terram pede proturbans, hoc blasphemum eructavit: Hujus, inquiens, terræ partem tantum habebit sanctus Bavo. Quod ut exsibilavit, falcem fenorcam colle * excutiens, et dextram porrectam humo infigere volens (siquidem jam florulenta prata secabat) quod dictu dolor est, manu sua sibi caput amputavit.

* Mabillon. col.

morte

37 In confinio Gandensi pratum ejusdem Sancti alius usurpavit sibi. Hoc cum suis secare animosus intravit, præmonens pauxillum obsonii sibi deferri. Interque obsonia allata sunt et ova: unum ut præsumpsit in ejus gutture versatum, Dei judicio corruit et cum prato vita caruit. Ejusdem vici perversus quidam in hæreditate C obstabat Sancto, quam coërcitus quia reddere distulit, fluxu ventris exinanitus, etiam intestina effudit. Matrona præclaræ nobilitatis, sed familiæ sancti Confessoris, capitalem censum persolvere erubuit *l*, Gandavum adiit, ac, substituto pro se mancipio, jam quasi libera recessit *m*. Simili modo alia opum suarum numerositate fatigata, famulis ac famulabus subrogatis est redempta *n*. Nec multo post ob despectum multata, ad tantam devenit penuriam, ut ostiatim stipendii peteret alimoniam. Quædam etiam libertatem pretiis assecuta sub brevissimo spatio defungitur vita *o*.

vel aliter

38 Mancipium Sancti se minus excoluit, capitalemque censum annuatim retinuit *p*. Ultioni addictum diu perduravit cæcum. Itaque consulens sibi, retentum` restituit, et visum recepit. Perversus quidam in ipso portu Gandensi quosdam familiarum Sancti vanis spebus sibi defendit *q*. Cumque projectus Sanctum Dei verbis adnullaret insolentioribus, eosdemque catenis acclamaret innectendos, domi * se recepit, largiterque pransus, dormitum abiit. Ut se locavit, sensu funditus caruit: cœpit insolescere, ac

* al. domum

taurinos mugitus ingeminare. Tandem comprehensus, arctissime est constrictus. Sic ergo divino examine, qui se alios ligare deliberavit, prior in foveam decidit. Sed a suis reductus ad Sanctum, non multo post sibi sensit propiciatum.

AUCTORE ANONYMO

prodigiose

39 Tres itidem germani in ipso portu cuidam sancti Confessoris feminæ *r* ausu improbo vim intulere. Itaque secum abducunt, acsi famulam æternaliter possessuri. Cumque Schaldim fluvium transmeassent, unus in flumen decidit, sicque vita decessit. Alius ipso in itinere correptus, absque dilatione est defunctus. Tertius novitate prodigii exterritus, pœnituit et ultionem evasit. Simili modo tres alii quemdam familiarum *s* Sancti hæreditate propria destituit. Verum ille fide plenus Sanctum adiit, ultionem expetiit; domum ut rediit, insimul morte præreptos reperit defunctos.

plectuntur.

40 Eques lepusculum insequens, conculcabat sata. Super quo famulus Sancti dolens, Eia, inquit, sancte Bavo, cur non defendis agrum tuum? Dicto citius eques corruit et coxam fregit. Lepusculus offendens, guttur illisit. Hæc de miraculis Sancti injuriarum suarum vindicantis pauca perstrinximus, quibus omissis, operibus E pietatis stilum imponemus!

ANNOTATA.

a *Liquet ex hoc præludio a scriptore nostro tantum referri ea miracula, quæ translationem seu relationem corporis* S. Bavonis *post exsilium monachorum Gandensium sæculo decimo factam, subsecuta sunt. Mabillonius ex eodem præludio, sed minus recte, etiam concludit scriptorem nostrum sæculo* x *floruisse. Vide Commentarium prævium num.* 16, 17, 18 *et* 19.

b *Hinc Mabillonius Seculo secundo Benedictino pag.* 411 *in annotatis recte colligit, quod tunc temporis religio fuerit, post vesperas Dominicam proxime antecedentes labori manuum operam dare.*

c *Id est ex familia Sancti; quondam autem ii juris seu ex familia alicujus Sancti esse dicebantur, qui vel ex propria voluntate, vel ex obligatione generi, a quo oriundi erant, annexa, servitio istius Sancti seu potius templi vel monasterii,* F *quod ab eodem Sancto nominabatur, erant obnoxii, aut saltem ad censum annuum eidem solvendum tenebantur. Apud Martenium tom. III Anecdot col.* 1128 *et col.* 1131 *in triplicem classem hujusmodi familia distinguitur, in ministerialem scilicet, servilem et censualem. Censualis solis censibus solvendis, servilis servitiis insuper præstandis erat* obstricta; *quod vero ad ministerialem attinet, videtur iis, qui ex hac classe erant, quique ab ecclesiis vel monasteriis, ut apparet, stipendia merebant, id potissimum præ ceteris* oneribus *incubuisse, ut monasterii vel ecclesiæ, cujus ministeriales erant, præposito illud præcipiente, ad bellum proficisci deberent. Vide Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabula* familia, censualis, servilis et ministerialis.

d *Vide annotata ad litteram præcedentem.*

e *Seu* Walachria, *insula comitatus sive provinciæ Zelandiæ præcipua, quæ Meridiem versus Flandriam spectat, ab eaque haud procul abest*

f *Servitio scilicet hujus sancti Martyris addicta, sive ex ejus familia eo sensu, quem ad litteram c mox exposui.*

g *Videsis*

AUCTORE ANONYMO.

g *Videsis iterum annotata ad litteram* c.

h *Forte hic sermo est de Frisone e Frisia maritima, de qua vide Annotata post lib.* 1 *ad litt.* cc.

i *Id est, pertinere ad monasterium vel ecclesiam* S. Bavonis, *utpote vel ab ipsomet Sancto, dum in vivis erat, vel in ejus saltem gratiam eidem monasterio vel ecclesiæ ab alia collatam.*

k *Id est, nihili fecit, vel contempsit.*

l *Erat haud dubie hæc mulier in illa familiæ* S. Bavonis *classe, in qua qui erant, censum annuum ecclesiæ vel monasterio ejusdem Sancti solvere tenebantur,* censualesque *Sancti* homines *dicebantur, aut etiam* capitales, *si census, quem debebant, de capite solvendus erat, quod mulieri, de qua hic, certissime congruit; narratur enim persolvere erubuisse* capitalem censum, *ad quem solvendum non quidem ex eo tenebatur, quod sub conditione census hujuscemodi pendendi* (præclaræ *enim* nobilitatis *fuisse, dicitur) manumissa aliquando fuisset, sicque e mancipio facta libera; sed ex eo, quod vel sponte* S. Bavonis censualem *seu* capitalem *se constituisset, id est, ad censum* S. Bavoni *solvendum se obligasset, vel obligationem illam a parentibus suis, licet liberis*
B *contraxisset. Vide Cangium in Glossario ad vocabula* censualis et capitales homines, *et hic Annotata ad litteram* e.

m *In alio Ms. additur :* Ipso autem in itinere immanissimo corripitur languore; humi advoluta defunctæ jacuit simillima, revehitur a suis, et quod deliquit, ingemiscendo pœnituit. Quæ donavit se sancto Confessori et restituta est sanitati. Donavit se sancto Confessori, *id est, ad censum annuum ecclesiæ vel monasterio Sancti illius pedendum, servitiumve præstandum sese ipsam, non jam sui loco mancipium, obstrinxit.*

n *Id est, famulis ac ancillis, qui ipsius loco* S. Bavoni *inservirent, substitutis, liberata est ab onere servitii per semet ipsam præstandi, aut certe census annui solvendi.*

o *An omnia, quæ hic pro pœnis a* S. Bavoni, *injurias sibi illatas ulciscente, inflictis obtruduntur, vindicta divinitus immissa re ipsa evenerint, fides sit penes auctorem.*

p *Erat nempe ex illa familiæ* S. Bavonis *classe, in qua qui erant, et ad servitium præstandum, et ad censum annuum solvendum tenebantur. Vide*
C *hic Annotata ad litteram* e.

q *Id est verosimillime, quosdam ex iis, qui servitio Sancti erant addicti, sibi ad famulatum vana spe asseruit aut usurpavit.*

r *Id est, feminæ ex familia sancti Confessoris eo sensu, quem ad litt.* c *exposui.*

s *Videsis iterum Annotata ad litteram* c.

LIBER III.

Miraculorum S. Bavonis continuatio.

S. Bavo locum, in quo conversus primum habitavit,

Proprium creditur Sanctorum, quanto durius injuste vindicant illata, tanto præsentialius præbeant juste postulata. Nec fas est credi, animositatem Sanctorum sic velle irasci, ut nequeant placari : cum ex persona Domini scriptum D fit : Quem diligit, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit *a*. Sed correctionis emendationisque causa illatas puniunt injurias, ut, quos vident, non posse corripi verbis, saltem attriti pœnis, resipiscant a malis *b*. Verum quia hactenus superior pagina vindicantis utcumque peroraverat mira, restat pietatis, quæ occurrunt memoriæ, retegat opera, primo quæ in loco, qui vocatur Medmedunc *c*, quo primum dicitur post conversionem habitasse, exercuit ac pie precantibus misericorditer indulsit.

miraculis illustrans,

42 Est autem isdem sacer locus, ut nescientibus loquamur, secrete manere volentibus habilis, silvestribus pomis ceterisque frugibus plenus, piscium copiis abundans, et, ut paucis concludatur, omnibus heremum inhabitare cupientibus aptissimus; quem idem dilectus Dei paucis incoluit morulis, sanctaque sua inhabitatione sanctificavit : at post mortem miraculis insignibus mirificavit. Unde non inconsultum, vel minimæ remur fidei, angelicam inibi ostensam enodare visionem.

seni sibi devoto apparet,

43 Senex quidam in confinio ipsius villulæ manens, hoc oratoriolum miro excoluit affectu, E quod, tunc vetustate pene consumptum, restaurare tractans, a circum circa positis auxilii supplementa exorabat. Dehinc operarios conduxit, certisque diebus operi insistere maturavit. Sed et amnis in proximo fluens *d* capturas piscium opulenter administrabat; et ut ita dicam, viritim convivia exhibebat. Accidit autem die quadam, se cum suis post laborem sub divo quiescere, et ecce odor tantæ suavitatis de ipso oratoriolo effumavit, acsi nares quiescentium ambrosius liquor occuparet, vel domata fuissent aromatibus delibuta. Mira res! Post solis obitum cum se locarent cubitum, quidam, sacræ religionis prætendens habitum, huic seni apparuit, et, inibi quid ageret, perquisivit. Hic ille horrore perculsus ac penitus elinguis, nihil quidem retulit, sed ut sibi proximus responderet, tactu lateris admonuit. Vir autem angelicus; Minime, inquit, verearis, ad inquisita responde, cui scilicet laboris operam impendis. Ego, inquit, hoc oratoriolum fere dirutum sancto Bavoni reædificare insisto. Et ille benigni Salvatoris replicans dicta : Amen, inquit, dico tibi, non perdes mercedem tuam. Quo F dicto, unde venerat, regreditur, et ecce, campanula desuper appendens, absque humano attactu insonuit et ipse ab oculis mirantium evanuit

parricidæ pœnitentis miseretur,

44 Duo nepotes inter se rixantes, correptis armis, alter alterum oppressit; in se itaque reversus parricidium expavit. Episcopum adit, ac more Christianæ remissionis peregrinando pœnitentiam accepit. Cumque jam nonum expleret annum, iterato patrocinia quæsivit Apostolorum. Alpes ut transcenderat, sanctos Apostolos sibi in visu agnoverat, a quibus est admonitus, ne residuum viæ casso labore perderet : Remeans, inquiunt, memoriam sancti Bavonis visita, quæ est apud Medmedunc annua. Surrexit credulus quidem visioni, sed ignarus loci Gandavum repedavit, sibi jussa innotuit. Et quoniam devenit in ipsa solemnia Sancti, scilicet Kalendarum Augusti *e*, ceteris illo pergentibus, comitatur. Cumque jam docti dulcisonas inaltarent * voces, et ipse staret orationi intentus, virtute divina, quibus erat constrictus, ferrei crepuerunt circuli, deinde in terram prolapsi,

* *i. e.* in altum levarent

A lapsi, coram cunctis minutatim sunt disrupti, qui delictorum vinculis solutus, ad sua rediit lætus *f*.

f

ac languidum sanat. *g*

45 Servus item ejusdem sancti Confessoris *g* per novem menses distentus nimio languore inflationis, ut ad eumdem locum pergeret, visu est admonitus. Locum adiit, opem petiit, et lenius habuit. Claudus quidam de longinquo Gandavum adductus, sic claudicabat pede, ut non incederet absque baculi sustentatione. Aliquamdiu demorari instituit, et apud ipsum castrum hiemavit. Die autem quadam cum divino adstaret officio, ad terram ruit subito; cumque adstantes casui deputarent, eique succurrere vellent, per se sanus surrexit, ac pro adepta salute sancto Confessori cum cæteris gratias egit.

Sanctus variis Gandavi est beneficus.

46 In Kalendis Octobris, quæ sunt solemnia sancti Patris, beati Amandi famulus toto corpore dissipatus, ad hoc ipsum Gandavi castri cœnobium navi est delatus: teste populo, debilium membrorum meruit sospitatem. Famulus sancti Bavonis advocato suo *h* accusatus, xxx solidos reddere est coactus. Die statuto Sanctum suum supplici devotione oravit, ut eumdem virum B erga se inveniret mitiorem. Ivit itaque, ut solveret debitum; sed jam dictum advocatum reperit defunctum; sicque lætus facti, medietatem debiti obtulit sancto propitiatori Bavoni. Paupercula ipsius capitalem censum *i* non valens reddere, debebat enim xii denarios, solamen quæsivit in prece: ut ostium domus exivit, prona oravit; surrexit et coram xii denarios reperit: tulit ac debitum solvit. Puella, catenus Gandavo commorata, per annorum curricula extitit gibbosa, omnique virtute corporis invalida; cumque sella gestatoria ostiatim mendicaret, obtentu salutis venit ad limina sancti Confessoris, oravit et sanitatem indepta domum pedes rediit.

h

i

candela reliquiis Sancti accensa, in aqua non extinguitur. *k*

47 Comes quidam ejusdem Gandavi portus reliquias Sancti obtinuit, et secum navi asportavit. Ob reverentiam itaque candela jugiter exarsit in nocte *k*. Casu contigit, et, cunctis dormientibus, in sentinam decidit. Pernox in aqua effulsit, et cum admiratione omnium tantæ venerationi exhibuit obsequium.

Mater pueri in aquam lapsi. *l*

48 Farnewic nomen est villæ *l*, super ripam Scaldi fluminis sitæ; inibi honestæ vitæ habitavit C femina, parvulum habens filium. Hic die quadam more ludentium parvulorum secus ripam fluminis discurrebat: alii siquidem pueruli hunc perduxere secum. Cumque non bene creditæ vicinæ commigraret ripæ, in flumen fundotenus est dilapsus. Quod factum mater ut agnovit, anhela accurrit et exstinctum credidit, quem unda sublatum jam longius traxerit. Et quia humanum deerat solamen, ungulis ora cruentavit, pugnis pectus fœdavit, ac Væ ingeminando multoties acclamavit. Tandem ad se reversa, manus extendit, oculos cælis infixit, et electi Patris suffragia petiit. Nec mora, puer de profundo rediit, et juxta littus enatare cœpit. Quem mater deprehensum, incolumem ac vivum reportavit domum. Hæc non multo post memoriæ tanti Patris dignas oblationes solvit, gratias egit et ad sua remeavit.

piscator,

49 Cætarii ad balenas capiendas mare sunt ingressi; aspecta autem immani bellua, certatim circumdant. Sed illa inter manus elapsa multoties, tandem imo resedit. Sorte autem exiit, ut sancti Patris famulus eidem ferrum infigeret: qui graviter suspirans; Eia, inquit, sancte Bavo, hoc gratiæ mihi appone, ut compos voti persolvam tuis vota præmii. Oravit et de profundo piscis rediit; ut vidit, gratulabundus prosiliit, ac ferrum constanter infixit. Ad littus ut rediit, pinnulas cœnobio Sancti transmisit.

AUCTORE ANONYMO.

uxor pauperis, aliique

50 Pauper quidam sancto Confessori jugabiles offerens tauros, summissus se præsentialiter intulit et in hunc modum pietatis opera conjugi suæ exhibita retulit. Conjux, inquit, mea diebus numerosis lectulo detenta, jamque morti vicina, Sanctum Domini per se expetituram, hosque ei vitulos devovit oblatura. Fateor, ut agnovi certioratus et ipse consensi. Nec mora suffragium experitur infirma. Hinc vice sua ecce coram vota persolvo.

patrocinio S. Bavonis voti fiunt compotes.

51 Apud Morinos, hominum in confinio maris extremos, vir erat habens infantulum invalitudine præreptum. Cumque de vita desperaret, mater sanioris consilii illum monuit, ut eumdem Sancto devoveret, dummodo ei recuperationem impertiret; quod ut fecit, puer oscitavit, oculos aperuit, et amissam pene vitam recepit. Alius itidem ætate quidem adultior, languore ingravescente, in margine resedit vitæ. Cumque membra quieti daret, videt se in visu propter altare sancti Confessoris astare, et cum cæteris servire. E Ad se itaque reversus, votum fecit, obsequium spopondit et redintegrationem sine mora percepit *m*.

m

Infidelis in promissis punitur.

52 Prædives quidam, cum haberet infantulum, Sancto devovit monachum. Sed, ut puer adolevit, patrem voti pœnituit. Die autem quadam cognatis suis convivium opulenter apparavit, et ipse puer jam duodennis ministravit: cumque inter dulcia pocula læti coronarent vina, pro retentione ipsius pueri patrem laudabant. Sed casu contigit, jus * carnium adstare decontra. Offenso itaque pede, puer in eo cecidit, et mox defunctus obiit. Sicque pater perfidiæ pœnas luit.

* *Mabil. vas*

Puellæ periculose laboranti sanitas, *n*

53 In partibus Taruennæ *n* matrona extitit perliberalis magnæque honestitudinis. Hæc die quadam quid actura, maris confinia adiit, comitante unica spei suæ filia, virgineis tum matura sub annis, tumque nubilis. Quæ puella, validissima inspirato prærepta invalitudine, solotenus prosternitur, atque a præsentibus ut defuncta defletur. Mater autem pro ereptione hæc apud se oravit: Bavo dilecte Deo, miserere pre- F cantis famulæ et paulisper huc dilabere, Christi solamen deferens. Sentiat corpus gravatæ filiæ levamen tuæ indulgentiæ, ut solvat votorum preces apud te, quæ jacet exanimis penes me. Præmissa itaque prece, surrexit, ac pone filiam terræ expositam resedit. Nec mora oculos aperuit, et paulo ante elinguis loqui cœpit. Sicque surrexit et domum pedes rediit, incolumis Gandavum adiit, et sancti Patris virtutem sibi propitiabilem innotuit.

aliusque alia beneficia conferuntur. *o* *p*

54 Piratæ Danorum sedibus suis non contenti, Walachram *o* petentes cuncta devastant *p*. Inibi erat sancti Confessoris famula, totius abundantiæ subsidiis accumulata; Danos supervenisse, ut agnovit, in terram ruit, et Sancti sui solamen quæsivit. Nutu divino non modo evasit, immo cunctam substantiam suam salvavit. Altera ejusdem Sancti familiæ a piratis quidem capta, sed misericorditer est liberata. Classi namque cum præda præsentata, et quia nobilis erat persona, custodiæ est deputata, navi scilicet victuali. Inter transtra latuit quatriduana, et, suffragantibus Sancti meritis, ad portum ut applicuerunt,

AUCTORE ANONYMO.

plicuerunt, a nemine agnita discessit secura. item de portu Gandensi captus est quidam Sancti et Rotomo adductus *q*, et insperate a suis agnitus, sine dilatione redemptus, Sancti sui meritis ad sua est remissus. Hæc qualiscumque * fastidii vitatores ut sufficiant affectatæ brevitati, castigatius, quam se copia suggerebat, perstrinximus.

* *al.* qualiacumque

ANNOTATA.

a *Epist. ad Hebræos cap.* XII ℣ 6.

b *Erit fortasse non nemo, qui vel hinc fidem non ubique indubiam adhibeat scriptori nostro, dum libro secundo mortem, quam variis, qui* S. Bavoni *utcumque erant injurii, obvenisse narrat, vindictæ cælitus immissæ adscribit.*

c *Pro loci hujus notitia adi Commentarium prævium num.* 114 *et seqq., uti etiam Gloriam posthumam num.* 7 *ac præcipue num.* 184.

d *Verosimillime amnis, nomine* Moera, *hic intelligitur; pagum enim nunc* Mendonck, *olim* Medmedunc, *ad amnem illum tertio circiter ab* B *urbe Gandensi lapide Septemtrionem versus Scaldim inter et aquæductum seu canalem, qui Gandavo ad aggerem Gandensem, vulgo* 't Sas van Gend *ducit, tom. I Flandriæ illustratæ pag.* 166 *et* 167 *in tabula geographica Castellaniæ seu territorii Audenburgensis situm notat Sanderus, qui etiam eodem ejusdem Operis tomo pag.* 81 *sequentem memorati amnis Moeræ notitiam suggerit:* Moera, *inquit,* a Moerbeka, ditionis Wasiæ pago, per Winkelam et Dorizelam ad nos derivatur; amnis est inter obsitos paludibus, et cæno, uligineque campos cis Jani petram, vulgo S. Jan steen, equorum mercatu nobile olim municipium, natus; ubi, invento alibi parato, productior factus alveo, demum se secans hinc Durmæ fluvio Wasiano miscetur, inde versus Axellam oceanum petit, rectoque flexu et fluxu supra angulum Ambacti veteris, inde Winckele nomen indeptum, influit aquæductum Novi vocabulo signari solitum. *Aquæductus ille sive canalis, qui, ut ex dictis sequitur, Gandavum inter et ostium seu aggerem Gandensem, vulgo* 't Sas van Gend *interjacet, medio circiter sæculo decimo sexto dumtaxat* C *fossus est, ut ætate scriptoris nostri certissime non exstiterit.*

e *De qua* S. Bavonis *festivitate hic agatur: videsis in Gloria posthuma num.* 7 *et* 8.

f *In Translatione* I *et* II *S. Joannis, abbatis Reomaensis tom. II Januarii a Bollando nostro typis edita pag.* 864, *num.* 6 *simile miraculum refertur, ad quod Petrus Roverius, Societatis nostræ sacerdos in illustrationibus Historiæ monasterii ejusdem S. Joannis Reomaensis annotatione* 71 *sequentia observat:* Gravissimis, *inquit,* sceleribus non olim tantum, sed ad tempora etiam Caroli Magni id pœnitentiæ imponebant episcopi, et presbyteri pœnitentiarii, ut nuda membra circulis ferreis arctissime revincirent; cujus ponderis ac tormenti liberationem cum rei per varia Sanctorum monumenta exposcerent, si forte ea contingeret, perinde se animi nexibus, ac corporis vinculis absolutos, ut hic auctor loquitur, existimabant. *Hoc pœnitentiæ genus ætate Caroli Magni sapientioribus displicuit, inque ejusdem* D *principis Capitularibus libro primo capite* LXXIX, *sanctione edita, improbatur; verum laudatus Roverius, ubi sese, quamdiu observata fuerit hæc Caroli Magni sanctio, non satis compertum habere, fassus est, mox miraculo, quod hic relato per scriptorem nostrum vicissim absimile non est, ex lib.* II *Miraculorum S. Germani cap.* XIV, *ut apud Aimoinum exstat, adducto, onustos ferro pœnitentes rursum Galliæ provincias, regnante Carolo Calvo, circa annum* DCCCLXI *esse pervagatos, affirmat; imo ex miraculo, quod a scriptore nostro, cum is miracula, ut ex Commentarii prævii num.* 17 *pronum est colligere, sæculo* X *anteriora non attingat, memoriæ hic est proditum, certissime consequitur, ut diu etiam post Caroli Calvi ætatem, utpote ante annum* 880 *jam defuncti, consuetudo illa a Carolo Magno improbata viguerit; iique, quibus ob admissa graviora scelera ab episcopis presbyterisve pœnitentiariis, ut nuda membra ferreis circulis arctissime revincirent, erat injunctum, ad varia loca sacra peregrinarentur, sperantes expectantesque fore, ut alicubi ferreis circulis, quibus erant constricti, miraculo disruptis, criminum veniam a Deo sibi impertitam, intelligerent.* E

g *E familia nempe Sancti eo sensu, quem in Annotatis lib.* II *subjunctis ad litteram* e *exposui, quique hic semper, dum de famulo aut ancilla Sancti alicujus sermo est, debet intelligi, quod propterea deinceps non notabo.*

h Advocati *ecclesiarum monasteriorumve erant, qui jura, bona et facultates ecclesiarum monasteriorumve tuebantur, quique eo munere onerabantur, ut essent, qui in publicis judiciis earum eorumve causas defenderent, et actoris vel rei partes agerent. Vide Cangium in Glossario ad vocabulum* advocati, *ubi etiam varias in officium Advocatorum illorum introductas mutationes exponit.*

i *Vide Annotata lib.* II *subnexa ad litt.* c *et* l.

k *Scilicet hic comes reliquiis* S. Bavonis *eum exhibebat honorem, qui in collectione canonum tom. IV Spicilegii Acheriani præscribitur, ubi pag.* 55 *dicitur:* Reliquiæ Sanctorum venerandæ sunt. Si potest fieri, candela ardeat per singulas noctes; si vero paupertas loci non sinit, non nocet eis.

l *Villa illa verosimiliter sita fuerit haud procul a pratis de* Vaernewyck, *quæ Sanderus tom. I* F *Flandriæ illustratæ pag.* 166 *Aldenardam inter et Gandavum ad sinistrum Scaldis ripam in tabula geographica Castellaniæ Audenburgensis collocat.*

m *Ea, quæ hoc numero et præcedenti narrantur, Mabillonius prætermisit, addiditque ad marginem, consulto id esse factum; pro miraculis forte non habuerit.*

n *De hac urbe vide Annotata lib.* I *subjuncta ad litt.* hh.

o *Id est, Walachriam, de qua vide post lib.* II *Annotata ad lit.* e.

p *Cum scriptor noster (vide Commentarium prævium num.* 17) *miracula sæculo* X, *quo floruit, anteriora non narret, liquet, hic agi de Normannorum in Walachriam irruptione, quæ vel sæculo decimo aut certe paulo serius contigerit.*

q *Id est, Rothomagum. Vide Annotata post lib.* I *ad litt.* dd.

AUCTORE J. S.

DE S. WASNULPHO CONFESSORE

CONDATI IN HANNONIA.

SYLLOGE.

SÆC. VII VEL VIII. *Sancti memoria in Martyrologiis,*

De S. Wasnulpho, *qui Condati in Hannonia ut patronus hac die colitur, non meminerunt antiquissima Martyrologia, nec ea, quæ sæculo* IX *et* X *fuerunt concinnata. Paucissima etiam sunt, quæ de gestis Sancti referuntur, eaque partim minus certa. De vetusto tamen* S. Wasnulphi *cultu nullum potest esse dubium. Memoria Sancti ad hunc*
B *diem celebratur in aliquot Usuardini Martyrologii codicibus auctis. In Aquicinctino, quem sæculi* XIII *credidit Sollerius, ita legitur :* Et depositio sancti Wasnulphi confessoris. *Sic* Wasnulphi confessoris *meminerunt editiones Lubeco-Coloniensis et Greveni. In solo codice Bruxellensi ut martyr annuntiatur his verbis* : Item sancti Wasnulphi martyris. *In hisce omissus est locus, ubi Sanctus obiit et colitur. At locum addidit Molanus in editione Usuardi, et aliquod etiam elogium. Nam in una editione sic habet* : Item in cœmeterio *(civitatis Hannoniæ, quæ dicitur)* Condatum nomine, sancti Wasnulphi confessoris, qui de Scotia insula veniens in saltum Cerasia *, in loco, qui nunc vocatur Cella, multis diebus vitam laudabiliter duxit. Postea vero ad monasterium Dei Genitricis Mariæ, Condatum nomine, perveniens, ibi Domino servivit usque ad obitum. *Idem in alia editione* : Condato sancti Wasnulphi confessoris.

* *forte* Tearacia

in aliquibus ut monachi ex episcopo :

2 *Auctor Florarii Ms. hoc die translationem ponit contra aliorum consensum, et ita habet :* Eodem die translatio sancti Wasnulphi confessoris, qui de Scotia insula marina in saltum
C Teracie *(veniens)* in loco, qui nunc vocatur Cella, multis diebus vitam laudabilem duxit. Postea vero ductu angelico ad monasterium Dei Genitricis, Condatum nomine, perveniens ibi Domino servivit usque ad obitum, qui celebratur pridie Kalendas Decembris. *Ad hunc vero diem* XXX *Novembris breviter habet :* In monasterio, Condatum nomine, sancti Wasnulphi episcopi et confessoris. *Martyrologi Benedictini, Menardus, Wion, Dorganius, Bucelinus, annuntiant sanctum* Wasnulphum, *ut ex episcopo monachum. Wion in Annotatis addit :* Erat natione Scotus, vitamque monasticam duxit primum apud monachos S. Gisleni, ex quo secedens, angelico ductu ad monasterium S. Mariæ Condati pervenit, et ibi usque ad obitum suum Domino militavit. Floruit anno DCXL. *Eadem fere asserit Bucelinus. Hos secutus est Saussayus in Martyrologio Gallicano, nonnulla tamen addens ex conjecturis.* Ipso die, *inquit,* in Hannonia, Condato oppido, S. Wanulphi *, qui genere Scotus, dignitate episcopus, monachus professione, ut in peregrino solo ignotus Deo serviret, eo loco virtutum cultor extitit. Multisque ad pœnitentiam suo hortatu et exemplo perductis, civis cælorum effectus est. Tumulatus fuit eo loco, ubi nunc extat canonicorum collegium, ejus invocatione insigne : qui patroni sui miraculis clari corpus asservant multa Religionis instantia.

* *pro* Wasnulphi

obiit Condati et miraculis claruit.

3 *Joannes Wilson in Martyrologio Anglicano* S. Wasnulphum *annuntiat Condati ut* eremitam. *Thomas Dempsterus in Menologio Scotico sic habet :* Condati in Hannonia Wasnulphi episcopi, E qui vitam suam Deiparæ Virgini pœnitus consecravit. *David Camerarius Sanctum retulit ad* XI *Augusti, ut ibidem apud nos dictum in Prætermissis, et aliquid particulare de eo addidit, ita scribens :* Sanctus Vasnulphus episcopus et confessor, et sancti Livini in prædicatione socius. *Scribunt pluscula de* S. Wasnulpho *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii et Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, qui ambo laudant Chronicon Cameracense et Atrebatense Balderici episcopi, qui floruit sæculo* XI *et* XII. *Hujus itaque verba præmitto :* Apud villam quoque Condatum olim regalis et dives in honore sanctæ Mariæ abbatia fuerat puellarum. Nunc autem est monasterium, præ inopia, paucorum canonicorum. Ubi sane sanctus vir Dei Wasnulphus, genere Scotus, cursu peregrinationis consummato, sepultus, cum patribus in pace obdormivit, suisque meritis omnem locum illustravit miraculis. *Hæc præcipua sunt, quæ de* S. Wasnulpho *qualiscumque antiquitas nobis reliquit.*

Acta non extant.

4 *Nam Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, aut potius Petrus Louwins, qui ex schedis Molani Opus istud posthumum concin-* F *navit, ex informatione, quam Condati accepit Molanus, clare insinuat, non exstare Sancti Acta, ideoque in Officio legi lectiones de communi confessoris Pontificis. Molanus quoque in Indiculo Sanctorum Belgii pag. 73 illud ipsum satis innuit, de* S. Wasnulpho *scribens sequentia :* Sanctus Wasnulphus Condati quiescit, Hannoniæ oppido. De eo missa mihi Historia, facit eum archiepiscopum Eboracensem temporibus Eugenii Papæ, Ordinis Cisterciensis. Sed tota ea Historia est de Wilhelmo episcopo Eboracensi in Legendario Sanctorum Angliæ : quem eumdem Wasnulphum dicere Condatensem, multis de causis perabsurdum videtur. Vincentii Madelgarii Historia habet, cum Condato Altum Montem venisse ad Vincentium. Ideoque assentior nostratibus nonnullis Martyrologiis, in quibus sic legitur : Eodem die Sancti Wasnulphi confessoris, qui de Scotia insula Marina veniens in saltum Terasciæ, in loco, qui nunc vocatur Cella, multis diebus vitam laudabilem duxit. Postea vero ductu angelico ad monasterium Dei Genitricis Mariæ, Condatum nomine, perveniens, ibi

AUCTORE J. S.

ibi usque ad obitum Domino servivit. Festum Calendis Octobris. *Ita Molanus, cujus observatio de* Wasnulpho *distinguendo a S. Willielmo Eboracensi certissima est, cum facile quatuor sæculis sit vetustior, laudatusque sit a Balderico, antequam natus erat S. Willielmus, de quo apud nos ad* VIII *Junii actum.*

S. Wasnulphus patria Scotus,

5 *Nunc singula capita paululum expendamus, ut certiora a minus compertis separemus. Patria* S. Wasnulphum *fuisse Scotum, post Baldericum recentiores passim consentiunt, nec ulla est ratio, qua id negare aut in dubium vocare possimus. Nomen ab omnibus antiquioribus scribitur* Wasnulphus *aut* Wasnulfus, *Gallice* Wasnon, *aut pro hodierno scribendi more* Vànon. *Igitur non intelligo, unde Castellanus acceperit nomen Latinum* Basanulfus, *quod notat in margine: neque probare possum observationem illam, etiamsi eam videam a Sollerio nostro adoptatam in annotatione marginali. Episcopatus* S. Wasnulphi *non tam certus mihi videtur, quam nomen et patria, quod de eo sileant vetustiores, Baldericus nimirum, Anonymus auctor Vitæ S. Vincentii, et qui Sanctum adjecerunt Martyrologio Usuardino.*
B *Auctor Florarii, qui floruit sæculo* XV *in præcipuo elogio episcopatum siluit, in breviori asseruit, isque primus ex scriptoribus mihi notis* Wasnulphum *dixit episcopum.*

a recentioribus creditur fuisse episcopus, sed vetustiores

6 *Molanus aut Louwius conjecturam suam de episcopatu in Natalibus Sanctorum Belgii ita proponit:* Annumerandus autem videtur titularibus episcopis, qui ad paganorum conversionem huc tempore Vincentii comitis venerunt. Testatur enim Vincentii Historia *(sive Vita apud nos data ad* XIV *Julii)* beatum Wasnulphum sæpius ex Condato ad eum in Altum-montem venisse. *At non video, quid asserta in Vita S. Vincentii, licet vera crederemus, prodesse valeant ad episcopatum* S. Wasnulpho *asserendum. Neque enim in illa Vita vocatur* episcopus, *et locus habitationis Condatum minime favet ejusmodi conjecturæ. Si enim Sanctus patria sua erat egressus ad fidem prædicandam, videtur potius habitaturus fuisse in loco aliquo, ubi plures convertendi erant gentiles, quam videntur sæculo* VII, *quo florebat S. Vincentius Madelgarius, fuisse circa Condatum, quod erat satis vicinum*
C *Cameraco, ut credere possimus, paucos aut nullos ibi sæculo* VII *superfuisse gentiles, præsertim cum etiam propinquius sit Tornaco, et hæc civitas a sæculo* IV, *altera a sequenti egregios habuisset episcopos. De fide per* S. Wasnulphum *prædicata nullus quoque ex vetustioribus loquitur. Unicus Camerarius* Wasnulphum *facit S. Livini in prædicatione socium, quod verisimiliter ex conjectura solum asseruit.*

ejus episcopatui minime favent.

7 *Ipse locus Vitæ S. Vincentii, qui memoratur, episcopatui parum videtur favorabilis. Partem huc transfero. Memorantur multi Sancti, qui solebant, ut vult auctor, venire ad monasterium Altimontense, in Hannonia ad Sabim fluvium situm, ut inviserent S. Vincentium illius fundatorem. Recensitis aliis quibusdam, ita num.* 15 *pergit auctor:* Aderat siquidem frequens visitator et divinorum relator B. Amandus Elnonensis: in qua nimirum collatione et relatione thesauros sibi cælestes recondebat S. Wasnulphus Condatensis. Nec rari interveniebant consolatores S. Ursmarus, et post eum S. Erminus episcopi ecclesiæ Laubacensis *etc. Si quis recte ad modum loquendi, quo utitur scriptor, attendere voluerit, facile perspiciet,* S. Wasnulphum *ut*
D *auditorem et aliorum discipulum in iis congressibus magis memorari, quam ut doctorem aut magistrum. Itaque tam auctor hujus Vitæ quam Baldericus ejus episcopatui parum favent. Id vidit, opinor, Molanus, qui verbis num.* 4 *productis episcopatui videtur refragari. Nolim tamen contendere, ejusmodi hæc esse argumenta, ut contrariam sententiam reddant certam. Castellanus* Chorepiscopum *vocat. Hoc quoque certum facere nequeo. Ceterum recentiores passim* S. Wasnulphum *dicunt* episcopum, *imo et* archiepiscopum *vocatum infra videbimus, forte ex Historia ad Molanum missa.*

Obiit Condati aliqui volunt, eum antea vixisse

8 *De loco, ubi Sanctus vitam finivit, nullum est dubium. Qualis olim fuerit, vidimus ex Balderico. Eum ulterius illustrat Miræus his verbis:* Est autem Condatum, vulgo Condet seu Condé, ut pronuntiamus, Hannoniæ oppidum, ad Scaldis et Hainæ confluentem situm, olim Borboniæ, nunc gentis Croyæ.... In hoc oppido est collegium XXIV canonicorum, qui S. Wasnulfi patroni sui corpus religiose adservant. *De corpore plura dicam inferius. Prius enim inquirendum est in locum, ubi* S. Wasnulphus *habitasse dicitur, antequam veniret Condatum. Ex* E
aliquot locis allegatis videtur venisse in saltum Therasciæ *vel* Teroaciæ, *licet* Cerasia *vocetur in Usuardo Molani, sed mendose, quantum apparet. Pagus ille comitatui Hannoniæ adjacet ad Meridiem, et modo Picardiæ facit partem Orientalem, vulgo vocatur* la Tierasce. *De eo satis prolixe agit Valesius in Notitia Galliarum pag.* 549. *At simul Sanctus dicitur degisse* in loco, qui nunc vocatur Cella. *Per Cellam autem potius videtur designari locus in Hannonia, quam in* Teroacia. *Certe monasterium S. Gisleni in Hannonia, quod etiamnum floret,* Cella *vocabatur eo tempore, et Cellense monasterium passim vocatur in Annalibus Mabillonii. Sic* Cellam *exposuit Wion num.* 2 *laudatus. Sic explicat Bucelinus in Menologio Benedictino ad hunc diem, ubi de* S. Wasnulpho *hæc scribit:* In monasterio Condatensi sancti Wasnulphi episcopi et confessoris. Hic Scotus patria, dignitate episcopus, sponte propria exul, in Belgium delatus, omni honore et mundi gloria cucullum potius æstimavit, exambiit et meruit. Monasticam proin vitam in divi Gisleni monasterio professus: inde F
postea secedens ductu angelico ad monasterium Dei Genitricis Mariæ Condatense devenit, ibique gratanter susceptus, in ejusdem magnæ Matris et Filii ejus cultu devotissimo vitam sanctissime exegit *etc.*

in monasterio S. Gisleni, quod non æque certum.

9 *Per* Cellam *designari monasterium S. Gisleni, aut locum, in quo illud conditum est, omnino existimo. Nam Baldericus lib.* II *cap.* XL *eodem nomine utitur, dum agit* de Cella sancti Gislani, *illudque monasterium ponit* in loco videlicet, quem dicunt Cellam. *Quapropter scriptores, qui dicunt, Sanctum venisse* in saltum Teraciæ *aut Teoraciæ, aut errasse censendi sunt, dum Cellam in eo saltu aut pago collocarunt, aut pagum Teoraciensem confudisse cum Hainoensi, in quo est* Cella. *Sic Anso abbas in Vita S. Ursmari, data apud nos ad* XVIII *Aprilis, num.* 1 *utrumque pagum sic exprimit, ut unum credidisse videri possit. Præterea ipsa* S. Wasnulphi *habitatio in Cella mihi certa non videtur, cum asserta non sit a Balderico, et recentiores solum habeat auctores. Rursum mihi apparet incertum, an in monasterio S. Gisleni habitaverit* S. Wasnulphus: *nam potuit in Cella habitare, priusquam ibi*

A *ibi conditum erat monasterium, idque omnino mihi videretur dicendum, si ætatem Sancti recte crederem a plerisque enuntiatam. Si vero junior fuit, quam plerique credunt, potuit in Cella seu in monasterio S. Gisleni vitam ducere monasticam, indeque Condatum mitti, ut moniales ibidem in vita regulari dirigeret, et administratione Sacramentorum in via virtutis sustentaret. Incerta profero, quia certa non habeo. Tamen non credidero cum Bucelino, Sanctum ex monasterio virorum secessisse ad monasterium feminarum, ut sibi soli cum feminis viveret; sed feminarum curam eidem fuisse demandatam, ideoque Condatum secessisse, facilius crederem, si id in vetustis utcumque documentis reperirem. Nunc vero cum solum ex Balderico constet, Sanctum ibidem vixisse et sepultum esse, non nisi pro conjectura incerta curam illam de monialibus tradere possumus.*

Obiit sæculo VII *aut* VIII.

10 *De ætate Sancti aut de tempore mortis nihil dixit auctor Florarii Ms., qui alias frequenter tempora exprimit, et non raro multum aberrando. Nihil quoque ea de re attulit Baldericus, aut alius scriptor utcumque vetustus præter* B *auctorem Vitæ S. Vincentii, jam laudatum num. 7, qui* S. Wasnulphum *conjunxit cum SS. Amando, Vincentio, aliisque plurimis Belgii Sanctis, qui sæculo* VII *floruerunt, et partim etiam sæculo* VIII. *Ex illo autem loco Miræus de ætate* S. Wasnulphi *hæc scribit :* Floruit anno DCLI, temporibus S. Vincentii Hannoniæ comitis, qui plurimos ex Scotia et Hibernia advenas fovit. *Laudatus modo Bucelinus ait :* Claruit Vir apostolicus anno DCXLI : *sic et Wion. Castellanus mortem ejus in margine figit* circa annum DCC. *Verum de familiaritate inter S. Vincentium Madelgarium et* S. Wasnulphum *ex Vita memorata S. Vincentii certo non constat. Nam Anonymus ille auctor multos Sanctos S. Vincentio familiares fecit, et ex his aliquos certo juniores, quam ut cum eo agere potuerint. Hinc Sollerius noster, ubi id observaverat, in Commentario prævio num. 46 dixit :* Sanctos prope omnes colligere voluisse videtur Anonymus, quos eo seculo in Belgio floruisse intellexerat. *Quapropter ex illa Vita non fit certum,* S. Wasnulphum *S. Vincentio fuisse plane contemporaneum : potuit enim junior esse, quemadmodum de aliis nonnullis ibi recensitis ostendit* C *Sollerius. Hac de causa mortem* S. Wasnulphi *interfigendam credidi* seculo VII vel VIII. *Cum enim S. Vincentius obierit circa annum 677, si junior fuerit* S. Wasnulphus, *usque ad sæculum* VIII *superesse potuit. Longius vero aberrasse Anonymum, non credidero, cum in aliis ad integrum sæculum non aberraverit.*

Sancti cultus Condati et in aliis ecclesiis :

11 *De cultu* S. Wasnulphi *observat Molanus vel Louvius, natalem Condati hac die celebrari. De Officio addit :* In Antiphonis nihil proprium habet, nisi fortassis quod ad sepulcrum ejus ægri veniant et sanentur. *De alia festivitate ait Molanus :* Quiescit in Condato Hannoniæ oppido, ubi præter natalem celebratur Translatio, quarto Iduum Januarii, *sicut annotatum est apud nos ad* X *Januarii in Prætermissis. In aliis quoque ecclesiis olim facta est Commemoratio de* S. Wasnulpho *et pluribus simul Sanctis. Anonymus, qui S. Piato episcopatum vindicare conatus est, et frequenter ad hunc diem allegatus est in S. Piato, pag. 45 et Cameracensi Breviario orationem producit, qua simul commemorantur SS. Remigius, Vedastus, Germanus, Bavo, Piatus et* Wasnulphus : *alias vero ex Leodiensi Missali, in quibus conjunguntur* Germanus, Vedastus, Bavo, Piatus *atque* Wasnulphus : *et rursum aliam ex Missali Leusensi (oppidum est in Hannonia) ubi inter sex Sanctos mox dictos recensetur* S. Wasnulphus. *Hæc sufficiant ad exemplum, ne quis existimet, in sola ecclesia Condatensi Sanctum fuisse in honore habitum. Sic abbatia Lætiensis in Hannonia in thesauro reliquiarum, qui plane insignis est, aliquid numerat de* S. Wasnulpho confessore, *teste Rayssio pag. 281.*

AUCTORE J. S.

varia de corpore Sancti,

12 *Inter corpora, quæ anno 848 metu Normannorum Audomaropolim fuerunt translata, numeratur etiam corpus* S. Wasnulphi. *Verba data sunt in S. Piato num. 44. At relatum fuit Condatum, ubi etiamnum servatur, sic tamen, ut in eadem theca habeatur cum aliis ejusdem ecclesiæ reliquiis, quod sacrilegis hæreticorum manibus anno 1580 ex thecis suis fuerint effusæ, et sic post fugam sceleratorum a Catholicis inventæ. Hoc refert Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 322, ubi recitat litteras Ludovici de Berlaymont archiepiscopi Cameracensis, qui reliquias* S. Wasnulphi *et unius ex Sanctis innocentibus cum aliis anno 1586 nova arca reclusit. In iisdem litteris, quæ integræ apud Rayssium videri* E *possunt, et alia quædam ad propositum nostrum testatur laudatus archiepiscopus. Quapropter totam archiepiscopi relationem huc ex litteris transfero, omissis solum brevitatis gratia initio et fine litterarum, quæ plurimas recensent personas præsentes. Datæ sunt* anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, die vigesima septima mensis Martii.

quod aliquando in incendio illæsum, anno 1586 nova theca reclusum.

13 *Sic autem habent :* Notum facimus, quod die datæ præsentium in ecclesia collegiata beatæ Mariæ opidi Condatensis, nostræ Cameracensis diœcesis, præsentatis nobis per dilectos nostros decanum et capitulum dictæ ecclesiæ, et per nos humiliter ac cum devotione, prout decuit, receptis reliquiis sanctis, videlicet beati Wasnulphi archiepiscopi et confessoris ac cujusdam sancti Innocentis aliorumque Sanctorum et Sanctarum, dudum de anno Domini millesimo trecentesimo, die XV mensis Octobris, post horribile incendium, (ex quo ipsa ecclesia in totum demolita et combusta extiterat) illæsis et integris miraculose, fama publica attestante, in cineribus juxta summum altare, pro tunc demolitum, F inventis : ac postmodum de anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, die Veneris, vigesima tertia mensis Julii, per reverendum patrem fratrem Hugonem Dognensem episcopum, de permissu et licentia reverendissimi domini Joannis de Burgundia, tunc episcopi Cameracensis, in quibusdam capsa serrata et feretris ligneis conseratis, adhibitis cæremoniis et sollemnitatibus solitis, decenter et honeste reclusis et reconditis. Nos, accepto prius fide dignorum virorum testimonio, qui ipsas reliquias sanctas ad terram retro dictum summum altare prostratas cum litteris dicti Joannis a Burgundia, (quas in capsa et feretro infrascriptis cum aliis nostris inclusimus) post discessum et fugam hæreticorum Tornacensium et aliorum, qui ipsam ecclesiam Condatensem invaserant et diripuerant, anno millesimo quingentesimo octuagesimo invenerant, in similibus capsula et feretro novis, prius per nos consecratis, adhibitis cæremoniis et sollemnitatibus solitis, decenter et honeste reclusimus seu recondidimus. *Hæc facta Condati anno* 1586, *præsentibus multis ibi recensitis.*

39 14 *Philippus*

AUCTORE J. S.

in ara principe modo quiescit, et sæpius circumfertur.

14 *Philippus Brasseur presbyter anno* 1644 *edidit Opusculum metricum de Sanctis Hannoniæ, quod* Panegyricum *inscripsit. De Condato autem et ibi cultu* S. Wasnulpho *pag.* 40 *sic canit :*

Crispinum excipiat parvo disjuncta meatu
Urbs Condatensis, sacro quam pignore ditat,
Christiparæ recubans alma Genitricis in æde,
Wasnulphus, Scoticæ titularis episcopus oræ :
Qua tamen (ut Christo potiori fœnore lucrum
Penderet) Hannoniam versus secessit, in amplos
Templuti saltus, ubi nunc Theoracia sylva ;
Inde sed angelico ductu delatus in urbem
Nomine Condatum, sanctæ Genitricis in æde
Substitit et sacro vitam finivit agone.
Hunc vero duplici de nomine clerus honorat,
Vel quia, posthabito patriæ telluris amore,
Munus Euangelicum dicta vigilanter in urbe
Gesserit, affines populos lucratus olympo ; D
Vel quia Condato, Genitrice præeunte Maria,
Tutor adest, urbemque istam defendere novit
Adversus tonitru, tempestatesque sonoras,
Fulminaque et diros irati syderis æstus.
Corporis exuvias portatilis urna regestas
Continet, atque modo super ara principe templi
Sublimi visenda loco est : sed et ipsa quotannis
Portari reverenter amat de principe templo
Per vicos urbis, per et urbis compita passim,
Prænitet Octobris dum lux primaria mensis.

Addit auctor, in eadem theca cum corpore S. Wasnulphi *esse corpus S. Winebaudi, ut saltem creditur, et unius ex Innocentibus. Deinde in Kalendario metrico ad* I *Octobris natalem* S. Wasnulphi, *ad* X *Januarii Translationem breviter memorat.*

DE SS. MICHAELE ET SOCIIS TRIGINTA SEX

B E

MONACHIS ET MARTYRIBUS

PROPE SEBASTOPOLIM IN ARMENIA.

C. B.

SYLLOGE CRITICO-HISTORICA.

ANNO FORTE DCCLXXXII VEL DCCLXXXVIII.

Memoria in Fastis sacris.

Triginta septem hosce Sanctos monachos et martyres Menologio Basiliano, Menæis Græcorum excusis, Synaxario Sirmondi Ms. et Vitis Sanctorum per Maximum Cytheræum editis ad hunc diem insertos, Galesinius quoque Martyrologio a se concinnato, ac Catalogo suo generali Sanctorum Ferrarius inscripsit. Baronius vero, quamquam sanctos illos Monachos martyrio coronatos in Annalibus ecclesiasticis ex Menologio C Basiliano memoret, eorum tamen in Martyrologio Romano notationibus a se illustrato propterea forte non meminit, quod in Menologio Græcorum, quod e Græco Latinum Sirletus reddidit, non annuntientur : at, cum plures alii Græcorum Sancti, de quorum sanctitate nemo dubitat, in Menologio Sirletiano non annuntientur, Baronii exemplum hic imitari, visum non est, laudatisque jam hagiologis adhærens locum SS. Michaeli et Sociis martyribus in Actis nostris concedo, quos etiam Dorgainus, Wionus ac Bucelinus in Fastis sacris, quos typis vulgarunt, Sanctis sui Ordinis, Benedictini scilicet, accensuerunt, in quo tamen tribus hisce hagiologis assentiri nequeo ; Bucelinum vero præcipue carpendum, propterea censeo, quod, cum præfatus est, eos duntaxat Sanctos se traditurum, de quibus, quod Ordinis S. Benedicti fuerint, veterum monumentorum fide constat, S. Michaëlem nihilominus ejusque socios monachos inter Sanctos Benedictinos Menologio suo inscribat, de quibus, quod Ordinis S. Benedicti fuerint, veterum monumentorum fide non constare, vel ex eo liquet, quod Mabillonius, quamquam pro Sanctis Ordini suo Benedictino asserendis non parum alioquin sollicitus, Michaëlem tamen ejusque Socios sanctis Benedictinis nuspiam annumeret, licet etiam procul omni dubio sacros Dorgaini, Wionii ac Bucelini Fastos præ oculis habuerit, adeoque rationum momenta, quibus laudati illi tres hagiologi, Sanctos nostros Ordini suo ut adscriberent, adduci potuere, examinare valuerit. F

Elogium ex Menæis.

2 *Atque hæc de Sanctorum in Fastis sacris memoria ; Elogium ex Menæis, dilucidatione etiam, ubi opus est, addita, nunc subjungo Latine a me sic redditum :* Sancti illi, Constantino et Irene imperantibus, cohabitabant in monasterio Zobe nominato, prope Sebastopolim. Alim autem Agarenorum *(Menologium Basilianum* Saracenorum) ameras *(provinciæ urbisve præfectus)* expeditione bellica in regionem illam suscepta, Sanctos cepit : ipsi autem *(ameradi volenti, prout Menologium Basilianum et Synaxarium Sirmondi indicat, ut Christum abnegarent)* restiterunt beati ii Patres, virtute Christi roborati, stansque in medio Michaël, sanctissimus hegumenus, *(abbas sive monasterii præses)* ac suos instruens *(ad constantiam adhortans, ut iterum Menologium Basilianum et Synaxarium Sirmondi innuit)* omnes ad mortem pro Christo obeundam adduxit, ac primum illi *(Discipuli Michaëlis)* porrecta cervice, obtruncati sunt, deinde vero et sanctissimus Michaël. *Elogio huic duo insuper versiculi præmittuntur, quos, addita interpretatione Latina, hic pariter exhibeo :*

Τμηθεὶς

A Τμηθεὶς Μιχαὴλ συν' μαθηταῖς τρὶς δέκα
χορῷ συνήφθη τῶν μοναστομαρτύρων.
Michaël cum discipulis trigenta capite truncatus,
sive capite a corpore sejuncto,
choro conjungitur monachorum martyrum.

numerus, a Baronio perperam

3 *Versiculorum auctor frigide admodum hic ludit in verbis* τέμνειν, *absciadere, dividere, sejungere, et* συνάπτειν, *copulare, conjungere, significatione inter se pugnantibus; numerum vero Disripulorum* Michaëlis *hegumeni sive abbatis per triginta, neglecto supra decadas excessu, rotunde tantum exprimit; nam et Elogio et versiculis huc jam transcriptis annuntiatio præfigitur, in qua* S. Michaëli *Disripuli non tantum triginta, sed triginta sex attribuuntur: en illam;* τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τῶν ἁγίων μαρτύρων, Μιχαὴλ ἐκ τῆς μονῆς Ζώβης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ λς' ἁγίων Μοναχῶν, τῶν μαρτυρησάντων ἐν τῇ ἐνορίᾳ Σεβαστουπόλεως. Eodem die, sanctorum martyrum Michaelis ex monasterio Zobes, sanctorumque Monachorum triginta sex, sociorum ejus, qui prope Sebastopolim martyrium subierunt. *Menologium Basilianum, tum prout apud Ughellum tom. VI Italiæ sacræ insertum exstat, tum prout studio et opera Eminentissimi Cardinalis* B *Annibalis Albani typis recentioribus est excusum,* Michaëli *Socios triginta sex pariter adjungit, quod et Synaxarium Sirmondi facit, ut dubium non sit, quin adducti versiculi numerum Discipulorum* S. Michaëlis *justo minorem exhibeant, qui a vero longius etiamnum aberraret, si standum foret Sanctorum nostrorum Elogio, prout illud ex Menologio Basiliano Annalibus suis ecclesiasticis Baronius inseruit: etenim in eo* S. Michael *cum Sociis sexaginta sex martyrium subiisse, narratur.*

assignatus, uti etiam ex Elogio vitiato,

4 *Verum cum apud omnes sensatos minus valere debeat unum illud Sanctorum nostrorum Elogium a Baronio productum, in quo sexaginta sex Socii* S. Michaëli, *quam ceteri Fasti sacri mox laudati, in quibus triginta sex dumtaxat attribuuntur, plures ego Socios quam triginta sex* S. Michaëli *attribuendos non censeo, suspicorque Baronium præ manibus habuisse codicem Menologii Basiliani corruptum, in quo notæ arithmeticæ Græcæ* ξς', 66, *pro notis item arithmeticis Græcis* λς', 36, *mendose exaratæ erant. Suspicia hæc ex eo augetur, quod idem illud Elogium a Baronio productum Sanctos nostros, Constantino et Irene* C *imperantibus, floruisse, non prodat, quod tamen tabulæ omnes Græcæ, si unum Menologium Basilianum, prout apud Ughellum exstat, exceperis, num. 1 citatæ faciunt, ut vel ex eo Baronianum Sanctorum nostrorum Elogium interpolationis suspectum haberi merito queat, uti et illud jam memoratum, quod apud Ughellum priori semestri Menologii Basiliani parti inscribitur, quodque cum Elogio Baroniano in eo quidem discrepat, quod Constantini saltem meminerit, in eo tamen convenit, quod Irenes, quemadmodum et illud, nomen omittat.*

quale et Ughellianum est.

5 *Verum, ne quis, etiamsi Elogium Baronianum jam suspectum habeat, in dubium etiamnum forte vocet, an non saltem illæ ipsæ Græcæ tabulæ, quibus Constantini ac Irenes nomen inscribitur, interpolatæ potius sint, quam Sanctorum nostrorum Elogium apud Ughellum, in quo solus Constantinus, omisso Irenes nomine, memoratur, juverit ex Præfatione, quam Menologium Basilianum typis recentioribus excusum præfert, verba huc transcribere, quibus, ut, quid de Menologio Basiliano, prout apud Ughellum exstat, universim sentiendum sit, cognoscamus, opportune ad rem nostram dicitur:* Quam vero Petri Arcudii nomine Ughellus vulgavit priorem semestrem Menologii partem, a cl. v. Josepho Simonio Assemano sacros. basilicæ Vaticanæ presbytero beneficiato, qui eosdem codices Orientales in bibliotheca Clementino-vaticana recensuit, castigatam novaque propemodum interpretatione donatam edimus: a Græco enim textu quam longissime distabat, quemadmodum facta collatione perspicuum redditur: multa siquidem ab interprete perperam adjecta, vel prætermissa; quædam alio prorsus, quam textus patitur, sensu exposita; corrupta alicubi Sanctorum etiam nomina; ubique demum paraphrasim potius, quam fidelem versionem cernere est: adeo ut genuinum Arcudii viri Græce Latineque doctissimi fœtum esse, eruditi vix crederent, nisi Ughellus id affirmaret. *Quibus sane verbis omnino mihi persuadeo, inter ea, quæ ab Arcudio hic perperam prætermissa dicuntur, Irenes nomen merito posse recenseri, ut proinde non dubitem, quin Basilianum Sanctorum nostrorum Elogium apud Ughellum exstans interpolatione ab Arcudio vitiatum sit.*

AUCTORE C. B.

E *tempus martyrii, quod certo*

6 *Nomen autem Irenes, ut opinor, Arcudius hic omisit, solumque Constantini, siquidem utrumque in exemplari Græco, quod Latine vertebat, fuerit signatum, propterea retinuit, quod illud pugnaret, hoc vero optime conveniret cum opinione Baronii, a quo Sanctorum nostrorum martyrium ad annum 16 Constantini Copronymi, Christi 756, adeoque ad tempus Constantini et Irenes imperio annis amplius 20 anterius referri, conspiciebat. Verum Baronio, viro licet eruditissimo, qui procul omni dubio, modo genuinum Menologii Basiliani exemplar, in quo et Constantini et Irenes nomina signarentur, præ oculis habuisset, aliter fuisset facturus, tantum hic ab Arcudio tribui non debebat, præsertim cum fundamentum, cui innixus id idem Baronius fecisse videtur, admodum infirmum sit. Etenim* S. Michaelis *ejusque Sociorum martyrium unice propterea (neque enim aliud, ob quod id faciat, occurrit) anno 16 Constantini Copronymi, Christi 756 innectit, quod in Basiliano Elogio Sancti nostri a Saracenorum amera, nomine Alim, martyrio coronati legantur; ut ex hoc pro anno, quo Sancti nostri coronati sunt, determinando nihil sane merito poterat concludere: vel enim per Saracenorum* F *Ameram designari supremum eorum principem, perperam opinatus est, vel, ut debuit, (vide Cangium in Glossario mediæ et infimæ Græcitatis ad vocem* Ἀμηρᾶς) *provinciæ tantum urbisve præfectum: utriusvis opinionis vir eruditissimus fuerit, dubium mihi non apparet, quin propterea, quod principem, domine Alim, qui sive supremum sive subordinatum in Saracenos imperium, Constantino et Irene imperantibus, obtinuerit, nec apud Theophanem, nec apud alios scriptores inveniret, Sanctorum nostrorum martyrium referendum duxerit non ad annum aliquem Constantini et Irenes imperii, sed ad annum 16 Constantini Copronymi, quo tunc regnante, dux quidam apud Saracenos floruit, quem laudatus Baronius, citato etiam pro se Theophane, Halim nominat, quemque in Theodorum patriarcham Antiochenum durissimo exsilio sæviisse, scribit, ac promtemptum judicavit, cui Sanctorum nostrorum necem pariter imputaret.*

cum Constantini et Irenes imperio, ex variis viro

7 *Verum præterquam quod Saracenorum dux, qui Theodorum patriarcham Antiochenum in exsilium prpulit, a Theophane, quem ego quidem habeo*

AUCTORE C. B.

habeo præ oculis, non Halim, sed Salem, Græce Σαλὴμ *nominetur, verisimile admodum est, Constantino et Irene imperantibus, plures extitisse Saracenorum ameradas, id est, provinciarum urbiumve præfectos, qui, quamquam id ex historiographis, utpote omnia ducum nomina, qui eo tempore, de quo scribunt, floruere, non semper enumerantibus, minime innotescat, nomine tamen Alim sive Halim, genti illi scilicet admodum communi, fuerint appellati, quique Sanctis nostris hostilis invasionis occasione necem potuerint inferre, ut propterea ad Halim sive Salem, qui, Constantino Copronymo imperante floruit, recurrendum non fuerit, vimque omnem amittat argumentum, quo illæ Græcorum tabulæ, quibus in Sanctorum nostrorum elogio Irenes nomen inscriptum est, interpolationis possent haberi suspectæ. Quapropter iis innixus pro indubio habeo, si quid tamen pro indubio haberi queat, quod sola Menæorum similiumve monumentorum Græcorum fide scitur; pro indubio, inquam, habeo, Sanctos nostros martyrio coronatos esse, Constantino et Irene imperantibus, id est, illo temporis intervallo, quod intercedit inter Septembrem anni 780 et Octobrem* B *anni 790, intra quos terminos Pagius aliique scriptores omnes decennium, quod Constantini et Irenes imperio Theophanes attribuit, unanimi consensu includunt. Atque ita quidem, Baronio confutato, longe certiori, at simul etiam spatiosiori temporis intervallo affixum est Sanctorum nostrorum martyrium; ut autem id arctiori etiam affigatur, Saracenorum, Constantino et Irene imperantibus, in imperium Romanum irruptiones, quoniam earum una, ut ex Elogio num. 2 recitato liquet, Sanctis nostris opportunitatem martyrii obtulit, examinari, necesse est, ut cum anno irruptionis, cujus occasione Sanctos nostros fuisse interfectos verosimilius esse deprehendemus, annus simul martyrii, si non certus, saltem etiam verosimilior innotescat.*

Saracenorum apud Abul-pharajum, Elmacinum

8 *Inter irruptiones, quibus Saraceni Constantini et Irenes imperium afflixerunt, memorabilior illa est, quam Aaron Rashidus, filius Mahadis sive Almodhii, supremi Saracenorum principis, jubente patre, suscepit, quamque Gregorius Abulpharajus, in compendiosa Dynastiarum Historia ad annum Hegiræ 165, qui a XXVIII Augusti anni Christi 781 usque ad XVII Augusti anni 782 excurrit,* C *in hunc modum describit :* Anno centesimo sexagesimo quinto misit Almodhius filium suum Arashidum ad bellum Græcis inferendum; qui progressus est, donec ad sinum Constantinopolitanum perveniret. Erat tunc temporis Græcorum Domina Irene Leonis imperatoris uxor, quod scil. filius ipsius minorennis esset, cum periisset pater ejus, cum ipse adhuc in gremio (matris) esset. Metuens ergo fæmina a Moslemiis, (Saracenis) pacem a Rashido petiit, de qua inter ipsos convenit pecuniæ summa numeranda, utque pararentur ipsi viæ duces, et rerum venalium fora per viam (disponenda) siquidem eo venerat per viam angustam, et periculosam, cujus ab altera parte fuit mons lubricus, ab altera fluvius Sagaris : in quibus cum ipsi annuisset (fuit autem tributi summa septuaginta aureorum millia, quotannis pendenda) ab ipsa recessit; quod si animo prudenti fuisset, facile Moslemios a reditu impedire, eosque internecioni dare potuisset. *Eamdem Saracenorum in Romanas ditiones irruptionem refert Elmacinus lib* II *Historiæ Saracenorum ad annum Hegiræ 164, adeoque verosimiliter Pagius hanc innexuit anno Christi 781, qui a* I *Januarii usque ad* XXVII *Augusti cum anno Hegiræ 164 congruit. Ast verisimile* D *mihi non apparet, Saracenos, qui prima vice, qua, Constantino et Irene primo anno jam imperantibus, mense Junio aut etiam serius, adeoque, ut ex num. præcedenti fas est colligere, anno 781 Romani imperii fines invadere tentarant, magna clade, ut refert Theophanes, fuerant repulsi, uno alterove mense post cladem illam acceptam, quod tamen, ut consideranti patebit, in Elmacini sententia adstruendum est, expeditionem talem, qualem ex Abul pharajo jam hic transcripsimus, suscepisse. Quare hic non Elmacino, sed Abulpharajo assentior, qui illam anno Hegiræ 165 illigans, minime obstat, quominus, ut exigi videtur, in annum Christi 782 differatur.*

et Theophanem

9 *Porro Theophanes duas insuper alias expeditiones, Constantino et Irene imperantibus, a Saracenis in Romanum imperium susceptas commemorat, alteram maritimam, quæ anno Christi 790 contigit; terrestrem alteram. Terrestrem, quam Pagius aliique cum anno Christi 788 conjungunt, his verbis describit :* Hoc anno mense Septembri acies Arabum *(Saracenorum)* ad prædandum comparatæ in Romaniam irruptionem fecerunt, et in Orientalium thema ad locum, cui nomen E Copidnadus, penetrarunt. Romanorum autem duces, collectis in unum copiis, bello cum eis decertantes fusi sunt. Ex quo perierunt plurimi, nec non ex exulum turmis non pauci : Diogenesque Orientalium turmarcha vir strenuus, et Opsicii duces cecidere. *Maritimam vero illis :* Interea Arabum *(Saracenorum)* classis in Cyprum expeditionem suscepit : quod cum imperatrix *(Irene)* præsensisset, collectas pariter Romanas omnes naves in eos instruxit. Cum autem ambo duces Myram pervenissent, superato Chelidoniorum promontorio in Ataliæ sinum classem immiserunt. Arabes porro Cypro solventes, tranquillitate exorta, in mari oberrabant. Cumque terram prospicere cœpissent, extemplo eos adnavigantes classis præfecti conspexerunt : quare classe ad prælium instructa, bellum commiserunt. *Subdit deinde Theophili Cybyrrhæotarum ducis in fide constantiam, qui in expeditione illa a Saracenis captus, ad Aaronem eorumdem imperatorem ductus est, cumque nec minis nec promissis a fide Christi posset avelli, gladio tandem percussus martyrii palmam obtinuit.*

relatis expeditionibus cum anno Christi

10 *Plures forte alii Christiani in eadem Saracenorum expeditione mortem pro Christo fortissime oppetierunt; at inter eos fuisse* S. Michaelem F *ejusque Socios, non opinor : etenim hi in laudatis sæpe Græcorum tabulis martyrium passi dicuntur prope Sebastopolim; nulla autem civitas, quæ Sebastopolis nominetur, sese offert vel in Cypro vel in regionibus Cypro adjacentibus, in cujus accolas Saraceni igne ferrove sævire tunc potuerint. Cellarius quidem in Geographia antiqua ex Ptolomæo, Strabone, Stephano aliisque antiquis geographis assignat insulæ Eleusæ oppidum, nomine Sebasten, quod non admodum procul a Cypro est dissitum, quodque adeo tunc Saracenorum feritati potuit esse expositum. Ast oppidum illud, qualecumque fuerit, nec apud geographos antiquos a laudato Cellario citatos, nec apud alios quoscumque scriptores* Sebastopolim *nominari invenio : ut nihil hinc habeatur, ob quod Sanctorum nostrorum martyrium maritimæ huic Saracenorum expeditioni merito attribuatur. Neque est, quod dicas, civitatem quamcumque, quæ* Sebaste *dicitur, indiscriminatim apud geographos* Sebastopoleos *etiam nomine venire, aut contra; illud enim a vero alienum esse, mox dicemus, cum de Sanctorum nostrorum*

A *nostrorum palæstra erit agendum. Inquirendum nunc ulterius est, cui ex memoratis reliquis Saracenorum expeditionibus* S. Michaëlis *ejusque Sociorum martyrium optime conveniat.*

782 vel 788 verosimilius congruit.

11 *Expeditioni, cujus sub finem num. 8 breviter memini, quamque Saraceni, anno primo imperii Constantini et Irenes, mense Junio susceperunt, verosimillime non convenit, cum tunc cum dedecore a Romani imperii finibus, clade accepta, fuerint prohibiti. Quare necesse est, ut alterutri ex duabus reliquis conveniat: utri vero, pro certo nequeo edicere, ut definitum dumtaxat sit, Sanctos nostros verosimiliter vel anno 782 in memorabiliori illa Saracenorum expeditione, quam num. 8 exposui, vel anno 788 in terrestri eorumdem expeditione, quam ex Theophane num. 9 pariter exhibui, martyrium subiisse. At erit fortasse etiam, qui S. Michaelem ejusque Socios, neque cum Saraceni anno 782, neque cum anno 788 in Romanum imperium expeditionem susciperent, martyrium passos esse, idcirco contendat, quod in priori illa expeditione eas dumtaxat provincias, quæ inter flumen Sagarim, Mediterraneum mare Ægeumque interjacent, pervagati sint; in posteriori vero* B *Anatolicum Thema tantum, sive eam Romani imperii divisionem, in qua secundum Constantinum Porphyrogenitum de Thematibus lib.* 1 *Phrygia Salutaris ac Pacatiana, Lycaonia, Pamphylia, Pisidia et Lycia continentur, a quibus omnibus regionibus Armenia, in qua Martyrum nostrorum palæstram infra statuimus, nimis distat, quam ut in eam Saraceni irrumpere tunc potuerint. Verum quid ni præcipua Saracenorum exercitus parte vel ad Sagarim vel in Orientalium themate sub duce primario occupata, pars altera, ex copiis velitaribus levisve armaturæ militibus potissimum constans, sub ducibus inferioribus in Armeniam, licet nonnihil dissitum, ad prædas agendas viresque inimici distrahendas irrumpere potuerit? Quod si id displiceat, negari saltem non potest, Armeniam invadere Saracenos tunc potuisse, cum expeditionem anni sive 782 sive 788 suscipientes, iter instituerent per Mesopotamiam ac Cappadociam, quæ dux provinciæ Armeniam habent conterminam, ut credibile semper maneat, Saracenorum in Armeniam irruptionem, de qua Sanctorum nostrorum in Fastis Græcorum sacris* C *Elogium, vel anno 782 vel 788 accidisse, adeoque* Michaelem *ejusque Socios martyrii palmam alterutro anno fuisse consecutos. Nunc ad locum, in quo Sancti nostri gloriosum pro fide certamen inierunt, determinandum progredior.*

Ubi et quæ fuerit

12 *In Elencho Sanctorum diei huic præfixo* S. Michaëlem *ejusque Socios triginta sex Menologii Basiliani interpretis, Galesinii, Ferrarii ac Arcudii exemplo deceptus prope Sebastam signavi; postea vero, non titulo scilicet hujus Sylloges, prope* Sebastopolim. *Re quippe melius examinata, deprehendi* Σεβαστουπόλιν, *prope quam civitatem in Græcorum tabulis Sancti nostri, irruptione a Saracenis facta, decertasse dicuntur, non etiam* Sebastam *sive* Sebastiam, *sed* Sebastopolim *unice esse appellandam, prout eam recte appellavit Baronius. Cum enim Myrinam a medii ævi scriptoribus, iisve antiquioribus,* Sebastopolim *nominari, nuspiam inveniam, Saracenos autem, Constantino et Irene imperantibus, vel in Colchidem, utpote quæ a regionibus, quas tunc invadebant, spatio multum longiori, quam Armenia, de qua num. præcedenti, sit dissita, vel in partes Samariæ vicinas, utpote quæ ab iis tunc pacifica possessione tenerentur, hostiliter irrupisse, verosimile non appareat, consequens est, ut per* Sebastopolim, *in cujus viciniam Saracenos irrupisse, Sanctorum nostrorum Elogium prodit, nec Myrina, civitas olim Æolidos, quæ et* Sebastopolim, *teste Plinio, se vocavit; nec Samaria, sicubi forte et hæc* Sebastopolis *nominetur, nec tandem etiam* Sebastopolis, *Plinio et Ptolomæo urbs Colchidis, designetur. Ex quo, cum præter has civitates et Sebasten num. 10 memoratam, quæ omnes* Sepastopoleos *nomine, Sebastopoli Colchidis tantum excepta, de qua tamen hic etiam non agi, jam vidimus, dubitanter tantum appellari queunt, in Armenia insuper occurrat civitas, quæ certo Sebastopolis appelletur, ulterius consequitur, ut hæc ipsa in Sanctorum nostrorum Elogio verosimillime desi-* E *gnetur, eorumque fuerit Martyrii palæstra.*

martyrii palæstra.

13 *Hæc autem civitas tum a Plinio ceterisque antiquis, tum a medii ævi geographis solo* Sebastopolis *nomine constantissime appellatur, ut dubium mihi non sit, quin indiscriminatim nunc* Sebasta, *nunc* Sebastopolis *nequeat appellari: id enim tunc forte fieri dumtaxat posset, si unus saltem probæ notæ auctor exemplo suo id docuisset, quod ego post longum diligensque examen comperire non potui. Et vero, si civitas illa indiscriminatim sic vocaretur, foret id perquam incongruum: cum enim in Armenia alia insuper civitas, quæ in Notitiis Græcorum episcopatuum ad calcem Codini de Officiis caput est Armeniæ primæ, interque metropolitanas ecclesias locum undecimum servat, ac pro prima suffraganea* Sebastopolim *habet, nomine* Sebasta *sive* Sebastia *constantissime vicissim nuncupata, inveniatur, si* Sebastopolis *nomine* Sebastes, *aut* Sebaste *nomine* Sebastopoleos *indiscriminatim vocitetur, ex solo* Sebastes *aut* Sebastopoleos *nomine sine distinctionis nota, quum a scriptoribus tamen nuspiam adhiberi video, intelligi non poterit, an ab iis de* Sebasta *aut* Sebasto- F poli, *quæ metropolitana sit ecclesia, an vero de* Sebasta *aut* Sebastopoli, *quæ tantum sit suffraganea, sermo instituatur. Quamquam autem nihil hinc, quod prorsus certum sit, pro* Sebastopoleos *aut* Sebastes *appellatione possit erui, liquet saltem* Sebastopolim *solo* Sebastopoleos *nomine,* Sebasten *vero solo* Sebastes *aptius appellari; imo cum Sancti nostri in annuntiatione, quæ Elogio Menæorum præmittitur, alibique* ἐν τῇ ἐνορίᾳ Σεβαστουπόλεως, *id est,* in vicinia Sebastopolis *martyrio coronati indicentur, dubium etiam non videtur, quin Græco textui accommodatius* prope Sebastopolim, *quam prope* Sebasten *annuntientur.*

DE

AUCTORE J. S.

D

DE B. THOMA ARCHIEPISCOPO CONFESSORE

MEDIOLANI IN INSUBRIA.

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

§ I. Qualiscumque Beati veneratio probata.

CIRCA DCCLXXXIII. *B. Thomam in Martyrologio Mediolanensi memoratum,*

Philippus *Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, nullibi memoravit* B. Thomam, *archiepiscopum Mediolanensem, nec* B *ullum eidem texuit elogium in Catalogo Sanctorum Italiæ. In indice tamen hujus Operis* Thomam *Sanctis aut Beatis annumeravit his verbis:* Thomas episcopus Mediolanensis, XXVIII Septembris. *Ad hunc diem alias quoque relatus fuit, ut videbimus. Verum Petrus Paulus Bosca, qui Martyrologium Mediolanense anno* 1695 *edidit,* B. Thomam *ad hunc diem cum titulo* Sancti *commemoravit, ita scribens:* Mediolani sancti Thomæ ejusdem urbis episcopi et confessoris, qui ritus Ambrosianos, adjuvante sancto Eugenio episcopo, constantissime defendit. *Multos ad asserendum* B. Thomæ *cultum ecclesiasticum, aut sua de eo asserta, allegat scriptores, quos fere omnes consului, quod multi nullo* Beati *aut* Sancti *titulo* B. Thomam *honoraverint, ideoque nonnullam de legitimo ejus cultu dubitationem mihi injecerint. At qualecumque istud dubium mihi prorsus exemi perscrutando scriptores a Bosca allegatos. Nec solum perspexi, hoc tempore coli* B. Thomam, *sed etiam cultum fuisse immemorabili tempore ante celebre Urbani VIII de cultu Sanctorum decretum : quod ex solis Boscæ verbis minus perspicere* C *poteram.*

multi sine sanctitatis titulo laudaverunt.

2 *Præcipua ratio dubitandi de* B. Thomæ *cultu erat* Tabula archiepiscoporum sanctæ ecclesiæ Mediolanensis, ex decreto concilii provincialis IV edita, et multis deinde partibus aucta, *quæ hoc ipso titulo Mediolani impressa est anno* 1584, *et composita, opinor, a Galesinio, qui certe subscripsit pro archiepiscopo. In hac tabula plurimis archiepiscopis datus est* Sancti *aut* Beati *titulus; non item* Thomæ, *de quo ibidem hæc leguntur :* Thomas Crassus, Mediolanensis, pietatis studio deditus, religionis causa Hierosolymam peregrinatus : inde reversus, Hadriano Pontifice, Cal. Novembris archiepiscupus factus, Ambrosiani Officii libros, quos Carolus Magnus inflammandos censuit, Eugenii episcopi studio mirifice defendit. Carolum Magnum, Italiæ regem, corona ferrea coronavit ; Glissam Pipini regis filiam Mediolani solemniter baptizavit. Sedit annis XXVIII. Obiit Cal. Oct. Sepultus in basilica S. Laurentii. B. Thomæ *gesta aut certe, quæ eidem tribuuntur, hic perstricta sunt, sed nullus ei datus Sanctitatis titulus ; et id imitati sunt Ughellus tom. IV Italiæ sacræ in Catalogo antistitum Mediolanensium, et Papebrochius noster in eorumdem Chronotaxi ante tomum VII Maii, sicut et alii plures quos recensere non est necesse. Ipse Puricellus in Vita B. Laurentii Littæ, archiepiscopi Mediolanensis, in qua* E *tam hujus quam* B. Thomæ *cultum satis probavit, a* Sancti *et* Beati *titulis abstinet, dum suis utitur verbis.*

At corpus B. Thomæ

3 *Quapropter tanto diligentius ex memorato Puricelli Opere omnia colligam, quibus legitimus Beati cultus asseritur. Erat Joannes Petrus Puricellus archipresbyter ecclesiæ S. Laurentii, in qua servatur corpus* B. Thomæ, *et in qua Officio ecclesiastico colitur. Vita autem B. Laurentii, quam allegabimus, impressa est anno* 1653. *Primo cap.* XXVI *num.* XIX *ostendit, corpus* B. Thomæ *diu ante istud tempus reliquiis Sanctorum annumeratum fuisse, ipsumque* Thomam *titulo* Sancti *honoratum. Nam allegat tabulam pergamenam, quæ olim pependerat in ecclesia ad instruendum populum de indulgentiis et reliquiis Sanctorum ejusdem ecclesiæ. Ad commendandam illius tabulæ vetustatem ait :* Inscripti autem in ea characteres vetustate ipsa teneisque sic absumpti jam sunt, ut multi nullo modo legi possint, reliqui vero ægre tantum ac difficulter. *Deinde ex ea tabula recitat hæc verba :* Item circa dictam ecclesiam est capella S. Petri, in qua est omni die indulgentia annorum quadraginta octo, et totidem quadragenarum, per totum annum : et ibi F jacet corpus sancti Thomæ archiepiscopi Mediolani. *Num.* XXIII *ait :* Libellum ego quoque Italicum habeo, typis Mediolanensibus anno MDXV impressum, quo Sanctorum reliquiæ, in hac sancti Laurentii basilica jacentes,... enumerantur. *In his autem quarto loco numeratur* Sanctus Thomas episcopus, *qui ex aliorum consensu nequit existimari alius, quam de quo agimus.*

ab immemorabili tempore reliquiis Sanctorum

4 *Rursum cap.* XXXII *num.* II *adducit librum Italicum Caroli a Basilica Petri, episcopi postea Novariensis, de aliquot ecclesiis Mediolanensibus, dicatum S. Carolo Borromæo, et editum anno* 1576. *Agens ille de ecclesia S. Laurentii, enumerat capellas in circuitu positas, et inter has capellam S. Petri,* in cujus altari, *inquit Italice,* est corpus sancti archiepiscopi nostri Thomæ. Hic baptizavit Glissam, filiam Pipini regis; quando quidem, cum filium et filiam baptizandos curare proposuisset, voluit, ut ille baptizaretur a Papa, hæc ab archiepiscopo Mediolanensi. *Consentit Paulus Morigi de corpore* sancti Thomæ

A Thomæ, *ut vocat, servato in altari dicto, et de baptizata per eumdem Glissa Pipini filia, nimirum in Historia Mediolanensi, quam laudat Puricellus num.* III. *Idem de corpore* B. Thomæ, *quem* Sanctum *constanter vocat, repetit Morigius in Sanctuario Mediolanensi, ubi nonnulla addit Italice, quæ reddo Latine.* In altari S. Petri depositum habetur corpus sancti Thomæ, nobilis Mediolanensis ex familia Crassa, et Mediolanensis archiepiscopi. Hic fuit egregius defensor Officii Ambrosiani, et baptizavit Glissam, filiam Pippini regis Italiæ. *Idem Morigius in tertio Opere ibidem laudato* B. Thomam *sanctis archiepiscopis adnumerat. Addit Puricellus num.* IV *Joannem Petrum Glussianum, qui in Opere Italico, quod edidit anno* 1593, de septem stationalibus *Mediolani ecclesiis,* corpus sancti Thomæ *in altari jam frequenter dicto servari dicit. Consentit Joannes Baptista Villa, qui eodem fere modo loquitur, et allegatur a Puricello num.* 5.

annumeratum fuit, et ipse Sancti titulo honoratus:

5 *Mox laudatus Puricellus pergit ad visitationes reliquiarum, quas fecerunt S. Carolus Borromæus anno* 1581 *ejusque successor Federicus* B *Borromæus anno* 1608, *ambo archiepiscopi Mediolanenses et S. R. E. Cardinales. In Actis posterioris inter reliquias numeratur* corpus sancti Thomæ, archiepiscopi Mediolani. *In Actis visitationis S. Caroli ita scriptum de altari S. Petri testatur Puricellus num.* 8 : In hoc altari reconditum est corpus sancti Thomæ, archiepiscopi Mediolani. *Tum addit decretum, post visitationem a S. Carolo factam de* S. Thomæ *corpore, quod sic habet:* Corpus quoque divi Thomæ archiepiscopi, intra terram prope altare S. Petri depositum, ibi dimitti posse sub custodia scholarium sancti Gottardi, cum capitulo. *Subjungit Puricellus suis verbis :* Quæ quidem obiter a me, sed eo lubentius, superaddita sint, ut ejus archiepiscopi Thomæ (nimirum Crassi) sanctitas testimonio etiam sancti Caroli et Federici archiepiscoporum innotesceret. *Castellionæus, qui Vitam* B. Thomæ *scripsit Italice, laudatus apud Puricellum cap.* XXXIII *num.* 22, *observat, non commendari Scholaribus et capitulo aliorum corpora, quam Sanctorum, et sic testimonio S. Caroli cultum* B. Thomæ *confirmat, cumque ab eodem* C Sanctum *vocari observat.*

miraculum quoque factum in ablatione unius ex ossibus.

6 *Idem porro Castellionæus, apud Puricellum num.* 21 *laudatus, observat, sacellum istud S. Petri Scholaribus Confraternitatis S. Gothardi commendatum sive traditum fuisse, ut istud instaurarent et exornarent, illoque uterentur pro celebratione Missarum et pro aliis Confraternitatis suæ Officiis. Occasione instaurationis prædictæ anno* 1567, *die* X *Junii, inventum est corpus* B. Thomæ *in theca marmorea. Aperta hac theca, capellanus Confraternitatis Scholarium ex ea sumpsit os, et in oratorio cum aliis reliquiis deposuit. Verum, ubi domum abierat, gravissima correptus est febri. Subita hac castigatione attonitus et ambiguus hæsit. Tandem curavit, se conduci ad memoratum oratorium, sumpsitque sacrum illud lipsanum, et reclusæ rursum thecæ restituit. Quo facto, confestim eo ipso momento sanus fuit, omnique febri et inde enato corporis stupore liberatus. Hæc eo modo, sed paulo prolixius enarrat Castellionæus, qui et nomen illius sacerdotis ait fuisse* Hieronymum Messaglia, *et ætatem quadraginta annorum. Quæ hactenus produxi, probant manifestissime, titulo* Sancti *a plurimis honoratum fuisse* B. Thomam, *et corpus ejusdem a tempore immemorabili sacris reliquiis fuisse annumeratum. Hæc jam utcumque sufficerent ad eum cum titulo* Beati *inserendum Operi nostro.*

AUCTORE J. S.

Prædicta confirmantur documentis sæculi XIV *et* XV,

7 *Verumtamen certiora etiam profert Puricellus, partim ex Castellionæo, partim aliunde. Nam cap.* XXXIII *num.* 23 *testatur, sibi esse codicem Ambrosianum,* et in ejus calce Calendarium, anno Christi millesimo trecentesimo octuagesimo primo consignatum. *Ex hoc autem Kalendario ad* X *Septembris hæc producit verba :* Sancti Thomæ archiepiscopi. Jacet ad sanctum Laurentium. *Itaque jam sæculo* XIV Thomas *Kalendario adscriptus fuit cum titulo* Sancti. *Tum ex Castellionæo producit inscriptionem, quæ inventa est in area marmorea, in qua Beati corpus inventum est anno* 1567, *quando Scholares confraternitatis S. Gothardi sacellum S. Petri exornarunt, ut modo dictum. Inscriptio autem, quæ priorem ejusdem corporis inventionem docet, hæc est:* Inventio sancti Thomæ, archiepiscopi Mediolani, decimo Junii, millesimo quadrigentesimo nonogesimo septimo.

et accedit annuum Officium in ecclesia S. Laurentii.

8 *Demum omnia de cultu confirmantur per annuam Beati festivitatem, quæ celebratur in ecclesia S. Laurentii die* I *Octobris, ut testatur Puricellus ejusdem ecclesiæ archipresbyter, non* XXVIII E *Septembris, ut scripserant Castellionæus et Joannes Franciscus Besozzo, inferius sæpius memorandus. In Kalendario Missalis, anno* 1560 *impressi, dies festus* B. Thomæ *etiam indicatur ad* XXVIII *Septembris, ut observat Bosca in Annotatis ad Martyrologium. Forte illo die olim celebrata est festivitas, eaque deinde ad Kalendas Octobris translata. Puricellus quoque observat, in illo Missali festivitatem* B. Thomæ *annuntiari, sed illam a se non inventam in aliis Breviariis aut Missalibus, sicut etiam non habetur in Missali Mediolanensi, quod in Museo nostro habemus impressum anno* 1522. *At id factum existimo, quod festum istud in unica S. Laurentii ecclesia celebratur. Ceterum Castellionæus apud Puricellum num.* 22 *asserit, Beati festum in illa ecclesia celebrari ex vetusta consuetudine; mandatumque decreto S. Caroli Borromæi, ut illa consuetudo observaretur. Hæc sufficiant de legitimo* Thomæ *cultu, quem tamen* Beatum *malui vocare, quam* Sanctum, *quod in unica colitur ecclesia.*

F

§ II. Tempus episcopatus investigatur.

Pauca de gestis Beati scripta, eaque partim incerta.

De *gestis* B. Thomæ *pauca narrantur, pauciora sunt certa. Qualemcumque Beati Vitam Italice scripsit Joannes Antonius Castellionæus, sed eam non habemus. Ætas autem Castellionæi, qui floruit et scripsit sæculo* XVII, *facit, ut libellum illum minus necessarium credam, cum omnia ex vetustis colligere debuerit, sicut alii fecerunt, si quid recte scripsit. Historiam Pontificum Mediolanensium Italice scripsit Joannes Franciscus Besutius (Besozzo) eaque aucta est, et sic anno* 1623 *recusa. In hac* B. Thomas *inter antistites Mediolanenses ponitur quinquagesimus, et prolixius habet elogium, quam alii plerique præcedentes et proxime sequentes. At multa in illo elogio sunt incerta, et nonnulla ne probabilia quidem.*

Tale

AUCTORE J. S.

Tote fere est elogium, sed multo brevius, quod concinnovit Ughellus tom. IV Italiæ sacræ. Hæc duo elogia, quæ in plerisque assertis consona sunt, breviter examinabimus, una cum chronotaxi, quam etiam Papebrochius noster examinandam suscepit in Exegesi de episcopis Mediolanensibus ante tomum VII Maii.

Sedisse dicitur annos 28, sed hoc minus certum :

10 *Ordiamur a chronotaxi, quæ lucem factis præbere solet. Tres Catalogi vetusti antistitum Mediolanensium, quorum unus editus est a Mabillonio in Museo Italico tom. I pag.* 109, *alter a Papebrochio nostro in Exegesi jam dicta, tertius a Muratorio tom. IV Scriptorum Italiæ, iisdem plane verbis annos et dies episcopatus* B. Thomæ *recensent. Nam omnes sic habent :* Thomas episcopus sedit annis XXVIII, diebus V. Obiit V Kal. Octob., sepultus ad S. Laurentium. *De annis et diebus, ut dixi, omnes tres consentiunt, uti et de die obitus. At in Papebrochiano male legitur,* sepultus ad S. Ambrosium; *cum ex ante disputatis omnino liqueat, in ecclesia S. Laurentii sepultum fuisse* Thomam, *ut habent duo alii catalogi. Non additur in illis catalogis, a quo anno tempus episcopatus sit inchoandum, ut minime mirum sit, de eo* B *dissentire recentiores. Magis miror, tempus viginti octo annorum a quibusdam adeo contractum, ut nec mediam partem retinuerint. Ripamontius Historiæ Mediolan. lib.* IX *pag.* 580 septimo pontificatus anno *mortuum asserit. Ughellus* anno 12 sui pontificatus, *et* circa annum Salutis 783. *Besutius retinuit annos viginti octo episcopatus, cumque in margine notet electum anno* 765, *eos finire debuit anno* 773. *Castillionæus, apud Puricellum, cap.* XXXIII *num.* 24 *laudatus, viginti et octo episcopatus annos asserit, et obitum Beati figit anno* 798, *die* I *Octobris. Sic et laudatus ibidem num.* 19 *Donatus Bossius viginti et octo illos episcopatus annos admittit, et addit menses quatuor, cumque creatum dicat* anno Domini septingentesimo sexagesimo nono, *saltem usque ad annum* 797 *facit viventem.*

obiit circa annum 783,

11 *Verum Puricellus in Opere de Monumentis basilicæ ac monasterii Ambrosiani num.* 14 *vetustum produxit instrumentum, ex quo liquet, anno undecimo Caroli Magni, regnantis in Italia et quarto Pipini ejus filii, id est, anno æræ Christianæ* 784, *archiepiscopum Mediolanensem fuisse Petrum, qui* B. Thomæ *successit. Vidit hoc Ughellus,* C *eaque de causa mortem* B. Thomæ *fixit circa annum* 783. *Papebrochius noster, eodem inductus argumento, mortem* Thomæ *figendam censuit ipso anno* 783. *Nequit certe hæc epocha longe a vera abesse : nam anno* 781 *ad finem decurrente baptizavit Giselam Caroli Magni filiam, ut videbimus. Defunctus igitur est inter annos* 781 *et* 784. *Præterea Papebrochius merulum suspicatur irrepsisse in numeros, quibus sedisse dicitur in vetustis catalogis, censetque pro* XXVIII *legendum* XXIV, *minus saltem recedens a numero in catalogis fixo, quam Ughellus. Conjectura illa Papebrochii certe verisimilis est, nec tamen ex verisimili conjectura res certa fieri potest. Hinc nolim certo affirmare, annos tantum viginti quatuor sedisse* B. Thomam. *Neque enim præcedentium episcoporum anni tam certis argumentis indicati sunt, ut indubitatum sit,* B. Thomam *ipso anno* 759, *quo initium episcopatus ponit Papebrochius, promotum fuisse.*

sed initium episcopatus minus certum : obiit die XXVII Septembris.

12 *Puricellus in Vita Laurentii cap.* XXXIII *num.* 25 *annos episcopatus viginti octo retinere vult, et episcopum creatum suspicatur, circa annum* 756 : *dicere etiam potuisset* circa annum 755. *Cum enim obiisse dicatur* V Kal. Octobris, D *sive die* XXVII *Septembris, non est probabile, eum vixisse usque ad illam diem anni* 784. *Itaque, retento obitus die, cujus mutandi nulla est ratio, certo non obiit post annum* 783, *et creatus non est post* 755, *si sedit annos viginti et octo, dies quinque. Nequeo improbare opinionem Papebrochii, cum omnes anni, qui Mediolanensibus episcopis ab initio S. Benedicti usque ad finem* B. Thomæ *tribuuntur in antiquis catalogis, plures sint, quam fluere potuerunt inter annum* 680, *quo vivebat S. Mansuetus, S. Benedicti decessor, et annum* 783, *post quem non superfuit* B. Thomas. *Hac de causa necessario rescindendi sunt aliquot anni, et tres in Benedicto abscidit Papebrochius, quatuor in* Thoma. *Verum non omnino constat, an anni* B. Thomæ *potius, quam decessorum, sint minuendi. Hinc de annis, quibus sedit, nihil certi statuere volo. Alii ex recentioribus volunt, Beatum obiisse hoc die* I *Octobris, alii die* XXVIII *Septembris; sed nihil rationis allegant, quo cogamur recedere a die* XXVII *Septembris in antiquis catalogis asserto.*

E

§ III. Examinantur asserta de gestis Thomæ.

Nonnulla de Beato soluta a recentioribus asserta, Carolum Magnum et Pipinum

Plerique *recentiores* B. Thomæ *cognomentum* Crassi *attribuunt, nec tamen id cognomen invenio in vetustis catalogis, aut etiam apud scriptores paulo magis ab ævo nostro remotos. Quapropter Mediolanensibus ipsis inquirendum relinquo, an recte vocetur* Crassus : *nam* Thomam *solummodo apud vetustos nominatum reperio. Tabula archiepiscoporum et Besutius asserunt,* B. Thomam *ante episcopatum religionis causa Hierosolymam fuisse peregrinatum. Hoc vetustis testimoniis confirmare nequeo, nec tamen negare intendo, cum forte inventum fuerit in documentis mihi ignotis. At episcopatum certo non accepit ab Adriano Papa, qui Pontificatum orsus est anno* 772, *sed multo citius. Admitti etiam difficulter possunt, quæ subjungit Ughellus, ita scribens :* Hic Modoetiæ coronavit Carolum Magnum ferreo diademate, consecra- F vitque in regem Longobardorum anno DCCLXXIV : anno vero DCCLXXXI ejusdem Caroli Magni filium Pipinum regni diademate insignivit. *Eadem tamen affirmavit Sigonius lib.* IV *de Regno Italiæ, ut nequeam mirari, plerisque scriptoribus Mediolanensibus placuisse opinionem de coronato per* B. Thomam *Carolo Magno corona ferrea, uti et filio ejus Pipino.*

corona ferrea redimitos a B. Thoma, asserunt Sigonius;

14 *Verum Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 774 *num.* 30 *eam opinionem utrumque refellit ex silentio maxime scriptorum antiquorum. Fontaninus prolixam composuit Dissertationem de Corona ferrea, in qua cap.* III *et* IV *opinionem Sigonii nititur defendere, et tam Carolum Magnum, quam filium ejus Pipinum, corona ferrea per* B. Thomam *redimitos contendit. Verba Sigonii de Carolo Magno adscribam, ut videat æquus lector, scriptores Mediolanenses, si erraverint, saltem errasse post virum eruditione præstantem,* Victo, *inquit,* captoque rege Desiderio, et Longobardis omnibus in fidem ac deditionem acceptis, Carolus regnum Italicum sibi jure victoriæ vindicavit. Quod ut novo præterea jure sanciret, vetus,

AUCTORE J. S.

A vetus, ut putabatur, Pontificis Gregorii decretum adhibuit. Quippe Modoetiæ se per archiepiscopum Mediolanensem corona rediniri ferrea voluit, atque, ut ita apud posteros observaretur, instituit. *Tum cæremonias coronationis describit, et subdit :* Hæc tum Thomas Mediolanensis archiepiscopus egit. Ex quo plurimum ei ecclesiæ splendoris accrevit. *Hæc ad annum* 774. *Deinde ad annum* 781 *refert, Pipinum ab Hadriano Pontifice regem Italiæ inunctum, uti et fratrem ejus Ludovicum Aquitaniæ regem. Tum subjungit :* Quibus rebus actis, Papiam inde est reditum. Ibi a Thoma archiepiscopo eadem opera renavata. Nam et Pipinum Modoëtiæ, exemplo jam a Carolo instituto, ferrea corona donavit, et Gislam filiam de eodem fonte *(Baptismi)* ritu Christiano ablutam suscepit. *Habes, lector, fontem, ex quo hauserunt scriptores neoterici Mediolanenses. Ex Sigonii quoque verbis male intellectis et revera ambiguis, Giselam, quæ erat filia Caroli Magni, filiam fecerunt Pipini.*

sed Muratorius solidis argumentis probat,

15 *Muratorius tom. II Anecdotorum prolixam quoque scripsit Dissertationem de Corona ferrea. In hac autem cap.* V *probare intendit, neque Carolum Magnum, neque Pipinum, neque successores* B *eorum Italiæ reges ex Francis, corona ferrea redimitos fuisse. Disputationem suam sic ille orditur.* Exactis a regali throno Longobardis, et victo captoque Desiderio rege, rerum in Italia potitus est Carolus Magnus . . . . Illum Modoetiæ corona ferrea ab archiepiscopo Thoma redimitum, Carolus Sigonius ... tradit, ejusque opinioni lubentissime Zucchius subscripsit. Eadem de Pipino Caroli filio, et Bernardo ac Lothario nepotibus narrant ambo laudati scriptores, et, ne quid dissimulem, Gualvaneum *(Flamma sæculi* XIV *scriptorem ex Ordine Prædicatorum)* quoque in Manip. Flor. cap. CXXVI et seq. eisdem consentientem invenio. Attamen ex solis conjecturis auctores ista affirmasse tam certum est, quam quod certissimum.... Sexcentos, ut ita dicam, Historiarum conditores legimus, partim Caroli Magni ejusque successorum æquales, partim ab eorum ætate parum remotos.... Quis ergo non videt, in tot monimentis hanc regum coronandorum consuetudinem præteriri non debuisse, si umquam invaluisset. Nihilominus, etsi minutissima quæque Caroli augusti et reliquorum gesta ibidem recenseantur, nullum tamen verbum de Modoetiensi coronatione perinde occurrit, quasi C contemnendum et silentio obvolvendum decus illud fuisset. Contra nemo ex his scriptoribus silentio præterit Romanam Caroli Magni coronationem, quam etiam inter præcipuas ejus laudes referendam esse quisque agnoscebat.

eam opinionem non esse probabilem.

16 *Addit auctoritatem Cointii, et sic pergit :* Videat igitur Sigonius, quo se auctore tueatur, ubi Modoëtiæ coronatum affirmat Carolum. Nam quod est ad Pipinum ejus filium, non Modoetiæ, sed Romæ, Italiæ regem fuisse renuntiatum, ibique corona donatum scimus. *Pipinum Romæ coronatum fuisse, scripsit ipse Sigonius, sed iterum coronatum a* Thoma *archiepiscopo, prorsus improbabiliter addidit. Hoc evincit Muratorius ex relato per multos Giselæ baptismo, quocum Pipini coronationem conjunxit Sigonius. Nam, laudatis aliquot scriptoribus, qui Giselæ baptismum referunt, et quibus alios mox addam, ita disserit :* Quod si Modoëtiæ coronam iterum Pipino contulisset Mediolanensis archiepiscopus, neque ignorare id auctores potuissent, et scribere debuissent, qui sacram Giselæ expiationem, quamquam longe minoris momenti rem, nequaquam omisere. *Post alia, quæ brevitatis causa mitto, sicut alia plura omisi, sic concludit :* Quod si veteres Historias sedulo pervolvamus, a Romanis tantum Pontificibus Francos reges Italico diademate cinctos intelligimus. Sigonii vero sententiam, ubi veterum suffragiis ea sit destituta, somno justinus quam historiæ compares. Sane Donatus Bossius, Georgius Merula, Tristanus Chalcus, aliique rerum Mediolanensium diligentissimi scriptores, et in hujus urbis antiquitatibus versatissimi, hanc Francorum in Italia regum coronationem prorsus omisere, quum revera nullæ eis tabulæ suppeterent, quibus tantam gloriam Insubribus vendicarent. *Hactenus Muratorius ; neque in Fontanini Dissertatione vel minimum invenio argumentum, quod opponam. In Annotatis ad Sigonium anno* 1732 *Mediolani recusum similiter refellitur opinio Sigonii hic refutata.*

Baptizata est a B. Thoma Gisla aut Gisela.

17 *Quod vero spectat ad baptismum Giselæ Caroli Magni filiæ anno* 781 *a* Thoma *collatum ; is indubitatus est, et certatim a rerum Francicarum scriptoribus assertus. Solum allegabo scriptores, quos tom. V Scriptorum Franciæ edidit aut recudit Martinus Bouquet. Annales Francorum, qui Tiliani vulgo vocantur, pag.* 20 *sic habent :* Et inde *(videlicet Roma ubi Pipinus et Ludovicus inuncti erant reges)* reversus est *(Carolus Magnus)* E Mediolanis civitate pervenit, et ibi baptizata est filia ejus Ghisla ab archiepiscopo, nomine Thoma, qui et ipse eam de sacro fonte suscepit. *Alii Francorum Annales vetusti ibidem pag.* 42, *post reductum Carolum Roma Mediolanum, subdunt :* Et ibi baptizata est filia ejus domna Gisola ab archiepiscopo, nomine Thoma, qui et ipse eam a sacro fonte manibus suscepit. *Eginhardus in Vita Caroli ibidem pag.* 204 : Rege vero Roma digresso, ac Mediolanum veniente, Thomas ejusdem urbis episcopus baptizavit ibi filiam ejus, nomine Gislam, et de sacro fonte suscepit. *Chronicon S. Dionysii pag.* 236, *præmisso Caroli reditu Mediolanum, Gallice habet, quæ reddo Latine :* Thomas urbis archiepiscopus baptizavit et de fonte levavit aliquam ejus filiam : fuit ejus pater spiritualis, et nomen ei dedit Gilla. *Impressum est Gallice* Gille, *quod nolui mutare, etsi forte scriptum* Gisle.

Caroli Magni filia.

18 *Ado in Chronico ibidem pag.* 319 : Mediolani ab Thoma episcopo filia ejus Gisla baptizata et excepta est. *Annales Metenses ibidem pag.* 343 *de Carolo Magno :* Inde reversus, venit F Mediolanum, ubi baptizata est filia ejus Gisla ab archiepiscopo Thoma, quam ipse episcopus de sacro fonte levavit. *Hisce unicum addo Ptolomæum Lucensem, omissis aliis pluribus, quia in laudem* B. Thomæ *aliqua addit. Is tom. XI Scriptorum Italiæ pag.* 986 *ita habet :* Et inde rediens *(Carolus)* de urbe veniensque Mediolanum, ibidem receptus est gloriose a clero et populo, et ibidem filia sua baptizata est, nomine Gisela, ab archiepiscopo Mediolanensi, nomine Thoma, viro venerabili, et sanctitatis eximiæ. *Plures de re indubitata non adducam scriptores. Eginhardus inter filias Caroli Magni ex B. Hildegarde ultimam nominat Gislam.*

Beatus ritus Ambrosianos dicitur defendisse.

19 *Accedimus ad assertam rituum Ambrosianorum defensionem, de qua sic habent verba num.* 2 *data :* Ambrosiani Officii libros, quos Carolus Magnus inflammandos censuit, Eugenii episcopi studio mirifice defendit. *Hæc difficulter idoneis rationibus confirmari poterunt. Minus mihi displicent verba Ughelli, qui de his solum dicit :* Calluit quam qui maxime ritus ecclesiasticos, Ambrosianorum vero se præbuit defensorem acerrimum. *Gualvaneus Flamma, cujus Opus editum*

AUCTORE J. S.

tum tom. XI Scriptorum Italiæ, jam antea laudatus, in Manipulo Florum cap. CXXIV *agit de Carolo Magno, et inter alia hæc de eo scribit :* Officium Ambrosianum totis viribus annullare tentavit : Officium Gregorii *(id est, Romanum)* fontem omnium Officiorum esse determinavit. Unde tres scholas pro ipso Officio addiscendo ultra montes instituit : primam posuit Metis, secundam Senonis *, tertiam Aurelianis. *Hæc vera esse possunt, nec tamen pluribus examinanda censeo. Instituit certe scholas, et instituendas curavit Carolus Magnus, imo et Officia divina corrigi et emendari voluit. Erat insuper Ecclesiæ Romanæ addictissimus, et sic desiderare potuit, ut omnes adoptarent ritus Romanos : nec tamen invenio in scriptoribus coævis, voluisse aut laborasse Carolum, ut ritus Ambrosiani penitus abolerentur.*

* *alibi* Suessionibus

è] nonnulli miraculo defensos volunt.

20 *Ptolomæus Lucensis, ejusdem fere ætatis cum Flamma, et ex eodem Ordine Prædicatorum, in Historia ecclesiastica lib.* XI *cap.* VII *post asserta quædam de prestitis a S. Gregorio pro Officio ecclesiastico, ad propositum nostrum sequentia scribit (ibidem pag.* 915 *:)* Tradunt etiam Historiæ, quod cum magna esset disceptio * inter fideles de Officio Ambrosii, favente Carolo Magno Officio beati Gregorii, ut infra dicetur, in uno concilio tempore Adriani Papæ, ex quodam judicio habitu definitum est, quod Officium Gregorianum in Ecclesia prævaleret. Judicium autem tale fuit, quia episcopi congregati ibidem Missale Ambrosianum et Gregorianum statuerunt poni super altare sancti Petri; clausoque ostio ecclesiæ ac aliquorum episcoporum firmato sigillis, a Vesperis usque mane dimiserunt sic. Cumque hora matutinali intrassent ecclesiam, invenerunt Missale Gregorianum dissolutum per folia, et per ecclesiam totam dispersum, Ambrosiano Missali super altare manente, ipsum solum apertum invenerunt. Propter quod judicium judicaverunt, quod Gregorii Officium diffunderetur per orbem, Ambrosiano in sola Mediolanensi ecclesia remanente. *Nihil de illo prodigio memorat Ptolomæus in loco ipso, ubi maxime erat narrandum, si contigerat. Quapropter existimo, totum istud profluxisse ex male consarcinata Historia Landulphi senioris, edita tom. IV Scriptorum Italiæ, quæ non pauca habet prorsus inepte conficta.*

* *forte* disceptatio

B

C

At Landulphus senior,

21 *Muratorius in Prolegomenis ad memoratam Landulphi Historiam pag.* 49 *et seq. multa disserit ad propositum nostrum de auctore ejusque Opere, quod a quibusdam citatum fuit, tamquam* Chronicon Datii, *etsi, ut pluribus probare nititur Muratorius, S. Datius, Mediolanensis archiepiscopus, nullum scripserit Chronicon. Quæstionem illam, quæ spectat ad S. Datium,* XIV *Januarii apud nos datum, hic non attingam. Solum ex Muratorio ostendam, quam exiguam in multis aliis, quam nullam in hisce fidem mereatur Landulphus. Voluit Muratorius, ut ipse ait, lectores* præmunire contra calumnias, ignorantiam et dicacitatem scriptoris, *ut exarmaret* ejus alioqui fatuum venenum. *De ætate ejus ait :* Historicus iste, cujus Chronicon ad annum fere MLXXXV deductum est, vixit Gregorii VII P. M. temporibus, et certe ante annum MC a Christo nato floruit; *id est, tribus sæculis post B. Thomam. Observat secundo, quod fuerit* ipse fortasse sacerdos conjugatus, certe conjugati, sive concubinarii cleri, patronus acerrimus. Quare nil mirum, *inquit*, si illius libros occupet cum enormis maledicentia in Romanos Pontifices, tum in quoscumque probos incontinentiæ infestos mira petulantia. *Et mox :* Quid? quod et Landulphum ignorantia non levis, et impudentia non vulgaris denigrat. *Utrumque continuo probat. Utrumque videbit lector eruditus, modo Historiam ipsam legerit. Hæc sufficiunt ad minuendam in omnibus Landulphi fidem.*

D

qui illa miracula nomine B. Thomæ scripsit,

22 *Audiamus et alia, ad rem nostram propius spectantia.* Porro, *inquit,* in aliis quoque non paucis locis vacillare videas Landulphi fidem. Quærimonia B. Benedicti archiepiscopi Mediolanensis super Papiensis episcopi consecratione, quæ heic habetur, jamque edita à me fuerat tom. I Anecdotor. cap. V Appendicis, oratio est eidem archiepiscopo afficta, ut ibidem ostendi cap. VII. Similes orationes aliis hominibus hic scriptor pro suo ingenio supponit, quo suas opiniones, quamquam interdum futiles, sub alieno nomine venditet, ut nihil dicam de miraculis et visionibus nimia facilitate in suorum gratiam ab ipso commemoratis, sive, ut rectius loquar, confictis. *Tetigit hoc loco Muratorius rem ipsam, de qua agimus. Nam Landulphus cap.* X *orditur narrationem de Officio Ambrosiano et ejus defensore Eugenio episcopo, quam producit per quinque capita, tamquam sermonem* B. Thomæ archiepiscopi, *præfixo hoc titulo :* Sermo B. Thomæ archiepiscopi Mediolani, qualiter Officium Ambrosianum per B. Eugenium ab Hadriano Papa et Carulo imperatore evidentissimis miraculis defensum est. *At luce clarius est, relationem illam non esse* B. Thomæ, *quandoquidem producatur usque ad tempora, quibus diu vivere desierat* B. Thomas. *Æque clarum est, puerilia potius esse figmenta, fabulasque male consutas, quam vera facta, quæ narrat Landulphus.*

E

nullam de his fidem meretur.

23 *Quod omnia illa diu post mortem* B. Thomæ *conscripta sint, liquet ex capite* XIV *quod ad eamdem spectat relationem; et sic tota illa relatio a sæculo* XV *impressa est apud Mombritium tom. I fol.* 261 *sub titulo,* Vita beati Eugenii episcopi. *Etenim caput* XIV *auctor his verbis inchoat,* Multis temporibus transactis *etc, ut referat, corpus Eugenii per revelationem fuisse inventum. Volunt autem Mediolanenses, et nominatim Bosca, hunc esse Eugenium, qui Martyrologio Romano insertus est ad* XXX *Decembris. Itaque ad illum diem cultus ejusdem latius examinari poterit, imo et latius probari, totam illam relationem, quam* Vitam B. Eugenii *vocavit Mombritius, ex fabulis et ineptis figmentis imperite consarcinatam esse. De* B. Thoma *nihil ibidem dicitur, sed omnia attribuuntur Eugenio. Quapropter satis mihi erit observasse, ex impuro illo fonte, quantum hactenus colligere potui, profluxisse omnia, quæ de combustis per Carolum Magnum libris Ambrosianis, et de iis prodigio improbabiliter asserto defensis, apud recentiores legitur. Nam, licet non omnes sua ex Landulpho transcripserint; hic certe primus videtur auctor.*

F

Forte cogitavero Carolus Magnus de ritibus Romanis

24 *Hinc tamen nolim inferre, non cogitasse Carolum Magnum de ritu Ecclesiæ Romanæ ad alias ecclesias propagando, aut forte etiam de eodem in omnes ecclesias inducendo. Ptolomæus Lucensis lib.* XV *cap.* VI *scribit sequentia de Carolo jam imperatore coronato ;* Post hæc autem, ut referunt alia Gesta Gallicorum, quorum auctores ignoro, sed legi, dum imperator festum ageret Resurrectionis cum Papa Leone, et simul considerent, accidit, cantores Romanos Papæ et cantores imperatoris,

A peratoris, qui erant Gallici, simul contendere, qui melius officiarent. Quod cum pervenisset ad imperatorem, fecit suos cantores ad se venire, quæstionemque proponit eisdem, ubi esset purior aqua, in fonte vel in rivis? qui responderunt, quod in fonte. « Vos igitur, inquit, contra vos sententiam tulistis; quia Officium beati » Gregorii, quod Romana tenet Ecclesia, est » fons Officiorum omnium aliarum ecclesiarum. » Tunc cum beneplacito Leonis Papæ assumsit secum imperator serenissimus cantores Romanos, et Antiphonarium beati Gregorii cum toto alio ejusdem Officio, et secum in Franciam detulit. Instituitque scholas ad prædictum Officium addiscendum, unam in Metis, aliamque in Suessione : tertiam tradunt apud Aurelianum. Mandavitque, resecari levitatis melodias, quas Gallici et maxime Belgici faciebant in suo divino Officio. *His similia leguntur apud vetustiores Gallos, ex quibus hausit Italus scriptor. At illi factum citius narrant, nimirum ad annum* 787, *quo Romæ fuit rex Carolus.*

25 *Ex ejusmodi conatibus Caroli videtur Landulphus occasionem sumpsisse plura confingendi* B *de Officio et ritibus Ambrosianis: sed jam defunctus erat* B. Thomas *ante annum* 787, *ut res tota minime ad ipsum spectare videatur. De miraculis per Landulphum assertis dubitavit etiam Cardinalis Bona lib.* I *Rerum Liturgicarum cap.* X, *ubi agit de Missa Ambrosiana, ejusque ritibus peculiaribus, quos, cum* de illis abolendis ageretur, miraculis approbatos fuisse, *scribit Josephus Vicecomes lib.* II *de Ritibus Missæ.* Ad hæc autem probanda, *inquit Bona,* cum multa sibi suppetere testimonia asserat, nullum tamen profert, præter Galvaneum et Beroldum, quos inquit in instructissima bibliotheca Ambrosiana, et in tabulario ecclesiæ metropolitanæ Mss. asservari. Sed isti ignoti scriptores sunt, quorum auctoritas quanti ponderis sit, aliis discutendium relinquo. Nescio enim, qua ætate vixerint, et quo nixi fundamento ea scripserint, quæ Vicecomes ex illis refert. *Ita prudenter admodum Bona. At Opera, quæ tunc erant inedita, deinde in lucem data sunt, et sic magis patuit, quam fragili fundamento omnia illa nitantur. Si quis plura de his desiderat, adeat Muratorium tom. IV Antiquitatum Italiæ Dissert.* 57, *quæ est de Ritibus Ambrosianæ ecclesiæ.* E

AUCTORE J. S.

in omnes ecclesias inducendis: sed vacillant asserta de miraculis.



C F

A D

DIES SECUNDA.

SANCTI, QUI VI NONAS OCTOBRIS COLUNTUR.

Sancti Primus, Quirillus aut Cyrillus et Petinus, Antiochiæ, item B SS. Pontius, Leo, Gaianus, Secundianus aut Secundarius, alter Secundianus, Plato aut Platio, et Leontius, martyres.

SS. Eleutherius et Socii martyres, Nicomediæ in Bithynia.

S. Lizerius martyr Romanus, Venetiis in Italia.

S. Modestus levita M., Beneventi in Italia.

C S. Diateria virgo, Mediolani in Insubria.

S. Leudomerus vel Leodemirus episc. confes. Catalauni in Campania Galliæ.

S. Serenus presbyter confes., in prioratu Cellæ subtus Cantumerulam in Campania Galliæ.

S. Joannes episc. Comensis confes., Comi in ducatu Mediolanensi. E

S. Leodegarius episcopus, S. Gerinus comes, fratres mm. in Galliis.

S. Theophilus monachus confessor in Græcia.

S. Beregisus abbas, Andaini in Sylva Arduennensi.

B. Godefridus presb. Ordinis Cisterciensis, Villarii in Brabantia.

B. Berengarius ex Ordine Prædicatorum electus episcopus Ilerdensis, in Hispania Tarraconensi. F

S. Thomas de Cantilupe, episc. Herefordiensis, apud Montem Flasconis in Hetruria Pontificia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Sancti Melori *aut* Melarii *martyris ad hunc diem fit mentio in aliquot Kalendariis, et Lobineau in Sanctis Armoricæ* Melorum *refert ad hunc diem, et* Melarii *ibi fit mentio in Kalendario Leonensi. Vide dicta heri in Prætermissis, et Acta interim data ad* III Januarii.

S. Ludgeri *Monasteriensis episcopi translatio memoratur in Florario nostro Ms. Vide Acta* S. Ludgeri *ad* XXVI Martii.

S. Scupilionis *presbyteri mentio fit ad hunc diem in vetusto Kalendario Corbeiensi, aut potius Atrebatensi, quod edidit Martenius tom. III Anecdotorum*

A *dotorum, his verbis :* Atrebatis depositio S. Scupilionis presbyteri. *Et mox sequitur :* Passio S. Leodegarii, *quæ revera contigit in territorio Atrebatensi. At non inveni,* Scubilionem *presbyterum aut in civitate aut territorio Atrebatensi mortuum esse aut aliquando cultum, etiamsi Belgarum et Gallorum Hagiologia, Atrebatensisque ecclesiæ Breviaria et Officia propria hunc in finem sedulo pervolverim. Idem erit, opinor, de quo Grevenus ad sequentem diem sine loco meminit his verbis :* Scopilionis archipresbyteri et confessoris. *Unum novimus* Scubilionem *presbyterum, de quo una cum S. Paterno Abrincensi episcopo actum est ad* XVI *Aprilis, eumque memoratum utroque loco suspicamur ; cum merito* archipresbyter *vocari potuerit. At ignoramus, utrum ille aliquando cultus fuerit Atrebatis, quod fieri debuisset, quia corpus* S. Scubilionis *metu Normannorum eo delatum fuisset sæculo* IX *aut* X, *ibique ad tempus depositum ; an vero ex solo errore* Atrebatis *memoretur, quod ibi memorandus esse S. Leodegarius, qui sequitur. Quidquid sit, videri possunt Acta SS. Paterni et* Scubilionis *ad* XVI Aprilis.

B S. Ursmari et aliorum *translatio in novas capsas memoratur apud Molanum et Ferrarium Binchii. Acta* S. Ursmari *data sunt ad* XVIII Aprilis.

S. Saturius *eremita, cum* XXVIII *Aprilis annuntietur a Ferrario ex Marieta, qui eum memorat propter S. Prudentium Turiasonensem, cujus magister fuisse asseritur, ibidem in Prætermissis remissus est ad hunc diem, quo insertus est Martyrologio Hispanico a Joanne Tamayo. Hic autem sic habet :* Numantiæ in Hispania ad Eremitorium S. Michaëlis, Depositio sacrorum pignorum B. Saturii eremitæ, sancti Prudentii episcopi Tyrasonensis magistri : qui cum a juventute usque ad senectam, et amplius, in silentio eremi delituisset et orationi, meditationi, et aliis austeritatis vacasset exercitiis, demum virtutibus onustus ad Dominum Confessor inclytus permeavit. *Quam vera hæc sint, ignoramus. Nam Acta quidem recitat martyrologus quasi vetusta, et epitaphium ; sed omnia suspecta de suppositione. Interim fatetur,* Saturium *non fuisse ullis Martyrologiis insertum. Marieta de eo agit occasione S. Prudentii, sed cultum non asserit. Ferrarius*
C *solum allegat Marietam, et non raro aliquos producit, qui cultu carent. Officio ecclesiastico coli* Saturium, *nemo asserit ; idque sane mirari possumus, si sepulcrum ejus frequentetur a populis circumjacentibus, ut asserit Tamayus. Quidquid autem sit de frequentatione sepulcri, nihil novimus de* Saturio, *nisi quæ leguntur in Actis S. Prudentii, illaque quam sint certa, hic non inquirimus. Adeat studiosus lector Acta S. Prudentii Turiasonensis et Prætermissos ad* XXVIII Aprilis.

S. Jacobus filius Alphæi *annuntiatur apud Ludolphum in Fastis Coptitarum ecclesiæ Alexandrinæ et Æthiopum Habessinorum. Unus est ex duodecim Apostolis, et, ut existimamus cum omnibus fere Patribus, distinctus a Jacobo Fratre Domini et primo Hierosolymitanorum episcopo, qui in iisdem Fastis die* XXIII *ejusdem mensis annuntiatur hoc modo :* Jacobus Frater Domini. *De utroque* Jacobo *actum est ad* I *Maii, ibique distinctio probata, quæ et ulterius confirmata est in Dissertatione particulari ante tomum VI Septembris. Hæc igitur videri poterit, et Acta ad* I Maii.

S. Marculphi *abbatis meminit Martyrologium Ms. S. Vedasti. Acta* S. Marculphi *data sunt die* D I Maii.

Eunochii monachi, discipuli S. Columbani, *meminit Ferrarius, eumque ponit* in Scotia, *citans Kalendarium Scotiæ, non aliud, quantum existimare possum, quam Menologium Scoticum Dempsteri. At Dempsterus non in Scotia, sed in Belgio* Eunochum *suum annuntiat his verbis :* Sithiu *(nomen est antiquum monasterii S. Bertini, quod etiamnum floret Audomaropoli in Artesia ad confinium Flandriæ)* Eunochi monachi, non S. Winoci socii, sed sancti Columbani discipuli. *At hæc non bene cohærent : nam S. Columbanus annis fere viginti et quinque mortuus est ante conditum monasterium Sithiense aut S. Bertini, et postremos vitæ annos transegerat in Italia. Ut verbo dicam omnia,* Eunochius *ille ignotus est, et solum ex corruptione nominis magis usitati, sive ipsius S. Winoci, sive unius ex ejus sociis, sive alterius Scoti aut Hiberni ortus videtur. Allegant Martyrologium Canisii, qui ad hunc diem nihil tale habet, ut gratis hic dies a Dempstero sit electus. Verum* XVII *Junii Canisius, aliique eo die in Prætermissis laudati, habent quemdam* Enolich, *quem Bartius noster in S. Molingo, ad eumdem diem illustrato, conjicit ipsum esse* Molingum, *quod corrupta fuerit prima nominis littera, et pro* Moling *scriptum fuerit* Eoling. *Videri possunt Prætermissi ad nomen* Enolich, *et initium Commentarii de* S. Molingo *ad* XVII Junii. E

Enoch confessor *sequitur apud Ferrarium post* Eunochium, *illumque figit* in Hibernia ; *dubitans tamen, an idem non sit, sed asserens distinctum ab* Enolicho. *Quæ allegat in Annotatis, non sunt ullius ponderis. Vellem pro tribus unum certo invenire possem. Hunc autem ubi invenerimus, certo dabimus. Interim vide mox assignata ad* XVII Junii.

S. Aloysii Gonzagæ S. J. *beatificatio memoratur in Ephemeridibus apud Balinghemium. Acta data sunt ad* XXI Junii.

S. Odranum, *quem a* XVI *Maii ad* II *Octobris remiserant decessores nostri, postea mutato consilio, dederunt ad* VII *Julii, una cum S. Medrano, ejus fratre, propterea quod connexa essent, quæ ad utrumque hunc Sanctum spectantia ibidem deprompserunt ex Actis S. Kierani, Sagiriensis* F *episcopi, apud nos editis* V *Martii. Vide ergo dicta ad* VII Julii.

Annualis *presbyter,* discipulus S. Kiliani, *memoratur hodie apud Camerarium, et apud Dempsterum, ubi* Arnualis *scribitur, ibique ponitur* in Franconia : *nimirum quia S. Kilianus fidem in Franconia prædicavit. Memoratur etiam in impresso aliquo Sanctorum Hibernorum Catalogo, non tamen in omnibus, quos habemus. Laudatur ab omnibus Henricus Canisius, seu potius Vita S. Kaliani apud Canisium edita, et apud nos illustrata ad* VIII *Julii. In ea* Arnuvalis *presbyter revera commemoratur, tamquam unus ex illis, qui cum S. Kiliano profecti sunt ad fidem prædicandam ; indeque Trithemius lib.* III *de Viris illustribus* Erwaldum, *ut vocat, fecit socium S. Kiliani in martyrio ; sed perperam. Nam neque ex illa Vita, neque aliunde innotescit, ubi prædicaverit, aut defunctus sit : neque magis probari potest, an umquam cultu ecclesiastico sit honoratus. Itaque videri potest Vita S. Kiliani, et observatio eodem die in Prætermissis data de variis nominibus, quibus ad plures dies reproductus fuit.* VIII Julii.

S. Scariberga

A S. Scariberga *hodie annuntiatur a Castellano, apud nos data ad* xviii Julii.

S. Sigrandæ, *seu* Sigradæ, *matris S. Leodegarii memoria est in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. De hac sancta Vidua actum est ad* iv Augusti.

Institutio sanctissimi Rosarii beatissimæ Virginis Mariæ *annuntiatur in Martyrologio Hispanico, et ibi attribuitur S. Dominico. Spectat ad opus particulare de beatissima Virgine; et interim videri poterunt disputata de illa institutione in S. Dominico ad* iv Augusti.

S. Claræ *virginis translatio* apud Assisium *addita est plerisque editionibus Usuardi, celebraturque in Florario Ms., et in multis Martyrologiis neotericis, nominatim Franciscanorum, qui eam festivitate colunt. At de ea translatione actum est in S. Clara ad* xii Augusti.

Hildeboldi *archiepiscopi Coloniensis obitus memoratur in Florario Ms., sed sine titulo* Sancti *aut* Beati. *Vide dicta de* Hildeboldo *in Prætermissis ad* iii Septembris.

S. Eusebius *Papa hodie memoratur in pluribus Fastis vetustis, quemadmodum jam dictum est*
B *in* S. Eusebio *ad* xxvi Septembris.

SS. Cyprianus *et* Justina *MM. celebrantur in Fastis Græcorum et Moscorum, apud Latinos et in Opere nostro ad* xxvi Septembris.

Angelorum custodum *festum annuntiatur in hodierno Martyrologio Romano, et in aliis recentioribus. De eo actum est in S. Michaële et omnibus Angelis ad* xxix Septembris.

Urbanus *Papa IV memoratur cum titulo* Beati *apud Henriquezium et Bucelinum. Consule dicta in Prætermissis ad* xxx Septembris.

Nehemias, *de quo heri in Prætermissis ex Henriquezio, hodie ponitur apud Chalemotum. Vide dicta ad* i Octobris.

Agletrudis *virgo, filia S. Bavonis, annuntiatur hodie, ut* Sancta, *apud Arturum a Monasterio. De ea mentio facta est in S. Bavone ad* i Octobris.

Dedicatio ecclesiæ S. Remigii *memoratur* Remis *in Florario Ms., apud Menardum et Ferrarium. De ea actum est in* S. Remigio *ad* i Octobris.

Colmeri *et duorum aliorum mentio fit in Florario Ms., ut* sanctorum episcoporum et confessorum, *sed sine loco et ulteriori notitia. De* Colmero,
C *nescio, quo, ita meminit Grevenus :* In Tuscia, Colmeri episcopi et martyris. *At ignotus ille est in aliis Martyrologiis, nec nobis aliunde innotuit.*

Sysai *nomen sequitur in laudato Florario, æque nobis incogniti.*

Gerici *ibidem tertium est nomen, itaque sequitur, acsi episcopus diceretur et confessor. De* Gerico *tamen sic habet Grevenus :* Item beatæ memoriæ Gerici, ducis Sabaudiæ et confessoris. *In Martyrologio Germanico et apud Ferrarium similiter* dux *vocatur. Suspicor, reproduci in Florario, et apud alios,* S. Goëricum *aut* Gericum *episcopum Metensem, alio nomine* Abbonem *dictum : cum et* ducis *titulum habuerit et episcopus fuerit. De* Goërico *Metensi egimus ad* xix *Septembris. Potuit tamen et* Goëricus *vel* Gericus *Senonensis, de quo actum est ad* xxvii *Augusti, in Florario memorari, aut alius quispiam nobis hactenus ignotus. At inter duces Sabaudiæ nullum novimus* Gericum.

Et Theilandi abbatis et martyris *memoria subditur in Florario, et apud Grevenum* Thaylaidi abbatis et martyris. *Cum tam hic, quam ad tres præcedentes, locus martyrii aut mortis omittatur,* D *merito suspicamur, ipsis scriptoribus non satis cognitos fuisse, quos tamquam Sanctos annuntiant.*

Godefridus Pachomius, *monachus Villariensis in Brabantia, hodie cum titulo* Beati *memoratur in Menologiis Cisterciensibus ab Henriquezio et Chalemoto, uti et a Rayssio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii : sed nullus eorum profert ulla publici cultus indicia. Præclara de hoc Godefrido apud Henriquezium relata legi possunt. De alio* Godefrido, *Villariensi item monacho, cui titulum* Beati *vindicare possumus, ad hunc ipsum diem agemus.* Theobaldum *vero Claravallensem, quem similiter* Beatum *vocat Henriquez, defectu cultus omittemus.*

Ludovicum de Utrera, *presbyterum Ordinis Minorum* Hispali in Hispania *more suo cum titulo* Beati *annuntiat Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano, et alios nonnullos sine ullis publici cultus indiciis. De* Ludovico *in Annotatis dicit :* Qui ob vitæ innocentiam atque asperitatem, tum in vita, tum quoque in morte, dignus regno cælesti ab omnibus habitus est, atque Sanctus veneratus. *Hinc consului Waddingum, quem laudat, et qui* Ludovicum *breviter commendat ad annum* 1259. *At solum agitur de morum sanctitate et de opinione hominum, non de ulla veneratione publica.* E

Frumentius, *Ordinis Prædicatorum, occisus a Tartaris, cum titulo* Beati *memoratur apud Lafonum in Anno Dominicano, sed sine indiciis cultus ecclesiastici.*

Calanæ, translatio miraculosæ imaginis beatissimæ Virginis Odigitriæ. *Annuntiatio est Octavi Caietani in Martyrologio Siculo.*

Pantaleonis *mentio videtur fieri in codice Epternacensi apud Florentinium, et aliorum aliquot Martyrum : sed Florentinius in Annotatis verisimillime existimat, ex* Pontio *et* Leone, *qui in aliis leguntur, nomen conflatum, et sic ex duobus unum factum.*

Beati episcopi *apud nos mentio fit in auctariis Bedæ ex Ms. Tornacensi. Non desunt Sancti, quibus nomen* Beatus. *Magis tamen credo ex errore* Beatum *unico illi Ms. insertum fuisse.*

Everelmum *anachoretam merito inter antiquos Flandriæ* Sanctos *ab auctoribus numerari, lib.* ii *Rerum Brugensium cap.* ix *Sanderus scribit.* F Religiosissimum *Meyerus in Chronico Flandriæ ad annum* 1060 ; *tam antiquitate, quam religione* Venerandum *Miræus de Canonicorum regularium Ordinis S. Augustini origine ad annum* 1048, Beatum *vero Gazetus in Historia ecclesiastica Belgii, et Rayssius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii die* ii *Octobris appellant, quamquam non eodem apud omnes ratione nomen ejus inveniatur expressum ; nonnulli enim* Everelinum *aut* Everelmum ; Querelinum *aut* Quirinum *nuncupant alii. Vitam porro anachoreticam duxit Brugis Flandrorum, sepultusque est in cœnobio Quercetano,* Eeckhout *indigenis dicto.* In signum sanctimoniæ *(Cornelii Bartholomæi ejusdem cœnobii S. Theologiæ professoris in Mantissa ad Pondus sanctuarii verba refero)* sepulchrum ejus honoratum est antiquissima tumba lapidea, cui superstructus imminet Australis murus basilicæ, supra tumbam vero in ipso muro visitur tabula ex albo lapide, exhibens imaginem Anachoretæ cum hac epigraphe : Hic Jacet Everelmus Anachoreta, qui duodecim annos hac in insula luci nostri

A NOSTRI CONVERSATUS EST, ET OBIIT ANNO DOMINI MLX SECUNDA DIE OCTOBRIS. Qui quam bonæ vitæ et sanctæ conversationis exstiterit, testantur antiquæ chartæ prædicti loci, *inquit Rayssius : itaque ea de re ad amplissimum dominum abbatem Quercetanum litteras dedimus, cujus quidem ea fuit humanitas, ut abbatiæ suæ monumenta discusserit; verum amplissimus Præsul post institutum diligens tum a se, tum a suis examen nihil invenit eorum, quibus* Everelmi *vel vita illustrari, vel cultus probari posset.*

Joanna, *nescio, quæ comitissa, cum titulo* Beatæ *annuntiatur a Bucelino* in Hispania. *Eam ipse Bucelinus non satis noverat, opinor, cum accepta sit ex Opere fabulis inquinato Alani de Rupe.*

Alexandra *virgo, ut* Sancta, *annuntiatur* in Ægypto *apud Arturum a Monasterio in Gynæceo. Memoratur in Historia Lausiaca Palladii cap.* V, *et ab aliis historicis, non in Martyrologiis.*

Cyriacus et Hanna *mater ejus annuntiatur in Fastis Æthiopum apud Ludolfum ; sed nobis ignoti sunt.*

B Ammon *aut* Amoun *anachoreta, qui in matrimonio virginitatem cum uxore conservasse dicitur,* in Nitria *annuntiatur apud Castellanum, haud dubie, quia* Admonius *quidam hodie memoratur in Fastis Æthiopum apud Ludolfum. At minus certum nobis videtur, an idem sit ille* Admonius, *et malumus sequi Græcorum Fastos, qui de* Ammone *illo agunt die* IV Octobris.

Apollinaris *episcopi et martyris mentio est in Auctariis Usuardi ex codice Hagenoyensi ; sed sine loco. Erit fortasse* S. Apollinaris *Valentinus, de quo agendum ad* V Octobris.

S. Pipia *diaconus Belnensis hodie annuntiatur apud Saussayum ; apud Castellanum die, quo coli asseritur,* VII Octobris.

S. Nuncius *confessor* Hasteriæ *in diœcesi Namurcensi hac die coli dicitur apud Fisenum in Historia Leodiensi pag.* 108. *At passim a Martyrologis Belgicis memoratur ad* X Octobris.

S. Cilinia *virgo hodie* Parisiis *annuntiatur a Ferrario, et ab Arturo in Gynæceo. At Meldensis est virgo, ibique colitur* XXI Octobris.

S. Bergæ, *unius ex Sociabus S. Ursulæ, festivitatem hac die celebrari* in monasterio Montis Regalis

C *in Gallia, ad quod corpus ejus translatum fuit tempore S. Ludovici regis, ut relatum est tom. V Augusti in S. Ludovico num.* 887, *testatur Chalemotus. At de S. Ursula et omnibus ejus Sociabus simul agemus ad* XXI Octobris.

Ercus, *S. Patricii discipulus, et episcopus Slanensis in Hibernia, occurrit in Vita S. Brigidæ virginis, et in Vita S. Patricii, ubi* Hercus *a Jocelino vocatus est. Vita S. Brigidæ, data* I *Februarii, cap.* XI *iter ejus cum S. Brigida refert, gestaque in illo itinere. Ibidem autem in Annotatis lit.* d *Bollandus de* Erco *observavit sequentia :* Hic est ille Ercus sive Hercus, qui S. Patricio ad Leogarium venienti primus assurrexit contra regis mandatum : ac deinde baptizatus, postea episcopus Slanensis est factus, et coli dicitur II Octobris, alibi II Novembris. Est Slania urbs, olim episcopalis, ad Boinum sive Boandum flumen, supra Pontanam. *Quæ de assurgente* Erco *in adventu S. Patricii hic dicit Bollandus, leguntur in Vita S. Patricii a Jocelino scripta, dataque ad* XVII *Martii, cap.* V, *num.* 35, *ubi sic loquitur Jocelinus :* Quidam autem Hercus nomine, filius Degha, qui multa de S. Patricio dixit, in conspectu omnium assurgens, illum honorifice suscepit. Sanctus præsul ipsum benedixit, vitamque ipsi æternam promisit. Ipse autem in Deum credens baptismi gratiam percepit, et vitam virtutibus et signis inclytam ducens, postmodum episcopus effectus, in civitate Slanæ ad cælestia migravit. *Video quidem, hæc verba multum conducere ad laudem* Erci *vel* Herci ; *sed simul perspicio, in neutra Vita titulo* Sancti *aut* Beati *honoratum esse* Ercum, *ut verisimile sit, eum cultu caruisse, dum Vitæ sunt scriptæ. Illi sanctitatis tituli in aliis quoque Vitis omissi sunt, certe in illis, quas ego consului. Attamen cultus* Erci *insinuatur in Vita tertia S. Patricii apud Colganum num.* 38, *sic tamen, ut nesciamus, an dictæ Vitæ tuto fidere possimus. Colganus ad Vitam* II *Nota* 63 *aliqua laudat Martyrologia Hibernica ; sed ne his quidem omnem dubitationem sublatam existimo, quia et* II *Octobris et* II *Novembris memorari dicitur, et quia in recentioribus aliquot Sanctorum Hiberniæ Catalogis memoratur sic, ut sola Jocelini auctoritas, quæ non sufficit, allegetur. Rogamus ergo eruditos Hibernos, ut, si certiora habeant cultus publici indicia, ea nobis communicare dignentur*

E *pro* II Novembris.

Melianum, *tamquam patrem* S. Melori *aut* Melarii, *et* Sanctum *memorat Lobineau in Sanctis Britanniæ cum Meloro ad hunc diem. At nec in ullis Kalendariis ab eo productis nomen* Meliani *reperio, nec cultum aliter probat Lobineau, quam dicendo, nomen* martyris *aliquot locis Meliano datum esse ob mortem violentam, qua sublatus est a fratre. Castellanus in indice Martyrologii Universalis eumdem memorat Gallico nomine* Meliau, *ex quo format Latine* Meliavus; *aitque patronum esse aliquot paræciarum, ac verisimiliter eumdem cum eo, quem Gallice* S. Millau *vocari asserit, et quem* V *Novembris annuntiat in diœcesi Trecorensi. At necdum sic omnis dubitatio de cultu* Meliani *sublata est, quod forte* S. Melorus *aut* Melarius *iis nominibus designari potuit, aut certe alius Sanctus. Quare gratum nobis fuerit, si quis cultum* Meliani *evidentius probare valeat, ut de eo tuto agere possimus ad* V Novembris.

S. Livini *M. mentio est in apographo nostro Martyrologii Ms. S. Vedasti. Colitur* S. Livinus, *et legitur in Martyrologio Romano ad* F XII Novembris.

S. Maximi *episcopi Regiensis* Ostensio *memoratur in editionibus tribus Usuardi, videlicet in Lubeco-Coloniensi, Greveni et Molani, uti et in Martyrologio Germanico. Colitur* S. Maximus XXVII Novembris.

Vulfadus, *aut, ut legitur impressum,* Wlphadus, *archiepiscopus Bituricensis, et hac die obiisse dicitur, et* Sanctus *vocatur in Patriarchio Bituricensi cap.* XLVIII, *apud Labbeum tom. II Bibliothecæ Mss. pag.* 67. *Hinc cum ad* XXXI *Martii piis accenseretur a Saussayo, ibidem in Prætermissis ad hunc diem remissus est, ut res examinaretur. At nomen modice luxatum a Saussayo, ibi magis etiam vitio typothetæ corruptum est, impressumque* Vulsandus. *Quod modo spectat ad indicia sanctitatis aut cultus, quæ proferuntur in laudato Patriarchio, illa minime videntur sufficere. Nam hæc solum affert auctor :* Iste *(Wlphadus)* ut mea quidem fert sententia, apud sanctum Laurentium Bituris in divorum pontificum Davidis et Asclepii conditorio visitur, venerationique ibidem habetur sub appellatione sancti

A sancti Florentii ; idque tum conjectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. Nam quum debeat ipse, ut olim, nominari populari lingua (SAINT-VULPHANT) nunc tamen per errorem, ut publica habet loquendi consuetudo, vocatur SAINT FLORENT. *Hæc solum conjectura pro cultu* Vulfadi *profertur, eaque certe nobis nequit sufficere. Quin et parum probabile videtur, nomen ita mutatum fuisse, ut pro* Saint Vulphant *vocetur* Saint Florent. *Castellanus existimat, alium esse præsulem Bituricensem, qui vulgari nomine* Saint Florend, *ut ipse scribit, dicitur, eumque duobus sæculis vetustiorem, quem Latine* Volfolendum *vocat. An ea opinio sit certa, examinari poterit ad diem, quo* Volfolendum *memorat,* D xii Decembris.

DE SS. PRIMO, QUIRILLO, AUT CYRILLO, ET PITINO MM.

ANTIOCHIÆ.

B ITEM DE SS. PONTIO, LEONE, GAIANO, SECUNDIANO AUT SECUNDARIO, ALTERO SECUNDIANO, PLATONE AUT PLATIONE ET LEONTIO MM. E

J. S.

EX MARTYROLOGIIS.

Tres ex his Martyribus annuntiati in Romano,

Baronius in Martyrologio Romano tres Martyres hodie annuntiat, tamquam Antiochiæ passos, ita scribens :* Antiochiæ sanctorum martyrum Primi, Cyrilli et Secundarii. *In Annotatis sic habet :* De his igitur in vetustis manuscriptis *(non Actis, sed Martyrologiis)* ex quibus etiam Molanus hac die. *Si autem consulamus Martyrologia Hieronymiana, ex qui-* C *bus hi Martyres in alia transiverunt, aut multo plures videbuntur simul passi, aut non omnes erunt Antiocheni, sed ultimus alio loco passus videbitur. Resolutio hujus dubii minus erit certa, quia præcipui martyrologi, qui sæculo* IX *ex Hieronymianis hauserunt, Antiochenos hos Martyres prorsus omiserunt. Offerunt tamen se nonnulla indicia in Fastis vetustis, plures Martyres, qui in Hieronymianis sine loco videntur memorari, ad classem Antiochenam spectare, et ita saltem probabile fiet, multo plures simul esse passos ; sed in prolixioribus codicibus totam turmam per interpositionem S. Eusebii Papæ in duas partes distractam, ut die præcedente factum fuit, quemadmodum ibidem observavi ; in contractioribus vero multa Martyrum nomina omissa, ut in his passim contingit. Ipsa ergo audiamus Martyrologia.*

omnes in Fastis Hieronymianis.

2 *Hieronymiana apud Florentinium ita habent:* In Antiochia Primi. Quirilli. Pitini. *Et post S. Eusebium Romæ memoratum sequitur :* Et alibi Ponti. Leonis. Gaiani. Secundiani. item Secundiani. Plationis. Leonti. *In Epternacensi sic habetur :* Antiochiæ Primi, Quirini, Epesini. *Et post Eusebium :* Et alibi Pantaleonis, Gaiani, Secundiani, item Secundiani, Platonis, Leonti. *In Corbeiensi :* In Antiochia Primi, Quirilli, Pitini. *Deinde post Eusebium :* Et alibi, Leonis, Gaiani, Secundi, item Secundi, Platonis, Longi. *Si codices hi, quorum primo et Blumianus consentit, soli essent consulendi, necessario dicendum esset,* Secundianum *aut* Secundarium, *non esse ex Martyribus Antiochenis, sed pro eo duobus prioribus addendum* Pitinum, *aut* Epesinum; F *at nomen diversimode scribitur in apographis hodiernis : id etiam videntur exigere posterioribus præpositæ voces,* Et alibi. *Huic conjecturæ favet etiam Martyrologium Richenoviense, quod similiter priores a posterioribus dividit, ex prioribus unum, ex posterioribus plures omittens hoc modo :* In Antiochia, Primi, Quirilli. *Tum interponuntur Eusebius et Leodegarius, et subditur :* Et alibi, Pontii, Leonis, Gaiani, Secundiani, *omissis reliquis.*

sed non tam distincte,

3 *In codicibus Augustano, Lobbeano et Gellonensi miscentur priores cum posterioribus sine loco assignato. In primo habetur :* Quirilli, Secundiani, Primi,... Gaiani, Cleonti *(in aliis* Leonti). *Alterum eosdem sic memorat :* Quirilli, Secundini, Primi,... Gaiani, Leonti. *Tertium :* Quirilli, Secundiani, Primi,... Greciani *(pro* Gaiani) Leonti. *In hisce quidem posteriores cum prioribus miscentur, ut dixi, sed inde efficax non habemus argumentum ad omnes Antiochiæ tribuendum, cum eodem modo omnibus immisceatur Eusebius Papa. In Martyrologio, quod mille fere annorum credidit Martenius,*

AUCTORE J. S.

A *Martenius, ex omnibus tantum tres memorantur hoc modo :* Quirilli, Secundiani, Primi, *sed sine loco. Hi ipsi leguntur in pluribus Auctariis Martyrologii Usuardini apud Sollerium, nimirum in duobus codicibus Antverpiensibus et aliis duobus, ut sequitur :* In Antiochia, natale sanctorum Primi, Quirilli et Secundiani. *In Bruxellensi iisdem verbis. In Florentino :* In Antiochia, sanctorum martyrum Primi, Cirilli, Secundarii. *Accedunt quatuor editiones Usuardi, in quibus hi tres simul Antiochiæ annuntiantur, videlicet Lubeco-Coloniensis, Belini, Greveni et Molani ; sed nomen ultimi in prima et tertia legitur* Secundiani, *in secunda et quarta* Secundarii. *In una etiam aucto Bedæ codice legitur :* In Antiochia, Primi, Quirilli et Secundiani.

ut certum fiat, cum tribus Antiochiæ passis conjungendos alios,

4 *Ex allatis hactenus mecum perspiciet studiosus lector,* Secundianum *in Auctariis Usuardi et Bedæ solum disertis verbis Antiochiæ tribui exptum, postquam prius in aliis codicibus sine loco addito Antiochenis fuerat immixtus. Quapropter ambiguum videtur, utrum omnes, quos recensuimus, Antiochiæ sint passi, an vero* Secundianus *cum posterioribus passus sit alio loco, eoque incognito, atque ita cum Sociis aliam Martyrum* B *turmam constituat. At ex consensu vetustorum codicum omnino dicendum, omnes recensitos ad hunc spectare diem, sive omnes Antiochiæ coronati fuerint, sive pars major alibi. Tres certo Antiochiæ tribuendi, qui apud Georgium in Martyrologio Ottoboniano recte memorantur his verbis,* In Antiochia, Primi, Quirilli, Petini. *Hos enim vetustissimi codices unanimi consensu Antiochiæ tribuunt. Duorum priorum nomina apud antiquiores sunt* Primus *et* Quirillus; *hic tamen apud recentiores etiam* Cirillus *et* Cyrillus *scribitur, quod idem est nomen. In* Pitini *nomine magis variat codex Epternacensis, in quo* Epesinus *vocatur. At id ob consensum aliorum pro mendo habendum, scribendumque* Pitinus.

qui septem forte seorsum sunt passi.

5 *De aliis, qui septem enumerantur in codicibus Florentinii, consentiente etiam Epternacensi, nisi quod duorum priorum nomina in unum fuerint confusa, ambiguum relinquo, sintne Antiochiæ passi, an in alio loco incognito. Nomina autem illorum ex collatione codicum sic ponenda censui. Primus est* Pontus *aut potius* Pontius, *secundus* Leo. *Qui ambo sunt in codicibus omnibus Florentini, et diserte etiam in codice Richenoviensi. Hinc dubitandum non videtur, quin vox* Pantaleonis, *quæ est in unico codice Epternacensi, ex illis duabus sit conflata. In codice Corbeiensi apud Acherium omissus est* Pontius, *sed forte librarii aut typothetæ vitio, cum Florentinius in Annotatis testetur, in suo Martyrologii Corbeiensis apographo pro* Pontio *legi* Portium. *Tertius in multis codicibus* Gaianus *nominatur, in unico Gellonensi* Grecianus, *quod pro mendo habeo. Quartus apud vetustos* Secundianus *plerumque scribitur, quemadmodum et quintus alter* Secundianus : *in unico codice Corbeiensi uterque* Secundus *scribitur, verisimiliter mendose ; et apud* E *recentiores subinde* Secundarius : *sed verum nomen videtur* Secundianus. *Sextus* Plato *aut* Platio, *ut in emendandis monet Florentinius. Septimus demum* Leuntus *sive* Leontius *in plerisque vocatur, in solo Corbeiensi scribitur* Longus. *Duo ex his Martyribus ad sequentem diem memorari videntur apud Wandelbertum in additis soluta oratione ad Martyrologium metricum, una cum Eusebio Papa :* Et natale sanctorum Eusebii, Ponti et Leunis.

DE S. ELEUTHERIO SOCIISQUE MARTYRIBUS

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA.

C

SYLLOGE.

F C. B.

ANNO CCCIII. *Memoria in Fastis sacris, elogium*

M*artyrologium Romanum parvum hodie* Eleutherium *aliosque innumeros* Martyres *in hunc modum annuntiat :* Nicomediæ, Eleutherii et innumerabilium aliorum, quos iratus Diocletianus pro incenso palatio, diversis tormentis odio Christiani numinis occidit. *Annuntiant et Ado, Notkerus et Usnardus, quibus tamen, quidquid Baronius et Florentinius in annotatis ad Martyrologium Romanum et Hieronymianum secus sentiant, etiam venerabilem Bedam, cum genuinum Bedæ Martyrologium ad hunc diem vacet, non nisi perperam adjunxeris. Idem de Apographis Hieronymianis quantum ad secundam annuntiationis partem esto judicium : Hæc etenim non innumerabilium aliorum cum* Eleutherio Martyrum, *sed solius* Eleutherii, *omisso etiam tempore et genere martyrii, brevissime meminerunt ; addunt tantum* S. Eleutherii *gesta haberi ; quod tamen adhuc Rabanus, quamquam Hieronymianorum exemplo, seu potius auctoritate solum* Eleutherium *sine Sociis* Martyribus *commemoret, idcirco verosimiliter silentio præteriit, quia sancti nostri* Eleutherii *martyris gesta, quæ suspicaretur ea esse, quæ in Hieronymianis designantur, nuspiam repererat. Certe ego hujusmodi aliave* S. Eleutherii *gesta, quacumque etiam adhibita diligentia, reperire non potui, nec porro reperiri ullibi, existimo, nisi gesta* S. Eleutherii, *quod forte non nemini placebit, appellare velis Sanctorum nostrorum elogium, quod plerisque Martyrologiis ad præsentem diem inscribitur. Id ab Adone concinnatum, totumque ad verbum fere, iis dumtaxat exceptis, quæ ad* S. Eleutherium *in particulari pertinent, quæque unde Adoni innotuerint, frustra inquiros, ex cap.* VI *lib.* VIII *Eusebii a Rufino interpolati deprompum est, prout facillime perspiciet, quisquis laudatum Rufini caput contulerit cum Adoniano Sanctorum nostrorum elogio, quod huc vel propterea juverit transcripsisse.*

AUCTORE C. B.

ex Adone

2 *En illud :* Apud Nicomediam, Natalis sancti Eleutherii martyris sub Diocletiano, cujus tempore contigit, aliquam partem palatii *(Diocletianæi Nicomediæ)* incendio conflagrari. Hoc imperator a Christianis factum falsa suspicione præsumpsit : ex quo inæstimabili furore succensus, jubet omnes Christianos acervatim collectos, alios quidem gladio obtruncari, alios ignibus conflagrari. Horum primus, et qui omnes hortaretur pro Christo fortiter animas ponere, erat Eleutherius. Denique cum assistentes ministri rogarent singulos, si forte sacrificaturi vellent dimitti, tam viri quam mulieres, ne interrogari se quidem patiebantur, sed ultro vel flammis irruere, vel cædentibus gladiis certatim objectare cervices. Cumque jam illis ipsis spectatoribus nimietas crudelitatis horresceret, ministri scelerum partem populi naviculis injectam, in medium pelagus abducunt, ibique in sententia fidei persistentes, præcipitant in profundum. In tantum vero rabies crudelitatis apud eos exarsit, ut regios pueros *(ministros palatii, in quos jam ante sævitum fuerat)* martyres effectos, cum secundum humanitatis ordinem fuissent sepulturæ mandati, effoderent denuo, et corpora eorum projicerent in mare, dicentes : Ne forte efficiantur dii Christianorum. Verum beatus Eleutherius, immanissimis tormentis diu excruciatus, cum ipse per singula tormenta validior redderetur, martyrium victoriæ suæ, ignibus velut aurum examinatus, complevit, cujus reliquias Christiani furtim auferentes, Nicomediæ sepultura venerabili reposuerunt.

B

et Romano hodierno, a quibus

3 *Martyrologium Romanum hodiernum et Usuardus eadem fere compendio tradunt ; hic tamen ab illo et ab Adone in eo discrepat, quod incendii palatii Diocletianæi, cujus occasione Sancti nostri martyrio coronati sunt, mentionem non faciat ; illud vero in eo singulare est, quod, contra ac in reliquis omnibus Fastis sacris fieri observo,* S. Eleutherio *titulum* militis *attribuat. Quapropter cum discrimine inter Usuardum et Romanum hodiernum jam assignato, facile futurum sit, ut ex uno quid de alio sentiendum sit, innotescat, sola Romani hodierni verba subjungo, quæ hæc sunt :* Nicomediæ sancti Eleutherii militis et martyris cum aliis innumeris, qui, cum Diocletiani regia incendio conflagrasset, falso hujus criminis accusati, jubente eodem sævissimo imperatore, acervatim necati sunt : quorum alii gladio obtruncabantur, et alii ignibus cremabantur, alii in mare præcipitabantur : sed horum primus Eleutherius, cum diu cruciatus, per singula tormenta validior redderetur, martyrium victoriæ suæ, ignibus velut aurum examinatus, complevit. *Martyrologi recentiores multi Sanctos nostros cum elogio non absimili Martyrologiis a se contextis pariter inseruerunt ; sed cum nihil suppeditent, quod non vel ex Adone, Usuardo, Romanove hodierno didicerint, illos hic recensere, operæ pretium non arbitror.*

C

et ab aliis martyrologis an generalis hodie

4 *Porro Sollerius noster in Usuardo asserit, hic verosimiliter sub una annuntiatione celebrari fortissimos illos athletas omnes, qui Nicomediæ occasione famosæ conflagrationis palatii Diocletianæi martyrio coronati sunt. Sollerio consonat Tillemontius : ait enim tom. V Monumentorum ecclesiasticorum pag.* 25 *hodie* Martyrum *Nicomediensium, qui occasione incensi palatii Diocletianæi passi sunt, commemorationem generalem ab Usuardo, Adone et Martyrologio Romano hodierno institui. Id sane Ado verbis minime dubiis luculentissime insinuat ; at non item Usuardus, Romanique hodierni auctor ; ille enim omnes prorsus Christianos Nicomediæ occasione dicti incendii passos, hi vero ex Martyrologio Romano parvo, quod Adone, Usuardo et Romano hodierno est antiquius, Adonem forte corrigentes, innumeram duntaxat eorum multitudinem* S. Eleutherio *adjungunt. Quapropter cum per innumeram rerum personarumve multitudinem minus importari queat, quam totus earumdem numerus, certum undequaque mihi neutiquam est, hodie a Romano parvo, ac Usuardo et Romano hodierno, Romanum parvum hic verosimiliter secutis, non tantum ingentem* Martyrum *Nicomediensium multitudinem, sed et totum eorumdem numerum celebrari. Id enim si fieret, cum inter Nicomedienses* Martyres *etiam Anthimus, Nicomediensis episcopus,* Eleutherio *utique illustrior, recenseatur, mirum sane foret, a Romano parvo, quo plus aliquid adhuc faciunt Usuardus et Romanum hodiernum, solius* Eleutherii, *veluti præcipui ceterorumque antesignani nomen expresse memorari. Quod enim Ado, licet eorum omnium, qui Nicomediæ dicta jam sæpius occasione martyrium subiere, generalem commemorationem instituat, de* Eleutherio *tamen, veluti de persona inter illos præstantiori loquatur, id ex eo verosimiliter ortum reor, quod is martyrologus per* Eleutherium *innumerabilesque* Martyres, *quos a Romano parvo hodie annuntiari videbat, omnes omnino Christianos occasione sæpissime dicta Nicomediæ pro fide occisos (quod tamen Romani parvi verba non exigebant) certissime esse intelligendos, proptereaque* S. Eleutherio *ejusque sociis* Martyribus *quæcumque generatim apud Rufinum de* Martyribus *Nicomediensibus Anthimum secutis scripta inveniebat, applicanda esse censuerit, non advertens, hanc opinionem suam cum dignitate Anthimi, Nicomediensium episcopi minus congruere, cujus cum præjudicio* primum et qui omnes hortaretur, Eleutherium *appellat.*

D

E

omnium martyrum Nicomediensium

5 *At, inquiet non nemo, si hodie in Martyrologiis non omnes generatim Nicomedienses* Martyres, *quinam ergo ex iis annuntiantur? Firmianus Lactantius libro de mortibus persecutorum cap.* XV *carnificinam a Diocletiano Nicomediæ post secundum palatii imperatorii incendium adversum Christianos exercitam eo modo describit, ut fortissimos omnes illos athletas, qui in ea coronati sunt, non uno eodemque die fuisse passos, satis innuat, ansamque præbeat eos in tres classes diversas distribuendi, ad quarum priorem pertineant eunuchi aliique in ipso Diocletiani palatio præcipuis muneribus perfuncti, in quos veluti excitati incendii magis suspectos sævitum primo fuisse verisimile admodum est ; ad alteram vero presbyteri aliique Ecclesiæ ministri, quibus propterea accensendus est Anthimus, Nicomediensium episcopus, de quo Eusebius lib.* VIII *cap.* VI, *narrato Gorgonii et Dorothei aliorumque plurium, qui in palatio ministrabant, martyrio, sic scribit :* Tunc etiam Anthimus, ecclesiæ Nicomediensis episcopus, ob confessionem Christi in eadem urbe *(Nicomediensi)* capite truncatus est ; *ac tandem ad postremam promiscua, eaque innumera populi multitudo, in quam ultimo tantum loco fuerit sævitum. Lactantium ipsum audiamus :* Furebat ergo, *inquit loco citato,* imperator jam non in domesticos tantum, sed et in omnes... potentissimi quondam eunuchi necati, per quos palatium et ipse *(Diocletianus)* ante constabat. *En priorem Martyrum Nicomediensium classem a Lactantio insinuatam ; secundam designat his verbis, quæ*

F

jam

AUCTORE C. B.

A *jam citatis proxime subjicit :* Comprehensi presbyteri ac ministri et sine ulla probatione ad confessionem damnati, cum omnibus suis ducebantur; *ac paucis deinde interjectis, postremam istis definit :* Nec minus in ceterum populum persecutio violenter incubuit. Nam judices per omnia templa dispersi, universos ad sacrificia cogebant. Pleni carceres erant.

commemoratio fiat,

6 *Atque hic quidem ordo verosimiliter est, quo Martyres Nicomedienses post incensum Diocletiani palatium, ut consideranti patebit, martyrio fuisse affectos indigitat Lactantius, qui si illum ordini, quo vere coronati sunt, exacte conformavit, non tantum Nicomedienses hosce Martyres in tres classes diversas recte distributi, sed et totidem ut minimum diversis diebus fuerint passi. Nunc ad rem venio. Solam posteriorem Martyrum Nicomediensium classem non eodem die, quo duæ priores, passam per* Eleutherium *aliosque innumeros* Martyres, *hodie in Martyrologiis annuntiatos, designari valde suspicor ; sic etenim a Romano parvo solum, expresso nomine,* Eleutherium *veluti præcipuum inter eos, quibuscum martyrio coronatus est, rectissime sine ullo Anthimi Nicomediensis ecclesiæ episcopi* B *præjudicio consignari posse, nemo non intelliget ; neque enim est, cur quisquam posterioris illius classis Martyres eodem die, quo Anthimus, Nicomediensium episcopus, passos esse, adeoque et in Martyrologiis annuntiari, ex eo forte contendat, quod Rufinus lib.* VIII *cap.* VI, *narrato Anthimi martyrio, mox subdat :* Hunc autem *(Anthimum)* tamquam vere bonum pastorem viam martyrii præeuntem universa pæne gregis sui multitudo prosequitur; *præterquam enim quod Martyres, qui eodem die passi sunt, non eodem semper die in Martyrologiis annuntientur, dici recte potest, universa pene gregis multitudo pastorem suum Anthimum in martyrio secuta, licet non eodem die, quo ipse, sed uno tantum, alterove post aut etiam serius pro Christo sanguinem effuderit.*

quodnam sit tempus martyrii,

7 *Porro quoniam ad tempus, quo Sancti nostri martyrium subiere, sermo delapsus est, rei opportunitate adducor, ut nunc illud, quoad fieri poterit, quam proxime determinem, licet interim martyrii Sanctorum nostrorum nemo mensem, nemo diem pro certo assignet. Dies enim hodiernus, quo in Fastis sacris annuntiantur, verosimiliter is* C *non est, quo pro fide, fuso sanguine, decertarunt, sed is, quem illi, ad quos pertinebat, pro arbitrio elegerunt. Etenim* Martyres *Nicomedienses, occasione sæpissime jam dicta a Diocletiano necati, quorum et Sancti nostri pars magna fuere, martyrium suum, ut ex Lactantii citati cap.* XIV, XV *et* XVI *aperte colligitur, eo omnes tempore consummarunt, quod inter incendium palatii Diocletiani et Diocletiani ex civitate Nicomediensi Romam versus profectionem intercedit; cum autem illud incendium, ut iterum ex Lactantii citati cap.* XII, XIII *et* XIV *eruitur, anno* 303, *hieme nondum elapsa ; profectio vero Diocletiani Romam versus ante Octobrem ejusdem anni inchoatum, neque enim Diocletiani festinatio (vide rursus Lactantium cap.* XVII) *ad vicennalia eo anno,* XX *Novembris Romæ celebranda differri eam tam diu permittit, verosimillime contigerit, consequens est, Sanctos nostros anno* 303 *ante mensem Octobrem martyrio esse coronatos ; imo quinque adhuc circiter mensibus citius coronatos esse, ex Eusebio apparet. Hic enim lib.* VIII *cap.* VI, *narrato S. Anthimi, Nicomediensis episcopi, universique pene ejus gregis martyrio, mox subjungit :* Et hæc quidem in ipso persecutionis exordio Nicomediæ gesta sunt; *ex quibus verbis, cum persecutio Diocletiani, ut nunc omnes passim admittunt,* XXIII *Februarii, anno* 303 *initium sumpserit, verosimile fit, S. Anthimum, universumque pene ejus gregem, adeoque et Sanctos nostros vel sub finem Martii, vel mense Aprili, neque enim menses posteriores exordium persecutionis Februario inchoatæ æque recte appelles, martyrium subiisse ; id ipsum etiam suadet præceps Diocletiani post palatii incendium in Christianis puniendis furor.* E

et quis Eleutherius, quem solum nominant.

8 *Ceterum Tillemontius in persecutione Diocletiani art.* IX *pag.* 25 *credit, S. Eleutherium, qui hodie in Ecclesiæ Latinæ Martyrologiis annuntiatur, illum esse potuisse Eleutherium, qui* IV *Augusti sacris plerisque Græcorum Fastis inscribitur ; idem in Vitis Sanctorum ad* II *Octobris censet Bailletus ; at opinionem hanc, prout etiam jam ante Majoribus nostris in S. Eleutherio, qui* IV *Augusti colitur, est visum, Acta nostri et istius Eleutherii vel obiter inspecta convellunt, ut necesse non sit, illam pluribus confutare. Hinc porro consequens est, eam cujusdam Eleutherii martyris ecclesiam, quæ, ut videre licet apud Cangium in Constantinopoli Christiana lib.* IV *pag.* 123, *Constantinopoli, et quidem unica duntaxat exstitit,* Eleutherii *nostri non fuisse, quamquam etiam Eleutherii, qui* IV *Augusti a Græcis colitur, revera fuisset, prout fuisse Janningus noster, cui Tillemontius loco mox citato non repugnat, tom. I Junii, pag.* 395 *contendit ; at contra Papebrochius ad diem* XVIII *Aprilis, ac deinde Boschius tom. I Augusti pag.* 320 *S. Eleutherio episcopo et martyri, qui* XV *Decembris a Græcis, a Latinis vero* XVIII F *Aprilis celebratur, memoratam ecclesiam recte vindicarunt, idque peropportune ad propositum nostrum, cum hinc certum fiat, dictam ecclesiam Constantinopolitanam* Eleutherio *nostro, etiamsi, contra ac dictum est, idem foret cum Eleutherio, qui* IV *Augusti colitur, nequaquam posse attribui, quod alias longiori operosiorique examine fuisset indagandum.*

DE

AUCTORE J. B.

D

DE S. LIZERIO MART. ROMAN.

VENETIIS IN ITALIA.

SYLLOGE.

Sancti cultus, ætas, martyrium.

SUB DIOCLETIANO. *S. Lizerius in monasterio S. Zachariæ,*

Celebre nobilium Virginum Benedictinarum monasterium, S. Zachariæ nuncupatum, illustrioribus suis ornamentis non immerito annumerat notissima Venetorum civitas. Sansorinus, eumque secutus Bozzonius a nascentis B *Reipublicæ incunabulis fundatum scribunt. Dandulus in Chronico, Ughellus, Mabillonius, aliique ad initium sæculi* IX *ejus fundationem differunt sub Angelo et Justiniano Venetorum ducibus; quibus Flaminius Cornelius senator Venetus nuper accessit. Quemadmodum vero ceteris hodiedum illius urbis monasteriis (quod Ugellus et Mabillonius tradunt) pulchritudine, nobilitate et antiquitate præstat, ita insignibu Sanctorum reliquiis fuit identidem locupletatum; videlicet S. Zachariæ Prophetæ, parte ligni Crucis et indumentorum Christi et Matris ejus cum pluribus thesauris ab imperatore Leone Armeno Venetias missis; item S. Pancratii martyris et S. Sabinæ virginis, quas Benedictus III Pontifex summus ex Urbe, anno* DCCCLV *Venetias profugus, ad sedem suam regressus sanctimonialibus dono misit.* Sancti *quoque* Lizerii *corpus huc Roma delatum esse, Sanutus, aliique passim rerum Venetarum prodidere scriptores.*

ob delatas eo olim Roma reliquias,

2 *Translationis hujus epocha in occulto est: præcessisse tamen annum Domini* 998, *palam fit ex Sanuto in Vitis ducum Venetorum ad hunc annum, ubi refert, imperatorem Ottonem III Ravenna clam appulisse Venetias, noctuque ab Ursolo hujus nominis secundo* C *Venetiarum duce ad S. Zachariæ deductum, ut reconditas ea in æde inspiceret Sanctorum exuvias; quas deinde singillatim enumerans* S. Lizerii *corpus penultimo loco recenset. Verba ejus, quia corrigenda ex parte, Latine reddo.* Duxit *(Ottonem III)* dux noctu ad S. Zachariæ, ut Sanctorum corpora, quæ in illa æde erant, inspiceret... Erant autem corpus S. Zachariæ Prophetæ, corpus S. Sabinæ, corpus S. Leonis Papæ, corpus S. Nerei Mart., corpus S. Achillei Mart, corpus S. Lizerii Mart., corpus S. Pancratii Mart. *Neque enim S. Zachariæ, cujus carent capite, neque SS. Nerei et Achillei (quorum reliquiæ alibi etiam reperiuntur, ut videre est tom. III Maii pag. 6) integra possident corpora, sed partem dumtaxat; neque etiam corpus S. Leonis Pontificis, sed eremitæ una cum sociis Gregorio et Theodoro ex insula Cephalenia Venetias deportati. Ita ecclesiæ Venetæ illustrator Cornelius tom. XI. Consule etiam, si lubet, Cuperum tom. IV Aug. pag. 768.*

Venetiis colitur:

3 S. Lizerium *in antiquioribus Martyrologiis frustra quæsiveris: recentioribus Constantius Felicius suo illum Kalendario ad diem* II *Octobris inseruit, ubi præter nomen Sancti et martyrium nihil invenias. Addit Topographia sanctorum Christi Martyrum, quam Maurolycus Messanensis abbas vulgavit, suoque annexuit Martyrologio,* S. Lizerii *corpus Venetiis in æde S. Zachariæ quiescere. Cultum vero Sanctis debitum cum* S. Lizerio, *tum* E *Sanctis ceteris, quorum ibi quiescunt corpora vel reliquiæ, exhibitum fuisse tom. V Thesauri historiarum Italiæ parte* II *pag. 66 Legitur:* Corpora, quæ hic homines venerantur, sunt Zachariæ, S. Pancratii Martyris, S. Gregorii Nazianzeni *(an non potius eremitæ?)* S. Lizerii etc. *Cornelius quoque citatus universim pronuntiat.* « Sanctorum corpora ab immemorabili tempore ad aras ecclesiæ S. Zachariæ honorifice quiescentia a Christi fidelibus coli, eisque honores Sanctis debitos adhiberi. » *Quibus ecclesiæ Venetæ accedunt Directoria anni* 1657 *et* 1683, *in quorum primo die* II *Octobris, in altero* XXVII *ejusdem mensis festum* S. Lizerii *martyris ritu semiduplici et Officio de communi Martyris celebrandum præcipitur. Quæ licet ad vindicandum* Lizerio *sanctitatis, martyriique titulum sufficiant, exiguam tamen gestorum ejus notitiam ingerunt.*

cujus passionem sub Maximiano Herculio.

4 *Aliquanto notior est epocha martyrii, etsi nihil suppetat nobis certi, unde illius annum exacte determinemus. Si enim Ferrarium, de quo infra, audiamus, passus est sub Maximiano imperatore, puta Herculio Alter enim Maximianus, cognomento* Armentarius, *Romam* S. Lizerii F *palæstram non viderat, nisi posteaquam, coacto adversus Maxentium exercitu, Italiam invasit, Urbem frustra oppugnaturus, teste Lactantio lib. de Mort. Persecut. cap.* XXVII; *sed nec umquam deinceps, ut reliqua ejus Vitæ series aperit; cum tamen* S. Lizerius *coram ipso Maximiano iniisse tradatur Romæ pro fide certamen. Passusne sit in illa persecutione dirissima, quæ sub Diocletiano circa sæculi* IV *principium in Oriente cœpta, et a Maximiano in Occidente haud gravate suscepta, ad ejus abdicationem usque producta est, an ante illam, non defino. Primum utcumque probabile reddit, si verum est, quod Ferrarius ait, passum nempe esse* S. Lizerium *tum temporis, quod indies cruciabantur Christiani. Hactenus enim Diocletianus manus sua justorum sanguine non inquinarat, ait Lactantius cap.* IX. *Maximianus vero Herculius, etsi natura ferox, quotidiana tamen, et adeo frequentia id ante tempus de Christianis supplicia Romæ sumpsisse non legitur.*

Ferrarius descripsit;

5 *De Sancti martyrio multa Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, quorum hæc summa est.* S. Lizerius *genere Hispanus Romæ sub Maximiano*

stipendia

A *stipendia meruit, habitus inter primos militiæ duces. Christianorum pro fide indies morientium constantiam admiratus, accenditur cupiditate martyrii. Justinum itaque presbyterum adit, instruitur, sacris undis expiatur. Mox sua pauperibus erogat, hortaturque ad constantiam carceribus detentos. Audit hæc imperator; minas, blanditias, verbera incassum adhibet,* Lizerium, *dum resipiscat, carceri tradit. Interim certior fit eorum, quæ Romæ geruntur, in Hispania* S. Lizerii *pater: citus in urbem advolat, qua precibus, qua lacrymis filium exoraturus, imperatori ut pareat: negat ille, imperatoris se jussa facturum. Suspenso itaque dum venter inciditur, pater in terram semimortuus corruit: sed oratione Filii excitatus ad Christum convertitur, et una cum Filio, clavis cerebro per aures infixis, martyrium complet. Quorum corpora a Christianis sepulta sunt: corpus vero* S. Lizerii *Venetias delatum in æde S. Zachariæ quiescit. Vera esse nonnulla et quidem præcipua narrationis hujus capita, nullus quidem dubito; at falsa veris non esse permixta, vadem ego me præbere non ausim.*

sed certo martyrio

B 6 *Scribit enim Ferrarius, deprompta hæc esse ex monumentis ecclesiæ S. Zachariæ, et ex Sancti passione nuper Venetiis edita. Verum utrum monumenta illa ipsemet viderit, an aliena tantum fide citaverit, ut dubitem, faciunt laudatus supra illustrissimus dominus Cornelius, atque Janningus noster. Ille enim pag. 322 de Lizerio agens ita loquitur :* Lizerium Hispanum genere sub Maximiano imperatore Romæ martyrium consummasse, tradit Philippus Ferrarius, qui in Catalogo SS. Italiæ pluribus ejus vitam affert ex monumentis (ut ipse ait) ecclesiæ S. Zachariæ, ubi corpus ejus delatum quiescit, atque ex ejus passione Venetiis edita. *Acta* S. Lizerii *si in Archivio S. Zachariæ Dominus Cornelius vidisset, illa utique citasset præ Ferrario, nec usus fuisset ejuscemodi parenthesi, nisi de rei veritate dubitasset. Asserunt præterea sanctimoniales (eodem teste) varias aliorum Sanctorum penes se esse reliquias. Si documenta requiras, anno Domini* 1106 *incendio consumpta dicuntur. Facile et Acta* S. Lizerii, *si quæ fuerint, eadem flamma consumpserit. Vidit quoque Sanctorum in Zachariæ reliquias anno* 1686 *Janningus, de quibus (inquit in Itinerario)* Nihil scripto probare possunt, causantes incendium omnia consumpsisse. Quod affirmant, ex nuda traditione affirmant etc. *Soliusne* S. Lizerii *Acta, pereuntibus aliis omnibus, incendii flammas evasere?*

AUCTORE J. B.

7 *Quod ad* S. Lizerii *Passionem, quam Ferrarius ait nuper Venetiis editam, attinet, haud satis antiqua est, ut fidem per se certam et indubitatam mereatur, nisi forte documentis antiquioribus, certioribusque nitatur. Ex hac tamen pleraque Passionis adjuncta derivasse videtur Ferrarius, qui in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem* II *Octobris hunc scribit in modum :* Lizerii Mart. Ex Tabulis ecclesiæ Venetæ, ad quam corpus ex urbe Roma delatum, in sacra æde S. Zachariæ conditum est. *Mox subdens :* Is genere Hispanus Romæ adolescens sub Maximiano passus est, una cum patre, prout in ejus Passione Venetiis nuper edita legimus. *Sed erit fortasse, cui opportunus ille anonymi* E *patris ex Hispania in Urbem adventus, et quidquid huic superstruitur, fabulosi quidpiam præ se ferre videatur. Neque etiam facile dixero, quis sit Justinus presbyter, a quo* Lizerius *instrui voluit et baptizari. Floruit quidem Romæ, senescente jam sæculo tertio, Justinus presbyter (ut Acta docent S. Laurentii tom. V Septembris pag.* 471 *et seq.) instruendis, baptizandisque infidelibus etiam militibus celeber; verum is, ipso non dissentiente Ferrario, sub Claudio II, qui circa annum* 268 *imperii clavum tenuit, martyrii palmam est consecutus, atque adeo imperantis Maximiani tempora attigisse non potuit. Dicta sint hæc non alia de causa, quam ut de relatis a Ferrario variis martyrii adjunctis pro sua prudentia lector sententiam ferat.*

adjuncta non certa copulavit.

C F

DE S. MODESTO LEVITA MARTYRE

BENEVENTI IN ITALIA.

SYLLOGE CRITICO-HISTORICA.

C. B.

SUB INITIUM SÆCULI IV. *Memoria in Fastis sacris et cultus*

M*arius de Vipera in Catalogo Sanctorum, quos ecclesia Beneventana duplici vel semiduplici ritu celebrat,* S. Modestum *in ea Officio ecclesiastico ritus duplicis coli asserit, atque ad secundum diem Octobris cum titulo* levitæ *et* martyris : *commemorat; commemorat et ad eumdem diem codex Usuardinus Vaticanus, signatus num* 5949, *quem* novam collectionem ex Usuardo, Adone et aliis factam pro ecclesia Beneventana, *Papebrochius appellat; at Martyrologium Romanum et Kalendarium primum, quod parti quartæ Sanctuarii sui Capuani Michaël monachus inseruit, quodque Sanctos Capuæ quondam cultos ex parte complectitur, cum eodem quidem* levitæ *et* martyris *titulo, sed ad alium diem, ad* XII *scilicet Februarii eum annuntiant; Kalendarium Sanctorum, qui in particularibus ecclesiis Genuæ coluntur, pag.* 34, *ad* XII *Februarii* S. Modestum martyrem *etiam consignat, sed cum eum titulo* Levitæ *non insigniat, an de nostro, an de alio* S. Modesto *martyre sermo sit, incertum est. Ferrarius, Martyrologium Romanum ac Kalendarium Sanctuarii Capuani citatum cum Vipera et codice Usuardino laudatis, quibus quoad diem, quo Sanctum nostrum consignant, Castellanus in Martyrologio suo universali consonat, in concordiam quodammodo adducens, Catalogo Sanctorum Italiæ et ad diem* XII *Februarii, et ad* II *Octobris* S. Modestum *inscribit, atque in suis annotationibus priori die ejus inventionem sive translationem recoli,*

AUCTORE C. B.

recoli, posteriori autem natalem ab ecclesia Beneventana celebrari, ut hinc innotescat, cur non in omnibus sacris Tabulis Sanctus noster eodem die memoretur. Vincentius Ciarlanti in Memoriis historicis Samnii lib. III *cap.* XIII *pag.* 186 *Sancti nostri quoque meminit, sed nihil notatu dignum suppeditat, quod non vel ex Ferrario vel ex Mario de Vipera jam dederimus aut post daturi simus. Porro cum ex horum auctorum laudato mox asserto de tempore, quo Sanctus noster colitur, Majores nostri eum ad* XII *Februarii inter Prætermissos retulerint, necesse est, ut de* S. Modesto *ad hunc secundum Octobris diem, alterutro enim de eo agendum erat, nunc agamus, quem ei natalem esse, elogium mox recitandum docebit.*

elogium

2 *Exstat illud locis num. præcedenti citatis apud Viperam et Ferrarium, quorum hic antiquas lectiones Breviarii ecclesiæ Beneventanæ, ille vero codicem Ms. signatum num.* 168 *bibliothecæ Beneventanæ laudat. Integrum huc ex Ferrario transcriptum accipe :* Modestus in Sardinia claris parentibus ortus, a puero in humanioribus litteris eruditus, æquales ingenii acumine et elegantia morum antecelluit. Adolescens omnibus virtutibus B excultus, præcipue humilis, castus, modestus, patiens, misericors et pius erat. Ad pietatis studium meditationem, orationem et divinarum Scripturarum lectionem adhibebat. Vitæ sanctitatis fama pervulgata, plures ad eum, maxime vero luminibus orbati, quibus ille visum restituit, confluere cœperunt. Post cæcos, claudi, muti et diversi generis infirmi catervatim accedentes, ad propria voti compotes remeabant. Dum etiam mortuus deferretur, ab iis, qui illum sequebantur, exoratus illum oratione et lacrymis ad vitam revocavit. Fertur autem cæcis quatuor lumen, et duobus defunctis vitam impetrasse ; mutos vero, surdos, claudos et dæmoniacos multo plures liberasse. Factus diaconus in Diocletiani persecutione tentus, varieque tentatus, ut deos coleret, numquam nec blanditiis, nec minis de constantia dimoveri potuit, eumque deos venerari jussus, illos malos dæmones appellarit, multis et diris affectus cruciatibus post equuleum et ignem intra ardentes thermas injectus martyrium consummavit VI Nonas, *id est,* II Octobris, *qui propterea, ut jam monui, Sancto nostro natalis est.*

sublestæ fidei,

C 3 *Recitatum elogium ex incertis vulgi rumoribus populique traditione concinnatum videtur, quod satis apparet vel ex his ejus verbis :* Fertur autem cæcis quatuor lumen, et duobus defunctis vitam impetrasse. *Ubi notanda est loquendi formula* fertur, *qua auctor de re, quam scribit, incerto tantum rumore instructus innuitur. Apud Marium Viperam, qui et in nonnullis aliis minoris momenti a Ferrario discrepat, tres mortuos a Sancto nostro ad vitam revocatos fuisse, paulo aliter, cum eadem tamen loquendi formula, sic lego :* Fertur quoque *(S. Modestus)* mortuum, dum ad sepulturam deferretur, a comitantibus exoratus, oratione et lacrimis ad vitam revocasse, ultra duos alios defunctos ab ipso alias resuscitatos. *At sive tres defuncti, ut apud Viperam, sive duo tantum, ut forte apud Ferrarium, a Sancto nostro resuscitati tradantur, parum credibile mihi semper est recitatum ejus elogium ; imo, etiamsi hoc idem foret, ut forte est, cum Passione* S. Modesti, *quam, ut Petrus diaconus de Viris illustribus Cassinensibus cap.* XXI *testatur, Albericus Cassinensis monachus conscripsit, ea nihilominus omnia, præcipue vero multiplicia illa miracula, quæ de Sancto nostro, antequam martyrio coronaretur, id perhibet, parvam admodum* D *apud me fidem invenirent, utpote dumtaxat tradita ab auctore, qui ab ætate* S. Modesti *adeo remotus est, ut ea omnia, quæ de illo refert, nisi forsan ipsi, quod formula loquendi* fertur, *quam adhibet, verisimile non relinquit, antiquiora monumenta fide digna præluxerint, certo rescire non potuerit, tantumque ex populari traditione, ut supra indicavi, aliave via ad certam fidem creandam inepta didicerit. Albericus enim, ut parte* I *tom. IX Thesauri Antiquitatum Italiæ in annotatione ad cap.* XXI *laudati Petri diaconi signatur, sæculo* XI *dumtaxat floruit, adeoque sæculis ut minimum septem post* S. Modestum, *utpote sub initium sæculi* IV *martyrio coronatum, ut ostendere aggredior.*

martyrium ad persecutionis Diocletianæ

4 *Laudatum sæpe elogium, cujus auctorem puto, ex antiquis monumentis tempus et locum, quo Sanctus noster martyrium passus est, discere facilius potuisse, quam reliqua vitæ adjuncta martyrio anteriora ; laudatum, inquam, Elogium Sanctum nostrum in persecutione Diocletiani martyrium subiisse, affirmat ; unde, si quidem Elogium in hoc saltem etiam falsum non sit, consequens est, illud martyrium sub initium sæculi* IV E *contigisse. Quamquam enim ex narratione translationis Sancti nostri infra hic danda, in qua Elogii sæpe laudati, ut apud Viperam exstat, ultimis hisce verbis :* Post equuleum et ignem inter ardentes termas injectus martyrium consumpsit * sexto nonas Octobris, et ibidem a Christianis sepultus fuit : *proxime ab eodem auctore subjecta, statim ab ipso initio dicitur :* Corpus ipsius gloriosi Martyris *(Modesti)* fuit ex Urbe, *quo nomine per excellentiam Roma sæpissime intelligitur,* Beneventum translatum ; *quamquam, inquam, ex narratione illa satis manifestum appareat,* S. Modestum *Romæ passum esse ; Romæ autem plures Christiani, ut ex Actis S. Sebastiani a Bollando ad* XX *Januarii editis apparet, anno* 285, *imperante jam Diocletiano, persecutione excitata, martyrio coronati sint ; cum tamen per Diocletiani persecutionem universalis illa persecutio soleat intelligi, quæ, ut ex Firmiano Lactantio lib.* II *de mortibus persecutorum liquet, nuncque recentiores passim admittunt, anno* 303, XXIII *Februarii inchoata est, perque universum Romanum orbem edictis promulgatis grassata per decem continuos annos plebem Dei, ut loquitur Sulpicius Severus,* F *depopulata est,* S. Modesti *martyrium non ad finem sæculi* III, *sed ad initium* IV *verosimiliter referendum est.*

* consummavit

priores tres annos verosimiliter referendum,

5 *Atque illud quidem non aptius referri puto, quam ad annum vel* 303, *quo persecutio Diocletiani inchoata est, vel ad alterutrum ex duobus sequentibus, cum post illos in Italia reliquis persecutionis Diocletianææ annis in Christianos sævitum non fuerit, ut fas est colligere ex Eusebio, qui sub finem libri de martyribus Palæstinæ sic scribit :* Nam quæ ulterius sitæ sunt regiones, Italia videlicet tota, et Sicilia, Gallia quoque et quæcumque ad Occasum solis porriguntur, Hispania, Mauritania et Africa, cum vix duobus primis persecutionis *(Diocletianææ scilicet, de qua ibidem agit)* annis integris furorem belli expertæ essent, divini Numinis præsentissimum auxilium et pacem brevi sunt consecutæ. *Atque hæc pro tempore determinando, quo Sanctus noster martyrium subiit, dicta sufficiant. Progredior nunc ad gloriosi corporis translationem, ejusque ex Mario Vipera relationem, pro qua in margine citat Archivium Monasterii et ecclesiæ* S. Modesti *in Ms. codice antiquo, ubi*

Acta

A *Acta (elogium supra datum) et Translatio, ut ait, prædicta habentur.*

translatio, ejusque narratio,

6 *Est autem hæc :* Corpus ipsius gloriosi Martyris (*Modesti*) fuit ex Urbe Beneventum translatum quinto Nonas, *id est*, III Julii anni Domini DXCI ex concessione Gregorii Magni summi Pontificis ad preces Arechi Beneventani ducis secundi, et fratrum monasterii sanctæ Mariæ ad Olivolam, Liniano hujus nominis secundo ecclesiam Beneventanam gubernante. Quod ab episcopo cum clero, a duce cum sua militia, universoque populo cum omni gloriæ apparatu receptum, in ecclesia prædicta honorifice collocatum fuit, ibique * servandum, donec digna basilica in ipsius honore fuisset excitata. Ann. Sal. DCXLIX Duda Parda nobilissima fœmina Benevent. augustum templum Martyri nostro Modesto dicavit prope eamdem ædem sanctæ Mariæ, et pridie Idus Februarii, quæ dies ejus natalis est in templo ei dicato, ipsius sacrum corpus magna veneratione Ildebrandus episcopus Beneventanus transtulit, et sub altare ei specialiter excitato, perhonorifice tumulavit, Honorio Pap. primo, et Grimoaldo Duce quinto B Beneventi regnante, qui dictam ecclesiam et monasterium opibus et possessionibus copiosis ditavit, et illius abbatem præfecit Bentigradum patruum suum, et avunculum Rodualdi ducis.

** forte ibi*

cujus occasione

7 *Si hic per Rodualdum ducem intelligitur Rodualdus, quartus Beneventanorum dux, proximus Grimoaldi decessor, vocabulum* Patrui *vel* Avunculi *in impropria significatione accipitur, ut utrumque significet vel* fratrem patris *vel* fratrem matris; *cum enim in propria significatione aliud* fratrem patris, *vel* fratrem matris *tantum significet, Grimoaldus autem et Rodualdus, quartus Beneventanorum dux, teste Paulo diacono, fratres fuerint, fieri nequit, ut duorum istorum fratrum, quemadmodum consideranti patebit, alter Bentigradum in* fratrem patris, *alter vero* in fratrem matris *habuerit, idque sive fuerint, sive non fuerint fratres ex eodem patre et eadem matre prognati. Sunt et alia quædam in recitatam translationis Sancti nostri historiam annotanda. Initium duco ab his verbis :* Pridie Idus, *id est*, XII, Februarii, quæ dies ejus (S. MODESTI) natalis est in templo ei dicato; *asseroque iis forte significari, die* XII *Februarii in templo* C *Sancto nostro dicato celebrari diem ejus, non natalem, sive illum, quo, felici morte pro Christo obita, cælo primum natus est, sed translationis, qui Sancti nostri in templo ei dicato, in quod tunc primum translatus est, ea fere ratione, natalis forsan hic dicitur, qua dies, quo Sancti beato e vita excessu in cælum e terra primum transferuntur, eorum in cælo natalis solet appellari. Citata verba idcirco sic expono, quod Ferrarius, cui Marius Vipera Sanctum nostrum in Catalogo Sanct. eccl. Benevent. ad hunc diem annuntians, annuoque celebritate in Chronologia episcoporum ecclesiæ Beneventanæ coli asserens, minime dissonat, diserte edicat, ejus natalem ab ecclesia Beneventana non* XII *Februarii, sed* II *Octobris celebrari, qua revera martyrio coronatus est, uti ex jam dictis liquet.*

quædam observantur,

8 *Quod si tamen cuiquam hæc interpretatio displiceat, videat, an præstet dicere, quod in translationis narratione erratum sit, legendumque non* pridie Idus Februarii, *id est,* XII *illius mensis, sed* sexto Nonas Octobris, *id est,* II *hujus mensis. Id certe suspicatus esse, quamquam suspicionis suæ lectorem non moneat, ipse Marius Vipera mihi videtur : nam, etiamsi* S. Modesti *translationem anno 649 factam in Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ Catalogo ad* XII *Februarii retulisset, eum tamen in laudata episcoporum ejusdem ecclesiæ Chronologia anno proxime sequenti, postquam dictum catalogum ediderat, typis a se vulgata, in ecclesiam de novo exstructam ab episcopo Beneventano translatum, subque altari nomini ejus specialiter dicato* II *Octobris tumulatum fuisse, ad annum 649 pag. 27 asserit. Licet autem nullam asserti sui rationem afferat, in eo forte se fundat, quod ille dies, quo in laudatis translationis Actis translatio facta asseritur,* S. Modesti *natalis, qui, ut elogium num. 2 datum exhibet, secundus dies Octobris est, diserte appelletur ; fieri autem facile potuerit, ut sciolus quidam, qui codicem antiquum, quem in laudato Sanctorum catalogo citarat idem Vipera, conscripsit, pro secundo Octobris die, qui in autographo signabatur,* XII *Februarii in apographo idcirco notarit, quod illo die Sancti nostri translationem præcipuo quodam cultu celebrari cognosceret. Quod si, ut fieri potuit, reipsa factum sit, Sancti nostri in cælo nativitas secundo Octobris die, pariterque in terris corporis translatio contigit, ideoque in Historia* E *translationis non* pridie Idus Februarii, *sed* sexto Nonas Octobris *legendum erit, hæcque verba :* Quæ dies ejus (*Modesti*) natalis est in templo ei dicato, *sensum non illum, quem num. præcedenti assignavi, sed hunc magis naturalem et obvium sortientur : Quæ dies est, qua ejus natalis in templo ei dicato celebratur. Nec est, quod opponas translationem, cum ea die* XII *Februarii tantum celebretur, indubie die* II *Octobris factam non esse ; notum enim jam vulgo est, Sanctorum translationes non iis semper diebus, quibus factæ sunt, sed etiam aliis pro libitu assumptis celebrari, quod tunc procul dubio locum obtinere potest, cum ecclesia aliqua bis in anno Sanctum eumdem celebrat, ejusque translatio et nativitas, ut in* S. Modesto *forsan fit, eodem die occurrit. Pergo nunc ad characteres chronologicos, qui in laudata translationis narratione occurrunt, ut ex iis, prout vel concordant, vel discordant cum rebus, quæ narrantur, de narrationis fide ferri utcumque queat judicium.*

disseriturque de ducatu Beneventi Zottonis, qui non serius,

9 *Annus Christi 591, quo Sanctus noster ex urbe, Roma scilicet, Beneventum translatus notatur, cum Pontificatu Gregorii Magni et ducatu Beneventano Arechi, sive, ut alii vocant, Arogis, secundi Beneventanorum ducis apprime* F *congruit. Nam Gregorius Magnus, ut apud Baronium in Annalibus, Papebrochium in Conatu chronico-historico ad Catalogum Romanorum Pontificum, aliosque videre licet, ab anno 590 usque ad annum 604 S. Petri cathedram occupavit; Arechus vero, qui, teste Paulo diacono lib.* IV *cap.* XLVI, *annis 50 Beneventanis dux præfuit, vel ab anno 588 usque ad annum 638 Beneventi ducatum tenuit, si, ut Herempertus in Catalogo ducum Beneventi (si tamen Heremperti sit ille ducum Catalogus) aperte tradit, Zotto, proximus Arechi decessor, ipso anno 568, quo Longobardi, teste Paulo diacono lib.* II *de gestis Longobardorum cap.* VII, *Italiam ingressi sunt, ducatum illum, quem, teste iterum Paulo diacono lib.* III *cap.* XXXIV, *annis 20 obtinuit, administrare sit exorsus ; vel ab anno 591 usque ad annum 641, si ex Leonis Ostiensis lib.* I *Chronici Cassinensis cap.* XLVIII *initium Beneventani ducatus a Zottone initi anno Christi 571 affigendum sit. Priorem opinionem de tempore, quo Zotto ducatum Beneventanum*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

ventanum inchoavit, confutat Antonius Caracciolus in Propylæis ad quatuor chronologos a se editos; posteriorem vero, ad quam Bollandus tom. II Februarii pag. 318 et 319 proxime accedit, multis argumentis confirmat. Utramque in concordiam reducendi viam aperire conatur Camillus Peregrinus parte I libri II Historiæ, quam de principibus Langobardis conscripsit, ast sive hæc, sive illa vera sit opinio, sic equidem anno 591 Beneventanorum dux Arechus extiterit, quod ad præsens institutum omnino requiritur.

quam anno 571 figendus ex Gregorio Magno ostenditur, quod etiam

10 *Aio interim, si non citius cum Bollando aliisque, certe serius quam anno 571 aut ad summum 572 statui non posse initium ducatus Beneventani a Zottone initi, quod vel solo S. Gregorii Papæ auctoritate perspicue ostenditur. Hic enim epistola olim* XXXII *lib.* II *Regest., nunc* XLVI*, in Operum scilicet S. Gregorii editione Parisiensi anni 1705, scribens Joanni Episcopo Ravennati, Arigem sive Arechum cum Ariulpho, illo verosimiliter, qui, ut testatur Paulus diaconus lib.* IV *cap.* XVII*, Longobardorum apud Spoletum dux erat, se junxisse multasque civitati Neapolitanæ struxisse insidias, significat. Scripta autem notatur hæc epi-* B *stola Indictione* X *: quare, cum S. Gregorius Magnus ab anno 590, ut jam vidimus, ad annum usque 604 sederit, ususque in epistolis suis sit Indictione Constantinopolitana sive Græca, quæ a Kalendis Septembris initium desumit, calculanti fiet perspicuum, quod annus Gregorii Indictione* X *notatus, vel annum Christi 591, ad mensem Septembrem jam provectum, vel 592 ad mensem Septembrem nondum provectum, procul dubio designet, ut alterutro anno laudata epistola exarata sit; quapropter cum Gregorius in ea de Arecho sive Arige, veluti de duce, loquatur, sequitur eum anno 591 aut certe 592 Beneventanorum ducem fuisse, adeoque Zottonem, qui 20 annis Beneventi ducatum tenuit, proximeque Arecho præcessit, si non citius, certe non serius, quam anno 571 aut 572 Beneventi ducatum iniisse, cum annis 20, quibus is Beneventanis præfuit, ex 591 aut 592 subductis, retrocedatur ad annum 571 aut 572.*

ex translationis historia, sed tunc tantum, cum error,

11 *Porro cum nihil occurrat, quod impedimento sit, quo minus initium ducatus Zottonis, qui, ut supra dictum est, 20 annis duravit, etiam anno 571 ad Julium nondum provecto statuatur,* C *hocque facto, Arechus anno 591 ante* III *mensis Julii, quo die et anno Sanctus noster, Arecho duce Beneventano, in translationi historia translatus indicatur, Beneventi ducatum tenere potuisse, recte intelligatur, illam sane epocham, nisi statui deberet anterior, ducatus Zottonis initio tribuerem, laudata translationis historia firmiter innixus, modo hæc iis, quæ complectitur, fidem sat firmam ex auctoris sui sive ætate, sive auctoritate aliisque requisitis conciliaret. Verum prætorquam quod auctor ille æque ac tempus, quo scripsit, in obscuro sint, historiæ illius fides nonnihil aliunde potest infirmari. Nolim tamen in hunc finem adduci suspicionem, de qua num. 8 actum est: hæc etenim infirmiori fundamento innititur, quam ut ob eam vel rei ipsi, circa quam versatur, firmiter adhærendum, vel fidem aliis adjunctis denegandum putem. Certius aliquid quam suspicio occurrit, error scilicet apertissime in laudata historia admissus, quo certe fit, ut de fide ejus nonnihil decedat; error vero ille in eo consistit, quod Pontificatum Honorii primi cum anno Christi 649 et cum ducatu Grimoaldi quinti Beneventanorum ducis conjungat; Pontificatum autem Honorii primi cum anno Christi 649 et cum ducatu Grimoaldi neutiquam posse conjungi, ex dicendis mox* D *fiet perspicuum.*

qui in eam irrepsit,

12 *Cum enim Paulus diaconus sæpe laudatus lib.* IV *cap.* XLVI *Arecho annos 50, Ajoni annum unum cum quinque mensibus, et Rodoaldo, præter quem et proxime præcedentem inter Arechum et Grimoaldum nullus Beneventi dominatus est, annos 5 in ducatu Beneventano attribuat, sequitur inter initum ab Arecho et inter initum a Grimoaldo Beneventi ducatum annos 56 intercedere, cumque anni 56 additi annis 591, quorum ultimo, si saltem non paulo citius, Beneventi ducatum regere Arechus verosimiliter auspicatus est, perducant annum 647, consequens est, Grimoaldum ante annum illum haud iniisse Beneventi ducatum, huncque propterea convenire non posse in Honorii primi Pontificatum, utpote jam ante annum 640 ejusdem Pontificis morte terminatum; etenim Honorius primus, ut ex laudatis supra pro Pontificatu Gregorii Magni auctoribus aliisque intelligitur, in Pontificem ordinatus est anno 626, diuque ante annum 640 e vivis excessit, unde etiam liquet ejus Pontificatum, quod est aliud meum assertum, cum anno Christi 649 perperam* E *componi.*

soli librariorum oscitantiæ foret

13 *Attamen, quod nomen Honorii primi recitatæ translationis historiæ cum aperto adeo in veram chronotaxim errore insertum reperiatur, unice forte attribuendum est librariorum oscitantiæ, qui, quamquam in autographo, quod habebant præ oculis, nomen Theodori primi haberetur, propterea tamen quod vel nonnihil esset vetustate exesum, vel saltem obscurius, quam ut recte id legi posset, exprimeretur, illud Honorii primi festinanter posuere; sane si in laudata sæpe translationis historia Honorio primo Theodorus primus substituatur, nihil hæc amplius retinebit, (neque enim hic moror suspicionem num. 8 propositam) quod cum recta chronotaxi non congruat. Quippe, cum Theodorus primus, ut iterum ex Baronio ac Papebrochio laudatis constat, ab anno 642 usque ad 649 sederit, eoque non citius, quam post mensem Februarium, obierit, perspicuum fiet ante jam dicta consideranti, Beneventanum Grimoaldi ducatum, et annum 649, quo Sanctus noster ex monasterio sanctæ Mariæ ad Olivolam in templum sibi de novo exstructum ac dedicatum* XII *Februarii translatus traditur, cum Theodori primi Pontificatu, quod* F *solum ad asserti mei posterioris veritatem requiritur, rectissime componi.*

adscribendus, confirmari utcumque posset.

14 *Quapropter, si revera non errore auctoris, sed librariorum dumtaxat oscitantia, quod vero absimile non est, nomen Honorii primi pro illo Theodori primi in laudata narratione sit positum, præcipua sublata est ratio, ob quam de veritate rerum, quæ perhibet, merito possit ambigi, confirmaturque vel ex ea illorum opinio, qui initium ducatus Zottonis non serius quam in annum 571, Arechi vero non serius quam in annum 591 differendum existimant. Licet enim Actorum translationis auctor duplicem Sancti nostri translationem narret, alteram anno 591 factam, alteram anno 649, adeoque annis ut minimum 58 post priorem translationem scripserit, nihilominus is mihi videtur vel posteriori translationi suppar, vel certe, cum characteres chronologicos, quod alioquin non facile fecisset, cum rebus, quas litteris mandat, apprime congruentes adhibeat, tanto dumtaxat temporis intervallo ab ea fuisse remotus, ut impediri non potuerit, quo minus dictæ posterioris translationis adjuncta ex iis ipsis, qui illam viderant,*

A viderant, prioris vero ex iis, qui illam a parentibus suis inceptu primum traditione acceperant, audiendo didicerit, litterisque ad posterorum memoriam consignarit.

Alia in personas minus notas.

15 Ceterum præter personas notiores Gregorii Magni et Honorii primi, Romanorum Pontificum, Arechi sive Arogis et Grimoaldi, Beneventanorum ducum, ac Rodualdi, Beneventanorum forte etiam ducis, in laudata sæpissime translationis narratione occurrentes, de quibus jam actum est, insuper occurrunt personæ minus notæ Liniani secundi et Ildebrandi Beneventanæ ecclesiæ episcoporum, Dudæ Pardæ, feminæ Beneventanæ nobilissimæ, quæ Sancto nostro templum exstruxit, ac tandem Bentigradi, abbatis monasterii Beneventani S. Mariæ ad Olivolam; de quibus ego apud omnes Rerum Italicarum scriptores, quos quidem viderim, nihil prorsus, uti nec jam dictis plura, quæ ad S. Modesti vel gloriam vel cultum pertineant, invenire potui, diligenti licet examine instituto: laudatus tamen sæpe Marius de Vipera in episcoporum ecclesiæ Beneventanæ Chronologia Liniano II inter Beneventanos episcopos locum 30, Ildebrando vero, quem anno Domini 622 floruisse, B asserit, 32 tribuit, citatque pro Liniano quidem nihil aliud, quam Acta translationis Sancti nostri, quæ ad sua usque tempora in monasterio S. Modesti in codice litteris Longobardicis Ms. servata fuisse, affirmat; pro Ildebrando autem ex bibliotheca Beneventana Fasciculi 5 scriptorum antiquorum num. 15.

AUCTORE C. B.

16 Ad institutum nostrum non facit, quotus Beneventanorum episcopus Linianus, quotusve Ildebrandus exstiterit; ast cum hunc laudatus Vipera anno 622 in episcopatu Beneventano jam sedisse, in Chronologia citata innuat, sedisseque adhuc anno 649, S. Modesti translationis Acta importent, ad Actorum eorum veritatem requiritur, ut Ildebrandus in episcopatu Beneventano, quemadmodum calculanti patebit, annis ut minimum 27 sederit; sederit autem adhuc, ut iterum calculanti patebit, longe pluribus, quadraginta nempe et uno, si modo vera sint ea, quæ Vipera affirmat, eum scilicet jam ab anno 622 Beneventanæ ecclesiæ antistitem exstitisse, proque successore primo habuisse S. Barbatum, de quo apud nos ad diem XIX Februarii actum est, probatumque, quod anno dumtaxat 663 circa XX Martii ad episcopatum Beneventanum sit evectus: dixi, Si modo vera sint ea, quæ Vipera affirmat: dubitari etenim potest, an hic asserta sua non hauserit ex monumentis antiquis quidem, sed corruptis, quorum vitium non advertit, uti ipsi accidit in Actis translationis Sancti nostri, quibus deceptus, Honorium primum, quem, E ut supra vidimus, ante annum 640 vita functum esse, certissime constat, in citata episcoporum ecclesiæ Beneventanæ Chronologia pag. 27, ad annum 649 adhuc inter vivos indubitanter collocat.

quæ hic occurrunt, observata.

DE S. DIATERIA VIRGINE

MEDIOLANI IN INSUBRIA.

EX MARTYROLOGIO MEDIOLANENSI.

J. B.

SÆCULO INCERTO. Mediolani S. Diateriæ virginis

C Mediolanensem populum plurimis jam olim Sanctorum abundasse exuviis, S. Ambrosii Mediolanensis episcopi, in Sermone pro festo SS. Nazarii et Celsi martyrum, testimonio compertum est; at illos non modo non veneratum esse, ut par erat, sed ne memoriam quidem fere sua ætate tenuisse, auctor est Carolus a Basilica Novariensis episcopus lib. III de vita et rebus gestis S. Caroli Borromæi cap. VI; dum tandem sopitos suorum animos S. Carolus ad pristinum erga patronos suos amorem et venerationem, habita frequenti solemnique sacrarum reliquiarum translatione, revocare aggressus est. Oblitteratis pene hujusmodi Sanctis nefas forte non fuerit Diateriam virginem accensere, saltem si rerum peculiariter ab ea gestarum ratio habeatur: quæ enim de ea litteris consignata leguntur, sunt oppido pauca, et vix aliquid peculiare complectuntur. Meminit illius Paulus Morigia cum Opere, tum loco non uno; meminere Ughellus tom. IV Italiæ sacræ, Lancellottus abbas Historiæ Olivetanæ lib. II, Petrus a Bosco in Martyrologio Mediolanensi, Portianæ ecclesiæ tabularia et Villam præterea citans, et in Diario Mediolanensi Carisius ad diem II Octobris.

reliquiarum

2 In primis vero Morigia lib. II Historiæ Mediolanensis cap. VIII Sanctorum, quorum seu corpora, seu reliquias Mediolanum veneratur; cap. vero XXI eorum, quorum in S. Victoris ad corpus exuviæ delitescunt, catalogum texit; quod postremum alibi quoque, nempe lib. de Nobilitate Mediolanensi cap. XVI, et rursum in Sanctuario præ- F stitit: quibus quidem locis S. Diateriam virginem commemorat, at ea ratione, ut præter nudum nomen afferat nihil. Lancellottus autem lib. II cap. LII Historiæ Olivetanæ scribit, in æde S. Victoris ad corpus multa Sanctorum corpora, alia ex toto, alia ex parte servari: et ex toto quidem omnino quatuordecim, inter quæ S. Diateriæ virginis corpus diserte exprimitur. Martyrio coronatam fuisse S. Diateriam tom. IV Italiæ sacræ col. 22 Ughellus addit, natam Mediolani Carisius: quæ, quo derivata sint fonte, non exponunt. Quod si Mediolani nata est, mirum utique est, Paulum Morigia lib. II cap. VII Hist. Mediolanensis patriæ suæ Sanctos ex professo recensentem, eam civibus suis non adscripsisse. Neque hæc Petro Bosco Mediolanensi martyrologo explorata fuisse videntur, cum S. Diateriam sequenti, quod cuilibet virgini sanctæ æque applicari possit, celebravit elogio: Mediolani in basilica Portiana sanctæ Diateriæ virginis, quæ lampadem perenni sanctorum operum oleo accensam ferens, venienti Sponso obviam ivit.

 3 Basilica

AUCTORE J. B. translatio xxvi Julii celebratur.

3 *Basilica porro illa a Portio Oldani filio, conditore suo Portianæ nomen accepit, retinuitque, donec sub Maximiano imperatore martyrii lauream consecutus est S. Victor, in eaque a S. Materno sepultus: ex quo* S. Victoris *primum, postmodum vero, quo a ceteris eidem Sancto dicatis ecclesiis secerneretur,* S. Victoris ad corpus *appellari cœpta est. Transiisse quoque in nomen* S. Martini ad corpus *lib.* I *Historiæ patriæ Tristanus Calchus refert:* Quod hujus sive pars sive membrum *(inquit Lancellottus)* inde non longe abesset ædes S. Martino sacra, in qua pro illis, quos ea regio continebat, jura curialia exercebantur. *Denique et* S. Victoris adusti *sortita est nomen, quod, vacante in ea precibus S. Ambrosio, injectus ab* D *Arrianis ignis divinitus exstinctus fuerit. Diruta hac veteri, novam, augustioremque S. Victori ædem Olivetanæ congregationis monachi anno* 1550 (1560 *scribit Morigia) moliri cœperunt, in quam anno Domini* 1567 *S. Carolus Borromæus Mediolanensium antistes, ut multorum aliorum Sanctorum, ita et* S. Diateriæ *virginis examinatas agnitasque reliquias transtulit solemni ritu, apparatuque magnifico. Translationis hujus memoriam Mediolanenses celebrant septimo Calendas Augusti. Acta qui cupit, Raphaëlem Monetam adeat libro, cui titulus, S. Satyri conf. tumulus illustratus, Face* 12: *sed nihil habent de* S. Diateria *peculiare.*

DE S. LEUDOMERO VEL LEODEMIRO EPISC. CONF.

CATALAUNI IN CAMPANIA GALLIÆ.

B E

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria in Martyrologiis ad geminos dies: cultus hoc die: Acta edenda: patria Lemovicensis: diaconatus susceptus et donatio facta ecclesiæ Catalaunensi.

ANTE ANNUM DLXXXIX. *Hic sanctus Episcopus in variis Martyrologiis*

Catalaunum, alias Catalauni, olim Galliæ Belgicæ, nunc Campaniæ Gallicæ urbs ampla, munita et episcopalis est sub archiepiscopo Remensi, condita ad Matronam, vulgo la Marne, *flumen, Gallice* Châlons, *vel* Châlons sur Marne *dicta, ut distinguatur a Cabillono, Galliæ item civitate episcopali in ducatu Burgundiæ, quam vernacula lingua etiam* Challon *et* Châlons sur Saone *appellant. Ex Catalaunensium sanctis episcopis dedimus ad diem* XIX *Augusti S. Elaphium; hodie* C *celebrandus venit ejusdem frater ac in sede proximus successor, qui ab aliis* Leudomirus, Leudomerus *et* Leodomirus *vocitatur. Hunc ad diem* XXX *Septembris, qui ei emortualis fuisse creditur, varia Martyrologia annuntiant. Martyrologium Bizuntiicense Ms. S. Pauli, inter Auctaria Usuardina a Sollerio nostro memoratum, eo die sic habet,* Catalaunis, sancti Leudomiri confessoris. *Sequitur ibidem Remense ecclesiæ SS. Timothei et Apollinaris, teste P. Petro Francisco Chiffletio* pervetustum, *quod, nonnihil corrupto Sancti vocabulo, sed addita episcopali dignitate, ait:* Catalaunis, sancti Ledomari episcopi et confessoris.

annuntiatur Catalauni ad diem XXX *Septembris.*

2 *Forsitan hoc idem est, quod Guilielmus Marlotus in Historia metropolis Remensis tom. II, pag.* 151 *etiam laudat,* Festumque ejus, *inquiens,* notatur XXX Septembris in Martyrologio Remensi. *Hisce incertæ mihi ætatis Martyrologiis addo nostrum Florarium Ms. Sanctorum, anno* 1486 *ad calcem perductum, in quo ad præcitatum diem Septembris legitur:* Cathalanis, sancti Leodomeri, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. *Florario verbatim consonat Usuardi aucti editio Lubeco-Coloniensis, anno* 1490 *facta. Accedit Grevenus apud laudatum Sollerium, cujus verba hæc sunt:* Leodomeri episcopi Cathalaunensis et confessoris. *Denique Molanus ibidem sic inquit:* Catalaunis, sancti Leudomiri, ejusdem civitatis episcopi et confessoris; de quo ita canit ecclesia:

Leudomire pater, filiis succurre potenter,
Ut sane vivant, æternaque gaudia quærant.

Hæc Sollerius ex editione Molani Lovaniensi anni 1568; *nam in duabus aliis editionibus, una scilicet Lovaniensi anni* 1573, *et altera Antverpiensi anni* 1583 *eadem quidem leguntur; sed paucis tamen vocibus mutatis; ac præsertim pro voce* filiis *correctius ad metrum substituta* famulis; *additurque in margine, versus illos ex nono Responsorio Officii illius desumptos esse.* F

quo forte olim cultum habuit.

3 *Eumdem diem servant Maurolycus et Galesinius in Martyrologiis suis, et Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Hos etiam secutus est Castellanus in Martyrologio Universali, in quo cum ad* XXX *Septembris dixisset,* Catalaunis in Campania, S. Leodemirus *(Gallice* S. Lumié) episcopus; *deinde in Supplemento pro hisce legendum monuit:* Catalaunis ad Matronam S. Leudomirus *(Gallice* S. Lumiér) episcopus, cujus aliquæ reliquiæ sunt Parisiis. *Denique Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *typis vulgatum, ejusdem sancti Præsulis memoriam eodem die sic celebrat:* Catalauni, sancti Leodemeri episcopi. *Tantus martyrologorum in eumdem Septembris diem consensus dubitare me facit, an non olim eo die cultum annuum habuerit: utut tamen id sit, jam saltem a toto sæculo Catalauni colitur die*

AUCTORE C. S.

A *die II Octobris, ad quem illum Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano recte reposuit cum sequenti elogio ex ejusdem Vita concinnato, quod subdo.*

Sed Saussayus eumdem celebrat

4 Cathalauni, S. Leudomiri, episcopi et confessoris mirifici. Is S. Elaphii episcopi (*Catalaunensis*) frater, invitus eidem defuncto ob clara virtutis testimonia electione cleri, petitione populi, Sigeberti regis jussione subrogatus, hanc cathedram novo lumine illustravit. Ea enim micuit sanctitatis gloria, ut, cum incruentum Sacrificium aliquando in basilica S. Stephani celebraret, dum pro more benediceret populo, efformato signo Crucis, nonnullos energumenos a vexatione liberaverit; in hisque puellam, venustate corporis æque ac generis nobilitate insignem, quam plerique sacerdotes exorcismis sanare nullis potuerant. Luem etiam exitialem precibus suis a populo avertit. Mulierem cæcam, quæ meritis ejus confisa opem ipsius implorabat, misso subdiacono, qui Christi charactere palpebras ejus signaret, illuminavit. Tantæ enim humilitatis erat, ut ad vitandum laudis rumusculos ejusmodi divinæ virtutis opera non B per se ederet, sed in his alieno ministerio uteretur.

die II Octobris, quo illum Officio coli

5 Mira præditus erat simplicitate et innocentia, adeo ut aves bestiæque in justitiæ ipsius indicium ei ad libitum obsequerentur. Ejusmodi meritorum significationibus clarus, anno ætatis suæ trigesimo quinto Vir, cui solus vita Christus erat, felici morte defunctus ad immortalitatem migravit. *Hæc Saussayus, quæ quanti valeant, suo loco videbimus.* S. Leudomeri *memoriam Catalauni celebrari die II Octobris, etiam diserte asserit Carolus Rapine Ordinis Minorum S. Francisci, quos Recollectos vocant, tam in Catalogo episcoporum Catalaunensium, quem anno 1625 Catalauni, apud suos sacræ Theologiæ tunc lector, Vitæ S. Memmii, primi ejusdem sedis episcopi, inseruit, ediditque, quam in Annalibus ecclesiasticis dictæ diœcesis, quos, dum suorum guardianum Parisiis ageret, anno 1636 Gallice typis vulgavit. In his pag. 90 sic ait :* Emortualis ejus dies fuit secundus mensis Octobris... quo die ecclesia Catalaunica festum ejus celebrat. Usuardus (*interpolatus*) illius meminit in Martyrologio suo XXX Septembris. C *Consentiunt Benedictini Galliæ Christianæ continuatores, tom. IX, qui anno 1751 in lucem prodiit, in cujus col. 862 de* S. Leudomero *legitur :* Obiit ex Molano pridie Calendas Octobris; verumtamen colitur apud Catalaunenses VI Nonas Octobris.

in diœcesi Catalaunensi, probatur.

6 *Eumdem cultus diem assignavit reverendus dominus Degyves, canonicus Regularis S. Augustini Congregationis Gallicanæ, in abbatia S. Memmii Catalauni sacræ Theologiæ professor, in litteris die XV Martii anni 1640 inde ad Majores meos Henschenium ac Papebrochium datis. Verba illius accipe :* Corpus ejus in abbatia Omnium Sanctorum in hac urbe quiescit, et colitur festus ejus dies secundo Octobris. *Addo denique et Carolum Cointium tom. II Annalium Francorum, ad annum 584, num. 6, ubi simul ritum Officii et ejusdem translationis causam sic memoravit :* Apud Molanum in additionibus ad Usuardum depositio S. Leudomiri episcopi et confessoris notatur pridie Kalendas Octobres; ejus tamen festum a Catalaunensibus celebratur sexto Nonas Octobres ritu semiduplici, eoque die extat elogium in Martyrologio Gallicano. Cur in illum usque diem solemnitas beati Pontificis differatur, hæc occurrit ratio, quod pridie Kalendas Octobres natalis S. Hieronymi, et ipsis Kalendis Translatio S. Remigii ritu duplici coluntur in diœcesi Catalaunica. *Cum itaque Sanctorum Acta dare soleamus diebus, quibus coluntur, de hoc quoque sancto Præsule hodie agendum censui; quidquid sit de cultu, quem forte olim habuit, vel in ecclesia, ubi quiescit, forsan adhuc habet, die XXX Septembris, quo supra dicta Martyrologia, præter Gallicanum Saussayi, eumdem annuntiant.*

Stephanus S. Urbani apud Catalaunos abbas

7 *Ad ejusdem Sancti gesta progrediamur. Stephanus S. Urbani in diœcesi Catalaunensi abbas in Epistola apologetica ad Rogerium Catalaunensem episcopum, quæ Passioni S. Urbani I Papæ martyris præfixa legitur, indicat, sibi ab eodem præsule injunctum fuisse, ut* S. Leudomeri *quoque Vitam conscriberet, seu potius expoliret. In apographo nostro, quod Papebrochius ex Cisterciensi codice propria manu descripsit, laudatus abbas Rogerium sic alloquitur :* Nec mihi quis hujusmodi præsumptionem imputet; tu me coquitorem (*id est, scriptorem*) fecisti; tu me in hoc officio posuisti, cum ante præcepti tui amicabilem violen- E tiam nihil tale tentarem : nam et Sanctorum gesta conscribere, Memmii videlicet, Elasii et Leudomirii, ineliminato, tremebundo, retunso * stylo, violentus amplectendus monitor ingessisti. *Mabillonius tom. V Annalium pag. 138 pariter laudans codicem Cisterciensem, et post illum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. VIII, pag. 63 admittunt quidem, ista Stephani dicta esse, sed incertum esse observant, an id, quantum ad SS. Memmii, Elasii, seu Elaphii, et* Leudomeri *Acta pertinet, reipsa præstiterit.*

* retuso vel retonso

videtur scripsisse seu expolivisse Vitam illius,

8 *Fateor, hoc ex verbis datis non posse evinci; attamen verisimilius mihi videtur, Stephanum ibidem loqui de Vitis jam tum a se scriptis, non tunc primum scribendis. Etenim si illius mentem recte assequar, is, postquam dixerat, sese ante Rogerii mandatum numquam tentasse Sanctorum gesta conscribere, mox ut occurrat argumento, quod a SS. Memmii, Elaphii et* Leudomeri *Vitis adversus ipsum peti poterat; monuit, neque hasce a se cœptas fuisse sine ejusdem episcopi jussione : quæ ratiocinatio optima est, si de Vitis jam tum a se scriptis vel expolitis loquatur; si autem de scribendis, vim suam amittit. Utut sit, canonicus Regularis Degyves in epistola num. 6 laudata scripsit, se habere Vitas SS. Memmii, Elaphii et* Leudomeri, *auctore eodem Stephano abbate;* F *sed earumdem initia non annotavit. Præ manibus etiam habeo litteras a Joanne Robin Societatis nostræ presbytero anno 1681 Catalauno ad Majores meos datas, in quibus dicitur ibidem exstare pervetustus codex, trium prædictorum Præsulum Vitas continens, quarum quæ* S. Leudomeri *est, sic incipit,* Postquam B. Elaphius migravit ad Dominum *etc.*

cujus forte apographum habemus,

9 *Hujus geminum exemplar habemus, unum ex Ms. S. Victoris Parisiensis, in quo lacunæ indicant, aliquot voces desiderari, sive quod hæ in Parisiensi codice detritæ essent, sive quod a describente non potuerint legi. Alterum plenius est, sed nullam loci notitiam præfert. Forte hæc eadem Vita est, quam prælaudatus canonicus Degyves cum præfixo Stephani abbatis nomine reperit, vel eidem adscripsit. Si ex scribendi modo opinari liceat, hic certe jam affinis est stilo prædictæ Passionis S. Urbani, ut utrumque eumdem auctorem facile possit habere. Porro tom. IX Galliæ Christianæ col. 872*

AUCTORE C. S.

col. 872 et sequentibus leguntur tres Rogerii sibi. proxime succedentes, ab anno 1008 *usque in* 1093 *Catalaunensem episcopatum tenuisse; columna vero* 924 *dicitur Stephanus B. Richardo, abbati S. Vitoni Virdunensis, anno* 1046 *in præluturam monasterii S. Urbani Catalaunensis suffectus esse. Hinc statue, Vitam illam, si Stephani fœtus sit, primum annis quadragentis ac quadraginta circiter scriptam fuisse post mortem* S. Leudomeri, *quam sæculo* VI *decrepito contigisse, dicemus. Nihilominus verisimile est, Stephano (si tamen ejus auctor sit) scriptum aliquod vetustius, quod expolierit, præluxisse, ut verbis num. 7 datis indicare videtur.*

in quo aliqua emendanda sunt.

10 *Credibile est, eumdem biographum (quisquis hic demum sit) in Sancti gestis enarrandis aliqua amplificatione usum fuisse; sed si duo excipias, cetera non abhorrent a vero. Primum ac præcipuum ejus erratum est in chronologia, reposito episcopatus* Leudomeri *initio sub Austrasiæ rege Sigeberto, et fine sub Clotario, quod utrumque infra refutabo. Alterum continet quamdam narrationem de ejusdem imperio in aves; agrum ipsius vastantes, deque una harum, postquam jam comesta fuerat, per ipsum vitæ reddita. Saussayus factum illud superius num. 5 paucis attingens, verisimiliori phrasi exposuit,* Mira, *inquiens,* prædıtus erat simplicitate et innocentia; adeo ut aves bestiæque in justitiæ ipsius indicium ei ad libitum obsequerentur. *Si hoc tantum dixisset biographus, haud difficulter apud me fidem inveniret; nam et aliquot alii Sancti feras sibi obsequentes habuisse leguntur. Verum ejus narratio hic ejusmodi est, ut mihi quidem meram fabellam sapiat, quam forsitan ex aliquo vero facto incerta vulgi traditio commenta est, ac nimium credulus scriptor adoptavit. His præmissis Vitam, qua aliam non habemus, ex laudato Ms. S Victoris Parisiensis dabo, ejusdemque parvulas lacunas ex altero illo ignotæ bibliothecæ apographo supplebo.*

Sanctus Lemovici natus, fratrem suum S. Elaphium secutus est Catalaunum.

11 *Antequam id agamus, reliqua, quæ illustratione egent, de more percurramus.* S. Leudomero *patriam fuisse Lemovicum, quod Galliæ Aquitanicæ civitas est. vernacule* Limoges *dicta, illumque claro ibi genere ortum ac S. Elaphii fratrem atque in episcopatu Catalaunensi successorem fuisse, biographo nostro consentit auctor compendii Vitæ ejusdem S. Elaphii, quod Sollerius noster tom. III Augusti pag. 747 ex incerti loci Ms. excudit.* Elaphius *(inquit hic)* in urbe Lemovica claro genere natus patre Leone, fratrem habuit Leudomirum, qui et ipse postea Catalaunensem plebem sanctissime rexit. *Ad manus mihi est aliud ejusdem compendii exemplar, ex Ms. S. Victoris Parisiensis acceptum, editoque omnino conforme, nisi quod pro voce* fratrem *habeat* filium, *manifesto utique errore codicis vel scriptoris nostri, cum in eodem inferius ambo Sancti* fratres *appellentur. In eodem compendio dicitur S. Elaphius ob virtutum doctrinæque præstantiam a Sigeberto Clotarii filio, magni Clodovei nepote, Austrasiæ rege, Lemovicis evocatus et Catalaunensi sedi tunc vacanti episcopus datus esse.*

ubi hic episcopus erat, et cum eodem multa ubi donavit ecclesiæ

12 *Hic fratris episcopatus* S. Leudomerum, *eodem teste, Catalaunum attraxit; magno sane ejusdem ecclesiæ tam spirituali, quam etiam temporali emolumento. Compendii auctorem denuo audiamus.* Tanti fratris amore et desiderio ductus Leudomirus, relicta patria, Cathalaunum perrexit. Multum autem eorum fraterna concordia Cathalaunensi ecclesiæ profuit; cui etiam hereditaria prædia sua, urbi Lemovicæ vicina, donarunt. *Donationes ab illis prædictæ ecclesiæ factas etiam agnoscunt Galliæ Christianæ continuatores tom. IX, col. 862 in S. Elasio sive Elaphio, ubi aiunt :* Ambo fratres Sigeberto cari facultates amplissimas, quas a parentibus acceperant, ecclesiæ Catalaunensi tradiderunt : donationi vero subscripsit Ægidius Remensis archiepiscopus. *Tempus et locum donationis docet Theodoricus Ruinartius in Notis ad lib.* V, *cap.* XLI *Historiæ Francorum S. Gregorii Turonensis.* Legimus, *inquit,* instrumentum B. Elafii episcopi de villis, quas S. Stephano dedit cum fratre suo Leudomiro diacono, « Actum in Catalauni civitate, in ecclesia præfati martyris *(S. Stephani)* publice sub » die V Id. Junii, anno quarto Sigeberto rege » Francorum » : cui instrumento post donatores Ægidius Remensis metropolitanus, et Beatus subscripsere

anno 565, quo jam erat diaconus.

13 *Ibidem inter Addenda emendandaque col.* 1394 *postquam ex Ms. Breviario abbatiæ Omnium Sanctorum Catalaunensis recitavit eadem, quæ ego mox ex Ms. S. Victoris Parisiensis retulit, ex laudato instrumento hæc pauca denuo descripsit :* Ego, quamvis indignus, tamen Beatus vocor, hanc auctoritatem jubente Elafio venerabili episcopo una cum consensu Leudomeri diaconi conscripsi, ad vicem Ernoldi notarii. *Porro anno quarto Sigeberti regis mense Junio currebat annus æræ Christianæ* 565, *quo tempore* Leudomerus *igitur jam erat initiatus diaconatu, quem Ægidius Remensis archiepiscopus, qui instrumento donationis subscripsit, eidem contulisse fertur in Vita edenda; quod ultimum aliunde nequeo confirmare. Monuisse tamen hic juverit, sæpe laudatos Galliæ Christianæ continuatores propter prædictum instrumentum, a Ruinartio citatum, statuisse Ægidium anno* 565 *in Remensi cathedra jam sedisse; cum Sammarthani fratres, aliique ejusdem sedis initium anno* 572 *innexuissent.*

§ II. Sancti in fratris episcopatum successio et sedis tempus : fabula de Brunichilde : prima sepultura beneficiis illustrata : corporis translatio : fabulosa oculi integritas refutata.

Fratri in episcopatum successit anno 580, non 587 vel 600;

T*empus suscepti a* Leudomero *episcopatus pendet ab anno mortis ejusdem decessoris S. Elaphii, quam Sollerius noster tom. III Augusti, pag.* 747. *num.* 1, *ab aliis anno* 587, *ab aliis etiam anno* 600 *affigi scribit; ipse vero cum Jacobo Longuevallio tom. III Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 127, *cui jam præiverat Cointius in Annalibus Francorum, ad annum* 580 *reposuit. Horum sententiæ et ego adhæreo, quia S. Gregorius Turonensis, qui tunc florebat, lib.* V *Historiæ, cap.* LXI *ejusdem S. Elaphii obitum narrat inter ea, quæ dicto anno* 580 *contigerunt. Qui annum* 600 *assignant, convincuntur ex eodem Turonensi, qui lib.* IX, *cap.* LXI *Felicem* S. Leudomeri *successorem nominat inter episcopos, qui anno* 589

A *anno* 589 *cum Ætherio Lugdunensi antistite ad Gundegisilum Burdegalensem scripsere epistolam in causa seditiosæ Chrodieldis et monialium Pictaviensium, eidem adhærentium. Denique qui Elaphii mortem anno* 587 *consignant*, S. Leudomeri *episcopatum sine ulla ratione nimium contrahunt, ut liquet ex dictis de Felice.*

nec sub Sigeberto, sed sub hujus filio Childeberto.

15 *Cum nulla ex hisce opinionibus conciliari potest scriptor Vitæ edendæ, secundum quem* S. Leudomerus *a rege Sigeberto ad Catalaunensem episcopatum promotus fuit. Non potest hic alius Sigebertus indicari, quam Clotarii I filius; rex Austrasiæ, quem Gregorius Turonensis lib.* IV *Hist., cap.* XLIX quarta decimo regni sui anno, *id est, Christi* 575 *occisum esse tradit. Occasionem errori dedisse potuit, quod* Leudomeri *frater S. Elaphius ab eodem Sigeberto eam cathedram accepisset, quodque idem rex* Leudomerum *diaconum, vel forte etiam presbyterum novisse magnique fecisse potuerit. Pro Sigeberto igitur substituendus est hujus filius Childebertus, qui patri quinquennis successit et sub tutela matris suæ Brunichildis cœpit regnare. Haud minus erravit biographus in tempore emortuali ejusdem Sancti assignando,*
B regnante in Gallia Clothario; *nimirum hujus nomine II, qui non ante annum* 613 *regno Austrasiæ totaque Francorum monarchia potitus est.*

Obiit ante annum 589, non anno 600 vel 626.

16 *Carolus Rapinus jam ante laudatus, in Annalibus ecclesiasticis diœcesis Catalaunensis initium episcopatus illius recte quidem sub Childeberto minorenni constituit, sed mortem nihilominus sub Clothario II fixit, et ad annum usque* 626 *distulit, in eoque Castellanum in Martyrologio Universali consentientem habuit. Paulo maturius, sed æquo tamen serius, nempe anno* 600, *mors ejusdem signatur in Breviario Catalaunensi apud Cointium tom. II Annalium, pag.* 256, *ubi utramque opinionem propter jam dicta merito rejecit, maluitque mortem illius ad incertum annum referre, sed non post Christi* 589, *quo Felicem jam sedisse diximus. Ante hunc annum sine propiori definitione eam etiam consignarunt Martyrologii Parisiensis, anno* 1727 *editi, auctor, ac crebro laudati Galliæ Christianæ continuatores; neque ego aliquid certius hactenus reperi, quam quod* S. Leudomerus *eo anno jam habuerit successorem. De suprema Sancti ætate mala credere biographo, ipsum anno vitæ suæ* septuagesimo
C quinto *obiisse asserenti, quam Saussayo num.* 5, *mortuum esse* trigesimo quinto.

Fabula de Sancti pudicitia per Brunichildem tentata, et inflicto exsilio.

17 *Postulat hic locus, ut quæ de invicta sancti Antistitis castitate per Brunichildem reginam frustra tentata feruntur, aliquid dicamus. Cointius ad annum* 584, *num.* 6 *ex quodam Breviario Catalaunensi isthæc recitat:* Evocatus a Brunichilde *(Leudomerus)* in interius cubiculum, quasi de negotiis Ecclesiæ vel regni utilitati conducentibus collocuturus, de nefario opere, velut alter Joseph sollicitatus, casto et severo intuitu lascivientis reginæ improbitatem castigavit. Nec miraculo caruit tanta inter corruptos aulæ mores integritas; etenim post quadringentos et amplius annos sanus et integer oculus, quo reginæ blanditias despexerat, in solemni corporis translatione inventus est. *Scriptor Vitæ edendæ tam de tentatione, quam de miraculo altum silet: sed Rapinus in Annalibus Catalaunensibus factum hoc paulo latius enarrat, additque,* Leudomerum *propterea ob impotente Brunichilde e sede sua pulsum, viginti annis exsulasse, donec a Clotario II, rerum in Austrasia potito, civitati suæ restitutus est, in qua et anno* 626 *felici morte obierit. Tam diuturnum exsilium, revocationem per Clotarium, et tempus obitus fabulosa esse, hactenus dicta demonstrant; qua vero auctoritate nitatur iste lascivientis reginæ conatus, aptius mox docebo, ubi de prætensa oculi integritate sermo recurret.*

Prima ejusdem sepultura beneficiis clara: ex qua corpus ejus

18 *Facilius credam eidem Rapino, de prima ejusdem sepultura suo etiam tempore celebri Gallice sic prosequenti.* Corpora S. Leudomeri, et fratris ac decessoris illius S. Elaphii, primo sepulta fuere Catalauni in ecclesia parochiali S. Joannis, in qua hodieque visuntur scrobes eorumdem primorum sepulcrorum; atque illuc e tota regione pii peregrinantes accurrunt, adducentes infirmos pueros, maxime eos, qui, ut vernacula voce utar, SONT EN CHARTRE *(id est, tabescentes vel phthisici)* et Deus ibidem prodigiosas curationes frequenter operatus est, sic illustrans locum, in quo sacra illa corpora aliquot seculis quieverunt. In eadem parœcia etiam servantur cathedræ, in quibus iidem duo sancti Præsules, dum Sacris operabantur, resederunt. *Eo in loco corpus* S. Leudomeri *conditum mansit usque ad episcopatum Rogerii, qui illud inde sublatum transtulit ad monasterium Omnium Sanctorum, quod tunc erexerat fundaveratque.*

E

Rogerius II episcopus in monasterium Omnium Sanctorum

19 *Loci notitiam tempusque fundationis ejusdem accipe ex novissima Gallia Christiana tom. IX, col.* 947. Rogerius II episcopus Catalaunensis initio pontificatus sui monasterium illud fundavit in insula prope Catalaunum sub patrocinio B. Mariæ Virginis omniumque Sanctorum; unde plerumque dictum est sive INSULA CATALAUNENSIS, sive OMNES-SANCTI DE INSULA. Ibi vero piissimus fundator SERVOS DEI collocavit; deinde fundationem confirmari sategit anno MXLVII a Clemente II Papa; ipse demum ratam habuit anno MLXII litteris, in quibus donationes suæ omnes recensentur. *Dubitant ibidem laudati Operis scriptores, an per servos* Dei *monachi accipiendi sint, an canonici Regulares, observantque ex S. Gregorii VII Papæ litteris, monasterium istud saltem jam ante annum* 1079 *ab ejusmodi canonicis inhabitatum fuisse, annoque* 1644 *congregationi Gallicanæ canonicorum Regularium attributum esse.*

transtulit: aliquot ejusdem reliquiæ Remis et Parisiis.

20 *Præmiserant autem col.* 873 *in eodem Rogerio:* Anno MLXII, episcopatus sui vigesimo fundavit, seu potius fundationem confirmavit monasterii Omnium Sanctorum, in quo reposuit corpus S. Leudomeri decessoris sui, et ipse post obitum tumulari voluit. *Hoc ipsum etiam dicitur in ejusdem Rogerii epitaphio Gallico recentiori, anno scilicet* 1553 F *sepulturæ addito, quod ibidem legesis. Consentit Rapinus in Annalibus, additque, sacrum illud corpus thecæ inclusum in ejusdem abbatiæ altari principe tunc depositum fuisse, in eoque etiam quievisse anno* 1625, *docet in Indiculo episcoporum Catalaunensium, quem Vitæ S. Memmii insertum eo anno ab ipso editum dixi. Neque aliunde quidquam didici de eodem deinde ad alium locum translato vel deperdito; sed insignes ejusdem reliquias ecclesiæ S. Dionysii Remensi ignoto mihi tempore donatas fuisse, habemus ex Marloto in Historia metropolis Remensis tom. II, pag.* 151, *ubi inter cetera Sanctorum pignora, quibus hæc ecclesia ditata est, numerat* brachium S. Leudomeri, seu Leudomiri, episcopi Catalaunensis, in brachio laminis argenteis cooperto. *Aliquas item illius reliquias asservari Parisiis, asserit Castellanus num.* 3 *relatus.*

Referuntur quorumdam asserta de unius oculi integritate

21 *Superest, ut agamus de prodigiosa oculi integritate, quam velut præmium illius casti severique intuitus, quo Brunichildis lasciviam castigasse dicitur, divinitus ipsi collatam, quidam affirmarunt.*

AUCTORE C. S.

affirmarunt. Verba Breviarii Catalaunensis jam dedi ex Cointio supra num. 17 : hic addo Rapinum, auctores suos laudantem. In Annalibus pag. 91 et sequenti Gallice hæc ait. Ejus anima in cælum translata, ejusdem corpus Deus insigni miraculo illustravit in terra ; videlicet quod oculus, quo tam severe respexerat Brunichildem, ejusque impudicitiam damnaverat, ab omni corruptione immunis servatus sit. Postquam enim castum illud corpus mandatum terræ fuerat, omnique carne in cinerem redacta destitutum, oculus ille pristinam suam venustatem ac vivacitatem plus quam naturalem servavit ; cumque post quadringentos et triginta vel quadraginta elapsos annos Rogerius II Catalaunensis antistes XLIV *(Galliæ Christianæ continuatores eumdem* XLV *numerant)* sacrum corpus e terra levaret, ut ad monasterium Omnium Sanctorum transferretur ; quamvis omnis caro (ut dictum est) consumpta esset) oculus iste nihilominus sanus et integer repertus fuit, et cum ossibus in theca inclusus et super principe altari dictæ abbatiæ collocatus.

in translatione deprehensa, et Galliæ Christianæ continuatorum

22 *Mox, ut fidem certam faciat, testes suos sic subdit :* Hoc miraculum, cujus ipsemet oculatus testis fuit, tradidit Joannes ejusdem monasterii abbas. Thomas Cantipratanus lib. II, cap. XXX ; B Joannes l'Espagnol, doctor et magnus Prior S. Remigii Remensis in Historia S. Walburgis, et Legendarium Ms. abbatiæ Omnium Sanctorum. *Hactenus Rapinus, qui tamen vel sic non apud omnes fidem invenit. Galliæ Christianæ continuatores in* S. Leudomero *judicium suum his verbis exponunt :* Sepultus est cum fratre suo *(S. Elaphio)* in ecclesia S. Joannis. Quum autem sub Rogerio II episcopo transferretur in basilicam Omnium Sanctorum, oculus ejus integer ac sanus, reliquis artubus consumtis, inventus esse dicitur. Fabellam autem inde natam credimus, quod Leudomerus vernacule dicatur LUMIER ; nomen vero LUMIER proprie idem sit ac nomen LUMIERE, Latine LUMEN ; lumina denique OCULOS significent. *Mitior est censura Cointii, verba Breviarii Catalaunensis superius data, et Rapini asserta ita accipientis.*

ac Cointii super his judicia

23 Nos *(inquit)* a neotericis arbitramur excogitata, quæ de Brunichilde Leudomirum ad lasciviam provocante circumferuntur. Quamvis autem ita sentiamus de Brunichilde, non ideo negamus, oculum beati Pontificis integrum ac sanum sub Rogerio C secundo episcopo inventum fuisse, maxime cum Rapinæus præter authores recentiores oculatum testem producat Joannem, Omnium Sanctorum monasterio apud Catalaunos præpositum abbatem ; hujus miraculi gloriam libenter prædicamus ; sed aliam ab ea, quam scriptores hactenus protulerunt, causam præcessisse, contendimus. *Ita ille : at mihi neutra censura placet. Non prima, quia, licet verum sit, maxime affines esse voces Gallicas* Lumier *et* Lumiere, *et hanc Latine* Lumen *dici, ac denique* lumina *etiam pro* oculis *usurpari, non satis verisimile mihi videtur, ex sola ista nominis affinitate atque æquivocatione hanc fabellam ortam esse. Primæ parti Cointianæ censuræ libens assentior, sed non secundæ : quia prodigiosa oculi integritas non meliori nititur testimonio, quam causa a Rapino asserta ; quod ostendere aggredior.*

Eadem historia recensetur ex Thoma Cantipratano,

24 *Rapinus, qui sæculo* XVII *floruit, certe non potuit istud inventi oculi miraculum ex ipsomet Joanne Omnium Sanctorum abbate addiscere, si hic translationi, in qua illud primum apparuit, oculatus testis adstiterit. Nec dubium est, quin hic secutus fuerit Thomam Cantipratanum, quem ex auctoribus primo loco laudavit. Hunc ergo audiamus. Cantipratanus loco apud Rapinum* D *citato, id est, lib.* II *de Apibus, cap.* XXX, *num.* 33, *cui titulus est,* De oculo beati Ludovici Cathalonensis episcopi incorrupto, *hæc scribit :* S. Ludovicus Cathalaunensium episcopus fuit vir corpore venustissimus et pudicus. Quem ut vidit quædam Galliarum regina, oculos conjecit in eum, et opportuno loco vocatum ad concubitum invitavit. Quam ille torvo vultu et oculo indignanti despiciens, verbis mirificis confutavit.

qui ceteris scriptoribus hic præivisse videtur :

25 Cujus oculus post mortem, etiam in sicco cadavere, extingui vel caligari non poterat, ut mihi et multis aliis audientibus magister Joannes de Firmitate, abbas quondam Regularium canonicorum in eadem civitate, qui ipsum oculum quasi cristallum lucidissimum vidit, postmodum enarravit : interfuerat enim elevationi corporis dicti Sancti, quod annis plusquam quadringentis in terra jacuerat Et juste quidem oculus etiam in mortuo corpore extingui non poterat, qui contra mortificantem hostem in fragili vasculo vividus permanebat. Et vere merito extrinsecus caligari non debuit, qui venenum corruptionis intrinsece recipere non curavit. *Hic ergo primus ac præcipuus auctor est, qui Rapino præluxit : nam Joannes l'Espagnol* E *Vitam S. Walburgis primum anno* 1614 *edidit, Legendarium vero Ms. abbatiæ Omnium Sanctorum Cantipratano verisimillime antiquius non est, cum hoc Rapinus postremo loco reponat. Nunc videamus, quanti valeat illa Cantipratani narratio.*

verum hujus narrationem

26 *Primum, quod hic animadvertendum venit, est nomen* Ludovicus, *non* Leudomirus ; *Ludovicus autem nullus, nisi post Cantipratani tempora in episcoporum Catalaunensium serie occurrit. Advertit hoc Cantipratani Operis editor Georgius Colvenerius, ac propterea ibidem in Notis observavit sequentia :* Ludovicum aliquem in catalogo episcoporum Cathalaunensium apud Democharem aut alibi non invenio, sed S. LEUDOMIRUM XVIII illius sedis episcopum, quomodo hic legendum existimo, vel LEUDOMINUS, ut legit Molanus in additionibus ad Usuardum XXX Septembris... Certe nomen LEUDOMIRI vel LUDOMIRI facile a scriptore mutari potuit, ut fieri solet, in nomen notius LUDOVICI. *Sit ita : nam nec ego* Ludovicum *aliquem in novissima Gallia Christiana inter episcopos Catalaunenses reperio ante sæculum* XV, *de quo certe sermo esse non potuit Cantipratano, qui initio sæculi* XIII F *natus est, neque Sanctum, de quo agimus,* Ludomicum *ac* Ludovicum *nominatum fuisse, credo Rapino, adversus ceteros omnes, verisimillime ex hoc solo Cantipratani loco, id asserenti.*

tam suspectam

27 Joannes de Firmitate, abbas quondam Regularium canonicorum in eadem civitate *Catalaunensi, a Cantipratano laudatus, haud dubie Rapino est Joannes abbas Omnium Sanctorum, nimirum quia circa medium sæculum* XI, *quo translatio facta est, istud unicum Catalauni erat canonicorum Regularium monasterium. Sed importune hic rursum accidit, quod ab initio fundationis ejusdem usque in sæculum* XVII *inchoatum nullus nomine* Joannes *eidem abbas præfuisse legatur in catalogo, quem dederunt sæpe laudati Galliæ Christianæ scriptores. At fuerit sane tunc aliquis sive in hoc, sive in alio monasterio, quod Cantipratanus non expressit, istius nominis abbas, superest alterum argumentum a tempore pariter petitum. Jacobus Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum tom. I, col.* 250 *et sequenti docet, Thomam Cantipratanum anno* 1201 *in lucem editum esse, librum de Apibus anno* 1256 *inchoasse, ac*

A *ac denique qui illius vitam longissime protrahunt, hos ejusdem mortem usque in annum 1280 differre.*

atque incredibilem faciunt

28 *Porro sæpe dicta translatio serius figi nequit, quam anno* 1065, *post quem Rogerius II, ejusdem translationis auctor, non superfuit in vivis. Inter hunc autem annum annumque* 1201, *Thomæ Cantipratani natalem, cum anni omnino centum ac triginta quinque interfluxerint, oporteret, Joannem illum abbatem annis centum et quinquaginta majorem fuisse, dum ista narravit Cantipratano; quod quam non verisimile sit, cuique considerandum relinquo. Itaque vel fabulosa sunt hæc, vel de alio Sancto dicta; vel, si ad* S. Leudomerum *spectent, accipienda sunt de alia ejusdem corporis translatione multo serius facta. Jam monui, nullum* Ludovicum *inter Catalaunenses episcopos reperiri, nisi post tempora Cantipratani: frustra item inter alios sanctos Ludovicos quæsivi, ad quem ea possent referri; utque de* S. Ludomero *vel* Ludomiro *accipiantur, præter qualemcumque nominis similitudinem, suadent episcopatus Catalaunensis et* Sancti *titulus* Ludovico *suo a Cantiprata-* B *tano asserti.*

adjuncta personarum ac temporum,

29 *Nullam denique* S. Leudomeri *translationem vel elevationem factam legi, præter eam, quam circa medium sæculum* XI *curavit prælaudatus Rogerius, de eademque se loqui, Cantipratanus satis indicat, dum ait, Joannem interfuisse* elevationi corporis dicti Sancti, quod annis plusquam quadringentis in terra jacuerat. *Etenim ab anno* 588, *circa quem* Leudomerum *obiisse diximus, usque ad medium sæculum* XI *quatuor sæcula cum dimidio circiter numerantur. Contra vero vel Cantipratanus loquitur de prima quidem Sancti translatione, sed post Rogerii tempora facta, vel de secunda aliqua posteriori. Si primum, numeranda ad minimum erant quinque sæcula cum dimidio, ut Joannes eidem adstitisse potuerit; si secundum, vix duo sæcula reperias inter utramque translationem intercessisse.*

ut nullo modo admitti posse videatur.

30 *Tandem ex hactenus disputatis duo statuo. Primum est, Thomam Cantipratanum fuisse primum, qui heroicam* S. Leudomiri *castimoniam a Brunichilde frustra tentatam, sæculo septimo jam multum provecto, postquam id contigisset; atque ejusdem sancti Antistitis oculi prodigio sam integritatem totis duobus sæculis, postquam hæc tem-* C *pore prædictæ translationis deprehensa fuisset; Cantipratanum inquam, primum esse, qui ista scriptis mandavit. Alterum est, tam vitiosum ejusdem testimonium pro neutra tuto posse admitti. Ceterum anceps hæreo, an hæc fabulosa narratio ex mala fide Joannis de Firmitate, an ex ipsius Cantipratani errore orta fuerit. Cantipratano sine ulteriori examine etiam credidit noster Theophilus Raynaudus, qui in Triade Patriarcharum eadem breviter narrat de* oculo Ludovici Catalaunensis episcopi, *verbis, quæ habes apud nos tom. II Junii, pag.* 497, *num.* 41, *occasione S. Rosselinæ virginis Carthusianæ, cujus oculos ejusmodi mirabili integritate conspicuos post illius obitum repertos esse, ibidem melius probatur. Jam dixi supra, scriptorem Vitæ edendæ nec de lascivientis reginæ improbitate, nec de oculi prodigio meminisse. Et de posteriori quidem siluisse potuit, forte quod scripserit ante translationem, cujus nulla apud ipsum mentio exstat: sed quod ad primum attinet, non video, meliorem hujus silentii causam posse assignari, quam quod ista fabula tunc nondum nata esset. Modo qualemcumque Vitam accipe.*

D

VITA

Auctore forte Stephano abbate S. Urbani.

Ex Ms. S. Victoris Parisiensis, collato cum alio Ms.

Mortuo S. Elaphio, S. Leudomerus

Postquam B. Elaphius migravit ad Dominum *a*, et culmen veri honoris adeptus est in regione vivorum, populi Catalaunicæ urbis pastorem non habentes pulsabant Deum orationibus, levabant ad cœlum corda cum manibus, precantes, ut divina clementia eos benigne respiceret, et talem in messem suam operarium mitteret, qui eos suo exemplo ad bene agendum informaret et E doctrinæ cœlestis imbre perfunderet, ut ejus cultu et magisterio fructus æternæ *b* salutis ferre prævalerent. Videbatur autem eis, quod vota sua salubriter audirentur, si cathedra viduata B. Leudomiro *c* instauraretur. Illum dignum moribus modestumque, doctrina eruditum, alloquio affabilem, vitæ totius institutione spectabilem, cultorem pauperum, orphanorum patrem, decumbentium visitatorem, debilium ministratorem, justum, pium, hospitalem, et quidquid popularis gratia aliquoties etiam sine judicio personæ cuilibet affectata depingit; felices se futuros, si tantæ bonitatis Successor perdito nutritori succederet. Unde et vota Deo faciebant, quatinus cordibus principum ac regis inspiraret, ut tali urbem honore insignirent, [tamque robusta *d*] interius exteriusque turre muniret.

populo expetitus datur episcopus.

2 Itaque pius Deus eorum desideria videns vidit, respexit in orationem humilium, et non sprevit precem eorum: unde et viscera tantæ pietatis scribentur in generatione altera [et populus novus] laudabit Dominum. Igitur [Sigebertus rex *e*] susceptis pignoribus dilectæ Virginis Eulaliæ, et audita morte B. Elaphii antisti- F tis *f*, mœrore perculsus, debitas tanto viro, tam fideliter regno servienti, lachrymas fudit; deinde petitione primorum civitatis ammonitus de restauratione episcopatus, ut hoc dignum officio quærerent et offerrent, edixit. Cumque ex nomine Leudomirum præsentassent, ille personam cognoscens, utpote sæpe cum fratre Elaphio palatium frequentantem, laudans Hominem, approbans electionem, annuit voluntati, et in concione civium præcepit super hæc sensa requiri. Populus audiens, quod volebat, in laudem Leudomiri, in favorem principis exclamat, ac de exauditione felicitateque sua Deum laudat. Ductus itaque ante regis præsentiam, obtentu populi sanctam perpessus violentiam, suscepit pastorale ministerium, ad quod se prædicabat indignum; invitus, coactus, divinæ prudentiæ obediendum esse, devictus.

Patria erat Le- [illegible] civis, et diaconus

3 Solempni tripudio plebs [jocunda] resultat; coronantur ecclesiæ, suscipitur cum omnimodis honoris obsequiis, ac favente Deo saluti hominum, in sede pontificali resedit, civitatisque longa expectatione conquievit. Fuit autem

AUCTORE FORTE STEPHANO.

autem Lemovicinæ urbis *g* indigena spectabilis [genere] facultatis multimodæ, affinium ornatus multitudine; sed hæc omnia vilipendens, ac velut infima araneæ munimenta disrumpens, a cordis oculis, qui a recto itinere impediebantur, abjecit, et gratam Deo [peregrinationem] assumpsit. Clericus factus Ægidii archiepiscopi *h* consecratione, ostendit, Deum sibi cooperari, cælibatu conversationis sinceræ, et semper proficiens, sæpe se in ea, quæ ante erant, extendens [in ordine] diaconi eo tempore præminebat, quo gladium amaritudinis tam immensæ de morte sancti fratris Elaphii in corde suscepit. Erat Vir sanctus fervens in orationibus, et tam pro se, quam pro populo limina Sanctorum frequenter extergebat *i*.

jam episcopus cæcam illuminat:

4 Cum ergo quadam die ad ecclesiam S. Mariæ in suburbio sitam solitæ orationis gratia, clericis quibusdam comitantibus, properaret, vidit mulierem cæcam, pedibus offensis baculo viam quærentem, et motus misericordia ait ad Laudecium subdiaconum suum, quem sciebat esse virum justum et sanctum : [Vade] et mulieris istius oculis signum Dominicæ Crucis imB prime, ut videamus, si forte virtus divina ei dignetur subvenire. Qui post ut ejus jussa complevit, illa visum recepit, et in laudem B. Leudomiri exclamans, ad hoc spectaculum multos [collimitaneos] excitavit, qui Deum benedicebant et ubique Sancti sui merita diffundebant. Audiens ergo Sigibertus *k* ejus famam, eum familiarissimum sibi fecit, consiliorum arcana ei primo committens; qui negotia viduarum, pupillorum et omnium injuste oppressorum, ut propria, suscipiens, cœpit in virtutibus clarescere, et cum medela verbi ad vitam, sanitatem, læsisque corporibus subvenire.

luem tollit:

5 Contigit itaque in castro, quod vocatur Marogillum, super Maternum *l* fluvium situm, lues mortifera *m*, tanta atrocitate sæviens, ut, qui arripiebatur, vix ad tridui perveniret spatia. Metuentibus omnibus, non jam audebant vivi adesse morientibus, fugiebant (et mors repentina fugientibus occurrebat) collapsi desperati; nullus proximo solatium promittebat, timore mortis et in salute promoriens. Jacebant omnes in agonia quodammodo; corpulentos et pingues macri et languidi abscondebant, eos præ multituC dine et timore sepelire non audentes : honorem enim sepulturæ reddere timor ac multitudo prohibebat. Exhauriebantur familiæ pariter, patres parci in exequiis filiorum, vestimenta sibi consepelienda servabant. Tandem ad B. Leudomirum confugiunt et cladis vehementiam ei aperiunt, et ut pro ipsius cladis cessatione Dominum deprecaretur, exposcunt. Qui oravit, et pœnitentiam peccatoribus imposuit, et statim clades ipsa cessavit, ita quod satis evidenter eis constiterit, quod per ejus meritum lues, totam viciniam devastans, cessaverit : unde laudaverunt Dominum, per Sanctum suum mirabilia operantem.

a dæmone vexatos

6 Contigit et aliud memorabile, quod ad Sancti sui gloriam Dominus dignatus est propalare. Sollicitudine quippe pastorali villas peragrans diocesis suæ, venit aliquando idem Sanctus ad possessionem, quæ Parta vocatur ex nomine. Cumque fama adventus ejus circumquaque ferretur in populos, confluebant turbæ, mixtis undique concursibus, ut audirent, quid de cathedra Dei mandaret Præco sanctus, et lætificarentur ac roborarentur ejus benedictionibus. Paratum itaque est, et Sacerdos Dei ad aram, verum pro se ac populo holocaustum oblaturus, accessit. Implentur membra ecclesiæ, et stipantibus turbis, angusta parietum brevitas accusatur. Interea cum a clericis carmina divina ederentur et ministris divinis serviretur, fumo quoque thuris basilica aromatizaretur, quidam tam ex viris, quam ex mulieribus, qui passione dæmonum per menstruatos lunæ decursus agitabantur, qui et Lunatici *n* ex consuetudine appellantur, cœperunt primo quasi indignando submurmurare, paulatimque fervescendo, insanas voces edere, et tamquam flagella paterentur, proclamare : Quid iste odibilis ad nos venit, qui molestias nobis ingerit, quietem perturbat, iras accendit? Dicentes hæc : Quo hujus præsentiam fugiemus? qui nos contra eum tuebitur? sed Missa finita, et benedictione episcopali accepta, aqua benedicta ab Episcopo asperguntur, et liberati ab eis sani ad propria revertuntur; Deus benedicitur, et Sanctus laudatur.

et energumenam liberat.

7 Sub eodem fere tempore puella quædam nobilis familiæ, pulchritudinis omnimodæ, a fœdissimo hoste pervasa, aliena sibi, aliena hominibus, captivata inter proximos, voces non suas, voces belluinas, voces plane dæmonicas E cœpit delatrare. Angustiantur amici, congregant sacerdotes, implorant gemitibus, ut divinis conjurationibus tyrannum expellerent. Cum itaque exorcismis impeteretur inimicus, repugnabat atrociter, verba injuriosa evomebat, et insistentibus [sibi] Dei ministris, tandem compellitur mendax verum dicere. Quid, inquit, mihi instatis, quid in vanum laboratis? Vobis quidem invictus obstabo; sed utinam Leudomiro obsistere prævaleam! Ipse solus est, quem timeo; ipse solus est, quem utinam numquam videam, captivatum audiam, ne me a vasculo isto gratissimo ipse captivet. Veniente ergo sancto Pontifice, dæmon effugit. Episcopus vero sanam puellam erigens, parentibus gaudentibus et Deum laudantibus incolumem reddidit.

Fabulosa de avibus narratio.

8 Habuit etiam B. Leudomirus culturam ab avibus, quæ.... *o* vocantur, sæpe depastam, ad quas veniens, præcepit, ne quæ recederet, easque ad horreum in suburbio omnes adduxit et inclusit. Custos autem horrei unam ex eis gula seductus exhausit : quo mane comperto, Vir Dei dedit omnibus licentiam abeundi; et nulla recessit. Qui gulosum increpans, plumas et ossa F afferri præcepit, et prece facta, avem suscitavit, et eam societati restituit aliarum. Tunc ei modo, quo poterant, gratias referentes, avolarunt, nec umquam post agrum, quasi sibi vetitum, accesserunt.

Sanctus moritur et sepelitur.

9 Consueverat igitur Vir gloriosus anniversariam ordinationis suæ commemorationem agere, hymnis Dei et laudibus vacare; religiosam quoque jocunditatem populo exhibere; quæ consuetudo a modernis quoque diligitur; sed utinam antiquum per omnia teneretur exemplum! Cum autem omnipotenti Deo placuit, ut beatus iste Sanctus prævaricatoris Adæ ineffugabile debitum solveret, et jam liber numerum angelicæ immorationis augeret, infirmitate corripitur : qua excrescente, vas istud solubile frangitur, corporis terra terræ commendatur, animus felix, velut carbunculus, in diademate Regis cum cœlitibus et Sanctis componitur. Recessit autem a corpore anno ætatis suæ septuagesimo quinto *p* prid. Cal. Octobris, plenus dierum, et ingressus est, sicut justis promittitur, in abundantia sepulchrum *q*, regnante in Gallia Clotario *r*, et imperante

A rante super omnia Domino Jesu Christo cum Patre Deo in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum Amen.

Sancti invocatio.

10 Nonum Responsorium ejusdem Sancti.

Leudomire pater, famulis succurre potenter
Ut sani vivant, æternaque munera quærant,
Omnes et nitidos facias conscendere cælos :
Dæmonis insidias calcent, peccamina vitent :
Virtutes habeant, virtutum præmia captent :
Omnes ut nitidos facias conscendere cælos.
Gloria Patri etc.
Ora pro nobis, beate Leudomire ;
Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

ANNOTATA.

a *De S. Elaphio episcopo Catalaunensi breviter egit Sollerius noster tom. III Augusti ad diem* XIX, *pag.* 747, *ubi ejusdem beatam mortem ad annum* 580 *reposuit.*

b *Ita correxi ex apographo nostro incerti loci; nam in Ms. S. Victoris non recte legitur* alienæ.

B c *Jam monui, hunc Sanctum ab aliis* Leudomerum, *ab aliis* Leudomirum *ac* Leodemerum *appellari : ego primum retinendum censui, quia sic habet charta donationis ab ipsomet factæ, quam laudavi in Commentario prævio num.* 13.

d *Hæc uncis inclusa supplenda fuere ex eodem Ms. incerti loci ; de quo sufficiat lectorem hic semel monuisse, quoties ea signa recurrent.*

e *Sigebertus hic fuit Clotharii I filius, Austrasiæ rex; verum huic jam inde ab anno* 575 *occiso aliquot annos supervixit S. Elaphius ; quam ob rem pro Sigeberto substituendus hic est ejusdem filius Childebertus. Adi Commentarium prævium num.* 14 *et sequenti. In Ms., quod edo, pro* Sigeberto *relicta lacuna est ; sed paulo post* Sigebertus *velut tum etiam vivens in eodem inducitur.*

f *In Elogio S. Elaphii dato ad diem* XIX *Augusti dicitur ille missus in Hispaniam fuisse, ut reliquias S. Eulaliæ martyris Emeritensis impetraret, et legatione sua feliciter functus, dum in Gallias illa* sacra pignora deportaret, *diem suum obiit. Cointius ad annum* 580, *num.* 3 *et Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ scribunt, ejusdem Sancti mortem obstitisse, quo minus*
C *S. Eulaliæ Emeritensis reliquiis Gallia ditaretur. Res examinari poterit ad diem* X *Decembris, quo hæc S. Eulalia colitur. Gregorius Turonensis lib.* V, *cap.* XLI *tantum ait :* Post hæc Elasius Catalaunensis episcopus propter causas Brunechildis reginæ in Hispanias in legatione directus, correptus a febre nimia, spiritum exhalavit, et exinde delatus mortuus ad civitatem suam, sepultus est. *A Brunichilde, filii sui, childeberti Regis, tutelam agente S. Elaphius sub finem vitæ suæ eo mitti potuit, non sub Sigeberto, ut supra dictum est. Pro Sigeberto igitur hic et infra substitue Childebertum.*

AUCTORE FORTE STEPHANO.

g *Lemovicus, indigenis* Limoges, *Galliæ Aquitanicæ civitas est ad Vigennam fluvium, Lemovicensis provinciæ caput, et episcopalis sub archiepiscopo Bituricensi.*

h *Hic in tom. IX Galliæ Christianæ col.* 14 *numeratur decimus nonus archiepiscopus Remensis, atque idem est, quem num.* 12 *Commentarii prævii diximus subscripsisse donationi, a SS. Elaphio episcopo et* Leudomero *tunc diacono factæ ecclesiæ Catalaunensi.*

i *Id est,* terebat, *sive* frequentabat.

k *Sigebertus rex Austrasiæ* S. Leudomerum *diaconum novisse potuit, non episcopum, ut supra observavi.* E

l *Per* Maternum *fluvium designatur* Matrona, *vulgo* la Marne, *medio ævo etiam* Materna *dictus. Pro* Marogillo *Cointius legit* Marogilum castellum ; *sed utroque modo castrum vel castellum istud ignotum mihi est.*

m *Sæviisse hoc tempore in Gallia diram luem, docet S. Gregorius Turonensis, lib.* V, *cap.* XXXV ; *videtur tamen biographus amplificatione hic usus fuisse.*

n *S. Hieronymus in Evangelium S. Matthæi cap.* IV *etiam docet, aliquos* Lunaticos *appellari, qui vere a dæmonibus statis temporibus vexantur.*

o *Hæc vox deest in apographo S. Victoris, in altero autem tam dubie scripta est, ut eam divinare non libeat. Sed parum refert, cum fabulosa sint, quæ de hisce hic dicuntur. Adi Commentarium prævium num.* 10.

p *Saussayus in Martyrologio Gallicano, certe perperam, legit* trigesimo quinto.

q *Vide Commentarium prævium num.* 18 *et duobus sequentibus.*

r S. Leudomerum *diu ante Clotharii II monarchiam mortuum esse, dixi in eodem Commentario num.* 15 *et sequenti.* F

AUCTORE C. B.

D

DE S. SERENO PRESB. CONF.

IN PRIORATU CELLÆ

SUBTUS CANTUMERULAM IN CAMPANIA GALLIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Memoria in Usuardo, aliisque Fastis sacris, cultus, Acta qualia.

B

ANNO FORTE CIRCITER DCL. *Sancti memoria in Fastis sacris,*

Usuardus *ad hunc diem ex privata haud dubie notitia, cum ea in re Adonem sibi præeuntem non habuerit,* S. Serenum *paucissimis his verbis annuntiat :* Ipso die, sancti Sereni confessoris. *Usuardum recte secutus est Grevenus, hocque ipsum deinde etiam Petrus Canisius in Martyrologio Germanico a se concinnato præstitit. Nihilominus hæc annuntiatio a Molano Usuardinis duntaxat Additamentis accensetur; a Martyrologio autem Romano hodierno prorsus omittitur, sive quod* S. Serenus, *prout Sollerius noster in Usuardo a se illustrato jam ante me observavit, in Belino non repertus, sive quod satis cognitus non fuerit iis, qui Romanum hodiernum circa ultimos viginti sæculi* XVI *annos reformarunt. Sane, cum hunc Sanctum solo nomine Usuardus indigitet, scire illi ex ipso solo non potuere, an de nostro, an de alio* S. Sereno *sermo haberetur. Ex Maurolyco haud dubie, quem, licet jam anno* 1568 *typis vulgatum, præ oculis consuluisse non videntur, distinctiorem Sancti nostri notitiam acquisivissent. Hic enim dum in Martyrologio suo Sanctum nostrum ad hunc diem commemorat, non solum ejus nomen exprimit, sed et* C *locum, in quo colitur, castrum scilicet Cantumerulæ, recte assignat. Maurolycum Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum est secutus, qui tamen, omissa voce* Castri, *Sanctum nostrum Cantumerulæ brevi hac annuntiatione attribuit :* Cantumerulæ S. Sereni confessoris. *At castrum* Cantumerulæ *et* Cantumerula, *quo nomine, ut mox videbimus, nunc abbatia canonicorum regularium S. Augustini, et parœcia cognominis insignitur, eumdem locum designat. Porro Saussayus in Corollario post partem* II *Martyrologii Gallicani pag.* 1212 *generaliori usus loquendi modo, territorio seu diœcesi Trecensi, in qua, ut videbimus, Abbatia Cantumerulensis sita est,* S. Serenum *adscribit; qua in re Maurolyco ac Ferrario præstare videtur; nam Sanctus noster, non tantum Cantumerulæ, sed binis insuper aliis diœcesis Trecensis locis colitur; horum autem alterutro sacrum etiam ejus corpus quiescit; quare potiori jure attribuendus videtur aut, ut nos facimus, loco illi, qui non tantum ejus cultu, sed et sacris exuviis lætatur, aut certe generatim territorio seu diœcesi Trecensi, in qua tres ædes sacræ (plures* E *enim id facere, non comperio) venerari eum, consuevere.*

cultus tribus locis diversis, quorum

2 *Utut sit, tres illæ ædes sacræ, quod ad rem nostram magis facit, sunt abbatiæ Cantumerulensis et parœciæ cognominis basilica, ecclesia Cellæ* S. Sereni *et ecclesia pagi, qui Fons Bettonis dicitur. Disco id tum ex notitia, quam subnexam invenio Actis* S. Sereni, *quæ reverendus dominus Jacobus Cousinet, canonicus regularis S. Augustini, antiquis ecclesiæ Cantumerulensis chartis ipso in loco evolutis, ad Papebrochium nostrum anno* 1682 *transmisit; tum ex annotationibus, quas Nicolaus Desguerrois in Opere, cui titulus :* Sanctitas Christiana diœcesis ac civitatis Trecensis *ad calcem Vitæ* S. Sereni *adjecit. Prioris verba Latina hæc sunt :* Villa seu pagus, qui Cantumerula dicitur, loco eminenti situs in finibus Campaniæ ad Occidentem extitit alias castrum propugnaculis munitum. Hoc Henricus I comes Trecensis palatinus canonicis regularibus cessit, et in abbatiam nomine sancti SERENI erexit ac fundavit, approbante primum Adriano Pontifice maximo hujus nominis quarto, confirmante postea, anno scilicet 1165 Alexandro tertio. Una est cœnobii et parochiæ basilica. Subtus Cantumerulam versus Orientem extat F sancti SERENI Cella Ordinis sancti Benedicti, ubi corpus ejusdem sancti confessoris SERENI in capsula super altare devotioni fidelium proponitur. Caput etiam sancti Sebastiani ibi in sacrario asservatur. Ad Occidentem vero in villa, quæ Fons Betonis dicitur, ecclesia eumdem sanctum SERENUM patronum habet. Festum sancti SERENI sub titulo CONFESSORIS una eademque die, hæ tres tum ecclesiæ, tum parochiæ, secunda videlicet Octobris, ritu solemniori concelebrant. *Posterioris vero, quæ sunt Gallica, interpretatione hac Latina donavi :* In diœcesi nostra *(Trecensi)* tres sunt ecclesiæ Deo sub nomine S. SERENI dicatæ, I prioratus et ecclesia parochialis Cellæ, quæ reliquis est antiquior. 2 Abbatia et ecclesia Cantumerulæ. 3 Ecclesia parochialis Fontis-Bettonis. Festum sancti SERENI celebratur II Octobris, idque cum solemnitate in memoratis locis, præsertim in ecclesia prioratus Cellæ, ubi ejus reliquiæ capsæ inclusæ super altari principe una cum illis S. Sebastiani separatim existunt.

exacta notitia

3 *Sammarthani fratres cum laudato mox domino*

A *domino Cousinet fere consentiunt in iis, quæ de cœnobii Cantumerulensis fundatione ac confirmatione commemorat. De illo enim tom. IV Galliæ Christianæ pag. 214 sic scribunt :* Cantumerula diœcesis Trecensis, Ord. S. Aug. fundatur ab Henrico I Comite Palatino Campaniæ, cujus monasterii privilegia Alexander III Papa diplomate confirmavit Parisiis 1165. 18 Cal. Maii. *Quod vero pertinet ad approbationem fundationis memorati cœnobii, quam etiam laudatus dominus Cousinet, ab Adriano Pontifice maximo hujus nominis quarto factam, asserit; de ea nec apud Sammarthanos laudatos, nec apud quoscumque alios scriptores mentionem invenio. At dubium mihi non est, quin is illam didicerit ex antiquis ecclesiæ Cantumerulensis chartis, quales se evolvisse epistola ad Papebrochium nostrum anno 1682 dato significat; qualesque tunc ibi revera exstitisse, verisimillimum fit ex iis, quæ in Opere num. præcedenti citato ad annum 1180 pag. 307 narrat laudatus Desguerroisius, ad quem propterea curiosum lectorem remitto. Certe interim Pontificatus Adriani quarti apprime congruit cum tempore, quo Henricus I, Trecensis comes floruit : hic enim,* B *teste Petro Pithœo in comitum Trecensium seu Campaniæ Genealogio, natus est anno 1127, defunctusque anno 1180; ille vero, uti inter omnes eruditos convenit, Romæ in Cathedra S. Petri sedit a mense Decembri anni 1154 usque ad Septembrem anni 1159, ut ex hoc capite non sit, cur dubitetur, an Adriano quarto sæpe laudatus dominus Cousinet recte attribuat approbationem fundationis abbatiæ Cantumerulensis, quam propterea ante annum 1160 fundatam esse, necesse est.*

traditur; 4 *Porro laudatus Desguerroisius ad annum* 1135 *pag.* 282 *et annum* 1180 *pag.* 307 *pro distinctiori abbatiæ Cantumerulensis notitia opportune ad propositum nostrum insinuat, sitam eam esse in pago cognomini, qui muris inclusus, collique superimpositus inter vicum, nomine Borbonnam, et Villanoxam, Galliæ in Campania oppidulum interjacet, a quo non nisi unica leuca horaria distat; ex quo fit consequens, ut Cella* S. Sereni *subtus Cantumerulam quinque fere leucæ horariæ quadrantibus ab eodem oppidulo distet. Etenim ad Orientem Villanoxæ, ut in tabulis Geographicis Blavianis notatum invenio, situm est* B *cœnobium Cantumerulense, ab eoque etiam Orientem versus, ut ex Collectaneis nostris disco, vix leucæ horariæ quadrante distat Cella* S. Sereni, *quam inter et Cantumerulam æquali utrimque distantia parva ecclesia jussu* S. Sereni, *ut inquit Desguerroisius, ædificata conspicitur; quare Cellam* S. Sereni *quinque fere leucæ horariæ quadrantibus Villanoxa distare, non potest non fieri consideranti perspicuum. Ceterum licet, ut jam dictum est, parvo admodum spatio ab abbatia Cantumerulensi absit prioratus Cellæ* S. Sereni, *non propterea tamen hic ab illa, sed, ut iterum ex Collectaneis nostris disco, a monasterio Cellensi prope Trecas Ordinis S. Benedicti, Gallice* Montier-la-Celle, *dependet; ex quo factum forte est, ut Castellanus, cum nosset quidem, Cellam subtus Cantumerulam dependere a memorato monasterio Cellensi, satis autem compertum non haberet, an hic, an vero illic* S. Sereni *corpus asservaretur, illud ad hunc diem in Martyrologio suo Universali monasterio Cellensi prope Trecas, utpote quod prioratu Cellæ subtus Cantumerulam celebrius est ac nobilius, voluerit adscribere.*

5 *Utut sit, certum est,* S. Sereni *corpus in monasterio Cellensi prope Trecas non honorari, imo Sanctum ipsum nullo cultu ecclesiastico ibidem vel affici, vel affectum umquam fuisse, licet interim in locis num. 2 memoratis immemorabilem constantemque usque ad finem saltem sæculi præteriti cultum habuerit, in quem tamen nonnulla forte subinde quantum ad modum introducta fuerit mutatio. Talis fuit illa anni* 1502, *quam sæpe laudatus Desguerroisius ad annum illum pag.* 413 *in hunc modum narrat :* Anno 1502, XXVII Aprilis episcopus noster, *(Trecensis, qui infra nominatur)*, prout vigilantem pastorem decet, plura episcopatus sui loca visitavit, atque in primis Prioratum Cellæ subtus Cantumerulam, cujus prior erat frater Joannes Truchot; ibi Officium divinum recte continuabatur, dicebanturque qualibet hebdomada Missæ quatuor. In Prioratu illo quiescunt ossa S. Sereni, parsque superior capitis S. Sebastiani martyris, quæ reliquiæ eo tempore per plures vicos et pagos aliaque loca supplicantium ritu circumferri eleemosynas conquirendi causa solebant, at R. Raguier *(episcopus Trecensis)* id fieri justa de causa vetuit. *Hæc ille, qui insuper addit hanc suam relationem esse excerptam ex Diario visitationis, quam in ecclesiis suæ diœceseos memoratus antistes instituit.* E *Ast ego habeo præ oculis excerptum ex Actis seu Diario ejusdem visitationis, a Petro Chiffletio Societatis nostræ sacerdote ad Majores nostros una cum Actis* S. Sereni *transmissum, quod nullam vel supplicationis cum reliquiis SS. Sebastiani et* Sereni *fieri olim solitæ, ejusve per R. D. Jacobum Raguier Trecensem episcopum abrogatæ mentionem facit, hisque Desguerroisianæ relationis verbis* parsque superior capitis S. Sebastiani martyris *terminatur : at, cum verosimillime etiam sequentia ejusdem relationis verba in autographo fuerint, soloque librariorum vitio in excerpto nostro sint omissa, dubium mihi non est, quin, ut narrat Desguerroisius, supplicatio cum reliquiis SS. Sebastiani ac* Sereni *per vicos et pagos quotannis fieri olim soluerit, eaque a R. D. Jacobo Raguier, Trecensi episcopo ob abusus verosimiliter introductos fuerit abrogata.*

AUCTORE C. B. supplicationis quotannis fieri solitæ abrogatio,

6 *Atque hæc quidem mutatio est, quæ in cultum Sancti nostri certo est introducta; dubitari etiam potest, an pariter in Officium ecclesiasticum, in ejus honorem olim concinnatum, mutatio quædam jam non sit invecta; sane si id factum nondum* F *sit, fieri jure merito potest : etenim Officium illud ecclesiasticum constat 39 Lectionibus, quæ per Octavam, qua Sanctus noster in locis supra memoratis honoratus olim utique fuit, ad Matutinas recitandæ proponuntur, novem scilicet primo et ultimo die, sed Dominica infra Octavam, tresque singulis quinque diebus reliquis. Cum autem Lectiones illæ omnes deprompta ut plurimum sint ex Actis* S. Sereni, *hæque, ut ex dicendis patescet, fabulis quam plurimis sint fœdata, illas forte aliquis, utpote ex his contextas, indignas merito existimet, quæ in Officio ecclesiastico Sancti nostri, nulla correctione adhibita, locum retineant. Lectiones memoratas, additis etiam Antiphonis, Hymnis, Responsoriis et id genus aliis, quæ Officium ecclesiasticum* S. Sereni *proprium in festo et per Octavam recitandum constituunt, laudatus supra Chiffletius ad Majores nostros transmisit; transmisit et, Antiphonis, Hymnis etc. omissis, solas lectiones ex codice Ms. sacrarum Lectionum prioratus Cellæ* S. Sereni *descriptas, iisque hunc titulum præfixit :* Vita S. Sereni presbyteri et confessoris. *Idem præstitit et Antiphonario ecclesiæ*

Officium ecclesiasticum.

AUCTORE C. B.

siæ S. Sereni *de Cantumerula sæpe laudatus dominus Cousinet. Lectiones illæ ab utroque viro de Museo nostro bene merito submissæ ad verbum fere inter se congruunt, at cum Actis, ex quibus concinnatæ sunt, non ita consentiunt, ut non subinde quædam discrepantia occurrat, hinc forte orta, quod concinnator Officii* S. Sereni *nonnulla pro arbitrio suo partim addiderit, partim substraxerit.*

Acta, quæ primum in miraculo.

7 *Acta illa duplicis sunt generis, alia prolixiora, alia contractiora, utraque ab auctore anonymo conscripta: hæc exstant apud Saussayum eo loco, quem num. 1 citavi, nihilque continent, quin et in sæpe memoratis Lectionibus contineatur, non contra; illa vero apud Desguerroisium ad annum 638 in capita* XVII *divisa, subindeque discrepant ab iis, quæ Lectiones in Officio* S. Sereni *commemorant, plerumque tamen in levioris tantum momenti adjunctis, si ea præsertim non attenderis, quæ reliquias S. Sebastiani respiciunt, quæque gravioris momenti discrimen important. Acta enim apud Desguerroisium exstantia, quæ deinceps brevitatis ergo solo Desguerroisii nomine subinde designabo, Prioratum Cellæ* S. Sereni *pre-*
B *tiosis S. Sebastiani reliquiis, quas ibidem veneratione fidelium revera asservari ex num. 2 constat, locupletatum olim tradunt occasione translationis corporis ejusdem sancti martyris, quod cum Roma in Galliam Suessionas deferretur, iterque haberetur haud procul a memorato Prioratu, assistentis populi consilio in loci illius ecclesiam illatum est, ibique ingenti populi concursu honoratum, multisque editis sanationum miraculis clarum, aliquandiu substitit; Lectiones vero Officii* S. Sereni *insinuant caput S. Sebastiani, quæ sunt sancti hujus martyris reliquiæ in Prioratu Cellæ exstantes, ab ipsomet* S. Sereno, *qui illud Romæ a Joanne Pontifice monitu angeli acceperat, ad Prioratum Cellæ subtus Cantumerulam delatum fuisse: Lectiones illas vicissim brevitatis ergo Vitam* S. Sereni, *quam et edemus, deinceps fere nominabo.*

quod affirmant, falsi idcirco suspecta

8 *Desguerroisius ad annum* 638 *cap.* XVI *rem sic narrat*: Dudum post hæc contigit, ut corpus S. Sebastiani insignis martyris Roma in Galliam (ut ad annum 815 dicemus) Suessionas deferretur. Translatio illa fiebat per Campaniam prope Prioratum Cellæ, ubi populo sacras hasce reli-
C quias in ecclesia quietis causa visum est deponere. Divina providentia, credimus, accidit, ut sacrum hoc corpus moveri illinc, magna licet hominum multitudo adlaboraret, foras asportandum nequiret. Omnes ad orationem confugiebant, ut, quid sibi faciendum foret, Deus aperire dignaretur: inter eos ecclesiasticus reliquis cordatior sanum hoc suggessit consilium: Si mihi, inquit, amici mei, credere velitis, reliquias sancti martyris in chorum illatas, altari principi S. SERENI imponetis; forte a Deo id, quod postulatis, impetrabitis. Ipsi, hoc audito consilio, sacrum corpus illuc transferendum assumentes, tantæ id levitatis reperere, ut nullius fere ponderis esse, videretur. Quo in loco (Deo multiplicia beneficia omnibus sanctum locum visitantibus abunde conferente) dudum istud permansit, deindeque magna cum veneratione Suessionas translatum est, ubi nunc etiamnum exstat; hincque est, quod cranium capitis S. Sebastiani in Prioratu Cellæ exstet. *Ultima hac periodo reliquiæ S. Sebastiani occasione translationis illius sancti martyris, quod verisimilius mihi est, ad Cellam* S. Sereni *devenisse, nuncque etiamnum existere, aperte perhi-*
D *bentur: at periodum illam in Vita edenda ad num. 32, ubi proprius erat eam apponendi locus, auctor anonymus omisit consequenter ad ea, quæ de allatis a* S. Sereno *S. Sebastiani Roma ad Prioratum Cellæ reliquiis ante indicarat: idem etiam anonymus prodigium corporis S. Sebastiani, loco moveri non valentis, verbis Desguerroisii mox recitatis relatum paulo aliter narrat, id scilicet accidisse, non post, uti Desguerroisius indicat, sed ante illatum in ecclesiam Cellæ ejusdem sancti martyris corpus.*

habentur, quod illud omittat auctor Historiæ translationis

9 *Verum ego insigne istud prodigium, neque prout Vita edenda, neque prout Desguerroisius affirmat, accidisse, credo; imo, licet istud pro incredibili non habeam, simileque non semel in Actis nostris, et quidem adhuc novissime ad diem præcedentem in Gloria posthuma S. Bavonis* § IV *num.* 76 *occurrat, cum tamen in sola Vitæ edendæ Desguerroisiique auctoritate fundetur, hæcque, ut ex dicendis amplius patescet, sit admodum infirma, ab eo forte, quod res est, non multum aberraro, si meram illud, putemque fabellam esse, dixero, quam inde vulgus inepte confinxerit pro causa, ob quam S. Sebastiani corpus Suessionas deferen-*
E *dum aliquamdiu in ecclesia* S. Sereni *olim substitisset. Sane licet Historia translationis S. Sebastiani, quam primo Bollandus ad* XX *Januarii, ac deinde Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti Sæc.* IV *part.* I *a pag.* 383 *typis vulgavit, corpus ejusdem sancti martyris, cum Roma Suessionas deferretur, in Cellam* S. Sereni *fuisse illatum, ibique, etiam editis sanationum miraculis, aliquanto temporis spatio substitisse, commemoret, nuspiam tamen indicat, illud vel antequam, vel postquam in Cellam* S. Sereni *esset illatum, loco moveri, plurimis etiam adnitentibus, non potuisse, donec vel in ecclesiam Cellæ deferendum, vel altari ejus principi imponendum decerneretur. Verba huc spectantia ex cap.* VIII *a num.* 36 *editionis Bollandianæ juverit transcripsisse.*

S. Sebastiani ad S. Medardi monasterium,

10 *Sunt autem hæc*: Perlatus cum honorifico agmine egregius martyr Domini (*S. Sebastianus*) in Cellam S. Sereni, mulier quædam clinica, terram semper prospiciens, nec aliquando se sursum erigere valens, in occursum illius ad ecclesiam se pertrahi fecit: quæ statim ut advenit, in directum sese extu-
F lit, et quasi nihil umquam gibbi perpessa fuisset, omnibus, qui aderant, suffragio martyris erecta apparuit sana. Fit admiratio et stupor his potissimum, qui eam noverant ante hesternum. Quæ ita mira virtute absoluta, Deo Sanctoque gratias agens, recessit in propria. Inter frequentes ad sanctum (*Sebastianum*) concurrentes cuneos, quidam plebeius, surdus, mutus, mancus et claudus, martyri inibi est exhibitus: qui tres ante vivificum ipsius corpus ita explevit dies. Quarto succedente die, dum in precibus votivis perseveraret, repropitiari sibi experitur per Sancti obtentum. Nam et surdus auditum meruit, et mutus promptam loquelam edidit, ariditatem etiam mancus in viriditatem demutavit, et lubricum claudus gressum in solidum extendit. Hic in testimonium suæ reformationis, integram assecutus valetudinem, suis humeris Dei martyrem beatissimum ad Calno-munde (*Mabillonius* ad Calnomum) portavit vicum. *Quibus verosimiliter illustriora tantum ac certiora ad reliquias S. Sebastiani in ecclesia Cellæ patrata miracula memorantur: hoc ipsum in laudata translationis S. Sebastiani Historia, cum hujus auctor pauca se tantum ad reliquias S. Sebastiani patrata miracula oratione inculta esse complexum, in Epilogo affirmet, verosimiliter etiam observatum puto quantum ad miracula, quæ patrata fuere in aliis*

A *aliis quibuscumque locis, per quæ S. Sebastianus Roma Suessionas translatus est, hincque ab auctore illo insignissimum istud, præ ne aliis forte omnibus memoratu dignum corporis S. Sebastiani, moveri loco non valentis, miraculum, si revera factum foret, silentio fuisse prætereundum, non nisi ægerrime in animum induxero.*

cui tamen, si accidit, notum fuisset,

11 *Neque est, quod dicas, auctori, qui Historiam dictæ translationis litteris consignavit, insigne illud prodigium, etiamsi factum sit, forte non innotuisse; cum enim Rodoinum sibi prælucentem habuerit, uti in Epilogo his verbis indicat:* Superest hodie tenus in chartophylacio nostro schedula Rodoini ad memorabilem Hilduinum abbatem transmissa. In qua numerosa plurimum capitulatione, virtutum ejus *(S. Sebastiani)* insignia breviata personaliter habentur inserta; quorum summa in cunum redacta, surgit in millibus quatuor, centum septuaginta: *Rodoinus autem, quo potissimum auctore atque impulsore, translatio S. Sebastiani facta est, tot miracula, quot verbis proxime citatis importantur, ad reliquias S. Sebastiani peracta posterorum memoriæ tradiderit, dubitandum non est, quin memoratum, quo de agimus, miraculum, cui ipsemet, utpote sacrum S. Sebastiani corpus ex Italia* B *in Galliam Suessionas usque comitatus, oculatus testis interfuisset, ad posterorum memoriam, modo factum foret, pariter transmisisset, ut propterea in eadem illa hypothesi id ex illo Historiæ dictæ translationis auctor certissime didicisset. Accedit, quod idem auctor, ut ex Commentario prævio ad Acta S. Sebastiani* § VII *num.* 37 *apud Bollandum videre licet, translationi S. Sebastiani fuerit coævus, tuncque verosimiliter, aut certe non diu post, unus e monachis S. Medardi Suessionensibus, in quorum monasterium corpus S. Sebastiani, comitatum iis ipsis, qui hunc in itinere ex Italia Suessionas continuo præbuerant, etiam tunc præbentibus, fuit translatum, ut ex pluribus, qui præsentes adfuerant, sæpe memoratum miraculum, si accidisset, scire potuisset, verosimillimeque scivisset.*

utpote coævo ejusdem monasterii monacho,

12 *Porro cum Mabillonius tom. IV Sanctorum Benedictinorum parte* I *Librum translationis S. Sebastiani sub initium sæculi* X, *adeoque sæculo fere integro post rem gestam scriptum asserat, sicque ejus auctoritatem non parum infirmet, lubet nunc, ut, quæ hactenus ex Libro illo sive Historia disseruimus, firmiora constent, de nomine auctoris, deque* C *tempore, quo scripsit, nonnulla proferre. Bollandus noster loco mox citato dubitat, an idem ille monachus, nomine Odilo, qui Ingranno abbati seu potius decano elucubratam a se SS. Tiburtii et aliorum translationis Narrationem dedicavit, Historiam translationis S. Sebastiani pariter non elucubrarit. Asserit id Mabillonius loco citato in Observationibus præviis ad Lib. translationis reliquiarum SS. Sebastiani et Gregorii, at non ita asseveranter, quin et ipse dubitare videatur; Sanderus contra in Bibliotheca Belgica pag.* 83 *lucubrationem illam ex codice monasterii S. Vedasti antiquo charactere, ut ait, exarato indubitanter attribuit Odilino, quem pauca verba, quæ ex illo citat, (modo ea Odilini sint) monachum fuisse, uti etiam Odilo Mabillonio et Bollandi fuit, luculenter ostendunt, adeo ut discrimen, quod inter utrumque nomen intercedit, impedire non debeat, quo minus is, quem Odilini nomine Sanderus appellat, idem esse credatur cum illo, qui a Bollando et Mabillonio Odilo nuncupatur, quique fuit cœnobii S. Medardi Suessionensis monachus.*

qui medio circiter

13 *Utut sit, lucubratio illa, ut apparet ex his Epilogi ejus verbis,* Totius orbis Romani principe *(Ludovico Pio imperatore)* vita exempto, epilogus tandem quoque thematis hujus styli verecundia impellente ponendus est, *narrationi mortis Ludovici Pii imperatoris proxime subnexis, absoluta est non diu post ejusdem principis obitum, adeoque medio circiter sæculo* IX, *annis forte circiter viginti quinque elapsis post S. Sebastiani ex Italia in Galliam translationem, anno 826 factam. Sane Bollandus huic opinioni nostræ non repugnat: ad diem enim jam citatum in Commentario prævio ad Acta S. Sebastiani num.* 37 *sic scribit:* Historiam hujus Translationis *(S. Sebastiani)* litteris commendavit, qui tum aderat, *(cum scilicet fieret illa translatio)* monachus in cœnobio S. Medardi. *Mabillonius nihilominus, ut jam monui, Odilini illud sive Odilonis Opus ad initium sæculi* X *refert: idcirco autem id facit, quod ab auctore dedicatum sit Ingranno monasterii Medardensis decano, qui, ut ex Frodoardi Chronico intellexit, anno* 932 *Lauduni episcopus ordinatus est. Verum unde didicit Mabillonius, Ingrannum, cui Odilo sive Odilinus suum de S. Sebastiani translatione lucubrationem inscripsit, eumdem certo esse cum Ingranno, qui anno* 932 *ad sacras episcopatus Laudunensis infulas evectus est? Cum a medio circiter sæculo nono, ut ex* E *Galliæ Christ. auctæ tom.* IX *col.* 412 *et* 413 *intelligitur, usque ad annum* 970 *abbatia S. Medardi abbates commendatarios habuerit, horumque loco decani regulares varii monasterium illud tunc rexerint, quid ni ante Ingrannum, de quo Mabillonius et Frodoardus, alius florere potuerit Ingrannus, monasterii S. Medardi vicissim decanus, cui Opus suum Odilo dedicarit? Certe in memorata translationis S. Sebastiani Historia plura occurrunt, quæ id aperte exigunt, uti etiam hanc citius, quam sub initium sæculi* X *esse conscriptam. Causa duntaxat, ne prolixitate ab iis, quæ ad S.*Serenum *propius pertinent, nimium degrediar, hic a me adductum, rem penitus dilucidabit.*

sæculo nono

14 *Auctor sæpe dictæ Historiæ Odilinus sive Odilo apud Bollandum cap.* XVIII *num.* 84 *sic scribit:* Vidimus quosdam nec spernendæ probitatis viros, qui Suessæ civitatis venturam, quam formidamus, ruinam ab his, qui audiere, se protestantur percepisse. Turricula erat in eadem urbe Orientis occiduas spectans plagas: super quam spiritus ambiguus cum jam noctis tetras aurora F cœpisset umbras spargere, terribilis sententiæ ter ingeminatam profudit vocem, dicens: væ, væ, væ tibi Suessio, Sodoma ut olim et Gomorra, validis ignium flammis concremanda, et in vacuos favillarum cineres redigenda! *Narrat deinde portenti hujus famam longe lateque fuisse vulgatam, ac subjungit:* Quam rem a multis, qui nostris superfuere temporibus sine suspicione falsi consono relatu audivi, eamque huic Operi annectendum ratum duxi, ad correctionem omnium eamdem urbem inhabitantium; *paucisque interjectis, num.* 85 *ait:* Patres et prædecessores nostri, qui nobis ista narrabant, meritis et interventu hujus nostri piissimi Protectoris *(S. Sebastiani)* deputabant, quod nequaquam hoc sua tempestate impletum videbant. *Quæ sane nec cum iis adjunctis, quæ civitatem Suessionensem, cum scriberet, eversam nondum fuisse, innuunt, nec ad omnium, ut tamen ait, civitatem Suessionensem incolentium correctionem scripturus Odilo fuisset, si post annum 856, quo Dani seu Nortmanni, ut in Chronico Turonensi de Gestis Normannorum apud Chesnium legitur, satisque aliunde constat,* Sanctum Quintinum et urbem

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

urbem Suessionis et Parisius cum adjacenti terra destruxerunt combusseruntque, *translationem S. Sebastiani litteris consignasset, ut propterea necesse sit, hanc ante annum 856 esse descriptam ; ex quo fit insuper consequens, ut Ingrannus, cui dedicata est illa Odilini lucubratio, verosimillime non sit ille Ingrannus, qui anno 932 Laudunensis episcopus ordinatus est; sic enim, cum ad episcopatum Laudunensem promotus est, aut fere centenarius, aut etiam, quod adhuc minus verosimile apparet, centenario fuisset major, utpote ante annum 856, ante quem Odilo ex dictis memoratum Opus suum ipsi dedicarit, decani officio in Abbatia S. Medardi jam perfunctus, adeoque, cum ad illud non pauciorum, quam 30 verosimiliter annorum vir accessisset, anno circiter 826 natus.*

scripsit; commentitia deinde etiam

15 *Quod si dictis hactenus forte opponi queat, inter decanos Medardenses sæculi noni et decimi, quorum tamen catalogum inveniri non putem, non reperiri Ingrannum præter illum, qui anno 932 ad cathedram Laudunensem evectus est, respondeo, Præfationem apud Mabillonium Historiæ translationis S. Sebastiani præfixam, Odilini non esse, sed scriptoris, qui posteriori ævo illam*
B *ipsi affinxit. Id sane vel ex eo verosimillimum fit, quod laudata Historiæ translationis Præfatio cum ejusdem Epilogo pugnet ; in illa enim hæc leguntur :* Sed mirari non desino, quomodo tot immensa sidera, tam ingentia et cunctis sæculis admiranda virtutum insignia, quæ per hunc speciali privilegio semper honorandum, excolendum ac venerandum martyrem suum *(Sebastianum)* Christus operari dignatus est, inlaudabili silentio usque ad hanc supprimi quiverint ætatem : maxime cum notum sit istius sanctæ congregationis *(monasterii S. Medardi)* alumnos animi sapientia et faceta urbanitate semper fuisse profusos. Nisi forte id recipiamus, quod et ita esse, ratione non spernenda conjicitur, divina miracula ex assiduitate viluisse. Et dum hoc in loco continua signorum frequentia magis magisque fruerentur, et miris semper mira succederent, recentium copia delectati, præterita, quæ et numerum ipsum transgredi dicebant, litteris alligare inofficiosum, et minus utile opinantes, torpenti studio obmisere : *in hoc vera ista ante adhuc recitata :* Enimvero superest hodie tenus in Chartophylacio nostro scedula Rodoini ad memorabilem Hildui-
C num abbatem transmissa, in qua numerosa plurimum capitulatione, virtutum ejus *(S. Sebastiani)* insignia breviata personaliter habentur inserta, quorum summa in conum redacta, surgit in millibus quatuor centum septuaginta : *quæ sane pugnantia sunt, ut consideranti patebit. Quare, cum verisimile non sit, Odilinum, sive translationis S. Sebastiani scriptorem, quiscumque demum is sit, tam parum sibi constitisse, oportet, ut vel Præfatio vel Epilogus ipsius non sit : quapropter, cum id ob incommoda alioquin, ut ex dictis facile est colligere, oritura, de Præfatione dicendum appareat, nihil ex ea habetur pro scriptione Historiæ translationis S. Sebastiani ad initium sæculi decimi differenda.*

tum ex iis, quæ narrant de Caroli et Pippini

16 *Atque ita quidem nemo Historiæ translationis S. Sebastiani, ex tempore, quo conscripta est, fidem auctoritatemve infirmet ; idem de Vita Sancti nostri seu Actis apud Desguerroisium exstantibus, ad quorum ulteriorem discussionem nunc progredior, nullus dixerit : in his enim nihil occurrit, unde saltem sæculum, quo conscripta sunt, non dicam certo, sed vel verosimiliter, uti in Historia translationis S. Sebastiani fit, de-* D *terminari queat. Nihilominus, cum, ut ex dictis liquet, mentionem faciant translationis S. Sebastiani, consequens est, ut ante annum 826, quo hæc facta est, exarata non sint, imo multo serius exarata esse, verosimillimum mihi faciunt ea, quæ mentioni dictæ translationis, miraculoque corporis S. Sebastiani hærentis immobilis eam camitato, num. 33 proxime subnectunt. Sunt autem hæc :* Interea dum beati viri Sereni Longe lateque fama percrebresceret, cæpere nonnulli ejus sæpe sacra limina frequentare, ac meritis ipsius illic suorum criminum veniam postulare, ac tandem eam obtinere. Qui rumor tamdiu excrevit, donec ad aures gloriosorum regum, Karoli videlicet et fratris ejus Pippini omnino pervenerat. Qui propere consurgentes una cum matre sua Bertha, inclyta scilicet regina, pervenerunt visere Hominis Dei oratorium, ubi officiosissime suscepti sunt a servitoribus ejusdem loci. Ingredientes vero sanctam basilicam oraverunt de more Dominum, ut per sanctum suum Serenum dignaretur eorum abstergere crimina, atque genti Francorum cuncta concedere tempora prospera pariter et pacifica.

17 *Cum enim recitata verba narrationis ordine importent, Bertham, ejusque filios Carolum et Pippinum post translationem S. Sebastiani anno 826 peractam ad oratorium viri Dei* Sereni *accessisse,* E
cum matre Bertha ad oratorium S. Sereni accessu,
diu autem, ut unanimus est historicorum consensus, ante annum 826, anno scilicet 783 Bertha e vivis excesserit, uti etiam ejus filii, Carolus et Pippinus, hic nempe, ut Annalista Metensis testatur, anno tertio a nativitate sua, quæ anno 759 accidit, ille vero anno 814, manifesti erroris convincitur Actorum sive Vitæ S. Sereni *auctor, in quem verosimiliter ex eo lapsus est, quod tanto temporis intervallo tum a translatione S. Sebastiani, tum ab ætate Berthæ ejusque filiorum fuerit remotus, ut quæ tum illam, tum hanc præcesserint, quæve subsecuta sint, distincte non cognarit, atque consequenter vitam Sancti nostri non tantum diu post ætatem Berthæ ejusque filiorum, sed et post translationem S. Sebastiani conscripserit. Etsi autem in iis, quæ de Bertha ejusque filiis narrat, a vero ordine et tempore, quo gesta sunt, non deviaret, fides ejus nihilominus admodum vacillaret, diuque post translationem S. Sebastiani scripsisse, censeretur ob errorem non minus gravem, quem ibidem admittit. Ait enim Bertham* F *ejusque duos filios Carolum et Pippinum, basilicam* S. Sereni *ingressos, Deum de more oravisse, ut per sanctum* Serenum *crimina eorum dignaretur abstergere : illud autem de Pippino, Berthæ filio, utpote, qui anno ætatis suæ tertio, ut mox dictum est, nondum expleto, vivere desiit, dici umquam, salva veritate, non potest, idque sive ad tempus translationem S. Sebastiani præcedens, sive ad subsequens respiciatur.*

de victoria ab iis de hostili exercitu,

18 *Idem esto judicium de victoria, quam Carolum Magnum et Pippinum, reges et fratres, junctis viribus, imploratoque SS. Medardi et Sereni patrocinio, de numeroso hostium exercitu retulisse, num. 34 affirmat. Quod si contendas, pro Pippino legendum esse Carolomannum, qui etiam fuit Berthæ filius, postque patris Pippini obitum in Galliarum parte regnavit, tunc quidem fieri potuerit, ut hic aliquando (ante factam tamen, ut ex dictis facile est colligere, S. Sebastiani translationem) cum Bertha et Carolo S. Sereni basilicam supplex inviserit, nondum tamen eam duorum regum fratrum victoriam in historica veritate ullibi fundatam invenias. Etenim Carolomannum et Carolum*

AUCTORE C. B.

A *lum Magnum ante patris Pippini obitum, bellum, junctis viribus, gessisse, nuspiam comperio; Carolomannus autem a patris Pippini morte annos dumtaxat regnavit tres, menses duos et dies decem, quo toto temporis spatio arma a Francis mota non lego, nisi in solum Hunaldum, Waifarii Aquitaniæ ducis nuper occisi patrem, qui ducatum Aquitaniæ, quem ab annis amplius viginti, monastico habitu assumpto, filio suo regendum possidendumque tradiderat, sibi denuo vindicare, nonnullis collectis copiis, moliebatur. Quapropter cum Carolomannus ne quidem in hoc bello socia arma cum Carolo Magno, qui illud suscipiebat, jungere voluerit, liquet, a vero prorsus alienum esse, quod sæpe laudatus Vitæ sive Actorum Sancti nostri auctor num. 34 citato tradit, idque etiamsi ibidem Pippino Berthæ filio Carolomannus substituatur.*

junctis viribus, relata,

19 *Quod vero Carolomannus in memorato bello vires suas cum viribus Caroli jungere noluerit, docet nos Eginhardus in Vita Caroli Magni, et in Annalibus his verbis :* Hunoldus quidam regnum affectans provincialium animos ad nova molienda concitavit : contra quem, quia ipsi eadem pro-
B vincia forte obvenerat, rex Carolus cum exercitu profectus est. Sed cum fratris *(Carolomanni)* auxilium habere non posset (qui procerum suorum pravo consilio, ne id faceret, impediebatur) colloquio tantummodo cum eo habito in loco, qui Duasdives vocatur, fratre in regnum suum remeante, ipse in Engolismam civitatem Aquitaniæ proficiscitur; et inde contractis undique copiis, fugientem undique Hunoldum persequitur. *Narrat deinde, quomodo Carolus Magnus, tradito sibi in manus Hunoldo, bellum illud solus feliciter confecerit, adeo ut pateat, Carolomannum nec sub initium, nec sub finem illius Carolo fratri suppetias tulisse. Atque hæc quidem sunt ad sæculum* VIII *et* IX *spectantia, in quibus auctor Vitæ sive Actorum Sancti nostri manifeste hallucinatus est, ubicumque vero in iis, quæ ad tempus ab ætate ejus dictis sæculis duobus remotius referenda sunt, ab aperta veritate deviat, non tam hallucinationis, quam commenti arguendus est; tot enim dubia, tot mira, tot incredibilia illuc spectantia narrat hic auctor, ut ea fere omnia non ex antiquis monumentis fide minus dignis hausisse, sed pro mero suo arbitrio confinxisse,*
C *videatur.*

deque Dagoberti I in Metenses bello, quod

20 *Hoc ut probem, initium duco ab Austrasiorum in Dagobertum rebellione, quam num. 2 his verbis insinuat :* Eodem vero tempore orta est non parva seditio illis in partibus *(territorio Metensi)* ab exercitu inclyti regis Dagoberti ob rebellionem terræ illius adversus eum. Quibus victis captus est Vir Deo plenus *(S. Serenus)* atque in captivitatem ductus. *Hæc ex Vita Ms. sancti* Sereni *Chesnius tom. I scriptorum Historiæ Francorum, ac ex illo deinde Martinus Bouquetus tom. III scriptorum Rerum Gallicarum inscripserunt, retuleruntque ad Dagobertum I, ad quem sane referenda sunt, siquidem id, quod a biographo nostro num. 22 narratur, veritati consonet, scilicet quod sanctus* Serenus, *Pontifice, cui nomen erat Joannes, S. Petri cathedram occupante, ex urbe Roma, quo post bellum Metense captivitate jam absolutus loca sacra videndi causa se contulerat, in Galliam patriam suam regrediens, S. Eligium Noviomensium ac Tornacensium episcopum sibi Alpibus habuerit obvium; cum enim hic sanctus antistes circa annum 660 diem extremum clauserit; vivente autem illo, nullus Pontifex, nomine Joannes, præter Joannem quartum, qui anno 642 e vivis excessit, cathedram S. Petri occuparit, sequitur bellum Metense, si quod fuit, utpote gestum, antequam S.* Serenus *Roma in Galliam, sedente Joanne quarto, reverteretur, ante annum 642 accidisse, adeoque illud ejusque adjuncta referenda esse ad Dagobertum I, cum præter hunc rex nullus, nomine Dagobertus, ante annum 642 in Francia regnarit. At memoratum Metense bellum dubium mihi admodum, ne dicam, prorsus falsum, idcirco apparet, quod tum apud Fredegarium, tum apud alios quoscumque scriptores, qui res Dagoberti primi litteris consignarunt, altissimum sit de bello Metensi silentium. Et sane, si Metenses rebellionis causa bello umquam a Dagoberto I lacessendi fuere, vel id factum est, cum Dagobertus, patre Clothario II adhuc in vivis superstite, solis Austrasiis imperabat, vel cum, jam eo vita functo, Franciæ monarchiam tenebat.*

nec ante Clotarii II patris sui obitum,

21 *Primum admittere non sinit tum sedes regni, quam tunc apud Metenses, veluti apud gentem sibi amicam Dagobertus collocarat, tum Fredegarius, qui cap.* LVIII *de Dagoberto primo, cum solis Austrasiis dominaretur, nondumque Parisios jam* E
factus monarcha accesserat, veluti de principe numeris omnibus absoluto, suisque subditis prorsus omnibus amantissimo, in hunc modum scribit : Usque eodem tempore *(cum Parisios advenit)* ab initio, quo regnare cœperat, consilio primitus beatissimi Arnulphi Mettensis urbis pontificis, et Pippini Majoris-domus usus, tanta prosperitate regale regimen in Auster regebat, ut a cunctis gentibus immenso ordine laudem haberet. Timorem vero sic fortem sua concusserat utilitas, ut jam devotione arriperent suæ se tradere ditioni; ut etiam gentes, quæ circa limitem Avarorum et Sclavorum consistunt, eum prompte expeterent, ut ille post tergum eorum iret feliciter, et Avaros et Sclavos, ceterasque gentium nationes usque manum publicam *(id est, ut Ruinartius in Fredegario a se edito observat, imperium Romanum)* suæ ditioni subjiciendum fiducialiter spondebat. Post discessum beati Arnulphi, adhuc consilio Pippini Majoris-domus et Chuniberti pontificis urbis Coloniæ utens, et ab ipso fortiter admonitus, tantæ prosperitatis et justitiæ amore complexus universas sibi subditas gentes, usque dum ad Parisius, ut supra F
memini, pervenit, regebat, ut nullus de Francorum regibus præcedentibus sua laude fuisset præcellentior.

nec post gessisse, potuit:

22 *Quæ omnia Metensium in Dagobertum I, cum solis Austrasiis dominaretur, rebellionem verisimilem non relinquunt; quod vero ad secundum attinet, scilicet an hæc, Dagoberto jam monarcha, acciderit, adstruit id quidem Desguerroisius; dum in notis ad calcem Vitæ S.* Sereni *adjectis pro illa Metensium in Dagobertum I rebellione anno Christi 630 affigenda Annales Francorum citat; verum qui, qualesve illi Annales sint, non edicit. Ego quidem nullos omnino Francorum Annales invenio, in quibus vel minimum rebellionis Metensium Dagobertum I vestigium ad annum 630 occurrat. Eadem est ratio de annis regni ejus posterioribus; quamquam enim tunc, ut ex fine cap.* LXVIII *Fredegarii erui forsan potest, Austrasii, quorum pars Metenses erant, averso a Dagoberto animo fuisse videantur, numquam tamen eo devenere, ut in apertam rebellionem, quæ fuerit armis compescenda, eruperint. Hisce omnibus perpensis, habebit pariter, quantum opinor, eruditus lector*

AUCTORE C. B.

lector non parum suspecta, aut etiam forte falsa, quæcumque de bello Metensi Sancti nostri biographus refert.

tum ex iis, quæ S. Sereni apud Bosonem captivitatem,

23 Verum hæc præcipua non sunt, quibus hic fidem suam infirmat; alia enim deinde, non dicam dubia, sed et prorsus incredibilia subjungit; narrat scilicet num. 5 et 6 S. Serenum, quem occasione prætensi belli Metensis captum comes, nomine Boso, emerat, pascendisque gregibus suis pastorem deinde dederat, cum filio ejusdem comitis sacras litteras didicisse, huncque in finem tribus annis et medio monasterium Nigellense, clam ipso comite Bosone, quotidie frequentasse, armentis, quæ curæ suæ habebat commissa, inter lucos saltusque ferarum agrestium custodiæ relictis, hæcque, quantumcumque partibus diversis essent dispersa, ad Sanctum nostrum e ludo litterario reversum, buccina signo dato, undique, minantibus ea feris, accurrere solvisse. Num. 9, 11, 12 et 13 nihilo fide digniora proponit: ibi enim miram mirabilium eventuum proxime sibi succedentium insolentiam repræsentat, qui quamquam ex hoc solo capite falsi esse certo non evincantur, jure meritissimo tamen figmenti similisve nævi fiunt

B suspecti, si, ut hic fit, litteris tantum mandati sint ab auctore, qui aut fabulis aut etiam apertis falsitatibus scripta sua commaculasse aliunde luculenter deprehenditur.

reditum ex Italia, quo ierat, brevi suscipiendum,

24 Porro num. 15 et 16 narrat, S. Serenum, peregrinatione ad limina SS. Apostolorum Petri et Pauli suscepta, Romam, comitante angelo, feliciter advenisse, ibique annis septem cum dimidio esse commoratum, cumque tunc in patriam redire meditaretur, angelum Joanni Pontifici Romano in somnis apparuisse, præcepisseque, ut S. Serenum presbyteratus ordine initiaret, sacrisque SS. Fabiani ac Sebastiani reliquiis donaret. Num. autem 19 ait, Joannem Pontificem, ut perquireret, an reliquiæ SS. Fabiani ac Sebastiani Sereno tradendæ forent, populo Romano jejunium indixisse, quod certe omnino incredibile est, cumque iis, quæ ante narrarat, neutiquam quadrat. Ut quid enim Joannes Pontifex jejunium illud indixisset, si hic, ut num. 16 biographus noster narrarat, jam Dei voluntatem, quantum ad reliquias SS. Fabiani ac Sebastiani Sereno dandas, ex angelo sibi apparente didicerat, quamque Joanni, cum ex ea jam S. Serenum presbyterum consecrasset, dubiam adhuc

C fuisse frustra reponas?

susceptum, deindeque

25 Valde ego suspicor, oblatam Joanni Pontifici angelicam illam apparitionem, indictumque ab eo populo Romano jejunium mera esse commenta, conficta ad similitudinem (vide Odilonem in translatione corporis S. Sebastiani apud Bollandum cap. VI) jejunii a clero Romano celebrati, cælestisque visionis Joanni episcopo, qui Bollando nostro Joannes Silvæ Candidæ episcopus fuisse videtur, tunc oblatæ, cum sacras S. Sebastiani reliquias in Galliam transferendas ex ejusdem sancti martyris tumulo eruturus anno 826 accederet. Commentis hisce alia, quæ certius etiamnum commenta sunt, atque ea quidem impia et in S. Eligium injuriosa, superadduntur. Etenim, ut num. 22 et 23 biographus noster, seu potius fabulator, pergit, S. Serenus, cum e peregrinatione Romana Gallias repetit, sub Alpinis jugis aut ad Padum obvium sibi habet S. Eligium Noviomensium ac Tornacensium episcopum, sanctorum Apostolorum limina adeuntem, qui Sancto nostro SS. Fabiani ac Sebastiani reliquias vi aufert, easque, in medio Padi alveo cimba, qua ferebatur, stante immobili, reddere compulsus, erepto mox S. Sereno, restitutionem spondet; hic, quo ad illum perveniat, instar principis Apostolorum Petri super aquas incedit, S. Eligius accedentem amplectitur, sacrisque pignoribus Sereno restitutis, ejus se Cellam in reditu ex Italia aditurum, pollicetur. D

absolutum comitata perhibent, perspicue ostenduntur, hæcque

26 Verum postea, ut num. 25 et 26 fabulator iterum prosequitur, S. Eligius Roma incolumis revertitur, transit haud procul a Cella S. Sereni, eamque subire negligit, a Deo in pœnam promissionis non impletæ subitanea cæcitate percutitur. Hac diu vexatus pergit ad S. Serenum, qui dum sancti antistitis ex Italia reditum anxie præstolatur, cum non longe abesse, ex nuntio intelligit, procurrit obviam; ei Eligius se cæcitatem in pœnam admissi mendacii incurrisse, fatetur, preces pro se fundi rogat; usum oculorum, Sereno humi se prosternente, misericordiamque divinam implorante, recuperat, inque eadem eremo cum Sancto nostro sesquiannum commoratur, post quod ipsi Serenoque, qui in eremo perseverat, mortis hora, ut a Deo postularant, divinitus revelata, ad episcopatum suum revertitur. Quæ omnia cum in Vita S. Eligii, quam S. Audoënus accuratissime conscripsit, neutiquam memorentur, sintque adeo E notatu digna, ut, si sanctus ille biographus ea scivisset, silentio utique non præteriisset; certissimeque scivisset, si facta fuissent, indubitanter ego pro inanibus fabellis imperiti vulgi rumore sparsis, sive pro commentis ad S. Serenum supra S. Eligium efferendum studio confictis, habenda omnino censeo, pariterque quantum opinor, eruditus lector mecum habebit.

nihilominus, etsi etiam S. Sereni ætatem incertam linquant,

27 Ceterum hæc postremo recensita commenta S. Eligio adeo injuria, aliaque plura in Vita Sancti nostri occurrentia, quorum partem prius dedimus, duplex mihi dubium afferunt: primum est, an ætas Sancti nostri, de quo Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 650 agit, sæculo septimo, ut Vita edenda exigit, recte affigi queat: alterum est, an illa S. Sereni Vita, tot ineptis fabellis conspurcata, indigna prorsus non sit, quæ in lucem emittatur. Etenim cum nihil suppetat, quo ætas Sancti nostri sæculo septimo affigatur, præter gestum a Dagoberto I in Metenses bellum, Serenique ex peregrinatione Romana, Joanne IV S. Petri cathedram occupante, in Galliam reditum; hic autem æque ac illud, propterea F quod in sola fabulosa S. Sereni Vita fundamentum habeat, in dubium merito revocari queat, consequens est, ut in dubium pariter revocari non immerito possit, an S. Sereni ætas sæculo septimo sit locanda. Idem fere in Annalibus laudatus Cointius jam ante me advertit: ait enim ad annum mox citatum num. 38: Si Metenses adversus Dagobertum rebellasse, Serenumque inficiaris Romam ivisse, necesse est, fatearis, ætatem Sancti Sereni a te penitus ignorari. Melius tamen, apposita restrictione, dixisset: necesse est, fatearis, quo sæculo ante sæculum nonum S. Sereni ætas figenda sit, a te penitus ignorari. Etenim S. Serenum nec post sæculum nonum, nec ipsomet sæculo nono floruisse, pronum est colligere ex sæpe laudata translationis S. Sebastiani Historia, in qua cum cap. VI sanctissimi hujus martyris corpus, dum anno 826 ex Italia in Galliam transportabatur in ecclesiam S. Sereno sacram illatum perhibeatur, sequitur Sanctum nostrum nec post sæculum nonum, imo, quod saltem etiam verisimillimum est, nec ipsomet sæculo nono floruisse, ut propterea ejus ætas ad sæculum octavum aliudve anterius referenda sit. Ego interim, ad quodcumque referatur

A *ratur aut spectet,* S. Serenum *qualicumque ejus Vita innixus sæculo septimo media sui parte provecto Cointii exemplo dubitanter adscripsi.*

in lucem emittenda, elogio

28 *Quod jam ad alterum attinet dubium de fabulosa Sancti nostri Vita; an scilicet prorsus indigna non sit, quæ edatur; illam quidem tam vilipendit Camuzatus, ut nec* S. Sereni *in Promptuario sacrarum antiquitatum diœcesis Tricassinæ meminerit, edendam tamen ego, utut luce indignam, eo fine censui, ut vel ex sola ejus lectione prudens lector intelligat, quam merito a nobis fabulosa, commentitiaque reputetur. Vitam illam ex codice Ms. sacrarum Lectionum Prioratus Cellæ, ut jam monui, depromptam, hicque edendam, annotatis vel ulteriori fabellarum refutationi, vel alteri fini servituris, subinde illustrabimus, ubi id in hoc Commentario sufficienter præstitum non fuerit, præcipueque assignato, in quibus a Vitis sive Actis, apud Desguerroisium et Saussayum exstantibus, notabiliter discrepet. Ad hæc ut, quæ verba singulas constituant lectiones, quibus, uti num.* 6 *jam monui, Vita edenda constat, sive potius, quæ ex Vita edenda decerptæ sunt, lectori facile innotescat, hanc notis arithme-* B *ticis in numeros, quorum quilibet lectioni uni respondeat, ile more distinguam; proque majori annotandorum commodo ac præcisione in capita tria distribuam. Ceterum solœcismi, loquendique formulæ cum Latini sermonis puritate pugnantes in eadem Vita edenda subinde occurrunt, sed res, quæ narrantur, tam parvi prætii sunt, easque tam parum illi defectus obscurant, ut horum in Annotandis admonere lectorem, operæ prætium non duxerim. Præmitto interim hic etiamnum Elogium Florario nostro Ms. ad diem* 11 *Octobris insertum, in quo* S. Serenus, *quem nulla ibidem adjuncta præter diem, quo annuntiatur, Sanctum nostrum esse, produnt, ob eximiam vitæ austeritatem, castitatemque, postquam in hunc modum,* eodem die natale sancti Sereni confessoris, *annuntiatus est, præcipue commendatur.*

pariter commentitio præmisso, censui.

29 *En illud;* Hic Vir *(Serenus)* summæ sanctitatis et continentiæ, qui pro interna cordis castitate nocturnis diurnisque precibus ac jejuniis insistens, cum vidisset orationum suarum obtinuisse vota, cunctosque æstus in corde suo concupiscentiæ carnalis extinctos, majori zelo castitatis exarsit, et intensioribus jejuniis et obsecrationibus C incubare cœpit, ut mortificatio hujus passionis etiam ad ipsam carnis puritatem eatenus perveniret, ut ne quidem illu simplici ac naturali motu, qui etiam in parvulis ac lactentibus excitatur *, ulterius pulsaretur, credens multum facilius Deum hos stimulos carnis indicatos posse evellere, quos varius humanæ artis industria solet quibusdam poculis vel medicamentis seu ferri sectione detrahere, cumque cœptæ supplicationi ac lacrymis indefessus insisteret, adveniens angelus in visione nocturna, ejusque velut aperiens uterum, quamdam ignitam carnis strumam de visceribus ejus avellens atque projiciens, suisque omnia, ut fuerant, locis restituens intestina, inquit: Ecce, intestina tuæ carnis abscisa sunt, et obtinuisse te noveris hodierno die perpetuam corporis puritatem, quam fideliter poposcisti. *Quo ex fonte angelicam illam apparitionem, donumque castitatis in ea* S. Sereno, *extincto ab angelo in visceribus ejus libidinis fomite, divinitus collatum, Florarii nostri auctor hauserit, penitus ignoro; nihil sane simile apud quoscumque scriptores, qui de* S. Sereno *tractant, accuratissima licet, diligentissimaque indagine adhibita, comperire potui; imo ipsamet Vita edenda utcumque sit fabulosa, et in laudes* S. Sereni *profusa de memorata apparitione angelica, castitatisque dono in ea Sancto nostro divinitus concesso altum silet, ut vel ideo prodigium istud commenti habeam suspectum, proptereaque etiam ad hunc locum elogium recitatum rejecerim, veluti commentum novum Corollarii quodammodo vice aliis Vitæ edendæ commentis ante memoratis superaddendum. Id autem mirum videri non debet; cum enim Florarium nostrum Ms. anno Christi* 1486 *(vide Papebrochium in patriarchis Hierosolymitanis ante tom. III Maii pag.* x) *scriptum tantummodo sit, adeoque sæculis ut minimum sex post* S. Serenum, *tantæ auctoritatis id esse, non debet, ut ob id solum miraculo, quod ad Sancti nostri ætatem spectat, fides indubia sit adhibenda.*

* *Quo de motu ergo hic sermo est?*

AUCTORE C. B.

VITA FABULOSA

Auctore anonymo, E

Ex codice Ms. sacrarum lectionum Prioratus Cellæ subtus Cantumerulam.

Caput I. *Clari Sancti natales, captivitas, pietas, humile officium, sacrarum litterarum studium, libertatis recuperatio.*

Sanctus claro stemmate natus,

Beatus *a* athleta Christi Serenus claris ortus natalibus, patre videlicet Hadriano, matre vero Serena, fertur fuisse territorii urbis Metensium indigena *b*, cujus magnificum nomen suam liquido pandit ethymologiam; quia sicut cælum, F quando serenum est, vocatur clarum atque tranquillum, ita Vir sanctus ac Deo dignus interpretatur clarus, mitis atque tranquillus, sicuti et fuit *c*; qui etiam ab ipsis infantiæ rudimentis ita Domino Deo servire studuit, ut in infantilibus membris videretur mens inesse perfectioris ætatis: cujus sacra mens erga egentes sic semper prompta erat, ut, quæcumque ex paterni maternique juris facultatibus arripere poterat, libenter eis pro Domino impertiri studeret *d*, quamquam litterarum adhuc divinarum expers foret, sicque cresceret, tenere a parentibus educatus, venerabilis proles, non solum ætate, verum etiam serenissima probitate *e*: talem sane volens sibi eligere partem angusto cum tramite, quæ nullo modo umquam auferretur ab eo, quam perenniter adeptus est.

orto bello, in captivitatem ducitur,

2 Eodem vero tempore orta est non parva seditio illis in partibus, ab exercitu inclyti regis Dagoberti, ob rebellionem terræ illius adversus eum *f*. Quibus victis, captus est Vir Deo plenus atque in captivitatem ductus, quem, disponente Deo, emit dux ac comes nobilissimus nomine Boso

44 quinque

AUCTORE ANONYMO.

g

quinque solidis *g*, qui tunc præerat cuidam parti Galliarum, quem diligenter ac tenere fovit; sed non post multum temporis diu requisitus est a matre atque repertus. Quo invento summa cum hilaritate cordis, præfata matrona voluit, quantumcumque placeret pretii, ut caram reciperet Sobolem, dare præfato comiti : quod sine aliqua dilatione ab eo prorsus impetravit, gavisa nimium inde effecta. Quo comperto, Vir sanctissimus nullo modo acquievit verbis propriæ matris in revertendo : malens pro Christo fore advena et exul, hæresque fieri regni cælestis, quam confidere in rebus parentum transitoriis atque caducis; complens illud Dominicum : « Qui amat » patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus *h*. »

h — *qua liberari, atque a Bosone,*

3 Cui mater Serena moriens ac valde lacrymans sic ait : Fili mi, si dispositum est ab omnipotente Deo, ut sic remaneas, fiat voluntas ejus, quamvis finiam omnes dies vitæ meæ cum dolore; illius tamen fiat voluntas, ipsique te commendo, qui te, dum non eras, creavit, ut esses. Hæc dicens unum cum eo peregit mensem *i*; æstimans eum ab hac intentione revocare, quod nullo modo facere quivit, sicque B osculata est faciem ejus, flens diu multumque super collum et ejulans, tristis ad patriam, unde venerat, rediit. Denique beato ac venerabili Viro apud Deum et homines ætate simul et opere magis ac magis semper in melius proficiente, soli Deo placere cupiens, postpositis terrenarum rerum curis, quibus plerumque mortalium plurimi impediuntur, solummodo jugiter orabat, pro donis cælestibus deprecans Deum diebus ac noctibus, quatinus dignaretur dirigere clementer in sacris servitiis omnes actus ejus *k*.

k — *domino suo exaltari renuens, petit, oblique pastoris*

4 Erexit ergo se contra se, cuncta oblectamenta carnis spernens, scutumque sumens fidei dominicæ protectionis, loricam justitiæ ac galeam salutis, quo posset omnia tela callidi insidiatoris ignea penitus extinguere; cujus letiferas suasiones, ut postmodum claruit, sub pedibus, adjuvante Domino, prorsus contrivit, nec aliquo modo volens ei aditum concedere. Interea prædictus comes cernens in sanctissimo Sereno donum Spiritus sancti fervere, cœpit intra se occulte deliberare, qualiter posset eum post se super cuncta, quæ habebat, omnino sublimare. C Unde salubri exquisito consilio, vocans eum ante se, his verbis allocutus est eum, dicens : Video sane in te spiritum Dei degere : idcirco volo te constituere primum in domo palatii mei, ut sis secundus a me et quæcumque præceperis, sine mora perficiantur. Cui beatissimus vir Domini Serenus hoc in primis dedit responsum : Si inveni gratiam in oculis tuis, domine mi, ad nihil aliud me idoneum precor judices in iis, quæ temporaliter possidere videris, nisi ut committas mihi tantummodo omnia gregum tuorum armenta, quoniam aliorum sum omnino ignarus artium, sed in iis procul dubio scias me multum tibi gregis augmentum brevi sub tempore acquisiturum *l*.

l — *officium, dumque interea ludum litterarium,*

5 Videns autem comes constantiam beatissimi Viri largiter ac gaudenter tribuit ei omnia, quæ ad pastorale officium expediebant. Sicque abhinc effectus est pastor suarum pecudum, quas adeo Sanctus Vir provide curavit, ut a morsibus ferarum omnes illæsæ intactæque permanerent. Quomodo vero vel quantis temporibus huic præfuit officio, sequentia declarabunt. Per idem autem tempus ad Nigellense monasterium ob sacrarum studium litterarum pergebat præfati comitis filius, cum quo clanculo simul ibat D vir Domini Serenus, relictis inter lucos lustraque saltus animalibus *m*, sub custodia tamen agrestium ferarum, ut in illis diebus videretur illud impleri agiographiæ : « Et bestiæ terræ pacificæ » erunt tibi *n* » et illud : « Lupus et agnus vescentur simul, leo et bos paleas comedent *o*. » Cumque ante didascalum per dies singulos uterque disceret, beatissimus Tyro, quæque audierat ab ore magistri profluere, ita sitiens epotabat, ut in brevi spatio videretur par fore suo præceptori, omniumque ex tunc suorum coævorum in arte Grammatica pleniter perfectus est magister effectus *p*.

m

n

o

p — *relicto grege, clam frequentat,*

6 Redeunte autem eo ab litterariæ exercitationis disciplina ad curam pastoralem, reboante voce buccinæ, quoquo locorum forent greges pecudum sibi commissi dispersi, nutu Dei ante eum a diversis partibus, minantibus feris *q*, humiliter conventabant. Rursum vero eo jubente, repedabant universa ad quæque densarum loca sylvarum armenta, donec ab ipso denuo revocarentur. Per tres siquidem annos et dimidium huic præfuit officio Vir Deo carus. In quibus quantæ fuit abstinentiæ, longum esset enarrare. E O per omnia imitabilem Virum! mitem, pacificum, hilarem, misericordem, humilem, benignum, pudicum, sacris moribus decoratum, qui fideliter erogabat in eleemosynis egentium quidquid impensum sibi diurni victus habere potuisset. Omnibus omnia factus, ut cunctis pium præberet exemplum.

q

7 Interea omnium inventor malorum, adversarius scilicet humani generis diabolus, non ferens talem ac tantam sacri Viri conversationem, instigavit acerbe letifero ore quosdam nefarios homines contra eum, volens eum a suo removere proposito. Qui in tantam illico conversi sunt amentiam, ut veluti canes rabidi insurgentes, eum conviciis ac male nominatis verbis ante dominum suum lacessierint, illumque accusaverint, dicentes : Optime dux noster, ille maleficus, quem dicebas sperabasque tibi esse fidelem, cui nuper pecoris tui gregis curam commisisti, per tres annos ac menses sex nil aliud egit, quam cum puerulo tuo ad scholas pergere, ibique cum tanta mentis avilitate, ipso plus filio tuo ceterisque coævis, profiteri cernitur, ut omnes minores majoresque natu ejus prudentiam ac F peritiam excessisse, mirentur. Ob id voluimus te certiorem facere, quod ex iis, quæ ei quondam commiseras, armentis quædam a latronibus, quædam vero a feris ita penitus deleta sunt, ut nihil ultra ad usum tuæ domus familiæque exinde percipias.

incuriæ apud Bosonem insimulatur, qui

8 Inde nimium ipse comes ira commotus, cupiens per se veraciter scire, an ita se res haberent, constituit certum terminum, quo ad Virum Dei properaret. Qualam nempe die profectus est una cum accusatoribus fallacibus, volens experiri hujusce rei veritatem, vocatoque beato Sereno ante se iis eum duriter increpavit verbis : Cur, inquit, ob hoc recepisti armentorum meorum providentiæ curam, ut ea in deserto dimitteres, otioque vacares? Cui beatissimus Vir constanti animo, confusis undique suis æmulis, sic ait : Noli, domine mi, super me in aliquo contristari, quoniam veluti superius tibi spopondi, recipies cum omni augmentatione absque mora cuncta, quæ mihi commendaveras armenta. Ad hoc ipse respondit : Si dictis facta compenses, gratiam, quam semper penes me habuisti

inde iratus, S. Serenum, salvum licet gregem hic

A habuisti, nullis liventibus linguis amittere poteris. Alias male te disperdam. Cui sanctus Serenus ait : Sicut locutus es, ita fiat. His ita gestis, convenere nonnulli ad beati Viri spectaculum, ut viderent, an impleret, quæ spoponderat.

exhibeat, verberare vult; sed siti

9 Qui dum resunaret de more suum pastoralem lituum, protinus delitescentes quique greges in profunditate lucorum, audita voce sui Custodis, ante eum simul majores cum parvulis more solito omnino confluxere. Quibus visis, induratum est cor domini sui, non secus ac olim novimus obtusum esse cor perfidi Pharaonis contra Moysen prophetam magni Dei. Quem sic compescere Vir Domini blando cœpit eloquio. Ecce, sicut promiseram superius, Domino faciente, cuncta, quæ mihi commiseras, armenta omni cum multiplicatione et augmentatione restituo tibi *r*. Quo audito, dominus ejus præmissæ promissionis oblitus jussit sibi verbera dari, quibus posset eum acriter cædere. Sed Dominus, cui semper devoto pectore puraque mente beatissimus famulabatur Serenus, volens depromere, quanti esset ipse meriti ; cum arripere voluisset dominus suus omni conamine scopas ad eum B verberandum, confestim manus ejus cum lacerto ita arida exsanguisque effecta est, ut nullo modo eam valeret extendere. Quem eadem hora talis invasit sitis, ut diceret, se, nisi foret quis, qui ei poculum præberet aquæ, spiritum ocyus amittere vitæ.

divinitus punitur, cui restinguendæ aqua deficiente,

10 Cumque ministri ejus hac illacque discurrerent, potumque, unde sitis sua extingui posset, perquirerent ac nullatenus alicujus fontis vel putei venam valuissent reperire, tristes inde nimium effecti sunt. Quippe quia omnes laticum decursus procul ab eis essent præter unum fonticulum, qui nuncupatur Fons Danilus *s*, ad quem ob longitudinem spatii in tam brevi spatio temporis nemo illorum pervenire poterat. Dum hæc sanctissimus Dei Serenus cerneret, invocare hoc modo cœpit Domini majestatem, volens ei pro malo bonum reddere ; expandit manus suas ad cælum et dixit.

precibus fuit fontem Serenus excitat,

11 Tu Domine, conditor cæli et terræ, qui nullam habes indigentiam, et cui omne suum famulatur opus, imperium sequens jubentis, quem tartara contremiscunt, qui de sicca rupe quondam habundanter manare laticem fecisti, C tuus ne deficeret populus, ne reminiscaris, quæso, iniquitatum nostrarum antiquarum, sed jube nunc nobis prodire hic ad laudem et gloriam nominis tui venam aquæ vivæ, qua possit reviviscere hoc aridum tui plasmatis corpus. Hæc dicens præcepit uni taurorum cornu terram fodere, qui mox acsi rationale animal voci obedivit jubentis, atque eum omni impetu terram cornu percussit, cujus hyatum percussionis tanta aquarum largitas secuta est, ut in amnem maximum derivari videretur, sed paulatim decrescens, cursumque suum retrahens in ingentem versus est fontem, qui hodie usque permanet *t*.

eoque Bosonem refocillat, a quo propterea libertate,

12 Igitur beatissimus athleta Christi Serenus gratias inde agens largitori omnium bonorum Deo, plenum sumpsit vasculum aquæ hujus, hylari vultu porrigens comiti sitibundo ac semivivo. Qua hausta, totum corpus ejus in propriam reversum est valetudinem, moxque pedibus Beati provolutus sic eum alloqui cœpit : Serene serve Dei altissimi, amodo sis liber et absolutus ab omni servitio terreni imperii nostrique juris *u*, et servito Domino Jesu Christo, qui me per te a morte debita revocare dignatus est. Qua libertate percepta, præcepit ei, ut, quantumcumque sibi placeret ex parte sylvarum loci illius, aliarumque terrarum acciperet, ut cellulam ad serviendum Deo construere posset, et quæque necessaria essent humano usui, inibi percipere quivisset.

AUCTORE ANONYMO.

locoque ad ædificandum Cellam donatur.

13 Quo audito, Vir sanctissimus libenter obedivit ejus precationi, atque videntibus cunctis, qui illic aderant, ferramentum, quo solebat incidere ligna, jactavit continuo a loco, quo stabat, ferme milliarum unum. Quod cecidit super quamdam quercum, per cujus foramen oleum manasse dicitur, ut patenter ostenderet omnipotens Deus, quod illic deberet construi sacra cellula beatissimi viri Sereni, ubi redundabat oleum, id est, donum vel unctio Spiritus sancti. Quod postea res gesta cunctis manifestata est *x*. Sicque factum est, ut omnes, qui illic aderant, gratias retulerint Deo. Quod cernens præfatus comes, gaudio magno repletus, dans osculum sanctissimo Viro, cum suis reversus est ad propria, atque comes *y* exinde cœpit haberi Vir sanctissimus longe lateque insignis valdeque famosus. Igitur sanctissimus, Vir dum cerneret se expeditum ac liberum ab omni humana servitute, totus illico ad Christi libertus cuuversus est servitium.

E

ANNOTATA.

a *Præ manibus etiam habeo Prologum in Vitam* S. Sereni *ex Legendario Ms. Prumiensi descriptum, atque ad Majores nostros, adjecto etiam Vitæ, quam modo damus, initio, transmissum ; hunc nihilominus hic præmittere, visum non est, quod nihil omnino notatu dignum contineat, terminisque adeo generalibus sit conceptus, ut cuilibet Sancto, cujus Vita describitur, solo mutato nomine, valeat applicari.*

b *In Actis apud Saussayum Sanctus noster* ortu Metensis *dicitur ; non propterea tamen hæc pugnant cum Vita, quam edimus, quæque Sanctum* territorii urbis Metensium indigenam *appellat ; non etiam territorii seu tractus Metensis incolæ seu indigenæ recte Metenses nuncupantur ; imo olim Austrasiæ regnum, ut apud Baudrandum videre licet, a primaria sua civitate Metensi, in qua reges Austrasiæ sedem habebant, regnum Metense dictum fuit, ut et populi illud incolentes Metensium nomine verosimillime venerint : verum an pariter territorii seu tractus Metensis nomine regio* F *civitati Metensi circumjecta apud medii ævi scriptores aliosve anteriores umquam venit? Hoc equidem ego comperire non possum ; potestque vel inde non parum augeri suspicio, quam de tempore minus antiquo, quo Vita Sancti nostri conscripta est, in Commentario prævio loco non uno insinuavi.*

c *Hæc allusio ad nomen* Sereni *apud Saussayum omittitur.*

d *Vita apud Saussayum de paterni maternique juris facultatibus ex miserationis affectu a* S. Sereno *sublatis altum silens, ejus adhuc pueri in pauperes pietatem ita commendat :* Charitate in pauperes ita jam enitebat, ut specimina futuræ sanctitatis admiranda exhiberet.

e *Pro his apud Saussayum legitur :* Crescente ætate, cum ingenuæ educationis tincturam jam imbibisset, divinarum litterarum studium adjecit, scientiæque Sanctorum candidatus, nihil prætermisit, quo ad Dei placita se componeret.

f *Quid de bello hoc Metensi universim sentiendum sit, in Commentario prævio num.* 19, 20 *et* 21 *aperuimus ; quod si tamen ei reipsa contigisse, admittendum*

AUCTORE ANONYMO.

admittendum foret, referri melius quam ad initium regni Dagoberti I in Austrasia idcirco non posset, quod nullus in Historiis Chronicisque antiquis Francorum vir illustris, nomine Boso, qui ætate Dagoberti I floruerit, cuique adeo Sancti nostri captivitas convenire queat, uspiam occurrat præter Bosonem, Audoleni filium, de quo Fredegarius in Chronico cap. LIV ad annum Clotharii II Francorum regis 43, qui cum anno Christi 626, Dagobertinique in Austrasia regni quarto concurrit, in hunc modum scribit : Boso, filius Audoleni, de pago Stampinsi jussu Clotharii ab Arneberto duce interficitur, reputans ei stuprum cum Sighilde regina. Quod si autem huic Bosoni Sancti nostri captivitas attribuatur, cum hæc, ut biographus noster tradit, trium amplius annorum fuerit; Boso vero ille, ut ex mox dictis liquet, anno Christi 626 interfectus vivere desierit, consequens est, ut S. Sereni captivitas, adeoque et bellum Metense debeat referri ad annum Christi 623 aut 622, quo Dagobertus I, ut recentiores omnes nunc passim admittunt, Austrasiæ regnum primo iniit. Accedit, quod inter captivitatem S. Sereni, si hæc anno Christi 622 aut 623 affigatur, interque ejus ex urbe B romana reditum, qui sub Pontificatu Joannis quarti anno Christi 640 ad finem vergente ordinati, biennioque fere post defuncti, contigit, nulli negotio inveniri queant anni amplius tres, quibus apud Bosonem (vide Vitam num. 7) S. Serenus captivus exstitit, anni circiter octo, quibus (vide Vitam num. 15) Romæ peregrinatus est, totidemque etiam, quibus forte, antequam Romam peteret, vitam solitariam in eremo duxit, adeo ut, cum vel hinc Vita Sancti nostri, nisi plura in Commentario prævio allegata obstarent, verisimilitudinem utcumque posset acquirere, bellum Metense in ea assertum non aptius quam anno 622 vel 623 affigatur.

g *Apud Desguerroisium cap.* I S. Serenus *non quinque solidis, sed scutis totidem a Bosone emptus dicitur.*

h *Matth.* 10 ℣. 37.

i *Saussayus et Desguerroisius hic in verbis quidem a se, et a biographo nostro discrepant, in substantiam tamen rei narratæ apprime consentiunt.*

k *Hæc a Saussayo prætermittuntur.*

l *Saussayus iisdem fere paulo nitidius, compendiosiusque* C *narratis subdit* : Quod munus *(pastoris gregum)* ideo affectabat, ut procul ab hominum turba et vitiorum contagio, in puritate mentis et innocentia vitæ Deo pie serviret. *Desguerroisius non multum absimilia subjungit.*

m *Per monasterium Nigellense hic intelligitur abbatia cognominis diœcesis Trecensis, quæ* Nigella abscondita *agnominatur : agunt de ea Sammarthani fratres tom. IV Galliæ Christianæ, sitamque esse, aiunt, in Bria haud longe a Villanova ; quapropter, cum vicissim a Villanova, ut in Commentario prævio num. 4 vidimus, non longe absit prioratus Cellæ, perspicuum est et ab hoc Nigellam absconditam haud longe abesse, quod si adeo, quod facere nihil vetat, Nigellam versus accipiatur illud unum ferme milliarium, quo ædes comitis Bosonis a prioratu Cellæ seu a Cella S. Sereni ut minimum abfuisse, biographus noster num. 13 innuit, S. Serenus Nigellam se conferre ex ædibus comitis Bosonis studiorum causa quotidie potuerit, non tamen tribus annis et medio clam ipso comite Bosone, desertisque armentis custodiæ suæ demandatis, quod ideo in Commentario prævio num. 22 incredibile pronuntiamus. Porro* D *de monasterio sive abbatia Nigellensi etiam Nicolaus Desguerroisius in Opere, quod in Commentario prævio num. 2 citavi, ad annum 514 agit, aitque se, cum locum illum anno 1632 adiisset, scriptura et traditione intellexisse, abbatiam illam totius Campaniæ esse antiquissimam, a Clodoveo I Francorum rege, ejusque uxore S. Clothilde fundatam, idque probari ex tota ecclesiæ structura, quæ eodem plane modo et ordine exstructa est, quo ecclesia SS. Petri et Pauli Parisiis, quæ nunc S. Genovevæ nuncupatur, quamque idem Clodoveus erexit. Quapropter cum Clodoveus I Francorum rex sub finem sæculi quinti Catholicam fidem amplexus, sub initium sexti e viris excesserit, consequens est, ut Nigella circa idem tempus sit fundata, possetque vel hinc concludi Sanctum nostrum ante sæculum sextum non floruisse, si fidem aliquam mereretur noster Biographus, dum monasterium Nigellense a* S. Sereno *frequentatum, adeoque id ætate ejus exstitisse, insinuat.*

n *Jobi cap.* V ℣. 23.

o *Isaiæ cap.* LXV ℣. 25, *sed pro* vescentur *ibidem legitur* pascentur.

p *Nonnulla hic adduntur apud Desguerroisium,* E *quæ, cum levioris momenti sint, huc non transcribo.*

q *Qui de hoc obsequio a feris* S. Sereno *præstito sentiamus, vide Commentarii prævii num.* 23.

r *Desguerroisius* S. Serenum *hic comiti Bosoni dixisse, ait :* En, quod tibi promisi, omnia nunc tibi in manus remitto, cumque sim liber, Deo soli vacaturus abeo. S. Serenus *hic sese merito vocat liberum, si, ut Desguerroisius cap.* II, *ipsaque Vita, quam edimus, num.* 2 *innuit, eum jam ante mater Serena a comite Bosone, lytro persoluto, redemerat ; verum Saussayus, eademque Vita, quam edimus, num.* 12 *insinuant, Sanctum nostrum, cum hic Bosonem alloqueretur, libertati nondum fuisse restitutum.*

s *Nec situm, nec nomen fontis hujus uspiam reperire potui.*

t *Dominus Cousinet in Commentario prævio sæpe laudatus ad marginem Lectionum, quas, ut in Commentario prævio monui, ex Antiphonario ecclesiæ* S. Sereni *de Cantumerula ad Majores nostros transmisit, distincte notavit, fontem illum, quem non nominat, hodieque exstare ; at non video, qua ratione probari queat, fontem ullum, qui* F *etiamnum exstet, relato hic prodigio esse exortum ; id sane ego, nisi potior quam biographi nostri adducatur auctoritas, numquam credidero.*

u *Hæc verba insinuant, quod jam ad litteram* r *sub finem notavi.*

x *Hinc collige, Cellam* S. Sereni, *quod ad litteram* m *jam monui, uno ferme milliario ut minimum abfuisse ab ædibus comitis Bosonis. In Commentario prævio ad num.* 23 *curiosus lector inveniet, quid de illa prodigiorum catena num.* 9, 11, 12 *et* 13 *hic contexta sentiendum, arbitremur. Saussayus miracula num.* 9 *et* 13 *relata silentio prætermittit*

y *Nomen* comes *procul dubio hic redundat, ut sensus sit, virum sanctissimum,* Serenum *scilicet, non vero comitem Bosonem, haberi deinceps cœpisse* longe lateque insignem, valdeque famosum. *Certe apud Desguerroisium sic legitur :* S. Serenus pro magno Dei amico deinceps fuit habitus, cui cælum in virtutibus et miraculis faveret.

CAPUT II.

A

CAPUT II. *Sancti vita solitaria, peregrinatio et commoratio Romana, reditus in Galliam, varia miracula.*

S. Serenus, vita aliquamdiu acta, Romam

Et quamquam inter homines videretur degere ad tempus *a*, tamen sacra mens ejus inter angelos in cælestibus versabatur, complens illud Apostoli : « Nostra autem conversatio in cælis » est *b*. » Theoriam namque, id est, contemplationem Dei semper intra cubiculum cordis sui bajulare studens, reminiscendo crebro ac decantando quosdam Psalmographi versiculos. « Quam » dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, » concupiscit et deficit anima mea in atria Do» mini *c*. » Et iterum : « Beati, qui habitant in » domo tua, Domine, in sæcula sæculorum lau» dabunt te. Quoniam melior est dies una in B » atriis tuis super millia *d*. » Denique non plurimo peracto tempore *e*, cœpit intra se deliberare *f*, quomodo occulte posset Romam pergere, ambiens visere Apostolorum Petri regni cælestis clavigeri Paulique doctoris egregii magnificas domus, ceteraque loca in honore aliorum Sanctorum illic constructa fideliter perlustrare. Cupiebat nihilominus omnimode discere institutionem monastici Ordinis sive canonici, sicuti postea rei probavit eventus.

peregrinatur, dumque ibi septennio amplius moratus,

15 Paravit siquidem postmodum iter parvo contentus comite, atque exiguo victu. Quo cœpto, angelum Domini meruit habere ductorem, donec sospes et incolumis veniret, quo tenderet *g*. In quo etiam itinere quantum sacrum attenuavit corpus frigore, fame ac siti atque excubiis vigiliarum, longum est enarrare. Sicque omnino gaudens, auxiliante Domino Jesu Christo, cui semper devote serviebat, cœptam explevit viam, ubi sane diu multumque commanens, septem strenue peregit annos et dimidium, circuiens quæque loca Sanctorum, investigansque plurima gesta martyrum, ac choruscantium virginum summo cum studio ea descripsit, atque fideliter retinuit. C Cetera vero, quæ illic gessit, sequentia declarabunt.

redire in patriam parat, Joannes Pontifex monitu angeli

16 Evoluto autem tempore, meditabatur de reversione isdem Famulus Domini, cupiens repedare ad patriam, unde venerat. Quadam vero nocte destinavit Dominus angelum suum in visu Apostolico Joanni, qui tunc præerat Romanæ Ecclesiæ *h*, cui præcepit dicens : Diluculo matutinis surge et quære diligenter quemdam clericum nomine Serenum a partibus Galliarum huc directum, qui ab infantiæ rudimentis nullo modo cessat Deo fideliter servire, sed nuper istuc veniens visere quæque loca Sanctorum ac sacras discere institutiones, ubi jam peregit lustrum unum ac dimidium *i*, deliberans nunc remeare ad patriam, quam olim dimiserat. Quo reperto, promove eum ad presbyteratus gradum, quia dignus est fungi sacerdotio in domo Domini ; eumque sanctificaveris cum oleo sancto, accipe sanctorum Fabiani necnon Sebastiani sacras reliquias *k* cum capsellulis, quæ sunt super principale altare sancti Petri cum carbunculo uno, ac libenter tribue ei omnia, quæ ejus expediunt itineri, et postea sine eum cum gaudio ad propria reverti.

17 His dictis, angelus Domini nusquam comparuit. Illucescente autem die, beatus Papa Joannes surgens de lecto, in quo jacebat, sollicitus omnino de visione angeli, misit clericos et laicos ad cuncta loca Sanctorum, quæ ibi colebantur ; qui eum studiose perquirerent. Cumque diu multumque ab his Sanctus Dei quæsitus tandem repertus est in quodam oratorio delitescens, psalmis orationibusque vacando. Qui decenter ductus est ante dominum Papam, a quo summa cum reverentia susceptus est ; quem his compellare cœpit verbis : Quare, frater, tamdiu latuisti, inter nos manens nobis tot temporibus incognitus, ut non diceres securiter illud, ad quod veneras peragendum, accipiesque a nobis cuncta necessaria ; mane, precor, apud nos, quanto cupis tempore, donec perficientur ea, quæ a Domino de te jussa sunt. Statuto siquidem termino, quo fas est fidelibus clericis accedere ad percipiendum sacri prebyteratus Ordinem, vocatus est famulus Christi Serenus ante dominum Papam, quem ita affatus est dicens. *AUCTORE ANONYMO. eum ad se arcessit,*

18 Novimus te, carissime Frater, præelectum esse a Domino Deo, ut sis ei peculiaris sacerdos ac devotus minister in templo sancto ejus, quia dignus repertus es, ut fungaris officio sacri sacerdotii, offerasque incensum dignum in odorem suavi- E tatis intra cubiculum tui pectoris ad interpellandum pro totius populi delictis. Unde, quæso, hanc accipere benedictionem ne recuses, ut cum ceteris de te illud Salomonis dicatur : « Dilectus Deo et homini» bus, cujus memoria in benedictione est *l* ». Cui vir domini Serenus, ut erat mitissimus, hoc dedit responsum : Licet, pater optime, scias me indignum ad tanti muneris donum suscipiendum, fiat tamen voluntas piissimi Domini. Quo audito, sanctus Dei præsul, omnesque, qui illic præsentes aderant, benedixerunt una voce Dominum, qui talem sibi dignatus est eligere sacerdotem. Tunc ductus honorifice ante altare, cœptum est more solito sacrum officium consecrationis, super eumque feliciter peractum, sic deinceps minister ingens effectus est in domo Domini. *presbyterum ordinat, donatumque*

19 Quibus rite peractis, cœpit de reversione Sanctus animo deliberare, postulans sibi dari licentiam a sacro Pontifice ad patriam remeandi propriam. Qui libenter assensum ejus præbuit votis, dansque ei cuncta, quæ longitudine viarum expediebant præter sacras reliquias sanctorum martyrum Fabiani et Sebastiani, quæ promissæ ei per angelum fuerant. Quod cernens vir Domini Serenus, F sic ei infit : Verumtamen nullo modo scias, me hinc recessurum, donec sancti angeli compleatur jussio. Unde vocato populo Romano indictum est jejunium, an deprecatio Viri Dei perfici deberetur *m*. Quo peracto, disponente Domino, una voce clamatum est ab omnibus, impleri debere petitionem Hominis Dei. Recuperatis autem sacris reliquiis, dantes invicem benigna oscula aggressus est iter feliciter diu optatum. *SS. Fabiani ac Sebastiani reliquiis honorifice dimittit;*

20 Proficiebat denique in eo exercitationis quotidianæ processus ultra se semper ascendens, ut meritis non solum vinceret sæculum, sed, edomito corpore, de ipso potius triumpharet. Quis enim expediet, quam fuerit in jejuniorum parcitate præcipuus, in vigiliarum delectatione propinquus, in orationis assiduitate laudabilis, in miserationis opere singularis, ut et hostem, qui sibi repugnabat, extingueret, et, unde solus se affligeret, cunctis spe maxima subveniret. *hic in via orationibus, jejunus, aliisque*

21 Erat enim ad obediendum promptus, ad vicia calcanda maturus, cui vivere Christus fuit semper et mori lucrum. Namque non oculum voluptati, non aurem ludibriis, non animum accommodans lenitati, semper *piis exercitiis vacat.*

AUCTORE ANONYMO.

semper se regens anchora gravitatis. Nec aliud extra se respuendo prætulit, quam Christum, quem in corpore fidelis fortior bajulavit. His igitur studiis occupatus in tantam vitæ claritatem pervenit, ut ejus devotum servitium mundi Dominus per miracula testaretur.

reliquias, quas Romæ acceperat, sibi per obvium

22 Quadam vero die, antequam Alpes deveniret, pertransiens quemdam fluvium, nomine Padum *n*; cui obviavit beatus antistes Eligius, vir Deo carus, Romam pergens, qui vi abstulit sacras reliquias sanctorum Fabiani et Sebastiani, quas a beato Joanne Papa acceperat *o*. Unde nimium tristis coram omnibus testari Deum cœpit, non hinc se recessurum, quo usque ei redderentur prædictæ reliquiæ; quas quo ordine vel qualiter recuperare meruerit, cerneres, si illic esses, sicuti in sequentibus declarabitur. Interea athleta Christi Serenus lacrymosis precibus cœpit exorare peregrinorum consolatorem Dominum, ut eum in eadem angustia et tribulatione constitutum sublevare dignaretur, quatinus cœptum iter lætus explere quantocyus posset. Mira res et nostris temporibus mirabiliter stupenda. Nondum enim ab oratione cessaverat, navicula, qua fretum prædicti fluminis
B transire vellet jam dictus præsul Eligius, adeo undæ inhæsit æquoris, ut nec remige impingente, nec flatibus ventorum carbasa exagitantibus, a loco, quo stabat, omnino nec in antea, nec in retro moveri nullo modo potuit.

S. Eligium surreptas prodigiose recuperat,

23 Quod cernens sanctus Dei pontifex ingenti pavore percussus, illico sanctum Dei advocans Serenum, sciens eum magni esse meriti, spopondit ei reddere capsulam cum reliquiis sanctorum martyrum Fabiani et Sebastiani. Ipse vero hæc audiens, magno repletus gaudio, veloci cursu ad eum usque cucurrit. Cujus sub pedibus ita se calcabile flumen supradictum præbuit, quemadmodum quondam altum mare beati Petri gloriosis gressibus obedivit. Quem mox beatus Eligius humiliter amplexans, diuque osculans, reddidit ei libenter ablata pignora, atque deinceps vinculo caritatis ambo simul sociati omnipotentem glorificaverunt Dominum, qui gressus hominum dirigit in salutem, ac semper pie protegit sperantes in se. Beatus vero Eligius Romam pergens, sanctus quoque Serenus cœptam exequens viam; tantummodo deprecatus est eum, ut per eum dignare-
C tur reverti.

in patriam advenit, pietati totum se dedit,

24 Igitur devotus Domini Famulus citissime juga Alpium transcendens atque fines Galliarum propere, favente Domino, incolumis adiens, donec tugurio receptus est proprio. In cujus adventu omnes finitimi regionis illius unanimiter lætati sunt. Quique adeo postmodum videbatur a cunctis reverendus, ut operum suorum clarescentibus meritis, nullus ejus voluntati conaretur reluctari. Cernebatur namque vultus ejus angelico veluti nitens aspectu, et juxta Scripturam vultus indicabat mentem. Aderat enim morum temperantia, e qua lanx libratur. Circa exercitia Dominici cultus inerat illi animus devotissimus, amorque inexhaustus. Jam vero verba, quæ diceret, sale sapientiæ divinæ condita cerneres, omnibusque communicare sui fragrantiam odoris. Hæc omnia super fundamentum fidei Catholicæ in pectore casto collocaverat, Christum adhibens structuræ suæ fundamentum perpetuum, qui est vera petra, super quam omnis ædificatio stabilita crescit in templum sanctum in Domino. Inerat ei interea circa peregrinos et exules magnus dilectionis fervor, ita ut, quibuscumque poterat, alimoniam subministraret, tegumentaque præberet.

Eligioque in Galliam pariter reverso, obque fidem

25 Eodem vero anno peracto, revertente jam a Roma beato Eligio, pertransiens fines Hominis Dei, ire ad eum, ut promiserat, neglexit. Ob hoc invasit eum subitanea cæcitas, qua graviter diu pressus, præparans sumptus necessarios itineri, pergere ad sanctum Dei Serenum, via, qua venerat, velocius acceleravit. Præstolabatur interea vir Dei Serenus cum omni sollicitudine reditum beati præsulis, ignorans, quid ei acciderat. Cumque his et hujuscemodi anxiaretur angoribus, ecce, subito legatus adveniens, sanctum antistitem Eligium a finibus suis egressum illic adventasse, denunciavit. Cui inquit S. Eligius: Vide, Frater carissime, qualiter ob crimen mendacii, quod tibi intuli, valida cæcitate sum percussus. Unde, quæso te, interpellare ne differas Deum pro me, quatinus tuis adjutus precibus, pristinum merear recipere visum.

non servatam, cæcitate percusso visum restituit.

26 Tunc sanctissimus Serenus prosternens se in oratione, Iamdiu fudit preces ad Dominum, donec redditum est sancto viro Eligio lumen amissum. Unde nimium pariter gratulantes, altissimo Domino maximas retulerunt laudes, ac deinde ad beati Viri cellulam cum suis pervenerunt alacres. Unde unum annum fecit et dimidium, designans, ut
erat prudens, qualiter tabernaculum Domino Homo E
Dei fabricaret. Quo peracto, deprecati sunt ambo Dominum, ut diem vocationis suæ ambo scirent, quod et impetrare meruerunt. Postmodum vero invicem se Domino commendantes, antistes ad suum sospes rediit episcopatum, et agonista Dei Serenus intra palæstram sui exercitii habitavit solus *p*. p

ANNOTATA.

a *Desguerroisius paulo explicatius sic habet:* Quamquam inter homines vivere videretur, qui illum auxilii causa invisebant.

b *Ad Philipp.* 3 ℣. 20.

c *Psalm.* 83 ℣. 2 *et* 3.

d *Psalm. eodem* ℣. 5 *et* 11. *Textus illi pluresque alii videri possent ex Scriptura sacra a biographo nostro eo fine tantum produci, ut Vitam* S. Sereni *amplificet, sicque Lectionibus quolibet die Octavæ, qua is colitur, in Officio ecclesiastico recitandis materiam sufficientem inveniat; verum in Actis apud Desguerroisium textus illi fere omnes, nonnullique insuper alii leguntur.*

e *Desguerroisius ait:* multo post tempore, *ut* F
saltem aliquot annorum spatium designare videatur nihil autem obstat, quo minus illud, ut ex Annotatis cap. præcedenti ad litteram f *fas est colligere, septem aut octo annorum statuatur, qui cum* plurimum tempus *dici non debeant, biographus noster cum Desguerroisio hic non pugnat.*

f *Desguerroisius Sanctum nostrum inspiratione divina ad iter Romanum excitatum scribit. Saussayus rem sic narrat:* Verum cum tantæ suavitatis fulgoribus omnium in se oculos raperet, tum fugiendæ humanæ venerationis, tum exercendæ devotionis causa, Romam perrexit, comite angelo, quem familiarem toto itinere habere meruit.

g *Comitatus ille* S. Sereno *ab angelo (sub forma nempe visibili, ut sensus exigit) Romam usque præstitus, incredibilis quidem ex se non est, sed ut illum nemo prudens sola biographi nostri, Actorumve apud Desguerroisium extantium auctoritate certo crediderit, sic per* parvum comitem, *cum quo iter suscepisse dicitur,* adolescentem nondum adultum *quisque intelliget.*

h *In Commentario prævio num.* 24 *sensa nostra operuimus*

A operuimus de angelica illa apparitione Joanni Pontifici Romano oblata; hunc solus Saussayus nominis illius quartum recte inscribit.

i Lustrum unum et medium commemorationis Romanæ cum nupero illuc adventu non satis congruit; nihil simile habet Saussayus.

k Acta apud Desquerroisium extantia ferunt quidem, Joanni Pontifici divinitus injunctum fuisse, ut reliquias Sanctorum in altari S. Petri expositas S. Sereno in Galliam reversuro donaret, sed illas SS. Fabiani ac Sebastiani fuisse nuspiam edicunt; scilicet eorum scriptor (vide Commentarium prævium num. 7 et 8) persuasum sibi, ut biographus noster, non habebat, reliquias S. Sebastiani in prioratu Cellæ S. Sereni extantes, ab ipsomet S. Sereno illuc fuisse allatas. Et sane id saltem admodum esse dubium, argumento esse potest, quod Eginhardus æque ac scriptor Vitæ Ludovici Pii, ambo imperatori huic coævi, translationem corporis S. Sebastiani ex Italia in Galliam anno 826, vivente eodem Ludovico Pio, factam ita pertractent, ut sanctissimi hujus martyris reliquias tunc primum eo fuisse allatas, insinuare videantur; hincque ex parte profectum est, ut in B Commentario prævio num. 8 verosimilius mihi esse dixerim, occasione corporis S. Sebastiani ex Italia Suessionas translati prioratum Cellæ S. Sereni, in quo illud in transitu depositum aliquamdiu substitit, sacris hujus fortissimi athletæ reliquiis esse locupletatum, sive interim hæ dum sacrum istud pignus illuc in transitu etiamnum quiesceret, fuerint obtentæ, sive postea duntaxat, cum jam in monasterium Suessionense S. Medardi esset illatum, monachorum ejusdem cœnobii dono fuerint submissæ, quod mihi credibilius apparet, quodque suspicandi ansam præbuit plurimæ illæ Galliarum ecclesiæ, quæ reliquiis ex corpore S. Sebastiani, cum jam Suessionas esset delatum, excerptis fuere nobilitatæ, uti Saussayus, ad XX Januarii, narrata corporis S. Sebastiani in Galliam translatione, his verbis testatur: Ceterum ex tam locuplete gazophylacio (corpore S. Sebastiani) decerpta pretiosa aliquot pignora plurimas regni Christianissimi ecclesias nobilitarunt: quæ inclyti hujus martyris reliquiis decoratæ, magis quam exquisita qualibet monilium congerie, aut structuræ magnificentia merito gloriantur. In quibus post Parisiensem omnium clarissimam, C Trevirensis quoque hoc ex decore præcipue commendatur; deinde Senonensis, Trecensis, Bruxellana (de hac vide Bollandum in Commentario prævio ad Acta S. Sebastiani num. 43) aliæque cathedraticæ præter abbatiales et ceteras innumeras. Ita ille, qui nihilominus in Corollario Martyrologii Gallicani pag. 1215 cum biographo nostro in modo, quo sacras S. Sebastiani reliquias ad prioratum Cellæ devenisse innuit, omnino consensit.

l Ecclesiastici cap. XLV, ℣. 1.

m Jejunii populo Romano ad Dei voluntatem investigandam indicti Saussayus recte non meminit. Videsis Commentarium prævium num. 24 et 25.

n Maximus, celeberrimusque Italiæ fluvius, qui et Eridanus a poëtis dicitur; hunc in longum et latum Baudrandus aliique describunt, quos propterea si lubet, curiosus lector consulat.

o Desquerroisius scribit S. Serenum præ gaudio, quo ob reliquiarum possessionem efferebatur, eas S. Eligio sibi ad Padum obvio monstrasse, hocque in causa fuisse, cur sanctus antistes easdem vi abstulerit, cum scilicet inimicitia quidem inter eos non intercederet, sed S. Eligius, utpote summa virtute vir, sacri thesauri desiderio flagraret; quasi vero fictum illud reliquiarum furtum, pio licet utcumque desiderio velatum, S. Eligio cessaret esse injurium. AUCTORE ANONYMO.

p Omnia, quæ hic num. 22, 23, 25 et 26 narrantur, pro commentitiis habemus. Adi, si lubet, Commentarium prævium num. 24 et 25. Saussayus solum reliquiarum furtum, miraculumque id proxime subsecutum commemorat, melius facturus, si alia commenta pariter omisisset.

Caput III. *Sancti morbus, obitus, sepulturæ locus, miraculaque in eo patrata.*

Quis deinde ejus patientiam, quis puritatem, quis caritatem, quis zelum sanctum, quis ingenii meditationem die noctuque in lege Domini poterit explicare? Assertor fidei, ornator ecclesiarum, prædicator gratiæ, extinctor jurgii, seminarium castitatis, norma disciplinæ, morum ponderator, libra consilii. Numquam de ore detractio, numquam mendacium, numquam maledictum contra qualemcumque personam processit. Hic non solum non detraxit cuique, sed nec detrahentem patienter audivit. Numquam etiam aliquem odio habuit. Et non solum pro amicis, sed etiam pro inimicis toto cordis affectu oravit. Non docuit verbis, quod non adimplevit exemplis. Nulla enim hora diei sine divini eloquii meditatione transibat, ita ut recte et veraciter dicere posset: « Meditatio cordis mei in conspectu tuo » semper a. » *Dum Sanctus quotidie virtutes* E a

28 Cum enim his et hujusmodi agonibus insudaret, et pene infatigabili intentione sese avidus præliator hosti protervo ad singulare quotidie certamen objiceret, finis cunctis inevitabilis ostium corpusculi ejus cœpit pulsare, ut anima Deo dilecta diutissimis revincta cathenis carceralibus, tandem libera servitutis rumperet vincula, et Regi suo occurreret in gaudium ejus suscipienda, acerrima febri corpore prærepto, medullæ ejus igne perurebantur, et sanguinis unda per membra singula siccabatur, spiritus tamen, infirmante carnis vigore, fortior reddebatur, et ad Dei faciem deprecandam, quo celerrime soluto carnis vasculo liberaretur, magis ac magis accendebatur, cupiens secundum Apostolum dissolvi et esse cum Christo. *alacrius exercet morbo corripitur,* F

29 Divinitas autem fautrix bonarum precum, et rationabilium susceptrix votorum, illius preces benigne ad se admisit, et quod anxie petebat, pie implevit. Denique resolutione jam vicina, cœtibus populorum circum se astantibus, et quæ ventura erant ei, præstolantibus, paulo post futuram suam eis prædixit resolutionem b, et prout possibilitas permisit, ut sui memores essent, fideliter admonuit, quibus ultimum valedixit, ac postmodum Domino Deo pretiosam et sanctissimam reddidit animam; cujus corpori funebria impendentes obsequia, cum magna diligentia loculum præparaverunt et in basilicam, quam ante obitum suum ipse præparaverat, terræ commendaverunt c. *moritur, sepelitur in templo a se ædificato,* b c

30 Quem locum Dominus Jesus Christus ad demonstrandum,

AUCTORE ANONYMO.

miraculis inclarescit; dumque diu post

demonstrandum, quem circa Famulum suum habuerit favorem, mirandorum operum cunsuevit nobilitare; neque enim vel hujus Operis sinit brevitas, vel stylo suppetit facultas enarrandi, quot infirmi post ejus excessum ad illius sepulchrum receperunt sanitatem vel debiles gressum; sed et dæmones ex obsessis corporibus propulsi, nec non plurima sunt mortalibus per intercessionem sanctissimi Sereni a Christo Domino collata beneficia, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

non procul illinc corpus S. Sebastiani Suessionas fertur,

31 Post multum vero temporis accidit, ut beati Sebastiani martyris corpus in Suessionicam civitatem a Roma transportaretur. Cum vero quadam die per fines hominis Dei Sereni transire vellet multiplex vulgus sancti martyris ferens gloriosa pignora; actum est, ut credimus, superna disponente clementia, ut nullo modo a loco illo omnino sacrum removeri corpus posset; unde a diversis partibus infinita congregata est fidelium multitudo *d*. Tunc pariter unanimes Domini exorantes clementiam, ut eis revelare dignaretur, quid inde agere deberent. Inter quos clericorum quidam B sapientissimus dans eis salubre consilium, hoc modo inquit.

moveri id loco non potest, nisi ad oratorium S. Sereni,

32 Si meæ suggestioni assensum præbere volueritis, portabitis ad Cellam beati Sereni sanctos martyris artus, ubi caput ipsius sancti martyris Sebastiani decenter reconditur, et forsan in hoc impetrare valebitis, quod fideliter petitis *e*. Qui protinus ejus verbis acquiescentes, et sacrum corpus sancti Sebastiani sine mora accipientes cum tanta velocitate inde profecti ad oratorium sancti Viri sunt, acsi nullum pondus se ferre sensissent. Quo in loco juxta caput dicti pretiosi martyris Sebastiani diu commoratum est, ostendens per ista Dominus, ad laudem et gloriam sui nominis locum illum frequentantibus plurima beneficia se collaturum.

sicque hujus fama increbrescente, illud etiam Francorum reges

33 Interea dum beati viri Sereni longe lateque fama percrebresceret, cœpere nonnulli ejus sæpe sacra limina frequentare, ac meritis ipsius illic suorum criminum veniam postulare, ac tandem eam obtinere. Qui rumor tamdiu excrevit, donec ad aures gloriosorum regum, Karoli videlicet ac fratris ejus Pipini, omnino pervenerat. Qui pro- C pere consurgentes una cum matre sua Bertha, inclyta scilicet regina, perrexerunt visere Hominis Dei oratorium, ubi officiosissime suscepti sunt a servitoribus ejusdem loci. Ingredientes vero sanctam basilicam, oraverunt de more Dominum, ut per sanctum suum Serenum dignaretur eorum abstergere crimina, atque genti Francorum cuncta concedere tempora prospera pariter et pacifica *f*.

invisunt, triumphantque de hostibus Sancti patrocinio,

34 Ubi vero longo consistentes tempore rebus propriis ditaverunt beati Viri locum de Cella juxta Cantumerulam, seipsos ipsi commendantes, ac postmodum cum magno gaudio ad proprias reversi sunt sedes. Evolutis autem diebus aliquot, imminebat exercitui Francorum maximum prælium, cujus pavore undique concussi ac perterriti congregati sunt præfati reges apud castrum almi Medardi *g* cum cuneo sui exercitus; quem unanimiter deprecantes, ut pro eis Dominum efflagitare dignaretur, dederunt ei in appensione præfatum beati Sereni locellum *h*, ut amborum precibus adjuti, mererentur de hostibus suis feliciter triumphare. Inito vero certamine, et hostes per suffragia Sanctorum fugati, et inclyti reges cum suis in gaudio ad propria sunt reversi, laudantes ac benedicentes unigenitum Dominum ac Salvatorem D nostrum.

cujus Acta elogio

35 Sanctorum mortem in conspectu Domini preciosam beatissimi Sereni compatris *i* præcipui, tum etiam confessoris egregii natalitia festa commendant. Jure etenim sacri ejusdem de sæculo transitus natalicium dixerim, quo mundani squalore emergens ergastuli, cœlestis meruit conscendere palatia regni, deque sinistra translatus in dexteram, jura mortis atrocia perenni immortalitate mutavit. Vere Beatus, vere omnipharia laude dignissimus, cui propositum fuit ita militare in sæculo, ut posset in perpetuum regnare cum Christo.

ab animi fortitudine,

36 Denique æterni Imperatoris victricia secutus beatissimus Serenus, atque inter athletas robustissimos, dato nomine, sacramentis militaribus obligatus, non segnis in divina militia torpuit, non sibi notam passus est desertoris inmitti. Non denique turpem meditatus fugam, adversariis terga præbuit; quin potius viriliter cum hoste congressus, disciplinali ratione certaminis, non modo contrarios ictus clypeo fidei circumspectus elusit; verum etiam infestos inimici impetus ingenti pondere inclytus præliator oppressit. Ita Deo se in E omnibus protegente, victor emergens curru evectus æthereo ad cœleste capitolium, nobilem erexit triumphum, palmaque immortalitatis pariter donatus et laurea, sydereos cœtus meritorum privilegio cumulavit.

a miraculorum copia et sanctitate,

37 Ibi feliciter perpetuus, ac perpetuo felix ipsi conregnans Christo, cohabitat angelis, conspatiatur archangelis, universis postremo Sanctorum omnium millibus conlætatur. Inde hodiernæ festivitatis manavere tripudia, inde Christianæ plebis tanta tamque solemnia gaudia profluxerunt. Hinc clerus concinit, inde populus plaudit, pauper tripudiat, dives exultat. Juvenes et virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini, cujus munere sanctus Serenus hic tantus, tam celebris, tam denique præcelsus emicuit, ut et sanctitatis apice * secundus et miraculorum copia maximus quibusque Sanctorum prædicetur merito comparandus.

* *ad.* nulli

a continentia, patientia, caritate aliisque virtutibus

38 Cujus enim continentiam singularis parsimoniæ non æquavit, cui virtute patientiæ impar fuit, quo fide inferior, spe minor extitit? quem denique summæ caritatis provectibus non transcendit? Quis ab eo egenus sine convivio F fessus, sine solatio destitutus, sine præsidio aut quacumque debilitate corporis detentus absque incolumitatis abscessit remedio? Re etenim vera sic Christus in famulo suo Sereno humilitatis, caritatis ac misericordiæ cubile locavit gratissimum, ut, sicut dictum est, nulli statuerit justitiæ et sanctitatis fere secundum. Quanto principalium fulserit splendore signorum confessor Dei Serenus replicare superfluum judico, quæ tanta sunt, ut sui magnitudine multorum, imo omnium notitiam facile vendicarent.

petito tandem hic biographus claudit.

39 Qui ergo tanta potuit moribundus, credimus quidem, nec vana fide, multo potiora obtinere poterit immortalis. Si pugnans talia præstitit, regnans cum Deo incomparabiliter meliora præstabit. Hunc itaque votis, hunc debitæ servitutis frequentemus obsequiis. Nec torpet animus in officio, si non vult esse frustratus in voto, rogatus aderit, interpellatus favebit. Cuncta incommoda submovens, commoda omnia providebit. Flectet precibus Judicem, pro reis et fragilibus interpellabit Auctorem. Obtinebit apud Deum veniam criminum atque impetrabit

A trabit immortalitatis munere consortia præmiorum, præstante eodem Domino nostro, cui laus perennis, gloria indeficiens, victoria immortalis nunc et in omnia sæculorum sæcula. Amen.

ANNOTATA.

a *Psalmo* 18 ℣. 15.

b *Desguerroisius* S. Serenum *mortem suam proxime instantem adstantibus prædixisse, non affirmat.*

c *Saussayus de sepultura Sancti nostri sic scribit :* Sepultus autem fuit Vir beatus honorificentissimo funere in ecclesia, quam ipse pone Cellam suam ædificaverat, *ut per basilicam sive ecclesiam hic verosimillime intelligatur parva illa ecclesia, quam* S. Serenus, *cum viveret, æquali distantia, ut ad annum* 637 *Desguerroisius tradit, a Cantumerula et a Cella sua exstruendam curavit.*

d *De hoc miracula, cujus Saussayus, cum translationem S. Sebastiani non attingat, meminisse, non debuit, actum est num.* 7 *et seqq. Commentarii prævii.*

e *Hic innuitur, caput S. Sebastiani in prioratu* B *Cellæ exstitisse, antequam corpus ejusdem sanctissimi martyris Suessionas deferretur ; qua de re vide Commentarium prævium num.* 7 *et* 8, *et Annotata cap. præcedenti subnexa ad litteram* i : *ibidem tamen dictis addi potest, apparere ex relatione Desguerroisii, num.* 5 *Commentarii prævii adducta, S. Fabiani reliquias, cum in ea non nominentur, in prioratu Cellæ non exstare ; id autem, si has cum S. Sebastiani reliquiis, ut a biographo nostro traditur, Roma* S. Serenus *attulerit, mirum videri posse, suspicionemque ingerere, neutras hunc in Galliam tulisse. Porro per caput S. Sebastiani, quod in prioratu Cellæ exstare hic dicitur, intelligendum non est integrum fortissimi illius athletæ caput ; nam et aliæ insuper ecclesiæ, ut apud Bollandum nostrum ad* XX *Januarii in Commentario prævio ad Acta S. Sebastiani num.* 21, 56, 57, 62 *et* 66, *et in Appendice folio* 1138 *et* 1140 *videre licet, vel capite S. Sebastiani martyris vel ejus saltem parte gloriantur : hincque in mox dicta Desguerroisii relatione ex Diario visitationis, quæ anno* 1502 *in ecclesiis diœcesis Trecensis instituta fuit, excerpta, inque Commentario prævio num.* 5 *a nobis recitata non integrum S. Sebastiani caput, sed pars dumtaxat capitis superior in prioratu Cellæ quiescere, recte asseritur.*

AUCTORE ANONYMO

f *Quæ hoc et sequenti numero de Carolo et Pippino hic narrantur, refutata sunt in Commentario prævio num.* 16, 17 *et* 18.

g *Monasterium scilicet S. Medardi prope Suessionas, quod etiam castrum S. Medardi nominatum invenitur.*

h *An ergo vult biographus, locum de Cella subtus Cantumerulam S. Medardo ad pensionem datum fuisse a regibus Carolo et Pippino? Desguerroisius tantum scribit, duos illos reges misisse, ut se commendarent Deo sub invocatione SS. Medardi et* Sereni, *pensionisque S. Medardo sive ejus monasterio assignotæ non meminit.* E

i Compater, *ut Cangius in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum* compater *ex Joanne de Janua scribit, in communi acceptione est.* Quasi simul ejusdem filii pater, qui filium alicujus baptizat vel Christianum facit, vel ad baptismum vel ad confirmationem tenet : *sed hic* S. Serenus *verosimiliter vocatur* compater *ratione S. Benedicti, quia sicuti hic Sanctus est pater seu conditor instituti regularis, quod in prioratu Cellæ servandum est, ita* S. Serenus *ipsiusmet loci prioratus Cellæ pater est seu conditor, adeoque simul cum S. Benedicto ejusdem prioratus Cellæ quodammodo pater seu conditor existit.*

DE S. JOANNE EPISC. CONF.

COMI IN DUCATU MEDIOLANENSI.

C

SYLLOGE.

F J. B.

Sancti memoria et gesta.

SÆCULO VII. *Sancti hujus*

Sanctum Joannem *hujus nominis secundum, sublato e vivis S. Victorino, Comensibus infulis admotum fuisse, gregique suo Majorum suorum exemplo insigni sanctitate præluxisse, recentioris ævi scriptoribus in confesso est : cetera, quæ de illa traduntur, fere in ambiguo sunt. Duorum supra viginti Comensium antistitum sacris Fastis adscriptorum continuam seriem exhibent Benedictus Jovius lib.* II *Novocomensis Historiæ, Ferrarius in Topographia nova ad Calendarium Romanum, Ughellus tom.* V *Italiæ sacræ auctæ, quos inter* Joannes II *occurrit ordine* 18. *Primum in ea locum obtinet S. Felix ; non quod ante hunc nullus Comensem ecclesiam moderatus antistes fuerit, sed quod antiquiorum præsulum nomina, gestaque (si Jovio, Tattoque credimus) posterorum memoriæ subtraxerit improbitas temporum, motæque in Christianos Romanorum imperatorum edictis persecutiones. Alterum in ea locum S. Provinus occupat; tertium vero S. Amantius. Hunc S. Felici suffectum esse in Notis Martyrologii Romani ad diem* VIII *Aprilis Baronius scribit : quod si ita est,* Joannes *hujus nominis secundus non* 17, *sed* 18 *Novocomensium episcopus dicendus est : verum Eminentissimum Cardinalem ex antiquo Comensis ecclesiæ hymno refutat Ughellus citatus.*

2 *Ballarinus in Chronico Comensi Italico parte* II *Ballarinus, Ughellus,* S. Joannem *sequenti celebrat encomio.* Decreta erat S. Victorino, priusquam migraret e vita (ne quid contra veterem consuetudinem faceret) futuri pontificis electio. Qua occasione, divino nutu, ad gradum episcopalem evexit nobilem civem Comensem, Chiesia oriundum prosapia JOANNEM dictum hujus nominis secundum. Decessoribus suis sanctitate non cessit, quippe sanctis eorum vestigiis insistens cæcis

AUCTORE J. B.

cæcis peccatoribus multum attulit lucis, commonstrans illis cæli iter, peritique instar naucleri neque sudoribus, neque laboribus parcens, ut ad desideratum adduceret portum commissam sibi naviculam. Obiit anno Domini DCLX die V mensis Octobris, Vitaliani I Pontificis tempore, sub Constantino III imperatore, regnante in Italia Aritperto Longobardorum rege, sepultusque est in æde SS. Apostolorum, et adscriptus sanctis in cælo Pontificibus. *Eadem pene in serie Comensium episcoporum Ughellus habet.* S. Joannes *(inquit)* hujus nominis secundus ex familia Chiesia Comensis, ut arbitrantur nonnulli, Comensi throno promotus est anno DCXLIV. Sedit annos XVI, vitamque liquit die V mensis Octobris, anno DCLX, sepultusque est in cathedrali.

Tattus et Novocomense Proprium

3 *Fuscus quoque in Annalibus Comensibus de* S. Joanne *agit Aloysius de Tattis ad annum* 644 *et seqq. strictius vero in Sanctuario seu Martyrologio Novocomensi, ad sextum Nonas Octobris ita scribens :* Novocomi in ecclesia D. Abundii natalis S. Joannis secundi hujus nominis episcopi et confessoris, qui tempore Rotharis Longobardorum regis et Arianæ hæreseos assertoris multas insectationes sustinuit : e quibus tandem ereptus pro B laboribus suis a Domino æternæ vitæ coronam recepit. *Citat in Notis ecclesiæ Novocomensis Officia, Felicianum Ninguarda in Descriptione urbis ecclesiarum, ubi de basilica S. Abundii, Robertum Russcha Antiquitatum suæ familiæ lib.* I, *Philippum Archintum, Lazarum Caraffinum Novocomensem episcopum, aliosque, sed quorum Opera ad manus nostras non pervenerunt. Citari hic audis ecclesiæ Novocomensis Officia : recte tamen, nullam de* S. Joanne *in ecclesia Comensi recitari Officium, Ferrarius scripsit; quippe cujus Topographia, jam inde ab anno* 1609 *lucem aspexerat, cum citata a Tatto Officia serius in publicum prodierint, nempe sub Lazaro Caraffino, qui a Melphiensi ad Novocomensem sedem translatus fuit anno* 1626 *mense Januario, teste Ughello.*

anni 1644 et 1650 meminerunt :

4 *Neque Ferrarii Topographia solum posteriora sunt Novocomensis ecclesiæ Officia propria, verum etiam Urbani VIII Pontificis decreto anni* 1634, *quo cautum est, ne quis Sanctorum Albo adscribere quempiam audeat, nisi cui veneratio cultusque publicus et quidem immemorabilis, id est, ad minimum secularis suffragetur. Illa enim anno* 1644 *et* 1650 *Comi sunt edita, notante Tatto* C *ad annum* 591 *in Annalibus Patriæ. Porro decretum hoc a decennio latum ignorare non potuit Caraffinus : unde nefas est dubitare, quin vir doctus, et antiquitatis amantissimus, rerumque ad suam diœcesim spectantium peritissimus,* S. Joannis *immemorabilem apud suos cultum rite sibi probatum exploratumque habuerit; vel ex Benedicto Jovio (ut ut forte auctores illo antiquiores desiderentur) cujus Annales integro sæculo Urbani præcessere decretum, desinuntque in annum* 1532, *constantique traditione Comensium. Colitur autem ejus memoria Officio duplici in eodem, in quo conditus est, SS. Apostolorum Petri et Pauli, nunc vero S. Abundii templo. Quare, ad vindicandum* Joanni *sanctitatis titulum, pluribus haud opus esse existimo.*

quorum variæ placita quoad electionem

5 *Incerta esse pleraque alia, quæ de* Joanne *traduntur, initio diximus. Singulorum, quos citavimus, testimonia expendamus. Ballarini sententia est, ut ex verbis ejus liquet, fuisse Comensibus præsulibus in more positum, ut successorem sibi quisque deligeret; viguisse hunc morem, donec Deusdedit, urgente* Liutprando *Longobardorum rege* (Liutprandus *antiqua monumenta habent apud Muratorium in Annalibus Italiæ ad annum* 712) *Comensium factus est episcopus* 23, *ut tradit in S. Flaviano* II. *Ballarino subscribit Ughellus. At Tattus* S. Joannem *non a Victorino, sed a clero Comensi promotum asserit. Addit Nicolaus Coletus in Notis ad Ughellum, post S. Abundium, quartum Comensium episcopum, a decessore suo ad episcopalia munia designatum esse neminem. Ego vero Ballarini Ughellique assertum ex antiquioribus monumentis ægre probatum iri credo. Etenim Benedictus Jovius sanctos quidem Felicem, Provinum, Amantium sibi, cum viverent, successorem designasse, verbis disertissimis tradit lib.* II. *Comensis Historiæ : verum id subsecutis in usu fuisse episcopis, ne verbo quidem, unde extundi possit, insinuat.* D

patriam,

6 S. Joannem *patria fuisse Comensem, nobilique Chiesiorum prosapia oriundum, idem Ballarinus est auctor : nihil equidem Comensium gloriæ, nihil Chiesiorum splendori detractum volo : vereor tamen, quod hoc loco Ballarinus scribit, solide probari ut possit. Benedictus Jovius patriæ suæ episcopos referens, SS. Eusebium et Eutichium Comi natos fuisse, non præterit, neque id verisimiliter in* S. Joanne *neglexisset, si et hunc popularem suum certo comperisset. Sanctorum quoque, quos Comum orbi dedit, lib.* I *de Nobilitate Comensi Porcacchius texuit seriem, in qua Eusebii, Eutichiique fit mentio ;* S. Joannis *episcopi nulla. Hinc forte Ughello, cum dixisset* S. Joannem *Comi ex Chiesia familia natum, mox adjicere visum est,* ut arbitrantur nonnulli. *Audire denique juverit Aloysium Tattum in Annalibus Patriæ suæ ad annum* 644 *ita loquentem :* Unde originem traxerit Joannes, haud scitur, quamvis recentiores Comensem faciant, et in honore Chiesiam familiam habeant, qua natum autumant. Punctum hoc aliis stabiliendum relinquimus, quia animus nobis non est, sortis incertitudini veritatem exponere, quandoquidem nihil occurrerit ea de re proferendum, præter auctoritatem historicorum aliquot, quibus, utpote exiguæ fidei, probatio incumbit. E

annum suscepti episcopatus,

7 *Multum quoque obscuritatis habet annus suscepti a* S. Joanne *Comensis ecclesiæ regiminis. Transiit ad vitam cælestem Victorinus* S. Joannis *decessor, Ballarino teste, anno Domini* 644 *die* V *Septembris, summum Pontificatum Theodoro I, Constantino vero III imperium Orientale administrantibus; multaque usus est consuetudine cum Gundeberto Longobardorum rege, Rotharis successore; quod postremum etiam scribit Ughellus :* F Cum igitur decumana persecutionum procella, quam ab Arrianis pro tuendo grege passus fuerat, strenue perfunctus fuisset, successissetque Rothari Gundipertus rex egregie pius, ab eo retulit Victorinus plura privilegia, atque immunitates in favorem suæ ecclesiæ. *Quæ quia sibi non cohærent,* non satis constat, *inquit Tattus in Martyrologio ad* V *Septembris,* quo defunctus fuerit anno Victorinus, licet plerique recentiores indubitanter asserant, ex hac miseriarum valle sublatum anno Dñi DCXLIV ; quomodo accidere id potuit sub Constantino III imperatore, qui triennio ante imperare pariter et vivere desierat, nempe anno DCXLI. Quomodo cum Gundeberto Longobardorum rege intima usus est consuetudine, ab eoque multis condecoratus immunitatibus, si Gundebertus non, nisi anno DCLXI Italici regni habenas assumpsit? *Annus autem, quo Comensem cathedram* Joannes *adiit, non minus incertus est, quam ille, quo obiit Victorinus.*

gesta adversus Arrianos,

8 *Ballarino et Ughello Tattus succedat. Scribit is,* S. Joannem *tempore Rotharis Longobardorum regis multas insectationes sustinuisse. De Rothari Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib.* II *ita scribit :*

A *scribit :* Arialdo vero sine virili stirpe mortuo, Longobardi comitia creando regi habuerunt, ac Gundebergæ mariti regisque optionem, ut ante Theodolindæ, dederunt. Illa Rotharim Harodum genere ducem Brixiæ accersivit, ac maritum sibi ascitum Longobardis, ut ad regnum eveherent, auctor fuit... Hic rex hæresi Arriana, quam majore, quam adhuc quisquam alius, ope defendit, fuit imbutus, verum ceteris virtutibus illo loco dignissimus. *Sub hoc rege duo plerisque Insubriæ ecclesiis præfuere antistites, alter Catholicus, Arrianus alter, ut Paulus diaconus Forojuliensis tradit, atque adeo etiam verisimiliter Novocomo. Unde et turbas identidem in Catholicos ab Arrii sequacibus fuisse motas, non absurde deducitur. Suadet id etiam S. Joannes Bergomensium episcopus,* S. Joanni *nostro synchronus et vicinus, aliquanto post circa annum* 683) *Arrianorum furori litatus, si Sigonio credimus. Peculiare factum, quod referret, Tattus non habuit certæ fidei monumentis roboratum; nec referunt ceteri.*

emortualem 9 *Quo Christi anno fato cesserit* S. Joannes, *non una est auctorum opinio. Ceterarum ea apparet verisimilior, quæ anno Domini* 660 *ejus obitum illigat, quamque Ballarinus, Ughellus et Tattus*
B *tradunt. Minus Tatto probatur cujusdam recentioris (Roberti Rusca lib.* I *de Nobilitate suæ familiæ) assertio, secundum quam anno* 714 Joannes *obierit.* Joannem *enim hujus nominis secundum, inquit, Joannes tertius, Ottarianus, Benedictus, Flavianus, Deodatus exceperunt : horum autem postremus episcopalem sedem anno Domini* 721 *occupabat : in cujus rei testimonium profert datum illo anno Cumanæ ecclesiæ episcopo Adeodato a Liutprando Longobardorum rege privilegium ; atque, fieri quidem potuisse, ut tantilla annorum intercapedine præsules quatuor Comenses infulas susceperint, susceptasque posuerint : at parum fore credibile, si quis pacato animo rem expendere voluerit ; qua in re Tatto refragari nolim. Ceterum Liutprandi diploma exstare ait (ubi de* Joanne) *in archivio episcopali Comensi, licet pag.* 944 *illius dumtaxat compendium referat.*

annum 10 *Monet præterea Tattus, Robertum, sicut in* S. Joannis, *ita et in assignando Deodati emortuali anno hallucinatum esse : siquidem anno* 781 *in vivis esse desiisse Deodatum, scripserit; eo videlicet tempore, quo, exciso Longobardorum regno, Carolus Magnus Franciæ rex potiebatur Italia : cum tamen (quod uno omnes ore fatentur) post Deodatum quinque Novocomenses numerentur episcopi genere Longobardi, et a regibus Longobardis ad id muneris evecti, procul dubio cum in ipsorum potestate erat Italia, non Caroli Magni tempore, quo Italiæ regno exciderant Longobardi, post raptum anno* 774 *Ticini Desiderium. Vide Sigonium lib.* III *de regno Italiæ, et Muratorium in Annalibus Italiæ ad hunc annum. Si verum est, quod lib.* I, *cap.* IV *de Nobilitate Mediolanensi Paulus Morigius scribit, nempe anno* 635 Joanni *nostro alterum successisse Joannem hujus nominis tertium, ille ante medium sæculi* VII *obiisse dicendus est; verum circa medium ejusdem sæculi Comensem cathedram etiamnum occupasse Victorinum* Joannis *secundi decessorem, probabilius apparet, magisque receptum est. Vide Tattum in Victorino, et Acta nostra tom.* II *Sept. pag.* 541. AUCTORE J. B.

11 *Ballarinum num.* 7 *ex Tattoerroris arguimus, quod Victorinum anno* 644 *sub Constantino III e vivis ereptum fuisse, scribat : fuit is Constantinus Heraclii imperatoris filius anno* 641 (*eodem, quo pater ejus obierat) atque adeo triennio ante assertam a Ballarino Victorini mortem, veneno a Martina Augusta propinato, ut creditum fuit, sublatus e medio, teste Baronio. At cum Ballarinus etiam* Joannem *secundum sub Constantino III obiisse dicat, non de Constantino Heraclii filio, sed nepote, quem alii Constantem, alii Constantium, alii denique Constantinum appellarunt, intelligendus videtur. Dies denique* S. Joanni *natalis non idem est omnibus, his* II *Octobris, illis* V *ejusdem mensis assignantibus. Postremum Ballarinus in* Joanne *secundo, et Ferdinandus Ughellus in serie Episcoporum Comensium num.* 18, *affirmant, sed omni auctoritate destituti, inquit Tattus, quibus hic traditionem opponit ecclesiæ Comensis, quæ sancti sui Præsulis memoriam semper secundo Octobris, non quinto recoluit, cui in tanta antiquiorum monumentorum penuria adhærere, tutius atque consultius arbitramur.* *et diem examinantur.* E

C F

DE SS. LEODEGARIO EPISCOPO ET GERINO COMITE FRATRIBUS MM.

IN GALLIIS.

COMMENTARIUS PRÆVIUS. C. B.

§ I. S. Gerini memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus et an ei titulus Comitis conveniat.

ANNO DCLXXVI ET DCLXXVIII. *S. Gerinus, frater S. Leodegarii*

P*ar simile illustrissimorum fratrum, qui in Gallia annis circiter novemdecim ante eadem fere de causa, et eodem verosimiliter auctore Ebroino, impia et crudeli morte affecti sunt, produximus mense præcedenti ad diem* XXVIII. *S. Annemundum episcopum Lugdunensem et Dalfinum ejusdem Lugdunensis civitatis præfectum. Hunc tamen* Sancti *titulo non distinximus, nec de ipso acturi eramus, nisi id exegissent gesta et martyrium S. Annemundi, cum nec*

AUCTORE C. B.

nec Fastis sacris inscriptum legerimus, nec alicubi speciali cultu honoratum. At Gerinus, comes, *cui varie a variis, ab aliis scilicet* Gnerinus, Gairinus, *et* Garinus; *ab aliis vero* Girinus, Gaerinus *et* Gairoenus, *imo et* Warinus *seu* Varinus *scriptus invenitur, plus hic aliquid requirit; nam et ejus gesta non modo cum gestis fratris sui* S. Leodegarii *similiter connexa sunt, sed et nomen et sancti Martyris multis sacris Fastis ipsique hodierno Martyrologio Romano adscriptum est, et cultus non uno in loco specialis sufficienter confirmatus; quæ cum non omnibus lectoribus nostris tam plene cognita sint, multum quippe abest, ut per ecclesiam tam celebris sit* S. Gerinus comes, *quam* S. Leodegarius *episcopus, primum exponenda et probanda suscipimus.*

Usuardo aucto, variisque aliis

2 *Initium ducimus ab Auctariis Usuardini Martyrologii, a Sollerio nostro editis. Istic ex codicibus Antverpiensi, Antverpiensi maximo, Ughelliano et antiquissima editione Lubecana Maxima datur hæc annuntiatio ad diem* II *Octobris:* Eodem die sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii, *quibus verbis ex Bruxellensi codice additur:* Quem Ebroinus lapidibus obrutum interfecit. *Ex*
B *Hagenoyensi codice:* Ipsa die Gerini fratris sancti Leodegarii martyris, quem idem Ebroïnus ligatum ad stipitem lapidibus obrui præcepit. *Ex editione Lubeco-coloniensi:* Item sancti Garini martyris, fratris beati Leodegarii prædicti episcopi. *Ex Greveni editione:* Item sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii episcopi, quem vilis apostata Ebroïnus de exilio reductum jussit lapidibus obrui. *Denique ex editionibus Bellini et Molani, sed iisdem verbis, quibus ex codicibus Antverpiensibus. Usuardinis auctariis jungo annuntiationem unam, quam ex vetustiori suo Vaticano codice Rosweydiani Adonis textui subjicit Dominicus Georgius, quæque, ubi de speciali* S. Gerini *cultu mox sermo erit, usui iterum est futura: est autem hæc:* Apud Verziacum castrum, sancti Girini martyris, fratris sancti Leodegarii episcopi.

Fastis sacris ad II Octobris inscribitur,

3 *Martyrium* S. Gerini *celebrarunt etiam ad eumdem diem auctor Florarii nostri Ms. istis verbis;* Item sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii, qui ab Ebroïno captus, post lapidibus obruitur. *Auctor Martyrologii Germanici:* Item sancti martyris Gerini, qui mox memorati sancti episcopi Leodegarii fratrer ab antedicto
C infami apostata Ebroïno ab exsilio evocatus et absque omni culpa lapidibus obrutus fuit. *Saussayus in Martyrologio Gallicano post prolixum elogium* S. Leodegarii, *in quo et* Gerini *martyrium exponit:* Ipso die natalis est præfati sancti Gairini, fratris sancti Leodegarii, celebris; cujus mors in Dei conspectu propter innocentiam pretiosa, ab Ecclesia pro martyrio censita est, hocque titulo ejus memoria priscis tabulis adscripta, sacris anniversariis honoratur. *Longum quoque utriusque Sancti elogium texuit Petrus de Natalibus lib.* IX, *cap.* XIII *sub isto titulo:* De sanctis Leodegario episcopo et Gerino mart. *et hac clausula:* Passio horum Martyrum agitur VI Non Octobris. *Mitto Galesinium, Maurolycum, aliosque recentiores, qui* S. Gerini *martyris memoriam recolunt in suis Fastis, ac demum hodierni Romani Martyrologii annuntiationem subnecto:* Item sancti Gerini martyris, fratris ejusdem beati Leodegarii, qui ibidem lapidibus obrutus est. *Verum hæc in loco martyrii assignando, quod hic notari convenit, satis exacta non est.*

licet, uti locus, sic et

4 *Nam, cum proxime sequatur annuntiationem, qua* S. Leodegarius in territorio Atrebatensi *necatus asseritur, ultimo suo membro importat,* S. Gerinum *in eodem Atrebatensi territorio lapidibus obrutum fuisse, quod vel a veritate alienum est, vel certe admodum dubium;* S. Gerinus *enim, ut ex Actis edendis patescet, eo in loco lapidibus est obrutus, ad quem Theodorico Francorum regi cum fratre suo* Leodegario *sistendus ab Ebroïno majore domus fuerat arcessitus; est autem perquam verisimile, hunc non alium fuisse, quam civitatem Parisiensem aut quamdam e villis haud procul ab ea dissitis, in quibus Francorum reges versari frequenter solebant, tumque etiam Theodoricus, nisi forte fuerit Parisiis, verosimiliter versabatur. Sane nihil occurrit, unde appareat, quod tunc sive ad conventum celebrandum, sive aliam ob causam in territorio Atrebatensi Theodoricus extiterit. Advertit hæc haud dubie Castellanus; hincque in Additionibus et Correctionibus ad Martyrologium suum Universale* S. Gerini *martyrium prope Parisios consignavit, quod ante in ejusdem Supplemento ad territorium Atrebatense Martyrologii Romani Baroniani exemplo retulerat. At sancti* Gerini *palæstram generaliori loquendi modo in* Galliis *locare propterea malo, quod, cum omnino certum non sit, Theodoricum tunc, cum* E
Gerinus *necaretur, Parisiis vel in hujus urbis vicinia extitisse, certum etiam omnino non sit, an* S. Gerinus *prope Parisios, an in alia Galliarum parte martyrio fuerit coronatus.*

dies martyrii incertus sit,

5 *Porro ut locus, sic et dies martyrii* S. Gerini *incertus est: constat quidem ex Actis priori loco edendis,* S. Leodegarium *aliquanto temporis spatio post necem* Gerini, *quæ, ut post videbimus, anno* 676 *contigit, in monasterium Fiscamnense fuisse abductum, in eoque per biennium fere resedisse, antequam martyrio coronaretur, quod, ut postmodum pariter videbimus, ad* II *Octobris anni* 678 *referendum est; quare etiam martyrium* S. Gerini *ad* II *Octobris anni* 676, *quo passus est, referendum erit, si illud temporis intervallum, quod inter ejus necem et* Leodegarii *ad monasterium Fiscamnense adventum intercedit, una cum biennio fere, quo ibidem is versatus est, duos annos integros, nullo etiam die vel deficiente vel redundante, perfecte constituat; ast cum id incertum sit, nullaque ratione queat probari, pro incerto etiam habeo, an* S. Gerinus II *die Octobris anni* 676, *an alio fuerit occisus, itque quamvis ejus nomen vix ad alium diem Fastis sacris inveniatur ad-* F
scriptum; vulgo enim jam notum est Sanctorum Passiones, Translationes, Elevationes et similia, non iis semper diebus, quibus acciderunt, sed sæpe aliis pro arbitrio assumptis in Martyrologiis annuntiari, ut necad XXV *Augusti* S. Gerini *martyrium referendum sit, etiamsi, teste Chiffletio in Dissertatione de annis Dagoberti cap.* XVI, *in antiquis membranis legatur:* Lapidatio beati Gayreni est VIII Kalendas Septembris. *Id nihilominus movisse videtur Castellanum, ut in Additionibus et Correctionibus Martyrologii sui Universalis* S. Gerini lapidationem *ad* XXV *Augusti consignaret, quamvis eam jam ante retulisset ad* II *Octobris, qui dies ad memoriam* S. Gerini *celebrandam a martyrologis, qui cum post ætatem Usuardi Fastis suis primo inscripserunt, non alia forte de causa electus fuit, quam quod eo jam* S. Leodegarius *in Adonis et Usuardi Martyrologiis esset signatus, congruumque ducerent, ut duo illi Fratres, qui ab eodem Ebroïno eadem de causa injuste fuerant occisi, eodem etiam die memorarentur. Progredior nunc ad qualemcumque* S. Gerini *cultum probandum.*

6 *Bailletus*

habetque cultum

6 *Bailletus ad* II *Octobris, a quo Auctor Vitarum Sanctorum Augustodunensium anno* 1713 *Gallice editarum, et Saussayus verbis num.* 3 *recitandis non dissentit,* S. Gerinum *publice ab Ecclesia honorari, generatim quidem affirmat, sed locum, in quo is cultu ecclesiastico gaudeat, in particulari nullum assignat. Facit id D. Michaël Germanus Congregationis S. Mauri monachus in Historia parthenonis S. Mariæ Suessionensis anno* 1675 *a se conscripta : in ea enim, ubi pag.* 294 *mortem* Gerino *ab Ebroino illatam narravit, mox subdit :* Honoratur *(Gerinus)* ut martyr in ecclesia S. Mariæ *(Suessionensi)* quæ ejus reliquias possidet. *Dionysius Sammarthanus Galliæ Christianæ auctæ tom.* II *col.* 369 *de Ebroliensi, Ordinis S. Benedicti in diœcesi Claromontensi cœnobio, quod vulgo* S. Leodegarii monasterium *nuncupatur, sic agit, ut* S. Gerinum *summo in honore ibidem etiam haberi, satis indicet; ait enim, sacra* S. Leodegarii *pignora una cum reliquiis* S. Gerini, *fratris ejusdem* S. Leodegarii *episcopi Æduensis,* in altari principe ibidem asservari, *adeoque sacris Sanctorum reliquiis annumerari. Duobus hisce scriptoribus Benedictinis accedit* B *P. Petrus Franciscus Chiffletius Societatis nostræ sacerdos, qui Majores nostros de cultu, quo in Vergiacensi seu Verziacensi S. Viventii monasterio, territorii Æduensis seu Augustodunensis ad radices montis Vergiaci sito,* S. Gerinus *gaudet, sequenti hac notitia submissa edocuit :* In monasterio S. Viventii Vergiacensi, in una capsa cum reliquiis S. Renoberti Bajocensis episcopi, et S. Zenonis ejusdem diaconi asservantur quædam ossa S. Guerini Martyris cum hac inscriptione : « Beatus Guerinus, cujus hic sunt sacra ossa, » frater fuit beati Leodegarii martyris. Hunc » tempore Theodorici regis Ebroïnus, qui tunc » major-domus existebat, et ex invidia, diabolo » instigante, jussit lapidibus occidi. Quod cum » factum fuisset, à quibusdam nobilibus et reli- » giosis viris sepultus est in monte Vergiaco » juxta mœnia castri » *quod tunc scilicet, si modo jam erat conditum, cacumini montis illius erat impositum.* « Cujus orationibus a Deo adjuvari devota mente poscimus; et quem in terris tam- » quam patronum ob honorem martyrii venera- » mur, advocatum in cælis pium habeamus apud » Patrem nostrum, qui vivit et regnat per omnia C » sæcula sæculorum. Amen. »

ecclesiasticum diversis locis.

7 *Addit deinde laudatus Chiffletius :* In ecclesia S. Viventii ad quatuor angulorum templi commissurum versus illam partem, quæ cacumen montis Vergiaci respicit, mausolæum S. Guerini existit, monumento plano sine inscriptione notatum, supra quod binis columnis suffultum ad trium circiter pedum altitudinem lapis in formam crucis efformatus assurgit, sub quo peregrini, qui dictam ecclesiam invisunt, devote genuflectendo transeunt. *Ex quibus omnibus certum est,* S. Gerinum, *si non in pluribus Galliarum locis, saltem in tribus jam memoratis cultum ecclesiasticum diu habuisse, hodieque etiamnum verosimillime habere, ut a vero haud dubie aberret Castellanus, dum in Supplemento Martyrologii sui Universalis ad annuntiationem* S. Gerini *in margine annotat, sanctum illum Martyrem nec in loco martyrii, nec alibi uspiam cultum umquam habuisse; sed hic martyrologus forte dumtaxat vult, non reperiri,* S. Gerinum *ullibi umquam Officii ecclesiastici in ejus honorem concinnati recitatione, annuæve festivitatis celebritate fuisse honoratum, quod nec ego comperi, excussis etiam Breviariis, quibus Officium de* S. Leodegario, *unaque de fratre ejus* Gerino *insertum forte esse suspicabar ; puto tamen in iisdem tribus memoratis locis in Officio ecclesiastico, quod ad* II *Octobris recitatur,* S. Gerini *saltem præscribi commemorationem, uti etiam in monasterio Maxentiano, cujus monachi aliquot corporis* S. Gerini, *æque ac* S. Leodegarii, *particulas penes sese etiamnum existere contendunt, proque sancto martyre ab immemorabili tempore* Gerinum *venerati sunt, quod an etiam laudata num.* 6 *monasteria fecerint, nunc indagemus.*

AUCTORE C. B.

cujus summa antiquitas in monasterio Vergiacensi

8 *Chiffletius num.* 6 *laudatus notitiæ a se missæ nihil subjecit vel præmisit, quod vel inscriptionis, quam ossa* S. Gerini *præferunt, vel mausolæi, quod in ecclesia S. Viventii Vergiacensi in honorem ejusdem sancti Martyris erectum est, antiquitatem commendaret, ut ex Chiffletiana notitia tantum habeamus,* S. Gerinum *sæculo præcedenti, quo illa ad Decessores nostros transmissa est, cultu ecclesiastico in monasterio Vergiacensi fuisse honoratum ; at cultum* S. Gerini *apud monachos Vergiacenses multo antiquiorem esse, probari interim utcumque potest ex annuntiatione* S. Generi *a Dominico Georgio ex vetustiori suo Vaticano codice Rosweydiani Adonis textui subjecta, quam num.* 2 *adduximus, quaque* S. Gerinus apud Verziacum castrum *idcirco verosimiliter annuntiatur, quod tunc, cum vetustior ille Dominici Georgii codex Vaticanus scriberetur,* S. Gerinus *in monasterio Vergiacensi cultu ecclesiastico jam gauderet, nisi forte quis velit, in memorato codice Vaticano* S. Gerinum *propterea tantum* apud Verziacum castrum *annuntiari, quo sacrum ejus corpus in monte Verziaco haud procul a castro cognomini aliquandiu jacuerit sepultum. Verosimillimum sane id foret, si idem ille codex Vaticanus ante finem sæculi noni, sub quem aut etiam serius monasterium Vergiacense tantum est conditum, fuerit conscriptus ; neque enim sic alia suppeteret verisimilis ratio, ob quam in eo* S. Gerinus apud Verziacum castrum *annuntiaretur ; verum codex ille Vaticanus, quem ad certum ævum ipse Dominicus Georgius non refert, tantæ vetustatis esse non videtur. Certe annuntiatio* S. Gerini, *quæ ei inserta est, ad Rosweydianum Adonis textum non pertinet, et an illa etiam ad genuinum Adonem pertineat vel ex eo potest ambigi, quod dubium admodum sit, an ætate Adonis jam castrum Vergiacense exstiterit.* F *Adde, quod inscriptio num.* 6 *notitiæ Chiffletianæ inserta, cum de ejus vetustate non constet, indubitatam non faciat* S. Gerini *sepulturam* in monte Vergiaco juxta mœnia castri, *adeoque dubium sit, an propterea in Vaticano Georgii codice* apud Verziacum castrum S. Gerinus *annuntietur.*

et Suessionensi, quæ certa est in Ebroliensi, ex reliquiarum,

9 *Utut sit, cum jam a sæculo decimo major pars corporis* S. Gerini, *ut post videbimus, in monasterio Ebroliensi exstiterit, sacrisque Sanctorum reliquiis hæc fuerit accensita, dubium saltem non apparet, quin* S. Gerinus *in eodem monasterio longissimo abhinc tempore cultum ecclesiasticum habuerit ; quapropter verisimile etiam fit, eumdem sanctum Martyrem eodem honore in monasteriis Vergiacensi et Suessionensi non uno abhinc sæculo fuisse gavisum, cum verisimile, ut mox apparebit, etiam evadat, in iis sacras* S. Gerini *reliquias a pluribus jam sæculis exstitisse. Sed antequam rem hanc pluribus pertractem, necesse est, ut de reliquiis* S. Gerini, *de iis* S. Leodegarii *infra in particulari acturus, nonnulla hic jam disseram, quo hactenus asserta firmiora subsistant. Laudatus enim dominus Germanus*

AUCTORE C. B.

manus in Opere num. 6 cit. pag. 398, ab Ebroliensibus in Arvernia monachis affirmari, asserit, quod corpora SS. Leodegarii et Gerini in ipsorum ecclesia existant, præter caput et alterum S. Gerini brachium, Meimacensibus in diœcesi Lemovicensi monachis donato; id autem cum iis, quæ de reliquiis ejusdem sancti Martyris etiam alibi existentibus jam dicta sunt, non satis recte congruit.

quarum nulla pars in monasterio Meimacensi exstitit,

10 Dico itaque in primis, non probari, caput et alterum S. Gerini brachium Meimacensibus monachis umquam fuisse concessa, hicque verosimiliter D. Germanum in eo, quod ab Ebroliensibus generatim contendi affirmat, ideirco hallucinatum esse, quod, cum apud Mabillonium sæculo II Bened. pag. 706 legisset, Maxentienses in diœcesi Pictaviensi monachos majorem partem reliquiarum S. Leodegarii cum corpore S. Gerini, ejus fratris, Ebroliensibus dimisisse præter caput et manus, quæ Bernardus Guidonis Lutevensis episc. in Tract. de Sanctis Lemovic. num. 40 apud monasterium Maymacum Ordin. S. Bened. pia devotione coli affirmat, ad verba illa præter caput et manus, quorum etiam loco substituit præter caput et brachium, non satis attenderit, sicque hæc, ipsomet Bernardo Guidonis non consulto, ad S. Gerinum, quod loquendi modus Mabillonii, ut ambiguus, non impediebat, referenda duxerit; certe in Tract. cit., quem studiosus lector in Bibliotheca nova a Philippo Labbeo Societatis nostræ sacerdote edita tom. 1 ad pag. 629 inveniet, caput et manus non S. Gerini, sed S. Leodegarii apud Maymacum in monasterio pia devotione honorari, Bernardus Guido affirmat. En ejus verba: S. Leodegarii Augustodunensis episcopi et martyris, quem Ebroïnus major domus regiæ decollavit et exoculavit, MANUS et CAPUT apud Maymacum in monasterio pia devotione venerantur, quibus cum de S. Gerino nil commemoret, verosimiliterque tamen ob subjectæ materiæ affinitatem commemorasset, si in Meimacensi monasterio ejus aliquot reliquiæ cum S. Leodegarii reliquiis etiam exstitissent, persuasum mihi habeo, nec caput nec brachium aliudve S. Gerini membrum a Meimacensibus possideri, nisi forte, quod mihi incompertum est, sacras illas exuvias post ætatem Bernardi Guidonis sæpe laudati obtinuerint.

immemorabili in iis, ut,

11 Quamquam autem nec caput nec manus brachiumve S. Gerini apud Meimacenses monachos existat, non est tamen, quod quisquam propterea existimet, integrum ejusdem sancti Martyris corpus cum capite, manibus ceterisque omnibus membris ab Ebroliensibus possideri. Ex dictis enim num. 6 liquet, aliquas S. Gerini reliquias in monasteriis Vergiacensi et Suessionensi existere; imo verosimillimum etiam est, jam a pluribus sæculis tum per sanctimoniales S. Mariæ Suessionenses, apud quas S. Sigrada, de qua ad IX Augusti apud nos actum est, SS. Leodegarii et Gerini mater, post mariti obitum, filiis matura jam ætate florentibus, religiosam vitam fuerat amplexa, tum per monachos Vergiacenses, in quorum vicinia S. Gerinus, ut notitia Chiffletiana num. 6 adducta præfert, a nobilibus religiosisque viris fuerat sepultus, partem aliquam reliquiarum S. Gerini petitam impetratamque fuisse; sed unde et qua determinato tempore, veterum monumentorum penuria me latet, ut locus hic dumtaxat conjecturis esse queat; ne vero has, quas hic facere non abs re erit, pro parum aptis quis forte habeat, nonnulla, quæ postmodum fusius majori pro parte exponentur, paucis hic ad clariorem jam dictorum ac porro dicendorum intelligentiam prænotanda sunt.

paucis prænotatis.

12 S. Leodegarius jussu Ebroïni majoris-domus inique necatus, tot tantisque miraculis statim a morte inclaruit, ut eorum fama, quidquid etiam contra niteretur Ebroïnus, longe lateque per universos Francorum provincias spargeretur, interemptoque deinde Ebroïno, in aulam Theodorici regis fuerit perlata. Hinc factum est, ut de sacro inclytissimi Martyris corpore ad locum honoratiorem transferendo fuerit cogitatum, illudque etiam reipsa non diu post jussu Ansoaldi Pictaviensis episcopi, statim ut huic sacer ille thesaurus, quem pariter Ermenarius Augustodunensis, et Vindicianus Atrebatensis, episcopi ecclesiæ suæ vindicare nitebantur, forte ducta, obtigit, ab Audulfo abbate ad Maxentianum cœnobium in diœcesi Pictaviensi situm, plurimis in itinere patratis miraculis, fuerit translatum, inque ecclesia de novo exstructa postmodo tumulatum, in qua usque ad medium circiter sæculum nonum quievit. Tunc autem sacras illas exuvias monachi Maxentienses metu Normannorum, qui per varias Galliæ provincias, perque ipsum Pictaviense solum ferro et igne grassabantur, hinc illucque fugientes, primo quidem in Armoricam seu Britanniam minorem, deinde ad Arvernos, postea Autissiodorum detulerunt, tandemque ædificato in Leodegarii honorem monasterio Ebrolio in Arvernis, ibidem majorem earum, corporisque Gerini fratris partem reliquerunt, ut hinc liqueat corpus S. Gerini, aut saltem majorem ejusdem partem, apud monachos Maxentienses sæculo nono exstitisse, utpote sacro illo thesauro jam a sæculo septimo tunc, cum in honorem S. Leodegarii, cujus corpus acceperant, novam ecclesiam ædificarent, eum in finem verosimillime donatos, ut corpora duorum illorum illustrium fratrum, Leodegarii scilicet et Gerini, qui eadem de causa Ebroïni imperio injuste fuerant necati, in eadem etiam illa ecclesia, de novo exstruenda, summo honore sepelirent, sicque S. Gerinus, cujus corpus (vide num. 6) in monte Vergioco minus honorifice, forteque præ metu Ebroïni clanculum quodammodo fuerat inhumatum, tumulum omnibus spectabilem, clarissimoque Martyre dignum in solo Pictaviensi acquireret, in quo hunc honorem, utpote, cum viveret, Pictaviensis comes, jure quodam suo videbatur reposcere.

conjicitur, possessione saltem verisimilis evadit.

13 Hisce prænotatis, non inepte, quantum opinor, quis conjici putabit, Sanctimoniales S. Mariæ Suessionenses tam fama longe lateque vulgata, qua SS. Leodegarium ejusque fratrem Gerinum ut gloriosos Christi martyres passim ab omnibus prædicari audiebant, quam innumeris miraculis, quæ, dum prioris corpus ad solum Pictaviense transferretur, in itinere acciderant, plurimum excitas, sanctorum illorum Fratrum, quorum mater Sigrada vitam religiosam inter ipsas duxerat, forteque etiam tunc ducebat, sacra corpora sibi ex parte communicari, jam tunc, cum ad monasterium S. Maxentii primum essent advecta, nondumque in novam ecclesiam illata, longioris moræ impatientes a monachis Maxentiensibus instantissime postulasse, postulatumque impetrasse. Quod vero jam pertinet ad reliquias S. Gerini in monasterio Vergiacensi existentes, nemo etiam, ut puto, pro inepta conjectura habebit, monachos Vergiacenses sub finem sæculi noni, initiumve sequentis, monasterii sui, quod tunc primum est conditum, sacris Sanctorum exuviis locupletandi, ut monachis ecclesias ædificantibus solemne erat, vehementer cupidos, animum præcipue adjecisse, ut corporis S. Gerini, quod in

monte

A *monte monasterii sui olim inhumatum jacuisse, aut veterum monumentorum fide, aut certe populari traditione didicerant, ossa saltem aliquot acquirerent, huncque in finem apud monachos Maxentienses, qui tunc a patria, e qua S.* Gerini *aliorumque Sanctorum corpora secum asportarant, non adeo procul a Vergiacensi cœnobio, in agro scilicet Autissiodorensi aut in vicinia metu Normannorum exsulabant, plurimum institisse, ab iisque voti sui compotes esse factos. Incerta hæc libuit proferre, dum certiora de modo et tempore, quibus reliquiæ* S. Gerini *ad sanctimoniales S. Mariæ Suessionenses, et ad monachos Vergiacenses devenere, comperire non potui; id autem si quo modo comperiri posset, certissimo foret immemorabilis* S. Gerini *in utroque illo monasterio cultus argumento; nunc vero id comperiri cum nequeat, is ex dictis saltem verisimilis evadit, imo pro verisimillimo habeo, cum etiam seorsum ab iis, quæ jam dicta sunt, dubitandum non videatur, quin longissimo abhinc tempore mox memorati monachi et sanctimoniales* S. Gerini *reliquias possederint.*

in S. Gerino titulus Comitis

14 *Ceterum* S. Gerinum *in capite hujus Com-* B *mentarii, et hoc ipso* § Comitis *titulo non semel insignivi; at an hic* S. Gerino *vere competat, dubitare me fecerunt coævi* SS. Leodegarii *et* Gerini *biographi, de quibus infra sat fuse agetur, quique* S. Gerinum *auspiam* comitem *appellant. Iis accedebant Cointius in Annalibus, Pagius in criticis, aliique plures, qui dum* S. Gerinum *nuncupant, a* Comitis *titulo semper abstinent. Dubium illud nihilominus mihi utcumque exemerunt nonnulli recentiores æque ac vetustiores scriptores, qui, dum de* S. Gerino *agunt, eum* comitis *titulo insigniunt: recentiores illi sunt Dionysius Sammarthanus tom.* II *Gall. Christ. auctæ col.* 1152 *et* 1153, *Longuevallius tom.* IV *Historiæ eccl. Gallic. pag.* 113, *Castellanus in Supplemento ad Martyrologium suum universale, aliique plures, quos recensere hic necesse non est; vetustiores vero duo præcipue occurrunt, scriptor scilicet incertus Fragmenti historici ab Urstisio præfixi Chronico Alberti Argentinensis atque a Chesnio tom.* I *scriptorum Franciæ pag.* 782 *recusi, et auctor anonymus Historiæ Novientensis monasterii a Martenio tom.* III *Anecdotorum insertus, qui ambo scriptores, quamquam* C *sæculis ut minimum quatuor post ætatem* S. Gerini *floruerint, potuerunt tamen, quod etiam ipsa fecisse historicus Novientensis Martenio in admonitione prævia videtur, in Opere suo concinnando antiquiorum scriptorum lucubrationibus uti, ex iisque certo discere titulum* comitis Pictavensis, *quem prior apud Chesnium laudatum pag.* 783, *posterior vero apud Martenium tom. cit. col.* 1129 S. Gerino *attribuit.*

competat, et quid hic significet.

15 *Binis his postremis scriptoribus addi possunt Henricus Ludovicus Chasteigner de la Rocheposay, Pictaviensis episcopus, qui primis quinquaginta annis sæculi præteriti floruit, quique tom.* II *Bibliothecæ novæ Mss. Labbeanæ pag.* 730 *in notis ad Litanias Pictonicas a se concinnatis* Gerinum S. Leodegarii *fratrem* Pictonum comitem *appellat, et auctor anonymus, qui in Vita S. Baboleni, Fossatensis abbatis, quam litteris consignavit, ac deinde Chesnius tom.* I *Script. Hist. Francorum a pag.* 658 *inseruit, exstare asserit epistolam, qua confirmantur omnia, quæ dicta ante vel scripta de monasterio Fossatensi fuerant, quamque Clotharius, Chlodovei filius, ad preces matris suæ Baldechildis anno primo regni sui sancto patri Baboleno, præsente* Gerino comite, *contulit; hoc laudati anonymi assertum Cointius et Mabillonius, quamquam ejus errores, hic sæc.* II *Benedict., ille tom.* III *Annalium, rigidissima crisi recenseant ac carpant, pro erroneo commentitiove non habent, ut non appareat, cur falsitatis suspectum haberi debeat, atque adeo ad titulum* comitis S. Gerino *certius vindicandum non parum faciat, si per* Gerinum comitem, *quo præsente, memorata epistola collata asseritur,* S. Gerinus S. Leodegarii *frater debeat intelligi. Id autem ego omnino propterea existimo, quod, cum Clotharius, Chlodovei et Baldechildis seu Bathildis filius, anno primo, qui cum anno Christi* 656 *congruit, in Francia regnaret,* S. Gerinus, *utpote anno* 676, *ut infra videbimus, martyrio coronatus, verosimillime floruerit, nulliusque alterius comitis nomine* Gerini, *qui tunc in vivis esse potuerit, Francorum historici meminerint, adeoque dubitandum vix videatur, quin anonymus S. Baboleni biographus* S. Gerinum *indigitet, hicque vere fuerit urbis Pictaviensis territoriique adjacentis comes, id est, judex seu præfectus; majorum enim civitatum, provinciarumque præfecti ea ætate earumdem comites solebant appellari, ut* E *apud Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum* comes *et* comites *videre licet, variisque potest antiquarum chartarum exemplis demonstrari.*

AUCTORE C. B.

§ II. Sancti Leodegarii in Fastis sacris antiquioribus et recentioribus memoria, Vitæ variæ, ex iisque duplex edenda.

S. Leodegarii, qui in omnibus fere

Tot *Fastis sacris tum antiquioribus, tum recentioribus* S. Leodegarius *inscriptus est, ut non nisi paucissimis Sanctis hac in re palmam cedat. Inter antiquiores, qui in Fastis suis, quos Martyrologiorum classicorum nomine distinguimus,* S. Leodegarium *consignarunt, primum locum tenet Florus, si modo is verus Florus sit, a* F *Decessoribus nostris ante tom.* II *Martii editus; hic ad* II *Octobris* S. Leodegarium *in hunc modum annuntiat:* In Gallia passio S Leodegarii episcopi et martyris, qui jussu Ebroini (qui ante monachus, tunc major domus extitit) oculis et lingua privatur, sed fame non tollitur; et postea magna inopia trucidatus *, novissime ense suscepto plectitur capite. *Floro accedunt Wandelbertus et Rabanus, quorum ille solum hodie* S. Leodegarium *sic canit:*

* cruciatus

Mox sextum Nonarum Leodegarius ornat,
Seditione potens quem dux populusque peremit.

Ille vero ad hunc diem etiam S. Leodegarium *episcopum refert quidem, sed hunc* Confessoris *titulo insignit, atque a* Leutgario *seu* Leodegario *Augustodunensi episcopo, cujus passionem paulo fusius die sequenti celebrat, prorsus distinguit; qua in re vehementer hallucinari videtur.*

Martyrologus Classicis

17 *Proximi binis his martyrologis sunt Ado, Usuardus et Notkerus: Ado* Leodegarium *his verbis annuntiat:* In Atrebatis *, villa Siricinio, passio sancti Leodegarii Augustodunensis episcopi, quem variis injuriis et diversis suppliciis pro veritate afflictum,

* id est, in agro Atrebatensi.

AUCTORE C. D.

afflictum, Ebroïnus major domus regiæ interfecit. Cujus sacrum corpus in diœcesi Pictavorum translatum, in monasterio beati Maxentii honorifice est humatum. *Usuardus totam hanc Adonianam annuntiationem in Martyrologium suum transtulit præter ultimum ejus membrum de Sancti translatione, et voces aliquot initio positas, quibus is* villæ *seu vico* Siricinio in territorio Atrebatensi *adscribitur, quibusque has* in territorio Adartensi *recte substituit; nam cum* S. Leodegarius in villa *seu vico* Siricinio *passus non sit, sed tamen* in territorio Atrebatensi, *quod, teste Valesio in Notitia Galliarum, hic* Adartense *ab Usuardo nuncupatur, passio ejus minus recte* in villa *seu vico* Siricinio, *ubi sepultus tantum est, recte* in territorio Adartensi *seu* Atrebatensi *signatur, ubi sita est sylva, hodie* S. Leodegarii *dicta, in qua Sanctus, ut post videbimus, martyrium suum seu passionem consummavit. Notkerus, qui* S. Leodegarium *etiam ad hunc diem Martyrologio suo inscripsit, Adonis exemplo Sancti nostri passionem* in villa Syrricinio *minus recte collocat, atque insuper* in Atratis *pro* in Atrebatis *perperam*
B *descripsit.*

ipsis Hieronymianis codicibus

18 *Præter jam memorata Martyrologia Classica adhuc tria alia supersunt omnium antiquissima, nempe Hieronymianum, Romanum vetus seu parvum et illud, quod sub Bedæ nomine tom.* II *Martii Majores nostri præfixerunt. Duo posteriora quidem* S. Leodegarii *certissime non meminerunt; quod vero ad primum attinet, dubitat etiam in Usuardo suo Sollerius noster, an* S. Leodegarius *ad codices Hieronymianos seu Martyrologium cognomine pertineat; ast, ut verum fatear, dubitandi hac de re causam, quam habuit, non satis assequor; neque enim Sollerius per codices Hieronymianos intellexit codices Hieronymianos simplices et nudos, omnibusque additamentis, Gregorii Magni saltem ætate posterioribus, expurgatos, cum omnino certum sit ad Hieronymianos hujusmodi codices* Leodegarium *non spectare, utpote quem ex dicendis patebit lucem non aspexisse, nisi post Gregorium Magnum sub initium sæculi* VII *vita functum: intellexit ergo Sollerius codices Hieronymianos post ejusdem Gregorii Magni ætatem varie seu auctos seu contractos; ast quamquam in majori hujusmodi Antverpiensi seu Epternacensi, sub initium sæculi* VIII *scripto co-*
C *dice* Leodegarius *non compareat, comparet tamen, distincto licet charactere, ut pro Hieronymiano tantum ævi posterioris auctario habeatur, in majori Lucensi apud Florentinium, uti etiam apud Dacherium tom.* IV *Spicilegii in majori Corbeiensi et in pluribus codicibus Hieronymianis contractis, scilicet, ut e multis aliquot recenseam, in Antissiodorensi, Morbacensi, Turonensi a Martenio tom.* III *Anecdot. insertis, imo in ipsomet breviori Corbeiensi apud eumdem Martenium tom. cit., de quo tamen ipse Sollerius in sua ad Usuardum Præfatione pag.* 9 *num.* 31 *pronuntiat, quod appareat, omnia, quæ in eo occurrunt, ex aliquo Hieronymiano codice fuisse desumpta, ut mirum esse non debeat, quod rationem dubitandi, quam hic Sollerius habuit, non satis assequar, atque* S. Leodegarius *etiam ad codices Hieronymianos seu auctos seu contractos verosimillime spectet; ex quo consequens est, martyrologos omnes classicos, si Bedam Romanique parvi auctorem exceperis,* S. Leodegarium *in Fastis sacris a se concinnatis commemorare.*

Fastisque sacris posterioris ævi hodie memoratur.

19 *Neque minori consensu posterioris ævi scriptores* S. Leodegarium *in Martyrologiis suis Fastisve sacris concelebrant. In Hagiologio Franco-Gallico, quod Labbeus edidit, iisdem plane verbis annuntiatur, quibus in Usuardo. In Kalendario Corbeiensi apud Martenium, annorum circiter* 800, *ista mense Octobri signantur:* VI. Nonas. Atrebatis... passio S. Leodegarii: *in Martyrologio ecclesiæ Germanicæ, quod anno* 1687 *Augustæ Vindelicorum prodit, ante annos septingentos conscripto:* VI. Nonas. Sci Laudegarii epi. et mar.: *in Kalendario, quod Martenius, apud quem exstat, ex Ms. Lyrensi ante annos* 600 *eleganter scripto erutum affirmat:* VI. Non. sancti Leodegarii: *in Kalendario Ms. Ultrajectino, quod anno* 1374 *scriptum notatur:* VI. N. Leodegarii epi. et mris: *et in Kalendario Romano Genebrardi sæculi* XVI: 2 Leodegarii ep. Edue. m. *Denique in Martyrologio Fuldensi, pluribusque Kalendariis a Dominico Georgio editis, uti etiam in Fastis sacris fere omnibus sæculi præteriti et præsentis* S. Leodegarius *memoratur, idque in nonnullis cum prolixiori elogio, quibus recensendis tempus hic terere, necesse non est, cum nihil singulare suppeditent, quod non clarius elucescat ex Actis edendis, de quorum fide, auctoritateque nunc agere, ante omnia convenit;*
E *mitto itaque cum ceteris recentioribus, quorum num.* 3 *jam partem nominavi, etiam Bucelinum, Menardum, aliosque Ordinis S. Benedicti hagiologos, qui Sanctorum suorum catalogo (an recte, infra discutietur)* S. Leodegarium *pariter inscribunt, solamque Romani hodierni annuntiationem etiamnum hic addo, quæ cum Usuardina, præterquam quod territorium, in quo* S. Leodegarius *martyrium subiit, non* Adartense, *sed vocabulo nunc notiori* Atrebatense *nominet, ad verbum fere consonat. En illam:* In territorio Atrebatensi passio beati Leodegarii Augustodunensis episcopi, quem variis injuriis et diversis suppliciis pro veritate afflictum, Ebroïnus major domus regiæ Theodorici interfecit.

tres vitæ exstant, interque has duæ antiquiores:

20 *Tres Vitæ præcipuæ* S. Leodegarii, *quibus singulis martyrium* S. Gerini, *fratris ejusdem sancti Antistitis, etiam insertum est, a tribus auctoribus diversis conscriptæ circumferuntur; duas antiquiores, quæ hoc Commentario nobis usui præsertim erunt, quarumque alteram auctor anonymus, alteram Ursinus conscripsit, Andreas Chesnius tom.* I *Historiæ Francorum primus edidit, priorem quidem ex codice Ms. Jacobi Sirmondi,*
F *posteriorem vero, ut Decessoribus nostris merito visum est, ex interpolatione fere Suriana; Mabillonius deinde sæculo* II *Benedictino utramque illam lucubrationem recudendam curavit, primam ad apographum Chesnianum iterum exactam, alteram ad Mss. codices monasteriorum S. Germani Pratensis et S. Cornelii Compendiensis nonnullis in locis emendatam. Bouquetus hanc Mabillonii editionem tom.* II *Scriptorum Rerum Gallicarum iteravit, ejusque auctorem ad amussim in omnibus est secutus.*

harum alteram scripsit auctor anonymus coævus.

21 *Anonymus, cujus Opus apud jam laudatos Chesnium, Mabillonium et Bouquetum primo loco excusum est,* S. Leodegario *procul omni dubio fuit coævus; cum enim lucubrationem suam inscripserit Ermenario proximo* Leodegarii *anno* 678, *ut infra probabimus, martyrio coronati, in episcopatum Augustodunensem successori, cui ante annum* 692, *ut ex tom.* II *Galliæ Christianæ auctæ in episcoporum Augustodunensium catalogo fit perspicuum, in eumdem episcopatum jam alter successerat, consequens est, ut eam ante dictum annum* 692 *adornarit; imo vix dubium mihi apparet, hunc uno duntaxat alterove ad summum anno*

A anno post Sancti e loco martyrii ad monasterium S. Maxentii translationem, ante quam, cum de ea commemoret, haud dubie non scripsit, anno, ut post probabimus, 681 factam, S. Leodegarii gestu calamo excepis e. Cum enim, ut in Prologo fatetur, Ermenario episcopo Augustodunensi jubente, spiritualibus fratribus postulantibus, impatienterque inter ceteros, ut num. 61 loquitur, Ermenana abbatissa Cadurcensi compellente, lucubrationem illam aggressus sit, ii autem non diu verosimillime post memoratum translationem, utpote recenti plurimorum miraculorum, quæ in ea acciderunt, fama memoriaque excitati, gesta S. Martyris litteris consignari, ob anonymo nostro instantissime postularint, verosimile mihi non est, cum uno alterove amplius anno moras nexuisse, antequam Ermenarii episcopi sui, Ermenanæ abbatissæ, fratrumque suorum spiritualium voto obsecundarit, ut scriptorum Historiæ litterariæ Franciæ, qui tom. III pag. 629 anonymi nostri lucubrationem usque ad annum 687 a recentioribus quibusdam differri improbant, opinioni propense accedam.

non tamen etiam pro certo, quomodocumque

22 At non eo modo eorumdem scriptorum sensa possum amplecti, dum anonymum nostrum, B qua in re Mabillonium sibi prælucentem habuere, monachum Augustodunensem, et quidem S. Symphoriani fuisse indicant. Licet enim is tum num. 42, dum Winebertum, alias Winobertum, abbatem, unum e fratribus suis appellat, tum etiam alibi monachum se prodat, et quidem Augustodunensem, id est, ex urbe vel diœcesi Augustodunensi, dum in prologo jussu Ermenarii Augustodunensis episcopi sese manum Operi admovere indicat, nihil tamen suggerit, ex quo monachis S. Symphoriani Augustodunensibus certo debeat accenseri. Porro Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam S. Leodegarii anonymum nostrum asserit, etiam testem fuisse in pluribus oculatum, probarique id putat tum ex his ipsiusmet anonymi edendi num. 35 verbis: Quod qui audire potuit, aut videre, verum credidit esse, quibus, ut affirmat, ille satis innuit, audisse se ex ore Ebroïni, Leodegarium, quod proxime narrarat, famis inedia consumendum esse; tum ex his ejusdem anonymi ab ipso editi cap. XIII sub finem: Cœperunt velocius contra naturam ejus (Leodegarii) labia recrescere similiter una cum lingua, nec C non et verba vidi ultra solitum ab ejus ore effluere. Verum præterquam quod nihil suppetat, unde verisimile utcumque fiat, anonymum nostrum Ebroïno, ut ex hoc Leodegarium famis inedia consumendum audire potuerit, adfuisse, verba priori loco citata iniquam Ebroïni in Leodegarium sententiam proxime sequuntur, moxque, nullis aliis interpositis, hæc sibi habent subjuncta: Sed qui Heliam per corvum pavit in heremum *, nec suum ibi deseruit Famulum, ut verosimiliter non significent, quod ii, qui id ex Ebroïno audiverant, Leodegarium famis inedia consumendum crediderint, sed nihil aliud forte, quam quod ii, qui audire potuerunt aut videre, quam crudeliter famis inedia (neque enim sævum Ebroïni mandatum solo ore prolatum visu quisquam perceperit) Leodegarius torqueretur, futurum crediderint, ut reipsa sanctus Antistes famis inedia interiret.

* al. eremo

id probare Mabillonius contendat,

23 Forte etiam nihil aliud important, quam quod ii, qui videre potuerunt aut audire, constructum esse tumulum, in quo Leodegarius sepultus esse ferebatur, verum id esse crediderint; illis enim verbis anonymus, qui subinde admodum obscurus est, hæc proxime præmiserat: In silvarum secreta eum (Leodegarium) jubet (Ebroïnus) retrudi, et de ejus morte quasi necatum * in aquis, fabulam mendacem confingere *, etiam tumulum sepulturæ ejus constituere * jussit, donec ipsum longæ famis inedia consumeret, quæ forte hunc sensum habent: Ebroïnus in sylvarum abdita Leodegarium, donec eum famis inedia consumeret, jubet retrudi, deque ejus morte, quasi necati in aquis, fabulam mendacem confingi, et tumulum, in quo sepultus esse diceretur, constitui. Utrolibet modo verba quod qui audire potuit etc. accipiantur, nihil sane ex his Mabillonius pro opinione sua potest elicere, et numquam alioquin vel idcirco eliciet, quod nulla adduci queat ratio, ob quam auctori illi sæculo Benedict. cit. pag. 689 in Annotatis anonymus noster merito videatur iisdem verbis seipsum designare eum ad modum, quo S. Joannes in Evang. cap. XIX his, Et qui vidit, testimonium perhibuit seipsum designat. Quod jam ad hæc verba cœperunt velocius etc. posteriori loco superius adducta attinet, vox vidi, ex qua etiam oculati testis nomen anonymo laudatus Mabillonius attribuit, legitur tantum apud ipsum, Chesnium ac in Ms. nostro, quod ex Ms. Ultrajec- E tino S. Salvatoris transcriptum notatur, in ceteris omnibus abest; nihil autem suppetit, ex quo, an lectio Mabilloniana ut genuina admittenda, an vero ut adulterina rejicienda sit, quis certo definiat. Sane, sive vox vidi adsit sive absit, nihil oritur incommodi: si enim adsit, sensui non officit, si vero absit, non requiritur, ut sensus plenus evadat; posset nihilominus vel hinc quis forte suspicari vocem illam redundare, lectionemque, in qua abest, esse genuinam.

AUCTORE C. B.

* al necati

* al. confingi

* al. constitui

testis in pluribus oculatus;

24 Ut ut sit, rationes a Mabillonio allatæ, ut ex dictis liquet, tales sane non sunt, ut anonymo nostro testis oculati titulum certo vindicent; verum plurima, præsertim ex illis, quæ Leodegarius jam creatus episcopus Augustoduni seu gessit seu passus est, ea accuratione iisque adjunctis exponit, tamque asseveranter affirmat, ut hæc saltem eum vel propriis oculis aspexisse, vel certe ex testibus oculatis omni fide dignis audivisse, mihi habeam persuasum, idque eo firmius, quod is auctor, narrata, quam Leodegarius ab inimicis suis passus est, oculorum evulsione, mox subdat: Testes enim sunt multi illustres viri, qui aderant in præsenti; quibus ex verbis, cum in tempore præ- F senti dicat testes enim sunt multi illustres viri, satis aperte videtur innuere, viros illos illustres etiam tunc, cum scriberet, in vivis superfuisse, sequentiis oculorum evulsionem a Leodegario patientissime toleratam, adjunctaque eam comituta, quibus adfuerant, didicisse.

alteram Ursinus scripsit pariter coævus:

25 Ursinus, qui alteram S. Leodegarii Vitam scripsit, quemque Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. III pag. 631 et 654 priorem aut forte etiam abbatem monasterii Locociacensis prope Pictavium fuisse suspicantur, vicissim Leodegario coævus exstitit; hic enim, ut in Prologo indicat, Vitam Sancti nostri elucubravit jussu Ansoaldi Pictaviensis episcopi, urgentissimisque precibus Audulfi monasterii S. Maxentii abbatis, quorum ille, ut anonymus noster et Ursinus scribunt, corpus S. Leodegarii ad solum Pictaviense transferendi auctor exstitit, hic sub annum 681 transtulit. Quare ex iis, quæ num. 21 de anonymo disseruimus, unusquisque haud difficulter colliget, laudatum Ursinum, ut asserimus, Leodegario fuisse coævum, ut necesse non sit, idem vel simile ratiocinium hic iterum institui. Hujus auctoris

lucubratio,

AUCTORE C. B.

lucubratio, uti etiam illa anonymi memorati, duas partes complectitur; prior Sancti Vitam seu Passionem exponit, posterior translationem ad agrum Pictaviensem, miraculaque in ea et ad Sancti sepulcrum patrata enarrat. Hæc eadem omnino sunt, quæ ab anonymo referuntur, atque id quidem iisdem fere verbis, quod nihilominus mirum nemini videri debet; id enim ex eo procul omni dubio accidit, quod uterque hic biographus eam dumtaxat lucubrationem hic descripserit, qua Audulphus abbas mox laudatus, ut ex num. 61 anonymi intelligitur, miracula translationem S. Leodegarii comitata, quæ propriis oculis aspexerat, summa fide complexus est, quamque Ursinus quidem ab ipsomet Audulpho, cum gesta Sancti, eo petente, conscriberet, haud dubie impetrarat; ille vero, ut num. 61 aperte innuit, vel ipsomet etiam Audulpho, vel certe Ermenana abbatissa Cadurcensi mittente acceperat.

neuter alteri verosimiliter præluxit; licet autem

26 Quod ad lucubrationem, quas Ursinus et anonymus adornarunt, priorem partem attinet, in hac nonnulla aliter anonymus, aliter Ursinus narrat; nonnulla etiam, quæ quantum ad substantiam eadem prorsus sunt, iisdem pariter fere
B verbis exponunt. Hinc fit, ut duplex hic quæstio oriatur; prima, an Ursinus anonymo, an potius hic Ursino præluxerit; altera, an anonymi, an Ursini in iis, in quibus dissentiunt, auctoritas potior debeat haberi. A priori duco initium. Memoratam Audulphi abbatis lucubrationem Ursinus æque ac anonymus, ut jam dictum est, præ oculis verosimillime habuit, ex eaque miracula in translatione Sancti patrata Operi suo inseruit; ille nihilominus id nuspiam vel verbo insinuat, hic vero num. 61 apertissime declarat, ut verisimile mihi sit, futurum etiam fuisse, ut lectorem moneret, si lucubrationem Ursini præ oculis habuisset, eamque ad Opus suum contexendum adhibuisset; quapropter, cum id non faciat, vix dubium mihi est, quin sine lucubrationis Ursinianæ subsidio gesta S. Leodegarii scripto mandarit. At, inquies, an ergo Ursino anonymus indubie præluxit? Valesius quidem tom. III Rerum Francicarum lib. XXI pag. 266 hunc minime nominatum nonnumquam ad verbum ab Ursino transcribi, indubitanter affirmat; verum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. III pag. 630 id ipsum suspicantur dumtaxat, proque indubio nullatenus habendum putant, cum
C Opus Ursini ante illud anonymi lucem forte aspexisse, loco citato etiam insinuent. Quare illorum opinio propius, quam Valesiana, ad meam accedit; puto enim, frequentem illum Ursini cum anonymo in iis, quæ narrat, etiam verbis tenus, consensum non oriri ex eo, quod alter alterum sæpe transcribat, sed ex eo, quod non semel jam laudata Audulfi abbatis lucubratio, quæ ambobus illis scriptoribus præluxit, quamque hi, nonnulla subinde pro arbitrio suo facta vel non facta mutatione, descripserunt, non sola miracula in translatione S. Leodegarii patrata, sed etiam præ nonnullis aliis atroces injurias sævissimaque tormenta, quibus ab Ebroino ejusque asseclis S. Leodegarius necatus est, ex parte saltem fuerit complexa; præterquam enim, quod frequens ille anonymi cum Ursino, etiam verbis tenus, consensus ibi tantum, ut consideranti patebit, incipiat, ubi Ebroïniana in Leodegarium persecutio narrari inchoatur, duobus ultimis Vitæ numeris nonnulla referuntur, quæ sane ad miraculorum, quæ in Sancti translatione acciderunt, classem minime pertinent, quæque tamen lucubrationi seu relationi suæ ipsummet Audulfum, qui in monasterio S. Maxentii abbas erat, etiam inseruisse, ex ecclesiæ in honorem D
S. Martyris ibidem ædificatæ aliisque adjunctis, quæ duobus num. cit. narrantur, satis mihi verisimile apparet.

anonymo Ursinus generatim a nonnullis postponatur;

27 Discutienda nunc superest altera quæstio; utrius scilicet auctoritati, an anonymi, an Ursini in iis, in quibus dissentiunt, plus tribuendum sit. Valesius tom. III Rerum Francicarum, ubi pag. 262 auctoritatem ac fidem anonymi sine dubitatione se secutum, asseruit, pag. 266 de Ursino sic pronuntiat: Ursinus... quoties dissentit a scriptore *(anonymo scilicet)* Vitæ Leodegarii, quem minime nominatum nonnumquam ad verbum transcribit, plerumque incertas relationes sequitur, et aliqua de B. Leodegario fatetur ipsemet se ignorare, *dum scilicet, ut verosimillime vult Valesius, in Prologo dicit:* Sin vero de ejus *(Leodegarii)* virtutibus aliquid prætermisi, nec studiose gessi, quin vero ignorantia intermittendo præterii. *Valesio, in quantum Ursino anonymum præfert, Cointius et Pagius assentiuntur; hic quidem dum in Criticis tom. III ad annum Christi 668 num. 10 sic scribit:* Hic *(Ursinus)* nonnumquam dissentit, nonnumquam consentit verbis tenus cum anonymo, qui Hadriano Valesio merito præferendus E
videtur; *ille vero, dum in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 670 num. 3, sugillato Ursino, quod priorem Theodorici III Francorum regis proxime post mortem Clotharii III in Neustria et Burgundia principatum, qui paucorum mensium fuit, silentio præterent, hæc subdit:* Sunt et alia quædam corrigenda in Ursino, qui tantæ authoritatis, quantæ prælaudatus anonymus, apud probos judices numquam erit, *adeo ut appareat, tres scriptores illos anonymum Ursino generatim in omnibus, et quidem longissime, præferre.*

hic tamen in rebus Pictaviensibus; ille vero in Augustodunensibus

28 *Verum ego anonymum Ursino non ita generaliter ubique præferendum existimo; distinguenda enim hic sunt ea, quæ* S. Leodegarius *Pictavii existens, nondumque evectus episcopus egit, ab iis, quæ ad episcopatum jam evectus, Augustoduni præcipue seu gessit seu passus est. In posteriorum relatione auctoritas anonymi, ut ex dicendis patescet, potior debet haberi, in narratione vero priorum, qua cura abbatialis in S. Maxentii, diœcesis Pictaviensis, monasterio* S. Leodegario *a Didone, ejus avunculo, Pictaviensium episcopo commissa, ejusque ad aulam per S. Bathildem reginam, hu-* F
jusque filium Clotharium III evocatio et nonnulla alia, quæ anonymus prætermittit, accuratissime narrantur, summam utique fidem auctoritatemque Ursinus, qui temporum notas rebus, quas refert, frequentius, quam anonymus, et quidem recte etiam apponit, procul omni dubio meretur, tum ex eo, quod ipsemet, ut ex dictis num. 25 liquet, episcopatus Pictaviensis fuerit, adeoque res a Leodegario *in eo gestas ex fideli saltem multorum, qui iis interfuerunt, relatione (neque enim in iis testis oculatus ipsemet fuisse videtur) verosimillime, ut in Prologo innuit, didicerit, tum ex eo, quod Vitam* S. Leodegarii *ad petitionem Audulfi abbatis a se elucubratam Ansoaldo episcopo nuncuparit, qui ambo viri, cum alter* S. Leodegarii *in curam abbatialem S. Maxentii, alter Didonis in episcopatum Pictaviensem proximus successor exstiterit, cognationeque hic ultimus, ut ex anonymi num.* 58 *eruitur, cum* Leodegario *fuerit conjunctus, res sancti hujus Antistitis Pictavienses, seu quas Pictavii ante episcopatum gessit, probe perspectas habere potuerunt, de iisdemque edocere Ursinum, si quando in iis is a vero aberrasset.*

29 *In*

partim ratione Ermenarii, cui Opus suum

29 *In Vita S. Emmerammi episcopi martyris ad diem* XXII *Septembris apud nos edita num.* 32 *Commentarii prævii Ansoaldus Pictaviensis episcopus, res* S. Leodegarii *probe perspectas habere potuisse, indefinite dicitur; id sane mihi dubium non est; at probam exactamque rerum* S. Leodegarii *notitiam, quam is antistes actu, reque ipsa habuit, non ad res Augustodunenses, sed ad solas fere Pictavienses extendendum existimo, quæ tamen etiam ad cognitionem decennii, quo Ursinus episcopatum* Leodegarii *Augustodunensem ante obitum Clotharii III definit, conducere potuerunt; cum enim in narratione eorum, quæ* Leodegarius *jam episcopus, Augustoduni præcipue gessit, aut passus est, Ursinus cum anonyma nonnumquam pugnet, consequens est, alterutrum a vero subinde aberrasse; porro cum anonymus Opus suum inscripserit Ermenario, qui quoniam ex abbate monasterii Augustodunensis S. Symphoriani proximus fuit* S. Leodegarii *in episcopatum successor, res proximi Decessoris sui in eodem episcopatu gestas probe pariter perspectas habere, de iisdemque anonymum, si quando is in iis a vero aberrasset, admonere potuit, consequens ulterius* B *est, alterutrum episcopum, Ansoaldum scilicet Pictaviensem, cui lucubrationem suam Ursinus inscripsit, vel Ermenarium Augustodunensem, cui suam anonymus, res* Leodegarii *Augustoduni factas probe perspectas non habuisse, aut scriptorem lucubrationis sibi inscriptæ, cum is a vero deviaret, monere noluisse. Quare cum hoc ultimum minus verisimile appareat, superest, ut vel Ansoaldus vel Ermenarius res Sancti Augustodunenses probe perspectas non habuerit; oportet autem, ut id de Ansoaldo dicatur; de Ermenario enim idcirco dici non potest, quod is verosimillime quæcumque* Leodegarius *Augustoduni gessit, vel propriis oculis aspexerit, vel ex testibus oculatis audierit, quod luculenter in hunc modum nunc ostendo.*

inscripsit, partim ex se potiorem fidem meretur.

30 *Ea, quæ* Leodegarius *Augustoduni aut gessit aut passus est, exsilium, quo a Childerico rege mulctatus fuit, vel subsecuta sunt, vel præcesserunt; quæ exsilium subsecuta sunt, ab anonymo a num. 28 usque ad 34, uti etiam ab Ursino, quamquam paulo aliter, num.* 11, 12 *et* 13 *exponuntur; hæc Ermenarius, si non vidit, verosimillime ex testibus oculatis discere stu-* C *duerit, reque ipsa didicerit, cum* Leodegarium, *in cujus episcopatum proxime successit, penitus dejecerint, miserrimeque afflixerint Augustodunum, cujus urbis ærumnæ Ermenarium, cum hanc ipsi, ut ex anonymo num. 19 intelligitur, rex Childericus,* Leodegarium *relegans, populo petente, commendasset, non parum tangere debebant: quæ exsilium præcesserunt, partim ab anonymo et Ursino, partim a solo anonymo referuntur. Priora, quæ ab Ursino æque ac anonymo narrantur, quæque acciderunt, cum Childericus Augustoduni, quo a* Leodegario *fuerat invitatus, ad solemnitatem Paschalem celebrandam versaretur, Ermenarium vel propriis oculis vidisse, vel ex testibus oculatis audivisse, ex eo mihi verisimile est, quod tunc, ut anonymus num. 19 docet, abbatis munere in Augustodunensi S. Symphoriani monasterio fungeretur, ab eoque, festivitate Paschali instante, præsenteque rege, haud dubie non abfuerit; posteriora quæ a solo anonymo narrantur, quæque ecclesiam a* S. Leodegario *variis ornamentis ditatam, sacras S. Symphoriani martyris reliquias honorifice translatas, mæniaque urbis restaurata præsertim spectant, haud dubie Ermenarius, cum jam monasterii S. Symphoriani Augustoduni abbas esse, a* Leodegario *proximo decessore suo fieri conspexerit, aut ab eo facta esse, ex testibus fide dignis, certissime didicerit, ut jam liqueat Ermenarium omnia, quæ* Leodegarius *Augustoduni gessit, seu passus est, vel propriis oculis conspexisse, vel ex testibus oculatis audivisse, adeoque et probe perspecta habuisse, aut certe melius, quam Ansoaldus, qui procul a* Leodegario *Pictavii morabatur. Quapropter cum anonymus* S. Leodegarii *biographus Ermenario, qui eum, sicubi in rebus Augustodunensibus Sancti a veritate deviasset, monere potuisset, verosimiliterque monuisset, lucubrationem suam inscripserit, atque ipsemet insuper monachus vel Augustoduni vel certe in episcopatu cognomini exstiterit, potiorem fidem, quam Ursinus, qui procul inde in episcopatu Pictaviensi versatus est, indubie meretur, quando in narrandis rebus, quas* S. Leodegarius *Augustoduni gessit, inter sese dissentiunt.*

AUCTORE C. B.

Tertiam minus vetustam scripsit alter anonymus,

31 *Tertia e præcipuis* S. Leodegarii *Vitis, quæ apud nos Ms. exstat, ab altero auctore anonymo, exarata est; hic illam in duos libros partitur, statimque ab initio monachum se prodit, dum in* E *Prologo indicat, se scribere imperio cujusdam patris sive Abbatis, cui non possit non obtemperare, et quidem Morbacensem, dum monachos, ad quos scribit, nunc* Fratres carissimos, *nunc* Patres venerandos *nominat, hosque initio libri* II *innuit Alemannos fuisse, qui caput sancti Martyris penes se esse dicerent; id autem e monachis Alemannis, ut infra videbimus, Morbacenses contendunt, ut dubium non appareat, quin hi hic designentur. Scripsisse videtur uno tantum sæculo aut paulo serius post* Leodegarium; *insinuat enim, ætate sua fuisse notissimum, quod plures viri illustres principesve, qui in Francorum regno tunc dominabantur, parentes sive consanguinei* S. Leodegarii *exsisterent. Opus suum, ut jam monui, in duos libros partitur; in posteriori, qui inscribitur* De miraculis S. Leodegarii, *hæc habet:* Omissa igitur fastidifera multiplicitate, dicemus pauca de illis miraculis, quæ legimus esse facta in partibus Aquitaniæ, ubi corpus sancti Martyris colitur summa veneratione. Dicemus et de illis pauca, quæ vidimus, dum maneremus in Gallia; lætatur namque Gallia venerandis sancti Martyris oculis illuminata; post habemus illa narrare, quæ videndo didici- F mus in finibus Alamanniæ, ubi gloriosum caput inclyti Militis dignis laudibus, sancti Patres veneramini.

quæ tamen aliquid præter Ursinum suppeditat.

32 *Tria ergo promittit miraculorum capita, nempe Aquitanica, Gallica et Alamannica; sed Apographum nostrum, quod ex Ms. monasterii Caritatis transumptum notatur, solis narratis Aquitanicis, quo etiam vitio Legendarium Fuliense a Mabillonio sæculo* II *Benedict. pag.* 679 *citatum laboravit, lectorem suum destituit, suntque illa prorsus eadem, quæ ab Ursino et anonymo, de quibus supra, enarrantur. In priori solam Vitam ab Ursino conscriptam exhibet, sed hanc varie interpolat; etenim ea omnia sedulo omittit, quibus videri Ursinus utcumque potest,* Leodegarium *Ebroino seu comparare seu facere æqualem;* maxime *nimirum* offendebat, *ut ait,* patrem *seu* abbatem, *cujus jussu scribit,* quod antiquus ille ejusdem Passionis *(S. Leodegarii)* scriptor *(Ursinus scilicet, neque enim alium præ oculis habuisse videtur)* injuste et sine discretionis temperamento B. Leodegarium, nefariumque illius persecutorem Hebroinum pluribus in locis æquales facere

AUCTORE C. B.

facere non dubitaverit *Ad hæc Ursiniano textui colloquia pro arbitrio a se conficta subinde inserit, prælerque ea, et pauca initio lib.* I *et* II, *nihil fere singulare habet, quod non in Ursino legatur.*

ideoque hac et binis aliis brevioribus Vitis omissis,

33 *Quapropter hunc auctorem, cum nec lib.* II, *ut jam innuimus, ampliorem, quam Ursinus aut anonymus noster vetustior, Miraculorum* S. Leodegarii *notitiam subministret, typis vulgandum non censemus, uti nec vulgandum Mabillonius censuit; illum nihilominus ob ea præsertim, quæ initio lib.* I *et* II *habet, in hoc Commentario prævio subinde citabimus, idque præcipue, ubi de illustri sancti Martyris prosapia, deque celebri ejus cultu sermo erit. Porro præter tres jam memoratas* S. Leodegarii *Vitas exstat insuper apud nos duplex alia; alteru nempe Historiæ Ms. Sanctorum Namurcensium inscripta, altera anno* 1643 *a P. Petro Possino, Societatis nostræ sacerdote Tolosa, ex Ms. Moysacensi, cum aliis nonnullis brevioribus Sanctorum Vitis huc transmissa: ast utraque compendio fere ea tantum tradit, quæ ab anonymis et Ursino, de quibus supra, fusius explanantur, ut operæ pretium non fuerit alterutram*
B *excudere. Mabillonius in Analectis pag.* 20 *recentioris editionis etiam assignat Vitam metricam* S. Leodegarii *in codice S. Galli ante annos octingentos conscriptam:* Vita, *inquit,* S. Leodegarii episcopi Æduensis exstat in codice sancti Galli ante annos octingentos metrice scripta duobus libris, quorum alter Vitam, alter Miracula complectitur. Prologus ita incipit:

Carmina plura nitent studio florente peracta.

Verum ego Vitam illam metricam neque in excusis nostris voluminibus neque in Mss. codicibus et apographis, quantacumque adhibita diligentia, invenire potui, dubitoque, an inventa multum ad illustranda S. Leodegarii *Acta conduxisset; ipsissima enim forte dumtaxat est anonymi vetustioris aut Ursini lucubratio versibus reddita.*

solas duas vetustiores edemus.

34 *Solas itaque duas Vitas* S. Leodegarii *vetustiores, quarum altera ab anonymo, altera ab Ursino conscripta est, Commentario huic prævio subnectemus; priorem quidem ex codice signato PMS.* 16, *quem cum Apographo Ms., quod cum Ms. Cornelii Duyn collatum notatur, nos contulimus, uti etiam cum editione Chesniana et Mabilloniana, cum Ms. Broniensi. Ultrajectino S. Sal-*
C *vatoris et Broniensi altero, ex quo cum duobus penultimis Mss. et binis mox nominatis editionibus collato etiam mortem* S. Leodegarii, *adjunctaque cum proxime antegressa et subsecuta fere descripsimus, quod ea a codice et Ms. primo apographo abessent; posteriorem, ut fidem a Majoribus nostris tom.* I *Februarii pag.* 222 *num.* 86 *datam liberemus, ex quatuor Mss. excellentis imis, scilicet ex cod ce, qui notatur QMs.* 5, *quique sæculo* XIII *scriptus videtur, ex altero paris vetustatis codice signato PMs.* 159, *et binis Mss. apographis, quorum alterum excerptum notatur ex Ms. S. Maximini Treviris, collato cum Mss. ecclesiæ S. Audomari, Bonifontis et Marchianensis cœnobii, alterum ex Ms. S. Benigni Divionensis et codice Romariei montis invicem collatis. Quatuor illa Mss. inter se contulimus, atque insuper cum editione Mabilloniana, quæ anno* 1669 *primum prodiit, ac cum Ms. Divit-augiensi, quod anno dumtaxat* 1748 *acquisivimus, quodque propterea, uti etiam editio Mabilloniana, Majoribus nostris prælucere non potuit, cum anno* 1658 *tomum* I *Februarii ediderunt. Ceterum utramque jam memoratam Vitam debitis Annotatis elucidabimus, ubi* *id in Commentario sufficienter præstitum non* D *fuerit, iisque subinde variantes lectiones inseremus, quæ jam ante in margine Vitæ edendæ notatæ non fuerint, notabilioresque nihilominus exstiterint.*

§ III. Illustris Sanctorum Prosapia exponitur.

Etsi ex S Leodegarii biographis recte ejus prosapia non noscatur,

Gloriosus ac præclarus Leodegarius terrena generositate nobiliter exortus *est, inquit corvus anonymus, cujus ac aliorum verba ad generis excellentiam pertinentia etiam* Gerino *illius germano fratri applicanda esse, non est, quod moneam.* Beatus Leodegarius ex progenie celsa Francorum ac nobilissima exortus *est, ait Ursinus, et uterque, suppressis progenitorum nominibus, mox indicat, avunculum ipsi fuisse Didonem, episcopum Pictavensem. Idem hoc testantur passim veteres scriptores alii, ubi de Didone sermonem instituunt; verum eum nihil præterea adjiciant de stirpe* E *ipsiusmet Didonis, eorum testimoniis, veluti ad præsens institutum non conducentibus, supersedebimus. Tertius* S. Leodegarii *biographus, quem deinceps titulo Anonymi Morbacensis plerumque distinguemus, sub initium lib.* I *ita disserit:* Illum etenim *(Leodegarium)* clarissimi inter Francorum principes non mediocris potentiæ parentes genuerunt: de quorum ingenuitate, quoniam adhuc plures ejusdem prosapiæ principantur in glorioso regno Franciæ, non fuit opus hic plura dicere. In illis enim, si cupit quis, valet experiri, quam nobili ortu Vir beatus, de quo loquimur, enituerit. *Altam hæc omnia de illustrissima Sanctorum familia cogitationem excitant, sed generalem dumtaxat ac indefinitam; cum ne posterior quidem scriptor verbo significet, quibus in partibus regni Francorum, quibus titulis, quave auctoritate, dum ipse scriberet, principarentur, aut quo via ex Sanctorum stirpe originem ducerent. Nihilominus anonymus hic scriptor posterior nonnihil conducet ad confirmandam proximam Bereswindæ, Ethiconis Alsatiæ ducis uxoris, cum sanctis* Gerino *et* Leodegario *sanguinis conjunctionem, dum nonnullorum de hac asserta protulero.* F

ex hac tamen Bereswinda Ethiconis ducis uxor, cum hanc alii materteram

36 Bereswinda, *sive alias* Berehsinda, Berschinda, Bersinda, Berswinda, Bruswinda, *quæ, ut jam innui, matrimonio juncta fuit cum* Adalrico *duce, quem alii* Atticum, *plures* Ethiconem *appellant, Sanctorum nostrorum exstitit matertera, si accurate notavit auctor anonymus sæculi* XI *in Vita S. Odiliæ, virginis abbatissæ Hoemburgensis in Alsatia, part.* II *sæculi* III *Benedictini pag.* 488; *ibi enim hæc habet:* Temporibus Hilderici imperatoris erat quidam dux illustris, nomine Adalricus, qui etiam alio nomine Edichin dicebatur, ex nobilissimis parentibus generis nomen sortiens, Galliensium territorio oriundus.... Hujus ergo thalamis venerabilis conjux adhærebat, ex nobilissimis progenitoribus orta, nomine Berehsinda, sicut adsertione plurimorum didicimus, adfinitate S. Leodegarii redimita, soror beatissimæ Sigrandæ, matris ipsius sanctissimi Leodegarii. Sigrandæ, *seu potius* Sigradæ, *nomen fuisse Sanctorum nostrorum genitrici, constat ex epistola consolatoria, quam* S. Leodegarius *ad ipsam direxit post obitum* Gerini, *fratris sui et alterius ejusdem filii, quamque sic orditur:*

A *orditur :* Dominæ et sanctissimæ genitrici Sigradæ, quæ antea per cognationem carnis, modo per conjunctionem spiritus facta es vera mater... Leodegarius servus servorum Jesu Christi Salvatoris nostri. *Ethiconis ducis uxori nomen fuisse* Bruswindæ, *testatur quoque auctor Vitæ antiquioris S. Odiliæ, cujus ex codice, omni fere ex parte mutilo, aliquot fragmenta protulit Hieronymus Vignier inter probationes ad Tabellas genealogicas domorum Alsatiæ, Lotharingiæ et Austriæ pag.* 63. *Verba huc spectantia describo.* Dum igitur dux Ethico et Bruswinda uxor ejus post piam conversationem ad longos annos pervenissent, tandem volente Domino, uterque magno pietatis instinctu cum beatissima Odilia eorum filia vitam finire summo ardore flagitaverunt.

Leodegarii, alii hunc illius faciant avunculum,

37 Bereswindam *similiter nuncupant jam num.* 14 *laudatus incertus auctor Fragmenti historici, ab Urstisio præfixi Chronico Alberti Argentinensis atque a Chesnio recusi tom.* I *Scriptorum Franciæ pag.* 783, *et jam num.* 14 *pariter laudatus anonymus alter in Historia Novientensis monasterii apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1129 ; *sed hi alium inter Sanctos nostros et* B *Bereswindam sanguinis nexum faciunt ; illos nempe tam hujus, quam Bilihildis, quæ Childerici II regis conjux erat, avunculos faciunt. Prioris verba hæc sunt :* Leudesius namque, cum Major-domus esset, duxerat uxorem de prosapia sancti Sigismundi regis, genuitque ex ea Athicum seu Adalricum, qui patre adhuc superstite, et Hilderico regnante, uxorem duxerat Berswindam nomine, filiam sororis sancti Leodegarii, sororem videlicet reginæ. Ob hanc causam consanguinitatis a præfato rege ducatum Germaniæ adeptus est. *Consonat pene ad verbum auctor posterior, sed ista interserit :* Athicus... uxorem duxit Berswindam, filiam sororis S. Leodegarii episcopi martyris, et Garini comitis Pictavensis, sororem videlicet reginæ. *Huic sententiæ subscribit laudatus Vignerius pag.* 2, *additque Bereswindam a nonnullis perperam appellari* Sororem S. Leodegarii ; *verisimillime dicere voluerit* sororem matris S. Leodegarii.

fuisse videtur, idque ex eo verosimilius fit, quod ii, de quibus anonymus

38 *Verumtamen* sororem matris S. Leodegarii *appellare pergunt eruditi nunc passim omnes, nominatim Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam S. Odiliæ, et tom.* I *Annalium pag.* 489 ; C *Georgius Eccard in Originibus serenissimæ ac potentissimæ familiæ Habspurgo-Austriacæ col.* 12, *Joannes Hermannus Schminckius in Dissertatione Historico-genealogica, quam laudatus Eccardus probationibus suis adjecit col.* 249 *et seqq.; quos solos nomino, quia ipsi sententiam a Vignerio admissam improbant et argumentis impugnant. Hæc argumenta apud ipsos videri possunt ; sive enim Bereswinda fuerit Sanctorum matertera, sive iidem Sancti fuerint avunculi Bereswindæ, verum manebit, proximam fuisse hos inter et istam sanguinis conjunctionem, ac proinde etiam, servata proportione inter Sanctos nostros et omnes liberos, nepotes ac posteros Bereswindæ ex Ethicone duce, a quo et per quos eruditiores genealogi origines deducunt serenissimarum domuum Habsburgo-Austriacæ et Lotharingicæ.*

Morbacensis loquitur, Leodegarii fuerint consanguinei, idque verosimiliter

39 *Porro inter Bereswindam et sanctos nostros* Leodegarium *et* Gerinum *proximam intercessisse sanguinis conjunctionem, potest etiam, ut supra jam monui, ex anonymo nostro posteriori non parum confirmari seu potius verosimilius reddi ; is enim, ut ex dictis num.* 31 *liquet, monachus Morbacensis verosimillime exstitit ; quapropter dum eos, de quibus per verba num.* 35 *adducta loquitur, quique ejus tempore in glorioso regno Franciæ principabantur, ex illustri* S. Leodegarii *prosapia fuisse significavit, verosimillime ad ducis Ethiconis posteros respexerit, præcipueque ad Eberhardum ejusdem Ethiconis ducis et Bereswindæ, ut mox videbimus, ex Adalberto eorum filio nepotem, ac proin hic Eberhardus, qui, ut de speciali* S. Leodegarii *cultu agentes probabimus, monasterium Morbacense condidit, ex illustri* S. Leodegarii *prosapia verosimillime exstitit ; unde verisimilius fit, Bereswindam, ejus aviam, quod a pluribus asseritur, cum eodem sancto Antistite sanguinis vinculo fuisse conjunctam.*

AUCTORE C. B.

respexerit ad ducis Ethiconis posteros, præcipueque ad Eberhardum,

40 *Quod vero anonymum Morbacensem ad Ethiconis seu Adalrici posteros, adeoque etiam ad Eberhardum, ejus nepotem respexisse, diximus, nobis primo visum non est ; prævivit nempe Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam S. Odiliæ, ubi textum laudati Morbacensis anonymi sic excipit :* Quibus verbis designare videtur auctor ille Adalrici *(seu Ethiconis)* posteros, qui Alesatiam Austrasii regni partem administrasse memorantur. Etsi enim eo tempore Francorum nomine Neustrasii proprie appellabantur ; tamen E regnum Francorum etiam continebat Austrasiam, quæ Francia Austri et regnum Orientale dicta est. Nec aliam fortasse ob causam Eberhardus, ipsius Adalrici (ut aiunt) filius, cœnobium Murbacense in honorem S. Leodegarii, adfinis utique sui dedicari curavit DUX SUEVIÆ, COMES ALSATIÆ. *Ita ille, sed Eberhardum Adalrici seu Ethiconis filium perperam appellat ; is enim non Ethiconis et Bereswindæ filius, sed, ut a nobis jam nominatus fuit, ex Adalberto eorum filio nepos exstitit.*

ejusdem Ethiconis et Bereswindæ non filium, sed nepotem ex filio

41 *Id clarissime profitetur ipsemet Eberhardus in Charta pro dotatione monasterii Murbacensis apud Mabillonium tom.* II *Annalium pag.* 701, *dicens :* Ergo ego in Dei nomine Eberhardus, filius Adalberti, quondam ducis, etsi vilissimus Christi famulus, dum non habetur incognitum, qualiter ante hos annos, una cum conventu pontificum sacerdotum et germano meo Leutfredo duce et conjuge mea Emeltrude... monasterium ædificavi. *Idem non minus clare affirmant tam idem Eberhardus, quam Leutfridus seu Liutfridus frater ejus, in Charta donationis, factæ monasterio Honaugiensi apud eumdem Mabillonium pag* 696, F *ubi ita loquuntur :* Liutfridus et Eberhardus cogitantes pro animabus nostris vel pro æternæ retributionis venia, propterea complacuit nobis animus, ut de ipsa insula, quæ dicitur Hohenaug, et Rhenus circuit, de parte nostra, quantumcumque genitor noster Adalbertus dux nobis moriens dereliquit, ad ipsum monasterium condonare deberemus. *Hunc autem Adalbertum filium fuisse Ethiconis ac Bereswindæ, fratremque S. Odiliæ, constat similiter ex Fragmento Vitæ S. Odiliæ per coævum conscriptæ, in quo paulo post verba num.* 36 *recitata ista sequuntur :* Sed vix elapsi sunt aliquot menses, quod venerabilis princeps Ethico dulciter animam efflavit, consolante eum et roborante B. Odilia. Domina autem Bruswinda nono post maritum die similiter expiravit et sine ullo morbo, cum esset in sacello B. Joannis. Interim venerunt ad exsequias parentum Ethico *(secundus)* dux et Adalbertus dux pariter, Ethiconis et Bruswindæ gloriosissima progenies.

42 *In eodem porro Vitæ Fragmento etiam Ethiconis secundi ac Adalberti enumerantur aliquot filii ;*

AUCTORE C. B.

Adalberto, cui præter hunc Eberhardum et Liutfridum filios

filii ; Frequenter, *inquit auctor*, veniebant *(Ethico secundus et Adalbertus)* ut a beata sorore *(Odilia)* verba vitæ acciperent, nec frustra ; post aliquot enim annos præfatos duces ita Domino subjugavit, ut non tantum illi bona sua fundalis monasteriis impenderent, sed illius nepotes tam Ethiconis, cujus filii fuerunt episcopus Argentinensis æquivocus et Albericus comes, quam Adalberti liberi, Eberhardus scilicet et Luitfridus, sed etiam Hugonis, qui ante parentes suos *(Ethiconem I et Bereswindam)* defunctus erat, largiter monasteria dotaverint, et construxerint, et omnes fere se Dei servitio tam masculi quam fœminæ, abjecto sæculi fastu, mancipaverint : inter quos Eberhardus, Alberici comitis filius, *Ethiconis II scilicet nepos, aliusque ab Eberhardo filio Adalberti.*

tres insuper filiæ fuerunt

43 *Ceterum huic Adalberto, præter Eberhardum et Liutfridum filios, fuisse tres filias, Eugeniam, Attalam et Gundelindam, probatum est tom.* V *Septembris ad diem* XVI, *quo Eugenia, quæ S. Odiliæ amitæ suæ in Hohenburgensi Alsatiæ parthenone successit abbatissa, colitur ut Sancta. Fuit et Attala virgo Deo consecrata, ac prima* B *quidem præfuit abbatissa Argentoratensi monasterio, quod ab Adalberto patre in honorem S. Stephani exstructum fuit ; et ipsa cultum obtinuit, uti probabitur ad diem* III *Decembris. Gundelinda similiter* virginis, Abbatissæ *ac* Sanctæ *titulis plerumque insignitur, at, prout diximus in S. Eugenia, nescitur, an aliquo determinato die celebretur festiva ipsius commemoratio. De S. Odilia earumdem amita agendum erit ad diem* XIII *Decembris. Hujus autem sanctæ virginis ac proinde omnium hactenus nominatorum, aliorumque posterorum Ethiconis ducis ac Bereswindæ consanguinitatem cum* SS. Leodegario *et* Gerino *confirmat antiquus lapis, qui exstat in monte S. Odiliæ, cuique incisæ sunt tres effigies, Ethiconis nempe ducis, S. Odiliæ filiæ ipsius, et* S. Leodegarii, *prout videre est in adjuncta figura, Chalcographi nostri manu ære incisa ad exemplar Mabillonii, qui monumentum istud, utpote sexcentorum circiter annorum, scalpro dignum judicavit et Annalibus Benedictinis inseruit tom.* I *pag.* 489.

C

§ IV. Quandonam natus sit S. Leodegarius, quo ætatis suæ anno diaconus ordinatus et an ante obtentum episcopatum fuerit monachus.

S. Leodegarius anno circiter, ut conjicitur

B*iographi nostri sicut nihil suppeditant, unde locum natalem Sanctorum nostrorum eruamus, ita quoque nihil, unde discamus, uter fuerit natu major,* Leodegarius, *an* Gerinus. *Tempus natale* S. Leodegarii *(nam de eo solo ut deinde agamus usque ad tempus martyrii, cogit nos documentorum penuria) conjiciunt eruditi ex iis, quæ leguntur apud biographos de educatione ipsius commissa Didoni avunculo suo, Pictavensium episcopo. De ea educatione hæc tantum habet anonymus vetustior* : Cumque a Didone avun- D culo suo Pictavis urbis episcopo, qui ultra adfines suos prudentia divitiarumque opibus insigni copia erat repletus, fuisset strenue enutritus et diversis studiis, quibus sæculi potentes studere solent, ad plene in omnibus disciplinæ lima politus, in eadem urbe ad onus archidiaconatus fuit electus. *Ista aliquanto explicatius Ursinus :* A primævæ ætatis infantia parentibus Lothario Francorum regi est traditus, ab eodem vero rege non post multum temporis Didoni præsuli Pictavensis urbis, avunculo suo, scilicet ad imbuendum litterarum studiis datus est : quem idem præsul cuidam Dei sacerdoti, viro prudentissimo, ad erudiendum tradidit, qui eum per annos plurimos magnis curis edocuit, edoctumque pontifici reddidit... Cum fere viginti esset annorum, ad officium diaconatus electus est atque ab ipso pontifice consecratus. Deinde non post multum temporis archidiaconus effectus etc.

616, natus anno ætatis suæ circiter

45 *Per Lotharium Francorum regem designari hic Clotharium ejus nominis secundum, ostensum jam est tom.* VI *Septembris pag.* 459 *et sequenti in S. Emmerammo episcopo martyre, patebitque ex infra dicendis. Regnavit autem is Clotharius usque ad annum* 628, *quo obiit ; proindeque ante* E *dictum annum Dido* S. Leodegarii *avunculus tenuit Pictavensem cathedram. Sed anno* 625 *istam cathedram adhuc tenebat Joannes ejus nominis primus, qui, teste Flodoardo lib* II *Historiæ Remensis cap.* V, *tamquam Pictavensium episcopus interfuit concilio Remensi primo, quod dicto anno* 625 *probabilius celebratum est, atque hinc denuo sequitur, educationem* S. Leodegarii *a rege Clothario commissam fuisse Didoni intra annos* 625 *et* 628. *Plura non addo, quia hæc et alia operose probata sunt laudato tom. Septembris, ubi S. Emmerammo abjudicatus episcopatus Pictavensis, quem aliqui ipsi attribuerant. Denique cum dicatur* S. Leodegarius a primæ * ætatis infantia *Clothario regis traditus et* non post multum temporis *Didoni episcopo, inde verisimiliter conjicitur decennis circiter fuisse, dum ad hunc avunculum suum pervenit, figiturque ejus nativitas circa annum* 616, *et secundum hanc epocham ordinantur reliqua ejus gesta.*

* *al.* primævæ

20 diaconus ordinatus est, aliter sentit Cointius,

46 *Sic qui tempus collati per Didonem Sancto diaconatus determinant recentiores eruditi, plerumque signant circa annum* 636, *quia auctore Ursino :* Cum fere viginti esset annorum, ad offi- F cium diaconatus electus est, atque ab ipso pontifice *(Didone)* consecratus. *Dixi* plerumque, *quandoquidem Cointius quamquam natalem fixerit circa* 616, *diaconatum tamen distulit in annum.* 645, *quia cum apud Chesnium verba Ursini sic referantur :* Infra viginti annos ad officium diaconatus electus est, atque ab ipso pontifice consecratus, *ita ea interpretatus est, ut Sanctus ad Ordinem diaconatus provectus sit, cum apud avunculum mansisset annis fere viginti. Fatetur tamen etiam de annis ætatis verba hæc intelligi posse, inquiens :* Si tibi, qua sumus usi, displicet interpretatio, et viginti annos, infra quos Leodegarius diaconatum suscepit, ad ejus ætatem, non autem ad mansionem, quam apud avunculum Pictavensem episcopum egit, referendos putas, ita ut officium diaconatus adolescenti vicesimum ætatis annum haud adepto collatum velis, adscribe anno Christi sexcentesimo tricesimo quinto, quæ de Leodegarii diaconatu narranda in hunc usque annum distulimus.

46 *Rationes porro, ob quas priore sua interpretatione standum arbitratur, mox allegans, pergit :*

sed opinionem suam non sat probat ex textu Ursini,

git : At prius adverte, non deesse argumenta, quibus opinionem nostram valide confirmare possimus. Primum petitur a synodalibus decretis; vetabant enim diaconum ante ætatem viginti quinque annorum ordinari, nec facile nobis persuademus, ea Didonem episcopum in gratiam Leodegarii nepotis transgressum esse. Secundum sumitur a multiplici eruditione, qua Leodegarius, ut auctores Vitæ coætanei scribunt, ceteris antecellebat, cum factus est diaconus, tot enim scientiarum capax haud videtur ætas, quæ minor sit vicenaria. *Tertium argumentum petit Cointius a verbis Fortunati in Vita S. Germani Parisiensis episcopi, quæ duplicem quoque interpretationem patiuntur, et quæ ipse eodem suo sensu interpretanda esse, probaverat tom.* I *Annalium Francorum contra plerosque neotericorum, qui dicta verba ad ætatem S. Germani transtulerant. Sed tertium illud argumentum tum dumtaxat vim aliquam obtinere posset, quando constaret, textum Vitæ* S. Leodegarii, *a Cointio prolatum ex editione Chesnii, esse genuinum Ursini.*

quem affert, cum is genuinus non sit; Scriptores tamen Galliæ

B 47 *Non esse, nobis persuasum est, primo quidem, quia sicut monuimus, editio Chesniana tam frequenter ac notabiliter differt in aliis ab editione Mabilloniana, et ab omnibus nostris Ursini apographis, ut dubium non supersit, quin ejus deinde mutatus sit stylus adinstar editionis Surianæ. Secundo quia licet in editione Mabillonii et in nostris Apographis frequenter quoque occurrat varia lectio, quod fere accidit, dum idem Opus a multis describitur, hoc tamen loco nulla est variatio aut vocum transmutatio, et ubique legitur :* Cum fere viginti esset annorum, *præterquam in Apographo Divionensi, ubi ita legitur :* Et esset annorum viginti. *Imo ipse Surius, cujus editioni passim ita consonat editio Chesnii, ut Mabillonius, cui Majores nostri non repugnant, dicere non dubitaverit, vulgatum esse a Chesnio Opus Ursini ex interpolatione Suriana; Surius, inquam, ipse Ursini verba in hunc modum transposuit :* Annos fere viginti natum *(Leodegarium)* diaconum ordinavit *(Dido). Hinc conjicias, codicem, unde, mutato stylo, Ursinum edidit Surius, nostris apographis fuisse consonum. Tertio quia hæc est communis hodiedum eruditorum opinio : nam si Galliæ Christianæ auctæ scriptores Benedictinos*

C *excipias, neminem novi, qui Chesnii lectionem hic sequendam contenderit, vel Cointii opinionem secutus sit, ex quo Mabillonii editio lucem conspexit. Omnes, ubi tempus memorant suscepti a* S. Leodegario *diaconatus, notam annum ætatis vigesimum aut fere vigesimum.*

Christ. auctæ Cointio assentiuntur.

48 *Benedictini Galliæ Christianæ auctæ scriptores, quos mox excipiebam, tom.* IV *col.* 349 *in* S. Leodegario *distincto charactere recitant ista verba :* Infra viginti annos ad officium electus diaconatus et consecratus. Deinde non multo elapso tempore archidiaconus effectus, omnibus diœcesis ecclesiis præfectus, *quæ manifeste desumpta sunt ex editione Chesnii. Tum nulla facta mentione editionis Mabillonianæ aiunt :* Hic exurgit difficultas, an viginti anni, infra quos Leodegarius ad diaconatum evectus, ad ejus ætatem, an ad mansionem, quam apud Didonem episcopum egit, referri debeant. Ad ætatem refert Mabillonius, cum ait : Intra vigesimum ætatis annum etc.; ad mansionem vero Cointius, et quidem maxima cum probabilitate. *Nempe propter tria argumenta, relata superius ex Cointii Annalibus, quæ subjiciunt cum hac tamen clausula :* Quamquam his omnibus *(Cointii argumentis)* respondere, non est arduum, nec sua caret verisimilitudine sententia contraria. *Sed hic hallucinati sunt laudati scriptores, quando verba editionis Chesnianæ* infra viginti annos *ad Sancti ætatem a Mabillonio relata fuisse crediderunt. Mabillonius quippe tom.* I *Annalium pag.* 439, *ubi de* S. Leodegario *ista scripsit :* Quem Dido Pictavorum episcopus, ipsius avunculus, diaconum infra vicesimum ætatis annum *ordinavit, non exposuit proxime citata verba editionis Chesnianæ; sed hæc genuini Ursini in sua editione sæculo secundo Benedictino pag.* 699 : Cum fere viginti esset annorum *etc., quæ, sicut illa, non patiuntur sensum duplicem, nec ad mansionem referri queunt, et contra quæ proinde nullum robur habet tertium Cointii argumentum.*

AUCTORE C. B.

ad cujus argumenti petita a statutis synodalibus,

49 *Id si observassent, non dubito, quin, relicta Chesnii lectione ac interpretatione Cointii, nobiscum Mabillonii sententiæ fuissent subscripturi, et ad duo priora Cointii argumenta responsuri, si quis iisdem uti vellet adversus genuinum Ursini textum, quod minus arduum judicassent, quandoquidem is unum dumtaxat sensum admittat. Nos sane eo casu responderemus, canonibus quidem vetitum fuisse, ne quis ante vigesimum ætatis* E *annum ordinaretur diaconus; at constare etiam exemplo non uno, aliquando justis de causis fuisse dispensatum. S. Theodorus Siciota, cujus Acta a discipulo conscripta dedimus tom.* III *Aprilis ad diem* XXII, *anno ætatis suæ decimo octavo diaconus et presbyter ordinatus est. Cum autem Theodosius episcopus eapropter incusaretur, respondit,* se non ignorare id canones non permittere,... sed quemadmodum ipse Paulus Timotheum ætate juvenem episcopum constituit, et ego *(aiebat)* in nomine Domini hunc propter ejus probitatem presbyterum institui, significavit enim mihi Deus, eum esse dignum hoc munere. *En exemplum et causam dispensationis. Alterum habemus exemplum in sancto et venerabili Beda, qui in Epitome seu Recapitulatione chronica Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum de se ipse testatur :* Nono decimo autem vitæ meæ anno diaconatum... per ministerium reverentissimi episcopi Johannis, jubente abbate, suscepi. *Tertium exemplum præbet hic ipse tomus noster ad diem* I *Octobris in* S. *Remigio, qui etiam reluctans episcopus consecratus est anno ætatis vigesimo secundo, quamvis trigesimum exigerent canones.* F

et a multiplici Sancti nostri eruditione,

50 *Secundum, quo oppositam sententiam confirmari arbitrabatur Cointius, argumentum ipsammet causam seu rationem continet, ob quam in jam relatis exemplis facta sit canonum relaxatio, nempe pietatem, vitæ sanctitatem, eruditionem ac prudentiam, quibus alios anteibant Theodorus, Beda, Remigius; quæ dotes quanto magis ac certius eluxisse probantur in* S. Leodegario, *tanto minus suspectus fiet Dido episcopus temeritatis, inobservantiæ sacrorum canonum vel nimii amoris in Filium sororis. At* tot scientiarum capax haud videtur ætas, quæ minor est vicenaria. *Respondeo, verum esse, quod communiter in hujuscemodi ætatis hominibus non reperiantur tot scientiæ; sed quo minus mihi ista incapax videatur, prohibent exempla etiam plura magnorum in ea ætate virorum, de quibus dici potuit, quod S. Hieronymus in epistola ad Pammachium dixit de Origene :* Magnus vir ab infantia, *et S. Augustinus de filio suo Adeodato lib.* IX *Confessionum cap.* VI : Adjunximus etiam nobis puerum Adeodatum... annorum erat fere quindecim, et ingenio præveniebat multos graves et doctos viros.

51 *Præterea*

rterea demus tantisper, deesse exempla.

AUCTORE C. B.

cum fieret diaconus, respondetur.

51 *Pr... illa multiplex eruditio, qua* S. Leo- *Quænam e...* auctores Vitæ coætanei scribunt, cum degarius, ut ...*us, ceteris an...ecellebat, et cujus* factus est diaco... *as illa Cointio? Anonymus haud capax visa est ...* S. Leodegarii *nominatim vetustior de diaconatu* S. Leodegarii *nominatim non loquitur, nedum qua ætate quave eruditione tunc esset, exprimit. Ursin us ait, sanctum Puerum sacerdoti cuidam erud iendum ab avunculo episcopo fuisse traditum, et cum edoctus esset, receptum ac sub custodia di sciplinæ retentum, dein nihil speciatim de eruditio ne adjiciens, diaconatus susceptionem memorat : verbis supra citatis. Fateor, mox addit Ursinus :* Deinde non post multum temporis archidiaconus e ffectus est, *ac tum multiplicem ejus eruditionem laudat ; sed inde non sequ tur, omni ea eruditione instructum fuisse, cum factus est diaconus. Voce s* non post multum temporis, *vel ut legit Cointius,* non multo elapso tempore *saltem aliquod spatium ponunt, quo scientias ante diaconatum habitas per ficere et novas acquirere potuit, antequam fieret archidiaconus. Auctor Vitarum Sanctorum Augustodunensium Gallice editorum anno* 1713 *et Bailletius ad*
B
diem II *Octobris diaconatum signant anno* 636, *archidiaconatum* 643, *ut juxta ipsos voces* non post multum temporis *extendantur ad septennium. Sed fortasse Ursinus iis potissimum insinuare voluerit, quod, cum Sanctus esset tam felici indole, tanta morum gravitate, et ingenii perspicuitate, ut anno ætatis vigesimo dignus fuerit diaconatus gradu, ita etiam deinde brevi tempore, seu breviore, quam communiter indigeant alii, scientias et eruditionem ceterasque dotes ad archidiaconatum requisitas nactus sit, atque ita propter excellentiam multo citius, quam alii ad hanc dignitatem promotus.*

S. Leodegarius abbas fuit S. Maxentii; unde

52 *Quapropter, quamquam facile assentior, Sancti nativitatem ex verisimillima conjectura statuentibus anno circiter* 616, *ac diaconatus susceptionem anno* 636, *sufficiens fundamentum non invenio, ut archidiaconatus initium innectam anno determinato. Proxime laudati scriptores Galli meliore fundamento, Sanctum, aiunt, fuisse præpositum Pictavensi S. Maxentii monasterio circa annum* 651 ; *de qua prælatura Ursinus, postquam exposuit, quam pie ac strenue archidiaconatus munere per aliquot annos functus esset, hæc*
C
tradit : Deinde cum quidam pater ex monasterio, quod est situm in honore beati Maxentii, obiisset, jussu pontificis idem suscepit regendum : quod per sex fere annos strenue rexit, illudque magnis opibus ditavit. *Horum sicut aliorum plurium, quæ ante Sancti episcopatum refert Ursinus, non meminit anonymus vetustior ; veruntamen sat certa fiunt ex Historia translationis, in qua dicitur corpori* S. Leodegarii *obviam processisse turba magna monachorum ex S. Maxentii cœnobio,* in quo prius abbas fuerat constitutus, *et paulo post :* in quo pater fuerat effectus monachorum. *Hinc scriptores Benedictini* Leodegarium *Ordinis sui Sanctis annumerant.*

illum Ordini suo Benedictini adscribunt; sed an recte,

53 *Et ita quidem Bucelinus in Menologio, acsi ille monasticam vitam professus fuisset, antequam eligeretur. Nam ubi dixit cum Ursino, quod a Didone destinatus esset successor in episcopatum Pictavensem* Leodegarius, *sic progreditur Bucelinus :* Sed alii cathedræ reservatus, rerum terrenarum fastidio mundum deseruit, et in monasterio sancti Maxentii vitæ monachicæ se devovens, tantis virtutum progressibus enituit, ut ejus loci abbate mortuo, summa omnium gratulatione ipse successor eligeretur. *Hæc sane ex nullo coævorum*
D
textu elicere valeo. Cautius processit Mabillonius, contentus dixisse, quod Sanctus, cum ex archidiacono factus esset abbas, monachum induerit. Hoc autem probatum putat isto ratiocinio in Observationibus præviis ad Vitas : Monachorum pater ac monachus fuit S. Leodegarius : nulli enim ante Caroli Martelli principatum monachis præficiebantur abbates, nisi monachi ; non clerici quidem, quos Gregorius Magnus non semel in epistolis suis ab monachorum regimine excludit. Si quis tamen ex clerico monachorum prælatus ordinabatur, is monastico habitu assumpto, Ordinem profitebatur. Insignis est hanc in rem Venantii Fortunati locus de S. Germano, qui antequam Parisiorum episcopus esset, creatus fuerat ex Augustodunensis ecclesiæ presbytero abbas monasterii S. Symphoriani, ob idque monachum induerat. Nam ADEPTUS GRADUM CURÆ PASTORALIS, Parisiensis scilicet ecclesiæ, DE RELIQUO MONACHUS PERSISTEBAT. Idem de Leodegario cogita, cum ex archidiacono Pictavensi factus est monasterii S. Maxentii abbas. Hinc illi jam episcopo studium fuit de restituenda sancti patris Benedicti Regula in nonnullis cœnobiis, quæ ad laxiora suo
E
tempore deficiebant : id, quod synodus Augustodunensis, eo præsidente, habita, manifeste declarat. *Ita Mabillonius.*

ex iis, quæ Thomassinus ex conciliis,

54 *Sed Ludovicus Thomassinus de veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* II *lib.* III *oppositæ prorsus sententiæ est, atque ita disserit, acsi intenderet destruere singula Mabilloniani ratiocinii membra. Capite* X *fuse tractat de commendis Romæ et in Italia sæculi* VI, VII *et* VIII, *tum sequens caput orditur his verbis :* Romanæ ecclesiæ et Italiæ commendis universæ ad eum modum constitutis, jam mirabitur nemo, in Gallia quoque episcopos non aliter fere clericis et canonicis suis cathedralibus cœnobia commendasse regenda, quam parochias ruris aut simplicia quævis beneficia. Perspicuum id facit concilium III Aurelianense, ubi et inconcussa ea stabilitur doctrina, non posse abbatem commendatarium de ecclesiasticis proventibus decerpere in suos usus, nisi tantum, quantum ipsi opus est ad necessariam sustentationem : sive illum canonicatu exuat episcopus, simul ac abbatiam ei confert : quod optatius videtur concilio, sive parte canonicatus redditum aliqua in modum pensionis frui illum sinat.
F
Canonem mox promam, quo tria hæc præmoneo contineri : 1 donatas ab episcopis fuisse abbatias, perinde ut parochias et alia quævis beneficia, clericis ecclesiæ suæ. 2 Cum primum illi ad abbatiam promovebantur, potuisse, adeoque et debuisse spoliari beneficio et stipendio. 3 Non alia temporalia emolumenta ex abbatiis suis in eos redundare potuisse, quam ut decenter sustentarentur, tam procul a superfluitate quam ab indigentia.

Aurelianense III, atque

55 *Tum recitat ipsum canonem Thomassinus :* De his vero clericorum personis, quæ de civitatensis ecclesiæ officio, monasteria, diœceses vel basilicas in quibuscumque locis positas, id est, sive in territoriis, sive in ipsis civitatibus suscipiunt ordinandas, in potestate sit episcopi, si de eo, quod ante de ecclesiastico munere habeant, eos aliquid, aut nihil exinde habere voluerit, quia unicuique facultas suscepti monasterii, diœcesi vel basilicæ, debet plena ratione sufficere. *Aurelianense tertium concilium celebratum est ante medium sæculum sextum ; Caroli Martelli principatus pertinet ad sæculum octavum. Proin canonis istius recitatione ac declaratione*

Thomassinus

A *Thomassinus abunde ostendit, quam levi fundamento nitatur primum Mabillonium ratiocinii generale assertum :* Nulli ante Caroli Martelli principatum monachis præficiebantur abbates nisi monachi. *Cum canon iste manifeste constitutus sit ad directionem clericorum, quorum gubernationi commissa erant monasteria eo modo, quo clericorum, quorum gubernationi committebantur basilicæ. Quod addit Mabillonius, clericos tales assumpsisse monasticum habitum et Ordinem professos esse, dum prælati ordinabantur, denuo nimis generatim assertum videtur. Nam ex producto exemplo S. Germani, postea Parisiensis episcopi, sequitur quidem, id factum esse aliquando, non tamen probatur fieri debuisse toties, quoties clericus* monasterium ordinandum suscipiebat, *ut loquitur canon, vel* jussu pontificis *(episcopi)* suscipiebat regendum, *ut scribit Ursinus.*

abunde affert,

56 *Sane id equidem ex nulla canonis voce extundere possum : præterea ipsemet S. Gregorius Magnus, ut probat Thomassinus cap.* x, *abbatias commendabat seu gubernandas committebat episcopis. An etiam hi mox monasticum habitum assumpsisse, et Ordinem professi esse, dicendi sunt?* B *Verum est tamen, quod asserit de S. Gregorio Mabillonius : sed vel inde colligitur factum esse tunc, quod factum negat Mabillonius ante principatum Caroli Martelli. Tollere nempe voluit sanctus Pontifex abusus, qui ex commissa clericis monasteriorum gubernatione exorti fuerant aliquibus in locis. Duos hujuscemodi abusus præcipuos ex Gregorii epistolis allegat Thomassinus dicto cap.* x. *Primus erat, quia clerici isti simul cum regimine monasterii retinebant aliud beneficium sive aliam ecclesiam, in qua residere tenebantur et altari jugiter ministrare, ita ut curam spiritualem monasterii, quam susceperant, gerere non possent, atque sic pessumdaretur in cœnobio religiosa disciplina. Alter abusus erat, quod subinde clerici, qui curam spiritualis regiminis susceperant, ex cupiditate etiam temporale regimen capesserent, atque ita dilapidarentur res temporales monasteriorum.*

dubitandum videtur, licet interim

57 *Istis abusibus, quorum exemplum in Galliis nullum reperio sub ista tempora, viam præcluserant patres Aurelianenses, maxime dum negotium istud, ut sufficienter eruimus ex canone, submissum voluerunt episcoporum vigilantiæ, qui ecclesias vel monasteria certis de causis probatæ virtutis* C *ac scientiæ clericis gubernanda committerent vel ad vitam vel ad tempus, et siquid incommodi exsurgeret, interposita auctoritate sua rescinderent. Ad tempus dumtaxat a Didone episcopo Sanctum nostrum fuisse præfectum abbatiæ S. Maxentii, inde licet conjicere, quod, teste Ursino, episcopus ipsum sibi in episcopatu successorem destinasset, idque alterum videri poterit argumentum adversus ejusdem Sancti monasticam professionem. His porro aliquanto diutius immoratus sum, ut studiosus lector Thomassini rationes considerans, dispiciat, an Mabillonii generalia asserta rem ita conficiant, ut de* S. Leodegarii *monachatu dubitare non liceat.*

abbatiam S. Maxentii Leodegarius utiliter rexerit.

58 *Utut est, seu fuerit seu non fuerit monachus, certum est tamen, quod ejus præfectura cœnobio S. Maxentii attulerit plurimum emolumenti ac fructus tam in re temporali quam spirituali, uti ex Ursino recte observat Thomassinus cap.* XI ; *ubi et mentem super mox discussa quæstione sat aperte declarat.* Ipse antea, *inquit,* Leodegarius cum Pictavensem gereret archidiaconatum, ab episcopo suo monasterio sancti Maxentii præpositus fuerat, curam ejus ut ageret, quo munere strenuissime perfunctus est. *Hic affert textum Ursini ex editione Cointii :* Jussu pontificis monasterium illud regendum suscepit ; quod sex fere annis ille gubernans et structuris et opibus ditavit. *Deinde pergit Thomassinus :* Istiusmodi tunc erant commendatarii germani abbates ; adeo non collabi sinebant ecclesias, ut magnificentiores ipsimet excitarent ; adeo non ditari eorum bonis avebant, ut locupletandis cœnobiis suis impense studerent. Sex quidem tantum annis commendatam illam sibi abbatiam rexit Leodegarius ; sed vel id maxime mirum est. Quas ibi enim ille virtutes illustribus documentis explicuerat, iis jam regiæ aulæ notissimus, a Clothario rege expetitus, ab episcopo suo concessus et tandem Augustodunensis episcopus electus est. Abscessit ergo a commendata sibi ecclesia, ex quo ad alterius administrationem vocatus fuit, et adeo non ea, qua florebat gratia apud regem, ad retinendam abbatiam cum episcopatu usus est, ut simul atque aulam iniit, abbatia sibi commendata abierit.

AUCTORE C. B.

§ V. Sanctus ad aulam evocatur, ac dein creatur episcopus. Testamentum, quod condidisse fertur, examinatur. E

Leodegarius ad aulam evocatus, deinde,

Abbatiam S. Maxentii Pictavensem per sex fere annos strenue rexerat S. Leodegarius, *quando teste Ursino, vocatus est in aulam a Clothario III rege, hujusque matre Bathilde, regni administratrice. Clotharius autem tertius, mortuo Clodoveo II patre suo, quinque circiter annorum puer constitutus est rex anno Christi* 656, *defunctusque anno* 670, *regni sui decimo quarto, quæ chronotaxis est Henschenii in Exegesi præliminari ad tom.* III *Aprilis, Pagii tom.* III *Criticæ, et eruditorum hodieque receptissima. Secundum hanc autem chronotaxim vocatus est in aulam* S. Leodegarius *intra annos* 656 *et* 661. *Id evincimus ex testimonio Ursini, qui num.* 5 *dicit, obiisse Clotharium regem, cum* S. Leodegarius per annos decem strenue F gubernaret *episcopatum Augustodunensem ; sive, ut legunt alii ex editione Chesnii, cum eo munere* annis decem strenue functus esset : *proin episcopatum suscepit* Leodegarius *anno* 660 *vel* 661. *At quamdiu tunc in aula versatus fuisset, incertum. Si standum sit narratione vetustioris nostri anonymi, vix aut ne vix quidem in ea moratus est, et ab archidiaconatu Pictavensi sine medio temporis intervallo ad Augustodunensem episcopatum provectus est.*

quod anonymus noster vel 1, aliquamdiu

60 *Nam is auctor, ut primum exposuit, quam fortiter sapienterque se gereret Sanctus in officio archidiaconatus, nulla voce interposita, sic pergit :* Incubuit interim causa necessitatis, ut in Augustodunensi urbe eum ordinare deberent episcopum. Siquidem nuper inter duos contentio de eodem episcopatu exorta fuerat, et usque ad sanguinis effusionem certatum. Cumque unus ibidem occubuisset in mortem, et alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii trusionem, tunc Bathildis regina, quæ cum Lothario filio Francorum regebat palatium, divino, ut credimus, inspirata consilio, ad memoratam urbem hunc

AUCTORE C. B.

hunc strenuum direxit Virum ibidem esse episcopum, quatenus ecclesia, quæ pene biennio jam, quasi viduata, in seculi fluctuatione remanserat, hujus gubernatione vel fortitudine tueretur, et ab his, quibus impugnabatur, defensaretur. *Verum cum hic auctor, ut num. 28 jam innui, aliqua Sancti gesta ante episcopatum silentio præterierit, quæ Ursinus æque coævus, diligentius annotavit, nos, quod et fecerunt passim scriptores alii, dum Vitam S. Leodegarii ordinata serie exponerent, Ursino in iis, quæ Sancti gesta ante episcopatum attinent, adhærendum censemus, atque eapropter etiam hujus relationem subjicimus.*

versatur, ac dein creatus Augustoduni episcopus.

61 Erat eodem tempore *(qua Sanctus S. Maxentii abbatiam regebat)* minor Lotharius cum Bathilde matre rex regens Francorum regnum, qui, agnita ejus prudentia, cupientes eum habere in aula regia, petierunt pontificem *(Didonem episcopum)* ut suam ei daret licentiam secum habitare in palatio. Qui statim jussa complens, magnis rebus ditatum et sapientiæ floribus adornatum, obtemperans eorum voluntati, nisus * est destinare Virum. Quem rex atque regina videntes honorifice susceperunt, et in paucis diebus dulcia B sua verba ostendit in tantum, ut rex simul et regina, plerique etiam pontifices * supra omnes eum in amore susciperent, et quia eum videbant dignum ad suscipiendum honorem, cunctorum consensu præcipuorum Francorum, ad honorem pontificalem eum esse idoneum proclamaverunt, quem omnes ad hoc electum Augustoduno, quæ est Æduorum civitas, fecerunt pontificem *etc. Modus iste narrandi manifeste indicat, Sanctum e Pictaviensi civitate minime vocatum esse, ut mox Augustodunensibus daretur episcopus, sed ut degeret in aula, verisimillime ad instruendum regem, juvandamque consilio suo reginam matrem, regni administratricem. Credibile quoque est, sanctam hanc mulierem permissuram non fuisse, ut Vir talis a se ac filio suo amoveretur, nisi longiore experientia edocta fuisset, ipsum unum præ ceteris capacem ac plane necessarium esse ad sedandas exstirpandasque turbas in Augustodunensi ecclesia exortas.*

* al. visus

* al. addit. et proceres

ortas ea in urbe turbas mox sedat

62 *Res evenit, quemadmodum sperare fas erat, mox tumultus omnes compressit Sanctus, suaque prudentia novum diu dilaceratæ ecclesiæ* C *splendorem attulit, ut pluribus declarat anonymus, hic, utpote scribens ad Ermenarium Augustodunensem episcopum, accuratior quam Ursinus, qui cum scripserit ad Ansoaldum episcopum Pictavensem, similiter diligentior est in gestis Sancti annotandis, quas Pictavii gessit. Pleraque autem, quæ narrat idem anonymus Sancti gesta, tamquam spectantia ad decem primos episcopatus annos talia non sunt, ut longa commentatione indigeant : quare, his missis, nonnulla hic observabimus de ejus, quod circumfertur, testamento, quodque confectum notatur* anno episcopatus septimo, *ac de synodo, quam ab eodem intra dictos decem primos episcopatus annos celebratam existimant eruditorum plurimi.*

Testamentum, quod ejus nomine circumfertur,

63 *Præmittimus testamentum, prout illud vulgatum est a Stephano Perardo inter monumenta historica Burgundiæ pag. 3, deinde recensebimus multos fœdosque errores, ob quos ab omnibus passim ut suppositittum rejicitur :* Anno Incarnationis Dominicæ Dei et Salvatoris Domini nostri Jesu Christi DC, quinquagesimo tertio, Indictione decima, regnante Theodorico filio Clotharii, gloriosi regis, Majore vero domus Leodegiso, filio D Herchinoaldi : ego Leodegarius, etsi indignus episcopus Eduorum, septimo episcopatus mei anno, considerans varias rerum immutationes, sed et inevitabilem mortis terminum, ac formidabilem judicii et cunctis tremendam districtionem judicis horam, simul pro his hujuscemodi ad illam disciplinam recurrens, quæ præcipit : Date et dabitur vobis, et facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in cælis : et illud recordans Sapientiæ monentis, Redemptio animæ viri divitiæ ejus, et sicut aqua ignem extinguit, ita eleemosyna extinguit peccatum : pro amore Divinitatis, pro remissione peccatorum, pro pia quoque recordatione domini Clotharii et Valdechildis reginæ, pro statu necne regis Theodorici et regni ac cunctorum procerum ejus, precipue pro his, qui in dicendis rebus conquirendis adjutores et collaboratores nobis extiterunt, dono, trado, transfundo et hæredem statuo ecclesiam beati Nazarii, titulum mei præsulatus, de rebus meis.

64 Hoc est, de Mariniaco villa, quæ jacet super Stantiam fluvium, quam michi jam dicta regina de proprio suo in proprium meum delegavit et per regale instrumentum chartæ habere conces- E sit : nec minus de Tiliniaco villa, quæ de jure materno ab avis et proavis michi competit, et est super fluvium Sagonam nec non et de Olgea ; at de Canariis villa, quam de Bodilone et Sigrada, Deo devota, conquisivi, cujus terra sita est tam infra Divionem castrum quam circa. Quas villas cum catallis suis, servis utriusque sexus, vineis, pratis, aquis, stagnis, cursibus, recursibus, sylvis, pascuis majoris peculii vel minoris, de statu nostro proprio in statum matriculæ nostræ, quam * ostium ecclesiæ sancti Nazarii fabricavimus, cum omnibus suis appendiciis delegamus, secernimus, transfundimus, ea ratione, ut tam a præposito, ejusdem matriculæ rectario, quam a successoribus ejus, quos nostri successores pontifices ordinaverint, quadraginta fratres cotidiana diaria et stipendia omni tempore accipiant, ut liberius pro salute regni et principum ac totius orbis dominici deprecari possint.

quoque varias pias donationes

* adde ad

65 Si vero ullus majorem heredum vel minorum nostrorum, vel alicujus personæ homo hanc nostram et communem eleemosynam, et hujus instrumenti cartham violare præsumpserit, ut reus majestatis noverit se coram majore palatii vel capite vel centum libris auri multandum. F Episcopis autem successoribus nostris hæc ita observare volumus, sicut et plura in partem illorum contulimus et sicut hæc se coram Deo digna consideraverint. Si vero deinceps alicujus obstinatio contra hæc se erexerit, noverit se etiam quinquaginta quatuor coepiscoporum, qui a principibus nostris Christiaco congregati sunt, quibus præsentibus; vel quorum consilio hanc donationem ecclesiæ matriculæ, quam nostræ celebravimus, et nostra, quamvis ad extrema, auctoritate excommunicatum, et invocatione sanctæ Trinitatis, potestate beati Petri Apostolorum principis cum Juda traditore Domini, qui loculos habebat, et qui res Domini furabatur et pauperum, æternaliter damnandum cum Dathan et Abiron, quos vivos terra absorbuit, inconsueta et desperabili morte in omnium viventium terrore, nisi digna satisfactione resipuerit, profligatum, in perpetuum puniendum. Amen, Amen. Acta Christiaco publice tertio anno regni Theodorici regis. Ego episcopus Leodegarius huic donationi factæ sub anathemate subscribo, et manu propria firmo.

a Sancto factas exhibet.

26 *Laudatus*

AUCTORE C. B.

Pro suppositio habet Perardus; id autem

66 *Laudatus testamenti editor Perardus mox ei suam crisim subjiciens, ob multiplices errores, quorum unum et alterum proponit, totum supposititium judicat, et post confectum ex traditione et aliunde accepta notitia multorum beneficiorum, quæ in cathedralem suam contulerat sanctus Episcopus. Sammarthani fratres tom.* I *Galliæ Christianæ*, chartam testamenti vulgarem in plurimis corruptam esse, *aiunt, et similiter specimina producunt. Plura errorum specimina enumerat Cointius ad annum* 666; *addit tamen, inter testamenti notas chronologicas eam præcipue in pretio habendam esse, quæ sumitur a* S. Leodegarii *episcopatu*, designatque annum Christi sexcentesimum sexagesimum sextum, ipsius Leodegarii septimum, Clotharii regis undecimum; *hoc autem posito, facile emendari posse fragmenta testamenti, quæ ibidem recitat. Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 707 *ita pronuntiat :* Quod attinet ad S. Leodegarii scripta, circumfertur quoddam ejus testamentum, quod eruditis hominibus merito non probatur : *tum quasi operæ pretium non sit pluribus de eo disputare, lectorem remittit ad memoratos jam Galliæ scriptores. Sed postea idem*
B *ipse testamentum pluris fecit in Præfatione secundæ partis sæculi* III *num.* 33 *et in Annalibus ad annum* 674, *uti ostendam, cum præcipuos errores, seu suppositionis aut corruptionis indicia recensuero.*

Præcipuis suppositionis notis, quæ hic assignantur,

67 *Primo itaque modus computandi annos ab Incarnatione Christi in publicis instrumenti ætate* S. Leodegarii *nondum usurpari consueverat. Secundo signatus annus sexcentesimus quinquagesimus tertius cum aliis notis chronologicis componi non potest. Non enim regno Theodorici, qui eo vix natus erat, nec cum majoratu domus Leodegisi seu Leudesii, qui, eodem Theodorico regnante, istam præfecturam tantum obtinuit, nec denique cum episcopatu* S. Leodegarii, *qui ad eum promotus est tantum anno* 660 *vel* 661. *Præterea nec inter se componi queunt postremæ hæ notæ chronologicæ; nam anno septimo, imo juxta ante dicta decimo episcopatus* S. Leodegarii, *regnabat Clotharius III, cui successit Childericus et hoc occiso demum Theodoricus. Tertio hujus Theodorici pater non fuit Clotharius, sed frater : pater vero utriusque, sicut et Childerici, fuit Clodoveus II, mater S. Bathildis regina, quæ in testamento* Valdechildis *nuncupatur. Mitto alia, quæ ad testa-*
C *mentum illud observat Cointius. Ista sufficient, ut advertat lector, verosimillimum esse, quod conjectant idem Cointius et Perardus, fabricatum fuisse scilicet instrumentum multo tempore post Sancti nostri obitum.*

Cointius, frustra emendare Cointius.

68 *Modus autem, quo utitur ad testamenti emendationem Cointius, hic est : rescindit integrum ejus exordium, quo plerique ac præcipui errores continentur, et hoc illi substituit :* In nomine Dei et Salvatoris Domini nostri Jesu Christi : *tum pergit :* Ego Leodegarius etsi indignus episcopus Æduorum, septimo episcopatus mei anno *etc. usque ad hæc verba :* Pro pia quoque recordatione domini Clotharii et Valdechildis reginæ, pro statu necne regis Theodorici, *quibus illa substituit :* Pro pia quoque recordatione domini Clodovei et Valdechildis reginæ, pro statu necne regis Glotharii. *Dein nihil immutat usque ad penultimam periodum :* Acta Christiaco publice tertio anno regni Theodorici, *pro qua ponit istam :* Acta publice, regnante Clothario rege, *omisso videlicet anno regni, quia tertius Clotharii non cohærebat etiam cum septimo episcopatus* Leodegarii. *Fateor, sic notæ chronologicæ et historicæ componuntur que, reducunturque ad annum* 666 *vel* 667. *Sed quid inde utilitatis? Ad eumdem modum, mutatis pro arbitrio vocibus et characteribus chronologicis, emendari poterunt instrumenta quantumcumque corrupta. Nihil tamen sic majoris auctoritatis aut roboris accipient ad stabilienda ea, quæ aliunde probari nequeunt. Exempli gratia, neget quis, donationi per* S. Leodegarium *factæ adstitisse* quinquaginta quatuor episcopos; *si instrumentum hoc proferas, dicet, etiam corruptum esse in hoc parte, sicut in aliis multis. Idem continget, si quis neget, factam esse donationem* anno septimo *episcopatus, uti negavit Mabillonius in Annalibus ad annum* 674, *ubi donationem factam esse credidit, regnante Theodorico, cujus anno regni tertio* Leodegarius agebat, *inquit*, annum præsulatus circiter decimum sextum aut decimum septimum.

Frustra genuinum in substantia probare

69 *Quis primus hujus auctoris de testamento sensus fuerit, sufficienter indicant verba superius recitata ex Observationibus præviis ad Vitas Sancti nostri. Idem in Præfatione ad partem* II *sæculi* III *Benedictini num.* 33 *sic loquitur :* Synodus, Augustodunensis appellari solita, . . . nationale
E (ut vocant) concilium fuisse videtur, illud scilicet, de quo sermo est in vulgato Leodegarii testamento, quinquaginta quatuor coepiscoporum Christiaco una cum Leodegario congregatorum anno tertio Theodorici regis. Etsi enim testamentum istud in notis chronologicis interpolatum est et in nonnullis forsan nominibus propriis errore librariorum, non tamen omnino rejici debet : maxime cum tam prædicti testamenti, quam donationum in eo factarum mentio sit in litteris Joannis Papæ octavi, quas Perardus in Monumentis Burgundicis post idem testamentum vulgavit. *Eamdem materiam resumens Mabillonius loco Annalium proxime citato, ita disserit :* In editis vitiosi sunt characteres chronologici, tametsi ipsa testamenti substantia legitima sit, constatque ex aliis indubitatis instrumentis. *Hujus generis instrumenta duo allegat, alterum Jonæ sæculo nono episcopi Augustodunensis apud Perardum pag.* 147, *alterum Joannis VIII Papæ apud eumdem pag.* 4 *et seq. In priori Jonas episcopus villam concedit canonicis Æduensibus,* quatenus . . . in Christi militia devotiores existant, nec solum pro principibus, UT SANCTUS INSTITUIT LEODEGARIUS, sed pro rectoribus totius ecclesiæ et universo grege, jugiter divinam exorent misericordiam. F

Ex binis antiquis instrumentis

70 *His denotari putat Mabillonius ea, quæ leguntur in testamento :* Pro pia quoque recordatione Clotharii et Valdechildis reginæ, pro statu necne regis Theodorici et regni, ac cunctorum procerum ejus, præcipue pro his, qui in dicendis rebus conquirendis adjutores et collaboratores nobis extiterunt, dono etc. *In secundo instrumento Joannes VIII Papa in litteris ad Adalgarium Augustodunensem episcopum ita scribit;* Constat siquidem villam Tilliniacum, proprietatis jure sancti fuisse quondam Leodegarii Augustodunensis episcopi, et ab eo sancto collatum Nazario, cujus vocabulo ipse honoratur episcopatus. Postmodum cum a pravis hominibus longo tempore fuisset retenta, et quasi in proprietatem eorum reducta, dilectus filius noster Karolus clementissimus imperator super hac subtili examinatione habita, cum eam ad jus ecclesiæ Augustodunensis pertinuisse legitime cognovisset, et possessam primo ab ea, et postea pervasam a violentis hominibus liquido didicisset :

AUCTORE C. B.

cisset : hanc præcepto suæ authoritatis ipsi episcopo reddidit, et ad jus ipsius ecclesiæ revocavit, cui scilicet hanc superius nominatus sanctus Leodegarius olim contulerat, et ideo quia postulavit a nobis fraternitas tua, ut jam memoratam villam, secundum imperiale præceptum, Apostolicæ authoritatis liberalitate ac privilegio Augustodunensi ecclesiæ firmaremus, inclinati etc. confirmamus etc. *Hæc sane prorsus congruunt iis, quæ habet testamentum :* Trado, transfundo et hæredem statuo ecclesiam beati Nazarii, titulum mei præsulatus, de rebus meis hoc est . . . de Tiliniaco villa, quæ jure materno ab avis et proavis michi competit et est super fluvium Sagonam.

Mabillonius conatur

71 *Hinc Mabillonius, missa ulteriori probatione, denuo infert :* Itaque de validitate ejus testamenti nequaquam dubitandum est, tametsi vitiosi sint, ut jam dixi, characteres chronologici. *Non dubitavit Perardus, neque dubitamus nos, quin vere per* S. Leodegarium *factæ sint donationes pleræque in sæpe dicto testamento relatæ. Id nobis persuasum est tam auctoritate instrumentorum, quæ a Mabillonio allegata produximus,* B *quam testimonio coævi anonymi in Vita num. 4, ubi inter alia Sancti pia opera nominatim exprimit matriculam, quæ ab eodem instituta residet ad ecclesiæ (S. Nazarii) januam. Hæc enim certe eadem est matricula, cui Sanctus Tiliniacum aliasque tres villas concessisse dicitur in testamento. Verba hæc sunt :* Quas villas . . . de statu nostro proprio in statum matriculæ nostræ, quam [ad] ostium ecclesiæ S. Nazarii fabricavimus . . . delegamus etc., *de his, inquam, non dubitamus; sed quærimus, an Sanctus istas donationes fecerit per illud ipsum testamentum, sive an primum donationum instrumentum sit illud, quod nomine testamenti adeo corruptum ad nos transmissum est, et an eatenus validum sit et authenticum. Negat Perardus, nec satis probat Mabillonius. Asserit quidem hic* tam prædicti testamenti, quam donationum in eo factarum mentionem esse in litteris Joannis octavi Papæ. *Sed ego unam villæ Tilliniaci donationem a S. Leodegario ecclesiæ S. Nazarii factam lego, nullam testamenti sive donationis vel donationum instrumenti mentionem in litteris reperio. Itaque verisimilius nobis est, quod primum judicavit Perardus, conflatum esse testamentum ab homine, qui præ oculis habuit varia* C *antiqua documenta, qualia sunt litteræ Joannis Papæ, Jonæ episcopi et Vita per anonymum conscripta, sed qui historiæ et chronologiæ imperitus in tot tantosque errores prolapsus est.*

§ VI. Canones aliquot synodi a S. Leodegario celebratæ : cui anno hæc affigenda, et an nationalis exstiterit.

Synodus a Leodegario celebrata, cujus aliqui ex

Sirmondus *tom.* I *Conciliorum Galliæ pag.* 506 *synodi a Sancto nostro celebratæ canones aliquot promulgavit cum hac prævia admonitione :* In antiquissima collectione, canonum e bibliotheca ecclesiæ Andegavensis producuntur titulo XLIV, qui est de monachis et monasteriis, canones aliquot ex hac synodo, qui omnes ad disciplinam monasticam spectant, inscribunturque : CANONES AUGUSTODUNENSES S. LEODEGARII EPISCOPI, D neque tamen universi eo loco describuntur, sed quibusdam prætermissis, hi duntaxat, qui sequuntur. *Post hæc, repetita jam data inscriptione, eo, quo reperit ordine, recenset canones, quos et nos, utpote pretiosum antiquitatis monumentum ac sollicitudinis* S. Leodegarii, *ad restaurandam firmandamque in sua diœcesi disciplinam etiam monasticam evidens testimonium, huc referendos censemus.*

canones ad disciplinam monasticam spectantes,

73 Primus titulus hic est monasticæ disciplinæ, ut abbates vel monachi peculiare non habeant, et monachi ab abbate victum et vestitum consuetum accipiant.

V. Ut compatres nullus eorum audeat habere.

VI. Ut in civitatibus errare, non inveniantur. Quod si causa utilitatis monasterii, cum litteris abbatis sui ad archidiaconum civitatis scriptis dirigantur.

VIII. Ut abbati suo acpræ posito sint obedientes.

X. Ut nullus familiaritates extranearum mulierum præsumat habere; et qui inventus fuerit, severius corrigatur. Ut mulieribus in monasterium monachorum nullatenus ingredi liceat. E

Statuimus atque decernimus, ut nullus monachum alterius absque permissu sui abbatis præsumat retinere : sed cum inventus fuerit vagans, ad cellam propriam revocetur, ibi juxta culparum merita coercendus.

XV. De abbatibus vero vel monachis ita observare convenit, ut, quicquid canonicus Ordo vel Regula S. Benedicti edocet, et implere et custodire in omnibus debeant. Si enim hæc omnia fuerint legitime apud abbates vel monasteria conservata, et numerus monachorum, Deo propitio, augebitur, et mundus omnis per eorum orationes assiduas malis carebit contagiis.

Sint monachi omnes omnino obedientes, sint frugalitatis decore pollentes, in opere Dei ferventes, orationi instantes; in caritate perseverantes : ne propter negligentiam aut inobedientiam, hoste circumeunte ac rugiente et quærente, quem devoret, cibus efficiantur. Sit eis cor unum et anima una. Nemo suum aliquid dicat, sed sint eis omnia communia. In commune laborent, hospitalitatis omnino sint receptores.

Quisquis autem hæc a nobis, Deo præcipiente, dictata in confirmationem Regularem monachorum tentaverit aliqua transgressione cassare, si abbas est, anno uno ei communionis potestas suspendatur, si præpositus, annos duos, si monachus, aut fustibus verberetur, aut a communione et Missa et caritate annos tres suspendatur. Justum enim est, ut subripientia vitiorum semina falce justitiæ resecentur, ne, dum simulatione continentiæ nutriuntur, ita silvescant, ut nec securibus excidantur. F

aliique duo ex Sirmondo,

74 *Idem editor Sirmondus, hisce recitatis, monet denuo :* Ad Augustodunensem præterea S. Leodegarii synodum referendus videtur canon, qui in altera collectione canonum e bibliotheca S. Benigni Divionensis, atque in aliis citatur, appellaturque primus canon Augustodunensis, his verbis :

CANONES AUGUSTODUNENSES ÆRA I.

» Si quis presbyter, diaconus, subdiaconus vel » clericus Symbolum, quod, sancto inspirante » Spiritu, Apostoli tradiderunt, et fidem S. Athanasii præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab episcopo condemnetur » *Dein in Notis ad tomum eumdem pag.* 620 *observat :* In codice

AUCTORE C. B.

A codice Bonævallis, itemque in Andegav., Divionem., et aliis, qui elenchos exhibent episcoporum, quot numero in singulis synodis fuerint et canones ediderint, postremo loco hæc leguntur : « Consensus domni Leodegarii episcopi » Augustodunensis. Ego LEODEGARIUS, acsi » indignus peccator episcopus, cum consensu » fratrum meorum polliciti sumus, et perpe- » tualiter placuit observandum. » Quæ subscriptio videri potest ad concilium hoc nostrum pertinere.

Labbeo et Cossartio,

75 *Eosdem canones cum Sirmondi Observationibus Labbeus et Cossartius inseruerunt generali Conciliorum Collectioni tom. VI col.* 535 : *sed et ipsi ibidem col.* 1887 *alterum canonem producunt :* Ad canones, *inquiunt*, supra editos pag. 535 alium addit Petrus de la Lande V. C. ex collectione canonum, quæ est in bibliotheca Thuana; qui cum ibi XIV appelletur, ex eo constat, plures olim fuisse, quam qui nunc exstant, nec ad monasticam disciplinam omnes pertinuisse. Fuisse autem a S. Leodegario Augustodunensi episc. dictatos, patet ex duobus hujusce collectionis indicibus, quorum prior continet capitula cano-
B num Græcorum et Latinorum, in cujus fine sunt hæc verba : « can. Augustodunensium sancti » Leodegarii episcopi » posterior autem index sic habet : « episcopi, qui hos canones dicta- » verunt » quorum nomina desiderantur. Et ad calcem hujus legitur : « Consensio et confirma- » tio domini Leodegarii episcopi Augustodunen- » sis. »

CANON AUGUSTODUNENSIS XIV.

» Sæculares vero, qui Natale Domini, Pascha, Pen- » tecosten non communicaverint, inter Catholicos » non habitent. Nullus presbyter confertus cibo, » aut crapulatus vino Sacrificia contrectare aut » Missas facere præsumat : quod si quis præsum- » pserit, amittat honorem. Mulieres ad altare ingredi » non oportet. »

ceteris deperditis, recitantur, a variis variis annis

76 *Sat certum apparet ex præfixis numeris aliquot hujus synodi canones deperiisse; veruntamen dubitari potest, an duo in aliis collectionibus reperti ad eamdem synodum pertineant; quia clausula collectionis Andegavensis :* Quisquis autem hæc a nobis, Deo præcipiente, dictata in confirmationem regularem monachorum tentaverit aliqua transgressione cassare *etc. Videtur innuere, omnes*
C *canones spectasse ad disciplinam monasticam; prout revera ad eam spectant, quotquot in collectione Andegavensi supersunt. Sed res sic concipi posset, ut primum pro quovis fidelium statu canones compositi fuerint, ac dein ex iis desumpti ad solam disciplinam monasticam spectantes, in singula diœcesis monasteria sint distributi. Hinc factum, ut hi potius quam alii hactenus supersint. Id sane aliquo modo indicatur in primo canone Andegavensis collectionis :* Primus titulus hic est monasticæ disciplinæ. *Vide interim quæ de can. num.* 74 *recitato dicta sunt tom.* I *Maii. pag.* 758.

affigitur; a Sirmondo male anno 4 Theodorici,

77 *Hanc porro synodum Augustodunensem pro suo quique arbitrio ad diversos annos referunt scriptores. Sirmondus ipsam statuit* circa annum Christi DCLXX, Theodorici regis IV. *At ista non cohærent. Non regnavit enim Theodoricus ante Clotharii III obitum, quem nos cum Henschenio, Pagio, aliisque innexuimus anno* 670; *Cointius cum aliis innexuit* 669. *Præterea Theodoricus, mortuo Clothario, per Ebroinum quidem rex suffectus est, sed paucos post menses e throno dejectus et a fratre Childerico, monarchiam adepto, in monasterio S. Dionysii residere jussus; donec tandem etiam Chilperico e vivis sublato, anno* 673 *secundum receptiorem modo chronologiam regnare cœpit; annus igitur quartus Theodorici proprie conjungendus esset cum Christi* 676 *vel* 677, *quo tempore synodum a* S. Leodegario *celebrari potuisse, nobis probabile non est, uti mox declarabimus. Ruinartius in Apologia missionis S. Mauri, quam habes in prima Appendice ad tomum I Annalium Benedictinorum Mabillonii pag.* 636, *et scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom.* IV *col.* 350 *et seq. synodum figunt anno* 661 : *Cointius tom.* III *Annalium pag.* 547 *anno* 663 ; *Mabillonius in Præfatione ad Seculum secundum Benedictinum num.* 18 *circa* 665, *alii circa* 666.

a Cointio sine sat solido

78 *Ex laudatis auctoribus unus Cointius opinionis suæ fundamentum allegat, illudque desumit a titulo, qui præfigitur canoni collectionis Divionensis :* Canones Augustodunenses, æra I. *Per æram* I *intellexerant Sirmondus et alii* canonem primum, *sed hanc vocis acceptationem ipse repudiat, et* Æra, *inquit*, fortassis in concilio Augustodunensi abusive usurpatur, ut annos Leodegarii episcopi connotet, et iste titulus... frustra dividitur in duas partes, cum nihil aliud significare videatur, quam canones Augustodunenses conditos fuisse ÆRA I, sive anno E
primo Leodegarii episcopi. Quamvis hæc interpretatio placere possit et sanctum Leodegarium ob studium ac vigilantiam in administranda diœcesi plurimum commendet, quod ne primum quidem sui pontificatus annum absque convocatione synodi passus sit elabi, suspicamur potius mendum in æram irrepsisse, nec æra I, sed æra DCCI sancitos fuisse canones Augustodunenses... Synodum igitur Augustodunensem existimamus celebratam fuisse æra septingentesima prima, id est, hoc anno Christi sexcentesimo sexagesimo tertio.

fundamento anno Christi 663,

79 *Esto cuilibet sua opinandi aut suspicandi libertas : experientia docti sumus, hujuscemodi errores frequentissime irrepsisse in antiqua monumenta; at talem hic latere, ut pro æra* DCCI *per incuriam posita sit æra* I, *non suadet argumentum Cointii, desumptum ex Præfatione concilii Arelatensis, in qua revera dicitur hoc concilium celebratum esse æra* DCCCLI, *id est, anno Christi* 813. *Nam cum, ipso affirmante Cointio, vox* æra *bis tantum inveniatur in universa collectione antiquorum Galliæ conciliorum; adeo mirum videri non debet, quod Arelatensis sæculi* IX *scriptor ea voce usus sit ad designandos annos more Hispano-* F
rum, Augustodunensis autem scriptor sæculi VII *ad indicandam sectionem capitum sive ad distinguendos canones, titulos aut articulos, prout a scriptoribus medii ævi factum esse, pluribus exemplis probat Cangius in Glossario ad vocem* ÆRA. *Altera opinio, qua* æra I *indicaret annum primum episcopatus* S. Leodegarii, *et ex qua fortasse Ruinartius synodum signavit anno Christi* 661, *placere poterit quidem, at cum talem computandi modum exemplis firmatum non reperiam, præplacet mihi interpretatio Sirmondi, secundum quam vox* æra *nihil conducit ad formandam synodi epocham.*

a Mabillonio 665, mutataque deinde opinione, anno tertio

80 *Mabillonius, qui in Præfatione ad sæculum* II *synodum affixerat anno* 665, *nec sententiæ suæ rationem attulerat, etiam hanc postmodum deseruit et epocham a se repertam putavit ex testamento* S. Leodegarii, *superius examinato. Mentem ejus ut satis assequamur, oportet repetere ea, quæ ante recitavimus ex Præfatione ad partem* II *sæculi* III : Synodus, Augustodunensis appellari solita,... nationale (ut vocant) concilium fuisse videtur, illud scilicet, de quo sermo est in vulgato Leodegarii

AUCTORE C. B.

garii testamento, quinquaginta quatuor coëpiscoporum, Christiaco una cum Leodegario congregatorum, ANNO TERTIO THEODORICI REGIS. Etsi enim testamentum istud in notis chronologicis interpolatum est, et in nonnullis forte nominibus propriis errore librariorum, non tamen omnino rejici debet : maxime cum tam prædicti testamenti, quam donationum in eo factarum mentio sit in litteris Johannis Papæ octavi, quas Perardus in Monumentis Burgundicis post idem testamentum vulgavit. Et certe convenit huic loco epochæ istius synodi apud Sirmondum, qui Theodorici annum quartum assignavit : nam facile annus tertius regni cum anno quarto componitur sub diversa ratione, qua nonnulli regnum cujusque regis ab ipso decessoris obitu, alii ab anno insequenti numerare incipiunt. *Ita ille.*

Theodorici regis, Christi

81 *Cur autem notam chronologicam synodo præfixam apud Sirmondum componere conatus sit cum nota testamenti, satis liquet. Nempe ut evinceret, eodem tempore celebratam fuisse synodum, quo conditum testamentum, id est, anno Theodorici regis tertio vel quarto. Id absolute statuit in Præfatione ad sæculum* IV *num.* 106, *ubi* B *allatis et pro subjecta materia explicatis aliquot ejusdem synodi verbis, ait :* Porro hæc synodus constabat quinquaginta quatuor episcopis, Christiaci congregatis, ut ex Leodegarii testamento observavi in Præfatione secunda Seculi tertii ; non ergo diœcesana dumtaxat fuit hæc synodus ; sed fere nationalis... Itaque anno tertio sive quarto Theodorici regis, una sancti Benedicti Regula cum decretis canonum monachis præcipitur, non ut primum admittatur, sed ut CONSERVETUR ET IMPLEATUR, *quæ postrema verba desumit ex canone* XV *dictæ synodi. Nunc videndum, an ista synodi epocha conciliari queat cum aliarum rerum gestarum historia et chronologia.*

675 vel 676. quæ epocha

82 Anno DCLXXIII, Theodoricus, Chlodovei filius tertius, extincto fratre Childerico, imperium capessit. *Sunt ipsa Mabillonii verba in brevi Chronologica Rerum Francorum, præfixa sæculo secundo Benedictino, estque sententia Pagii et aliorum nunc communior. Itaque tertius Theodorici regis annus fuit Christi* 675 *vel* 676, *servata ipsiusmet Mabillonii ratione computandi de re Diplomatica lib.* VI, *pag.* 469 *et seq., ubi producit bina Theodorici diplomata, data mense Septembri* anno V C *regni ipsius, quæ annectit anno* 678, *et tertium* datum sub die secundo Kalendas Julias, annum VII regni nostri, *quod affigit Mabillonius anno* 680. *Sed probabile non est,* S. Leodegario *liberum fuisse celebrare synodum anno Theodorici tertio, Christi* 675 *vel* 676 ; *cum, fatente rursum cum aliis communiter Mabillonio, martyrio coronatus sit anno* 678 ; *postquam in captivitate detentus et variis suppliciis affectus fuisset per annos ut minimum quatuor, ut ex dicendis evidens fiet, et hic obiter dumtaxat ostendimus.*

cum rebus tunc gestis componi

83 *Mortuo Childerico rege,* Leodegarius *Luxovium, ubi eum exsulasse videbimus, deseruit, et annuente novo rege Theodorico, cujus partes sequebatur, Augustodunum rediit. Ebroïnus Theodorico adversans et infensus* Leodegario *ingentem militum turbam cum ducibus Augustodunum direxit, qui sanctum Episcopum caperent. Aliquamdiu obsessa civitate, sponte se hostibus stitit Sanctus, oculis privatus est, ductusque in Campaniam : ubi primum in sylva relictus est, ut fame periret, deinde custodiæ traditus in monasterio,* in quo latuit per annos circiter duos, *ut scribit Ursinus. Interim Theodorico regi conciliatur Ebroïnus, accusat de nece Childerici* Leodegarium, *ejusque fratrem* Gerinum. *Vocatur uterque in aulam,* D Gerinus *lapidibus obruitur,* Leodegarius *atrociter mutilatus, ad longiores cruciatus committitur custodiæ Waningi, qui eum perducit ad Fiscamnense cœnobium a se conditum in Normannia provincia, ubi,* dum per biennium fere, *ita anonymus noster,* in Dei famulibus resedisset *Sanctus, audivit, multos hostium suorum, permittente Deo, per ipsum Ebroïnum punitos fuisse. Sed tunc et ipse Sanctus in aulam denuo vocatus, mortis sententiam accepit, et clam perimendus traditus est cuidam Chrodoberto, in cujus domo cum aliquamdiu commoratus esset Sanctus, et tam ipsum quam ejus uxorem pluresque alios ad meliorem vitam convertisset, tandem, urgente Ebroïno, interfectus est.*

non potest. Synodum illam

84 *Hæc, quæ per decursum operosius explanabuntur, sufficiunt, ut mox advertat studiosus lector, nequaquam probabile esse, quod* S. Leodegarius *postremis quatuor vitæ annis, quorum certe unus fuit Theodorici regis tertius, synodum celebrare potuerit, quandoquidem toto isto temporis intervallo extra diœcesim suam versatus et in captivitate detentus sit. Porro hinc discimus quidem, quo* E *tempore episcopatus* S. Leodegarii *verisimillime celebrata non fuerit synodus ; at cum nihil quoque solidi fundamenti reperiamus, ut ad unam potius quam ad alteram ex ante memoratis opinionibus accedamus, ad aliam quæstionem progredimur ; num scilicet dicta synodus nationalis fuerit, an provincialis, an diœcesana. Diœcesanam tantum judicarunt plerique. Mabillonius nationalem aut fere nationalem fuisse censet, ea, ni fallor, intuitu, ut inde concluderet, Regulam S. Benedicti sæculo* VII *tam a* S. Leodegario *quam ab omnibus fere totius Franciæ episcopis commendatam ac præscriptam fuisse monachis, uti merito colligere est ex allatis supra ejusdem verbis.*

nationalem fuisse, Mabillonii argumenta, ad quæ

85 *Sententiæ suæ argumenta proponit in Præfatione ad sæculum* IV *num.* 106. Quia hæc synodus constabat quinquaginta quatuor episcopis Christiaci congregatis : quia per ea tempora synodi pene omnes, in quibus canones condebantur, erant minimum provinciales : quia statuta synodi Augustodunensis censentur inter canones ecclesiæ Gallicanæ : quia pro universa Gallia condita sunt, probante canone sexto : Ut in civitatibus non inveniantur monachi. *Sed respondebitur ad primum, testamentum* F *sensu superius exposito esse supposititium vel ita corruptum, ut ineptum sit ad fidem faciendam de tanto congregatorum episcoporum numero. Detur tamen, hoc etiam loco verum referri in testamento : quomodo probabitur, tunc ab istis episcopis conditos fuisse canones, et hos speciatim, de quibus est quæstio? Imo nec ab ipsis episcopis, nec isto in loco hos canones fuisse conditos, credere nos jubent inscriptiones, quas in vetustis collectionibus præfixas esse canonibus testatur Sirmondus. In Andegavensi collectione inscriptio hæc est :* Canones Augustodunenses S. Leodegarii episcopi : *ista in Divionensi :* Canones Augustodunenses. *Cur enim* Augustodunenses *vocantur, et non potius* Christiacenses? *ubi, si testamento fides, congregati erant episcopi, et ubi secundum Mabillonium habita synodus et conditi sunt canones? Cur* S. Leodegarii canones *appellantur et non potius* episcoporum Galliæ ?

respondetur,

86 *Ad secundum ac tertium Mabillonii argumentum respondebitur, gratis ista asseri, contrarium suaderi ex synodo Autissiodorensi, quam circa annum* 578 *instituit S. Aunarius episcopus*

cum

A *cum septem abbatibus, presbyteris triginta quatuor ac tribus diaconis, quamque diœcesanam fuisse, nemo inficiabitur. In ea tamen conditi sunt canones numero quadraginta quinque, et hi, sicuti Augustodunenses, a Sirmondo recensiti tom. I Conciliorum Galliæ. Ad quartum denique argumentum respondebitur primo, verba canonis :* Ut in civitatibus non inveniantur monachi *accipi posse de civitatibus diœcesis, donec probetur, unicam tantum tunc in ea fuisse civitatem. Interim novis e juverit ea, quæ de ejus hodierna amplitudine tradunt scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom.* IV *col.* 324 *:* Præter Augustodunum plurimas alias urbes sub se continet; Molinum scilicet, Borbonium-Anselmium, Semurium, Belnam, Flaviniacum, Sedelocum, Avallonem, Arneum-Ducium etc. Septingentas parœcias, canonicorum collegia, virorum ac mulierum omnis generis plurima monasteria, abbatias plusquam quindecim etc. *Secundo respondebitur, verba canonis sic legi :* Ut in civitatibus errare non inveniantur; *et ita intelligi posse:* Inhibetur monachis nostræ diœcesis, ne in civitatibus seu intra seu extra diœcesim sitis,
B vagentur.

non evincunt. 87 *Id, quod observavimus de canonum inscriptionibus, quodque validissimum est Mabillonio adversantium argumentum, advertit etiam ipse in Præfatione ad sæculum* IV, *et* Augustodunenses canones *ab antiquis appellatos fuisse, ait;* Propterea quod in diœcesi ejus civitatis conditi sunt, *dictos autem canones* S. Leodegarii ; Quod eorum auctor fuerit episcopus sanctus. *At utrumque dictu facilius, quam probatu. Nam si quæras,* Quis locus sit Christiacus, *ubi synodus habita; reponet tom.* I *Annalium pag.* 519 : Non facile dixerim, nisi si legendum est Chrisciacus, quæ villa regia erat in Pontivo. *Sed sic tacite everti patitur assertum primum : num si legendum sit* Chrisciacus, *conditi non sunt canones in Augustodunensi diœcesi ; cum Pontivus pagus pars sit Picardiæ,* Chrisiacus *vero, alias* Crisciacum *et* Creciacum, *vulgo* Crecy, *locus diœcesis Ambianensis. Ad alterum Mabillonii assertum, equidem reponam dictos fuisse* canones S. Leodegarii, *quia unus ille episcopus interfuit ac præsedit synodo Augustoduni in primaria diœcesis suæ civitate congregatæ ac celebratæ. Sed de his jam satis. Redeo ad interruptam tantisper rerum seriem, sive*
C *ad Sancti nostri gesta ab anno* 670, *episcopatus decimo vel undecimo.*

§ VII. Examinatur, an, mortuo Clothario III, Leodegarius pro Childerico contra Theodoricum steterit, et an hic illo fuerit natu minor.

Mortuo Clothario III. Neustria Burgundiaque Mortem *Clotharii regis tertii ingens excepit regnorum perturbatio. Mater ejus S. Bathildis, jam dudum abdicato Burgundiæ ac Neustriæ regimine, in Kalense monasterium secesserat : nullos ipse, qui succederent, liberos reliquerat : supererant fratres duo Childericus ac Theodoricus, quorum ille in Austrasia regnabat, hic degebat in aula fratris demortui, in qua penes Ebroinum majorem-domus erat, fueratque a secessu reginæ Bathildis summa rerum potestas ; sed ea abusus plerosque regni principes infestissimos sibi effecerat. Audiatur anonymus noster biographus.* Erat enim, *inquit,* memoratus Ebroinus ita cupiditatis face succensus, et ambitioni pecuniæ deditus, ut illi coram eo justam causam haberent tantum, qui plus pecuniæ detulissent. Cumque alii timoris causa, alii pro redimenda justitia eum auri argentique immensa replessent pecunia, quorumdam animi, ob hujus causam exspolii, dolore tacti, contra eum jam fuerant commoti; quia non solum rapacitatis exercebat commercium, verum etiam pro levi offensa sanguinem nobilium multorum fundebat innoxium. Sanctum itaque Leodegarium episcopum ideo habebat suspectum, quia eum superare non valebat in verbo, nec adulationis, ut ceteri, ei impendebat obsequium, et contra omnes minas suas semper eum cognoverat permanere intrepidum. Tyrannicum dederat tunc edictum, ut de Burgundiæ partibus nullus præsumeret adire palatium, nisi qui ejus accepisset mandatum. Tunc de metu E priore fuerant omnes suspecti, quod cogitaret ad suum facinus cumulandum, ut aut quosdam capitis amissione damnaret, aut dispendia facultatum infligeret.

turbantur Ebroini causa. 89 *Eo res loco erant, quando ad Sanctum nostrum perlatus est nuntius de obitu Clotharii.* Tunc idem Pontifex..., *ita Ursinus,* concito cursu in palatium perrexit, ac cum suis commilitonibus de rege tractare cœpit. Qui audientes Hildericum Austrasiorum regem in adolescentia sua regnum juxta sui temporis ætatem optime disponentem, elegit quædam pars Francorum, volentes eum regem habere. Nam Ebroinus, qui major-domus fuerat sub rege Lothario, Theodoricum germanum ejus cupiebat subrogare fratri in regno. Ipse vero Ebroïnus erat tunc odiosus inter Francos, et quia metuebant hujus ponderis jugum, quod per eumdem sustinuerant sub rege Lothario, relicto ejus consilio, Hildericum in toto sublimaverunt regno. *Paucis verbis multa complexus est hic auctor ; ac primo quidem satis confirmat ea, quæ fusius tradit anonymus de iniqua Ebroïni gubernandi norma sub rege defuncto, simulque causam declarat, cur Childericum potius, quam Theodoricum, regem Neustriæ* F *et Burgundiæ optarint Francorum optimates. Sed pluribus etiam hæc et diversis hinc inde adjunctis declarat anonymus. Is altum silens de* S. Leodegarii, *audito Clotharii obitu, festinatione ad aulam, ac de rege constituendo deliberatione,* Interim, *inquit,* rex Lotharius a Domino vocatus de hac luce migravit. Sed cum Hebroïnus ejus fratrem germanum, nomine Theodoricum, convocatis optimatibus, sollenniter, ut mos est, debuisset sublimare in regnum, superbiæ spiritu tumidus, eos noluit deinde convocare. Ideo magis cœperunt metuere, eo quod regem, quem ad gloriam patriæ publice debuerat sublimare, dum post se eum retineret * pro nomine, cui malum cupierat, audenter valeret inferre. Cumque multitudo nobilium, qui ad regis novi properabant occursum, mandante Hebroïno, itineris accepissent repudium, inito in communi consilio, relicto eo, omnes expetunt Hildericum juniorem ejus fratrem, qui in Austro sortitus erat regnum, et Neustriæ ac Burgundiæ regem faciunt.

* *al.* dum posset eum retinere

90 *Hæc*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. H.

Jus Theodorici ad Clotharii hæreditatem declaratur;

90 *Hæc si, ut historiæ veritas exigebat, narrata sint, et auctor verbis usus in sensu proprio et obvio sumptis, videtur insinuare, debitam fuisse Theodorico hæreditatem Clotharii, peccasseque primum in eo dumtaxat Ebroïnum, quod solus cum suis ipsum in solio collocarit, non convocatis de more regnorum optimatibus, qui solemni isti actui ad majorem gentis splendorem assisterent, ceteraque præstarent, quæ tum generatim omnes, tum speciatim pro suo quisque ordine et gradu præstare consueverant. Sane jus illud Theodorici videtur agnovisse multitudo illa nobilium, quæ ad salutandum regem novum properavit, postquam vel sic non servatis antiquis cæremoniis constitutus esset; ut dicas Burgundos ac Neustrios non cogitasse de statuendo sibi rege Childerico, nisi cum ex secunda ac probrosa magis repulsa animum Ebroïni penitius introspicerent, judicarentque, ideo ab illo convocatos se non fuisse, ideo sponte venientes ab aula fuisse repulsos, ut ipse solus cum suis regem possideret, ejusque nomine pro arbitrio suo omnia statueret ac dirigeret, deprimeret adversantes vel suspectos, elevaret assentientes ac sui similes.*

B

at in quo id fuit fundatum? Theodoricum

91 *Rursum idem auctor jus Theodorici aliquod indicat paulo post citata verba, ubi ait, quod* quidam, qui in regno videbantur esse primarii... crinem SUI DOMINI *(Theodorici jam captivi)* temeritatis ausu jusserunt amputari. *Denique Theodoricum ipsum mox ita loquentem inducit anonymus, acsi nullum ipsi de suo jure esset dubium. Attonsus enim et a Childerico interrogatus,* quid de se agi vellet... hoc solum, eo quod injuste fuerat de regno ejectus, judicium sibi a Deo celere expectare professus est. *Addit auctor;* Et Deus cæli, quem sibi judicem est habere professus, feliciter postmodum ipsum permisit regnare. *Sed quo fundamento nixum fuisse dicemus jus illud Theodorici? An in suprema Clotharii morientis voluntate, qua sive speciali in Theodoricum fratrem amoris affectu, sive Ebroïni omnia dirigentis instinctu successorem eum sibi designarat? Ut hoc asseramus, nihil succurrit præter conjecturam. An in consuetudine Merovingiorum regum filiis usitata, qua, ut apud Gregorium Turonensem et Fredegarium scholasticum videre licet, relictam a defunctis sive parentibus sive consanguineis hæreditatem ex æquo inter se non semel diviserant? Huic consuetudini nihilo firmius quam*

C

conjecturæ jus Theodorici innititur: etenim eam Theodorici ætate etiamnum obtinuisse, admodum est dubium; imo potius apparet fuisse abrogatam, usu contrario introducto primum quidem sub Dagoberto I, deinde vero sub Clothario III, Theodorici, de quo hic agimus, fratre natu majori, quorum alter (vide Fredegarium cap. LVI *et* LVII*) cum fratre suo juniore Chariberto, alter autem (vide Cointium in Ann. Franc. ad annum 655 num. 9) cum fratribus suis Childerico et Theodorico hæreditatem paternam ex æquo non fuerat partitus. An tandem in ætate, qua Childerico prior erat Theodoricus? Recentiores pene omnes adversantur, dum Theodoricum filiorum Clodovei* natu minorem, *vel Childericum filium ejus* secundo genitum *appellant.*

Childerico natu majorem fuisse, censet Chiffletius,

92 *Attamen P. Petrus Franciscus Chiffletius Societatis nostræ sacerdos, qui in Dissertatione de annis Dagoberti cap.* XV *præsentem materiam ex instituto pertractavit, non tantum ex recitatis supra anonymi verbis Theodorico Clotharii regnum jure debitum arbitratus est, verum etiam Theodoricum Childerico natu majorem fuisse contendit, potissimum ex istis:* Relicto eo *(Theodorico)* omnes expetunt Hildericum, juniorem ejus fratrem. *Advertit etiam Cointius, isto in textu latere aliquid minime favens suæ communiorique aliorum sententiæ: idcirco alia usus interpunctione legit:* Hildericum juniorem, ejus fratrem, et To JUNIOREM, *inquit,* non ad fratrem, sed Childericum referre voluit (anonymus) ut Childericum hunc, cognomento JUNIOREM a seniore Childerico, Clodovei primi patre, distingueret. Nam cum res sui temporis in litteras referret, ignorare non potuit, Childericum natu majorem fratre Theodorico fuisse. *Sed non immerito Chiffletius:* Quod optarem ego antiqui alicujus scriptoris auctoritate firmari. In primis enim præter morem est scriptorum, qui sub prima regum stirpe floruerunt, ut e duobus cognominibus regibus JUNIOREM appellent, qui a priore fuerit tanto intervallo discretus, quanto Childericus hic a Childerico, Magni Clodovei parente, qui fuit avi ejus Dagoberti atavus... Mihi certe dubium non est, quin auctor iste, horum inspector temporum, Childericum Theodorico fratre juniorem fuisse, existimaverit, idemque cum illo (si tamen vera narrat) Franci ipsi proceres E senserint. *His subdit Chiffletius ea, quibus idem anonymus insinuat jus Theodorici ad successionem Clotharii.*

D

contra quem ex gestis historicis,

93 *Nemo inficiabitur, opinor, lectionem Chiffletii magis obviam esse seu minus quæsitam, quam Cointii; imo illam auctoris menti omnino conformem esse, non poterit non fateri, quisquis sequendam putaverit vel Mabillonii editionem vel novam a Martino Bouquet adornatam, tom.* II *Scriptorum Rerum Gallicarum: utrobique enim sic legitur:* Expetunt Hildericum ejus fratrem juniorem. *Hinc non immerito optabat Chiffletius proferri testimonium antiqui scriptoris, cujus auctoritate firmaretur sententia asserentium, Theodoricum juniorem ætate fuisse, Childerico. Equidem studiose consului scripta et monumenta vetera, e quibus id erui posse existimabam; et revera varios textus reperi, unde, seposita auctoritate anonymi nostri, probabilissime id judicarunt illi, nullum tamen tam clarum ac evidentem, quin explicari queat ad sensum anonymi nostri per Chiffletium allegati. Hujusmodi textus sunt in pluribus Gestis, Historiis ac Chronicis regum Francorum apud laudatum Bouquetum tomis secundo ac tertio, ubi* F *enumerantur Clodovei et Bathildis filii, et Theodoricus tertio tantum loco nominatur. Ita fit tom.* II *pag. 569, ubi in Gestis regum Francorum legimus:* Ex Bathilde regina ejus habuit tres filios, Clotharium, Childericum atque Theodericum.

Chronicis, aliisque

94 *Eodem ordine enumerantur prima parte Fredegarii continuati pag. 449, in brevibus Chronicis regum Francorum pag. 664, in Chronico Adonis pag. 669; in Fragmento historico pag. 692, in Prosapia regum Francorum pag. 697 et in libello de Majoribus-domus pag. 699, sed ipse editor in Præfatione, anonymum, qui sæculo octavo Gesta regum Francorum conscripsit, tot fabulas comminisci ait,* ut nullam fidem mereatur *auctoremque primæ partis Fredegarii continuati miserandum appellat consarcinatorem* ex Gestis regum Francorum et Dagoberti Historia. *Reliqua vero allegata Opuscula vel similiter fabulis conspersa sunt, vel ab hominibus confecta, qui a rebus narrandis nimium remoti, vetustiores illos descripserunt. Hoc de Adone nominatim observat Bouquetus dicens:* Quæ de regibus Francorum

primæ

AUCTORE C. B.

A primæ stirpis narrat, et haurit ex Gestis regum Francorum. *Non affero alia Opuscula, quæ Bouquetus tomo tertio inseruit, et in quibus eodem ordine fit enumeratio filiorum Clodovei : cum de iis universim dicat editor in Monito prævio in illos :* Diu hæsitavi, an scriptores sequentes typis ederem. Præterquam quod enim nihil habent, quod non ex antiquioribus auctoribus, quos dedimus, excerpserint, recentiores sunt, quam ut rebus, quæ sub prima regum Francorum stirpe gestæ sunt, fidem faciant.

Opusculis nihil certi evincitur

95 *Eos inter collocat auctorem Vitæ secundæ S. Wandregisili abbatis, editæ a Mabillonio sæculo* II *Benedictino, et a nobis tom.* V *Julii ad diem* XXII, *procul dubio, quia, licet auctor is scripserit sæculo* VII, *Opus tamen ipsius interpolatum fuit sæculo* IX, *uti monet Mabillonius, et in iis præsertim, quæ ad chronologiam spectant, ut exemplis apud nos probatum est. In ista porro Vita S. Wandregisili bis eodem, quo in præcedentibus, ordine recensentur Clodovei et Bathildis filii, ac secundo quidem loco, apud nos tomo citato pag.* 279. *ut sequitur :* Bathildi namque reginæ, relictæ Hlodovei regis, obitus triarcharum filiorum B ac successiones insinuavit S. Wandregisilus, e quibus Hlotharius, qui major erat natu, quartum decimum regni agens annum, consortiis subito caruit humanis. Deinde Hildericus temere ab insidiatoribus interemptus, a præsenti sublatus est vita. Tertius quoque Theodericus, superstes matris, regni suscepit gubernacula : sicque juxta viri Dei prophetiam evenisse, manifestum est. *His meliora pro communi opinione testimonia non comperi. Videndum nunc, an talia sint, qualia requirebat Chiffletius. Negabit ille, non tantum, quia desumpta sunt ex scriptoribus nec ætate nec auctoritate cum anonymo nostro comparandis, sed vel maxime, quia ea inter nullum est, quin facile ad sensum ejusdem anonymi explicari queat, dicendo, quod a memoratis scriptoribus seu potius ab uno eorum priore, unde acceperunt alii, facta sit enumeratio filiorum Clodovei non eo ordine, quo nati, sed eo dumtaxat, quo monarchiam adepti sunt. Hoc ipsum utcumque innuit ultimo loco citatus, dum ait, per S. Wandregisilum Bathildi reginæ prædictos fuisse* obitus et successiones *filiorum, quos inter tertius ordine successionis regni gubernacula suscepit Theodoricus, matri in vivis* C *superstes.*

uti nec in particulari ex genealogicis,

96 *At vero, inquiet non nemo : etiamsi dici forte posset, a memoratis plerisque scriptoribus aut potius ab uno eorum priore, unde reliqui acceperint, Clodovei filios non ordine nativitatis, sed successionis in monarchiam dumtaxat enumerari, dici tamen nondum posset, id pariter fieri vel ab auctore Prosapiæ regum Francorum, quam Martinus Bouquetus tomo* II *scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 697 *profert, vel ab auctore Genealogiæ eorumdem regum a Meroveo usque ad Pipinum regem, quam ex veteri codice Ms. bibliothecæ Britanniarum regis vulgavit Chesnius tom.* I *Scriptorum Historiæ Francorum pag.* 794. *Cum enim ambo auctores memorati Genealogiam regum Francorum primæ stirpis contexant; genealogis autem solenne sit, imo incumbat, ut nomina principum, quorum seriem genealogicam describunt, nativitatis ordine recenseant, sine ratione asserendum non est, alterutrum ex laudatis genealogis a solito, imo debito genealogis more forte recessisse, atque adeo in recensendis Clodovei filiis nativitatis ordinem non servasse. Equidem non inficior, solemne omnino esse genealogis, imo tamquam debitum ab iis merito requiri, ut in contexendis genealogiis nativitatis ordinem potissimum consectentur ; verum duplicis generis personæ in serie genealogica considerandæ occurrunt ; aliæ, quarum una ab altera originem non trahit, ut sunt ejusdem patris et matris liberi ; aliæ contra, quarum una ab altera trahit originem, quarumque generationem vel a posteris ascendendo ad progenitores, vel ab his ad illos descendendo genealogus exponit : in posterioribus, non item in prioribus recensendis nativitatis ordinem a genealogo servari necesse est.*

ex quibus formata una atque

97 *Quapropter ex officio, quod genealogo incumbit, ne quidem consequitur, ut laudati genealogi Clodovei filios nativitatis ordine enumerare studuerint, nedum ut reipsa enumerarint ; et sane priorem genealogum in Genealogia, quam contexuit, de ordine nativitatis in recensendis Clodovei filiis parum fuisse sollicitum, dilucide constat vel ex eo, quod, dum in memorata regum Francorum Prosapia duos Dagoberti senioris filios, Clodoveum scilicet et Sigebertum commemorat, Clodoveum, de cujus hic filiis disputamus, præponat Sigeberto, quem tamen natu majorem Clodoveo fuisse nemo* E *ibit inficias, qui Sigebertum, cum nasceretur Clodoveus, jam secundo anno in Austrasia regnasse, ex Cointio in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi* 634, *num.* 2, *aliisque scriptoribus intellexerit.*

altera objectio facile solvitur,

98 *Porro etiamsi apertissime constaret (quod tamen minime constat) genealogos ex Bouqueto et Chesnio adductos, in recensendis Clodovei filiis curam omnem adhibuisse, ut nativitatis ordine singulos nominarent ; qui probari possunt finem hunc suum vel reipsa assecuti, vel potius certo assequi valuisse? Sane cum Chesnianus genealogus nullo prorsus indicio ætatem suam prodat, merito dubitari potest, an non tanta ipsum inter et filios Clodovei temporis distantia intercesserit, ut nihil certi de illis scire, adeoque, utut voluerit, nec litteris consignare potuerit. Quod vero pertinet ad Bouquetianum, si hic auctor, ut Bouqueto videtur, idem sit cum auctore Chronici S. Medardi Suessionensis, qui sæculo* XIII *floruit, remotior est (quod supra de aliis etiam scriptoribus observat Bouquetus) a Clodovei ejusque filiorum temporibus, quam ut rebus, quas de illis scribit, fidem indubitatam facere queat. Nec est, quod opponas,* F *scriptores Clodoveo ejusque filiis coævos, qui modo intercederunt, laudatis sæpe genealogis forte prælusisse, ex iisque nativitatis ordinem Childerico Theodoricoque assignandum innotescere potuisse ; cum enim illud admodum incertum sit, incertum pariter manet, an Clodovei filios nativitatis ordine enumerarint, vel potius an certo enumerare potuerint.*

adeoque Chiffletii sententia eliquantum saltem confirmata

99 *Nihil itaque hactenus habemus, quo Chiffletii sententia certo convellatur ; imo contra non parum confirmari posset, si Chronico Sandionysiano, quod antiquo idiomate Gallico exaratum Bouquetus tom.* III *Scriptorum Rerum Gallicarum edidit, integra sua constaret fides. Etenim lib.* V *cap.* XXIII *Childericum Theodorico fuisse juniorem apertissime in hunc modum insinuat :* Cils rois Clothaires morut, quant il ot quatre anz regné. Lors couronnerent li François le mainé *(alias, ut in margine notat Bouquetus,* mainsné) qui avoit non Theodoric ; Childeric le tiers envoyerent en Austrasie. *Quibus ego verbis, spectato contextu, extra quem* tiers *et* mainé *sive* mainsné *(vide dict. Trivul. ad verbum* puisne) *latiorem rem. quam hic concedam, significationem habent,* sensum

AUCTORE C. B.

sensum hunc Latinum accommodandum arbitror : Hic rex Clotharius mortuus est, cum regnasset annis quatuor. Tunc coronaverunt Franci secundo genitum, qui nominabatur Theodoricus; Childericum tertio genitum miserunt in Austrasiam. *Quid clarius haberi potest pro ordine, quo nati sunt Theodoricus et Childericus, indubie determinando? Verum hæc, liberaliori adhibita interpretatione, deprompta forte tantummodo sunt ex Gestis regum Francorum, quorum auctor incertus cap.* XLV *nullum prorsus præbens indicium, ex quo possit colligi. Theodoricum Childerico fuisse natu majorem, narrationem hoc modo instituit :* In his diebus Clotharius rex puer obiit, regnavitque annis quatuor. Theudoricus autem frater ejus rex elevatus est Francorum Childericus itaque alius frater ejus in Austria una cum Vulfaldo duce regnum suscipere perrexit : *ubi nec Theodoricus secundo genitus, nec Childericus tertio genitus nominatur. Accedit, quod, ut constat ex prævio Bouqueti Monito, laudatum Chronicum Sandionysianum Gallicum non ante sæculum* XIII ; *Latinum vero, ex quo illud versione est concinnatum, cum Aimoinum prælucentem habuerit, non ante sæculum* XI
B *sit conscriptum, adeoque non ante sæcula quatuor elapsa post sæculum* VII, *quo Childericus ac Theodoricus floruerunt.*

ut probabilis habetur, non tamen ut certa

100 *Hisce perpensis, Chronico Sandionysiano in præsenti materia fidem quidem indubitatam habendam non reor, sed neque etiam omnem denegandam : licet enim Bouquetus supra citatum laudati Chronici caput ex cap.* XLIV *et* XLV *de Gestis regum Francorum desumptum annotet in margine, ex nonnullis tamen etiam aliis antiquioribus scriptoribus, ex quibus certius aliquid sciri potuit, illud esse contextum facile ex ejusdem capitis inspectione, factaque collatione cum capitibus e Gestis Regum Francorum a Bouqueto assignatis manifestum evadit. Quare, cum ex ordine, quo a plerisque auctoribus enumerantur Clodovei filii, certo, ut vidimus, sciri non possit, an Childericus Theodorico, an contra hic illo fuerit junior; Chronicum autem Sandionysianum Gallicum, cui consonat noster anonymus in sensu obvio et minus quæsito acceptus, Childericum Theodorico juniorem fuisse, aperte edicat; laudati ego Chronici qualiscumque auctoritate, maxime vero anonymi nostri, cujus fidem habere suspectam nihil cogit, verbis mani-*
C *festis num. 89 allegatis permotus, sententiam Chifletianam saltem probabilem existimo : quo minus tamen eam admittam ut certam, aut ut opposita probabiliorem, facit tum expositio laudatis anonymi nostri verbis a Cointio num. 91 applicata, tum vero præcipue difficultas non parva, quæ in illa occurrit. Si enim Childericus Theodorico fuerit junior, qua ratione factum est, ut sancta Bathildis, Childerici et Theodorici mater, regem solis Austrasiis imperaturum constituens, Childericum Theodorico prætulerit?* Nuper, *inquit auctor anonymus coævus in Vita S. Bathildis a Bollando ad* XXVI *Januarii, aliisque edita,* et Austrasii pacifico ordine ordinante Domna Bathilde, per consilium quidem seniorum receperunt Childericum filium ejus regem Austri : Burgundiones vero et Franci *(sub Clothario scilicet natu majori Bathildis filio)* facti sunt uniti.

ob difficultatem, cui non nisi conjecturis

101 *Evolvi scriptores bene multos, tum antiquos, tum recentiores, apud quos aptum difficili huic nodo solvendo cuneum forte reperiendum, arbitrabar, nec quidquam nisi conjecturæ uni aut alteri non improbabili faciendæ fundamentum inveni. Ludovicus du Four in Annalibus Francorum, quos*
D *ad calcem tom.* III *Scriptorum Rerum Gallicarum Bouquetus adjecit, ad annum Christi 660 de Austrasiis ita pronuntiat :* Austrasii semper reges apud se residentes habere voluerunt, ægreque se principibus in Neustria commorantibus submittebant. *Auctori huic adstipulantur Pagius in Critico, et Cointius in Annalibus Francorum, dum hic ad annum 660 num. 1 et 2, ille vero ad eumdem annum num. 6 scribit. Austrasiis tumultuantibus et regem, qui soli Austriæ dominaretur, sibi dari poscentibus, a Bathilde regina, ut tumultus sedaret, Childericum eisdem esse præfectum. Porro Austrasios saltem a tempore Dagoberti I ita animo, ut scribit laudatus Du Four, fuisse comparatos, non inepte deduci posse videtur ex Fredegario; hic enim cap.* LVIII *Austrasiæ regnum sub Dagoberto I apud Austrasios residente, velut felicissimum; contra vero cap.* LXVIII, LXXIV *et* LXXV *sub eodem Dagoberto, sede regni ad Neustrasios translata, velut infelicissimum depingit, utpote crebris Winidorum, sævissimæ gentis irruptionibus misere devastatum, imo et ipsiusmet Dagoberti odio sinistrisque suspicionibus expositum : ad hæc idem Fredegarius, ut Cointio ad annum 633 visum est, cap.* LXXXV *insinuat Dagobertum I præcipuos Austrasiorum pro-* E
ceres, qui ipsum in Neustriam fuerant secuti, apud se in Neustria, quoad vixit, retinuisse, ne res novas in Austrasia molirentur.

ex Austrasiorum genio

102 *Quapropter verisimile admodum ex Fredegario, imo certum quodammodo fit, Austrasios miserum rerum suarum statum, regisque, cui antea in amoribus fuerant, alienatum a se animum pravis Neustrasiorum consiliis adscripsisse, adeoque ab illo saltem tempore regem, qui in Neustria resideret, fuisse aversatos. Conjici ergo non immerito potest, Austrasios non tantum a Bathilde regina regem, qui soli Austriæ dominaretur, (quod aiunt Pagius et Cointius laudati) sed et in hunc finem filium ejus natu minimum sibi dari postulasse, datumque a Bathilde fuisse, ut tumultus sedaret. Cum enim regem, qui sedem regni in Neustria haberet, prorsus, ut vidimus, aversarentur, verisimile est, illos regem sibi præfici e Bathildis filis eum expetiisse, de quo minus timendum erat, ne aliquando forte, devoluto ad ipsum per Clotharii fratris natu majoris mortem Neustrasiorum regno, sedem regni ex Austria in Neustrasiam, ut Dagobertum I fecisse meminerant, cum ingenti totius regni detrimento transferret : illud autem minus* F
timendum erat a natu minimo, quam a secundo genito Bathildis filio, ad quem hæreditatis jure Neustriæ regnum spectaret, si quando e vivis sine filio excederet Clotharius, cujus vita, utpote tunc decem vix annos nati, summis adhuc periculis, ut id ætatis puerorum solet, erat obnoxia.

Et Hymnechildis reginæ petitis utcumque satisfit ;

103 *Porro conjecturæ non absimili faciendæ materiam suggerit Pagius in Critica, qui, postquam ad annum 661 num. 4 Hymnechildem reginam, sancti Sigeberti Austrasiæ regis viduam, et matrem Dagoberti II in Hibernia exsulantis, donationi Barisiaci a Childerico Austrasiæ rege sancto Amando factæ, una cum eodem Childerico subscripsisse, luculenter ostendit, tandem num. 5 in hunc modum concludit :* Ex præcepto itaque donationis Childerici pro monasterio (Barisiacensi) hoc anno (661) edito, arcanum notabile discimus, Hymnechildem scilicet viduam sancti Sigiberti regis et matrem Dagoberti exulis ac Bilihildis, profectam esse in Austrasiam cum Childerico nepote, quando is huic regno præpositus est, ut ejus tutelam gereret, Childericum promisisse accepturum se

Bilihildem

A Bilihildem uxorem, quando ea nubilis esset; ac Hymnechildem matrimonio illo contentam parum curasse de Dagoberto filio ex Hybernia revocando. *Nonnullis deinde interpositis, tutelam Childerici in Austrasia regnantis penes Hymnechildem fuisse, num. 6 ex eodem donationis instrumento probat; huic autem probationi paulo ante præmiserat :* Ex eo enim *(præcepto Childerici de loco Barisiaco)* manifestum fit, Hymnechildem Dagoberto juniori filio Bilihildem filiam prætulisse, et dummodo hæc Childerici regis sponsa fieret, sibi vero regni administratio concederetur, filii exulis curam abjecisse. *Ex his, aliisque, quæ ex laudato Childerici præcepto, eique subscripta Hymnechilde Pagius deducit, sola certa est Childerici tutela Hymnechildi mandata, reliqua vero, etsi indubitatæ fidei non sint, verisimillima tamen sunt : quare ex iis non immerito conjicias, Hymnechildem non solum de rege e filiis Clodovei Austrasiis præficiendo, cujus tutelam esset gestura, prona admodum voluntate cum Bathilde consensisse, verum etiam, ut natu minimus Clodovei filius natu majori præferretur, omni studio contendisse : cum enim verisimillime,*
B *ut ex dictis est consequens, Hymnechildis regina regni Austrasiæ administrationem sibi concedi appeteret; sciret vero eam penes se eo dumtaxat tempore mansuram, quo pupillus regius, qui tutelæ ejus erat committendus, regnum per se ob imbecillam ætatem gubernare non posset, verisimillime etiam mulier regnandi avida eum Austrasiis regem dari summa cura expetiit, sub quo diutius Rerum Austrasianarum summam penes se mansuram existimabat.*

nec aliter adversarii jus Theodorici defenderint.

104 *Itaque, etiamsi Childericus Theodorico admittatur junior, reddi ratio non inepta potest, ob quam Bathildis Childericum, Theodorico prærito, Austrasiorum regno regem imposuit. Quod si hanc non nisi conjecturam esse reponas, quid, quæso, si Theodoricus Childerico statuatur junior, conjectura melius afferas, ut Theodorico jus suum ad fratris Clotharii hæreditatem asseras? Jus autem Theodorico ad Clotharii hæreditatem fuisse, manifeste docent varia adjuncta ex anonymo nostro num. 89, 90 et 91 adducta. Nec est, quod adjunctis iis fidem deneges, propterea quod Ursinus ne verbo quidem illo uspiam attingat; quamquam enim Ursinus in narratione eorum, quæ*
C *Sancti episcopatum præcesserunt, accurationis palmam anonymo nostro præripiat; eum tamen huic (rationem vide num. 62) in iis recensendis, quæ,* Leodegario *jam episcopo, gesta sunt, certissime cedit. Etenim quod, adhuc ante monuimus, non pauca prætermisisse dignoscitur, quæ post* Leodegarii *ad cathedram Augustodunensem promotionem contigerunt, quæque ab anonymo nostro diligentissime recensentur, adeo ut mirum videri non debeat, si ne verbo quidem attingat adjuncta ab anonymo nostro relata, quæ Theodorici jus ad Clotharii hæreditatem vel insinuant vel supponunt. At, mortuo Clothario III, Neustrasii arcessitum ex Austrasia Childericum regem crearunt, deposito Theodorico, relegatoque Ebroïno, qui illum regem constituerat; quare memoratum jus Theodorici merito posset vocari in dubium, si, quod Valesius lib.* XXI *Rerum Francicarum pag. 262, aliique nonnulli asserunt, sanctus* Leodegarius *arcessendi contra Theodoricum ex Austrasia Childerici, ne inimicum suum Ebroïnum Majorem-domus videret, præcipuus auctor exstiterit : etenim existimandum non est, sanctum Antistitem privato in Ebroïnum odio abreptum, tantopere adversatum fuisse Theodorico, si ab hujus partibus stare justitiam, pro certo habuisset.*

AUCTORE C. B.

quod non convellitur ex gestis

105 *Verum qua ratione tandem satis probari poterit,* S. Leodegarium *arcessendi ex Austrasia Childerici præcipuum auctorem exstitisse? An ex favore, quo apud Childericum in Neustrasia Burgundiaque pacifice jam regnantem est gavisus? S. Lantbertus, abbas Fontanellensis ac deinde Lugdunensis episcopus, apud Childericum, cum hic jam Neustriam Burgundiamque pacifica possessione teneret; summa pariter gratia summoque favore valuit. Ast an propterea Lantbertus vel Childerici ex Austrasia arcessendi auctor exstitit, vel Theodorico fuit adversatus? Contrarium liquet ex Vitæ ejusdem S. Lantberti Fragmento Actis nostris ad* XIV *Aprilis inserto; hujus enim auctor num. 3 Lantberti apud Childericum favorem his verbis exponit :* Postquam vita functus est præfatus juvenis rex Clotharius, fratesque suos Childericum et Theodoricum superstites reliquisset, ortaque esset inter ipsos valida contentio pro fastigio regni; aliis Hilderici parti faventibus, aliis in Theodoricum declinantibus; ita iste vir venerandus *(Lantbertus)* cautum se reddidit, ut in neutram partem declinaret, donec populi pars E æmulam sibi partem superaret. Elevato namque in sede regni Hilderico, in tanto apud eum est honore habitus, ut quidquid ab illo postulasset, absque alicujus obstaculo difficultatis mereretur. *Ex quibus patet, S. Lantbertum apud Childericum jam Francorum monarcham summo favore esse gavisum, licet interim ei antea adversus Theodoricum non adhæsisset. Quapropter licet pariter* S. Leodegarius *apud Childericum monarchiam jam consecutum plurimum favore valuerit, consequens non est, sanctum illum Virum a partibus Childerici adversus Theodoricum antea stetisse. Certe favoris hujus causam longe diversam anonymus noster num. 11 assignat :* Sanctum Leodegarium, *inquit,* eo quod cognoverat *(Childericus)* præ omnibus sapientiæ luce esse conspicuum, secum assidue retinebat in palatio.

sancti Leodegarii : hic enim Theodorico licet hunc

106 *Ast, inquies,* Leodegarius *statim ut audivit Clotharii obitum, ad aulam properavit, deque rege constituendo cum regni proceribus deliberationem iniit. Quid inde? An ad hujus adjuncti veritatem requiritur, ut* Leodegarius *Theodorico fuerit adversatus? Sed esto : solus illud refert Ursinus, qui res a* Leodegario *Pictavii non gestas accurate novisse non videtur : meminit quidem noster anonymus consilii a multitudine nobilium de arcessendo ex Austrasia Childerico initi; at præterquam quod* Leodegarium *illius fuisse participem, minime insinuet, hanc nobilium contra Theodoricum Ebroïnumque conspirationem non statim a Clotarii morte, sed non nisi aliquanto tempore post erupisse affirmat, scilicet cum jam Ebroïnus Theodoricum propria auctoritate Neustriæ Burgundiæque regem constituisset, nobilibusque, ut novum Regem salutarent, properantibus, aulam interdixisset. Ursinus ergo, anticipato tempore, nobilium de Rege constituendo deliberationem narrat; huic autem interfuisse* Leodegarium, *fidem certam non facit vel ex hoc, quod eo ipso loco, quo Sanctum de rege constituendo deliberasse asserit, proximum Clotharii successorem verbis num. 89 citatis faciat Childericum, ante quem tamen regna Neustriæ et Burgundiæ, paucis saltem mensibus, tenuit Theodoricus, uti Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum ad annum 669 num. 11 ex anonymo in Gestis regum Francorum, ex Continuatore Fredegarii et ex Sigeberti Chronico* F

AUCTORE E. B.

nico manifeste probat, hodieque apud omnes in confesso est. His itaque consideratis, nihil occurrit, quo certum fiat, Leodegarium *sive statim a morte Clotharii, sive aula sibi ceterisque nobilibus propudiose ab Ebroïno postea interdicta, arcessendi ex Austrasio Childerici auctorem præcipuum exstitisse. Dubitari tamen non potest, quin Sanctus, ut majora mala averteret, tum saltem, cum res amplius mutari non posse cerneret, Childerici partibus accesserit, eumque tunc Neustriæ Burgundiæque regem salutarit, ad aulam ex episcopatu suo properans, in quem, conspirantibus contra Theodoricum nobilibus, verosimiliter secesserat.*

regno restitutum habuerit faventem

107 *Porro* Leodegarium *Theodorico adversatum non fuisse, argumento esse potest, quod Theodoricus, cum regnum, Childerico mortuo, jam recuperasset,* Leodegarium *inimicis suis non tantum non accensuisse, sed et favore regio prosecutus esse videatur : hoc autem ratione non una probari potest. Anonymus noster sæpe laudatus de Ebroïni sequacibus, restituto jam in regnum Theodorico, in hunc modum profatur :* Dolebant enim *(Ebroïni sequaces)* se abjectos esse per meritum, dum populum universum fideliter cernebant declinare post Theodoricum, eumque B jam confirmatum in regno, et Dei famulum Leodegarium *(ab exsilio Luxoviensi reversum)* cum illius gratia in sua urbe *(Augustodunensi)* residentem : *ex quibus ultimis verbis non immerito colligas, a Theodorico, cum regnum recuperarat, non inimici, sed amici potius loco habitum fuisse* Leodegarium, *utpote qui* illius gratia *sive favore* in sua urbe *(episcopali Augustodunensi)* *tum* resideret, *eoque nomine (vide anonymum nostrum num. 25) Ebroïno adhærentium invidiæ exponeretur. Ad hæc Continuator Fredegarii opportune ad rem nostram cap.* XCV *hæc commemorat :* Wlfoaldus dux per fugam lapsus evasit, et in Austriam reversus est. Franci vero Leudesium filium Erchonualdi nobilem in majoris-domus dignitatem statuunt per consilium beati Leodegarii et sociorum ejus. *Continuatori huic adstipulantur Annales Metenses, Chronicon Moysacense et anonymus in Gestis Regum Francorum cap.* XLV. *Ex quorum assertis etiam recte propterea deducitur,* Leodegarium *a Theodorico in regnum restituto non inimici, sed amici potius loco habitum fuisse. Etenim parum verisimile apparet, Francos, quibus Theodoricus, ut ex ano*C*nymo nostro et Ursino colligitur, jam dominabatur, consilio* Leodegarii, *si hunc inter inimicos suos Theodoricus computasset, ad majoris-domus dignitatem evecturos quemquam fuisse, nedum Leudesium, cujus filius Adalricus* S. Leodegarium *affinitate proxima contingebat, si modo quam fidem merentur bini scriptores anonymi num. 37 laudati.*

adversatus fuisse, ex Ursino,

108 *Anonymus noster nihilominus de* Leodegarii *inimicis sic loquitur :* Interim invidi hostem *(Ebroïnum)* moverunt ex adverso, primoque circa eum, *(Leodegarium)* cum quo regem Childericum egisse putabant. *Hoc paulo aliter, clarius tamen, refert Ursinus :* His itaque diebus, *inquit,* vir Dei Leodegarius cum . . . resideret urbe sua Ædna, reminiscens Ebroïnus omnium malorum, quæ circa eum cum rege Hilderico egisse illum putabat; tunc adjunctis sibi nequissimis inimicorum sociis, consulere cœpit, quemadmodum eumdem Pontificem destruere potuisset. *Unde forte quis arguat, Ebroïno saltem ejusque sequacibus fuisse persuasum, quod* Leodegarius *arcessendi ex Austrasia Childerici, Theodorici throno deturbandi, atque adeo Ebroïni a majoratu-domus amovendi præcipuus auctor exstiterit. Verum enimvero fuerit id Ebroïno ejusque sequacibus utcumque persuasum, an propterea est consequens, ut, quod Ebroïnus eique adhærentes sibi persuasere, veritati fuerit conforme? Sane, etiamsi* Leodegarius *Childerico ex Austrasia arcessendo, Theodoricoque deponendo minime omnium adlaborasset, facile tamen fieri potuit, ut eum malorum omnium, quæ sibi obvenerant, auctorem crederet Ebroïnus, pravis malevolorum suggestionibus impulsus, sinistrisque contra Sanctum præjudiciis occupatus, quem jam tum, cum adhuc in vivis esset Clotharius III, unicum mundatorum suorum, ut num. 6 refert noster anonymus, contemptorem, et propemodum hostem falsis calumniantium delationibus existimarat : ut pro certo hactenus probatum non sit,* Leodegarium *post Clotharii tertii mortem a Childerici partibus stetisse, hujusve ex Austrasia arcessendi fuisse auctorem.* D

anonymo Morbacensi, aliisque

109 *Ast, inquies, id aperte intelligitur primo quidem ex Chronico Centulensi sive S. Richarii, cujus auctor Hariulphus monachus apud Dacherium tom.* IV *Spicilegii pag.* 449 *sic scribit :* Clothario vero defuncto, Childericus germanus ejus in toto regno sublimatus est, procurante id ipsum Leodegario Augustodunensium episcopo, qui tunc temporis inter regni magnates egregius animi industria, vitæque merito habebatur : *deinde vero ex Chronico Virdunensi, cujus auctor Hugo abbas Flaviniacensis apud Labbeum tom.* I *novæ Bibliothecæ lib. Mss. pag.* 103 *hæc habet :* Quo *(Clothario III)* mortuo, contentio inter principes agitabatur de regno. Ebroïnus majordomus Theodorico favebat, sanctus Leodegarius Eduensium episcopus, et ceteri, quibus erat mens sanior, Childerico favebant : *ac tandem etiam ex anonymo Morbacensi* S. Leodegarii *biographo, qui libro* I, *narrata Clotharii III morte, mox subdit :* Quæ quidem res cæteris tantum luctum, et desolationem; sancto autem Pontifici *(Leodegario)* curam, et majoris ponderis injecit sollicitudinem. Pacis namque illum restaurationis ratio manebat, et consilium : ad quem convenientes episcopi et optimates totius Franciæ, quem regendis sceptris præficerent, cœperunt deliberare. Erant enim duo adolescentes, filii senioris Clotharii *(imo Clodovei II)* . . . quorum Childericum, quem vita et morum probabilitas magis commendabat, regno et fraternis sceptris præponendum totius conventus recta deliberatio judicabat : huic etenim pene adhuc puero commendatum fuerat Austrasiorum regnum et dominatio. Et quoniam, licet adolescentulus, juste et irreprehensibiliter illud rexerat, sancto Præsuli et cunctis optimatibus, ut illum eligerent, melius complacebat. Solius vero Ebroïni versutia irrationabilis ab omni justa electione dissentire cupiebat : *et paulo post, nonnullis interjectis, hæc addit :* Omnia providentis Dei voluntate et venerabilium principum, qui cum sancto Præsule agebant, probabili auctoritate Childericus regni diademate coronatus, magna cum exultatione Francorum rex est effectus.

binis scriptoribus

110 *Fateor ex tribus hisce memoratis scriptoribus apertissime intelligi,* Leodegarium *a Childerico contra Theodoricum stetisse : verum cum Hugo abbas Flaviniacensis et Hariulfus monachus, quorum hic Centulense, ille Virdunense Chronicon conscripsit, non citius quam sæculo* XI *floruerint, ab ætate* S. Leodegarii *remotiores sunt, quam ut rebus, quas de eo scribunt, fidem certam atque indubitatum facere queant. Quod vero pertinet ad*

AUCTORE C. B.

A *ad anonymum Morbacensem, ex quo forte Centulensis et Virdunensis chronistæ hauserunt; is quidem ætati S. Leodegarii nonnihil propior fuit; at, cum ab ea nihilominus uno aut forsan etiam altero sæculo abfuerit, tantæ auctoritatis esse non potest, quantæ Ursinus, quem duntaxat interpolavit, quique* Leodegario *exstitit synchronus; quare, dum ea narrat, quæ Sancti nostri tempore gesta sunt, fidem certam non meretur, si eadem etiam non narrat Ursinus, quia tunc, cum hunc solum sibi prælucentem habuerit, scripsisse non videtur nisi ex liberaliori interpretatione, quam verbis laudati Ursini pro arbitrio suo applicuit. Locum certe id obtinet, dum verbis num. præcedenti recitatis aperte innuit,* Leodegarium *a partibus Childerici contra Theodoricum stetisse; id enim verba Ursini num.* 5 *et* 6 *posita, quæ loco illo interpolavit, necessario non important. En illa:* Tunc *(mortuo Clothario III)* idem Pontifex *(Leodegarius)* hæc audiens, concito cursu in palatium perrexit, ac cum suis commilitonibus * de rege tractare cœpit. Qui audientes Hildericum Austrasiorum regem in adolescentia sua regnum juxta sui temporis ætatem optime disponentem, elegit quæ-B dam pars Francorum, volentes eum regem habere. Nam Ebroinus, qui major-domus fuerat sub rege Lothario, Theodoricum germanum ejus cupiebat subrogare fratri in regno. Ipse vero Ebroinus erat tunc odiosus inter Francos, et quia metuebant hujus ponderis jugum, quod per eumdem sustinuerant sub rege Lothario, relicto ejus consilio, Hildericum in toto sublimaverunt regno: *ad quorum sane veritatem exigi non videtur, ut* Leodegarius *statim a morte Clotharii Childerico contra Theodoricum adhæserit.*

* al. similibus

non sat probatur

111 *Quod si vero oppositum contendas; respondeo, illam* Leodegarii *Childerico adhæsionem ipsa Ursini auctoritate certam indubitatamve, ut num.* 106 *jam satis innui, fieri non posse. Ceterum disputata hæc sunto, ut studiosus lector dispiciat, an Valesius, Cointius, aliique recentiores sat solido fundamento nitantur, ut indubitanter affirment, Theodoricum Childerico fuisse juniorem, hujusque ex Austrasia arcessendi præcipuum auctorem exstitisse* Leodegarium. *Ego interim alterutrum pro certo affirmare vel negare non ausim, cum, ut id faciam, rationes convincentes non habeam, uti ex jam dictis satis superque liquet:* C *puto tamen* Leodegarium *vel neutri e duobus principibus, Theodorico scilicet et Childerico, vel certe illi favisse, penes quem jus ad Clotharii III defuncti hæreditatem esse existimabat, sive interim jus illud fundatum fuerit in ætate, qua alter alterum præcedebat, sive in extrema Clotharii morientis voluntate, sive in alia quacumque causa, in quam, cum conjectura eam forte assequi, non item probare sit facile, inquirendum non arbitror. Certum interim est, Ebroinum* Leodegario *partim acceptum referre debuisse, quod tunc, cum Childericus, detruso in monasterium S. Dionysii Theodorico, regnum Neustriæ et Burgundiæ obtinuit, non mortis, sed exsilii tantum pœna fuerit multatus,* Episcopis, *inquit anonymus noster num.* 9, tunc quibusdam intercedentibus, et præcipue interventu antistitis Leodegarii eum *(Ebroinum)* non interficiunt, sed Loxovio monasterio dirigitur in exilium.

§ VIII. An S. Leodegarius major-domus Childerici II, an tantum consiliarius exstiterit, et quo anno hic, quove circiter mense in Austrasia ac deinde in Neustria et Burgundia regnare inceperit ac desierit.

S. Leodegarius Childerico II percarus est, non tamen major-domus

Relegato *ad S. Dionysii monasterium Theodorico, ac Ebroino in Luxoviense detruso, tribus Francorum regnis rediit pax et tranquillitas, eaque conservata est quamdiu Childericus adquievit consiliis* S. Leodegarii, *quem, ut loquitur anonymus noster,* eo quod cognoverat præ omnibus sapientiæ E loce esse conspicuum, secum assiduè retinuerat in palatio. *Apertius id declarat Ursinus:* Rex vero, *inquit,* Hildericus confirmatus in regno,... Leodegarium pontificem super omnem domum suam sublimavit et Majorem-domus in omnibus constituit. Qui accepto hujus regni gubernaculo, quidquid maxime adversus leges antiquorum regum ac magnorum procerum vita laudabilium obstabat, multum ad pristinum deduxit statum. In tantum vero usquequaque omnia regna Francorum restituit, ut omnes se gratularentur, regem sibi habere Hildericum ac rectorem palatii Leodegarium. *Ita ille; in eo tamen corripitur ab eruditis nunc passim omnibus, quod* Leodegarium *Majorem-domus et Rectorem palatii nuncupet, quam dignitatem nec habuisse nec habere potuisse sanctum Antistitem, recte contendunt.*

non fuisse probatur duplici argumento

113 *Argumentum primum est, quod majoratus-domus dignitas esset laica; secundum, quod Vulfoaldus, qui ante in Austrasia Childerico major-domus exstiterat, postea etiam in Neustria ac Burgundia sub ipso monarcha eumdem magistratum gesserit. Postremum hoc probant tum ex antiquis Francorum scriptoribus, qui Vulfoaldum majorem-domus ex Austria cum Childerico ad* F *Neustriæ et Burgundiæ regnum capessendum venisse tradunt, tum præsertim ex anonymo nostro vetustiore, qui de* S. Leodegarii *majoratu-domus et præfectura palatii altum silet et Vulfoaldum expresse* Majorem-domus *appellat num.* 14. *Illic enim commemorans machinationes, quibus invidi homines* S. Leodegarium *Childerico regi odiosum reddere conati sunt, ait:* Majorem-domus nomine Vulfoaldum, in sua occasione conjungunt, mendacem fabulam de Leodegario et Hectore confingunt. *His addi meretur Fragmentum Vitæ S. Lantberti episcopi, cujus auctorem primus editor Mabillonius vixisse putat, Ludovico Pio imperante.*

et tertio ex Vita S. Lantberti, cujus notæ chronologicæ,

114 *In eo quippe comparent cum aliis* Leodegarius, Cerinus et Vulfualdus, *et hic quidem titulo* Majoris-domus *insignitus. En verba:* Denique *(Childericus)* ad petitionem reginæ suæ Bilhildæ atque venerabilium episcoporum, id est bonæ recordationis Leodegarii episcopi, qui postea gloriosissimus effectus est martyr, Nivonis etiam episcopi et Emonii, atque illustrium virorum,

AUCTORE G. H.

rum, quorum hæc sunt nomina : Fucoaldi, Amalrici, WLFOALDI Majoris-domus regiæ, Bavonis, Wanningi, Adalberti, GERINI fratris clari præfati LEODEGARII episcopi, largitus est præfato venerando patri *(Lantberto tunc abbati Fontanellensis cœnobii)* fiscos duos *etc.* Edita est autem hæc regia largitio Arlaudo Jocundo palatio, undecimo anno præfati regis in Austria, qui fuerat primus in Neustria ; porro ejusdem rectoris cœnobii lucidissimi anno quinto, ex quo regiminis locum sortiebatur post decessum felicissimum magni patris, Christique clarissimi sacerdotis Wandregisili *Hæc auctor ille procul dubio ex ipso donationis instrumento, quoniam mox subdit :* Plurimæ namque ejusdem regis diversarum possessionum largitiones ad ipsum reverendissimum patrem editæ usque nunc exstant.

definito tempore, quo Austrasiam, ac deinde

115 *Sane characteres chronologici et inter se apprime congruunt et annum denotant Christi* 671 ; *si autem id ita sit, non parum confirmatur, recitata laudati Fragmenti verba ex ipso donationis instrumento esse deprompta, ac proin operæ pretium fuerit, id reipsa ita esse, anteomnia ostendere, atque adeo aperire tempus, a quo S. Lantbertus* B *Fontanellam, Childericus vero regnum Austrasiæ ac deinde Neustriæ et Burgundiæ gubernare inceperint ; imo eum, ut ex dicendis patescet, reliqua Sancti nostri gesta facile queant chronologice ordinari, si sciatur, non solum, quo idem Childericus tempore in Neustria et Burgundia regnare inceperit, sed etiam, quo in regnis illis regnare desierit seu obierit, lubet eadem opera etiam in hoc dilucidationis causa operosius inquirere, licet interim a receptiori modo chronologia, eum meliorem hactenus reperire non licuerit, nuspiam velim recedere. Initium desumo a tempore regni Austrasiani a Childerico inchoati. Regnum illud hic exorsus est anno* 660 ; *etenim ut in Commentar o prævio Vitæ S. Wandregisili ad* XXII *Julii editæ, num.* 25 *probatum est, Clodoveus II anno Christi* 656, *ad finem fere provecto (superstes quippe fuit usque ad secundam saltem hebdomadam Novembris) e vivis excessit ; ab hujus autem obitu Clotharius III non solum Neustriæ et Burgundiæ,sed et Austrasiæ, ut ex auctore de Gestis Francorum et continuatore Fredegarii a Pagio in Criticis Baronii ad annum* 656 *num.* 16 *et* 20 *recte deducitur, annos quatuor fuit dominatus, statimque ab illis,* C *nondum scilicet, ut ex dicendis patebit, integre elapsis, Childericus II, Neustria et Burgundia Clothario relictis, regnum Austrasianum est adeptus, ac proin in Austrasia regnare incepit anno Christi* 660, *sed non ante* XXVI *Julii, ut infra num.* 124 *docebimus. Itaque ex annis quatuor incompletis, quibus dumtaxat post mortem Clodovei II in Austrasia regnavit Clotharius III, annum deduximus, quo idem regnum consecutus est Childericus II : nunc ex annis potissimum quatuordecim, etiam incompletis, quibus, ut probabimus, Clotharius III in Neustria regnavit, annum, quo idem regnum Childericus II obtinuit, pari modo determinemus.*

post mortem Clotharii III, quæ a Pagio

116 *Auctor anonymus coævus vitæ secundæ S. Wandregisili ad* XXII *Julii in Actis nostris num.* 15 *diserte asserit :* Ex quibus *(filiis Clodovei II)* Hlotharius, qui et major natu erat, fastigium adeptus est regni, rexitque populum Occidentalium Francorum *(Neustrasiorum)* annos quatuordecim, *rursumque num.* 25 *ejusdem Vitæ sic scribit :* E quibus *(filiis Clodovei II)* Hlutarius, qui major erat natu, quartum decimum regni agens annum, consortiis subito caruit humanis. *Liquet itaque annis quatuordecim, incompletis saltem, in Neustria* D *regnasse Clotharium III. Porro idem Clotharius, ut ex probatis a Pagio ad annum* 656 *num.* 17 *et* 18 *recte colligitur, anno* 656 *ultra hebdomadam secundam Novembris provecto Occidentalibus Francis seu Neustrasiis imperare cœpit ; quare si ab anno illo supputentur dicti anni quatuordecim incompleti, quibus in Neustrasia regnavit, annus decimus quartus paulisper inchoatus deducit ad annum* 670, *quo is proinde, nec serius, cum sic annis amplius quatuordecim regnasset, e vivis excessit. Ast, inquies, qua mense obitus ille accidit? Certe non ante Junium, si genuinæ sint notæ chronologicæ veteris diplomatis, quod in favorem monasterii puellarum, extra muros Suessionenses ab Ebroino majore-domus et Leutrude ejus uxore constructi, Drausius Suessionensis episcopus concessit, quodque apud Melchiorem Reginaldum inter probationes Historiæ Suessionensis exstat ; subscribitur enim in hunc modum :* Actum Augustæ Suessionum sub datæ sexti Calend. Julii, anno decimo quarto regni domini nostri Clotharii gloriosissimi regis ; *quare si genuini sint characteres chronologici hic signati, Clotharius anno* 670 *ante* XXVI *Junii mortuus non est, cum alioquin anno regni* E *ejus decimo quarto, utpote post hebdomadam secundam Novembris anni* 669 *inchoato,* sexta Calend. Julii *sive* XXVI *Junii in citato diplomate adscribi non posset. Verum Michaël Germanus in Probationibus ad Historiam abbatiæ regiæ S. Mariæ apud Suessionas ait, se lustratis, ac semel atque iterum excussis ejusdem abbatiæ archivis, reperisse ipsum diplomatis Drausiani instrumentum, illudque non anno* XIV *Clotharii, sed* X *confectum notari, ut characteres chronologici laudati diplomatis, prout illud a Melchiore Reginaldo vulgatum est, pro dubiis saltem habendi sint, adeoque, contra ex Pagius in Criticis ad annum* 668 *num.* 6 *existimavit, aut parum aut nihil faciant pro morte Clotharii non ante* XXVI *Junii anni* 670 *collocanda.*

ad finem anni 670,

117 *Idem Pagius in eodem Opere ad annum* 669 *num.* 6 *et* 7 *diutius adhuc differt mortem Clotharii, quod nec admitti posse, nec stare cum aliis ab auctore illo assertis mox ostendam, cum argumentum, quo opinionem suam stabilire nititur, penitus elisero. Probare itaque loco citato contendit, Clotharium III Francorum regem die* XXIX *mensis Septembris anni* 670 *adhuc superstitem* F *in vivis fuisse, et, non nisi sub finem ejusdem Christi anni mortalitatem explesse. Hunc in finem instituit longum ratiocinium, cui velut coronidis loco subnectit :* Quæ fuse narranda fuere, ut, qui inolevere errores, tandem tollantur. *Errores, quos hic commemorat, procul dubio respiciunt Cointium, Valesium aliosque anno Christi* 670 *Clotharii mortem non illigantes, de quibus anno* 668 *num.* 7 *ita pronuntiarat :* Cuintius mortem Clotharii cum anno 669 copulat, Hadrianus Valesius cum an. 668, aliique cum aliis Christi annis; sed præter privilegium citatum, a Drausio episcopo Suessionensi datum, anno sequenti, argumento ex Beda deducto, illum anno 670 *(in finem scilicet inclinante)* adhuc in vivis fuisse demonstrabimus. *Errasse quidem videntur omnes, qui mortem Clotharii anno Christi* 670, *aut certe* 669 *fere finito non innexuere, at Clotharium anno Christi* 670, *jam fere desinente, adhuc in vivis fuisse, non evincit Pagius argumento ex Beda desumpto, quod ad hanc fere formam reducitur. Dilucide ex Beda demonstratur Ebroïnus anno* 670 *jam valde provecto, imo ex Willelmo Thorno in Chronica a Seldeno vulgata, mense*

A *mense Septembri ejusdem anni exeunte, majoratum-domus in Neustria adhuc gessisse, ergo Clotharius III Galliarum rex, sub quo Ebroinus major-domus exstitit, anno 670 jam valde provecto, imo mense Septembri exeunte adhuc in vivis fuit, et non nisi sub finem ejusdem anni mortalitatem explevit. Fateor, liquet ex Beda et Willelmo Thorno adhuc Ebroinum anno 670 jam valde provecto majoratum-domus gessisse; verum non video, qua ratione Pagius ex majoratu-domus Ebroini eo usque, imo ad mensem Septembrem anni 670 exeuntem protracto, mortem Clotharii usque ad finem ejusdem Christi anni adeo indubitanter differat: cum enim, uti ex Continuatore Fredegarii cap.* XCIII *et* XCIV *atque ex auctore de gestis Regum Francorum cap.* XLV, *præcipue vero ex anonymi nostri verbis num.* 89 *transcriptis constat, proxime post Clotharii III obitum regnum Neustriæ aliquot saltem mensibus tenuerit Theodoricus sub eoque omnia toto illo tempore pro arbitrio suo administrarit Ebroinus, quid ni hic majoratum-domus mense Septembri anni 670 exeunte gerere adhuc sub Theodorico potuerit, etiamsi forte jam duobus aut tribus mensibus*
B *aut etiam pluribus Clotharius III e vivis excessisset? atque ita vim omnem amittit Pagii argumentum pro morte Clotharii usque ad finem anni 670 differenda, quod tamen miror ipsum pro convincenti habuisse.*

Specialis us, quæ admitt t, perperam differtur.

118 *Ostendo nunc, mortem Clotharii tamdiu differri non posse, stantibus aliis, quæ laudatus Pagius vel affirmat vel admittit. Etenim scriptore illo in Criticis ad annum* 668 *num.* 8 *et* 9 *fatente, Theodoricus post mortem Clotharii aliquot mensibus in Neustria regnavit ante Childericum; quare si Clotharius non nisi anno* 670 *ad finem pene provecto vita functus sit, sequitur Childericum non nisi anno* 671, *mense forsan Martio vel Aprili aut etiam serius in Neustria regnare incepisse; cum vero laudatus Pagius in eodem Opere ad annum* 673 *contendat, anno* 673 *ante diem* X *Octobris, imo ante* XV *mensis Septembris Theodoricum in regnum fuisse restitutum, adeoque jam tum Childericum fuisse e vivis sublatum, consequens est, ut hic in Neustria regnavit annis dumtaxat duobus cum quinque aut sex mensibus, quod temporis intervallum inter mensem Martium vel Aprilem anni* 671 *et Septembrem anni* 673 *interfluit. Ast Childerici*
C *in Neustria regnum fuisse diuturnius, ipsemet Pagius in Criticis ad annum* 674 *num.* 11 *affirmat:* Regnavit, *inquit,* Childericus in Austria annos quatuordecim, ut legitur in brevissimo Chronico a Duchesnio edito, quod a Clothario II usque ad Pippini regis obitum continuatur: in Neustria vero ac Burgundia annos fere quatuor, ut patet ex Fragmento Actorum sancti Waningi monachi Seculo 2 Benedictino, ubi legitur: Childericus non plene quatuor annos tenens, vita decessit: quos incompletos, fuisse produnt Acta sancti Ragueberti martyris ab Ebroïno interfecti.

et alioquin etiam

119 *Liquet ergo, stantibus aliis, quæ Pagius vel affirmat vel admittit, mortem Clotharii III usque ad finem anni* 670 *differri non posse; id autem fieri etiam non permittit finis et diuturnitas regni Childerici in Neustria et Burgundia. Etenim, ut mox laudatum a Pagio Vitæ S. Waningi Fragmentum indicat, regnavit Childericus in Neustria et Burgundia annis fere quatuor, ac proin, si Clotharius III dumtaxat obiit sub finem anni* 670 *atque adeo anno tantum insequenti Neustriam et Burgundiam adeptus est Childericus, regnare hic in regnis illis non prius desierit, quam anno* 675 *vel* 674: *at Childerici in Neustria et Burgundia regnum citius finem accepit: signatur id in chronotaxi a Mabillonio, Cointio, Pagio aliisque recentioribus passim admissa, variisque potest argumentis probari, quæ licet talia non sint, ut nulla ratione queant dilui, validissima tamen sunt; bina profert Pagius in Criticis ad annum Christi* 673 *num.* 11 *et* 12; *præcipuum huc transfero. Petitur id partim a notis chronologicis, quæ in quodam Theodorici III placito de Chramlino episcopo Ebreduncnsi in Synodo deposito occurrunt, quæque cum notentur in ipso placiti autographo, quod Mabillonius lib.* VI *de Re Diplomatica pag.* 469 *æri incisum exhibet, dici tam facile nequeunt falsatæ vel corruptæ; partim ab anno, ad quem prædictum placitum referendum est. Argumentum eo fere recidit: Diploma seu placitum Theodorici III de Chramlino episcopo* datum *notatur* medio mense September, annum V rigni nostri *ac præterea, dum Theodoricus ad se evocasset episcopos solius Neustriæ et Burgundiæ, ac proin datum fuit, cum rex ille soli Neustriæ et Burgundiæ dominaretur, sive antequam Dagobertus II Austrasiæ rex e vivis excessisset; hoc enim vita functo, Theodoricus etiam Austrasiæ regnum obtinuit.* E

AUCTORE C. B.

tamdiu differri non potest,

120 *Porro Dagobertus II (vide Pagium Opere citato ad annum* 678 *num.* 12 *et* 13) *e vivis excessit anno Christi* 678 *ante diem* XXV *mensis Martii, ac proin prædictum diploma referri non potest ad medium Septembrem anni* 678, *cum tunc Theodoricus etiam in Austrasia regnarit; referendum ergo est ad medium Septembrem anni* 677, *a quo tempore computati ordine retrogrado anni completi quatuor, quibus Theodoricus in dicto diplomate, cum id ederet, Neustriæ et Burgundiæ regnum tenuisse innuitur, perducunt ad medium Septembrem anni* 673, *ante quod tempus per consequens Theodoricus in Neustria et Burgundia regnare incepit, ac proin Childericus, proximus ejus decessor, regnare desiit seu e vivis excessit. Huic Pagii argumento lubet sequens adjicere. Petitur id a tempore, quo Theodoricus III obiit, et quo Neustriæ et Burgundiæ regnum tenuit. En illud: obiit Theodoricus III Francorum rex anno* 691, *ut Pagius ad annum* 688 *num.* 3 *et* 4 *luculenter ostendit; regnum autem Neustriæ et Burgundiæ tenuit annis novemdecim,* F *ut Erchanbertus in Breviario Regum Francorum ac majorum-domus, Auctor de Gestis Regum Francorum Erchanberto antiquior cap.* XLIX *et Ado in Chronico affirmant. Quare cum ad annum* 691, *quo, ut dictum est, Theodoricus obiit, anni novemdecim, etiam incompleti tantum, quibus hunc in Neustria et Burgundia regnasse docuimus, reperiri nequeant, si serius quam anno* 673 *regnare in Neustria Theodoricus sit exorsus, consequens est, ut citius quam anno* 674 *in Neustria regnare inceperit, ac proin regnare etiam desierit Childericus, proximus ejus decessor; unde ulterius consequitur, multa occurrere incommoda, si mors Clotharii III usque ad finem anni* 670 *differatur.*

Neustriam gubernare

121 *Quare, cum annum, imo et mensem emortualem Clothario III eum deligere oporteat, cum quo veritas historiæ notæque chronologicæ in eo occurrentes optime congruunt, statui non inepte posse arbitror, anno* 669 *sub finem Decembris Clotharium III obiisse, ejusque successore Theodorico post novem circiter mensium spatium e solio deturbato, Childericum II in Neustria sub*

initium

AUCTORE C. B.

initium Octobris anni 670 *regnare cœpisse. Imo non tantum convenienter id statui potest, sed et necessario debet, si, quod Sigebertus Gemblacensis in Chronographia tradit, Theodoricus Clotharii Francorum regis defuncti frater in Neustriæ et Burgundiæ regnum ab Ebroïno majore-domus evectus, anno insequenti ob ejusdem Ebroïni insolentiam a Francis fuerit repudiatus, ejusque frater Childericus, qui regnabat in Austria, a cunctis ad regnandum fuerit evocatus. Si enim Childericus non eodem anno, quo vita functus est Clotharius, at insequenti tantum, ut scribit Sigebertus, in Neustria regnare incepit, sequitur Childericum, si anno* 670 *Clotharius obierit, anno tantum* 671 *in Neustria regnare cœpisse, quod cum secundum jam dicta admitti non possit, necesse est, mortem Clotharii collocare anno* 669, *verosimiliter tamen sub finem Decembris illius anni, certe non citius quam post hebdomadam secundam Novembris, cum Clotharius non nisi post hanc anno* 656 *regnare sit exorsus, et annis nihilominus quatuordecim, incompletis saltem, regnarit. Nolim interim receptiorem modo opinionem improbare, juxta quam mors Clotharii III anno* 670 *paulisper inchoato* B *illigatur; in ea enim nihil pariter incommodi occurrit, si excipias, quod cum Sigeberto non satis congruat, sed hoc magni faciendum non est, cum Sigeberti chronographia non semper et ubique sit exacta.*

Childericus incepit, ac desiit,

122 *Anno, imo et mense Clothario emortuali ita assignato, initioque regni Childerici in Neustria principio Octobris anni* 670 *affixo, facile, ut ex disputandis patefiet, obviari potest difficultatibus, quæ contra opponi queunt, atque in primis illis, in quas incurrere vidimus Pagium, qui Clotharii III mortem in annum* 670 *propemodum elapsum differt. Ast, inquies, etiamsi Childericus jam inde ab initio Octobris anni* 670 *regnum Neustriæ inchoasse statuatur, nondum tamen anni quatuor, etiam dumtaxat incompleti, quibus ex Fragmento Vitæ S. Waningi citato Childericus in Neustria regnavit, inveniri queunt, cum anni fere tres solummodo intercedant inter initium Octobris anni* 670 *et* XV *Septembris anni* 673, *ante quem diem, ut dictum est num.* 120, *Childericus II interfectus est. Fateor, ita plane res habet, si annos Childerici in Neustria regnantis ab initio Octobris anni* 670 *supputare incipias:* C *verum auctor laudati Fragmenti, dum Childericum* annos non plene quatuor *in Neustria regnasse asserit, annorum Childerici in Neustria regnantis computum auspicatur proxime a morte Clotharii, adeoque a Decembri anni* 669, *a quo tempore, quod Clothario emortuale statuimus, usque ad Septembrem anni* 673, *ante quem media sui parte elapsum vita functus est Childericus, anni amplius tres fluunt,* non *tamen* plene quatuor. *Vero simillimum id fit ex eo, quod citati Fragmenti auctor, nulla facta Theodorici post Clotharii mortem mentione, solius Childerici, velut proximi in regnum Neustriæ successoris hoc modo meminerit:* Defuncto igitur rege Clothario Childericus regnum Francorum *(Neustrasiorum)* suscepit. *Id autem propterea ab eo factum reor, quod pro rege habendum non duxerit Theodoricum, utpote ab Ebroïno fere solo, solitis omissis cæremoniis, in regnum evectum, et a nullis, aut certe paucissimis optimatibus, juramenti religione interposita, in regem adscitum. Sic Ursinus eamdem forte ob causam, ut Valesius tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 263 *insinuat, Theodorici proxime a morte Clotharii in Neustria et Burgundia principatum non agnovit, aut, ut certius* D *quid dicam, prætermisit. Quod si hoc responsum displiceat, videsis, an præstet dicere in citato Vitæ S. Waningi Fragmento mendose legi* annos non plene quatuor, *errore scilicet amanuensium, qui, cum oculo minus attento in autographo, quod præ manibus habebant,* annos non plene IVI, *unitate posteriori cum media, ut hic expressum vides, parne inferius coeunte, exaratum aspicerent,* annos non plene IV descripserunt.

Fontanellam vero regere auspicatus est S. Lantbertus,

123 *Alterutrum sane admitti necesse est, cum ex dictis certum omnino sit, annis vix tribus completis in Neustria regnasse Childericum, utpote anno* 673 *ante medium Septembrem violenta morte sublatum, et anno dumtaxat* 670 *regnum illud gubernare exorsum, et quidem non nisi sub initium Octobris, nec citius; Pagius enim ad annum* 669 *num.* 6 *et* 7 *id saltem argumento ex Beda deprompto consecutus est, ut merito dubitandum amplius non sit, qui anno* 670 *sub finem mensis Septembris major-domus in Neustria adhuc exstiterit Ebroïnus; hic autem magistratum illum tunc temporis procul dubio non gessisset, si jam inde in Neustria Childericus principatum tenuisset. Porro quod jam pertinet ad regimen Fontanel-* E *lense S. Lantberti, cujus initium duco a* XXVI *mensis Julii anni* 667; *hunc pariter annum, mensem et diem S. Lantberto Fontanellam regere inchoanti Henschenius ad* XIV *Aprilis in Commentario prævio Vitæ S. Lantberti, et in Exegesi præliminari ad tom.* III *Aprilis, Cointius in Annalibus, et Pagius in Criticis assignant. Recte autem facere demonstrantur ex electione S. Lantberti in abbatem Fontanellensem quatriduo facta post mortem S. Wandregisili, quam anno* 667, XXII *Julii contigisse, in Commentario prævio Vitæ ejusdem Sancti in Actis nostris ad* XXII *Julii luculenter probatum invenies, ut nihil amplius hic addi necesse sit, quo certius determinetur annus, mensis ipseque dies, a quo Fontanellam regere S. Lantbertus incepit.*

mendosæ non esse probantur,

124 *Ceterum ex hactenus dictis jam facile eruitur, characteres omnes chronologicos in Fragmento Vitæ S. Lantberti num.* 114 *recitato inter se apprime congruere, annumque Christi* 671 *denotare. Cum enim Lantbertus anno* 667 *a* XXVI *Julii regimen Fontanellense sit auspicatus; Childericus vero anno* 670 *sub initium Octobris in Neustria regnare inceperit, sequitur, annum quintum* F *S. Lantberti Fontanellam regentis fluere incepisse anno* 671 *post* XXVI *Julii; eodem vero anno ante initium Octobris adhuc fluxisse annum primum Childerici in Neustria regnantis; quare hic annus primus Childerici majori sui parte prælapsus congruit cum anno quinto regiminis S. Lantberti, uno alterove mense jam inchoato, annumque Christi ambo denotant* 671, *et quidem usque ad mensem Augusti vel Septembris jam provectum; pari modo cum Childericus anno* 660 *in Austrasia regnare inceperit, sequitur undecimum regni ejus Austrasiani annum, aliqua saltem sui parte coincidere cum anno Christi* 671; *hic tamen undecimus Childerici annus in annum quintum regiminis S. Lantberti, utpote* XXVI *Julii anni* 671 *solummodo inchoatum, convenire minime potest, si anno* 660 *ante* XXVI *Julii in Austrasia regnare Childericus inceperit; sic etenim is* XXVI *Julii anni* 671 *non undecimum, sed duodecimum regni Austrasiani annum jam egisset: quare, cum nihilominus annus undecimus regni Childerici in Austrasia cum anno quinto regiminis Fontanellensis S. Landberti in Fragmento Vitæ ejusdem*

AUCTORE C. B.

A *ejusdem Sancti memorato conferatur, hocque falsi eo in puncto non convincatur, jure merito statuendum est, Childericum anno 660, at non nisi post* XXVI *Julii, ut num.* 115 *monui, regnum Austrasiæ esse exorsum, mense verosimiliter Augusto vel initio Septembris, cum ante hunc mensem medium anno* 673 *(vide num.* 120) *obierit, illudque regnum annis nihilominus quatuordecim, incompletis scilicet, tenuerit.*

ac, cum proin Vitæ S. Lantberti fides insit,

125 *Cum itaque, ut ex jam dictis liquet, characteres chronologici, de quibus hic, annum denotent Christi* 670, *apprimeque inter se congruant, atque adeo, ut jam præmonui, non parum hinc confirmetur, verba num.* 114 *ex Fragmento Vitæ S. Lantberti recitata, ex ipso instrumento donationis, de qua ibidem sermo est, esse deprompta, dubitandum amplius non est, quin dicto anno* 670 *majordomus Childerici Francorum regis exstiterit Wulfoaldus, non* Leodegarius, *cum in laudato Vitæ Fragmento, quod ob dicta integram fidem meretur, non hic, sed ille titulo isto insigniatur. Porro idem Wulfoaldus magistratum illum etiam gessit circa Pascha anni* 673, *dum Sanctus noster à Childerico in exsilium pulsus est. Etenim num* 11 *vindicat noster*
B *anonymus, tum invidos quosdam, qui principem illum in sanctum Antistitem concitabant, in partes suas attraxisse Wulfoaldum, huncque majorisdomus nomine distinguit, ut haud dubie is tunc, uti etiam medio tempore inter Pascha anni* 673 *et annum* 670 *major-domus Childerici seu rector palatii exstiterit, ac proin* Leodegarius *dignitate illa insignitus numquam fuerit. Ast, inquies, quo ergo munere in aula Vir sanctus est perfunctus? Dubium non apparet, quin eum Childericus consiliorii loco habuerit, ejusque consiliis, præsertim sub initium, plurimum detulerit.*

Leodegarius non major-domus Childerici, sed consiliarius tantum fuit.

126 *Liquet id vel ex eo, quod anonymus noster asserat, malevolos quosdam omnia, quæcumque rex justo injustove judicio egisset, pravis* Leodegarii *consiliis attribuisse :* Hujus, *inquit,* rei causa *(commorationis Leodegarii in regia)* malorum crevit invidia rediviva, atque contra eum rursus accusationum exquirentes initia, ita ut quæque ageret rex, aut justo injustove judicio daret, illius *(Leodegarii)* criminantur * factum. *Accedit, quod sub initium monarchiæ Childerici Sanctum nostrum, consilio scilicet atque impulsu, consuetudines legibus repugnantes abolevisse, regnumque ad pristi-*
C *num et meliorem statum revocasse, verbis num.* 112 *citatis insinuet Ursinus, qui* Leodegarium *forte etiam majorem-domus Childerici, rectoremque palatii nuncupavit, non quod majorem-domus eum non fuisse ignoraret, sed quod sanctum Antistitem aliqua ratione Childerico principi pro majore-domus fuisse existimaret, utpote cujus consilio atque auctoritate, ut a majoribus-domus fieri consueverat, gravissima monarchiæ negotia sub Childerico administrata fuisse, certis relationibus acceperat. Simili modo majoratum-domus* Leodegario *ab Ursino attributum Valesius tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 265 *interpretatur, illique assentiuntur Cointius, Pagius aliique recentiores, ut dubium minime appareat, quin Sanctus noster Childerico a consiliis saltem exstiterit.*

* criminarentur

§ IX. Sanctus excidit gratia Childerici, ab eoque pellitur in exsilium. Varia adjuncta utrumque hunc eventum comitata.

R*evocatis a Childerico ad pristinum statum tribus Francorum regnis, lætissima ubique affulgebat rerum facies, idque partim* Leodegarii *consiliis passim ab omnibus merito referebatur acceptum. Verum Childericus sancto Antistiti sana suadenti non usque obtemperare perrexit : etenim cum esset adolescens non minus natura, quam ætate levis, facillime ea, quæ prudentiorum virorum, atque adeo etiam* Leodegarii *consilio in commune regnorum sibi subditorum utilitatem primum sanciverat, pravis deinde malevolorum* E
suggestionibus impulsus rescindebat, prorsusque irrita esse jubebat. Perspicuum id fit ex anonymo nostro, qui, relato edicto æquissimo, quod sub initium monarchiæ ad procerum postulationem is princeps condiderat, mox subjungit : Ut vero illis *(magnatibus Childericus)* libenter petita concessisset *, stultorum et pœne gentilium depravatus consilio, ut erat juvenis levitate præventus, subito, quod per sapientum consilia confirmaverat, refragavit. *Opportune etiam ad rem nostram in Gestis Regum Francorum cap.* XLV, *cui consonat cap.* XCV *Fredegarii continuati, de Childerico jam monarcha hæc leguntur :* ipse Childericus levis nimis omnia incaute peragebat, donec inter eos odium maximum et scandalum crevit, Francos valde opprimens. *Ex quibus omnibus aperte intelligitur, plurima a Childerico perperam fuisse peracta, atque adeo hunc aures sæpe non præbuisse* Leodegario, cujus, *inquit anonymus noster,* si obtemperasset consiliis, in mandatis ambulasset divinis.

Licet Leodegarius sana suadeat Childerico,

* al. concessit

128 *Ast, etiams sanctus Præsul in plurimis sibi auscultantem Childericum minime haberet, cum tamen in regia assidue versaretur, in eam calamitatem incidit, ut, quæcumque a principe perpe-* F
ram agerentur, unice in illum, velut horum omnium auctorem, invidi nonnulli, qui sanctum Virum e regia volebant expulsum, conjicienda dictitarent, atque id ipsum plurimis reipsa persuaderent. Quapropter Leodegarius, *cum sinistram hanc de se opinionem magis magisque indies invalescere, probe cognosceret, non minus bono publico, quod ex dissolutis Childerici moribus multum patiebatur, quam famæ suæ consulturus, regia delicta immerito sibi imputari, voluit ostendere, ideoque Childericum cœpit arguere, quod consuetudines patrias, quas converti in melius præceperat, tam subito immutasset, suique avunculi filiam matrimonio sibi junxisset. Anonymus hæc ita num.* 12 *exponit :* Vir autem Domini *(Leodegarius)* ut cognovit contra se invidiam diaboli recalescere, tunc juxta Apostolum sumens loricam fidei et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, contra antiquum hostem iniit singulare certamen, et quia sacerdotalis integritas minas regis nescit metuere, Hildericum cœpit arguere, cur consuetudines patrias, quas conservare præceperat, tam subito immutasset, simulque fertur dixisse, quod

Hujus tamen malefacta ipsi imputantur. Regem corripit.

AUCTORE G. B.

quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi et nisi hæc facinora cum reliquis illicitis sceleribus emendatione corrigeret, divinam certe sibi ultionem subito imminere cognosceret. *At primum quidem rex sanctum Virum hæc monentem non tantum non durius excepit, sed et* primitus, *uti anonymus,* libenter cœpit auscultare.

hincque malevolorum impulsu ejus gratia excidit

129 *Verum non diu perstitit hæc Childerici moderatio : erant quippe in regia homines pessimi, qui a* Leodegario, *si principem monitis suis habuisset auscultantem, male sibi metuentes, totis propterea viribus in id incumbebant, ut sanctum Præsulem, quacumque data occasione, regi suspectum redderent atque invisum : horum suasione atque impulsu libertatem* Leodegarii *vera monentis gravissime deinde, contra ac primum fecerat, Childericus tulit, ejusque perdendi occasionem quærere incepit. Audi iterum anonymum num.* 13 *hæc ita referentem :* Sed satellitum *(Childericus)* præventus consiliis, dum verba ejus debuerat ad emendationem aptare, de illius *(Leodegarii)* morte occasiones cœpit inquirere, suadentibus hoc illis, qui justitiam cupiebant evertere et indisciplinati B juvenilia opera regis favebant exercere : necnon et hi, qui suum decretum ei elicuerant irrupisse. Metuebant enim hi omnes, et horum similes, in voluptatibus sæculi conversantes, Dei Hominem, et sua opera destrui cupientes, dum eum noverant per justitiæ callem inflexibiliter gradi. *Hæc paulo aliter refert Ursinus, hic utique anonymo nostro præferendus, quia, quod ab hoc non fit, diserte significat, quanto tempore* Leodegarius *auctoritate atque amicitia apud Childericum valuerit. En proinde etiam ejus verba :* Cum igitur, *inquit num.* 7, hæc *(regni negotia a Leodegario)* pœne annis tribus cum decore magno agerentur, tunc adversarius, cujus est consuetudinis, invidia conditionis suæ bona destruere, cœpit sodales suos, quos secum elegerat idem Pontifex habere socios gubernaculi, invidiæ malo instigare et inter ipsum et regem zizania discordiæ seminare.

circa Pascha anni 673 : etiamsi hæc epocha

130 *Anni pene tres, quibus hæc Ursini verba insinuant* Leodegarium *apud Childericum, antequam hunc in illum malevoli concitassent, plurimum valuisse, ad annum Christi 673 uno verosimiliter, alterove mense tantummodo inchoatum terminantur. Cum enim, ut ex supra dictis liquet,* C *Childericus annis dumtaxat fere tribus in Neustria et Burgundia regnarit, sequitur annos pene tres, post quos invidi regem in Sanctum nostrum commovere, terminari ad annum 673, utpote anno 670 sub initium Octobris dumtaxat inchoatos, adeoque exsilium Luxoviense, quo* Leodegarium *a rege in Paschate post invidorum in ipsum machinationes multatum fuisse, anonymus noster æque ac Ursinus indicant, convenire in annum Christi 673 jam provectum usque ad Pascha, quod anno illo in* x *Aprilis incidit. Ad hæc cum dictis invidorum in Sanctum nostrum, antequam is Luxovium relegaretur, iniquis machinationibus non minus quam unius aut alterius mensis spatium concedi queat, sequitur annos pene tres, post quos Childericus malevolorum impulsu* Leodegarium *aversari cœpit, ad annum Christi 673 uno verosimiliter, aut ad summum altero dumtaxat mense inchoatum terminari, et quidem nec serius nec citius ; non serius ob mox dicta, non citius, quia sic recte inveniri non possent anni pene tres, quibus in flagrantissima Childerici amicitia Sanctum nostrum vidimus exstitisse. Atque ita determinatum est tempus, tum quo* Leodegarius *Childerico fieri cœpit invisus, tum quo in exsilium pulsus, ex ejus amicitia penitus excidit.* D

componi nequeat cum Notis chronologicis, quæ

131 *Porro ob epistolam donationis S. Bercharii, quæ a Camuzato in Promptuario antiquitatum Tricassinæ diœceseos in Notis ad Historiam ejusdem Sancti affertur, atque hac suscriptione munitur :* Actum Remis civitate sub die III Cal. Septemb. præsente domno et glorioso Childerico rege an. IV regni ejus. Signum Nivardi archiepiscopi, S. Leodegarii episcopi Augustodunensis, S. Mummoleni epis. Noviomensis, S. Hermari abbatis, S. Hilduini abbatis, S. Bercharii abbatis, qui hanc cartam donationis fieri jussit : *opinionem nostram, qui exsilium Luxoviense* S. Leodegarii x *Aprilis anni 673 affigitur, merito quis posset vocare in dubium. Vel enim in charta citata anni regni Childerici in Neustria etiam regnantis (hos enim ibidem designari puto) computari incipiuntur a morte Clotharii III, quam anno 669 ad Decembrem provecto innexuimus, vel ab initio Octobris anni 670, quo reipsa regnum illud iniit ; si primum, annus quartus Childerici* III *Cal. Septembris signatus denotat annum Christi 673 ; si secundum, annus quartus Childerici* III *Cal. Septembri notatus convenit in annum Christi 674 ; quare necesse foret,* E *si genuinæ sint allatæ subscriptionis notæ chronologicæ, exsilium Luxoviense* Leodegarii *serius quam in Paschate anni 673 collocare, cum alias sanctus Præsul laudatæ chartæ* III *Cal. Septembris anni sive 673 sive 674 confectæ nomen suum, uti fecit, subscribere non potuisset, utpote Luxovium jam ante relegatus. Verum tum ob inferius dicenda, tum ob annos pene tres, quibus* Leodegarium *Childerico carum fuisse, Ursinus insinuat, omnino mihi persuadeo eo modo, quem num.* 122 *exposui, mendum in ante dictam Chartæ subscriptionem irrepsisse, legendumque* an. III regni ejus *pro* an. IV regni ejus. *Hoc sane posito, si proxime a morte Clotharii, ut hic fieri arbitror, supputentur anni, quibus in Neustria regnavit Childericus, annus hujus regis tertius* III *Cal. Septembris notatus congruit cum anno Christi 672, quo indubie laudata charta a* Leodegario *potuit subsignari.*

in epistola donationis S. Bercharii occurrunt.

132 *Neque est, quod dicas, characteres chronologicos, quibus Childerici cum* Leodegario *amicitiam definit Ursinus, mendosos potius esse dicendos, legendumque* annis pæne IV *pro* annis pæne III *errore amanuensium propterea forte ibidem exaratis, quod in autographo, quod describebant, numerus Romanus* V *inferiori sui parte nonnihil esset exesus. Præterquam enim quod anni, quibus* F *Leodegarius in amicitia Childerici fuit, in nullo Ursini apographo numeris Romanis exprimantur, si in iis apud hunc legendum esset* annis pæne IV *pro* annis pæne III, *sequeretur* Leodegarium *non nisi anno 674 circa Pascha Luxovium a Childerico fuisse relegatum, ex quo ulterius esset consequens, principem illum, utpote non nisi,* Leodegario *in exsilium pulso, e vivis sublatum, anno dumtaxat 674 vivere desiisse. Id autem admitti non potest ob chronologiam modo receptiorem et ob valida argumenta, quibus illa num. 119 et 120 stabilitur. At perges forte contendere ob laudatam sæpe donationis chartam, Childerici mortem non ante annum 674 contigisse. Contendi sane merito id posse, arbitratus est Pagius, si characteres chronologici chartæ Berchariana ad Childericum jam monarcham referrentur, ideoque illos, ut opinione suam de initio et fine monarchiæ ejusdem principis anno 670 et 673 illigandis tueretur, non ad eum jam monarcham, at in sola Austrasia referendos, tom.* III

Annalium

AUCTORE C. H.

A *Annalium pag.* 41 *et seq. adstruxit; rectene an male, operosius indagare non vacat. Sane Mabillonium tom.* I *Annalium pag.* 509, *Cointium ad annum* 672 *num.* 2 *nostrosque Decessores in Vita S. Nivardi sibi adversantes habet. Verum, utut est, cum numeri Romani, qui in antiquis chartis occurrunt, descriptorum vitio mendosi sæpe esse jam vulgo noscantur, iisque nihilominus exprimantur anni, quibus jam sæpissime laudata donationis charta subscribitur, non est, cur ejus auctoritate movear, ut vel mortem Childerici vel exsilium Luxoviense* Leodegarii *cum alio Christi anno, quam cum* 673 *ante jam assignato conjungam.*

Leodegarius Childericum Augustodunum

133 *Atque hæc pro determinando tempore, quo Sanctus noster Luxovium relegatus est, præpropere nonnihil disserui, quod determinandum jam foret tempus, quo* Leodegarius *Childerico fieri cœpit invisus, hocque cum tempore, quo in exsilium pulsus est, proxime scilicet conjunctum, illius pariter determinandi opportunitatem offerret. Lubet nunc exponere ea adjuncta, quæ exsilium Sancti nostri insuper præcesserunt, quæque sanctum Antistitem regi, cui non modice jam erat invisus, suspectum tandem etiam proditionis,* B *atque exosum penitus reddiderunt. Valesius lib.* XXI *Rerum Francicarum pag.* 268 *hæc observat :* Mos tum erat Regibus Francorum plerumque in villis publicis, quæ et regiæ dicebantur, nonnumquam et in urbibus Pascha multa hilaritate et magna procerum utriusque Ordinis ministerialiumque frequentia jucunde religioseque celebrare Et qui inter episcopos nobilitate opibusque præstabant, aut gratia plurimum poterant, a principe maximi beneficii loco petere consueverant, ut apud ipsos diem festum celebrare dignaretur, civitatemque et ecclesiam quisque suam regis præsentia honorari ambitiose cupiebant. Sic Chilpericum a Ragnemodo Luteciæ Parisiorum sacerdote, sic Childebertum juniorem Sigiberti filium a Sigiberto Mogontiacensi antistite invitatum esse accepimus. *Morem hunc*, Leodegarius, *quomquam regem sibi infensum verosimiliter jam nosset, voluit observare, ideoque Childericum, forte ut experiretur, quantum hujus erga se amori decessisset, obnixe rogavit, ut sacratissimam Resurrectionis Dominicæ diem celebrandi causa Augustodunum Æduorum se conferret, cujus civitatis ipse cum esset episcopus, eo jam, ne mu-*C *neri suo episcopali deesset, ejusdem festi causa cogitabat.*

ad Pascha celebrandum invitat. He torisque causam.

134 Sæpe dictum Hildericum, *inquit anonymus num.* 14, in ecclesiam suæ urbis in Paschali sollemnitate *(Leodegarius)* rogaverat advenire, *quod Ursinus sic refert :* His itaque diebus jam imminebat celeberrimus Paschalis dies : tunc flagitante Pontifice *(Leodegario)* ut in Augustoduno urbe sua ipsum sanctissimum diem rex *(Childericus)* juberet celebrari, nequaquam renuit, sed implere nititur votum deprecantis, *reque ipsa princeps, sive quod, ut Mabillonius in Annalibus recte observat, nondum Sacerdoti plane esset infensus, sive quod conceptum odium dissimularet, ad diem festum celebrandum Augustodunum accessit, idque, ut narranda patefacient, diebus aliquot ante Paschalem sollemnitatem. Eodem ante regem jam advenerat Hector Massiliæ patricius, hospitioque a* Leodegario *fuerat exceptus, ut in hujus Vita testatur anonymus.* Affuit, *inquit num. proxime citato,* tunc in illis diebus vir quidam nobilis, Hector vocatus nomine, qui tunc regebat in fascibus patriciatum Massiliæ, quique generis nobilitate et prudentia sæculari, ut claro stemmate ortus, ita erat præ ceteris præditus. Hic enim ad Hildericum regem pro quadam causa advenerat, et per Viri Dei intercessionem obtinere petita sperabat, eumque gratia hospitalitatis in urbe sua Dei Sanctus receperat, donec, sicut petierat, suis intercessionibus eum regi commendare deberet : nam sæpe dictum Hildericum in ecclesiam suæ urbis in Paschali sollemnitate rogaverat advenire.

quæ exponitur, tutandam suscipit; hunc Sanctus, qui ideo etiam

135 *Causa illa quædam, ob quam Hectorem, cujus ne quidem meminit Ursinus, ad Childericum regem accessisse anonymus asserit, hæc fuit : Prædia quædam ecclesiæ Arvernensi contulerat Claudia mulier Arverna, cujus filiam Hector raptam toro suo sociarat, hincque dicta prædia, cum Claudia deinde obiisset, injuste, uti contendebat, ecclesiæ Arvernensi attributa, reddi sibi postulabat; quod cum S. Præjectus Arvernorum episcopus facere detrectaret, regia ad id eum auctoritate compellere aggressus, ad regem Childericum, quem Augustoduni Pascha celebraturum audierat, sese contulit,* Leodegariumque, *verosimiliter jam ante sibi amicum, in partes suas, quas hic fraudibus circumventus æquissimas putabat,* E *subdole attraxit. Intelliguntur hæc omnia ex priori Vita S. Præjecti ad* XXV *Januarii a Bollando edita, cujus auctor anonymus coætaneus num.* 10 *pia memoratæ Claudiæ munificentia, morteque narrata, sic pergit :* Erat quidam infamis vir, Hector nomine, qui apud Massiliam patriciatus honorem adeptus fuerat, qui filiam supradictæ Claudiæ raptam ex scelere sibi sociaverat, et deinceps concubinarum miseria adorsus *, ad Hildericum principem, qui eo tempore utraque regna *(Austriam scilicet et Neustriam cum Burgundia conjunctam)* suscepta gubernabat, alio sibi in scelere sociato, nomine Leodegario, pervenit ad regem, quod postea in ejusdem martyrio perficiendo fomes scandali fuit. Incusat Pontificem *(S. Præjectum)* quod prædia prædictæ feminæ Claudiæ sibi vendicaret, causasque regi depromit : obtinuitque cum principe, ut missos ex latere dirigeret, qui eum per fidejussores nuntiarent, et in aula regis facerent præsentari. *Tetris sane coloribus hic Hector depingitur, quem contra anonymus* Leodegarii *biographus verbis num.* 134 *recitatis impense laudat.*

* *al.* concubinatus miseriam

F

136 *Quod si tamen Massiliensis patricius, ut dubitandum non videtur, filiam Claudiæ memoratæ re ipsa rapuit, eamque sibi, matre invita, matrimonio copulavit, ac deinde bona ecclesiæ juste donata eo nomine repetiit, anonymum nostrum* Leodegarii *biographum in laudibus ejusdem patricii modum recor excedere, assentiorque priori Vitæ S. Præjecti auctori Hectorem fœde delineanti. At simul improbo duriorem ejus loquendi methodum, dum* Leodegarium *Massiliensi patricio contra S. Præjectum favisse, his verbis insinuat :* Ad Childericum principem *(Hector)*... alio sibi in scelere sociato, nomine Leodegario, pervenit. *Puto interim, hunc scriptorem, durius licet locutum, tantummodo velle, Hectorem ad Childericum principem pervenisse, sociato sibi sive in partes suas attracto* Leodegario, *cui scelus, quod, lite S. Præjecto injuste intentata, patrabat, justitiæ velamine obtexerat. Id mihi vel ex eo persuadeo, quod idem biographus* Leodegario Sancti *nomen quoque attribuat, eumque ab exitu glorioso plurimum commendet :* Impie, *inquit,* valde peremptus, *(Leodegarius)* palmam martyrii adeptus est, sacrisque nunc virtutibus pollet. *ut forte*

S. Præjecti biographo minus honorifice tractatur.

AUCTORE C. B.

forte sancto Antistiti id vitio tantum vertat, quod passus sit ab Hectore se circumveniri. Hoc autem ab homine subdolo et fraudulento, nulla etiam Sancti nostri culpa, fieri facillime potuisse, quis non videt?

noris oneratur calumniis, usque pondus, addente

137 *Porro Cointius, quem deinde Pagius est secutus, in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 673 *num.* 2 *velle videtur, ardentiori studio, quo causam Hectoris tutatus est* Leodegarius, *factum esse, ut quamplurimi aulici aliter de Massiliensi patricio sentientes, invidia atque odio in Sanctum nostrum concepto, ultimum ejus exitium aut saltem e regia expulsionem sint moliti. Hinc sane in* Leodegarium, *si præsertim, quod tamen non arbitror, in tutando amico modum excessit, commoveri potuere nonnulli, qui nondum forte antea erga eum male fuerant affecti. Ast ejus generis homines, quos num.* 129 *memoravimus, stimulo illo indubie non eguerunt; non tamen hos negaverim sancti Antistitis, quo eum tandem a lateribus regis prorsus avellerent, criminandi novisque calumniis onerandi ansam arripuisse ex hospitio patrocinioque ab illo Hectori impenso. Id enim anonymus noster num.* 14 *non obscure indicat.* Hanc, *in ait, (Hectoris apud Leodegarium hospitantis)* invidi B reppererunt occasionem, per quam nequitiam, quam nuper in cor regis elluderant, adimplerent. *Hunc in finem* mendacem, *ait iterum eodem loco anonymus,* invidiosamque fabulam de Leodegario et Hectore confingunt, quasi ideo insimul fuissent conjuncti, ut regiam dominationem everterent, et potestatis jura sibimet usurparent; *quod commentum ut regi magis faciant indubium,* Majoremdomus *(sunt et verba anonymi)* nomine Vulfoaldum in sua occasione * conjungunt, *hoc est, in partes suas attrahunt, atque ab eo* Leodegarium *apud regem sua sponte jam satis motum accusari etiam faciunt. Quod quidem ipsis difficile fuisse non opinor; neque enim videtur opportuna hæc occasio* Leodegarii *ex aula deturbandi displicuisse Vulfoaldo verosimiliter metuenti, ne majoratu-domus regiæ tandem excideret, eaque dignitas, agente scilicet* Leodegario, *si hic diutius in regia perseverans, amicitiam regis recuperaret, Leudesio conferretur, qui magistratum illum, quem pater ejus Erchinoaldus quondam gesserat, forsitan ambiebat, quique filium habebat, nomine Adalricum, quem inter et* Leodegarium, *ut num.* 107 C *etiam dixi, proximæ affinitatis necessitudo forte intercedebat.*

* al. accusatione

Marcolino pseudo-monacho, a rege vita verò blatur.

138 *Ceterum* Leodegarii *calumniatoribus etiam accesserat quidam Augustoduni in monasterio B. Symphoriani martyris, corpore, non animo inclusus, nomine Marcolinus, religionis obtentu laudis et honoris cupidissimus; hic Sanctum nostrum cum Hectore res novas vere moliri audacter affirmabat, nequitia eo scelestiori, quod pietatis specie esset velata, quodque ejus dictis fides propensissime adhibiturus rex noscerctur, utpote qui hypocritam pro Dei propheta habebat, quique alioquin objectum* Leodegario *conspirationis cum Hectore crimen pro vero prædicari, non illubenter audiebat, cum sancti Antistitis, cui invidorum artibus jam maxime erat infensus, perdendi causam saltem in specie justam quæreret. Fas est hæc colligere ex anonymo nostro, qui, præmissa, quam mox quoad substantiam dedi, dicti Marcolini notione, subdit :* Hunc ergo sæpe dictus rex *(Childericus)* ignorans, quasi Dei prophetam habebat in omnibus, eo quod de Viri Dei *(Leodegarii)* accusationibus ejus voluntati favendo adularetur præ omnibus. *Habes nunc jacta a malevolis semina, e quibus orta Childerici in* Leodegarium *indignatio in extitiale demum odium excrevit. Tantum vero illud* *exstitit, ut idem Childericus, qui, uti num.* 134 *diximus, aliquot jam diebus ante Pascha Augustodunum advenerat,* Leodegarium *ipso die* D *Veneris sacro manu propria interfecisset, ni prudentiorum quorumdam magnatum consilio fuisset inhibitus. Testatur id anonymus noster, qui, ut fugam a* Leodegario *metu mortis non fuisse arreptam probet, hæc subjungit :* Nec enim quis eum *(Leodegarium)* æstimet usque adeo formidasse martyrium : nam cum pridem per quemdam monachum, nomine Bertharium *, ei in Dominica Cœna de suo fuisset interitu nuntiatum, die passionis Domini crastino regis adiit palatium, et ultro se ingerens, in eo die sanguinem offerre voluit Christo, quo pro mundi salute sanguinem Christus effuderat suum. Nam et rex eadem die, ipsum propria manu percutere voluit : sed ob Dei reverentiam optimatum quorumdam sapientum consilio prohibitus fuit.

* al. Bercharium

139 *Horum omnium, quæ Augustoduni post Childerici adventum, solemnes Paschatis Vigilias antecessere, ne vel verbo meminit Ursinus. Narrat quidem* Leodegarium *de nece sibi inferenda monitum fuisse. At hoc adjunctum, quod ad Cœnam Dominicam sive diem Jovis sanctam anonymus noster refert, Vigiliis Paschæ sive nocti Pascham proxime præcedenti illigat, ut necesse sit alterutrum hic errare, nisi forte Sanctus noster cædis sibi imminentis bis fuerit admonitus, semel die Jovis sancto a monacho quodam, ut ait anonymus, nomine Berchario, semel nocte inter Sabbathum sanctum et Dominicam Resurrectionis media ab alio quodam, quem Ursinus, omisso nomine, instigatorem mali cognominat. Hoc adstrui non inepte potest. Etenim anonymus noster, ubi num.* 15 *narravit Childericum nocte Paschæ prævia ecclesiam primariam adiisse, ut* Leodegarium *sacris illic operantem terreret, addit :* Dum gladii percussione jam per nuntios minitans terruisset, Leodegarium *videlicet, ut forte velit ex nuntiis, qui regii in Sanctum odii incentores erant, extrema quæque regis nomine minantibus, mortem sibi imminere, Sabbatho sancto* Leodegarium *iterum intellexisse, qui jam id ipsum die Jovi sancto intellexerat ex monacho, nomine Berchario. Hac certe via anonymus noster cum Ursino conciliatur.*

Solet hæc Ursinus, qui in alio asserto hic potest, E

F 140 *Verum, an Ursinus gesta Vigiliis Paschæ cum gestis die Jovis sancto non confuderit, dubitari forsan potest, tum ob jam ante dicta, tum præcipue, quod eo ipso loco, quo Sanctum nostrum cædis sibi instantis monitum commemorat, in alio insuper adjuncto pugnet cum anonymo nostro, in quo tamen huic contra Ursinum adstipulandum, mox ostendam, cum utriusque biographi verba, necessaria adjecta dilucidatione, recitaro. Ursini hæc sunt :* Qui *(Childericus et Leodegarius)* cum, appropinquante jam die *(festo scilicet Paschæ)* ad Missarum sollemnia celebranda, Sabbatho, ut mos est, in Vigiliis Paschæ irent pariter, et malum seminarium odii simul haberent absconditum, tunc instigator utrinsque mali accedens, eidem Pontifici dixit : Observa te, inquit, Pontifex, qui celebritate transacta Missarum, a rege te scias esse interficiendum : quoniam semen nequam, quod adversum te per tuos inimicos, quemadmodum in ejus corde jam olim est seminatum, in hac nocte consummare est decretum. Quod audiens Pontifex, dissimulando distulit, et se lætum ostendit, et non pro magno ducens, apparuit vultu clarus, et sollemnia Missarum, quæ cœperat,

in alio non potest,

AUCTORE C. B.

A perat, honestissime consummavit. Sed communionem sanctam cum ipse et rex percepissent, rex ad palatium pergens, abiit pransurus. *Quæ certe luculentissime indicant, Childericum cum* Leodegario *in Paschalibus Vigiliis Communionem sanctam percepisse, idque non tantum in eadem urbe, sed et in eadem ecclesia, ut audiendus non videatur Mabillonius, qui in Annotatis ad priorem Sancti nostri Vitam citata Ursini verba de Communione sancta a rege cum* Leodegario *in eadem dumtaxat urbe percepta intelligi forsan posse affirmat.*

conciliari cum anonymo nostro.

141 *Eo autem procul dubio intuitu id asserit, ut Ursinum in concordiam utcumque adducat cum anonymo nostro, qui Childericum cum* Leodegario *in eadem ecclesia nocte Paschati prævia Communionem sanctam non percepisse, aperte prodit, dum, narrata, de qua num.* 138, *Marcolini pseudo-monachi malitia, mox hæc subdit* : Ea igitur nocte, qua sanctæ Paschæ Vigiliæ celebrantur in urbe, rex jam quasi suspectus, ibidem *(ubi Leodegarius Vigilias Paschales peragebat)* noluit advenire; sed cum paucis tunc fautoribus præfati hypocritæ *(Marcolini)* requirentes consilium, jam contra B Dei famulum *(Leodegarium)* malignum gestiens * animum, illic *(apud Marcolinum in monasterio S. Symphoriani)* temporaneum Paschale non timuit recipere Sacrificium. Postea vero cum dedecore a vino jam temulentus, aliis jejunis sancta sollemnia præstolantibus, ecclesiam *(primariam scilicet, in qua* Leodegarius *sacris operabatur)* fuisset ingressus, Leodegarium clamitans requirebat ex nomine, ut eum quasi in fugam verteret, dum gladii percussione jam per nuntios minitans terruisset. Cumque eum sæpius clamitans, esse in baptisterio cognovisset, ibi quoque introiens, ad tanti luminis claritatem seu odorem chrismatis, quæ illic in * baptizantium sanctificatione gerebantur, obstupuit. Sed cum ad clamorem ejus ipse responderet, Adsum: ipsum nullatenus recognoscens, pertransiit, atque in ecclesiæ domo, ubi paratum erat, resedit. Episcopi vero alii, qui cum Dei Viro Vigilias celebraverant, redierunt ad hospitia: ipse vero, ut sacrum peregit Officium, intrepidus adiit regem iratum, eumque verbis mitibus requisivit, cur ante ad Vigilias non venisset, vel in tam sacræ noctis sollemniis repletus ira persisteret. *Vigiliæ, ad quas Childericus non venisse, quasque episcopi quidam* C *cum* Leodegario *celebrasse hic narrantur, non pro tota nocte Pascha inter et Sabbathum sanctum media, sed pro Officio ecclesiastico, precibusve nocturnis persolvi ea nocte tunc solitis accipiuntur. Cum enim dicatur Sanctus noster, reversis ad hospitia sua post Vigilias episcopis, petiisse a rege,* cur ante ad Vigilias non venisset, vel in tam sacræ noctis sollemnis repletus ira persisteret, *hæcque verba innuant, regem sic interpellante sancto Antistite, noctem Paschati præviam nondum fuisse elapsam, quomodo a* Leodegario *iræ causam rogari rex potuit, jam reversis ad hospitia sua episcopis post Vigilias, si hæ pro tota nocte Pascha inter et Sabbathum sanctum media accipiantur?*

** l. gestans*

** al. baptizatorum*

cui tamen ex Vita S. Præjecti

142 *Hoc notato, facile jam est intelligere, quomodo anonymus noster verbis datis reipsa velit, Childericum nocte Paschati prævia Vigilias Paschales cum* Leodegario *non celebrasse; licet interim indicet, illum tunc ad ecclesiam, in qua Sanctus sacris Vigiliis vacabat, venisse,* atque in ecclesiæ domo, ubi paratum erat, resedisse. *Quod vero ad Communionem sanctam Paschalem pertinet, hanc pariter anonymum nostrum velle a Childerico cum* Leodegario *in eadem ecclesia perceptam non fuisse, nuda hujus auctoris verba jam recitata satis superque ostendunt. Porro hac in re contra Ursinum anonymo nostro assentiendum propterea existimo, quod huic faveat Vita S. Præjecti jam ante laudata, in qua* Leodegarius *et Hector dicuntur nocte fugam arripuisse, postquam Hectori innotuit, Præjectum præsidio Wlfoaldi majorisdomus fulciri, et ab episcopis Augustodunii congregatis rogatum fuisse, ut nocte Pascham proxime antevertenti pro statu regis et ecclesiæ pace Missæ sacrificium Deo immolaret.* Cumque jam, *inquit auctor illius Vitæ anonymus coævus,* meridianam plagam sol lustrasset, et occasum tenus occumberet, et hora, quod est consuetudinis, jam in promptu cerneretur, ut solennes Vigilias Paschæ celebrare licitum esset, et regali permisso vel majorum natu, pontifices vel sacerdotes, qui in Æduorum urbe ob regiam potestatem conglobati fuerant, beatum virum Præjectum supplici voce enixius poscunt, imo precantur, ut eadem sacræ noctis Vigilia ipse pro statu regis, vel pace ecclesiæ Sacrificium Deo immolaret. Cumque hæc de tanta veneratione Hector cognovisset, maximeque quia Wlfoaldi senioris-domus fiducia perusus erat, intempesta nocte E cum S. Leodegario male multatum * uterque fugam ineunt.

** multatus*

adstipulandum esse ostenditur.

143 *Hæc ille; quæ, quamquam S. Præjectum Arvernorum episcopum sacris Paschæ Vigiliis coram rege beatissimæ noctis sollennia celebrasse, aperte non significet, ea tamen narrat, ex quibus vel omnino, vel fere id ipsum non immerito deducatur, cum verosimillimum sit, S. Præjectum memoratæ episcoporum petitioni annuisse, eaque ab illis rogatum fuisse, ut Missæ sacrificium sacris Paschæ Vigiliis, præsente rege, sollenniter celebraret. Si enim ab episcopis rogatus dumtaxat fuisset, ut pro statu regis et ecclesiæ pace, Missæ sacrificium Deo privatim offerret, magnam enimvero ea episcoporum petitione venerationem sancto illi Antistiti fuisse exhibitam, laudatus Vitæ ejusdem Sancti auctor minime, prout facit, insinuasset. Utut sit, recitata Vitæ S. Præjecti verba tantum apud Mabillonium valuerunt, ut illis S. Præjectum Vigiliis Paschalibus coram rege sacra celebrasse, certissime significari, fuerit arbitratus. Etenim in Notatis ad priorem* S. Leodegarii *Vitam id, quod ex aliis tantum sequitur, pro asserto habens, ita observat :* S. Præjectus Arvernorum F episcopus coram rege sacra celebrasse in propriis Actis dicitur, *Vita scilicet a nobis citata; neque enim alia sunt S. Præjecti Acta, ex quibus id certo sciatur, aut potius raciocinando eruatur. Cum Mabillonio interim non consensit, sed neque etiam omnino dissentit Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum. Ibi enim ad annum* 673 *num.* 4 *Vitam S. Præjecti non quidem Ursino hic prorsus adversari, at favere saltem asserit anonymo nostro* S. Leodegarii *biographo, cui propterea etiam adstipulandum arbitratur, atque adeo tenendum, prout et nos ob eamdem causam tenemus, Childericum in eadem ecclesia nec Paschalium Vigiliarum sacris interfuisse, nec Communionem sanctam cum* Leodegario *percepisse, antequam hic nocte Paschæ prævia fugam arriperet, de qua ut nunc agamus, rerum ad Sanctum nostrum pertinentium series requirit.*

Leodegarius nocte fugam

144 *Ursinus, ubi narravit, regem, sancta Communione percepta, ad palatium, episcopale scilicet, secessisse, hæc scribit :* Pontifex vero *(Leodegarius)* cum suum perconsummasset officium, et merum cum suis accepisset, sicut est fragilitatis humanæ, metuens

AUCTORE C. B.

metuens animositatem regis, tractare cum suis cœpit, quid in hoc conflictu agere deberet. *Ac paucis deinde interjectis :* Tunc relicto rege, et omnium potestatum sublimitate, pro nihilo reputans, quod habebat in mundo, eadem nocte *(qua scilicet Paschales Vigiliæ agebantur)* procedens cum paucis, ire cœpit, ubi pauper Christi fieri potuisset. *Ursino consonat anonymus S. Præjecti biographus, a quo ultimis verbis num. 142 recitatis Hector fugam intempesta nocte, Paschati nempe prævia, cum* Leodegario *iniisse asseritur. Anonymus noster pariter refert,* Leodegarium *fugæ se commisisse : quamquam autem id ab eo nocte factum esse, aperte non edicat, ipso tamen narrandi modo satis indicat. Ubi enim retulit,* Leodegarium *nocte Paschati prævia (vide eum num. 16) nondum elapsa, ad Childericum accessisse, ex eoque intellexisse, se quadam de causa ipsi esse suspectum, mox fugæ consilium a Sancto initum fuisse indicans, ita subjungit :* Igitur, *inquit,* vir Domini Leodegarius cernens, apud ejus *(Childerici)* animum esse defixum, quod, suadentibus satellitibus, eum una cum Hectore, sicut decreverat, redderet interfectum, aut Hector in angustia, sicut timebant, B contra regem subiret contemptum, non de sua veritus morte, sed de illorum, qui ad eum causa tuitionis advenerant, pertractus salute, elegit potius interim latere per fugam, quam occasionem præbere, ut per ejus martyrium in Resurrectionis Christi sollemniis cruentaretur vel diriperetur ecclesia.

justas ob causas arripit,

145 *Quibus verbis præterea, cur* Leodegarius, *qui mortem nullatenus reformidabat, fugiendi consilium ceperit, rationes duæ innuuntur, altera, ne, quos tutandos susceperat, ii vita periclitarentur; altera, ne ecclesia vel cæde vel aliter sacro Dominicæ Resurrectionis die profanaretur. Duabus hisce rationibus tertiam adjungit Ursinus, ne scilicet, si rex sanctissimo Paschæ die manus suas sacerdotis sanguine inquinaret, populo regis sui sævitia ad seditionem commoto, respublica detrimentum pateretur.* Cogitans, *inquit,* et orans ad Dominum, consilium reperit, melius ei esse omnia relinquere et Christum sequi, quam locum regi dare, et manus regis sanguine sacerdotis in tanti diei festo coinquinare; ne forte fieret Francorum opprobrium et per se unum hominem in C tota plebe esset disceptatio. *Hæc quidem ratio nonnihil differt a duabus prioribus, at tribus illis simul sumptis, aliisque similibus* Leodegarius, *ut fugam arriperet, commoveri potuit, ut propterea Ursinus cum anonymo nostro hic non pugnet.*

ab eoque retractus

146 *Pari modo duo illi biographi pugnare inter se dicendi non sunt, dum in recensendis iis, quæ proxime fugam Sancti nostri subsecuta sunt, unus eorum ipsius, et* Leodegarii *a fuga retracti precibus, alter magnatum et episcoporum consilio a rege impetratum indicat, ut sanctus Antistes, graviori non inflicta pœna, Luxovium relegaretur. Potuit enim rex et consilio optimatum, et humilibus* Leodegarii *precibus inflecti, ut mitiora in eum statueret. Ursinus quidem rem ita exponit :* Hoc rex audiens, contristatus est valde ac mœrens, quemdam ex suis fidelibus cum exercitu magno post ipsum misit, et secutus eum per totam illam noctem, diliculo * reperit, et juxta jussum regis secum reduxit : ipso quoque Pontifice *(Leodegario)* deprecante, Luxovio cœnobio ut ei liceret, relicto seculo, vacare Deo, humili poposcit prece se dirigendum : quem protinus illuc ire * non distulit. *Anonymus autem in hunc modum :* Igitur Leodegarius Dei famulus cum a quibusdam tunc D fuisset detentus, Hilderico subito nuntiant factum. Maximam regis gratiam se credidit habiturum, qui valuit comprehendere Leodegarium. Per consilium tunc optimatum vel episcoporum jubetur duci in Luxovium monasterium, donec in commune consulerent, quid facerent de tanti nominis Viro.

* diluculo

* al. dirigere

147 *Duos hos textus visum fuit huc transcribere, quia ex collatione unius cum altero liquet, in quo insuper Ursinus ab anonymo nostro discrepet; hic scilicet posteriori periodi suæ membro significat, exsilii pœnam in* Leodegarium, *ut primum is a fuga reductus est, finali judicio in perpetuum non fuisse decretam, sed tantum ad tempus, donec scilicet de eo quid certius ac forte etiam durius, inito a rege cum regni proceribus consilio, statueretur; quæ alto silentio involvit Ursinus. Ac consilium quidem cum regni proceribus rex iniit, at non antequam Luxovii* Leodegarius *jam exsularet. Etenim anonymus noster referens, episcopos quosdam, qui tunc regi adfuere, perpetuo exsilio damnari* Leodegarium, *eo fine assensisse,* ut eum ad præsens ab ira regis, *a qua Sancto nostro pejora metuebant,* redderent liberum, *hanc rationem, cur* Leodegarium, *perpetui etiam exsilii* E *pœna injuncta, liberum regis ira expeterent, insuper adjungit :* Nam sæpe dictus rex, *(Childericus)* pravorum illectus consilio, cum *(Leodegarium)* adduci jusserat de Luxovio, ut ad voluntatem accusantium cum irrisione depositum, prout voluissent, redderent interfectum, *qua verba insinuant,* Leodegarium, *cum rex de illo cum regni proceribus consilium inivit, in exsilio Luxovii jam fuisse; quare cum de hoc tantum acturus sim § sequenti, etiam ad eumdem §, ne rerum gestarum ordinem perturbem, ulteriorem de illo sermonem remitto.*

in exsilium pellitur.

§ X. Sanctus quatuor circiter menses Luxovii exsulat, hincque deinde occidendus educitur, sed, audita Childerici regis morte, incolumis servatur. F

Leodegarius *et a regia et ab ecclesia Augustodunensi, sponsa sua, jam exsul,* Luxovium *ingressus, ibidem, ut ex biographis ejus intelligitur, Ebroinum attonsum ac monastica veste indutum invenit :* Qui *(inquit Ursinus Leodegarium designans)* festinans in monasterium *(Luxoviense)* perveniens, ibidem Ebroinum jam clericum invenit, dicensque, se aliquid in eo peccasse, veniam sibi invicem petentes steterunt concordes; *sed quoniam his verbis Ursinus quoque significat,* Leodegarium *confessum esse, se aliquid in Ebroinum peccasse, veniamque ab eo petiisse, horum loco anonymus Morbacensis, qui Ursinum interpolavit, hæc substituit :* Quo *(Luxovium)* tandem dum pervenit *(Leodegarius)* reperit ibidem Hebroinum sub habitu monachili tantum latitantem, quem Vir plenus pietate, fraterna quidem et ibi coluit dilectione. *Existimavit scilicet*

Leodegarius ut Luxovium advenit, cum Ebroino

A cet hic auctor, non sine injuria S. Leodegarii tradi aut credi posse, hunc alicujus in Ebroinum delicti reum sese agnovisse, voluitque, ut num. 32 jam monui, omni studio cavere, ne quo modo sanctum Antistitem nefario ejus, ut loquitur, persecutori Ebroino comparare aut æqualem facere videretur. Eo forte etiam spectavit Surius, dum citata Ursini verba stylo suo sic exposuit : Ebroïnum jam clericum invenit, eumque rogavit, ut, si quid in ipsum peccasset, veniam invicem peterent, et animorum inter se concordia jungerentur. *Verum illa Ursini verba, ut eruditus lector mecum forte censebit, non nisi ægre admodum interpretationem hujusmodi patiuntur, nec video quid magni piaculi admitti, si pro vero habeatur,* Leodegarium *sese alicujus in Ebroinum delicti reum dixisse. Potuit enim Vir sanctissimus, quamquam nullius in Ebroïnum delicti reus existeret, sese nihilominus præ humili de semetipso existimatione reum putare, Ebroïnoque fateri.*

in gratiam redire nititur, virtutique,

149 *Quapropter illa* Leodegarii *confessio ab Ursino asserta, haberi quidem pro certo falsa nequaquam debet, sed nec pro certo vera, cum neque ab* B *anonymo nostro vetustiori memoretur, neque aliunde queat probari. Certius est, Ebroinum cum* Leodegario, *ut primum hic Luxovium advenit, concordiam, si non sinceram, saltem simulatam inivisse. Nam præter anonymum nostrum vetustiorem, qui rem illam his verbis indicat,* In illis igitur diebus *(cum* Leodegarius *Luxovium relegaretur)* adhuc exsul in Luxovio residebat Hebroïnus, monachali habitu tonsuratus, simulatam gerens concordiam, quasi dum uterque *(Leodegarius et Ebroïnus)* unam, sed disparem exilii accepissent sententiam, concordem ducerent vitam ; *etiam Ursinus verbis num. præcedenti recitatis concordiæ ab Ebroïno cum* Leodegario *initæ non obscure meminit; quamquam autem minime indicet, eam dumtaxat fictam ex parte Ebroini fuisse, prout fuisse, verba ex anonymo proxime adducta insinuant, id tamen sat certum apparet ex summo odio, quo infra tum ex anonymo nostro, tum ex Ursino videbimus, in* Leodegarium *exarsisse Ebroïnum, statim ut a morte Childerici II Francorum regis Luxovio fuerat egressus. Utut sit, dubitandum equidem non apparet, quin* Leodegarius *in suo ad monasterium Luxoviense accessu dextram Ebroino* C *cum summo animi candore porrexerit, vitamque inter monachos sanctissime exegerit ; de hac nihilominus seu de virtutibus piisque exercitiis a sancto nostro Martyre, cum Luxovii exsulavit, excultis nihil prorsus anonymus noster vetustior commemorat ; Ursinus vero nullam sancti Exsulis virtutem in particulari recensens, ea dumtaxat tradit, quibus* Leodegarium *Ebroino, aut hunc illi æqualem facere videtur, prout in Prologo suo anonymus Morbacensis conqueritur, quæque propterea hic auctor paulo aliter reddenda duxit. Utriusque biographi verba subjungo : Morbacensis hæc sunt :* Nam licet pater ejusdem monasterii *(Luxoviensis)* cognoscens animum Hebroïni, a Viri Dei *(Leodegarii)* privata habitatione illum interim sejungeret, Dei tamen Electus non dimittebat, qui eodem affectu, et ut in paternitate Christi fratrem diligeret : *Ursini illa :* Tamen ab abbate * sejuncti *(Leodegarius et Ebroïnus)* per aliquod spatium temporis uterque pœnitentiam agentes, inter contubernia monachorum strenue habitare, quasi perpetui monachi conati sunt, *quibus sane nullo prorsus discrimine* Leodegarius *et Ebroïnus tractantur.*

* al. jubente tamen abbate.

AUCTORE C. B.

non tamen indubie, ut velle videtur Cointius,

150 *Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 673 *num.* 7 *indubitanter affirmat, Luxoviense monasterium rexisse abbatem Windologum, cum* S. Leodegarius *anno* 673 *ad illud exsul accessit; idcirco autem id fecit hic scriptor, quia arbitratus est, S. Walbertum sive Waldebertum, abbatem Luxoviensem, proximum Windologi in abbatis Luxoviensis munere decessorem, S. Faroni in episcopatum Meldensem anno* 672 *successisse ; verum hac in re vehementer hallucinatus est : nam neque Walbertus, frater S. Faronis, neque Walbertus, abbas Luxoviensis, quem cum priori Walberto, fratre S. Faronis perperam confudit, in episcopatum Meldensem S. Faroni successit. Perspicuum id fit ex iis, quæ tom.* I *Maii in Commentario prævio ad Vitam S. Waldeberti abbatis afferuntur ab Henschenio nostro, in cujus deinde hac in re opinionem Pagius in Criticis, et Scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom.* VIII *in episcopis Meldensibus manibus pedibusque iverunt. Ad hæc S. Waldebertus, abbas Luxoviensis vel anno* 625, *ut cum Sammarthanis Fratribus Henschenius noster vult, vel anno* 627, *ut Pagius contendit, in regimen Luxoviensis monasterii S. Eustasio successit; in Vita autem ejusdem S. Waldeberti* E *abbatis, quam Adso, abbas Dervensis conscripsit, quamque laudatus Henschenius tom. cit. ex veterrimo codice monasterii Bertiniani edidit, num.* 8 *idem S. Waldebertus dicitur, annis quadraginta monasterium Luxoviense rexisse.*

sub abbate Windologo,

151 *En verba :* Cum per quadraginta annorum spatium gloriosus confessor Domini Waldebertus locum sibi delegatum *(monasterium Luxoviense)* omni virtutis genere optime dispositum, augeret rebus et numero Deo servientium, multis miraculorum virtutibus adornatus, migravit ad Dominum VI Nonas Majas, *id est,* II *Maii, anni scilicet* 665 *vel* 667, *cum ad alterutrum annum deducunt anni quadraginta ab anno* 625 *vel* 627 *computati, quibus Waldebertus, ut ex citatis Adsonis verbis intelligitur, monachis Luxoviensibus abbas præfuit. Itaque anno* 672 *S. Waldebertus, abbas Luxoviensis S. Faroni in episcopatum Meldensem non successit, utpote jam annis aliquot defunctus ; sibi vero non anno* 672, *ut loco citato Cointius etiam affirmat, sed anno* 665 *vel* 667 *Windologum in regimen Luxoviense proximum habuit successorem. Quapropter cum ab anno* 665 *vel* 667 *usque ad an-* F *num* 673, *quo* Leodegarius *Luxovii exsularit, anni dumtaxat sex vel octo numerentur, facile quidem fieri potuit, ut anno* 673 *Windologus in vivis adhuc superstes, abbas Luxoviensis exstiterit ; ast id, ut fecit Cointius, indubitanter affirmari merito non potest, cum in serie Abbatum Luxoviensium, quam Sammarthani Fratres sibi a Petro Francisco Chiffletio Societatis nostræ sacerdote communicatam tom.* IV *Galliæ Christianæ inseruerunt, solum Windologi nomen exprimatur sine ulla temporis nota, aliove signo seu adjuncto, ex quo colligi queat, quo anno alter Windologo vita functo in abbatis munus fuerit suffectus, quantove temporis spatio monasterium Luxoviense hic rexerit. Nunc ad verba Ursini ultimo allata, a quibus digressi sumus, revertamur.*

operam dat, periculum capitis præcipue,

152 *Crediderim sane* Leodegarium inter contubernia monachorum, *ut laudatus Ursinus loquitur,* strenue habitare, quasi perpetuum monachum fuisse conatum; *imo verosimillimum mihi est, sanctum nostrum Exsulem, nisi, mutata per mortem Childerici rerum facie, sedi suæ episcopali restitutus brevi fuisset, non illubenter inter monachos*

AUCTORE C. B.

chos diu victurum, asceticasque eorum exercitationes fuisse obiturum, prout S. Lambertum episcopum Trajectensem a sede sua ab Ebroino pariter pulsum, in monasterio Stabulensi fecisse, Vita ejus apud nos ad XVII *Septembris edita testatur. Ast id integrum Sancto nostro relicturi fuisse non videntur ejus inimici. Hi enim exsilio ejus non contenti, omni studio apud regem instabant, ut capitali pœna sanctum Antistitem mulctaret, jamque Childericus, antequam quid certi de* Leodegario *statueretur communi procerum consilio, ad quos rei decisio primum fuerat remissa, pravis malevolorum suggestionibus impulsus, adduci eum ad aulam jusserat, episcopatu pro calumniantium arbitrio ignominiose dejiciendum necique tradendum. At sæva illa atque iniqua sententia in mitiorem perpetui exsilii a Childerico, habito cum proceribus regni consilio, mutata fuisse videtur. Audi de his anonymum nostrum vetustiorem.* Interea, *inquit num.* 18, cum hi, qui videbantur esse primi palatii, simul ab Hilderico * conquisiti, quod judicium de sancto Dei Sacerdote decernerent, hoc consona responderunt voce, ut, si ei vitam concederet, sub perpetuo exsilio eum in

* al. addit. fuissent

B Luxovio permanere juberet, confirmans subito sub hoc decreto judicium : episcopis vero aliquibus vel sacerdotibus ideo consentientibus, ut ad præsens eum ab ira regis redderent liberum. Nam sæpe dictus rex *(Childericus)* pravorum illectus consilio eum adduci jusserat de Luxovio, ut ad voluntatem accusantium cum irrisione depositum, prout voluissent, redderent interfectum, sicut quondam Herodes disposuerat Judæis facere Petrum.

adnitente Ermenario abbate, evadit, deindeque

153 *Habes hinc jam igitur initum a rege cum regni proceribus consilium, ab illoque ante hoc iniquam et sævam in* Leodegarium *latam sententiam, sed hujus mutationem in mitiorem nondum habes. Intelligitur hæc ex iis, quæ de Ermenario, monasterii S. Symphoriani Augustoduni tunc abbate, verbis mox recitatis anonymus noster proxime subjungit. Sunt autem hæc.* Aderat... venerabilis vir abbas sancti Symphoriani basilicæ, nomine Hermenarius, cui post discessum Viri Dei *(Leodegarii)* rex petitionibus populi Augustidunum commendaverat urbem, cumque immensis precibus crebro regis provolveretur pedibus, ut eum in Luxovio permitteret residere, ne ad exspecta-

C tionem crudelium, quos diabolus contra eum in furorem succenderat, juberet adduci : tandem ob hujusmodi precibus * est tunc ab interfectione salvatus. *Ex quibus omnibus colligi tandem merito videtur, mortis pœnam, quam rex in Sanctum nostrum pravorum consilio prius decreverat, in mitiorem perpetui exsilii ab eo fuisse mutatam, regni proceribus, dum cum iis de pœna* Leodegario *infligenda deliberaret, unanimiter id suadentibus, præcipueque adnitente Ermenario monasterii S. Symphoriani abbate, qui proceribus cum rege consilium conferentibus aderat, quique forte pro* Leodegario *intercedenti intuitu Childerici regis aulam frequentabat, licet propterea quidam ipsi obtrectarent,* falso, *ut ait anonymus noster,* opinantes, quasi ideo regis habitaculum frequentaret, ut accusantium esset primus, quo facilius ei episcopatum alienum tenere liceret, *scilicet Augustodunensem, quem ei rex, cum* Leodegarium *relegaret, populi petitione commendarat. Verum idem anonymus noster ut hanc ignominiæ labem removeat a viro præclaro, cui lucubrationem suam nuncupat, hæc subdit :* Longe aliter exstitit, quia carnalis oculus spiritualem

* al. preces

dilectionem non videt. Testes enim postea illius *(Ermenarii)* extiterunt opera. Quia quo usque D præsenti *(Leodegarius)* superfuit vita, ejus necessitatibus, in quo voluit, caritate monstravit * devota.

* al. ministravit

154 *Patuit id potissimum, dum Sanctum nostrum dirissime vulneratum, Waningo custodiendum Ebroïnus in majoris-domus dignitatem jam restitutus tradiderat. Tunc enim Ermenarius, ut num.* 42 *anonymus noster testatur, ad* Leodegarium *præ metu Ebroïni clanculum accedens,* vulnera *ejus* studuit diligenter curare, et arte, qua valuit, potu ciboque reficere, vestemque, quam habuit, meliorem induere, *ut tunc caritate vere Christiana* Leodegarii *necessitatibus subvenerit, putandumque sit, cum non animo nocendi, sed favendi* Leodegario, *regis Childerici aulam frequentasse. Verum utut sanctum Antistitem a graviori pœna servare immunem verosimiliter studuerit, huncque in finem, iteratis non semel precibus, Childerici pedibus fuerit advolutus, futurum tamen fuisse non videtur, ut nihil exsilio durius in sanctum nostrum Exsulem, subsequente tandem etiam effectu, a Childerico denuo decerneretur, si*

in id recidit. Luxovio educi jussus;

E *hic diu in vivis superfuisset. Nam anonymus noster num. 20, narrata Childerici nece, mox subdit :* Ac priusquam hoc *(Childericum occidi)* evenisset, dum duces quidam duo, quibus jussum fuerat *(a Childerico)* sanctum Leodegarium adduci de Luxovio, catenus demorassent, conspiraverat unus eorum minister, ut, si Famulum Dei extra Luxovium cerneret, ipsum gladii percussione occideret. *Childericus ergo, ut ex verbis recitatis intelligitur, antequam interficeretur, jam duobus ducibus, id est, provinciarum urbiumve præfectis in mandatis iterum dederat, ut* Leodegarium *Luxovio extraherent, neci pro arbitrio eorum, qui eum habebant exosum, verosimiliter dedendum, sic nempe Childericus levitate plus quam juvenili mortis sententiam, quam prius in Sanctum nostrum pronuntiarat, procerum deinde, præcipueque Ermenarii interventu in mitiorem exsilii, moxque iterum hanc malevolorum impulsu in duriorem mortis commutavit.*

155 *Verum bini illi duces, sive provinciarum urbiumve præfecti, quibus* Leodegarium *Luxovio educere, fuerat a rege injunctum, non illico accepto mandato fuere obsecuti; moras autem necxuisse videntur, donec aliquem reperissent, qui*

sed iterum, licet inde ante Childerici

F *onus in se susciperet* Leodegarii, *simul atque hic Luxovio esset egressus, interficiendi, quod Childerici præceptum forte exigebat. Certe verbis num. præcedenti ex anonymo nostro ultimo citatis dicitur unus eorum minister sive famulus in necem* Leodegarii *conspirasse,* dum *illi* catenus demorassent, *id est, si modo anonymi nostri sensum hic nonnihil obscurum recte assequar, dum duo memorati duces sive præfecti Sanctum nostrum Luxovio extrahere eo usque sive tamdiu distulissent, donec invenissent, qui* Leodegarii *occidendi partes assumeret. Porro quamquam duo duces, quos verisimile est, ut* Leodegarium *occidendum curarent, mandatum etiam accepisse, Childerico non festinarint obtemperare, ante necem nihilominus ejusdem Childerici Sanctum nostrum Luxovio extraxisse videntur. Eruitur id ex anonymo nostro, dum num. 20 indicat, famulum illum, qui* Leodegarium *occidere statuerat, extra Luxovium hunc vidisse, mirificeque impeditum fuisse, quo minus propositum suum executioni mandaret.* Et enim *, *inquit,* ad hoc *(ut memoratus famulus* Leodegarium *extra Luxovium cerneret)* perventum fuit, ita cor ejus

* al. autem

intolerabilis


ETICHO DVX.
S. ODILIA.
S. LEVDEGAR.

A intolerabilis pavor perfudit, ut non solum dixisse, sed cur etiam de Dei Famulo *(Leodegario)* tam gravia cogitasse *, voce publica confiteretur, et tremens ejus provolutus pedibus indulgeri sibi ab eo hanc nequitiam deprecatur *. *Cum enim hæc verba insinuent, Leodegarium Luxovio egressum, a sæpe memorato famulo, nisi hic animo prius mirabiliter mutato, propositum suum reliquisset occidendum fuisse: id autem, ut ex dicendis facile erit colligere, ausurus ille post cognitam Childerici necem non fuisset, consequens est, ut saltem paulo ante hanc extra Luxovium Sanctus noster exstiterit, inde verosimillime a sæpe memoratis ducibus jussu regis eductus.*

* al. cogitasset. * al. deprecaretur

156 *Clarius id ipsum insuper intelligitur ex eodem anonymo nostro, dum num. 22 sic scribit:* Illis diebus *(cum a morte Childerici res in Gallia essent turbatæ)* Vir Domini *(Leodegarius)* a commemoratis ducibus *(iis scilicet, qui Leodegarium Luxovio educendi mandatum acceperant)* erat ob salvationem detentus, a quibus de Luxovio fuerat jam eductus. *Cum enim his verbis aperte prodat, Leodegarium a prædictis ducibus Luxovio fuisse eductum, credibile autem non sit, fecisse id ipsos,* B *cum jam Childericus, cui ea in re non lubenter obtemperabant, e vivis excesserat, consequens est, ut, stante anonymi nostri testimonio, S. Leodegarius ante Childerici obitum Luxovio fuerit eductus. Anonymo quidem hic adversatur Ursinus, dum num. 10 in hunc modum scribit:* Hæc *(Childerici obitum ac Theodorici in regnum successionem)* audientes utrorumque *(Leodegarii nempe et Ebroïni)* amici, desiderantes aspectum eorum cernere, cum favore magno vota sua complentes, ad propria nituntur reducere. Pergentes namque de utrisque partibus ad supradictum monasterium, *(Luxoviense)* cogebant eos procedere et ad eorum domos remeare. Qui angore multum æstuantes, tamen deprecante dilectionis amicitia, quia fatigati spatiis terrarum longius * valde fuerant, consentientes acquieverunt deprecantibus. *Quibus sane verbis luculenter innuit, Luxovio egressum non esse Leodegarium, nisi cum jam Childericus esset interfectus. At cum ea, quæ ad S. Leodegarii exsilium Luxoviense pertinent, atque in primis illud, de quo hic est quæstio, in regno Burgundiæ, in quo situm erat Luxovium, majori pro parte acciderint, et quidem non admodum procul ab episcopatu* C *Augustodunensi, in quo, ut supra docuimus, monachum profitebatur noster anonymus, huic potius reor hic assentiendum, quam Ursino, qui procul a Luxovio in episcopatu Pictavensi prope civitatem homonymam versabatur.*

neciem post quatuor circiter * al. longinquis

157 *Hinc nunc ulterius consequitur, ut Leodegarius non nisi quatuor circiter mensium spatio Luxovii exularit. Nam, ut § præcedenti ostendimus, paulo ante medium Aprilem anni 673 eo relegatus fuit; Childerici vero interfectio, quam Leodegarii e monasterio Luxoviensi egressus saltem aliquantulum antecessit, eodem anno 673 ante medium Septembrem evenit. De hac mortis Childerici epocha fuse quidem actum est § octavo, de ea tamen aliquid hic insuper juverit notasse.* Divina, *inquit anonymus noster num.* 20, non diu distulit ultio suum de Hilderico dare judicium. Nam ejus dissoluta conversatio omnibus increverat optimatibus palatinis. Tunc unus ex eis hoc molestius ferens præ ceteris, dum venationem in sylva securus exerceret, cum vulnere mortis percussit. *Ob adjunctum venationis, quam cum exerceret Childericus, interfectus hic dicitur, Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 673*

mensium exsilium educatur,

num. 9 sic scribit: Innuit *(anonymus Leodegarii biographus verbis proxime citatis)* tempus Autumnale, quod aptissimum est venationi, et a regibus Francorum in illa exercitatione transigi frequentissime solebat. *Hadrianus Valesius lib. XXI Rerum Francicarum pag. 279 hæc habet:* Reges Francorum plerumque prope silvas suas, aut mediis etiam in silvis ampla et operosa exstruebant prætoria, quæ palatia vulgo dicebantur, illucque Vere et Autumno venationis causa cum conjugibus et liberis secedere consueverant. Eo ex more forte Childericus in silvam Lauconiam cum paucis secesserat, optimatum in se conspirationis ignarus aut certe ignorationem simulans. *Hac occasione, ut pluribus exponit, Childericus cum uxore sua Bilihilde a conjuratis necatur, adeo ut tempus Autumnale, spectato hoc scriptore, pariter assignandum videatur regis Childerici neci, cum hic secundum illum Vere vel Autumno sit occisus, idque tamen Vere, ut quisque ex ante dictis facile colliget, indubie non acciderit. Verum cum § octavo ostensum sit, Theodoricum III, proximum Childerici successorem, anno 673 jam ante medium Septembrem in Neustria ac Burgundia regnasse, nequit usque ad tempus Autumnale ejusdem anni 673 mors Chil-* E *derici differri; si nempe per* tempus Autumnale *eam anni tempestatem intelligas, quæ diebus aliquot post medium Septembrem sumit initium. Ad hæc Childerici mortem tam diu differre, neutiquam cogit venationis exercitium, cujus occasione interfectum eum fuisse, anonymus noster affirmat. Nihil enim obstat, quo minus Childericus sub finem Augusti aut initium Septembris venationem exercuisse credatur.*

AUCTORE G. H.

158 *Porro Childerici regis mors saluti* Leodegario *indubie tunc fuit. Quamquam enim duo duces, qui jussu Childerici sanctum Antistitem a monasterio Luxoviensi interimendum abstraxerant, nec facile nec cito mortem ejus procuraturi fuisse videantur, cumque occidere etiam detrectaret unus ille eorum minister, qui id faciendum assumpserat, antequam Luxovio Sanctus educeretur; certum tamen mihi videtur Childericum a malevolis suis adulatoribus inductum, si diutius vixisset, urgentioribus præceptis Leodegarii necem fuisse imperaturum, tandemque effecturum, ut reipsa necaretur. At vero, Childerico interfecto, accidit, ut duo duces, qui Sanctum nostrum occidendum Luxovio jussi eduxerant, cum apud se,* F *Famulo suo supernam gratiam, qua eorum amorem sibi conciliaret, Deo largiente, humanissime retinuerint, mutatisque animis, venerabundi servarint, contraque inimicos tutari parati exstiterint. Audi hac de re anonymum nostrum verbis num. 156 citatis hæc addentem:* Tunc enim ibidem *(in loco, ubi Luxovio eductus servabatur)* Famulo suo *(Leodegario)* gratia superna concesserat venerabilem dignitatem, ut in illis locis tam prædicti duces, quam eorum matronæ, simulque ministri universæque familiæ et vulgus populi ita in ejus conspirassent amore, ut si necessitas immineret, semetipsos pro eo non dubitarent offerre.

incolumis servatur.

AUCTORE C. B.

§ XI. Leodegarius post cædem Childerici protegitur a Burgundiæ optimatibus, pergit cum iis ad Theodoricum, eoque jam rege solenniter constituto, ad sedem suam episcopalem revertitur. Ebroïnus Luxovio egressus contra Theodoricum insurgit, variasque turbas ciet.

B

Turbatis per mortem Childerici in Francia rebus,

Mors *Childerici rerum in Francia statum amplius turbavit. Hac enim audita, plerique, qui ejus imperio vel ob suum in Theodoricum Ebroïnumve studium, vel ob admissa scelera in exsilium pulsi fuerant, absque ullo metu domum sunt reversi, magnoque furore per Neustriam ac Burgundiam sunt grassati, cum interim illi, qui, junctis viribus, hujusmodi grassatores comprimere debuissent, mutuis sese odiis armisque lacesserent. Audiatur anonymus noster biographus.* Igitur, *inquit num.* 21, cum Hilderici mors subito nuntiata fuisset, tunc hi, qui ob ejus jussionem exilio fuerant condemnati, tamquam Verno tempore post hiemem solent de cavernis serpentes venenati procedere, sine metu * fuerant reversi : quorum debacchante furore, surrexit magna turbatio patriæ, ita ut manifeste crederetur adventus imminere antichristi. Hi vero, qui rectores regionum esse debuerant, surrexere contra aliquos, et qui pacis fœdera debuerant continere, odiis se invicem cœperunt lacessere. *Causam horum motuum hanc affert :* Quia, *inquit*, rex tunc non erat stabilitus

** al. addit. quidam*

C in culmine, quod unicuique rectum videbatur in propria voluntate, hoc agebat sine formidine disciplinæ. *Ast, inquies, an ergo Theodoricus in locum Childerici fratris sui interfecti illico non successit? Respondeo, annorum quidem computum, quibus Theodoricus regnavit, proxime a morte Childerici inchoari, illum tamen ob verba anonymi nostri ultimo citata non videri ante unum saltem alterumve mensem a morte Childerici elapsum regnare cœpisse. Quamquam enim penes Theodoricum forte fuerit, statim a morte Childerici regni habenas capessere, fecisse tamen id ipsum non puto, nisi procerum regni erga se voluntate prævie explorata. Quippe si iis inconsultis, hincque forte futuris invitis solium conscendisset, iterum cum dedecore regia dignitate deponere eum facile potuissent, prout ante fecerant, cum ab Ebroino, iis de more non convocatis, rex fuisset constitutus. Quapropter Theodoricus verosimiliter unum alterumve mensem, quo tempore ad procerum studia exploranda indigere potuit, a morte Childerici elabi siverit, antequam pro rege se gessit, forte etiam tamdiu, quamdiu a convocatis regnorum optimatibus, solitis cæremoniis in solio nondum erat collocatus, ab omni regii nominis potestatisque usu abstinuerit, tumultuantibus interea sine ullo legum suppliciorumque metu pacis publicæ inimicis, quod sic nullus esset, qui eorum audaciam coërceret.* D

Burgundiæ proceres tueri statuunt Leodegarium :

160 *Erant inter hos quietis perturbatores nonnulli, qui exsilium et quidquid propter scelera sua a Childerico passi fuerunt, uni* Leodegario, *quod hic illius principis fuisset consiliarius, adscriberent :* Hi, *inquit loco citato noster anonymus,* qui cum malevolo animo redierunt de exilio, quicquid pro suo pertulissent facinore *, Leodegarii factionibus hæc se incusant fuisse perpessos. *Ast duos duces, qui Sanctum nostrum, ut § præcedenti dictum est, venerabundi apud se retinebant tuerique statuerant, id minime latuit. Quapropter cum timerent, ne facinorosi illi in ea rerum perturbatione occasionem arriperent ulciscendi in* Leodegarium *injurias, quas ab eo sibi illatas autumabant, solis suis viribus non satis fisi, sanctum Antistitem aliis Burgundiæ viris primariis, comitibus forte ac ducibus commendarunt, qui sæpe jam memoratis duobus ducibus sejungentes, unanimi consensu sanxerunt, si, durantibus regnorum turbis, antequam Theodoricum communi consilio regem constituissent,* Leodegarium *quis lædere tentaret, auxilio se ei ac præsidio futuros. Audi iterum hac de re anonymum nostrum :* Cumque, *ait num.* 22, illi *(duo duces)* secum Dei Famulum *(Leodegarium)* retinentes *, circa se manentibus potestatibus aliis nuntiassent, eo quod divinam gratiam super Dei famulum Leodegarium cognovissent, religioso Christianitatis amore jam se eorum auxilio fuerant sociati, et conspirantes inter se confirmaverunt, ut, dum indisciplinata hujus dominationis erat exorta turbatio, si priusquam Theodoricum pariter sublimassent in regnum, aliquit forsitan sanctum voluisset lædere Leodegarium, eorum protegeretur auxilio. Leodegarii *patrocinium a ducibus illis ita susceptum fructu verosimillime non caruit ; certe non invenio, tunc inimicos Sanctum nostrum vi aggredi ausos fuisse.* E

** al. propter sua facinora.*

** al qui retinebant*

at quando hic cum illis pergit ad Theodoricum.

161. *Id nihilominus in votis hos maxime habuisse, mox patuit, cum Ebroïnus pariter Luxovio erat egressus. Hunc enim, quem subito amicorum famulorumque comitatu stipatum esse, audiebant, læti illico tunc adeunt, opem ac consilium poscunt, ut vindictam sumere queant de* Leodegario, *quem veluti infensissimum ipsiusmet Ebroïni inimicum depingunt. Rem illam sic narrat noster anonymus :* His enim, *ait num.* 23, diebus *(cum nondum motus in Francia cessarent)* egressus est de Luxovio etiam Hebroïnus, Juliano similis, qui vitam fictam monachorum tenuit. Etenim cum ipse tam amicorum quam famulorum stiparetur subito comitatu, prædicti exsules ad * ejus expetentes obsequium, malum, quod de sua accusatione confinxerunt, ipsum in caput constituunt, ut ejus auxilio vel consilio, si in Dei Hominem *(Leodegarium)* valerent, unanimiter vindicarent. *Difficile haud dubie non fuit iis facinorosis id, quod petebant, ab Ebroïno impetrare, qui reconciliationem cum* Leodegario *tantum hactenus simularat, nihilque de odio in eum concepto remiserat. Verum opportunitas vindictæ in Virum Dei exercendæ erat exspectanda ; reperiendam hanc verosimiliter putavit Ebroïnus, si cum suis comitibus sese adjungeret episcopis, ducibus aliisque Burgundiæ optimatibus cum* Leodegario *ad Theodoricum properantibus, ut eum de more in solio collocarent. Eorum itaque consortio Ebroïnus cum suis sese admiscet, simulans se pariter ad Theodoricum festinare, ut fidem* F

** al. deest ad*

AUCTORE C. B.

A *dem ei juraret, semperque deinde servaret.* Ipse enim, *pergit noster anonymus,* Hebroïnus caput relevavit venenosum, quasi vipera restaurans venena sua, simulans, se esse tunc Theodorici fidelem, et ob hoc ad eum cum sociis quantocius festinare. *Nec Burgundiæ optimatibus, nec* Leodegario *suspectus erat Ebroïnus, quod acceptum referre debuit vesti clericali, quam nondum exuerat, nec umquam exuturu videbatur.*

ab Ebroino, qui se comitem adjunxerat, periclitatur, at pulso

162 *Brevi interim inveteratum hominis vaferrimi in* Leodegarium *odium erupit. Etenim, dum una cum* Leodegario *aliisque Burgundiæ episcopis et optimatibus iter faceret, et Augustoduno, qua transeundum erat, unius viæ diei itinere abesset, nulla habita ratione amicitiæ, quam Sancto nostro promiserat, hunc, ab exsulibus, credo, supra memoratis ad flagitium etiam incitatus, comprehendere conatus est. Verum inter Burgundiæ episcopos et proceres, qui ad Theodoricum properabant, erat Genesius, Lugdunensis episcopus. Hic partim consiliis suis Ebroïnum inhibuit, partim manu armatorum valida, quam secum habebat, adeo perterruit, ut ab incepto destiterit, atque ad solitas suas artes amicitiæque simulationem recurrens, cum*

B *aliis Augustodunum usque perrexerit.* Cum enim *(verba iterum sunt anonymi nostri)* Vir Domini *(Leodegarius)* cum sociis supra scriptis *(Burgundiæ optimatibus)* eodem festinaret itinere, *quo Ebroïnus,* factum est, quantum nec unius diei itineris spatium, antequam Augustidunum urbem accederent, urgentibus fautoribus, Hebroïnus immemor amicitiæ dudum promissæ, eum ibidem voluit comprehendere, si non Genesii metropolis Lugdunensis episcopi consiliis fuisset prohibitus, aut manu valida, qui * cum eo aderant *, perterritus : et fictam rursus amicitiam simulans, mixto agmine pariter pervenerunt in urbem, *scilicet Augustdunensem.*

* al. quæ
* al. aderat.

periculo, Augustoduni honorifice recipitur, dumque deinde iter

163 *Tunc videre licuit, quo animo in* Leodegarium *episcopum suum Augustodunenses essent. Hujus quippe ab exsilio reditus omnis ætatis, sexus et ordinis homines summo gaudio implevit.* Lætatur, *ait noster anonymus num.* 24, ecclesia *(Augustodunensis)* de Pastoris *(Leodegarii)* præsentia rediviva, plateæ ornantur virentibus, aptant diaconi cereos, gaudet civitas tota de adventu sui Pontificis post persecutionis procellam. *Ursinus hæc de re sic scribit :* Venerunt simul Ebroinus scilicet cum Leodegario pontifice in civitatem suam Augustuduno.

C Quam rem audiens tota civitas suscitata est in gaudium. Quibus cives procedentes obviam, receperunt eos cum magno triumpho, lætantes, eo quod recepissent Patrem, quem amisisse plangebant olim gubernatorem : quem receptum collocaverunt eum in sede pristina, ut frueretur cum eis lætitia. *Atque ita quidem hic inter se non male congruunt ambo antiquiores nostri biographi, at non æque inter ipsos convenit in assignando tempore, quo Ebroïnum a* Leodegario, *postquam a pravo suo in hunc consilio fuisset prohibitus, fuga se subduxisse scribunt. Etenim Ursinus, narrata* Leodegarii *apud Augustodunenses, quo primum die ad illos ab exsilio reversus est, honorifica receptione, hæc subdit :* Cupiebat beatus Leodegarius in crastinum Ebroïnum ditatum cum magnis honoribus muneribusque ad propria destinare. Idem vero Ebroïnus non est passus suos paululum requiescere; sed fuga * nocte ab ipsa discessit civitate, *Augustodunensi nempe; anonymus vero ista :* Crastina vero die exinde *(e civitate Augustodunensi)* pariter *(Leodegarius cum optimatibus Burgundiæ)* promoventes, ut ad occursum Theodorici pervenirent uniti. Interim dum isti cœpto itinere pervenissent ad regem, de ipso itinere pæne jam medio Hebroïnus tyrannus eorum deserens comitatum, ad suos usque pertransiens, clericatum abjicit, ad mulierem, ut canis ad vomitum, post sacrum velamen redit. *Quibus verbis prior quidem scriptor fugam Ebroïni refert ad noctem a* Leodegarii *in urbem Augustodunensem reditu proximam ; posterior vero ad diem noctem illam subsecutum, ut haud dubie inter illos hic minime conveniat.*

* al. fugaciter

cœptum resumit, Ebroinus fugam clam arripit

164 *At cum quæstio sit de re in episcopatu Augustodunensi gesta, ob rationem, quam jam plus semel attuli, anonymo nostro hic adstipulandum reor. Nec valde mirum est, si Ursinus fugam Ebroïni ad noctem referat, non vero ad alterum diem a* Leodegarii *Augustodunum reversione, quando hic cum Burgundiæ optimatibus ad Theodoricum e civitate illa iter suum promovit. Iter enim* Leodegarii *ad Theodoricum novisse non videtur hic scriptor; quare, cum sciverit nihilominus, Ebroïnum a* Leodegario *clam aufugisse, fugam illam noctu factam, facile potuit putare. Porro Ebroïnus a* Leodegario *celerisque Burgundiæ episcopis et proceribus clam forte, tacitusque propterea discessit, quod, cum plurimos recutibus suis in Sanctum nostrum insidiis offendisset, non* E *parum timeret, ne ab iis comprehenderetur, ac, consentiente Theodorico, in monasterium retruderetur, sicque spe omni excideret majoratum-domus recuperandi, quem tamen omni modo, ut eventus docuit, recuperare volebat, quemque etiam armis repetere idcirco jam forte statuerat, quod aliam ad eum perveniendi viam sibi superesse non perspiceret.* Nimirum, *inquit Valesius lib.* XXII *Rerum Francicarum pag.* 297, vir callidus *(Ebroïnus)* intelligebat, invisum se esse Theodorico, cui gravi dominatione sua causa dejectionis fuisset, invisum plerisque episcopis ac optimatibus, qui cum ipsum antea tondendum et in monasterium relegandum curavissent, jam pro clerico essent habituri, et ademptam semel præfecturam nulla condicione sibi restituturi, atque alium quemvis potius quam ipsum majorem-domus regiæ electuri. *Eo ergo loco cum res suas esse, nosset Ebroïnus, a proceribus Burgundiæ clam secessit, et cum partium suarum viris aperte se Theodorico inimicum exhibere cœpit.* Secularia arma, *inquit anonymus noster num.* 24, arripuit *(Ebroïnus)* et contra terrenum dominum *(Theodoricum)* etiam apertum se prodidit adversa- F rium.

in Austrasiam, ibique Wlfoaldo, cum inimi-

165 *Ut autem, quod saltem verosimillimum est, amissam majoratus-domus regiæ dignitatem, quam prona regis Theodorici, procerumque voluntate recuperandam a se non sperabat, vi armisque posset auferre,* Austrasios, *verba sunt Ursini num.* 11, quos secum habuerat aliquandu adversarios, sibi sociavit ut amicos. *Valesius lib.* XXII *Rerum Francicarum pag.* 299 *scribit, Ebroïnum etiam tunc cum Wlfoaldo, qui ei attonso et Luxovium relegato in præfecturam palatii Neustriæ et Burgundiæ successerat, jamque post cædem Childerici Austriam repetierat, in gratiam rediisse. Idcirco autem id haud dubie facit hic scriptor, quod verbis ex Ursino proxime adductis dicatur Ebroïnus, ut amicos, sociasse sibi Austrasios, quos habuerat aliquando adversarios; Wlfoaldus vero homo Austrasius Ebroïni aliquando adversarius exstiterit.* Ebroïnus, *inquit,* præfecturam palatii omnibus rationibus recuperare tentabat. Quod ut facilius consequeretur, cum Wlfoaldo homine Austrasio, a quo præcipue præfectura privatus videbatur, et qui Austriam post Childerici cædem repetierat, in gratiam rediit, ceterosque Austrasiorum proceres, quos ante

AUCTORE G. B.

ante adversarios habuerat, sibi et amicos reddidit, et ad bellum socios adscivit. *Verum cum nihil cogat Ursini verba in sensu universali accipere, adeo ut significent, Ebroinum cum omnibus omnino Austrasiis, quos habuerat aliquando adversarios, societatem amicitiamque inivisse, nequit ob illa pro certo affirmari, Ebroïnum cum Wlfoaldo in gratiam rediisse, cumque ceteris Austrasiæ proceribus, quos habuerat aliquando adversarios, belli societatem contraxisse.*

a Leodegario ceterisque optimatibus Theodoricus rex salutaretur,

166 *Verosimile tamen mihi apparet, non obstitisse Wlfoaldum, quo minus Ebroino, ut primum hic ex Burgundia in Austrasiam profugus venerat, aliquot sese Austrasii adjungerent, quorum auxilio in Neustriam ac Burgundiam irrumperet, bellumque Theodorico inferret. Etenim* Leodegarius *et Burgundiæ optimates, a quorum Theodoricum adeuntium consortio se clam Ebroinus subduxerat, atque in Austrasiam fugerat, ad Theodoricum jam pervenerant, eumque una cum Neustriæ proceribus regem Neustriæ et Burgundiæ solitis cæremoniis, nemine, ut videtur, dissentiente, constituerant. Leudesium etiam, virum nobilem, Erchinoaldi, qui sub Chlodovco Theodorici patre palatium rexerat,*
B *filium in majorem-domus regiæ, Sancto nostro id etiam suadente, summa, ut apparet, concordia elegerant. Primum intelligitur ex num. 22, 23, 24, 25 et 27 anonymi nostri biographi; postremum vero scriptor anonymus in Gestis regum Francorum cap.* XLV *aperte docet his verbis :* Franci autem *(occiso Childerico)* Leudesium filium Erchinoaldi nobilem in majorem-domus palatii eligunt. Eratque ex Burgundia in hoc consilio beatus Leudegarius Augustodunensis episcopus et Gerinus frater ejus consentientes.

forsan non renitente.

167 *Anonymo huic adstipulatur continuator Fredegarii cap.* XCV *sic scribens :* Franci vero *(occiso Childerico)* Leudesium filium Erchinoaldi nobilem in majoris-domus dignitatem statuunt per consilium beati Leudegarii et sociorum ejus. *Cum itaque Theodoricus in Neustria et Burgundia pacifice utcumque jam regnare videretur, timere poterat Wlfoaldus, ne, si duo illa regna perfecta pace aliquando gauderent, animum tandem etiam adjiceret Theodoricus ad Austrasiam, fraternæ hæreditatis partem, pariter occupandam; hanc autem si is occupasset, Wlfoaldus regni Austrasiani regi-*
C *mine, quod adhuc gerebat, haud dubie etiam excidisset. Quapropter, cum Wlfoaldus indubie plurimum referret res in Neustria et Burgundia turbari, impedire verosimiliter noluerit, quo minus nonnulli Austrasii sese Ebroïno adjungerent, a quo eorum opera belli civilis facem in Neustria et Burgundia accendendam prævidebat. Verum Ebroïnus, ut mox docebimus, Clothario III filium supposuit, huncque in partibus Austrasiæ regem constituit. Quapropter, si id ille forsan fecit, statim ut in Austrasiam profugus advenerat, verosimillime etiam jam tum sibi adversantem Wlfoaldum habuerit. Etenim cum hic, majoratu-domus in Neustria et Burgundia amisso, Austrasiæ saltem regimen penes se manere indubie expeteret, non poterat non summopere ipsi displicere, supponi ab Ebroino Clothario III filium, huncque in partibus Austrasiæ regem constitui, a quo sub potestate Ebroini posito regiminis regni illius jacturam pariter habebat timendam.*

plures Austrasios in partes suas attrahit,

168 *Utut interim Wlfoaldus in Ebroinum fuerit affectus, non videtur hic, spectato narrationis ordine, quem anonymus noster servat, statim a suo in Austrasiam adventu, sed tantum postea Clothario III filium supposuisse. Quamquam autem id tunc non fecerit, non paucos tamen Austrasios* D *partim spe prædæ, ut credibile est, inductos, partim cupidine ulciscendi mortem Childerici, quem amasse illi ex num. 6 Ursini intelliguntur, in partes suas brevi attraxit, attracturusque plures temporis lapsu verosimillime fuisset. Verum, ut erat vir astutus, licet justum forte needum haberet exercitum, celeritate tamen, qua res in bello utplurimum feliciter conficiuntur, utendum hic ratus est, hacque opprimi posse Theodoricum. Hic tum verosimiliter uno tantum alterove mense, quod temporis spatium contrahendis copiis Ebroinus impenderat, in solemni procerum Neustriæ et Burgundiæ conventu, binis circiter post mortem Childerici mensibus celebrato, amissum ante regnum recuperarat, residebatque securus ac nihil timens in villa regni Neustriæ* Novigento *dicta. Hæc regis securitas apta erat Ebroino occasio rem prospere gerendi. Itaque in Neustriam, idque verosimiliter sub finem anni 673, aut, quod jam dictis et Sigeberti Chronico magis congruit, sub initium sequentis, improviso irrumpit, Theodoricum regem, Leudesium, ejus majorem-domus ceterosque optimates fugere compellit, fugientes insequitur, ærarium regium intercipit, ecclesias locorum, per* E *quæ copias ducit, exspoliari permittit, aut certe non impedit, Leudesiumque potestatis suæ factum interficit.* Noviente enim villa, *(verba sunt anonymi nostri biographi)* jam recuperato regno, tunc Theodoricus residebat securus; cum repentino superventu Hebroïnus ibi advenisset * cum Austrasiis. Quis enim enumerare plene valeat, quæ tunc fuit direptio de regali thesauro vel ecclesiæ ministerio, quod ob amorem Christianitatis Catholici retro principes devoti in Dominicum contulerant sacrarium? Majorem-domus ejus *(Theodorici)* ferunt etiam interfectum *.

* al. venit

* al. Majoredomus ejus etiam interfecto, in Neustriam ex improviso irruptionem facit.

169 *Continuator Fredegarii, cui anonymus in Gestis regum Francorum cap.* XLV *fere consonat, hæc eadem cum nonnullis insuper aliis adjunctis paulo fusius dilucidiusque cap.* XCVI *in hunc modum exponit :* Ebruinus, *inquit*, . . . convocatis in auxilium sociis, personis quam plurimis, cum multo comitatu exercituum, a Luxovio cœnobio egressus in Franciam regreditur, usque Issam * fluvium veniens accessit, custodes dormientes interfecit ad sanctam Maxentiam, atque Issam fluvium transiens, quos ibi invenit de insidiatoribus suis, occidit. Leudesius Major-domus una cum thesauris regis per F fugam dilapsus evasit, atque Abacivo * villa evadens aufugit, ibique adveniente Ebroïno, thesauros, quos ibi reperit, adprehendit. Inde egressus Crisceeum villam veniens, in Pontio Leudesio subdole fidem promittit, simulans fefellit, facto placito, ut conjuratione facta cum pace discederet. Sed Ebruïnus fallaciter agens, ut solebat, compatri suo insidias præparans, ipsum Leudesium occidit. *Ita hactenus ille, et quidem, ut apparet, sat recte, si pauca, quæ aliis discutienda relinquo, excipias; sed mox perperam subjungit Theodoricum tunc ab Ebroino in regnum fuisse restitutum; qua in re a vero haud dubie aberrat. Pugnat enim cum Ursino et anonymo nostro, quorum hic num. 25 Theodorici in regnum restitutionem ante Ebroini in Neustriam irruptionem, ille vero num. 10 ante ejusdem e monasterio Luxoviensi egressum factam insinuat, ut juxta utrumque hunc scriptorem Theodoricus ab Ebroïno in regnum restitutus omnino non fuerit. Nemo autem est, qui non Ursini et anonymi nostri assertis potius standum putet, quam continuatoris Fredegarii, qui in Scriptoribus Rerum Francicarum apud Bouquetum*

* al. Isaram

* al. melius a Bacivo

A *Bouquetum tom. II miserandus vocatur fabularum consarcinator, quas hauserit ex anonymo de Gestis regum Francorum. Hausisse tamen assertum, quo de agimus, ex anonymo illo non potuit. Is enim non tradit, Theodoricum ab Ebroino in regnum apud Crisciacum fuisse restitutum, sed tantum receptum una cum Majoratu-domus regiæ seu præfectura palatii, cum Leudesium majorem-domus jam interfecisset.* Post hæc, *inquit*, Crisciago veniens *(Ebroinus)* regem recepit, Leudesium autem data fide sub dolo ad se venire mandavit. Quo facto, Leudesium interfecit, et ipse principatum sagaciter recepit. *Quæ sane verba non indicant, Theodoricum ab Ebroïno in regnum fuisse restitutum : et sic tamen exacta veritati nondum forte satis congruunt.*

postque hanc, ut apparet,

170 *Innuunt enim, Ebroïnum in memorata jam expeditione apud Crisciacum Theodoricum cepisse, principatumque seu Præfecturam palatii non diu post necem Leudesio, majori-domus, ibidem illatam recuperasse, quæ cum anonymo nostro, cui potior fides debetur, non satis concordant. Hic enim Theodoricum ab Ebroïno ibi captum fuisse, non scribit; illam vero per Ebroïnum prin-*
B *cipatus seu præfecturæ palatii recuperationem nonnulla alia præcessisse insinuat. Atque in primis quidem, spectato illo, videtur Ebroinus, antequam majoratui-domus regiæ restitueretur, ut memorata expeditione Theodoricum capere non potuisse, sicque in spe dignitatis illius pristinæ a rege capto tunc recuperandæ fuisse deceptus. At cum nihilominus major-domus regiæ iterum fieri quacumque tandem ratione expeteret, videtur ulterius vires suas omni modo contra Theodoricum augere studuisse, eaque de causa in Austrasiam rediisse e Neustria, in qua res ipsi prorsus ex voto non cesserat. Colligi hæc posse apparet, non quidem ex nudis anonymi nostri verbis, sed ex ordine, quem in rebus narrandis servat. Ubi enim expeditionem, de qua duobus numeris præcedentibus actum est, ejusdemque præcipuam causam breviter exposuit, mox narrat Ebroïnum, ejusque asseclas Clothario III filium, quem Chlodoveum nominarunt, supposuisse, regemque in partibus Austrasiæ hunc contra Theodoricum constituisse.*

Clothario III filium substituit,

171 *En verba :* Et quia, suadente diabolo, qui eos *(Ebroïnum ejusque asseclas)* fide nudaverat,
C dum veritatis consilium jam cæcati non invenerunt, per quod destruerent Dei Sanctum *(Leodegarium)* declinant ad majorem interitum per falsitatis commentum, per quod in regno intulerunt magnum malum et stragem depopulationis in persecutione multorum. Denique acceperunt quemdam puerulum, et Clotharii fuisse confinxerunt filium, hunc in partibus Austri secum levantes in regnum. *Ad horum veritatem requiritur, Ebroïnum, dum fecit, quæ fecisse eum perhibent, in Austrasia fuisse, adeoque in regnum illud e Neustria, si, quemadmodum narrationis ordo exigit, eo hanc ante recuperat, tum fuisse reversum, ut numerosiores copias, prout verisimile est, contra Theodoricum, quem in priori expeditione sua capere non potuerat, compararet, iisque hunc compelleret ad majoratum-domus sibi restituendum. Sunt et alia quædam, quæ idem anonymus noster non tantum insinuat, sed et aperte prodit, Ebroïni in majoratum-domus regiæ restitutionem præcessisse. Hæc inter præter suppositum Clothario III filium, de quo jam memini, præcipue numeratur promulgatio ab Ebroïnianis longe lateque facta, qua Theodoricum jam vita functum esse falso prædicabant. Accedunt edicta atque decreta nomine pseudo-regis sui Chlodovei per eosdem Ebroïnianos judicibus sive urbium provinciarumque præfectis data, quibus qui parere nollet, aut fuga sibi consulere et amisso officio latere cogebatur, aut persequentium manus et gladios non evadebat.*

AUCTORE C. B.

pluresque turbas ciet.

172 *Ipse anonymus noster audiatur, qui quidem num. 26 sic scribit :* Qua de re *(nempe pseudo-regis creatione, quem Clotharii III filium esse dicebant)* multum collegerunt *(Ebroïniani)* hostiliter populum, eo quod verisimile videbatur esse *illum esse genuinum Clotharii III filium.* Cunctorum etenim cum depopulando patriam subjugarent, etiam in nomine sui regis, quem falso fecerunt, præcepta judicibus dabant. Tunc qui eis volens noluit adquiescere, aut jura potestatis amisit, aut si non fuga latitando discessit, gladii interfectione deperiit. *Num. autem 32 opportune ad rem præsentem hæc habet :* Omnes *(Ebroïniani)* cum sacramento Theodoricum asserebant esse defunctum. *Plures hisce commentis artificiisque decepti ad Ebroïnianos accesserunt, credentes Theodoricum mortuum, ac Clothario natum esse Chlodoveum, cui propterea jus ad patris regna competeret.* Quanti enim *(inquit num. 26 noster anonymus)* per hoc calliditatis E figmentum, Theodoricum tunc defunctum et Hlodoveum Hlotharii filium esse crediderunt? *Plures etiam, qui decipi non potuere, vi minisque compulsi sunt in pseudo-regis Chlodovei verba jurare, donec tandem, hoc relicto, Ebroinus apud Theodoricum majoratum-domus in Neustria et Burgundia recuperavit. Sed cum ante hanc recuperationem nonnulla etiam acta sint, quæ ad Sanctum nostrum propius pertinent, rerum gestarum ordo exigit, ut prius de his, quam de illa nunc agamus.*

§ XII. Leodegarius Augustoduni obsidetur, comprehenditur, oculis orbatur, multaque alia jussu Ebroïni patitur. F

Ebroinus de perdendo Leodegario

E*broinus sequacium suorum multitudine iis artibus, quas § præcedenti aperuimus, magnopere jam aucta, non tantum ad majoratus-domus regiæ recuperationem armis denuo tentandam, sed et ad comprehendendum vexandumque* Leodegarium *animum adjecit. Hic Augustoduni favore Theodorici, regno jam restituti, in sede sua episcopali securus residebat, componendisque episcopatus sui rebus operam dabat, nihil ab Ebroinianis metuens. At nonnulli inter hos Ebroinum continuo in* Leodegarium *concitabant. Erant verosimiliter turbulenti illi exsules supra memorati, qui, audita Childerici nece, ab exsilio fuerant reversi.* In illis diebus, *inquit anonymus noster num. 27,* his ita gestis, *(iis scilicet, de quibus § præcedenti actum est)* per singula evolutis, postquam Hildericus est interfectus, postquam episcopi vel patricii cum optimatibus de Nenstrico vel præsentia Theodorici, in partes redissent Burgundiæ, et jam ipso in regno confirmato, ad propria residerent securi, interim invidi hostem, *Ebroinum nimirum,* moverunt ex adverso,

AUCTORE G. H.

* al. deest agere

* al. cum quo regem Hildericum

adverso, primoque agere * circa eum, quomodo cum rege Hilderico * egisse putabant. *Illarum sane instigatorum stimulis non indigebat Ebroïnus, ut quid iniquius contra* Leodegarium *machinaretur, sponte sua, ut eventus docuit, ad atrociora quæque in sanctum Antistitem consilia plus nimium proclivis.*

cum suis init consilium, contraque illum mittit

174 *Hic itaque partem nonnullorum e suis assectis impulsu, partim motu proprio amicos familiaresque sibi non absimiles in consilium adhibet, ut ab his discat, qua potissimum ratione Sanctum nostrum disperdat. Duo ex his hujusmodi consiliariis* Leodegarii *comprehendendi vexandique provinciam in se sponte suscipiunt, et, accepto a gaudente hinc Ebroïno exercitu, Augustodunum propere pergunt.* Tunc, *pergit noster anonymus eodem num.*, adjunctis sibi consiliariis inimicorum, *Leodegarii nempe*, nequissimis sociis, consulere cœpit *(Ebroïnus)* quemadmodum eumdem Pontificem *(Leodegarium)* destruere potuisset. Ex his enim consiliariis, duo videlicet, Deddo *, *(hunc num. 26 innuit fuisse Cabillonensem episcopum, qui ob crimina episcopatu fuerat depositus)* et Waïmirus * *(hunc num. 34 Campaniæ ducem*

* al. Diddo

* al. Waimerus

B

inscribit) ex nomine, caput effecti malitiæ, dixerunt se posse eum *(Leodegarium)* rapere de civitate *(Augustodunensi, ubi tunc degebat)* et in eum facere vindictam, ex qua malitia Hebroïni satiata esse deberet. Gavisus namque Hebroïnus de eorum *(Diddonis et Waimiri)* responso, dedit exercitum copiosum valde, qui festini perrexerunt ad civitatem, *nempe Augustodunensem.*

exercitum, cum jam quidem ipse in Neustriam

175 *Præcedenti ℥ non obscure innui ob ordinem, quo res ab anonymo nostro narrantur, improvisam Ebroïni irruptionem, de qua ibidem egi, prius accidisse, quam hic Clothario III filium, Chlodoveum ob Ebroïnianis dictum, substitueret. At nunc erit fortasse non nemo, qui contendat ordinem, quo res ab anonymo nostro narrantur, conformem non esse ordini, quo gestæ sunt, illamque Ebroïni irruptionem ne quidem accidisse ante Diddonis et Waimiri contra* Leodegarium *expeditionem hic jam memorari cœptam, quæ tamen pseudo-Chlodovei substitutione certo est posterior. Indicantur enim hic (vide verba duobus numeris præcedentibus recitata) episcopi Burgundiæ aliique optimates, confirmato jam in regno Theodorico, domi suæ resedisse securi, quando Ebroïnus cum*

C

suis de perdendo Leodegario *deliberavit, brevique post contra hunc expeditionem, de qua hic, Diddo et Waimirus susceperunt; quomodo autem tunc Burgundiæ optimates domi suæ residere potuerunt securi, si jam ante Ebroïnus irruptionem sæpe memoratam fecerat? Respondeo: in solam Neustriam ex improviso Ebroïnus irruperat: liquet id ex locis, quæ Continuator Fredegarii num.* 169 *laudatus Ebroïnum tunc invasisse scribit, quæque, nullo excepto, ætate Sancti nostri pertinebant ad regnum Neustriæ, utpote tunc comprehensum intra Mosam et Ligerim, intra quos duos amnes, prout Valesium in Notitia Galliarum aliosve nonnullos geographos consulens facile deprehendet, omnia etiam illa loca sita erant, ut perspicuum sit Ebroïnum in solam Neustriam tunc irrupisse. Quod cum ita sit, quid ni Burgundiæ optimates domi suæ secure ac quiete degere potuerint, etsi interim res in Neustriæ partibus a Burgundia nonnihil remotis perturbatæ fuissent hostili Ebroïni in has irruptione ex improviso facta, præsertim cum hæc diu durasse non videatur?*

irrupisset, nondum tamen,

176 *Itaque ex securitate optimatum Burgundiæ, cum jam Diddonis et Waimiri in* Leodegarium

D

expeditio instaret, probari non potest, aut hanc sæpissime jam memoratam Ebroïni in Neustriam irruptione non esse posteriorem, aut ordinem, quo res ab anonymo nostro narrantur, conformem non esse ordini, quo gestæ sunt. Quapropter quemadmodum ℥ præcedenti ob ordinem, qua res ab anonymo nostro narrantur, Ebroïnum innui in Neustriam prius irrupisse, quam Clothario III filium supponeret, ita hic eamdem ob causam Ebroïni in Neustriam irruptionem Diddonis et Waimiri in Leodegarium *expeditione statuo anteriorem. At, sciscitabitur quis forte: quanto hanc illa tempore præcessit? Ebroïnus, ut num. 168 docuimus, verosimiliter initio anni 674 in Neustriam irrupit, e qua, cum regem Theadoricum capere non potuisset, non diu admodum post, ut apparet, mense forsan Martio vel Februario ejusdem anni in Austrasiam reversus est, ibique ante Diddonis et Waimiri expeditionem Clothario III filium supposuit, Theodoricum jam vita functum esse, confinxit, hisque commentis plurimos in partes suas attraxit, ac ingentem exercitum conscripsit. Ad hæc pseudo-regis a se constituti nomine edicta dedit ad præfectos provinciarum urbiumque regni, (Neustriæ scilicet, ut ex num. 25 et 26 anonymi nostri colligendum videtur) eosque, qui edictis illis obtemperare nolebant, misere afflixit. Quare, cum ad ea omnia gerenda quatuor circiter aut quinque mensium spatium opus fuisse videatur, verisimile mihi est, quinque circiter aut sex menses inter Ebroïni in Neustriam irruptionem fieri primum cœptam, et Diddonis ac Waimiri contra* Leodegarium *in Burgundia expeditionem intercessisse, ut propterea hæc sub æstatem anni 674 contigisse videatur.*

E

quidquid scribat Ursinus.

177 *Ursinus nihilominus num. 12 hæc scribit:* Major-domus effectus *(Ebroïnus)* cogitare cœpit de ultione inimicorum, qui eum noluerunt habere subregulum. Qui ut leo rugiens inter feras ceteras, resonuit rugitus ejus per Francorum terras. Omnes vero, qui adversus eum olim cogitaverant mala, tremefacti, qui remanserant ex ejus cœde *, perrexerunt * fugam, *quibus ubi addidit, quod tunc* vir Dei Leodegarius... ad suam plebem * resideret urbe sua Ædua, *mox narrat iis ipsis fere verbis, quæ num. 173 et 174 ex anonymo nostro jam recitavimus, Ebroïnum memorem malorum omnium, quæ in eum cum rege Childerico* Leodegarium *egisse putabat, consilium de sancto Antistite perdendo cum suis inivisse, inque hunc, subministrato ab illo exercitu, Diddonem et Waimirum, qui ad Sanctum nostrum comprehendendum vexandumque se sponte obtulerant, expeditionem suscepisse, ut aperte significet hanc non accidisse, nisi cum Ebroïnus jam major-domus esset effectus. Quare si, ut forte verum est, Ebroïnus ante annum 675 majoratum-domus non recuperavit, consequens erit, ut Diddonis et Waimiri expeditio anno 674 perperam a nobis affigatur. Verum anonymus noster Ebroïni in majoratum-domus restitutionem non narrat nisi post Diddonis et Waimiri expeditionem seu civitatis Augustodunensis obsidionem,* Leodegarii *in ea comprehensionem hujusque adjuncta. ad hæc num. 32 refert Diddonem, dum Augustodunum obsideret, a* Leodegario *exegisse, ut in pseudo-regis Chlodovei verba juraret; innuit autem num. 37, Ebroïnum, cum præfecturam palatii recuperaverit, a pseudo-rege Chlodoveo, quem constituerat, defecisse. ut Diddo in obsidione Augustodunensi prædictum juramentum a* Leodegario *indubie non exegisset, si jam Ebroïnus in præfecturam palatii restitutus fuisset.*

* i. e. verosimiliter, qui manus ejus effugere potuerant.

* al. addit. in

* al. addit. restaurandam

F

178 *Itaque*

AUCTORE C. B.

majoratum-domus recuperasset.

178 *Itaque Ebroïnum in majoratum-domus restitutum non fuisse, nisi post Diddonis et Waimiri expeditionem seu Augustoduni obsidionem, anonymus noster aperte docet, idque non solum narrationis ordine, ed etiam adjunctis, quæ refert. Quapropter eum Augustoduni obsidio, ut consideranti patebit, majoratus-domus per Ebroïnum recuperationem reipsa indubie præcesserit, si verum est adjunctum juramenti in verba Chlodovei per Diddonem in obsidione illa a* Leodegario *exacti; illa autem juramenti exactio spectet ad res Sancti nostri Augustodunenses, sive ad illas, quas Augustoduni aut gessit aut passus est, ob rationem, quam jam plus semel protuli, anonymo nostro hic assentior, proque indubio habeo, Ebroïnum majoris-domus dignitatem apud Theodoricum non recuperasse, nisi post absolutam Diddonis et Waimiri in* Leodegarium *expeditionem, licet interim contrarium scribat Ursinus, qui etiam in adjunctis, quæ Augustoduni obsidionem comitata sunt, ab anonymo nostro non parum discrepat. Sed de his infra redibit sermo. Rerum gestarum series exigit, ut nunc ea expediam, quæ Sanctus noster, audito inimicorum suorum consilio, Augustoduni peregerit. Silentio hæc involvit Ursinus,* B *statimque, narrata Diddonis et Waimiri Augustodunum versus properatione, hæc subdit :* Et circumdantes *(Diddo et Waimirus)* eam *(civitatem Augustodunensem)* cum eodem exercitu, *quem nempe acceperant ab Ebroino,* devastabant circa murorum circuitum.

Leodegarius, audito inimicorum suorum consilio,

179 *Ast anonymus noster scribit,* S. Leodegarium, *cognito Ebroïnianorum proposito, plura dixisse ac gessisse, quibus invicta ejus animi fortitudo, generosus rerum terrenarum contemptus, eximia in pauperes charitas, rerum sacrarum veneratio aliæque virtutes plurimæ mirifice claruerunt.* Vir autem, *inquit,* Domini Leodegarius cum ad suam plebem restaurandam resideret in urbe sua, *(Augustodunensi scilicet)* ubi destinatum contra se hostium sensit impulsum, non est passus, ut ultra fugaciter tenderet gressum, sed intrepidus de se Domini expectabat judicium. *Instabant interim apud Sanctum nostrum familiares clericique nonnulli, ut suos secum thesauros opesque quamprimum asportaret, maturaque fuga sibi pariter ac civitati consuleret. At timidum improbavit Vir sanctissimus juxta ac fortissimus* C *consilium, maluitque, quam id sequi, thesauros suos in pios usus impendere.* Cum enim *(prosequitur anonymus noster)* ei *(Leodegario)* tam familiares quam clerici vel fideles imminerent, ut thesauros, quos sibi ipse contulerat, auferret et abscederet, quatenus hostes, hoc audito, a perditione civitatis vel illius persecutione desisterent, ille his nullatenus adquiescens, sed eos continuo in thesaurario * convocans, omnia, quæ ibi addiderat, assignans, talia prosequens verba : Hæc omnia, quæ cernitis, fratres, quamdiu terrenorum hominum gratiam me voluit gratia Dei habere, ad communem ornatum, prout potui, hic * fideliter contuli. Nunc vero forsitan irati sunt ideo mihi homines terreni, quia Dominus nos vocare dignatur ad gratiam cæli. Utquid enim hæc hinc auferam, quæ mecum in cælo non tollo *? Ergo si vobis placet, ego eligo consilium, hæc potius dari * in usus pauperum, quam cum turpi sarcina huc illucque oberrare per seculum.

* *al.* thesauros
* *al.* huc
* *al.* tollam
* *al.* daro

thesauros suos egenis, et ecclesiis distribuit, pluraque

180 *Dixerat hæc Sanctus noster; nec mora, jussit lances argenteas atque alia vasa quam plurima e gazophylacio proferri, eaque a fabris argentariis arcessitis minutatim confracta in pauperes ac monasteria utriusque sexus, tum in agro Augustodunensi quam intra civitatem posita, distribui, iis interim, quæ ecclesiasticis usibus apta erant, ecclesiæ etiam donatis. Anonymus noster num. 29 rem fuse sic exponit :* Statimque, *inquit,* jussit *(Leodegarius)* custodi discos argenteos cum reliquis vasis quamplurimis foras ejicere, et argentarios eum malleis adesse, qui minutatim cuncta confringerent, quod * per fidelium dispensationem jussit pauperibus erogari : quæ autem ex his fuerant ecclesiasticis usibus apta, ecclesiæ addidit ministerio. Monasteria sane tam virorum quam virginum infra urbem vel territorium de eodem argento consolatus est et paupertatem multorum. Quæ fuit tunc vidua, vel orphanitas * vel omnis in commune paupertas, quæ ibi affuit, quæ de ejus largitate consolationem non habuisset? *Subdit his egregia quædam monita, quæ hic non transcribo, Augustodunensibus a sancto nostro Antistite data, ac deinde narrat, hunc in illorum comitatu, indicto triduano jejunio, muros urbis cum signo Crucis Sanctorumque reliquiis circumivisse, humique identidem prostratum cum lacrymis a Domino postulasse, ut, si jam ipse ad gravia quæque, mortemque ipsam forte ab inimicis sufferendam destinatus esset, saltem neminem e grege sibi commisso in servitutem abduci permitteret.* E

* *al.* quæ
* *al.* orphana

exercet laudatissima opera ;
* *al.* commovens

181 *Anonymus noster hac de re num. 30 sic habet :* Commonens * igitur *(Leodegarius)* universum urbis illius *(Augustodunensis)* populum, cum triduano jejunio, eum signo Crucis et reliquiis Sanctorum murorum circumiens ambitum, per singulos etiam aditus portarum terræ adhærens, Dominum precabatur eum lacrymis, ut, si illum vocabat ad passionem, plebem sibi creditam non permitteret captivari : et ita præstitum est evenisse. *Laudatissima sane erant hæc* Leodegarii *opera, sanctoque Præsule plane digna. At, cum ab inimicis se verosimiliter occisum iri putaret, aliud insuper agendum duxit, quo sese eo melius certiusque ad mortem pie sancteque obeundam præpararet. Cum itaque metu advenientis hostilis exercitus numerosi accolæ Augustodunum undique se recepissent, portasque urbis clausissent, mandat Sanctus noster, ut omnes in ecclesiam conveniant, petitque a convenientibus, ut, si quos illorum vel acrius increpuisset vel verbo* F *forte læsisset, veniam illi remissionemque suo Episcopo concederent.* Itaque *(pergit num. 30 noster anonymus)* cum ob metum hostium certatim populi undique se recepissent in urbem, et meatus portarum forti obturassent seratu, et super omnia stabilissent in ordine propugnacula, jussit Vir Domini universos ingredi in ecclesiam, cunctorum sibi postulans indulgentiam, ut, si quempiam illorum, ut adsolet, dum pro zelo rectitudinis increpasset, aut verbo læsisset, ei indulgentiam darent. Sciebat autem Vir Dei, iter passionis ingrediens, non prodesse martyrium, ubi, livore deterso, non prius fuerit cor emundatum, vel caritatis lampade illustratum. Nullus fuit tunc ibidem tam ferreum possidens pectus, qui, etiamsi fuisset graviter læsus, non omnem malitiam cordis indulsisset devotus.

Augustoduno autem obsesso, minus pro sua

182 *Atque hæc sunt, quæ, scribente anonymo nostro,* Leodegarius *proxime ante Augustoduni obsidionem egregie gessit. Sunt autem adeo notatu digna, ut, quamquam multa commentatione non indigeant, ea nihilominus huic Commentario inserenda duxerim, mirarique subeat, cur ne in genere*

AUCTORE C. B.

genere quidem ab Ursino memorentur. Progredior nunc ad memorari jam captam Augustoduni obsidionem, in cujus adjunctis, ut jam monui, anonymus noster ab Ursino non parum rursus discrepat. Etenim hic, quasi Leodegarius, *nulla alicujus pretii re prævie tunc gesta, inimicis suis se sponte stitisset, simul atque urbis obsidionem inceperant, mox ubi hanc ab Ebroinianis captam narravit, num.* 13 *hæc subjungit :* Hæc enim *(inimicorum in urbis muros molimina)* Vir Dei *(Leodegarius)* prospiciens, zelo magno accensus pro plebe sibi commissa, Domini secutus exemplum, animam suam malens ponere pro ovibus suis, eosque * cupiens lucrifacere, quam solam suam temporalem quærere salutem, tunc omnem clerum civitatis aggregari jussit, et cum reliquiis, crucibus et choris psallentium obviam abiit cum Dei laudibus suis inimicis, et sponte se obtulit ad palmam martyrii; si voluntas non defuisset percussoris. *Verum anonymus noster, præterquam quod non meminerit supplicationis cum Sanctorum reliquiis, crucibus universoque Augustodunensi clero a* S. Leodegario *institutæ, dum inimicis suis se sponte sisteret, hoc inter Sancti nostri factum et obsidionis initium* [B] *sequentia, quæ Ursinus omisit, intercessisse num.* 31, 32 *et* 33 *affirmat.*

** al. easque*

quam civium salute sollicitus Meroaldum.

183 *Hæc ego ex anonymo partim nude, partim in compendium redacta huc transcribo, dilucidatione, ubi opus est, adjecta. Non diu post ea, quæ* Leodegarium, *audito inimicorum suorum consilio, egisse jam vidimus, Ebroinianorum exercitus in conspectu Augustoduni apparet, civitatem obsidione circumdat, ipsoque die, quo id accidit, inter oppidanos et Ebroinianos fortiter ad vesperam usque pugnatur, dumque nihilominus Ebroïniani die ac nocte velut canes (clamores scilicet tunc in bello usitatissimi erant) ululantes, Augustoduno nihilo segnius imminent, omnibusque extra mœnia vastatis, oppidanos oppugnant, animadvertit Sanctus noster obsessos in periculo versari. Itaque ex muro turribusque pugnantes inhibet, seque paratum declarat, qui inimicorum voluntati satisfaciat, eorumque furorem spontanea sui deditione sedet, siquidem unius ipsius causa civitatem obsideront; placere nihilominus sibi, ut, antequam urbe inimicis se dediturus egrediatur, unus e fratribus mittatur, qui ab hostibus, cur civitatem obsideant, exquirat. Eligitur ad legationem illam* [C] *obeundam Meroaldus. Abbas is erat, teste nostro anonymo; sed cujus monasterii, non edicit. Duæ tantum ætate nostra sunt Augustoduni et in ejus vicinia virorum abbatiæ, quarum altera S. Symphoriani, altera S. Martini nomine insignitur. Factum hinc verosimillime est, ut scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom.* IV *col.* 449 *hæc scripserint :* Non satis constat, cujus loci Abbo fuerit abbas, an S. Martini, an potius S. Symphoriani ; quod etiam dicendum est de Meroaldo abbate, quem sanctus Leodegarius luminibus proxime orbandus ad Didonem Ebroïni satellitem misit, petiturum, ut accepta, quantumcumque vellet, pecunia, discederet, *quibus innuunt, esse sibi dubium, utrius loci, Ebroïnianis Augustodunum obsidentibus, Meroaldus abbas fuerit, an S. Martini, an vero S. Symphoriani.*

qui non vel S. Symphoriani vel S. Martini,

184 *At .. ibi id valde dubium non est. Etenim verosimillimum apparet, Meroaldum, quo de agimus, S. Symphoriani abbatem tunc non fuisse, sed Ermenarium. Quamquam enim hic,* Leodegario *a Childerico rege Luxovium relegato, Augustodunensem urbem, ut ante vidimus, sibi habuerit commendatam, videtur tamen episcopus ex abbate creatus tunc nondum fuisse, sed, ut post videbimus, tunc forte tantummodo, cum Ebroïnus majoratum-domus jam recuperarat. Apparet id ex anonymo nostro, qui Ermenarium sola* abbatis *appellatione distinguit, dum narrat, eum precibus suis apud Childericum effecisse, ne* Leodegarius *Luxovio, ubi cum Ebroino jam exsulabat, gravius plectendus educeretur, adeo ut Ermenarius brevi illo temporis spatio, quo solummodo, uti ex ante dictis liquet, post exsilium* S. Leodegarii *Childericus in vivis superfuit, abbas S. Symphoriani exstitisse videatur, verosimillimeque etiam tunc exstiterit, cum Ebroïniani Augustodunum obsiderent. Neque tamen hinc inferas, Meroaldum S. Martini abbatem fuisse. Consequens quidem id ex mox dictis foret, si, quod laudati Galliæ Christianæ auctæ Scriptores censuisse videntur, Meroaldus certo exstitit abbas vel S. Symphoriani vel S. Martini. Verum ætate Sancti nostri aliud virorum monasterium præter duo illa jam memorata Augustoduni fuisse videtur.* [D]

sed vel S. Martini vel S. Andochii abbas fuisse videtur.

185 *Etenim iidem Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. citato col.* 483 *sic scribunt :* Fuisse olim monasterium *(S. Andochii, ut notant in margine)* virorum simul et xenodochium a Syagrio [E] episcopo, Brunichilde fundum præbente, in ipsa urbe Augustoduno conditum, satis innuit privilegium Gregorii Magni indultum Senatori abbati, *ejusdem scilicet monasterii S. Andochii. Syagrius sedem episcopalem Augustoduni tenuit ab anno circiter* 560 *usque ad annum circiter* 600 ; *Brunichildis ultimis quinquaginta annis sæculi* VI *et initio sequentis floruit; hæc, illo auctore atque adjutore, varia monasteria in urbe Æduensi anno circiter* [5]89 *construxit. Id ex Gregorii Magni litteris docent iidem rursus Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. citato col.* 345, *adduntque, inter pia illa Brunichildis opera recenseri xenodochium urbis Augustodunensis sive monasterium S. Andochii, quod consequenter, sæculo* VI *senescente, conditum fuit. Quamquam autem in puellarum monasterium postmodo fuerit conversum, factum tamen id non videtur ante sæculum* VIII, *ut ætate Sancti nostri, dum Ebroïniani Augustodunum obsiderent, a viris verosimiliter adhuc fuerit habitatum, quibus cum Meroaldus tunc abbas præesse potuerit, dubitandum videtur, non quidem, ut mox dixi, an hic S. Symphoriani, an S. Martini, sed an S. Martini, an vero S. Andochii abbas exstiterit. Redeo nunc ad rem cœptam.* [F]

ad inimicos emittit, rebusque componi non valentibus.

186 *Meroaldus abbas, verosimillime vel S. Andochii vel S. Martini, civitate egressus ad Diddonem venit, rogat, ut accepta pecunia, quantamcumque vellet, sine cujusquam injuria ab obsidione discedat, aitque,* Si hæc nostra commiserunt facinora *(verba sunt anonymi nostri)* peto, ut interim evangelicam recorderis sententiam, ubi Dominus dixit : « Si non dimi- » seritis * hominibus peccata eorum, nec Pater » vester cælestis * dimittet vobis peccata vestra. » Et illud : « In quo enim judicio judicaveritis, » judicabimini : » simulque imprecans *, ut hostem compesceret, et redemptionem, quam volebat, acciperet. *At Diddo Meroaldi precibus nil motus respondet, sese ab urbis oppugnatione non ante recessurum, quam* Leodegarium *comprehendisset, nisi hic forte fidem Chlodovæo regi vellet promittere. Sed, subdit noster anonymus :* Hæc enim erat simulata occasio, quoniam omnes *(Ebroïniani)* cum sacramento Theodoricum asserebant esse defunctum. *Quibus verbis forte vult innuere,*

** al. remiseritis*

** al. deest cælestis*

** al. deprecans*

AUCTORE C. B.

A *nuere, Diddonem obsidionis solutionem sub conditione fidei pseudo-regi Chlodoveo a* Leodegario *promittendæ simulate tantum spopondisse, ut Ebroïnianis, qui omnes Theodoricum regem jam vita functum esse, cum juramento affirmabant, occasionem sive causam saltem in specie justam obtenderet mulctandi sancti Antistitis, quem prospiciebat a fide Theodorico regi jurata non recessurum, prout etiam reipsa non recessit. Etenim minaci accepto Diddonis responso nihil territus, palam professus, contestatusque est, sese, quoad viveret, fidem Theodorico datam servaturum, moriturumque potius, quam infidelem futurum. At Ebroïniani, audita hac* Leodegarii *in fide Theodorici constantia, statim undique omni telorum genere, igne etiam viam sibi facere, et in urbem irrumpere nituntur.* Hostes vero, *ait noster anonymus,* his auditis responsis, *quibus scilicet* Leodegarius *fidem promittere pseudo-regi Chlodoveo renuebat,* eum telorum jaculis et cum incendio festinanter undique insistebant irrumpere murum civitatis.

Ebroinianis se sponte dedit.

187 *Desinunt hic, quæ anonymus noster in obsidione Augustodunensi, antequam* Leodegarius *sese* B *ad spontaneam sui deditionem Ebroïnianis jamjam faciendam accingeret, evenisse narrat, quæque Ursinus silentio suppressit. At ea, quæ spontaneam illam deditionem comitata proximeve subsecuta sunt, bini isti biographi pariter pertractant; nonnihil tamen hic iterum invicem discordant. Etenim ubi anonymus num. 32 narravit, Ebroïnianis, audita* Leodegarii *in fide Theodorici constantia, omni telorum genere in muros Augustodunenses impetum fecisse, num. 33 sic prosequitur:* Ipse vero *(Leodegarius)* universis fratribus valedicens, panis et vini participatione communicans, eorumque dubia corda confirmans, suam eis, ut Christus, memoriam passionis commendans, ad portarum aditus perrexit intrepidus, apertisque claustris sponte se obtulit pro inimicis *. Adversarii vero, tamquam ovem innocuam ipsum, ut lupi, susceperunt in prædam. *Ursinus vero ubi narravit* Leodegarium, *universo civitatis clero, quod ab anonymo nostro non memorati jam monui, supplicantium ritu comitante, inimicis suis obviam processisse, mox post verba num. 182 adducta, silens* Leodegarium *inimicis suis se sponte dediturum ad portas urbis in-* C *trepide perrexisse, iisque apertis, se dedidisse, hæc subdit:* Qui enim *(Ebroïniani)* venerant ad eum *(Leodegarium)* puniendum, absque reverentia reliquiarum eum comprehenderunt: qui exclamans fertur dixisse: Gratias ago omnipotenti Deo Redemptori, qui me dignatus est hodie glorificare. Qui pergentes duxerunt eum extra civitatem, *quæ ultima verba insinuant,* Leodegarium *in civitate, Augustodunensi scilicet, fuisse, cum Ebroïniani illum comprehenderent; videtur autem anonymus noster verbis proxime ex illo recitatis significare,* Leodegarium, *qui juxta num. 31 ejusdem anonymi Augustoduno egredi statuerat, ab Ebroïnianis comprehensum non fuisse, nisi cum jam urbe illa esset egressus.*

* al. pro civibus inimicis

qui eum, evulsis primum

188 *Quod si tamen quis contendat,* Leodegarium *forte, cum ad portas urbis inimicis se dediturus perrexisset, ad eas sibi apertas Ebroïnianis mox, antequam egredi posset, ingredientibus se sponte dedidisse; id quidem dici non potest cum anonymo indubie pugnare, sicque hic et Ursinus in concordiam revocari poterunt, quantum ad locum, in quo Sanctus noster ab Ebroïnianis tunc captus est, sed nondum propterea inter se prorsus hic concordes erunt, cum non omnia eadem adjuncta narrent. At, quod præcipuum est, saltem invicem concordant in narrando genere supplicii, quo Ebroïniani* Leodegarium *jam captum affecerunt. Ambo enim tradunt, sancto Antistiti a sævis illis hominibus oculos fuisse evulsos. Sed, addit Ursinus, factum id esse, quod sane mihi indubium apparet, Ebroïni mandato; nullam autem Ebroïniani mandati mentionem facit noster anonymus; affirmat vero multorum illustrium virorum testimonio, qui præsentes aderant,* Leodegarium *supplicio inferendo nil territum manus sibi vinciri noluisse, dumque ei jam ferro oculi evellerentur, non modo non gemuisse, sed etiam Dei laudes, psalmosque cecinisse, quod ab Ursino subticetur, ut hic iterum biographi nostri, quamquam in rei, quam narrant, summa consentiant, in adjunctis tamen discrepent. Sed, quod majoris momenti est, nihil etiam suppeditant, unde dies mensisve eruatur, quo Sanctus noster oculis orbatus est. Cum tamen sub æstatem anni 674, ut num. 176 jam docui, obsidio Augustodunensis, quæ diu durasse non videtur, acciderit, etiam hanc proxime secuta* Leodegarii *oculorum evulsio, seu excæcatio (voce hac, licet non Latina, brevitatis causa hic uti fas sit) sub æstatem* E *ejusdem anni 674 accidit; uti autem nec mensem nec diem determinare potui, quo prædicta obsidio inchoata finitave sit, ita etiam nec diem nec mensem certo determinare possim, quo Sanctus noster luminibus fuerit orbatus.*

mense ac die incerto oculis.

189 *Ait quidem Chiffletius in Dissertatione de annis Dagoberti regis cap.* XVI, Leodegarium *oculis exsculptis excæcatum esse octavo Kalendas Septembris, quia, inquit, in antiquis membranis legitur:* Excæcatio quoque gloriosissimi martyris Leodegarii, ac lapidatio beati Gayreni est VIII Kalendas Septembris. *Ad hæc* in veteri Martyrologio, *inquit Mabillonius tom. I Annalium pag.* 518, Gregoriani in Alsatia monasterii memoratur VIII Kalendas Septembris excæcatio sancti Leodegarii; atque ipso die sanctus Garinus frater ejus, qui innumera multitudine telorum confossus, et intestinis stipiti circumrotatis, horrendo martyrio vitam finivit. Eumdem signat diem aliud Martyrologium Mediani-monasterii, in quo præcise fit mentio Garini et Leodegarii, *adeo ut Sancti nostri excæcatio, si antiquis a Chiffletio laudatis Membranis, Mabilloniique Martyrologiis standum sit,* XXV *Augusti acci-* F *derit. Verum Passio martyrum in monumentis ecclesiasticis sæpe annuntiatur aliis diebus, quam quibus contigit. Et vero id locum hic forte obtinere, argumento esse potest, quod eodem* XXV *Augusti die* S. Leodegarii *excæcatio annuntietur cum* S. Gerini *fratris ejus lapidatione, quæ ne quidem eodem anno, quo illa, sed binis annis post contigit, ut suspicari hinc liceat, forte nec* Leodegarii *excæcationem, nec* Gerini *lapidationem eo die, quo accidit, laudatis a Chiffletio Membranis Mabilloniique Martyrologiis esse inscriptam. Quamquam enim* S. Leodegarii *excæcatio* XXV *Augusti anni* 674, *biennioque post eodem Augusti die* Gerini *lapidatio potuerit accidere, parum tamen verisimile id mihi apparet, eo quod sic temporis spatium, quod inter Sancti nostri excæcationem et* Gerini *lapidationem intercessit, duas annos integros, nullo etiam die vel deficiente vel redundante, deberet constituere; verosimile autem non videatur, duos hujusmodi annos hanc inter et illam exacte intercessisse. Nequit itaque aut ex Martyrologiis a Mabillonio, aut ex Membranis a Chiffletio adductis certo determinari, quo die quove mense* S. Leodegarii *excæcatio acciderit, quod jam*

AUCTORE C. B.

jam etiam num. 5 *quantum ad* S. Gerini *lapidationem innui, quodque ex jam. hic dictis confirmari puto.*

Waimiro in custodiam tradunt:

190 *Porro Ursinus num.* 13 *narrat, Sanctum nostrum, cum jam oculis esset orbatus, traditum fuisse custodibus ; idipsum etiam narrat anonymus num.* 34, *adeo ut hic inter binos illos nostros biographos apprime conveniat, si excipias, quod prior non edicat, qui qualesve illi custodes fuerint, quibus* Leodegarius *fuit traditus; id vero edicat posterior, dum num. proxime citato sic scribit :* Cum hostes lætarentur, diviserunt spolia, et, suprascripto Waimiro, *quem paulo ante ducem Campaniæ nominat, adeoque et copiis, quibus is præerat,* Dei Hominem *(Leodegarium)* tradiderunt in custodiam. *Ad hæc scribit Ursinus,* Leodegarium *in quoddam monasterium fuisse ab Ebroïnianis abductum; id ipsum etiam satis innuere videtur anonymus, dum num.* 39 *refert, Sanctum nostrum jussu Theodorici regis et Ebroïni, in majoratum-domus regiæ jam restituti, arcessitum fuisse* ex monasterio, in quo tenebatur absconditus. *Quare hic iterum inter biographos nostros nulla discrepantia seu potius dissensio occurrit.*

B *Aliud dicendum est quantum ad nonnulla, quæ accidere, priusquam eveniret, sanctum* Leodegarium *in monasterium quoddam abduci. Etenim Ursinus silentio præterit plurima ab anonymo nostro accuratissime notato, quæ eventum illum præcesserunt, quæque vel ad* Leodegarium *proprie pertinent, vel cum rebus ad hunc pertinentibus sunt connexa, qualia sunt ea, quæ Augustodunenses ab Ebroïnianis tunc passi sunt. Hæc æque ac illa visum est huic Commentario inserere. A rebus, quæ Augustodunenses spectant, duco initium.*

hic Sanctum secum abducit in Campaniam,

191 *Ebroïnianis cum* Leodegario *Augustoduno etiam potitis, Diddo et Waimirus civitatem illam in dominium seu potius in prædam tradunt Boboni, qui sede episcopali Valentina fuerat dejectus; hic a civibus vi coactis in* Leodegarii *locum utcumque susceptus, mox urbis a militum direptione redimendæ obtentu e sacro ecclesiæ thesauro argentum, quod ad quinque solidorum millia ascendebat, jubet educi, idque una cum pecunia, quam a civibus extorquere potuerat, Ebroïnianis tradit, qui spolia illa læti inter se dividunt; quamquam autem hinc multum de ecclesiæ opi-* C *bus, deque oppidanorum fortunis decesserit, evenit nihilominus, ut nullus e civitate in captivitatem fuerit abductus, quod Sanctus noster a Domino, uti ex anonymo num.* 180 *docuimus, enixe postularat, antequam Ebroïnianis se dederet. Innuit hæc omnia, quamquam nonnihil obscurius, noster anonymus num.* 34, *ubi etiam addit, transactis iis, quæ jam exposui, Waimirum, in cujus custodiam* Leodegarius *traditus fuit, cum copiis sibi subditis reversum esse in patriam, id est, cum tunc ille Campaniæ dux fuerit, verosimillime in Campaniam, quo etiam, ut ex dicendis facile erit colligere,* Leodegarium *custodiæ suæ commissum secum abduxerit, adeo ut Mabillonius lib.* XVI *Annalium Benedictinorum pag.* 518 *et* 531 *non inepte in eadem provincia collocare videatur monasterium, in quo Sanctus noster a Waimiro fuit inclusus, postquam jussu Ebroïni passus esset ea, quæ nunc subjicio, sicque ad res, quæ ad* Leodegarium *propius pertinent, revertor.*

in sylvam detrudit, in domum suam post recipit, tandemque

192 *Ebroïnus, audita* Leodegarii *comprehensione,* in silvarum secreta, *ait noster anonymus num.* 35, eum jubet retrudi, et de ejus morte, quasi necatum * in aquis, fabulam mendacem confingere *, etiam tumulum sepulturæ ejus constituere * jussit, donec ipsum longæ famis inedia consumeret. *Quæ ego verba, ut num.* 22 *jam monui, sic verosimillime accipienda esse puto, ut significent, Ebroïnum in sylvarum abdita* Leodegarium, *donec eum famis inedia consumeret, jussisse retrudi, deque ejus morte quasi necati in aquis fabulam mendacem confingi, et tumulum, in quo sepultus esse prædicaretur, constitui. Voluit scilicet sævissimus juxta ac vaferrimus homo hujusmodi figmentis sævitiem suam populo occultare, et nihilominus sanctum Antistitem sævissimo mortis genere, fame nimirum, enecare. Verum hic Famulo suo speciali quodam modo adfuisse Dominus videtur. Etenim, testante nostro anonymo num.*36, *cum sanctus Dei Martyr longam jam famem pertulisset, nec tamen defecisset,* reminiscens Waimirus, humanam in eo naturam non aliter posse ita durare, nisi cum Christi gratia sustentaret, in domum suam eum jubet perduci. *Ibi Sanctus Antistes familiaribus colloquiis admonitionibusque brevi Waimirum ita mutavit, emollivitque, ut hic argentum ecclesiæ, quod paulo ante pro Augustodunensis civitatis redemptione acceperat, illi pro arbitrio adhibendum tradiderit. Id autem* Leodegarius *Augustodunum egenis distribuendum remisit per Bettonem abbatem, qui etiam Sancti voluntatem fideliter implevit. Hæc omnia anonymus noster num.* 36 *sat aperte docet, ut nulla hic dilucidatione indigeat; nihil tamen suggeri t, unde innotescat, cujus monasterii Betto abbas fuerit; idque aliunde comperire non potui, ut res plane in obscuro sit.* E

* al. necati

* al. confingi

* al. constitui

monasterio includit anno 674 mense forsan Septembri

193 *Ceterum his jam narratis Sancti nostri in monasterio quodam inclusio, cujus num.* 190 *et* 191 *memini, proxime successit. At, inquies, quanto quidem tempore hæc contigit post obsidionem Augustodunensem, quam supra ad æstatem anni* 674 *retulimus? Respondeo : neque ex anonymo nostro, neque aliunde quidquam succurrit, unde fas sit colligere, quanto temporis spatio* Leodegarius *post prædictam obsidionem degerit sive in domo Waimiri sive in sylva, in quam jussu Ebroïni fuerat detrusus, ac proin incertum est, non tantum, quo die, sed etiam quo mense in monasterio fuerit inclusus; dubitandum tamen non videtur, quin id anno* 674 *acciderit, cum verosimiliter Waimirus* Leodegarium *nec in sylva ultra unam alteramve hebdomadam reliquerit, nec ultra unum alterumve mensem, ne forte Ebroïnum offenderet, domi suæ jam emollitus benigne habuerit, adeo ut forsan memorata inclusio ad Septembrem anni* 674 *non inepte valeat referri. Fuit interim secundum Ursinum Ebroïni in majoratum-domus restitutione posterior; hanc enim ille Augustoduni obsidione anteriorem facit, qua in re ipsi quidem adstipulandum non esse num.* 178 *docuimus; at ratio, quæ ad id faciendum ibidem nos impulit, efficere hic non potest, ut Ebroïni in majoratum-domus restitutio Sancti nostri in monasterio inclusione certo etiam negetur anterior. Licet enim Ebroïnus etiam tunc, cum Diddo et Waimirus Augustodunum obsiderent, Chlodoveo pseudo-regi a se constituto adhæserit, potuit paulo post ab eo deficere, ac cum Theodorico in gratiam rediens majoratui-domus prius etiam restitui, quam* Leodegarius *monasterio includeretur. Puto nihilominus, Ebroïni in majoratum-domus restitutionem præpropere ab Ursino narrari, non tantum ratione obsidionis Augustodunensis, sed etiam ratione inclusionis Leodegarii in monasterio, idque fere pro indubio habeo, si Ebroïnus serius, quam anno* 674, *majoratum-domus recuperavit,* F

AUCTORE C. B.

A *peravit, cum ex jam dictis ultra hunc annum Sancti nostri in monasterio inclusio differri non posse videatur.*

§ XIII. Ebroïnus in majoratum-domus restitutus S. Gerinum occidi curat, et Leodegarium dire mutilatum Waningo tradit in custodiam, a quo Sanctus deinde Fiscamnum ducitur.

Ebroinus in majoratum-domus restitutus, inique

B Ebroïnus *quorumdam factione Theodorico regi reconciliatus, inque palatii præfecturam, aliis invitis, aliis consentientibus, restitutus passim in omnes sævire incepit, ac primo quidem promulgato mox edicto sanxit, ut nemini ratione eorum, quæ, flagrante bello, contra jus fasque passus esset, actio in jure competeret. Erat sane hujusmodi edictum multis litibus, quæ alioquin fuissent oborituræ, impediendis accommodatum, sed non alio fine ab Ebroïno erat editum, quam ne ipsemet restituere compelleretur, quæ per ministros suos multis inique abstulerat. Asserit id anonymus noster num.* 37, *ubi etiam et duobus numeris sequentibus Ebroïni sævitiem egregie depingit. Hanc Valesius lib.* XXII *Rerum Francicarum pag.* 306 *et* 307 *partim anonymum nostrum interpretans, partim ex Ursino et aliunde quædam illuc facientia colligens, dilucidius in hunc modum exponit :* Memor idem *(Ebroïnus)* nihilominus acceptæ contumeliæ optimates Francos, qui ipsum subregulum habere noluerant, tonsumque in monasterium relegaverant, vehementer persequi cæpit, nec minore livore ac malignitate, quam superbia et crudelitate in omnes, qui adversus ipsum C fuerant, sæviit. Si quid cuiquam eorum objici, si quis in aliqua culpa deprehendi potuit, mox aut gladio interfectus, aut fortunis spoliatus et ad gentes exteras confugere coactus est. Sic autem se gerebat, ut jure agere, non vindicandarum injuriarum suarum occasiones quærere et oblatas arripere, et ut sontes punire, non inimicos suos perdere videretur.

Francos passim sæviens

195 Plerumque nobiles Francos sibi invisos nomine ac vi regia aggrediebatur, damnatorumque bona fisco inferebat, quæ mox in prædam suam verteret. Reus majestatis erat, qui ipsum grassantem ferre non potuerat ; cumque genere, opibus et honoribus claros partim interemisset, partim fugere compulisset, eorum in locum viles et egenles, aut animi mollitie aut hebeti ingenio despiciendos substituebat, qui crudelibus ac impiis ipsius imperiis refragari non auderent. Quorum propinquos oppresserat, ab his ne vicissim opprimeretur, timebat, et tamquam suspectos malevolosque vexabat, ne quandoque haberet æmulos dignitatis. Nobilium quoque feminarum monasteria tum diruta esse dicuntur, et primariæ monachæ, ætate ac pietate venerabiles, quibus vel barbari captis pepercissent, ab Ebroïno varias cuique ob causas infesto crudeliter in exsilium actæ. Multi Francorum proceres, qui aliquo facto Ebroïnum offenderant, cum ex aliorum exitu intelligerent, quantum cervicibus suis impenderet periculum, vix fuga manus ejus evasere et pars Ligerim transgressi ad Aquitanos, tum excusso Francici imperii jugo rebelles ; pars in Austriam perfugere. Plurimi exsilio multati, nec umquam postea domum reversi ; plurimi carceribus inclusi et bonis suis spoliati sunt. *Ita Ebroïnus in omnes, quos sibi adversatos fuisse putabat, vel a quibus utcumque habebat timendum, sine ullo discrimine grassabatur ; semper tamen sub alicujus seu veri seu falsi criminis puniendi obtentu. Optimates enim, quos oderat, regis nomine palam persequi sine causa saltem in speciem justa non audebat, inquit anonymus num.* 39.

Leodegarium et Gerinum ad aulam arcessit

196 *Porro cum Ebroïnus, jam multis popularium suorum in exsilium actis, multis interfectis, sæviendi finem faciendum nondum duceret, simulat, se mortem Childerici velle ulcisci. Æquissimum sane erat crudelissimo mortis genere eos omnes puniri, qui impias manus suas in Childericum regem extenderant, quique cum una cum* E *Bilihilde regina prægnante nefarie occiderant. Verum alio collineabat Ebroïnus; volebat scilicet sub prætextu necem Childerico illatam ulciscendi necis illius reos agere nonnullos sibi invisos, qui adhuc supererant, quibusque aliud crimen cum aliqua veri specie imputare difficilius videbatur. Hos inter erant* Leodegarius *et* Gerinus; *ille, ut supra vidimus, a Childerico in exsilium pulsus fuerat, ideoque Ebroïnus verosimiliter putarit, facile futurum, ut necis Childerico illatæ conscius fuisse crederetur ; hic illius frater erat, ideoque Ebroïnus putarit, facile futurum, ut cum aliis in Childerici necem ob injuriam fratri suo* Leodegario *ab eo illatam conspirasse crederetur. Hac itaque ratione homo vaferrimus nomini suo, etsi in* Leodegarium *et* Gerinum *injuste sæviret, satis consultum iri arbitratus, nobilissimum illud par Fratrum Theodorici regis jussu suoque ad aulam arcessit.* Leodegarius *adhuc morabatur in monasterio, cui a duobus circiter annis fuerat inclusus. Gerinus iis in partibus versabatur, ad quas metu Ebroïni procul ab aula, vel sponte sua cum multis aliis Francorum proceribus secesserat, vel ad quas* F *ab Ebroïno fuerat relegatus. Ambo illi accepto mandato obsecuti sunt, innuunt hæc omnia partim anonymus noster num.* 38 *et* 39, *partim Ursinus num.* 14. *Quæ autem subsecuta sunt, dum* Leodegarius *cum* Gerino *in conspectu Theodorici comparuit, ii ipsi scriptores, Ursinus nempe num.* 14, 15, 16 *et* 17, *anonymus vero num.* 39, 40 *et* 41 *fuse exponunt, idque (rationem vide num.* 26) *iisdem pene verbis.*

anno 676; hunc necari jubet; illum dire mutilatum Waningo

197 *Mabillonius prolixiorem horum relationem tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 531 *compendio in hunc modum complexus est :* Cum *(Leodegarius et Gerinus)* in conspectum principis *(Theodorici)* venissent, multis ab Ebroïno contumeliis et opprobriis affecti dixerunt, se quidem hæc merito pati, qui in Deum sæpius peccassent : ipsum vero miserum, qui totam Francorum gentem tyrannide sua conturbaret, alios fortunis spoliando ; alios proscribendo et mittendo in exsilium ; aliis denique vitam eripere moliendo : quæ omnia ipsi aliquando certi exitii causa futura essent. His auditis, excandescens Ebroïnus, alterum ab altero separari jussit : et Gairinum quidem abductum et ad palum alligatum saxis obrui ; Leodegarium vero, ut

AUCTORE C. B.

ut lento supplicio ad desperationem impelleret, laceratis plantis, abscissa lingua, labiisque mutilatis, Waningo tradi, veritus, ne, si eum, uti Vir sanctus optabat, simul conficeret, omnes eum pro martyre haberent. *Hæc ille ad annum* 676, *quo etiam revera contigerunt. Etenim, ut num.* 193 *docuimus,* Leodegarius *in monasterio quodam inclusus fuit anno* 674, in quo, *teste Ursino num.* 13, latuit per annos circiter duos; *teste autem anonymo nostro num.* 39. *in monasterio, cui fuerat inclusus, etiam tunc latebat, cum ad aulam cum fratre suo* Gerino *jussu Ebroïni et Theodorici regis arcessitus est, adeo ut tum, cum id factum est, non amplius quam duorum circiter annorum spatium post ejus in monasterio inclusionem, anno* 674 *factam, effluxisset, sitque per consequens anno* 676 *cum fratre suo* Gerino *ea passus, quæ mox exposuimus. Atque ita quidem innotescit, quo anno* S. Gerinus *martyrio coronatus sit; dies autem mensisve, ut num.* 5 *et* 189 *jam docui, pro certo determinari non potest, ut supervacaneum sit hic in alterutrum inquirere, præstetque ad alia progredi.*

B

traditi in custodiam, in cujus domo

198 *Ursinus, huncque secutus Mabillonius num. præcedenti laudatus, in genere tantum dicunt,* Leodegarium *et* Gerinum, *dum in conspectu Theodorici et Ebroïni comparuere, contumeliis et opprobriis fuisse affectos. Ast ego puto, Sanctis nostris in particulari tunc imputasse exprobrasseque Ebroïnum, quod necis Childerico illatæ conscii fuissent. Narrat enim num.* 39 *noster anonymus,* Leodegarium *cum fratre suo* Gerino *tunc arcessitum fuisse, cum Ebroïnus* Hilderici mortem simulabat se vindicare, *unde non immerito colligi posse videtur, præfatum crimen Sanctis in conspectum Theodorici adductis objectum exprobratumque ab Ebroïno fuisse. Accedit, quod anonymus noster num.* 46 *diserte narret, idem illud crimen* S. Leodegario *objectum fuisse, dum biennio post mortem fratris sui* Gerini *ad concilium episcoporum jussu Ebroïni fuit adductus.* Ubi, *inquit,* cum deductus fuisset *(Leodegarius)* ad medium *(concilium episcoporum)* inquisierunt ab eo verbum, ut de Hilderici morte fuisse conliteretur se socium *. *De hoc episcoporum concilio sermo recurret, dum, quæ illud præcesserunt et ad* S. Leodegarium *spectant, fuerint pertractata. Ursinus, narratis iis, quorum compendium num.* 197 *ex Mabillonio exhibuimus,*

* al. conscium.

C

mox subdit, Leodegarium *ad cœnobium Fiscamnense a Waningo, cui in custodiam datus erat, fuisse perductum.*

visitur a Winoberto et Ermenario,

199 *At antequam id fieret, Waningus domi suæ* Leodegarium *aliquamdiu retinuit, ubi ea contigerunt, quæ anonymus noster num.* 41, 42 *et* 43 *tradit, quæque Mabillonius pag. proxime citata et sequenti contrahere sic pergit :* Tanti Antistitis *(Leodegarii)* pœnas miseratus Winobertus abbas, ægre a Waningo custodibusque impetravit, eum ut adire ac curare sineretur. Ingressus, sanctum Virum in stramine jacentem reperit, ac vetusto tentorii segmento opertum, vixque tenui spiritu palpitantem, ita ut brevi exspiraturus videretur. Sed, res mira ! quem excisa lingua, labiisque exsectis, mutum credebat, inter sputamina sanguinum nihilo minus diserte loquentem offendit. Itaque qui Leodegarii funus curaturus venerat, de curandis ejus vulneribus cogitare cœpit, remque Ermenario, Æduensi post Leodegarium episcopo, confestim nuntiavit, quem Waningus ægre, ob tyranni metum, ad Virum Dei admisit. Omnes enim, ait auctor æqualis, ut leonem iratum metuebant Ebremerdum, id est, Ebroïnum. Ambo itaque, Ermenarius scilicet ac Winobertus, omni metu postposito, mutilari vulnera pro virili curant, corpus cibo ac potu reficiunt, eumque meliori veste induunt. *Tres hic præter* Leodegarium *et Ebroïnum personæ nominantur, Waningus scilicet, Ermenarius et Winobertus ; de singulis aliquid notasse, non abs re fuerit. A Winoberto lubet incipere.* D

quorum ille tunc abbas vel civitatis.

200 *Hunc Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* IV *col.* 449 *inter abbates S. Martini Eduensis collocant, nulla facti sui idonea ratione adducta, qua etiam destituti fuisse videntur. Etenim loco citato de Winoberto abbate hæc tantum scribunt :* Winobertus abbas *(S. Martini Eduensis)* florebat tempore sancti Leodegarii episcopi Eduensis, cujus Vitam scripsit anonymus monachus, qui sub Winoberto abbate vitam religiosam ducebat, et quidem, uti existimat Mabillonius, in Martiniano monasterio : *ex quibus liquet, hos in eo duntaxat fundari, quod, ut putant, anonymus noster antiquior, qui Vitam* S. Leodegarii *conscripsit, sub Winoberto abbate vitam religiosam duxerit, idque, ut existimari a Mabillonio affirmant, in monasterio Augustodunensi S. Martini. Verum unde auctores illi didicere, vel a Mabillonio putari, anonymum nostrum in monasterio Martiniano Augustodunensi monachum fuisse, vel hunc sub Winoberto abbate vitam religiosam duxisse? Postremum sane neque ex ullis ipsiusmet anonymi nostri verbis neque aliunde comperire potui; quod vero ad primum attinet, Mabillonius sæculo* II *Benedictino in Observationibus præviis ad Vitam* S. Leodegarii *anonymum nostrum asserit monachum Augustodunensem fuisse, non S. Martini, sed S. Symphoriani. Hoc autem assertum suum, uti post diligens examen comperi nusquam retractat, ut laudati scriptores verosimiliter hic hallucinati sint, idoneaque ratione caruerint, qua Winobertum abbatem catalogo abbatum S. Martini adscriberent.* E

vel diœcesis Augustodunensis fuisse videtur,

201 *Porro licet certo, ut apparet, determinari nequeat, cujus monasterii abbas Winobertus exstiterit, hunc tamen abbatem fuisse cujusdam monasterii, quod vel in civitate vel in diœcesi Augustodunensi situm erat, verisimile mihi est tum ex eo, quod anonymo nostro, Augustodunensi monacho, qui eum num.* 42 *unum e fratribus suis appellat, apprime notus fuisse videatur, tum ex eo, quod ipsemet, ut apparet, recte noverit Ermenarium, Augustodunensem S. Symphoriani abbatem,* Leodegarii *in episcopatum successorem. Cum enim, ut anonymus num.* 42 *testatur, Sanctum nostrum in domo Waningi in stramine jacentem, et nihilominus, excisa lingua, labiisque exsectis, diserte loquentem reperisset, rem illico ad Ermenarium detulit, ac cum eo Sancti nostri vulnera pro virili curavit; quæ cura sancto Antistiti summa charitate a Winoberto adhibita argumento etiam esse potest, hunc fuisse abbatem in civitate vel diœcesi Augustodunensi, cui ante episcopus* Leodegarius *præfuerat, jamque, ut apparet, Ermenarius præerat.* F

hic vero Leodegario in sedem

202 *Etenim hunc anonymus noster num.* 42 *episcopi titulo insignit, dum de Winoberto abbate, qui* Leodegarium *custodiæ Waningi primo commissum inviserat, sic scribit :* Et concito gradu *(Winobertus abbas)* Hermenario episcopo nuntiat factum, *nempe de* Leodegario, *quem, excisa lingua labiisque exsectis, diserte loquentem audierat ; erat ergo Ermenarius jam tunc, cum Sanctus in custodiam Waningo primum erat traditus, Augustodunensis episcopus. Verum a quo tempore* Leodegario *fuerat suffectus? Factum id non videtur, cum adhuc in vivis Childericus*

AUCTORE C. B.

A *ricus esset superstes. Licet enim anonymus noster num. XIX narret, Childericum, cum Leodegarium Luxovium relegaret, Augustodunensem urbem Ermenario, S. Symphoriani abbati, petitione populi commendasse, eum tamen ibidem episcopum non compellat. Ad hæc Sanctus noster post mortem Childerici Augustodunum repetens ab universo populo et clero, ut jam vidimus, triumphi quadam specie est receptus, inque sedem pristinam locatus, nemine omnino repugnante, ut Ermenarius, qui populo maxime erat in amoribus, Sancto tunc nondum, adeoque nec vivente Childerico, in episcopatum subrogatus fuisse videatur. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 674 num. 11 ita pronuntiat :* Observa præterea, Ermenarium basilicæ sancti Symphoriani abbatem exulis Leodegarii loco subrogatum ab Ebroïnianis fuisse apud Æduos episcopum, ut liquido patebit ex iis, quæ post biennium referemus ex Vita ipsius Leodegarii ab anonymo conscripta ; *post biennium autem, ad annum scilicet 676 num. 1, transcriptis iis, quæ anonymus noster refert num. 42, hæc subdit :* Ex illo textu *(imo præcipue ex verbis, quæ hic mox*
B *ex anonymo nostro recitavit)* patet id verum esse, quod ante biennium a nobis observatum fuit, Hermenarium abbatem in locum exulis Leodegarii subrogatum fuisse apud Æduos episcopum ab Ebroïno.

episcopatum jam successisse.

203 *Sane Cointio hic assentiendum est, si, quod ex mox dictis verosimile apparet, Ermenarius, vivente Childerico, nondum fuerit Augustodunensis episcopus, fueritque nihilominus tunc, cum præfatum ex Winoberto de* Leodegario *nuntium accepit, in dignitate illa constitutus, prout anonymus sat aperte indicare videtur, dum num. 42 (vide verba num. præcedenti recitata) Ermenarium episcopi titulo distinguit. Ast ibi Ermenarius forte tantum per anticipationem ab anonymo nostro vocatur episcopus, nimirum non quod tunc, cum ex Winoberto de* Leodegario *nuntium accepit, Augustodunensis fuerit episcopus, sed quod postmodo ad sacrum illud munus fuerit promotus : id autem si verum sit, dubium prorsus est, sub quod tempus Ermenarius* Leodegario *in episcopatum sit suffectus, recteque facere dicendi sunt Galliæ Christianæ auctæ scriptores, dum tom. IV col. 356 recensitis iis, quæ de Ermenario ex anonymo no-*
C *stro suppetunt, incertum esse aiunt, quando Ermenarius episcopatum sit exorsus. Nihilominus mihi hic præplacet Cointii opinio, in qua anonymi verba num. præcedenti recitata in sensu magis naturali et obvio accipiuntur ; juxta hanc autem, ut ante dicta consideranti patebit, Ermenarius* Leodegario *in episcopatum fuerit subrogatus anno circiter 675 vel 676. Neque hic opponas, Bobonem ab Ebroïnianis, ut anonymus num. 34 innuit, in cathedram Augustodunensem, civitate illa sub æstatem anni 674 subacta, fuisse intrusum. Potuit enim Bobo brevi post, ut pluribus aliis contigit, excidere amicitia Ebroini Theodorico jam reconciliati, perque eum episcopatu injuste parto spoliari, ejusque loco Ermenarius substitui. Sed de hoc jam satis ; superest, ut de Waningo nunc quædam dicamus.*

Waningus initio Sanctum durius habet, deindeque,

204 *Condidit is monasterium Fiscamnense, vulgo* Fescam, *quod situm inter Diepam et Portum Gratiæ, quadraginta fere milliaribus, ut scribit Glaber Rodulphus lib. IV Hist. cap. IV, ab urbe Rotomagensi distat. De Waningo sub titulo* Sancti *ad IX Januarii Majores nostri egere, ejusque Vitam non integram, sed varia dumtaxat Fragmenta, quæ licuit acquirere, in lucem emisere, iis Fragmentis aliud ex quodam cœnobii Fiscamnensis apographo Mabillonius in sæculo II Benedictino adjunxit ; quamquam autem ibi Waningo titulum* Sancti *etiam attribuat, eum tamen, quod nec Majoribus nostris adversatur, antiquioribus Fastis sacris esse adscriptum, recte negat.* Waningi nomen, *inquit in Observationibus prævüs pag.* 972, in antiquis Martyrologiis non exstat, neque in Actis SS. Wandregisili ac Leodegarii SANCTUS prædicatur, sed VIR ILLUSTRIS ; et cum S. Leodegario mitius egisse laudatur. *Ista hic auctor ; sed quod ait de* Leodegario *mitius a Waningo habito, sano sensu intellige. Licet enim mitius egerit Waningus cum Sancto nostro custodiæ suæ commisso, ideoque ab anonymo num 43 laudetur, non prius tamen hunc modum tenuit, quam Leodegarium stupendo prodigio distincte sine lingua loquentem audivisset, hincque conclusisset, sanctum Antistitem iniqua persecutione ab Ebroino immerito vexari. Manifestum id præcipue faciunt quædam ob anonymo nostro num. 41 et 42 relata, quibus Waningus, antequam cognovisset mox memoratum miraculum, in* S. Leode-
garium *potius durior quam mitior fuisse videtur,* E
hincque haud dubie est, cur idem Mabillonius tom. I Annalium, ubi verbis num. 199 recitatis retulit Winobertum et Ermenarium Sancti nostri misere mutilati vulnera pro virili curasse, corpus cibo ac potu refecisse, eumque meliori veste induisse, proxime subjungat : Quod mirum est, a Waningo, viro alioqui pio, tunc prætermissum fuisse. Sed nimirum ita crudelis tyranni edicta ferebant. Quamquam cur talis furiæ se ministrum præstare ? *Hæc Mabillonius et quidem plus æquo forte in Waningum hic severus.*

mutato animo, Fiscamnum ducit, ubi ei linguæ abscissæ

205 *Potuit enim Vir pius deceptus fraudibus et dolis Ebroini, qui* Leodegarium *necis Childerico illatæ conscium fuisse prædicabat, criminis illius vere reum sanctum Antistitem putare, sicque eum non humani alicujus respectus, sed solius justitiæ intuitu durius tractare. Utut sit, certe ubi primum objecto crimine innoxium cognovit Sanctum nostrum, multo eum humanius, ut ex dicendis mox patescet, tractandum curavit. Nunc ad interruptam tantisper rerum seriem revertor. Hunc Mabillonius loco proxime citato ita prosequitur :* Interim, dum in Waningi domo retinetur sanctus Antistes, *(Leodegarius)* ipsius labia et lingua F
recrescere cœperunt, ac solito more ex ejus ore verba profluere. Quo miraculo flexus tandem Waningus, mitius cum eo agere non dubitavit, et Martyrem Dei agnoscens, in monasterium Fiscamnum, quod ipse exstruxerat, et Childemarcæ abbatissæ regendum commiserat, Leodegarium perduxit, ibique custodiri, sed tamen humanius tractari curavit. *Hausta hæc fere sunt ex solo nostro anonymo. Etenim Ursinus de Leodegario mitius a Waningo habito nihil prorsus commemorat ; quemadmodum autem Sancti nostri, antequam Fiscamnum duceretur, in domo Waningi detentionem silentio præteriit, ita pariter omisit, quæ anonymus num. 42 de loquela ipsi ibidem una cum labiis et lingua recrescentibus redire cœpta memoriæ prodit. Porro Ursinus etiam non indicat labia et linguam* Leodegario *plene recrevisse, cum jam Fiscamnum esset perductus, sed tantum ait,* linguam ejus præcisam solitum recepisse officium. *Indicat id, quamquam subobscure, noster anonymus ; ubi enim hic num. 43 narravit* Leodegarium *ad monasterium Fiscamnense a Waningo fuisse perductum, non solum ait*

AUCTORE C. B.

ait tunc ejus linguam præcisam solitum recepisse officium, *sed, paucis interjectis, addit* : Ubi *(in monasterio Fiscamnensi)* dum intra parvum spatium oris, faciei * vel linguæ recepisset *(Leodegarius)* officium, eo quod oblatus fuerat ipse jam Domino *, quotidianum immolare studuit sacrificium. *Quibus verbis verosimillime vult significare labia et linguam in monasterio Fiscamnensi* Leodegario *plene recrevisse ; præmisit enim num. 42, ea jam Sancto recrescere cœpisse, cum nondum Fiscamnum esset adductus.*

* Mabill. labiorum, faucium

* al. abest Domino

recrescere jam cœptæ usum perfecte recuperat,

206 *Porro ad præsens institutum pertinent, quæ num. 7 leguntur in Fragmento Vitæ S. Waningi, quod Majores nostri ad* IX *Februarii secundo loco ediderunt. Sunt autem hæc :* Illo tempore *(ædificato jam monasterio Fiscamnensi)* beatus et gloriosus martyr Leodegarius Fiscannum deducitur, quem efferus et nefandus apostata Ebroïnus episcopatus sui sede injuste expulerat, rerum affluentia multarum expoliaverat, et lingua inclementer abscissa totius officio sermonis privaverat. Verum cum gloriosus Martyr et Episcopus Summi et Omnipotentis sacras ingrederetur ædes, et psallentium Virginum audiret B angelicas voces, ablatæ officium linguæ reperit. *Quibus verbis, spectato sensu magis obvio et contextu, insinuari videtur,* Leodegarium *loquendi usum, quem, lingua abscissa, amiserat, tunc primum recuperasse, cum ad cœnobium Fiscamnense perductus sanctimoniales ibi in sacris ædibus psallentes audivit, quod cum Ursino,* cum hic tantum asserat linguam* Leodegarii *præcisam solitum in monasterio Fiscamnensi recepisse officium, satis congruit ; at non item cum anonymo nostro. Hic enim narrat, ut jam vidimus,* Leodegario *loquelam post linguæ abscissionem redire etiam cœpisse, antequam Fiscamnum duceretur. Sed Ursinus juxta ac laudati Fragmenti Vitæ S. Waningi auctor forte dumtaxat volunt,* Leodegario *tunc primum, cum Fiscamnum venit, linguam abscissam perfecte recrevisse, plenumque ejus usum rediisse. Utut sit, narratione, quam anonymus noster num. 42 et 43 instituit, standum puto. Cum enim, quæ ibidem prodit, Ermenarius Augustodunensis post* Leodegarium *episcopus, cui Opus suum ille inscripsit, et Winobertus in episcopatu, ut verisimile esse jam vidimus, Augustodunensi abbas, propriis suis oculis ac auribus per-* C *ceperint, ea verosimiliter ex iis ipsis, utpote et ipse monachus Augustodunensis, fideli relatione intellexerit, aut etiam suis ipsemet oculis aspexerit, si genuina sit Mabillonii lectio, de qua num. 22 et 23 hujus Commentarii prævii actum est.*

austerum vitæ genus amplectitur, animique

207 *Ceterum* Leodegarius *Fiscamnum jam perductus, austerum admodum vitæ genus amplectitur, dies noctesque integros in divinis laudibus transigit, totum se pœnitentiæ operibus impendit, nec templo egreditur, nisi ut paululum cibi et quietis fesso corpori concedat. Insinuat hæc tam anonymus noster quam Ursinus; hic quidem num. 17, ille vero 43. Iisdem ambo fere verbis utuntur. Ursiniana hæc sunt :* Nam *(Leodegarius in monasterio Fiscamnensi)* diebus ac noctibus in Dei cultu pervigilans astabat, ut vel paululum ad necessaria corporis vix aliquando ab ecclesia procederet, vel quippiam somni ac ciborum perceptionem capere * potuisset. *Ad hæc Vir sanctus linguæ usum, quem divinitus recuperarat, inutilem ibidem non reliquit. Etenim non tantum sæpe suavia miscebat colloquia cum monasterii Fiscamnensis sacris virginibus, sed etiam piis suis doctisque sermonibus effecit, ut multi alii*

* al. refectionem percipere

admirantes, quanta Dei clementia in Sancto D *suo, cui lingua exsecta prodigiose recreverat, operaretur, a pravis operibus ad Dominum conversi, dignos pœnitentiæ fructus fecerint. Insinuat hæc iterum Ursinus. Quippe num. proxime citato sic scribit :* Magnum *(Leodegarius Fiscamnum jam ductus)* doctrinæ suæ semen ostendit in populo : ut quando inter virgines * *(sanctimoniales)* accederet, tantum, ut fertur, dulcia sua fulgebant eloquia, ut mirarentur, quicumque audierant, quanta Dei operabatur clementia, et conversi a pravis operibus, velociter peterent fructus pœnitentiæ. *Hæc ille, cui hic quidem ad verbum fere iterum consonat anonymus, sed subjungit,* Leodegarium *insuper in monasterio Fiscamnensi quotidianum Missæ sacrificium Deo immolare studuisse, quod Ursinus alto silentio involvit.*

* al. virginum catervam

208 *Pari modo silentio etiam involvit is scriptor id, quod idem item anonymus num. 44 perhibet, quodque luculenter ostendit, eximia* Leodegarium *etiam in inimicos suos charitate fuisse, eorumque dilectionem, quam verbis in epistola ad matrem suam num. 221 recitandis impense commendat, opere reque ipsa exercuisse. Res* E *sic habet. Exegerat jam Sanctus biennium fere in monasterio Fiscamnensi sub custodia Waningi, dum manifesto Dei numine accidit, ut ii, quos habuerat inimicos, perduellionis crimine damnati, partim mortis pœna fuerint mulctati, partim ad extraneas regiones fugere fuerint compulsi. Audivit id sanctus Antistes. Tum vero tantum abfuit, ut aliqua vindictæ cupidine abreptus de misero illorum casu fuerit gavisus, ut contra non parum doluerit, quod ii, qui morte fuerant puniti, sine praviis pœnitentiæ fructibus obiissent. Audi ipsum anonymum :* Dum per biennium fere, *inquit num. 44,* ibidem *(in monasterio Fiscamnensi* Leodegarius) in Dei laudibus resedisset, ut eos illi nuntiaverunt interfectos, aut pro infidelitatis causa in regionibus, alios effugatos ; ille * graviter deflens, non de ultione est gavisus, sed cur sine pœnitentia eos comprehenderit mortis occasus, ingemiscebat. *Ita* Leodegarius *in inimicos suos erat affectus, cum interim Ebroïnus, præteritis sancti Exsulis suppliciis non contentus, de eo iterum vexando, mortique etiam tandem dedendo cogitaret, ut § a sequenti proximus aperiet.* F

in inimicos bene affectus egregium specimen præbet.

* al. quos ille

§ XIV. S. Leodegarius ad S. Sigradam matrem suam scribit epistolam, in cujus epocham hic inquiritur.

P*hilippus Labbeus Societatis nostræ sacerdos tom. 1 Novæ Bibliothecæ librorum Mss. pag. 777 et 778, primus omnium publici juris fecit insignem sancti* Leodegarii *ad S. Sigradam matrem suam epistolam, quam deinde Mabillonius ex Ms. codice Maxentiano ad calcem Actorum Sancti nostri recudendam curavit, quamque Appendici tom. IV Galliæ Christianæ auctæ novissime etiam insertam reperio. Hanc ego hic denuo recudam ex Ms. apographo, quod ex antiquis Membranis clarissimi*

S. Leodegarius vel post, ut communis fert opinio,

AUCTORE C. B.

A *clarissimi viri, domini Philiberti de la Mare, Divione regii consiliarii, desumptum notatur, quodque ad Decessores nostros P. Petrus Chiffletius, et ipse Societatis nostræ sacerdos transmisit. Dicta epistola tam in apographo nostro quam in editione Mabillonii et Labbei hunc præfert titulum :* Epistola consolatoria, quam S. Leodegarius episcopus Heduorum post obitum germani sui Guayreni *, post amissos oculos et labia incisa, direxit ad genitricem suam Suessionis in cœnobio puellarum, incipit. *Hinc haud dubie factum est, ut hanc Mabillonius, Cointius, aliique huc usque eruditi omnes,* S. Gerini *morte posteriorem esse indubitanter existimarint. Verum cum non constet de ætate antiquorum Mss., ex quibus tam in apographum nostrum quam in Labbeanam et Mabillonianam editionem recitatus titulus illatus est, forsitan is tantum profectus fuerit a posterioris ævi scriptore, qui nimium a sæculo Sancti nostri remotus, ejus ad matrem epistolam post mortem* Gerini *scriptam, sine sat solido fundamento putavit, ac proin dubitari posse videtur, an vere tunc scripta fuerit, cum id ex nullo plane, ut apparet, ipsiusmet epistolæ loco pro certo queat* B *concludi.*

* Mabil. Gaireni

vel ante, ut etiam

210 *Etenim in hac, quam longa est, ne quidem* Gerini *nomen uspiam comparet. Ad hæc nihil omnino suggerit, quod* Gerini *mortem jam evenisse, cum scriberetur, vel utcumque insinuet, vel necessario requirat. Cointius in Annalibus ad annum* 676 *num.* 2 *recitat ex illa hæc verba :* O felix mors, quæ vitam tribuit; felix amissio rerum, quæ divitias restituet sempiternas; felix tristitia, quæ gaudium affert angelorum! Impræsentiarum probasti, quantum clementissimus Dominus Jesus Christus misertus est tui, qui devotionem spiritualem et custodiam sanctæ disciplinæ et contemptum mundi tibi habere concessit, et pignora uteri tui de ærumna hujus sæculi et de errore præsentis vitæ eripuit, et dedit spem vitæ æternæ iis, quos lugere poteras, quasi mortuos, si superstites reliquisses in mundo, de quibus non est habenda mœstitia, sed multimoda gratiarum actio referenda Deo Patri et Domino Jesu Christo, *quibus ait a* Leodegario *pronuntiari* Gerini *fratris necem non tristitiæ, sed lætitiæ causam esse debere, ut velit iis agi de* Gerini *morte, Alia, fateor, non sunt in tota* C *epistola magis valida, quibus id contendatur, aut, ut melius dicam, alia non sunt, quibus id merito contendi queat. Verum sat probabile apparet, non agi ibi a* Leodegario *de morte, quam Ebroïni jussu* Gerinus *subierat, sed de morte, quam ipsamet Sigrada, suscepto vitæ religiosæ statu, eo modo obierat, quo secundum introductam ab hominibus acceptionem, ii omnes mortui seu mori dicuntur, qui, abdicatis sæculi rebus, in monasterium secesserunt, vel secedunt, in eoque totos se Deo consecrarunt vel consecrant. Probatur id ex verbis, quæ Sanctus proxime præmittit, quibusque matri suæ relictum mundum susceptumque vitæ religiosæ statum gratulatur. Vide illa infra num.* 218 *conferque cum proxime num.* 219 *sequentibus :* O felix mors *etc, quæ jam recitata sunt.*

probabile apparet, Gerini fratris sui mortem

211 *Quod autem ait Cointius, his etiam* Leodegarium *pronuntiare, necem* Gerini *non tristitiæ, sed lætitiæ causam esse debere, id equidem, ut mihi apparet, sanctus Præsul iis non pronuntiat. Etenim verba, quibus illud præcipue pronuntiaret, hæc sunt :* Pignora uteri tui de ærumna hujus sæculi et de errore præsentis vitæ *(Deus)* eripuit, et dedit spem vitæ æternæ iis, quos lugere poteras quasi mortuos, si superstites reliquisses in mundo, de quibus non est habenda mœstitia, sed multimoda gratiarum actio referenda Deo *etc, per quæ* Leodegarius, *cum plurali numero utatur, tam seipsum quam fratrem suum* Gerinum *designat. Quapropter, sicuti per illa non de sua, sic nec de* Gerini *fratris sui morte id pronuntiat, quod Cointius contendit. Ast, inquies, verba illa a Cointio laudata saltem innuunt,* Gerinum, *cum scriberentur, in mundo non fuisse superstitem, seu eum tunc mortuum fuisse. Quid tum? id ipsum etiam innuunt de* Leodegario : *an hic, cum illa scriberet, in vivis forte non exstitit? Debent itaque verba illa accipi secundum sensum num. præcedenti datum, ut insinuent, quod non solum* Leodegarius, *cum hæc ad matrem suam scriberet, sed etiam frater ejus* Gerinus *in monasterio quodam idque cum proposito monachorum adinstar perpetuo vivendi exstiterit. Nisi enim sic accipiantur, non potuit, si vero sic accipiantur, potuit* Leodegarius *illa de se ipso cum veritate pronuntiare; hic autem, ut ex jam dictis et porro dicendis facile erit colligere, verosimiliter tum resederit in* E *monasterio illo, in quo a Waimiro, ut vidimus, post exsilium Luxoviense fuit inclusus;* Gerinus *vero vel in eodem vel in alio, in quod aut sponte sua Ebroïni metu, abjecta agri urbisque Pictaviensis præfectura, secesserat, aut ab Ebroïnianis fuerat detrusus. Jam quisque, ut opinor, ex hoc et num. præcedenti dictis facile intelliget, nullum plane, ut supra asserui, in epistola* Leodegarii *locum esse, ex quo pro certo queat concludi scriptam illam esse post mortem* Gerini, *ac proin, cum id etiam certum non sit ex titulo, quem præfert, dubitari merito posse, an vere tunc scripta sit, seu potius, an dicendum non sit scriptam eam esse ante obitum* Gerini, *quod verba, quæ ex illa proxime recitavi, ad sensum datum intellecta aperte exigunt, quodque propterea mihi sat probabile videtur.*

212 *Quod si interim vera habeatur communis opinio, qua statuitur morte* Gerini *posterior, dubium aliud tunc occurrit, an scilicet scripta sit ante, an postquam* Leodegarius *Fiscamnum a Waningo esset perductus. Scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom. IV col.* 353 *indubitanter affirmare videntur, scriptam illam esse post mortem* Gerini, F *antequam* Leodegarius *Fiscamnum esset perductus. At in illa hypothesi contrarium forte factum fuerit; quippe Sancto nostro post mortem* Gerini *matri suæ scribere non prius liberum fuisse videtur, quam a Waningo mitius tractari cœpit; dum autem id accidit, statim forte ad monasterium Fiscamnense ductus fuerit, ut ibi illam, qua de agimus, epistolam forte etiam scripserit, ac proin, non nisi immerito, indubitanter affirmari queat scriptam esse, antequam* Leodegarius *Fiscamnum esset perductus. Verum parum refert, sive tunc sive post scriptio illa adornata sit. In utroque enim casu, ut colligere est ex § præcedenti, referenda erit ad annum* 676, *si nempe, ut jam monui, vera sit communis de illius epocha opinio; si autem hæc vera non sit, sed opposita, qua statuitur epistola morte* Gerini *anterior, quamque mihi sat probabilem esse in fine num. præcedentis asserui, referenda illa erit vel ad eumdem annum* 676 *vel ad alterutrum ex duobus præcedentibus, ut fas est inferre ex tempore, quo* Leodegarius, *ut supra vidimus, a Waimiro in monasterio quodam fuit inclusus, et ex biennio fere integro, quo juxta Ursinum*

ac proin anno incerto.

AUCTORE C. B.

matrem suam Suessione sanctimonialem factam

num in illo latuit, antequam ab Ebroïno ea pateretur, quæ § præcedenti retulimus.

213 *Ast, sciscitabitur jam forte non nemo : An memorata* Leodegarii *scriptio in hypothesi, quod ante* Gerini *necem concinnata sit, referri forsan etiam non potest vel ad sexennium, quo Sanctus monasterio S. Maxentii abbas præfuit, vel ad tempus, quo Luxovii exsulavit? Respondeo, primum fieri indubie non posse. Etenim dum* S. Leodegarius *epistolam jam sæpissime dictam scripsit ad Sigradam, matrem suam ; hæc, ut ex verbis ejusdem epistolæ infra num.* 223 *dandis liquet, sub disciplina Itheriæ seu Ætheriæ abbatissæ vitam religiosam ducebat, adque adeo Suessione in monasterio puellari ab intemerata Virgine Maria nuncupato tunc versabatur. Quippe Abbatissa illa, nomine Itheria seu Ætheria, cum alia cognominis, ut apparet, tunc non floruerit, procul omni dubio fuit ea ipsa Etheria, quæ, uti ex Fragmento Vitæ S. Drausii apud Chesnium tom.* I *Scriptorum intelligitur, prima fuit præfati puellaris monasterii abbatissa. Quapropter cum illud monasterium, prout Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* IX *col.* 442, *aliique tradunt,*
B *circa annum tantummodo* 660 *condi cœptum sit, sexennium autem, quo* S. Leodegarius *monasterium S. Maxentii gubernavit, ab anno circiter* 651 *(vide num.* 52) *usque ad annum* 657 *vel* 658 *excurrat, consequens est, ut Sigrada, dum* Leodegarius *abbatiam Sanmaxentianam rexit, sub disciplina Itheriæ abbatissæ in Parthenone Suessionensi S. Mariæ vitam religiosam non duxerit, ac proin ut tunc ad illam a sancto Filio ea epistola, de cujus epocha hic disputamus, scripta non fuerit.*

variasque persecutiones passam.

214 *Quod vero jam ad secundum pertinet, an scilicet illa scriptio referri non possit ad tempus, quo Sanctus Luxovii exsulavit, respondeo verisimile saltem esse, nec id fieri posse. Etenim* Leodegarius *sub istius initium matri suæ jam, ut vidimus, sanctimoniali hæc scribit :* Gratias ago Deo meo... pro fide vestra et patientia in omnibus persecutionibus et tribulationibus tuis, quas sustinuisti, *ac proin scripsit, cum multas graves persecutiones illa passa esset, cumque jam post illas vitam religiosam esset amplexa ; verisimile autem non videtur, hæc accidisse vel antequam vel cum jam Sanctus Luxovii exsularet ; non primum, quia,*
C *quoniam* Leodegarius *eo tempore summa auctoritate valuit, matrem ejus tunc persequi nemo ausus fuerit ; non secundum, quia nihil suppetit, ex quo id utcumque valeat probari. Acciderint ergo, cum Ebroinus post mortem Childerici* Leodegarium *modis omnibus vexavit. Verisimile id ex eo fit, quod tunc non tantum sanctum Præsulem, sed et fratrem ejus* S. Gerinum *persecutus sit, ut credibile fiat, virum crudelissimum, privato in* Leodegarium *odio abreptum, ab ejus etiam matre persequenda non abstinuisse. Accedit, quod, testante auctore Vitæ S. Drausii supra laudatæ, monasterium puellare, in quo illa Suessione vitam religiosam egit, ab Ebroino ejusque uxore Leutrude fuerit conditum, ac proin suspicio oriri queat, Sigradam, licet postea volens in vota religiosa concesserit, primo tamen ab Ebroino, postquam hic cum* Leodegario *ab exsilio Luxoviensi esset reversus, in prædicto monasterio invitam fuisse inclusam, adeo ut post exsilium Luxoviense verosimiliter acciderint persecutiones illæ, post quas Sanctus noster epistolam, de qua hic, matri suæ scripsit, atque adeo hæc etiam in hypothesi num. præcedenti facta referri nequeat ad tempus, quo* Leodegarius *Luxovii exsulavit.* D

per epistolam de qua eruditorum proferuntur judicia

215 *Ceterum si illa Sancti nostri scriptio, de cujus tempore jam satis disputatum est, vere concinnata sit, antequam* Gerinus *Ebroïni jussu necatus est, debet titulo num.* 209 *recitato, quem præfert, hic sequens substitui :* Epistola consolatoria, quam S. Leodegarius episcopus Æduorum, postquam oculos amisisset, et in quodam monasterio esset inclusus, direxit ad genitricem suam Suessionis in cœnobio puellarum, *ut nulla in eo de* Gerini *obitu mentio habeatur. Venio nunc ad judicium, quod nonnulli eruditi de præclaro illo* Leodegarii *monumento, ejus, inquam, epistola ad matrem consolatoria tulerunt. Illi omnes, ut jam monui, in opinione præconcepta pergunt, scriptam esse, post mortem* Gerini, *quod cum proinde in hoc Commentario prævio pro vero tantisper habuerim, non prius, quam hac narrata, de illa hic agendum duxi. Itaque Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 532 *ita pronuntiat :* In ea epistola *(consolatoria Leodegarii ad matrem)* miræ caritatis elucet exemplum, quod ne verbum quidem habet Vir sanctus de Ebroïni sævitia, immo nec de suppliciis sibi ab eo inflictis ; E
sed tantum genitricem hortatur ad ferendum patienter adversa, in primis Gairini mortem, ad amorem inimicorum, et ad religiosæ vitæ propositum fideliter exsequendum. *Mabillonio accedunt Scriptores Galliæ Christianæ auctæ, qui tom.* IV *col.* 354 *sic aiunt :* Jam... consolatoriam *(Leodegarius)* ad matrem in parthenone Suessionensi monacham effectam scripserat epistolam, primis Ecclesiæ seculis, martyre et apostolo dignam. *Hisce adhuc addo Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores, qui tom.* III *p.* 621 *Sancti nostri epistolam impensissime laudant. Horum verba reddita e Gallicis Latina hæc sunt :* Jure merito *epistola S. Leodegarii ad matrem suam)* epistolæ consolatoriæ titulum præfert. Nihil hujus loquendi genere est aptius, ut in cor penetret, illudque unctione prorsus sancta perfundat. Haberi potest pro effusione cordis charitate penitus incensi, indubitatisque Scripturæ, ut ita dicamus, veritatibus ebrii, e quibus proprie tota dumtaxat est contexta. Stylus totus est igneus, vereque in omnibus sancto martyre dignus. Quamquam ei non alia ars insit, quam quæ charitate sit nata, dici nihilominus potest industrie scripta. F
Sanctus Leodegarius in ea in particulari instat, ut inimicis veniam dandam probet, veritus, ne Sigrada, quamquam pietatem profiteretur, sese quodam animi motu abripi contra filiorum suorum interfectores et persecutores pateretur. Si Sanctus ita loquebatur ad populum, merito deploratur jactura homiliarum, quas ei fecit decennio episcopatus pacifici et tranquilli. *Hæc illi : quam merito autem ita loquantur, docebit ipsamet epistola, quam nunc subjungo.*

consolatur, ostendens mundi innanitates breves esse.

216 *En illam :* Dominæ et sanctissimæ genitrici Sigradæ, quæ antea per cognationem carnis, modo per conjunctionem spiritus facta es vera mater, et impletum est illud, quod sancta Veritas dicit : « Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus » frater, soror et mater est. » Leodegarius servus servorum Jesu Christi Salvatoris nostri, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo, qui non abstulit misericordiam suam a me, sed dedit auditui meo gaudium et lætitiam, pro fide vestra et patientia in omnibus persecutionibus et tribulationibus tuis, quas

quas sustinuisti in exemplo justi Judicis Dei, ut digna habearis in regno Dei, in quo elegit te Dominus noster Jesus Christus ante constitutionem mundi; et dedit tibi non solum, ut in eum credas, sed etiam ut pro illo patiaris, si qua consolatio in Christo, si quod solatium caritatis, si qua societas spiritus, si qua viscera misericordiæ in ipso, implesti Sanctorum gaudium. Omnis tristitia versa est in lætitiam, quia nullo modo oportebat tristari; sicut ait beatissimus Petrus : « Modicum nunc si » oportet contristari in variis tentationibus, ut » probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro, » quod per ignem probatur. »

gaudiumque avere æternum. Post hortatur ipsam

217 Ita et beatus Paulus testatur dicens : « Id » enim, quod in præsenti est, momentaneum et leve » tribulationis nostræ supra modum in sublimitate » æternæ gloriæ pondus operatur in nobis » etc. Et alibi : « Rememoramini pristinos dies, in » quibus illuminati magnum certamen sustinuistis » passionum. In altero quidem opprobriis et tri- » bulationibus spectaculum facti; in altero autem » socii taliter conversantium effecti. Nam et vinctis » compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum » cum gaudio suscepistis, cognoscentes, vos habere » meliorem et manentem substantiam. » Et ut confirmatio et retributio maneat in æternum, addidit dicens : « Nolite itaque amittere confidentiam » vestram, quæ magnam habet remunerationem. » Patientia enim vobis necessaria est, ut facientes » voluntatem ejus, reportetis promissionem. Adhuc » enim modicum aliquantulum, qui venturus est, » veniet, justus autem meus ex fide vivit. Quod si » subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos » autem non sumus subtractionis in perditione, sed » filii in adquisitione animæ. » *Paulo aliter epist. ad Hebræos cap.* x.

primum quidem, ut in Domino gaudeat, quod ipsamet, relicto

218 O Domina, quantum gaudium oportet te habere in Domino! Nec lingua effari, nec pagina valet continere. Dereliquisti, quod derelinquendum erat, adepta es, quod desideravit anima tua. Exaudivit Dominus orationem tuam, et vidit lacrymas tuas, quas, multis peractis, fudisti in conspectu ejus, et quod paululum videbatur impedire ad capiendam æternam beatitudinem, truncavit a te, ut soluta a vinculo familiarium et libera ab omni compede mundi hujus vaces et vivas Domino, et gustes, quam suavis est Christus. Ipse est Deus noster, ipse est rex noster, ipsi est redemptor noster; ipse via et veritas et vita in agnitione Dei Patris, et Filii et Spiritus sancti; ipsi serviendum est in perpetuum, de quo Psalmista ait : « Quid retribuam » Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? » Significans, quid retribuendum sit, illico adjunxit : « Cali- » cem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo. »

sæculo, ac ejus liberi salutis viam insistant :

219 O felix mors, quæ vitam tribuit! Felix amissio rerum, quæ divitias restituet sempiternas! Felix tristitia, quæ gaudium affert angelorum! Imprœsentiarum probasti, quantum clementissimus Dominus Jesus Christus misertus est tui, qui devotionem spiritalem, et custodiam sanctæ disciplinæ et contemptum mundi tibi habere concessit, et pignora uteri tui de ærumna hujus seculi, et de errore præsentis vitæ eripuit, et dedit spem vitæ æternæ iis, quos lugere poteras quasi mortuos, si superstites reliquisses in mundo; de quibus non est habenda mœstitia, sed multimoda gratiarum actio referenda Deo Patri et Domino Jesu Christo. Ecce, ablata est caligo, quæ obscurabat pupillam animæ, ecce, abjecta est subfascinatio et cura præsentis vitæ; jam non habet nudus luctam *, ubi adhæreat manus sua, suscepto jugo levi, portans crucem Christi.

* forte luctans

AUCTORE C. B. deinde vero, ut patientia fortis esse pergat.

220 Sequentes igitur Dominum, ejus præcedente misericordia, intrepidi procedamus ad certamen : fidelis enim est; dabit nobis victoriam, quia ipse præliabitur pro nobis, et conteret satanam sub pedibus nostris velociter. En, quo Deus suos milites vocat ad certamen, quibus post victoriam paratas habet coronas, et talibus armis induit, qualia inimici eorum non habent, id est, scutum fidei, loricam justitiæ, galeam spem salutis, in quo possint omnia tela nequissimi ignita extinguere, et gladium Spiritus, quod est Verbum Dei, per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu et in ipso vigilantes. Nihil vult Rex noster in suis militibus de veteribus armis, nec de veteri vestimento reperire, sed innovatos vult probare ad prælium : et si aliquid fuerit (quod absit) de vetusta consuetudine, quamvis parvum videatur, maximum generat detrimentum, præcipue si aliquid odii contra inimicos fuerit in corde, quod avertat Deus ab animo Christianorum fidelium.

Christi exemplo inimicos diligant,

221 Quæ enim potest perfectior esse virtus, ut diligendo inimicos mereatur quis effici Filius Dei, et dimittendo debita, mereatur absolvi a vinculo delictorum suorum? dicente Domino : « Si quis mihi » ministrat, me sequatur, et ubi sum ego, illic et » minister meus erit. » Qualem viam Dominus docuit sequi, audi eum dicentem, cum ad crucem iret * : « Domine Pater, dimitte illis, quia nesciunt, » quid faciunt. » Si Auctor vitæ æternæ, qui carnem de Virgine absque peccati macula assumpsit, pro inimicis orabat, quanto magis nos, qui pleni sumus peccatis, oportet inimicos diligere, et orare pro eis, ut imitando Dominum, et sequendo illum, mereamur partem habere in regno illius cum Sanctis? Et si sunt nonnulli, quos perversitas vitæ in communione a nobis separat, tamen in id, quod conditi sunt, non sunt odiendi, sed potius propter præcepta Dei diligendi. Illud namque summopere cavendum est, ut, quos divina pietas de cura rerum temporalium liberavit, nullatenus nec corpore nec animo revertantur : et si qua sint, quæ jure legitimo debentur, cum omni festinatione vendita aut data, vel etiam dispensata pauperibus *, ad thesaurum regni cælestis, et æternam beatitudinem animus incalescat. Huic exemplo Maria obsequens, quæ sedebat ad pedes Domini, audiebat verbum illius : Martha autem satagebat circa frequens ministerium, quæ stetit et ait : Domine non est tibi curæ, quod soror mea relinquit me solam ministrare, dic ergo illi, ut me adjuvet, et respondens dixit illi Dominus : Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima, porro unum est necessarium; Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

* imo cum e cruce penderet

* forte addendum : dum fuerint

nec ad rerum mundanarum curam revertantur,

222 Tanti amoris æstu Maria intrinsecus anhelabat, ut etiam a corporali Domini ministerio vacaret, et solam ejus potentiam Deitatis, in quantum Dominus ei præstabat, contemplaretur. Ideo oportet, ut, quisquis ad hanc contemplationem surgere meruerit, nullis impediatur obstaculis; sed die ac nocte psalmis et hymnis, et canticis spiritualibus vacans, et obedientiam sanctæ regulæ custodiens, præstoletur venientem Dominum, accensa lampade : et cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiatur ei. Nichil melius, quam timor Dei, et nichil dulcius, quam respirare in mandatis ejus.

quarum loco quia in monasterio acquisierit, enumerans.

223 O bona domina, quod tibi pius Dominus præparatum habet, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendere potest. Qualiter in præsentem vitam te Dominus remuneravit, audi

AUCTORE C. B.

audi et ausculta. Pro obsequio famulorum dedit tibi omnes fratres sanctos, qui quotidie pro te orant : pro servitio ancillarum dedit tibi sorores sanctas, quarum consortio frueris : pro labore præsentis vitæ quietem in congregatione monasterii, pro amissione renm Scripturam sanctam divinam, et meditationem sanctam et orationem assiduam ; pro amissione parentum * habes venerabilem et sanctam dominam Itheriam abbatissam : est tibi mater, est tibi soror, est tibi filia. Tu itaque ei vicissitudinem redde, quia, ut certus sum in Christo Jesu, est vobis cor unum et anima una.

** i. e. consanguineorum*

brevi sermone de semet ipso epistolam terminat.

224 Ideo te confido ista omnia acepisse, quia non meis meritis, sed sola misericordia Christi, per tuam orationem et sanctitatem omnia mihi a Christo collata sunt. Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum, sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me clementissimus Jesus ostenderet patientiam suam ad consolatiunem omnium peccatorum et spem veniæ. Quod minus apud nos terrena habetur substantia, de thesauris sanctarum Scripturarum vobis direximus ; et cum legeritis et audieritis, gratias agite Domino per sæcula æterna. Amen. *Hactenus* Leodegarii *epistola, de qua ad encomia jam recitata hoc insuper addi potest ; quod, cum e Scripturæ veritatibus a Sancto jam oculis orbato fere tota sit contexta, argumento subserviat, verum esse id, quod de* S. Leodegarii *in Scripturis sacris eruditione num.* 3 *Ursinus affirmat.* Scripturis sacris, *inquit,* ac legum doctrinis simulque canonicis pene * cunctis præcellebat parochiæ *, *id est, diœcesis,* quam regendam susceperat, habitantibus. *Nunc ad alia Sancti gesta progrediamur.*

** al. præ*

** al. in parochia*

§ XV. Leodegarius ad aulam ex monasterio Fiscamnensi arcessitur, ut sacerdotali honore in synodo a Theodorico convocata privetur : qualis hæc exstiterit, et an in ea Sanctus de morte Childerici interrogatus et de gradu fuerit dejectus.

Theodoricus Ebroini suasu synodum

Leodegarius *tum ob prodigiosam linguæ, quæ ei fuerat exsecta, recuperationem, tum ob eximiam vitæ sanctimoniam, qua non solum monasterii Fiscamnensis incolis, sed et accolis, pluribusque aliis admirationi erat, passim a populo, velut* Sanctus, *prædicabatur, atque honorabatur :* Cum post tot flagella, *inquit noster anonymus num.* 44, ut decebat martyrem, fideles populi ei famulatum exhiberent venerabilem ; quia non potest sub modio lucerna abscondi, manifeste hanc Omnipotens declaravit omnibus. *Porro cum, ut verisimile est, egregia sancti Viri fama magis magisque indies invalesceret, et longe lateque spargeretur, non inter postremos, puto, Ebroïnus fuit, ad quorum aures pervenit. Ast hic verosimiliter secundam illam de Sancto existimationem percrebrescere ægerrime tulit ; eam enim, nec immerito, pro aperta indubie habuerit condemnatione eorum omnium, quæ ipse contra* Leodegarium *inique gesserat, aut falso pronuntiarat, ac proin, prout verisimile apparet, partim nomini suo ut consuleret, partim ut inveteratum in sanctum Antistitem odium expleret, statuit eum, quod, ut vidimus, adhuc ante fecerat, veluti necis Childerico illatæ conscium iterato aggredi, hujusque deinde criminis obtentu ignominiose habitum de medio etiam, quod jam dudum facere decreverat, tandem tollere. Ad hæc cum præter* Leodegarium *nonnulli alii superessent episcopi, quos pariter habebat invisos, voluit et in hos, uti ex dicendis fas erit colligere, seu morte seu aliis pœnis uno eodemque tempore animadvertere.*

226 Sed, *ait Valesius tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 311, quoniam sciebat, solos de episcopis episcopos judicare consuevisse, ne cui injuriam facere velle videretur, persuasit Theodorico, ut concilium antistitum in locum diemque certum indiceret. *Ita ille ; at voluit forte etiam Ebroïnus, ut erat astutus, hac ratione declinare facti invidiam, utpote non sibi, ut putabat, sed episcopis imputandi, si nullos ipse ex eorum ordine, nisi synodo convocata, eaque vel assentiente, vel saltem non repugnante, pœna afficeret. Utut sit, Theodoricus concilium seu synodum convocavit, idque anno* 678. *Etenim ubi anonymus num.* 44 *narravit,* Leodegario *de inimicorum suorum interitu nuntiatum fuisse, postquam biennio fere in monasterio Fiscamnensi resedisset, mox subdit :* Eodem tempore vir gloriosus Theodoricus rex et idem Hebroïnus synodum convocaverunt, et ad quamdam villam regiam venientes, multam episcoporum turbam adesse fecerunt. *Quare, teste anonymo, synodus illa, de qua hic sermo est, celebrata est biennio fere post* Leodegarii *ad monasterium Fiscamnense accessum, atque adeo anno* 678, *cum* Leodegarius, *ut supra ostensum est, anno* 676 *ad monasterium Fiscamnense accesserit, annique fere bini, quibus ibidem resedit, additi anno* 676 *ad annum* 678 *perducant. Ursinus num.* 18 *synodi a Theodorico et Ebroino convocatæ pariter meminit, idque iisdem plane verbis, quibus anonymus, sed proxime apud hunc antecedentia omittit, nihilque aliud suggerit, ex quo synodi illius epocham certo definias ; ut cum hæc ex solo anonymo sat certo jam definita sit, ad aliud progredior.*

anno 678 convocat ;

227 *Quæri hic jam potest, an memorata illa ab anonymo synodus eadem sit cum synodo, in qua Chramlinum Ebredunensem episcopum sede sua depositum fuisse, indicat diploma, quod Mabillonius libro sexto de Re diplomatica pag.* 469 *et* 470 *recenset, quodque Theodoricus III Francorum rex anno quinto regni sui, medio mense Septembri de præfato Chramlino emisit. Sententia, quæ synodum anonymi eumdem facit cum synodo in qua Chramlinus fuit depositus, idcirco potest pro probabili haberi, quod certo non constet, binis illis synodis epochas esse diversas, et quatuor interim characteres præcipui, quibus anonymus synodum suam distinguit, etiam in prædicto Theodorici diplomate attribuantur synodo, in qua Chramlinus de gradu fuit dejectus. Etenim characteres illi quatuor præcipui, quibus anonymus synodum a se memoratam distinguit, in eo unice consistunt, quod synodo multi interfuerint episcopi,*

probabile est hanc eamdem esse

A *pi, quod quidam ex iis fuerint puniti, quod illa a Theodorico convocata, celebrataque sit in villa quadam regia ; ii ipsi autem characteres etiam synodo, in qua Chramlinus fuit depositus, a Theodorico in laudato diplomate assignantur. Ut id manifestum fiat, tam anonymi quam diplomatis verba huc facientia hic describo. Anonymi num. 44 et 45 hæc sunt :* Eodem tempore vir gloriosus Theodoricus rex et idem Ebroïnus SYNODUM CONVOCAVERUNT, ET AD QUAMDAM VILLAM REGIAM VENIENTES, MULTAM EPISCOPORUM TURBAM ADESSE FECERUNT ; ibique inter ceteros Deddo (qui sanctum virum Leodegarium cum Waimiro expulit de episcopatu, et pœne tradidit) condemnatus ab ipsa synodo pœnam calvariæ accepit in capite, expulsus et segregatus a sancta congregatione ; deinde exilio condemnatus, morteque secuta, pœna capitis digessit *, quidquid doloris * in sancto Viro exercuit. ALII vero episcopi tunc a rege per Hebroïnum IN IPSA SYNODO POENAM SIMILEM SORTITI, PERPETUO EXILIO SUNT DEPORTATI.

* al. exsolvit

* al. doli

cum synodo, in qua Chramlinus fuit depositus :

228 *Diploma vero sub initium hæc habet :* Theudericus rex Francorum, viris inlustrebus
B Audoberctho et Rocco nostris patriciis, ac omnebus ducis seu comitebus, vec actoribus publicis. DUM ET EPISCOPOS DE RIGNA NOSTRA, TAM DE NIUSTER, QUAM ET DE BURGUNDIA, pro statu Ecclesiæ vel confirmacione pacis AD NOSTRO PALATIO MARLACO VILLA JUSSEMUS ADVENIRE ; ET ALIQUI EX IPSIS, qui in fidelitate nostra fuerant inventi, PER EORUM CANNONIS FUERANT JUDECATI ; inter ipsos adfuit Chramlinus filius Miecio quondam, qui episcopatum Æbreduna civitate habuit, inventum est, quod sua præsumtione, vel per falsa carta, seu per revellationis * audacia, sed non per nostra ordenacione ipsum æpiscopatum reciperat ; etiam nec sicut eorum cannonis continent, ad ipsum benedicendum sollemniter episcopi non adfuerunt. Unde Genesio, Chadune, Blidramno, Landoberctho et Ternisco, qui metropoli esse videntur, vel reliqui quamplures episcopi ipsus judicantis, in nostri præsentia fuit conscissus, idque de supradicto episcopato rejectus. *Tale est diplomatis a Theodorico dati initium, in quo sane per verba, quæ majoris formæ litteris hic expressa sunt, etiam synodo, in qua Chramlinus fuit depositus,*
C *eos ipsos quatuor characteres supra recensitos attribuit, quibus anonymus per verba, quæ majoribus litteris in ejus textu num. præcedenti recitato pariter exprimuntur, synodum a se memoratam distinguit, ac proin probabile est hanc ab illa non esse diversam.*

* i. e. notat Mabil. in margine rebellionis

non tamen id certum fit

229 *Ast, inquies, si synodus, in qua Chramlinus fuit depositus, eadem sit cum synodo anonymi, consequens est, illam, cum hæc, ut ex jam dictis liquet, anno 678 celebrata sit, ad eumdem annum 678 esse referendam ; ac proin etiam ad annum illum referendum esse Theodoricianum de Chramlino diploma, in quo eadem illa synodus memoratur ; unde ulterius consequitur, ut penitus ruat præcipuum Pagii argumentum num. 119 et 120 pro morte Childerici II Francorum regis anno 673 innectenda propositum, quod illam mortis Childerici epocham non probat, nisi Theodorici de Chramlino diploma seu placitum anno 677 statuatur emissum. Si enim id anno 678 affigendum sit, computati ab anno illo ordine retrogrado anni quinque incompleti, quibus Theodoricum in jam sæpe dicti diplomatis subscriptione, cum id ederet, Neustriæ et Burgundiæ regnum tenuisse innuitur, non necessario perducunt ad annum 673, quo per consequens Theodoricum in Neustria et Burgundia regnare incepisse, minime probabit in hypothesi facta Pagii argumentum, ac proin nec probabit, Childericum, proximum Theodorici decessorem, anno illo regnare desiisse seu e vivis excessisse. Fateor, rueret penitus præfatum Pagii argumentum, si certum foret, synodum ab anonymo memoratam eamdem esse cum synodo, in qua Chramlinus fuit depositus, ac proin hanc anno 678 esse celebratam. Verum id non certum, sed probabile tantum est, ut num. præcedenti asserui, ac proin Pagii argumento manet vis sua, eoque saltem est probabile, Childericum II Francorum regem proxime ante annum 674 seu anno 673 obiisse, licet interim, ut num. 119 etiam monui, tale illud non sit, ut nullo ratione possit dilui. Porro advertat hic studiosus lector, non parum referre, certumne sit, an tantum probabile, Theodoricianum de Chramlino diploma anno 678 esse conditum. Si enim id anno 678 certo sit conditum, consequens est, ut Dagobertus II Austrasiæ rex anno illo post XXV Martii adhuc in vivis fuerit superstes, cum illud, hoc vivente principe, datum sit, idque medio mense Septembri, ut in subscri-* E *ptione notatur :* Datum medio mense September, annum V rigni nostri, Marlaco in Dei nomine feliciter.

AUCTORE C. B.

230 *Quod si autem Dagobertus II anno 678 post* XXV *Martii adhuc in vivis fuerit superstes, prorsus convellitur, quod in chronologia non parvi momenti est, Pagii opinio, qua hic mortem Dagoberti II anno 678 usque ad* XXV *Martii nondum provecto illigat, confirmaturque contra non parum rerum ad Dagobertum II spectantium chronotaxis, secundum quam mors ejus usque ad annum 680 ab Henschenio nostro in Exegesi Præliminari ad tom.* III *Aprilis, atque ab aliis multis hodieque differtur ; ac proin erit fortasse ex his non nemo, qui, ut chronotaxi illi qualecumque pondus accedat, probabile non esse contendat, synodum anonymi nostri diversam esse a synodo, in qua Chramlinus fuit depositus. Primo quidem, quia Sigebertus Gemblacensis in Chronico meminit tantum unius synodi a Theodorico III Francorum rege Ebroini consilio convocatæ ; deinde vero, quia parum verisimile apparet, tempore non multum diverso, anno scilicet 677 et 678, duas synodos diversas celebratas fuisse, in quibus ambabus varii* F *episcopi de gradu fuerint dejecti. Quod ad primum spectat, respondeo, Sigebertum Gemblacensem non tradere nisi rerum Theodorici ætate gestarum epitomen, ac proin multas silentio involvere, ut mirum videri non debeat, quod unius tantum synodi tunc convocatæ meminerit, etsi interim duæ forsan fuerint celebratæ. Adde, hunc scriptorem, utpote anno 1113 vita functum, sæculis circiter quatuor post Theodoricum florere cœpisse, ac proin facile fieri potuisse, ut unius tantum synodi a rege illo convocatæ habuerit notitiam, licet interim hic forte duas diversas convocarit. Quod vero ad secundum pertinet, parum scilicet verisimile apparere, duas synodos diversas, tempore etiam non multum diverso, fuisse celebratas, in iisque ambabus varios episcopos de gradu fuisse dejectos. Respondeo, posse id forsan parum verisimile apparere, si Ebroini mores non attendantur, non item, si hi attendantur. Etenim hic præcipiti quadam ira abreptus plus vice simplici in episcopos sæviisse noscitur, ac proin vero absimile non est, eum plus semel etiam antistitum plurimum conventum seu synodum, idque intra breve temporis spatium,*

vel ex Sigeberto, vel ex eo, quod alioquin duæ synodi

AUCTORE C. B.

spatium, celebrari curasse, ut ab iis fraude et dolo circumventis propere multari faceret varios primariæ notæ sacerdotes, quos non simul, sed per vices habebat exosos.

similes brevi tempore fuerint celebratæ.

231 *Certe id Mabillonio vero absimile visum non est; licet enim tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 541 *affirmet,* Leodegario *episcopalem dignitatem abrogatam fuisse in eadem synodo, in qua Chramlinus et quidam alii episcopi secundum canones, ut innuit Theodorici diploma, fuere judicati, illam nihilominus ac proin etiam hanc distinguit a synodo per anonymum memorato, in qua pariter quidam episcopi fuere judicati, variteque multati. Etenim in hac, teste eodem anonymo, Diddo Cabilonensis quondam episcopus probrose fuit exauctoratus; asserit autem laudatus Mabillonius eodem tomo pagina proxime citatam præcedenti, hunc non in eadem synodo, in qua* Leodegarius, *sed in alia ignominiam illam subiisse. En ejus verba:* Aderant, *inquit,* in palatio plurimi de more episcopi, quibus in unum convenire, et de Leodegarii causa sententiam ferre mandatum est. Productus in medium Vir sanctus, postquam seorsim regi multa futura prædixisset, B tanquam reus in ordinem redactus est: ejus tunica sacerdotali a capite conscissa, qui ritus exauctorandorum episcoporum erat, ut in causa Prætextati Rotomagensis factum, Gregorius Turonicus refert. Alio modo Dido pseudepiscopus paullo ante Leodegarium, itidem in alia synodo episcoporum, e sancta congregatione expulsus fuerat, capite penitus decalvato, ut in eo coronæ sacerdotalis insigne omnino abraderetur. Qualem pœnam monacho, infandi criminis reo, Fructuosus episcopus in regula prima decernit. *Ex quibus sane manifeste intelligitur Mabillonius synodum ab anonymo memoratam distinguere a synodo, in qua, ut putat,* Leodegario *ac Chamlino sacerdotalis dignitas fuit abrogata, ac proin velle duas synodos diversas, in quibus ambabus varii episcopi fuere depositi, celebratas fuisse, idque, ut verba proxime recitata innuunt, intra breve temporis spatium, ut per consequens id auctori illi vero absimile visum non fuerit, proindeque nec nobis videri debeat, cum nulla ad id ratio convincens adigat, imo potius ad contrarium non inepte possit* C *impellere.*

cum tunc in Francia frequentes essent generales regni conventus.

232 *Etenim duæ synodi, altera a Theodorico rege in diplomate de Chramlino, altera ab anonymo nostro memorata, regni forte comitia seu conventus generales fuerunt, ad quos non tantum episcopi, sed et optimates a rege convocati solebant confluere. Conventus autem hujusmodi seu comitia frequenter olim a Francis celebrabantur. Liquet id ex concilio Suessionensi anni* 744, *quod hujusmodi etiam conventus fuit. Etenim canone illius secundo (vide Sirmondum tom.* I *antiquorum Galliæ Conciliorum pag.* 544) *ita sancitur:* Cum consensu episcoporum, sive sacerdotum, seu servorum Dei et optimatum meorum consilio decrevimus, ut annis singulis synodum renovare debeamus, qualiter populus Christianus ad salutem animarum pervenire possit. *Canonem hunc parte* II *lib.* III, *cap.* XLVII *de Veteri et Nova Ecclesiæ Disciplina etiam profert Thomassinus, moxque subdit:* Hi conventus, qui regnante Clodovæi prosapia frequenter habebantur, non quolibet tamen anno; ea pessum eunte et concidente, cœperunt annis singulis haberi; sub Caroli Magni stirpe bis anno quolibet adgregari cœpti sunt, instar regni comitiorum, conveniente in ea clero et nobilium ordine. *Quod si ergo hi conventus sub Carolo Magno bis, sub Pipino semel quotannis haberi soluerint, frequentesque etiam, regnante Chlodovei prosapia, exstiterint, certe vero absimile videri non debet, duos hujusmodi conventus, anni tantum spatio invicem sejunctos, sub Theodorico III Francorum rege Chlodovei prosapia oriundo habitos fuisse, si præsertim id ex re sua judicaverit Ebroïnus, uti illum verosimiliter judicasse jam innuimus, ut episcopos, quos vel habuerat semper exosos, vel sibi quidem antea amicos, aut certe non adversos, lapsu vero temporis alios post alios factos invisos, conciliorum illorum seu conventuum opportunitate perderet, sicque interim famæ suæ utcumque consuleret.* D

233 *Et vero synodum, in qua Chramlinus fuit depositus, generalem regni conventum fuisse, colligi posse videtur ex ipso jam sæpe memorato Theodorici de Chramlino diplomate, quod de synodo illa agit. Etenim in eo dicit Theodoricus:* Dum et episcopos de rigna nostra, tam de Niuster, quam de Burgundia pro statu Æcclesiæ vel confirmacione pacis ad nostro palatio Marlaco villa jussemus advenire. *Quibus ex verbis liquet, synodum, de qua agitur,* pro confirmacione pacis, *inter Theodoricum III scilicet et Dagobertum II sancitæ, fuisse celebratam. Quare, cum pacis confirmatio non minus regni optimates, quam episcopos tangeret, verosimile est, non tantum hos, sed etiam illos ei interfuisse, ut adeo generalis regni conventus verosimiliter exstiterit. Ad hæc Theodoricus in præfato diplomate etiam sic ait:* Ideo nus una cum consilio suprascriptorum pontefficum vel procerum nostrorum complacuit, qualenus dum secundum cannonis in ipso senodale consilium fuerat *(Chramlinus)* degradatus, res suas proprias pertractavemus, pro mercidis causa, perdere non debirit. *Quibus verbis innui videtur, cum episcopis etiam regni optimates seu proceres synodo, de qua agitur, interfuisse, ut proinde hæc et ex hoc capite generalis regni conventus fuisse videatur. Quod autem pertinet ad synodum ab Ursino et anonymo memoratam, hanc quoque generalem regni conventum fuisse, probabile saltem, quantum opinor, ex infra dicendis evadet. Neque est, quod dicas, episcoporum conventum, de quo anonymus in Vita Sancti nostri, et Theodoricus in diplomate sæpissime memorato agunt, ob hoc* senodale consilium, *ab illo synodum vocari, hasque nomenclaturas comitiis seu generalibus regni conventibus non competere. Etenim comitia seu generales regni conventus indiscriminatim nunc* synodos, *aut* synodales conventus, *nunc* synodalia concilia *aut etiam* consilia *in antiquis monumentis nominari invenio.* E

hæque vero similiter exstiterunt conventus hujusmodi.

F

qui in antiquis monumentis.

234 *Item sic ostendo. Concilium Liptinense primum, ut Thomossinus in Veteri et Nova Ecclesiæ Disciplina tom.* II, *lib.* III, *cap.* XLVII *num.* 2 *recte asserit, certissime conventibus, seu comitiis generalibus accensendum est, et tamen in ipsa Præfatione, quam apud Sirmondum tom.* I *antiquorum Galliæ Conciliorum pag.* 537 *præfert,* synodus *et* concilium *vocatur a Carolomanno duce et principe Francorum, qui illud, ut ex eadem Præfatione intelligitur, anno* 742 *convocavit. Item anno* 743 *rursus alia apud Liptinas synodus celebrata fuit. Hujus primus canon apud laudatum Sirmondum Opere et tom. citatis pag.* 540 *sic incipit:* Modo autem in hoc synodali conventu, qui congregatus est ad Kalendas Martias in loco, qui dicitur LIPTINAS, omnes venerabiles sacerdotes Dei, et comites et præfecti, prioris synodi decreta consentientes firmaverunt,

A runt, seque ea implere velle et observare promiserunt. *Fuit ergo illa synodus, ut ex verbis canonis recitatis liquet, non solum ex episcopis, sed et ex regni optimatibus composita, ac proin conventus regni generalis, vocaturque nihilominus* synodalis conventus. *In Annalibus Bertinianis apud Chesnium tom.* III *Scriptorum Francorum conventus regni generales seu publicos nomine etiam* synodi *insignitos pluribus locis invenio, atque in primis quidem ad annum* 767 *et* 773. *Priori enim loco hæc habentur :* Ibi *(in Aquitania)* synodum fecit *(Pippinus rex)* cum omnibus Francis solito more in campo. *Posteriori vero illa :* Tunc synodum rex Carolus *(Magnus scilicet)* tenuit generaliter cum Francis apud Jenuam civitatem, ibique exercitum dividens, perrexit ipse per montem Cenisium. *Ex quibus omnibus perspicuum fit, generales regni conventus in antiquis Monumentis etiam* synodi, *aliamve affinem appellationem sortiri.*

etiam sæculi VII

235 *Quod si opponas, utrumque Liptinense concilium et Annales Francorum Bertinianos monumenta esse sæculo* VII *posteriora, ac proin, licet in iis comitia seu conventus generales nomine* synodi *aut* synodalis concilii *veniant, consequens* B *non esse, ut id pariter fiat in monumentis vel sæculo* VII *anterioribus, vel ipsiusmet tantum sæculi* VII. *Respondeo, id quidem inde non certo consequi, ut verisimile saltem fieri. Ut autem fiat certum aut saltem multo verosimilius, lubet hic etiam in subsidium vocare edictum de synodo quinta Parisiensi a Clothario II Francorum rege sæculo* VII *editum. Recenset illud Sirmondus tom.* I *Antiquorum Galliæ Conciliorum pag.* 474 *et duabus sequentibus, ubi sub finem ita loquitur Clotharius :* Quicumque vero hanc deliberationem, *id est, constitutionem,* quam cum pontificibus, vel tam magnis viris optimatibus, aut fidelibus nostris in synodali concilio instituimus, temerare præsumpserit, in ipsum capitali sententia judicetur, qualiter alii non debeant similia perpetrare. *Quibus verbis, cum constitutio, de qua Clothario sermo est, non solum cum episcopis, sed etiam cum optimatibus instituta memoretur, designari haud dubie vides constitutionem editam in comitiis regni seu generali episcoporum et optimatum conventu, hancque a Clothario* synodale concilium *nuncupari. Ad hæc præfato edicto hic titulus præfigitur :* Edictum vel constitutio inclyti principis C Chlotacharii regis super omnem plebem in conventu episcoporum in synodo Parisius adunata, sub die quinto decimo Kal. Novembris, anno XXXI suprascripti regis imperii. *Quibus verbis distingui videtur inter episcoporum conventum et synodum, atque adeo per synodum verosimiliter intelligitur non solum episcoporum, sed etiam optimatum conventus. Quapropter, nisi forte, quod tamen non apparet, prædictus titulus Clotharii constitutioni a posterioris sæculi scriptore fuerit adjectus, perspicuum sit, in monumento sæculi* VII *conventum regni generalem* synodi *etiam nomine venire, ut adeo conventus regni generales indiscriminatim* synodalia concilia, *et* synodi *sæculo etiam* VII *verosimiliter fuerint nuncupati.*

synodi nuncupantur. Leodegarius ad au-

236 *Porro laudatus Thomassinus tom. et lib. ejusdem Operis citatis causam etiam insinuat, ob quam generales illi conventus* synodorum *etiam seu* synodalium conciliorum *nomine venerint.* Generales, *inquit ante capitis* XLVII *initium,* hi conventus in duos singuli secabantur rursus conventus, quorum in uno episcopi proceresque de regni rebus, jubente rege, tractabant, in altero soli episcopi spirituales versabant causas. *Tum, nonnullis præmissis, cap. citato sic scribit :* Horum duorum conventuum, *in quos secabantur conventus generales,* prior placitum dicebatur, posterior synodus ; cumque eodem loco, et tempore haberentur, iisdemque constarent episcopis minus illos plerique historici discrevere, promiscue permixtis et nominibus et conventibus. *Quibus verbis innuitur, binos illos conventus, in quos conventus generales secabantur, indiscriminatim seu promiscue nunc* placiti, *nunc* synodi *aut etiam* synodalis concilii *nomine apud historicos venire, idque quia ambo* in eodem loco, *id est, ut puto, in eadem urbe vel palatio,* et tempore, *id est, ut apparet, eodem mense vel anno habebantur, iisdemque constabant episcopis. Hæc, quæ de singulorum conventuum generalium in duos alios sectione, deque eorum nomenclatura, ex Thomassino hic dicta sunt, difficultati, ut ex dicendis patescet, non parvæ enodandæ mox servient, ac proin fusius tractanda fuere. Ceterum cum satis superque ex jam dictis liqueat,* synodorum *seu* synodalium conciliorum *nomine apud historicos, et in antiquis monumentis venire comitia seu conventus regni generales, sitque vero non absimile, duos hujusmodi conventus, tempore non multum diverso, anno scilicet* 677 *et* 678 *a Theo-* E *dorico rege Ebroini consilio fuisse celebratos, consequens est, ut sit pariter vero non absimile, synodum anonymi et synodum, cujus Theodoricus in diplomate de Chramlino meminit, tempore non multum diverso, alteram nempe anno* 677, *alteram anno* 678, *fuisse celebratas, ut proin nihil sit, ex quo certum fiat, synodum anonymi diversam non esse a synodo, in qua Chramlinus fuit depositus.*

237 *Utut sit, certum interim est,* Leodegarium, *quod propius huc spectat, ad aulam iterum Ebroini impulsu arcessitum, ibique, cum synodus ab anonymo et Ursino memorata celebraretur, ignominiose habitum fuisse. Primum aperte docet anonymus his verbis :* Adhoc enim, *ait num.* 45, vir Dei Leodegarius in eodem *(Fiscamnensi scilicet)* monasterio sanctimonialium, in quo ad custodiendum positus fuerat, commorabatur. Igitur ad beati Martyris fabricandam coronam artifex versutus ex illis Hebroinus tyrannus superfuit unus, qui ea, quæ passionis ejus gloriæ supererant, adimplere deberet. Ita enim antiquus serpens invidus, moleste ferens, se ab eodem loco *(Fiscamno verosimiliter)* ejus orationibus fuisse expulsum, stimo- F lare rursus cœpit Hebroinum ; atque reduci eum *(Leodegarium)* præcepit *(Ebroinus nempe)* ad palatium, ut in episcoporum concilio ejus disrumperet vestimentum, quatenus ob hoc ei esset interdictum, ut ultra offerre non præsumeret Sacrificium. Tum enim, *inquit Valesius tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 313, episcopo, discissa tunica, a collegis Sacrificii oblatio interdicebatur, *cui Sanctus noster in monasterio Fiscamnensi, uti ante docuimus, quotidie vacabat. Ursinus non aperte prodit,* Leodegarium *ad aulam, cum synodus a Theodorico convocata celebraretur, fuisse arcessitum ; sed id ipsum satis declarat, dum num.* 19 *ait, sanctum Antistitem vocatum fuisse ad synodum, quæ Theodorici jussu convenerat ad villam quamdam regiam ; quo Theodoricus ipse et Ebroinus sese contulerant, ut adeo tunc ibidem aulam indubie exstiterit, certumque fiat tam ex Ursino quam anonymo,* Leodegarium *ad aulam, cum synodus, quam hi memorant, celebraretur, fuisse arcessitum. Verum hic ingens occurrit difficultas. Oritur hæc ex anonymi nostri verbis proxime recitatis, et ex iis, quæ his, nulla alia voce interposita, num.* 46 *subjungit.*

arcessitur, ut in synodo memorata deponatur; at an huic

238 *En*

AUCTORE C. B.

interfuit? Difficultas circa id ex anonymo nostro

238 *En illa :* Ubi, *inquit*, cum deductus fuisset *(Leodegarius)* ad medium, inquisierunt ab eo verbum, ut de Hilderici morte fuisse confiteretur se socium *. Cognoscens igitur, per diabolicum commentum rursum sibi imminere conflictum, ut de humano se non excusaret delicto, ita de hoc facinore nullatenus * fuisse se conscium, sed Deum potius, quam homines hoc scire, professus est. Tunc et ipsum ad eamdem synodum accersierunt, non tamen intra concilium confirmant fuisse, sed seorsum rex et Hebroïnus * cum eo collationem fecisse dicuntur, in qua eis multa prædixisse fertur futura, quæ evenisse manifesta convincitur. Et cum diu flagitantes ei aliud non valuissent elicere, ejus tunicam consciderunt a capite, eumque Rodoberto * cuidam viro, qui tunc comes erat palatii, jussit tyrannus impius Hebroïnus * tradere *, et præsentem vitam in gladii percussione auferre. *Hactenus anonymus, cujus sane verba non parvam difficultatem creant. Cum enim hic scriptor sub finem verborum, quæ num. præcedenti ex illo recitavi, dicat* Leodegarium *jussu Ebroïni reductum fuisse* ad palatium, ut in episcoporum concilio ejus disrumperet vestimentum, quatenus ob hoc ei esset

B interdictum, ut ultra offerre non præsumeret Sacrificium, *proximeque subjungat*, ubi, cum deductus fuisset *(Leodegarius scilicet)* ad medium, inquisierunt ab eo verbum, ut de Hilderici morte fuisse confiteretur se socium *, *insinuare videtur*, Leodegarium *fuisse in concilio seu synodo*, cum inquisierunt ab eo verbum, ut de Hilderici morte fuisse confiteretur se socium, *id est, cum petierunt ab eo, an necis Childerico illatæ conscius fuisset. Porro cum idem anonymus, ubi* Leodegarium *criminis illius reum se negasse asseruit, mox subdat :* Tunc et ipsum *(Leodegarium)* ad eamdem synodum accersierunt, *innuere videtur, sanctum Antistitem, dum prædictam interrogationem subiit, in concilio seu synodo non fuisse, ac proin, cum fieri non possit, ut* Leodegarius *tunc fuerit, et non fuerit in concilio seu synodo, secum ipsemet pugnare videtur hic scriptor, difficileque dictu est, qui certo exponi debeat, aut intelligi.*

orta, quam vitare nisus videtur Sirmondus,

239 *Sirmondus, qui synodum illam ex anonymo tom.* I *Antiquorum Galliæ Conciliorum pag.* 510 *recenset, difficultatem hanc advertit, hincque verosimiliter textum, quo* Leodegarii *ad aulam accessum, adjunctaque eum comitata anonymus exponit, non integrum, sed ex parte tantum,*

C *monito tamen lectore, in Opus suum intulit. Quippe hic scriptor post verba, quibus anonymus narrat,* Leodegarium *jussu Ebroïni ad palatium fuisse reductum*, ut in episcoporum concilio ejus disrumperet vestimentum, quatenus ob hoc ei esset interdictum, ut ultra offerre non præsumeret Sacrificium, *sequentia proxime locavit :* Tunc ergo ipsum *(Leodegarium)* ad eamdem synodum accersierunt, *ante quæ tamen apud anonymum hæc leguntur :* Ubi cum deductus fuisset, inquisierunt ab eo verbum *etc. Nemo autem non videt, difficultatem omnem, verbis his a textu anonymi resectis, evanescere, ut solo illius vitandæ intuitu a Sirmondo videantur resecta, atque adeo hic eamdem adverterit, solvere tamen vel non potuerit vel certe id facere non studuerit. Porro licet laudatus Sirmondus anonymi nostri textum modo jam exposito parum apte truncarit, nihil tamen loco citato scribit, quod non sit exactæ veritati conforme. Tantummodo enim quantum ad præsens institutum ait, doceri ab anonymo,* Leodegarium, tametsi *ad synodum* accitus fuerat, ut a synodo damnaretur, synodum tamen ingressum non fuisse, sed seorsim a rege auditum, mortique addictum, *quod*

D *nec cum anonymo nostro, nec cum Ursino pugnat, uti amplius patescet ex dicendis, cum de difficultate tractari jam cœpta plura protulero.*

nec sat feliciter solvisse Valesius et Mabillonius.

240 *Hanc etiam adverterunt Valesius et Mabillonius, suntque idcirco, ut apparet, solvere etiam utcumque conati ; hic quidem tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 540, *ille vero tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 313. *Hunc in finem locis citatis anonymi verba, quibus innui videtur,* Leodegarium, *cum de nece Childerici interrogatus fuit, concilio seu synodo a Theodorico convocatæ interfuisse, ita interpretati sunt, ut significent, sanctum Antistitem, cum primum ad aulam reductus est, non in medio episcoporum concilio, sed in medio palatio, ubi concilium congregatum erat, comparuisse, ibique ab Ebroïno et Theodorico de nece Childerici interrogatum fuisse. Verum posterioris hujus adjuncti ne verbo quidem meminit Ursinus ; quod autem ad anonymum pertinet, ait quidem is, Theodoricum et Ebroïnum de nece Childerici* Leodegarium *interrogasse, imo et ursisse, ut necis illius conscium sese fuisse, fateretur, at non asserit id accidisse, ut primum Sanctus ad palatium sive aulam reductus est. Accedit, quod*

E *non facile, ut apparet, Valesii et Mabillonii interpretationem patiantur anonymi verba, quibus, ut dixi, innui videtur,* Leodegarium, *cum ad aulam primo reductus de nece Childerici interrogatus fuit, concilio seu synodo a Theodorico indictæ interfuisse. Verba illa, ut res fiat clarior, hic iterum repeto.* Reduci eum *(Leodegarium)* præcepit *(Ebroïnus)* ad palatium, ut in episcoporum concilio ejus disrumperet vestimentum, quatenus ob hoc ei esset interdictum, ut ultra offerre non presumeret Sacrificium. Ubi, cum deductus fuisset ad medium, inquisierunt ab eo verbum, ut de Hilderici morte fuisse confiteretur se socium *. *Quæ sane, ut mihi quidem apparet, in sensu obvio accepta ita nequeunt exponi, ut significent* Leodegarium, *cum primo ad aulam reductus est, de nece Childerici ab Ebroïno et rege interrogatum fuisse. Etenim præteritum plurale* inquisierunt *in sensu obvio referendum videtur ad* episcopos, *ac proin verbis recitatis significatur, hos præfatam interrogationem fecisse, idque in medio concilio, ut adeo anonymi verba mox iterum hic repetita non facile patiantur* Valesii *et Mabillonii interpretationem, hique proinde via, quam ineunt, difficultatem num.* 238 *propositam*

F *non sat feliciter solvant. Ostendo nunc, qua ratione hæc, ut mihi quidem apparet, certius solvi queat, sive quomodo inter se componi possint duo hæc in speciem pugnantia asserta :* Leodegarius *fuit, et* Leodegarius *non fuit in concilio seu synodo, quando in aulam primo reductus de nece Childerico illata interrogatus fuit.*

facile solvitur ex eo, quod synodus illa, ut verisimile

241 *In memoriam hic revocanda sunt, quæ jam hoc § de comitiis seu conventibus regni generalibus olim habitis, eorumque nomenclatura disseruimus ; primo scilicet conventus illos singulos in duos alios secari solitos esse, quorum alter erat episcoporum tantum, sive in quo soli episcopi res pure spirituales, aliasve ad forum suum ex consuetudine spectantes versabant, alter episcoporum simul et optimatum, sive in quo episcopi simul proceresque de regni rebus, jubente rege, tractabant ; deinde vero conventus illos omnes, generales juxta ac alios, in quos ii secabantur, apud antiquos scriptores indiscriminatim nomine* synodi, *et* synodalis concilii *seu* consilii *venisse. Hisce prænotatis, nullo negotio inter se componi queunt, quæ in speciem pugnantia anonymus num.* 45 *et* 46 *insinuat. Dum enim*

* al. conscium
* al. addit. dixit
* al. deest Hebroïnus
* al. Chrodoberto et Roberto
* al. deest Hebroïnus
* al. tradi
* al. conscium
* al. conscium

AUCTORE C. B.

A *enim ibidem innuit, fuisse et non fuisse in concilio seu synodo* Leodegarium; *cum circa necem Childerici interrogaretur, intelligendus est de duplici ejusdem synodi conventu seu consessu, ita ut synodus, de qua agit, conventus regni generalis exstiterit, in duos alios conventus seu consessus mox designatos distinctus, quorum uni, nempe episcoporum interfuerit, alteri vero, nempe episcoporum simul et optimatum, non interfuerit sanctus Antistes. Liquet id ex ipso met anonymo dum num. 45 synodum seu concilium, cui, ut num. 238 docuimus, Sanctum nostrum interfuisse innuit, cum addito vocat* episcoporum concilium; *synodum vero seu concilium, cui, ut ibidem etiam docuimus, eumdem Sanctum nostrum non interfuisse insinuat, simpliciter sine addito* synodum *appellat, ut adeo hic scriptor in duos conventus seu consessus diversos, quorum unum* episcoporum concilium, *alterum simpliciter* synodum *nominat, synodum a se memoratam distinguat, hæcque per consequens conventus regni generalis exstiterit. Id ipsum etiam colligi posse videtur ex eodem anonymo dum num. 44 sic scribit :* Eodem tempore vir gloriosus Theodoricus rex et idem Hebroinus B synodum convocaverunt, et ad quamdam villam regiam venientes, multam episcoporum turbam adesse fecerunt. *His enim verbis inter synodi, ut apparet, et episcoporum convocationem distinguit, ac proin significare videtur, non tantum episcoporum, sed et optimatum regni conventum ad villam quamdam regiam Theodorici et Ebroini jussu fuisse convocatum. Ab hac opinione alieni non videntur Galliæ Christianæ auctæ Scriptores. Etenim tom. IV col. 354 hæc habent :* Rex et Ebroïnus eum *(Leodegarium)* in palatium, ubi tunc *(anno* 678) magnatum et episcoporum conventus agebatur, sisti jubent.

apparet, conventus regni generalis exstiterit.

242 *Ast erit fortasse non nemo, qui opponat ab anonymo nostro synodum, cui* Leodegarium, *cum de nece Childerici interrogaretur, non interfuisse innuit, vocitari* eamdem synodum, *proindeque per hanc ab illo designari episcoporum concilium, cui sanctum Antistitem, cum de nece Childerici interrogaretur, interfuisse, paulo ante innuerat, ut adeo via num. præcedenti exposita componi inter se nequeant, quæ biographus ille de* Leodegarii, *cum de nece Childerici interrogaretur, præsentia et non præsentia in concilio seu sy-* C *nodo insinuat. Fateor, res ita habet, si anonymus per* eamdem synodum, *ad quam* Leodegarium, *cum crimen sibi objectum negasset, arcessitum fuisset scribit, necessario debeat intelligere episcoporum concilium, cujus paulo ante meminerat. Verum qua ratione tandem id sat certo poterit probari? Quid ni per synodum illam, qua e ratione synodi ante a se memoratæ* eamdem *vocat, intelligere possit synodum, cujus ante convocationem nonnullaque adjuncta commemorat? Certe anonymus episcoporum conventum, cui* Leodegarium *interfuisse innuit, vocat* concilium, *ac proin, dum paulo post scribit, sanctum Antistitem* ad eamdem synodum *arcessitum fuisse, per has voces* eamdem synodum *non intelligit, ut mihi quidem apparet, episcoporum conventum, quem paulo ante* concilium *nominavit, sed conventum, quem paulo superius non* concilium, *sed* synodum *vocavit, quemque ego generalem regni conventum fuisse existimo. Utut sit, si anonymi verba num. 240 iterum repetita in sensu magis obvio accipiantur, ita ut significent* Leodegarium, *cum sub initium sui ad palatium adventus de Childerici nece interrogaretur, in concilio seu synodo fuisse, alia certe præter jam expositam ratio non suppetit, qua, quæ in speciem pugnantia tum scribit anonymus, inter se concilientur; quod tamen, fieri necesse est, cum hic scriptor pro gravi auctore ab omnibus passim eruditis merito habeatur, putandumque proinde non sit, eum tam parum sibi constitisse, ut verbis proxime invicem sequentibus duo pugnantia litteris mandarit. Dispiciat nunc studiosus lector, quid hic velit statuere, ego interim pergo ad reliqua, quæ* Leodegario *in aula, ad quam arcessitus fuerat, contigere.*

Sanctus, conscissa ipsi non in synodo,

243 *Dubium non est, quin ibidem sanctus Antistes de gradu, conscissa tunica, fuerit dejectus. Ita enim testatur anonymus num. 46. Verum uti mox examinandum fuit, an* Leudegarius *fuerit in synodo ab anonymo memorata, dum de nece Childerici interrogatus fuit, ita hic, quod minus est difficile, examinari jam debet, an sanctus Præsul in eadem synodo exstiterit, dum tunica ipsi fuit conscissa. Mabillonius, dum tom. I Annalium Benedictinorum pag. 540 præsentem materiam pertractat, affirmantem opinionem amplectitur.* Aderant, *inquit loco citato,* in palatio *(dum illuc advenerat* Leodegarius) E plurimi De more episcopi, quibus in unum convenire, et de Leodegarii causa sententiam ferre mandatum est. Productus in medium Vir sanctus, postquam seorsim regi multa futura prædixisset, tamquam reus in ordinem redactus est, ejus tunica sacerdotali a capite conscissa. *Quibus verbis sane aperte indicat,* Leodegarium *in episcoporum concilio seu synodo de gradu, conscissa tunica, fuisse dejectum. Ne autem, an hoc recitatis verbis certo innuat, dubitari forte queat, tom. citato pag. 541 insuper ait,* Leodegario *in episcoporum synodo, quam eamdem facit cum synodo, in qua Chramlinus fuit depositus, sacerdotalem dignitatem fuisse abrogatam. Verum illud tam anonymo quam Ursino manifestissime repugnat. Etenim anonymus verbis num. 238 jam recitatis diserte affirmat,* Leodegarium *in synodo non fuisse, dum ipsi sacerdotalis tunica fuit conscissa. Quod vero ad Ursinum pertinet, is nullam faciens tunicæ* Leodegario *conscissæ mentionem, diserte pariter affirmat, sanctum Antistitem in concilio seu synodo, ad quam fuerat arcessitus, omnino non fuisse, ut Mabillonius Ursino et anonymo indubie adversetur, perperamque proinde* F *affirmet,* Leodegarium *in episcoporum concilio seu synodo, conscissa sacerdotali tunica, in ordinem fuisse redactum seu de gradu fuisse dejectum.*

sed seorsum a quibusdam episcopis tunica,

244 *Verum, inquies, si non in synodo seu concilio, ubi ergo et a quibus* Leodegarius, *conscissa tunica, episcopali dignitate est privatus? Primum, ut jam monui, docemur ab anonymo num. 46: ibi enim ab illo dicitur* Leodegarius, *cum ei tunica conscissa fuit, non fuisse in synodo seu concilio, sed seorsum cum rege et Ebroino sermonem habuisse, eisque multa futura, quæ postea evenerunt, prædixisse, ut proinde juxta scriptorem illum tunc sanctus Antistes, licet non in eodem conclavi, in quo synodus, in eadem tamen exstiterit villa regia, ad quam Theodoricus episcopos et regni optimates, ipsumque etiam* Leodegarium *ad se evocarat. Quod vero ad secundum pertinet, a quibus scilicet* Leodegarius, *conscissa tunica, episcopali dignitate fuerit privatus, putat Valesius tom. III Rerum Francicarum pag. 314 id ab episcopis in Ebroini gratiam factum esse, quod sane, ut mihi quidem apparet, verosimile est. Episcoporum enim erat episcopum, si quando id*

AUCTORE C. B.

id justo gravisque ratio exigeret, de gradu dejicere. Episcopi autem, qui Sancto nostro tunicam conscidere, tales verosimiliter fuerint, quos prævie Ebroïnus sciebat vel metu vel principibus placendi adulandique studio Collegam suum, licet insontem, damnaturos, quosque idcirco forte ad locum a synodi consessu separatum evocarit, ut ibidem ab iis Leodegario *tunicam conscindendam curaret, quod antea in episcoporum concilio, cui Sanctus fuerat præsentatus, factum non fuisse dolebat, quodque a plena synodo factam iri multo minus sperabat, quod in ea verosimiliter essent non solum aliquot episcopi, sed etiam optimates, qui* Leodegarii *innocentiam vitæque sanctitatem habebant perspectam, quique proinde lapidem omnem moturi essent, quo propudiosam injustamque sancti Præsulis depositionem impedirent.*

Chrodoberto traditur post occidendus.

245 *Tali arte usum esse Ebroïnum, ut sanctum* Leodegarium *exauctoraret, suspicari fas est, tum ex eo, quod contra consuetudinem, non in ipsa synodo, sed in privato secessu Sanctus fuerit episcopali dignitate privatus, tum ex eo, quod vafri et subdoli ingenii vir fuerit Ebroïnus, summoque insuper in* Leodegarium *odio exarserit,* B *cujus explendi nullam occasionem et modum prætermittebat, cujusque etiam tunc non obscurum specimen dedit. Cum enim, ut jam vidimus,* Leodegarius *seorsum, id est, in loco diverso a consessu synodi, sermonem cum Theodorico rege et Ebroïno tunc haberet, ipsisque multa futura prædiceret, Ebroïnus sanctum Antistitem libere loquentem non ferens, hac brevi, sed aspera oratione, ut Ursinus num.* 19 *testatur, in eum est invectus :* Multum... tibi verborum sublimitas persuadet loquendo, martyr esse suspicaris, ideo te tam temerarium ostendis. Adhuc multum te dilatas, frustra tale desideras habere præmium : nam ut merueris, ita eris accepturus martyrium. *Quibus verbis sane Ebroïnus sui in* Leodegarium *odii novum tunc documentum præbuit. Subdit deinde idem biographus, paucis minoris momenti interjectis, Ebroïnum viro cuidam Chrodoberto* Leodegarium *in custodiam tradidisse. Anonymus ab Ursino, nonnihil hic iterum diversus, ait regem (vide verba num.* 238 *recitata) Ebroïnumque, antequam id fieret, diu multumque variis interrogationibus ursisse* Leodegarium, *ut necis Childerico illatæ conscium se fuisse, fateretur ;* C *cumque ex sancto Antistite præter responsum, quo in episcoporum concilio innocentiam suam contestatus erat, nihil aliud valuissent elicere, hunc tandem, conscissa tunica, Chrodoberto cuidam sive Rodoberto jussu Ebroïni non custodiendum, sed perimendum traditum fuisse. Videtur tamen Chrodobertus, dum ei* Leodegarius *traditus fuit, in mandatis tantum habuisse, ut Sanctum occideret non statim, sed tunc dumtaxat, cum alterum id faciendi præceptum acciperet. Etenim* Leodegarii *interficiendi mandatum tunc tandem ab aula advenit, cum jam sanctus Antistes in domo ejusdem Chrodoberti versaretur, uti ipsemet anonymus testatur. Quippe num.* 47 *sic scribit :* Et cum memoratus vir *(Chrodobertus)* eum *(Leodegarium)* in domum propriam perduxisset ; ita in ejus adventu benedictionem cælestem recepit, ut cum omnes illic habitantes, hoc manifeste cognoscerent, peccata propria confitentes reliquerent *, et certatim ad pœnitentiæ medicamenta confugerent, *ac deinde num.* 48, *paucis interjectis, ait :* Tandem pervenit dies muneris, in quo persecutionis ejus *(Leodegarii)* jam esset finis. Tunc a palatio sententia mandatur * decreti, Leodegarium diutius vivere non debere.

* al. deest relinquerent

* al. mandata

§ XVI. Sanctus Ebroïni jussu anno 678 occiditur, Sarciniique in Artesia terræ mandatur.

Leodegarius a Chrodoberto benigne habetur, dumque jam

Leodegarius *de gradu jam dejectus, et numquam tamen episcopatu dignior, de sorte sua minime dolebat, sed contra non parum gaudebat, quod futurum conspiceret, ut brevi vexationes omnes et supplicia, quæ Ebroïni jussu passus fuerat, felici tandem morte terminaret.* Lætabatur... *(inquit anonymus num.* 46 *in fine)* Dei Martyr in omni patientia,* quia debitam sibi, remunerante Domino, martyrii sentiebat appropinquare coronam. *Sanctus scilicet verosimiliter intellexerat ex Ebroïno ex Theodorico,* E *aut etiam ex aliis, futurum brevi, ut de medio tolleretur. Nec id tamen brevi futurum erat, si Chrodoberto, cui in custodiam datus erat, integrum fuisset. Hic enim, teste anonymo num.* 48, Leodegarii *sermonibus ad Dominum conversus, cum pietatis sensum, cum Sancti occidendi mandatum ex aula paulo post allatum est, jam induerat, ut nequidem necis sancto Antistiti inferendæ spectator esse, sustinuerit. Ad hæc idem Chrodobertus, quod Waimirum et Waningum minus mature fecisse, jam vidimus, benigne, ut apparet,* Leodegarium, *statim ut hunc in custodiam suam acceperat, tractavit. Cum enim Theodorici et Ebroïni mandato ad domum suam Sanctum duceret, fessumque ex itinere conspiceret, jussit ei in refectionem sitisque restinctionem potum præberi. Id anonymus num.* 47, *et Ursinus num.* 20 *iisdem fere verbis testantur. Accidebat nempe* Leodegario, *ut quibuscumque ab Ebroïno custodiendus, divexandusque traderetur, iis contra curæ venerationique esset.* Hac enim, *inquit anonymus num.* 48, Deus gratia suum Famulum illustraverat, ut, ubicumque exul fuisset traditus, ut ei inferrentur nequitiæ *, versa vice famulabilem illi omnes impenderent reverentiam. F *Id locum certissime obtinuit, cum primum* Leodegarius *Chrodoberto in custodiam datus esset.*

* i. e. injuriæ

* i. e. injuriæ

ad hujus domum, facto in via miraculo,

247 *Etenim tunc Dominus, quo* Leodegario *Chrodobertum ejusque servos redderet magis benignos, manifesto, eoque insigni miraculo Famulum suum honorare est dignatus. Jusserat, ut jam docui, Chrodobertus* Leodegario *potum dari; verum priusquam famulus, cui id injunctum erat, ad Sanctum veniret, ecce, lux ingens circuli in modum e cælo descendens, super caput ejus resplenduit. Hoc prodigio, quicumque id conspexissent, velut mentis impotes effecti, stupore primum hæsere defixi, deindeque ad se reversi,* Leodegarium *pro vero Dei servo habuere, ejusque sermonibus inflexi ad Deum sese post convertere, ut proinde tunc superna gratia seu divina benignitate acciderit, sanctum Antistitem cordi venerationique esse iis, quibus ab Ebroïno datus fuerat vexandus. Ursinus num.* 20 *et anonymus num.* 47 *rem iterum tam consona relatione exponunt, ut inter se fere etiam verbis tenus consentiant : quo autem ex fonte hic eorum*

AUCTORE C. B.

A *eorum tantus nonnullis in locis consensus ortum habeat, num. 26 hujus Commentarii prævii edocui. Ursini verba huc transcribo :* Acceptum, *inquit,* eum *(Leodegarium)* cum ad suam domum *(Chrodobertus)* deduceret, cernens eum itinere ac infirmitate defessum, jussit ei dari ad refocillandum potum. Antequam pincerna ei assisteret, lumen magnum, quasi in rotæ circulo e cælo descendens, super caput ejus refulsit. Tunc trementes omnes, qui hoc signum viderunt, Quid est, inquiunt, Domine, quod paret super caput tuum, quasi in circuli modum lumen splendidissimum emissum de cælo? quia nobis numquam simile est visum. Ille protinus * in terra adoravit, dicens : Gratias tibi, omnipotens Deus consolator omnium, refero, qui super Servum tuum ostendere dignatus es tale miraculum. Tunc videntes omnes quasi in excessu mentis positi, tandem quidem resumpti *, simul glorificantes Deum omnipotentem, conversi alter ad alterum, dicebant : Vere hic Homo Dei servus est, et pollicebantur, se ad Deum totis virtutibus * tendere. *Ita Ursinus quantum ad præsens institutum.*

* al. pronus

* al. resumpto spiritu

* al. viribus

perductus, multos ad Deum convertit.

248 *Quod vero pertinet ad promissionem, quam addit de sua ad Dominum conversione eos fecisse,* B *qui miraculum jam memoratum aspexerant, vana sane illa et sine effectu non exstitit. Etenim mox subdit, reipsa deinceps* Leodegarii *sermonibus ad verum Dei cultum plerosque esse conversos, qui e Chrodoberti famulitio essent, ut proin verosimillime inter conversos illos fuerint, qui dominum suum, cum ex aula Sanctum ad ædes suas deduceret, comitati fuerant, quique adeo cælestis luminis* Leodegarium *prodigiose tunc illustranti oculati testes exstiterant. Nec solum ii, sed etiam Chrodoberti conjux, omnesque fere consanguinei cum plurimis aliis ad meliorem frugem ejusdem* Leodegarii *opera fuere reducti.* Tunc, *pergit num.* 20 *Ursinus,* deinceps ejus *(Leodegarii)* prædicationibus pæne omnes parentes *, conjunx ac familiæ domus ipsius *(Chrodoberti)* conversi sunt ad Dei cultum : ac per hoc ejus *(Leodegarii)* famam audientes per circuitum loci concurrebant ad eum verbum salutiferum audire *. Ille vero non cessabat sua prædicatione cunctos instruere, qualiter ad regna cælorum valerent pervenire. *Conversiones illas omnes Sanctus operatus est, cum jam ad domum Chrodoberti esset perductus. Sat clare id verbis recitatis innuere* C *videtur Ursinus, aperteque quantum ad domesticorum Chrodoberti conversionem docet anonymus :* Et cum, *inquit num.* 47 *in fine,* memoratus vir *(Chrodobertus)* eum *(Leodegarium)* in domum propriam produxisset, ita in ejus adventu benedictionem cælestem recepit, ut, cum omnes illic habitantes hoc manifeste cognoscerent, peccata propria confitentes, relinquerent *, et certatim ad pœnitentiæ medicamenta * confugerent. *Quamquam autem anonymus his verbis tantum narret, Chrodoberti domesticos ad meliorem vitam a* Leodegario *fuisse conversos, cum hic ad illius ædes jam esset perductus, non dubito tamen, quin tunc, ut innuit Ursinus, multi etiam alii fuerint conversi, pluresque convertendi fuissent, si diutius vivere sanctum Antistitem Ebroïni crudelitas sivisset.*

* i. e. consanguinei

* al addit. cupientes

* al. deest relinquerent
* al. lamenta

allato ab aula mandato,

249 *Verum, teste Ursino num.* 21, *non multo elapso tempore, postquam* Leodegarius *in Chrodoberti custodiam traditus fuisset, trucidandi sancti Antistitis mandatum ex aula affertur. Cum autem vereretur Ebroïnus, ne quis occiso honos, velut martyri, deferretur, locum, in quo Sanctus post obitum conderetur, hominibus studuit in perpetuum reddere incognitum. Hunc in finem jussum tunc insuper est, ut* Leodegarii, *cum occisus foret, corpus in puteum in secretiori sylvæ loco prævie quæsitum projiceretur, osque putei terra et lapidibus sedulo obturaretur.* Timens, *inquit anonymus num.* 48, impius Hebroïnus, ne a fidelibus Christianis honor ei *(Leodegario occiso)* impenderetur martyrii, inter * sylvarum condensa jubet perquiri puteum et ibidem corpus ejus immergi trucidatum, quatenus os putei terra vel lapidibus obturatum, incognitum esset hominibus illius sepulchrum. *Ita scilicet Ebroïnus insano odio abreptus Sancto nostro volebat non solum vitam eripere, sed et omnem insuper post obitum populi venerationem, utpote qua suam sibi injustitiam crudelitatemque in Virum sanctissimum exercitam tacite exprobrandam putabat. De hac arte, qua Ebroïnus, dum* Leodegarium *occidi jussit, nomini suo studuit consulere, ne verbo quidem meminit Ursinus, differque hic insuper ab anonymo in alio gravioris momenti adjuncto. Ait enim, Ebroïnum Sancto necem illaturum quatuor velocissimos equites submisisse, eosque* Leodegarium *ex* E *ædibus Chrodoberti eductum obtruncasse; contra vero anonymus affirmat, Chrodobertum, allato* Leodegarii *occidendi præcepto, necis Sancto inferendæ ministerium, cum ipse, aliquantulum jam ad meliora conversus, crudele spectaculum cernere non sustineret, quatuor e famulis suis delegasse, ut hic ambo biographi non tantum inter se dissentiant, sed et pugnare videantur.*

* al. in

250 *Ast utri assentiendum est? Quamquam id pro certo nequeam edicere, anonymo tamen assentiri malim. Licet enim hic sermo sit de re gesta in Atrebatensi territorio tam a diœcesi Augustodunensi quam Pictaviensi procul dissito, ac proin in ea non tantum Ursinus, sed etiam anonymus a vero aberrare facile potuerit, videtur tamen hic, cum narrationem suam pluribus, quam ille, adjunctis vestiat, accuratiori notitia, quæ* Leodegarii *martyrium comitata sunt, habuisse perspecta, atque adeo potiorem fidem mereri. Vide etiam, quæ de Ursino num.* 106 *hujus Commentarii prævii docuimus. Porro adjuncta illa plura, quibus anonymus narrationem suam vestit, præter jam memoratum de puteo, ut in hunc* Leodegarii *occisi corpus projiceretur, ab Ebroïno quæri jusso, duo* F *sunt numero præcipua. Primum est, Chrodoberti uxorem, allato* Leodegarii *occidendi mandato, vehementer doluisse, quod viro suo injunctum esset, sanctum Hospitem necandum curare; hanc autem consolatum esse* Leodegarium, *promisisseque, necem suam nequaquam ei in malum, sed in bonum cessuram, modo hæc ejus corpus sepulturæ tradi curaret; alterum est, quatuor famulos, quibus a Chrodoberto ministerium cædis* Leodegarii *delegatum erat, non invenisse, cum Sanctum necandum ducerent, puteum antea quæsitum, in quem occisi corpus juxta Ebroïni mandatum projicere statuerant. Ceterum, postquam hoc postremum adjunctum narravit anonymus, reliqua ejus de morte* Leodegarii *narratio cum Ursiniana apprime congruit. En illam in compendium redactam.* Leodegarius *per varia loca incognita in mediam sylvam deductus, memoratos viros quatuor, a quibus necandus erat, ipse commonuit, ut, quod haberent in mandatis, id ipsi exsecutioni mandarent. Tum tres ex illis ad* Leodegarii *pedes provoluti veniam et indulgentiam petiere; quartus vero, stricto gladio, paratus adstabat ad Sanctum necandum. Hic omnibus, qui se diversarant, suis-* que

occiditur

AUCTORE C. B.

que interfectoribus bene precatus, gratiis Deo actis, quod ad ultimum hunc diem pervenisset, implorata Christi misericordia, cervicem obtulit, quam præcidit ille, qui, ut mox dixi, paratus ad id faciendum adstabat.

in sylva etiam hodie

251 Sylva, *in qua* L Leodegarius *interfectus est,* hodie quoque, *inquit Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 541, sancti Leodegarii nomine insignis est in pago Atrebatensi. *Idem cum pluribus aliis recentioribus auctoribus affirmat Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 678 *num.* 3. *Per pagum seu territorium Atrebatense hic debet intelligi, non hodiernum gubernium seu castellania Atrebatensis, sed ille terrarum tractus, qui olim, ut Malbrancus lib.* II *de Morinis cap.* LVII *docet, Austrebates, Ostrebates et Adartenses, ac proin præter hodiernum gubernium Atrebatense nonnullas alias regiones, partemque etiam Picardiæ complectebatur. Etenim, uti infra docebimus, locus, in quo* S. Leodegarii *occisi corpus Chrodoberti uxor, ut mox dicetur, sepeliendum curavit, duabus circiter leucis horariis abest a gubernio seu territorio hodierno Atrebatensi; verosimile autem non apparet, sylvam, in qua* B Leodegarius *fuit occisus, tanto intervallo abfuisse a loco, in quo statim a nece fuit sepultus, ac proin per pagum Atrebatensem, in quo sita est sylva, quam Sanctus pro palæstra habuit, intelligi non debet castellania Atrebatensis, sed extensior ille terrarum tractus, quem jam designavi, quemque brevitatis simul et distinctionis causa territorium Atrebatense antiquum deinceps nominabo. Porro dubium non est, quin sæculo* XI *et* XII *in territorio Atrebatensi antiquo sylva exstiterit sancti* Leodegarii *nomine insignis; Baldericus enim Noviomensis ac Tornacensis episcopus lib* I *Chronici Cameracensis et Atrebatensis cap.* XX *sub finem sic scribit :* In territorio Atrebatense transductum *(Leodegarium)* decollari fecit *(Ebroinus)* in loco, qui dicitur SILVA SANCTI LEODEGARII. *Hic autem scriptor sæculo* XI *exeunte et* XII *ineunte floruit, eratque insuper ex nobili Artesiæ familia, ut adeo id, quod hic scripsit, apprime novisse videatur, errorisque merito nequeat haberi suspectus.*

S. Leodegarii dicta,

252 *Verum tabulæ omnes geographicæ præteriti æque ac præsentis sæculi, quas quidem ego ad manum habeo, nullam omnino sylvam iis in regionibus, quæ territorio Atrebatensi antiquo possint* C *attribui,* S. Leodegarii *nomine distinguunt, ac proin dubium forte cuiquam videbitur, an Mabillonius aliique auctores verum prædicent, dum affirmant, sylvam hodie quoque* sancti Leodegarii *nomine insignem esse in pago Atrebatensi. Quod ad me attinet, puto a Mabillonio id dici, quod res est, quidquid ex tabulis geographicis possit argui. Sæpe enim geographi in tabulis geographicis, quas conscribunt, suo quasque nomine sylvas non distinguunt, præsertim si hæ vicum homonymum sibi habeant adjunctum. Sic, Martiniero in Dictionario geographico teste, in Belsia, Galliæ tractu, sylva* S. Leodegarii *nomine insignita existit cum vico homonymo, hancque nihilominus Blavius et Jonssonius in tabulis geographicis Belsiæ a se conscriptis* Leodegarii *nomine non distinguunt, solum vicum homonymum sylvæ adjacentem nominasse contenti. Id ipsum ab his aliisque geographis sæpe etiam alibi fieri observo, ac proin ex eo, quod tabulæ geographicæ nullam omnino sylvam, quæ in territorio Atrebatensi antiquo sita sit,* sancti Leodegarii *nomine distinguant, consequens non est, ut in eodem territorio nulla sit reipsa sylva* Leodegarii *nomine hodieque insignis. Ast, inquies, qua* D *ergo plaga territorii seu pagi Atrebatensis antiqui sita est sylva illa* S. Leodegarii *nomine insignis? Respondeo : Versus caput fluvii Quantiæ, Gallice* la Canche, *situs est vicus* S. Leodegarii *dictus, ab eoque, ut in recentiori Picardiæ Septemtrionalis, et Artesiæ tabula geographica a Guilielmo de L'isle, academiæ regiæ scientiarum Parisiensis membro, confecta notatum invenio, sylva non mediocris haud procul abest. Hanc ego puto* Leodegarium *pro martyrii palæstra habuisse, propterea que ejus nomine etiam hodie esse insignem. Idcirco autem id puto, quod, ut infra ostendam,* S. Leodegarius *in vico proxime memorato fuerit sepultus, verosimileque appareat, locum, in quo fuit sepultus, haud procul abfuisse a loco seu sylva, in qua fuerat necatus. Aliud hactenus non suppetit, quo situm sylvæ, in qua* Leodegarius *occisus fuit, certius determinem. Venio nunc ad adjuncta Sancti necem proxime secuta.*

253 *Hanc una cum illis num.* 22 *Ursinus, cui anonymus verbis tenus fere iterum consentit, in hunc modum exponit :* Cum hæc *(Leodegarius)* diceret, percussor extendens gladium, amputavit caput ejus, et erectum corpus ejus substitisse, E quasi unius horæ spatio dicitur. Sed cum nondum eum gladiator cadere cerneret, ipsum pede percussit, ut vel sic citius in terram decideret. Sed non post multum percussor ejus arreptus a dæmonibus et mente captus, a * Dei ultione percussus in ignem se projecit, ibique vitam finivit. *Ita scilicet mox ulciscebatur Dominus Famuli sui jam occisi injuriam, qui, cum viveret, tot opprobria totque vexationes ab Ebroïna inultus fuerat perpessus, idque sine ulla sua culpa, quod nec inficiari puto Valesium, dum tom.* III *Rerum Francicarum, narrata* Leodegarii *nece, sacrarumque ejus exuviarum translatione, pag.* 317 *sic scribit :* Qui Antistes *(Leodegarius)* felicior videtur futurus fuisse, et cruentam mortem evasurus, si ecclesiæ tantum suæ curam egisset, nec se reipublicæ miscuisset. *Licet enim hæc nonnihil crudior sit locutio, insinuareque quodammodo videatur,* Leodegarium *diris suppliciis, quæ ab Ebroïno passus est, ansam saltem præbuisse, mox tamen ipse Valesius, quo Sanctum a culpa eximat, subdit, eum non potuisse non reipublicæ se immiscere, quod sane indubium apparet. Nec enim* Leodegarius, *ut mihi quidem videtur, sese* F *reipublicæ negotiis immiscuit, nisi cum id evidens Ecclesiæ utilitas, suique officii ratio exigeret, cujus rei causa cum pravis Ebroïni consiliis subinde cogeretur obsistere, implacabile in se hominis, sibi a quoquam resisti non ferentis, odium, sinistras suspiciones, sævissimasque persecutiones concitavit, ut adeo* Leodegarius *non aliquo suo merito, sed sola Ebroïni malitia extrema quæque supplicia, mortemque tandem ipsam fuerit perpessus. Sed hæc pro Sancto nostro a culpa eximendo dicta sufficiant : institutum prosequor. Chrodoberti uxor, cui, ut docuimus, necem suam Sanctus, si corpus suum ipsa sepeliret, in bonum cessuram promiserat, officio suo hic minime defuit. Sacras enim sancti Martyris exuvias, cum non diu occisus esset, in oratorio villæ, cui* Sarcingum seu Sarcinium *nomen erat, sepulturæ mandandas curavit. Rem post verba proxime recitata, nullis aliis præmissis, sic narrat Ursinus :* Tunc *(divinitus punita non diu post mortem* Leodegarii *impio ejus interfectore)* jussu conjugis hujus viri Chrodoberti in quamdam villam, Sarcingo nomine, cum magno fletu plangentium a ministris *(Chrodoberti)* deportatus

sepeliturque

* *al.* ac

A deportatus est; in hujus fœminæ *(conjugis Chrodoberti)* decretum * cum vestibus, in quibus trucidatus fuerat, in parvulo oratorio beatus Martyr est sepultus.

* al. et... decreto

254 *Villa, in cujus oratorio* Leodegarius *hic sepultus dicitur, verosimillime non pro prædio rustico, sed, ut sæpe alias apud medii ævi scriptores, pro vico accipitur. Situs hic haud dubie erat in diœcesi Atrebatensi, cum diœcesi Cameracensi tunc unita. Perspicuum id fit ex disceptatione inter Vindicianum Atrebatensis, Ansoaldum Pictaviensis et Ermenarium Augustodunensis ecclesiæ episcopos de corpore* S. Leodegarii *post obitum Ebroini exorta. In ea enim Vindicianus Atrebatensis episcopus sacrum* Leodegarii *corpus ecclesiæ suæ vindicare eo nomine conatus est, quod in diœcesi sua jaceret sepultum. Testatur id anonymus in Translatione Sancti nostri per Audulphum abbatem conscripta* Tunc, *inquit num.* 58, Vindicianus præsul Atrebatensis, in cujus fuerat *(Leodegarius)* diœcesi interfectus, dicitur respondisse: Nequaquam ita fiet, ut vos *(Ansoalde et Ermenari)* sancti pontifices locuti estis; sed mihi donetur facultas hujus Beati corpus habere *, quoniam huic

in vico territorii Atrebatensi

* al. habendi

B loco decus * est, in quo dignatur requiescere. *Quibus ex verbis etiam intelligitur, sylvam, in qua Sanctus necatus fuit, in diœcesi Atrebatensi sitam pariter fuisse. Ast, inquies, quis est ille diœceseos Atrebatensis vicus, in cujus oratorio* Leodegarii *occisi corpus fuit sepultum? Iis in partibus, quæ territorio Atrebatensi antiquo accenseri queunt, duo sunt vici* Leodegarii *nomine insignes, quibus sancti Antistitis sepultura adscribitur. Horum alter ad fontes fluvii Alteiæ in Picardia, alter versus caput Quantiæ in Artesia situs est; in priori Mabillonius sæculo* II *Benedictino in Annotatis pag.* 705; *in posteriori vero Bailletus tom.* III *Vitarum col.* 28 *in margine* Leodegarium *innuit fuisse sepultum.*

* al. datus

255 *Huic autem auctori, non illi, quantum opinor, hic assentiendum est. Etenim vicus, in quo* Leodegarius *sepultus fuit, ætate Balderici supra laudati, cum Chronicum suum scriberet, in confiniis episcopatus Cameracensis et Morinensis situs erat.* Leodegarius, *inquit hic scriptor Opere, libro et capite num.* 251 *citatis,* sepultus est in villa, quæ dicitur Sercin, quæ est in confinio Cameracensis episcopii et Morinensis, *ac*

versus caput Quantiæ situ.

C *proin sepultus non est in vico* S. Leodegarii *ad fontes Alteiæ sito; hic enim ætate Balderici dici non potuit* in confinio Cameracensis episcopii et Morinensis *situs esse, quod sic ostendo. Ætate Balderici episcopatus Cameracensis usque ad annum* 1094 *cum Atrebatensi fuit unitus; Morinensis vero diœcesim hodiernam Iprensem, Audomaropolitanam, et Boloniensem complectebatur; certum autem est, nec in confiniis episcopatus Cameracensis et Iprensis vel Audomaropolitani vel Boloniensis, nec in confiniis episcopatus hodierni Atrebatensis et Iprensis vel Audomaropolitani situm esse vicum* S. Leodegarii *ad fontes Alteiæ in Picardia, ac proin ætate Balderici indubie hic dici non potuit situs esse* in confinio Cameracensis episcopii et Morinensis, *nisi forsan nunc dici queat situs esse in confiniis diœcesis hodiernæ Atrebatensis et Boloniensis. Verum nec id dici potest. Etenim diœcesis Boloniensis, ut tabula geographica provinciæ ecclesiasticæ Rhemensis tom.* X *Galliæ Christianæ auctæ præfixa exhibet, ab Atrebatensi sejungitur linea fere recta a capite Quantiæ Gravelinam versus ducta; nullus autem in diœcesi Boloniensi tractus est, a quo vicus* S. Leodegarii *ad fontes Alteiæ minus distet, quam a tractu capiti Quantiæ adjacenti, distatque nihilominus ab hoc tribus circiter leucis horariis, ac proin dici nequit in confiniis diœcesis Atrebatensis et Boloniensis esse situs. Hinc porro ulterius consequitur, ut vicus, in cujus oratorio* Leodegarii *occisi corpus fuit sepultum, non sit vicus* S. Leodegarii *dictus ad fontes Alteiæ, sed vicus homonymus versus caput Quantiæ situs, qui juxta tabulam geographicam Guilielmi de L'Isle num* 252 *laudatam duabus circiter, ut jam ante docturum me monui, leucis horariis a Castellonio seu gubernio hodierno Atrebatensi versus Occidentem, totidemque fere Dulenco, Gallice* Doulens, *Picardiæ oppido, versus Septemtrionem abest, maximeque vicinus existit diœcesi Boloniensi. Sed hæc de loco, in quo* Leodegarii *occisi corpus inhumatum fuit, dicta sufficiant: inquirendum nunc est in annum, ipsumque diem, quo Sanctus fuerit necatus. A die emortuali duco initium.*

AUCTORE C. B.

256 *In Vita Sancti per Ursinum conscripta, quam secundo loco edituri sumus, verbis num.* 253 *recitatis proxime subjicitur, factum esse id, quod prævie narratur,* quinto die Nonarum Octobrium. *Ita scilicet exprimitur in codice nostro Ms., qui notatur Q. Ms.* 5. *Verum in altero nostro*

die quidem II Octobris.

E *codice itidem Ms., qui signatur P. Ms.* 159, *in editione Chesniana, Mabilloniana, omnibusque nostris Mss. apographis legitur:* Sexto die Nonarum Octobrium. *Ad hæc Surius et anonymus Marbacensis, qui Ursinum interpolarunt,* sexto Nonas Octobris Leodegarii *mortem collocant, unde consequens est, Ursiniana apographa, quibus ambo illi scriptores usi sunt, Chesnianæ et Mabillonianæ editioni nostrisque Mss. apographis conformia fuisse. Quare, cum tot apographia, in quibus pingitur* sexto die Nonarum Octobrium, *præponderare indubie debeant uni codici nostro Ms., in quo habetur* quinto die Nonarum Octobrium, *puto ego, Ursinianum textum, in quo* sextu die Nonarum Octobrium *legitur, pro genuino esse habendum, atque adeo* Leodegarium *sexto Nonas, id est,* II *Octobris esse occisum. Finitur quidem Vita Sancti nostri per anonymum conscripta sequenti apud Mabillonium clausula:* Consummatum est sancti Leodegarii martyrium quinto Nonas Octobris *etc., unde quis forte contendat, genuinum non esse Ursini textum, quem pro tali habendum esse jam diximus, atque adeo*

F Leodegarium *non* II, *sed* III *Octobris esse occisum. Verum clausula illa abest ab omnibus nostris Mss., præterquam a Ms., quod desumptum notatur ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris Quod si tamen velis, præfatam clausulam ad genuinum anonymi textum spectare, non equidem vehementer refragabor, sed dico, hanc in laudato nostro apographo Ms. Ultrajectino non ad quintum, sed ad sextum Nonas Octobris* Leodegarii *martyrium referre.*

257 *Idem etiam pronuntio de clausula, qua terminatum erat anonymi apographum, quod tom.* III *Rerum Francicarum ad res Francicas illustrandas Valesius adhibuit. Ibi enim hic auctor pag.* 315 Leodegarii *mortem ex anonymi relatione ad* VI *Nonas, seu secundum Octobris diem consignat, ut adeo hæc clausula anonymi apud Mabillonium quantum ad diem, cui* Leodegarii *martyrium affigit, genuina forte non sit, ac proin ex ea confici non possit, vel genuinum non esse Ursini textum, quem pro genuino proponimus, vel* Leodegarium *non secundo, sed tertio Octobris die esse occisum. Neque est, quod opponas, Sanctum Calendario sub initium sæculi* IX *concinnato, parisque vetustatis*

non tertio;

AUCTORE C. B.

vetustatis Martyrologio Gellonensi apud Dacherium tom. II *Spicilegii recentioris editionis exstantibus ad diem* III *Octobris inscribi. Sæpe enim Sancti, quod adhuc alibi in hoc Commentario monui, ad alios dies, quam quibus defuncti sunt, Kalendariis Martyrologiisque inscribuntur. Ceterum cum apud Ursinum, narrata* Leodegarii *sepultura, in Mss. nostris apographis proxime sequatur :* Hoc vero die sexto Nonarum Octobrium actum esse creditur : *dubitabit forte aliquis, an verba illa ad solam Sancti sepulturam non referantur, ac proin an is non citius quam* II *Octobris die fuerit necatus. Verum verba illa uno tenore subjiciuntur non tantum narrationi sepulturæ, sed etiam narrationi mortis* Leodegarii, *ac proin ad hanc æque quam ad illam referenda videntur. Non esse autem, cur dubitetur, an Sanctus non citius, quam* II *Octobris die fuerit necatus, fieri videtur vel ex eo perspicuum, quod mors ejus a nullo omnino scriptore sive antiquo sive recentiore ad diem anteriorem referatur. Accedunt bina Mss. anonymi vetustioris apographa, illud scilicet, quo, ut dixi, usus est Valesius, et nostrum Ultrajectinum num. præcedenti laudatum, in quibus ambobus* Leodegarii *martyrium, uti jam innui, ad secundum*

B *Octobris diem apertissime refertur. Adde etiam anonymum Morbacensem, qui diserte affirmat,* Leodegarium II *Octobris die esse occisum. En ejus verba :* Adoratæ Trinitati custodiendam animam sexto Nonas Octobris *(Leodegarius)* reddidit. *Atque ita definitus jam est dies, quo* Leodegarius *necatus est, restat, ut et annum definiamus.*

anno vero 678, qui tamen ex Sigeberto

258 *Ursinus num.* 21 *et* 22 *innuit,* Leodegarium *non post multum temporis a synodo, quam Theodoricus, ut § præcedenti docui, anno* 678 *convocavit, jussum esse occidi, reque ipsa tunc occisum fuisse ; unde recte consequi videtur, Sancti necem anno* 678 *esse affigendam. Si enim hæc in annum* 679 *differatur, consequens erit,* Leodegarium, *prout ex jam dictis facile est colligere, uno amplius anno post synodum anni* 678 *esse interfectum. Tantum autem temporis spatium inter Sancti necem et prædictam synodum pati non videtur illud* non post multum temporis *ab eadem synodo elapsum, cum* Leodegarius, *teste Ursino, de medio fuit sublatus, ac proin apparet, necem ejus anno* 678 *debere innecti. Scriptores Galliæ Christianæ*

C *auctæ, qui sibi Mabillonium sæculo* II *Benedictino in Annotatis pag.* 705 *prælucentem habuere, tom.* IV *col.* 354 *putant, partim ex anonymo et Ursino, partim ex Sigeberto colligi posse,* Leodegarium *vere occisum fuisse anno* 678, *quem hic ei emortualem etiam statuimus. En illorum, quo id probare nituntur, ratiocinium :* Uterque *(anonymus et Ursinus)* Ebroïnum obtruncatum fuisse asserit, transacto a passione S. Leodegarii spatio trium pæne annorum : Ebroïnus porro exstinctus est anno regni Theodorici nono ex Sigeberto, Christi 681. Ergo sanctus Martyr capite truncatus est anno 678. *Verum quamquam id, quod laudati scriptores allato ratiocinio contendunt, partim ex anonymo et Ursino, partim ex Sigeberto colligi forte possit, si cum Sigeberto solum comparetur triennium fere, quod juxta anonymum et Ursinum a passione* Leodegarii *ante necem Ebroini effluxit ; fieri tamen id non potest, si cum eodem Sigeberto alia etiam conferantur anonymi et Ursini asserta. Si enim Ebroïnus, ut Sigebertus notat, exstinctus sit Theodorici anno nono, ex hac epocha cum aliis assertis anonymi et Ursini comparata consequi videtur,* Leodegarium *non anno* 678, *sed* 679 *fuisse necatum.*

Etenim juxta Ursinum num. 22 *et anonymum num.* 50 Leodegarii *corpus Sarcinii sepultum jacuit* annis duobus et dimidio, *eoque tempore elapso, de terra fuit levatum atque ad agrum Pictaviensem translatum, quod proinde acciderit mense Aprili anno a* Leodegarii *nece tertio.* D

cum biographis nostris collato non probatur

259 *Porro juxta anonymum et Ursinum Ebroïnus paulo ante* Leodegarii *ad solum Pictaviense translationem fuit occisus, quod proin verosimillime contigerit mense circiter Martio, anno a* Leodegarii *nece pariter tertio. Quapropter, si Ebroïnus, ut Sigebertus scribit, anno nono Theodorici fuerit interfectus, consequens est, ut id acciderit anno* 682. *Cum enim juxta §* VIII *hujus Commentarii prævii et chronologiam passim nunc ab omnibus eruditis, ipsisque Galliæ Christianæ auctæ scriptoribus et Mabillonio (vide num.* 82 *hujus Commentarii prævii) receptam Theodoricus tantum possit regnare cœpisse anno* 673 *jam ad ultimos quatuor menses aut paulo amplius provecto, annus regni ejus nonus mense Martio notatus convenit in annum Christi* 682, *quo proinde, si vera hic sit Sigeberti chronologia, Ebroïnus e medio fuerit sublatus. Quod si autem ab anno* 682 *ad mensem Martium circiter provecto anni duo cum* E *dimidio, quo tempore* Leodegarius *ante necem Ebroïni Sarcinii jacuit sepultus, ordine retrogrado computentur, descendendo venitur ad annum* 679 *majori sui parte præterlapsum, ut adeo ex anno Theodorici nono, quem Sigebertus Ebroïno emortualem statuit, cum assertis anonymi et Ursini comparato, consequens sit,* Leodegarium *non anno* 678, *sed* 679 *esse occisum. Neque est, quod reponas, Ebroïnum anno Theodorici nono, non mense Martio vel Aprili, sed Decembri vel Novembri forte esse occisum. sic enim is, cum certe necatus sit ante* Leodegarii *translationem, interfectus foret duobus annis totidemque circiter mensibus post necem* Leodegarii, *quod tempus a mense Decembri vel Novembri anni* 681 *ordine retrogrado computatum perducit ad annum* 679 *ad mensem circiter Septembrem vel Octobrem provectum, ac proin etiam sic consequens erit ex Sigeberto cum biographis nostris collato,* Leodegarium *non anno* 678, *sed* 679 *esse occisum. Nequit ergo partim ex his, et partim ex illo colligi annus, quem* Leodegario *emortualem statuimus, imo cum hinc contra sequatur, Sanctum, ut ostendimus, anno* 679 *esse necatum, Sigeberti chronotaxim hic cogor dese-* F *rere tum ob argumenta, quibus* Leodegarii *mortem anno* 678 *jam ante affixi, tum ob chronologiam apud omnes nunc receptam, juxta quam* Leodegarii *mors eidem anno* 678 *innectitur.*

§ XVII. Sanctus post mortem miraculis inclarescit : horum famam impedire nititur Ebroïnus, infeliciterque anno 681 occiditur.

Varia fiunt, ad Sancti tumulum miracula, quorum fama

Quemadmodum Ebroïnus nisus fuit, ut Leodegarius *in vivis adhuc superstes necis Childerico illatæ conscius fuisse crederetur, ita verosimiliter etiam studuerit, ne Sanctus jam e vivis sublatus crimine*

AUCTORE C. B.

A *crimine illo innoxius ac proin injuste necatus fuisse putaretur. Et vero viro astuto et vafro artes et fallaciæ non deerant, quibus forte ab hominum plerorumque cognitione removere potuisset Sancti innocentiam. Verum hanc ipse Dominus brevi tot miraculis ad* Leodegarii *tumulum patratis contestatus est, ut ex iis quisque facile potuerit intelligere, Sanctum minime reum criminis exstitisse, cujus obtentu fuerat occisus. Miracula illa anonymus noster ex relatione Audulfi abbatis sibi submissa in genere his verbis num.* 51 *commemorat :* Qui venerabilis Martyr *(Leodegarius)* multas turbas languentium et diversis infirmitatibus detentas venientes ad ejus venerandas orationes sanavit, claudis etiam gressum dedit, cæcis lumen tribuit, obsessos a dæmonibus mundavit, multisque virtutibus in hujus loci, *in quo Sanctus jacebat sepultus,* venerando habitaculo emicuit. *Subdit deinde eodem num. in particulari miraculum, quod, implorato* Leodegarii *patrocinio, patratum est in favorem æditui ecclesiæ Sarciniensis, in qua Sanctus jacebat sepultus, additque num.* 52, *tunc evenisse, ut præclara beati Martyris sanctitatis fama magis magisque percrebresceret, hancque Ebroïnum paulo post* B *facta ad Sancti tumulum miracula non latuisse. Quæ deinde narrat, innuunt Ebroïnum rumore de miraculis* Leodegarii *invocatione patratis longe lateque sparso non parum fuisse commotum. Eo fere ejus recidit narratio.*

Ebroinus excitus mittit, qui in ea inquirat, hocque divinitus

261 *Ebroinus sive reipsa de dicti rumoris percrebrescentis veritate dubitaret, sive saltem miracula, quæ ad* Leodegarii *tumulum fieri audiebat, exactiori notitia cuperet habere perspecta, fidum hominem ad Sancti Antistitis tumulum clam submisit, qui in rei veritatem inquireret, certaque ad se referret. At speculator ille, domino suo non absimilis, sua in Sanctum Deumque irreverentia supremum sibi exitium conscivit. Etenim Sarciniensem ecclesiam ingressus, locumque, in quo* Leodegarius *jaceret, edoctus, nullam Sancti locique sacri rationem habuit, sed superbia tumidus, terram in beati Martyris despectum pede percussit, virtutemque ullam mortuo competere negavit. Hinc factum est, ut infelix ille, Deo, ut apparet, injuriam sibi Sanctoque suo illatam ulciscente, in itinere, antequam Ebroino visa et audita renuntiare posset, misere perierit, magno suo malo expertus, quanta sanctus Martyr, quod ante agno-* C *scere noluerat, virtute polleret. Prodit, ut mox innui, hæc omnia, aut certe insinuat, loco proxime citato anonymus, additque num.* 53, *Ebroïnum, audita Dei de homine a se emisso vindicta, pudore suffusum, rem eum nemine, præterquam cum conjuge, communicare ausum fuisse, ne, crescente* Leodegarii *gloria, sua decresceret ac minueretur.*

morte multato, ipsemet, dum Sancti gloriam

262 *En ipsa hac de re anonymi verba :* His, *quæ de homine a se emisso evenerant,* ita cognitis, Ebroïnus nequissimus tacito corde retinebat, et tremens intra se verecundia, præter conjugem, nemini manifestare audebat, ne forte, crescente gloria Martyris, sua, qui tale lumen extinguere cupivit, esset diminuta in populis. *Verum quanto magis ille miser, Ebroïnus scilicet, famam de pœna exploratori suo divinitus inflicta, deque aliis* Leodegarii *miraculis cuperet exstingui, tanto magis hæc invalescebat et quaqua versum spargebatur. Hinc Ebroïnus, ut rem, quam nomini suo maxime noxiam putabat, impediret, malum etiam minatus est his, qui aliqua* Leodegarii *miracula comperissent, si comperta vulgassent, quæ vel pro falsis habebat ipse, vel certe pro falsis haberi volebat, et ne a quoquam scirentur, credereturque, metuebat. Innuit iterum hæc omnia num. proxime citato anonymus. At dum Ebroïnus* Leodegarii *gloriam apud homines ita impedire conatur aut exstinguere, ipsemet inopinato exstinctus est, a primariæ scilicet notæ Franco, cui cum omnes fere fortunas eripuisset, vitam etiam eripere cogitabat, gladio percussus. Valesius tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 332 *anonymi nostri ad num.* 54, 55 *et* 56 *verba partim contrahens, partim interpretans, rem sic exponit :* Francus optimas, qui tum functionem fiscalem obibat, pecuniam publicam interceperat. Quam prædæ sævitiæque occasionem nactus Ebroïnus, eum omnibus fere prædiis suis possessionibusque spoliavit : nec contentus hac multa homini insuper graviora minabatur.

obscurare nititur, ab Ermenfrido infeliciter

263 Intelligens itaque optimas, nudo jam sibi mortem cruentam, aut saltem inops exsilium imminere, a desperatione animum sumit, et Ebroïnum inopinantem interficere constituit. Solebant tum laïci diebus Dominicis matutinis hymnis, qui in ecclesia decantabantur, interesse. Die ergo Dominica mane ante lucem ad ostium Ebroïni egressum observat armatus, ut ad Missarum matutinarum sollemnia procedentem obtruncet, vixque egressum E limine ex improviso prosiliens interimit. Eum in modum Ebroïnus, qui gladio multos interfecerat, gladio et ipse in capite percussus periit. Infelix, qui tantis honoribus auctus, et in toto orbe fama notissimus, dum non vult inimicis parcere, dum injurias suas omni ratione vindicat, magnosque sacerdotes ac proceres crudeliter interimit, excelsam, et quanta nemini ante Francorum fuerat, gloriam atque potentiam cum vita amisit. *Ita Valesius, ut jam innui, ex anonymo, a quo hic nihilominus nonnihil dissentit secundus Fredegarii continuator, qui initio sæculi* VIII *floruit, ac proin cum ab ætate Ebroïni non multum abfuerit, sitque aliunde in rebus narrandis satis exactus, fidem integram videtur mereri. Vocat hic Ebroïni interfectorem* Ermenfridum *et cap.* XCVIII *sic scribit :* Ebruïnus quoque magis atque profusius crudeliter Francos opprimebat, donec tandem aliquando Ermenfrido Franco minas parat, *id est, notat Bouquetus, negotia facessit seu insidias molitur,* resque proprias tollere disponit. Consilio cum suis patrato, nocte collecta manu sociorum, per noctem super eum consurgens, Ebruïnum interfecit : quo perempto, ad Pippinum ducem in Auster cum muneribus suis pervenit. F *Auctoris hujus narratio Valesio probatur. Hac enim præmissa, tom. citato pag.* 333 *subdit :* Certe admodum verisimile est, unum hominem, nullis consilii participibus, nullis adjutoribus, tantum facinus *(Ebroïni interfectionem)* ausurum et tam facile exsecuturum, ac tam feliciter evasurum non fuisse. *Verum, sit ita : Ebroïnum non interfecerit Ermenfridus, nisi aliis in sceleris societatem sibi adjunctis, non propterea tamen laudatus Fredegarii Continuator pugnat cum anonymo, cum hic non edicat, sceleris sui socios Ebroïni interfectorem non habuisse. Examinanda nunc accuratius est mortis Ebroïni epocha.*

anno 681 necatur.

264 *Annus, quo hic interfectus est, optime colligitur ex* Leodegarii *anno emortuali, et ex tempore, quod inter hunc et Ebroïni necem intercessisse, ex anonymo nostro intelligitur. Id quidem jam in antecessum ob materiæ connexionem num.* 259 *satis innui, at nunc hic proprio suo loco luculenter ostendo : Annus Christi* 678 *ad* II *Octobris provectus* Leodegario, *ut vidimus, emortualis fuit; Ebroïni autem cædes, ut anonymus innuit, contigit paulo ante* Leodegarii *ex ecclesia Sarciniensi*

AUCTORE G. B.

niensi ad solum Pictaviense translationem, ac proin paulo ante Aprilem anni 681, *cum hæc mense illo et anno facta sit, uti § præcedenti docuimus, sequentique pluribus docturi sumus. Porro cum a* II *Octobris anni* 678 *usque ad Aprilem anni* 681 *anni duo cum dimidio excurrant, consequens est, intercessisse inter annum* Leodegarii *emortualem et Ebroïni cædem annos fere duos cum dimidio, ac proin hunc anno Christi* 681 *esse necatum, idque paulo ante mensem Aprilem. Hinc jam colligas, quod adhuc ante monui, annum nonum regni Theodorici III, cum anno* 681, *mense Septembri circiter, inchoatus tantum fuerit, conjungi non posse cum anno, quo necatus est Ebroïnus; annos vero fere tres, quos anonymus inter* Leodegarii *et Ebroïni necem intercessisse num.* 55 *innuit, annos duos integros cum quinque circiter mensibus complecti. Ceterum annus, quem hic Ebroïno emortualem statuimus, utcumque ex Chronico S. Medardi Suessionensi, quod tom.* II *Spicilegii Dacheriani recentioris editionis insertum exstat, confirmari potest. In eo enim sic legitur :* Anno DCLXXXI. Ebroïnus princeps Francorum et dux, præfectus palatii, et major-domus interfectus est.
B *Anno, quo Ebroïni cædes contigit, ita examinato, lubet nunc nonnullorum eruditorum de Ebroïno proferre judicia, ut ex iis queat studiosus lector dispicere, an merito, an immerito virum illum celeberrimum biographi nostri subinde tetris coloribus depingant.*

Licet scriptores omnes Ebroïno multa scelera

265 *Pagius in Criticis ad annum* 681 *num.* 27, *narrata Ebroïni nece, sic pronuntiat :* Præfecturam palatii sub Clothario III primum, ac deinde sub Theodorico ejus fratre gessit Ebroïnus; vir crudelis, rapax, perfidiosus, qui inimicos suos jugulare fas duceret, cunctosque sibi suspectos perdere; quod sub Theodorico rege, homine hebeti, perfecit eo licentius atque facilius, quod, ei inani nomine servato, regni administrationem in se transtulerat. *Remittit deinde pro quibusdam vitiis ac virtutibus, quibus Ebroïnus erat præditus, ad Hadrianum Valesium, cujus et nos infra hac in re judicium laudabimus. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 687 *num.* 6 *Ebroïni mortem hoc modo annuntiat :* Quod ad res Francorum pertinet, eodem anno, maximo malo purgantur Galliæ, cum truculentus carnifex, Sanctorum sanguine ebrius, Ebroïnus occiditur : tertio namque
C anno a sancti Leodegarii martyrio trucidatur ab Ermenfrido. *Gerardus Du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis, narrato infelici Ebroïni exitu, subdit :* Is exitus Ebroïni fuit viri audacissimi, qui nihil reliqui fecit, ut summam sibi in regno potestatem faceret, quique magnas virtutes plurimis gravissimisque vitiis obscuravit, primus omnium præfectorum palatii, regiam despiciens auctoritatem, suo nutu omnia regere cœpit; etsi enim antea magna jam præfectis auctoritas, non ea tamen, ut sub ea gemeret abolita potestas regum, quorum magis se crederent consiliarios, quam moderatores. *Ita omnes plane scriptores tum recentiores tum antiquiores, quos quidem ego potui consulere, dum de Ebroïni moribus ferunt judicium, eum vel rapacitatis, vel sævitiæ, vel ambitionis, vel perfidiæ vel horum omnium vitiorum simul insimulant.*

imputent, eum tamen ab apostasiæ crimine

266 *Cointius nihilominus in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi* 670 *num.* 3, *ad annum* 681 *num.* 62, *aliisque nonnullis locis Ebroïni famam tueri nititur. Et vero hunc principem non immerito, ut mihi quidem apparet, ab apostasiæ crimine vindicare laborat, ad annum* 678
D *num.* 5 *ita scribens :* Ebroïni facinus *(exercita in* Leodegarium *sævitia)* excusari nequit, non ideo tamen vituperandi sunt Audoënus, Reolus, aliique sanctissimi Præsules, quibus arctissimam cum Ebroïno amicitiam ea tempestate annisque subsequentibus intercessisse constat. Licet enim Ebroïnus, tonsis capillis, clericalem habitum induisset, plerique nihilominus sentiebant, illi liberum ad secularia desideria regressum patuisse, quia vir conjugatus, nec uxoris assensu spontaneave voluntate comam deposuerat, nec sacris Ordinibus se permiserat initiari. *Ita ille, et recte : attamen, quod ait, plerosque tunc sensisse, liberum Ebroïno ad secularia desideria tunc patuisse regressum, id quidem sensere forsitan Audoënus, Reolus et nonnulli alii; at non plerique, ut mihi quidem apparet. Nam a plerisque sæculi* VII *Sanctorum Neustriæ biographis, qui Ebroïni meminerunt, probroso* impii apostatæ *nomine hic princeps notatur. Certe S. Filibertus, Ebroïno coætaneus, id, quod ait Cointius, neutiquam sensit. Etenim in Sancti hujus Actis, quæ apud nos ad* XX *Augusti illustrata sunt, monachus Gemeticensis anonymus et subæqualis num.* 18 *hæc memorat.*

E *vindicare merito conatur Cointius:*

267 Cum igitur pestifer Ebroïnus, qui a Francorum genere pro nimia crudelitate de palatino honore fuerat pulsus, coma detonsa clericus Luxovium ingressus, apostata factus, spiritu malignitatis armatus cœpisset rabidis dentibus fremere super nobiles sacerdotes et Francos, atque, consentientibus sibi plurimis, contra mandatum Dei recepisset locum honoris, sanctus ad eum Filibertus abiit, et prædicationis verba impendit. Cumque ei ille dare munera magna vellet, Vir Dei cuncta respuens, ait, apostatam esse eum, nec Christianum hominem cum eo participare debere, existimans, quod potuisset hoc facto per acumen ferri palmam martyrii obtinere. *Quibus sane ex verbis liquet, Filibertum, uti etiam ejus biographum non sensisse id, quod plerosque sensisse, Cointius affirmat. Puto nihilominus, dubitari posse, an Ebroïnus, qui non sponte, sed mortis evadendæ necessitate coactus monachum induerat, sacrosque ordines nondum susceperat, libere ad sæculum, data opportunitate, sine ulla Dei offensa reverti non potuerit, ut ab eo proinde, ut jam dixi, apostasiæ labem removere, non immerito Cointius conetur.*

at non item

268 *Verum hic scriptor modum excedit, dum*
F *ad annum* 670 *num.* 3, *ut Ebroïni famam tueatur, sic scribit :* Habuit Ebroïnus suorum consiliorum participes, suorumque gestorum æstimatores viros doctrina, pietate, pontificalibus infulis æque prestantes, Chrodobertum episcopum Parisiensem et sanctum Audoënum Rotomagensem episcopum, quibuscum ditiones Clotarii tranquille pacificeque rexit. Author coætaneus, qui Vitam sanctæ Bathildis scripsit, Clotarii regnum in pace constitisse testatur, incumbentibus in id operis præcellentibus principibus, Chrodoberto episcopo Parisiaco, et domno Audoëno, seu et Ebroïno majore-domus, cum reliquis senioribus. Et sanctus Audoënus in Vita sancti Eligii constanter affirmat, Clotarium diem obiisse, dum quiete tranquilleque regnaret. Præterea Ebroïnus, ut aliquot exemplis jam docuimus, non pauca signa sub Clotarii principatu dedit insignis pietatis, cum monasteria ipsemet ædificavit, aut pios viros in aliis ædificandis adjuvit. Hæc palam ostendunt, id Ebroïno contigisse, quod viris in tali dignitate constitutis evenire solet, ut quocumque modo res sibi commissas administrent, odium et invidiam aliorum incurrant,

A incurrant, qui simili fortuna gaudere cupiunt, nec gaudent. *Cum enim his verbis proxime præmittat hæc :* Uterque *(anonymus noster et Ursinus)* quia stat a partibus Leodegarii, liberius in Ebroïnum debacchatur, quocum graves contentiones Leodegario fuerunt, *velle videtur Cointius, Ebroïnum iis caruisse pravis affectibus, quibus nihilominus infectum eum fuisse innuunt anonymus et Ursinus. Ex pravis illis affectibus præcipui tres sunt; immoderata scilicet ambitio, vindictæ studium, immanisque in ea exercenda crudelitas.*

ab ambitione,

269 *At non video, qua ratione ab iis nævis Ebroïnum vindicare possit Cointius. Liquet enim ex ipsiusmet indubitatis viri gestis, quam fuerit honoris et dignitatum cupidus, quamque in eos, quos habebat invisos, supra modum crudelis. Ut ab eo, quod primum est, probando incipiam, Ebroïnus Luxovio post mortem Childerici egressus, in pristinum præfecturæ palatii honorem seu dignitatem ut restitueretur, nihil sibi duxit illicitum. Regem Theodoricum una cum majore-domus Leudesio armis persecutus, hunc, incolumitate jurejurando promissa, ad se evocatum contra datam fidem ne-* B *farie occidit; illum vero tamdiu aperto bello vexavit, donec qua vi, qua fraude dignitatem, quam amiserat, recuperavit. Hæc sane invicte probant, ambitionis vitio Ebroïnum plurimum laborasse; constantque partim ex anonymo num. 24 et 25, partim ex Fredegarii continuati cap.* XCVI *et Gestis Regum Francorum, in quibus cap.* XLV *hæc leguntur :* Leudesius *(superveniente scilicet Ebroïno)* una cum Theodorico rege et sociis quam plurimis per fugam evasit. Ebroïnus autem eos usque ad Bacio villa insecutus est, ibique thesauros regales adprehendit. Deinde post hæc Crisciago veniens, regem recepit; Leudesium autem, data fide, ad se venire mandavit. Quo facto, Leudesium interfecit, et ipse principatum sagaciter recepit.

ab immodico vindictæ studio.

270 *Ostendo nunc, etiam liquere ex ipsiusmet Ebroïni gestis, eum vindictæ cupidum maxime fuisse. In Annalibus Metensibus Francorum apud Bouquetum tom.* II *Scriptorum pag 677 et sequenti hæc leguntur :* Succedentibus vero annis, *(Ebronius)* cum rex alius, *Theodoricus scilicet,* qui sibi amicus fuerat, Francorum suscepisset imperium, rursus monasterium relinquens, ha- C bitumque tantummodo tonsuræ retinens, monachalem habitum abjiciens, uxore recepta, honorem iterum majoris-domatus arripuit. Sed quantum inordinate et illicite illius officii administrationem subiit, tantum perversius et scelestius ipsius gubernationem exercuit. Nam illos, qui sibi in primi principatus amissione adversarii fuerant, ita persecutus est, ut nonnullos vita libertateque plurimos ac propriis facultatibus spoliaret *Quæ certe arguunt, vindictæ studio Ebroïnum in plures sibi antea adversatos sæviisse, ac proin pravo illo affectu minime caruisse. Quamquam autem Annales Metenses sæculis ut minimum duobus post ætatem Ebroïni concinnati sint, eorum tamen auctor ex scriptoribus antiquioribus, ut Bouquetus in Præfatione annotat, ea omnia deprompsit, quæ annum 687 præcedunt, atque adeo fidem integram videtur hic mereri. Ad hæc, quæ huc facientia perhibent, eruditorum nemo vocat in dubium, admittunturque ad annum 681 num. 62 ab ipsomet Cointio, qui, quamquam ibidem innuat, Ebroïnum in majoratum-domus restitutum, non vindictæ studio, sed ut sibimet ipsi consuleret, in plures sibi antea adversatos sæviisse, a vindicta tamen expresse vindicare nec nititur, nec vero vindicare potuisset ejusdem Ebroïni sævitiam in* S. Leodegarium, *quem sibi aliquando adversatum fuisse ille autumabat, etiam tunc exercitam, cum nihil amplius ob eo, utpote jam oculis orbato, haberet timendum.*

AUCTORE C. B.

crudelitateque ex eo exercita :

271 *Imo, quod tertio loco probandum est, ea ipsa Ebroïni sævitia certissime etiam probat, crudelissimi ingenii hominem illum fuisse. A quo enim, nisi ab homine cum ipsis primorum martyrum tyrannis crudelitate comparando proficisci potuerunt dirissima illa tormenta, quibus* Leodegarium *biennio fere oculis jam orbatum affecit? A quo, nisi ab homine supra omnem modum crudeli, proficisci potuit falsa illa atrocissimi criminis impositio, cujus obtentu sanctum Antistitem, ut famam una cum vita ei eriperet, biennio fere post linguæ et labiorum abscissionem tandem necavit? Sane hæc Ebroïni in* Leodegarium *crudelitas tam ferox, tam fœdum est facinus, ut excusari illud non posse, fateatur ipsemet Cointius, qui Ebroïni tamen scelera ubicumque aliqua ratione potest, conatur excusare. Hoc etiam præcipue de causa Ebroïnus in Chronico Centulensi S. Richarii apud Dacherium tom.* II *Spicilegii recentioris editionis pag.* 301 *tetris sane coloribus depingitur. En verba :* Theodoricus igitur E matri Baldetildi superstes regni suscepit gubernacula : quod cum audisset ille verus simulator, et falsus monachus, nequissimus scilicet Ebroïnus, monasterium deseruit, habitum abjecit, et ab eodem rege major-domus regiæ restitutus, multa mala his, qui dudum suo consilio in eligendo rege restiterant, inflixit. Inter omnia autem suæ sævissimæ crudelitatis nefanda opera, illud detestabilissimum comprobatur, quod reverendissimum pontificem Leodegarium tantis injuriis, tamque multiformibus affecit suppliciis, ut in ipsa pœnarum argumentatione, paganorum quondam principum sævitiam æquiparasse, aut etiam superavisse credatur. *Plura hic opus esse non puto, quibus immanis Ebroïni sævitia probetur, cum hanc ex jam dictis satis superque probent dira supplicia, quibus is* Leodegarium *miserrime affixit. Dispiciat nunc studiosus lector, an verbis num. 268 recitatis sat recte Cointius eximat Ebroïnum a vitiis, quibus eum laborasse, biographi nostri innuunt.*

placet hinc Valesii opinio.

272 *Utuntur quidem hi, quod absit, ut approbem, duriori subinde atque asperiori loquendi modo, quam par sit. at non propterea falsa sunt, quæ de Ebroïno affirmant. Puto nihilominus, quod nec illis adversatur, Ebroïnum, utut ambitioni, vindictæ, crudelitati, aliisque etiam vitiis addictum, virum in bellis strenuum fuisse, nec omni pietate destitutum, ut adeo prope vera de eo pronuntiare videantur auctor Vitæ S. Præjecti ad* XXV *Januarii Operi nostro insertæ, et Valesius tom.* III *Rerum Francicarum. Utriusque verba huc transcribo. Prioris num.* 12 *hæc sunt :* Leodegarius... ab Ebroïno, comite palatii, alias strenuo viro, sed in nece sacerdotum nimis feroce, impie valde peremptus, palmam martyrii adeptus est, sacrisque nunc virtutibus pollet. *Posterioris vero fol.* 334 *illa :* Iterum receptam *(Ebroïnus)* præfectúram novem annis *(imo, uti ex jam disputatis facile est colligere, annis ad summum septem iisque incompletis)* gessit. Vir, qui neque satis laudari, neque abunde vituperari potest, magnus animo, consilio providus, strenuus, in rebus gerendis celer, nec unquam cessans, antequam destinata exsecutus esset, laboribus periculisque invictus, et monasterii Suessionici constructione ac

AUCTORE G. B.

ac sanctorum episcoporum Audoeni, Drausionis, Reguli, Ægilberti, aliorumque amicitia pietatem aliquam testatus : crudelis idem, rapax, perfidiosus, qui inimicos suos perjurio decipere, spoliare, jugulare fas duceret; qui nemini eorum, a quibus præfectura dejectus erat, parceret, cunctos sibi suspectos perderet, et Franciam fraudibus, sævitia, proscriptionibus vexaret : plurimis nobilium Francorum ad Pippinum confugientibus, suppliciterque petentibus, ut ipsos ex tyranni manibus eriperet. Quid ambitionem referam, quæ tanta in Ebroïno fuit, ut recipiendæ præfecturæ causa regem una cum majoredomus regiæ armis persecutus et capere conatus sit, ac neminem e Francis optimatibus parem tulerit, unus denique omnibus ac regi ipsi imperare voluerit?

juxta quam Ebroinus, licet pluribus vitiis infectus, vir tamen

273 Primus enim Ebroïnus sub nomine præfecturæ palatinæ tyrannidem invasit, et quod post Balthildis reginæ secessum novissimis Chlotharii principis annis cœperat, sub Theodorico homine hebeti perfecit eo licentius atque facilius, quod pœne per vim restitutus in dignitatem erat, et quasi jure belli palatium occupa-

B verat. Regem igitur in sua potestate habuit, eique inani nomine servato, regni administrationem ademit, ac in se transtulit, summumque omnium rerum imperium usurpavit. *Hactenus ex primo, ut apparet, et secundo Fredegarii continuatore variisque Sanctorum sæculi* VII *biographis, sat recte Valesius; attamen quod ait, Ebroïnum monasterii puellaris Suessionensis, sanctissimæ Virginis Mariæ, constructione, et amicitia, quam cum Audoëno, aliisque quibusdam sanctis episcopis coluit, pietatem aliquam esse contestatum, posset id vocari in dubium. Quod enim amicitiam cum S. Audoëno, aliisque nonnullis episcopis coluerit, facere id potuit, ut erat astutus, partim ex aliquo politico intuitu, partim ex eo, quod episcopos illos sibi adversatos aliquando fuisse minime suspicaretur, ita ut, quamquam illa amicitia argumento sit, Ebroïnum non omnibus prorsus piis hominibus fuisse adversum, in ea tamen pietas partem longe minimam forte habuerit. Quod vero pertinet ad prædicti monasterii Suessionensis constructionem, monasterium illud Ebroinus primo construxit seu construi permisit extra urbem Suessionensem, deinde vero, cum religiosas virgines*

C *ibi incommode habitare advertisset Ebroïni uxor, intra muros ejusdem urbis idem transtulit; utrumque autem fecisse videtur, non tam ut pietati serviret, quam ut uxoris suæ desiderio voluntatique obsecundaret. Etenim in Vita S. Drausii episcopi Suessionensis ad* V *Martii apud nos edita num.* 11 *narrationi constructionis prædicti monasterii præmittitur* : Igitur ea tempestate, qua Ebroïnus in regio palatio habebatur præcipuus, et consiliis regis intimus, nec non et inter primates regiæ dignitatis nobilissimus, sæpe dictus episcopus *(Drausius)* provide delegit prius votum suum revelare in auriculam nobilissimæ matronæ Leutrudis, prædicti principis Ebroïni conjugis. Petiit siquidem ab ea et humili prece depoposcit, ut pro Dei timore simul et amore dignaretur voto suo satisfacere, scilicet quo suaderet viro suo, ut aut licenter daret sibi facultatem construendi locum vitæ virginum, in quolibet locorum vicinarum partium, aut ipsa cum vir * inciperent ipsum diligenter perficiendum pro salute animarum suarum. Cujus petitionibus pia conjunx favens, viro suo hoc ipsum faciendum, aut sibi facere permittendum sedulo suasit, ac

* *Chesnius cum viro*

precibus suis aurem ejus inclinavit. Qui tam D suæ conjugis, quam Sancti Dei piis exhortationibus, et votivis precibus victus, quod petebant, se facturum seu fieri permissurum spopondit. *Translatio vero num.* 14 *ita incipit referri.*

274 Quod *(religiosas virgines incommode in monasterio extra civitatem posito habitare)* cernens nobilis matrona Leutrudis, quia pietosæ erat mentis, animo indoluit, corde ingemuit, quod tam negligenter tractarentur ancillæ Dei. Accedens igitur ad præfatum Ebroïnum, virum suum, longaque ab intimo cordis suspiria trahens; heu, mi domine, inquit, quid facere voluimus, ut tanto angore et detrimento fideles Dei afficeremus? Nam non solum hoc morbi est, quod præsentibus malis et infortuniis subjacent, sed, quod deterius est, si quando hostilis impetus derepente supervenerit, aut improvisa calamitas, peccatis nostris exigentibus, super nos ingruerit, quod absit; istæ tamquam oves innocentes et insontes gladiis advertentur, et velut nullum habentes tutelæ propugnaculum, primum intercipientur. Qua pro re, non bona fortunæ versa vice, quod debuit nobis provenire ad animarum E subsidium, fiet utriusque in futuro exitium : et unde nobis debuimus Dei mercari gratiam, inde, nisi actu caveatur, ejus incurremus iram. Hujus rei gratia jubeat clementia vestra præparari asylum intra civitatis ambitum, ad quod confugere, in quo consistere, et ubi ab hostium incursu liberæ, secura ibi mente Deo valeant servire. His et similibus alloquiis demulcens viri sui animam, blanditiisque multis fovens, ad votum suum tandem ejus inclinavit mentem. *Quibus ex verbis hoc et præcedenti numero recitatis colligi posse videtur, Ebroïnum unice uxoris suæ precibus victum, et quidem non nisi ægre in monasterii puellaris Suessionensis constructionem, ejusque deinde translationem consensisse, ut adeo pietatem hinc aut admodum exiguam aut potius nullam contestatus esse queat videri. Verum, utut sit, cum æquum non videatur, omnia Ebroïni opera in sequiorem partem interpretari, hunc ego principem omnis plane pietatis expertem non fuisse, vere existimo, tum ex eo, quod amicitiam cum Audoëno, aliisque sanctis episcopis coluerit, monasteriumque puellare Suessionense construxerit, aut certe construendum permiserit, tum ex eo,* F *quod die Dominica necatus sit, cum officium Catholici hominis facturus, ad ecclesiam, ut pro more illorum temporum die illo matutinis interesset officiis, properaret.*

strenuus, nec omnis pietatis expers fuisse videtur,

275 *Absit etiam, ut de salute viri in communione Catholica mortui omnino desperandum cum quibusdam pronuntiem. Pro fabula enim habeo id, quod ab Adone in Chronico narratur, quodque, si verum foret, Ebroïnum damnatum esse, innueret. En ipsam fabellam, quæ vel ex vetustiore scriptore, vel traditione accepta, narrationi necis Ebroïno illatæ apud laudatum Adonem subditur :* Erat tunc temporis vir oculis cæcatus, unus de illis, quibus Ebroïnus effoderat lumina, in insula Lugdunensis provinciæ, quæ Barbara dicitur. Qui cum nocturno tempore super ripam Sicannæ fluminis orandi gratia resideret, audivit navigantium impetum, et magna vi brachiorum contra impetum fluminis insurgentium. Cumque interrogasset, quo navigium illud tenderet, vox in auribus ejus percrebuit : Ebroïnus est, quem ad Vulcaniam ollam deferimus : ibi enim facti sui pœnas luet. Hoc idem vir audivit ad consolationem sui, ut sciret,

quidquid de salute ejus quidam pronuntient

A sciret, quam pœnam persecutores justorum sentirent. *Tota hæc, ut jam innui, narratio fabulosa apparet, proque tali etiam a Pagio, Cointio, aliisque eruditis omnibus hodie, idque merito, habetur. Et vero mirum non est putidam hujusmodi fabellam de Ebroino fuisse confictam, nec mirandum foret, si similis furfuris plures forent confictæ, si quidem is, ut Valesius tom.* III *Rerum Francicarum p.* 231 *scribit*, avaritia, perfidia, crudelitate consecutus est, ut vivus odio esset plurimis, nomen mortui, tamquam Marii aut Sullæ, posteri exsecrarentur.

§ XVIII. Contentio de corpore S. Leodegarii, ejusque ad agrum Pictaviensem ac deinde ad novam ecclesiam Sancto exstructam translatio.

B

Occiso Ebroino. Leodegarii corpus,

Ebroïno *e vivis sublato, miraculorum fama, quæ indies ad tumulum* S. Leodegarii *magno numero fiebant, liberius cœpit vagari, perlataque non diu post ad aulam, ad quam hactenus Ebroïni metu ægre penetrarat, ad ipsas Theoderici regis aures pervenit. Tum vero hic cum admiratione credens, facta esse ad* Leodegarii *corpus prodigia, quæ ad illud facta ante ignorarat, ex animo venerari et laudare cœpit sanctum Antistitem, quem prius putarat reum fuisse criminis, cujus ab Ebroïno insimulabatur.* Sed, *inquit anonymus num.* 57 et 58, postquam infelix Ebroïnus vitæ finem dedit, quod invidia ductus de Dei Servo absconderat, magnis laudibus longe lateque percrebuit. Post hæc igitur ut serenitati regis ejusque palatio de virtutibus sancti Martyris veraciter fuit percognitum, quod Christus Dominus ad titulum suæ laudis eum clarificasset signis virtutum, cum admiratione rex credidit factum, et cœpit vere C venerari ut martyrem, quem per accusationem tyranni crediderat prius fuisse culpabilem. Tunc perlatum est cum laude in palatio, quod multis diebus ab æmulo latuit absconsum. *Aderant eo tempore in aula multi magnique episcopi, quibus inter se de* Leodegario *miraculisque ad tumulum ejus patratis libere jam et sine metu sermonem habentibus, pia inter Ansoaldum Pictaviensem, Ermenarium Augustodunensem et Vindicianum Atrebatensem ortu est contentio. Quisque scilicet horum trium episcoporum sacrum* Leodegarii *corpus ecclesiæ suæ vindicare contendebat.*

dum de eo episcopi Ansoaldus, Ermenarius

277 *Contentionem illam ejusque decisionem num.* 58 *et* 59 *pluribus refert anonymus, quem Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 567 *in hunc modum exponit :* Crescentibus indies ad sancti Leodegarii tumulum miraculis, eorumque fama facile in aulam Theodorici, mortuo Ebroïno, perlata, de transferendo ejus corpore contentio inter episcopos, qui tum in palatio frequentes erant, exorta est, tertio anno, quam martyrium expleverat. In his Ansoaldus Pictavensis antistes, vir magnæ sanctitatis, corpus sacrum sibi deberi contendebat, tum ob consanguinitatem, qua sancto Martyri erat conjunctus : tum quia in ipsius parochia ille ad honores ecclesiasticos adoleverat, primo quidem sub Didone episcopo Pictavensis ecclesiæ archidiaconus, tum abbas in sancti Maxentii monasterio, priusquam ad episcopatum Augustodunensem proveheretur. Contra Hermenarius, qui ei in episcopatu Augustodunensi successerat, Jure mihi, inquiebat, hoc corpus debetur : quia ibi eum requiescere æquum est, ubi is episcopus fuit.

AUCTORE C. B.

et Vindicianus contendunt. Ansoaldo adjudicatur, cujus jussu

278 Utrique intercedebat Vindicianus præsul Atrebatensis titulo possessionis, quippe cum sanctum illud depositum in pago Atrebatensi, ubi cæsus *(Leodegarius)* fuerat, jam requiesceret. Ad finiendam controversiam jejunia cum precibus indicta : et tribus schedulis subter pallam altaris appositis, post sacra Missarum sollemnia, a ministro altaris Ansoaldi schedula prima producitur ; atque adeo beati Martyris corpus ei hac forte adjudicatur. Ansoaldus hoc modo superior, Audulfo monasterii sancti Maxentii abbati curam transferendi sacri corporis committit : ut, ubi prius cultum Dei Vir sanctus professus fuerat, ibidem etiam post mortem, uti lucerna, in perpetuum emicaret. E *Ita in favorem Ansoaldi decisa est pia illa de* S. Leodegarii *corpore contentio. Hujus deinde ad agrum Pictaviensem Translationem loco proxime citato ex anonymo pariter narrat laudatus Mabillonius.*

ad agrum Pictaviensem, multis in via factis

279 Rem, *inquit*, haud segniter Audulfus exsequitur, accepta regis facultate, qui universis, quamcumque sanctum corpus transiret, mandaverat, ut solemni cultu ubique honoraretur. Quod factum a pago Atrebatensi ad Pictavensem, omnibus tam clericis quam monachis, infinita promiscui vulgi multitudine comitante, cum crucibus, accensisque cereis et suavitatum odoribus obviam effusis, ita ut vix ad sacrum feretrum accedere liceret. Nec defuit honorando Martyri divina potentia, tot patratis in via miraculis, ut quisquis, quavis detentus iufirmitate, feretrum aut pannum, quo tegebatur, manu tangere potuisset, confestim sanitatem recuperaret. Accedenti ad urbem Turonum sacræ pompæ obviam processit Bertus seu Theodebertus ejusdem civitatis pontifex cum choris psallentium et luminibus, et sacrum corpus usque ad Pictavorum fines deduxit. F

miraculis, ab Audulfo ablatum

280 Ansoaldus episcopus, audito, sanctum jam appropinquasse corpus, ex villa sua Interamni pauperibus et promiscuo vulgo vinum suppeditari jussit, quod in vasculis nequaquam defuit, immo exuberavit, quantumvis exhausta vascula crederentur. Sedato ad Vigennam * fluvium vento, processum est ad Gelnacum villam, ubi Ansoaldus cum suo clero occurrit sacro corpori, cujus contactu in suburbana basilica sanctæ Radegundis unus paralyticus sanatus, itidemque alter in basilica sancti Hilarii, quam unus ex hujus translationis scriptoribus MONASTERIUM SANCTI HILARII vocat. Ab urbe Pictavorum elatum corpus monachi Maxentiani magno numero et comitatu, sed majori gaudio excipiunt, atque in suum deferunt monasterium, pastorem quondam suum cum magna devotione suscipientes. Ibi nullus miraculorum modus in quosvis debiles et ægrotos, quibus incolumitas restituta est. *Ita hactenus, anonymum scilicet contrahens, Mabillonius, qui per unum illum scriptorem, qui basilicam S. Hilarii, ut ait, monasterium vocat, anonymum Morbacensem* S. Leodegarii *biographum*

* la Vienne

AUCTORE C. B.

phum intelligit. Liquet id ex sæculo II Benedictino, quo in Opere pag. 697 ad has voces basilicam S. Hilarii ita observat : Auctor tertius, qui juxta illum anonymus Morbacensis est, monasterium S. Hilarii vocat. Ad hæc in Ms. nostro anonymi Morbacensis apographo pro basilica monasterium notatur.

tran-fertur

281 Idcirco autem a biographo illo basilica S. Hilarii monasterium forte vocatur, quod lucubrationem suam ante sæculum X adornarit, ante quod S. Hilarii basilica ad monasterium seu abbatiam homonymam spectabat, quæ sæculo X ab Ebulo, Guilhelmi II Aquitanorum ducis fratre, qui secundum Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. II superstes, in insigne canonicorum collegium fuit col. 1227 usque ad annum circiter 975 in vivis fuit conversa. Docet id Chronicon Malleacense. In eo enim hæc leguntur : Hic (Guilielmus II Aquitanorum dux) Ebulo germano suo abbatiam S. Hilarii præbuit, qui canonicos ibidem disposuit, quia infestatione Normannorum idem locus a pristina monachorum habitatione desciverat. De S. Hilarii monasterio, nunc canonicorum collegio, plura suggerunt tomo proxime citato col. 1223 laudati B mox Galliæ Christianæ auctæ Scriptores, ad quos propterea curiosum lectorem remitto. Possent et nonnulla alia ad Historiam translationis Sancti nostri hic observari, sed hæc in Annotatis priori Vitæ edendæ adjiciendis commodius locum invenient. Tantum lubet hic adhuc discutere dictæ translationis tempus, aliaque nonnulla adjuncta præcipua hanc jam factam secuta.

anno quidem 681,

282 Annus, quo Leodegarius e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem fuit translatus, facili potest negotio determinari Etenim Sanctus, ut § XVI docuimus, die II Octobris anni 678 fuit necatus, eodemque die in ecclesia Sarciniensi sepultus; ibi autem, antequam transferretur, annis duobus et dimidio, ut anonymus num. 50 et Ursinus num. 22 testantur, humatus jacuit. Quare, cum anni duo cum dimidio additi anno 678 ad II Octobris provecto perducant ad annum 681, consequens citra omnem controversiam est, ut hoc anno Leodegarius e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem fuerit translatus. Verum non tam facile est, quo die, quove mense id acciderit, determinare. Dubitari enim potest, an plures, an pauciores, quam sex menses, biographi nostri in- C telligant per medium annum, quo supra duos annos integros, Leodegarium affirmant in ecclesia Sarciniensi jacuisse sepultum, ac proin dubium fit, ad quem mensem anni 681 perducant computati ab anno 678, usque ad II Octobris provecto, anni duo cum dimidio, quibus Leodegarius Sarcinii jacuit sepultus. Dubium nihilominus id minime futurum est, si clausula Vitæ Leodegarii per anonymum conscriptæ, cujus num. 256 initium dedi, genuina sit, translatioque, de qua agit, sit translatio Sancti e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem. Illa enim clausula juxta apographum nostrum Ms. Ultrajectinum supra laudatum sic habet: Consummatum est martyrium sancti Leodegarii episcopi sexto * Nonas Octobris et dedicatio ipsius basilicæ tertio Kalendas Novembris; Translatio vero sancti corporis medio Martii mense. Quæ verba aperte indicant, Translationem, qua de agunt, mense Martio factam esse, ac proin indubie eodem mense etiam facta fuerit Leodegarii e pago Atrebatensi Translatio, si hæc ab illa diversa non sit, clausulaque jam recitata debeat haberi pro genuina, seu pro adjectu ab ipsomet anonymo, non autem pro posterioris ævi scriptoris additamento.

* Mabill. quinto

mense vero, ut apparet, Aprili.

283 Verum, utut prædicta clausula pro genuina, qualis etiam forte est, habeatur, videtur tamen, ut mox docebo, translatio, cujus meminit, diversa esse a translatione Leodegarii e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem, ac proin hanc mense Martio factam esse, ex eadem clausula non consequitur; imo mense Aprili factam esse, probari utcumque posse apparet. Etenim biographi nostri, dum temporis spatium, quo res gestas definiunt, pro incompleto accipiunt, id indicare aut semper aut saltem plerumque solent, particula fere aut simili apposita. Sic Ursinus, dum num. 7 Leodegarii cum Childerico amicitiam tribus annis definit, incompletos illos fuisse, addita particula pæne, significat. Idem facit anonymus, dum num. 44 biennium, quo Leodegarium in monasterio Fiscamnensi resedisse affirmat, apposita particula fere, ad biennium incompletum restringit, dumque num. 55 eadem accuratione indicat, pro incompletis habendos esse annos tres, quos inter Sancti nostri, et Ebroïni necem medios constituit. Quapropter si iidem biographi dimidium anni, quo supra duos annos integros Leodegarium in ecclesia Sarciniensi humatum jacuisse scribunt, pro medio anno incompleto acciperent, id etiam aliquo indi- E cio verosimiliter notarent, ac proin, cum id non faciant, verosimile fit, annum illum medium ab illis pro anno medio completo seu pro sex mensibus accipi; cum autem anni duo integri cum sex mensibus, quibus Leodegarius post mortem, antequam transferretur, Sarcinii jacuit sepultus, computati ab anno 678 usque ad II Octobris provecto, quo fuit necatus, perducant ad mensem Aprilem anni 681, hoc ipso mense et anno Sancti e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem translatio verosimiliter contigit, ac proin probatum est, quod probari utcumque posse mox asserui.

inque novam ecclesiam,

284 Porro quod jam pertinet ad alterum, quod mox pariter docturum me præmonui, videri scilicet translationem, cujus in clausula Vitæ per anonymum conscriptæ num. 282 recitata fit mentio, diversam esse a translatione Leodegarii e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem; rem sic ostendo. Anonymus, narrata corporis Leodegarii ad diœcesim Pictaviensem Translatione, inque monasterium S. Maxentii invectione, num. 75 et 76 ita prosequitur : In ipsius beatissimi Martyris (Leodegarii) honore, jussu pontificis domini Ansoaldi, opera Audulphi, patris monasterii, miræ F magnitudinis fabricata est domus; cujus fabricæ ædificium est dissimile omnium basilicarum constructionibus. Quo charismate supradictus pontifex votum, quod vovit, perficere volens, huic loco accessit, cum omnibus suæ ecclesiæ sacerdotibus, et turba magnificorum, catervaque plebis et populi magna. Et quidem cum magnis laudibus sepelivit sanctum corpus beati Martyris. Paucis deinde, quæ huc non faciunt, adjectis, in Ms. nostro Ultrajectino apographo, et editione Mabilloniana sequitur clausula num. 282 recitata. Quare cum hæc proxime subdatur verbis jam recitatis, quibus Leodegarii, cum ad monasterium Sanmaxentianum aliquamdiu jam esset translatus, in ædem sacram de novo exstructam illatio narratur, per translationem, quam mense Martio factam prodit, verosimiliter nil aliud intelligitur, quam proxime memorata Sancti in ecclesiam de novo exstructam illatio; ac proin translatio, cujus meminit, diversa esse videtur a translatione Leodegarii a pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem. Accedit, quod in jam sæpe dicta clausula, ut hanc inspicienti patebit, priori loco assignetur dies,

quo

AUCTORE C. B.

A *quo basilica, seu ecclesia, quam in* Leodegarii *honorem Audulphus abbas construxerat, solenniter fuit consecrata; posteriori vero mensis, quo* Leodegarii *translatio, cujus meminit, facta fuit, ut adeo hæc post memoratæ basilicæ consecrationem seu dedicationem accidisse videatur, ac proin, cum consecratione illa certo fuerit anterior* Leodegarii *e pago Atrebatensi translatio, fuit hæc translatione, cujus in sæpissime memorata clausula fit mentio, pariter anterior, adeoque et ab illa diversa.*

...ur, ut videtur, non

285 *Pagius in Criticis ad annum* 681 *num.* 29 *mecum quidem hic idem sentit: at non ita fit quantum ad tempus, quo Basilicæ ab Audulpho abbate in honorem* Leodegarii *exstructæ consecratio seu dedicatio, Sanctique in illam illatio seu potius translatio contigit. Hanc enim is scriptor anno* 693, *illam vero anno* 690 *evenisse putat; verum mihi verosimilius apparet, Basilicæ seu ecclesiæ in honorem* Leodegarii *constructæ dedicationem* XXX *Octobris anni* 684; *Sancti vero ad illam translationem mense Martio anni* 685 *accidisse. Laudati Pagii ratiocinium, quo probare nititur, ecclesiæ ab Audulpho abbate in honorem* S. Leodegarii *constructæ* B *dedicationem anno Christi* 690 *esse peractam, eo fere recidit: Sæculo* VII, *quo ecclesiæ in honorem* S. Leodegarii *ab Audulpho abbate exstructæ dedicatio seu consecratio facta est, nefas erat, ecclesias aliis diebus quam Dominicis consecrare, ac proin, cum juxta clausulam, qua Vita* S. Leodegarii *per anonymum conscripta terminatur, præfatæ ecclesiæ in honorem* S. Leodegarii *exstructæ consecratio* tertio Kalendas Novembris, *seu* XXX *Octobris die fuerit peracta, consequens est, ut hæc anno aliquo acciderit, quo dies* XXX *Octobris in Dominicam incidebat. Hactenus sat recte: etenim in concilio Cæsaraugustano* III, *quod anno* 691 *celebratum est, ita sancitur:* In sanctum et satis venerabile concilium residentibus nuntiatum est nobis, eo quod aliqui pontifices regulam veritatis prætermittentes, ecclesias, quæ a fidelibus pia devotione construuntur, extra diebus Dominicis consecrent. Si ergo, cum quisque nostrum mortalium ad sacerdotale promovetur officium, nullatenus patimur, ut in reliquis diebus, nisi tantum in Dominicis festivitatibus, ii, qui honoris digni habentur officio, in ordine præficiantur ecclesiastico: quanto magis ut deificata sancta templa, C quæ ab hominibus fidelibus censentur honorificanda, sine diebus Dominicis prohibeantur consecranda? cujusque nos talium præsumptiones pontificum, non solum sanctorum Patrum cohibemur prohibere sententia, sed propria deliberatione censemus: ut nulli penitus pontificum, in quibuscumque provinciis constitutis * amodo liceat, præter certis diebus Dominicis, ecclesias sanctas consecrare.

...a. constituto?

anno 690.

286 *Quo canone, qui prædicti concilii primus est, non tantum præscribitur, ut ecclesiarum consecrationes diebus Dominicis deinceps fiant, sed etiam, veluti regulam, quam patres* regulam veritatis *appellant,* prætermittentes, *reprehenduntur episcopi, qui aliis diebus, quam Dominicis, ecclesias consecrabant; unde videtur, non solum in Hispanica, sed etiam in universa Ecclesia, ante concilium Cæsaraugustanum* III, *anno, ut dixi,* 691 *celebratum, nefas sæculo* VII *jam fuisse aliis diebus, quam Dominicis, ecclesias consecrare. Quapropter ex eo, quod ecclesia in honorem* S. Leodegarii *ab Audulpho abbate constructa* tertio Kalendas Novembris, *seu die* XXX *Octobris fuerit consecrata, recte concludit Pagius, consecratam eam fuisse anno aliquo, quo dies* XXX *Octobris in Dominicam incidebat. At non æque recte idem auctor consecrationem illam indubitanter illigat anno* 690, *quo dies* XXX *Octobris in Dominicam incidit, non autem anno* 684, *quo dies illa in Dominicam pariter incidit. Id enim idcirco facit, quod, ut ait, ab anno* 681, *quo sacrum* Leodegarii *corpus in monasterium S. Maxentii fuit allatum, quoque in sancti Antistitis honorem ad Audulpho abbate ecclesia ædificari cœpta est, usque ad* XXX *Octobris anni* 684 *tres tantum anni effluxerint, vixque intra triennii spatium construi potuerit basilica, quæ, biographis nostris testantibus, miræ magnitudinis et superbæ fabricæ fuit. Verum cum* Leodegarii *corpus anno* 681, *mense Aprili, ut jam docuimus, e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem cœperit transferri, fuerit verosimiliter, spectata locorum distantia, eodem anno ad monasterium S. Maxentii mense circiter Maio jam allatum, a quo usque ad* XXX *Octobris anni* 684 *non tantum anni tres, sed anni tres cum sex mensibus effluxerunt; non video autem, cur intra triennium sexque menses construi nequierit talis ecclesia, qualem verbis num.* 284 *recitatis biographi nostri commemorant; imo sat verosimile apparet, intra illud temporis* E *spatium dictam ecclesiam fuisse exstructam: primo quidem, quia dubitandum non videtur, quin Ansoaldus, Pictaviensis episcopus, cujus jussu illam exstruebat Audulphus abbas, vehementer institerit, ut id opus, quod in honorem* S. Leodegarii *consanguinei sui exstruebatur, ad apicem cito perduceretur; deinde vero, quia si intra illud temporis spatium exstructa non fuerit, consequens erit, ut tantum, quemadmodum Pagius innuit, anno circiter* 690 *fuerit absoluta, ac proin, ut constructioni ejus decennium fere fuerit impensum, quod mihi equidem parum verisimile videtur ob vehemens impatiensque desiderium, quo verosimiliter impulsi Audulphus abbas ejusque monachi celerrime perfici optarint, curarintque ecclesiam, ad quam sacras transferrent insignis illius Sancti,* Leodegarii *scilicet, reliquias, qui, cum viveret, monasterium eorum abbas rexerat, illudque mortuus plurimis quotidie miraculis illustrabat.*

sed anno 684 consecrata fuit,

287 *Itaque, his consideratis, verosimilius mihi apparet, prædictam ecclesiam anno* 684 *ad apicem perductam, eodemque anno,* XXX *die Octobris fuisse consecratam. Verum Pagius loco citato ait, ex* F *anno, quo* Leodegarius *ad ecclesiam ab Audulpho abbate constructam translatus fuit, evidentius patere, ejusdem ecclesiæ dedicationem seu consecrationem anno* 690 *factam esse; quia scilicet* Leodegarius *non citius, ut putat, quam anno* 693 *ad ecclesiam illam de novo constructam fuit translatus; unde fit consequens, ut ejusdem ecclesiæ consecratio seu dedicatio non citius, quam anno* 690 *facta fuerit, quia si anno* 684 *facta foret, hanc inter et Sancti translationem anni amplius octo, quod verisimile non est, intercessissent. Ut autem probet Pagius jam plus semel laudatus,* Leodegarii *in novam ecclesiam translationem anno* 693 *accidisse, hunc in modum fere ratiocinatur. In dubium vocari nequit, tam* Leodegarii *in novam ecclesiam translationem, quam ejusdem ecclesiæ dedicationem in Dominica esse peractam, ac proin, cum medius mensis Martius, seu dies mensis hujus decima sexta, qua juxta clausulam Vitæ per anonymum conscriptæ* Leodegarii *in novam ecclesiam translatio facta est, ab anno* 682 *usque ad annum* 693 *non cadat in Dominicam; certum autem sit, translationem illam anno*

AUCTORE C. B.

anno 682 factam non esse, consequens est, ut anno 693 fuerit peracta. Verum non video, qua de causa nequeat vocari in dubium, Leodegarii *ad novam ecclesiam translationem die Dominica esse peractam. An lege forte aliqua cautum erat, ne ulla plane solemnitas alia die quam Dominica ageretur? Id equidem nullibi comperio. An ita forte ferebat consuetudo? Verum ab illa potuit justa de causa recedi. At vero fuerit illa* Leodegarii *translatio die Dominica peracta, nondum tamen hinc consequens erit, ut anno 693 certo acciderit. Ad hoc enim, uti ex mox proposito Pagii ratiocinio liquet, insuper requiritur, ut certum sit, die decima sexta mensis Martii factam esse; id autem, ut mihi quidem apparet, sat certum fieri non potest. Licet enim in sæpe memorata Vitæ* Leodegarii *clausula translatio Sancti* medio mense Martii *facta dicatur, certum non est voces illas* medio mense Martii *cum latitudine aliqua accipi non posse, ita ut duos tresve dies, quorum aliquo translatio dicta acciderit, comprehendant.*

anno 685 usque ad mensem

288 *Addit quidem Pagius, in nonnullis Martyrologiis, teste nostro Henschenio lib.* II *de Tribus Dagobertis cap.* XVI, Leodegarii *translationem* XVII
B Kalendas Aprilis *seu die decima sexta Martii annotari; verum hic oppono regulam, quam ipsemet Pagius in Criticis sæpius inculcat, quamque tamquam principium chronologiæ pronuntiat esse habendam, dum ad annum 640 num. 14, relata Mabillonii de anno, quo SS Audoënus et Eligius episcopi consecrati sunt, opinione, hæc subdit:* Ita vir doctissimus *(Mabillonius)* et quidem solide, cui si in mentem venisset regula a nobis posita, totiesque inculcata, id omni asseveratione affirmasset: depositiones enim Sanctorum, eorum reliquiarum translationes, et sanctorum Episcoporum ordinationes aliis diebus, quam quibus contigerint, Martyrologiis sæpe inscriptas esse, tot exemplis in hoc Opere demonstro, ut illud imposterum tamquam principium chronologiæ haberi debeat. *Quare, cum juxta Pagium tamquam chronologiæ principium haberi debeat, Sanctorum translationes sæpe aliis diebus, quam quibus contigerint, Martyrologiis inscribi, consequens juxta eumdem scriptorem esse debet, ut certum non sit* Leodegarii *ad novam ecclesiam translationem die decima sexta Martii factam esse, licet die illa nonnullis Martyrologiis inscribatur, ac proinde*
C *ut hinc etiam certum saltem non sit per medium mensem Martium, quo in sæpe dicta clausula* Leodegarii *translatio facta notatur, solam decimam sextam ejusdem mensis diem debere intelligi. Ceterum uti verisimile Pagio visum non fuit, annos amplius octo inter consecrationem ecclesiæ in honorem* Leodegarii *ab Audulpho abbate constructæ, et inter Sancti in hanc ecclesiam translationem intercessisse, ita mihi, si non omnino vero absimile, parum saltem verisimile apparet, tres fere annos inter prædictam consecrationem et translationem interfluxisse, ac proin, cum id nihilominus in opinione Pagii, ut consideranti patebit, adstruendum sit, placet* Leodegarii *in novam ecclesiam translationem anno 685 usque ad mensem Martium provecto innectere.*

Martium provecto infertur.

289 *Sic enim inter ecclesiæ novæ dedicationem, quam supra anno 684 usque ad* XXX *Octobris provecto affiximus, Sanctique in eamdem ecclesiam translationem menses tantum fere sex intercedent, quos sane credibile est, Ansoaldum, utut honorandi* Leodegarii *percupidum, post consecrationem novæ ecclesiæ exspectasse, antequam in hanc sacras sancti sui Consanguinei exuvias, quo fine illam exstruendam curarat, summa solemnitate pompaque transferret. Ceterum prima* Leodegarii *ad agrum Pictaviensem, ac deinde altera ad novam ecclesiam in ejus honorem constructam translatio,* D
nonnullaque tam hujus, quam illius adjuncta, quæ de gloria Sancti posthuma biographi nostri docent, perquam sane luculenter ostendunt, cultum Sanctis proprium ei fuisse, et quidem non diu ab obitu, a fidelibus delatum. His autem jam expositis, ad alia, quæ ad idem argumentum pertinent, quæque videm anonymi non produnt, explananda progredior, utque in rebus narrandis, quantum in me est, ordinem chronologicum, quem sequi hactenus studui, deinceps etiam observem, ab iis duco initium, quæ quo ævo, quove circiter tempore contigerint, comperire fas fuit; quæ vero ex veterum monumentorum, scriptorumve fide ad certam ætatem sæculumve, cum aliqua saltem verisimilitudine, revocare non licuit, aut nec nata sunt, nec porro debent ad certam epocham referri, posteriori loco memorata Commentario huic prævio finem imponent.

E

§ XIX. Antiquitas cultus Leodegarii ulterius probatur ex Missa, qua in antiquo Missali honoratur.

Missa de Leodegario inscribitur Missali antiquo;

E*ruditi hodie pœne omnes, qui de antiquitate cultus, quo* Leodegarius *in Ecclesia honoratur, meminere, hanc a Missali antiquo seu Gallicano seu Gothico-Gallicano, cui Missa de illo inscribitur, plurimum commendari existimant. Et vero post Audulphi abbatis de Sancti translatione lucubrationem, quam anonymus et Ursinus Vitis a se conscriptis adjecere, vix aliud validius pro antiquitate illa probanda, uti ex dicendis patescet, argumentum militat. Etenim si Missale illud, quo ab eminentissimo Cardinali Bona in suo Rerum Liturgicarum Opere indicatum Josephus Thomasius primus* F
omnium typis Romanis anno 1680 e tenebris in lucem protulit, deindeque Mabillonius in sua Liturgia Gallicana recudendum curavit, jam multis sæculis, imo forte non diu post Leodegarii *obitum, exaratum sit, consequens est, et Missam, qua is in eo honoratur, vel multis pariter sæculis, vel non diu post Sancti obitum compositam fuisse, ejusque proinde in Ecclesia cultum summæ antiquitatis merito gaudere. Juverit ergo in ævum seu tempus inquirere, quo præfatum Missale scriptum esse, verisimilius est; eo autem non parum conducit, si sciatur, fueritne illud Hispanum, an Gallicanum; cum enim Missas secundum Liturgiam antiquam ordinatas exhibeat, hæc autem, ut infra docebo, in Gallia jam penitus sæculo nono, in Hispania vero multo serius, nec penitus, fuerit abrogata, consequens est, prædictum Missale, si Gallicanum, non item si Hispanum sit, eodem sæculo nono aut citius fuisse exaratum, aut certe tunc concinnatum fuisse Missale primigenium, ex quo exemplar, quo laudatus Thomasius usus est, fuit depromptum. Refert etiam, ut ex dicendis fas erit colligere, an idem Missale Gallicanum*

A *Gallicanum antiquum, an Gothico-Gallicanum exstat.*

hoc certe non est Hispanicum.

291 *Certo non esse Hispanum, Mabillonius, qui pro se Thomasium citat, lib.* III *Liturgiæ Gallicanæ laudatæ pag.* 175 *et* 176 *in hunc modum ostendit* : Thomasius, Gallicanæ ecclesiæ, *inquit*, hoc, *quo de agimus*, esse Missale, comprobat ex compluribus Sanctorum Galliæ festis, ut sancti Saturnini episcopi Tolosani, sanctorum Ferreoli et Ferrutionis martyrum Vesontionensium, sancti Symphoriani martyris Augustodunensis, itemque sancti Leodegarii ejusdem urbis episcopi, et sancti Martini Turonensis. Aliud etiam argumentum desumit ex triduanis ante Asscensionem Rogationibus *in eodem Missali Missa notatis*, quæ in Galliis institutæ, serius ad alias ecclesias pervenerunt : immo apud Hispanos post Asscensionem rejectæ. Adeo ut certum sit, hoc Missale non esse Hispanicum, etsi in eo referatur Missa in natali sanctæ Eulaliæ virginis et martyris Lusitanæ, quæ apud Francos olim celebris erat, ut patet ex Gregorio et ex Venantio Fortunato. *Ita fere, ut jam innui, ex Thomasio Mabillonius. Quod autem ait, nulla asserti sui* B *probatione adducta, triduanas ante Ascensionem Rogationes serius ad alias ecclesias perveni se, et apud Hispanos post Ascensionem fuisse rejectas, partim verum est, partim sano sensu debet intelligi. Verum est, triduanas ante Ascensionem Rogationes serius, quam sæculo* VIII, *quo Missale, quo de agimus, exaratum ait Mabillonius, ad nonnullas ecclesias venisse. Sane Romæ non citius, quam anno* 801 *a Leone III Pontifice institutæ sunt. Probatur id a Pagio in Criticis ad eumdem annum num.* 2. *Quod vero ad Hispaniam in particulari pertinet, hodie in regno illo Rogationum supplicationes, et quidem, uti ex decem Directoriis Hispanicis, Tarraconensi, Toletano, Urgellensi, Ilerdensi, Valentino, Vicensi, Dertusensi, aliisque tribus, quæ ad manum sunt, disco, ante Ascensionem Dominicam servantur ; at sæculo octavo vel nondum erant ab Hispanis receptæ, vel post Ascensionem Dominicam, ut ait Mabillonius, fuerant rejectæ. Tunc enim hi ritus Mozarabicos sequebantur ;* in Breviario *autem* Mozarabum, *teste Edmundo Martene in Tractatu de antiqua Ecclesiæ disciplina pag.* 514, post Dominicam infra Ascensionis Dominicæ Octavam hæc legitur Rubrica : In no- C mine Domini nostri Jesu Christi incipit officium jejuniorum. Observantur quarta feria et quinta feria et sexta feria, et sabbato ante Pentecosten ad exorandum Dominum nostrum Jesum Christum pro peccatis nostris ac pacem impetrandam, vel pro sanctis lectionibus audiendis, et ut veniat Spiritus Paraclitus et munda nostra reperiat habitacula, ecclesiam Dei frequentemus. *Jejunia, quæ hic quarta, quinta et sexta feria ante Pentecosten præscribuntur, locum Rogationum ante Ascensionem, ut laudatus Martene etiam innuit, verosimiliter tenent, ut adeo ab Hispanis, ritus Mozarabicos olim sequentibus, Rogationes post Ascensionem fuerit rejectæ, certumque proinde sit, Missale antiquum, in quo Missæ in Rogationibus ante Ascensionem dicendæ notantur, Hispanicæ ecclesiæ non esse.*

al vel Gallicanum

292 *Ast, inquies, cujus ergo ecclesiæ illud Missale est? an Gallicanæ antiquæ universæ, an Gothico-Gallicanæ? Cardinalis Bona lib.* I *Rerum Liturgicarum cap.* XII *num.* 6 *ita scribit* : Unus ex his codicibus *(Missalibus, quæ se invenisse, paulo ante ait)* exstat in Bibliotheca serenissimæ Suecorum reginæ, ante annos nongentos scriptus, ut periti censent, litteris quadratis et majusculis, signatus num. 626, quem olim fuisse aiunt amplissimi viri Petavii, senatoris Parisiensis, emptum vero a regina post ejus decessum. Desunt ei aliquot folia in principio et in fine. Initio præfixus hic titulus est manu recentiori, MISSALE GOTHICUM : et ex eo quædam Liturgicæ precationes excerptæ sunt, et tomo sexto Bibliothecæ veterum Patrum editionis novissimæ Parisiensis insertæ pag. 155. *Verba hæc in Opere proxime laudato pag.* 175 *etiam recitat Mabillonius, subditque* : Hactenus pius et eruditus Cardinalis, existimans (quod revera est) hoc *(Missale, de quo disserimus)* esse vetus Missale Gallicanum, præsertim Galliæ Narbonensis, Gothorum Hispanicorum regno olim subjectæ, *adeo ut existimet, et Missale, de quo laudatus Cardinalis loquitur, vetus esse non solum Gothicæ Narbonensis, sed etiam totius ecclesiæ Gallicanæ antiquæ Missale, huncque idipsum verbis recitatis innuere. Verum non solum id innuit eruditus ille Cardinalis, sed et apertissime docet ; etenim lib. et cap. citatis num.* 5 *sic scribit :* Cum igitur ex testimonio Hilduini abbatis hoc Missæ Gallicanæ peculiare fuerit, quod ejus orationibus martyrum passiones insertæ essent, cum Carolus rex testetur, se ab ecclesia Toletana adscivisse presbyteros, qui prisco et dudum in Galliis abolito ritu coram se Sacrificium offerrent : hinc manifeste deducitur, veterem Missam Gallicanam ei similem fuisse, quæ Toleti et per universam Hispaniam atque etiam in Gallia Narbonensi Gothorum regno subdita agebatur ; *deinde vero num.* 6 *confirmans ea, quæ de Missæ Gallicanæ et Hispanicæ similitudine dixerat, ita prosequitur :* Cæterum non absurdam neque incredibilem esse hanc sententiam de utriusque Missæ Gallicanæ et Hispanicæ similitudine, præter ea, quæ dicta sunt, alia etiam persuadent. Dum enim vetustos codices ad propositum mihi scopum pertinentes in celebrioribus bibliothecis perquiro, factum est Dei nutu, ut duos antiquissimos repererim, quorum seriem, stylum, characterem, singulasque Missas in eis contentas sedulo consideranti venit protinus in mentem, utrumque esse vetus Missale Gallicanum, quia et illis ad amussim conveniunt, quæ Hilduinus tribuit Gallicis Missalibus a se visis; et priscis ritibus consonant ecclesiæ Toletanæ, ex qua Carolus Calvus sacerdotes adscivit, ut antiquum Galliæ morem ab his celebrantibus disceret ; *ac post pauca addit, unum ex duobus codicibus a se repertis initio præferre hunc titulum manu recentiori adjectum,* Missale Gothicum ; *hic autem codex ipsum est, quo de agimus, Missale, atque adeo laudatus Cardinalis verbis jam recitatis aperte tradit, illud esse vetus non tantum Gothicæ Narbonensis, sed et reliquæ Gallicanæ ecclesiæ Missale.*

AUCTORE C. B.

E

F

antiquum

293 *Ad hæc loco mox citato sic scribit idem Eminentissimus Bona :* In codice reginæ, quo diu uti licuit benignitate V. Cl. Benedicti Mellini ejus bibliothecæ præfecti, est Missa propria sancti Martini Turonensis episcopi, tributo ei nomine PATRIS NOSTRI ; ex quo suspicor, hoc Missale vel Turonensis vel alterius Gallicanæ ecclesiæ, fuisse huic Sancto specialiter dedicatæ ; nam in Missali Mozarabico extat quidem de eo Missa propria, sed sine additione PATRIS NOSTRI. *Quibus verbis, cum urbs Turonensis certo sita non sit in Gallia Narbonensi, iterum prodere videtur, Missale, de quo agimus, et in quo Missa de* Leodegario *habetur, non solius Narbonensis seu Gothicæ*

AUCTORE C. B.

Gothicæ Gallicanæ, sed et reliquæ insuper Gallicanæ fuisse ecclesiæ. Thomasius supra laudatus in Præfatione, quam libro, Codices Sacramentorum *a se inscripto et edito, præmittit, etiam asserit, Missale, cui Missa de* S. Leodegario *inscribitur, vetus esse non solum Gothicæ Gallicanæ, sed et totius Gallicanæ ecclesiæ Missale; hoc ut probet, iisdem fere, quibus Mabillonius supra ostendit, idem illud Missale non esse Hispanicum, rationibus adductis, hanc addit :* Gallicanum *(Missale, de quo hic sermo est)* item comprobabit, qui consensum animadverterit Gallicanarum synodorum cum eo. Etenim in conc. Agathensi celebrato anno Christi DVI et Alarici Gothorum in Gallia regis XXII Can. XIII statutum fuit, Symbolum ab omnibus ecclesiis una die, id est, ante octo dies Dominicæ Resurrectionis, publice in ecclesia competentibus tradi. Quod hic reperies : nam Missa Dominicæ Palmarum inscribitur, MISSA IN SYMBOLI TRADITIONE. Item Can. XXX orationes vocantur COLLECTIONES : quo nomine orationes, et in hoc Missali Gothico dici constat. *Tres ergo jam habemus auctores, qui Missale, in quo* Leodegarius *Missa honoratur, vetus Gallicanum esse existimant.* B

vel Gothico Gallicanum.

294 *Verum Honoratus a S. Maria in Observationibus super regulis et usu critices Gallice editis tom. III lib.* V *dissert.* III § III *in alia opinione versatur : ait enim pag.* 198 *in memoriam revocandum, esse quod Thomasius crediderit, Missale, quod* Gothicum *nominat, usitatum fuisse in Francia, antequam ibidem ritus Romani essent admissi, qui admodum ex ejusdem Thomasii judicio erant diversi ab his, qui in Missali Gothico cernuntur :* Sane, *inquit Thomasius in Præfatione num. præcedenti laudata,* Gallicanæ ecclesiæ vetus hoc esse Missale, antequam Romanos ritus ab eo longe diversos admitteret, mihi pene *(non plene, sicut legitur apud Honoratum)* exploratum habetur. Jam vero, *ait loco citato Honoratus,* certum est, Missale in Francia usitatum ante Caroli Magni tempus, non fuisse illud, quod auctor ille *(Thomasius)* GOTHICUM appellat, sed illud, quod alibi GALLICANUM VETUS nuncupat. Hoc ipsum enim est, ut ipsemet fatetur, quod multum ad ritus Romanæ ecclesiæ accedebat. *Ita Honoratus : cum autem contendat, Missale antiquum Gallicanum ad Romanum ordinem propius accedere,* C *in hanc fere pergit sententiam : Mabillonius lib.* III *Liturgiæ Gallicanæ in Præfatione etiam consentit, in Missali Gallicano veteri ordinem ex Romano et Gallicano mixtum exhiberi; quod de Missali Gothico, utpote multum diverso ab ordine Romano, intelligi non potest; ut adeo velit Honoratus Missale, quod a Thomasio* Gothicum *appellatur, quodque Missam de* S. Leodegario *continet, Gallicanum vetus non esse. Id ipsum etiam satis insinuat, dum loco citato ait, liturgiam Toletanæ seu Hispanicæ similem, quæ in Missali, quo de agimus, servatur, non esse antiquam Gallicanam : si enim liturgia, quam Missale illud sequitur, vetus Gallicana non sit, consequens est, ut nec ipsum Missale pro veteri Gallicano queat haberi; habet autem liturgiam illam Toletanæ seu Hispanicæ similem pro Gothico-Gallicana seu Gothico-Narbonensi, ac proin pro Gothico-Narbonensi etiam debet habere Missale, quod liturgiam illam sequitur, quodque Missam de* S. Leodegario *continet.*

seu Gothico-Narbonense

295 *En ipsiusmet Honorati verba facta a me e Gallicis Latina :* Videtur, *inquit pag. citata,* Cardinalis Bona confudisse hanc *(Gallicanam antiquam)* Liturgiam, quæ in usu erat apud Gallos, cum Gothica ab Hispanis usitata, dum *(verbis num. 292 recitatis)* dicit illam *(Gallicam antiquam)* similem esse Missæ, quæ dicebatur Toleti, in Hispania et Gallia Narbonensi. *Profert hic verba, quibus laudatus Cardinalis id affirmat, ac deinde subdit :* Verum eruditus hic Cardinalis certo aberrat : nam liturgia Gallicana, quæ similis est Hispanicæ, non est antiqua Gallicana; sed Gothica Gallicana, quæ ita nominatur, quia usitata erat in Galliarum provinciis, quæ dominio Gothorum suberant : at vero Missa Gallicana erat communis reliquæ Franciæ. Missa ergo Gallicana, quæ similis est vel eadem, quæ Hispanorum, non est antiqua Gallicana, vel Gelasiana; sed Gothica Gallicana, quæ primum appellata fuit Gothica, quia Gothi Hispaniarum erant domini; nuncupata etiam Gallicana, quia populi isti possidebant Galliam Narbonensem. Ast cum Gothi ex Hispania a Mauris fuere ejecti, liturgia illa non fuit amplius appellata Gothica aut Gothica Gallicana, sed Mozarabica vel Muzarabica. *Liquet ergo, Honoratum liturgiam antiquam Toletanæ seu Hispanicæ similem non pro antiqua Gallicana, sed pro Gothico-Gallicana* E *seu Gothico-Narbonensi habere atque adeo etiam Missale, quod liturgiam illam sequitur, quodque Missam de* S. Leodegario *continet, non pro antiquo Gallicano, sed pro Gothico-Gallicano habere, utut sæpe laudatus eminentissimus Cardinalis Bona, Thomasius et Mabillonius contrarium existiment. At vero parum hic sibi constare videtur is scriptor. Circa tria enim Missalia a Thomasio et Mabillonio producta, quorum alterum* Gothicum *seu* Gothico-Gallicanum, *quo de hic agimus, alterum* Francorum; *tertium vero* Gallicanum vetus *ab illis nuncupatur; circa tria, inquam, ista Missalia, pag.* 194 *et* 195 *observat, duobus istis scriptoribus adeo parum constitisse de distinctione, quam illa inter Missalia ponunt, ut sine solido fundamento nomina tam diversa dederint uni eidemque Missali, atque ex uno solo Gelasiano tria fecerint; ut adeo velit, etiam Missale Gothicum seu Gothico-Gallicanum, cui Missa de* S. Leodegario *inscribitur, Gelasianum esse; jam vero cum idem Honoratus pag.* 194 *et tribus sequentibus in eam opinionem propendeat, quæ censet, quod Missale, ante Caroli Magni principatum in Gallia usitatum, idem fuerit cum Gelasiano, consequens est, ut ex* F *ipsius judicio Missale, quod Gothicum seu Gothico-Gallicanum appellatur, ante Caroli Magni principatum in Gallia fuerit usitatum, sitque proinde Gallicanum vetus, quod certe cum iis, quæ de Missali illo, liturgiaque in eo expressa statuere cum jam vidimus, componi non potest.*

296 *Ad hæc, quod ait verbis num. præcedenti recitatis, Liturgiam Gallicanam, quæ similis est Hispanicæ, non esse antiquam Gallicanam, ac proin nec Gallicanum antiquum esse Missale, quod liturgiam illam sequitur, id ego pro certo non ausim asserere. Intercessisse enim usque ad tempora Pipini et Caroli Magni similitudinem inter liturgiam ecclesiarum Hispaniæ et liturgiam ecclesiarum Galliæ, sæculo* IX *adeo fuit persuasum, ut Carolus Calvus imperator, qui sæculo illo floruit, crediderit, se videre antiquam istam liturgiam Gallicanam, quando coram illo celebrata fuit Missa juxta ritum Toletanæ ecclesiæ. Ne vero id a me sine fundamento putes asseri, apud Cardinalem Bona lib.* I, *cap.* XII, *num.* 5 *occurrit epistolæ ipsiusmet Caroli Calvi ad clerum Ravennatem fragmentum, quod sic habet :* Usque ad

quod minus verisimile apparet;

A ad tempora abavi nostri Pipini Gallicanæ ecclesiæ aliter, quam Romana vel Mediolanensis ecclesia, divina celebrabant Officia, sicut vidimus et audivimus ab iis, qui ex partibus Toletanæ ecclesiæ ad nos venientes secundum morem ipsius ecclesiæ coram nobis sacra Officia celebrarunt. Celebrata etiam sunt coram nobis Missarum Officia more Hierosolymitano, auctore Jacobo apostolo, et more Constantinopolitano, auctore Basilio; sed nos sequendum ducimus Romanam Ecclesiam in Missarum celebratione; *ex quo liquet, quod Carolus Calvus putarit, liturgiam antiquam Gallicanam se videre, quando coram illo Missa juxta liturgiam Toletanam celebrata fuit, ac proin huic illam esse persimilem. Non puto interim, ambas illas liturgias ita prorsus esse similes, ut nulla in iis dissimilitudo occurrat, sed hæc mihi tanta non videtur, ut proinde certum fiat, liturgiam Gallicanam, quæ similis est Hispanicæ, non esse antiquam Gallicanam, præsertim si cum Hispanica liturgia non in omnibus exacte congruat Gallicana illa Hispanicæ similis, quæ in Missali sæpissime jam memorato, quod Missam de* S. Leodegario *continet, passim est obvia. Licet enim in hoc Missali Ordo Missæ fere* B *ubique sit idem, qui in Missali antiquo Hispanico seu Mozarabico, orationis tamen diversæ sunt, uti manifestum quibuslibet evadet, qui Missale unum cum altero contulerint. Hisce omnibus consideratis, verosimilius mihi apparet, et liturgiam Gallicanam, quæ similis est Hispanicæ, Gallicanam esse antiquam, et Missale, de quo hic disputamus, esse vetus Gallicanum, id est, etiam in Gallia, quæ non sit Narbonensis, antiquitus usitatum.*

si enim Gothico-Gallicanum sit,

297 *Fuse hic indagare libuit, Gallicanumne sit, quo de agimus, Missale, an Gothico-Gallicanum, quia si Gallicanum illud sit, scriptum esse facile potuit initio sæculi* VIII, *quo, ut mox docebo, aut forte paulo citius, reipsa etiam scriptum esse apparet. Quod si autem Gothico-Gallicanum sit, non citius, quam sæculo* VIII *jam senescente, scriptum esse videtur. Rem sic ostendo: Annalista Metensis ad annum Christi* 752 *sic scribit:* Anno Dominicæ Incarnationis DCCLII Pippinus rex exercitum duxit in Gothiam, Narbonamque civitatem, in qua adhuc Saraceni latitabant, obsedit. Tentatis itaque plurimis argumentis, munitissimam civitatem capere non potuit. Custodia tamen ibi derelicta quotidianis irruptionibus illos cives afflixit, et per triennium C bellum Narbonam obtinuit; expulsisque de tota Gothia hominibus illis, Christianos de servitio Saracenorum liberavit. *Quibus ex verbis, cum laudatus annalista iis asserat, civitatis Narbonensis obsidionem anno* 752 *cœpisse, perque triennium durasse, consequens est, ut ejus expugnatio, Gothiæque seu Galliæ Narbonensis a Saracenorum jugo liberatio anno* 755 *acciderit. Eodem anno hæc accidisse, etiam affirmant Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum et Pagius in Criticis:* Licet vetus, *inquit hic posterior,* Chronicon, de quo mox, hæc ad annum DCCLIX referat. *Porro minus verosimile apparet a provinciæ Narbonensis incolis ante tempus illud, quo Saracenorum jugo erepti ad Francorum dominium accesserunt, post præscriptum semel in concilio Toletano* IV, *quod anno* 633 *celebratum fuit, Sacramentorum ordinem Missarumque dicendarum modum novas Missas, quæ in Ecclesia Hispanica usitatæ non erant, fuisse introductas. Etenim canone illius* II *ita sancitur:* Post rectæ fidei confessionem, quæ in sancta Dei Ecclesia prædicatur, placuit, ut omnes sacerdotes, qui Catholicæ fidei unitate complectimur, nihil ultra diversum aut dissonum in ecclesiasticis Sacramentis agamus; ne quælibet nostra diversitas apud ignotos seu carnales schismatis errorem videatur ostendere, et multis existat in scandalum varietas ecclesiarum. Unus igitur ordo orandi atque psallendi nobis per omnem Hispaniam atque Galliam *(Narbonensem scilicet)* conservetur, unus modus in Missarum solemnitatibus, unus in vespertinis matutinisque Officiis; nec diversa sit ultra in nobis ecclesiastica consuetudo, qui una fide continemur et regno: hoc enim et antiqui canones decreverunt, ut unaquæque provincia et psallendi et ministrandi parem consuetudinem teneat.

non videtur.

298 *Licet autem dici forte queat, hoc canone tantum præscribi, ut deinceps in Officiis divinis, Missisque celebrandis idem Ordo idemque modus ubique servetur, videtur tamen is etiam omnem sacrorum ministeriorum seu Missarum diversitatem vetare.* Nihil ultra, *inquit,* diversum aut dissonum in ecclesiasticis Sacramentis agamus; ne quælibet nostra diversitas apud ignotos seu carnales schismatis errorem videatur ostendere, et multis existat in scandalum. *Quibus certe verbis synodus universim improbat omnem plane in ministeriis sacris diversitatem, ac proin recitato canone prohibere videtur, non tantum diversitatem ordinis* E *in recitandis Missis, sed etiam ipsam Missarum diversitatem. Quare cum in ecclesia Hispanica Triduanæ, ut ex dictis num.* 291 *potest colligi, ante Ascensionem Rogationes sæculo* VIII *receptæ non fuerint, verisimile fit, illas a provinciæ Narbonensis incolis sæculo* VIII, *ante annum saltem* 755, *quo Saracenorum jugo erepti ad Francorum dominium accesserunt, non fuisse receptas, ut adeo Missale, quod Missam de* S. Leodegario *præscribit, quodque etiam Missas in triduanis ante Ascensionem Rogationibus celebrandas continet, initio sæculi* VIII *scriptum non videatur, si pro Gothico-Gallicano debeat haberi, seu si a solis provinciæ Narbonensis incolis Gothorum dominio olim subjectis fuerit usitatum; tunc quippe, ut apparet, Missæ de triduanis annis Ascensionem Rogationibus iis minime convenissent, ac proin illas Missali, si quod exarassent, verosimiliter non inseruissent. Videtur ergo Missale, de quo disserimus, sæculo* VIII *jam senescente, scriptum esse, si Gothico-Gallicanum sit, seu a solis provinciæ Narbonensis presbyteris fuerit usitatum. Quod si autem sit Gallicanum vetus, nihil obstat, quo minus initio sæculi* VIII *scriptum esse credatur.* F

si vero Gallicanum sit, videtur initio sæculi VIII scriptum.

299 *Etenim ut id, quod num.* 297 *asserui, verum esse, ostendam, nulla in eo Missa de aliquo sive die festo sive Sancto occurrit, qui in Galliis sæculo* VIII *serius coli cœperit. Quod vero in particulari pertinet ad Missas, quas de triduanis ante Ascensionem Rogationibus continet, sunt illæ indubie de celebritate, quæ sæculo* VIII *Galliis sit anterior. Etenim instituta illa primum fuit a* S. *Mamerto Viennensi in Galliis episcopo, qui sæculo* V *floruit; erat autem jam sæculo* VI *ad omnes Galliarum ecclesias propagata; liquet id ex* S. *Gregorio Turonensi, qui sæculo* VI *ad finem inclinante e vivis excessit, et tamen lib.* II *Historiæ Francorum cap.* XXXIV, *Rogationum per* S. *Mamertum institutione ejusque modo et causa exposita, hæc subdit:* Quæ *(Rogationes)* usque nunc in Christi nomine per omnes ecclesias in compunctione cordis et contritione spiritus celebrantur. *Ita Gregorius Turonensis; sed quod ait, Rogationes usque ad ætatem suam per omnes ecclesias fuisse celebratas, id certe, ut dicta num.* 291 *docent, non de Hispanicis, nec verosimiliter etiam, uti ex mox dictis colligas, de Gothico-Gallicanis, sed de solis*

fere

AUCTORE C. B.

fere Gallicanis intelligendum est, quæ ex præscripto Concilii I *Aurelianensis anno* 511 *celebrati prædictam S. Mamerti institutionem susceperunt. In eo quippe Concilio can.* XXVII *ita statuitur :* Rogationes, id est, litanias ante Ascensionem Domini ab omnibus ecclesiis placuit celebrari : ita ut præmissum triduanum jejunium in Dominicæ Ascensionis festivitate solvatur, per quod triduum servi et ancillæ ab omni opere relaxentur, quo magis plebs universa conveniat. Quo triduo omnes abstineant, et quadragesimalibus cibis utantur. *Huic decreto omnes Galliarum ecclesias, quæ Gothorum dominio non suberant, paruisse, dubitandum non est : ut adeo certum fiat, esse de celebritate sæculo* VIII *anteriori Missas, quæ de triduanis ante Ascensionem Rogationibus in Missali, quo de agimus, leguntur, nihilque proinde etiam ex hac parte obest, quo minus initio sæculi* VIII *scriptum esse credatur, si Gallicanum antiquum sit*

quo tamen, ut apparet, scriptum est,

300 *Scriptum autem esse initio sæculi* VIII, *Mabillonius lib.* III *Liturgiæ Gallicanæ pag.* 176 *existimat : ubi enim ita loquitur :* De tempore, quo scriptus est codex ille *(Missale, de quo tractamus)* non omnino constat : attamen ex forma litterarum, B et ex Liturgiæ Gallicanæ abrogatione, quæ Pontificatu Hadriani I, regnante Carolo M. ante annos nongentos facta est, apparet, hunc ineunte sæculo octavo, nempe ad exemplum alterius codicis vetustioris, fuisse exaratum, non citius, propter festum sancti Leodegarii, qui anno 678 necatus est. *Idem censet Cardinalis Bona, dum in duobus Rerum Liturgicarum libris anno* 1674 *a se editis ita scribit :* Unus ex his codicibus *(Missale, de quo quæstio est)* extat in bibliotheca serenissimæ Suecorum reginæ ante annos nongentos scriptus, *additque,* ut periti censent. *Horum eruditorum judicio, quod hic opponam, nihil habeo, ac proin existimo, Missale illud tunc revera scriptum esse, ut adeo Missa de* S. Leodegario, *quam continet, vel initio sæculi* VIII, *vel etiam citius fuerit composita. Fateor nihilominus, id nulla ratione, ut mihi quidem apparet, certum effici posse. Nihil enim obstare video, quo minus idem Missale nonnihil serius, quam initio sæculi* VIII *scriptum esse potuerit. Utut sit, at saltem credibile apparet, initio sæculi* VIII *scriptum esse, et eruditorum omnium judicio ego refragari nolim, quod in Sancti nostri honorem cedit, quodque proinde ne quis pro certe falso habere* C *queat, plura etiam, quam par forte videbitur, hic disserui. Certum interim est, Missale sæpissime dictum non serius, quam sæculo nono media sui parte jam prætérlapso, esse exaratum, ac proin Missam de* S. Leodegario, *quæ ei inscribitur, vel certe tunc vel citius fuisse compositam. Rem hanc nunc sic ostendo.*

certeque non serius, quam sæculo IX, *ut adeo vel sic valde*

301 *Mabillonius in Præfatione ad Liturgiam Gallicanam a se editam num.* 3 *ita loquitur :* Hæc Liturgiæ Gallicanæ in Romanam mutatio tanta universæ Galliæ ecclesiarum consensione facta est, ut, regnante Carolo Calvo, Magni nepote, Missæ Gallicanæ notitia jam penitus obliterata esset. Unde Carolus Calvus, ut ejus a Romana discrimen oculis perciperet ac comprobaret, Missam Toletano more a quibusdam presbyteris, qui ex partibus Toletanæ ecclesiæ ad se venerant, celebrari voluit : quoniam veterem Gallorum Liturgiam cum Toletana convenisse, didicerat. Id patet ex ejus epistola ad clerum Ravennatem, in qua subdit : Celebrata etiam sunt coram nobis Missarum sollemnia more Jerosolymitano, auctore Jacobo apostolo; et more Constantinopolitano, auctore Basilio : sed nos sequendam ducimus Romanam ecclesiam in Missarum celebratione. His verbis Carolus innuit, eam D hujusce facti rationem fuisse, ut, visis compertisque diversarum ecclesiarum variis celebrandæ Missæ ritibus, statueret, qualem alteri formam præferendam existimaret : sed Romanum tandem ritum sibi præ ceteris placuisse. Ab eo tempore nemini de restituenda Liturgia Gallicana, Romanave dimittenda quidquam tentare venit in mentem ; nec ante nostram ætatem apud Gallos de prisco illo ritu fuit ulla fere mentio aut memoria. *Sic recte probat Mabillonius, Liturgiam Gallicanam antiquam jam penitus, vivente adhuc Carolo Calvo, fuisse abrogatam ; unde fit consequens, abrogationem hanc jam sæculo* IX, *cum tunc Carolus Calvus e vivis excesserit, omnino fuisse perfectam, ut adeo indubie Missale quidem, quod secundum liturgiam illam exactum est, non serius fuerit quam sæculo* IX, *cum alioquin usui non fuisset, exaratum ; Missa vero de* S. Leodegario, *quam continet, non serius, quam eodem sæculo* IX *composita.*

antiqua sit Missa de S. Leodegario, in qua partes illi propriæ

302 *Imo erit forte etiam, qui Missale illud non serius, quam sæculo* VIII, *scriptum esse, pro certo habendum putet, quia liturgia Gallicana antiqua, quæ in illo exprimitur, abrogata fuit a Carolo Magno, Romanam S. Petri cathedram occupante* E *Hadriano I, qui anno 795, ut Pagius in Criticis probat, vitam cum morte commutavit. Verum Liturgia Gregoriana, quam antiquæ Gallicanæ Carolus Magnus substituit, necdum adeo generaliter sæculo* VIII *in Francia erat stabilita, ut antiqua, quæ etiam* Gelasiana, *utpote Liturgiæ a Gelasio I Pontifice Romano conditæ non multum absimilis, nuncupabatur, jam penitus ibidem tunc esset abolita. Etenim in descriptione seu recensione bonorum Centulensis monasterii, anno Christi 831 facta, atque impressa apud Dacherium tom.* IV *Spicilegii, libro* III, *capite* III *leguntur ista :* De libris sacrarii, qui ministerio altaris deserviunt : Missales Gregoriani tres ; Missalis Gregorianus, et Gelasianus modernis temporibus ab Albino ordinatus I. Missales Gelasiani XIX. *Quibus verbis spectatis, consequens est, ut liturgia Gallicana antiqua seu Gelasiana anno 831 in monasterio Centulensi obtinuerit, cum ibidem tunc essent novemdecim Missalia secundum ritum Gallicanum antiquum seu Gelasianum exacta, eaque non obsoleti, non abrogati, sed usitati tunc moris, utpote de quibus in prædicta bonorum recensione ratio habetur, tamquam* de libris sacrarii, qui ministerio altaris deserviunt. *Quare cum in* F *præfato monasterio usitata fuerit anno 831 liturgia Gallicana antiqua, vero absimile non est, hanc in pluribus aliis Galliarum locis usitatam pariter tunc fuisse, ac proin ex illius abrogatione per Carolum Magnum sæculo* VIII *inclinante, facta pro certo haberi non debet, imo non potest, Missale, de quo hic fuse actum est, non serius quam sæculo illo esse conscriptum. Solum itaque certum est, hanc scriptionem, Missamque de* S. Leodegario, *quam continet, referendam non esse ad sæculum, quod sit nono posterius, licet interim Sanctus, ut num.* 300 *docuimus, verosimiliter jam ab initio sæculi* VIII, *ac forte etiam citius prædicta Missa honoratus fuerit.*

sunt oratio quædam præliminaris, dicta Præfatio.

303 *Lubet nunc hanc, utpote venerandum, minimeque dubium cultus ecclesiastici* Leodegario *antiquitus delati monumentum, lectorum oculis ex Thomasio subjicere, atque utcumque describere. Nihil exhibet, præter ea, quæ* Leodegario *sunt propria, caretque proinde iis, quæ omnibus antiquis Missis Gallicanis erant communia. Videri hæc possunt apud Mabillonium lib.* I *Liturgiæ Gallicanæ cap.* V, *ubi Missæ Gallicanæ partes ex Gregorio Turonensi*

AUCTORE C. B.

A *Turonensi episcopo, aliisque monumentis singillatim exponit. Eas inter etiam recenset lectionem unam ex Veteri, duasque alias ex Novo Testamento, quæ in singulis fere Missis Gallicanis antiquis erant diversæ, quasque, in festis Sanctorum, Passionis vel Vitæ eorumdem lectio præcedebat. Desunt ex omnes, quemadmodum a reliquis sæpissime memorati Missalis Missis, sic etiam a Missa* Leodegario *inscripta ; incipit autem hæc ab oratione, quæ, si Missa integra exstaret, proxime post* Introitum, Kyrie eleison, *et Hymnum* Gloria in excelsis Deo *præfatis Quatuor Lectionibus præiret. En illam :* Summe, Omnipotens, æterne Deus, qui vitam beati antistitis tui Laudegarii martyris per istius sæculi ærumnas transire jussisti, cujus annua festa devota mente celebramus ; quæsumus : ut per ejus intercessionem plebi * tuæ clementiæ famulantem ita in præsenti foveas ; ut ad cælestia regna perducas. Per Dominum. *Oratio hæc vocari solebat* Præfatio, *eratque veluti quædam adhortatio, qua populus a sacerdote quandoque minus, quandoque magis expresse ad pie exigendum diem commonebatur. Respondebat, inquit Mabillonius lib.* I *Liturgiæ sæpius citatæ cap.* III *pag.* 24, orationi illi, cujus meminit beatus Abbas Hispanus, agens de Missa Mozarabum, his verbis superius relatis : Prima oratio ejusdem Missæ *(Mozarabicæ)* commonitionis erga populum est, ut omnes excitentur ad exorandum Deum.

* plebem

B

oratio altera seu collectio anonyma, altera post nomina.

304 *Orationem jam recitatam hæc sequitur :* Deus, qui beatum martyrem tuum Laudegarium in agone probasti, et probatum in dolore sustentasti ; quem hodierna die in cælestibus gaudiis recipere dignatus es : præsta nobis, famulis tuis, ut qui gloriam non meremur, indulgentiam peccatorum, ipso interveniente, adepisci mereamur. Per. *Oratio hæc* Collectio *inscribitur ; hoc nempe nomine Missæ orationes, quas nunc* Collectas *dicimus, solebant antiquitus vocari. Post orationem proxime adductam tertio loco hæc assignatur :* Auditis nominibus offerentum, fratres karissimi, Domini majestatem deprecemur, ut qui vitam summi antistitis sui Laudegarii martyris transtulit ad coronam ; per interventu * sanctorum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum et Martyrum, Anachoritarum et Virginum omniumque Sanctorum concedere dignetur ut sacræ : præsentis oblatio, quæ offertur, viventibus emendationem, et defunctis remissionem obtineat peccatorum : et quorum nomina hic recitatione patefacta sunt, in cælestibus paginis conscribantur. Quod ipse præst. *Debebat hæc oratio recitari, facta jam oblatione, lectisque etiam sacris diptychis, id est, recitatis nominibus tam Sanctorum, in quorum memoriam, quam vivorum atque defunctorum, in quorum gratiam offerebatur Sacrificium, atque hinc est, cur hunc præferat titulum :* Collectio post nomina.

* interventum

C

deinumque altera Post pacem nuncupata.

* *Mab.* et cum

305 *Quarto loco sequitur hæc alia oratio seu collectio :* Pacem tuam Domine nostris inlabere pectoribus : qui * beatum martyrem tuum Leudegarium, in hoc sæculo commorantem, per pacis studium hodie cælestis aula suscepit, nobis quoque peccatoribus pacis vinculum, et caritatis studium, ejus meritis suffragantibus, largiri jubeas in ævum. Per Dominum. *Recitari debebat, cum jam fideles post vivorum atque defunctorum ad oblationem memoriam sibi invicem pacis osculum impertiissent, atque hinc est, cur inscribatur* Collectio post pacem. *Quatuor orationes jam allatas subsequitur immolatio nostræ Præfationi respondens ; vocabatur etiam nomine ex re assumpto* Contestatio, *quia in hac fideles sursum corda se habere contestabantur. In hac Contestatione recitabatur etiam Sancti, de quo Missa dicebatur, vitæ compendium, quæ initio Missæ integra lecta fuerat. Liquet id tum ex multis aliis, tum ex Missæ de S.* Leodegario *contestatione seu immolatione, quam nunc, utpote in Missa de* S. Leodegario *collectioni* post pacem *jam recitatæ proximam, subjungi necesse est.*

immolatio seu contestatio, nostræ Præfationi respondens :

306 Dignum et justum est : vere æquum et pulchrum est : nos tibi hic et ubique semper laudes et gratias agere, laudesque adtollere, Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, per Jesum Christum, Filium tuum, Dominum, nostrum, ab initio sæculi procreatum Verbum editum Patris principia * sæculi istius conlocatum per totum orbem terrarum contulisti : ubi beatus martyr tuus Leudegarius episcopus de altitudine sæculi hujus per alternas musitationis * discerptus, pompas sæculi fragilitatisque calcavit. Cui tu, Domine, auxilium ferre dignatus es : ut præsentis sæculi amorem despiceret, et cælestia adepiscere promereret : verumtamen crucem suam tollens, te Pastorem sequens, ut Paradisi delitias possideret, præsentia omnia dereliquit. O Beatum virum Leudegarium antistitem! qui per nefandorum consilia corpus * nexibus absolutum, ora labiis minuatum, oculisque orbatum, exilium perpetratum, lubricitatis sæculi postpositum, diversis tormentis passum, exemplum reliquit episcoporum per suam passionem vel patientiam : et ad extremum vitæ perpetuæ restitutus, cælestia regna penetravit ; angelorum choro sociatur ; coronam immarcescibilibus floribus remuneratur : unde post multæ reliquiæ floruerunt in Galleis. Precamur ergo te, Domine : ut nos famulos tuos omnemque plebem reminiscentes talem Pastorem, ejus meritis suffragantibus, veniam mereamur obtinere peccaminum. Per Christum Dominum nostrum. Cui omnes angeli.

* *an* principium ?

* mutilationes

E

* sic, *notat Mabil.*, accusandi casus ponebant pro sexto casu absoluto.

duæque insuper aliæ orationes, quarum una post Sanctus.

307 *Immolationi huic seu Contestationi succedere debebat Trisagion, de quo dicendo exstat in Concilio Vasensi secundo, quod anno 529 celebratum est, canon ordine tertius, quo statuitur,* ut in omnibus Missis seu in Matutinis, seu in Quadragesimalibus, seu in illis, quæ pro defunctorum commemoratione fiunt, semper Sanctus, Sanctus, Sanctus, eo ordine, quo ad Missas publicas dicitur, dici debeat. *Et vero in Missa, quam hic utcumque describimus, immolationi seu contestationi succedere debuisse Trisagion, dubitari non potest. Liquet enim id ex titulo, quem præfert oratio seu collectio, quæ dictæ immolationi seu contestationi subjicitur ; inscribitur quippe collectio seu oratio* Post Sanctus, *non alia haud dubie de causa, quam quod post ter* Sanctus *ingeminatum seu post Trisagion recitaretur. En nunc illam :* Osanna excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini. O vere beata vox, quam angelorum et archangelorum concinunt virtutes! quæ nos hodie in passione beati martyris tui Leudegarii vox una prorumpit in laude. Ut tu Deus Pater omnium, qui nobis veniam tribuas de peccatis, quæsumus, da oblivione * præteritorum facinorum ; qui dedisti martyribus post triumpho * corona *. Per Dominum nostrum. Qui. prid. *Oratio hæc locum tenet illius, quod in Missali Romano* Canon *vocatur, estque actionis sacræ, quæ incipit ab his verbis :* Qui pridie quam pateretur etc, *veluti præludium, uti liquet ex verbis* Qui. prid., *quæ proxime habet subjecta.*

F

* oblivionem

* triumphum

* coronam

AUCTORE C. B.

subjecta. Verba hæc, *inquit Mabillonius lib.* I *Liturgiæ Gallicanæ cap.* V *pag.* 46, ex sanctis Evangeliis, Apostolo et Traditione accepta, eadem sunt in omnibus liturgiis, nisi quod in nonnullis quædam voces variant.

altera Post secreta seu post mysterium vocatur.

308 *Ultimo loco in Missa, de qua hic sermo est, indicatur hæc oratio, seu collectio :* Hæc facimus, Domine, passionem tuam commemorans *. Hæc facimus, Pater Jesu-Christe : qui nobis de lege veteri novam tradidisti. Concede nobis, intercedente beato antistite tuo Leudegario martyre, cujus hodie annuæ * commemoratione * celebramus : ut descendat hic benedictio tua super hunc panem et calicem in transformatione Spiritus tui sancti ; uti hæc benedicendo benedicas, sanctificando sanctifices : ut quicumque ex utraque benedictione sumpserimus, æternitatis præmium, et vitam consequi mereamur æternam. Per. *Oratio hæc inscribitur collectio* Post secreta *seu* Post mysterium, *eoquod diceretur proxime post verba sacramentalia seu illa, quibus panis et vini consecratio perficitur. Orationi huic, quæ jam recitata est, quæque* post mysterium *seu consecrationem assignatur, continuo* B *alia in Missa Gallicana antiqua, cum hæc integra recitaretur, præfationis instar* ante orationem Dominicalem *subjiciebatur; sed hæc in ea, qua de agimus, Missa ob rationem num.* 303 *adductam desideratur, uti etiam nonnullæ aliæ orationes seu precandi formulæ, quæ ad integritatem ejus requiruntur, quæque* Leodegarii *mentionem in particulari non faciunt.*

* commemorantes

* annuam

* commemorationem

§ XX. Duo monasteria in honorem S. Leodegarii sæculo VIII adolescente constructa aut dedicata.

In honorem S. Leodegarii monasterium Morbacense,

A*ntiquitatem cultus, qui* Leodegario, *tamquam Sancto, ab Ecclesia defertur, validissime etiam probant duo monasteria in Sancti ho-* C *norem ineunte sæculo* VIII *exstructa, quorum alterum* Murbachium, *vel* Morbacum, *alterum* Masmonasterium *seu* Masonis monasterium *nuncupatur. De ambobus hisce monasteriis, prout ad gloriam Sancti nostri postumam spectant, visum est hoc integro § tractare. A priori, quod altero est celebrius, duco initium. Situm est in Alsatia superiori ad amnem* Morbach, *sub dominio nunc regis Franciæ, distatque, ut Boudrandus in Geographia testatur, tam a Colmaria, quam a Mulhusia, Alsatiæ oppidis tribus circiter milliariis versus Occasum. De hoc monasterio tom.* V *Spicilegii ecclesiastici Germaniæ pag.* 940 *hæc leguntur :* Principalis et exemptæ ecclesiæ Murbacensis initia referuntur ad annum 726 *(imo* 727, *ut dicetur)* quo videlicet divus Pirminius Meldensium quondam antistes *(S. Pirminius infra ab Hermanno Contracto* chorepiscopus *nominatur)* ex Augia Divite pulsus animum adjecit construendo novo monasterio in vastissima et horrida Vosagi montis eremo, quæ tunc Vivarius peregrinorum, antea vero Muorbach audiebat. Piis Pirminii conatibus clementer annuit Eberhardus, Sueviæ et Alemanniæ dux, Attici sive Eticonis ex Adalberto filio nepos, dum videlicet Pirmino locum et impensas exstruendo cœnobio D præterea que amplissimos proventus alendis monachis copiosissime suppeditavit, annuentibus Emeltrude conjuge et Lutfrido fratre. *Conditum fuit illud monasterium in honorem Dei et Genitricis Domini nostri Jesu Christi semper Virginis Mariæ, S. Michaelis archangeli, sanctorum Apostolorum Petri et Pauli et, uti jam innui,* S. Leudegarii *martyris. Intelligitur id ex Theodorici Calensis præcepto pro eodem Morbacensi monasterio. Exstat hoc præceptum in laudato Spicilegio ecclesiastico Germaniæ pag.* 951 *et* 952, *et apud Mabillonium in Appendice ad tom.* II *Annalium Benedictinorum pag.* 700. *Cum autem multis, quæ in decursum hujus § dicenda sunt, probandis confirmandisve subserviat, lubet illud ex Mabillonio huc integrum transcribere.*

cujus fundatio diplomate

310 Theodoricus rex Francorum, viris apostolicis, patribus episcopis, nec non inlustribus viris, ducibus, patriciis, comitibus vel agentibus tam præsentibus quam futuris. Si petitionibus sacerdotum, quod ad proprietatem * ecclesiæ pertinet, devota mente præstamus, Retributorem omnium bonorum Dominum Jesum-Christum ex hoc nus habere confidimus. Igitur dum et venerabilis E vir Perminus gratia Dei episcopus nostris temporibus cum monachis suis, Deo inspirante, pro Evangelio Christi peregrinatione suscepta, monasterium virorum in Heremo vasta, quæ Vusagus appellatur, in pago Alsacinse in loco, qui vocatur Vivarius-peregrinorum, qui antea appellatus est Muorbach, in alodo fidele * nostro Eberhardo comite, cum ipsius adjutorio, Deo donante, conatus est construere, vel cœnobium sanctum ibidem instituere in honore Dei et Genitricis Domini nostri Jesu-Christi semper Virginis Mariæ, seu sancti Michaëlis archangeli, vel sancti Petri apostoli et Pauli beatis apostolis *, et sancti Leodegarii martyris cum sociis eorum, ubi ipsi famuli Dei sub sancta regula solitariam vitam fruuntur; petiit ipse vir Dei Perminus episcopus serenitati nostræ, cum ipso jam nominato fidele nostro Eberhardo comite tale ob hoc nostrum emanare præceptum de omni corpore possessionis ipsius monasterii, quicquid ad præsens tenere vel dominare videtur, aut quod inantea a quocumque Deo inspirante, ibidem recte fuerit conlatum vel delegatum, per nostrum præceptum deberem in Dei nomine plenius confirmare. Quod F nos pro mercede nostra in omnibus fecisse cognoscite, et ad prædictis famulis * Dei talem emisimus decretum, ut nullus episcoporum nec præsentes, nec qui fuerint successores, nec eorum ordinatores, aut qualiscumque judiciaria potestas pro quocumque ingenio possint quocumque ordine de loco ipso aliquid anferre aut abstrahere, ut facilius liceat pro familia Christi, quæ ibidem in Dei nomine adunari desiderat, eorum factam delegationem quiete per tempora possidere, et sanctam regulam conservantes proprio privilegio, quod nobis præ manibus ostenderunt, Deo jubente, sub tranquillitate possint permanere, quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quicquid ad talem familiam Christi ad laudem Dei die noctuque canendam conceditur.

* al. profectum

* al. allodio fidelis

* al. beatorum Apostolorum

* al. prædictos famulos

311 Idcirco pro cælesti intuitu talem * nobis beneficium præstitisse cognoscite, ut maneat quicquid antefati viri Dei ad ipso monasterio * conquesierint vel laboraverint, quod jam dictus fidelis noster Eberhardus per sua strumenta * ibidem affirmavit, vel a ceteris collatum fuit, aut fuerit, sub nostra emunitate ejus temporibus absque illius * inquietudine

a Theodorico IV Francorum rege.

* al. tale

* al. et ipsum monasterium

* al. instrumenta

* al. ullius

A dine Deo auxiliante cuncta eis proficiant in augmentis. Additur tamen, ut si abbas congregationis ipsius episcopum fuerit postulatus *, ut ei presbyteros vel diaconos pro Missas celebrandum * debeat ordinare, absque commodi acceptione instituat; et si rogatus consecrare ecclesiam, chrisma, tabulas, gradus ecclesiæ absque commodi acceptione faciat: quod si ipse renuerit, alterum quemlibet pontificem, qui gratis hæc tribuat, licentiam habeat supplicare, et ille hoc facere; et nullo umquam tempore parochiæ ipsius pontificis, in cujus diocesi situm est hoc monasterium, potestatem nullam habeat inquietandi; non ipse, non archidiaconus, non ecclesiæ judices, nec censum mittere, neque pastum, neque honorem in rebus monasterii accipere non audeat *. Et, si abbas ipsius congregationis de hac luce vocatus fuerit, nullus ibidem de alio monasterio, nec de civitate, nec pro parentela, nec ab episcopo ordinetur, neque per potestatem, neque pro præmio aut quolibet ingenio, omnisque judicis nullus præsumat in ibidem abbatem ordinare, nec quandocumque necessitas evenerit abbatem instituere, nisi eum ipsa congregatio et melior pars elegerit, secundum quod regula et privilegius * ipsorum continet, B ipsi sibi dignum constituant pastorem.

* i. e. rogaverit
* al. Missis celebrandis
* al. requirere audeant.
* al. privilegium

312 Et illud nobis placuit pro integramento vel stabilitate regni nostri innectere, ut ipsum monasterium sub defensione et tuitione Dei et nostra stirpe regia per succedentia tempora valeat consistere inconvulsum, et nulla publica judiciaria potestas, nec præsente, nec futuro tempore in curtis vel territuriis ubicumque ipsius monasterii ad causas audiendum vel freda undique exigendum non præsumant ingredere, nec fidejussores tollere; et quicque * tam de ingenuis, quam de servientibus super territuriis ipsius monasterii omni * commanentibus fisco de freda, aut herebannus *, unde poterat præparare, ad luminaria vel stipendia super scriptis famulis Dei, et nostra indulgentia ad integrum mancipentur effectui, et nobis regnantibus aut postmodum tempore succedentium regum, quod nos pro Dei amore et timore indulsimus, quemquam * hoc non præsumat convellere; sed cum quiete et integra emunitate hoc, quod decrevimus, inviolabile, auxiliante Deo, perseveret. Et ut hæc præceptio erga ipso monasterio * firmius habeatur, manus nostræ subscriptionibus subter decrevimus roborari. Theodoricus, rex Francorum, sub data C quod fecit mense Julio, die duodecimo, anno VII regni nostri. Gundulfi-villa in Dei nomine feliciter, amen. Gerbaldus obtulit.

dicto Celensi, confirmatur,
* al. quicquid
* al omnibus
* al de bannis
* al. quisquam
* al. ipsum monasterium

313 *Sæpe ab hoc Diplomatis Theodorici apographo discrepat apographum aliud, quod, ut jam monui, Spicilegio ecclesiastico Germaniæ est insertum; discrepantias illas in margine subinde notavi; nusquam autem notabilior occurrit, quam in anno regni Theodorici, quo diploma fuit emissum; in priori enim apographo anno* VII, *in posteriori vero anno tertio regni Theodorici id factum notatur. Postremum hunc annum forte etiam exprimebat apographum, ex quo Theodoriciani diplomatis jam veritati partem in monasteriorum Germaniæ Chronologiam a se editam pag.* 93 *intulit Bruschius; licet enim in parte diplomatis, quam loco citato transcribit, nullam prorsus exhibeat notam chronologicam, in notitia tamen monasterii Morbacensis, quam suppeditat, initium regni Theodorici IV Francorum regis anno Christi* 720 *innectit: quapropter cum monasterii Morbacensis fundationem referat ad annum circiter* 724, *consequens est, ut Theodoriciani diplomatis apographum, quod ipsi præluxit, annum forte regni Theodorici tertium expresserit, quia ex hoc et ex initio regni Theodorici, quod anno* 720 *affigit, monasterii Morbacensis fundationem ad annum circiter* 724 *merito potuit referre. Ast, etiamsi illud, quo usus est Bruschius, pluraque forsan alia prædicti diplomatis Theodoriciani apographa ad modum apographi, quod in laudato Spicilegio ecclesiastico Germaniæ exstat, annum regni Theodorici tertium exhiberent, forent ea omnia hac in re, uti ex dicendis facile apparebit, pro mendosis verosimillime habenda, ac proin nihil ex iisdem certi pro monasterii Morbacensis fundatione anno Christi* 724 *affigenda posset confici. Et vero monasterium illud anno* 724 *fundatum seu constructum non fuisse, apertissime docet Chronicum Hermanni Contracti, monachi Augiensis, qui initio sæculi* XI *floruit; illud enim auctoris hujus Chronicon in editione Canisiana ad annum* 727 *habet:* Sanctus Pirminius ob odium Caroli a Theobaldo Gotifridi ducis filio ex Augia pulsus Eutonem pro se constituit abbatem, et ipse Alsatiam, alia instructurus cœnobia, petiit; *in editione vero Pistoriana* Sanctus Pirminius a Thietbaldo Gotofridi filio expulsus, Etonem abbatem constituit, et ipse in Alsatiam venit. *Quare cum monasterium Morbacense, ut* E *inter omnes eruditos conveniat, tunc primum condi cœptum sit, dum S. Pirminius pulsus ex Divitaugiensi monasterio, quod triennio abbas rexerat, in Alsatiam, alia exstructurus monasteria, advenit; eo autem, uti ex laudato Hermanni Contracti Chronico intelligitur, ante annum* 727 *non advenerit, consequens est, ut ante annum illum monasterium Morbacense conditum non sit. Ast, inquies, quo ergo anno monasterium illud fuit fundatum seu conditum?*

non anno 724,

AUCTORE C. B.

314 *Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum fundationem illam ad annum* 731 *refert; idcirco autem id facit, quod existimet S. Pirminium non citius, quam anno* 730, *ex Augiensi monasterio Theobaldi Sueviæ ducis imperio secedere compulsum, in Alsatiam venisse. Rationes porro, cur id existimet, ad annum* 730 *num.* 3 *ita proponit:* Super anno, quo Pyrminius Augiam majorem deseruit, cum Crucio non convenimus. Hic enim auctor annum Christi septingentesimum vigesimum notat, in opinione videlicet Hermanni ac sequacium, qui Pyrminium tribus duntaxat annis abbatem Augiensem constituunt. At enim Theobaldus, qui, teste Hermanno, in editionibus Pistoriana et Canisiana, F Pyrminium expulit, Sueviæ præfecturam ante annum Christi septingentesimum tricesimum non inierit, nec Pyrminius ante illum annum ex Augia recessit. Rerum eodem anno gestarum series hæc fuit. Carolus *(Martellus scilicet)* major-domus odium, quo Lantfridum, *(Sueviæ ducem)* prosequebatur, non amplius dissimulandum ratus, Sueviam ingressus est cum exercitu. Cessit tempori Lantfridus et quibuscumque potuit officiis atque obsequiis animum Caroli demulsit. Hic existimavit e re sua plurimum esse, si, quos in Suevia pietate præstantissimos nosset, hos amplissimis beneficiis cumularet. Pyrminius præ ceteris enitebat, erat jam in amicitia Lantfridi ducis, et, ut acceptior ei fieret, commendatus est etiam a Carolo, qui, pace redintegrata, statim discessit e Suevia, serioque de bello Aquitanico seu Trans-ligeritano cogitavit. Lantfridus paulo post obiit. Theobaldus ejus filius in Sueviæ ducatum seu præfecturam successit, et exemplo patris avique provocatus hostem se Caroli dixit, ac Pyrminium abbatem, cui propter amicitiam ejusdem Caroli diffidebat, ex Augiensi monasterio deturbavit. *Quibus verbis manifestat, sese S. Pirminii*

nec anno 731 ut Cointius

AUCTORE C. B.

minii ex Augia expulsionem, secessumque in Alsatiam non alia de causa usque ad annum 730 differre, quam quod existi et, Theobaldum, Sueviæ ducem, qui Pirminium ex Augia pepulit, non Gotafridi, Sueviæ ducis, anno 709 vita functi, sed Lantfridi, Sueviæ pariter ducis, filium fuisse, ac proin Sueviæ ducatum seu præfecturam non citius, quam anno 730 gessisse, cum ad hunc usque annum, uti apud omnes in confesso est, Lantfridus vitam protraxerit.

ex tempore, quo S. Pirminius ex Augia

315 *Verum Theobaldus sive Thietbaldus, qui S. Pirminium ex Augia pepulit, ab Hermanno Contracto in Chronico ad annum 727 Gotofridi filius vocatur, idque tam in editione Pistoriana, quam Canisiana, uti evidens fit ex verbis, quæ ex utraque num. 313 produxi. Hermanno quidem adversatur Hepidamnus, monachus sancti Galli, in Brevibus Annalibus usque ad annum 1044 perductis, dum ad annum 715 de Liutfrido, Alamanniæ duce loquens, ait*, cujus filius Thietpaldus S. Pirminium pepulit. *Ast Hepidamnus cum Hermanno, qui in monasterio Augiensi sæculo* XI *vixit, paris, inquit Pagius in Criticis ad annum 759, num. 9, auctoritatis non est, ac proin Hermanno* B *hic assentiendum videtur, præsertim cum ei adstipulentur Continuator Fredegarii apud Chesnium tom. I Scriptorum pag. 773, auctor Appendicis ad Gesta Francorum, ibidem pag. 721 atque ad annum 745 Annalista Metensis, qui omnes, dum de Theobaldo, Alemannorum seu Sueviæ duce loquuntur, Gotofridi ducis filium eum appellant. Posterioris scriptoris, qui circa annum 900 Opus suum absolvit, atque adeo Hepidamno laudato est antiquior, verba huc facientia hæc sunt :* Eodem anno Teobaldo rebellante filio Godefridi ducis Alamannorum, Pippinus cum virtute exercitus sui et Dei auxilio in Alamanniam ingressus, viriliter ipsum in fugam convertit, et ad obsidionem Alpium fugientem expulit, revocatoque illo, ejusdem loci ducatum dedit, et ad propria remeavit. *Prioris vero, quæ jam recitatis et secundi etiam scriptoris verbis fere consonant, ista :* Per idem tempus rebellante Theudebaldo, filio Godfredi ducis, Pipinus cum virtute exercitus sui ab obsidione Alpium turpiter expulit fugientem, revocatoque sibi ejusdem loci ducatu, victor ad propria remeavit. *Dubitandum ergo non videtur, quin Theobaldus,* C *qui S. Pirminium ex Augia pepulit, Gotofridi, Sueviæ ducis, filius exstiterit.*

pulsus, in Alsatiam venit, probare

316 *Ast, inquies, certum nihilominus est, Lantfridum, qui, ut inter eruditos convenit, Gotofridum patrem habuit, eique anno 709 vita functo in ducatum Sueviæ successit, non citius, quam anno 730 e vivis excessisse, ac proin Theobaldum ante eumdem annum ducatum seu præfecturam Sueviæ non tenuisse, adeoque nec Pirminium ex Augia pepulisse. Fateor, res hinc conficeretur, si uno eodemque tempore plures duces Alamanniæ, quæ et* Suevia *appellata fuit, non præfuissent. Verum, inquit Pagius loco proxime citato in Criticis*, ea regio major erat, quam ut uni duci a Francorum regibus tota committeretur, ut jam observavit Hadrianus Valesius lib. XXIV Rerum Francicarum, quem ea in re secutus est ipsemet Cointius anno 693 num. 38 et seq. *Ibi scilicet hic auctor sic scribit :* De Alamannis et Suevis multa pereruditе scribit Hadrianus Valesius libro vicesimo-quarto Rerum Francicarum. Imprimis observat alteros alterorum nomine promiscue, sæpius tamen Suevos tum appellatos fuisse. Deinde Alamanniam in plures ducatus separatam testatur, istiusque partitionis duas rationes affert; primam, quod Alamannia major visa sit, quam ut uni duci tota committeretur; alteram, D quod, Alamanniæ duce mortuo, filii ejus præfecturam seu ducatum juxta beneplacitum regis inter se dividerent. *Affert deinde nonnulla, quæ manifeste probant, Alemanniam seu Sueviam uni eidemque duci non fuisse commissam, ducatusque insuper, in quos separata erat, morientium ducum liberos inter se pro regis arbitrio fuisse partitos. Cum ergo juxta ipsummet Cointium plures Alemanniæ seu Sueviæ duces uno eodemque tempore exstiterint, filiique morientium ducum paternam inter se hæreditatem, seu ducatum diviserint, consequens non est, Theobaldum, Gotofridi ducis filium, ante annum 730 ducatum Sueviæ, seu potius in Suevia, non tenuisse, licet Lantfridus, qui patri suo Gotofrido, anno 709 vita functo, in ducatum Sueviæ successerat, non citius, quam anno 730 e vivis excesserit. Verisimillimum enim ex dictis fit, Lantfridum et Theobaldum, cum ambo Gotofridum anno 709 vita functum patrem habuerint, paternam inter se hæreditatem fuisse partitos, ac proin tam hunc, quam illum jam ab anno 709 ducatum in Suevia gessisse, ut adeo ex ducatu Lantfridi usque ad annum 730 protracto consequens etiam non sit, S. Pirminium ante annum illum a Theobaldo ex Augia non fuisse expulsum.* E

frustra contendit, sed anno

317 *Imo S. Pirminium anno 727, ac proin citius, quam anno 730, ex Augia a Theobaldo duce pulsum fuisse, perspicuum fit ex annis, quibus S. Pirminius præfecturam Augiensis abbatiæ auspicatus est, Hetto vero seu Heddo aut Etho, proximus S. Pirminii in eamdem præfecturam successor, ad episcopatum Argentoratensem fuit promotus, comparatis ad annos, quibus tam hic, antequam ad memoratum episcopatum promoveretur, quam S. Pirminius, antequam ex Augia pelleretur, prædictæ abbatiæ abbates præfuerunt. Etenim Walafridus Strabus apud Canisium Lectionum Antiquarum tom. II, parte II editionis Amstelodamensis anni 1725 pag. 206 in Carmine de Visionibus Wettini monachi Augiensis, abbates Augiæ enumerans, sic canit :*

Rhenus ab Ausoniis quo ducitur Alpibus, æquor
Miscet, in Occiduis diffusus partibus, ingens :
Illius in medio suspenditur insula fluctu,
Augia nomen habens, jacet hanc Germania circa.
Hæc solet egregias monachorum gignere turmas.
Primus in hac sanctus construxit mœnia præsul
Pirminius, ternisque gregem protexerat annis. F
Hujus quisque velit Sanctorum cognoscere vitam,
Ipse sepulchra petat, satis ipse probabit in Hornbach.
Postea septenis præsedit cursibus Etho :
Tunc sequitur binis laudandus Geba sacerdos.

Hic autem scriptor ipsimet Augiæ diviti abbas præfuit sæculo IX *nonnihil inchoato ac proin uno vix amplius sæculo post S. Pirminii ex Augia expulsionem, Ethonisque ad episcopatum Argentoratensem promotionem, ut adeo verosimillime temporis spatium, quo eorum in abbatia Divit-augiensi præfecturam in versibus recitatis circumscribit, vel ex monumentis fide dignis didicerit, vel saltem apprime habuerit perspectum.*

727 construitur

318 *Quam ob rem, cum laudatus Walafridus Strabus tres tantum annos S. Pirminio in Divitaugiensi præfectura per versus recitatos attribuat, consequens est, ut Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 730 num. 13 eamdem præfecturam sexennio perperam definiat, idque eo magis, quod nec rationem solidam, cur id faciat, nec auctorem, qui vel antiquitate vel auctoritate cum Walafrido Strabo sit comparandus, in medium producat; pugnetque insuper cum Hermanno Contracto,*

A *Contracto, qui Walafridum Strabum secutus, in Chronico suo ad annum 724 ita scribit :* Sanctus Pirminius abbas et chorepiscopus, a Berchtoldo et Vehi principibus ad Carolum *(Martellum scilicet)* ductus, Augiæque insulæ ab eo præfectus, serpentes inde fugabat, et cœnobialem inibi vitam instituit tribus annis. *Porro Cointius non aliam ob causam S. Pirminii in abbatia Divit-augiensi præfecturam sexennio definit, quam quod existimet, Sanctum illum anno 724 dictam præfecturam iniisse, eamque non citius, quam anno 730 dimittere fuisse compulsum, quod quam infirmo fundamento nitatur, ex jam ante dictis satis liquet. Cum jam itaque, si non omnino certum, verosimillimum saltem indubie sit, S. Pirminium annos tantum tres, antequam in Alsatiam secesserit, abbatiæ Divit-augiensi abbatem præfuisse ; in confesso autem apud omnes sit, eumdem Sanctum anno 724, quod et ipse Cointius ad annum 730 num. 13 admittit, præfecturam illam iniisse, consequens est, ut Pirminius jam inde ab anno 727 ex Augia expulsus, in Alsatiam secesserit. Liquet id ipsum, ut jam num. præcedenti innui, ex anno, quo Etho, proximus S. Pirminii in abbatiæ Augiensis præfecturam*
B *successor, ad episcopatum Argentoratensem fuit promotus, comparato cum annis septenis, quibus per versus numero præcedenti transcriptos Walafridus Strabus præfecturam Augiensem Ethonis definit ; cum enim Etho, uti constat ex hoc Walafridi Strabi versu supra recitato,* postea septenis præsedit cursibus Eto, *septem annis abbatiæ Divit-augiensi abbas præfuerit; hi autem ab anno 734, quo Eto, uti certum est, ipsequemet iterum Cointius ad annum 730 num. 13 admittit, ad cathedram Argentoratensem evectus est, ordine retrogrado computati deducant ad annum 727, consequens est, ut hoc anno abbatiæ Augiensis præfecturam Eto inierit, illamque adeo proximus ejus decessor, S. Pirminius dimiserit, atque in Alsatiam secesserit, quod cum Hermanno Contracto, cum hic ad eumdem annum verbis num. 313 recitatis Pirminii in Alsatiam adventum referat, apprime congruit. Quapropter, cum S. Pirminius, ut apparet, monasterium Morbacense statim a suo in Alsatiam adventu condiderit, aut condere inceperit, dubitandum non videtur, quin illud anno 727 aut exstructum, aut exstrui saltem fuerit inceptum, ut adeo, quemadmodum jam ante monui, recita-*
C *tum supra diploma seu præceptum, quo monasterii Morbacensis possessiones atque privilegia confirmantur, in laudato Spicilegio Ecclesiastico Germaniæ mendose signetur anno tertio Theodorici IV Francorum regis, retinendusque sit annus* VII *ejusdem regis, quo apud Mabillonium notatur; cum enim Theodoricus IV, ut nunc communis fert opinio, anno 720 regnare inceperit, annus regni ejus tertius non potest; septimus vero potest cum anno Christi 727 componi, ante quem tamen præfatum diploma indubie emissum non fuit, cum certe posterius sit monasterii Morbacensis condendi consilio, quod non citius quam anno illo, fuit initum.*

a S. Pirminio, fundum et impensas suppeditante

319 *Examinato sic anno, quo monasterium Morbacense fuit exstructum, lubet nunc in ipsius conditores inquirere; S. Pirminius ex Augia pulsus, non diu, ut jam innui, post suum in Alsatiam adventum novis condendis monasteriis animum adjecit, interque ea primum omnium fuit Morbacense. Huic condendo locum impensasque suppeditavit Eberhardus comes, Adalberti filius. Liquet id ex his Diplomatis jam recitati verbis :* Igitur dum et venerabilis vir Perminius gratia Dei episcopus nostris temporibus cum monachis suis, Deo inspirante, pro Evangelio Christi peregrinatione suscepta, monasterium virorum in Heremo vasta, quæ Vosagus appellatur, in pago Alsacinse, in loco, qui vocatur Vivarius-peregrinorum, qui antea appellatus est Muorbach, in alodo fidele * nostro Eberhardo comite, cum ipsius adjutorio, Deo donante, conatus est constituere etc. *De hoc Eberhardo, qui, uti ex ejus Charta apud Mabillonium tom. II Annalium pag. 701 et 702 liquet, monasterium Morbacense copiosissime dotavit, Bucelinus part. II Germaniæ sacræ pag. 238 ita commemorat .* Fundavit illud *(Monasterium Morbacense)* Eberhardus Sueviæ et Alsatiæ dux, parens Warini et Ruthardi an. DCCXXVI, *(imo ut jam probatum est, anno 727)* fundationem confirmante Gregorio II Pon. Max., quod postea Widegernus, Argentinensis episcopus, ann. Christi DCCXXXIII *(in Spicilegio ecclesiastico Germaniæ laudato ad annum 728 id refertur)* solemniter consecravit. Contulere monasterio multa beneficia veteres Franciæ Germaniæ originis reges. Fundator ipse jam senio confectus, sanctorum Virorum allectus consuetudine, et delectatus familiaritate, seria anteactæ vitæ E ductus pœnitudine, distributis in filios provinciis, memorabili triumphati mundi et honorum contemptus exemplo, in eodem cœnobio vitam monasticam complexus, humillimo fratrum conversorum numero aggregari voluit, et minimus in domo Dei esse elegit. *Omnia, quæ hic Bucelinus asserit, hujusmodi non sunt, ut pro eorum veritate ego me vadem ponere velim; falsum autem apparet id, quod de provinciis ab Eberhardo inter filios, dum hic vitam monasticam amplexurus esset, distributis affirmat.*

* al. allodio fidelis etc.

Eberhardo comite, de quo

320 *Etenim in laudatis ipsius comitis Eberhardi litteris, apud Mabillonium tom. cit. pag. 701 et 702 anno Theodorici regis octavo, cum quo annus Christi 728 congruit, notatis, quibus, ut jam innui, amplissimas donationes monasterio Morbacensi facit, hæc leguntur :* Ergo ego in Dei nomine Eberhardus, filius Adalberti quondam ducis, etsi vilissimus Christi famulus, dum non habetur incognitum, qualiter ante hos annos una cum conventu pontificum, sacerdotum, et germano meo Leutfredo duce, et conjuge mea Emeltrude, in re mea propria, in loco, qui dicitur Maurobacus, qui nunc vocatur Vivarius peregrinorum, in pago Alsacensi in F honore S. Petri principis Apostolorum et Sanctæ Dei Genitricis Mariæ ceterorumque Sanctorum, a novo, meo opere, sicut mihi vires Deus dedit, monasterium ædificavi, et illis diebus, juxta quod in illo priore testamento continetur, de rebus meis aliquid ditavi; nunc autem Salvator et Redemptor humani generis, qui omnes vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, non meis meritis exigentibus, sed pro clementia sua, me in corpore visitare dignatus est, et fallax temporaleque lumen subtraxit, ut ad verum, quod ipse est, me etsi indignum perduceret lumen, etiam sua providentia, quamvis me optante, ex proprio corpore hæredem, qui mihi successor existeret, similiter subtraxit. *Quibus ex verbis liquet, Eberhardum, cum anno Christi 728 litteras illas ederet, et liberis et oculis fuisse orbatum, ac proin verosimile mihi non apparet, piam hunc comitem filios, nomine* Warinum et Ruthardum, *aliterve appellatos habuisse, quos inter provincias suas, ut ait Bucelinus, partitus fuerit, dum vitam monasticam est amplexus. Hinc Georgius Eccardus lib.* I *cap.* V *Originum*

AUCTORE C. B.

ginum Habsburgo-austriacarum pag. 22 *de Eberhardo comite, monasterii Morbacensis fundatore, recte pronuntiat :* De liberis ejus nihil nobis constat, et qui tot bona in Murbacense monasterium transfudit, ἄπαις fuisse videtur. Conjugis enim, Emeltrudis jam senescentis et RELICTÆ nomine, non autem liberorum meminit in laudata dotatione hujus monasterii, *cujus hic mox partem protulimus, imo asserit substractum sibi esse hæredem, qui sibi successor existeret, cumque in fine conjugem suam* relictam *vocet, ipseque tunc oculis esset orbatus, videtur jam tum sæculo nuntium remisisse, atque adeo vitam monasticam, ut ait laudatus Bucelinus forsitan fuisse amplexus.*

ejusque cum S. Leodegario

321 *Quod quidem minus vero absimile fiet, si umquam monachum Eberhardus ante mortem induerit, atque adeo fidem mereatur ejusdem Eberhardi in monasterio Morbacensi Epitaphium, quod, ut laudatus Bucelinus Germaniæ sacræ parte et pag. citatis inquit,* antiqua simplicitate, gratæ memoriæ ergo scriptum *ibidem legitur. En illud :*

Dicat, qui nescit, Eberhardus dux hic requiescit,
Qui vir sublimis rebus dotavit opimis
B Hoc claustrum sponte, sic non rapitur Phlegetonte,
Indutus veste claustrali vixit honeste.

Verum cum hoc Epitaphium carminibus Leoninis constet, quorum inventio sæculo VIII *videtur posterior, dubitari merito hic potest, an profectum illud non sit auctore, qui diu forte post sæculum* VIII, *quo Eberhardus obiit, florere incepit ; unde consequens est, ut ex dicto Epitaphio certum non sit, Eberhardum comitem in monasterio Morbacensi, quod condidit, monachum induisse. Certius est id, quod apud eumdem Bucelinum loco citato duobus hisce aliis, quibus recitari cœptum Epitaphium clauditur, carminibus innuitur :*

Pro tibi donatis Leodegarii junge beatis,
Perpetuo vives cælis supra omnia dives.

Iis enim indicatur, Eberhardum monasterium Morbacense in honorem S. Leodegarii *fundasse, donationibusque locupletasse ; licet autem id non exprimatur in laudatis litteris seu Charta Eberhardi comitis pro dotatione monasterii Morbacensis confecta, perspicue, ut jam ante monui, intelligitur ex sæpe laudato Diplomate seu præcepto, quo Theodoricus IV Francorum rex monasterii Morbacensis possessiones confirmavit, ratumque habuit* C privilegium, haud dubie, *inquit Mabillonius tom.* II *Annalium pag.* 77, Romani Pontificis, quo prædictum monasterium, *uti ex diplomate supra recitato liquet,* ab episcopali ditione immune redditum est, eidemque concessa libera facultas eligendi secundum Regulam abbatis.

consanguinitate nonnullæ hic proferuntur :

322 Cur autem, *ait, paucis interjectis, laudatus Mabillonius,* Murbacense monasterium in honorem sancti Leodegarii sit conditum, id in causa fuit, quod Eberhardus ipsum ex materna linea propinquitate attinebat. Aviam quippe habuit Bereswindam, Sigradæ Leodegarii genitricis sororem. *Alii sunt, qui, ut* § III *hujus Commentarii prævii docuimus,* S. Leodegarium *Bereswindæ faciunt avunculum ; sed hæc opinio variis argumentis, iisque validis impugnatur ; licet autem pro iis ad Georgium Eccard et Hermannum Schminckium § proxime citato remisimus, ut nihilominus ea opinio, quæ Bereswindam* Leodegarii *statuit materteram, quæque verosimilior est, et eruditis nunc passim probabilior videtur, talis etiam studioso lectori appareat, ex eaque innotescat, quænam verosimilius sanguinis propinquitas* Leodegarium *inter et Eberhardum, monasterii Morbacensis fundatorem* D *intercedat, lubet hic saltem ea proferre, quæ certius evidentiusque elevant auctoritatem duorum antiquiorum scriptorum, quibus ceteri recentiores, qui* Leodegarium *Bereswindæ faciunt avunculum, unice nituntur. Alter duorum illorum antiquiorum scriptorum, quem jam plus semel laudavimus, est auctor incertus et anonymus Fragmenti historici, ab Urstisio præfixi Chronico Alberti Argentinensis, atque a Chesnio recusi tom.* I *Scriptorum Franciæ pag.* 783 ; *alter, quem supra plus semel pariter laudavimus, est Scriptor anonymus Historiæ Noviententsis monasterii : exstat hic apud Martenium tom.* III *Anecdotorum. Ambo, judice Cointio et Martenio, sæculo* XIII *floruerunt, ac proin ab ætate* Leodegarii *et Bereswindæ, qui sæculo* VII *vixerunt, remotiores sunt, quam ut rebus, quas de iis scribunt, fidem certam facere queant, præsertim cum in rebus aliis, quas narrant, erroris plus vice simplici ex coævis vel pene æqualibus scriptoribus apertissime convincantur. Errores illi argumenta sunt, quibus laudati Georgius Eccardus, Schminckius aliique auctores contendunt, fidem habendam non esse anonymo Urstisiano, Noviententsique historico, dum hi* Leodegarium *faciunt Bereswindæ avunculum.* E

hæc ex anonymo Urstisiano.

323 *Ut ergo ex iis argumentis, quemadmodum proposui, hic quædam jam proferam, nonnullos tam Urstisiani, quam Noviententsis historici errores aperiri, necesse est. Initium duco a crassissimo, eoque apertissimo errore, qui ambobus laudatis scriptoribus est communis, quique cum materia, de qua hic sermo est, proxime conjungitur. Urstisianus anonymus loco mox citato sic scribit :* Leudesius namque cum major-domus esset, duxerat uxorem de prosapia sancti Sigismundi, regis Burgundiæ, genuitque ex ea Athicum seu Adalricum, qui patre adhuc superstite et Hilderico regnante, uxorem duxerat Berswindam nomine, filiam sororis sancti Leodegarii, sororem videlicet reginæ. *Noviententsis vero historicus apud laudatum Martenium tom. citato Anecdotorum col.* 1129 *ita narrat :* Leodesius itaque, ut prædiximus, major-domus éxistens, duxit uxorem nobilissimam de prosapia Sigismundi et Gothmari regum Burgundiæ, genuitque ex ea filium nomine Athicum seu Adalricum. *Paucisque deinde interjectis, addit :* Athicus autem filius ipsius, *(Leudesii)* patre adhuc superstite, uxorem duxit Berswindam, filiam sororis sancti Leodegarii episcopi et martyris, et Garini comitis Pictavensis, sororem videlicet reginæ. *Quibus jam recitatis verbis ambo illi scriptores apertissime produnt, Leudesium seu Leodesium, cum majoratum-domus gereret, contraxisse nuptias, in iisque procreasse filium, qui et ipse, vivente adhuc patre, matrimonium inierit. Verum id indubie falsum est, Leudesius enim, uti fas est colligere ex iis, quæ* § XI *disseruimus, anno Christi* 674 *major-domus primum est creatus, annoque insequenti ab Ebroïno fuit necatus. Quomodo ergo jam major-domus effectus inire potuit matrimonium, in eoque suscipere filium, patre nondum mortuo, nuptiis aptum ?* F

Et Noviententsi historico, qui erroribus scatent.

324 *Venio nunc ad errores utrique scriptori, Urstisiano scilicet et Noviententsi historico particulares. Ut autem ceteros Noviententsis historici errores brevitatis ergo silentio prætercam, unum hic dumtaxat proferam, qui manifestus fit ex sæpe laudato Theodorici IV de monasterio Morbacensi diplomate seu præcepto, quod supra integrum produximus. Etenim in præfato diplomate legitur,*

Igitur

A Igitur dum venerabilis vir Perminus.... monasterium virorum in heremo vasta, quæ VOSAGUS appellatur, in pago Alsacinse, in loco, qui vocatur Vivarius-peregrinorum, qui antea appellatus est Muorbach..... conatus est constituere etc. *Ex quo intelligitur, locum, in quo conditum est monasterium Morbacense, non primum ab Eberhardo comite, ejus conditore,* Murbaci *seu* Morbachii *nomen accepisse, sed ita jam ante fuisse appellatum, ac proin a vero certissime aberrare Novientensem historicum, dum apud laudatum Martenium tomo citato Anecdotorum col.* 1134 *et* 1135 *innuit, monasterio Morbacensi ab Eberhardo comite* Murbaci *nomen primo inditum fuisse; sic enim ibidem scribit :* Denique Dei inspiratione Eberhardus in fundo suo monasterium primo in honore S. Mauritii construxit, postea vero, in honore S. Leodegarii, a beato Pirminio episcopo dedicari jussit, quod et Vivarium peregrinorum seu Murbacum nominavit. *Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 731 *num.* 21 *agens de errore cujusdam Ebersheymensis seu Novientensis chronographi, qui innuit locum, in quo Eberhardus comes monasterium* B *Morbacense exstruxit,* Murbaci *nomen antea non gessisse, existimare se ait, quod monasterium ab Eberhardo exstructum,* Vivariique peregrinorum *nomine distinctum, antiquum* Murbachii *nomen, quod quondam loco fuerat, in quo erat conditum, sæculo* X *etiam induerit.* Obsoletum postea, *inquit,* Vivarii nomen, nomenque Murbachii rursus usurpatum decimo, ut existimamus, seculo, cum ea regio ab Hunnis sine Hungaris vastata esset. Fuerunt, inquit Munsterus, *nempe in Cosmographia pag.* 437, tempore Hunorum, septem monachi juxta monasterium Murbacense, in monte propinquo sanctam agentes vitam, qui ab infidelibus trucidati, reliquerunt loco illi nomen, ut postea vocaretur Latrocinii campus. *Fuerit scilicet monasterium, cui ab Eberhardo* Vivarii peregrinorum *nomen fuerat inditum, sæculo* X Murbachium *ob viciniam, ut quidam aiunt, latrociniis infestam vocitatum, quia locus, in quo erat conditum, ita fuerat antiquitus eadem de causa nominatus.*

æstimanda non est, sed ex auctore Vitæ S. Odiliæ,

325 *Verum monasterium Morbacense situm est ad fluvium Morbach, ut num.* 309 *docuimus; id autem ita esse, intelligitur tum ex Topographia* C *Alsatiæ Meriani, tum ex* diplomatibus Caroli Magni et Lotharii Augusti, qui, *ut Mabillonius tom.* II *Annalium pag.* 77 *scribit,* monasterio Luciariæ et monachis ibi degentibus, quosdam ingenuos homines, a Ludovico patre suo concessos, confirmavit ad petitionem Sigmari abbatis monasterii, quod dicitur Vivarium-peregrinorum, situmque est in ducatu Alsensi super fluvium Morbach... et constat esse constructum in honore S. Leodegarii et S. Petri Apostolorum principis. *Ita Mabillonius, qui post nomen* Murbach *verbis recitatis recte interserit* unde inditum loco priscum nomen; *cum enim, uti ex dictis constat, monasterium Morbacense ad fluvium Morbach situm sit, verosimillimum est, a fluvio nomen suum illud traxisse, ac proin fabulosum videri potest, quidquid dicitur de nomine illi indito ob viciniam latrociniis infestam. Venio nunc ad errores, qui Urstisiano anonymo particulares sunt : Leudesium tradit statim creatum fuisse majorem-domus, postquam reclusus in monasterio fuisset Ebroïnus; id autem apertissime pugnat cum antiquissimis monumentis, quæ unanimiter testantur, hunc virum eo munere defunctum non fuisse, antequam Childericus fuerit necatus. Errat pariter in morte Dagoberti, quam ad annum* 674 *refert; quæ chronologia tolerari nequit, sive Dagobertum primum sive secundum intelligamus, cum ille anno* 638; *hic vero vel ipso anno* 678 *vel certe non citius e vivis excesserit. Primum tamen regem hunc anonymum in animo habere, non solum ex toto orationis filo, sed et ex liberis adjectis, Sigeberto et Chlodoveo constat, qui Dagobertum primum parentem habent. Narrat etiam S. Arbogastum, Argentinensem episcopum, Dagoberti (de quo in antecedentibus, id est, primo, locutus fuerat) filium a morte suscitasse, et S. Florentium, itidem Argentinensem episcopum, ejus filiam a dæmone vexatam liberasse, quod omnes alii sub Dagoberto II contigisse volunt, uti pluribus ostendit Henschenius noster lib.* II *de tribus Dagobertis cap.* V *et* VI. *Aliis hujus scriptoris erroribus enumerandis supersedeo, cum jam recensiti ad fidem ejus elevandam sufficiant. Cum itaque ambo illi scriptores, Urstisianus scilicet anonymus et historicus Novientensis multis gravissimis erroribus, ut vidimus, in rebus narrandis laborent, fidem non merentur, dum* Leodegarium *faciunt avunculum Bereswindæ, quæ, ut* § III *docuimus, Eberhardum,* E *monasterii Morbacensis fundatorem, ex Adalberto filio habuit nepotem, ac proin adhærendum potius est auctori anonymo sæculi* XI, *qui parte* II, *sæculi* III *Benedictini pag.* 488 *in Vita S. Odiliæ verbis num.* 36 *jam recitatis Bereswindam facit* Leodegarii *materteram.*

Monasterium Masonis seu

326 *Atque hæc jam de monasterio Morbacensi in honorem* S. Leodegarii *constructo, ejusdem fundatore, dicta sufficiant; de capite autem* Leodegarii, *quod Morbacenses se possidere gloriantur, infra dicetur. Agendum nunc est de* Masmonasterio *seu* Masonis in Alsatia monasterio. *Munsterus in Descriptione Suggoiæ sic scribit :* Habuit hic Maso, *quem Eberhardi, de quo jam actum est, fratrem facit,* filium unicum, qui, cum in amne Olruna, vulgo Tolder, balneare vellet, submersus est, quum annorum esset octo, idque subter arcem, in qua tunc parentes ejus habitabant. Privatus ergo Maso et uxor ejus legitimo hærede, fundaverunt monasterium in eo loco, et eo tempore, quando Eberhardus comes Egisheymensis fundavit monasterium Murbacense sub Theodorico rege Francorum, anno Christi plus minus DCCXXX, contribuentes omnia bona sua, mobilia et immobilia, terras et homines. F *Bruschius eadem fere narrat ex chronographo Ebersheymensi, nempe,* Masonem Eberhardi fratrem ex ducta uxore filium suscepisse, quem cum illico in Olruna præterfluente fluviolo submersum amisisset, tanto dolore motum illum construxisse eodem loco (ubi filiolus perierat) in S. Leodegarii honore, monialium cœnobium, quod de suo nomine Masonis monasterium appellarit, idque factum esse sub Theodorico et Childerico Galliarum regibus, qui rerum potiti sunt ab anno Christi DCCXX ad annum usque DCCL. *Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi* 731 *num.* 24 *recitat quoque utrumque hunc Munsteri et Bruschii textum, subditque :* Hoc Bruschii textu deceptus Bucelinus Masonis monasterium a Masone sub annum Christi DCCXX fundatum dixit. At standum a chronologia Munsteri, cui calculus Bruschii non adversatur aperte, cum vaga sit ejus epocha, atque indeterminate per annos excurrat triginta. *Ita Cointius, et recte quidem, quia nihil suppetit, unde vel cum aliqua verisimilitudine Masonis monasterii seu Mas-monasterii constructio determinato anno affigatur.* Licet

AUCTORE C. B.

Licet interim primis quinquaginta sæculi VIII *annis illud fuisse exstructum, ex communi scriptorum consensu utcumque certum appareat.*

Mas-monasterium a Masone in honorem S. Leodegarii,

327 *Uti autem annus, quo Mas-monasteriense monasterium est conditum, pro certo determinari non potest, ita etiam pro certo determinari non posse videtur, an Maso monasterii illius fundator frater exstiterit Eberhardi comitis, qui monasterium Morbacense fundavit. Etenim in vetustissimo Vitæ S. Odiliæ Fragmento apud Hieronymum du Vignier pag.* 68, *ubi narratur S. Odilia fratres suos, eorumque filios Domino subjugasse, hos inter Maso non numeratur. Masonem nihilominus Adalberti filium, fratremque Eberhardi et Loitfridi faciunt Chronicon Novientense, Lazius, Bruschius in Chronologia monasteriorum Germaniæ pag.* 93, *Guillimannus de Rebus Helveticis lib.* III. *cap.* IV, *Ruyrus in Antiquitatibus Vosagi, ejusque fide Vignierius; Bucelinus item Germaniæ sacræ parte* II, *pag.* 59 *et Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 725 *et* 731, *ita ut omnes fere, qui de Masone, conditoque ab eo Mas-monasteriensi monasterio agunt, Eberhardi eum fratrem vel certe Adalberti filium vocitent.* B *Eccardus supra laudatus in eam saltem opinionem propendet, quæ existimat, quod Maso, Mas-monasteriensis monasterii fundator, e familia saltem Etichonis ducis exstiterit.* Ex situ tamen, *inquit pag.* 26, Masonis monasterii in ditione Etichonis posterorum, facile eum *(Masonem)* ad familiam hujus Etichonis pertinuisse crediderim. Confirmor in ea opinione, quando progenitores Masonis de regia prosapia Francorum et Burgundionum fuisse a Munstero feruntur: idem enim de Etichone fictum fuisse, supra attigimus. *Hisce omnibus perpensis, mihi equidem, si non certum, verosimile saltem utcumque apparet, Masonem vel fratrem Eberhardi fuisse, vel certe consanguineum seu ex familia Ethiconis, cujus Eberhardus ex Adalberto filio nepos erat, ut adeo etiam Maso, qui Mas-monasteriense monasterium fundavit,* Leodegarii *consanguineus exstiterit, illudque ea de causa verosimiliter in ejus honorem exstruxerit. Ad hæc Ludovicus Laguille, Societatis nostræ sacerdos in Historia Alsatiæ lib.* VIII *pag.* 95 *ita scribit :* Tempus illius fundationis *(parthenonis Mas-monasteriensis)* accurate notari nequit; sed dubium non est, quin hæc C fuerit effectus munificentiæ Masonis, filii ducis Adalberti, et fratris comitis Eberhardi. Diploma Ludovici Pii, quod in illius abbatiæ archivio servatur, probationem suppeditat, quæ in dubium vocari non potest. Charta illa, cujus habemus exemplar, data notatur XI Calendas Julii, anno X imperii Ludovici Pii, indictione I, quæ respondet anno DCCCXXIII. *Quæ verba in rigore accepta significare videntur, ex diplomate Ludovici Pii, cujus meminerunt, non tantum probari parthenonis Mas-monasteriensis fundationem a Masone esse profectam, sed etiam hunc Adalberti ducis filium, comitisque Eberhardi fratrem fuisse. Verum cum hic forsan tam rigide non loquatur laudatus Laguille, fieri potest, ut Masonem appellet,* Eberhardi comitis fratrem, *non quod in præfato Ludovici Pii diplomate, sed quod a Lazio, Bruschio aliisque similis notæ scriptoribus, qui fidem certam in præsenti argumento facere non possunt, eum sic appellatum invenerit, ut adeo dubium adhuc maneat, an Maso Eberhardi comitis frater exstiterit.*

Occasione forte submersi filii, conditur.

328 *Laudatus supra Georgius Eccardus Originum Habsburgo-Austriacarum lib.* I *cap.* V, *col.* 26 D *aliud insuper dubium movet circa occasionem, qua verba num.* 326 *ex Munstero et Bruschio recitata innuunt, abbatiam Mas-monasteriensem fuisse fundatam. En ipsamet ejus verba :* In Chronico Novientensi et apud Munsterum Ruyrumque narratur, hunc Masonem *(parthenonis scilicet Mas-monasteriensis fundatorem)* filium habuisse unicum, qui, cum in amne Olruna, vulgo Tolder vocato, balneare vellet, cum octo esset annorum, submersus sit : hanc vero unici filii jacturam commovisse parentes, ut fundaverint monasterium fæminarum, illudque largiter dotatum S. Leodegario consecraverint : filium aqua suffocatum ibi tumulatum fuisse, atque illius in tumba hoc epitaphium legi : « Hic jacet filius regis Masonis, fundatoris hujus monasterii. » Masonem deinde ipsum, qui monasterio et Valli, antea WOST appellato, in quo situm est, nomen dederit, cum uxore Romam ivisse, ibi obiisse et sepultum fuisse. Sed quicquid demum illius sit, historiola fabulam sapit, ei suspectæ sunt plerumque origines monasteriorum, quæ a liberis vel ab apro occisis vel submersis deducuntur, ad initia eorum notabiliora et quandoque augustiora facienda excogitatæ, aut minimum ex plebis narratiunculis incertis E et ad tempus fallendum inventis, haustæ videntur. Epitaphium, cui omnia innituntur, recentioribus seculis effictum est, ut vel ex titulo REGIS apparet, qui Masoni, ad summum comiti, tribui nequit. *Ita Eccardus, cui, quod hic opponam, nihil habeo; Historicus enim Novientensis, Munsterus et Ruyrus a sæculo* VIII. *quo fundata est abbatia Mas-monasteriensis, remotiores sunt, quam ut iis, quæ de fundatione illa narrant, satis tuto fidi queat, nisi forte, quod hic non faciunt, monumenta antiqua fide digna in testimonium adducant. Adde, quod Ruyrus et Munsterus pleraque, quæ de præsenti argumento scripserunt, ex Historico Novientensi seu Ebersheymensi hauserint, qui quam sit sublestæ fidei, jam supra satis superque est probatum. Utut sit, dubitandum saltem non videtur, quin abbatia Mas-monasteriensis in honorem* S. Leodegarii *a Masone, ejus verosimiliter consanguineo, fuerit exstructa, quod ad præsens institutum sufficit.*

F

§ XXI. Monasterium in diœcesi Lingonensi, aliudque in pago Portensi S. Leodegario consecrata.

Monasterium S. Leodegarii Capellense sæculo VIII, vel

P*ost conditum in honorem* S. Leodegarii *monasterium Murbacense et Mas-monasteriense, nullum antiquius gloriæ Sancti posthumæ monumentum invenire potui, quam Campellense seu Capellense* S. Leodegarii *monasterium in diœcesi Lingonensi. Quamquam autem exacte definire nequeam, quo determinato anno sit conditum, certum tamen est, illud non serius, quam vel adolescente sæculo* IX *vel labente* VIII *exstructum aut potius* Leodegario *esse consecratum. Liquet id ex Chronico Besuensi, quod tom.* I *Spicilegii Dacheriani, cui insertum est, pag.* 512 *instrumentum exhibet, quo inter monasterii Besuensis abbatem, nomine Seraphim, et abbatem Theutonem monasterii*

AUCTORE C. B.

A *sterii S.* Leodegarii, *quod etiam* Capellense *dictum, rerum quarumdam commutatio facta est, quodque in hunc modum subscribitur :* Actum Fonte-Besua monasterio publico 3 Calend. April. anno 13. imperii domni Hludovici imperatoris. *Cum enim Ludovicus, cujus imperii anno* XIII *præfatum instrumentum notatur, alius indubie non sit, quam Ludovicus Pius imperator et Francorum rex, hujusque annus imperii decimus tertius tertio Calendas Aprilis notatu rum anno Christi 826 congruat, consequens est, ut dictum instrumentum anno 826 fuerit confectum, ac proin ut jam tunc Capellense* Leodegarii *monasterium (hujus quippe in laudato instrumento præpositus* abbatis *titulo insignitur) abbatiæ prærogativa fuerit gavisum ; unde ulterius consequitur, ut non serius, quam vel sæculo* IX *adolescente, vel labente* VIII *fuerit exstructum, sanctoque* Leodegario *dedicatum ; imo si qua fides Mabillonio adhibenda sit, fuerit illud monasterium etiam citius exstructum. Ait enim parte* I *sæculi* III *Benedictini in Observationibus præviis ad Vitam S. Mederici num. 6, duplex ætate hujus Sancti, cujus mortem circa annum 700 collocat, monasterium,* Campellense *seu* Capellense *dictum, in Gal-*
B *lia exstitisse ; alterum, quod huc non spectat, in Briegio tractu ; alterum, de quo hic agimus, in Burgundia ; hoc, uti addit laudatus scriptor,* postea S. Leodegarii dictum *fuit, non serius, puto, quam, ut jam innui, sæculo* IX *adolescente. Porro de monasterio* S. Leodegarii *Campellensi agunt Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* IV *col. 652 et 653, illudque accensent diœcesis Lingonensis abbatiis, quæ primigenium suum statum amiserunt. Merito autem id faciunt, quia, uti loco citato probant, jam sæculo* XII *solum prioratus nomen, pristino splendore amisso, obtinebat, solumque hodie prioratus nomen indubie obtinet. Etenim in Chronico Lingonensi, auctore Jacobo Viguerio Societatis nostræ sacerdote, anno 1665 Lingonis excuso de monasterio* S. Leodegarii *Capellensi hæc leguntur :* S. Leodegarii monasterium, olim amplissimum, atque antiquissimum, nunc prioratus est.

sæculo IX ineunte, S. Leodegario ;

330 *Verum, inquies, unde constat, amplissimum olim fuisse illud* S. Leodegarii *monasterium? Respondeo, ex laudato Chronico Besuensi, in quo tom.* I *Spicilegii Dacheriani citati pag. 537 scriptum invenio :* Est ecclesia non multum distans ab
C hoc Besuensi loco in honore sancti Leodegarii dedicata, largissimis prædiis et latifundiis a regibus, et ducibus et comitibus dotata. *Ne vero dubites, an de ecclesia Capellensis monasterii, an de altera* S. Leodegario *dedicata sermo sit, mox narrat Chronici auctor, inter monachos illius loci, id est, ecclesiæ, de qua verbis proxime recitatis egerat, et monachos Besuensis monasterii rixas intercessisse, illosque paulo post* S. Leodegarii *monachos vocat, quorum monasterium, etiam* Capellense *dictum, a monasterio Besuensi non multum aberat, ac proin, quæ de ecclesiæ a monasterio Besuensi non multum dissita verbis mox recitatis affirmat, de Capellensi* S. Leodegarii *monasterio debent intelligi. Porro ex iisdem jam recitatis verbis etiam datur intelligi, qua de causa monasterium illud* Leodegarii *nomine fuerit insignitum, quia scilicet in* S. Leodegarii *honorem erat consecratum. Aliud de monasterio Capellensi* Leodegarii, *quod hic locum habere mereatur, nihil invenio, ac proin ad alterum gloriæ Sancti posthumæ monumentum progredior. Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pag. 533 et sequenti notitiam præbet Abbatiæ, quæ si non in honorem* S. Leodegarii *condita, eamdem tamen post vel sibi consecratam Sanctus habuit, vel certe patrocinio suo tutelæque commendatam. Cum autem id videatur non serius contigisse, quam sæculo* IX *aliquantum provecto, quo adolescente vel etiam citius Capellense, de quo jam egi, monasterium est conditum, locus videtur exigere, ut et de abbatia illa nunc hic agam.*

monasterium vero Offonis-villæ,

331 *Laudatus Mabillonius loco citato de illa hæc memorat :* Alia est Offonis-villa, monasterio item insignis, quæ in divisione facta inter Carolum Calvum et Ludovicum ejus fratrem, Carolo obtigit. Sita erat in pago Portensi diœcesis Vesontionensis; abbatia vero S. Leodegario nuncupata. Bodo Tullensis antistes monasterium Offonis-villæ in honore sancti Leodegarii, jure paterno sibi ad servitium Dei concessum, ecclesiæ suæ tradidisse memoratur in Actis nondum editis Episcoporum Tullensium. Hic Bodo non alius est, ut jam dixi, quam Leudinus, Salabergæ germanus frater, alio nomine Bodo appellatus, etsi in prædictis Actis a Leudino distinguatur. Verum illud obstare videtur, quod monasterium Offonis-villæ tunc exstructum fuisse dicitur in honore sancti Leodegarii, qui Bodoni-Leudino E superstes fuit. Siquidem Deodatus, ejus in sede Tullensi successor, concilio Romano in causa Wilfridi episcopi subscripsit eo anno, quo Leodegarius martyrio affectus fuit. Verum forte anticipato dictum est monasterium Sancti Leodegarii, qui Offoni-villæ postea patronus accesserit. Hanc abbatiam, simul Faverniacensem, sitam in eodem Pago Portensi, Ludovicus Transmarinus Francorum rex, rogatu Ugonis comitis, cuidam fideli suo, nomine Adalardo, ejusque conjugi Addilæ, in beneficium concedit anno tertio regni sui, indictione tertia, seu anno supra nongentesimum quadragesimo *. Post annos fere centum Burchardus comes locum, Offonis-villam dictum, nobilem quondam abbatiam, in honorem sancti Leodegarii consecratam, Divionensi sancti Benigni monasterio tribuit, eo pacto, ut monasticus ordo ibidem per Halinardum abbatem repararetur. Hactenus Prioratus est eidem sancti Benigni monasterio subjectus. *Ita Mabillonius, cujus hic dicta perfunctorie saltem discutienda sunt.*

* vitiosæ sunt notæ chronologicæ

F

quod a Bodone, qui non distinguitur a Leudino.

332 *Ait, nulla hic plane asserti sui probatione adducta; Bodonem Tullensem antistitem, qui monasterium* Offonis-villæ in honore sancti Leodegarii jure paterno sibi ad servitium Dei concessum, *ecclesiæ suæ tradidisse memoratur in Actis Tullensium episcoporum nondum editis, alium non esse a Leudino, Tullensi episcopo, S. Salabergæ fratre, etsi in prædictis Actis a Leudino distinguatur. Verosimillimum sane videtur, Bodonem in Actis illis memoratum eumdem esse cum Leudino seu Leuduino S. Salabergæ, abbatissæ Laudunensis, fratre germano. Etenim ex Vita S. Salabergæ Operi nostro ad* XXII *Septembris inserta manifestum fit Bodonem, Tullensem episcopum, S. Salabergæ fratrem germanum, alio etiam nomine* Leudinum *seu* Leuduinum *fuisse vocatum. Quippe in Vita illa ab auctore anonymo suppari conscripta num. 18 hæc leguntur :* Inter ceteras nobilium Sicambrorum feminas Odila nobilitate et ingenii natura boni pollens, quæ et ipsa pridem a venerabili Walberto Christiani vigoris insigne et salubre acceperat antidotum, consilio accepto cum regali viro illustri Bodone, quem superius Leuduinum prædiximus, qui eo tempore industrius et potens erat, postpositis phaleramentis mundi, ad Dominum sunt

ECTORE C. B.

* *lege* contulerunt, *vel* rebus suis... collatis

sunt conversi, Res suæ monasteriis collatæ *, post beatam Salabergam eumdem callem tenentes, Lugdunum properaverunt. Bodo, incisa cæsarie, monachi, in quantum res sinebat, agebat officium, ac non multo post Tulli oppidi adeptus episcopatum, naturæ debitum reddidit. *Quibus ex verbis perspicuum fit, Bodonem, Tullensem episcopum, etiam Leudninum fuisse vocatum, ut adeo verosimillimum sit, Bodonem, Tullensem episcopum, distinctum non esse a Leudino seu Leuduino S. Salabergæ germano fratre.* Cum tamen, *inquit P. M. Stiltingus noster in Vita S. Bodonis ad xi Septembris illustrata,* sola illa verisimilitudo fallere possit, si rationes notabiles occurrerent pro distinctione, perlegi totum Kalendarium Tullense supra laudatum, ut perspicerem, an nomen Leudini, cujus sanctitas elogio mox dato mire commendatur, in Kalendario illo invenirem : at Leudinum ibi non inveni. *Subdit deinde ea, quibus innuit, se non dubitare, quin Bodo et Leudinus, qui in Actis episcoporum Tullensium distinguuntur, unus idemque sint Tullensis episcopus, gemino nomine* Leudinus Bodo *appellatus, hæcque nunc est communis hodie eruditorum opinio.*

B

in honorem S. Leodegarii ecclesiæ Tullensi

333 *Recte itaque ait Mabillonius, Bodonem, Tullensem episcopum, eumdem esse cum Leudino seu Leuduino S. Salabergæ germano fratre; id autem hic libuit ostendere, ne quis forte existimet, me hic ordinem chronologicum, contra ac facere proposui, in tractandis rebus ad gloriam* Leodegarii *posthumam spectantibus non servare. Etenim si Bodo distinctus sit a Leudino seu Leuduino S. Salabergæ germano fratre, floruerit ille verosimiliter, ut Tullensium episcoporum catalogum tom.* III *Anecdotorum a Martenio insertum consideranti patebit, sæculo* VIII *nonnihil provecto, ac proin verum esse poterit, Bodonem, ut in sæpe dictis Tullensium episcoporum Actis seu catalogo asseritur, monasterium Offonis-villæ in honorem* S. Leodegarii *jure paterno, seu, ut legit laudatus Martene, perpetuo sibi ad servitium Dei conversum, ecclesiæ suæ, Tullensi scilicet, cujus erat episcopus, tradidisse; unde consequens esset, monasterium Offonis-villæ sæculo* VIII *nonnihil inchoato* Leodegario *forte consecratum fuisse, ac proin a me hic forte ordinem chronologicum, cum jam de monasterio* S. Leodegarii *Campellensi serius eidem verosimiliter consecrato egerim, non servari.*

C

Jam vero, cum Bodo, Tullensis episcopus, a Leudino seu Leuduino, S. Salabergæ germano fratre, cui Leodegarius *supervixit, distinctus non sit, consequens est, ut falsum sit, quod in laudatis Actis de monasterio Offonis-villæ in honorem* S. Leodegarii *a Bodone ecclesiæ Tullensi tradito asseritur; unde ulterius consequitur, ut ex illo in Actis Tullensibus asserto argui non possit, monasterium Offonis-villæ sæculo* VIII *nonnihil inchoato* Leodegario *consecratum aut conditum fuisse. Ast, inquies, quandonam ergo monasterium illud conditum seu fundatum fuit? Mabillonius verbis num. præcedenti recitatis innuit, monasterium illud, ætate Bodonis jam fuisse exstructum, quamquam id in honorem* Leodegarii *factum non admittat.*

collatum fuisse non videtur, med... circiter.

334 *Ubi enim sæpe memoratum monasterium, quod in Actis sæpe laudatis ætate Bodonis in honorem* S. Leodegarii *jam conditum fuisse innuitur, obstare asseruit, quo minus Bodo cum Leudino seu Leuduino, S. Salabergæ fratre, cui* S. Leodegarius *supervixit, idem esse credatur, subdit :* Verum forte anticipato dictum est monasterium S. Leodegarii, qui Offoni-villæ postea patronus accesserit, *ut adeo velle videatur, dictum monasterium ætate Bodonis jam fuisse exstructum, licet id in honorem* S. Leodegarii *factum fuisse, non admittat, proindeque Acta Tullensia sæpius memorata, quæ id affirmant, ab errore excusare verbis proxime adductis conetur. Verum, cum sine errore dici non possit, in honorem* Leodegarii *a Bodone, cui* Leodegarius *supervixit, Tullensi ecclesiæ traditum fuisse monasterium Offonis-villæ, licet illius post* Leodegarius *factus fuerit patronus, admittenda non videtur Mabillonii excusatio, ac proin cum sic indubie errent Tullensium episcoporum Acta, quorum auctor, ut Martenio videtur, non citius, quam sæculo* XII *ineunte floruit, nihilque aliunde suppetat, quo monasterii Offonis-villæ fundatio sæculo* VIII *nonnihil inchoato aut citius indubie statuatur, incertum mihi est, an serius facta non fuerit; uti autem tempus, sic et locus, quo præfatum monasterium collocandum sit, pro certo definiri non posse videtur. Etenim Calmetus et Mabillonius, qui rem illam attingunt, invicem dissentiunt. Quippe posterior, uti ex verbis supra recitatis liquet, sæpe dictum Offonis-villæ monasterium in diœcesi Vesontionensi collocat; prior vero, uti apud nos in Annotatis ad Acta S. Gauzlini, ad* VII *Septembris illustrata, observatum est, in Tullensi. Uterque tamen Offonis-villam includit pago Portensi, qui potius in Campania videtur quærendus, quam in diœcesi Vesontionensi aut Tullensi, prout apud nos cum Valesio jam observatum est in Annotatis ad Vitam S. Agilberti ad diem* XXX *Augusti.* E

335 *Verum, utut incertum sit, quo loco et tempore conditum sit Offonis-monasterium, certum saltem est, conditum illud non esse serius, quam sæculo* X. *Etenim apud Perardum in monumentis Historiæ Burgundiæ exstat Diploma, seu præceptum, quod sic incipit :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Ludovicus gratia Dei rex. Si fidelium nostrorum congruis petitionibus aures accommodamus, prædecessorum nostrorum regum consuetudines obtinemus, eisque nostræ celsitudini magis familiariores reddimus. Quapropter notum sit omnibus fidelibus nostris, tam præsentibus, quamque futuris, quod inclitus comes Ugo nostram adierit præsentiam, deprecatusque sit, ut quasdam abbatias cuidam fideli nostro, nomine Adalardo, suæque conjugi Adalæ, eorumque hæredibus daremus, sitas in pago Portensi; quarum monasteria, unum dicitur Faverniacum, dicatum in honore sanctæ Mariæ, alterum dicitur Offonis-villa, dicatum et ipsum in honore sancti Leodegarii martyris. Faventes itaque libentissime precibus præfati gloriosi comitis Ugonis, concedimus eisdem Adalardo, uxorique ejus Addilæ, cum omni integritate, surpradictas abbatias; hoc est, Faverniacum, cum omnibus appenditiis suis, videlicet cum ecclesiis, villis, mancipiis utriusque sexus, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, exitus et regressus, quæsitum et inquirendum : Sanctum Leodegarium similiter, totum et integrum, similiter cum omnibus ad se pertinentibus; ita dumtaxat *etc. Diploma autem hoc seu præceptum a Ludovico Transmarino, Francorum rege sine controversia est editum, ac proin, cum hic princeps anno 936 regnare inceperit, consequens est, ut Offonis-villæ monasterium, quod in recitato diplomatis initio in honorem* Leodegarii *consecratum dicitur, non serius, quam sæculo* X *fuerit exstructum,* Leodegarioque *consecratum; imo illud non serius quam sæculo* IX *exstructum fuisse, evidens fit ex Recensione monasteriorum*

ut verosimile apparet, sæculo IX *fuit consecratum.*

F

AUCTORE C. B.

A monasteriorum et abbatiarum in divisione regni Lotharii inter Ludovicum et Carolum reges anno 870 facta; in illa enim, quæ apud Mabillonium tom. III Annalium Benedictinorum pag. 678 exstat, portioni Ludovici Offonis-villæ monasterium accensetur. Quapropter, cum in Actis episcoporum Tullensium ante laudatis dicti monasterii, veluti sæculo VIII jam conditi, mentio fiat, satis mihi verisimile est, illud jam saltem initio etiam sæculi IX fuisse exstructum, eodemque sæculo circiter medio Leodegario esse consecratum; hincque est, cur tractatum de hoc monasterio, cum Campellense, de quo ante actum est, non serius quam sæculo IX adolescente Leodegario consecratum sit, ad locum hunc remittere visum fuerit.

B
§ XXII. Corpus S. Leodegarii a monachis S. Maxentii metu Normannorum pluries transfertur.

Corpus S. Leodegarii Pictavio

Cultum S. Leodegarii, quem duobus §§ præcedentibus a monasteriis in ejus honorem exstructis probavimus, roborare nunc etiam contendimus a cura et sollicitudine, qua sacrum Sancti corpus servatum fuit immune a sacrilegis Normannorum manibus, dum sæculo IX in Gallias sæpissime irrumpentes, ecclesias ferro et igne vastabant, sacraque omnia profanabant. Cura illa et sollicitudo, ut docebimus, a monachis S. Maxentii, quos penes erat sacrum pignus, fuit adhibita. Sancti Leodegarii corpus, inquit Mabillonius sæculo II Benedictino pag. 706, ex villa Sarcingo in S. Maxentii monasterium Pictavense, jubente Ansoaldo, per Audulfum abbatem translatum, ibidem quievit usque ad cladem Normannorum: quibus per Pictavense solum grassantibus, Maxentienses monachi sacras prædicti Martyris exuvias una cum B. Maxentii reliquiis primo quidem in Armoricam, deinde ad Arvernos, postea Antissiodorum invexerunt. Demum ædificato in S. Leodegarii honorem
C Ebrolio monasterio (quod ab Arvernorum urbe sex circiter millibus dissitum in opidum accrevit, hodie quoque Ordini Benedictino subjectum) ibidem majorem partem reliquiarum S. Leodegarii cum corpore S. Gairini, ejus fratris, dimiserunt. Ita Mabillonius, et sat recte quidem; sed eorum omnium, quæ asserit, probationem expressam non affert, remittens tantum, idque haud dubie pro solis probandis Leodegarii translationibus metu Normannorum factis, ad Vitam S. Maxentii sæculo II Benedictino a se editam, sub cujus finem meminit chartæ cujusdam relatæ a Joanne Besly in Historia ducum Aquitaniæ pag. 217. Chartam illam integram ad calcem Vitæ S. Maxentii abbatis ad diem XXVI Junii a se illustratæ Henschenius noster ex laudato Beslyo transcripsit. Videamus nunc, quid ex illa in præsenti materia possit erui.

in Armoricam, anno

337 Dubium quidem non est, quin ex ea constet, corpus S. Maxentii in Britanniam Armoricam, grassantibus in Aquitania Normannis, fuisse seu translatum seu transmissum. Etenim dicta charta e Chartulario S. Salvatoris Rothoneni deprompta, datæque anno Christi 924 subscribitur ab Ademaro abbate, Haimerico vice-comite, Richardo archidiacono, Turgalo aut Tutgalo sacerdote, aliisque tribus personis, quæ, utpote coævæ, res, quæ in præfato instrumento referuntur, aut indicantur, apprime habuere perspectas ac proin integram fidem merentur; corpus autem S. Maxentii Pictavio in Britanniam Armoricam translatum fuisse, prædicta charta in hunc modum innuit: Notum sit omnibus Christianis Deum timentibus tam clericis quam laicis nobilibus, qualiter adiit Tutgalus sacerdos Pictaviæ, cum consilio et consensu domni Haimerici vicecomitis, Britanniam de Pictavis causa corporis B. Maxentii ad nos; et locutus est cum nostro decano, nomine Moroe, ut deportaremus illud ad propria, promittens nobis plurima beneficia ex parte Haimerici; et nos ei credidimus, consentientes deportavimus eum cum labore maximo usque ad Ligeris flumen; cum enim his verbis significetur, Tutgalum sacerdotem in Britanniam, Minorem scilicet seu Armoricam venisse, ut corpus S. Maxentii repeteret, consequens est, illud tunc ex monasterio Pictaviensi S. Maxentii, in quo ante quieverat, a monachis verosimiliter Maxentianis translatum, in Britannia Armorica exstitisse. Ne vero id ullo modo in dubium queat vocari, Bertrandus Argentræus lib. II Britanniæ Armoricæ E cap. XXVI asserit, Salomonem Britanniæ Armoricæ regem in abbatia Plebelanensi in honorem S. Salvatoris a se exstructa, atque ejus jussu Salomonis nuncupata deposuisse corpus S. Maxentii, sibi ex Aquitania pro singulari munere submissum: et cap. XXVII in charta fundationis dictæ abbatiæ sic loquitur prædictus Salomon rex: In qua (ego) corpus meum sepeliendum devovi, nec non ad augmentum felicitatis et pacis totius Britanniæ, munus adeo maximum nobis transmissum præteritis temporibus, sanctissimum feci collocari Maxentium. Certum ergo est, corpus S. Maxentii ex Aquitania, seu ex monasterio San-maxentiano in Aquitania sito in Armoricam fuisse delatum. Ast, inquies, an hinc ergo est consequens, ut corpus S. Leodegarii in Armoricam pariter fuerit delatum?

verosimiliter 857 deindeque ex Armorica,

338 Respondeo, id hinc, licet non certum, verosimile tamen effici. Etenim, ut mox videbimus, transmissio corporis S. Maxentii eo tempore facta est, quo regio Pictaviensis a Normannis devastabatur, ut sacrum Maxentii corpus non alia de causa ad Salomonem regem videatur fuisse transmissum, quam ut profanationis a Normannis F faciendæ periculo subduceretur. Quare, cum verosimile sit, monachos San-maxentianos eidem periculo voluisse subducere sacrum S. Leodegarii corpus, verosimile etiam est, e solo Pictaviensi in Britanniam Armoricam, a Normannis, ut apparet, tunc liberam, illud fuisse delatum. Id autem etiam reipsa factum esse, amplius ex verbis numeri 343 initio recitandis fit credibile. Inquiro nunc in annum, quo S. Maxentii corpus, ac proin verosimiliter etiam corpus S. Leodegarii in Britanniam Armoricam fuit translatum. Certum apparet, translationem illam factam esse inter annum Christi 856 et 870. Etenim facta est, regnante in Britannia Minore seu Armorica Salomone; liquet id ex proxime laudata fundationis charta, in qua Salomon inquit, sanctissimum Maxentium ad se fuisse transmissum, ac proin, cum Salomon, uti ex auctore Chronici S. Michaëlis apud Labbeum tom. I Bibliothecæ et Annalista Bertiniano apud Bouquetum tom. V Scriptorum intelligitur, anno Christi 857 regnare inceperit, dicta autem charta apud laudatum Argentræum anno Incarnationis DCCCLXIX confecta notetur, consequens est, corpus

AUCTORE C. B.

ut sacrum S. Maxentii corpus, ac proin etiam corpus S. Leodegarii *inter annum 856 et annum 870 fuerit transmissum; neque enim sacra illa pignora ad Salomonem, antequam rex esset, transmissa videntur. Jam vero, cum transmissio illa, ut jam monui, facta videatur, cum Pictaviensis regio, Aquitaniaque a Normannis vastaretur, facta illa verosimillime fuerit anno 857; tunc enim Pippinus, Pippini Aquitaniæ regis filius, qui, invito Ludovico Augusto avo, post patris mortem Aquitaniæ regem se dixerat, una cum Normannis, quibus sese adjunxerat, Pictaviensem regionem Aquitaniamque vastabat.* Pippinus, *ait ad annum 857 Annalista Bertinianus apud Bouquetum tom* VII, Danorum piratis sociatur, Pictavorum civitatem devastat, et multa alia Aquitaniæ loca depopulat.

sæc. ubi nono jam forte senescente,

339 *Habemus itaque jam annum, quo verosimiliter accidit* SS. Leodegarii *et Maxentii ex agro Pictaviensi in Britanniam Minorem seu Armoricam translatio, lubet etiam nunc inquirere in tempus, quo iidem Sancti ex Armorica ad Arvernos fuere translati. Contigisse id non puto, vivente adhuc Salomone rege, quia in charta Beslyi supra* B *laudata, in qua S. Maxentii corpus e Britannia in Alverniam translatum narratur, præcipueque personæ, quæ ad translationem illam concurrere, memorantur, nulla plane fit mentio Salomonis, qui tamen, cum sacrum illud pignus, uti ex Argentræo supra laudato fas est colligere, loco muneris pretiosissimi ad se transmissi haberet, non minimam in translatione illa partem verosimiliter habuisset, ac proin si sub principe illo facta esset, ejus verosimiliter mentio fieret. Accedit, quod Salomon S. Maxentii corpus, cum illud, ut in charta sæpius laudata ait, muneris maximi loco haberet, non facile, in vivis superstes, dimissurus fuisse videatur. Quapropter, cum Salomon, ut Annalista Bertinianus apud Bouquetum tom.* II *Scriptorum testatur anno 874 fuerit a Britanniæ primoribus necatus, consequens est, ut verosimiliter nec S. Maxentii corpus, nec corpus* S. Leodegarii *ante annum illum e Britannia ad Arvernos fuerit translatum. Imo videtur sacrorum illorum corporum translatio, si non serius, certe non citius, quam ultimis viginti annis sæculi* IX *esse peracta. Etenim cum translationem illam, uti ex verbis num. 337 ex laudata Beslyi charta re-* C *citatis liquet, præcesserit tractatus inter monachos, penes quos corpus S. Maxentii in Britannia existebat, et inter Turgalum seu Tutgalum, sacerdotem Pictaviensem, qui Pictavio ex consilio et consensu domini Haimerici vice-comitis in Britanniam corpus S. Maxentii repetiturus advenerat; nomen autem tam vice-comitis Haimerici, quam Tutgali seu Turgali sacerdotis subscriptum inveniatur sæpius laudatæ chartæ Beslyanæ, quæ anno 924 data notatur, consequens est, tam Haimericum vice-comitem, quam Turgalum sacerdotem, cum eidem chartæ subscripserunt, fuisse vel octogenarium vel octogenario majorem, si ambo triginta tantum annorum, cum Turgalus corpus S. Maxentii repetiturus Britanniam adivit, fuisse statuantur; prædicta vero sacrorum corporum translatio anno v: g: circiter 874, quo Salomon Minoris Britanniæ rex necatus est, facta adstruatur; quamquam autem octoginta annorum ætas minime sit incredibilis, mihi tamen verisimilius apparet ætatis tam provectæ non fuisse tam Haimericum vice-comitem, quam Tutgalum sacerdotem, cum laudatæ chartæ a Beslyo productæ subscripserunt, ac proin mihi etiam verisimilius est, sacrorum corporum SS. Maxentii et* Leodegarii *in Alverniam si non serius, certe non citius, translationem, quam ultimis viginti annis sæculi* IX *factam esse.* D

in Alverniam

340 *Atque ita determinato, ut potui, tempore, quo translatio illa ad Arvernos facta est, subdo nunc verba, quibus illa in charta Beslyana post verba num. 337 recitata narratur. Sunt autem hæc:* Deinde cum ibidem *(ad Ligerim)* castra metaremur, audivimus, quod pagani devastabant Pictavensem regionem, plorantes et ejulantes in faciem cecidimus; eoquod beatum Virum a suo Mansolæo, quem Christus sibi præparaverat, expulimus, quatenus vero redire non poteramus, nec in antea ad propria portare. Ecquid inde noster luctus requievit, deinde movimus ad Condatensem ecclesiam, super illud flumen, quod vocatur BEBRONUS, comparantes eam sexaginta solidis cum omni suo territorio. *Quæ verba fere ultima* movimus ad Condatensem ecclesiam super illud flumen, quod vocatur Bebronus, *translationem factam indicant in Alverniam. Etenim Bebronus fluvius in Alvernia situs est, vocaturque hodie, ut Mabillonius sæculo* I *Benedictino ad calcem Vitæ S. Maxentii in margine* E *annotat,* Sivolis, *Gallice* la Sioule. *Quare per Condatensem ecclesiam, ad quam recitatis verbis translatio facta indicatur, intelligi non debet ecclesia aliqua urbis Rhedonensis in Britannia Minori, quæ, teste Baudrando, etiam* Condate *nominata invenitur. Imo per ecclesiam Condatensem intelligi hic non posse ecclesiam aliquam vel urbis Rhedonensis, vel etiam Minoris Britanniæ, perspicuum fit non solum ex eo, quod in Britannia Minori nullum sit flumen nomine* Bebronus, *hodie* Sivolis, *sed etiam ex ipsis mox recitatis chartæ Beslyanæ verbis. Etenim iis dicitur, illos, qui corpus S. Maxentii ex Britannia transferebant Pictavium versus, non potuisse, cum jam ad Ligerim fluvium pervenissent, corpus S. Maxentii, obstantibus Normannis, vel* in antea ad propria portare vel redire, *id est, non potuisse illos vel ad monasterium S. Maxentii reportare Sancti illius corpus vel cum eodem ad locum, unde venerunt, reverti; unde consequens est, ut per Condatensem ecclesiam, ad quam tunc S. Maxentii atque adeo etiam* S. Leudegarii *corpus tulerunt, sit intelligenda non urbis Rhedonensis, sed regionis Arvernorum ecclesia, licet forte in ea nullus locus* F *occurrat, qui* Condate *vocitetur.*

ac tandem initio forte sæculi X *Autissiodorum*

341 *Porro SS. Maxentii et* Leodegarii *corpora in Alverniam procul a Britannia Minori et agro Pictaviensi metu Normannorum translata, in ecclesia Condatensi, in qua fuerant ibidem deposita, non usque Normannorum furor sivit quiescere. Etenim in charta Beslyana post verba proxime recitata, paucis, quæ post recitabimus, interjectis, hæc leguntur:* Devastatio autem Normannorum et timor crevit super nos, quatenus ad salvamentum definivimus deportare corpus ipsius viri *(Maxentii)* et ita fecimus, deportantes honorifice in Antisiodorum pagum, cum adjutorio Ricardi comitis, tunc tempore in corpore viventis. Ille vero cum episcopo et optimatibus totius regionis plurima beato Viro beneficia et fiscos et prædia libenti animo ac devote donare voluerunt. *Fuit ergo corpus S. Maxentii ac proin etiam corpus* S. Leodegarii *ex Alvernia ad pagum seu territorium Autissiodorense translatum, cum utrumque in ecclesia pagi illius seu territorii Condatensi aliquamdiu quievisset. Ast, sciscitabitur forte aliquis, quamdiu quidem in ecclesia illa quievere*

quievere SS. Maxentii et Leodegarii *corpora? Respondeo, nihil omnino suppetere, unde id certo definiri queat. Incertum enim est, uti ex jam dictis liquet, quandonam in Alverniam fuerint allata, incertumque pariter videtur, quandonam hinc, quamquam forte initio sæculi* x *id acciderit, Autissiodorum fuerint translata, ac proin necesse est, ut similiter incertum sit, quanto temporis spatio in ecclesia Condatensi quieta substiterint, ut supervacaneum mihi videatur in rem illam pluribus inquirere. At nunc alia hic exsurgit quæstio, an scilicet memoratæ duæ posteriores SS. Maxentii et* Leodegarii *translationes factæ sint per monachos San-maxentianos agri Pictaviensis; an vero per monachos Rothonenses in Britannia, qui ad monasterium Plebelanum a Salomone rege ipsis concessum, cum multis Sanctorum reliquiis confugerant. Mabillonius, priori sua opinione (vide num. 336) relicta, in eam propendet, quæ existimat, translationes illas per Rothonenses monachos factas esse.*

a monachis, non, ut vult Mabillonius.

342 *Etenim tom.* III *Annalium Benedictinorum pag.* 158 *de monasterio Plebelano monachis illis a Salomone concesso ita scribit:* Processu temporis, ob translatas istuc, ut perhibent, sancti Maxentii abbatis reliquias, appellatum est sancti Maxentii monasterium, idque nomen etiam nunc retinet, non jam abbatia, sed cella monasterii Rothonensis. *Deinde vero eodem ejusdem Operis tomo pag.* 380 *hæc habet:* Ex notitia quadam a Joanne Beslio relata, *cujus jam sæpe meminimus, partemque etiam dedimus,* discimus sancti Maxentii abbatia corpus e suo monasterio, apud Pictones sito, a Salomone Britanniæ duce delatum fuisse in quamdam cellam Rothonensis in eadem Britannia monasterii, quæ sancti Maxentii nomine insignita est. Cum vero inde ad pristinum locum reveheretur, audita Nortmannorum in illas partes incursatione, deportatum fuisse ad Condatensem ecclesiam pagi Arvernensis, sitam super fluvium Bebronum, quem modo Sivolim vocant, sexaginta solidis comparatam cum suo territorio: ubi Rothonenses monachi cellæ sancti Maxentii commorati sunt cum capsa eburnea multis Sanctorum referta reliquiis. Sub hæc, urgente rursus Nortmannorum infestatione, prædicti monachi sacrum beati Maxentii loculum, favente Richardo comite, deportasse dicuntur in pagum Autissiodorensem. Verum Maxentianis cœnobitis sacrum beati Patroni sui corpus repetentibus, Rothonenses illud se restituturos, exceptis maxillis, polliciti sunt, vitamque illius et Missale. *Quibus verbis satis aperte declarat, corpus S. Maxentii ex Britannia in Alverniam, ac deinde Autissiodorum translatum fuisse per Rothonenses in Britannia monachos, qui juxta ipsum in charta Beslyana monachi S. Maxentii idcirco vocantur, quod eorum monasterium ob reliquias S. Maxentii, quas sinu suo complectebatur, S. Maxentii nomen induisset. Quamquam autem hic solum expresse loquatur de translationibus S. Maxentii, intelligendus etiam est de translationibus corporis* S. Leodegarii, *cum has ex illis, ut jam num.* 336 *monui, unice probet, ac proin de ambabus eodem modo loqui, quantum ad præsens institutum, est censendus; si enim corpus* S. Leodegarii, *quod, uti diximus, cum corpore S. Maxentii in Britannia existebat, a Rothonensibus in Britannia monachis translatum non fuerit, consequens est, ut nec corpus S. Maxentii, ut consideranti patebit, ab iis fuerit translatum, ac proin Mabillonius indubie vult, etiam corpus* S. Leodegarii *a Rothonensibus in Britannia monachis fuisse translatum.*

AUCTORE C. B.

Rothonensibus in Britannia,

343 *Verum hæc, quæ num.* 340 *recitata sequuntur, chartæ Beslyanæ verba;* Et ibi demorantur nostri monachi in honore S. Maxentii, cum una capsa eburnea plurimorum Sanctorum reliquiis plena, *non de Rothonensibus in Britannia, ut putat Mabillonius, sed de San-maxentianis in agro Pictaviensi monachis, ut mihi quidem apparet, debent intelligi, atque adeo per hos duæ SS. Maxentii et* Leodegarii *translationes, de quibus posteriori loco actum est, peractæ fuere. Etenim minus mihi verisimile apparet, Plebelanense in Britannia monasterium a Salomone rege monachis Rothonensibus profugis concessum ob translatas illuc sancti Maxentii abbatis reliquias jam tunc, cum hæ e Britannia in Alverniam transferrentur, Maxentiani monasterii nomine fuisse distinctum; quippe Salomon in diplomate, quod de fundatione Plebelanensis in Britannia monasterii apud laudatum Argentræum lib.* II *cap.* XXVII *exstat, sic loquitur:* In nomine Domini, amen. Salomon Dei gratia etc. Notum sit cunctis Britanniæ tam episcopis, quam sacerdotibus, cæterisque nobilibus ducibus, fortissimisque militibus omnibus nostræ ditioni subditis, quomodo venerabilis Richardus abbas, cum aliquibus suis monachis, omnium tamen cæterorum monachorum petitionem deferens, nostram adierit præsentiam in monasterio meo, quod est in Plelan, ubi ego antea unam aulam habui; sed infestantibus Normannis, Connoyon abbas cum precatu monachorum suorum sibi locum refugii ante Normannos, suisque monachis postulans, nos, venerabilemque conjugem nostram Guihenerec adiens petiit, quibus assensum præbentes, non solum supradictam aulam eis tradidimus, sed etiam in eodem loco monasterium non ignobile ex nostro, in honorem sancti Salvatoris, ad refugium supradictis monachis pro hæreditate cælesti et redemptione animarum nostrarum, nec non et nostræ prolis parentumque nostrorum perpetua prosperitate, totiusque regni nostri Britannia, fideliumque nostrorum tranquillissima stabilitate construere jussimus, quem etiam locum monasterium Salomonis vocari voluimus. *Hisce pauca ex eodem diplomate adhuc addit Argentræus, atque reliquum continere descriptionem monilium, quæ Salomon præfato monasterio est largitus. Quare cum hic princeps hinc et ex recitato diplomatis Fragmento admodum beneficus in Rothonenses monasterii Plebelanensis monachos intelligatur fuisse, non facile mihi persuaserim, hos beneficii tam parum memores fuisse, ut monasterium suum, quod munificus eorum fundator, uti ex ultimis diplomatis ex parte recitati verbis liquet,* Salomonis *vocari voluerat, contra expressam ejus voluntatem* S. Maxentii *nuncupaverint, idque vel vivente adhuc Salomone vel certe non diu admodum post ejus obitum, cum anno* 874, *uti jam docuimus, e vivis excesserit, translatioque SS. Maxentii et* Leodegarii *ex Britannia in Alverniam, non diu admodum, uti ex ante dictis patet, post obitum Salomonis acciderit.*

sed etiam, ut apparet, a Pictaviensibus

344 *Ad hæc dubium admodum mihi apparet, an Plebelanense in Britannia monasterium ob translatas istuc S. Maxentii reliquias* Maxentianum *umquam fuerit vocitatum, videturque ipsemet Mabillonius hac de re dubitasse; etenim non indubitanter, sed, addita hac loquendi formula,* ut perhibent, *id affirmat. Fuerit tamen sæpedictum monasterium Plebelanense S. Maxentii nomine*

AUCTORE C. B.

mine aliquando insignitum, minus tamen, ut jam dixi, verisimile apparet, illud ita appellatum jam tunc fuisse, cum SS. Maxentii et Leodegarii *sacra corpora e Britannia in Alverniam transferentur, ut adeo minus etiam verisimile sit per verba chartæ Beslyanæ num. præcedenti recitata Rothonenses in Britannia monachos debere intelligi. Quapropter cum nihilominus per monachos, qui in charta illa intelliguntur, e Britannia in Alverniam SS. Maxentii et* Leodegarii *facta sit translatio, consequens est, hanc per Rothonenses in Britannia monachos verosimiliter non fuisse peractam; unde ulterius consequitur, ut verosimiliter per San-maxentianos in agro Pictaviensi monachos facta fuerit, quod nunc etiam directe lubet ostendere. Translatio illa facta est per eos monachos, quorum unus reliquorum nomine in charta Beslyana sæpe memorata sermonem instituit; sit id vel ex sola ejusdem chartæ lectione manifestum. Quapropter, si monachi illi, quorum nomine chartæ Beslyanæ scriptor loquitur, e S. Maxentii in agro Pictaviensi monasterio exstiterint, consequens erit, SS. Maxentii et* Leodegarii *in Alverniam ac deinde Autissiodorum translationem*
B *per monachos San-maxentianos esse peractam; fuisse autem e San-maxentiano in agro Pictaviensi monasterio eos monachos, quorum nomine chartæ Beslyanæ scriptor loquitur, verosimile evadit, tum ex eo, quod hic* Ademarum, *Pictaviensium S. Maxentii monachorum abbatem, pro suo, monachorumque, quorum nomine loquitur, abbate accipiat :* Haimericus autem, *inquit,* et noster abbas *(Ademarus, uti indicat chartæ subscriptio)* promiserunt nobis centum modios inter panem et vinum hoc anno præsenti *(924, quo charta signatur)* gratulanter dare et unum molendinum cum chartula ex parte Haimerici et terram cultam et incultam pariter dividere; *tum ex eo, quod verbis jam recitatis hæc subdat,* Et nos simus ipsius corporis sine fine custodes, *quibus indicatur conditio, sub qua, Pictaviensibus consentientibus et postulantibus, corporis S. Maxentii restitutio a monachis, penes quos illud Autissiodori erat, fuit promissa. Minus enim verisimile apparet, monachos illos, si Pictavienses non fuissent, corporis S. Maxentii restitutionem ea lege fuisse promissuros, ut suæ illud custodiæ perpetuo haberent commissum. Sic quippe iis Antissiodoro*
C *Pictavium erat transmigrandum, quod in se suscepturi fuisse non videntur, nisi et ipsi monachi Pictavienses fuissent, ut adeo tam ob secundam, quam ob primam rationem hic a me adductam verisimiliter ex S. Maxentii monasterio Pictaviensi exstiterint.*

S. Maxentii ex Britannia e? sur....bus

345 *Neque est, quod dicas, SS. Maxentii et* Leodegarii *corpora ex Plebelanensi in Britannia monasterio in Alverniam, deindeque Autissiodorum fuisse translata, ac proin, cum Plebelanenses monachi non fuerint e Pictaviensi S. Maxentii monasterio, consequens esse, ut translatio illa per Pictavienses S. Maxentii monachos facta non fuerit; Respondeo enim, verosimile esse, quod aliqui saltem e S. Maxentii in agro Pictaviensi monasterio monachi in Plebelanensi monasterio exstiterint. Fuerat quippe S. Maxentii corpus ex abbatia Pictaviensi S. Maxentii metu Normannorum, ut docuimus, ad Salomonem regem in Britanniam securitatis ergo transmissum; verosimile autem apparet, transmissionem illam factam non esse, nisi aliqua saltem San-maxentianorum monachorum a Normannis fugientium parte comitante, ut per consequens in Britannia, in qua S. Maxentii corpus servabatur, nonnulli Pictavienses S. Maxentii monachi, qui eo corpus S. Maxentii detulerant, cum facultate Salomonis regis, et quidem in monasterio Plebelanensi, verosimiliter exstiterint, ab iisque proinde SS. Maxentii et* Leodegarii *corpora e Britannia in Alverniam, ac deinde Antissiodorum potuerint transferri. Et vero reipsa sacra illa corpora ex Britannia in Alverniam ac deinde Autissiodorum per Pictavienses S. Maxentii monachos translata fuisse, certum omnino foret, si fidem facere posset scriptura Collectaneis nostris inserta, quæ ex antiquis Membranis clarissimi viri, domini de la Mare, Divione regii consiliarii desumpta notatur, quæque hunc præfert titulum :* Scriptura de corpore sancti Leodegarii quomodo* ad Ebroylum venerit. D

346 *Etenim illa sic habet :* Tempore, quo gravissima Danorum rabies vastabat misera cæde Galliarum provincias, fluvio Viennæ contiguas, Pictavorum etiam castella atque vicos, omnemque patriam a mari usque ad eamdem Pictavensem urbem impii piratæ populantur. Turonorum æque civitatem adeunt, et strage innumera obruunt, postremo ignibus tradunt. Passim vehuntur quasi lupi pernices ad lacerandas dominicas oves, deo suo humanum sanguinem libantes. Contaminabant sancta, ecclesias ferali rabie comburebant : monasteria vero monachorum destruebant cum suis ædificiis, in solitudinem omnia redigentes, de Christiano populo nefarium exercebant ludibrium. Ab ipso enim littore versus Orientem, usque Aquitaniæ urbem nulla regio libertatem retinere valebat. Quorum piraticam exercitationem, ut Pictavienses sancti Maxentii monachi acceperunt, fama tristi referente, loco cesserunt, secumque sanctissima Beatorum ossa, et pios cineres sancti Maxentii et Leodegarii devexerunt. Tandem, Deo ducente, pervenerunt Arvernum, usque Ebroylum, qui tunc erat regalis fiscus, et sedes regia Karoli. *Quibus verbis translatio sacrorum corporum SS. Maxentii et* Leodegarii *per Pictavienses S. Maxentii monachos facta, luculentissime asseritur, ut adeo id amplius dubium non esset, si scriptura illa fidem certam facere posset. At, licet illa hoc merito non gaudeat, cum nihilominus nonnulla etiam prodat, de quorum veritate constat, verosimiliorem saltem efficit opinionem, qua SS. Maxentii et* Leodegarii *ex Britannia in Alverniam ac deinde Autissiodorum translationem Pictaviensibus S. Maxentii monachis adscribimus; ut autem adhuc verosimilior evadat, juverit hic insuper quædam adjuncta, quæ eorumdem monachorum ex agro Pictaviensi cum Sanctorum reliquiis fugam verosimiliter comitata sunt, quæque nondum satis attigimus, in medium proferre.*

transfertur, quod ut verosimilius fiat. E F

347 *Itaque, Normannis per agrum Pictaviensem anno 857 grassantibus, monachi S. Maxentii, acceptis* Leodegarii, Gerini, *Maxentii, aliorumque Sanctorum reliquiis, quas possidebant, in Britanniam Armoricam a Normannorum, ut apparet, incursionibus tunc liberam secesserunt, atque, ut ego quidem existimo, prima ad monasterium Rothonense, deinde vero cum monachis Rothonensibus Normannos pariter fugientibus ad monasterium Plebelanense a Salomone rege fundatum diverterunt, hincque intelligitur, cur Salomon Britanniæ Minoris rex in sæpe memorato diplomate de fundatione prædicti monasterii Pictaviensium S. Maxentii monachorum, licet horum usui illud pariter concederet, mentionem non faciat, quia scilicet,*

rei gestæ explanatio ulterior adjicitur.

A *scilicet, cum in monasterio Rothonensi habitarent, sub monachis abbatis Rothonensis, ad cujus petitionem monasterium sæpe memoratum fundat, illos etiam comprehendit. Porro, Pictaviensibus Rothonensibusque monachis monasterium Plebelanense post una inhabitantibus, Salomon Britanniæ Armoricæ rex tradidit corpus S. Maxentii, quod ad principem illum, tum ut ejus sibi benevolentiam conciliarent, tum securitatis causa monachi San-maxentiani, ut primum in Britanniam profugi advenerant, verosimiliter dono dederant; atque hinc jam intelligitur, cur Salomon in diplomate sæpius memorato dicat,* munus maximum *sibi* transmissum *fuisse* præteritis temporibus sanctissimum Maxentium, *uti etiam, quomodo San-maxentiani monachi corpus S. Maxentii, licet illud Salomoni ante tradidissent, in manus iterum acceperint, deindeque in Alverniam, Autissiodorumque; monachis scilicet Rothonensibus, quibuscum habitabant, annuentibus, potuerint transferre, eaque ipsa, ut docuimus, cum* Leodegarii, Gerini, *aliorumque Sanctorum reliquiis deinde transtulerint. Ceterum, utut opinio de corporibus* SS. Leodegarii *et Maxentii per San-maxentianos,*
B *in agro Pictaviensi monachos pluries translatis hoc § propugnata verisimilis appareat, contraria tamen probabilitate non caret.*

§ XXIII. Monasteria Ebroliense, Cogniacense atque alia S. Leodegario exstructa, ejusque corpus, excepta parte, quæ Pictavium transmissa fuit, in priori cum corpore S. Gerini reconditum.

Corpus S. Maxentii Pictavium reducere promittunt

C Sæculo x *annis amplius viginti jam inchoato, ac proin, ut docent Historiæ, cessante Normannorum metu, Pictavienses S. Maxentii monachi Autissiodori, ut apparet, commorantes, de transferendo ad priorem sedem S. Maxentii corpore, aliorumque Sanctorum reliquiis, quod, cum adhuc in Britannia versarentur, facere voluerant, serio iterum cogitarunt. Miserunt hinc Pictavium præpositum suum cum duobus monachis, qui de re illa cum Pictaviensibus conferrent. Intelligitur id ex Charta Beslyana § præcedenti sæpissime nominata. In ea enim post verba num.* 341 *recitata ita habetur :* Sed nos expectantes, expavescentes Domini timorem ac stabilitatem rationis, quam habuimus cum nostro confratre Tutgalo, pro quo Sanctorum merita a suis locis fuerunt permota, volentes tenere, quatenus hæc ratio fieret ex toto definita, nec inanis reputaretur ex nostra parte, nec illius. Et ideo misimus præpositum sacerdotem cum duobus monachis ad eum Pictavim, causa illius legationis, quam nobis ex parte vicecomitis portavit Britanniam causa beati Viri. Ipsa vero sententia inter nos et Tutgalum concordante, ipse suum hominem cum nostri fratre decani direxit, mittens ad Haimericum. Ille autem ut audivit, hilari vultu, ut decet, dedit eis responsum, promittens ante comitem et optimates totius civitatis venire, quod et ita fecit; et suum fratrem, abbatem nostrum, secum adduxit Pictavim. Convenerunt autem ante comitem Ebulum, virum inestimabilem, sermone veridicum, vicecomes cum suo fratre, et nostri monachi, et archidiaconus B. Petri Ricardus, et decanus ejusdem Apostoli, qui est totius civitatis doctor veridicus, mente devotus, nomine Mainardus conlocuti sunt inter se de corpore S. Maxentii confessoris eximii et quomodo vel qualiter eum habuimus, et rationabiliter scrutati sunt per omnia. In summa promiserunt monachi nostri, et alius noster homo, corpus beati viri cum capite suo, exceptis maxillis, Pictavim deportare, et Vitam illius et Missale. *Quibus ex verbis, et ex illis, quæ his proxime subduntur, quæque num.* 344 *jam recitata sunt, manifestum sit, monachos San-maxentianos Autissiodori, ut apparet, commorantes, corpus S. Maxentii, præmisso cum Pictaviensibus tractatu, Pictavium se reducturos promisisse, ut adeo de re illa, uti asserui, tunc serio cogitarint.*

monachi, ut apparet, San-maxentiani, idque, quidquid dubitet

E 349 *Mabillonius nihilominus vocat in dubium, an re ipsa S. Maxentii corpus, cessantibus jam Normannorum in Galliam irruptionibus, Pictavium fuerit revectum; hoc autem dubium tom.* III *Annalium Benedictinorum pag.* 380 *his verbis, quorum jam supra partem dedi, exponit :* Maxentianis cœnobitis sacrum beati Patroni sui *(Maxentii)* corpus repetentibus, Rothonenses illud se restituturos, exceptis maxillis, polliciti sunt, Vitamque illius et Missale. Sed tandem convenit inter eos, ut Rothonenses essent ipsius corporis perpetui custodes cum auctoritate et securitate Ebuli comitis. Id factum hoc anno (924) xii Kalendas Julii, feria prima, seu Dominica. Ab eo tempore magna pars reliquiarum sancti Maxentii asservatæ dicuntur in monasterio sancti Leodegarii de Ebrolio, diœcesis Claromontensis, præter quasdam particulas, quæ in Maxentiano apud Pictones monasterio habentur. Et tamen in Chronico Malleacensi *(apud Labbeum tom.* II *Novæ Bibliothecæ pag.* 21) legitur anno mlix corpus beati Maxentii adjutoris (id ei cognomen erat) in Maxentiana basilica ostensum fuisse et conditum ei F sepulcrum novum vi Nonas Octobris. Adeo difficile est reliquiarias lites explicare, nedum componere. *Quibus verbis innuit, sese, an corpus S. Maxentii Pictavium fuerit revectum, duas ob causas potissimum dubitare : prima est, quod, ut putat, secundum chartam Beslyanam sæpissime laudatam Maxentiani cœnobitæ tandem consenserint, ut monachi Rothonenses, qui Pictavium commigrasse non videntur, perpetui essent corporis S. Maxentii custodes; verum, uti chartam Beslyanam consideranti patebit, Maxentiani cœnobitæ in id non consenserunt, sed Haimericus vicecomes, aliique Pictaviensium optimates consenserunt, ut monachi, qui cum corpore S. Maxentii Autissiodori commorabantur, quosque, uti ex dictis § præcedenti apparet,* Rothonenses *forte perperam vocat, perpetui essent corporis S. Maxentii custodes, idque ea lege, ut illud, ac proin etiam sedes suus Pictavium transferrent.*

Mabillonius, ad agrum Pictaviensem reipsa deinde

350 *Altera ratio dubitandi Mabillonii est, quod ab eo tempore, nempe ab anno 924 magna pars reliquiarum S. Maxentii asservari dicatur in monasterio* S. Leodegarii *de Ebrolio; verum quomodo*

AUCTORE C. B.

quomodo in monasterio S. Leodegarii *de Ebrolio ab anno* 924 *magna pars reliquiarum S. Maxentii asservari potuit, si illud, uti Chronicon Malleacense laudatum observat, anno* 961 *tantummodo sit conditum? Ad hæc Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* II *col.* 369 *sanctos abbatiæ* S. Leodegarii *de Ebrolio Patronos recensent, iisque non annumerant S. Maxentium, quod indicio esse videtur, non notabiles, S. Maxentii reliquias ibidem exstitisse. Puto itaque corpus S. Maxentii Autissiodoro, cessante Normannorum metu, Pictavium a monachis non Rothonensibus, sed, ut apparet, Pictaviensibus Maxentianis Autissiodori commorantibus fuisse revectum, ut adeo in Chronico Malleacensi verosimillime recte notetur anno* 1059 *corpus beati Maxentii in Maxentiana basilica fuisse ostensum, novumque ei sepulcrum fuisse conditum. Imo corpus S. Maxentii una cum corpore* S. Leodegarii *aut saltem ejus parte, cujus rei causa de corpore S. Maxentii hic ago, jam anno circiter* 963 *Pictavium fuisse reductum, nunc luculentius ostendo. Galliæ Christianæ auctæ Scriptores, tom.* II *col.* 1245 *de Pictaviensi S. Maxentii abbatia ex pervetusto, ut aiunt, ejusdem cœnobii Chartario sequentem* B *subministrant notitiam :* Igitur Clodovei tempore abbadia nostra *(San-maxentiana)* sumsit exordium, quia ipse ex sua parte tribuendo hunc locum Adjutori Maxentio, eam maxime dotavit. Ante tempus ipsius, sicut dinoscitur, erat monasterium dicti S. Maxentii sub regimine venerabilis Agapii presbyteri vel abbatis, cujus almus Adjutor, meritorum gratia exigente, ad pastoralem curam successit in monasterio, quod tunc temporis dicebatur S. Saturnini martyris. Sed eodem Adjutore ibidem honorifice, sicut decuit, defuncto, nomen monasterii propter pretiosi corporis præsentiam in honore Confessoris almi ab omni populo diu habitum est usque ad tempus domni Ebulonis comitis vel episcopi Lemov. sedis, qui inde ipsum corpus honorifice transtulit in basilicam, in qua usque hodie requiescit, nec non et corpus beatissimi martyris Leodegarii in eodem die de sua ecclesia in eamdem basilicam simul collocavit, quam ipse etiam suis opibus fieri jussit atque dedicavit

reductum, in novam ecclesiam defertur cum reliquiis

351 *Ebulo, Lemovicensis episcopus, qui et* Ebulus, Eblus *et* Eblo *appellatus reperitur, quique hic corpus S. Maxentii et* S. Leodegarii *tran-* C *stulisse memoratur, abbas fuit Maxentiani in agro Pictaviensi monasterii ; intelligitur id ex charta, qua Guillielmus, ejus frater, totius Aquitaniæ comes notum facit,* qualiter frater suus, Ebolus scilicet venerabilis Lemovicensis sedis episcopus, et monasterii confessoris Christi Maxentii abbas egregius, acquirit a Begone silvulam et ecclesiam adjacentem etc. *Rexit autem abbatiam illam jam ab anno saltem* 936; *ad hunc enim annum in Chronico Malleacensi apud Labbeum tom.* II *Novæ Bibliothecæ pag.* 202 *legitur,* Erat Ebulus episcopus et abbas S. Maxentii ; *quare, cum anno circiter* 963 *aut* 964, *ut laudati Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tomo proxime citato col.* 1248 *docent, e vivis excesserit, consequens est, si non citius, certe non serius, quam inter annum circiter* 936 *et* 964 *accidisse, quod verba e Chartario Maxentiano mox recitata indicant, Ebulum scilicet corpora SS. Maxentii et* Leodegarii *transtulisse in basilicam ; illam nempe, quam, uti ex Chronico Ademari, monachi S. Eparchii apud Labbeum tom. proxime citato Novæ Bibliothecæ pag.* 166 *fas est colligere, de novo exstruxerat. Cum itaque, uti ex jam dictis liquet, corpora S. Maxentii et* S. Leodegarii *ab Ebulo Lemovicensi* D *episcopo, Maxentianæque abbatiæ abbate medio circiter sæculo* X *in novam ecclesiam fuerint translata, consequens est, ut utrumque illud sacrum pignus saltem paulo ante Autissiodoro Pictavium fuerit revectum. Atque hinc quidem mihi vix non certum fit monachos cum corporibus S. Maxentii et* S. Leodegarii *Autissiodori commorantes, fidem suam de revehendo Pictavium S. Maxentii corpore, quam anno, ut vidimus,* 924 *obligarant, non diu admodum post liberasse, atque adeo anno circiter* 930 *corpus S. Maxentii cum corpore* S. Leodegarii *aut saltem aliqua ejus parte Pictavium reduxisse.*

S. Leodegarii, quarum tamen major pars

352 *Dico* aut saltem cum aliqua ejus parte, *quia dubium mihi est, an in Chartario Maxentiano supra laudato per corpus* S. Leodegarii *integrum hujus sancti Antistitis corpus, an tantum pars quædam intelligenda sit, uti sæpe alias fit. Dubium illud movet Scriptura, cujus supra partem dedi, e Membranis antiquis clarissimi viri Domini de la Mare Divione regii consiliarii deprompta et a patre Chiffletio Societatis nostræ sacerdote ad Majores nostros transmissa. Etenim in hac post verba num.* 346 *recitata, narrationemque miraculi, quod hic locum postea saltem in sub-* E *stantia habebit, hæc leguntur :* Protinus illum locum *(Ebrolium)* rex Karolus assignavit Domino, quem plurimis prædiorum redditibus ditavit, et munerum largitionibus ampliavit. Terminos etiam loci illius, prout voluntas venerabilium fratrum erat, devote contulit. Ergo cum summa industria et sollerti studio ædificatur ecclesia in beati Leodegarii honore quæ huc usque a fidelibus colitur et veneratur. Illo confluebat multitudo nobilium maxima, * præsentis sæculi oblectamentis et mundanarum pompis facultatum. Denique postquam Francia quievit a tumultuum fragoribus plures a patria exules nativum expetunt solum, gaudentes invisere natalės suos, et penates superstites. Quod ut adverterunt monachi Pictavienses, qui ob metum gentilium, corpora Sanctorum detulerant Arvernum, censuit quædam pars reverti ad natale solum cum corpore beati Maxentii; altera quoque mansit et usque in præsens manet Ebroylo cum corpore sancti Leodegarii; ubi omnipotens Deus Sanctum suum mirificavit et miraculorum attestationibus honorificavit. *Quibus verbis innuitur corpus* S. Leo- F *degarii ex Alvernia, quo metu Normannorum Pictavio fuerat delatum, Pictavium, metu illo cessante, circa annum* 930 *non fuisse reductum, ut adeo dubium sit, an in Chartario Maxentiano supra laudato per corpus* S. Leodegarii *integrum ejusdem sancti Antistitis corpus, an pars tantum debeat intelligi.*

** hic deesse videtur* spretis

Ebolus

353 *Ast, inquies, Scriptura, e qua jam duplicem partem huc transcripsimus, plus uno laborat errore, ac proin fidem non meretur. Ait enim, regem Karolum, quem nullo indicio a regibus Galliarum homonymis distinguit, monachis S. Maxentii, Normannos per Galliam late grassantes fugientibus, Ebrolium cum plurimis prædiis concessisse, ut adeo innuat, tunc Ebroliense in Alvernia monasterium a rege quodam, nomine Carolo, fuisse fundatum, quod proin juxta dictam Scripturam vel sæculo nono, vel certe initio sequentis, cum Normannorum per Galliam grassationes non diutius durarint, necessario acciderit. Pugnat autem id cum Chronico Malleacensi plus semel jam laudato, in quo apud Labbeum tomo adhuc citato Novæ Bibliothecæ ad annum* 961 *legitur :* Hoc tempore

AUCTORE C. B.

A tempore extructum est cœnobium sanctæ Mariæ et sancti Vincentii sanctique Leodegarii martyris, quod est situm super Severa. S. Ligdaire sur Seure. Eodem tempore cœnobium sancti Leodegarii Arvernis Ebrolii cœnobii, ubi abbas fuit Amblardus. *Ad hæc Scriptura eadem plus vice simplici jam memorata pugnare videtur cum Charta Beslyana, ex qua supra varias SS. Maxentii et* Leodegarii *translationes probavimus; indicat enim hæc corpus S. Maxentii primo in Britanniam, deinde in Alverniam ad ecclesiam Condatensem, ac Autissiodorum, nulla omnino monasterii Ebroliensis facta mentione, fuisse translatum; illa vero, ut utrumque ejus fragmentum jam recitatum inspicienti patebit, insinuare videtur, S. Maxentii corpus, ut primum in Alverniam fuit delatum, Ebrolii fuisse depositum, ibique semper, donec Pictavium reduceretur, quievisse, ac proin nec ad ecclesiam Condatensem, nec dein Autissiodorum, crescente Normannorum devastatione, fuisse delatum, ut per consequens cum Charta Beslyana laudata pugnare, fidemque proinde mereri non videatur: Fateor, hinc utcumque, at præcipue, ut infra docebo, aliunde Scripturæ laudatæ fidem non parum*
B *mihi esse suspectam.*

ubi hodieque sacra Sancti pignora servantur.

354 *Verum sat verisimile videtur, majorem partem reliquiarum* S. Leodegarii *una cum corpore* S. Gerini, *ejus fratris, in monasterio Ebroliensi fuisse reconditam, cum ibi hodieque sacra Sancti pignora asservari, testentur Galliæ Christianæ auctæ Scriptores, dum tom.* II *col.* 369 *de Ebroliensi monasterio sic scribunt:* Ebrolium seu Eborolium, olim prædium Apollinaris Sidonii, nobile Benedictinorum cœnobium ad ripam Sivolis seu Sicaulæ situm, duabus ab urbe Gannato leucis, tribus vero a Menatensi cœnobio, conditum est anno DCCCCLXXI, *(imo anno* DCCCCLXI) regnante Lothario, ut observat Chronicon Malleacense; cujus patroni B. Maria, SS. Apostoli Petrus et Paulus, ac S. Leodegarius martyr, ut diximus ex charta fundationis monasterii S. Leodegarii de Cogniaco. Vulgo tamen S. Leodegarii monasterium nuncupatur, cujus sacra pignora una cum reliquiis S. Guarini, fratris ejusdem S. Leodegarii episcopi Æduensis, in altari principe adservantur. *Quare cum Scriptura sæpe laudata modum doceat, quo corpus* S. Leodegarii *seu major saltem pars reliquiarum ad monasterium Ebroliense devenit, isque aliunde non innotescat,*
C *fides omnis eidem Scripturæ deneganda non videtur, præsertim cum forte ita possit exponi, ut per hæc verba ante adhuc recitata* Protinus illum locum rex Karolus assignavit Domino, quem plurimis prædiorum redditibus ditavit, et munerum largitionibus ampliavit. Terminos etiam loci illius, prout voluntas venerabilium fratrum erat, devote contulit. Ergo cum summa industria, et sollerti studio ædificatur ecclesia in beati Leodegarii honore *etc. significet, monachos San-maxentianos non statim, ut villam regiam Ebroliensem acceperant, sed aliquamdiu dumtaxat post, puta, cessantibus Normannorum per Gallias devastationibus, monasterium exstruxisse, antiquis interea, dum hæ durarent, ædificiis contentos, ut adeo Scriptura sæpius laudata cum Chronico Malleacensi num. præcedenti citato forte non pugnet. Porro oppositio, quam illa (vide num. præcedentem) habere videtur cum Charta Beslyana, forte etiam tolli potest, dicendo, quod, omissis SS. Maxentii et* Leodegarii *in Britanniam, Alverniam ac deinde Autissiodorum translationibus, tantummodo referat translationem ad Ebrolium post alias memoratas factam, quod et ipsa Scriptura sæpissime laudata utcumque videtur innuere, dum verbis num.* 346 *recitatis, quibus narrat monachorum Pictaviensium cum corporibus SS. Maxentii et* Leodegarii *præ metu Normannorum fugam, mox subdit:* Tandem, Deo ducente, pervenerunt Arvernum usque Ebroylum, qui tunc erat regalis fiscus et sedes regia Karoli.

a monachis Maxentianis Pictavio

355 *Accedit etiam, quod, cum saltem ex Mabillonii (vide num* 336) *opinione Ebrolienses monachi corpus* S. Leodegarii *aut saltem majorem ejus partem, quæ* corpus *vocatur, vere aliquando possederint, necesse juxta eum sit illud, si non eo modo, quo in Scriptura mox iterum citata exponitur, Ebrolium devenit, Ebroliensibus monachis, cum eorum conderetur monasterium aut jam conditum esset, a Maxentianis, a quibus in hoc casu Pictavium fuisset relatum, dono esse transmissum aut concessum: minus autem verisimile appareat, hos sacrarum reliquiarum, ut credere par est, verosimillime amantes, minorem pretiosissimi thesauri, corporis, inquam,* S. Leodegarii, *partem sibi retinuisse; majorem vero Ebroliensibus in Alvernia monachis concessisse. His ce omnibus perpensis, satis mihi probabile est, sacrum* Leodegarii *corpus ad Ebrolienses eo modo pervenisse, quo in Scriptura* E *a Chiffletio ad Majores nostros transmissa exponitur, idque multo crederem libentius, nisi Scripturæ ejusdem fides mihi aliunde esset suspecta, ex illo scilicet, cujus supra memini, miraculo, quod continet, quodque a veritate alienum otiosumque tantummodo videtur ad augustiora atque memorabiliora cœnobii Ebroliensis primordia facienda excogitatum figmentum; qua de re ut idem ferat eruditus lector mecum judicium, opus dumtaxat est, ut istud vel in substantia, ut supra promisi, hic subnectam. Fabella sic habet: San-maxentiani in agro Pictaviensi monachi metu Normannorum cum corporibus SS. Maxentii et* Leodegarii *in Alverniam fuga delapsi, perveniunt ad Ebrolium, villam regiam, in qua tunc versabatur rex Carolus; (fuerit hic forte Carolus,* Simplex *cognominatus) mittunt ad hunc monachi, qui sibi errabundis locum, in quo ædem congruam possint exstruere, supplices a Carolo exposcant; ast rex (omitto hic adjuncta, quæ regiam majestatem plane dedecent nec vel idcirco credibilia apparent) petitioni eorum nolens annuere, mox Dei judicio ob monachorum contemptum paralysi percutitur, ductusque ad Sanctorum corpora, tandem post triduanas suorum* F *preces sanitati restituitur, hocque commotus miraculo Ebrolium, plurimorum prædiorum redditibus ditatum, monachis possidendum habitandumque concedit. Tale est initium Ebroliensi in Alvernia monasterio in Scriptura sæpissime memorata affictum, quod nemo non, quantum opinor, pro commentitio habebit. Verum nihilominus apparet, Ebrolium monachis ad monasterii exstructionem concessum villam regiam quondam fuisse; Mabillonius enim lib.* IV *de Re Diplomatica pag.* 282 *de Ebrolio seu Ebruylo vel Evrogilo, Gallice* Ebreuil *se scribit;* Evrogilum ad Sicaulam flumen castrum est, regio quondam palatio insigne, nunc abbatia Benedictini Ordinis clarum. Ibi Ludovicus Aquitaniæ rex, postea imperator, singulis quadrienniis, consulto Caroli parentis hiberna transigebat. Censet eruditus vir Hadrianus Valesius Evrogilum idem esse cum Eborolaco, cujus meminit in epistola ad Hypatium Sidonius. Nihil quidem in hoc Sidonii loco habetur, quod Eborolaci designet situm; at viri perspicacissimi conjecturæ lubens accedo, cui etiam Gallici nominis EBREUIL affinitas suffragatur! *Ita Mabillonius, cujus textum integrum libuit transcri-*

AUCTORE C. B.

profugis verosimiliter fuit recondita Monasterium aliud in honorem

bere, quia notitiam de Ebroliensi in Alvernia monasterio antea datam confirmat.

356 *Cum itaque Ebrolium urre olim, uti Scriptura jam toties nominata indicat, villa regia exstiterit, hæcque jam in monasterium Ordinis Benedictini sit conversa, satis verisimile apparet,* non solum S. Leodegarii *corpus eo modo, quo Scriptura illa asserit, ad Ebroliense monasterium venisse, sed etiam hoc, cessantibus Normannorum in Galliis irruptionibus, a monachis Pictaviensibus profugis fuisse exstructum, hocmque in illo partem, aliis cum corpore S. Maxentii Pictavium redeuntibus, cum corporibus* SS. Leodegarii *et* Gerini, *ejus fratris, mansisse. Atque hæc de Ebroliensi* S. Leodegarii, *seu in honorem* Leodegarii *in Alvernia condito cœnobio, dicta sufficiant. Venio nunc ad quatuor alia monasteria, quæ* Leodegarii *nomine pariter insignita sunt. Illud, de quo ut primum agam, ordo chronologicus exigit, vocatur* abbatia S. Leodegarii ad Separim, Gallice la Sevre. *Sita hæc est in diœcesi Santonensi, conditaque, ut testatur Chronicon Malleacense, anno Christi* 961, *regnante Lothario rege. De hoc monasterio Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* II *col.* 1123 *sequentem*
B *præbent notitiam :* Hæc abbatia Ordinis Benedictini ad Separim amnem prope Niortum sita, fundatur an. DCCCCLXI ex Chronico Malleacensi. Statim vero ab exordio suo S. Maxentii monasterio subjicitur. *Verum monasterio S. Maxentii hoc usque subjecta non mansit. Etenim laudati Scriptores tomi citati col.* 1124 *ita loquuntur :* Hoc monasterium S. Leodegarii *in diœcesi Santonensi* hactenus existit, estque sui juris; *ita illi, qui de eadem abbatia tom. citato col.* 1123 *etiam hæc commemorant :* Hanc abbatiam usurparunt vicecomites Niortenses usque ad obitum Arberti vicecomitis, post quem Aldeardis vicecomitissa ipsius vidua eam restituit Bernardo abbati S. Maxentii, cujus juris antiqui erat, inquit Chronicon Malleacense. *Subjungunt deinde restitutionis chartam.*

S. Leodegarii anno forte 961 prope Niortum,

357 *Hæc innuit prædictum diœcesis Santonensis prope Niortum monasterium* S. Leodegario *constructum seu donatum fuisse, ac proin illam hic integram transcribo :* In nomine Dei et Salvatoris nostri J.-C. Ego Audeardis et filii mei, notum fieri volumus solertiæ omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, tam præsentium quam futurorum, quod ad deprecationem domni Bernardi abbatis
C placuit nobis reddi ecclesiam S. Mariæ et S. Vincentii martyris, quæ nunc modo monasterium sancti Leodegarii martyris vocatur, quam antecessores nostri ob remedium animarum suarum contulerunt piissimo Adjutori Maxentio et martyri Leodegario. Nos vero rem diligenter examinantes, prius tumulavimus Arbertum seniorem meum, orantes, ut pius Adjutor Maxentius a tartareis ignibus, sui intercessione eum dignetur eripere. Expleto ergo sepulturæ obsequio, concessimus congregationi ibidem Deo militanti, ut, quidquid ab hodierno die ob utilitatem ejusdem monasterii facere et ordinare voluerit, liberum in Dei nomine per hanc nostram auctoritatem arbitrio * habeant faciendi, quidquid elegerint, nomine contradicente *etc. Charta hæc data notatur* III Idus Maii, regnante Rotberto rege Francorum; *memorata autem restitutio in Chronico Malleacensi sæpius laudato apud Labbeum tom.* II *novæ Bibliothecæ pag.* 205 *inter annum* 996 *et* 1000 *annotatur ; quare, cum Robertus seu Rotbertus Francorum rex anno* 997, *ut Pagius in Criticis ad annum* 998 *num.* 1 *et* 3 *erudite probat, regnare inciperit, consequens est, ut restitutio illa vel anno* 997, *vel* 998, *vel* 999 *acciderit. Jam vero, cum ab anno* 961, *quo, uti ex Chronico Malleacensi laudati Galliæ Christianæ auctæ Scriptores docent, usque ad annum* 999 *anni tantum* 38 *excurrant, dubitari potest, an* S. Leodegarii *prope Niortum monasterium non citius fuerit, quam anno* 961, *fundatum, quia, cum Audeardis in præfata restitutionis charta anno vel* 997, *vel* 998, *vel etiam* 999 *confecta dicat, antecessores suos* ecclesiam S. Mariæ et S. Vincentii martyris, quæ nunc modo monasterium sancti Leodegarii martyris vocatur, *S. Maxentio et* S. Leodegario *martyri contulisse, per antecessores suos, ecclesiæ S. Mariæ et S. Vincentii donatores, seu abbatiæ* S. Leodegarii *fundatores, cum post hos abbatiam hanc vicecomites aliquot Niortenses jam usurpassent, intelligere videtur personas, quæ tunc ab annis amplius* 38 *vixerant, ut adeo dubitari possit, an abbatia* S. Leodegarii *prope Niortum non citius, quam anno* 961, *fuerit fundata ; ac proin, an Chronicon Malleacense in assignando anno, quo hæc fundata est, non aberret ; unde consequens est, ut etiam* dubitari queat ; an idem Chronicon Malleacense in assignando supra assignato anno, quo abbatia Ebroliensis fundata fuit, pariter non* E
aberret.

aliud sæculo X senescente, aut initio XI

358 *Ast id hic notasse sufficiat. Pergo nunc ad aliud Gloriæ posthumæ Sancti nostri monumentum. Helgaldus seu Helgaudus, Floriacensis monachus, qui Historiam seu potius Epitomam Vitæ Roberti, Francorum regis, litteris consignavit, apud Bouquetum tom.* X *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 115 *loca sacra a principe illo, cui coætaneus exstitit, ædificata enumerat, iisque accenset monasterium* S. Leodegarii *in sylva Aquilina. Robertus Francorum rex ab anno* 997, *uti jam docuimus, regnare incepit, vitamque et regnum, uti apud Pagium in Criticis ad annum* 1033 *et* 1034 *num.* 8 *et seq. luculenter probatum invenies, anno* 1031 *pariter finivit ; unde consequens est, ut inter annum* 996 *et annum* 1032 *præfatum* S. Leodegarii *in Sylva Aquilina monasterium fuerit exstructum ; hocque solum hic pro certo possum asserere, cum nihil suppetat, quo monasterii illius constructio seu fundatio anno determinato affigatur. De Sylva Aquilina, in qua situm erat* S. Leodegarii *monasterium, Baudrandus in Geographia hæc habet :* Aquilina Sylva, la forest d'iveline, sylva et tractus Galliæ in Carnotensi agro Belsiæ, et versus F
Fanum S. Arnulfi, sed nunc vix sylva apparet, et Aquilina etiam dicta fuit in Actis mediæ ætatis. *Verum, ut Mabillonius lib.* IV *de Re Diplomatica pag.* 292 *observat, sylvam Lisgam, Lisicam seu Lesgam, quæ a sylva Cotia flumine Axona dirimitur, longeque proinde a Carnotensi Belsiæ agro abest, nonnulli, quia Gallice* Lesgue *et vulgo* Laigle *est dicta,* Aquilinam *vocavere ; ii autem, ut idem Mabillonius ibidem affirmat, facere id contendunt jam inde a sæculo* XI *etiam Helgaldum mox laudatum, dum* monasterium sancti Leodegarii in silva Aquilina *a Rotberto Francorum rege constructum commemorat. Quapropter, si id veritati consonet, consequens est, ut sylva, in qua Rotbertus* Leodegarii *monasterium ædificavit, a Carnotensi Belsiæ agro procul distet, nec sit illa sylva, quæ Gallice hodiedum dicitur* la forest Iveline.

in sylva Aquilina, Gallice la forest Iveline

359 *Ast laudatus Mabillonius observationi suæ jam expositæ hæc subjungit :* Eorum . . *qui sylvam Lisgam, Lisicam seu Lesgam ab Helgaldo in casu memorato* Aquilinam *vocari existimant*, opinioni ipse quoque lubens accederem, si monasterium

* arbitrium

A rium istud, *quod in sylva Aquilina a Rotberto conditum fuisse, Helgaldus narrat*, esset idem cum illa S. Leodegarii ecclesia, quam in castro silvaque Lisga positam, Philippus rex anno memorato (1083 *nempe*) Silvæ-majoris monachis attribuit. At quo minus ita sentiam, vetat id, quod in Chronico Mauriniacensi lego ad annum MCXXIX, scilicet Mauriniacenses monachos insperato Papæ Innocentii suum ad monasterium accessu turbatos, misisse velociter, qui Thomæ abbati cum Guarino priore, in Aquilina ultra S. Leodegarium ad loculum quorumdam Eremitarum forte profecto, talia nuntiat, ut venire festinet. Quod ille protinus intra eumdem diem, aut potius nocte illa adhuc tenebris durantibus, exsecutus est. Erat igitur silva Aquilina, LA FOREST IVELINE, cujus meminit Pippinus apud Dubletum, Mauriniacensi cœnobio proxima, in eaque continebatur S. Leodegarii monasterium, auctore Rotberto, ædificatum. *Ita Mabillonius, recte censens, probansque, monasterium* S. Leodegarii *a Rotberto rege, non in sylva Lisga, seu Lesga aut Lisica, sed in sylva Aquilina*, la forest Iveline *ædificatum, Helgaldumque proinde per sylvam Aquilinam, non intelligere sylvam Lisgam, Axona a* B *Cotia sylva diremptam, sed sylvam, quæ Gallice* la forest Iveline *nominatur, quæque a monasterio Mauriniacensi, seu S. Mauri diœcesis Parisiensis monasterio nunc abolito haud procul dissita, ad portam Australem, ut in Tabula geographica regionis et silvæ Ivelinæ Blaviana notatur, agro Parisiensi assidet. De silvo-Aquilina, deque monasterio* S. Leodegarii *in ea a Rotberto rege ædificato hæc ex Mabillonio notasse libuit, quia, cum monasterium illud jam sit abolitum, non facile studiosus lector, quo loco situm fuerit, apud alios scriptores accurate definitum inveniet.*

Quoque insuper alia, alterum in Normannia

360 *Post hoc Aquilinæ silvæ* S. Leodegarii *monasterium, tertio loco memorandum venit puellare in Normannia monasterium*, S. Leodegarii *pariter dictum, de cujus situ, cum adhuc exstat, studioso lectori facilius est cognoscere. Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. XI col. 853 illud in Lexoviensi provinciæ ecclesiasticæ Rothomagensis diœcesi collocant, sequentique notitio illustrant :* Humfredus de Vetulis auctor S. Petri Pratellensis, auctor quoque fuit S. Leodegarii. Paulo enim post conditum virorum cœnobium, alterum etiam virginum in eadem valle construxit, flagitante Alberada conjuge sua, illudque in honorem B. Mariæ et S. Leodegarii martyris dedicari curavit multisque prædiis dotavit, veterum more, qui monasteria ejusmodi duplicia struere ac conjungere solebant. *Ex his verbis, quibus laudati Galliæ Christianæ auctæ Scriptores eam, quam de S.* Leodegarii *in Normannia parthenone suggerunt, notitiam dumtaxat inchoant, tria potissimum discimus, primo quidem præfatum monasterium in honorem sanctissimæ Virginis Mariæ, sanctique* Leodegarii *esse fundatum atque consecratum; deinde vero, quo tempore, quoque diœcesis Lexoviensis loco fuerit exstructum; cum enim mox recitatis verbis ob Humfredo de Vetulis in eadem valle, in qua Pratellense virorum monasterium ab eo fuerat conditum, paulo post dicatur exstructum; ab isto autem illustri, munificoque viro dictum Pratellense virorum monasterium in loco, prout iidem laudati Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. proxime citato col. 834 et 835 testantur, inter montium angustias haud procul a ponte Audomari posito, quem veteres* Pratellos, *alii* Pratellum *vocant, ante annum* 1035 *fuerit exstructum, consequens est, ut puellare* S. Leodegarii *monasterium, de quo hic* C *sermo est, in eodem etiam loco haud procul a ponte Audomari inter angustias montium posito fuerit exstructum, idque circiter paulo post annum* 1035.

AUCTORE C. B.

anno circiter 1035 ab Humfredo de Vetulis.

361 *Hisce omnotatis, reliqua notitiæ transcribi jam cœpta verba, cum ad gloriam Sancti nostri posthumam pariter faciant, etiam lubet subjungere. En illa :* S. Leodegario donavit Humfredus *(Pratellensis virorum monasterii fundator)* quidquid in villa Bodelfa possidebat, Malgerio archiepiscopo, a quo id beneficium tenebat, assentiente et confirmante ea conditione, ut abbatissa ejusdem monasterii semel in anno in solemnitate ejusdem dominatricis nostræ et Dominæ Mariæ in episcopio suo deserviret. Ne quis vero de his litem moveret, Hugo grammaticus archidiaconus Rotomagensis, in dedicatione ipsius Pratellensis ecclesiæ ex præcepto Humfridi sub gravi pœna interdixit, quod Hugo Lexoviensis episcopus sanxit. Paternam donationem ratam habuit, auxitque Rogerius de Bellomonte, aliique ejus exemplo conterranei multa eidem cœnobio contulerunt. Inter alios præeminet Alberada, quæ Humfrido marito superstes, cum filio suo Rogero duos mansos terræ in Corbellomonte de terra Turchetilli, sui avunculi, donavit, qui Turchetillus S. Leodegario quædam largitus E memoratur pro anima uxoris suæ Durandæ, quæ in eodem parthenone monacha facta est et sepulta, uti et Alberada ejusdem cœnobii fundatrix, cujus obitus XII Calend. Octobris notatur. *Plurimam sane hæc erga S.* Leodegarium *venerationem arguunt; restat, ut de Cogniacensi Sancti cœnobio, altero cultus a fidelibus sancto Martyri delati monumento, nunc pauca dicamus. Hujus notitiam satis exactam non inveni, ac proin quadam ad hanc conducentia huc tantum adduco. Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. II col. 1125 in Abbatum Sanmaxentiensium Catalogo ita scribunt :* Aimericus, antea monachus Ebrolii in Arvernia, deinde novi cœnobii Ebroliensis in pago Santonensi, anno circiter MXLI fundati rector, tum abbas S. Leodegarii prope Niortum, tandem evasit abbas sancti Maxentii anno saltem MLIX Nonis Decembris.

alterum in diœcesi Santonensi, Cogniacense dictum, exstruuntur.

362 *De novo autem cœnobio Ebroliensi in pago Santonensi ita annotant in margine :* Ebroliense pagi Santonensis monasterium idem est ac Leodegarii de Cogniaco. *Deinde eodem tom. in episcopis Petracoriensibus de Arnoldo XIX Petracoriensi episcopo, qui fundator fuit monasterii* S. Leodegarii de Cogniaco *ita scribunt :* Refert Epitome, cum F Petracoriensem ecclesiam rexisse annos XXII et obiisse anno Domini MXXXVI, 2 Idus Julii, sepultumque esse in ecclesia S. Frontonis. Verum adhuc anno MXLI superstes fuisse videtur ex charta primæ fundationis cœnobii S. Leodegarii de Cogniaco, in tabulario loci hujus a Dom. Estiennot lecto, cujus fundator fuit una cum nepotibus suis . . . et Arnoldo. *Ad hæc eodem tom. col. 369 de Gerberto seu Girberto quinto Ebroliensis in Alvernia monasterii abbate hæc habent :* Hoc sedente, Arnoldus nepos Arnoldi episcopi Petracoricensis, fundatoris S. Leodegarii de Cogniaco, cui etiam construendo multum contulerat, cum Romam pergens moratus esset apud Ebrolium in Arvernis, huic cœnobio tradidit præfatum monasterium de Cogniaco ex ejusdem tabulis, teste nostro D. Claud. Estiennot. *Atque hæc sunt, quæ de monasterio* S. Leodegarii *de Cogniaco reperire potui. Sunt et alia forsan in Galliis seu virorum seu mulierum monasteria in honorem* S. Leodegarii *seu constructa seu dedicata; ast ego ea omnia jam recensui, de quibus quolemcumque notitiam potui acquirere.* Multos, *inquit Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 706, per Galliam prioratus

AUCTORE C. B.

ratus habet *(Leodegarius)* sibi nuncupatos. *Fuerint forte ex iis nonnulli a primæva sua fundatione monasteria, quod ut facile credam, faciunt tria* S. Leodegarii *monasteria num.* 329, 331, *et seqq. et* 361 *jam memorata, Campellense scilicet in diœcesi Lingonensi, Offonis-villæ in pago Portensi, et Cogniocense in diœcesi Santonensi, quæ nunc, pristino splendore amisso, in prioratus sunt reducta. Ceterum multos esse, ut ait laudatus Mabillonius, per Galliam prioratus, quos sibi* S. Leodegarius *nuncupatos habet, argumento esse possunt diœceses Bituricensis et Pictaviensis, in quibus singulis duo prioratus sunt* S. Leodegarii *nomine insignes. Binis illis diœcesibus adde etiam Santonensem, in qua præter prioratum* S. Leodegarii *Cogniacensem, de quo jam dictum est, duo insuper prioratus alii a Sancti nostri nomine nuncupantur. Alias Galliæ diœceses, in quibus pariter prioratus sunt* Leodegarii *nomine insigniti, brevitatis ergo prætermitto. Horum, qui voluerit habere notitiam, adeat Codices seu Catalogos generales, qui beneficia, abbatias, prioratus, decanatus etc. episcopatuum Galliæ continent, typis Parisiensibus sæculo præterito aut etiam* B *recentius vulgatos.*

§ XXIV. Cultus S. Leodegarii specialis antiquus et recentior apud Augustodunenses.

S. Leodegarius, cui oratorium

Q*uinque §§ proxime præcedentibus ea, quæ ad gloriam* S. Leodegarii *posthumam pertinent, quæque ad certam epocham, certumve tempus, licet cum majori latitudine, quam erudito lectori forte placebit, subinde acceptum, revocare utcumque potui, ordine qualicumque chronologico pertractavi. Fuisset proinde proxime post habitum de Sancti ex agro Atrebatensi ad monasterium S. Maxentii Pictaviense, ex eoque deinde in novam ecclesiam translatione sermonem, de antiquo* Leo- C degarii *Augustodunensi oratorio mox agendum; fuit enim hoc, uti illico docebo, sæculo* XII *nondum elapso, ac proin ne triginta quidem annis a Sancti obitu, eidem ab Augustodunensibus aut exstructum aut certe consecratum; verum, cum mihi simul esset animus, omnia ad specialem seu antiquum seu recentiorem cultum* S. Leodegario *ab Augustodunensibus delatum spectantia lectori erudito sub unum veluti aspectum proponere, de prædicto oratorio tractatum, utut in recensendis gloriæ Sancti posthumæ monumentis ordinem sequi chronologicum mihi præfixis eum, ad hunc libuit § remittere, quo omnia, quæ vel ad gloriam Sancti posthumam vel cultum apud Augustodunenses ecclesiasticum utcumque pertinent complectar, et in compendium, quantum in me erit, contraham. A præfato oratorio duco initium. Conditum illud fuit seu* Leodegario *consecratum sæculo* VII *nondum elapso, et quidem ante annum* 696. *Liquet id ex testamento Anseberti, qui post Ermenarium, proximum* Leodegarii *in episcopatum Augustodunensem successorem, episcopalem Augustodunensis ecclesiæ cathedram occupavit. Dictum enim testamentum, quo Ansebertus oratorio* S. Leodegarii *multas donationes facit,* D *confectum notatur* mensis Augusti die v. anno 2 regnante domino Childeberto rege; *quopropter, cum Childebertus, qui hic memoratur, sit Childebertus III Francorum rex, hicque, ut Pagius in Criticis ad annum* 692 *num.* 18 *luculenter ostendit, ante diem vigesimum tertium mensis Martii anno* 695 *regnare cœperit, consequens est, ut præfatum testamentum anno* 696 *fuerit confectum, ac proin ut oratorium, cui per illud ab Anseberto, Augustodunensi episcopo, multæ donationes fiunt, vel citius quam anno* 696, *vel certe non serius fuerit exstructum,* Leodegariove *consecratum. Mabillonius memoratum testamentum, ex quo etiam discimus Ansebertum in* Leodegarii *oratorio sepeliri voluisse, in secunda ad tom.* I *Annalium Benedictinorum Appendice pag.* 702 *et seq. integrum exhibet. Ex hoc ego solummodo ea transcribo, quæ ad præsens institutum utcumque pertinent, quæque Anseberti erga* S. Leodegarium *venerationem egregie etiam probant.*

sæculo VII *nondum elapso*

364 *Sunt autem hæc:* Actoribus ecclesiæ sancti Nazarii martyris Augustodunensis, et sancti Symphoriani martyris, ubi ipse pretiosus in corpore requiescit, Ansebertus peccator episcopus. Divina E nos ammonet lectio, ut, quod Christi misericordia in rebus terrenis confert abundantia de sua largitate, unde in hoc seculo utimur, de ejus pietate in suis pauperibus pro abluenda mole peccaminum offeramus. Ergo dono *etc. Præmittuntur hic donationes, quas Ansebertus ecclesiis S. Nazarii et S. Symphoriani facit, pergiturque deinde in hunc modum:* Similiter ad oratorium sancti Leodegarii, qui subtus sanctum Symphorianum constructus esse videtur, ubi (si Deo placuerit) corpusculus insuper requiesciturus erit, colonicas in pago Maginontense in Taviniaco, quas Wlbertus per suum strumentum nobis dedit, et colonias illas, quas Bertoaldus in Fulnicio per suum strumentum dedit, ad oratorium sancti Leodegarii ut habeat, volo. Villa vero Corvillo, in pago Antissiodorense, quam nos cumque suis acquisivimus, ipsum oratorium domni Leodegarii ut habeat, volo atque decerno. Similiter in pago Augustidunense colonicas, quas Bertoaldus per venditionem nobis dedit, ipsum oratorium domni Leodegarii ut habeat, volo. Villa vero Buxido, quidquid ibidem germanus meus in usuario tenet, ipsum oratorium domni Leodegarii ut habeat, volo. Villa vero Muido, quæ est prope montem Wa- F vinarum in pago Vertudensi, cum omnibus, quidquid ibi adspiciunt, oratorium domni Leodegarii ut habeat volo, sic tamen ut inde lumen et sacrificium ipso oratorio stabiliat, et omnia sub potestate fratrum ipsius ecclesiæ sancti Symphoriani in omnibus esse debeant.

fuit exstructum.

365 Et quatuor matricularios, qui ad ipsum oratorium domni Leodegarii deserviunt, ibidem instituimus, ut totum victum atque vestitum de suprascriptis rebus habeant habere, qualiter et illi alii matricularii, qui ad basilicam sancti Symphoriani deservire videntur, portionem victus et vestitum accipiant. Et pro eo quidquid in ista epistola delegavimus, in usuario germanæ nostræ Sicolinæ concessimus, illos matricularios, et illud lumen ad oratorium domni Leodegarii, et in hoc usu teneat, et debeat procurare; et post ejus discessum tam pontifex supradictus, et ecclesia sancti Nazarii, quam clerici dictæ ecclesiæ sancti Symphoriani, quantum in ipso strumento instituimus, in Dei nomine debeant procurare. *Desinunt hic, quæ in præfato testamento ad* S. Leodegarium *queunt referri. Discimus autem ex antiquo illo monumento præter ea, quæ*

jam

A *jam dicta sunt, S. Leodegarii oratorium non in ipsa Augustodunensi urbe, sed in ejus suburbiis situm fuisse. Indicant id hæc verba :* Oratorium sancti Leodegarii, qui subtus sanctum Symphorianum constructus esse videtur; *cum enim S. Symphorianus seu S. Symphoriani ecclesia, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* IV *col.* 438 *docent, in suburbiis Augustodunensibus sita esset; oratorium vero* S. Leodegarii *secundum verba ex testamento sæpius laudato proxime citata subtus S. Symphorianum seu S. Symphoriani ecclesiam esset constructum, consequens est, ut et illud in suburbiis Augustodunensibus situm esset. Ceterum præter oratorium Sancto nostro exstructum, de quo jam actum est, nullum cultus ipsi velut Sancto ab Augustodunensibus delati monumentum, quod sit sæculo* XV *antiquius, invenire potui. Non dubito tamen, quin* Leodegarius, *celeberrimus tota Gallia Sanctus, a sæculo* VII, *aut certe a sæculo, quod sit* XV *anterius, ad usque nunc in episcopatu Augustodunensi, utpote quem ipse, dum viveret, antistes rexerat, cultu Sanctis proprio, eoque non tantum non interrupto, sed etiam subinde aucto, fuerit gavisus; verum quis qualisve* B *ille cultus fuerit, quove indicio manifestatus, nullum omnino edocet testimonium, quod sit antiquius egregio sæculi* XV *monumento, quod Edmundus Martene tom.* IV *Anecdotorum publici juris fecit, quodque hic integrum, cum cultum, quo Sanctus noster sæculo* XV *apud Augustodunenses est gavisus, ex parte saltem edoceat, et ad cultum Sancti anteriorem edocendum viam sternat, recudere non abs re fuerit.*

festo cum obligatione abstinendi

366 *Monumentum illud est decretum seu statutum, quo statuitur, ut festum* S. Leodegarii, *et nonnulla alia festa vel in sola civitate Augustodunensi et suburbiis vel in tota diœcesi cum abstinentia ab omni opere servili celebrentur; exstat inter statuta synodi, quam Eminentissimus ac reverendissimus dominus Joannes Rolin titulo S. Stephani in Celio-monte presbyter Cardinalis et episcopus Æduensis seu Augustodunensis anno* 1468 *celebravit, estque synodi illius statutum ordine sexagesimum primum. En illud :* Joannes Rolin permissione divina Cardinalis, episcopus Æduensis archidiaconis, archipresbyteris, curatis et ecclesiarum rectoribus, et omnibus nostris subditis salutem. Sicut pia mater pro filiorum salute semper anxia C est, nec unquam quiescit, donec, si qua dissensio inter ipsos sit, sopita fuerit : sic et nos, qui immerito præsidentiam obtinemus in ecclesia Æduensi, omni studio desideramus, et optamus subditos nostros in unione pacis regere, et piam matrem ecclesiam revereri, præcepta ipsius ad unguem observare, et dissensionibus ipsarum * obviare, a paucis diebus citra nonnullæ altercationes inter subditos nostros exortæ sunt super colendis festivitatibus Sanctorum, quibus differentiis obviare volentes, quantum cum Deo possumus, ad perpetuam rei memoriam statutis synodalibus nostris adhærendo, ordinamus et præcipimus omnibus subditis nostris, sub excommunicationis et omni alia pœna in antiquis ordinationibus prædecessorum nostrorum taxata, festa sequentia servare et ab omni opere servili abstinendo.

* *forte ipsorum*

ab omni opere servili

367 Videlicet festum Nativitatis Domini, Stephani prothomartyris, Joannis Evangelistæ, Circumcisionis Domini, Epiphaniæ Domini, Anthonii confessoris, Vincentii martyris, Conversionis S. Pauli Apostoli, Purificationis beatæ Mariæ, Cathedræ S. Petri, Mathiæ apostoli, Annuntiationis Dominicæ, Resurrectionis Domini cum diebus Lunæ et Martis sequentibus, Georgii martyris, Marci Evangelistæ, Apostolorum Philippi et Jacobi, Johannis Evangelistæ ante portam Latinam, Ascensionis Domini, Penthecostes cum duobus diebus sequentibus, beatæ Trinitatis et sanctæ Eucharistiæ, Barnabæ Apostoli, Joannis Baptistæ, Apostolorum Petri et Pauli, B. M. Magdalenæ, Jacobi Apostoli, Nazarii et Celsi, Petri ad vincula, Laurentii martyris, Assumtionis B. Mariæ Virginis, S. Symphoriani in civitate et suburbiis Æduensibus, Bartholomæi Apostoli, Decollationis S. Joannis Baptistæ, beati Lazari in civitate et suburbiis Æduensibus, Nativitatis Matris Domini nostri, Exaltationis S. Crucis, Matthæi Apostoli, Andochii in civitate et suburbiis, Michaelis archangeli, Leodegarii in civitate et suburbiis, Dionysii martyris, Lucæ Evangelistæ, Simonis et Judæ, Omnium Sanctorum, S. Martini episcopi et confessoris, Andreæ Apostoli, Conceptionis nostræ Dominæ, Thomæ apostoli, Patronorum ecclesiarum et illorum, sub quorum vocabulis dotatæ sunt; non intelligentes, quin alia festa secundum devotionem fidelium observari possint, sed non præcipientur observari sub pœnis a jure ordinatis, nisi more solito.

AUCTORE C. B.

colendus, anno 1468 *statuitur, quod saltem ad annum*

368 Et ne hoc salubre statutum seu constitutio synodalis conniventibus oculis sub dissimulatione transeat; injungimus omnibus archipresbyteris et ecclesiarum rectoribus nostræ civitatis et diœcesis, E sub pœnis quinquaginta solidorum Turonensium, ut infra duos menses proximos in sua parochiali ecclesia hanc constitutionem de verbo ad verbum scriptam habeat authentice in pergameno in tabula lignea, ut ponant super altare, aut in loco eminenti, ut videntes videant, et de prædictis ignorantiam non habeant. *Ita hactenus statutum seu decretum synodale Augustodunense laudatum, quo festa eo ordine, quo per annum a Nativitate Dominica computatum occurrunt, enumerantur, quoque eorum alia cum obligatione per totam diœcesim Augustodunensem ab omni opere servili abstinendi, alia autem, interque ea festum* S. Leodegarii, *cum eadem obligatione ad solam urbem Augustodunensem, ejusque suburbia extensa celebranda statuuntur, ut adeo* Leodegarius *ab anno* 1468, *quo, ut jam ante innui, statutum illud seu decretum Augustodunense de festorum observatione est conditum, apud Augustodunenses festo absque opere servili transigendo indubie fuerit honoratus. Imo, cum in decreto seu statuto jam recitato dicatur,* ordinamus et præcipimus omnibus subditis nostris, sub F excommunicationis et omni alia pœna in antiquis ordinationibus prædecessorum nostrorum taxata, festa sequentia, *inter quæ festum* S. Leodegarii *numeratur,* servare, *consequi videtur, ut Sanctus jam dudum ante annum* 1468 *honore illo Augustoduni fuerit affectus. Potiori etiam jure erui idipsum posse videtur ex hoc statutis seu decretis synodalibus in synodo memorata conditis præmisso proœmio :* Statuta antiqua hujus civitatis et diœcesis Æduensis noviter confirmata et corroborata per reverendissimum in Christo patrem ac dominum nostrum dominum Johannem Rolin titulo S. Stephani in Celio-monte presbyterum Cardinalem et episcopum Æduensem hoc præsenti anno Domini MCCCCLXVIII, et per reverendum in Christo patrem dominum Anthonium Bussonis sacræ Theologiæ professorem, episcopum Bethleemitanensem et priorem Anziaci et S. Rachonis : et per egregios et circumspectos viros *etc. Cum enim his verbis insinuetur, statuta seu decreta antiqua civitatis et diœcesis Æduensis seu Augustodunensis dumtaxat confirmari per decreta seu statuta, quæ subjiciuntur, horumque unum existat decretum ante recitatum,*

quo

AUCTORE C. B.

quo S. Leodegarii *festum in civitate Augustodunensi ejusque suburbiis, modo ante dicto, celebrandum statuitur, consequens esse videtur, at jam ante annum* 1468 *de festo* S. Leodegarii *cum obligatione in civitate Augustodunensi ejusque suburbiis ab omni opere servili abstinendi celebrando statutum aliquod seu decretum apud Augustodunenses exstiterit, ac proin at* Leodegarius *jam dudum ante annum* 1468 *festi cum obligatione plus semel jam memorata celebrandi honore Augustoduni, ut apparet, fuerit gavisus.*

usque 1534 observatum fuit, uti liquet ex Kalendario,

369 *Ast, inquies, quanto quidem tempore honor ille* Leodegario *ab Augustodunensibus delatus annum Christi* 1468 *antevertit? Respondeo, nihil omnino suppetere, quo id certo definiam, ac proin rem hanc me nolle discutere. Assero interim decretum seu statutum de festo, quo* Leodegarius *in civitate Æduensi, ejusque suburbiis colendus est, anno* 1468 *in synodo pluries memorata conditum, absque ullo dubio Augustoduni ad annum usque* 1534 *obtinuisse. Etenim mihi ad manum est Breviarium ad ritum diœcesis Æduensis Jacobi Huraulti episcopi auctoritate anno* 1534 *excusum; huic autem Calendarium præfigitur, in* B *quo omnia festa vi decreti seu statuti synodalis sæpius memorati in diœcesi Augustodunensi celebranda rubris litteris notantur, ut in eo verosimiliter sic notentur omnia omnino festa, ac proin ut festum* S. Leodegarii, *cum id rubris litteris in dicto Calendario pariter notetur, in civitate Augustodunensi ejusque suburbiis anno* 1534 *indubie fuerit celebrandum, et quidem cum obligatione sæpius dicta, ab omni scilicet opere servili in civitate saltem Augustodunensi, ejusque suburbiis abstinendi. Etenim Calendarium illud* S. Leodegarii *festum ritu quadruplici, quo tantum Nativitatem Dominicam, festum omnium Sanctorum, aliaque quædam festa majora signat, celebrandum notat, ut adeo Sancti nostri festum, quemadmodum et alia festa majora ibidem notata, fuerit Augustoduni, inque hujus civitatis suburbiis celebrandum. Porro præfatum Breviarium Augustodunense, quod sibi, ut jam dixi, præfixum habet Kalendarium festa in diœcesi, aut urbe Augustodunensi ejusque suburbiis celebranda complectens, Lectiones triginta novem pro Officio ecclesiastico in honorem* S. Leodegarii *die* II *Octobris, sexque aliis diebus (Sanctus enim non tan-* C *tum festo ritus quadruplicis, sed et Octava ibi colitur) recitandas continet, novem nempe ipso Sancti festo, Dominica infra Octavam, inque Octavæ Vigilia totidem; tres vero diebus Octavæ reliquis, excepto die octavo, quo ob festum SS. Dionysii, Rustici et Eleutherii Officio ecclesiastico novem Lectionum tunc celebrandum, solum fit* S. Leodegarii *sine ulla de eo Lectione commemoratio. Oratio quidem Sancto propria, quæ tunc id fit, quæque diebus Octava præcedentibus in Laudibus, Vesperis et Minoribus Horis recitanda fuit, hæc est :* Deus, qui præsentem diem honorabilem nobis in beati Leodegarii episcopi et martyris passione fecisti : da Ecclesiæ tuæ digne de tanto Pontifice gaudere, ut apud misericordiam tuam exemplis ejus adjuvemur et meritis. Per Dom. *Lectiones autem dictæ triginta novem, quæ per Octavam* S. Leodegarii *in prædicto Breviario recitandæ præscribuntur, fragmenta sunt ex Vita Sancti per anonymum vetustiorem, et ex Historia Translationis ejus ad agrum Pictaviensem per Audulphum abbatem conscripta, magna ex parte, licet aliis subinde verbis concipiantur, deprompta.*

370 *Videtur nihilominus is, qui Lectiones dictas concinnavit, præ oculis etiam habuisse Morbacensem Vitæ* S. Leodegarii *scriptorem anonymum; nam et in Lectione, quam in die Octavæ quinta secundo loco recitandam assignat, ait, Ebroïnum, quod et anonymus Morbacensis ex Ursino prodit, quatuor viros, qui* Leodegarium, *eum hic jam in domo Chrodoberti resideret, occiderent, submisisse; Lectione autem prima, quam die Octavæ sexto proponit, quartum e quatuor illis viris, qui tribus reliquis immitior* Leodegarium, *Ebroïni imperio obsequens, occidit,* Wardardum *appellat, quod pariter anonymus Morbacensis facit, et solus quidem e tribus antiquioribus* Leodegarii *biographis, ut adeo nomen illud Breviarii Augustodunensis laudati concinnator ex anonymo Morbacensi hauserit, huncque proinde etiam sibi prælucentem habuerit; quod tamen non pro certo, sed pro verosimili tantum habeo, quia laudatus concinnator alio vel recentiori vel etiam antiquiori monumento nunc deperdito aut certe mihi ignoto, in quo pariter nomen* Wardardi *erat expressum, forsitan usus fuerit. Exstitisse enim monumentum aliquod ipso anonymo Morbacensi antiquius, in quo vir ille, qui* Leodegarium *jussu Ebroïni occidit,* Wardardus *vocabatur, ex eo mihi sat verisimile apparet,* E *quod ipsemet anonymus Morbacensis, cum uno sæculo aut forte etiam serius post* Leodegarium *floruerit,* Wardardi *nomen, quod* Leodegarii *occisori attribuit, ex alio monumento antiquiori didicisse videatur. Fieret autem id multo verisimilius, si anonymus Morbacensis multo serius, quam sæculo integro post* Leodegarium *vixisse probaretur, quod forte etiam veritati consonat, nec pugnat cum iis, quæ num.* 31 *de ætate hujus biographi adstruxi. Cum enim ibidem dixerim, videri anonymum Morbacensem uno tantum sæculo aut paulo serius post* Leodegarium *scripsisse, de re illa me dubitare, satis innui.*

quod Breviario Augustodunensi anni 1534, ad cujus

Lectiones aliquid notatur, est præfixum

371 *Et vero si quam fidem mereatur notitia quædam de monasterio Morbacensi, quam dat Scriptura, cujus partem num.* 346 *ac deinde num.* 352 *recitavi, a Petro Francisco Chiffletio Societatis nostræ sacerdote ad Majores nostros transmissa, multo serius quam sæculo uno post* Leodegarium *floruisse anonymum Morbacensem suspicari fas est. Etenim illa notitia sic habet;* Est quidam locus in finibus Alsatiæ, Morbac dictus, ubi collocavit Dominus sancti Martyris *(Leodegarii)* caput, fertile virtutibus, quasi in umbilico terræ F illius, scilicet cælestem gemmulam includens in auream concham. Nam pinguissimi colles vinifera latera applicantes, efficiunt florigeram vallem ceu paradisum æmulantem, et baccheo sanguine abundantem. In summitate illius vallis in locis sylvestribus congregatio peregrinorum excubat super caput pretiosum. Est enim consuetudo ex tempore antiquo, ut in Rogationibus, quas invenit sanctus Mamertus, Viennensis episcopus, videlicet in Vigilia Ascensionis Dominicæ, extrahantur de latibulis omnes reliquiæ et deportentur in supradictam vallem et spatiosam planitiem. Moderno itaque tempore, videlicet sub Heberhardo ipsorum peregrinorum abbate, qui ipsius Martyris *(Leodegarii)* Vitam prælucide jussit enucleare. Reliqua, *subdit laudatus Chiffletius,* deerant in Ms. codice; *sed ea, quæ jam recitavimus, ad præsens institutum sufficiunt. Cum itaque anonymus Morbacensis, ut num.* 31 *docuimus, imperio cujusdam patris seu abbatis, verosimiliter Morbacensis, a quo in mandatis acceperat, ut, quemadmodum ipsemet in Prologo loquitur,* B. Leodegarii venerabiles actus celebrandamque passionem ad lucidiorem ordinatioremque

A tioremque modum scribendo *reduceret, Vitam* Leodegarii *conscripserit; in adducta autem Notitia dicatur Heberhardus peregrinorum, id est, monasterii Morbacensis, quod* Vivarius-peregrinorum *vocabatur, abbas jussisse Vitam* S. Leodegarii prælucide enucleare, *suspicio oriri potest, abbatem Morbacensem, cujus imperio anonymus Morbacensis Vitam Sancti litteris mandavit, diversum non esse ab Heberhardo, Morbacensis cœnobii abbate, qui in præfata notitia dicitur Vitam* S. Leodegarii *dilucide enucleari jussisse; unde consequens est, suspicari fas esse, anonymum Morbacensem serius quam uno sæculo post* Leodegarium *scripsisse. Etenim in Spicilegio ecclesiastico Germaniæ tom.* V *pag.* 911 *in Catalogo abbatum Morbacensium de Eberhardo seu Heberhardo Morbacensis monasterii abbate hæc leguntur :* Eberhardum anno MXLI vixisse, constat ex authenticis Actis Translationis reliquiarum sanctissimorum Desiderii et Regenfridi martyrum, hoc siquidem anno, annuente prælaudato Eberhardo, veneranda sanctissimorum martyrum ossa solemnissima pompa translata fuere Murbaco ad ecclesiam ab iisdem nuncupatam et prope Dattenriedt in finibus Alsatiæ sitam. *Quibus*
B *verbis cum intelligatur Eberhardus sæculo* XI *floruisse, consequens est, ut, si suspicari fas sit, quod jam ante fas esse innui, Eberhardum diversum non esse ab abbate Morbacensi, cujus imperio anonymus Morbacensis Vitam* S. Leodegarii *conscripsit, suspicari pariter fas sit, eumdem Morbacensem anonymum sæculo* XI, *ac proin multo serius quam uno sæculo post* Leodegarium *vixisse. Id observare hic libuit, ne quis forte pro indubitato habeat, anonymum Morbacensem uno tantum sæculo aut paulo serius post* Leodegarium *vixisse, ac proin majorem ipsi auctoritatem attribuat, quam ipsi in hoc Commentario prævio attribuendam censuimus.*

§ XXV. Cultus S. Leodegarii Atrebati, Pictavii, pluribusque aliis Galliarum et C Belgii, uti etiam Germaniæ, locis.

Cultus S. Leodegarii in Atrebatensi,

Non facile dictus est, *inquit Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 706, quantam B. Leodegarius apud populares suos venerationem habeat; *ita scilicet generatim de celeberrimo* S. Leodegarii *cultu pronuntiat hic scriptor. At nos totum hunc* § *insumemus demonstrando in particulari cultum, quo Sanctus in pluribus tum Belgii, tum Galliarum atque etiam Germaniæ locis latissime extenso gaudet. Ab Atrebatensi in Artesia episcopatu, in quo Sancti corpus primo jacuit sepultum, duco initium. Ad manum habeo Officia propria festorum, quæ, ut præfert titulus, in ecclesia Atrebatensi* antiquitus solita sunt celebrari, *anno* 1632 *Atrebati typis excusa. Officiis illis præmittitur Kalendarium seu potius Directorium ad legendas Horas canonicas, Missasque celebrandas. In hoc festum* S. Leodegarii *episcopi martyris ritu duplici præscribitur celebrandum* II *Octobris die, quo etiam inter Officia propria memorata, quæ dicto Kalendario seu Directorio subnectuntur, Officium de* S. Leodegario *occurrit, in quo quatuor Lectiones, quarta scilicet, quinta et sexta, Sancto sunt propriæ. Desumptæ illæ sunt ex* Leodegarii *Vita per Ursinum conscripta. Porro ad manum etiam habeo Breviarium Atrebatense, quod diu ante annum* 1632 *manu exaratum est. Liquet ex illo, verum esse id, quod titulus præfatis Officiis propriis Atrebatensibus præfixus affirmat, Festa scilicet, quorum Officiis præfigitur, ac proin etiam festum* S. Leodegarii, *in diœcesi Atrebatensi solitum antiquitus celebrari. Dictum enim Ms. Breviarium ad diem secundam Octobris Officium de* S. Leodegario *etiam assignat, ut adeo festum* S. Leodegarii *etiam ratione anni* 1632 *soluerit antiquitus Atrebati celebrari. Verum Officium Breviarii Ms. jam dicti ab Officio, quod in laudatis Officiis propriis Atrebatensibus de* Leodegario *exstat, non parum differt quoad Lectiones, quas utrumque in festo* S. Leodegarii *recitandas proponit. In posteriori enim tres tantum; in priori vero novem, quæ etiam ex Ursino depromptæ sunt, assignantur; nec mirum, quia illud ad normam Officiorum Breviarii Romani est exactum; hoc vero non item. Ad hæc Officium Breviarii Ms. ex* E *hoc capite ab Officio typis excuso etiam discrepat, quod hoc Orationem Sancto propriam non habeat; illud vero hanc habeat :* Omnipotens sempiterne Deus, sancto Leodegario sacerdote et martyre intercedente, cujus hodie natalicia celebramus, nostræ, quæsumus, fragilitati divinum prætende subsidium : ut apud Misericordiam tuam, pro qua ille felicem animam exhalavit, nos salutem sincera professione mereamur. P. *Alia de cultu Sancti nostri in diœcesi Atrebatensi mihi non innotescunt. Venio nunc ad cultum, quem habet in diœcesi Pictaviensi, ad quam ex agro Atrebatensi fuit translatus.*

Pictavensi, Cameracensi

373 *Ad manum habeo Kalendarium Ms., in quo festa diœcesi Pictaviensi propria notantur. Ex hoc disco,* Leodegarium *in diœcesi Atrebatensi Officio ritus semiduplicis ad secundam Octobris diem honorari. In hoc Sanctus, non nisi Orationem communem,* Deus, qui nos *etc., sed Lectiones tres secundi Nocturni habet proprias, quarum ultima terminari notatur his verbis :* Corpus ejus *(Leodegarii scilicet)* Pictavos delatum est, ac in monasterio S. Maxentii sepultum. *Post cultum* F *Sancti Pictaviensem, de quo nihil amplius comperio, locus videtur exigere, ut de cultu ejus Cameracensi, cum diœcesis hujus nominis cum diœcesi Atrebatensi, dum in hac Leodegarius jacuit sepultus, fuerit unita, nunc agam. Inter Breviaria nostra et Missalia antiqua, quorum magnam supellectilem habemus, antiquum exstat Missale Cameracense, in quo de* S. Leodegario *ad secundam Octobris diem hæc Missa habetur : Introitus.* Lætabitur justus in Domino *etc. Psalm.* Exaudi, Deus, orationem *etc. Oratio.* Votivos nos, Domine, quæsumus, beati Martyris tui atque pontificis Leudegarii natalis semper excipiat, qui et jocunditatem in nobis suæ glorificationis infundat, et tibi nos reddat acceptos. Per Do. *Epistola :* Justus si morte *etc. Evangelium :* Nisi granum *etc. Secreta :* Sacrificium, Domine, quod desideranter offerimus, gratum tibi beatus martyr et pontifex Leodegarius suffragator efficiat. Per Dominum. *Communio :* Qui vult venire *etc. Postcommunio :* Beati martyris tui atque pontificis Leudegarii, quæsumus, Domine, precibus adjuvemur, et ejus digne solemnia celebrantes tuo Nomini fac semper esse devotos. Per Dnm. *Talis est, aut certe erat, cum*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

cum Missale memoratum fuit impressum, S. Leodegarii *in diœcesi Cameracensi Missa ; habet autem etiam Missale illud Kalendarium seu Directorium sibi præfixum, in quo ad secundum Octobris diem* S. Leodegarius *Officio trium Lectionum celebrandus notatur, ut adeo ex solo illo libro seu codice discamus, quo potissimum cultu ecclesiastico in diœcesi Cameracensi gaudeat, aut certe, cum Missale istud typis excuderetur, fuerit gavisus.*

aliusque

374 *A diœcesi Cameracensi ad diœceses Audomaropolitanam, Tornacensem, Namurcensem, et Ultrajectinam, utpote et ipsas in Belgio sitas jam progredior. In Breviario* secundum morem, usum et consuetudinem ecclesiæ, *ut præfert titulus,* collegiatæ sancti Audomari oppidi sancti Audomari Morinensis diœcesis anno 1518, *ac proin, quod etiam titulus mox allatus satis indicat, ante novorum in Belgio episcopatuum erectionem excuso* S. Leodegarius *ad* II *Octobris Officio ecclesiastico in novem lectiones diviso honoratur ; sunt hæ ex Sancti Actis depromptæ, hancque Orationem* Leodegario *propriam sibi habent subjectam :* Deus, qui beatum Leodegarium, martyrem tuum atque
B pontificem, inter immania tormenta victorem esse fecisti, concede nobis meritis ejus, qui te fide et passione secutus est, ut nullis tentationibus superati tibi constantur servire mereamur. Per. *Verum novis per Belgium episcopatibus, eosque inter Audomaropolitano, erectis, et Officiis ecclesiasticis antiquis ad formam Breviarii Romani redactis, de Sancto nostro in Ordinario* Sanctorum, qui particulariter in cathedrali ecclesia Audomarensi celebrantur, *anno* 1610 *typis excuso sequens Officium præscribitur :* Leodegarii episcopi et martyris duplex. Omnia de communi unius martyris. Oratio, Deus, qui nos. Lectiones secundi Nocturni, Principes persecuti sunt. Tertii, Homilia in Evangelium Si quis vult venire post me, *ut adeo in Officium ecclesiasticum, quo* Leodegarius, *ineunte sæculo* XVI, *Audomaropoli colebatur, non parva ad annum* 1610 *mutatio jam est et invecta, cui an non alia deinde accesserit, compertum non habeo, neque in id indagare operæ pretium duxi. Idem cogita de cultu* S. Leodegarii *ecclesiastico in nonnullis locis aliis, quem ex antiquis illorum Breviariis, Kalendariis et Missalibus jam inde vel probavi, vel porro probaturus sum. Id enim*
C *cultus* S. Leodegarii *cum cultu aliorum Sanctorum habet commune, ut in plerisque locis, in quibus introductus est, frequentes mutationes subierit. Notet hic tantummodo studiosus lector, ex cultu Sancti antiquo probato verisimilem saltem reddi cultum ejus hodiernum, utut forte a primævo diversum. Hoc annotato, videamus nunc, quo cultu Sanctus in diœcesi Tornacensi gaudeat, seu potius antiquitus fuerit gavisus. Hunc ex parte saltem docet duplex Missale Tornacense, quod ad manum habeo, alterum anno* 1498, *alterum anno* 1590 *typis editum ; in utroque enim ad secundam Octobris Missa de* S. Leodegario *assignatur. Accedit Breviarium civitatis Insulensis in diœcesi Tornacensi sitæ anno* 1533 *excusum, in quo Officium ad secundam Octobris diem recitandum tres Lectiones ex Actis* S. Leodegarii *excerptas proponit.*

tum Belgii

375 *Quod jam pertinet ad diœcesim Ultrajectinam et Namurcensem, in Missali prioris, quod anno* 1514 *typis est excusum,* Leodegarius *Missam nomini suo inscriptam, in Officiis vero propriis posterioris anno* 1619 *excusis duas ad secundam Octobris Lectiones ex Vita sua habet desumptas, si excipias hæc secundæ Lectionis postrema verba :* D
Postmodum tamen aliquam corporis *(S. Leodegarii)* portionem accepit Bronium, Namurcense sancti Gerardi monasterium. *Verum de reliquiis* S. Leodegarii *in Broniensi monasterio exstantibus post agetur ; lubet nunc aliquot saltem enumerare Galliarum diœceses, in qua Sanctus noster cultu ecclesiastico gaudet, aut certe gavisus fuit iis annis, quibus Missalia vel Breviaria aut etiam Kalendaria, ex quibus cultum illum probaturus sum, notantur excusa. Incipio a diœcesi Autissiodorensi. Hujus ad manum sunt duo Breviaria diversa, quorum alterum anno* 1571, *alterum anno* 1736 *fuit excusum. His Breviariis accedit Kalendarium anni* 1735, *in quo festum* S. Leodegarii *ritu semiduplici ad* II *Octobris celebrandum notatur. Ex dictis binis Breviariis inter se collatis liquet,* Leodegarii *in episcopatu Autissiodorensi cultum immutatum usque non perstitisse. Etenim in antiquiori Officium diei secundæ Octobris sex Lectiones Sancto proprias ex Ursino depromptas exhibet ; ejusdem vero diei Officium in recentiori anni* 1735 *duas tantummodo Lectiones de* S. Leodegario *ex anonymo simul et Ursino concinnatas proponit. Duo pariter ad manum sunt diœcesis* E
Ambianensis Breviaria, quorum alterum, quod est antiquius, impressionis annum non præfert, alterum anno 1554 *impressum notatur. Utrumque in Officio ecclesiastico secundæ diei Octobris tres Lectiones de* S. Leodegario *ex Sancti biographis depromptas assignat. Idem etiam faciunt quatuor alia, quæ penes nos sunt, Breviaria, Remense scilicet, quod anno* 1630, *Senonense, quod anno* 1625, *Turonense ecclesiæ S. Martini, quod anno* 1635, *et Bisontinum, quod anno* 1590 *typis excusum notatur.*

376 *Porro Breviarium Lingonense, anno* 1604 *impressum, in festo* S. Leodegarii *Officium novem Lectionum ex Ursino depromptarum assignat. Id ipsum etiam facit Breviarium Ebroïcense anno* 1586 *excusum, in quo insuper hæc habetur* S. Leodegario *propria Oratio :* Deus, qui beatum Leodegarium martyrem tuum in agone probasti, et probatum in dolore sustentasti, quem hodierna die in cælestibus gaudiis recipere dignatu es, præsta nobis famulis tuis, ut qui gloriam non meremur, indulgentiam peccatorum nostrorum, ipso interveniente, adipisci mereamur. Per Dominum. *Eadem Oratio in Breviario Tullensi,* F
quod anno 1535 *est impressum, uti etiam in Breviario Remensi num. præcedenti laudato, ad secundam Octobris in festo* S. Leodegarii *recitanda assignatur ; hoc autem mihi sat notatu dignum idcirco apparet, quod pene ad verbum cum Oratione ex antiquo Missali, de quo, Gallicanumne antiquum sit, an tantum Gothico-Gallicanum,* § XIX *inquisivimus, num.* 304 *recitata congruat, ac proin argumento utcumque esse possit, dictum Missale antiquum, cum ex eo ad tria memorata Breviaria, Gallicana, Tullense scilicet, Ebroïcense et Remense Oratio mox recitata transiisse videatur, non solum Gothico-Gallicanum, sed et Gallicanum fuisse : seu non solum in Gallia Narbonensi Gothorum dominio subjecta, sed etiam in aliis Galliorum provinciis, quod toto fere* § XX *probare studui, fuisse usitatum. Argui id etiam utcumque, et quidem a fortiori, posse videtur ex Missali Virdunensi anno* 1554 *typis excuso. In Missa enim de* S. Leodegario, *quam illud ad* II *Octobris exhibet, non solum Oratio, quam mox recitavimus, ex prædicto Missali antiquo, ut apparet, deprompta, sed et alia, quam ex eodem Missali num.* 305

tum Galliæ

AUCTORE C. B.

A *num.* 305 *integram dedi, insuper occurrit, ut suspicari liceat, illam Virdunensem* S. Leodegarii *Missam ex Missa, quam sæpe dictum Missale continet, tunc, cum antiqui in Galliis ritus ecclesiastici abrogarentur, aut paulo serius fuisse concinnatam, atque adeo Missale antiquum, ex quo concinnata videtur, in ecclesia Virdunensi, quæ certe ad Galliam Narbonensem non spectat, ante præfatam rituum antiquorum abrogationem verosimiliter fuisse usitatum. Sed hoc notasse sufficiat, redeo ad inceptum.*

episcopatibus, quibus nonnulli

377 *In Breviario Parisiensi, quod anno* 1640 *excusum est, ad secundam Octobris ita notatur :* S. Leodegarii episcopi et martyris. Simplex. Oratio. Deus, qui nos beati. et cætera omnia de communi unius Mart.. . Lectio prima de Scriptura occurrente. *Subduntur deinde duæ Lectiones ex Vita* S. Leodegarii *quoad substantiam desumptæ; licet autem in Breviario Parisiensi anni* 1680 *festum Angelorum Custodum* II *Octobris die celebrandum proponatur, de* Leodegario *tamen, de quo etiam est Lectio nona, commemoratio præscribitur. Licet item in Breviariis Virdunensi et Rothomagensi, quorum primum anno* 1560, B *secundum anno* 1736 *impressum est, de* Leodegario *non fiat Officium, ejus tamen commemoratio præscribitur. Ast, uti in Breviariis num.* 375 *memoratis, ita iterum in Breviario Meldensi, quod anno* 1640 *est editum, Officium ecclesiasticum de* S. Leodegario, *quod tres Lectiones Sancto proprias continet, recitandum proponitur. Idem fit, vel certe olim factum est, uti disco ex plurimis Kalendariis Mss., quæ ad manum habeo, in Breviariis Macloviensi, quod a Joanne du Bec episcopo Macloviensi anno* 1603 *fuit recognitum, Andegavensi S. Albini, Aurelianensi S. Aniani, Bellovacensi, quod anno* 1554 *editum notatur, Bituricensi anni* 1625, *aliisque plurimis, ut adeo cultus* S. Leodegarii, *cum in tot Missalibus jam memoratis Missa, inque tot Breviariis Officio ecclesiastico, licet non in omnibus æqualiter, honoretur, per Gallias et Belgium celeberrimus existat, et longe lateque sit propagatus. Indubitatum etiam rei hujus argumentum præbent ecclesiæ et altaria prope innumera* Leodegario *consecrata, parœciæque rurales ab eodem in ambabus illis regionibus nuncupatæ. Ut enim rem brevi expediam, in sola diœcesi Pictaviensi, ut disco ex Registro benefi-* C *ciorum archiepiscopatus Bituricensis anno* 1648 *Parisiis excuso, decem ut minimum sunt ecclesiæ* S. Leodegario *dedicatæ : in diœcesi Atrebatensi parœciæ rurales Sancti nomine insignes tres, in Lemovicensi saltem quatuor, in Tornacensi, Boloniensi, Engolismensi, Condomensi ut minimum una, inque aliis multis plerumque occurrunt plures, quas hic omnes recensere, nimis longum foret, ut adeo vel ex hoc capite, cultum* S. Leodegarii *longe lateque per Gallias et Belgium esse propagatum, fiat perspicuum.*

etiam in Germania accedunt

378 *Nec solum Sanctus in duabus illis regionibus cultu ecclesiastico late diffuso, sed et in Germania gaudet ; quod, antequam hunc § claudam, etiam lubet ostendere. Tria præ manibus habeo Missalia Germanica, Spirense scilicet, Moguntinum et Herbipolense, jam ab annis amplius ducentis excusa, quibus singulis ad* II *Octobris Missa de* S. Leodegario *inscribitur. Missalibus istis antiquis accedunt quinque antiqua itidem, jamque etiam a ducentis amplius annis impressa Breviaria, Herbipolense nimirum, Constantiense, Passaviense, Wormatiense et Erfordianum, in quibus omnibus ad secundam Octobris Officium de* S. Leodegario *signatur, ut dubium non sit, quin* S. Leodegarius *cultu ecclesiastico multum extenso etiam in Germania gaudeat, aut certe antiquitus fuerit gavisus; unde et de cultu Sancti ibidem hodierno non infundatam, prout num.* 374 *jam innui, feceris conjecturam. Ceterum nullum quidem monumentum mihi suppetit, ex quo probem, cultum Officii ecclesiastici recitatione in Murbacensi et Mas-monasteriensi in Alsatia cœnobiis* Leodegario *deferri; cum tamen duo illa monasteria* Leodegario *sint consecrata, seu, ut vidimus, in Sancti honorem exstructa, priorisque monachi sancti Martyris caput sese possidere glorientur, dubitandum non videtur, quin Sanctus a religiosis utriusque monasterii incolis Officii ecclesiastici in ejus honorem concinnati recitatione quotannis saltem semel honoretur. Non dubito etiam, quin Sanctus eadem veneratione in pluribus aliis Germaniæ locis gaudeat, sed cum cultus, quo in regione illa gaudet, jam satis superque sit probatus, in rem illam pluribus inquirere supervacaneum existimo, atque ad tractandum de sacris Sancti reliquiis progredior.*

E

§ XXVI. Plures caput S. Leodegarii sibi vindicant, et an alicubi hoc integrum existat.

Caput S. Leodegarii sibi vindicant Morbacenses.

S*ex sunt Ordinis Benedictini cœnobia, quæ sacrum* S. Leodegarii *caput apud se asservari contendunt. E cœnobiis illis quinque sunt virorum, nempe Morbacense in Alsatia, pro cujus notitia videsis §* XX, *Maymacense in diœcesi Lemovicensi, Gemeticense in diœcesi Rothomagensi, Pratellense in diœcesi Lexoviensi et Atrebatense S. Vedasti ; unum vero feminarum, Suessionense scilicet S. Mariæ. Hisce monasteriis accedit locus aliquis in Comitatu Burgundiæ,* Chastillon sous Mesches *dictus, cujus incolæ, ut Chiffletius Societatis nostræ sacerdos ad Vitam* S. Leodegarii *per anonymum Morbacensem conscriptam in margine* F *annotavit, sacro* S. Leodegarii *capite pariter gloriantur. Morbacensis monasterii monachi, ut caput* S. Leodegarii *sibi vindicent,* Primariis, *inquit Mabillonius sæculo* II *Benedictino pagina* 706, abbatiæ suæ instrumentis, et antiquo nituntur testimonio illius auctoris, qui S. Leodegarii Vitam tertius ante annos octingentos scripsit. Quippe Eberhardus Alesatiæ dux, Murbacensis cœnobii conditor, ecclesiam S. Petro et B. Leodegario per Widegernum Argentinensem episcopum anno Christi DCCXXXIII dedicari curavit. Unde in ipsius epitaphio, *quod num.* 321 *recitavimus,* legitur hic versus :

Pro tibi donatis, Leodegari, junge beatis.

Et Vitæ Leodegarii scriptor *(anonymus scilicet Morbacensis)* tertius, de quo in Observationibus præviis diximus, testatur, in finibus Alamanniæ gloriosum caput inclyti Martyris servari ac miraculis illustrari in quodam monasterio, quod non aliud est sine dubio a Murbacensi. Nam istud monasterium in confinio Vosagi, Alamanniæ et Alesatiæ positum est, monstrantque usque hodie S. Leodegarii caput monachi Murbacenses, quod

AUCTORE C. B.

a primo loci conditu penes se habere asserunt, ob idque ecclesiam suam in S. Leodegarii honorem consecratam esse. *Ita Mabillonius, qui utinam produxisset primaria abbatiæ Morbacensis instrumenta, quibus, ut ait, Morbacenses monachi nituntur, ut caput* S Leodegarii *apud se servari affirment. Ex his forte hic aliquid certius statui potuisset. Affert quidem in Appendice ad tom.* II *Annalium Benedictinorum pag.* 700 *et quatuor sequentibus tria diversà antiqua instrumenta ad monasterium Morbacense spectantia, sed ex his pro capite Morbacensibus in Alsatia monachis asserendo nihil certi potest confici.*

Maymacenses.

380 *Nolim tamen ego asserere, apud Morbacenses monachos caput* S. Leodegarii, *aut saltem ejus partem, quod forte hi tantummodo contendunt, non existere. Imo sat credibile apparet, Eberhardum, monasterii Morbacensis fundatorem, caput* S. Leodegarii, *consanguinei sui, aut saltem ejus partem ab iis, quos penes erat, impetrasse, illudque in monasterio Morbacensi a se condito collocasse, ut proinde religiosi illius incolæ jam inde a cœnobii sui exstructi initio pretiosissimi illius thesauri, capitis, inquam,* S. Leodegarii, *aut*
B *saltem ejus partis possessores forsan exstiterint. Ad hæc caput* S. Leodegarii *aut saltem ejus partem apud Murbacenses a longissimo tempore asservari, argumento esse potest, quod* S. Leodegarii *nomen, quod in privilegiis, diplomatibus, donationumque Chartis postponi primo solueral nominibus reliquorum Sanctorum, in quorum honorem monasterium Morbacense fuerat constructum, in hujusmodi deinde instrumentis sæpe vel primo loco exprimatur, vel certe, omissis sanctis aliis monasterii Patronis, solitarie ponatur. Liquet id ex octo diversis diplomatibus, quæ tom.* V *Spicilegii ecclesiastici Germaniæ a pag.* 955 *usque ad pag.* 960 *inserta sunt, monasterio Morbacensi sæculo* VIII *et* IX *concessis; in his quippe* S. Leodegarius *vel solus nominatur vel aliis Sanctis præponitur, ut adeo Sancti cultus in dicto monasterio Morbacensi crevisse videatur, idque forte, ut suspicari fas est, non alia de causa, quam quod caput ejus ibidem vel integrum vel saltem ex parte exstaret. Venio nunc ad Maymacenses in diœcesi Lemovicensi monachos, qui, uti jam monui, caput* S Leodegarii *apud se servari, pariter contendunt. Bernardus Guidonis Lutevensis episcopus, cujus verba num.* 10 *data*
C *hic iterum repeto, in Tractatu de Sanctis Lemovicensibus num.* 40 *a Labbeo tom.* I *Novæ Bibliothecæ inserto sic habet :* S. Leodegarii Augustodunensis episcopi et martyris, quem Ebroïnus, major-domus regiæ decollavit, et exoculavit, manus et caput apud Maymacum in monasterio pia devotione venerantur. *Bernardo Guidonis assentitur Gaufredus prior Vosiensis, apud Labbeum tom.* II *Novæ Bibliothecæ pag.* 285 *sub finem sic scribens :* Meimacenses manus et caput Leodegarii, quem Ebroïnus decollavit, pia devotione venerantur. *Possident ergo juxta duorum illorum scriptorum testimonium Maymacenses in diœcesi Lemovicensi monachi* S. Leodegarii *caput, sed, an integrum? id non edicunt.*

Gemeticenses et Atrebatenses S. Vedasti monachi,

381 *Idem fit a Mabillonio, aliisque scriptoribus, quantum ad Gemeticenses, in diœcesi Rothomagensi monachos, qui, uti jam monui, caput* S. Leodegarii *sese possidere, pariter gloriantur. Nec majori distinctione loquitur Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico, dum caput* S. Leodegarii *Atrebatensi S. Vedasti monasterio attribuit. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 681 *num.* 5 *de capite* S. Leodegarii *apud Atrebatenses S. Vedasti monachos, ut contenditur, servato ita scribit :* Id ejusdem *(Leodegarii)* translationis enarratione *e pago Atrebatensi ad agrum Pictaviensem,* quam proxime descripsimus, caput a reliquo sancti Leodegarii corpore separatum non legitur. Inter reliquias tamen, quas Atrebatenses in celeberrimo sancti Vedasti monasterio custodiunt, ab Arnoldo Rayssio in Hierogazophylacio Belgico recensetur caput sancti Leodegarii Augustodunensis episcopi et martyris, capsella ex argento deaurato elaborata ditatum. Et apud Andream Saussayum in Martyrologio Gallicano Vindicianus, Atrebatensis episcopus ac monasterii Vedastini præcipuus conditor, idem sancti Leodegarii caput sibi vendicasse, sic dicitur : Caput hujus sancti Martyris nihilominus sanctus Vindicianus in pignus et monimentum pietatis sibi vendicavit, quod hodieque Atrebati servatur in scrinio argenteo antiqui operis, in monasterio sancti Vedasti. *Ita recte proponit Cointius, quid de capite* S. Leodegarii *apud Atrebatenses S. Vedasti monachos asservato scriptum inveniatur. At mox innuit, se non putare, id, quod docet Saussayus, scilicet caput* S. Leodegarii *in territorio Atrebatensi, dum Sancti corpus* E
Pictavium transferretur, Vindiciano interveniente, permansisse, viamque, utut valde communem, aperit, qua controversia, quam attingit, de capite S. Leodegarii *inter monachos Maymacenses et Atrebatenses sancti Vedasti dirimatur.*

qui tamen secummetipsis forsan possunt uti et

382 *En ipsa ejus verba :* Vindicianus e tribus quidem episcopis fuit, qui de sancti Leodegarii corpore contenderunt, sed illud corpus ex Atrebatensi diœcesi, ubi sepultum primo fuit, in Pictaviensem delatum est integrum, ut ex supradictis constat. Verum post aliquot annos, monasterium Vedastinum, cum a Vindiciano episcopo plurimum auctum fuisset, amplissimas quoque possessiones ex munificentia Theodorici regis accepit. Tunc autem Vindicianus episcopus et Theodoricus rex in votis forsitan habuerunt, ut e S. Maxentii monasterio in Vedastinum sive ex episcopatu Pictaviensi in Atrebatensem, ubi beatus Athleta martyrium consummarat, pars reliquiarum reveheretur. Id admodum probabile putamus. Superest difficultas, quoniam in Tractatu Bernardi Guidonis de Sanctis, qui Lemovicensem diœcesim exornant, caput et manus beati Leodegarii dicuntur apud May- F
macum in monasterio pia devotione custodiri. Dirimetur hæc controversia, si monachis Vedastinis pars tantum capitis, altera pars ascetis Maymacensibus tribuatur. *An sacrum* Leodegarii *corpus integrum, ne capite quidem deficiente, ad agrum Pictaviensem fuerit transvectum, postque tantummodo caput ad Vedastinos monachos Pictavio sit relatum, veterum monumentorum penuria definire non valeo; puto autem revera monachorum Maymacensium et Vedastinorum, ut Cointius indicat, de corpore* S. Leodegarii *controversiam posse componi, si ambo, ut forte faciunt, non integrum* S. Leodegarii *caput, sed ejus tantum partem sese possidere contendant.*

cum sanctimonialibus Suessionensibus conciliari,

383 *Eodem modo, prout pariter existimo, cum Atrebatensibus S. Vedasti monachis et Maymacensibus, uti etiam secummet ipsis conciliari possunt monachi Murbacenses, Gemeticenses, iique, qui, ut jam dixi, in comitatu Burgundiæ caput* S. Leodegarii, *laudato Chiffletio teste, habere dicuntur, si singuli non integrum Sancti caput, sed ejus dumtaxat partem sese possidere contendant. At nondum propterea, quantum existimo, hos inter et*

sanctimoniales

A *sanctimoniales S. Mariæ Suessionenses conveniret, si religiosæ illæ virgines integrum* S. Leodegarii *caput et corpus sibi vindicarent, prout ab his fieri D. Michaël Germanus, qui tamen secundum dicenda num.* 394 *factum non approbat, innuere videtur pag.* 398 *Historiæ, quam de earumdem monasterio conscripsit: ast is dominus verosimiliter, prout ex dictis num.* 10 *hujus Commentarii prævii facile est colligere, hallucinatus hic est, ac proin non est, cur certo statuam Suessionenses S. Mariæ Sanctimoniales revocari in concordiam non posse cum Atrebatensibus S. Vedasti monachis, aliisque, si singuli non integrum* S. Leodegarii *caput, sed ejus tantum partem sese habere contendant. Major difficultas occurrit circa Pratellenses in diœcesi Lexoviensi monachos. Hi enim, ut apparet, contendunt, integrum* S. Leodegarii *caput penes se esse, sola mandibula excepta. Docet id Arturus du Monstier, Rothomagensis Ordinis Fratrum Minorum Recollectorum presbyter, in sua Neustria Pia pag.* 515. *Ibi enim ad hunc titulum* Reliquiæ in Thesauro monasterii Pratellensis inventæ, et per dominum abbatem visitatæ, anno Domini MCDLXV in die S. Marci Evangelistæ *enumerat*

B *omnes Sanctorum reliquias anno* 1465 *in monasterio Pratellensi inventas, iisque primo loco accenset* Caput S. Leodegarii cum quatuor dentibus, ad ipsum adhuc tenentibus, in capsa argentea deaurata; *recensitis autem ceteris Sanctorum lipsanis in monasterio dicto exstantibus, subdit:* In basi autem præfatæ thecæ S. Leodegarii, hi leguntur versus exarati:

Hoc Leodegarii caput est in vase locatum,
Pœna martyrii trina velut igne * probatum:
Lingua mulctatum, cæsa, prout antea, fatur,
Orbibus orbatum, terebro demum resecatur.

* *forsan* igne

et non item cum monachis Pratellensibus, qui fere integrum,

384 *Versibus his quatuor, quod huc potissimum facit, subjungit laudatus Arturus:* Mirabile dictu! caput hujusce S. pontificis et martyris Leodegarii ex omni parte integrum est, excepta mandibula, licet per tempora sit terebratum ac perforatum; quod pro pietate vidi, veneratus sum, et osculatus, atque meis manibus pertractus * anno MDCXLI. *Cum itaque Pratellenses monachi, uti ex verbis Arturi ultimo recitatis conjicere fas est, totum* S. Leodegarii *caput, sola mandibula excepta, sese habere existiment, non facile futurum est, ut in concordiam adducantur cum Atrebatensibus S. Vedasti*

* pertractavi

C *monachis, aliisque supra nominatis, idque etiamsi horum singuli non integrum* S. Leodegarii *caput, sed ejus duntaxat partem sibi vindicare statuantur, Etenim non facile mihi persuaserim, illos omnes minutam dumtaxat mandibulæ capitis* S. Leodegarii *partem sibi vindicare, quod tamen necesse est, ut cum Pratellensibus monachis consentiant, cum hi integrum* S. Leodegarii *caput, sola mandibula excepta, penes se esse contendant. Hinc jam consequens est, ut vel Pratellenses monachi integrum* S. Leodegarii *caput, excepta sola mandibula, non possideant, vel ut alii omnes, qui vel caput integrum Sancti, vel ejus saltem partem sibi vindicant, genuinas non habeant* Leodegarii *reliquias, si hæ, quas sibi vindicant, non sint vel tantum Sancti capitis mandibula, vel hujus particula aut forte etiam ossiculum ex temporibus Sancti, teste laudato Arturo, perforatis desumptum. Ast, sciscitabitur nunc forte non nemo, quibusnam hic assentiendum est, an Pratellensibus, qui integrum* S. Leodegarii *caput, an vero aliis, qui capitis* S. Leodegarii *partem mandibula majorem aut minutam tantum ejus particulam sese habere gloriantur*

385 *Respondeo, rem hanc non facili negotio posse decidi: at, cum nihilominus minus præsumendum videatur, errare Morbacenses in Alsatia monachos, aliosque plures supra nominatos, qui* S. Leodegarii *caput, ejusve saltem partem, mandibula verosimiliter, ut dixi, majorem sibi vindicant, quam solos Pratellenses, qui idem illud sacrum pignus totum et integrum, sola mandibula excepta, sese habere contendunt, in hanc ego, donec ex antiquis authenticisque monumentis, quid certius didicero, opinionem propendeo, qua existimo, nec apud Pratellenses, nec ob rationis similitudinem, apud quoscumque alios integrum* S. Leodegarii *caput existere, idque, etiamsi mandibulam, ut Pratellenses faciunt, aliasque etiam partes minutas exceperis. At, inquit Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 706, *ubi tamen rem hanc indecisam relinquit, Pratellenses* ostendunt litteras Radulfi Lexoviensis episcopi, ad cujus diœcesim attinent, anno millesimo centesimo octogesimo tertio concessas, quibus fidem facit de consecratione altaris in honorem S. Thomæ Cantuariensis et S. Leodegarii martyris, cujus caput illic haberi significat in hunc modum: « Notum

AUCTORE C. B.

ut apparet. Sancti caput sibi vindicant,

E » sit omnibus tam præsentibus, quam futuris, » quod ego Radulfus Dei miseratione Lexoviensis » episcopus consecravi hoc altare in honore » S. Thomæ martyris et B. Leodegarii in die » Exaltationis S. Crucis anno ab Inc. Domini » millesimo centesimo octogesimo tertio, regnante » Francorum rege Philippo, Henrico rege Anglorum, Rothrodo archiepiscopo Rotomagensi. » Confisi ergo de misericordia Dei et intercessione » prædictorum Martyrum, omnibus, qui ad hoc » altare a nobis indignis consecratum pio corde » et contrito accesserint per totum primum an» num illius consecrationis, et eleemosynas suas » obtulerint; tertiam partem injunctæ pœnitentiæ » relaxamus, et peccata, quæ memoriter humana » fragilitas retinere non potuit, de quorum ta» men oblivione et contemptu peccator digne » pœnituit, nihilominus relaxamus. Singulis au» tem annis a Dominica ante Ascensionem inter » tres hebdomadas omnibus venientibus, et elee» mosynas suas offerentibus simili modo succur» rendum decrevimus: quoniam illis diebus caput » gloriosi martyris Leodegarii a monachis hujus » ecclesiæ, populo veniente, debet ostendi, et » orationes et eleemosynæ ab ipsis fieri, et pro F » salute offerentium Missa sollemniter celebrari. » Hoc igitur ad memoriam posterorum scripti » nostri munimine, et sigilli impressione duximus » roborandum. »

386 *Tale est argumentum, quo, ut laudatus Mabillonius loco citato loquitur, jus suum, ad gloriam scilicet in possessione capitis* S. Leodegarii *sitam, Pratellenses tuentur. Verum adductæ Radulfi Lexoviensis episcopi litteræ non ad fidem, ut ex earum jam recitatarum tenore manifestum fit, de capite* S. Leodegarii *a Pratellensibus asservato faciendam confectæ sunt, ac proin Radulfus Lexoviensis episcopus non ex certa notitia, diligenti examine præmisso, acquisita, sed ex sola communi fama existimandus est in præfatis litteris capitis* S. Leodegarii *possessionem Pratellensibus monachis adscribere, ut adeo hi ex illis rem nequeant conficere. Adde, quod in iisdem litteris Radulfus Lexoviensis episcopus ea, ut* S. Leodegarii, *quod a Pratellensibus possideri innuit, totum ex omni parte, sola excepta mandibula, esse integrum, ne vel verbo insinuet. Ast, inquies, si integrum* S. Leodegarii *caput, excepta mandibula, penes*

qua in re ut errent, prout verosimiliter

AUCTORE C. B.

penes Pratellenses monachos non sit, consequens est, ut hi aut potius eorum majores caput, quod apud eos integrum, excepta mandibula, asservatur, temere nec sine doli et fraudis suspicione pro capite S. Leodegarii *venditarint. Respondeo, nec monachos Pratellenses, nec quoscumque alios supra memoratos, licet etiam omnes et singuli integrum Sancti caput, nulla omnino parte deficiente, sibi vindicarent, temeritatis propterea, fraudisve aut doli fore arguendos; quod sic ostendo. Joannes Ferrandus Societatis nostræ sacerdos in sua Disquisitione Reliquiaria lib.* I *varias* suspiciendæ et suspectæ multitudinis earumdem, *ut loquitur*, in individuo reliquiarum *causas adducit; unam autem libri citati cap.* VI *articulo* I *allegat, qua facile a temeritate, fraudisque ac doli suspicione liberantur, quicumque easdem in individuo reliquias sibi vindicant. Causam illam a tabulis, in quibus reliquiæ a possessoribus suis fuerant notatæ, deperditis repetit. Ut res plana fiat, lubet nonnulla ejus verba ad propositum nostrum præcipue spectantia huc transcribere. Articulum proxime citatum sic inchoat:* Quanta sit, semperque fuerit in rebus omnibus, seu privatis, seu publicis, tabularum fides apud respublicas bene constitutas, imo et apud nationes omnes aliqua humanitate imbutas, ignorare nemo potest, si homo est: ea propter veterum tabularum jactura hoc plus contulit ad easdem numero reliquias, vulgi saltem Christiani opinione, persuasione ac fide multiplicandas, quo certius de illis posteritati constitisset, ni a variis casibus earumdem tabularum monumenta intercidissent. *Docet deinde multum ecclesiæ, bonique publici fidelium interesse, ut singularum reliquiarum nomina, quas ecclesiæ possident, tabulis, annalibus atque aliis monumentis sedulo teneantur inscripta, laudatisque nonnullis episcopis interque eos S. Carolo Borromæo, qui in eam curam præcipue incubuerunt, affert etiam in rem suam, a quo tamen consultius abstinuisset, monumentum antiquum a pseudo-flavio Dextro productum seu potius confictum, tandemque in hunc modum concludit.*

accidit, fraus dolusque

387 O utinam! ea semper cura universos ecclesiarum moderatores ac proceres sollicitos habuisset, dedissentque studiosissime operam, tum ut singularum reliquiarum nomina ecclesiasticis tabulis, seu commemoratoriis inscriberentur, tum ut inscripta in suis tabulariis, et C templorum chartophylaciis ac favillis *, ne interciderent, asservarentur. Non jam vulgo jactaretur tanta earumdem reliquiarum vis, aliquibus plus æquo forte suspecta, omnibus suspicienda, si earum veritas plane, pleneque per vetera tabularum monumenta constaret: a quarum tabularum jactura illam ejusdem generis reliquiarum multitudinem in orbem invectam fuisse, verosimillimum est. Cum nomina et habitudo singulorum lipsanorum, una cum tabulis, quibus adscripta erant, forte fortuna periissent, fideles partim ex majorum fide, partim ex communi sensu et fama, partim ex religioso et inculpabili errore, illas ipsas, quibus fruebantur, reliquias iis adscripserunt Divis, vel quos maximi nominis ac sanctitatis fama inter cognomines esse noverant, vel quos nuncupari a majoribus solitos, qua nominum, qua reliquiarum similitudine delusi meminerant. Quod si Deus pro sua bonitate fidelium pietati gratificaturus ad hujuscemodi sacra pignora dignatus fuisset miracula edere (ut fiebat non raro) tum illi conceptæ persuasioni tenacius adhærescere non dubitarent.

* faviosis

intervenire non debet.

388 *Satis jam, reor, erudite lector, quid ad præsens institutum ex hac laudati Ferrandi conclusione possit erui, fieri scilicet posse, ut caput, quod Pratellenses pro capite* S. Leodegarii *habent,* Leodegarii *tamen non sit, idque sine ulla eorum culpa, qui illud primi pro* Leodegarii *capite venditarunt. Rem sic concipe: Possederint ii, a quibus Pratellense monasterium, dum sæculo* XI *conderetur, caput pro* Leodegarii *capite jactitatum accepit, cum parte capitis* S. Leodegarii *insignes alias reliquias, easque inter etiam habuerint alicujus a* Leodegarii *distincti Sancti caput. Hoc posito, fieri potest, ut reliquiarum illarum possessores dictum Sancti a* Leodegario *diversi caput pro capite* Leodegarii *habuerint, proque tali etiam monachis Pratellensibus dederint, quod nempe carerent documentis, ex quibus singularum reliquiarum, quas possidebant, nomina discerent, scirentque nihilominus traditione a majoribus suis accepta, eas inter esse caput* S. Leodegarii, *quo scilicet nomine pars dicti capitis, qua dumtaxat fruebantur, apud eos veniebat, quemadmodum et apud multos hodieque minus rigide loquentes pars corporis vel capitis alicujus Sancti etiam* caput *vel* corpus *solet vocari. Ita, opinor, facile unusquisque intelliget,* E *quomodo fieri possit, ut Pratellenses monachi caput* S. Leodegarii, *quo gloriantur, non possideant, nec propterea tamen, qui illud primi pro capite* S. Leodegarii *venditarunt, fraudis dolique sint suspectandi. Idem fere ob rationem num.* 385 *allatam, sano tamen sensu, intellige de monachis Morbacensibus, aliisque omnibus, si qui forte sese integrum* S. Leodegarii *caput possidere contendant; possunt scilicet ipsimet etiam antiquitus partem capitis* S. Leodegarii *cum capite Sancti a* Leodegario *distincti possedisse, illudque deinde, amissis antiquis tabulis, ex quibus de reliquiarum suarum nominibus et qualitate cognoscerent, pro capite* S. Leodegarii *habuisse, hodieque habere. Sunt et aliæ viæ, quibus exponi queat, quomodo a monachis sive Pratellensibus sive aliis quibuscumque sine ulla tam præteritorum quam præsentium possessorum culpa pro capite* S. Leodegarii *obtrudi queat caput, quod* Leodegarii *non est; at pro viis illis brevitatis ergo ad Ferrandum plus semel jam laudatum remitto. Ceterum licet non existimem, vel in monasterio Morbacensi, vel in aliis quibuscumque e supra memoratis locis caput integrum* S. Leodegarii *existere, nolo tamen, uti ex ante dictis liquet, inficiari, in plerisque ejus saltem partem inveniri. Tractandum nunc est de aliis Sancti nostri reliquiis.* F

§ XXVII. Aliæ S. Leodegarii reliquiæ variis in locis honoratæ.

Aliæ nonnullæ S. Leodegarii reliquiæ

Licet *major pars corporis* S. Leodegarii *secundum Mabillonium (vide num.* 336) *in Ebroliensi Alverniæ monasterio olim fuerit deposita, ejus tamen* brachium alterum, *inquit is scriptor sæculo* II *Benedictino pag.* 706, in Fiscamno monasterio apud Caletos celeberrimo, alterum in sancti Basoli cœnobio agri Remensis; denique alter ex sancti Martyris oculis effossis in regali S. Dionysii abbatia prope Luteciam Parisiorum haberi feruntur.

AUCTORE C. B.

tur. Habent et minutas quasdam sacri corporis particulas Maxentiani nostri, apud quos Vir sanctus aliquamdiu vixit, et post mortem diu requievit. *Exstant etiam* S. Leodegarii *reliquiæ in diversis urbis Parisiensis ecclesiis, uti Baillelus tom. III Vitarum col. 31 testatur, ubi etiam ad propositum nostrum ait :* Quin etiam oculi, quos Sanctus in vivis existens amiserat, post mortem ejus fuere reperti, si fides adhibeatur iis, qui eos se possidere credunt; unus ostenditur in abbatia S. Victoris Parisiensi, cujus Sanctus et secundus patronus, et ubi habet sacellum sibi consecratum; diciturque alter servari in thesauro S. Dionysii in Francia. *Ita Baillelus, qui, uti opinor, hic aliquantulum plus, quam probari forsan possit, (nescio, an sat laudando intuitu) etiam dicit; nempe* S. Leodegarii *oculos, quos in vivis hic existens amiserat, non nisi post ejus obitum fuisse repertos; quamquam enim ego pro memorato de oculis* S. Leodegarii *asserto me vadem ponere mallem, non video tamen, quo fundamento Baillelus asserat,* Leodegarii *oculos, quorum alter in abbatia S. Victoris Parisiensi, alter in Thesauro S. Dionysii in Francia dicitur existere, non nisi post Sancti obitum fuisse repertos. Sed de hoc, ne a proposito digrediar, plura non profero. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 681 *num.* 6, *uti infra pluribus docebo, etiam meminit reliquiarum* S. Leodegarii *in Silviniacensi diœcesis Claromontensis monasterio existentium. Cointio accedit Rayssius, qui in Hierogazophylacio Belgico non solum Atrebatensibus S. Vedasti monachis caput* S. Leodegarii *attribuit, sed etiam* S. Leodegarii *reliquias recenset in contextis a se Opere citato Elenchis reliquiarum, quas monasteria Broniense in comitatu Namurcensi, Parcense Ordinis Præmonstratensis juxta Lovanium, Rutilense Cartusianorum ad ripam Mosæ, (imo Mosellæ) Broucburgense Velatarum Ordinis Benedictini Virginum, duæque insuper ecclesiæ, collegiata nempe S. Amati Duacena, et Atrebatensis Sanctissimæ Virginis Mariæ possident.*

enumerantur, deque iis, quæ vel in S. Victoris

390 *Atque hæc sunt, quæ in genere de reliquiis a sacro Sancti capite distinctis comperire potui, nunc ad eas ex memoratis reliquiis, de quibus quædam particularia litteris consignata sunt, sermonem iterum, idque fere unice converto. Initium duco ab altero* S. Leodegarii *oculo, qui quondam, ut videbimus, in capella Francorum regis exstitit, quique proinde is est, qui nunc vel in monasterio S. Victoris ante memorato, vel in abbatia S. Dionysii dicitur existere. In scriptura sæpissime in hoc Commentario prævio laudata, quæ ex antiquis membranis clarissimi viri, domini de la Mare, Divione regii consiliarii desumpta notatur, quæque ad Majores nostros a Chiffletio Societatis nostræ sacerdote fuit transmissa, hæc leguntur :* In capella Francorum regis unus habetur oculus sancti martyris Leodegarii, quem inter Sanctorum reliquias, quæ ibi sunt plurimæ, venerantur cuncti devotione celeberrima, et ex multis partibus venientes ægroti restituuntur, Deo operante, pristinæ incolumitati. Ante biennium, quam hæc scriberem, filius cujusdam principis, Odonis nomine, correptus est valida ægritudine. Sic enim illo morbo, quem Galli VARIOLA vocant, omnino fuit pervasus, ut nec ipse alicujus membri motionem ageret, nec ministrantium contrectationem admitteret. Ad quem sanandum multis ex partibus plures medici convenerunt : sed peritia illorum artis nullam puero opem conferre potuit; augmentabatur etenim magis atque magis morbida pestis, et omnino claudebat oculos pueri languentis. Nihil igitur jam promittentibus medicis, cum jam desperarent parentes de salute filii, adfuit quidam clericus, qui ad eumdem principem ferebat de parte regis quamdam legationem. Is morienti principi persuasit, ut oculum sancti Martyris vellet sibi mittere; per illius tactum dixit ad integram sanitatem posse redire puerum. Statim pater salutis filii cupidus legatos misit ad regem, qui (sicut clericus monuerat) apud regem intercederent : quibus reversis, consignatus est puer oculo sancti Martyris, et statim post signaculum, tamquam recedentibus squamis, cœpit oculos aperire, et (quod diu non poterat) in alterum latus sine auxilio ministrantis sese convertit : die vero altera omnium membrorum cum incolumitate recepit officia. *Auctor hujus scripturæ, se vixisse prodit, dum memoratum miraculum accidit. Hoc enim narraturus ait.* Ante biennium, quum hæc scriberem, *ea scilicet, quæ ex ejus Scriptura num.* 346 *et* 352 *de modo, quo corpus* S. Leodegarii *Ebrolium venit, jam recitavimus,* filius cujusdam principis *etc. Quapropter non videtur esse, cur hic etiam ejus fides, ut in aliis supra, sit suspecta.*

vel in S. Dionysii monasterio exstant,

391 *Subjungit deinde duo alia miracula, quorum primum videtur ejus ætate pariter evenisse; ait enim id factum esse, dum prædictus rex, ac proin ille, quo regnante, miraculum proxime memoratum accidisse narrarat, venationem ageret. Quod vero pertinet an alterum e duobus dictis miraculis, nullo plane indicio laudatus scriptor indicat, an id ætate sua, an citius acciderit. Puto tamen ipsum velle, id ætate sua accidisse. Utrumque nunc lubet huc transcribere. Primum sic habet :* De vero quadam dum prædictus rex ageret venationem, accidit, ut unum ex militibus currentem per silvam inconsultius, ramus quidam sic in oculo reverberaret, ut in eodem oculo pars magna illius fixa remaneret. Quæ res magnam contristationem regi et principibus attulit : erat enim ipse miles valde nobilis, et percussio videbatur omnibus * modo insanabilis. Cum autem die altera reverterentur de venatione, jussit rex ipsi militi, ut illum oculum, cujus penitus videbatur amisisse officium, consignaret oculo S. Leodegarii. Quod cum sacerdos quidam peregisset, statim, fugato dolore, rediit lumen vulnerato oculo cum sanitate. *Alterum his verbis exponitur :* Erat in Aurelianensi civitate quædam nobilis matrona, cujus caput cujusdam vermiculi morsu, quem araneam vocant, mirabiliter tumuerat, cujus immanitas tumoris visum et auditum illi abstulerat. Huic autem cum medicinæ species non valeret succurrere, cœpit auxilium sancti Leodegarii implorare. Orabat autem multis precibus, ut oculo sancti Leodegarii martyris consignaretur. Quod, cum fieret, sine mora tumor ille abiit, et pristinæ formæ decor rediit. *Duo priora miracula jam narrata, et, ut reor, forte etiam tertium, ad sæculum* XI, *si vere, ut credere nihil impedit, acciderint, referenda sunt. Etenim Scriptura laudata, in qua continentur, verbis hoc et præcedenti numero recitatis continuatur, unaque cum his, et cum recitatis num.* 346 *et* 352 *unam lucubratiunculam efficit; quapropter cum hæc claudatur his verbis num.* 371 *adhuc recitatis* Moderno itaque tempore, scilicet sub Heberhardo ipsorum peregrinorum *(monasterii scilicet Morbacensis, quod* Vivarius-peregrinorum *dicebatur)* abbate, qui ipsius Martyris Vitam prælucide jussit enucleare,

* *forte omni*

consequens

AUCTORE G. B.

consequens est, ut laudatæ Lucubratiunculæ auctor, vivente Heberhardo monasterii Morbacensis abbate, floruerit. Jam vero cum Heberhardus, ut num. 371 *docuimus, sæculo* XI *abbatiam Morbacensem abbas rexerit, consequens est, ut tria memorata miracula, quæ, ut vidimus, laudatæ lucubratiunculæ scriptore in vivis existente, acciderunt, sæculo* XI *fuerint peracta.*

uti etiam de illis, quæ in monasterio Broniensi

392 *Atque hæc sunt, quæ de altero S. Leodegarii oculo in capella regis Francorum, quæ post (vide Gerardum du Bois in Historia Parisiensi tom.* I *pag* 550 *et seq.) in monasterium S. Maglorii ac deinde in parœcialem ecclesiam conversa fuit, quondam servato particularia inveni. Venio nunc ad ea, quæ speciatim de reliquiis Sancti in Broniensi comitatus Namurcensis monasterio exstantibus dicenda occurrunt. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 681 *num.* 6 *ita scribit :* Tertio milliari a Namurco conspicitur Broniense monasterium, quod decimo seculo constructum fuit, et sancti Gerardi conditoris ac primi abbatis nomen etiam gerit. In illo cœnobio Rayssius, *quem scilicet et nos num.* 389 *laudavimus*, ait, *nempe in Hierogazophylacio Belgico pag.* 125, asservari corpus sancti Leodegarii Augustodunensis episcopi et martyris. Deinde mentem suam, *pag. nempe* 126 *ejusdem Operis,* sic exponit : « Dixi eos, nempe » monachos Bronienses, corpus habere, id est, » maximam corporis partem, excepto etiam sacro » ejus capite ». Rectius Molanus non maximam, sed aliquam corporis portionem in Broniense monasterium delatam, *in Natalibus scilicet Sanctorum Belgii ad* II *Octobris diem*, sic asserit : « Sanctum corpus ad sancti Maxentii monaste» rium est evectum. Postmodum tamen inde por» tionem aliquam corporis accepit Bronium Na» murcense sancti Gerardi monasterium, die » undecimo Aprilis. » Postea Martyrologium, *Usuardinum scilicet posterioris editionis a se illustratum*, citat, cujus hæc ad illum diem, *undecimum nempe Aprilis*, sunt verba : « In » Bronio monasterio adventus sancti Leodegarii » episcopi et martyris. Natalis est mense Octobri, » die secunda. » *Molano, quem hic Cointius laudat, adjungi potest Sacrarium Namureense anno* 1619 *Leodii typis excusum, et Gazetus in Historia ecclesiastica Belgii ; hic enim in citato Opere pag.* 311 *verbis Gallicis a me factis Latinis sic scribit :* S. Leodegarius episcopus et martyr colitur in monasterio Broniensi per sanctum Gerardum fundato, quia pars ejus corporis eo fuit allata XI Aprilis ; *illud vero pag.* 21 *sic habet :* Corporis ejus *(S. Leodegarii)* partem asservat Bronium, S. Gerardi opera. *Verum his ultimis Sacrarii laudati verbis* S. Gerardi opera *innui videtur, Bronienses comitatus Namurcensis monachos ipsusmet S. Gerardi opera sacras* S. Leodegarii, *quas possident, exuvias obtinuisse. At Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 681 *num.* 6 *putat, sacras* S. Leodegarii *exuvias serius, quam ætate S. Gerardi, a Broniensibus in comitatu Namurcensi monachis fuisse susceptas, ut adeo juxta scriptorem illum opera S. Gerardi obtentæ illæ non fuerint, qua de re quid statuendum sit, commodius ad diem sequentem in Commentario prævio ad Vitam S. Gerardi discutietur. Pauca nunc de reliquiis* S. Leodegarii *in Silviniacensi diœcesis Claromontanæ monasterio exstantibus, lubet edicere.*

Et Silviniacensi ostenduntur.

393 *Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* XI *Aprilis hæc habet :* In Bronio monasterio adventus sancti Leodegarii episcopi Æduensis et martyris, cujus sacrum corpus deinde in Galliam relatum maximis fulgens virtutibus, cum exuviis sancti Principini itidem martyris, ad Silviniacense cœnobium Ordinis Cluniacensis, in Arvernia pervectum, summoque, quo decuit, honore cum corporibus sanctorum Confessorum, Majoli et Odilonis præfati Ordinis coryphæorum, in sacrario collatum est. *Insinuatam his verbis Saussayi de corpore* S. Leodegarii *opinionem Cointius ad annum et num. proxime citatum ita excipit :* Hæc opinio non placet, existimamus enim, corpus sancti Leodegarii numquam integrum apud Bronium vel apud Silviniacum fuisse, portiones autem ejusdem corporis utrobique etiamnum custodiri. Sebastianus Marcaille libro sexto Antiquitatum Silviniacensium addit, Ebrolium S. Leodegarii reliquiis, *de quibus* § XXIII *jam actum est*, etiam illustrari. Ebrolium monasterium est Ordinis Benedictini, pertinetque ad diœcesim Claromontanam, in qua situm quoque Silviniacum. Monachi Cluniacenses, ut corpus sancti Leodegarii, seu partem corporis, ut auctor Antiquitatum Silviniacensium interpretatur, in ecclesia prioratus de Silviniaco esse confirment, allegant Bullam Clementis sexti Papæ, datam apud Villam-novam Nivernensis diœcesis, II Nonas Octobris, Pontificatus anno secundo, quam in iisdem Antiquitatibus integram legere poteris. *Ad manum non habeo Antiquitates Silviniacenses a Sebastiano Marcaille publici juris factas, sed idem arbitror, quod Cointius, scilicet nec nunc, nec umquam antea integrum* S. Leodegarii *corpus vel apud Bronium vel apud Silviniacum fuisse, cum rationes contra opinionem, qua quis id putaret, validissimæ possint afferri, ipsiquemet, quorum interest, sese non integrum* S. Leodegarii corpus, *sed ejus dumtaxat partem possidere fateantur.*

aliisque nonnullis

394 *Porro Cointius verbis suis num. præcedenti recitatis subdit :* Non dubitamus, quin et parte quadam tanti thesauri *(corporis S. Leodegarii)* ditatæ sint pleræque aliæ *(præter eas scilicet, quas ante memorarat)* Galliarum ecclesiæ. *Et vero ego verissimum sane puto, plurimas Galliarum ecclesias præter eas, quas Cointius enumerat,* S. Leodegarii *reliquiis esse ditatas ; id enim, vel ex iis, quæ jam ante disseruimus, fit perspicuum, ut adeo iis asseutiri nequeam, qui integrum* S. Leodegarii *corpus penes se esse affirmant. Imo ipsemet supra laudatus dominus Michaël Germanus, prout num.* 383 *jam monui, Suessionensibus S. Mariæ Sanctimonialibus id, uti innuit, affirmantibus, assentiri nequit in Historia, quam de earumdem monasterio Gallice conscriptam anno* 1675 *in lucem emisit, licet alioquin propensus non videatur, ut aliquid omittat aut neget, quod ad gloriam et honorem dicti monasterii possit conducere. Verba, quæ in laudato Opere de præsenti argumento pag.* 398 *et seq. habet, reddita e Gallicis Latina hæc sunt :* Quod pertinet ad reliquias S. Leodegarii episcopi Augustodunensis, et fratris ejus S. Guerini aut Garini, etiam martyris, cujus corpus et caput in D. V. parthenone *(Suessionensi scilicet)* monstrantur, dissimulare nequeo, circa id multam haberi difficultatem. Præterquam enim, quod religiosi abbatiæ S. Maxentii in diœcesi Pictaviensi, ubi sancti illi Fratres jacuere humati, contendant, sese mansisse in possessione quarumdam ex eorum reliquiis, Ebrolienses in Alvernia asserunt, Sanctorum illorum corpora in sua esse ecclesia, excepto capite *(vide hac de re Commentarii hujus prævii num.* 10) et brachio S. Guerini, quæ religiosis

A religiosis in tractu Lemovicensi Meimacensibus donata fuerunt. Præterea antiqui reperiuntur auctores, qui caput S. Leodegarii Morbacum in Alsatiam allatum fuisse, annotant. Alii dicunt, illud esse in monasterio Gemeticensi, alii in Pratellensi, inque antiquis titulis fundantur. Ostenditur etiam in monasterio S. Dionysii in Francia unus ex oculis hujus Sancti, quos Ebroïnus ei jussit evelli; unum ex ejus brachiis in Basolensi diœcesis Remensis, et alterum in Fiscamnensi in agro Caletensi quod me cogit judicium meum circa reliquias Leodegarii *nempe et* Gerini, *quas Suessionenses S. Mariæ Sanctimoniales penes se esse putant*, suspendere. Valde nihilominus credibile est, datam fuisse notabilem reliquiarum Sanctorum illorum partem abbatiæ huic, *Suessionensi videlicet S. Mariæ*, in qua mater eorum S. Sigrada religiosam vitam fuerat professa. Unde fit, ut festum S. Leodegarii fuerit ibi semper celebratum, utque nomen ejus in antiquo Necrologio inveniatur. *Ita laudatus dominus Germanus.*

quædam observantur. 395 *Superest nunc, ut de duobus alterius generis lipsanis, quam sint sacra* S. Leodegarii *pignora*,
B *de quibus jam duobus hisce ultimis* §§ *actum est, nunc pauca dicamus. Lipsana illa sunt annulus sancti Pontificis, lapisque marmoreus, super quo* Leodegarii *oculi feruntur fuisse effossi. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 681 *num.* 6 *de priori e duobus illis lipsanis ita commemorat :* In abbatia sancti Victoris prope muros Parisienses oculus et annulus beati Martyris *(Leodegarii)* asservantur. *Bucelinus vero in Menologio Benedictino ad* II *Octobris de præfato annulo ita scribit :* Ut..... alia ejus *(Leodegarii)* miranda prætereamus; asservatur in cœnobio sancti Victoris Parisiis annulus illius pontificius, quo aqua benedicitur ad oculorum vitia et dolores tollendos prodigiose salutaris. *Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem* II *Octobris de eodem annulo hæc habet :* Lutetiæ Parisiorum in suburbicano monasterio S. Victoris observatur ejusdem *(S. Leodegarii)* annulus, cujus in aquam immersione miracula fere perennia eduntur : nam oculorum infirmitate laborantes, consecratæ aquæ ipsius perfusione, recuperant passim sanitatem. *In Commentario prævio ad Vitam S. Beregini abbatis diximus, Theodoricum IV, Francorum regem ab historicis*
C *communiter vocitari* Calensem, *quod e monasterio Calensi, cui fuerat inclusus, ad Francorum solium fuerit evectus; nolim tamen quis propterea existimet, a me opinionem, quæ Theodoricum IV e monasterio ad solium evectum statuit, pro certa haberi atque indubitata. Alia de hoc Sancti annulo testimonia comperire non potui; putoque nihilominus ex duobus adductis in dicto monasterio annulum saltem aliquem pro annulo* S. Leodegarii *pontificio ostendi. Quod jam pertinet ad lapidem marmoreum, super quo feruntur* Leodegario *oculi fuisse effossi seu evulsi, servari hic dicitur in Atrebatensi S. Vedasti monasterio, prout Rayssius in Hierogazophilacio Belgico pag.* 526 *his verbis testatur :* Ad sacrarii ingressum *(in Atrebatensi S. Vedasti monasterio)* marmor candidum hodieque visitur, super quo fama est, beati Leodegarii oculos ab Ebroïno, domus regiæ majore, fuisse effossos, et fidem auget hoc distichon, quod juxta in pariete legitur :

Lux Leodegarii super hunc lapidem terebrata,
Vi fuit imperii Theodorici penetrata.

Locrius in Chronico Belgico annis duodecim ante Hierogazophilacium Rayssii typis excuso idem idque iisdem fere verbis prodit, ut Locrium duntaxat descripsisse Rayssius videatur. Quod si nunc forte quis petat, an annulus, qui in abbatia S. Victoris prope Parisios servatur, vere sit pontificius S. Leodegarii *annulus, et an marmor candidum, quod in abbatia Vedastina ad sacrarii ingressum visitur, vere sit lapis, super quo oculi* S. Leodegarii *fuerunt effossi seu evulsi, Respondeo, nec unum nec alterum, cum antiqua monumenta fidem circa alterutrum indubitatam non faciant, pro certo a me posse asseverari. Quod enim aiunt Locrius et Rayssius de disticho, quod juxta dictum lapidem in pariete legitur : potest id a manu, quæ multis sæculis* Leodegario *sit posterior, esse profectum, ut adeo, licet fidem, uti laudati duo scriptores loquuntur, utcumque augeat, rem tamen indubitatam minime efficiat.*

AUCTORE C. B.

VITA

E

Auctore monacho Augustodunensi anonymo et coævo.

Ex codice P. Ms. 16 cum quatuor Mss. apographis, Chesniique et Mabillonii editionibus collato.

PROLOGUS.

Auctor scriptionis rusticitatem excusat.

Domino vere sancto et apostolica veneratione colendo Erminario, urbis Augustidunensis episcopo. Dum sæpe à vobis jussus et spiritualium fratrum *a* flagratione * compulsus, gesta beati Leodegarii martyris atque pontificis tandem scribere sum aggressus *b*. Ideo enim diu implere jussa vel petita distuli, dum duplicem opinionem * contra me videbam consurgere : unam ignorantiæ, caliginis et ignaviæ metuens *c*; aliam prudentibus in derisum verens patescere. Oro ergo vestram fidelem devotionem in primis, ut meæ rusticitati veniam detis, et tantummodo, quæ vobis placuit, etiam soli interim lectitetis; donec aut cultiore * sermone ea, quæ nos, vobis jubentibus, usurpavimus, reperiretis *, aut aliorum præsulum * correcta judicio irreprehensibilis, quam postea legatis, post vos probata resideat lectio *d*. Hoc specialiter peto, ut vires ad hoc opus exsequendum, quas mihi conscia denegat imperitia, vestrarum precum solerti studio apud Dominum obtineant opportuna suffragia.

a
* al. flagitatione
F
b
* al. pœnam
c
* al. altiori
* al. reparetis
* al. sapientum
d

ANNOTATA.

a *Verbis his monachum se prodit hic scriptor.*

b *Mabillonius et Chesnius ita legunt :* Persæpe a vobis jussus et spiritualium fratrum flagitatione compulsus, gesta B. Leodegarii martyris atque pontificis

AUCTORE ANONYMO

tificis tandem scribere sum aggressus. Ideo enim *etc. Quæ quidem lectio est melior, sed nescio, an magis genuina.*

c *Mabillonius et Chesnius :* unam ignorantiæ caliginem metuens et ignaviæ.

d *Iidem :* a vobis probata placeat dictio.

Caput I. *Sancti natales, studia, archidiaconatus, episcopatus, injuriæ a malevolis accepta, accusatio apud regem, necis perlcuium, exsilium.*

Nobiliter ortus et pie ac docte educatus, Pictavis fit archidiaconus avunculi.

Gloriosus igitur ac præclarus Leodegarius, urbis Augustidunensis episcopus, Christianorum temporibus effectus est martyr novus, ut terrena generositate nobiliter exortus *a*, ita divina gratia comitante, dum a primæva ætate in virili robore adcresceret, in quocumque gradu vel ordine provehebatur, exstitit præ ceteris erectus. Cumque a Didone *b* avunculo suo Pictavis urbis episcopo, qui ultra adfines suos prudentia * divitiarumque opibus insigni copia erat repletus, fuisset strenue enutritus, et diversis studiis, quibus sæculi potentes studere solent, adplene in omnibus disciplinæ lima politus, in eadem urbe ad onus archidiaconatus * fuit electus.

* *al.* prudentiæ
* *al.* ad archidiaconatum

3 Tantum in eo subito fortitudinis atque sapientiæ robur emicuit, ut impar præ suis antecessoribus appareret; præsertim cum mundanæ legis censuram non ignoraret, sæcularium terribilis judex fuit, et dum canonicis dogmatibus esset repletus, extitit clericorum doctor egregius. Erat quoque in disciplina delinquentium vividus, quia carnis luxu numquam extitit resolutus. Sagaci cura pervigil in ecclesiasticorum officiis, strenuus in ratiociniis, prudens in consiliis, rutilans in eloquiis *c*. Incubuit interim causa necessitatis, ut in Augustidunensi urbe cum ordinare deberent episcopum. Siquidem nuper inter duos contentio de eodem episcopatu exorta fuerat, et usque ad sanguinis effusionem certatum. Cumque unus ibidem occubuisset in mortem *, et alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii trusionem *, tunc Balthildis regina, quæ cum Lothario filio Francorum regebat palatium *d*, divino, ut credimus, inspirata consilio, ad memoratam urbem hunc strenuum direxit Virum ibidem esse episcopum; quatenus * ecclesia, quæ pene biennio jam, quasi viduata, in sæculi fluctuatione remanseret, hujus gubernatione vel fortitudine tueretur, et ab his, quibus impugnabatur, defensaretur *e*.

* *al.* morte
* *al.* extrusionem
* *al.* quatinus et

Fit episcopus Augustodunensis, quo munere,

4 Quid multa? Ita in adventu ejus territi * sunt omnes ecclesiæ vel urbis illius adversarii, nec non et hi, qui inter se odiis et homicidiis incessanter certabant, ut memoriam transacti scandali non vellent audire; quia quos prædicatio ad concordiam non adduxerat, justitiæ * horror cogebat. Jam enim in episcopatu, dispensante Domino *, quantum in alimonia pauperum ejus præcipua extitit cura, longum est enarrare per singula. Sed nobis ita tacentibus, ejus testantur opera, vel matricula *f*, quæ ab eodem instituta residet ad ecclesiæ januam, vel specierum pulchritudo, quæ aureo fulgore rutilat * in ecclesiæ ministerio, nec non et baptisterii ornamenta, miris operibus fabricata. Quantumque * in amore martyrum ejus mens fuit devota, silentibus indicat sancti Symphoriani martyris sepultura seu translatio sancti corporis gloriosa *g*.

* *al.* territæ
* *al.* justitia et
* *al. addit.* elevatus
* *al.* rutilant
* *al.* quantum quoque

dum justitiæ pie ac sedulo fungitur,

5 Præterea innuunt ejus industriam ecclesiæ pavimenta, velaque * aurea et atrii constructio nova, murorum urbisque restauratio, domorum reparatio, et quæ erant nimia vetustate consumpta, per se redeunt * erecta visa * videntibus testimonia. Sufficiant hæc imprimis pauca de plurimis. Ad illud tempus convertamus eloquium, quo Athleta Christi contra diabolum dimicandi sumpsit exordium. Sanctus itaque pontifex Leodegarius dum in Augustidunensi urbe felix in pace conversaretur * episcopus, postquam omnia, quæ diruta fuerant, innovasset et in divinis officiis clericos * erudisset, prædicatione que assiduus populum cælestia * commoneret, eleëmosynarum largitate pauperes * refoveret, et et in Dei custodiendis mandatis ejus animus totus esset intentus, ita fuit efficax ejus voluntas in omnibus, ut quæque implere decrevisset, ei a Domino absque * difficultate tribueretur effectus. Nec enim immerito suam omnipotens Deus * illi contulerat gratiam, quia prius ipsius se tota mente * devoverat custodire mandata.

* *al.* vel laquearia
* *al.* reddunt
* *al.* vera
* *al.* conversatus est
* *al.* divinis officiis clerum
* *al. addit.* alimenta
* *al. deest* pauperes
* *al.* deest Deus
* *al.* deest mente

incitantibus invidis.

6 Sed quia a bona voluntate semper discordat malitia, et antiquus serpens invidus semper invenit, per quos scandalum seminet, aliqui honorati spiritualia nescientes, sed potius potentiam secularem timentes, videntes hunc Virum inflexibilem per justitiæ culmen existere, invido cœperunt livore torqueri et statuunt, si sit aditus, ejus obviare profectibus. Erat enim illis temporibus Hebroïnus, ut didicimus *h*, qui sub rege Lothario tunc regebat palatium; nam * regina, quam supra diximus, jam in monasterio, quod sibi antea præparaverat, residebat *i*. Præterea * memorati invidi adeunt Hebroïnum et contra Dei Virum ejus in furorem * suscitant animum: et dum veritatis accusationem non inveniunt *, mendacium falsitatis confingunt, quasi dum omnes Hebroïni jussionibus obedirent, solus Leodegarius episcopus ejus jussa contemneret.

* *al.* jam
* *al.* propterea
* *al.* furore
* *al.* invenerunt,

adversarium patitur Ebroinum,

7 Erat enim memoratus Hebroïnus ita cupiditatis face succensus et ambitioni pecuniæ deditus, ut illi coram eo justam causam haberent tantum, qui plus pecuniæ * detulissent *k*. Cumque alii timoris causa, alii pro redimenda justitia eum auri argentique immensa * replessent pecunia, quorumdam animi ob hujus causam exspolii, dolore tacti, contra eum jam fuerant commoti; quia non solum rapacitatis exercebat commercium, verum etiam pro levi offensa sanguinem nobilium multorum fundebat innoxium. Sanctum itaque Leodegarium episcopum * ideo habebat suspectum, quia eum superare non valebat in verbo, nec adulationis, ut ceteri, ei impendebat obsequium, et contra omnes minas suas semper * eum cognoverat permanere intrepidum. Tyrannicum dederat tunc edictum; ut de Burgundiæ partibus nullus præsumeret adire palatium, nisi qui ejus accepisset mandatum. Tunc de metu peiore * fuerant * omnes suspecti, quod excogitaret ad suum facinus perpetrandum *, ut aut quosdam capitis amissione damnaret, aut dispendia facultatum infligeret *l*.

* *al.* pecuniam
* *al. deest* immensa
* *al. deest* episcopum
* *al.* super
* *al.* prioris
* *al.* fuerunt
* *al.* cumulandum

qui, mortuo Clothario rege, exsulat

8 Interim donec causa suspenditur, rex Lotharius a Domino vocatus, de hac luce migravit *m*.

sed

Sed cum Hebroïnus ejus fratrem germanum, nomine Theodericum, convocatis optimatibus, sollemniter, ut mos est, debuisset sublimare in regnum, superbiæ spiritu tumidus, eos noluit deinde convocare *n*. Ideo magis cœperunt metuere, eo quod regem, quem ad gloriam patriæ publice debuerat sublimare, dum post se eum retineret * pro nomine, cui malum cupierat, audenter valeret inferre *o*. Cunque multitudo nobilium, qui ad regis novi properabant occursum, mandante Hebroïno, itineris accepissent repudinm, inito in communi consilio, relicto eo, omnes expetunt Hildericum juniorem ejus fratrem *p*, qui in Austrasiis * sortitus erat regnum *q*; cui * consilio, qui tunc noluit adquiescere, aut fugaciter evasit, aut cum vitæ periculo, incendio comminatus, adquievit invitus. Cum enim omnes ob Hebroïni tyrannicum metum induxissent Hilderico tam Neustricum quam Burgundiæ regnum, agnoscens tyrannus, ob suum hoc facinus perpetratum, ad ecclesiæ confugit altare, ejusque in multis partibus subito fuit thesaurus direptus, et quod iniquus diu congregaverat male, dispersum est subito bene.

* al. dum posset eum retinere

* al. Austro et Auster

* al quorum

Luxovii, Childericus, tonso fratre Theodorico, regnat:

9 Episcopis tunc quibusdam intercedentibus, et præcipue interventu antistitis Leodegarii, eum non interficiunt, sed Luxovio monasterio *r* dirigitur in exilium, ut facinora, quæ perpetraverat, evaderet * pœnitendo. Sed quia terrenæ cupiditatis pulvere oculos cordis habuit cæcos, ideo in animam malevolam spiritualis non profuit sapientia. Cum enim Hildericus rex * germanum suum, supra quem petitus venerat, sibimet præsentari jussisset, ut alloqui eum * deberet : tunc quidam, qui in regno videbantur esse primarii, et Hildericum cupiebant adulando a cæde placare, crinem sui domini temeritatis ausu jusserunt amputari *s*; sicque fratri suo eum studuerunt præsentare. Sed cum ab eo interrogaretur, quid de se agi *t* vellet; ille * hoc solum, eo quod injuste fuerat de regno ejectus, judicium sibi a Deo celere exspectare professus est. Tunc ad monasterium sancti martyris Dionysii *u* residere est jussus, ibique eo usque salvatos *x*, donec crinem, quem amputaverunt *, enutriret : et Deus cæli, quem sibi judicem est habere professus, feliciter postmodum ipsum permisit regnare *y*.

* al. evasisset

* al. deest rex

* al. colloqui ei

* al. addit vero

* al. amputaverant

legem juste conditam rescindit,

10 Interea Hildericum regem expetunt universi [ut talia daret decreta per tria, quæ obtimerat regna, ut uniuscujusque patriæ legem vel consuetudinem deberent, sicut antiquitus, judices conservare; et ne de una provincia rectores in alias introirent *z*] neque unus instar Hebroïni tyrannidem assumeret, ut postmodum, sicut ille, contubernales suos despiceret : sed dum mutuam sibi successionem culminis habere cognoscerent, nullus se alio * anteferre auderet. Ut vero illis libenter petita concessisset *, stultorum et pæne gentilium depravatus consilio, ut erat juvenis levitate * præventus, subito, quod per sapientum consilia confirmaverat, refragavit *aa*.

* al. alii

* al. concessu

* al. juvenili ætate

Sanctum frendentibus invidis,

11 Sanctum igitur Leodegarium, eo quod cognoverat, præ omnibus sapientiæ luce esse conspicuum, secum assidue retinuerat in palatio. Hujus rei causa malorum crevit invidia rediviva; atque contra eum rursus accusationum exquirentes * initia, ita ut quæque ageret rex, aut justo injustove judicio daret, illius criminantur factum *, cujus si obtemperasset consiliis, in mandatis ambulasset divinis. Sed quia cælitus non jam supervenerat data sapientia, ideo cor ejus non valuit apprehendere justitiæ disciplinam; sed judicia *, quod Theodericus se a Domino professus est exspectare, celeri meruit sententia terminari.

* al. exquirebant

* al. dicerent illius crimine factum

AUCTORE ANONYMO.

* al. judicium

vitia increpantem audit

12 Vir autem Domini, ut cognovit, contra se invidiam diaboli recalescere, tunc juxta Apostolum *bb* sumens loricam fidei et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, contra antiquum hostem iniit singulare certamen; et quia sacerdotalis integritas minas regis nescit metuere, Hildericum cœpit arguere, cur consuetudines patrias, quas conservare præceperat, tam subito immutasset, simulque fertur dixisse, quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi *cc* et nisi facinora cum reliquis illicitis sceleribus emendatione corrigeret, divinam certe sibi ultionem subito imminere cognosceret.

primum, dein a malevolis in eum concitatur,

* al. At Hildericus

13 Et * quidem primitus libenter cœpit auscultare, sed satellitum præventus consiliis, dum verba ejus debuerat ad emendationem aptare, de illius morte occasiones cœpit inquirere, suadentibus hoc illis, qui justitiam cupiebant evertere et indisciplinati juvenilia opera regis favebant exercere : nec non et hi *, qui suum decretum ei elicuerant irrupisse. Metuebant enim hi omnes, et horum similes, in voluptatibus seduli conversantes, Dei Hominem, et sua opera destrui cupientes *dd*, dum eum noverant per justitiæ callem inflexibiliter gradi. Viriditatem * enim cælestis civis senex * mundus, gravatus vitiis, non valuit sustinere.

* al. his

* al. virilitatem

* al. senescens

et in accusatum falso

14 Affuit enim tunc in illis diebus vir quidam nobilis, Hector * vocatus nomine, qui tunc regebat * in fascibus patriciatum Massiliæ, quique generis nobilitate et prudentia seculari, ut claro stemmate ortus, ita erat præ ceteris præditus *ee*. Hic enim ad Hildericum regem pro quadam causa advenerat, et per Viri Dei intercessionem obtinere petita sperabat, eumque gratia hospitalitatis in urbe sua Dei Sanctus receperat, donec, sicut petierat, suis intercessionibus eum regi commendare deberet *. Nam sæpe dictum Hildericum in ecclesiam suæ urbis in Paschali sollemnitate rogaverat advenire. Hanc invidi repererunt * occasionem, per quam nequitiam, quam nuper in cor regis effuderant, adimplerent. Majorem-domus, nomine Vulfoaldum *ff* in sua occasione * conjungunt, mendacem fabulam de Leodegario et Hectore confingunt, quasi ideo insimul fuissent conjuncti, ut regiam dominationem everterent, et potestatis jura sibimet usurparent.

* al. Hictor

* al. gerebat

* al. commendaret

* al. reperiunt

* al accusatione

criminis violenta onsdia

15 Aderat etiam tunc quidam sub religionis habitu in * monasterium sancti Symphoriani martyris, corpore non mente reclausus *, nomine Marcolinus, sed, ut postea publice patuit, potius ambiendis humanis laudibus vel honoribus specie fictam religionem nimium cupidus *gg* : de cujus conversatione, maxime dum omnibus patuit, melius puto silere, quam loqui. Hunc ergo sæpe dictus rex ignorans, quasi prophetam Dei habebat in omnibus, eo quod de Viri Dei accusationibus ejus voluntati * favendo adularetur præ omnibus. Ea igitur nocte, qua sancti * Paschæ vigiliæ celebrantur * in urbe, rex, jam quasi suspectus, ibidem noluit advenire; sed cum paucis tunc fautoribus præfati hypocrytæ requirentes consilium, jam contra Dei Famulum malignum gestiens * animum, illic temporaneum Paschale non timuit recipere sacrificium *hh*. Postea vero

* al. ad

* al. reclusus

* al voluntatem

* al. Sanctæ

* al. celebrabantur

* al. gestans

AUCTORE ANONYMO.

vero cum dedecore a vino jam temulentus, aliis jejuniis sancta sollemnia præstolantibus, * ecclesiam fuisset ingressus, Leodegarium clamitans requirebat ex nomine, ut eum quasi in fugam verteret; dum gladii percussione jam per * nuntios minitans, terruisset.

16 Cumque eum sæpius clamitans, esse in baptisterio cognovisset, ibi quoque introiens, ad tanti luminis claritatem seu odorem Chrismatis, quæ illic in baptizantium * *y* sanctificatione gerebantur, obstupuit. Sed cum ad clamorem ejus ipse responderet: Adsum; ipsum nullatenus recognoscens, pertransiit, atque in ecclesiæ domo, ubi *paratum erat, resedit. Episcopi vero alii, qui cum Dei Viro vigilias celebraverant, redierunt ad hospitia: ipse vero, ut sacrum peregit Officium, intrepidus adiit regem iratum, eumque verbis mitibus requisivit, cur ante ad * vigilias non venisset *ii*, vel in tam sacra * noctis sollemniis repletus ira persisteret. Qui * dum illius ineffabili sapientiæ aliquid * turbatus non valuisset respondere, suspectum eum * quadam de causa dixit habere.

B

17 Igitur vir Domini Leodegarius cernens, apud ejus animum esse defixum, quod, suadentibus satellitibus, eum una cum Hectore, sicut decreverat, redderet interfectum, aut Hector in angustia, sicut timebant *, contra regem subiret * contemptum, non de sua veritus morte, sed de illorum, qui ad eum causa tuitionis advenerant, pertractans salute *, elegit potius interim latere per fugam, quam occasionem præbere, ut per ejus martyrium in Resurrectionis Christi sollemniis * cruentaretur vel diriperetur ecclesia *kk*. Nec enim quis eum æstimet usque adeo formidasse martyrium: nam cum pridem per quemdam monachum, nomine Bertharium *, ei in Dominica Cœna de suo fuisset interitu nuntiatum *ll*, die Passionis Domini crastino regis adiit palatium, et ultro se ingerens, in eo die sanguinem offerre voluit Christo, quo pro mundi salute sanguinem Christus effuderat suum. Nam et rex eadem die ipsum propria manu percutere voluit: sed ob Dei reverentiam, optimatum quorumdam sapientum consilio prohibitus fuit. Indubitanter * credendum est *, ad hoc eum * tunc fuisse servatum, ut si quid de * humana conversatione, quæ sine culpa non ducitur, aliquid contrarium fortassis adtraxerat, longa * persecutionis fornax exureret, ut postea velut aurum, in diadema sui Regis positus, instar gemmarum fulgentium miraculorum virtutibus coruscaret.

C

18 Cum igitur ab his, qui occasionis hujus exspectabant eventum, persecutio velox fuisset commota post eum, prædictus Hector ibidem est interfectus: et quia viriliter se fuerat defensare, conatus, permittente Domino, a multitudine oppressus fuit cum aliquibus, qui comitabantur cum eo. Nec enim impossibile creditur, sancti Martyris meritis posse apud Deum illis animabus veniam obtinere, qui cum eodem innocenter persecutionis procellam voluerant * declinare. Igitur Leodegarius Dei famulus cum a quibusdam tunc * fuisset detentus, Hilderico subito nuntiant factum. Maximam regis gratiam se credidit habiturum, qui valuit comprehendere Leodegarium. Per consilium tunc optimatum vel episcoporum jubetur * duci in Luxovium monasterium *, donec in commune consulerent, quid facerent de tanti nominis Viro *mm*. Interea cum hi, qui videbantur esse primi palatii, simul ab Hilderico conquisiti, quod judicium de sancto Dei

* al. addit. cum
* al. inter
sequitur: Sanctus ipsum adit et placare
* al. babtizatorum
* al. deest ad
ii
* al. sacratæ
* al. nam
* al. aliud
* al. addit. se
frustra conatus, fugit cum Hectore, hospite suo,
* al. timebat
* al. subire
* al. salutem
* al. sollemnia
kk
* al. Bercharium
ll
* al. addit. vero
* al. deest est
* al. addit. divinitus
* al. deest de
* al. longæ
quo a persequentibus occiso, ipse ducitur Luxovium,
* al. voluerunt
* al. deest tunc
* al. addit interim
* al. Luxovio monasterio
mm

Sacerdote *, decernerent hoc consona respondente voce, ut, si ei vitam concederet, sub perpetuo exilio eum in Luxovio permanere juberet, confirmans subito sub hoc decreto judicium: episcopis vero aliquibus vel sacerdotibus ideo consentientibus, ut ad præsens eum ab ira regis redderent liberum.

19 Nam sæpe dictus rex, pravorum illectus consilio, cum adduci jusserat de Luxovio, ut ad voluntatem accusantium cum irrisione depositum, prout voluissent, redderent * interfectum; sicut quondam Herodes disposuerat judæis facere Petrum *nn*. Aderat enim venerabilis vir abbas sancti Symphoriani basilicæ, nomine Hermenarius, cui post discessum Viri Dei rex petitionibus populi Augustidunum * commendaverat urbem: cumque immensis precibus crebro regis provolveretur pedibus, ut eum in Luxovio permitteret residere, ne ad exspectationem crudelium, quos diabolus contra eum in furorem succenderat, juberet adduci: tandem ob hujusmodi precibus * est tunc ab interfectione salvatus: falso quidam opinantes, quasi ideo regis habitaculum frequentaret, ut accusantium esset primus, quo facilius ei episcopatum alienum * tenere liceret. Nam longe aliter extitit, quia carnalis oculus spiritualem dilectionem * non videt. Testes enim postea illius extiterunt opera. Quia quousque præsenti superfuit vita *, ejus necessitatibus, in quo voluit, caritate monstravit * devota *oo*.

E

* al. deest Sacerdote
ubi, pejora deprecante Hermenario abbate, evasit.
* al. redderet
nn
* al. Augustudunam
* al. preces
* al. illius
* al. delectationem
* al. vitæ
* al. ministravit
oo

ANNOTATA.

a *De nobili et illustri* S. Leodegarii *prosapia actum est toto Commentarii prævii § tertio, quem propterea curiosus lector, si lubet, consulat.*

b *Dido, qui his ob prudentiam divitiarumque copiam laudatur, a pluribus aliis scriptoribus summopere vituperatur, quod vel opera sua vel consilio concurrerit ad ambitiosum iniquumque Grimoaldi majoris-domus Austrasiæ factum, quo hic Dagobertum, unicum Sigeberti Austrasiæ regis, anno, ut nunc communior fert opinio,* 656 *defuncti filium, fidei suæ commendatum in Scotiam relegavit, propriumque filium Austrasiis regem præfecit. Chronista Centulensis apud Dacherium tom.* IV *Spicilegii pag.* 448 *ita scribit:* Sigibertus quoque mortuus reliquit filium heredem, nomine Dagobertum, quem Grimoaldus totondit, et per Didonem Pictavorum prophanatorem, non dico episcopum, in exsilium misit, filiumque suum regem substituit. *Scripsit quidem Chronista Centulensis non citius, quam sæculo* XI *exeunte, ac proin ejus de Didone, qui sæculo* VII *floruit, testimonio non satis tuto fidi potest; at plures scriptores antiqui (vide num.* 34 *Commentarii prævii ad Vitam S. Emmerammi apud nos ad* XXII *Septembris editam) similia de Didone produnt, ut sat certum appareat, hunc memoratæ Grimoaldi perfidiæ favisse, summamque inde sibi invidiam conflasse.*

F

c *Terminantur hic, quæ anonymus de* Leodegarii *gestis tradit, antequam hic ad episcopatum Augustodunensem promoveretur, verum hanc Sancti promotionem plura alia præcesserunt, quæ Ursinus, scriptor æque coævus, litteris accurate mandavit. Qua de re videsis Commentarii prævii num.* 28, 51, 52 *et* 60.

d *Clodoveus II, Francorum rex, anno* 656 *e vivis sublatus, tres reliquit filios superstites, Clotharium*

A *tharium scilicet, Theodoricum et Childericum, quorum natu major Clotharius, aut, ut quidam legunt, Lotharius, patri in regnum successit, at, cum dumtaxat esset quinque circiter annorum puer, mater ejus, sancta Bathildis, aliis Baldechildis, regni administratricem egit usque ad annum 664, quo in monasterium Kalense a se in episcopatu Parisiensi exstructum sece sit, Francorum proceribus non amplius, uti ante fecerant, idcirco id impedientibus, quod timerent, ne Bathildis, si diutius rerum summam administraret, in ipsos ulcisceretur mortem, quam Sigoberrando, Parisiensi episcopo, ipsa invita, intulerant. Vide Pagium in Criticis ad annum 665 num. 7 et 8. Regnum Franciæ administrante Bathilde regina, majorem-domus egit Ebroinus, idque jam inde ab anno 656, quo Erchinoaldus, ejus decessor, diem suum obiit. Intelligitur id ex capite* XCII *Fredegarii Continuati, quod sic habet :* Franci quoque Clotharium, filium ejus *(Clodovei II)* majorem in regno statuunt cum præfata regina *(Bathilde)* matre. Eodem tempore mortuus est Erchanwaldus major-domus palatii. Franci autem in incerto vacillantes, accepto consilio, Ebruinum in hujus honoris curam ac dignitatem statuunt.
B *Præfectura autem illa Ebroïnus, quemadmodum ex* § VII *Commentarii prævii facile est colligere, depositus non est ante annum 670, ut indubie major-domus exstiterit, cum* Leodegarius *anno circiter 660 (adi Commentarium prævium num. 59) ad episcopatum Augustodunensem fuit promotus.*

c *Hic innuitur ecclesia Augustodunensis biennio fere episcopo fuisse orbata, quando ad eam regendam episcopus nominatus est* S. Leodegarius, *ac proin, cum Sanctus (vide Commentarium prævium num. 59) anno circiter 660 id munus primo inierit, consequens est, ut Ferreolus, proximus ejus decessor, anno circiter 658 diem extremum clauserit.*

f *Matricula præter alias, quas habet, significationes sæpe, inquit Cangius in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum* Matricula, usurpatur pro domo, in qua pauperes alebantur, ad ostia ecclesiarum ut plurimum extructa. *Atque hæc ipsa est significatio, quam vox illa, uti ex contextu liquet, indubie hic sortitur. De matricula in hac significatione accepta, atque*
C *ad januam ecclesiæ S. Nazarii a* Leodegario *Augustoduni instituta vide num. 71 Commentarii prævii.*

g *In Apographo Broniensi, quod P. Petrus Franciscus Chiffletius, Societatis nostræ sacerdos, ad Majores nostros transmisit, ad marginem notatur :* S. Symphoriani translatio notatur VII Januarii, seu VII Idus in antiquis Martyrologiis ecclesiæ et diœcesis Bisontinæ. *De S. Symphoriano ad* XXII *Augusti, ad quem diem sacrum ejus nomen Usuardo, multisque aliis Fastis sacris inscribitur apud nos actum est, nullaque translationis, quæ in antiquis Martyrologiis ecclesiæ et diœcesis Bisontinæ ad* XXII *Augusti signetur, facta est mentio.*

h *Chesnius omisit,* ut didicimus; *Mabillonius legit,* ut diximus, *recteque observat, nihil supra de Ebroino dictum esse. At in omnibus omnino nostris exemplaribus legitur :* ut didicimus, *præterquam in Ms. apographo, quod cum Ms. Cornelii Duyn collatum notatur : hoc enim habet,* ut dicimus, *et hæc forte genuina est lectio, ut sensus sit : Ebroïnus erat major-domus,* ut dicimus, *seu,* ut loquimur.

i *De secessu Bathildis reginæ ad monasterium a se exstructum vide dicta ad litteram* d.

k *Quid de Ebroino, ejusque vitiis et virtutibus sentiendum sit,* § XVII *Commentarii prævii fuse discussimus.*

l *Ideo scilicet, ut Valesius lib.* XXI *Rerum Francicarum pag. 250 interpretatur, aula sibi ab Ebroïno interdici Burgundiæ proceres putabant, ut is scelera sua, quæ nonnullos forte ex illis injuste multando patrare meditabatur, servaret occulta, nec quisquam in palatio innocentiam suam probare vel de accepta injuria queri posset.*

m *Clotharius III Francorum rex, de quo hic sermo est, vel anno 669 fere finito, vel anno 670 paulisper inchoato e vivis excessit. Vide Commentarium prævium num. 121.*

n Solebant, *inquit Valesius lib.* XXI *Rerum Francicarum pag. 259,* tum, *sub prima nempe regum Francorum stirpe,* optimates Francorum ad constituendum regem convenire, ac in electi singuli verba jurare, traditaque in manum hasta pro sceptro, excelso solio impositum debito honore venerari.

o *Discrepant hic omnia nostra exemplaria a Chesnio et Mabillonio, atque etiam inter se, sed sensus esse videtur hic :* Ideo magis cœperunt, *regni proceres scilicet,* metuere, eo quod Ebroïnus regem, quem ad gloriam patriæ publice debuerat sublimare, penes se, ut nomine ejus regnaret, retinens, malum iis, quibus cupierat, audacter valeret inferre. E

p *Ita omnia nostra exemplaria et Chesnius ; sed Mabillonius legit :* Omnes expetunt Hildericum ejus fratrem juniorem, *secundum quam lectionem vox* juniorem *non ad Childericum seu Hildericum, sed ad fratrem debet referri. Videsis num. 92 et 93 Commentarii prævii, quo ad longum discussimus, an Theodoricus Childerico, an contra hic illo fuerit junior.*

q *Childericus Austrasiæ regnum jam ab anno 660 adeptus fuerat, ut num. 115 Commentarii prævii docuimus.*

r *Celebre hoc cœnobium, quod ad Ordinem S. Benedicti spectat, in comitatu Burgundiæ ad radices montis Vosagi seu Vogesi situm est, distatque, teste Baudrando in Geographia, duabus circiter leucis a Lotharingia et sex ab Alsatia.*

s *Mabillonius, Chesnius et apographum nostrum Ms. ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris desumptum habent :* Tunc quidam, qui in regno videbantur esse primarii, et Hilderico cupiebant placide adulando placere, crinem sui domini temeritatis ausu jusserunt amputare, *quæ lectio, ut mihi quidem apparet, propius ad genuinam accedit, quia hoc quorumdam optimatum, de quo in ea sermo est, factum auctor improbat, improbaturusque fuisse non videtur, si tantum, uti lectio nostra insinuat, Childericum a Theodorici cæde retrahendi consilio fuisset patratum. Quod ad ipsum factum pertinet; solebant Francorum e prima stirpe reges prolixam, eamque per humeros diffusam gestare cæsariem, quæ cum eis forte fortuna fuisset detonsa, tamdiu saltem, quamdiu nondum recrevisset, ad regnandum habebantur inhabiles, ac proin hac illos orbare, summam erat facere injuriam Adi hac de re Bouquetum in Præfatione ad tom.* III *Scriptorum Franciæ a pag. 1 usque ad 4.* F

t *Mabillonius, cui apographum nostrum ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris transcriptum consonat, legit :* Sed cum rex ab eo interrogaret, quid de se agere vellet. *Qua quidem lectione præstare videtur*

lectio

AUCTORE ANONYMO.

lectio nostra, sed nescio, an propterea sit magis genuina.

u *Situm est hoc celeberrimum notissimumque Ordinis Benedictini e congregatione S. Mauri cœnobium in diœcesi Parisiensi.*

x *Chesnius legit :* Ibique exspectare, *etc. quæ tamen lectio melior esse non videtur, quam nostra; imo quoniam Mabillonio omnibusque nostris Mss. exemplaribus dissonat, dubitandum est, an non ab interpolatione Surianæ simili sit nata; Chesniana etenim editio frequenter, ut apparet, interpolata est. Vide Commentarium prævium num.* 47.

y *Sunt quidam, qui existimarunt, Theodoricum in monasterio S. Dionysii tunc monachum factum esse, sed, ut recte inquit Valesius lib.* XXI *Rerum Francicarum pag.* 264 *et seq.*, haud dubie falluntur. Nam tantum in eo cœnobio custodiri jussus est, ibique exspectare, dum coma incisa recresceret : quod in monachum, aut monasticæ vitæ professioni destinatum nequaquam convenire nemo nescit. Tum enim monachi, sicut hodieque, tonderi et crinibus capita nudare consueverant.

B z *Hæc uncis inclusa ex Ms. nostro Broniensi transcripsi, quod in codice et omnibus nostris Mss. apographis aliis et Mabillonio mendosius legerentur.*

aa *Adi Commentarium prævium num.* 127.

bb *Ait nempe ad Ephesios cap.* VI ℣. 17 : Galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.

cc *Childericus II Francorum rex, ut Henschenius noster lib.* II *de Tribus Dagobertis pag.* 75 *docet, in uxorem habuit Bilichildem, seu, ut alii scribunt, Bilihildem, S. Sigeberti Austrasiæ regis filiam. Quapropter, cum Sigebertus, Austrasiæ rex, et Clodoveus II, rex Neustriæ, quem Childericus patrem habuit, Dagoberti I Francorum monarchæ, uti ex cap.* LXXV *et* LXXVI *Fredegarii Scholastici intelligitur, filii ac proin fratres exstiterint, consequens est, ut, quemadmodum biographus noster scribit,* regina, quam *Childericus* habebat conjugem, filia sui, *id est, Childerici,* esset avunculi, *quod vocabulum ab auctore, in quo Latini sermonis puritas sæpissime desideratur, pro patruo accipitur; erat autem tunc sacris canonibus prohibitum, ne quis suam consanguineam in uxo-* C *rem acciperet, extendebaturque ea prohibitio usque ad septimum consanguinitatis gradum, prout liquet ex Gregorii Magni epistola, quæ to* n. V *Conciliorum apud Labbeum et Cossartium inserta exstat, initio sæculi* VII *ad Felicem Messanensem episcopum scripta, ut adeo Childerico Bilihildem, licet etiam cum ea sanguinis propinquitatem multo remotiorem, quam habuerit, duntaxat habuisset, pro uxore habere non liceret, eaque per consequens de causa merito a* Leodegario *reprehenderetur.*

dd *Mabillonius et Chesnius, quibus consonat apographum nostrum ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris descriptum, omisso* cupientes, *ita legunt :* Metuebant enim hi omnes et horum similes in voluptatibus sæculi conversantes, a Dei Homine sua opera destrui, dum *etc.*

ee *De Hertore, deque causa, pro qua hic ad Childericum regem venerat, videsis Commentarium prævium num.* 134, 135, 136 *et* 144.

ff *Ex hoc textu, in quo Vulfoaldus, alias Wlfoaldus et Wolfaldus, major-domus Childerici in Neustria regnantis fuisse innuitur, probamus etiam in Commentario prævio num.* 113, Leodegarium *Childerico, contra ac scribit Ursinus, majorem-domus non fuisse.* D

gg *Mabillonius et Chesnius legunt :* Sed ut postea publice patuit, potius pro ambiendis humanis laudibus vel honoribus specie religionis cupidus nimium, *quæ lectio præferenda videtur, cum nostra sit nimium mendosa.*

hh *Pugnat hic anonymus cum Ursino. Vide Commentarium prævium num.* 140 *et* 141.

ii *Quæ sint Vigiliæ, ad quas hic dicitur Childericus non venisse, num.* 141 *Commentarii prævii exponitur.*

kk *Post hanc vocem apud Mabillonium, quæ hic omissa sunt, hæc leguntur :* Ut ne hi, qui ad eum convenerant, inconsulte amitterent suam vitam; *apud Chesnium vero hæc :* Ut ne id, quod contra se fiebat, in consulem verterent, et sic idem consul vitam amitteret.

ll *Quomodo hic anonymus cum Ursino pugnare videatur, atque in concordiam revocari queat, videsis Commentarii prævii num.* 139.

mm *De sententia tunc, et postmodum in* Leodegarium *a Childerico lata consule Commentarium prævium num.* 147, 152, 153 *et* 154.

nn *Actuum Apostolorum cap.* XII. E

oo *De Ermenario, qui* Leodegario *in episcopatum Augustodunensem proxime successit, judicium nostrum protulimus num.* 154 *Commentarii prævii.*

CAPUT II. *Childericus moritur, magna exsurgit regni perturbatio, Leodegarius cum Ebroïno egreditur Luxovio, sedi suæ restituitur, Ebroïnum experitur inimicum, ab Ebroïnianis Augustoduni obsidetur, capitur, oculis orbatur, fameque necandus Waimiro traditur.* F

In illis igitur diebus adhuc exul in Luxovio residebat Hebroïnus, monachali habitu tonsuratus, simulatam gerens concordiam, quasi dum uterque unam, sed disparem, exilii accepissent sententiam, concordem ducerent vitam. His interim ita gestis, divina non diu distulit ultio suum de Hilderico dare judicium. Nam ejus dissoluta conversatio omnibus increverat optimatibus palatinis. Tunc unus ex eis hoc molestius ferens præ ceteris, dum venationem in silva securus exerceret, cum vulnere mortis percussit *a*. Ac * priusquam hoc evenisset, dum duces quidam duo, quibus jussum fuerat sanctum Leodegarium adduci de Luxovio, catenus demorassent, conspiraverat unus eorum minister, ut si Famulum Dei extra Luxovium cerneret, ipsum gladii percussione occideret *b*. Ut enim * ad hoc

Mortuo Childerico rege,

a * *al.* igitur

b * *al.* autem

A hoc perventum fuit, ita cor ejus intolerabilis pavor perfudit, ut non solum dixisse, sed cur etiam de Dei Famulo tam gravia cogitasse *, voce publica confiteretur, et tremens ejus provolutus pedibus, indulgeri sibi ab eo hanc nequitiam deprecatur *.

21 Igitur cum Hilderici mors subito nuntiata fuisset, tunc hi, qui ob ejus jussionem exilio fuerant condemnati, tamquam verno tempore post hiemem solent de cavernis serpentes venenati procedere, sine metu fuerunt reversi : quorum debacchante furore, surrexit magna turbatio patriæ, ita ut manifeste crederetur adventus imminere Antichristi. Hi vero, qui rectores regionum esse debuerant [surrexere contra alios, et qui pacis fœdera debuerant continere c] odiis se invicem cœperunt lacessere. Et quia * rex tunc non erat stabilitus in culmine, quod unicuique rectum videbatur in propria voluntate, hoc agebat sine formidine disciplinæ. Adeo tunc iram Dei manifestam cognovimus evenisse, ut etiam stella appareret in sidere, quam astrologi vocant cometam d; in cujus ortu asserunt fame, terram turbari, mutationem regum, vel B commotionem gentium, et percussionis gladium imminere. Hæc enim omnia manifeste ex * tunc constat evenisse. Sed quia, ut scriptum est, stulti non corriguntur verbis, quanto * minime signis; hi, qui cum malevolo animo redierunt de exilio, quidquid pro suo pertulissent facinore * Leodegarii factionibus hæc se incusant fuisse perpessos.

22 His diebus Vir Domini a commemoratis ducibus erat ob salvationem detentus, a quibus * de Luxovio fuerat jam eductus. Tunc enim ibidem Famulo suo gratia superna concesserat venerabilem dignitatem, ut in illis locis tam prædicti duces, quam eorum matronæ [simulque ministri, universæque familiæ et vulgus populi ita in ejus conspirassent amore, ut, si necessitas immineret, semetipsos pro eo non dubitarent offerre e.] Cumque illi secum Dei Famulum retinentes *, circa se manentibus potestatibus f aliis nuntiassent, eo quod divinam gratiam super Dei famulum Leodegarium cognovissent, religioso Christianitatis amore jam se eorum auxilio fuerant sociati g, et conspirantes inter se confirmaverunt, ut, dum indisciplinata hujus domi- C nationis erat exorta turbatio, si prinsquam Theodoricum pariter sublimassent in regnum *, aliquis forsitan sanctum voluisset lædere Leodegarium, eorum protegeretur auxilio.

23 His enim diebus egressus est de Luxovio etiam Hebroïnus, Juliano similis, qui vitam fictam monachorum tenuit h. Etenim cum ipse tam amicorum quam famulorum stiparetur subito comitatu, prædicti exules ad * ejus expetentes obsequium, malum, quod de sua accusatione confinxerunt, ipsum in caput constituunt, ut ejus auxilio vel consilio, si in Dei Hominem valerent, unanimiter vindicarent. Ipse enim Hebroïnus caput relevavit venenosum, quasi vipera restaurans venena sua, simulans, se esse tunc Theoderici * fidelem et ob hoc ad eum cum sociis quantocius festinare Cum enim Vir Domini cum sociis supra scriptis eodem festinaret itinere, factum est, quantum nec unius diei itineris spatium, antequam Augustidunum urbem accederent, urgentibus fautoribus, Hebroïnus immemor amicitiæ dudum promissæ, eum ibidem voluit comprehendere, si non * Genesii i metropolis Lugdunensis episcopi consiliis fuisset

* al. cogitasset
* al. deprecaretur
magna oritur regni perturbatio :
c
* al. dum
d
* al. deest ex
* al. quantum
* al. propter sua facinora
Sanctus multos habet patronos,
* al. addit. nuper
e
* al. qui retinebant
g
* al. in regno,
hostem cum invidis Ebroinum
h
* al. deest ad
* al. addit. regis
* al. nisi
i

prohibitus, aut manu valida, qui * cum eo aderant * perterritus : et fictam rursus amicitiam simulans, mixto agmine pariter pervenerunt in urbem.

24 Lætatur ecclesia de Pastoris præsentia rediviva k, plateæ ornantur virentibus *, aptant diaconi cereos *, gaudet civitas tota de adventu sui Pontificis post persecutionis procellam. Nec immerito laudum ei exhibebantur excubiæ, qui * præsente Domino, ad coronam properabat martyrii : ibique pro adventu Præsulis delicias paraverunt etiam adversariis : crastina vero die exinde pariter promoventes, ut ad occursum Theoderici * pervenirent uniti. Interim dum isti cœpto itinere pervenissent ad regem, de ipso itinere pœne jam medio Hebroïnus tyrannus eorum deserens comitatum l, ad suos usque pertransiens, clericatum abjicit, ad mulierem, ut canis ad vomitum, post sacrum velamen redit m, et qui in castra * Christi militare non potuit, cum adversariis secularia arma arripuit : et dum derelinquerat fidem et Deum, contra terrenum dominum etiam apertum se prodidit adversarium.

E 25 Noviente * enim villa n, jam recuperato regno, tunc Theodericus residebat securus : cum repentino superventu Hebroïnus ibi advenisset * cum Austrasiis. Quis enim enumerare plane valeat, quæ tunc fuit direptio de regali thesauro vel ecclesiæ ministerio, quod ob amorem Christianitatis Catholici retro principes devoti in Dominicum contulerant sacrarium ? Majorem domus ejus ferunt etiam interfectum o. Ideo perpetravit hoc malum, quia a diabolicis viris invidis armabatur consilium *. Dolebant enim, se abjectos esse per meritum; dum populum universum fideliter cernebant declinasse post Theodericum ; eoque jam confirmato in regno et Dei famulo Leodegario cum illius gratia in sua urbe residente, livore invidi torqueri cœperunt iterum p; quia dum justi stabant erecti, ad recuperationem accedere non valebant perversi. Et quia, suadente diabolo, qui eos fide nudaverat, dum veritatis consilium *, jam cæcati, non invenerunt, per quod * destruerent Dei Sanctum, declinant ad majorem interitum per falsitatis commentum, per quod in regno * intulerunt magnum malum et stragem depopulationis in persecutione multorum.

F 26 Denique acceperunt quemdam puerulum, et Lotharii fuisse confinxerunt filium q : hunc in partibus Austri secum levantes in regnum. Qua de re multum collegerunt hostiliter populum, eo quod verisimile * videbatur esse. Cunctorum etenim cum depopulando patriam subjugarent, etiam in nomine sui regis, quem falso fecerunt, præcepta judicibus dabant. Tunc qui eis volens noluit adquiescere, aut jura potestatis amisit, aut si non fuga latitando * discessit, gladii interfectione * deperiit. Quanti enim per hoc calliditatis figmentum, Theodericum tunc defunctum et Hlodoveum, Hlotarii filium esse crediderunt ? Erant enim in hoc mendacio primi et quasi rectores palatii Desideratus, cognomine Deddo r, qui in urbe Cabillona quondam habuerat principatum, nec non et ejus collega Bolo s, qui civitatem Valentiam habuerat in dominium : nec enim digni sunt, ut hi * nominentur episcopi, qui magis terrenis desideriis, quam Christo Deo militant, et unde districto Judici reddituri sumus rationem, nihil curant t. Horum talium sacerdotum et similium optimatum Hebroïnus tyrannus usus consilio, adeo usque elevatus et excæcatus est

AUCTORE ANONYMO.
* al. quæ
* al. aderat.
Augustodunum summo omnium gaudio excipitur,
k
* al. virentiis
* al. addit. clerici tripudiant cum Antiphonis
* al. quia
* al. addit. regis Fran.
l
m
* al. quia in castris
Hebroïnus Theoderico adversarius
* al. Noviento et Novientem
n
* al. venit
o
* al. invido consilio
p
* al. consilio
* al. quos
* al. regnum
puerum, quem Chlotarii filium fingit, regem facit;
q
* al. addit. cunctis
* al. latenter
* al. internecione
r
s
* al. addit. urbium
t

AUCTORE ANONYMO.

est in hoc seculo, quousque impœnitens præcipitatus est in inferno *u*. Redeamus ad opus cœptum.

u *militi, qui Leodegarium ceperant:*

27 In illis diebus his ita gestis, per singula evolutis, postquam Hildericus est interfectus, postquam episcopi vel patricii cum optimatibus de Neustrico vel præsentia Theodorici, in partes redissent Burgundiæ, et jam ipso in regno confirmato, ad propria residerent securi, interim invidi hostem moverunt ex adverso, primoque agere * circa eum quomodo * cum rege Hilderico egisse putabant. Tunc adjunctis sibi consiliariis inimicorum nequissimis sociis, consulere cœpit, quemadmodum eumdem Pontificem destruere potuisset. Ex his enim consiliariis, duo videlicet Deddo et Waimirus ex nomine *x*, caput effecti malitiæ, dixerunt, se posse eum rapere de civitate, et in eum facere vindictam, ex qua malitia Hebroïni satiata esse deberet *. Gavisus namque Hebroïnus de eorum responso, dedit exercitum copiosum valde, qui festini perrexerunt ad civitatem *.

* al. deest agere
* al. cum quo regem Childericum
x
* al. esset satiata
* al. addit. Augustidunum
hic thesauros suos in pauperes

28 Vir autem Domini Leodegarius cum ad suam plebem restaurandam resideret in urbe sua, ubi destinatum contra se hostium sensit impulsum, non est passus, ut ultra fugaciter tenderet gressum, sed intrepidus de se Domini
B
expectabat judicium. Cum enim ei * tam familiares quam clerici vel fideles imminerent, ut thesauros, quos sibi ipse contulerat, auferret, et abscederet, quatenus hostes, hoc audito, a perditione civitatis vel illius persecutione desisterent, ille his * nullatenus adquiescens, sed eos continuo in thesaurario * convocans, omnia, quæ ibi addiderat, assignans, talia prosequens verba : « Hæc omnia, quæ cernitis, fratres, » quamdiu terrenorum hominum gratiam me voluit gratia Dei habere, ad communem ornatum, prout potui, hic * fideliter contuli. Nunc » vero forsitan irati sunt ideo mihi homines » terreni, quia Dominus nos vocare dignatur ad » gratiam cæli. Ut quid enim hæc hinc auferam, quæ mecum in cælum non tollo * ? » Ergo si vobis placet, ego eligo consilium, hæc » potius dari * in usus pauperum, quam cum » turpi sarcina hinc illucque oberrare per seculum : et imitemur beatum Laurentium *y*, qui » pro eo, quod dispersit et dedit pauperibus, » justitia ejus manet in seculum seculi et cornu
C
» illius exaltatum est in gloria *z*. »

* al deest ei
* al. hæc
* al. thesauros
* al. hoc
* al. tollam
* al. dare
y
z

29 Statimque jussit custodi discos argenteos cum reliquis vasis quamplurimis foras ejicere, et argentarios cum malleis adesse, qui minutatim cuncta confringerent, quod * per fidelium dispensationem jussit pauperibus erogari : quæ autem ex his fuerant * ecclesiasticis usibus apta, ecclesiæ addidit ministerio. Monasteria sane tam virorum quam virginum infra urbem vel territorium de eodem argento consolatus est et paupertatem multorum. Quæ fuit tunc vidua, vel orphanitas *, vel omnis in commune paupertas, quæ ibi affuit, quæ de ejus largitate consolationem non habuisset ? Vir autem Domini, ut erat plenus spiritu sapientiæ, hæc verba locutus est fratribus : « Ego, fratres, decrevi jam de » hoc seculo nihil penitus cogitare, sed magis » spiritualem nequitiam, quam terrenum hostem » metuere. Terrenus homo si talem a Domino * » acceperit potestatem, ut persequatur, comprehendat, prædetur * incendat, interficiat ; hæc » nullatenus possumus declinantes effugere et si » hic trudimur * de rebus transitoriis ad disciplinam, non desperemus, immo potius gaudeamus in futuro de venia.

et ecclesias distribuit, suisque dans pia monita
* al. quæ
* al. fuerunt
* al. orphana
* al. Deo
* al. perdat
* al trudimur

30 » Muniamus ergo virtutibus animam simul » et civitatis custodiam, ne inveniant utrique hostes aditum, per quod inferre possint periculum. » Commonens * igitur universum urbis illius populum, cum triduano jejunio, cum signo Crucis et reliquiis Sanctorum murorum circumiens ambitum, per singulos etiam aditus portarum terræ adhærens, Dominum precabatur cum lacrymis, ut, si illum vocabat ad passionem, plebem sibi creditam non permitteret captivari : et ita præstitum est evenisse. Itaque cum ob metum hostium certatim populi undique se recepissent in urbem, et meatus portarum forti obturassent seratu, et super omnia stabilissent in ordine propugnacula, jussit Vir Domini universos ingredi in ecclesiam, cunctorum sibi * postulans indulgentiam, ut, si quempiam illorum, ut adsolet, dum pro zelo rectitudinis increpasset, aut verbo læsisset, ei indulgentiam darent. Sciebat autem Vir Dei iter passionis ingrediens, non prodesse martyrium, ubi, livore deterso, non prius fuerit cor emundatum, vel caritatis lampade illustratum. Nullus fuit tunc ibidem tam ferreum possidens pectus, qui etiamsi fuisset graviter læsus, non omnem malitiam cordis indulsisset devotus. E

jejunia et preces publicas instituit.
* al. commovens
* al. simul et insimul

31 Post hæc non diu vallatur civitas ab exercitu, eodemque die ab utroque populo fuit fortiter usque ad vesperum dimicatum. Sed cum ab agmine hostium esset civitas obsidione valida circumdata, et die noctuque vociferantes, ut canes, circuirent urbem, perspiciens Vir Domini civitatis imminere periculum, compescuit omnem supermuralem * conflictum et his verbis suum exorare aggressus est populum. « Sinite, » quæso, contra hos pugnando confligere. Si mei » tantum causa hic * isti advenerunt, de memetipso » paratus sum eorum satisfacere voluntati *, eorumque mitigare furorem. Tamen ne inauditi videamur » egredi, mittatur unus ex fratribus eos inquirere, » qua de causa hanc obsident civitatem. » Cum subito hi Meroaldo abbati *aa* per muri repugnaculum * parassent descensum, qui perveniens ad Deddonem, ait ei : Si hæc nostra commiserunt facinora, peto, ut interim euangelicam recorderis sententiam, ubi Dominus dixit : « Si non dimiseritis * » hominibus peccata eorum, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra *bb*. » Et illud : « In » quo enim judicio judicaveritis, judicabimini *cc* : » F simulque imprecans *, ut hostem compesceret, et redemptionem, quam volebat, acciperet.

hostibus urbem obsidentibus
* al. super murale
* al. huc
* al. voluntatem
aa
* al. repagulum
* al. remiseritis
bb
cc
* al. deprecans

32 Sed quia jam tamquam lapidis duritia, sicut quondam rex Ægyptius *dd*, obduraverat cor, ad verba divina nullatenus potuit emolliri, comminansque, non se ab impugnatione civitatis discedere, quoadusque Leodegarium valeret comprehendere et sui furoris vesanum desiderium * satisfacere ; nisi Lodoveo, quem falso regem fecerant, promitteret fidem *ee* : hæc enim erat simulata occasio *ff*. quoniam * omnes cum sacramento Theodericum asserebant esse * defunctum. Auditis itaque Vir Domini his verbis, hæc dedit illis responsa : « Hoc vobis notum sit omnibus tam amicis et fratribus, quam inimicis et » hostibus ; quia quousque me Deus in hac vita » jusserit superesse, non mutabor a fide, quam » Theoderico promisi coram Domino conservare : corpus meum decrevi potius in morte * » offerre, quam animam pro infidelitate turpiter » denudare. » Hostes vero, his auditis responsis, cum telorum jaculis et cum incendio festinanter undique insistebant irrumpere murum civitatis *.

et unum ipsum sibi tradi volentibus
dd
* al. vesano desiderio
ee
ff
* al quia
* al. fuisse
* al. mortem
* al irrumpere civitatem

33 Ipse

sponte Sanctus se sistit; excæcatur :

33 Ipse vero universis fratribus valedicens, Panis et Vini participatione communicans, eorumque dubia corda confirmans, suam eis, ut Christus * (* *al.* addit. discipulis), memoriam passionis commendans, ad portarum aditus perrexit intrepidus, apertisque claustris sponte se obtulit pro inimicis * (* *al.* pro civibus inimicis). Adversarii vero gavisi, tamquam ovem innocuam ipsum, ut lupi, susceperunt in prædam. Qui exclamans, fertur dixisse : « Gratias ago » omnipotenti Redemptori * (* *al.* Deo), qui me dignatus est » hodie glorificare. » Illi vero iniquissimæ pœnæ excogitantes commentum, primo ab ejus capite lumen evellitur * (* *al.* evulserunt) oculorum, in qua evulsione ultra humanam naturam incisionem ferri visus est tolerasse. Testes enim sunt multi illustres viri, qui aderant in præsenti : quia nec vinculum in manibus est passus imponere, nec gemitus processit ex ore, dum ejus oculi fuerunt abstracti a capite, nisi glorificans Dominum semper, modulamina studuit canere psalmorum.

et Waimiro custodiendus traditur,

34 Inter ceteros dux quidam erat Campaniæ, Waimirus vocatus nomine, qui ad hoc malum perpetrandum a finibus Austri venerat cum Deddone : hi duo cuidam Boboni *gg*, qui nuper cum anathemate fuerat de episcopatu Valentinæ B urbis dejectus, Augustidunum assignaverunt in dominium, immo potius ad devastandum. Cives vero oppressi receperunt adversarium, qui jam amiserant Pastorem suum, per cujus dispensationem pœne omne præsidium asportaverunt ecclesiæ. Nam pro civitatis redemptione, occasione recepta * (* *al.* reperta), in quinque millibus solidorum fuit ecclesiæ argentum distractum præter exspolia * (* *al.* spolia) civium. Et quamquam ecclesia pertulisset de transitoriis rebus dispendium, nullum exinde permisit Dominus abduci captivum *hh*. Igitur cum hostes lætarentur, diviserunt * (* *al.* lætanter divisissent) spolia, et suprascripto Waimiro Dei Hominem tradiderunt in custodiam : qui cum eodem exercitu festinus * (* *al.* deest festinus) repedavit ad patriam *ii*.

ac fame necandus ;

35 Desideratus vero, cognomine Deddo, una cum Bobone et cum Adalrico duce *kk*, quem ipsi volebant patritium esse provinciæ subjugandæ * (* *al.* deest subjugandæ), perrexerunt usque ad Lugdunum *ll*, ut ita exinde abducerent Genesium, sicut de Augustiduno dudum expulerant Leodegarium *y*. Sed manu valida populi, undique collecti, urbem hanc maximam, Deo præsule, non permiserunt C irrumpere. Illi vero, qui Dei Famulum duxerant * (* *al.* duxerunt) Leodegarium, ut nuntiaverunt Hebroino, quod fuerat factum [in silvarum secreta eum jubet retrudi, et de ejus morte, quasi necatum * (* *al.* enecati) in aquis, fabulam mendacem confingere * (* *al.* confingi), etiam tumulum sepulturæ ejus constituere * (* *al.* constitui) jussit donec ipsum longæ famis inedia consumeret *mm*.] Quod qui audire potuit aut videre, verum credidit esse *nn*. Sed, qui Heliam per corvum pavit in Heremum * (* *al.* eremo) nec suum ibi deseruit famulum.

sed ille ad frugem convertitur.

36 Etenim post longam, quam Dei Martyr pertulit, famis inediam, reminiscens Waimirus, humanam in eo naturam non aliter posse ita durare, nisi cum Christi gratia sustentaret, in domum suam eum jubet perduci * (* *al.* perducere). Dura etenim viscera pietate cœperunt emolliri. Cum enim in familiari colloquio ei fuisset assuetus, ita feritatem illius in parvo temporis tractu * (* *al.* in parvo tempore prostratam) edomuit, et tam ipsum, quam conjugem ad Dei timorem convertit *oo*, ut argentum ecclesiæ, quod nuper pro redemptione civitatis Augustiduni receperat, ei devotus offerret, et quicquid exinde facere decrevisset *pp*, concederet. Quod Vir Dei acceptum per quemdam fidelem abbatem, nomine Bertonem *qq*, ad prædictam dirigens urbem, ipsumque juxta Apostolum *rr* ad domesticos fidei dividens, voluntatem ejus opere caritatis fideliter adimplevit.

ANNOTATA.

a *Annum, imo etiam fere mensem, quo Childericus fuit occisus, § octavo Commentarii prævii determinavimus, quem propterea studiosus lector consulat. Childericus non solus, sed cum uxore sua Bilihilde fuit necatus. De infelici hoc eventu ejusque occasione primus Fredegarii continuator a Theodorico Ruinartio anno* 1699 *cum aliis nonnullis operibus iterum editus, annotationibusque illustratus cap.* XCV *hæc commemorat :* Erat enim ipse Childericus rex levis atque citatus nimis, gentem Francorum in seditionem mittens, et in scandalum ac derisum; donec odium non modicum inter ipsos crevit usque ad scandalum et ruinam. Quo ingravescente, unum Francum nobilem, nomine Bodilonem, ad stipitem tensum cædere contra legem præcepit. Videntes hæc Franci, in ira magna commoti, Ingolbertus videlicet et Amalbertus, vel reliqui majores-natu Francorum, seditionem contra ipsum Childericum concitaverunt. Memoratus Bodilo supra eum cum reliquis quamplurimis surrexit insidiaturis, et regem in Lauchonia silva, una cum regina ejus prægnante, nomine Bilihilde, quod dici dolor est, interfecit. *Eadem leguntur in Gestis Rerum Francorum cap.* XLV *apud Chesnium tom.* 1 *Scriptorum pag.* 717. Silvam, *in qua verbis recitatis Childericus cum uxore sua Bilihilde occisus dicitur,* eam esse putant, *inquit laudatus Ruinartius in Annotationibus,* quæ inter Calam, villam tunc regiam, et S. Dionysii oppidum interjacet; hodie Liberiacensis sylva dicitur, vulgo LA FORET DE LIVRY, aut certe Bungiacensis, DE BONDI.

b *Auctoris sensum hic nonnihil obscurum num.* 155 *Commentarii prævii vide expositum.*

c *Hæc uncis inclusa apud Mabillonium omissa sunt.*

d *Verba, quibus auctor cometam apparuisset hic narrat, non modicam difficultatem pariunt. Etenim, spectato contextu, significare videntur, id evenisse, vel ante, vel certe non diu post Childerici regis obitum; cum autem hunc secundam receptissimam hodie chronologiam anno Christi* 673 *affixerimus, consequens est, ut cometa, de quo auctor loquitur, vel ipso anno* 673 *vel certe non diu admodum post apparuerit. Verum de cometa, qui anno* 673 *vel certe non diu admodum post apparuerit, antiqui non meminerunt historici, ut adeo ab anonymo nostro designari videatur cometa, qui juxta Bedam in Historia gentis Anglorum lib.* IV *cap.* XII, *aliosque multos scriptores (vide Pagium in Criticis ad annum* 677 *num.* 9) *per tres continuos menses ab Augusto inceptos anno* 677 *apparuit* ; *quod si autem hic cometes ab anonymo nostro vere designetur, debet, uti ex mox dictis est consequens, serius, quam anno* 673, *Childerici Francorum regis mors collocari, ruitque proinde chronotaxis, juxta quam Childericum anno illo vita functum esse, adstruximus. Pagius in Criticis hanc pariter difficultatem animadvertit, hincque est haud dubie, cur verba, quibus anonymus cometam apparuisse, narrat, ad annum* 673 *num.* 8 *et* 9 *ita excipiat :*

excipiat : Loquitur procul dubio anonymus *(Vitæ scilicet* S. Leodegarii *biographus)* de iride, quam anno DCLXXI num. III ostendimus mense Martio currentis anni (673) visam esse. Eodem enim tempore cometam, aliaque signa in cælo apparuisse Theophanes indicat, cum scribat : « Hoc anno » iris in cælo conspecta carni omni tremorem » incussit mense Martio Dystro : adeo ut omnes » rerum universarum consummationem advenisse » prædicarent, ὅτι συντέλεια ἐστίν. » Christus vero in Evangelio nos docet, multa signa cælestia, non vero unum, finem mundi præcessura. Theophanes tamen de sola iride loquitur, sicuti et illi, qui eum exscripsere, quia ea magis Orientales terruit; et scriptor Vitæ sancti Leodegarii *(anonymus nempe vetustior)* de solo cometa, intentus scilicet conversioni rerum, quæ post Childerici interitum in Gallia contigit, juxta illud Lucani lib. I. 115 mutans regna cometes. Certe signa cælestia in omnibus climatis non eodem modo semper apparent, et iris inter fatalia aliquando reputatur, eamque alia quandoque comitantur, ut testatur Gregorius Turonensis lib. 6 cap. 44 anno IX Childeberti Francorum regis,
B Christi scilicet DXLIV, in Gallia contigisse. « Hoc » anno, inquit, multa prodigia apparuerunt in Galliis, vastationesque multæ fuerunt in populo. » Nam mense Januario rosæ visæ sunt : circa solem » quoque circulus magnus apparuit diversis coloribus mixtus, ut solet in illo cœlestis iris ambitu, » pluvia discedente, monstrari. » Ita hactenus Pagius, *contendens scilicet, cometam, qui ab anonymo hic memoratur, diversum esse a cometa,* qui, *uti docet,* anno Christi DCLXXVII a mense Augusto per tres menses orbe toto spectatus est. *Et vero si reipsa quis cometa, uti anonymus tradit, vel ante vel paulo post mortem Childerici apparuit, diversum hunc esse oportet a cometa anni 677, cum Childericus anno 673, quemadmodum* § VIII *Commentarii prævii ex communi eruditorum opinione docuimus, e vivis excesserit. Opponi quidem hic potest, quod apud alios quoscumque sæculi septimi et octavi scriptores de cometa, qui diversus sit a cometa anni 677, quique vel ante vel paulo post mortem Childerici apparuerit, altissimum sit ubique silentium ; verum silentii hujus causa esse potest, quod cometa ille paucioribus orbis terrarum locis fuerit spectatus, minusque proinde celebris,*
C *litterisque ad posterorum memoriam mandari dignus exstiterit.*

e *Loco eorum, quæ hic uncis includuntur, habet Mabillonius :* Simulque ministri universæque familiæ nec non et vulgus populi ita imminerent, ut semetipsos pro eo non dubitarent offerre; *quæ lectio videtur notabiliter corrupta.*

f *Id est, optimatibus seu principibus.*

g *Mabillonius legit :* Ita in ejus auxilium fuerunt sociati ; *quæ lectio, ut apparet, præferenda est.*

h *Loquitur hic scriptor de Juliano imperatore, cognomento Apostata, qui mortis vitandæ causa monachum aliquamdiu simulavit, ut Theophanes, aliique Græcorum Historici testantur.*

i *De S. Genesio, urbis Lugdunensis episcopo, cui post in Opere nostro locus erit, in Vita S. Bathildis hæc leguntur ;* Enim *(Genesium scilicet Clodoveus II Francorum rex)* summ fidelem famulum dedit reginæ *(Bathildi)* adjutorium : per ejus manus ministrans ipsa sacerdotibus et pauperibus, pascebat egenos et induebat vestibus nudos, studioseque sepelire ordinabat mortuos, dirigens per ipsum ad cœnobia virorum ac virginum auri et argenti largissima munera. *Postea hic, ut in eadem Vita legitur,* D
Christo jubente, Lugduno Galliæ ordinatus est episcopus. At, *inquiunt Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* IV *col.* 47, quo anno non omnino certum. *Cointius nihilominus in Annalibus ecclesiasticis Francorum S. Genesium ad sedem Lugdunensem anno* 658 *promotum affirmat, ut adeo S. Genesius, cum laudatus Cointius si non verum, saltem vero proximum, quo id accidit, annum assignet, jam annis fere quindecim Lugdunensem rexisset ecclesiam, quando cum* S. Leodegario *post cædem Childerici ad Theodoricum, Francorum regem, ut eum solitis cæremoniis cum ceteris regni optimatibus regem constitueret, properavit.*

k *Mabillonius legit :* Lætatur civitas et omnis ecclesia de Pastoris præsentia rediviva.

l *Ursinus Ebroïni fugam refert ad noctem, quæ proxime secuta est diem, quo cum* Leodegario *aliisque Burgundiæ optimatibus Augustodunum advenerat; verum hic anonymo, qui Ebroïni fugam ad diem, qui noctem illam subsecutus est, refert, adstipulandum est, ut num.* 164 *Commentarii prævii docuimus.*

m *Ex his verbis intelligitur, uxorem Ebroïni,* E
cui, ut Vita S. Drausii num. 273 *Commentarii prævii laudata docet, Leutrudi nomen erat, monachum etiam induisse : id autem verosimiliter fecerit eo ipso tempore, quo Ebroïnus Luxovium relegatus, monachum induere fuerat compulsus. Leutrudis, Ebroïni uxor, in Vita S. Drausii, Suessionensis episcopi, impense laudatur ; quapropter hæc, licet sacrum velum, quod procul dubio, inquit Mabillonius sæculo* II *Benedictino in Annotatis ad Vitam* S. Leodegarii *pag.* 686, *in parthenone S. Mariæ Suessionensi a se exstructo, tonso Ebroïno, acceperat, ad maritum suum rediens, ut anonymus noster vetustior hic indicat, postea posuerit, apostasiæ tamen rea a S. Drausii biographo habita forte non fuerit. Ab apostasiæ crimine Ebroïnum vindicare Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum conatur, meritoque hunc scriptorem id facere num.* 266 *et* 267 *Commentarii prævii asserui ; quod si autem ab hoc crimine vindicari debeat Ebroïnus, debet indubie et Leutrudis ; ast ea ignominiæ labes neque ab hac, neque ab illo removeri posse videtur, si, priusquam habitum monasticum deponerent, solemnia religionis vota jam emiserant. Eteuim hæc, etiamsi ex* F
metu, ut loquuntur theologi, ab extrinseco etiam, ita tamen ut directe non extorqueantur, incusso fuerint emissa, pro validis debent haberi, ac proin si Ebroïnus et Leutrudis, cum solemnia religionis vota mortis vitandæ causa jam emisissent, ad sæculum sint reversi, apostasiæ crimine vacasse non videntur.

n *Mabillonius lib.* IV *de re Diplomatica pag.* 304 *de Noviento seu Novigento villa, in qua Theodoricus regno restitutus resedisse hic dicitur, hæc commemorat :* Novigentum est in pago Laudunensi, villa, ut quidam volunt, olim regia, sub Codiciaco posita, NOGENT SOUS COUCI, in qua, jam recuperato regno, Theodoricus residebat securus, cum repentino superventu Ebroïnus cum Austrasiis affuit, qui protinus regem inde ad flumen Isaram, mox Basiu palatium, ac tandem Crisciacum fugere, ibique imperata *(vide tamen hac de re Commentarii prævii num.* 170) facere coegit. Erectum postea est Novigenti Ordinis nostri monasterium, cui sæculo XII ineunte præfuit Guibertus abbas, vitæ integritate, scriptisque suis clarissimus.

o *Erat*

A o *Erat hic Leudesius, Erchinoald, quondam majoris-domus, filius. Vide Commentarium prævium num. 168 et seq.*.

p *Mabillonius aliter legit :* Dolebant enim, se abjectos esse per meritum, dum populum universum fideliter cernebant declinare post Theodoricum, eumque jam confirmatum in regno, et Dei famulum Leodegarium cum illius gratia in sua urbe residentem ; livore invidiaque uri cœperunt iterum. *At utra genuina sit lectio, pro certo nequeo edicere.*

q *Cum Ebroïnus, ejusque asseclæ, uti hic narratur, Clothario III, Francorum regi, vita functo, filium supponere, hujusque vere esse patrem Clotharium, multis persuadere potuerint, consequens est, ut Clotharius, qui, moriente Clodoveo II patre suo, vix quartum ætatis annum expleverat, annos non tantum quatuor, uti in Gestis regum Francorum cap.* XLV, *et in Chronico Fredegarii continuato cap.* XCIII *legitur ; sed quatuordecim regnasse, uti nunc apud omnes omnino eruditos in confesso est, nec forte repugnant laudata regum Francorum Gesta, Chronicique Fredegariani continuati Scriptor, cum de annis forte, quibus*
B *Clotharius monarchiam tenuit, tantummodo loquantur. Videsis Commentarium prævium num.* 115.

r *Desideratus, cognomine* Deddo, *seu, ut alibi scriptum reperitur,* Diddo *vel* Dido, *a Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus tom.* IV *col.* 873 *inter episcopos Cabilonenses ordine decimus quartus recensetur. Hic ob crimina exauctoratus, atque sede sua expulsus, Ebroïno adhæsit, eique ad vexandum* Leodegarium, *uti anonymus infra declarat, sese ministrum præbuit.* Verum, *inquiunt loco citato laudati Galliæ Christianæ auctæ Scriptores,* non diu tantam nequitiam pati potuit æquissimum Dei judicium. Ebroïno, nescio qua ratione, exosus factus est Dido : unde cum coacta fuisset synodus, *de qua* § XV *egimus,* in quadam villa regia, inquit anonymus, ibi inter ceteros Dido de suo episcopatu expulsus est, et pœnæ traditus, ab ipsa synodo condemnatus, CALVARIA ACCEPTA IN CAPITE, ET SEGREGATUS A SANCTA CONGREGATIONE. Deinde in exilium missus, ac tandem pœna capitis exsolvit quidquid in sanctum Leodegarium peccaverat.

C s *Bolo, qui hic inter Ebroïni asseclas numeratur, in Ms. nostro Broniensi, quod a Petro Francisco Chiffletio Majores nostri transmissum accepere,* Bobo *vocatur, et in editione Mabilloniana* Abbo. *Verum sive* Bolo, *sive* Bobo *aut etiam* Abbo *melior sit lectio, fuit is, qui per nomen illud designatur, urbis Valentinæ episcopus, eoque paulo ante, uti infra num.* 34 *anonymus docet, excommunicato atque exauctorato, ad vexandum* Leodegarium *etiam usus est Ebroïnus.*

t *Mabillonius legit :* Nec enim digni sunt, ut hi nominentur episcopi, qui magis terrenis desideriis vel lucris temporalibus augenda pecunia vigilant, dum de animabus sibi commissis, unde districto judici reddituri sunt rationem, nil curant.

u *Ebroïnum æternis inferorum pœnis a Deo esse addictum, hic asserit auctor ; qua de re quale sit nostrum judicium, videsis Commentarii prævii num.* 275.

x *Fuit hic dux, id est, præfectus seu gubernator Campaniæ, creatusque ab Ebroïno, quod in vexando* Leodegario *operam suam etiam locasset, urbis Tricassinæ episcopus, postea illius indignationem odiumque incurrit, fuitque, eodem Ebroïno agente, multifariam punitus, tandemque etiam suspendio necatus.*

y *Sermo hic est de celeberrimo illo martyre Laurentio, de quo ad diem* X *Augusti, quo ejus memoria in Ecclesia solemnis habetur, apud nos actum est.*

z *Alluditur hic haud dubie ad S. Laurentii factum, quo hic, antequam martyrio coronaretur, Ecclesiæ thesauros in pauperes erogasse, in Actis propriis in tomum nostrum* II *Augusti pag.* 518 *et seq. ex Adonis Martyrologio illatis num.* 1, 2 *et* 4 *legitur.*

aa *Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* IV *col.* 449 *dubitant, cujus monasterii Meroaldus, qui hic memoratur, abbas exstiterit ; qua de re videsis Commentarium prævium num.* 183 *et duobus seqq.*

bb *Ita fere Matthæi* VI, ℣. 15.

cc *Apud eumdem cap.* VII, ℣. 2.

dd *Pharao scilicet, qui post varias plagas a Deo sibi ministerio Moysis et Aaronis inflictas filios Israel ex Ægypto liberos noluit dimittere, eosque fugientes insecutus cum exercitu in mari Rubro miserrime periit.*

ee *Consequens hinc est, Ebroïnum, Luxovio egressum, in præfecturam palatii restitutum nondum fuisse, cum Augustodunum ab Ebroïnianis obsideretur. Adi Commentarium prævium num.* 177. E

ff *Quid per simulatam occasionem verosimiliter hic intelligendum sit, num.* 186 *Commentarii prævii docuimus.*

gg *De Waimiro, Diddone et Bobbone vide, quæ dicta sunt supra ad litteras* r, s *et* x.

hh *Hoc* S. Leodegarii *precibus debuerunt Augustodunenses verosimillime referre acceptum. Vide Commentarii prævii num.* 191.

ii *Quænam regio per patrium, ad quam Waimirus cum* Leodegario *in custodiam suam tradito festinasse hic dicitur, verosimiliter debeat intelligi, num.* 191 *Commentarii prævii definitum invenies.*

kk *Apud historicos nihil inveni, quod ad Adalricum ducem, cujus hic fit mentio, referendum putem.*

ll *Mabillonius, cui Ms. nostrum ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris transumptum consonat, ita legit :* Desideratus vero, cognomine Diddo, una cum Bobone et cum Adalrico duce, quem ipsi volebant patricium esse provinciæ, ad patriciatum subjugandum perrexerunt usque ad Lugdunum. F

mm *Hæc uncis inclusa, quorum sensus nonnihil obscurus est, num.* 23 *Commentarii prævii vide exposita.*

nn *Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 689 *in Annotatis ad Vitam* S. Leodegarii *putat, hic nostrum biographum seipsum designare ; sed an recte, videsis Commentarii prævii num.* 23.

oo *Et tamen hic scriptor de Waimiro num.* 45 *ita scribit : Waimirum...* morte turpissima (ut decebat justi proditorem) condemnatum, transmisit *(Ebroïnus scilicet)* ad tartarum.

pp *Mabillonius legit :* Ut faceret, quidquid exinde facere decrevisset.

qq *Mabillonius legit* Berto ; *utra autem præstet lectio, ignoro, uti etiam cujus monasterii Betto seu Bertho abbas exstiterit. Vide Commentarium prævium num.* 192.

rr *Hic ad Galat.* VI, ℣. 10 *ait :* Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT III. *Leodegarius et Gerinus ad aulam arcessuntur: hic Ebroïni majoratuidomus restituti imperio occiditur; ille dire mutilatus ad longiores cruciatus servatur, lingua abscissa, loquitur, multos convertit, ad concilium vocatur, dignitate privatur, tandemque necatur.*

B

Ebroinus inita apud Theodoricum gratia, fit major-domus a

Igitur cum, ut supra dictum est, suum facinus diutius Hebroïnus perditus occultare non posset, de rege, quem falso fecit, declinat ingenium *a*, ut in Theoderici rediret palatium. Quorumdam factione suscipitur, et iterum subito major-domus palatii efficitur. Sed cum eum alii gaudentes, alii timentes, in culmine sublimassent honoris, continuo tale dedit edictum, ut, siquis quid cuidam in turbatione, quæ fuerat, vel intulisset dispendium vel prædam, nulli ex hoc generaretur calumnia *b*. Hæc fuit occasio, ut non redderet exspolium, quod ministri sui ei contulerant de prædatione multorum *c*. Cum enim * tumere in rediviva cœpisset superbia, dolens ac metuens, ne superstites haberet æmulos, quorum parentibus intulerat malum: jam enim jura potestatis adeptus, duplicavit malitiam cum invidia.

* *al.* autem

38 Nam priores optimates cœpit instanter persequi, et quoscumque priorum optimatum comprehendere valuit, gladii interfectione prostravit, aut ad gentes extraneas, ablatis facultatibus, effugavit *d*. Sane feminarum nobilium monasteria destruens, earumque religionum * primarias in exsilium dirigens: et quia margaritarum ornamenta conculcandi acceperat potestatem, ideo sine ulla miseratione, ut porcus, non timuit thesaurorum ornamenta conculcando inrumpere Christi. Et quoniam non valebat respicere cælum, ideo cor ejus in terrenæ cupiditatis luto ultra modum fuit defixum. Etenim cum Hebroïnus crudelis de supra dictis rebus suum satiasset furorem, rursum occasiones cœpit exquirere, ut blasphemiam suæ crudelitatis valeret ab oculis humanis auferre.

et sævit tum in alios d

* *al.* religionis

C

39 Tunc Hilderici mortem simulabat, se velle vindicare, cum nullus eum prior, quam ipse, voluisset interire *e*; (publice enim aliter, quem odisset, non audebat persequi) jusserunt principes, una cum Germano sanctum Leodegarium ex monasterio, in quo tenebatur absconditus *f*, egredi, et in præsentia regis adsistere. Qui dixit ad Hebroïnum *: Dum superare cupis omnes habitatores in tota Francia, tuam potius aufers, quam indignus suscepisti, gloriam. Hæc * audiens Hebroïnus nequissimus, furore magno repletus, jussit ministris Gerinum * abstrahi et a Germano separari, ut separatim viderentur puniri, ne simul eis delectarentur * talia verba fari. Cum autem duceretur, beatus Leodegarius eum alloquitur, dicens: Æquo animo esto, Frater carissime; quoniam oportet, nos hæc pati: quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Peccata etenim nostra multa sunt: sed misericordia Omnipotentis supereminens magna, quæ * ad abluenda delicta se laudantium semper est parata. Hæc ad tempus patimur, quia morti debitores sumus: sed illa nos exspectat vita, si patienter ferimus * pœnam, ubi sine fine lætabimur in cælesti gloria.

tum in Sanctos nostros, Gerinum e f

* *al. addit.* conversus
* *al.* hoc
* *al. addit.* fratrem ejus foras

D

* *al.* eos de lectaret

* *al.* deest quæ

* *al. addit* istam

40 Tunc ministri ad stipitem ligatum Gerinum lapidibus obruere cœperunt; ille vero deprecabatur Dominum, dicens: Domine Jesu bone, qui non venisti vocare justos sed peccatores, suscipe spiritum servi tui, ut, qui dignatus es similitudine martyrum * lapidibus vitam istam mortalem auferre, jubeas clementissime veniam scelerum meorum tribuere. Hæc dicens, orando ultimum efflavit spiritum. Beatus itaque Leodegarius cupiebat cum Germano vitam finire, ut simul mererentur futuram ac beatam participare gloriam: sed Ebroïnus tyrannus differre volens eum * exitum, ut per pœnas longe dilatas sibi * præpararet æternas, et ne coronam acciperet martyrii, quin potius careret præmiis gloriæ sempiternæ, tunc jussit, eum nudis gressibus per quamdam piscinam transduci, in qua erant petræ, quasi clavi incidentes acuti *: quam ob rem labia ejus et faciem concavo crudeliter jussit incidi ferro, nec non et linguæ plectrum ferro secante auferre *: ut dum oculi ablati, pedes jam forati, lingua ac labia incisa essent, et dum sibi cerneret omnem felicitatem membrorum ablatam, corporumque * pariter vires undique paruissent necatæ; dum nec oculis cernere viam, nec pedibus incedere callem, nec linguæ officia dantem laudare quiverit Creatorem, ac per hoc cederet blasphemiæ * desperans, auferendo * salutem, quam * laudando cælitus adipisci meruisset ingentem *g*.

occidi jubet. Leodegarium dire mutilatum et tortum

* *al.* ad similitudinem martyrum

E

* *al.* ejus
* *al.* ei

* *al.* acutæ

* *al.* auferri

* *al.* corporisque

* *al.* caderet in blasphemiam
* *al. addit.* sibi
* *al.* quem

ad longiores cruciatus servari. g

41 Sed, qui absque vocibus cordis auditor Deus magis optat * cor contritum quam elatione superbum *, suscipit vocem tacentis magis quam elatas voces loquentium, non postulat sibi auxilium vocis, sed humilitatem cordis. Nam cum se cognovisset, præsidium omne amisisse humanum, totis viribus petiit sibi adesse divinum; nam quantum impietas humana revocare cupit ab alto, tantum pietas * sociare fecit eum in cælo. Sanctum itaque Leodegarium diutius ad vindictam servaverunt vivum et turpiter denudatum per platearum palustria jusserunt pertrahi nudum, eumque ad vindictam quasi deformatum tradiderunt viro, nomine Waningo *h*, ut sub ejus gravi dominio emitteret cruciatus spiritum: cui et ait iniquus Hebroïnus: Accipe, inquit, Leodegarium, quem aliquando vidisti virum superbum, et constitue sub arta custodia; erit enim tempus suæ vocationis recipiens *, quod meritus est a suis inimicis: cum enim longe esset ejus hospitium, sanctum Dei Martyrem imposuerunt in * vile jumentum. Et ut cognovit, ita esse impletum, arripuit hunc psalmi versiculum. Ut jumentum, inquit, factus sum apud te, et ego semper tecum *i*. Et cum labia non haberet neque linguam, silere laudes Dei non potuit mens devota, sed quas voces valuit, insonuit de cordis arcano.

* *al.* amat
* *al. addit.* et

F

* *al. addit.* divina

h

* *al.* ut recipiat

* *al.* super

i

42 Cumque

AUCTORE ANONYMO.

Sanctus lingua privatus loquitur.

42 Cumque omnes eum sic cernerent graviter cruentatum, crediderunt, ut ob hoc emittere deberet spiritum. Etenim dum unus e fratribus nostris abba, nomine Winebertus *k*, ad prædictum hospitium a longe secutus fuisset post eum, imprecans custodibus, ut latenter eum ad ipsum accedere non negarent; ut tandem obtinuit, repperit eum *l* jacentem in stramine opertum de vetusto panno tentorii, tenui spiritu palpitantem: et dum illum ad præsens crederet expirare, insperatum invenit miraculum. Nam inter sputamina sanguinum incisa lingua sine labiis solitum reddere cœpit eloquium. Et quia desectio labiorum ordines nudaverat dentium, tamen ab intro affluitate sonituum reddiderunt eloquium *m*. Tunc is, qui ejus funeri excubias venerat exhibere ad transitum, cœpit flere præ gaudio, et concito gradu Hermenario episcopo *n* nuntiat factum. Ipse quoque audiens, Waringum * postulat aditum ad Dei Martyrem accedendi *o*. Cumque etiam * merito ei fuisset concessum (omnes enim, ut leonem iratum metuebant sævum tyrannum *p*) vulnera etiam studuit diligenter curare, et arte, qui valuit, potu ciboque reficere, vestemque, quam habuit, meliorem induere. Non enim jam ut terreno homini, sed ut translato Martyri reverentem impertivit * honorem, qua de re non solum de præteritis, verum etiam benedictionem ab eo promeruit * de futuris.

* al. Waringum
* al. addit. sui
* al. reverenter impertiuntur
* al. promeruerunt

præcisa membra recuperat; multos convertit

43 Postquam enim Waningus eum perduxit ad propria, Dei comitante gratia, cœperunt velocius ejus contra naturam recrescere labia una cum lingua, nec non et verba ultra solitum ab ejus ore indesinenter effluere *q*. Cum hoc miraculum cognovisset Waningus non obturat * animum ei impendere malum, ut tyranno fuerat jussum; sed versa vice, jam Dei Martyrem cognoscens, eum acceptum ad suum perduxit cœnobium, quod vocatur Fiscamnum *r* ubi erat congregatio sanctimonialium * ac virginum, quibus præerat Hildomarca famula Christi *s*. in quo multis diebus conversans habitator stetit *t* sub custodia. Nam et lingua præcisa solitum recepit officium, et magnum doctrinæ suæ semen ostendit in populo: quandoque inter virginum accedere contigerat catervam, tantum, ut fertur, dulcia sua fulgebant eloquia, ut mirarentur quicumque audientes, quanta * Dei operaretur clementia, et conversi a pravis operibus, velociter peterent pœnitentiæ fructum. Ubi, dum intra parvum spatium oris, faciei vel linguæ recepisset officium *u*, eo quod oblatus fuerat ipse, jam * quotidianum immolare studuit sacrificium; ut dum intrinsecus eum lux spiritualis impleverat, de corporeis oculis nil curaret. Nam diebus ac noctibus in Dei cultura * pervigil astabat, ut vel paululum ad necessaria corporis vix aliquando ab ecclesia procederet, ut vel quippiam somni ciborumque perceptionem * capere potuisset.

* al. obdurat
* al. deest sanctimonialium
* al. esset et
* al. addit. Domino
* al. laudibus
* al. deest perceptionem

condolet inimicis, quorum plures

44 Igitur cum post tot flagella, ut decebat Martyrem, fideles populi ei famulatum exhiberent venerabilem; quia non potest sub modio lucerna abscondi *x*, manifeste hanc Omnipotens declaravit omnibus. Cœpit de adversariis ejus ulcisci *y*. Nam dum per biennium fere *z* ibidem in Dei laudibus resedisset, ut * eos illi nuntiaverunt interfectos, aut pro infidelitatis causa * in regionibus alios effugatos; ille * graviter deflens, non de ultione est gavisus, sed, cur sine pœnitentia eos comprehenderit mortis occasus, ingemiscebat. Eodem tempore vir gloriosus Theodericus rex et idem Hebroïnus synodum *aa* convocaverunt, et ad quamdam villam regiam *bb* venientes, multam episcoporum turbam adesse fecerunt: ibique inter ceteros Deddo (qui sanctum virum Leodegarium cum Waimiro expulit de episcopatu, et pœnæ tradidit) condemnatus ab ipsa synodo pœnam calvariæ *cc* accepit in capite, expulsus et segregatus a sancta congregatione *dd*; deinde exilio condemnatus, morteque secuta, pœna capitis digessit *, quidquid doloris * in sancto Viro exercuit.

* al. aut
* al. culpa
* al. quos ille
* al. exsolvit
* al. doli

puniuntur: instigante Ebroino.

45 Alii vero episcopi tunc a rege per Hebroïnum in ipsa synodo pœnam similem sortiti, perpetuo exilio sunt deportati. [Waimirus * etenim, qui ad supradictum Famulum Dei capiendum et ad implenda Hebroïni dicta socius perniciei extiterat, posteaquam ab ipso Hebroïno, eo quod in ejus ultione consenserat, episcopatus gradu dolo fuerat sublimatus, post paululum intervallo interposito in offensam incidens, Dei, ut opinamur, nutu multis flagellis obtritus est: nempe, ut fertur, laqueo suspensum ac morte turpissima, ut decebat Justi proditorem, condemnatum trausmisit ad tartarum *ee*.] Adhuc enim vir Dei Leodegarius in eodem monasterio sanctimonialium, in quo ad custodiendum positus fuerat, commorabatur. Igitur ad beati Martyris fabricandam coronam artifex versutus ex illis Ebroïnus tyrannus superfuit unus *, qui ea, quæ passionis ejus gloriæ * supererant, adimplere deberet. Ita enim antiquus serpens invidus, moleste ferens, se ab eodem loco ejus orationibus fuisse expulsum, stimulare rursus cœpit Hebroïnum *, atque reduci eum præcepit ad palatium, ut in episcoporum concilio ejus disrumperet vestimentum *ff*, quatenus ob hoc ei esset interdictum, ut ultra offerre non præsumeret sacrificium.

* al. Wainerus
* al. vivus
* al. gloria
* al. Hebroino

examinatur, dignitate spoliatur, damnatur

46 Ubi cum * deductus fuisset ad medium *gg*, inquisierunt ab eo verbum, ut de Hilderici morte fuisse confiteretur se socium *. Cognoscens igitur, per diabolicum commentum rursum sibi imminere conflictum, ut de humano se non excusaret delicto, ita de hoc facinore nullatenus * fuisse se conscium, sed Deum potius quam homines hoc scire, professus est. Tunc et ipsum ad eamdem synodum accersierunt, non tamen intra * concilium confirmant fuisse *hh*, sed seorsum rex et Hebroïnus cum eo collationem fecisse dicuntur, in qua eis multa prædixisse fertur futura, quæ evenisse manifesta convincitur. Et cum diu flagitantes ei aliud non valuissent elicere, ejus tunicam consciderunt a capite, eumque Rodoberto * cuidam viro, qui tunc comes erat palatii, jussit tyrannus impius Hebroïnus tradere *, et præsentem vitam in gladii percussione auferre * *ii*. Lætabatur enim Dei Martyr in omni patientia, quia debitam *kk* sibi, remunerante Domino, martyrii sentiebat appropinquare coronam.

* al. deest cum
* al. conscium
* al. addit. dixit
* al. infra
* al. Roberto et Chrodoberto
* al. tradi
* al. auferri

ad mortem: cælesti lumine honoratur:

47 Accepto eodem, Robertus, ut eum ad suam domum deduceret *ll*, cernens eum ex itinere ac infirmitate defessum, jussit ei dari ad refocillandum potum. Nam antequam ei pincerna assisteret, lumen magnum, quasi in rota circuli de cælo descendens, super caput ejus refulsit. Tunc trementes omnes, qui hoc signum viderunt, Quid est hoc, inquiunt, Domine, quod apparet super caput tuum, quasi in circuli modum splendidissimum * de cælo, quod numquam

* al. splendidum

AUCTORE ANONYMO.

quam a nobis simile est visum? Ille pronus in terram adoravit, dicens : Gratias ago tibi, omnipotens Deus, consolator omnium atque refector *, qui super servum tuum ostendere dignatus es tale miraculum. Tunc videntes omnes, quasi in excessu mentis positi, tandem quidem resumpto spiritu simul glorificantes omnipotentem Deum, et conversi alter ad alterum dicentes : Vere hic Homo Dei servus est : pollicebantur ad Deum prorsus totis se tendere viribus. Et cum memoratus vir eum in domum propriam perduxisset, ita in ejus adventu benedictionem cælestem recepit, ut, cum omnes illic habitantes, hoc manifeste cognoscerent, peccata propria confitentes, relinquerent *, et certatim ad pœnitentiæ medicamenta * confugerent.

* al. refero
* al deest relinquerent
* al lamenta
et in occidi jubetur;

48 Hac enim Deus gratia suum Famulum illustraverat, ut, ubicumque exul fuisset traditus, ut ei inferrentur nequitiæ, versa vice famulabilem illi omnes impenderent reverentiam. Tandem pervenit dies muneris, in quo persecutionis ejus jam esset finis. Tunc a palatio sententia mandatur * decreti, Leodegarium diutius vivere non debere. Et timens impius Hebroïnus, ne a fidelibus Christianis honor ei impenderetur martyrii, inter * silvarum condensa jubet perquiri puteum et ibidem corpus ejus immergi trucidatum, quatinus os putei terra vel lapidibus obturatum, incognitum esset * hominibus illius sepulchrum. Præfatus interim Robertus *, eo prædicante, jam aliquantulum cœperat esse conversus, ideoque non ferens mortem Viri Dei conspicere, quatuor jussit ex famulis *mm*, ut ea, quæ sibi fuerant jussa, subirent implere. Ut enim in illius domum pervenit hic nuntius, ejus conjux luctu flere cœpit amaro, eo quod in viri sui ministerium pervenisset tam crudele flagitium.

* al. mandata
B
* al. in
re
* al. Chrodobertus
mm

49 Igitur ut cognovit Vir Domini, suum adesse jam terminum, mulierem cœpit consolari lugentem, dicens : Nolo, mei transitus causa te flere, quia nequaquam tibi mors mea ad vindictam requiretur; sed potius benedictio de cælis debitur tibi a Deo, si corpusculum meum devote condideris in sepulchrum : et cum hæc dixisset, urgentibus ministris, valedicens educitur in silvam *nn*, ut jussionis implerent sententiam. Jam enim antea quæsierant puteum, ut * corpus illius absconderent, sicut fuerat jussum, et * nullatenus fuit ultra ab eis repertus *. Eduxerunt ergo eum per loca incognita usque in quemdam locum, in quo adstitit, inquiens : Non necesse habetis, filii, longius fatigari; ad quod venistis, cito facite, ut impleatis votum maligni. Hi vero, qui venerant * ad perimendum illum, erant quatuor *. Tres autem ex his provoluti sunt ad pedes ejus, deprecantes, ut eis indulgentiam suam daret, et benedictionem super eos dignaretur tradere. Quartus *oo* vero superbus adstabat, evaginato gladio paratus ad eum interimendum.

solatur hospitem;
nn
* al. ubi
* al. sed
* sic tria Mss.
C
* al. ducebant
* al. addit numero
oo

50 Et postquam benedictionem super eos tradidit, et suis interfectoribus verbum Dei annuntiavit, tunc Vir Dei incumbens in orationibus *, ait : Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, per quem tui notitiam accepimus, Deus virtutum et omnis creaturæ, ac totius humani generis Creator, te benedico, te glorifico, qui me dignatus es ad hanc certaminis diem perducere : rogo, deprecorque, Domine, ut ipse in me jubeas misericordiam pietatis tuæ * largiri, et meritis Sanctorum tuorum me dignum facias participem et vitæ æternæ consortem, ac tribue indulgentiam his, qui me tribulant : quoniam ego super * eos in conspectu tuo, credo, clementissime Pater, glorificatus fieri. Et exsurgens, cervicem tetendit, gladiatores * commonuit, ut, quod sibi jussum fuerat, adimplerent *. Cum hæc diceret, percussor extendens gladium, amputavit caput, et erectum corpus ejus sustitisse quasi unius horæ spatio dicitur; sed cum nondum statim eum gladiator cadere cerneret, eum pede percussit, ut vel * citius in terram decideret. Sed non multo post percussor ejus arreptus a dæmonibus et mente captus ac Dei ultione percussus, in ignem se projecit, ibique vitam finivit. Tunc jussu conjugis hujus Roberti in quamdam villam Sarcinio *pp* cum magno fletu plangentium latenter a suis deportatus, et hujus feminæ decreto cum vestibus, in quibus trucidatus fuerat, in parvulo oratorio beatus Martyr est sepultus, in quo sepulchro annis duobus et dimidio humatus fuisse dicitur.

orat pro inimicis. perimitur, sepelitur.
* al. orationi
* al. deest pietatis tuæ
D
* al. per
* al. gladiatorem
* al. adimpleret
* al. addit sic
pp

ANNOTATA.

E

a *In codice et utroque nostro Ms. Broniensi mendose legitur :* Declinat in regnum, *hincque Mabillonium et Chesnium, qui cum Ms. nostro Ultrajectino S. Salvatoris legunt* Declinat ingenium, *sum secutus.*

b Actio in jure, qua quis rem quampiam, *inquit Cangius in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis,* sibi per solemnes juris formulas asserere conatur, aut pro qua litem intendit, *adeo ut, cum vox* Calumnia *hanc significationem hic obtineat, anonymi nostri sensus sit, mandasse Ebroinum, ut nulli, qui turbarum tempore damnum passus fuerat, actio in jure competeret, qua in integrum restitueretur, ac proin, ut nulli, qui damnum alteri intulerat, actio in jure intentari posset, qua ad illud resarciendum compelleretur.*

c *Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 674 *num.* 14 *interpretationem, qua anonymus datum ab Ebroino mandatum hic excipit,* Ebroïno iniquiorem *appellat; an certo æquum obtineat, videsis Commentarii prævii* § XVII *a num.* 265 *usque ad finem.*

F

d Ebruinus quoque, *inquit Chronicon Fredegarii continuatum cap.* XCVIII, magis atque profusius, *majoratui-domus scilicet jam restitutus,* crudeliter Francos opprimebat.

e *Hunc textum, quod in codice et omnibus nostris Ms. apographis adhuc esset obscurior, ex Mabillonio descripsi.*

f *Liquet hinc, verum esse, quod num.* 13 *scribit Ursinus,* Leodegarium *scilicet monasterio cuidam fuisse inclusum, antequam cum fratre suo* Gerino *ad aulam ab Ebroino majoratui domus restituto arcesseretur. Qua de* Leodegarii *in monasterio quodam inclusione videsis Commentarium prævium num.* 190 *et* 193.

g *Diversa hæc pœnarum genera, quibus* Leodegarium *affecit Ebroïnus, satis sane superque probant, crudelissimi hunc ingenii hominem fuisse. Adi Commentarium prævium num.* 270 *et* 271.

h *De Waningo videsis Commentarium prævium num.* 204.

i *Psalmo* 72. ℣. 23.

k *Qualemcumque Wineberti seu Winoberti notitiam*

A *tiam num. 200 et 201 Commentarii prævii suppeditatam invenies.*

l *Dissonant hic omnia Mss. nostra exemplaria, uti etiam Mabillonius et Chesnius; legit autem Mabillonius :* Etenim cum unus e nostris fratribus abbas, nomine Winobertus, prædictum Sanctum Dei usque ad hospitium a longe secutus fuisset, deprecans custodes, ut sibi latenter ad ipsum accedere liceret, invenit eum etc. *Quæ quidem lectio valdere videtur genuinum auctoris sensum, sed nescio, an etiam verba.*

m *Ita codex noster, et utrumque Ms. exemplar Broniense; at Mabillonius, et Chesnius, cui etiam Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris congruit, aliter legunt; Mabillonius quidem :* Et quia desectio labiorum ordines nudaverat dentium, ab intus afflatum tantum sonitum reddiderunt verborum; *Chesnius vero :* Et quia desectio labiorum ordines nudaverat dentium, tamen ab intro afflatu dante sonitum reddiderunt verborum.

n *Qua ratione hic Ermenarius seu Hermenarius vocitetur episcopus, vide Commentarii prævii num. 203.*

B o *Ita iterum codex noster et utrumque Ms. exemplar Broniense; sed Mabillonius legit :* Waringum postulat, ut ad Dei Martyrem se intromittat; *quæ quidem lectio est melior, sed, spectato anonymi nostri stylo, ab interpolatione videtur enata. Certe Chesnius, cui Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris congruit, aliter sic legit :* Waringo postulabat aditum ad Dei Martyrem accedendum.

p *Hæc parenthesi inclusa eodem prorsus modo ita leguntur in omnibus omnino nostris Mss. exemplaribus et in editione Chesniana; at in Mabilloniana, quod notatu dignum est, cum nonnulla amplificatione sic redduntur :* Omnes enim ut leonem iratum metuebant Ebremerdum, id est, Hebroinum, filium perditionis, et stipulam inferni, sævum tyrannum.

q *Mabillonius, a quo Chesnius et Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris non discrepant, ita legit :* Verba vidi ultra solitum ab ejus ore effluere, *hincque anonymo nostro testis oculati prærogativam vindicat; verum vox* Vidi *abest a codice nostro, ab utroque Ms. exemplari Broniensi, et ab apographo, quod cum Ms. Cornelii Duyn collatum*
C *notatur. Videsis Commentarium prævium num. 22 et 23.*

r *De monasterio Fiscamnensi, seu Fiscanensi, deque hujus fundatore S. Waningo seu Waringo breviter egimus Commentarii prævii num. 204 et seq. Videri etiam potest monasterii illius notitia a Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus tom. XI col. 201 subministrata.*

s *Hildomarca seu Childemarca, quæ aliter etiam scribitur, in Opere nostro ad* XIX *Junii inter Prætermissos his verbis refertur :* Childomara seu Childeomarea, in Fiscamno monasterio, adjuncta sub finem Martyrologii S. Hieronymi in Ms. Blumiano et Lucensi, in quo dicitur esse depositio. Est aliis Hildemarca et Childemarca coliturque XXV Octobris. *Habebat hæc sub disciplina sua, quando ad monasterium Fiscamnense S. Leodegarius exsul accessit, trecentas sexaginta sex religiosas virgines, uti intelligitur ex num. 6 et 7 Fragmenti Vitæ S. Waningi, quod Bollandus noster ad* IX *Januarii secundo loco edidit, Mabilloniusque deinde sæculo* II *Benedictino recudit.*

t *Nempe per biennium fere, uti infra auctor affirmat.*

u *Quomodo hæc anonymi verba intelligenda sint, num. 205 Commentarii prævii exposui.*

AUCTORE ANONYMO

x *Ita omnia omnino nostra Mss. exemplaria et Chesnius; Mabillonius nihilominus legit :* Quia non potest sub modio lucerna abscondita non lucere; *sed hæc lectio, ut mihi quidem apparet, nostræ est postponenda.*

y *Mabillonius legit :* Namque cœpit adversarios ejus ulcisci derepente; *Chesnius vero :* Cœpitque tunc in adversarios ejus ulcisci derepente.

z *Accessit nempe* Leodegarius *ad monasterium Fiscamnense anno 676, uti liquet ex* § XIII *Commentarii prævii, fuitque ex monasterio illo eductus anno 678, uti colligere est ex* § XV *ejusdem Commentarii prævii.*

aa *De hac synodo a Theodorico et Ebroïno convocata* § XV *Commentarii prævii fuse disseruimus, docuimusque, eam probabiliter diversam esse a synodo, in qua Chramlinus fuit depositus, conventumque regni generalem verosimiliter exstitisse.*

bb *Quænam hic designetur villa regia, definire nequeo, cum synodus ad illam convocata verosimiliter non sit eadem cum synodo, quæ anno 677* E *Morlaci fuit celebrata, Chramlinique depositione notata. Vide Commentarium prævium num. 228 et seq.*

cc *Duo scilicet erant, ut Mabillonius sæculo* II *Benedictino in Annotatis ad Vitam* S. Leodegarii *observat, episcopum exauctorandi modi; fiebat id quippe vel illi, qui exauctorandus erat, caput decalvando, vel tunicam conscindendo. Prior exauctorandi modus hic per* calvariæ pœnam *designatur.*

dd *Ita codex noster et utrumque Ms. apographum Broniense; sed Mabillonius, a quo non multum discrepat Chesnius, legit :* Ibique inter ceteros Diddonem, qui sanctum virum Leodegarium cum Waimero expulit de sede sui episcopatus, et tradidit pœnæ illectus, condemnatum ab ipsa synodo, calvaria accepta in capite, expulsum segregant a sancta congregatione.

ee *Hæc uncis inclusa ex Chesnio descripsi, quod omnium Mss. nostrorum sensus esset obscurior. Quod vero ad rem sensu sub finem significatam pertinet, absit, ut, quod illo innuitur, Waimirum scilicet certo esse damnatum, pronuntiem. Peccavit quidem Waimirus, dum operam suam Ebroino* F *in necando* Leodegario *locavit, dumque deinde in sceleris sui præmium sedem Tricassinam, prout cum anonymo nostro Vita S. Præjecti a Bollando nostro ad* XXV *Januarii loco primo edita num. 12 docet, nefarie occupavit. Verum facti ipsum pœnitere potuit, reque ipsa forte pœnituit, si veritati consonet, quod in secundo miraculorum S. Bercharii libro apud Camuzatum Promptuarii Antiquitatum Tricassinarum pag. 95 legitur; Waimirum scilicet sese comitem junxisse S. Berchario, Dervensi abbati, dum peregrinationem Hierosolymitanam hic postea institueret.*

ff *Aliter hic tum modus erat exauctorandi episcoporum. Vide dicta ad litteras* cc. *Modi hujus, ut recte ante me Mabillonius in Annotatis ad Vitam* S. Leodegarii *sæculo* II *Benedictino pag. 693 jam observavit, exemplum exstat apud S. Gregorium, Turonensem episcopum, dum lib.* V *Historiæ Francorum cap.* XIX *agit de concilio Parisiensi in causa Prætextati Rotomagensis episcopi celebrato : in hoc enim concilio Chilpericus rex instans, ut Prætextatus deponatur, his verbis apud laudatum Gregorium loco citato exstantibus ab episcopis petit,*

AUCTORE ANONYMO.

petit, ut aut tunica ejus *(Prætextati)* scinderetur, aut centesimus octavus psalmus, qui maledictiones Ischarioticas continet, super caput ejus recitaretur, aut certe judicium contra eum scriberetur, ne in perpetuum communicaret.

gg *Quid hic significetur, et a quibus* Leodegarius, *ut primum ad aulam arcessitus venit, de nece Childerico illata interrogatus fuerit, num.* 238 *et* 240 *Commentarii prævii docuimus.*

hh *Quale verosimiliter fuerit concilium, cui* Leodegarius *hic dicitur non interfuisse, num.* 241 *et seq. Commentorii prævii ostendimus.*

ii *Verba hæc non ita accipienda sunt, ut significent, Chrodoberto, pro cujus personæ notitia apud alios scriptores nihil invenire potui, injunctum fuisse, ut* Leodegarium, *nullo ulteriori accepto mandato, statim occideret. Adi Commentorium prævium num.* 245.

kk *Ad hanc vocem desinit codex noster; sequor nunc, uti num.* 34 *Commentarii prævii facturum me præmonui, Ms nostrum apographum, quod ex Ms. Broniensi desumptum notatur, quodque a P. Petro Francisco Chiffletio, Societatis* B *nostræ sacerdote, ad Majores nostros fuit transmissum.*

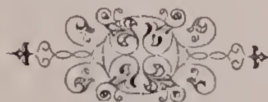
ll *Mabillonius legit :* Acceptum eumdem Chrodobertus ad suam domum deduxit; *Ms. vero Ultrajectinum S. Salvatoris :* Acceptum eumdem Chrodobertus ut ad suam domum deduceret, *quæ lectio, cum sequatur* Cernens cum *etc., forte est genuina.*

mm *Ursinus ait, Ebroïnum necem* Leodegario *illaturum quatuor velocissimos equites submisisse, eosque Sanctum ex ædibus Chrodoberti eductum obtruncasse; ast utri hic assentiendum sit, videsis Commentarium prævium num.* 250.

nn *Quæ de sylva, in qua* S. Leodegarius *fuit occisus, hactenus invenire potui, aut conjectore fos fuit, num.* 251 *et seq. Commentarii prævii proposui.*

oo *Vocatur hic ab anonymo Morbacensi* Leodegarii *biographo* Wardardus; *quod nomen quo ex fonte ab hoc auctore haustum sit, penitus ignoro.*

pp *De hac villa, seu vico, in quo* Leodegarius, *curante Chrodoberti, comitis palatii, uxore, fuit sepultus, num.* 254 *et seq. Commentarii prævii* C *egimus.*



D

CAPUT IV. *Sanctus post obitum miraculis inclarescit; horum famam dum impedire nititur Ebroïnus, tandem et ipse occiditur; Sancti gloria incrementum sumit, tres contendunt de ejus corpore episcopi, hocque Ansoaldo adjudicatum ad solum Pictaviense, ac deinde in novam ecclesiam Sancto exstructam transfertur.* E

Leodegarius miraculis claret; hæc Ebroïnus.

** al. cognovit*

His itaque gestis, sacerdos quidam, qui hujus oratorii fungebatur officio, lumen splendidum absque ministerio humano cognitum * in eodem loco fulsisse noctibus, et terribiliter cum jurejurando canticum se illic asseruit angelicum audivisse, adeo ut tremens refugeret, ne insolens spiritoali visui interesset; unde rumor magnus emanavit in circuitu loci illius. Qui venientes ad beati Martyris venerandas orationes multam turbam languentium diversis infirmitatibus detentam sanavit *a*, claudis etiam gressum dedit, cæcis lumen tribuit, obsessos a dæmonibus mundavit, multisque virtutibus in hujus loci venerando habitaculo emicuit. Hoc itaque ejusdem ecclesiæ attestantur sacerdotes *b*; nam et hujus sacerdotis minister clericus, ipsius ecclesiæ custos, quadam nocte latrocinium passus est, ita ut a latronibus omnis substantia ejus fuisset ablata, inter quam caligulam, inquiunt, beati Martyris, quam per reverentiam sibi servaverat, habebat absconditam, F quam latro nesciens secum portavit. Qui mature ab oratorio consurgens, ad domicilium pergens, invenit, omnia sua furata, et festinus pergit ad Viri Dei sepulchrum, deprecans, ut ei redderet, quod furtim perdiderat. Nam tota illa die et sequenti nocte in oratione ad ejus tumulum, jejuniis * et psalmodiæ insistens astabat : cum vero, expleta oratione, ad suam cellulam remeasset, omnia, quæ perdiderat, nihil ex iis diminutum, cum caligula beati Martyris salva invenit : dominus vero latronis, qui pro servo jusjuraverat, quod nequaquam hoc malum egisset, reversus domum protinus vitam finivit *c* : servus vero scelus, quod fecerat, male consummavit.

** al. jejunans*

in quæ etiam irreverenter inquirit.

52 Tunc magis magisque fama sanctitatis beati Martyris prorupit, quæ paulo postquam gesta sunt, Ebroïnum non latuit. Quo audito, nuntium misit occulte, qui hoc inquirens studiose sibi vera nuntiaret. Qui nuntius jussis ejus obtemperans, ad ejus accessit tumulum, et interrogans, a custode didicit, ubinam Leodegarius jaceret. Et cum cæcus, qui visum receperat in virtutibus Dei, ubi Sancti corpus requiescit

* al. requiesceret

requiescit *, diceret, et ipse, lumine recepto, deserviret, hoc nullatenus credidit, sed superbia tumidus accedens, orationi distulit incumbere; quin potius despiciens humum pede percussit, et stulte loquitur *, dicens, eoquod nesciret virtutem Dei : Etenim mortuus, inquit, nequaquam virtutes faciet. Nam miser reversus, priusquam nuntiaret huic, a quo missus fuerat, in semetipso cognovit, quantum sanctus Martyr virtutibus polleret. Dum vero iter carperet, vitam perdidit, et ei, a quo missus fuerat, minime renuntiavit; et quem elatus non credidit, allisus compulsus est cognoscere, quem despexit.

* al. loquutus est

populo occultare nititur.

53 Sed cum tantæ rei divulgaretur opinio, fidelibus pervenit ad gaudium. His ita cognitis, Hebroïnus nequissimus tacito corde retinebat, et tremens intra se verecundia præter conjugem * nemini manifestare audebat, ne forte crescente gloria Martyris, sua, qui tale lumen extinguere cupivit, esset diminuta in populis. Nam his spatiis dierum, quantum ille miser hoc bonum latere cupiebat, tanto magis ubique rumor virtutum supradictarum beati Martyris dilatatus radiabat. Mox etiam ut Ebroïno fuisset percognitum, noluit corrigere, quod fecerat malum, sed se cæcum cum suis sequacibus incredulitatis obdurat obstaculo. Jubebat enim minando abscondere, quod Dominus Jesus Christus ad confortandum incredulos, ad gloriam sui Martyris supra candelabrum ecclesiæ ad illustrationem fidelium dignatus est demonstrare.

* al præterquam conjugi

B

nihiloque eradens melior, at sævire pergens,

.54 Etenim cum mens tyranni hebetans errabunda nutaret, et nullatenus ad humilitatem vel emendationem sui converteret, etiam ultra solitum in fastu superbiæ cervicem ejus contra omnes diabolus erigisset *, tunc in eum Salomonis proverbium fuit impletum; Priusquam humilietur cor hominis, elevatur, ET ANTE RUINAM EXALTATUR SPIRITUS *d*. Et ne tanti piaculi factum impunitus evaderet, ipse sibi velut phræneticus articulum mortis inquirit. Nam cuidam optimati *e*, qui tunc functionem fiscalem ministrabat, inventa occasione, eousque abstulit spolia, donec pœne auferret omne ejus præsidium : insuper minabatur etiam mortis periculum *f*.

* lege erexisset

d

e

f

tandem et ipse crudeliter interimitur,

55 Cernens autem vir, ille jam post exspolium mortis sibi insuper imminere periculum, auxilio obfirmat animum, atque matutinum ad ejus ostium ante lucem observat egressum. Dies enim agebatur Dominica, ideo processurus erat ad matutinorum sollemnia *g*. Cum enim ille pedem foras misisset de limine, ecce insperato iste prosiliens, gladio percussit eum in capite *h* : ob cujus ictum duplicem decidit in mortem *i* : et ita est ablatum de regno, ejus iniquum dominium sicut quondam David a filiis Israël abstulit opprobrium, prostrato Allophylo Philistæo. Transacto vero spatio pœne annorum trium, semper lugendus Ebroïnus, quoniam hanc lucernam nisus est extinguere, sermo divinus in eo repletur *k*; nam gladio quia multos interemit, percussus gladio et ipse periit.

C

g

h

i

k

judicio admodum dubio de salute sua relicto.

56 Infelix et miser, qui tantis honoribus sublimatus, in tribus mundi partibus *l* dilatata fama industriæ suæ pollebat inter homines, quoniam noluit suis inimicis Dei mandatum implendo indulgentiam tribuere; eos vero ulciscendo, multos regna cælorum fecit habere. Quam ob rem verendum valde est, ut, qui tantos sacerdotes et proceres ultionis suæ crudelitate interemit, sibi potius pœnam parasset æternam, et quod tam excelsam, quam nullus Francorum meruit habere, gloriam perdidisset, et beatam vitam, quam per patientiam quiverat adipisci, amisisset *m*.

l

AUCTORE ANONYMO

m

Sanctus ut martyr honoratur ejusque corpus

57 Sed postquam infelix Hebroïnus vitæ finem dedit, quod invidia ductus de Dei Servo absconderat, magnis laudibus longe lateque percrebuit. Post hæc igitur, ut serenitati regis, ejusque palatio de virtutibus sancti Martyris veraciter fuit percognitum, quod Christus Dominus ad titulum suæ laudis eum clarificasset signis virtutum, cum admiratione rex credidit factum et cœpit vere * venerari ut Martyrem *n*, quem per accusationem tyranni crediderat prius fuisse culpabilem.

* al. deest vere

n

antistiti Pictavensi, qui de illo cum duobus aliis contendebat,

58 Tunc perlatum est cum laude in palatio, quod multis diebus ab æmulo latuit absconsum : erat enim ibi multitudo magnorum ac maximorum scilicet ac procerum, qui dum collationem de sancto Martyre inter se haberent et admirarentur super his, quæ de eo audiebantur *o*, tunc Ansoaldus *p* Pictaviensis verbum intulit, dicens : Utinam daretur mihi optio, quia notum est, meum esse parentem *, et ex parochia mihi commissa ad honoris processit gloriam *q*, ut vel ejus corpusculum habere meruissem! Ibi enim aderat Hermenarius *r* pontifex, qui ei successerat in episcopatu in Augustidunensi urbe, et ipse ait : Jure mihi datur hujus Viri Dei corpus, quoniam justum est, ibi eum requiescere, ubi fuit episcopus. Tunc Vindicianus *s* Præsul Atrabatensis, in cujus fuerat diœcesi interfectus, dicitur respondisse : Nequaquam ita fiet, ut vos sancti pontifices locuti estis; sed mihi donetur facultas, hujus Beati corpus habere *, quoniam huic loco decus est, in quo dignatur requiescere *t*. Adstante vero cunctorum turba præsulum, decernitur, ut jejunia et orationes in hoc conflictu fierent, ut per hoc dignaretur Dominus ostendere, in cujus diœcesi jure deberet requiescere.

o p

* i. e. consanguineum

q

E r

s

* al. corporis habendi

t

post jejunia et orationes dubia forte obtingit,

59 Hæc audientes acquieverunt decreto : et facta oratione cum jejunio, tribus parvis epistolis definitio scripta est super altare positis *u*, ut, transacta oratione, per eas Dominus declararet, in cujus sorte hoc sanctum beati Martyris corpusculum perveniret. Crastina vero die, completa oratione, ac Missarum sollemniis consummatis, unus ex ministris jussus a pontificibus manum incognite * subter pallam posuit, et cognitio veritatis in manu sua pervenit. Quod cuncti videntes, qui huic spectaculo aderant, et cognoscentes, acclamaverunt *, Ansoaldi pontificis esse justitiam, quoniam hujus rei epistola apparuisse declarabatur, quod veraciter teneretur. Jam tunc sine ambiguitate, confirmato consilio, quemdam virum Dei, abbatem suum, nomine Audulphum *x* ab eodem beato martyre Leodegario nutritum *y*, idem pontifex Ansoaldus jussit, ut festinus propter hoc sanctum corpus pergeret, et cum reverentia debita ipsum usque solum Pictaviensis urbis deferret, ut, ubi prius inceperat cultum Dei exercere, ubi ei lucerna omni tempore sui luminis emicaret.

u

* al. incognitam

F

* al. conclamaverunt

x

y

Pictaviumque, multo undequaque populo confluente, transfertur.

60 Tunc vir Dei sancti sui pontificis jussis obtemperans, gaudens cum festinatione perrexit, ac pervenit ad locum, ubi Sancti quieverat corpusculum. Quod audientes, qui habitabant in circuitu loci, monachorum multitudo, ceterorumque virorum ac mulierum, devotione magna compuncti, festinantes occurrebant ad locum *z*; ibique, cum sanarentur multi a languoribus suis diversis exultabant, ac lætantes cum magnis laudibus, et turba multorum canentium simul et

z

flentium

AUCTORE ANONYMO.

flentium, ipsius sancti Martyris, sicut jussum erat a glorioso domino rege, promoverunt sanctum corpus. Ergo cum iter jam pergerent, divulgatum est per itineris loca. Cœperunt undique sponte dextra lævaque concurrere ex monasteriis viculis ac villis, turba * monachorum, clericorum ac populi cum crucibus, et incensis cereis, magnæque suavitatis odoribus obviam procedentes. Tanta enim erat multitudo, ut vix quisque accedere posset ad feretrum, ut, acceptis cornibus *, deferre posset scapulis.

* al. turbæ

* i. e. manubriis

Ægris in via ad feretrum accedentibus sanitas.

61 Nam quis quacumque detineretur infirmitate, etiam si feretrum accedens tangere potuisset manu, statim ad pristinam revertebatur sanitatem. Nulli enim negabatur sanitas, cum ex fide tangeret hujus feretri opertorii fimbrias. In pago enim Caturnio *aa*, quibusdam fidelibus poscentibus fratribus, et præcipue petitionibus Hermenanæ *bb* abbatissæ, quæ ad hoc Opusculum impatienter inter ceteros nos compulit scribendum de sanctis, quæ comitabantur, virtutibus relationem veram misit memoratus Audulphus *cc*; ubi asseruit præ multitudine non valere scribere, dum solummodo referuntur, quanta, operante Domino, viderat miracula coruscare : asserens, quod viderat, ad magnitudinem rei in scribendo volumen psalmorum excedere. Nos vero, quod per camdem relationem cognovimus *dd*, audire desiderantibus breviter intimamus.

B

Paralyticæ membrorum usus.

62 In quadam villa, cujus est vocabulum Gaudiacus *ee*, erat puella quædam, nomine Radinga, quæ ab annis septem in parentum domo jacebat, cæca, muta et paralytica : sed cum allata a parentibus ad feretrum sancti Martyris fuisset, eadem nocte sopore detenta, visum vidisse dicitur, duos viros splendidos cum reliquiis sibi adstantibus ante se stetisse *ff*; sed cum evigilasset et secum de visione miraretur, et oculi ejus receperunt visum, et pedes gressum, et lingua locutionis officium, ita ut ipsa exclamaret dicens : Gratias tibi ago, omnipotens Deus, quia per sanctum martyrem tuum Leodegarium ad integram sanitatem restituta sum. Ab hac laude erecta omnibus membris sana cum parentibus perrexit ad propria, longo tempore postmodum victura.

dæmoniacæ dæmonis expulsio.

* al. deinde

63 Denique * cum in territorio Turonicæ civitatis *gg* pervenissent, in viculo, nomine Solnaco *hh*, erat quædam mulier a dæmonio vexata. Quod audientes parentes ejus, traxerunt eam per brachia, et cœpit clamare, quia nolebat ad sancti Viri feretrum accedere, sed invita tandem pertracta ad ejus pervenit feretrum; quæ, cum tetigisset paululum hujus feretri vestimentum, mundata protinus est a dæmonio *ii*, et reversa ad sensum proprium, magis circa feretrum volebat assistere, quia ab adversario se iterum metuebat arripi [ex quo jam libera facta, discessit sana *kk*.]

C

injuste in vincula conjectæ solutio

64 His ita gestis, perventum est ad Turonem urbem. Hoc audiens hujus civitatis pontifex, qui tunc aderat, vir Dei Robertus *ll*, processit obviam cum choris psallentium, cum lampadibus et omni honore debito; et accepto cum suis feretro, cum per medium transiret civitatis, quædam mulier accusata pro morte viri sui, collo ac manibus cum teneretur catena, et traheretur a custodibus, exclamavit dicens : Subveni mihi, beate Leodegari, quia innocens a falsis accusatoribus alligata sum *mm*. Cum hoc dixisset, illico confracta catena de collo decidit, et manibus eamdem super feretrum projecit, et apparuit idonea, quæ fuerat absque pœnæ noxa punita.

D

absque alvi vel ejusdem,

65 Cum vero idem pontifex magnis laudibus per suam parochiam *nn* hoc sanctum corpus deduxisset et intra Pictavense solum introisset, ad quod erat destinatum, requievit paululum in quodam viculo (Ignorandæ *oo* vocabulum) ubi obviam occurrit quidam claudus; sed cum se orationibus ad sancti Viri corpus in terram projecisset, statim sanus factus, et super pedes suos erectus ad propria incolumis est reversus. Tunc audiens quædam mulier, a cujus manibus ablata fuerat species propria, facti enim erant ejus digiti curvi, ita ut medio infixi essent palmæ in tantum, ut ungues in carne absconsæ propriam amiserint * virtutem; cum appropinquasset ad feretrum, invocato nomine Domini, et sancti Martyris, directam recepit manum ad pristinam sanitatem, et gratias agens Deo reversa est ad propriam domum.

* al. amiserant

vel diversi generis beneficia conferuntur

66 Sed et hoc silendum non est miraculum, quia vir Dei Ansoaldus audiens, sanctum appropinquasse jam corpus, velocem ministrum direxit, qui ex Interamnis *pp* villa sua daret abundantiam vini, unde pauperes et reliquum vulgus, qui comitabantur sanctum corpus, habere potuissent ad refocillandum se refectionem. Sed cum hoc fuisset factum, non post multum spatium renuntiatum est, quod omnia vasa, quæ intra apothecam, unde ipsum vinum exierat, pœne vacua remanserant, tam plena esse videbantur, ut etiam superfluentia * vina in pavimento deciderent; ipsa tamen vascula plena remansissent.

E

* al. supereffluentis

Tandemque sacrum pignus, flumine, quo devehitur, sedato,

67 Postea vero, cum ad Vincennam fluvium in vico, Sanone *qq* vocabulo, pervenissent, erat ventus contrarius supereminens, ut ipsum flumen undis tumidum appareret, metuentes nautæ cœperunt prohibere introire navigantes, ne periclitarentur in flumine. Tunc vir Dei abbas jam dictus, cujus curæ erat deferre sanctum corpus, confidens de meritis sancti Martyris, compulit eos dicens : Mittite in navi, et transite securi : et prospere illæsi ipsum flumen transierunt. Sed cum ibi noctu in ecclesia requievissent et quædam peregrina mulier cum infantulo cæco illuc advenisset, tota illa nocte in oratione pervigilans; diluculo vero infans lumen, quod amiserat, recepit.

F

Pictavio appropinquans ab antistite obviam veniente honorifice suscipitur.

68 Deinde recto itinere pergentes perventum est ad quamdam villam Gelnacum *rr*, ad quam vir Dei Ansoaldus antistes obviam accessit cum suis, scilicet cum multitudine clericorum, vulgi, populorum et pauperum, et cum thuribulis et incenso fragranti, et cum crucibus et cum cereis accensis, agminibusque multis canentibus, hoc sanctum corpus suscipiens pergere cœpit ad urbem. Tunc ibidem quædam fœmina adera multis annis in tantum curva, ut etiam caput inflexum pœne adhæreret genibus; cumque paululum oculos erexisset, orans ad sancti Martyris feretrum, reversum est ad pristinum vigorem ejus corpusculum.

ac tandem in urbem, ubi sanitas nonnullis ægris

69 Miratus est pontifex et omnes cum eo adstantes virtutem Dei, ac beatissimi Martyris. Tunc cum canticis et magnis laudibus perventum est ad urbem, et in suburbana basilica, in qua beata Radegundis *ss* requiescit, introivit Pontifex cum sancto corpore Martyris : ibique aderat quidam paralyticus et in ejus protinus adventum sanus effectus, et quodam itineris spatio secutus feretrum remansit sanus. Sed cum ad basilicam sancti

AUCTORE ANONYMO.

A sancti Hilarii delatum fuisset beatum corpus, alius paralyticus jacens in via, hujus tangens feretrum sanus protinus effectus est. Paulo post quædam puella cæca Sanctum Dei invocans, lumen amissum recepit, quæ secuta et usque ad ejus tumulum perveniens, ibi huc usque devota deservit *tt*.

tt *ex qua deinde elatum, a monachis magna lætitia,*

70 Igitur cum ipsum sanctum corpus amotum fuisset ab urbe, et ab ipsius civitatis præsule cum suis sacerdotibus et ministris, propriis humeris fuisset quibusdam spatiis loci deportatum, et usque Zezinoialo quodam viculo cum magno triumpho fuisset delatum, ibi turba magna monachorum ex sancti Maxentii cœnobio, in quo prius abba fuerat constitutus *uu*, gaudentes obviam processerunt, suum Pastorem cum magno favore suscepturi, devotione magna cum psalmodia in eadem ecclesia pernoctantes.

uu

dum interim infantulus, S. Martyre a matre invocato, a mortuis resuscitatur.

71 Diluculo vero quædam accessit mulier, deferens semivivum in brachiis infantulum annorum pœne trium: qui, priusquam ad sanctum corpus accederet, amisisse fertur spiritum. At illa deportando eum accedens posuit super feretro, et cum fletu iuvocavit sanctum Virum, dicens: Domine mi, B redde mihi filium meum; et cum fere per trium horarum spatium hæc deprecando clamaret, quasi de gravi somno evigilans infans, voce, qua valebat, matrem requirens, ait: Mater, ubi es? Ipsa gaudens recepit filium redivivum, quem amiserat defunctum. Hoc magnum et mirabile fuit miraculum, ex quo magna fides processit in populo de tam perfecto Viro, cujus gloria manet in cælo.

ad monasterium S. Maxentii deducitur,

72 Deinde sublatum est corpus beatissimi Martyris, et, quemadmodum decebat talem Virum deferri, allatum est. Ire cœperunt ad monasterium beati Maxentii, in quo pater prius fuerat effectus monachorum; et quia ibi cœperat prius mentes hominum perversorum mutare ad cultum divinum, justo judicio ac providentia censetur, ut virtutibus fulgendo summis exemplis plurimus adnecteret Dei operibus.

rursumque plurima et ante

73 Cum autem deferretur, occurrerunt ei in via duo pauperes, scilicet vir cum uxore. Vir enim unum oculum ablatum habebat, conjux vero duos. Uterque accessit ad feretrum. Mulier fidens lumen recepit oculorum; vir autem ejus dubitans recessit cum uno oculo. Prius enim, quam accederent, vir trahebat funiculo cæcam: redientes * autem uxor, C accepto lumine, vicem reddens, virum trahebat postmodum cæcum. Et cum monachi ex ipso cœnobio in ejus properarent occursum, quædam puella jacebat in atrio beati Maxentii paralytica, de qua omne membrorum amisisse notum erat officium. Quæ, cum nomen audivisset beati Leodegarii, manus ejus una restituta est sanitati.

* al. recedentes

et postquam eo deventum est, ad Sancti feretrum fiunt miracula.

74 Cum vero die tertia beati Martyris corpus in ipsum perventum * fuisset atrium, omnia ejus membra dissoluta, omni infirmitate amissa, in pristinis reversa est officiis, et tota est incolumis reddita. Hoc viderunt, qui ibidem aderant, miraculum: tanta enim undique aggressa fuit populi multitudo, ut vix ecclesia seu atria capere potuissent omnium advenientium catervam populorum. Interea mulier alia ex longinquo veniens, lumen perditum habens oculorum, cum ad sancti Martyris accessisset tumulum, recepit, quod amiserat, lumen pristinum. Quidam adolescens simul et puella a dæmonibus vexati, cum tremefacti accessissent ad locum, vomitu sanguinis evulsis dæmonibus, ad suam pervenerunt sanitatem. Multæ et innumerabiles virtutes in illis diebus per eumdem Dei Martyrem operatæ sunt. Nam quicumque venissent multorum languentium, cæcorum, claudorum, surdorum, mutorum, aridorum atque a dæmonibus vexatorum, reddita est incolumitas sanitatis. Nam dum in itinere deferretur, pœne sine numero fuit multitudo sanitatem reportantium.

* al. perlatum

Dona in honorem Sancti offeruntur ædesque sacra exstruitur,

75 Matronæ vero nobiles, vestimentorum ornamenta gestantes, oblatis palliis, velamen ex auro et holoserico, et ornamentis offerebant super feretrum Martyris; intantum ut is melior in meritis esse gauderet, qui in honorem Martyris prior votum suum Domino obtulisset. In ipsius beatissimi Martyris honore, jussu pontificis domini Ansoaldi, opera Audulphi patris monasterii miræ magnitudinis fabricata est domus *xx*, cujus fabricæ ædificium est dissimile omnium basilicarum constructionibus.

xx

in qua ejus corpus sepelitur.

76 Quo charismate supradictus pontifex votum, quod vovit, perficere volens, huic loco accessit cum omnibus suæ ecclesiæ sacerdotibus, ac turba magnificorum, catervaque plebis et populi magna. Et quidem cum magnis laudibus sepelivit sanctum corpus beati Martyris *yy*: in quo loco fiunt culmina virtutum, ubi ad laudem nominis Christi perpetuus fit, gaudensque recursus populi ad medelam languentium, et indulgentiam peccatorum, et omnibus, qui ex fide adeunt precum suarum, obtinere conceditur supplementum *, præstante Domino nostro, Jesu Christo, cui est honor et imperium, virtus et potestas per infinita sæculorum sæcula. Amen *zz*. E

yy

* i. e. auxilium

zz

ANNOTATA.

a *Mabillonius legit:* Unde rumor magnus emanavit in circuitu loci hujus. Qui venerabilis Martyr multas turbas languentium et diversis infirmitatibus detentas venientes ad ejus venerandas orationes sanavit; *a qua lectione et a nostra multum etiam in verbis dissonat Ms. nostrum apographum, quod ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris est transcriptum.*

b *Ms. nostrum exemplar Ultrajectinum S. Salvatoris, cui Mabillonius et Chesnius fere consonant, in singulari legit:* Hoc itaque ejusdem ecclesiæ attestatur sacerdos; *quæ lectio mihi videtur esse genuina, tum ex eo, quod proxime sibi habeat subjuncta hæc verba,* Nam et hujus sacerdotis minister *etc, tum etiam, quod in ea sermo sit de ecclesia seu parvulo oratorio, in quo* Leodegarius *jacebat sepultus, illiu que non plures, sed unus tantum verosimiliter fuerit sacerdos.* F

c *Habuerit ergo hic dominus, si mors ei in emissi juramenti pœnam divinitus fuit inflicta, vel furti a servo suo perpetrati notitiam, vel certe, deficiente aliquo ad rite jurandum requisito, jurarit.*

d *Scilicet Proverbiorum cap.* XVI ℣ 18 *habetur:* Contritionem præcedit superbia et ante ruinam exaltatur spiritus.

e *Nomen huic erat* Ermenfrido. *Vide Commentarii prævii num* 263, *variosque scriptores Francos apud Bouquetum tom.* II *Scriptorum.*

f *Secundus Fredegarii Continuator cap.* XCVIII *ait, occisum fuisse Ebroïnum, cum Ermenfrido strueret insidias, eumque bonis exuere meditaretur.*

g *Hinc Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 694 *in Annotatis ad Vitam S.* Leodegarii *recte infert:* Mos ergo tum temporis erat Christianis, quantumvis remissis aut spectabilibus, ut die Dominica matutinis interessent Officiis.

h *De nece Ebroïno illata, et quo in eventus hujus narrando adjuncto anonymus noster cum secundo* Fredegarii

AUCTORE ANONYMO.

Fredegarii Continuatore non pugnet, videsis Commentarii prævii num. 262 *et* 263.

i *In temporalem nempe corporis, et in æternam animæ seu damnationem, ut auctor rursum hic innuat, Ebroïnum esse damnatum ; qua de re quid opinemur, num.* 275, *ut adhuc ante monui, Commentarii prævii docuimus.*

k *Hic innuitur, Ebroïnum triennio fere, postquam* Leodegarium *occidisset, violenta morte occubuisse, ac proin, cum* Leodegarius II *Octobris die, anno* 678 *de medio fuerit sublatus, consequens est, ut Ebroïni cædes anno* 681 *acciderit. Vide Commentarii prævii num.* 258, 259, *et* 264.

l *In Europa scilicet, Asia et Africa ; nondum quippe sæculo* VIII, *quo scripsit hic auctor, detecta erat America.*

m *Cum tantum hic dicat auctor, verendum esse, ne Ebroïnus beatam, quam patientia adipisci potuisset, vitam amiserit, dubitare se indicat, damnatusne, an salvus sit celeberrimus vir ille, ac proin, dum hunc damnatum esse, plus semel antea, nulla adhibita dubitandi particula, insinuavit, existimandus est, tunc commoto in Sancti, cujus Vitam scribebat, persecutorem stomacho*
B *plura dixisse, quam postea voluerit intelligi.*

n *Imo Theodoricus non tantum* Leodegarium *tunc ut martyrem veneratus est, sed etiam cædi jussu suo, seu potius nomine, Sancto illatæ maxime indoluit, inque criminis illius expiationem Atrebati, si qua Orderico, Uticensi monacho, fides sit, ecclesiam S. Vedasti ; monasterium vero S. Joannis, si Miræus in Originibus Benedictinorum in Belgio cœnobiorum recte scribat, olim in monte apud Taruanuam, Morinorum urbem, nunc in urbe l rensi situm, fundavit. Duorum illorum scriptorum verba huc spectantia transcribo : Orderici apud Chesnium in Historiæ Normannorum Scriptoribus antiquis pag.* 837 *hæc sunt :* Corpus ejus *(Rodberti, Flandriæ comitis occisi)* a Morinis cum magno luctu delatum est, et in ecclesia S. Vedasti præsulis, quam Theodoricus rex pro injusta interfectione sancti Leodegarii Eduorum pontificis pœnitens fundaverat, sepultum est ; *Miræi autem in Opere citato pag.* 65 *et sequenti ista :* Theodericus Galliæ rex in expiatiunem cædis S. Leodegarii, episcopi Augustodunensis, anno Christi sexcentesimo octogesimo sexto, in monte, haud longe a muris urbis Morinensis seu Taruanensis
C sito, cœnobium istud in honorem S. Joannis Baptistæ construxit. Destructum vero est a milite Caroli V imperatoris obsidionem parante, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, uti et urbs ipsa post deditionem funditus est excisa. Monachi autem p stea in Flandriam venere, eisque Balliolanam S. Antonii, ut vocant, præceptoriam, seu monasterium Philippus II Hispaniarum rex et Belgarum princeps, Pontifice Romano consentiente, adsignavit. At vero ob hostiles Ostendanorum militum excursus, inde Ipras anno millesimo quingentesimo nonagesimo sese receperunt, ibique fixum ac perpetuum illis domicilium Albertus et Isabella, Austriaci Belgarum principes, annuerunt. Sicque B. Joannis Taruanensis abbatia, quæ olim Artesiæ fuit, in posterum inter Flandriæ abbatias numerari poterit. *Ita laudatus Miræus, qui mox, unde ea didicerit, etiam indicat.* Hæc, *inquit,* ab Huberto Dubraio, cive et amico nostro, ejusdem cœnobii olim alumno, post Affligemensi præposito, nuper defuncto, accepimus. *At, inquies, unde ea ipse Dubraius hausit? Respondeo, id me nescire, ac proin, spectata sola Dubraii, viri ab ætate Theodorici plurimum remoti, auctoritate, dubitare, an etiam veritati consonent, quantum ad relatam dicti* D
monasterii S. Joannis originem ; sed hæc ex infra dicendis ad litteram s *confirmatur.*

o *Ita etiam fere Chesnius ; sed Mabillonius legit :* Erat enim ibi multitudo magna maximorum episcoporum, scilicet ac procerum, qui dum collationem de sancto Martyre inter se haberent, et mirarentur, quod de eo audiebant. *Utra præstet lectio, studiosus lector dijudicet. Quod ad rem lectione significatam pertinet, dubium videtur, an episcoporum multitudo, quam illa in Theodorici regis palatio, cum de* Leodegarii *corpore orta est contentio, exstitisse innuit, ibidem tantum casu exstiterit, an vero principis illius jussu fuerit convocata. Utut sit, Labbeus congregationem seu congressum, quem tunc episcopi illi celebrarunt, Appendici ad tom.* VI *Conciliorum sub nomine* Conventus in palatio Theodorici Franc. regis *celebrati inseruit ; at perperam illum retulit ad annum Christi* 686 ; *is enim tempore medio inter Ebroïni cædem et* Leodegarii *ad agrum Pictaviensem translationem, ac proin citius, quam anno* 686, *fuit habitus. Vide Commentarii prævii num.* 264 *et* 282.

p *Chesnius et Mabillonius a lectione nostra* E
et invicem hic dissonant. Prior enim habet : Tunc vir vitæ sanctissimæ Ansoaldus, urbis Pictavensis antistes, verbum intulit ; *posterior vero :* Vir magnæ sanctitatis Ansoaldus, urbis Pictavensis antistes, verbum intulit. *Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris a Mabillonio et Chesnio etiam discrepat ; at in eo cum iis congruit, quod pariter innuat, Ansoaldum vitæ sanctitate fuisse conspicuum. Idem etiam faciunt duo nostra Mss. Vitæ* Leodegarii *per Ursinum conscriptæ apographa, Trevirense S. Maximini scilicet et Divionense, ut forte germana sit lectio, in qua de Ansoaldo, veluti de Sancto, sermo habetur. Attamen haud invenio, Ansoaldo Sanctorum honores alicubi post obitum fuisse delatos, ejusve ullis Fastis sacris nomen exstare inscriptum. In Vita S. Filiberti a Majoribus nostris ad* XX *Augusti ex Mabillonio edita num.* 23 *legitur, monachum quemdam energumenum Ansoaldi et Filiberti precibus fuisse liberatum ; at nemo nescit, nihil hinc certi pro sanctitate Ansoaldo asserenda posse concludi. Porro Ansoaldus, uti ex num.* 20 *laudatæ Vitæ S. Filiberti liquet, jam erat Pictavorum episcopus,*
F *cum ad eum sanctus Filibertus liberatus e carcere, cui dolis Ebroïni fuerat inclusus, Pictavium accessit, ac proin, cum id, uti Cointio in Annalibus ecclesiasticis Francorum, aliisque eruditis videtur, anno* 674 *acciderit, consequens est, ut Ansoaldus, quando anno* 681 *cum Vindiciano et Ermenario de corpore* S. Leodegarii *disceptavit, jam annos circiter septem Pictaviensem sedem occupasset.*

q *Fuerat scilicet* S. Leodegarius *in episcopatu Pictaviensi enutritus, atque in eo per sexennium fere, antequam ad sedem Augustodunensem promoveretur, abbatis munere perfunctus. Vide Commentarium prævium num.* 44, 52, 58 *et* 59.

r *De hoc episcopo pluries supra sermo recurrit.*

s *Majores nostri ad* XI *Martii sancti hujus Antistitis Acta illustrarunt, ejusque episcopatus initium ad annum* 676 *revocarunt ; qua in re iis fere assentiuntur Sammarthani et Cointius, ut adeo S. Vindicianus, quando anno* 681 *cum inter et duos alios episcopos, Ermenarium nempe et Ansoaldum, de corpore* S. Leodegarii *orta est contentio, jam quinque circiter annorum spatio*

Atrebatensem

AUCTORE ANONYMO.

A *Atrebatensem sedem tenuisset. Porro ex laudatis S. Vindiciani Actis a Majoribus nostris ad* XI *Martii illustratis egregie confirmantur ea, quæ ad litteram* n *de ecclesia S. Vedasti, deque monasterio S. Joannis prope Teruannam in expiationem necis* S. Leodegario *illatæ, a Theodorico Francorum rege fundatis, ex Orderico et Miræo protulimus. Etenim, uti in Actis illis num.* 9 *legitur, ab episcopis, qui Vindiciano, Ermenario et Ansoaldo de corpore* S. Leodegarii *disceptantibus aderant, statutum fuit,* ut Vindicianus regem adiret, eique libere exponeret, quam enormibus peccatis coram Deo obstringeretur, nisi tempestiva ductus pœnitentia resipisceret, et ad meliora consilia sese recipere maturaret. *Vindicianus periculosam hanc in se provinciam suscepit, regem intrepide adivit, libere reprehendit, eique pœnitentiæ loco, quam etiam hic implevit, novi monasterii juxta Teruannam, S. Joannis nempe, de quo supra, constructionem, regiamque in monasterium S. Vedasti jam exstructum munificentiam injunxit. Perspicua hæc fiunt ex ipsis laudatorum Actorum num.* 10 *verbis. En illa :* Ceterum pro peccatis expiandis
B jubetur rex, *Theodoricus nempe a Vindiciano,* novum Benedictinis monachis cœnobium juxta Teruanam Morinorum condere, addito sufficienti censu. Item quoniam, effuso D. Leodegarii martyris sanguine, publicam ecclesiæ pacem, jam pridem divi Vedasti sacris concionibus in diœcesi Atrebatensi stabilitam, perturbaverat, ei injunxit Vindicianus, uti monasterium suum Atrebatense (postmodo Vedastinum nuncupatum) quod id temporis ipse principis et cleri permissu regebat, muris et ædificiis, amplioribusque possessionibus et privilegiis exornaret. Hisce mandatis non solum obtemperavit Theodoricus, sed etiam monasterium illud ab regali potentia et jurisdictione seculari, fore imposterum immune et liberum pronuntiavit, scriptis super ea re litteris, et diplomatibus a Vindiciano, ceterisque prælatis, qui aderant, ejus jussu confirmatis.

t *Oratorium nempe, in quo* Leodegarii *corpus sepeliendum curavit Chrodoberti uxor, in diœcesi Atrebatensi situm erat. Vide commentarium prævium num.* 254 *et seq.*

u *Dissonant hic Mabillonius et Chesnius, uti etiam*
C *omnia nostra Mss. apographa; nostrum autem Ms. Ultrajectinum S. Salvatoris, cujus lectio videtur minus mendosa, habet :* Et facta oratione cum jejunio, tres parvas epistolas definitione scriptas, *id est, signatas,* super altare posuerunt.

x *Fuit hic secundum Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* II *col.* 1246 *Sanmaxentianæ in diœcesi Pictaviensi abbatiæ abbas ordine quintus, proximusque* Leodegarii *in sacrum illud munus successor. Libellum, quem sibi anonymus noster vetustior et Ursinus prælucentem habuere, de miraculis* S. Leodegarii *ad solum Pictaviense translationem comitatis conscripsit; Ursino, ut Vitam* Leodegarii, *cujus corpus Pictavium transtulerat, litteris consignaret, auctor exstitit, Sanctoque novam ecclesiam, jubente Ansoaldo, exstruxit. Adi Commentarium prævium num.* 25, 26. 284 *et seqq.*

y *Hinc intelligitur, Audulphum, S. Maxentii abbatem, vixisse sub disciplina* S. Leodegarii, *cum hic, antequam ad sedem Augustodunensem promoveretur, abbatiam S. Maxentii abbas regeret.*

z *Ita etiam fere Chesnius et Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris; at Mabillonius legit :* Quod audientes, qui inhabitabant in circuitu loci, monachi, ceterique viri ac mulieres, devotione magna compuncti festinantes concurrebant ad locum.

aa *Mabillonius et Chesnius legunt* Caturcino; *est autem, inquit Baudrandus in Geographia,* pagus Caturcinus, provincia Galliæ in Aquitania, cujus fit mentio in Actis mediæ ætatis, quæ a recentioribus dicitur Cadurcensis provincia. *Inter Acta mediæ ætatis, in quibus Cadurcensis provincia seu tractus* Caturcini pagi *nomen habet, recenseri debet Chronicon Fredegarii Scholastici; in hoc enim inter provincias a Dagoberto I Francorum rege fratri suo Chariberto concessas* pagus Caturcinus *cap.* LVII *numeratur. Porro Cadurcensis provincia seu tractus, Gallice* le Quercy, *situs est, laudato Baudrando teste, inter Lemovicensem provinciam ad Septemtrionem, Alvernicam et Ruthenensem ad Ortum, Occitanicam ad Meridiem, et Aginnensem, Petrocoriensemque ad Occasum.*

bb *Fuit, uti hinc intelligitur, Hermenana, seu, uti alii scribunt, Ermenana, cujusdam in pago Cadurcino siti monasterii abbatissa; at, inquies, cujusdam? Respondeo hoc, cum, quæ sæculo* VII *monasteria in pago Cadurcensi exstiterint, ignoretur, pro certo non posse edici; aiunt quidem Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* I *col.* 157, *Ermenanam, de qua hic sermo est, forte exstitisse abbatissam illius monasterii, cujus abbatissam, nomine Alpasiam, in peccatum prolapsam, ad pœnitentiam, proposito feminæ peccatricis exemplo, vehementer cohortatus est S. Desiderius, Cadurcensis episcopus, qui medio circiter sæculo* VII *ex hac mortali et ærumnosa ad immortalem beatamque vitam evolavit; verum nec ipsum monasterii, cui Alpasia abbatissa præfuit, nomen produnt.* E

cc *Misit hic scilicet ad Ermenanam conscriptum a se de miraculis* Leodegarii *translationem comitatis libellum, qui complectebatur ea omnia miracula, quæ ab anonymo hic narrantur. Vide Commentarii prævii num.* 25 *et* 26.

dd *Relationem illam nempe seu libellum de miraculis in* Leodegarii *translatione patratis hic auctor acceperat vel ab ipsomet Audulpho, vel certe ab Ermenana abbatissa. Vide iterum Commentarium prævium num.* 25. F

ee *Vicus verosimiliter, qui Gallice, uti sæculo* II *Benedictino pag.* 696 *in margine notat Mabillonius, dicitur* Jouy, *quique in agro seu tractu Carnotensi situs est, prout in Tabula geographicæ Belsiæ Blaviana notatur;* réjouir *nempe Gallice significat* gaudio afficere.

ff *Ita etiam fere Chesnius et Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris; at Mabillonius legit :* Sed cum allata a parentibus ad feretrum beati Martyris fuisset, eadem nocte sopore detenta visu vidisse dicitur duos viros splendidos in equis sibi adstantes.

gg *Celebris hæc Galliæ civitas ad Ligerim fluvium sita caput est provinciæ Turoniæ, quæ versus Occasum et Meridiem agro Pictaviensi terminatur.*

hh *Vicus hic verosimiliter ille est, qui in Tabula geographica ducatus Turonensis Blaviana nomine Gallico* Sonay *distinguitur. Certe Mabillonius sæculo* II *Benedictino pag.* 696 *in Annotatis ad Vitam* S. Leodegarii Solnacum *Gallice vertit* Sonay.

ii *Ita iterum fere Chesnius : at Mabillonius legit :*

AUCTORE ANONYMO.

legit : Quædam mulier a dæmonio vexata a parentibus trahebatur ad feretrum sancti Viri : quæ, cum tandem invita atque coacta adveniens tetigisset hujus feretri vestimentum, mundata protinus est a dæmonio.

kk *Hæc uncis inclusa, quorum loco apud Chesnium legitur*, ex quo jam liberam factam se cernebat, *apud Mabillonium omissa sunt.*

ll *Hic Robertus, qui ab aliis* Bertus *et* Ruotbertus *vocatur, inter archiepiscopos Turonenses ordine trigesimus tertius in Gallia Christiana a Sammarthanis Fratribus recensetur, deque eo nihil aliud vel apud hos vel apud alios scriptores memoriæ proditum inveni.*

mm *Mabillonius habet :* Et cum per civitatem transirent, quædam mulier accusata pro morte viri sui collo ac manibus catena ducebatur. Illa autem, cum traheretur, sic clamabat : Subveni mihi, beate Leodegari, quia innocens pereo falsis accusatoribus alligata.

nn *Id est, diœcesim, qua in significatione nomen* parochiæ *anonymus semper accipit.*

oo *Ita etiam Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris ; at Mabillonius, cui Chesnius consonat,* B *legit* Igorande, *notatque in margine* Ingrande, *recte scilicet indicans, vicum, de quo hic sermo fit, esse illum ipsum vicum, qui nunc Gallice* Ingrande *dicitur ; notatur hic in Tabula geographica ducatus Pictaviensis Blaviana haud procul a Castro-Eraldi ad Vigennam fluvium.*

pp *Nullam villam nomine huic affini appellatam invenio, per quam facta esse queat* S. Leodegarii *Pictavium translatio.*

qq *Mabillonius habet :* Post hæc, cum ad Vigennam fluvium in vicum Sannone vocabulo pervenissent. *Vigenna fluvius, Gallice* la Vienne, *oritur in Lemovicensi Galliæ provincia, fluensque per ducatum Pictaviensem tandem in Ligerim ad vicum Candacensem se exonerat. Vicus, nomine* Sanon *seu* Sannon, *verosimillime ille est, qui hodie Gallice* Senon *dicitur ; quique in agro Pictaviensi ad confluentem fluviorum Clanii, Gallice* le Clain, *et Vigennæ situs est.*

rr *Nihil invenio, quod vel hujus villæ, vel vici, qui infra ad num. 70* Zezinoialo, *seu, uti alii legunt,* Zizolliolo *vocatur, notitiam subministret. Ast ex adjunctis, quæ translationem* S. Leodegarii *comitata esse hic leguntur, manifestum fit, illam* C *quidem Pictavium inter et Vigennam flumen ; hunc vero situm esse eamdem inter civitatem et abbatiam S. Maxentii, quæ Pictavio decem circiter leucis horariis, teste Baudrando in Geographia, versus Occasum distat.*

ss *De S. Radegunde regina, postmodum moniali Pictavii in Gallia ad diem* XIII *Augusti, quo ejus memoria Usuardinis aliisque Fastis sacris inscribitur, in Opere nostro egimus, insignisque hujus Sanctæ Acta, auctore S. Venantio Fortunato, Pictaviensi episcopo, alioque, auctore Baudonivia moniali coæva, et familiari Sanctæ discipula, dedimus ; ex horum autem num. 37 discimus, ecclesiam, in qua S. Radegundis fuit sepulta, S. Mariæ nomini fuisse dicatam, quæ, uti ex S. Gregorii Turonensis libro de Gloria Confessorum cap.* CVI *intelligitur, in civitatis Pictaviensis suburbio sita erat. Hæc postmodum S. Radegundis nomen induit, teste Mabillonio tom.* I *Annalium Benedictinorum pag. 200, ubi sic habet :* Beatæ Mariæ basilicam sancta Radegundis itidem extra muros Pictavenses ad sepulturam sanctimonialium sanctæ Crucis construi curaverat, monachisque, qui virginibus sacra ministrarent pro more illorum temporum, attribui D voluerat. Leo quidam vir inluster centum solidos ad basilicæ fundamenta contulisse memoratur. Nondum sacrata erat basilica, cum beata Radegundis istic humata fuit, brevique post tempore hæc nomen loco dedit. Ceterum, *loco citato inquit, nonnullis interpositis, laudatus Mabillonius,* utraque basilica, nempe sancti Hilarii, *in qua, uti hic mox refertur,* S. Leodegarii *corpus Pictavii fuit depositum,* et beatæ Mariæ transiit ad canonicos sæculares. Quod serius factum in basilica sancti Hilarii, nec ante sæculum decimum : at in basilica beatæ Mariæ seu sanctæ Radegundis sæculo præcedenti, uti colligitur ex capitulari Ludovici Pii pro parthenone sanctæ Crucis.

tt *Forte hæc mulier ad serviendum S. Hilario, seu potius monasterio, quod ab eodem Sancto nominabatur, pro more illorum temporum sese obstrinxerat. Vide, quæ pag. 299 hujus tomi in Annotatis lib.* II *Miraculorum S. Bavonis subjectis ad litteram* c *dicta sunt.*

uu *Confirmatur hinc et ex verbis aliis, quæ num. post sequentem proximo habentur, quod Ursinus de abbatia S. Maxentii a* Leodegario, *antequam ad* E *episcopatum Augustodunensem promoveretur, sexennio fere administrata num. 4 narrat. Adi Commentarium prævium num. 52.*

xx *De tempore huic basilicæ condendæ verosimiliter impenso consule Commentarium prævium num. 286.*

yy *Accidit id, ut juxta dicta Commentarii prævii num. 288 verisimilius apparet, anno 685 usque ad mensem Martium provecto ; unde, cum eventus hujus hic meminerit noster anonymus, consequens est, ut ejus lucubratio serius, quam ad annum usque 286 vel 683 debeat differri, licet num. 21 Commentarii prævii contrarium viderimus esse verisimile.*

zz *Apud Mabillonium et Chesnium hæc Sancti Vita hanc habet clausulam :* Consummatum est sancti Leodegarii martyrium quinto Nonas Octobris, et dedicatio basilicæ ipsius tertio Kalendas Novembris, translatio vero sancti corporis medio mense Martii *Eamdem etiam habet Ms. nostrum Ultrajectinum S. Salvatoris, sed a reliquis omnibus nostris Mss. apographis abest. Vide etiam de hac clausula Commentarium prævium num. 23, 256 et 257.* F



VITA

A

VITA ALIA

Auctore Ursino, priore, aut forte abbate Locociacensi coævo.

Ex codicibus Qms. 5, Pms. 159 *et duobus Mss. apographis inter se et cum editione Mabillonii, uti etiam cum Ms. Divit-Augiensi collatis.*

B

PROLOGUS.

Auctor scriptionis suæ rationem reddit. a b

Domino meo, sanctoque pontifici Ansoaldo præsuli Pictavensi Ursinus peccator. Jussioni obtemperans vestræ parui, beatissime papa *a*, insistente maxima ex parte Audulfo, patre monasterii beati Maxentii *b*, ut de vita vel passione beati Leodegarii pauca de multis ejusdem bonis scribendo narrarem. Quod opus tuis imperiis obsequendo edere * cupiebam : sed simplicitas cordis mei et iners facundia non valet explicare tanti Viri laudes virtutum ; cujus patientia modernis exorta temporibus, quanta sustinuit retrusus *, quasi * nemo novit, nisi ille solus, cui protulit iutrinsecus. Qui in occultis latibulis, privatus oculorum acie, quid et quantum egisset boni, quis enarrare possit ? Ubi nec assistebat minister, qui hoc cernere valeret, ut quod oculis nun videbatur *, narrare quivisset Nam finis operis ostendit extrinsecus, quanta intus latendo fuisset uperatus. Tamen in quu agnita ejus mihi vita fuit, et multorum relatione comperi, quamquam rustico sermone, vobis imperantibus, edere * non distuli *c*. Si quid quibusdam * verbis propagare studui, ad disserendam veritatis lineam hunc tramitem posui. Si vero de ejus virtutibus aliquid prætermisi, non studiose gessi, quin ignorantia intermittendo præterii *d*. Hoc etenim sciendum puto, quia, quamvis quisquis alti sermonis eloquentia ejusdem Viri Dei Acta disserere cupiat, apertius et absque fallacibus verbis fari non valeat. Et forsitan valueram, annuente Domino, clausis ac ab aliquibus incognitis verbis narrare : sed ideo nolui, ut quique rustici et inlitterati hæc audierint, intelligant et devoti appetant ejus imitari exempla, cujus intellexerint audiendo miracula.

* al. edicere
* al. retrosus
* al. quæ
* al. videbat
* al. edicere
c C
* al addit longius
d

ANNOTATA.

a *Hoc nempe nomen episcopis quondam erat commune.*

b *De Audulpho monasterii S. Maxentii abbate vide Commentarium prævium num.* 25 *et Annotata capiti* IV *Vitæ præcedentis subjecta ad litteram* X.

c *Hinc apparet, hunc scriptorem, si non omnia, certe nonnulla, ex aliorum tantum fide scribere.*

d *Videtur hic scriptor hoc textu innuere, se non omnia* S. Leodegarii *gesta apprime habuisse perspecta.*

AUCTORE URSINO

Caput I. *Leodegarius apud avunculum suum educatur, diaconus ac deinde archidiaconus creatur, abbas efficitur, ad aulam evocatur, fit episcopus, regis gratia excidit, Luxovium secedit, hincque egressus, ab Ebroïno vexatur.*

E

Nobiliter natus educatur apud avunculum: a b c

Igitur beatus Leodegarius ex progenie celsa Francorum ac nobilissima exortus *a*, a primæ ætatis infantia a parentibus in palatio, Lothario Francorum regi *b*, est traditus ; ab eodem vero rege nun post multum temporis Didoni *c* præsuli Pictavensis urbis, avunculo suo scilicet, ad imbuendum litterarum studiis datus est : quem idem præsul cuidam Dei sacerdoti, viro prudentissimo * ad erudiendum tradidit ; qui eum per annos plurimos *d* magnis curis edocuit, edoctumque pontifici reddidit. Receptum ergo eum * suis cubiculis sub custodia disciplinæ retinuit, et quemadmodum idem pontifex se casto * corpore custodierat, eumdem similem effici voluit, dicens ei admonendo summa frequentia, ut se virginem conservaret, et vas electionis in Ecclesia Dei dignus fieret ; quoniam optabat eum hujus civitatis post se esse episcopum.

* al. eruditissimo
d
* al. receptumque secum in
* al. castum

F

fit diaconus et archidiaconus prudens ac sedulus: e f

3 Sed cum ad hoc opus eum cerneret perspicuum ; cum fere viginti esset annorum *e*, ad officium diaconatus electus est, atque ab ipso pontifice consecratus. Deinde non post multum temporis *f* archidiaconus effectus, cura sub pontifice omnibus ecclesiis ipsius diœcesis est prælatus. Erat enim multum facundiæ honestissimæ deditus, statura procerus, inter plerosque pulcherrimus, aspectu decorus, eloquio suavis, ingenio acutissimus, prudentia providus, zelo Dei et amore fervidus, perpetuæque virginitatis custos ; Scripturis sacris ac legum doctrinis simulque canonicis pene * cunctis præcellebat parochiæ *, quam regendam susceperat, habitantibus. In tantum vero erat aptissimus omnium seniorum, coæqualium et subjectorum, ut eloquentia sua placeret omnibus sibi colloquentibus : ita ut mœrentibus redderet lætitiam, scelera gerentibus disciplinam. Nam in parvi temporis spatiu, sub pontificis scilicet imperio, magnam pacem providentiæ suæ regimine tradidit Pictavensi solo.

* al. præ
* i. e. diœcesis

4 Deinde, cum quidam pater ex monasterio, quod

AUCTORE URSINO.

præficitur monasterio; vocatur in aulam; g

quod est situm in honore beati Maxentii, obsisset, jussu pontificis idem suscepit regendum *g* : quod per sex fere annos strenue rexit, illudque magnis opibus ditavit. Sed, cum juxta monita pontificis sui idoneum se præparasset, et clarus haberetur præ omnibus, tunc odor ejusdem suavitatis in tantum processit, ut usque in palatium regis redoleret. Erat enim eodem tempore Minor Lotharius cum Baltilde matre rex regens Francorum regnum *h*, qui * agnita ejus prudentia, cupientes eum habere in aula regia, petierunt pontificem, ut suam ei daret licentiam secum habitare in palatio. Qui statim jussa complens, magnis rebus ditatum et sapientiæ floribus adornatum, obtemperans eorum voluntati, nisus * est destinare Virum *i*.

h — * al. deest qui — * al. visus — i

5 Quem rex atque regina videntes honorifice susceperunt, et in paucis diebus dulcia sua verba et bonitatem ostendit in tantum, ut rex simul et regina, plerique etiam pontifices * supra omnes eum in amore susciperent, et quia eum videbant dignum ad suscipiendum honorem, cunctorum consensu præcipuorum Francorum, ad honorem pontificalem eum esse idoneum proclamaverunt, quem omnes ad hoc electum Augustoduno *, quæ est Æduorum civitas, fecerunt pontificem, quam cum per annos decem strenue gubernaret *k*, eodem tempore rex Lotharius, qui eum episcopum constituerat, defunctus est. Tunc idem Pontifex hæc audiens, concito cursu in palatium perrexit, ac cum commilitonibus * de rege tractare cœpit *l*.

eligitur episcopus. Mortuo Clothario, — * al. addit. et proceres — B — * al. Augustoduni — k — * al. similibus — l

6 Qui audientes, Hildericum Austrasiorum regem in adolescentia sua regnum juxa sui temporis ætatem optime disponentem, elegit quædam pars Francorum, volentes eum regem habere. Nam Ebroïnus, qui major-domus fuerat sub rege Lothario, Theodericum germanum ejus cupiebat subrogare fratri in regno *m*. Ipse vero Ebroïnus erat tunc odiosus inter Francos, et quia metuebant hujus ponderis jugum, quod per eumdem sustinuerant sub rege Lothario, relicto ejus consilio, Hildericum in toto sublimaverunt regno. Tunc Ebroïnus, videns se destitutum, et pro nihilo suum esse consilium, territus pavore, regem petiit, ut, relictis omnibus, vitam sibi concederet, et in monasterio abire * permitteret : cui deprecanti, domno Leodegario intercedente, rex consensit, et in monasterio Luxovio * illico destinavit, ut monachus effici deberet. Rex vero Hildericus confirmatus in regno, germanum suum Theodericum cuidam Dei servo conservandum ac nutriendum dedit.

regnat Childericus; Ebroinus fit monachus Luxorii; — m — * al. habitare — C — * al. in monasterium Luxovii

7 Idem vero Leodegarium pontificem super omnem domum suam sublimavit et majoremdomus in omnibus constituit. Qui, accepto hujus regni gubernaculo *, quidquid maxime adversus leges antiquorum regum ac magnorum procerum vita laudabilium obstabat, multum ad pristinum reduxit statum *n*. In tantum vero usquequaque omnia regna Francorum restituit, ut omnes se gratularentur, regem sibi habere Hildericum, ac rectorem palatii Leodegarium *o*. Cum igitur hæc pœne annis tribus *p* cum decore magno agerentur, tunc adversarius, cujus est consuetudinis, invidia conditionis suæ bona destruere, cœpit sodales suos, quos secum elegerat idem Pontifex habere socios gubernaculi, invidiæ malo instigare et inter ipsum et regem zizania discordiæ seminare.

Sanctus aulæ præficitur, — * al. acceptis gubernaculis — n — o — p

8 His itaque diebus jam imminebat celeberrimus Paschalis dies. Tunc flagitante Pontifice, ut in Augustuduno urbe sua ipsum sanctissimum diem rex juberet celebrari, nequaquam renuit, sed implere nititur votum deprecantis *q*. Qui, cum, appropinquante jam die ad Missarum sollemnia celebranda, Sabbatho, ut mos est in Vigiliis Paschæ *r*, irent pariter, et malum seminarium odii simul haberent absconditum, tunc instigator utriusque mali * accedens, eidem Pontifici dixit : Observa te, inquit, Pontifex, quia celebritate transacta Missarum, a rege te scias esse interficiendum, quoniam semen nequam, quod adversum te per tuos inimicos, quemadmodum in ejus corde jam olim est seminatum, in hac nocte consummare est decretum *s*. Quod audiens Pontifex, dissimulando distulit, et se lætum ostendit, et non pro magno ducens, apparuit vultu clarus *, et sollemnia Missarum, quæ cœperat, honestissime consummavit.

sed hanc, cum regem sibi notum — q — r — * al. malorum — s — * al. hilaris

9 Sed Communionem sanctam cum ipse et rex percepissent *t*, rex ad palatium pergens, abiit pransurus : Pontifex vero, cum suum perconsummasset officium, et mœrum cum suis accepisset, sicut est fragilitatis humanæ, metuens animositatem regis, tractare cum suis cœpit, quid in hoc conflictu agere deberet. Cogitans * et orans ad Dominum consilium reperit ; melius ei esse omnia relinquere et Christum sequi, quam locum regi * dare, et manus regis sanguine Sacerdotis in tanti dici * festo coinquinare, ne forte fieret * Francorum opprobrium et per se unum hominem in tota plebe esset * disceptatio *u*. Tunc, relicto rege, et omnium potestatum sublimitate, pro nihilo reputans, quod habebat * in mundo, eadem nocte procedens cum paucis, ire cœpit, ubi pauper Christi fieri potuisset. Hoc rex audiens, contristatus valde ac mœrens, quemdam ex suis fidelibus cum exercitu magno post ipsum misit, et secutus eum per totam illam noctem, diluculo reperit et juxta jussum regis secum reduxit *x* : ipsoque Pontifice deprecante, Luxovio cœnobio * ut ei liceret, relicto seculo, vacare Deo, humili poposcit prece se dirigendum : quem protinus illuc ire * non distulit.

crederet, clam deserit, et illo annuente, — t — E — * al. deest Cogitans — * al. ei — * al. in tam magno die — * al. addit regum — u — * al. fieret — * al. habetur — x — * al. ad Luxovii cœnobium — * al. dirigere

10 Qui festinus in monasterium perveniens, ibidem Ebroïnum jam clericum invenit, dicensque, se aliquid in eo peccasse *y*, veniam sibi invicem petentes steterunt concordes : tamen ab abbate * sejuncti, per aliquod spatium temporis uterque pœnitentiam agentes, inter contubernia monachorum strenue habitare, quasi perpetui monachi, conati sunt *z*. Per idem tempus Hilderico defuncto *aa*, germanus ejus [Theodericus] in regno sublimatur. Hæc audientes utrorumque amici, desiderantes aspectum eorum cernere, cum favore magno vota sua complentes, ad propria nituntur reducere. Pergentes namque de utrisque partibus ad supradictum monasterium, cogebant eos procedere et ad eorum domos remeare. Qui angore multum æstuantes, tamen deprecante dilectionis amicitia, quia fatigati spatiis terrarum longius * valde fuerant, consentientes acquieverunt deprecantibus *bb*.

Luxovium secedit : mortuo Childerico, — F — y — * al. jubente tamen abbate — z — aa — * al. longinquis — bb

11 Cum benedictione quippe monasterii conglutinati pacis concordia, procedentes venerunt simul, Ebroïnus scilicet cum Leodegario pontifice, in civitatem suam Augustuduno *cc*. Quam rem audiens tota civitas suscitata est in gaudium

redit Augustodunum Ebroinus Theodorico regi — cc

AUCTORE URSINO.

A gaudium. Quibus cives procedentes obviam, receperunt eos cum magno triumpho, lætantes, eo quod recepissent Patrem, quem amisisse plangebant olim gubernatorem: quem receptum collocaverunt eum in sede pristina, ut frueretur cum eis * lætitia; qui cum simul læti sum- mo gaudio tripudiarent, cupiebat beatus Leodegarius in crastinum Ebroïnum ditatum cum magnis honoribus, muneribusque ad propria destinare. Idem vero Ebroïnus non est passus suos paululum requiescere; sed fuga * nocte ab ipsa discessit civitate *dd*, et Austrasios, quos secum habuerat aliquando adversarios, sibi sociavit, ut amicos *ee*. Sed non post multum temporis, multis sceleribus gestis, collectis secum malorum sociis, Francorum per vim intravit fines et cum tyrannide crudelissima gerens, Theoderici gloriosi regis se præsentavit obtutui, atque ab eodem restitutus est in priori gradu *ff*.

* *al.* suis

* *al.* fugaciter

dd

ee

ff

reconciliatus mitt t, qui Leodegarium ia- o ant in eumque saviant.

12 Major-domus effectus, cogitare cœpit de ultione inimicorum, qui eum noluerunt habere subregulum. Qui ut leo rugiens inter feras ceteras resonuit rugitus ejus per Francorum terras. Omnes vero, qui adversus eum olim cogitaverant mala, treme- B facti, qui remanserant ex ejus cæde, perrexerunt fugam *. His itaque diebus vir Dei Leodegarius, cum ad suam plebem * resideret urbe sua Ædua, reminiscens [Ebroïnus] malorum omnium, quæ circa eum cum rege Hilderico egisse * putabat *gg*, tunc adjunctis sibi nequissimis inimicorum sociis, consulere cœpit, quemadmodum eumdem Pontificem destruere potuisset. Ex his enim consiliariis duo, videlicet Dido et Waimerus ex nomine *hh*, caput effecti malitiæ, dixerunt, se posse eum rapere de civitate, et in eo facere vindictam, ex qua malitia Ebroïni esset satiata. Gavisus namque Ebroïnus de eorum responso, dedit eis exercitum copiosum valde; qui confestim * perrexerunt ad civitatem Eduam *, et circumdantes eam cum eodem exercitu devastabant circa murorum circuitum.

* *al.* in fugam

* *al. addit* restaurandam

* *al. addit.* illum

gg

hh

* *al.* festini

* *al.* Æduorum

ANNOTATA.

a *De* Leodegarii *prosapia* § *tertio Commentarii prævii egimus.*

C b *Nempe Lothario, seu, ut, alii legunt, Clothario secundo. Vide Commentarium prævium num.* 45 *et* 59.

c *Quamdam de Didone, Pictaviensi episcopo, notitiam suggessimus in Annotatis capiti* I *prioris Vitæ ad litteram* b *subnexis.*

d *Cum* Leodegarius *decennis circiter fuerit, dum ab avunculo suo sacerdoti cuidam litterarum studiis imbuendus traderetur; fuerit autem, quando diaconus consecratus est, viginti circiter annorum, atque antequam ad sacrum hunc ordinem sacerdotio prævium promoveretur, jam avunculo suo a sacerdote, cujus disciplinæ fuerat commissus, esset redditus, consequens est, ut hic anni plurimi, quibus Sanctus ante diaconatum sub disciplina dicti sacerdotis stetit, novennium circiter designent. Vide Commentarium prævium num.* 45 *et septem seqq.*

e *Chesnius, qui Ursinum tom.* I *Scriptorum etiam edidit, sic legit:* Infra viginti annos ad officium diaconatus electus est, atque ab ipso pontifice *(Didone)* consecratus. *Hinc factum, ut Cointius* Leodegarium *ad diaconatum provectum statuat, cum apud avunculum suum jam annis circiter viginti esset moratus. Verum an genuina sit Chesnii lectio, et an tunc tantum Sanctus ad sacrum diaconatus ordinem fuerit promotus, num.* 46 *et sex seqq. Commentarii prævii discussum invenies.*

f *Et tamen initium archidiaconatus* Leodegarii *determinato anno innecti non potest. Vide Commentarium prævium num.* 52.

g *Cum* Leodegarius *ad episcopatum Augustodunensem anno circiter* 660 *(vide Commentarium prævium num.* 59) *fuerit promotus, atque aliquamdiu in aula post administratam sexennio fere S. Maxentii abbatiam (vide eumdem num.* 59) *fuerit versatus, consequens est, ut non inepte statuatur,* Leodegarium *anno circiter* 651 *aut* 652 *S. Maxentii monasterio fuisse præfectum.*

h *De Boltilde, seu, ut alii legunt, Bathilde, et Lothario, ejus filio, vide Annotata ad litteram* d *capiti primo Vitæ prioris subjuncta.*

i *De* Leodegarii *ad aulam evocatione, deque aliis nonnullis ad eum, antequam ad episcopatum Augustodunensem promoveretur, spectantibus altum est apud anonymum, Sancti biographum vetustiorem, silentium. Videsis Commentarium prævium num.* 28 *et* 60. E

k *Lotharius anno* 670 *(vide Commentarium prævium num.* 59, 117 *et* 118) *e vivis excessit, aut etiam anno* 669 *exeunte, ac proin, cum Sanctus, moriente Clothario, jam annos decem, uti hic dicitur, rexisset episcopatum Augustodunensem, consequens est, ut ad sacrum illud munus jam ab anno circiter* 660 *aut* 661 *fuerit promotus. Adi Commentarii prævii num.* 59.

l *Solus hoc adjunctum refert Ursinus. Partim autem hinc concludunt Valesius, Cointius, aliique nonnulli eruditi* Leodegarium *deponendi Theodorici, Childericique ex Austria arcessendi, atque in regnum evehendi præcipuum auctorem exstitisse; ast an certo æquum obtineant, num.* 106 *Commentarii prævii et quinque seqq. discussimus.*

m *Non solum volebat Ebroïnus Theodoricum evehere in regnum; sed jam reipsa evexerat, uti ex numero* 8 *anonymi intelligitur. At hæc Theodoricus, antequam Childericus ex Austria arcesseretur, aliquot saltem menses proxime post mortem fratris sui Clotharii regnavit, quod Ursinus non tantum non commemorat, sed etiam ita narrationem suam instituit, acsi significare vellet, Childericum fratri suo Clothario vita functo in regnum Neustriæ et Burgundiæ proxime successisse. Videsis Commentarii prævii num.* 106. F

n *Ita fere Mabillonius, ambo nostri codices et omnia Mss. apographa, excepto apographo Divionensi, quod plurimum ab his dissonat, atque adeo vel idcirco lectionem subministrat adulterationis suspectam. En illam:* Rex vero Childericus.... sanctum Leodegarium pontificem super omnem domum suam, quamquam invitum, gloriose sublimavit, et omnis familiæ suæ principem esse constituit. Qui, acceptis regni hujus gubernaculis, quidquid in eo adversus leges regum priorum, aut legi regum ac majorum principum, quorum vita quondam laudabilis extiterat, ineptum atque contrarium repperit, ad pristinum prudentissime statum revocare curavit.

o Leodegarius *Childerico non major-domus, seu rector palatii, sed consiliarius tantum fuit. Vide Commentarium prævium num,* 112, 113, 125, *et* 126.

p *Quot circiter menses præter annos integros complectatur*

AUCTORE URSINO.

complectatur triennium fere, quo hic dicitur Leodegarius *in amicitia Childerici fuisse, ex num.* 130 *Commentarii prævii collige.*

q *De hac regis facta per* Leodegarium *ad Pascha Augustoduni celebrandum invitatione num.* 133 *et seq. Commentarii prævii egimus.*

r *Ursinus hic cum anonymo vetustiore pugnare videtur; at qui in concordiam adduci ambo queant, num.* 139 *Commentarii prævii docuimus.*

s *Voluerit scilicet hic homo, quamquam regis in* Leodegarium *iræ, iniquique consilii instigator esset, facti invidiam, prout hominibus versutis et fraudulentis solemne est, a se amovere.*

t *His verbis clarissime innuit hic auctor, Childericum cum* Leodegario *in Paschalibus Vigiliis Communionem sanctam Augustoduni, et quidem in eadem ecclesia percepisse; contrarium autem apertissime docet anonymus, cui hic adstipulandum est. Videsis Commentarii prævii num.* 140 *et tres seq.*

u *De rationibus, ob quos* Leodegarius *fugæ consilium inierit, consule, si lubet, Commentarium prævium num.* 145.

x *Ms. nostrum Divionense legit :* Audiens autem B rex contristatus est valde, et mærens ac pœnitentia ductus, eoquod talia in sanctum Virum cogitaret, misit quemdam ex fidelibus suis cum exercitu copioso post ipsum, ut eum ad se reduceret sanum; cumque abiret ille, et per totam noctem illam eum secutus fuisset, tandem diluculo reperit, et juxta mandatum regis ad ipsum eum reduxit. *Quæ sane lectio multum discrepat a lectione, quam alia nostra Mss. exemplaria, et Mabillonius suppeditant; cum autem id sæpe alibi etiam contingat, videtur mihi dictum Ms. Divionense non parum esse interpolatum, ac proin de assignandis lectionibus ejus variantibus minus deinceps laborabo.*

y *De venia ab Ebroino per* Leodegarium *petita videsis Commentarii prævii num.* 148.

z *Ursinus hic Sanctum, uti anonymus Morbacensis in Prologo conqueritur, Ebroino æqualem, aut hunc illi facere videtur. Consule, si lubet, Commentarium prævium num.* 149.

aa *Occisus est Childericus anno* 673 *ad mensem circiter Septembrem proverto. Hac de re vide Commentarium prævium num.* 119 *et* 120, *ut etiam dicta ad litteram* a *in Annotatis capiti* II *Vitæ priori* C *loco jam datæ subnexis*

bb *His verbis innuitur,* Leodegarium, *vita jam functo Childerico, in monasterio Luxoviensi adhuc exsulem exstitisse; at contrarium ex anonymo vetustiori colligendum videtur. Adi Commentarium prævium num.* 155 *et seq.*

cc *Mabillonius, cui Ms. nostrum Trevirense S. Maximini et codex Pms.* 159 *fere consonant, ita legit :* Cum benedictione quippe patris monasterii ipsius conglutinati pacis concordia, procedentes venerunt simul, Ebroïnus scilicet cum pontifice Leodegario ad civitatem suam Augustodunum.

dd *Pugnat hic Ursinus cum anonymo; ast anonymo assentiendum est. Vide Commentarii prævii num.* 163 *et* 164.

ee *Dissonant hic in verbis Mabillonius et Mss. nostra exemplaria; at in re verbis significata conveniunt, Ebroïnum nempe se junxisse Austrasiis, quos aliquando habuerat inimicos, tunc scilicet, cum Childericus ex Austria in Neustriam arcessitus adveniens, Austrasiorum auxilio suffultus Ebroïnum majoratu-domus dejecerat, atque in exsilium Luxovium relegarat.*

ff *Plura adjuncta Ebroïni in majoratum-domus* D *restitutionem antegressa ac comitata sunt; vix ulla narrat Ursinus; pleraque* § XI *Commentarii prævii exposui.*

gg *Ursinus media sequenti ultima hujus numeri parte quod verbum fere consonat cum anonymo in iis, quæ hic media ultima numeri sui* 27 *parte exponit. Rationem vide num.* 25 *Commentarii prævii.*

hh *Pro Didonis et Waimiri notitia sufficientia jam dicta sunt* § XII; *præcipue vero in Commentario prævio in Annotatis Vitæ priori subnexis, quæ propterea studiosus lector, si visum fuerit, consonat.*

CAPUT II. *Sanctus ab Ebroïnianis captus excæcatur, monasterioque per biennium fere inclusus, ad aulam arcessitur cum fratre suo Gerino, hocque occiso, variis ipse tormentis afficitur, iterumque post biennium fere ad aulam arcessitus, ac Chrodoberto custodiendus traditus, tandem etiam necatur.* E

Leodegarius ob Ebroïnianis capitur, excæcatur, monasterioque

Hæc enim Vir Dei prospiciens, zelo magno accensus pro plebe sibi commissa, Domini secutus exemplum, animam suam malens ponere pro ovibus suis, eosque * cupiens lucrifacere, quam solam temporalem quærere salutem, tunc omnem clerum civitatis aggregari jussit, et cum reliquiis, F crucibus et choris psallentium obviam abiit cum Dei laudibus suis inimicis *a*, et sponte se obtulit ad palmam martyrii; si voluntas non defuisset percussoris. Qui enim venerant ad eum puniendum, absque reverentia reliquiarum eum comprehenderunt : qui exclamans, fertur dixisse : Gratias ago omnipotenti Deo Redemptori, qui me dignatus est hodie glorificare. Qui pergentes, duxerunt eum extra civitatem *b* et implentes jussa principis Ebroïni eruerunt oculos ejus a capite. Sed, cum lumen sustulerunt forinsecus humanum, intrinsecus incluserunt divinum. Et tradentes eum custodibus *c*, in quodam eum perduxerunt cœnobio *d*, in quo latuit per annos circiter duos *e*; ibique magnum reliquit exemplum suæ humilitatis et patientiæ.

* al. easque

inclusus, post biennium fere ad aulam arcessitur

14 Eodem tempore ejusdem germanum, Gairinum nomine, qui ob metum supradicti Ebroïni cum aliis, quos fugaverat ex Francorum proceribus, vacabat [aliis] partibus *f*, jussu regis gloriosi Theoderici, ac principis Ebroïni, decretum est ad palatium reverti *. Tunc etenim beatus Leodegarius ex monasterio, in quo tenebatur absconditus, egredi et in præsentia regis jussus est accersiri. Qui cum simul

* al. ut reverteretur

A simul conjuncti et obtutibus principum fuissent oblati, multis contumeliis affecti, et opprobriis ab Ebroïno susceptis, respondisse conicitur * : Hæc digne patimur; quia Domino peccavimus: sed major est sua clementia, qui nos dignatus est vocare ad talem gloriam. Sed tu, miser Ebroïne, qui tantam pœnam ingeris Francorum genti, potius in te ulcisceris, qui vitam aliis auferre cupis. Multos equidem decepisti, et exules a solo paterno fecisti: nam magis tu exul eris *; qui et temporalem et futuram gloriam citu perdes: quoniam dum superare cupis omnes habitatores in tota Francia, tuam potius aufers, quam indignus accepisti, gloriam *g*.

* lege conjicitur
* al. exsulabis

g *cum fratre suo Gerino, quem ad mortem strenue obeundam*

15 Tunc hæc audiens Ebroïnus furore repletus magno, jussit ministris Gairinum abstrahi et a Germano suo separari, ut separatim viderentur puniri, ne simul eos delectaret talia verba fari. Cum autem duceretur, beatus Leodegarius eum alloquitur, dicens: Æquo animo esto, Frater carissime; quoniam oportet nos hæc pati, quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, B quæ revelabitur in nobis, peccata etenim nostra multa sunt; sed misericordia Omnipotentis supereminens magna: qui ad abluenda delicta se laudantium semper est paratus. Hæc ad tempus patimur, quia mortis debitores sumus. Sed illa nos expectat vita, si patienter sufferimus istam pœnam, ubi sine fine lætabimur in cælesti gloria *h*.

h *hortatur, hocque necato, varia ipse passus supplicia*

16 Tunc ministri ad stipitem ligatum Gairinum lapidibus obruere cœperunt; ille vero deprecabatur Dominum, dicens: Domine Jesu bone, qui non venisti vocare justos, sed peccatores, suscipe spiritum servi tui, et qui mihi dignatus es ad similitudinem martyrum lapidibus vitam istam mortalem auferre, jubeas clementissime veniam scelerum meorum tribuere. Hæc dicens, orando ultimum efflavit spiritum. Beatus itaque Leodegarius cupiebat cum Germano vitam finire, ut simul mererentur futuram ac beatam participare; sed Ebroïnus differre volens ejus exitum, ut per pœnas longe dilatas ei præpararet æternas, et ne coronam acciperet martyrii, quin potius careret præmiis gloriæ sempiternæ. Tunc jussit eum nudis gressibus C per quamdam piscinam transduci, in qua erant petræ, sicut clavi incidentes acutæ. Deinde evulso * terræ prostratoque incidere linguam labiaque præcepit, ut dum oculi ablati, pedes jam forati, lingua ac labia essent incisa, et dum sibi cerneret omnem felicitatem membrorum ablatam, corporisque pariter vires undique paruissent negatæ, dum nec oculis cerneret viam, nec pedibus incedere * callem, nec * linguæ officio laudare nequiverit * Creatorem, ac [per hoc cederet blasphemiæ, sperans auferre sibi salutem, quam laudando cælitus adipisci meruisset ingentem *i*.]

* al. qui
* al. deest evulso
* al incederet
* al. vel
* al quiverit

i *Waningo, a quo Fiscamnum ducitur, custodiendus traditur,*

17 Sed, qui absque vocibus cordium auditor est Deus, magisque optatur corde contrito, quam elatione superbo *k*, suscepit vocem tacentis magis, quam elate loquentis *; postulat sibi auxilium non vocis, sed humilitatem cordis. Nam cum se cognovisset, præsidium omne amisisse humanum, totis viribus petiit, sibi adesse divinum, nam quantum impietas humana eum revocare cupiebat * ab alto, tantum pietas divina sociare fecit cælo *l*. Tunc * quemdam accersivit virum, nomine Wanigum *m*. Tu accipe, inquit, Leode-

k
* al loquentium
* al. cupit et cœpit
l
* al. addit. Ebroïnus
m

AUCTORE URSINO.

garium, quem aliquando vidisti tam virum superbum, et constitue sub tuta custodia cum. Erit enim tempus suæ vocationis, recipiens *, quod meretur a suis inimicis. Tunc acceptum ad suum perduxit cœnobium, qui vocatur Fiscamnus *n*, ubi erat congregatio sanctimonialium ac virginum, quibus præerat Childomarga *o* famula Christi, in quo multis diebus *p* conversans, habita stetit sub custodia. Nam et lingua præcisa solitum recipit * officium, et magnum doctrinæ suæ semen ostendit in populo: quandocumque inter virgines * accederet, tantum ut fertur, dulcia sua fulgebant eloquia, ut mirarentur, quicumque audierant *, quanta Dei operabatur clementia, et conversi a pravis operibus, velociter peterent fructus pœnitentiæ. Nam diebus ac noctibus in Dei cultu pervigilans astabat, ut vel paululum ad necessaria corporis vix aliquando ab ecclesia procederet, vel quippiam somni ac ciborum perceptionem capere * potuisset *q*.

* al. defectionis, ut recipiat
n
o *p*
* al. recepit
* al. virginum catervam
* al. audientes
* al. refectionem percipere

q *deindeque ad synodum a Theodorico convocatam*

18 Eodem tempore vir gloriosus Theodericus et idem Ebroïnus synodum *r* convocaverunt, et ad quamdam villam regiam venientes, multam episcoporum turbam adesse fecerunt, ibique E inter ceteros Didonem, qui sanctum virum Leodegarium cum Waimero expulit de sede sui episcopatus: qui condemnatus ab ipsa synodo et calvaria accepta *s* in capite, expulsus et segregatus est a sancta congregatione; deinde exilio condemnatus, morteque secuta, pœna capitis digessit, quidquid dolose in sancto Viro exercuit *t*. Alii vero episcopi tunc a rege per Ebroïnum in ipsa synodo pœne similem pœnam sortiti, perpetuo exilio sunt deportati *. [Waimerus etenim, qui ad supradictum Famulum Dei ad explenda Ebroïni dicta socius perniciei ejus extiterat, postquam ab ipso Ebroïno, eo quod in ejus ultione consenserat, episcopatus gradu dolose fuerat sublimatus, post paululum intervallum positum in offensam ejus decidens, Dei, ut opinatur, nutu multis flagellis obstrictus est: nempe, ut fertur, laqueo suspensus; ac morte turpissima, ut decebat Justi proditorem, condemnatum transmisit ad tartarum *u*.]

r
s
t
* al. deputati

u *arcessitur, acerbe excipitur.*

19 Adhuc enim vir Dei Leodegarius in eodem monasterio sanctimonialium, in quo ad custodiendum positus fuerat, commorabatur. [Tunc et ipsum ad eamdem synodum accersierunt; non F tamen intra concilium *x* confirmatur fuisse, sed seorsum rex et Ebroïnus cum eodem cunlationem fecisse dicitur, in qua eis multa prædixisse futura et evenisse, manifestum esse conicitur * *y*]. Ubi et Ebroïnus in eadem pernicie perseverans *z*, Multum tibi, inquit, verborum sublimitas persuadet loquendo, martyr esse suspicaris, ideo te tam temerarium ostendis. Adhuc multum, inquit, te dilatas, frustra tale desideras habere præmium: nam ut merueris, ita eris accepturus martyrium *aa*. [Optabat, eum funditus extinguendum, ut, quia a seculi gloria jam videbat consumptum, revocare potuisset saltem a meritis Sanctorum. Nam unde eum putabat abscidi, inde potius eum faciebat Christo, quem desiderabat, adhærere, quia quantum propagabatur * ejus pœna, tanto magis ei angebantur præmia *bb*.]

x
* lege conjicitur
y
z
aa
* al. protendebatur

bb *Chrodoberto, comiti palatii, in custodiam datur.*

20 Tunc tradidit eum cuidam viro Chrodoberto *cc*: Accipe eum, inquit, sub magna custodia servandum; adhuc veniet tempus mortis suæ exitium *. Acceptum eum cum ad suam domum deduceret, cernens eum ex itinere ac infirmitate defessum,

cc
* al. deest exitium

AUCTORE URSINO.

defessum, jussit ei dari ad refocillandum potum. Antequam pincerna ei assisteret, lumen magnum, quasi in rotæ circulo e cælo descendens, super caput ejus refulsit. Tunc trementes omnes, qui hoc signum viderunt, Quid est, inquiunt, Domine, quod paret super caput tuum, quasi in circuli modum lumen splendidissimum emissum de cælo? Quia nobis numquam simile est visum. Ille protinus * in terra adoravit, dicens : Gratias tibi, omnipotens Deus, Consolator omnium, refero, qui super servum tuum ostendere dignatus es tale miraculum. Tunc videntes omnes, quasi in excessu mentis positi sunt. Tandem quidem resumpti *, simul glorificantes Deum omnipotentem, conversi alter ad alterum dicebant : Vere hic Homo Dei servus est, et pollicebantur, se ad Deum totis virtutibus * tendere. Tunc deinceps ejus prædicationibus pœne omnes parentes, conjunx ac familiæ domus ipsius *dd* conversi sunt ad Dei cultum *ee* : ac per hoc ejus famam audientes per circuitum loci concurrebant ad eum verbum salutiferum audire *. Ille vero non cessabat sua prædicatione cunctos instruere, qualiter ad regna cælorum valerent pervenire.

* al. pronus
* al. resumpto spiritu
* al. viribus
dd ee
* al. addit. cupientes

B

tandemque submissis ab Ebroino quatuor equitibus,

21 Sed non post multum temporis, cum jam Deus omnipotens pro tanto patientiæ dono decrevisset remunerare suum fidelem Famulum, Ebroïnus jam obstinatus, crudelitatem suam volens in eum perficere, velocissimos post eum emisit equites nimium perniciosos *ff*, qui eum morte perimerent. Qui venientes susceperunt eum de modo viri, cui fuerat traditus ad custodiendum, et ducentes eum per * incognita usque in quemdam locum, quo stetit, inquiens : Non necesse habetis, filii, longius ire * : ad quod venistis, cito facite, ut impleatis votum maligni. Illi vero, qui venerant ad eum perimendum, erant quatuor numero. Tres enim ex his provoluti sunt ad pedes ejus, deprecantes, ut eis indulgentiam daret, et benedictionem super eos dignaretur tradere. Quartus *gg*. vero superbus astabat, evaginato gladio paratus ad eum interimendum.

ff
* al. addit. loca
* al. fatigari
gg

occiditur, atque, curante Chrodoberti uxore, sepelitur.

22 Et postquam super eos benedictionem suam tradidit, et suis interfectoribus verbum Dei annuntiavit; tunc Vir Dei incumbens orationi, ait : Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, per quem tuam notitiam accepimus, Deus virtutum et omnis creaturæ, ac totius generis humani Creator, te benedico, te glorifico, qui me dignatus es ad hanc certaminis diem perducere : rogo, deprecorque, Domine, ut ipse in me jubeas misericordiam tuæ pietatis largiri, et meritis Sanctorum tuorum me dignum facias et participem et vitæ æternæ consortem : et tribue indulgentiam his, qui tribulant me : quoniam per eos in conspectu tuo, credo, clementissime Pater, glorificatus fieri. Cum hæc diceret, percussor extendens gladium, amputavit caput ejus, et erectum corpus ejus substitisse quasi unius horæ spatio dicitur. Sed cum nondum eum gladiator cadere cerneret, ipsum pede percussit, ut vel sic citius in terram decideret. Sed non post multum percussor ejus arreptus a dæmonibus et mente captus a * Dei ultione percussus, in ignem se projecit, ibique vitam finivit. Tunc jussu conjugis hujus viri Chrodoberti in quamdam villam, Sarcingo *hh* nomine, cum magno fletu plangentium a ministris deportatus est, in hujus feminæ decretum * cum vestibus, in quibus trucidatus fuerat, in parvulo oratorio beatus Martyr est sepultus. Hoc vero quinto die Nonarum Octobrium actum esse creditur. In quo sepulchro annis duobus et dimidio humatus fuisse dicitur *ii*.

C
* al. ac
hh
* al. et... decreto
D
ii

ANNOTATA.

a *Supplicationis a* S. Leodegario, *cum inimicis suis se sponte sisteret, cum clero suo institutæ non meminit anonymus ; at multa, quæ Ursinus silentio suppressit, spontaneam illam Sancti deditionem præcessisse narrat. Vide Commentarii prævii num.* 182, 183 *et* 186.

b *Qui hic pugnare atque in concordiam adduci queat cum anonymo Ursinus, num.* 187 *et seq. Commentarii prævii vide expositum.*

c *Fuit Sanctus Waimiro, Campaniæ duci seu præfecto datus in custodiam. Adi Commentarium prævium num.* 190.

d *Quodnam illud fuerit cœnobium, in obscuro est; forte tamen in Campania Galliæ situm fuerit. Adi Commentarium prævium num.* 191.

e *Donec scilicet, uti infra mox narratur, Theodorici et Ebroini jussu ad aulam cum fratre suo,* Gerino, *arcessitus fuit.*

E

f *Hanc vocem uncis inclusam, quæ a codicibus nostris, et exemplaribus Mss. Divionensi et Divitaugiensi abest, ex Ms. nostro apographo Trevirensi S. Maximini desumpsi ; ejus loco legit Mabillonius* Wacæorum, *notatque in margine,* id est, Wasconum, *adeo ut juxta hanc lectionem* S. Gerinus, *dum ad aulam cum fratre suo* Leodegario *arcesseretur, in Wasconia seu Vasconia exsul exstiterit. Verum dubium mihi apparet, an Mabillonii lectio, cum a nostris omnibus Mss. exemplaribus dissonet, pro genuina sit habenda.*

g *Ms. nostrum apographum Divit-augiense habet :* Nam magis tu exul eris, quia et temporalem gloriam cito perdes, et, dum superare cupis omnes habitatores in tota Francia, tuam potius auferes vitam, quia indignus accepisti gloriam.

h *Totus hic numerus pene ad verbum consonat cum anonymi numero* 39, *incipiendo nempe a verbis* hæc audiens Hebroïnus *etc. usque ad finem. Rationem vide num.* 25 *Commentarii prævii.*

i *Totus iterum hic numerus ad verbum fere consonat cum toto numero* 40 *anonymi; pro his autem, quæ hic uncis vides inclusa, apud Mabillonium legitur :* Per hoc incideret in blasphemiam desperans, auferendo sibi salutem, quam laudando cælitus adipisci meruisset ingentem.

F

k *Mabillonius legit :* Magisque cor contritum quam elatione superbum complexatur, *quæ lectio præferenda videtur.*

l *Huc usque verbis tenus fere congruit etiam hic numerus cum initio num.* 41 *anonymi.*

m *De Waningo videsis Commentarium prævium num.* 204 *et seq.*

n *Pro monasterii Fiscamnensis notitia dicta vide eodem num.* 204 *Commentarii prævii.*

o *De Childomarca, seu, ut alii legunt, Hildomarca videsis Annotata ad litteram* s *capiti* III *Vitæ præcedentis subjuncta.*

p Leodegarius *nempe biennio circiter in monasterio Fiscamnensi sanctimonialibus sub disciplina Childemarcæ constitutis convixit, tuncque ad synodum a Theodorico et Ebroino convocatam arcessitus fuit, pauloque post jussu Ebroini necatus. Adi Commentarium prævium num.* 226, 237 *et seqq.*

q *Cum*

A q *Cum num.* 43 *anonymi verbis tenus iterum congruit magna ex parte hic numerus, incipiendo ab his verbis,* Acceptum ad suum *etc.*

r *De hac synodo, de tempore, quo celebratæ fuit, aliisque adjunctis ad illam spectantibus disputata vide* § xv *Commentarii prævii.*

s *Id est,* accepta in capite calvitie; *decalvando enim caput exauctorabatur episcopus. Vide Annotata capiti* III *Vitæ prioris ad lit.* cc *et* ff *subnexa.*

t *Hæc, quæ ab initio hujus numeri huc usque habentur, apud Mabillonium sic redduntur :* Eodem tempore vir gloriosus Theodericus rex et idem Ebroïnus synodum convocarunt, et ad quamdam villam regiam venientes, multam episcoporum turbam adesse fecerunt. Ibique inter ceteros Diddo, qui sanctum virum Leodegarium cum Waimero expulit de sede sui episcopatus, et pœne tradidit illectus, condemnatus ab ipsa synodo calvariam accepit in capite, et expulsus segregatur a sancta congregatione Deinde exsilio condemnatus, morteque secuta, pœna capitis gessit, quidquid dolose in sanctum Virum exercuit. *Quæ lectio, uti consideranti patebit, sensum nonnihil a sensu, quem gignit lectio* B *nostra, diversum efficit; utra autem præstet, nequeo edicere.*

u *Loco eorum, quæ hic uncis inclusa de Waimiro seu Waimero leguntur, apud Mabillonium duntaxat habetur :* Waimerus etiam similem excepit sententiam cum ceteris; *at puto, lectionem nostram esse genuinam, Mabillonianamque, cum ab omnibus aliis dissonet, ub interpolatione enatam; quod autem pertinet ad rem per illam in fine significatam, Waimirum scilicet esse damnatum, videsis Annotata ad litt.* ee *capiti* III *Vitæ per anonymum conscriptæ subjuncta.*

x *De concilio, cui hic dicitur* Leodegarius *non interfuisse, vide num.* 241 *et* 242 *Commentarii prævii.*

y *Hæc uncis inclusa apud Mabillonium omissa sunt; puto autem, ejus lectionem, cum omnibus nostris Mss. exemplaribus repugnet, iterum hic esse corruptam.*

z *Mabillonius legit :* Tunc Ebroïnus dixit ad B. Leodegarium.

aa *Hæc Ebroïni in* Leodegarium *invectio apud* C *Mabillonium brevius sic redditur :* Quid tantos persuades loquendo? Martyr esse suspicaris, ideo te tam temerarium ostendis. Adhuc multum... dilataberis, frustra tale desideras habere præmium. Nam ut merueris, ita eris accepturus martyrium. *Verum hæc lectio iterum tam notabiliter a codicibus nostris et Mss. apographis differt, ut mihi etiam interpolationis fiat suspecta.*

bb *Hæc uncis inclusa absunt a Ms. nostro apographo Divit-augiensi, in quo tamen post pauca num. sequentis verba referuntur.*

cc *Præter ea, quæ de hoc Chrodoberto ab Ursino et anonymo memorantur, alia apud auctores, uti adhuc supra monui, non invenio, quæ illi rear esse attribuenda.*

dd *Id est, servi, coloni, qui Chrodoberto famulatum et obsequium debebant. Vide Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocem* familia.

ee *Ms. nostrum apographum Divit-augiense legit.* Vere hic Homo Dei Servus est. Et deprecabantur eum, ad Dominum pro se totis viribus exorare, ac deinceps ejus prædicationibus per omnia parentes, præcipue familia domus ipsius conversa est ad Dei cultum.

ff *Anonymus equitum ab Ebroïno ad* Leodegarium *necandum submissorum non meminit. Adi Commentarium prævium num.* 249 *et seq.*

gg *Vocatur hic ab anonymo Morbacensi* Wardardus, *seu, ut alii legunt,* Wadardus; *quo etiam nomine in Ms. nostro Divionensi distinguitur; quare, cum hoc Ms. hac in re ab omnibus aliis Mss. æque ac impressis Ursini exemplaribus discrepet, interpolatione verosimiliter est corruptum, ac proin vel hinc confirmatur prolatum a me jam ante hac de re judicium.*

hh *Villa hæc ab anonymo vocatur* Sarcinium; *pro notitia villæ hujus, seu oratorii, in quo* Leodegarius *a Chrodoberti uxore fuit sepultus, nondum hactenus, quod maxime in votis erat, comperire fas fuit. Idem est de sylva, in qua* Leodegarius *fuit occisus. Misi ad indagandum in Artesiam litteras; at responsum non tuli. Interim in Vita S. Vindiciani, Atrebatensis episcopi, ad* XI *Martii apud nos typis excusa num.* 9 *scriptum inveni :* E Sublatum corpus, *S. Leodegarii scilicet,* sepeliit uxor Chrodeberti in exiguo quodam oratorio, haud procul Hursinga vico, qui ad diœcesis Atrebatensis limitem est positus. *Quo ex textu confirmantur utcumque, quæ in Commentario prævio de situ Sarcini et sylvæ* S. Leodegarii *dictæ disputata sunt. Etenim vicus, qui in textu recitato vocatur* Hursingha, *verosimiliter ille est, qui in Tabula geographica Artesiæ Blaeviana nuncupatur* Hoisin, *quique modico intervallo dissitus notatur a vico, nomine* Sars, *et ab altero vico,* S. Leodegarii *dicto, quorum hic juxta dicta num.* 251 *et seq. Commentarii prævii* Leodegario *exstitit martyrii palæstra; ille vero, spectata, quam cum nomine* Sarcinium *habet, affinitate, verosimiliter is ipse vicus est, qui* S. Leodegario *in sepulturam cessit, quique alio etiam nomine* vicus S. Leodegarii *dicitur. Quapropter, cum vicus, nomine* Hoisin, *uti etiam ille, qui nomine* Sars *distinguitur, in Artesia versus caput fluvii Quantiæ, Gallice* la Canche *situs sit, confirmantur utcumque, ut jam monui, ex adducto Vitæ S. Vindiciani textu, quæ de situ locorum, in quibus* Leodegarius *fuit necatus et sepultus, num.* 251 *et quatuor seqq. Commentarii prævii disserui.* F

ii *In codice nostro P. Ms.* 159, *et in omnibus nostris Mss. apographis legitur :* Hoc vero sexto die Nonarum Octobrium actum esse creditur; *videtur autem hæc lectio, cui etiam Mabilloniana consonat, melior esse, quam nostra, ut adeo* Leodegarius *non* III, *sed* II *Octobris die martyrio fuerit coronatus. Vide Commentarium prævium num.* 256 *et seq. Porro hic Ursini numerus, excepta lectione, de qua mox, ad verbum fere ob rationem numero* 25 *in Commentario prævio datam, sepæque hic memoratam cum num.* 50 *anonymi etiam congruit. Idem fit, quantum ad omnia, quæ ab anonymo* Leodegarii *mortem subsecutu narrantur, ac proin, cum ea nomine Ursini repetere supervacaneum foret, stylum hic figendum duxi.*

DE

AUCTORE C. B.

DE S. THEOPHILO MONACHO CONF.

IN GRÆCIA.

SYLLOGE.

MEDIO CIRCITER SÆCULO VIII. *Sanctus, qui Menologio Sirletiano, aliisque*

Menologium Græcorum, quod eruditissimus Cardinalis Sirlotus Latino sermone donavit, publicique juris fecit, S. Theophilum *monachum sequenti elogio ad hunc diem annuntiat :* Eodem die Natalis sancti patris nostri Theophili, qui fuit monachus religiosus, et timens Deum, sub Leone Isaurico, cujus impietatem videns, atque execrabile odium
B in venerabiles Sanctorum imagines evertendas, ejus hæresim in faciem exprobrans, redarguit, impium, nefarium et Antichristi præcursorem et Christi desertorem appellans, aliaque similia objiciens Quibus ad iram concitatus primum verberari eum jussit, et in carcerem conjici, inde postmodum eductus, sanctas imagines abnegare cogitur. Quod omnino renuens, in exsilium missus, illic vitam præsentem reliquit. *Menologio Sirletiano accedit Basilianum, opera et studio Cardinalis Annibalis Albani typis Urbinatibus anno 1727 excusum, quod elogio totidem fere, quamquam nonnihil diversis, verbis concepto* S. Theophilum *ad hunc diem etiam exornat. Idem faciunt magna Græcorum Menæa, hæcque etiam hic, prout passim alibi solet, Maximus Margunius, Cytherorum episcopus, in Menologio vernacula Græcorum lingua a se expresso est secutus. Menæorum elogio versiculi de more præmittuntur. Duo hic sunt numero, quibus auctor ad nomen* Theophili *alludit, vultque, ut apparet, significare, Sanctum, ut nomine, ita etiam re Dei esse amicum. En illos cum adjuncta versione Latina :*

Ἐναντίον μου τῇ τελευτῇ τιμία,
C Λέγει Θεός σοι τῷ φίλῳ Θεοφίλῳ.
Pretiosa est in conspectu meo mors tua,
Dicit Deus tibi Theophilo sibi dilecto.

sacris Græcorum Fastis inscribitur, plenius elogium,

2 *Binis jam memoratis, Basiliano scilicet et Sirletiano, Græcorum Menologiis, et Menæis, hæcque, ut dixi, secuto Maximo Margunio accedit Synaxarium Ms. Sirmondi, in quo* S. Theophilus *ad* 11 *Octobris diem elogio pariter ornatur. Prolixius hoc est, quam sint elogia, quibus Sancti nomen in laudatis Menæis, aliisque Fastis sacris afficitur. Docet insuper, sub disjunctione saltem,* Theophili *patriam, aliaque nonnulla adjuncta, quæ frustra alibi inquiras, ac proin operæ pretium fuerit, illud huc integrum addita interpretatione Latina, transcribere. Sic habet :* Μνήμη τοῦ ἁγίου Θεοφίλου τοῦ νεοῦ ὁμολογητοῦ, ὃς ὑπῆρχε τιβερίου πόλεως γέννημα καὶ θρέμμα χριστιανῶν γονέων υἱὸς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων ἔχων βιόντε καθαρὸν καὶ ἀνεπίληπτον. οὗτος μοναχὸς γεγονὼς πολλοῖς ἐγένετο διδάσκαλος καὶ ἀλείπτης πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Περὶ τούτου ἀναμαθὼν ὁ βασιλεὺς λέων ὁ ἴσαυρος ὅτι προσκυνητὴς τῶν θείων εἰκόνων ἐστι, μετακαλεσάμενος πρὸς ἑαυτὸν καὶ συμβουλευσάμενος δῆθεν ἀποστῆναι τῆς προσκυνήσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων, οὐ μόνον οὐκ ἔσχε καταπειθῆ, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχοντα αὐτὸν καὶ ὑβρίζοντα ἰσχυρῶς, ἄθεον αὐτὸν ἀποκαλοῦντα καὶ παράνομον καὶ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομον καὶ ἀρνίτην τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως. ὅθεν εἰς ὀργὴν ἐκινηθεὶς ὁ βασιλεὺς πρῶτον μὲν τύπτει σφόδρως καὶ εἰς φυλακὴν αὐτὸν ἐμβάλλει καὶ λιμοκτονεῖ ἱκανῶς, ἔπειτα δὲ καὶ οὕτως οὐ πείθων εἰς ἐξορίαν ἐκπέμπει. Διὰ βασιλικῶν δὲ γραμμάτων κακεῖσε συμβουλεύων καὶ ἀπειλῶν καὶ μηδ' ὅλως πείσας, ἀποστείλας καλύβιόν τινα τοὔνομα τύπτει τοῦτον βουνεύροις. Εἶτα τὴν ὄψιν καὶ τοὺς πόδας διαπερονήσας E σιδήροις ἐλαύνει καὶ ἀφανήσας αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπερρίπτει. ἐπεὶ δὲ καὶ θανεῖν ἔμελλεν ὁ μακάριος, ἀφείθη. Χριστοῦ δὲ χάριτος αὖθις ὑγιασθεὶς τὸν ὑπόλειπόντε χρόνον θεαρέστως βιώσας καὶ θαυμάτων ἀπειρῶν γενόμενος αὐτουργὸς τοῦ βίου ἐνδόξως μεθίσταται.

hic Latine redditum, in Synaxario

3 Commemoratio sancti Theophili, novi confessoris, qui natus atque educatus est Tiberiopoli ; Christianorum parentum filius. Ab ipsis incunabulis vitam castam atque irreprehensam duxit. Hic factus monachus multis evasit in magistrum et ducem ad pietatem. Cum de eo imperator, Leo Isauricus, inaudivisset, quod sacrarum imaginum cultor esset, vocans illum ad se atque exhortans, ut videlicet venerandarum imaginum cultum desereret, non solum non habuit eum sibi obsequentem, sed contra se redarguentem, vehementerque corripientem, impii insuper atque nefarii præcursoris Antichristi, fideique Christianæ desertoris numine appellantem. Unde ad iram concitatus imperator, primo quidem vehementer ipsum cædit atque in carcerem conjicit, fameque vix non eneeat ; deinde vero nec sic quidquam efficiens, mittit eum in exsilium ; postquam autem imperatoriis litteris ibi etiam Sanctum aggressus est, F minasque ei intentavit, nihilque omnino evicit, mittens quemdam nomine Calubium, bubulis illum nervis cædit, deinde faciem et pedes clavis trajiciens, agitat atque protrudit corpus ejus ; cum autem jam prope moriturus esset Sanctus, dimissus est ; Christi autem gratia sanitati restitutus, reliquumque vitæ secundum Dei præcepta transigens, infinitorumque miraculorum operator effectus vitam glorioso exitu terminavit.

Sirmondi, juxta quod natus est Tiberiopoli, so-litur.

4 *Vides, opinor, erudite lector, nonnulla in hoc Sancti elogio occurrere adjuncta, quæ in elogio Sirletiano supra recitato, ac proin in huic quantum ad substantiam congruentibus Basiliano, illoque, quod Menæa et Maximus Margunius suppeditant, desiderantur. Primum hæc inter, ut jam ante monui, locum obtinet Sancti patria, quæ* Tiberiopolis *dicitur fuisse. Verum duæ apud geographos civitates,* Tiberiopoleos *nomine reperiuntur distinctæ, quarum altera in Asia, altera in Europa sita est. Prioris notitia a Baudrando in Geographia his verbis suggeritur :* Tiberiopolis, urbs Phrygiæ magnæ Ptolomæo et Socrati, episcopalis sub archiepiscopo Hieropolitano,

A ropolitano, versus fontes Caystri fluvii, Eumeniæ urbi proxima, a Philadelphia 40. mill. pass. in Septentrionem. *Posterioris vero istis :* Tiberiopolis, urbs Traciæ, in Mæsiæ inferioris confinio, quæ hodie Stromizza dicitur a Sophiano, sed Lenclavius ex Curopalate Bulgarorum civitatem habet, quam hodie Varnam appellari scribit, in ora Ponti Euxini. *Ita Baudrandus ; ast utra ex duabus illis civitatibus Sancti nostri patria exstiterit, pro certo nequeo edicere, ut hæc ex laudato Sirmondi Synaxario sub disjunctione tantum, prout jam innui, innotescat. Quod vero pertinet ad reliqua adjuncta, quæ ad Sanctum nostrum pertinent, quæque in aliis Græcorum Fastis silentio prætérita in solo mox iterum laudato Sirmondi Synaxario memorantur, de iis max pauca proferam, cum ceteros Fastos sacros recensuero, quibus Sancti nostri nomen pariter reperitur inscriptum. A Græcis transeo ad Latinos.*

In Martyrologio Romano aliisque

5 *Galesinius in Martyrologio a se concinnato* S. Theophilum *ad hunc diem sequenti elogio, quod ex Sirletano supra recitato aut Basiliano fere depromptum videtur, annuntiat :* In Græcia, sancti Theophili monachi et confessoris. Hic di-B vinæ pietatis ardore accensus, cum Sanctorum imagines ab Leone Isauro imperatore impie violari cerneret, ad eum venit : palamque et libere illius facinus detestatus, virgis primo diu cæditur ; tum in tenebricosum carcerem detrusus, inedia pœne conficitur. Inde vero post eductus, sacrarum imaginum cultum cum tueri constanti pietate pergeret, in exilium pellitur : ubi multas perpessus molestias, de omnibusque gratias Deo agens, tandem sancte quievit in Domino. *Eminentissimus Cardinalis Baronius* S. Theophili *nomen in Martyrologium Romanum notationibus a se illustratum pariter intulit ; at longiorem Menologii Sirletiani annuntiationem in hanc breviorem contraxit :* Constantinopoli sancti Theophili monachi, qui pro defensione sanctarum imaginum a Leone Isaurico sævissime cæsus, et in exilium pulsus, migravit ad Dominum.

sacris Latinorum Fastis etiam annuntiatur :

6 *Baronio et Galesinio accedunt Arnoldus Wionus in Ligno vitæ, huncque secutus Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino, qui ambo* S. Theophilum *ad secundum Octobris diem Sanctis Benedictinis etiam accensent, hocque cum elogio exornant :* Constantinopoli, S. Theophili mona-C chi, qui cum Leonem Isauricum adversus sacras imagines edicta promulgantem coram argueret, jussus est sævissime cædi, et diu in carcere detineri ; demum in exilium pulsus, multis ærumnis ac laboribus confectus migravit ad Dominum. *Recitatum elogium ex Sirletiano verosimiliter aut Basiliano etiam duo laudati Benedictini hagiologi, aut certe prior eorum* Wionus, *qui Bucelino præluxit, in sacros Fastos a se concinnatos transtulere ; quamquam autem non constet, Sanctum nostrum S. Benedicti regulam esse professum, ac proin dubium sit, an Benedictinis Sanctis merito accenseatur, Wionus tamen rationem reddit, cur eum Ordinis sui Sanctis annumeret. De* Theophilo *enim in Annotatis ad Sanctos Benedictinos, qui II Octobris coluntur, Ligni vitæ tom. II lib. III insertis sic scribit :* Vixit sub Leone Isaurico imperatore circa annos Dom. DCCXX ; et cum multo ante illa tempora Regula S. P. N. Benedicti illis in partibus observari sit solita, potuit forte et iste sub ejus magisterio militasse. *Qua ex ratione consequens est, ut Wiono ipsimet dubium sit, an* S. Theophilus *Ordinis Benedictini exstiterit.*

AUCTORE C. B.

at in nonnullis minus recte Constantinopoli ;

7 *Porro laudati Wionus et Bucelinus* S. Theophili *memoriam Constantinopoli consignant, hacque in re ipsis facem prætulit Martyrologium Romanum, in quo non alia verosimiliter de causa id fit, quam quod Sanctus in celeberrima urbe illa, quondam imperii Orientalis metropoli, cultu ecclesiastico gaudeat, aut certe olim fuerit gavisus. Equidem dubitandum non arbitror, quin* Theophilo *cultus ecclesiasticus, honoresque Sanctis proprii Constantinopoli olim fuerint delati ; veritati enim id consonare, argumento esse potest, quod Sanctus Synaxario Sirmondi, quod ad usum ecclesiæ Constantinopolitanæ fuisse notatur, cum elogio num. 2 et 3 Græce et Latine recitato inscribatur; verum mihi etiam persuasum habeo, Sanctum nostrum non solum Constantinopoli, sed aliis insuper ecclesiæ Græcæ locis cultu Sanctis deferri solito honoratum olim fuisse, atque hodiedum etiam forsan honorari. Certe non video, qua ratione probari queat, Sanctum non alibi, quam Constantinopoli, cultu ecclesiastico gaudere, aut olim fuisse gavisum, ac proin mihi præplacet Galesinii annuntiatio, juxta quam Sancti memoria non ad Constantinopolim, aliamve civitatem particularem, sed ad Græciam in genere refertur : quod, cum Con-* E *stantinopolis ad ecclesiam Græcam spectet, etiam recte fit, etiamsi* Theophilus *non alibi, quam Constantinopoli, cultum ecclesiasticum habere, habuisseve statuatur. Accedit primo quidem, quod in Menologiis Basiliano et Sirletiano, Menæis aliisque sacris Græcorum Fastis supra memoratis Sanctus non annuntietur cum civitatis, regionisve, in qua ejus memoria solemnis habeatur, nomine apposito, ut nesciam, quare in Martyrologio Romano Constantinopoli consignetur ; deinde vero, quod Menæa, quibus Sancti nomen inscribitur, elogioque ornatur, non ad solius ecclesiæ Constantinopolitæ, sed et ad aliarum Græcanicarum ecclesiarum usum fuerint, ut adeo Sanctus, qui illis inscribitur, non in sola ecclesia Constantinopolitana, sed et in aliis Græcanicis ecclesiis cultu Sanctis proprio fuerit affectus, ac proin ut veneranda ejus memoria rectius generatim in Græcia, quam in sola civitate Constantinopolitana annuntietur.*

quid Sanctus in exsilio passus,

8 *Venio nunc ad ea, quæ de* Theophilo *in Synaxario Syrmondi relata, inque reliquis sacris Græcorum Fastis silentio sunt suppressa. Præcipua sunt, quæ* Theophilum, *cum in exsilium ob sacrarum imaginum cultum jam pulsus esset, im-* F *peratoris jussu passum esse, id perhibet. Sunt autem hæc : Leo Isaurus non contentus, Sanctum pepulisse in exsilium, omnem movet lapidem, ut eum a sacrarum imaginum cultu abducat. Hunc in finem ad ipsum in exsilium jam pulsum scribit epistolam. Hac sanctum Exsulem plurimum hortatur, minisque etiam urget, ut sacrarum imaginum cultum deserat. Imperatoris voluntati obtemperare is renuit. Mittit ille, qui* Theophilum *sævissimis etiam tormentis subjiciat. Ex his Sanctus dire vulneratus, fereque jam traditurus spiritum, dimittitur : sanitati Christi gratia restituitur, tandemque post vitam sancte actam, infinitaque patrata miracula gloriosam mortem obit. Omnia hæc, ut jam innui, in ceteris Græcorum Fastis sunt omissa. Ait quidem Menologium Basilianum,* Theophilum *in exsilio multas ærumnas atque molestias esse perpessum ; at, quæ, qualesve illæ fuerint, cujus jussu et a quo sint Sancto illatæ, non edicit, quod tamen Sirmondianum elogium supra Latine et Grece recitatum, uti illud inspicienti patebit, satis accurate facit. Verum, inquies, an ærumnæ, aliaque omnia adjuncta, quæ in Synaxario*

AUCTORE C. B.

xario Sirmondi S. Theophili *exsilium comitata esse perhibentur, veritati exacte consonant? Respondeo, id quidem me pro certo affirmare non posse; nihil tamen etiam occurrere, quo illa falsitatis invicte convincam, aut etiam fundate reddam suspecta.*

Cur ab imperatore non interfectus.

9 *Verum aliud occurrit adjunctum, quod, licet tale sit, ut eo Sancti nostri Elogium tam in Menæis, aliisque Fastis Græcis, quam in Synaxario Sirmondi vestiatur, falsitatis tamen suspectum non nemini forte apparebit. Etenim juxta illud* S. Theophilus *seu sponte, seu, ut Synaxarium Sirmondi innuit, arcessitus, ad Leonem Isaurum imperatorem accessit, cumque impium et nefarium vocavit, aliisque probrosis titulis, majestatis imperatoriæ iram minime veritus affecit; hoc autem parum credibile, falsitatisque suspectum non nemini idcirco forsan videbitur, quod in* Theophilum *post hoc factum non ipsomet supremo mortis supplicio fuerit sævitum. Sane mirum videri potest, imperatorem ignominiosis adeo appellationibus lacessitum atque ad iram provocatum immanissimis etiam tormentis* Theophilum *non necasse. Ast mihi utcumque circa id admirationem adimit* B *eruditissimus Cardinalis Baronius, dum in Annalibus suis ecclesiasticis ad annum Christi* 731, *prolato Sirletiano Sancti nostri elogio, de Leone Isauro imperatore num.* 2 *ita pronuntiat:* Hæc impius, sed non pro concepta rabie in Catholicos agens, invidens illi coronam martyrii, sciens eosdem colendos fore in Ecclesia martyres, et eorum reliquias venerationi quoque exponendas, quas impius perdere laboraret. *Necem itaque Sancto nostro, ne gloriosum ei martyris nomen apud Catholicos compararet, Leo Isaurus, utut ad iram provocatus, noluit inferre, licet interim ad* Theophilum *crudelissimis quibuscumque suppliciis torquendum foret propensus, verosimileque vel ex eo proinde fiat, Sanctum exsilio jam mulctatum, iis fuisse jussu imperatoris affectum tormentis, quæ, ut num. præcedenti diximus, sæpe jam laudatum Sirmondi Sinaxarium commemorat, ceterique tamen sacri Græcorum Fasti silentio involvunt.*

Quando circiter relegatus, ac deinde sit defunctus.

10 *Atque hæc sunt, quæ de* S. Theophilo *comperire potui. Superest, ut de tempore, quo ob sacrarum imaginum defensionem in exsilium pulsus est, quoque vitam hanc mortalem et miseram* C *cum immortali et beata commutavit, nunc pauca commemorem. Leo Isaurus imperii Romani habenas, ut Pagius in Criticis ad annum* 716 *et* 717 *luculenter probat,* XXV *Martii anno* 717 *capessivit; labente autem decimo imperii sui anno sacris imaginibus bellum indixit. Zonaras id in Leone Isauro a num.* 1 *ad* 5 *tradit. Idem etiam constat ex Vita S. Stephani Junioris monachi et martyris, a Stephano Constantinopolitanæ ecclesiæ diacono conscripta, atque a Jacobo Loppino monacho Benedictino tom.* 1 *Analectorum Græcorum inserta. Verba huc facientia hæc sunt:* Post decimum imperii sui annum, *inchoatum scilicet,* novus ille Baltassar *(Leo Isaurus)* Manichæam hæresim, et Æphthartodocitarum, ut ita loquar, forte haud dissimilem in Ecclesiam spiravit. Itaque subjecta sibi plebe convocata, coram omnibus leoninum rugiens inhumata hæc bellua, et Leonis nominis insignis, ex iracundo corde, velut ex Ætna monte ignem et sulphur, miserandam illam vocem eructavit et protulit: Quandoquidem imaginum fabricatio ars est idolica, illas adorare non oportet. *Decimo ergo, ut asserui, imperii sui anno bellum sacris imaginibus, earumque cultoribus Leo Isaurus indixit, ac proin, cum anno* 717, *uti jam docui, imperium capessiverit, bellum illud seu persecutionem auspi-* E *catus non est ante annum Christi* 726, *unde consequens est,* S. Theophilum, *cum in eum non prius, quam mota in sacrarum imaginum cultores persecutione sævitum ab imperatore fuerit, ante annum illum in exsilium non fuisse abactum. Ast, inquies, quo ergo determinato anno in exsilium pulsus fuit? Respondeo, nihil omnino succurrere, quo annum, quo id accidit, certo determinem, solumque ex jam dictis et ex anno* 741, *quo Leo Isaurus, uti Pagius in Criticis ad eumdem annum rursus luculenter ostendit, et vivis excessit, indubitatum fieri, Sancti nostri exsilium inter annum Christi* 726 *et* 741 *esse locandum. Porro facile nunc, quantum opinor, eruditus lector colliget, cur Sanctum nostrum ad medium circiter sæculum octavum, addita dubitandi particula* forte, *hic in margine consignem, quia scilicet, cum inter annum.* 726 *et* 741, *prout jam docui, in exsilium pulsus fuerit, facileque viginti circiter annorum spatio exsul in vivis potuerit esse superstes, paulo forte citius, vel etiam paulo forte serius, quam anno* 750 *vitam simul et exsilium felici exitu terminavit.* F

DE S. BEREGISO ABBATE

ANDAINI IN SYLVA ARDUENNENSI.

C. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria in Fastis Sacris, cultus ecclesiasticus, acta edenda.

SÆCULO VIII NONNIHIL PROVECTO.

Sanctus qui a Molano Andaini,

Molanus *in Natalibus Sanctorum Belgii* S. Beregisum *abbatem ad hunc diem Andaïni annuntiat, sequentique elogio celebrat:* Andaïno monasterio natalis beati Beregisi abbatis. Hic ex Condustro pago Austrasiorum oriundus, Hasbanii intra monasterium S. Trudonis litteris est eruditus. Cumque postea sacerdotii honore sublimatus in comitatu Pipini Junioris, filii Ansegisi, charus esset omnibus et acceptus, solitariam tamen vitam cogitabat attentius. Cujus piis votis hoc modo divinitati annuere libuit. Contigit, Plectrudem ejusdem principis conjugem ob circumquaque

A circumquaque posita sui juris prædia transitum habuisse per saltum Arduennensem. Cumque fessi viatores in amæno prato resedissent, mulier evigilans chartulam decidentem respicit, sumit, marito defert. Sancto Beregiso legenda traditur, qui per ordinem pandit, quæ in ea continebantur, scilicet locum illum, in quo inventa est, a Deo electum et aliquando a devota plebe inhabitandum, multasque inde animas fidelium dirigendas in cælum. Mirati, cum diu multumque hæsitarent, cui hoc negotium committerent, Beregisus ultro se offerens, locum suscipit, stirpat, monasterium construit, et multos suo exemplo ad bene vivendum ibidem colligit. Tandem post Deo acceptos labores, sexto Nonas Octobris in pace quievit, sepultus in eodem monasterio a discipulis. *Ita Molanus, qui etiam Sanctum Martyrologio Usuardino a se edito cum hac brevi annuntiatione inscribit :* In Daino monasterio Natalis sancti Beregisi abbatis.

cujus hic datur notitia, alisque

2 *Andaïnum seu Andaginum, pro quo in Molani ultimo hic data annuntiatione corrupte* Dainum *exprimitur, Belgii est oppidulum, celeberrimo S. Huberti monasterio insigne, in sylva Arduen-* B *nensi ad amnem seu fontem Andaginam, seu Andaïnam, a quo locus Andaïnum seu Andaginum primo appellatus fuit. Ad monasterium illud pro remedio S. Huberti intercessione impetrando accedunt, qui rabiem ex canis rabidi morsu reformidant.* Quatuor, *inquit Baudrandus in Geographia,* leucis distat a Bastonia in Occasum, et totidem a Rupe-forti in Ortum hybernum, XIV vero a Leodio in Meridiem. *His pro notitia loci, cujus in decursu sæpius facienda est mentio, præmissis, pergo nunc ad alios hagiologos, qui* S. Beregisum *Fastis sacris a se concinnatis inseruere. Grevenus in Usuardo suo* S. Beregisum, *nullo loci, in quo ejus memoria recolatur, nomine apposito, hodie in hunc modum breviter annuntiat :* Beregisi confessoris ; *ponit autem hic martyrologus hanc annuntiationem post signum, quod additionibus Usuardino textui superadditis præmittere consuevit, ac proin* S. Beregisum *a genuino Usuardo Martyrologio secludit. Idem etiam in Usuardi illustrato faciunt Sollerius noster et Molanus numero præcedenti laudatus; ille quidem dum Sancto in solis Usuardi Auctariis locum tribuit ; hic vero dum adductam supra breviorem suam annuntiationem iis chara-* C *cteribus exprimit, quibus Sanctorum annuntiationes, quæ ad genuinum Usuardi textum non spectant, solet exprimere.*

hagiologis hodie annuntiatur,

3 *Porro duobus jam memoratis martyrologis, Molano scilicet et Greveno accedunt Castellanus et Ferrarius, quorum hic in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt ; ille vero in Martyrologio suo universali* S. Beregisum *abbatem ad hunc diem pariter consignant. Miræus quoque in Fastis Belgicis et Burgundicis a se adornatis, Saussayus in Martyrologio Gallicano et Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis* S. Beregisi *memoriam prolixioribus elogiis, quæ post vel integra recitari poterunt, vel usui saltem erunt, hodie concelebrant. Miræo, Saussayo et Fiseno se etiam adjungunt Ordinis Benedictini hagiologi, Dorgainus, Wionus, Menardus et Bucelinus. Dorgainus, Menardus et Wionus simplici fere annuntiatione sine elogio utuntur. Bucelinus magnificum sancto texit elogium. En illud :* Andaïno cœnobio, natalis sancti Beregisi abbatis admirandæ sanctitatis viri. Hic monachum in monasterio S. Trudonis professus egregio et splendidissimo sanctitatis fulgore omnium oculos perstriuxit, et Pipinum in primis atque Plectrudem duces in sui admirationem vertit, quibus juvantibus, monasterium celeberrimum Andainense construxit, eidemque præfectus sanctissimæ vitæ exemplis illud felicissime fundans ac nobilitans, plurimos illic milites Christo conscripsit et aggregavit. *Ita Bucelinus, citans Joannem Molanum, diversosque in genere, nullius nomine in medium adducto, Rerum Belgicarum scriptores. Idcirco autem* Beregisum *Menologio suo inscribit, quod cum Dorgaino, Wiono et Menardo existimet, eum S. Benedicti regulam, monachumque esse professum ; ast an id veritati certo consonet, infra discutiam ; utut interim res sit, Constantinus Ghinius in sanctorum Canonicorum Natalibus* Beregisum *sanctis canonicis accenset, prolixoque eum encomio celebrat, quod ad verbum fere cum elogio, quod ex Molano num. 1 recitavimus, ubique consonat, ac proin, ne jam dicta repetendo tempus inutiliter teramus, recitandum hic non est. Fastis sacris jam laudatis, quibus Sancti nomen ad* II *Octobris inscribitur, insuper accedit Martyrologium pro canonicis Regularibus Romano novissimæ correctionis Martyrologio a Benedicto XIV, Pontifice maximo, assutum, in quo* Beregisus *non ad* II, *sed ad* III *Octobris diem* E *sequenti elogio celebratur :* Andaini in saltu Arduennensi sancti Beregisi, qui monasterium clericorum regularium ibidem fundavit, ac in abbatem electus, vitæ regularis sedulus vindex sexto Nonas Octobris evolavit in cælum. Romæ *etc.*

AUCTORE C. B.

cultu ecclesiastico gaudet,

4 *Atque ita quidem a Fastis sacris, quibus Sancti memoria inscribitur, ad cultum ejus ecclesiasticum probandum nunc accedo. Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis ad* II *Octobris sic scribit :* Colitur (S. Beregisus *nempe)* Sarchinii ad S. Trudonem, et Andaïni ad S. Hubertum. *Miræo assentitur in Natalibus Sanctorum Belgii Molanus plus semel jam laudatus. Idem facit Andreas Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ; in hoc enim ad* II *Octobris sequens, idque, ut jam monui, prolixius* Beregisi *subministrat elogium :* Andaïni in Arduenna et Sarchinii ad S. Trudonem in Hasbania, depositio sancti Boregiri * abbatis et confessoris. Qui nobili stirpe *(consule Acta edenda num. 6)* progenitus, sæculum alta mente cum fucis et deliciis quibusque aspernatus, se a puero Christi servituti, in qua sola regnatur, subdidit. In monasterio sancti Trudonis sanctæ religionis tyrocinium executus : studiis deinde et actibus pietatis florens, sacerdotio F insignitus est. Hinc ob famam sancti nominis ascitus a Pipino Heristallio majore-domus regiæ, eam apud ipsum et Plectrudem illius conjugem gratiam iniit, ut ob spectatæ religionis dotes, quicquid suadebat, efficeret, quicquid poscebat, impetraret. Solitudinis igitur cupidus ab ipsa Plectrude locum in media sylva Arduenna, qui Andaïnum dicebatur, dono accepit, et in eo monasterium a fundamentis (cui postea sancti Huberti illuc translati nomen inditum est) excitavit : ubi multis suo exemplo ad pie vivendum collectis, copiosaque parta messe justitiæ, felici consumptus senio, vitam cum morte commutavit : imo a morte ad vitam, Christo vocante, profectus est, sanctitatisque et gloriæ patentia (quæ æternæ venerationi ejus memoriam jam pridem consecrarunt) testimonia reliquit. *Ita Saussayus ; cum autem elogii hujus initio Sanctum Andaïni et Sarchinii annuntiet, idque haud dubie non alia de causa faciat, quam quod existimet, utroque, in loco festivam ejus memoriam ad* II *Octobris diem quotannis celebrari, Miræo et Molano id diserte affirmantibus indubie assentitur.*

** in margine notatur Beregisi*

5 *At, an recte? Quod ad cultum Sancti Sarchiniensem*

AUCTORE C. B.

non quidem Trudonopoli, sed verosimiliter Andaini,

chiniensem pertinet, forte Beregisus *Sarchinii seu Trudonopoli cultu aliquo ecclesiastico olim fuerit gavisus, ideoque eum ibi coli, laudati Miræus et Molanus affirmarint. Utut sit, nullum prorsus* Beregiso *cultum ecclesiasticum Trudonopoli hodie deferri, cogor asserere. Etenim cum in collectaneis nostris Mss. notatum inveni sem, nullum de* S. Beregiso *Trudonopoli fieri Officium, idque anno* 1661 *Henschenio nostro a loci Religioso fuisse indicatum, indagandum duxi, an saltem Sancti in Officio ecclesiastico non fieret commemoratio, et an nullus plane ei cultus Sanctis proprius Trudonopoli deferretur ; verum ipsi Religiosi monasterii Trudonopolitani incolæ, apud quos rem examinandam P. Martinus Ruepsaet. Societatis nostræ sacerdos, rogatu meo susceperat, significandum mihi curarunt, non solum* S. Beregiso *nullum omnino hodiedum in monasterio suo cultum ecclesiasticum deferri, sed nec cultus umquam ei delati exstare vestigium, ut adeo pro certo haberi debeat, Sanctum Trudonopoli veneratione Sanctis exhiberi solita hodiedum non gaudere. At, an Sanctus pariter hac Andaini seu in monasterio S. Huberti non gaudet? Respondeo, id me hactenus non habere*
B *compertum ; in eam tamen propendere sententiam, qua existimo,* S. Beregisum *ibi vel Officio ecclesiastico vel alio saltem cultus genere Sanctis proprio ad* II *Octobris diem honorari ; suspicor autem id tum ex eo, quod Andaini Sancti corpus quiescat, tum ex eo, quod mirum foret, hunc honorem a religiosis viris non deferri primo monasterii sui conditori, qui plurimis, ut jam vidimus, Fastis sacris, velut Sanctus, inscribitur, quique alibi loco non uno, uti mox docebo, Officii etiam ecclesiastici recitatione olim ad* II, *nunc ad* III *Octobris diem honoratur. Utut sit, dubium minime est, quin* Beregisus *saltem sæculo* X *Sanctorum honoribus Andaini seu in monasterio S. Huberti fuerit gavisus. Etenim in Actis ejus edendis a loci hujus monacho, uti illico docebo, anno* 937 *conscriptis num.* 19 *legitur :* Corpus illius *(Beregisi)* in ipsa æde *(Andainensi)* terræ mandatum, et condigna reverentia cultum, miraculorum ostensione est glorificatum ; memoriæ quoque ejus exinde honorificentia impenditur, cujus depositio colitur sexto Nonas mensis Octobris. *Quibus ex verbis manifestum fit, Sanctum scriptoris hujus ætate, id est, sæculo* X, *quo is scripsit, cultu Sanctis proprio*
C *Andaini fuisse gavisum.*

indubieque apud canonicos regulares, nunc ad III, *olim ad* II *Octobris.*

6 *Et vero Sanctus honorem hunc sortitus est non solum, ut jam monui, apud monachos Andaïnenses seu S. Huberti, sed etiam apud regulares S. Augustini canonicos, qui* Beregisum, *ut videbimus, Ordinis sui Sanctis accensent. Etenim in canonicorum Regularium Martyrologio num.* 3 *laudato ea duntaxat, uti Benedictus XIV in prævio ad illud monito affirmat,* inscribuntur nomina Sanctorum, de quorum cultus approbatione, atque Officii concessione, a sacræ rituum Congregationis, summorumque Pontificum decretis plane pleneque constat ; *eidem autem Martyrologio annuntiationem* S. Beregisi *num.* 3 *datam laudatus Benedictus XIV inscribit absque asterico aliove signo, quo modo, uti ipsemet etiam præfatur, eorum solet efferre annuntiationes Sanctorum, qui Officio ecclesiastico ab omnibus canonicis S. Augustini, exceptis Præmonstratensibus, uno eodemque die celebrantur, ut adeo juxta Benedictum XIV* S. Beregisus *Officio ecclesiastico sacræ rituum Congregationis summorumque Pontificum approbatione atque concessione ab omnibus Regularibus S. Augustini canonicis hodiedum celebretur, idque non ad* II, *sed ad* III *Octobris diem, cum ad diem hunc* D
non alia haud dubie de causa Martyrologio pro canonicis Regularibus concinnato, a laudato Benedicto XIV inscribatur. Fuit tamen, cum Sanctus ab aliquibus saltem canonicorum Regularium Augustini Congregationibus non ad III, *sed ad* II *Octobris diem Officii ecclesiastici recitatione celebraretur. Etenim ad manum habeo* Officia propria Sanctorum ex speciali, *ut titulus præfert,* sanctissimi domini... Pii Papæ V, concessione a canonicis Regularibus Lateranensibus recitanda ; *hæc autem, quæ cum notis Pennotti anno* 1634 *Venetiis, et* 1635 *Montibus Hannoniæ excusa, alibi deinde pluries recusa sunt, sibi præfixum habent Kalendarium, in quo festiva* Beregisi *memoria ad* II *Octobris Officio ritus duplicis celebranda præscribitur. Idem fit in Kalendario, quod præfixum habent tum Officia propria Sanctorum a canonicis Regularibus S. Augustini congregationis S. Crucis Conimbricensis recitanda, tum etiam Officia propria celebrari, ut in titulo dicitur, solita a canonicis Regularibus S. Augustini congregationis Windesemensis, quæ centum viginti fere, ut Miræus in Originibus canonicorum Regularium pag.* 35 *testatur, monasteria olim per Germaniam Inferiorem ac Superio-* E
rem complectebatur.

Duæ Lectiones Sancto propriæ, quas variæ horum congregationes in Officio suo tunc habebant ;

7 *Propria illa tam Conimbricensium quam Windesemensium canonicorum Officia etiam ad manum habeo, et priora quidem anno* 1648 *Conimbricæ, posteriora vero anno* 1672 *Bruxellis sunt excusa. Porro in ambobus, ut etiam in mox memoratis propriis canonicorum Lateranensium Officiis ad secundum, non ad tertium Octobris diem Officium de* S. Beregiso *recitandum proponitur. Porro habet in hoc Sanctus duas Lectiones sibi proprias, quæ in omnibus tribus memoratis Officiis propriis eadem fere sunt. Lubet illas huc transcribere. Prima hæc est :* Beregisus primus abbas et fundator celebris monasterii Andaïni in saltu Arduennensi, vir fuit magnæ sanctitatis atque virtutis. Hic ex Condustro pago Austrasiorum, qui Lotharingi nunc dicuntur, matre Berilla genitus, in monasterio sancti Trudonis sub habitu canonico fuit regulariter institutus, et sacris litteris eruditus. Ubi proficiens ætate et sapientia sacerdos est ordinatus. Sed a Pipino, Ansegisi filio, principe Brabantiæ, ob eximiam ejus vitæ sanctitatem inde abstractus, illi nec non Plectrudi, ejus conjugi, a sacris confessionibus ministravit : in tanto honore ac veneratione ab eis F
habitus, ut ipsum Pipinum, quod semel in Missa crinarium minime deposuerat, non ante peractam pœnitentiam, et præmissam satisfactionem ad osculum pacis vellet admittere.

8 *Secunda vero ista :* Verum cum aulæ inquietudinem pertæsus ad monasterii quietem inhiaret, contigit, ut ipsa Plectrudis per saltum Arduennensem iter agens, dum in amœno quodam prato resedisset, videret chartulam e cælo dilabi, quam sumens marito detulit : ille vero S. Beregiso legendam tradidit. In ea scriptum erat, esse illum locum a Deo electum, ut ibi monasterium in honorem Pincipis Apostolorum ædificaretur. Quare, tam ipsorum principum et aliorum procerum, quam B. Huberti, Leodiensis episcopi, cui angelus etiam chartulam aureis literis eadem continentem attulerat consilio Beregisi in eodem loco, a vicino fonte Andaino nuncupato, insignem basilicam cum monasterio extruxit : quam B. Petri Apostoli nomini dedicavit ; et in ea conventum clericorum regulariter viventium congregavit. Quibus ab eodem Huberto episcopo in abbatem præfectus, et associatus, cum multos annos divinis laudibus indesinenter

A indesinenter vacans, monasterium bonis spirituabilus et temporalibus locuples reddidisset, post longam et religiosissimam vitam, de laboribus hujus sæculi ad æternam requiem migravit, sexto Kalendas Octobris, anno sexcentesimo octogesimo nono.

ab his lectiones congregationis Gallicanæ uno hic

9 *Ambæ hæ Lectiones, in quarum ultima, uti infra ostendam, annus Sancti emortualis perperam signatur, partim deprompta sunt ex Actis Sancti edendis. At nonnulla insuper continent, quæ ex iis certo desumpta non sunt, quæque an veritati certo consonent, fieri poterit ex porro dicendis judicium. Videntur interim canonici Regulares congregationis Gallicanæ calculo suo approbare noluisse, quæcumque in Lectionibus jam memoratis de* S. Beregiso, *rebusque ejus occasione adstructis insinuantur. Ii enim in suo recentiori Sanctorum Proprio, quod capituli generalis, anno* 1757 *celebrati, jussu ediderunt,* S. Beregisum *ad tertium Octobris diem, quo juxta dicta id hodiedum omnes faciunt Regulares S. Augustini canonici, Officio ecclesiastico celebrant. In hoc autem oratione proprio, quod in Officiis supra memoratis non fit, duabusque etiam Lectionibus propriis,* B *quæ cum Actis edendis ad amussim fere congruunt, quæque a duabus lectionibus jam recitatis non parum dissonant, Sancti memoria solemnis habetur. Oratio sic habet :* Deus, quo vocante, beatus Beregisus, quæ retro erant, oblitus est; fac nos, ipso intercedente, ad destinatum persequi bravium supernæ vocationis in Christo Jesu Domino nostro, qui tecum *etc.*

tenore recitatæ dissonant, congruuntque fere cum Actis

10 *Lectiones vero, quas hic uno tenore subjungo, ita conci unntur :* Beregisus ex Condustro Austrasiorum pago oriundus, in monasterio clericorum, quod sanctus Trudo presbyter instituerat, Deo oblatus, et sub religionis habitu educatus est. Cum sapientia simul et ætate profecisset, sacerdos ordinatus est; et a Pippino regii palatii majore ad aulam vocatus, huic et conjugi ejus Plectrudi monita salutis dedit, probatæ virtutis auctoritate roborata. Verum aulæ pertæsus, ad solitudinem iterum confugit, ejusdemque Pippini liberalitate suffultus, apud Andagium in Ardennensi saltu ecclesiam sub invocatione Apostolorum Principis ædificavit cum monasterio clericorum, quibus sub canonico ordine Deo militantibus ipse se adjunxit ac præfuit. Cum Andaginense monasterium spiritualibus temporalibusque C bonis locupletasset Beregisus, post vitam annis meritisque plenam migravit ad Dominum sexto Nonas Octobris circa medium, ut videtur, sæculi octavi. In illius autem monasterio canonicus ordo perseveravit usque ad tempora Ludovici Pii; quo regnante, Vulcandus, Leodiensis episcopus, monachos illuc introduxit, anno scilicet Christi octingentesimo decimo septimo. Nec multo post Andaginense monasterium sancti Huberti Tungrensis sive Leodiensis episcopi sacras reliquias et nomen accepit.

edendis, quæ a monacho Andaginensi anonymo anno 937

11 *Hæc duabus hisce Lectionibus uno tenore jam recitatis contenta cum Actis Sancti edendis fere, ut jam monui, ubique consonant. Actorum illorum auctor est monachus Andaginensis seu Andainensis anonymus. Ita scilicet tom.* II *Annalium Benedictinorum pag.* 16 *arbitratus est Mabillonius, et recte quidem, ut apparet. Colligi enim id posse videtur ex verbis, quæ auctor in Prologo a se Actis præmisso, conquestus prius, quod scriptorum ignavia res a* Beregiso *gestæ in tenebris usque ad ætatem suam latuerint, mox profert. Iis enim monachos, ut apparet, Andaginenses* fratres suos *appellat, et* S. Beregisum patronum. *En illa :* Non enim adeo parva fuerunt, quæ de hujus venerabilis Viri *(Beregisi)* gestis memoriæ digna scriptis commendari potuerunt, cum nomini ejus ab illo tempore celebriter habito memoriæ reverentia impendatur, factorumque seu loci hujus *(Andaïni)* insignia magni eum fuisse meriti protestentur. Itaque, desiderantibus fratribus nostris, ea, quæ de ipso hactenus referuntur, et orantibus atque jubentibus a nostra parvitate impleri, opus suscepimus injunctum, si Dominus meritis illius concesserit, perficiendum; quod non temerarie, ut reor, agitur, cum et in hoc illis sive aliis devotis viris paruerim, et debite Patroni Acta, quæ jam jamque memoriæ diffugienda comperi, scriptis, etsi inertibus, retinenda digesserim. *Ad hæc sæpissime hic auctor loquitur de monasterio Andaginensi, iis adhibitis demonstrandi formulis, quibus uti solemus, dum de loco, in quo degimus seu præsentes adsumus, sermonem facimus, ut adeo monasterii Andaïnensis verosimiliter fuerit. Porro lucubrationem suam concinnavit anno Christi* 937, *ac proin, cum Sanctus medio circiter sæculo* VIII, *uti infra docturus sum, e vivis excesserit, consequens est, ut ducentis circiter annis post* Beregisum *floruerit, ac proin ut ea, quæ scribit, vel ex antiquioribus monumentis, vel traditione acceperit. Hoc ipsemet auctor, uti etiam tempus, quo Sancti Acta litteris consignavit, in Prologo docet; primum quidem his verbis :* Quæ autem conscribenda aggredior, a quibus didicerim, quoniam multi sunt superstites, plurimi vero jam defuncti, præsertim, cum subveniat in mente, in ipsis rudimentis pueritiæ quædam eorum agnovisse, cum de iis sermocinantibus senioribus monachis Otberto, Wlberto et Beregrinno cum genitore vel sibi invicem, interfuerim, nominatim exprimere, non necesse videtur. Solum dixisse sufficiat, quod ea tantum conscribuntur, quæ omnium pœne majorum circa locum conversantium, antiquorum relatione tradita testimonio ita fuisse, adhuc probatur. E

auctore C. B.

ex sola fere traditione conscripta titulum præferunt,

12 *Ita hactenus hic auctor, innuens, ex traditione se scire, quæ litteris commendat. Addit deinde, nonnullis interjectis, chartam a se in archivo fuisse repertam,* S. Beregiso *datam a quodam illius temporis comite, nomine Grimberto, quasdam vineas apud Treviros eidem largiente anno quinto Theodorici regis, hocque unicum est, quod circa* Beregisum *non ex traditione, sed ex antiquiori monumento ducet. Quod nunc pertinet ad tempus, quo sancti Acta scripta sunt, quodque ab ipsomet auctore in Prologo etiam doceri asserui, fit hoc ab illo, dum, quot anni ab obitu Pipini usque ad tempus, quo scribit, effluxerint, indicat his verbis* Hinc advertere possumus, quot tempora fluxerint a prima conditione loci hujus, *(monasterii Andaïnensis)* qui, superno respectu disponente, ab hoc religioso Sacerdote *(Beregiso)* primum inhabitari et instaurari cœpit. Hinc denique, secundo anno Ottone, filio Henrici, Saxonum regnum agente, qui est ab Incarnatione Domini nongentesimus tricesimus septimus, constat a Pipini obitu, cujus ævo, succiso nemore, spatium metitur ad manendum, CCXXIII annorum elapsa curricula. *Ceterum hæc Sancti Acta, quæ edituri sumus, transumpta notantur ex Ms. Rubeæ vallis ex secunda parte Hagiologii Brabantinorum, huncque sibi habent præfixum titulum :* Vita sanctissimi Beregisi abbatis domestici Pipini ducis Brabantiæ secundi hujus nominis. *Puta ab dicendo hunc titulum non ab ipso Actorum* S. Beregisi *auctore, sed ab alio posterioris ævi scriptore esse præfixum; verum a quocumque scriptore Actis Sancti nostri sit præfixus, perperam sane in eo Pipinus, de quo ibidem et in Actis ser-* F *mo*

AUCTORE C. B.

mo est, Brabantiæ dux hujus nominis secundus nuncupatur. Etenim, uti ex dicendis amplius patebit, Pipinus, de quo hic sermo fit, est Pipinus Heristallius, hicque haud dubie vocatur dux Brabantiæ hujus nominis secundus ratione Pipini Landensis, avi sui; verum de Pipino Landensi in Actis nostris ad XXI *Januarii egimus, vocavimusque in dubium, an hic cum terrarum tractum, qui tantum aliquot post sæculis ducatus Brabantiæ nominari cœpit, ducis nomine præcipue administrarit, an vero in eo comitatum tantum unum, alterumve aut etiam plures jure proprio possederit.*

in quo Pipinus dux Brabantiæ hujus nominis II perperam vocatur.

13 *Ad hæc Valesius tom.* III *Rerum Francicarum pag.* 36 *et* 37 *contendit, Pipinum Landensem, ejusque posteros nec fuisse, nec vocari debere Brabantiæ duces. En ejus verba :* Unum modo probare non possum, Pippinum nostrum *(Landensem)* ab his scriptoribus Austrasiæ Inferioris aut (sicuti etiam loquuntur) Lotharingiæ et Brabantiæ primum ducem fuisse dici, eumdemque ab eisdem titulum Grimoaldo et Ansigisilo ejus filio, generoque, Pipino quoque Juniori, et Carolo tribui. Habuit quidem in pago Hasbaniensi atque Bracbanto Austriæ inferioris regionibus multas possessiones, villasque Pippinus, imprimis Landinum vel Laudam, a qua cognomen invenit, et domum amplissimam in opido Niviala, quæ postea in basilicam monasteriumque ab Itta et Gertrude mutata est. Sed non ideo dux Austriæ Inferioris, Brabantiæve aut appellandus, aut fuisse putandus est, cum nulli ætate Pippini Senioris, diuque postea ducatus apud Francos hereditarii fuerint, et circa annum millesimum centesimum sextum Bracbantum, quod vulgo majori ex parte Brabantiam vocant, suos demum duces habere cœperit. Pippinus quidem, ejusque filius Grimoaldus, cum Francorum Austrasiorum duces sive præfecti palatii fuerint, Bracbantensium quoque, qui regno Austriæ continebantur, vel Austriæ Inferioris duces necessario fuerunt, atque ita (quamquam improprie admodum) appellari possunt. Siquidem, qui regnum aliquod procurat, et administrat, partes quoque ejus singulas, ac universas administret, necesse est. Pippinus autem Junior, qui cognominatus est Crassus, Pippini Senioris ex Begga filia nepos, et Carolus, ejusdem pronepos, regis Pippini pater, ducum et principum Francorum titulo contenti ambo, non Austriæ modo, cujus pars Bracbantum et Hasbania erant, verum etiam Neustriæ et Burgundiæ ac Aquitaniæ, hoc est, toti Francorum regno imperitaverunt; ita ut, qui duces Bracbanti eos appellet, non minus ridiculus sit, quam si quis Christianissimo regi unum ac solum ducis Burbonensium titulum adscriberet. *Ita hactenus Valesius, cujus quamquam hic asserta omnia non æque approbem, videtur tamen mihi ob jam dicta Pipinus in titulo Actis Sancti nostri edendis in Ms. Rubeæ Vallis præfixo perperam vocari* dux Brabantiæ hujus nominis secundus. *Ceterum sunt etiam in ipsis Actis edendis quædam dubia, quædam obscura, quædam etiam minus probanda aut erronea. De his ego omnibus vel in hoc Commentario prævio, vel certe in Annotatis Acta edenda de more secuturis, dilucidatione, confutationeve, ubi opus est, addita, tractabo.*

§ II. Quo circiter tempore Sanctus natus sit, locus ejus natalis, parentes, educatio in monasterio S. Trudonis, promotio ad sacerdotium.

Sanctus in ditione Leodiensi ex parentibus locupletibus, qui eum Sarchinii educandum dederunt.

Beregisus, *inquit biographus noster num.* 6, ex Condustro pago Austrasiorum ex vico, qui vocatur Spangius, ortus fuit, parentibus non quidem, quantum ad seculum, ingenuis, sed tamen secundum natales locupletibus ac religiosis; patris nomine a memoria avulso, matrem ferunt Berillam vocitatam fuisse. *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad elogium* S. Beregisi *a se datum, atque a nobis num.* 1 *integrum recitatum, inter alia observat, vitiosum videri posse, quod Sanctus ex* Condustro pago *oriundus dicatur.* Condrusi enim, *inquit,* Cæsari sunt de gente ac numero Germanorum, inter Eburones ac Treviros, nunc vero Leodiis annumerantur, eorumque primariæ urbes sunt Cinacum, Dionantum et Huyum. *Foret ergo juxta Molanum in textu biographi nostri mox recitato pro* Condustro *forte legendum* Condruso, *cui lectioni etiam favet chronographus Trudonensis, dum verbis infra recitandis Sanctum ex pago Condrosio ortum scribit.* Verum, *uti recte mox subdit laudatus Molanus,* Condustrium legitur etiam, *libro* V *scilicet, ut notat in margine, de Gestis Francorum cap.* XXV, in divisione regni Lotharii, et nomina per ætatum successionem facile aliquam mutationem sortiuntur, ut hic nihil temere mutandum sit. *Ita plane res habet, ac proin, cum Sanctus, ut in textu ex Actis ejus jam recitato legitur, oriundus sit ex pago Condustro, qui idem est cum pago, cujus incolæ a Cæsare* Condrusi *nominantur, quique, ut Molanus ait,* Leodiis *hodie annumeratur, consequens est, ut Sanctus in hodierna ditione Leodiensi natus sit. Neque putandum est, nobis hic adversari Lectionem primam ex Officiis propriis canonicorum Regularium num.* 7 *recitatam; quamquam enim in hac dicatur Sanctus genitus* ex Condustro pago Austrasiorum, qui Lotharingi nunc dicuntur, *indicio id tantum est, Lectionem illam non citius concinnatam fuisse, quam sub secundo regum Francorum stirpe, sub qua Austrasiæ regnum, quod Leodiensem ditionem etiam complectebatur, a Lothario Austrasiorum rege,* Lotharii regnum, Lotharingiaque *primum dictum fuit, ac proin prædicta Lectio ex Officiis propriis canonicorum Lateranensium num.* 7 *recitata non officit, quo minus* S. Beregisus *in ditione Leodiensi natus credatur.*

15 *A loco, qui Sancto natalis fuit, jam utcumque determinato ad ejus designandos parentes progredior. Miræus in Fastis Belgicis pag.* 568 *Sanctum nobili genere natum affirmat. Miræo assentitur Saussayus in elogio* Beregisi, *num.* 4 *ex Martyrologio ejus Gallicano in medium adducto. At pro certo nequeo elicere, unde hi auctores generis nobilitatem, quam Sancto nostro attribuunt, didicerint. Sane* Beregisus *in textu ex Actis edendis numero præcedenti recitato, in quo de*

A *de ejus genere agitur, dicitur* non quidem... ingenuis, *sed tantum* secundum natales locupletibus ac religiosis *parentibus prognatus; puto autem Acta edenda, in quibus id asseritur, potiorem fidem mereri, quam Miræum et Saussayum, quibus etiam Lectiones ex Officiis canonicorum Regularium propriis de* S. Beregiso *supra recitatæ, uti illas inspicienti patebit, neutiquam favent. Etenim in Lectionibus Proprii Sanctorum ad usum canonicorum Regularium congregationis Gallicanæ nulla prorsus generis, ex quo Sanctus oriundus sit, fit mentio; in Lectionibus vero, quæ in proprio Sanctorum sive congregationis Windesemensis, sive canonicorum Lateranensium aut Conimbricensium leguntur, Sanctus tantum matre Berilla, nulla omnino patris aut generis mentione facta, genitus pronuntiatur, ut adeo nihil suppetat, ex quo* S. Beregiso *generis nobilitatem adscribas. Suspicor nihilominus, Miræum et Saussayum Sancto nostro idcirco generis nobilitatem adscribere, quod, cum in Vita S. Trudonis legissent, multos nobiliorum hominum filios sæculi hujus prospera despicientes, comamque suam deponentes, soli Domino in S. Trudonis monasterio, ut primum a Trudone erat exstructum,* B *serviisse, putarint proinde ex horum numero fuisse* Beregisum, *quem ex variis scriptoribus intelligebant in dicto S. Trudonis monasterio fuisse educatum.*

natus est medio sæculo VII elapso

16 *Verum in laudata S. Trudonis Vita nusquam dicuntur soli nobiliorum hominum filii, spreto mundo, soli Domino servituri comam suam deposuisse, ut adeo hinc pro nobilitate generis* S. Beregiso *attribuenda nihil certi possit confici, maneatque inconcussum id, quod circa Sancti genus Acta edenda docent. At quæri hic jam potest, quo anno, quove circiter tempore Sanctus noster natus sit. Licet nihil omnino suppetat, quo ejus nativitas anno determinato affigatur, videtur tamen hæc anno circiter* 60 *sæculi* VII, *aut paulo citius contigisse. Rem sic ostendo. Fisenus num.* 3 *laudatus, in Floribus ecclesiæ Leodiensis ad* II *Octobris in* S. Beregisi *elogio præ aliis, quæ in hoc memorat, hæc habet :* Numquam diu latere potest inhonora virtus. Clarissima emicuit in Beregiso, etiam extra monasterii septa, et in sui amorem pellexit Pipinum seniorem, qui rerum inter Francos potiebatur præfectus prætorio, sive (ut loquebantur) major domus. C Id fortasse tum factum est, cum, inclarescente post mortem multis prodigiis Trudone, ad ejus sepulcrum venerabundus cum conjuge Pipinus adiit sub annum a Christo sexcentesimum nonagesimum primum. *Verisimile sane mihi apparet,* S. Beregisum *Pipini, qui hic* Senior *ratione Pipini, nepotis sui, primi e stirpe Carolovingica regis, contraque a nostro biographo aliisque scriptoribus* Junior *ratione Pipini Landensis, avi sui, nominatur, amorem sibi tunc primum conciliasse, cum is miraculorum S. Trudonis fama excitus, ad hujus venerabundus sepulcrum accessit. Opinioni huic adstipulatur Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum; in his enim ad annum* 696, *num.* 6 *ex cap.* XXII *Vitæ S. Trudonis per Donatum diaconum conscriptæ, quam sæculo secundo Benedictino Mabillonius inseruit, recitat hæc verba :* Pipinus inclitissimus major-domus, filius Ansigisi, cum crebrescentem famam de sancti Trudonis virtutibus audisset, ut erat religiosissimus princeps, ad tumulum ipsius, orationis causa venit. Qui statim, ut erat prudentissimus, divinæ ibidem virtutis præsentiam adesse cognoscens, illico devotissimo mentis affectu tradidit ad tumulum ipsius, quicquid habere visus est in villa, quæ cognominatur Ochinsala, et in altera villa, quæ dicitur Ham. Inclitissima quoque conjunx ipsius Plectrudis pro æternæ vitæ commercio altare in honore sancti Petri argento et auro fabricare præcepit.

AUCTORE C. B.

uti ex tempore, quo sacerdotio, antequam Pipino

17 *Subdit deinde :* In monasterio Sarchiniensi tunc degebat Beregisus presbyter, quem Pippinus et Plectrudis secum abduxerunt, et familiarissime per multos annos in suo retinuerunt comitatu, donec ei locum, ubi cœnobium erigeret, in Arduenna sylva tradiderunt. *Ita sat recte Cointius; attamen quod ait,* Beregisum *tunc, cum Pipinus et Plectrudis ad S. Trudonis tumulum venerabundi accesserunt, ab his e monasterio suo abductum fuisse, minus forte non nemini verisimile videbitur, quam Sanctum tunc tantum illis principibus morum suorum suavitate, vitæque sanctitate charum fieri incepisse, quod verba e Fiseno supra recitata tantummodo exigunt. Ad hæc memoratum Pipini ejusque conjugis Plectrudis ad S. Trudonis tumulum accessum sub annum* 696 *accidisse affirmat; videtur autem mihi hic potius assentiendum Fiseno mox laudato, qui dictam Pipini et Plectrudis erga S. Trudonis sepulchrum venerationem sub annum, ut supra vidimus, sexcentesimum primum collocat.* E *Etenim S. Trudo, uti cum Fiseno et Miræo in Diplomatibus Belgicis, ipsemet Cointius sat recte, ut apparet, existimat, anno* 689 *e vivis excessit; Donatus autem in præfato ad num. præcedentem S. Trudonis Vita, narrato Sancti hujus obitu, miraculoque ad ejusdem invocationem patrato, mox verbis num. præcedenti recitatis Pipinum et Plectrudem ad Trudonis sepulchrum accessisse, memorat, ut adeo, cum hinc appareat, id non diu post S. Trudonis obitum contigisse, potior mihi videatur Fiseni opinio, juxta quam inter S. Trudonis obitum, et inter Pipini ad ejus tumulum accessum biennium dumtaxat aut paulo amplius intercessit. Opinioni huic etiam favet Mabillonius : licet enim hic auctor tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 615 *et seq. S. Trudonis obitum usque ad annum* 698 *differat, eodem tamen anno* 698 *Pipinum ad Sancti tumulum accessisse affirmat, ut adeo juxta illum Pipini ad tumulum S. Trudonis accessus non diu post hujus obitum acciderit, ac proin, ut adstipuletur Fiseni, non Cointii opinioni, juxta quam octo annorum spatium post obitum S. Trudonis elapsum fuerit, antequam Pipinus ad ejus sepulchrum accessit.* F

carus fieret, initiatus jam exstitit, quique

18 *Porro antequam Pipino, ejusque uxori Plectrudi carus esse incepit* S. Beregisus, *jam hic ad sacerdotium fuerat promotus. Liquet id ex Sancti nostri biographo. Etenim ubi num.* 6 *narravit* Beregisi *ad sacerdotium promotionem, tunc tandem num. insequenti refert, Sanctum Pipino factum esse carum, plurimumque apud eum auctoritate et gratia valuisse.* Denique, *inquit num.* 7, tunc temporis, *cum scilicet, uti ante luculente innuit, ad sacerdotium jam promotus esset* Beregisus, Pipinus Junior, filius Ansgisi, ducatum in Austria sub rege Theodorico potiebatur, qui omnes regni primores potentia bellorum et ingenio præcesserat. Qui princeps, probitatis illius sive prudentiæ non ignarus, sibi cum reverentia patris excolendo asciverat, utpote tam præcipuum sacerdotem, cujus doctrinæ instituendum se cum conjuge ac prole subdiderat, quoniam castis eloquiis vitæ vel morum indissolubilis conversatio testimonium reddebat. *Quibus ex verbis sane, si nempe cum iis, quæ num.* 6 *præcedunt, conferantur, perspicuum fit,* Beregisum *jam ad sacerdotium fuisse promotum, cum Pipino carus esse incepit, ac proin, cum Sanctus, ut supra docui, tunc primum verosimiliter*

AUCTORE J. B.

similiter sibi Pipini amorem conciliarit, dum hic ad S. Trudonis tumulum accessit, hocque, ut docuimus, anno 691 probabiliter contigerit, consequens est, ut Beregisus jam anno 691 aut etiam citius sacerdotii fuerit dignitate insignitus. Imo cum verba ex biographo nostro mox recitata innuant, Beregisum jam sacerdotem fuisse, cum Pipinus sub Theodorico rege, qui rex, ut nunc communior fert opinio, Pagiusque in Criticis ad annum 688 num. 3 et 4 erudite probat, anno 691 vita functus est, majoratu-domus in sola Austria potiebatur; Pipinus autem post victum anno 687 in pugna Textriciana Theodoricum non in sola Austria, sed in tribus Francorum regnis, Neustria scilicet, Burgundia et Austria majoratum-domus gesserit, consequens est, ut Beregisus vel certe jam anno 691, vel etiam forte jam anno 687 sacerdotali dignitate fuerit donatus.

a parentibus in monasterio S. Trudonis

19 Est ergo, uti omnia jam dicta hæc facienti consideranti fieri debet perspicuum. S. Beregisus ad sacerdotalem dignitatem non serius, quam anno 691 promotus. Jam vero, cum viginti quinque annorum ætatem ad sacerdotii susceptionem canones requirant, consequens est, ut Bere-
B gisus non serius, quam anno circiter 665 aut 666 mundo natus sit. Etenim ab anno 691 usque ad annum 665 aut 666 descendens, annos inter utrumque hunc extremum medios invenies 25 aut ad summum 26. Ast, inquies, licet Sanctus non serius, quam anno 665 aut 666, natus sit, nihil tamen officit, quo minus citius natus esse credatur. Respondeo, Sanctum quidem citius forte natum esse; attamen haud multo verisimiliter citius, quam anno circiter 660. Rem sic probo. Sanctus, ut ejus biographus secundum jam ante dicta num. 6 docet, intra monasterium S. Trudonis parentum traditione sub religionis habitu fuit educatus. Sancti biographo consonat, quod præ oculis habeo, Chronicon Trudonense Ms., in quo cap. XVI hæc lego: Beregisus ex pago Condrosio ortus et a parentibus intra monasterium S. Trudonis, sub habitu religionis, litterarum studiis et lege divina imbuendus traditus, largiente Pipino principe eidem lata prædia, monasterium Andainense in honore S. Petri construxit, in quo clericis Ordine canonico militantibus, ipse pater in eodem habitu est sociatus, quod modo S. Huberti in Arduenna nuncupatur, ubi Waso, Leodiensis episcopus, delato eodem a Trajecto corpore
C dicti S. Huberti, pro canonicis monachos instituit. Porro idem Chronicon Trudonense Ms. de Trudonensi monasterio sic scribit: Anno Domini DCLVII sanctus Trudo cænobium, quod propriis expensis in sua hæreditate fundaverat, et ad inhabitandum aptatum decenter in altum produxerat, dedicari fecit a sancto Theodardo Trajectensi episcopo, in honore SS. Quintini et Remigii, III Idus Octobris.

educandus datus est, hic colligitur.

20 Ostendit autem Pagius in Criticis ad annum Christi 660 num. 11 dicti Chronici auctorem hic hallucinari, Trudonensemque ecclesiam non citius, quam anno 664, fuisse dedicatam seu consecratam, ut adeo citius quam circa eumdem illum annum monasterium Trudonense recipiendi intra sinum suum sub sancti sui Conditoris disciplinam nobilium aliorumve pueris accommodatum fuisse non videatur, ac proin, ut ante illud tempus S. Beregisus intra monasterium S. Trudonis parentum traditione, ut loquitur noster biographus, sub religionis habitu educatus non fuerit. Quapropter cum parentes octo prioribus Ecclesiæ sæculis (vide Thomassinum de veteri et nova Ecclesiæ disciplina tom. 1 lib. III cap. LVI) pueros suos, etiam ante pubertatis annos, imo etiam subinde, cum
D nondum septimum ætatis annum attigissent, Deo in monasteriis offerre, religiosisque eorum incolis educandos tradere solerent, verosimillimum fit, S. Beregisum adhuc in innocentem a parentibus suis educandum traditum fuisse monasterio Trudonensi, ac proin, cum hoc, ut jam vidimus, ante annum 664 educandis pueris minorennibus aptum fuisse non videatur, consequens est, ut Sanctus vel anno eodem 664 vel nonnihil serius eo litterarum studiis imbuendus parentum jussu advenerit, ac proin, ut anno circiter 660, seu forte ad summum aut quinque annis citius natus fuerit. Habemus itaque jam, quo circiter tempore S. Beregisus natus, uti etiam quo circiter sacerdotali dignitate fuerit insignitus. aliud nunc indagandum est; fueritne scilicet Sanctus monachum in monasterio Trudonensi professus.

§ III. An Sanctus monachum in monasterio Trudonensi fuerit professus. E

Menardus Beregisum ex eo facit monachum quod Sarchinii

Menardus ad secundum Octobris diem, lib. I Observationum ad Martyrologium Benedictinum sic scribit: Sanctus Beregisus fuit primus abbas monasterii Andainensis, alias S. Huberti in Arduenna sylva: in quo non monachos, sed canonicos regendos habuit, ut scribunt auctor anonymus translationis corporis S. Huberti, et Chronographus Trudonensis (ejus verba dedimus num. 18) apud Miræum in Chronico Benedictino. Ex quo aliquis suspicari posset, hunc sanctum Beregisum non fuisse monachum, sed canonicum, quippe qui canonicis præfuerit, non monachis. Verum dubium non est quin Sanctus iste fuerit monachus, isque Benedictinus. Siquidem a parentibus sancto Trudoni regularibus disciplinis imbuendus traditus fuit, qui fuit monachus, non canonicus, ut ejus Acta testantur apud Surium, et familiariter usus est sancto Remaclo, qui monachus, fuit juxta institutum sancti Columbani, ad quod Regulæ Benedictinæ observantiam adjunxit, prout mos erat illorum temporum. Notgerus enim in ejus Vita ait, S. Remaclum Regulæ S. Benedicti fuisse obnoxium. Nec valet hic conjectura Molani, F
qui suspicatur, primos S. Trudonis sodales fuisse canonicos. Ita laudatus Menardus, S. Beregisum monachum fuisse contendens, argumentique jam producti, quo id probare nititur, vim omnem in eo collocans, quod S. Beregisus in monasterio Sarchiniensi seu Trudonopolitano vixerit sub disciplina S. Trudonis, quem is scriptor monachum fuisse, monachosque in monasterio Sarchiniensi, non canonicos, primo instituisse contendit.

vixerit sub disciplina S. Trudonis, quem monachum fuisse

22 Et vero si S. Trudo monachum fuit professus, sique Trudonopoli primo monachos, non canonicos, instituit, dubitandum non videtur, quin monachus exstiterit S. Beregisus, cum sub religionis habitu, ut biographus noster loquitur, parentum traditione intra monasterium S. Trudonis educatus fuerit. Etenim, ut Thomassinus tom. 1 lib. III de veteri et nova Ecclesiæ disciplina docet, per priora octo æræ Christianæ sæcula, ac proin sæculo VII et VIII, quo utroque Sanctus noster floruit, pueri impuberes sub religionis habitu sive propria sive parentum voluntate in monasteriis educati, habitum illum deponere, atque ad sæculum regredi grandiores

AUCTORE C. B.

A *grandiores facti non poterant, cogebanturque haud dubie monasteriorum, in quibus educati erant, religiosam vivendi normam perpetuo profiteri, ut adeo S.* Beregisus, *sub habitu religionis in monasterio Trudonensi educatus, monachus indubie exstiterit, si S. Trudo ipse monachum fuit professus, monachosque primo, non canonicos, Sarchinii seu Trudonopoli instituit. At mihi admodum dubium apparet, tum an S. Trudo monachum fuerit professus, tum etiam an Sarchinii seu Trudonopoli monachos, non canonicos, primo instituerit. Provocat quidem laudatus Menardus verbis num. præcedenti recitatis ad Acta S. Trudonis apud Surium exstantia, vocatque etiam in subsidium familiaritatem, seu amiciciam, quam S. Trudo coluit cum S. Remaclo, qui, uti ait,* monachus fuit juxta institutum sancti Columbani, ad quod Regulæ Benedictinæ observantiam adjunxit.

contendit; nisi id, ut puto, ex Actis S. Trudonis

23 *Verum, inquit Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 725, *num.* 45, extat apud Surium Vita S. Trudonis in duos libros digesta a Theodorico, quorum prior octodecim capita, posterior unum ac viginti complectitur. In toto illo Opere nullum de Trudonis monachatu verbum. B *Exponit deinde hic auctor, quid in singulis Vitæ S. Trudonis capitibus Theodoricus doceat, cumque exposuit, quid hic lib.* II *cap.* III *tradat, subjungit* : Huc usque altum de Trudonis monachatu silentium. *At simul mox addit :* Capite sexto describitur ejus *(Trudonis)* obitus, *a Theodorico scilicet his verbis* : Assidebant continue lectulo venerabiles sacerdotes cum religiosissimo monachorum cætu, hoc uno mœstas lacrymas alternatim consolantes, quod magistrum non amitterent, sed magis ad Deum præmitterent. *Hunc autem Theodorici textum ita excipit laudatus Cointius :* Unus hic tantum textus occurrit, unde quis inferat, Trudonem monachis apud Sarchinium præfuisse. Sed, etsi Trudo monachos in cœnobio Sarchiniensi rexerit, non inde sequitur, eum monachis accensendum. *Ita Cointius, cujus sane ultimum assertum perspicuum fit ex iis, quæ hoc tomo in Commentario prævio ad Vitam S. Leodegarii a num. 52 usque ad finem* § IV *jam disputavimus. Ibi enim ostendimus, consequens non esse, S. Leodegarium vere monachum exstitisse, licet monasterio S. Maxentii abbas præfuerit, monachosque proinde rexerit. At, inquies,* C *colligi saltem posse videtur ex Theodorici textu proxime recitato, non solum clericos, sed et monachos, cum S. Trudo moreretur, in monasterio Sarchiniensi fuisse, ac proin Sanctum illum monachis etiam præfuisse.*

a Surio Vulgatis non evincitur,

24 *Respondeo : Sit ita. Nihil hinc potest erui ad infirmanda ea, quæ a nobis hactenus asserta sunt. Primo enim, cum S. Trudo juxta dictum Theodorici textum sub disciplina sua habuerit non solum monachos, sed etiam clericos seu sacerdotes, ex* S. Beregisi *sub disciplina S. Trudonis in monasterio Sarchiniensi educatione argui amplius non potest,* Beregisum *potius monachum, quam clericum seu sacerdotem fuisse, ac proin ruit supra productum Menardi pro monachatu Sancti probando argumentum. Deinde, cum ex laudato Theodorici textu tantum habeamus, sacerdotes simul et monachos adstitisse Trudoni, cum jam esset moriturus, dubium est, an S. Trudo Sarchinii canonicos, adjunctis duntaxat post monachis, primo non instituerit, ac proin inconcussum manet alterum nostrum assertum, quo dubium esse diximus, an S. Trudo Sarchinii primo monachos, an canonicos seu clericos instituerit. Dubium autem illud mihi non parum auget Vitæ S. Trudonis per Theodoricum conscriptæ, atque a Surio Trimestri quarto Sanctorum insertæ, decimum septimum libri primi caput cum tertio libri secundi capite comparatum. In primo enim narratur, S. Trudonem ex urbe Metensi, quo sacris litteris imbuendus ad Clodulphum episcopum a S. Remaclo missus se contulerat, ad hunc Sanctum, Trajectensem episcopum rediisse, ab eoque tunc in operis Evangelici collegam et quasi commilitonem, atque insuper in curæ pastoralis partem fuisse adscitum ; in altero vero refertur, sacrum illud munus sibi a Remaclo demandatum etiam tunc, cum jam monasterium Sarchiniense condidisset, sedulo obiisse* clericorum agmine stipatus ; *hinc autem mihi suspicio oritur, seu potius augetur, eum sub initio non monachos soli propriæ saluti vacaturos, sed clericos seu canonicos regulares, alienam etiam curaturos, Sarchinii primum instituisse.*

uti nec ex amicitia, quam S. Trudo cum S. Remaclo coluit:

25 *Porro, quod jam pertinet ad alterum Menardi argumentum a Trudonis amicitia cum S. Remaclo petitum, in mox laudato Theodorici capite decimo septimo de SS. Trudone et Remaclo hæc leguntur :* Mira uterque alacritate repleti, gaudia sua communicant, et de omni eventu et fortuna alter alterutrum solita illa sua familiaritate docent et instruunt; tum vero episcopus tanti sacerdotis sapientiam et profectum sua lucra reputans, cum in opus euangelii collegam et quasi commilitonem sibi assumit, et partito curæ pastoralis onere, ecclesias ordinare, et verbum Dei in diœcesi sua injungit annuntiare, ut quoties manus pontificis pro Israel extensæ cum Moyse gravarentur, toties ex ministerio sacerdotis, tamquam Aaron adminiculante, sustentarentur ; et peracta aliquot dierum familiari contubernio, sanctæ animæ post mutuam et sufficientem sui consolationem ad negotia sua redeunt, ille *(Remaclus nempe)* ad requiescendum cum Maria in cælestium contemplatione, iste *(Trudo scilicet)* ad laborandum cum Martha in ecclesiarum solicitudine, non multo post enim, sanctus episcopus Remaclus pertæsus secularium tumultuum, abrenuntiatis omnibus, in suo Stabulensi monasterio monachum profitetur, ibique secum habitans, S. Theodardum, postea Christi martyrem futurum in episcopatu successorem habuit. *Quibus verbis S. Trudonis familiaritas seu amicitia cum S. Remaclo exprimitur ; ex iis autem, cum monachatum a S. Remaclo susceptum ; curam vero animarum a S. Trudone initam aperte prodant, eruendum potius videtur, S. Trudonem monachum non fuisse quam fuisse, ac proin ruit præfatum alterum Menardi argumentum, quo, ut supra docui, contendit S. Trudonem monachum fuisse, ut adeo, omnibus consideratis, dubitandum videatur, non tantum, an S. Trudo monachos Sarchinii primo instituerit, sed etiam an ipsemet monachus exstiterit.*

E

F

Hinc Mabillonius Trudonis monachatum aliter probare

26 *Animadvertit haud dubie Mabillonius, ex S. Trudonis familiaritate seu amicitia, quam cum S. Remaclo coluit, nihil prorsus haberi pro Trudonis monachatu probando. Hic enim auctor etiam contendit, S. Trudonem monachum exstitisse ; ut autem monachatum illum probet, ne quidem familiaritatem seu amicitiam a Trudone cum Remaclo cultam in qualemcumque argumenti partem adducit, licet interim, quo rem conficiat, ratione non una utatur ; quod, quo successu faciat, discutiendum nunc est. Sæculo* II *Benedictino in Observationibus præviis ad Vitam S. Trudonis num. 3 hæc Rodulfi, Trudonensis abbatis, qui sæculo*

AUCTORE C. B.

sæculo duodecimo floruit, verba ex tomo VII *Spicilegii Dacheriani in medium adducit :* Dum nostrum et piissimæ memoriæ S. Trudonem clericum fuisse et sacerdotem et cœnobii nostri primum ædificatorem, Vita ipsius docet, nec non et beati Remacli Tungrorum episcopi : ubi aliqui leguntur de principibus regnorum et rectoribus ecclesiarum, quorum temporibus hoc nostrum sanctissimæ puritatis lilium effloruit. Sed hoc manifestissime neque ibi, neque alias umquam datur intelligi, utrum per eum ipsum regeretur primo ædificatum cœnobium nostrum, sive per alium : clerici quoque sive monachi fuerint, quos in eo constituerit, et quando monachi in eo esse cœperint... unde excusatum me rogo habere lectores hujus mei Opusculi, si minus, quam velletis, certos vos reddidero ex his, de quibus ipse certior esse non potui. *Recitatis hisce Rodulfi verbis, subdit mox laudatus Mabillonius suam de S. Trudonis monachatu, deque primis monasterii Trudoniani incolis opinionem, hancque ita proponit :* Hæc, *inquit,* ingenue ac sincere abbas Rodulfus, cujus vestigiis inhærere animus erat, nisi quædam argumenta suaderent, et S. Trudonem fuisse monachum, et monasterium ab ipso conditum, non clericis, sed monachis B a primordiis paruisse.

nititur; ast hunc is neque S. Trudonis sub sanctæ

27 *Rationes deinde adducit, quibus ad id credendum inducatur. Prima hæc est :* Trudo, *ait,* teste Donato, *S. Trudonis nempe antiquiore biographo,* cap. 3 omni tempore postulabat a Domino, ut sacras literas disceret, qualinus sub sanctæ conversationis habitu postmodum soli Domino militaret. Quibus verbis scriptores antiqui monasticum habitum et institutum designare solent. *Hæc prima, ut jam dixi, Mabillonii ratio est, qua S. Trudonis monachatum probare intendit : verum non video, hac rem ita confici, ut dubitandum amplius non sit, quin Trudo monachus exstiterit. Ut enim hinc certum fiat, S. Trudonem fuisse monachum, necesse in primis est, ut Sancti hujus biographus per* sanctæ conversationis habitum *monachorum habitum, ac proin, per* sanctam conversationem *vitam monasticam seu monachorum vivendi rationem indubie intellexerit. At non video, qua ratione sat certum fieri id queat. Etenim vox* conversatio *apud antiquos scriptores, uti Cangii mediæ et infimæ Latinitatis Glossarium inspicienti innotescet, etiam usurpatur* C *ad qualemcumque vivendi rationem sive bonam sive malam significandam, ac proin, cum canonici Regulares,* qui in primævis Ecclesiæ sæculis, *ut in prævio ad Martyrologium pro canonicis Regularibus supra laudatum monito affirmatur,* Clerici nominabantur, *singularem quamdam, eamque sanctam æque ac monachi vivendi rationem haburrint, habituque haud dubie a clericis aliis fuerint distincti, dubium mihi est, an S. Trudonis biographus per* sanctæ conversationis habitum *non intelligat illum habitum, quo clerici seu canonici Regulares uti solebant.*

conversationis habitu soli Deo militandi proposito,

28 *At ait Mabillonius, per* sanctæ conversationis habitum *antiquos scriptores* habitum monasticum *designare solere ; fateor, solent id facere nonnulli scriptores antiqui ; at simul etiam dubito, an quidam ex iis per* sanctæ conversationis habitum *non intelligant* anachoretarum habitum *a monachorum habitu utique distinctum, ut mirum non foret, si S. Trudonis biographus per* sanctæ conversationis habitum *duntaxat intelligeret* clericorum *aut* canonicorum regularium habitum. *Imo per verba illa clericorum tantum aut canonicorum Regularium habitum intelligi, ex ipso S. Trudonis facto, cujus relationem ingrediuntur, concludi utcumque posse* D *forte videbitur. Illud enim S. Trudonis factum sic habet :* Omni tempore, *ait Donatus,* hoc postulabat a Domino, ut sacras literas disceret, qualinus sub sanctæ conversationis habitu postmodum soli Domino militaret. *Quibus verbis significatur, Trudonem sacrarum litterarum scientiam a Domino eo intuitu flagitasse, ut postea* sub sanctæ conversationis habitu *soli Deo serviret. Dicet autem forsan aliquis, sacrarum litterarum scientia non tantopere indigebat, tantoque illam studio continuo a Domino forte non flagitasset Trudo, si monachum postea profiteri, solique suæ saluti, non alienæ operam dare, propositum sibi habuisset. Trudo ergo sacrarum litterarum scientiam a Domino postulasse videtur solo impulsus studio sacerdotalis dignitatis suscipiendæ, in qua, quemadmodum postea fecit, ad proximi sui salutem utilissime laborare posset, ac proin, certum non est per* sanctæ conversationis habitum *designari a Donato* habitum monasticum. *Sed, cum etiam monachi salutis alienæ curam studiosissime gessisse inveniantur, demus tantisper, per verba illa sæpissime memorata* habitum monasticum *a Donato, Trudonis biographo, designari, nondum tamen hinc est consequens, ut* E *Trudo indubie fuerit monachus. Etenim verba illa etiam in ea significatione accepta tantummodo innuunt, propositum Trudoni fuisse, obtenta sacrarum litterarum scientia, monasticum habitum, institutumque amplecti, ac proin, nihil inde certi pro Trudonis monachatu probando potest confici, nisi hic propositum suum executioni postea mandasse, dilucide monstretur.*

neque ex coma... ab eo detonsa,

29 *Vidit hoc etiam ipsemet Mabillonius, hancque post verba num.* 21 *ex ipso recitata ita prosequitur :* Postea Vir sanctus *(Trudo)* deposito laïcali habitu, comam suam in S. Stephani protomartyris ecclesia vovens, se soli Domino serviturum, totondisse fertur, *nempe a Donato, Trudonis biographo, cap.* XI. Erunt forsitan, qui existiment, hic significari habitum canonicorum, quos Chrodegangus episcopus in Ecclesia Mettensi instituerat. *Nemo sane id existimabit, qui consideravit, S. Chrodegangum non prius, quam medio amplius sæculo post Trudonis obitum elapso canonicos in urbe Metensi instituisse. Ast alia sunt, quæ suadent, ex laudato capite* XI *Donati, in quo dicitur Trudo* deposito laïcali habitu... comam suam in S. Stephani protomartyris ecclesia, vovens se soli Domino serviturum, totondisse, *pro certo neutiquam Trudonis* F *monachatum posse concludi. Etenim juxta Donatum, S. Trudonis biographum, Trudo, antequam comam sibi tonderet, habitumque laïcalem cum clericali commutaret, sub disciplina æditui ecclesiæ Metensis S. Stephani stetit, ab eoque fuit sacrarum litterarum eruditione imbutus ; deposito vero laïcali habitu, comaque detonsa .* fideliter... *(verba sunt Donati)* Deo deserviens in eadem ecclesia *(S. Stephani)* sub venerabilis Chlodulphi, *Metensis scilicet episcopi,* regimine, per ecclesiasticos gradus feliciter pergens, usque ad sacerdotalem dignitatem vitæ merita perduxit. *Quibus verbis innuitur, Sanctum post detonsam sibi comam, laïcalemque habitum depositum in Metensi S. Stephani ecclesia, sub cujus prius æditui disciplina sacris litteris imbuendus steterat, fideliter Deo serviisse, ac proin, cum Metensis S. Stephani ecclesia non ad aliquod monachorum cœnobium seu monasterium, sed ad clerum spectaret, consequens esse videtur, ut S. Trudo, cum vestem laïcalem deposuit comamque in Metensi S. Stephani*

A *phani ecclesia, testante Donato, sibi totondit, non monachum, sed clericum potius fuerit professus, ac proin, ut Mabillonius ex verbis Donati supra recitatis, Trudonis monachatum probare, incassum contendat.*

sanctæque religionis habitu,

30 *Subdit tamen hic auctor verbis proxime ex illo recitatis, sese ex laïcali S. Trudonis veste deposita, comaque detonsa ad Sancti illius monachatum credendum idcirco moveri*, quod Trudo, *verba sunt ipsiusmet Mabillonii*, in patriam reversus, cum apud quemdam hospitatus fuisset, sanctæ religionis habitum gestasse dicitur cap. xiv, *Vitæ scilicet Trudonis per Donatum conscriptæ*, quo nomine nusquam quis, nec Chrodegandus ipse in regula, canonicorum habitum exprimit. *Verum non videtur Mabillonius ex eo, quod S. Trudo in patriam reversus, sanctæ religionis habitum gestasse dicatur, moveri debuisse, ut Trudonem faceret monachum. Legerat enim is scriptor, uti ex ejus tom.* II *Annalium Benedictinorum pag.* 16 *datur intelligi, vitam* S. Beregisi *a nobis edendam, in qua hic dicitur* sub religionis habitu *in monasterio Trudonensi educatus, nec tamen hinc motus fuit, ut* S. Beregisum *monachum fuisse assereret; idque,* B *quamvis sibi prælucentem habuerit Menardum, qui etiam ex religionis habitu, sub quo* Beregisus *in monasterio Trudonensi educatus fuisse, in Chronico Trudonensi asseritur,* S. Beregisum *monachum fuisse contendit. Aliud Menardi argumentum etiam huc faciens supra refutavimus; confutandum nunc est, aut certe enervandum hoc ejusdem scriptori secundum ex Sancti habitu petitum, ut sic simul vim suam amittat Mabillonii argumentum, quod hic ex* sanctæ religionis habitu, *quem Trudo gestasse dicitur, sanctis cum monachis annumerat. Præfatum Menardi argumentum hoc est:* Chronographus Trudonensis ait, ipsum *(Beregisum)* in eodem habitu, quo indutus fuerat in monasterio S. Trudonis, cum istis canonicis S. Huberti fuisse conversatum. « Beregisus, inquit, pago » Condrosio ortus, et a parentibus intra monaste» rium S. Trudonis sub habitu religionis litte» rarum studiis in lege divina imbuendus tra» ditus » Et paulo post: « In quo clericis Ordinis » canonici militantibus ipse pater in eodem » habitu est sociatus. » Quæ postrema verba non perperam adduntur, sed ut ostendatur eum a canonicis distinctum habitu fuisse.

C

quem post

31 *Chronographum Trudonensem Ms. habeo præ oculis; textus, qui ex illo a Menardo mutilus tantum datur, integer ante adhuc recitatus hic est:* Circa hæc tempora sanctus Beregisus ex pago Condrosio ortus, et a parentibus intra monasterium sancti Trudonis sub habitu religionis literarum studiis ex lege divina imbuendus traditus, largiente Pipino principe eidem lata prædia monasterium Andaïnense in honore sancti Petri construxit, in quo clericis Ordine canonico militantibus ipse pater in eodem habitu est associatus. *Verum dubium mihi admodum est, an ultima hujus verba, ut ait Menardus, addantur, ut ostendatur,* S. Beregisum *a canonicis, quibus sese adjunxit, habitu fuisse distinctum. Etenim ipsemet Menardus post verba proxime ex illo recitata, paucis interpositis, sic habet:* Tum canonici non erant solo nomine canonici, sed canonice vivebant, eoque nomine a ceteris clericis, qui regulariter non vivebant, distinguebantur. *Si ergo vivendi ratione canonici a ceteris clericis tum distinguebantur, verisimile est et habitu ab his illos fuisse distinctos, ut verbis memoratis dumtaxat forte significetur,* S. Beregisum *sese canonicis a se institutis junxisse in eodem habitu, quem hi ab habitu reliquorum clericorum distinctum gestabant. Et vero Sanctum nostrum canonicis a se institutis sese junxisse sub eodem habitu, quem hi gestabant, ex biographo nostro discimus. Etenim hic num.* 19 *ita scribit:* Quibus clericis canonico ordine militantibus ipse *(Beregisus)* pater in eodem habitu sociatus est, et cum eis indesinenter in laude Christi Domini vacans, filiosque verbo et exemplo erudiens, plurimorum spatia annorum in hoc loco *(monasterio Andaïnensi)* religiosam vitam ducendo advixit. *Quibus Verbis, cum nulla prævie habitus religionis a* Beregiso *in monasterio Trudonopolitano gesti facta sit mentio, indubie innuitur, Sanctum canonicis, quos instituit, se junxisse sub eodem habitu, quem hi gestabant.*

AUCTORE C. B.

gestasse dicitur,

32 *Quapropter cum auctor, qui scripsit Chronici Trudonensis caput* XVI, *quo verba num.* 30 *et* 31 *ex illo recitata habentur, non prius quam sæculo* XIV *senescente floruerit, ac proin biographo nostro antiquitate cedat, recedendum ab eo est, si forte ita intelligendus sit, ut Menardus num.* 30 *laudatus contendit. Ceterum cum biographus noster verbis proxime ex illo recitatis innuat,* Beregisum *sub habitu a canonicis usitato vitam religiosam* E *Andaïni duxisse, verisimillimum fit, eumdem biographum per* habitum religionis, *sub quo Sanctum in monasterio Trudonensi educatum, num.* 6 *scribit, habitum a canonicis Regularibus gestari solitum velle intelligi. Recte itaque de habitu religionis, sub quo Trudonensis Chronographus verbis num.* 31 *recitatis ait,* Beregisum *in Trudonensi monasterio educatum fuisse, Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 725 *num.* 58 *ita scribit:* Habitum illum, *nempe canonicorum Regularium,* habitu religionis in Trudonensi Chronico designari credimus, quia hujusmodi canonicos olim Religiosos clericos appellatos testatur Grisius, *sectione scilicet* 12, *num.* 5, *ut notat in margine*, in Historia de clericis Regularibusve utriusque sexus, et ut ibi religiosus non significat monachum, sic et in prædicto Chronico Religio non sumitur pro monachatu, nihilque vetat, quo minus habitus religionis idem censeatur, qui Religiosi clerici seu canonici Regularis. *Ita laudatus Cointius: et sane biographus noster monasterium a* S. Beregiso *ædificatum num.* 5 *vocat* sanctæ religionis domicilium; *quare vel hinc verisimile est,* F *canonicos seu clericos Regulares appellatos etiam olim fuisse* religiosos, *eorumque habitum ab habitu ceterorum clericorum distinctum*, Religionis habitum *fuisse nuncupatum, ut adeo ex* Religionis habitu, *sub quo in Trudonensi monasterio educatus fuit* Beregisus, *nihil certi pro* Beregisi *monachatu possit concludere Menardus, ac proin nec Mabillonius pro monachatu Trudonis ex* sanctæ religionis habitu, *quem hic gestasse a Donato narratur.*

neque ex duobus aliis argumentis.

33 *Verum Mabillonius post verba ex illo num.* 30 *recitata duo adhuc alia affert argumenta, quibus pro S. Trudonis monachatu decertat. Utrumque una tenore huc transcribo:* Ad hæc, *inquit,* multi nobiliorum hominum filii, istius sæculi prospera despicientes, comamque suam deponentes, cum invicto milite Christi soli Domino deservierunt ex cap. xv, *Donati nempe, qui auctor semper hic intelligitur, Trudonis biographi,* et commune illorum domicilium non tantum cella et monasterium, sed cœnobium cap. 28 dicitur. Denique Grimo abbas ante medium sæculi VIII loco regulariter præfuisse memoratur in litteris Roberti Hasbaniæ comitis, anno v post obitum Theoderici regis, id est,

AUCTORE G. B.

est, anno DCCXLII aut insequenti datis, quibus locum Dungo cum basilica inibi constructa legitima traditione deputát ad basilicam S. Trudonis, ubi ipse Sanctus Dei in corpore requiescit : cui etiam ecclesiæ venerabilis abba Grimo nomine regulariter præesse videtur. Atqui to REGULARITER opponitur voci CANONICE, ut constat tum ex variis locis, tum ex concilio Moguntiacensi anno DCCCXIII habito, cujus hæc verba : Quæ professionem sanctæ Regulæ B. Benedicti fecerunt, regulariter vivant; sin autem, CANONICE vivant. *Ita Mabillonius, qui duobus illis argumentis jam productis probare haud dubie intendit, S. Trudonem Sarchinii non clericos, sed monachos primum instituisse, ipsumque proinde non clericum Regularem, sed monachum fuisse. Verum his ille scriptor, ut mihi quidem apparet, nihil omnino in rem suam evincit. Quod enim ad primum argumentum attinet, quod petitur partim a nobiliorum hominum filiis, qui, sæculo relicto, comaque deposita, soli Domino sub disciplina S. Trudonis serviisse a Donato narrantur, partim ab appellatione, qua commune eorum domicilium ab eodem Donato vocatur; veritati nihil contrarium, aut ab-* B *sonum scribit Donatus, etiamsi S. Trudo primo clericos Regulares Sarchinii instituisse credatur.*

cum hæc etiam refutentur,

34 *Fac quippe Sarchinii primo clericos Regulares fuisse, nulla subest ratio, cur hi comam deposuisse, sæculoque relicto, soli Domino serviisse, sine ullo veritatis dispendio a S. Trudonis biographo nequeant referri. Ad hæc commune eorum domicilium non tantum nomine* cellæ et monasterii, *sed etiam* cœnobii *a laudato biographo merito potuit vocari. Etenim apud biographum nostrum num. 16, et num. 5 apud Historiæ monasterii Andaginensis auctorem infra sæpe laudandum.* Cellæ *nomine venit canonicorum seu clericorum Regularium monasterium a* S. Beregiso *exstructum. Canonicorum autem seu clericorum Regularium ædes* monasteriorum *nomine quondam etiam venisse, perspicuum fit, uti ipse Menardus in laudatis Observationibus docet ex conciliis Arelatensi, Turonensi et Aquisgranensi sub Carolo Magno celebratis ; jam vero, cum canonici Regulares in communi viverent, videtur pariter eorum domicilium non absone vocari potuisse* cœnobium, *quæ vox a vocibus Græcis* κοινὸς *et* βίος, *Latine* C communis et vita *etymologiam trahit. Porro quod pertinet ad aliud Mabillonii argumentum petitum a Roberti, Hasbaniæ comitis, litteris, in quibus anno quinto post obitum Theoderici regis, id est, anno 742 Grimo abbas monasterio Trudonensi* Regulariter *dicitur præfuisse, respondeo, dato etiam, quod* regulariter præesse et vivere *talem sæculo* VIII, *quo floruit Grimo abbas, oppositionem habuerit, cum* canonice præesse et vivere, *ut is tantum* regulariter præesse et vivere *tunc dici posset, qui monachis præerat, vitamque ducebat monasticam, non vero, qui canonicis præerat, vitamque ducebat canonicam : Respondeo, inquam, hoc etiam dato, tantum ex illo Mabillonii argumento esse consequens, ut anno Christi 742 in monasterio Trudonensi monachi exstiterint, ex quo indubitatum neutiquam fit, S. Trudonem anno circiter 664, quo monasterium Trudonense construxit, monachos primum ibi instituisse. Forte enim jam ab anno 742 idcirco tantum Trudonopoli monachi exstiterint, quod ii jam tunc canonicis Regularibus, a S. Trudone primum ibi institutis, fuissent subrogati.*

35 *Nihil ergo etiam hinc habet Mabillonius, ut probet, Sarchinii monachos primo institutos fuisse a S. Trudone, hunceque proinde monachum etiam fuisse professum. Quapropter, jam ex pensis omnibus etiam Mabillonii argumentis, dubium adhuc manet, an S. Trudo fuerit monachus, uti etiam an Sarchinii primo monachos, an clericos Regulares, seu canonicos instituerit, ac proin Menardus ex* S. Beregisi *in Sarchiniensi seu Trudonensi monasterio sub S. Trudonis disciplina educatione perperam ejus monachatum indubitanter concludit. Imo, cum Sanctus, ut § sequenti docebo, ipsemet laudatus Menardus contendit, in monasterio Andainensi, quod exstruxit, non monachos, sed clericos Regulares seu canonicos instituerit, verisimile mihi admodum est,* Beregisum *numquam S. Benedicti Regulam monachumve esse professum. Verisimile enim apparet, Sanctum in monasterio, quod exstruxit, quodque ipse abbas rexit, suæ potius, quam alienæ professionis homines constituere voluisse, ac proin, cum id ipsi liberum verosimillime fuerit, reipsa etiam constituisse. Quapropter, cum Sanctus clericos Regulares seu canonicos Andaini primo instituerit, consequens est, ut ipsemet clericum Regularem seu canonicum fuerit professus, ne alioquin ab iis, quos Andaini* E *instituit, quosque ipse abbas rexit, professione diversus fuisse dicendus sit. Potiori itaque jure* Beregisus *sanctis Canonicis, quam sanctis Monachis adscribendus videtur, atque ita quidem hunc reipsa Ordinis sui Sanctis Regulares S. Augustini canonici accensent, uti jam supra num. 6 monui, atque ex binis, quas ex propriis canonicorum Regularium Officiis num. 7 et 8 recitavi, lectionibus, variisque Ordinis canonici scriptoribus, atque in primis ex Ghinio supra laudato in sanctorum Canonicorum Natalibus et ex supra pariter laudato Pennotto in suis ad propria canonicorum Regularium Officia Annotatis manifestum sit.*

indubitatum efficit.

§ IV. Sanctus in comitatum Pipini Heristallii assumptus, eum delinquentem corripit ; quo munere apud hunc principem fuerit perfunctus, et qua occasione locum ædificando monasterio ab eo impetrasse feratur. F

Sanctus Pipini et Plectrudi a sacris confessionibus

J*oannes Mauburnus seu Joannes de Bruxellis, abbas Livriacensis in libro notato apud nos* ✠ *Ms. 163. quem* Sanctorum Ordinis canonicorum Regularium Venatorium *inscripsit, cap.* CXXVII *de* Beregiso *inter alia, quæ in Actorum ejus Compendio commemorat, sic scribit :* Beregisus abbas primus et fundator monasterii Andagiensis sub Theodorico rege et Pippino filio Ansigisi floruit, cujus et domesticus et confessor fuit ; *paucisque interjectis :* Inde *(ex monasterio Trudonensi)* ob eximiam sanctitatem abstractus, Pippino et conjugi ejus Plectrudi confessor et

A et institutor factus fuit. *Fuit ergo juxta laudatum Mauburnum* S. Beregisus *Pipino, ejusque conjugi a confessionibus. Mauburno adstipulatur prima ex duabus Lectionibus num.* 7 *ex propriis canonicorum Regularium Officiis prolata. In hac enim ita legitur :* A Pipino, Ansegisi filio, principe Brabantiæ, ob eximiam ejus vitæ sanctitatem inde *(ex monasterio Trudonensi)* abstractus, illi nec non Plectrudi, ejus conjugi, a sacris confessionibus ministravit. *Verum ego sola Mauburni, dictarumque lectionum auctoris fide nequeo adduci, ut* Beregisum *Pipino, ejusque conjugi Plectrudi a sacris confessionibus fuisse, certo credam. Etenim, ut Gerardus Vossius de Historicis Latinis lib.* III *pag.* 646 *docet, Mauburnus, Regularis S. Augustini ex cœnobio montis S. Agnetis canonicus, postque Liviacensis abbas, non citius, quam sæculo* XV *floruit, ac proin ab ætate* S. Beregisi, *qui medio circiter sæculo* VIII *obiit, fuit remotior, quam ut rebus, quas de illo scribit, sola sua auctoritate fidem indubitatam facere queat. Quod vero pertinet ad dictarum lectionum auctorem, cum Condrosios seu Condrusos, ditionis hodiernæ (vide num.* 14) *Leodiensis populos* Lo-
B tharingorum *nomine distinguat, illique non citius, quam sæculo* IX *jam valde provecto, ita vocari cœperint, consequens est, ut certe non citius floruerit, quam eodem sæculo* IX, *ac proin, ut certam pariter circa res a* Beregiso *gestas fidem facere non possit, nisi sua asserta ex monumentis antiquioribus hausisse deprehendatur. Non puto autem hoc facile deprehensum iri.*

dicitur fuisse: licet autem id

37 *Imo si forte is scriptor, quod tamen non puto, biographo nostro sit antiquior, valde suspicor, id evenis e illi, quod hic sibi evenisse, ipsemet in Prologo ingenue fatetur ; ut nempe præ antiquorum de rebus a* S. Beregiso *gestis monumentorum penuria asserta sua non nisi ex sola a majoribus accepta traditione, seu potius ex populari fama didicerit. Quod si autem, ut verisimile est, cum Pipinum vocet* Brabantiæ principem, *quæ regio (vide num.* 12 *et* 13) *suos duces aut principes habere tantum cœpit sæculo* XII ; *quod si, inquam, Sancti nostri biographo, qui juxta dicta num.* 11 *scriptionem suam ante medium sæculum* X *adornavit, ætate multum cedat, fidem omnino non meretur, dum* Beregisum *asserit, Pipino et Plectrudi a sacris confessionibus fuisse, cum*
C *rei hujus non meminerit laudatus Sancti biographus, antiquiusque, uti ex dicendis pronum erit colligere, hujus lucubratione monumentum præ oculis verosimiliter non habuerit. Utut sit, certe canonici Regulares S. Augustini congregationis Gallicanæ pro indubitato habere non videntur,* S. Beregisum *Pipino et Plectrudi a sacris confessionibus fuisse. Etenim in suo Sanctorum Proprio supra ad num.* 9 *laudato solum hæc de* S. Beregisi *in aula apud Pipinum mora commemorant :* Cum sapientia simul et ætate *(Beregisus)* profecisset, sacerdos ordinatus est ; et a Pippino, regii palatii majore ad aulam vocatus, huic et conjugi ejus Plectrudi monita salutis dedit, probatæ virtutis auctoritate roborata ; *ubi ne verbum quidem occurrit, ex quo Sanctum concludas Pipino et Plectrudi a confessionibus fuisse. Apud Edmundum Martene et Ursinum Durand, Benedictinos e Congregatione S. Mauri monachos, tom.* IV *Collectionis veterum Scriptorum a col.* 915 *usque ad col.* 1023 *insertus exstat liber num.* 34 *a me memoratus, qui ab auctore anonymo sæculo* XII *ineunte exaratus est,* Cantatoriumque *seu* Historia monasterii Andaginensis *inscribitur. Libri hujus initio*

de S. Beregiso, *quæ huc faciunt, hæc habentur :* Cui, *(Pipino)* cum per ordinem retulisset eventum miraculi, ille, evocato Beregiso, viro venerabili, qui tunc in Dei rebus obsequebatur eis *(Pipino et Plectrudi)* cartulam illam obtulit exponendam sibi. *His ex verbis, quibus* S. Beregisus *Pipino et Plectrudi in rebus sacris serviisse asseritur, concluserit forte Mauburnus, uti etiam jam plus semel dictus, utpote Cantatorii auctore, prout valde suspicor, pariter recentior Lectionum num.* 7 *et* 8 *recitatarum auctor,* S. Beregisum *a confessionibus Pipino et Plectrudi fuisse. Id ipsum forte etiam confici putarint ex Sancti biographo, dum num.* 7 *ita scribit :* Qui princeps *(Pipinus)* probitatis illius *(Beregisi)* sive prudentiæ non ignarus sibi cum reverentia patris excolendo asciverat, utpote tam præcipuum sacerdotem, cujus doctrinæ instituendum se cum conjuge ac prole subdiderat, quoniam castis eloquiis vitæ vel morum indissolubilis conversatio testimonium reddebat. Unde severitatis illius censura suos actus corrigendos submittens, et quæque infra domum corrigenda erant, relinquens, ejus patrocinio et orationi commendandum se cum omnibus suis crediderat. E

non sit indutium, apud eos saltem, ut videtur,

38 *Verum præterquam quod mox recitata Cantatorii verba explicationem longe diversam ab ea, qua significarent* Beregisum *Pipino, ejusque conjugi Plectrudi a sacris confessionibus fuisse, facillime patiantur, libri illius auctor, cum sæculo duodecimo tantum scripserit, ab ætate Sancti nostri etiam remotior est, quam ut rebus, quas de illo scribit, fidem certam facere possit. Quod vero pertinet ad Sancti biographum, quamquam hic verbis mox recitatis asserat, Pipinum* S. Beregisi *censuræ actus suos corrigendos submisisse, non propterea tamen certo consequitur, ut is scriptor velit,* S. Beregisum *Pipino, ejusque uxori Plectrudi a sacris confessionibus fuisse. Potuit enim Pipinus ex consilio* S. Beregisi, *quem ob morum innocentiam vitæque sanctitatem plurimi faciebat, minus recte a se facta sub inde emendare, Sanctumque admonentem non illubenter auscultare, eoque nihilominus confessario non uti. Certe Mabillonius sæpe laudatus tom.* II *Annalium Benedictinorum pag.* 16 *de Sancto nostro agens, licet etiam ejus biographum præ oculis habuerit, ex nullis tamen illius verbis arbitratus est,* Beregisum *Pipino, ejusque uxori Plectrudi a sacris confessionibus* F *fuisse. Ast, inquies, quo munere ergo Sanctus apud Pipinum functus est, quove nomine apud hunc principem diu, ut in Actis edendis dicitur, in palatio versatus est? Mabillonius loco proxime citato, Pipini eum capellanum dici, affirmat ; ast a quo, non edisserit. Videtur tamen Sanctus apud Pipinum, si non confessarii, saltem capellani seu sacellani munere esse perfunctus.*

sacellani munere est perfunctus, auctoritateque

39 *Etenim num.* 12 *biographus noster sic scribit :* Cum itaque Beregisus in comitatu sæpe dicti principis *(Pipini)* diu constans nil reverentiæ gradus defraudans dignanter apud ipsum presbiteratus impleret ministerium, in tanta honoris fiducia eum verebatur, ut conjugem Plectrudem, quam nobilem et morum honestate laudabilem fuisse diximus, ipsi commendaret, et sub ejus dispositione ac nutu sive dominio, vel quando itinerandi instabat necessitas, relinqueret. *Quibus ex verbis, cum iis dicatur Sanctus diu apud Pipinum presbyteratus implevisse ministerium, colligendum videtur,* S. Beregisum, *si non Pipino a sacris confessionibus exstitit, illud saltem munus demandatum sibi habuisse, ut*

AUCTORE C. B.

coram illo principe, sive diebus tantum festis, sive etiam aliis, sacrosanctum Missæ Sacrificium celebraret. Et vero sacrosanctum Missæ Sacrificium coram Pipino subinde saltem celebrasse Beregisum, *colligendum videtur ex eo, quod biographus noster, dum num.* 8 *et duobus sequentibus narrat, Pipinum delinquentem a* Beregiso *fuisse correptum, evenisse id innuat occasione Missæ a Sancto coram Pipino celebratæ. Fuerit ergo* Beregisus *verosimiliter Pipini capellanus seu sacellanus, eique forte etiam a sacris confessionibus, ut adeo non pro certe falso, sed pro dubio tantum habeam,* S. Beregisum *Pipino ejusque conjugi Plectrudi a sacris confessionibus fuisse. Verum sive Sanctus Pipini tantum sacellanus, sive etiam confessarius exstiterit, perspicue interim, uti ex jam dictis et porro dicendis patescet, ex biographo nostro intelligitur, plurimum eum apud prædictum principem gratia atque auctoritate valuisse. Sanctus autem verosimiliter apud Pipinum eo loco fuerit, cum primum in ejusdem comitatum fuit assumptus. Verosimiliter autem id accidit tempore inter annum Christi* 691 *et* 700 *intermedio.*

B

et gratia plurimum valuit: hanc amittere

40 *Etenim juxta dicta num.* 16 *et* 17 *verisimile est,* S. Beregisum *in comitatum Pipini non citius fuisse adscitum, quam hic ad monasterium Sarchiniense S. Trudonis tumulum veneraturus accesserit, ac proin, cum id anno circiter* 691, *uti eodem loco docui, verosimiliter acciderit, consequens est, ut* Beregisus *ante annum illum in Pipini comitatum assumptus verosimiliter non fuerit. Porro, cum Sanctus, ut infra docebo, initio sæculi* VIII *monasterium Andainense exstruxerit, jamque diu, antequam id fecit, presbyteratus ministerio, ut biographus noster num.* 12 *docet, apud Pipinum fuerit perfunctus, consequens est, ut sæculo* VII *nondum elapso in principis illius comitatu jam exstiterit, ac proin, ut in illum tempore inter annum Christi* 691 *et annum* 700 *intermedio fuerit assumptus. Hinc jam etiam consequitur, ut* Beregisus *jam ab eo tempore plurimum auctoritate atque gratia apud Pipinum valere inceperit; quantum autem hæc deinde creverit, manifestum fit ex his biographi nostri num.* 7 *verbis:* Ut majori fiducia eum *(Pipinus Beregisum)* sibi jugiter necteret, prolem suam ex sacro baptismatis fonte renascentem ab eo suscipi patris nomine postulavit, quatenus ex hoc et familiarius apud se de

C

omnibus curam gereret, et artiori astrictus, uti cujusdam fœderis, compagine in palatio retineretur. *Magnum sane hæc arguunt incrementum deinde sumpsisse gratiam, qua* Beregisus, *ut primum in Pipini comitatum fuerat assumptus, mox valuit, jamque etiam antea valere inceperat.*

non metuens, non solum inferiores aulæ ministros,

41 *Verum utcumque Sanctus favore atque gratia apud Pipinum, ejusque conjugem Plectrudem valeret, aulæ tamen illecebris in oblivionem quietis, qua antea in monasterio Trudonensi fuerat gavisus, minime potuit induci:* Vir prudens, *inquit ejus biographus num.* 8, sui non immemor, quo fluctibus naufragosi seculi sese committere impellebatur, eo fidei gubernaculo navim mentis viriliter retorquens, ad portum quietis constanter relabi nitebatur. *Ad hæc quoniam hominum favorem nihili faciebat, modo divinam gratiam integram servaret atque inoffensam, officii sui admonere atque corripere, si quos in aula delinquentes offenderet, minime metuebat.* Quibus..., *inquit iterum num.* 8 *Sancti biographus,* monitis salutis doctrinæ instans operam impendebat, nequaquam, ubi ratio exposcebat, olei lenitate palpandos æstimabat, quamlibet superbæ potestatis gloriis sublimatos, quin gladio

D

spiritus justæque invectionis feriendos opportunum censeret. *Nec solum Sanctus inferiores aulæ ministros, si quando id eorum delicta, pravive mores exigerent, reprehendebat; sed etiam, nullo personarum discrimine habito, ipsummet Pipinum.* Unde, *prosequitur biographus num. proxime citato,* actum est, ut et ipsius terrenæ dominationis, cui se conjunxerat, principis *(Pipini)* animos incurreret. Sed ille tunc *(Pipinum)* nihilominus delinquentem redarguens, terribiles ejus vultus interritus tulit; ex quo quantus erga justitiæ rectitudinem servandam cor ejus zelus charitatis accenderat, et quam magna virtutum gratia intus muneratus enituerit, evidenter colligitur. *Hisce præmissis, narrat deinde post pauca, cujus rei causa Pipinus a* Beregiso *fuerit correptus.*

sed etiam ipsum Pipinum, cum delinqueret, corripuit:

42 *En illum: Dum die quodam seu festo seu alio sacrosanctum Missæ Sacrificium celebrat* Beregisus, *ædem sacram, in qua res divina peragitur, aulicorum caterva stipatus ingreditur Pipinus, loci sacri, mysteriique, quod in eo perficitur, rationem non habet, crinarium, quod capite gestabat,*

E

quodque Cangius in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis, aliique eruditi sertum *seu* capitis ornamentum *interpretantur, deponere seu non meminit, seu præ fastu recusat:* Beregisus, *re observata, principem ad pacis osculum, quamquam admissis aliis, ultroque invitatis, minime admittit, finitoque sacro Missæ Sacrificio, denegati causam osculi percunctantem acriter objurgat. Pluribus hæc omnia Sancti biographus num.* 9 *et* 10 *exponit, indicatque deinde num. sequenti, quam ægre illam Sancti admonitionem seu correptionem tulerit Pipinus; licet interim artus suos, ut num.* 7 *docet idem biographus,* S. Beregisi *censuræ motu proprio submisisset.* Hæc, *inquit,* a justo caritatis fervore dicuntur, et porro ab homine carnalia sapiente non, ut oportuit, animadvertuntur, siquidem suspecte apud se eum *(Pipinus Beregisum)* ex hoc retinebat. Delicata, *inquit pag.* 437 *ad* II *Octobris in Floribus ecclesiæ Leodiensis Fisenus supra laudatus,* res est, tangique non amat hominum ambitio, et fortasse jam tum, *cum reprehensionem hic memoratam a* Beregiso *accepit,* languescere incipiebat Pipini religio; qua non ita multo post omnino prostrata, inducto

F

turpi scorto, Plectrudem legitimam conjugem domo pepulit. *Quibus verbis innuit hic scriptor, memoratam Pipini reprehensionem accidisse, cum hic turpis scorti, id est, Alpaidis amoribus nondum sese dedisset.*

qua quidem re hic princeps nonnihil Sancto

43 *Ast hic auctor a veritate verosimiliter hic deviat; etenim Pipinus,* Heristallius *vulgo cognominatus, de quo hic sermo est, ex Alpaide Carolum Martellum genuit. Quapropter, cum hic, uti apud omnes in confesso est, anno Christi* 741 *vita functus sit, tuncque quinquagenarius exstiterit, consequens est, ut Pipinus, ejus pater, jam ab anno circiter* 689 *fœdis Alpaïdis amoribus laborarit, ac proin, ut supra memoratam Pipini reprehensionem, cum hæc post* S. Beregisi *in aulam Pipini receptionem annum inter* 691, *ut docuimus, et* 700 *factam, acciderit, turpes hujus principis in Alpaidem amores præcesserint. Porro errat etiam verosimiliter laudatus Fisenus, dum loco proxime citato* Beregisum, *eo quod animum Pipini principis a pristina paulatim pietate descissentis offendisset, honestæ missionis prætextu, ad monasterium Andainense ædificandum, forte constitutum*

AUCTORE C. B.

A stitutum scribit, idque accidisse innuit, antequam Alpaïs Plectrudi superinduceretur. Etenim Sanctus, ut post videbimus, monasterium Andaïnense initio sæculi VIII ædificare incepit, ac proin, cum Alpaïs, ut mox docui, Plectrudi superinducta jam fuerit anno circiter 689, consequens est, ut Sanctus, antequam Alpaïs Plectrudi superinduceretur, ad monasterium Andaïnense ædificandum constitutus non fuerit. Quod vero pertinet ad alterum, quod idem Fisenus innuit, Beregisum scilicet honestæ missionis prætextu, ad monasterium Andoïnense ædificandum, fuisse forte constitutum, omnibus omnino probandum non puto. Quamquam enim Sanctus objurgatione, cujus jam meminimus, Pipini animum nonnihil offenderit, fuit tamen huic principi, ejusque conjugi maximæ semper venerationi, eratque in eorum adhuc comitatu, quando consilium inierunt de condendo monasterio, cujus curam administrationemque ipse suscepit.

Accensuit: at non ita, ut honestæ missionis

44 *Imo Pipinus non nisi ægre admodum* S. Beregisum *a se etiam tunc dimisit. Discimus hoc ex libro num. 34 et 37 a nobis laudato, qui* Cantatorium *inscribitur. Ubi enim hujus lucubrationis* B *auctor, monachus item Andayinensis anonymus, narravit, a Plectrude, dum per sylvam Arduennensem iter aliquando faceret, chartam quamdam prodigio mox hic pluribus tractando fuisse inventam, eaque lecta,* Beregisum *sese ad dictæ sylvæ solitudinem excolendam prompte alacriterque Pipino obtulisse, mox subdit :* Placuit Pipino Beregisi propositum, licet gravaretur admodum a se suum emittere carissimum. Illo tamen *(Beregiso nempe)* sæpius insistente, ut rem quantocius accelararet, Pippinus cum comitatu curialium suorum venit ad locum inventæ cælitus cartæ, *locumque, ut verbis infra recitandis refert, ædificando monasterio donavit* Beregiso, *qui statim manum operi admovit. Unde perspicue intelligitur, Pipinum non nisi ægre admodum a se dimisisse* Beregisum, *dum monasterium Andaïnense ei exstruendum commisit. Ast, inquies, laudati Cantatorii auctor non prius, quam sæculo XII ineunte lucubrationem suam adornavit. Fateor, sic habet, idque etiam sic habere, num. 37 ipsemet docui. Verum hinc saltem est consequens, ut Fiseno, sæculi XVII scriptore, qui Sanctum a Pipino suboffenso honestæ missionis obtentu procul forte* C *relegatum scribit, multo sit antiquior, ac proin, ut potiorem, quam ille, fidem mereatur. Accedit, quod ipsemet Fisenus, in Historia sua Leodiensi anno 1642 excusa, pag. 136 scribat,* S. Beregisum *non nisi ægre a Pipino fuisse dimissum, ut nesciam, cur deinde in Floribus ecclesiæ Leodiensis, quos quinquennio post vulgavit, in opinionem oppositam propendeat.*

obtentu cum a se missum fecerit.

45 *Ad hæc, quod Cantatorii auctor hic asserit, biographo nostro, qui, ut num. 9 docui, anno 937* Beregisi *acta litteris mandavit, quique proinde illo est antiquior, subnixum esse videtur. Etenim hic num. 16 sic scribit :* Dum autem exturbati *(Pipinus ejusque uxor Plectrudis)* in ambiguo tenerentur, qui super hoc, quod angelica manu ministratum credebatur, placitum Regi sæculorum agendum foret, Beregisus velut sibi mandatum illud cælitus fuerit, ut, quod mente diu tractaverat, divina dignatio illic adimpleri juberet, confidenter tradi sibi locum expostulat, et persuasu conjugis non posse in hoc opere tam strenuum quempiam inveniri, locum ei *(Beregiso)* tradunt, et ut monasterium debeat ædificari, insistunt. *Quibus verbis innuitur, locum* Beregiso *in sylva Arduennensi a Pipino ad ædificandum monasterium non fuisse concessum, nisi Plectrude, ejus conjuge, suadente, neminem* Beregiso *rei exsequendæ esse aptiorem, ac proin iis satis indicari videtur, Pipinum non nisi ægre a se* Beregisum *monasterii in sylva Arduennensi ædificandi causa dimisisse, ut adeo id, quod hac de re laudati Cantatorii auctor asserit, Sancti nostri biographo videatur esse subnixum, adstipulandumque hic propterea illi potius sit, quam Fiseno, qui nullo antiquioris scriptoris auctoritate innititur. Neque tamen hinc quis existimet, me prorsus pro indubitato habere dictum auctoris Cantatorii assertum, utut etiam biographi nostri auctoritate suffultum. Cum enim tam hic, quam ille multum abætate* Beregisi *remoti sint, fidem omnino certam iis rebus, quas de illo, quamquam etiam communi subinde assensu, scribunt, sola sua auctoritate facere non possunt; quamquam interim biographo quod Cantatorii auctorem ætate superet, nonnihil plus tribuendum sit, ejusque asserta omnia ita passim excipiam, acsi illa pro veris habeam. Et certe pro vero saltem ac indubitato habeo, monasterium Andainense, uti asserit, a* Beregiso, *fundum suppeditante Pipino, fuisse exstructum. At non item omnia alia ejus* E *asserta; præcipue vero ea, quæ hic jam tractanda sunt, quæque cum Cantatorii auctore tradit de monasterii Andoïnensis origine, deque occasione, qua ad hoc exstruendam* Beregisus *in sylva Arduennensi a Pipino locum accepit. De re poterit eruditus lector ex porro dicendis ferre judicium.*

Occasio, qua Pipinus locum ædificando monasterio

46 *Initium duco a Cantatorii auctore. Licet hic plerumque, ut laudati Martenius et Durandus in prævio suo ad illam ejus lucubrationem monito recte innuunt, fide sit dignissimus, dum de monasterii sui primordiis non agit, solumque de his ipsis ea attingat, quæ ex chartis monasterii sui deprehendere potuit, videntur tamen chartæ, quibus usus est, antiquiores non fuisse, quam biographus noster, ac proin, cum hic in argumento de dicti monasterii initiis jam tractando fidem certam facere non possit, eam etiam ille facere non potest. Hoc prænotato, en nunc ipsa huc facientia, quæ Cantatorium apud Martenium et Durandum in numeros distinctum ipso statim num. 1 offert verba :* In pago Arduennensi quoddam castrum Ambra dicebatur, eo quod Amberlacensis fisci caput haberetur, quod funditus eversum, Hunis F vastantibus Gallias, per annos fere trecentos triginta septem desertum ad nihilum devenerat. Temporibus autem Pippini, qui major-domus erat sub Theodorico rege, uxor ejus Plectrudis Amberlacum suæ ditionis fiscum parabat adire, et per prædictum locum transiens tam tædio vastæ solitudinis, quam fervore ætatis confecta, ibidem in pratis virentibus decrevit aliquamdiu requiescere. Et cum post exactam refectionem comites ejus longiori somno premerentur, ipsa curiosior pro equis pascentibus, ne per sylvas vagarentur, neminem excitans, sola surrexit; equisque recollectis, jam lassior, dum super acervum lapidum ibi forte congestum resideret, cartulam quamdam cælitus illapsam obstupuit coram se cadentem : quam licet pavida corripuit, et nemini comitum ausa fidere secretum, ad virum quantocius decrevit revertendum. Cui cum per ordinem retulisset eventum miraculi, ille, evocato Beregiso, viro venerabili, qui tunc in Dei rebus obsequebatur eis, cartulam illi obtulit exponendam sibi.

47 Consultus Sacerdos Dei respondit, locum, quo eadem cartula deciderat, a Deo esse electum, ex

AUCTORE C. B. concessit Beregiso. ex Historia monasterii Andaginensis proponitur;

ex quo multorum animæ transire deberent ad regna cælorum. Pippino vero subjungente, quid sibi inde videretur agendum, Beregisus, rapta occasione, utpote, qui jam diu deliberaverat, mundo relicto, liberius Deo vacare, subintulit principi, ne, quantum in se esset, divinæ dispositioni deesset, paratum se solitudinem illam excolendam suscipere, si eam ille sibi concederet. Placuit Pippino Beregisi propositum, licet gravaretur admodum a se suum emittere carissimum. Illo tamen sæpius insistente, ut rem quantocius accelleraret, Pippinus cum comitatu curialium suorum venit ad locum inventæ cælitus cartæ. Ibi facta legali donatione, et rata coram principibus suis astipulatione, locum ipsum perpetuo habendum Beregiso donavit. *Ita laudatus Cantatorii auctor, cum quo quidem quantum ad monasterii Andaïnensis originem, occasionemque, qua ad illud exstruendum* Beregisus *a Pipina locum accepit, biographus noster fere consentit, atque id quidem in omnibus etiam adjunctis. Ast in eo invicem inprimis discrepant, quod hic tantum assignet nomen, quod monasterio in sylva Arduennensi* Beregisi *cura jam ædificato fuit impositum;* B *ille vero tantum nomen prodat, quo locus, in quo* Beregisus *monasterium exstruxit, insignitus fuit diu etiam ante Sancti ætatem, ac proin ante dicti monasterii exstructionem. Tam ea, in quibus consonant, quam ea, in quibus dissonant ambo illi scriptores, lubet discutere, atque ab iis quidem, in quibus dissonant, duco initium.*

hujus auctor et biographus noster in nonnullis, quæ

48 *Juxta verba duobus numeris præcedentibus ex sæpissime laudato Cantatorio recitata locus, in quo* S. Beregisus *monasterium in sylva Arduennensi exstruxit, castrum antea fuit, quod nomine jam obsoleto* Ambra *erat distinctum. Ad hæc illud, cum* Beregiso *ad ædificandum monasterium fuit a Pipino concessum, jam triginta septem fere supra trecentos annos jacuerat in ruinis sepultum, miserumque cum in statum fuerat redactum ab Hunnis in Galliam sub Attila irrumpentibus; quod postremum ex ejusdem Cantatorii auctore intelligitur, dum lucubrationis suæ num. 2 in fine ita scribit :* Hi *(Hunni)* cum Athala rege suo vindictæ nisibus subservientes, dum Galliarum urbes et castella simul et ecclesias vastarent, hoc quoque castrum *(Ambram)* in transitu suo subverterunt. *Tria ergo hic ab auctore Cantatorii, ut conside-*C *ranti patebit, asserta occurrunt. At, an hæc omnia veritati consonant? Quod ad primum attinet, respondeo, nihil occurrere, ex quo quis pro certo possit evincere, eum locum, in quo* S. Beregisus *monasterium construxit, castrum olim non fuisse nomine* Ambræ *distinctum. Imo vero acervus lapidum, cui Plectrudis in loco illo existens, si modo recte scribant biographus noster et Cantatorii auctor, quietem captura insedit, argumento indubie est, ibidem certe ante ætatem sancti* Beregisi *aliquod ædificium lapideum exstitisse, ac proin forte castrum, in quo etiam juxta Cantatorii auctorem num. 3 exstitit ecclesia beati Petri, Apostolorum principis, nomini dicata, quæ a* S. Beregiso *fuerit reædificata Ad hæc biographus noster in Prologo num. 5 hæc habet :* Hinc advertere possumus, quot tempora fluxerint a prima conditione loci hujus *(Andaïni)* qui, superno respectu disponente, ab hoc religioso Sacerdote *(Beregiso)* primum inhabitari et instaurari cœpit. *Quibus ex verbis, cum iis dicatur* Beregisus *instaurasse locum, in quo monasterium exstruxit, consequens esse videtur, ut ibi juxta biographum ante* S. Beregisi *ætatem ædificium aliquod exstiterit, quod tunc, cum locum illum ædificando monasterio a Pipino accepit, erat collapsum. In hoc forte biographi nostri textu et in iis, quæ Cantatorii auctor, ut jam docui, de ecclesia S. Petro, Apostolorum principi, in castro, nomine Ambra, consecrata memoriæ prodit, præcipue fundatur eorum opinio, qui apud Fisenum in Floribus ecclesiæ Leodiensis acervum lapidum, cui Plectrudis quietura in sylva Arduennensi a Cantatorii Andaginensis auctore et biographo nostro, ut jam vidimus, insedisse dicitur, rudera fuisse existimant collapsi templi, quod, ut* XIV *Septembris in Commentario prævio ad Vitam S. Materni num. 176 docuimus, quidam volunt Andaïni a S. Materno olim fuisse positum, ac S. Petro, Apostolorum principi, consecratum; hanc autem opinionem nec nos vero prorsus absimilem arbitramur.* D

hic utcumque

49 *Porro quod jam pertinet ad secundum et tertium auctoris Cantatorii assertum de Castri, cui Ambræ nomen erat, destructione ab Hunnis sub Attila in Galliam irrumpentibus facta, deque annorum circiter 337 spatio, quod hanc inter et tempus, quo Sanctus monasterium ibi exstruxit, intercessisse affirmat, dubitandum minime est, quin duo illa ejus asserta inter se nequeant componi. Etenim, uti infra ostendam, monasterium Andaïnense sæculo* VIII *ineunte, certeque, spectatis iis, quæ Cantatorii auctor et Sancti nostri biographus adstruunt, non serius, quam anno 714 fuit exstructum. Quapropter si ab hoc anno computentur ordine retrogrado anni 337, quibus castrum Ambra, dum ibi monasterium Sanctus exstruxit, in suis ruinis juxta Cantatorii auctorem ab Attiliana Hunnorum clade jam jacuerat sepultum, pervenietur ad annum Christi 377, quo proinde, uti ex Cantatorii auctoris dictis est consequens, castrum, nomine Ambra, ab Hunnis sub Attila in Galliam tunc irrumpentibus fuerit destructum. Verum tum ex antiquioribus, tum ex recentioribus historiographis constat, Hunnos sub Attila, rege suo, non citius in Galliam, quam anno Christi 451 irrupisse, ut adeo inter tempus, quo* S. Beregisus *monasterium Andaïnense construxit, cladem que ab Hunnis sub Attila castro Ambræ illatam anni longe pauciores, quam 337 intercesserint. Atque hinc jam consequens est, ut inter se componi nequeant duo auctoris Cantatorii asserta, quorum altero affirmat, annos circiter trecentos triginta septem inter monasterii Andaïnensis per* Beregisum *constructionem, et castri, cui nomen Ambræ erat, destructionem intercessisse; altero hanc eidem castro cladem ab Hunnis sub Attila in Galliam irrumpentibus fuisse illatam. Indubie ergo Cantatorii auctor, nisi forte, quod verisimile est, numeri ejus librariorum oscitantia corrupti sint, hic erravit vel in assignando temporis spatio, quod inter monasterii Andaïnensis per* Beregisum *constructionem et cladem castro Ambræ quondam illatam intercessit, vel hanc Attilianæ in Galliam irruptioni perperam attribuit. Atque ita nunc discussis iis, in quibus discrepantia, quæ inter Cantatorii auctorem et biographum nostrum existit, ex priori scriptore nascitur; pergo nunc ad ea, in quibus illa discrepantia a posteriori exoritur.* E F

discutiuntur, invicem discordant:

50 *Narrat itaque num. 20 et 21 noster biographus a Walcando, Leodiensi episcopo, seu, ut ipsiusmet loquendi modo utar, a Walcando, qui Tungrorum pontificatui præfectus erat, canonicis Regularibus, quos S. Beregisus initio in monasterio Andaïnensi instituerat, monachos fuisse, translato*

auctore C. B.

A *slato etiam illuc S. Huberti corpore, subrogatos, ac deinde subdit :* Sed et locum ipsum *(monasterium Andaïnense)* pristino vocabulo, id est, Andaïnam censuit *(Wolcandus scilicet)* vocitandum, quod a fonte, quem illo prædiximus *(nempe num. 17)* derivari, in sui primordio sumpserat. *Quibus verbis aperte innuit, monasterium Andaïnense, dum primum fuerat exstructum, nomen suum traxisse a vicino fonte, de quo idem noster biographus supra ad num. 17 ita scripserat :* Fontibus quoque in vicino ab humo prodeuntibus habundantissime *(locus, in quo* Beregisus *monasterium construxit)* irrigatur, sed remotus ab hiis alius præstantior exurgens ex eadem parte affluit, qui magnitudine sui ceteros in se suscipiens, amnem suo nomini vendicat. A commeantibus autem vel saltum sive locum frequentantibus Andaïna nomen accepit. *Ita biographus, unde monasterium a* S. Beregiso *exstructum* Andaïnum *fuerit vocatum et quis qualisque fons sit, a quo ita fuerit appellatum, recte, quantum opinor, assignat. Certe ejus hac de re asserta facilius apud eruditos fidem invenient, quam ea, quæ num. præcedenti discussimus, Andaginensis Cantatorii* B *auctoris asserta de castro, quod eodem in loco, in quo* Beregisus *monasterium exstruxit, quondam exstitisse affirmat, trecentisque circiter et triginta septem annis ante ætatem* Beregisi *ab Hunnis in Galliam sub Attila irrumpentibus fuisse destructum. At, inquies, nullus apud geographos fluviolus nomine Andaïni seu Andaïnæ distinctus occurrit. Fateor, res ita est : at fluviolus ille, seu rivulus, qui monasterio Andaïnensi primum ædificato nomen fecit, una cum ipso monasterio, sive serius interim, sive citius illud factum fuerit, nomen verosimiliter mutaris. Licet autem apud geographos nullus omnino rivulus seu fluviolus monasterio Andaïnensi, nunc* S. Huberti, *contiguus, nomine Andaïni seu Andaïnæ distinctus occurrat, occurrit tamen fluviolus seu rivulus, qui a Baudrando in Geographia et a Martiniero in Dictionario geographico* Homme *appellatur, ut verosimiliter hoc nomen lapsu temporis induerit præfatus rivulus seu fluviolus, nomine* Andaïna, *a quo quondam monasterium, nunc S. Huberti dictum,* Andaïnum *fuit vocatum. Nihil ergo hinc habetur, quo biographus erroris hic certo convincatur. Ast num. 21 aliud circa præsens institutum tradit,* C *quod a non nemine forte improbabitur. Ibi enim sic scribit :* Non immerito itaque hic locus ita præordinatus eligitur qui, ymaginaria significatione, id est, situ et nomine, quo Andaïnus, id est, irrigatio aquæ vocatur, quæ in eo gerenda erant, apte præfigurasse noscitur. *Prætérquam autem, quod verba hic recitata sensum minus clarum et nitidum reddant, nescio, qua lingua quove idiomate Andaïnus vel biographi nostri ætate vel umquam* irrigationem aquæ *significarit.*

apprime tamen in exponenda occasione,

51 *Atque ita jam discussimus, in quibus Cantatorii seu Historiæ Andaginensis auctor et Sancti biographus invicem dissonant : restat, ut nunc ea examini subjiciamus, in quibus fere inter se consentiunt. Cantatorii auctor quantum ad substantiam hæc habet : Plectrudis, Pipini uxor, Amberlacum, ditionis suæ locum aditura, per sylvam Arduennensem multo comitatu stipata iter habet, solis æstu, vastæque solitudinis tædio fatigata quieti simul corporisque refectioni cum comitibus se dedit, hi, exacta refectione, longiori somno premuntur, Plectrudis experrectior equos huc illucque per sylvam vagantes, nemine excitato, in unum agmen cogit, hacque facto jam lassior, super acervum lapidum ibi forte congestum residet, chartulam quamdam cælitus delapsam coram se cum stupore videt cadentem, hanc, quamquam pavida, in manus arripit, legendamque nemini secretum pandere ausa ad maritum defert : hic* Beregisum *ad se evocat, ab eoque ex lecta charta edoctus, locum, in quo hæc deciderat, a Deo in multorum salvandorum domicilium esse electum, divinæ voluntati obsequitur, atque eum ipsum locum ad ædificandum monasterium Sancto, qui ad rem illam propere exsecutioni mandandam se sponte obtulerat, lubens concedit. Hæc est juxta Cantatorii auctorem monasterii Andaïnensis seu Andaginensis origo, hæc occasio, qua* Beregisus *ad illud exstruendum a Pipino in sylva Arduennensi locum accepit. Cantatorii auctori ad amussim fere consonat noster biographus num. 13 et seqq.; excipe tamen præcipue, quod nec castrum, nec castri, per quod Plectrudis in sylva Arduennensi iter habuerit, nomen prodat. Deinde vero, quod tantum asserat, Plectrudem inter acervum lapidum chartulam invenisse, non vero hanc cælitus fuisse delapsam.*

E

qua Beregisus ædificando monasterio locum a Pipino

52 *Verba huc facientia hæc sunt :* Fessos artus *(Plectrudis)* super acervum lapidum, quem juxta locatum forte viderat, consedendo aliquamdiu relevare voluit. Ergo, cum accessisset, subito ob insoliditatem tumuli lapidibus in circuitu collabentibus, respiciens, cartam quamdam inter saxa decidentem miratur. *Quibus sane neutiquam insinuatur chartam, de qua memorant, cælitus fuisse delapsam. Attamen, cum indicent, Plectrudem non e collabentibus acervi lapidibus, sed inter saxa chartam quamdam vidisse cadentem, non minus Sancti biographus, quam Cantatorii seu Historiæ monasterii Andaginensis auctor chartam illam habere videtur pro prodigiosa seu pro cælitus virtuteve superiori Plectrudi oblata. Et vero rem ita se habere, perspicuum etiam aliunde fit ex ipsomet eodem biographo. Verbis enim proxime recitatis hæc subdit :* Hoc miraculo *(labentis scedulæ)* attonita *(Plectrudis)* contingere *(scedulam)* præsumit, sed quia litterarum ignara, subsistebat, quid promeret, scire non valens, sed tamen hoc non sine alicujus magnæ rei prodigio factum credens, celandam in sinu collocat. *Chartam itaque a Plectrude inter saxa inventam pro prodigiosa habet tum biographus, quam Anda-* F *ginensis Cantatorii auctor, ac proin inter illos hic apprime convenit. Idem fit in iis, quæ prædictæ scedulæ inventionem subsecuta esse, commemorant Compendio hæc omnia num. præcedenti complexus sum ex Cantatorii auctore, ex quo etiam integram eorumdem relationem num. 46 et seq. huc transcripsi, cui, an et in quibus rei adjunctis biographi nostri relatio num. 14 et duobus seqq. Vitæ edendæ inserta consonet, facile ex ambarum collatione studiosus lector perspiciet. Lubet nihilominus, ut dilucidius innotescat occasio, qua* S. Beregisus *locum ædificando monasterio in sylva Arduennensi a Pipino juxta biographum suum accepit, verba ejus, quæ num. 15 et 16 huc spectantia suppeditat, lectoris oculis hic etiam subjicere.*

impetravit, inter se conveniunt. At prodigium

53 *En illa :* Tunc *(allata a Plectrude, quam cælitus acceperat, ad Pipinum charta)* Beregiso secretum *(Pipinus nempe et Plectrudis)* pandere curant, atque recitandam ipsam scedulam tradunt; quam cum legisset, quæ in ea scripta continebantur, consequenter per ordinem pandit; scilicet quod locus ille, ubi inventa apparuit, a Deo electus teneretur, quoniam præscitu messet, aliquando a devota plebe

AUCTORE C. B.

plebe inhabitandum, et esse ex eo multas animas in cælum dirigendas. Dum autem exturbati *(Pipinus et Plectrudis)* in ambiguo tenerentur, quid super hoc, quod angelica manu ministratum credebatur, placitum Regi sæculorum agendum foret, Beregisus velut sibi mandatum illud cælitus fuerit, ut, quod mente diu tractaverat, divina dignatio illic adimpleri juberet, confidenter tradi sibi locum expostulat, et persuasu conjugis *(Pipini nempe nomine Plectrudis)* non posse in hoc opere tam strenuum quempiam inveniri *(quam* Beregisum *scilicet)* locum ei tradunt, et ut monasterium debeat ædificari, insistunt. *Ita biographus noster exponit occasionem, qua* S. Beregiso *locus in sylva Arduennensi exstruendo monasterio a Pipino fuit concessus, moxque verbis, quæ jam nunc recitata proxime sequuntur, quæque infra locum commodius invenient, concessionem illam num.* 16 *docet, Verum, inquies, an illa prodigiosæ schedulæ inventio, cujus occasione biographus et Historiæ monasterii Andaginensis auctor ferunt,* S. Beregisum *monasterio in sylva Arduennensi ædificando locum a Pipino impetrasse, narrationibus certo veris, falsitatisque minime suspectis meretur accenseri? Respondeo, rarum*

B *illud chartæ Plectrudi cælitus oblatæ prodigium una cum plerisque adjunctis, quibus vestitum est, apud eruditos criticos non facile fidem inventurum. Et vero, ut, quod meum hac in re est judicium, candide eloquar, prodigiosam chartam illam valde suspicor pro paro et puto esse habendam commento, quod ad monasterii Andaïnensis initia illustriora facienda excogitatum fuit. Neque est, cur id cuiquam mirum accidat; solent enim monasteriorum initia, quæ hujusmodi prodigiis adscribuntur, pro commentitiis vulgo haberi, nisi solida coævorum minimeque suspectæ fidei scriptorum, aut etiam antiquorum monumentorum auctoritate inveniantur roborata. Talis autem auctoritas aut fides pro prodigioso monasterii Andainensis initio neutiquam militat. Etenim, cum biographus noster, qui illud verbis minime obscuris prodit, non citius, ut num.* 11 *docuimus, quam sæculo* X *Sancti nostri Acta exaravit, a sæculi* VIII *initio, quo monasterium Andainense fuit exstructum, nimium remotus est, quam ut memoratum prodigium, cui ejusdem monasterii initium attribuit, certum atque indubitatum possit efficere, nisi forte monumentis antiquioribus fide dignis deprehenda-*

C *tur inniti. Verum id hic locum certe non obtinet; ipsemet enim, uti etiam num.* 11 *docuimus, sese ea, quæ litteris mandat, ex monachorum antiquiorum relatione ac proin traditione seu potius infida quasi vulgi fama didicisse satis prodit.*

unum et alterum, quod apud hos et alibi

54 *Quod vero pertinet ad Historiæ monasterii Andainensis auctorem, qui pariter chartæ Plectrudi cælitus oblatæ prodigium refert, biographo nostro ætate cedit, ac proin potioris, quam sit ille, auctoritatis esse non potest. Licet autem, uti juxta dicta num.* 46 *laudati Edmundus Martene et Ursinus Durand in prævio suo ad monasterii Andaïnensis Historiam monito recte docent, nihil de abbatiæ suæ initiis tradat hujus Historiæ auctor, monachus scilicet Andaginensis anonymus, nisi quod ex chartis monasterii sui deprehendere potuerit, verisimile mihi neutiquam est, eum prodigiosam monasterii sui originem, quam memoriæ prodit, ex charta aliqua, quæ biographo nostro fuerit antiquior, didicisse. Etenim hic scriptor, uti ex iis, quæ in Prologo num.* 3 *scribit, fas est colligere, antiquas monasterii sui Andaginensis chartas evolvit atque excussit, nec tamen inter eas invenit antiquam aliquam chartam, ex qua didicerit prodigium, cujus occasione* S. Beregisum *ædificando monasterio locum a Pipino accepisse narrat. Ubi itaque biographus noster non potest, sic nec potest Cantatorii Andaginensis auctor indubi-* D *tatum reddere chartæ Plectrudi cælitus allapsæ prodigium, cui velut occasioni primam monasterii Andainensis originem adscribit. Porro prodigiosa illa, qua de jam egimus, hujus monasterii origo alio insuper prodigio, quod jam memorato absimile non est, ornatur in secunda, quam num.* 8 *jam recitavi, lectione Officii a Regularibus S. Augustini canonicis Windesemensibus, aliisque in honorem* S. Beregisi *ad* II *Octobris diem recitari quondam soliti. In illa enim (adi num.* 8 *hujus Commentarii prævii) narratur etiam S. Hubertus, Leodiensis episcopus, ab angelo accepisse chartulam, eamque aureis litteris exaratam, in qua idem, quod in epistola Plectrudi cælitus allapsa, continebatur, locum scilicet, in quo Plectrudis chartam supra memoratam invenerat, a Deo esse electum, ut in eo monasterium ædificaretur, idque, ut in dicta lectione additur, in honorem Principis Apostolorum. Duplici ergo miraculo monasterii Andaïnensis origo hic adscribitur.*

E *pro illa obtruditur, commentis*

55 *At nemo, quantum opinor, erit, qui saltem hoc secundum chartæ S. Huberto ab angelo allatæ prodigium pro commentitio non habeat, ex eoque judicium ad primum pariter commenti suspectandum propensius concipiat. Ut autem studiosus lector perspiciat, quam merito fidem secundo hic jam proposito miraculo denegaturus sit, lubet, quæ eo præcipue conducunt, proferre. Vitam S. Huberti, quam Surius in quarto Sanctorum Trimestri et Joannes Robertus, Societatis nostræ sacerdos, in Historia S. Huberti typis vulgarunt, integram evolvi, nec tamen in ea chartæ S. Huberto ab angelo allatæ, cujus occasione monasterium Andaïnense seu Andaginense sit conditum, mentionem inveni. Quapropter, cum laudatæ Vitæ auctor S. Hubertum mortem sibi instantem, angelo nuntiante, didicisse affirmet, altumque nihilominus sileat de charta, quæ S. Huberto fuerit ab angelo allata, fit hæc merito vel ex hoc solo commenti saltem suspecta. Ad hæc, ut num.* 36 *docui, auctor dictæ lectionis, in qua hujus chartæ prodigium refertur, non citius floruit, quam sub secunda regum Francorum stirpe, imo (vide num.* 37*) verisimile est, eum Sancti nostri biographo ætate esse posteriorem. Quapropter, cum hic ipse scriptor ne* F *unum quidem miraculum, quod de charta Plectrudi cælitus allapsa narrat, ob nimiam suam a re gesta temporis distantiam indubitatum possit efficere, consequens potiori jure est, ut eamdem ob causam nec auctor Lectionis plus semel jam memoratæ indubitatum possit efficere alterum de charta S. Huberto ab angelo allata miraculum, quod priori per* Beregisi *biographum narrato superaddit, quodque, cum apud solum insuper Mauburnum num.* 36 *laudatum, quo forsan est antiquior, inveniatur, proprio forte marte confinxerit, ratus scilicet, fas esse in Sanctorum, conditorumque ab iis monasteriorum honorem quippiam etiam comminisci.*

videtur accensendum

56 *Recte itaque mihi fecisse videntur Regulares S. Augustini e congregatione Gallicana canonici, qui in Lectionibus Officii de* S. Beregiso *nullam omnino chartæ vel Plectrudi, vel S. Huberto divinitus allatæ mentionem faciunt, solumque narrant, Sanctum Pipini liberalitate suffultum monasterium Andainense exstruxisse. Lectiones illas num.* 10 *integras dedi, ad quem propterea, ne ex his, quæ huc faciunt, describendo sim longior,*

A *gior, studiosum lectorem remitto, atque, ut § huic finem imponam, ex biographo nostro nunc, ut me facturum monui, ea verba transcribo, quibus narrat, Pipinum* S. Beregiso *locum exstruendo monasterio concessisse. Exstant illa num.* 16 : *sunt autem hæc :* Igitur præfatus princeps *(Pipinus)* in circuitu *(loci, in quo Plectrudi charta fuerat divinatus oblata)* silvestria obambulans, quantum competere ad planitiem propagandam vel ad ædificia sive ad pastum animalium, seu ad diversos usus visum fuit, statuens contulit; et etiam in Illis, quæ circumjacentibus fiscis retentandum reliquerat, quæcumque necessaria in pastu pecorum eorum, qui cellæ adhærentes, famularentur, vel signa alia opus essent, ut omnino quærentibus nullus prohiberet, statuta lege indixit. Servorum quoque obsequia ac prædiorum jura et ex reditibus aliis sive decimis victus necessaria et quæcumque sacerdos *(Beregisus)* in sumptus ædificationemque loci ab eo expostulavit, voluntarie cuncta concessit.

B
§ V. Sanctus monasterium Andaïnense construit, quo circiter tempore id fecerit, et an monachos, an clericos ibidem instituerit.

Monasterium Andainense summa cura

Beregisus, *impetrato ad condendum monasterium loco, manum operi diligentissime admovit.* Beregisus, *inquit noster biographus num* 17, locum illum saltus, *Arduennensis nempe a Pipino monasterio exstruendo concessum*, angelico ministerio designatum expetiit. Deum sibi adesse adjutorem invocans, et frondosa quæque succidere et construendorum spatia ædificiorum dilatare studiose cœpit. *Subdit deinde nonnulla, quæ ad notitiam loci, in quo Sanctus monasterium exstruxit, unice pertinent, sicque num.* 18 *opportune ad præsens nostrum institutum de Sancti in condendo monasterio sollicitudine agere prosequitur :*
C Ceterum primo adveniens *(in locum sibi monasterio exstruendo concessum)* Vir venerabilis, *(S. Beregisus)* cum opaca sylvæ cuncta densarent, omnem sollicitudinis intentionem adhibet, omnes ad tantum opus concurrere invitat, cunctorum studia exemplo et devotione sua provocat, pontificum, comitum, aliorumque nobilium suffragiis nititur, cognatorum amicorumque subsidiis fulcitur, constanter die noctuque labori insistit, tandemque opus gratum, divina in omnibus favente protectione, feliciter ad effectum producit. Denique monasterium statuit, basilicam constructam beati Petri, principis Apostolorum, nomine et reliquiis consecrat, clericorum officia delegat, annonam et reliquos sumptus in eorum usus necessarios ordinans, qui eis ministrarent, sollerter instituens, sed et vineas et prædiola, quæ devoti quique spontanee monasterio contulerant, diligenter procurans, ut nihil ad exteriores usus pertinens deesset, magnopere providit. *Ita sedulam Sancti in condendo monasterio operam describit ejus biographus, cui Cantatorii seu Historiæ Andaginensis auctor quantum ad substantiam num.* 3 *apprime consonat.*

58 *En etiam ejus verba :* At, *inquit*, Beregisus continuis insistens laboribus, solatiis etiam quorumdam fidelium adjutus, sylvestrem solitudinem purgavit, et habitabilem fecit, nec prius abstitit, quam ecclesiam beati Petri, Apostolorum principis, quæ in præfato castro *(Ambra)* olim funditus eversa fuerat, a fundamentis restrueret, et, collectis secum religiosis clericis, abbatis nomine et officio ibidem Deo militantibus præesset. *Atque hæc sunt, suæ de* S. Beregisi, *in condendo monasterio Andaginensi, ejusque ecclesia, S. Petri, Apostolorum principis nomini dicata, sollicitudine et cura duo illi scriptores memoriæ produnt. Joannes Robertus, Societatis nostræ sacerdos, quem adhuc ante laudavi, in Historia S. Huberti, Quæstione Hubertina* VIII *pag.* 455 *et seq. ea fere omnia verba, quæ nos num.* 46 *et seq. Cantatorio seu Historia Andaginensis monasterii recitavimus, in medium adducit, moxque subdit :* Videor mihi hinc *(ex prodigiosa nempe charta a Plectrude inventa)* non male colligere, eo ipso loco nunc S. Huberti ecclesiam esse, ubi chartula illa, *quæ in Cantatorio verbis ab illo recitatis memoratur*, a Plectrude inventa est, aut certe loco proximo. Erat enim, ut audisti, acervus lapidum congestus, quem fas est credere, fuisse e ruinis castri Ambræ. Atqui ecclesia S. Petri, ab Hunnis eversa, et a Beregiso restituta, in castro Ambra fuerat, ut paulo infra Cantatorium habet. Adde, quod semper piis Catholicis in more fuit, loca id genus prodigiis divinitus nobilitata, templis, sacellis, crucibus, aliisve Christianis monumentis honorare. *Ita laudatus Robertus, sentiens scilicet ecclesiam, quam S.* Beregisus *Andoïni primo exstruendam curavit, quæque deinde S. Huberti nomen induit, eo in loco conditum a Sancto illo tunc fuisse, ubi charta cælo delapsa, a Plectrude fuerat inventa. Et sane verisimile admodum esse ab piorum Catholicorum consuetudinem, ad quam hic scriptor provocat, intra ipsum etiam templi a* Beregiso *conditi ambitum conclusum fuisse locum, in quo a Plectrude inventa fuit prodigiosa illa, cujus sæpissime meminimus, chartula, nisi hæc commenti, uti supra docui, merito esset suspecta, incertumque proinde foret, an locus ullus, in quo* S. Beregisus *ecclesiam potuerit construere, charta cælo delapsa et a Plectrude inventa, fuerit a Deo illustratus. Cum itaque propterea nihil hic, quod sat certum aut etiam verisimile sit, possit statui, a loco, qua ecclesiam Andaïnensem exstructam putat plus semel jam laudatus Robertus, ad* S. Beregisum *iterum revertor, discutioque, an huic primam illius ecclesiæ ædificationem recte quidam abjudicent.*

AUCTORE C. B.

et sollicitudine S. Beregisus, non autem Volcandus.

E

F

59 *Claudius Robertus a jam nominato diversus in Opere, quod Galliam Christianam inscripsit, pag.* 521 *de Andagino seu Andaïno, ut corrupte legit pro Andaïno, hæc commemorat :* Andaginum, vel Andaïnum sancto Huberto sacrum in silva Arduenna, Sainct Hubert, Ordinis Benedictini, diœcesis et ditionis Leodiensis, apud Miræum Origine Benedict. cap. 29 et in Fastis Belgicis, ubi fundatur a Volcando, episcopo XXXV Leodiensi, Beregiso abbate primo constituto circa an DCCCXXV, incensum a Gueusiis MDLXVII, instauratur pia cura abbatum. *Ita laudatus Claudius Robertus, qui etiam pro iis, quæ prodit, lectorem suum ad S. Huberti Historiam a Joanne Roberto conscriptam, et ad caput* XXXIV *Historiæ Leodiensium Pontificum ab Anselmo adornatæ et Notis a Chapeavilla illustratæ remittit. Ab hoc auctore non dissentiunt tom.* IV *pag.* 42 *Galliæ suæ Christianæ Sammarthani Fratres.* Verum, *inquit Cointius in Annalibus ecclesiasticis*

Leodiensis episcopus, uti quidam e Miræo

AUCTORE C. B.

ecclesiasticis Francorum ad annum 725 num. 35, Neutri (Sammarthani nempe et Claudius Robertus) Miræum legerunt. *Et vero horum scriptorum opinioni, qua existimant, monasterium Andaïnense a Volcando, episcopo Leodiensi,* Beregiso *abbate primo constituto circa annum* 825, *fuisse fundatum, tam aperte tum in Originibus Benedictinis, tum in Fastis Belgicis citatis adversatur Miræus, ut, cum pro illa hunc auctorem citant, indubie dicendi sint vel eum non legisse, vel certe perperam intellexisse. Idem etiam obtinet quantum ad Anselmum, seu potius, prout infra dicebo, Ægidium, Aureævallis monachum, uti etiam quantum ad auctorem Historiæ S. Huberti, quos laudati Sammarthani et Robertus pro opinione sua pariter laudant. Ut res plana fiat, lubet verba huc facientia ex Miræo, Anselmo, seu potius Ægidio, et ex Historia S. Huberti transcribere. A Miræo duco initium.*

in Originibus Benedictinis,

60 *Hic auctor in Originibus Benedictinis anno* 1606 *editis capite non quidem vigesimo nono, quod a Sammarthanis et Roberto laudatur, sed deci o sexto, de monasterio Andaginensi seu Andaïnensi hæc habet :* Cœnobii istius condendi auctor fuit S. Beregisus, qui in Sarchiniensi cœnobio à S. Tru-

E done recens exstructo, Regularibus disciplinis informatus, locum hunc a Pipino, majore domus regiæ, impetravit. *Ad hæc in eodem Opere cap.* XV *de monasterio Trudonopolitano seu Sarchiniensi sic scribit :* Quod, cum ad inhabitandum decenter aptatum, in altum *(S. Trudo)* perduxisset, dedicari fecit a sancto Theodardo, Trajectensi episcopo, in honore SS Quintini et Remigii, anno Domini sexcentesimo quinquagesimo septimo, *(imo vide num.* 20, *anno* 664) III Idus Octobris. *Docet ergo laudatus Miræus,* Beregisum, *quem Sammarthani et Robertus primum faciunt monasterii Andaïnensis abbatem, educatum fuisse in monasterio S. Trudonis recens exstructo. Quapropter, cum etiam doceat, idem monasterium anno circiter* 660 *fuisse exstructum, consequens est, ut juxta eumdem Miræum* S. Beregisus *anno circiter* 660 *in vivis jam exstiterit, ac proin, ut anno* 825 *primus monasterii Andaïnensis tunc primum a Volcando episcopo conditi abbas, nisi velis, eum ducentorum circiter annorum ætatem attigisse, constitutus non fuerit ; unde ulterius consequitur, ut Miræus adversetur Sammarthanorum et Claudii Roberti opinioni,*

C *qua existimant, monasterium Andaïnense anno* 825 *a Volcando, Leodiensi episcopo, primo fuisse fundatum, eique tunc primum abbatem* Beregisum *fuisse præpositum.*

et Fastis Belgicis,

61 *Porro Miræus in Fastis Belgicis a Sammarthanis et Roberto pro opinione sua etiam laudatis ad* II *Octobris ita scribit :* S. Beregisus abbas et fundator monasterii Andaïnensis : quod nunc S. Huberti dicitur, ubi et quiescit, colitur Sarchinii ad S Trudonem, S. Andaïni ad S. Hubertum, quæ duæ nunc sunt Benedictinorum abbatiæ in diœcesi Leodiensi. Sarchinii quidem (quod hodie est S. Trudonis oppidum et monasterium) Beregisus literarum et pietatis rudimenta hausit. Grandior factus, ut erat nobili genere natus, cum in aula Pipini Heristallii versaretur, ab ejus conjuge Plectrude locum in media sylva Arduenna (qui Andaïnum ab Andaïna contiguo fonte dicebatur) dono accepit, et in eo monasterium a fundamentis ædificavit, quod sancti Huberti, eo postea translati, nomen induit. Vixerunt autem Andaïni primum clerici seu canonici Regulares, quibus amotis, Valcandus episcopus Leodicensis Benedictinos substituit, ut Jonas in Historia Translationis S. Huberti commemorat. *Quibus verbis narrat, primo quidem* S. Beregisum *ætate*

Pipini, cognomento Heristallii, *cui uxor erat nomine* Plectrudis, *monasterium clericorum seu canonicorum Regularium Andaïnense construxisse ; deinde vero a Valcando, episcopo Leodicensi, amatis clericis seu canonicis Regularibus Benedictinos monachos in eodem cœnobio fuisse substitutos. Quapropter, cum diserte inprimis doceat Miræus,* S. Beregisum *monasterium Andaïnense construxisse, certum fit, hoc juxta illum a Valcando non fuisse exstructum. Deinde vero, cum Pipinus Heristallius, ut plerique antiqui Rerum Gallicanarum Annalistæ testantur, anno* 714 *e vivis excesserit, consequens est, ut juxta Miræum* S. Beregisus *monasterium Andaïnense ante annum illum exstruxerit, ac proin ut hoc diu fuerit exstructum ante Valcandum, cum hic non prius, quam sæculo* IX, *pontificatum Leodiensem gesserit. Manifestum itaque est, Miræum aperte adversari Sammarthanorum et Roberti opinioni, qua primam monasterii Andaïnensis fundationem Valcando, Leodiensi episcopo, adscribunt, eumque anno* 825 *innectunt.*

ex Anselmo, Historiæ Leodiensis auctore,

62 *Dispiciamus nunc, an eorum opinioni pariter non adversentur Anselmus, seu potius laudatus Ægidius, et Historia S. Huberti. Anselmus, imo*

E *Ægidius in Additionibus ad Anselmum, cap.* XXXIV, *cui Chapeavilli Annotationes subduntur, hæc habet :* Eo tempore, *anno scilicet* 814, *cum jam vita functus esset Carolus Magnus,* clerici Andaïnensis monasterii, cum jam pene deficerent, utpote in tam vasta et sterili Heremo *(sylva Arduennensi)* constituti, accepta occasione sibi consulendi, ad Walcandum, Leodiensem episcopum, se contulerunt, et quomodo prædictum locum eorum divina providentia elegisset, quasque in eo paterentur necessitates, illi retulerunt. Lætatus episcopus, se invenisse oportunitatem providendi suæ saluti, si in eodem loco collaboraret voluntati divinæ, omnimoda intentione id exsequendi curam concepit, et, juvante Deo, in præsentem statum suscitavit. Commutato Ordine clericali, anno Domini octingentesimo decimo septimo, Idus Augusti, in die S. Laurentii martyris, cum consilio Papæ Leonis et Lodovici imperatoris, monachorum ibi religionem constituit, dispositis eis possessionibus, quæ sufficerent ibi Deo servientium *. *Quibus verbis hic auctor significat, monasterium Andaïnense ætate Valcandi, Leodiensis episcopi, exstructum jam fuisse, tan-*

F *tumque ab eo, in clericorum seu canonicorum Regularium locum substitutis monachis, fuisse restauratum. Quapropter perspicuum fit, eum etiam adversari Sammarthanorum et Roberti opinioni, qua primam monasterii Andaïnensis fundationem Valcando adscribunt.*

* adde usibus

et ex auctore item Historiæ S. Huberti.

63 *Quod jam pertinet ad Historiam S. Huberti, hujus auctor Quæstione Hubertina* VIII *pag.* 452 *primo sic scribit :* Hæc ecclesia *(quæ in castro Ambræ quondam exstitisse fertur)* cum tot aliis solo æquata est, cum castrum Ambra funditus eversum est, ut loquitur Cantatorium, Hunnis vastantibus Gallias. Addit, per annos fere 337 desertum fuisse, quod de castro non intelligo, nisi in numeros error irrepsit. Nam, si eversum ponamus ad Hunnorum, Attila duce, irruptionem, quæ a Sigeberto anno 453 ponitur, sequetur non esse restitutum ante annum Domini 790, cum tamen circa annum 700 Plectrudis cum suæ ditionis locum adiisse dicatur. *Deinde vero, nonnullis interjectis, pag. sequenti sic prosequitur :* Igitur ecclesia S. Petri, quæ a S. Materno, ipso nascentis Christianæ Religionis exordio, in Andaïno erecta fuit, ab Hunnis circa annum 453 eversa, circa 700

a

A a Beregiso ex integro ædificata est, et, ut arbitror, super iisdem fundamentis. *Ita hic auctor, qui, quamquam nonnulla hic affirmet, quæ non facile cuivis probabuntur, ea tamen profert, quibus se sæpius memoratæ Sammarthanorum et Roberti opinioni adversari prodit. Cum enim primo dicat, Plectrudem anno* 700 *eum odiisse ditionis suæ in sylva Arduennensi locum, qui postea* S. Beregiso *ad monasterium ædificandum fuit concessus; deinde vero asserat, ecclesiam ab Hunnis quondam eversam, circa annum* 700 *ex integro fuisse ædificatam, consequens est, juxta laudatum Historiæ S Huberti auctorem Andaïnense monasterium a Valcando, Leodiensi episcopo, cum hic ante sæculum* IX *pontificatum Leodiensem non gesserit, exstructum indubie non fuisse, ut adeo, prout jam monui, hic auctor laudatæ Sammarthanorum et Roberti opinioni etiam adversetur.*

perperam adstruunt, construxit, hocque Valcandus,

64 *Robertus itaque et Sammarthani, ut monasterium Andaïnense a Valcando, Leodiensi episcopo, fundatum probent, sanctumque* Beregisum, *primum Andoïnensem abbatem, qui Pipino* B *Heristallio, atque etiam, uti infra docebo, S. Huberto, Leodiensi episcopo, synchronus vixit, in tempora Valcandi, inque annum Christi octingentesimum vicesimum quintum rejiciant, Miræum, Historiam S. Huberti et Anselmum Gestorum Pontificum Leodiensium scriptorem perperam adducunt. Ad hæc caput* XXXIV *Gestorum Pontificum Leodiensium, ad quod lectorem remittunt, non ab Anselmo, Leodiensi canonico, qui sæculo* XI, *sed ab Ægidio a Leodio Aureæ vallis Religioso, qui duobus sæculis post floruit, Anselmumque Additionibus auxit, exaratum est, ut adeo pro illo, sicuti num.* 59 *satis innui, meque docturum monui, ad Ægidium potius, quam ad Anselmum lector debuisset remitti. Ceterum potuissent etiam iidem scriptores eodem jure, id est, nullo Cantatorium seu Historiam monasterii Andaïnensis, si librum hunc præ oculis habuissent, in rem suam adducere. Etenim Cantatorii auctor num.* 5 *de Valcando, deque substitutis ab eo in locum clericorum seu canonicorum Regularium Andaïni monachis idem omnino docet, quod caput* XXXIV *Gestorum Pontificum Leodiensium, idque iisdem plane verbis, ut pro certo habeam, Ægidium a Leodio,* C *ejusdem capitis concinnatorem, ex Cantatorii auctore, cum hic sæculo* XII *ineunte, ille* XIII *tantum scripserit, ea omnia hausisse, quæ de Valcando, canonicisque Regularibus a* Beregiso *quondam institutis, monachisque in eorum locum subrogatis tradit. Porro hic mirari subit, a Sammarthanis et Roberto Sigebertum Gemblacensem, quem sæpe alias laudant, in medium etiam ad præsens institutum non fuisse adductum. Hic enim scriptor in Chronographia ad annum* 809 *sic scribit :* Wachandus episcopatum Leodicensem suscipit, qui in Ardainna Andaginum cœnobium construxit. *Quibus verbis sane aperte tradere videtur, monasterium Andaïnense a Wachando seu Valcando primum fuisse constructum, ac proin plus favet laudatis scriptoribus, quam Miræus, Historia S. Huberti et Anselmus, seu potius Ægidius a Leodio, Aureævallis Religiosus.*

quidquid ex Sigeberto possit argui,

65 *Verum, sciscitabitur nunc forte aliquis, qua ratione ergo monasterium Andaïnense, quod antea* S. Beregisum *exstruxisse docuimus, a Walcando seu Valcando, Leodiensi episcopo, ædificatum scribit laudatus Sigebertus? Respondeo, idcirco hunc auctorem verosimiliter id facere, quod, cum Valcandus non solum in dicto monasterio clericis seu canonicis Regularibus, quos ibidem* S. Beregisus *primo instituerat, monachos substituerit, verum etiam, uti ex biographi nostri verbis num. sequenti recitandis, et ex Historia Translationis S. Huberti num.* 85 *laudandu intelligitur, monasterii reditus annuos auxerit, ædificia partim instaurarit, partim antiqua dejecerit, novaque eorum loco condiderit, monachorumque, quos canonicis Regularibus substituit, necessitatibus studiose providerit, totum illud monasterium de novo a fundamentis exstruxisse, ac fundasse, quodammodo dici queat. Quod si autem quis contendat, recitata Sigeberti verba hujusmodi interpretationem non pati, atque adeo Sigebertum velle, primum monasterii Andaïnensis conditorem ac fundatorem esse Walcandum seu Valcandum, Leodiensem episcopum, respondeo, tunc a Sigeberto me hic recedere, atque adhærere biographo nostro, qui, cum Sigeberto, utpote non anterioris quam* XI *sæculi scriptore, sit antiquior, potiorem fidem meretur, dum verbis num.* 57 *recitatis primam monasterii Andaïnensis constructionem* S. Beregiso *attribuit. Cantatorii auctorem, cum Sigeberto fuerit æqualis, in argumenti partem hic non adduco. Omitto etiam Miræum, auctorem Historiæ S. Hu-* E *berti, et Ægidium a Leodio, qui omnes quidem aperte docent,* S. Beregisum *esse primum monasterii Andaïnensis conditorem, sed cum Sigeberto ætate longe cedant, nihil contra eum ex eorum testimonio potest evinci.*

AUCTORE C. B.

tantum restauravit.

66 *Solum itaque huc transcribo ea verba, quæ biographus noster num.* 20 *habet, quæque Valcandum non primum monasterii Andaïnensis conditorem, sed restauratorem tantum fuisse, ostendunt. En illa :* Monasterium *(Andaïnense)* a discipulis *(Beregisi)* postea longo tempore rectum est, usquequo dignæ memoriæ Walcandus pontificatui Tungrorum præficitur, qui cum, inspirante Deo, vellet in sua diœcesi normam sanctæ religionis augmentare, et ideo quo monachorum ordinem, juvante Deo, statuere posset, pia intentione perquireret, locum hunc *(monasterium Andaïnense)* diversis utilitatum affluentiis opimatum pervidens, nullum in episcopio pro tantis oportunitatibus conferendum, et ad hoc, quod cupiebat, tam ydoneum esse judicavit, ideoque studiosa intentione ab ipsis fundamentis innovatum et in parte Orientali transpositum et tam in ædificiorum vastissima ac nobiliori instauratione, quam in agro- F rum, vinearum, servorum obsequentium ac rerum necessariarum varietate, et quicquid illic competebat, præstantissima augmentatione excellentissime nobilitatum decenti honore decoravit, corpusque beati Viri *(Beregisi)* in illud transtulit, et monachorum ordinem instituit, ac deinceps, quod res exposcebat, seu in donorum oblatione, seu in hiis, quæ collata jam fuerant, ut subtrahere quippiam potestatis cujuslibet in reliquo nemini liceret, quo cartis indita imperiali auctoritate firmata servarentur, sagacissimo studio procuravit. *Quo ex textu, cum in eo dicatur, discipulos* S. Beregisi *diu rexisse monasterium a Sancto exstructum, hocque postea a Walcando fuisse a fundamentis innovatum, clarissime sane intelligitur, monasterium Andaïnense a Valcando seu Walcando, Leodiensi episcopo, fuisse tantum restauratum seu potius de novo a fundamentis, ut ita dicam, restructum. Nequit itaque, spectata etiam Sigeberti auctoritate, prima monasterii Andaïnensis constructio Walcando, Leodiensi episcopo, adscribi, nisi huic illam velis attribui, quod primus istud restaurarit,*

atque

AUCTORE C. B.

atque etiam, ut verbis recitatis ait biographus, ad partem Orientalem transpositum Benedictinum fuerit; verum sic nequeunt Sammarthani et Robertus supra laudati intelligi, cum dicti monasterii a Vulcando primum fundati abbatem S. Beregisum pronuntient.

Fecit autem id Sanctus,

67 *Porro, prima monasterii Andainensis constructione atque fundatione Sancto nostro ita asserta, quo circiter anno Beregisus sancto illi operi manum admoverit, nunc inquiro. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 704 num. 41 de tempore, quo monasterium Andainense a S. Beregiso exstructum est, sic scribit :* His circiter temporibus *(anno nempe 704)* ex Pipini majoris-domus ac Plectrudis conjugis munificentia conditum est in Arduenna sylva monasterium Andaïnense sive Andaginense, cui primus abbas præfuit Beregisus a nobis non semel jam laudatus. *Mabillonius vero tom. II Annalium Benedictinorum ad annum 706 pag. 16 ita :* Sub idem tempus *(annum scilicet 706)* Andaginense monasterium condi cœptum, quod a translato istuc sancti Huberti, Tungrensis episcopi, corpore cognomen accepit. *Referunt ergo ambo hi scriptores*
B *monasterii Andaginensis seu Andainensis constructionem ad sæculi* VIII *initium; verum neuter, cur id faciat, rationem ullam affert. Quapropter, cum nihilominus et nobis monasterium Andainense tunc conditum fuisse videatur, lubet hic, ut curioso lector satisfiat, unam alteramve rationem, qua inducti laudatis binis scriptoribus assentiamur, in medium proferre.* S. Beregisus *inter annum Christi* 691 *et* 700 *in comitatum Pipini Heristallii assumptus fuit, in eoque (vide num. 40) diu etiam, antequam monasterium Andaïnense exstrueret, ac proin per aliquot saltem annos mansit. Quare, si Sanctus, uti verisimile est, per decennium saltem in Pipini comitatu, antequam dictum monasterium exstrueret, mansisse statuatur, erit hæc constructio ad initium sæculi* VIII *referenda. At, cum tempus, quo Sanctus in Pipini comitatum assumptus fuit, num.* 40 *probarim ex dictæ constructionis tempore, necesse est, ut hoc, ne circulum committam, alia etiam via ostendam. Rem ergo sic facio.*

quemadmodum hac ratione

68 *Pipinus Heristallius, quo fundum suppeditante,* Beregisus, *ut num.* 57 *et seq. docuimus, in sylva Arduennensi monasterium Andainense, nunc*
C S. Huberti *dictum exstruxit, anno* 714, *ut adhuc ante monui, vita functus est. Quapropter, cum monasterium illud ante principis illius obitum condi cœptum sit, dubium non est, quin ante annum decimum quartum sæculi* VIII *condi cœperit. Jam vero biographus noster num.* 24 *ita scribit :* In hiis miraculorum prodigiis uterque *(S. Hubertus et S. Beregisus)* admirandus, uterque extollendus; qui et in carne manentes uno codemque tempore ambo provinciam *(saltem Arduennensem)* prædicatione et animarum salute illustrarunt, ac locum hunc, *(monasterium Andaginense)* ut præsentia corporali, ita consecratione spirituali dedicaverunt. *Quibus ultimis verbis significare videtur, ecclesiam Andaginensem, ut primum fuerat exstructa, a S. Huberto fuisse consecratam. Quapropter, cum S. Hubertus, ut communiter ab omnibus recipitur, non citius, quam anno* 708 *episcopatum Leodiensem gesserit, consequens est, ut Andaginensis ecclesia, a* S. Beregiso *exstructa, ante annum illum non fuerit a S. Huberto consecrata. Quod si autem, uti admodum verisimile est, eadem ecclesia quatuor annis, aut paulo amplius antequam a S. Huberto consecraretur, ædificari jam cœpta statuatur, inter annum circiter* 704 *et annum* 714 *ædificari cœpta erit, atque adeo ejus, monasteriique, ad quod ea pertinet, constructio ad sæculi* VIII *initium referenda erit; si modo nempe ecclesia, a* S. Beregiso *exstructa, a S. Huberto fuit consecrata.* D

non una

69 *Et vero ecclesiam, quam* S. Beregisus *Andaini exstruxit, a S. Huberto revera consecratam fuisse, D. Adulphus Happart, monasterii S. Huberti sub annum* 1535 *monachus, in Historia monasterii sui Ms. etiam affirmat. Disco id, licet hanc præ oculis non habeam, ex Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus. Hi enim tom.* III *col.* 966 *in subjuncta ad annum* 704, *quo circiter monasterium Andaïnense a* Beregiso *conditum Cointius pronuntiat, observatione hæc habent :* Anno 687 *(conditum nempe est monasterium Andaïnense)* ex monasterii *(Andainensis)* codice Ms., qui inscribitur Cantatorium : at si S. Hubertus cœnobii oratorium consecravit, uti legitur in Historia ejusdem asceterii Ms. auctore D. Adulpho Happart, ejusdem loci monacho sub annum 1535; cum idem S. Hubertus non ante annum 708 ex Cointio creatus fuerit episcopus, origo cœnobii differenda videtur, *ultra annum scilicet* 687. *Ita* E *laudati Scriptores opportune ad propositum nostrum docentes, ecclesiam, quam* S. Beregisus *Andaini construxit, juxta præfatam, quam D. Adulphus Happart adornavit Historiam, a S. Huberto fuisse consecratam. Verum, quod ex monasterii Andainensis codice Ms., qui* Cantatorium *inscribitur, iidem Scriptores asserunt, monasterium Andaïnense anno* 687 *esse constructum, certe id nuspiam aperte in codice illo traditur; nec locus in eo occurrit, ex quo id merito colligas, imo unus est, ex quo consequi videtur, monasterium Andainense anno circiter* 708 *aut alterutro ex duobus sequentibus esse constructum. Etenim codex ille, qui Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus, cum anno* 1725 *Operis sui tomum tertium ederent, Ms. præluxit, anno* 1729 *(vide num. 37 hujus Commentarii prævii) opera et studio Edmundi Martene et Ursini Durand typis est vulgatus, hujusque lucubrationis auctor num. 7 sic scribit :* Ipse quoque sanctus Pontifex *(Lambertus)* post in brevi... martyrio coronatus occubuit, eique in episcopatu B. Hubertus successit. Quo etiam tempore dono prædicti Pippini, ejusque uxoris F Plectrudis locum Andaginum cælitus designatum excolendum Beregisus suscepit. *De S. Lamberto, Trajectensi episcopo, ad* XVII *Septembris egimus, ostendimusque Commentarii prævii §* VIII *martyrium ejus anno* 709 *probabilius esse innectendum. Fuit ergo probabilius S. Hubertus, proximus S. Lamberti in sedem Trajectensem successor, non citius, quam anno* 709, *creatus episcopus.*

ostenditur, initio sæculi VIII,

70 *Quapropter, cum juxta verba Cantatorii Andaginensis proxime recitata* S. Beregisus *locum Andaginum excolendum, monasterii scilicet constructione, susceperit eo ipso tempore, quo S. Lambertus martyrio coronatus est, eique in episcopatum S. Hubertus successit, consequens est, ut monasterium Andaginense juxta laudatum Cantatorium anno circiter* 709 *aut* 710 *fuerit exstructum. At, inquies, in eodem Cantatorio num.* 1 *etiam innuitur, monasterium Andainense condi cœpisse, cum Pipinus esset major-domus Theodorici, atque adeo cum hic rex, qui anno* 691 *obiit, in vivis adhuc superstes regnaret. Fateor, res ita habet : verum, cum Theodoricus pluribus*

A *bus annis regnarit, nemo hinc merito colligat, monasterium Andainense determinato anno* 687 *secundum Cantatorium condi cœpisse. Ad hæc hujus auctor verosimillime hic hallucinatur. Ad tempus enim sæculo* VIII *ulterius hic refert monasterii Andainensis originem; debet autem hæc, uti etiam verbis num. præcedenti recitatis recte facit, initio sæculi* VIII *collocari. Tunc enim illam (vide num.* 68*) collocat noster biographus. Ad hæc num.* 18 *sic scribit :* Monasterii *(Andaïnensis)* decus *(S. Hubertus et S. Beregisus)* in loco divinitus electo ac designato ardentissima devotione exstruxerunt. *Quibus verbis vult S. Hubertum, verosimiliter jam episcopum, una cum* S. Beregiso *monasterium Andainense exstruxisse. Jam vero, cum S. Hubertus, ut docuimus, probabilius non ante annum* 709 *creatus sit episcopus; monasterium autem Andaïnense, ut pariter docuimus, ante annum* 714 *condi cœptum sit, consequens est, ejus originem, spectato hic iterum biographo nostro, initio sæculi* VIII. *et quidem inter annum* 709 *et* 714 *collocandam esse. Malo tamen eam, quo minus subsit errandi periculum, ad initium sæculi* VIII, *prout jam num.* 68 *feci, duntaxat referre. Atque ita determinato jam, utcumque potui, tempore, quo circiter Sanctus noster* B *monasterium Andainense exstruxit, inquirendum restat, an ibi primum monachos, an canonicos Regulares instituerit. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 725 *num.* 35 *et seqq., Sanctum ibi primo clericos seu canonicos Regulares instituisse contendit. Cointio assentitur auctor Historiæ S. Huberti supra laudatæ. Idem faciunt etiam plerique Scriptores Benedictini, eosque inter, uti ex num.* 21 *hujus Commentarii prævii intelligitur, ipsemet Menardus, licet interim contendat,* S. Beregisum *non canonicum Regularem, sed monachum fuisse.*

ibique canonicos Regulares primo instituit.

71 *Mabillonius tom.* II *Annalium Benedictinorum pag.* 16 *sic scribit :* Andaginum a Pippino Plectrudis interventu *(Beregisus)* adeptus, eo loci monasterium statuit, basilicam beati Petri Apostolorum principis nomine ac reliquiis consecrat, eamque clericis CANONICO ORDINE MILITANTIBUS tradidisse, ipseque Pater in eodem habitu sociatus fuisse dicitur. *Quibus verbis, cum de monachis a* S. Beregiso *Andaïni primum institutis nuspiam mentionem faciat, satis indicat, sese ad eumdem non esse a Menardi, aliorumque* C *num. præcedenti laudatorum opinione, quam etiam sæculo* IV *Benedictino, parte* I *pag.* 294 *diserte amplectitur. In eamdem etiam sententiam eunt Benedictini item Galliæ Christianæ auctæ Scriptores. Etenim tom.* III *col.* 966 *de monasterio Andaginensi hæc memorant.* Andaginense seu Andaïnense S. Petri, modo S. Huberti monasterium, ordinis quondam canonicalis, nunc Benedictini, positum est in Arduenna silva ad amnem seu fontem Andaginam vel Andaïnam, a quo primum locus nomen accepit. *Liquet igitur ex plurium Benedictinorum aliorumque scriptorum opinione, a* S. Beregiso *Andaïni canonicos Regulares, non autem monachos, primum fuisse institutos. Attamen, en, bini hic recentiores Benedictini Ordinis scriptores sese offerunt, qui contrarium contendunt. Sunt autem hi, quos sæpe jam laudavi, Edmundus Martene et Ursinus Durand. Etenim tom.* IV *Collectionis veterum Scriptorum col.* 917 *et seq. in suis ad Cantatorium seu Historiam monasterii Andaginensis Annotationibus sic scribunt :* Clericos sæculares in monasterio Andaginensi a Beregiso abbate institutos fuisse vulgo ferunt; at repugnare videtur, quod Beregisus ipse sub religionis habitu in Trudoniano monasterio educatus clericos sæculares in vasta solitudine adunaverit. Certe clericorum nomine sæpius intellectos fuisse olim monachos, docet Mabillonius in Præfatione ad Sæculum II Benedictinum. Mihi omnino probabile videtur, primos Andaginensis monasterii inhabitores monachos fuisse, quibus ignoto nobis aliquo casu substituti fuerunt clerici, et his iterum monachi. *Ita laudati Cantatorii Andaginensis editores, aut, cum in singulari numero efferatur opinio verbis recitatis contenta, saltem unus eorum, qui Notas suas Cantatorio subnexuit.*

AUCTORE C. B.

non monachos, prout rationibus parum

72 *Verum expendamus nunc singula, quæ in memorata ad Cantatorium observatione continentur, asserta.* Clericos sæculares in monasterio Andaginensi a Beregiso abbate institutos fuisse, vulgo ferunt. *Primum hoc est præfatæ Observationis assertum. At, quæso, quinam illi sunt, qui ferunt, canonicos sæculares in monasterio Andaginensi a* Beregiso *abbate fuisse institutos? Is verosimiliter Historiæ Andaginensis scriptorem non accensebit aut certe, uti ex dicendis num.* 74 *patescet, accensere merito non potest Observationis auctor, cum hanc instituit occasione verborum,* E *quibus ille num.* 3 *indicat,* Beregisum *collegisse secum in monasterio Andaïnensi* religiosos clericos, *iisque ibidem Deo militantibus abbatis nomine et officio præfuisse. An forte illud ferunt biographus noster, isque, qui caput* XVI *Chronici Trudonensis (neque enim hoc ab uno eodemque scriptore concinnatum est) litteris expressit? An forte Molanus, Miræus, aliive recentiores scriptores? Verum Molanus, cui Miræus aperti sime assentitur nec repugnat Menardus, in Natalibus Sanctorum Belgii loco supra citato ait, Andaïni ex primæva institutione fuisse, non* clericos Sæculares, *sed* clericos sive canonicos Regulam professos. *Quod vero jam pertinet ad biographum nostrum et illum, qui caput* XVI *Chronici Trudonensis conscripsit, prior num.* 19 *ait,* S. Beregisum *in monasterio a se exstructo* clericis canonico ordine militantibus *in eodem habitu esse sociatum. Idem etiam affirmat posterior. Debentne forsan hic per* clericos canonico ordine militantes *intelligi* clerici sæculares? *Nemo sane sive Martenio sive Durando id asserenti facile assentietur. Et certe, ne in Chronico Trudonensi per* clericos canonico ordine militantes *intelligi possint* clerici sæculares, *obstant* F *verba num.* 19 *adhuc producta, quæ verbis ex eodem Chronico num.* 31 *recitatis proxime subduntur. Sunt autem hæc :* Quod *(monasterium Andaïnense)* modo S. Huberti in Arduenna nuncupatur, ubi Waso, Leodiensis episcopus, delato eodem a Trajecto corpore dicti S. Huberti, pro canonicis Regularibus monachos instituit. *Quibus verbis clare asseritur, canonicos Regulares Andaïni tunc saltem fuisse, cum Waso seu Walcandus, Leodiensis episcopus, iis monachos substituit, ac proin consequens est, ut etiam tunc in monasterio illo canonici Regulares exstiterint, cum a* Beregiso *primo fuerat exstructum.*

solidis in Observatione quadam

73 *At, inquit, ne hanc conclusionem cogatur admittere, Observationis sæpius memoratæ auctor,* omnino probabile videtur, primos Andaginensis cœnobii inhabitatores monachos fuisse, quibus ignoto nobis aliquo casu substituti fuerunt clerici, et his iterum monachi, *a Walcando nempe. Verum quo ex capite Observationis auctori omnino probabile videtur, primos Andaginensis cœnobii inhabitatores monachos fuisse, iisque ignoto aliquo casu clericos, sæculares scilicet, ut contendere*

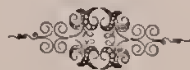
AUCTORE C. B.

tendere debet hic auctor, substitutos jam fuisse, antequam his Walcandus seu Waso monachos iterum subrogaret? Evolvi scriptores bene multos tum Benedictinos, tum alios, qui Ordinis S. Benedicti non sunt; ne vel unum autem invenire quivi, qui opinioni illi ab Observationis auctore adstructæ, non dicam, faveat, sed vel favere videatur, ut adeo novellum dumtaxat inventum eo fine, quem mox aperiam, confictum mihi esse appareat. At, inquit idem Observationis auctor, repugnare videtur, quod Beregisus ipse sub religionis habitu in Trudoniano monasterio educatus clericos sæculares in vasta solitudine adunaverit. Ita ille, contendens scilicet vel ob vastam solitudinem, in qua Beregisus monasterium Andaïnense construxit, clericos sæculares a primæva institutione ibidem non fuisse, vel ob ipsummet monasterii ejusdem conditorem, S. Beregisum, qui sub religiosis habitu in monasterio Trudoniano fuerat educatus. Verum, neque ex priori, neque ex posteriori capite quidquam habetur, quod opinionis ab Observationis auctore adstructæ confirmationi subserviat. Non ex posteriori ob jam dicta num. 21 et seqq.; non
B ex priori, primo quidem quia, uti ex jam dictis manifestum est, S. Beregisus non clericos sæculares, ut perperam adstruit Observationis auctor, sed Regulares in monasterio Andaïnensi primo instituit; licet autem forte repugnaret, Sanctum in vasta solitudine adunasse clericos sæculares, non propterea tamen repugnaret, in ea adunasse ipsum clericos Regulares. Deinde vero quia, si ob vastam solitudinem, in qua S. Beregisus monasterium Andaïnense construxit, verisimile sit, ibidem a primæva institutione clericos sæculares non fuisse, eamdem ob vastam solitudinem, in qua idem monasterium ante ætatem Walcandi situm mansit, verisimile etiam esse debet, ibi nec ante ejusdem Walcandi ætatem clericos sæculares monachis a S. Beregiso, ut contenditur, primo institutis, fuisse subrogatos, quod tamen vult sæpissime laudatæ Observationis auctor.

ad Cantatorium Andaginense

74 Ad hæc, fac ex ratione aliqua aliunde quam ex veterum testimonio aut monumentorum fide quæsita minus verisimile videri, Andaïni primo clericos seu canonicos Regulares a S. Beregiso fuisse institutos, quid, quæso, hæc potest evincere contra apertum Cantatorii seu Historiæ monaste-
C rii Andaginensis testimonium, quo, ut supra dixi, clare asseritur S. Beregisus clericos religiosos Andaïni secum collegisse, iisque abbatis nomine præfuisse? Ait quidem Observationis auctor, Clericorum nomine, ut docet Mabillonius in Præfatione ad sæculum II Benedictinum, sæpius intellectos olim fuisse monachos. Verum ex subsequentibus in eodem Cantatorio verbis manifestum fit per clericos religiosos ibidem monachos non posse intelligi. Etenim verbis num. 58 recitatis hæc proxime subduntur: Quo (S. Beregiso) post labores hujus peregrinationis ad Deum migrante, longo post tempore successores ejus ibi (in monasterio Andainensi) perseveraverunt in clericali schemate, donec Ludovico Pio imperatore, filio Caroli Magni, regnante, divina dispositio locum eumdem ampliavit, dum nempe eumdem Walcandus, Leodiensis episcopus, restauravit. Clerici ergo a S. Beregiso Andaïni instituti perseverarunt a sancti sui Conditoris obitu usque ad regnum Ludovici Pii, atque adeo usque ad monasterii Andainensis restaurationem a Walcando, qui eo monachos introduxit, anno 817 factam, idque sub veste clericali, seu, ut ait Cantatorium, sub clericali schemate; unde indubie consequitur, ut juxta Cantatorium in monasterio Andaginensi usque ad ætatem Walcandi,
D donec hic illud restauraret, clerici exstiterint sub eodem habitu, sub quo, vivente S. Beregiso, exstiterant. Jam vero, cum certum sit, ipsequemet Observationis auctor admittat, ætate Walcandi in monasterio Andaïnensi, donec hoc ille restauraret, clericos exstitisse, non monachos, ac proin, hos habitum clericalem, non monasticum tunc gestasse, consequens est, ut, vivente Beregiso, religiosi ejusdem monasterii incolæ hujusmodi habitum pariter gestarint, atque adeo, ut a primæva institutione clerici seu canonici Regulares exstiterint, non vero monachi, quibus deinde ante Walcandi, Leodiensis episcopi, ætatem clerici fuerint substituti.

75 Nequit itaque a me, utpote nulla vel monumenti vel scriptoris antiqui fide seu auctoritate subnixa, pro omnino probabili admitti prædicta Observationis auctoris opinio, nec vero pro tali illam ipsemet, quantum opinor, obtrusisset, nisi sibi propositum habuisset S. Beregisum et S. Trudonem Ordini suo Benedictino quoquo modo asserere. Videbat enim, si admittatur contenditur
E S. Beregisum Andaïni clericos seu canonicos Regulares instituisse, contra S. Beregisi ac deinde contra S. Trudonis monachatum, ut supra contra solius Beregisi monachatum jam feci, sic posse argui: verosimillimum est, Beregisum Andaïni ejusdem, cujus ipse erat, professionis homines instituisse, atque adeo, si clericos seu canonicos Regulares Andaïni instituit, clericum seu canonicum Regularem fuisse. Jam vero, si Beregisus canonicum Regularem fuerit professus, consequens est, ut S. Trudo Sarchinii, cum ibi Beregisus sub hujus disciplina diu vixerit, eamdemque haud dubie vivendi normam, quam ceteri ejusdem loci religiosi incolæ, sit secutus, canonicos Regulares pariter instituerit, atque adeo, ut ipsemet, cum eo loco verosimillime suæ professionis homines posuerit, clericus seu canonicus Regularis, non autem monachus exstiterit. Hoc argumentum fortissime sane tam contra S. Trudonis, quam contra S. Beregisi monachatum militat; ideoque vehementissime suspicor, Observationis auctorem non alio fine, quam ut illius vim eluderet, primos monasterii Andaïnensis incolas contra receptissimam opinionem facere monachos, non canonicos Regulares. Ceterum, inquiet non nemo,
F cum S. Beregisus clericos seu canonicos Regulares, uti ex jam disputatis certum atque indubitatum videtur, Andaïni primo instituerit, quamnam illis Regulam servandam præscripsit? Respondeo, id me prorsus ignorare, atque adeo etiam an et in quibus hæc diversa fuerit a Regula, quam hodie canonici Regulares profitentur. Clericos interim seu canonicos a Sancto Andaïni institutos Canonicorum Regularium nomine distinxi ac porro distinguam, tum quod dubium mihi non sit, quin Regulam saltem aliquam sibi a Sancto habuerint præscriptam, tum etiam quod multi eruditi scriptores suo exemplo ad id me inducant.



§ VI.

A

§ VI. Sanctus vineas quasdam a Grimberto comite monasterio suo obtinet, an S. Huberto in convertendo ad fidem pago Arduennensi cooperatus sit, quo circiter tempore obierit et quis honor ei, velut Sancto, post mortem fuerit delatus.

Ex charta, qua Sancto Vineas quasdam donat

B

Cum ergo, *inquit biographus noster in Prologo num.* 3, de hiis *(tempore et majore-domus Pipino, sub quo Sanctus floruit)* cunctarer, contigit chartam reperiri, quæ sub custodia ecclesiæ reservatur reposita. Hæc namque sub ipsius venerabilis abbatis *(Beregisi)* tempore ipsius nomini data est a quodam illius temporis comite, nomine Grimberto, et per ipsam donatio vinearum Treveris, quæ adhuc in jure monasterii *(Andaïnensis)* retinentur facta. Cum ergo hanc discuterem, et pro difficultate barbaricæ scripturæ non facile penetrarem, adverti in ultimo, quod ipsa proponebat in quinto anno Theoderici regis se editam fuisse. Inde recurrens ad ea volumina, ubi regum supra dictorum gesta describuntur, repperi sub Theoderico rege Francorum, Pipinum cognomento Minorem filium Ansgisi Austrasiis cum quodam Martino ducatum præbuisse; sed Martino ab Ebroïno, qui major palatii erat, interfecto, eodemque Ebroïno post interempto, Pipinum principale regimen sub rege adeptum. *Ita ratiocinatur Sancti nostri biographus, ut Pipinum illum, quo majoratum-domus in Austrasia gerente,* S. Beregisum *palatium incoluisse, ante asseruerat, fuisse probet Pipinum, Ansegisi filium,*

C

cognomento Heristallium. *Verbis enim proxime recitatis, postquam nonnulla alia interposuit, num.* 4 *hæc subjungit :* Videtur namque sub illius Pipini, filii Ansgisi, id est, Junioris, tempore hunc venerabilem Virum *(S. Beregisum)* fuisse, scilicet quoniam, dum Austria ipso duce potiretur, Theodoricus, cujus supra dicta scedula *(charta, qua Grimbertus comes* S. Beregiso *donationem facit)* nomine roboratur, regni gubernacula agebat. *Totum autem hujus scriptoris ratiocinium, ut consideranti patebit, eo fere recidit : Pipino majoratum-domus in Austrasia gerente, rex erat Theodoricus, cujus anno quinto memorata donationis* S. Beregiso *factæ charta notatur ; ergo Pipinus, quo majoratum-domus in Austrasia gerente,* S. Beregisus *palatium incoluit, fuit Pipinus, filius Ansegisi, cognomento* Heristallius.

Grimbertus comes, ostenditur Pipinum, sub quo

77 *Verum, quamquam ex charta donationis a Grimberto comite* S. Beregiso *factæ, quæ charta anno quinto Theodorici regis data notatur, probari quidem possit, Pipinum, sub quo Sanctus palatium incoluisse dicitur, fuisse Pipinum Heristallium, peccat nihilominus biographi nostri ratiocinium ex eo, quod Theodoricum, cujus anno quinto præfata donationis charta emissa signatur, faciat Theodoricum tertium, qui anno* 673 *in Neustria et Burgundia, ac deinde anno* 678 *etiam in Austrasia regnare incepit, annoque* 691, *ut nunc communior fert opinio, e vivis excessit. Theodoricus enim, sub quo Pipinus majoratum-domus gessit, sine ulla controversia est Theodoricus tertius; Theodoricus autem, cujus anno quinto vinearum quarumdam apud Treviros donationem a Grimberto comite, addito ad donationis munimen authentico chartæ instrumento,* S. Beregisus *impetravit, fuit Theodoricus IV, cognomento* Calensis. *Rem sic ostendo : Memorata vinearum donatio, uti ex verbis biographi num.* 76 *recitatis liquet, a Grimberto comite facta est* S. Beregiso *in favorem monasterii Andaginensis, ac proin, postquam hoc jam esset exstructum. Jam vero, cum initio sæculi* VIII, *ut num.* 67 *et seqq. docuimus, dumtaxat sit exstructum, consequens est, ut Theodoricus, cujus anno quinto præfata charta signatur emissa, non sit Theodoricus III, cum hic ante initium sæculi* VIII, *anno scilicet* 691 *e vivis excesserit. Theodoricus ergo, cujus anno quinto vinearum quarumdam apud Treviros donatio* S. Beregiso E
fuit facta, est Theodoricus IV seu Calensis, *quo cognomine distingui ab historicis solet, quod e monasterio Calensi, cui fuerat inclusus, ad Francorum solium fuerit evectus. Accidit autem id, uti apud omnes fere eruditos in confesso est, anno* 720; *unde consequitur, ut sæpius memorata vinearum donatio seu potius chartæ ad eam roborandam confectio, cum anno quinto Theodorici regis consignetur, anno Christi* 725 *aut certe* 726 *contigerit.*

Sanctus palatium incoluit. Pipinum Heristallium fuisse,

78 *At, inquies, cum Theodoricus, uti jam contra* S. Beregisi *biographum luculenter ostensum est, non sit Theodoricus III, qui, Pipino Majoratum-domus gerente, regnavit, qua ratione jam ex præfata donationis charta anno quinto Theodorici regis notata probari sat certo potest, Pipinum, sub quo* Beregisus *palatium incoluisse dicitur, fuisse Pipinum, cognomento* Heristallium ? *Respondeo, id a me sic ostendi :* Beregisus *vel sub Pipino Heristallio, vel sub Pipino Landensi, vel sub Pipino, qui cognominatur* Brevis, *palatium incoluit, ac proin, cum id neque sub Pipino, qui cognominatur* Brevis, *neque sub Pipino, qui* Landensis *vocatur,* F
acciderit, reliquum est, ut sub Pipino Heristallio evenerit. Beregisum *autem neque sub Pipino Landensi, neque sub Pipino Brevi palatium incoluisse, sic probo : Sanctus, cum in Pipini, cujus palatium incoluisse dicitur, comitatum assumptus fuit, viginti quinque ut minimum annorum ætatem jam attigerat, eratque tunc, cum monasterium Andaïnense construere incepit, quadraginta ut minimum annorum, uti necessario consequitur ex sacerdotio, ad quod jam, cum in comitatum Pipini assumptus est, juxta dicta num.* 18 *erat promotus, et ex mora, quam apud Pipinum, antequam monasterium exstrueret, in palatio secundum jam ante dicta fecit. Jam vero, cum Pipinus Landensis anno circiter* 640 *miseram hanc et mortalem vitam cum beata et immortali commutarit, ex memorata donationis charta, cum hanc* S. Beregisus *anno quinto Theodorici Calensis, id est, anno Christi* 725 *aut* 726 *a Grimberto comite impetravit, certissime consequitur, ut Pipinus, sub quo palatium incoluisse Sanctus dicitur, non sit Pipinus Landensis, nisi velis* Beregisum, *cum præfatam chartam a Grimberto comite impetravit, centum et viginti quinque annorum ut minimum*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

mum fuisse. Quod jam pertinet ad Pipinum Brevem, hic non ante annum 741 *majoratum-domus gessit, ac proin, cum Sanctus, antequam monasterium Andaïnense construeret, atque adeo antequam donationis chartam in hujus favorem a Grimberto comite impetraret, palatium sub Pipino aliquo, majore-domus, incoluerit, ex charta illa, cum anno quinto Theodorici Calensis, id est, anno Christi* 725 *aut* 726, *ac proin, antequam Pipinus Brevis major-domus esset, statuatur emissa, certissime etiam consequitur, ut Pipinus, sub quo majoratum-domus tenente,* S. Beregisus *palatium incoluisse dicitur, non sit Pipinus Brevis. Quapropter, cum etiam, uti prius docui, non sit, spectata, qua de hic sermo est, donationis charta, Pipinus Landensis, consequens est, ut sit Pipinus Heristallius sub quo quo minus Sanctus palatium credatur incoluisse, nihil impedit. Etenim Pipinus Heristallius sæculo* VII *senescente majoratum-domus gerere incepit, eumque usque ad annum* 714, *quo obiit, etiam tenuit; potuit ergo sub hoc jam majore-domus* S. Beregisus, *antequam in favorem monasterii a se exstructi donationis chartam a Grimberto* B *comite anno* 725 *aut* 726 *impetraret, palatium incoluisse, simulque tunc, cum prædictam chartam impetravit, ætatem fide majorem non attigisse.*

Sanctus in convertendo ad fidem saltu Arduennensi

79 *Atque ita jam definito tum rege, quo regnante,* Beregisus *donationem vinearum a Grimberto comite impetravit, tum majore-domus, sub quo Sanctus palatium incoluisse dicitur, progredior nunc ad aliud, quod a biographo nostro de* S. Beregiso *num.* 27 *et seq. refertur. En ejus verba :* Nulli, *inquit,* ergo dubium, quin in eadem gratia *(prædicatione Evangelii)* beatum patrem Beregisum cooperatorem *(S. Hubertus)* habuerit, quandoquidem in monasterio, quod in ipso territorio *(Arduennensi Beregisus)* exstruxerat, bonis operibus desudans, uno in tempore eodem charitatis ardore fervens et sub eo *(S. Huberto)* gradum quoque sacerdotii ipse *(Beregisus fuit)* administrans; credibile habetur, quod et ipse consequenter reverendus Pontifex *(S. Hubertus)* illius monasterii *(Andaïnensis)* ac loci amplificandi cooperator extiterit. Simul etenim prædicationi instantes alterna devotione provocati et paganorum multitudinem in C eadem terra *(Arduennensi)* consistentium ad fidem veram, Deo juvante, perduxerunt, et monasterii decus in loco divinitus electo ac designato ardentissima devotione exstruxerunt. *Ita hactenus Sancti nostri biographus ex conjectura potius, quam ex certa notitia aut etiam accepta e senioribus monasterii sui monachis traditione asserens,* S. Beregisum *S. Huberto in Evangelii prædicatione populorumque in saltu Arduennensi habitantium ad fidem conversione cooperatorem exstitisse. Etenim, ubi narravit,* S. Beregisum *S. Huberto synchronum vixisse, huncque præcipue e territorio Arduennensi, divina miserante clementia, idololatriam disputisse, mox subdit :* Nulli ergo dubium, quin in eadem gratia *(Evangelii prædicatione, atque idololatriæ expulsione)* beatum patrem Beregisum cooperatorem *(S. Hubertus)* habuerit. *Quo certe concludendi modo, spectatis præmissis, innuere videtur, sese S. Huberto in opere Evangelico cooperatorem idcirco tantum adjungere* Beregisum, *quod hic illi, dum e territorio seu saltu Arduennensi idololatriam penitus fugavit, in eodem terrarum tractu synchronus vixerit.*

80 *Verum utut sit, cum S. Hubertus ab anno circiter* 709 *usque ad annum* 727 *sedem Trajectensem tenuerit, illi sane, qui jam disputata de tempore exstructi monasterii Andaïnensis consideravit, dubium esse non potest, quin* S. Beregisus *S. Huberto synchronus vixerit. Ad hæc certum est, S. Hubertum multis in locis ac præcipue in saltu Arduennensi idolorum cultum summa cura summoque nisu abolevisse. Etenim in Sancti hujus Vita a Joanne Roberto suis in hanc Notis, Quæstionibusque Hubertinis præfixa cap.* IV *de S. Huberto hæc leguntur :* Omnem namque Arduennam hisce cultibus *(idolorum profanorumque rituum)* hactenus mancipatam in brevi sacrilega servitute liberatam, famulitio Domini subjugavit. *Cum itaque S. Hubertus idolorum cultum in saltu Arduennensi penitus exstirparit, populosque tractus hujus ad verum unius Dei cultum adduxerit, verosimillimum sane mihi esse apparet id, quod biographus noster, quamquam forte dumtaxat conjectando, scribit, sanctum nempe* Beregisum *in sylva Arduennensi versantem S. Huberto, cui contemporaneus exstitit, strenuam operam in abolendo idolorum cultu, populisque ad veram fidem convertendis navasse. Atque id quidem confirmatur utcumque ex Cantatorii seu Historiæ Andaginensis auctore, En adeo etiam ejus verba :* Et quia, E *inquit num.* 7 *sub finem,* B. Hubertus pro cura animarum sibi credita, ut in Vita ejus legitur, per omnem Arduennam studuit evacuare idololatriam, quæ adhuc ibidem supererat, liquet, quod ex confrequentatione commeandi uterque *(Beregisus et Hubertus)* fuit notissimæ cognitionis, ejusdemque in Deum dilectionis et devotionis, nec minus etiam cooperationis in hoc loco *(monasterio Andaïnensi)* divinæ electionis, utriusque instantia prædicationis, fatiscente perfidia, in eodem territorio profecit augmentum Christianæ religionis; unde et, largiente Domino, concessum est, ut, quos ipsa provincia adhuc in carne positos meruit habere doctores, eosdem cum Christo regnantes, habeat specialiter patronos et defensores.

opus suum, ut verisimile est loco S. Huberto.

hicque vicissim in condendo monasterio Beregiso, qui et abbas

81 *Quo textu, cum in eo dicatur* utriusque *S. Huberti scilicet et* S. Beregisi, instantia prædicationis, fatiscente perfidia, in eodem territorio *(Arduennensi)* profecisse augmentum Christianæ religionis, *perspicue sane innuitur,* S. Beregisum *S. Huberto in prædicando per saltum Arduennensem Evangelio, veroque Dei cultu* F *propagando opem tulisse. Licet autem, quod de hoc argumento verbis recitatis scribit Cantatorii auctor, ex biographo nostro verosimiliter deprompserit, huicque ille, uti jam docui, ætatis prærogativam cedat, pondus tamen qualecumque ad biographi asserta idcirco addit, quod pro gravi auctore ob eruditis habeatur, quodque, quæ in Cantatorium seu monasterii Andaginensis Historiam a se concinnatam ex scriptoribus antiquioribus transfert, ea saltem calculo suo approbare videatur. Porro Cantatorii auctor, uti in opere Evangelico seu verbi Dei prædicatione* S. Beregisum *S. Huberto, sic hunc illi in monasterii Andaïnensis constructione coadjutorem adjungit. In textu enim mox recitato hæc habet :* Uterque *(S. Hubertus et S. Beregisus)* fuit notissimæ cognitionis, ejusdemque in Deum dilectionis, et devotionis, nec minus etiam cooperationis in hoc loco *(monasterio Andaïnensi)* divinæ electionis. *Cantatorii auctori hac in re haud dubie etiam prælucet* S. Beregisi *biographus. Hic enim in fine textus, quem ex illo proxime recitavimus, ita habet :* Simul etenim *(S. Hubertus et S. Beregisus)*

AUCTORE C. B.

A *gisus)* prædicationi instantes, alterna devotione provocati et paganorum multitudinem in eadem terra *(saltu Arduennensi)* consistentium ad fidem veram, Deo adjuvante, perduxerunt, et monasterii *(Andaïnensis)* decus in loco divinitus electo ac designato ardentissima devotione extruxerunt. *Quibus verbis sane, et quidem multo clarius, quam Cantatorii auctor, indicat. S. Hubertum* S. Beregiso *in condendo monasterio Andaïnensi adjutorem exstitisse.*

hunc a Sancto illo episcopo forte præfectus,

82 *Mutuam itaque juxta biographum nostrum et Cantatorii Andaginensis auctorem operam sibi tulerunt SS. Hubertus et* Beregisus *in saltus Arduennensis populis ad verum unius Dei cultum convertendis, et in monasterio Andaïnensi exstruendo, atque hoc quidem mihi admodum verosimile apparet. Quapropter, cum S. Hubertus anno circiter* 709 *creatus sit Trajectensis episcopus, facile jam eruditus lector, quantum opinor, perspiciet, primo quidem, non parum hinc, ut præmonui, confirmari epocham, ad quam num.* 70 *innui monasterii Andaginensis constructionem posse referri; deinde autem vero etiam absimile non esse, quod lectionum num.* 7 *et* 8 *recitatarum auctor* B *lectione secunda in fine scribit,* S. Beregisum *monasterio Andaïnensi seu clericis Regulariter viventibus, quos in eo congregaverat, a S. Huberto abbatem fuisse præfectum. Etenim, ut Thomassinus tom.* 1 *lib.* III *de Veteri et Nova Ecclesiæ Disciplina cap.* XVI *et seq. docet, sæpe episcopi monasteriis superiores seu abbates præficere tunc solebant. Quamquam autem apud Ordinis Benedictini monachos libera abbatis juxta S. Benedicti Regulam electio plerumque facta fuerit, eadem tamen ratio apud clericos in communi viventes, seu apud canonicos Regulares, utpote episcopis magis subjectos, tam frequenter forte non obtinuit. Quapropter, cum S. Hubertus, ut docuimus, Trajectensem sedem tunc tenuerit, cum canonicum Andaïaense monasterium fuit exstructum, vero sane absimile non apparet, huic* S. Beregisum *a S. Huberto abbatem esse præfectum aut certe institutum seu ordinatum. Utut sit, dubium saltem non est, quin* S. Beregisus *non solum primus monasterii Andaïnensis conditor, sed et abbas exstiterit.* Clericos *autem suos, quos ibi regendos habuit,* et disciplinis, *ut Molanus, supra plus semel laudatus, legi asserit, et revera apud Mauburnum* C *legitur,* instruxit Regularibus, atque in spiritualibus et temporalibus promovit. Quibus, *inquit biographus noster num.* 19, clericis, a S. Beregiso *Andaïni congregatis,* canonico ordine militantibus ipse *(S. Beregisus)* pater in eodem habitu est sociatus, et cum eis indesinenter in laude Christi Domini vacans, filiosque verbo et exemplo erudiens, plurimorum spatia annorum in hoc loco religiosam vitam ducendo advixit, et posteros saluberrimæ doctrinæ studiis informatos hæredes monasterii derelinquens e præsentis sæculi labore ad æternam requiem emigravit. *Quibus ex verbis merito colligitur, Sanctum* clericis canonico ordine, *ut biographus loquitur,* militantibus *primum abbatem præfuisse.*

sæculo VIII *non nihil provecto e vivis*

83 *Ad hæc ex iisdem verbis, cum* Beregisus *iis dicatur e vivis non excessisse, nisi cum jam* plurimorum spatia annorum religiosam vitam *Andaïni* ducendo *vixisset, pronum etiam est colligere, Sanctum, spectata saltem ætate, ad quam, cum monasterium Andaïnense condidit, erat provectus, ad senectutem valde longævam pervenisse. At, inquies, quantam quidem ætatem* Beregisus, *cum obiit, jam attigerat, quove circiter anno miseram hanc et mortalem vitam cum beata et immortali commutavit? Respondeo, me nec annum, quo Sanctus e vivis excessit, nec ætatem, quam tunc habuit, pro certo posse determinare, dubium tamen non esse, quin sæculo* VIII *nonnihil jam provecto, et septuagenario major, aut certe septuagenarius circiter e vivis excesserit. Etenim* Beregisus, *ut num.* 16 *et seq. docui, anno circiter* 660. *aut forte etiam quinquennio citius mundo natus est; monasterio autem Andaïnensi a se exstructo donationis chartam num.* 77 *alibique pluries memoratam a Grimberto comite anno* 725 *impetravit, atque adeo tunc in vivis adhuc exstitit. Jam vero, cum ab anno* 660 *usque ad annum* 725 *anni* 65, *et ab anno* 655 *usque ad annum* 725 *anni* 70 *intercurrant, consequens est, ut Sanctus, cum donationis chartam a Grimberto comite impetravit septuagenarius circiter exstiterit, ac proin, ut e vivis non prius excesserit, quam septuaginta circiter annorum ætatem attigisset. Imo, cum monasterium Andaïnense anno circiter* 710, *ut saltem ex dictis num* 68 *et duobus seqq. verisimillimum est, conditum sit, Sanctusque in eo jam condito, ut biographus ejus verbis proxime recitatis innuit, clericis seu canonicis Regularibus* E plurimorum spatia annorum, *antequam moreretur, abbas præfuerit, annique tantum quindecim ab anno* 710 *usque annum* 725 *excurrant, mihi sat verisimile est, eum multis etiam annis ultra annum Christi* 725, *quo memoratam chartam a Grimberto comite impetravit, vitam produxisse, ut adeo octoginta aut etiam plurium annorum ætatem attigerit, verosimiliterque e vivis non prius excesserit, quam sæculum* VIII *media circiter sui parte jam esset elapsum, atque hinc est, cur in capite hujus Commentarii prævii designans tempus, quo Sanctus ad Dominum migravit, sæculum* VIII *nonnihil provectum in margine notarim.*

excessit, fuitque post mortem, sæculo saltem X, *imo etiam citius*

84 *Dispiciat nunc studiosus lector, num ostensum jam non sit, uti ostensurum me, num.* 9 *præmonui, annum Sancti nostri emortualem in lectione num.* 8 *ex quorumdam canonicorum Regularium Proprio recitata anno Christi sexcentesimo octogesimo nono perperam signari, ego interim, ut reliqua de Sancto nostro tractanda expediam, ea nunc propono, quæ honorem ei velut Sancto post mortem felicissime obitam delatum fuisse commonstrant. Dubium non est, quin* Beregiso *sæculo* X, *quo ejus biographus floruit, honores Sanctis proprii fuerint delati. Etenim is scriptor verbis num.* 2 *recitatis apertissime id indicat. Ad hæc num.* 28 *sic scribit :* Ad eorum *(S. Huberti et Beregisi)* intercessionem promerendam devota plebs fidelium in festis illorum F et aliis certis temporibus cum magna frequentia concurrit, et eorum memoriam jugiter expetendo xenia oblationum copiose offert, ut quos in primordio fidei Patres digni habiti sunt accipere, horum subsidio et intercessione fulti, quorum spiritus agmen inter agmina Sanctorum consequi confidunt, votorum suorum compotes effecti, æternæ lucis requiem, Christo propiciante, mereantur adipisci. *Subdit deinde, quæ locum tenent orationis, qua a Domino adversus spirituales insidias SS. Huberti et* Beregisi *meritis et intercessione auxilium flagitatur, ut adeo quemadmodum num.* 5 *jam docui, indubie sæculo* X, *quo biographus noster floruit, ii ipsi honores, qui Sanctis solent deferri,* Beregiso *fuerint delati. Verum, inquiris, nonne etiam citius eadem veneratione in monasterio Andaïnensi et apud fideles Arduennenses Sanctus fuit gavisus?*

85 *Biographus*

AUCTORE G. H.

honoratus ut Sanctus, utpote de terra levatus,

85 *Biographus noster iis ipsis verbis num.* 66 *jam recitatis, quibus docet, monasterium Andaïnense a* S. Beregiso *prius exstructum, a Walcando deinde seu Valcando aut Volcando, substitutis in locum clericorum seu canonicorum Regularium monachis, fuisse restauratum, docet etiam tunc, cum id factum est,* S. Beregisi *corpus de terra fuisse levatum, atque in idem monasterium ab ipsis fundamentis fere renovatum seu potius in monasterii ecclesiam de novo exstructam fuisse translatum. Walcandum, Leodiensem episcopum, monasterium Andaïnense restaurasse, ex disputatis num.* 65 *et seq. sat certum apparet; at, quo id magis indubitatum lectori evadat, lubet huc etiam Jonæ, Aurelianensis episcopi, qui Walcando synchronus vixit, testimonium transcribere. Hic apud Joannem Robertum in Historia Translationis S. Huberti cap.* XVI *hæc ad præsens institutum commemorat :* Obtulit se ejus *(Walcandi)* munificentiæ cella quædam, antiquo nomine vocata Andagium, quæ olim quidem inhabitatoribus habitus canonici floruit, sed per excessum temporis, vetustate nimia collapsa et deficientibus habitatoribus, pene fuerat annullata. Hæc ergo se materiam B quamdam obtulit ejus munificentiæ; in qua liberalitatis suæ laxatis habenis, quam vacuus tenacitatis esset, non inanibus verbis, sed executione ostendit operis. Namque hac pene a fundamentis restaurata, in melioremque statum denuo renovata, posthabita avaritia, nobiliter ejus statum composuit, ædificiis honestis nobilitavit, et exceptis prædiis, quæ olim religiosorum virorum largitate possedit, alia de episcopio suo supperaddidit, incolasque loci illius monachos esse voluit. *Quibus verbis luculentissime docet, monasterium Andaïnense a Walcando fuisse restauratum. At quo anno hæc instauratio, ac proin corporis Sancti nostri elevatio, quæ una cum illa proxime fuit conjuncta, verosimilius contigit?*

inque ecclesiam de novo exstructam anno circiter 817 translatus.

86 *Mauburnus in suo Sanctorum canonicorum Regularium Venatorio, quod num.* 36 *etiam laudavi, sic scribit :* Anno.... octingentesimo undecimo Walcandus Leodiensis episcopus sextus *(Leodiensibus nempe episcopis accensendo S. Hubertum, qui sedem Trajecto Leodium transtulit)* in sua diœcesi monachorum monasteria et Ordinem erigere voluit. Inter cætera nullum vidit hoc loco *(monasterio Andaïnensi)* apertius. Unde C ædificia innovans corpus sancti Beregisi exaltavit. *Accidit ergo juxta hunc scriptorem monasterii Andaïnensis restauratio, corporisque* S. Beregisi *exaltatio anno* 811. *Verum Cantatorii Andaginensis auctor, cui Ægidius, ejus descriptor, in suis ad Anselmum Leodiensem historicum additionibus assentitur, verbis num.* 62 *ex illo recitatis monasterii Andaginensis restaurationem, seu saltem monachorum in eo canonicis Regularibus factam substitutionem anno* 817 *innectit. Puto autem hic adstipulandum potius esse Ægidio, quam Mauburno. Etenim, uti integrum Jonæ mox laudati caput* XVI, *ex quo jam pauca recitavimus, pervolventi fiet perspicuum, monasterii Andaïnensis restauratio facta est, regnante Ludovico Pio, ac proin, cum hic princeps anno* 814 *regnare inceperit, consequens est, ut monasterii Andaïnensis restauratio, atque adeo etiam corporis* S. Beregisi *elevatio serius, quam anno* 811 *acciderit. Fuerit ergo monasterii Andaginensis restauratio aut certe monachorum loco clericorum seu canonicorum Regularium in illud jam restauratum substitutio anno, ut ait Cantatorii Andaginensis auctor et ex illo Ægidius,* 817 *vero-similiter peracta. Quapropter, cum illa monachorum in locum clericorum substitutio a biographo nostro verbis num.* 66 *recitatis conjungatur cum corporis* S. Beregisi *elevatione, consequens est, ut hæc vel eodem anno* 817, *vel forte paulo serius, contigerit. Unde ulterius consequitur, ut jam ab initio etiam sæculi* IX S. Beregisus, *ut Sanctus, fuerit habitus. Alia de antiquiori veneratione ei, velut Sancto, exhibita, comperire non potui; quæ vero ad cultum ecclesiasticum Sancto hodiedum deferri solitum pertinent,* § I *vide exposita.* D

VITA

Auctore monacho Andaginensi anonymo.

E Ms. Rubeæ-vallis ex secunda Hagiologii Brabantinorum parte desumpto. a E

PROLOGUS.

Conqueritur auctor de Scriptorum antecedentium

Memoriam beati Beregisi abbatis monasterium Andagiense *b*, cujus fundator divino exstitisse cognoscitur nutu, intra se feliciter retinens gaudet. Sed hoc devotionis gaudium non parum impedit, quod tanti Viri gesta, quamlibet plura cum communi verbo a pluribus valeant enunciari, unde tamen correctius in publico recitentur, charta minime habeantur, quod inertia vel potius ignavia tunc temporis scriptorum contigisse credimus. Non enim adeo parva fuerunt, quæ de hujus venerabilis Viri gestis memoriæ digna scriptis commendari potuerunt, cum nomini ejus ab illo tempore celebriter habito memoriæ reverentia impendatur *c*, factorumque seu loci hujus insignia magni cum fuisse meriti protestentur. Itaque, desiderantibus fratribus nostris, ea, quæ de ipso hactenus referuntur, et orantibus atque jubentibus a nostra parvitate impleri, opus suscepimus injunctum, si Dominus meritis illius concesserit, perficiendum, quod non temerarie, ut reor, agitur, cum et in hoc illis sive aliis devotis viris paruerim, et debite Patroni acta *d*, quæ jam jamque memoriæ diffugienda comperi, scriptis, etsi inertibus, retinenda digesserim. F

ignavia, deceditque, unde ea, quæ scripturus est,

2 Quæ autem conscribenda aggredior, a quibus didicerim, quoniam multi sunt superstites, plurimi vero jam defuncti, præsertim, cum subveniat in mente, in ipsis rudimentis pueritiæ quædam eorum agnovisse, cum de iis sermocinantibus senioribus monachis Otberto, Wlberto, et Beregrinno cum genitore vel sibi invicem interfuerim, nominatim exprimere non necesse videtur. Solum dixisse sufficiat, quod ea tantum conscribuntur, quæ omnium pene majorum circa locum conversantium, antiquorum

rum relatione, tradita testimonio ita fuisse adhuc probatur *e*. Sub quo vero tempore idem fuerit Vir, quia certum retinetur, sub Pipino cum palatium incoluisse, cum sollicitarer, sub quo Pipino, quoniam tres, qui Austrasiis Francis ducatum præbuisse noscuntur, fuisse leguntur *f*: quorum posterior, deficientibus, qui ex prosapia Clodovei, primi Christiani Francorum regis, a Deo regni sceptris potiti fuerant secundum fidem eorum, qui gesta Regum Francorum conscripserunt, primus ex ista regum, quæ nunc jam deficit, in regnum sublimatus est *g*.

dediderit, quo circiter tempore

3 Cum ergo de iis cunctarer, contigit chartam reperiri, quæ sub custodia ecclesiæ reservatur reposita. Hæc namque sub ipsius venerabilis abbatis tempore ipsius nomini data est a quodam illius temporis comite, nomine Grimberto *h*, et per ipsam donatio vinearum Treviris, quæ adhuc in jure monasterii retinentur, facta. Cum ergo hanc discuterem, et pro difficultate barbaricæ scripturæ non facile penetrarem, adverti in ultimo, quod ipsa proponebat in quinto anno Theoderici regis se editam fuisse *i*. Inde recurrens ad ea volumina, ubi regum supra dictorum *k* gesta describuntur, repperi sub Theoderico rege Francorum, Pipinum cognomento Minorem, filium Ansgisi *l*, Austrasiis cum quodam Martino *m* ducatum præbuisse *n*; sed Martino ab Ebroïno, qui major palatii erat, interfecto *o*, eodemque Ebroïno post interempto *p*, Pipinum principale regimen sub rege adeptum *q*; habuisse vero eumdem Pipinum nobilissimam mulierem, nomine Plectrudem, ex qua suscepit filios, Drogonem et Grimoaldum, quorum Drogo dux Campaniæ factus ante patrem defunctus est *r*; Grimoaldus vero, cum esset piis moribus major palatii, Leodii interfectus est a quodam Raingario nequam in basilica sancti Lamberti martyris *s*.

S. Beregisus floruerit,

4 Ex quadam vero nobili femina *t* idem Pipinus dicitur procreasse filium, quem rustico nomine vocavit Karolum *u*, qui adultus ferocis animi post patris decessum innumeras strages hostium ubique victor celsa potestate præditus exercuit *x*. At post hujus quoque decessum duo solium ejus, Karolomannus scilicet et Pipinus, ducatum suscipiunt *y*. Sed Karolomannus Romam adiens monachus efficitur *z*; Franci vero, deposito rege, qui ex stirpe Clodovei ignobiliter adhuc supererat, ac tonsurato, Pipinum in regem statuunt *aa*. Hic Pipinus, cognomento Parvus, magnæ et ipse devotionis atque potentiæ, ecclesiasticis cantibus a Roma delatis, ecclesias Francorum hiis nobilitari instituit *bb*. Hic genitor fuit Magni Caroli, Francorum, omniumque Gallorum, Germanorum, Saxonum et Italorum, aliarumque multarum gentium potentissimi regis *cc*. Videtur namque sub illius Pipini, filii Ansgisi, id est, Junioris tempore hunc venerabilem Virum fuisse; scilicet quoniam, dum Austria ipso duce potiretur, Theodericus, cujus supra dicta scedula nomine roboratur, regni gubernacula agebat *dd*. Qui Pipinus, ut in gestis ejus invenitur, septingentesimo XIV ab Incarnatione Domini anno decessit *ee*.

et quo ipsemet anno hujus Acta litteris mandarit

5 Hinc advertere possumus, quot tempora fluxerint a prima conditione loci hujus, qui, superno respectu disponente, ab hoc religioso Sacerdote primum inhabitari et instaurari cœpit. Hinc, denique secundo anno Ottone, filio Henrici, Saxonum regnum agente *ff*, qui est ab Incarnatione Domini nongentesimus tricesimus septimus *gg*, constat a Pipini obitu, cujus evo, succiso nemore, spacium metitur ad manendum, CCXXIII annorum elapsa curricula *hh*. Verum hoc sanctæ religionis habitaculum postea a piæ recordationis Walcando Tungrorum episcopo in hoc, quo cernitur, statu reformatum, ac monachorum ordine, quod primordio sui canonicum servaverat, insignitum, sanctissimi quoque confessoris Huberti, ipso episcopo devotissime procurante, reliquiis et nomine illustratum *ii*, semper etiam venerandis ossibus illius beati Viri seu beneficiis clarificatum refulget; sed quanti privilegii dono exordium incolatus acceperit, latius est in consequentibus describendum. Primum quam inimitabilis vitæ fuerit idem Vir perpaucis demonstrare cupientes, ab ipsis rudimentis quantum comperimus, adjuvante Domino, et mentis illius exordium sumere censuimus.

AUCTORE ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Ms. Rubeæ-vallis, e quo nostrum transumptum est, hunc sibi habet præfixum titulum :* Vita sanctissimi Beregisi abbatis domestici Pipini ducis Brabantiæ secundi hujus nominis ; *verum is nec a biographo nostro videtur profectus, nec Pipinum* Brabantiæ ducem hujus nominis secundum recte appellat. *Adi Commentarium prævium num.* 12 *et seq.*

b *Celeberrimum hoc Ordinis S. Benedicti in sylva Arduennensi cœnobium, nunc* S. Huberti *dictum, cujus brevem notitiam num.* 2 *Commentarii prævii suggessi, minus frequenter* Andagium, *a qua tamen nomenclatura* Andagiense *apud biographum nostrum hic vocatur, quam* Andaïnum *aut* Andaginum *vocatum inveni, atque hinc est, cur dictum monasterium in Commentario prævio ubique* Andaïnensis *seu* Andaginensis, *nuspiam autem* Andagiensis *nomine distinxerim.*

c *His ultimis verbis :* Cum nomini ejus *(Beregisi)* ab illo tempore celebriter habito memoriæ reverentia impendatur, *vult forsan innuere biographus,* S. Beregisi *memoriam ab illo tempore, quo post conditum Andaïnense seu Andaginense monasterium vita functus est, in sacris habitam fuisse ; unde sequeretur, Sanctum statim post felicem suum ex hac mortali vita excessum Sanctorum honoribus secundum scriptorem illum esse gavisum. Certe hic num.* 19 *per hæc verba :* Memoriæ quoque ejus *(Beregisi)* exinde honorificentia impenditur, *innuere videtur,* Beregisum *honore Sanctis proprio gaudere.*

d *Monachum, et quidem Andaginensem se prodit hic auctor. Vocat enim loci hujus, id est, monasterii Andaginensis incolas* fratres suos, *et* S. Beregisum *nomine* Patroni *distinguit. Vide Commentarii prævii num.* 11.

e *Apertissime hic declarat Sancti biographus, ex sola sese traditione ab antiquioribus monasterii Andaïnensis monachis accepta,* Beregisi *Vitam in litteras conferre. Vide tamen Commentarii prævii num.* 12.

f *Quorum nempe prior est Pipinus, a recentioribus scriptoribus nomine antiquis ignoto* Landensis *seu* Landinensis *idcirco vocatus, quod Landis, tenui nunc Brabantiæ oppidulo, sit sepultus; alter Pipinus* Heristallius, *qui et* Junior *rationæ prioris, qui avus ejus exstitit, nuncupatur, ac demum tertius, qui* Brevis *seu* Parvus *a statura* corporis

AUCTORE ANONYMO.

corporis cognominatur. Prior, ut in ejus Vita legitur, ex Itta seu Idubecga conjuge, inquit Cointius in Annalibus ad annum 640 *num.* 5, *tres reliquit liberos, Grimoaldum, Beggam et Gertrudem. Verba, cum ad trium, quos jam memoravi, Pipinorum notitiam acquirendam, eorumque inter se cognationem cognoscendam maxime conducant, huc transcribo. Sunt autem hæc:* Grimoaldus *(Pipini Landensis filius)* sese cum sancto Cuniberto pontifice fortiter strinxit, cumque esset vir strenuus, et instar patris diligeretur a pluribus, factus est major-domus in palatio Sigeberti, et omne regnum Austrasiorum in manum ejus confirmatum est vehementer. Begga *(altera Pipini Landensis filia)* duci Ansigiso felici matrimonio juncta generosæ familiæ ac nobilissimorum regum mater extitit. Genuit siquidem Pippinum ex se Juniorem, sicut nomine ita factis quoque et moribus omni honestate vitæ *(excepta certe adulterii labe)* avo consimilem. Virgo Gertrudis electissima fuit angelorum sponsa. *Quibus ex verbis manifestum fit, Pipinum Juniorem seu Heristallium Beggæ, quæ filia erat Pipini Landensis, fuisse filium, atque adeo in avum maternum habuisse Pipinum Landensem. Quapropter,* B *cum Pipinus Heristallius Pipini Brevis per filium suum Carolum Martellum avus pariter exstiterit, partim hinc, partim ex verbis, quæ mox ex Vita Pipini Landensis produxi, trium Pipinorum inter se cognatio elucessit; quo vero circiter tempore singuli floruerint, num.* 78 *Commentarii prævii ostendi.*

g *Hic scriptor, ut num.* 11 *et seq. Commentarii prævii docuimus,* S. Beregisi *Vitam litteris commendavit anno* 937; *anno autem hunc proxime prægresso Ludovicus Transmarinus, e stirpe Carolovingica princeps, in Galliam ex Anglia, quo metu Heriberti et Hugonis comitum aufugerat, revocatus, in Francorum regem fuit inunctus, regnavitque usque ad obitum, qui anno* 954 *contigit, atque adeo anno* 937, *quo biographus noster* S. Beregisi *Acta conscripsit, rex exstitit. Adhæc post Ludovicum Transmarinum Galliæ regnum tenuerunt adhuc duo e stirpe Carolovingica principes, Lotharius nempe, Ludovici Transmarini filius, et Ludovicus V, cui anno* 987 *e vivis sublato suffectus est Hugo Capetus, a quo tertia Francorum regum stirps* Capetiana *nuncupatur. Qua ratione ergo hic noster biographus, cum anno* 937 C *scripserit, Pipinum Posteriorem seu Pipinum cognomento* Brevem, *deficientibus e Clodovei, primi Christiani Francorum regis, prosapia regibus,* primum *appellat* Francorum regem *ex illa prosapia seu stirpe, quæ jam, uti innuit, ipso scribente, deficiebat? Certe stirps Carolovingica, e qua primus in Francorum regem coronatus est Pipinus, cognomento* Parvus *seu* Brevis, *nondum, uti ex jam dictis pronum est colligere, anno* 937 *deficiebat. Puto itaque, stirpem Carolovingicam idcirco a biographo jam tunc, cum scriberet, defecisse innui, vel quod Ludovicus Transmarinus, qui tunc regnabat, tota fere regni potestate, regiaque auctoritate ab optimatibus usurpata, inane tantum regis nomen haberet, vel certe, quod in Austrasia, seu potius Lotharii regno, in quo hic scriptor degebat, tunc regnaret Otto, filius Henrici, qui rex seu imperator e stirpe Carolovingica non erat.*

h *Apud Mabillonium de Re Diplomatica lib.* VI *pag.* 483 *et seq. exstat diploma seu placitum Childeberti tertii Francorum regis, quod die* XIII *Decembris, anno* 16 *regni ejus datum notatur, quodque adeo laudatus Mabillonius, cum Childebertus anno* 695 *ante finem Martii, uti ad hunc annum num.* 6 *Pagius in Criticis ostendit, regnare inceperit, ad annum* 710 *recte refert. Porro in hoc diplomate duo occurrunt comites, quorum alter* Bero, *alter* Grimberethus *vocatur. Quapropter, cum hic posterior cum illo comite, qui a biographo quasdam vineas* S. Beregiso *donasse dicitur, in nomine conveniat, facileque ab anno* 710, *quo sub Childeberto, ut ex dicto diplomate intelligitur, comitis palatii munere perfunctus est, usque ad annum* 725 *aut* 726, *quo, ut num.* 77 *Commentarii prævii edocui, donationis a Grimberto comite factæ charta notatur, vitam potuerit producere, vehementer suspicor, Grimberethum, comitem palatii, qui in præfato diplomate seu placito occurrit, eumdem esse cum Grimbertho comite, qui hic a biographo nostro narratur vineas quasdam apud Treveros* S. Beregiso *donasse. Hoc autem si ita sit, ad Grimbertum comitem, qui in* S. Beregisum *munificus fuit, pertinuerit de causis omnibus, quæ nullo medio ad palatium devolvebantur, cognoscere, quod onus seu munus comitibus palatii incumbebat. Vide Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabula* Comites palatini.

i *Rex Francorum Theodoricus, cujus anno* E *quinto quartam, de qua hic, editam fuisse, animadvertit biographus, est Theodoricus IV, cognomento* Calensis, *non autem Theodoricus III. Vide Commentarii prævii num.* 77.

k *E prosapia scilicet Clodovei, primi Christiani Francorum regis, seu e stirpe Merovingica.*

l *Pipinus, filius Ansgisi seu Ansegisi, vocatur hic* Minor *et alibi* Junior *ratione Pipini Landensis, avi sui.*

m *Martinus hic memoratus et Pipinus, filius Ansgisi, patrueles erant. Ille enim ex Clodulfo, hic vero ex Ansgiso seu Ansegiso fratribus nepos erat S. Arnulfi. Vide Cointium in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 601 *num.* 41.

n *Secundus Chronici Fredegariani continuati auctor, et Gestorum Regum Francorum scriptor, quæ verosimiliter sunt volumina, ad quæ se recurrisse innuit biographus, Martinum ducem, et Pipinum, filium Ansegiseli, in Austria, mortuo Vulfoaldo duce, dominatos esse commemorant, prior quidem cap.* XCVII *his verbis:* In Auster quoque, mortuo Vulfoaldo duce, Martinus dux, et Pipinus, filius Ansegiseli, quondam Franci nobilis, dominabantur; *posterior vero cap.* XLVI F *istis:* Eo quoque tempore decedente Vulfoaldo de Auster, Martinus et Pipinus Junior, filius Ansigiseli, quondam decedentibus regibus, dominabantur in Auster, donec tandem aliquando hii duces in odium versi contra Ebroïnum, exercitum plurimum Austrasiorum commoti, contra Theudericum regem et Ebroïnum aciem dirigunt. *Verum an, mortuo Vulfoaldo, majoredomus Austrasiæ, Pipinus et Martinus primum hunc a regia dignitate magistratum in regno illo mox una gesserunt? Secundus Fredegarii continuator, cum verbis ex illo recitatis Martinum æque ac Vulfoaldum, majorem-domus defunctum, ducis nomine distinguat, suspicionem ingerit, Martinum saltem majorem-domus in Austrasia post mortem Vulfoaldi exstitisse. Videtur etiam tam Pipinum quam Martinum, cum hos ambos dicat in Austrasia post obitum Vulfoaldi esse dominatos, regni hujus majores-domus facere. Idem eadem de causa censendus etiam est facere Gestorum Regum Francorum scriptor. Biographus noster ait, Pipinum cum Martino* ducatum præbuisse Austrasiis. *Eadem phrasi utitur, dum num.*

præcedenti

AUCTORE ANONYMO.

A *præcedenti significat, tres Pipinos in Austrasia majores-domus exstitisse. Videtur ergo hic pariter innuere, tam Pipinum, quam Martinum, mortuo Vulfoaldo, majoratum-domus apud Austrasios gessisse. Utut sit, non videtur Martinus unquam, Pipinus vero non prius, quam cæso Ebroïno, majoratum-domus in Austria, uti ex mox annotandis patescet, legitime pacificeque gessisse.*

o *Postquam Dagobertus II Austrasiæ rex dolo Ebroïni, ut putatur, anno* 678 *esset occisus et jam Vulfoaldus, qui majoratum-domus in Austria gerebat, e vivis excessisset, Austrasii regis sui necem, ut quidam existimant, ultari, arma in Theodoricum, Francorum regem, ejusque majorem-domus Ebroïnum, ducibus Martino et Pipino, arripuerunt; verum, Austrasiis in pugna anno* 680 *ad Lucofaum commissa victis, Pipinus quidem in fuga salutem invenit; Martinus vero, securitatis sponsione accepta, Ebroïno se stitit, ab eoque nefarie contra fidem datam fuit occisus. Narrant hæc omnia secundus Fredegarii continuator et Gestorum Francorum Regum scriptor locis ad litteram præcedentem laudatis. Verba, quibus id faciunt, Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad* B *annum* 680 *num.* 6 *transcribit, ad eaque nonnulla recte observat.*

p *Anno scilicet* 681, *uti in Commentario prævio ad Vitam S. Leodegarii num.* 264 *ostendi.*

q *Occiso Ebroïno, Neustrasii, uti iterum Gesta Regum Francorum et secundus Fredegarii Continuator testantur, ad majoratum-domus evexerunt Warattonem seu Waradonem. Hic ad dignitatem illam promotus, statim cum Pipino pacem pepigit, cujus e conditionibus, uti merito putatur, præcipua fuit, ut Pipinus pacifice et secure majoratu-domus, quo jam ante inter belli turbas post Vulfoaldi obitum cum Martino aliquamdiu, ut apparet, fuerat perfunctus, in Austrasiæ regno gauderet. Solius itaque Austrasiæ majoratum-domus, seu, ut loquitur biographus, principale regimen, occiso Ebroïno, adeptus est Pipinus. Verum quinquennio post, id est, anno* 686 *e viris excessit Warado seu Waratto, factusque est major-domus Neustriæ et Burgundiæ Bercharius, seu, ut alii legunt, Bertharius. Hic pravis suis moribus nonnullos contra se Neustrasios concitavit, qui ad Pipinum confugientes, brevi suis instigationibus rem eo deduxere, ut* C *hic contra Theodoricum regem, ejusque majorem-domus Bertharium exercitum moverit. Pipino* in loco, qui, *ut ait secundus Fredegarii continuator,* dicitur Textricio, *cum Neustrasiorum exercitu occurrerunt rex Theodoricus et Bercharius. Verum, commisso prælio, victisque Neustrasiis, Bercharius ab iis, qui fictam cum eo amicitiam antea coluerant, interfectus est, eoque interfecto, Pipinus etiam Neustriæ et Burgundiæ majoratum-domus anno* 687 *tandem obtinuit. Vide secundum Fredegarii Continuatorem cap.* XCIX *et* C, *et Gesta Regum Francorum cap.* XLVII *et seq.*

r *Mortuus quippe est, uti apud plerosque Annalistas in confesso est, Pipinus Heristallius, Drogonis pater, anno* 714; *Drogo autem anno* 708, *uti in Annalibus Nazarianis, in Tilianis, in Petavianis et in Chronico San-dionys ano legitur.*

s *Secundus Fredegarii continuator de Grimoaldo, Pipini Heristallii filio, deque ejus ad majoratum-domus, in Neustria nempe et Burgundia, electione cap.* CI *sic scribit :* Grimoaldus Junior, (*ita vocatur ratione Grimoaldi, majoris-domus Austrasiæ, qui Dagobertum II totondit atque in Hyberniam relegavit)* cum Childeberto rege major-domus palatii super Francos, *id est, super Neustrasios et Burgundos*, electus est, fuitque vir mitissimus, omni bonitate et mansuetudine repletus, largus in eleëmosynis, et in orationibus promptus. *Narrat deinde duobus capp. sequentibus nonnulla, quæ huc non faciunt, ac tum cap.* CIV *principis ejusdem mortem refert his verbis :* Ægrotante quoque Pipino Jobii-villa (*vulgo* Jupile, *aut* Jupil) super Mosam fluvium, cum ad eum visitandum idem Grimoaldus venisset, cum ad orationem in basilica sancti Lantberti martyris processisset, a crudelissimo viro impio, Rantgario nomine, interfectus est. *Accidit hoc mense Aprili, sequentique mense Decembri, ut in Chronico San dionysio notatur, Pipinus Heristallius, cædem filii sui ultus e vivis excessit. Quapropter cum Pipinus, ut plerique antiqui annalistæ testantur, anno* 714 *vita functus sit, eodem etiam anno vita functus est Grimoaldus.*

t *Ex Alpaïde scilicet, seu, ut alii legunt, Alpheïda.* Pipinus, *inquit secundus Fredegarii continuator cap.* CIII, aliam duxit uxorem, nobilem et elegantem, nomine Alpheidam. *Quando hoc* E *fecit Pipinus, adhuc prima ejus conjux, nomine Plectrudis, in vivis erat superstes. Cointius et Valesius contendunt hanc tunc a Pipino fuisse repudiatam; at contra vult Pagius, Pipinum toro suo Alpaidem concubinam dumtaxat adscivisse, retenta ut prius legitima uxore, cujus honori et dignitati nihil diminutum sit. Adi posteriarem hunc scriptorem in Criticis ad annum* 688 *num.* 5.

u *Secundus Fredegarii Continuator cap. ad litteram præcedentem laudato ait, Pipinum ex Alpaide genuisse filium, eumque non* nomine rustico, *sed* lingua propria *vocasse* Karlum. *At cur diversimode duo hi Scriptores hic ita loquuntur? Apud Bouquetum tom.* VII *Scriptorum pag.* 39 *docet Marquardus Freherus, primo quidem linguam Teutonicam Merovingicis et Carolovingicis Francorum regibus proprium fuisse; deinde vero, his regnantibus, obtinuisse quoque in Galliis linguam Latinam corruptam seu semilatinam aut Gallo-Latinam, quam ipsimet Franci* rusticam Latinam *dicebant. Hisce positis, facile jam intelligitur, cur laudatus Fredegarii Continuator* lingua propria, *biographus vero* nomine rustico *Pipinum asserat* F *filium suum vocasse* Karolum, *quia scilicet hic nomen* Karoli *esse nomen semilatinum seu rusticum Latinum; ille vero esse nomen Teutonicum, existimavit. Verum utri hic assentiendum est? Schotellius, cui laudatus Freherus, idque, ut mihi quidem apparet, merito assentitur, de lingua Germanica pag.* 1068 *nomen* Karoli *nominibus propriis veterum Germanorum seu Teutonum accenset, illudque derivat a vocabulo Teutonico* Kerl, *quod* virum fortem *significat.*

x *Prælia a Carolo Martello, de quo hic sermo est, cum hostibus commissa, stragesque ab eo iisdem illatæ tum apud antiquos, tum apud recentiores Rerum Francicarum scriptores passim celebrata invenies.*

y *Id est, majoratum domus administrant, prior scilicet in Austrasia, posterior vero in Neustria et Burgundia.*

z Carolomannus, *inquit cap.* CXVI *tertius Fredegarii Continuator*, devotionis causa inexstinctu * succensus, regnum *(Austrasiæ)* una cum filio suo Drogone manibus germani sui Pippini committens, ad limina Apostolorum Petri et Pauli Romam in monachorum

* i. e. instinctu

AUCTORE ANONYMO.

monachorum ordinatione perseveraturus advenit. *Fecit id Carolomannus, cum res varias præclare gessisset, jamque per sexennium post patris sui, Caroli Martelli, obitum majoratum-domus in Austrasia tenuisset. Hunc enim magistratum, quem anno 741 primum susceperat, anno 747, ut Annalista Metensis aliique multi testantur, Romam proficiscens dimisit.*

aa *Ultimus e stirpe Merovingica Francorum rex fuit Childericus, hujus nominis tertius. Infortunatus hic princeps, cum jam decimum regni sui annum attigisset, in generali Francorum apud Suessionas conventu anno 752 exauctoratus, atque in cœnobium attonsus, monasterio Sithiensi seu Bertiniano a propriis suis subditis est inclusus, subrogato in ejus locum Pipino, qui jam in tribus Francorum regnis, Neustria scilicet, Burgundia et Austrasia, a fratris sui Carolomanni secessu majoratum-domus administrarat. Adi Chronicon Iperii et Annales Bertinianos.*

bb *Et tamen, regnante jam Carolo Magno, Pipini filio, cantum ecclesiasticum Romanum seu Gregorianum calluisse nondum Franci videntur. Etenim, Carolo Magno Romæ anno 787 existente,*
B *ex diversa cantandi ratione contentio inter Romanos et Gallos orta est, uti refert monachus Engolismensis a Pithæo editus, et a Baronio sub nomine Chronici Pithœani citatus. Fuerit ergo Pipinus cantum Romanum seu Gregorianum in Gallias quidem introducere conatus, reipsa tamen in Galliarum ecclesias, aut certe in paucas tantum introduxerit; hunc autem postea ejus filius, Carolus Magnus, adductis secum, ut monachus mox laudatus ait, Roma in Gallias peritissimis cantoribus, ubique recipi curarit.*

cc *De variis nationibus hic nominatis, in quas Carolus Magnus vel statim a regni sui exordio sibi subjectas, vel post armis sibi subactas dominatus est, nihil hic opus est notare, cum hoc notum sit omnibus, qui vel a limine historiam salutarunt.*

dd *Biographus, quoniam Pipinus Heristallius non sub alio Theodorico, quam III, majoratum-domus gessit, hic indicat, chartam, qua Grimbertus comes vinearum donationem* S. Beregiso *a se factam communit, regnante Theodorico tertio, Francorum rege, esse concessam. Verum is verisimiliter hic hallucinatur. Vide Commentarii prævii* § VI, *ubi etiam probavimus, ex memorata*
C *charta, licet hæc, ut debet, anno quinto Theodorici non III, sed IV seu Calensis, id est, anno* 725, *statuatur emissa, consequens nihilominus esse, ut Pipinus, sub quo* S. Beregisus *palatium incoluit, fuerit Pipinus Heristallius.*

ee *Ita scilicet testantur plerique antiqui annalistæ, qui res tum a Regibus, tum a Majoribus-domus Francorum gestas litteris commendarunt. Vide Pagium in Criticis ad annum* 714 *num.* 3.

ff *Mabillonius sæculo* IV *Benedictino part.* I *pag.* 294 *in excerptis, quæ profert e Vita* S. Beregisi, *num.* 4 *legit :* Secundo anno Ottone, filio Henrici, Saxonum sive Austrasiorum rege super Austrasios agente.

gg *Recte hic indubie biographus annum* II *regni Ottonis, Germanorum regis et imperatoris, filii Henrici, cum anno Christi* 937 *conjungit. Otto enim anno* 936 *Germanorum rex electus est.*

hh *Ab anno scilicet* 714, *quo vita functus est Pipinus, usque ad annum* 937, *quo se Sancti nostri Acta litteris commendasse, innuit hic scriptor, ut num.* 11 *Commentarii prævii edocui.*

ii *Walcandus seu Vulcandus, Leodiensis episcopus, qui tamen hic propterea, quod sedes Leodiensis, prius Tungris exstiterit,* Tungrorum *vocatur* episcopus, *monasterium Andaginense (vide Commentarium prævium num.* 85) *pæne collapsum restauravit, clericisque seu canonicis Regularibus, quos ibi primo* S. Beregisus *instituerat, monachos anno* 817 *substituit, quorum deinde postulatione corpus S. Huberti Leodio in dictum monasterium a se jam restauratum anno* 825 *transtulit. Adi apud Joannem Robertum Historiam Translationis S. Huberti, a Jona, Aurelianensi episcopo, conscriptam.* D

CAPUT I. *Sancti patria, educatio, promotio ad sacerdotium, in aulam assumptio, apud Pipinum gratia, et occasio, qua ab eo locum ædificando monasterio accepit.* E

Beregisus ex Condustro pago *a* Austrasiorum ex vico, qui vocatur Spangius *b*, ortus fuit, parentibus non quidem, quantum ad seculum, ingenuis, sed tamen secundum natales locupletibus ac religiosis; patris nomine a memoria avulso, matrem ferunt Berillam vocitatam fuisse; ipsum Hasbania *c* intra monasterium sancti Trudonis parentum traditione sub religionis habitu educatum *d*, litterarumque eruditione simul et divina lege eruditum adeo salutaribus incrementis profecisse, ut pontificali auctoritate sacris Ordinibus consequenter assistendus quam cito summoveretur, hincque ad meliora ipso semper studente, reverendo sacerdotii gradu vitæ merito sublimaretur *e*. Sed quia omnipotentis Dei clementia quosdam electos, quos in se proficientes interius ad dona spiritualia provehit, in exterioribus per accessum temporis ad profectum aliorum occulti examinis judicio sublimari permittit, hunc idoneum Virum per prædictos profectus altiora petentem regalibus obsequiis seu frequentiæ disponit interesse, et mundialium potestatum celsitudini familiarem fieri, atque ejus sollerti ingenio regni jura decerni *f*. F

Sanctus ad sacerdotium jam promotus a b c d e f

7 Denique tunc temporis Pipinus Junior, filius Ansgisi, ducatum in Austria sub rege Theoderico potiebatur, qui omnes regni primores potentia bellorum et ingenio præcesserat. Huic venerabilis Sacerdos familiari studio adhærens, ejus tutela fruebatur. Qui princeps probitatis illius sive prudentiæ non ignarus sibi eum reverentia patris excolendo asciverat, utpote tam præcipuum sacerdotem, cujus doctrinæ instituendum se cum conjuge ac prole subdiderat, quoniam castis eloquiis vitæ vel morum indissolubilis conversatio testimonium reddebat. Unde severitatis illius censura suos actus corrigendos submittens, et quæque infra domum corrigenda erant, relinquens, ejus patrocinio et orationi commendandum se cum omnibus suis crediderat *g*. Hinc ut majori fiducia cum sibi jugiter necteret,

in comitatum Pipini Heristalli assumitur; g

A ret, prolem suam ex sacro baptismatis fonte renascentem ab eo suscipi patris nomine postulavit, quatenus ex hoc et familiarius apud se de omnibus curam gereret, et artiori astrictus, uti cujusdam fœderis, compagine in palatio retineretur.

hunc delinquentem

8 Sed Vir prudens sui non immemor, quo fluctibus naufragosi seculi sese committere impellebatur, eo fidei gubernaculo navim mentis viriliter retorquens ad portum quietis, constanter relabi nitebatur. Quibus vero monitis salutis, doctrinæ instans, operam impendebat, nequaquam, ubi ratio exposcebat, olei lenitate palpandos æstimabat, quamlibet superbæ potestatis gloriis sublimatos; quin gladio spiritus justæque invectionis feriendos oportunum censeret. Unde actum est, ut et ipsius terrenæ dominationis, cui se conjunxerat, principis animos incurreret. Sed ille hunc nihilominus delinquentem redarguens, terribiles ejus vultus interritus tulit; ex quo quantus erga justitiæ rectitudinem servandum cor ejus zelus charitatis accenderat, et quam magna virtutum gratia intus muneratus enituerit, evidenter colligitur.

corripit, sibique hinc

9 Denique cum sedula devotione Missas ageret, B hoc cum magna humilitate precumque instantia reverenter exercebat. Verum præfatus princeps aliquando pro voto aut solemni die intererat. Ergo quadam die altaribus Sacerdote astante, dum ille stipatus catervis obsequentium, atque sæculari extollentia elatus ex more adesset, et tumida cervice, quod capite gestabat, crinarium *h* ad tanti ministerii expectationem non deponeret, Vir Dei graviter accepit; cumque ad pacis osculum ventum esset, noluit illi offerre, indignum indicans cum eo pacem exteriorem, quem interius a pacis Auctore videbat discordare. Ita hunc tergiversatione vitans, et ceteros, qui longe steterant, constanter invitans, osculum propinat; parvi pendit secularis potentiæ gloriæ principem sublimatum, ubi seculi Auctoris ac Domini virtutum agnoscit contemni mandatum. Non inde carnalis domini offensam trepidat incurrere, unde Creatori, in cujus nutu omnis potestas pendet, recta intentione studet placere.

suboffensum habet.

10 Igitur ille famosus princeps, licet hoc moleste tulerit, et animis stupentibus pudore incaluerit, non est tamen ausus Virum Dei, quem C bene noverat manere intrepidum, quippiam dehonestare; sed post acta Missarum officia percunctando voluit requirere rei novitatem, cum ille acerrima redargutione feriendum disponeret, scilicet, quare cum tanta elationis tyrannide ecclesiam ausus fuisset ingredi, dolere se de illo quippe, quem, Deo a se expulso, diabolo videret subditum, quemque sibi dudum hostis mancipaverat, capiti ejus hactenus insideret, eo quod fœdum illud crinarii ornamentum adhuc in sacra ipsa æde ferret. Numquam a se illi osculum porrigendum, nisi poneret illud a capite.

At dum soli Deo vacare desiderans

11 Hæc a justo caritatis fervore dicuntur, et porro ab homine carnalia sapiente non, ut oportuit, animadvertuntur, siquidem suspecte apud se eum ex hoc retinebat *i*, sed ille transitoria semper et noxia mundi blandimenta vitare satagens, ingruentia quoque illius mala æquo animo perferebat, et desiderans multotiens soli Deo vacare, remotæ habitationis, quo se conferret, monasterii domicilium quandoque, divina favente clementia, experientia cupiebat; sed præsentia Conditoris, qui cor ejus Spiritus sancti gratia illustratum in hoc accenderat, quod mente conceperat, mirifice implendum dispensat. Agit namque, ut, quia spontanea deliberatione, Deo se famulaturum, obtulerat, locus ab initio devotorum habitationi præparatus et ejus studiis satis aptus provideatur, et hic ab illo initium ædificandi inhabitandique accipiat, nec non ut sub eo exercitia religionis in eo futuræ exordia sumant ad gloriam sui nominis glorificandam ac Servi devoti memoriam conservandam, munificentissima pietate disposuit; quod ubi aut quomodo sit impletum, qualiterve memoria ejus celebri loco reposita conservetur, præsentis monasterii situs ab ipso construi cœptus declarat.

AUCTORE ANONYMO.

per sylvam Arduennensem cum Pipini uxore

12 Sed ut debitum in Præfatione promissum exsolvam; quæ causa vel procuratio primum incolendi evenerit, ut relatio verissima *k* tradit, manifestetur. Cum itaque Beregisus in comitatu sæpe dicti principis diu constans nil reverentiæ gradus defraudans dignanter apud ipsum presbyteratus impleret ministerium, in tanta honoris fiducia eum reverebatur, ut conjugem Plectrudem, quam nobilem et morum honestate laudabilem fuisse, diximus, ipsi commendaret, sub ejus dispositione ac nutu sive dominio vel quando itinerandi E necessitas instabat, relinqueret. Hac occasione contigit, dum iter per viam saltus Ardennensis ob circumquaque posita juris proprii prædia haberetur *l*, hunc patrem Beregisum simul et prædictam fœminam pridie a marito digressam cum clientum obsequentia transitum habuisse.

iter habet, hunc scedula quædam cœlitus

13 At, dum iter agressum libere expediunt, solis lampade urgente, calor æstatis admodum ignescit. Jam pœne tam prolixitate emensi spatii quam adustione caloris ignei animalia, quibus supersedendo vectitabantur, fatigata defecerant, cum ipsi equites eodem æstu resolverentur, itaque quodam in devio posito prato residerent, distinctis custodia equitibus, fessi viatores jocundo in loco diu expectare deliberant. Sed, postquam cibo et potu fatiscentes artus refecerant, laxati in cubando resolvuntur. At, dum hora jam diu morulis protracta festinaret ad vesperum, omnesque adhuc sopor iuvasos teneret, jam dicta mulier, cujus obsequio agmen illud agebatur, paululum evigilans, dum caput attollit, vidit vigiles sompno victos, desertis jumentis, accubuisse; hinc bestias, locis disjunctis oberrando, undique evagatas F fuisse.

allabitur, ex qua divinæ voluntatis

14 His permota, dum, quid faciendum foret, intra se hæsitans dubitaret, assurgit, et virgam manu tenens equos, qui passim virentia carpendo secesserant, minitans in unum agmen coëgit; inde nullum ex domesticis conspiciens attendisse, quid egerit, fessos artus super acervum lapidum *m*, quem juxta locatum forte viderat, consedendo aliquamdiu relevare voluit. Ergo cum accessisset, subito ob insoliditatem tumuli lapidibus in circuitu collabentibus, respiciens, cartam quamdam intra saxa decidentem miratur *n*. Hoc miraculo attonita contingere præsumit, sed quia litterarum ignara, subsistebat, quid promeret, scire non valens, sed tamen hoc non sine alicujus magnæ rei prodigio factum credens, celandam in sinu collocat. Porro suspectam remanere se ægre ferens, marito innotescendum quam cito decernit, neque ulli perferendum committens, potius redeundum, et per seipsam ei innotescendum proponit.

certior factus Pipinus

15 Igitur Plectrudis, sociis concite experrectis, ad dominum suum illico reverteudum esse insinuat; omnibus

AUCTORE ANONYMO.

omnibus stupentibus, ad principem cum festinatione remeant, qui in villa, unde digressi fuerant, consistebat eatenus, eique secreto mulier omnem rei subitæ eventum innotescit, et verborum dicta scedulæ attestatione confirmat. Sic utrique causam examinantes, quid facto opus sit, sollicite exquirunt. Tunc Beregiso secretum pandere curant, atque recitandam ipsam scedulam tradunt; quam cum legisset, quæ in ea scripta continebantur, consequenter per ordinem pandit; scilicet quod locus ille, ubi inventa apparuit, a Deo electus teneretur, quoniam præscitum esset, aliquando a devota plebe inhabitandum, et esse ex eo multas animas in cælum dirigendas.

ædificando monasterio locum S. Beregiso concedit.

16 Dum autem exturbati in ambiguo tenerentur, quid super hoc, quod angelica manu ministratum credebatur, placitum Regi sæculorum agendum foret, Beregisus velut sibi mandatum illud cælitus fuerit, ut, quod mente diu tractaverat, divina dignatio illic adimpleri juberet, confidenter tradi sibi locum expostulat, et persuasu conjugis, non posse in hoc opere tam strenuum quempiam inveniri, locum ei tradunt, et ut monasterium debeat ædificari, insistunt. Igitur præfatus princeps in B circuitu sylvestria obambulans, quantum competere ad planitiem propagandam vel ad ædificia sive ad pastum animalium, seu ad diversos usus visum fuit, statuens contulit; et etiam in o hiis, quæ circumjacentibus fiscis *o* retentandum reliquerat, quæcumque necessaria in pastu pecorum eorum, qui cellæ *p* adhærentes, famularentur, vel siqua alia opus essent, ut omnino quærentibus nullus prohiberet, statuta lege indixit. Servorum quoque obsequia ac prædiorum jura et ex reditibus aliis sive decimis victus necessaria et quæcumque Sacerdos in sumptus ædificationemque loci ab eo expostulavit, voluntarie cuncta concessit *q*.

ANNOTATA.

a *Pagi hujus, qui Gallice* le Condrost *dicitur, quique in diœcesi Leodiensi inter fluvios Mosam et Urtam situs est, notitiam num.* 14 *Commentarii prævii suggessimus; ibi tamen de illo Annotatis hæc adde: Apud Chesnium Scriptorum Rerum* C *Francicarum tom.* III *pag.* 196, *et apud Bouquetum tom.* VI *pag.* 202 *in Annalibus Bertinianis de Gestis Ludovici Pii imperatoris ad annum* 839 *occurrit divisio, qua hic princeps regnum suum in duas partes fere æquales, quarum altera post mortem suam ad Lotharium, altera ad Carolum, filios suos, devolveretur, discrevit. In parte autem, quam Lotharius, facta sibi, utpote natu-majori, optione, elegit, numeratur comitatus* Condorusto. *Ad hæc divisio regni Lotharii, inter hujus patruos Carolum Calvum imperatorem et Ludovicum, Germaniæ regem, anno* 870 *facta, apud Chesnium tom.* II *Scriptorum Rerum Francicarum Capitulis Caroli Calvi exstat inserta; in his autem tomo proxime laudato pag.* 454 *legitur:* Excepto, quod de Condustro est ad partem Orientalem trans Urtam. *Tam Condustrum, quod hic occurrit, quam comitatus Condorusto, qui in parte regni paterni, quam Lotharius elegit, supra numeratur, indubie accipitur pro pago, cujus incolæ a Cæsare vocantur* Condrusi, *ut adeo verbis num. mox dicto Commentarii prævii recitatis recte indicet Molanus, primo quidem in divisione regni Lotharii etiam* Condustrium, *seu, ut dicere verosimiliter vult,* Condustrum; *deinde vero nomina per ætatum* D *successionem facile aliquam mutationem sortiri. Verum dubito, an recte citet in margine caput* XXV *libri* V *de Gestis Francorum; neque enim Gesta Francorum novi, quorum lib.* V *cap.* XXV *divisio regni Lotharii memoretur.*

b *In Tabulis geographicis sive antiquioribus sive recentioribus vicum nullum invenio, qui nominis affinitate ad vicum hic nominatum accedat, quique Condustro pago valeat accenseri.*

c *Pro pagi seu tractus hujus notitia adi hujus tomi Commentarium prævium ad Vitam S. Bavonis pag.* 205 *num.* 30.

d *Hinc quidam indubitanter concludunt,* S. Beregisum *in monasterio Sarchiniensi seu Trudonopolitano monachum fuisse professum; sed, an recte,* § III *Commentarii prævii discussimus.*

e *Sanctus, medio sæculo* VII *jam elapso, natus, ad sacerdotium jam promotus erat anno* 691, *huncque inter annum, et annum* 700 *in Pipini comitatum fuit assumptus. Videsis Commentarium prævium num.* 18, 19 *et* 40.

f *Hæc verba, quibus indicatur, Sanctum per sacrorum Ordinum ipsiusque sacerdotii susceptionem ad* mundialium potestatum *familiaritatem seu* E *favorem fuisse præparatum, comparata cum verbis proxime sequentibus, quibus innuitur, Sanctum in Pipini comitatum fuisse assumptum, luculenter ostendunt, hunc, cum hoc accidit, ad sacerdotii dignitatem jam fuisse promotum. Adi Commentarium prævium num.* 18.

g *Mauburnus in suo Sanctorum Canonicorum Venatorio apud nos Ms.* Beregisum *facit Pipini et Plectrudis confessarium, videturque ex his verbis colligi debere, Sanctum, si non confessarii, saltem sacellani munere apud Pipinum et Plectrudem esse perfunctum. Adi Commentarium prævium num.* 36 *et tribus seqq.*

h *Sertum seu certe capitis quoddam ornamentum.*

i *Hinc quidem recte colliges, Pipinum Sancto succensuisse, at non item, hunc illius gratia penitus excidisse. Videsis Commentarii prævii num.* 42 *et tres seqq.*

k *Ita hic vocat biographus traditionem de prodigioso monasterii initio a senioribus monachis acceptam; verum an hæc titulo isto merito ornetur, num.* 53 *et duobus seqq. Commentarii prævii edocui.* F

l Plectrudis *scilicet, ut ait num.* 1 *Cantatorium Andaginense*, Amberlacum, suæ ditionis fiscum, parabat adire; *unde innotescit occasio, qua Plectrudis per saltum Arduennensem iter habuerit.* Est hodie, *inquit Joannes Robertus in Historia S. Huberti,* non procul Andaïno pagus, nomine Amberlou, quem nemo dubitet ab eo fisco, *id est, dominio seu feudo,* nomen retinere. *Pagum illum in Tabulis geographicis Blavianis ducatus Luxemburgensis etiam notatum invenio.*

m *Acervus ille lapidum ibidem forte fuerit congestus ex ruinis tum castri, nomine* Ambræ, *ab Hunnis devastati, tum templi, quod in eo a S. Materno, ut fertur, quondam fuerat exstructum. Adi Commentarii prævii num.* 48.

n *De hoc charta cælitus, uti hic et a Cantatorii Andaginensis auctore refertur, Plectrudi oblata* § IV *Commentarii prævii fuse egimus, huncque cum adjunctis, quibus vestitur, diximus commenti valde esse suspectam.*

o *Id est, dominiis seu ditionibus, aut etiam feudis.*

p *Ita hic a biographo nominatur domicilium clericis*

A *clericis seu canonicis Regularibus a* S. Beregiso *exstruendum, ut adeo Mabillonius nomen* cellæ, *quo a Donato, S. Trudonis biographo, domicilium a Sancto hoc Sarchinii conditum vocatur, perperam adducat in argumenti partem, quo probet, S. Trudonem Sarchinii non clericos seu canonicos Regulares, sed monachos primo instituisse. Videsis Commentarium prævium num. 33 et seq.*

q *Cantatorii Andaginensis auctor num. 1 terminos, intra quos Pipinus* S. Beregiso *locum ædificando monasterio concessit, in hunc modum assignat :* Perlustratis finibus, ejusdem donationis certas metas per subnotata confinia *(Pipinus)* disterminavit; ad Meridianam plagam *scilicet* inter divisiones, ad Orientalem plagam Mollem Campellum, ad Aquilonem inter Campilonem et Haletum Francum montem, inter Nasaniam et Anvanam tabulæ Fontanam, ad Occidentem rapem Sulmoniensem et fluvium Lumnam. *Hic auctor etiam indicat, sub quo Francorum rege hæc Pipini donatio contigerit. Narrat enim eodem numero, chartam, de qua § iv Commentarii prævii egimus, a Plectrude, uxore Pipini,* qui major-domus erat

B sub Theodorico rege, *inventam fuisse. Accidit ergo secundum hunc auctorem dictæ chartæ inventio sub Theodorico III Francorum rege, sub quo solo Theodorico Pipinus Heristallius majoratum-domus gessit. Quapropter, cum memorata chartæ inventio cum præfata donatione fuerit proxime conjuncta, debet etiam hæc secundum eumdem auctorem sub Theodorico III accidisse ; unde consequitur, ut eadem donatio ante annum* 691, *cum hoc anno Theodoricus vivere desierit, sit locanda. Verum hanc donationem, cum proxime etiam cum monasterii Andainensis constructione fuerit conjuncta, serius esse locandum, perspicuum fit ex iis, quæ § v disputavimus de tempore, quo circiter monasterium Andaïnense fuerit exstructum. Errat ergo verosimiliter Cantatorii auctor, dum chartam Plectrudi cælitus allapsam ad regnum Theodorici III refert, secumque ipse pugnare videtur, cum monasterii Andainensis constructionem cum chartæ inventione proxime conjunctam ad annum etiam, ut apparet,* 700 *circiter remittat. Vide Commentarium prævium num.* 69 *et* 70.

C

Caput II. *Sanctus monasterium in saltu Arduennensi exstruit, cum canonicis, quos in eo instituit, Dei laudibus assidue vacat, S. Huberto in convertendis idololatris opitulatur, ætatisque admodum provectæ factus moritur.*

Beregisus in saltu Arduennensi

Igitur Beregisus locum illum saltus angelico ministerio designatum expetiit, Deum sibi adesse adjutorem invocans, et frondosa quæque succidere, et construendorum spatia ædificiorum dilatare studiose cœpit. Porro situs loci, quam sit longe remotus ab urbium frequentia, quam nemorosus et frutifer habeatur, in propatulo est. Fontibus quoque in vicinu ab humo prodeuntibus habundantissime irrigatur, sed remotus ab hiis alius præstantior exurgens ex eadem parte affluit, qui magnitudine sui ceteros in se suscipiens amnem suo nomini vendicat. A commeantibus autem vel saltum vel locum frequentantibus Andaina *a* nomen accepit. Ita clarissimis et salubribus aquis fœcundatus, opimo cespite prata vernantia ferens, nemorumque venustate circumdatus, magnam commoditatem solitariam vitam desiderantibus repromittit. Sed hic status nunc.

AUCTORE ANONYMO

monasterium exstruit, cumque diu in eo discipulis

18 Ceterum primo adveniens Vir venerabilis, cum opaca silvæ cuncta densarent, omnem sollicitudinis intentionem adhibet, omnes ad tantum opus concurrere invitat, cunctorum studia exemplo et devotione sua provocat, pontificum, comitum aliorumque nobilium suffragiis nititur, cognatorum, amicorumque subsidiis fulcitur, constanter die noctuque labori insistit, tandemque opus gratum, divina in omnibus favente protectione, feliciter ad effectum producit. Denique monasterium statuit, E basilicam constructam beati Petri, principis Apostolorum, nomine et reliquiis consecrat, clericorum officia delegat, annonam et reliquos sumptus in eorum usus necessarios ordinans, qui eis ministrarent, sollerter instituens, sed et vineas et prædiola, quæ devoti quique spontanee monasterio contulerant, diligenter procurans, ut nihil ad exteriores usus pertinens deesset, magnopere providit.

bono exemplo præluxit, moritur.

19 Quibus clericis canonico ordine militantibus ipse Pater in eodem habitu sociatus est *b*, et cum eis indesinenter in laude Christi Domini vacans, filiosque verbo et exemplo erudiens, plurimorum spatia annorum in hoc loco religiosam vitam ducendo advixit, et posteros saluberrimæ doctrinæ studiis informatos hæredes monasterii derelinquens, e præsentis sæculi labore ad æternam requiem emigravit. Corpus illius in ipsa æde terræ mandatum, et condigna reverentia cultum, miraculorum ostensione est glorificatum ; memoriæ quoque ejus exinde honorificentia impenditur, cujus depositio colitur sexto Nonas mensis Octobris *c*. F

Walcandus postea illud monasterium instauravit

20 Monasterium a discipulis postea longo tempore rectum est, usquequo dignæ memoriæ Walcandus pontificatui Tungrorum præficitur *d*, qui cum, inspirante Deo, vellet in sua diœcesi normam sanctæ religionis augmentare, et ideo quo monachorum Ordinem, juvante Deo, statuere posset, pia intentione perquireret, locum hunc diversis utilitatum affluentiis opimatum pervidens, nullum in episcopio pro tantis oportunitatibus conferendum, et ad hoc, quod cupiebat, tam ydoneum esse judicavit, ideoque studiosa intentione ab ipsis fundamentis innovatum et in parte Orientali transpositum, et tam in ædificiorum vastissima ac nobiliori instauratione, quam in agrorum, vinearum, servorum obsequentium ac rerum necessariarum varietate, et quicquid illic competebat, præstantissima augmentatione, excellentissime nobilitatum decenti honore decoravit, corpusque beati Viri in illud transtulit, et monachorum ordinem instituit, ac deinceps, quod res exposcebat, seu in donorum oblatione seu in his, quæ collata jam fuerant, ut subtrahere quippiam potestatis cujuslibet in reliquo nemini liceret, quo cartis indita imperiali auctoritate *e* firmata servarentur, sagacissimo studio procuravit.

21 Dehinc

AUCTORE ANONYMO. De fonte Andayna.

21 Dehinc contendens ipsum locum monasticæ religionis nobilius honorare et honestare, consensu omnium primorum regni beati confessoris Huberti, quondam Tungrorum præsulis, corpus, quod a tempore depositionis suæ nonaginta annis circiter humatum Leodii jacuerat in ecclesia sancti Petri *f*, huc transvexit, atque in fabricam sepulchri, quam illi auro et argento redimitam præparaverat, cum gloria reposuit *g*. Sed et locum ipsum pristino vocabulo, id est, Andaynam censuit vocitandum *h*, quod a fonte, quem illo prædiximus derivari, in sui primordio sumpserat. Non immerito itaque hic locus ita præordinatus eligitur, qui, ymaginaria significatione, id est, situ et nomine, quo Andaynus, id est, irrigatio aquæ vocatur *i*, quæ in eo gerenda erant, apte præfigurasse noscitur.

n quod id nomen traxit,

22 Jure ille locus electus est, qui vitæ habitantium status sui qualitate congrueret. Oportet, igitur incolas sic studiis manentis disciplinæ erudiri, ut merito recenter in illo queant foveri. Nam non immerito ab illo tolluntur, qui instar illius sapientiæ virtutibus fœcundari contempnunt. Quo contra, qui in illo suscepti virtutum spiritualium decore eis voluerint configurari, procul dubio hinc, sicut præmissa allegatio innotuit, ad ætherea sunt regna dirigendi. Sicut enim rivulis huc illucque deductis quotidie solum humore repletur, ita doctrinæ vomere consistentium corda scissa, scientiæ gratia hactenus irrorantur, et sicut humore accepto plantata usque ad germinandæ propaginis maturitatem consurgunt, pari modo studiosi ac præordinati ad vitam, ut attacti sapore affluentis eloquii ac salubriter exculti fuerint, continuo in gignendorum fructuum, id est, operis vel eruditionis profectu assurgere gestiunt.

de SS. Beregiso et Huberto,

23 Sed ut propositum rei ordinem prosequar, hæc domus beati Petri apostoli, velut illa, quæ a beato Beregiso primo fuerat condita, reliquiis et nomine dedicata, multorumque aliorum Sanctorum pignoribus illustratur, inter quæ horum geminorum Confessorum maxime muneribus refulget, quorum meritis et interventione credimus tot virtutum signa, quæ illic et in omnibus pœne eidem ecclesiæ adjacentibus locis aguntur, divinæ Majestati ob Sanctorum suorum memoriam amplius commendandam velle ostendere, quorum ante nos quidem et initio major apparuit clarificatio; sed et nostris diebus multa miranda visa sunt *k*. Præteritorum vero multa scriptis ingesta, plurima oblivioni tradita, quæ aut nostro tempore ostensa, vel retro certius acta dicere potuimus, multa jam literis commendavimus *l*; quædam adhuc conscribenda memoriter retinemus.

de eorum miraculis,

24 In hiis miraculorum prodigiis uterque admirandus, uterque extollendus; qui et in carne manentes uno eodemque tempore ambo provinciam prædicatione et animarum salute illustrarunt, ac locum hunc ut præsentia corporali, ita consecratione spirituali dedicaverunt *m*, et jam in cælo cum Christo spiritu exstantes; ibi autem corporum essentia positi quærentibus et pulsantibus Dei virtute freti suam opitulationem tribuunt. Quod cum Christo spiritu regnent, nullus nisi infidelis ambigit; quod autem in carne constituti sub uno tempore vel principe exulaverint, quamquam superiora intelligentibus demonstrent; ut tamen manifestius pateat, quomodo hoc evenerit, delucidare pigrum non erit.

de tempore, quo

25 Constat namque, beatum Hubertum in pontificatu Tungrorum successorem episcopi et martyris Lamberti per annos plurimos exstitisse *n*. Hunc autem beatum Martyrem sub Hilderici, filii Clodovei, filii Dagoberti, pii regis, tempore et pontificatum administrasse et palatium frequentasse *o*. Hic Hildebertus *, cum nimis inepta ageret, et erga optimates Francorum crudelis grassaretur, a quodam eorum insidiatus citissima morte occubuit *p*; cui successit in regnum frater ejus Theodoricus, cujus in Prologo mentionem feci *q*, sub quo prædictus Martyr trophæum sumpsit *r*. Hoc regimina tenente, Pipinus, filius Ansgisi, in cujus comitatu venerabilem Beregisum deguisse, et sub quo, atque cum ejus ope monasterium statuisse prædiximus, in Austria ducatum agebat. Hiis denique intelligibiliter discussis, quis non videat, post Martyris prædicti, qui sub Theodorico interemptus est, decessum beatum Hubertum sub eodem principe præsulatus cathedram sortitum *s*?

** corrige Hildericus*

floruerunt,

26 Cum vero sub ipso rege prædictus Pipinus dux fuerit, cui beatus Beregisus charitatis officio adhæsit, dubium non est, quod uno eodemque tempore in una diocesi et sub uno certamine constiterint, præsertim cum sub Karolomanno principe, filio Karoli, filii hujus Pipini, tertio post patris obitum anno principatum agente, ejusdem beati viri corpus Huberti illæsum fuerit repertum *t*, quod jam per sedecim annos solo depressum latuerat *u*, scilicet quia tredecim annis ante Karoli obitum, qui patri Pipino jam per quinque et decem annorum curricula in ducatum successerat, migravit ad Dominum *x*; ubi ostenditur, Pipini et filii ejus Karoli, Austrasiorum ducum, temporibus eum fuisse et ad confirmandam hujus rei veritatem accedit et illud, quod eodem anno, quo Pipinus defunctus est, Grimoaldum, ejus alterum filium, in basilica beati Lamberti martyris interfectum historiæ veritas asserit *y*, et quidem eamdem basilicam ab ipso Confessore in pontificatu agente ædificatam, et Decessoris sui martyris corpus ab ipso de Trajecto divina admonitione fuisse sublatum *z*.

deque rebus, quas gesserunt,

27 Quod nullatenus fieri posset, nisi Theodorici regis ac Pipini ducis ævo hunc præclarum Sacerdotem in prædicationis verbo positum fuisse, constaret *aa*. Ipsam vero villam, hoc est, Leodium, quæ nunc sedes prima vel caput episcopii ob sæpe dicti Martyris memoriam habetur, instaurandi, ac frequentis in ea conventus ab eodem initia sumpsisse, scriptorum testimonia seu rei gestæ essentia præsens multotiens confirmat *bb*. Quanta autem excellentia prædicandi verbum salutis idem sanctus Vir enituerit, assertio illorum satis indicat. Nam cum illis adhuc temporibus fanatico errore Austrasiorum populus multis in locis horrende fœdaretur, per hunc præcipuum Sacerdotem dæmonum præstigia et idolorum fantasias maxime ab hoc Ardennensi territorio, quo nunc ossa ejus recondita servantur, ubique tunc pœne nullus Christianæ legis cultor habebatur, divina miseratio dispulit *cc*. Nulli ergo dubium, quin in eadem gratia beatum patrem Beregisum cooperatorem habuerit *dd*, quandoquidem in monasterio, quod in ipso territorio extruxerat, bonis operibus desudans, uno in tempore eodem charitatis ardore fervens et sub eo gradum quoque sacerdotii ipse administrans; credibile habetur, quod et ipse consequenter reverendus pontifex illius monasterii ac loci amplificandi cooperator extiterit.

nonnulla loc. dissonat biographus, suamque lucubrationem oratione,

28 Simul etiam prædicationi instantes, alterna devotione provocati et paganorum multitudinem in eadem terra consistentium ad fidem veram, Deo adjuvante, perduxerunt, et monasterii decus in loco

A loco divinitus electo ac designato ardentissima devotione extruxerunt ee. Ideo superna dispositione actum credimus, ut in terra seu in loco, in quo in corpore conversantes Regi cælorum magis studuerunt placere, illic mererentur corporibus positis requiescere ff, tantamque reverentiæ dignitatem a plebe obtinere, quam Regi Christo tam pia intentione lucrari quæsierunt, impensaque pollere. Et sicut in corpore positi, ut salus populi et celebritas loci fieret, magnopere curaverunt, ita corpore exuti mercedis cumulum, ut populum vel locum suo patrocinio tueantur, percipere meruerunt. Ad eorum intercessionem promerendam devota plebs fidelium in festis illorum et aliis certis temporibus cum magna frequentia concurrit, et eorum memoriam jugiter expetendo, xenia oblationum copiose offert, ut, quos in primordio fidei patres digni habiti sunt accipere, horum subsidio et intercessione fulti, quorum spiritus agmen inter agmina Sanctorum consequi confidunt, votorum suorum compotes effecti æternæ lucis requiem, Christo propiciante, mereantur adipisci gg. B

qui Sanctorum illorum auxilium flagitat, absolvit.

29 Unde benedicimus te, Domine, qui sub tantorum Patrum tutela misertus creaturæ tuæ, qui per prævaricationem superbæ offensionis rei tenebamur, gratuita pietate liberans indignos, gratiæ tuæ participes ac dignos esse fecisti. Te ergo petimus, humani generis cum Patre et Spiritu sancto in principio Conditor, et in fine Redemptor, ut eorum meritis et intercessione in mandatorum tuorum obsecundatione promptos nos præveniri largiaris adversus spirituales insidias, et cautelæ nobis studium ingerens scuto protectionis tuearis, inflictorum vulnerum sauciétates mederi pœnitentiæ medicamine sollicitos reddas, ut cum eis post vitæ terminum mereamur immortalitatis stolam adipisci ac perhennis vitæ jocunditate perfrui, te, Domine, in omnibus auxilium ferente, qui cum sempiterno Patre, ex quo sine initio genitus et Spiritu Genitoris, qui ex te simul perhenniter spirans, mundumque creans gubernat, unus es Deus regnans gloriosus in sæcula sæculorum, amen.

ANNOTATA.

a *De hoc fonte seu rivulo, a quo monasterium Andaïnense nomen accepit, videsis Commentarii prævii num.* 50.

b *Ex hoc loco colligimus,* S. Beregisum *non monachum, sed canonicum Regularem fuisse, eumque Andaini non monachos, sed clericos seu canonicos Regulares primo instituisse. Vide Commentarium prævium* § III *et* V.

c *Cum hic auctor anno* 937 *scripserit, fuit ergo ex ejus hic testimonio* S. Beregisus *jam a sæculo* X *veneratione Sanctis propria Andaïni honoratus. Vide iterum Commentarii prævii num.* 5 *et* 84.

d *Walcandus seu Valcandus, Leodiensis seu Tungrensis, a civitate Tungrensi, in qua sedes Leodiensis primo fuit posita, episcopus factus est anno* 810. *Ita* concluditur, *inquiunt Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* III *col.* 832, ex brevi Chronico Leodiensi, in quo hæc leguntur: « Anno DCCCXXV, qui erat annus ordinationis D. Walcaldi, episc. Leod. XV. » *Forte tamen Valcandus fuerit jam episcopus ab anno* 809; *in Historia enim Translationis S. Huberti ad litteram* g *laudanda annus* 16 *ordinationis ipsius copulatur cum anno Christi* 825.

e *Ludovici Pii scilicet, qui tunc Romanorum erat imperator.*

f *S. Hubertus anno* 727, *ut Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad hunc annum num.* 37 *ostendit, e vivis excessit; fuit autem sacrum corpus ejus anno* 825, *uti ad litteram sequentem docebo, Leodio ad monasterium Andaginense translatum; jacuerat ergo ante illud tempus annis* 98 *Leodii humatum.*

g *Quo tempore id factum sit, docet apud Surium ad* III *Novembris, quo die S. Hubertus colitur, et apud Joannem Robertum Jonas, Aurelianensis episcopus, in Historia, quam de Translatione ejusdem Sancti conscripsit. En adeo ipsa ejus cap.* XVI *verba:* Anno, *inquit,* ordinationis ipsius *(Walcandi)* sexto decimo, qui est Incarnationis Dominicæ octingentesimus vicesimus quintus, undecimo Kalendas Octobris ad beatissimi confessoris *(Huberti)* ventum est urnam, atque a sacerdotibus cum maxima reverentia, a loco sepulturæ ejus effossa, indidemque cum religiosi populi, gradusque ecclesiastici E frequentia, in beati Lamberti ecclesiam sancti Viri ossa sunt transvecta. Ubi triduo orationibus, et vigiliis prosecuta, pridie Kalendas Octobris, ad memoratum monasterium *(Andainense)* cum loculo suo sunt perlata, ibidemque, Christo annuente, ut tanto confessori competebat, sunt decenter condita.

h *Attamen hoc monasterium fuit postea a corpore S. Huberti illuc translato* S. Huberti monasterium *vocatum, hancque appellationem in hunc usque diem constanter retinuit.*

i *Quæ hic de fonte Andaïno memorat biographus, minus probanda videntur. Adi Commentarii prævii num.* 50 *in fine.*

k *Hæc generatim significant, SS. Huberti et* Beregisi *intercessione Andaïni et in ejus vicinia multa fuisse patrata miracula. Utinam hic scriptor vel unum saltem in particulari memorasset.*

l *Et tamen nullum hactenus biographus narravit miraculum, quod vel S. Huberti vel* S. Beregisi *intercessione fuerit patratum.*

m *Verba hæc innuunt, SS. Hubertum et* Beregisum *in prædicando Arduennatibus Evangelio, collaborasse, sanctumque Hubertum monasterium Andainense, seu potius ecclesiam ad illud spectantem consecrasse.* F

n *S. Hubertus, ut probabilius esse diximus in Commentario prævio num.* 69, *non ante annum* 709 *S. Lamberto in episcopatum Trajectensem, cujus sedem Leodium transtulit, successit; anno autem* 727 *e vivis excessit. Annis ergo* 18 *circiter ecclesiam Leodiensem gubernavit.*

o *S. Lambertus anno circiter* 669, *uti in Commentario prævio ad Vitam ejus die* XVII *Septembris docuimus, S. Theodardo in episcopatum Trajectensem successit, fuitque, uti in eodem Commentario probavimus, probabilius anno* 709 *martyrio coronatus. Quapropter, cum Hildericus seu Childericus, Clodovei, qui patrem habuit Dagobertum, filius, anno* 660 *Austrasiæ et anno* 670 *Neustrasiæ insuper atque Burgundiæ, uti in Commentario prævio ad Vitam S. Leodegarii* § VIII *probatum est, regnum adeptus sit, annoque* 673 *fuerit occisus, nihil omnino obstat, quo minus, uti hic ait biographus, S. Lambertus sub Hilderico, Clodovei filio,* pontificatum, *Trajectensem nempe,* administrasse et palatium frequentasse *credatur.*

AUCTORE ANONYMO.

p Erat enim, *scribit primus Fredegarii Continuator cap.* XCV, ipse Childericus rex levis atque citatus nimis, gentem Francorum in seditionem mittens, et in scandalum ac derisum; donec odium non mod cum inter ipsos crevit usque ad scandalum et ruinam. Quo ingravescente, unum Francum nobilem, nomine Bodilonem, ad stipitem tensum cædere contra legem præcepit. Videntes hæc Franci, in ira magna commoti, Ingolbertus videlicet et Amalbertus, vel reliqui majores-natu Francorum, seditionem contra ipsum Childericum concitaverunt. Memoratus Bodilo super eum cum reliquis quamplurimis surrexit insidiaturis, et regem in Lauchonia silva, una cum regina ejus prægnante, nomine Bilihilde, quod dici dolor est, interfecit. *Accidit id, ut ad litteram præcedentem dixi, anno* 673.

q *Theodoricus, qui Childerico interfecto successit, cujusque in Prologo biographus mentionem fecit, est Theodoricus III.*

r *Id est, martyrii palmam adeptus est. Verum hic toto cælo aberrat biographus. Cum enim Theodoricus III anno* 691 *e vivis excesserit, qua veri*
B *specie dici potest S. Lambertus sub hoc adeptus esse palmam martyrii, quod certe non citius, quam sæculo* VIII *(vide Commentarium prævium ad Vitam ejusdem sancti martyris) paulisper jam inchoato contigit?*

s *S. Hubertus S. Lamberto in episcopatum Trajectensem proxime successit. Quapropter, cum hic, uti ad litteram præcedentem dixi, non citius, quam sæculo* VIII *jam inchoato, martyrii palmam sit adeptus, errat hic iterum biographus, dum S. Hubertum ait sub Theodorico, qui anno* 691 *e vivis excessit,* præsulatus cathedram *esse sortitum.*

t *Ita narratur cap.* XV *Vitæ S. Huberti apud Surium et Robertum, Societatis nostræ sacerdotem. Accidit ergo id anno* 743 *vel* 744 *Etenim Carolus, cognomento* Martellus, *de quo hic sermo est, anno* 741, *uti inter omnes convenit, vita functus est. Annus ergo post obitum ejus tertius, quo secundum S. Huberti Vitam et biographi nostri testimonium illæsum fuit repertum S. Huberti corpus, cum anno Christi* 743 *et* 744 *congruit, atque adeo illa inventio vel anno* 743 *vel* 744 *contigit.*

u *Ita iterum testatur etiam auctor Vitæ S. Hu-*
C *berti apud Surium et Joannem Robertum mox laudatos.*

x *Pipinus Heristallius, pater Caroli Martelli, anno* 714, *ut plerique antiqui Francorum annalistæ testantur, e vivis excessit; S. Hubertus autem, uti sequitur ex annis sedecim, quibus, uti mox dixi, sepultus jacuerat, cum corpus ejus anno* 743 *aut* 744 *illæsum fuit repertum, anno* 727 *ad Dominum migravit. Quapropter recte hic scri-* *bit biographus, Carolum Martellum, cum hoc accidit,* patri Pipino jam per quinque et decem annorum curricula in ducatum, *id est, majoratum-domus successisse.* D

y *Pro Grimoaldi notitia adi Annotata ad litteram* s *Prologo subnexa.*

z *Fecit id S. Hubertus, ut biographus ejus cap.* III *testatur,* tertio decimo anno sui præsulatus; *sed, antequam id faceret, basilica S. Lamberti, in qua Grimoaldus fuit interfectus, jam diu Leodii exstiterat. Videsis num.* 117 *et seq. Commentarii prævii ad Vitam S. Lamberti.*

aa *Perperam hic ratiocinatur biographus. Licet enim S. Hubertus sub Pipino Heristallio, ejusque filio, Carolo Martello, episcopatum Leodiensem administrarit, licet corpus S. Lamberti in basilicam, in qua Grimoaldus fuerat necatus, anno decimo tertio episcopatus sui transtulerit, consequens non est, ut in prædicationis verbo positus jam fuerit, seu, ut, vivente adhuc Theodorico, episcopus jam exstiterit, cum Theodoricus anno* 691 *e vivis cesserit, atque adeo vitam suam nec usque ad mortem Pipini Heristallii et Grimoaldi, ejus filii, quæ anno* 714 *contigit, nec usque ad translationem S. Lamberti, quæ (vide Commentarium prævium* E *ad ejus Vitam) anno* 721 *vel* 722 *facta est, protraxerit.*

bb *S. Hubertus, uti apud omnes in confesso est, sedem episcopalem una cum corpore S. Lamberti Trajecto Leodium, ubi passus fuerat Lambertus, transtulit.*

cc *Habet hic iterum biographus sibi assentientem biographum S. Huberti. Adi Commentarii prævii num.* 80.

dd *Verosimillimum sane apparet,* S. Beregisum, *uti num.* 79 *et seq. Commentarii prævii edocui, S. Huberto in convertendis ad fidem Arduennatibus opem tulisse. Imo sat verisimile mihi videtur, id etiam fecisse Religiosos monasterii Andainensis incolas a Sancto institutos, idque etiamsi hos quis contenderet monachos fuisse. Monachi enim in convertendis ad verum unius Dei cultum ethnicis maxime etiam diligentissimeque laborarunt.*

ee *Hic sat aperte docere videtur biographus, S. Hubertum una cum* S. Beregiso *monasterium Andainense extruxisse, unde consequens est, illud non ante annum* 709 *condi cœptum esse. Videsis Commentarii prævii num.* 70. F

ff *Cum corpore scilicet* S. Beregisi *Andaini etiam requiescit corpus S. Huberti, eo a Walcaudo, Leodiensi episcopo, Leodio translatum. Adi Annotata ad litteram* g.

gg. *Fuit ergo* S. Beregisus *jam ab ætate hujus scriptoris, id est, ab anno* 937 *honoratus ut* Sanctus.

DE

A

AUCTORE J. B.

DE B. GODEFRIDO PRESB. ORDIN. CISTERCIENSIS

VILLARII IN BRABANTIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Beati Vita, Ætas, Annuntiatio et Translatio varia, Memoria sacra.

CIRCA FIN. SÆC. XII VEL INIT. XIII.

Exstat Gallice Beati Vita apud Assignies; Latine vero in Ms. Rubeæ-vallis

Suavissima, *inquit Fisenus lib.* XI *Historiæ Ecclesiæ Leodiensis ad annum* 1197, Deus sua providentia suscitavit, qui, dum præcipuæ Leodiensis ecclesiæ columnæ partes B suas negligunt, disciplinam Christianam non modo labantem sustinerent, sed exemplis etiam ornarent præclarissimis. Ejuscemodi non paucos protulit in primis Villarium *(cujus situm ortumque Tom.* V *Junii pag.* 606 *Papebrochius refert)* Cisterciensis instituti cœnobium. *Ut Carolos, Conrados, Abundios, Arnulphos taceam, qui virtutum suarum splendore sub hæc tem ora Villarium illustrarunt, Fiseni dicto fidem facit in primis* Godefridus *noster, vitæ integritate, acceptis divinitus donis, et prodigiorum gloria clarus. Legitur exstitisse Villarii Vita ejus manuscripta, pene a morte ipsius Latino sermone conscripta, quam superiore sæculo Gallice vulgavit Joannes d'Assignies, teste Manrique ad annum Christi* 1170 *cap.* VI ; *adjectis tamen ad calcem nonnullis, quæ multo post contigerunt, nisi forte aliam* Godefridi *Vitam ediderit præter eam, quam lib.* I *de Monachis sacri Ordinis Cisterciensis cap.* XLVI *inseruit. Exstat et apud nos Vita quædam Ms., ex Ms. Rubeæ vallis* I *parte Novalis Sanctorum excerpta, ut præfixa illi in margine nota habet, quæ cum ea, quam edidit Joannes d'Assignies supra laudatus, plane congruit, si demas, quæ ad* C *calcem adjecta et ad recentiora tempora referenda sunt.*

circa annum 1333 scripta:

2 *Quod ad ejus antiquitatem attinet, anno* 1333 *posteriorem esse, non diffitebor : si tamen unus idemque auctor gesta abbatum Villariensium ad annum* 1333 *usque deduxit, Vitamque* Godefridi *conscripsit : auctor enim libri de Gestis illustrium virorum Villariensis cœnobii, ex cujus cap.* IV Godefridi *Vita desumpta est, in præfatione profitetur, se ad describenda illustria facta monachorum atque conversorum Villariensis cœnobii non descendisse, nisi* expedita utcumque narratione de quibusdam gestis venerabilium abbatum Villariensium, *quæ ad annum Domini* 1333 *extenditur, quo abbas Villariensis trigesimus electus est Joannes de Bruxella. Aliquod tamen in* Godefridi *Vita occurrit majoris antiquitatis indicium. Ecce illud : enarratæ* Godefridi *morti mox auctor ista subjungit :* Nudato ejus corpore ad lavandum, ita dorsum ejus inventum est plagis virgarum lividum, ut omnes miraremur, qui quantæ religiositatis, quantæ sanctitatis, quam fervens in Ordinis disciplina per sacras ejus reliquias Dominus usque hodie non cessat ostendere. Nuper sunt levata per revelationem ejus sacra ossa et in sacrario posita. *Qui circa annum* 1333 *conscribendis Chronicis occupabatur, morienti* Godefrido *adstitisse non potuit, nec ele-* E *vationis corporis, quam jam integro sæculo litteris consignarat Cæsarius, quasi ea nuper contigisset, meminisse. At recte tom.* IV *Augusti pag.* 372 *Dolmannus noster observat et probat, scriptori huic inusitatum non esse, ut sibi suisque ea obtigisse dicat, quæ cœnobio suo obtigere etiam tum, quando illius pars nondum erat. Præterea textus hic, quantus est, huc aliunde, a nescio quo translatus videtur : Cæsarius equidem iisdem hæc fere omnia verbis (apud quem tamen legitur :* Mirarentur) *refert, et in Vita* Godefridi *apud Martene tom.* III *Anecdotorum desiderantur. Vixisse illum sæculo decimo tertio, atque sermonem habuisse cum Gisla* Godefrido *coævo, quæque illum vidisse et nosse potuit, hæc ejus verba non obscure produnt :* Audivi ab eadem *(Cisla)* quod a tactu illius *(Godefridi)* vestis multis infirmis et languentibus desiderata restituta sit sanitas. *Porro Cislam jam inde ab anno* 1201 *abbatiam de Camera fundasse prope Bruxellas, infra patebit.*

et apud Martene, cujus quædam hallucinatio detegitur :

3 Godefridi *etiam lib.* I *Dialogorum cap.* XXXV *Cæsarius meminit, annis, postquam floruit, circiter* 25. *Floruisse enim* Godefridum *circa annum Christi* 1197 *infra dicemus. Cæsarius autem Dialogorum lib.* X *cap.* XLVIII *anno* 1222 *illos se exa-* F *rasse testatur. His adde Vitam, quam ex codice Ms. monasterii Bonifontis Ordinis Cisterciensis in diœcesi Remensi exhibet Martene tom.* III *Anecdotorum Historiæ Villariensis lib.* II *cap.* IV ; *quæ, si cum nostra conferatur, res gestæ eædem, verba passim sunt eadem : nonnulla tamen legere est in nostra, quæ hæc relinquit intacta. Libri* II *prædictæ Historiæ auctor non alius fuisse videtur, quam qui Villariensis cœnobii Chronica ad annum* 1333 *deduxit : ita enim in Prologo loquitur :* Expedita utcumque narratione de quibusdam Gestis venerabilium abbatum Villariensium, descendamus ad describenda illustria facta virorum fortium et virtuosorum, monachorum videlicet atque conversorum ejusdem cœnobii. *Et infra :* Et primo quidem Vitam reverendissimi domni Caroli, octavi Villariensis abbatis, diffusius, quam suo loco descripta est, explicabimus pro eo quod etc. *Hunc autem tempore Willelmi abbatis, qui anno* 1221 *pedum pastorale suscepit, gestavitque ad annum* 1236, *vixisse perperam colligit Martene in Admonitione prævia ex quibusdam textibus, quos hujus auctoris esse falso existimat, utpote qui Cantipratum de* Apibus

AUCTORE J. B.

Apibus lib. I *cap.* IX : *item lib.* II *cap.* XXV *et* XXVI *esse noscuntur.*

Tradunt autem singulæ, Bentum floruisse circa annum 1197 et obiisse paulo post Cæsarium.

4 *Quo Christi anno lucem primo asp.xerit* Godefridus, *tacent monumenta citata, tacent, quos vidi, auctores ceteri. Patriam habuit Coloniam Agrippinæ, ubi in monasterio S. Pantaleonis Ordinis S. Benedicti sacræ militiæ fundamenta jecit ; inde vero ad Villarienses aliquanto post sanctioris vitæ desiderio ductuque divino transiit, verisimiliter circa annum Domini* 1170, *inquit Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad hunc annum cap.* VI, *præsulatum gerente Geraldo. Idem fortasse Miræo in Chronico Cisterciensi, et in Fastis Belgicis et Burgundicis, aliisque visum est, qui* Godefridum *circa hunc annum floruisse, scripserunt. Vixisse illum et claruisse, cum Villariensibus Carolus abbas octavus præerat, ex Actis certum indubitatumque est ; circa annum nempe* 1197, *quo abbati Guilielmo Carolum successisse, ex Chronico Villariensi liquet ; et cui* Godefridi *ad Villarienses accessum in Floribus ecclesiæ Leodiensis (in cujus diœcesi ad Namurcensem translatum est modo Villarium) ad diem* II *Octobris forte justo serius Fisenus affixit. Incidisse* Godefridi

B *obitum in feriam* II *Paschalem, e Vita eruitur : annus vero mortis incertus est. Figi utcumque posset, si constaret, quis fuerit et quando obierit Cæsarius ille, cui* Godefridum *non diu fuisse superstitem, Vita narrat.*

non Heisterbacensem, ut Assignies, Miræus

5 *Fuitne Cæsarius Heisterbacensis, quem Miræus in Bibliotheca ecclesiastica librum tertium de Vita ac Passione S. Engelberti, archiepiscopi Coloniensis anno Domini* 1237 *absolvisse tradit? Ita quidem Joannes d'Assignies in Vita* Godefridi, *vel quisquis Notarum in margine adjectarum est auctor. Quod si ita est, qui potuit* Godefridi *mortem enarrare, et reliquiarum ejus sibi superstitis meminisse Cæsarius ? Heisterbacensem fuisse in Chronico Cisterciensi etiam Miræus tradit ; ego vero cum Henriquez in Menologio Cisterciensi* XXIII *Februarii, et Fiseno* I *parte paralipomenon utrumque distinguendum censeo. Miræum audiamus.* Fuit is *(Cæsarius Heisterbacensis) inquit,* Prior Villariensis, sub Guilielmo, VII abbate Villariensi, olim priore Heisterbacensi, idemque venerabili Godefrido perfamiliaris extitit. De quo et aliis monachis Villariensibus idem Cæsarius multa commemorat in suis Dialogorum libris. *At un-*

C *de ista Miræus hausit ?* Ex Chronico, *inquit,* manuscripto Villariensi. *Quid si partim ex Chronico Villariensi, partim ex ipso Cæsario oppositum probem ? En Chronici Villariensis verba :* Sub ipso *(Guilielmo abbate* VII) fuit Prior nonus Cæsarius, de quo scribitur in Vita domini Godefridi sacristæ, reconditi retro cancellos majoris altaris : de quo etiam Cæsarius laudabilia in suo scribit tractatu. *Vides, primum illum Cæsarium Prioris munus obiisse sub Guilielmo abbate* VII, *atque adeo ante annum* 1197, *quo ad abbatis dignitatem evectus est Carolus, Guilielmi successor. Cæsarium adeamus modo : lib.* II *cap.* X *ita habet :* Annus modo vicesimus est secundus, plus minus, eo tempore, quo ad Ordinem veni, qui fuit ab Incarnatione Domini millesimus ducentesimus uno minus. *Aut itaque Cæsarius Heisterbacensis Villarii Priorem egit, Cisterciensibus nondum adscriptus, aut illi de seipso loquenti abneganda fides, quorum utrumque absonum est, aut ab illo, de quo Chronicon Villariense, distinguendus.*

et Manrique volunt, sed Villariensem

6 *Unde et Manrique corrigas ad annum* 1201 *cap.* V *num.* 6 *monentem, corrigendum esse Joannem d'Assignies in Vita* Godefridi, quatenus D ait, Godefrido, infirmario apparenti, dum moreretur, adstitisse Cæsarium, qui in eadem domo Prioris fuerat officio functus, dudum *(lege,* non dudum, depuis naguerres) decesserat : quippe, *inquit,* Cæsarius, qui Godefridi mortem scribit, et post mortem secutam elevationem, non potuit ante ipsum decessisse. *Recte id quidem : at, quæ de Cæsario narrat Assignies, non de Heisterbacensi, sed altero Villariensi intelligenda sunt. Item num.* 6 *Miræo partim assentientem, partim contradicentem : assentientem, cum scribit,* Verum est tamen, quod Aubertus Miræus narrat, ex Chronico Villariensi sumptum, Cæsarium *(Heisterbacensem scilicet)* Godefrido perfamiliarem, cum ibidem obiret Prioris munus. *Contradicentem vero, cum Cæsarium ab abbate Carolo ait evocatum, vix dum Heisterbaci professum, quem sub Guilielmo Caroli decessore Villarii fuisse, Miræus affirmat. Verum cum de Cæsario, ab Heisterbacensi distincto, vix quidquam, ut loco citato Fisenus habet, præter nomen et dignitatem Prioris et egregiam morum innocentiam, nobis antiquitas reliquerit, alia via annus* Godefridi *supremus indagandus est.* E

circa annum 1200 : sed annum non determinant :

7 *Venerabilem* Godefridum *secum aliquando Heisterbacum duxit Carolus abbas Villariensis, ait Cæsarius lib.* I *cap.* XXXV ; *quod utique ante annum* 1197 *contigisse non potuit, quo adhuc in vivis erat Guilielmus. Ex iis autem, quæ* Godefridi *Vita num.* 14 *de sanctimoniali Gisla prodit, ipsum ante fundatam ab ea domum de Bunebeke (alibi legitur Pennebeke) juxta Bruxellas, obiisse conficitur. Fundata autem est anno* 1201, *ut patet ex diplomate Henrici I, Brabantiæ ducis, quod in Notitia ecclesiarum Belgii pag.* 512 *hisce verbis expressum Miræus refert :* Ego Henricus Dei gratia dux Lotharingiæ, assensu dilectæ consortis meæ Machtildis ducissæ, contuli religiosæ sorori Gislæ locum juxta Bruxellam, qui vocatur Pennebeke, ad construendum inibi cœnobium sanctimonialium, in honore Dei et beatæ Virginis Mariæ. Contuli etiam eidem sorori juxta prædictum locum tres mansos terræ incultæ et nemoris de meo proprio, ab omni jure sæculari liberrimos, et partem meam decimæ de Russebroeck et viginti bonaria terræ, cum censu, quem prædicta Gisla emit a Waltero Kibus. Quod, ut ratum habeatur, præsentem F paginam sigilli nostri impressione signavimus, et testium subscriptione munivimus : quorum ista sunt nomina ; Sigerus archidiaconus, magister Michaël, Arnoldus Notarius, Godefridus Castellanus. Actum anno MCCI. *Neque igitur ante annum* 1197, *neque post annum* 1201 Godefridus *ex hac vita migravit : quapropter obitum ejus exeunti sæculo duodecimo, aut ineunti decimo tertio assignavimus.*

quapropter, ut verisimile est, non omnes eodem die

8 *Ignotus fatalis* Godefridi *annus in causa est, cur mensis quoque et mensis dies, quo obiit, ignoretur : cum tamen ejus mors in feriam secundam Paschatis inciderit, mensi Aprili aut Martio adscribendam esse, e calculo Paschali eruitur. Hinc quoque non improbabiliter accidit, ut varia sit apud varios* Godefridi *annuntiatio. Et primo illius die* XXX *Junii, sed occasione B. Arnulphi Cornibout eo die culti, in Natalibus Sanctorum Belgii Molanus meminit ; Menardus in Martyrologio Benedictino, et Antonius de Heredia in Vitis Sanctorum Benedictinorum* XXXI *Martii, uno die serius, quam par est, si anno* 1198, *quo Pascha in* XXIX *Martii incidit, obiisse ponatur. Gelenius*

vero

AUCTORE J. B.

A *vero lib.* IV *in sacris et piis Fastis; Rayssius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii; Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis cum die* II *Octobris memorant. Denique Bucelinus in Menologio Benedictinorum, Henriquez in Menologio Cisterciensi, Chalemot in Serie Sanctorum et Beatorum sacri Ordinis Cisterciensis, Saussayus, Kalendarium Villariense Ms., Kalendarium Cisterciense anno* 1617 *Divione impressum, Kalendarium Sanctorum ac Beatorum maxime illustrium ex Ordine Cisterciensi, quod ex officina Huberti Antonii anno* 1620 *Bruxellæ prodiit, Catalogus Sanctorum, Beatorum etc. Ordinis Cisterciensis, auctore Sigismundo Alberti, ejusdem Ordinis monacho, die* III *Octobris* Godefridum *referunt. Altera fortassis tantæ varietatis causa est, non una elevatio atque translatio corporis.*

uti et propter varias translationes,

9 *Etenim* Godefridi *ossa ab obitu ejus non admodum diu primum elevata fuisse, ex Cæsario, qui conscribendis Dialogorum libris anno* 1222 *operam dabat, intelligitur. Sic enim scribit lib* I *cap.* XXXV. Nuper, *inquit,* per revelationem levata sunt ossa ejus, et in sacrario posita, reservanturque pro reliquiis. *Ac rursum sub abbate Villariensi* B *Almerico translata sunt.* Dominus Almericus monachus Fumacensis XVIII abbas Villariensis, *inquit Chronicon Villariense,* a domino Clarevallis nobis datus, abbatizavit anno Domini MCCLXVIII. Anno secundo regiminis sui posita sunt retro cancellum majoris altaris corpora sanctissimorum fratrum Abundi de Hoyo monachi, et Arnulphi Cornibout et quædam alia; *e quorum numero* Godefridi *esse corpus, mausolei titulus versu* 4 *palam facit:*

Clauderis hic cista, Godefride, beate sacrista.

De hac translatione Henriquez in Menologio Cisterciensi sic scribit: Hic tantum mentio fit eorum, qui olim retro altare summum locum obtinuerunt, et a multo tempore pia veneratione colebantur, quorum hæc sunt nomina: B. Godefridus sacrista, B. Arnulphus Cornibout *(de quo actum fuit* XXX *Junii)* B. Juliana *(de qua* V *Aprilis)* B. Bonifacius, B. Marchina, B. Maria de Gravio, B. Heldwigis, B. Henricus, B. Guilielmus. Horum sacras exuvias Almericus abbas olim summa cum reverentia populo colendas proposuit.

quarum præcipua anno 1599 contigit, Beatum referunt,

10 *Recentioris quoque translationis idem Henriquez eo loci his verbis meminit:* Multos annos sacra corpora ibidem jacuerunt, sed propter intestiC nos harum provinciarum tumultus, non eo, quo merebatur affectu *(quod et Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii anno* 1595 *Lovanii editis queritur)* donec paulatim mitigato rerum statu, et tempore sedatiori Robertus Henrion, illius domus prælatus, ad decentiorem locum ea transferre decrevit: qua de causa sacellum patris Bernardi *(cujus descriptionem ex Francisco Moscho habes tom.* V *Junii pag.* 607) jaspide et marmore ornari jusserat. Motis ergo Beatorum corporibus, abbas et conventus, magna populi multitudine præsente, illa, supplicationis forma exhibita, et magna solemnitate, ad marmoreum sepulchrum transtulerunt, ibique in arca ex marmore nigro affabre polita, qua potuerunt reverentia, collocarunt; *sed promiscue et indistincte, ut Rayssius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii* II *Octobris se a monacho Villariensi accepisse, qui præsens aderat ultimæ translationi factæ, non sine dolore significat. Contigisse porro solennem illam translationem anno* 1599 *die* XVII *Januarii, festo S. Antonii abbatis in Thebaïde, pandunt sacelli muro inscripti versus:*

Anno millesimo ac nono, deciesque noveno
Post quingentenum, dum Janum Antonius ornat,
Pastorale pedum mitramque gerente Roberto,
Dena Beatorum ossa, humili sublata locello,
Conduntur sacra in hac, quam o lector suspicis, æde.

cujus memoria sacra

11 *Neque hæc unica sunt monumenta, quibus illustris redditur* Godefridi *memoria, frequens quoque et honorifica in sacris Fastis illius fit mentio. Ut Vitas antiquas, variaque Cisterciensis Ordinis Kalendaria prætercam, scriptorum nonnullos in medium proferre sufficiat, apud quos* Beati *titulum consecutus est; puta Menardum, Gelenium (qui in addendo cuiquam beatitatis titulo ita se moderatum et cautum ait in Præfatione libri* IV *de Magnitudine Coloniæ Agrippinæ, ut quamplurimos, qui ab aliis Beati appellantur, Venerabilium tantum aut Religiosorum nomine ipse dignetur) Rayssium, Bucelinum, Fisenum, Chalemot, Henriquez, Antonium de Heredia, num.* 8 *citatos, Sartorium tit.* VI, *Willotium in Hagiologii Belgici compendio Gallico; quibus et usus ipse accedit. Ex his* Godefridi *elogia pauca et breviora transcribo. Menardus ita habet:* In Brabantia monasterio Villariensi, beati Godefridi Ordinis Cisterciensis, lachrymarum gratia et prophetiæ spiritu clari. *Iisdem verbis die* XXXI *Martii* Godefridum *Bucelinus laudat, prolixioribus* III *Octobris. Willotius* II *Octobris:* Obiit Villarii B. Godefridus, hujus monasterii sacrista, cui cum Domino magna familiaritas fuit. *Quippe qui Christum comitem, ut scribit Assignies in ejus Vita, habuerit: idem quoque Rosweydus in Præfatione ad S. Eucherium de Laude eremi refert; sed alteri Villariensi sacristæ adscribit. De* Godefrido *nostro hæc habet:* Par aut major etiam alteri sacristæ Godefrido cum Christo familiaritas, qui Passchæ typum cultori suo exhibuit, et ut olim D. Petro, ita Godefrido ministras pedibus aquas præbuit. *Paucis multa Henriquez:* In Brabantia Natalis beati Godefridi, sacristæ et monachi Villariensis, innumeris miraculis et prophetiæ dono illustris, crebrisque ac cælestibus consolationibus assuefacti, cujus pedes, insolito divinæ pietatis favore ipse Rex angelorum lavare dignatus est. Qui a beata Virgine et cæli civibus sæpe visitatus, puritate et severitate vitæ venerabilis, post felicem agonem, horam obitus sui prædicens, sanctissimo fine quievit, et ejus corpus, Domino divinitus præcipiente, inter Sanctorum reliquias fuit collocatum.

et cultus assignantur.

12 *Cultum autem* B. Godefridi *ossa ejus primum in sacrario divino monitu posita, habitaque reliquiarum loco, deinde iterum atque iterum populi venerationi solenni pompa exposita, mausoleum ipsi, aliisque magnifice erectum, oratio denique ad ipsum ceterosque in eodem mausoleo inclusos communis in templo Villariensi appensa (vide tom.* V *Junii pag.* 443 *lit. A) jam inde a Cæsarii temporibus inchoatum, usque ad Almerici tempora propagatum, ac tandem, detrimenti aliquid subinde passum, in integrum ab Henrione abbate restitutum, satis indicare videntur. Accipe modo, lector,* B. Godefridi *Vitam ex Ms. Rubeævallis, prout ea apud nos exstat, a mendis, etsi non omnibus, expurgatam.*

VITA

A

VITA

Auctore anonymo cœnobii Villariensis asceta.

Ex Apographo Rubeæ-vallis.

B

CAPUT I. *Godefridi ad Villarienses accessus, virtutis fervor, miracula, ipso vivo patrata, Christi in illum favores.*

Relicto S. Pantaleonis monasterio.

a

Est monasterium *a* sancti Panthaleonis in sancta Colonia monachorum nigrorum sub Regula beati Benedicti Deo militantium, in quo monachus quidam, nomine Godefridus, ad omne opus pietatis se accinxit gratiosus per hoc Deo et hominibus. Hic a primis annis ea, quibus fovetur vita temporalis, despexit et immortalis appetitu suam enutrivit adolescentiam virtutibus, quibus adipiscitur. Hujus quam munda et justa fuerint opera ex bonis ejus studiis clarius elucescit. Interius Spiritus sancti unctione perfusus mundum, cum floreret, despexit, et positus in carne carnaliter noluit vivere, sed illius apostolici non surdus auditor « Si secundum » carnem vixeritis, moriemini » in deliciis positus, eis consentire noluit, considerans, quia cor hominis sæpe iis, quæ frequentat, adhæret, et de facile acquiescitur deceptoriæ voluptati. Ne igitur fructum præteriti laboris amitteret, proposuit omnino arctioris vitæ desiderio transire ad aliquam domum Ordinis Cisterciensis *b*, ut in ea redderet Domino vota, quæ distinxerant labia sua. Cumque Domino affectuosius supplicaret, ut dirigeret viam ejus, præostendit ei in spiritu statum Vilariensis cœnobii, quem ita adhuc Coloniæ positus præcognoverat, ut nec solum personas et conversationem earum, sed et situm loci ac universa domus illius utensilia acsi tota vita sua in ea commoratus fuisset.

b C

Villarium Beatus petit: ubi eo in virtute progreditur.

c

2 Hunc itaque locum in animo præelegit, orans Dominum, quod et obtinuit, ut videlicet in eodem vitæ suæ sibi terminum donaretur expectare. Ad quem perveniens *c*, accingitur quasi novus Christi tyro ad spirituale certamen, induitque arma potentia Deo, sanctæ paupertatis humilitatem, disciplinæ cœnobialis rigorem, otium contemplandi, et assiduitatem orandi. Ita a prima die ingressus sui carnem propriam subjugasse videbatur, ut positus in carne, non carnaliter vivere, ut, qui ei cohabitabant ex sancta conversatione ipsius et bonorum operum instantia exempla et incentiva assumerent, quibus eorum homo interior ad amorem veritatis et inquisitionem informaretur patriæ cælestis.

ut etiam nescius

3 Veniebat ad portam monasterii puer, qui eleemosyna domus sustentabatur, qui amiserat sensum *d*, cujus miseriæ compatiebatur plurimum dominus Henricus, tunc temporis cellerarius *e*, qui incommodo patientis et patris motus lacrymis memorati Monachi cincturam, quem pro vitæ merito plurimum venerabatur, clam accepit et per fratrem conversum ex ea ipsum puerum circumligari fecit; qui statim sanitatem sibi redditam sensit, ac patrem et amicos, quos ejus infirmitas contristaverat, incolumitas lætificavit. Circa Namurcum *f* matrona quædam prægnans tempore pariendi præ nimia debilitate mortem sibi semper imminere putabat. Hæc adjutorio cellerarii prædicti obtinuit cingulum Viri Dei et cum cingulo sanitatis remedium ac hæredem desideratum. Eadem matrona fratris sui oculo, quem fere amiserat, apposuit cingulum, et, quem se amisisse putabat, sanum recepit.

D d e f

miracula patret:

4 In Theutonicis partibus cujusdam militis uxor, Gebergis nomine, pro vitæ suæ honestate omnibus dilecta, sæpius impræguata, justum et naturalem prævenit ordinem, passa abortivum, et in tantum debilitabatur, quod extremum spiritum, qui aderant, tantum expectabant. Hanc dolor vexabat intolerabilis pro eo, quod fructum ventris sui sacrati baptismatis unda purificari in solatium sui doloris non vidit. Cumque quodam tempore, superveniente hora partus sui, graviter affligeretur, nuncium ad fratrem Wigerum avunculum suum in Vilari misit, suæ salutis ab eo petens auxilium. Qui ipsius miseriæ compatiens panes sacra manu venerabilis Godefridi benedictos eidem transmisit, de quibus cum gustasset, enixa est puerum sacri baptismatis unda purificandum, nec postea incommodum incurrit jam dictum. Ipsa eadem jam dicto avunculo suo post longa tempora retulit, quod adhuc de pane illo reservaverat, nec tamen corruptionis quidquam ex tanta vetustate contraxerat.

E

Christus illi, ut olim Discipulis, pedes lavet;

5 Fungebatur Vir Domini sacristæ officio, in quo divini respectus solatia majora promeruit, et velut aurum, quod per ignem transit, purior efficiebatur indies. Exarsit in tantum in amorem supernæ patriæ, quod vitæ temporalis subsidia despectui haberet, et immortalis appetitui desudaret, iis se informans virtutibus, quibus adipiscitur regnum cæleste. Percelebratis igitur die quadam *g* horis Canonicis, cum ceteri fratres lecto decumberent, ipse in oratione solus remansit, et juxta altare effudit cor suum ante conspectum Domini Dei sui tam pro suis, quam pro omnium excessibus ex intimis medullis animæ Salvatorem exorans. Apparuit itaque Dominus Jesus Christus ei in ipsa hora, nec purpuratus nec diademate coruscans, sed in ea forma, qua, imminente Passionis hora, amictus lintheo discipulorum pedes lavit. Appropinquans itaque illi et tenens vas aquæ, fuerat enim hebdomadarius *h* coquinæ et secundum consuetudinem lavaret pedes monachorum, ait ad eum Dominus : Sede, ut lavem pedes tuos *i*, eo quod dudum laveris pedes meos. Qui tremula voce respondit : Domine, non lavabis me. Et Dominus : Si non lavero te, inquit, non habebis partem mecum, et coëgit eum, lavitque stupentem, et totum dulciter allocutus est dicens : Sicut posui animam meam pro te, ita oportet et te animam pro fratribus ponere; et his dictis, confestim disparuit.

g F h i

candela divinitus coram illo accendatur,

6 Ex tunc, quasi arbor fructifera suo fructu adornata, non frustra terram occupavit, sed ardens interius flamma sancti Spiritus omnes eum contemnere cruciatus fecit, et sedulum se pusillis et magnis in omnibus ministrum exhibuit. Circa commissum itaque sollicitus officium nocte quadam tempus

A tempus matutinarum in ecclesia prævenit, cumque per chorum incederet, palpitans et quærens candelam, lampadem, quæ ante altare beatæ Virginis ardere solebat, extinctam invenit, quam cum ad reaccendendum deferret, subito candela divinitus accensa præcedebat eum usque ad locum prædictæ lampadis. Ipse itaque dimittens lampadem, igne, quem divina ministraverat pietas, illam accendit.

et Christum sub forma pueri, velut alter Simeon, videre petat et obtineat

7 Cumque sub umbra alarum Jesu requiesceret, et Deo devotus sempiternas epulas corporalibus præferret deliciis, et gaudia mansura lætitiæ labenti, die quadam in altari nostræ Sacramenta salutis obtulit, et cum omnium Salvatorem pium Jesum teneret in manibus, ac ejus dulcissimi spiritus in corde prægustaret dulcedinem, confortatus in se, non a se tamen, sed eo, qui fecit, prece precabatur humili in interiori homine suo, quatenus in ea forma, qua eum Mater foverat in gremio, ac Symeon Justus secundum desiderium suum susceperat in brachio, ipsi quoque, licet indigno, sub carnis visibili specie apparere dignaretur. Apparuit itaque illi speciosus forma præ filiis hominum, non sicuti B in judicio apparebit terribilis, nec sicut in cruce cruentus et despectus, sed in forma dulcissimi pueri, glorioso et amicabili aspectu penetralia servi sui uberiori irrigatione perfundens. Tenebat manibus, a quo tenebatur, et post aliquantulum temporis spatium Salvator omnium, quem sibi prius assistentem in humana viderat forma, sub ea specie panis et vini, qua a fidelibus percipitur, in altari ei exhibetur percipiendus.

ANNOTATA.

a *Monasterium hoc Bruno primus ejus nominis archiepiscopus Coloniensis fundasse censetur; cujus tamen instauratorem potius, quam primum fundatorem fuisse, Gelenius scribit lib.* III *de Magnitudine Coloniæ Aprippinæ Syntagmate* 12.

b *Plures alios, qui e monasteriis etiam procul dissitis majoris perfectionis desiderio Villarium se contulerunt, vide apud Gramaye lib. de Antiquitatibus ducatus Brabantini in Genappia.*

C c *Repulsam prius passus Heisterbaci, levitatis falso suspectus. Ex Cæsario lib.* I *Dialog. cap.* XXXV.

d Amittere sensum *Flandricismus est, idemque significat, quod* mentis impotem fieri.

e *Illius officium est infirmorum, infantium, hospitum, pauperumque cum omni sollicitudine curam gerere. Ex Regula S. Benedicti.*

f *Namurcum Belgii civitas est, ubi in Mosam Sabis devolvitur, sita, comitatus et episcopatus titulo insignis.*

g *Puta, die Sabbati. Ex Cæsario supra cit.*

h *De quo Regula S. Benedicti cap.* XXXV *hæc statuit:* Egressurus de septimana, Sabbato munditias faciat, *id est. monasterium verrat;* Lintea, cum quibus sibi fratres manus aut pedes tergunt, lavet. Pedes vero tam ipse, qui egreditur, quam ille, qui intraturus est, omnibus lavent.

i *Quod de Christo pedes* Godefrido *lavante dicitur, per visionem solum contigisse, aut angelum Christum repræsentantem id officii* Godefrido *exhibuisse, monet Tissier in Notis ad Distinctionem primam Dialog. Cæsarii.*

AUCTORE MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

CAPUT II. *Godefridi cœlestia dona, favor a B. Virgine, pia mors, miracula mortem subsecuta.*

Crescentibus in dies Beati donis et virtutibus.

Tempore quodam dominus Carolus abbas Villariensis veniens in partes Alemanniæ *a* duxit secum eumdem venerabilem Virum, ubi, sicut retulerunt, qui viderunt, tantam gratiam devotionis eidem in Missa contulit, quod stillicidia lacrymarum ex oculis ipsius super altare vel pectus ejus stillarent; quem cum interrogaret dominus Theodoricus de Lurke *b*, tunc novitius cujusdam domus Ordinis Cisterciensis illarum partium, quondam canonicus Bunnensis, qualiter orare deberet, ille respondit: Nihil debetis dicere in oratione, sed tantum cogitare de Salvatoris nativitate, passione et resurrectione ac E aliis, quæ vobis nota sunt *c*; quod ipse frequenter in usu habuit, hoc et alios docere studuit. Habebat et spiritum prophetiæ, ita ut quandoque monachis tentationes futuras prædiceret, et ut corda sua per patientiam præpararent, admoneret. Quantas habuerit consolationes, et quam mirificas visiones, solus ille plenarie novit, qui autor illarum fuit. Tantæ gratiæ copia ebriatus in anima, positus in carne nihil carnale ultra sapiebat; sed plus quam dici possit, attendendo carnem jejuniis et vigiliis, frigore et nuditate ac ceteris afflictionibus, virtutum spiritualium sumpsit incrementa, in Creatoris omnium timore, pariter et amore aciem mentis fixam tenens.

ex B. Virgine instare sibi mortem intelligit:

9 Unde actum est, quod in Annunciatione beatæ Virginis in nocturnis vigiliis solemniter cantaret, ac maxime in coastantium sibi fratrum concentu satis delectaretur, vidit beatam Virginem chorum monachorum circumeuntem, fratresque confortantem, et ex eadem parte chori, qua intraverat, exeuntem. Quantam, F qui hoc vidit, senserit tranquillitatem et in spiritu suavitatem, non est homo, cujus lingua eloqui condigne possit. Subsecutus itaque exeuntem de choro a pia Jesu Matre amicabile responsum accepit in hunc modum: Revertere ad fratres tuos, nec sequaris me amplius, quia cito ex toto me sequeris, recepturus tui laboris præmium, tuæ militiæ donativum et felicitatem Sanctorum omnium in regno. Reversus denique ad chorum, tantæ beatitudinis promissum per dies aliquot expectabat, atque ex tunc magis et magis erat sollicitus, quomodo ad desideratæ quietis et tantæ salutis pertingeret portum.

nec diu post ægritudine corripitur, qua ingravescente,

10 Sexta itaque feria, quæ proxime Passcha Domini præcedit, qua verus Agnus immolatus est pro salute mundi, et qua specialiter Dominicæ Passionis Sacramentum recolitur, ex superveniente infirmitate viribus corporis cœpit repente destitui. Et licet, ut infirmitorium intraret, cum omni instantia rogaretur, quatenus membra, ex longo labore fessa, quiete modica confoveret, renuit in hac parte consiliis acquiescere, sed virtute animi molestias corporis superavit

AUCTORE MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

peravit usque ad vigiliam Passchæ in fratrum conventu perdurans. Tunc primum ut infirmus infirmis est sociatus, violenter tamen et compulsus, utpote qui vix umquam super cura corporis sui alicujus consilio acquievit. Secunda feria Dominicæ Resurrectionis, cum felicis migrationis suæ horam sentiret adesse, qua de ergastulo corporis, posito carnis cinctorio, transire deberet ad domum longe aliam, non manufactam, æternam in cælis, fatiscentes artus, qui semper spiritui servierant, sacro petiit Olei liquore perungi.

sacris morientium præsidiis rite munitur,

11 Paulatim itaque vires corporis defecerunt, cum tamen mens libere Deo vacaret, faciem Domini in confessione præoccupans et seipsum ante se diligenti discussione constituens, quidquid in se ante oculos districti Judicis reprehensibile noverat, invectione rigida corrigebat. Fatigabat dolor immensus exhaustum longa pœnitentia corpus, ut hac excoctione probatus in summi Regis diademate exsculpi digne mereretur. Porro fratrum Villariensium corda vexabat dolor immensus, cum eum, qui ad vitam ipsos invitabat, viderent communi morientium resolutione involvi, ac mœstitiam suam vultus
B
pallore ac multa lacrymarum effusione demonstrabant. Dolebant Concivis talis sibi subtrahi præsentiam, in cujus vultu relucebat sanctitas, in ore veritas, in moribus honestas, in consiliis maturitas, in verbis utilitas, in carne et spiritu integritas, in omnibus diligendis profusa charitas, ita ut modum naturæ fragilis magnitudo excelleret virtutis, et norma supernæ illius conversationis normam prætenderet vitæ immortalis. Precabatur a fratribus, quod Dominus iter suum in pace disponeret, et quod ab eo, qui vocavit et justificavit, ex mundi naufragoso incolatu ad locum placidæ mansionis transferretur, et sic eum Olei sacri liquore perungunt.

liberatque, quem dederat infirmario, fide.

12 Post inunctionem, animatus in corpore adhuc semivivo, mente tota cælestibus intendebat, expectans agonem suum læto exitu consummari. Circa finem itaque cœnæ, cum, ingravescente, dolore tenderet ad mortem, imo propinquaret ad palmam, et conventus surgeret a mensa, servitor eidem deputatus affatus est eum voce lacrymabili: Domine, ista necessitas gravem mihi dolorem incutit, timeo enim, quod, si a
C
vobis recessero, de cetero vos non videbo, et ideo invitus vado comedere verens, ne interim moriaris. Cui ille serenata facie respondit: Vade securus, quia adhuc me videbis, nec propter me postponas Ordinis consuetudinem. Paruit ille et sedens in mensa vultu dimisso, vidit duas reverendi habitus personas, Priorem scilicet Cæsarium proxime defunctum *a*, et alium, dominum Godefridum. Hic siquidem Cæsarius vir grandævus et probatæ conversationis ac miri in Dei servitio fervoris, cum felicis vocationis suæ hora instaret, in hæc verba conversus ad circumstantes prorupit: Cantabo cum cantantibus, psallam cum psallentibus, psallam ei, qui me conjunxit sibi, dulcedo ex ore ejus, mel et lac. Et his dictis exspiravit. His igitur duobus per ostium refectorii introeuntibus ante fratrem, dixit ad eum dominus Godefridus: Ecce, me vides, sicut promiseram; pax tibi, recedo.

moriens migrat ad Dominum, sepeliturque Villariæ e

13 Vix per ostium egressi fuerunt, et ecce statim tabula pulsatur *e*, qua fratres conveniunt et sanctam animam cum psalmis Deo commendant; ac sancti angeli ipsum cum hymnis in montem Domini et in tabernaculum ejus deducunt, liberatur anima a corpore, honoris debiti reverentia procurata, sacro
D
tempore Resurrectionis, cum verus Agnus libertatem reddidit Israeli. Transit ex hoc mundo ad Patrem, ubi videt, quoniam suavis est Dominus, non per speculum in ænigmate, quoniam priora abierunt; sed ambulat in vultus Dei lumine cum illis Beatorum choris, qui perstiterunt in agone certaminis, inter amplexus Sponsi ab ubertate domus Dei feliciter inebriatus; qui, licet de sorte sit securus beatitudinis suæ, nostræ tamen pacis et salutis cura constringitur, interpellans pro nobis, ut hostium laqueos possimus evadere, et ad veram beatitudinem pervenire. Nudato ejus corpore ad lavandum, ita dorsum ejus inventum est plagis virgarum lividum, ut omnes miraremur, qui quantæ religiositatis, quantæ sanctitatis, quam fervens in Ordinis disciplina, per sacras ejus reliquias Dominus usque hodie non cessat ostendere; nuper sunt levata per revelationem ejus sacra ossa et in sacrario posita *f*. Ipsi gloria, qui sic ad se conversos magnificat, in sæcula sæculorum. Amen. *f*

14 Sanctimonialis quædam Bruxellensis, Gilla *g* nomine, sub Regula beati Benedicti habitus nigri, sed multæ devotionis arctioris vitæ desiderio ad Ordinem Cisterciensem ascendere modis omnibus aspirabat, nullum habens desiderii sui adjutorem, præter dominum Carolum tunc temporis Vilariensem abbatem. Venit itaque ad portam cœnobii Vilariensis perturbata, et anxia fratri Wigero tunc temporis vestiario conquerens, quantas a clericis sustineret tribulationes, qui minabantur ei excommunicationis sententiam, si habitum Cisterciensem susciperet. Ait monachus ad eam: Sanctimonialis es sub Regula S. Benedicti, nec per clericos talis in te sententia procedere potest, porrexitque illi cucullam, quam domini Godefridi fuisse putabat, quam ipsa induit et recessit; nec postea impedimenta sustinuit ab æmulis. Audivi ab eadem, quod a tactu illius vestis multis infirmis et languentibus desiderata restituta sit sanitas. Profecit itaque sanctimonialis illa in desiderio suo et adjutorio egregiæ memoriæ domini Karoli abbatis præfati domum de Bunebeke *h* apud Bruxellam, quæ nunc Camera *i* appellatur, fundavit *k* ac ædificavit. Nunc igitur, Vir beate, mihi hæc scribenti implores veniam peccatorum et ampliorem impetres gratiam ac laborantem in maris hujus periculosis fluctibus, orationis tuæ remigio ad optatum perducas portum, eosque, qui lecturi sunt hæc, instantissime moneo et supplex peto, ut me, qui hæc scripsi, summo Patri commendent, quatenus in valle miseriæ ita me custodiat, ut in vivorum regione cæli civibus tandem aggregari valeam.

etiam a morte miraculis lætus.

ANNOTATA.

a *Heisterbacum, ut Cæsarius cit. innuit. Est vero Heisterbacum Cisterciensis Ordinis abbatia, Vallis S. Petri etiam dicta, in ducatu Montensi diœcesis Coloniensis circa annum* 1188 *a Domino Philippo de Hensberg, archiepiscopo Coloniensi, fundata. Ita Jongelinus in Abbatiis Cisterciensibus, et Ms. ejusdem Ordinis Catalogus genealogicus.*

b *Apud Cæsarium legitur* Lureke.

c *Tissier in Annotatis ad cap.* 1 *hæc ita interpretatur :* Quod item ipse Godefridus dicebat, nihil in oratione dicendum, sed solum de Christi

A sti passione aliisque mysteriis cogitandum, hunc sensum habet, quod, dum psallimus et officium persolvimus divinum, præstat tunc mente Christi passionem recolere magis, quam aliquid a Deo petere, ad devotionem et attentionem fovendam: quamvis etiam etc.

d *Idem habet Joannes d'Assignies et* Godefridi *Vita apud Martene tom.* III *Anecdotorum : nec video, qua de causa, quæ hic de Cæsario memorantur, expungi debeant, prout Manrique contendit. Videsis num.* 5 *et* 6 *Commentarii prævii. Esto, de iis Cæsarius-Heisterbacensis altum taceat; utpote qui* multa alia, *quæ de* Godefrido *narrantur*, studio brevitatis, *ipsomet teste, suppressit.*

e *Cisterciensium consuetudo fuit, ut, cum quis moreretur, tabula in claustro crebris ictibus quateı pulsaretur, ad cujus sonitum confluebant monachi, certas preces coram moribundo rite persoluturi. Ex lib. Usuum Cisterciensium cap.* XCIV, *apud Martene de antiquis monachorum Ritibus lib.* V *cap.* IX.

f *Textus hic integer a nescio quo, in Vitam* Godefridi *aliunde videtur intrusus. Vide Commentarium prævium num.* 2.

g *Ita Ms. nostrum : sed diploma Henrici ducis Brabantiæ, habet* Gisla. *Alibi etiam legitur* Gilla.

h *Locus est sub pago suburbano Elsen dicto a parte urbis australi.*

i *Ita jam inde ab anno* 1207 *appellatam fuisse, instrumentum donationis docet, quo Leonius Castellanus Bruxellensis decimam, quam in parochia de Sanbergen possidebat, abbatissæ et conventui de Camera donavit, quod Miræus exhibet in Notitia Ecclesiarum Belgii cap.* CCIII.

k *Anno* 1201 *; non circa annum* 1211, *ut Gazæus et Rosweydus, teste Miræo littera* i *proxime citato, in suis Historiis aiunt. Vide num.* 7 *Commentarii prævii.*

AUCTORE MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

B

DE B. BERENGARIO CONFESSORE ORDINIS PRÆDICATORUM

E

ILERDENSI EPISCOPO ELECTO IN CATALAUNIA.

SYLLOGE.

J. B.

Beati sedes, gesta, cultus.

ANNO MCCLVI. *Ilerda jam olim episcopalis*

I*lerda earum, quas Ilergetes Hispaniæ Tarraconensis populi incolunt, urbium celeberrima inter Iberum flumen et Pyrenæos montes ad fluvium Sicorim,* Segre *indigenis dictum, sita est, pari fere a Barcinone et Cæsaraugusta* C *intervallo distans; bellis variis, obsidionibus et excidiis a multis retro sæculis nominis celebritatem consecuta. Frequens apud Cæsarem in Commentariis de bello civili illius est mentio; cujus pariter Ptolemæus lib.* II, *Strabo lib.* III, *aliique scriptores antiqui meminere. Sedem habet episcopalem perantiquam Tarraconensi suffraganeam. Jam inde a Constantini temporibus erectam fuisse oportet, juxta quamdam Hispaniæ in suos episcopatus divisionem Constantino adscriptam: sed apocrypham illam esse tom.* IV *Tract.* III *Hispaniæ sacræ Florez ostendit. Si Catalogo Episcoporum Hispaniæ Haubertino fides habenda est, primus Ilerdensium episcopus fuit Isicius anno* 203, *at varios fictitii hujus Catalogi errores prodit Nicolaus Antonius Bibliothecæ veteris Hispaniæ lib.* VI *cap.* XXII *: Isicium vero Carcesi quievisse Ado et Usvardus scribunt, ibidemque episcopum fuisse Maurolycus, Constantius Felicius et Galesinius docent. Sedis illius initium Pseudo-Flavius Dexter, interprete Bivario, anno* 268 *illigat, quo S. Licerium, Caritensem primo episcopum, sedem suam Ilerdam transtulisse, ait : is porro non alius fuisse videtur, quam Licerius Consorannensis episcopus, qui sæculo sexto floruit, ut dictum est tom.* VI *Augusti pag.* 45. *Castellanus in Tabula topographica Martyrologii universalis S. Cæcilium primum Ilerdensium episcopum fuisse scribit : in Catalogo tamen Sanctorum, omisso Cæcilio Ilerdensi, solius meminit S. Cæcilii primi Eliberitanorum episcopi:* F *unde suspicor, Cæcilium Eliberitanum cum Ilerdensi a Castellano confusum esse.*

Catalauniæ civitas

2 *Certius, etsi minus distincte, Ilerdensis sedis antiquitas ex conciliorum in Hispania celebratorum subscriptionibus intelligitur. Joannes Vasæus in Hispaniæ Chronico ad annum* 525 *ita habet :* Hoc anno, id est, Theodorici Junioris XV celebratum est octavo Idus Augusti concilium Ilerdense ab octo episcopis sub Sergio illius civitatis id temporis episcopo. *Agit de hoc concilio Cardinalis de Aguirre tom.* II *Conciliorum Hispaniæ pag.* 286, *et quamquam titulus concilio præfixus habeat :* Anno quindecimo Theudaredi regis, *aut, ut aliis in Mss. legitur,* Theoderici; *contendit tamen concilium hoc anno æræ Hispanicæ* 584, *Christi* 546 *celebratum esse, anno scilicet* XV, *nec Theudaredi, nec Theoderici, sed* Theudis *regis;* et ita dicitur, *inquit,* in Ms. Lucensi conciliorum Hispaniæ, omnium plane codicum antiquissimo. *Sed neque Sergius episcopus Ilerdensis, verum metropolitanus Tarraconensis fuit; tum quod (inquit idem Aguirre) ita habeant canones Barcinonenses, tum quod id etiam ex verbis subscriptionis*

AUCTORE J. B.

subscriptionis cum fratribus nostris *colligatur. Quod etiam ex subscriptione octava patet, quæ ita habet :* Februarius in Christi nomine episcopus ecclesiæ Ilerdensis, his constitutionibus interfui et subscripsi. *Idem porro esse concilium, de quo Vasæus et Aguirre agunt, suadent idem concilii locus, idem episcoporum numerus, eadem Sergii primo loco subscriptio, idem celebrati concilii mensis Augustus, idem denique dies ab Aguirre assignatus in margine. Concilio quoque Barcinonensi* I, *quod secundum illustrissimum Garziam Loaisa circa annum Domini* 540 *habitum est, Andreas Ilerdensis episcopus interfuit : antiquioribus autem si quis Ilerdensium præsulum interfuerit, certe nomen sedis non exprimitur.*

Patres Dominicanos admittit circa annum 1229.

3 *Versus sæculi* II *medium sub Maurorum jugo Ilerda gemebat, cum illam Mauris ereptam Raymundus Barcinonensium comes et Aragoniæ princeps recepit in fidem civibus pene vacuam, instauravitque non solum urbem ipsam, sed et sedem ejus episcopalem, translato Ilerdam Guilielmo Peresio Rotensi episcopo, teste Surita ad annum* 1149, *et Petro de Marca archiepiscopo* B *Parisiensi Marcæ Hispanicæ lib.* IV. *Sæculo dein* XIII *circa annum nonum supra vigesimum Dominicani Patres fixere Ilerdæ domicilium, in quo aliquanto post non vulgari sanctitatis laude floruit* Berengarius de Peralta. *Dolent Dominicanæ familiæ scriptores* Berengarii *præclare gesta, paucis exceptis, seu temporum edacitate, seu veterum scriptorum suorum negligentia posterorum effugisse notitiam. Damnum hoc, quoad licuit, recentiores Dominicani resarcire conati sunt. Inter eos, quorum scripta nobis in promptu sunt, scriptionis ordine primus est Franciscus Diago, qui, teste Echardo, in veteribus eruendis ruderibus, archivisque tum Ordinis, tum regni evolvendis vitam pene insumpsit omnem, nulli parcens operæ, nullum ea de causa non aggressus iter. Opus ejus prodiit anno* 1599. *Succedit proxime Antonius Vincentius Domenecus in Historia Sanctorum Catalauniæ, quam ut ederet numeris omnibus absolutam, quater Catalauniam peragrasse, instrumenta publica, et archiva reconditiora legisse et discussisse fertur. Obiit Gerundæ anno* 1606, *in vita et morte miraculorum splendore illustris; prodiit autem hujus Opus anno* 1602. *Ita in Bibliotheca* C *Dominicana Echardus. Sequuntur Joannes Michaël Pio, Dominicus Maria Marchese episcopus Puteolanus, et Jacobus la Fon. Quæ apud auctores jam citatos de* Berengario *leguntur, paucis perstringo.*

quibus, addicato Ilerdensi canonicatu,

4 *In primis quod obtigerit* Berengario *natale solum, haud satis perspectum est. Altum de eo apud Franciscum Diagum lib.* II *Historiæ provinciæ Aragoniæ Ord. Præd. cap.* XXXVIII Berengarii *vitam describentem silentium est. Michaël Pio lib.* I *de Viris illustribus sui Ordinis Ilerdæ natum scribit : at unde id hauserit, non exponit. Idem quoque Marchesus et Jacobus la Fon, hic in Anno, ille in Diario Dominicano ad diem* XXII *Novembris, sed timide asserunt. Contra vero Domenecus, Montione (oppidum est Aragoniæ, qua Catalauniam respicit) natum esse, lib.* II *de Sanctis Catalauniæ disertissime tradit. Gente igitur Hispanus fuit, Catalaunus, an Aragonius, ob discrepantes prædictorum auctorum opiniones non facile dixero. Utut sit, certum est,* Berengarium *canonicis Ilerdensibus adscriptum fuisse, conficiturque ex instrumento privilegii cujusdam ab episcopo, capituloque Ilerdensi conventui olim concessi, cui penul-* D *timo inter canonicos loco* Berengarius *anno* 1249 *subscripsit his verbis :* Ego B. de Peralta Ilerden. canonicus subscribo et hoc signum pono. *Marchese et la Fon canonicatu auctum fuisse scribunt, cum ætatis annum* 14 *nondum excessisset ; quod et Diagus et Domenecus tacet ; quorum prior tum ex traditione, tum ex citato instrumento, et emortuali* Berengarii *anno, nempe* 1256, *quidem tradit, parum provectæ ætatis fuisse* Berengarium, *cum Guilielmo Barberano ex eadem S. Dominici familia defuncto Ilerdensi episcopo successor electus est ; at determinati suscepti ab eo canonicatus anni non meminit. Sit igitur penes auctores dicti fides.*

adscriptus B. Berengarius.

5 *Porro* Berengarium *religiosæ quietis amore, altiorisque perfectionis desiderio, missa dignitate canonica, et quos inde capiebat, fructibus, Dominicanum in conventu Ilerdensi suscepisse habitum, Regulamque professum esse, iidem referunt, nixi non tantum veteri traditione, sed etiam sedis Ilerdensis archivi scripto, quo id contineri, Berengarius capituli notarius aliquando asseruit. Novus hic Dominicani instituti Alumnus cum mox fecit in virtute progressum, ut admirationi simul et venerationi universæ non modo fuerit Aragoniæ, sed etiam defuncto Ilerdensi episcopo Barbe-* E *rano, divino monitu, cum diaconus tantum esset, subrogari meruerit. Hanc autem esse peractæ electionis seriem volunt. Divisa erant in eligendo episcopo canonicorum (penes quos id juris etiamnum vigebat) suffragia : coacta sæpe comitia, verum nullo operæ pretio ; optatum scilicet eorum exitum electorum dissensio impediebat. Terebatur his altercationibus tempus, cum tandem, cælo judice, decisa lis est. Apparuit nempe altercantibus angelus, atque Ilerdenses infulas* Berengario *deferendas edixit. Quod de canonicorum dissensione narratum est, non tamquam certum tradunt, sed verisimile putant. De ea agens Michaël Pio Diagum citat in Historia provinciæ Aragoniæ, qui lib.* II *cap.* XXXVIII *laudatæ Historiæ ea in re tum Michaëli Pio, tum aliis recentioribus potissimum præluxisse, videtur. Ceterum miraculosam* Berengarii *electionem ex antiqua aiunt traditione acceptam esse, confirmarique pictura, quæ in pariete supra ejus sepulcrum visitur, et angelum episcopalem mitram ei deferentem exhibet.*

F

et Ilerdensis episcopus electus obit anno 1256,

6 *Divino mandato canonici, quibus* Berengarii *perspecta virtus erat, non illubenter paruere. Ille vero via potius, quam religiosa quiete carere malebat. Itaque conversus ad preces Deum obtestari cœpit, ut tam grave a suis humeris onus averteret : nec Servi sui preces divina pietas sprevit. Nondum enim in sua dignitate confirmatus aut consecratus pie obdormivit in Domino anno* 1256 *die* II *Octobris, ut habet inscriptum ejus tumulo epitaphium :* Anno Domini MCCLVI sexto Nonas Octobris transitus venerabilis patris Domini Berengarii de Peralta hujus sacrosanctæ sedis electi. *Unde miror, Michaëlem Pio de Viris illustribus sui Ordinis parte* I *cap.* XXXVIII, *et rursum parte* II, *ubi sui Ordinis episcopos recenset, emortualem* Berengarii *diem, non* II *sed* X *Octobris affixisse, reclamantibus ceteris, atque ipsa sepulchrali inscriptione, in qua sexto Nonas Octobris obiisse, verbis expressis legitur. Longius autem a vero aberrat de Vienne, tertii Ordinis S. Dominici presbyter, dum in anno Dominicano Gallice scripto ad diem* XXVIII *Julii ita scribit :* Hoc eodem die obiit B. P. Berengarius de Peralta, episcopus Ilerdensis, charitate in proximum et alta humilitate pollens. *Frequentibus quoque*

miraculis

AUCTORE J. B.

A *miraculis* Berengarium *claruisse, testatum posteris reliquere, quorum tamen sive temporum injuria, sive scriptorum incuria interierit memoria. Quod sigillatim proferant, unicum est ex Diago depromptum ; fuisse nimirum ex episcopis Ilerdensibus nonneminem, qui* Berengarii *loculum recludere voluerit, sive inspiciendi corporis gratia, sive, ut aliis placet, alio transferendi ; verum id perfici minime potuisse, tanto scilicet prorumpente sanguinis copia, ut in tumuli frontem (non in faciem et vestimenta episcopi, ut perperam vertit la Fon) sese diffuderit, quo illud effectum est, ut* Berengarii *apud Ilerdenses veneratio non mediocre ceperit incrementum. Tumulus vero, inquit Marchesius, hodiedum usque effusi sanguinis notas retinet.*

cultumque ecclesiasticum obtinet

7 *Ceterum* Berengarium *ab immemorabili tempore in Sanctorum numero ab Ilerdensibus habitum, cultumque ut talem, triplici probant argumento. Primum est, quod a patrato mox memorato prodigio cœptum sit ejus tumulo a diacono thus ingeri, quoties id aræ principi ingeritur. Alterum est, quod et altare ejus nomini erectum, et Sancti titulus illi adscriptus legatur* B *in antiqua quadam charta, qua Joanni de Peralta Ilerdensi canonico Romei, ejusdem sedis episcopi, vicarius generalis, totumque capitulum facultatem facit, ut possit* instituere et dotare in dicta ecclesia *(cathedrali)* quandam cappellaniam in et super altari seu sepultura sancti Berengarii sedis Ilerdensis cum dupla et anniversario, *quod anno* 1370 *apud Diagum et Domeneccum, sed mendose ; anno vero* 1379 *apud Marchesium et la Fon contigisse, legitur. Tertium denique est, quod in* Berengarii *memoriam porta quædam ejusdem ecclesiæ* S. Berengarii *dicta reperiatur in quadam apocha archivi Ilerdensis capituli anni* 1373 *a Domenecco visa : agit autem ea apocha de supplicatione tunc habita a canonicis in translatione assium* B. Berengarii *ad claustrum ecclesiæ hactenus* In illo sarcophago *(verba sunt apochæ)* sive monumento, quod erat extra sedem versus januam sancti Berengarii *servatorum. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum* II *Octobris* Berengarii *his verbis meminit :* Herdæ in Hispania B. Berengarii episcopi. *Addit, in Notis :* Migravit ex hac vita ann. MCCLVI electus, sed nondum consecratus episcopus. Illi ara erecta conspicitur in ecclesia Ilerdensi. *Plures martyrologos non addo, quoniam ceteri, quos quidem consului, de* Berengario *tacent.* E

DE S. THOMA DE CANTILUPE EPISCOPO

HEREFORDIENSI IN ANGLIA.

APUD MONTEM FLASCONIS IN HETRURIA PONTIFICIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

§ I. Locus sedis, ac olim præcipui cultus ejus : annuntiatio in Martyrologiis : Vitæ non edendæ : Processus canonizationis, ex quo compendium vitæ et miracula danda.

ANNO MCCLXXXII. Hic sanctus Episcopus Herefordiæ, cujus notitia, datur,

Herefordia, *vulgo* Hereford, *Magnæ Britanniæ, sive Angliæ, civitas episcopalis sub metropoli Cantuariensi, sedet in sui nominis, cujus caput est, comitatu, Anglis* Hereford-Shire *dicto,* pratis gratissimis, *ut loquitur Camdenus in descriptione ejusdem comitatus,* et arvis uberrimis intersita, fluminibus fere incincta, ad Septentrionem et Occasum anonymo, ab Austro Vega, qui e Wallia huc accelerat. *De ejusdem civitatis primordiis et incrementis plura habet ibidem Camdenus, ex eoque Henschenius noster ad diem* XX *Maii in S. Ethelberto, Orientalium Anglorum rege ac martyre, anno* 793 *e vivis sublato, ibidemque sepulto, et insigni ecclesia, quæ cathedralis est, a Milfredo vel Milefrido, Merciorum rege, pro meritis honorato. Eidem Milefredo Joannes Bromtonus in Vita laudati sancti regis ab Henschenio edita, num.* 13, *et Camdenus attribuunt episcopalis sedis erectionem ; quod Henschenius in Annotatis lit.* c *de illius stabili fundatione accipiendum putavit, quia alii Puttam jam inde ab anno* 680 *istius loci episcopum fuisse statuunt. Vetus illa ecclesia anno* 1055 *hostili manu delata fuit ac deinde resuscitata, vel a Roberto Losinga ejusdem civitatis episcopo, ut scribit Franciscus Godwinus in Commentario de Præsulibus Angliæ pag.* 529, *vel a Reinelmo, istius post Gerardum successore, ut Camdenus affirmavit.*

sedem suam habuit sæculo XIII,

2 *Juverit hic Camdenum audivisse. Sic ait :* Reinelmus episcopus, regnante Henrico primo, speciosum hoc, quod nunc cernitur, templum posuit, successoresque adauxerunt, adjuncto collegio nitido, et pulchris præbendariorum ædibus. Nam præter episcopum, qui trecentis et duabus ecclesiis præest, sunt in hac ecclesia decanus, archidiaconi duo, præcentor, cancellarius, thesaurarius et præbendarii viginti octo. In templo, præter

AUCTORE G. S.

præter episcoporum, nulla fere monumenta vidimus; Thomam vero Cantelupum episcopum, nobili loco natum, mausolæum habuisse, accepimus; qui ob sanctitatem inter Divos relatus, parum abfuit, quin pietatis opinione regio martyri Ethelberto præluxerit. *Hæc de ecclesia illa cathedrali, prout erat sæculo* XVII *inchoato, scripsit Camdenus; Godwinus, qui eodem tempore vixit, addit pag.* 540 *mausoleum illud e marmore stetisse* in Aquilonari parte transepti ad Orientem, *atque insuper ait,* A successoribus hoc illi *(S. Thomæ)* honoris habitum, ut insignia ejus gentilitia jam inde ab eo tempore sedis suæ insignibus usurpaverint; in campo videlicet rubro tria leopardorum capita aurea inversa, totidem lilia in ore gestantia.

qui obiit XXV *Augusti sed* II *Octobris colitur*

3 *Itaque inter Herefordiensis ecclesiæ episcopos post medium sæculum* XIII *eluxit* S. Thomas, *ex illustri Cantiluporum familia in Anglia natus, doctrina, morum sanctitate et invicta animi fortitudine in vindicandis ecclesiæ suæ juribus conspicuus. Illum, dum apud Sedem Apostolicum eadem de causa versaretur, prope Montem Flasconis anno* 1282, *die* XXV *Augusti vita functum, ac deinde plurimis miraculis coruscantem, Joannes XXII summus Pontifex anno* 1320 *sanctorum confessorum albo sollemniter adscripsit, festumque ejus annuum sexto Nonas Octobris celebrari mandavit. Eapropter in Martyrologio Romano hoc postremo die cum præcipuo olim cultus, non obitus loco paucis sic legitur :* Herfordiæ in Anglia, S. Thomæ episcopi et confessoris. *Baronio præiverat Petrus Galesinius, ad eumdem diem sic inquiens:* Herefordiæ in Anglia, S. Thomæ episcopi, vitæ sanctimonia et miraculis clari. *Præiverant item Martyrologii Usuardini editiones Lubeco-Coloniensis, Greveni et Molani, quarum prima sic habet :* In Anglia, S. Thomæ episcopi et confessoris; *duæ autem aliæ clarius sic :* In Anglia sancti Thomæ Herefordiensis episcopi et confessoris, vita et miraculis clari.

B

et inscriptus Martyrologiis est, in quorum aliquibus

4 *Istis omnibus antiquius nostrum Ms. Florarium Sanctorum, utpote anno Christi* 1486 *completum, de eodem sancto Præsule recte quidem ad diem* II *Octobris, sed in loco aberrans, ita meminit :* In Scotia sancti Thomæ episcopi et confessoris. *Secundum Octobris diem etiam servat Constantinus Ghinius in Natalibus sanctorum canonicorum, ubi ejusdem elogium ex Suriana Collectione de Vitis Sanctorum concinnavit. Joannes Wilson, Catholicus presbyter Anglus, in suo Martyrologio Anglicano, editionis anni* 1608, S. Thomam *nostrum bis annuntiavit; primo in Monte-Flasconis ad diem* XXV *Augusti, velut ipsius emortualem; atque iterum ad* II *Octobris Herefordiæ titulo translationis; sed in altera ejusdem Martyrologii editione, anno* 1640 *facta, solum diem* II *Octobris, velut depositionis illius Herefordiæ retinuit. Ad alterum rursus diem, nempe ad* XV *Februarii, nescio, quo titulo, supra laudatus Petrus Galesinius ejusdem sic meminit :* Herfordiæ S. Thomæ episcopi, cujus vitæ sanctimonia et rebus divinitus gestis plane cognitis, Joannes XXII Pontifex Maximus in Sanctis eum rite adscripsit. *In Annotationibus ibidem laudat* Annales Anglorum; *sed cur ad prædictum Februarii diem de eodem agat, quamve festivitatem hic designet, non edisserit.*

C

etiam ad alios dies memoratur.

5 *Denique in nostro Florario Sanctorum ejusdem Sancti canonizatio ad diem* XVII *Aprilis memoratur hoc modo :* Item S. Thomæ et Forfordiensis *(lege* Herfordiensis) canonizatio facta Johanne XXII apud Avinionem anno Pontificatus sui V, Salutis MCCCXX, a transitu sanctissimi Viri XXXVIII. Fuit vir nobilis, doctor in Decretis et magister in Theologia. *Pro anno* V *Pontificatus Joannis substitue annum* IV, *et omnia recte se habere, constabit ex dicendis. Porro Majores nostri* S Thomam *Herefordiensem episcopum in Prætermissis ad diem* XV *Februarii ex memorato Petro Galesinio, ad* XVII *Aprilis ex Florario Sanctorum, alioqui Cartusiæ Bruxellensis, et ad* XXV *Augusti, qui Sancto vere emortualis fuit, ex Wilsoni Martyrologio Anglicano commemorarunt, et in diem* II *Octobris distulerunt, quia festum ejus supra laudatus Joannes summus Pontifex in Bulla canonizationis ejusdem eidem diei affixit, quo etiam in Martyrologio Romano inscriptum est. Cur tamen hunc diem præ ceteris designaverit Pontifex, mihi plane incompertum est. Certe illo nec obiit, nec ex humili sepultura in marmoreum mausoleum translatus fuit, nec Sanctis adscriptus, nec quidquam eodem die factum novimus, quod huic Pontificio decreto causam dederit; nisi forte isto die ossa ejus, dum ex Italia transferebantur, in Angliam vel in ecclesiam suam cathedralem advecta fuerint.* D E

Vitæ Mss. editaque a Surio, prætermittendæ:

6 *Vitam* S. Thomæ, *seu verius Vitæ compendium, accepimus ex Ms. Rubeæ Vallis, cui simillimum habuit Laurentius Surius, quod suo stilo donatum in Vitis Sanctorum hoc die vulgavit. Auctorem, qui æque apud ipsum, quam apud nos anonymus est, fide dignum merito appellavit ; nam quæ profert anonymus ille, potissimum hausisse videtur ex processu canonizationis ejusdem, de qua diserte meminit. Sola Surii editione usus est Adrianus Bailletus in ejusdem sancti Episcopi Vita, Gallice data tom.* III *Vitarum Sanctorum ad* II *Octobris. Nos alteram præterea illius brevem Vitam nacti sumus ex eodem monasterio Rubeæ Vallis, collatam cum Ms canonicorum Regularium Corsendonckanorum. Hujus auctor, pariter anonymus, post Præfationem, cujus initium est,* Sanctorum vitam et conversationem ad legentium ædificationem litteris tradere, salubre est; *cetera fere accepit ex Bulla canonizationis, quam suo loco dabimus. Supervacaneum igitur foret, Vitam istam edere, neque plus operæ pretii esset dare primo nominatam aut Surianam; cum ad manum mihi sit processus, ex quo istam concinnatam esse dixi, et de quo nunc agendum est.* F

sed ex processu canonizationis, sub Clemente V facto,

7 *Dum Majores nostri Godefridus Henschenius et Daniel Papebrochius ad comparanda Operi suo instrumenta anno* 1661 *Romæ morabantur ; invenerunt in bibliotheca, nisi fallar, Vaticana codicem Ms.* 4015, *continentem processum pro canonizatione* Thomæ *de Cantilupe, jussu Clementis V Papæ, anno* 1307 *a commissariis Apostolicis in Anglia confectum, ex eoque describenda curarunt, quæ ad ejusdem Sancti gesta illustranda utilia fore, judicabant. Deinde vero cum isthæc amissa errderent, Conradus Janningus anno* 1686 *Romæ degens, eadem denuo collegit ; unde factum est, ut aliqua bis descripta habeamus. Præter hunc nullum pro canonizatione* S. Thomæ *Herefordiensis umquam confectum fuisse, comperi, quamvis canonizatio illius non nisi tertiodecimo anno post a Joanne XXII Papa perfecta fuerit. Erit infra de ejusdem processus instituti modo ceterisque adjunctis satis prolixe loquendi locus ; interea, quæ huc magis spectant, pauca accipe. In adjecta a Majoribus meis annotatione hæc est*

divisio

A divisio libri, seu codicis 4015, qui in tergo inscribitur PROCESSUS DE VITA D. THOMÆ DE CANTALUPO PS.; *Forte hic legendum est PP., id est,* Pars prima. INCIPIT : IN NOMINE DOMINI. AMEN. AD HONOREM etc. Deponunt testes trecenti viginti tres, quorum sexaginta duo primi fere agunt de vita, insertis tamen modo aliquot miraculis; ex quorum depositionibus fere excerpsi, quæ ipsi de visu testantur vel immediate, vel saltem mediate, scilicet quæ ab iis, qui viderunt, immediate audiverunt. Et hi sexaginta duo testes constituunt primam libri partem usque ad folium 123, quod folium sic habet.

quem e Romano codice habemus,

8 PS. INCIPIT SECUNDA PARS HUJUS PROCESSUS DE PROBATIONE MIRACULORUM. Et probat septemdecim miracula testibus a sexagesimo tertio ad centesimum septuagesimum septimum omnino centum et quindecim, aliis alia miracula ordine attestantibus. Post hæc ponuntur Rubricæ miraculorum in prima parte sparsim positorum. Postea ponuntur tredecim miracula. Hinc Quaternio miraculorum incipit folio 247. Tum Epistolæ Innocentii etc. Postea a folio 265 ad 509 ponuntur quædam non producta. Ultimo loco Epistolæ et Compendium B de processu excommunicationis. *Hactenus laudata Notitia. Longum atque tædiosum esset ista omnia excudere, maxime quod in tanto testium numero necesse sit, eadem asserta recurrere, ideoque laudati Majores mei prudenti consilio ea tantum describenda curarunt, quæ ad propositum suum necessaria aut saltem congrua utiliaque censebant. Quæ autem hæc sint, partim ac maxime hic, partim suis locis Commentarii mei prævii exponam.*

juratum Richardi episcopi testimonium, velut quoddam Vitæ compendium

9 *Inter testes, qui, præstito juramento, interrogati examinatique a commissariis Apostolicis fuere, sexagesimo primo loco recensetur* Reverendus pater, dominus Richardus, Dei gratia episcopus Erfordiensis et magister in Theologia, sexagenarius et ultra, qui fuit de robis et familia domini Thomæ per quatuordecim annos circiter *Richardus hic, cognomento de Swinfeld, fuit proximus ejusdem* S. Thomæ *in Herefordiensi sede successor, in qua usque ad annum* 1316 *sedisse dicitur a Godwino in episcopis Herefordiensibus pag.* 540. *Fuerat autem is* de robis et familia, *id est, in obsequiis et unus e domestica familia ipsiusmet sancti Decessoris sui* per quatuordecim annos circiter, *non tamen* toto illo tempore continue conversatus cum eo, sed per vices, quia C vacabat interim scholasticis disciplinis, *uti ipsemet asseruit in suo testimonio, in quo etiam tantum annos 13 circiter, pro 14 in Sancti obsequiis sit exactos numeravit. Utut sit, ipse certe de Præsulis sui gestis tanto tempore apprime instrui potuit, nec sine injuria censeri potest in re tam gravi, etiam constrictus jurisjurandi religione, coram commissariis Apostolicis mentiri voluisse aut non comperta leviter testari ausus esse.*

excudam : ex eodem processu ac codice dabo miracula.

10 *Hujus testimonium bis descriptum habeo, in quo ille ad commissariorum interrogata respondens, quoddam Vitæ compendium reliquit, a stirpe ejus nativitateque exorsus usque ad ejusdem ossium e prima sua sepultura in marmoream tumbam translationem, quam ipse perfecit. Hoc itaque testimonium, quod Compendium Vitæ liceat appellare, primo loco edam, debitisque Annotatis tum ex aliorum testimoniis, tum aliunde acceptis illustrabo. Hinc ibo ad Miracula, quæ sane multa et magna sunt, ut conjicere licet ex anonymo in Vita, quam a Surio politiori stilo ornatam dixi, quæque in Ms. nostro sic habet :* Miracula vero, quæ post obitum ejus ad laudem et honorem nominis sui peccatoribus ostendere dignatus est omnipotens Dominus, in diversis voluminibus in loco requietionis, quasi infinita vidi, inter quæ sexaginta mortuos resuscitavit, quadraginta et unum cæcos illuminavit, quinquaginta duos contractos valetudini restituit, paraliticos viginti et unum curavit, et cæcos et mutos viginti tres, recepta salute optata, Deum laudare fecit. Vidi etiam in uno volumine in loco præfato de diversis miraculis et morborum generibus, quæ per S. Thomam patrata fuerant et ostensa quadringenta viginti quinque.

quæ secundum ejusdem codicis partitionem

11 *Nolim equidem pro hisce omnibus spondere; verumtamen, qui epistolam a commissariis Apostolicis post diligens examen ad Clementem V Papam, hac super re datam, infraque recitandam legerit, non inficiabitur, opinor,* S. Thomam *multis magnisque miraculis eluxisse. Ego non alia, nisi quæ in supra laudato processu ac in Romano codice leguntur, quæque sane in magno numero sunt, recensebo, eaque omnia in quatuor partes dispertiam. In prima Parte dabo septemdecim miracula, quæ in eodem codice secundum divisionem* E *num. 8 expositam primo loco habentur. Quæ sequuntur Rubricæ miraculorum, eas in Appendicem rejiciam, quia propter brevitatem passim debent ex testibus prolixius exponi. Secundo loco reponam quædam alia miracula, ab iisdem commissariis pariter examinata probataque. Succedet pars tertia, quæ complectitur aliquot alia miracula, quæ in diversis locis impetrata fuerunt, et in ecclesia Herefordiensi debite annuntiata, atque in processum relata. Quarta denique Pars ea continet, quæ in Processum non fuere redacta, nec a commissariis propter temporis brevitatem examinata,* nisi in quantum contenta in istis . . . fuerant abbreviata . . . et apposita in quaternis miraculorum præcedentibus, redditis XIII die mensis Novembris coram commissariis antedictis

in quatuor classes seu partes dispertium.

12 *Hinc facile judicabit lector primo, in hac posteriori Parte recurrere debere varia miracula jam ante data : secundo, ea, quæ ex illis ante data non sunt, non eadem, qua cetera, auctoritate fulciri. Verum de miraculis universim observandum est, loca, in quibus illa facta dicuntur,* F *passim frustra a me quæsita esse in Lexicis Tabulisque topographicis, cujus rei triplex causa esse potest; nempe vel quod loca ista minora quatuor sæculorum lapsu nomina mutarint, vel interierint, vel nobis male descripta sint. Possent nonnulla quoque alia hic observari, quod in Annotatis præstabo. Jam quod ad hunc Commentarium prævium scribendum attinet, in primis magno usui mihi erit prælaudati Richardi episcopi Herefordiensis testimonium, cui accedent et alii testes, omnes pariter Sancto synchroni, quorum alii ipsum noverunt, alii etiam in ejusdem obsequiis ac familiari convictu degerunt, aut etiam morienti adstitere. Pro gloria illius posthuma facient quoque litteræ a Clemente V pro processu canonizationis ejusdem instruendo datæ, et quas nominati ab eo commissarii postea ad ipsum rescripserunt; ac denique Bulla, quam Joannes XXII Papa pro ejusdem canonizatione edidit.*

§ II.

AUCTORE C. S.

§ II. Sancti illustres parentes, fratres ac sorores : natale tempus et locus : pia educatio : litterarum studia in Anglia, deinde Parisiis : accessus ad concilium Lugdunense : fit capellanus Pontificius : audit Leges Aurelianis.

Sanctus patrem habuit Wilhelmum de Cantilupe

Sancti Thomæ *parentes Richardus Sucinfeildus, proximus ejus in sede Herefordiensi successor, in Compendio Vitæ num. 2 et 3 prodidit his verbis :* Dominus Thomas fuerat ortus de nobili stirpe baronum regni Angliæ ; et pater ipsius domini Thomæ vocabatur dominus Wilhelmus de Cantilupo, et fuit magnus baro, habens in reditibus annuis bene duo vel tria millia librarum sterlingarum. Mater vero dicti domini Thomæ fuit vocata domina Melisenta, quæ fuerat comitissa de Ebroycis in Normannia, et fuerat dicta domina orta ex valde nobilibus Normanniæ vel Franciæ. Et post obitum comitis Ebroycensis nupsit dicto domino Wilhelmo. *Consonant et alii testes, ac nominatim Wilhelmus de Cantilupe, juratus testis tragesimus septimus, ipsius Sancti ex Joanne fratre nepos, qui a supra laudatis commissariis Apostolicis interrogatus, a quibus* Thomas *traxisset originem,* respondit, quod pater dicti domini Thomæ fuit miles et baro, et fuit vocatus dominus de Cantalupo, et habuit uxorem quamdam magnam dominam de Normannia, quæ erat domina de Everoys.

potentem baronem Angliæ, qui ortus esse videtur

14 *Pari modo testis quinquagesimus sextus, magister Robertus de Gloucestria, doctor Decretorum et cancellarius Herefordiensis, interrogatus, e quibus parentibus* Thomas *natus esset,* respondit, quod ex nobili progenie baronum, et quod pater dicti domini Thomæ fuit vocatus dominus Willelmus de Cantalupo, miles et baro, qui fuit potens homo et magnæ auctoritatis et senescallus domini Henrici IV regis Angliæ. *Pro Henrico IV substituendus hic est Henricus III, aut certe is designatur, ut liquet ex ratione temporis : quia Henricus communiter dictus IV primum natus est post medium sæculum* XIV. *Forte tamen Robertus Henricum III appellavit IV ratione Henrici Junioris, qui a vivente patre suo Henrico II coronatus rex fuit, sed ante illum mortuus, ac propterea numerum regum Angliæ sui nominis non solet augere. De paterna Sancti familia præterea ait Richardus episcopus loco mox citato :* Avus vero dicti domini Thomæ dicebatur traxisse originem de Normannia.

ex Normannis, qui cum Guilielmo Conquestore Angliam subjugarunt :

15 *Quam ob rem verisimillimum est, ejusdem Sancti proavum abavumve unum e Normannis illis fuisse, qui cum Guilielmo Normanniæ duce, cognomento* Conquestore, *anno* 1066 *in Angliam trajicientes, eam subjecerunt ; maxime quod etiam Joannes Bromton abbas Jornalensis in Chronico ad eumdem annum* Cantelou *recenseat inter eos, de quibus ibidem præmiserat ista :* Tunc rex Wilhelmus terras Anglorum magnatibus et militibus ac aliis hominibus suis Franciæ et Normanniæ, qui secum in conquestu suo extiterant, donavit. Quorum plurima cognomina, adhuc in Anglia satis cognita et frequentata, sicut ea reperi scripta, hic inserere dignum duxi. *De Cantilupis honorifice etiam meminit Guilielmus Camdenus in Descriptione Magnæ Britanniæ, in qua illos catalogo illustriorum familiarum Angliæ inseruit, atque in descriptione comitatus Northamtoniæ pag.* 80 *cursum Wellandi fluvii prosequens, sic ait :* Postea Heringenworth, olim Canteluporum, nunc baronum Zouch sedem, præterfluit ; qui ab Eudone, filio minore Alani de la Zouch de Ashbye prognati in amplissimam baronum familiam succreverunt. Quibus plurimum honoris accessit ex nuptiis cum una hæredum de Cantelupo, et altera baronis de Sancto Mauro, qui etiam ab hærede domini Zouchæi de Ashbye, Lupellisque dominis de Castel-Cary in comitatu Somersettensi stemma deduxit. *Vide etiam, si lubet, ibidem pag.* 488 *in descriptione comitatus Monumethensis.*

matrem vero habuit Melisendam de Gurnay,

16 *Ad Sancti Præsulis matrem redeamus. Wilhelmus Cantilupus verbis num. 12 datis consentit, illam fuisse* magnam dominam de Normannia, quæ erat domina de Everoys ; *sed quod mireris,* de cujus nomine dixit, se non recordari. *At si huic nepoti nomen aviæ suæ tunc exciderit, Richardus episcopus illam in Compendio Vitæ num. 7 recte nominavit* Melesindam ; *neque aliter, quam ex memoriæ vel calami lapsu factum esse dicendum est, quod ad mox laudati Wilhelmi Cantilupi testimonium in apographo nostro annotatum legitur, eamdem a teste* XII *Richardo de Kimberle, qui* S. Thomæ *in obsequiis fuit,* Margaretam *dictam fuisse, nisi tamen forte binominis fuerit. Qua autem ratione hæc nobilis mulier facta sit comitissa Ebroicensis, et ex qua nata familia, Robertus de Gloucestria num. 14 citatus sic docuit :* Mater vero dicti domini Thomæ fuit comitissa Ebroycensis in Normannia, filia domini Godefridi de Gurnay : nupserat enim prius dicta domina comiti Ebroycensi, et eo mortuo, pater dicti domini Thomæ duxit eam in uxorem. Et dicta domina retinuit nomen Comitissæ secundum morem Angliæ, quia fuerat uxor comitis

Ebroicensis comitis viduam.

17 *Jacobus Wilhelmus Imhoff in Historia genealogica Magnæ Britanniæ, tabula* LXI, *quæ familiæ Montfortiæ est, nominat Amalricum V comitem Ebroicensem, qui comitatum suum anno* 1200 *Philippo Augusto Galliæ regi vendidit, eidemque Amalrico primam uxorem attribuit Mabiliam, Wilhelmi I Glocestriæ comitis filiam, secundam autem* Melissendam, *filiam Hugonis de Gournay. Nescio, uter Melisindæ vel Mellessendæ patris prænomen rectius dederit ; sed satis liquet, Mellessendam ab Imhoff laudatum illam ipsam esse, quam Robertus de Gloucestria post obitum viri sui, comitis Ebroicensis, Wilhelmo de Cantilupe nupsisse, ex eoque* S. Thomam *genuisse asseruit. Porro Ebroicum, nunc vulgo* Evreux, *urbs Galliæ est in Normannia Superiori ad Itonium vel Ittonam fluvium, quam Richardus I dux Normanniæ in gratiam filii sui Roberti in comitatum olim erexit. Habemus ergo patrem matremque* S. Thomæ *ex illustribus familiis genitos, sed quanto tempore Amalricus post venditum comitatum suum sive post annum* 1200 *vixerit, quove anno Melisinda Wilhelmo de Cantilupe nupta sit, hactenus non comperi.*

18 *Wilhelmus ille ex hoc* legitimo matrimonio

Habuit quatuor fratres, e quibus unus fuit senescallus Aquitaniæ.

nio, *(ita prosequitur Richardus episcopus)* cum Melisenta genuit dictum dominum Thomam, et dominum Hugonem, fratrem suum, magnæ auctoritatis et litteraturæ virum, et tres strenuissimos milites, et tres vel quatuor dominas, matrimonio collocatas nobilioribus baronibus regni Angliæ. *Consonat Wilhelmus de Cantilupe, in processu testis trigesimus septimus:* Ex eis descenderunt dictus dominus Thomas et dominus Johannes, pater dicti testis *(ipsius-net Wilhelmi)* et magister Hugo, qui fuit clericus et dives, contemporaneus dicti domini Thomæ, domini Willelmus et Nicholaus milites. *Paulo clarius loquitur magister Robertus de Glocestria, qui* dixit insuper, quod dictus dominus Thomas habuerat quatuor fratres, videlicet dominum Hugonem, archidiaconum Gloucestriæ *(id est Glocestriæ;)* dominum Willelmum primogenitum, qui fuit senescallus ducatus Aquitaniæ tempore domini Henrici regis *(nimirum Angliæ hujus nominis secundi, cui S. Ludovicus rex Franciæ partem Aquitaniæ anno 1259 restituit,)* dominum Johannem et dominum Nicolaum, milites et barones. Et omnes erant magnæ reputationis; et dice-
B batur, quod erant valde fideles, Catholici et devoti.

alter archidiaconus Glocestriæ, duo alii strenui milites,

19 *De Wilhelmo, Sancti fratre natu maximo, nihil prætera annotandum habeo, nisi quod Richardus de Kimberle, in processu testis duodecimus, affirmaverit, illum fuisse dominum Bergarenoii, et ex annuis redditibus suis percepisse circa duo millia librarum sterlingarum. Hugo alter Sancti frater germanus, qui ex testimonio Wilhelmi Cantilupi num. 17 recitato* Thomæ contemporaneus *fuit, ab eodem Wilhelmo etiam dicitur illo* major *ætate fuisse; ex quibus colligas, Hugonem paulo quidem majorem ætate, sed ferme æqualem illi fuisse; id enim hic significat vox* contemporaneus. *Tertio itaque tantum loco, si non etiam aliquo posteriore, inter fratres sororesque suas natus* Thomas *est. Hugo ille mox nominatus fuit sancti Fratris sui in studiis litterarum artiumque socius, et ecclesiasticum statum amplexus, archidiaconus Glocestriæ factus est, uti mox dictum est; sed de eodem sermo infra recurret. Joannes alter ejusdem fratrum, pater fuit prædicti Wilhelmi Cantilupi, mortuusque ante* Thomam, *quem illius testamenti exsecutorem*
C *fuisse, idem Wilhelmus testatus est, eumdemque de hoc munere juste obito laudavit. Verba ex processu accipe.*

et horum unus pater Wilhemi, qui in processu testatus fuit;

20 Interrogatus *(Wilhelmus)* de fide dicti domini Thomæ per dilectionem operante, respondit, quod valde fuerat legalis, et quod pro patre suo non fecisset contra conscientiam suam.... Postmodum dixit, quod occurrit memoriæ suæ, prædictum dominum Thomam fuisse executorem deputatum in testamento patris ipsius testis; et mater prædicti testis volebat habere equos, et aliqua harnesia *(forte ephippia, aliave similia)* viri sui defuncti; et dictus dominus Thomas noluit consentire, quia non videbatur suæ rationi consonum, nec voluntati testatoris: sed dixit, quod de proprio daret *(id est, daturus esset)* eidem. *De Nicolao, qui ultimo inter fratres loco nominatur, aliunde nil didici.*

item tres sorores, baronibus de Tregoz, de S. Joanne et Gregonet nuptas.

21 *E sororibus unam tantum laudatus Wilhelmus suo nomine appellarit* Julianam, *quam uxorem* domini Joannis Tregoz baronis *fuisse dixit. Id ipsum etiam asseruit Richardus de Kimberle, sed Julianæ maritum, non* Joannem, *sed* Robertum de Tregoz baronem *nominavit; additque, alteram* S. Thomæ *sororem, cujus nomen reticuit, sed quæ a Roberto Deynte teste sexagesimo* Agnes *nuncupatur, nuptam esse Roberti* baroni de Sancto Joanne, *atque ex his natum Joannem de Sancto Joanne, baronem et senescallum ducatus Aquitaniæ sub Eduardo rege Angliæ, Henrici III successore. Unam item e sororibus maritatam aut saltem desponsatam fuisse* Roberto Gregonet baroni de Anglia *inquit Hugo le Barber testis sextus: ac denique, supra dictam Julianam et unam alteram sororum maritis suis viduatas, dum adhuc viveret earum sanctus Frater, infra visuri sumus.*

AUCTORE C. S.

Natus est Thomas circa annum 1218 in paternis ædibus

22 *Quoto Christi anno Sanctus natus sit, nullus testium indicavit; ex suprema tamen ejusdem ætate a duobus circiter assignata, certoque anno obitus non procul aberrare possumus, si id circa annum* 1218 *contigisse statuamus. Ex dicendis enim certe obiit anno* 1282, *quando ex unius testimonio erat* sexaginta trium annorum vel parum ultra; *ex alterius autem,* sexaginta sex annorum vel circa. *Primi tamen, quod Richardi episcopi Herefordiensis est, testimonium præferendum videtur. Certius novimus locum ejus natalem, quem testes consentiunt fuisse* Hameldene, *ubi* E
pater illius manerium *habebat, quique locus propterea in veneratione postea habitus fuit. Juverit duo vel tria testimonia produxisse. Richardus Herefordiensis antistes in Compendio Vitæ dando num.* 3, interrogatus, Ubi fuit natus et baptizatus dictus dominus Thomas, respondit, se audivisse ab eo, quod fuerat natus in diœcesi Lincolniensi, in quodam manerio, tunc patris sui, in villa de Hameldene. Et dixit, se credere, quod ibi fuerit baptizatus, ubi comes Cornibiæ *, dominus scilicet Edmundus, filius domini Ricardi quondam regis Alamanniæ, construxit oratorium ob reverentiam Dei et dicti domini Thomæ, quem in vita sua reputabat sanctum; sicut idem dominus episcopus dixit, se audivisse a dicto comite. Et in dicto oratorio Dominus dicitur pro dicto domino Thoma miracula operari.

* *i. e. Cornubiæ*

in villa Hameldene in comitatu Buckingamiæ,

23 *Wilhelmus de Cantilupe, ipsius Sancti ex fratre nepos, similiter interrogatus*, respondit, quod apud Hameldene, diœcesis Lincolniensis, et in dicto loco in quadam capella, constructa per comitem Cornubiæ in loco, in quo dictus dominus Thomas dicitur natus fuisse, Deus pro
F ipso domino Thoma dicitur miracula operari. Et idem testis dixit, se vidisse in loco prædicto signa *(id est, anathemata)* aliquorum miraculorum, quæ Deus dicitur per dictum dominum Thomam operatus fuisse. Item interrogatus, Ubi fuerat baptizatus dictus dominus Thomas, respondit, se credere, quod in ecclesia parochiali dicti loci de Hameldene. *Situm loci natalis paulo clarius assignavit Robertus de Glocestria qui, ut ceteri,* interrogatus, In quo loco dictus dominus Thomas fuerat natus et baptizatus, respondit, quod in comitatu Bukinghuam Licolniensis diœcesis, in quadam villa, quæ vocatur Hameldene, juxta Wycumbe per tria vel quatuor milliaria; sicut dixit, se audivisse referri ab eodem, quantum ad originem.

diœcesis Lincolniensis, ubi oratorium postea erectum fuit

24 *Camdenus in sua Britannia comitatum Buckingamiæ, vulgo* Buckingham-Shire *describens, non meminit de* Hameldene, *sive quod hæc villa nomen mutaverit, sive quod minoris momenti visa sit, quam ut locum in eadem descriptione obtineret. Recensuit tamen oppidum* Wicombe, *quod alias, sed minus recte,* Highwickam *appellari observavit, aitque, situm ad fluviolum, qui prope oppidum*

AUCTORE C. S.

oppidum Marlow *Tamisi miscetur. Tribus ergo vel quatuor milliaribus Anglicis ab oppido, nunc* Highwickam *appellato, sita fuerit* Hameldene, *in qua* S. Thomam *natum baptizatumque asseverant laudati testes, et in cujus rei memoriam testantur ab Edmundo Cornubiæ comite, Richardi Alamanniæ, id est, Romanorum sive Germaniæ regis electi filio, oratorium ibidem erectum esse, quod et a peregrinis eadem de causa frequentatum fuisse, suo loco ostendemus. De eodem oratorio dixit Hugo le Barber, sextus in processu testis, in eo pictam fuisse* S. Thomæ *effigiem, et a se visos, qui devotionis ergo illuc peregrinabantur. Habebat ibidem, ut dictum est,* Thomæ *pater* manerium, *quam vocem Henricus Spelmannus, eques Anglo-Britannus, in Glossario suo sic interpretatus est:* Manerium . . . . A manendo, apud Anglos Baronis est sedes, tam minoris, quam majoris, splendidam aliquam prædiorum continens portionem, infra quam baro iste seu manerii dominus suis colonis et vassallis (TENENTES vocamus) jura reddit prædialia juxta regni manerii illius consuetudines. *Ceterum Lincolnia, in cujus diœcesi locus iste fuisse dicitur, Angliæ civitas est, alias* B *etiam* Lindocolnia *et* Lindum, *nunc vulgo* Lincolne *dicta, Lincolniensis comitatus, sive* Lincolne-Shire *caput, amplæque diœcesis episcopatu insignita.*

Educatur primo a pia nobili matrona, deinde a patruo suo

25 *A Sancti tempore locoque natali ad ejusdem educationem progredior. Richardus episcopus Herefordiensis in Compendio Vitæ num. 4 testatus est*, se audivisse referri a fide dignis, et etiam ab eodem domino Thoma, quod in infantia sua fuerat nutritus a quadam valde devota, nobili et sancta matrona, nomine.... *Lacuna hæc in utroque apographo nostro sic exstat; ex quo colligere licet, eamdem etiam in Romano codice esse, aut certe in eo nomen istius matronæ sic detritum vel obliteratum, ut legi non potuerit.* Post septennium autem vel circa *(ita pergit episcopus Herefordiensis)* cum traderetur litteris informandus, traditus fuit bonis magistris cum dicto fratre suo Hugone; et Missam omni die et Horas canonicas audiebant. Et cum ætate processissent, dicebant prædictas Horas canonicas. *Dominus Richardus de Kimberle, qui per decem annos fuerat in obsequiis sancti Præsulis, et in processu duodecimus testis numeratur, aliquam ejusdem educa-* C *tionis partem attribuit illius patruo Waltero, episcopo Wigorniensi in Anglia.* Fuit autem *(inquit)* dictus dominus Walterus patruus domini Thomæ; et audivit dici, quod nutriverat, et postmodum in scholis tenuerat, et beneficiaverat dictum dominum Thomam, et quemdam fratrem ejusdem, scilicet magistrum Hugonem archidiaconum Glocestriæ.

Wigorniensi episcopo, qui clericatum ipsi prædixisse fertur:

26 *Præmiserat ibidem de eodem Waltero:* Fuit reputatus homo sanctæ vitæ, et pro quo Deus dicitur multa miracula operari; qui etiam fuit magnæ austeritatis vitæ, sicut prædictus testis dixit se audivisse a patre suo, qui fuerat in servitio dicti domini Walteri, et post obitum ipsius domini Walteri habuit zonam cilicinam, qua utebatur prædictus dominus Walterus, et eam dimisit in custodia dicti testis. *Ejusdem etiam honorifice meminit prælaudatus Robertus de Gloucestria, asserens*, se vidisse dominum Walterum, quondam Wygorniensem episcopum, patruum dicti domini Thomæ; et fuit, *inquiens*, reputatus homo sanctæ vitæ, et Deus dicitur pro eo miracula operari: et ante tumbam ipsius domini Walteri, dictus testis dixit, se vidisse multa signa miraculorum pendentia. *Wilhelmus de Cantilupe addit quoddam Walteri velut vaticinium de futuro* Thomæ *clericatu.* Dixit *enim* idem testis *(Wilhelmus)* se audivisse referri, quod, dum prædictus episcopus, petens a dicto domino Thoma et a prædictis ejus fratribus adhuc parvulis, quem statum habere volebant, responsum accepisset ab ipso domino Thoma, quod volebat esse miles; dixit idem episcopus, quod esset miles Christi, et quod Deo et S. Thomæ martyri, Cantuariensi archiepiscopo, in clericali ordine militaret. D

de quo patruo aliqua hic observantur.

27 *Hactenus illi; ego vero, etsi inficiari nequeam, Walterum illum bonæ vitæ episcopum fuisse, cultum tamen ejus nusquam legi, neque ausim pro miraculis per laudatos testes assertis spondere. Quinimo idem jure merito culpatur, quod turbulento illo Angliæ tempore, quo aliquot regni optimates Henrico III regi suo armata manu leges præscribere attentarunt, ipse cum aliquot aliis episcopis horum partibus adhæserit; quam ob rem et a legato Apostolico Guidone, qui postea summus Pontifex fuit, Clemens IV appellatus, et ab hujus legato Ottobono Flisco, S. Adriani Cardinale diacono, sacris inter-* E *dictus, vel etiam anathemate percussus fuit, ut pluribus legi potest apud Matthæum Westmonasteriensem in Floribus historiarum ad annum Christi* 1265. *Resipuit tamen Walterus, veniamque obtinuit; nam eodem Westmonasteriensi ibidem testante,* Dominus Walterus Wigorniæ antistes in articulo mortis positus, se dicebat errasse fovendo partem Simonis de Monteforti; et super hoc literas ad legatum direxit, petens beneficium absolutionis, quod obtinuit, et decessit. *Igitur hanc culpam suam pœnitentia et absolutione abluit, neque illa obstare potest, quo minus et ante eam sancte vixerit, et post eam ex hac vita pie excesserit.*

Parisiis studet artibus cum fratre suo Hugone,

28 *Sanctus Juvenis, humanioribus litteris abunde imbutus, missus Parisios est, in celebri illa universitate una cum fratre suo Hugone altioribus scientiis operam daturus, uti testatur Richardus in Compendio num. 4. Simillima habentur in testimonio Roberti de Gloucestria, ex quo sequentia excerpsi:* In studio Parisiensi fuerat in adolescentia sua, et inceperat ibi in artibus. Et prædictus dominus Hugo frater ejus, qui erat major, ipso domino Thoma, et inceperat etiam in artibus, morabatur in eadem domo. Et tenebant magnum hospitium, et F habebant in familiam suam et ad expensas et robas suas *(id est in obsequiis et ad rem domesticam curandam)* probos viros, inter quos erat magister Petrus de Buttevilt, magister in artibus, qui fuit postmodum senescallus dicti domini Walteri Wigorniensis episcopi. *Priusquam progredior, ad voces istas,* Inceperat ibi in artibus *observo, aliis in locis hujus processus verbum* incipere *simili modo positum usurpari pro bacchalaureatu, ut vocant, vel licentia aut magisterio seu doctoratu in aliqua scientia obtento; adeo ut non dubitem, quin hic quoque indicetur;* Thomam *baccalaureum vel potius magistrum in artibus creatum fuisse.*

cum eoque ad Lugdunense concilium profectus, fit capellanus Pontificis:

29 *Inter hæc Innocentius IV Papa concilium Lugdunense I generale indixerat, quod et anno Christi* 1245 *ipsemet præsens ibidem celebravit. Potuit* S. Thomas *ex iis, quæ de tempore natali supra diximus, tunc annum ætatis suæ circiter* 27 *numerasse, ac frater ejus Hugo paulo fuisse major, dum ambo illuc profecti sunt, et inter capellanos Pontificios ab eodem Innocentio adsciti. Testem denuo habemus Richardum episcopum in*

Campendio

AUCTORE C. S.

A *Compendio num. 4, ubi hæc ait :* Postmodum ambo iverunt ad concilium Lugdunense, celebratum per dominum Innocentium Papam quartum ; et fuerunt ibi facti ambo capellani ipsius domini Papæ. *Verisimile est,* Thomam *tunc ab eodem Pontifice dispensationem facultatemque impetrasse ad plura beneficia ecclesiastica obtinenda, legesque civiles publice audiendas, quod utrumque alias sacri canones vetabant, eratque ille tum temporis certe clericus, ac verisimiliter etiam presbyter. Ita suspicor, quod Sanctus e concilio Lugdunensi reversus, vel mox, vel non ita multo post audiendis legibus vacaverit, quodque procurator causæ in processu dicatur produxisse* quatuor litteras bullatas domini Innocentii Papæ quarti, et quamdam litteram patentem domini Fulconis, Londonensis quondam episcopi, super dispensatione circa pluralitatem beneficiorum et audiendas leges factam cum dicto domino Thoma ad certum tempus. *Plura autem beneficia ecclesiastica ab eodem Sancto simul possessa fuisse, constabit ex dicendis.*

deinde audit jus civile Aureliunis

30 *Florebat tum temporis ac publice tradebatur scientia juris civilis in urbe Aurelianensi, Gallis* B Orleans *dicta, triginta tres leucas Gallicas Parisiis dissita in Meridiem, quæ hodieque universitatem sive academiam retinet. Illuc ergo* Thomam *se contulisse, tradit Richardus episcopus in Compendio num. 5, aliique testes consentiunt. Inter hos Robertus de Gloucestria hæc dixit :* Post prædicta dictus dominus Thomas transtulit se ad studium Aurelianense, et ibi studuit in legibus, et in tantum profecit, quod intrabat pro magistro suo, qui vocabatur dominus Guido. Et audivit referri ipse testis (sicut dixit) jam sunt triginta anni elapsi et amplius, antequam esset in obsequium * dicti domini Thomæ, apud Gloucestriam a magistro Gregorio de Carewent, Legum professore, qui fuit postmodum auditor domini Roberti Portuensis episcopi Cardinalis, qui erat temporibus illis in studio Aurelianensi, quod, dum prædictus Thomas quadam die esset lecturus pro dicto domino Guidone, magistro suo, nocte præcedenti fuit visum in somniis prædicto magistro Gregorio, quod videbat prædictum dominum Thomam legentem in cathedra dicti magistri Guidonis, habentem mitram episcopalem in C capite, in circumferentiis ipsius mitræ crucibus plenam.

* in obsequio



§ III. Jus canonicum, quod Parisiis audierat, docet Oxonii ; fit cancellarius universitatis, deinde regni Angliæ, et duorum regum consiliarius : Parisiis audit Theologiam, quam deinde docet Oxonii : fit denuo cancellarius universitatis : Lugdunum proficiscitur ad concilium.

Parisius studet juri canonico, pie vivit.

E Post *comparatum Aurelianis juris civilis peritiam* S. Thomas *reversus Parisios est, paratam operam in Decretorum sive juris canonici studio positurus ; sed cum antea simul cum fratre suo Hugone habitasset, nunc* de sua et amicorum voluntate *(ut habet Richardus in Compendio num. 4)* quilibet ex dictis fratribus tenuit hospitium et familiam magnam per se ; *sive quod ita suaderent claritudo opulentiaque familiæ, ex qua nati erant, sive quod id quacumque alia de causa expedire videretur. Perrexerunt tamen ambo ibidem studiis vacare, et laudato Richardo teste,* studuerunt Parisiis, dictus dominus Thomas in Decretis, in qua facultate fuit licentiatus ibidem ; et alter frater in Theologia. *Quam vero Christiane vitam inter litteraria studia instituerit, colligi potest ex testimonio Hugonis le Barber, qui in processu sextus est testis, diciturque in obsequiis ipsius Sancti fuisse, illum vidisse studentem Parisiis, cum eo venisse in Angliam, illius commensalis fuisse quatuor annis Oxonii, ejusdem cubiculum custodisse, lectum stravisse, cum eoque ante et post acceptum episcopatum habitasse. Hic igitur inter alia juratus deposuit sequentia.* F

alit pauperes, a S. Ludovico rege invisitur.

32 Dominus Thomas in prædicto studio Parisiensi, et in omnibus aliis locis, in quibus dictus testis vidit eum, habebat secum continue in familia sua et de robis suis unum capellanum, qui celebrabat continue Missam dicto domino Thomæ valde mane et antequam iret ad scholas et ad aliqua alia loca. Item dixit, quod in dictis studiis continue dabat ad comedendum quinque pauperibus ad minus in domo sua, et aliquando tredecim ; et de fragmentis et micis mensæ suæ vivebant saltem duo pauperes scholares. Et super prædictis deposuit de visu dictus testis : et quod etiam pauperes scholares et honestos libenter juvabat, et pro eis magnos dominos rogabat. Et de dictis pauperibus scholaribus beneficiatis dicti domini Thomæ requisitus nominavit unum, qui vocabatur Petrus Clericus, qui fuerat de episcopatu Cicestrensi, et alium, qui vocabatur Normannus. Et postmodum dictus dominus Thomas, cum recessisset de studio Parisiensi, recepit in familia sua, et benefecit eis. *Insigne quoque illius ejusque fratris Hugonis probitatis simul ac illustris generis indicium est, si verum sit,* quod

AUCTORE C. S.

quod Robertus de Gloucestria se audivisse testatus est, nimirum, quod beatus Ludovicus, tunc rex Francorum, visitaverat eos in hospitio eorum. *Ceterum quæ hic dicta sunt, partim ad primum, partim ad secundam tertiamve Sancti in urbe Parisiensi commorationem sunt referenda.*

Oxonium reversus publice explicat Decreta: et cancellariatu universitatis,

33 *Pergo cum Richardo in Compendio :* Habita autem, *inquit*, Parisiis licentia in Decretis, incepit in dictis Decretis, et rexit Oxonium per aliquos annos, et fuit cancellarius dictæ universitatis *(Oxoniensis)* et in officio cancellariæ, et in omni statu suo, quem ante et post habuit, juste et sancte se gessit *etc. Eadem alii quoque affirmarunt ; e quibus cum constet, illum cancellariatu in Oxoniensi universitate functum esse, oportet de hoc gravissimo munere quædam hic annotare. Oxonium, alias etiam Oxonia, vulgo* Oxford *appellata, ampla cultaque Angliæ civitas est, ad Tamesim flumen sita in comitatu, qui ab eo Oxoniensis, Anglice* Oxford-Shire *dicitur, estque antiqua, quæ hodieque floret, universitate celebris. Antonius a Wood ejusdem universitatis Historiam vulgavit, in ejusque lib.* II *a pag.* 386 *etiam Fastos*
B *magistratuum illius contexuit. Ibi docet, cancellarios olim ex artium magistris aut cujusvis facultatis professoribus, qui Oxonii commorabantur, solitos assumi ; deinde vero episcopos illo munere functos, ac tandem etiam laicos : eligendi vero potestatem penes magistros regentes et non regentes fuisse et esse, cum hoc tamen discrimine, quod electi, secus ac nunc, ab episcopo Lincolniensi olim debuerint confirmari. Docet denique, munus hoc, quod modo perpetuum est, olim dumtaxat bienne, nonnumquam etiam annuum fuisse.*

de quo munere pauca annotantur,

34 *De dignitate potestateque cancellarii sic loquitur ibidem :* Magistratui huic supremo privilegia (velut alibi passim hoc nostro in Opere ostendimus) amplissima indulsere reges Anglicani, Pontifices Romani, episcopi etc.; adeo ut cancellarii nostri maxima ab omnibus observantia colerentur, tamquam in summo dignitatis gradu collocati. Summus nempe in municipio magistratus audit, et prætore urbano, etiam in foro aut prætorio sedente, honoratior. Togatos sibi, quasi subsidiarios, nunc pauciores, nunc plures, prout opus esset, adhibuere olim cancellarii, præsentes licet ipsi
C et in academia commorantes. Eorum vero opera in jure dicendo, reliquisque, quæ ad provinciam suam spectarent, præstandis utebantur. Hi ut plurimum vicem gerentes, nonnumquam Commissarii (ea voce denotatos invenio primo et secundo Edoardi III anno) antiquitus appellabantur : nomen autem novissime dictum unice demum invaluit, donec Vicecancellarius, vox usu diuturno jam trita, obtinuerit *etc. Plura lege ibidem.*

fungens anno 1262 ac forte sequenti,

35 *Porro in laudatis Fastis Woodus* S. Thomam *anno Christi* 1262 *cancellarium consignavit*, sic constare, *inquiens*, e scripto quodam abbatis et conventus Osneiensis, hoc anno confecto, et Fratrum de Pœnitentia Jesu habitacula tractante. *Post eumdem annum vacant ibidem Fasti usque ad annum* 1267, *quo magister Nicolaus de Ewelme signatus est ; ideoque putavit* Woodus, *Sanctum nostrum* annos postmodum aliquot *intermedios idem munus gessisse*, quippe qui chartas nonnullas *(inquit)* exarari post hæc visas, nomine suo testis firmarit. *Adque id quidem de duobus tribusve annis inficiari nequeo ; secus de pluribus propter calculos infra producendos.* D *Forte tamen aliquæ ex dictis chartis, quarum annos non noverat Woodus, potius spectant ad secundum S. Thomæ cancellariatum, Woodo pariter ignotum, quem tamen suo loco e processu probabo. Ad utrumque pertinent quædam generalia, ad alterutrum vero quædam etiam particularia de hoc argumento a testibus asserta.*

omnibus æquum se exhibet.

36 *Richardus Herefordiensis antistes in Compendio num.* 30 *de ipso* interrogatus, si fuerit justus et timens Deum, respondit, quod sic ; et de hoc dixit fuisse commendatum per dominum Robertum, tunc archiepiscopum Cantuariensem, coram universitate Oxoniæ, quam idem archiepiscopus inducebat in testem ; quia *(S. Thomas)* fuerat cancellarius dictæ universitatis, et ratione dictæ cancellariæ habebat justitiam et actus juridicos in scholares et alios expleetare *(hoc est, exercere)* et in dicto officio propter favorem et aliam causam non fuerat visus a justitia deviare. Et dixit prædictus testis, se credere, et notorium fuisse in universitate prædicta, veritati inniti commendationem archiepiscopi supra dicti. *Contigit hæc commendatio publica, dum Sanctus magister seu doctor in Theologia inauguratus Oxonii est,* E *qua de re consule dicenda ad num.* 48. *Paulo enucleatius loquitur Hugo le Barber, in processu testis sextus, in cujus testimonio sequentia legere est.*

delinquentes castigat.

37 Prædictus dominus Thomas... postmodum fuit factus concellarius studii Oxoniensis, et valde bene regebat studium Oxoniense, et valde bene puniebat scholares delinquentes, et faciebat eis auferri arma, quando ea portabant : et illis, qui erant diffamati, quod male regebant se, nolebat reddere dicta arma ; sed aliis, qui erant bonæ famæ, reddebat ea. Et idem testis dixit, se habuisse aliquando simul viginti inter *(id est, partim)* arcus *(partim)* enses et gladios, dictis scholaribus sic ablatos, in custodia sua. Et dixit, se habuisse ex dono dicti domini Thomæ ensem Rogerii de Horn scholaris, qui erat multum dissolutus, et qui aliquando audebat obviare viginti scholaribus adversantibus sibi ; ita erat strenuus et audax. *Uti hæc magnam sancti Cancellarii pro servanda reipublicæ pace castigandisque improbis curam indicant, ita ejusdem mansuetudinem, dum propria illius causa agebatur, non minus manifestant, quæ dominus* F *Joannes de Kemeseya, canonicus Herefordiensis, in eodem processu testis quinquagesimus septimus affirmavit.*

injuriam sibi illatam dissimulat.

38 *Hic* dixit, se audivisse referri, quod bene gesserat se in officio dictæ cancellariæ ; et narravit, quod, cum esset discordia in studio Oxoniensi inter scholares de parte Boreali et Australi, et dictus dominus Thomas interponeret se ad pacem inter eos *(componendam ;)* quidam de parte Boreali percussit dictum dominum Thomam ; et ante pectus ex dicta percussione (nescit, si ex gladio, vel qualiter facta) apparuit quædam fractura in capa, quam portabat dictus dominus Thomas. Et licet diceretur esse factum injuriose et malo animo, dictus testis, qui erat tunc in studio Oxoniensi et frequenter veniebat ad domum dicti domini Thomæ, non vidit, nec audivit (ut dixit) quod dictus dominus Thomas de hoc curaret, nec murmuraret, nec quod vellet expetere ultionem ; dicens, se credere, quod, si voluisset, ulcisci potuisset ; *nimirum, ut opinor, quia percussor ille non ejusmodi erat conditionis, quæ impunitatem sceleris sui ei posset procurare. Quid*

per

AUCTORE C. S.

A *per* scholares de parte Boreali et Australi *hic significetur, alia occasione indicavit testis decimus septimus, Thomas de Ylleye, Ordinis Fratrum B. M. V. de Monte Carmelo, docens, omnes universitatis Oxoniensis alumnos Anglos pro ratione plagæ natalis ex veteri more in alterutra classe, Boreali vel Australi censeri. Hæc pauca sunt, quæ de gestis ejus in concellariatu Oxonii novimus.*

Consiliarius et cancellarius Henrici tertii regis Angliæ

39 *Non diu postquam magistratum hunc primo gesserat, ad multo ampliorem, totius scilicet regni Angliæ cancellariatum per Henricum III regem assumptus est. Richardus enim in Compendio num.* 6 *testatus est,* Thomam fuisse consiliarium et cancellarium domini Henrici, tunc regis Angliæ; *numero autem* 30 *diserte asserit, ipsum hoc amplissimo munere anno* 1265 *functum esse. Ad eumdem annum nomen ejus legitur in Fastis Cancellariorum Angliæ, quos Henricus Spelmannus in Glossario suo ad vocem* Cancellarius *vulgavit. Mitto alios testes ex processu; unum addo Robertum de Gloucestria, ex cujus testimonio ibidem dicitur :* Consilio maturo et deliberato, et communicato sibi assistentibus, B agebat negotia sua, et non erat fantasticus nec capitosus; quod * ratione dictæ discretionis et prudentiæ fuerat assumptus ad consilium domini Henrici regis Angliæ, et fuit ejus cancellarius. *Dum hoc munus obiret, specimen dedit, qua integritate mentis sua cuique adjudicare soleret, quantumque abhorreret a muneribus. Juverit id ex Richardo episcopo Herefordiensi, oculato auritoque teste, totidem verbis retulisse.*

* forte et

factus anno 1265 munera respuit: officio cedere mavult, quam æquitatem lædere.

40 *Compendium num.* 30 *sic habet :* Item narravit, quod, cum dictus dominus Thomas esset cancellarius regis Henrici, quidam monachi, habentes facere in curia regia, obtulerunt quoddam pretiosum jocale *(id est monile seu gemmas)* eidem domino Thomæ; qui respuens curialiter increpavit eosdem, quia ad recipiendum, quod eum non decebat recipere, cum animæ suæ periculo inducere volebant eumdem, acsi corruptibilem et flexibilem putarent eumdem. In quibus dictus testis dixit se fuisse præsentem anno millesimo ducentesimo sexagesimo quinto. *Alterum integerrimi Cancellarii exemplum, officium suum abdicare regisque gratia excidere, quam æquitatem lædere malentis, ab eo datum testatus est* C *Wilhelmus Cantilupus, dum dicere jussus, quo modo ille cancellarii munus obiisset,* respondit, se audivisse, quod bene, et quod reddiderat sigillum suum prædicto regi quadam vice, dum dominus rex mandaret, sigillari quamdam litteram, quæ non videbatur dicto domino Thomæ esse sigillanda. *Cum plura non dixerit Cantilupus, aliique hac de re sileant, in dubio manet, utrum rex abdicanti tunc annuerit, an meliora suadenti sit obsecutus; quod postremum verisimilius est.*

Non est eo munere functus usque ad obitum dicti regis,

41 *Anonymus scriptor Vitæ in apographo nostro Rubeæ Vallis de eodem* Thomæ *magistratu honorifice meminit,* Fama vero ejus, *inquiens,* ubique diffusa, cancellarius regis Henrici tertii, licet invitus, præficitur. Erat namque in sermone verax, in consilio providus, in ministerio sibi commisso fidelis. Cœpit igitur quotidie extunc in bonis crescere, et in omni negotio et causa a munerum acceptione manus penitus excutere. Tumentium fastum divitum attendens, a veritate non declinavit, et auris auditum omnibus pauperibus inclinans, manum misericordiæ extendit. Mortuo rege Henrico, S. Thomas Oxoniam regreditur, et Theologiæ studiis se applicans, gradum magistralem habere meruit. *Hæc totidem verbis leguntur apud Joannem Capgravium in Legenda Sanctorum Angliæ, et mutato stilo apud Laurentium Surium. Hinc Bailletus indubitanter scripsit, Sanctum in eo munere perstitisse usque ad obitum prædicti regis Henrici, qui contigit anno Christi* 1272, *ut etiam in margine annotavit. Verum nec cancellariam Angliæ* Thomas *ultra annum tenuit, neque usque ad Henrici obitum apud illum mansit.*

ut quidam crediderunt: sed postea fuit consiliarius regis Eduardi,

42 *Primum patet ex laudatis Fastis Spelmanni, in quibus post* Thomam, *ad annum* 1265 *illis inscriptum, mox alius ad annum* 1266, *alius ad annum* 1267, *alius ad* 1268 *signati sunt. Ratio est, quia hunc magistratum dumtaxat annuum facere, Henricus compulsus fuerat a baronibus Angliæ rebellantibus; ut tradit Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historiarum ad annum Christi* 1265. *Alterum, nempe* Thomam *ante ejusdem regis obitum recessisse, ut ceteris scientiis etiam Theologicam adderet, mox probabo. Quod priusquam faciam, suadet argumenti similitudo, ut de altero Sancti officio, consiliarii scilicet, quod sub rege Eduardo I, alias IV, Henrici filio* E *ac successore, integerrime gessit, pauca, quæ novi, hic præmittam, licet hæc ad aliud tempus pertineant. In prima narrat Richardus episcopus in Compendio num.* 26 *et sequenti, Sanctum, dum eo munere fungeretur, quodam die, cum jam in procinctu esset ad sacrificandum, nunciis a laudato rege missis urgentibusque, ut, dilato Sacrificio, consultandi gratia ad illum sine mora pergeret, incunctanter respondisse,* se prius velle servire Regi altissimo in officio supradicto, quam terreno regi, domino eorumdem; *addidisseque,* ut hæc dicerent, si volebant, prædicti nuncii dicto domino suo regi.

cui libere respondit, et ob suggestum consilium in veneratione fuit :

43 *Movit ea religiosa libertas regem, qui proinde post finitum Missæ sacrificium ad se venientem de mora increpuit, nec tamen aliud, quam quod per nuncios acceperat, responsum ab eodem retulit. Verum ea regis indignatio in Dei ejusque Servi laudem conversa est.* Thomas *enim, audita, ob quam arcessitus fuerat, causa, suggessit consilium, quod omnes approbarunt; atque ipse (ut Richardi verbis utar)* rex, qui ex dicta mora, per memoratum dominum Thomam contracta in veniendo, aliquantulum fuerat conturbatus; lætifica- F tus et consolatus ex dicto consilio, per eumdem dominum Thomam præstito, dixit ei, quod Deus benefaceret ipsi domino Thomæ, et quod benedictus esset ille Rex altissimus, cui serviverat ipse dominus Thomas; et quod utinam posset ipsi Deo congrue longo tempore deservire! *Aliud factum ejus narrat primus in processu testis Raderus, vel, ut alibi scribitur, Rudolphus de Hengham, ejusdem Eduardi* regis Angliæ in suo banco *(sive tribunali regio)* justiciarius, in Londinensi et Herefordiensi ecclesiis canonicus, jurisperitus famosus, annorum septuaginta vel circa; *cujus testimonium subjicio.*

alias eidem regi etiam libere dissuasit,

44 Item respondit, quod dictus dominus Thomas fuit justus, timens Deum et misericors; et reddidit causam scientiæ, quia hoc viderat in conversatione et familiaritate habitis cum dicto domino Thoma, dum erant ambo consiliarii dicti domini regis: adjiciens, quod quadam vice dictus dominus rex Angliæ de consilio aliquorum de concilio suo voluit concedere cuidam militi, qui fuerat Judæus, et vocabatur Henricus de Wyntun, conversus, quod * haberet testimonium sive recordum (quod est idem

* i. e. ut

AUCTORE C. B.

idem dicere, sicut auctoritatem et potestatem habere, quod ad ejus dictum et testimonium seu recordum alii possint perdere vitam et membra) super Christianos, qui tonderent sive falsarent monetam dicti domini regis. Et prædictus dominus Thomas, qui erat in dicto concilio, surrexit et dixit prædicto domino regi, quod non erat conveniens, ut prædictus conversus et Judæus haberet tantam potestatem super Christianos; et quod ipse nolebat consilium dare, nec in hoc consentire; petens cum lachrymis licentiam a dicto domino rege, quod posset recedere de concilio suo.

ne cuidam e Judæis ad Christum converso

45 Et tunc dictus dominus rex, motus consilio et lachrymis dicti domini Thomæ, supersedit a prædictis, quæ facere intendebat et concedere dicto converso: et præcepit dicto domino Thomæ, quod sederet et non recederet a concilio suo. Subjiciens idem testis, quod in hoc exemplo dictus dominus Thomas poterat notari justus et etiam misericors et timens Deum. *Scilicet quia indignum Deoque minime gratum judicabat, Christi fideles et Christianis natos parentibus homini a Judaismo ad Christum nuper converso subja-* B *cere, eorumdem vitam et membrorum integritatem in potestate esse ejusmodi viri, cujus conversionem æquitatemque forsitan suspecta habebat ex Judaica perfidia veterique gentis in Christianos odio. De tempore, loco ac præsentibus requisitus ibidem respondit laudatus testis*, quod erant circiter viginti octo anni, et quod hoc fuerat prope civitatem Londinensem apud Westmonasterium in palatio dicti domini regis in camera sua, in qua tenebat concilium et parlamentum suum; et quod non credebat, aliquem ex prælatis, baronibus et aliis consiliariis dicti domini regis, qui interfuerant dicto concilio, nunc esse superstitem, nisi ipsum testem.

potestatem concederet in Christianos.

46 Et nominavit aliquos prælatos, quos dicebat interfuisse prædictis cum ipso teste. *Si tempus recte annotatum sit, consilium habitum fuerit circa annum* 1279, *qui prodibit, si annos* 28 *auferas ab anno* 1307, *quo prædicta dominus Hengham testatus fuit. Atque hæc quidem pauca sunt, quæ a Sancto in cancellaria consilioque duorum regum Angliæ, Henrici et Eduardi, gesta accepimus; sed ex his satis superque licet colligere, qualem se in ceteris quoque utriusque muneris* C *negotiis exhibuerit; Vir scilicet, quem divini humanique juris ac sacrarum litterarum ex diuturno studio non vulgaris hausta peritia ad eadem perquam idoneum reddiderunt, quemque nec duæ illæ potentissimæ ad avertendos ab æquo animos machinæ, dona sponte oblata, regiæque gratiæ amittendæ metus, ullo modo concutere potuerunt. Hisce partim præter ordinem temporis insertis, in vitam redeamus.*

Redit Parisios, ubi audit sacram Theologiam,

47 *Richardus in Compendio num.* 5 *varia* S. Thomæ *studia litterarum seriatim memorans, prætermisso, quem ab eo gestum esse diximus, cancellariatu Angliæ, sic prosecutus est:* Postmodum rediit Parisios ad audiendam Theologiam; et erat tunc dominus Thomas quadraginta quatuor annorum vel circa. *Porro cum ex ejusdem Richardi calculis Sanctus anno Christi* 1282 *moriens ætatis suæ* annos 63 vel parum ultra *numeraverit, hic ad urbem Parisinam regressus circa annum* 1263 *figendus esset, nisi aliud obstaret. Obstat enim, quod, ut vidimus,* Thomas *anno* 1262 *fuerit cancellarius universitatis Oxoniensis, annoque* 1265, *ipsomet teste Richardo, cancellarius regni Angliæ, tempus autem interme-* D *dium, sive biennium, quod inter utrumque magistratum effluxit, non sufficiat isti commorationi Parisinæ, in qua ab eodem Richardo loco citato dicitur tunc Theologiæ studuisse ac prælegisse* per plures annos. *Agnoscendus ergo hic error in annis est, ac pro* quadraginta quatuor vel circa *reponendum* quadraginta septem vel circa, *quot annos Sanctus habuisse dicendus est, quando post gestum anno* 1265 *Angliæ cancellariatum, anno* 1266 *Parisios rediit.*

et sacram Scripturam publice interpretatur

48 *Tunc illum comitatus est Richardus jam sæpe laudatus ejusdem in episcopatu Herefordiensi successor, qui jam biennio cum ipso convixerat, et ex quo novimus, Sanctum Parisiis tunc studuisse* in Theologia per plures annos, *legisseque sive publice explicasse* cursorie Epistolas, quas Canonicas vocant. *Inter auditores illius fuisse se testatus est Frater Eadmundus de Aumari, Ordinis S. Dominici, in processu testis vigesimus tertius, audivisseque eumdem Apocalypsim publice interpretantem. Verba e processu accipe:* Postmodum vidit illum in studio Parisino, et cursorie legit ibi Apocalypsim; et dictus testis audivit ab eo multas lectiones. *Quod ad tempus hisce omnibus impensum attinet, quodque Richardus* plures annos *appellat, non* E *potuit illud integri septennii fuisse, cum mox ostensuri simus, Sanctum certe non serius, quam sub initium anni* 1273 *Parisiis Oxonium reversum fuisse. Etenim Richardus in Compendio num.* 5, *sic progreditur:* Cum autem studuisset in Theologia per plures annos, et legisset ibidem cursorie Epistolas, quas Canonicas vocant, rediens Oxonium, incepit et rexit ibidem in Theologia per unum annum et quatuor menses, priusquam celebraretur concilium Lugdunense per dominum Gregorium Papam decimum, cujus concilii occasione, dimissa lectura, ivit ad concilium supradictum.

Post hæc Oxonium redux initiatur magisterio Theologiæ,

49 *Sacra igitur Theologica scientia instructus in patriam remeavit, ut eam in celeberrimo Angliæ universitate cum popularibus suis communicaret. Cumque Theologiæ magisterio ibidem decorandus esset, rogatus accurrit Robertus de Kilwardby, vir magnæ eruditionis, qui multis annis eidem fuerat a confessionibus, quique ex Ordine Prædicatorum tum nuper evectus erat ad archiepiscopatum Cantuariensem, ac postmodum S. R. E. Cardinalis episcopus Portuensis diem suum obiit. Plura de illo videri possunt apud Jacobum Echar-* F *dum in Bibliotheca laudati Ordinis Prædicatorum. Is porro Robertus in ea solemnitate elogium novi Doctoris, ut ferebat consuetudo, ipsemet coram academicis dicere voluit, in quo insigne de ejusdem integritate animæ corporisque testimonium reliquit, quod Richardus auritus testis in Compendio Vitæ apud me num.* 9 *et sequenti posteritati reliquit. Eadem de re etiam meminit Nicolaus Trivettus, vel Trevettus, Ordinis Prædicatorum scriptor Sancto synchronus aut suppar, in Chronico, quod ab anno* 1136 *usque ad* 1307 *perduxit, edidit que Acherius in Spicilegio veterum scriptorum tomo* III, *ex cujus pagina* 209 *excerpsi, quæ subdo.*

qua occasione panegyrim de ipso habuit Robertus de Kilwardby,

50 Hic *(Thomas)* nobilibus ortus natalibus, a puero Deo vixit devotus. Studii autem exercitatione litterarum acquirens peritiam, primo in artibus liberalibus, deinde in jure rexit Canonico, tandemque ad Theologiam totam intentionem transtulit mentis suæ. In qua licentiatus ad magisterium, cum sub Fratre Roberto de Kilwardeby Ordinis Prædicatorum (quem, dum Provincialis fuerat, admodum familiarem habuit) decrevisset incipere,

incidit

A incidit negotii dilatio, medio tempore præfato Fratre assumpto ad Cantuariensis ecclesiæ præsulatum. Sub quo tamen post consecrationem ejus Oxoniæ veniente in ecclesia Fratrum Prædicatorum incœpit juxta desiderii sui complementum, in cujus commendatione, quæ solet ante principium post disputationem, quæ Vesperiæ appellantur, de bachillariis fieri magistrandis, asseruit præfatus archiepiscopus, quem dictus Thomas ab olim confessorem habuerat, nullius ipsum mortalis criminis sensisse contagium; quantique meriti fuerit apud Deum, crebrescentium ejus miraculorum gloria indubitata fide demonstrarat *. *Ita Trivettus, sed Roberti verba habes in Compendio loco supra laudato.*

* an demonstrat?

archiepiscopus Cantuariensis, ann. 1273,

51 *Suscepti magisterii annum habemus ex Richardi verbis num. 47 datis, quibus dicitur Sanctus per unum annum et quatuor menses Oxonii rexisse usque ad habitum concilium Lugdunense. Celebratum hoc concilium generale Lugdunense II a Gregorio X Romano Pontifice est anno 1274 a die* VII *Maii usque ad* XVII *Julii: igitur, si a die* VII *Maii ejusdem anni unum annum ac menses quatuor subducas, pervenies ad diem* VII *Ja-* B *nuarii 1273, circa quem diem Sanctus proinde magisterium suum auspicatus fuisse dicendus esset. Sed aliqua oritur difficultas ex dictis Trivetti; nam Echardus in Bibliotheca mox laudata recte probat, Robertum de Kilwardby, non anno 1272, ut nonnullis visum fuerat, sed nostro computandi modo anno 1273, die* XXVI *Februarii archiepiscopum fuisse consecratum, post quem diem si* S. Thomas *magisterium suum Oxonii auspicatus sit, frustra hinc quæremus menses illos sedecim usque ad concilium Lugdunense die* VII *Maii anno 1274 inchoatum, ejusdemque anni mense Julio absolutum. Ut hæc componantur, non video aptiorem modum, quam si sedecim illos menses ordiamur non a die suscepti magisterii, sed a Sancti adventu Oxonium, accipiamusque pro toto illo tempore, quod ipse e Parisina urbe reversus Oxonii tum exegit usque ad profectionem suam Lugdunensem.*

dum Sanctus esset circiter 54 annorum: eodem vel sequenti anno

52 *Ceterum tempori recte congruit ætas* quinquaginta annorum et quatuor vel circa, *in qua ille magisterium auspicatus esse dicitur in Compendio num. 10: subductis enim his 54 annis a suprema ipsius ætate, sive ab annis 63, super-* C *erunt anni 9, quos si ad annum Christi 1273 addiderimus, habebimus annum 1282, quo* Thomas, *eodem teste Richardo num. 35 Compendii, in ætate* sexaginta trium annorum vel parum ultra *excessit e vivis. Ad eumdem annum 1273 vel ad sequentis initium referendus videtur secundus Sancti concellariatus in universitate Oxoniensi, quem Robertus de Gloucestria in processu his verbis asseruit:* Fuit dictus dominus Thomas in studio Oxoniensi, et ibi rexit in Decretis; et fuit concellarius universitatis *(anno 1262, ut supra probatum est;)* et postmodum ibidem studuit, et rexit in Theologia, et fuit denuo cancellarius universitatis prædictæ.

gessit secundum cancellariatum universitatis Oxoniensis:

53 *Clara hæc sunt, dictaque ab idoneo teste, qui Sanctum Oxonii noverat; addo tamen et alterum, Richardum de Kimberle, in ejusdem Sancti obsequiis aliquot annos versatum, cujus testimonium sic habet:* Fuit hic cancellarius dicti studii Oxoniensis; scilicet dum regebat in Decretis, et postmodum cum rexit in Theologia: et hoc totum de Oxonio prædictus testis dixit se vidisse et audivisse. *Ad alterutrum ergo annum, nempe ad 1273 vel 1274 reponendus videtur hic secundus cancellariatus, seu potius ad postremum, quia Woodus, qui eumdem nescivit, in supra laudatis Fastis ejusdem universitatis Guilielmum de Bosco ad annum 1273 reposuit, huncque ex sola verisimilitudine, quod alium non nosceret, ad annum 1274 reproduxit. Hoc si ita sit, dicendus est Sanctus istud munus gessisse, quando ad concilium Lugdunense II profectus fuit.*

AUCTORE G. S.

54 *Illuc proficiscentem comitatus est illius ex fratre nepos Wilhelmus Cantilupus, testis jam frequenter laudatus; ex quo insuper novimus, ipsum ea occasione a Romano Pontifice Gregorio X in capellanorum suorum numerum cooptatum fuisse; ita enim in Wilhelmi testimonio dicitur:* Cum eodem ivit ad concilium Lugduni celebratum per dominum Gregorium Papam decimum; et in dicto concilio prædictus Thomas fuit factus capellanus prædicti domini Papæ. *Eodem igitur honore, quem anno 1245 ab Innocentio IV Papa in primo Lugdunensi concilio generali* S. Thomæ *collatum fuisse, vidimus supra num. 28, illum etiam dignatus est Gregorius X in secundo concilio Lugdunensi, annis 29 post celebrato.*

ad concilium Lugdunense profectus fit capellanus Gregorii X Papæ.

E

§ IV. Beneficia ecclesiastica, quæ Sanctus acte episcopatum obtinuit, sancteque adminsitravit : modus et tempus accepti episcopatus : corporis illius habitus et cultus : eximia castitas.

Sanctus antequam esset episcopus, multa beneficia ecclesiastica

Priusquam ad S. Thomæ *episcopatum progrediar, præmittenda sunt, quæ de aliis beneficiis ecclesiasticis, ante præsulatum per eum obtentis, in processu legimus. Testimonium Richardi episcopi Herefordiensis apud me in Compendio num. 6 et 7 de hoc argumento ita habet:* Dixit etiam, quod prædictus dominus Thomas habuerat valde magnum et honorabilem statum ante episco- F patum, et circa mille marcas argenti annui redditus in beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis, quæ ex dispensatione Sedis Apostolicæ, quam idem testis se vidisse asseruit, obtinebat. Fuerat enim præcentor et canonicus in Eboracensi, archidiaconus et canonicus in Lichefeldensi, et canonicus in Londinensi et Herefordiensi ecclesiis; et plura ecclesiastica beneficia obtinebat. *Pari modo in testimonio Roberti de Gloucestria legitur:* Dictus dominus Thomas ante episcopatum fuerat fere ita locuples, sicut quando fuit episcopus: nam erat præcentor et canonicus Eboracensis, et archidiaconus Staffordiensis et canonicus in ecclesia Lichefeldensi, canonicus Londinensis et Herefordiensis; et obtinebat canonice dicta beneficia et alia plura ex dispensatione Sedis Apostolicæ: fuerat enim cum eo (sicut publice dicebatur) dispensatum per dominum Innocentium Papam IV super pluralitate dictorum beneficiorum.

ex dispensatione Innocentii IV simul possedit:

56 *Ne vero quis existimet, duos laudatos testes dissentire, dum a primo dicitur fuisse* archidiaconus et canonicus in Lechefeldensi *ecclesia, ab altero*

AUCTORE G. S.

altero autem archidiaconus Staffordiensis et canonicus in ecclesia Lichefeldensi; *observandum est, Staffordiam esse quidem caput comitatus Staffordiensis in Anglia, non tamen esse civitatem episcopalem, sed sitam in diœcesi Lichfeldensi, cujus episcopi sedes est civitas Lichfeldia, in eodem comitatu Staffordiensi condita. Itaque Richardus* S. Thomam *archidiaconum in Lichfeldensi ecclesia dixit a diœcesi, in qua eo munere fungebatur; Robertus autem archidiaconum Staffordiensem a civitate Staffordia, quæ erat ejusdem diœcesis portio illius archidiaconatui ac jurisdictioni assignata; nam in aliquot diœcesibus plures quam unus archidiaconi constituti fuere. Hinc Hugo le Barber testis sextus recte ait:* Erat archidiaconus Staffordensis in ecclesia *(id est, in diœcesi)* Lichefeldensi. *Ex aliis locis, in quibus alia beneficia insuper possedit, aliqua per decursum hujus Commentarii nominabuntur. De dispensatione pro iis omnibus possidendis a Sede Apostolica facta constat in processu ex litteris Innocentii IV, quas procurator causæ commissariis Pontificiis exhibuit.*

B

quæ diligenter et munifice curavit, tam per se, quam per alios.

57 *Juverit nunc audire, quam sancte hæc omnia beneficia administraverit, eorum jura defenderit, redditusque non in luxum aut delicias, sed in eorumdem utilitatem impenderit. Præter ea, quæ habes in Compendio num. 7, Robertus de Glocestria interrogatus, qualiter ille se gesserit in beneficiis supradictis,* respondit, quod valde bene, curiose et diligenter; et quod frequenter discurrebat per singula loca, in quibus erat beneficiatus; et valde devote celebrabat et prædicabat, in eis, et servabat ibi magnam hospitalitatem, quantum ad majores et mediocres recipiendos, et largas eleemosynas pauperibus faciendo; si, cut prædictus testis dixit se vidisse. Dixit etiam, se vidisse et audivisse, quod dictus dominus Thomas valde viriliter et ferventer et bona fide defendebat jura et libertates dictorum beneficiorum, et in ipsis beneficiis ædificabat, ubi opus erat ædificiis, et reparabat, et reædificabat, quæ reparatione et reædificatione indigebant, et erat valde diligens ad perquirendum et habendum bonos vicarios et sufficientes, qui regerent dicta beneficia pro eodem. Et prædicta omnia, dixit, se vidisse plures idem testis, antequam esset cum dicto domino Thoma; *id est,*

C

ante annum 1276, quo ab illo ad episcopatum Herefordiensem provecto inter domesticos adscitus fuit.

maximam curam habens de infirmis et pauperibus.

58 *Præclara quoque sunt, quæ Hugo le Barber, multis annis ante et post aditum episcopatum illius obsequiis addictus, in processu testata reliquit. Inter alia* dixit etiam, quod dicta compassione *(seu misericordia)* quandocumque declinabat ad aliquem locum, in quo habebat beneficium, faciebat perquiri, si qui erant infirmi in dicto loco; et cibaria meliora et delicatiora, quæ erant in domo sua, mitti eis. Interrogatus, quomodo hoc sciebat, dixit, quod hoc viderat et audiverat pluries, et de mandato dicti domini Thomæ perquisiverat a vicinis, si qui erant in dictis locis infirmi. Interrogatus de locis, dixit, quod apud Hampton, Suyterfeld, Schyrebourne, Kemeseye, et quod idem faciebat, quando morabatur in Oxonia, dum sciebat, aliquos pauperes scholares infirmari; de nominibus tamen dictorum scholarium interrogatus dixit, se nunc non recordari, temporibus tamen prædictis recordabatur (ut dixit.) Et prædicta, deposuit, fuisse, priusquam dictus dominus Thomas fuisset ad episcopatum assumptus, per multos annos...

D

quibus etiam absens eleemosynas erogari jubebat.

59 Item dixit, quod, cum ipse non poterat declinare ad beneficia sua, ut in eis teneret festa, et faceret convivia parochianis suis, sicut consueverat facere, quando declinabat ad dicta beneficia, tunc faciebat bladum *(id est frumentum)* vel fabas et pisa dari pauperibus parochianis dictarum ecclesiarum suarum. Interrogatus, quomodo hoc sciret, respondit, se vidisse et audivisse, cum dictus dominus Thomas præcipiebat hoc ballivis suis; et quod ipse testis, dum erat infirmus in locis, de quibus supra deposuit, fecit excuti blada, fabas et pisa, ut darentur pauperibus supradictis. Interrogatus, ubi viderat et audiverat, quod dictus dominus Thomas præciperet prædictis ballivis suis, dixit, quod apud Doderhull, Hampton, Aston, Wyntringhnam, Dyghton. Unus autem ex dictis ballivis vocabatur (ut dixit requisitus) Willelmus Wycher, alius vocabatur Alanus de Kymberle, alius Robertus de Wodeford, alius Willelmus de Kymberleye: de nominibus aliorum dixit se non recordari. De tempore dixit, quod quamdiu fuit scholaris, *(id est ab illo tempore, quo cœpit*

E

altioribus studiis operam dare usque ad episcopatum).

curensque, ut in illis ecclesiis idoneos ministros constitueret,

60 De quantitate ejus, quod dabatur in singulis parochiis, respondit, quod secundum pauperum quantitatem *(sive numerum)* et qualitatem; et quod communiter cuilibet pauperi dabatur quædam mensura de dicto blado, vel de dictis fabis vel pisis, quæ mensura continebat communiter tantum, quantum continet communis præbenda seu liberatio unius equi in nocte. Præbenda *et* liberatio, *sive* libratio, *ejusdem significationis sunt, significantque mensuram avenæ vel pabuli, quæ equo in unam noctem sufficiebat, et dari consueverat. De cura, ut in ecclesiis sibi commissis idoneos dignosque ministros constitueret, hæc ait Wilhelmus Cantilupus:* In ecclesiis suis, quas habebat, priusquam esset episcopus, volebat, quod essent presbyteri scientes prædicare, qui essent bonæ et honestæ conversationis; et dabat eis de vestibus suis, et onerabat eos, quod essent solliciti in cura animarum.

F

eorumdemque jura tueretur.

61 *Neque vero negligebat alteram officii partem, quæ in ecclesiarum, quibus præerat, juribus servandis vindicandisque constabat. Geminum ejus rei exemplum habemus ex testimonio laudati Cantilupi, qui (ut verbis processus denuo utar)* specificavit, quod, priusquam dictus dominus Thomas esset episcopus, pro jure ecclesiæ suæ de Ryppel, diœcesis Wigorniensis, quam dictus dominus Thomas obtinebat, litigavit contra episcopum Wigorniensem; et magister Gregorius, officialis dicti episcopi Wigorniensis, tulit sententiam contra dictum episcopum dominum suum, et fecit reddi dicto domino Thomæ quamdam vaccam sive bovem, ratione mortuarii, sibi debiti ratione dictæ ecclesiæ de Ryppel; et hoc deposuit de relatu alieno. *De mortuario consuli potest Cangius in Glossario suo, ubi adductis exemplis probat, jus quoddam esse rectorum ecclesiarum percipiendi unum bovem vel equum, aliudve e rebus, quas quilibet parochianorum suorum moriens relinquit.* Item specificavit *(ita rursum legitur in testimonio ejusdem Cantilupi)* ex relatu alieno, quod, dum dictus Thomas esset rector seu persona ecclesiæ de Suynterfeld Wigorniensis diœcesis, litigavit pro

minutis

A minutis decimis contra decanum de Warwik, et obtinuit; et habuit inde duas marcas argenti. *Plura vide in Compendio num. 7. Hactenus de* S. Thoma *nondum episcopo.*

Vacantu episcopatu ecclesiæ Herefordiensis,

62 *Episcopatum, quem multis titulis dudum meruerat, nec ambiverat unquam, tandem pene invitus suscipere compulsus est. Illum ipsi prædictu r fuisse tum biennio ante a Joanne Breton vel le Breton, proximo illius in sede Herefordiensi decessore, tum olim in adolescentia a Waltero Cantilupo ejusdem patruo, Wigorniensi episcopo, observavit Richardus in Compendio num. 22 et sequenti, quod ibidem videsis. Wilhelmus le Wayte de Bosco Arso, prædicti Joannis episcopi Herefordiensis, ac deinde etiam ipsiusmet* S. Thomæ Gayta *sive* excubitor, *in processu testis quinquagesimus octavus, præterea aliud ejusdem Joannis præsagium produxit.* Narravit *enim*, quod dominus Joannes le Breton, prædecessor immediatus dicti domini Thomæ, cum quo ipse testis tunc morabatur pro gayta, per biennium ante obitum ipsius domini Joannis in quodam festo natalis, cum dictus dominus Thomas esset inde recessurus, et acciperet in aula licentiam ab B eo, dictus dominus Joannes dixit prædicto domino Thomæ, audiente ipso teste et multis aliis, quod habuit unum donarium, quod sibi * dare volait; et rogavit eum, quod illud non refutaret.

* i. e. eidem

in qua erat canonicus,

63 Cui respondit, quod posset esse donarium, quod illud admitteret, et tale, quod non. Tunc expressit, quod voluit sibi dare præbendulam in ecclesia Herefordiensi, et quod erat futurus episcopus post eum. Cui respondit, quod præbendam reciperet, non tamen cum illo onere; rogando Deum, quod illum a tali onere præservaret. *Hæc ibi; sed non disputo, an hæ Joannis et Walteri episcoporum prædictiones pro vaticiniis, an, quod facile fieri potuit, pro meris eorumdem probabilibus conjecturis, ex Viri merito natis, quasque probavit eventus, accipiendæ sint. Præbenda tamen ista, sive canonicatus, quæ ipsum de gremio collegii canonicorum Herefordiensium faciebat, occasio esse potuit, ut ad ejusdem ecclesiæ episcopatum biennio post eligeretur. De canonico, quo ad hanc dignitatem pervenit, electionis modo consentiunt testes omnes in processu a commissariis Apostolicis hac super re interrogati,* C *ex quibus juverit unum frequenter laudatum, Wilhelmum Cantilupum, qui sancto Patruo tunc adfuit Herefordiæ, audivisse.*

a compromissariis canonicis invitus eligitur episcopus

64 *Hic interrogatus a commissariis, qualiter dictus dominus* Thomas *adeptus esset episcopatum Herefordiensem,* respondit, quod vacante sede, dum dictus dominus Thomas esset archidiaconus Staffordiensis, et canonicus Londini, et Londini resideret, ivit ad dictam ecclesiam Herefordiensem, in qua erat canonicus. Et cum esset dies ad eligendum præfixa, prædicavit dominus Thomas *(ut collegas suos canonicos ad æquam electionem faciendam hortaretur, prout habet alter e testibus;)* et licet multos haberet socios et domicellos, noluit, quod irent cum eo, quando ivit ad prædicandum, nisi dominus Johannes capellanus suus, et ipse testis, et quidam alius domicellus. Illa die canonici non potuerunt concordare; in crastinum compromiserunt in quosdam canonicos dictæ ecclesiæ Herefordiensis: et omnes dicti compromissarii dixerunt, quod volebant habere Thomam in episcopum. Et quia in dicta ecclesia erant multi canonici, qui vocabantur Thomæ, aspirantes ad episcopatum prædictum, ultimus ex dictis compromissariis dixit, quod ipse intelligebat de Thoma de Cantilupo; et alii responderunt, quod ipsi quoque intelligebant de eodem. Et sic fuit concorditer electus, et renitens et flens, et allegans, quod non erat sufficiens, portatus, ipso teste præsente, ad altare; et fuit cantatum Te Deum laudamus.

AUCTORE G. S.

anno 1275,

65 *Ex hujus testimonio collige, quo modo accipiendum sit, quod apud Laurentium Surium in Vita legitur :* Cum autem Herefordiensis ecclesia suo esset orbata pastore, omnium votis electus anno MCCLXXV episcopus consecratus est. *Surio etiam liberalior fuit Bailletus, dum* S. Thomæ *merita, non idoneum auctorem, præ oculis habens, verbis Gallicis ait :* Sanctus, qui in universa regione notus erat, communi populi clerique voce ad vacantem sedem expetitus, omnibusque suffragiis eorum, ad quos electio pertinebat, evectus fuit. *Annum electionis consecrationisque illius e Vita sua Ms. recte annotavit Surius, et post illum Bailletus, eumdemque etiam habent apographa nostra et Joannes Capgravius in Legenda Sanctorum. Consentit Nicolaus Trevettus Ordinis Prædicatorum sancto Præsuli* E *synchronus, qui in Chronico suo ad præcitatum annum, in editione Acherii tom. III Spicilegii veterum Scriptorum, pag. 206 hunc eventum cum brevi, sed insigni, Sancti elogio annotavit. Verba ejus accipe.*

ut communis est omnium assertio :

66 Obiit hoc anno Joannes Brutoun *(ab aliis Breton et le Breton appellatur)* Herfordensis episcopus, qui admodum peritus in juribus Anglicanis librum de eis conscripsit perutilem. Cui successit magister Thomas de Cantilupo, doctor in sacra Theologia, vir nobilis genere, sed multo nobilior moribus animique virtute. *Optime hæc congruunt durationi sedis illius, quam laudatus Trevettus, ob tum ejusdem anno* 1282 *recte illigans, septennio conclusit,* Hoc anno, *inquiens*, B. Thomas Herfordensis episcopus.... de præsenti sæculo nequam ereptus, ad regna migravit cælestia, cum annis septem gregem sibi commissum sollicita cura rexisset. *Ad eumdem annum* 1275 *Joannis obitum, sanctique* Thomæ *successionem cum Trevetto reposuit Matthæus Westmonasteriensis, quamvis ejusdem Sancti mortem æquo serius, ad annum* 1287 *distulerit. Priori loco paucis ait :* Obiit hoc anno Joannes Bretoun F episcopus Herefordensis, qui admodum peritus in juribus Anglicanis librum de eis conscripsit, qui vocatur Le Bretoun. Cui successit Thomas de Cantalupo.

ordinaturque (ut quidam ait) die VIII Septembris,

67 *Supersedeo pluribus, quia hic annus certus est, etiam apud illos, qui Sancti obitum ultra annum 1282 figendum putaverunt, ac proinde diuturnius quoque, quam septennii spatium sedi ejus adscripserunt. Diem consecrationis ipsius episcopalis a nemine assignatum inveni, præterquam a Francisco Godwino in Commentario suo de Præsulibus Angliæ, apud me pag. 536, ubi scribit, Joannem Breton excessisse e vivis die* XII *Maii anni* 1275, *ac mox ad ejusdem successorem, quem inter episcopos Herefordienses quadragesimum quartum numerat, progrediens subdit :* Septembris VIII sequenti Thomas Cantilupus, Staffordiensis archidiaconus, et Angliæ necnon et academiæ Oxoniensis cancellarius, consecratus est. *Potuit Godwinus istum diem ex tabulis ecclesiæ Herefordiensis didicisse, eratque anno* 1275 *dies* VIII *Septembris dies Dominica, episcoporum consecrationibus opportuna. Dum tamen* S. Thomam *Angliæ et*

AUCTORE C. S.

et academiæ Oxoniensis cancellarium hic appellavit, id de utroque munere ab eo ante id temporis gesto interpretare.

anno vitæ suæ 56 vel 57.

68 *Agebat tunc Sanctus annum vitæ suæ quinquagesimum sextum vel septimum, siquidem ex supra dictis dicendisque anno Christi* 1273 *paucis mensibus inchoato* erat quinquaginta annorum et quatuor, vel circa; *dumque mense Augusto anni* 1282 *obiit, fuit* sexaginta trium annorum, vel parum ultra. *Porro cum Sanctum ab ipsa sua pueritia per litterarum scientiarumque studia, magisteria muniaque, et quæ obtinuit ecclesiastica beneficia per illos 56 annos ad episcopatum usque perduxerimus, nunc oportet exponere, quibus potissimum virtutibus instructus episcopatum inierit et ad mortem usque illustraverit. Quamquam enim jam inde aliquas ex iis, data opportunitate, memoraverim, multo tamen plures distuli, tum ne narrationem, quæ ad vitæ seriem pertinebat, frequenter cogerer interrumpere, tum quia multæ earumdem tam ante, quam post acceptum præsulatum ab illo exercitæ fuere, et de aliis etiam incertam monet, ad utram vitæ partem referendæ sint.*

B

Corporis illius habitus et cultus.

69 *Naturalem corporis habitum Frater Robertus de S. Martino, sacrista S. Bartholomæi Londini, in processu testis trigesimus, quinquagenario major, qui ipsum per quatuor annos canonicum Londinensem noverat, paucis sic descripsit :* Habebat quasi vultum angelicum, et erat albus et rubicundus, bene barbatus, longo naso; et capilli barbæ et capitis sui erant partim albi et partim subruti. *In exteriori corporis cultu a sui generis conditionisque hominibus non dissidebat; nam, ut Hugo le Barber, domesticus ejus jam alias laudatus, asseruit,* non erat hypocryta, sive papelardus, nec ostendebat, se esse aliis meliorem vel excellentioris vitæ; sed conformabat se in vestibus extrinsecis, et in apparatu lecti et aliis, comparibus suis, et portabat mantellum intra domum in prandio, et garnachiam, sicut portant prælati, dum erat in studiis supradictis, quia erat archidiaconus Staffordensis in ecclesia Lichefeldensi; et utebatur pellibus de variis in vestibus suis, et etiam in quodam coopertorio lecti sui fodrato de dictis variis. *Varii, quos alii sciuros, alii* mures Ponticos *interpretantur, pretiosas pelliculas habent, e quibus* C *confectum vellus nobilium vestibus insuebatur.* Fodratum *sive* foderatum *vox Italica est a verbo* foderare *insuere; unde liquet, quid sit* coopertorium, *seu stragulum,* lecti fodratum ex variis. *Demum* garnachia *item vox Italica, Latine toga, seu vestis talaris est.*

Virginitatem mire coluit, cujus insigne testimonium

70 *Passim sequar virtutum ordinem, quem Richardus in Compendio Vitæ tenuit, exceptis tamen iis, quæ ad episcopales curas propius pertinent, quas post reliquas recensebo, ut deinde ad sancti Præsulis obitum, quæque hunc subsecuta sunt, servata rursus rerum gestarum serie, procedam. Richardi vero dicta, quæ in Compendio legi possunt, non nisi leviter attingam, sed ex aliorum testimoniis, quoties operæ pretium visum fuerit, confirmabo, adjiciamque, quæ illi prætera memoratu digna testati sunt. Itaque Richardus ab angelica virtute orsus, a num. 8, non dubitavit affirmare,* se credere, ipsum fuisse castum et mundum mente et corpore, et virginem tempore obitus sui exstitisse. *Asserti sui rationes allegavit, quod multis annis cum illo familiarissime, utpote domesticus, conversatus, nihil umquam in eodem adverterit, ex quo vel levissima in contrarium suspicio potuisset suborir;* D *quod morum modestia verborumque verecundia non nisi virginem sonarent; quod ab eo castigata in aliis dicta lasciva et leviora, vitata consortia mulierum, etiam sororum suarum, quas nec ad osculum admittere, nec in ædibus suis diu morari volebat, non dubia fuissent virgineæ illius castitatis indicia.*

publice dedit Cantuariensis archiepiscopus postea Cardinalis.

71 *Demum laudavit testimonium Roberti de Kilwardby, archiepiscopi Cantuariensis, deinde S. R. E. Cardinalis episcopi Portuensis, de quo supra jam memini, qui ex diuturna conscientiæ ejusdem Sancti notitia in publico academicorum conventu Oxonii ipsum commendare sic ausus est :* Ita me Deus juvet, sicut Homo iste ita mundus est hodie quoad mentis et corporis castitatem, sicut ipso die, quo de matre sua fuit natus in mundum. *Erat autem tunc, ut merito ibidem observavit Richardus,* quinquaginta annorum et quatuor, vel circa. *De eodem Kilwardbyi testimonio expresse etiam meminerunt Robertus de Gloucestria et Wilhelmus Cantilupus, ambo profitentes, sese adfuisse audisseque, quando a laudato archiepiscopo Cantuariensi publice prolatum fuit. Meminit quoque Nicolaus Trevettus verbis,* E *quæ supra dedimus. Frater Eadmundus de Aumari, Ordinis Prædicatorum, in processu testis vigesimus tertius, singularem casum exposuit, in quo* Thomas, *dum adhuc in Parisina academia versabatur, structas suæ virginitati insidias feliciter evasit.*

Parisiis extra hospitium suum pernoctare compulsus,

72 *Res ita se habuit.* Narravit item frater Eadmundus de Aumari *(verba processus sunt)* se audivisse referri a personis fide dignis, quod, dum prædictus dominus Thomas esset scholaris Parisiis, et pecuniæ tunc egens, fecisset requiri quemdam burgensem Parisiensem, ut sibi pecuniam mutuaret, quo usque pecunia de Anglia aportaretur eidem; et mutuo nondum habito, socii ipsius domini Thomæ suasissent eidem, ut ad dictum mutuum facilius et celerius assequendum ad domum propriam dicti burgensis adiret, et de prædictis rogaret eumdem; dictusque dominus Thomas sic persuasus intrasset domum dicti burgensis et non reperisset eumdem; uxor prædicti burgensis, quæ valde formosa reputabatur, curialiter, honorifice et benigne eum recipiens, et ejus formositatem circumspiciens, efficaciter instilit penes eum, ut remaneret ad F jacendum *(id est ad dormiendum)* in domo prædicta, quia hora tarda erat ad revertendum ad domum ipsius domini Thomæ, et portale * civitatis inveniret clausum; ita quod, si vellet ad domum propriam illa nocte redire, nequiret. *Habitabat nimirum burgensis, id est, civis ille in suburbio Parisiensi,* Thomas *in civitate, vel contra.*

* *i. e.* portam

impudicam mulierem e cubili suo abigit.

73 Cum autem dictus dominus Thomas non acquiescens recederet, et machinatione (ut dicitur) dictæ mulieris dictum portale ante tempus clausum fuisset, et ad domum propriam redire non posset, et foret anxius, in quo loco nocte prædicta jaceret, per suasionem dictorum sociorum suorum reversus [*est*] ad jacendum in domo dicti burgensis, et in pulcro lecto et in pulcra camera collocatus. Cum jam dormiendi hora instaret, et ab uxore dicti burgensis obdormire crederetur, dicta uxor per portam secretam caute ingrediens, se nudam in eodem lecto posuit cum eodem. Cum autem non dormiret, sed se dormire simularet, et dicta mulier in lecto appropinquaret ad eum, ipse eam fugiens, de lecto in

AUCTORE C. S.

A in terram cecidit : quo facto, prædicta mulier abscessit. Cum autem in crastinum dictus dominus Thomas ad domum suam redire vellet, et uxor dicti burgensis ab eo peteret, qualiter sibi fuerat nocte illa; respondit, quod pessime, et quod numquam habuerat ita malam noctem, quia diabolus tentaverat eum.

corrigitque verbis et opere castus

74 Tunc ipsa petiit instanter, quod diceret ei veritatem, et ipsa vice versa diceret sibi : et ipse promisit, se veritatem dicturum. Post quæ petiit dicta mulier ab eodem, si ipse vigilabat, vel dormiebat, quando habuit tentationem prædictam : et ipse respondit, quod vigilabat; et illa subjunxit, quod fuerat diabolus ille, qui tentaverat eum. Quo dicto, prædicta mulier regratians eidem, promisit, deinceps se victuram honeste : et ita dicitur observasse. *Ita Frater Eadmundus de Aumari, ex relatu, ut præmissum est, personarum fide dignarum. Credibile est, castum Juvenem mulieri fœditatem facti sui exposuisse, acriterque increpitam impulisse, ut emendationem promitteret, ac forte etiam reipsa deinceps præstaret. Pudicitiam Sancti commendavit etiam Robertus de Gloucestria, qui jussus* B *dicere, unde sciret*, respondit, quod ex conversatione, quam habuerat cum eodem ; et quia numquam viderat vel audiverat signum vel factum de eo, ex quibus posset deprehendere contrarium ; quin immo per certa indicia ejus mansueta simplicitas, aliquando verbis, dum socii loquerentur de mulieribus, eo audiente, per multas circumlocutiones declarata, indicabat, eum semper fuisse ab omni illicita contagione alienum.

etiam sororum consortium vitat sororemque a bosculo arcet.

75 Et quando domina Juliana Tregoz, et quædam alia domina, sorores suæ, quæ erant baronissæ et viduæ, veniebant ad visitandum eumdem vix semel in anno, valde parum colloquebatur cum eis, dicens, mulierum colloquia esse vana. Et si starent * ultra unam diem in domo sua, curialiter ad recessum inducebat easdem ; nec aliquas alias mulieres, quantumcumque vetulas vel annosas, permittebat stare in domo sua. *Consonat testimonium Wilhelmi Cantilupi, qui de prædicta baronissa, sanctum Fratrem suum invisente, prærterea istud memoriæ prodidit.* Cum domina Juliana, uxor domini Joannis Tregoz baronis, soror uterina et legitima ipsius domini C Thomæ, quæ erat pulcherrima domina, visitasset dictum dominum Thomam semel, postquam fuit episcopus, et venisset ad visitandum eum in manerio ipsius episcopi, vocato Bosebury, et vellet osculari eum in ore; idem dominus Thomas non permisit, sed porrexit sibi manum, ut oscularetur eam. Et dicta domina inde turbata incepit flere : et astantes rogaverunt dictum dominum Thomam, quod permitteret, ut dicta soror oscularetur eum, quia licitum erat et honestum ; et ipse nullatenus acquievit.

* i. e. hospitarentur

inhonesta dicta reprehendit, etiam a viro illustri.

76 *Ad hæc, quia castarum mentium est castas aures habere, sanctus Antistes non impune sinebat abire, si quis verbum impudicum coram illo protulisset. Testem hic rursum habemus familiarem domesticum ejus Hugonem le Barber*, qui dixit etiam, quod, si aliquis de parentibus vel amicis suis dixisset aliquod mendacium, vel verbum inhonestum, vel vellet detrahere alii, quod dictus dominus Thomas statim opponebat se mendaci et detrahenti et verba inhonesta dicenti, et alios defendebat. Et interrogatus, quomodo hoc sciebat, dixit, quod viderat et audiverat ; et specificavit requisitus, quod, dum semel dictus dominus Thomas comederet cum domino Roberto Gregonet, barone de Anglia, qui desponsaverat quamdam sororem dicti domini Thomæ, et cuidam domicellæ sedenti in mensa quidam accidisset singultus, dictus baro dixit dictæ domicellæ in turpi vulgari, quod hoc significabat, eam requirere consortium viri ; et dictus dominus Thomas ibidem publice reprehendit dictum baronem de dicto turpiloquio.

et nepotem suum non satis verecundum

77 *Ex hac tam illustris viri publica objurgatione quilibet facile statuet, non fuisse Sanctum tacite passum similia in domesticis suis, nec in obsequiis convictuque suo retenturum, qui de hujusmodi delicto ab illo castigati, sese emendare neglexissent. Re vera mox laudatus Frater Eadmundus de Aumari ejus generis severitatis exemplum produxit.* Dominus Thomas *(inquit ille)* multum detestabatur peccatum carnis in familiaribus et propinquiis suis et aliis . . . Et habuit quemdam nepotem, quem tenuit in scholis, et incepit *(nepos iste)* in artibus Oxonii, et terminavit Parisiis. Et tenebat pro dicto nepote suo unum magistrum ; et quia temporibus illis dictus nepos bene proficiebat vita et scientia, dictus dominus Thomas multum diligebat eum, et prædictus nepos habebat etiam magnam familiaritatem E cum dicto domino Thoma. Et hoc viderat dictus testis frequenter in domo dicti domini Thomæ.

e suo convictu amovet.

78 Postquam autem dictus dominus Thomas fuit factus episcopus, et direxit . . . ad curiam Romanam gressus suos, idem testis petiit a prædicto domino Thoma, quare non tenebat et non ducebat secum prædictum nepotem suum, et non habebat eum ita familiarem, ut prius ; et idem dominus Thomas respondit, quod aliqua sinistra audiverat de eo, adjiciens, quod : « Isti juvenes non » sunt ita verecundi, sicut solebant esse. Nam » quando ego eram juvenis, si aliqua pulchra » mulier inspexisset me, ego erubuissem, et aver» tissem oculos meos ab ea, et attraxissem ca» pucium meum ad faciem, ne viderem eam : » juvenes autem isti non faciunt sic. » Ex quibus verbis prædictus testis suspicatus fuit, quod prædictus dominus Thomas notasset in prædicto nepote aliqua talia, quæ non placuerant sibi, et quod ex hoc a familiaritate sua repulisset eumdem. Et licet dictus testis fuisset coætaneus dicti nepotis, et fuerant contemporanei in studio, et prædictus dominus Thomas diligeret et libenter videret dictum testem ; tamen dictum nepotem ad F ipsius testis preces noluit reducere ad familiaritatem suam.

§ V. Sancti severa a cibis potuque abstinentia : castigatio corporis per cilicia, nocturnas vigilias et humi cubationes : lacrymarum donum inter sacrificandum : preces quotidianæ.

Sobrietati ultra modum addictus

U*nanimis est testium consensus de mira S. Thomæ in victu temperantia. Richardus num. 12 et duobus sequentibus hac super re plura commemorans*

AUCTORE C. S.

morans, testatus est, illum habuisse . . . in excellentia sobrietatem, parsimoniam et abstinentiam in cibo et in potu, qualem numquam viderat habentem aliquem hominem sanum, *qualis scilicet erat ille. Ex ejusdem testimonio quotidianus ejusdem victus erat modicus; potus ordinarius cerevisia tenuis, aut si hæc in promptu non esset, vinum valde limphatum. Ex delicatis cibis modico delibato, reliquum infirmis pauperibus jubebat erogari : perquam raro cœnabat ; pomeridiano tempore abstinebat a potu, et si quando virorum optimatum præsentia ex more patriæ aliter exigebat, noverat, admoto ori calice, pia simulatione urbanitati satisfacere. Ea autem erat Vici, ex corporis sui constitutione ciborum appetentis, in victitando parcitas, ut miraretur Richardus*, qualiter posset vivere cum ita modico nutrimento; *eodemque judice*, tota vita *illius* deducta fuerit in jejunio propter sobrietatem et abstinentiam. *Cetera vide ibidem, ego nunc eadem ex aliorum testimoniis hic confirmabo.*

multis annis numquam nisi famelicus a mensa recessit;

80 *Wilhelmus Cantilupus* dixit, se frequenter vidisse, dum erat cum prædicto domino Thoma, quod ipse veniebat ad mensam, in qua familiares B sui vel alii comedebant; et quando videbat illos bene comedentes, dicebat aliquando, quod habebat appetitum comedendi ; et non comedebat, sed intrabat cameram suam. Dixit et idem testis, se audivisse referri a domino Willelmo Daubeney, prædictum dominum Thomam dixisse eidem, quod non comederat ad saturitatem, triginta erant anni elapsi ante obitum suum ; sed postmodum pœnituerat . . . (sicut referebat præfatus dominus Willelmus) quod sibi, quamvis esset multum ejus familiaris, dixerat supra dicta. *Res, ut contigit, paulo latius a Richardo, qui adfuerat, narratur in Compendio num.* 14, *ubi dominus ille, Latino forsitan nomine*, Willelmus de Albaniaco *appellatur. Pergo testimonium Cantilupi recitare.* De cibariis delicatis non comedebat, nisi parum, quasi duos vel tres bolos ; sed odorabat dicta cibaria, et dimittebat ea, loquendo et continentiam faciendo, et dicendo cum semetipso : Comedam ? Non comedam. Et ita dimittebat dicta cibaria delicata, et comedebat potagia ; *id est, olera vel legumina.*

vilioribus cibis vescebatur,

81 Et aliquando, quando habebat diversa potagia vel diversa salsamenta, aliquando faciebat C mixturam de eis; et credit idem testis (ut dixit) quod dictam mixturam faceret, ut minorem saporem in dictis salsamentis et potagiis inveniret. Et prædicta dixit se vidisse frequenter, dum scinderet coram dicto domino Thoma in mensa, priusquam dictus dominus Thomas esset episcopus, et post. *Similem a delicatioribus cibis abstinentiam illius alio exemplo commendavit dominus Nicolaus (alibi* Aicardus *dicitur) de Warewik vel Warevik, justitiarius et consiliarius Eduardi regis Angliæ, jurisperitus et testis quintus, de quo in processu legitur :* Item dixit, quod prædictus dominus Thomas diligebat lampredas de Saverne *(Sabrina flumen Angliæ est, in Wallia ortum)* super alios pisces, sicut ipse testis prædictus dixit se audivisse ab eo ; et familiares ipsius domini Thomæ hoc dicebant ; vidit tamen dictus testis pluries, quando comedebat cum prædicto domino Thoma, quod abstinebat a prædictis lampredis, et etiam ab aliis cibariis delicatis et pretiosis. *Huc quoque pertinet, quod Hugo le Barber testatus est*, se vidisse et audivisse pluries, priusquam dictus dominus Thomas esset episcopus, quod præcipiebat, sibi parari perdices et alia volatilia ; et cum essent parata, abstinebat ab eis in totum, vel D aliquando comedebat unum bolum. *Addidit testis, hæc a se observata esse* in pluribus locis, et nominavit Oxonium, Snyterfeld, Hampton et Schirebourne.

varia observabat jejunia:

82 *Redeo ad Cantilupi testimonium.* Item dixit, quod in die Mercurii non comedebat carnes, et quod in die Veneris non comedebat, nisi panem et potagium. et jejunabat; nescit tamen, si bibebat vinum *(nempe* aqua mixtum, *ut præmiserat)* vel cerevisiam dicta die Veneris. In die Sabbati jejunabat et manducabat pisces. In vigiliis B. Mariæ jejunabat in pane et aqua ; et jejunabat in Adventu ante Natale Domini communi jejunio ; et raro cœnabat, et de omnibus, quæ comedebat, sive essent fructus, sive alia, primum bolum, quem esset assumpturus, ponebat ad eleëmosynam. *Hactenus ille, cui addo et alterum testem, in paucis nonnihil variantem. Joannes Bute, testis quinquagesimus nonus, qui e domesticis sancti Præsulis fuit, et cujus notam veracitatem etiam alii testes commissariis Apostolicis jurejurando commendarunt, de Domino olim suo deposuit*, quod fuerit vehementissime sobrius in cibo et in potu ; et quod valde parum comedebat et bibebat, et in mensa E faciebat apponi coram se unum potum de vino albo, et aliud * de aqua ; et interdum, cum crederetur potare vinum, bibebat aquam, vel debilem cervisiam.

* alium

in potu æque ac in cibo parcus, raro cœnabat;

83 Scyphus autem, cum quo bibebat vinum, erat valde parvus de argento, et quasi non continebat plus in quantitate, quam contineret salserium *(id est*, salinum, *Anglis* saltseller) unum mediocre : nec bibebat totum in uno haustu, et non bibebat communiter in mensa, nisi duos tales scyphos vini, et modicum de cervisia. Raro autem cœnabat, et tunc non comedebat * unam vel duas vipas in vino multum limphato. *Quid per* vipas *hic indicetur, discimus ex Hermolao apud Cangium in Glossario dicente :* Erat veteribus jentaculum buccea ex vino, quod genus barbari a VINO et PANE VIPPAM vocant. Vipa *ergo a Joanne Bute hic dicitur buccea panis intincta vino aqua diluto. Ita etiam Robertus de Gloucestria de eodem Sancto nostro ait :* Raro comedebat, nisi semel in die ; et tunc, quando comedebat bis, quasi non assumebat in cœna, nisi modicum de pane positum in cervisia. *Nunc reliquum testimonii Joannis accipe.* F

* adde nisi

certisque diebus dum licuit, solum panem et aquam sumebat.

84 Delicata cibaria in rarissima quantitate comedebat; gustabat tamen de eis unum vel duos bolos. Sexta feria non bibebat vinum, sed debilem cervisiam : Vigilias B. Mariæ in pane et aqua jejunabat ; celebrabat et observabat jejunium Adventus Domini ante Natale et jejunium Apostolorum, scilicet novem diebus ante Pentecosten. *Hæc ibi. Ceterum quæ in amborum assertis occurrit diversitas, partim orta esse potest ex eo, quod varia de Sancti ætate, valetudine aliisque similibus adjunctis loquantur. Sic Richardus in Compendii num.* 13 *expresse asserit :* In vigiliis autem B. Mariæ *(in quibus* Thomam *in pane et aqua jejunare soluisse, prædicti testati sunt)* et in Parasceve non sinebant eum medici sui jejunare in pane et aqua simpliciter ; sed comedebat panem cum potagio in modica quantitate, et bibebat vinum valde lymphatum, vel debilem cervisiam. *Ut hæc componantur, verisimillimum est, Sanctum istud rigidum jejunium prædictis diebus olim quidem observare consuevisse, sed postea ob debilitatem stomachi viriumque ex medicorum judicio prudenter temperasse.*

85 *Longum*

Amicis monentibus, ut plus cibi caperet.

AUCTORE C. S.

85 *Longum ac tædiosum esset omnium testimonia recensere ; addo tamen unum et alterum, in quibus dicitur Sanctus de nimia cibi potusque parsimonia ab amicis suis monitus fuisse. Robertus de Gloucestria a commissariis Apostolicis jussus dicere, unde sciret,* Thomam *in ea virtute excelluisse,* respondit, quod quasi per triennium fuerat cum eodem in domo et in mensa, et videbat prædicta. Et dum semel idem testis ad latus prædicti domini Thomæ apud Arlee juxta Radingam *(oppidum Angliæ est in comitatu Bercheria)* Sarr, *(id est Sarisburiensis)* diœcesis, diceret ei : Domine, nimis parum comeditis et bibitis; non poteritis durare ; et dictus dominus Thomas nil responderet, et dictus testis iterum repetiisset prædicta, respondit sibi * idem dominus Thomas : Comedas, bibas, quod tibi placet, et tace, et dimittas me in pace. Et dictus testis repilogavit : Domine, non faciam, quia nollem, quod deficeretis, nam perderem promotionem, quam spero a vobis. Et tunc dictus dominus Thomas replicavit : Tu vis adulari mihi ; *ita scilicet silentium imponens molesto admonitori.*

* i. e. ei

responso suo silentium imposuit.

86 *Alterum testimonium est Fratris Nicolai de Wichio, presbyteri monachi cathedralis ecclesiæ Wigorniensis, qui fuerat clericus capellæ ejusdem Sancti per quinquennium, antequam esset episcopus. Is vero* dixit, se audivisse narrari a domino Willelmo de Monteforti, consanguineo dicti domini Thomæ, qui erat maximi status, et habebat ultra mille marcas sterlingorum annuatim ; quod idem dominus Willelmus quadam vice sedens in mensa prope dictum dominum Thomam, et advertens et admirans, quomodo comederet ita parum et biberet, dixit prædicto domino Thomæ, quod placeret sibi, ut non gereret molestum, si diceret sibi * aliqua verba. Et dicto domino Thoma respondente, quod diceret illud, quia non credebat, eum dicturum, nisi verba honesta et licita, prælibatus dominus Willelmus dixit, se mirari, qualiter dominus Thomas, qui ita modicum comedebat et bibebat, et in tantum debilitabat corpus suum, audebat aggredi ita magna et ardua facta, sicut ipse fecerat habendo litem cum comite Gloucestriæ et cum archiepiscopo Cantuariensi.

B

* i. e. ei

permittens, ut illi caperent, quantum vellent.

* et

* quod

87 Et dictus dominus Thomas respondit : Cognate, tu non debes perscrutari in mensa, quantum ego comedo nec * bibo ; sed tu cum fueris magnus prælatus, comedas et bibas, quid * volueris : quia tamen es presbyter, sicut ego, dicam tibi unum, quod non reveles in vita mea, post mortem tamen dicas, si volueris : Triginta duo anni sunt elapsi, quod non surrexi de mensa, quin fuerim magis famelicus, quam quando ponebam me ad comedendum in dicta mensa ; et tamen sum ita fortis, quod auderem aggredi bellum contra te. *Hac responso importunum inquisitorem comiter repulit, et quid ipsum pariter deceret, insinuavit. Porro laudatus Frater de Wichio interrogatus, quo loco et tempore, et coram quibus præfatus dominus de Monteforti ista narravit,* respondit, quod in hostelaria *(id est in hospitio peregrinorum)* prioratus Wigorniensis, præsentibus domino Symone, quondam præcentore Wigorniensi, isto teste, et pluribus aliis jam defunctis. Et hæc fuerunt narrata post obitum dicti domini Thomæ, quasi per triennium.

C

Asperrimum cilicium ad nudam carnem ferebat.

88 *Altero quoque ad coercendam carnem remedio atque ad propitiandum Deum in sacris Litteris commendato, cilicio scilicet,* Thomam *usum fuisse, varii in processu testati sunt ; quare etiam jam paucis meminit Richardus episcopus in Compendio num. 20. Certum est testimonium Joannis Butè, qui cilicium ejus ipsemet in ejusdem lecto absconditum invenit, ac propriis manibus tractavit, quo tempore Sanctus profectus erat in Franciam ad Pontiniacum (quod pagus et abbatia est, vulgo* Pontigny *in provincia Campaniæ) ad honorandum ibidem corpus S. Edmundi archiepiscopi Cantuariensis, de quo ad diem* XVI *Novembris, quo in Martyrologio Romano annuntiatur, in Opere nostro agendum erit. Verba processus ex laudati Joannis testimonio subjicio.* Item dixit, quod, cum prædictis temporibus dictus dominus Thomas peregre profectus ad S. Edmundum, Cantuariæ quondam archiepiscopum, apud Pontiniatum *, reliquisset custodiam cameræ, et dominium *(Id est administrationem)* rerum suarum ipsi testi ; et audito ejus regressu, prædictus testis vellet præparare lectum ipsius domini Thomæ, invenit inter paleas profunde ad caput lecti quoddam cilicium de pilis albis subtile et nodosum.

* Pontiniacum

quod inventum fuit ejus carne et sanguine infectum;

* i. e. eidem

89 Et displicans dictum cilicium, invenit ipsum quasi carne et sanguine infectum, et aliquæ particulæ carnis adhærebant sibi * ; et in ipso erant pediculi multi. Et dictum cilicium ita erat longum, quod poterat pertendi usque ad mediam coxam, et habebat manicas ultra medium brachium. Quod cilicium reposuit in eodem loco. Cum dictus dominus Thomas rediisset, et sedisset super lectum, et dictus testis extraxisset sibi * calcearia et ocreas, apposita manu ad locum, in quo erat dictum cilicium, dixit ipsi testi : Nunc scio, quod non jacuisti in lecto meo. *Nimirum, quia senserat, cilicium suum in eodem, in quo discessurus per incuriam reliquerat, loco permansisse, haud illibenter existimasse videtur, non fuisse illud a Joanne deprehensum. De eodem argumento ceteris omnibus magis instructus fuit testis sexagesimus, Robertus Deyntè,* S. Thomæ *familiaris domesticus et camerarius sub Nicolao de Hodinet, camerario principali, qui ambo cum sancto Domino suo ad Romanam curiam profecti fuere, quo in itinere idem Sanctus ac Nicolaus diem suum obierunt. Ex hujus Roberti testimonio sic habet processus.*

E

* ei

habebatque plura cilicia, quibus jam episcopus semper usus fuit.

* ei

90 Dominus Thomas portabat cilicium nodosum, asperius, quod poterat reperiri. Et cum prius habuisset cilicium domini Walteri Wigorniensis episcopi, patrui sui ; et non videretur sibi satis asperum (quod similiter erat nodosum et de pilis animalium) misit ipsum testem apud Oxonium, ut faceret sibi fieri asperius. Et ita fecit, et portavit sibi * ad manerium suum de Prestebury. Et hoc dixit fuisse infra unum mensem vel circa, postquam idem dominus Thomas fuit adeptus possessionem episcopatus et consecratus in episcopum. Interrogatus, si ante episcopatum utebatur cilicio, respondit, quod non ; sed zonis cilicinis ita latis, sicut palma hominis. Interrogatus, si continue usus fuit dicto cilicio usque ad ejus obitum, postquam fuit episcopus, respondit, quod sic. Et habebat plura cilicia, et idem testis lavabat ea ; et erant aliquando tot pediculi in dictis ciliciis, quot possent recipi in una manu vel palma hominis, ut sibi videbatur. Item interrogatus, si jacebat *(Id est, dormire solebat)* cum dicto cilicio, respondit, quod sic. *Ex ejusdem testimonio præterea excerpta reperi sequentia :* Cum lavaretur corpus Domini Thomæ post ejus obitum per ipsum testem, vidit ibi vestigia et quasdam impressiones nodorum cilicii supradicti.

F

91 *Juverit*

AUCTORE C. S.

Ipsius etiam fuisse creduntur zonæ, una ferrea.

91 *Juverit postremo loco etiam audivisse testem duodecimum, dominum Richardum de Kimberle, per decem annos in obsequiis sancti Præsulis versatum, ad quem cilicium unum zonaque ferrea, quibus ille usus fuisse credebatur, pervenerunt, permanseruntque post ejusdem Sancti obitum. Hic a commissariis Apostolicis jussus dicere,* si aliquam... austeritatem... vitæ notaverat in eo, respondit, quod Robertus Deyntè laicus (*mox laudatus*) qui jacebat in camera dicti domini Thomæ, postquam ipse dominus Thomas esset episcopus, et prinsquam arriperet iter eundi ad curiam Romanam pro discordia, quam habuit cum domino archiepiscopo Cantuariensi, tradidit ipsi testi semel quemdam sacculum, per ipsum testem custodiendum, non tamen sigillatum; in quo sacculo invenit idem testis (ut dixit) petiam pancheræ ferreæ (*hoc est* partem loricæ ferreæ, *ab Italicis vocibus* pezzo, frustum, *et* panciera, lorica) factam ad modum zonæ, cum qua homo poterat cingi ad carnem, mediantibus quibusdam corrigiis, in capitibus dictæ zonæ ferreæ existentibus, habentibus in latitudinem circa tres digitos; et erat rubiginosa. B Et prædictus testis dixit, se credere, quod prædictus dominus Thomas portaverat aliquo tempore dictam zonam ferream ad carnem subtus cilicium suum.

et altera cilicina.

92 Sed postmodum dictus Robertus non requisivit dictum sacculum ex oblivione, ut credit, nec rehabuit a teste prædicto. Invenit etiam dictus testis in prædicto sacculo quamdam aliam zonam, factam de filis seu cordulis nodosis, ex quibus cilicia nodosa componuntur; et dicta zona erat ex multiplicatione dictorum filorum quasi ita grossa, sicut sunt cordæ, quibus cinguntur Fratres Minores exterius: et dicta corda erat etiam præter nodulos, qui erant in singulis filis seu cordulis, nodosa, sicut sunt cordæ dictorum Fratrum Minorum; prout patuit ex inspectione partis dictæ zonæ cilicinæ, quam exhibuit dictus testis in examinatione et depositione ejusdem, dicens, se credere, prædictum dominum Thomam aliquo tempore portasse zonam cilicinam prædictam; dictus tamen testis non vidit dictum dominum Thomam utentem zonis ferrea et cilicina prædictis.

quæ post obitum illius pro reliquiis habitæ fuerunt.

93 Interrogatus, quid fecerat de zonis prædictis, respondit, quod pro majore parte zonam cilicinam distribuerat et condiviserat inter C multos nobiles de parentela dicti domini Thomæ, ex devotione ab ipso teste prædictam requirentes. Zonam autem ferream dederat (ut dixit) canonicis ecclesiæ Christi diœcesis Wyntoniensis, in qua sunt canonici Regulares, dictam zonam sicut reliquias dicti domini Thomæ in veneratione habentes. *Hactenus testimonium Richardi de Kimberle, qui merito credidit, ambas zonas illas fuisse* S. Thomæ, *quem cilicinis usum esse, constat ex prædictis, et de quo etiam testis trigesimus, Frater Robertus de S. Martino, sacrista S. Bartholomæi Londini, asseruit,* se audivisse a quodam camerario illius, qui vocabatur Willelmus,... quod etiam portabat ferrum circa lumbos suos. *Idem testis conformiter ad aliorum dicta ex auditu quoque asseruit, Sanctum etiam aliquando ferre solitum* camisiam et femoralia de cilicio usque ad pedes. *Addo etiam locum ex testimonio Aicardi vel Nicolai de Warevik, qui sic habet:* Audivit dici idem testis, quod comes Cornubiæ quondam habuit quoddam cilicium dicti domini Thomæ, quod alicui, D sicut referebatur, dictus dominus Thomas præceperat projici in ignem in infirmitate, de qua obiit, et non potuit comburi. *Sed de his nunc satis.*

Maximam noctis partem lectioni aut scriptioni impendebat.

94 *Ad diurnam a cibis abstinentiam corporisque per cilicinus vestes afflictationem accedebant nocturnæ vigiliæ utiliter impensæ, quas dum necessarius somnus urgens interrumpebat, non raro excipiebat incommoda cubatio. De vigiliis vide Richardum in Compendio num.* 15, *cui consentiens, aliaque adjiciens, oculatus testis Robertus Deyntè, interrogatus, an sanctus Antistes dormire soleret indutus cilicio,* respondit, quod sic, et quod jacebat indutus vel supra lectum, vel prope lectum supra tapetum. Et dixit, quod raro jacebat et modico tempore; sed sedens supra lectum vel prope lectum, et habens circa se libros suos, et studens in eis, vel scribens, seu componens collationes (*id est sermones ad populum dicendos*) dormitabat. *Interrogatus, unde ista sciret,* respondit, quia jacebat in camera ejusdem, et frequenter veniebat ad eum ad parandum lumen, cum quo studebat, in lanterna *; et in tantum erat fatigatus dictus testis, sicut dixit, vigiliis dicti domini Thomæ, quod proposuit aliquando furtive recedere ab eo. Dixit etiam, quod de die non dormiebat dictus dominus E Thomas.

* laterna

ac passim non in lecto, sed in solo cubabat.

95 *Roberto Deyntè addo alterum testem pariter oculatum, Joannem Butè.* Non cessabat (*inquit hic*) temporibus opportunis, quin vacaret orationi vel lectioni; et multoties, cum crederetur dormire in lecto et jacere, jacebat in terra ante lectum, appositis aliquibus pannis inter ipsum et terram, et aliquibus ad caput, et aliquibus super ipsum. Et hoc dixit se dictus testis frequenter vidisse in Normannia in loco vocato Funtaynes, in quo dictus dominus Thomas traxit moram per annum cum dimidio, et tunc ipse testis cum eo, tunc panetarius et butelarius ipsius, et aliquando vices camerarii ejus gerens. Et prædicta dixit fuisse fere per biennium dicti domini Thomæ ante obitum. Panetarius *est, qui panem conficit, seu* pistor; butelarius *curator vini, Anglice,* buttler, *Italice* Bottigliere, *Gallice* bonteiller *dictus.*

In Missis celebrandis semper pias lacrymas effundebat.

96 *Alterum, in quo S* Thomam *excelluisse, Richardus episcopus in processu, sive apud me in Compendio num.* 15 *declaravit, est orationis studium, ac devotio in divinis mysteriis celebrandis cum lacrymarum dono, quo ex tenera pietate vi-* F *vaque fide solitus erat tunc frui. Hoc ipsum quoque asseruit testis quinquagesimus septimus, dominus Joannes de Kemeseya, canonicus Herefordiensis, unus e Sancti familiaribus domestici, ex cujus testimonio excerpsi sequentia.* Item dixit, quod fuerat attentus in oratione et in dicendo Horas suas canonicas, cantando etiam per aliquos annos, antequam esset episcopus; et in sermonibus componendis, et quod erat valde devotus. Et numquam vidit eum celebrantem Missam, quin lachrymaretur ante elevationem Corporis Christi; et dixit, se credere, quod centies et ultra ipse testis serviverat sibi * in Missa, vel ei astiterat ut minister altaris. Et ultimam Missam, quam dictus dominus Thomas celebravit, dixit apud Montem Flasconis in ecclesia Fratrum Minorum pro quodam de parentela sua defuncto; et licet quam plurimi ex familiaribus et domicellis domini Papæ et aliorum essent in circuitu altaris, et cum viderent et aspicerent in facie, quando celebrabat, nihilominus tamen celebravit cum devotione solita, et cum maxima lachrymarum profusione.

* illi

97 *Oculatus*

ut a variis observatum fuit :

97 *Oculatus item testis in processu decimus tertius, Frater Rogerius de Hunneden, supprior Fratrum Eremitarum S. Augustini in conventu Londinensi,* dixit, quod, quando ab ipso fuerat in presbyterum ordinatus in ecclesia de Leoministre diœcesis Herefordiensis, et dictos Ordines celebravit tunc valde devote, et ex quo incepit Canonem Missæ, visum fuit dicto testi (ut dixit), quod lachrymæ non cessarent ab oculis ejus; et abstergebat cum quadam taballiola (*videtur legendum* toballiola, *ab Italica voce* Tovaglivola, *quæ Latine parvum sudarium est*) existente super altare. Dictus autem testis appropinquavit ad altare (ut dixit) præ aliis coordinatis cum eo, quia erat debilis propter infirmitatem, quam passus fuerat, et ratione propinquitatis loci advertit (ut dixit) diligentius ad prædicta. *Accedit Roberti de Gloucestria testimonium, dicentis,* se vidisse, dum morabatur cum dicto domino Thoma, et credebat esse notum omnibus, qui viderant dictum dominum Thomam celebrantem Missam, quod cum magna devotione et lachrymarum effusione celebrabat. *Addo et Wilhelmum Cantilupum, cujus ista verba sunt :* Frequenter idem ipse celebrabat B et multum plorabat in Missa, et prolixas Missas dicebat.

Horis canonicis, quas semper cantu persolvebat, addebat alias preces et.

98 *De quotidianis precibus ab eodem persolvi solitis hæc addidit prælaudatus Robertus de Gloucestria :* Totum Officium suum et Horas canonicas dicebat valde devote cum nota sive cantando, et ultra hoc sine nota (*seu sine cantu*) dicebat quotidie septem psalmos Pœnitentiales cum Letania, et Officium mortuorum. *Adjecit insuper dominus Joannes de Kemes-ya, eumdem visum a se esse, dum in ecclesia Missam audiret, attracto, ne videretur, in faciem capucio, cum singultu orantem, cumque post orationem recessisset, deprehensum locum, ubi fuerat, aliquot deciduis lachrymis tinctum.*

C

§ VI. Sancti mansuetudo in ferendis condonandisque injuriis et aliorum defectibus : studium concordiæ in aliis conciliandæ : misericordia in pauperes et infirmos.

Mitis animi Vir reverentia,

Præter *virtutes jam memoratas Richardus in Compendio humilitatem, mansuetudinem, benignitatem, amorem pacis, patientiam aliasque in Sancto nostro breviter commendavit; quod et alii testes fecerunt. Mansuetudinis illius, qua illatas sibi injuriasæquo animo tulit, jam dedi exemplum supra num. 38; alia habes in Compendio num. 18 et 33, alterumque produxit Joannes Butè, testis quinquagesimus nonus, qui loquens de lite, quam sanctus Præsul pro vindicandis ecclesiæ suæ juribus cum domino barone Petro Corbet habuit, ut infra pluribus dicetur, ait, illa lite pendente, auditum a se esse præfatum baronem Sancto dicentem :* « Aut tu es plenus diabolo, aut tu » es nimis secretarius cum Deo; » illumque respondentem benigne ac mansuete eidem, quod non utebatur nila arte diaboli; sed quod in spe divini adjutorii prosequebatur jura ecclesiæ suæ. *Testatus item est Wilhelmus Cantilupus, illum, dum Oxonii Theologum ageret, ab uno ex aliis magistris immerito objurgatum, eumdemque, cum inter alia ei diceretur,* quod multum erat rusticus, *respondisse* benigne ac patienter, quod verum dicebat.

AUCTORE F. S.

gravesque injurias patienter fert :

100 *Hanc virtutem etiam magis exercuit eo tempore, quo graves molestias tulit a Joanne Peckhamo archiepiscopo Cantuariensi, metropolita suo, a quo pro episcopatus sui juribus dissidebat, quique illum pro excommunicato volebat haberi. Controversiam infra latius exponam; audiamus interim, quanta animi mansuetudine Sanctus hac in re se gesserit. Raderus vel Rudolphus de Hengham, supra jam laudatus testis,* respondit, quod fuerat valde mitis, patiens et benignus; et interrogatus reddidit causam scientiæ de visu et auditu proprio; et quod Frater Johannes de Pecham, quondam archiepiscopus Cantuariensis, persequebatur dictum dominum Thomam injuste (sicut dictus testis dixit se credere, et quod etiam communiter gentes * hoc dicebant;) et cum dictus dominus Thomas non videbatur propter E hoc habere aliquam malam voluntatem contra dictum dominum archiepiscopum, nec prorumpebat in verbis contra eum; immo benigne patiebatur. Et dictus testis dixit, quod, cum prædictus dominus Thomas ratione persecutionis dicti domini archiepiscopi ivit ad curiam Romanam, ipse testis equitavit et ivit pedes cum ipso domino Thoma, equitante vel peditante, per quatuor leucas Anglicanas; et licet loquerentur de diversis episcopatum suum Herefordiensem tangentibus, non tamen audiverat, quod diceret aliquod sinistrum de archiepiscopo supradicto.

* i. e homines

etiam ministrorum suorum inconsiderata dicta factaque

101 *Jam quod ad domesticos illins pertinet, delinquentes sic arguebat, ut leves eorum defectus patienter ferret, ac pœnitentibus facile ignosceret. Robertus de Gloucestria ea de re testari jussus, deposuit,* se non vidisse eo tempore, quo fuit cum eo conversatus, aliquid, propter quod de contrario potuerit notari. Et vidit frequenter, quod, quando ejus clerici, vel alii ejus familiares respondebant sibi *, aliquid præcipienti, turbato animo et impatienter, dictus dominus F Thomas patienter et benigne tolerabat et supportabat eos, et aliqua verba placatoria dicebat ad demulcendum eosdem. *Mox exempli gratia subdit, quod ipsimet acciderat.* Cum ipse (*ait*) dominus Thomas præcepisset ipsi testi et magistro Rogerio de Sevenak sociis ejus, quod conciperent et dictarent et scriberent formam cujusdam arbitrii seu amicabilis compositionis, inter ipsum et episcopum Assavensem factæ, interveniente domino Edwardo rege Angliæ, et uterque eorum neglexisset propter alterum; et adveniente die, in qua debebat exhiberi forma dictæ compositionis, dictus dominus Thomas ante exhibitionem vellet videre dictam formam compositionis, et eam requireret; et dictus magister Rogerius diceret, quod credebat, eam dictasse magistrum Robertum; et dictus Robertus vice versa diceret, quod credebat, eam dictasse dictum magistrum Rogerium; prædictus dominus Thomas dixit : Modo video, qualiter vadunt negotia mea. Apportetis mihi pergamenum, incaustum (*sive* atramentum) et pennam; et ego dictabo.

* ipsi

102 Quibus

AUCTORE C. B.

leniter fert, dissimulatque.

102 Quibus allatis per dictum testem, et super ejus lectum positis, cum dictus testis reversus ad cameram suam se posuisset in lecto ad dormiendum post meridiem, post paulum dictus dominus Thomas, qui nihil dixerat ipsi testi, quando pergamenum, incaustum et pennam super ejus lectum posuerat, sed quasi admirative conspexerat nihil dicendo, veniens ad cameram ipsius testis cum pergameno, incausto et penna prædictis, dixit ei patienter et eum excitando: Surge, surge, et dicta hoc instrumentum. Et licet materia magna impatientiæ fuisset præstita eidem in facto prædicto, et quia non dictaverat, ut præceperat, et quia dictum pergamenum, incaustum et pennam dictus testis quasi derisorie apportaverat; cum non petiisset, sibi apportari ea intentione, ut ipse idem scriberet (sicut putat idem testis; cum talia non consuevisset scribere vel dictare; sed petiisset potius ad corrigendum et accelerandum eosdem) supportavit patienter et benigne; nec ex hoc contra ipsum testem et prædictum magistrum Rogerium murmuravit.

B

eosdemque delictorum suorum veniam precantes

103 *Sancti Viri mansuetudinem in ignoscendo pariter expertus laudavit etiam Hugo le Barber, domesticus ejus, qui (ut habet processus)* interrogatus, si remittebat libenter illis, qui inferebant vel dicebant sibi * injurias vel offensas, respondit, quod sic: et interrogatus, quomodo hæc sciebat, dixit, quod hoc viderat et audiverat pluries, dum petebatur ab eo, quod parceret illis, qui eum offenderant; quia cito parcebat. Et specificavit, quod ipse testis et Anselmus Marescallus et quidam alius familiaris dicti domini Thomæ quadam nocte evagari volentes, cum non possent per portam exire, exiverunt per murum domus ecclesiæ de Hampton, in qua erat tunc dictus dominus Thomas. Et cum fuissent coram eo in crastinum accusati, arguit et corripuit eos, et voluit eos expellere a se. Et cum instanter peterent veniam, pepercit eis; ita tamen quod, si amplius hoc contingeret eis, essent perpetuo exclusi a familia sua. *Subjicit idem Hugo et alterum exemplum, quod totidem verbis jucerit similiter retulisse.*

* ei

facile in gratiam recipit,

104 Dum dictus dominus Thomas erat in studio Oxonii et ibidem regeret in Decretis, declinavit semel ad civitatem Londinensem, et invitavit ad comedendum dominum Edwardum, tunc filium domini Henrici regis Angliæ, et multos comites et barones et justiciarios regis. Dictus autem testis apportavit vasa ejus argentea ad dictam civitatem Londinensem; et dum deposuisset in curte *(id est in ædibus atrii)* domus, in qua debebat fieri convivium, et in qua erat tunc dictus dominus Thomas, ingessit se quidam, qui videbatur ex habitu et gestu esse nobilis et curialis domicellus, ad adjuvandum dictum testem, ut collocaret et reponeret cum eo dicta vasa argentea; et prædictus domicellus tunc furtive et fraudulenter subripuit quamdam cupam argenteam deauratam cum coopertorio ponderis septem marcarum argenti cum dimidia, cum qua bibebat idem dominus Thomas; et cum dicta cupa fugiens, ex tunc non potuit ab ipso teste reperiri. Cum autem in crastinum innotuisset dicto domino Thomæ, et dictus testis multum inde dolens et tristis ex dicta subtractione cupæ, peteret ab eo veniam, pepercerat sibi, primo tamen de negligentia arguens, et post veniam datam præcipiens, quod se exhiberet deinceps in consimilibus cautiorem.

C

ut et alterum, quem etiam domesticis suis adscivit,

105 *Gravius in ipsum peccaverat, veniamque obtinuit Adamus de Kyngeshuam juris peritus, qui in processu undecimo inter testes loco nominatur, dicitur,* quod ipse testis et gentes suæ occasione dictæ gardiæ derobaverant *(id est apprehenderant vel spoliaverant)* et mutilaverant aliquos ex gentibus dicti domini Thomæ; et ipse testis petiit veniam et misericordiam a dicto domino Thoma, et pepercit ei. Et prædicta dixit fuisse *, erunt triginta anni ante finem hujus mensis Julii, *videlicet anni* 1307, *quo hæc testatus Adamus est, atque adeo ista contigerint anno* 1277. Gardia *Latine* custodia *est; sed cum non habeam totum Adami testimonium, non assequor, quid vocibus illis* occasione dictæ gardiæ *indicetur; nisi forte ex referendæ sint ad litem, quam mox præmiseram Sanctum intendisse baroni Petro Corbet, qui servos pecudesque ecclesiæ Herefordiensis in locis, de quibus erat contentio, violenter abduxerat. Utut sit, cum Adamus in processu dicatur fuisse* de familia, *sive ex domesticis* Thomæ post aditum episcopatum, *procul dubio graves illas injurias Sancto intulerat, antequam in familiam ipsius fuerat admissus; quod ejusdem Sancti mansuetudinem non parum commendat.* E

* i. e. contigisse

atque aliud beneficium ei præstitit. Dissidentes

106 *Hanc gratiam deinde etiam novo beneficio pius Præsul auxit; nam, ut ibidem sequitur,* ipse testis erat obligatus in decem marchas argenti dicto domino Thomæ; et quando ivit ad curiam *(Romanam scilicet)* dictus dominus Thomas, et idem testis reciperet ab eo licentiam *(sive valediceret)* apud Prestebury diœcesis Wigorniensis, dictus dominus Thomas dixit eidem testi, quod in testamento suo remiserat ei illas decem marchas, si contingeret, eum decedere, priusquam rediret in Angliam. Et dictus testis dixit ei: Domine, vos revertimini, si Deo placet. Et dictus dominus Thomas respondit. Non credo. Et dixit valde pio modo, et sicut prædixit, ita extitit subsecutum; quia obiit in partibus ultramontanis. *Ita ille. Ex tam miti autem animo nascebatur amor pacis etiam inter alios conciliandæ, de quo pauca in processu reperio. Frater Thomas Ylleye, Ordinis Fratrum B. M. de Monte Carmelo, magister in sacra Theologia, testis decimus septimus deposuit, dum Sanctus Oxonii in studiis versaretur, acres simultates inter scholasticos Australes Borealesque ortas esse; ipsum vero, qui inter Australes eminebat, non modo non voluisse horum partes tutari, sed pro viribus laborasse, ut dissidentes conciliaret.* F

ad concordiam et amicitiam reducit.

107 *In eadem universitate studiis operam adhuc dabat, quando duos presbyteros ad concordiam reduxit, utque eam magis firmaret, convivio excepit. Ita discimus ex testimonio Hugonis le Barber,* qui interrogatus, si libenter pacificabat discordes, respondit, quod sic; et specificavit, quod apud Hampton concordavit et pacificavit duos presbyteros inter se discordes; et unus vocabatur dominus Petrus, et alius dominus Robertus. Interrogatus, quomodo sciebat de dicta concordia, respondit, se fuisse præsentem, quando dicti presbyteri comederunt cum dicto domino Thoma in die, qua prædictam pacem fecisse publice dicebantur et asserebantur a familiaribus dicti domini Thomæ, qui interfuerant supradictis. Et prædicta dixit fuisse illo tempore, quo dictus dominus Thomas morabatur in studio Oxoniensi. *Eodem teste Hugone,* specificavit et concordavit Joannem de Ludhuam domicellum cum amicis et parentibus

Matildis

A Matildis de Valoyes, filiæ domini Joannis de Cantalupo, fratris dicti domini Thomæ, quam Matildem desponsaverat dictus domicellus, insciis parentibus ejusdem Matildis. Interrogatus, quomodo hoc sciebat, respondit, se vidisse et audivisse prædicta apud Suyterfeld, dicto domino Thoma nondum episcopo existente. *Huc usque Hugo le Barber : brevius Robertus de Gloucestria ait :* Discordes libenter ad concordiam reducebat ; et specificavit *(idem testis)* ipsum reduxisse ad concordiam dominum Hugonem de la Suche, baronem Lincolniensis diœcesis, et ejus uxorem discordes.

Quotidie coram se alebat aliquot pauperes,

108 *Multo magis in eo eluxit misericordia in pauperes, quos non modo vulgari stipe juvabat, verum etiam coram se cibis recreabat. Certe Richardus episcopus num.* 31 *Compendii affirmavit,* Thomam *tam ante, quam post susceptum episcopatum, fecisse* coram se comedere multos pauperes omni die, et nihilominus aliis pauperibus juxta ejus possibilitatem eleemosynas *erogare consuevisse. Consonant alii testes, quorum aliquos hic nominabo. Robertus de Gloucestria dixit,* se vidisse, quod largas eleemosynas tam Religiosis, quam aliis fieri B faciebat ; et ultra hoc comedebant multi pauperes omni die coram eo. *Wilhelmus de Cantilupo ait :* Multi pauperes, antequam esset episcopus et post, comedebant omni die coram eo in aula sua. *Dominus Adamus de Ayugeshuum, supra laudatus domesticus ejus,* Faciebat, *inquit,* aliquos pauperes comedere coram se. *Joannes Bute addidit numerum egenorum, quos quotidie, sive coram se sive in domo sua alebat,* Continue, *inquiens,* dabat ad comedendum in domo sua tredecim pauperibus et septem parvulis, et ultra hoc dabat eleemosynam alternis diebus.

quos vocabat Fratres et vocari volebat ;

109 *Solebat autem Sanctus pauperes omnes* suos fratres *vocare, et a domesticis ac familiaribus suis sic vocari volebat; cujus rei exstat in processu insigne testimonium Raderi vel Rodulphi de Henghuam, quod locum hic habere meretur.* Loquebatur ita humiliter pauperibus et famulis suis, sicut aliis, et dictos pauperes vocabat FRATRES ; et frequenter redarguerat ipsum testem et alios familiares suos, quando non vocabant dictos pauperes FRATRES ; asserens idem dominus Thomas, pauperes dumtaxat esse, quos Deus odiebat ; Et quos vocatis pauperes *(inquiebat sanctus Præsul)* C nobis sunt ditiores. Cum autem dictus dominus Thomas quadam die comederet et haberet coram se quinque vel septem pauperes comedentes, præcepit Roberto de Wytacre familiari suo, quod iret ad portam ad videndum, si erant ibi aliqui fratres, et quod faceret ascendere duos. Dictus autem famulus ivit ad portam, et non invenit ibi Religiosos, quos credebat vocari FRATRES : et retulit dicto domino Thomæ, quod non erant in dicta porta Fratres alicujus Ordinis.

ac primos ferculorum bolos et delicatos cibos destinabat egenis.

110 Et dictus dominus Thomas dixit ei, cum arguendo : Nonne sunt ibi tales fratres, quales sunt isti, qui comedunt hic, ostendens illi pauperes, coram ipso comedentes ? Et ille Robertus respondit, quod bene erant tales viginti fratres ad portam : et præcepit tunc, quod faceret ascendere quinque ex eis ; et factum est ita. Et prædicta dixit fuisse apud Hampton Wigorniensis diœcesis, acta præsente ipso teste et pluribus aliis familiaribus dicti domini Thomæ, bene per sedecim annos, antequam esset promotus ad episcopatum. *Ad hæc in more positum habebat, primum ferculorum bolum, quodque ex delicatioribus cibis in faucibus demum supererat, pauperibus destinare. Audi Hugonem le Barber in processu denuo testantem.* Aliquando fingebat, se bibere bonam cervisiam et bona cibaria comedere ; et dimittebat ea et dabat aliis, vel faciebat poni in eleemosyna ; et hoc frequentius, quam quod mitteret aliis, nisi de cibariis delicatis esset in rara copia ; quia tunc de dictis cibariis pretiosis primo dabat sociis et aliis comedentibus cum eo ; et si quid supererat sibi, faciebat in eleemosyna poni. Dixit etiam, quod numquam assumebat aliquem cibum, quin primum bolum, quem esset assumpturus, periceret * et deputaret ad eleemosynam ; et quando ministrabantur sibi potagia, frustum panis ponebat in eis, et postmodum dictum frustum panis ponebat in dicta eleemosyna.

AUCTORE C. S.

* *i. e. reponeret*

Sublevabat etiam inopiam nobilium

111 *Atque hæc quidem de quotidianis eleëmosynis in vulgares pauperes ab illo erogari solitis, quibus addenda sunt, quæ superius num. 32, ubi de pia Sancti, studiis litterarum vacantis, vita actum est, aliaque, quæ § IV de ejusdem religione in beneficiis ecclesiasticis administrandis jam exposui. De alterius conditionis pauperibus ex testimonio Joannis Butè in processu hæc rursum* E *legere est :* Dixit etiam, se vidisse, quod nobilibus, qui propter aliquod infortunium devenerant ad paupertatem, faciebat eleëmosynas secretas de blado *(id est de frumento)* et de pecunia ; et nominavit unum, scilicet Alanum de Walinton, cui præcepit dari, audiente ipso teste, medium quartum frumenti, et pecuniam, nescit, in quanta quantitate : et hoc dixit fuisse in manerio *(seu domo vel villa)* dicti Episcopi de Prestebury : et similia faciebat in aliis maneriis suis, sicut dixit, se audivisse.

et Religiosorum.

112 *Vox* quartus *vel* quartum *videtur idem significare, quod* quarta, *quam Spelmannus in Glossario scribit Anglis fuisse quartam partem modii ; quod si ita sit,* medius quartus *erit tantum octava pars modii, exiguaque videbitur eleëmosyna, viro nobili facta, nisi modius ille magnæ mensuræ fuerit. In Glossario Cangii aucto vox* quartus *nonnumquam usurpatur pro quarta parte fructuum, quam domini annuatim percipiebant ex agris suis, quos ea conditione elocabant aliis colendos. Quid si sanctus Episcopus ejusmodi quartam patrem frumenti ex quodam agro ecclesiæ suæ apud Prestebury perceperit, et hujus mediam partem laudato viro nobili concesserit in eleëmosynam? Nec præteribat pia Sancti munificentia Religiosos, quos sua professio fecerat pauperes. Nam* Religiosos omnes *(verba processus sunt ex testimonio Roberti de Gloucestria)* multum honorabat, ut dixit, pluries se vidisse : et sæpius comedebat in domibus Fratrum Prædicatorum et Minorum, et ibi pascebat eosdem. F

Variis mulctas condonat, frumentum mutuum concedit, vestes

113 *Joannes Butè* adjecit etiam, quod, quando subditi sui erant mulctati a senescallis suis, multoties remittebat in totum ; et quando indigebant blado, faciebat eis tradi de blado suo mutuo, ut redderent bladum pro blado in sequenti anno ; et quando solvere non poterant propter paupertatem, remittebat eis. *Altera S. Thomæ cura erat de egenis vestiendis, de qua Wilhelmus Cantilupus oculatus testis hæc ait :* In parochiis, quas habebat, antequam esset episcopus, faciebat dari vestes pauperibus parochianis suis, et idem fecerat, postquam fuit episcopus. *Erant hæ vestes, ut ibidem legitur,* de grosso panno, et de diversis coloribus ; et onerabat gentes suas *(id est ministros suos)* quod bene dividerent dictos pannos inter pauperes in

AUCTORE C. S.

in locis, a quibus beneficia recipiebat. *De locis, in quibus ista fieri viderat laudatus Willelmus, præmiserat ibidem :* Antequam esset episcopus, dabat prædictas vestes in parochiis de Hampton, Suterfeld; et postquam fuit episcopus, apud Bosebury.

pauperibus, et egentibus presbyteris,

114 *Simili liberalitate succurrebat etiam presbyteris, quibus non satis prospectum erat, ut pro suo statu vestes sibi compararent. Audiamus rursum Hugonem le Barber, veterem ejus domesticum, qui a commissariis Apostolicis* interrogatus, si dabat presbyteris servientibus in beneficiis suis dictas robas, vel aliis, dixit, quod interdum illis et interdum aliis; quod idem testis de mandato dicti domini Thomæ portavit unum mantellum de blueto, foderatum de minutis variis, cuidam vicario, qui non erat in ecclesiis vel servitiis dicti domini Thomæ; de ejus autem nomine dixit se non recordari, quia jam erant quadraginta sex anni elapsi, quod prædicta fuerant. *Ut vero lector voces barbaras intelligat,* Bluetum *est color cæruleus, Gallis* bleu, *Anglis* blue *dictus.* Foderatum *ab Italico* foderare *insuere, ut supra dixi; ac denique* minuti varii, *Gallice* menu-vair, *vellus est e pretiosis pelliculis* B *candidis cæruleisque confectum. Itaque* mantellum de blueto *etc. est palliolum e panno cæruleo, forte violaceo, cui intrinsecus usutum erat ejusmodi vellus, ad calorem pariter et splendorem conciliandum.*

aliquc, ut eum ad frugem reducat, elargitur.

115 *Prosequitur ibidem laudatus Hugo subjungens alterum ejus generi donum, quod S. Thomas, dum Parisiis habitabat, cuidam fecit, non tam ut inopi succurreret, quam ut eumdem a liberiori vita revocaret ad frugem. Verba accipe.* Dixit etiam, quod, cum dictus dominus Thomas erat in studio Parisiensi, et ipse testis cum eo (jam sunt quinquaginta anni elapsi) dedit Willelmo Plautefolie, facienti colliridas et sequenti tabernas et ludenti ad taxillos, mantellum supertunicale et capucium, foderata de minutis variis, et etiam tunicam de bono blueto de Ipre; quo quidem Willelmus promisit sibi * et juravit, quod per annum abstineret a ludo taxillorum et ab ingressu tabernarum. *Vocabula barbara expone ex prædictis; dum autem dicitur* bluetum de Ipre, *puto, indicari pannum cæruleum, contextum tinctumque Ipris, civitate Belgii nostri Austriaci in comitatu Flandriæ, in qua pannorum fabrica* C *olim celebris fuit.*

* i. e. illi

Eximiam curam gerit de infirmis

116 *Ad misericordiam pariter spectat cura de infirmis, pro quibus quam sollicitus fuerit, ex gemino testimonio licebit colligere. Primum, quod Wilhelmi Cantilupi est, sic habet :* Multum compatiebatur infirmis de familia et de parochiis suis; et de cibariis delicatis, quæ præparabantur pro ipso, mittebat eisdem, et præcipiebat suis, quod haberent bonam curam de dictis infirmis. Et prædicta dixit, se vidisse pluries, ante etiam quam dictus dominus Thomas esset episcopus; et ipse idem visitabat infirmos prædictos. Interrogatus, si sciret specificare aliquem casum de visitatione dictorum infirmorum, respondit, quod generaliter dictus dominus Thomas faciebat prædicta, et quod visitaverat ipsam testem infirmum. *Alterum testimonium est Hugonis le Barber, qui* dixit etiam, quod multum compatiebatur infirmis; et quando aliquis de familia sua *(hoc est, ex domesticis suis)* infirmabatur, ipse visitabat eum personaliter frequenter, et faciebat haberi magnam curam de eo; et quantumcumque *(lege* qualiscumque*)* esset infirmi status, faciebat medicinalia præparari eidem. Et hoc dixit accidisse in personam ipsius testis, qui fuit per annum et quatuor menses apud D Hampton et Kemeseye et Aston infirmus. De nominibus aliorum dixit, se non recordari, quia non ponebat hoc corde suo, cum passim omnes de familia sua infirmos visitaret. *Adi etiam Commentarium hunc supra num. 58, ubi reliqua Hugonis verba, quæ huc pertinent, jam recensui.*

agit adversus Judæos Christianis noxios.

117 *Joannes Butè, in processu testis quinquagesimus nonus, inter illius misericordiæ opera etiam retulit ejusdem gesta adversus Judæos, qui adulterando monetam regiam usurasque extorquendo multos Christianos redegerant ad egestatem. Obtinuit igitur a rege Angliæ, Henrico III, aut ejus filio Eduardo licentiam, ut illis Christus prædicaretur, et obstinati in superstitione sua e regno pellerentur. Neque vinci se passus est nummorum copia, qua pro more suo tentabant illi impunitatem iniquitatis suæ ab illo emere. Factum ita narrat processus :* Dominus Thomas videns, quod Judæi multa mala perpetrabant in regno Angliæ, procuravit cum rege, quod prædicaret eis, et quod illi, quod nollent converti, exirent regnum Angliæ. Falsaverant enim monetam regiam, et multi fuerant in regno Angliæ exhæreditati per E eos propter extorsionem usurarum. Et ipso teste præsente, occurrerunt dicto domino Thomæ quingenti ex Judæis, rogantes et pecuniam offerentes, ut desisteret a persecutione eorum. Et ipse respondit, quod non faceret, nisi converterentur; quia erant inimici Dei et rebelles fidei. *Sic ibi; quem tamen finem ista pia molimina habuerint, nec hic nec alibi comperi.*

Pauperes par divitibus audit confitentes.

118 *Porro tenerum affectum, quo pauperes, quos* Fratrum *nomine, ut dictum est, appellare solebat, ubique complectebatur, quemque in sustentanda eorumdem egestate, in leniendis corporum doloribus, arcendisque malevolorum injuriis tam benigne ac munifice exhibebat, non minus paterne in curandis animarum morbis præstabat. Argumento est, quod Nicolaus de Wichio, monachus presbyter cathedralis ecclesiæ Wigorniensis coram crebro laudatis commissariis juratus deposuit.* Ita, *inquiebat,* benigne et humiliter se habebat erga pauperes, sicut erga divites. Et dixit, se vidisse, quod, dum esset in ecclesia sua sancti Augustini de Wichio, diœcesis Wigorniensis, et multi et parochianis suis vellent confiteri eidem, audiebat primo confessiones pauperum, quam divi- F tum. Et cum quidam nobilis et dives in prædicto loco dixisset prædicto domino Thomæ, quod non decebat eum loqui cum talibus pauperibus; dominus Thomas respondit, audiente ipso teste, quod ita bene erat redditurus rationem Deo de animabus pauperum, sicut divitum. Interrogatus *(testis Nicolaus)* de tempore, quo fuerunt prædicta verba dicta per dictum dominum Thomam, respondit, quod per octo annos, antequam esset episcopus, et sunt modo quadraginta anni vel circa,.... et quod ille, qui confitebatur dicto domino Thomæ, erat contractus, nec poterat sine duobus baculis ire.

§ VII.

AUCTORE C. S.

§ VII. Sancti curæ et virtutes episcopales : justa severitas in delinquentes pervicaces : observantia sacrorum canonum : jura ecclesiæ Herefordiensis adversus comitem Glocestriæ vindicata.

Factus episcopus gregem suum diligenter curat.

Quas hactenus memoravi S. Thomæ *nostri virtutes, ad varios vitæ illius status pertinent; nunc ad eas progredior, quæ magis propriæ episcoporum sunt. Richardus in Compendio num.* 21 *fere tantum generaliter declaravit, ipsum omnes sancti episcopi partes diligenter explevisse, ac deinde pluribus exposuit, quæ idem ille pro juribus ecclesiæ suæ defendendis restituendisque fortiter æque ac feliciter gessit. Quapropter pauca quædam ab aliis testibus paulo explicatius tradita præmittam, priusquam ad contentiosa illa veniamus. Robertus de Gloucestria, juratus testis* interrogatus, qualiter in episcopatu rexerit seipsum et ecclesiam atque plebem sibi commissam, respondit, quod valde bene.... Et dixit, quod viderat ipsum bene regentem seipsum in exercitatione virtutum, domum et familiam suam, et quod bene defenderat jura ecclesiæ suæ; visitabat diœcesim, et visitando celebrabat cum maximis fletibus, et prædicabat ferventer et devote, et audiebat confessiones, et alia episcopali officio incumbentia debite peragebat.

diœcesim visitat, concionatur, confessiones audit, Sacramentum confirmationis

120 *Pari modo ad eamdem quæstionem respondit Wilhelmus Cantilupus, et responsi sui rationem reddidit,* se vidisse, quod ipse audiebat et dicebat Matutinum et Missam et alias Horas cum nota *(id est, cum cantu)* et frequenter ipse celebrabat, et multum plorabat in Missa, et prolixas Missas dicebat, et multoties prædicabat et confessiones audiebat subditorum suorum. Et hoc dixit, se vidisse et audivisse, priusquam dictus dominus Thomas esset episcopus, et post, in diversis locis; et specialiter apud Bosebury, ubi est ecclesia pertinens ad mensam episcopi Herefordiensis, et apud Suyterfeld, Doderhult, Hampton et Kemeseye, in quibus locis dictus dominus Thomas erat beneficiatus, priusquam esset episcopus. *Singulare est, quo de ejusdem ad conferendum Sacramentum Confirmationis promptitudine ibidem etiam asseruit, sic inquiens :* Quando equitabat, portabat semper stolam ad collum suum subtus capam vel Rodeundellum suum *(alias* Rodundellus et Rotundellus *dicitur, estque chlamydis species)* et erat circumcinctus dicta stola ad modum crucis ex parte interiori, et portabat dictam stolam, ut esset paratus ad chrismandum pueros occurrentes eidem, quorum confirmatio petebatur.

parvulis confert, delinquentes etiam nobiles corripit, castigatque;

121 *Præmiserat quoque ista :* Quando equitabat per diœcesim suam, et veniebat aliquis pauper homo vel aliqua paupercula mulier cum aliquo parvulo, quem petebat confirmari, descendebat de equo, et confirmabat dictum parvulum, et valde curialiter et humiliter loquebatur eidem. *Ex paucis hisce cuique facile erit conjectare, quanta cum sollicitudine pastorali gregem sibi commissum curaverit. Non minus explebat alteram sui muneris partem, quæ in correptione delinquentium et castigatione pervicacium consistit.* Corrigebat *(inquit Robertus de Cloucestria)* et arguebat subditos suos, tam majores, quam mediocres, quam minores. Et requisitus *(Robertus)* ut specificaret casus, si quos sciebat, narravit, eum excommunicasse propter vitium incontinentiæ et aliqua alia, illata sibi et suis, dum visitaret diœcesim suam, dominum Reginaldum, filium Petri, militem et baronem diœcesis Herefordiensis; et tamdiu eum tenuit excommunicatum, quo usque debitam correctionem subiit, ad præcepta ipsius domini Thomæ redeundo. *Adi etiam Compendium Vitæ num.* 25.

mœchum excommunicat pervicacemque curat carceri includi.

122 *Justam severitatem illius expertus quoque est quidam alter laicus Herefordiensis, qui cum pellicem substituisset uxori suæ, monentique sancto Episcopo minime obtemperaret, ab eodem anathematis vinculo constrictus, ac deinde, cum vel sic in sua pervicacia præstaret, eodem curante, in regium carcerem conjectus fuit. Testem habemus Richardum de Kymberlè, de quo in processu legitur :* Dixit, quod, cum quidam burgensis de civitate Herefordiensi, de cujus nomine dixit se non recordari, uxore propria relicta, adhæreret cuidam alteri mulieri, et admonitus ac correptus, a dicto domino Thoma excommunicatus fuisset, et per quadraginta dies excommunicationem sustinuisset animo indurato, prædictus dominus Thomas, elapsis quadraginta diebus, fecit per curiam regiam capi et incarcerari eumdem. Et prædicta dixit se audivisse prædictus testis a ministris dicti domini Thomæ.

Potentem baronem propter vetus delictum ad publicam pœnitentiam adigit.

123 *Sub eodem sancto Præsule baro Rogerius de Clifford facinus, quod in Petrum de Aquablanca, secundum ipsiusmet Thomæ in Herefordiensi sede decessorem, commiserat, multisque annis tulerat impune, coactus tandem fuit publica pœnitentia eluere. Factum affirmavit Joannes de Leoministre, in processu testis quinquagesimus quartus, cujus hac de re testimonium totidem verbis transcribo.* Narravit, quod, cum nobilis et potens vir, dominus Rogerius de Clifford, baro convicinus diœcesis Herefordiensis, cepisset causa quæstus et extorsionis tempore generalis guerræ *, quæ erat in Anglia, dominum Petrum de Aquablanca, quondam episcopum Herefordiensem; et idem baro ex causa reconciliationis venisset ad dictum dominum Thomam, non potuit obtinere cum dicto domino Thoma, licet offerret centum libras sterlingarum, quin ageret publicam pœnitentiam in conspectu totius populi in ecclesia Herefordiensi. Et ivit in tunica sine capucio, nudis pedibus, cum processione per totam ecclesiam Herefordiensem et per claustrum ecclesiæ; et dictus dominus Thomas sequebatur eum cum virga in manu, quo usque fuit ad majus altare, fugando eumdem. Et hoc dixit se prædictus testis vidisse semel, et interfuisse prædictis : de dictis autem centum libris dixit se audivisse per relatum communem.

* i. e. belli

124 *Petri captivitatem Nicolaus Trivettus in Chronico ad annum Christi* 1263, *id est, annis circiter duodecim ante S. Thomæ episcopatum memorat, ejusdem causam ac modum exponit his verbis :* Edwardus filius regis Angliæ *(Henrici III)* cum exercitum copiosum contra principem

AUCTORE C. S.

cipem Walliæ collegisset, et ille ad nemorosa et palustria fugiens, copiam pugnæ non faceret, a patre in Angliam revocatur. Symon Leicestriæ comes, capitaneus baronum contra regem insurgentium factus, prædari cœperat bona regi adhærentium, et præcipue eorum, qui reginæ attinentes per eam introducti fuerant in Angliam, quos Alienigenas appellabant. Quidam etiam de parte baronum Herefordensem episcopum Petrum, natione Burgundum, in ecclesia cathedrali captum duxerunt ad castrum de Herdesleya, thesaurum ejus pariter dividentes. *Ceterum Franciscus Godwinus in Commentario de Præsulibus Angliæ eumdem episcopum vernacule cognominavit* de Egueblank, *mortuumque ait anno* 1268, *succedente eidem Joanne Breton, proximo* S. Thomæ *decessore.*

aliaque justæ severitatis exempla statuit.

125 *Alterum ejusdem baronis contra immunitatem ecclesiasticam delictum pœnamque Robertus de Gloucestria commemoravit, de justitia Sancti testari jussus. Nam in confirmationem dictorum suorum* adjecit *(uti in processu legitur)* quod, cum dominus Rogerius de Clifford, miles et boro diœcesis Herefordiensis, propter detentio-
B nem cujusdam clerici in castro de Erdesleye dicti baronis incarcerati, fuisset excommunicatus ab ipso teste, tunc officiali dicti domini Thomæ existente, et clerico relaxato, petiisset absolvi a dicto domino Thoma, quamquam esset magnus et potens, noluit eum absolvere; sed remisit eum absolvendum ad officialem prædictum : *nempe ut baro ille magis se humiliaret, ab eoque veniam peteret, in quem forsitan ob latam excommunicationis sententiam impotentius fuerat animatus. De eodem argumento correptionis justæque severitatis sancti Præsulis meminit Joannes Butè, qui cum ejusdem justitiam vindicativam coram commissariis assereret,* reddidit causam, quia, *ut inquit,* viderat multos publice pœnitentes coram dicto domino Thoma in camisia, quibus propter favorem vel preces noluerat remittere, ne læderetur justitia, pœnitentiam supra dictam. *Alia ejusmodi exempla producemus inferius, ubi agendum est de invicta Sancti in ecclesiæ suæ juribus adversus quoslibet vindicandis fortitudine animi.*

monachumque se objectis purgare renuentem e diœcesi sua pellit.

126 *Hactenus de personis laïcis a sancto Præsule castigatis ; unum de monacho exemplum protulit Richardus de Kynaberlè, testis duodecimus, quod in processu sic memoratur :* Item dixit, quod,
C cum prædictus dominus Thomas visitaret prioratum monachorum nigrorum apud Leoministre, invenit Fratrem Guillelmum de Wynton, monachum dicti loci, graviter esse diffamatum de inhonesta conversatione cum quadam moniali de Lingebrok; et cum nollet se purgare cum dicto domino Thoma, fecit eum amoveri a dicto loco, in quo erat subdecanus, et ipsum transferri apud Radingiam diœcesis Sarisburiensis. *De Leominstrensi prioratu pluribus agunt Rogerius Dodsworth et Guilielmus Dugdale tom. 1 Monastici Anglicani pag. 420 et sequenti, ubi dicitur fuisse cella cœnobii Readingensis Ordinis S. Benedicti, in agro Herefordiensi sita. Hoc titulo* S. Thomas *jus eam visitandi, quod monachi decessoribus ejus negaverant, velut sibi debitum multo cum labore tandem obtinuerat, uti in Compendio num. 24 narratur; eaque de causa hic plura non addens, tantummodo observo, monachum illum, sive jure sive injuria accusatum, seque apud sanctum Episcopum purgare renuentem, ab eodem e diœcesi sua ad Readingense monasterium, cui Leoministrensis prioratus suberat, amandatum fuisse, ut abbati suo suæ conversationis rationes redderet.* D

Clericos plura beneficia contra sacros canones

127 *Irrepserat etiam in Herefordiensem, uti et in alias Angliæ diœceses abusus ille, ex quo contra sacrorum canonum decreta clerici sine Apostolicæ Sedis dispensatione plura ecclesiastica beneficia obtinebant. Ut hunc tolleret, monuit illos, ut vel altera dimitterent, vel dispensationem a summo Pontifice obtentam exhiberent, aut certe peterent : recusantes vero ipse sua usus potestate mulctavit. Testem habemus sæpe nominatum doctorem Decretorum et cancellarium Herefordiensem, magistrum Robertum de Gloucestria, cujus asserta de more subjungo.* Item dixit, occurrere memoriæ, exemplificando de correctione prædicta, quod, cum supradictus Herveus *(videlicet Herveus de Borhuam, decanus ecclesiæ Londinensis et præcentor Herefordiensis, qui ad episcopatum aspiraverat, quando* S. Thomas *electus fuit)* absque dispensatione teneret præcentoriam ecclesiæ Herefordiensis, quæ reputabatur ibidem dignitas, cum decanatu ecclesiæ Londinensis, dictus dominus Thomas zelo justitiæ privavit eum præcentoria prædicta. E

sine dispensatione possidentes, eorumdem parte privat.

128 Item specificavit, quod, cum magister Richardus de Gravesende, archidiaconus Northamptonensis in ecclesia Lincolniensi, obtineret absque dispensatione parochialem ecclesiam de Ros diœcesis Herefordiensis, dictus dominus Thomas privavit eum eadem ecclesia. Item specificavit, quod, cum magister Jacobus de Vitri, archidiaconus quondam Salopshire * in ecclesia Herefordiensi, obtineret una cum dicto archidiaconatu medietatem ecclesiæ de Ledebury, quæ ecclesia consuevit inter duos canonicos dividi, et dictus magister Jacobus absentasset se a diœcesi Herefordiensi, et requisitus et monitus residere nollet, nec dispensationem super residentia et super pluralitate curatorum beneficiorum, quæ obtinebat cum dicto archidiaconatu, exhibere, privavit eum dicto archidiaconatu et portione, quam obtinebat in ecclesia de Ledebury supradicta.

* *i. e.* Salopiæ

abhorret vel ab umbra simoniæ.

129 *Dubitari quoque nequit, quin sanctus Præsul, quem ante aditum episcopatum maxime sollicitum fuisse,* § IV *vidimus, ut in ecclesiis, quas ex dispensatione Apostolica multas obtinebat, idoneos ministros collocaret, dubitari, inquam, nequit, quia deinde factus episcopus non* F *minori cura amplissimæ suæ diœcesi Herefordiensi de iisdem prospexerit, et in beneficiis ecclesiastici conferendis caute integreque processerit. Sane quam alienus fuerit a simonia et respectu personarum, discimus ex ejusdem Roberti testimonio, ex quo abunde liquet, illum vel a sola umbra simoniæ abhorruisse. Testimonium illius tale est.* Narravit item *(Robertus de Gloucestria)* quod, cum semel dictus dominus Thomas negasset ad supplicem instantiam domini Rogerii de Mortuomari, magni baronis suæ diœcesis, cuidam clerico de quodam satis modico beneficio ecclesiastico providere; et ipse testis et alii ejusdem domini Thomæ socii dicerent prædicto domino Thomæ, quod decuisset eum prædicto baroni complacuisse de beneficio supradicto; respondit, se negasse, quia pro precibus, quas porrigebat dictus baro, putabat eum munera recepisse.

Læsa ecclesiæ suæ jura postliminium exa men

130 *Alterum in diœcesi sua malum sanctus Antistes deprehendit, tollereque aggressus strenue est ; nimirum possessiones juraque ecclesiæ suæ a potentioribus vi et auctoritate inique occupata :*

utut

A *utut enim pacis erat amans, procul tamen aberat, ut importuno pacis desiderio, seu verius socordia ignaviaque episcopatus sui jura minui pateretur, aut ante læsa non curaret restitui. Imo vero quotiescumque æquitas sic exigebat, nec aliter poterat obtineri, nulla habita ratione de partis adversæ potentia ac ferocitate, intentabat lites, nullisque laboribus, nullis sumptibus parcebat, donec causam evicisset. Verumtamen ne quis suspicetur, eum in ejusmodi litibus sequendis æquo levius processisse, juverit aliquot testium dicta hac super re præmisisse. Frater Nicolaus de Wichio, testis sexagesimus secundus,* requisitus, si idem dominus Thomas fuerat naturaliter discretus et prudens, respondit, quod fuerat prudens in his, quæ pertinebant ad mundum, et prudentior in his, quæ pertinebant ad Deum. Et reddidit causam dicti sui; quia habebat secum bonos et prudentes consiliarios, cum quorum consilio agebat illa, quæ pertinebant ad mundum, et ipse vacabat in his, quæ pertinent ad Deum; et onerabat dictos consiliarios, et conscientias eorumdem, quando a vero et recto deviarent.

adversus quoscumque vindicat.

131 *Clarius loquitur Wilhelmus Cantilupus, quo teste, ille,* priusquam inciperet aliquam litem, ha- B bebat consilium, an haberet jus, priusquam moveret litem; *additque idem Wilhelmus,* hoc... se vidisse Londini, quando movit litem contra comitem Gloucestriæ. *Prudentiam ejus in rebus agendis similiter laudavit Robertus de Gloucestria;* quod consilio maturo et deliberato et communicato sibi assistentibus agebat negotia; et quod non erat fantasticus nec capitosus; quod ratione dictæ discretionis et prudentiæ fuerat assumptus ad consilium domini Henrici regis Angliæ, et fuit ejus cancellarius, et postmodum fuit consiliarius domini Edwardi regis, filii dicti domini Henrici regis. *Mitto plura, quia ex supra allegatis erat* S. Thomas *eminentioris in utroque jure scientiæ, probatiorisque prudentiæ, justitiæ ac sanctitatis vir, quam ut in illum suspicio cadere possit, quod litigiosa negotia præter æquum ac decorum leviter aggrederetur.*

Venationem ecclesiæ Herefordiensis a patre iniquè usurpatam

132 *In Compendii edendi num. 16 et duobus sequentibus primo loco exponitur lis, quam ille Gualberto alias Gilberto de Clare, Glocestriæ comiti, movit, et evicit, quamque hic explanari oportet, quia de eadem plura exponenda sunt, quam* C *pro more nostro capiant annotata ad Vitas. An hæc prima fuerit omnium, quas in episcopatu suscepit, equidem nequeo affirmare; sed ejusdem initium certe ad priores illius sedis annos referendum videtur, finisque circa annum* 1280; *cum testis mox producendus illam* quatuor vel quinque annis *cucurrisse dicat, et ab ejusdem (quantum mihi quidem apparet) fine usque ad annum* 1307, *quo testabatur, numeret annos* viginti octo. *Causa litigandi hæc fuit. Erat in comitatu Herefordiensi versus colles seu montes Malvernicos, qui ejusdem comitatus plagam Orientalem a Wigorniensi ibi separant, oppidum* Lydbury *vel* Ledbury, *ad ecclesiam Herefordiensem pertinens, simul cum jure in proximo nemore Malvernico venandi. Huic possessioni ecclesiasticæ adjacebant prædia Gilberti Clare Glocestriæ comitis, cujus pater jam inde a temporibus duorum triumve S. Thomæ decessorum vi et auctoritate sua jus illud sibi inique vindicaverat, episcopis ob viri potentiam non ausis illum jure aggredi. Insistebat Gilbertus patris sui vestigiis, et si quos ibi deprehenderet episcopi Herefordiensis venatores, abducebat captivos, et quod volebat, pretium pro eorumdem libertate exigebat.*

AUCTORE C. S.

injuste detinebat comes Glocestriæ, vir potens ac ferox;

133 *Et vero erat Gilbertus ille Glocestriæ comes vir summæ potentiæ parisque audaciæ, atque ipsis quoque Angliæ regibus Henrico III, ejusque filio Eduardo, quos aliquando captivos habuit, magnopere metuendus, adeo ut laudatus Eduardus rex filiam suam Joannam ipsi postea dederit in uxorem, ut hoc affinitatis vinculo eumdem sibi arctius devinciret. Cum tanto igitur talique viro sanctus Præsul de illata ecclesiæ suæ injuria expostulavit, et satisfacere renuentum in jus ad tribunal regium vocavit. Et comes quidem illum tum minis tum oblata ingenti pecuniæ summa a cœptis revocare conatus est, sed frustra. De intentatis ab eo minis diserte meminit Robertus de Gloucestria; idque minime mirandum in viro, qui, eodem Roberto teste, erat* potentior regni Angliæ post regem, et homo crudelis et austerus. *De oblata per eumdem pecunia in testimonio Joannis Butè legitur :* Dictus comes obtulerat magnam pecuniam dicto domino Thomæ, ut desisteret a prædicta lite; et dictus dominus Thomas respondit, quod pro nullo auro dimitteret prosequi jura ecclesiæ suæ.

hunc Sanctus nihil veritus in jus vocavit.

134 *Audiamus modo Raderum vel Rudolphum de Henguam, qui inter testes primo loco ponitur, deciturque fuisse* regis Angliæ in suo banco justi- E ciarius, in Londinensi et Herefordiensi ecclesiis canonicus, jurisperitus famosus, annorum septuaginta vel circiter, *quique ab Eduardo rege ipsemet deputatus fuit, ut hanc litem decideret. Itaque is* dixit etiam, quod dominus Gilbertus de Clare, comes Gloucestriæ, quondam usurpabat jura ecclesiæ Herefordiensis in nemoribus ecclesiæ apud Maliverniam circa venationes et alia; et prædecessores dicti domini Thomæ quasi nihil fecerant super prosecutione jurium suorum contra dictum comitem. Prædictus autem dominus Thomas, cum esset assumptus in episcopum Herefordiensem, videns, in hoc jura, sibi et ecclesiæ Herefordiensi competentia deperire, habuit propter hoc magnam contentionem et litem cum dicto domino Gloucestrensi, qui erat tunc major comes et potentior et ditior Angliæ. Et dictus testis fuit a prædicto domino rege deputatus justiciarius, et diffinitor dictæ causæ et contentionis.

et non obstante ejusdem potentia, litem evicit.

135 Et finaliter, justitia exigente, cum litigassent quatuor vel quinque annis, dictus dominus Thomas propter ejus virilem et audacem F prosecutionem, et quod non formidabat dictum comitem, habuit pro se sententiam et judicium, per ipsum testem datum; et recuperavit jura ecclesiæ suæ. Et dixit interrogatus *(testis Robertus)* viginti octo annos jam esse elapsos, quod intervenerunt prædicta. Adjecit insuper, quod non credebat, in regno Angliæ fuisse tunc aliquem archiepiscopum vel episcopum, comitem vel baronem, licet essent multi potentiores dicto domino Thoma, qui fuisset tunc ausus aggredi prædictam litem, et sic eam prosequi contra comitem supradictum, quem comitem dictus dominus rex etiam verebatur et dubitabat *(sive* formidabat;) quia, quicquid dictus comes assumebat contra dictum regem vel alios, obtinebat; et viceral et ceperat dictum regem *(Eduardum I)* et ejus patrem *(Henricum III)* in bello Lewensi *(a rebellibus baronibus gesto).* Et postmodum convertit se ad dictum regem, et in alio prælio facto apud Eveshuam vicit dominum Symonem de Monteforti *(Licestriæ comitem, et rebellium baronum tunc ducem)* et complices suos et eos tradidit morti; et liberavit

AUCTORE C. S.

vit dictum regem, qui nunc est *(Eduardum)* et ejus patrem a carceribus prædictorum : unde dictus dominus rex dedit filiam suam prædicto comiti in uxorem, et dixit publice, quod eam sibi dabat, ut haberet pacem in regno suo.

Ejusdem facti narratio ex altero teste omissa.

136 *De intestino illo Anglorum bello, quod ad propositum nostrum non attinet, consuli possunt Rerum Anglicarum scriptores ; mihi hic annotasse satis erit, memoratam Henrici III regis liberorumque captivitatem et liberationem contigisse ante episcopatum* S. Thomæ ; *unde colligere licet, quam formidabilem adversarium ille aggressus sit, suoque constantia ac fortitudine animi in regio tribunali superaverit. Eadem alii quoque in processu asseruerunt, quorum testimoniis, ne lectori tædio sim, supersedeo, præter aliqua adjuncta, quæ ab aliis prætenta Hugo le Barber testata reliquit. In primis de injuriis a comite illatis hæc ait :* Violenter et manu armata capiebat et capi faciebat gentes dicti domini Thomæ, in dictis nemoribus venantes, et eas redimere ad voluntatem suam. Et idem fecerat pater dicti comitis temporibus trium prædecessorum domini Thomæ prædicti,
B sicut communiter referebatur et reputabatur, et adhuc reputatur notorium in partibus illis.... Nam dicti comites erant ita alti et potentes, quod alii de regno Angliæ non audebant resistere eis.

Sui aliquot adjuncta.

137 Dixit autem idem testis, se fuisse præsentem in castro dicti episcopi Ledebury, conjuncto dicto nemori, quadam vice, in qua dictus comes Gilbertus cum gentibus suis armatis venit ad dictum nemus, et dictus dominus comes dixit eidem domino Thomæ multa verba imperiosa et superba, et minatus fuit ei, et vocavit eum Clergiaster *(quasi diceret contemptibilis clerice)* et dixit, quod ipse castigaret eum, sicut castigaverat alios clergiastros, quia nullus clergiaster auferret sibi illud, quod ipse et ejus prædecessores tenuerant et possederant per longa tempora pacifice et quiete. Et prædictus dominus Thomas respondit prædicto comiti, quod propter ejus minas non omitteret prosequi jura suæ ecclesiæ Herefordiensis. Et justiciarii regis erant ibi tunc præsentes, et coram eis fiebant minæ prædictæ. Cum autem comes tunc fecisset præsentari quasdam litteras
C regias *(forte confictas)* dictis justiciariis regis, qui convocaverant coram se multitudinem gentium illius provinciæ ad sciendum, quis erat potior jure quoad dicta contentiosa, et ut secundum recordum *(id est, sententiam et probationem)* in testimonium vocatorum deciderent dictam litem et contentionem; in quibus quidem litteris regis mandabatur dictis justiciariis, quod supersederent et differrent terminare prædicta.

in priori relatione omissa,

138 Hoc audito, idem dominus Thomas rediens ad quemdam locum satis propinquum in dicto nemore, in quo erat clerus suus, induit se pontificalibus, assumens mitram et crossam *(sive pedum pastorale)* et alia apparamenta episcopalia, et fecit etiam parari et indui capis et vestimentis sacerdotalibus et clericalibus clerum suum; et præcedens dictum clerum suum cum candelis accensis in manibus venit ad locum, in quo sedebant dicti justiciarii et comes cum gentibus suis; et ibidem candelis extinctis, cum dicto clero, habente similiter candelas accensas in manibus, et postmodum eas extinguente, excommunicavit et anathematizavit publice et solenniter omnes et singulos, qui prædicta die D
impedirent et turbarent in dictis nemoribus jus suum et dictæ ecclesiæ Herefordiensis : et dicta sententia fuit generalis, et non fuit in ea nominatus dictus comes, nec aliquis alius specialiter.... Lata autem dicta sententia, prædictus comes statim ascendit palefredum *(equum)* suum, et recessit immediate cum gentibus suis. Et gentes patriæ, quæ convenerant pro dicto judicio faciendo, reddiderunt ibidem secundum morem patriæ testimonium suum et recordum pro jure ecclesiæ Herefordensis; et justiciarii regis prædictum testimonium et recordum sequenti, tulerunt in dicto loco, priusquam inde recederent, et reddiderunt judicium pro dicto domino Thoma et ecclesia Herefordensi.

prætereà memoravit.

139 Et tunc dictus dominus Thomas, qui fecerat multos venatores et canes venaticos congregari, illa die ac tribus sequentibus fecit palam et publice venari in nemore supradicto. Et licet dictus dominus comes fuisset comminatus in prædicto suo recessu, quod, quicumque veniret ad venandum in dicto nemore, inveniret obstaculum et encountre *(hoc est, vim sibi oppositam ; nam Anglis* encounter *Latine est* certamen, conflictus E
etc.) et gentes armatas secum haberet, nullum tamen tunc, nec etiam postmodum opposuit impedimentum in prædictis dicto domino Thomæ vel successoribus ejusdem *(lege* successori, *quia proximus Sancti successor Richardus Suinfeld etiam vivebat, quando ista Hugo testatus est.)* Et dixit, quod ista fuerunt publice et notorie facta, et sunt publica et notoria in partibus illis,... et quod in prædicta die dictus dominus Thomas habuit secum multos barones et nobiles de parentela sua; et nominavit dominos Galfridum de Lucy, Joannem Tregoz, Nicolaum de Zegrane, Fulconem de Lucy et alios. *Huc usque Hugo le Barber; pauca, quæ post decisam litem prætereo contigerunt, leguntur in Compendio num.* 17 *et* 18, *ubi illa ex aliis testibus confirmabo. Pro cognomento* de Lucy *forte legendum est* de Lacy, *cujus nominis familiam, uti etiam* Tregoz *et* Segrave *inter illustriores Angliæ numerat Camdenus.*

F

§ VIII. Aliæ ejusdem lites gestaque pro possessionibus et juribus ecclesiæ Herefordiensis : initia dissensionis cum Joanne Peckhamo archiepiscopo Cantuariensi : secessus in Normanniam.

Alteram ecclesiæ suæ litem evincit adversus baronem Corbet.

In *sæpe dicto Compendio sequitur brevis narratio de altera lite, quam Sanctus pro ecclesia sua obtinuit adversus baronem Petrum Corbet, qui* magna pascua, *ut ibidem ait Richardus,* quinque vel septem milliarium in loco vocato Longa Memida *usurpaverat tempore decessorum illius antistitum Herefordiensium. De eadem lite*

A *lite meminerunt et alii testes, e quibus Robertus de Glocestria dixit :* Cum dominus Petrus Corbet miles et baro, et ejus pater, scilicet dominus Thomas Corbet, occupassent temporibus prædecessorum dicti domini Thomæ circa quadringentas acras terræ prope forestam *(id est, nemus)* dicti domini Petri et castrum dicti domini episcopi de Ledebury . . . et prædecessores dicti domini Thomæ non potuissent recuperare jura sua contra eum propter potentiam suam, dictus dominus Thomas, mota lite, obtinuit contra eum ; et in iis, dixit, se prædictus testis interfuisse. Acra *apud Spelmannum in Glossario dicitur derivata a voce Saxonica, esseque Anglis* mensurata terræ portio, olim incerta, sed nunc statuto anni XXXI Edoardi I *(id est, diu post* S Thomæ *obitum, sed ante inchoatum processum canonizationis ejusdem)* bis octogies perticam continens. *De oppido vel castro* Ledebury *vide dicta superius.*

141 *Eamdem controversiam Hugo le Barber sic exposuit :* Dominus Petrus Corbet baro, dominus quondam terræ de Caus, usurpaverat jura ecclesiæ Herefordensis, in quibusdam terris et pascuis B pertinentia castri * dicti episcopi et cujusdam villæ, vocatæ Ledebury ; et quando dictus baro vel ejus gentes inveniebant animalia dicti Episcopi vel subditorum suorum * in dictis terris et pascuis, capiebant ea et sibi retinebant, nisi pro redemptione cujuslibet animalis decem formæ sterlingorum *(argenteæ monetæ genus erat)* solverentur eisdem ; et hoc fecerant temporibus duorum prædecessorum immediatorum ipsius domini Thomæ et suo. Contra quem baronem post multos tractatus concordiæ, cum convenire non possent, movit dominus Thomas litem in curia regia, et judicialiter obtinuit contra eum. *Eadem lite pendente, ac verisimiliter in favorem Sancti jam tum vergente contigit, quod ex Joannis Bute testimonio supra retuli, prædictum scilicet baronem indignabundum hæc ei verba ingessisse :* Aut tu es plenus diabolo, aut tu es nimis secretarius cum Deo ; *illumque nihil his commotum modeste reposuisse,* quod non utebatur ulla arte diaboli, sed quod in spe divini adjutorii prosequebatur jura ecclesiæ suæ.

a quo illa magnis damnis afflicta fuerat.

* ad castrum

* v. illius

142 *Tertium duobus præcedentibus etiam magis formidabilem adversarium aggressus invicti animi Præsul est, Lewelinum, aliis Leolinum dictum, ultimum e Britannico genere principem Walliæ,* C *qui tres ecclesiæ Herefordiensis villas prope Montem Gomerii, Walliæ oppidum comitatusque Montgomeriensis caput, sitas, jam a temporibus decessorum ejusdem Sancti inique occupatas detinebat. In apographo nostro testimonii Joannis de Kemeseya hæ villæ vocantur* Astone, Chestrok *et* Multon, *e quibus in Tabula topographica comitatus Salopiæ apud Camdenum eo loci inveni* Aston, *non duas alias, nisi forte nomen* Multon *deinde mutatum fuerit in* Mathlinton, *haud procul ab Aston in eodem comitatu situm, et* Chestrok *pariter transierit in* Churchstroke, *vicum in limite comitatus Montisgomeriensis positum. Est quoque ibidem in Salopia quatuor aut quinque milliaribus Anglicis ab oppido Montis Gomerii oppidulum* Bishops-Castle, *quod Camdenus sic dictum ait,* quia ad episcopos Herefordenses spectavit, quorum diœcesis in hac provincia late patet. *Ad hoc ergo oppidum castrumve tres prædictæ villæ in contigua Wallia sitæ fortasse pertinuerunt. Non poterat Sanctus eas ordinaria juris via indicta in regiis tribunalibus lite repetere a principe potenti, cui etiam grave erat principatum suum velut feudum regis Angliæ agnoscere, quique ne id faceret, adversus Eduardum regem postea bellans cæsus est. Ad arma ergo ecclesiastica* Thomas *se convertit, curavitque, ut ille a Cantuariensi archiepiscopo excommunicaretur, atque ipse etiam eodem gladio suasque solita constantia usus, tandem evicit.*

Lewelinum Walliæ principem, tres villas ecclesiæ inique detinentem,

AUCTORE E. S.

143 *Hisce prænotatis, duorum testium asserta, nonnihil discrepantia in adjunctis, audiamus. Hugonis le Barber, qui rem latius, quam Richardus in Compendio num. 19, exposuit, testimonium tale est.* Item specificavit, quod ecclesia Herefordiensis habet tres villas in Wallia, de quarum nominibus, quia nomina Walliæ a nominibus Angliæ sunt multum extranea, dixit se non recordari ; et dictæ tres villæ tantum valent episcopo in redditibus, quantum tertia pars episcopatus Herefordensis, sicut audiverat dici a Roberto de Wodeford, tunc constabulario *(id est, præfecto seu œconomo)* dicti Episcopi in castro suo vocato Ledebury et in districtu suo. Temporibus autem prædecessorum dicti domini Thomæ et suis Wallenses *(sive Walliæ incolæ dicti principis Lewelini subditi)* occupaverant, et tenu- E erunt per violentiam occupatas dictas tres villas, et subtrahebant dicto Episcopo Herefordensi jura sua, et de dictis tribus villis faciebant guerram et damnificabant alias gentes et loca dicti episcopi et circumvicinorum.

ejusdemque subditos eidem ecclesiæ infestos

144 Cum autem quadam vice circa mille ex dictis Wallensibus cepissent quamdam magnam prædam in terra dicti Episcopi in partibus de Ledebury, ipse testis cum aliis gentibus armorum, existentibus in illis partibus pro dicto domino Thoma, et cum circumvicinis, recesserunt et abstulerunt et recuperaverunt dictam prædam manu armata. Et cum hoc notificassent dicto domino Thomæ, declinavit cum clero suo ad prædicta loca, et in quodam castro ecclesiæ Herefordensis, ab antiquo diruto a prædictis Wallensibus, propinquo dictis tribus villis, solemniter excommunicavit et anathematizavit dictos Wallenses, multis candelis accensis in fossatum dicti castri projectis ; et exinde recessit. Cum autem dicti Wallenses in multitudine congregati, ad denuo invadendam terram dicti Episcopi, facerent inde transitum, et invenirent dictas candelas in multitudine projectas in fos- F satum, exinde stupefacti, territi et turbati retrocesserunt, licet essent bene duo millia.

publice excommunicat

145 Postmodum infra paucos dies majores dictarum trium villarum significaverunt ipsi testi et aliis, qui erant pro dicto domino Thoma * de Ledebury, quod ipsi volebant concordare et pacificare cum eis, dum tum juvarent eos contra alios Wallenses, qui volebant derobare * dictas tres villas, et dummodo receptarent eos et eorum familias et animalia et res in castro prædicto : et ita factum extitit. Et dictus dominus Thomas recuperavit jura sua et ecclesiæ Herefordensis prædictæ, et adhibet et tenet episcopus dictas tres villas pacifice et quiete. Et prædicta dixit esse et fuisse publica, notoria et manifesta in partibus illis. *Nunc etiam accipe relationem Joannis de Kemeseya, canonici Herefordiensis, quam ex eodem processu transcripsi.* Item specificavit de lite, quam habuerat cum Lewellino principe Walliæ pro tribus villis, scilicet Astone, Chestrok et Multon, quas nitebatur auferre ecclesiæ Herefordensi ; et eum fecit excommunicari per Fratrem Robertum, tunc archiepiscopum Cantuariensem,

atque ita a suo dictas villas recipit

* *adde* in castro

* i. e. prædari

AUCTORE C. S.

Cantuariensem, et idem dominus Thomas ex commissione dicti archiepiscopi denuntiavit eum excommunicatum, candelis accensis et extinctis in pascuis prope villas prædictas, præsente teste prædicto. Et prædicta dixit fuisse tempore æstivo, quadam die Dominica, sed non recordatur de anno, nec de mense, quibus habuit præsentem litem.

Pauca de hisce observantur : Lewelinus tandem cedit, Sancti constantia fractus.

146 *Ex hac varia narratione duorum testium utcumque dubitari potest, eademne, an gemina excommunicatio a sancto Præsule diverso tempore in Lewelinum lata indicetur. Mihi tamen verisimilius est, eamdem utrobique designari, et Joannem de Kenesеya unice meminisse de excommunicato Lewelino, quia hic ceterorum princeps erat auctorque facinoris; Hugonem autem le Barber potissimum de Wallensibus, quia illi lata in se excommunicationis sententia conterriti, ipso et Hugone operam suam conferente, pacem cum sancto episcopo suo inierunt. Alterum in utriusque relatione discrimen est, quod Hugo dicat, tres illas villas jam inde a temporibus decessorum* S. Thomæ *a Wallensibus occupatas fuisse ; Joannes vero tantum asserit, Lewelinum nisum fuisse easdem* B S. Thomæ *auferre. Utut sit, eas a Lewelino reipsa occupatas fuisse, expresse etiam docet Richardus in Compendio num.* 19, *ubi ait*, Thomam excommunicasse dominum Lewelinum principem Walliæ, pro eo, quod tres villas ecclesiæ Herefordiensis prope Montem Gomery hostiliter occupatas dimittere et restituere recusabat.

147 *Addendum hic verbulum est de castro* Ledebury, *de quo laudatus Hugo num.* 144 *et sequenti meminit. Supra diximus, castrum sive oppidulum* Lidbury *vel* Ledbury *situm esse in comitatu Herefordiensi prope montes Malvernicos, qui eumdem comitatum ab Ortu ibidem a Vigorniensi separant. Verum cum prædictæ tres villæ in longe diversa plaga positæ sint, videlicet in confiniis comitatuum Salopiæ et Montisgomerii, quorum primus comitatum Herefordiensem a Septemtrione claudit, difficile est ea, quæ idem Hugo gesta tunc ait, ad loca tam diversa situ referre. Cessaret omnis difficultas, si supra dictum castrum, quod, quia ad episcopos Herefordienses olim pertinuit,* Bishops-Castle, *id est* Episcopi-castrum *appellatur, olim etiam* Ledebury *dictum fuisset ; hoc enim in comitatu Salopiæ paucisque milliaribus a civitate* C *Montis-Gomerii, prope quam eædem villæ erant, situm esse ostendi num.* 142. *Porro Lewelinus excommunicationis vinculo innodatus in sua perstitit pervicacia, donec ab eodem Sancto, coram rege Eduardo Missam celebraturo, e sacello regio excludi jussus, illiusque constantia victus satisfactionem spopondit, et absolutus fuit, uti pluribus legitur in Compendio num.* 20.

Litigat cum episcopo Asaphensi :

148 *Quartam* S. Thomæ *litem Richardus in Compendio num* 19 *paucis sic attingit :* Quia episcopus Assavensis *(seu Asaphensis in Flintensi Walliæ comitatu)* in illis partibus usurpaverat jura episcopalia, dictus dominus Thomas movit litem contra eum in curia Romana. *Plura de illa non notavit Richardus, nisi quod Sanctus, eadem pendente, obierit. Æque obscura hic est aliorum testium narratio ; sed de ejusdem eventu Godwinus in Commentario de Præsulibus Angliæ pag.* 658 *in Aniano II Asaphensi episcopo annotavit sequentia :* In alia lite, inter ipsum *(Anianum)* et Thomam de Cantelupo Herefordensem episcopum excitata propter jurisdictionem territorii de Horddor, eadem felicitate non est usus. Thoma Herefordiensi defuncto, Richardo de Swinfeild successore ejus annuente, res per compromissum ad arbitrium delata est D Richardi Landinensis episcopi, qui pro Herefordensi judicavit. Unde regio illa jam inde ab eo tempore Herefordensis diœcesis pars semper est æstimata. *Vidimus supra num.* 101, S. Thomam *jussisse conscribi* formam cujusdam arbitrii seu amicabilis compositionis, inter ipsum et episcopum Assavensem factæ, interveniente domino Edwardo rege Angliæ. *Potuit hic agi de dissensu altero, aut si de eodem agatur, dicenda est amica illa compositio non fuisse perducta ad finem, vel postmodum dissoluta.*

item cum episcopo Menevensi et barone Tregoz.

149 *Rursum aliam contentionem pro ecclesiæ suæ juribus servandis, de qua tacuit Richardus, Sanctus habuisse legitur cum episcopo Menevensi in Penbrochiensi comitatu in Wallia. Robertus de Gloucestria in testimonio, ut verbis processus utar,* specificavit de contentione, quam habuit cum episcopo Menevensi pro consecratione ecclesiæ monasterii de Dore ; et licet contra dictum dominum Thomam essent multi sagittarii, nihilominus consecravit dictam ecclesiam. *Monasterium Dorense, alias* S. Mariæ de Dora *dictum, in Monastico Anglicano tom.* 1, *pag.* 862 *inter cœnobia Ordinis Cisterciensis recensetur, poniturque* in agro, *id est* E *in comitatu*, Herefordiensi. *Sed quocumque titulo Menevensis episcopus jus sibi arrogaverit ecclesiam Dorensem consecrandi, eidem adjunxit se Joannes baro Tregoz*, S. Thomæ *e sorore sua nepos, qui, nescio, quo jure contendebat, sibi in eodem loco competere quædam jura, quæ* regalia *vocant, si probari posset, monasterium ad diœcesim comitatumque Herefordiensem non pertinere.*

quo etiam cum armata manu militum obsistente,

150 *Hac spe abductus juvabat episcopum Menevensem, non verbis solum, sed etiam cum armata militum manu illuc advolans, ut sanctum Avunculum suum ab ejusdem ecclesiæ consecratione arceret. Verum ille his nihil territus, suisque etiam defensoribus stipatus, suo officio ibidem functus est, ac deinde litem coram judicibus evicit. Ita habemus ex Fratre Waltero Kinille, sacræ Theologiæ magistro, qui in processu nominatur testis quadragesimus septimus, diciturque sancto Præsuli familiariter notus fuisse.* Cum dictus dominus Thomas *(inquit ille)* vellet consecrare ecclesiam monasterii de Dore, quod monasterium dicebat esse in diœcesi Herefordiensi, dominus Thomas Beck episcopus Menevensis contendens, F dictum monasterium esse in diœcesi Menevensi, opposuit se, et etiam Tregoz baro, nepos dicti domini de Cantalupo, qui contendebat, se debere habere regalia in loco prædicto, si esset, ut ipse optabat et contendebat, extra diœcesim et comitatum Herefordiensem.

ecclesiam Dorensem consecrat, et causam suam apud judices obtinet.

151 Ad impediendum autem, ne dictus dominus Thomas de Cantalupo consecraret dictam ecclesiam, ut prius ordinaverat, dictus baro, collecta multitudine equitum et peditum, fecit insultum in dictum dominum Thomam de Cantalupo et familiam suam et alios, quos causa securitatis et defensionis secum ducebat. Hoc non obstante, consecravit dictam ecclesiam, et obtinuit finaliter, lite mota, judicialiter contra Menevensem episcopum et baronem prædictos. Et in hoc facto propter dictum insultum dixit prædictus testis, præfatum dominum Thomam fuisse in periculo corporali. *Addo ego, sanctum Antistitem præter solitum sui pectoris invictum robur probasse se prorsus alienum ab eo animi vitio, quod nimis crebro utilitatem ecclesiarum facit cognatorum emolumento posthaberi : nam si huic Herefordiensis episcopatus juri cedere voluisset,*

nepoti

A *nepoti suo baroni Joanni Tregoz insigne beneficium præstitisset.*

In concilio Radingensi opponit se archiepiscopo Cantuariensi

152 *Postremam, eamque gravissimam dissensionem Sanctus habuit cum metropolita suo Joanne Peckham, qui ex Ordine Fratrum Minorum ad archiepiscopatum Cantuariensem a Nicolao III summo Pontifice promotus, Roberto Kilwardby, veteri ejusdem* Thomæ *amico successerat, juraque suæ sedis extendere volebat ultra, quam Sancto aliisque Angliæ episcopis par esse videbatur. Argumento sunt querelæ eorumdem episcoporum, articulis viginti et uno comprehensæ, quas illi ex communi consensu ad eumdem archiepiscopum scripserunt, postulantes, ut super his sibi fieret satis. Hos articulos una cum totidem archiepiscopi responsis edidit David Wilkins tom. II Conciliorum Magnæ Britanniæ et Hiberniæ pag. 75 et sequenti. Sed nullus eorum ausus fuit tam fortiter ei resistere, quam* S. Thomas, *qui gravem ejusdem indignationem propterea incurrit, causamque ecclesiæ suæ apud Apostolicam Sedem primum per litteras ac demum ipsemet coram præsens tutatus est, donec vixit. Prima, quam novi, inter hos simultas orta videtur in concilio Radingensi*
B *in comitatu Bercheriæ, quod Peckhamus, convocatis omnibus suffraganeis suis, celebravit anno primo sedis suæ, Christi vero* 1279 *mense Julio, si accuratæ sunt notæ chronologicæ eidem præfixæ apud laudatum Wilkins pag.* 33.

quædam incongrue decernere volenti;

153 *Eidem synodo cum sancto Præsule suo interfuit Robertus de Gloucestria, isque, ut legitur in processu, cujus verbis utor, a commissariis Apostolicis postmodum* de fide ipsius domini Thomæ requisitus, respondit, quod dominus Thomas fuerat valde Catholicus et fidelis et zelator Catholicæ fidei et ecclesiasticæ unitatis. Et ad roborationem hujus sui dicti adjecit, quod, dum semel propter aliqua onerosa, quæ fiebant a Fratre Joanne de Pechuam, tunc archiepiscopo Cantuariensi, in concilio Radingiæ, inter quæ idem archiepiscopus volebat interpretari constitutiones principales, dictus dominus Thomas in prædicto concilio dixit prædicto archiepiscopo, quod non decebat nec licebat, eum intromittere de prædictis *(id est immiscere se prædictis)* et quod melius faceret, quod intromitteret se de hierarchia sua; quia hoc pertinebat ad Ecclesiam Romanam. *Quidquid hic decernere voluerit laudatus archiepiscopus, vide-*
C *tur hæc prima fuisse hunc inter Sanctumque dissensio.*

alterum propterea Romanæ curiæ delatorem reprehendit

154 *Subjecit deinde Robertus, candideque fassus est, se ea usum occasione Romanam curiam criminatum esse, quod hujusmodi præsules mitteret, ac propterea a* S. Thoma *mox merito reprehensum. Sequitur enim ibidem in ejusdem testimonio :* Post prædicta autem cum dictus testis sedens in mensa * ad latus dicti domini Thomæ in manerio de Rutherfeld Lincolniensis diœcesis, reducens ad memoriam, quæ acta et dicta fuerant in dicto concilio, diceret, quod tot fatui prælati mitterentur ab Ecclesia Romana per universum orbem et Religiosi et alii, quibus providebat dicta Ecclesia Romana de prælationibus; quod dicti prælati tot præsumptuosa et temeraria facerent et statuerent, quod subditi recederent ab obedientia eorumdem, et quod non plus facerent pro Ecclesia Romana, quam pro Soldano. Tunc autem dictus dominus Thomas, quasi motus et accensus, increpavit dictum testem, præcipiens, ne deinceps talia loqueretur; et quod semper primatus Ecclesiæ Romanæ duraret. *Hactenus ille.*

* i. e. ad mensam

155 *Accedentibus deinde novis discordiarum causis, maxime quod Joannes Peckhamus jura, quæ credebat sibi deberi, vehementius urgeret, sanctus Antistes ad Sedem Apostolicam appellavit, atque interim secessit ex Anglia in Normanniam, ut inde per litteras procuratoresque causam suam apud Romanum Pontificem ageret. Secessisse ipsum in hunc finem ex Anglia, discimus ex litteris Peckhami ad suos in curia Romana procuratores datis, quales exhibet Wilkins in supra dicta collectione Conciliorum tom.* II, *pag.* 81, *ubi sic loquitur :* Insinuante nobis magistro de Pontifar archidiacono Exon. *, cognovimus, eum in transmarinis partibus latitantem per procuratores suos in curia contra nos literas Apostolicas super quibusdam indebitis exactionibus et aliis injuriis impetrare; quod postea patuit in effectu. *Locum vero secessus docuit Joannes Butè, in processu testis quinquagesimus nonus, qui tam hunc, quam commorationis tempus, aliaque quædam adjuncta alia occasione indicavit.*

AUCTORE C. S.

Crescente discordia cum eodem archiepiscopo.

* i. e. Exoniensi

Sanctus secedit in Normanniam.

156 *Nam de Sancti nocturnis vigiliis et humi cubationibus agens,* hæc se dixit . . . frequenter vidisse de nocte in Normannia, in loco vocato Funtaynes, in quo dictus dominus Thomas traxit moram per annum cum dimidio, et ipse testis cum E
eo, tunc panetarius et butelarius ipsius, et aliquando vices camerarii ejus gerens. Et prædicta dixit fuisse fere per biennium dicti domini Thomæ ante obitum. *Idem testis infra quoque narravit, puerum aquis submersum, vitæque redditum vel servatum a* vivente dicto domino Thoma per biennium vel circa ante obitum ejus, et moram trahente in abbatia de Lyra in diœcesi Ebroycensi in Normannia; *addiditque, eumdem post præfatum servati pueri beneficium in eadem abbatia per medium annum vel circa permansisse. Erat tam paterna quam materna* S. Thomæ *familia, ut supra dictum est, e Normannia oriunda, ejusdemque mater primis nuptiis juncta fuerat comiti Ebroicensi, quæ ratio simul cum facili trajectu ex Anglia illum inducere potuit, ut Normanniam suo secessui elegerit. Superest hodieque abbatia Lyrensis Ordinis S. Benedicti, in diœcesi Ebroicensi secus fluvium Riselam vel Rillam sita, præeratque tum temporis abbas Robertus II de Gauville; de quibus consuli possunt Galliæ Christianæ continuatores tom.* XI *a col.* 644.
F

ubi puerum submersum

157 *Quod de puero ibidem tunc contigit, in laudati Butè testimonio refertur hoc modo.* Item narravit, quod, vivente dicto domino Thoma. per biennium ante obitum ejus, et moram trahente in abbatia de Lyra in diœcesi Ebroycensi in Normannia, quidam infans circiter trium annorum, qui frequenter consueverat ludere cum aliis infantibus ante portam dictæ abbatiæ, fuit submersus in quadam aqua *(nempe in Risela vel Rilla fluvio)* currente ante portam dictæ abbatiæ, quadam die priusquam dictus dominus Thomas intraret mensam suam *(id est, antequam ad prandium accessisset)* et parentes dicti infantis quærebant eum, et non invenerunt. Et hoc, scilicet quod dicti parentes quærerent et non invenirent dictum infantem, erat publicatum in domo ipsius domini Thomæ, antequam mensam intraret prædictam. Postmodum eo existente in mensa, fuit dictum coram eo, quod dicti parentes invenerant prædictum infantem in dicta aqua submersum et mortuum. Tunc idem dominus Thomas elevans manum, et faciens signum Crucis versus locum, in quo dicebatur prædictus infans esse inventus, dixit : Vivet infans iste, dante Deo.

vitæ restitutus creditur.

158 Accurrens autem dictus testis una cum aliis ad dictum infantem, invenit ipsum mortuum et nullum

uctore C. S.

nullum signum vitæ habentem, et aquæ plenum, et rigidum. Cum autem idem testis fecisset aperiri os dicti infantis cum cultello, et eum teneri, capite deorsum pendente ad terram, et pedibus elevatis sursum, et exivissent aqua et arena, quibus erat repletum corpus dicti infantis ad quantitatem duarum lagenarum vini, dictus infans incepit movere membra sua, et fuit portatus ad ignem et calefactus, et vixit. Tunc autem fuit hoc adscriptum miraculo, quod dictus infans post prædictam submersionem vixerit; sed non adscribebatur miraculo facto meritis dicti domini Thomæ, nec etiam meritis alicujus alterius Sancti, de quo tunc diceretur : nunc vero dixit, se credere, idem testis propter alia miracula facta meritis dicti domini Thomæ, et quia perduxit signum Crucis versus locum, in quo erat inventus dictus infans submersus, et prædixit victurum, existimat, quod dictus infans miraculose post dictam submersionem vixerit meritis dicti domini Thomæ. De mense, die, nomine infantis, et a quibus ortus parentibus, dixit interrogatus, se nescire; adjiciens, quod dictus infans vixit per medium annum vel circa, quo ex tunc fuit moratus dictus dominus Thomas in abbatia
B prædicta; nescit tamen, quid ex tunc acciderit de infante prædicto, qui erat filius cujusdam tabernarii, commorantis prope abbatiam prædictam. *Huc usque Joannes Butè, qui ob allegatas rationes vitam eidem infanti servatam aut redditam meritis* S. Thomæ *non temere adscripsit.*

§ IX. Causæ discordiarum inter Joannem Peckhamum archiepiscopum Cantuariensem et suffraganeos suos : gesta officialis ejusdem contra S. Thomam, propter quæ videtur contigisse hujus supra dicta in Normannia commoratio.

C

Joannes Peckhamus archiepiscopus Cantuariensis.

Si verum sit, quod præcedenti § ex testimonio Joannis Butè affirmatum vidimus, S. Thomam *biennio circiter in Normannia commoratum esse, oportet, cum gravibus rationibus ad id adactum fuisse, quia alias parum verisimile est, tam sollicitum Pastorem a grege suo tamdiu abfuisse. In Angliam jam redierat uno anno ante mortem suam, id est, anno* 1281, *in cujus festo Pentecostes ipsum Calevæ, nunc vulgo Wallingford in comitatu Bercheriæ coram comite Cornubiæ Missam solemniter celebrasse, deposuit testis quintus Nicolaus vel Ricardus de Warwik, justiciarius et consiliarius regis Angliæ. De ejusdem reditu etiam meminit Joannes Peckhamus archiepiscopus Cantuariensis in epistola num.* 155 *jam laudata, ac mox recitanda. Et pacificus quidem fuit primus ille us cum Peckhamo congressus; verum hoc jura sua, ut contendebat, vehementius, quam ante promovente, tantæ inter eosdem simultates exarserunt, ut* Thomas *post intentatam sibi ab illo excommunicationem tandem ad Romanum* D *Pontificem, tunc Martinum IV, ad quem ante appellaverat, causam suam ipsemet coram acturus, in Italiam profectus sit.*

ecclesiæ suæ jura forte æquo vehementius urgens.

160 *Joannis Peckhami, velut viri doctrina ac pietate præstantis, elogium dedit Lucas Waddingus tom.* V *Annalium Minorum ad annum Christi* 1279 *num.* 13 *et sequentibus, ibidemque num.* 19 *ad propositum nostrum hæc ait :* Controversias aliquot ob varias, ut fit, causas cum singulis fere episcopis Joannes habuit, quarum aliquot suo attingemus alibi loco; imo et cum universis. Existimabant enim episcopi, Joannem multa sibi in causarum cognitionibus præter juris rationem et in legitimæ potestatis ipsorum detrimentum atque imminutionem arrogasse. Cujus generis illi viginti supra unum gravamina, ob quæ se nimium ab illo premi, jurisdictionem suam ecclesiasticam perturbari detrahique querebantur, collegere. Quibus ille singulis speciatim respondit, responsique totius summa in hoc volvebatur, ut diceret, se nihil ulla in re tentasse, quod non cum ecclesiastici juris, cum majorum suorum institutis et exemplis, cum potestatis suæ amplitudine, quam non solum ut E metropolitanus, sed ut summi Pontificis legatus *(natus scilicet ratione sedis Cantuariensis)* exercebat, cohæreret atque congrueret.

episcopos suffraganeos offendit.

161 Ceterum, ne videretur nimis severe et summo jure agere consensit, ne officialis, ut appellant, Cantuariensis avocaret ad se causas a suffraganeis, nisi appellationibus gradatim factis, et cum constaret, episcopum negligenter et remisse versatum, inque testamentariis causis, cum defuncti bona in diversis diœcesibus possiderent. Neque voluit sequestrationes, ut appellamus, ecclesiarum per suffraganeos factas rescindi; hac tamen hæc omnia cautione, ne hoc indultum ecclesiæ suæ aut successoribus suis esset damnosum. *Ita ille. Exstant, ut supra jam dixi, isti viginti et unus articuli episcoporum, et archiepiscopi totidem ad illos responsa tom.* II *Conciliorum Magnæ Britanniæ et Hiberniæ pag.* 75 *et sequenti. Exstat etiam ibidem pag.* 77 *ejusdem epistola, sive* ordinatio super querelis et appellationibus officiali Cantuariensi per subditos fratres et suffraganeos illatis, *in qua ille post rem maturius examinatam fassus est, nova quædam circa usum potestatis a ministris inducta esse, quæ imposterum cavenda pollicetur* F *et emendat. Juverit pro notitia controversiæ, quam cum* S. Thoma *habuit, eamdem epistolam, ex Registro ejusdem archiepiscopi fol.* 145 *B. editam recensuisse.*

quorum querelis ut satisfaceret.

162 Universis præsentem paginam inspecturis Frater Joannes permissione divina etc. Cum nuper clamosa plurimorum insinuatio nobis verisimiliter retulisset, suffraganeis nostris ac subditis eorum quædam nostris temporibus præter conscientiam nostram, tam per auditores curiæ nostræ, quam per officialem nostrum Cantuarii usem, necnon et decanum de Arcubus Londini, dicti officialis commissarium, fuisse illata gravamina, quæ prædecessorum nostrorum temporibus non fuerunt, quorum tenemur et volumus vestigiis inhærere; nos et nova resecare volentes, et vetera, quantum secundum Deum possumus, temperare pro pace venerabilium fratrum coepiscoporum nostrorum, eorumdemque quiete subditorum, quos cupimus intimis præcordiis consolari, mandavimus discretis viris, venerabili fratri domino W. Norwicensi episcopo, magistris R. archidiacono Cantuariensi, G. de S. Leofardo

AUCTORE C. S.

A S. Leofardo thesaurario Cicestriæ, A. de Hales, R. de Brandon canonico London., in consuetudinibus et juribus Cantuariensis ecclesiæ longi temporis experientia eruditis, ut ipsi de prædictis diligenter inquirerent, et nos circa ipsa fideliter informarent. Quorum consilio aliorumque prudentum indagine præmuniti volumus et decrevimus dicta gravamina in certis articulis rescindere, et ordinationem nostram ad perpetuam memoriam commendare.

post maturum examen consultisque viris peritos

163 Inprimis igitur volumus et ordinamus, quod officialis noster Cantuariensis ad querelas subditorum fratrum et suffraganeorum nostrorum de cætero non rescribat, præterquam in casibus specialibus, videlicet in casu negligentiæ, et in audiendis ratiociniis ab executoribus decedentium in provincia Cantuariensi, habentium reditus, maneria, possessiones et bona in diversis diœcesibus nostræ provinciæ memoratæ; nec non et in aliis casibus, qui tam de jure, quam de consuetudine nostris et prædecessorum nostrorum temporibus eidem sunt permissi pariter et concessi; et si de facto in aliis rescripserit, et de hoc coram ipso excipiatur, hujusmodi exceptio sine difficultate qua-B libet admittatur. Volumus insuper et ordinamus, quod idem officialis ad appellationes a subditis fratrum et suffraganeorum nostrorum directe ad curiam Cantuariensem, omisso medio, interpositas de cætero non rescribat; et si de facto rescripserit, ac de hoc coram ipso aut suo quovis commissario excipiatur, cum de hujusmodi exceptione et ipsius effectu competenter constiterit, de eadem appellationis causa ulterius se nullatenus intromittant.

ordinationem edidit,

164 Hoc etiam temperamentum in favorem fratrum et coëpiscoporum nostrorum ac cleri, et populi provinciæ Cantuariensis quietem præmissis annectentes, quod ad querelas subditorum fratrum nostrorum prædictorum sine conscientia nostra specialiter et expressa, et absque causa rationabili nomine nostro de cætero nullatenus rescribatur. Nos vero hoc jure nostro sic moderate absque cujuslibet præjudicio uti intendimus, ut in nullo a prædecessorum nostrorum vestigiis discrepemus. Sane si contingat, aliquem fratrum nostroru fructus ecclesiæ clemrici subditi sui ex causa canonica vel consueta sequestrare, et post hujusmodi sequestrationem C ea occasione ad Sedem Apostolicam, et nostram curiam pro tuitione ab eodem fratre ex parte hujusmodi clerici appelletur, quamquam in curia nostra pro eodem in tuitorio negotio pronuntietur, hujusmodi sequestrum, tanquam eandem appellationem præcedens, hujusmodi tuitionis obtentu finaliter nullatenus volumus relaxari.

in qua varia emendavit et concessit.

165 Cæterum si contingat alicui, in curia nostra litigandi, per nostrum officialem aut commissarios nostros, vel suos, absolutionis ad cautelam beneficium impertiri, si absolutionis hujusmodi publicatio petatur ab eodem, cum publicatio conformis esse debeat absolutioni, ne per simplicem absolutionis publicationem se gerat pro simpliciter absoluto, et ab aliis absolutus finaliter reputetur, volumus et ordinamus, quod in litteris super hujusmodi absolutionis publicatione in posterum obtinendis verba illa AD CAUTELAM expressius inserantur. Si autem necesse fuerit aliqua prædictis adjicere vel detrahere, vel ipsorum aliqua declarare, parati sumus in prima congregatione fratrum eis in his et aliis condescendere, quantum possumus, salva ecclesiæ nostræ libertate. Per hanc autem ordinationem nostram non intendimus successoribus nostris seu ecclesiæ nostræ in aliquo derogare. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum. Valete. Data apud Mortelake VII Kalendarum Maii anno Domini MCC octogesimo secundo, consecrationis nostræ quarto. *Ex his notis chronicis atque infra dicendis certum est, ordinationem ab archiepiscopo factam esse eo tempore, quo postrema lis hunc inter et* S. Thomam *jam fuerat ad Romanam curiam delata; præmittenda tamen fuit eadem ordinatio, ut de ipsa lite æquius possit judicari.*

Ante istam ordinationem discordia orta fuerat

166 *Porro quamvis ea causa omnibus Cantuariensis provinciæ suffraganeis episcopis fuerit communis, præ ceteris tamen spectavit ad* Thomam, *sive quod hic sese reliquis fortius metropolitani sui conatibus opponeret, sive quod forte evenerit, ut potissimum in ejusdem diœcesi Herefordiensi controversiæ occasio nasceretur. Commissarii Apostolici Guilielmus Durantes vel Duranti, Mimatensis in Occitania episcopus, Rudolphus de Baldock episcopus Londinensis in Anglia, et Guilielmus archidiaconus Aranensis, in ecclesia Convenarum in Aquitania capellanus Pontificius et* E *in Anglia nuncius Apostolicus, in epistola, quam de processu, hac super re ab illis confecto, anno* 1307 *ad Clementem V Papam scripserunt, de gravi illa controversia sic aiunt:* Per ipsorum *(testium)* depositiones et scripturas aliquas, quas penes se in custodia dudum habuerant, ab eis de mandato nostro exhibitas, et aliis modis comperimus, dictum dominum Thomam cum venerabili patre, fratre Johanne de Pecham, quondam archiepiscopo Cantuariensi, metropolitano suo, super juribus archiepiscopalibus et episcopalibus magnam contentionem et discordiam habuisse, ex quibus dicebatur idem dominus Thomas fuisse post appellationes legitimas, ad Sedem Apostolicam interpositas, excommunicationis antedictæ dicti archiepiscopi vinculo innodatus. *Verum ex his non liquet, quisnam casus eidem controversiæ specialiter causam dederit, quem proinde aliunde oportet inquirere.*

inter S. Thomam et Peckhamum, seu curiam ejus.

167 *Exstant super hoc negotio in prædicta collectione Conciliorum Magnæ Britanniæ tom.* II *duo instrumenta ex ejusdem archiepiscopi Registro anni* 1282 *accepta, ex quibus discimus, geminam* F *fuisse inter duos illos præsules gravem controversiam, utramque ab utriusque ministris ortam. Primum instrumentum ibidem editum est pag.* 84 *et sequenti sub hoc titulo :* Processus habitus contra curiam Herefordensem coram magistro P. de sancto Mario officiali Cantuariensi. Ex Reg. Peckh. fol. 149 b. *Tum sequitur ipse processus, seu verius processus compendium, quod totidem verbis hic subdo, vocibus tamen, quæ abbreviatæ ibidem sunt, claritatis gratia integris redditis.* Cum nuper causa matrimonialis inter Petronillam Bebler, partem actricem ex parte una, et Ricardum de Bramford Herefordensis diœcesis, partem ream ex altera, coram subdecano Herefordensi diutius fuerit agitata, lata fuit sententia diffinitiva pro dicta Petronilla; a qua sententia dictus Ricardus ad sedem Cantuariensem legitime appellavit, omisso medio *(id est, prætterito* Thoma *episcopo diœcesano)* juxta consuetudinem curiæ Cantuariensis hactenus observatam; et post appellationem interjectam judex appellatus *(designatur* judex a quo) præfatum Ricardum appellantem excommunicationis sententia innodavit.

168 Tandem

AUCTORE C. S.

ratione appellationis factæ ad officialem Cantuariensem,

168 Tandem rescriptum fuit per officialem Cantuariensem ad appellationem et inhibitum; et hoc non obstante, judex appellatus dictum Ricardum denunciavit excommunicatum. Super quo idem Ricardus officiali Cantuariensi conquestus est; qui querelam admisit, et rescripsit vocando judicem prædictum, querelanti responsurum, et prædicto contemptui curiæ Cantuariensi responsurum et satisfacturum: quæ omnia apparent per acta. Quo quidem rescripto querelæ per Ricardum de Bramford seniorem patrem, et Ricardum juniorem appellantem dicto subdecano præsentato, excommunicavit patrem dicti Ricardi, dicti rescripti exhibitorem, nec non præfatum Ricardum juniorem, ut prius, et Alanum de Lichefeldia nuncium, qui dictum rescriptum impetravit, carcerali custodiæ mancipavit; super quibus iterato vocabatur personaliter juraturus et veritatem dicturus. Qui sic vocatus comparuit, et prædicta sufficienter confessus est. Unde officialis Cantuariensis suam confessionem secutus, in decem marcis sterlingorum pro contemptu prædicto, ex officio suo procedens, dictum subdecanum finaliter condemnavit, et sæpe dictos Ricardum de
B Bramford seniorem et Ricardum juniorem, suam appellationem in curia Cantuariensi prosequentes absolvit in forma juris, et eosdem absolutos denunciari, et Alanum incarceratum liberari, eidem subdecano mandavit: quæ omnia apparent per acta.

subdecano et officiali Herefordiensibus sub pœna excommunicationis

169 Quibus litteris subdecano præsentatis, easdem in lutum projecit, et curiæ Cantuariensi certificare recusavit. Super quibus contemptibus iteratis ad curiam prædictam extitit evocatus; quæ quidem vocatio apparet per acta. Quo non comparente, mandatum fuit pœnitentiario Herefordensi et magistro Ricardo de Gerdebrigge, quod testes in partibus illis constitutos super dictis contemptibus reciperent; et hoc mandatum apparet per acta. Qui testes receperunt, quorum depositiones apparent etiam per acta. Ad hæc mandatum fuit officiali Herefordensi, quod dictum subdecanum moneret et efficaciter induceret, ut de dictis decem marcis curiæ Cantuariensi satisfaceret inter certum tempus sub pœna sententiæ majoris excommunicationis ex tunc latæ, si dictis monitionibus non pareret; quod quidem mandatum apparet per acta. Et quia dictus subdecanus
C non satisfecit, nec dictus officialis certificavit, mandatum fuit iterato, sub pœna sententiæ majoris excommunicationis ex tunc latæ, dicto officiali Herefordensi, quod sæpe dictum subdecanum denunciaret excommunicatum, et dictos Ricardum et Ricardum absolutos nunciaret, et Alanum a carcerali custodia liberaret; et hæc apparent per acta.

et S. Thomæ sub pœna interdicti executionem suæ sententiæ dicitur mandasse.

170 Et quia mandato nullo modo parere voluit, mandatum fuit Episcopo Herefordensi, quod prædictos subdecanum et officialem excommunicatos, et dictos Ricardum et Ricardum absolutos nunciaret, et nihilominus dictos subdecanum et officialem citaret vel citari faceret, quod certo die in ecclesia B. Mariæ de Arcubus Londoni comparerent, super contemptibus curiæ Cantuariensi factis responsuri, et super quibusdam articulis juraturi, et ulterius facturi etc. Et hoc mandatum fuit Episcopo memorato sub pœna suspensionis capellæ suæ, et interdicti, quod posuit in omnibus locis, ad quæ contingeret dictum Episcopum declinare; nisi evenerit, dominum regem, vel reginam, vel liberos eorum, vel saltem archiepiscopum Cantuariensem locis prædictis adesse, seu præsentes vel præsentem esse: et hæc appa- D
rent per acta. Nec adhuc plus venit ad manus nostras de processu habito contra subdecanum Herefordensem, officialem vel Episcopum; credimus tamen, plura sufficienter in posterum obtinere. Sunt etiam aliqua de processu habito inter partes, et illa apparent per se. Item sunt quædam extracta ex Registro de Arcubus Londoni, et illa per se apparent. *Hactenus laudatum compendium processus, in cujus exordio cum dicatur causa illa tum* nuper *agitata fuisse, videtur illud non diu post conscriptum esse.*

Verum istud processus compendium pro adversa parte confectum

171 *Sed cujuscumque temporis sit, suspectum esse debet vel ex eo capite, quod ab adversa* S. Thomæ *parte factum sit, neque justum est, inaudita parte altera, pro compertis habere, quæ ab adversariis, maxime contra sanctum Præsulem, allegantur. Ac in primis quidem compendii compilator supra dictum appellandi rescribendique modum,* omisso medio, *audacter asserit, esse* juxta consuetudinem curiæ Cantuariensis hactenus observatam; *qui tamen sub Joanne Peckhamo primum cœpit invalescere. Sane ita docent quatuor illi viri, quibus idem archiepiscopus velut* in consuetudinibus et juribus Cantuariensis ecclesiæ longi E
temporis experientia eruditis, *mandavit, ut de his ac similibus ipsum inter et suffraganeos episcopos ortis dissidiis sententiam suam edicerent, uti num. 162 dictum est. Tertius illorum articulus tom. II Conciliorum Magnæ Britanniæ pag.* 78 *sic habet :* decreverunt etiam, quod officialis curiæ Cantuariensis non rescribat ad appellationes interpositas a subditis suffraganeorum Cantuariensis ecclesiæ, omissis ordinariis mediis, ad sedem Cantuariensem supradictam; eo quod fieri non debet secundum jura, NEC FIERI ANTIQUITUS CONSUEVIT.

falsitatis convincitur,

172 *Primus eorumdem articulus ibidem talis est :* Licet officialis curiæ Cantuariensis modernis temporibus ad querelas subditorum suffraganeorum Cantuariensis ecclesiæ, appellatione minime interposita, frequentius rescripserit, quam officiales prædecessorum dicti patris *(Joannis Peckhami)* in ecclesia Cantuariensi suis temporibus ibidem præsidentium, rescribere consueverint, eo quod constat, antiquorum officialium aliquos raro, aliquos nullo tempore ad hujusmodi querelas rescripsisse, decreverunt, quod de cætero ad querelas hujusmodi nulla- F
tenus rescribatur *etc. Accipe etiam secundum eorumdem arbitrorum articulum.* Licet, *inquiunt,* dominus Cantuariensis jure legationis valeat, ut videtur, omissis appellationibus quibuscumque, rescribere ad querelas præmissorum, potestas tamen sic rescribendi ad querelas ad officialem curiæ Cantuariensis non extenditur, eo quod extraordinaria jurisdictio legationis non includitur in juridictione ordinaria officialitatis; etiamsi dominus Cantuariensis in creando sibi officialem hoc fieri vellet. Ex hoc enim sequeretur absurdum, quod legatus in causis et negotiis, acsi sua potestas foret ordinaria, officialis ministerio posset uti. Propter quod decreverunt, ad querelas hujusmodi non fore rescribendum per officiales curiæ Cantuariensis jure legationis superscriptæ; si tamen dominus archiepiscopus, tamquam legatus rescribere voluerit, poterit utique, ut videtur, ex causa rationabili specialiter perurgente; per hoc non intendens juri suffraganeorum suorum et ecclesiarum earundem præjudicium aliquatenus generare.

173 *Procul ergo est a vero, ejusmodi procedendi*

et in aliis merito suspectum esse debet.

dendi modum fuisse juxta consuetudinem Cantuariensis hactenus, *id est, a longo tempore ad id usque*, observatam. *Agnovit id etiam ipse Peckhamus, qui eorumdem, quos velut arbitros censoresque constituerat, secutus sententiam est, prout supra videre licet. Ex hisce quoque collige, non omnia pro probatis habenda esse, quæ in supra dicto processus compendio asseruntur, licet singula nunc refelli nequeant, ex defectu monumentorum partis alterius. Exempli causa, quæ de utriusque Ricardi excommunicatione incarceratoque Alano tam crude ibidem dicuntur, verisimillime æquiora apparerent, si totius rei gestæ adjuncta nosceremus. Porro cur culpandi erunt prædicti subdecanus et officialis Herefordienses, atque ipse sanctus Episcopus, si tum insolentibus officialis Cantuariensis mandatis, quæ ipsemet archiepiscopus postea non ausus probare est, minime parendum esse, judicaverint, ne cum suæ Herefordiensis ecclesiæ injuria eadem officiali in novis cœptis suis animos adderent? Dixi :* Mandatis officialis Cantuariensis; *nam in toto illo instrumento nulla de archiepiscopo facta est mentio, ex coque silentio suspicari quis posset, ista officialis molimi-* B *na esse ex illis, quæ archiepiscopus velut præter conscientiam suam ab eodem facta postea improbavit verbis, quæ num.* 162 *recitavi. Verum etsi ille in hoc negotio forte nullam mandando partem habuerit, vix credibile est, id ei etiam latuisse, nec saltem connivendo aliterve officiali suo tacite consensisse.*

Propter has turbas videtur Sanctus in Normanniam profectus esse,

174 *Imo mihi verisimillimum apparet,* S. Thomam, *cum sibi persuasum haberet, nihil sese apud archiepiscopum adversus officialem illius obtenturum, secessisse in Normanniam, ubi eumdem fere biennio ante mortem suam* per annum cum dimidio *commoratum fuisse, supra num.* 156 *vidimus ex Joannis Butè testimonio, qui ibidem ipsi fuit in* obsequiis. *Verisimillimum, inquam, est, hujus profectionis diuturnæque commorationis causam fuisse, ut sanctus Præsul e Cantuariensi provincia ecclesiastica interim recedens in Normanniam, hinc per litteras procuratoresque suos apud Romanum Pontificem suæ ecclesiæ jura tueretur. De eadem enim commoratione egisse credo archiepiscopum Peckhamum, dum in epistola ad procuratores suos postmodum data de illo ait :* Insinuante nobis magistro de Pontisar. archidia- C cono Exoniensi, cognovimus eum in transmarinis partibus latitantem per procuratores suos in curia contra nos super quibusdam indebitis exactionibus et aliis injuriis impetrare; quod postea patuit in effectu.

ut causam suam inde per procuratores apud Pontificem tueretur.

175 *In hac mea opinione haud difficulter quoque assignatur ratio tam diuturnæ sancti Episcopi a grege suo absentiæ. Cum enim hæc profectio ex ceteris calculis contigisse dicenda sit anno* 1280, *cujus mense Augusto Nicolaus III Papa obiit, eique non nisi mense Martio anni subsecuti suffectus Martinus IV est; quid mirum, si causa illa longinsculas moras passa fuerit, Sanctusque a sede sua abesse coactus sit, tum ut cœpta apud novum Pontificem perficeret, tum ne in diœcesim suam redux majores turbas concitaret, negligendo mandatum, quod officialis Cantuariensis ipsi dederat, ut vidimus,* sub pœna suspensionis capellæ suæ et interdicti, quod *posuerat idem ille officialis* in omnibus locis, ad quæ contingeret dictum Episcopum declinare *etc. Porro ignotum mihi est, quo pacto hæc lis tandem fuerit composita; compositam tamen fuisse, constat ex ejusdem Sancti reditu in Angliam, ubi ipsum cum archiepiscopo amice locutum esse ante diem* XV *Januarii anni* 1282, *sequenti § ostendemus.*

§ X. Alia Sancti cum archiepiscopo suo controversia, de qua recitantur adversæ partis edita instrumenta, deinde examinanda.

Sanctus in Angliam redux incurrit in archiepiscopi offensam.

Sancti Thomæ *in Angliam reditum, amicumque ad Joannem Peckhamum accessum, ipsemet archiepiscopus in epistola, ad procuratores suos in curia Romana data, infraque recitanda, testatus his verbis est :* Ipse Episcopus de ultramarinis partibus *(in quibus eum latitasse et adversus curiam Cantuariensem Apostolicas litteras impetrasse præmiserat, uti mox num.* 174 *dictum est)* E redierat in Angliam, ubi ad nos attendens juxta Cantuariam, indeque sub ovino vellere porrigens osculum, se ita nobis confœderavit, et devota, ut nobis videbatur, promptitudine alligavit, ita quod de ipso confidebamus, in omnibus, tamquam devotissimo et constantissimo fratre nostro. *Sed brevi tempore ea pax perstitit, nata paulo post occasione, in qua Peckhamus, dum sua, ut contendebat, jura vehementius, quam alteri æquum videbatur, urgeret, Sanctique responsa factaque sinistre interpretaretur, excommunicationis sententiam ei comminatus est; ille vero ad Apostolicam Sedem appellans, tandem ad summum Pontificem Martinum IV causam suam coram ipse acturus in Italiam profectus est.*

a quo excommunicatus fuisse dicitur,

177 *In sæpe dicta collectione Conciliorum Magnæ Britanniæ tom.* II *pag.* 85 *exstat* Processus, *ut habet titulus,* habitus contra Episcopum Herefordensem, et officialem etc. Ex Registro Peckhami folio 150 a. Cum ecclesia Cantuariensis tali gaudeat privilegio in corpore jurium redacto, quod archiepiscopus, qui pro tempore fuerit, causas subditorum suffraganeorum suorum etiam per simplicem querelam audire possit et debeat; F insuper et tali gaudeat consuetudine, quæ nec a jure discrepat, et fuit et est in possessione, vel quasi a tempore, cujus memoria non existit, quod, cum contingat, aliquem in fata decedere, qui in pluribus diœcesibus beneficiatus existit, executio et defensio et probatio, et omnia, quæ testamentum suum contingunt, ad ipsum spectare dignoscuntur. His itaque suppositis, factum tale est. Magister Henricus de Havekly, quondam canonicus Lincolniensis, et in pluribus diœcesibus beneficiatus, decessit, condito testamento; et inter alios vicarium de Ros Herefordensis diœcesis sibi constituit executorem, quem ad instantiam vicarii de Wrotham per magistrum Robertum le Wyse, tunc officialem domini Herefordensis Episcopi, citari mandavit.

quia excommunicationem in officialem suum latam

178 Qui quidem officialis mandatum hujusmodi respuens et curiam Cantuariensem contemnens, sententia majoris excommunicationis meruit innodari : et hæc per acta liquent. Tandem mandatum fuit Episcopo Herefordensi, quod præfatum vicarium citaret, et sæpe dictum officialem excommunicatum publice denunciaret. Et quia idem Episcopus

AUCTORE C. S.

pus omnia mandata sibi per curiam Cantuariensem qualitercumque directa contemptibiliter exequi recusavit, monitus fuit canonice sub pœna excommunicationis majoris ex tunc in personam suam latæ, quod idem mandatum et alia sibi per curiam Cantuariensem directa exequeretur : et hæc apparent. Qui postea, per se vel per alium, nullum mandatum sibi, ut præmissum est, directum exequi curavit. Quare per prædictam curiam Cantuariensem denunciatum fuit publice et solenniter, ipsum in majoris excommunicationis sententiam incidisse, et tanquam excommunicatum ab omnibus arctius evitari debere : et hæc similiter liquent.

noluerat publice denunciare.

179 Unde liquet per utrumque processum *(quorum alterius compendium dedi § præcedenti)* quod propter varias et multiplices inobedientias primo fuit dicti Episcopi Herefordensis capella interdicto supposita, et omnia loca, ad quæ ipsum contingeret declinare; subsequenter ipsum excommunicationis sententia involutum et excommunicatum publice et solenniter denunciatum. Archiepiscopus tamen præsens non fuit, ubi Episcopus Herefordensis fuit excommunicatus, sed B aliis super hoc commiserat vices suas. *Quisquis hujus compendii processus compilator fuerit, non majorem in hoc, quam in superiori, cujus idem auctor fuisse videtur, fidem meretur, maxime in adjunctis. Sic verbi gratia omittit hic, officialem Herefordiensem ad summum Pontificem appellasse, ac propter hanc appellationem* Thomam *recusasse demandatam sibi excommunicationis sententiam in eumdem denunciare; ut constabit ex dicendis. De eodem argumento prolixius scripsit ipse Joannes Peckhamus in duabus epistolis ad suos in Romana curia procuratores, quas, licet acri stilo et in causa propria exaratas, ad ampliorem rei gestæ notitiam similiter præmittendas censui.*

Eadem controversia exponitur in epistola,

180 *Ambæ editæ sunt in sæpe dicto tom. II Conciliorum Magnæ Britanniæ, earumque primæ pagina 81 præfixus hic titulus est :* Alia *(nempe epistola Joannis Peckhami archiepiscopi Cantuariensis)* eisdem *(Renerio et Philippo procuratoribus suis in curia Romana)* de statu ecclesiæ Anglicanæ et conventu episcoporum in Lameth. *Sequitur epistola, quam subdo, sed nonnullis vocibus abbreviatis, quas, ne lectionem valde impeditam* C *reddant, faciam integras.* Frater Joannes etc. procuratoribus suis in curia Romana salutem, gratiam et benedictionem. Ex inopinato nobis nuper supervenit quædam tempestas de Episcopo Herefordensi, quem credebamus veraciter inter omnes suffraganeos nostros obedientiorem et specialiorem, tanquam illum, quem recommendatum habebamus præ ceteris invenisse; donec insinuante nobis magistro de Pontisar., archidiacono Exoniensi, cognovimus, eum in transmarinis partibus latitantem per procuratores suos in curia contra nos literas Apostolicas super quibusdam indebitis exactionibus et aliis injuriis impetrare; quod postea patuit in effectu : sed tamen conatus suos circa hoc cito Deus evertit.

quæ velut a Peckhamo

181 Cum itaque Robertus de Gloucestria, dictus le Wyse, officialis ejusdem Episcopi propter suam inobedientiam contractam, contemptum pariter et offensam, tam per officialem nostrum Cantuariensem, quam per nos et auditores nostros fuisset excommunicationis sententia innodatus, nullo juris ordine prætermisso; postquam ipse Episcopus de ultramarinis partibus redierat in Angliam, ubi ad nos attendens juxta Cantuarium, indeque sub D ovino vellere porrigens osculum, se ita nobis confœderavit et devota (ut nobis videbatur) promptitudine alligavit, ita quod de ipso confidebamus in omnibus, tamquam devotissimo et constantissimo fratre nostro. Ad hoc dicto officiali suo in sua contumacia et inobedientia persistente, eidem tam per officialem nostrum, quam per nos, demandata fuerit executio sententiæ memoratæ, et etiam quod, sicut venerabilis frater noster, nihilominus adimpleret, quod officialis suus neglexerat et contempsit.

ad procuratores suos in Romana curia data exstat.

182 Ipse vero, a quo sperabamus consolationem intimam reportasse, abjecto bono obedientiæ, quam ecclesiæ nostræ et nobis per sacramentum suum professus est, rescripsit, quod ipsam sententiam, tamquam invalidam, seu mandatum nostrum contra officialem suum, seu quoscumque subditos suos, exequi minime tenebatur, pro eo quod constitit ei (ut dixit) ipsum officialem ad Romanam curiam appellasse; asserens etiam, nos nullam posse jurisdictionem, nisi per appellationem tantum, in suos subditos exercere; plures alias astutias et tergiversationes literis suis inserens, per quas se in hac parte a nostra obedientia excusabat, mandata nostra expressa contradictione exe- E qui recusans. Quo intellecto, dolentes de damnatione sua, et volentes eum salubribus exhortationibus ad obedientiæ bonum reducere, scripsimus eidem sæpe et sæpius, ut mandata nostra prædicta exequeretur fideliter cum effectu, ne nos oporteret, licet invitos, labem tantæ inobedientiæ severitate canonica expiare.

in qua Sanctus fœde tractatur

183 Tandem convenientibus nobis ad invicem apud Lameth, et amicabiliter ex parte nostra tractantibus, petivimus ab eodem viva voce, ut hoc nobis faceret, quod ipse et prædecessores sui Herefordenses episcopi nobis et prædecessoribus nostris huc usque fecerunt, et dimisso inobedientiæ vitio, rediret ad firmam charitatem et obedientiam, quam promisit. Demum cum nihil monitiones nostræ et amicabiles inductiones proficerent, sed magis sub columbina specie ad astutias suas et excogitatas malitias contra nos idem Episcopus se armaret, iterato eum personaliter præsentem in scriptis solenniter fecimus ad obedientiam commoneri. Et quia adhuc in sua rebellione et malitia pertinaciter et contemptibiliter persistebat, ipsum excommunicationis sententia, exigente justitia, in scriptis fecimus innodari; qui statim F ad Romanam curiam appellavit. Postmodum vero ipsam sententiam per episcopos et suffraganeos nostros per nostram provinciam contra eum mandavimus publicari.

ab eoque excommunicatus fuisse dicitur.

184 Nunc autem causas frivolas confingens, sed etiam blasphemias et mendacia suis appellationibus immiscens, in omni astutia et falsitate progrediens, facit appellationes ipsas in locis publicis et solennioribus Angliæ ad nostri infamiam, et jurium ecclesiæ nostræ subversionem, non sine reatu perjurii, publicari. Et hanc noveritis esse processus contra Episcopum habiti plenam per omnia veritatem. Dicitur autem, quod idem Episcopus jam iter versus Romanam curiam arripuit; quod tamen non credimus, quia incertum est; cum, si ita sit, non publice transfretaverit, sed occulte; et dum in uno loco inveniri creditur, jam ad alia loca latenter inclinans, sub vulpina pellicie se abscondit. Si autem eum ad curiam venire contigerit, vel impetrationes fieri in præmissis, caveatis omnino, ne aliquæ literæ generales audientiam sub quacunque forma transeant sine contradictione; nec

A *oblivioni illius; minus enim credibile est,* Thomam, *virum sanctum, in re tam gravi mentitum fuisse, quam Peckhamum memoria hic lapsum esse.*

ex quibus aliusque præsens controversia exponenda videtur.

195 *Profecto ipsemet Peckhamus in epistola anteriori et ante latam excommunicationis sententiam scripta eosdem procuratores suos de appellationibus ab illo factis commonuerat,* Noveritis, *inquiens,* quod xv die mensis Januarii dictus Episcopus Herefordensis misit ad nos cum litteris suis quemdam suum clericum, qui coram commissariis nostris a nobis nomine ipsius Episcopi et etiam officialis sui appellavit, et quasdam appellationes etiam renovavit. *Esse autem, ut dixi, hanc epistolam prælaudata priorem, manifestum fit ex eo, quod in hac dicat, officialem excommunicatum esse, quod non ait de* Thoma; *in prælaudata vero utriusque excommunicationem expresse commemoret. Alterum ex supra dictis commissariorum litteris ad Clementem V papam observandum est,* Thomam præsentasse eidem archiepiscopo, de se conquerenti, litteras quorumdam jurium, a Sede Apostolica super præmissis impetratorum, priusquam monitiones cum excommunicationis sen-B tentia... processissent. *Denique laudati commissarii in iisdem litteris asseruerunt,* judices de convenientia et assensu procuratorum partium extitisse super dictis appellationibus auctoritate Apostolica in Angliam deputatos, antequam lata ultima sententia, quæ magis videbatur dubia, extitisset.

Sanctus latam in officialem suum, qui ante ad Papam appellaverat, sententiam exsequi renuit,

196 *His itaque positis, ejusdem controversiæ initium ac series hoc similive modo ordinanda videtur. Mortuo Henrico de Haverkly vel de Havelle, canonico Lincolniensi, qui in Herefordiensi aliisque provinciæ Cantuariensis diœcesibus beneficia aliave bona possederat, archiepiscopus Peckhamus vicarium de Ros diœcesis Herefordiensis, quem defunctus unum ex testamenti sui exsecutoribus constituerat, pro jure, ut contendebat, suo per officialem Herefordiensem citari fecit, ut administrationis suæ rationem redderet. Officialis autem, seu sponte, sive ex consilio Episcopi sui, si hic jam tum e Normannia redierat in Angliam, arbitratus, sese sine ecclesiæ Herefordiensis injuria hujusmodi mandato non posse parere, obedire recusavit, tandemque post commonitiones, intentasque sibi excommunicationis minas, ad Apostolicam Sedem* C *appellavit. Contra archiepiscopus appellationes istas frivolas reputans, sententiam excommunicationis in officialem tulit, ejusque exsecutionem* S. Thomæ *demandavit. Hic vero, de cujus ecclesiæ juribus agebatur,* excusavit se, *ne id faceret,* pro eo quod constitit ei, ut dixit *(verba Peckhami sunt)* ipsum officialem ad Romanam curiam appellasse.

utque id faciat, frustra rogatus, ad Pontificem similiter appellat:

197 *Justa utique erat hæc sancti Præsulis excusatio; sed archiepiscopo aliter visa; et quia probe gnarus erat, multum suæ auctoritati a cessurum, si Herefordiensem Episcopum, virum nobilitate generis doctrinaque præstantem, hac in parte sibi obsequentem haberet, tentavit illum per litteras inducere, ut obediret; cumque his nihil proficeret, invitavit ipsum in* Lameth, *alias* Lambeth *et* Lambith, *qui vicus Angliæ erat cum ædibus archiepiscoporum Cantuariensium in comitatu Surriæ, haud procul supra Londinum ad flumen Tamisim situs. Huc ergo cum ambo præsules convenissent, archiepiscopus id ipsum ei blando sermone persuadere studuit, pollicitus, fore ut, si consentire vellet,* hanc consuetudinem et alia jura ecclesiæ *Cantuariensis* adeo moderare-tur circa eum, quod se gravatum in nullo sentiret. *Vide dicta superius num.* 183 *et* 187. *At Sanctus in suo perstitit sententia, negans, sibi fas esse eam sententiam in officialem suum exsequi, qui ante illam ad Apostolicam Sedem appellaverat. Forte etiam tunc illi exhibuit istas* litteras quorumdam jurium a Sede Apostolica super præmissis impetratorum, *de quibus commissarii num.* 195 *meminerunt; atque eadem occasione, ne archiepiscopus ulterius procederet, ad eamdem Sedem appellavit.*

AUCTORE C. S.

archiepiscopo excommunicationem minante, appellationes iterat,

198 *Post hoc Lambethanum colloquium Peckhamus exarsit, atque omnia* S. Thomæ *dicta gestaque in malam partem suique contemptum interpretatus, minaces ad illum litteras dedit, removendum a communione fidelium, nisi obtemperasset. Respondit ad has Sanctus mense Januario litteris, quas per clericum suum deferendas curavit, ac per eumdem tam suo, quam officialis sui nomine denuo appellavit, prioresque appellationes renovavit. Intellexit subinde Peckhamus,* Thomam *per procuratores causam suam in Pontificia curia agere; quapropter et ipse quoque ad suos in eadem curia degentes scripsit, monuitque, quid ab illis factum vellet. Verba ejus, licet jam ante data, juverit hic repetiisse.* Noveritis, *inquit,* quod xv E die mensis Januarii dictus Episcopus Herefordensis misit ad nos cum literis suis quendam suum clericum, qui coram commissariis nostris a nobis nomine ipsius Episcopi et etiam officialis sui appellavit, et quasdam appellationes etiam renovavit. Et quia scimus, ipsum velle contra nos in curia impetrare, mittimus vobis in quadam schedula præsentibus interclusa, nomina locorum et judicum, in quæ debeatis, et non alia, convenire.

et ambo scribunt ad procuratores suos in curia Pontificia

199 Et quantumcunque poteritis in odium partis adversæ, impetrationem ipsam impediatis, et per oppositiones et suspiciones contrarias differatis, ad hoc procuratores nostros omnimode informantes. Cum autem fuerint impetratæ, cum omni celeritate, nulli parcentes pecuniæ, nobis eas per cursorem velocissimum transmittatis, ne per ipsos adversarios præveniamur in commissionibus faciendis, qui modis omnibus, quibus possint, in subversionem ecclesiæ nostræ jurium machinantur. *Ita ille; qui cum hic procuratoribus suis mandaverit, in quos judices, et horum conveniendi loca possent consentire, verisimile est, paulo* F *post* judices *illos, quorum commissarii num.* 195 *relati meminere,* de convenientia et assensu procuratorum partium extitisse super dictis appellationibus auctoritate Apostolica in Angliam deputatos. *Hi tamen, quantum ex reliquo controversiæ decursu colligere est, in Angliam non appulerunt; sive quod alterutra partium, sive alia ignota mihi ratio, seu casus aliquis, eorumdem accessum impedierit.*

Inter hæc archiepiscopus per officialem suum facit Thomam excommunicari

200 *Inter hæc archiepiscopus Peckhamus a minis ad facta progressus, officiali suo magistro R. de Lacy vices suas commisit, ut Episcopum Herefordiensem excommunicaret.* Nos volentes *(ait in epistola ad procuratores suos Romanos)* ejus malitiis occurrere, ipsum monitione præmissa in scriptis, excommunicari fecimus per magistrum R. de Lacy, cui ad hoc coram testibus commisimus specialiter vices nostras; qui tunc post latam in eo sententiam *(uti etiam illum antea fecisse, constat ex dictis)* per suum procuratorem appellavit in scriptis; et nos etiam ipsum procuratorem excommunicavimus et mandavimus excommunicatum publice nunciari: sententiam etiam contra

AUCTORE C. B.

contra Episcopum per singulos episcopos executioni debitæ fecimus demandari. *Notatur hæc epistola* dat. apud Exon. v Cal. Mart. consecrat. nostræ anno iv, *id est, Christi* 1282. *De excommunicatione in Sanctum lata promulgataque eodem modo loquitur in litteris sub finem Martii eodem anno ad procuratores iterum datis hæc scribens :* Et quia adhuc in sua rebellione et malitia pertinaciter et contemptibiliter persistebat, ipsum excommunicationis sententia, exigente justitia, in scriptis fecimus innodari; qui statim ad Romanam curiam appellavit. Postmodum vero ipsam sententiam per episcopos et suffraganeos nostros per nostram provinciam contra eum mandavimus publicari.

et ut talem per suffraganeos publice denunciari.

201 *Item in altera ejusdem epistola, ad prædictos procuratores sine temporis notis scripta, similiter legitur :* Et quia hoc facere recusavit, et iteratis vicibus monitus canonice, adhuc inobediens perduravit, magister R. de Lacy in eum tanquam contumacem et inobedientem auctoritate nostra in scriptis excommunicationis sententiam promulgavit; qui statim, hoc facto, ad Romanam curiam appellavit. *Consonat compilator compendii processus adversus Sanctum conscripti, cujus verba sequentia sunt :* Per prædictam curiam Cantuariensem denunciatum fuit publice et solenniter, ipsum in majoris excommunicationis sententiam incidisse, et tanquam excommunicatum ab omnibus arctius evitari deberi : et hæc similiter liquent. *Qui hæc legerit, dubitare non poterit, quin sanctus Episcopus Herefordiensis gravissima excommunicationis censura fuerit percussus. Dubitarunt tamen commissarii, a summo Pontifice Clemente V annis viginti quinque postea ad id ipsum inquirendum deputati, etiam post diligenter discussa provinciæ Cantuariensis archiva, auditosque testes, ac in primis* illum, qui dicebatur prædictam excommunicationis sententiam protulisse, ac quatuordecim alios, qui in partibus fuerant clerici et familiares archiepiscopi ante dicti; ut omnino posset per nos *(ut inquiunt)* sciri et haberi veritas de excommunicationum articulis supradictis.

Non constat tamen, hanc sententiam in ipsum absolute latam fuisse.

202 *Post tam diligens examen pronunciarunt illi*, quod sufficienter prædictarum excommunicationum sententiæ non probantur; et si quis forsitan pro probatis vellet haberi easdem, non inveniuntur causativæ explicite, sed conditionaliter, vel sub quadam generalitate præpropere ac minus competenter et solemniter latæ fuisse; sed *(lege* nec *vel infra adde* non, *ut ex toto contextu patet)* constat per processum, dictum dominum Thomam contra conditionem vel generalitatem fecisse, vel eas adimplere indebite contempsisse, nec hoc fuit per dictum archiepiscopum vel alium legitime declaratum, licet idem archiepiscopus scripserit suffraganeis ejus *, quod, cum memoratus dictus dominus Thomas meruisset excommunicari, facerent excommunicatum denunciari eumdem, non declarando (quamquam per aliquos ex suffraganeis, mandatum hoc adimplere recusantibus, dicatur de dicta declaratione prius facienda fuisse requisitus) ipsum dominum Thomam esse excommunicatum; sed in dictis finibus, QUOD EXCOMMUNICARI MERUERIT, persistendo. *Plura dabimus infra, ubi laudatam epistolam integram recitabimus.*

* i. e. suis

203 *Quis ista facile conciliet cum dictis Peckhami? nisi forte hujus officialis de Lacy, cui ille* Thomam *excommunicandi curam commiserat,* *sententiam mitigaverit eo modo, quo illam latam esse, prælaudati commissarii dixerunt. Certe hi de re tota optime instrui potuerunt, si, ut affirmant, inter alios testes etiam* illum *(forsan eumdem officialem)* qui dicebatur prædictam excommunicationis sententiam protulisse, ac quatuordecim alios, qui... fuerant clerici et familiares archiepiscopi *Peckhami, delegata auctoritate Apostolica examinarint. Ex eorumdem commissariorum verbis præcedente numero adductis adverte, suffraganeos episcopos, si non omnes, saltem aliquos recusasse* S. Thomam *excommunicatum esse promulgare, quod siluit Peckhamus, ita loquens, quasi illi omnes huic mandato suo obtemperassent. Sed utcumque hæc se habeant, idem archiepiscopus* Thomam *pro excommunicato voluit haberi, ita ut etiam defuncti ossa primo vetuerit sepeliri; Martinus vero IV Papa cum tota sua curia eumdem* Thomam *ad osculum et communionem suam valde honorifice admisit; quod utrumque suis locis probabo.*

ac certe non ab omnibus suffraganeis promulgata fuit, nec a summo Pontifice probata.

204 *Quo animo ista metropolitani sui adversus se gesta Sanctus tulerit, Richardus episcopus Herefordiensis in Compendio Vitæ num. 29 sic breviter declaravit :* Licet a multis... et specialiter a fratre Joanne, tunc archiepiscopo Cantuariensi, vehementer injuriose ac indebite secundum commune judicium, fuerit persecutus, patienter et benigne et absque aliqua murmuratione tolerabat prædicta, eis non detrahens, nec a familiaribus suis vel aliis in ejus præsentia detrahi permittens vel maledici; quin potius orabat pro eis. *Veruntamen ut suæ quoque famæ consuleret, neve cum publica offensa velut rebellis et contumax juste excommunicatus videretur, appellationes suas in publicis locis publicari curavit, teste Peckhamo, cui cum ea res male esset, injuriosis plane verbis, ipsoque indignis de eadem ad procuratores suos scripsit :* Nunc autem causas frivolas confingens, sed etiam blasphemias et mendacia suis appellationibus immiscens, in omni astutia et falsitate progrediens facit appellationes ipsas in locis publicis et solennioribus Angliæ ad nostri infamiam et jurium ecclesiæ nostræ subversionem, non sine reatu perjurii, publicari.

Has archiepiscopi molitiones Sanctus patienter ferens,

205 *Inter hæc sanctus Præsul cum adhuc aliam litem in curia Romana haberet, optimum fore ratus est, si ipsemet ad Romanum Pontificem proficisceretur, utramque causam præsens acturus.* Et quia, *inquit Richardus in Compendio num.* 19, episcopus Assavensis in illis partibus usurpaverat jura episcopalia, dictus dominus Thomas movit litem contra eum in curia Romana, et propter prosequutionem dictæ litis, et etiam contentionem, quam propter libertates ecclesiæ Herefordiensis et subditorum ejusdem habuit cum fratre Joanne de Pecham, tunc archiepiscopo Cantuariensi, certioratus per viros peritos, quod justam causam fovebat, et quod prosequi meritorium sibi erat ad curiam Romanam, non parcens corpori, senio et debilitate confecto *etc., ad eam profectus est tum sexagenario major, nec umquam rediturus vivus in Angliam. Hujus rei aliquam præsensionem habuisse videri potest; nam et testamentum suum ante discessum condidisse, et Adamo de Kyngeshuam jurisperito, prosperum ipsi in patriam reditum precanti,* valde pio modo *respondisse,* Non credo, *in processu legitur.*

ad summum Pontificem proficiscitur,

206 *Etiam clarius id indicavit Wilhelmo Jaudre, uni ex domesticis suis, qui inter testes quinquagesimo tertio loco recensitus,* narravit, quod, dum

præsagiens, se non regressurum vivum in Angliam : quæ profectio

dum dictus dominus Thomas fuit profectus in anno obitus sui propter litem, quam habebat cum Fratre Joanne, tunc archiepiscopo Cantuariensi, ad curiam Romanam, et tunc idem dominus Thomas quasi ore prophetico dixit eidem testi, quod deinceps non videret eumdem : et ita evenit, ut prædixit. *Quin etiam quasdam vestes suas, quibus indui solucrat, in discessu suo eidem Wilhelmo donavit, quas ille post ejusdem obitum ad varia mala pellenda feliciter adhibuit. Jam quod ad ejusdem profectionis tempus attinet, Adrianus Bailletus in Vita Gallica* S. Thomæ *illam anno Christi* 1285 *innexuit, deceptus Vita a Laurentio Surio edita, in qua recte quidem ille dicitur a Martino IV summo Pontifice benigne honorificeque exceptus fuisse, sed ejusdem Sancti mors manifesto errore usque in annum* 1287 *differtur. Etenim cum Martinus IV anno* 1285 XXVIII *Martii supremum diem suum obierit, credidit Bailletus, memoratum* S. Thomæ *ad illum accessum postremo ejusdem Pontificis anno illigandum esse, ne Sancti in Romana curia, apud quam mortuus est, moram nimis diuturnam facere cogeretur.*

non anno 1285 sed 1282 illiganda est.

207 *Ex eodem errore statuit Bailletus,* S. Thomam *post laudati Martini obitum toto illo biennio, quo successor ejus Honorius IV Pontificatum* B *tenuit, id est, usque ad diem* III *Aprilis anni* 1287, *Romæ mansisse, indeque regressum tempore conclavis, in quo Nicolaus IV electus fuit. Verum ego ex certioribus monumentis sequenti* § *probabo,* S. Thomæ *obitum nec serius nec citius, quam mense Augusto anni* 1282 *contigisse. Ad hæc cum Wilhelmus Jaudre mox laudatus expresse asserat, eumdem* in anno obitus sui *ex Anglia illuc iter aggressum esse, et huic testimonio etiam alia inferius adducenda apprime consentiant, non est dubium, quin ista profectio ad annum* 1282 *referenda sit. Nec longiorem moram exigunt ejus gesta apud Pontificem; tantum enim abest, ut mora illa biennis fuisse dicenda sit, ut ne menstrua quidem certo adstrui possit. Ad hæc ex processu certum est,* Thomam *non modo non supervixisse Martino IV Pontifici, ad quem accesserat, sed etiam toto biennio ante illum vivere desiisse : nec potuit ergo ad Pontificatum Honorii IV, nedum ad conclave, in quo Nicolaus IV creatus est Pontifex, pervenisse.*

Archiepiscopus procuratores suos hac de re monet et instruit,

208 *Nunc, unde paululum digressi fuimus, revertamur. Archiepiscopus Cantuariensis, audito, sed nondum satis certis auctoribus cognito,* S. Thomæ *ex Anglia discessu, sine ulla mora sub* C *finem mensis Martii prædicti anni* 1282 *procuratores suos apud Pontificiam curiam agentes ea de re admonuit, expositaque pro suo sensu controversia ejusque progressu, tandem ait :* Dicitur autem, quod idem Episcopus jam iter versus Romanam curiam arripuit, quod tamen non credimus, quia incertum est : tum, si ita sit, non publice transfretaverit, sed occulte; et dum in uno loco inveniri creditur, jam ad alia loca latenter inclinans sub vulpina pellicie se abscondit. Si autem eum ad curiam venire contigerit, vel impetrationes fieri in præmissis, caveatis omnino, ne aliquæ literæ generales audientiam sub quacunque forma transeant sine contradictione, nec literæ speciales sine convenientia judicum et locorum. Et circa hoc vigiles sitis et soliciti, quantum adversarius noster prædictus astutus est, in omni gradiens falsitate. Dat. apud Clyst. episcopi Exon. II Cal. Aprilis, consecrat. nostræ anno IV. *Hanc epistolam integram habes superius a num.* 180.

AUCTORE C. S.

quibus frustra obnitentibus, Thomas a Pontifice cum honore in communione recipitur.

209 *Laudati procuratores his ac forte aliis, quæ ad nos non pervenerint, monitis instructi, in primis laborarunt, ut Episcopo Herefordiensi, velut a communione fidelium semoto, non pateret ingressus ad summum Pontificem et curiam ejus; sed vorum conatus frustra fuere. Auctores hic rursum habeo crebro laudatos commissarios Clementis V Papæ, in sua ad illum epistola dicentes :* Per testes sufficienter deponitur in processu, fuisse per duos Cardinales auditores procuratoribus partium deputatos, causa summarie cognita, priusquam idem dominus Thomas propter præmissarum appellationum prosecutionem Sedem Apostolicam personaliter adiens intraret curiam, declaratum, eumdem dominum Thomam, de dictis excommunicationibus dominis Papæ Martino felicis recordationis et Cardinalibus a procuratoribus archiepiscopi memorati, ne eum ad communionem suam non * admitterent, delatum, fore integri status et sicut hominem integri status, quando veniret ad dictam curiam, admittendum. Post quam declarationem veniens, a dictis dominis Papa et Cardinalibus ad osculum et valde honorifice propter vitæ, nobilitatis et scientiæ suæ excellentiam receptus extitit, et E ab eis in divinis et aliis communicatum eidem. *Huc quoque pertinet, quod ex Joannis de Kemeseya, ecclesiæ Herefordiensis canonici, testimonio alia occasione superius adduxi, nempe Sancto postremam missam suam cum effusis pro more suo lacrymis apud Montem-Flasconis celebranti* plurimos ex familiaribus et domicellis domini Papæ et aliorum... in circuitu altaris *adstitisse. Consonant item, quæ de honorificis ejusdem exsequiis sequenti* § *referemus.*

* non *abundat*

§ XII. Supremus S. Thomæ morbus; pia mors, et hujus annus, mensis, dies ac locus : carnis ab ossibus separatæ sepultura a S. R. E. Cardinalibus in ecclesia S. Severi prope Urbemveterem honorifice peracta. F

Paulo post accessum suum ad Pontificem

Quam *longe a vero abfuerit Bailletus, dum* S. Thomam *apud curiam Pontificiam biennio commoratum fuisse ait, dumque ex Vita a Surio edita, cui etiam Joannes Capgravius in Legenda Sanctorum Angliæ consentit, eumdem obiisse credidit, quando post omnia, quorum causa venerat, feliciter peracta redibat in patriam, manifestum sit ex epistola commissariorum Apostolicorum, quam frequenter laudavi. Hi enim diserte affirmant, sanctum Antistitem in morbum, ex quo obiit, incidisse* paululum post ejus adventum ad curiam, prædicta lite necdum, quod invenerimus, judicialiter exordita *(id est,* exorsa) nec ex tunc etiam prosecuta. *Itaque ille causas suas (si appellationem de excommunicationis sententia excipias) non modo non vicerat, verum etiam nec judicialiter agere cœperat, quan-*

AUCTORE C. S.

do mortuus est; et ex litibus una, quam cum metropolitano suo habebat, per mortem sponte concidit; alteram vero, quam adversus Asaphensem episcopum susceperat, postea sub Richardo Sancti successore per Richardum Londinensem episcopum, ex compromisso electum arbitrum, ecclesiæ Herefordiensi adjudicatam fuisse, dictum est supra num. 148.

incidit in morbum quo sæpe laboraverat,

211 *Supremi morbi genus indicavit testis sexagesimus Robertus Deyntè, qui camerarii vices apud ipsum tunc supplebat, et in cujus brachiis ille felicem animam exspiravit. Ex illo discimus,* Thomam *a multis ante annis intestinorum seu colico dolore subinde cruciatum fuisse, eique tandem succubuisse.* Habebat, *inquit*, torsiones in ventre et colicam passionem, et habuerat, priusquam esset episcopus, et in anno *(id est,* quotannis*)* dicta passio colica affligebat ipsum multum, ter vel quater, et durabat sibi dicta afflictio per dimidium diem et dimidiam noctem. *Deinde post pauca testatur, eumdem* ex febre et dicta colica passione *mortuum esse. Richardus quoque in Compendio num.* 34 *inter molestias, quas sanctus Decessor ejus in vita passus fuerat,*
B *memoravit,* quod adversitate, sive gravi infirmitate ex dolore viscerum, seu iliaca passione et dolore stomachi per multos annos, priusquam esset factus episcopus, et post, quamdiu vixit, extitit molestatus. *Inveterato malo causam aut fomentum forte dederint severa illius victitandi ratio, ac laboriosum iter Italicum, quod pro ecclesia sua susceperat,* non parcens corpori, senio et debilitate confecto, ex dictis fervore et zelo, quos habebat ad jura dictæ ecclesiæ suæ defendenda, et in *quorum* prosecutione martyrizatus laboribus, angustiis et expensis diem ibi clausit extremum, *ut loquitur Richardus in Compendio num.* 19.

conditoque testamento, et Ecclesiæ Sacramentis munitus

212 *Mortem itaque sive ex morbi gravitate, sive ex certiori notitia sibi instare præsagiens, huc omnes curas convertit, ut Christiane sancteque, ut vixerat, moreretur; et ne archiepiscopi Cantuariensis molitiones suam cum Romano Pontifice communionem, quam semper merito maximi fecerat, dubiam redderent. Quamvis igitur ante suum ex Anglia egressum jam condidisset testamentum, suumque, cui de peccatis confiteri solebat, capellanum secum haberet, voluit tamen,*
C *petita obtentaque a Martino IV facultate, testamentum denuo facere, et a Pontificio pœnitentiario sacramentalem absolutionem obtinere. Ita diserte asserunt sæpe dicti commissarii in epistola ad Clementem V, quorum verba subnecto.* Paululum post ejus adventum ad curiam, prædicta lite necdum, quod invenerimus, judicialiter exordita, nec ex tunc etiam prosecuta, cum infirmitas, (de qua sicut fidelis Catholicus et Deo devotus dicitur anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo, die Martis in crastinum B. Bartholomæi apostoli in castro Florenti obiisse) arripuisset eumdem, obtenta condendi testamentum licentia, fuit confessus fratri Galfrido de Chepeya, de Ordine Minorum, tunc pœnitentiario domini Papæ, et ab eodem de omnibus suis peccatis, tamquam vere pœnitens et contritus, absolutus: et ejus absolutio ab antedicto domino Papa extitit approbata, sicut idem pœnitentiarius in suis patentibus tunc ibidem confectis litteris attestatur.

213 *Cetera morbi mortisque adjuncta discimus ex testimonio Roberti Deyntè, oculati, ut diximus, testis.* Obierat in castro Florentini prope Montem-Flasconis ex febre et dicta colica passione, receptis ecclesiasticis Sacramentis, et habuit bonam memoriam usque ad mortem, et fuit confessus cuidam presbytero suo, qui vocabatur dominus Nicolaus; et fuit locutus frequenter et per plures dies fratri Galfrido de Schepeye de Ordine Minorum, pœnitentiario domini Papæ, nescit, de quo, in infirmitate prædicta. Item adjecit *(Robertus Deyntè)* quod, cum instaret hora obitus dicti Domini Thomæ, et idem testis assisteret sibi in lecto, et teneret *(moribundus Episcopus)* caput inclinatum super brachia seu ulnas dicti testis, et etiam totum corpus appodiaret * super ipsum testem, quia stabat indutus super lectum propter clistere, quod medici dederant sibi in nocte præcedenti, idem dominus Thomas incepit dicere hymnum, Veni Creator Spiritus, legendo. Et finito toto hymno, dixit: Per signum sanctæ Crucis de inimicis nostris libera nos, Deus noster; et Per Crucis hoc signum fugiat procul omne malignum; et per idem signum salvetur quodque benignum. Et subdens, In manus tuas, Domine, repetendo ter Domine Deus veritatis, commendo spiritum meum, elevatis et junctis manibus versus cælum, repetendo dicta verba Commendo spiritum meum, emisit spiritum. E

mentis compos et animam suam Deo commendans, sancte moritur

* *i. e. inclinatum teneret*

214 Interrogatus *(idem Robertus)* de præsentibus in hora dicti transitus, respondit, quod dictus dominus Nicolaus capellanus suus, cui fuerat confessus, et Robertus de Starklaund, laïcus, ductor garderobæ *(id est curator rei vestiariæ)* ipsius domini Thomæ, affuerunt cum ipso teste; nam camera, in qua dictus dominus Thomas ægrotabat in quadam turri, erat ita modica, quod vix poterant ibi recipi lectus dicti domini Thomæ et lectus ipsius testis, tunc ejus camerarii, et quoddam parvum altare in ea erectum: nec medici, nec socii arbitrabantur, quod deberet ita cito mori. *Priusquam ad sepulturam progrediamur, inquirendum hic est in supremam illius ætatem, annumque, mensem, diem ac locum obitus. Quod ad primam attinet, in uno duorum apographorum Compendii Vitæ, sive testimonii Richardi episcopi Herefordiensis dicitur* S. Thomas *tunc fuisse* sexaginta trium annorum, vel plurimum ultra; *in altero autem* sexaginta trium annorum, vel parum ultra; *sed ex ipsa phrasi liquet, posteriorem lectionem genuinam esse, priorem vero vitiatam, nam adverbium* ultra *in priori abundat, non in posteriori.* F

in exiguo cubiculo, anno ætatis suæ

215 *Proxime accedit Joannes de Kemeseya, canonicus Herefordiensis, Sanctique in supremo itinere comes, qui a commissariis requisitus, quot annorum ille esset, dum obiit, respondit,* sexaginta duorum, vel circa. *Paulo seniorem illum fecit Robertus de Gloucestria, qui simili modo interrogatus, respondit,* quod credebat, dictum dominum Thomam fuisse sexaginta sex annorum vel circa, quando migravit ad Dominum. *Apud me prævalet testimonium laudati Richardi episcopi, qui post diuturnum cum illo convictum eidem etiam in episcopatum successit, et a quo assignata* sexaginta trium annorum vel parum ultra ætas *optime congruit calculis ex eodem jam relatis num.* 52. *Magis erratum ab aliis est in anno emortuali, quem Auctor Vitæ apud Surium, Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historiarum, Joannes Capgravius in Legenda Sanctorum Angliæ, et post illos Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum hoc die, Odoricus Raynaldus in continuatione Annalium ecclesiasticorum,*

sexagesimo tertio vel quarto, Christi autem, non 1287.

eorum, Bailletus aliique dixerunt, fuisse Christianæ æræ 1287 ; *ex quo deinde cetera digerentes, totam rerum, quæ ad* S. Thomam *pertinent, chronotaxim necessario perturbarunt. Hac de causa visum mihi est, verum emortualem Sancti annum certis testimoniis argumentisque stabilire.*

sed anno 1282,

216 *Hunc esse annum Christi* 1282, *clarissime asseruerunt commissarii Apostolici ad instruendum processum canonizationis illius anno* 1307 *deputati, quorum verba dedi num.* 212. *Consonat Richardus episcopus, Sancti proximus successor, cui proinde Decessoris sui annus obitus latere non potuit, quique in Compendio num.* 35 *testatus est, illum mortuum esse* anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo. *Non video, quid ad hæc reponi valeat, nisi gratis ficta suspicio de vitiatis apographis nostris, ad quam, si necesse est, tollendam abunde sufficient observationes subjectæ. Idem Richardus num.* 36 *Compendii anno* 1307 *numeravit annos circiter* 25 *tunc elapsos ab ejusdem Sancti sepultura ; hos ergo aufer a præcitato anno* 1307, *prodibitque annus* 1282, *pro emortuali assignatus. In miraculis, tempore processus canonizationis, anno* 1307 *instituti, conscriptis sic legitur :* Quinta igitur feria in Cœna Domini, videlicet IIII *(probabo ibidem legendum esse* III) Nonas Aprilis anno Gratiæ millesimo ducentesimo octuagesimo septimo, et a transitu dicti Episcopi ab hac vita anno quinto *etc. Numera denuo annos, qui a die* XXV *Augusti anni* 1282 *usque ad* III *Nonas Aprilis anni* 1287 *effluxerunt, annosque quatuor cum inchoato octavo mense anni quinti reperies.*

uti manifeste probatur.

217 *Adde Nicolaum Trivettum vel Trevettum, ejusdem temporis scriptorem, qui, ut supra dictum est, in Chronico suo primo ad annum Christi* 1275 *scribit :* Obiit hoc anno Joannes Brutonn Herfordensis episcopus.... Cui successit magister Thomas de Cantilupo, doctor in sacra Theologia *etc.; ad annum vero* 1282 *rursum ait :* Hoc anno beatus Thomas Herfordensis episcopus in via versus curiam de præsenti sæculo nequam ereptus ad regna migravit cælestia, cum annis septem gregem sibi commissum sollicita cura rexisset. *Ini calculos, et accuratos deprehendes. Recte item auctor nostri Ms. Florarii Sanctorum, sæculo* XV *ad finem vergente exarati, observavit,* Thomam *inter Sanctos relatum fuisse anno* Salutis MCCCXX, a transitu sanctissimi Viri XXXVIII ; *subductis annis* 38 *ab annis* 1320, *residui erunt anni* 1282, *quorum postremus Sancto emortualis fuisse omnino dicendus est. Hinc simul observa, auctorem Vitæ Surianæ, aliosque consentire de ordinatione illius episcopali ad annum* 1275 *referenda, sed consequenter, quod expresse fecit Bailletus, debere eidem annos sedis duodecim attribuere, ut ejusdem vitam usque in annum* 1287 *producere possint; sed neutrum esse probabile, jam satis a me demonstratum puto.*

Obiit non die II Octobris.

218 *Æque infelices fuerunt idem biographus Surianus et Capgravius : dum* Thomam *nostrum* sexto Nonas Octobris *e vivis excessisse scripserunt, quos a mense dieque aberrantes Bailletus aliique secuti fuere. Errori occasionem dedit bulla canonizationis a Joanne XXII Pontifice anno* 1320 *edita, in qua cum hic festum illius* sexto Nonas Octobris *affixerit, crediderunt illi, eumdem diem Sancto emortualem fuisse : sed quacumque de causa Pontifex illum ejusdem anno cultui assignaverit, certum est,* Thomam *eo die non obiisse. Sane nullum hac super re dubium relinquunt commissarii Apostolici in epistola sæpe memorata, ubi illum mortuum aiunt* anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo, die Martis in crastinum beati Bartholomæi Apostoli, *id est, die* XXV *Augusti, qui præcitato anno* 1282 *re vera dies Martis erat, seu feria tertia, ut liquet ex littera Dominicali* D. *In Compendio quoque Vitæ num.* 35 *obiisse dicitur* in crastinum sancti Bartholomæi apostoli anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo.

AUCTORE C. S.

sed XXV *Augusti,*

219 *Magis ambiguum est testimonium Roberti Deyntè, qualiter in nostro processus apographo exstat : nimirum ille* interrogatus de hora dicti transitus et obitus, dixit, quod in die vel vigilia beati Bartholomæi, ut ei videtur, prius solis occasum, inter diem et noctem, et fuerunt viginti quinque vel viginti sex anni in festo beati Bartholomæi proxime transacto. *Ex hujus igitur testimonio* S. Thomas *obiisse dicendus esset die* XXIII *aut* XXIV *Augusti ; nisi tam dubia responsio ex præmissis aliorum assertionibus emendanda esset. Ut tamen hæc hæsitatio in viro, qui morienti adstiterat, minus mirabilis videatur, observandum est, festum S. Bartholomæi Romæ non celebrari, ut alibi, die* XXIV *Augusti, sed postridie ; quem morem credibile est a Pontificia curia, quæ in Etruria tunc degebat, servatum fuisse, eoque factum, ut Robertus Deyntè, homo laicus, annis viginti quinque post ex confusa memoria sic hæsitanter locutus fuerit : nam dies* XXIV *Augusti, qui apud nos S. Bartholomæo sacer est, apud Romanos ejusdem vigilia est ; diesque* XXV, *qui apud eosdem illi festus est, apud nos posterus est. Quam ob rem si ex Romanorum more testis ille responderit, recte dixerit,* S. Thomam *in festo S. Bartholomæi vivere desiisse.*

annos episcopatus sui non 12, sed septem numerans,

220 *Denique, cum ista Robertus testatus fuerit die* X *Septembris anni* 1307, *recte a Sancti obitu usque ad festum S. Bartholomæi tunc nuper præteritum numeravit annos viginti quinque in ipso festo secundum morem Romanorum, aut postridie secundum nostrum completos. Obiit ergo sanctus Præsul anno ætatis suæ sexagesimo tertio vel quarto, Christianæ æræ* 1282, *die* XXV *Augusti sub vesperam ; qui cum anno* 1275 *ordinatus fuerit episcopus, Herefordiensem sedem tenuit annis septem minus diebus tredecim, si ordinatio illa, ut habet Franciscus Godwinus in Commentario de Præsulibus Angliæ, facta sit die* VIII *Septembris. Annos septem, completos vel incompletos, sedis ipsi etiam tribuit Trevettus num.* 217 *laudatus ; ac certe non possunt eidem concedi anni duodecim, quod facit Bailletus, et facere coguntur, quotquot, retento, quem assignavimus, ordinationis ipsius anno, ejusdem mortem usque in annum* 1287 *ex Vita apud Surium vel ex Joannis Capgravii Legenda Sanctorum Angliæ distulerunt.*

in Tuscia suburbicaria in castro prope Montem-Flasconis.

221 *Superest, ut de ejusdem loco emortuali agamus. In epistola commissariorum Apostolicorum e vivis excessisse dicitur* in castro Florenti ; *eodemque modo legitur in testimonio Joannis de Kemeseya, canonici Herefordiensis. Clarius loquuntur Robertus de Glovcestria :* Apud castrum Florenti juxta Montem Flasconis : *Robertus Deyntè :* In castro Florentini prope Montem Flasconis, *ac denique Richardus in Compendio num.* 35, *cui consonat Capgravius :* Apud Florentinum juxta Montem Flasconis. *Notus vulgo est Mons-Flasconis, Italis* Monte Fiascone *dictus, vinoque suo celebris, tunc castrum Balneoregiensis diœcesis, nunc civitas episcopalis nulli suffraganea, ditionis Pontificiæ in Tuscia suburbicaria ad lacum Vulsinium sita.*

AUCTORE G. S.

sita. Prope hanc ergo civitatem oportet exstitisse castrum, quod a prælaudatis testibus ac commissariis castrum Florenti, Florentini *et* Florentinum *appellatur. In bulla quoque, per quam Urbanus V Papa anno* 1369 *Montem-Flasconis ob sua erga Romanos Pontifices merita in episcopatum erexit, inter castra, quæ ad novam illam diœcesim pertinerent, castrum* Florentini *recensetur. Verumtamen nec in Mappis nec in Lexicis geographicis illud ibi inveni; quod nescio, an mutationi nominis, an loci excidio vel ignobilitati adscribendum sit.*

nec forte multum ab Urbevetere dissito.

222 *Non recte anonymus in Vita apud Surium Sancti locum emortualem assignavit* apud Florentinos juxta Flasconis Montem, *ex eoque Bailletus verbis Gallicis* in Monte Flasconis in territorio Florentino. *Decem circiter milliaribus Italicis a Monte-Flasconis abest Urbsvetus, vulgo* Orvieto *dicta, ubi tunc Martinus IV summus Pontifex suam curiam passim habebat, ac subinde etiam ad Montem-Flasconis divertebatur, uti videre licet in Annalibus ecclesiasticis Odorici Raynaldi ad annum* 1282. *Hoc cum aliqui non adverterent, crederentque,* Thomam, *quem ad* curiam Romanam B *profectum fuisse legerant, proinde ad Urbem Romam accessisse; eorum aliqui dixerunt, ipsum, dum eo tenderet, alii, dum post negotia feliciter confecta ex Urbe rediret, apud Montem-Flasconis morbo correptum ad cælos migrasse. Neutrum verum esse, satis superque probant hactenus adducta testimonia, ex quibus statuendum est, ipsum eo in loco vita functum esse, seu quia Pontificem secutus fuerat ad Montem-Flasconis, seu quia ob propinquitatem Urbisveteris, ubi Pontifex cum sua curia degebat, forte apud aliquem amicum in prædicto castro hospitabatur, seu denique, qua quacumque alia de causa illuc digressus fuerat, quando in supremum morbum ex non insueto ipsi cruciatu colico incidit.*

Ejus caro ab ossibus separata honorifice sepulta fuit

223 *Quæ post obitum secuta fuere, creberrime laudati commissarii Apostolici domino suo Clementi V ita perrexerunt exponere.* Dominica post ejus felicem transitum proxime subsecuta fuit ipsius corpus a bonæ memoriæ domino Hieronymo, tunc Cardinali, aliis Cardinalibus astantibus, intra ecclesiam monasterii sancti Severi prope Urbemveterem honorifice ac solemniter ecclesiasticæ traditum sepulturæ. *Hæc de carne illius* C *intellige: nam ossa ejusdem ab illa separata ad sedem suam Herefordiensem in Angliam paulo post translata fuisse, tam ex eorumdem commissariorum, quam ex aliorum juratis testimoniis mox dicemus. Robertus Deynté, qui morienti adstiterat, de sepultura similiter testatus est:* Corpus dicti domini Thomæ fuit sepultum, præsente domino Hugone de Evesham et aliis Cardinalibus, de quorum nominibus non recordatur, intra ecclesiam monasterii sancti Severi prope Urbemveterem, ex parte dextera, cum a claustro intratur in dictam ecclesiam.

in ecclesia abbatiæ S. Severi, officio fungente Cardinale Prænestino,

224 *Cardinales, qui præsentia sua sacrum funus honestarunt, nominavit Richardus episcopus in Compendio num.* 35, Ejus, *inquiens,* corpus *(de carne rursum interpretare)* in ecclesia abbatiæ sancti Severi sub Urbeveteri die Dominica proxime subsequenti a domino Hieronymo Cardinali, præsentibus dominis Hanchero, Latino, Comite, et Hugone Cardinalibus, fuit honorifice cum solemnitate ecclesiasticæ traditum sepulturæ; et a dicto domino Hieronymo prædicante defunctus multum commendatus ibidem. *En etiam testimonium Joannis de Kemeseya Herefordiensis canonici, qui etiam funeri adfuit.* Ipso teste præsente *(verba processus sunt)* frater Jeronimus Cardinalis, qui fuit postmodum Papa Nicolaus IV, cum solemnitate debita, astantibus dominis Hugone de Evesham, Anchero et Comite Cardinalibus, sepelivit in ecclesia monasterii sancti Severi versus partem Australem juxta parietem et ostium, per quod monachi de claustro intrant ecclesiam, corpus dicti domini Thomæ, et egregie in prædicatione sua commendavit defunctum. D

postea summo Pontifice aliisque Cardinalibus præsentibus:

225 *Ex Cardinalibus nominatis primus, qui funebri officio tunc functus est et orationem panegyricam de defuncto Præsule habuit, fuit Hieronymus, a diœcesi, in qua in Piceno natus est, Asculanus dictus, qui ex Ordine Fratrum Minorum factus primo S. R. E. presbyter Cardinalis S. Pudentianæ titulo Pastoris, deinde anno* 1281 *episcopus Cardinalis Prænestinus, tandemque anno* 1288 *summus Pontifex creatus fuit, Nicolaus IV appellatus. Hancherus seu Ancherus Pantaleo, patria Trecensis in Campania Gallica, sacro Cardinalium collegio allectus fuit ab Urbano IV anno* 1261, *annoque* 1287 *mortuus. Latinus Frangipanis, seu Malabranca, ex Ordine Prædicatorum a Nicolao III anno* 1278 *eumdem dignitatem adeptus, anno* 1294 *vivere desiit.* E *Comes Glusianus de Casate Mediolanensis, et Hugo Atratus Anglus, a natali loco dictus* ab Evesham, *Cardinalitiam purpuram a Martino IV anno* 1281 *acceperunt, amboque anno* 1287 *excesserunt e vivis. Ita* S. Thomæ *caro, quem, velut a fidelium communione semotum, a Romana Pontificis curia arcendum speraverant procuratores archiepiscopi Cantuariensis, honorifice ecclesiasticæ sepulturæ mandata fuit, atque ipse pro meritis in oratione funebri publice laudatus a Cardinale episcopo, postea summo Pontifice, astantibus aliis Cardinalibus, qui in Pontificia curia tum versabantur. Nimirum prodit se ubique virtus, et a persequentibus novum acquirit splendorem.*

cujus monasterii, apud Urbemveterem conditi,

226 *De S. Severi abbatia, situque ac vario statu egit reverendissimus dominus Carolus Ludovicus Hugo, abbas Stivagiensis, tom.* II *Annalium Ordinis Præmonstratensis, col.* 741 *et sequentibus, ex quibus ad loci notitiam pauca annotabo.* Abbatia, S. Severo nuncupata, his etiam temporibus magnifica et spectabili structura insignis, in planitie ad Meridionalem plagam quingentis circiter ab Urbeveteri passibus dissita, a monachis ad Præmonstratenses translata est, jubente Honorio III Pontifice, F anno MCCXXVI; non autem, ut Ughello placuit, MCCXXI. *Deinde recenset aliquot Ordinis Præmonstratensis ejus loci abbates, quorum primum anonymum anno* 1228, *ultimum vero, quem noverat, Nicolaum filium Bindi seu Bivoli, ex nobili Marscianorum familia, anno* 1373 *præfuisse observat. Incolebant ergo Præmonstratenses canonici Regulares hanc S. Severi abbatiam, quando* S. Thomæ *separatæ ab ossibus carnes in ecclesia ibidem humatæ fuerunt. Quis tamen tunc temporis abbas fuerit, non habeo compertum; nam laudatus Hugo inter Bartholomæum, quem anno* 1277 *abbatem egisse ait, ac mox memoratum Nicolaum nullum intermedium e monumentis nominavit; postque illos non novit alios ejusdem abbatiæ prælatos, quam abbates, ut vocant, commendatarios, eosque S. R. E. Cardinales.*

et a Præmonstratensibus tunc inculti, aliqua notitia datur.

227 *Nec Præmonstratenses deinceps mansere illius perpetui inquilini, nec hodiedum sunt, nec constat de tempore, quo inde recesserunt; quod ab illis sæculo* XIV *vel* XV *propter intestina Urbevetanorum aliorumque bella sponte factum esse,*

laudatis

A *laudatus ab Hugone reverendissimus Andreas Pennatius, Urbisveteris vicarius generalis, existimavit. Non meminit quoque idem abbas Stivagiensis, an et qui Præmonstratensibus in abbatiam successerint; sed hodierno tempore a nullis Religio is clericisve incoli colligitur ex eo, quod de Eminentissimo Cardinale Joanne Baptista Altieri, ejusdem tunc abbate commendatorio dicat :* Cui ibidem curæ est, ut a quodam eremita custo liatur domus Dei. *Ex tam obscuris ejus loci notitiis obscura mihi etiam est* S. Thomæ *in ejusdem ecclesia veneratio, adeo ut nesciam, quo in honore ejus ibi sepulcrum sit, quave exstet memoria. Nullam de illo mentionem fecit prælaudatus abbas annulista, ac propterea nullam quoque fecisse videtur reverendissimus Andreas Pennatius, cui ille accepta retulit pauca, quæ de eadem abbatia scripsit*

...uod sacrum cadaver suaviter fragrasse dicitur.

228 *Ante hujus § finem paucis refutanda hic venit narratio anonymi Suriani, qui, postquam* S. Thomæ *obitum* VI Nonas Octobris anno Domini MCCLXXXVII *male fixerat, subjecit sequentia :* Interea sex diebus corpus ejus exanime asservabatur, odorem spirans suavissimum. Deinde caro B ab ossibus separata in ecclesia S. Severi honorifice sepulta est. *Ita ibi Surius, nonnihil mutatis verbis anonymi, qui in nostro apographo et apud Capgravium sic habet :* Cumque corpus suum per sex dies custodiretur, odor suavissimus nihilominus ab ipso procedebat. Postea vero caro ab ossibus separata in ecclesia S. Severi honorifice sepulta est. *Supra probavi, Sancti obitum contigisse anno* 1282 *sub vesperam die* XXV *Augusti, quæ feria tertia erat; sepulturam vero* Dominica post ejus felicem transitum proxime subsecuta; *ita ut vix quinque dies integri inter ejusdem mortem ac sepulturam potuerint intercessisse.*

Idoneo caret auctore.

229 *Quod ad odorem attinet, si eo exanime corpus aliquot dies revera suavissime fragraverit, miror, nullum e testibus, e quibus certe duo, scilicet Joannes de Kemeseya canonicus Herefordiensis et Robertus Deyntè, camerarii vice apud Sanctum tunc fungens, iis rebus omnibus adstiterunt; miror, inquam, nullum e testibus in processu de tam insigni miraculo locutum fuisse, nec sacri funeris curatores eo deterritos fuisse a corpore exossando. At nullum de hisce verbum in testimoniis, quæ habeo, factum reperio. Suspectum hoc prodi-* C *gium habuisse videtur Bailletus, qui cum Surium biographum secutus in ceteris sit, pro* suavissimo odore *substituit* incorruptionem, *Gallice dicens :* Corpus ejus, postquam sex diebus servatum fuit, corruptionis expers deprehensum, est exossatum. *Itaque, quamvis ejusmodi prodigiosa fragrantia in Sanctorum cadaveribus non careat exemplis, pro ea tamen hic asserenda desideratur auctoritas, et propter testium silentium mihi non apparet verisimilis.*



AUCTORE C. S.

§ XIII. Sacrorum ossium translatio in Angliam et prima sepultura in ecclesia cathedrali Herefordiensi : altera eorumdem translatio intra eamdem ecclesiam ad novum tumulum, ac mox secuta veneratio.

Sancti ossa a carnibus separata portantur in Angliam.

Post *solemnia funebria* S. Thomæ *persoluta humatamque, ut vidimus, carnem in ecclesia abbatiæ S. Severi apud Urbemveterem, reliquum corporis, ossa scilicet, ac forte etiam cor, in Angliam relata fuere, ut in sua cathedrali ecclesia Herefordiæ* E *tumularentur. Adi Compendium Vitæ num.* 35, *ubi id factum esse dicitur* per familiares ipsius *defuncti, e quibus fuerunt Joannes de Kemeseya Herefordiensis canonicus, et Robertus Deyntè, camerarii ipsius vices supplens. Horum prior hanc translationem paucis his verbis asseruit :* Post dictam autem sepulturam ossa, a carne separata, fuerunt apportata ad ecclesiam Herefordensem : *alter similiter ait :* Ossa, separata a carne, fuerunt apportata ad ecclesiam Herefordiensem, et inibi requiescunt. *Mitto alios, qui eamdem translationem in processu affirmarunt; commissariorum Apostolicorum verba aptius infra dabo. Dixi,* forte etiam cor *tunc in Angliam translatum fuisse, quia Adam Kyngeshuam, in processu testis undecimus, deposuit, illud eo anno* 1307 *quievisse* apud Asshrugg Lincolniensis diœcesis.

An in hac translatione, ut quidam asserunt,

231 *Singulare est, quod in hac translatione contigisse legitur in testimonio quinti testis, Aicardi de Warevik, vel Warwik, jurisperiti et justiciarii ac consiliarii regis Angliæ, qui* dixit, se audivisse publice referri, quod, quando ossa dicti domini Thomæ fuerunt apportata de partibus, F in quibus obierat, et dicta ossa portarentur per diœcesim Cantuariensem, emanavit sanguis a dictis ossibus, quando fuerunt in diœcesi supradicta. *Præerat etiam tunc ecclesiæ Cantuariensi archiepiscopus Joannes Peckhamus, utque ex dicendis patebit, nondum remiserat simultates, imo* Thomam *pro excommunicato volebat haberi; cui rei, opinor, laudatus testis causam prodigiosæ illius sanguinis effusionis adscripsit. Simile prorsus, sed cum variatis adjunctis, legere est in Vita scripta per anonymum, tam in apographo nostro quam in edito a Capgravio, hoc scilicet modo :* Ossa in Angliam ad sedem suam per tot terrarum et maris spatia delata sunt. Cum enim ossa sancta comiti Glouverniæ Gilberto de Clara, qui ipsum pro juribus ecclesiæ fatigaverat laboribus et expensis multis, in itinere obviarent, statim sanguinem in magna abundantia effuderunt, ut vasa, in quibus erant posita et delata, sanguine rubricata apparerent. Quo viso, comes timore et horrore percussus universa ecclesiæ jura restituit, pœnitentiam pro commissis agens.

sanguine manarint, non satis constat.

232 *Eadem Surius stilo suo paululum mutata sic reddidit :* Ossa vero per tam longinqua terrarum

AUCTORE C. S.

rum ac maris spatia in Angliam ad sedem suam apportata sunt. Cumque obviam illis venisset Gilbertus de Clara, comes Gloverniæ, qui ob jura ecclesiæ beatum Virum fatigaverat, mox ab eis sanguis copiosissimus manavit, ita ut vasa, in quibus ferebantur, sanguine tincta viderentur. Id comes ille cernens, timore et horrore concussus jura omnia ecclesiæ restituit, et ob ea, quæ temere admiserat, egit pœnitentiam. *Hactenus ille. Multa* S. Thomam *a Gilberto Gloverniæ seu Glocestriæ comite passum esse, constat ex prædictis. Eumdem comitem infra quoque videbimus ad ejusdem Sancti tumulum sæpe cum muneribus supplicem venisse; sed an hæc viri pietas ex asserto sanguinis miraculo nata fuerit, ejusdemque inimicitiæ injustaque ecclesiasticorum jurium violatio tunc primum cessaverint, haud equidem ausim affirmare. Utque mentem meam paucis aperiam, auctoritas anonymi, incerti loci ac temporis, qui post* Thomæ *canonizationem, id est, non citius, ac forte multo serius, quam annis triginta et octo post translationem scripsit, multum cedere debet testimonio Aicardi de Warwik, translationi synchroni; neque huic tamen de tanto prodigio certam*
B *fidem habere audeo, quia silentibus ceteris testibus, unice dixit, se illud* audivisse publice referri, *et quia aliunde novimus, ejusmodi rumores, sæpe sine idoneo teste natos, facile in vulgus spargi; quod hic quoque factum esse, ut min mum suspicari facit aliorum testium silentium.*

Archiepiscopus Cantuariensis primo vetuit, deinde permisit, ea sepeliri.

233 *Porro archiepiscopus Peckhamus, in sua de excommunicato* Thoma *persistens sententia, ejus ossa vetuit ecclesiasticæ sepulturæ mandari, donec ex productu fratris Galfridi de Schepeya, pœnitentiarii Pontificii epistola ei constitit, illum ab hoc in supremo morbo sacramentaliter absolutum fuisse; qua de re vide dicta § præcedenti. Ita docent commissarii Pontificii in epistola ad Clementem* V. Ossa, *aiunt,* separata a carne, delata in Angliam, fuerunt per dictum archiepiscopum (qui prius ea sepeliri prohibuerat, donec de dicti domini Thomæ legitima absolutione constaret) eadem, exhibita sibi littera dicti pœnitentiarii, ut quidam testes aiunt, absoluta et subsequenter, eo permittente, tumulata in ecclesia Herefordiensi... et tam ipse archiepiscopus, quam ejus suffraganei dederunt indulgentiam orantibus pro anima dicti domini Thomæ; et idem archiepiscopus approbavit
C testamentum ipsius, et ipsius auctoritate extitit executum. *Hac ratione manifeste agnovit Peckhamus, sanctum Episcopum, si umquam vere legitimeque excommunicatus fuerit, ecclesiasticæ communioni ante mortem suam fuisse restitutum; sed in duobus quoque præcedentibus §§ probavi, eumdem nulla ejus generis absolutione opus habuisse.*

tumulumque missis donis veneratus est

234 *Agnovit etiam postea sanctitatem ejus, quemque in vivis multum vexaverat, defuncti in cælis patrocinium implaravit.* Ad *ejus enim* tumulum *(utor rursum verbis commissariorum)* deposuit quidam familiaris dicti archiepiscopi, se de voluntate ejusdem cum oblationibus aliis apportasse candelas, factas in filo, cum quo idem archiepiscopus ad ipsum dominum Thomam in infirmitate, de qua post aliquot menses obiit, fuerat mensuratus. *Hac occasione inserendum hic verbum est de istius temporis more Anglorum, de quo in miraculis creberrima occurret mentio. Solebant illi personas aut etiam pecudes, pro quibus Sanctorum opem invocabant, filo aliave simili re* secundum morem patriæ, *ut sæpe dicetur, mensurare, ex eoque filo ceraque factam ejusdem magnitudinis candelam ad tumulum aut ecclesiam Sanctorum, quos imploraverant, deferre; vel si forte* D *non universalis erat candelæ donandæ consuetudo, saltem ista mensurandi ritu, suam in Sanctos fiduciam protestabantur, remque mensuratam eorumdem clientelæ commendabant. Exempla plurima in miraculis legemus.*

235 *Cum isthæc Joannis Peckhami per familiarem suum ad* S. Thomæ *tumulum supplicatio facta dicatur* in infirmitate, de qua post aliquot menses obiit, *audi, quid Nicolaus vel Aicardus de Warwik, in processu testis quintus, ex communi fama de supremo ejusdem archiepiscopi morbo, veluti divinitus inflicto, testatus fuerit. Postquam dixerat, Sanctum, dum viveret, multa passum* a fratre Joanne de Pecham, tunc archiepiscopo Cantuariensi, propter jurisdictionem, quam in subditos dicti domini Thomæ volebat dictus archiepiscopus usurpare; *subjecit :* Communiter fuit dictum per totam Angliam, et fuit fama publicata et est, quod dictus archiepiscopus per dimidium annum et amplius ante obitum ipsius archiepiscopi, fuit infatuatus, et faciebat et dicebat multas fatuitates, acsi fuisset puer, cantando in mensa, et consimilia; quia indebite persecutus fuerat dictum dominum Thomam; et quod ex hoc E Deus inflixerat sibi * dictam plagam, et assumpserat dictam vindictam de eo. *Quamquam non possim hæc aliunde confirmare, quæ tamen ex epistola commissariorum mox præmisi, apparet, etiam Peckhamum, ejusve amicos simile quid saltem suspicatos fuisse.*

in supremo morbo, de quo obiit.

* i. e. eidem

Eadem in ecclesiæ cathedralis Herefordiensis sacello S. Mariæ sepulta,

236 *Sancti Episcopi ossa Herefordiam, ut dixi, allata, facta ab archiepiscopo facultate, primo* in capella B. Mariæ ecclesiæ Herefordiensis, *cathedralis scilicet, tumulata fuisse, docet Richardus in Compendio Vitæ num. 36, quod et alii testati fuerunt; in quo loco paucis tantum annis quieverunt. Idem enim Richardus cognomento de Swinfeild,* S. Thomæ *olim familiaris, tuncque in episcopatu successor, nobilius illi sepulchrum in eadem ecclesia creavit, ossaque ejusdem ex priori illo humili in novum illud transposuit. Fecit hoc non cultus deferendi gratia, sed, ut mox in Parte* IV *miraculorum num. 2 legitur,* ob causas varias et legitimas secundum ordinationem illorum, qui quondam fuerant executores testamenti ejusdem, ac de voluntate capituli ecclesiæ supradictæ. *Utque minus de non cultu dubites, additur, Richardum* juxta sepulchrum novum ipsius in præsentia F sua Missam, quæ communiter celebratur pro defunctis, celebrari *tunc jussisse, quod etiam ipsemet in Compendio testatus fuit.*

ad elegantiorem tumulum intra eamdem ecclesiam translata fuere anno 1287.

237 *Eamdem translationem pluribus exposuit ibidem num. 36 et tribus sequentibus, ad quos lectorem remittens, solum adjuncta temporis hic annotabo. Anno* 1307, *die* XIV *Septembris, dum ista testatus est Richardus, numerabat* viginti annos vel circa *ab hac translatione elapsos, qui computus ad annum* 1287 *deducit. Præmiserat item ibidem, inter eamdem translationem primamque in ecclesia Herefordiensi sepulturam* quinquennium vel circa *intercessisse, quod si ad annum* 1282, *quo* Thomas *obiit, adjeceris, in eumdem annum* 1287 *incides, quem etiam alii affirmarunt, ut de eo dubitari non possit. Diem a nemine signatum legi, nec tamen ab eo multum aberrari sinunt, quæ in processu hinc inde dicuntur. Gilbertus procurator capituli Herefordiensis testatus est, quamdam furibundam, nomine Editham,* die Veneris proxima ante festum Ramispalmarum anno Domini MCCLXXXVII *(legebatur hic* MCCCLXXXVI *manifesto describentis errore, quem correxi)*

A *correxi) matutino tempore in ecclesia Herefordiensi sanæ menti restitutam ivisse* ad locum, in quo ossa dicti S. Thomæ erant tunc recondita in capella S. Mariæ in ecclesia Herefordiensi, a qua capella fuerunt postmodum translata in tumulum, in quo nunc sunt.

post diem XXVIII Martii

238 *His consonans Robertus, ejusdem Edithæ maritus, die* XV *mensis Novembris anno* 1307 *dixit, circa principium subsequentis Quadragesimæ fore annos viginti et unum, ex quo illa in phrenesim inciderat; in eademque Quadragesima sic furibundam ductam esse ad ecclesiam Herefordiensem, et in ea post aliquot dies* die Jovis ante Dominicam Ramispalmarum *deductam* ad capellam B. Mariæ in eadem ecclesia, in qua capella recumbebant tunc ossa dicti S. Thomæ; *ac denique* in crastinum, scilicet die Veneris mane *pristinæ rationis usui redditam fuisse. Consule Partem* V *Miraculorum a num.* 73. *Præcitato igitur anno* 1287 *die Veneris ante Dominicam Palmarum, sive die* XXVIII *mensis Martii (nam Pascha eo anno in diem* VI *Aprilis incidit) nondum facta fuerat memorata translatio. Non diu tamen post differri posse, evincunt alia asserta in processu, quamquam et hæc, ut in-* B *vicem concilientur, difficultatem patiantur pro certo translationis die assignando.*

sed ante diem III *Aprilis proxime subsecuti.*

239 *In collectione miraculorum tempore ejusdem processus facta, quam sub titulo* Partis IV *edam, initium miraculorum desumitur a cæcis illuminatis* quinta feria in Cœna Domini, videlicet IIII *(legendum est* III) Nonas Aprilis, anno Gratiæ millesimo ducentesimo octuagesimo septimo, et a transitu dicti Episcopi *(S. Thomæ)* ab hac vita anno quinto, cum dominus Richardus, Dei gratia ejusdem ecclesiæ episcopus, proximusque ipsius successor, ossa Servi Dei prædicti de loco, ubi prius sepulta fuerant.... in loco alio competentiori in eadem ecclesia sepelisset, ac juxta sepulchrum novum ipsius in præsentia sua Missam, quæ communiter celebratur pro defunctis, celebrari fecisset *etc. Hoc anno* 1287 *Pascha, ut dictum est, incidit in diem* VI *Aprilis, atque adeo Cœna Domini in diem* III, *ante quem oportet sacra ossa translata fuisse: nam ut eodem die translata dicantur, neutiquam exigunt allata verba; neque ulla ratione verisimile est, diem hunc, funebri pompæ Missæque pro defunctis celebrandæ minime accommodatum, a Richardo episcopo ad eam rem electum fuisse.* C *Uno in loco sic quidem loquitur Joannes de Kemeseya, canonicus Herefordiensis, quasi translatio in ipsa Cœna Domini contigisset; verum ille varia ibi paucis memorat, quorum aliqua eo die potuerint contigisse, minusque accurate ibidem locutus fuisse dicendus est.*

Discutiuntur aliquot aliorum dicta

240 *Valde intricata sunt, quæ ex testimonio nobilis viri Milonis, sexennio contracti pedibus, ac* deinde in festo Resurrectionis Domini *ad novum* S. Thomæ *tumulum pristinæ incolumitati restituti, referuntur inter miracula apud me in Parte* II, *num.* 6 *et* 7, *unde, quæ huc faciunt, ipsis fere verbis descripsi. Dicitur igitur Milo ille sic contractus,* cum sibi persuasum fuisset a domino Richardo... episcopo Herefordiensi, ut veniret ad quamdam maximam solemnitatem, ab ipso episcopo in festo Resurrectionis Domini, quando per ipsum episcopum fuerunt translata ossa ipsius domini Thomæ in tumulo, in quo nunc sunt, faciendam, *jussisse se Herefordiam curru vehi: cumque ibidem* audivisset, quod in dicta translatione Deus fuerat multa miracula pro ipso S. Thoma in die Jovis sancto et in die Parasceve operatus... *fecisse se portari* ad dictum tumulum hora vesperarum in die Sabbati ante dictum festum Resurrectionis; *ac denique postridie* adeo plene et perfecte ad dictum tumulum . . . fuisse curatum, quod eadem die exultans in Domino servivit coram episcopo supradicto in solemni convivio celebrato per eum.

AUCTORE C. S.

ex quibus videri potest

241 *Ex hisce videri posset Milo duo festa* Resurrectionis Domini, *quorum unum Cœnam Domini præcesserit, alterumque subsecutum fuerit, hic indicasse. Hunc in finem observo, præter Dominicam Resurrectionis Domini, quæ alias* Pascha *appellatur, et mobile festum est, in vetustis Martyrologiis etiam* Resurrectionis Domini *memoriam fixum diem habuisse, et in aliis quidem ad* XXVII, *in aliis ad* XXVIII *mensis Martii inscriptam esse. Consule Henschenium nostrum ad priorem diem tomo* III *Martii, pag.* 687 *sub titulo:* Sacra memoria Jesu Christi Resurgentis. *Anglicanis Martyrologiis adjici potest Kalendarium, Enchiridio ecclesiæ Sarisburiensis, anno* 1533 *typis excuso præfixum, quod in Museo nostro exstat, et in quo ad diem* XXVII *ejusdem mensis Martii* Resurrectio Domini *similiter signata est. Attamen nec festum hoc immobile a laudato Milone indicatum credam, gemina obstat ratio. Prima est, quod ex præmissis* E *constet*, S. Thomæ *ossa die* XXVIII *Martii adhuc requievisse in primo suo sepulcro in sacello S. Mariæ, neque ex tota Gilberti procuratoris narratione verisimile sit, illa eodem die inde ad novum sepulcrum delata fuisse. Altera est, quod ipsemet Milo satis insinuet, se de unico festo Resurrectionis, sive de festo Paschatis agere, dum ait, sese ad Sancti tumulum deferri curasse* in die Sabbathi ante dictum festum Resurrectionis.

eadem translatio

242 *Quam ob rem puto equidem, Milonis narrationem confusam esse, itaque explicandam, ut per* festum Resurrectionis Domini *utrobique intelligendum sit Pascha, hocque a Richardo episcopo præstitutum dicatur, non ad translationem faciendam (quorsum enim in tam læta festivitate pompa funebris?) sed ad Paschalia gaudia solemni etiam convivio celebranda: Ista vero Milonis verba*, Quando per ipsum episcopum fuerunt translata ossa ipsius domini Thomæ in tumulo, in quo nunc sunt, *non ad ipsum Paschæ diem restringantur, sed modo non prorsus insolito ad proxime præcedens tempus referantur. Nimirum sic loqui potuit laudatus Milo, tum quod solemne istud convivium ratione prædictæ translationis ve-* F *risimillime institutum fuerit, et quia Quadragesimale tempus eidem minime conveniebat, in festum Paschatis dilatum; tum etiam quod tunc ipse ad idem convivium ab episcopo invitatus, auditis, quæ occasione translationis, biduo triduove ante tunc factæ contigerant, in spem erectus sanitatis recuperandæ voti sui compos evasisset. Ita certe explicandus Milo est, nisi et cum aliis et ipse secum dissidere dicendus sit.*

ad alios dies referenda esse.

243 *Difficilior locus est in testimonio Roberti de Gloucestria, qui, ut verbis processus utar,* interrogatus, a quo tempore citra inceperat dicta fama, dictum dominum Thomam esse sanctum, et Deum pro eo miracula operari, respondit, ossa dicti domini Thomæ prius fuisse tumulata in ecclesia Herefordiensi in capella beatæ Virginis; cum autem stetissent ibi per multos annos *(certe non ultra quinquennium)* et dominus Richardus, nunc episcopus Herefordiensis, præparasset tumulum honorabilem dicto domino Thomæ et transtulisset ossa dicti domini in festo Resurrectionis Domini multis de patria convocatis, Deus tunc fuit in prædicta translatione multa pro dicto domino Thoma miracula

AUCTORE C. S.

racula operatus; et sic fama de sanctitate vitæ ipsius domini Thomæ, et de operatione miraculorum extitit divulgata, et ex tunc continuata et augmentata. *Ut verum fatear, non video, qua ratione hæc componi possint cum dictis præmissorum, qui camdem translationem ante Cœnam Domini peractam fuisse unanimiter affirmant. Non video, inquam, quo modo hæc cum istis conciliari possint, nisi forte Roberti de Gloucestria implicata phrasis unice significet, famam sanctitatis* Thomæ *ex miraculis, quæ in translatione contigerant, statim post* in festo Resurrectionis Domini multis de patria *ad solemne convivium ab episcopo Herefordiensi* invitatis *innotuisse, atque ita facile divulgatam esse. Utut sit, malo credere reliquis, quam uni Roberto, eo etiam magis, quod ex hujus sententia sine ulla veritatis similitudine officium illud funebre in ipso Paschatis solemni die peractum fuisse dicendum esset. Itaque ne lectorem pluribus teneam, mihi certum videtur, sæpe dictam translationem inter diem* XXVIII *Martii diemque* III *Aprilis contigisse.*

Post hæc mox cœpit Sanctus miraculis inclarescere,

244 *Jam observavi, translationem, de qua loquimur, sine ulla sacri cultus deferendi intentione, sed solum, ut tanti Viri, illustri genere*
B *meritisque in diœcesim suam conspicui ossa honorabiliori in tumulo conderentur, a Richardo successore illius factam esse. Quamvis enim jam tunc magna esset de ejusdem sanctitate existimatio, nulla tamen hactenus veneratione publica honorabatur. Sed ex eo tempore vehementer aucta fuit fama sanctitatis ejus, hominumque in ipsum fiducia, atque tot beneficiis ad ejusdem invocationem divinitus concessis continue propagata, ut viginti annis post laudatus Richardus episcopus apud me in Compendio num. 36 coram commissariis Apostolicis non dubitaverit affirmare, publicam illius sanctitatis famam jam tum fuisse* per totam Angliam, Scotiam, Walliam et Yberniam, et per multas partes regni Franciæ diffusam. *Roberti de Gloucestria hac super re testimonium partim jam dedi, sed addendum est, quod præmiserat de variis personis illustribus, quas ad illius sepulcrum supplices venisse ait, earum insigniores nominatim recensens.*

ejusdemque tumulus etiam a regiis ac illustribus personis

245 *Jussus enim* Thomæ *sanctitatis famam probare, respondit,* quod omnes *(verbis processus utar)* communiter sic dicebant, et ad eum recur-
C rebant, et ad ejus tumulum peregre confluxerant tam dominus rex Edwardus inclitæ recordationis, et regina Angliæ Margareta, et dominus Edmundus, frater dicti domini regis, et regina Navarræ, quondam uxor dicti domini Edmundi, quam prælati, comites, proceres, barones, et alii majores et minores dicti regni; et ex devotione, quam habebant ad dictum dominum Thomam dicti domini rex et regina, prælati et alii, veniebant peditando, descendendo de equis suis, cum erant prope civitatem Herefordiensem, et aliqui ex ipsis veniebant nudis pedibus (inter quos fuit dominus Gilbertus comes Gloucestriæ supradictus, cum quo litigaverat dictus dominus Thomas, et multoties visitavit tumulum domini Thomæ) et ex supradicta devotione et ex opinione, quam habebant de dicto domino Thoma, larga ad ejus tumulum munera offerentes. *Huc etiam faciunt, quæ frater Nicolaus de Wichia, monachus et presbyter ecclesiæ cathedralis Wigorniensis, juratus testis sexagesimus secundus, in processu deposuit.*

et peregrinis undique confluentibus honorari.

246 Totus *(inquiebat)* populus regni Angliæ reputat dictum dominum Thomam sanctum, et habent in ipsum devotionem, sicut in Sanctum, et peregrinantur et recurrunt ad ipsum, sicut D ad Sanctum. Et hæc dixit se scire, quia tot ex dictis peregrinis faciunt transitum, veniendo ad tumulum dicti domini Thomæ, per civitatem Wigorniensem, quod ecclesia Wigorniensis ex oblationibus peregrinorum habet propter hoc annuatim ultra decem libras sterlingorum. Interrogatus, quid offerebant dicti peregrini in ecclesia Wigorniensi, quod oblatio posset ascendere ad tantam quantitatem, dixit, quod aliqui quartam partem unius denarii sterlingi, et alii medium sterlingum, et alii unum sterlingum. *Prædicta omnia multo etiam magis confirmabuntur ex maxima copia omnis generis anathematum, quæ commissarii Apostolici anno* 1307 *ad ejusdem Sancti tumulum in ecclesia Herefordiensi ipsimet conspexerunt, enumeraveruntque in sua ad Clementem V summum Pontificem epistola, suo loco recitanda.*

§ XIV. Litteræ pro canonizatione illius ad Clementem V Papam datæ, qui commissarios constituit, quos de excommunicationibus in Sanctum, ut dicebatur, latis prius jubet inquirere: processus hic feliciter absolutus. E

Pro canonizatione ejus inter alios scribit Eduardus rex Angliæ

I*nchoata eo, quo dictum est, modo S.* Thomæ *apud clerum populumque veneratione, mox etiam cœpit ille tot tantisque miraculis inclarescere, ut pro ejusdem canonizatione ab apostolica Sede impetranda initio sæculi* XIV *serio actum fuerit. Hunc in finem decanus et collegium canonicorum ecclesiæ cathedralis Herefordiensis procuratores suos miserunt ad Clementem V, qui anno* 1305 *ad* F *summum Pontificatum ascenderat. Scripserunt item Eduardus I, alias IV, rex Angliæ, et e clero Anglicano Guilielmus de Greenfeild archiepiscopus Eboracensis, episcopi quindecim, abbates septem; e populo autem undecim comites cum pluribus baronibus aliisque viris nobilibus Angliæ, uti legere est in epistola ejusdem Clementis inferius danda, ex qua tamen non satis constat, an non aliqui ex illis jam ante Clementis Pontificatum ad Sedem Apostolicam scripserint. Ex horum omnium epistolis unam tantum reperi laudati regis Eduardi, editam in collectione Conciliorum Magnæ Britanniæ et Hiberniæ tom.* II, *pag.* 283, *qualem hic descripsi*

ad Clementem V Papam anno 1305.

248 Sanctissimo in Christo Patri domino C. divina providentia sacrosanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ summo Pontifici Edwardus eadem gratia rex Angliæ etc, devota pedum oscula beatorum. Pium et justum esse censetur, ut, sicut gloriosus Deus in Sanctis suis et in majestate mirabilis, fideles ministros suos magnificat, altis decorat honoribus et cælestis efficit beatitudinis possessores in cælis; sic et sacrosancta

Romana

A Romana Ecclesia vestigia ipsius prosequens, eos, ad quorum memorias ipse Deus suæ virtutis potentiam manifestat, signa ac prodigia faciens pro eisdem, dignæ venerationis officio laudari, glorificari et studiis solicitis honorari efficiat in terris; ut per hoc fides Catholica roboretur, et idem Altissimus, qui laudabilis est in secula, glorificetur amplius et laudetur, ac ex hoc salutis nostræ causam misericordius et miserabilius operari dignetur.

cujus epistola

249 Cum itaque Thomas de Cantelupo, ecclesiæ Herefordensis antistes, qui nobili exortus prosapia, dum carnis clausus carcere tenebatur, pauper spiritu, mente mitis, justitiam sitiens, misericordiæ deditus, mundus corde, vere pacificus, prout firmiter recolimus, nos expertos, utpote cujus apud nos diu et laudabilis conversatio et gloriosæ vitæ insignia ex multa familiaritate, quam nobiscum habuit, eadem fuerunt evidentius nobis nota; quod sanctitatem vitæ et ipsius conversationem laudabilem cernebamus; quemadmodum degens in seculo magnis pollebat meritis, nunc veniens * in cælo magnis coruscare miraculis dignoscatur, in tantum, quod B ipsius meritis et intercessionibus gloriosis lumen cæcis, surdis auditus, verbum mutis et gressus claudis, et alia pleraque beneficia ipsius patrocinium implorantibus cælesti dextera conferuntur; de quorum miraculorum coruscatione multiplici nonnullis de regno nostro certitudinaliter innotescit.

** an vivens?*

hic recensetur.

250 Nos attendentes per Dei gratiam, fideles in Christo, nosque præcipue et populum regni nostri ejus posse suffragiis adjuvari, ut, quem familiarem habuimus in terris, mereamur habere patronum in cælis, Sanctitati vestræ devotissime supplicamus, quatenus tantam lucernam absconsam sub modio remanere diutius non sinentes, sed eam mandantes super candelabrum collocari, his, qui sunt in domo Domini, solatium præbituram, dignemini ipsum ascribere Sanctorum catalogo venerando, ut ejus precibus Dominus exoratus gratiam in præsenti et gloriam nobis præbeat in futuro. Conservet vos Altissimus ad regimen Ecclesiæ suæ sanctæ per tempora feliciter longiora. Dat. apud Westm * secundo die Novembris, anno regni nostri XXXIII.

** i. e. Westmonasterium*

Hic annus concurrit cum Christi anno 1305 *usque* C *ad diem* XVI *Novembris, quo die anno* 1272 *Eduardi pater Henricus III obierat: nihilominus editor ibidem, eumdem annum Christi signans, nescio qua de causa, annotavit pro anno* XXXIII *regni Eduardi* rectius XXXIV *legendum esse; neque differri potest usque ad* II *Novembris anni* 1306, *uti patebit ex epistolis Clementis eo anno mensibus Augusto et Septembri datis.*

Illorum precibus Clemens annuens, episcopis Mimatensi et Londinensi

251 *Tot itaque litteris atque æquis precibus virorum illustrium motus Clemens V Papa anno sequenti tres commissarios constituit, qui auctoritate Apostolica de* Thomæ *vita et miraculis diligenter inquirerent, ac processum pro ejusdem canonizatione conficerent. Fuerunt hi Guilielmus Durantes vel Duranti, Mimatensis in Occitania episcopus; Rodulphus de Baldock, episcopus Londinensis in Anglia, et Guilielmus de Festa archidiaconus Aranensis in ecclesia Convenarum in Gallia, capellanus Pontificius et in Anglia nuncius Apostolicus. Clementis epistola, quam ex codice Vaticano, processum canonizationis continente, accepimus, in apographo nostro sic habet:* Clemens Episcopus, servus servorum Dei Venerabilibus fratribus Mimatensi et Londinensi episcopis, ac dilecto filio Willelmo archidiacono Aranensi in ecclesia Convenarum, capellano nostro, salutem et Apostolicam benedictionem. Lætanter nuper suscepimus jucundos rumores, quos dilecti filii decanus et capitulum ecclesiæ Herefordiensis per procuratores et nuncios eorumdem, quos propter hoc ad nostram destinarunt præsentiam, intimarunt.

AUCTORE C. S.

et archidiacono Aranensi mandat,

252 Ex quibus, si, prout speramus, veritate nitantur, exultare debet in jubilum sancta mater Ecclesia, omnesque, qui sub religione militant fidei Christianæ, dum de illorum consortio Vir ad alta progrediens, factus consors cælestium, pius habetur et sedulus pro terrigenis hominum filiis intercessor. Nos autem non sine laudis jubilo læti referimus, quod, sicut iidem procuratores et nuncii ex parte decani et capituli prædictorum in nostra et fratrum nostrorum præsentia retulerunt, recolendæ memoriæ Thomas de Cantalupo, episcopus Herefordiensis a primis suæ juventutis auspiciis per viam veritatis incedens, cæsis virtutum falce fallacis mundi blanditiis, quibus frequenter fragilitatis humanæ conditio fallitur, sic novit voluptates carnis subjugare spiritui, sibique, dum præsens vita ejus membra corporea E vegetavit, per opera sanctitatis proficere et alios exemplis laudabilibus erudire; sicque tandem seipsum Deo placidam hostiam immolavit, quod per ipsius grandia præcelsaque merita multa et evidentia miracula in eadem ecclesia, in qua corpus requiescit ipsius, Dominus operatur. Cæci namque, prout accepimus, ibi lumen recuperant, claudi ambulant, mortui resurgunt, cæterique languidi et debiles, diversis oppressi valitudinibus, ultra naturæ vires et potentiam liberantur.

ut hac super re processum de more

253 Fuerunt autem præmissa non solum per procuratores et nuncios ante dictos, sed et per venerabilem fratrem nostrum episcopum Wigorniensem, apud Sedem Apostolicam constitutum, in nostra et fratrum prædictorum præsentia exposita diligenter. Nosque postmodum ex relatione venerabilis fratris Joannis, episcopi Portuensis, et dilectorum filiorum nostrorum, Thomæ tituli S. Sabinæ presbyteri, et Guillelmi S Nicolai in carcere Tulliano decani, Cardinalium, quos nos ad inspiciendum et examinandum documenta, quæ super his possent apud Sedem Apostolicam reperiri, duximus deputandos, invenimus, quod tam carissimus in Christo filius F noster Edwardus, rex Angliæ illustris, quam venerabilis frater noster archiepiscopus Eboracensis cum quindecim episcopis et septem abbatibus, undecim quoque comites cum pluribus baronibus et nobilibus illarum partium per eorum patentes litteras testimonium perhibent de sanctitate vitæ ipsius Episcopi Herefordiensis et miraculis ante dictis.

instruant, per litter s anno 1306 datas Burdegalis

254 Ut igitur ulterius sub modio tanta lucerna non lateat, sed humanis laudibus reverenter exolatur in terris, quem providentiæ divinæ sublimitas honorari voluit in excelsis, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus de fide, vita ac moribus dicti Episcopi Herefordiensis, necnon fama et miraculis, et cæteris circumstantiis hujusmodi negotium contingentibus, tam per testes, quos ipsi decanus et capitulum super his duxerint producendos, quam alios, infra quatuor mensium spatium post receptionem præsentium inquiratis diligentius veritatem; et quæ super præmissis inveneritis, fideliter in scriptis redacta, sub vestris inclusa sigillis nobis per fideles et idoneos nuncios destinare

AUCTORE G. S.

destinare quantocyus procuretis. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, cogatis veritati testimonium perhibere. Quod si non omnes iis exequendis potueritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Budegale * x Kal. Septembris, Pontificatus nostri anno primo.

* Burdegale

Sed cum paulo post ipsi suggestum esset,

255 *Fuerat Clemens in diœcesi Burdegalensi, vulgo de* Bourdeaux, *in Gallia Aquitanica natus, eratque archiepiscopus Burdegalensis, quando, allaborante Philippo IV Francorum rege, absens Perusii electus est Pontifex; isque Galliam Italiæ præferens, Lugduni coronari voluit, nec umquam in Italiam Pontifex profectus est, sed in Gallia mansit, sedemque suam deinde primus tenuit Avenione, cujus exemplum magno Ecclesiæ damno aliquot alii Romani Pontifices secuti fuere. Dies decimus ante Kalendas Septembris primi anni Pontificatus illius indicat annum Christi* 1305, *si ab electione ejus numerandus esset; annum vero* 1306, *si a coronatione ejusdem ducatur initium; nam anno* 1305 *mense Junio electus fuit Perusii, ejusdem anni mense Novembri coronatus Lugduni.* B *A coronatione inchoandum esse, eruitur ex eo, quod de epistola Eduardi regis Angliæ monuerit, quam mense Novembri anni* 1305 *scriptam esse vidimus. Lugduno autem anno* 1306 *post Pascha rediit Burdegalam, ibique cum curia sua toto illo reliquo anno resedit, teste Bernardo Guidonis in Vita ejusdem Pontificis.*

Sanctum majoris excommunicationis vinculo innodatum obiisse.

256 *Paucis diebus post, quam has litteras dederat, suggestum illi est,* Thomam *tempore obitus sui majoris excommunicationis vinculo innodatum fuisse, nempe a Joanne Peckhamo, olim Cantuariensi episcopo metropolita suo, de qua controversia satis multis supra egimus. Quam ob rem Clemens eodem anno Kalendis Septembris alteras ad eosdem commissarios suos litteras destinavit, quas ex eodem apographo nostro Romano hic recensebo.* Clemens *(excidit hic vox* Episcopus) servus servorum Dei Venerabilibus fratribus Mimatensi et Londonensi episcopis ac dilecto filio Guillelmo archidiacono Aranensi in ecclesia Convenarum, capellano nostro, salutem et Apostolicam benedictionem. Nuper dilectis filiis, decano et capitulo ecclesiæ Herefordiensis, nobis intimantibus, quod potentiæ divinæ sublimitas multa operabatur in ecclesia prædicta C miracula propter excellentiæ * merita recolendæ memoriæ Thomæ episcopi Herefordiensis, cujus corpus inibi requiescit, nos super inquisitione facienda de moribus ac vita dicti Episcopi, nec non fama, miraculis et cæteris circumstantiis, hoc negotium contingentibus, nostras vobis certi tenoris litteras meminimus destinasse.

* an excellentia?

mox alteras litteras ad eosdem dedit, ut id prius inquirerent.

257 Verum quia suggestum est nobis, quod idem Episcopus tempore sui obitus majoris erat vinculo excommunicationis astrictus, nos nolentes, quod hujus excommunicationis articulus maneat indiscussus (quamvis id in tanto Viro nequaquam verisimile videatur) discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus super hoc etiam articulo excommunicationis et ipsum contingentibus, sicut et de aliis in litteris eisdem contentis inquiratis infra duorum mensium spatium post receptionem præsentium diligentius veritatem. Et si forsan in dictum Episcopum reperitis fuisse aliquam excommunicationis sententiam promulgatam, vel ipsum eam aliqua occasione incurrisse; nisi vobis constiterit de absolutione ipsius, vel ejusdem sententiæ nullitate, inquisitionis negotio, per prædictas alias litteras vobis commisso, supersedere curetis; alioquin ex tunc in illo juxta formam vobis traditam procedatis. D Quæ autem inveneritis tam super iis, quam aliis, quæ in dictis continentur litteris, juxta eorum continentiam fideliter in scriptis redacta, sub vestris inclusa sigillis per idoneos nuncios ad nostram præsentiam destinetis. Quod si non omnes iis exequendis potueritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Burdegalis Kal. Septembris, Pontificatus nostri anno primo.

Ambæ litteræ commissariis exhibitæ fuerunt anno 1307.

258 *Ambæ Clementis litteræ, licet eodem anno* 1306 *datæ, non nisi anno* 1307 *die* XV *Aprilis per procuratorem causæ, a venerabili capitulo ecclesiæ Herefordensis constitutum, tribus illis commissariis Apostolicis exhibitæ fuerunt prope Londinum in suburbana æde ejusdem civitatis episcopi,* cum *id ante* propter multa et varia impedimenta nequivisset fieri, *ut loquuntur iidem commissarii in epistola ad Clementem. Procurator hic fuit Henricus de Schorne, archidiaconus Herefordiensis, cui litteris, a laudato capitulo die* IV *Novembris anni* 1306 *signatis, plena facta est potestas* E *hoc negotium tractandi, atque etiam* alium procuratorem substituendi, et ipsum revocandi ac officium procuratoris reassumendi, cum id viderit expedire *etc. Eidem Henrico anno subsequenti die* V *Aprilis ab eodem capitulo Herefordiensi, decano* extra regnum agente, *additus fuit alter procurator Thomas de Orletone, sic ut ambo* conjunctim et divisim *et eorumde* quilibet in solidum *procuratoris munere fungi et potestate uti possent. Postea etiam occurret alter procurator* Gilbertus, *sive quod hic prædictis duobus adjunctus, sive in alterutrius locum subrogatus fuerit. Ambas litteras patentes habeo, sed, quia nihil peculiare continent, prætermitto.*

quarum illi exemplaria in tota Anglia promulgari jusserunt,

259 *Post hæc laudati commissarii utriusque præmemoratæ epistolæ Pontificiæ* omnibus archiepiscopis et episcopis regni Angliæ, et eorum vices gerentibus, transcripta sub sigillis nostris *(inquiunt)* transmisimus eis reverenter, humiliter et districte auctoritate Apostolica injungentes, quatenus omnes et singuli eorumdem facerent infra octo dies post litterarum nostrarum receptionem publice, sufficienter et solemniter denunciari per omnes suas cathedrales et civitatum F suarum collegiatas et parochiales ac alias solemniores et magis populosas suarum diœcesim ecclesias, de quibus eis fore expediens videretur, et Londonensi et Herefordiensi episcopis, in quorum civitatibus et diœcesibus idem dominus Thomas fuerat diutius conversatus, per omnes etiam parochiales ecclesias diœcesium suarum, quod si sciebant aliquid de contentis in secundis litteris supradictis, comparerent sufficienter et legitime coram nobis infra XXIII diem mensis Maii tunc inclusive sequentis in capitulo cathedralis ecclesiæ Londoniarum, in qua procedere incepimus, sicut in solemniori et in communiori regni Angliæ, et magis discussioni negotii atque nobis accommoda, minusque Herefordiensi capitulo sumptuosa; instructuri et informaturi nos, necnon propositori, si quid proponere volebant, et veritati perhibituri testimonium super contentis in secundis litteris memoratis, adjecto, quod venientibus faceremus in expensis debitis providere.

260 Ceterum *(ita denuo post aliqua pergunt laudati commissarii)* ne duorum mensium tem-

vita

processumque de excommunicationibus auspicati sunt:

pus nobis præfixum inutiliter laberetur, recepimus et nominavimus viginti novem testes, quorum plures fuerant in obsequiis præfati domini Thomæ, a procuratore prædicti capituli ministratos; et quia per ipsorum depositiones et scripturas aliquas, quas penes se in custodia dudum habuerant, ab eis de mandato nostro exhibitas, et aliis modis comperimus, dictum dominum Thomam cum venerabili patre, fratre Johanne de Pecham, quondam archiepiscopo Cantuariensi, metropolitano suo, super juribus archiepiscopalibus et episcopalibus magnam contentionem et discordiam habuisse, ex quibus dicebatur idem dominus Thomas fuisse post appellationes legitimas ad Sedem Apostolicam interpositas excommunicationis antedictæ dicti archiepiscopi vinculo innodatus; hæc procuratori notificavimus supradicto, ne posset prætendere inscium se, et capitulum Herefordiense probabilem causam ignorantiæ præmissorum ex eo habuisse, quod attestationes non fuerant publicatæ; eidem procuratori die decima tertia præfati mensis Maii terminum peremptorium præfigentes, ut infra temporis spatium, in nobis facta commissione contentum, proponeret et probaret, quidquid vellet super absolutione

B de dicta excommunicationis sententia, vel nullitate ejusdem.

sed post diligentissimam inquisitionem censuerunt,

261 Significavimus insuper supradicta regentibus spiritualitatem archiepiscopatus Cantuariensis *(nam archiepiscopus Robertus Winchelsey a rege proscriptus exsulabat)* et conventuali procuratori Cantuariensi, mandantes, ut nobis mitterent omnia documenta, si qua penes se habebant, contingentia supradicta, et indicarent habentes. Cum autem tam ipsi, quam quidam per eos nuncius, se nec habere nec scire, respondissent, fecimus omnia registra, libros et cartularia dicti archiepiscopi et ecclesiæ generalia, ac provincialia ejusdem, et omnia protocolla et rogationes tabellionum, qui una parte vel alia prædictis interfuisse dicebantur personaliter, una cum aliis prædictis juratis et fidelibus cum diligentia perscrutari omnia, quæ ad instructionem facere poterant præmissorum; in eis inventa assumentes et facientes redigi in processum. Misimus insuper ad partes Tusciæ, ubi processus inter eosdem dominos archiepiscopum et Thomam in curia Romana, ut dicebatur, habiti, penes procuratores partium remansisse credebantur; quos finaliter

C nequivimus recipere.

Sanctum ab iisdem immunem fuisse, et ad alterum processum esse progrediendum.

262 Recepimus etiam ex officio nostro in testes illum, qui dicebatur prædictam excommunicationis sententiam protulisse, et XIII alios, qui in partibus fuerant clerici et familiares archiepiscopi antedicti, ut omnino posset per eos sciri et haberi veritas de excommunicationum articulis supradictis. Postquam processum longum et diffusum necessario inde factum rubricavimus, examinavimus, et extractum cum ipso processu Sanctitati vestræ remissum laboriose fecimus ex eodem, venerabili patri domino, per Dei gratiam episcopo Sabinensi, et peritis ac expertis viris, dominis Symoni de Marvilla thesaurario Metensi, Onufrio de Trebis decano Meldensi, et Bosolo canonico Tornacensi, sacri palatii vestri auditoribus, in ejusdem domini Cardinalis comitiva tunc Londoni existentibus, processum et extractum hujusmodi ostendentes. Quibus per eos visis et super diversis punctis juris ex inventis per ipsum processum consurgentibus, collatione et deliberatione pluribus diebus habita cum eisdem, finaliter visum eis extitit atque nobis, fore per nos ad faciendam inquisitionem de fide, vita, moribus, fama et miraculis prælibati domini Thomæ procedendum juxta nobis traditam formam, non obstantibus quibuscumque de dicta et aliis excommunicationibus, quas dicebatur idem archiepiscopus tulisse in præfatum dominum Thomam, per processum inventis. *Reliqua hujus epistolæ partim jam dedi supra, partim dabo infra, ubi eamdem integram excudam, ut studiosus lector ex continuata narratione totam processus seriem melius percipiat.*

AUCTORE C. S.

§ XV. Processus alter de vita, moribus etc., inchoatus : præscripta forma juramenti a testibus præstandi : parata interrogatoria : auditi testes, et horum nomina.

E

Eodem anno 1307, die XIII Julii

Primo *processu de excommunicationum articulis feliciter et ex votis finito, inchoatus est alter de* Thomæ *fide, vita, moribus ac miraculis, cui initium datum Londini est in eadem ecclesia cathedrali eodem anno* 1307, *die* XIII *mensis Julii. Quæ primo hoc die facta fuere, continet instrumentum e processu, quale e Ms. nostro hic subjungo.* In nomine Domini. Amen. Ad honorem, laudem et gloriam sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, beatæ Mariæ, beatorum apostolorum Petri et Pauli, beati Agilberti patroni ecclesiæ Herefordiensis, regni Angliæ, provinciæ Cantuariensis, et omnium Sanctorum et Sanctarum Dei, et ad honorem sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ, et domini nostri, domini Clementis, divina providente clementia, Papæ quinti; et ad devotionem ac ædificationem totius orthodoxi cleri et populi excitandam, et ad futurorum memoriam et cautelam. Incipit inquisitio de vita et moribus, fama et miraculis recolendæ memoriæ domini Thomæ de Cantalupo, quondam episcopi dictæ ecclesiæ Herefordiensis, et

F ea contingentibus.

procurator capituli Herefordensis postulavit

264 Notum sit igitur universis præsentibus et futuris, præsentem scripturam inspecturis, quod Dominicæ Incarnationis anno millesimo tricentesimo septimo, Indictione quinta, die tertiadecima mensis Julii, Pontificatus dicti domini Clementis Papæ quinti anno secundo, venerabilis vir magister Henricus de Schorne, archidiaconus Herefordiensis, legum doctor, procurator a venerabili capitulo Herefordiensi ad prosequendum et procurandum ac promovendum negotium prædictæ inquisitionis specialiter constitutus, prout in procurationis suæ litteris patentibus, sigillo dicti capituli sigillatis, quarum tenor infra subjicitur *(jam monui, me illas non recensurum)* plenius continetur, constitutus coram reverendis in Christo patribus, dominis, Dei gratia Mimatensi et Londonensi episcopis, et venerabili viro, magistro Guillielmo, archidiacono Araensi in ecclesia Convenarum, domini Papæ capellano et in Anglia nuncio, ad inquirendum de prædictis per dictum dominum Papam deputatis, cum instantia requisivit eosdem, ut procederent ad prædictam inquisitionem faciendam juxta formam litterarum Apostolicarum eis super hoc

AUCTORE C. S.

hoc directarum, quarum tenor infra subjicitur. *Ego ambas supra jam dedi.*

a commissariis, ut, quoniam processus de præfata excommunicatione finitus esset,

265 Quas litteras dictus procurator præsentavit eisdem (hoc petens potissime, cum dictus procurator non crederet, ut dicebat, aliquid fuisse inventum per processum factum per duos episcopos et archidiaconum supradictos super excommunicationum articulis, quibus dicto domino Papæ suggestum fuerat, præfatum dominum Thomam tempore obitus sui fuisse astrictum, propter quod posset vel deberet præsens inquisitio retardari) petens cum instantia procurator prædictus, ut dicti domini commissarii intentionem suam super hoc declararent; cum dictum processum per eos factum jam dicti domini commissarii, sicut dictus procurator dixit se credere, examinassent, et consilium, deliberationem et collationem pluribus vicibus et diebus super eo habuissent cum venerabili patre, domino Petro, Dei gratia episcopo Sabinensi, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali, Londoniis existente, et cum omnibus sacri palatii dicti domini Papæ auditoribus, scilicet cum dominis Symone de Marvilla thesaurario Methensi, Onuphrio decano Meldensi, Bozolo canonico Tornacensi, existentibus in comitiva præfati domini Cardinalis.

B

procederent ad ulterum de fide vita etc., instruendum:

266 Protestans dictus procurator et proponens, quod litteras istas Apostolicas super præsenti inquisitione, per dictos dominos commissarios facienda, directas eisdem, non repræsentaverat eis anno Domini millesimo tricentesimo septimo, Indictione quinta, decimaquinta die mensis Aprilis, in manerio dicti domini episcopi Londoniensis apud Stebbenheth, quando dictas litteras eis exhibuit cum aliis litteris Apostolicis, in quibus mandabatur dictis dominis commissariis, quod inquirerent de excommunicationum articulis supradictis, ad hunc effectum, ut tunc procederent ad contenta in dictis litteris; nec quod terminus quattuor mensium ex tunc curreret; sed quia in litteris tunc præsentatis eisdem dominis commissariis, per quas mandabatur inquisitio de prædictis excommunicationum articulis fieri, de istis litteris Apostolicis, quæ in impetratione priores fuerant, mentio habebatur, a præsentatione ipsarum litterarum hodierna die facta, volens et intendens dictus procurator (ut dixit) incipere terminum quattuor mensium, infra quem debent per antedictos dominos commissarios expediri contenta in litteris Apostolicis prælibatis.

C

cui illi annuentes,

267 Cui quidem procuratori responsum extitit per dominos commissarios antedictos, quod parati erant procedere ad dictam inquisitionem de fide, vita, conversatione, fama et miraculis dicti domini Thomæ, juxta litterarum Apostolicarum eis directarum continentiam, faciendam: cum viso et examinato cum diligentia prædicto processu facto per eos, hoc concordatum fuerit inter ipsos, et consultum eisdem a prædictis domino Cardinali et tribus auditoribus sacri palatii de iis, quæ reperta sunt per prædictum processum ab ipsis dominis commissariis (ut dixerunt) plenarie informatis; offerentes dicti domini commissarii se paratos citare, recipere et examinare testes, et omnia alia ad instructionem præsentis inquisitionis facientia, quandocumque a prædicto procuratore fuerint requisiti; prædicentes et præcipientes eidem, quod non recederet a civitate Londiniensi sine licentia eorumdem, cum ipsi domini commissarii ex officio suo intenderent aliquos testes recipere super inquisitione præsenti, quorum juramenta cum reciperentur et jurarent, volebant, procuratorem interesse prædictum. Sane forma procurationis dicti magistri Henrici talis est.

[illegible] formam [illegible] mento

268 *Sequitur instrumentum procurationis ejusdem datum die* IV *Novembris anni* 1306, *de quo supra memini; sequitur et aliud, per quod, ut ibidem monui, idem magister Henricus de Schorne et Thomas de Orletone* conjunctim et divisim *ejusdem causæ procuratores die* V *Aprilis anni* 1307 *ab eodem capitulo ecclesiæ Herefordiensis constituti fuere, quod etiam superius annotavi. Post hæc subditur prima epistola Clementis* V *Papæ jam ante data, neque hic repetenda. Deinde legitur* forma juramenti testium *hoc modo :* Eisdem anno, die et loco prædicti commissarii concordaverunt inter se, quod testes super præsenti inquisitione recipiendi jurent secundum formam infrascriptam, videlicet jurent testes, sacrosanctis Euangeliis manu tactis et coram ipsis testibus recipiendis astantibus, quod super omnibus et singulis contentis in prædictis litteris Apostolicis (quæ litteræ prius legantur et exponantur ipsis testibus) et super omnibus litteras contingentibus, et toto negotio, de quo agitur, dicent ipsis dominis commissariis et cuilibet eorumdem (duo tamen vel duobus ex dictis dominis commissariis cum commissario interrogante præsentibus) et alii vel aliis, si iidem commissarii vel duo ex iis committent, E totam, plenam, puram, meram et simplicem veritatem, quam sciunt, vel credunt, vel audiverunt, sicut sciunt, credunt, vel audiverunt, quotiescumque ab eis, vel ab uno de voluntate aliorum, præsentibus aliis, vel alio vel duobus ex eis, vel ab alio seu aliis, vice dominorum ipsorum commissariorum, fuerint interrogati, usquequo dictum negotium fuerit terminatum; etiamsi non interrogarentur ab ipsis vel duobus ex eis, seu alio vel aliis vice ipsorum.

a testibus præstandi, et recipiunt juramentum procuratoris

269 Item quod propter gratiam, vel favorem, vel amicitiam, vel propter privatum commodum, quod per se vel per alios ex hoc jam habuerint, vel habituri sint, vel habere sperarent, vel pro timore aut odio non testificabuntur; et quod per aliquod ingenium non admiscebunt aliquam falsitatem, nec suppriment aliquam veritatem, nec aliquid de suo adjicient testimonio suo, et quod testimonium suum nulli pandent, donec attestationes super hoc negotio fuerint publicatæ. Sicut autem hic est scriptum, et ipsis testibus lectum et expositum fuerit, jurent dicti testes, hoc servare, tactis sacrosanctis Euangeliis : Sic Deus eos adjuvet, et prædicta sancta Dei Euangelia. *Mox sequitur de procuratore causæ :* Item post prædicta dicti domini commissarii receperunt corporale juramentum, tactis sacrosanctis Euangeliis, præstitum a dicto magistro Henrico, procuratore capituli Herefordiensis, in animam suam et in animas illorum, a quibus constitutus est procurator, quod in negotio isto et in processu toto non aget, nec faciet aliquid, nec aliquas probationes inducet per calumniam vel malitiam, et quod in toto negotio isto et præsenti processu utetur veritate, et dictam veritatem dicet, et respondebit, quandocumque et quotiescumque fuerit interrogatus vel requisitus a dictis dominis commissariis, vel altero eorumdem, seu ab alio vel aliis vice eorum. F

et trium notariorum adhibendorum in processu;

270 *Eodem quoque die notarii, qui in processu adhibendi erant, juramentum suum dicere jussi sunt. Sic enim ibidem sequitur in processu :* Item præsente dicto procuratore, ego Willelmus le Dorturer Wintoniensis diœcesis, et Adam de Landeseya diœcesis Lincolniensis, Apostolica, et Reymundus de Prada, imperiali auctoritate notarii publici,

AUCTORE C. S.

A publici, qui quidem notarii nos omnes tres interfueramus in primo processu per dictos dominos commissarios facto super excommunicationum articulos, quibus dictus dominus Thomas de Cantalupo dicebatur fuisse astrictus, sicut nos notarii dicti processus juravimus, tactis sacrosanctis Euangeliis, fideliter scribere omnia, quæ scribenda erunt in negotio et processu præsenti, et depositiones testium et alia, quæ secreto tenenda sunt, secreta tenere, et in omnibus, quæ ad nostrum officium pertinent, in tuto isto negotio et processu fideliter nos habere.

initium examinis testium in crastinum indixerunt.

271 *His ita constitutis, rogatus est a commissariis procurator Henricus de Schorne, an ipse vellet articulos, seu rerum capita ad* Thomæ *fidem, vitam etc. pertinentia, super quibus examinandi erant testes, tradere; illoque abnuente ac flagitante, ut ea ipsimet præscriberent, hanc curam illi receperunt. Nam* post hæc *(verbis processus rursum utor)* dicti domini commissarii petierunt a prædicto procuratore, si volebat reddere articulos sive capitula super negotio isto; et respondit, quod non; sed quod dicti domini commissarii procederent in negotio isto secundum formam B litterarum Apostolicarum, et ipsi formarent articulos seu capitula, si eis expediens videbatur. Et prædictam responsionem dixit se fecisse de consilio sapientum, qui pro consilio habendo fuerant deputati eidem a capitulo Herefordiensi. Et quia dictus procurator dixit, quod intendebat in isto negotio producere aliquos testes, justiciarios et officiales domini regis Anglorum illustris, et quosdam alios, qui habebant se a civitate Londiniensi absentare, præceperunt dicti domini commissarii eidem procuratori, quod die crastina faceret representari coram eis in capitulo cathedralis ecclesiæ S. Pauli Londiniensis ante tertiam supradictos, quos dictus procurator producere intendebat de præsenti in testes; et quod idem procurator compareret in dictis loco et termino coram eis ad videndum jurare dictos testes et alios, quos dicti domini commissarii ex officio suo recipere intendebant.

præscripseruntque articulos examinandos.

272 Post hæc dicti domini commissarii concordaverunt, quod super infrascriptis articulis et interrogatoriis examinentur testes in negotio isto. In Dei nomine. Amen. Ista est forma articulorum et interrogatoriorum hujus processus concordata, C super quæ testes recipiendi in inquisitione de fide, vita, moribus, conversatione et miraculis recolendæ memoriæ domini Thomæ de Cantalupo, quondam episcopi Herefordiensis, facienda, sunt examinandi. Ante tamen eorum examinationem, postquam juraverint, ut in fine examinationis, describatur conditio dictorum testium, scilicet an sint litterati vel illitterati, nobiles vel plebei, divites vel egeni, et an fuerint de parentela, vel de familia dicti domini Thomæ; cujus ætatis sint ipsi testes: et non interrogentur super omnibus articulis infrascriptis passim omnes, sed illi dumtaxat, de quibus verisimile erit, quod super his, de quibus interrogabuntur, scire debeant veritatem; ne, si aliter fieret, cum multi sint tantum ad probandum miracula inducendi, contingeret, tempus circa eorum examinationem in vanum expendi, et membranas inutiliter occupari.

quorum primus erat de fide, moribus etc., S. Thomæ:

273 Primus articulus est de fide, vita, moribus et conversatione dicti domini Thomæ, et circumstantiis pertinentibus ad prædicta, supra quæ interrogentur primo dicti testes: Unde et a quibus et qualibus parentibus dictus dominus Thomas traxit originem; et ubi fuit baptizatus, et ubi in pueritia, adolescentia, juventute et senectute sua, et cum quibus et qualiter conversatus, et qualiter moribus temperatus. Item secundo interrogentur: Quibus studiis et exercitiis idem dominus Thomas mancipavit se antequam esset assumptus ad episcopatum; et quæ et qualia officia ante dictum episcopatum, et quem statum habuit, et qualiter in eis se gessit. Item tertio interrogentur de fide ipsius domini Thomæ per dilectionem operante, et de vitæ excellentia; scilicet si aliquas virtutes sive operationes virtutum habuit in excellentia præcipuas, et quanto tempore in eis perseveraverit; et si dictas excellentias et operationes virtutum habebat singulariter sive notabiliter ultra modum, conditionem seu conversationem aliorum, qui erant in consimili statu vel gradu cum eo.

a prima ætate usque ad mortem:

274 Item quarto interrogentur: Qualiter in episcopatu rexit seipsum et ecclesiam atque plebem sibi commissam; et si diligenter insistebat circa gubernationem, visitationem et correctionem subditorum, circa prædicationis officium, et Missarum celebrationes, et alia spiritualiter et temporaliter officio episcopali incumbentia; et qualem ingressum in eo habuerit. E Item quinto interrogentur, si erat naturaliter discretus et prudens, humilis, mitis et mansuetus, patiens et benignus, sobrius, pudicus et castus; in oratione, devotione et contemplatione seu meditatione sedulus; si justus, timens Deum, et misericors et pacificus; et quales persecutiones vel adversitates passus fuit in vita sua, et propter quam causam. Item sexto interrogentur: Quot annorum erat, quando migravit ad Dominum, et ubi et qualiter finivit hanc vitam; et si receptis Ecclesiasticis Sacramentis: et ubi corpus ejus requiescit.

secundus de fama et communi voce sanctitatis illius.

275 Secundus articulus est de fama et communi voce et opinione; super quo interrogentur primo testes, utrum sit fama publica et communis vox et opinio, sive credulitas gentium, quod dictus dominus Thomas sit sanctus. Item secundo, si deponant de prædictis, interrogentur, quomodo hoc sciunt, et ubi est de præmissis dicta fama publica et communis vox et opinio; et a quo tempore citra sciverunt vel audiverunt dici, esse dictam famam, vocem et communem opinionem. Item tertio, si dicant, se audivisse dici prædicta, interrogentur, a quibus et a quot, quoties et ubi audiverunt F dici prædicta, et an illi, a quibus audiverunt, erant homines bonæ vel malæ famæ, et an speciales amici, vel de parentela dicti domini Thomæ, vel beneficiati in ecclesia Herefordensi. Item quarto interrogentur; Quid vocant, vel credunt, esse famam publicam in prædicta sua depositione, et quid communem vocem et communem opinionem vocant, sive communem gentium credulitatem.

tertius de miraculis

276 Tertius articulus est de miraculis dicti domini Thomæ, super quo interrogentur primo testes, de dictis miraculis deponentes, si qua et quæ ac qualia Deus fuit operatus per eum aut pro eo in ejus vita et post ipsius obitum. Item secundo, si deponant de dictis miraculis, interrogentur de causis scientiæ. Item tertio, si dicta miracula fuerunt supra vel contra naturam. Item quarto, quibus verbis utebantur illi, qui petebant dicta miracula fieri, et qualiter Deum et dictum dominum Thomam invocabant. Item quinto, si in operatione dictorum miraculorum fuerunt appositæ herbæ vel lapides, vel aliquæ aliæ res naturales et medicinales, et si incantationes vel superstitiones,

AUCTORE C. S.

superstitiones, vel frandes aliquæ intervenerunt in operatione dictorum miraculorum. Item sexto, si, factis dictis miraculis, augebatur propter ipsa miracula fides seu devotio, in quorum personas vel ad quorum invocationem seu petitionem dicta miracula accidebant, vel aliorum, ad quorum notitiam veniebant, et glorificaverunt Deum.

ante et post obitum impetratis:

277 Item septimo, in quorum et cujus ætatis et conditionis personis dicta miracula facta fuerunt, et de quo loco, et a quibus parentibus erant orinndi. Item octavo, si testes, antequam dicta miracula facta fuissent, noverant illos, in quorum personas dicta miracula accidisse dicuntur, et si prius, et per quantum tempus viderunt eos sanos. Item nono, quanto tempore et de qua ægritudine miraculose curati, priusquam miraculum accideret, fuerant infirmi, et quot diebus viderant eos ante infirmos; et quomodo sciunt, quod tali ægritudine laborarent. Item decimo, si post miraculum factum fuerunt plene et perfecte curati et sani, et si in continenti vel ex intervallo, et quanto tempore fuerunt, et dicti testes eos viderunt post dictum miraculum sanos et ab ægri-
B tudine liberatos. Item undecimo, quo anno, mense, die, loco, et quibus præsentibus, dicta miracula facta sunt. Item duodecimo, si dicta miracula fuerunt in continenti vel ex post facto, et si ex post facto, per quantum tempus post publicata in locis, in quibus accidisse dicuntur. Item decimotertio, si est et fuit fama publica de dictis miraculis, et per quantum tempus, et a quo tempore citra in locis, in quibus ipsa miracula facta fuisse dicuntur, et in aliis locis.

quartus denique de devotione populi in eumdem.

278 Quartus articulus est de devotione populi, utrum scilicet populus et gentes habent in ipsum dominum Thomam devotionem, sicut in Sanctum, et ad ipsum recurrunt, ut ad Sanctum, et a quanto tempore citra; et interrogentur, quomodo hoc sciunt, si de prædictis deponant dicti testes. Ulterius quæratur a dictis testibus, an prece, præcepto, timore, odio, amore, pretio, et lucri dati vel promissi, habiti vel habendi causa deposuerint, et utrum docti vel instructi fuerint testificati *, et an concordaverint cum aliis testibus sic deponere. Acta sunt hæc anno ab Incarnatione Christi MCCCVII, Indictione V, mensis Julii die XIII in capitulo cathedralis ecclesiæ S. Pauli Londini, præsentibus venerabilibus viris, domino Raymundo Harroti *
C præcentore Mimatensi, magistro Wilhelmo de Meleford canonicu Lond., et me Wilhelmo dicto Le Dorturer, ac magistris Adam de Lymleseya *, Apostolica, et Raymundo de la Prada, imperiali auctoritate notariis publicis hujus processus.

* *an* testificari?

* *alibi* Garroti

* *supra* Laudeseya

Postridie cœperunt examinari testes, e quibus sexaginta duo,

279 *Postridie igitur, sive die* XIV *mensis Julii laudati commissarii testes examinare cœperunt Londini in ecclesia S. Pauli, continuaruntque examen partim ibidem, partim Herefordiæ, spatio quatuor mensium, quod a summo Pontifice ad hoc negotium eis fuerat præstitutum. Universim autem examinati fuere testes omnino trecenti viginti et tres, quorum sexaginta duos primos, qui maximam parte de* S. Thomæ *vita et moribus fere deposuerunt, descriptos habeo, atque hic subjungo.*

Primus testis dominus Rudolphus de Heughum, regis Angliæ in suo banco justiciarius, in Londin et Herefordiensi ecclesiis canonicus, jurisperitus famosus annorum LXX vel circa.

Secunda testis domina Maria de Breuse, relicta D. Wilhelmi de Breuse baronis militis.

Tertius testis Willelmus de Breuse, baro et miles.

Quartus testis Willelmus de Codineston, presbyter, rector ecclesiæ de Findon Cycestrensis diœcesis. D

Quintus testis D. Aicardus de Warevik, justitiarius et consiliarius domini regis Angliæ, jurisperitus.

Sextus testis, Hugo le Barber, de civitate Elyen oriundus, annorum LXX et ultra, qui fuit de familia D. Thomæ, eumque viderat Parisiis studentem, ac venit cum ipso in Angliam ad visitandos amicos; et Oxoniæ quatuor annis in studiis versantis commensalis et familiaris fuit, cubiculum ejus custodiens, et lectum sternens, ac postea ante et post episcopatum acceptum cum eo vixit.

Septimus testis, D. Joannes de Wynton, presbyter et rector ecclesiæ S. Benedicti.

Octava testis Juliana.

Nonus testis, Adam Aspelon.

Decimus testis Willelmus de Eston.

Undecimus testis,... d. Adam de Kyngeslun *, diœcesis Erefordiensis, jurisperitus annorum LV et ultra, de familia dicti Thomæ post aditum episcopatum.

* *al* Kyngeshuam

Duodecimus testis, d. Richardus de Kimberle, E LX annorum, qui fuit de familia d. Thomæ per X annos variis in officiis.

Decimustertius testis, Frater Rogerius de Hunneden, supprior Fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini, conventus Londinensis, annorum L et ultra, qui a d. Thoma in presbyterum ordinatus fuit in ecclesia Leominstrensi, diœcesis Erefordiensis.

Decimusquartus testis, Frater Hermerus de Tytyngton, Ordinis ejusdem, lector in naturalibus in conventu Londinensi, annorum XL vel circiter.

Decimusquintus testis, Frater Robertus de Machinge dicti Ordinis, annorum XL circiter.

Decimussextus testis, Frater Joannes de S. Albano, annorum XXVI.

280 Decimusseptimus testis, Frater Thomas Ylley, magister in Theologia, de Ordine Fratrum B. M. de Monte Carmelo, annorum LIII.

qui pro maxima parte

Decimusoctavus testis, Frater Richardus de Welwe ejusdem Ordinis, ubi fuit XXXI annis Prior conventualis, annorum LXVIII.

Decimusnonus testis Frater Willelmus de Thorp dicti Ordinis, ubi fuerat diu Prior, annorum LXVII F vel LXVIII.

Vigesimus testis, Frater Robertus Wyk, dicti Ordinis diversis in conventibus Prior, annorum LX.

Vigesimusprimus testis, Frater Hugo Mamcestr, magister in Theologia, de Ordine Fratrum Prædicatorum, annorum LXXI.

Vigesimussecundus testis, Frater Joannes de S. Ægidio, Ordinis S. Dominici, annorum LX circiter.

Vigesimustertius testis, Frater Eadmundus de Aumari, dicti Ordinis, annorum LIX circiter.

Vigesimusquartus testis, Frater Petrus de Wyrebrugg, dicti Ordinis, annorum XLIX, qui viderat eum non semel apud Oxonium tenentem quoddam principium in ecclesia B. M. de Oxonio, in qua tunc magister Guillelmus de Monteforti incepit in Decretis sub eo, et Frater Joannes de Trinitate incepit eadem die in Theologia sub eo, et fuerunt XXVII anni in crastinum Trinitatis.

Vigesimusquintus testis, Frater Hugo de Londino,

A Londino, Ordinis Fratrum Minorum, annorum LXII.

Vigesimussextus testis, Frater Henricus de Sintone, guardianus Fratrum Minorum conventus Londinensis, annorum XLV vel circiter.

Vigesimusseptimus testis, Frater Joannes de Wosewode, dicti Ordinis, annorum XL circiter.

Vigesimusoctavus testis, Frater Walterus de Cantuaria, dicti Ordinis, annorum XLIV circiter.

Vigesimusnonus testis, Frater Joannes Keusington, Prior conventualis S. Bartholomæi Londini, annorum LX et ultra.

Trigesimus testis, Frater Robertus de S. Martino, sacrista S. Bartholomæi Londini, annorum L et ultra.

Trigesimusprimus testis, Frater Radolphus de Cantuaria, Prior conventualis S. Trinitatis Londini, annorum XXX et amplius.

Trigesimussecundus testis, Frater Robertus de S. Martino, sacrista S. Trinitatis, annorum L, vel circa.

Trigesimatertia testis, Joanna, filia Radolphi, annorum XIX et ultra

B Trigesimaquarta testis, Alicia, annorum XXX.

Trigesimaquinta testis, Beatrix le Mareschal, annorum XV *(vitiosus hic numerus est)* et ultra, nutrix prædicti Chilberti, in vase aquæ submersi; et erat præsens in domo prædicti Radolphi.

Trigesimasexta testis, Catharina, uxor Joannis Cissoris, annorum XXX circiter.

de Sancti vita ac moribus testificati fuere,

281 Trigesimusseptimus testis, Willelmus de Cantalupo, annorum XLV et ultra, filius d. Joannis de Cantalupo, et patruelis ipsius d. Thomæ, cujus semper fere fuit socius.

Trigesimusoctavus testis, Frater Richardus de Insula, Ordinis Fratrum Minorum, juris civilis professor, annorum XXXVII circiter.

Trigesimusnonus testis, Willelmus de Lonesdale.

Quadragesima testis, Alicia, filia prædicti Willelmi, annorum XIX circiter.

Quadragesimaprima testis, Anicia Rysshwyk, annorum XLV, de Bernastorica Norwycensis diœcesis oriunda, et diu Londini versata.

Quadragesimussecundus testis, Willelmus de Oxonio, Lincastriensis diœcesis, annorum XL circiter.

C Quadragesimustertius testis, Nicolaus Chiket de Glocestria, Londini diœcesis, annorum XL circiter.

Quadragesimusquartus testis, d. Willelmus de Londino, perpetuus capellanus ecclesiæ Omnium Sanctorum ad forum Londini, annorum L circiter, qui vidit dictam Aliciam per quinquennium contractam.

Quadragesimusquintus testis, Hugo le Chaundeler de Shorhm, Cantuariensis diœcesis.

Quadragesimasexta testis, Agnes, uxor prædicti Hugonis.

Quadragesimusseptimus testis, Frater Walterus Kinille, magister in Theologia, LX annorum vel ultra, familiariter notus d. Thomæ pluribus in locis.

Quadragesimusoctavus testis, Frater Walterus de Risebury, de Ordine Fratrum Minorum, annorum LXVI, notus item familiariter d. Thomæ.

Quadragesimusnonus testis, Frater Robertus de Herton, Ordinis Fratrum Minorum, annorum LXIII.

Quinquagesimus testis, Frater Adam de Chabbenore, Ordinis Fratrum Minorum, annorum XXXIII circiter, qui cohabitavit per XV annos confessario d. Thomæ in civitate Erfordiensi, appellato Fratre Henrico de Hellington, ejusdem Ordinis sui.

Quinquagesimusprimus testis, Frater Robertus de Ribbesfordia, Prior Ordinis S. Benedicti prioratus SS. Apostolorum Petri et Pauli, et S. Guthlaci, annorum XLII circiter.

Quinquagesimussecundus testis, Frater Joannes de Tourcy, supprior dicti Ordinis et loci.

hic recensentur

282 Quinquagesimustertius testis, Willelmus Jaudre, civis Erefordiensis, octuagenarius, domino Thomæ in episcopatu notus et serviens.

Quinquagesimusquartus testis, Joannes de Leoministria, civis Erefordiensis, octuagenarius et ultra, notus D. Thomæ in episcopatu.

Quinquagesimusquintus testis, Arnaldus le Glovere, civis Erefordiensis.

Quinquagesimussextus testis, magister Robertus de Gloucestria, doctor Decretorum, Cancellarius Erefordiensis, annorum LV circiter, qui fuerat de familia D. Thomæ.

E Quinquagesimusseptimus testis, D. Joannes de Kemeseya, canonicus Erefordiensis, de familia D. Thomæ, præsertim in episcopatu.

Quinquagesimusoctavus testis, Willelmus le Wayte de Bosco arso, qui fuit gayta D. Thomæ per septennium in episcopatu, uti et prædecessoris ejus.

Quinquagesimusnonus testis, Joannes Bute, civis Erefordiensis, annorum LXXX, qui fuerat pistor quondam D. Thomæ, et de familia et de robis ejusdem, postquam fuit episcopus : qui testis commendatus fuit dominis episcopo et commissariis de fidelitate et veracitate ab aliis testibus sub juramento, et auditus fuit IX Septembris in capella S. Catharinæ.

Sexagesimus testis, Robertus Deyntè laïcus, familiaris et camerarius quondam dicti D. Thomæ per plures annos sub Nicolao de Hodinet, principali camerario, de parentela dicti D. Thomæ, qui in curia Romana in comitiva dicti domini Thomæ diem clausit extremum. Idem Robertus erat natus annos XL *(hæc ætas vitiosa videtur)* et ultra, et fuerat cum D. Thoma in concilio Lugdunensi.

F Sexagesimusprimus testis, R. P. D. Richardus Dei gratia episcopus Erefordiensis, et magister in Theologia, sexagenarius et ultra, qui fuit de robis et familia D. Thomæ per XIV annos circiter.

Sexagesimussecundus testis, Frater Nicolaus de Wichio, presbyter monachus cathedralis ecclesiæ Wigorniensis, annorum LV circiter, qui fuit clericus capellæ domini Thomæ per quinquennium, antequam esset episcopus.



§ XVI.

AUCTORE G. S.

§ XVI. Litteræ, in quibus commissarii Apostolici Clementi V Papæ rationem reddiderunt de omnibus in utroque processu a se gestis.

Finito testium examine, commissarii Apostolici

Finitum tandem examen testium est eodem anno 1307, die XIII Novembris, quo die exspiravit quatuor mensium spatium, a Clemente V commissariis constitutum. Ut vero lector intelligat, quid eo interim tempore in hac causa ab iisdem præstitum fuerit, subjungo hic ipsam eorumdem epistolam, in qua laudato Pontifici de commisso sibi B munere rationem reddiderunt. Est ea ex eodem codice Vaticano, ex quo cetera processus monumenta accepimus, descripta, sed in paucis locis mutila, seu quod nonnihil detriti ibi essent characteres, seu quod legi non possent. Accipe igitur illam, prout in Ms. nostro habemus.

in epistola ad Clementem V Papam rationem reddunt

284 Sanctissimo Patri ac Domino suo, Domino Clementi, divina providente clementia, sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summo Pontifici Fideles vestri et humiles servientes, Mimatensis et Londinensis episcopi, et Guillelmus archidiaconus Aranensis in ecclesia Convenarum, capellanus vester et in Anglia nuncius, pedum oscula beatorum. Expositum dudum, beatissime Pater, per procuratores, et nuncios decani et capituli Herefordien., et per venerabilem D. Wigorniensem quondam episcopum, tunc apud Sedem constitutum Apostolicam vestræ clementiæ Sanctitatis, quod per recolendæ memoriæ domini Thomæ de Cantalupo, quondam episcopi Herefordiensis, præcelsa et prægrandia merita Dominus multa et evidentia in ecclesia Herefordiensi operabatur miracula, in qua ossa requiescunt ipsius; litterisque patentibus serenis- C simi principis, domini Edwardi, inclitæ memoriæ regis tunc Anglorum illustris, venerabilium patrum, domini Eboracensis archiepiscopi, quindecim episcoporum, septem abbatum, undecim quoque comitum ac plurium honorum illarum partium, in quibus quidam * litteris testimonium perhibent de sanctitate vitæ dicti domini Thomæ et ante dictis miraculis, Beatitudini vestræ expositis.

* *non quidem?*

de injuncto sibi ab illo munere; significantque se gemino ejusdem mandato

285 Ne tanta lucerna, si, ut sperabatur, præmissis suffragabatur veritas, lateret ultra sub modio, sed humanis laudibus reverenter extolleretur in terris, quem honorari providentiæ divinæ voluisset sublimitas in excelsis, nobis per scripta vestra Apostolica mandavistis, quatenus de fide, moribus ac vita dicti domini Thomæ, nec non fama, miraculis et cæteris circumstantiis hujusmodi negotium contingentibus, tam per testes, quos idem decanus et capitulum Hereford. super iis ducerent producendos, quam aliter, infra quatuor mensium spatium post litterarum Apostolicarum receptionem, inquireremus diligentius veritatem. Verum, quia post commissionem prædictam Sanctitati vestræ suggestum D extitit, quod idem dominus Thomas tempore sui obitus erat majoris excommunicationis vinculo innodatus, nolentes, Pater sanctissime, remanere hujusmodi excommunicationis articulum indiscussum (quamvis id in tanto Viro, ut in Sanctitatis vestræ litteris continebatur, nequaquam verisimile videretur) nobis per alias Apostolicas litteras mandavistis, ut super hoc etiam articulo, et ipsum contingentibus, sicut et de aliis, in primis litteris contentis, inquireremus infra duorum mensium spatium post harum secundarum litterarum receptionem diligentius veritatem.

diligentem operam ad veritatem indagandam contulisse:

286 Et si forsan in dictum dominum Thomam reperiremus fuisse aliquam excommunicationis sententiam promulgatam, vel ipsum eam occasione aliqua incurrisse; nisi nobis constaret de absolutione ipsius, vel ejusdem sententiæ nullitate, inquisitionis negotio, per primas litteras nobis concesso, supersedere, alioquin ex tunc in illo curantes procedere juxta traditam nobis formam, clausula illa, QUOD SI NON OMNES, DUO VESTRUM ETC. in utrisque inserta litteris; et quod super omnibus præmissis inventa fideliter in scriptis redacta, et sub nostris E sigillis inclusa, ad Sanctitatis vestræ præsentiam per fideles et idoneos nuncios mitteremus. Quæ omnia cum debita reverentia pro injuncto, sicut tenemur, sollicitudinis studio et forma mandati, exacta diligentia observati, fideliter, solemniter et solerte sumus exequti, prout per processus inde factos plene liquere poterit, quos per viros fideles, providos et discretos, magistrum Adam de Orletone rectorem ecclesiæ de Woctone Wigorniensis diœcesis, et Thomam de Guines, clericos, procuratores capituli Herefordiensis, qui juraverunt fideliter præsentare; quos in sua dignetur habere gratia commendatos, sub sigillis nostris juxta commissionis formam duximus transmittendos, retenta nihilominus penes me episcopum Mimatensem, et in Londonensis ecclesiæ thesauraria relicta ad cautelam, et in integro sub dictis sigillis copia eorumdem. Scripta London. die.. *(hic excidit dies)* mensis Decembris anno Domini M. CCCVII.

F

ac in primis promulgari jussisse per totam Angliam binas illius litteras;

287 Hæc est summula formæ et substantiæ primæ inquisitionis de excommunicationum articulis. Ad hæc, beatissime Pater, modum, quem in procedendo servavimus, si enim et aliqua ex inventis in utroque processu magis explicite audire forte vacet et libeat, summarie intimamus. Secundis nempe litteris per procuratorem a capitulo Herefordiensi prædicto, decano eorum in remotis agente, legitime constitutum, nobis primum (cum ante propter multa et varia impedimenta nequivisset fieri) decimoquinto die mensis Aprilis nuper præteriti prope London. * præsentatis, responsoque a procuratore præfato habito, quod super contentis in ipsis secundis litteris nulla nobis capitula reddere intendebat, earum et primarum omnibus archiepiscopis et episcopis regni Angliæ, et eorum vices gerentibus transcripta sub sigillis nostris transmisimus, eis reverenter, humiliter et districte auctoritate Apostolica injungentes, quatenus omnes et singuli eorumdem facerent infra octo dies post litterarum nostrarum receptionem publice, sufficienter et solemniter denunciari per omnes suas cathedrales et civitatum suarum collegiatas et parochiales et alias solemniores et magis populosas suarum diœcesium ecclesias

* Londoniam

AUCTORE C. S.

A ecclesias, de quibus eis fore expediens videretur, et Londoniensi et Herefurdiensi episcopis, in quorum civitatibus et diœcesibus idem dominus Thomas fuerat diutius conversatus, per omnes etiam parochiales ecclesias diœcesium suarum, quod, si sciebant aliquid de contentis in secundis litteris supradictis comparerent sufficienter et legitime coram nobis infra XXIII diem mensis Maii, tunc inclusive sequentis, in capitulo cathedralis ecclesiæ civitatis Londoniarum, in qua procedere incepimus, sicut in solemniori et in communiori regni Angliæ, et magis discussioni negotii atque nobis accommoda, minusque Herefordiensi capitulo sumptuosa, instructuri et informaturi nos, necnon propposituri, si quid proponere volebant, et veritati perhibituri testimonium super contentis in secundis litteris memoratis.

mandasse, ut, si qui scirent de excommunicationibus in Thomam latis, Londinum venirent:*

288 Adjecto, quod venientibus faceremus in expensis debitis providere, et quod post dictum terminum, ex causis rationabilibus peremptorie assignatum, non præstaremus, nisi juris necessitas hoc exposceret, audientiam volentibus aliquid proponere super excommunicationum articulis antedictis. B Licet autem supradicta omnia per prælibatos archiepiscopos et episcopos, vel eorum vices gerentes, fuerint prompte ac integraliter adimpleta, per neminem tamen ante dictum terminum, vel post, fuit coram nobis aliquid propositum super excommunicationibus supradictis. Cæterum ne duorum mensium tempus nobis præfixum interim inutiliter laberetur, recepimus et nominavimus viginti novem testes, quorum plures fuerant in obsequiis præfati domini Thomæ, a procuratore prædicti capituli ministratos; et quia per ipsorum depositiones et scripturas aliquas, quas penes se in custodia dudum habuerant, ab eis de mandato nostro exhibitas, et aliis modis comperimus, dictum dominum Thomam cum venerabili patre, fratre Johanne de Pecham, quondam archiepiscopo Cantuariensi, metropolitano suo, super juribus archiepiscopalibus et episcopalibus magnam contentionem et discordiam habuisse, ex quibus dicebatur idem dominus Thomas fuisse post appellationes legitimas ad Sedem Apostolicam interpositas, excommunicationis antedictæ dicti archiepiscopi vinculo innodatus. Hæc procuratori C notificavimus supradicto, ne posset prætendere inscium se, et capitulum Herefordiense probabilem causam ignorantiæ præmissorum ex eo habuisse, quod attestationes non fuerant publicatæ; eidem procuratori die decimatertia præfati mensis Maii terminum peremptorium præligentes, ut infra temporis spatium in nobis facta commissione contentum proponeret et probaret, quidquid vellet super absolutione de dicta excommunicationis sententia, vel nullitate ejusdem.

archiva Cantuariensia lustrari fecisse, idoneos testes examinasse:

289 Significavimus insuper supradicta regentibus spiritualitatem archiepiscopatus Cantuariensis *(exsulante tunc archiepiscopo Roberto Winchelesey)* et conventualiter procuratori Cantuariensi mandantes, ut nobis mitterent omnia documenta, si qua penes se habebant, contingentia supradicta, et indicarent habentes. Cum autem tam ipsi, quam quidam per eos nuncius, se nec habere, nec scire, respondissent, fecimus omnia registra, libros et cartularia dicti archiepiscopi et ecclesiæ generalia ac provincialia ejusdem, et omnia protocolla et rogationes tabellionum, qui pro una parte vel alia prædictis interfuisse dicebantur personaliter, una cum aliis prædictis juratis et fidelibus, cum diligentia perscrutari omnia, quæ ad instructionem facere poterant præmissorum; in eis inventa assumentes, et facientes redigi in processum. Misimus insuper ad partes Tusciæ, ubi processus inter eosdem dominos archiepiscopum et Thomam in curia Romana, ut dicebatur, habiti, penes procuratores partium remansisse credebantur; quos finaliter nequivimus recipere. Recepimus etiam ex officio nostro in testes illum, qui dicebatur prædictam excommunicationis sententiam protulisse, et XIIII alios, qui in partibus fuerant clerici et familiares archiepiscopi antedicti, ut omnino posset per nos sciri et haberi veritas de excommunicationum articulis supradictis.

tandemque statuisse ad alterum processum sibi transeundum esse.

290 Postquam processum longum et diffusum necessario inde factum rubricavimus, examinavimus, et extractum, cum ipso processu Sanctitati vestræ remissum, laboriose fecimus ex eodem, venerabili patri, domino per Dei gratiam episcopo Sabinensi, et peritis ac expertis viris, dominis Symoni de Marvilla thesaurario Metensi, Onufrio de Trebis decano Meldensi, et Bosolo canonico Tornacensi, sacri palatii vestri auditoribus, in ejusdem domini Cardinalis comitiva E tunc Londoni existentibus, processum et extractum hujusmodi ostendentes. Quibus per eos visis, et super diversis punctis juris, ex inventis per ipsum processum consurgentibus, collatione et deliberatione pluribus diebus habita cum eisdem, finaliter visum eis extitit atque nobis, fore per nos ad faciendam inquisitionem de fide, vita, moribus, fama et miraculis prælibati domini Thomæ procedendum juxta nobis traditam formam, non obstantibus quibuscumque de dicta et aliis excommunicationibus, quas dicebatur idem archiepiscopus tulisse in præfatum dominum Thomam, per processum inventis.

tum quia non constabat de excommunicatione in ipsum decretorie lata,

291 Tum quod sufficienter prædictarum excommunicationum sententiæ non probantur; et, si quis forsitan pro probatis vellet haberi easdem, non inveniuntur causativæ explicite, sed conditionaliter, vel sub quadam generalitate præpropere ac minus competenter et solemniter latæ fuisse; sed * constat per processum, dictum dominum Thomam contra conditionem vel generalitatem fecisse, vel eas adimplere indebite contempsisse: nec hoc fuit per dictum archiepiscopum vel alium legitime declaratum, libet idem archiepiscopus scripserit suffraganeis ejus, quod, cum F memoratus dictus dominus Thomas meruisset excommunicari, facerent excommunicatum denunciari eumdem, non declarando (quamquam per aliquos ex suffraganeis, mandatum hoc adimplere recusantibus, dicatur de dicta declaratione prius facienda fuisse requisitus) ipsum dominum Thomam esse excommunicatum, sed in dictis finibus, quod excommunicari meruerit, persistendo.

* l. nec

tum quia Sanctus ad Sedem Apostolicam appellaverat;

292 Tum quod probatum est, plures appellationes per dictum dominum Thomam, vel per alios vice sua, a dicto archiepiscopo et ejus curia ad Sedem Apostolicam competenter interpositas, præmissas excommunicationum sententias præcessisse, et subsecutas fuisse etiam post easdem, prinsquam possent aliquæ conditiones monitiones *, contentæ in ipsis sententiis adimpleri: et judices de convenientia et assensu procuratorum partium extitisse super dictis appellationibus auctoritate Apostolica in Angliam deputatos, antequam lata ultima excommunicationis sententia, quæ magis videbatur dubia, extitisset. Et

* an monitionesque ?

AUCTORE G. S.

in transcripto cujusdam litteræ, ipsius episcopi nomine conceptæ, in quodam ejusdem libro, non anthenticato invento, inter cætera continetur, dictum dominum Thomam præsentasse eidem archiepiscopo, de se conquerenti, litteras quorumdam jurium a Sede Apostolica per eumdem dominum Thomam super præmissis impetratorum, priusquam monitiones cum excommunicationis sententia contentæ in dicto transcripto (ne scilicet dictus dominus Thomas turbaret jura Cantuariensis ecclesiæ, et ut a turbatione desisteret) processissent. Et illa est prima excommunicatio, de qua per dictum transcriptum (cujus nec originale * nec si litteræ juxta formam transcripti præcesserint, et si eidem domino Thomæ fuerint præsentatæ) apparet aliquid inventum esse per processum.

* adde inventur.

tum quia a Martino IV Papa in communione habitus fuit, mortuque cavo

293 Tum quia per testes sufficienter deponitur in processu, fuisse per duos Cardinales, auditores procuratoribus partium deputatos, causa summarie cognita, priusquam idem dominus Thomas, propter præmissarum appellationum prosecutionem Sedem Apostolicam personaliter adiens, intraret curiam, declaratum, eumdem dominum Thomam de dictis excommunicationibus, B dominis Papæ Martino felicis recordationis et Cardinalibus a procuratoribus archiepiscopi memorati, ne eum ad communionem suam non * admitterent, delatum, fore integri status, et sicut hominem integri status, quando veniret ad dictam curiam, admittendum. Post quam quidem declarationem veniens, a dictis dominis Papa et Cardinalibus ad osculum et valde honorifice propter vitæ, nobilitatis et scientiæ suæ excellentiam receptus extitit, et ab eis in divinis et aliis communicatum eidem. Tum etiam, quia paululum post ejus adventum ad curiam, prædicta lite necdum, quod invenerimus, judicialiter exordita, nec ex tunc etiam prosecuta, cum infirmitas, de qua, sicut fidelis Catholicus et Deo devotus, dicitur anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo, die Martis in crastinum B. Bartholomæi apostoli in castro Florenti obiisse, arripuisset eumdem, obtenta condendi testamentum licentia, fuit confessus fratri Galfrido de Chepeya, de Ordine Minorum, tunc pœnitentiario domini Papæ, et ab eodem de omnibus suis peccatis, tanquam vere pœnitens et contri- C tus, absolutus, et ejus absolutio ab antedicto domino Papa extitit approbata; sicut idem pœnitentiarius in suis patentibus tunc ibidem confectis litteris attestatur.

* abundat non

in Italia a Cardinalibus honorifice sepulta, ossa vero, consentiente Peckhamo, Herefordiæ, etc.

294 Et die Dominica post ejus felicem transitum proxime subsecuta fuit ipsius corpus a bonæ memoriæ domino Hieronymo, tunc Cardinali, aliis Cardinalibus astantibus, intra ecclesiam monasterii S. Severi prope Urbemveterem honorifice ac solemniter ecclesiasticæ traditum sepulturæ, et postmodum ejus ossa, separata a carne, delata in Angliam, fuerunt per dictum archiepiscopum, qui prius ea sepeliri prohibuerat, donec de dicti domini Thomæ legitima absolutione constaret, eadem, exhibita sibi littera dicti pœnitentiarii, ut quidem testes aiunt, absoluta et subsequenter, eo permittente, tumulata in ecclesia Herefordiensi; ad quem tumulum, deposuit quidam familiaris dicti archiepiscopi, se de voluntate ejusdem cum oblationibus aliis apportasse candelas factas in filo, cum quo idem archiepiscopus ad ipsum dominum Thomam in infirmitate, de qua post aliquot menses obiit, fuerat mensuratus. Et tam ipse archiepiscopus, quam ejus suffraganei, dederunt indulgentiam D orantibus pro anima dicti domini Thomæ: et idem archiepiscopus approbavit testamentum ipsius, et ejus auctoritate extetit executum.

Post hæc aiunt, se processum de vita etc. exorsos, audisse testes primo Londini, deinde Herefordiæ.

295 Hæc est summula formæ et substantiæ secundæ inquisitionis de fide, vita, moribus, fama et miraculis. Præsentatis itaque nobis die XIII mensis Julii London. primis litteris Apostolicis, in quibus inquisitio de fide, vita, moribus, fama et miraculis ejusdem domini Thomæ fieri mandabatur, ibidem super fama et aliis ex officio nostro quatuor Religiosos de Prædicatorum, totidem Minorum, Augustinensium et Carmelitarum Ordinibus, et totidem de sancti Bartholomæi, et alios duos de sanctæ Trinitatis prioratibus conventualibus canonicorum Regularium London., qui in diversis statibus ejusdem domini Thomæ dicebantur habuisse notitiam, et plures alios a procuratore capituli ministratos in testes recepimus. Eis examinatis, nos Mimatensis et Londonensis episcopi, magistro Guillelmo archidiacono, commissario * nostro pro negotiis aliis a Sanctitate vestra commissis eidem in remotis agente Herefordiam personaliter accedentes, ubi viso, quod multa signa miraculorum, quæ Deus dice- E batur operatus fuisse meritis ejusdem domini Thomæ, circa ejus pendebant tumulum, fecimus cum canonicis et aliis pluribus, qui ejusdem tumuli hactenus custodes fuerant, inquisitionem summariam, si circa ipsa signa vel miracula fuissent per eos vel quoscumque alios ex quocumque ingenio aliqua conficta vel etiam machinata.

* an concommissario?

ubi anathemata apud sepulcrum conspexerunt.

* abundat pluribus

* attestantibus

296 Et non invenimus cum eis vel pluribus aliis pluribus * testibus, prius et postmodum super toto negotio receptis, super hoc diligenter interrogatis, quicquam, quod sinistram posset suspicionem inducere in præmissis: constanter attestantes *, prædicta signa, et plura alia vetustate consumpta, ratione miraculorum, quæ contigerant, et multa alia ibi inventa ex fidelium fuisse devotione oblata. Inter quæ invenimus centum septuaginta naviculas argenteas et quadraginta unam cereas, a marinariis *(id est nautis aliisque per mare vectis)* diversis pro maris periculis, a quibus dixerant se fuisse miraculose ejusdem domini Thomæ meritis liberatos (ut dicebant) oblatas. Et nobis inibi existentibus, fuerunt duæ aliæ argenteæ et una cerea apportatæ, et juraverunt coram nobis duodecim nautæ Ybernici, se nuper in quadam navi ex marina tempestate in F tantum, quod multa aqua subintrabat per sentinam et alias partes, conquassata, fuisse miraculose ejusdem domini Thomæ meritis a naufragio liberatos, et dictam navem sic conquassatam, post invocationem dicti domini Thomæ, voto ad eum, cum esset prope litus rupium, ad quas a tempestate allidenda propellebatur, emisso,, continuo vento mutato, post unum diem ad portum alium, salvis omnibus personis et rebus in ea existentibus, pervenisse, et confractam remansisse ibidem.

eaque varia ac magno numero.

* adde ea

297 Invenimus etiam inter * personas et magnas imagines hominum et figuras diversorum membrorum centum viginti novem *(in margine notatur * 140 ac deest vox puta argenteas vel alia similis)* et mille quadragentas viginti quatuor cereas, exceptis cereis oculis, mammillis et auribus, quæ non fuisset præ multitudine eorumdem perquam facile numerare: et ante nostrum recessum fuerunt ibi una argentea et octoginta quinque cereæ, et in magno numero de dictis oculis, mammillis et auribus apportatæ. Pendebant etiam prope dictum tumulum septuaginta septem figuræ animalium et avium diversarum specierum, quæ dicebantur

AUCTORE C. S.

dicebantur fuisse resuscitata, vel ab ægritudinibus diversis curata : et centum et octo croce, seu baculi, a contractis et claudis curatis inibi, ut dicebatur, relicti; tria vehicula lignea et unum cereum, quibus contracti dicebantur fuisse ad dictum tumulum vecti, et inde sani ad propria suis pedibus rediisse : camisiæ permultorum miraculose (ut dicebatur) progenitorum ab iis, qui liberos habere primo nequiverant, vel resuscitatorum, aut gravibus languoribus curatorum, nonaginta septem.

quæ partim recensuerunt, seposuerunt item.

298 Pendebant etiam aliquæ lanceæ et sagittæ et aliqui gladii, cum quibus dicebantur fuisse homines vulnerati, et miraculose curati, et aliquæ catenæ et anchoræ navium. Comperimus etiam multos annlos aureos et monilia aurea et argentea ad præfati tumuli ornatum ex fidelium devotione, ut dicebatur, oblata, centum et sedecim; pannos de auro et serico triginta octo; cereos aliquos grossos; et candelarum, quas septuaginta octo diebus, quibus Herefordiæ fuimus, omni die ex industria intuentes ecclesiam, a confluentibus undique peregrinis vidimus apportari, non erat numerus. De oblationibus autem, quæ dudum in pecunia obvenerant, fuerunt cathedralis ecclesia de duabus navibus ampliata, et fabricatum in parte maximum campanile. Facta autem dicta apisia... *(forte* aprisia, *i. e.* inventarium, *tum lacuna sequentem periodum mutilam relinquit)* si in dictis miraculis vel singulis eorum fuerant aliqua simulata, recepimus ex officio nostro super toto negotio in testes quatuor de Fratrum Minorum et duos de monachorum conventibus Herefordiæ existentibus, a quibus cum inibi nullorum aliorum Religiosorum conventus adessent, fecimus nobis aliquos ex civibus Hereford., illorum judicio fide dignioribus nominari.

quo modo et quos testes examinaverint, et quæ miracula potissimum probata fuerint.

299 Et post quorum, et aliorum a prælibato procuratore ad fidei, vitæ, morum et famæ probationem ministratorum, examinationem, ne multitudo onerosa confusionem induceret, relictis dictis capitulis de fide, vita, moribus et fama, super quibus tam ex officio nostro, quam ad antedictam procuratorum nominationem circa quinquaginta quinque testes principaliter examinati fuerant, ad probandum veritatem miraculorum, de qua etiam multi ex prædictis testibus deposuerant, continue per quinquaginta novem dies Herefordiæ vacavimus, nobisque duos Fratres Minores, juratos et in parochia illa notos, in examinationem veritatis ipsorum miraculorum propter notitiam testium, et pleniorem interpretationem depositionum eorum associavimus ad cautelam, et examinavimus super dictis miraculis circiter centum triginta testes, per quos dictus procurator probare visus est resuscitatorum * novem mortuorum, videlicet septem parvulorum, coram nobis exhibitorum, quorum quinque dicuntur fuisse submersi, sextus ex casu ab alto in profundam rupem, et septimus capite ejus dormientis in terra a rota plaustri terra onusti super ipsum transeunte conquassato, expirasse; et unius hominis bis, et cujusdam mulieris semel, suspensorum : illuminationem quinque cæcorum, erectionem trium contractorum, curationem Gilberti a verrucis et furore : quod lingua meritis et ad tumulum ejusdem domini Thomæ ei, qui a nativitate per multos annos ea carens, mutus extiterat, cum duplicis idiomatis loquela collata fuerit, et aliqua alia.

** an resuscitationem?*

quæ item miracula ultimo commissionis die

300 Die vero decimatertia mensis Novembris, in qua labebatur terminus quatuor mensium, nobis præfixus ad dictam inquisitionem faciendam, exhibuit nobis idem procurator scriptis alia ducenta quatuor miracula, in ecclesia Herefordiensi, inquisitione (ut asseverabat) præmissa, publicata et in scriptis redacta. Quæ quidem miracula fecimus registrari ad cautelam in processu cum quaternis, a quibus nimis in aliquibus punctis abbreviando, et annum et diem omittendo, extracta fuerant dicta miracula. Et dicta miracula sunt de resuscitatione aliorum quadraginta trium mortuorum, illuminatione viginti novem cæcorum, erectione triginta octo contractorum, curatione viginti quatuor claudorum, decem paralyticorum, et decem freneticorum et furiosorum, et super restitutionem auditus tribus surdis, et loquelæ septem mutis. Centum quadraginta unum miracula erant de diversis aliis languoribus et infirmitatibus, a quibus dicebantur personæ diversorum statuum et conditionum fuisse curatæ. Obtulit et protestatus fuit idem procurator, se prædicta ducenta quatuor miracula, et plura alia, quæ non fuerant in scriptis redacta, si opus esset, probaturum, quamquam crederet, ut dicebat, sufficere alia, super quibus testes principaliter producti fuerant per eumdem; ad probationem dictorum ducentorum quatuor clerum et populum civitatis Hereford in cathedrali ecclesia congregatos, et multos de diœcesi, in quorum personas dicebantur aliqua ex prædictis miraculis contigisse, nominatis nobis in testes.

a procuratore producta

201 Quibus auditis, et de tot ac tantis miraculis quodammodo admirati, a venerabili patre, domino Richardo episcopo et ab omnibus canonicis presbyteris et pluribus clericis ecclesiæ Herefordiensis, tunc in civitate præsentibus, qui fuerunt numero... *(numerus hic excidit)* coram nobis evocati, sub virtute juramenti ab eis et a tribus procuratoribus prædicti capituli solemniter præstiti, post singula miracula ex dictis ducentis quatuor in eorum distincte lecta præsentia requisiti, si credebant, dicta miracula esse vera, et posse probari, et si publice et communiter fuerant et erant ascripta meritis dicti domini Thomæ; et omnes et singuli responderunt unanimiter, quod sic, et etiam plura alia, quæ fuissent lecta coram nobis et eis; adjicientes sub dicto juramento requisiti, quod nullam sciebant vel audiverant fraudem, vel simulationem in dictis miraculis.

ac partim probari visa sint.

302 Postquam * eadem die quadraginta quatuor testes, a prædicto procuratore ministratos, summarie substantiam et efficaciam depositionis eorum breviando, et redigendo in scriptis examinavimus, per quos dictus procurator visus fuit probare sex ex ducentis quatuor miraculis, per eum illa die in scriptis redditis; scilicet, quod ei, cui lingua dicebatur fuisse a noverca sua præcisa, cum loquela extiterit redintegrata; et quod quatuor contracti fuerunt erecti, et una puella submersa, resuscitata; et sex alia, quæ non fuerant cum dictis ducentis quatuor miraculis, nec alias in processu in scriptis reddita per eumdem; scilicet super erectione duorum contractorum, et super resuscitatione quatuor parvulorum mortuorum, unius ex infirmitate naturali defuncti, alterius ex casu et suspensione a cunabulis, tertii ex oppressione materna; et quod quartus natus fuerat mortuus, et mensuratus ad dictum dominum Thomam vivificatus. Et plures alios testes ad plura alia miracula comprobanda habebat dictus procurator in promptu, quos non examinavimus, quia plus nobis de tempore quatuor mensium non restabat.

** Post quæ*

303 Rursus

AUCTORE C. S.

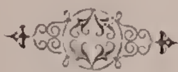
Modum denique ac fidem suam in utroque processu servata

303 Rursus Sanctitatis vestræ, beatissime Pater, clementia non ignoret, me episcopum Mimatensem in omnibus et singulis, tam primi, quam secundi processuum actibus una cum dictis dominis Londonensi episcopo et archidiacono Aranensi, vel eorum altero, quando pro Sanctitatis vestræ vel regiis negotiis contingebat impediri alium, affuisse, et mecum ad conscribendum singula magistrum Raymondum de la Prada, de mea diœcesi oriundum, imperiali et mea auctoritate notarium publicum, aut dominum Raymundum Berengarii, monachum Figiacensem, capellanum meum, loco dicti notarii, cum aliquando pro dictis negotiis fuit absens, continue habuisse et in omni actu, excepta depositione Walteri bis suspensi, in qua non habuimus, qui eum intelligerent, nisi duos Fratres Minores, interpretes nobiscum. Et præter nos commissarios, quatuor ad minus personæ fideles et juratæ affuerunt, intelligentes deponentium testium idiomata, ad quæ fuerunt per nos deputati discreti viri, magistri Raymundus Garroti præcentor Mimatensis, et Willelmus de Melford cancellarius domini Londonensis episcopi, jurisperiti; et magistri Gilbertus de
B Bruena presbyter beneficiatus, Adam de Lyndeseye, et Willelmus le Dorturer Apostolica, et Ranulphus de Waleham sanctæ Crucis dyaconus beneficiatus, imperiali auctoritate notarii publici, de Anglia oriundi.

reverenter commendant, a epistolam concludunt.

304 Quorum notariorum publicorum Anglicorum saltem duo cum dictis Raymundo de la Prada, vel monacho, omnibus interfuerunt et in scriptis omnia redegerunt, et insuper duo Fratres Prædicatores vel Minores quasi continue, quando aliqui in Anglico deponebant. In primo autem processu nullus deposuit, nisi litteraliter * vel Gallice loquendo; nec in secundo, nisi..... *(hic rursum lacuna est)*. Et quamquam ex eo potissime, quia certa non fuerunt nobis missa sub bulla, quamplurima specialia interrogatoria super vita, moribus et conversatione ejusdem domini Thomæ, testibus de eis deponentibus ex officio nostro, nil palpando, fecerimus, nullum tamen sinistrum de eo potuimus invenire, sed potius communi omnium testimonio, prout processus plenius indicabit discussio, multa magnalia atque mira, nobis, nisi sic diligenter et argute discussissemus et palpavissemus, non facile credibilia,
C de quibus quamplurimum in Domino consolamur, et exultare speramus Sanctitatis vestræ clementiam, quam conservet Altissimus Ecclesiæ sanctæ Dei felicem, sicut optamus, ac incolumem, quando ei fuerunt tam magna et tanta Dei beneficia ad nostræ fidei orthodoxæ corroborationem, et devotionem fidelium excitandam modernis ostensa temporibus reserata. Scriptum ut supra, *videlicet* die. . . . mensis Decembris anno Domini M CCCVII.

* i. e. Latino



D

§ XVII. Sancti canonizatio facta per Joannem XXII Papam, cujus bulla recitatur : ejusdem insignes reliquiæ Audomaropoli in Artesia.

Joannes XXII Thomam Sanctis adscribens, edidit bullam.

Clemens V summus Pontifex, ex cujus mandato auctoritateque processum canonizationis S. Thomæ *anno* 1307 *confectum esse vidimus, vivere desiit anno* 1314, *nullo interim edito decreto pro eodem inter sanctos confessores referendo. Post biennii ac quatuor fere mensium sanctæ Sedis vacationem successit illi anno* 1316 *Joannes XXII, isque anno quarto Pontificatus sui,* E *qui fuit vulgaris æræ Christianæ* 1320, *Avenione residens, quod decessor ejus inchoaverat, feliciter perfecit. Exstat bulla illius in Bullario Romano, Laërtii Cherubini opera anno* 1617 *Romæ vulgato, pag.* 160 *et duabus sequentibus. Eamdem etiam dedit Justus Fontaninus archiepiscopus Ancyranus in Codice canonizationum anno* 1729 *Romanis typis pariter edito : sic autem hi duo consentiunt, ut alter altero nonnumquam accuratior sit; ac propterea illam ex Fontanini editione, nisi, ubi altera correctior est, recensurus sum. De editione altera loquar inferius.*

in qua cælum terramque ad applausum invitans,

305 Johannes episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus, præsentes literas inspecturis, salutem et Apostolicam benedictionem. Unigenitus Filius, splendor ac figura substantiæ Patris, qui pro lapsi medela hominis exinaniens semetipsum factus in utero Virginis Verbum caro, de horto militantis Ecclesiæ modo rosas coloris ignei, nunc lilia candoris nivei, nunc violas odoris placidi colligere, suisque offerre aspectibus non desistit, in hodiernis temporibus, advesperascente die, mundi hujus labilis termino propinquante, de radice matris Ecclesiæ florem fecit ascendere, ex F Jacob nostro oriri jussit stellam splendidam matutinam. Ecce namque, quod, qui sedens in throno omnia facit nova, novi confessoris, beati videlicet Thomæ, Herefordiensis quondam episcopi, nova magnalia mundo prodit, ejus fama offert * magnifice, vitam offert imitandam a cunctis, ut regulam fulgidam et exemplar. Lætentur igitur cæli sursum, qui hunc Sanctum gloriosum in se suscipiunt; et exultet terra deorsum, quæ superius transmittit Præsulem tam mirandum. Plaudant ob hoc cœtus angelici, et canoro jubilo Deum laudent. Huic occurrant cœlestes conei : hunc collaudent festive cæli cives. Collætetur immense Christi sponsa mater Ecclesia, tantæ prolis claritate fœcunda, quæ terram deserens et terrena, cœlestis imperii admirabilis ipsi * ineffabili throno gaudet.

* an famam effert?

* al. ipsa

Præcipuas ejusdem Sancti virtutes.

307 Ut autem lucerna splendidæ vitæ suæ posita super candelabrum domus Dei non lateat, sed pateat cunctis fidelibus, ut cœlestis et perpetuæ vitæ norma; de suis felicibus moribus et actibus aliqua de multis ad utilitatem audientium referamus. Ipse namque, quem fides firmum

A firmum, spes erectum, Dei et proximi abundans caritas fecit latum, circumspectum prudentia, temperantia in omnibus ordinatum, innoxium cunctis justitia, audacem et strenuum fortitudo, virtutum omnium aromatibus redolebat, velut plena divinorum carismatum apotheca. Sane beatus hic Thomas natione Anglicus, angelicus homo ipse, de parentibus nobilibus et Catholicis originem suam trahens, ab ætate primæva morum honestate præclarus, studiis litterarum sic se dedicavit totaliter, sic in ipsis solicite studuit et profecit, quod tam in humanis scientiis, quam etiam in divina, honorem magisterii est adeptus, postque doctrinæ suæ radios longe lateque diffundens, quamplures ad justitiam erudivit, velut luminare in mundo præfulgidum continens verbum vitæ.

quibus tam ante, quam post adeptum episcopatum

308 Ne autem terrenæ carnis inhabitatio deprimeret secum sensum cœlestia cogitantem, ipsam, ut serviret spiritui, vigiliis et abstinentiis, necnon pungenti cilicio, sed et cibi et potus parsimonia continua macerabat, abstinens a vino sæpius, sciens, quod in ipso lubricum latet carnis. Sciens etiam, quod Deus se pro- B mittit in objectum et præmium mundis corde, a juventute sua castitatis pulcritudinem adamavit, proptereaque mulierum consortia, quæ pretiosam viri animam rapiunt, ac ipsarum blanda colloquia prudentissime devitabat. Noverat namque, quod propter mulieris speciem, a qua factum est peccati initium, multi perierunt. Iste Sanctus etiam, ut alter Job, simplex, rectus ac timens Deum, a Christo didicit esse mansuetus, mitis corde, humilis et benignus, misericordia nihilo minus, quæ ab infantia secum crevit, erga pauperes et afflictos suæ pietatis viscera sic affecit, quod ipse verus pauper spiritu, dives rebus, illos largis sustentabat eleemosynis; istos vero crebris consolationibus refovebat: cum Apostolo namque Paulo infirmabatur cum infirmantibus, et cum patientibus scandalum urebatur.

floruit usque ad obitum suum, breviter recensuit.

309 Hic demum Sanctus de innocente agno factus in Herefordiensi ecclesia bonus pastor, seipso in mente major effectus est, studens semper de virtute progredi in virtutem, quo in tempore in Dei templo in virtutum culmine positus sic effulsit, quod merito gemma præsulum C dici posset. Orationi vero insistebat assidue, ac sui fervorem spiritus demonstrabant in orationibus et celebratione Missæ abundanter ex oculis lacrymæ defluentes. Commissas vero sibi oves perducebat ad pascua, et a lupis protectas rapacibus, pastasque verbo et exemplo pariter ad Christi caulas sedulo reducebat. Jura vero suæ ecclesiæ defensabat indutus justitia, ut lorica. Paratus namque pro sibi commisso grege animam ponere, non timuit in hoc principem nec magnatem. Et quia dignum erat, quod huic tam excellenti merito daretur æterna requies post laborem, cum pro suæ causis ecclesiæ ad Romanam pervenisset curiam, diem clausit extremum, receptis devote prius Ecclesiæ Sacramentis; sicque Vir felix iste ad Deum transmittendo spiritum, de peregrino et advena factus est eximius cœli civis, et, quod decebat multum divinæ potentiam Majestatis, ut Sanctum hunc in cælis regnare secum, per signorum evidentiam fidelibus declararet, ipsum coruscare in terris miraculis multis fecit; quorum quædam fidelibus probata testimoniis ad Dei laudem et gloriam Sancti hujus duximus inserenda.

uti et aliqua ex multis miraculis,

310 Quædam namque puella ætatis annorum quinque, quæ tempore longo in quodam profundo stagno steterat mortua et submersa, extracta inde frigida tota et rigida, non habens aliquod signum vitæ, facto ad Sanctum hunc pro ejus resuscitatione voto, vitæ fuit pristinæ restituta. Infans etiam biennis quidam in aqua quadam submersus et mortuus, extractus inde, post factum pro ipso votum miraculose extitit suscitatus. Puer quidam annorum novem submersus in quodam flumine, postquam extractum de aqua Sancto huic aliqui devoverant *, restitutus est vitæ pariter et saluti. Parvulus alter ætatis unius anni cum dimidio, cujus supra caput dormientis in area rota transiverat onusti currus, qui a bobus quatuor trahebatur, mortuus ex hoc, recuperavit vitam et animam meritis Sancti hujus. Infans alius, nondum ætatis annorum duorum, in fundo cujusdam fossati, in quem locum de ponte altitudinis magnæ de nocte asseritur cecidisse, repertus mortuus, frigidus omnino et rigidus absque aliquo signo vitæ, mensuratus ad hunc Sanctum, vitæ fuit mirabiliter restitutus. E

* *al.* devoverint

ad illius invocationem obtentis:

311 Mulier quædam, quæ septem annis sic contracta fuerat, quod nec stare nec ire poterat per seipsam, portata ad tumulum S. Thomæ, oratione ibidem facta per ipsam, restituta fuit pristinæ libertati sanitatis. Quædam insuper puella annorum quinque *, quæ pedem unum habebat annis pluribus quasi totum ex fistulis putrefactum, ita quod nec stare nec ire poterat, nisi se super femur trahendo per terram, portata ad dicti Sancti tumulum per patrem, fuit ibidem a dicta infirmitate curata. Altera mulier, quæ per annos plures visu caruerat, nec unquam ire poterat, nisi ut cæca ab altero duceretur, ducta ad ecclesiam Herefordiensem, et facta oratione ad tumulum S. Thomæ, fuit a cæcitate dicta continuo liberata. Puer insuper annorum quinque, qui ex infirmitate quadam omnino visum perdiderat, et duobus annis manserat ita cæcus, ductus ad hujus Sancti tumulum, oratione facta, visum recuperavit perfecte. Quidam etiam homo, qui gilbum * ad quantitatem unius ovi anseris ortum in collo suo portaverat multis annis, orans ad tumulum hujus Sancti et denarium offerens, cum quo in modum crucis tetigerat dictum gilbum, statim F curatus omnino fuit, et a dicto gilbo penitus liberatus.

* imo novemdecim

* i. e. gibbum, seu tuber

quibus cum Deus ipsum in cælis honoratum manifestet.

312 Prædictis et aliis multis miraculis Sanctum suum clarificavit Deus, qui facit mirabilia magna solus. Hæc sunt certe miracula opera tua, Deus, qui sic per cœlestes spiritus gubernas terrena omnia et disponis, quod ipsorum sacratum numerum, quem cadentium ruina minuit, reparas mirabiliter de terrenis. Hi sunt Sancti tui, omnipotens Deus, qui tuæ dono gratiæ semper virent, rubent ut rosa, candent sicut lilium, ut mel placent, currunt ut spiritus, flagrant * ut balsamum, ut sol fulgent. Sic clemens Deus, sanctum suum Thomam glorificans, fidem firmat, nubilosos errores dissipat et confundit, ad superna nostros rapit affectus, amoris flammis succendit frigida corda nostra. In hac igitur læta die, quam fecit Dominus, qua Confessor iste in Dei throno corona gloriæ clarus sedet, laudet Deum omnis spiritus, cœli cœlorum clamore ineffabili Deo canant: Sanctorum Ecclesia mente ac spiritu in chordis et organo Deo psallat. Sed eo magis plaude, Herefordia,

* *an* fragrant?

AUCTORE C. S.

refordia, quæ sui thesaurum corporis contines tam immensum; nam quem in terris habuisti pastorem, nunc obtines in cœlis sedulum protectorem.

ipse eumdem annuo festo die II Octobris coli mandavit.

313 Verum quia multum convenit, ut, quem Deus in cœlis glorificat, in terris ad suum fructum et gaudium mundus colat, nos de ipsius vita et miraculis inquiri fecimus diligenter: dehinc super inventis per nos et fratres nostros attenta examinatione habita, et discussione solerti de ipsius sanctitate vitæ ac veritate miraculorum plenarie certi facti, ad requisitionem instantem ac supplicationem humilem et devotam prælatorum multorum, apud Sedem Apostolicam existentium, de dictorum fratrum nostrorum consilio et assensu, confisi de omnipotentis Dei misericordia, auctoritate quoque beatorum Petri et Pauli, Apostolorum ejus, et nostra, * sanctorum confessorum catalogo duximus adscribendum. Ideoque universitatem vestram monemus et hortamur attente, per Apostolica vobis scripta mandantes, quatenus sexto Nonas Octobris festum Confessoris ejusdem devote et solemniter celebretis, ut pia ejus intercessione et hic B a noxiis protegi, et in futuro sempiterna gaudia consequi valeatis.

** al. add. in*

et ad sepulcrum ejus orantibus indulgentias concessit: hæ bulla

314 Ut autem ad venerabile ipsius sepulcrum ardentius et affluentius Christiani populi confluat multitudo, ac celebrius ejusdem Confessoris extollatur festivitas, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui cum reverentia illuc in eodem festo annuatim accesserint, ipsius suffragia petituri, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli, Apostolorum ejus, auctoritate confisi, duos annos et duas quadragenas; accedentibus vero annis singulis ad prædictum sepulcrum infra ejusdem festi Octavas, centum dies de injuncta sibi pœnitentia misericorditer relaxamus. Datum Avenione decimo quinto Kalendas Maii, Pontificatus nostri anno quarto. *Hæ notæ indicant Christi* 1320, *sive annos Pontificatus Joannis ordiaris a die* VII *Augusti anni* 1316, *quo creatus est Pontifex, sive ab ejusdem anni mense Septembri, quo coronatus fuit. Eamdem bullam, sed magna sui parte, miraculis omnibus præcisis, mutilam, cum eisdem tamen notis chronicis edidit David Wilkins tom.* II *Conciliorum Magnæ Britanniæ pag.* 651 C *et sequenti. ubi illam alieno prorsus loco recensuit.*

pertinet ad annum 1320.

315 *Reposuit enim sub Pontificatu Benedicti XII anno* 5, *Joannis Stratford archiepiscopi Cantuariensis anno* 6, *Christi anno* 1339, *Eduardi III regis Angliæ anno* 13. *Titulum vero hunc præfixit:* Canonizatio S. Thomæ, episcopi Herefordensis in Anglia, ejusque relatio in numerum sanctorum confessorum, cum suæ festivitatis institutione pro die II mensis Octobris. Ex Bullar. Roman. vol. I, p 223, edit. M. DC. LXXIII *. *Deinde ad hunc asteriscum infra sic notat:* * Bulla hæc ad anno Dom. M. CCC. XIX referenda, hoc vel sequ. anno publicata fuit, testante Bullario. *Editionem illam Bullarii Romani equidem non vidi; atque hinc nescio, quid ista sua annotatione indicatum voluerit laudatus Wilkins; aut enim eamdem bullam anno* 1319 *vel rectius* 1320 *promulgatam fuisse voluit; sed quorsum tunc eamdem sub anno Christi* 1339 *exrudit? vel illam anno quidem* 1319 *vel* 1320 *a Joanne XXII datam, sed non ante annum* 1339 *vel* 1340 *promulgatam fuisse indicavit; sed quo argumento tam diuturna ejusdem Bullæ promulgationis dilatio probatur? Ego certe nihil usquam reperi, quod* D *dubitare me faciat, an sæpe dicta bulla serius promulgata fuerit, quam anno* 1320, *quo data notatur.*

E Sancti reliquis cura p[...] tholicorum

316 *Porro quamvis nullum dubium esse possit, quin* S. Thomæ *cultus post decretos illi Pontificio oraculo sacros honores magnum incrementum ceperit, nihil tamen super hoc argumento prætere legi. Verisimile est, si minus totum illius corpus, at partem saltem ejusdem e marmoreo suo tumulo id temporis elatam fuisse, fideliumque venerationi publice exponi solitam, dum Catholica fides in Anglia stetit, sive usque ad tempora regis Henrici VIII. Dehinc vero saltem non omnia sacra illius ossa, Anglis olim tam cara, ab heterodoxis dissipata fuisse, disco ex notitiis anno* 1755 *ad nos missis e collegio Societatis nostræ Audomaropolitano, ad quod integrum os brachii ejusdem sæculo* XVII *pervenit. Prima notitia est Joannis Stephani Poynezii vel Poinzii, Societatis nostræ presbyteri testimonium datum anno* 1668, *quale hic transcripsi:* Infra scriptus Societatis Jesu sacerdos fidem facio, brachium S. Thomæ episcopi Herefordiensis, cujus in adjuncto scripto fit mentio, mihi traditum fuisse a P. Francisco E Bayo (vere, *sive proprio nomine* Custaudo) Societatis ejusdem sacerdote, e pluribus sacris ejusdem Sancti ossibus, ejus custodiæ concreditis Herefordiæ in Anglia, ubi magna pietate a Catholicis coluntur, illudque ex præscripto R. P. Provincialis nostri a me depositum fuisse in sodalitate Parthenia seminarii nostri Anglicani I Septembris MDCLXVIII Audomari. Joannes Steph. Poynezius Societatis Jesu, notarius Apostolicus.

manibus hæreticorum subductis unum os brachii

317 *Sequitur ibidem mox et aliud testimonium, ejusdem, ut apparet, quamvis in nomine aliqua sit differentia.* Sacrum illud pignus, quod fascia viridi involutum Parisiis anno Christi MDCLI, Novembris XII apud sororem meam dominam Mariam Poinz depositum reliqui, ego Joannes Poinz Societatis Jesu sacerdos testor unum esse ex ossibus magni illius antistitis miraculisque celeberrimi, S. Thomæ Herefordiensis, cujus festum 2 Octobris in Martyrologio Romano celebratur. Pretiosum hoc cimelium una cum capite aliisque sanctissimi Præsulis reliquiis a Catholicis usque temporibus pia veneratione, licet clanculum, asservatum, anno tandem MDCXLII, cum parlamentarii milites, comite Stanfordiensi duce, F Herefordiam occupassent, ab iisdem direptum est; piis tamen conatibus dominæ Ravenhill, matronæ Catholicæ, in illa tunc civitate commorantis recuperatum. Unde insignem hanc tanti thesauri partem prædictus ego Joannes Poinz a P. Alexandro Custaud *(aliter, ut mox vidimus,* Francisco Bayo *appellato)* etiam Societatis Jesu sacerdote accepi, depositamque sorori meæ dominæ Mariæ Poinz Parisiis tradidi, ut, si quid mihi accideret, R. P. Præposito provinciali Angliæ Societatis Jesu tunc existenti redderetur. Joannes Poinz Societatis Jesu sacerdos. *Hæc ille, quæ si recte intelligo, sacrum istud os brachii Parisios primum atque hinc Audomaropolim allatum fuit.*

in Belgium allatum Audomaropoli in collegio Anglicano

318 *Altera notitia est testimonium R. P. Richardi Bartoni, ad cujus calcem adjecta est facultas illustrissimi episcopi Audomaropolitani pro eodem sacro osse publicæ venerationi exponendo, quod hic pariter exhibeo.* Richardus Bartonus Societatis Jesu collegii Anglorum Audomari rector. Omnibus has visuris salutem in Domino sempiternam. Fidem facimus, testamurque universis ad posterorum

A posterorum memoriam, 1 Septembris anni MDCLXVIII collocatum fuisse jussu R. P. Provincialis nostri in sacello sodalitatis Partheniæ hujus collegii os majus ac integrum brachii dexteri S. Thomæ, episcopi Herefordiensis et confessoris, inclusum thecæ ebeneæ, et per vitra undique inserta conspicuum, spectans ad provinciam Anglicanam dictæ Societatis, pro deposito hic interea asservandum, quod jam pridem desumptum fuit ex arca, in qua venerandum ejus caput et ossa complura, jam olim hæreticorum furori a Catholicis subducta, apud sacerdotem Catholicum Herefordiæ in Anglia religiose asservantur, et publicæ fidelium venerationi (quantum istic inter hæreticos fieri potest) exponuntur, continuata successione jam inde a tempore, quo fides Catholica in Anglia viguit; prout nobis constat in testimonio et sancta asseveratione R. P. Joannis Stephani Poinezii Societatis nostræ presbyteri et plurium collegiorum nostrorum quondam rectoris, qui hoc sacrum pignus jussu R. P. Provincialis ad nos detulit. In quorum fidem has manu nostra et officii nostri sigillo munitas dedimus Watenis 1 Octobris MDCLXVIII. Rich. Bartonus m. p.

B L. S.

Societatis J su honoratur.

319 *Mox subditur episcopi Audomaropolitani approbatio his verbis :* Illustrissimus ac reverendissimus dominus Episcopus Audomarensis infra memoratas reliquias permittit exponi publicæ fidelium venerationi. Datum Audomari prima Octobris MDC LXVIII.

De mandato

J. De la Ramonery.

L. S.

Episcopus ille secundum Galliæ Christianæ scriptores debuit fuisse Ladislaus Jonnart, postea ad archiepiscopatum Cameracensem translatus. Guilielmus Wappeler Societatis nostræ provinciæ Anglicanæ presbyter, qui prædictas notitias anno 1755 *die* XXIV *Junii ex Anglicano collegio Audomaropolitano ad nos transmisit, quædam ad illas in adjecta epistola annotavit. Ac primo quidem observavit, approbationem illustrissimi episcopi in autographo præfixam legi testimonio P. Richardi Bartoni, ac propterea in eadem dici :* Infra memoratas reliquias. *Secundo,* Franciscum Baynun et Alexandrum Castaud, *de quo supra facta mentio est, eumdem esse. Tertio de lipsa-* C *notheca sic ait :* Theca ebenea cum vitris *(de qua vide num. præced.)* mutata est postea in rotundum crystallum, et hoc a me tribus abhinc annis in thecam ex stanno confectam et lamina argentea obductam; sed reliquiæ semicirculis argenteis impositæ per vitra crystallina conspiciuntur. Reliquiæ istæ asservantur in anteriore parte seu fronte mensæ altaris in oratorio sodalitatis Partheniæ, et remoto antipendio, festis solemnioribus apparent, secunda vero Octobris in templo nostro publicæ venerationi exponuntur.

ibidemque Sanctus propterea colitur festo ritus duplicis.

320 *Denique præmiserat, ejusdem* S. Thomæ *festum ob prædictas reliquias in eodem collegio quotannis cum ritu duplici celebrari. Ceterum Audomaropolis, alias etiam* Fanum S. Audomari *ac vulgo* Saint Omer *appellatum, civitas Belgii est in provincia Artesiæ ad Agnionem fluvium atque in limite comitatus Flandriæ sita, episcopalis sub archiepiscopo Cameracensi. Atque hæc quidem de osse brachii sancti Præsulis; sed quid ceteris ejusdem membris tandem factum sit, inexploratum mihi est; nec amplius scio de ejusdem corde, quod Adamus Kyngeshm, in processu testis undecimus, apud Asshrugg Lincolniensis diœcesis in Anglia suo tempore quievisse, asseruit. Nunc Acta subjungo.*

COMPENDIUM VITÆ

Ex Processu Canonizationis,

Ex codice Vaticano 4015.

Caput I. *Sancti illustris familia, nativitas, educatio, litterarum studia, officia beneficiaque, virginea castitas, miraque in cibo potuque temperantia.* E

Magister Henricus de Schorno, archidiaconus Herefordiensis, et ad promovendum negotium canonizationis domini Thomæ episcopi Herefordiensis a capitulo Herefordiensi procurator deputatus, x Septembris produxit testem super toto hoc negotio LXI reverendum patrem dominum Riccardum, Dei gratia episcopum Herefordiensem *a*, qui, sacrosanctis Euangeliis in ejus conspectu positis, juravit dicere veritatem super toto hoc negotio secundum formam juramenti ceteris omnibus testibus propositam *b*. *Præfatio.*

b

2 Primo autem interrogatus, si fuerat de parentela vel familia dicti domini Thomæ, respondit, quod non fuerat de parentela ejus, sed de robis et familia *c* per XIII annos, vel circa, ut credit; sed non fuit toto illo tempore continue conversatus cum eo, sed per vices; quia vacabat interim F scolasticis disciplinis. Item interrogatus de ætate sua, respondit, se esse sexagenarium, et ultra. Item interrogatus, unde et a quibus parentibus dictus dominus Thomas traxit originem, respondit, se habuisse ex relatu multorum, et reputabat esse notorium in toto regno Angliæ, quod dictus dominus Thomas fuerat ortus de nobili stirpe baronum regni Angliæ, et pater ipsius domini Thomæ vocabatur D. Wilhelmus de Cantilupo, et fuit magnus baro, habens in reditibus annuis bene duo vel tria millia librarum sterlingarum. Mater vero dicti domini Thomæ fuit vocata domina Milesenta, quæ fuerat comitissa de Ebroycis in Normannia, et fuerat dicta domina orta ex valde nobilibus Normanniæ vel Franciæ *d*.

Sanctus patrem habuit baronem de Cantilupo, matrem autem comitissam Ebroicensem :

c

d

3 Et post obitum comitis Ebroycensis nupsit dicto domino Wilhelmo, et ex legitimo matrimonio genuit dictum dominum Thomam, et dominum Hugonem, fratrem suum, magnæ auctoritatis et litteraturæ virum, et tres strenuissimos milites, et tres vel quatuor dominas, matrimonio collocatas nobilioribus baronibus regni Angliæ *e*. Avus vero dicti domini Thomæ dicebatur traxisse originem

habuit fratres et sorores; natus et baptizatus in diœcesi Lincolniensi.

e

EX CODICE VATICANO.

originem de Normannia. Item interrogatus, ubi fuit natus et baptizatus dictus dominus Thomas, respondit, se audivisse ab eo, quod fuerat natus in diœcesi Lincolniensi, in quodam manerio, tunc patris sui, in villa de Hameldene *f*; et dixit, se credere, quod ibi fuerit baptizatus, ubi comes Cornibiæ, dominus scilicet Edmundus, filius domini Ricardi, quondam regis Alamaniæ *g*, construxit oratorium ob reverentiam Dei et dicti domini Thomæ, quem in vita sua reputabat sanctum, sicut idem dominus episcopus dixit, se audivisse a dicto comite; et in dicto oratorio Dominus dicitur pro dicto domino Thoma miracula operari frequenter.

Pie educatus, studet Parisiis, in concilio Lugdunensi fit capellanus Innocentii IV:

4 Item interrogatus, ubi, cum quibus, et qualiter dictus dominus Thomas fuit in pueritia, adolescentia et juventute sua conversatus; respondit, se audivisse referri a fide dignis, et etiam ab eodem domino Thoma, quod in infantia sua fuerat nutritus a quadam valde devota, nobili et sancta matrona nomine *h*. . . Post Septennium autem vel circa, cum traderetur litteris informandus, traditus fuit bonis magistris cum dicto fratre suo Hugone *i*; et Missam omni die et Horas canonicas audiebant; et cum ætate et litteris profecissent, dicebant prædictas Horas canonicas. In adolescentia autem sua idem dominus Thomas et prædictus ejus frater studuerunt et rexerunt Parisiis in artibus, et stabant ibi valde honorifice, et cum bona et honorabili comitiva *k*; et postmodum ambo iverunt ad concilium Lugdunense, celebratum per dominum Innocentium Papam quartum, et fuerunt ibi facti ambo capellani ipsius domini Papæ *l*. Postmodum de sua et amicorum suorum voluntate quilibet ex dictis fratribus tenuit hospitium et familiam magnam per se. Studuerunt Parisiis, dictus dominus Thomas in Decretis, in qua facultate fuit licentiatus ibidem; et alter frater in Theologia.

studet legibus Aureliani, Decretis et Theologiæ Parisiis, docet Oxonii, ubi fit cancellarius universitatis.

5 Prius etiam dictus dominus Thomas studuerat Aureliani legibus *m*, et in tantum profecit, quod aliquando legebat pro domino Guidone, tunc famosissimo doctore, quem dictus dominus Thomas audiebat. Habita autem Parisiis licentia in Decretis, incepit in dictis Decretis et rexit Oxonium per aliquos annos *n*, et fuit cancellarius dictæ universitatis *o*, et in officio cancellariæ et in omni statu suo, quem ante et post habuit, juste et sancte se gessit, et viam veritatis, quam prius inchoaverat, non dimisit; scilicet semper de bono in melius profecit. Postmodum rediit Parisios ad audiendam theologiam, et erat tunc dominus Thomas quadraginta quatuor annorum *p*, vel circa et tunc dominus Ricardus, nunc episcopus Herefordiensis, fuit cum eodem, et fuerat per biennium. Cum autem studuisset in Theologia per plures annos, et legisset ibidem cursorie Epistolas, quas canonicas vocant; rediens Oxonium, incepit et rexit ibidem in Theologia per unum annum et quatuor menses, priusquam celebraretur concilium Lugdunense per dominum Gregorium Papam decimum, cujus concilii occasione, dimissa lectura, ivit ad concilium supradictum *q*.

Fit cancellarius Henrici et consiliarius Eduardi, regum Angliæ:

6 Fuit autem dictus dominus Thomas ita laudabiliter conversatus in omni statu suo, quod nec turpitudo, nec stultiloquium, nec scurrilitas, quod ipse testis sciat vel audiverit, per se vel ab aliis, processerunt ab ore ipsius domini Thomæ. Item super secundo interrogatus primi articuli, Quibus studiis, requisitus dixit idem dominus episcopus Herefordiensis, se per præcedentia in parte respondisse ad interrogationem supradictam, adjiciens, dictum dominum Thomam fuisse consiliarium et cancellarium domini Henrici *r*, tunc regis Angliæ, et postmodum etiam fuit de consilio domini Edwardi, filii dicti domini Henrici, jam defuncti *s*. Dixit etiam, quod prædictus dominus Thomas habuerat valde magnum et honorabilem statum ante episcopatum, et circa mille marcas argenti annui redditus in beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis, quæ ex dispensatione Sedis Apostolicæ, quam idem testis se vidisse asseruit, obtinebat.

beneficia sua ecclesiastica optime administrat et tuetur

7 Fuerat enim præcentor et canonicus in Eboracensi *t*, archidiaconus et canonicus in Lichefeldensi, et canonicus in Londinensi et Herefordiensi ecclesiis, et plura ecclesiastica beneficia obtinebat; adjiciens, quod dicta beneficia salubriter gubernabat, et eorum jura defendebat et augmentabat, et in eis ædificia plura faciebat. Et specificavit, eum litigasse et obtinuisse contra parochianos suos ratione ecclesiæ suæ parochialis de Doderhull * decimam de salinis, quæ multum ascendebat, omnibus prædecessoribus ejus in dicta ecclesia solvere recusantes, et ubicumque jura aliorum beneficiorum suorum læsa vidit vel perdita, ea resarcire et in integrum restituere cum magnis sumptibus et laboribus satagebat. Specificavit insuper, dictum dominum Thomam ædificia plura construxisse apud Bradewelle Londinensis diocesis, Schireburn Wintonensis diocesis, et apud Kemeseyam Wigornensis *u*, et apud Eboracum *x* in beneficiis suis *y*... Acta in capella S. Catharinæ die XI mensis Septembris coram dictis dominis, episcopis et commissariis, præsentibus notariis hujus processus.

* Doderhull

Excellit virtutibus theologicis et moralibus:

8 Post hæc in crastinum, videlicet XII die mensis Septembris, præfatus dominus Ricardus episcopus Herfordiensis rediens, coram dictis dominis commissariis ad continuandum depositionis suæ seriem, requisitus super tertio interrogatorio primi articuli, scilicet de fide dicti domini Thomæ per dilectionem operante, respondit, ipsum dominum Thomam habuisse rectam fidem, spem certam, et perfectam caritatem; sicut ipse testis ex multis causis rationabilibus perpendere potuit, dum ejus familiaris existeret. Item interrogatus de vita ipsius domini Thomæ, respondit, quod numquam vidit hominem judicio suo majoris sanctitatis, devotionis et abstinentiæ. Item interrogatus de vitæ ipsius domini Thomæ excellentiis, respondit, quod in ipso notaverat excellentias infra scriptas ultra modum, conditionem seu conversationem aliorum, de quibus testis habuit notitiam. Primo siquidem dixit, se credere, ipsum fuisse castum et mundum mente et corpore, et virginem tempore obitus sui extitisse.

in primis castitate virginea, quam Robertus archiepiscopus Cantuariensis,

9 Interrogatus, quare crederet supradicta; respondit, se credere per signa et opera sanctitatis, quæ vidit ipsum facere, dum multis annis esset de familia ejusdem; nec umquam vidit: nec audivit dici aliquid, propter quod posset notari contrarium, vel ab aliquo rationabiliter suspicari. Et narravit, se fuisse præsentem in ratione in magna ecclesia fratrum Prædicatorum cum universitate doctorum et scholarium Oxoniensium, quando dominus Robertus archiepiscopus Cantuariensis, magnæ sanctitatis, et eminentis scientiæ Vir, qui fuit postmodum Cardinalis episcopus Portuensis *z*, et per multos annos fuerat confessor dicti domini Thomæ; et venerat specialiter apud Oxonium, quia dictus dominus Thomas erat incepturus sub eo in Theologia *aa*,

ut

EX CODICE VATICANO.

A ut illum, quem in Deo dilexerat, sua præsentia honoraret; cum tenuisset dictus archiepiscopus disputationem, quam solent scholares Vesperias communiter appellare, et ad hoc deventum esset, quod debebat tunc commendare, ut consuetum est fieri, ipsum dominum Thomam, tunc bachelarium, incepturum sub ipso, commendavit eum inter cetera, et asseruit, ita dicens.

postea Cardinalis Portuensis, dum Sanctus viveret, in publica concione asseruit

10 Ita Deus me juvet, sicut Homo iste est ita mundus hodie quoad mentis et corporis castitatem, sicut ipso die, quo de matre sua fuit natus in mundum; dicens, ipsum esse virginem carne et mente, licet esset quinquaginta annorum et quatuor, vel circa. Adjiciens dictus archiepiscopus, faciens dictam commendationem coram dicta universitate, Si quæratis a me, qualiter istud sciam, respondeo coram Deo, quod ita pure et aperte legi in conscientia et vita sua, ipsius confessionem audiendo ab annis pluribus usque modo, sicut vos potueritis legere in libro bene scripto et coram oculis vestris aperto, omnibus concurrentibus, quæ ad visum fuerint necessaria. Et revera spero, quod Deus, qui istum Hominem in tanta munditia hactenus custodivit, B ipsum in perpetuum conservabit. Ista dixit prædictus dominus episcopus Herefordiensis se audivisse, cum prolata fuissent tunc per archiepiscopum supradictum *bb*; et quia dictus archiepiscopus erat tantæ perfectionis quoad vitam, scientiam et doctrinam, et tantæ maturitatis, quod in Anglia non habebat sibi parem reputatione communi; dixit prædictus dominus, quod non credebat, dictum archiepiscopum contra suam conscientiam fuisse locutum in his, quæ dixit de munditia et de aliis, quæ infra subjicientur in commendationem dicti domini Thomæ.

bb

Consortia mulierum, etiam sororum, vitat: turpia loquentes reprehendit.

11 Item narravit dictus dominus episcopus ad commendationem munditiæ et castitatis dicti domini Thomæ, quod, ante etiam quam esset episcopus, mulierum consortia devitabat; et quando sorores suæ propriæ, que erant magnæ dominæ, veniebant ad videndum eum, vel ipse declinabat ad maneria, seu loca virorum sororum suarum, (quod raro contingebat) vel declinabat, in quantum poterat bono modo, salva honestate sua *cc*, colloquia et consortia earumdem, et quam prius poterat, licentiabat easdem, C et ad plus non morabantur in loco, in quo ipse esset, nisi per unam diem; nec in ejus absentia in maneriis ecclesiæ suæ permisit per dies aliquos morari easdem; nec umquam vidit dictus episcopus Herefordiensis (sicut dixit) ipsum dominum Thomam pati, se a sororibus suis, vel ab aliis quibuscumque mulieribus, osculari. Item adjecit dictus dominus episcopus, quod, quando aliqua verba colorata vel figurata narrabantur aliquando a familiaribus dicti domini Thomæ, vel ab aliis coram eo, quæ aliquam inhonestatem vel turpitudinem luxuriæ designarent, et ex hoc ipsi familiares, vel alii jocarentur vel riderent, quasi inscius, quid importarent dicta verba, petebat, de quo ridebant; et aut non intelligebat significata dictorum verborum propter innocentiam suam *dd*, vel si intelligebat, talia loquentes acriter arguebat.

cc

dd

Excellit in cibi potusque parsimonia et abstinentia

12 Item dixit prædictus episcopus Herefordiensis, prædictum dominum Thomam habuisse secundo in excellentia sobrietatem, parsimoniam et abstinentiam in cibo et in potu, qualem numquam viderat habentem aliquem hominem sanum. Interrogatus, in quibus et ex quibus notaverat specialiter supradicta, et qualiter sciebat; respondit, se fuisse per multos annos commensalem ejusdem, et frequenter sedisse in mensa juxta eum, et notasse prædicta; adjiciens, quod valde parum comedebat de pane et de aliis cibariis: quod ipse testis, videns dictum dominum Thomam bene complexionatum, ut ipsi testi videbatur, mirabatur, qualiter poterat vivere cum ita modico nutrimento: et cum quadam vice ipse testis sibi assideret in mensa, et in fine prandii quæreret ab eodem, quare ita modicum comedisset, et si amplius non posset comedere propter defectum appetitus edendi; respondit idem dominus Thomas, manu tangens bonam quantitatem panis, quantam non consueverat idem dominus Thomas comedere in una die, Non deficit inquit, mihi appetitus comedendi, immo adhuc possem comedere tantum de pane cum bono appetitu. Interrogatus de loco et tempore, in quibus prædicta dicta fuerunt, et de præsentibus; respondit, de præsenti non occurrere memoriæ suæ; in tot locis et toties in mensa comedebat cum eodem.

quod uno et altero exemplo

13 Item dixit, quod de delicatis cibariis temperatissime et valde modicum assumebat, residuum E autem cibariorum coram eo appositorum faciebat infirmis pauperibus et languidis erogari. Item dixit, quod potus ejus erat communiter debilis cervisia, quando eam habere poterat, vel vinum valde limphatum, et de utroque in modica quantitate bibebat: post prandium vero bibere communiter non solebat. Et quando superveniebant tales personæ et sic sollemnes, propter quas deceret eum bibere una cum eis post prandium, assumebat scyphum cum vino et cervisia, et apponebat ad os suum, et nichil inde gustabat, sed simulabat, se gustare. Et dum ipse testis quadam vice dixisset ipsi domino Thomæ solatiando *ee*, quod in hoc faciebat suis hospitibus fraudem, quia simulabat, se bibere, et non bibebat; respondit, in tali fraude non esse periculum, et ideo non curandum. Item dixit prædictus testis, quod tota vita prædicti domini Thomæ, ut sibi videbatur, deducta fuit in jejunio propter sobrietatem et abstinentiam supradictam, et quod perquam raro cœnabat: in vigiliis autem beatæ Mariæ et in Parasceve non sinebant eum medici sui jejunare in pane et aqua F simpliciter; sed comedebat panem cum potagio *ff* in modica quantitate, et bibebat vinum valde limphatum vel debilem cervisiam.

ee

ff

confirmatur,

14 Item dixit ad confirmationem prædictorum, quæ de sobrietate, parsimonia et abstinentia dicti domini Thomæ deposuit, quod, dum quadam vice dominus Wilhelmus de Albaniaco, qui fuerat socius dicti domini Thomæ per viginti annos et ultra, sederet secum in mensa, et finito jam prandio, et ceteris a comestione cessantibus, ipse Wilhelmus panem solus comederet, et hoc dominus Thomas prædictus videret, et de hoc aliquantulum miraretur; quæsivit ab eo, sic dicens: Homo senex, quid facis? Et protinus ille respondit: Ego comedo: et ipse dominus * Thomas dixit: Quare comedis modo? Et ipse respondit: Quia adhuc habeo appetitum comedendi. Et dominus Thomas ait: Numquid habes consuetudinem comedendi, quantum tibi duraverit appetitus? Et ille cum asseveratione respondit: Sic; adjiciens *, quod ita faciebant omnes alii, quos ipse novit, videlicet comedendo, quamdiu illis appetitus edendi duraret. Quod dictum et factum admirans, et ipsum

* al. dictus

* adjiciens al. dicit.

EX CODICE VATICANO. ipsum quasi redarguens et informans, idem dominus Thomas dixit : Non placeat Deo, quod sic faciant omnes : nam et ego in veritate dico vobis, quia a triginta annis usque hodie non surrexi a mensa cum minori appetitu edendi, quam accesserim ad eamdem. Et prædicta fuerunt dicta per dictum dominum Thomam et per dictum dominum Wilhelmum, ipso teste præsente et audiente; sed de loco, tempore, et quibus præsentibus, dixit se non recordari; adjiciens, quod de hoc fuit etiam a prædicto archiepiscopo in dictis vesperiis publice commendatus *gg*. Actum in dicta capella sanctæ Catharinæ coram dictis dominis episcopis commissariis, præsentibus nobis notariis hujus processus.

ANNOTATA.

a *Consule Commentarii prævii* § I *a num.* 7, *ubi de omnibus huc spectantibus satis prolixe actum est.*

B b *Formam juramenti ab omnibus testibus præstandi dedi in Commentario prævio num.* 269 *et seq.*

c Roba *a Gallico* Robe, *Latine* vestem *significat, ac sæpe usurpatur ista vox pro vestibus, quas viri principes domesticis suis, quosque in obsequiis habebant, dare soluerunt, uti pluribus docet Cangius in Glossario. Dum itaque dixit Richardus, se* de robis et familia *sancti Præsulis fuisse; idem est, acsi dixisset, sese ejusdem obsequiis addictum ac domesticum fuisse.*

d *De paterna maternaque* S. Thomæ *illustri stirpe adi Commentarium prævium* § II.

e *De his quoque actum ibidem est.*

f *In eodem* § II *num.* 22 *nativitatem illius reposui circa annum Christi* 1218, *ubi et sequentibus numeris etiam loci, in quo natus baptizatusque fuit, vocisque* manerii *notitiam dedi.*

g Cornibia *sive* Cornubia, *Anglis* Te Cornwall, *comitatus Angliæ Occidentalis est, cujus ultimus comes fuit Edmundus, secundo genitus filius Richardi Cornubiæ comitis, in Romanorum seu Germaniæ regem electi, post cujus Edmundi abitum comitatus ille ad Eduardum Angliæ regem* C *hereditatis titulo pervenit. Vide etiam dicta in Commentario prævio num.* 24.

h *Licet duplex testimonii Richardi Herefordiensis episcopi exemplar habeamus, in utroque hic lacuna est, nec potui hujus nobilis piæque mulieris nomen aliunde supplere.*

i *Inter educatores amborum nominatur eorumdem patruus Walterus, episcopus Wigorniensis in Anglia, de quo consule dictum Commentarium prævium num.* 25 *et duobus sequentibus.*

k *Adi eumdem Commentarium num.* 28, 31 *et* 32

l *Celebratum est hoc concilium ab Innocentio IV Pontifice Lugduni Segusianorum, vulgo* Lyon, *in Gallia anno Christi* 1245. *Legesis dicta in Commentario num.* 29.

m *Consule eumdem Commentarium num.* 30.

n *De* Oxonio, *vulgo* Oxford, *Angliæ civitate, quæ academia, seu universitate, ut vocant, hodieque celebris est, annotavi aliqua in Commentario num.* 33.

o *Hoc amplissimo munere functus fuisse dicitur anno* 1262, *ut dixi in Commentario num.* 35; *ubi numero quoque præcedenti ac sequentibus de ejusdem muneris præstandia, Sanctique integerrima administratione quædam observata leges.* D

p *In eodem Commentario num.* 47 *monui, errorem hic in annis cubare, ac pro his legendum esse* quadraginta septem annorum vel circa, *ipsumque Sancti regressum ad studia Parisina circa annum* 1266 *reponendum esse.*

q *Hoc concilium Lugdunense II a Gregorio X præsente celebratum fuit anno* 1274 *a die* VII *Maii usque ad* XVII *Julii. Adi Commentarium num.* 49 *et tribus sequentibus, ubi de anno adjunctisque suscepti magisterii in Theologia, et accessu ad concilium Lugdunense egi.*

r *Nempe Henrici III Angliæ regis, sub quo* S. Thomam *cancellariatum gessisse anno* 1265, *ostendi in Commentario num.* 39 *et seqq.*

s *Eduardus I, alias IV, laudato Henrico patri suo, anno* 1272 *vita functo, successit in regnum Angliæ, obiitque die* VII *Julii anno* 1307; *Richardus autem ista testatus est eodem anno die* X *vel* XI *Septembris.*

t *Lege, si lubet, Commentarium* § IV, *ubi hæc, quæque ad eorumdem beneficiorum integerrimam administrationem pertinent, pluribus exposui.*

u *De diœcesibus hic memoratis hæc pauca accipe :* E Londinum, *vulgo* London, *urbs, Angliæ caput in comitatu Middlesexiæ, notius est, quam ut explicatione egeat.* Wintonia, *olim* Venta Belgarum, *nunc incolis* Winchester, *altera Angliæ civitas est in comitatu Hantoniæ, vulgo* Hant-Shire, *episcopalis sub metropoli Cantuariensi.* Wigornia *denique, indigenis* Worcester, *sub eadem metropoli episcopalis civitas est, ac cognominis comitatus caput.*

x Eboracum, *vernacule nunc* Yorck, *Eboracensis comitatus in Anglia civitas et caput est archiepiscopatu insignita.*

y *In uno apographo nostro (non aliud hoc et in multis locis contractum ac mutilum est) sequebantur ista :* Item super tertio interrogatus de fide ipsius domini Thomæ et dilectione operante et de ipsius vita et vitæ excellentia requisitus respondit, quod . . . *Tum subditur :* Acta in capella S. Catharinæ die XI mensis Septembris etc. *Hinc anceps hæreo, an omnia, quæ laudatus episcopus die* XI *Septembris testatus fuerat, hic prætermissa sint, an vero supra num.* 1, *ubi dicitur idem ille die* X Septembris *coram commissariis productus fuisse, is error commissus, ut pro die* X *legendus sit* XI. F *Ut postremum potius credam, inducor, quia, idem testis in præmissis examinatus fuit super primo ac secundo interrogatorio primi articuli, die autem* XII *ejusdem mensis, ut mox videbimus, examinari mox cœpit super tertio interrogatorio ejusdem primi articuli; ut nihil ibi omissum videatur, saltem quod alicujus momenti sit. Porro* Capella S. Catharinæ *erat Herefordiæ prope ecclesiam cathedralem, ut alibi dicitur. Notariorum, qui Acta processus scripserunt, nomina habes in Commentario num.* 303.

z *Fuit hic* Robertus de Kilwardby *ex Ordine Prædicatorum, de quo plura legi possunt apud Jacobum Echardum in Bibliotheca ejusdem Ordinis.*

aa *Id est, adepturus magisterium seu doctoratum, qua de re vide dicta in Commentario num.* 49 *et duobus sequentibus.*

bb *Ista etiam ex Trivetto confirmata habes ibidem num.* 49 *et* 50.

cc *Id est, quantum urbanitas permittebat.*

dd Innocentiam *interpretare virgineam mentis castitatem, cui prorsus peregrina erant impudica dicteria.*

A *dicteria. Quæ de castitate jam dicta sunt, etiam aliis factis ex aliorum testimoniis illustravi in Commentario prævio a num.* 71.

ee *Id est, amice jocandi gratia.*

ff Potagium *pulmentum ex oleribus aut leguminibus est.*

gg *Nimirum a Roberto de Kilwardby, ut supra dictum est. Porro in Commentario prævio* § V *a num.* 79 *plura dedi, quibus* S. Thomæ *mira abstinentia confirmatur illustraturque.*

CAPUT II. *Sancti pietas in celebrandis Missis; assiduitas in precibus et studiis sacris: fortitudo in vendicandis ecclesiæ suæ juribus: aditus ad episcopatum, in eoque administrando sedula cura.*

B

Pie divina celebrat: multum noctis in precibus et sacro studio exigit:

Post hæc in crastinum, scilicet die XIII mensis Septembris, prædictus dominus episcopus rediit in eodem loco coram dictis dominis episcopis commissariis ad continuandum et perficiendum depositionem suam, commendans tertio dictum dominum Thomam de excellentia devotionis in celebrando divina officia, asserens, quod sic reverentissime divina Sacramenta tractabat, ut intuentium fidem et mores ipsa contractatio * informaret. Altari enim assistens, cor sic contritum et humiliatum semper habebat, quando Missam celebrabat, et tantam abundantiam lacrymarum, quasi præsentialiter in carne Dominicam teneret * passionem. Et hoc dixit prædictus dominus episcopus Herefordiensis pluries se vidisse, et notum esse omnibus, qui eidem domino Thomæ solebant assistere celebranti *a*; subjiciens, quod multum erat in Missa morosus et prolixus ex causa devotionis prædictæ. Noctes vero singulas cum brevissima somni degustatione decurrit in tantum, quod socii et alii sibi assistentes sæpe ex hoc plurimum gravabantur: residuum vero temporis noctis, in quo vigilabat, in orationibus et studio sacræ Scripturæ expendebat, et collationes, quas componebat, manu propria scribebat *b*.

* contrectatio

* an videret ?

C

a

jus venandi, ecclesiæ suæ injuste ablatum,

16 Item dixit prædictus dominus Herefordiensis, dictum dominum Thomam quarto habuisse excellentiam sermonis et zeli ad jura ecclesiæ Herefordiensis illæsa servanda, et si in aliquo læsa essent, restauranda, in hoc non parcens laboribus nec expensis, nec formidans incurrere periculum personale. Interrogatus, ut specificaret, in quibus noverat, et qualiter sciebat prædicta; dixit se scire, quia fuerat de familia ejusdem; et specificavit, se fuisse præsentem, quando post magnos labores et sumptus idem dictus * Thomas per judicium curiæ regiæ recuperavit chassiam de Malbunia *c*, ad Herefordiensem ecclesiam pertinentem, occupatam per potentissimum virum, dominum Gualbertum *d*, comitem Glocestriæ, et patrem ejusdem, temporibus dominorum Petri et Johannis *e*, proximorum prædecessorum dicti domini Thomæ, qui propter potentiam dictorum comitum non potuerant recuperare jura prædicta.

* dominus ?

c

d

EX CODICE VATICANO.

e

etiam cum periculo vitæ vendicat: inque resistenti

17 Et cum dictus dominus Thomas non poterat bene equitare, aliquando fecit se portare in lecteria *f* inter duos equos, ut possel coram curia regia particulariter adesse terminis sibi assignatis a comite supradicto. Cum autem judicio pro dicto domino Thoma et ecclesiæ * Herefordiensi reddito, causa possessionis recuperandæ et apprehendendæ dictus dominus Thomas faceret venari in chassia supradicta, et perambularet fines et limites inter chassiam suam et chassiam dicti comitis existentes, inermis; et quidam sagittarii et forestarii *g* dicti comitis sagittarent prope eum, et posset verisimiliter ex dictis sagittis mortis periculum formidare, non obmisit propter hoc præcurrere et perambulare omnes fines et limites supradictos.

f

* ecclesia

g

dominam ultionem prædicit: calumniantibus respondet mansuete.

18 Et cum uni ex dictis sagittariis, magis infesto ceteris, divinæ ultionis judicium comminatus fuisset ratione injuriosæ infestationis prædictæ, dictus sagittarius infra modicum tempus submersus interiit; et fuit vox in illis partibus, ipsum taliter interiisse ratione delicti contra dictum dominum Thomam taliter perpetrati. Et hæc dixit se prædictus testis de sagittatione dicti sagittarii scire per relatum familiarium dicti domini Thomæ, qui interfuerant in prædictis. Item dixit, se fuisse præsentem in die et loco, quibus fuit redditum judicium secundum; quando comiti et domino Riccardo de Haidone *h*, ejusdem comitis senescallo, aliqua obprobriosa eidem domino Thomæ falso imponentibus, sicut erat notum ipsi testi et aliis præsentibus ibidem, dictus dominus Thomas cum mansuetudine, benignitate et patientia respondit, quod dicerent, quidquid vellent; sed non possent tantum dicere, quod provocarent eum ad dicendum de ipsis aliqua inhonesta; quia non venerat ad hoc, sed ad recuperandum jura ecclesiæ suæ.

E

h

Ablatas ecclesiæ possessiones recuperat: injustum possessorem excommunicat.

19 Item specificavit, eumdem dominum Thomam per judicium dictæ curiæ obtinuisse magna pascua quinque vel septem milliarium, in loco vocato Longa Memida, domino Petro Corbet barone, qui ea usurpaverat temporibus prædecessorum dicti domini Thomæ *i*. Item specificavit, eumdem dominum Thomam excommunicasse dominum Lewelinum principem Walliæ *k*, pro eo quod tres villas ecclesiæ Herefordiensis prope Montem Gomerii *l* hostiliter occupatas dimittere et restituere recusabat, et quia episcopus Assavensis *m* in illis partibus usurpaverat jura episcopalia, dictus dominus Thomas movit litem contra eum in curia Romana, et propter prosequutionem dictæ litis, et etiam contentionem, quam propter libertates ecclesiæ Herefordiensis et subditorum ejusdem habuit cum fratre Joanne de Pecham, tunc archiepiscopo Cantuariensi *n*, certioratus per viros peritos, quod justam causam fovebat, et quod prosequi meritorium sibi erat, ad dictam curiam Romanam, non parcens corpori, senio et debilitate confecto, ex dictis fervore et zelo, quos habebat ad jura dictæ ecclesiæ suæ defendenda, in eorum prosecutione martyrizatus laboribus, angustiis et expensis, diem ibi clausit extremum *o*.

i

F

k

l

m

n

o

eoque præsente, Missam celebrare venit: aspero cilicio utitur.

20 Item subdidit idem testis, quod, cum ad requisitionem domini Edwardi, inclitæ memoriæ vel recordationis regis Angliæ, nuper defuncti *p*, in quadam magna solemnitate coram prædicto domino

p

EX CODICE VATICANO.

domino rege et majoribus regni sui celebraturus, in inchoatione dictæ Missæ vidisset dictum Lewelinum cum aliis nobilibus astantem, et prius per eum, ut dictus testis supra deposuit, excommunicatum; noluit celebrare, quantumcumque instanter per dictum regem et alios rogatus, quousque dictus Lewelinus ab ecclesia exclusus, competenti satisfactione oblata, et de dicta satisfactione litis * suis parentibus datis, extitit absolutus. Et in his dictus testis dixit se fuisse præsentem; de anno tamen et die, quibus intervenerunt ista, et alia de litibus supradictis, requisitus respondit, se recentem memoriam non habere. Item dixit, se credere, idem testis, quod prædictus dominus Thomas nodoso duro cilicio et zonis ciliciis utebatur tempore obitus sui, et per multos annos usus fuerat ante mortem; et aliquibus potentibus legavit aliqua ex ciliciis supradictis; et idem testis dixit, se vidisse aliqua de eisdem *q*.

** an literis?*

q

Episcopatum Herefordiensem bene regit.

21 Item super quarto interrogatus, requisitus, qualiter in episcopatu rexerat se ipsum et ecclesiam atque plebem sibi commissam, et si diligenter insistebat circa gubernationem, visitationem et correctionem subditorum, et circa prædicationis officium, Missarum celebrationes et alia, spiritualiter et temporaliter officio episcopali incumbentia; respondit, quod sic, et quod bene et sedule pro viribus suis peragebat omnia supradicta. Interrogatus, quomodo sciebat prædicta, respondit, quod sæpe in visitationibus fuerat cum eodem, et viderat supradicta, et ab aliis referri audiverat, qui comitabantur eumdem. Interrogatus, in quo noverat, bene rexisse seipsum, dixit, quod in bono regimine, et in excellentiis et virtutibus vitæ suæ, et quia erat domui suæ bene præpositus. Interrogatus, in quo specialiter promoverat bonum regimen ecclesiæ, ipsi domino Thomæ commissæ, respondit, quod in prosequutione et recuperatione jurium prædictorum, de quibus depositum est per eumdem: casus autem speciales de correctione dixit non occurrere memoriæ suæ, requisitus *r*.

B

r

canonice electus, quod ipsi tum biennio ante.

22 Item interrogatus, qualem ingressum habuerat ad episcopatum Herefordiensem idem dominus Thomas, respondit, quod per electionem canonicam et concordem *s*; et quod renitens, et ex humilitate suam imbecillitatem prætendens, fuit assumptus ad episcopatum prædictum *t*; et narravit, per dominum Joannem, immediatum prædecessorem *u* dicti domini Thomæ, prædictum fuisse prædicto domino Thomæ per biennium ante obitum ipsius domini Joannis, quod erat futurus immediatus successor ejusdem in ecclesia, ducens dictus dominus Joannes, quando dixit verba prædicta, eumdem dominum Thomam ad videndum quamdam domum, per ipsum dominum Joannem tunc de novo constructam, sed nondum coopertam in manerio ipsius episcopi de Bosbur. *x*, adjiciens dictus dominus Joannes, quia ex hoc * monstrabat prædicto domino Thomæ prædictum ædificium; quia, si placebat ipsi domino Thomæ situs et dispositio dicti ædificii, perficeret ipsum dictus dominus Joannes: si autem non placebat dicto domino Thomæ situs et dispositio ædificii supradicti; quod diceret ei, quia facilius erat et minus sumptuosum tunc prædicta reformari, quam si dictus dominus Thomas, ejus successor effectus, ipsa faceret immutari. Quæ verba non fuerunt visa complacere domino Thomæ prædicto; sed oravit, quod Deus daret bonam et longam vitam dicto domino Joanni *y*. Quibus omnibus dictus testis dixit se fuisse præsentem, non tamen recordari de mense, nec de die: quæ autem de dicto in gressu ad episcopatum deposuit, dixit, se ex fide dignorum percepisse relatu.

s

C

t

u

x

** l. e. propterea*

D

y

23 Item narravit, se ex fide dignorum relatu percepisse, quod, dum quadam vice bonæ memoriæ dominus Walterus, tunc Wigorniensis episcopus, vir magnæ litteraturæ et sanctitatis, pro quo Deus post ejus obitum, dicitur fuisse multa miracula operatus, patruus *z* dicti domini Thomæ, ab ipso domino Thoma parvulo, et ab ejus fratribus coram ipso domino Waltero adductis, cujus conditionis vel status esse vellent, quando ad provectiorem ætatem pervenissent, sciscitaretur, et dictus dominus Thomas responderet, se militem fore velle, memoratus dominus Walterus protinus respondit ipsi domino Thomæ: Fili, optime respondisti; quia Regi altissimo et sancto Thomæ, ejus glorioso martyri, perpetuo militabis *aa*. Quod dictum, sicut dictum prophetæ, pater dicti domini Thomæ accipiens, ipsum tradidit litteris informandum, et reliquos fratres tres ad electam per eos temporalem militiam deputavit.

tum in pueritia vel adolescentia fuerat prædictum.

z

aa

E

24 Item narravit dictus dominus episcopus Herefordiensis, occurrere memoriæ suæ, quod, cum monachi prioratus de Lewmunstre *bb*, diocesis Herefordiensis, potentes in redditibus ecclesiasticis et mundanis, contenderent, quod non tenebantur dictum dominum Thomam recipere, eos visitare volentem; et quod portas quasdam magnas et fortes, per eos factas ante atrium parochialis ecclesiæ dicti loci, propter voluntatem parochianorum ipsius loci non deponerent pro eodem domino Thoma, dictus dominus Thomas cum laboribus et sumptibus obtinuit dictam visitationem, sibi et ejus prædecessoribus indebite negatam, et fecit portas deponi prædictas, quia earum obtentu presbyteris parochialibus liber de nocte et aliis horis oportunis pro necessitatibus infirmorum, et aliis ad eorum officium pertinentibus, non patebat ingressus; nec ad dictam parochialem ecclesiam libere confugere poterant, immunitatem ecclesiasticam expetentes et ad ecclesiam fugientes. Et hæc dixit prædictus dominus episcopus se audivisse et fere notoria in partibus illis *cc*.

Litem adversus quosdam monachos obtinet: *bb*

F

cc

25 Item narravit, se audivisse referri, quod, dum quadam vice dictus dominus Thomas visitationis officium exercendo, hospitatus fuisset in hospitio ecclesiæ de Pantesbur *dd*, diocesis Herefordiensis, et dominus Reginaldus, filius Petri, baro potens et voluntarius ac austerus, prætendens, se esse patronum dictæ ecclesiæ, superveniens vellet violenter dictum dominum Thomam de prædicto hospitio ecclesiæ ejicere, et in eo hospitari, terribiles minas inferens ipsi domino Thomæ et suis familiaribus, nisi hospitium sibi dimitterent supradictum; dictus dominus Thomas, quia canonice monitus desistere noluit, a dicto hospitio propter hoc ipse dominus Thomas non recedens, excommunicavit eumdem, et tamdiu excommunicatum tenuit, quo usque reatum suum agnoscens, ad ejus misericordiam et gremium Ecclesiæ reversus, absolutionis beneficium meruit obtinere. Ex quibus omnibus per ipsum testem superius depositis asseruit, dictum dominum Thomam fortem et constantem et magni zeli in prosequendis et recuperandis et defendendis ecclesiasticis juribus extitisse.

in quem ecclesiæ aggressorem excommunicatione coercet.

dd

26 Item

Jussus a rege sine mora adesse, Missam prius celebrat;

26 Item supra quinto interrogatus, si dictus dominus Thomas erat naturaliter discretus et prudens, requisitus respondit, quod sic; et reddidit causam requisitus, quia in omnibus suis agibilibus prudenter et strenue se gerebat, et erat magni consilii. Et narravit, se audivisse a dignis fide, quod, cum prædictus dominus Edwardus rex, de cujus consilio erat prædictus dominus Thomas, quadam vice pro consilio super quibusdam valde arduis, ipsum et regnum suum contingentibus habendo, misisset speciales * nuncios ad dictum dominum Thomam, ut immediate absque alia mora, aliis suis propriis negotiis prætermissis, dictus dominus Thomas veniret ad eum ad palatium suum apud Westmonasterium e; et dictus dominus Thomas tunc præpararet se, quando dicti nuncii supervenerunt, ad celebrandum Missam, noluit obmittere propter festinantiam dictorum nunciorum, ex parte regia, ut omnibus prætermissis, ad dictum dominum regem veniret requirentium, quo minus perficeret divinum officium, quod disposuerat explere illa die, priusquam venissent nuncii supradicti; respondens nunciis supradictis, se prius velle servire Regi B Altissimo in officio supradicto, quam terreno regi, domino eorumdem; subjiciens, ut hæc dicerent, si volebant, prædicti nuncii dicto domino suo regi.

* al. spirituales

deinde regi libere respondet, eumque consilio suo recreat.

27 Cum autem, consummato divino officio, veniens ad prælatum dominum regem, fuisset de mora aliquantulum redargutus per dictum dominum regem et suos, et eisdem, sicut præfatis nunciis, effectualiter respondisset, ille, sibi expositis, propter quæ ipse et alii ad consilium regium fuerant convocati, sic notabile et laudabile dedit consilium in præmissis, quod ab ipso domino rege et ab omnibus aliis, qui convenerant in dicto consilio, secutum extitit, et quamplurimum approbatum; in tantum, ut prædictus dominus rex, qui ex dicta mora, per memoratum dominum Thomam contracta in veniendo * aliquantulum fuerat conturbatus, lætificatus et consolatus ex dicto consilio, per eumdem dominum Thomam præstito, dixit ei, quod Deus benefaceret ipsi domino Thomæ, et quod benedictus esset ille Rex Altissimus, cui serviverat ipse dominus Thomas, et quod utinam posset ipsi Deo congrue longo tempore deservire. Actum in dicta capella C sanctæ Catharinæ, præsentibus notariis hujus processus.

* al. cunctanter veniendo.

ANNOTATA.

a *Lege Commentarium prævium num.* 96 *et sequentibus.*

b *Ista quoque ex aliis testibus confirmavi ibidem num.* 93 *et sequenti.*

c Chassia, *Gallice* Chasse, *Anglice* Chase, *Latine* venatio, *jus venandi hic significat. Pro* Malbunia *scribendum est* Malvernia, *ad quem locum spectant, quæ habet Camdenus in descriptione comitatus Wigorniensis pag.* 435. Haud procul hinc a dextra ripa Malverne hils suspicit Sabrina *(fluvius)* colles sane, sive potius montes magnos et editos, qui per septem plus minus mill. pass. ut gradus subinde consurgunt, hunc agrum *(Wigorniensem)* ab Herefordiensibus dirimentes; quorum supercilio Gilbertus de Clare comes Glocestrensis fossam olim duxit ad disterminandas suas et ecclesiæ Wigorniensis possessiones, quæ etiamnum non sine admiratione cernitur. *In tabula topographica ibidem prænissa circa eosdem montes legitur* Malverachase, *quæ videtur fuisse venatio, de cujus jure hic loquitur Richardus. Consule etiam Commentarium prævium a num.* 132, *ubi etiam aliorum testium asserta super hac controversia prolixe exposui.*

EX CODICE VATICANO.

d *Alibi semper vocatur* Gilbertus, *cujus potentiam, ipsi etiam regi Angliæ formidandam, vide in eodem Commentario num.* 135.

e *Horum primus in Godwino in episcopis Herefordiensibus vocatur* Petrus de Egueblank, *secundus* Joannes Breton.

f *Id est,* in lectica.

g Forestum *saltus seu nemus est; hinc* Forestarius *custos saltus, alias etiam* saltuarius *dictus.*

h Senescallorum *vel* senescalcorum *variam pro vario statu notitiam dat Cangius in Glossario; hic pro œconomo domesticæque familiæ comitis Glocestriæ administratore ea vox usurpari videtur.*

i *De eadem lite loquuntur et alii testes, quorum dicta dedi in Commentario num.* 140 *et* 141.

k Lewelinus *iste, alias etiam* Leolinus *dictus, ultimus fuit e Britannico genere princeps Walliæ, de quo, uti et de tota hac cum* S. Thoma *lite cum satis prolixe scripserim in Commentario prævio a num.* 142, *lectorem illuc remitto.* E

l Mons-Gomerii *vel* Mons-Gomericus, *vulgo* Montgomery, *oppidum Walliæ est, suique nominis comitatus caput.*

m Fanum S. Asaphi, *quod ab eodem sancto episcopo suo nomen habet, episcopalis civitas Angliæ est in principatu Walliæ et in comitatu Flintensi, archiepiscopatui Cantuariensi suffraganea. Episcopus, quocum* S. Thomas *litem habuisse dicitur, apud Godwinum nominatur Anianus II. Cetera huc spectantia lege, si lubet, in Commentario prævio num.* 148 *et sequenti.*

n *Hanc gravissimam litem prolixe exposui in eodem Commentario a num.* 152 *usque ad* 209.

o *Anno* 1282, *die* 25 *Augusti, ut infra videbimus.*

p *Adi Annotata ad Caput* I, *lit.* I.

q *Plura de vitiis ejus socuisque asperrimis tradiderunt alii testes, quos in Commentario prævio num.* 88 *et quinque sequentibus adduxi.*

r *Ego aliquot ejus generis exempla recensui in Commentario num.* 121 *et sequentibus.* F

s *Quomodo hæc concors electio intelligenda sit, dixi in eodem Commentario num.* 64 *et* 65 *ex testimonio Wilhelmi Cantilupi, qui electioni interfuit. Ibidem ostendi, eamdem electionem contigisse anno* 1275.

t *In testimonio ejusdem Wilhelmi Cantilupi dicitur Sanctus* renitens et flens, et allegans, quod non erat sufficiens, portatus, ipso teste præsente, ad altare, et fuit cantatum TE DEUM LAUDAMUS.

u *De eo breve hoc elogium dedit Godwinus:* Joannes Breton legum doctor (juris etiam nostri municipalis tam peritus, ut libellum ea de re conscripserit, qui etiamnum hodie magno in pretio habetur, cui titulus: De juribus Anglicanis) episcopus Herefordensis moritur Maii XII, MCCLXXV.

x *Sic ibi; at locus iste ignotus mihi est.*

y *In Commentario prævio num.* 62 *et* 63 *aliud ejusdem Joannis Breton de* S. *Thomæ successione præsagium retuli ex testimonio Wilhelmi le Wayte de Bosco Arso.*

z De

EX CODICE VATICANO

z *De illo consule eumdem Commentarium num. 25 et duobus sequentibus.*

aa *Scilicet S. Thomæ Cantuariensi archiepiscopo, cujus Acta illustranda in Opere nostro venient ad diem* XXIX *Decembris, quo colitur. Dicitur autem illi militaturus* S. Thomas *noster, quia sedes Herefordiensis suffraganea est Cantuariensi.*

bb Lewmunster, *sive, ut alias vocatur*, Leonminster, et Lemster, *Latine* Leonis monasterium, *oppidulum Angliæ est ad Lugum fluvium in comitatu Herefordiæ. De etymologia ejus loci Camdenus in descriptione ejusdem comitatus hæc ait :* Leonis monasterium dictum a leone per quietem viso, somniarunt nonnulli; Britanni autem LHANLIENI vocant, quod cum MONIALIUM FANUM denotet, et monialibus hic templum Merewalcum regem Mercium posuisse constet (quod postea cella monasterii Readingi) aliam originem indagare, quid aliud est, quam ventos venari? *Plura de eodem legere est tomo* I *Monastici Anglicani pag.* 420 *et sequenti, ubi dicitur* Leominsterensis prioratus in agro Herefordensi, cella Readingensis cœnobii, *et inter Benedictina monasteria* B *reputatur.*

cc *Richardus de Kymberle, in processu testis duodecimus, de visitatione ejusdem prioratus sequentia testatus est.* Item dixit, quod, cum prædictus dominus Thomas visitaret prioratum monachorum nigrorum apud Leoministre, invenit Fratrem Guillelmum de Wynton, monachum dicti loci, graviter esse diffamatum de inhonesta conversatione cum quadam moniali de Lingebrok; et cum nollet se purgare coram dicto domino Thoma, fecit eum amoveri a dicto loco, in quo erat subdecanus, et ipsum transferri apud Rading. diœcesis Sariburiensis. *Deinde controversiam de porta ecclesiæ sic exposuit.* Item dixit, quod intra prioratum de Leoministre prædictum erat ecclesia parochialis, et monachi claudebant dictam ecclesiam, ita quod parochianis et aliis ad Matutinum et ad alias Horas, quando volebant, non patebat accessus, ex quo monachi clauserant portas; nec in extrema necessitate existentes poterant ex tunc confugere ad ecclesiam. Eucharistia etiam tenebatur in privata domo presbyteri, et non in ecclesia, ut dictus presbyter, clausa dicta ecclesia, posset portare dictam Eucharistiam infirmis, C quando existeret requisitus. Et quia visum fuit dicto domino Thomæ, quod prædicta non essent convenientia, et correctione indigerent, ordinavit et præcepit, quod fieret extra portam dicti prioratus una capella, in qua celebraret unus presbyter quotidie, et in qua teneretur Eucharistia, et ad quam possent confugere, præsidium, libertatem et immunitatem ecclesiasticam expetentes. Dixit etiam, quod dictus dominus Thomas ordinavit, ut una porta amoveretur a dicta ecclesia parochiali tamdiu, quousque esset prædicta capella completa: et hoc deposuit ex relatu alieno, et quod capellam viderat supradictam.

dd *Ita in apographo nostro, sed plura de eodem loco non reperi.*

ee Westmonasterium, *vulgo* Westminster, *quondam celebris abbatia ad Tamesim fluvium, olim ab urbe Londino sejuncta, nunc ejusdem suburbiis ab Occasu adhærens civitas est, antiquo regum Angliæ palatio insignis.*

D

CAPUT III. *Aliæ Sancti virtutes: beata mors in Italia: ejusdem caro ibidem honorifice sepulta; ossa in Angliam relata, ac quinquennio post non sine prodigiis in honorabiliorem tumulum translata: fama sanctitatis et miraculorum.*

Humilitate mansuetudine et benignitate omnibus fuit carus.

Post hæc in crastinum, scilicet die XIV mensis Septembris, præfatus dominus Riccardus episcopus Herefordiensis rediit coram dictis dominis episcopis commissariis in dicta capella sanctæ Catharinæ ad continuandum et perficiendum seriem depositionis ejusdem. E Requisitus autem, si dictus dominus Thomas fuerat humilis, respondit, quod sic. Interrogatus, in quo notaverat potissime humilitatem, respondit, quod in obedientia, quam impendit Deo et suis superioribus; et quia erga æquales sibi et inferiores verbis et factis humiliter se gerebat; et ex hoc erat carus regi et majoribus, mediocribus et minoribus regni, et communiter dilectus ab eis. Item requisitus, si fuerat mitis, mansuetus, patiens, et benignus et pacificus; respondit, quod sic. Requisitus, in quibus et ex quibus deprehenderat supradicta, et quod specificaret, si quæ noverat facta notabilia dicti domini Thomæ, in quibus prædicta potuerint notari; respondit, se deprehendisse prædicta ex diuturna conversatione, quam habuit cum dicto domino Thoma; et numquam vidit in eo aliquem excessum in verbis vel factis, prosperis vel adversis, lætis vel tristibus, ex quibus potuerit nosci contrarium.

F *item pacificus patiens, prudens.*

29 Quin imo, licet a multis (cum quibus, dictus testis deposuit supra litigasse eumdem) et specialiter a fratre Joanne, tunc archiepiscopo Cantuariensi, vehementer, injuriose, ac indebite secundum commune judicium fuerit persecutus, patienter et benigne et absque aliqua murmuratione tolerabat prædicta; eis non detrahens, nec a familiaribus suis vel aliis in ejus præsentia detrahi permittens vel maledici, quin potius orabat pro eis. De morte parentum et proximorum suorum non ostendebat se esse conturbatum. Discordes et dissidentes juxta possibilitatem suam ad concordiam reducebat, pacem, quantum in se erat, cum omnibus hominibus habens *a*: lites tamen, informatus, quod ecclesia sua haberet jus, pro dicto jure subire non recusabat; cum aliter dicta jura amicabiliter non poterat obtinere: jurisperitos et homines approbatos in societate et amicitia* sua retinens, sine quorum maturo consilio nihil judicabile agebat, et omni die super agendis habebat post divinum officium consilium cum eisdem.

* *al.* comitiva

justus, et munera sibi oblata respuens.

30 Item interrogatus, si fuerit justus et timens Deum; respondit, quod sic; et de hoc dixit fuisse commendatum per dominum Robertum,

tum, tunc archiepiscopum Cantuariensem *b*, coram universitate Oxoniæ, quam idem archiepiscopus inducebat in testem, quia fuerat cancellarius dictæ universitatis, et ratione dictæ cancellariæ habebat justitiam et actus juridicos in scholares et alios explectare *c*; et in dicto officio propter favorem et aliam causam non fuerat visus a justitia deviare. Et dixit prædictus testis, se credere, et notorium fuisse in universitate prædicta, veritati inniti commendationem archiepiscopi supradicti. Item narravit, quod, cum dictus dominus Thomas esset cancellarius regis Henrici *d*, quidam monachi, habentes facere in curia regia, obtulerunt quoddam pretiosum jocale *e* eidem domino Thomæ, qui respuens curialiter increpavit eosdem, quia ad recipiendum, quod eum non decebat recipere, cum animæ suæ periculo inducere volebant eumdem, acsi corruptibilem et flexibilem putarent eumdem. In quibus dictus testis dixit se fuisse præsentem Lundoni * anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quinto; de mense tamen et die et nominibus monachorum dixit se non recordari.

* *al.* Londoniis

Misericordia ejus in pauperes, defunctos et pœnitentes:

31 Item requisitus, si fuerat misericors, respondit, quod sic. Interrogatus, in quo notaverat specialiter misericordiam in eo, dixit, quod fuerat valde compatiens pauperibus, scholaribus et aliis, et antequam esset episcopus et post, faciebat coram se comedere multos pauperes omni die, et nihilominus aliis pauperibus juxta ejus possibilitatem eleemosynas ministrabat *g*. Dixit etiam, quod, quando sibi equitanti occurrebat funus quodcumque et ubicumque, postquam fuit episcopus, descendebat de equo et orabat pro anima defuncti, dicendo De profundis cum orationibus consuetis devote; et petentibus veniam de commissis, si in eis apparebant signa pœnitentiæ, non negabat *h*: et hoc dixit prædictus testis se vidisse, cum ipsius domini Thomæ familiares petebant veniam ab eodem; incorrigibiles tamen rejiciebat a familia sua.

leve delictum suum diuturna pœnitentia eluit:

32 Item narravit idem testis, se audivisse ab ore dicti domini Thomæ, quod, cum ipse et ejus frater adolescentes, in artibus studentes Parisiis habitarent in quadam domo, in qua erat vinea, et idem dominus Thomas accepisset unam virgulam, quæ vineæ palmites sustentabat, nullius quasi valoris existentem, cum qua paraverat fenestrale studii sui *i*; exinde per septennium egit pœnitentiam, et quolibet ex dictis septem annis fuit inde confessus. Ex quo dictus testis inferebat, prædictum dominum Thomam, qui de tam modico conscientiam habuerat, et tanto tempore pœnituerat, valde mundam et sinceram ac puram conscientiam habuisse, sicut videbatur eidem.

a domestico suo imprudenter percussus fert patienter.

33 Item narravit exemplificando de patientia dicti domini Thomæ, se vidisse, dum erat cum dicto domino Thoma Parisiis, quod quidam scriptor, quem præfatus dominus Thomas in sua familia retinebat pro scriptura librorum suorum, semel per dictum dominum Thomam a diurna dormitione post prandium leviter excitatus, ex mala consuetudine, quam habebat percutiendi cum pugno quoscumque a somno excitantes eumdem, prius quam etiam oculos aperiret; percussit fortiter cum pugno dictum dominum Thomam super latus suum; cum ignorans dicti scriptoris malam consuetudinem, parum inclinasset se ad excitandum eumdem; quod dictus dominus Thomas sustinuit patienter absque omni offensione, nihil aliud dicens exinde recedendo a dicto scriptore, * Cave te, fili, quia presbyterum percussisti. Et hæc dixit prædictus testis fuisse tres vel quatuor annos, priusquam dictus dominus Thomas fuisset ad episcopatum provectus *k*.

EX CODICE VATICANO.

* *adde* quam

ut etiam infirmitates corporis: perseverat in virtute.

34 Item requisitus, si et quales percussiones vel adversitates passus fuerat in vita sua dictus dominus Thomas, respondit de persecutoribus, ut deposuit supra de litibus, quas habuerat pro jure ecclesiæ suæ, subjiciens, quod adversitate sive gravi infirmitate ex dolore viscerum seu iliaca passione et dolore stomachi per multos annos, priusquam esset factus episcopus, et post, quamdiu vixit, extitit molestatus *l*. Item interrogatus, si prædictus dominus Thomas in virtutibus et excellentiis vitæ, quas dictus testis supra deposuit habuisse eumdem, perseveraverat usque ad finem vitæ suæ; respondit, quod sic, adjiciens, quod, priusquam esset episcopus, sanctissime et cum magna morum gravitate et honestate vivebat, et odore bonæ famæ, et absque omni infamia.

moritur sexagenario major et sepelitur in Etruria, ossa in Angliam portantur:

35 Item super sexto interrogatus, scilicet, quot annorum erat idem dominus Thomas, quando migravit ab hoc seculo, requisitus respondit, quod sexaginta trium annorum, vel parum ultra *m*, ut credit; et quod apud Florentinum juxta Montem Flasconis *n*, in crastinum sancti Bartholomæi apostoli, anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo *o*, orans et dicens, In manus tuas commendo spiritum meum, migravit ad Dominum, recepta confessione, Eucharistia, et extrema Unctione *p*. Et ejus corpus in ecclesia abbatiæ sancti Severi, sub Urbe-veteri *q*, die Dominica proxime subsequenti a domino Hieronimo Cardinali, præsentibus dominis Banchero, Latino, Comite et Hugone Cardinalibus, fuit honorifice cum solemnitate ecclesiasticæ traditum sepulturæ, et a dicto domino Hieronimo prædicante Defunctus multum commendatus ibidem *r*. Post quæ * ejusdem domini Thomæ defuncti ossa a carne separata fuerunt in Angliam apportata per familiares ipsius, et honorifice collocata et sepulta in ecclesia Herefordiensi, prout idem testis dixit ex relatu veridico dicti Thomæ familiarium audivisse prædicta *s*.

* *l.* Postquam

deinde honorabiliori loco tumulata miraculis clarent.

36 Item supra secundo articulo de fama requisitus si in civitate et diœcesi Herefordiensi et in circumvicinis diœcesibus est fama publica et communis opinio, quod dictus dominus Thomas sit sanctus, et quod Deus pro eo, sicut pro sancto, miracula operatur, respondit, quod sic, et quod notorium erat, dictam famam esse per totam Angliam, Scotiam, Walliam * et Yberniam, et per multas partes regni Franciæ. Requisitus, quomodo scit prædicta, respondit, quod ex communi relatu fide dignorum, et quia de dictis terris et provinciis multi peregrini confluunt ad tumulum dicti domini Thomæ cum devotione et reverentia, multas imagines et signa miraculorum secum afferentes, quæ dicunt meritis dicti domini Thomæ in dictis terris et provinciis contigisse, tam in terra, quam in mari *t*. Item interrogatus, quando incepit dicta fama et concursus populi ad tumulum dicti domini Thomæ, respondit, quod, cum ossa ipsius domini Thomæ stetissent per quinquennium vel circa tumulata in capella B. Mariæ ecclesiæ Herefordiensis, et dictus testis, honorabili tumulo præparato, in alio loco dictæ ecclesiæ dicta ossa in prædicto tumulo collocasset, sive translulisset *u* (jam sunt viginti

* *al.* Italiam

EX CODICE VATICANO.

ginti anni, vel circa) tunc Deus pro dicto domino Thoma fuit quatuor vel quinque miracula operatus, sicut dicebatur tunc; et ex iis habuit initium dicta fama.

Hanc translationem facturus episcopus, mirabiliter excitatur e somno:

x

* in quo

37 Et narravit, quod, cum ipse testis disposuisset collocare dicta ossa in tumulo supradicto, et venisset ad jacendum *x* prope civitatem Herefordiensem ad duo milliaria, et propter nocturnam vigiliam ea hora, qua surgere debuerat, obdormisset, in quadam fenestra cujusdam solarii, in qua * dormierat, posita, ad quam accessus homini volenti eam pertingere propter altitudinem non patebat, fuerunt dati tres ictus, acsi homo cum junctura unius digiti, manu clausa, in dicta fenestra fortiter percussisset, excitatum sonum faciens ad surgendum. Ad quem idem testis expergiscens surrexit, et familiam excitavit, in corde suo cogitans, hoc divinitus in favorem dictæ collocationis, seu translationis ossium factam esse; cum humanitus sine scalæ positione, quam dictus testis, prædicta intra se revolvens, inibi non reperit, dictus sonus et prædicta percussio fieri nequivissent, prædicta adscribens miraculo dictus testis facto meritis et ad honorem dicti domini Thomæ.

B

lapis sepulcralis magnæ molis facile amovetur

38 Item narravit, quod, cum quidam maximus lapis et ponderosus et longus et latus, sicut consuevit apponi super tumulos prælatorum, seu nobilium defunctorum, fuisset appositus super locum illum, ubi primo ossa dicti domini Thomæ in capella beatæ Mariæ fuerant collocata, et dictus testis et alii, amoto cœmento, cum quo dictus lapis aliis conglutinabatur, cogitarent, qualiter possent lapidem revolvere supradictum, et de subtus extrahere dicta ossa, apposuerunt duo ex domicellis *y* ipsius testis manum * ad trahendum lapidem supradictum, ut, eo aliquantulum separato ab alio lapide concavo, in quo dicta ossa reposita existebant, ipsa ossa inde extrahere possent; cum tanta facilitate dicti duo domicelli, qui non erant corporalibus viribus multum robusti, traxerunt dictum lapidem, quantum sufficiebat; acsi ligneus extitisset. Et quia secundum commune judicium dictus lapis non poterat in tantum trahi a quatuor hominibus bene robustis, facilitatem movendi et trahendi dictum lapidem ipse testis et alii circumstantes miraculo ascripserunt, facto ad ostensionem sanctitatis dicti domini Thomæ, cum dicta motio et translatio ossium ei complaceret.

y

* *al.* manus

C

difficulter reponitur.

39 Cum autem, facto sive completo officio sepulturæ, et dictis ossibus in novo præparato eis tumulo collocatis, dictum lapidem, sic prius faciliter a duobus motum et tractum, ad locum pristinum retrahere, et sicut prius collocare vellent, vix ad decem homines, totis suis viribus intendentes, propter dicti lapidis ponderositatem sufficere potuerunt; quamquam secundum dispositionem tumuli et loci, in quo lapis prædictus jacebat, major difficultas debuisset esse in prima amotione et tractione ipsius lapidis, quam in secunda retractione et repositione ejusdem. Interrogatus, si ex dictis duobus factis, per eum proxime narratis et per eum miraculo ascriptis, augmentata sit fides et devotio ipsius testis et aliorum, qui prædicta intendentes vel scientes miraculo ascripserunt, et si ex hiis glorificaverunt et laudaverunt Deum et dictum dominum Thomam; respondit, quod sic, ut credit quoad alios, et simpliciter quoad se.

Testis hactenus examinatus respondet

40 Interrogatus, quid in sua depositione prædicta vocet famam publicam, et quid communem opinionem; respondit, quod famam publicam vocabat illud, quod clerus et populus vulgariter clamant; communem opinionem, quod communiter creditur a clero et populo. Interrogatus, quid movet eum ad credendum pro eo, vel dicendum, quod gentes communiter credant, dictum dominum Thomam esse sanctum, et quod Deus pro eo, sicut pro Sancto, miracula operetur; respondit, quod ex eo, quia gentes communiter sic loquuntur, et credit ipse testis, quod ita credant, ut dicunt, quia ad ipsum, sicut ad Sanctum concurrunt, et signa miraculorum ostendunt. Item sub tertio articulo de veritate miraculorum requisitus, si scit, quod Deus pro dicto domino Thoma fuerit alia miracula, quam supra deposuit, operatus; respondit, quod non viderat de aliis; sed audivit referri a fide dignis de resuscitatione quamplurimorum mortuorum, et de multis aliis miraculis diversis, factis meritis dicti domini Thomæ. D

41 Quæ miracula credit idem testis vera fuisse; a tot et a tantis fide dignis audivit, et tot signa et indicia eorumdem vidit; potissime cum bonitas et sanctitas vitæ ipsius domini Thomæ, ipsi testi notæ, non discrepent a miraculis supradictis, sed conveniunt cum eisdem, adjiciens, hoc idem sibi asseruisse fratrem Gaufridum Schepeye de Ordine fratrum Minorum, qui ut domini tunc Papæ pœnitentiarius confessionem ipsius domini Thomæ in infirmitate, de qua obiit, audiverat; cum ipse testis cum magna devotione et instantia se certificari peteret ab eodem, si vita ipsius domini Thomæ cum miraculis concordaret. Et hoc dixit prædictus testis fuisse (decem anni sunt elapsi et amplius) in manerio ipsius episcopi de Witeborne *, ad quod manerium dictus frater Gaufridus declinaverat, vadens pergere ad tumulum dicti domini Thomæ, vel rediens ab eodem. Et subjunxit dictus frater Gaufridus, quod numquam viderat hominem majoris zeli, quantum ad jura ecclesiæ suæ prosequenda et defendenda.

ad quasdam interrogationes generales

E

* *al.* de Witenhorne

42 Item interrogatus, si scit, credit, vel audivit dici, quod aliqua fraus, fictio et machinatio propter quæstum, vel ex quacumque alia causa fuit commissa a quibuscumque personis circa miracula vel signa miraculorum, quæ Deus dicitur operatus fuisse pro dicto domino Thoma; respondit, quod non. Ultimo interrogatus, an præcepto, timore, odio, amore, pretio, lucri dati vel promissi, habiti vel habendi causa deposuerit, et an doctus vel instructus fuerit testificari, et utrum concordaverit cum aliis testibus sic deponere, respondit, quod non. Imo rogavit aliquos familiares suos, in testes super isto negotio productos et examinatos, quod nullatenus deviarent a vero, nec dictis suis propter commendationes dicti domini Thomæ vel favorem ejus adjicerent aliquam falsitatem. Actum in dicta capella sanctæ Catharinæ, præsentibus nobis notariis hujus processus.

de fide, qua testatus fuerat.

F

ANNOTATA.

a *Virtutes a principio hujus capitis hactenus breviter relatas aliquot exemplis ex aliorum testimoniis illustravi in Commentarii prævii* § VI.

b *Videlicet Robertum de Kilwardby, a quo Sanctum, pridie quam sacræ Theologiæ doctoratus laurea donaretur, pro more publice laudatum fuisse, dictum supra est cap.* I, *num.* 9 *et* 10.

c Explectare

A c Explectare *a Gallico* exploiter, *est* exercere, facere exsecutioni mandari etc. *De munere cancellariatus universitatis Oxoniensis ab illo integerrime gesto egi in Commentario prævio num.* 33 *et aliquot sequentibus.*

d *Fuit cancellarius Henrici III regis Angliæ, qua de re etiam vide, si lubet, Commentarium prævium num.* 39 *et tribus sequentibus.*

e *Id est*, monile.

f *Ita totidem verbis annus hic legitur in uno apographo nostro, cum in altero manifeste perperam habeatur* M. CC. LXV.

g *Eximiam sancti Viri misericordiam in pauperes et infirmos a juratis testibus expositam habes in Commentario prævio a num.* 108 *usque ad finem* § VI. *Vide etiam ibidem num.* 58 *et* 59.

h *Exempla dedi in eodem Commentario num.* 103 *et tribus sequentibus.*

i *Id est, opinor, qua usus fuerat ad aptandam fenestram musei sui.*

k *Alia patientiæ illius exempla memoravi in Commentario prævio num.*38, 99 *ac tribus sequentibus.*

l *Robertus Deyntè in processu deposuit, Sanctum* B *eodem morbo febrique obiisse, ac de eodem morbo præmiserat :* Habebat torsiones in ventre et colicam passionem, et habuerat, priusquam esset episcopus, et in anno *(sive* quotannis) dicta passio colica affligebat ipsum multum ter vel quater et durabat sibi dicta afflictio per dimidium diem et dimidiam noctem.

m *In uno apographo nostro legebatur hic* : vel plurium ultra : *sed legendum esse* vel parum ultra, *ostendi in Commentario prævio num.* 215.

n *De* Monte-Flasconis, *castroque* Florentino, *in quo Sanctus obiit, lege Commentarium prævium num.* 221 *et* 222. *Obiit autem ibidem, dum pro juribus ecclesiæ suæ adversus Joannis Peckhami, archiepiscopi Cantuariensis, molimina defendendis ex Anglia profectus fuerat ad Martinum IV summum Pontificem, qui tum temporis cum sua curia Urbe-veteri in Tuscia suburbicaria residebat.*

o *Hunc annum diemque etiam commissarii Apostolici, qui processum pro canonizatione illius anno Christi* 1307 *instruxerunt, in sua ad Clementem V Papam epistola signarunt, mortuum esse, inquientes,* anno Domini millesimo ducentesimo C octuagesimo secundo, die Martis in crastinum beati Bartholomæi apostoli, *id est, die* XXV *Augusti. Adi Commentarium prævium a num.* 216, *ubi communem fere errorem, ex quo mors ejus serius figitur, correxi.*

p *Commissarii Apostolici mox laudati in eadem epistola ad Clementem aiunt, illum tunc confessum fuisse* fratri Galfrido de Chepeya, de Ordine Minorum, tunc pœnitentiario domini Papæ. *Robertus Deyntè etiam meminit de altero ejusdem confessario tum adhibito,* qui vocabatur dominus Nicolaus. *Lege dicta in Commentario prævio* 212 *et duobus sequentibus, ubi ex laudati Roberti Deyntè testimonio, qui morienti adstitit, alia beati illius obitus adjuncta invenies.*

q *Per* corpus *carnem ab ossibus separatam intellige, uti mox patebit, dixique in Commentario prævio num.* 223. *Ibidem et quatuor numeris sequentibus aliquam notitiam dedi monasterii S. Severi prope Urbem-veterem vulgo* Orvieto *appellatam.*

r *Ibidem quoque num.* 224 *et sequenti annotavi aliqua de Cardinalibus, qui Sancti funus præsentia sua honorarunt, quorum primus Hieronymus postea summus Pontifex creatus fuit et Nicolaus IV dictus. Ita* Thomas, *quem velut excommunicatum haberi voluerat metropolita illius Joannes Peckhamus, a Martino IV tunc summo Pontifice, ut alibi dixi, pro meritis honorifice susceptus fuit, et post obitum suum a futuro summo Pontifice aliisque S. R. E. Cardinalibus ecclesiastica sepultura et solemnibus exsequiis honoratus.*

s *Quæ de prodigioso sanguinis ex ipsius ossibus profluvio, velut in hac translatione facto, unus et alter asseruerunt, legi possunt in Commentario num.* 231 *et* 232.

t *Inter plurimos, qui jam ante annum* 1307 *ad illius tumulum venerabundi acces erant, ipsum Angliæ regem Eduardum aliasque personas principes nominavit Robertus de Gloucestria in Commentario prævio num.* 245 *relatus* : *anathemata vero donaque, ad eumdem tumulum appensa, magno sane numero recensuerunt oculati testes commissarii Apostolici in laudata epistola sua ad Clementem V. Adi Commentarium num.* 296 *et duobus sequentibus.*

u *Hanc translationem, quæ sine ulla cultus deferendi intentione facta fuit, in Commentario* E *prævio num.* 237 *et sequentibus ostendi, contigisse anno* 1287, *inter diem* XXVIII *Martii et* III *Aprilis.*

x *Id est*, ad pernoctandum.

y Domicelli *tunc dicebantur nobilium virorum filii ; quapropter videntur isti duo honoris gratia in Richardi episcopi obsequiis fuisse.*

MIRACULA

Ex Processu Canonizationis.

PARS I.

MIRACULUM I.

Puella quinquennis, in vivario submersa, vitæ reddita. F

EX CODICE VATICANO.

Puella quinquennis parentes suos secuta ad tabernam, a

Nobilis vir Adamus le Schirreve, Joannæ pater *a*, productus a procuratoribus capituli Herefordensis, et requisitus, ut narraret veraciter miraculum, quod in personam Joannæ, ejus filiæ, ante ipsum proxime examinatæ, dicitur contigisse, et facti circumstantias; dixit, quod jam sunt quindecim anni et amplius circa illud tempus, in quo primo inceperunt publicari miracula, quæ Deus dicebatur operari pro dicto domino Thoma, in mense Aprilis quadam die Dominica ante festum B. Georgii martyris *b*, contigit, b quod quædam taberna cervisiæ erat in parochia, de qua est oriundus ipse testis, videlicet de Maurdin *, in domo Walteri de la Wile *, ad quam tabernam venerunt dicta die dictus testis et Cæcilia ejus uxor post nonam *c*, et bene centum c personæ vel circa de dicta parochia ; et cum irent ad dictam tabernam, dimiserunt prædictam

* al. Waurdin
* al. del la Wylle

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

clam Joannam, filiam eorum, in domo sua cum aliis fratribus et sororibus suis. Cum autem essent prope dictam tabernam, viderunt dictam Joannam, eorum filiam, quæ tunc erat quinque
d annorum *d*, sequentem eosdem, et non curaverunt; quia erant ibi multi alii parvuli vicinorum.

cum aliis pueris ludens in viridario,

2 Cum autem stetisset aliquantulum in dicta taberna cum aliis parvulis coram dicto teste et coram aliis patribus, fuit egressa cum dictis
e parvulis de dicta taberna, et intravit gardinum *e* prædicti Walteri, in cujus domo erat taberna. In dicto autem gardinu erat quoddam stagnum, seu piscaria, seu serva-piscium, et ibi erat aqua profunditatis sex pedum vel circa et fossatum erat latum per viginti quatuor pedes, et longum per sexaginta pedes vel circa, et a summitate ripæ us-
f que ad aquam erant sex pedes vel circa *f*, et in circuitu ripæ erant aliquæ herbæ fragiles, quia dicta ripa erat partim terrea, partim lutea, et partim arenosa. Dicta autem puella ingressa dictum viridarium, cum aliis parvulis accedens et appropinquans ad dictum stagnum, piscariam, seu fossatum, projiciebat in ipso lapillos una cum Joanne
B filio Thomæ Schout, ejusdem villæ, qui erat quasi coætaneus dictæ puellæ, et filius matris spiritualis dictæ puellæ, et cum eis erant duo alii pueri ejusdem villæ, de quorum nominibus, et quorum essent filii, non occurrit memoriæ dicti testis, ut dixit.

a puero in vivarium piscium impulsa submergitur

3 Dum autem sic projicerent lapillus in aquam, prædictus Joannes coætaneus dictæ Joannæ impinxit * Joannam, ut terreret eam, in dictum fossatum; et dicta Joanna cecidit in
g aquam, et fuit ibi submersa *g*: sicut prædicta omnia de accessu dictæ puellæ ad viridarium et de dicto ludo, impinctione * et casu in ipsam aquam dictus testis dixit sibi fuisse relata ex post facto per prædictos Joannam et Joannem coætaneum suum. Cum autem dictus testis et alii, qui erant in dicta taberna, hoc ignorarent, et secundum modum et usum eorum juniores post potum semel acceptum posuissent se in chorea, et dictam choream duxissent per gardinum et prope fossatum, in quo dicta Joanna erat submersa, aliqui existentes in dicta chorea viderunt vestes dictæ puellæ in dicta aqua, et ipsam in fundo aquæ jacentem sine motu, et æstimave-
C runt, quod esset filia Christinæ de Grenewei, ejusdem parochiæ, mendicantis cum dicta filia sua, et quod rancore paupertatis et miseriæ dicta Christina projecisset dictam filiam suam in prædicto fossato.

* impegit

* impactione

et a nonnullis reperta in eo relinquitur

4 Et quia consuetudo est in patria illa et per totum regnum Angliæ, exceptis civitatibus, quod, quicumque primo invenit interfectum vel submersum, debet clamare et hoc publicare, et omnes audientes dictum clamorem et inventorem debent eum sequi de villa ad villam, quo usque sit in loco, in quo sunt præsidentes jurisdictioni illius patriæ, coram quibus per dictum inventorem denunciatur prædictum homicidium vel submersio, et dictus denunciator personaliter detinetur, nisi præstet idoneam fidejussoriam cautionem de repræsentando se justiciariis regiis, quam primum venient ad partes, subiturus judicium coram eis. Nec interfectus vel submersus taliter inventus debet amoveri a loco, in quo inventus est, nisi prius vocetur ille, qui præest pro rege ad inquirendum de talibus casibus, spectantibus in regno Angliæ ad coronam domini regis, quantumcumque ille, qui præest, distet a loco, etiamsi non veniret tribus mensibus ad D
locum prædictum; et, si fiat contrarium, committitur magna et gravissima pœna, et stagnum, in quo reperitur aliquis submersus, repleretur terra.

ex timore legum: et submersio celatur

5 Prædicti choreantes propter prædictam consuetudinem, et quia nullus volebat facere se inventorem dictæ submersionis (quanquam Joannes de Pirebrok ejusdem villæ, famulus Walteri della Wylle, in cujus domo tenebatur dicta taberna, dictam submersionem vellet denunciare dicto Waltero, et ex hoc, aliis choreantibus non permittentibus, niteretur a chorea recedere supradicta) cogitantes, quod nocte adveniente, projicerent dictam puellam in quamdam aquam fluminalem, prope villam illam currentem, quæ vocatur Lugge *h*, dis- h
simularunt publicare casum dictæ submersionis, et extrahere dictam puellam de prædicto fossato, sicut ex post facto dicti choreantes narraverunt ipsi testi, quia ipse testis non fuit in dicta chorea, sed remansit cum aliis provectis et senibus in dicta taberna. Dum autem Cæcilia, uxor ipsius testis et mater dictæ Joannæ, esset adhuc in dicta taberna, et dictus Joannes coætaneus dictæ Joannæ, qui impinxerat eam in fossatum, E
inciperet hæc narrare matri dictæ Joannæ, colloquenti cum aliis, superveniente Thoma Schout, patre ipsius Joannis, dictus Thomas, qui duxerat prædictam choream, et viderat, ducendo choream, prædictam puellam submersam in aqua, nolens, quod publicaretur dicta submersio, accipiens dictum Joannem filium suum, duxit seu portavit ipsum ad domum uxoris ipsius Thomæ, quæ erat remota a dicta taberna per unum stadium vel quasi; et reclusit eum, ne revelaret prædicta.

donec per eumdem puerum facto indicio ex aqua extracta

6 Demum egressus dictus Joannes prædictam domum post occasum solis, et rediens ad dictam tabernam, et in ipsa taberna dictam Cæciliam, matrem puellæ submersæ, inveniens, narravit sibi de dicta submersione. Et tunc prædicta mater naturalis dictæ puellæ, quæ gravida erat, et ex tunc peperit infra mensem, cum Joanna Wase, uxore dicti Thomæ Schout, commatre sua, matre spirituali dictæ puellæ submersæ, currens ad dictum fossatum cum Radulpho Cissore, vidit dictam puellam filiam suam submersam in dicto fossato; et prædicta Joanna, commater ejus et mater spiritualis dictæ puellæ, cum impetu pro- F
jecit se in dictam aquam, et traxit dictam puellam submersam ad ripam. Et hæc omnia dixit prædictus testis sibi narrata fuisse per alios; sed non vidit puellam intra dictum fossatum nec in aqua; erat tamen in dicta taberna, alia tractans cum convicinis suis *i*. Cum i
autem dicta puella fuisset extracta de aqua, et esset posita prope ripam in terra, fuit vocatus ipse testis, et videns, dictam filiam suam ratione dictæ submersionis mortuam esse, et nullum in se signum vitæ habere, et matrem ipsius puellæ et multos astantes plangere et flere circa eam; commotis visceribus paternis, dolens nimium planxit et flevit.

reperta est mortua, et a patre aliisque

7 Et quia dictus testis audiverat, quod Deus operabatur multa miracula pro dicto domino Thoma, flexis ibidem genibus, cum multis lachrimis et cum magna compunctione et devotione rogavit dictum sanctum Thomam, quod, si verum erat, quod Deus operaretur pro eo miracula, resuscitaret dictam filiam suam: et omnes alii astantes, qui poterant esse circa quadraginta inter mares et mulieres *k*, flexis k
genibus

A genibus, cum lachrimis rogaverunt pro resuscitatione dictæ puellæ dictum sanctum Thomam; et idem testis cum zona sua mensuravit ibidem dictam filiam suam ad dictum S. Thomam *l*. Post autem dictam mensurationem statim dictus testis scidit cingulum, cum quo erat cincta dicta puella submersa, quia præfata puella habebat ventrem ita tumidum et turgidum, quod ipse testis vix poterat apponere digitos suos inter corpus dictæ puellæ et cingulum. Scisso autem dicto cingulo, aperuit os præfatæ puellæ cultello apposito, cum non posset aperire cum digito, et una cum Cæcilia ejus uxore et aliis astantibus conabatur reducere in os dictæ puellæ linguam ejus, quæ pro magna parte protendebatur extra os puellæ, et erat nigra et inflata.

S. Thomæ commendatur.

8 Dicta autem lingua reposita violenter intra os et dentes immediate, cum digitus amovebatur ab ea, cum quo tenebatur intra dictum os et dentes, regrediebatur extra os et dentes, ut prius, et os ipsius puellæ, postquam fuit cum dicta violentia apertum, remansit sic apertum per totam noctem, nisi cum violenter claudebatur, et tunc cessante violentia, mox dictum B os aperiebatur. Scisso autem dicto cingulo, et sic primo aperto ore memoratæ puellæ, fuit auditus ab ipso teste et ab aliis astantibus quidam rugitus in corpore dictæ puellæ, et unus de astantibus, scilicet Walterus de Pirebrok, dixit: Si erat aliquis flatus vitæ in puella, modo ex toto exalavit *; alii vero dicebant, quod meritis dicti sancti Thomæ Deus inspiraverat vitam in eam, et ex hoc sperantes de resuscitatione dictæ puellæ, ferventius in oratione persistebant. Sciendum tamen est, quod iste testis non perseveravit in hoc, quod alii dicerent, spiritum vitæ esse immissum in puella meritis S. Thomæ; immo variavit, persistens in hoc, quod nec motus, nec alitus *, nec calor, nec aliqua alia signa vitæ apparuerunt in ipsa puella usque ad subsequentem auroram.

* exhalavit

* halitus

Noctu puella primo in tabernam, deinde ad domum paternam delata,

9 Cum autem stetissent juxta prædictam ripam ab occasu solis usque ad obscuram noctem perseverantes in dicta oratione, et propter devotionem omnes viri amovissent caligas a genibus suis, ut orarent tam ipsi quam mulieres nudis genibus super terram, et adhuc nulla signa vitæ apparerent in dicta puella, et exivisset de corpore suo tam per os, quam per alias partes naturales, circa quantitatem duarum lagenarum et amplius de aqua *m*, introduxerunt matrem dictæ puellæ, quæ tenebat ipsam in ulnis suis, et plangebat eam ut mortuam, in domum, in qua erat dicta taberna; et ibidem steterunt perseverantes in dicta oratione, quod dictus S. Thomas resuscitaret dictam puellam, fere usque ad mediam noctem: et cum adhuc nulla signa vitæ apparerent in dicta puella, fuit portata dicta puella ad domum ipsius testis *n*: et vicini, qui oraverant pro resuscitatione dictæ puellæ, fuerunt subsecuti, et steterunt per totam noctem in domum * ipsius testis, sperantes et orantes, quod dictus S. Thomas resuscitaret dictam puellam; et cum mater nollet dimittere dictam filiam suam, et ipse testis et alii astantes dubitarent, quod præ dolore et angustia perderet partum suum, fecerunt eam intrare lectum, et quia volebat habere dictam filiam suam mortuam secum in lecto, fuit lectus appositus prope ignem, ne ex frigiditate filiæ mortuæ mater prægnans gravaretur *o*.

* in domo

10 Cum autem stetisset *p* dicta filia mortua in lecto cum matre sua usque ad auroram, priusquam aliqua signa vitæ apparuissent in ea, in dicta aurora prædicta mater sensiit * aliqualem motum in dicta filia sua, et dixit hoc astantibus; et tunc dicti astantes laudaverunt et glorificaverunt Deum et dictum S. Thomam cum maximis lachrimis; et statim puella apposuit sibi manum dexteram ad humerum sinistrum, ut sibi videtur, et cœpit evomere humores et superfluitates, quæ remanserant in corpore ratione submersionis prædictæ. Et post dictum vomitum fuit locuta; et interrogata, qualiter fuerat submersa, narravit, quod dictus Joannes impulerat eam in dictum fossatum *q*. Et cum aliquantulum dicta puella resumpsisset vires circa ortum solis portaverunt eam ad ecclesiam parochialem dicti loci, et posuerunt eam super altare S. Ethelberti regis et martyris, patroni ecclesiæ Herefordiæ *r*, et fuerunt ibi pulsatæ campanæ, et convenit totus populus, et fuit cantatum Te Deum laudamus.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

invocantibus pro ipsa aliis S. Thomam, mane reviviscit;

* sensit

11 Et idem testis, quasi contra voluntatem vicinorum nolentium, quod eam portaret adhuc, quia dicta puella erat debilis, accepit eam in E ulnis suis, ascendens equum, pulvinari supposito, et apportavit eam ad ecclesiam Herefordiæ, et multi ex vicinis suis, tam ex his, qui oraverant pro resuscitatione dictæ puellæ, quam ex aliis, circa triginta numero, venerunt cum eo, et aliqui ex ipsis nudis pedibus, et multi de villis circumpositis, scilicet Maurdyn, Wistanton, Froremanton et de Walde, in via ratione dicti miraculi occurrentes eidem, et etiam multi de civitate Herefordiæ, a quibus vix poterat tueri dicta puella; quia ex devotione miraculi volebant videre et osculari eamdem. Et quanto dicta puella plus appropinquabat ad ecclesiam Herefordiæ, dum apportaretur ad eam per ipsum testem, tanto amplius fortificabatur et roborabatur, et colorem faciei resumebat. Cum autem dictus testis introduxisset dictam filiam suam in ecclesia Herefordiæ, et duxisset eam ad tumulum dicti domini Thomæ, canonici inquisiti prius et facta eis summarie fide de dicto miraculo, fecerunt pulsari campanas per totam civitatem Herefordiæ, et convocato populo et facta magna processione, fuit miraculum publicatum ibidem, et cum lacrymis et maxima devotione cleri et populi fuit cantatum Te Deum laudamus, F et fuerunt laudes et gratiæ redditæ Deo et dicto S. Thomæ *s*.

postea a patre defertur ad tumulum S. Thomæ.

12 Postmodum dictus testis reduxit dictam filiam suam, et fecit fieri imaginem ceream dictæ puellæ, quæ per multos annos stetit appensa prope tumulum prædicti domini Thomæ, et postmodum corruit vetustate consumpta. Ex nunc autem idem testis cum familia sua venit omni anno saltem semel, et aliquando pluries, nudis pedibus cum oblationibus peregrinus ad tumulum dicti domini Thomæ, et specialiter in festo prædicti S. Ethelberti, patroni ecclesiæ Herefordiæ. Interrogatus de nominibus illorum, qui erant in dicta chorea, quando viderunt dictam puellam submersam in aqua; dixit, quod Thomas Schouk * supradictus et Stephanus de Pirebrok, testes jurati et producti ad probationem hujus miraculi, Joannes de Pirebrok et multi alii vicini sui; quibus quidem vicinis est ita notorium et publicum, quod depositum est per ipsum testem de submersione, morte et resuscitatione dictæ puellæ, et quod ad invocationem nominis dicti S. Thomæ fuerit resuscitata, et quod

ibidemque miraculum solemniter publicatur;

* an Schouk ?

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

quod in dicta resuscitatione et miraculo nulla intervenerit fraus, dolus, fictio vel machinatio, aut res naturales, sed virtus duntaxat et potentia Dei, quæ operata fuit dictum miraculum ad invocationem nominis et meritis dicti S. Thomæ, quod nullo modo potest celari, nec dubitari de prædictis: et adhuc dicta puella vocatur in dicta villa, de qua est oriunda, JOANNA FILIA ADÆ LE SCHIRREVE, QUAM S. THOMAS RESUSCITAVIT.

cujus rei gratia multi puellam inviserunt.

13 Et multi nobiles de partibus remotis in attestatione dicti miraculi veniunt adhuc ad videndum dictam puellam. Item interrogatus, si ante submersionem et resuscitationem dictæ puellæ ipse testis et ejus uxor habebant devotionem in dictum S. Thomam; respondit, quod fuerant peregrini ad ejus tumulum cum aliis conviciniis eorum, et statim cum dictus testis, viso, quod dicta puella erat mortua, incepisset invocare nomen dicti S. Thomæ, omnes, qui aderant, inceperunt eodem modo invocare eum unanimiter cum lacrhimis, habentes magnam fiduciam, quod Deus meritis dicti S. Thomæ resuscitaret eam. Post dictam autem resuscitationem nullam B visionem vel aliqua alia specialia habuerant ipse testis, vel ejus uxor, aut filia prædicta, quod ipse sciat vel audiverit, de prædicto domino Thoma *l*

ANNOTATA.

a *Hic vir nobilis, Joannæ submersæ et ad invocationem* S. Thomæ *resuscitatæ pater, fuit in processu testis sexagesimus quartus, diciturque tunc fuisse* sexagenarius. *Testatus autem hæc est anno* 1307, *die* XVI *Septembris in Capella S. Catharinæ prope ecclesiam cathedralem civitatis Herefordiæ, ad quam commissarii Apostolici Londino se contulerant. Ipsa vero Joanna, puella tunc* annorum circiter viginti, *proxime ante patrem totius processus testis sexagesima tertia ibidem testata fuit, ejusdemque mater Cæcilia, tum* quinquagenaria et ultra, *post maritum suum die* XVII *ejusdem mensis Septembris. Utriusque testimonia, matris scilicet ac filiæ, etiam habeo, ex quibus, ubi opus fuerit, aliqua annotabo. Prætuli* C *testimonium paternum, tum quia Joanna quinquennis tantum erat, dum res contigit, tum quia hæc eadem, non potuit, nisi postea ex auditu, scire plura miraculi adjuncta.*

b *Colitur celeberrimus ille martyr Georgius die* XXV *Aprilis.*

c *Ex reliquo contextu, totoque processu satis liquet, notarios, qui illum conscripserunt, in annotandis horis secutos fuisse morem ecclesiasticum, secundum quem hora Nona, respondet nostræ tertiæ pomeridianæ.*

d *Quos* nondum tunc compleverat *ex testimonio matris.*

e *Ab Italico* giardino, *quod Latinis* hortus *vel* viridarium *est, uti etiam infra vocatur.*

f *Walterus de la Wyle, testis sexagesimus nonus, annorum* 40 *circiter, idem vivarium piscium sic descripsit :* Habet et habebat tunc in longitudine 60 pedes et ultra, et in latitudine 24, et aqua dictæ piscariæ habebat tunc et adhuc habet in profundum 13 pedes et dimidium vel circa, et fuit dicta piscaria ab initio per talem modum, quod haberet tantum in profunditate in lateribus, sicut in medio.

g *Joanna ipsa hæc in testimonio suo sic exposuit :* Sic impulsa cecidit in aquam; et accipiens D se cum manibus ad quasdam herbas fragiles, existentes in dicta ripa, clamavit. Et cum non adesset in loco propinquo tunc aliquis, qui eam clamantem audiret præter puerum supradictum, et qui sibi subveniret, dictis herbis, ad quas cum manibus hærebat, evulsis, submersa fuit in stagno prædicto et mortua.

h *In testimonio matris legitur :* In quoddam flumen propinquum, quod vocatur Rugge.

i *Accipe igitur testimonium Cæciliæ matris, quæ præsens fuit.* Dicta Cæcilia non vidit in prima circumspectione dictam Joannam submersam : commater autem ipsius Cæciliæ Joanna, mater prædicti Joannis, acutius circumspiciens, dixit ipsi Cæciliæ, quod ipsa videbat aliquid submersum in fundo aquæ et in medio dictæ piscariæ; et confestim dicta Joanna, commater ipsius Cæciliæ, nullas sibi vestes exuens intravit dictam piscariam, et vestibus ejus ab aqua supportatis, et ipsa natante * *(quamquam alias* numquam *natasset, ut ipsamet Joanna asseruit)* venit ad locum, in quo jacebat dicta puella submersa, et ponens caput suum et demergens se totam intra aquam, accepit dictam puellam submersam, nescit qualiter (manu dextera apprehendit vestes dictæ puellæ, *inquit ipsamet)* E et veniens ad ripam (natando, sicut prius, *ait rursum ipsa)* sicut projecisset unum truncum, projecit dictam puellam super aridam. Et dicta Cæcilia circumspexit, si esset dicta Joanna filia sua, et ex facie non potuit eam cognoscere, quia habebat dictam faciem totam alteratam et lutosam, et habebat linguam nigram, extra os emissam, dentibus compressam : vestes autem erant adeo lutosæ et deturpatæ, quod non cognoscebat eas. Intuens autem sotulares, cognovit, quod erat filia sua ad dictos sotulares, quia emerat de proximo novos sotulares dictæ filiæ suæ, habentes rubeas corrigias, superiorem partem ipsorum sotularium ambientes. *Ceterum* sotulares *alias* subtalares, *quasi* sub talo, *calcei sunt.*

* ipsa natans

k *Id est,* partim mares, partim mulieres.

l *Jam dixi supra, hunc morem in Anglia fuisse, ut, quos alicui Sancto commendatos vellent, eos mensurarent, atque hoc ritu, quasi Sancto illi voverent, ac deinde ipsam mensuram, aliquando cereo insertam, ad ejusdem Sancti sepulcrum offerrent : quod cum sæpius in his miraculis recurrat, suffecerit hic denuo dixisse.* F

m Aqua autem, *inquit mater,* quæ erat intra corpus dictæ puellæ, exivit per partem posteriorem, sicut exivisset per foramen alicujus vasis, pleni aqua, ad tantam quantitatem, quanta poterat contineri in corpusculo dictæ puellæ.

n *Matrem rursus audiamus.* Cum autem stetissent juxta ripam dictæ piscariæ usque ad noctem, intraverunt domum, in qua tenebatur dicta taberna, cum dicta puella mortua, et cum stetissent ibi per aliquam pausam, ita quod homo potuisset ire per duo milliaria, vel circa, communi gressu; ipsa Cæcilia dubitans, quod in dicto loco fieret clamor per inventricem dictæ puellæ submersæ et per alios, ita quod secundum consuetudinem Angliæ oporteret, dictam puellam dimitti ibidem, ivit cum dicta puella filia sua mortua ad domum propriam, viro suo et aliis, qui adfuerant prædictis, concomitantibus, et in planctu et oratione perseverantibus, et sperantibus, quod Deus resuscitaret dictam puellam meritis S. Thomæ præfati.

o *Cæcilia mater die* XVIII *Septembris coram dominis commissariis rursum comparens,* et requisita, quare dictus ignis fuerat factus prope lectum, ipsi

A ipsi Cæciliæ præparatum, *respondit*, Ex eo, quia aliqui ex astantibus dicebant, quod, si non fieret ignis, ipsa Cæcilia gravida ex frigiditate filiæ mortuæ, quam secum in lecto tenebat juxta carnem suam nudam, gravaretur. Item dixit, quod prædictam filiam suam mortuam ex tunc tenuerit secum in lecto, non sentiens in ea aliquod spiraculum vitæ usque ad auroram subsequentem.

p Stetisset, *id est hic* jacuisset : *nam verbum* stare *in hoc toto processu tam supra quam infra pro verbo* esse *in quovis situ corporis usurpatur; quod sufficiat semel monuisse.*

q *In testimonio laudatæ matris aliquot adjuncta paulo aliter leguntur; nimirum,* item dixit *(Cæcilia mater)* quod prædictam filiam suam mortuam ex tunc tenuerit secum in lecto, non sentiens in ea aliquod spiraculum vitæ usque ad auroram subsequentem. In aurora autem dicta puella incepit primo movere unum pedem (et videtur sibi, quod fuerit pes dexter) postmodum dicta puella infremuit toto corpore; et apponens dicta Cæcilia os suum ad os dictæ puellæ, senserit * anhelitum ipsius puellæ, et audivit quemdam gemitum submissum, quem dicta puella faciebat ad modum patientis, non exprimens aliquam vocem, nisi significativam planctus; et cum continuasset dictam vocem tanto tempore, quod potuisset dici communiter bis Pater noster sine cantu, tunc ipsa Cæcilia apponens os suum ad aurem dictæ puellæ, petiit ab ea : Quid voluisti in aqua? Et puella respondit, quod Joannes impulerat eam. Quo facto, ipsa Cæcilia statim revelavit et publicavit prædicta viro suo et aliis astantibus, qui oraverant perseveranter pro restitutione dictæ puellæ; et ostendit eis dictam puellam vivam : et illi videntes, dictam puellam vivere, laudaverunt et glorificaverunt Deum et dictum S. Thomam, et significaverunt hoc dominæ illius villæ, quæ vocatur domina Margeria * Gafre; et illa venit cum comitiva sua ad videndum dictam puellam; qua visa, circa ortum solis, concomitante dicta domina et multitudine parochianorum dictæ villæ, fuit portata ad ecclesiam parochialem ejusdem villæ *etc.*

* sensit

* an Margarita?

B

r *De hoc sancto Orientalium Anglorum rege actum in Opere nostro est ad diem* XX *Maii.*

s *Consonat Cæcilia mater, quæ et ipsa in ecclesia Herefordiensi tunc fuit, ac inter cetera sic testata est.* Cum autem essent in ecclesia Herefordiensi, et dicta puella jacuisset aliquantulum super tumulum dicti S. Thomæ in quiete, levavit dicta puella caput suum, et canonici cum juramento inquisiverunt de veritate dicti miraculi, (ut eidem Cæciliæ videtur) et ea *(Cecilia)* sedente in medio ecclesiæ cum dicta filia sua, facta processione circa eam, et pulsatis campanis, cantaverunt cum lacrymis, nescit quid. Et erat ibi magnus populus; et omnes laudabant Deum et S. Thomam propter miraculum supradictum.

C

t *Sæpe dicta Cæcilia die* XIX *Septembris coram laudatis commissariis tertio comparens, rogataque,* si ipsa vel ejus vir, priusquam dictum miraculum contigisset, habebant aliquam specialitatem in vita sua præ aliis eorum vicinis; respondit, quod peregrini cum multis ex dictis viciuis eorum venerant ad tumulum præfati domini Thomæ; et quod erant fideles et Catholici ac Ecclesiæ devoti, de proprio viventes, eleemosynas juxta eorum facultates feliciter largientes, circumvicinos suos diligentes, et dilecti ab eis *etc. In fine autem testimonii illud additur :* Et sciendum, quod deposuit in Anglico. *Ceterum hoc miraculum præter tres dictos testes, parentes scilicet, atque ipsam, quæ submersa fuerat, Joannam, septem insuper alii testes jurati, prout quique rei gestæ adfuerant, asseruerunt, quorum nomina hæc sunt.* Radolphus de la Broche, annorum 60 circiter. Thomas Schout, annorum 39 circiter. Joanna Wase. Walterus de la Wyle, annorum 40 circiter. Joanna uxor Walteri de la Wyle prædicti, annorum 50 circiter. Stephanus de Pirebrok, annorum 38. Willelmus le Pipere, annorum 100 et amplius. *Relatum est hoc miraculum in bullam canonizationis, in qua sic legitur :* Puella ætatis annorum quinque, quæ tempore longo in quodam profundo stagno steterat mortua et submersa, extracta inde frigida tota et rigida, non habens aliquod signum vitæ, facto ad Sanctum hunc pro ejus resuscitatione voto, vitæ fuit pristinæ restituta.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

MIRACULA II & III.

Duo alii pueri submersi, resuscitati.

E

Editha uxor Guilielmi Draek *a*, oriundi de loco vocato Parva Markele, parochiæ de Ledebury *b*, requisita, quod narraret illud, quod sciebat de resuscitatione Joannis filii sui; dixit, quod die Martis in festo Rogationum ante festum Ascensionis Domini fuerunt tres anni elapsi, quod existens in dicto loco de Parva Markele post horam Nonæ *c* per tantum spatium, ut designavit interrogata, quod homo potuisset communi passu ivisse unum miliare, vidit, quod dictus Joannes filius ejus, qui tunc erat ætatis unius anni cum dimidio, recessit de domo propria viri ipsius testis, et existimavit dicta mulier tunc, sicut dixit, quod prædictus filius suus, qui surrexerat a dormitione, statim ivisset ad ludendum cum aliis parvis in quereriam seu via publica, et dicta testis remansit in domo sua, mundando dictam domum et ejiciendo inde fimum, paleas, et alia mundatione indigentia. Et faciendo prædicta, stetit per tantum spatium in dicta domo (ut arbitratur) ab hora, qua recesserat ab ipsa dictus filius suus de prædicta domo, quod ipsa ivisset de passu per unum miliare.

Puer nondum bimulus, in stagnum lapsus, a b c

F

15 Egressa autem domum suam, et credens, dictum filium suum invenire in via cum aliis parvulis et cum reducere in domum suam, quæsivit, et ipsum non invenit, nec aliquos alios parvulos propre domum suam; et progressa ultra interrogavit vicinos suos, scilicet Gilbertum *d* le Neve et Galfridum de Smalmedelke *e*, testes supra juratos et ad probationem hujus miraculi inductos, si vidissent dictum filium suum transeuntem tunc coram eis, vel cum aliis pueris existentem. Et accepto responso ab eis, quod non viderant præfatum filium suum, ivit una cum dictis duobus testibus, per eam nominatis, ad quærendum dictum filium suum per unam partem dicti loci, et ex quo ipsa visa fuit egressa domum suam ad quærendum dictum filium suum, antequam ipsum inveniret, transivit tantum tempus (sicut respondit interrogata) quod ipsa potuisset ivisse, ut dixit, se credere, per unum miliare. Cum autem quærens ipsum puerum cum dictis duobus testibus rediisset prope domum suam, fuit suspicata, quod memoratus filius suus cecidisset in quadam aqua, stante prope domum

in eoque submersus, a matre inventus

d e

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

dum a parentibus lugetur, adsunt duo ignoti equites, quorum unus

domum suam, in qua adaquabantur tempore illo animalia illius loci.

16 Et cum ipsa testis et prædicti Gilbertus et Galfridus aliquantulum circumspexissent, si viderent prædictum Joannem submersum in dicta aqua, ipsa testis vidit ipsum submersum, ut dixit, in dicta aqua, facie reversa * ad fundum aquæ; et continuo induta et calciata intrans dictam aquam, quæ erat profunda in tantum, quod pertingebat usque ad humeros ipsius testis, extraxit inde dictum filium suum, præsentibus dictis Gilberto et Galfrido; et fuit positus dictus Joannes in via prope dictam aquam, in qua fuerat submersus; et Gilbertus prædictus elevavit dictum puerum a terra, pedibus sursum erectis et capite pendente deorsum, ut exiret aqua de corpore dicti Joannis *f*. Tunc quia dictus Joannes tenebat os clausum, supervenientes duo equites (nescit, qui, nec unde essent) induti unus de Bluveto, alius de Ponuacio *g*, quorum unus erat coloris nigri et alius subrufi (ut designavit interrogata) descendentes de equis et videntes dictum puerum mortuum, et compatientes appropinquaverunt ad dictum puerum mortuum. Et senior ex eis, extracto filo de bursa sua propria,
B mensuravit dictum Joannem, tunc nudum et vestibus propriis exutum, ad S. Thomam de Cantilupo de Herefordia, et invocabat Deum et dictum S. Thomam, quod restitueret vitam ipsi Joanni.

* conversa

S. Thomam invocari jubet:

17 Et ipsa testis et supradicti Gilbertus et Galfridus, et de convicinis usque ad viginti, ut arbitratur, sed de eorum nominibus respondit se non recordari, flexis genibus, cum devotione rogarunt similiter Deum et S. Thomam prædictum, quod restitueretur vita dicto Joanni; et multi ex ipsis lachrimabantur et dicebant flexis genibus, PATER NOSTER, et AVE MARIA, et CREDO IN DEUM : et steterunt tanto tempore in via cum dicto Joanne post præfatam mensurationem, antequam apparerent in eo aliqua signa vitæ quoad motum, halitum, calorem et alia, quod ipsa potuisset ivisse per unum miliare, ut credit. Et licet equi dictorum duorum equitum supervenientium aufugissent, ipsi tamen equites noluerunt recedere a dicto Joanne mortuo et mensurato, quo usque fuit resuscitatus *h*. Acta in dicta capella S. Catharinæ, præsentibus dictis fratribus Waltero et Joanne de Ordine Minorum, et nobis notariis hujus processus.

ac paulo post puer reviviscit

C 18 Post hæc in crastinum rediit coram dictis dominis commissariis prædicta Editha ad complendum depositionem suam, et requisita, quæ signa vitæ post dictam mensurationem apparuerunt prius in præfato filio suo submerso, respondit, quod primo aperuit unum oculum, et postmodum alium; nescit tamen, quem ex dictis oculis aperuerit primo. Et post apertionem primi oculi fluxit, ut æstimat, tantum spatium, quod homo dixisset bis PATER NOSTER, antequam aperiret alterum oculum. Post apertionem vero amborum oculorum aperuit os, fluxo tanto tempore ab apertione oculorum usque ad apertionem oris, quanto homo stat communiter in mensa ad comedendum. Aperto autem ore, non fuit locutus nec ploravit, et ipsa testis expressit a mamilla sua lac in os dicti Joannis pluries, et paulatim cum dicto lacte aqua egrediebatur per os dicti pueri. Demum pedibus rectis sursum, et capite ipsius Joannis pendente deorsum, ipsa teste sustinente eumdem, exivit aqua in magna quantitate per utrosque meatus de corpore dicti Joannis, repleti dicta aqua, quantum in pelle poterat contineri.

19 Aqua vero egressa de corpore ipsius Joannis, eo ante solis occasum per tantum spatium, quod homo potuisset ivisse per unum miliare, manu annuente, fuit sibi ab ipsa teste ministrata mamilla, et suxit lac ab ipsa mamilla; non tamen fuit locutus dictus Joannes dicta die Martis, qua fuerat submersus, nec in die Mercurii subsequentis; sed in die Jovis immediate sequenti circa horam nonam cœpit loqui balbutiendo, sicut prius loqui gestiebat : non tamen potuit ire usque ad diem Sabbati subsequentem *i*; adjiciens ipsa testis, quod dicta die Sabbati ad ostensionem dicti miraculi fuit apportatus ad ecclesiam Herefordiæ et positus super tumulum memorati domini Thomæ; et tam in dicta ecclesia Herefordiæ, quam in ecclesia parochiali, de cujus parochia dictus Joannes est oriundus, et in aliis ecclesiis et capellis ipsi ecclesiæ parochiali propinquis, quando dictum miraculum publicabatur, fuerunt pulsatæ campanæ et ad compulsationem campanarum convenit populus locorum, in quibus pulsabantur campanæ prædictæ, laudans et glorificans Deum et dictum S. Thomam, et gratias eis cum devotione agens ratione miraculi supradicti.

et materna ubera sugit : deinde miraculum solemniter annuntiatur.

E

Non tamen subito restitutus fuit pristino vigori, et signa in facie remanent.

20 Subjunxit etiam ipsa testis, quod Dominica immediate sequente post diem, in qua fuerat submersus, idem Joannes fuit confirmatus in cimiterio parochialis ecclesiæ de Ledebury supradictæ a domino Richardo *k* episcopo Herefordiensi. Item requisita, post quantum tempus a die prædictæ submersionis et resuscitationis numerandum idem Joannes fuerat in tali vigore et robore personæ suæ, quali erat ante submersionem præmissam; respondit, quod transiverunt tres septimanæ; et quod ex tunc non habuit idem Joannes, nec habet adhuc ita bonum et vivum colorem, sicut habebat prius; et adhuc restant (ut dixit) aliqua intersignia in oculis et naso dicti Joannis ratione submersionis prædictæ, non ex casu, sed potius (ut credit) ex aqua, quia habet in dictis oculis et naso carnem in aliqua sui parte quasi viridem, crosseo *l* colore permixto, ut dixit. Exhibito autem dicto Joanne coram præmissis dominis commissariis et nobis notariis hujus processus, et fratribus Waltero et Joanne infrascriptis et dictis intersigniis, quæ dicebantur apparere in oculis et naso dicti Joannis, cum diligentia circumspectis, visum fuit dictæ Edithæ testimonium in hoc fore consonum veritati *m*.

Item alter puer submersus in fluvio

F 21 Thomas *n* filius Wilhelmi, de Doninghton *o*; sexdecim annorum adolescens, requisitus, ut narraret, quod sciebat de submersione et resuscitatione Wilhelmi, filii Joannis de Lorimer; dixit, quod quadam die Dominica per octo vel per quindecim dies ante instans festum B. Michaelis fuerunt duo anni elapsi *p*, ipse testis de mandato Wilhelmi de Doninghton avi sui circa altam Terciam *q* pergens ad colligendum poma silvestria pro facienda salsa *r*, transivit per quamdam aquam currentem, quæ vocatur Somergeld, et dicta aqua currit prope locum de Doninghton. Transiens autem vadum dictæ aquæ distantem a domo avi ipsius testis, quantum ipse traheret sagittam cum uno arcu, vidit quasdam vestes rubeas subtus aquam ex parte dextra, et cogitavit, quod aliqua lotrix dictas vestes dimisisset ibidem. Diligentius autem intuens, vidit cum dictis vestibus caput unius parvuli recenter rasum, et appropinquans ad dictum caput et vestes, extraxit de dicta aqua supradictum Wilhelmum, filium Joannis de Lorimer supradicti, submersum et mortuum. Erat tunc circiter duorum annorum cum dimidio, ut sibi videtur. Et apponens

A nens cum super aridam prope litus dictæ aquæ, levavit clamorem, qualis secundum morem patriæ consuevit levari, quando inveniuntur submersi vel casualiter mortui vel interfecti; et ad dictum clamorem convenerunt ibi omnes testes inducti ad probationem hujus miraculi *s*.

s *extractusque toto corpore jam rigido et exanimi.*

22 Et videntes dictum Wilhelmum mortuum et membra ipsius Wilhelmi rigida et corpus frigidum, sicut lapis, et quod non movebatur, nec trahebat halitum, et tenebat os clausum, et oculos apertos, et fuerunt valde dolentes: et Hugo De Alforton testis supra juratus mensuravit eum quodam filo (nescit, a quo habito) vidente ipso teste, dictum Wilhelmum mortuum ad S. Thomam de Hereford., et ipse Hugo et alii astantes, flexis genibus, rogaverunt Deum et dictum S. Thomam, quod daret vitam dicto Wilhelmo, dicentes PATER NOSTER et AVE MARIA meliori modo, quo sciverunt. Et idem Hugo cum ligno ad hoc aptato aperuit os prædicti Wilhelmi, cujus labia erant retracta et decurtata: et levavit ipsum per pedes sursum, capite pendente deorsum, et aqua exivit in quantitate, quam quantitatem nescivit describere, per os ipsius B Wilhelmi. Cum autem stetissent cum dicto Wilhelmo mortuo in loco prædicto per tantum tempus, quod homo potuisset ivisse de passu per unum miliare (ut arbitratur) et nulla signa vitæ apparerent in dicto Wilhelmo, fuit portatus ad domum prædictam Wilhelmi de Donington, avi ipsius testis; et quia sperabant, quod resuscitaretur meritis dicti S. Thomæ, fecerunt ignem circa corpusculum dicti Wilhelmi mortui *t*.

t *post fusas ab alus S. Thomæ preces*

23 Et cum stetisset in dicta domo usque ad horam mediam inter nonam et occasum solis, ut sibi videtur, tunc inceperunt primo apparere signa vitæ in dicto Wilhelmo, et incepit habere palpitationem circa cor; et circa horam vesperam incepit movere oculos et trahere halitum et movere membra, et videbatur quidem despicere astantes torto visu, acsi esset furiosus, et dictum aspectum torvum habuit cum signis pavoris specialiter de aqua quasi per octo dies *u*; sed in crastinum vidit ipse testis, ut dixit, prædictum Wilhelmum debiliter euntem; et transiverunt duo dies ex tunc, antequam loqueretur et iret, ut prius, et Mercurii sequenti, ut sibi C videtur, aportatus [est] ratione dicti miraculi ad tumulum dicti domini Thomæ in ecclesia Herefordiensi. Item interrogatus, qua hora et qualiter dictus Wilhelmus fuerat submersus, et ubi et quanta erat profunditas aquæ, respondit, de hora se nihil scire, nec qualiter fuerit submersus; sed arbitratur, quod ceciderit in dictam aquam de quodam ponte ligneo et stricto, qui est factus ad transeundum ultra dictam aquam, quando non possunt transire per vadum propter inundationem aquarum, et in lateribus pontis non erant aliqua appodiamenta *x*, in quibus dictus Wilhelmus, per ipsum pontem transiens et aquam respiciens, timens aut cespitans, se tenere posset, ne caderet in aquam prædictam.

u

x

ad vitam revocatur.

24 Aqua vero subtus dictum pontem habebat tunc in profundo circa quatuor pedes, et pons erat elevatus super superficiem aquæ per quinque pedes vel circa, ut sibi videtur, verumtamen ipse testis non repperit dictum Wilhelmum submersum in dicta aqua subtus pontem, sed in loco remoto a ponte per septuaginta pedes vel circa. Interrogatus, quantam profunditatem habebat aqua in loco, in quo invenit dictum Wilhelmum submersum, respondit, quod non habebat de profunditate ultra unum pedem; et æstimat, quod cursus aquæ decurrentis per prædictum locum, in quo jacebat submersus, duxisset prædictum Wilhelmum a ponte usque ad locum prædictum, et quod non posset ultra ipsam locum ducere ipsum propter raritatem aquæ prædictæ. Item interrogatus, qualiter jacebat prædictus Wilhelmus in aqua, quando repperit submersum, dixit, quod facie versa ad cælum, et quod aqua cooperiebat totam faciem, et faciebat aqua rivulum et elevabatur aliquantulum propter obstaculum corporis et vestium dicti Wilhelmi; quia non poterat dicta aqua propter debilitatem ipsius aquæ ultra pellere corpus dicti Wilhelmi. Item interrogatus, an dictum Wilhelmum reperisset submersum in medio vel in ripa dictæ aquæ, respondit, quod in medio *y*.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

y

ANNOTATA.

a *Guilielmus Drack, vel, ut alibi legitur,* Drake, *fuit in processu testis 74, cujus habemus* E *testimonium, in quo respondit,* se esse sexagenarium vel circa . . . et quod est liber, et vivit de agricultura et laboricio suo. *Ipsa vero Editha uxor ejus in catalogo testium septuagesima tertia est, diciturque tantum fuisse* 29 annorum circiter.

b Ledebury *seu* Lidbury, *oppidum est comitatus Herefordiensis, fluvio Leddeno appositum, inquit Camdenus in Descriptione Britanniæ, qui etiam in tabula ejusdem comitatus ad alteram dicti fluvii ripam nondum tertio milliari ab eodem oppido* Marcle *parvam exhibet,*

c *Id est, post nostram horam tertiam pomeridianam, uti observavi in Miraculo primo, lit.* c.

d *In catalogo testium loco septuagesimo septimo recensetur* Gilbertus le Neve, annorum 30 circiter.

e *Ibidem mox sequitur* Galfridus de Smalmedewe, annorum 50. *Divinare nequeo, utro loco nomen hujus testis rectius scriptum sit.*

f *Inter hæc Guilielmus Drack, pater pueri, ad uxoris suæ planctum accurrit; ut legitur in ejusdem testimonio, ex quo sequentia accipe.* Dixit, quod die Martis ante festum Ascensionis Domini fuerunt tres anni elapsi, quod ipse testis, faciens quoddam fossatum inter agrum suum et viam publicam post horam Nonæ, audivit tali hora, ut arbitratur, qualis potest esse hora media inter Nonam et solis occasum, Editham uxorem suam, supra proxime examinatam, plorantem et lamentantem prope domum suam; et accurrens invenit prædictum Joannem filium suum intra clausum suum *(id est, intra septa villæ suæ)* prope viam publicam jacentem super terram aridam, et mortuum: et dicebatur, quod fuerat submersus in quadam aqua, stante in propinquo, in qua consueverant animalia illius loci adaquari. Et dictus filius suus non habebat motum nec anhelitum, et erat frigidus, ut dicebant astantes; quia ipse testis non poterat eum tangere præ dolore.

F

g Bluvetum *seu* Bluetum *a Gallico* Bleu *est color cæruleus: sed quid* Pounacium *sit (si tamen hæc vox vitiosa non est) hactenus non reperi. Guilielmus pater verbis mox dandis credidit, alterum e duobus equitibus indutum fuisse de* Russeto

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. Russeto *ab Anglico* Russet, *id est fusci coloris.*

h *Edithæ maritus Guilielmus in adjunctis nonnihil variat, aut certe quædam omittit; nam sic habet testimonium ejus :* Eis autem sic astantibus et lamentantibus, supervenerunt duo equites ignoti sibi *(id est, Guilielmo)* unus senex, et alter juvenis : non recordatur certitudinaliter, de quali panno induti, sed arbitratur, quod senex esset indutus de russeto; et videbantur laïcales personæ : et senex, alio equite coadjuvante, mensuravit cum quodam filo prædictum Joannem ad S. Thomam de Herefordia, et rogaverunt Deum et B. Mariam et dictum S. Thomam, quod redderent vitam dicto Joanni, dicentes PATER NOSTER et AVE MARIA, flexis genibus cum devotione, et persuadentibus astantibus, quod facerent illud idem. Et dicti equites steterunt ibi per aliquantulum tempus, antequam apparerent aliqua signa vitæ in dicto puero; et antequam revixisset (ut sibi videtur) recesserunt.

i *Dissonat hic rursus testimonium mariti, qui interrogatus, ex quo tempore filius post submersionem balbutiendo loqui cœpisset,* respondit, B quod eadem nocte, ut sibi videtur, antequam collocaretur in lecto. *Rogatus quoque :* Infra quot dies post dictam resuscitationem fuit idem Joannes restitutus in vigore corporali, quem habebat ante submersionem? Respondit, quod lapsi fuerunt octo dies et ultra; ivit tamen in crastinum post dictam submersionem. *Ita ille; sed magis credendum est Edithæ, quam ipsi, qui, ut notarii processus observarunt, fuit* valde simplex homo.

k *In Ms. nostro mendose legebatur* Rico : *præerat enim tunc Herefordiensi ecclesiæ sæpe laudatus Richardus Swinfeild, S. Thomæ proximus successor, et in hoc ipso processu testis sexagesimus primus.*

l *Id est,* croceo.

m *Pro hoc miraculo, quod minus evidens est, quam præcedens, præter parentes testati fuere* Cæcilia le Neve, quinquagenaria circiter, *in processu testis* 75; Gilbertus le Neve, annorum 30 circiter, *testis* 76; Galfridus de Smalmedewe annorum 55, *testis* 77, *qui omnes erant ejusdem parœciæ;* D. Joannes de Wichio, presbyter et rector capellæ S. Gregorii de Parva C Markele, *testis* 78; D. Joannes de Almalia, diœcesis Erefordiensis, vicarius perpetuus prædictæ ecclesiæ de Ledebury, *testis* 79; D. Willelmus de Murival, presbyter diœcesis Conventrensis, qui dicebatur gerere curam animarum in dicto loco de Parva Markele tempore, quo dictum miraculum Joannis dicitur contigisse, *testis* 80.

n *Sequentia miracula a testibus probata fuere Herefordiæ in Capella S. Catharinæ, quo se contulerant commissarii, ut cœptum processum prosequerentur. Quia vero varii testes hic nominantur, juverit eosdem e catalogo præmisisse. Hic ita habet :* De probatione miraculi tertii facta Erefordiæ super resuscitatione Willelmi, filii Joannis le Lorimer de Donington, parochiæ de Nova Radenora, diœcesis Erefordiensis. Probarunt sequentes ejusdem parochiæ testes. LXXXI testis Thomas, filius Willelmi de Donington, annorum 16 circiter. LXXXII testis Hugo de Atforton, annorum 24. LXXXIII testis Philippus de Donington, annorum 30 circiter. LXXXIV testis Joannes Hoke de Donington, annorum 20 circiter. LXXXV testis Thomas le Frensche, annorum 42 circiter. LXXXVI testis die 2 mensis Octobris D. Rogerius capellanus D perpetuus in capella B. M. de Nova Radenore. LXXXVII testis Adam Pauy, annorum 30. LXXXVIII testis Willelmus Botte, annorum 20 circiter. LXXXIX Joannes le Lorimer, annorum 35 circiter. XC testis Willelmus filius Willelmi de Donington, annorum 30 circiter. XCI testis Willelmus de Stones, annorum 30 circiter. XCII testis Alicia, mater prædicti Willelmi resuscitati, annorum 28 circiter.

o *Mox vidimus,* Donington *locum esse* parochiæ de Nova Radenora, diœcesis Erefordiensis. *Est autem* Nova Radenora, *Anglis* New Radnor *ad distinctionem veteris dicta, oppidum Walliæ ad fluvium* Somergil, *in comitatu* Radnor-Shire, cujus *caput est, qui comitatui Herefordiensi ad Occasum æstivalem annexus est.*

p *Alicia submersi pueri mater tempus et occasionem submersionis indicavit.* Dixit, quod prima die mensis Octobris fuerunt elapsi duo anni et quatuordecim dies, quod ipsa Dominica invitata ad prandium a Willelmo de Borwore in villa Borwore, distante per unum milliare cum dimidio a villa de Donington, in qua est domicilium viri sui, cito post ortum solis ante mediam primam, quia erat aliquan- E tulum debilis, arripuit iter suum ad eundum ad locum, in quo fuerat invitata. Et cum esset prope quemdam pontem ligneum ad transeundum aquam, vocatam Somergeld *(Camdenus* Somergil *appellat)* decurrentem prope dictum locum de Donington, viso, quod dictus Willelmus filius ejus, ætatis tunc circiter duorum annorum cum dimidio, sequebatur eam, accepta virga de quadam arbore, fugavit ipsum usque ad domum viri sui, et eum dimisit intra clausum domus prædictæ; et vocata Mathilde de Harpton, tunc ancilla sua, ætatis tunc undecim annorum vel circa, præcepit dictæ ancillæ, quod custodiret dictum Willelmum. Et pergens ad locum, ad quem fuerat invitata, stetit ibi usque prope horam vesperarum; et in dicto loco fuit sibi narratum, dictum Willelmum filium suum cecidisse de ponte prædicto in dictam aquam, et ibi fuisse submersum *etc. Sub tali itaque custode puer ille male observatus matremque secutus, in fluvium decidit.*

q Hora tertia *nostræ nonæ matutinæ respondet.*

r *Id est* condimenta, *opinor.*

s *Vide supra num. 4, dictaque hic ad lit.* p.

t *Juverit hæc omnia ex testimonio jurato ipsiusmet Hugonis de Atforton, qui magnam in illis* F *partem habuit, confirmasse. Postquam dictum erat, Hugonem ad clamorem Thomæ accurrisse, pueruuque ab eodem jam ex aqua extractum reperisse, subditur ibidem :* Et levans ipse testis *(Hugo)* ipsum Wilhelmum mortuum, et nullum in se signum vitæ tunc habentem, de prædicta arena, portavit ipsum ad quamdam plateam seu aream, sitam in dicto loco de Donington, et posuit ipsum super herbam viridem in dicta platea. Et ad clamorem ipsius testis et prædicti Thomæ supervenerunt omnes testes supra producti... et plures alii, mares et mulieres ejusdem parochiæ. Cum autem omnes prædicti et alii, qui videbant dictum Wilhelmum submersum, reputarent, ipsum esse vere mortuum, quia nullum signum vitæ apparebat in eo, et habebat corpus frigidum, membra adeo rigida, quod non poterant plicari, et violenter dentes ad invicem constrictos, labia retracta, oculos apertos, et pupillam oculorum ex quadam tela opertam, ita quod non poterat videri ipsa pupilla, et nulla spes adesset eis, quod ipse Wilhelmus naturaliter resurgere posset, ipse testis dixit astantibus, quod Deus operabatur multa miracula pro S. Thoma

A S. Thoma de Herefordia, et quod mensurarent ipsum Wilhelmum ad dictum Sanctum, et quod rogarent eum, ut rogaret Deum, quod mitteret prædicto Wilhelmo mortuo vitam. Et ipse testis cum filo, (nescit, a quo habito) mensuravit dictum Wilhelmum ad prædictum S. Thomam; et ipse et omnes astantes, flexis et nudis genibus super terram, multi ex astantibus cum lachrymis, rogaverunt cum devotione dictum S. Thomam, quod mitteretur vita dicto Wilhelmo. Et post dictam mensurationem ipse testis cum manibus aperto violenter ore dicti Wilhelmi, et ligno inter dentes ipsius, videlicet, ne os denuo clauderetur, apposito, levavit dictum Wilhelmum per pedes sursum, capite pendente aliquantulum deorsum; et per os ejusdem videlicet illico exivit aqua ad quantitatem mediæ lagenæ, ut sibi videtur. Postmodum exeuntes dictum Wilhelmum, introduxerunt in domum Wilhelmi de Donington, avi Thomæ, testis proxime examinati; et facto igne, calefecerunt corpus totum ipsius Wilhelmi: et quando erat calefactum ex una parte virtute ignis, et calefaciebant ipsum ex alia, pars corporis primo calefacta denuum efficiebatur frigida, sicut prius. Et ita steterunt circa dictum B puerum ab hora Tertia, qua levaverat ipse testis dictum Wilhelmum de arena prope ripam aquæ, usque ad horam Nonæ, priusquam apparerent aliqua signa vitæ in eo.

u *Idem Hugo de hisce sic testatus est.* Post horam vero Nonæ per tantum spatium, quod homo potuisset de passu ivisse per tria milliaria vel circa, ipse testis applicuit os suum et genas suas ad os dicti Wilhelmi, et posuit digitum intra os dicti Wilhelmi pluries, et finaliter strinxit cum dentibus dictum digitum, et sensit halitum; et apponens manum ad ventrem circa cor ipsius Wilhelmi, sensit ipsum cor palpitare, sicut palpitat cor hominis attrahentis halitum; et ex tunc omnes astantes, videntes prædicta signa vitæ in dicto Wilhelmo, laudaverunt et glorificaverunt Deum et dictum S. Thomam; gratias agentes eisdem. *Hæc ille die XXVIII mensis Septembris testificatus est: postridie vero asserta sua latius exponere jussus,* dixit, quod post dictam palpitationem cordis dictus Wilhelmus movit oculos, et tela, quæ cooperiebat pupillam oculorum, disparuit; et torvo oculo inspiciebat astantes, et parum ante dictam motionem oculorum emitte- C bat parvos vagitus; post dictam vero motionem et circumspectionem idem Wilhelmus emisit magnum rugitum, et cum dicto urgitu clausit oculos: et tunc astantes dixerunt, ipsum esse mortuum. Sed ipse testis sentiens adhuc palpitationem cordis et halitum ipsius Wilhelmi, quem tenebat in gremio suo, dicebat, quod non erat mortuus: et sic quievit et stetit * in gremio testis dictus Wilhelmus, ut dixit, quasi soporatus per tantum spatium, quod ipse testis ivisset de passu per unum milliare; et a prima palpitatione cordis et attractione halitus, primo sentitis per ipsum testem, usque ad motum dictorum oculorum fluxit tantum tempus (ut respondit interrogatus) quod ipse potuisset ivisse per duo milliaria. Item dixit, quod, cum dictus Wilhelmus stetisset quasi soporatus post clausuram oculorum gremio suo per spatium supradictum unius milliaris, aperuit oculos, et aspexit astantes; et habuit aspectum placidum, et fuit ita bene coloratus, quod ipse testis non viderat eum (ut dixit) ita bene coloratum ante dictam submersionem, nec vidit post. Et ipse testis, videns ipsum Wilhelmum vivere, petiit ab eo, si volebat aliquid habere; et ille respondit, quod sic, panem et caseum. Et dederunt sibi, et comedit: et interim fecerunt sibi tostam, id est, panem rostitum *(seu tostum)* ad ignem, et posuerunt in cervisia, ut eam calefaceret, et dictum panem cum dicta cervisia administraverunt ei. Et cum comedisset et bibisset, recognovit astantes, et respondit eis; et exinde fuit positus ad quiescendum. Et ipse testis rediit ad domum suam, et non vidit eum exinde de pluribus diebus... Sed adhuc dictus Wilhelmus vivit.

* l. jacuit

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

x Appodiamenta *ab Italico* appogio *Latine* fulcro. *Teste Hugone mox laudato,* prædictus pons erat ligneus et fuerat fractus, et inter fracturas ipsius pontis fuerat apposita una trabs latitudinis unius pedis cum dimidio; et subtus dictam trabem currebat aqua, habens in profunditate circa quatuor pedes, et a superficie ipsius aquæ usque ad dictam trabem erant quasi quatuor alii pedes. Et hoc respondit, se scire, quia frequenter fuit piscatus (ut dixit) in loco prædicto, arbitrans, prædictum Wilhelmum cecidisse de dicta trabe in aquam *etc.*

y *Porro Wilhelmi mater Alicia a commissariis* requisita: Infra quod tempus dictus Willelmus fuit post resuscitationem incolumnati pristinæ resti- E tutus? Respondit, quod infra mensem post non fuerat restitutus pristinæ incolumitati; nec adhuc habere pristinum colorem et quod adhuc est pavidus, quando videt pontes et aquam. *Vel ad hæc vel ad præcedens miraculum referenda sunt hæc bullæ canonizationis verba:* Infans item biennis quidam in aqua quadam submersus et mortuus, extractus inde, post factum pro ipso votum miraculose extitit suscitatus.

MIRACULUM IV.

Item alter puer, in fluvio submersus, ad vitam revocatus.

Nicolaus filius Joannis Piscatoris *a* decem et septem annos natus, productus a magistro Henrico procuratore capituli Herefordiensis, requi- F situs, ut narraret illud, quod sciebat de miraculo, quod dicitur in ejus persona contigisse; dixit, quod quadam die Sabbati, sunt octo anni vel circiter elapsi, at nescit, quo mense, ut sibi videtur, eo tempore, quo gentes communiter peregrinantur ad S. Milburgam in prioratu de Wenlok *b*, nescit, de qua diocesi, et eo tempore, quo solent homines torrere spicas bladi in campis, et comedere granum manibus confricatum, ipse testis duxit quandam vaccam patris sui rufam, albam in capite, deputatam custodiæ ipsius testis, ad quandam pasturam prope domum patris sui circa campum domini ejusdem villæ, qui campus vocatur Crofta Domini *c*; et cum dicta vacca non esset ad plenum domita, et discurreret plusquam ipse testis vellet, et intraret blada *d* dicti domini, idem testis volens compedicare *e* dictam vaccam cum circulis faciendis ex virgulis viridibus, accessit ad quemdam locum, qui vocatur Skedemeres Croft *, prope dictum campum domini ex una parte, et ex alia prope ripam fluminis vocati Weye, currentis in loco prædicto.

Puer novennis. a

b

c

d

e

* al. Skedemstrot

26 Et

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. solus naviculam ingredi volens.

26 Et quia virgulæ quædam, de quibus voluit dictos circulos facere ad dictam vaccam compedicandam, erant per patrem ipsius testis positæ in batello seu navicula, cum qua pater piscabatur, quæ navicula erat in flumine supradicto prope ripam cum catena ferrea colligata, volens de ripa intrare dictam naviculam, cum dicta ripa esset lubrica, collisit, et collapsis ejus pedibus, cecidit in aquam inter naviculam et ripam, et sensit se esse diu in aqua subtus dictam naviculam, et quod postea aqua portabat eum, sed nescit, quid ex tunc actum fuerit de eo; sed ea hora, qua gallinæ ascendunt perticam ad quiescendum de nocte, ipse invenit se in domo et in lecto patris sui, et fuit evigilatus. Item interrogatus, qua hora ceciderat in dictam aquam, respondit, quod jentaverat, id est, comederat in mane, et quod cecidit in dictam aquam circa mediam primam.

in flumen lapsus, postea resuscitatur :

27 Item interrogatus, si recordatur, quod in dicta aqua post præmissum casum biberit, dixit, quod sic, ultra mensuram et velle suum; et fuit sibi relatum, quod biberat ultra unam lagenam aquæ. Item interrogatus, si recordatur, se aliquid vidisse in aqua prædicta, respondit, quod B non vacavit sibi tunc aliquid videre. Item requisitus, si cogitavit de Deo et de dicto S. Thoma aut de aliis Sanctis, dum erat in dicta aqua, et si rogavit, quod liberarent eum a periculo, respondit, quod cogitavit de Deo, et volebat eum rogare, quod daret sibi gratiam, ut applicaret ad terram; et cum aperiebat os, aqua subintrabat; non tamen recordatur, quia erat tunc juvenis, quod haberet tunc, vel prius habuisset in memoria dictum S. Thomam, vel aliquem alium Sanctum. Item interrogatus, si recordatur, se vidisse aliquos homines, vel aliquas res ab eo tempore, quo sensit, se esse subtus naviculam, et quod aqua ducebat eum, usque ad illud tempus, quo sensit, se evigilatum in lecto et domo patris sui; respondit, quod non.

quod ipse testatus est.

28 Item interrogatus, si esset devotus ad dictum S. Thomam, respondit, quod sic; quia dicitur sibi, quod mensuratus fuerit ad dictum S. Thomam, et ejus meritis resuscitatus: et ideo dicit decies PATER NOSTER et decies AVE MARIA, quando surgit de lecto, et postmodum pluries, quando vacat sibi. Item cum dictus Nicolaus videretur C aliqualiter languidus, fuit requisitus, si post dictam submersionem fuerat bene sanus, ut prius; respondit, quod non, quia prius non senserat ponderositatem in corpore, sed ex tunc fuit frequenter ponderosus et aggravatus in corpore circa cor; ita quod interdum vix poterat ire de una vel duabus diebus. Et quia simplex erat multum dictus Nicolaus, non fuit super pluribus a dictis dominis commissariis interrogatus: et deposuit in Anglico, quia nesciebat loqui litteraliter, nec Gallicum, sicut dixit. Actum etc.

Nicolaum jussus a patre virgam e scapha quærere.

29 Post hæc Joannes Piscator, pater *f* prædicti Nicolai, ab eodem procuratore productus et requisitus, ut narraret, si quid sciebat de miraculo, quod in persona prædicti Nicolai, ejus filii, dicitur contigisse; dixit, quod in Vigilia Pentecostes fuerunt elapsi septem anni *g*, ipse testis circa ortum solis, ut arbitratur, fecit duci per dictum Nicolaum, filium suum, quamdam vaccam suam rufam, habentem stellam albam in capite, ad quoddam pasturale prope Croftam *h* sive campum domini villæ de Huecapel, qui campus est modico spatio intermedio contiguus flumini vocato Weye, et dictus filius rediit D cum dicta vacca ad domum ipsius testis post horam Tertiæ *i*, et comedit panem et lac, et circa horam mediam inter tertiam et meridiem dictus testis præcepit dicto filio suo, quod iret ad quærendum quamdam virgam in navicula ipsius testis, quæ erat in flumine supradicto; et ivit, et ipse testis remansit in domo sua, æstimans, dictum Nicolaum ludere cum coætaneis suis.

in flumen incidit: pater ab alio puero monitus

30 Postmodum circa mediam horam, ut arbitratur, inter Nonam *k* et vesperas, veniens ad domum ipsius testis quidam parvulus quatuor annorum vel circa, filius cujusdam paupereulæ mulieris, mendicantis in dicta villa de Huecapel (de quorum parvuli et paupereulæ mulieris nominibus respondit se non recordari, nec scire, ubi modo sunt) dixit ipsi testi, quod prædictus Nicolaus ejus filius fuerat submersus in dicto flumine de Weye; et continuo currens ipse testis ad dictum flumen, in quo flumine juxta ripam erat navicula sua, cum qua piscabatur, ligata prope campum Joannis Skydemore *l*, et in qua quidem navicula idem testis reliquerat dictam virgam viridem, de qua virga volebat ipse testis facere E circulos ad compedicandum dictam vaccam, ne discurreret per blada; ideo * præceperat prædicto filio suo, quando recessit de domo sua, quod apportaret sibi prædictam virgam; vidit prope dictam navem in ripa vestigia hominis, qui propter lubricitatem dictæ ripæ videbatur cecidisse in aquam fluminis inter ripam et navem: et statim cogitavit, dictum filium suum de prædicto loco cecidisse et lapsum fuisse in aquam prædictam.

** al. et*

eo accurrens, inventum præferrata adunca pertica extrahit.

31 Et pergens per ripam, circumspexit, si videret prædictum filium suum intus aquam; et dum circuiret, vidit prope locum, in quo primo fuerat ligata navicula sua, ad quadraginta pedes vel circa in quodam sinu aquæ profundæ per decem et octo pedes, vel circa, quamdam albedinem. Et quia dictus filius suus erat, ut pauper, indutus et circumvolutus quodam linteamine albo, arbitrans ipsum esse, apposito croco *m* ferreo et pertica, elevavit et traxit sursum a fundo aquæ cum dictis croco et pertica (quæ pertica habebat decem et octo pedes in longum, et vix poterat attingere ad ipsum submersum) dictum filium suum ad ripam, et invenit, ipsum esse mortuum. Et cum Lucia F uxor ipsius testis, mater dicti Nicolai, cum Christina filia Henrici, testis supra productæ et nondum examinata, superveniens, viso dicto filio suo sic submerso et mortuo, et ipse testis postea dolorem ferre nequeuntes, commotis visceribus, collapsi fuissent ad terram quasi exanimes, et demum perfusi aqua in facie ad seipsos rediissent, dicta Christina, quæ traxerat dictum Nicolaum remotius aliquantulum ab aqua prædicta, perfundente et aspergente dictam aquam in facies eorumdem; mater dicti pueri mensuravit ipsum mortuum cum quodam filo ad S. Thomam de Herefordia.

et S. Thomæ commendatum domum defert;

32 Et rogavit dicta mater Deum et dictum S. Thomam, quod posset habere dictum filium suum vivum, cum magna lachrymarum profusione; et ipse testis et dicta Christina et Felicia Morker, testes supra productæ, rogaverunt etiam, flexis genibus et cum lachrymis idem. Cum autem fuisset mensuratus, continuo aperuit os suum dictus Nicolaus, quod quidem os ipse testis prius non potuerat aperuisse, cultello etiam apposito, nisi fregisset dentes ipsius Nicolai. Attraxit etiam ipse Nicolaus immediate post dictam oris apertionem brachia sua

A sua ad se, quæ prius habebat protensa et adeo rigida, quod dictus testis nullo modo potuerat dicta brachia plicasse ante ipsam mensurationem, ni ipsa brachia confregisset. Postmodum ipso teste sublevante per pedes dictum filium suum, et prædictis Lucia matre et Christina moventibus et confricantibus ventrem ipsius Nicolai, exivit aqua per os ipsius Nicolai ad quantitatem duarum lagenarum, et post aquam exivit lac, quod prædictus Nicolaus biberat ante dictam submersionem n. Et post præmissa fuit portatus dictus Nicolaus per ipsum testem et dictam Christinam in brachia ad domum ejusdem testis, et in lecto ipsius testis collocatus.

ubi, cum mortuus crederetur, ipsemet Sanctum inclamavit,

33 Et cum stetisset in dicto lecto per tantum tempus, quod homo potuisset ivisse de passu per quinque miliaria, et nulla alia signa vitæ apparuissent in dicto Nicolao, nisi apertio oris et attractio brachiorum prædictæ; et ipse testis reputaret adhuc dictum filium suum mortuum, qui habebat corpus totum frigidum et rigidum et subpallidum, seu lividum ad modum plumbi, et teneret oculos apertos et quadam tela velatos, cogitans ipse testis de sepultura prædicti filii sui, et quod ipsum corpus ad B sepulturam pararetur, appositis duobus digitis ad palpebras oculorum ipsius Nicolai, voluit et tentavit claudere dictos oculos; et cum teneret cum digitis palpebras oculorum ipsius filii sui clausos, clamavit ipse filius, dicens: DOMINA *, ADJUVA, SANCTE THOMA, ADJUVA o, repetendo bis vel ter prædicta verba. Et tunc testis amovit digitos ab oculis ipsius Nicolai: et dictus Nicolaus movit oculos et circumspexit astantes. Et prædictus testis, applicata et elevata manu propria prope faciem dicti filii sui, petiit, si videbat; et ille respondit, quod sic, manum ipsius tenens. Tunc ipse testis movit digitos suos, petens a dicto filio suo, si videbat, quid ipse pater faciebat; et responso per ipsum filium, quod dictus pater movebat digitos suos, ipse testis et ejus uxor, qui tunc soli erant cum præfato eorum filio, laudaverunt et glorificaverunt Deum et dictum S. Thomam, gratias agentes et immediate miraculum convicinis eorum publicantes.

** al. Dulcis domina*

et comedit, atridus post ad ejusdem sancti tumulum pedes profectus est.

34 Qui convicini videntes, dictum Nicolaum vivere, laudaverunt similiter et glorificaverunt Deum et dictum S. Thomam, et gratias egerunt eis. Item dixit, quod post præmissa dictus Nicolaus, cum ter rejecisset lac calidum, per matrem cum cocleari C ligneo in os ejus effusum, quarto dicto lacte infuso in ore ejus, retinuit ipsum lac, et quievit et dormivit usque ad secundum galli cantum, et ex tunc excitatus dixit, quod esuriebat. Et ipse testis præparata lacticinia cum similagine ministravit eidem, et comedit et iterum obdormivit usque ad diem; et tunc excitatus induit se dictus Nicolaus, sedens in lecto, et dixit ipsi testi patri suo; Pater, nimis differimus ire ad S. Thomam. Et die Martis proxime subsequenti ipse Nicolaus propriis pedibus cum patre et matre ipsius et aliis vicinis venit ad tumulum dicti domini Thomæ in ecclesia Herefordiensi; et recesserunt de villa eorum, distante ab Herefordia per sex miliaria, ante ortum solis, et applicuerunt ante horam tertiæ. Et inquisito de dicto miraculo per canonicos Herefordienses, fuerunt pulsatæ campanæ, populo congregatus, processio facta, miraculum populo publicatum, et prædictus Nicolaus populo monstratus et exhibitus, et cantatum, nescit quid. Et omnes, qui convenerunt ad publicationem dicti miraculi laudaverunt et glorificaverunt Deum et dictum S. Thomam.

35 Item requisitus, qua hora diei dictus Nicolaus movit oculos et fuit locutus post extractionem de aqua, ut supra deposuit; respondit, quod circa horam mediam inter Nonam et solis occasum. Item requisitus, quot annorum erat dictus filius suus tempore prædictæ submersionis, respondit, quod novem annorum vel circa. Item requisitus, per quantum tempus dictus filius suus steterat in dicto flumine submersus, et qualiter fuerat submersus; respondit, se nescire certitudinaliter; sed ex conjecturis probabilibus existimat, quod in aquam ceciderit ante meridiem quasi hora media inter tertiam et meridiem. Requisitus, quæ sunt prædictæ conjecturæ, dixit, quod circa dictam horam mediam inter tertiam et meridiem dictus filius suus exivit domum suam de mandato ejus ad quærendum virgam prædictam, quæ erat in navicula supradicta; et Margarita Frannceps villæ de Eneston, quæ erat ex altera parte fluminis, vidit dictum Nicolaum venientem ad dictam naviculam, cum recessisset de domo ipsius testis, et vidit ipsum tunc labi et cadere in flumen prædictum; sicut narravit prædicto testi.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. Submersi pater aliquot rerum adjuncta

a commissariis jussus exponit.

36 Item requisitus, quare dicta Margarita Fraunceps non subvenit dicto Nicolao, vel non revelavit F hoc aliis; respondit, quod dicta aqua erat ita profunda et ita lata, quod nullo modo dicta Margarita ex alia parte aquæ potuisset venisse sine navi ad aliam partem aquæ, in qua ceciderat dictus Nicolaus; nec de prope ad duo miliaria erat aliqua navis, cum qua posset dicta aqua transiri, nisi navis ipsius testis, quæ erat cum catena ligata ex parte ripæ, in qua fuit demersus dictus Nicolaus: nec aliquis pons erat ibi propinquus, nisi ad sex miliaria. Præfata autem Margarita dixit ipsi testi, quod ipsa clamaverat pluries, et non fuerat audita. Requisitus, qua die narravit sibi prædicta dicta Margarita; dixit, quod in crastinum, cum ipse testis piscaretur in aqua prædicta, et quod dicta Margarita fuit desponsata cuidam et transducta, nescit ubi. Item requisitus, si dictus filius suus fuit de pleno restitutus incolumitati pristinæ post dictam resuscitationem, dixit, quod per annum unum stetit, priusquam restitueretur pristinæ sanitati, et tunc etiam fuit frequenter gravatus circa cor dolore p.

ANNOTATA.

a Piscatoris *vocabulum videtur Joannis patri non proprium fuisse, sed conditionis illius, aut certe ab hac eidem datum. Habitabat autem ille in parœcia de Huecapel, diœcesis Herefordiensis. Testes, qui hoc miraculum attestati sunt, in catalogo meo enumerantur, ut subdo.* XCIII testis, Nicolaus filius Joannis Piscatoris, annorum 17 circiter, de se ipso. XCIV testis Joannes Piscator, pater dicti Nicolai, sexagenarius circiter. XCV testis Lucia, uxor dicti Joannis Piscatoris, quadragenaria circiter. XCVI testis Christina, filia Henrici de Huecapel, annorum 40 et amplius. XCVII testis Felicia Morker, annorum 20. XCVIII testis, D. Walterus de Caple, presbyter, rector ecclesiæ de Huecapel prædictæ.

b *Hæc regia virgo S. Milburga colitur Romanoque Martyrologio inscripta est die* XXIII *Februarii ad quam ejus gesta illustrata apud nos sunt. Colitur item die* XXVI *Maii, quo sacrum illius corpus inventum fuit. Quod ad locum attinet, Wenlochium, Anglis* Wenlocke, *oppidum est comitatus Salopiæ, vernacule* Shropp-shire, *de quo* Camdenus

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Camdenus in descriptione ejusdem comitatus sic breviter meminit : Wenlocke, nunc calce, sub Richardo secundo æris fodina notum. Sed multo notius Saxonico seculo antiquissima sanctimonialium habitatione, ubi Milburga sanctissima virgo vitam egit, et tumulum accepit; quod restauravit et monachis implevit comes Rogerus de Montegomerico. *Plura de eodem loco vide apud Henschenium nostrum loco citato, ubi etiam invenies, diœcesis Herefordiensis fuisse, et post exstinctas ibidem sanctimoniales, a Cluniacensibus inhabitatum. De tempore, quo miraculum hoc contigit, in testimonio patris redibit sermo.*

c *Nicolai pater infra num.* 29 *habet :* Ad quoddam pasturale (*id est pratum*) prope Croftam, sive campum domini villæ de Huecapel. *Apud Spelmannum in Glossario* Croftum, Croftus, Cruftum, *Anglice* Croft, *dicitur esse* prædiolum pone habitaculum rusticum, a latioribus campis ideo distinctum, ut animalia rustica subitis usibus exhibeat.

d Bladum *quibusdam* bladium, *inquit idem Spelmannus, hanc vocem a Saxonica* Blada *deducens*, nostro foro de segete tantum intelligitur,

B præsertim etiam in herba.

e *Id est, pedes vinculis seu compedibus impedire, quo minus libere incederet.*

f *Ex hujus testimonio clariora fient, quæ filius obscure narravit, multaque dicemus, quæ iste non poterat, nisi ex aliorum narratione, scivisse.*

g *Contigit ergo hoc miraculum anno Christi* 1300, *quo Vigilia Pentecostes incidit in diem* XXVIII *Maii; quod recte congruit cum testimonio Nicolai, supra num.* 25 *asserentis, ista sibi accidisse* eo tempore, quo gentes communiter peregrinantur ad S. Milburgam in prioratu de Wenlock; *nimirum ratione festi inventionis ejusdem sanctæ virginis, quod die* XXVI *Maii ibidem celebrari solitum dixi.*

h *Adi Annotata hic ad lit.* c.

i *Id est, post nonam matutinum.*

k *Nona nostrati horæ tertiæ pomeridianæ respondet, uti jam alias monui.*

l *Supra num* 25, *aulo aliter scribitur.*

m Crocus, *seu* Croccus, *a Gallico* Croc, *Latine est uncus.*

n *Papebrochius hic ex testimonio matris (ut*

C *apparet) quod non habemus, in margine annotavit, post hæc etiam sanguinem ex ore manasse, visumque eidem matri, manu sua exploranti, aliquem in eo halitum fuisse, sed cum nullum in oculis reliquisve corporis membris deprehendisse.*

o *Rursum Papebrochius in margine adjecit :* Eadem mater requisita, de qua domina intelligebat Nicolaus, dicendo : DULCIS DOMINA, ADJUVA ME? respondit, quod de Domina cæli; et quod erat talis modus et communis in patria per talia verba invocare auxilium B. Mariæ. Item requisita, si dictus Nicolaus fuerat ductus ad tumulum D. Thomæ ante submersionem; et si consueverat eum nominare; respondit, quod non venerat ad tumulum, sed frequenter eum nominaverat, et nominaverat, quia juratur communiter per dictum S. Thomam.

p Mater de eodem interrogata *(ita denuo Papebrochius hic)* respondit, quod per mensem non fuit ita fortis, sicut prius; et quod jam triennio elapso laboraverat febre acuta per septem dies. *Forte vel hic* mensis *pro* anno, *vel in testimonio patris* annus *pro* mense *ex errore positus. Alter* D *morbus, sive febris illa acuta ad rem non pertinet. Hujus miraculi memoria exstat in Bulla canonizationis hoc modo :* Puer quidam annorum noveni submersus in quodam flumine, postquam extractum de aqua Sancto huic aliqui devoverant, restitutus est vitæ pariter et saluti.

MIRACULA V, VI & VII.

Infans, contrito a rota capite, mortuus, vita donatus : duæ mulieres contractæ, ad Sancti tumulum membrorum usum consecutæ.

E *Infanti dormienti rota plaustri onusti caput conterit.*

Robertus Russel productus a procuratore, et requisitus, ut narraret, si quid sciebat de miraculo supradicto *a*; dixit, quod quarta feria in hebdomada Paschali proxime elapsa fuerunt tres anni elapsi *b*, quod ipse testis, cujus domus fuerant prius combustæ pro majori parte, extrahebat terram de area dictarum domorum, quas habet in villa de Ellefeld *c*, cum quodam plaustro, quod quidem plaustrum onustum terra prædicta trahebatur a quatuor bobus suis, et ipse idem minabat plaustrum cum Lætitia uxore sua. Contigit autem cito ante horam Primæ, dum dictum plaustrum sic onustum transiret per aream, in qua fuerat prius aula ipsius testis, quæ tunc fuerat combusta, quod præfatus Galfridus ejus filius dormiebat in area supradicta super terram duram et planam ac solidam; et dum dictum plaustrum esset prope dictum Galfridum, ita quod jam erat in ascensu super caput ipsius Galfridi, dicta Lætitia existens ex alia parte plaustri, viso prædicto filio suo, et quod rota plaustri sic appropinquaverat ad caput ipsius Galfridi, et sic directe habebat transire super ipsum caput, quod secundum viam naturæ necesse erat, ipsum Galfridum mori ex oppressione dicti plaustri; F exclamavit, dicens prædicto testi : Filius noster mortuus est!

38 Et ipse testis inclinans se et respiciens ad rotam ipsius plaustri, quæ erat ex parte dextera et remotior ab eo, vidit dictam rotam recte transeuntem et descendentem super caput dicti Galfridi, dormientis tunc, et tenentis unam aurem et tempora super terram; et dicta rota transivit super aliam aurem et tempora, et descendit per oculos. Cum autem dictum plaustrum pertransisset, quia dictus testis non habebat tempus nec retentaculum, cum pro retraheret boves vel plaustrum; nec quod posset subtrahere ante rotæ transitum puerum, levantes ipse testis et dicta Lætitia supradictum eorum filium de dicto loco, invenerunt ipsum mortuum, et nullum in se habentem motum nec flatum. Dubitantes autem, eis posse periculum et dispendium provenire a curia regia; quia fuissent ipse Robertus et Lætitia incarcerati, et boves et plaustrum et alia bona eorum confiscata, si fuisset casus tunc publicatus; voluerunt celare casum prædictum, et celaverunt, prout potuerunt, et nemini dixerunt; dictum

spectantibus parentibus, qui cum pro ejusdem vita

A dictum eorum filium mortuum ponentes et recondentes in lecto eorum existente, in angulo dextero cujusdam domus eorum, quæ remanserat incombusta.

reliquo die ac nocte S. Thomam orassent.

39 Et mansit in dicto loco usque ad horam mediam inter nonam et vesperam, et frequenter ipse testis et dicta Lætitia, ex quo collocaverant eum in prædicto lecto, palpantes ipsum et manus apponentes circa cor et circa os et nares, nullum motum nec halitum senserunt in eo; et corpus fuit effectum frigidum et rigidum, et nullum in se signum vitæ habebat. Dicta autem hora media inter nonam et vesperam ipse testis rediens ad memoriam, quod Deus operabatur multa miracula pro dicto S. Thoma, mensuravit cum dicta Lætitia uxore sua præfatum eorum filium ad dictum S. Thomam; et ambo, flexis genibus, cum lachrymis et devotione rogaverunt Deum, ut pro amore dicti S. Thomæ mitteret vitam in prædictum eorum filium mortuum, dicentes Pater noster et Ave Maria pluries. Et post prædictam mensurationem steterunt circa dictum eorum filium usque ad crepusculum *d*, nulla signa vitæ etiam tunc videntes vel sentientes B in eo.

d

idem infans in aurora plane revixit.

40 Cum autem et adhuc starent circa dictum puerum, in oratione et devotione perseverantes et sperantes de auxilio Dei et dicti S. Thomæ, in aurora subsequenti audierunt quamdam vocem puerilem, quam emisit aspere et alte dictus filius eorumdem, quæ quidem vox non habebat certam significationem, nisi doloris vel horroris, quia dictus filius nesciebat fari, cum tunc non esset, nisi ætatis unius anni cum dimidio vel circa. Et circumspicientes ipsum cum lumine, viderunt, quod aperuit et movit oculos: et cum dicta Lætitia accepisset eum in gremio suo, et misisset mamillam in os ejus, suxit lac; et exinde mater fovit eum usque ad tertium diem. Et tertia die risit, et ivit, sicut prius. Oculi tamen videbantur lividi et inflati, et livor apparebat per totam illam partem capitis, super quam transiverat dicta rota, et dictus livor duravit per hebdomadam vel circa, et ex tunc recessit dictus livor pro majori parte; remansit tamen aliquid de livore et inflatura in C superiori parte superciliorum ipsius Galfridi usque ad festum nativitatis * B. Joannis Baptistæ, tunc proxime subsecutum *e*.

* al. natalis

e

Exponitur, quam graviter contritum fuerit ejusdem caput.

41 Requisitus, si ex dicta concussione rotæ plaustri emanaverit sanguis per os, aures, nares, oculos, vel per aliquam partem capitis ipsius Galfridi, et si pellis et ossa dicti capitis fuerunt confracta; respondit, quod non exivit sanguis, nisi de aure ipsius Galfridi, quam tenebat versus terram, quando fuit oppressus a rota prædicta; et dictus sanguis non fluxit a cerebro, nec a parte interiori capitis, sed ab extremitate auris; quia subtus aurem dicti Galfridi invenerunt unum lapillum ita grossum, sicut esset una grossa nux, qui læserat aurem dicti Galfridi, et dictus lapillus inventus fuit confractus subtus aurem prædictam, nescit tamen, si dicta confractio lapilli contigerit cum oppressione dicti Galfridi, vel ante. Pellis vero capitis præfati Galfridi non fuit confracta; ossa tamen videbantur fuisse contrita ex oppressione dictæ rotæ: nam cum applicuissent manus ad dictum caput conquassatum et contritum ex oppressione dictæ rotæ, non senserunt duritiem ossium, sed quasi molliciem carnium; et post præfatam conquassationem et contritionem caput ipsius Galfridi fuit effectum tenue et oblongum, sicut res aliqua mollis, quæ fuisset oppressa: sed ipse testis manibus suis contractans ipsum caput, reduxit ipsum, prout melius potuit, ad formam priorem. Sciendum vero, quod dictus Galfridus, sicut ex inspectione apparuit dictis dominis commissariis et infrascriptis Fratribus, et nobis notariis hujus processus, adhuc habet caput oblongum et tempora et ultra aures aliquantulum constricta, et caput acutum; nulla tamen cicatrix apparet in ejus capite.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Mulier contracta, delata in sporta ad tumulum Sancti

42 Dominus Gilbertus de Chevenigh presbyter, perpetuus vicarius ecclesiæ de Magna Markele *f*, requisitus, ut narraret, si quid sciebat de miraculo, quod in personam Julianæ Kock dicitur contigisse *g*, dixit, quod, ipso existente custode tumuli dicti domini Thomæ et vicario in ecclesia Herefordiæ, anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo septimo contigit, quod in die Parasceve hora Primæ, dum prædicta Juliana staret in dicta ecclesia Herefordiæ in quadam sporta de virgulis, cum qua sporta asportata fuerat ad ecclesiam Herefordiensem per Philippum le Longe, testem supra juratum, et per quamdam mulierem (cujus nomen dixit se nescire) ut miraculose curaretur ibi meritis dicti S. Thomæ, pro quo Deus in dicta ecclesia anteriori tempore quatuor miracula fuerat operatus. E

g

subito sanatur:

43 Videns ipsa Juliana, quod quidam alius contractus pedibus, qui vocabatur Philippus Cytharista, et morabatur in civitate Herefordiæ, et stabat in quadam alia sporta in dicta ecclesia Herefordiæ, expectans ibi miraculose meritis dicti S. Thomæ beneficium recipere sanitatis, fuerat in dicta hora Primæ, vidente ipso teste, miraculose curatus et erectus, ambulaverat circa tumulum supradictum absque aliquo appodiamento *h*; accensa ipsa Juliana, et ducta, nescit, quo fervore, per seipsam absque humano adjutorio exivit de dicta sporta, in qua tenebat tibias plicatas et sedebat curva; et dimissa dicta sporta in loco, in quo sic stabat in ea; sed aliquantulum cum pede a se elongata, erecta sine appodiamento et sine aliquo adjutorio humano, non claudicando, prædicta hora venit ad tumulum supradictum *i*, et oravit ibidem et obtulit ibi unum denarium, et narravit ipsi testi et aliis et specialiter * domino Henrico de S. Albano, custodi tunc cum ipso teste dicti tumuli, et magistro Rogerio de Sevenok, tunc canonico Herefordiæ, jam defunctis, quod dictus S. Thomas dixerat ipsi Julianæ, quod surgeret et ambularet. F

h

i

* al. magistro

sed postquam sportam in ecclesia relictam repetiit.

44 Item dixit, quod, cum dicta Juliana migrasset prædicta, dimissa sporta, cum qua asportata fuerat in dicta ecclesia Herefordiæ, rediit propriis pedibus ad domum suam, quam habebat in dicta villa de Eton, distante per tres leucas, ut credit, ab ecclesia Herefordiæ. Idem tamen testis non vidit eam progredientem, nisi ad portam domus Fratrum Minorum de Herefordia; sed ab ipsa Juliana et ab aliis communiter referebatur, tunc ipsam ivisse propriis pedibus ad dictam domum suam, et publicasse prædictum miraculum in parochiali sua ecclesia de Eton die Paschæ. Item dixit, se ex communi relatu habuisse, quod, prædicta Juliana sic reversa ad domum suam, quædam convicina ipsius Julianæ, quæ accommodaverat sibi prædictam sportam, cum qua fuerat asportata ad ecclesiam Herefordiæ, repetiit dictam sportam a Juliana prædicta, et ipsa Juliana in crastinum Paschæ misit ad ipsum testem mulierem *k*, cujus nomen ignorat, ut per eam sibi remitteret dictam sportam; et ipse testis remisit eam.

k

45 Item

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. rursum contrahitur, et in eadem illuc relata denuo sanatur.

45 Item dixit, se ab ipsa Juliana et ex communi relatu percepisse, quod immediate cum dicta sporta fuit per præfatam mulierem reportata ad domum ipsius Julianæ, in continenti dicta Juliana fuit effecta contracta, ut prius, et in die Martis subsequenti idem testis vidit, ipsam Julianam contractam reportari, nescit per quos, in eadem sporta ad dictam ecclesiam Herefordiensem circa horam Primæ, et vidit ipsam lachrymantem. Et in dicta ecclesia Herefordiæ stetit sic contracta in præfata sporta tota illa die Martis et nocte subsequenti, et in die Mercurii et in nocte subsequenti. Et postmodum in die Jovis circa ortum solis, ipso teste vidente, erexit se et exivit de dicta sporta, clamans, Sancte Thoma, sancte Thoma, gratias tibi ago; habe tuam sportam, et fac inde, quidquid volueris. Et ambulavit, ad tumulum veniens, et tota illa die remansit in ecclesia, ambulans et laudans et glorificans Deum et dictum S. Thomam; et fuit perfecte curata; et ex tunc ipse testis vidit eam per biennium qualibet hebdomada in die Martis venire peregrinam ad tumulum dicti Thomæ; et dicebat, se venire de domo sua prædicta.

B

ac pedes domum regreditur.

* al. secundam

46 Et ipse testis ivit cum ipsa Juliana per unum milliare in die Veneris post factam * curationem prædictam, cum gaudens reverteretur in domum suam; et tunc non portabat baculum, nec quando veniebat peregrina, ut prædixit, ad ecclesiam Herefordiæ. Et supervixit per duodecim annos, ut audivit referri a pluribus de parochia prædicta de Eton, post miraculum antedictum. Item interrogatus, si ante dictum miraculum noverat, prædictam Julianam fuisse contractam, et qualiter, et ex qua infirmitate, et quanto tempore steterat contracta; respondit, quod, ipso teste, per biennium ante dictum miraculum existente familiari et eleemosynario domini Richardi, nunc episcopi Herefordiæ, prædicta mulier fuit in quadam sporta apportata quater * diversis temporibus ad manerium dicti episcopi, vocatum Sugwas, propinquum dictæ parochiæ de Eton; et ipse testis ministravit quater * eleemosynam Julianæ prædictæ, projiciendo dictam eleemosynam in sportam, extra quam quidem sportam non vidit eam ante dictum miraculum; nec probavit ipse testis, si poterat dicta Juliana ire, vel non; nec vidit tunc ejus pedes vel tibias; sed referebatur communiter, quod per novem *l* annos ante dictum miraculum steterat contracta, nec potuerat ire *m*. Item interrogatus, quot annorum poterat esse dicta Juliana tempore, quo contigisse dicitur miraculum supradictum; respondit, quod quadraginta, ut existimabat, et ultra.

* *al.* deest quater

* *al.* quamdam

C

l

m

Altera item contracta per decennium,

47 Joannes de Honymer requisitus, ut narraret, si quid sciebat de miraculo, quod in persona Margaritæ, matris suæ, dicitur contigisse; dixit, se vidisse dictam matrem suam per multos annos sanam et robustam corpore; post mortem autem Adæ, viri dictæ Margaritæ et patris ipsius testis, a quo dicta Margarita susceperat quinque liberos, dicta Margarita quadam nocte (nescit, quo anno, nec ex qua causa) incidit in quamdam ægritudinem, ex qua quidem ægritudine fuit sic effecta et contracta, quod nullo modo poterat ire, nec se movere de uno loco per se ipsam absque adjutorio. Et sic stetit fere per decennium contracta, et sentiebat talem dolorem (ut dicebat) acsi fuisset puncta cum acubus. Unde, quando Joanna filia sua, vel aliæ mulieres, volebat eam palpare, propter dictum dolorem non permittebat se tangi manibus, nisi linteaminibus vel pulvinaribus interpositis. Movebat tamen pedes et tibias, sed non poterat se appodiare super eos, nec habebat exterius in pelle vel in carne aliquam apparentem læsionem; de manibus autem et brachiis usque ad cubitum aliquantulum se juvabat, et suere poterat, et erat in tantum extenuata, quod, quando baiulabatur in brachiis, erat levis, sicut unus puer. Et hæc dixit, se frequenter probasse, baiulando eam.

D

post varias S. Thomæ apparitiones, ad ejusdem tumulum portata

48 Item dixit, quod circa finem decennii, quo manserat sic contracta, retulit dicta Margarita prædicto testi et dictæ Joannæ sorori suæ pluries, quod S. Thomas de Herefordia, quem ipsa frequenter viderat, cum esset episcopus Herefordiæ, in episcopali suo manerio de Sugwasse, apparens et * multis noctibus videbatur porrigere sibi manum, et innuere, quod volebat juvare eam. Ex quibus visionibus accensa petebat, quod portarent eam ad tumulum dicti S. Thomæ: quod implere distulerunt per duos menses et ultra, ut possent sibi de pecunia providere, et ut esset commodius et melius tempus. Item dixit, quod post præmissa (nescit, quo anno *n*) die Ascensionis Domini in mane ipse testis et dicta Joanna soror sua, et Alicia de Honymer, testis supra jurata, imponentes dictam Margaritam super quemdam equum, pulvinaribus interpositis, adduxerunt ipsam ad dictam ecclesiam Herefordiensem eadem die circa horam Primæ, et depositam de equo collocaverunt prope tumulum prædictum ex parte dextra; candelam factam in filo, cum quo dicta Joanna prædictam matrem suam prius in domo sua mensuraverat ad dictum S. Thomam, ad ejus tumulum offerentes.

* et *abundat*

n

E

incolumitati restituitur.

49 Quo facto, ipse testis, relictis in dicta ecclesia Herefordiensi prædictis matre et sorore suis, rediit ad domum suam, et in crastinum mane rediit ad dictam ecclesiam; et tunc narraverunt sibi dicta mater et soror, quod in prædicta die Ascensionis Domini, et cito postquam recesserat inde dictus testis, prædicta mater sua inceperat movere pedes et aliqua alia membra corporis, et quod fuerat ducta pedes ad tumulum, et appodiata circuiverat ipsum, et paulatim et successive meliorabatur. Item dixit, quod, cum ipsa * rediisset ad dictam ecclesiam in dictum crastinum Ascensionis, vidit dictam matrem suam stantem in pedibus suis prope tumulum, ad quod * fuerat adducta; et ivit per se dicta die absque appodiamento *o*, et jejunabat usque ad vesperam singulis diebus, et fuit confessa magistro Joanni de Brunsope præmortuo, tunc pœnitentiario episcopi Herefordiensis; et in die Sabbati subsequenti post horam Nonæ rediit ad domum suam, distantem ab Herefordia per tria milliaria, cum ipso teste et dictis Joanna et Alicia, et per planam viam peditabat, et per aliam equitabat. Et postquam fuit in domo, paulatim cœpit vigorari, et ivit cum baculo per octo dies et amplius intra domum, ad ecclesiam, et postmodum ivit sine baculo ad agros suos et ad carucam et ad messores, et laboravit, plene et perfecte curata, ut prius; absque recidivatione *p* per decem annos et amplius, quibus post dictam curationem, ut æstimat, supervixit *q*.

* *forte* ipse

* quem

o

F

p

q

ANNOTATA.

a *In catalogo testium præmittitur hic titulus:* Miraculum quintum in persona Galfridi, a rota oppressi, et post mortem suscitati, narrant sequentes. XCIX testis Robertus Russel de Edesfeld, Wigorniensis diœcesis, pater prædicti Galfridi, annorum

A annorum 30, auditus die 9 mensis Octobris a commissariis. c testis D. Gilbertus de Chevenynge, Roffensis diœcesis, vicarius perpetuus ecclesiæ de Magna Markele, Erefordiensis diœcesis, et Joannes Ville de Risschok, parochiæ de Chaddesleye-Gorbet, Wigorniensis diœcesis, presbyteri. ci testis Leticia, uxor prædicti Roberti Russel, mater Galfridi, annorum 40 et ultra. cii testis Willelmus Stolchip, annorum 40 circiter. ciii testis Richardus de Staneweye, parochiæ de Staunton, annorum 36. *Hactenus catalogus, sed horum omnium testimonium nullum habemus descriptum, præterquam Roberti Russel, quod hic damus, et Gilberti de Chevenynge.*

b *Res ergo contigit anno Christi* 1304.

c *In altero ejusdem testimonii apographo contracto legitur* Glesfeld; *in catalogo testium* Edesfeld.

d *Vespertinum intellige, uti ex matris testimonio in margine annotavit Papebrochius, qui ex eodem ibidem addidit :* Et visum fuit matri, quod in occasu solis filius ejus moveret labia, sed non sensit halitum. Et habebat corpus rigidum et frigidum, sicut tempore mensurationis : apposita autem mamilla intra os Galfridi, non attraxit lac. Nihilominus tunc ejus vir et ipsa B sperantes de resuscitatione, et prout potuerunt in oratione perseverantes, vigilaverunt prope eum cum candelis accensis; et circa mediam noctem Lætitia sensit halitum aspirari et respirari a dicto filio suo ; non tamen assumpsit lac, mamilla in ejus ore imposita. Circa auroram vero *etc.*

e *Celebratur hoc festum die* XXIV *Junii. Miraculum hoc paucis sic memoratur in bulla canonizationis :* Parvulus alter ætatis unius anni cum dimidio, cujus supra caput dormientis in area rota transiverat onusti curras, qui a bobus quatuor trahebatur, mortuus ex hoc, recuperavit vitam et animam meritis Sancti hujus.

f *Hic idem est, qui pro præcedenti miraculo testatus, dicitur* Gilbertus de Chevenynge. *Porro in sæpe dicto catalogo testes pro hoc et sequenti miraculo producti recensentur hoc modo :* Miracula sextum et septimum super curatione Julianæ Kock de Eton juxta Sogwas, et Margaritæ de Honymere de Eton, Erefordiensis diœcesis, probant infrascripti. CIV testis D. Gilbertus de Chevening, C presbyter, perpetuus vicarius ecclesiæ de Magna Markele, annorum 30 circiter. CV testis Philippus le Longe, annorum 40 et amplius. CVI testis Agnes, filia Willelmi Cok, sexagenaria et ultra. CVII testis Joanna, filia Adæ de Honymere, annorum 25 circiter. CVIII testis Joannes de Honymere, annorum 38. CIX testis Alicia de Honymere, annorum 32 circiter. CX testis die 16 Octobris Philippus Bakingthon, annorum 40 et ultra. CXI testis Joannes Annfray, annorum 69. CXII testis Adam Kok, filius prædictæ Julianæ Kok, annorum 33. CXIII testis Willelmus Tylie, annorum 40, et amplius, de Eton Superiori. CXIV testis Stephanus de Wardelowe, septuagenarius et amplius. CXV testis Willelmus Tylie, de Eton Inferiori, annorum 48 vel novem.

g *Ad pleniorem miraculi notitiam præmittenda hoc loco sunt, quæ Papebrochius ex testimonio Adæ Kok, filii ejusdem Julianæ adscripsit.* Adam Kok, dictæ Julianæ filius, ex cujus puerperio mater ita contracta manserat fere per 13 annos, qualem se vidisse testabatur, addidit, quod eadem mater sua eidem narravit, sibi sic contractæ visum fuisse in somnis per unum annum, antequam miraculose curaretur, quod quidam episcopus apparens ei cum capa clausa dicebat, quod adiret tumulum Thomæ episcopi ante altare B. Mariæ in ecclesia Herefordiensi, et curaretur. Et per tempora habuit dictam visionem sex vicibus; et mittebat maritum suum apud Herefordiam ad inquirendum, si esset ibi aliquis sanctus episcopus, qui vocaretur Thomas. Nam temporibus illis non crebrescebant miracula pro dicto D. Thoma. Et est sciendum, quod ille tunc erat tumulatus ante altare B. Mariæ in ecclesia Herefordiensi. Item dixit, patrem suum retulisse dictæ matri suæ, quod invenerat tumulum dicti D. Thomæ in loco prædicto : et distulit venire dicta mater sua (nescit, ex qua causa) fere per annum. Postmodum audito, quod in Cœna Domini, in qua fuerant ossa dicti D. Thomæ de capella B. Mariæ prædicta translata ad tumulum, in quo nunc sunt, extiterat ibi quædam mulier furiosa *(de cujus curatione alibi)* miraculose curata, institit prædicta mater sua penes virum suum, quod portaret eam ad dictum tumulum; quod sperabat, quod, cum esset ibi, immediate reciperet sanitatem. Et prædicta, dixit, se audivisse a matre; item vidisse se, viginti anni sunt in die Cœnæ Domini post prandium, quod dicta mater sua E fuit in quadam sporta seu cofino * de viminibus, sibi commodato a Christina Aufrey, per Philippum le Longe *(qui inter testes est centesimusquintus)* et Agnetem Wilhelmi extracta de domo, ut eam portarent ad tumulum dicti Thomæ : et ipse non ivit cum ea, quia custodiebat pecora patris sui. Item narrasse matrem suam, se fuisse soporatam in die Parasceves subsequenti, cum in dicta sporta esset collocata in ecclesia Herefordiensi, et in dicto sopore visum fuisse eidem, quod dictus S. Thomas sibi apparens dicebat ei : Juliana, surge et veni. Et cum surgens et manibus et pedibus repens applicuisset ad dictum tumulum, fuit ibi erecta et miraculose curata.

* cophino

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

h *Id est*, fulcro.

i *Ab hisce dissonant, quæ Adam, contractæ filius, ex ejusdem matris suæ relatione mox ad lit. g deposuit; dissonat item testimonium Agnetis, arulatæ testis, ex quo a Papebrochio nostro excerpta fuere sequentia.* Agnes autem, filia Wilhelmi Coke, quæ una cum supradicto Joanne *(Philippus superius dicebatur)* Julianam in sporta portavit pro denario uno sterlingorum, deposuit, quod eo pervenerint in die Parasceves ante Primam, et quod, cum esset prope tumulum, extraxerunt eam de dicta sporta, et posuerunt eam in loco magis propinquo tumulo, et cum orasset ibi usque ad horam Primæ, incepit extendere tibias; et vocata ipsa teste, dixit ei, quod desiderabat ire; et ipsa testis levavit eam, tunc jacentem super dorsum suum supinam, et juvit eam, F ut sederet, et ipsa testis dixit ei, quod tangeret tumulum manibus : et tangens eum paulatim elevando manum in altitudinem dicti tumuli, erexit se et circuivit ter dictum tumulum, bis apodiando se ad ipsum, et tertia vice sine apodiatione, agens, elevatis manibus, gratias Deo et S. Thomæ. *Hæc, inquam, dissonant a narratione Gilberti : ac propterea suspicor, hunc de prima Julianæ curatione minus recte instructum fuisse, credidisseque, eam eodem fere modo contigisse, quo facta est secunda, num. 4 referenda.*

k Ysabellam *(inquit Agnes)* filiam suam, *teste Papebrochio ibidem.*

l *Adam, Julianæ filius, ad lit.* g *relatus, teste Papebrochio, illam* fere per 13 annos *contractam fuisse asseruit; quos retinendos esse, adjuncta postulant. Juliana enim ex partu Adæ contracta manserat:*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

manserat : Adam anno 1307, *quo ista testatus est, erat annorum* 33. *Hos* 33 *annos aufer ab anno* 1307, *supererit annus* 1274, *quo Adam natus, ejusque mater contracta fuit. Sanata autem mater est anno* 1287, *ad quem usque ab anno* 1274 *anni tredecim intercesserunt.*

m *Subdit hic Papebrochius :* Item dixit *(scilicet Gilbertus)* quod dicta miracula fuerunt publicata in ecclesia Herefordiensi, eo præsente, pulsatis campanis, et processione facta, cantatum TE DEUM LAUDAMUS. Et vidit propter devotionem ex dictis miraculis habitam ultra centum lacrymantes. Addit Joannes Le Longe, quod dicta Juliana erat adeo contracta pedibus et tibiis, quod nullo modo poterat ire nec movere se de loco, nisi portaretur : tenebat enim tibias prope coxas, sed non hærebant *(id est, non adhærebant)* et genua quasi elevata prope mentum. Agnes vero filia Wilhelmi Coke, qui cum prædicto Joanne Julianam deportavit ad tumulum S. Thomæ, deposuit, audivisse se, quod hæc infirmitas ei in quodam puerperio contigerit.

n *Supra laudatus dominus Gilbertus, cujus testimonium inferius recitabo, deposuit, factum*
B *id esse eodem* anno millesimo ducentesimo octuagesimo septimo.

o *Papebrochius de hujus curatione ex testimonio Joannæ, filiæ ejusdem, ista denuo annotavit.* Et cum stetisset (inquit filia Joanna) in oratione usque ad horam Nonam, cœpit primo movere et extendere brachia, et exinde pedes, et potuit sedere; et circa horam vesperarum et in pulsatione earum cœpit se erigere, juvante ipsa teste; et stetit paululum pedes, laudans et glorificans Deum et dictum S. Thomam, et tunc ipsa testis et dictus Joannes ejus frater *(atqui hic tum se abfuisse profitetur)* juverunt ipsam ad ascendendum quosdam gradus prope tumulum supradictum; et post ascensionem graduum ivit per seipsam ad tumulum, et cum aliquamdiu orasset inclinata super tumulum, assurgens inde absque adjutorio ullius, et volvens se et pergens ad aliam partem tumuli, sensit se in meliori statu, sed nondum perfecte curatam. Eadem tamen die post vesperas pedes ivit ad hospitium Joannis de Bordesleye, in quo fuit hospitata; et in crastinum rediens ad ecclesiam, antequam portæ essent apertæ, eis apertis, ivit ad dictum
C tumulum : et cum ibidem stetisset usque ad horam Primæ, erexit se perfecte, et sensit se plene curatam. Et tunc fuit miraculum publicatum in ecclesia de Hereford, processione facta; et ad pulsationem campanarum populo congregato, fuit cantatum, nescit quid; *videlicet hymnus* Te Deum laudamus.

p *Id est, absque iteratione morbi.*

q *Accipe nunc, quæ de hoc miraculo dominus Gilbertus de Chevenigh breviter testatus est. Hic* requisitus, ut narraret, si quid sciebat de miraculo, quod in personam dictæ Margaritæ dicitur contigisse; dixit, quod in dicto anno millesimo ducentesimo octuagesimo septimo (non recordatur, quo mense, quo die, nec qua hora) ipse testis existens in ecclesia Herefordiensi vidit prædictam Margaritam (non recordatur per quos) deponi de quodam animali, cum quo fuerat apportata, ante ostium ecclesiæ Herefordiensis, quod respicit ad Occidentem; et accepta in brachiis eam deponentium fuit per ecclesiam portata ad tumulum dicti domini Thomæ, et oravit ibi per magnum tempus; et postmodum vidente ipso teste, surrexit et ivit absque adjutorio et auxilio alicujus personæ, et agebat D gratias domino sancto Thomæ de curatione sua; sed ex tunc non vidit eam, nec viderat prius, nec scit, ex qua ægritudine et quanto tempore fuerat contracta

MIRACULA VIII, IX & X.

Gibbus seu tuber colli ad Sancti tumulum confestim sublatum : elingui ibidem lingua data : puer, e lapsu mortuus, vitæ restitutus.

Joannes Alkyn testis juratus *a*, requisitus, ut narraret, si quid sciebat de miraculo supra dicto, dixit, se vidisse dictum Joannem de Holaurton, et novisse per decem annos, priusquam contingeret miraculum supradictum; et morabatur in parochia de Hammelacyn supradicta; nescit tamen, si de dicta parochia, nec unde fuit orinndus *b*, nec a quibus parentibus ortus : reputabatur tamen bonus homo, et tempore, quo dictum miraculum contigit, erat (ut æstimat) ætatis quinquaginta annorum et ultra. Dictus autem Joannes habebat retro collum quemdam gibbum rubeum, ita grossum, sicut esset unum magnum ovum anseris, et grossiorem *c*. Et dictum gibbum vidit pendere in collo ipsius Joannis retro per decem annos et amplius, antequam contigisset miraculum prædictum. Post prædicta dictus Joannes, audito, quod Deus ad tumulum dicti domini Thomæ miraculose curaverat a furia Editham Oldecriste *d* de Herefordia, venit ad civitatem Herefordiam, et dictus testis audivit, publice et communiter referri, quod, cum dictus Joannes fuisset hospitatus in domo Agnetis de Porta civis Herefordiensis, cum uno denario sterlingo, quem jam proponebat offerre ad tumulum dicti S Thomæ, ad quem sub spe curationis, ratione F prædicti miraculi furiosæ curatæ, venire disposuerat, detegit * et circumduxit prædictum gibbum.

Diuturnum colli tuber E *a*

* delexit

51 Et ipse testis existens in ecclesia Herefordiensi (die Lunæ post Pascha immediate sequenti fuerunt elapsi viginti anni *e*, ut credit) circa horam Tertiæ vidit prædictum Joannem cum suo gibbo in ecclesia prædicta llentem et accedentem ad tumulum dicti S. Thomæ, et offerentem unum denarium; et vidit ipsum ponentem caput suum intra quoddam foramen lapideum, propinquum dicto tumulo et sibi adhærens : et cum tenuisset dictum caput intra dictum foramen tanto tempore, quod potuisset dixisse ter Orationem Dominicam cum salutatione B. Mariæ, extraxit inde caput, teste hoc ipso vidente, et extrahens sibi capucium, sentiens se curatum a dicto gibbo, quæsivit dictum gibbum in capucio suo; et cum non inveniret, extrahens sibi tabardum *f*, quem portabat indutum, quæsivit dictum gibbum. in sinu suo, et non invenit *g*. Et agens inde gratias Deo et dicto S. Thomæ, cum stetisset aliquantulum in dicta ecclesia, et essent, quando dictum miraculum

ad Sancti tumulum subito sublatum :

lum contigit, ultra centum personæ, populo currente post eum, et circumspiciente et laudante Deum et dictum S. Thomam, pro prædicto miraculo gaudens, ipso teste vidente, exiit ecclesiam; et facta inquisitione per canonicos de dicto miraculo, pulsatis campanis, populo congregato et processione facta, redeunte ipso Joanne ad dictam ecclesiam, et eo in conspectu populi exhibito, fuit solemniter publicatum miraculum supradictum, et cantatum primo in choro TE DEUM LAUDAMUS.

quod miraculum solemniter publicatum fuit.

52 Et cantando perrexerunt ad tumulum, et ibi cantaverunt BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL etc. Item requisitus, si post miraculosam curationem remanserant in collo dicti Joannis cicatrices vel aliqua alia vestigia dicti gibbi; respondit, quod ipse vidit eum dicta die in continenti post dictam curationem et eadem die repræsentavit ipsum Joannem clero et populo, quando fuit dictum miraculum publicatum; et tunc in octo annis, quibus supervixit dictus Joannes, vidit ipsum quasi semel singulis septimanis venientem ad forum Herefordiense in civitate, et in collo ipsius Joannis non vidit ipse testis post dictam curationem aliquod vestigium dicti gibbi *h*.

Adolescens sine lingua natus, apud Sancti tumulum

53 Cysolda, uxor Ricardi de Thorgrymie, civis Herefordiæ divitis, requisita, ut narraret, si quid sciebat de miraculo, ad cujus est probationem producta; dixit, quod ipsa existente in villa de Lodelawe (sunt viginti anni elapsi, ut sibi videtur) mendicabat in dicta villa quidam parvulus, qui tunc erat (nescit tamen, cujus ætatis) et dicebatur fuisse oriundus de Wallis *i*, nescit, de qua diœcesi, nec de qua parochia, nec ex quibus parentibus, nec quo nomine vocaretur. Et dictus parvulus mendicando et petendo sibi necessaria, emittebat quosdam mugitus, qui non erant significativi alicujus vocis Anglicanæ; nec credit, quod significaret aliquod linguagium *k*. Et in dicta villa mendicavit per multos annos (nescit tamen per quot) nec ipsa testis vidit ejus os apertum, nec si linguam habebat vel non ante dictum miraculum, quod de eo dicitur contigisse. Item dixit, se audivisse publice et communiter referri in dicta villa de Lodelawe, quod dictus parvulus non habebat aliquam linguam *l*, et quod venerat ad tumulum dicti domini Thomæ in ecclesia Herefordiensi, et quod miraculose meritis dicti S. Thomæ fuerat sibi data ad dictum tumulum quædam parva lingua, cum qua lingua loquebatur, sed non aperte, Anglicum et Wallense.

imperfectam linguam impetrat.

54 Item dixit, quod post prædictum miraculum ipsa vidit prædictum parvulum, qui tempore dicti miraculi erat effectus, ut arbitratur, tredecim vel quatuordecim annorum, in dicta villa de Lodelawe mendicantem, et audivit eum loquentem Anglicum non bene, quia repetebat bis vel ter verba, priusquam intelligeretur. Et audivit etiam eum loquentem aliud linguagium, quod videbatur sibi esse Wallense *m*. Dixit etiam, se vidisse dictam linguam, quæ dicebatur miraculose data et apposita fuisse eidem; et æstimat, quod esset ita longa et ita grossa et ita lata, sicut est uncia pollicis. Et habebat concavitatem valde magnam in palato suo, seu in gutture in tali loco, in quali sunt radices, seu pars inferior linguæ humanæ, in qua concavitate possit recipi unum commune ovum gallinæ. Et dicta lingua non erat ita boni coloris, sicut est lingua humana; sed videbatur esse quasi frustum alterius carnis. Et prædictam linguam dixit se vidisse in ecclesia S. Laurentii de Lodelawe quadam die Dominica, multis, de quorum non recordatur nominibus, præsentibus; nec scit quo anno; nec recordatur, si ipsa audivit ab eo, quod vocaretur Joannes; sed audivit referri ab aliis, quod, lingua habita, dixit, se vocari Joannem.

deinde eodem reversus, omnino perfectam.

55 Item dixit, in dicta ecclesia S. Laurentii fuisse per ipsam et per alios persuasum tunc dicto Joanni, quod rediret ad dictum tumulum, denuo rogaturus dictum S. Thomam pro receptione melioris linguæ. Et audivit referri, quod redierit ad tumulum supradictum, et quod ibidem miraculose receperat meliorem linguam. Item dixit, post prædicta omnia se iterato vidisse dictum Joannem in eadem villa eodem anno in mense Augusti, ut sibi videtur; et tunc vidit ipsum habentem ita pulchram linguam, et ita magnam, longam et latam, sicut habent ceteri homines. Et vidit, quod illa concavitas, quam prius viderat in palato seu gutture ejus, erat repleta ex radicibus ex parte inferiori dictæ linguæ; nec in dicta lingua apparebat aliqua mediatio vel divisio inter linguam parvam, quam prius receperat, et prædictam linguam magnam *n*. Et audivit tunc prædictum Joannem loquentem Anglicum melius, quam prius loquebatur; sed dictum Anglicum aliquantulum miscebat cum linguagio Wallensium *o*: et ex tunc vidit eum pluries cum dicta bona et pulchra lingua, quæ * nescit per quot annos. Et dicebatur, quod ivit postmodum ad Terram sanctam.

Procurator causæ producit varios testes

56 Prædictus procurator reddidit coram dictis dominis commissariis quamdam cedulam continentiæ infra scriptæ. Intendit procurator prædictus producere in testes dominos Symonem de Watford, perpetuum vicarium de Conewye *p*, Richardum de Novo castro capellanum B. Mariæ de eadem, Joannem de Boys senescallum castri de Conewye, Symonem Fliut, Joannem Seward, Joannem de Gilfyn burgenses *q*, et Liberium de Conewye, prædictæ diœcesis Bangorensis, ac Gervasium cocum * et Dionysiam Peyttenyn uxorem ejus, patrem et matrem prædicti Rogerii, ejusdem villæ et ejusdem diœcesis, in qua contigit miraculum infrascriptum, in testes. Videlicet, quod dictus Rogerius cecidit nocturno tempore in profundum cujusdam fossati, in quo jacuit mortuus per aliquod tempus, et per merita S. Thomæ prædicti miraculose fuit resuscitatus, et exhibuit præsentialiter dictum Rogerium coram dominis commissariis antedictis, et cum prædictis testibus.

ad probandum pueri resuscitati miraculum.

57 Et immediate testes omnes supranominati et præsentes juraverunt, tactis sacrosanctis Euangeliis, in præsentia dicti procuratoris dicere memoratis commissariis veritatem super miraculo antedicto et ipsum contingentibus secundum formam juramenti aliorum testium superius registratam. Post præfatum autem juramentum dictus procurator fuit protestatus, se velle adhuc plures testes magnates, in partibus remotis constitutos, producere ad probationem miraculi, si post examinationem testium super eo proxime juratorum eisdem commissariis expediens videatur. Item exhibuit dictus procurator præfatis dominis commissariis quasdam patentes litteras ad * probationem miraculi antedicti, sigillatas, ut prima facie apparebat, sigillis in pendenti impressis in cera rubea dominorum, Aniani quondam episcopi Bangorensis *r*, David abbatis de Abbertonewye *s*, Joannis de Havering militis Willelmi de Suthon Cicon, Esthale *, Hugonis

* sed

* i. e. coquum

* al Thomæ Esthale

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Hugonis de Leominstre, et quorumdam aliorum, quorum nomina non poterant bene legi in sigillis prædictis. Tenor vero dictarum litterarum talis erat.

quod etiam ex authenticis episcopi Bangorensis

58 Pateat universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis, quod sexta die mensis Septembris anno ab Incarnatione Domini millesimo tricentesimo tertio contigit apud castrum de Conewye in Wallia, quod quidam infans ætatis duorum annorum et trium mensium, cui nomen Rogerius, filius cujusdam servientis castri, cui nomen Gervasius, et nomen matris ejusdem Dionysia. Idem puer cecidit tempore noctis in prima hora noctis de ponte ejusdem castri usque ad profundum fossati, excisi in rupe forti et durissima; nudus cecidit, et nudus jacuit in fossato super rupem usque in crastinum circa mediam horam Primæ: et est altitudo ab imo fossati usque ad pontem viginti octo pedum. Cum vero coronatores *t* ejusdem villæ venissent, ut inquirerent de illo infortunio die sequenti, inveniunt puerum mortuum. Postmodum quidam Joannes de Seward *, burgensis de Conewye, venit ad corpus mortuum, et cepit unum denarium de bursa sua, et de eodem denario fecit signum Crucis in fronte et super pectus pueri, vovens Deo et B. Thomæ de Cantilupo, bonæ memoriæ quondam episcopo Herefordiensi, quod, si Deus per merita ipsius B. Thomæ resuscitaret puerum, quod idem infans visitaret limina ejusdem B. Thomæ episcopi.

* al. Ssiward

B

aliorumque patentibus litteris probat.

59 Hoc facto, quasi in ictu oculi puer revixit, benedicens Altissimum *. Statim puer fuit restitutus matri suæ, et mater ostendit ei ubera, et statim sugebat mammas matris suæ, et post pusillum fuit puer hilaris et gaudens, absque aliqua læsione corporis sui. Populus vero et clerici ecclesiæ currentes, audientes et videntes istud mirabile, ceperunt corpus et duxerunt ad ecclesiam, cantantes TE DEUM LAUDAMUS, præsentibus venerabilibus patribus, domino Aniano Bangorensi episcopo, et fratre David abbate de Maynam *u* Ordinis Cisterciensis, qui tunc fuerunt in eadem ecclesia, divina officia celebrantes pro anima bonæ memoriæ domini Joannis de sancto Joanne *x* die anniversarii sui. Hujus miraculi sunt testes dominus Joannes de Haveryng, Willelmus de Suthon *, Willelmus de Cicons *, milites, qui sunt de consilio et familia illustris domini Edwardi, filii regis Angliæ, et principis Walliæ; domini Thomas de Cantebregis *, Hugo de Leoministre, et Thomas Esthale * clerici, qui sunt de familia et consilio ejusdem domini principis; domini Symon, vicarius de Conewye, Richardus de Novo castro, Rogerius de Bruges * et Thomas Dynbey sacerdotes, deservientes ecclesiæ memoratæ, in eadem villa commorantes, et præter hos plusquam ducenti viri et mulieres, qui prædictum puerum viderunt mortuum, et postmodum resuscitatum, et ad perpetuam hujus miraculi memoriam sigillum venerabilis patris, domini episcopi prædicti, et sigillum ejusdem abbatis, una cum sigillis militum, sacerdotum et clericorum prædictorum huic scripto sunt appensa. Datum apud Conewye septima die Septembris anno Gratiæ supradicto *y*.

* al. Benedictus Altissimus

* al. de Button

* al. de Cinton

C

* al. de Cantebregge

* al. Castalle

* al. de Kugges

Hic puer noctu post parentes domo egressus,

60 Dominus Simon de Watteford, perpetuus vicarius ecclesiæ de Conewye, testis supra juratus retulit cum juramento suo præfatis dominis commissariis, se citasse omnes testes una cum ipso vicario, ad probationem hujus miraculi productos, juxta formam mandati per eosdem dominos commissarios litteratorie facti eisdem. Item requisitus, si ipse erat vicarius in dicta villa de Conewye eo tempore, quo dictum miraculum in personam prædicti Rogerii dicitur contigisse; respondit, quod sic, et quod erat præsens in prædicta villa, et erat tunc ipse vicarius triginta et unius annorum. Item requisitus, ut narraret veritatem miraculi supradicti et ejus circumstantias, dixit, se baptizasse dictum Rogerium de parochia sua oriundum ex patre Gervasio, coco * domini Willelmi de Cycons constabularii dicti castri de Conewye, et ex matre Dionisia de Paytefin, testibus supra juratis.

D

* coquo

et apud vicinos frustra quæsitus

61 Cum autem dictus Rogerius esset duorum annorum et trium mensium, et moraretur in domo, quam mater inhabitabat in villa; et frequenter de dicta domo, non distante a castro, nisi per jactum lapidis vel circa, intraret castrum prædictum, in quo morabatur prædictus pater ejusdem cum constabulario antedicto, accidit Dominicæ Incarnationis anno Domini millesimo tricentesimo tertio, die sexta mensis Septembris, dictum Rogerium (ut mater ejus referebat) remansisse in domo matris in lecto dormientem, et nondum dicta nocte eunte in crepusculo, ad ecclesiam B. Mariæ dictæ villæ propter exequias Gerardi de Spinee, servientis dicti constabularii *; et credit, quod per totam noctem illam pernoctaverit mater dicti Rogerii in ecclesia supradicta. Mane autem facto, rediens ad domum, et non inveniens in lecto dictum Rogerium, quæsivit eum prædicta ejus mater (ut dicebatur) per villam supradictam, et non poterat reperire *z*.

E

* adde ivit

postridie mane repertus est mortuus in fossato castri

62 Item dixit, quod ipse testis in crastinum, scilicet die septima Septembris, exiret de dicto castro, in quo morabatur cum prædicto domino constabulario et cum Joanne de Boys, teste supra jurato, Joannes de Gistyn, testis etiam juratus, dixit prædictis constabulario, Joanni de Boys et ipsi testi, quod prædictus Rogerius jacebat in fossato dicti castri subtus pontem mortuus. Et procedentes omnes quatuor similiter usque ad dictum pontem, viderunt dictum Rogerium subtus pontem jacentem nudum super rupes et super pruinam existentem super rupes congelatam; et dicta pruina aliquantulum apparebat super corpus prædicti Rogerii congelata. Quo viso, dictus Joannes de Gistyn de mandato prædicti constabularii descendit in fossatum ad videndum, si esset mortuus Rogerius supradictus; et eis videntibus, palpavit corpus prædicti Rogerii, et ipsum elevavit de rupe in manibus suis, et dixit eis, quod mortuus erat; et ipsi testi et aliis prædictis ex aspectu fuit visum, quod esset mortuus, quia nec flebat, nec emittebat aliquam vocem, et apparebat rigidus, tenens unam tibiam erectam et aliam incurvatam.

F

et a ministro regis post diligens examen

63 Cum autem dictus Joannes de Gistyn vellet eum extrahere de fossato, memoratus Joannes de Boys dixit ei, quod non faceret, quousque venirent coronatores regii, ad quorum officium pertinet, quando aliquis invenitur casualiter mortuus vel interfectus, inquirere de dicta morte; et sine eis mortuus vel interfectus non debet levari de loco, in quo primo est inventus mortuus vel interfectus inventus, et tunc dictus Joannes de Gistyn dimisit in loco, in quo invenerat dictum Rogerium *aa*. Item dixit, quod post præmissa Stephanus de Ganvy et Willelmus de Nothingham coronatores regii, et Willelmus clericus et scriptor

A ptor dictorum coronatorum, significato eis prædicto casu per præfatum constabularium, qui erant tunc in prædicta villa vel prope, venerunt, præsente ipso teste, ad videndum dictum Rogerium jacentem in fossato. Et descenderunt ad ipsum in fossatum, et tetigerunt et palpaverunt eum, perquirentes, prout pertinet ad officium eorumdem, si habebat aliquam plagam, cujus quidem plagæ longum latum et profundum debent distincte secundum eorum officium redigere in scriptis ad referendum superioribus suis; et non invenerunt aliquam plagam in eo, nec confractionem alicujus membri, nec alicujus ossis, nec effusionem vel emissionem sanguinis, nec confractionem pellis. Habebat tamen in maxilla sinistra, super quam jacebat et adhærebat rupi, quando ipse testis ante adventum coronatorum viderat eum, magnum livorem: sed in aliqua alia parte corporis sui non apparebat in eo aliquod aliud signum læsionis violenter sibi illatæ, vel ab eo susceptæ. Et hoc dixit se vidisse idem testis, existens in ponte prædicto, coronatoribus circumspicientibus et agentibus supradicta: et post præmissa recessit inde testis

B prædictus.

pro mortuo habitus; sed post votum S. Thomæ ab adstante factum

64 Item dixit, se audivisse publice et communiter referri, quod, cum post præmissa dicti coronatores, in eodem fossato existentes, elongassent se aliquantulum a corpore dicti Rogerii, ut sedentes formarent inquisitionem et scribi facerent circa præmissa pertinentia ad officium eorumdem, supervenerunt Joannes Seward burgensis ipsius villæ, inscius prohibitionis factæ per ipsos coronatores, ne aliquis descenderet in fossatum, descendens et appropinquans ad dictum Rogerium, et eum palpans et mortuum inveniens, cum uno denario extracto de bursa sua fecit signum Crucis in fronte dicti Rogerii, rogans S. Thomam de Cantelupo, pro quo Deus operabatur miracula, pro resuscitatione dicti Rogerii, et vovens, quod pedes visitaret dictus Rogerius tumulum ejusdem S. Thomæ, si ejus gratia miraculose contingeret resuscitari eumdem. Post signum autem Crucis et votum emissum, aperto per eum ore dicti Rogerii, vidit prædictus Joannes Seward, ut dicebatur, ejus linguam aliquantulum palpitantem, et dixit hoc prædictis coronatoribus et aliis astantibus, agens una cum

C dictis astantibus gratias inde Deo et S. Thomæ.

revixit, convaluitque.

65 Et cum post paululum dictus Rogerius commovisset aliquantulum brachium dextrum, cessantibus coronatoribus ab eorum inquisitione, fuit redditus matri suæ: et cum applicuisset eum ad carnem suam nudam et tenuisset juxta ignem, et plura alia signa vitæ apparuissent in dicto Rogerio, fuit portatus circa horam Primæ ad ecclesiam dictæ villæ, in qua celebrabat tunc dominus Anianus episcopus Bangorensis exequias pro nobili viro, domino Joanne de S. Joanne; et erant cum eo in dicta ecclesia omnes nominati in supradicta littera; a procuratore capituli Herefordiensis ad hujus miraculi probationem exhibita et superius registrata. Et eodem die ipse testis fuit locutus cum eodem Rogerio circa horam Nonæ, et non videbatur sentire aliquem dolorem, et apparebat ita lætus, sicut diebus anterioribus, et ambulabat per domum matris suæ, sed non ita bene, sicut consueverat; et habebat adhuc livorem in maxilla, qui livor paulatim diebus subsequentibus recessit ex toto, et dictus Rogerius post triduum, sicut prius, ambulavit *bb*. *bb*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. Exponuntur aliquot rerum

66 Requisitus, qualiter dictus Rogerius mortuus fuerat, et ex qua causa, in dicto fossato; dixit, quod certitudinaliter nesciebat, sed publice et communiter opinabantur gentes dictæ villæ tunc et dicebant, se credere; et ita opinantur et credunt adhuc, et ipse testis idem opinatur et credit, quod dictus Rogerius egressus domum matris, tunc in ecclesia existentis, infantili more nudus de lecto prosiliens, voluerit intrare castrum et adire patrem, sicut frequenter facere consueverat, in castro prædicto; et quia inter villam et castrum est pons super dictum fossatum, qui levabatur tunc de nocte, non advertens dictus Rogerius tunc pontem esse levatum, nec forte bene videre valens, cum nox tunc fuisse credatur, ceciderit in fossatum prædictum, et quod ex casu interierit. Et ad præmissa fortificanda dixit, suffragari dictum Nicolai filium domini Joannis de Havering militis, qui nocte illa jacuerat in dicto castro prope pontem, et in crastinum retulit publice, quod in dicta nocte audierat clamorem pueri, quasi cadentis in dictum fossatum circa primam partem noctis; et quod non curaverat, quia non audiverat ulterius planctum vel clamorem. E

locique adjuncta.

67 Item requisitus, si ex dispositione loci, per quem de villa habetur accessus ad prædictum pontem, et loci, in quo ante coronatorum adventum vidit jacere in prædicto fossato dictum Rogerium, conjecturaretur visibiliter et probabiliter, ipsum cecidisse in dicto fossato, volendo pontem transire prædictum; respondit, quod sic, potissime, quia erat propinquus muro existenti ex parte villæ et subtus pontem prædictum. Item requisitus, si distantia et altitudo pontis usque ad profunditatem fossati, in qua vidit jacere dictum Rogerium mortuum, est tanta et taliter, quod cadendo de loco, de quo eum æstimat cecidisse, potuerit et debuerit ex casu naturaliter interire; respondit, quod sic: nam mensuravit dictam altitudinem usque ad profunditatem, in qua jacebat prædictus Rogerius, et comperit, habere viginti et octo pedes suos, cum cordula a summitate pontis usque ad profunditatem fossati appensa: adjiciens, quemdam servientem dicti castri, nomine Joannem, temporibus anterioribus, ut publice refertur, in dicto loco interiisse ex casu de ponte in fossatum prædictum, in quo non est aqua, nec lutum, nec F terra, sed rupes concavatæ propter ædificia dicti castri *cc*. Item requisitus, si dictus Rogerius, antequam prædicta contigissent, descenderat aliquando in dictum fossatum per se per viam illam, per quam descenderunt coronatores prædicti, vel aliam; respondit, quod non; nec posset descendere aliquis puer ætatis, cujus erat tunc Rogerius prædictus *dd*. *cc* *dd*

ANNOTATA.

a *In catalogo testium huic miraculo præfixus hic titulus est*: Miraculum octavum super curatione Joannis Holchinton de parochia Hammelaty. *In apographo miraculi, quod edo,* Joannes *ille vocatur* de Holaurton, *parochia vero* Hammelacyn. *Deinde, quod doleo, in prædicti catalogi apographo nostro desiderantur reliqui testes; atque hinc conditionem ætatemque hujus testis nescimus.*

b *Ex alio teste mihi ignoto, a Papebrochio annotatum*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

tatum invenio, quod fuerit oriundus de villa vocata Hamme prope civitatem Herefordiensem, ad tres leucas Anglicanas, nomine Junkinus, subditus et homo domini Rogerii de Bradele militis.

c *Joannes Bute, quem sæpe laudavi in Commentario prævio,* item narravit, se vidisse quemdam hominem (nescit, unde esset dictus homo, nec quo nomine vocaretur) qui apparebat esse quinquagenarius et ultra, loquentem Anglicum, habentem retro in collo suo gibbum ita grossum sicut sunt duo pugni hominis; et dictum hominem vidit cum dicto gibbo in ecclesia Herefordiensi

d *De hac vide infra.*

e *Contigit ergo miraculum anno* 1287.

f Tabardus, *a Gallico* tabard, *est tunica longa.*

g *Testimonium Joannis Bute sic prosequitur:* Dictus autem homo, sicut narravit ipsi testi et pluribus aliis, appropinquans ad tumulum dicti domini Thomæ, et caput et collum apponens per quoddam foramen, supra tumulum dicti domini Thomæ obdormivit: et fuit sibi visum, quod quidam episcopus apponeret manum ad gibbum prædictum; et ex hoc

B excitatus apposuit manum suam propriam ad collum, et non inveniens dictum gibbum in collo suo, sed pellem rugosam in loco, in quo fuerat dictus gibbus, cum qua possent communiter duo digiti hominis cooperiri, quæsivit in capucio suo dictum gibbum. Et astantes ratione dicti miraculi pulsaverunt campanas; et ipse testis, una cum aliis ad dictam pulsationem ad ecclesiam conveniens, invenit dictum hominem quasi stupefactum, quærentem adhuc dictum gibbum in capucio suo; et cum nec ibi reperiret, quærebat super tumulum et super terram: et sentiens se curatum, cum lachrymis, flexis genibus, laudabat et glorificabat Deum et dictum S. Thomam; et astantes et prædicta videntes faciebant idem cum lachrymis: et ex hoc augebatur fides et devotio eorumdem. De anno, mense et die, dixit, se non recordari; dixit tamen, quod ex tunc frequenter viderat dictum hominem a gibbo curatum, et locutus fuerat cum eodem. *Pauca hic sunt adjuncta diversa, sed quæ cum relatione Gilberti facile possunt componi; potuitque ista colli ruga, quam Joannes Alkyn in gibbi loco primo senserat, Paulo post evanuisse, uti ex reliquo ejusdem Gilberti testimonio dicen-*

C *dum est.*

h *Miraculum hoc in bulla canonizationis recensetur his verbis:* Quidam etiam homo, qui gilbum *(lege* gibbum) ad quantitatem unius ovi anseris ortum in collo suo portaverat multis annis, orans ad tumulum hujus Sancti, et denarium offerens, cum quo in modum crucis tetigerat dictum gilbum *(lege* gibbum) statim curatus omnino fuit, et a dicto gilbo *(id est,* gibbo) penitus liberatus. *Denique in Rubricis de Miraculis ad propositum nostrum sic legere est.* Intendit procurator prædictus probare, quod Johannes de Holehnanton *(supra dicitur* Hulaurton) de parochia de Havielaty *(vide supra ad lit.* a) Herefordiensis diœcesis, habuit gibbum in collo per multum tempus, de quo una cum infirmitatis dolore patiebatur magnam verecundiam; et circuivit *(id est, circum signavit)* dictum gibbum cum uno denario, implorando auxilium Dei, et servi ejus Thomæ de Cantalupo; et accedens ad ejus tumbam cum illo denario; et cum paululum orando remansisset, per Servi Dei suffragium curatus est ab illo gibbo. Ad cujus miraculi probationem producit et nominat infrascriptos testes, videlicet Johannem Alkum *(superius dictum* Alkyn) civem Herefor-

D diensem, Walterum Offelman, presbyterum de eadem civitate oriundum, præsentes; et dominum Rogerum de Bradeley militem, Gilbertum capellanum de Havialaty, Stephanum Kaliedek, Joannem Chaldek fratrem ejus, et Richardum de Hanvic clericum. Omnes sunt de civitate vel diœcesi Herefordiensi, et jurati etc.

i *Id est, ex Vallia, Anglice* The Walles, *regni Angliæ principatu.*

k Linguagium *ab Italico* Linguaggio, *Latinis* lingua *est.*

l *Non habuisse ipsum linguam, Joannes Bute oculatus testis asseruit, ut liquet ex ejusdem testimonio, quod ad manum mihi est. Interrogatus enim a commissariis* respondit, se vidisse quemdam adolescentem quindecim annorum vel circa, oriundum de Lodelawe, diœcesis Herefordiensis, qui dicebatur naturaliter fuisse sine lingua; et idem testis respexit inter * os juvenis, et non vidit linguam, nec aliquod signum vel vestigium linguæ. * intro

m *Vallensium linguam multum ab Anglicana discrepare, certum est.*

n *Joannes Bute, nulla facta mentione de lingua minori, post verba ad lit.* l *data ita prosecutus est:* Quidam autem Fratres Minores (nescit, qui, nec de E quo conventu) qui consueverant hospitari in domo, in qua erat dictus juvenis apud Lodelawe, persuaserunt per signa, quod veniret ad tumulum dicti domini Thomæ; et venit et stetit *(id est,* mansit) in civitate Herefordiensi, frequentando dictum tumulum, bene per dimidium annum. Postmodum quadam nocte, cum esset in ecclesia Herefordiensi, circa mediam noctem apparuit eidem juveni, ut referebat, quidam Episcopus, et appositis digitis inter os dicti juvenis, traxit linguam ipsius juvenis. Et inveniens se habere linguam, incepit loqui lingua Anglicana et Wallensi, et regratiari Deo et S. Thomæ, quia dederant sibi linguam. In crastinum autem, publicato miraculo, idem testis vidit, quod habebat linguam ita pulchram, sicut communiter habent cæteri homines; et dictam linguam ostendebat publice, et exhibebat extra os suum bene per duos digitos in latitudine. Et ex hoc laudaverunt et glorificaverunt Deum et dictum Sanctum illi, qui viderunt et audiverunt miraculum supradictum, et ipse testis una cum eis; et ex hoc augebatur fides et devotio eorumdem. *Ut horum testium relationes concilien-* F *tur, dicendum est, primam imperfectæ linguæ impetrationem Joanni Bute ignotam fuisse, et inter hujus integræque linguæ consecutionem adolescentem illum intra paucos dies ad parochiam Lodelawe, atque hinc rursum Herefordiam, indeque denuo in Lodelawe rediisse, adeo ut medius iste annus, quo ille pro obtinenda lingua Herefordiæ moratus esse a Joanne dicitur, paucis tantum diebus interruptus fuerit, et temporibus a domina Cysolda assignatis in eadem parochia conspici et examinari potuerit.*

o *Pro tam insolentis miraculi confirmatione juverit hic etiam alterius, minime suspecti viri, testimonium attenuisse. Thomas Sandi, qui tempore, quo miraculum contigit, subballivi, ut vocant, officio Herefordiæ fungebatur, juratus testis,* dixit, quod, priusquam contigisset dictum miraculum... ante vidit frequenter in civitate Herefordiensi dictum Joannem *(quem supra* de Burton *cognominavit)* et videtur sibi, quod tunc esset idem Joannes ætatis sedecim annorum vel circa... Et quia mendicando non proferebat vocem articulatam, sed emittebat quosdam rugitus, volens probare idem

A idem testis, si fingeret se mutum, et non esset, fecit eum in dicta civitate Herefordiensi prope ecclesiam S. Nicolai bis vapulare per alios mendicantes cum baculo, quem ipse Joannes portabat; et non dedit aliquam vocem, sed rugitum prædictum adinstar latratus canum. Et fecit aperiri os ejus, ut probaret et videret, si haberet linguam; et dictus Joannes, vidente ipso teste, immittens digitum suum in os suum proprium apertum, ostendit sibi dictum defectum linguæ. Sed in loco, in quo debebat lingua stare, habebat quoddam parvum frustum carnis, ita magnum, grossum, longum et latum, sicut potest esse medietas unciæ indicis. Sed non vidit, si sublus illud frustum carnis erat locus concavus vel planus; vel si dictum frustum habebat radicem, sicut habet inferior pars linguæ; et prædicta dixit idem testis, se fecisse et fieri mandasse, quia erat tunc suballivus regius civitatis prædictæ. Item dixit, quod eodem anno, quo fecit vapulare dictum Joannem, existens in civitate Herefordiensi ipse testis... ad pulsationem campanarum pro miraculo, quod dicebatur contigisse tunc in ecclesia Herefordiensi, accedens ad dictam ecclesiam post horam Tertiæ cum multis aliis, vidit prædictum Joannem B in dicta ecclesia habentem ita pulchram, magnam et longam linguam, sicut habent alii homines; cujus summitatem protrahebat, quando volebat, usque ad mentum: ita erat longa: et non vidit, quod circulus vel aliqua divisio appareret intra dictam linguam et frustum carnis, quod prius loco linguæ habebat. Et audivit ipsum cum dicta lingua loquentem idioma Anglicum, trahens se ad idioma Wallense. Audivit etiam ipsum Joannem referentem, quod volebat ire ad Terram sanctam, quia Deus meritis dicti S. Thomæ dederat sibi præfatam linguam; et vidit ipsum portantem crucem in humero *(nempe ut in Crucesignatorum exercitu militaret in Palæstina)* et peram pendentem ad collum, et recedentem de dicta civitate cum quodam presbytero, cui nomen erat Willelmus (ut æstimat) et dicebant, quod ibant ad Terram sanctam: et ex tunc non vidit eos, nec scit, quid actum fuerit de eis. *Hactenus Thomas Sandi, subballivus, seu prætor secundarius Herefordensis. De eodem miraculo commissarii Apostolici ad Clementem V Papam scripserunt, videri sibi probatum esse,* quod lingua meritis et ad tumulum ejusdem domini Thomæ, ei, qui a nativitate per multos annos ea carens, mutus C extiterat, cum duplicis idiomatis loquela collata fuerit.

p *Villa et castrum est, vel certe fuit in Vallia, diœcesis Bangorensis, prout infra videbimus.*

q *Id est, ut opinor, ejusdem castri incolas.*

r Bangora *vel* Bangoria, *vernacule* Bangor, *episcopalis sedes est in Vallia Boreali, Cantuariensi archiepiscopo suffraganea.*

s *Legendum est* Abercon-Wey, *quæ in Monastico Anglicano tom.* I, *pag.* 918 *et sequentibus dicitur fuisse abbatia Ordinis Cisterciensis condita* in agro Carmarthensi, *qui comitatus Angliæ est in Vallia, quæque jam inde ab anno* 1198 *ibidem traditur translata in locum* Maynan; *unde laudatus David infra num.* 59 *vocatur abbas* de Maynan Ordinis Cisterciensis.

t *Audi Henricum Spelmannum in Glossario ad vocem* Coronator. Apud nos *(inquit)* Coronæ officialis pervetustus est, ad tuendam pacem et dignitatem regiam in quovis comitatu populi suffragiis constitutus. Olim non minor, equite aurato; sed diminuta hodie potestate, quatuor plerumque eliguntur, qui in exquirendis homicidiis operam præstitam navant. Universis præest capitalis justiciarius banci regis; qui et ideo SUMMUS ANGLIÆ CORONATOR habitus est. EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

u *Consule Annotata hic ad lit.* s.

x *In Commentario prævio* § 1 *dixi, Agnetem, ipsius* S. Thomæ *sororem, nuptam fuisse Roberto de S. Joanne, atque ex his natum Joannem de S. Joanne, cujus anniversaria dies hic indicari potest.*

y *Hic annotatum reperio, post hæc recenseri in processu depositiones satis prolixas præmissorum testium, quas non habeo præterquam Simonis de Watford vel Watteford, quam ad clariorem miraculi notitiam hic subjungo.*

z *Quæ de matre hic narrat Simon, proprie pertinent ad patrem, ex cujus testimonio Papebrochius quædam excerpsit, quæ etsi longiora sint, visa tamen mihi sunt cum lectore communicanda.* Gervasius pater de eodem miraculo interrogatus dixit, quod per unam diem circa Vigiliam proximam festi B. Mariæ, quod festum est ante festum D. Michaelis, fuerunt quatuor anni elapsi, quod ipse ivit de nocte *(nempe in crepusculo vespertino, uti ejusdem uxor testata est)* ad vigilandum ibi *(in ecclesia)* propter funebria Gerardi de Pyneye servientis, E et Cæciliæ Domitale, uxoris D. Guillelmi de Cygnon, constabularii dicti castri; et cum ivit ad dictam ecclesiam, dimisit in domo, quam inhabitabat uxor prope castrum ad jactum unius lapidis, prædictam uxorem suam et Wenthlianam ancillam dicti castri, et dictum Rogerium in cunis ligatum, sicut ligantur infantes, et Agnetem septem annorum et Ysoldam novem annorum, filias suas, et recessit de dicta domo, prædictis omnibus in ea relictis, inter noctem et diem. Et cum esset amplius processum in nocte, ita ut homo (quod æstimat) potuisset ivisse ad unam leucam Anglicanam, prædicta ejus uxor cum prædicta Wenthliana venit in dictam ecclesiam, ut vigilaret circa funebria ante dictæ Cæciliæ, quia servierat sibi in infirmitate, de qua obierat; et reliquit in domo sua dictas filias suas dormientes in uno lecto, et Rogerium in cunis. Et traxerunt in recessu de domo ostium post se; sed non firmaverunt cum sera vel alia firmatura, quia nulla erat in dicto ostio exterius firmatura, et quia ecclesia erat propinqua domui ad jactum unius lapidis; ex interiori vero parte ostii erat clausura ostii cum pessulo, seu barra; sed dictæ filiæ non apposuerunt illum, sicut sibi retulerunt. Item dixit, F quod ipse, relictis iis in ecclesia, cum ibi stetisset per tantum temporis spatium, quod homo potuisset ivisse de passu per quatuor leucas Anglicanas, exivit cum una candela in manu accensa rediens in domum suam, et invenit ostium domus apertum, et duas filias dormientes, et non invenit Rogerium: omnes tamen panni, cum et in quibus fuerat ligatus in cuna, remanserant in ea cum vestibus ipsius. Et cogitans, eum exivisse de cuna et exivisse extra domum, quæsivit eum in vicinia, et specialiter in domibus, quas inhabitabant tunc magister Thomas, medicus, et Willelmus Godefreay, et omnes posuerant se ad dormiendum; quia jam erat elapsa magna hora; et responderunt, se nil scire de Rogerio. Arbitratus autem, quod aliquis vicinorum collegisset eum in domo sua, rediit ad ecclesiam, et narravit uxori suæ, quod non invenerat Rogerium in domo. Et ipsa respondit, quod non exiret extra ecclesiam de tota nocte. Cum autem post præmissa mansisset ibi Gervasius usque ad mediam noctem, et esset turbatus, rediit iterum ad quærendum eum cum lumine, sicut prius; et non invenit ipsum, nec in domo, nec in via, nec alibi: et quia erat ita tarda hora,

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

hora, noluit excitare vicinos, et rediens ad ecclesiam, stetit ibi usque ad ortum solis. Et post ortum solis cum rediret ad castrum prædictum, D. Willelmus constabularius occurrens ei, petiit, ubi steterat illa nocte; et responso per eum, quod in ecclesia propter vigilias funebrium prædictorum, dixit sibi prædictus Willelmus, quod male vigilaverat circa custodiam filii sui, qui jacebat mortuus in fossato castri. *Nunc ad testimonium Simonis redeamus.*

aa *Subinde pueri pater Gervasius illuc, ut dictum est, advenit, qui, prout in ejusdem testimonio denuo legitur*, cum etiam peteret .. a prædicto constabulario, quod posset eum extrahere, non permisit, usquequo venissent coronatores domini principis Walliæ; et appropinquans ad fossatum versus villam, sed non intrans, vidit in eo jacentem Rogerium subtus pontem, super unum latus suum; et jacebat quiete in transverso, et non vidit, quod haberet subtus se, nisi rupem; et erat nudus, et tenebat unam tibiam erectam, et aliam plicatam. Et quia uxor sua, intellecta morte filii, erat quasi extra sensum posita, dimisso corpore Rogerii, ivit ad
B eam regendam et consolandam, quæ tenebatur a vicinis, ne præcipitaret se in fossatum cum filio. *Uxor enim Dionysia ipsamet testata fuit*, quod, cum domum ex ecclesia rediens non inveniret in ea filium, et propter prædicta esset dolore nimio et propter vigilias somno gravata, dormivit usque ad diem claram per tantum spatium, quod potuisset ivisse (ut existimat) per unum milliare; et tunc Joannes de Gillon veniens ad domum suam, et ubi esset Rogerius, quærens, ipsa respondente, se nescire, dixit, quod in fossato castri, jaceret mortuus: et cum præ dolore corruisset in terram, et esset quasi extra mentem suam, fuit capta, ligata et retenta a vicinis, ne exiret domum suam.

bb *Audiamus de his matrem rursum testantem.* Cum stetisset *(mater)* in domo sua fere usque ad horam Tertiam, *id est, usque ad nostratem nonam matutinam)* fuit sibi apportatus Rogerius; et videbatur sibi, quod adhuc esset mortuus, quia non sensit halitum, licet apposuerat linguam suam intra os dicti Rogerii, quod os erat ita frigidum, quod propter frigiditatem ejus non poterat sine læsione diu tenere linguam suam in eo. Et
C scissis vestibus ipsius Dionysiæ ex parte superiori usque ad cingulum, fuit dictus Rogerius in ejus sinu positus ad calefaciendum: et cum sic tenuisset eum aliquamdiu in domo sua, in eodem sinu portavit eum ad ecclesiam parochialem, et sedit cum eo ante Crucem, multis assistentibus; et credebat, quod ibi fuerint plusquam ducenti. Et cum dictus dominus Anianus, episcopus Bangorum quondam, celebrasset Missam in dicta ecclesia, veniens ad Rogerium fecit sibi * signum Crucis cum pollice in fronte: dictus rogerius aspexit eum terribiliter; et sensit ipsa Dionysia, eumdem Rogerium in sinu suo tunc primum movere unum cubitum; et cor ejus valde velociter palpitare. Et tunc ipsa clamavit, timens, quod propter dictam palpitationem iterum deberet mori; sed videns, quia vivebat, laudavit inde Deum et dulcem S. Thomam de Hereford, eis gratias agens: et idem fecerunt assistentes. Et in eadem die potuit stare pedes, et circa vesperas suxit ubera, et ex tunc infra tertiam diem ivit. Item dixit, quod propter casum prædictum supervenerunt eidem Rogerio prima hebdomada post resuscitationem dolor et tumor in oculo

* i. e. illi

dextro, ita quod non poterat videre cum dicto D oculo, et humores tendentes ad scabiem in maxilla dextera, super quam dicebatur jacuisse, quando fuit inventus mortuus in fossato; et dictum tumorem et dictam scabiem habebat adhuc, quando causa devotionis et ad publicationem dicti miraculi infra tres hebdomades fuit a teste et viro ejus portatus ad tumulum S. Thomæ, una tunc venientibus eodem domino Wilhelmo de Cyconis * constabulario, Joanne de Havernige *, Hugone de Lemunstre *, clericis tunc principis Walliæ. Et cum stetisset in Hereford per unam hebdomadam, et reduceretur ad villam Coneweye, fuit perfecte curatus a dictis tumore et scabie, priusquam se elongasset ab Herefordia per quadraginta milliaria, *videlicet Anglicana.*

* supra Ticone
* supra Havering
* supra Leominstre

cc *Hoc est, opinor, quod saxa inde excisa fuissent ad castrum ædificandum.*

dd *Miraculum hoc bullæ canonizationis insertum legitur hoc modo:* Infans alius, nondum ætatis annorum duorum, in fundo cujusdam fossati, in quem locum de ponte altitudinis magnæ de nocte asseritur cecidisse, repertus mortuus, frigidus omnino et rigidus absque aliquo signo E vitæ, mensuratus ad hunc Sanctum, vitæ fuit mirabiliter restitutus. *Pro* nondum ætatis annorum duorum *legendum est* nondum ætatis trium annorum; *nam ex supra dictis testimoniis erat puer ille tunc* ætatis duorum annorum et trium mensium.

MIRACULA XI, XII & XIII.

Nautæ præsentis periculo naufragii erepti: mulier phrenetica, sanæ menti reddita: bis suspensus e patibulo, vitæ restitutus.

F

Post hæc die secunda mensis Novembris, existentibus prædictis dominis commissariis propter executionem et examinationem hujus negotii in capella S. Catharinæ supradicta, accesserunt ad eos Joannes Bateswayne, parochiæ de Donolly, Alexander filius Walteri, parochiæ de [Milton, Willelmus, filius Adæ de Virly, ejusdem parochiæ; Adam de Lenesdale, parochiæ de] Neweton, diœcesis Dunensis *a*, Matthæus Carpentary, Joannes de Lydel, Alexander filius Gamael, Joannes filius Nicolai, Jacobus filius Willelmi, Joannes filius Willelmi, Joannes filius Thomæ, et Joannes filius Margaritæ, parochiæ de Knocfergose diœcesis Gorgueu., provinciæ Armaten. de Hibernia *b*. Et cum narrarent, se fuisse de proximo a maris periculis liberatos meritis dicti S. Thomæ miraculose, et ex hoc venisse ad tumulum dicti domini Thomæ peregrini *, præfati domini commissarii, ex officio suo præsente domino Gilberto procuratore capituli Herefordiensis, receperunt ab eis juramentum, tactis sacrosanctis Evangeliis per eosdem secundum

Duodecim nautæ Hiberni, ad Sancti tumulum accedentes

* imo peregrinos

A secundum formam juramenti aliorum testium, supra in processu registratam, de dicenda et narranda veritate eisdem dominis commissariis super facto, quod ascribunt miraculo, et super omnibus ipsum factum contingentibus, et aliis, quæ petentur ab eis.

testantur, se gravissima tempestate in mari jactatos

69 Post quod juramentum dicti domini commissarii præceperunt eis in virtute juramenti præstiti per eosdem, quod unus vel duo ex eis, qui melius sciebant, narrarent factum, præsentibus aliis, et de eorum voluntate explicarent illa, quæ exponere volebant circa factum, quod ascribebant miraculo. Ad quod narrandum fuit Alexander filius Walteri supra juratus per omnes alios deputatus. Qui quidem Alexander narravit, quod ipse et omnes alii supra jurati, et insuper Martinus le Nottoverne, magister navis, nobilis Colt de Knocfergose, Hugo le Napesiller, Thomas Jacobi dominus navis, Isaac le Wyth, Ricardus de Ives, parochiæ de Knocfergose diœcesis Coiguen. c antedictæ, die secunda mensis Octobris proxime præteriti recesserunt, et ingressi navem prædicti Thomæ Jacobi, velo levato, de portu marino, vocato Senit Guwes *d* in Cornubia
B prope fines Angliæ *e*, volentes ire cum dicta navi onusta pellibus et lanis in Vasconiam *f*, ut reportarent inde vinum. Cum autem stetissent in mari usque ad horam vesperarum, habentes satis bonum tempus *g*, supervenit tunc ventus contrarius cum tempestate maris, qui per totam illam noctem duxit eos per mare in incertum contra eorum voluntatem: et hoc fuit in die Lunæ *h*.

jam fatiscenti navi.

70 Et in die Martis subsequenti ventus et tempestas cœperunt invalescere, in tantum, quod omnes desperaverunt de vita eorum; et quilibet ex eis, cum non haberent presbyterum in navi, fuit confessus socio suo peccata sua *i*, probabiliter credentes, eis circa horam vesperarum mortis et navis confractionis periculum imminere; cum dicta navis a vento et tempestate directe propelleretur versus terram, et secundum dispositionem dicti venti et loci, in quo erant, et versus quod pellebantur, prædicta navis haberet percutere cum dicta tempestate ad quasdam rupes et ad eas secundum prædictam dispositionem loci et temporis necessario applicare et
C frangi, et ipsi per consequens submergi ibidem. Et nesciebant, in qua contrata *k* tunc erant; et arbor, in qua pendebatur * velum propter vehementiam tempestatis erat partim fissa, et navis in tantum concussa, quod aqua subintrabat per sentinam et per alias ejus partes in tanta quantitate, quod duo ex eis sufficere non poterant ad extrahendam dictam aquam de prædicta navi; quia hoc non obstante, erat in dicta navi tanta quantitas aquæ, quod pertingebat quasi usque ad genua eorum.

* i. e. pendebat

eo cum Sancto per votum invocato, salvos evasisse.

71 Cum autem essent in dicto periculo constituti, omnes unanimiter rogaverunt Deum et S. Thomam de Cantilupo, quod liberarent eos a dicto periculo, et dominus navis prædictæ vovit, si liberarentur a periculo, se portaturum ad tumulum dicti S. Thomæ in ecclesia Herefordiensi unam navem argenteam, cum qua venturus est, ut dixit, in proximo cum aliis supra nominatis et non juratis, ad tumulum dicti S. Thomæ, et omnes in dicta navi existentes voverunt similiter, quod venirent ad dictum tumulum peregrini; et dixerunt PATER NOSTER et AVE MARIA pluries: et continuo, voto emisso, circa horam vesperam ventus fuit mutatus et tempestas sedata. Et elevaverunt velum; et cum dicto vento fuerunt in crastinum, scilicet die Mercurii, circa horam Nonæ prospere perducti ad quemdam portum limosum in loco, qui vocatur Saucto Despol *l*, diœcesis Bathoniensis, ubi non applicuerant aliæ naves, quod sciretur: et dicta navis remansit ibi in tantum conquassata, quod non potuit deinceps cum ipsa navigari. Et personæ omnes et res in ea existentes fuerunt salvatæ miraculose meritis S. Thomæ, ut firmiter credunt, cujus meritis dictam liberationem eorum ascribunt et ascripserunt, et ex hoc venerunt nudis pedibus peregrini ad ejus tumulum, laudantes et glorificantes inde Deum et eum, gratias agentes eisdem, et ex hoc fuerunt (ut dixit) devotiores in fide et firmiores effecti.

Visio, quam eorum unus tunc habuerat.

72 Item dixit, quod Alexander, filius Gamael supra juratus, retulit eis, postquam fuerunt egressi de navi * mari, quod, voto emisso, ipse viderat in navi duos in albis, qui videbantur sibi esse in forma hominum, sed non videbat facies eorum, quia tenebant dorsa versus eum; et unus stabat ex una parte mali sive arboris portantis velum, et alter ex altera, et immediate disparuerunt. Et idem Alexander sub juramento E per eum præstito asseruit prædictis dominis commissariis, se prædictam visionem habuisse, sed propter nimium terrorem, quem habebat, tunc non retulit sociis, quo usque fuerunt egressi de mari, nec scit, qui fuerint prædicti duo, quos vidit in albis. Requisiti prædicti duo, et etiam omnes alii supra jurati, qui depositionem istorum duorum sibi lectam et expositam approbaverunt, et sub juramentis eorum asseruerunt, narrata per supradictos esse vera, excepto de visione, de qua nesciebant, nisi per relatum dicti Alexandri, filii Gamaël. (Requisiti) si dictus dominus Thomas in Hibernia reputatur communiter ab omnibus gentibus Sanctus, et si Deus pro eo, tamquam pro Sancto, in illis partibus miracula operatur, responderunt omnes, quod sic, et in mari et in terra in omnibus generibus infirmitatum et periculorum; et ideo multi venerunt de illis partibus peregrini omni anno ad tumulum dicti S. Thomæ *m*.

* et

Mulier phrenetica, vinculis constricta

73 Robertus mercator ferri requisitus de uxore sua Edita *n*, respondit, quod fuerit furiosa, in Quadragesima futura circa principium erunt viginti et unus anni *o*, et numquam prius fuerat furiosa, quod ipse sciat, et fuerat tunc quasi F per biennium uxor sua. Et dicta furia accidit sibi (ut æstimat) quia parum comedebat, et multum bibebat; et quadam nocte in prima septimana dictæ Quadragesimæ (nescit tamen, qua nocte dictæ septimanæ) prædicta uxor sua cum eo in lecto jacens cœpit eum manibus discerpere; et videns ejus malam dispositionem et delirationem loquelæ, quæ maledicebat sine causa vicinis suis, et erat valde ebria, dimisit sibi * lectum. In crastinum autem cum appareret extra sensum suum, et clamaret, ut furiosa, fecit eam ligari cum pannis lineis, et conduxit Aliciam le Louge et Emmam de Ravense Wath *p*, vicinas suas, præmortuas, ut custodirent eam: et ita tenuit eam sub custodia in dicta domo sua ligatam usque ad hebdomadam ante septimanam Ramis Palmarum. Et in dicto tempore fuit continue furiosa, nec habuit dilucida intervalla, et non dormiebat, nisi raptim, et comedebat parum et bibebat aquam vel debilem cervisiam.

* i. e. illi

74 Et clamabat proferendo verba fatua et delira;

EX PROCESSU CANONIZATIONIS ad ecclesiam Herefordiensem delata.

* an quod?

delira; sed non recordatur, quid * blasphemaret Deum aut Sanctos: et credit, quod fuit arreptitia, sed tamen non vidit, quod portaretur nec mutaretur de loco ad locum, nec quod fecerit aliquem actum ex potentia malignorum spirituum. Item dixit, quod in dicta Quadragesima et in dicta furia prædicta uxore sua constituta, ipse de consilio vicinorum suorum cum uno filo mensuravit dictam uxorem suam ad sanctam Crucem de Herefordia, et ad sanctam Crucem de Wistanton *q* diœcesis Herefordiensis, et fecit fieri duas candelas de quarta parte unius libræ ceræ in dicto filo, et cum una ex dictis candelis fecit prædictam uxorem suam furiosam portari ad altare Crucis in ecclesia Herefordiensi in uno cophino per dictas duas mulieres, ab eo conductas ad custodiam dictæ uxoris, per quinque vel sex dies (ut æstimat) antequam curaretur. Quibus diebus stetit continue ligata in dicta ecclesia, nisi cum comedebat; quia tunc dissolvebantur vincula manuum ejus, et tenebatur per dictas duas mulieres ad ejus custodiam deputatas.

post aliquot dierum in ea moram

75 Item dixit, quod in die Jovis ante Dominicam Ramis palmarum prædicta uxor sua furiosa, fuit (nescit, de cujus clerici consilio) mutata de pulpito ecclesiæ Herefordiensis, in quo est altare Crucis, et in quo steterat per quatuor vel quinque dies præcedentes, ad capellam B. Mariæ in eadem ecclesia, in qua capella recumbebant tunc ossa dicti S. Thomæ; quia dictus clericus dixerat, quod curaretur ibi meritis dicti S. Thomæ *r*; sed eadem die (nescit, ex qua causa) fuit circa horam vesperarum reportata ad dictum pulpitum, et ibi jacuit illa nocte *s*. Item dixit, quod in crastinum, scilicet die Veneris mane, ipse portavit unam ex candelis factis in filo, in quo mensuraverat dictam uxorem suam ad dictam sanctam Crucem de Wistanton, et obtulit dictam candelam ac dictam sanctam Crucem bene post ortum solis et ante horam Primæ; et cum rediret Herefordiam, audivit pulsari magnas campanas ecclesiæ Herefordiensis: et tunc rogavit Deum, quod dicta pulsatio esset pro curatione sociæ suæ prædictæ.

ope S. Thomæ restituitur sanæ menti.

76 Et occurrens sibi Joannes Slaybrond parochiæ de Maudin narravit sibi, dictam uxorem suam esse curatam per episcopum Thomam; quia tunc non vocabatur SANCTUS. Et veniens ad ecclesiam Herefordiensem circa horam Primæ, invenit dictam uxorem suam curatam, et vidit eam erigentem manus in elevatione Corporis Christi in Missa, quæ tunc celebrabatur in altari sanctæ Crucis, et candela, quæ fuerat apportata ad ecclesiam Herefordiensem pro curatione dictæ uxoris suæ, et fuerat tunc reposita in thesauro ecclesiæ Herefordiæ, ut dicebatur *t*.... Item dixit, quod, finita Missa prædicta, quæ tunc celebrabatur in altari sanctæ Crucis, narraverunt sibi prædictæ mulieres custodes uxoris suæ, quod ipsa dixerat, Deum et quemdam episcopum, scilicet S. Thomam, salvasse eam; et quod candela cælitus fuerat accensa *u*. Et in eodem cophino, cum quo fuerat portata ad ecclesiam, fuit per dictas mulieres reportata ad domum suam; quia erat debilis, et non poterat ire. Prius tamen fuit publicatum miraculum in ecclesia Herefordiæ, ut dicebatur. Item dixit, quod in dicta debilitate nequiens ire, nisi coadjuvaretur et supportaretur ab aliis, vixit dicta uxor sua in sana mente et sine furia, in debilitate tamen et infirma, usque ad festum ad Vincula S. Petri *x* vel circa, et tunc obiit, et fuit sepulta in cimiterio ecclesiæ Herefordiensis. Acta in dicta capella S. Catharinæ die quarta mensis Novembris, præsentibus dictis Fratribus et nobis notariis hujus processus

Suspensus e patibulo, ac deinde depositus

77 Willelmus Aprees *y*, alias dictus Crah, id est, Tinginosus, de Swayneseye Menevensis diœcesis, requisitus, ut narraret, si et ex qua causa fuerat suspensus; respondit, quod inposito sibi per dominum prædictum *z*, sub quo tunc morabatur, quod interfecerat tredecim homines, fuit captus per dictum dominum et incarceratus in castro dicti baronis, vocato Swayneseye; et cum sic stetisset captus et incarceratus per quindecim dies, et fuisset per dominum dicti castri inquisitum cum eo, et non fuisset confessus dicta homicidia, quia non commiserat ea (ut dixit) nec fuisset per alios convictus, nulla sententia mortis data contra eum, fuit (die Lunæ post instans festum B. Martini erunt quindecim anni) circa horam Tertiæ per parentes proprios ipsius testis, scilicet per Griffinum Weil et per Ad. Ap. Gryfin et Ythel Fachan *aa*, præmortuos et plures alios ductus de mandato patris dicti Willelmi de Brewes ad furcas, super quemdam montem excelsum positas prope dictum castrum ad quartam partem milliaris vel circa.

revixit per patrocinium S. Thomæ.

78 Et circa dictam horam Tertiæ supradictus Ythel propinquus ejus cum quadam corda grossiori, quam sit nodus, quem communiter portant Fratres Minores in zonis suis, apportata a castro per ipsum testem usque ad dictas furcas, suspendit eum; nescit tamen, qualem nodum fecit in dicta corda, cum qua eum suspendit, et post suspensionem suam Trahern Ap Howel *bb*, parochiæ Lanredensis dictæ diœcesis Menevensis, qui fuerat cum eo ductus ad prædictas furcas, fuit in continenti (sicut audivit referri) post eum suspensus in eisdem furcis et in eadem trabe, et statim prædictus Trahern A. Howel, sicut dicebatur, fuit mortuus post suspensionem ejusdem. Et eo mortuo, trabs, in qua pendebant, fuit fracta (nescit qualiter, nec in quot partes; et ambo suspensi ceciderunt ad terram: et tunc ipse testis non sensit dictum casum, quia credit, quod esset mortuus: sensit tamen strepitum, quando alter fuit suspensus, et audivit publice et communiter referri in dicta parochia post prædicta, quod eadem die fuit iterum suspensus in una tibia dictarum furcarum; sed ipse nihil sensit de suspensione prædicta, nec scit, quanto tempore stetit, nec qua hora fuerit secundo suspensus *cc*. Acta in dicta capella S. Catharinæ die sexta mensis Novembris, præsentibus Waltero et Joanne in omnibus, quæ hodierna die acta fuerunt, et memoratis Fratribus Joanne et Mauricio in juramento testium super hoc miraculo receptorum et depositione Willelmi prædicti, et nobis notariis hujus processus.

qui ipsi ante apparuerat in carcere

79 Post hæc in crastinum dictus Willelmus rediens coram prædictis dominis commissariis ad continuandam depositionis suæ seriem, fuit de mandato prædictorum dominorum commissariorum requisitus per antedictos Fratres Joannem et Mauricium interpretes, si fuerat idem Willelmus, sicut supra deposuit se eredere, mortuus, quando, ubi, qualiter, et cujus meritis fuit resuscitatus. Et respondit, quod audiverat referri publice et communiter in dicta villa, quod circa galli cantum *dd* post suspensionem apparuerunt signa vitæ in eo; ipse tamen postquam sensit strepitum, quando alter fuit suspensus in eadem trabe,

trabe, non sensit, se habere vitam usque in crastinum circa horam Nonæ. Requisitus, si ante dictam suspensionem vel a tempore suspensionis usque quo recognovit astantes, vel ex tunc, vigilando vel dormiendo habuerit aliquam visionem vel revelationem de vel ab aliquo Sancto, vel mortuis, vel iis, quæ sunt in alio mundo; respondit, quod illa die, qua fuit suspensus, ei dormienti in carcere fuit post galli cantum visum, B. Mariam esse in dicto carcere cum quodam domino, et videbatur sibi, quod esset operta lapidibus preciosis cum stola alba in capite; non tamen portabat Filium suum in ulnis, sicut ejus imagines materiales repræsentant: de illo autem domino, qui erat cum B. Maria, respondit, se non recordari, quales vestes portabat.

cum B. Maria Virgine.

80 Cum autem prædicta B. Maria cum dicto domino sic apparuisset, petiit ipsa B. Maria, in cujus conspectione videbantur esse omnes incarcerati cum ipso Willelmo, qui erant tredecim numero, si erat inter eos Willelmus Aprecs; et ipse testis, qui vocatur illo nomine, respondit, quod sic; quia ipse erat dictus Willelmus. Et tunc B. Maria dixit, quod ascenderent omnes per quamdam scalam, quæ videbatur ibi esse apposita ex adverso supradicti Trahern Ap Howel, qui scilicet fuit illa die, omnibus aliis liberatis a carceribus, cum ipso teste suspensus et in patibulo mortuus. Et tunc dictus testis iterum petiit a B. Maria prædicta, quid fieret de supradicto Trahern Ap Howel; et B. Maria respondit: Dimittatis eum. Et post hæc dictus testis iterum petiit a prædicta Maria, quis erat ille Sanctus, qui venerat cum ea; et ipsa respondit, quod S. Thomas, qui liberaret eum. Et tunc dictus testis habuit in mente sua (sicut dixit) quod S. Thomas de Herefordia liberaverat eum.

quemque propterea constanter invocaverat.

81 Requisitus autem, quare melius intellexerat de S. Thoma de Herefordia, quam de S. Thoma apostolo vel Cantuariensi archiepiscopo; respondit, quod ex eo, quia enim * illud tempus fuerat peregrinus ad tumulum dicti S. Thomæ in ecclesia Herefordiensi, et illa die, qua fuit intrusus in carcerem plicavit secundum morem Angliæ unum denarium sterlingum ad honorem dicti S. Thomæ, ut liberaret eum, et dictum denarium sic plicatum recondidit in bracali suo *ee*, et quamdiu stetit in carcere, et quando fuit ductus ad patibulum, et dum pendebat in furcis, habebat secum dictum denarium sic plicatum; et stando in carcere et quando fuit ductus ad furcas, semper in corde suo et alta voce, ita quod poterat audiri ab illis, qui aderant, invocabat auxilium dicti S. Thomæ, et habebat spem, quod liberaret eum. Requisitus, si aliquis ex tredecim incarceratis habuerat dictam visionem, uti ipse; respondit, se nescire. Item requisitus, si ipse narravit illa die dictam visionem aliis incarceratis; respondit, quod non; sed post resuscitationem suam narravit omnibus, qui audire voluerunt, pluries et frequenter.

* an circa?

et cui fuerat commendatus.

82 Item requisitus, quid fuit subsecutum de eo, postquam fuit resuscitatus, et recognovit astantes; respondit, se audivisse publice et communiter referri, quod, eo suspenso, domina dicti castri petiit a prædicto domino Willelmo de Brewes viro suo, qui fecerat eum suspendi, quod daret ei corpus dicti Willelmi, ut posset in cimiterio sepeliri; et dominus concessit ei; et ideo cum fuisset depositus a furcis, in quibus fuerat secundo suspensus, fuit portatus a parentibus suis ad ecclesiam, et cum non possent ingredi ecclesiam, fuit portatus ad domum propinquam ecclesiæ, quæ erat Thomæ Thuathei *; et tunc prædicta domina fecit eum mensurari ad dictum S. Thomam. Et quia fuit resuscitatus, et fuerat datus dominæ, non fuit ultra suspensus: fuit tamen infirmus per unam septimanam et ultra; et postmodum dominus et domina dicti castri cum eo venerunt peregrini ratione dicti miraculi ad tumulum prædicti S. Thomæ, et obtulerunt ibi quasdam funras * de cera, et funem cum qua fuit suspensus, quam apportavit insutam * ad collum suum.

* infra Mathi

* an furcas?

* forte insertam

Ex alterius testimonio ille Wilhelmus

83 Joannes de Bageham requisitus, ut narraret, si habebat notitiam dicti Willelmi Crak, et si sciebat aliquid de miraculo, quod in ejus personam dicitur contigisse; dixit, quod per multos annos noverat dictum Willelmum et viderat, priusquam fuisset suspensus; et ex tunc vidit eum, et est ille, qui supra juravit cum dicto teste super isto miraculo, qui vocatur Willelmus Crak; et quod fuit ortus in parochia de Laridiry Menevensis diœcesis, ex patre vocato Res; nomen matris dixit se nescire. Item dixit, quod, ipso teste existente in servitio et familia dicti domini Willelmi de Brewes (sunt jam sedecim anni elapsi) fuit captus prædictus Willelmus Crak, quia dicebatur interfuisse cum pluribus aliis invasioni et combustioni cujusdam castri dicti domini, vocati Ostremue *ff*: et ex hoc fuit incarceratus in castro dicti domini, vocati Sweyneseye. Postmodum eodem anno, die Lunæ post festum B. Martini, cum dictus Willelmus eadem die deberet suspendi, et unus alius, vocatus Traheit ab Howel *gg*, deberet suspendi cum eo, prædictus dominus Willelmus de Brewes, ne possent auferri dicti suspendendi per eorum amicos et parentes, fecit armari decem equos et decem equites, quorum equitum ipse testis fuit unus.

cum trabe patibuli, ex qua pendebat, lapsus.

84 Et circa horam Nonæ *hh* fuerunt ducti per eos ad furcas dicti domini, existentes in quodam loco excelso, distantes quasi per quartam partem unius milliaris a dicto castro. Et dicta hora Griffinus Woyl * avunculus, David Assa consanguineus germanus, et Yfhel propinquus Willelmi Crak, coacti a domino, vidente ipso teste et existente prope pedem furcarum, suspenderunt dictum Willelmum in trabe transversali dictarum furcarum cum quadam corda; non tamen advertit, ubi nodus dictæ cordæ cursilis, cum qua fuit suspensus, applicaretur collo ipsius Willelmi: et immediate cum fuisset suspensus, scala, per quam ascenderat ad furcas, fuit ei subtracta, ut statim moreretur. Cum autem pependisset dictus Willelmus in dictis furcis per tantum spatium (ut arbitrator) quod homo potuisset ivisse per quartam partem unius milliaris, et emisisset per utrosque meatus inferiores superfluitates naturæ, quæ emittuntur a suspensis, quando post suspendium moriuntur; et reputaretur dictus Willelmus ab ipso teste et ab aliis ibi existentibus mortuus, et nullus ex amicis dicti Traharn, qui erat nobilis, ordinasset aliquid de redemptione dicti Traharn cum domino, propter quam redemptionem post suspensionem dicti Willelmi distulerant aliquantulum suspendere dictum Traharn, suspenderunt eum carnifices dictæ villæ, ad talia officia deputati, in eadem trabe transversali, in qua fuerat suspensus præfatus Willelmus.

* al. Weil

85 Et in continenti cum scala fuit subtracta

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. *iterumque suspensus fuit. Deinde corpus ejus*

a dicto Traharn, et extendisset se, dicta trabs fuit fracta per se ipsam in medio, et ambo suspensi ceciderunt ad terram. Et æstimat, dictam trabem fuisse fractam propter debilitatem suam; et ambos vidit ipse testis, cum cecidissent a dictis furcis in terram, mortuos, ut visum fuit eidem; sed propter opprobrium cognationis prædictorum suspensorum, et quia secundum morem patriæ non debent a furcis sine licentia domini amoveri; priusquam recessissent de prædicto loco ipse testis et alii armati, fecerunt iterum suspendi dictos Willelmum et Traharn, unum in una tibia dictarum furcarum, et alium in alia. Et post secundam suspensionem ipse testis, qui erat senescallus hospitii *ii* prædicti domini, rediit immediate ad castrum, et significavit dicto domino suo, prædictos fuisse suspensos et mortuos. Et quia domina Maria uxor prædicti Willelmi petierat corpus dicti Willelmi (nescit, ex qua causa) audito, quod erant mortui, dictus dominus concessit uxori suæ prædictæ corpus dicti Willelmi.

ii

donatum dominæ baronissæ de Brewes.

86 Et domina rogavit ipsum testem, quod festinanter rediens ad furcas prædictas, faceret deponi dictum Willelmum de furcis, et portari ad villam. B Et rediens fecit præscindi cordam, cum qua erat suspensus dictus Willelmus; et corpus ejus cecidit ad terram. Et præcepit, quod portaretur ad villam, et vidit, quod fuit portatus in scala, per quam ascenderat ad furcas; et corpore ejus ibi dimisso, fuit reversus ad ministrandum dicto domino suo, tunc existenti in prandio in castro prædicto. Requisitus, si, quando fuit reversus ad faciendum ipsum Willelmum deponi de furcis, vidit in ipso aliqua signa vitæ; dixit quod non; immo credit, quod tantum * esset in ipso vita, quanta in lapide. Item requisitus, qui fuerunt præsentes in dicta suspensione ad furcas, respondit, quod Henricus Pellissarius testis supra juratus, sed nondum examinatus; Henricus de Scorlage, Rogerius de Heve, qui fuerunt de dictis armatis, et plures alii, præmortui.

* tanta

quæ cum illud mensurari fecisset S. Thomæ

87 Item dixit, quod eadem die cum dictus dominus comedisset, prædicta domina, antequam permitteret ipsum testem comedere vel bibere in dicto castro, tradidit sibi unum filum acceptum de bursa Margaritæ filiæ suæ, et præcepit C sibi, quod iret in continenti ad mensurandum præfatum Willelmum cum dicto filo ad S. Thomam de Cantelupo. Et vadens ipse testis, invenit corpus dicti Willelmi in quadam domo Thomæ Mathi, propinqua ecclesiæ super terram supinum; et oculi ejus pendebant extra palpebras et concavitates suas; sicut vidit aliquando de aliquibus aliis suspensis consimile. Et habebat linguam grossam, lividam in parte extra dentes, ipsis dentibus vehementer compressam et læsam: et non sensit in eo halitum, nec aliquod signum vitæ, licet palpaverit cum aliis ejus corpus, qui omnes eum palpantes et videntes dicebant et repotabant, eum esse mortuum; de quorum nominibus dixit se non recolere, quia erat tota domus plena hominibus et mulieribus.

audissetque, aliquod vitæ indicium in eo apparuisse,

88 In quorum præsentia extendens brachia dicti Willelmi, mensuravit ejus latitudinem cum dicto filo ad præfatum S. Thomam, et ipse et major pars illorum, qui erant in domo prædicta, flexis genibus, rogaverunt Deum et dictum S. Thomam, quod immitterent vitam in dictum Willelmum, ut posset agere pœnitentiam de commissis, et dixerunt Pater noster et Ave Maria. Et cito post, ita quod potuit homo ivisse, sicut æstimat, unum stadium, sive octavam partem unius milliaris, dictus Willelmus D movit aliquantulum unum ex pedibus suis (non recordatur, quem) et attraxit halitum, quasi stertendo. Quo viso, tunc currit ipse testis ad nunciandum prædictæ dominæ, quæ eum fecerat mensurari; et æstimat, quod tunc esset hora quasi media inter Nonam et solis occasum Et cum prædicta domina gauderet de dictis signis vitæ, et dictus testis dixisset ei, quod gaudebat de malo; quia malum erat, quod ita malus homo resoscitaretur; prædicta domina cum militibus et domicellis et aliis familiaribus viri sui et suis vadens ad videndum dictum Willelmum, mensuravit ipsum iterum ad dictum S. Thomam, vidente ipso teste, cum alio filo, et Margarita ejus filia cum alio filo mensuravit eum post eam ad dictum S. Thomam, rogantes pro ejus vita.

rursum mensuravit, ipsumque ad Sancti tumulum postea adduxit.

89 Et antequam mater et filia eum mensurarent, apprehenderunt, quod attrahebat halitum, et post mensurationem matris et filiæ oculi ipsius Willelmi, videntibus ipsis matre et filia, teste, et aliis, qui erant in domo, pendentes fuerunt reducti per se ipsos ad concavitates suas circa E solis occasum, et clausit dictos oculos et tenuit clausos per tantum spatium, quod homo potuisset ivisse per unum milliare, ut æstimat; et postmodum movit et aperuit palpebras; sed non cognoscebat homines, nec loquebatur. Post quæ dicta domina et ipse testis cum ea rediit ad prædictum castrum, et in crastinum mane fuerunt reversi ad eum videndum, et invenerunt ipsum in meliori statu, et videbatur cognoscere astantes; sed non loquebatur. Et digna domina fecit habere curam de eo, et præparari sibi sorbilia de amigdalis. Et in die sequenti ipse testis audivit eum loquentem; et cum jacuisset aliquot dies (nescit, per quot) et fuisset curatus, post mensem, ut æstimat, a tempore suspensionis dicti dominus et domina de Brewes adduxerunt eumdem Willelmum peditantem ratione dicti miraculi ad tumulum dicti S. Thomæ in ecclesia Herefordiensi, a qua distat dictum castrum per tres dietas *kk*. Et post resuscitationem non audivit, quod dictus Willelmus aliqua sinistra commiserit. Item requisitus, si sciebat vel audiverat referri, præfatum Willelmum Crak ante ejus suspensionem, vel dum pendebat in furcis, F habuisse aliquam visionem vel revelationem ab vel de aliquo Sancto; respondit, quod non *ll*.

kk

ll

ANNOTATA.

a Dunum, *Anglis* Downe, *Hibernis* Dundalethglas, *parva Hiberniæ civitas est, cognominis comitatus caput, ut Ultonia, et episcopalis sub archiepiscopo Armachano.*

b *Lege* Armacen., *ut provincia ecclesiastica* Armachana *hic indicetur. Vitiosa item vox videtur* Gorguen.; *nullam enim hujus nominis diœcesim reperi in Hibernia: nec minus corrupte eadem diœcesis infra scribitur* Goigensis, *et in altero apographo* diœces. Mignen. *Porro in hoc posteriori apographo recensio testium nonnihil variat hoc modo.* Joannes Hirteswayne parochiæ de Donachi; Alexander filius Walteri, parochiæ de Milton; Willelmus filius Adæ de Virly, ejusdem parochiæ, Adam de Lenesdale, parochiæ de Neweton, diœcesis Dimen. *(lege* Dunensis*)* Matthæus Carpentary,

tary, Joannes de Lydel, Alexander filius Gamaël, Joannes filius Nicolay; Jacobus filius Willelmi, Joannes filius Willelmi, Joannes filius Thomæ, et Joannes filius Margaritæ. *Duodecim nautæ hic numerantur, quot etiam numerarunt commissarii Apostolici infra laudandi; quapropter cum in exemplari, quod edo, dumtaxat decem legerentur, duos uncis inclusos ex hoc altero supplevi.*

c *Consule Annotata ad lit. præced. Eædem autem personæ cum aliqua variatione in alio exemplari nostro ita enumerantur:* Martinus le Nottovernes, magister navis; Robertus Cole de Knocfergose, Hugo le Nappesiller, dominus navis; Isaach le Wyth, Richardus de Xues, parochiæ de Knocfergose diœces. Mign.

d *Ita plane in utroque Ms. nostro; sed portus iste eo nomine, forte Hibernico, mihi omnino ignotus est.*

e *Hinc crederem, prædictum portum in Cornubia, Angliæ comitatu quærendum esse, nisi in altero nostro exemplari pro vocibus illis in* Cornubia prope fines Angliæ *legeretur :* In eorum via prope fines Angliæ; *et rectius quidem, ut existimo, quia laudati nautæ Hiberni erant, et ex Hibernia venisse videntur.*

f Vasconia, *vulgo* la Gascogne, *nota est Galliæ regio inter Oceanum Aquitanicum, Garumnam flumen montesque Pyrenæos sita.*

g *Id est, faventem auram.*

h *Recte : cum enim anno* 1307 *littera Dominicalis fuerit* A. *dies secunda Octobris erat dies Lunæ, seu feria secunda.*

i *Non sacramentaliter, cum hujus Sacramenti minister solus presbyter sit; sed ex Christiana humilitate, et ex spiritu contrito.*

k Contrada, *vox Italica Latine* viam, regionem, viciniam *significat. Nesciebant ergo, versus quam terræ vel littoris partem a tempestate jactarentur.*

l *Alterum apographum nostrum habet* Stotespol; *sed neutrum in Mappis reperi; quare id solum hic annotabo,* Bathoniam, *Anglis* Bathe, *in cujus diœcesi is locus erat, esse civitatem Angliæ Occidentalis in comitatu Somersetensi, episcopalem sub metropoli Cantuariensi.*

m *Juverit hic addidisse, quæ commissarii Apostolici in sua ad Clementem V Papam epistola de anathematis nautarum ad* S. Thomæ *sepulcrum appensis deque his ipsis nautis Hibernicis scripserunt.* Inter quæ *(anathemata multiplicis generis)* invenimus, *inquiunt,* centum septuaginta naviculas argenteas et quadraginta unam cereas, a marinariis diversis pro maris periculis, a quibus dixerant se fuisse miraculose ejusdem domini Thomæ meritis liberatos, ut dicebatur, oblatas. Et nobis inibi existentibus, fuerunt duæ aliæ argenteæ et una cerea apportatæ; et juraverunt coram nobis duodecim nautæ Ybernici, se nuper in quadam navi ex marina tempestate in tantum, quod multa aqua subintrabat per sentinam et alias partes, conquassata, fuisse miraculose ejusdem domini Thomæ meritis a naufragio liberatos; et dictam navem sic conquassatam, post invocationem dicti domini Thomæ, voto ad eum, cum esset prope litus rupium, ad quas a tempestate allidenda propellebatur, emisso, continuo vento mutato, post unum diem ad portum alium, salvis omnibus personis et rebus in ea existentibus pervenisse et confractam permansisse.

n *In appendice de miraculis inferius danda cap.* II *recitabo reverendi domini Gilberti procuratoris capituli Herefordiensis de eadem curatione testimonium; quod ibidem consule, si lubet.*

o *Recte; nam et Gilbertus mox laudatus asseruit, ista anno* 1287 *contigisse.*

q *Nescio, quid hæc vox abbreviata significet.*

q *Locus hic mihi cetera ignotus est; sed verisimiliter tam in hoc, quam in ecclesia Herefordiensi fuerit tunc Crux aliqua miraculis clara.*

r *Forte huc spectant, quæ Papebrochius ex alicujus testis, quem non nominavit, assertione annotavit. Quia aliqui dixerunt, quod dicta* ossa *(S. Thomæ)* stillaverant sanguinem, cum de loco, in quo obierat, transeundo per terras archiepiscopi Cantuariensis, fuerunt apportata ad ecclesiam Herefordiensem; et ex hoc sperantes, quod ibi reciperet sanitatem meritis S. Thomæ, pater et mater ejusdem Edithæ fecerunt eam ad dictam capellam portari; et ambiverunt dictum locum, in quo dicta ossa recumbebant, cum quodam filo, in quo facta fuit una candela per Aliciam le Longe.

s *Causam (teste Papebrochio) Robertus Coke, unus e testibus allegavit,* quia ministri ecclesiæ, qui tunc propter custodiam ecclesiæ jacebant in subsacristia ecclesiæ prope chorum, nimium inquietarentur ex vociferatione et clamore ejus, existimantes, se minus inquietari ab eo propter altitudinem dicti pulpiti.

t *Lacuna hic est in Ms. nostro, quam aliunde nequeo implere.*

u *Consule testimonium domini Gilberti, loco citato ad lit. n.*

x *Celebratur hoc festum Kalendis Augusti; curata autem fuerit Editha die* XXIV *Martii, atque adeo tantum quatuor menses cum paucis diebus suæ menti compos supervixit.*

y *In Rubricis de miraculis vocatur* Willelmus filius Apnees, *eoque de argumento sic legitur :* Rubrica de probatione duodecimi miraculi [quod in libro dicitur decimumtertium] facta apud Herefordiam super eo, quod Willelmus, filius Apnees, parochiæ de Swaynesey, Menevensis diœcesis, qui cognominatur ab aliquibus Willelmus Crach, id est Tingnosus *(non intelligo hanc vocem)* fuit in patibulo suspensus et mortuus (ut fertur) et per merita dicti S. Thomæ miraculose resuscitatus; ad cujus quidem miraculi probationem Thomas de Gnynes, procurator capituli Herefordiensis produxit in testes dominum Willelmum, dominum Thomam presbyterum, Joannem de Berham, Henricum Pellipar, Adam de Rowame, Joannem Apenon, quos omnes dixit esse parochiæ et diœcesis prædictarum. Requisitus in virtute juramenti præstiti per eumdem idem procurator, si credebat, dictum miraculum esse verum, respondit, quod sic; et quia supradictus Willelmus Apnees nesciebat loqui litteraliter *(id est, Latine)* nec ydioma Anglicum, nec Gallicum, sed dumtaxat Wallense, ut dicebatur, iidem domini commissarii ad exponendum eidem Willelmo capitula juramenti per eum præstandi, et recipiendam depositionem faciendam per eum, adhibuerunt Fratres Joannem Juvenem et Mauritium de Pencoyt, conventuales in domo Fratrum Minorum de Herefordia, qui dicebantur de Wallia fuisse oriundi, et intelligere et scire loqui ydioma Wallense. Qui Fratres, tactis sacrosanctis Euangeliis, præsente dicto procuratore, juraverunt fideliter exponere dicto Willelmo illa, quæ per dictos dominos commissarios dicerentur eisdem, et fideliter eis referre et receptam responsionem et depositionem

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

nem ejusdem, et eam tenere secretam, quo usque fuerit legitime publicatus *. Post quæ capitulis juramenti aliorum testium supra registratis, in Wallico dicto Willelmo per dictos Fratres, et in Anglico aliis testibus supra nominatis per dominum episcopum Londonensem, expositis, omnes prædicti testes juraverunt *etc.*

* *adde processus*

z *Fuit hic dominus Wilhelmus de Brewes baro.*

aa *Thomas Marescalli, presbyter testis juratus, ait, illos id agere coactos a prædicto domino barone. Per parentes autem non progenitores, sed consanguineos vel affines, seu, ut idem Thomas loquitur,* de parentela ipsius Willelmi *intellige.*

bb *Eodem modo illum vocat laudatus Thomas presbyter, adjiciens, eumdem fuisse virum nobilem.*

cc *Hæc, quæ scire non potuit suspensus Willelmus, Thomas presbyter oculatus testis exposuit, ita inquiens:* Cum autem dictus Willelmus esset suspensus, et illi, qui suspendebant eum, traherent unam partem cordulæ, cum qua erat suspensus, ut ligarent eum ad unam ex tibiis

B *(id est, ad unum e lateralibus stipitibus)* dictarum furcarum, prædicta trabs transversalis fuit fracta, et ipse Willelmus, qui erat suspensus in dicta trabe transversali, cecidit ad terram. . . . Et cùm cecidisset, quasi in continente, ita quod (æstimat) homo non ivisset ultra centum pedes, fuit dictus Willelmus iterum suspensus in una ex tibiis dictarum furcarum. Et postmodum cum vidisset eum iterum suspensum, recessit dictus testis *(nimirum ipse Thomas presbyter.)* Et audivit publice referri in dicta villa, quod fuerat depositus de dictis furcis circa horam mediam inter Nonam et occasum solis, et tunc erat mortuus. *Præmiserat autem, eumdem suspensum fuisse* circa horam meridiei.

dd *Vespertinum intellige, mox vero infra matutinum.*

ee *Hoc est, in femoralibus suis.*

ff *Nec castrum* Ostremue, *nec supra parochiam* Laridiry, *nec multa alia tam superius nominata, quam deinceps nominanda loca, reperire potui; credo, quod ea partim dudum destructa sint, partim nunc aliis vocabulis veniant, partim etiam in apographis nostris vitiose descripta*

C *sint.*

gg *Supra constanter dicitur* Trahern Ap Howel; *infra vero* Traharn.

hh *Videtur hic error esse in hora: nam* Nona *nostrati tertiæ pomeridianæ respondet, et tamen Thomas presbyter ad litt. cc relatus ait, illum jam pependisse circa horam meridiei.*

ii Senescallus hospitii *est præfectus victui potuique seu mensæ domini sui. Galli dicunt* le Maitre-d'hôtel.

kk Dieta *est iter unius diei.*

ll *De eodem miraculo commissarii Apostolici ad Clementem V scrip erunt, procuratorem causæ sibi visum esse probasse* resuscitationem. . . unius hominis bis, et cujusdam mulieris (*de qua vide dicenda inferius,*) semel, suspensorum.

D

MIRACULA XIV, XV, XVI & XVII.

Cœcæ mulieri visus redditus: suspensa in vivis servata: pueri, unus ex utroque, alter uno oculo cœcus, subito curati: contracta membris, erecta.

Joannes Alkin, sæpius juratus et productus in hoc processu, requisitus, ut narraret, si habuerat notitiam prædictæ Agnetis *a*, priusquam fuisset cæca; respondit, se novisse eam, sunt quadraginta anni et ultra elapsi, quia fuerunt in eadem paro- E chia nati et conversati; nomina tamen parentum ejus ignorat. Et vidit eam per quindecim annos et ultra habentem sanos oculos, et bene videntem. Postmodum vidit dictam Agnetem per decem annos et ultra duci ad ecclesiam S. Martini prædictam diebus Dominicis et festivis ad audiendum divinum officium per quamdam puellam, filiam *b* filiæ suæ (quarum nomen ignorat; dicta puella est tamen nunc uxor cujusdam venditoris piscium in Herefordia, cujus et nomen ignorat) sicut ducuntur personæ, quæ non vident. Et ipse fuit in domo ejusdem Agnetis per triennium continuum singulis diebus Dominicis ad ministrandum sibi et aliis in dicta domo aquam benedictam. Et vidit pluries, quod nesciebat ire, nisi duceretur; sed non habebat in oculis vulnera, apostema, tumorem, maculam vel ægritudinem, quam ipse testis sciret decernere *, apparentem. Et reputabatur bona mulier, et bonis temporalibus abundabat; ita quod propter mendicitatem vel quæstum non confinxisset aliquid in prædictis: et dicebatur tunc publice et communiter in dicta parochia, in qua erat cognita, ipsam esse cæcam.

Mulier ultra decennium cæca, *a*

b

* *discernere*

91 Item dixit, quod, cum Deus cœpisset operari miracula pro dicto S. Thoma in ecclesia Herefordiensi, prædicta Agnes venit ad tumulum prædicti domini Thomæ in dicta ecclesia, et eam vidit ibi tribus diebus, et audivit etiam referri, quod jacuerat in dicta ecclesia tribus noctibus, et quod fuerat mensurata ad dictum S. Thomam. Et in crastinum, scilicet in quindena Paschæ fuerunt viginti anni elapsi, ante horam Tertiæ audito, quod erat miraculose illuminata ad tumulum dicti S. Thomæ, ipse testis, qui in illo intermedio vacaverat ad ordinandum processionem propter diei solemnitatem in ipsa ecclesia faciendam, accurrens ad tumulum, invenit eam sanos oculos habentem et videntem. Et recognovit eum, proprio nomine ipsum vocans; et fuit adducta ad dictam processionem, et pulsatis campanis, clero et populo congregatis, narravit, se fuisse illuminatam meritis dicti S. Thomæ. Inde Deo et sibi * una cum his gratias agens et laudans ac glorificans eos: et fuit cantatum TE DEUM LAUDAMUS. Ex quibus fuit idem testis effectus devotior et in fide firmior; idem de aliis credens: nec arbitratur, fraudem vel machinationem aliquam, superstitionem

F *ad S. Thomæ sepulcrum perseverans, visum recepit.*

* *i. e. illi*

A superstitionem vel dæmonum invocationem, sed duntaxat Dei et dicti Sancti gratiam ultra vires et potentiam naturæ dictæ Agnetis operantem affuisse in prædictis c.

Mulier, dum ad furcam duceretur, Sancto mensurata,

92 Joannes Alkyn, sæpe juratus et examinatus super aliis miraculis, requisitus, ut narraret, si quid sciebat de prædictis d, dixit, quod non noverat dictam Christinam ante suspendium; sed audivit publice et communiter referri, quod prædicta Christina morabatur in dicta parochia de Welinton; et quod quidam porcus extraneus immiscuerat se cum suis; et quod dictum porcum, diu retentum et ab aliis non repetitum, cum suis vendiderat. Super quo delata curiæ regiæ fuerat incarcerata in castro regio Herefordiæ, et ex hoc ad suspendium judicata. Et dicebatur publice et communiter in dicta civitate, eam fuisse per liberos suos mensuratam in introitu carceris ad dictum S Thomam. Item dixit, quod (die Sabbati post Pentecosten fuerunt tredecim anni) idem testis vidit prædictam Christinam duci ad patibulum: et cum esset prope ecclesiam S. Martini in suburbiis civitatis Herefordiensis, fuit, eo vidente, confessa uni Fratri Minori, cujus nomen B ignorat; et per ejus filium et filiam iterum mensurata cum filo ad dictum S. Thomam: et hoc fuit ante horam Nonæ per tantum tempus (ut arbitratur) quod homo potuisset ivisse per unam leucam Anglicanam.

post suspendium sepelienda, viva deprehenditur,

93 Et exinde fuit adducta ad furcas propinquas dictæ ecclesiæ per quartam partem unius milliaris, ut æstimat: ipse tamen testis non fuit eam secutus ad furcas, sed audivit publice et communiter referri, quod absque mora fuit ex tunc ducta ad dictas furcas, et in eis ante horam Nonæ cum corda per collum suspensa, et quod fuerat mortua in dictis furcis, priusquam recederent illi, qui duxerant eam ad suspendium cum decem aliis, post eam suspensis. Et quod in dictis furcis steterat suspensa usque ad horam vesperarum, et cum dicta hora secundum consuetudinem civitatis Herefordiensis (secundum quam licet suspensos, postquam mortui sunt, a furcis amotos in cimiterio sepelire, si fuerint de confratria hospitalis S. Joannis, de qua erat Christina prædicta) ivissent ejus amici et filius ac filia ad deponendum eam de dictis furcis, et asportassent eam in quadam bera e ligatam cum corda, cum qua fuerat suspensa, usque ad ecclesiam C S Martini, ad locum, in quo confessa et mensurata fuerat, quædam mulier parochiæ S. Martini, cujus nomen ignorat, præsente ipso teste et audiente, clamavit, se vidisse, quod dicta Christina moverat unum pedem, et quod * introduceretur in dictam ecclesiam S. Martini.

* ut

ab eodem Sancto, ut ipsa aiebat, adjuta.

94 Et cum esset, eo vidente, introducta in ipsam ecclesiam, et amota a bera in uno alio loco collocata, fuit locuta f et regratiata Deo et dicto S. Thomæ, asserendo justiciariis regiis et aliis, qui ad dictam ecclesiam convenerant, quod dictus S. Thomas de Cantilupo subportaverat eam per pedes, dum pendebat in dictis furcis, ne moreretur g. Et dicebatur publice, quod post prædicta stetit in eadem ecclesia S. Martini per tres septimanas, non audens egredi, ne a justiciariis regiis denuo caperetur: et postmodum secundum consuetudinem regni accepta cruce in manu et in præsentia dictorum justiciariorum ivit, abjurato regno Angliæ h, sicut dicebat, in Hyberniam; et ex tunc non vidit eam.

Puer ex quadam infirmitate biennio plane cæcus,

95 Margarita, uxor quondam Roberti de Kylpek, requisita, ut seriatim narraret, quod sciebat de cæcitate et illuminatione duorum filiorum suorum Adæ et Rogerii i, dixit, quod jam sunt viginti quinque anni, quod ipsa testis peperit prædictum Adam in festo Nativitatis B. Mariæ; et habuit pulchros oculos, et vidit fere per triennium; et exinde dolor capitis et infirmitas oculorum supervenerunt eidem Adæ (nescit, qualiter; quia non recepit ictum, nec vulnus) et habebat tantum dolorem, quod non poterat quiescere; et mali humores effluebant ex ejus oculis, et aliquando claudebantur palpebræ dictorum oculorum: tunc ipsi oculi inflabantur, et putredine congregata in eis, denuo palpebræ aperiebantur. Et dicta infirmitas adeo prævaluit, quod de biennio dictus Adam non vidit lucem, nec aliquam rem materialem visibilem, sicut dixit, se frequenter probasse.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ejusque frater uno oculo captus,

96 Item dixit, se peperisse prædictum Rogerum (per aliquot dies post Pascha proxime præteritum fuerunt viginti anni) et quando fuit natus, videbat cum utroque oculo; et transactis uno vel duobus diebus á nativitate ejusdem, Petronilla quondam uxor Danielis testis supra jurati, quæ fuerat obstetrix in principio ejusdem Rogeri, ligavit quadam nocte cum quadam copha k, sive infula, ita stricte et improvide caput ejusdem Rogeri, quod in E mane cum fuisset idem Rogerus apportatus ad ipsam testem, vidit ejusdem Rogeri sinistrum oculum ratione dictæ ligaturæ præeminere et pendere extra concavitatem suam. De quo cum nimio affecta dolore redarguisset dictam Petronillam, ipsa Petronilla in præsentia ejusdem testis reposuit oculum in concavitate sua, et post dictam repositionem quidam nodi albi ita grossi, sicut esset nucia pollicis, insurgentes operiebant in tantum totam pupillam et albuginem oculi, quod cum ipso oculo nihil omnino vidit de tribus septimanis.

postquam Sancto mensurati fuere, eorum primus ad ejusdem tumulum,

97 Postmodum Amabilia, soror ipsius testis, rediens de Herefordia, ubi fuerat peregrina ad tumulum dicti S. Thomæ, narrans, quod Deus inibi multa pro eo operabatur miraculosa, suasit, quod mensurarentur prædicti Adam et Rogerus ad eum; et ipsa cum uno filo, præsente ipsa teste et vidente, mensuravit utrumque (non recordatur, qua die) et factis quinque candelis de cerea *, misit per Evam filiam Alitiæ, ancillam suam, dictum Adam cum prædictis quinque candelis magnis et longis ad ecclesiam Herefordiensem, præcipiens sibi, F quod staret cum dicto Adam per tres dies et per tres noctes in dicta ecclesia Herefordiensi, tenens unam ex dictis candelis accensam in medio, et alias quatuor in quatuor angulis tumuli dicti S. Thomæ. Et ita retulit, se fecisse; et quod in tertia nocte fuit visum dicto Adæ, quod quidam dominus, portans vestes presbyterales albas, cum cruce ante et retro, apparens sibi terserat ejus oculos cum veste, quam portabat; et quod postmodum exiverat per unam magnam fenestram vitream Orientalem prope tumulum.

* cera

alter in materna domo, eadem nocte sanantur.

98 Et dictus Adam apertis oculis respiciebat eum, et petebat, quo ivisset. Et dominus Gilbertus, qui produxit testes super hoc miraculo, tunc custos dicti tumuli, petiit ab eodem Adam, si videbat: respondit, quod sic. Et solemniter publicato dicto miraculo in ecclesia Herefordiensi, fuit reductus dictus Adam ad domum ipsius testis, sanos oculos habens, et bene videns; et ex tunc nihil mali habuit in eisdem l. Item dixit, quod eadem nocte et eadem hora, qua fuit dictus Adam miraculose illuminatus, ipsa de cæcitate prædicta dictorum filiorum suorum nimio dolore affecta audivit duas filias suas, scilicet Joannam superstitem, et

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

et Amabiliam præmortuam, tenentes prope ignem dictum Rogerum, dicentes ad invicem: Si mater nostra, quæ tanto dolore afficiebatur nocte præterita ex cæcitate hujus Rogeri, videret nunc ejus oculos, bene gauderet. Quibus auditis, accurrens dicta testis et abstergens oculum dicti Rogeri, ad dictam abstersionem amoto nodo, quem habuerat in dicto oculo, vidit ipsum oculum clarum, et ex tunc bene vidit cum dicto oculo idem Rogerus, et nihil mali habuit in eodem *m*.

Mulier quinquennio contracta, ad Sancti tumulum vecta,

99 Agnes della Hulle, parochiæ de Clifton *n*, filia Willelmi della Hulle et Margaritæ uxoris suæ, dudum dicitur fuisse contracta, et miraculose ad tumulum dicti domini Thomæ curata; quæ cum struma et gibbo a dicto domino Gilberto producta, et in ejus præsentia secundum formam juramenti aliorum testium jurata, respondit requisita, se esse liberam, quinquagenariam et ultra, et vivere de labore manuum suarum, et morari in civitate Herefordiensi, et non fuisse de parentela vel familia dicti domini Thomæ. Item dixit, se fuisse sanam et robustam per multos annos: et non habebat tunc gibbum vel strumam. Postmodum B supervenit ei quædam ægritudo cum quibusdam puncturis, ex qua fuit effecta gibbosa et strumosa, sicut est nunc. Fuit etiam per quinquennium adeo contracta, quod non poterat se movere de loco, nec levare brachium dextrum, nisi cum adjutorio sinistri. Et dicta ægritudo fecit rupturam in ejus humero, pectore et latere dextris. Relato autem sibi, quod Deus operabatur miracula pro B. Maria in ecclesia de Lentwardin, diœcesis Herefordiensis, fuit tracta cum quodam vehiculo per Luciam, sororem suam, et portata ad dictam ecclesiam. Et cum rector illius ecclesiæ non permitteret, eam manere intra ecclesiam, et staret *o* extra, unus homo sibi ignotus, duo animalia ducens, dixit ei, quare non faciebat se portari ad tumulum dicti S. Thomæ in ecclesia Herefordiensi.

post votum, quod in somnis facere jussa fuerat, erigitur.

100 Et cum fuisset per dictam sororem adducta cum vehiculo ad dictum tumulum, et mensurasset dictum tumulum, et de mensura fecisset candelam, et stetisset in dicta ecclesia per quindecim dies vel circa; postmodum quadam die Veneris (in hebdomada Pentecostes fuerunt viginti et unus anni) apparuit sibi dormienti de nocte in dicta ec- C clesia quidam vir (nescit, quo indutus) suadens ei, ut voveret, se aliquid facturam ad honorem dicti S. Thomæ. Et excitata, consilio habito cum sorore, vovit, se jejunaturam ad honorem dicti S. Thomæ quarta feria. Et tunc inter horam Primæ et Tertiæ fuit sibi visum, quod aliquantulum erigeretur et melioraretur, et post quindecim dies erexit se in tali statu, in quali nunc est. Et ex tunc ivit cum duobus baculis per quartam partem unius anni, et postmodum cum uno usque ad præsens tempus; sine quo etiam potest ire et ivit coram dictis dominis commissariis. Et hoc ascribit meritis dicti S. Thomæ, et est inde effecta devotior, et in fide firmior; sed dictum miraculum non fuit in dicta ecclesia Herefordiensi publicatum. Item super ultimo interrogatorio, an prece etc., deposuit in Anglico, ut præcedentes, et dixit, se dimisisse vehiculum in prædicta ecclesia Herefordiensi *p*.

D

ANNOTATA.

a *Hujus miraculi rubrica sic habet :* Rubrica de probatione tertii decimi miraculi *(mihi decimum quartum est)* facta apud Herefordiam super eo, quod Agnes de la Brok, uxor quondam Hugonis de la Broke, parochiæ S. Martini suburbiorum civitatis Herefordiensis, dicitur miraculose meritis dicti domini Thomæ recuperasse visum, quo caruerat per multos annos: ad quod probandum dictus Gilbertus procurator Capituli Herefordiensis produxit hos testes, videlicet Joannem Alkiny, *(alibi* Alkyn *nominatur)* Joannem de Eton, Gregorium de la Birches clericum, cives Herefordienses, et Joannem de Bullinghore de parochia supradicta; qui quidem testes, præsente ipso procuratore, juraverunt.

b Mariotam *dictam fuisse, ait Joannes de* Bollinghope, *vel, ut supra legitur,* de Bullingore, *testis* 157, *qui Agnetem* sororem matris suæ *appellavit.*

c *Accipe etiam testimonium mox laudati Joannis.* Dixit, eam *(Agnetem)* fuisse sororem matris suæ, et uxorem Hugonis de la Broke; E nescit tamen cujus filia *(forte quia ex alio patre aut matre nata fuerat)* et quod viderat eam habentem sanos oculos et videntem per decem annos vel circa, priusquam efficeretur cæca; et exinde vidit eam duci sicut cæcam annis decem, ut æstimat, per Mariotam, filiam filiæ suæ; non tamen vidit in ejus oculis maculam vel aliquam aliam apparentem læsionem. Item dixit, quod die Veneris post Octavas Paschæ fuerunt viginti anni, ipse testis venit cum dicta Agnete, quæ ducebatur per Mariotam præfatam, antequam celebraretur Missa B. Mariæ, ad tumulum S. Thomæ in ecclesia Herefordiensi, in qua Deus tunc multa operabatur miracula pro eodem; et vidit ipsam offerre tunc oculos cereos pro illuminatione sua ad tumulum supradictum, et remansit in dicta ecclesia per totam illam diem et sequentem de die et nocte: et omni die ipse testis vidit eam ibi. Cum autem ipse testis Dominica in quindena Paschæ rediisset ad eam circa horam Primæ *(id est, primo mane)* invenit eam adhuc in dicta ecclesia cæcam, ut prius. Et cum F deambulasset per ecclesiam ipse testis, audivit, circa horam Tertiæ *(sive circa nonam matutinam)* ipsam fuisse ad tumulum illuminatam: et accurrens invenit eam ad dictum tumulum; et dixit sibi, quod meritis dicti S. Thomæ fuerat illuminata ibidem. Et vidit eam discernere colores et alia, sicut faciunt sanos oculos habentes. Et tunc pulsatis campanis, clero et populo congregatis, processione facta, fuit miraculum publicatum, et cantatum, TE DEUM LAUDAMUS, et dictum S. Thomam. *Idem miraculum in bulla canonizationis memoratur his verbis :* Mulier, quæ per annos plures visu caruerat, nec quoquam ire poterat, nisi ut cæca ab altero duceretur, ducta ad ecclesiam Herefordiensem, et facta oratione ad tumulum S. Thomæ, fuit a cæcitate dicta continuo liberata.

d *Argumentum hujusce narrationis ex Rubricis miraculorum tale est.* Rubrica de probatione decimiquarti miraculi *(apud me decimumquintum est)* facta apud Herefordiam super eo, quod Christina Cray, parochiæ de Willinton diœcesis Herefordiensis, et in patibulo mortua, et postmotum

A modum miraculose meritis dicti domini Thomæ resuscitata *; ad quod probandum produxit dictus dominus Gilbertus procurator capituli Herefordiensis in testes Joannem Alkyn, Nicolaum barbitonsorem, Gregorium de Birches, Joannem de Eton, super præcedente miraculo examinatos; Robertum de Widimerstrete, et Jurdanum Herin, cives Herefordienses, qui, præsente eodem procuratore, juraverunt *etc. Unius tantummodo ex his testibus depositionem habemus, quam hic damus.*

* adde dicitur

e Bera, *a Gallico* Biere, *Latine* feretrum *seu* sandapila *e t.*

f *Joannes de Eton, unus, ut dixi, ex testibus, addidit, quod ipse,* audito magno tumultu, qui fiebat in ecclesia, accurrens, invenit eam ibidem vivam; et cum cerevisia calida fuisset per Mathildam de Foreste, vicinam ipsius testis, ministrata Christinæ ad sorbendum, et assumpsisset, projecit per os et evomuit de sanguine, quasi unam quartam partem lagenæ; et postea fuit locuta.

g *Si hoc ita est, dicenda est hæc mulier a morte immunis divinitus servata, non resuscitata.*

B

h *Vetus est hæc regni Angliæ consuetudo, ut, si quis capitalis criminis reus in ecclesiam aut cæmeterium, asyli causa, confugisset, is manu crucem tenens, crimen suum coram ministris regiis fateretur, editoque juramento sponderet, sese intra præfixum a legibus tempus toto regno Angliæ excessurum, nec in illud umquam rediturum etc. Quibus factis, liber ei dabatur egressus ad portum, ex quo erat profecturus. Qui de his plura volet, adeat Cangium in Glossario ad vocem* Abjuratio.

i *Ex Rubricis miraculorum ista denuo præmitto.* Rubrica de probatione decimiquinti et decimisexti miraculorum, facta apud Herefordiam super eo, quod Adam de Kylpek, et Rogerius frater ejus, filii quondam Roberti de Kylpek et Margaritæ ejus uxoris, parochiæ de Strangeforde, diœcesis Herefordiensis, dicuntur fuisse per multos annos cæci, et postmodum miraculose meritis dicti domini Thomæ illuminati: ad quæ probanda dominus Gilbertus procurator Capituli Herefordiensis produxit eosdem Adam et Rogerium, et matrem eorum, et dominum Willelmum de Bra-
C dewere capellanum, curam ad tempus gerentem dictæ parochiæ de Strangeforde, Jacobum de la Pini, Danielem Tudenar, et Willelmum de Kilpek ejusdem parochiæ: qui quidem testes, præsente eodem procuratore, tactis etc, juraverunt etc. *Nunc matrem testantem audiamus.*

k Copha *a Gallico* Coeffe *seu* Coiffe, *leue tegumentum capitis est, e lino, lana similive molli materia consutum.*

l *Ex dictis tantum biennio cæcus fuit; unde corrigas Rubricam, in qua per multos annos cæcus fuisse liberalius dicitur. Rectius in bulla canonizationis legitur:* Puer insuper quinque annorum, qui ex infirmitate quadam omnino visum perdiderat, et duobus annis manserat ita cæcus, ductus ad hujus Sancti tumulum, oratione facta, visum recuperavit perfecte.

m *Ex hisce liquet, Rogerum non cæcum, sed solum luscum, sive unius dumtaxat oculi lumine captum fuisse, et quidem* tribus *tantum* septimanis, *non per* multos annos, *uti in supradicta Rubrica perperam asserebatur.*

n *In Rubricis dicitur fuisse* parochiæ de Cliftone, diœcesis Herefordiensis.

o *Jam alias monui, verbum* stare *pro esse in quolibet situ corporis in toto hoc processu usurpari. Hic adhiberi pro* jacere, *manifestum est.* EX PROCESSU CANONIZATIONIS

p *Alios hujus curationis testes non reperi, nisi Fratrem Joannem de Brompton, sed ejusdem testimonium non habeo. Atque hic finis est septemdecim miraculorum, quæ in Romano codice 4015, qui a tergo inscribitur* Processus de vita D. Thomæ de Cantalupo, *sive in secunda ejusdem processus parte primo loco recensentur. Sequebantur hic in eodem codice Rubricæ miraculorum, in prima processus parte, in qua de S.* Thomæ *gestis agitur, sparsim positorum; sed cum has partim jam dederim, partim etiam multo uberius habeam in testium depositionibus expositas, illas in Appendicem servo, atque hinc ad miracula tredecim, quæ ibidem mox subduntur, progredior.*

PARS II

MIRACULORUM.

Varia miracula et beneficia variis collata.

Item eadem die *a* prædictus procurator capitali Herefordiensis exhibuit prædictis dominis commissariis quosdam quaterniones de pergameno, in quibus quidem quaternis continentur ducenta et septem miracula infrascripta, videlicet super resuscitatione quadraginta duorum mortuorum: item super illuminatione triginta trium cæcorum: item super erectione triginta octo contractorum: item super curatione viginti quatuor claudorum, et super curatione novem paralyticorum: item super restitutione auditus trium surdorum: item super restitutione loquelæ septem mutorum: item super curatione decem freneticorum et furiosorum: item super curatione aliarum diversarum infirmitatum et diversorum casuum quadraginta. Quibus quidem quaternis præfatis dominis commissariis redditis, et coram ipsis et coram præfato domino Richardo episcopo Herefordiensi, et ejus capitulo et clero ecclesiæ Herefordiensis, ab eisdem dominis commissariis coram se evocatis, ex integro lectis, et juramento ab ipsis omnibus (qui non fuerant alias super hoc negotio producti in testes, et qui non juraverant alias dicere veritatem super toto isto negotio usque ad ejus finem dictis dominis commissariis) tactis sacrosanctis Euangeliis, tunc singulariter a singulis præstito, fuerunt prædicti domini episcopus et ejus canonici, omnes tunc in civitate Herefordiensi præsentes, et infrascripti de clero Herefordiensi, interrogati ab ipsis dominis commissariis post singula miracula contenta in ipsis quaternis, seriatim lecta, si credebant, dicta miracula omnia et singula esse vera, et posse probari, et fore publicata et publica et communiter ascripta meritis dicti domini Thomæ.

Procurator capituli multa miracula in scriptis offert. E F

2 Et

EX PROCESSU CANONIZATIONIS *quæ propter brevitatem temporis summatim probantur a testibus,*

2 Et omnes unanimiter, nemine discrepante, responderunt, quod sic sub virtute juramenti præstiti per eosdem; adjicientes nihilo minus in virtute præstiti juramenti per eos, quod nullam sciebant, nec credebant fraudem adesse vel affuisse in miraculis antedictis. Nomina vero prædicta jurantium et deponentium sunt ista: Magister Henricus de Schorne archidiaconus Herefordiensis: dominus Gilbertus vicarius de Magna Marcle, et Thomas de Guynes, procuratores in isto negotio capituli Herefordiensis: qui fuerunt protestati in nomine dicti capituli, se et dictum capitulum, si (quod non credebant) in posterum opus esset, prædicta miracula et alia plura, quæ scripta sunt in dictis quaternis, probaturos. Nomina testium. Prædictus dominus Richardus episcopus Herefordiensis; Magister Robertus de Gloucestria cancellarius, domini Johannes de Kemeseya, Richardus de Somesfeld, Magister Johannes de sancto Johanne, canonici.

quorum nomina recensentur:

3 Dominus Hugo pœnitentiarius, dominus Willelmus de Luda, Richardus de Webeleye, Joannes de Pounde, Willelmus dictus Juvenis, Thomas Pistor, Radulphus de Evesham, Alfredus
B Hugo de Caus, capellani, et Hugo de la Bache diaconus, custodes tumuli dicti domini Thomæ; Willelmus Vallet, Elias de Suitone, Radulphus Milet, Thomas de Leministre, Walterus de Suitone, Walterus de la Bache, Joannes Raci, Richardus de Credeley, Willelmus Storly, Nicolaus de Yaneworche, Joannes de Kingestone, Walterus de Tibretone, Joannes Helle, Joannes de Burghelle, Philippus de Witeneye, Rogerus de Posthemente, Joannes de Maureden, Rogerus de Cruce et Joannes de Witeneye, presbyteri; Richardus de Morone, Willelmus de Balkemare, Joannes Kok, Walterus de Coblintone, Rogerus de Broynton, Walterus Lemason, Philippus de Stradel, Walterus de Willeye, diaconi et subdiaconi; et Joannes de Magdalena juratus, qui recessit in lectura rubricæ de mutis: qui omnes sunt de choro et gremio ecclesiæ Herefordiensis.

nonnullisque circa hæc decretis,

4 Post hæc dicti domini commissarii videntes, quod in multis ex miraculis, in dictis quaternis contentis, non continebatur annus nec dies; quia dicebatur, fuisse omissum ab illis, qui abstrahendo de aliis quaternis et abbreviando, dicta-
C verant in eisdem quaternis contenta; præceperunt eidem domino episcopo et dictis tribus procuratoribus in virtute juramenti præstiti per eosdem, quod fideliter insererent in margine dictorum quaternionum post singula miracula, in quibus abbreviatores non apposuerant annum nec diem, dictos annum et diem, de quibus essent certi per inquestas *b* et informationes ac probationes super dictis miraculis dudum receptas et habitas in ecclesia Herefordiensi: quod se facturos, responderunt.

duodecim miracula specialius probantur.

5 Subsequenter cum antedicti procuratores dicerent, se multos testes habere in promptu ad probandum veritatem multorum miraculorum, in dictis quaternis contentorum, et aliorum, et esset magna pars populi civitatis Herefordiensis in cathedrali ecclesia ad testificandum congregata, et de tempore non restaret dictis dominis commissariis, nisi quod supererat de ista die XIII mensis Novembris usque ad horam Vesperarum *c*, fuerunt per eos summarie recepti et examinati super infrascriptis duodecim miraculis, de quibus continentur in quaternis miraculorum sex (scilicet secundum, tertium et quartum, septimum, oc-
D tavum et nonum) infrascripti testes, post singula miracula nominati et examinati, a procuratoribus prædictis producti, et in ipsorum procuratorum præsentia, tactis sacrosanctis Evangeliis, jurati dicere veritatem.

Nobilis miles, sexennio contractus,

6 Primum miraculum. Dominus Milo prædictus, juratus et examinatus, deposuit in Gallico, se propter torneamenta *d*, quæ hactenus secutus fuerat, adeo fuisse per sex annos contractum in tibiis, quod nullo modo ire poterat, sed semper cum pudore et dolore tibiis complicatis manebat, et per nullam artem medicorum sibi potuerat subveniri. Cum autem ei persuasum fuisset a domino Richardo, nunc episcopo Herefordiensi, ut veniret ad quamdam maximam solemnitatem, ab ipso episcopo in festo Resurrectionis Domini, quando per ipsum episcopum fuerunt translata ossa ipsius domini Thomæ in tumulo, in quo nunc sunt, faciendam *e*; ipse testis fecisset se apportari in quodam curru ad Herefordiensem civitatem, et audivisset, quod in dicta translatione ossium Deus fuerat multa miracula pro ipso sancto Thoma in die Jovis sancta et in die Parasceve operatus, confessus peccata sua, fecit se portari ad dictum tumulum E
hora Vesperarum in die Sabbati ante dictum festum Resurrectionis, rogans devote dictum S. Thomam nobilem, ut eidem militi nobili, sic abjecto et misero, compateretur, et ut curationis gratiam obtineret.

ad Sancti sepulcrum subito sanatur

7 Mane autem facto, cum fieret in dicta ecclesia Herefordiensi repræsentatio resurrectionis Domini, dixit, se adeo plene et perfecte ad dictum tumulum ejusdem S. Thomæ meritis fuisse curatum, quod eadem die exultans in Domino servivit coram episcopo supradicto in solemni convivio celebrato per eum, et ex tunc dixit, se fuisse sanum et potentem; sicut nunc esse apparet. Et est sciendum, quod iste miles famosus et notus est, et miraculum, quod in ejus personam accidisse dicitur, valde vulgatum; et pluries fuerat coram dictis dominis commissariis diebus præcedentibus, et obtulerat, se prædictum miraculum per multos fide dignos probaturum; sed propter alias probationes super aliis miraculis ministratas non fuerat admissus. Testis centesimus octuagesimus primus, Dominus Gilbertus procurator prædictus deposuit de infirmitate, miraculosa curatione et sanitate dicti militis, de visu; et est F
sciendum, quod hoc miraculum non est contentum in quaternis prædictis.

Puer, lingua, a noverca præcisa, Sancti ope reddita

8 Miraculum secundum. Item intendit probare dictus procurator secundum miraculum in rubrica de mutis contentum; videlicet quod Hugo de Stoktone, filius Agnetis Lescepestere, a biennio mutus, loquelam receperit, et quod omnibus inspicientibus in os ejus magna portio linguæ suæ videtur de novo meritis dicti S. Thomæ crevisse. Ad quod probandum produxit dominum Joannem vicarium de Leministre, Herefordiensis diœcesis, et Walterum tinctorem, et Walterum Walen, capellanum de eadem parochia; et Robertum Pistorem, ejusdem parochiæ. Super prædictis deposuerunt dicti, vicarius, quod prædicta dicuntur publice et communiter in parochia supradicta; præfatus Walterus tinctor, quod vidit linguam prædicti Hugonis præcisam, quam dicebatur noverca ipsius Hugonis abscisisse*; et postea vidit eamdem linguam integram, et novam partem linguæ adhærentem parti veteri ipsius linguæ non præcisæ, et publice ac communiter dicitur miraculose factum esse meritis dicti S. Thomæ.

* abscidisse

A mæ. Robertus dixit, se vidisse linguam præcisam cuidam dictæ parochiæ, quem non novit ex nomine, sed ex intuitu personæ; et dicitur, quod a noverca ejus fuit præcisa. De appositione novæ linguæ et miraculo nihil sciens. Walterus Walen dixit, se novisse unum infantem, qui vocatur Joannes, in dicta parochia, et vidisse ejus linguam præcisam et a noverca, ut dicebatur, ipsius; et postmodum novam linguam veteri superadditam meritis, ut communiter dicitur, dicti S Thomæ.

vir et mulier contracti, ab eodem gressu donati,

9 Tertium miraculum. Item intendit probare prædictus procurator, quod Joannes de Hanneleye, parochiæ de Credeleye, diœcesis Herefordiensis, fuerit per septem annos contractus, et postmodum meritis dicti S. Thomæ miraculose curatus, cum rediret de ecclesia Herefordiensi. Ad cujus quidem miraculi, et quarti miraculi proxime subsequentis probationem producit hos testes; videlicet dominum Petrum de Ekynton * capellanum de Credeleye, Julianam Kinges, Joannem de Hanneleye, ejusdem parochiæ de Credeleye, Joannam della Tuyalle *, Philippum Leambler, Ricardum dictum Leku. Istud miraculum conti- B netur in quaternis. Quartum miraculum. Item intendit probare prædictus procurator, quod Juliana de Credeleye supradicta fuerit contracta per multos annos, et postmodum in somnis admonita, ut visitaret tumulum dicti S. Thomæ, fuerit ibi miraculose curata. Istud miraculum continetur in quaternis.

* al. de Kynton

* al. Guyalle

quod tam ipsimet, quam alii

10 Dominus Petrus prædictus deposuit in Gallico, se vidisse dictum Joannem claudum; et quod idem Joannes narraverat, se somniasse et visionem habuisse, quod curaretur ad tumulum dicti S. Thomæ; et cum venisset ad dictum tumulum contractus, ambulans et bene vadens inde recessit. Dictam autem Julianam, dixit, se vidisse, dum esset in parochia illa capellanus, claudam et ire nequientem; et dicebatur habuisse visionem a dicto S. Thoma, quod balnearetur; et se post dictam visionem balneasse; et postea vidit eam euntem. Juliana prædicta, quæ incedebat cum baculo curva *f*, deposuit in Anglico, quod fuerat contracta per septem annos, et quod non poterat ire, et quod habuit visionem in somnis a dicto S. Thoma, ut balnearetur; et cum balneasset se, C fuit curata.

oculati testes asseruerunt:

11 Joannes prædictus in cujus personam dicitur dictum miraculum contigisse, deposuit in Anglico, se fuisse per multos annos contractum et confractum, et quod in somnis habuerit visionem, quod veniret ad tumulum dicti S. Thomæ; et cum venisset, et non permitteretur intrare ecclesiam, et stare prope dictum tumulum, et reverteretur, fuit in via revertendo curatus meritis dicti S. Thomæ. Joannes de Tuyalle deposuit in Anglico, se vidisse dictum Joannem et Julianam per septem annos contractos. Et dictus Joannes aliquando jacebat in via publica, non habens alibi, ubi jaceret; et postmodum vidit eos sanatos meritis, ut dicebatur, dicti S. Thomæ, de quo habuerant visiones. Philippus deposuit in Anglico, se vidisse utrumque contractum, et postmodum infra istum annum curatum meritis dicti S. Thomæ. Ricardus deposuit in Anglico, se vidisse utrumque contractum, et postmodum curatum meritis dicti S. Thomæ; et quod Juliana fuerat curata infra istum annum, et Joannes, erat triennium elapsum.

12 Quintum miraculum. Item intendit probare dictus procurator, quod Philippus Pamot parochiæ de Magna Cowerne, diœcesis Herefordiensis, fuerat per multos annos contractus, et postmodum miraculose meritis dicti S. Thomæ erectus. Ad quod probandum produxit in testes Philippum prædictum, dominum Robertum vicarium de Magna Cowerne, Joannem Philippi, Walterum Panyot et Rogerum de Barat; et non continetur in quaterno miraculorum. Philippus Paniot deposuit in Anglico, se per quinque annos adeo fuisse contractum, quod non poterat ire, et postmodum ad tumulum et meritis dicti S. Thomæ fuisse curatum; in die S. Jacobi fuerunt duo anni. Robertus vicarius dixit in Gallico, se vidisse prædictum Philippum per quinque annos contractum in tantum, quod non poterat ire; et postmodum fuisse curatum meritis dicti S. Thomæ; in die S. Jacobi fuerunt duo anni. Joannes Philippi dixit in Anglico, se vidisse dictum Philippum adeo contractum, quod tibiæ hærebant coxis; postmodum vidit ipsum, nescit qualiter, curatum. Walterus dixit in Anglico, se vidisse eum adeo contractum per quinque annos, quod non poterat se movere; et postmodum fuit curatus (duo anni sunt elapsi) meritis dicti S. Thomæ; nescit, qua die. Rogerus dixit in Anglico, se vidisse eum contractum per E quinque annos, et fuisse curatum ad dictum tumulum, ad quem fuerat adductus in quodam equo per ipsum Rogerum: in die S. Jacobi fuerunt duo anni.

ex processu canonizationis. item alius vehementer contractus, illius ope restitutus

Puer naturali morte defunctus,

13 Sextum miraculum. Item intendit probare dictus procurator, quod Joannes filius Adæ de la Hulle, parochiæ de Credeleye, fuerit mortuus, et per merita dicti S. Thomæ miraculose resuscitatus. Ad quod probandum induxit Joannem Honwit, dominum Petrum de Ekintone, capellanum parochiæ de Credeleye, diœcesis Herefordiensis, et Adam Leuremon *. Non continetur in quaternis miraculorum. Joannes Honwit deposuit in Anglico, se vidisse prædictum Joannem, filium Adæ, tunc dimidii anni, jam sunt quindecim anni elapsi, mortuum morte naturali; et ipse mensuravit eum ad dictum S. Thomam: et cum stetisset mortuus, et eum vidisset mortuum a galli cantu usque ad horam Nonæ, mensuratus ad dictum S. Thomam, revixit. Dominus Petrus deposuit in Gallico, se audivisse publice et communiter narrare prædicta in parochia supradicta. Adam deposuit in Anglico, se vidisse (sunt quindecim anni elapsi, nescit, quo die) dictum Joannem, filium F Adæ de la Hulle, a galli cantu usque ad horam Nonæ mortuum, et ad dictum S. Thomam mensuratum revixisse.

* al. Leureinon

et puella in stagno exstincta.

14 Septimum miraculum. Item intendit dictus procurator probare, quod Lucia de Aspertone, filia Matildis de Eldeburg, Herefordiensis diœcesis, in quodam stagno casu submersa et mortua, meritis dicti S. Thomæ fuerit resuscitata. Ad quod probandum produxit infrascriptos testes, scilicet dominum Ricardum, capellanum de Asperton, Matildam de Eldeburg, Reginaldum Bayardum, Hugonem Bayardum, et Walterum de Capel. Istud continetur in quaternis miraculorum. Ricardus deposuit in Gallico, quod non erat in parochia, quando contigit miraculum supradictum; sed publice et communiter dicitur meritis dicti S. Thomæ dicta Lucia post mortem fuisse resuscitata. Matildis mater dictæ Luciæ deposuit in Anglico, quod dicta Lucia filia sua fuit in aqua submersa circa horam mediam inter Tertiam et Nonam, et quod fuit extracta de aqua mortua circa horam mediam inter Nonam et solis occasum. Et fuit mensurata ad dictum S. Thomam; et postmodum

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. dum circa galli cantum revixit, die Veneris post festum Exaltationis sanctæ Crucis *g* in Maio fuerunt octodecim anni.

S. Thomæ mensurati reviviscunt.

15 Raynaldus deposuit in Anglico, prædictam Luciam fuisse submersam circa horam meridiei, et jacuisse submersam in aqua usque ad horam mediam inter Nonam et solis occasum : et cum esset extracta mortua, fuit mensurata ad dictum S. Thomam, et revixit, cum stetisset mortua usque ad galli cantum; die Veneris post festum sanctæ Crucis in Magio fuerunt octodecim anni. Et dixit, cum revixisset prædicta Lucia, se fuisse cum domino Thoma, ipso teste eam interrogante, ubi fuerat. Hugo Bayard deposuit in Anglico, dictam Luciam fuisse submersam circa horam meridiei die Veneris post festum S. Crucis (in Madio fuerunt octodecim anni) et circa horam inter mediam Nonam et solis occasum fuisse de aqua abstractam et mensuratam ad dictum S. Thomam; et quod stetit mortua usque ad galli cantum; et tunc revixit, et dixit omnibus petentibus, cum revixisset, se esse filiam dicti S. Thomæ. Walterus dixit, publice et communiter referri in dicta parochia supradicta, de quibus alii testes deposuerunt de visu.

Sanatur septem annis contracta. B

16 Octavum miraculum. Item intendit dictus procurator probare, quod Anicia de la Putte de Castelfrome, diœcesis Herefordiensis, fuerit per multos annos contracta, et postmodum miraculose curata meritis dicti S. Thomæ. Ad quod probandum produxit infrascriptos testes, scilicet Willelmum Siward, capellanum parochialem de dicto Castelfrome, Galfridum de la Putte, Willelmum de la Putte, Richardum le Carpenter, et Emmam * de la Putte. Istud non continetur in quaternis miraculorum. Ricardus capellanus deposuit in Gallico, se vidisse dictam Aniciam sanam, antequam ipse esset in dicta parochia, et postmodum vidit eam contractam per septem annos : et cum fuisset mensurata ad S. Thomam prædictum, fuit curata (in die S. Nicolai *h* fuerunt septem anni) in ecclesia Herefordiensi. Galfridus dixit, se vidisse eamdem Aniciam per septem annos contractam; et postmodum fecit eam apportari per quatuor personas ad ecclesiam Herefordiensem. Et cum fuisset mensurata et stetisset per tres dies, fuit curata.

* al. Annam

post habitam visionem ad ejusdem tumulum evadit incolumis; C

17 Et primo dixit, quod erant jam viginti anni; postmodum quod erant duodecim, et quod illud fuit quartum miraculum, quod Deus fuerat operatus pro dicto S. Thoma. Willelmus deposuit in Anglico, se vidisse dictam Aniciam per septem annos contractam. Postmodum dicebatur habuisse in somnis, quod curaretur ad tumulum dicti S. Thomæ; et cum fuisset mensurata et portata ad ecclesiam Herefordiensem, fuit ibi curata; in festo S. Nicolai fuerunt viginti anni. Postmodum dixit, se de annis, quot sunt, quod curata fuerit, non recordari. Ricardus deposuit in Anglico, se vidisse prædictam Aniciam per septem annos contractam, et postmodum curatam, jam sunt viginti anni (nescit, qua die) cum fuisset mensurata ad dictum S. Thomam, et habuisset de eo, ut dicebatur, quamdam visionem. Emma deposuit in Anglico, prædictam Aniciam fuisse sororem suam, et se vidisse eam contractam per septem annos; et cum habuisset visionem, quod curari debebat ad tumulum dicti S. Thomæ, et fuisset mensurata ad eum; apportata ad dictum tumulum per quatuor mulieres, fuit ibi curata, ipsa Emma præsente; nescit, qua die, sed erant septem anni. Postmodum dixit, quod erant ultra novem; quia dicta Anicia nupserat post dictam curationem, et habebat quandam filiam novem annorum.

item altera contracta. * al. Quenilda Gydihorn

18 Nonum miraculum. Intendit probare dictus procurator, quod Quenelda Tidihorn *, parochiæ de Foy Herefordiensis diœcesis, per multos annos contracta, fuerat miraculose curata meritis dicti S. Thomæ. Ad quod probandum induxit in testes dominum Henricum vicarium DeFoy, Ricardum de Foy, Henricum Hok et Walterum Franceys. Continetur in quaternis miraculorum. Henricus vicarius deposuit in Gallico de relatu alieno, quod dicta Quenelda fuerat contracta tribus annis, ut publice dicebatur, et habebat genua et tibias incurvata; et quod postmodum fuit meritis dicti S. Thomæ miraculose curata; et subsequenter vidit eam sanam. Ricardus deposuit in Anglico, se vidisse dictam Queneldam adeo per tres annos contractam, quod nullo modo poterat ire de quatuor annis *i*. *i*

membrorum usus iisdem conceditur. *k*

19 Et domina Juliana de Tregoz, soror dicti domini Thomæ *k* fecit eam confiteri, et mensuravit eam ad dictum S. Thomam, et fecit eam portari ad ejus tumulum, et vidit eam inde redire sanam. Henricus deposuit in Anglico, se vidisse dictam Queneldam adeo contractam bene per quatuor annos, quod nullo modo poterat ire, nisi rependo manibus per terram. Postmodum portata (nescit, quo anno, nec quo die) ad tumulum dicti S. Thomæ, E et ad eum mensurata, fuit ibi curata et bene erecta. Walterus deposuit in Anglico, se vidisse dictam Queneldam adeo contractam per tres annos, quod non poterat ire, nisi rependo manibus per terram; et cum dicta domina Juliana Tregoz (jam sunt novem anni elapsi; nescit, qua die) suasisset ei, quod confiteretur; et fecisset eam mensurari ad dictum S. Thomam, fuit curata; et dicta domina Juliana adduxit eam ad ecclesiam Herefordiensem.

Puellula e cunis suspensa, Sancto mensurata,

20 Decimum miraculum. Item intendit dictus procurator probare, quod Margarita, filia Ricardi Pinke, parochiæ de Welinton Herefordiensis diœcesis, fuit mortua, et meritis dicti S. Thomæ resuscitata. Ad quod probandum produxit infrascriptos, scilicet Sibillam Tilie matrem dictæ Margaritæ, dominum Rogerium vicarium de Welintone, Cæciliam Wade et Sibillam Adevode *. Non est in quaternis miraculorum *l*. Sibilla deposuit in Anglico, se dimisisse dictam filiam suam, tunc sexdecim hebdomadarum, in cunabulis; et cum ivisset dicta Sibilla ad tondendum quamdam bidentem hora matutinali, et redisset, tonsa bidente, ad domum, F invenit dictam filiam suam mortuam, pendentem per brachium suspensam in cunabulis *m*. Cum autem stetisset mortua usque ad horam vesperarum, et capellanus B. Mariæ ejusdem loci mensurasset eam ad dictum S. Thomam, revixit. Rogerius vicarius dicti loci idem ex communi et publico relatu populi dicti loci deposuit in Gallico, et quod die Lunæ post festum sanctæ Crucis in Madio fuerunt octodecim anni. Cæcilia deposuit in Anglico, se vidisse dictam Margaritam mortuam ex prædicta suspensione ab hora matutinali usque ad horam vesperarum, et quod mensurata ad dictum S. Thomam, revixit; die Lunæ post festum S. Crucis fuerunt octodecim anni. Sibilla deposuit in Anglico, se vidisse eam mortuam ab hora matutinali usque ad horam vesperarum; et quod mensurata ad dictum S. Thomam revixit; die Lunæ circa festum S. Crucis in Madio fuerunt octodecim anni.

* al. Acewode *l* *m*

item infans examinis natus *n*

21 Undecimum miraculum. Item intendit probare prædictus procurator, quod Joannes, filius Roberti de Boklond *n*, parochiæ de Elemare Herefordiensis diœcesis, fuerit natus mortuus, et postmodum meritis dicti S. Thomæ fuerit et adhuc sit vivus. Ad quod probandum producit dominum Ricardum de

A de Knolle, vicarium ejusdem loci, prædictum Robertum, et Agnetem d'Abitot ejus uxorem, et Joannam Hobin. Non est in quaternis miraculorum. Gerardus vicarius deposuit in Gallico de fama in parochia et relatu patris, et quod hæc fuerant isto anno, quo dictus procurator probare intendit *o*, et quod pater fecit eum baptizari propter timorem mortis *p*, priusquam infans esset præsentatus in ecclesia Herefordiensi; sed non vidit eum mortuum. Robertus deposuit in Gallico, prædictam uxorem suam sibi retulisse, quod non senserat motum in utero suo, quando peperit dictum eorum filium ab hora Nona diei Dominicæ præcedentis, usque ad horam mediam diei Lunæ, qua peperit eum mortuum in media Quadragesima isto anno *q*; et postquam fuit natus mortuus, vidit eum tanto tempore mortuum, quod ipse potuisset ivisse per unum milliare et plus, ut credit.

eodemque mensuratus,

22 Et cum fuisset mensuratus ad dictum S. Thomam, apparuerunt in eo signa vitæ, et adhuc vivit; et præsentavit eum coram dominis commissariis antedictis. Et dixit, quod postmodum fuit infirmus, et quod iterum mensuratus convaluit. Agnes mater dicti Joannis deposuit in Anglico, B eum fuisse natum mortuum; et quod non senserat in eum * motum in ventre suo ab hora media diei Dominicæ usque ad horam eamdem diei Lunæ sequentis in media Quadragesima proxime præterita. Et cum fuisset sic natus mortuus et postmodum mensuratus ad dictum S. Thomam, revixit, et adhuc vivus est. Et vidit eum mortuum per tantum spatium (ut arbitratur) quod homo ivisset per unum dimidium milliare. Et fuit ei relatum, quod post puerperium ejus, antequam ipsa eum videret, steterat tanto tempore mortuus, quod homo ivisset per alium * dimidium milliare. Joanna deposuit in Anglico, quod dicta Agnes pepererat memoratum Joannem mortuum, ea vidente, quæ erat obstetrix, circa horam vesperarum; et dicta Agnes narraverat ei, quod non senserat in eo motum in utero suo ab hora Nona diei Dominicæ præcedentis, quousque peperit eum; et videtur ei, quod steterat mortuus per tantum spatium, quod potuisset ivisse per dimidium milliare.

* in eo

* aliud

altera quoque infans a matre oppressa, resuscitantur.

* al. Pyeune

23 Duodecimum miraculum. Item intendit probare dictus procurator, quod Læticia, uxor Willelmi fabri de Kinges, parochiæ Yeune *, Herefordiensis diœcesis, oppresserit Agnetem filiam suam de nocte C dormiendo, et quod ex dicta oppressione dicta Agnes fuerat mortua, et postmodum revixerit, mensurata ad dictum S. Thomam. Ad quod probandum produxit prædictam Læticiam et Joannam uxorem Willelmi fabri *r*. Istud non continetur in quaternis miraculorum. Læticia prædicta deposuit in Anglico, dictam filiam suam fuisse ab ea, quæ tunc erat infirma, in lecto suo oppressam, et ex oppressione mortuam (circa festum S. Michaelis fuerunt decem et novem anni) et excitata vidit eam mortuam per tantum spatium, quod homo ivisset per unum milliare et amplius. Et cum fuisset mensurata ad dictum S. Thomam, revixit, et quod erat tenera * quatuor septimanarum dumtaxat; et fuit conquassata ex oppressione: fluxit multum de sanguine ab ore et naribus Agnetis prædictæ. Joanna prædicta deposuit in Anglico, se suscepisse dictam Agnetem mortuam de gremio matris suæ (circa festum B. Michaelis sunt multi anni, sed non recolit, quot) et vidit eam mortuam per tantum spatium, quod homo potuisset ivisse unum milliare et amplius. Et cum fuisset mensurata ad dictum S. Thomam, revixit. Non est in quaternis miraculorum.

* al. revera

ANNOTATA.

a *Erat die* XIII *Novembris, ut mox patebit.*

b *Id est, per* inquisitionem.

c *Nimirum quia tunc terminabatur quatuor mensium spatium, a Clemente V Papa ad inquirendum de vita et miraculis* S. Thomæ *illis præfixum.*

d *Hoc est,* hastiludia, *ac prælia ludicra.*

e *Facta est hæc translatio anno Christi* 1287. *Adi Commentarium prævium* § XIII.

f *Intellige, ante curationem.*

g *Mense Maio, sive die* III *ejusdem mensis, colitur festum Inventionis sacrosanctæ Crucis; festum autem Exaltationis ejusdem die* XIV *Septembris. Unum ergo festum pro altero hic positum est.*

h *S. Nicolaus Myrensis episcopus diem sibi sacrum habet* VI *Decembris.*

i *Forte hic legendum est* tribus annis, *vel supra* tres annos.

k *Adi Commentarium prævium* § I. E

l *Imo est. Adi Partem* III, *num.* 4.

m *Loco mox citato, casus rectius sic expositus est :* Dimissa in cunabulo minus caute sub custodia cujusdam infantis alterius, . . . vinculisque cunabuli resolutis, seu ex motu infantis nimis laxatis, a cunabulis decidit, et capite cum humeris ad ima vergente, pedibus vero ac tibiis superius firmiter ligatis, horribiliter sic pependit *etc.*

n *In altero apographo nostro legitur :* De Kok Lond.; *utro modo rectius, haud dispicio.*

o *De anno nihil a procuratore assertum legi.*

p *Hoc pater non dixit, uti mox apparebit.*

q *Isto loquendi modo videtur indicare annum, quo testabatur, nempe annum* 1307, *quod etiam ex testimonio Agnetis mox constabit.*

r *Aut hic fuit diversus a patre puellæ resuscitatæ, aut error latet : nam supra dicitur* Læticia *fuisse uxor* Willelmi fabri, *patris dictæ puellæ Agnetis.*

F

PARS III MIRACULORUM.

PRÆFATIO.

In hac cedula continentur quædam de miraculis, quæ operata est potentia summi Dei his diebus in ecclesia cathedrali Herefordiensi, et in diversis partibus mundi, eidem ecclesiæ per juramentum fide dignorum nunciatis *a*, ad laudem et gloriam sui nominis, et ad declarationem meritorum et vitæ laudabilis servi ejus, piæ memoriæ domini Thomæ de Cantulupo, quondam episcopi ecclesiæ supradictæ, cujus ossa in eadem ecclesia sunt sepulta.

ANNOTATUM.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ANNOTATUM.

a *Vide dicta in Parte* II, *a num.* 1.

Caput I. *Mortui et pro mortuis habiti, vitæ et sanitati restituti.*

Puella naturali morte, altera in aquis exstincta,

Quædam puella infans de Broinzard *a* Herefordiensis diœcesis, nomine Isabella, ad dicti Viri tumulum portabatur, de qua tale miraculum accidit; videlicet, quod, postquam mortua per quatuor horarum spatium evidenter exstiterat, invocato per parentes ipsius puellæ ac alios ipsius Viri Dei suffragio, Deus eam a mortuis suscitavit. Item quædam puella, Lucia nomine de Aspertou Herefordiensis diœcesis, filia Matildæ de Aeldebrugge, in quodam stagno profundo casu submersa circa horam diei sextam, sub aquis jacuit sic extincta usque ad horam ejusdem diei undecimam, et tunc extracta de aquis, licet jam diu fuisset defuncta, ipsam tum dicto Servo Dei illi, qui ad hujusmodi spectaculum aderant, devotissime commendarunt; et oblata pro ea candela longitudinis et amplitudinis ipsius, ut moris est patriæ, Viro Dei prædicto, statim a mortuis resurrexit.

item altera ex angina, aliaque ex submersione mortuæ reviviscunt.

3 Item quædam puella, Alicia nomine, filia Roberti Mathiæ de Pion Regis *b*, Herefordiensis diœcesis, invalescente morbo, quem squinanciam *c* medici vocant, hora matutinali moriens, usque post horam primam ejusdem diei defuncta jacuit. Et tunc Servo Dei prædicto per parentes et alios commendata, factaque pro ea oblatione candelæ ad longitudinem et latitudinem ipsius, ut moris est patriæ, statim est cælitus a mortuis suscitata. Item quædam puella, Mabilia nomine, filia Joannis de Asschewede, in parochia de Lombleye de comitatu Staffordiensi, Wigorniensis *d* diœcesis, in quodam stagno profundo casu submersa circa horam Nonam diei sub aquis jacuit sic extincta usque ad horam primam noctis sequentis. Et tunc ex aqua extracta, licet jam diu fuisset defuncta, ipsam tamen Servo Dei Thomæ pontifici bi, qui ad hujus spectaculum aderant, devotissime commendarunt. Et facta pro ea oblatione candelæ longitudinis et latitudinis ipsius puellæ, ut moris est patriæ, statim altissimi Dei potentia a mortuis resurrexit per suffragium Viri Dei prædicti.

Infans a matre oppressa, alia e cunis suspensa,

4 Item quædam mulier, uxor Willelmi dicti le Smith de Kingespenne, oppressit filiam suam dormiendo: et cum evigilasset, et ipsam mortuam invenisset, ipsam ululando et plorando sic mortuam pluribus ostendit convocatis. Qui compassionis lacrymas effundendo, infantem, ut moris est patriæ, cum oblatione candelæ, ut prædictum est, Servo Dei commendarunt prædicto; et statim infans per infinitam Dei potentiam resurrexit *e*. Item infans quædam, nomine Margarita, filia Ricardi Pink de Welinton, Herefordiensis diœcesis, dimissa in cunabulo minus caute sub custodia cujusdam infantis alterius, absente aliquamdiu matre sua, vinculisque cunabuli resolutis, seu ex motu infantis nimis laxatis, a cunabulis decidit, et capite cum humeris ab ima vergente, pedibus vero ac tibiis superius firmiter ligatis, horribiliter sic pependit ab aurora diei usque ad horam primam ejusdem diei. Redeunte tum ad ipsam matre sua prædicta, inventa est per tale suspendium exspirasse. Clamans igitur et ululans mulier memorata multos ex vicinis ad illud miserandum spectaculum congregavit, inter quos etiam fuit parochialis ecclesiæ capellanus. Placuit igitur his, qui aderant, ut pro resuscitatione ipsius Deo et Servo ejus prædicto promitteretur oblatio: quo facto, statim per infinitam Dei potentiam revixit, et manus suas movit per auxilium Viri Dei prædicti *f*.

puella submersa, alter biduo mortua resuscitantur.

5 Item puella quædam, Alicia nomine, filia Roberti Lutesone *, de Herdewik in parochia de Derherste Wigorniensis diœcesis, per infortunium cecidit in stagnum profundum: sub aquis jacuit et latuit sic submersa tanto temporis spatio, quanto possent duo milliaria peragrari ab homine lento passu. Et cum ipsam amici ejus extraxissent in aridam, et ipsam Servo Dei more solito commendassent, et facta pro ea oblatione candelæ longitudinis et latitudinis ipsius puellæ, ut moris est patriæ, confestim cum multorum admiratione revixit. Item vir quidam, nomine Laurentius, dictus Haraud, de Gipeswik * Norwycensis *g* diœcesis, et uxor ejus, Mabilia nomine, cum sua familia et aliis pluribus fide dignis juraverunt ad tumulum Viri Dei, quod dicta Mabilia gravi infirmitate consumpta spiritum exhalaverat et mortua fuerat duobus diebus. Completis etiam omnibus pertinentibus ad officium vel exequias mortuorum in domo ipsius, supervenit quidam vir extraneus de partibus Herefordiæ, vidensque, dominum domus et ejus familiam magno dolore gravari, ipsis consuluit, ut modicum aquæ in quodam sciphο argenteo, quem tunc vidit a latere positum super scamnum ibidem, in nomine Salvatoris et servi ejus Thomæ pontificis, ipsorum auxilium invocando pro resuscitatione ejus, funderent in os ejus: et statim per merita ipsius Servi Dei revixit. Et ipsum sciphum argenteum cum aliis oblationibus devotissime obtulerunt ad tumulum Viri Dei prædicti.

* al. Lutesone

* al. Gipeswyt

Puer e morbo mortuus alter mortuus repertus, duo alii submersi.

6 Item adducti sunt ad tumulum Viri Dei duo parvi filii nobilis viri domini Joannis Burdun, militis de comitatu Notingham *h*, quorum amici juraverunt, quod junior filius memoratus tam gravi ægritudine per septem dies laboraverat, quod, ipsis astantibus et videntibus, spiritum exhalavit, et sic mortuus jacuit ab hora prima diei usque ad horam undecimam vespertinam, in qua per consilium capellani ejusdem votum Servo Dei pro ipsius pueri suscitatione fecerunt. Quo facto, puer statim miraculose revixit et os suum aperuit, cibum sumens per auxilium summi Dei. Item quædam mulier de Pyon Regis venit ad locum prædictum et dixit, quod filius suus parvulus inveniebatur mortuus inter brachia sua circa mediam noctem, et sic jacuit mortuus usque ad horam primam: cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, statim revixit, et tertia die sequente cum patre et matre sanus delatus fuit ad locum prædictum. Item quidam puer de Okynton de Gloucestr *i* submersus fuit et ita jacuit mortuus per dimidium diem; cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, eadem die pristinæ restitutus erat sanitati. Item quidam puer juxta Tenkeb submersus fuit in tinea *k* plena cervisiæ, et ita jacuit mortuus per dimidium diem; cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, eodem die pristinæ restitutus erat sanitati.

7 Item

ac quatuor varie extincti, ad vitam revocantur.

7 Item quidam paterfamilias de Spalding accessit ad locum prædictum et dixit, quod filius suus jacuit mortuus ab hora matutinali usque ad horam primam; cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, eadem die pristinæ erat restitutus sanitati. Item nutrix Adæ le Wise * de Gloucestria oppressit puerum dicti Adæ, secum in lecto jacentem, et sic jacuit mortuus per spatium unius horæ diei. Cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, statim revixit, et in hebdomada sequenti a dicta nutrice delatus sanus venit ad locum prædictum cum attestatione vicinorum loci, scilicet Gloucestriæ. Item quædam mulier de Mancestre de comitatu Lancastriæ *l*, nomine Margarita, accessit ad locum prædictum cum filio suo et dixit, quod idem filius suus parvulus die S. Joannis de Beverlaco *m* sanus, subito cecidit in terra hora prima, et ita jacuit mortuus usque ad vesperam. Cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, illico revixit, et eadem nocte pristinæ restitutus erat sanitati. Item filius Philippi Coci parvulus circa mediam noctem inventus fuit mortuus inter brachia matris suæ, cum a somno excitata fuisset, et sic jacuit mortuus usque in auroram; cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, B statim revixit et cito postea pristinæ restitutus erat sanitati.

* al. le Wyse

Alius varie submersis vita redditur.

8 Item quædam mulier juxta Bristoll *n*, cum filio suo venit ad locum prædictum, et dixit, quod idem filius suus parvulus submersus fuit in quemdam puteum; et ita jacuit mortuus ab hora nona usque ad vesperam. Cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, illico revixit, et in crastino pristinæ restitutus erat sanitati. Item quidam paterfamilias de Forneby * de comitatu Lancastriæ accessit ad locum prædictum cum filio suo parvulo, et dixit, quod idem puer submersus fuit in quodam vivario, et sic jacuit in aqua ab hora nona usque ad horam vespertinam; cumque extractus fuisset et mensuratus ad Virum Dei, eadem nocte revixit, et in crastino pristinæ restitutus erat sanitati. Item quidam paterfamilias, nomine Gervasius de Lancadot * prope Druslay cum uxore sua nomine, Agnete, et filia sua parvula, nomine Mabilia, accesserunt ad locum prædictum et fatebantur, quod eadem filia sua per inundationem aquæ dejecta fuit in quamdam aquam, nomine Thuy, et sic submersa jacuit in eadem aqua ab hora nona usque ad horam vespertinam. Cumque extracta fuisset a dicta aqua, C usque ad horam primam sequentem fuit mortua; sed mox cum ad Virum Dei mensurata fuisset, illico revixit, et in crastino pristinæ erat restituta sanitati. Item mulier quædam juxta Bristoll venit ad tumulum Viri Dei, jurans, quod quidam filius suus parvulus juxta quemdam puteum gradiens minus caute, cecidit in eumdem: cujus infortunio mater valde compatiens, statim extrahere eum de puteo fecit; et extractus mortuus sic jacebat a nona usque ad vesperam; cumque ipsum servo Dei Thomæ pontifici mensurasset, statim revixit per merita Viri Dei.

* al. de Forne

* al. Lantadoc

Unus e morbo, alter e lapsu ostii, tertia in aquis extincti, reviviscunt.

9 Item quidam paterfamilias de Salopia *o* juravit ad tumulum Viri Dei, quod filius suus tam gravi morbo et febri acuta vexatus extiterat, quod mox, cunctis videntibus, spiritum exhalavit, et sic ab hora vespertina usque ad mediam noctem sequentem sine spe vitæ jacebat exanimis, sed cum parentes ipsius defuncti Servo Dei votum vovissent, et eum, prout moris est patriæ, mensurassent, statim mortuus ille revixit, sanitatem integram consecutus per auxilium Viri Dei. Item vir quidam, nomine Wilhelmus Stari, de parochia de Bureford Herefordiensis diœcesis, cum uxore sua venerunt ad tumulum Viri Dei, et juraverunt, quod filia eorumdem parvula, nomine Matildis, per quoddam ostium obruta seu oppressa, judicio cunctorum astantium spiritum exhalavit; et sic mortua per spatium duorum milliarium et amplius *p* sic jacebat; cumque parentes defunctæ eam Dei Famulo mensurassent, statim revixit, satis subito restituta sanitati et vitæ per auxilium Viri Dei. Item mulier quædam, nomine Matilda de Conpestre, de Malmesbury *q* venit ad tumulum Viri Dei, et juravit, quod filia sua Elionura in aquis submersa, sic jacuit mortua ab hora prima usque ad horam nonam diei; cumque mater puellæ defunctæ ipsam Dei Famulo mensurasset, statim revixit per omnipotentiam summi Dei.

Item puer in inundatione, et puella in puteo.

* al. Stardebury

10 Item mulier quædam, Margarita nomine, de Scardeburg *, cum quodam filio suo parvulo accedens ad tumulum Viri Dei, asseruit, quod idem filius suus in villa prædicta per inundationem aquæ submersus, sic jacuit mortuus nocte illa, et in crastino usque ad horam primam diei; sed cum mater ipsius filium suum mortuum ad Dei Famulum mensurasset, statim revixit per adjutorium et merita Viri Dei. Item quidam juvenis de Kerstolston in valle de Beuver, nomine Ricardus, accessit ad locum prædictum cum uxore sua, nomine Emma, et jurati fatebantur, quod filius eorum item, nomine Nicolaus, submersus fuit in quadam fossa; et ita jacuit mortuus per spatium quinque leucarum: cumque mensuratus fuisset ad Virum Dei, cito revixit, et in crastino pristinæ restitutus erat sanitati. E Item quidam fideliter asserentes, quod Felicia, filia Willelmi de Weston, de comitatu Staffordiæ *r*, in puteum quemdam cadens, per spatium unius miliaris in eodem jacuit sic extincta; et cum pater puellæ prædictæ eam quæreret, nec eam inveniret omnino, tandem venit ad puteum supradictum, et filiam suam mortuam ibi videns, statim eam extraxit; quæ sine omni anhelitu atque vita ab hora matutinali usque ad horam tertiam exanimis sic jacebat. Et cum amici ipsius defunctæ de morte dolentes eam mensurarent, ut moris est patriæ, Viro Dei, miraculose revixit, sana effecta per auxilium summi Dei.

Quatriduo mortuus, resuscitatur.

11 Item Willelmus le Mercer de Pinchebeck juxta Spaldon in Holonde *s* veniens Herefordiam, evidenter probavit, quod, cum Walterus filius suus transitum faceret minus caute gradiendo juxta quemdam puteum valde profundum, cecidit in F eumdem, et in ipso per duos dies et duas noctes mortuus latuit et submersus. Et cum diu fuisset quæsitus, tandem in hujusmodi puteo est inventus; cumque parentes ipsius extraxissent eumdem, et post alios duos dies et integras duas noctes jaceret sic exanimis super terram, coronarii regis expectando adventum *t*; et tandem obtinuissent ab eo licentiam, ut corpus defuncti traderent sepulturæ, reduxerunt ad memoriam de multis miraculis, quæ operatus est ipse Deus per merita famuli sui Thomæ, et voventes prædictum mortuum Viro Dei, plicaverunt unum denarium super eum, et ecce satis subito, qui mortuus fuerat, miraculose revixit, restitutus integræ sanitati per merita Viri Dei.

uti et alter defunctus, facto per matrem voto.

12 Item quidam armiger venit ad tumulum Viri Dei, nomine Joannes de Colevile, de comitatu Suthfolchiæ *u*, offerens equum unum, pretii duarum marcarum, ad tumulum beati Viri prædicti; referens assertione fideli, quod cum ipse quadam die dictum equum equitare contingeret, quædam infirmitas subita caput suum phantasiis undique circumvolvens, cum arripuit, per quam visum et loquelam statim amisit. Quod videntes socii, qui cum

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

cum eo fuerant comitati, duxerunt ad domum matris suæ non longe ab illo loco distantem; quem venientem ad domum matris prædictæ de equo sumentes ipsum posuerunt in lectum; et sic jacuit tota nocte absque loquela et visu. Mane autem facto, accedentes amici ejus, ipsum mortuum invenerunt. Quem valde plangentes, pro eo, sicut pro mortuo, sepulturæ necessaria paraverunt. Hora autem vespertina mater ipsius defuncti pro morte filii sui nimio dolore afflicta, ad B. Thomæ pontificis suffragium devote confugit, promittens eidem equum filii sui defuncti, si pro vita sua funderet Deo preces. Quo facto, qui fuerat mortuus, statim revixit, et alloquens matrem suam increpare cœpit eamdem, eo quod a dulci somno eum voluit excitare; et sic vitam et sanitatem cælitus est adeptus per merita Viri Dei.

Mulier mortua reputata, lapsus ex arbore, submersus in puteo, restituti. x

13 Item accesserunt ad tumulum Viri Dei, qui fide digno testimonio asserebant, quod domina Isabella de Massy, uxor domini Ricardi de Massy, de comitatu Cestriæ *x*, per spatium duarum leucarum fuit mortua reputata; cumque amici ipsius dominæ Viro Dei pro ea votum fecissent, viva et sana cælitus est effecta per potentiam summi Dei, et in evidentiam B hujus miraculi ipsa domina unam tunicam de serico obtulit postmodum ad tumulum Viri Dei. Item probatum fuit ad tumulum Viri Dei miraculum, quod sequitur testimonio fide digno, videlicet quod, cum quidam, nomine Joannes de Syrop, ad nidum cujusdam corvi scanderet quamdam quercum, ad æstimationem sexaginta quinque pedum et amplius, et minus caute se tenens in ea, casu fortuito cecidisset, et sic jacuisset mortuus reputatus per spatium horæ unius, et astantes eum servo Dei Thomæ pontifici mensurassent, et plicassent unum denarium super eum, oculos suos statim aperuit et vitam obtinuit per merita Viri Dei. Item mulier quædam, Eva nomine dicta Kuaylho *, de Feleresto we in Irchenfend, Herefordiensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod filius suus, Gregorius nomine, in puteum quemdam ceciderat, in quo submersus et mortuus per spatium dimidiæ diei jacuerat; quem extractum de puteo Servo Dei secundum patriæ consuetudinem mensurarunt: quo facto, mox puer ille revixit et sanus effectus est per merita Viri Dei.

* al. Knaytho

Moribundus, fugatis dæmonibus, a Sancto sanatus.

14 Item Joannes Gunselyn de Stanes Londonensis diœcesis, et alii plures cum illo venerunt ad tumulum Viri Dei, et juraverunt ibidem, quod ipse Joan- C nes tanta fuerat infirmitate gravatus, ut vicinus morti, vel protinus moriturus ab astantibus crederetur, et dum sic quasi in extasi positus aliquamdiu jacuisset, vidit dæmones horribiles et quam plures ad se accedere, et eumdem laniando et trahendo per manus et pedes de loco ad locum proterviter conculcare; unde nimio (nec mirum) timore perterritus Deum, ut potuit, instanter oravit, ut per merita servi sui Thomæ pontificis sibi in illo necessitatis articulo subveniret. Et ecce, dum intra se devotius sic oraret, vidit Virum Dei protinus ad se venientem, qui caput ipsius infirmi suscepit in manibus, et cum diutius dicti dæmones decertassent cum ipso, quis magis dominaretur ægroto, tandem quasi circa auroram diei per auxilium Viri Dei omnes dæmones sunt fugati, infirmi capite in ipsius Servi Dei manibus remanente. Ipse autem æger, quasi de gravi somno evigilans, mox repperit se curatum et sanitati divinitus restitutum per merita Servi Dei.

Mulieri et infanti mortuo nato vita concessa:

15 Item vir quidam, Philippus nomine, de Peneburgg, pistor, et Editha uxor ipsius, ad tumulum Viri Dei prædicti juraverunt, quod puella quædam, Tibot nomine, filia eorumdem, tam gravi fuerat ægritudine cruciata, ut spiritum exhalaret secun- D dum testimonium omnium astantium tunc ibidem; et sic defuncta jacebat ab hora prima diei usque ad horam nonam ejusdem. Ipsi vero parentes ipsius angustiati vehementissimis tristia et dolore pro morte suæ filiæ memoratæ, tandem Patrem et Deum totius consolationis cœperunt devotissime exorare, ut meritis servi sui Thomæ pontificis vitam suæ filiæ restituere dignaretur. Quo facto, quasi subito puella miraculose revixit, a mortuis suscitata per merita Viri Dei. Item mulier quædam, Placentia nomine, de villa de Malling Roffensis diœcesis *y*, *y* juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum filium mortuum peperisset, et tribus diebus mortuus jacuisset secundum testimonium omnium vicinorum, tandem Dei Famulo mensuratus, subito miraculose revixit per auxilium Viri Dei; quem statim assumentes amici ad baptisterium portaverunt, et baptizato in signum miraculi Servi Dei nomen fuit impositum.

Item viro post b duum, puero submerso, infanti recens nato.

16 Item vir quidam, nomine Nicolaus de Box *, de villa de Malling Roffensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod ipse tempore Autumnali in tantum exinanitus fuerat excessivo labore, quod quasi syncopim patiens, imo potius, ut a vicinis omnibus dicebatur, quasi mortuus et sine omni E anhelitu per duos dies jaceret exanimis; et * amici ejus compatientes eidem, Dei et servi ejus Thomæ auxilium invocassent, et ipsum more solito mensurassent, statim revixit mortuus per auxilium Viri Dei. Item vir quidam, Willelmus de Crowedone nomine, de comitatu Cantebrugg *aa*, juravit ad *aa* tumulum Viri Dei, quod filium habuit nomine Joannem, qui, dum juxta puteum aquæ curreret seu luderet, in puteum cecidit, in quo jacuit puer submersus ab hora diei prima usque ad horam nonam; et tum extractus de puteo, mortuus est inventus. Et cum amici defuncti pro suscitatione ipsius oblationem Dei Famulo promisissent, statim revixit, infra triduum restitutus pristinæ sanitati. Item quidam ad tumulum Viri Dei aderant, qui referebant et asserebant bona fide, quod, cum Joanna, tunc uxor Petri de Boschin *, Cistren. *bb* diœcesis, in crastino S. Bartholomæi cum tantis doloribus filium peperisset, ut ab omnibus ipsum cernentibus mortuus putaretur; et ita exanimis jacuisset ab hora matutinali usque ad horam nonam ejusdem diei, de consilio amicorum votum voverunt parentes pro puero; quo facto, subito infans ille infinita Dei virtute re- F vixit per merita Viri Dei.

* al. de Bor

* adde cum

* al. de Boschuain *bb*

ac tribus aliis.

17 Item quidam Walterus de Hayles Molendinarius *cc* juravit ad tumulum Viri Dei, quod filius *cc* suus parvulus in stagno molendini abbatiæ de Hayles *dd* prædictæ fuit submersus; et sic jace- *dd* bat exanimis ab hora diei nona usque ad auroram diei sequentis. Sed cum ipsum extraxissent ab aquis parentes pueri sic defuncti, et ipsum mensurassent, ut moris est patriæ, Servo Dei prædicto, statim revixit, restitutus pristinæ sanitati. Item Agnes, filia Willelmi Pendok, de parrochia de Mirdeford *, ad Servi Dei tumulum est adducta, de qua tale miraculum est probatum; videlicet quod ipsa in ægritudinis languore jacebat et * mortua; tandem Viro Dei, ut moris est, mensurata, per ejus suffragium cælitus est curata. Item Agnes de Beadehede, de parochia de Chetkelee juxta Crokesden in comitatu Staffordiensi, habuit filium, nomine Henricum, qui oppressus erat cum * nutrice sua, et jacuit mortuus a media nocte usque ad tertiam horam diei sequentis, et mensuratus domino Thomæ episcopo Herefordiensi, cælitus vitam recepit. Sciendum, quod de tribus mortuis resuscitatis fit

* al. Madeford

* an ut?

* forte a

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

A fit mentio infra sub rubrica de casibus, id est, XLI, XLII et XLIII de casibus *ee*.

ee *nec non tribus submersis.*

18 Item Florentia, filia Joannis Austin, de Caccenhuam juxta Cantebrugg, cecidit in quodam fonte, et morabatur in aqua, et ibi jacuit, usque dum quidam alius puer currebat a fonte ad domum patris sui, et pater ejusdem præcucurrit ad fontem, et extraxit filiam suam ab aqua. Et mortua erat super terram per spatium dimidiæ leucæ: et tandem voverunt Deo et B. Thomæ; et statim revixit. *ff* Item Joannes, filius Gilberti *ff* de Crowedon in comitatu Cantebrugg, cecidit in quamdam foveam aquæ, et jacuit in aqua a meridie usque ad noctem: et extractus ab aqua erat mortuus usque ad auroram; et sic mensuratus B. Thomæ episcopo Herefordiensi vitam pristinam cælitus recepit. Item Joannes, filius Hugonis Londonensis de Ra'enheche, de communi de Gokynham *, cecidit in foveam aquæ; et extractus ab aqua jacuit mortuus ab hora Nonæ usque ad vesperam; et mensuratus B. Thomæ episcopo, et statim cælitus per merita Servi Dei pristinæ vitæ redditus est.

* *al.* de Bokynham

Ex gravi vulnere pro mortuo habitus, sanatur.

19 Item accidit in curia domini Alani Plokenet *gg*, quod præcepto ejus volentes armaturam suam tentando visitare, præcepit cuidam famulo suo, Joanni *gg* B nomine de Auste, ut indueret arma sua: et cum coram eo indutus stetisset, accessit quidam de sociis, tentare volens, si jam fiduciam in illis habere posset, assumpsit cultellum, et tentando percussit eum, et graviter vulneravit cum cultello in sinistra parte circa cor. Et extracto cultello, mensuraverunt, quinque pollices de cultello infra * corpus extitisse de dictis armis. Et stillavit sanguis tantæ quantitatis, quod vix in eo aliquid remansit, et ipse ad terram prosiliens, corruens * tamquam mortuus; et circumstantes planctu et pietate conflicti *, quid agerent, tir uerunt. Tandem bonæ memoriæ Thomæ de Cantalupo mensuraverunt eum beato viro Thomæ; et statim cœpit emendari et ad vitam revocari. Venit dominus Alanus cum majoribus de familia sua ad tumbam B Thomæ, jurans et contestans, quod personaliter interfuit et vidit factum rei gestæ, et cum prædictis testimonium perhibuit.

* *l.* intra

* *l.* corruit

* confecti

ANNOTATA.

C

a *Quod supra al bi monui, id hic rursum pro sequentibus semel monuisse sufficiat, nomina parœciarum villarumque a me passim frustra quæri in Lexicis Mappisque geographicis regni Angliæ, ejusque rei triplicem causam esse posse, nimirum vel quod minora hæc loca modo non extent, vel quod nomina mutarint, vel denique quod in apographis nostris vitiose scripta planeque deformata sunt.*

b *In altero apographo nostro est:* De parochia Pyon Regis.

c Squinancia *a Græco* Κυνάγχη, *Latine est* angina, *acutus gutturis morbus, respirationem intercludens.*

d Staffordia *indigenis* Stafford-Shire, *comitatus Angliæ est, cui a Meridiana plaga adjacet comitatus Wigorniensis, Anglis* Worcester-Shire, *cujus caput Wigornia sive* Worcester, *episcopalis civitas est sub archiepiscopatu Cantuariensi.*

e *Miraculum hoc, veluti specialius probatum, jam dedi in Parte* II, *num.* 22, *ubi tamen in loco, in quo contigit, quædam variatio est.*

f *Relatum est et hoc in Parte* II, *num.* 20.

g Norwicum, *incolis* Norwich, *regni Angliæ civitas est in comitatu* Norfolciæ, *cujus et caput est, habetque episcopalem sedem Cantuariensi suffraganeam.*

h Nottinghamia, *vulgo* Nottingham *urbs regni Angliæ, suique nominis comitatus caput est, qui inter provincias Lincolniensem, Derbiensem et Leicestriensem concluditur.*

i *Id est* de Glocestria, *cujus nominis civitas et comitatus sunt in Anglia.*

k *Ita in utroque nostro apographo; sed sine omni dubio legendum est* in tina: tina *enim vas est vino aliisque liquoribus recipiendis destinatum.*

l Lancastria, *vernacule* Lanca-Shire, *comitatus Angliæ est.*

m *S. Joannes Beverlacensis, archiepiscopus Eboracensis, colitur die* VII *Maii, quo ejusdem gesta et cultus in Opere nostro illustrata sunt.*

n Bristolium *vel* Bristolia, *Angliæ civitas episcopalis est sub metropoli Cantuariensi, ad Avonam fluvium, cujus utrique ripæ, partim in Somersettensi, partim in Glocestriensi comitatu, insidet.*

o *Sunt hujus nominis urbs et comitatus in Anglia.* Salopia *urbs, ejusdem comitatus caput,* E *vernacule* Shrewsbury *et* Shrowsbury *dicta, ad Sabrinam fluvium sedet: comitatus vero Anglice* Shropp-Shire *appellatur.*

p *Id est, eo temporis spatio, quo quis duorum milliarium, et amplius, iter potuisset conficere.*

q Malmesbury, *olim celebre* Maldunense cœnobium, *oppidulum Angliæ est in comitatu Wiltoniæ, vulgo* Wil-Shire *dicto.*

r Staffordia, *vulgo* Stafford-Shire, *Angliæ item comitatus est, cujus caput est urbs* Staffordia, *indigenis* Stafford *etiam dicta.*

s *In altero nostro apographo pro* Pinchebeck *legitur* Pointhebeck, *cetera eodem modo: at sive ista loca recte sive vitiose descripta sint, ignota mihi sunt.*

t *Jam dixi supra,* Coronarium *in Anglia magistratum seu regium ministrum esse, cujus est de occisis, sive mors casu, sive ab aliis violenter illis illata fuerit, cognoscere: ac nefas esse, eorumdem corpora sepelire, priusquam a* coronario *inspecta fuerint.*

u Suffolcia *comitatus Angliæ Orientalis est,* South-Folke *et* Suffolke *incolis dictus.*

x Cestriensis *comitatus Angliæ in ora maris Hibernici situs est, indigenis* Ches-Shire, *nominatus. Caput ejus Cestria est, civitas episcopalis sub metropoli Eboracensi.*

y Roffa, *vernacule* Rechester, *Angliæ Meridionalis in Cantio civitas est, episcopalem sedem habens, suffraganeam Cantuariensi.*

z Syncope *vox Græca Latine subitam virium defectionem significat.*

aa *Indicatur hic comitatus* Cantabrigiensis, *vulgo* Cambridge-Shire, *una ex provinciis Angliæ.*

bb *Ita in utroque apographo nostro; sed legendum est* Cicestrensis: *est autem* Cicestria, *vulgo* Chichester, *Angliæ civitas in comitatu Sussexiæ, episcopatum habens sub metropoli Cantuariensi.*

cc *Id est* molitor.

dd *In monastico Anglicano tom.* I, *p.* 928 *dicitur Hayleseuse cœnobium, sive* de Hayles, *fuisse Ordinis Cisterciensis, a Richardo Cornubiæ comite ac postea Romanorum rege electo, anno* 1246 *fundatum in agro Gloucestrensi.*

ee *Hæc*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ee *Hæc igitur ut ad locum suum referantur, hic subjungo.*

ff *Alterum apographum nostrum habet:* Joannes, filius Willelmi, filii Gilberti.

gg *Forte legendum est* Plugenet, *cujus nominis Alanus baro memoratur a Camdeno in descriptione comitatus Herefordiensis.*

Caput II. *Cæcis, luscis, contractis, claudis et paralyticis incolumitas concessa.*

Varii cæci et lusci curati, inter quos una a

Christina, filia Galfridi de Mortone, in civitate commorans supradicta, ab octo annis et amplius cæca, visum cælitus est adepta ad tumulum novum *a* Episcopi supradicti. Item Joannes Pertehaie de Mansinton * in parochia de Ledebur sub Malvernia, a biennio et amplius cæcus, visum recepit. Item Margarita de Heredesl. *, filia Willelmi Bedelli, ab uno anno et amplius cæca in sinistro oculo, est videndi potentiam consecuta. Item Walterus, filius Willelmi Chitre, de Weston juxta Lugwardin, a multo tempore cæcus in sinistro oculo, videndi potentiam est adeptus. Item Sibilla de Brugg, a tribus annis habens in dextro oculo cæcitatem, visum obtinuit. Item Agnes Atebroke, de Bilinghope, a septem annis cæca visum recepit. Item Joannes de London *, de partibus Breton, Menevensis diœcesis *b*, in civitate Herefordia dudum cyrothecarius *c*, a duobus annis et amplius cæcus, visum recepit. Item Agnes Moreth, de civitate Herefordia prædicta, a septem annis et amplius cæca, visum recepit.

* al. Masinton

B

* al. Hereford.

* al. de Laudon

b

c

suæ temeritatis pœnas ante dederat: item alii

21 Item Juliana de Warevik, a sexdecim septimanis cæca, visum recepit. Item Juliana Pectrix, de civitate prædicta, in dextro oculo visu carens: quæ miraculis supradictis insultans, irreverenter se habuit multipliciter in loquendo, et propterea, ut rationabiliter ab astantibus putabatur, ad terram corruit ut defuncta. Cum a quadam muliere Matilda de Corderhale *, quæ a dementia nocte præcedenti ibidem fuerat cælitus liberata, ad ipsum tumulum portaretur, ac ibidem exanimis aliquamdiu jacuisset, demum resumpto spiritu, vivificata recedit, et ea, quæ in Deum et in Servum ejus paulo ante peccata commiserat, confitens et publice recognoscens, cum vita etiam videndi in oculo dextro consecuta est a Domino facultatem. Item Kikilda, uxor Willelmi Clement, de Herefordia, a biennio cæca, visum recepit. Item Alditha de Penna Canonicorum, relicta Joannis de Colewelle, sex annis et amplius cæca, visum recepit. Item Alicia de Welbell, a decem et septem annis cæca, visum est divinitus consecuta. Item Nicolaus Brid, ab uno anno et amplius habens dextrum oculum excæcatum, visum recepit.

* al. Colderhale

C

uno, alii utroque oculo capti

22 Item Margarita de Hompton, per multa tempora ante cæca, visum recepit. Item Thomas de Kilpek, a decem annis visu unius oculi destitutus, visum recepit. Item Thomas, filia * Huelli fabri de Burhulle, a quinque septimanis in utroque oculo visu carens, et a nativitate penitus in sinistro, visum obtinuit cælitus in utroque et clarius sinistro. Item Emmata de Ros, habens dextrum oculum excæcatum, visum recepit. Item Ricardus, filius Galfridi Huot de Carwiton *, a decem annis cæcus, visum recepit. Item Willelmus, filius Willelmi Crurele de Brumpton, clericus, habens in sinistro oculo maculam et a septem annis et amplius cæcitatem, cælitus visum recepit. Item Ricardus Cursum, de Taddeford, Norwicensis *d* diœcesis, cæcus antea per tres annos, visum recepit. Item Ricardus Codefray de Harlay juxta Staffordiam *e*, Coventrensis et Lichfeldensis diœcesis *f*, cæcus in oculo dextro visum recepit. Item Christiana Muleward, habens maculam super oculos et gibbum * in manu sinistra per octo annos, ab utraque deformitate est per Dei Servi suffragium liberata.

* an filius?

D

* al. Carinton

d

e

f

* i. e. tuber

videndi facultatem recipiunt,

23 Item Juliana, filia Thomæ Haket, de Petreston in Goldesmor, a quatuordecim annis cæca, visum cælitus est adepta. Item Ricardus Pulle de Teukesbur *g*, a multo tempore cæcus, visum cælitus est adeptus. Item Willelmus de castro Episcopi Herefordiensis *h*, cæcus visum recepit. Item Joannes Noryerwent Landavensis *i* diœcesis, cæcus lumen oculorum recepit, invocato suffragio Servi Dei. Item David, dictus Erum, de terra de Clifford Herefordiensis diœcesis, habens sinistrum oculum excæcatum, qui etiam claudus extiterat antea per tres annos, visum recepit in oculo memorato, et rectum incessum per suffragium Viri Dei. Item Robertus de Winburgg, in dextro oculo cæcus a multo tempore, visum recepit. Item Margarita, filia Joannis Tumbald * de civitate Herefordiensi, ætatem * fere unius anni, habens oculum dextrum adeo periculose inflatum, quod ad latitudinem trium digitorum de loco proprio videbatur amotus, per auxilium Viri Dei cælitus est curata ita salubriter et perfecte, quod post curationem hujusmodi nec locus morbi nec vestigium appareret.

g

h

i

E

* al. Gumbaldi

* ætatis

inter quos unus a S. Etheldreda ad Sancti tumulum missus fuit. k

24 Item vir quidam, nomine Walterus de Cluton Bathoniensis et Wellensis diœcesis *k*, qui cæcitatem incurrerat et cæcus permanserat quadraginta dies et amplius; dolens de cæcitate prædicta causa orationis ad quamdam duci se fecit ecclesiam, et ante quoddam altare, quod in honorem S. Etheldredæ virginis *l* fuerat dedicatum, se devote prostravit, petens divinum auxilium sibi impendi per merita virginis memoratæ; cumque aliquamdiu sic orasset, sopor irruit super eum; et ecce virgo prædicta sibi apparuit, dum dormiret, quæ tetigit ejus maxillam, sic dicens: Vade ad tumulum S. Thomæ, qui est Herefordiæ, et ibi optatam recipies sanitatem. Ille autem expergefactus a somno, non immemor visionis, se fecit perduci ad tumulum Viri Dei prædicti; et ibidem devote orationi insistens, quod petiit, impetravit, lumen videlicet oculorum die prædicta per merita Viri Dei. Item vir quidam, Joannes Hod, de Wigemore Herefordiensis diœcesis, qui per duos menses visum amiserat oculorum, cum per duos dies orasset ad tumulum Viri Dei, subito visum recepit per merita Viri Dei. Item Thomas de Ebildm. de com. Canter *m*, qui cæcus fuerat annis septem et amplius, ipsa die orans ad tumulum Viri Dei visum recepit per auxilium Viri Dei.

l

F

m

Multi variis membris capti,

* an filii?

25 Hugo filius Hugonis filius * Raderi Atteke de Hompton, a septem septimanis contractus, gradiendi potentiam cælitus est adeptus. Item Rogerus, filius Walteri molendinarii, de civitate Herefordiæ

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

A Herefordiæ a sex annis habens manum dexteram aridam et contractam, sanitatem est divinitus consecutus. Item Willelmus Gaint, de parochia de Wellington, a tribus annis et amplius habens manum contractam, et clausum pollicem pugillo, sanitatem et rectitudinem recepit, invocato suffragio Viri Dei. Item Agnes de Mordeford, a quinquennio manca penitus et contracta, cælitus est sanata. Item Eva de Webbeton in parochia de Welbell, a tribus annis contracta adeo, ut veheretur in sporta, sportam relinquens ecclesiæ, rediit; ab ægritudine penitus est liberata. Item Emma de Hepe sub Dunemora, a duodecim annis contracta adeo, ut suffulta duobus podiis ad assellas *n* miserrime graderetur, sospes ad propria remeavit, podiis ecclesiæ derelictis. Item Joanna, filia Thomæ pistoris de Magna Marcle, a nativitate contracta, gradiendi potentiam primitus est adepta. Item Joannes, filius Joannis de la Vere de Kencestre *, a nativitate contractus, gradiendi potentiam similiter cælitus est consecutus. Item Isabella, filia Willelmi Griffit, civis Herefordiensis, ab uno anno habens manum sinistram aridam et contractam, sanitatem recepit.

n

* *al.* Lencestro

B *aut penitus contracti,*

26 Item Isabella de Chirithward, filia Joannis de Tyberton, a tribus annis contracta adeo, ut non posset caput erigere aut movere, vel pedes proprios intueri, sanitatem optatam recepit. Item Robertus, filius Thomæ Titterache, de parochia de Tatinton, claudus ab uno anno et amplius, ac contractus adeo, ut in quodam cunabulo portaretur, gradiendi rectitudinem est divinitus consecutus. Item Margarita de la Hyde, de parochia de Yrakhalle, a quadriennio contracta, sanitatem recepit. Item Hugo de Salophuris *, a nativitate contractus, gradiendi potentiam primitus est adeptus. Item Agnes de Frompton super Severne *o*, a decem annis contracta, rectam gradiendi potentiam est divinitus consecuta. Item Alicia de Cupestre de Borsebur *, a decem annis et amplius habens dextram manum aridam et contractam, optatam sanitatem recepit. Item Willelmus de la Welle de Newenberni super Temede *p*, a duobus annis contractus, similiter est curatus. Item Sedonia de Talgar, a septem annis muta pariter et contracta, rectam loquendi et gradiendi potentiam cælitus est adepta. C Item Alicia de Tullinton, a septem annis contracta, optatam sanitatem est divinitus consecuta. Item Joanna de Forhamton, a quinque annis manum habens contractam, sanitatem recepit. Item Joannes, filius Guillelmi Compre, de Norton, ætatis quatuor annorum et dimidii, a tempore, quo tres habuit tantummodo septimanas ætatis, omnino contractus, gradiendi et currendi potentiam est adeptus.

* *al.* de Salophur

o

* *al.* Bosebur

p

27 Item Alicius * de Frenes, in civitate commorans supradicta, per viginti septem annos antea habens collum sic tortum, ut caput et faciem semper haberet super sinistrum humerum reclinatum, sanitatem optatam recepit, invocato suffragio Viri Dei. Item Christina, filia Radulphi de Ledewith juxta Lodelawe, a viginti annis et amplius contracta, sanitatem recepit. Item Christina, filia Ricardi Martin de Chirburg, in sinistra parte adeo contracta, ut cum duobus baculis per annum et amplius antea graderetur, recte gradiendi potentiam cælitus est adepta. Item Christiana, filia Walteri mercatoris de Allkrugg de parochia de Ledebury, a septem septimanis contracta, sanitatem

r S. Thomæ [illegible] civium

* *al.* Alicia

cælitus est adepta. Item Maltilda, filia Dionysii Northin de Gloucestre, ætatis quatuor annorum, a nativitate habens manum sinistram aridam contractam, sanitatem cælitus recepit. Item Willelmus, filius Willelmi de Humbre a tribus annis contractus, gradiendi rectitudinem est divinitus consecutus. Item Andreas, filius Willelmi Sely de parochia de Penrkumbe *, a septem annis contractus, recto est gressui cælitus restitutus. Item Catharina, filia Matildæ Hunestre de Ros, habens dorsum tortum et in tantum curvum et gibbosum, quod se erigere non valebat, nec aliter gradi posset, nisi manu posita super genu, deformiter inclinata, se mirabiliter sustentans, gibbo sublato, staturæ rectitudinem et recte gradiendi potentiam, Domino largiente, recepit.

* *al.* Peukumbe

28 Item Agnes, filia Willelmi de Essch, in parochia de Burford, a quinque annis contracta, recto est gressui cælitus restituta. Item Agnes, filia Hugonis Borbi, de eadem, a quatuor annis manibus super genua positis gradiens, deformiter inclinata, staturæ et gressus rectitudinem est adepta. Item Alicius * Weredegeos de Bewerdesert juxta Barewik *q*, ab uno anno E et dimidio contracta, gradiens baculis furcatis suffulta, recto est gressui restituta. Item quædam filia Willelmi Gydehorn, de parochia de Foye, habens dorsum gibbosum et curvum a septem annis et amplius, sanitati est restituta. Item Nicolaus de Weston juxta Malmesbury, habens sinistram manum aridam et contractam, cælitus est curatus. Item Petronilla, filia Adæ Coti, de Standon Pichard, habens dextram tibiam a tempore multo contractam, gressus rectitudinem cælitus est adepta. Item Wenlliana de Oswaldestre, habens ab octo annis præcedentibus dextram manum omnino contractam, per Viri Dei suffragium cælitus est curata. Item Editha de Ailimni Destre *, per quatuor annos contracta, sanitatem recepit. Item Agnes, filia Regin * le Hirche, de Ewasharald, in tibiis suis contracta adeo, ut virtutem aliquam gressuum non haberet, cælitus est curata. Item adolescens quidam, Thomas dictus Cok, de civitate Dublinia in Hybernia *r*, qui, dum dormiret sub divo juxta Bristoll *s*, ita miserabiliter factus est contractus, ut omnes fideles ipsum gradi videntes ad compassionem induF ceret et horrorem; cum per tres menses passione hujusmodi laborasset, per suffragium Viri Dei fuit pristinæ sanitati subito restitutus.

membrorum usum consequuntur.

* *al.* Alicia

q

* *al* Aylmundestre

* *al* Reginon

s

29 Joanna de Birches, filia Hugonis Ked. de Pionia Canonicorum *t*, clauda ab uno anno et amplius, ac contracta, gradiendi potentiam cælitus est adepta. Item Agnes Moreth de civitate prædicta, ab octo annis et amplius clauda, est sanata. Item Margarita, filia Willelmi Mael civis Herefordiensis, a viginti septem septimanis clauda in pedibus ac contracta, gradiendi rectitudinem cælitus est adepta. Item David, filius Matthæi de Baldinghoam, ab uno anno claudus, gressus rectitudinem est adeptus. Item Margarita, filia Alexandri de Dinoc, a tribus annis et amplius clauda, gradiendi rectitudinem per Viri Dei suffragium est adepta. Item Alicia de la Hulle in parochia de Bulhulle, a septennio clauda, similiter est sanata. Item Flandrith de Astone, in parochia de Eye *, a quatuordecim annis clauda adeo et contracta, ut nec sedere posset, nec incedere quoquo modo, per Servi Dei

Claudi, alterque gressu privati.

t

* *al.* de Gye

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Dei suffragium est curata. Item Matilda Child de Chideshendh in dextra parte clauda pariter et contracta, gradiendi potentiam cælitus est adepta. Item Thomas Brundedif de Deornifeld *, a decem annis claudus, recto est gressui restitutus. Item Willelmus de Ros, dictus de Stone, a quatuor annis claudus, gradiendi rectitudinem est adeptus.

* al. Deorshicamfeld

aliisque malis obnoxii.

u

30 Item Matilda, filia David de Talgar le Engleys, Menevensis diœcesis *u*, ab octo diebus clauda pariter et contracta, sanata est. Item Reginaldus de domo S. Joannis de Stafford, a septem annis claudus, recte gradiendi potentiam est divinitus consecutus. Item Herdevel de Ledebur North., a duobus annis clauda, habensque tumorem deformem et magnum in maxillis, a tumore et claudicatione cælitus est curata. Item Christiana, filia Hugonis Hugerssaat, de parochia de Kingesleve, a quinque annis clauda, recte gradiendi potentiam est a Domino consecuta. Item Willelmus, dictus Dunepese, de parochia

x de Hanente juxta Portesmuwe *x*, ab uno anno claudus, recte gradiendi potentiam est adeptus per suffragium Viri Dei. Item Richardus de la

B Hulle, de Welbel, gibbum habens in sinistra parte faciei in tantum ut in sinistro oculo frequenter impediretur a visu; tam etiam gravi dolore renum continue vexabatur, ut gradi non posset nisi grandi baculo sustentatus, ab utroque morbo subito est sanatus per suffragium Viri Dei. Item Philippus, filius Philippi Abseys de Ewaslati *, claudus, est recto gressui cælitus restitutus. Item Dionysia, filia Joannis Forsenet, de parochia de Jorubur, a VI annis clauda, similiter est curata.

* al. Ewpaslati

ipso invocato, incolumes evadunt.

31 Item vir quidam, nomine Willelmus, filius Rogeri clerici de parochia de Grete, a tribus annis claudus, recte gradiendi potentiam miraculose recepit. Item Juliana Faysant de Kudinart *, a multo tempore clauda, rectum gressum divinitus est adepta. Item Griffinus Apwillini de Ewiaslati *, ex utraque parte a dimidio anno claudus, gradiendi rectitudinem cælitus est adeptus. Item Henricus, dictus Mercator, filius Henrici de Hupton juxta Seuherne, in sinistra tibia gravi infirmitate percussus in tantum, ut per dimidium annum miserrime cum uno baculo graderetur, cælitus est curatus ad pri-

* al. Nidinart

* al. Ewaslati

C mum tumulum Servi Dei. Item vir quidam,

y Joannes nomine, de com. Cancie *y*, qui per quatuor annos ante claudus extiterat, venit ad tumulum Viri Dei, cum duobus podiis se sustentans; et dum celebraretur Missa juxta tumulum Viri Dei, ante tumulum se prostravit, orans devote, ut per merita Viri Dei sibi restitueret sanitatem clementia Salvatoris; et ecce, ipsa Missa completa, restitutus est statim vir ille integræ sanitati per auxilium Viri Dei. Item quidam

z clericus de Cirncestre Wigorniensis diocesis *z*, nomine Rogerus, qui ideo ut juravit, extitit mancus utraque manu, aut certe contractus, quia vitam Servi Dei et miracula depravare præsumpserat, accessit ad tumulum supradictum, et super sarcophagum ejus suas contractas manus, prout potuit, collocavit, et sic cum lachrymis orans, subito, multis cernentibus, est

aa sanatus *aa*.

Octo paralytici.

32 Agnes de Wynton a quinquennio in dextra parte totius sui corporis paralytico morbo percussa, et in manu dextra contracta, per Servi Dei suffragium est sanata. Item eadem Agnes de Wynton in dextra parte sui corporis paralytico morbo percussa, quæ sanata fuerat, et in eandem D ægritudinem, forte suis peccatis exigentibus, incidit iterato, devota rediit et sanitatem stabilem cælitus est adepta. Item Robertus de la Heche, de parochia de Schobbedune, paralytico morbo percussus, a morbo ejusmodi divinitus est curatus. Item Margarita de Boseburg, a viginti tribus annis præcedentibus paralytica jacens in lecto, sanitatem recepit a Domino per suffragium Viri Dei. Item Robertus, filius Adæ de Wilebache, de parochia de Bromfeld, a quatuor annis paralyticus, sanitatem divinitus est adeptus. Item Juliana Textrix de Mordford, paralytico morbo percussa, sanitatem recepit. Item Willelmus de la Wiche juxta Cestriam *bb*, bb ab uno anno paralyticus atque mutus, sanitatem recepit. Item Richardus Cosyn de civitate London, paralysi morbo percussus adeo, ut omnium membrorum suorum destitueretur virtute, in omnibus membris suis sanitati cælitus extitit restitutus.

33 Item venit nuncius quidam ad tumulum Viri Dei jurans, quod vir quidam, nomine Raderus, de Kylkenni in Hybernia, diœcesis de Lyminik *cc*, dominus suus tam graviter fuerat para- E cc lytico morbo percussus, ut ab omnibus ipsum cernentibus putaretur in brevi tempore moriturus; et cum amici ejus plicassent unum denarium super eum, et pro ipso Viri Dei auxilium invocassent, sanitatem cælitus est adeptus, et ideo per dictum nuncium imaginem argenteam, quam promiserat, destinavit.

inter quos unus Hibernus, sanati.

ANNOTATA.

a *Novum hunc tumulum a Richardo episcopo Herefordiensi anno* 1287 *factum esse, pluribus supra docui.*

b Menevia, *Anglis* Saint Davids *dicta a sancto hujus nominis archiepiscopo, de quo apud nos actum est Kalendis Martii, nunc exigua urbecula Walliæ est in comitatu Penbrochiensi, episcopalis tamen sub archiepiscopo Cantuariensi.*

c *Id est, chyrothecarum artifex.*

d Norwikum, *incolis* Norwich, *urbs Angliæ est in comitatu Norfolciæ, cujus caput est, cum episcopatu sub metropoli Cantuariensi.* F

e Staffordia, *vulgo* Stafford, *cognominis comitatus caput, parva urbs Angliæ est.*

f Coventria *seu* Conventria, *Anglis* Coventre, *urbs Angliæ est in comitatu Warwicensi, vulgo* Warwick-Shire; Lichfeldia, *vernacule* Lichfield, *in comitatu* Staffordiæ; *et utriusque unitus est episcopatus sub metropoli Cantuariensi.*

g *In altero exemplari nostro legitur* in parochia de Teukesbur. *Forte is locus est, quem tabulæ geographicæ vocant* Tewkesbury, *in comitatu Glocestriæ.*

h *Oppidulum Angliæ est in comitatu Salopiæ, vernacule* Bishops-Castle *dictum, quia ad episcopos Herefordienses pertinuit, teste Camdeno in descriptione ejusdem comitatus.*

i Landava, *indigenis* Landaff, *Angliæ urbecula est in Wallia ac in comitatu* Glamorganiæ, *sed antiquo episcopatu, Cantuariensi sedi suffraganeo, illustrata.*

k Bathonia, *Anglis* Bathe, Wellæ, *iisdem* Welles, *civitates Angliæ sunt in comitatu Somersettensi,*

ambæ

A *a bæ sic episcopales, ut unus antistes utrique præsideat, et ab utraque nominetur episcopus Wellensis et Bathoniensis.*

l *S. Etheldredæ, reginæ, virginis et abbatissæ Elyensis in Anglia, prolixa Acta dedit Papebrochius noster ad diem* XXIII *Junii, quo illa colitur.*

m *Hæc in altero exemplari nostro sic habentur :* Item Thomas de Chylhuam, de comit. Kant. *Haud dubie indicatur hic comitatus* Cantii, *Anglice* Kent; *sed nec* Elulhm, *nec* Chylhuam *alibi reperi. Quæ nunc sequuntur, agunt de contractis, ejusdem* S. Thomæ *patrocinio sanatis, iisque præmittitur titulus* Rubrica de contractis.

n *Id est, fulcris subalaribus ; assellas autem pro axillis ponitur.*

o Severne, *alias* Sabrina, *secundum a Tamisi Angliæ flumen est, in comitatu Mongomerii ortum.*

p *Pro* Newenhemi *in alio apographo nostro legitur* Neuensinam : *utrobique autem vitiose, ut suspicor,* super Temede.

q *Alterum apographum habet : juxta* Warewik.

B *Porro* Barvick, *Latine* Borcovicus, *oppidum aut castrum est in Northumbria :* Warewick *vero, seu* Warwicus, *comitatus Warwicensis caput in eodem regno Angliæ.*

r Dublinium, *vulgo* Dublin, *primaria Hiberniæ urbs archiepiscopalis est in provincia Lageniæ.*

s Bristolium *vel* Bristolia, *Angliæ civitas est, de qua supra jam memini.*

t *Frustra locum hunc, qui* civitas *fuisse infra dicitur, quæsivi. In altero nostro Ms. hic legitur : de* Provincia canonicorum. *Porro his, quæ sequuntur, tituli loco præfigitur* Rubrica de claudis.

u *Vide Annotata hic ad lit.* b.

x *In altero Ms. nostro est :* juxta Portesinwe, *neutro modo mihi locus iste notus est.*

y *Ita plane habet etiam Ms. alterum, debentque, ut opinor, sic exponi, de* communitate Cancie ; *nam Anglia nullum hujus nominis comitatum habet.*

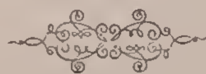
z Wigornia, *vernacule* Worcester, *Angliæ civitas episcopalis est sub metropoli Cantuariensi, caputque cognominis comitatus, vulgo* Worcester-Shire

C *appellati.*

aa *Sequentibus in processu præfixus hic titulus est :* Rubrica de paralyticis.

bb Cestria, *incolis* Chester, *civitas episcopalis Angliæ in comitatu Cestriensi, vulgo* Ches-Shire, *cujus caput est.*

cc *In altero apographo habetur* Lyminth, *sed videtur legendum* Limerick *vel* Limrick, *Latine* Limericum *et* Lumniacum, *quæ Hiberniæ civitas est in Momonia, comitatus Limericensis caput, cum episcopali sede suffraganea archiepiscopo Casseliensi.*



EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Caput III. *Multi alii variis morbis et periculis conflictati, per ejusdem Sancti opem liberantur.*

Joannes *a* de Dokkelowe, a septem septimanis surdus, audiendi potentiam est adeptus. Item Miriel, uxor Gilberti Travers, surda et in sinistro oculo visu carens, auditum et visum recepit. Item adolescens quidam, Joannes nomine, de domo et familia domini Joannis de Haveringes, justiciarii domini regis in Snowdon *b*, a tribus annis surdus, auditum recepit subito per suffragium Viri Dei *c*. *Tres surdi a b c*

35 Willelmus Ap David mutus pariter et contractus, loquendi et gradiendi potentiam est adeptus. Item Hugo de Stoktene, filius Agnetis E de Stepestre, a biennio mutus, loquelam recepit, in quo facto hoc mirandum apparuit, ut omnibus inspicientibus in os ejus magna portio linguæ suæ manifestissime videretur de novo supernaturalis virtutis opere accrevisse. Item Sedonia de Talgar, a septem annis muta pariter et contracta, rectam loquendi et gradiendi potentiam cælitus est adepta. Item Thomas, filius Thomæ Mile, de Eton juxta Leomer *, ætatis XII annorum, a nativitate mutus loquelam recepit Item Wendliana, filia Joannis Eynon de Ewyas *, a sex septimanis muta, loquendi potentiam cælitus est adepta. Item Margarita, filia Willelmi Bret de parochia de Novelonde in foresta de Dene *d*, per septem annos et amplius ante muta, invocato suffragio Viri Dei ad locum primæ sepulturæ ejusdem facultatem loquendi, soluto silentio, est a Domino consecuta. Item Hugo, dictus Suel, de Marstone in parochia de Pentecumbe, qui loquelam amiserat antea per tres dies, subito est curatus *e*. *et septem muti curati* * *al.* Jeon * *al.* Cynon de Ewas *d* F *e*

36 Matilda de Coldelhale *, a decem et septem annis frenetica sive demens, sanitati extitit restituta. Item Joannes de Cokebrugg juxta Dunsesarum diocesis *f*, per XII annos ante furiosus seu demens, cum ad tumulum Viri Dei ab amicis in itinere duceretur ligatus funibus et catenis, omnibus ligamentis subito per se ruptis, sanitatem est divinitus consecutus. Item Hugo, filius Joannis Hove, de Anstre, a multo tempore furiosus, sanitatem cælitus est adeptus per suffragium Viri Dei. Item presbyter quidam, nomine Joannes de Tendebur, a septem septimanis furiosus, sanitatem cælitus est adeptus per suffragium Viri Dei. Item juvenis quidam, nomine Joannes de Dunsisarum diocesis *g* presbyter, qui fuerat furiosus a sexta die mensis Aprilis, ad tumulum Servi Dei suo sano sensui est cælitus restitutus. Item vir quidam, nomine Adam le Yewynd, de Burton, qui fuerat a tribus septimanis antea furiosus, suo recto sensui extitit restitutus per suffragium Viri Dei. Item Joannes, filius Joannis de Herdesley Herefordiensis diœcesis, fere per tres septimanas demens, per suffragium Viri Dei restitutus est pristinæ sanitati. Item mulier quædam, Editha nomine, *decem phrenetici vel amentes sanæ menti restituti* * *al.* Colder hale *f* *g*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

nomine, de Wynton, ab uno anno et amplius furiosa, per suffragium Viri Dei ad ipsius tumulum rectum sensum cælitus est adepta. Item vir quidam, Joannes nomine, de Rynemarford *, per dimidium annum et amplius similiter furiosus, modo consimili est curatus. Item Robertus aurifaber de Bristoll *h*, qui fuerat furiosus fere per tres menses, suo fuit sensui cælitus restitutus *i*.

* al. Kynemarford

Tumor manuum, angina, arthritis.

37 Rosa de Acton *, ab octo annis habens manus inflatas in tantum, ut ipsas movere non posset, optatam in hiis sanitatem recepit. Item Adam, dictus Absalon, capellanus Herefordiæ, moram trahens, morbo, qui dicitur squinantia *k*, tam magnam et duram habens inflationem in gutture et in collo, ut nec loqui posset, nec aliquid deglutire; cum putaretur a medicis et amicis protinus moriturus, casu fortuito somnum cepit, in quo somno sibi, ut asseruit postmodum, videbatur, quod vir Dei Thomas, indutus rubeis sacerdotalibus indumentis, ad ipsum accessit, et manu tetigit fortiter locum morbi, illi præcipiens, ut quam cito surgeret et libere loqueretur: qui statim obediens imperanti, sanus surrexit per suffragium Viri Dei. Item Juliana, filia Willelmi Coci de Credehulle, gravata morbo, qui dicitur squinantia, miraculose sanitatem recepit. Item Willelmus de Gosinton * tam gravi morbo, qui gutta *l* appellatur, per quinque annos et amplius vexatus, ut cum baculis vix lento passu et cum angustia graderetur, cum iter veniendi ad tumulum Servi Dei devotius fuisset aggressus, multis asserentibus, quod ipsum iter perficere non valeret, in ipso itinere tam sanus factus est, ut sine baculis veniret ad tumulum, ac inde totus sanus ad propria cum gaudio remearet.

* al. Atton

* al. de Bosvinton

Vulnus pollicis et febris curata: tibia fracta sanata.

38 Item Robertus, perpetuus vicarius de Clifford, casu quodam magnam partem pollicis sinistræ manus suæ horribiliter incidit, et abscissa parte resumpta, cum ipsam voluisset suo toti conjungere vel aptare, tam gravi dolore vexatus fuerat, ut ipsam partem pollicis, quam alligaverat suo toti, sibi demitteret, et solius Dei et servi ejus Thomæ pontificis suffragium devotius invocaret. Quo facto, omnis doloris angustia subito sic cessavit, ut nullum gravamen postea senserit in eodem, sed infra paucos dies pollex ejus ad integritatem per auxilium Viri Dei sine omni deformitate unguis vel carnis seu longitudinis, est, multis mirantibus, restitutus. Item Thomas London sellarius *m* Herefordiensis, ab undecim septimanis febribus vexatus, sanitatem recepit. Item quædam mulier de castro Goderiti *, nomine Eva Cokes, habens tibiam casu fractam, cui subveniri non poterat, licet circa ipsius curam magno tempore diligentia fuisset adhibita, cum ad tumulum Viri Dei aliquando diu * ipsius suffragium devotius invocasset, subito, multis mirantibus et Deum laudantibus, est sanata, ita ut currens in ecclesia et extra, et præ gaudio plaudens manibus, Deo gratias verbis, signis et nutibus corporis, mirabili devotione persolveret.

* al. Goderici

* al. aliquandiu

Item febris abacta: mutæ loquela reddita; venenum, podagra et tumor faciei sublata.

39 Item Rogerus Gerunn de parochia de Malmes Hulle Gramages, per decem dies ante vexatus febribus, sanitatem cælitus est adeptus. Item Wendliana, filia Joannis Eynon de Ewyaslali, muta, quæ sanata fuerat meritis Viri Dei, cum ad sanctum Mowhan Minchenesili *n* Herefordiensis diocesis, a sepulchro Viri Dei prædicti rediens versus propria pervenisset, loquelam, quam miraculose receperat, perdidit iterato: quæ postmodum cum parentibus suis ad tumulum Servi Dei devotior rediit, et ibidem optatam loquendi recepit, soluto silentio, facultatem. Item Petronilla de Elehaugre, a multo tempore gravissimo capitis dolore vexata, et tumenti ventre quasi hydropica, veneno bufonis infecta, qui eam, ut asseruit, intoxicaverat dormientem, venenum subito in magna quantitate evomuit, et in capite et in corpore, multis mirantibus, sanitatem recepit. Item Gilbertus de Compton, podagræ infirmitate vexatus, sanitatem cælitus est adeptus. Item Henricus, filius Walteri de Baskewile, domini de Kishope *, ætatis dimidii anni, habens faciem sic inflatam, ut videre non posset, cum parentes ejus, timentes, ipsum protinus moriturum, pro eodem suffragium Viri Dei devotius invocassent, subito sanitatem recepit, omni tumore sublato. Parentes ipsius prædicti, ut facerent solvi, quod voverant pro eodem, ad tumulum Servi Dei cum devotis oblationibus detulerunt *.

* al. de Kysthope

* adde illum

Curata febris, dolor lateris, malum pedis et arthritis, etc.

40 Item Richardus, filius Radulphi de Crumpewalle Lincolniensis diœcesis *o*, a septem annis febre vexatus, sanitatem recepit, invocato suffragio Viri Dei. Item Joannes, dictus Picard, de hospitio comitis Gloverniæ *p*, in latere sinistro gravi dolore vexatus, sanitatem recepit, invocato suffragio Viri Dei. Item Nicolaus, filius Willelmi Noreys, de Mora Canonicorum, habens a duobus annis in pede sinistro durum bocium *q* et inflatum, sanitatem recepit. Item vir quidam, nomine Philippus, dictus de Stepleton, Herefordiensis diœcesis, qui infirmitate, quam medici Guttam vocant, per tres dies continuos tam graviter antea vexabatur, ut nec manus nec pedes absque dolore gravissimo posset movere, cum Servi Dei suffragium devotius invocasset, protinus est sanatus. Item dominus Galfredus de Abbetost miles, Wigorniensis diœcesis, habens falconem, qui mortuus fuerat per diem integrum naturalem; dum extra domum projectus ibidem sic mortuus jacuisset, quidam de hoc dolens, ultra ipsum falconem denarium unum plicavit, Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium implorando; et ecce subito falco revixit et vivus ac sanus ad Servi Dei tumulum est portatus. Item contigit, quod quidam equus pretiosus, quem dexterinum *r* vocant, ad Servi Dei tumulum est adductus; qui tam a cæcitate, quæ ei mirabiliter supervenerat, quam ab infirmitate gravi, quam habuit in tibia et in pede, ibidem subito, multis mirantibus, est sanatus.

Per solitandibus de vita invocatus Sanctus succurrit.

41 Post hæc cum nobiles memorati castrum de Yruslanh *s*, quod Walenses occupaverant, obsiderent, quidam ex Walensibus de castro jaciens percussit dominum Raderum le Buteler *t* militem sub uno oculorum suorum, ita ut ferrum sagittæ in capitis sui profundum horribiliter figeretur. Et cum adstantibus non solum oculum, sed et vitam suam amisisse certissime crederetur, ac ipse, ut potuit tunc, per signa una cum amicis suis existentibus tunc ibidem, Dei et servi ejus Thomæ aliquandiu invocasset auxilium, in ipso oculo læso visum et vitæ sanitatem miraculose recepit. Item cum nobiles supradicti tantam vim et sagacitatem castro intulissent, ut caderet exterior murus ejus, ac cadendo per infortunium sive casum plures de dictis nobilibus oppressisset, duo tamen milites, juxta

A juxta propius tunc astantium assertionem, per auxilium Servi Dei miraculose mortis periculum evaserunt. Unus tamen eorum multo mirabilius altero est salvatus; pro quo, dum jaceret oppressus inter mortuos, nec aliquid de suo corpore præter pedes exterius appareret, invocavit ipsius armiger auxilium Viri Dei, et ipsum de sub lapidibus et cemento mirabili facilitate abstraxit illæsum.

...ui et e renibus laboranti, ac mulieri mortuæ redditæ,

42 Item Thomas de Peshale, rector ecclesiæ de Frompton, in renibus et in pedibus adeo gravi dolore vexatus, ut per dimidium annum ante ire vel equitare non posset, plenam gradiendi et equitandi potentiam est adeptus, et ab omni corporis languore curatus per suffragium Servi Dei. Item Joannes, filius Adæ de Kingescaple, veniens ad tumulum viri Dei Thomæ episcopi, ducens secum uxorem suam et vaccam unam, ac plures amicos alios et vicinos, in multa hominum multitudine retulit, quod uxore sua prædicta per paucos dies ante ægritudine adeo gravi prostrata, ut ab omnibus existentibus circa eam mortua putaretur, ipse vaccam illam Deo et servo ejus Thomæ pro sanitate et restitutione B uxoris suæ se oblaturum promisit, ipsamque mulierem fecit, prout moris est, mensurari; quo facto, statim vivificata resedit, et cibum petiit sibi dari, infra paucos dies sanitati pristinæ restituta.

nec non adolescenti, lateris malo cruciato. u

43 Item adolescens quidam Joannes Tregoz u, nepos videlicet domini Joannis Tregoz militis, qui sub latere dextro per quatuor annos ante gravi dolore fuerat vexatus, a quo curari non potuit per multiplex adhibitum auxilium medicorum, venit ad tumulum Viri Dei, et juxta illud in oratione pernoctans, circa noctis medium sibi, ut asseruit, cum paululum obdormisset, manifestissime videbatur in somno, quod vir Dei Thomas ad eum accessit, et extensa manu locum lateris, sub quo morbus latebat, tam fortiter penetravit, quod ipse expergefactus a somno, multis audientibus, horribiliter exclamavit, asserens coram cunctis, quod S. Thomas sibi in latere inflixerat grave vulnus; quo clamore mirabili ad se plurimos congregavit, cupientes videre illud vulnus mirabile, si quod erat; qui ipsum sine omni vulnere et dolore omnino curatum et sanum cælitus repererunt per hujus insolitum adjutorium C Viri Dei.

In mari periclitantibus opitulatur, capreolum servat; * *al. de Poywleston* x

44 Item dominus Rogerus de Poywlesdon * miles, tunc custos Anglesciæ x, et alii quatuordecim milites, ac alii triginta viri in mari navigare cœperunt, per totum illum diem bonam tranquillitatem habentes: nocte sequenti cœpit mare sævissima tempestate turbari, et navis eorum in maris fluctibus adeo agitari, quod de humano remedio desperarent. Tandem invocato suffragio Dei et servi ejus Thomæ pontificis, statim cessavit tempestas, et ipsi cum tranquillitate et suavitate maxima ad portum sunt adducti. Item bestiola quædam, scilicet capreolus, quem Gallice vocant chevreul, quem filius domini Alani Plukenet y militis carum habuerat, utpote qui illam nutriri fecerat multo tempore curiose, de muro castri de Broslan * a tam alto cecidit super terram, quod confracta una de suis tibiis etiam visceribus conquassatis, sanguis per inferiores meatus sui corporis erumpebat; et cum ab omnibus astantibus tunc ibidem mortua seu protinus moritura verisimiliter putaretur, aliqui eorumdem de hoc casu dolentes, pro ipsa bestiola oblationem Deo et servo suo Thomæ pontifici promiserunt; et ecce bestiola statim viva et sana surrexit, et multis cernentibus, mirantibus et Deum laudantibus, protinus cibum sumpsit.

y

* *al. Brollan*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

...ros naufragio subducit.

45 Item vir quidam, scilicet Nicolaus Pop de Bristoll, et socii sui quam plures erant in quadam magna navi, onusta diversis mercimoniis pretiosis, in mari Hybernico navigantes; orta autem tam grandi et horribili tempestate, ut plures naves sibi vicinas illo tempore manifeste viderent submergi, in tam grave periculum inciderunt, ut omni spe salutis sublata, omnique navis instrumento seu etiam gubernaculo derelicto, ipsam navem sævis fluctibus feri maris et mortiferæ tempestatis impulsibus commiserunt, mortis horam cum timore horribili expectantes. Et tunc Pater misericordiarum et Deus totius consolationis ipsis, ut verisimiliter creditur, tale consilium inspiravit, ut ipsius Dei adjutorium et servi ejus Thomæ prædicti pontificis invocarent: unde et Servo Dei prædicto navem argenteam promiserunt, si ipsos per ejus merita salvare Altissimus dignaretur: quo facto, statim quasi in momento omnis illa tempestas cessavit, et in tantam tranquillitatem subito et inopinate mutata est, ut ipsam mutationem subitam pro grandi miraculo reputarent. Illi vero deinceps prospere navigantes, ad portum optatum feliciter applicarunt, et navem argenteam, quam promiserant, devotissime obtulerunt ad tumulum Viri Dei. E

Incendium extinctum: equus curatus: ofliculum gutturi exemptum. * *al. Tylsa'*

46 Item vir quidam, nomine Galfridus, dictus le Bruth, de Tyslak * in Hybernia, venit ad tumulum Viri Dei, quod, cum domus sua flamma horribili incepisset comburi ex incendio cujusdam domus vicinæ, et idem Viri Dei auxilium invocando denarium unum plicasset flexis genibus contra ignem, mira Dei potentia totus ignis subito est extinctus. Item vir quidam, nomine Willelmus Heyward, serviens nobilis viri domini Roberti de Ros, domini castri de Bavier z Lincolniensis diocesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod suus dominus antedictus unum habuerat Palefridum aa, qui jacuerat quasi mortuus septem diebus; et cum tandem fuisset Servo Dei more solito mensuratus, mox recepit integram sanitatem. Item vir quidam, nomine Willelmus de Tynewelle F in Rote Londa Licolniensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum quodam tempore carnes bovinas comederet, casu mirabili os quoddam ejus guttur sic intrans adhæsit infixum, ut nulla vi vel arte inde extrahi potuisset; sed sic ipsum per sex dies continuos affligebat, ut ejus amici de vita ejus certissime desperarent; sed cum pro sua sanitate oblationem Dei Famulo promisissent, statim fuit ab osse et a dicto periculo liberatus; et idcirco ipsum una cum oblatione promissa ad tumulum Viri Dei portavit.

z

aa

Gravi infirmitate contractus incolumitati redditus. bb cc

47 Item mulier quædam, Anicia nomine, uxor Willelmi, dicti Oliverii de Croydon in comitatu de Sucheray bb de Winc. dioc. cc, in cujus hospitio Dei Vir consueverat aliquoties hospitari, et alii plures cum illa juraverunt ad tumulum Viri Dei, quod Walterus quidam scolaris, filius mulieris prædictæ, ita in toto corpore gravissima infirmitate contractus esset, ut jaceret quasi omnibus viribus sui corporis destitutus circiter per sex menses; cui mater valde compatiens, quadam die voce flebili in hæc verba prorupit,

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

prorupit, sermonem dirigens ad astantes : O quoties S. Thomas de Cantilupo in isto hospitio, prout suæ placuit voluntati, cum sua familia requievit! Utinam nunc sibi placeret nobis in hoc habitaculo in tam miserabili necessitatis articulo subvenire! Et his dictis, ad Deum et Servum ejus sermonem convertit, ipsis humiliter supplicando pro sui filii sanitate; et oratione facta, cum filius ejus prædictus postea cito dormiret, vidit in somnis virum quemdam venerabilem, albis indutum, se tangentem, et dicentem eidem : Surge, quia jam sanus effectus es : qui statim expergefactus et sanitati totaliter restitutus, surrexit per suffragium Viri Dei.

Morbus cardiacus bis abactus: falco resuscitatus, extinctum incendium, dd

48 Item quidam nobiles de com. Norwicen. *dd* evidenter asserentes, quod vir quidam de suis partibus oriundus, cardiaca passione per decem annos afflictus, ad famulum Dei Thomam Herefordiæ peregre voverat se iturum, si ab ægritudine memorata Deus per merita Viri Dei ipsum celeri remedio liberaret. Quo facto, totius languoris cælitus dolor abcessit, et ipse tanquam ingratus, Curatoris sui oblitus, votum suum subsequentibus septem annis negligenter

B distulit adimplere. Quibus septem annis elapsis, iterum dicto morbo cœpit horribiliter cruciari; qui denuo se devovens Deo et Famulo Dei prædicto, et ad ipsum personaliter visitandum fidejussores inveniens, infra triduum iterum sanitatem recepit per merita Viri Dei. Item vir quidam, Walterus de Banford, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse quemdam falconem habuisset, qui subita morte extinctus et frigidus per magnum temporis spatium jacuisset, voto pro ipso Servo Dei emisso, ipsum vivificatum protinus et sanum recepit per auxilium Viri Dei. Item quidam aderat ad tumulum Viri Dei, qui retulit veraciter juratus, quod, cum domus sua ex omni parte incendio esset supposita, et accensa, et flamma ignis huc et illuc tenderet in diversa; nec esset ibidem humanum remedium expectandum, ad solius Dei et famuli sui Thomæ refugium devote confugit. Sed cum, invocato auxilio Viri Dei, plicasset unum denarium in ejus memoriam, ut moris est, proxime totus ignis ille est extinctus.

C

grave vulnus cruris sanatum: luscæ lumen redditum, claudis

49 Item juvenis quidam de Berkel accessit ad tumulum Viri Dei, qui asseruit, se percussum fuisse per mediam tibiam quadam sagitta; cumque ad Virum Dei pro curatione tibiæ suæ oblaturus venisset, infra tempus modicum extitit restitutus pristinæ sanitati, nulla de hoc interveniente cura humana. Item Cæcilia, filia Julianæ de comitatu Eboracensi *ee*, commorantis in parochia de Wyrshop * juxta Blythe, in oculo sinistro cæca per infirmitatem, quæ dicitur Pockes, seu per cola *ff*, mensurata postea B. Thomæ episcopo Herefordiensi, et peregre proficiscendo veniens ad tumulum dicti Sancti, et in redeundo domi *, visum recepit et ab omni deformitate in oculo prius habita per suffragium Servi Dei cælitus liberatur. Item Juliana Kynges de Credelee, existens clauda et retracta per quinquennium, et eadem monita per somnum, quod visitaret tumbam B. Thomæ episcopi Herefordiensis, et pristinam sanitatem reciperet : et sic in crastino mensurata erat dicto Episcopo, et paulo post per merita Viri Dei divinitus sanata est.

ee

* al. Winehop

ff

* an domum?

incedendi facultas concessa.

50 Item quidam adolescens, nomine Joannes, de Hamlee in parochia de Credelee, per septem annos claudus et retractus, et memor D existens miraculorum, quæ fiebant ad tumulum dicti Sancti, postea visitavit dictum tumulum, et in redeundo domum, juxta Luggebrug plorando et ululando, invocans auxilium Dei et S. Thomæ, primo stetit et liberum gressum per Servi Dei suffragium statim cælitus adeptus est *gg*. gg

Item Ricardus de Multon juxta Northamton *hh*, hh contractus a nativitate usque ad quatuor annos, et mensuratus ad Virum Dei, commorans ad tumulum ejusdem per duas noctes, et in redeundo domi cælitus liberum gressum per Viri Dei merita recepit.

ANNOTATA.

a *Hic in processu præmittitur titulus* Rubrica de surdis.

b *Ita etiam habet Ms. alterum : sed cum ego locum* Snowdon *frustra quæsiverim, suspicor, vel vitiose apud me scriptum esse, vel ejusdem loci nomen post hæc mutatum fuisse. In eodem altero exemplari pro* Joannis de Haveringes *legitur* Joannis de Haverniges. E

c *Sequitur* Rubrica de mutis.

d *Anglice* Forest of Deane, *et* Deane forest, *Latine aliis* Sylva Danica, *aliis* Danubiæ sylva *appellata, nemus est in Occidentali parte trans Sabrinam flumen comitatus Glocestriæ.*

e *In processu sequitur* Rubrica de freneticis et furiosis.

f *In altero exemplari nostro habetur :* Juxta Divisesarum diœces., *quæ lectio æque vitiosa apparet. Credo equidem, duas voces ex scriptoris vitio perperam coaluisse, legendumque vel ex priori exemplari,* juxta Dunse Sarum diœcesis, *vel ex altero,* juxta Divise Sarum diœcesis. *Est autem* Sarum, *alias* Sarisburia, *indigenis* Sarisbury, *regni Angliæ civitas in comitatu Wiltoniæ, episcopalem sedem habens sub archiepiscopo Cantuariensi. Porro an in hac diœcesi locus aliquis sit fueritve* Dunse *dictus, non habeo compertum. In eodem comitatu Wiltoniæ castrum aliquod invenio,* The Vies, The Devyses *et* Devizes, *Latina terminatione Florentio Wigorniensi* Divisionem, *Neubrigensi* Divisas *dictum ; quæ vox ad alterius exemplaris lectionem magis accedit ; sed pluribus supersedeo.* F

g *Vide dicta ad lit. præced.*

h *Consule Annotata ad Partem* III, *cap.* I, *lit.* n.

i *Quæ sequuntur, in processu notantur sub* Rubrica de casibus.

k *Id est,* angina, *ut supra jam annotavi.*

l *Id est,* arthritis, *sive dolor articularis, Gallis* la goutte, *Italis* gotta *dictus.*

m Sellarius *est sellarum artifex.*

n *In altero Ms. nostro legitur :* Ad sanctum Mowham in Inchereseld ; *quæ quid sibi velint, fateor me nescire.*

o Lincolnia *olim etiam* Lincoldum *et* Lindocollinum *appellata, nunc Anglis* Lincolne, *præcipua civitas est comitatus Lincolniæ, vulgo* Lincolne-Shire *dicti, habetque episcopatum Cantuariensi metropoli suffraganeum.*

p Gloverina, *alias* Glocestria, *civitas et comitatus est, quorum hic Anglis* Glocester-Shire, *illa, quæ episcopalis est sub archiepiscopo Cantuariensi,* Glocester *appellatur.*

q *Videtur*

A q *Videtur hæc vox* tuberculum *indicare, esseque Italica* boccio, *quæ folliculum bombycis etc. significat.*

r *In altero exemplari est* dextimum, *sed denotatur hic equus, a scriptoribus medii ævi communius* dextarius *dici solitus, quo vocabulo veniebant equi militares et cataphracti.*

s *Alterum apographum habet :* Castrum de Yncilan ; *sed neutro nomine castrum hoc mihi notum est. Infra Parte* IV. *cap.* II *vocatur* Troslam : *an rectius, non divinabo. Vide tamen Annotata ibidem ad litt. ee.* Walenses, *sive* Wallenses, *quorum mox sequitur mentio, incolæ sunt Walliæ, quæ pars Occidentalis Angliæ regni est, Anglis* The Walles *appellata, diuque propriis suis principibus paruit.*

t *Gulielmus Camdenus in sua Descriptione Britanniæ inter illustriores ejusdem insulæ familias etiam* Butler *recenset.*

u *Unam e* S. Thomæ *sororibus nuptam fuisse cuidam* baroni de Tregoz, *diximus in Commentario prævio.*

x Anglesey, *sive* Mona, *Magnæ Britanniæ insula est et comitatus Walliæ, in mari Vergivio sive* B *Hibernico, e regione comitatus Arvoniæ, a quo non nisi angusto freto* Menai *sejungitur. Hujus insulæ custos, id est, gubernator, ut opinor, erat Rogerus, de quo hic agitur.*

y *Alterum Ms. nostrum habet* Pulkenet. *Apud Camdenum in descriptione comitatus Herefordiensis pag.* 470 Alanus Plugenet *cum baronis titulo memoratur. In eodem Ms. pro* filia *legitur* filii, *et cetera consequenter in numero plurali.*

z *Apud laudatum Camdenum in descriptione comitatus Eboracensis* Barones de Rosse *nominantur. Castrum, quod in edito* Bavier, *in altero exemplari* Bewer *appellatur, non reperi. De Lincolnia, cujus diœcesis istud fuisse dicitur, jam egi supra.*

aa Palefridus, Palafridus*etc.*, *Gallis* Palefroi, equus gradarius *est.*

bb *Alterum apographum habet* Hicheray : *at puto hic indicari Angliæ comitatum Surriam, Bedæ* Suthrionam *dictum, nunc Anglis* Surrey *et* Suthrey *vocitatum.*

cc *In altero exemplari :* Wync. diœces. *Utrobique videtur designari diœcesis Wintoniensis,* C *cujus sedes est* Wintonia, *Anglis* Winchester, *civitas in comitatu Hantoniæ, cui Surria adjacet.*

dd *Ibidem legitur* de com. Norwycen. *Legendum est* de communitate Norwycensi *vel* Norvicensi. *Porro* Norwicus, *Anglis* Norwich, *præcipua civitas est comitatus Norfolciæ, episcopatum habens suffraganeum metropoli Cantuariensi. De eadem Camdenus in descriptione Norfolciæ ex Malmesburiensi hæc ait :* Annoque decimo septimo regis Stephani *(qui sæculo* XII *regnavit in Anglia)* Norwicus de novo fundata, ut villa populata et communitas facta est.

ee *Comitatus Eboracensis, vulgo* Yorck-Shire, *totius Angliæ provincia maxima est. Ejusdem caput est civitas Eboracum, Anglis* Yorck *dicta, archiepiscopatu ducatusque titulo illustrata.*

ff Pockes *seu* Pokjes *Belgice,* the smallpox *Anglice, papulæ sunt, alias etiam* varioli, *Gallis* la petite verole *dictæ. Cur tamen in morbus hic explicetur per voces* per cota, *non video ; nisi forte* cota *sit Gallica vox* cote, *seu* quote *sive* cote part, *Latine* quota pars ; *quæ etiam usurpatur pro tributo ; quod singuli subditi suo debent principi pendere. Etenim cum variolorum morbus adeo communis sit, ut longe maxima hominum pars eo saltem semel laboret, tributum quoddam naturæ debitum quodammodo dici potest.* EX PROCESSU CANONIZATIONIS

gg *Hic sequuntur in apographis nostris quatuor miracula de mortuis suscitatis, quæ ad suam classem supra retuli. Unum tamen istis immixtum erat, quod cum huc spectet, subjicio.*

hh Northantonia, *indigenis* Northampton, *urbs Angliæ est, comitatus cognominis caput.*

PARS IV

MIRACULORUM.

CAPUT I. *Miracula ac beneficia anno* MCCLXXXVII *mensibus Aprili et Maio ad Sancti sepulcra impetrata.* E

Illud, quod sequitur in sequentibus quaternis usque ad relationem, non fuit redactum in processu omnium, nec aliqua examinatio fuit facta super eis per commissarios hujus processus, nisi in quantum contenta in istis quaternis sequentibus fuerant abbreviata, annum et diem in pluribus omittendo et apposita in quaternis miraculorum præcedentibus redditis decima tertia die mensis Novembris coram commissariis antedictis *a*. Hic notantur quædam miracula fideli assertione probata, quæ operata est potentia summi Dei diebus istis in ecclesia cathedrali Herefordiensi ad laudem et gloriam sui nominis et ad declarationem meritorum et vitæ laudabilis servi ejus, piæ memoriæ domini Thomæ de Cantilupo, quondam episcopi ecclesiæ F supradictæ, cujus ossa in eadem ecclesia sunt sepulta. *Præfatio de sequentibus* *a*

2 Quinta igitur feria in Cœna Domini, videlicet IIII Nonas Aprilis *b* anno gratiæ millesimo ducentesimo octuagesimo septimo, et a transitu dicti Episcopi ab hac vita anno quinto *c*, cum dominus Ricardus, Dei gratia ejusdem ecclesiæ episcopus, proximusque ipsius successor, ossa Servi Dei prædicti de loco, ubi prius sepulta fuerant, ob causas varias et legitimas secundum ordinationem illorum, qui quondam fuerant executores testamenti ejusdem *d*, ac de voluntate et consensu capituli ecclesiæ supradictæ in loco alio competentiori in eadem ecclesia sepelisset *e*, ac juxta sepulchrum novum ipsius in præsentia sua Missam, quæ communiter celebratur pro defunctis, celebrari fecisset ; vir quidam, nomine Joannes de Masintona de parochia de Ledebury sub Malevernia, Herefordiensis diocesis, a biennio et amplius cæcus, visum cælitus est adeptus ad tumulum novum Episcopi supradicti *f*. Item eisdem die et loco mulier quædam, nomine Cristina de Mortone, in civitate *In ipso die translationis cæci ad tumulum illuminatio* *b* *c* *d* *e* *f*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

late commorans supradicta, ab octo annis et amplius cæca, visum recepit. Item eisdem die et loco quædam mulier, nomine Margarita de Erdesleye, ejusdem diocesis, ab uno anno et amplius cæca in sinistro oculo, videndi est potentiam consecuta. Item eisdem die et loco vir quidam, Walterus nomine, de Westone juxta Inswardin ejusdem diocesis, a multo tempore cæcus in sinistro oculo, videndi potentiam est adeptus. Item eisdem die et loco vir quidam, Ricardus nomine, de civitate prædicta, utrinsque oculi a quinquennio et amplius visu carens, in dextro oculo videndi potentiam est adeptus.

Postridie, ac Sabbato Sancto, contracti,

3 Sexta feria proxima subsequenti, videlicet die Parasceves, Philippus cytharista de civitate prædicta, a sexdecim annis contractus in tantum, ut ejus tibiæ cancellatæ nulla sui virtute nec auxilio medicorum potuissent disjungi, talem ibidem consecutus est sanitatem per adjutorium Servi Dei, ut ipsas tibias per se ipsum posset faciliter disjungere et movere, et cum parvo adminiculo ipsius tumulum circuire. Item eisdem die et loco quædam mulier, nomine Juliana de Etone, juxta Sugwas ejusdem dioce-
B sis, a novem annis et amplius contracta adeo, ut in sporta ad dictum tumulum veheretur, per se sportam exivit, sanitatem divinitus consecuta. Item eisdem die et loco vir quidam, Joannes nomine, de Mathefeld in parochia de Madeleye ejusdem diocesis, ætatis XXV annorum, mancus utraque manu et fere mutus pariter et gibbosus, sospes in his omnibus est regressus. Item eisdem die et loco Hugo, filius Hugonis Atey, de Hompton, ejusdem diocesis, a septem septimanis contractus, gradiendi potentiam cælitus est adeptus. Item eisdem die et loco juvenis quidam, Rogerus nomine, de civitate prædicta, a sex annis habens manum dextram aridam et contractam, sanitatem est divinitus consecutus.

aliusque infirmitatibus afflicti, ibidem sanati.

4 Nocte sequenti loco prædicto mulier quædam, Sibilla nomine, de Bruge Solers, ejusdem diocesis, a tribus annis habens in dextro oculo cæcitatem, visum obtinuit in eodem. Item eisdem nocte et loco vir quidam, Willelmus nomine, de parochia de Welintone, ejusdem diocesis, a tribus annis et amplius habens manum contractam, et clausum pollicem in pugillo, sanitatem et rectitudinem in eadem recepit, in-
C vocato suffragio Viri Dei. Die Sabbati proxima, videlicet Sabbato sancto Paschæ, loco prædicto quædam mulier, Agneta nomine, de Mordeford a quinquennio manca penitus et contracta, cælitus est sanata. Nocte sequenti ibidem quædam mulier, Matilda nomine, de Codhale, a septem annis frenetica, sive demens, invocato suffragio Viri Dei, sanitati extitit restituta. Item eisdem nocte et loco Joanna de Birches, de Penna canonicorum, ejusdem diocesis, clauda ab uno anno et amplius, ac contracta, gradiendi potentiam cælitus est adepta. Item eisdem nocte et loco mulier quædam, Agnes nomine, de parochia de Bullinghope, ejusdem diocesis, a septem annis cæca, visum recepit.

Sequenti die Paschæ alii, contractæ, cæci, clauda

5 Die sancto Paschæ loco prædicto mulier quædam, Eva nomine, de Webbetone in parochia de Welbeleye, ejusdem diocesis, a tribus annis contracta adeo, ut veheretur in sporta, ab ægritudine penitus rediit liberata, sportam ecclesiæ relinquendo. Item eisdem die et loco quædam mulier, Emma nomine, de Hope sub Cinemor, a duodecim annis contracta adeo, ut
g sulfulta duobus podiis *g* ad asellas miserrime gradieretur, sospes ad propria remeavit, ipsis D
podiis ecclesiæ derelictis. Item eodem die, ubi prius ossa fuerant tumulata *h*, vir quidam, Joannes nomine, de Landun de partibus Brehenok *i* Menevensis diocesis, a duobus annis et amplius cæcus, visum recepit. Nocte prima subsequenti ad tumulum novum mulier quædam, Agnes nomine, cognomento Moreth, de civitate prædicta, ab octo annis et amplius clauda, cælitus sanata est.

lusca eodem in loco incolumis facta.

6 Item eisdem nocte et loco mulier quædam, nomine Juliana, de Warewik *k*, a sexdecim septimanis cæca, visum recepit. Item eisdem nocte et loco mulier quædam, nomine Juliana, de civitate prædicta, in dextro oculo visu carens, quæ miraculis supradictis insultans, irreverenter se habuit multipliciter in loquendo, et propterea, ut rationabiliter ab astantibus putabatur, ad terram corruit, ut defuncta, cum a quadam muliere, nomine Matilda de Coldahale *, quæ a dementia nocte præcedenti ibidem fuerat cælitus liberata, ad ipsum tumulum portaretur, ac ibidem exanimis aliquandiu jacuisset, demum resumpto spiritu, vivificata recedit, et ea, quæ in Deum et in Servum ejus paulo ante peccata E commiserat, confitens et publice recognoscens, cum vita etiam videndi in oculo dextro consecuta est a Domino facultatem.

* *supra* Codhale

Feriis II et III, gibbosus, surdi, claudi, contracti et lusca curati

7 Feria secunda proxima loco prædicto, vir quidam, nomine Joannes de Holhamptone, tunc præpositus domini Rogerii de Bradeleye militis, habens in collo unum gibbum veterem et tumentem, dum Servi Dei suffragium invocaret, a gibbo prædicto fuit concito liberatus. Nocte proxima loco prædicto Joannes de Dokkelawe, ejusdem diocesis, a septem septimanis surdus, audiendi potentiam cælitus adeptus est. Tertia feria proxima sequenti puella quædam, nomine Margarita, filia Willelmi Mael, civis Herefordiensis, a viginti septem septimanis clauda in pedibus et contracta, gradiendi rectitudinem cælitus est adepta. Item, ubi ossa prius fuerant tumulata, infans quidam, Joannes nomine, filius Joannis de la Vere, de Kenecestr *l*, ætatis duorum annorum, a nativitate contractus, gradiendi potentiam similiter cælitus est adeptus. Item ibidem mulier quædam, Muriel nomine, uxor Gilberti Travers, surda et in sinistro oculo visu carens, auditum et visum recepit. F
Item eodem die ad tumulum novum puella quædam, Joanna nomine, filia Thomæ pistoris, de magna Merkeleya, ætatis quatuor annorum, a nativitate contracta, gradiendi potentiam primitus est adepta.

Tribus sequentibus diebus rursum alii

8 Feria quarta proxima subsequenti ad tumulum novum puella quædam, nomine Isabella, filia Willelmi Grifith, civis Herefordiensis, ab uno anno et amplius habens sinistram manum aridam et contractam, sanitatem recepit. Nocte sequenti ibidem mulier quædam, nomine Dikibo, uxor Willelmi Element, de civitate prædicta, a biennio cæca, visum recepit. Feria quinta proxima sequenti ad locum primæ sepulturæ vidua quædam, nomine Alicia, de Utpone, a tribus annis et amplius cæca, visum recepit. Item ad novum sepulchrum mulier quædam, nomine Isabella de Chirtheyard, de parochia de Marchel, a tribus annis contracta adeo, ut non posset caput erigere seu movere, nec pedes proprios intueri, sanitatem optatam recepit. Item eisdem die et loco vidua quædam de Penna canonicorum, Alditha nomine, a sex annis et amplius cæca, visum recepit.

A *ecclesiam* in Aquilonari parte transepti ad Orientem, *teste Godwino in episcopis Herefordiensibus pag* 540, *ibidem addens* : Ubi ex marmore tumulum videmus excelsum.

f *Hoc et quatuor proxime sequentia miracula superius breviter et cum aliqua vocum differentia relata sunt in Parte* II, *cap.* II. *Occurrent etiam inferius alia, quæ inobservata transibo.*

g Podia *hic esse fulcra subalaria, dictum supra est.*

h *Nempe in eadem quidem ecclesia, sed alio in loco, scilicet in sacello B. Mariæ Virginis.*

i *Puto, legendum esse* Brecknock, *cujus nominis oppidum et comitatus sunt in Wallia Meridionali, Latine* Brechinia *appellata. De diœcesi Menevensi egi supra.*

k Warwicum, *Anglis* Warwick, *oppidum Angliæ est, caputque comitatus Warwicensis, vulgo* Warwick-Shire *dicti.*

l Kenchester, *Latine* Ariconium, *olim oppidum munitum, nunc vicus Angliæ est in comitatu Herefordiensi.*

B m *An legendum* Stapleton, *vicus ac olim castrum Angliæ in Cumbria, ejusque constabularius seu præfectus fuit Willelmus, de quo hic ?*

n *An* Lichfeldensis ? *Nam diœcesim* Xychefeldensem *non novi in Anglia.*

o Sabrina, *Anglis* the Saverne, *celeberrimus Angliæ fluvius est, in Wallia Septemtrionali ortus ; qui, dum per comitatum Glocestriensem fluit, haud procul ab ipsa urbe Glocestria vicum* Newneham *præterlabitur.*

p Schinancia *sive* squinancia, *Latine* angina.

q *Ut verum fatear, nescio, quæ hæc diœcesis sit. An forte amanuensis noster duas voces conjunxit, ita ut, rescissis duabus primis syllabis, legendum sit* Norwicensis, *de qua supra memini ?*

r Divises, *seu* the Devises, *Latina terminatione* Divisæ *et* Divisio, *castrum vel oppidulum Angliæ est in comitatu Wiltoniæ. De* Sarisburia *dictum supra est.*

s Staffordia *civitas Angliæ est, comitatus* Stafford-Shire *vulgo dicti caput.*

t *Legendum est* XV Kalendas, *qui dies anno* 1287

C *Dominicus erat.*

u *S. Ethelbertus rex et martyr colitur die* XX *Maii, isque dies prædicto anno* 1287 *feria tertia erat.*

x *Etsi vox* gutta *apud medii ævi scriptores pro variis morbis usurpari soleat, ex sequentibus liquet, eam hic adhiberi pro arthritide, seu morbo articulari, Gallis* la goutte *dicto.*

CAPUT II. *Continuatio miraculorum eodem anno* MCCLXXXVII *per Sancti opem impetratorum.*

Multi alii eodem mense Maio

Feria VI proxima vir quidam, Thomas nomine, cellarius in civitate Herefordiensi, a quindecim septimanis febribus vexatus, ad tumulum supradictum sanitatem recepit. Eodem die et loco mulier quædam, Matilda nomine, de Talgar la Engleche, Menevensis diœcesis, ab octo diebus clauda pariter et contracta, sanata est. Item mulier quædam, nomine Christiana de Alkerugg, in parochia de Ledebury, a septem septimanis contracta, sanitatem cælitus est adepta. Sabbato proximo subsequenti quidam frater, nomine Reginaldus, de domo S. Joannis de Stafford, a septem annis claudus, recte gradiendi potentiam est ibidem divinitus consecutus. Item eisdem die et loco quædam mulier de Owias, nomine Wenthliana, a sex septimanis muta, loquendi potentiam cælitus est adepta. Feria tertia proxima loco prædicto puella quædam, quatuor annorum ætatem habens, de Glont, Matilda nomine, a nativitate habens manum sinistram aridam et contractam, sanitatem recepit cælitus in eadem. Item eisdem die et loco vir quidam, Willelmus nomine, de Humbre juxta Leoministr, qui tribus annis contractus, gradiendi rectitudinem est divinitus consecutus. Item eisdem die et loco vir quidam, Willelmus nomine, de Peatumbe, a septem annis contractus, recto est gressui cælitus restitutus. Feria quarta proxima loco E prædicto quædam mulier, Isabella nomine de Glouis, a tribus annis clauda, similiter est curata. Eodem die mulier quædam, Erdudenel nomine, de Bidebury North. *, a duobus annis clauda, habensque tumorem deformem et magnum in maxilla, a tumore et claudicatione prædictis cælitus est curata.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

* an Northumbriæ

19 Item mulier quædam, nomine Margarita, de Rosebury, a viginti tribus annis præcedentibus paralitica jacens in lecto, sanitatem recepit a Domino per suffragium Viri Dei. Item quædam mulier de civitate Herefordia, nomine Cristiana, habens maculam super oculos et gibbum in manu sinistra per octo annos, ab utraque deformitate est per suffragium Viri Dei penitus liberata. Feria quinta proxima loco prædicto puella quædam de Ros, nomine Catarina, habens dorsum totum et in tantum curvum et gibbosum, quod se erigere non valebat, nec aliter gradi posset, nisi manu posita super genu deformiter inclinata, se miserabiliter sustentaret, gibbo sublato, staturæ rectitudinem et recte gradiendi potentiam, Domino largiente, recepit. Feria sexta proxima quædam mulier F de Castro Goderici *a*, Eva nomine, habens tibiam casu fractam, cui subveniri non poterat, licet circa ipsius curam magno tempore diligentia fuisset adhibita; cum ad tumulum Viri Dei aliquandiu ipsius suffragium invocasset, subito, multis mirantibus et Deum laudantibus, est sanata; ita ut currens in ecclesia et extra et præ gaudio plaudens manibus, Deo gratias verbis, signis et nutibus corporis, mirabili devotione persolveret. Eodem die vir quidam, Roserus nomine, de parochia de Malmeshulle Ganiages, per decem dies ante vexatus febribus, sanitatem recepit. Sabbato proximo quædam mulier, nomine Margarita de la Newalande in foresta de Dene *b*, per septem annos et amplius ante muta, invocato suffragio Viri Dei ad locum primæ sepulturæ ejusdem, facultatem loquendi, soluto silentio, est a Domino consecuta.

ad Sancti sepulcrum incolumitate donati.

a

b

20 Dominica proxima subsequenti, videlicet primo die mensis Junii, quædam mulier, Agnes nomine, de Esshele in parochia de Bureforda *c*, quinque annis contracta, recto est gressui restituta.

Continuatio miraculorum

c

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

stituta. Feria secunda proxima quædam mulier, nomine Cristiana, de parochia de Kingellone, a quinque annis clauda, recte gradiendi potentiam est a Domino consecuta. Eodem die mulier quædam, nomine Agnes Derby, de eadem, a quatuor annis ante manibus supra genua positis, gradiens deformiter inclinata, staturæ et gressus rectitudinem est adepta. Feria quinta proxima juvenis quidam, Robertus nomine, de Witebache, in parochia de Bromfeld, a quatuor annis antea paraliticus, sanitatem divinitus est adeptus. Eodem die quædam mulier,
d Alicia nomine, de Beaudesert juxta Warewick *d*, ab uno anno et dimidio contracta, gradiens baculis furcatis suffulta, recto est gressui restituta per suffragium Viri Dei. Sabbato proximo vir quidam, Willelmus nomine, de parochia
e de Havonte juxta Portesmue *e*, ab uno anno claudus, recte gradiendi potentiam est adeptus. Eodem die vir quidam, Willelmus nomine, de
f Prestone canonicorum *f*, a quatuor septimanis et amplius ante surdus, auditum divinitus est adeptus.

mense Junio

21 Feria quarta proxima, videlicet die S. Barnabæ apostoli, mulier quædam, nomine Wen- B
g thliana de Ewyas Lascy *g*, muta, quæ sanata fuerat prius meritis Viri Dei prædicti *, rediens versus propria pervenisset, loquelam, quam miraculose receperat, perdidit iterato; quæ postmodum cum parentibus suis ad tumulum Servi Dei devotior rediit, et ibidem optatam loquendi recepit, soluto silentio, facultatem. Feria sexta proxima sequenti Ricardus de la Hulle de Webbele, gibbum habens in sinistra parte faciei in tantum, ut in sinistro oculo frequenter impediretur a visu : tam etiam gravi dolore renum continue vexabatur, ut gradi non posset, nisi grandi baculo sustentatus; ab utroque morbo per suffragium Viri Dei subito est sanatus. Eodem die quædam mulier, nomine Petronilla, de Cleluragre, a multo tempore gravissimo dolore capitis vexata, et tumenti ventre et hydropica, veneno buffonis infecta, qui eum, ut asseruit, intoxicaverat dormientem ; venenum subito in magna quantitate evomuit, et in capite et in corpore, multis mirantibus, sanitatem recepit. Dominica proxima subsequenti XVII Kalendas Julii quædam mulier, nomine Juliana, de Prestone in Gokesmore,
C a quatuordecim annis cæca, visum cælitus est adepta.

* *adde* cum

adscriptis diebus, quibus singula contigerunt.

22 Eodem die quædam mulier, nomine Juliana de Mordeford, paralitico morbo percussa, sanitatem recepit. Feria quinta proxima sequenti Gilbertus de Comptone, podagra infirmitate vexatus, sanitatem cælitus est adeptus. Feria sexta proxima vir quidam, nomine Philippus, de Ewias Lascy, claudus, recto est gressui restitutus. Feria quarta proxima subsequenti, videlicet VII Kalendas Julii, mulier quædam, nomine Margarita, de parochia de Kingellone, a quatuor annis clauda, recto est gressui restituta. Eodem die mulier quædam, Dionisia nomine, de Thomberwe, a sex annis clauda, similiter est curata. Feria sexta sequenti vir quidam, Hugo de Austre, a multo tempore furiosus, sanitatem cælitus est adeptus per suffragium Viri Dei. Circa idem tempus infans quidam, Henricus
h nomine, filius Walteri, de Baskervile *h*, domini de Kuines Hore, ætatis dimidii anni, habens faciem sic inflatam, ut videre non posset; cum parentes ejus, timentes ipsum protinus moriturum, pro eodem suffragium Viri Dei devotius invocassent, subito sanitatem recepit, tumore D ablato, quem postea totum sanum, videlicet feria secunda in crastino Apostolorum Petri et Pauli *i*, ipsius parentes prædicti, ut facerent, secundum quod voverant pro eodem, ad i tumulum Servi Dei cum devotis oblationibus detulerunt.

23 Feria quinta proxima *k* Willelmus de la Whiche juxta Cestriam *l*, ab uno anno paraliticus atque mutus, sanitatem recepit cælitus et loquelam. Eodem die homo quidam, Ricardus nomine, de Pulle, in parochia de Teukeshiny *m*, a multo tempore cæcus, visum cælitus est adeptus. Circa idem tempus quidam juvenis, Ricardus nomine, filius domini Radulphi de Crampewele, Lincolniensis diœcesis, a septem annis febre vexatus, sanitatem recepit, invocato suffragio Viri Dei. Feria sexta proxima Joannes, dictus Picard, de hospitio comitis Gloumme, in latere sinistro gravi dolore vexatus, sanitatem recepit. Eodem die quædam mulier, Quenith nomine, de parochia de Hoye, habens dorsum gibbosum et curvum a septem annis et amplius, sanitatem recepit. Feria secunda proxima, videlicet die translationis B. Thomæ martyris *n*, Nicolaus, filius E n Willelmi Norreis, de Mora canonicorum, habens a duobus annis in pede sinistro durum botium o et inflatum, sanitatem recepit per suffragium Viri Dei.

Item mense Julio k l m

24 Feria quinta proxima subsequenti, scilicet in festis sanctorum septem Fratrum *p*, presbyter quidam, nomine Joannes de Teme, de Bury, a quinque septimanis furiosus, sanitatem cælitus est adeptus. Feria quarta proxima vir quidam, nomine Willelmus, filius Georgii, clericus de parochia de Grete, a tribus annis claudus, recte gradiendi potentiam miraculose recepit. Feria secunda proxima sequenti, scilicet in vigilia S. Margaritæ virginis *q*, adolescens quidam, Joannes nomine, de domo et familia domini Joannis de Havinger, tunc justiciarius * domini regis in Snondon, a tribus annis surdus, auditum recepit subito per suffragium Viri Dei. Feria quarta proxima, scilicet in crastino S. Mariæ Magdalenæ *r*, vir quidam, Willelmus nomine, de castro Episcopi Herefordiensis *s*, a multo tempore ante cæcus, visum recepit. Eodem die vir quidam, Joannes nomine, de Neycrevent Landavensis diœcesis, cæcus, lumen oculorum recepit, invocato suffragio F Viri Dei.

varia miracula per ejus invocationem obtenta fuer.. p q r s

* *an* justitiarii

25 Quarto die mensis Augusti, scilicet in crastino Inventionis S. Stephani *t*, quidam juvenis, nomine Joannes, de Divises, Saresburiensis diœcesis presbyter, qui fuerat furiosus a sexto die mensis Aprilis, ad dictum tumulum Servi Dei suo sano sensui est cælitus restitutus. Quarta Idus Augusti, scilicet die S. Laurentii martyris, vir quidam, nomine David, dictus Erum, de terra de Clifford, Herefordiensis diœcesis, habens sinistrum oculum excæcatum, qui etiam claudus extiterat antea per tres annos, visum recepit in oculo memorato, et rectum incessum per suffragium Viri Dei. Quarto decimo Kalendas Septembris, scilicet die S. Magni martyris *u*, quidam, Adam nomine, dictus Lethewind, de Burtone, qui fuerat a tribus septimanis antea furiosus, suo recto sensui per suffragium Viri Dei extitit restitutus. Item undecimo Kalendas Septembris, scilicet in Octava Assumptionis B. Mariæ, vir quidam, nomine Philippus, de Stepeltone, Herefordiensis diœcesis, qui infirmitate, quam medici guttam vocant, per tres dies continuos tam graviter

Rursum multi alii mensibus Augusto, t

A graviter antea vexabatur, ut nec manus, nec pedes, absque dolore gravissimo posset movere, cum Servi Dei suffragium devotius invocasset, protinus est sanatus. Item v Kalendas Septembris, scilicet die S. Augustini *x*, vir quidam, nomine Nicolaus, de Westone, juxta Malmesbury *y*, habens sinistram manum aridam et contractam, cælitus est curatus. Eodem die vir quidam, nomine Robertus, de Wermbruge, in dextro oculo a multo tempore ante cæcus, visum recepit cælitus in eodem.

et Septembri, 26 Item secundo die mensis Septembris vir quidam, nomine Thomas, de Clone, contractus adeo, ut super manus et genua graderetur, recte gradiendi potentiam cælitus est adeptus. Eodem die quædam mulier, nomine Juliana, de Rodmerleye, a multo tempore ante clauda, rectum gressum divinitus est adepta. Item xviii Kalendas Octobris, scilicet die Exaltationis S. Crucis, Petronilla de Standone Picard, habens dextram tibiam a tempore multo contractam, gressus rectitudinem cælitus est adepta. Die proxima sequenti vir quidam, nomine Abwilmi de Ewyas Lascii, et utraque parte a dimidio anno clau-B dus, gradiendi rectitudinem cælitus est adeptus. Item xv Kalendas Octobris alia quædam de Shireburne *z* super Waldam, ex utraque parte a quatuordecim annis clauda, rectum gressum cælitus est adepta. Item xi Kalendas Octobris, scilicet die S. Matthæi apostoli, vir quidam, nomine Odobekard de comitatu Oxoniensi, qui tam * gravi et mirabili ægritudine ab uno anno et amplius, scilicet sex mensibus, vexabatur, ut quasi continue ex ore ipsius sanguis per excreationem vel per vomitum distillaret, cum ad tumulum Viri Dei suffragium devotius invocasset, a passione hujusmodi subito est sanatus.

alii alias, sed eodem anno 27 Sunt et alia quædam signa, quæ fecit Deus ad declarationem Servi sui meritorum, quæ superius non sunt scripta, quorum aliqua hic notantur *aa*. Dominus enim Radulphus de Abbetost, miles Wigorniensis diœcesis, habens falconem, qui mortuus fuerat per diem integrum naturalem, dum extra domum projectus ibidem sic mortuus jacuisset, quidam de hoc dolens, ultra ipsum falconem denarium unum plicavit, Dei et servi ejus Thomæ pontificis C auxilium implorando; et ecce subito falco revixit, et vivus et sanus ad Servi Dei prædicti tumulum est portatus in præsentia dominorum Joannis, Dei gratia episcopi Eliensis *bb*, et Edmundi comitis Cornubiæ *cc* et magnæ multitudinis nobilium, qui Herefordiæ tunc convenerant proficiscendo versus Walliam ad Peesmeredith tum hostem regis Angliæ debellandum *dd*. Item in præsentia eorumdem quidam clericus de Cyrencestr Wygorniensis diœcesis, nomine Rogerus, qui ideo, ut juravit, extitit mancus utraque manu, aut certe contractus; quia vitam Servi Dei et miracula depravare præsumpserat, accessit ad tumulum supradictum, et super sarcophagum ejus suas contractas manus, prout potuit, collocavit; et sic cum lacrymis orans, subito, multis cernentibus, est sanatus.

per Sancti invocationem variis malis erepti: 28 Hæc et alia plura signa miranda circa festum B. Margaritæ virginis contingentia, quæ superius continentur, viderunt nobiles memorati. Post hæc autem cum nobiles prædicti castrum de Troslan *ee*, quod Walenses occupaverant, obsiderent, quidam ex Walensibus de castro sagittam jaciens, percussit dominum Radulphum le Buteler militem sub uno oculorum, ita ut ferrum sagittæ in capitis sui profundum horribiliter figeretur; et cum ab astantibus non solum oculum, sed etiam vitam suam amisisse certissime crederetur, at ipse, uti potuit, tunc per signa una cum amicis suis existentibus tunc ibidem Dei et servi ejusdem Thomæ aliquandiu invocasset auxilium, in ipso oculo læso visum et vitæ sanitatem miraculose recepit. Item cum nobiles sæpedicti tantam vim ac sagacitatem castro intulissent, ut caderet exterior murus ejus, ac cadendo per infortunium sive casum plures de dictis nobilibus oppressisset, duo tantum milites, juxta propius tunc astantium assertionem, per auxilium Viri Dei miraculose mortis periculum evaserunt; unus tamen eorum multo mirabilius altero est salvatus: pro quo, dum jaceret oppressus inter mortuos, nec aliquid de suo corpore præter caput extrinsecus appareret, invocavit ipsius armiger auxilium Viri Dei, et ipsum de sub lapidibus et cæmento mirabili facilitate abstraxit illæsum.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

alii denuo mensibus Octobri, 29 Item secundo Nonas Octobris quædam mulier, nomine Wenthliana, de Oswaldesne, ab E octo annis præcedentibus habens dextram manum omnino contractam, per Viri Dei suffragium cælitus est curata. Item x Kalendas Novembris rector ecclesiæ de Fromptone, nomine Thomas de Pelhale, in renibus et in pedibus adeo gravi dolore vexatus, ut per dimidium annum ante ire vel equitare non posset, plenam gradiendi et equitandi potentiam est adeptus, et ab omni corporis languore curatus per suffragium Viri Dei. Item iv Nonas Novembris vir quidam, Joannes nomine, de Kingeskaple, veniens ad tumulum Viri Dei prædicti, ducens uxorem suam et vaccam unam ac plures amicos alios ac vicinos, coram magna hominum multitudine retulit et probavit, quod, uxore sua prædicta per paucos dies ante ægritudine adeo gravi prostrata, ut ab omnibus existentibus circa ipsam mortua putaretur, ipse vaccam illam Deo et servo ejus Thomæ pro sanitate et resuscitatione uxoris suæ oblaturum promisit, ipsamque mulierem fecit, prout moris est, mensurari; quo facto, statim vivificata recedit, et cibum petiit sibi dari, infra paucos dies sanitati pristinæ restituta. F

Novembri et Decembri, 30 Item secunda Idus Novembris quidam Citharista de Wis, nomine Robertus, gravi gutta in renibus per duos annos vexatus adeo, ut miserrime nunc cum uno, nunc cum duobus baculis graderetur, ad primum tumulum Servi Dei per ipsius suffragium cælitus est curatus. Item xiii Kalendas Septembris * juvenis quidam, nomine Gilbertus de Pophram armiger, de domo et familia domini comitis de Warewik, venit ad tumulum Viri Dei, bona fide referens cunctis circumstantibus tunc ibidem, quod ipse quasi per quinque annos in sinistro latere a loco zonæ deorsum gravi dolore consueverat cruciari, novissime tamen diebus viginti et uno, antequam veniret ad tumulum, tantum cœpit dolor ille gravissimus intolerabiliter augmentari, ut de vita ejus desperaretur a medicis et amicis; prope etiamque amens factus, sæpe clamans rogabat astantes, ut dolentem partem abscinderent, et a se projicerent horribiliter sic abscisam; amici vero ejus, hoc omnino facere recusantes, ad Dei potius et ad Servi ejus auxilium confugerunt, ipsum infirmum, ut moris est,

* imo Decembris

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

est, Thomæ pontifici mensurantes; quo facto, statim quievit, et somnum cepit, et a dicto dolore cælitus est curatus per suffragium Viri Dei.

maxime ad ipsius sepulcrum.

31 Item IIII Kalendas Decembris adolescens quidam, nomine Joannes de Tregoz, consanguineus scilicet domini Joannis de Tregoz militis, qui sub latere dextro per quatuordecim annos ante gravi fuerat dolore vexatus, a quo curari non potuit per multiplex adhibitum auxilium medicorum; venit ad tumulum Viri Dei, et juxta illud * in oratione pernoctans, circa noctis medium ei manifestissime videbatur, dum genua flecteret ante tumbam, quod quidam Episcopus albis vestimentis indutus, habens etiam in capite mitram albam, parvæ tamen quantitatis, utpote unius pedis longitudinem non excedens *, quem parva crux alba etiam præcedebat, egressus est de sub imagine ærea, quæ fusa est super sarcofagum Viri Dei; et cum accessisset ad ipsum, manum dexteram intra locum lateris, sub quo morbus latebat, tam potenter injecit, ut videretur eidem, quod ventrem ejus ab illo latere usque in latus oppositum discerpsisset. B

* imo illum

* an excedentem?

incolumitate donati.

32 Post tactum autem ipsius sibi apparuit, ut juravit, quoddam caput, quasi æthiopis, nigerrimum, serpens super terram inter genua sua; et ecce subito apparuit ei magna fissura in terra, in quam illud caput intravit, quasi absorptum a terra, ita quod nec vestigium inde aliquod appareret. Ipse tamen, qui fuerat infirmus, post hæc quasi per unius horæ spatium jacuit immobilis ad modum illorum, qui cincopim *ff* patiuntur; et tunc inventus est ab omni dolore et a spiritu infirmitatis, quam habuerat ab annis quatuordecim, ut probabiliter creditur, per suffragium Viri Dei totaliter liberatus. Item VII Idus Septembris * miles quidam, nomine Rogerus, de Pinclescone *gg*, tunc custos Anglescye, et alii quatuordecim milites, et alii numero triginta viri, in mari navigare cœperunt, per totum illum diem bonam tranquillitatem habentes: nocte sequenti cœpit mare sævissima tempestate turbari, et navis eorum in maris fluctibus adeo agitari, quod de humano remedio desperarent. Tandem invocato suffragio Dei et servi ejus Thomæ pontificis, statim cessavit tempestas, et ipsi ad terram cum tranquillitate et suavitate maxima sunt adducti. C

ff

* l. Decembris

gg

alii denique Februario et Martio.

33 Item Kalendis Februarii Henricus, dictus mercator de Coptone juxta Severne, in sinistra tibia gravi infirmitate percussus, in tantum, ut per dimidium annum miserrime cum uno baculo graderetur, cælitus est curatus ad primum tumulum Servi Dei. Item VIII Kalendas Aprilis, videlicet in Cœna Domini *hh*, infans quædam de Bromiord, nomine Isabella, ad Servi Dei tumulum est adducta, de qua tale miraculum solemniter est probatum: videlicet, quod ipsam, postquam baptismi gratiam suscepit, mortuam per quatuor horarum spatium æstimatam et veraciter sic jacentem, invocato suffragio Viri Dei, ipse Deus a mortuis suscitavit. Item Kal. Aprilis *ii* infans quædam, nomine Margarita, de civitate Herefordiensi, ætate fere unius anni, habens oculum dextrum adeo periculose inflatum, quod ad latitudinem trium digitorum de loco proprio videbatur amotus, per auxilium Viri Dei cælitus est curata salubriter et perfecte, ita quod post curationem hujus nec locus morbi, nec vestigium appareret. Eodem die mulier quædam, nomine Editha, de Ailmundestre, per quatuor annos contracta, per suffragium Viri Dei sanitatem cælitus est adepta. D

hh

ii

ANNOTATA.

a *Anglis* Goderich-castle, *situm est in comitatu Herefordiensi.*

b *Anglice nunc* Forest of Deane, *Latine* Sylva Danica, *vel etiam* Danubiæ sylva *dicta legitur, estque in Occidentali parte comitatus Glocestriæ, in regione Transsabrina, ad Vagam flumen.*

c Burford *vicus Angliæ est ad fluvium Isim in Oxoniensi comitatu.*

d *Notitiam* Warwici *dedi superius.*

e *Lege* Portesmouth *sive* Portsmouth, *quasi* Portus ostium, *inquit Camdenus: estque oppidum Angliæ in comitatu Hantoniæ, in ora maris Britannici, capacem portum habens. Non procul inde visitur* Havant *oppidulum, quod hic* Havonte *scribitur.*

f *Camdenus* Preston *amplum oppidum in comitatu Lancastriæ memorat, et* Sacerdotum oppidum *interpretatur. Hocne, an aliud, hic designetur, mihi incompertum est.* E

g *Ad hujus loci notitiam spectant, quæ habet Camdenus in descriptione comitatus Monumethensis, pag.* 486 *sic scribens:* In extremo ad Circium angulo, qui Ewias dicitur, non procul a Munow fluvio inter Hatterell montes, quos, quod instar cathedræ consurgunt, Munith Cader dicunt, Lanthony sedit vetus cœnobiolum, quod Walterus Lacy, cui latifundia hic dedit Guilielmus comes Herefordiæ, fundavit, et a quo Lacii illi, qui inter primos Hiberniæ expugnatores clarissimi, profluxerunt.

h *Laudatus Camdenus in descriptione comitatus Herefordiensis pag.* 472 *honorifice meminit de* clara et vetusta familia Baskervillorum, clarorum virorum et equitum auratorum olim admodum fœcunda *etc.*

i *Id est, die* XXX *Junii.*

k *Hæc eodem anno* 1287 *incidit in diem* III *Julii.*

l Cestria, *indigenis* Chester, *Angliæ civitas est in comitatu, qui ab illa* Cestriensis, *vernacule* Ches-Shire *vel* Chesse-Shire *appellatur, habetque episcopatum sub metropoli Eboracensi.* F

m *Forte nunc* Tewkesbury *in comitatu Glocestriæ.*

n *Indicatur S. Thomas archiepiscopus Cantuariensis, pro defensione jurium ecclesiasticorum occisus, cujus corporis translationem varius Martyrologiis ad diem* VII *Julii inscriptum esse, observaverunt Majores mei in Prætermissis ibidem. De eodem sancto Præsule martyre agemus cum Martyrologio Romano ad diem* XXIX *Decembris.*

o *Jam annotavi supra* botium *videri derivatum ab Italico* boccio, *et pro* folliculo *seu* tuberculo *usurpatum.*

p *Septem Fratres martyres, S. Felicitatis filii, Officium in Romano Breviario habent die* X *Julii, in quem diem anno* 1287 *incidit feria quinta, ut hic dicitur.*

q *S. Margarita virgo martyr in Romano colitur* XX *Julii, qui cum anno* 1287 *Dominicus fuerit, ejusdem vigilia tunc incidit in Sabbatum, non feriam secundam, nisi festum hoc in ecclesia Herefordiensi alio die celebratum sit.*

r *Colitur S. Magdalena die* XXII *Julii, postridie*

A *die cujus diei præcitato anno* 1287 *feria quarta erat.*

s *Castrum hoc, quod ad episcopos Herefordienses olim spectaverit, hodieque Anglis* Bishopcastle *appellatur, situmque est in comitatu Salopiæ, sive* Shropp-Shire.

t *Designatur Inventio corporis sancti protomartyris Stephani, cujus memoria die* III *Augusti recolitur. Præcipua ejusdem Sancti festivitas agitur* XXVI *Decembris, ubi de eodem apud nos erit scribendum.*

u *Actum de hoc martyre apud nos est ad dictum diem* XIX *Augusti.*

x *Nimirum sancti Hipponensis episcopi, cujus gesta in Opere nostro illustrata habes ad eumdem diem.*

y Malmesbury *oppidum Angliæ est in comitatu Wiltoniæ.*

z *Est hujus nominis oppidum in comitatu Dorcestriæ, olim insignitum sede episcopali, quæ Sarisburiam translata est. An tamen hoc designetur, dubium mihi est ex adjectis vocibus* super Waldam.

aa *Quæ sequuntur usque ad finem capitis, fere* B *data sunt Parte* III, *cap.* III; *quædam tamen hic leguntur explicatius.*

bb Elia *vel* Elis, *indigenis* Ely, *civitas Angliæ est in comitatu Cantabrigiæ ad Usam fluvium. Apud Godwinum in Commentario de Præsulibus Angliæ dicitur ejusdem episcopatum tenuisse Joannes de Kirkby ab anno* 1286 *usque ad* 1290.

cc *Fuit hic filius Richardi, Cornubiæ comitis, et Romanorum regis electi.*

dd *Hujus bellicæ expeditionis Nicolaus Trivettus in Chronico ad annum* 1288 *sic meminit :* Interim *(dum Eduardus III Angliæ rex in Vasconia versabatur)* Resus, filius Mereduci, Walliam conturbavit, impugnareque cœpit aliqua regis castra . . . Comes Eadmundus Cornubiæ, cui rex Angliæ in sua absentia regni commiserat custodiam, magnum ducit in Walliam exercitum contra Resum *etc. Hic ergo* Resus, filius Mereduci, *is ipse est, qui in apographo, quod edimus, nescio, utrum recte, an male,* Peesmeredithd *appellatur.*

ee *Castrum, quod hic* Troslan *vocatur, supra Parte* III, *cap.* III, *num.* 41 *dicitur* Yruslanh, *et in Annotatis ibid.* Yncilan; *a Trivetto autem mox* C *laudato* de Druselan. *Hujus verba ad prædictorum sequentiumque illustrationem juverit descripsisse. Post verba mox data sic prosequitur :* Cum autem castrum de Druselan, quod erat Resi, obsideret *(Eadmundus comes Cornubiæ)* et muros ejus suffodi faceret, casu illorum subito vir nobilis Willelmus de Monte Tanisii, aliique milites plurimi et scutiferi opprimuntur.

ff *Sive* syncopen, *est deliquium animi.*

gg *Supra Part.* III, *cap.* III, *num.* 44 *scribitur* de Poywlesdon. *Consule Annotata ibidem.*

hh *Hoc et præcedens miracula pertinent ad annum nostrum vulgarem* 1288, *cujus initium a Kalendis Januariis ducitur. Eo anno Pascha incidit in diem* XXVIII *Martii, Cœna Domini in* XXV *ejusdem mensis, ut recte hic asseritur. Quia vero ista in apographo, quod edimus, ad annum* 1287 *referuntur, videtur anni initium repetitum esse a Paschate; nam si inchoatus annus fuisset a festo Annuntiationis, seu a die* XXV *Martii, Cœna Domini non ad annum* 1287, *sed ad* 1288 *pertinuisset. Contra vero ex initio capitis primi dicendum potius esset, anni auspicium a festo Annuntiationis assumptum esse, quia dies eodem festo posteriores, prioresque Paschate anni* 1287, *eidem anno* 1287 *annumerantur, uti consideranti perspicuum erit. Malo igitur credere, initium duci a die translationis; sed nec hoc initium ubique servatur.*

ii *Forte legendum hic est* VIII *vel* VI Kalendas Aprilis, *ne extra annum* 1287, *sive in festo Annuntiationis, sive in Paschate, sive in die translationis terminandum, evagemur.*

CAPUT III. *Miracula continuata anno* MCCLXXXVIII.

Paralyticus, moribunda, et puer mortuus natus

Anno Gratiæ millesimo ducentesimo octuagesimo octavo, et a transitu dicti Episcopi ab hac vita anno sexto *a*, videlicet die Sabbati quarto Nonas Aprilis *b*, vir quidam, nomine dictus Ricardus Cusin, de civitate London, paralitico morbo percussus adeo, ut omni membrorum suorum destitueretur utilitate, in omnibus membris suis per suffragium Viri Dei prædicti sanitatem miraculose recepit. E Item VIII die Aprilis quædam mulier, Agnes nomine, de parochia de Mordeford, ad Servi Dei tumulum est adducta, de qua tale miraculum est probatum; videlicet quod ipsa in ægritudinis languore jacebat, et tandem Viro Dei in mortis periculo mensurata, per ejus suffragium cælitus est curata. Item III Idus Aprilis Joannes, filius Rogeri de Pentan et Christianæ, uxoris ejusdem, ad Viri Dei tumulum est portatus, de quo dilucide est probatum, quod ipse IX Kalendas Decembris, videlicet die S. Clementis *c* proximo præterito, de utero matris exiit mortuus abortivus; quem cum viderent mortuum obstetrices, et sic per duarum leucarum itineris spatium permanentem, vicinos aliquos convocabant, inter quos mulier quædam accessit, quæ ante tumulum Viri Dei de quadam fuerat infirmitate curata, suggerens circumstantibus, ut pro ipso infante Domino Deo et servo ejus Thomæ pontifici funderent preces suas, ipsumque protinus mensurarent. Quo facto, statim infantulus se movebat absque intervallo aliquo suscitatus. F

contracta, in aquis extincta.

35 Item Idibus Aprilis Agnes, filia Reginaldi le Riche, de Ewias Haralo *d*, in tibiis contracta adeo, ut virtutem aliquam gressuum non haberet, cælitus est curata. Item XVI Kalendas Maii circa horam sextam diei quædam puella, ætatis quatuor annorum, Lucia nomine, de Aspertone, Herefordensis diœcesis, filia Matildæ de Hardebrugge, in quodam stagno profundo casu submersa, sub aquis jacuit sic extincta usque ad horam ejusdem diei undecimam; et tunc extracta de aquis, licet jam diu fuisset defuncta, ipsam tamen servo Dei Thomæ pontifici hi, qui ad hujusmodi spectaculum aderant, mensurarunt, quo facto, statim infinita Dei potentia a mortuis resurrexit per suffragium Viri Dei, et hoc tam insigne miraculum per testes veracissimos est probatum, qui hoc opus Dei propriis oculis conspexerunt, prout, tactis sacrosanctis Evangeliis, juxta Servi Dei prædicti tumulum juraverunt. Nomina autem testium prædictorum sunt ista: Robertus de Heldeffeld, Walterus de Castro, Matilda, mater puellæ prædictæ, Isabella, commater

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ter *e* ejusdem; plures et alii fide digni hoc similiter juraverunt.

e duæ ex angina mortuæ omnes divinitus convaluerunt.

36 Item xv Kalendas Maii quædam puella, ætatis duorum annorum, Alicia nomine, filia Roberti Stute, de provincia Reg... *f*. Herefordiensis diœcesis, invalescente morbo, quem squinanciam vocant, hora matutinali moriens, usque post horam primam ejusdem diei defuncta jacebat, et tunc Servo Dei fuit, ut moris est, mensurata, et statim cælitus a mortuis suscitata. Et hoc juraverunt Reginaldus prædictus, pater, et Alicia, uxor ejus, mater, et Walterus le Maszun, compater *g* ejusdem puellæ, et multi etiam alii fide digni hoc similiter probaverunt. Item xiii Kalendas Maii Joanna, filia Adæ, dicti le Schirrene, de parochia de Maurdin *h*, ejusdem diœcesis, morbo consimili moriens, est modo consimili suscitata; et hoc est notorium in parochia memorata.

Adolescens elinguis natus, linguam et loquelam obtinuit.

37 Item Nonis Maii adolescens quidam, ætatis xvi annorum, Joannes nomine, filius Joannis, de Burhtone juxta castrum Episcopi Herefordensis, a nativitate mutus, eo quod linguam etiam non haberet; unde et si quando debuit aliquando * deglutire, necesse habuit intromittere unum vel duos de suis digitis in os suum, ut sic officium linguæ suppleret cibum interius propellendo, de consilio religiosi viri fratris Hugonis de Bromptone, tunc Gardiani fratrum Minorum Herefordiæ, qui ipsum apud Lodelawe invenit, et propriis oculis vidit lingua carentem, una cum confratre suo, quem secum habuit tunc ibidem, venit ad tumulum Viri Dei, et cum ibidem aliquandiu remansisset devotus, linguam, quam nunquam habuerat, adeo miraculose recepit, et cum lingua loquendi peritiam in duplici idiomate, videlicet Anglico et Walensi, quorum statim habuit etiam liberam expressivam. Hujusmodi apud nos antea inauditi miraculi multiformis sunt testes omnes fide digniores burgenses de Lodelawe, inter quos conversatus est pluribus annis mendicus et mutus. Dictus etiam frater Hugo, postquam hoc miraculum viderat, ad honorem Dei et Servi sui prædicti illud ipsa die, qua contigit, in Herefordiensi ecclesia cathredrali solemniter publicavit *i*.

B

* l. aliquid

Phrenetici sano sensui, submersa vitæ restituti: *k* C

38 Item eodem die mulier quædam, Editha nomine, de Wintonia *k*, ab uno anno et amplius furiosa, per suffragium Viri Dei ad ipsius tumulum rectum sensum cælitus est adepta. Item vii Idus Maii quidam homo, Joannes nomine, de Kinemafford, per dimidium annum et amplius similiter furiosus, modo consimili est curatus. Item xv Kalendas Julii circa horam nonam diei quædam puella, Mabilia nomine, filia Joannis de Asschewode, in parochia de Kimbley de comitatu Staffordiæ, Wigorniensis diœcesis, in quodam stagno profundo casu submersa, sub aquis jacuit sic extincta usque ad horam primam noctis sequentis; et tunc de aqua extracta, licet jam diu fuisset defuncta, ipsam tamen servo Dei Thomæ pontifici hi, qui ad hujusmodi spectaculum aderant, devotissime mensurarunt; quo facto, statim infinita Dei potentia a mortuis resurrexit per suffragium Viri Dei: hoc autem probatum est per testes fide dignos, videlicet per Isotham, matrem dictæ Mabiliæ, et Julianam, filiam Adæ de Kusteley.

39 Item xiii Kalendas Julii vir quidam, Robertus nomine, de Bristollia, aurifaber, qui fuerat furiosus fere antea per tres menses, suo fuit sensui cælitus restitutus per suffragium Viri Dei. Hujus autem miraculi testes fuerunt N de Windchillese, et Joanna, uxor dicti Roberti. Item vi Kalendas Julii Ugo, dictus Suel, de Marston in parochia de Pentumbe, qui loquelam amiserat antea per tres annos, per suffragium Viri Dei subito est curatus. Hujusmodi rei testes fuerunt Agnes, uxor dicti Ugonis, et Matilda, dicta la Clare. Item v Nonas Julii Margarita, filia Joannis de Leicestria *l*, quæ fuerat mortua per tres dies, invocato auxilio Viri Dei, mira ipsius Dei potentia a mortuis resurrexit. Hujus autem magni miraculi veritatem juraverunt Joannes et Helena, parentes dictæ Margaritæ, et Robertus le Crulobeur, de Leicestria, et Agnes, uxor ejusdem Roberti. Item xvi Kalendas Augusti Margarita Kene, uxor Roberti Kene, de Penyard in Glamorgan *m*, quæ per longum temporis spatium mortua fuerat, per auxilium Viri Dei modo similiter * a mortuis resurrexit; et hoc jurarunt Walterus Rossel et Matilda Kene, soror dicti Roberti Kene.

Item phrenesis curata, muto loquela, duabus mortuis vita reddita.

* l. simili

E

Contractus erigitur, capreolus lapsus servatur.

40 Item vii Kalendas Augusti adolescens quidam Tomas, dictus Kok, de civitate Dublinia *n* in Hybernia, qui, dum dormiret quadam die sub divo juxta Bristollium, ita miserabiliter factus est contractus, ut omnes fideles ipsum gradi videntes, ad compassionem induceret et horrorem, cum per tres menses passione hujus * laborasset, per suffragium Viri Dei fuit pristinæ sanitati subito restitutus. Item vi Idus Augusti *o* bestiola quædam, scilicet capreolus, quem Gallice vocant Chevreuil, quam filius *p* domini Alani de Plukeneth militis caram habuerat, utpote, qui illam nutriri faciebat multo tempore curiose, de muro castri de Oroslan *q* a tam alto cecidit super terram, quod, confracta una de suis tibiis, et visceribus conquassatis, sanguis per inferiores meatus sui corporis erumpebat; et cum ab omnibus astantibus tunc ibidem mortua seu protinus moritura verisimiliter putaretur, aliqui eorum de hoc casu dolentes pro ipsa bestiola oblationem Deo et servo suo Thomæ pontifici promiserunt, et ecce bestiola *r* statim viva et sana surrexit, et multis cernentibus, mirantibus et Deum laudantibus, protinus cibum sumpsit. Hoc autem miraculum satis est notorium in tota domo et familia domini memorati.

* an hujusmodi?

F

Contractæ manuum usus, phreneticæ sana mens, mortuo vita restituta.

41 Item Kalendis Augusti mulier quædam, nomine Alicia, de Cliftone juxta Bristoll, quæ diebus quindecim habuerat manus contractas per infirmitatem, qua fuerat prægravata antea per quindecim septimanas, per auxilium Viri Dei ab utroque incommodo subito est sanata. Item ii Nonas Augusti mulier quædam, Matilda nomine, de Cote in parochia de Wesburie *, quæ per septem dies extiterat antea furiosa, suo sano sensui ad tumulum Viri Dei fuit cælitus restituta. Item Nonis Augusti vir quidam, nomine Walterus de Walkere, de Leoministr, qui intolerabili infirmitate obiit, quasi spatio horæ unius post solis occasum, cum sic usque ad mediam horam noctis ejusdem mortuus jacuisset, et fideles ad funus seu cadaver ipsius astantes pro restitutione vitæ ipsius Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium invocassent, statim potentia summi Dei revixit ac a mortuis resurrexit: et hoc juraverunt ante tumulum Viri Dei prædicti ad sancta Dei Euangelia Robertus de Gubeford et Ricardus de Brugg.

* an Westbury?

42 Item vii Idus Septembris vir quidam, nomine

Periculo naufragii subducti: contracto gressu donata.

mine Patricius le Rus, de Bristoll, et Willelmus Cuppenar, et alii quam plures, mare, sicut moris est mercatoribus, transfretantes, in immensum mortis periculum, orta tempestate sævissima, inciderunt: cumque certissime perpendissent, quod ipsis humanum auxilium non valeret, ad Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium confugerunt, Deum cum clamore valido et lacrymis exorantes, ut eosdem amore pii Præsulis memorati ab imminente naufragio liberaret, et navem Dei Famulo de cera voverunt: et ecce, hoc facto, statim cessavit omnis fragor illius horribilis tempestatis, ita ut cum tranquillitate maxima deinceps navigarent, et ad portum, quem optaverant, applicarent. Item II Idus Septembris mulier quædam, Lætitia nomine, de Norton Missom *s* Wigorneusis diœcesis, quæ in tantum contracta fuerat in tibiis et cruribus antea per sex annos, quod se gradiendo movere non posset, integram sanitatem a Deo recepit ad tumulum Viri Dei.

equus vitæ redditus. Sancti obtrectator t

43 Item XV Kalendas Octobris equus quidam, quem palefridum vocant, qui fuit domini abbatis de Gloucestria *t* in prioratu S. Guthlacii Herefordiæ casu fortuito moriens per spatium quatuor horarum et amplius jacuit sic extinctus. Cum autem quidam, qui ad hujusmodi spectaculum aderat, de hoc dolens pro vita ejus recuperanda oblationem Deo et Thomæ pontifici devotius promisisset, equus, qui mortuus fuerat, multis mirantibus, qui astabant, vivus surrexit. Hoc vero miraculum est probatum per priorem et conventum domus prædictæ. Circa idem tempus juvenis quidam, nomine Jordanus Natonne Mandieu *u* armiger *x* uxoris nobilis adolescentis Ricardi domini de Arondel *y*, dum sederet in mensa in domo cujusdam burgensis Herefordiæ, stulte contra Servum Dei loqui præsumpsit, asserens in stultiloquio, quod esse non potuit, quin Vir Dei cupidus fuisset in vita, qui post mortem tot diversi generis munera præciosa, animalia ac etiam volatilia, ex devotione sibi oblata a fidelibus acceptaret, nihil sibi ablatum * penitus repetendo *.

* an oblatum ?
* an repellendo ?

divinitus bis punitus, ac toties pœnitens sanatus

44 Et ecce, dum hujusmodi stultiloquium prosequi niteretur, una de suis manibus cœpit subito contrahi violenter cum tanto dolore, ut multis cernentibus et etiam audientibus, cum clamore valido cogeretur Viri Dei auxilium invocare Quo facto, manus ejus restituta est illico pristinæ sanitati. Nec mora, cum Liberatori suo remaneret ingratus, ac occasione subitæ curationis suæ sibi contractionem hujusmodi a casu, et non in ultionem criminis, accidisse, coram pluribus adhuc astantibus asserere conaretur, subito in manum ejus prius sanatam irruit tantus dolor et tam deformis contractio, quantum nunquam antea senserat in eadem: unde et palam factum est omnibus, qui aderant, quod sui stultiloquii memorati pœnas dignas exsolveret. Ipse ergo tali dolore correptus, facti pœnitens, et reatum proprium recognoscens, cœpit una cum astantibus, compatientibus tunc eidem, divinum auxilium et servi ejus Thomæ pontificis implorare et oblationem promittere: et restituta est manus ejus pristinæ sanitati ex illa hora per adjutorium summi Dei, qui est in Sanctis suis mirabilis, cui honor et gloria in sæcula sæculorum amen.

C

Infans ad vitam revocata: infectus toxico factus incolumis:

45 Item V Nonas Octobris quædam mulier, uxor Willelmi, dicti le Smith, de Kingespenne, oppressit filiam suam infantem dormiendo; et cum evigilasset, et ipsam mortuam invenisset, ipsam ejulando et plorando sic mortuam pluribus convocatis ostendit; qui compassionis lachrimas effundendo, infantem, ut moris est, Deo et servo ejus Thomæ pontifici mensuraruut; et statim infans infinita Dei virtute revixit. Item VII Idus Decembris adolescens quidam, nomine Joannes Tregoz, qui anno proximo præcedenti, scilicet quarto Kalendas Decembris, a gravissima infirmitate fuerat liberatus per merita Viri Dei, sicut superius inter miracula continetur, forte venenum per quamdam mulierem dolose sibi, ut asseruit, propinatum gustaverat, ita quod, cum inflatione turgenti fere suffocatus, per sex menses loquelam amiserat, nisi forte per vices quasi quædam verba vix intelligibilia in profundo sui gutturis murmuraret, devotus cum magna fide venit ad tumulum Viri Dei; qui, cum ibidem in oratione aliquamdiu permansisset, subito haustum venenum turpissimum in magna quantitate evomuit, et sic, statim omni inflationis tumore sublato, loquelam recepit et perfectam corporis sanitatem per auxilium Viri Dei.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

E

mortuæ in lucem editæ vita data: periclitantes in mari,

46 Item VI Idus Januarii mulier quædam Golluthith, de Straddel Herefordensis diœcesis, quæ septies partus ediderat mortuos, cum octavum puerum similiter mortuum peperisset, de consilio quorumdam fidelium ipsum partum mortuum Deo et servo ejus Thomæ pontifici mensurarunt astantes; et statim puer revixit per potentiam summi Dei ad invocationem adjutorii Servi ejus. Item XIII Kalendas Novembris vir quidam, nomine Rogerus Beauflour de Bristoll cum multis sociis erat in quadam navi in mari Hybernico; et ecce, dum per magnum maris spatium navigassent, subito in ultima parte navis, quæ puppis proprie nuncupatur, grandis fractura seu foramen nautis apparuit, in quo aqua cum tanto impetu introivit, ut navem jam inciperet suo pondere ad ima demergere. Et cum nautæ huc illucque discurrentes in navi pro remedio, dicto periculo inhibendo nihil perficere potuissent, viderunt navem suam incipientem submergi, appropinquantem ad horribilem maris voraginem, quæ caribdis vocatur, in quam si intrassent, statim absorpti fuissent a voragine memorata.

F

post invocatum Sancti opem miraculiter liberati

47 Ipsi ergo in tantis periculis constituti, et omni humano auxilio destituti, ad Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium confugerunt, ipsius Servi Dei adjutorium lacrymosis clamoribus invocando, et sibi * navem argenteam promiserunt, si ipsos a prædictis periculis eripere dignaretur: quo facto, statim redintegrata est pars navis, prius confracta, in tantum, quod nullum inde vestigium appareret, et media pars aquæ, quæ per fracturam intraverat, inventa est miraculose disparuisse. Et levantes oculos, viderunt se a voragine supradicta, juxta quam fuerant, per magnum spatium jam remotos. Ipsi autem rejicientes partem aquæ, quæ in nave remanserat, deinceps prospere navigantes, sani et incolumes ad portum optatum feliciter applicarunt, laudantes et sanctificantes Deum, qui eosdem amore Servi sui prædicti tam miraculose salvavit; et navem argenteam, quam promiserant, cum magna devotione ad tumulum Viri Dei postmodum obtulerunt, die videlicet S. Vincentii martyris, scilicet XI Kalendas Februarii, et ipsa die prædictum miraculum in Herefordensi ecclesia probaverunt.

* i. e. illi

48 Item III Idus Novembris adolescens quidam, ætatis

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Adolescens in aqua submersus resuscitatus :

ætatis quintumdecimum annum agens, Willelmus nomine, de parochia de Froma canonicorum, Herefordensis diœcesis, jumento, quod saccum plenum farina ferebat, insedit; et cum per pontem strictissimum ultra foveam, interius concavam et profundam juxta fluvium, qui Froma z ab incolis appellatur, incepisset transire, sic in aquam cecidit, quod jumentum et saccus caderent super eum; unde (nec mirum) duplici pondere sic oppressus vitam finivit, et sub aquis latuit tanto tempore, quanto possent duo milliaria passu hominis peragrari. Quod cum mater ipsius novisset, nomine Dionisia, lamentabili clamore vicinos ad fluvium congregavit, qui ipsum de fluvio extrahentes mortuum invenerunt, et mortuus sic remansit ab hora prima diei usque post horam sextam ejusdem; et tunc de consilio astantium ipsum mortuum servo Dei Thomæ pontifici mensurarunt, qui per potentiam summi Dei statim a mortuis resurrexit. Hoc miraculum probaverunt in ecclesia Herefordensi mater ipsius et vicini, qui ad spectaculum aderant memoratum. Et sciendum, quod Radulphus, filius Magote de Eglintone, Lucia in Yehomme, Cecilia, dicta B de la Clerkes, dictum Willelmum submersum et mortuum invenerunt in aquis, et Willelmus de la Leye, Willelmus dictus le White molendinarius, Juliana la White et Juliana de la Pyrie ad clamorem hujus infortunii concurrentes, dictum submersum suis manibus de fovea extraxerunt defunctum: dicta autem Juliana la White Deo et servo suo Thomæ pontifici corpus mortuum mensuravit.

pater cum sua familia subito sanatus : contractus curatus.

49 Circa idem tempus vir quidam, nomine Joannes le Yreis de Morton juxta Herefordiam, cum uxore et tota sua familia tam graviter incidit in languorem, ut nullus alteri de tota familia subvenire valeret, vel in necessariis ministrare: quod cum advertisset Joannes prædictus, humilis et contritus effectus ex pœna, infirmitatem, quæ sibi et suis acciderat, suis demeritis imputavit, et ad Dei et servi ipsius Thomæ pontificis auxilium devote confugit, ipsius subsidium implorando, et morum correctionem, si invalesceret, repromisit, et pro se et suis infirmis meliorem bovem, quem habuit, se vovit oblaturum Viro Dei prædicto. Et ecce, quasi subito sanus factus est homo et domus ejus to- C ta; unde et bovem postmodum fideliter obtulit, ut promisit. Item IX Kalendas Martii puer quidam, nomine Rogerus, filius Joannis de Solers de Parva Marcleya, circa horam primam diei in ambabus manibus et brachiis contractus tam deformiter est effectus, ut omnes cernentes ageret in stuporem; et sub hac deformitate una cum doloris gravis angustia usque ad sequentis diei horam tertiam sic remansit, et tunc fuit servo Dei Thomæ pontifici measuratus, et statim restitutus est pristinæ sanitati; sicut juraverunt, qui eumdem ad Viri Dei tumulum cum devotis oblationibus portaverunt die S. Milbergæ virginis, hoc est, VII Kalendas Martii *aa* anno Domini superius memorato.

Mulier prægnans mortua, vitæ reddita :

50 Circa idem tempus mulier quædam, nomine Margarita, uxor Joannis de Stukkinge, de parochia de Prestemede, prægnans, cum esset vicina partui, præ doloris angustia expiravit, et mortua sic jacebat ab hora diei tertia usque ad horam nonam ejusdem: pro qua dictus Joannes vir suus unam vaccam Deo et servo ejus Thomæ promisit, ipsamque fecit, prout moris est, mensurari; quæ statim revixit, et peperit unum puerum vivum, vaccam vero obtulit II Kalendas Martii ad tumulum D Viri Dei.

In mari navigantes subducti naufragio.

51 Item prima die mensis Novembris vir quidam, nomine Nicolaus dictus Rop *, de Bristollia, et socii sui quam plures in quadam magna navi, quæ Janetis nomine dicebatur, onusta diversis mercimoniis pretiosis in mari Hybernico navigantes, orta tam grandi et horribili tempestate, ut plures naves sibi vicinas illo tempore manifeste viderent submergi, in tam grave periculum inciderunt, ut omni spe salutis sublata, omnique navali instrumento, seu etiam gubernaculo derelicto, ipsam navem sævis fluctibus feri maris et mortiferæ tempestatis impulsibus commiserunt *, mortis horam cum timore horribili expectantes. Sed tunc Pater misericordiarum et Deus totius consolationis ipsis, ut verisimiliter credi potest, tale consilium inspiravit, ut ipsius Dei adjutorium et servi ejus Thomæ pontificis devotissime invocarent; unde et Servo Dei prædicto navem argenteam promiserant, si ipsos per ejus merita salvare Altissimus dignaretur. Quo facto, statim, quasi in momento, omnis illa tempestas cessavit, et in tantam tranquillitatem inopinabilem subito mutabatur, E ut ipsam mutationem subitam pro grandi miraculo reputaretur *. Illi ergo deinceps prospere navigantes ad portum optatum feliciter applicarunt, et navem argenteam, quam promiserant, octavo die mensis Martii devotissime obtulerunt ad tumulum Viri Dei *bb*.

* al. Pop

* imo commiserint

* imo reputarent

puer fœdo faciei malo subito liberatus

52 Circa idem tempus quidam puer, nomine Philippus, filius Stephani Marescalli, de Cirencestr Wigornensis diœcesis, tam gravi morbo vexabatur in facie, ut horribilis inflatio faciei, quæ ex morbo acciderat, oculos a locis propriis fere usque ad inferiorem ejusdem mandibulam amovisset, et cum a parentibus et amicis pro ipso Servo Dei promitteretur oblatio conferenda, subito restitutus est pristinæ sanitati, in tantum, ut ipsius oculi locis seu concavitatibus naturalibus redderentur, omni morbo et inflatione sublatis per auxilium Viri Dei *cc*.

ANNOTATA.

F

a *Recte, quia eumdem mense Augusto anni* 1282 *mortuum esse, ostendi.*

b *Cum hoc anno* 1288 *Pascha celebratum fuerit die* XXVIII *Martii, dies quartus Nonas Aprilis fuit feria sexta, non Sabbatum. Aut igitur* feria sexta *substituenda Sabbato est, aut pro* quarto Nonas *legendum* tertio Nonas.

c *Nimirum S. Clementis I Papæ martyris, qui eodem die colitur. Spectat ergo hoc miraculum ad annum proxime præteritum, sed præsenti anno* 1288 *in ecclesia Herefordiensi primum fuit promulgatum.*

d *Hujus castri, in comitatu Herefordiensi siti, notitiam accipe ex Camdeno.* Munow *(fluvius)* in Ortum conversus, aliquamdiu hanc regionem *(Herefordiensem)* a Monumethensibus dirimit, et ad MAP-HARALD, sive HAROL-EWIAS castrum Doro fluvio augetur. Hoc castrum, DE EWIAS dictum... postea Haraldi fuit, viri nobilis, qui in argenteo clypeo areolam rubram, inter tres stellulas nigras interpositam, gestavit, a quo HAROLD EWIAS dici cœpit etc.

e *Id est,* matrina *puellæ resuscitatæ.*

f *Imperfecta*

A f *Imperfecta hæc vox est in apographo meo.*

g *Id est*, patrinus.

h *Hæc puella ex suo patrisque et parœciæ vocabulis cadvai ceasenda est, quæ aliquando submersa mortuaque, per ejusdem Sancti invocationem vitæ reddita fuisse dicitur in prima Parte Miraculorum a num.* 1.

i *Miraculum hoc etiam supra relatum fuit*

k Wintonia, *vernacule* Winchester, *episcopalis civitas Angliæ est in comitatu Hantoniæ.*

l Licestria, *incolis* Leicester, *civitas Angliæ est, caputque cognominis comitatus*, Leicester-Shire *Anglis appellati.*

m Glamorgania, *Anglis* Glamorgan-Shire, *comitatus Angliæ est in Wallia.*

n Dublinium, *vulgo* Dublin, *primaria insulæ Hiberniæ civitas est in provincia Lageniæ; sui nominis comitatu et archiepiscopatu insignita.*

o *Vel legendum hic est* vi Kalendas Augusti, *vel hæc narratio alieno loco inserta est, referendaque inferius.*

p *Hæc eadem habentur superius in Parte* III *Miraculorum, num.* 44, *ubi pro* filius *legitur* filia, B *et in alio apographo etiam* filii, *ut observavi ibidem.*

q *Ibidem legitur* Broslan, *alibi* Brollan.

r *Quæ uncis inclusa vides, addidi ex loco mox citato, quia hic deerant.*

s *Fateor, nescire me, quid hæc vox sibi velit.*

t *Erat hæc S. Petri abbatia Ordinis S. Benedicti, in civitate Glocestria in Anglia, de qua pluribus agunt Rogerus Dodsworth et Guilielmus Dugdale tom.* I *Monastici Anglicani pag.* 108 *et seqq. Ibidem quoque pag.* 406 *memoratur* Herefordensis prioratus cella abbatia S. Petri de Gloucestria, *qui videtur is ipse locus fuisse, de quo mox fiet mentio.*

u *Hæc vox mihi vitiosa apparet*

x *De* armigeris *tum militaribus, tam civilibus, e quibus hic fuisse videtur, consuli potest Spelmannus in Glossario.*

y *Illustris* Arundeliorum *familiæ varis in locis meminit Camdenus in Opere suo sæpe laudato.*

z *Apud eumdem Camdenum in tabula geographica comitatus Herrfordensis fluvius* Frome *in eodem comitatu fluit.*

C aa *De hac sacra virgine regia actum in Opere nostro est ad eumdem diem.*

bb *Hoc quoque miraculum relatum jam est in part.* III, *num.* 45.

cc *Hic desinit annus secundus a translatione sacri corporis.*

Caput IV. *Miracula continuata annis* MCCLXXXVIII *et duobus sequentibus.*

Mulier admodum contracta *a* *b*

Item III Nonas Aprilis *a* mulier quædam, Alicia nomine, filia Willelmi le Hopere, de Sancombe in comitatu Gloumme *b*, quæ tam miserabiliter fuerat contracta per unum annum et amplius, ut aliter se movere non posset, motu scilicet processivo, nisi super manus et genua deformiter graderetur. Cum ad tumulum Viri Dei fuisset adducta, ibidem vidit in somnis, ut postmodum coram pluribus asserebat, quemdam virum indutum pontificis ornamentis, de ipso tumulo exeuntem, et sibi appropinquantem, ipsamque tangentem, et sibi, ut concito surgeret, imperantem, ad cujus imperium ipsa mox tota sana surrexit.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

et adolescens phreneticus, a Sancto apparente sanatı

54 Item circa idem tempus adolescens quidam, nomine Radulphus, filius Rogeri Agath, de Bradewey, in tantam furiam vertebatur, et in ipsa fere per diem integrum tam irrationabiliter se habebat, ut patrem proprium atque matrem interficere totis viribus niteretur; quod videntes parentes ipsius prædicti, ipsum Deo et servo ejus Thomæ pontifici devotissime mensurarunt; quo facto, qui vexabatur, in terram subito corruit ad modum illorum, qui sincopim patiuntur; et cum sic jacuisset per tempus modicum, somnum cepit, et cum evigilasset a somno, sanus et incolumis est inventus. Quod videntes ipsius parentes Deo et Viro Dei prædicto devotas gratias persolverunt; inquirentes postmodum ab ipso, qui fuerat furiosus, propter quam causam ipsos voluisset tam crudeliter occidisse; quibus ille clementer cum juramento respondit, se nihil scire E penitus de iis, quæ per ipsum facta vel dicta fuisse, dicerent illa die. Hoc tamen multis audientibus asserebat, quod in somno viderat, dum dormiret, virum quemdam pontificalibus insignitum, manu frontem ejus signo sanctæ Crucis signantem. Asseruit etiam, quod, hoc facto, ut videbatur eidem, statim disparuit, et ille sanus remansit per auxilium Servi Dei

Mulieri grave corporis malum, equo cæcitas adempta; *c*

55 Item XVI Kalendas Maii quædam mulier, nomine Alicia, filia Haberti de Bromp, in comitatu Warewik *c*, quæ per triginta sex hebdomadas tam gravi morbo antea fuerat in suo corpore cruciata ab umbilico ipsius et deorsum, ut omni inferiorum membrorum destitueretur virtute; cum esset ad Viri tumulum applicata, et ibidem paululum Servi Dei auxilium invocasset, subito, multis cernentibus et stupentibus, per se ipsam tota sana surrexit et ad propria cum gaudio remeavit. Item IX Kalendas Junii vir quidam, Willelmus nomine, de Stanicton, qui vocatur Hamptelir, habuit unum equum, qui multo tempore visum oculorum amiserat; et cum pro ipsius sanitate oblationem F Servo Dei devotius promisisset et denarium super ipsum plicasset, statim visum recepit opere summi Dei.

infans e cunis pendula resuscitata

56 Item VIII Kalendas Junii infans ætatis fere trium mensium, Margarita nomine, filia Ricardi Pinke, de Welinton Herefordensis diœcesis, dimissa in cunabulo minus caute sub custodia cujusdam infantis alterius diœcesis, absente aliquandiu matre sua, vinculisque cunabuli resolutis, seu ex motu infantis nimis relaxatis, a cunabulo decidit, et capite cum humeris ad ima vergente, pedibus vero ac tibiis superius firmiter alligatis, horribiliter sic pependit ab aurora diei usque ad horam primam ejusdem. Redeunte tandem ad ipsam matre sua prædicta, inventa est per tale suspendium expirasse. Clamans ergo et ejulans præ dolore mulier memorata, multos ex viciniis ad illud miserandum spectaculum congregavit, inter quos etiam affuit parochialis ecclesiæ capellanus. Placuit igitur hiis, qui aderant, ut pro resuscitatione ipsius Deo et servo ejus Thomæ pontifici promitteretur oblatio; quo facto, ipsa infinita Dei potentia statim

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

statim revixit et manus movit per auxilium Viri Dei *d*.

d Contracta erecta: geminum incendium extinctum.

57 Circa idem tempus mulier quædam, nomine Agnes, filia Joannis, dicti le Despenser, de Whitthirke Mau Herefordensis diœcesis, quæ fuerat multis annis in tantum contracta, quod gradi non potuit, sanitatem recepit subito per auxilium Viri Dei. Item Idus * Junii cum ignis novem domos per infortunium combureret in villa de Stamiton juxta Movemurtam Herefordensis diœcesis, vir quidam, Thomas nomine, filius Roberti, videns domum suam incipientem comburi, ipsam, prout potuit, Servo Dei mensuravit, et multis mirantibus, extincto igne, qui ipsam attigerat, ipsa remansit per Servi Dei prædicti auxilium incombusta. Item XVI Kalendas Augusti, cum mulier quædam, Alienora nomine, quæ fuerat uxor Willelmi, dicti ab Howel, de Clenehok juxta villam, quæ dicitur Haye, ignem accendisset in domo, ut sibi necessaria coqueret per eumdem, ipsam domum subito ignis invasit in tantum, ut vorans flamma per tectum erumpens se longe lateque diffunderet, magnis venti flatibus horribiliter B agitata. Cumque videret, quod nullo humano auxilio posset ignis extingui, quin potius domum illam cum pluribus aliis tunc vicinis consumeret, ad Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium devote contugit, orans omnipotentiam summi Dei, ut ipse amore pii Præsulis, servi ejus, habitationi illi succurreret remedio salutari. Et hoc orans, plicare cœpit denarium versus ignem: quo facto, subito tota flamma prædicta tam mirabiliter et faciliter videbatur extingui, sicut flamma candelæ, cum in illam fortiter insufflatur; nec ulterius aliquid inde combussit.

* an Idibus?

e Paralytico membrorum usus, submersæ vita reddita.

58 Circa idem tempus monachus quidam, nomine Thomas de Sutton, de conventu de la Bruere Ordinis Cisterciensis *e*, qui fuerat paraliticus antea annis tribus et mensibus sex, a morbo prædicto subito est sanatus, invocato suffragio Viri Dei: hujus autem miraculi testes existunt abbas et conventus domus prædictæ. Item Nonis Junii puella quædam, Alicia nomine, filia Roberti Lucæ Sone, de Herdewik, in parochia de Derbust Wigornensis diœcesis, per infortunium cecidit in stagnum profundum, et C sub aquis jacuit et latuit sic submersa tanto temporis spatio, quanto possent duo miliaria peragrari ab homine lento passu; et cum ipsam amici ejus in aridam extraxissent, et ipsam Servo Dei more solito mensurassent, confestim cum multorum admiratione revixit. Hoc etiam miraculum probaverunt in ecclesia Herefordensi pater et mater Aliciæ supradictæ, Nicolaus Alisamior, Joannes Brun, Margarita Gilberti, et Amicia Jori, parentum vicini prædictorum. Circa idem tempus venerunt Herefordiam Willelmus, dictus le Tackare et Nicolaus dictus de Oxoneford, asserentes, quod puer quidam, filius Walteri, dicti de Graston Oxon, fuerat submersus in quodam vase aquario; quod Gallice CUVE vocatur *f*; quem extrahentes amici, cum per magnum temporis spatium mortuus jacuisset, ipsum Viro Dei devotius mensurarunt; quo facto, statim infinita Dei potentia puer ille a mortuis resurrexit, et clara voce lingua materna, multis audientibus, hæc dicebat: Eamus ad Herefordiam.

f

59 Item VII Idus Junii infans, nomine Helena, filia Joannis de Schireburne, qui manet apud Huscard Menevensis diœcesis, quam sua nutrix oppresserat dormiendo, per patrem et matrem ipsius, postquam ipsam vere mortuam inspexissent, fuit Servo Dei cum devotis lacrymis mensurata; et statim a mortuis suscitata per potentiam summi Dei, invocato suffragio Servi ejus. Item XIV Kalendas Septembris Thomas Richer, Joannes de Hanelbur, et Guillelmus Petri, cum multis aliis in quadam navi, quæ Mariette vocabatur, mare, ut moris est mercatoribus, navigarunt; et ecce subito tam horribilis ipsos invasit tempestas, ut, sublata spe vitæ, pene mergerentur impulsibus fluctuum feri maris; qui cum vidissent, quod per nullum navis armamentum vel humanum auxilium se possent juvare, præsertim, cum nec anchora ferrea, quam ejecerant, ipsam navem potuerit vel ad modicum retinere, quin potius navis ipsa tempestatis impulsum, non obstante remedio quæcumque, periculosissime sequeretur, ad Dei et Servi ejus auxilium confugerunt, ipsum Deum humiliter deprecantes, ut eos amore Servi sui a periculo eripere dignaretur, et sibi * de cera anchoram promiserant cum oblationibus aliis offerendam. Quo facto, navis E prædicta in mediis fluctibus sic quieta et absque motu remansit, acsi fixa fuisset in limo terrestri; et sic ibidem pausavit per tempus modicum, donec cessasset fragor tempestatis prædictæ, et deinde ad portum optatum feliciter applicarunt.

Infans nutrice oppressa vitæ restituta: subducti naufragii periculo.

* i. e. ipsi

g Equi lingua curata.

60 Item circa finem mensis Septembris frater Gilbertus, magister hospitalis de Brugge-Water *g*, habuit equum unum, cujus linguam sic involverat frenum ejus, ut, dum garcio *h*, custos equi frænum cum violentia abstrahere niteretur, magnam partem linguæ simul cum fræno extraxit *; et sic equus quasi protinus moriturus remansit, utpote qui nec comedere nec bibere potuit lingua privatus; quem tamen Servo Dei devote mensurarunt astantes. Statim cœpit equus ipse hinnire et comedere sicuti restitutus pristinæ sanitati. Ipsum autem equum secum adduxit magister prædictus totum sanum ad tumulum Viri Dei die septimo mensis Octobris.

h

* extraxerit

61 Sunt et alia quædam signa, quæ operatus est Deus in Vasconia *i* per merita Servi sui, dum dominus Eduardus rex Angliæ esset ibi *k*: nam circa festum S. Petri in cathedra anno Gratiæ millesimo ducentesimo octuagesimo octavo vir quidam, Robertus de Bodelhram nomine, qui domino regi prædicto tunc temporis serviebat, ibidem gravi languore infirmitatis diuturnæ vexabatur, nec curari potuit per auxilium medicorum. Sed cum se fecisset Thomæ pontifici mensurari, protinus est sanatus. Ipse vero temerarie judicans et præsumens, sanitatem subitam propriis et naturalibus sui corporis viribus ascribebat, et hoc audientibus pluribus affirmabat: quo facto, statim decidit in gravius recidivum, quam fuerat radicalis infirmitas, quæ præcessit, in tantum, ut pœnalis acerbitas aperiret oculos mentis ejus, quos culpa clauserat, cum per miraculum pœna cessasset. Cœpit igitur vir ille adjutorium Servi Dei iteratis et devotioribus precibus invocare; et protinus restitutus est stabili sanitati.

F Acceptam sanitatem ingratus amittit, pœnitens recuperat: *i* *k*

62 Item juvenis, Robertus nomine, primogenitus et hæres domini comitis Oxoniæ *l*, qui fuit cum domino rege tunc temporis in Vasconia memorata, morbo paralytico cœpit gravari et

Eodem gratia illustris juvenis abusus, de salute animæ suæ periclitatur, *l*

A et angustia periculosissima cardiacæ passionis in tantum vexari, ut crederetur a multis in brevi tempore moriturus; præsertim cum sibi valere non possent remedia medicorum. Ipse ergo in tantis periculis constitutus invocavit devote auxilium Viri Dei, et sibi * oblationem promisit; et restitutus est illico sanitati. Sed cum sanus esset effectus, non est recordatus beneficii Salvatoris nec Servi prædicti. Imo quod eis promiserat, negligens, et Dei misericordiam parvi pendens, vanitati et levitati more juvenum curialium lascivorum se immiscens, incidit in tentationes varias et nociva desideria carnis suæ.

** i. e. illi*

sed pœnitentiam agens, salvus et incolumis evadit.

63 Ipsum tamen in gravi periculo constitutum sic respexit pietas Redemptoris, ut ad se rediret, et plangeret statum suum, et contritus Dei et Servi ejus misericordiam precaretur, orando cum lachrymis, ut ipse Deus aut ipsum a tentatione et culpabili miseria suæ carnis eriperet, aut reduceret in pristinas ægritudines: magis enim optabat Dei gratia tunc præventus, corpore periclitari, quam mente; et huic contritioni confessionis pœnitentialis remedium ad-
B jungebat, ostendens se, sicut oportuit, sacerdoti. Quo facto, sic per Dei clementiam est ab omni carnali concupiscentiæ fervore curatus, ut nec corporis ægritudines memoratas, nec affectiones carnis culpabiles de cætero sit expertus, sicut ipsemet ad Viri Dei tumulum pluribus audientibus postmodum est confessus, et in signum curationis prædictæ imaginem ad similitudinem propriam argenteam magni ponderis, exterius deauratam, devote obtulit ad tumulum supradictum, ultima die mensis Octobris anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo nono.

Sanctus periclitantes in mari salvat.

64 Item circa idem tempus Nicolaus Daniel et socii ejus quam plures erant in quadam navi navigantes, et impellente gravissima tempestate, quemdam sinum maris terra fere circumdatum pro tempestatis remedio intraverunt. Et ecce, cum ibidem aliquandiu mansissent, egressi sunt latrunculi regionis illius ad eos trucidandum, ac etiam exspoliandum, si applicassent ad terram. Nec de sinu egredi poterant propter sævitiam tempestatis. Cum igitur se vidissent in tantis periculis constitutos, navem suam Deo et
C servo ejus Thomæ pontifici mensuraverunt, et statim sic cessavit tempestas, ut cum tranquillitate egredi possent, et deinceps ad portum optatum prospere navigare. In hujus autem signum miraculi navem ligneam, quam promiserant, obtulerunt ad tumulum Viri Dei XII Kalendas Decembris anno Domini proximo supradicto. Circa festum Purificationis B. Mariæ anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo octavo Bernardus et Thomas, dicti Wulpeii, et Joannes, dictus Juvenis de Kaer Nervain, Bangorensis *m* diœcesis, erant in quadam navi onusta vino in mari Hyberniæ; et ecce, suborta gravissima tempestate, ad tam remota Oceani maris tempestatis impulsibus agebantur, ut terram per dies octodecim videre non possent. Cum autem sic tribularentur, clamaverunt ad Dominum, ut amore Servi sui prædicti eos a periculo eripere dignaretur; et statim eis affuit clementia Salvatoris, quæ eis terram ostendit, et eos ad portum voluntatis eorum deduxit; et ideo navem de cera, quam promiserant, XI Kalendas Decembris anno sequenti ad Viri Dei tumulum præsentarunt.

m

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

anginam pellit, mortuum suscitat, pollicem tibiamque sanat,

65 Item IV Kalendas Decembris anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo nono dominus Galfridus Parey, miles de domo et familia domini Galfridi de Genville *n*, morbo, qui dicitur squinancia, tam periculose et graviter laborabat, ut putaretur subito moriturus: qui Deo et Servo prædicto oblationem promisit, et protinus est sanatus, omni tumore et doloris angustia meritis Servi Dei sublatis: et hoc est notorium in tota domo et familia domini memorati. Item circa idem tempus venit ad tumulum Viri Dei prædicti vir quidam, nomine Philippus, cognomine Abbot, de civitate Conventrensi *o*, asserens coram multis, quod filius suus, nomine Ricardus, qui fuerat mortuus per magnum temporis spatium, mensuratus Servo Dei; et mortuus protinus resurrexit circa festum S. Joannis Baptistæ anno proximo supradicto. Item circa idem tempus venit ad tumulum viri Dei Thomas, filius Roberti le Hoteler, de Lemintun in comitatu et diœcesi Wigorniensi, cujus pollex inter duos trestellos *p* fuerat tam horribiliter conquassatus, et una de suis tibiis tanto tumore inflata, quod sibi non potuit humano suffragio, ut asseruit, subveniri; quæ E
sibi infortunia contigerunt circa festum S. Petri, quod Ad Vincula dicitur, anno Domini proximo prænotato. Verum cum fuisset Servo Dei more solito mensuratus, ab utroque incommodo fuit subito liberatus.

n

o

p

porcos mortuos vitæ restituit;

66 Item circa idem tempus aderant, qui referrent ad tumulum Viri Dei, quod IV Idus Octobris anno Domini proxime memorato contigit in prioratu de Woclon *q* Wigorniensis diœcesis, quod viginti et unus porci mortui sunt inventi in domuncula, ubi solebant recludi, in mane scilicet diei illius; quod cum nunciatum fuisset fratri Galfrido de Aqua Monaco procuratoris * abbatis et conventus de Conch *r*, venit ad locum et vidit cum admiratione ipsos mortuos sic jacere, una cum fratribus R. Neroin, N. de Coestaet, W. de Brocia et Stephano de eadem, et quibusdam armigeris et aliis plurimum admirantibus, quod tam subito expirassent; quia causam hujus infortunii penitus ignorabant; ipsos tamen porcos protinus de domuncula extraxerunt, et in quodam loco exterioris atrii locaverunt, quasi ad unum acervum, orantes Deum, ut ipsis vitam reddere dignaretur amore Servi sui prædicti; et F
si hoc faceret, Servo Dei porcum unum de mortuis promiserunt, et quasi ad opus ipsius signando, unam auriculam absciderunt. Et ecce mira Dei potentia dicti porci ipsa die, multis cernentibus et mirantibus, sani et incolumes revixerunt.

q

** an procuratori?*

r

falconem graviter læsum, et virum e lapsu moribundum facit incolumes:

67 Item II Idus Januarii dominus Rogerus de Mortuomari *s* habuit unum falconem, qui apud Drompton juxta London jactu lapidis tam grave vulnus accepit in capite, quod, ipso capite conquassato, oculus ejus dexter excussus a loco suo debito exterius dependebat, et tum mortuus ab omnibus putaretur. Ipsum Thomæ pontifici mensurarunt, et seorsum in loco secreto dimittentes, eundem die proxima subsequente sanum et incolumem repererunt, sicut juraverunt dominus Rogerus prædictus et ipsius familia ad tumulum Viri Dei in festo Inventionis S. Crucis anno Gratiæ millesimo ducentesimo nonagesimo. Item ipso die, videlicet secunda Idus Januarii, Joannes, dictus Gran, de Tikeswelle in comitatu Harksire * Saresburiensis diœcesis, de quadam arbore cecidit a tam alto, ut quasi toto corpore conquassatus

s

** an Hantshire?*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

conquassatus crederetur ab astantibus expirasse; accedentes tamen Joannes, dictus Barkulle de Farndon, Walterus Alith, et Ricardus Ballus de eadem, ipsum servo Dei Thomæ pontifici mensurarunt: quo facto, statim, qui ceciderat, oculos suos aperuit et revixit per potentiam summi Dei. Hoc juraverunt tres viri prædicti in Herefordensi ecclesia VII Idus Maii anno supradicto.

sanat paralyticum.

68 Item circa idem tempus juvenis quidam, Joannes nomine, dictus Hoket de Denhram in comitatu de Boking *t* Lincolnensis diœcesis, paralytico morbo percussus a duobus annis et amplius, in tantum, ut omnia membra ejus ab umbilico et deorsum quasi mortua et insensibilia redderentur; cum per amicos fuisset Thomæ pontifici mensuratus, statim cœpit melius se habere; quod percipientes amici ipsum ad Viri Dei tumulum perduxerunt, et ibidem adhuc debilem duobus podiis *u* gradientem miserabiliter dimiserunt; sed post amicorum suorum recessum modico tempore subsequente ipsum respexit Altissimus oculo pietatis, per merita Servi sui ipsi largiens in omnibus membris corporis sui sanitatem, ita ut totus sanus ad propria cum B gaudio remearet, podiis derelictis ad tumulum Viri Dei.

ac alterum furiosum, prius amice correptum.

69 Item II Kalendas Martii Juvenis quidam, nomine Willelmus, dictus Mercator de Helstun in comitatu Cornubiæ *x* Exoniensis *y* diœcesis, fuerat furiosus antea per duos annos et menses sex, cui amici dixerunt: Cogita de beato Pontifice Herefordiensi, et Domino concedente, recipies sanitatem. Quibus ille illusorie sic stulte respondit: Cogito quidem, quod talis est ille Sanctus, qualis est ille Simon de Monte forti, quem Sanctum etiam nuncupastis, qui apud Oveshram *z* est sepultus. Vix sermonibus hiis finitis, somnum cœpit, in quo sibi apparuit, ut juravit, Episcopus indutus episcopalibus indumentis, stans pulcherrime coram ipso, et ipsum alloquens sub hac forma: Amice, noli amplius illudere Servis Dei tuis sermonibus imperitis. Et hiis dictis, signavit eundem signaculo sanctæ Crucis, et statim disparuit, ipso signato: ipse vero, qui fuerat furiosus, protinus ipsa die plenam consecutus est, largiente Domino, sanitatem per merita Servi prædicti. C

sex viros, sumpto toxico, servat incolumes,

70 Circa idem tempus venit ad tumulum Viri Dei juvenis quidam, Willelmus nomine de Wusput Herefordensis diœcesis, jurans, quod ipse cum tredecim sociis suis, secum a Terra Sancta revertentibus, in civitate Reatina *aa*, quæ ab urbe Roma non distare dicitur miliaria quadraginta, a quodam, qui ipsos ibidem hospitio susceperat, in legumine de ris *bb* facto venenum seu toxicum sumpsit tam forte, quod ipse et sui Socii universi, priusquam a prandio surrexissent, se tam graves et somnolentos sentirent, quod nullus ex ipsis alterum juvare potuerit, vel se ipsum. Sed tamen ex eis, videlicet dictus Willelmus, Hugo Pistor, Rogerus Canner, Henricus de Neuverk, Simon Cappells, Joannes de Ravenhul Herefordensis diœcesis, timentes, sibi mortem protinus imminere, se servo Dei Thomæ pontifici mensurarunt, et isti solummodo sunt protinus a toxico liberati, et per merita Servi Dei curati, cæteris octo Sociis, qui non fuerant, ut præmittitur, mensurati, toxico memorato intra tres dies a tempore gustationis illius extinctis.

puellam jam quarto die mortuam resuscitat.

71 Item XV Kalendas Aprilis venerunt Ricardus dictus Cissor, et uxor ejus de Villa de Ystelworth in comitatu Middelsex *cc* Londonensis diœcesis, ad tumulum Viri Dei, jurantes ibidem D et in præsentia plurimorum, quod filia sua fuit submersa in fluvio, qui vocatur Brente *dd*, in quo jacuerat et latuerat per diem integrum naturalem; quam ipsi parentes ejusdem postmodum extrahentes, juxta littus fluvii super terram mortuam per tres dies integros cum tristitia magna servabant, non audentes corpus filiæ suæ sepelire, donec videretur ab illo, qui ratione officii appellatur in Anglia coronarius *ee*, ad quem pertinet secundum legem regni modum et causam per infortunium morientium, seu etiam occisorum, inquirere, et quod inquisierit, regis justiciariis nunciare, ut sciatur, qualiter ipsa pax regni, quæ ad coronam regiam pertinet, conservetur, vel etiam infringatur. Cum autem coronarius memoratus vidisset ipsam defunctam, ecce quædam mulier de vicinis advenit, asserens coram astantibus tunc ibidem, quod nocte proxima præcedenti fuerat in somnis admonita, quod puellam mortuam suprascriptam servo Dei Thomæ pontifici Herefordiæ mensuraret. Hæc ergo audacter accessit ad funus, et puellam mortuam mesuravit, secundum quod sibi fuerat revelatum, et protinus aqua cœpit a corpore abundanter effluere sine adminiculo cooperationis E humanæ, et ipsa puella statim revixit per potentiam summi Dei ad invocationem auxilii Servi sui prædicti.

ANNOTATA.

a *In apographo nostro præmittitur:* Hic incipit annus tertius, *scilicet a translatione facta anno* 1287, *die* III *Aprilis.*

b *Ita habet apographum nostrum: sed an recte? Ego quidem nullum hujus nominis comitatum novi.*

c Warwick-Shire *comitatus Angliæ est, cujus caput Warwicum civitas,* Warwick *vulgo appellata.*

d *Idem miraculum etiam supra datum est.*

e *In Monastico Anglicano tom.* I, *pag,* 835 *inter cœnobia Ordinis Cisterciensis recensetur* Brueria abbatia *in agro Oxoniensi, fundata anno* MCXLVII.

f Cuves *Gallis sunt magna vasa e lignis compacta, in quibus ex uvis vina exprimunt.* F

g *Hoc ipsum est, opinor, quod tom.* II *Monastici Anglicani pag.* 432 *inter cœnobia Ordinis S. Augustini refertur, diciturque* Hospitale S. Johannis de Brugwalter, *positum in agro* Somersetensi.

h Garcio *Gallice* Garçon, *hic servum significat.*

i Vasconia, *Gallice* la Gascogne, *provincia regni Galliæ est inter Oceanum Aquitanicum, Garumnam flumen et Pyrenæos montes extensa.*

k *Edvardum Angliæ regem, quem alii ejusdem nominis primum, alii* III *vel* IV *appellant, anno, de quo hic agitur,* 1288 *in Gasconia fuisse, etiam Nicolaus Trivettus in Chronico testatur.*

l Oxoniensis, *vernacule* Oxford-Shire, *comitatus in Anglia aliquot proprios comites ex familia* de Vere *memorat Camdenus in descriptione ejusdem comitatus.*

m Bangorium *vel* Bangoria, *vulgo* Bangor, *Angliæ civitas est in Wallia, in comitatu* Snandoniæ *seu* Arvoniæ, *Anglis* Caernarvon-Shire *dicto,*

A *dicto, episcopatum habens sub metropoli Cantuariensi.*

n *Sæc laudatus Camdenus* Genevillos *inter illustres Hiberniæ familias reponit.*

o Conventria, *incolis* Coventre, *Angliæ civitas est in comitatu Warwicensi; ejus episcopatus, Cantuariensi suffraganeus, Lichfeldiensi sedi unitus est.*

p Trestellus, *forte ab Anglico* Trestle, *est tripes fulcrum tabulam mensæ sustinens. Galli simile fulcrum etiam* Tresteau *seu* Treteau *appellant.*

q *Tom I Monastici Anglicani pag.* 558 *invenio prioratum* Woltonam, *alias etiam* Wotten-waden *nuncupatum; diciturque ibidem situs* in agro Warwicensi, *essequæ* cella abbatiæ de Conchis in Normannia. *Quapropter cum mox infra fiat mentio* procuratoris abbatis et conventus de Couch, *putem, istam cellam hic designari.*

r *Id est,* Conchensis *in Normannia.*

s *Camdenus in catalogo illustriorum familiarum Angliæ barones* de Mortuo mari *vernacule* de Mortimer *nominat.*

B t *Opinor, legendum esse* de Buckingham, *qui unus e comitatibus Angliæ est.*

u *Id est, fulcris subalaribus.*

x Cornubia, *vulgo* Cornwall, *comitatus Angliæ est.*

y Exonia, *olim* Isca *et* Isca Danmoniorum, *nunc vulgo* Excester, *Angliæ civitas episcopalis est in comitatu* Devoniæ, *sive* Den-Shire, *archiepiscopo Cantuariensi suffraganea.*

z *Lege* Eovesham *vel* Evesham, *quod oppidum Angliæ est ad Avonam fluvium in comitatu Wigorniensi. Igitur Simon ille de Monteforti fuit comes Leicestriæ et senescallus Angliæ, qui rebellionem suam nomine reipublicæ restituendæ prætexens, arma in dominum suum Henricum III Angliæ regem movit, et adversus ejusdem exercitum pugnans anno* 1265 *apud prædictum oppidum Evesham cum suis cæsus et occisus est.*

aa Reate, *Italis nunc* Rieti, *ditionis Pontificiæ civitas episcopalis est in Umbria, in confinio regni Neapolitani et Aprutii Ulterioris, quadraginta milliaribus Roma in Septemtrionem distans.*

C bb Ris *vox Gallica, Latine* oryza. *Per legumen autem* pulmentum *hic indicatur.*

cc Midlesexia, *vulgo* Midle-Sex, *comitatus Angliæ est, in quo situm est Londinum, urbs primaria et totius regni caput.*

dd *Is fluvius in eodem comitatu prope oppidum* Great-Brentford *in Tamisim illabitur.*

ee *De* Coronariis *Angliæ etiam supra actum est.*

CAPUT V. *Alia miracula eodem anno* MCCXC *per Sancti patrocinium impetrata.*

Mulier contracta, et altera alia infirmitate affecta, a

Item II Kalendas Aprilis anno Gratiæ millesimo ducentesimo nonagesimo tunc die Parasceve *a*, quædam mulier, nomine Alicia la Waleys, de Bibenton in comitatu Staffordiensi, Conventrensis et Lichefeldensis diœcesis, habebat manum contractam et brachium, a tribus annis et mensibus sex, in tantum, ut ipsum tam fortiter lateri adhæreret quasi infixum, ut ab illo loco non posset aliquo artificio amoveri, nisi brachium frangeretur, per merita Viri Dei plenam consecuta est a Domino sanitatem. Et hoc probatum est et per homines fide dignos civitatis Herefordiæ et etiam alios, qui ipsam viderunt contractam, et postquam restituta fuerat sanitati, aperte viderunt locum lateris concavatum ex adhæsione diutina brachii memorati corporis mulieris infirmæ. Item VII Kalendas Maii anno proximo supradicto quædam mulier, nomine Alditha Page, de Penetris in comitatu Staffordiæ Conventrensis et Lichefeldensis diœcesis, venit ad tumulum Viri Dei, asserens coram multis, quod per duos annos et menses sex fuerat tam debilis et infirma et viribus totius corporis destituta, quod vix spatium miliaris unius per diem integrum gradiendo potuit peragere. Sed cum se visitare personaliter Viri Dei tumulum promisisset, et ipsum iter fuisset aggressa, subito tam sana et incolumis est effecta, quod una cum aliis, causa devotionis euntibus ad tumulum memoratum, dietam *b* integram E peregrinis hujusmodi consuetam perficere potuit, propriis pedibus ambulando per auxilium Servi Dei.

EX PROC. SSU CANONIZATIONIS

b

aliique in mari periclitantes a Sancto liberati.

73 Item die et anno prædictis vir quidam, Willelmus nomine, dictus Touy, mercator de Bristoll, juravit ad tumulum supradictum, se fuisse in quadam navi, dicta Mariett, cum aliis, qui, cum a terra Hybernia, versus Bristoll, navigare cœpissent, circa mediam noctis horam orta subito sævissima tempestate, versus quamdam ripam ita ferebantur in præceps, quod, si in ipsam cum hujus impetu impegisset, absque dubio ipsa navis cum hominibus et rebus omnibus, quas ferebat, naufragio deperisset; et cum nautæ in tanto periculo constituti se juvare non possent, ad Servi Dei suffragium confugerunt, sibi * navem argenteam promittendo, si Deus eosdem amore ipsius ab hujus periculo eripere dignaretur. Et hoc facto, ipsos a naufragio liberavit clementia Salvatoris per merita Servi sui, et ad portum optatum cum prosperitate perduxit; unde et navem argenteam, quam promiserant, die notata proxime superius devotissime obtulerunt ad tumulum Viri Dei.

* *i. e.* illi

F

Viro cæcitas, alteri malum linguæ sublata.

74 Item XIII Kalendas Maii venit vir quidam, nomine Nicolaus dictus Mon, scilicet filius Philippi Mon, de Direwode in Hybernia, et cum eo Nicolaus Harpe de Drohada et Galfridus, dictus Paliner de Neueton, ad tumulum Viri Dei, jurantes, quod dictus Nicolaus Mon in mari Græco versus Terram Sanctam cum aliis navigando per XV dies visum amiserat oculorum, et cum ipsi socii peregrinationis ejusdem oblationem Servo Dei vovissent pro cæco unum sterlingum *c* super ejus oculos excæcatos plicassent, continuo visum recepit per merita Servi Dei prædicti. Item IV Kalendas Maii vir quidam, nomine Rogerus, filius Joannis de Castelfrom, qui Rogerus manet in parochia de Chirkestok juxta Chireburn, Herefordensis diœcesis, ad tumulum Viri Dei coram multis juravit, quod gravi infirmitate sub lingua in tantum fuerat molestatus, quod tumor, qui acciderat, ex dolore, sic os ejus impleverat excrescendo, quod fere suffocatus amiserat usum loquendi; et cum hoc percepissent, qui compatientes adstabant, ipsum verisimiliter arbitrantes protinus moriturum, pro sanitate et vita

G

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

vita ipsius meliorem vaccam, quam tunc habuit de duabus, quas tantum inter bona habebat, Dei Famulo promiserunt, et ipsam vaccam usque ad ægroti præsentiam deduxerunt. Qua visa, ratificavit, prout potuit, quod ipsi fecerant pro eodem; et ecce, continuo ruptus est tumor, quem habebat sub lingua, et egrediente materia morbi sui, cœpit loqui et infra paucos dies restitutus est congruæ sanitati per merita Servi Dei, et vaccam, quam promiserant, obtulit dicta die.

Duo paralytici, et mortuus creditus sanati.

75 Item vii die Junii mulier quædam, Alicia nomine, de civitate et diœcesi Wigornensi, accessit ad tumulum Viri Dei, probans per testimonium fide dignum, quod in dextro brachio suo spasimo seu paralysi per quadraginta dies et amplius sic erat percussa, quod nihil virium remansit in brachio; unde nec per ipsum quidquam potuit operari. Sed cum brachium antedictum Servo Dei mensurari fecisset, restitutum est illico pristinæ sanitati per auxilium Viri Dei. Item circa idem tempus venit ad tumulum vir quidam, nomine Wasmeyi, filius David Hergin de S. Weynard, qui fuerat paralytico morbo percussus in tota sinistra parte sui corporis per tres menses et tres dies, in tantum, quod per nullum membrum partis ipsius, ut asseruit, potuit se juvare; sed cum amici ejusdem ipsum Servo Dei more solito mensurassent, subito restitutus est pristinæ sanitati. Item iv Kalendas Junii Joannes, filius Rogeri de Fekenham, in comitatu et diœcesi Wigornensi, in tam gravissima ægritudine laboraverat, quod ab omnibus ipsum videntibus diceretur certissime expirasse, et sic multorum judicio mortuus permanebat tanto temporis spatio, quanto possent communi passu quatuor miliaria ab homine peragrari: et cum super ipsum fuisset auxilium Viri Dei devotius invocatum, mox cum admiratione multorum vivificatus surrexit sanus et incolumis per suffragium Servi Dei.

navigantes periculo naufragii erepti.

76 Item quarto Nonas Junii vir quidam, nomine Galfridus, dictus Brut, de Tillach in Hybernia, venit ad tumulum Viri Dei, jurans *, cum aliis in quadam navi, dicta Nicolas, quæ erat Roberti Smeye de Ervelyn, cum pluribus sociis a Cestria *d* versus Hyberniam navigavit; et ecce, suborta subito ferocissima tempestate, ipse et alii in tantum periclitari cœperunt, ut, *e* confractis instrumentis seu navis pluribus armamentis, omni humano auxilio destituti mortem timerent sibi protinus imminere; verumtamen inter pericula recordati sunt Viri Dei prædicti, ipsius auxilium invocantes et sibi * navem de cera devotius promittentes, si eos Altissimus amore ipsius a tam horribili periculo eripere dignaretur; et cum sic vovendo et orando clamarent, ecce venit ignis de cælo et super partem navis, quæ eminentior videbatur, quasi tres candelas cælitus destinatas accendit, quibus accensis, omnis fragor cessavit illius horribilis tempestatis, et facta est subito magna tranquillitas. Illi ergo homines cum vidissent hoc signum evidens clementiæ summi Dei, ostendentis merita Servi sui, deinceps prospere navigantes, et ipsum Deum laudantes, venerunt ad portum voluntatis eorum, et navem, quam promiserant, ad Viri Dei tumulum postmodum obtulerunt, scilicet iv Nonas Junii, ut superius est expressum.

* adde quod

* i. e. illi

77 Item Nonas * Junii vir quidam, nomine Galfridus Bidel, de Bliburn, in comitatu Suthfolk *e* Norwicensis *f* diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod equus quidam domini Edmundi de Mortuo mari, quem custodiebat apud Feireford, qualam infirmitate expirans, mortuus remanebat ab hora matutinali usque post nonam; et cum de hoc dolens, ipsum Dei Famulo mensurasset, in momento revixit ac statim totus sanus surrexit per auxilium Viri Dei. Item xvi Kalendas Julii vir quidam, Willelmus nomine, cognomento Gras, armiger de villa de Luston in comitatu Penebrok *g* Menevensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod tanto fuerat dolore dentium gravatus, quod magis optaret mori, quam vivere cum angustia tantæ pœnæ. Sed cum versus Herefordiam pro recuperando remedio per merita Servi Dei iter fuisset aggressus, confestim fuit a præfato dolore penitus liberatus; nam et dentes ejus, qui fuerant doloris occasio, sine artificio medicinæ ac punctura doloris per viam a gingivis suis facillime ceciderunt.

* Nonis

Equo vita reddita, dolor dentium ablatus.

78 Item hoc tunc asseruit homo ille, quod filius præpositi sui manium *h* de la Huche oculum unum amiserat, sed cum pater ejus, præpositus videlicet memoratus, denarium unum plicasset super oculum excæcatum, et hoc denarium ad Viri Dei tumulum detulisset et redisset ad propria, invenit oculum sui filii sanitati pristinæ restitutum. Item ix Kalendas Julii, hoc est, in vigilia S. Joannis Baptistæ, anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo, ducta est mulier quædam, Agneta nomine, dicta Noreys, filia Galfridi de Muchel Dene Herefordensis diœcesis, ad tumulum Viri Dei, habens dæmonium, et illud erat mutum; nam cum ipsam multis angustiis et temporibus multo tempore antea infestasset, ipsam tandem per tres dies fecit obmutescere, quasi mutam. Sed cum ipsa mulier una cum aliis in oratione pernoctaret ad tumulum Viri Dei, vidit in somnis, ut asseruit præfata, quemdam virum tangentem et signo sanctæ Crucis signantem, ad cujus signationem dæmonium est ejectum, et locuta est libere ante muta, ac sana et incolumis est effecta per merita Servi Dei.

oculus curatus, expulsus e muliere dæmon.

79 Circa idem tempus venit vir quidam nobilis, Joannes nomine, de Tudehram Herefordensis diœcesis, ad tumulum Servi Dei, asserens coram multis, quod domina Joanna uxor ejusdem et magno tempore fuerat cruciata tanto tempore *i* cardiacæ passionis et indignatione vel abominatione oris seu orificii sui stomachi, annis scilicet quatuordecim, quod, si quando cibum debuit deglutire, hoc facere non potuit cum aliis discumbendo; sed necesse habuit ab accubitu surgere, et se huc atque illuc frequenter gradiendo movere et pectus tundere; alioquin nihil potuit de cibariis retinere. Sed cum Servo Dei fuisset more solito mensurata, protinus extitit ab omni infirmitate curata. Hoc autem miraculum est probatum ad tumulum antedictum xviii Kalendas Julii per dictum Joannem prædictum *, et per totam ipsius familiam, cum offerret imaginem ex occasione de cera factam ad similitudinem mulieris prædictæ una cum viginti solidis sterlingorum.

ablatum malum stomacho.

* prædictum abundat

80 Item viii Idus Julii venerunt ad tumulum Viri Dei Philippus, filius Seykelet, Tanguster uxor ejus, de Rolveston in Yrchenefeld *k*, probantes, quod Tanguster prædicta infirmitate gravissima expiravit, et per magnum temporis spatium mortua jacuit; et cum ipsam Servo Dei devotius

Duæ mortuæ ...

A devotius mensurassent astantes, et se illi dictus Philippus oblaturum vaccam unam pro ipsa promisisset, protinus a mortuis resurrexit per infinitam potentiam Salvatoris; unde et vaccam, quam vir voverat, die prædicta ambo fideliter obtulerunt. Item xv Kalendas Augusti vir quidam, Thomas de la Ware nomine dictus, de Rolveston in comitatu de Somiersete *l*, et uxor ejus, nomine Christiana, et multi alii fide digni solemniter probaverunt coram canonicis et aliis pluribus in ecclesia cathedrali Herefordiensi, quod una filia, quam habebant, Agnes nomine, mortua fuerat per sex horas diei; et cum omnia ad sepulturam ipsius necessaria præparassent, quidam ex circumstantibus valde compatiens tristitiæ amicorum, ad funus accessit, et Agnetem mortuam Deo et servo ejus Thomæ pontifici mensuravit; quo facto, statim ipsa revixit per merita Servi Dei prædicti.

l

altera saltem credita mortua, et alter morti proximus, convalescunt

81 Item vi Kalendas Augusti puella quædam, nomine Agnes, filia domini Willelmi de Gravuson militis, quæ erat in custodia domini Rogeri de Pullesdone, vicecomitis de Angleseya, tunc in parochia de Staves Conventrensis et Lichfel- B densis diœcesis, tam diu diversis infirmitatibus fuerat cruciata, quod tandem ab omnibus eam cernentibus credebatur verisimiliter expirasse. Quod advertens dominus Rogerus prædictus, gravi dolore turbatus, præsertim cum in absentia patris puellæ in sua custodia moreretur; unum denarium super corpus puellæ, quod mortuum æstimabat, plicando, se cum prædicta puella tumulum Viri Dei suis pedibus gradiendo visitaturum, promisit, si Deus vitam sibi * concedere dignaretur. Quo facto, ipsa puella, quæ credebatur defuncta, statim revixit, vel convaluit subito, per infinitam potentiam summi Dei. Item iv Kalendas Augusti dominus Joannes Carbonel et domina Margarita uxor ejus, Norvicensis diœcesis, venerunt ad tumulum Viri Dei, et probaverunt ibidem, quod Thomas, filius eorumdem, tam graves et alias inauditas infirmitates habuerat, quod spe vitæ sublata, mortem sibi * protinus imminere, timore horribili expectarent. Ipsum ergo Deo et Servo ejus prædicto voverunt, et imaginem argenteam pro eodem se oblaturos Thomæ pontifici, promiserunt. Quo facto, restitutus C est æger continuo pristinæ sanitati; unde et ipsi tunc imaginem argenteam, ut promiserant, obtulerunt.

* i. e. illi

* illi

Mulier contracta, vir gravi morbo ad Sancti tumulum liberantur,

m

82 Item iii Nonas Augusti mulier quædam, nomine filia Adæ, dicti le Skennere de Monemuth *m*, Herefordensis diœcesis, quæ contracta fuerat antea septem annis et totius sui corporis ab umbilico et deorsum viribus destituta, venit ad tumulum Viri Dei, et ibidem in oratione pernoctans; sibi * in somnis apparuit, ut juravit, vir quidam sibi, ut surgeret, imperans, et aquam tepidam in sinum suum * fundebat; et mox ipsa, quasi ex aquæ infusione prædicta, ab omni infirmitate curata, surrexit, laudans et glorificans ipsum Deum, et gratias referens Servo suo prædicto. Item vigesima quarta die mensis Junii anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo venit ad tumulum Servi Dei dominus Willelmus de Suillington, rector ecclesiæ de Gnimolston in comitatu Notingham *n*, et cum in oratione ad Viri Dei tumulum pernoctaret, sibi in somnis vir unus apparuit, quærens ab illo hujusmodi quæstionem. Quare talem zonam habes? Et hoc dicens, sibi zonam unam ostendit auro purissimo adornatam, qua et circumcinxit corpus Willelmi prædicti, qui gravi ægritudine laboraverat ab octava die mensis aprilis usque ad illam horam. Quo facto, vir ille disparuit, et Willelmus prædictus ex eadem hora restitutus est integræ sanitati per auxilia Viri Dei Thomæ pontificis, sicut fideliter credidit et juravit. Quam periculosa vero ægritudine laboraverat memoratus Willelmus, perhibuit testimonium discretus vir magister Simon de Gandavo, archidiaconus Oxoniensis *o*.

* illi

* ejus

n

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

o

Item vir et falco

83 Item circa idem tempus dominus Robertus de Suillington, canonicus Lincolnensis, quamdam subitam passionem habebat in corpore, quæ ipsum tam graviter affligebat, quod omnes ipsum videntes eundem crederent in proximis moriturum. Quod perpendens Willelmus superius nominatus, nepos videlicet Roberti infirmi, vovit Deo et Servo ejus prædicto, quod in pane et aqua omni sexta feria jejunaret, donec pro recuperanda sanitate dicti Roberti Servi Dei tumulum Herefordiæ visitasset; et ecce, voto emisso, statim restitutus est æger pristinæ sanitati. Item idem Willelmus juravit ad tumulum Viri Dei, se habuisse quemdam falconem, E qui simul quum infirmitates habuerat incurabiles secundum omne judicium in his expertorum; sed eum falconem infirmum Thomæ pontifici mensurasset, sanitatem recepit. Juravit etiam idem Willelmus, quod multa alia beneficia sibi ipsi miraculose præstiterat ipse Deus per merita Servi sui prædicti, quorum causa devotus sibi * esse voluit, et debuit in perpetuum, ut promisit.

* i. e. illi

Alii aliis infirmitatibus

p

84 Item prima die mensis Septembris aderant quidam ad tumulum Viri Dei, inter quos erat Willelmus, dictus de Hara, narrator in banco domini regis *p*, asserentes, præstito juramento, quod vir quidam, nomine Ricardus de Gosefelo, similiter narrator in banco, habuit duos filios quorum unus tantum habuit dolorem in capite, quod sensum naturalem amittens freneticus appareret. Cumque dolor horribiliter cresceret, pater ipsius et omnes astantes pro certo credebant, ipsum protinus moriturum. Ipsum ergo Servo Dei mensurarunt astantes; cujus meritis statim restitutus est pristinæ sanitati; nec mora, et ecce alius filius viri prædicti, et frater sanati similem angustiam per omnia pati cœpit : F quo similiter mensurato, statim perfectam sanitatem recepit per auxilium Viri Dei. Item ipsa die, prima die Septembris venit ad tumulum Viri Dei vir quidam, nomine Joannes de Warewik, Wigornensis diœcesis, dictus Cissor, asserens, quod, dum Parisiis moraretur, fluxum ventris et multas alias infirmitates gravissimas et quasi antea inauditas habuerat; cumque magno tempore ab his curari non posset, ipsum amici ejus mensurarunt Parisiis Servo Dei prædicto; cujus meritis ab omnibus infirmitatibus memoratis mox fuit cælitus liberatus.

liberati, uti et equus graviter vulneratus.

85 Item viii Idus Septembris venit ad tumulum Viri Dei vir quidam, nomine Alanus, dictus de Flor, de Warewik Wigornensis diœcesis, asserens, se mense uno hydropico morbo fuisse vexatum, cujus morbi materia postmodum ad caput ascendente, sensum naturalem amisit per violentiam dicti morbi. Cumque sibi subveniri non posset auxilio medicorum, utpote morbo incurabili per naturam, ut præmittitur, laborantium, ipsum Servo Dei mensurarunt astantes, et restitutus est quasi subito pristinæ sanitati per

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

auxilium Viri Dei. Item XI die mensis Septembris venit ad tumulum Viri Dei miles quidam, nomine Robertus de Keynis, de Middelton in comitatu de Buckingham Lincolnensis diœcesis, affirmans, se habuisse equum unum, cujus ventrem ferrum acutum tam lato vulnere perforaverat, ut suis visceribus patefactis, intestina ipsius caderent super terram. Cumque illi nullo posset medicamine subveniri, accurrens unus de familia militis memorati, et unum plicans denarium ultra equum pro sanitate ipsius, Thomæ pontificis auxilium imploravit: quo facto, equus prædictus cito restitutus est integræ sanitati.

et alia animalia sanata.

86 Item eodem die et loco asseruit dictus miles, quod ipse habuerat nisum unum, quem taliter conculcaverat canis unus, quod unam alam illius confregerat; et cum mortuus vel semper inutilis putaretur, plicari tamen fecit unum denarium super eum pro ipso, suppliciter invocans auxilium Viri Dei: quo facto, ipsum in quadam camera collocavit, et eumdem in crastino sanum et salvum recepit per auxilium Viri Dei. Item hoc etiam asseruit dictus miles, quod, cum quædam bestiola, quam Gallice vocant Leyrum *q*, multum similis mustellæ, cujus est inter alias proprietas naturaliter multum dormire, fuisset a casu sub pede cujusdam hominis venientis attrita, ac per eumdem hominem, ejus speciei bestiolam penitus ignorantem, in parietem, qui proximus fuerat, fortiter jactaretur, et verisimiliter mortua putaretur, accessit quædam mulier, quæ ipsam bestiolam educaverat, et voce flebili oblationem Servo Dei promisit, si bestiolæ, quam habuerat in deliciis, vitam impetrare a Domino dignaretur. Quo facto, mortuam, ut putavit, bestiolam in sinum suum reposuit, et satis cito ipsam inde sanam retraxit per merita Servi Dei.

q B

Quidam e morbo, alter e lapsu periclitantes convaluerunt.

87 Item VIII Kalendas Octobris vir quidam, nomine Joannes, dictus Duc, de Winton, in comitatu Warewik, Wigornensis diœcesis, et uxor ejus, Matilda nomine, venerunt ad tumulum Viri Dei, et probaverunt ibidem, quod quidam filius eorum, Henricus nomine, tam graviter fuerat infirmatus, quod ex vehementia morbi sui, tanquam protinus moriturus, visum omnino perdiderat oculorum. Sed cum eumdem Thomæ pontifici mensurassent, restitutus est continuo pristinæ sanitati per auxilium Viri Dei. Item circa idem tempus contigit, quod quidam puer, nomine Robertus, filius Willelmi, dicti Knoston de Ticiford in comitatu Leycestriæ, Lincolnensis diœcesis, tam horribiliter super glaciem cecidit, quod collum ejus retrusum videbatur in corpus, quod vix inde modicum exterius appareret; unde et mortuus ab omnibus astantibus credebatur. Cumque amici ejus ipsum Servo Dei devotius mensurassent, puer statim sanus surrexit per auxilium Viri Dei.

C

alii erepti periculo in manus piratarum incidendi.

88 Item circa idem tempus vir quidam, nomine Galfridus, dictus Page de Bristoll, cum aliis septemdecim sociis erat in quadam navi, quæ diversis mercimoniis erat onusta, cum qua a Normannia versus Hyberniam navigarent; et ecce quatuor viginti piratæ, vel plures, in quadam galea *r* ad spoliandum navem, et nautas trucidandos, ipsis appropinquabant; et cum viderent, qui erant in navi, quod dictis piratis humana fortitudine resistere non valerent, ad devotæ orationis tutissimum refugium confugerunt, omnipotentem Dominum lacrymando et flexis genibus deprecantes, ut eos amore servi sui Thomæ præsulis memorati ab insultibus illorum hominum perversorum defendere dignaretur; et Servo Dei oblationem unanimiter promiserunt. Quo facto, piratæ, qui jam fuerant juxta illos, quasi horribili timore percussi divinitus, ut verisimiliter apparebat, veloci remigio aufugerunt ab illis. Nautæ vero prædicti, se videntes ab eorum insultibus tam mirabiliter liberatos, Deo et Servo ejus prædicto devotissimas gratias persolverunt, ac postea ad Viri Dei tumulum cum oblationibus venientes, dictum miraculum legitime probaverunt.

r D

Falcon et puellæ vita reddita:

89 Item XVII Kalendas Octobris venit ad tumulum Viri Dei Joannes de Frenyngham, asserens, quod falconem unum habuerat, qui per magnum spatium temporis mortuus fuerat; sed cum super ipsum mortuum, invocato auxilio Viri Dei, plicasset unum denarium, ut est moris, statim revixit, et hujusmodi miraculi testes fuerunt dominus Robertus de Seyntler et familia ejus tota. Item Kalendis Octobris vir quidam, nomine Adam Smyth de Sponley in comitatu Solopsir *s* Herefordensis diœcesis, et uxor ejus venerunt ad tumulum Viri Dei, probantes, quod filiam habuerant mortuam per diem naturalem; sed cum funus ipsius Servo Dei more solito mensurassent, et votum vovissent pro resuscitatione illius, statim a mortuis resurrexit.

s E

infirmi ad extrema redacti, subito convalescunt:

90 Item IV Nonas Octobris Nicolaus, dictus Bon, habitans in parochia Omnium Sanctorum de Bristoll, venit ad tumulum Viri Dei, probans, quod tam gravi ægritudine laboraverat, quod omni membrorum suorum, excepto capite, viribus destitutus XXXV diebus extiterat; sed cum oblationem Servo Dei devotius promisisset, statim restitutus est pristinæ sanitati per auxilium Viri Dei. Item XIV Kalendas Novembris Henricus de Stroperi, de familia domini Gilberti de Gannt *t*, in comitatu Oxoniæ tam forti acuta ægritudine laboraverat sex diebus, ut crederetur certissime die septima moriturus. Cumque ipsum mensurare voluissent astantes Sanctis diversis, dicebat illis dominus Gilbertus prædictus: Nunquid nostis, quantum diligere consuevit iste infirmus illum Dei famulum Thomam, quondam Herefordensem episcopum? nunc igitur ipsum illi devotius mensurate. Quo facto, statim ab omni angustia liberatus est æger, et subito restitutus pristinæ sanitati per auxilium Servi Dei.

t F

simile mulieri contigit: navigantes mirabiliter servati.

91 Item V Kalendas Novembris Joannes de Lindan, et uxor ejus Alicia, in comitatu Lincolnensi, venerunt ad tumulum Viri Dei, probantes, quod mulier supradicta tam forti ægritudine laborabat, ut, quasi paralytico morbo percussa, in brachiis et manibus nihil sentiens, viribus omnium membrorum sui corporis sub zona caruerat mensibus fere duobus. Et cum ei nullo potuisset medicali remedio subveniri, supervenit vir quidam, qui antea fuerat causa devotionis et orationis ad tumulum Viri Dei, et ipsam Servo Dei, sicut solet fieri, mensuravit; cujus meritis sanitatem pristinam recepit divinitus mulier memorata. Item III Idus Novembris Robertus, dictus Cloterbo de Pireton Actewyle, et socii ejus quam plures navigantes in quadam navi, quæ vocatur navis S. Leonardi, impulsu gravissimæ tempestatis in tale periculum inciderunt, quod navis ipsa super quamdam rupem sic fixa resedit, quod nullo humano ingenio potuit amoveri. Quod videntes viri prædicti, navem ipsam Dei Famulo mensurarunt: et ecce, statim hoc facto, affluit illis miseratio summi Dei; nam

A nam rupes illa miraculose scissa per medium viam navi et nautis securam præbuit recedendi, et omne damnum et periculum evadendi per auxilium Viri Dei.

Juvenis e patibulo ter suspensus. *u*

92 Item IV Nonas Decembris nobilis vir dominus Willelmus de Breuse *u* et uxor ejus cum sua familia, multis præsentibus, venerunt ad tumulum Viri Dei, probantes per plurimos fide dignos, quod juvenis quidam Willelmus, dictus Crawe, de Guer in terra et dominio domini memorati, VI Kalendas Decembris fuerat suspendio finaliter condemnatus: quod audiens juvenis memoratus ad Servi Dei auxilium devote confugit, orans, ut sibi ab Altissimo impetraret longius spatium pœnitendi, et mores suos in melius commutandi, et unum denarium Servo Dei fecit plicari; et ecce, cum ministri, ad ejus suspendium deputati, ipsum nihilominus suspendissent, statim rupto vinculo, quo pendebat, ad terram decidit semivivus: et cum iterum ipsum suspendissent, in brevi tempore lignum transversale patibuli in sui medio est confractum, et sic ad terram cecidit tunc mortuus, ut dicebant.

B *et jamjam sepeliendus, servatus in vivis.*

93 Ministri tamen funus levantes, ad summitatem unius postis patibuli horribiliter tertio suspenderunt, et circa ipsum cum magna multitudine hominum expectabant, donec de morte ipsius essent certissimi, et tunc ipsum pendentem in patibulo dimittentes, omnes ad propria redierunt. Post hoc autem accesserunt amici illius suspensi ad dominum memoratum, et petierunt licentiam deponendi et sepeliendi corpus ipsius; qua obtenta, et ipso deposito, et ad sepulturæ foveam deportato, cum illum sepelire cœpissent, subito cum multorum admiratione revixit, et manus ac pedes ad se retrahens cœpit loqui; et cum interrogaretur a multis, qualiter revixisset, aperta voce respondit, dicens: Meritis beati præsulis Thomæ de Cantilupo confiteor vitam meam mihi esse ab Altissimo restitutam. Quibus verbis auditis, omnes, qui ad hoc spectaculum aderant, Deo et Servo ejus prædicto devotissimas gratias persolverunt *x*. *x*

ANNOTATA.

C

a *Recte; nam dicto anno Christi* 1290 *Pascha incidit in diem* II *Aprilis, ac proinde secundo Kalendas, sive pridie ejusdem mensis, seu die* XXXI *Martii, erat Parasceve.*

b *Id est, spatium itineris unius diei.*

c *Moneta Angliæ est, vulgo* sterling *dicta.*

d Cestria, *incolis* Chester, *civitas Angliæ est in cognomini comitatu, cujus est caput, condita ad æstuarium fluminis Deæ, ex quo frequens trajectus in Hyberniam est.*

e Suffolcia, *vulgo* South-Folke *seu* Suffolke, *comitatus Angliæ est.*

f Norwicum *vel* Nordovicum, *indigenis* Norwich, *civitas Angliæ est in comitatu Norfolciæ, habetque episcopatum sub metropoli Cantuariensi.*

g Penbrock *comitatus Angliæ est in Wallia Meridionali, cujus caput est urbs* Penbrochium, Penbrock *similiter vocitata.*

h *Hæc vox vitiosa est, pro qua videtur substituendum nomen proprium viri.*

i *Inepta est hæc phrasis ac forte luxata.*

k *Lege* Irchenfeld, *de quo infra redibit mentio.*

l Somerset-Shire *seu* comitatus Somersettensis, *unus e comitatibus Angliæ Meridionalis est.*

m Monumethia, *vernacule* Monmouth, *urbs Angliæ est, caputque comitatus ab illa* Monumethensis *vulgo* Monmouth-Shire *appellati.*

n Nottinghamia, *incolis* Nottingham-Shire, *comitatus Angliæ est, cujus primaria civitas pariter* Nottinghamia *appellatur.*

o Oxonium *vel* Oxonia, *Anglice* Oxford, *civitas Angliæ est in sui nominis comitatu, estque episcopalis sub metropoli Cantuariensi.*

p Narrator *est causarum patronus, quem* advocatum *solemus appellare;* bancus *vero* regius, *supremum in Anglia post Parlamentum tribunal. Vide, si lubet, Cangium et Spelmannum in Glossariis suis.*

q *Lege* Liron, *alias* Loir, rat Liron, *et* Lerot, *Latine* Glis Alpinus.

r Galeæ *velocis cursus naves sunt.*

s *Designatur* Salopia, *Anglice* Shropp-Shire.

t *Forte Legendum* de Gaunt, *de qua illustri familia vide, si lubet, Camdenum in descriptione comitatus Lincolniensis pag.* 402. E

u *Alibi vocatur* de Brewes.

x *Hæc ipsa suspensi resuscitatio vel conservatio in vita pluribus, sed cum aliqua adjunctorum varietate exposita supra est in Parte I Miraculorum a num.* 77.

CAPUT VI. *Miracula continuata annis* MCCXCI *et* MCCXCII.

Moribundus, et alter graviter e latere laborans *a*

Item XIX die mensis Januarii *a* venit ad tumulum Viri Dei vir quidam, nomine Walterus, filius Henrici Philippi, serviens Reginaldi de Ledelawe, per sacramentum suum affirmans, quod filius domini sui prædicti, nomine Robertus, in tantum acuta ægritudine gravabatur, quod ab omnibus credebatur protinus moriturus. F Pater vero ipsius plurimum de hoc dolens, servo Dei Thomæ pontifici mensuravit eundem mira devotione, promittens nisum unum se omnibus annis vitæ illius Servo Dei fideliter oblaturum, si Deus vitam sui filii custodiret per merita Viri Dei prædicti. Et ecce sanitati restitutus est quasi subito æger ille per misericordiam Salvatoris. Item IV Kalendas Februarii venit ad tumulum Viri Dei quidam, nomine Menric de Arwistly in Wallia, serviens domini Oweni, domini de la Pole, jurans, quod tam gravi infirmitate lateris laboraverat, quod multo magis mori, quam vivere affectaverat; in tanta tamen angustia constitutus bovem unum pro obtinenda sui lateris sanitate se oblaturum Servo Dei, promiserat; et ecce, hoc facto, subito fuit homo ab omni angustia liberatus per merita, ut asseruit, Viri Dei.

tertiusque e renibus, subito curati, jumento visus, surdæ auditus.

95 Item III Idus Martii vir quidam, nomine Paganus, aurifaber de Glovernia Wigorniensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod tantum habuerat dolorem in renibus, quod mori credebat absque mora; sed, cum mensuratus fuisset Servo Dei prædicto, restitutus est illico sanitati.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

sanitati. Item VI Idus Aprilis vir quidam, nomine Robertus Rolws, de Staveley Herefordensis diocesis, juravit ad tumulum Viri Dei, se habuisse quoddam jumentum, quod visum omnino amiserat per hebdomadam unam et amplius; sed cum ipsum Dei Famulo mensurasset, visum recepit. Item XVI Kalendas Maii mulier quædam, nomine Rosa, uxor Walteri Boter, de Duushulle Herefordensis diœcesis, quæ fuerat quasi surda per annum, et surda totaliter antea per tres dies, pro recuperanda sanitate venit ad tumulum Viri Dei, et cum caput suum lacrymando et orando super tumulum Viri Dei paululum reclinasset, subito recepit auditum.

contractir membrorum usus, redditi : exstinctum incendium :

96 Item XVI Kalendas Maii vir quidam, nomine Joannes, de civitate Winton, cum filia sua, nomine Cecilia, venit ad tumulum Viri Dei, probans ibidem, quod filia sua prædicta, quæ habuerat manus contractas et pedes per duos menses et amplius, et totum corpus tempore longo morbosum, restituta fuerat, quasi subito, integræ sanitati, invocato auxilio Viri Dei. Item III Nonas Maii vir quidam, nomine Lucas
B de Snitton, in comitatu Salopsir, Herefordensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum domus sua flamma horribili novies incepisset comburi ex incendio cujusdam domus vicinæ, ac idem Viri Dei auxilium invocando denarium unum plicasset, flexis genibus contra ignem, mira Dei potentia totus ignis subito est extinctus.

mortua revocata ad vitam,

97 Item II Nonas Maii quidam vir, nomine Laurentius, dictus Harant, de Gipwys, Norwicensis diœcesis, et uxor ejus, nomine Mabilia, cum sua familia et aliis pluribus fide dignis probaverunt ad tumulum Viri Dei, quod dicta Mabilia gravi infirmitate consumpta spiritum exhalaverat, et mortua fuerat duobus diebus, completis etiam omnibus pertinentibus ad officium mortuorum in domo ipsius, supervenit vir quidam extraneus de partibus Herefordiæ, vidensque dominum domus et ipsius familiam magno dolore gravari, ipsis consuluit, ut modicum aquæ in quodam cipho * argenteo, quem tunc vidit a latere positum super scamnum ibidem, in nomine Salvatoris et servi ejus Thomæ pontificis, ipsorum auxilium invocando, pro
C resuscitatione ipsius funderent in os ejus : quo facto, ipsa defuncta statim revixit per infinitam potentiam summi Dei, et die prædicta ipsum ciphum argenteum cum aliis oblationibus devotissime obtulerunt ad tumulum Viri Dei prædicti *b*.

* i. e. scypho

b

sanatus paralyticus, mens phrenetico restituta.

98 Item prima die Junii venerunt ad tumulum Viri Dei frater Walterus de Neuvent et socius ejus quidam confrater Ordinis S. Mariæ de Monte Carmeli de conventu Cestriæ *c*, asserentes, quod prædictus frater Walterus omnem vigorem sinistri brachii fere per dimidium annum amiserat, et cum unum denarium Servo Dei pro recuperanda sanitate afferendo plicasset, brachium ejus statim restitutum est integræ sanitati per auxilium Viri Dei. Item IX Kalendas Julii Gilbertus, dictus Croppe de Acle Picardi Herefordensis diœcesis, adeo febri acuta fuerat fatigatus, quod freneticus effectus sensum amiserat naturalem; qui, dum oblationem, quam Thomæ pontifici voverat, ad ejus tumulum obtulisset, statim divina potentia sanitatem pristinam est adeptus.

c

99 Item quædam puella, nomine Christiana, filia Nicolai, dicti Nevenon, de Ingelthorp in Norfolchia *d*, Norvicensis diœcesis, a dæmone quodam, ut creditur, incubo, per quinquennium fuerat sollicitata, et multipliciter fatigata, qui eidem multoties donativa diversa promisit, ut ipsum secum concumbere pateretur; sed ipsa hoc penitus renuens et abhorrens, ac Crucis signaculo muniens corpus suum, non obstantibus multis molestiis, tandem illæsa permansit. Quodam etiam tempore idem malignus spiritus duxit eam in quemdam locum amœnum, ubi plures mirabiles res conspexit, inter quas etiam unam mensam ornatam et multis generibus delectabilium ciborum refertam, qui ipsam, ut ex illis comederet, invitavit; sed ipsa perterrita et se more solito muniens signo Crucis, Dei adjutorium invocavit, per quod ab his illusionibus extitit liberata.

Puella a dæmone, ut creditum est, diu sollicitata, vexataque,

d

tandem ad Sancti tumulum plane incolumis evasit.

100 Sed ab eadem hora usque in quartum diem sequentem jacuit, quasi mortua sine motu : quo die, quasi a gravi somno evigilans, quæ sibi acciderant, enarravit, et tunc inventi sunt digiti manus ejus ita contracti, quod ipsa manus nullatenus potuit aperiri, et ipsa puella quasi in amentiam est conversa; quam tunc amici ipsius Thomæ, quondam Herefordensi episcopo, more solito mensurarunt, per cujus auxilium statim tam sensus, quam digitorum suorum rectitudinem cælitus est adepta. Sed cum tempore procedente dignas forsitan laudes suo non redderet Salvatori, digiti ejus iterum cœperunt contrahi. Quod quidam puer, frater illius puellæ, advertens, et de ejus angustia multum dolens, quemdam libellum, in quo matutinæ et cæteræ Horæ, quæ de B. Maria dicuntur communiter, erant scriptæ, quem tunc forte in manu gestabat, inter palmam manus sororis suæ et digitos jam in parte contractos intrusit, quem ita fortiter tenuit sic inclusum, quod de manu ipsius nullo humano ingenio potuit amoveri. Quæ tandem lacrymans et contrita IV Nonas Julii venit ad tumulum Viri Dei, et ibidem orationi parumper insistens, digitorum suorum ibidem rectitudinem est adepta divinitus per auxilium Viri Dei, libello ibidem dimisso. E

Puero sanus sensus, alteri insuper loquela reddita : clericus moribundus

101 Item Nonis Julii quidam puer, Joannes nomine, filius Ricardi, dicti de Weh de Wolfres Lowe Herefordensis diœcesis, qui per quinque hebdomadas sensu carens, sensum adeptus est naturalem ad tumulum Viri Dei, ipsius suffragio invocato. Item Kalendis Augusti Adam, dictus F
Barre, de Cans in comitatu Saloplir * Herefordensis diœcesis, qui per quatuor hebdomadas intellectu caruerat et loquela, intelligendi scientiam et loquendi potentiam divinitus est adeptus ad tumulum Viri Dei. Item XV Kalendas Septembris aderant ad Viri Dei tumulum, referentes, quod quidam clericus, nomine Walterus, dictus Boton, de Cork Castell in comitatu de Dorlete *e* Sarr *f* diœcesis, tam graviter fuerat infirmatus, quod ab omnibus amicis et medicis credebatur protinus moriturus; cum igitur nullo posset juvari auxilio medicorum, sed quasi mortuus crederetur, amici ejus præsentes ipsum Viro Dei cum devotione magna voverunt.

* Salopiæ

e f

per mirabilem visionem subito sanatus.

102 Et ecce statim ipsis cernentibus apparebat more viventium se movere et ipsi infirmo, ut postmodum retulit, videbatur, quod quidam puere legantis formæ ad se attulit quamdam cortinam, quam * lecti sui circuitum decenter composuit et suspendit; quem puerum sequebatur quædam fæmina splendidissimæ venustatis

* adde per

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

A tis, caput cujusdam Episcopi portans in manibus reverenter, hæc dicens infirmo : Ecce caput B. Thomæ de Cantilupo, per quod recipies sanitatem, et his dictis, confestim evanuit ; et ecce protinus supervenit quidam juvenis aspectu pulcherrimus, ducens Episcopum unum secum, sacerdotalibus vestimentis indutum, dicens infirmo : Huic Episcopo gratias age, cujus auxilio recipies sanitatem ; et cum hoc dixisset, statim disparuit, et ipse infirmus protinus se invenit ab omnibus angustiis liberatum et sanum per merita Servi Dei.

Luscæ lumen oculi, falconi vita, puero gradiendi facultas data.

103 Item iv Nonas Septembris venit ad tumulum Viri Dei Joannes Capellanus dictus, de S. Thoma de Bristoll, asserens, quod mulier quædam, Lucia nomine, de Bristoll, visum dextri oculi amiserat per sex menses, et votum faciens Viro Dei visum recuperaverat subito oculi memorati ; et ideo per eumdem præsbyterum tunc misit unum oculum argenteum Servo Dei prædicto. Item vi Idus Septembris venit ad tumulum viri Dei Thomas de Ktobarewe, commorans cum domino Roberto, filio Paen, in comitatu Dorlet. Sarr. *g* diœcesis, asserens, quod dominus memoratus habuerat quem- B dam falconem, qui mortuus fuerat ab hora prima diei usque ad horam vespertinam ; et cum pro ipsius suscitatione oblationem Servo Dei vovissent, statim revixit. Item xiii Kalendas Octobris venit ad tumulum Viri Dei Robertus de Plomtone de comitatu Nevon. *h*, Exomensis diœcesis, probans per testes, quod quidam puer filius ejus, nomine Joannes, ætatis quinque annorum, ita habuerat deformiter articulos pedum suorum ad talos a nativitate contractos, quod claudus ab utero matris suæ gressu caruit, quasi contractus ; sed cum denarius unus fuisset super pedes ejus devote plicatus, Viro Dei postmodum offerendus, statim cum multorum admiratione pedum et articulorum rectitudine convenienti recepta, gradiendi potentiam est adeptus per auxilium Viri Dei.

Puella sub aquis mortua resuscitata

104 Item ix Kalendas Octobris vir quidam, Joannes nomine, dictus Campeneis, et uxor ejus, nomine Agnes, et plures de familia eorumdem, Wigornensis diœcesis, probaverunt ad tumulum Viri Dei, quod puella quædam, nomine Alicia, filia eorumdem, ætatis duorum annorum, cadens in profundum puteum fuit submersa, et mortua ja- C cuit sic sub aquis tanto tempore, quanto posset miliare unum communi passu ab homine peragrari. Et ecce quidam presbyter, nomine Ricardus de la Hulle, capellanus videlicet domini Hugonis de Pleyci militis, casu vel Dei dispositione, ut verius creditur, supervenit, et puellam mortuam extraxit a puteo ; quæ extracta jacebat mortua super terram per spatium temporis, quo duo milliaria possent ab homine, ut præmittitur, peragrari, et tum dictus capellanus corpus puellæ mensurando oblationem vovit Servo Dei pro resuscitatione ipsius in multorum præsentia, qui tunc concurrerant ad illud horrendum spectaculum. Quo facto, statim puella oculos aperuit et revixit per adjutorium Viri Dei *i*.

Clericus gravi brachiorum malo, navigantes periculo naufragii liberati

105 Item iii Kalendas Novembris Robertus de Wicumbe, clericus domini episcopi Dunelin *k*, quem vulgo crociarium *l* ejus vocant, asseruit ad tumulum Viri Dei, se talem et tantam inflationem per quinque hebdomadas in brachiis habuisse, quod se moriturum in brevi tempore credidit, eo quod sibi subveniri non posset per auxilium medicorum ; sed quadam nocte, cum se Servo Dei vovisset ; et post votum paululum obdormisset, evigilans postmodum se reperit totum sanum, nullo infirmitatis vestigio in suo corpore vel brachiis remanente, per auxilium Viri Dei. Item xiii Kalendas Januarii anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo venit ad tumulum Viri Dei Matthæus, dictus Cheven, de Barstaplo *m* in comitatu Devoniensi, Exoniensis diœcesis, et cum illo quam plures alii jurantes, quod fuerunt in quadam navi diversis onusta mercimoniis, quæ nomine Semte-maritok dicebatur, et, dum a partibus Vasconiæ venientes cum aliis navigarent, ecce suborta sævissima tempestate, periclitari cœperunt in tantum, quod decem naves, quæ cum illis portum exierant, juxta se viderunt submergi. Quod cum vidissent, Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium cum clamore valido invocabant, voventes ei navem argenteam. Quo facto, sedata quasi subito tempestate, deducti sunt ad portum voluntatis eorum per auxilium Viri Dei *n*.

A latronibus graviter vulneratus, a Sancto apparente sanatur

106 Item vi Idus Februarii vir quidam, nomine Robertus le Ontiller, de Catculne in comitatu Stalfordiæ, Conventrensis et Lichefeldensis diœcesis, asseruit ad tumulum Viri Dei, quod, cum se, sicut mos est mercatoribus, causa lucri E ad loca diversa transferret, incidit in latrones, qui spoliaverunt eum, et multis plagis mortiferis impositis, abierunt, ipso non solum semivivo, sed quasi mortuo derelicto, et sic jacuit quasi mortuus et a cirugicis * et medicis desperatus per diem integrum naturalem. Et tunc quidam amicorum ipsius ipsum Viro Dei voverunt, et mox sibi apparuerunt, ut postmodum retulit, dum sic jaceret quasi in extasi, rex unus et unus Pontifex, stantes juxta eum ; et ipse Episcopus sic ei apertissime loquebatur : Ecce recuperabis protinus sanitatem, et postea ecclesiam istius regis Ethelberti *o* pedester visitabis ; et his dictis, ambo disparuerunt, rex videlicet et Pontifex memoratus, et ipse recepit integram sanitatem per merita Viri Dei.

* i. e. chirurgis

Cæco visus, contractæ membrorum usus concessus :

107 Item iv Idus Aprilis affuit ad tumulum Viri Dei Agnes, uxor Simonis Alrich, de Borefort in comitatu Oxoniæ, Lincolnensis diœcesis, jurans, quod vir ejus Simon prædictus visum amiserat viginti diebus et amplius ; et cum eumdem vovissent Deo et Servo Dei, ipsa die visum recepit. Item ii Idus Aprilis mulier quædam, Cristiana Traynel de Wellesey in comitatu et diœcesi Herefordensi, quæ ita contracta fuerat antea per duos F annos, quod gradi non potuit, nisi cum, duobus podiis ascellis suppositis, cum urgeret magna necessitas, se moveret. Sic gradiens et contracta venit ad tumulum Viri Dei, ubi videlicet fuerat primo sepultus, et cum ibidem aliquamdiu devotioni vacasset, subito recipere meruit integram sanitatem per auxilium Viri Dei, podiis derelictis ibidem.

surdus auditum, mortua vitam, cæcus visum recipiunt.

108 Item v Idus Maii Joannes, dominus de Bokelinton in comitatu Wigornensi Herefordensis diœcesis, venit ad tumulum Viri Dei, probans, quod ipsemet auditum amiserat per quadraginta et duos dies, et veniens ad tumulum Viri Dei subito recepit auditum per auxilium Viri Dei prædicti. Item eodem die, scilicet v Idus Maii, Philippus et Alicia, dicta Llangharath, de comitatu de Gardif *p* Landavensis diœcesis, probaverunt ad tumulum Viri Dei, quod Alicia, filia Willelmi de Berkeley, fuerat mortua quasi per spatium horæ unius ; et cum pro suscitatione ipsius amici ejus Servo Dei oblationem vovissent, vitam et sanitatem divinitus est

Ex processu canonizationis

est adepta. Item Idibus Maii vir quidam Walterus, nomine Bernard de Lorteporte, in comitatu et diœcesi Herefordensi, et uxor ejus, nomine Margarita, adduxerunt filium suum, nomine Walterum, infantem quasi anni unius cæcum, pro quo ad Viri Dei tumulum unum vitulum obtulerunt, ut visum recipere mereretur, qui cæcus antea fuerat septem diebus; cujus meritis statim visum recepit.

duo paralytici et alter phreneticus sanati.

109 Item VII Idus Junii Joannes, filius Soreward, de Walnington in comitatu et diœces Herefordensi, in dextra parte sui corporis paralytico morbo percussus, votum faciens Servo Dei, restitutus est integræ sanitati. Item II Idus Junii venit ad tumulum Viri Dei Galfridus, dictus Nehelon, de Lesne in comitatu Cancie *q* Cantuariensis diœcesis, jurans, quod tam graviter fuerat paralytico morbo fere antea per duos annos in corpore toto percussus, quod nec se juvare potuit, nec assumpta cibaria in stomacho retinere. Sed cum fuisset Dei famulo mensuratus, restitutus est cælitus sanitati per merita Servi Dei. Item VIII Idus Julii aderant ad tumulum Viri Dei probantes, quod juvenis qui- B dam, nomine Joannes Hok de Habenhale, in fforesta de Dene *r* Herefordensis diœcesis, quasi arreptus a dæmonio in tantam insaniam vertebatur, quod circumstantes totis viribus nitebatur occidere. Sed cum parentes ejus et alii ipsum fortiter invitum tenerent, ac denarium super caput ejus Servo Dei voventes plicarent, protinus rectum sensum et intellectum, ipso auxiliante, recepit.

Puer a gravi morbo convalescit, resuscitatur falco.

110 Item sub anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo secundo VIII Idus Septembris ad tumulum Viri Dei fuit probatum, quod puer quidam, nomine Thomas, filius Thomæ Aubrey, de Bretonia Menevensis diœcesis, tam gravi incommodo ægritudinis tenebatur, ut mori subito timeretur; qui, invocato auxilio Viri Dei, restitutus est pristinæ sanitati. Item VI Idus Septembris anno prædicto venit ad tumulum Viri Dei nobilis vir dominus Petrus Malorre miles, tunc justiciarius domini regis Angliæ, cum pluribus de sua familia, affirmans proprio sacramento et juramento suorum, quod ipse habuerat unum falconem, per grave infortunium violentiæ et læsionis occisum, qui mortuus jacuerat spatio duorum die- C rum et noctium, pro quo cum oblationem Viro Dei devotius promisisset, ipsum resuscitatum et sanum recepit ac solito meliorem per merita Viri Dei.

mulier a gravi ægritudine curata, puer submersus vitæ redditus

111 Item V Idus Septembris anno eodem venit ad tumulum Viri Dei quædam mulier, nomine Juliana Walteri de Asselborne in comitatu Warewak * Wigornensis diœcesis, jurans, quod per sex menses antea tam gravi cordis et corporis ægritudine fuerat continue cruciata, quod vix sex vel septem passus potuit ambulare, nisi per tempus quiesceret, et sic vires et anhelitum, labore modico quasi perditos, restauraret; sed cum, invocato auxilio Viri Dei, et emisso voto ipsum tumulum visitandi, iter cum peregrinis aliis incepisset, tam sana protinus est effecta, ut cum sanis dietas *s* integras faceret et compleret. Item eodem anno VIII Kalendas Octobris mulier quædam, Eva nomine, dicta Knache de Ptreltowe in Irchenfeld *t* Herefordensis diœcesis, juravit ante tumulum Viri Dei, quod filius, Gregorius nomine, in puteum quemdam ceciderat, in quo submersus et mortuus per spatium dimidii diei jacuerat; quem extractum de puteo Servo Dei secundum patriæ consuetudinem mensurarunt. Quo facto, mox puer D ille revixit et sanus effectus est per merita Viri Dei.

* Warwick

Moribundus post miram visionem subito sanatus

112 Item anno eodem VII Kalendas Octobris Joannes, dictus Gunselin de Stanes Londonensis diœcesis, et alii plures cum illo venerunt ad tumulum Viri Dei, et juraverunt ibidem, quod ipse Joannes tanta fuerat infirmitate gravatus, ut vicinus morti vel protinus moriturus ab astantibus crederetur: et dum sic quasi in extasi positus aliquandiu jacuisset, vidit dæmones horribiles et quam plures ad se accedere; et eumdem laniando et trahendo per manus et pedes de loco ad locum, graviter conculcare *u*. Unde nimio, nec mirum, timore percitus Deum, ut potuit, instanter oravit, ut per merita servi sui Thomæ pontificis sibi in illo necessitatis articulo subveniret; et ecce, dum intra se devotius sic oraret, vidit Virum Dei ad se protinus venientem, qui caput ipsius infirmi suscepit in manibus, et cum diutius dicti dæmones decertassent cum ipso, quis magis dominaretur ægroto, tandem quasi circa auroram per auxilium Viri Dei omnes dæmones sunt fugati, infirmi capite in ipsius Servi Dei manibus remanente. Ipse au- E tem æger, quasi de gravi somno evigilans, mox reperit se curatum et sanitati divinitus restitutum per merita Servi Dei; et ideo die prædicta venit ipse de villa prædicta de Stanes nudis pedibus cum magna devotione et oblationibus ad tumulum Viri Dei cum aliis, prout superius continetur.

mulieri tuber ablatum, paralytico manuum pedumque usus restitutus,

113 Item ipso anno II Idus Octobris quædam mulier, nomine Margarita, de Limerich *x* in Hybernia Casselensis *y* diœcesis, quæ per modicum tempus ante venit de Hybernia ad tumulum Viri Dei, ibidem die prædicta curata est per merita Viri Dei de quodam veteri bocio sive gibbo, quo per septem annos in latere periculose fuerat molestata; nam cum orasset ipsa die ad tumulum Viri Dei, ipsum bocium deinceps in suo corpore non invenit. Item circa idem tempus puella quædam de Ocele Picard juxta Herefordiam, quæ manum dextram contractam habuerat antea per tres dies, venit ad tumulum Viri Dei, et cum manum ipsam orando super Viri Dei tumulum collocasset, manus ipsa restituta est pristinæ sanitati, multis astantibus et videntibus una cum custodibus tumuli memorati. Item ipso anno X Kalendas F Novembris Rogerus, dictus Bernard, de Henton in Wilteliria *z* Sarisburiensis diœcesis, venit ad tumulum Viri Dei, offerens vaccam unam, et jurans, quod tam gravi morbo paralytico fuerat dissolutus, ut manus ejus et pedes officio debito privarentur, et quasi immobiles redderentur; et ipse quasi toto corpore tabefactus sic langueret multis annis. Tandem cum Dei auxilium et Servi ejus prædicti devotius invocasset, et vaccam se oblaturum ad Servi Dei tumulum promisisset, restitutus est protinus integræ sanitati per auxilium Viri Dei.

navigantes periculo erepti, pretiosus ad sanam mentem reductus.

114 Item ipso anno XVIII Kalendas Januarii venerunt ad tumulum Viri Dei plures homines asserentes, quod, cum essent in quadam navi, quæ fuit Willelmi, dicti Fisser, de Weymod in comitatu de Dorsete Sarisburiensis diœcesis, per mare, ut mos est mercatoribus, navigantes, orta tempestate sævissima, intumescentibus undis maris, ipsam navem procul in terram procella tempestuosa projecit, et in tantum se mare retraxit, ut sine omni spe salvationis navis in arido remaneret onusta: quod cum vidissent homines, qui erant

A erant in navi, ad Dei et Servi sui Thomæ pontificis auxilium confugerunt, ipsorum auxilium lacrymosis precibus exorando, et navem argenteam Dei Famulo promittendo, si per ipsius merita ipsos divina clementia dignaretur ab hujusmodi mirabili periculo liberare: et ecce contra spem et solitum modum maris ipsum mare subito et plus solito intumescens et ascendens, navem arripuit et extulit in sublime a terra; et tunc ipsi, omni tempestate sedata, sine periculo ad portum optatum deinceps prospere navigarunt per merita Viri Dei. Item anno prædicto XII Kalendas Januarii vir quidam, nomine Joannes de Chilton in comitatu de Hant-Shire, Wintoniensis diœcesis, qui fuerat viginti et uno diebus antea furiosus, vel dæmoniacus, ut verius putabatur, ab hac furia vel dæmonio fuit totaliter liberatus ad tumulum Viri Dei.

ANNOTATA.

a *Pervenimus ergo ad annum Christi* 1291, *cu-* B *jus die* XIX *Januarii currebat adhuc annus translationis corporis* S. Thomæ *quartus, complendus die* II *Aprilis.*

b *Hoc miraculum jam relatum est supra.*

c Cestria, *vulgo* Chester, *Angliæ civitas episcopalis est sub archiepiscopo Eboracensi, in comitatu Cestriensi, cujus caput est.*

d Norfolcia, *incolis* Norfolke-Shire, *comitatus Angliæ est.*

e *Lege* Dorsete, *id est*, Dorset-Shire, *seu* Dorcestria *comitatus Angliæ.*

f *Hoc est* Sarisburiensis *diœcesis, cujus episcopi sedes est* Sarum, *alias* Sarisburia, *incolis* Salesbury, *civitas Angliæ in comitatu Wiltoniæ.*

g *Adi Annotata hic ad lit.* e.

h *Credo legendum esse* Plimton *vel* Plymton, *vicum* in comitatu Devoniensi, *vulgo* Den-Shire, *in quo sita Exonia est, indigenis* Excester *dicta, episcopalis civitas Angliæ sub metropoli Cantuariensi.*

i *Hoc quoque miraculum unum est ex datis superius.*

k *Lege* Dunelmensis, *cujus sedes, archiepiscopo* C *Eboracensi suffraganea, est* Dunelmum, *vulgo* Durham, *civitas Angliæ in comitatu seu episcopatu cognomini, Anglis* The Bishopricke of Durham *appellato.*

l Crocia, *Gallis* crosse, *pedum episcopale est:* crociarius *ergo clericus est, qui illud solet episcopo suo præferre, cum eoque eidem sacris operanti assistere.*

m Berstaple *vel* Barnstable *oppidum Angliæ est in comitatu Devoniensi, ut sequitur.*

n *Hoc quoque miraculum unum est ex relatis supra.*

o *Duos hujus nominis sanctos reges habuit Britannia Magna, quorum unus fuit rex Cantiorum et Anglo-Saxonum, coliturque ut confessor die* XXIV *Februarii. Alter Orientalium Anglorum rex Officio martyris colitur* XX *Maii. De hoc sermo hic est: ei enim dicata est ecclesia Herefordiensis. De utroque consuli potest Opus nostrum ad præcitatos dies.*

p *Suspicor, hic legendum esse de* Cardiff, *seu* Cardiffa, *quæ tamen non comitatus est, sed parva urbs Angliæ in principatu Walliæ, et in hujus comitatu Glamorganensi, in quo etiam sita est* Landava, *Anglis* Landaff, *parva civitas episcopalis, e cujus diœcesi isti conjuges fuisse dicuntur.* EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

q Cantia, *alias* Cantium, *Anglice* Kent, *comitatus seu provincia Angliæ est vulgo nota, cujus præcipua civitas est* Cantuaria, *incolis* Canterbury, *archiepiscopali sede illustrata.*

r *De* Sylva Danica *consule Annotata superius.*

s *Id est, diurni itineris spatia.*

t Irchenfeld, *olim* Archenfeld, *pars est comitatus Herefordiensis, qua hic comitatui Monumetensi adjacet.*

u *Non est necesse dicere, ista a dæmonibus vere sic facta esse, cum forte non nisi somnium fuerit ad salutarem timorem dicto ægro incutiendum a Deo immissum.*

x Limericum *urbs Hyberniæ est in provincia Momonia, comitatus Limericensis caput, et antiquo episcopatu insignita; quapropter dum mox subditur fuisse* Casselensis diœcesis, *id intellige de sede ejusdem Casselensi archiepiscopo suffraganea; nisi forte de altero loco etiam* Limerich *vocitato ibidem mentio fiat.*

y Casselia, *aliis* Cassilia, *vulgo* Casshel, *Hiberniæ civitas archiepiscopalis est in Momonia ejusque comitatu Tipperariensi.* E

z *An forte legendum* Wiltonia, *in qua sita est Sarisburia, de qua mox.*

CAPUT VII. *Alia miracula vel beneficia impetrata annis* MCCXCII, MCCXCIII *et* MCCXCIV.

Item anno prædicto, IX Kalendas Februarii *a* vir quidam, nomine Willelmus Heyvard, serviens nobilis viri domini Roberti de Ros *b*, domini castri de Beanver, Lincolnensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod suus dominus antedictus unum habuerat palefridum, qui jacuerat quasi moriens septem diebus; et cum tandem fuisset Servo Dei more solito mensuratus, mox recepit integram sanitatem. Item anno prædicto secundo Nonas Martii nobilis vir, dominus Humfridus, comes Hereford., per se et suos evidenter probavit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse parum antea in sinistra tibia et in pede ita gutta acerbissima gravaretur, quod nec pedem nec tibiam posset sine maximo dolore movere, statim, invocato auxilio Viri Dei, et voto facto eidem de pede et tibia de argento, quos postmodum obtulit, protinus in utrisque optatam receperat sanitatem. *Sanatus equus, arthritus viro nobili exempta:* *a* *b* F

116 Item anno prædicto, VIII Idus Martii juvenis quidam, ætatis quasi viginti sex annorum, a nativitate mutus, eo quod linguam etiam non haberet, linguam novam et loquelam ac loquendi peritiam Anglice et Wallice ad tumulum Viri Dei miraculose recepit, et hoc miraculum probaverunt ibidem multi de civitate Herefordiensi, in qua antea manserat tribus annis et amplius, ac plures alii de partibus adjacentibus civitati, qui ipsum noverant et viderant a sua nativitate mutum, ut præmittitur extitisse *c*. Item anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo tertio, XIV Kalendas Junii venerunt *A nativitate elingui lingua et loquela, submersæ vita data:*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

nerunt ad tumulum Viri Dei Joannes de la More et Walterus de Hinedon et Elionora, filia Roberti Aete Wiswere, de Weremestr, Sarisburiensis diœcesis, et plures eorum vicini, probantes, quod ipsa Elionora in quoddam stagnum ceciderat et sub aquis submersa jacuerat tanto temporis spatio, quanto possent tria miliaria communi passu ab homine peragrari; et tunc a matre quæsita et mortua sic inventa, cum de aquis fuisset extracta et per patrem ipsius defunctæ Dei Famulo mensurata, plicatoque uno denario super funus, statim miraculose revixit in præsentia testium prædictorum, et aliorum multorum, qui ad miserandum spectaculum convenerant memoratum.

cæcitas oculi sublata: cura ta phrenetica: ossiculum gutturi exemptum:

* Hant-Shire

117 Item anno prædicto, XIII Kalendas Junii venerunt ad tumulum Viri Dei Joannes, filius Philippi, dicti præpositi de Remesye, in Hamptesir *, Wintoniensis diœcesis, et Agnes, uxor ejus, jurantes, quod ipse Joannes in sinistro oculo suo per duos menses et amplius incurrerat cæcitatem; et cum fuisset Dei Famulo mensuratus, protinus visum receperat in oculo antea excæcato per merita Viri Dei prædicti. Item

B anno prædicto X Kalendas Junii vir quidam, nomine Ricardus, filius Willelmi le Carter, de Chelton in comitatu Oxoniæ, Lincolnensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod mater ipsius, Agnes nomine, quæ fuerat quasi dæmoniaca furiosa per quatuor menses vel circa, invocato auxilio Servi Dei, subito restituta est pristinæ sanitati. Item anno prædicto VI Kalendas Julii vir quidam, nomine Willelmus de Tynewelle, in Rotelandia *d* Lincolnensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum quodam tempore carnes bovinas comederet, casu mirabili quoddam os ejus guttur sic intrans adhæsit infixum, ut nulla vi vel arte inde extrahi potuisset; sed sic ipsum per dies continuos affligebat, ut omnes amici ejus de vita ipsius certissime desperarent. Sed, cum pro sua sanitate oblationem Dei Famulo promisisset, statim fuit ab osse et a dicto periculo liberatus, et idcirco os ipsum una cum oblatione promissa ad tumulum Viri Dei portavit die superius memorato.

sanatus grex ovium: maris tempestas sedata:

118 Item anno prædicto, nono Kalendas Augusti vir quidam, nomine Willelmus de Wychebant, in comitatu Wigornensi et diœcesis *e*,

C juravit ad tumulum Viri Dei, quod ipse magnum gregem ovium habuerat tam magnis infirmitatibus et corruptionibus sic infectum, ut grex totus in brevi tempore moriturus verisimiliter putaretur. Sed cum ipse Dei et Servi ejus auxilium invocasset, et meliorem ovem de toto grege prædicto se oblaturum Dei Famulo promisisset, statim totus grex ille ab omnis infirmitatis et corruptionis fuit squaloribus divinitus liberatus per suffragia Viri Dei, cui antea non poterat aliquo humano medicamine subveniri. Item anno prædicto, VI Nonas Septembris Jordanus Andreu, Robertus Andren, Robertus Ravemoc, et Philippus dictus de Winton, offerentes navem argenteam, juraverunt ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipsi et alii quam plures in quadam navi, vina portante, de partibus Minoris Britanniæ versus Angliam navigarent, et orta sævissima tempestate, usque ad mortis confinium periclitari cœpissent, procellis undarum quassati; cum Dei Famuli auxilium invocassent, et pro sua liberatione sibi * navem argenteam promisissent, subito et quasi in momento omni fragore cessante pelagi sævientis, ad portum voluntatis eorum prospere pervenerunt. D

* i. e. illi

juvenis e gravi morbo repente convaluit.

119 Item anno prædicto, V Idus Septembris mulier quædam, Avicia nomine, uxor Willelmi dicti Oliver, de Croydon in comitatu de Suthreye *f* Cantuariensis diœcesis, in cujus hospitio Vir Dei consueverat aliquoties hospitari, et alii plures cum illa juraverunt ad tumulum Viri Dei, quod Walterus scolaris quidam filius mulieris prædictæ, ita fuerat in toto corpore gravissima infirmitate contractus, ut jaceret quasi omnibus viribus sui corporis destitutus, circiter per sex menses; cui mater valde compatiens quadam die voce flebili in hæc verba prorupit, sermonem dirigens ad astantes. O quoties S. Thomas de Cantilupo in isto hospitio, prout suæ placuit voluntati, cum sua familia requievit; utinam nunc sibi placeret nobis in hoc habitaculo in tam miserabili necessitatis articulo subvenire! Et his dictis, ad Deum et Servum ejus prædictum sermonem convertit, ipsis humiliter supplicando pro sui filii sanitate. Et oratione facta, cum filius ejus prædictus postea cito dormiret, vidit in somnis Virum quemdam venerabilem albis indutum, se tangentem, et E dicentem eidem: Surge, quia ecce jam sanus effectus es. Qui statim expergefactus et sanitati totaliter restitutus surrexit per suffragium Viri Dei *g*.

Navigantes periculum naufragii evaserunt: mortua resuscitatur

120 Item anno prædicto, IV Idus Septembris Galfridus de Haverford Menevensis diœcesis, Jordanus Bursater et Joannes Waleys, portantes navem argenteam, probaverunt ad tumulum Viri Dei, quod a gravissimo periculo naufragii juxta fines Minoris Britanniæ navigantes, fuerant, invocato Servi Dei auxilio, divinitus liberati statim, cum sibi * dictam navem argenteam promisissent. Item anno prædicto XV Kalendas Octobris vir quidam, Philippus nomine de Penebrugge pistor, et Editha uxor ipsius, juraverunt ad tumulum Viri Dei prædicti, quod puella quædam, Tibbota nomine, filia eorumdem, tam gravi fuerat ægritudine cruciata, ut spiritum exhalaret secundum testimonium omnium assistentium tunc ibidem. Et sic defuncta jacebat ab hora prima diei usque ad horam nonam ejusdem; ipsi vero parentes ipsius angustiati vehementissimis tristitia et dolore pro morte suæ filiæ memoratæ, tandem Patrem misericor- F diarum et Deum totius consolationis cœperunt devotissime exorare, ut meritis servi sui Thomæ pontificis vitam suæ filiæ restituere dignaretur. Quo facto, quasi subito puella miraculose revixit, a mortuis suscitata per merita Servi Dei.

* i. e. eidem

Mulier hydropica subito sanata.

121 Item anno prædicto, V Kalendas Novembris mulier quædam, Joanna dicta Wyken, de Harewelle juxta Northampton Lincolnensis diœcesis, probavit ad tumulum Viri Dei, quod, cum magno tempore, membris sui corporis intumescentibus, fuisset hidropica, et turgenti cute fere periclitaretur ad mortem, nec posset ei subveniri aliquo auxilio medicorum, statim ut se Servo Dei vovisset, et oblationem devote orando promisisset eidem, humor ille nocivus, qui suæ ægritudinis causa fuit, sic subito per omnes meatus sui corporis cœpisset effluere, ut statim mulier redderetur integræ sanitati per auxilium Servi Dei.

servatus in vivis vir, cujus guttur incisum erat.

122 Item anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo tertio, quidam Juvenis, Willelmus nomine, barbitonsor, natus in parochia de la Neuvelonde

A Neuvelonde Herefordensis diœcesis, dum Londoni in parochia S. Catharinæ solus maneret in domo quadam Joannis de Hingelford, ipse compatiens paupertati cujusdam carpentarii, ipsum secum recepit hospitio ; et dum nocte in vigilia Apostolorum Simonis et Judæ in strato suo dormiret barbitonsor, prædictus hospes ejus unam de acutissimis novaculis ipsius arripuit, et guttur dormientis incidit, et illum pro mortuo derelinquens, bona ipsius furtive abstulit et recessit. Mane autem facto, cum vicini ipsum in suo sanguine volutatum et palpitantem reperissent, et a chirurgicis didicissent, quod nullo artificio potuisset curari, ipsum devote voverunt servo Dei Thomæ pontifici, denarium super ipsum suo more plicantes, et sic absque aliquo medicamine infra breve tempus restitutus est integræ sanitati, nisi quod in signum miraculi quasi cicatricis vestigium usque in hodiernum diem videtur in ejus gutture apparere, sicut probavit et evidenter ostendit memoratus Willelmus ad tumulum Viri Dei die S. Sylvestri Papæ *h* anno prædicto.

vir amissum visum ad Sancti tumulum recepit.

123 Item anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quarto, qui est annus octavus, ex quo prædicta miracula inceperunt, XII Kalendas B Maii vir quidam, nomine Walterus de Chuton, Batoniensis et Wellensis diœcesis *i*, qui cæcitatem incurrerat et cæcus permanserat XL diebus et amplius, dolens de cæcitate prædicta, causa orationis ad quamdam duci se fecit ecclesiam, et ante quoddam altare, quod in honore S. Ethelridæ *k* virginis fuerat dedicatum, se devote prostravit, petens, divinum auxilium sibi impendi per merita virginis memoratæ. Cumque aliquandiu sic orasset, sopor corruit super eum ; et ecce virgo prædicta sibi apparuit, dum dormiret ; quæ tetigit ejus maxillam, sic dicens : Vade ad tumulum S. Thomæ, qui est Herefordiæ, et ibidem optatam recipies sanitatem. Ille autem expergefactus a somno, non immemor visionis, se fecit perduci ad tumulum Viri Dei prædicti, et ibidem devote orationi insistens, quod petiit, impetravit, lumen videlicet oculorum, die prædicta per merita Viri Dei.

Navigantes naufragio subducti.

124 Item anno prædicto, XI Kalendas Maii quidam nautæ una cum pluribus mercatoribus in quadam navi, una cum quindecim aliis de C partibus Flandriæ versus Hyberniam navigarunt ; et ecce repente ventus vehementissimus irruit super eos et tanta maris tempestas, ut quindecim naves prædictæ cum contentis in illis protinus mergerentur et malus decimæ sextæ navis in tres particulas frangeretur. Quod videntes, qui in navi decima sexta fluctibus jactabantur, malo, ut præmittitur, jam confracto, Dei et servi ejus Thomæ pontificis auxilium magnis clamoribus invocabant, sibi navem argenteam promittendo. Et ecce ipsis clamantibus affuit auxilium summi Dei, quod ipsos ad portum salutis, statim sedata tempestate, perduxit per adjutorium Servi Dei pædicti. Pro navi autem argentea supradicta ipsi nautæ postmodum denarios argenteos obtulerunt die superius memorata ad tumulum Viri Dei, et tunc hoc miraculum legitime probaverunt ibidem.

fluxus ventris compressus : avis sanata, altera resuscitata :

125 Item anno prædicto circa idem tempus vir quidam, Walterus de Wauford nomine, juravit ad tumulum Viri Dei, quod uxor illius, Eva nomine, cum esset vicina partui, tam gravi fluxu ventris cœpit dissolvi, ut ab omnibus tam medicis, quam aliis crederetur protinus moritura. Pro qua cum votum vovissent astantes Dei Famulo memorato, protinus est sanata per auxilium Viri Dei. Item anno prædicto circa idem tempus juravit etiam ille homo, quod, cum nisus unus, quem habuit, quamdam aviculam insequendo alas proprias turpiter confregisset, statim, ut pro ipso votum vovisset Servo Dei prædicto, restitutus est integræ sanitati. Item anno prædicto circa idem tempus juravit vir prædictus, quod, cum ipse quemdam falconem habuisset, qui subita morte extinctus et frigidus per magnum temporis spatium jacuisset, voto pro ipso simili Servo Dei emisso, ipsum vivificatum protinus et sanum recepit per auxilium Viri Dei.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

abactum malum humeri : vir post sanationem brachii e carcere solutus.

126 Item anno prædicto V Kalendas Junii vir quidam, Alexander de Winchelele nomine, burgensis Bristolliæ, juravit ante tumulum Viri Dei, quod, cum ipse tam gravi dolore in sinistro humero fuisset gravatus, ut a medicis moriturus vel paralysim incursurus cito sine dubio crederetur, cum Servo Dei fuisset more solito devotius mensuratus, protinus recepit integerrimam sanitatem. Item anno eodem VIII Idus Junii vir quidam, Willelmus Talgar nomine, cum per dominum suum terrenum innocens E fuisset missus in carcerem, et tanto pondere ferri constrictus, ut ejus sinistrum brachium frangeretur ; cum ipse tam squalore carceris, quam fractura prædicta nimium torqueretur, pro sua liberatione et sanitate Servi Dei auxilium invocavit, votum emittens, quod ejus tumulum in persona propria visitaret, quam cito ipsum contingeret a carcere liberari Et ecce, brachio ejus statim sanato et ipso in brevi postmodum de carceralibus vinculis liberato, ille sui Benefactoris et voti factus immemor et ingratus, processu temporis gravissime ægrotabat, in tantum ut frenesim incurreret, et fieret velut arreptitius, a dæmonibus cruciatus, ut sibi videbatur in somnis.

voto non stans, divinitus punitur, ac pœnitens denuo sanatur

127 Et in tantum torquebatur insanus, ut brachium ejus frangeretur in loco, ubi primitus fuit fractum. Et cum quadam vice aliquantulum dormitaret, vidit in somnis gloriosissimam Matrem Dei, dicentem servo Dei Thomæ pontifici, qui, ut sibi videbatur, tunc astabat ibidem : Amice, adjuva miserum istum ; qui statim respondit Virgini gloriosæ : Illusit mihi homo iste; promisit enim, quod me aute hæc tempora visi- F tasset, et non venit, ut redderet votum suum. Et Mater misericordiæ iterum dixit ei : Ipse veniet ad te ; adjuva illum, rogo. At ille respondit : Veniat tunc die Pentecostes, et sanabitur in nomine Domini. Quibus dictis, venerabilis Virgo disparuit, et Vir Dei similiter ; ipse autem vir prædictus, referens astantibus visionem, posmodum ductus est ad tumulum Viri Dei die prædicta, scilicet quæ fuit VIII Idus Junii *l*, et ibidem tam a brachii fractione, quam a frenetica possione ipsa die fuit divinitus liberatus per intercessionem Virginis gloriosæ et merita Servi Dei prædicti.

Infans mortuus editus, puer alter mortuus,

128 Item eodem anno V Idus Julii quædam mulier, Placentia nomine, de villa de Mallingk Cantuariensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum filium mortuum peperisset, et tribus diebus mortuus jacuisset secundum testimonium omnium vicinorum, tandem Dei Famulo mensuratus subito miraculose revixit per auxilium Viri Dei : quem statim assumentes amici ad baptismum portaverunt, et baptizato in signum miraculi

Ex processu canonizationis.

miraculi Servi Dei nomen fuit impositum. Item eodem anno in crastino Assumptionis B. Mariæ vir quidam, nomine Joannes, de Atmondescote in parochia de Treduton Wigornensis diœcesis, et quam plures fide digni cum illo jurarunt ad tumulum Viri Dei, quod filius ejus puer quidam, Joannes nomine, ætatis novem annorum, tam gravi infirmitate laboraverat, quod vitam finierat et quasi mortuus jacuerat duobus diebus. Sed cum super funus ipsius, invocato auxilio Viri Dei, plicassent unum denarium more suo votum voventes, puer revixit, et protinus restitutus est sanitati per auxilium Viri Dei.

Vir pro mortuo habitus, evadunt incolumes, uti et infans e periculo suffocationis.

129 Item anno eodem circa idem tempus vir quidam, Nicolaus de Box nomine, de villa de Mallingh Cantuariensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod ipse tempore Autumnali prædicto anno in tantum exinanitus fuerat excessivo labore, quod quasi syncopim patiens, imo potius, ut a vicinis omnibus dicebatur, quasi mortuus, et sine omni anhelitu per duos dies jaceret exanimis. Et cum amici ejus compatientes eidem, Dei et servi ejus Thomæ auxilium invocassent, et ipsum more solito mensu-
B rassent, statim revixit mortuus per auxilium Viri Dei. Item ipso anno die S. Lucæ Evangelistæ vir quidam, Hericus Laxmon nomine, de Nametewich in comitatu Cestriensi *m*, juravit ad tumulum Viri Dei, quod quidam puer filius suus, ætatem viginti et unius diei habens, a casu quodam monile cupreum quantitatis non modicæ deglutivit, quod sic in ejus gutture manebat infixum, ut omnes astantes ipsum verisimiliter crederent protinus moriturum. Cumque parentes Dei Famuli auxilium pro puero invocassent et votum voventes plicassent unum denarium super eum, puer statim evomuit monile prædictum, restitutus deinceps integræ sanitati per auxilium Viri Dei.

Infanti vita reddita, contractæ vigor manus.

130 Item anno prædicto vir quidam, Hugo de Leoministr nomine, Herefordensis diœcesis, et quamplures cum illo jurarunt ad tumulum Viri Dei, quod Walterus filius suus, ætatis trium annorum, infirmitate gravissima moriens defunctus jacuerat ab hora matutinali usque ad horam vespertinam, et tunc ipsum funus, qui aderant, Dei Famulo mensurarunt, ipsius auxilium devotius invocantes. Quo facto, statim puer
C revixit per auxilium Viri Dei. Item anno eodem, die videlicet S. Leonardi confessoris *n*, mulier quædam, Alicia de Weston nomine, Wigornensis diœcesis, quæ antea manum contractam habuerat per tres menses et dies viginti et amplius, cui subveniri non poterat auxilio medicorum, venit ad tumulum Viri Dei, et cum ibidem aliquandiu Servi Dei auxilium postulasset, manus ejus restituta est illico pristinæ sanitati. Quod mulier ipsa primo percipiens, ita inenarrabili gaudio exultavit, ut plauderet manibus ante tumbam, volens ostendere plausu manuum gaudium, quod habebat de restituta sibi, ut præmittitur, sanitate per auxilium Viri Dei.

Periclitantes mirabiliter perducti in portum:

131 Item anno eodem circa idem tempus vir quidam, Robertus Otri de Bristoll, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse in quadam navi sua cum aliis navigaret in mari, tam horribilis et horrenda pestis irruit super eos, ut procellosa tempestas in plures partes frangeret malum navis; et cum nautæ nullo navis armamento se possent juvare, omnes unanimiter navis gubernacula relinquentes, ad Dei et Servi ejus prædicti auxilium confugerunt, se in navi
D unanimiter prosternentes, et Dei beneplacitum expectantes, ac supponentes, se protinus submergendos, nisi illis Dei et sui Famuli clementia subveniret. Et cum sic in oratione aliquandiu jacuissent prostrati, et votum vovissent Dei Famulo memorato, invenerunt, navem ipsam quasi ductu angelico applicuisse ad portum salutis, qui Walemouth ab incolis nuncupatur, per auxilium Viri Dei.

Dysenteria curata; equus furiosus mansuefactus.

132 Circa idem tempus vir quidam, magister Joannes de Lacy, clericus notarius domini regis Angliæ, accedens ad tumulum Viri Dei, coram multis juravit, quod ipse per aliquod tempus antea in partibus transmarinis in tantum fuerat molestatus dyssinterica * passione, quod nullo medicamine sibi potuit subveniri, quin potius ab omnibus medicis et aliis absque dubio crederetur in brevi tempore moriturus. Quod videntes amici ejusdem ipsum, servo Dei Thomæ pontifici votum voventes, more solito mensurarunt; et ecce, statim postea cœpit melius se habere, et die sequenti dormivit somno salubri, qui ante a magno tempore continuis vigiliis vexatus extiterat; et sic deinceps recuperavit integram sanitatem per auxilium Viri Dei. Item E ipse magister Joannes juravit etiam ante tumulum Viri Dei, quod circa tempus prædictum equum quemdam habuerat pretiosum, qui tanta cœpit insania furere, quod nullo freno potuit refrenari seu vinculo solito detineri, licet semper antea fuisset plurimum mansuetus; sed aliquando se præcipitem dare voluit in partem anteriorem, aliquando posteriorem, aliquoties vero super latera se projecit; quod ut viderunt astantes, ex quo sibi humanum auxilium defuit, non succurrere potuit *, ipsum equum Servo Dei more solito mensurarunt: quo facto, statim restitutus est integræ sanitati per auxilium Servi Dei.

* dysenterica

* *l.* potuisse

ANNOTATA.

a *Dies nonus Kalendas Februarii, sive* XXIV *Januarii spectat ad annum Christi* 1292 *inchoatum a Kalendis Januariis; hic tamen idem ille dies ad annum* 1291 *refertur, quia, ut supra monui, anni initium serius repetitur.*

F b *Illustris familiæ* baronum de Rosse *meminit Camdenus sæpe laudatus pag.* 579.

c *Miraculum hoc prolixius expositum supra est; uti et nonnulla alia, quæ sequuntur.*

d Roteland *sive* Rutland *parvus omniumque minimus comitatuum Angliæ est.*

e *Lege* in comitatu et diœcesi Wigorniensi.

f Surria *alias* Suthriona, *vulgo* Suthrey *et* Surrey, *comitatus Angliæ est.*

g *Est et hoc miraculum superius jam relatum.*

h *S. Silvester I Papa colitur die* XXXI *Decembris.*

i Barthonia, *vulgo* Bathe, *civitas Angliæ est in comitatu Somersetensi, condita ad Avonam fluvium in confinio comitatus Wiltoniæ. In eodem comitatu Somersetensi sita est civitas* Welles, *Latine* Wellæ, *olim etiam* Theorodunum *appellata. Hujus antiqua sedes episcopalis, Cantuariensi suffraganea, aliquando fuit translata Bathoniam, ac deinde inter utriusque loci clerum conventum est, ut ejusdem sedis antistites imposterum* Bathonienses et Wellenses *dicerentur.*

k *Ad*

A k *Ad diem* II *Augusti actum apud nos est de* S. Etheldritha *seu* Alfreda, *virgine reclusa in monasterio Croylandensi in Angliæ; ad diem vero* XXIII *Junii de* S. Etheldreda *regina virgine abbatissa Elyensi, item in Anglia. De alterutra hic sermo est.*

l *Recte : nam anno* 1294, *quo hæc contigisse dicuntur, Pascha incidit in diem* XVIII *Aprilis, ac proinde festum Pentecostes in* VIII *Idus Junii, seu in diem* VI *ejusdem mensis.*

m Cestria, Ches-Shire, *Angliæ comitatus est, cujus caput est* Cestria, *incolis* Chester, *civitas episcopalis sub metropoli Eboracensi.*

n *S. Leonardus confessor Lemovicensis colitur* VI *Novembris, ubi ejusdem gesta illustranda apud nos venient.*

CAPUT VIII. *Continuata miracula et beneficia anno* MCCXCV *et sequenti.*

B

Contracta gressu, puer submersus vitæ donati

Item IV Nonas Julii anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto mulier quædam, Margarita nomine, filia Willelmi Fabri, de Mortone Wygorniensis diœcesis, quæ tam deformiter contracta fuerat per biennium, quod gradi non potuit, nisi sustentaretur duobus baculis positis sub assellis, venit ad tumulum Viri Dei, ibique per triduum in orationibus perseverans, sanitatem integerrimam est adepta per auxilium Viri Dei. Item VII Idus Julii anno proximo supradicto vir quidam Walterus, nomine le Bonde, de Wikewoneford in comitatu Wigornensi, venit ad tumulum Viri Dei, jurans, quod habuerat filium unum, Joannem nomine, ætatis quinque annorum, qui dum transitum faceret gradiendo juxta quemdam puteum valde profundum, cecidit in eumdem, et in ipso mortuus latuit et submersus per tantum temporis spatium, quanto tria miliaria possent communi passu ab homine peragrari; et tunc cum diu fuisset quæsitus, tandem in hujusmodi C puteo est inventus, et extractus in domo parentum more funerum est locatus, et ipsum fere per duos dies custodiebant ibidem, si forte aliquod vitæ signum appareret in ipso. Et cum nullum penitus appareret, ipsum mortuum servo Dei Thomæ præsuli voventes, plicaverunt unum denarium super eum. Et ecce, subito puer ille, multis cernentibus, fortiter suspiravit, vitæ et sanitati integræ restitutus per auxilium Viri Dei.

duo e periculo submersionis erepti :

134 Item XVII Kalendas Augusti, videlicet die S. Kenelmi regis et martyris *a*, vir quidam, Milo de Aula nomine, de Erdesle Herefordensis diœcesis, juravit ante tumulum Viri Dei, quod, cum ipse fuisset guerra *b* Walliæ, quadam die sic fuit a Wallensibus circumspectus * atque vallatus, et omni humano auxilio destitutus, ac omni suffragio seu diffugio, quod nec videret sibi, nisi interfectionem subitaneam superesse. Cum ergo sic staret super ripam profundi fluminis, quod Waya *c* dicitur, se, sicut potuit, vovit Servo Dei prædicto, ejus auxilium implorando, et se dispositioni divinæ committens, fluvium introivit cum equo et uno famulo, quem habebat, non obstante horribili et quasi necessario submersionis periculo, quod imminebat ibidem. Et ecce, equo ipsius submerso voragine fluvii memorati, ipse et famulus ejus ultra fluvium usque in ripam alteram modo mirabili sunt provecti, et ab omni periculo liberati per auxilium Viri Dei.

*circumseptus

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

paralyticus et lethaliter sagitta læsus sanati;

135 Item ipsa die prædicta, videlicet S. Kenelmi, venit nuncius quidam ad tumulum Viri Dei, jurans, quod vir quidam, nomine Radulphus, de Rilreum in Hybernia diœcesis Dilimnith *d*, dominus suus, tam graviter fuerat paralytico morbo percussus, ut ab omnibus ipsum cernentibus putaretur in brevi tempore moriturus. Et cum amici ejusdem plicassent unum denarium super eum, et pro ipso Viri Dei auxilium invocassent, sanitatem cælitus est adeptus; et ideo per dictum nuncium imaginem argenteam, quam promiserat, destinavit. Item XIII Kalendas Augusti, videlicet die S. Margaritæ virginis, vir quidam, Hugo nomine, de Beldevas in comitatu Salopiæ Conventrensis et Lichefeldensis diœcesis, asseruit ante tumulum Viri Dei, quod ipse in guerra Walliæ a quodam Wallense tam graviter fuerat sagittatus, quod E crederetur protinus a pluribus moriturus; quod et ipsemet vir perpendens, vovit, se anno quolibet vitæ suæ visitaturum tumulum Servi Dei, si sibi succurrere dignaretur. Et ecce, cum dicta sagitta, qua fuerat lethaliter vulneratus, fuisset extracta, restitutus est integræ sanitati per auxilium Viri Dei.

falco pro mortuo habitus, et puer resuscitati : tumor manus sublatus :

136 Item Idibus Decembris, videlicet die S. Luciæ virginis, venit dominus Joannes de Jugervi, miles de domo et familia dominæ comitissæ Gloucestre *, asserens, quod habuerat unum falconem, qui subito suffocatus quasi mortuus jacuerat ab hora prima diei usque ad horam undecimam; et cum Servo Dei more solito mensuratus * statim revixit. Item V Kalendas Aprilis *e* vir quidam, Willelmus de Croudone nomine, de comitatu Cantebrugg *f*, juravit ad tumulum Viri Dei, quod filium habuit, nomine Joannem, ætatis quatuor annorum, qui, dum juxta puteum aquæ curreret seu luderet, in puteum cecidit, in quo jacuit puer submersus ab hora diei prima usque ad horam nonam. Et tunc extractus de puteo, mortuus est inventus. Et cum amici defuncti pro suscitatione ipsius F oblationem Dei Famulo promisissent, statim revixit, infra triduum restitutus integræ sanitati. Circa idem tempus mulier quædam, Agnes de Chipphum nomine, de comitatu Cantebrugg supradicto, asseruit ad tumulum Viri Dei, quod tantam inflationem habuerat in dextra manu sua per quinque menses, quod ipsa manum seu vitam amittere præ dolore verisimiliter formidabat; et cum votum Servo Dei vovisset, protinus ipsa manus restituta est pristinæ sanitati.

* Glocestriæ

* adde fuisset

puer in flumine submersus ad vitam revocatus :

137 Item III Nonas Aprilis, videlicet die S. Ambrosii *g* anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo sexto, qui est annus decimus, ex quo prædicta miracula fieri inceperunt, vir quidam, Ricardus de Hirnardeston de comitatu de Vorte *h*, venit ad tumulum Viri Dei, referens bona fide, quod quidam homo, nomine Ribi de Sturmonstre, piscator, filium habuit, ætatis septem annorum, qui cum desuper pontem, qui Novus pons ab incolis dicitur, graderetur, in fluvium cecidit, qui Scure appellatur, in cujus fundo submersus jacuit ab hora matutinali usque

ad

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ad horam vespertinam: et cum pater ejus casu fortuito juxta locum, ubi corpus defuncti jacebat, more solito in navicula niteretur piscari, vidit corpus pueri in fundo fluminis, sed quid esset, penitus ignorabat. Volens tamen curiosius cognoscere, quid hoc esset, perticam cum hamo arripuit, et corpus extrahens, quod esset filius suus proprius, cum dolore maximo manifeste cognovit, et ipsum ad domum propriam cum magno luctu portavit. Unus autem ex vicinis ejusdem dolori viri supra modum compatiens, dedit consilium, ut votum emitteret servo Dei Thomæ pontifici pro resuscitatione pueri memorati. Quo facto, statim revixit cum admiratione multorum, laudantium et benedicentium omnipotentiam summi Dei.

Vir sanatur: instans naufragium post votum Sancto factum evadunt:

138 Item XIII Kalendas Januarii *i* anno prædicto vir quidam, nomine Simon de Stamiton, commorans cum priore Lanthone Primæ *k*, juravit ad tumulum Viri Dei, quod ipse in nocte proxima ante diem S. Thomæ apostoli subito cœpit tam gravi morbo vexari, quod ipsa nocte credidit verisimiliter expirasse, et amici ejus, qui aderant, similiter hoc credebant; B sed cum votum vovissent, et in nomine Domini et Servi ejus plicassent unum denarium super eum, cito restitutus est pristinæ sanitati per merita Viri Dei. Item IX Kalendas Maii anno prædicto venit ad tumulum Viri Dei vir quidam, nomine Rogerus dictus de Cornubia, de Berdestaple in comitatu Bevon. *l*, referens bona fide, quod, dum navigasset una cum sociis, in navi veniens de Vasconia versus Angliam, tam horribilis tempestas navim arripuit, quod magnis fluctibus sævi maris in rupes sexies magnis impulsibus est illisa, et tandem in locum periculosissimum, qui Canale *m* dicitur, navis fuerat sic depulsa, quod omnino desperabat cum sociis, se posse horribilem mortem evadere. Sed cum navem argenteam se Servo Dei oblaturum devotius promisisset, a periculo vitæ et navis amissione quasi subito fuit per Dei potentiam liberatus, et navem argenteam, quam promiserat, fideliter obtulit ipsa die ad tumulum Viri Dei.

sanatus contractus: periculum ab infixa sagitta aversum:

139 Item III Idus Maii anno prædicto vir quidam, Ricardus de S. Joanne de Aldinge in comitatu Cantiæ, juravit ad tumulum Viri Dei, quod fuerat duobus annis et tribus mensibus in C tantum contractus, quod gradi non potuit per se ipsum, nisi duobus podiis sustentatus; et cum se vovisset annis singulis, dum viveret, nudis pedibus visitaturum tumulum Viri Dei, infra triduum restitutus est integræ sanitati per merita Viri Dei prædicti. Item die Nativitatis B. Joannis Baptistæ anno prædicto venit Griffinus, filius Modak, de Planarnstut in comitatu de Cardigan *n*, ad tumulum Viri Dei, et juravit, quod ipse in ultima guerra Walliæ in profundo auriculæ tam horribiliter fuerat casualiter sagittatus, quod a medicis et amicis verisimiliter putaretur in brevi tempore moriturus. Ipse vero vovit meliorem vaccam, vel ejus pretium, Servo Dei, ut per merita ipsius horribilem dolorem, qui imminebat in extractione sagittæ Altissimus mitigaret. Quo facto, se fecit incidi, et sagittam extrahi absque doloris gravamine, ut dicebat, cum admiratione vehementi hominum, qui astabant, et deinceps in brevi restitutus est integræ sanitati. Et idcirco caput de cera cum ipsa sagitta eidem infixa et prædicta vacca devote obtulit, ut promisit, ad tumulum Viri Dei.

cæcus illuminatus: sanatu tibia: cuspis sagittæ e vulnere sponte prodiit

140 Item III Nonas Julii vir quidam, Joannes hoc nomine, de Wiggemor, qui per duos menses visum amiserat oculorum, cum per duos dies orasset ad tumulum Viri Dei, subito visum recepit per merita Servi Dei prædicti. Idem IV Idus Julii anno prædicto venerunt quinque viri de villa de Osta in Walle Eveshanne *o*, ad tumulum Servi Dei, jurantes, quod vir quidam, Joannes Horm nomine, cujus tibia fuerat cum magna deformitate contracta tribus mensibus, cum votum Servo Dei vovisset, infra diem septimum restitutus est integræ sanitati. Item VII die mensis Julii, videlicet die translationis B Thomæ martyris *p*, vir quidam, Henricus de Marleclyve nomine, in comitatu Warevik, venit ad tumulum Viri Dei, secum unum equum adducens, qui equus in collo a quodam latrone tam horribiliter fuerat sagittatus, quod ferrum sagittæ extrahi non potuit aliquo artificio marscallorum *q*. Sed cum vir prædictus unum denarium, votum faciens, Servo Dei super locum vulneris, in cujus profundo ferrum latebat, devote plicasset, cunctis astantibus cernentibus et mirantibus, ferrum quasi per se subito vulnus egrediens, in terram decidit, ut juravit, per merita Viri Dei. E

Mulier gravi infirmitate a Sancto apparente liberata:

141 Item V Kalendas Augusti mulier quædam, Emmota nomine, de Vedeford in parochia, quæ vocatur Ater Ok, Herefordiensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod tam gravis ægritudinis incommodo septem diebus fuerat cruciata, quod se juvare non potuit, nec levamen sensit aliquo auxilio medicinæ. Quod perpendens mulier supradicta semper Servi auxilium flens et gemens cum omni devotione, qua potuit, invocavit, sæpius clamitans: S. Thoma, adjuva me. Et cum in tali clamore diutius perstitisset, ecce vir quidam indutus sacerdotalibus indumentis sibi apparuit, quærens ab ea, quid peteret. Cui illa respondit: Domine, quis es tu, qui quæris? Cui respondit: Ego sum ille, cujus auxilium toties invocasti. Quod audiens, rogabat eum, ut misereretur animæ ejus et corpori. Quo dicto, Vir ille manum extendens detigit * corpus ejus, et statim restituta est integræ sanitati.

* tetigit

ante ejus ope etiam dentes receperat

142 Item ipsa mulier supradicta similiter juravit ibidem, quod quadam ægritudine prius in tantum fuerat molestata, quod dentes amiserat. F Unde nihil poterat masticare seu comedere, nisi legumina vel cibaria in liquida substantia; et cum pro hujusmodi incommodo Servi Dei auxilium devotius invocasset, per auxilium cujusdam ancillæ, quæ sibi tunc temporis ministrabat, infra mensem novi dentes eidem in tantum crevere, ut dentata, sicut antea fuerat, videretur per auxilium Viri Dei.

Vir repentino linguæ malo et insania percussus,

143 Item in vigilia S. Joannis Baptistæ anno prædicto vir quidam, Ricardus nomine, de Brune Burste, de Wembeburis Conventrensis et Lichefeldensis diœcesis, cum in quemdam agrum intrasset pro suo quodam expediendo negotio, cœpit tanta corporis molestia deprimi ex abrupto, ut statim ibidem sub divo, prius quam ulterius procederet, se sopori tradere cogeretur invitus. Cum itaque paululum dormitasset, eo tandem expergefacto, inventus est tanta infirmitate vexari, ut in mentis verteretur insaniam, et loquela cum linguæ officio privaretur, in tantum, ut aliter cibaria masticare non posset, nisi digitis in os suum positis vicem linguæ suppleret, hujusmodi cibaria, prout ipsa natura exigit, revolvendo.

144 Nec

ad Sancti tumulum incolumis redditur.

144 Nec mirum; lingua enim ipsius ita firmiter adhærebat sinistræ mandibulæ, quod ab illa non poterat absque violentia per hominis industriam removeri. Hic autem cum tot angustiis per duos menses et viginti unum dies miserabiliter laborasset, postremo vicinorum consilio et conductu in crastino S. Lamberti martyris r ad Viri Dei tumulum est adductus. Qui quidem vicini cum pro ipso et cum ipso Viri Dei auxilium devotius invocassent, illico per ipsius merita tam loquelæ, quam sano sensui extitit mirabiliter restitutus, præsentibus et videntibus testibus infra scriptis, qui præmissa sacramento corporali præstito probaverunt: videlicet Adam de Brunburst, Adam de Blakenbale, Hugo filius s Claritus, Henricus Venrou, Roberto Burneth, Ranulpho dictu Monekes, et multis aliis fide dignis.

Amens furiosus ex consilio mulieris ad Sancti sepulcrum.

145 Item non est sub silentio transcurrendum, quod contigit in Hybernia in comitatu de Convont t III Nonas Junii anno prædicto, de Milone videlicet, cognomento Kerry, in quodam fluvio cum duobus sociis secum navigio deputatis, qui cum in quadam navicula in meridie aliquandiu veheretur, et globus solaris expanderet radios B calidius solito super eos, ardorem hujusmodi diutius non ferentes, ab ipsa navicula quantocius ascendere festinarunt ad terram. Qui statim tanta corporis molestia premebantur, ut sopori se dare pariter cogerentur ibidem. Quibus postmodum excitatis, inventi sunt omnes tanquam arrepticii, seu etiam mente capti, utpote qui humanum perdiderant intellectum. Unus autem eorum tanta vexabatur insania, quod in tectum aquatici molendini, quod erat ibi vicinum, impetuose ascendit: de quo ad terram corruens protinus expiravit.

apud quod ipsa prolem obtinuerat, adductus sanæ menti restituitur.

146 Alter vero sub spe recuperandæ sanitatis ad Crucem de Nynvelin u ab amicis deductus, ibidem de medio est sublatus. Tertium insuper, qui est Milo, ceperunt amici, a quadam matrona edocti, quæ eis fideliter asseruit, quod, cum diu sterilis crederetur a multis, et quasi pro opprobrio hoc haberet, ex voto sepulchrum prædicti Pontificis visitaret, prolem ab ipso precibus flagitando devotis, oblationibusque expositis, ad propria rediit, et a suo desiderio non fraudata concepit et peperit geminos ipso anno. At illi rumoris hujusmodi confidentia roborati confestim C versus Herefordiam iter suum arripiunt, furiosum prædictum ducentes cum eis: qui cum aliquandiu coram Servi Dei sepulchro in orationibus pariter perstitissent, ipsius auxilium devotius invocantes, inventus est, qui antea furiosus extiterat, subito mansuetus, optatæ saluti per Dei potentiam restitutus.

Puer ex longo morbo mortuus creditus,

147 Item VIII Idus Julii anno prædicto vir quidam, Thomas nomine, de Nechere Anene, Saresburiensis diœcesis, ad tumulum Viri Dei accessit, referens bona fide, quod, cum filium suum, Thomam septennem, ex longo gravique morbo vexatum et usque ad summum infirmitatis articulum jam consumptum, ac sine halitu per tres dies jacentem, tam ille quam omnes eumdem videntes, putarent verisimiliter expirasse; amici, qui aderant, affectantes delenire dolorem patrium*, pro ipso Servo Dei votum fecerunt, ipsius suffragium devotius invocantes: quo facto, continuo per merita Servi Dei vitali spiritu reassumpto, membra cum viribus recollegit, integra sibi cælitus reddita sanitate. Cujus rei gratia pater ejus oblationem promissam prædicta die fideliter offerebat.

* *ms. paternum*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. alii et puella cum cunis eversa subito sanantur.

148 Item III Nonas Augusti venerunt ad tumulum Viri Dei cum oblationibus, quas vovendo promiserant, Willelmus de Clyfburis et Alicia uxor ejus, hoc, quod sequitur, astruentes fideliter; quod, cum ipsi in vigilia B. Jacobi apostoli pariter in cubiculo se sopori dedissent, et ipsa mulier suam filiam parvulam in cunabulo posuisset, forsitan minus caute contigit, antedictum cunabulum cum infante subverti, elisa facie contra terram. Evigilans itaque mater illa, cœpit solicita cogitare de filia, eo quod nec motum nec ipsius anhelitum, prout alias consueverat, audiebat. Et surgens invenit cunabulum cum filia jam subversum, infantemque tangens, frigidam reperit et extinctam. At illa materno dolore concussa maritum flebilibus excitavit clamoribus, et rei eventum, quem celare non potuit, indicavit eidem. Qui consilio destitutus humano, consultius ad divinum confugit, Dei videlicet atque servi sui Thomæ pontificis suffragium invocando, votum faciens pro eadem: quæ, facto modico intervallo, cœpit cælitus respirare puella, parentesque suos pro vita sibi tam subito reddita ad immensas Domini gratias excitare. E

Ex contractione claudicans liberum gressum obtinuit:

149 Circa idem tempus vir quidam, nomine Thomas Gaugy, de Costane in comitatu Leyncestre Lincolniensis diœcesis, a quinque mensibus et amplius ita erat contractus et claudus, ut super manus et genua miserrime graderetur. Cumque humano medicamine desperaret sanari, inito consilio sibi sano, se fecit famulo Dei Thomæ episcopo Herefordensi voveri. Quo peracto, confestim tale obtinuit relevamen in gressu, ut cum uno baculo se in brevi ad Viri Dei tumulum præsentaret, cujus auxilio devotius invocato, relicto baculo suo ibi, rectus et incolumis ad propria remeavit.

fissa viri tibia sanata.

150 Item in crastino Assumptionis x anno prædicto ad tumulum dicti Patris aderant, qui probarunt, quod, cum Petrus Dandevine de Neweutone in ultima guerra Walliæ fuisset a Wallensibus circumseptus, in sinistra tibia duarum ictibus lancearum horribiliter est percussus, adeo ut a genu usque ad cavillam pedis y os concavum tibiæ finderetur per medium, et medulla ipsius totaliter sit effusa. Cumque medici vocarentur, ut curam hujusmodi sauciato adhiberent, ipsi tam de vita quam salute non immerito desperantes, eumdem omnes et singuli desperatum liquerunt. Hoc audito, præfatus F Petrus Dei omnipotentis et Servi sui prædicti auxilio se committens, paulatim convaluit; tandemque vovebat, quod, quam citius gradi posset, sepulchrum ipsius Dei Famuli visitaret. Nec mora, protinus universo dolore sublato, redintegrata est ei, intercedentibus Viri Dei meritis, tibia gressibus satis apta.

Lethaliter vulneratus, post factum ab amicis votum, confestim restituitur sanitati.

151 Item VII Kalendas Septembris accessit ad tumulum Viri Dei vir quidam Joannes, vocatus le Foulere, de Rois in Hybernia, cum pluribus sociis, qui cum ipso venerunt de partibus transmarinis cum suis oblationibus, dicens atque probans dilucide, quod, cum ipse Joannes in exercitu Anglico in insultu juxta Burdeg. z constitutus, fuisset percussus tam horribiliter in capite quodam telo, ut per unam aurem intraret et per auriculam ipsius oppositam promineret; cumque de suo capite dictum telum totaliter extraxissent astantes, jacuit velut mortuus super terram. Socii vero sui pio affectu compatientes eidem, votum pro ipso Servo Dei voverunt.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS. voverunt. Et ecce, qui mortuus verisimiliter putabatur, surrexit integram consecutus a Domino sanitatem.

Puella in magno vase submersa

152 Circa idem tempus venerunt ad tumulum Viri Dei Nicolaus de Clistone de Derbystyre, et Margarita uxor ejus, dicentes fideliter et probantes, quod filia eorumdem, Letitia nomine, trium habens annorum ætatem, in quoddam vas ligneum, quod aliqui cuvam *aa* vocant, plenum liquore, cecidit circiter horam primam diei, quæ cum extracta fuisset, inventa etiam mortua, et conversa in nigredinem caro ejus, et cum pro ipsa vovissent amici Dei Famulo memorato, statim revixit et facta etiam mirabiliter ejus caro candida, sicut prius.

et alter in fluvio, ad vitam revocati.

153 Item VIII Idus Decembris probatum fideliter extitit ad tumulum Viri Dei per Ricardum molendinarium et Emmam de la Forde, quod quidam puer, Joannes nomine, filius Willelmi dicti le Messur, de Wykebolde de comitatu Wigorniæ, pergens juxta fluvium, per ejusdem villæ medium decurrentem, et corruens decidit in eumdem, et per magnum aquæ spatium
B ex impulsibus fluvii vehebatur, quo usque ad quamdam radicem arboris super ripam crescentis casualiter vestibus adhæreret. Et sic latebat submersus ab hora diei tertia usque horam ejusdem diei undecimam; parentes vero super filii absentia soliciti, dolentes non modicum, quærunt illum, quem tandem inventum cum lachrimis extraxerunt ab aquis extinctum, et in domum propriam intulerunt, anxie cogitantes, quid agerent de eventu. Et cum consilium non haberent humanum, cœperunt devote Dominum exorare, ut ipse meritis servi sui Thomæ pontificis filium suum, qui sic perierat, restitueret sibi vivum; votumque pro eo fiducialiter emiserunt. Et ecce, mirum in modum quantocius puer ille ab astantibus videbatur tanquam a somno evigilans respirare et infra triduum subsequens integræ restitui sanitati.

ANNOTATA.

C a *S. Kenelmus, Kenulphi Merciorum regis filius, septennis puer a sorore sua occisus, colitur ut martyr die* XVII *Julii, ubi de eodem actum est in Opere nostro. Quapropter videtur hic vitium esse in die mensis, et pro* XVII Kalendas Augusti *legendum esse* XVI Kalendas Augusti.

b *Lege* in guerra, *id est in bello a Gallico* guerre.

c *Forte* Vaga, *Anglis* Wy, *quod Angliæ flumen est in Wallia.*

d *Nullam novi hujus nominis diœcesim in Hibernia, suspicorque, vocem vitiose descriptam.*

e *Hæc et sequentia pertinent ad annum Christi* 1296.

f Cantabrigiensis comitatus, *vulgo* Cambridge-Shire, *provincia Angliæ est, cujus caput est civitas* Cantabrigia, Cambridge *Anglis pariter dicta.*

g *S. Ambrosius episcopus Mediolanensis et doctor Ecclesiæ Martyrologio Romano inscriptus est, non* tertio, *sed* pridie Nonas Aprilis; *festum tamen ejusdem colitur die* VII *Decembris, qui ordinationis illius est.*

h *Non novi ejus nominis comitatum in* D
Anglia. An forte legendum est Devoniæ, *vulgo* Den-Shire.

i *Ex reliqua rerum serie videtur hic pro* Januarii *substituendum esse* Maii; *forte tamen alieno loco seu ordine hæc relata sunt.*

k *Suspicor, hæc vitiosa esse.*

l *Haud dubie legendum est* Devoniæ, *in quo comitatu situm est oppidum* Barnstable *seu* Berstaple, *quod* Berdestaple *hic appellatur.*

m *Ita vocatur ea pars Oceani, quæ inter Magnam Britanniam Galliamque interfluit, alias etiam Latine* Mare Britannicum, *et Gallice* la Manche *quoque dicta.*

n Cardigan-Shire, *antiquis* Ceretica, *Angliæ comitatus est in Wallia. Præcipuum ejus oppidum est* Cardigan *ad Tivium flumen, quod duobus circiter milliaribus infra in mare Hibernicum ingred.*

o *Lege* in valle Evesham, *quæ fœcunda vallis est in comitatu Wigorniensi, a proximo oppido* Eovesham *seu* Evesham *sic dicta.*

p *Est hic sanctus archiepiscopus Cantuariensis et martyr, de quo cum Martyrologio Romano in Opere nostro agendum erit ad* E
diem XXIX *Decembris, quo ejusdem in cælo natalis colitur.*

q Marescallus, *Gallice* Maréchal, *Latine* veterinarius *est, seu faber ferrarius, qui equos curat.*

r *S. Lambertus episcopus Trajectensis et martyr, colitur die* XVII *Septembris. Est et alter S. Lambertus martyr Cæsaraugustanus in Hispania, qui ad diem* XVI *Aprilis in Martyrologio Romano celebratur.*

s *Lege* Hugone filio, *et infra* Henrico.

t *Hæc vox vitiose scripta, nullus enim hujus vocabuli comitatus in Hibernia est.*

u *In loco isto, qui mihi ignotus est, verisimiliter fuerit sacra aliqua Crux miraculis aut beneficiis clara.*

x *Id est, ut opinor, Assumptionis B. Mariæ Virginis Deiparæ, quod festum celebratur die* XV *Augusti.*

y *Alias* clavicula pedis *et* malleolus *appellatur, estque, ubi tibia pedi jungitur.*

z *An forte* Burdegala, *vulgo* Bourdeaux, *quæ Galliæ civitas est in Aquitania.*

aa *A Gallica voce* cuve, *quod vas est, e ligno* F
diligenter compactum ad recipendum vinum ex uvis expressum. Latine lacus, *vinarius scilicet, appellatur.*

CAPUT IX. *Continuata miracula forte eodem anno* MCCXCVI, *annisque* MCCXCVII, MCCXCVIII *et* MCCXCIX.

Infans a nativitate mortuus creditus,

Circa idem tempus ad tumulum Viri Dei aderant, qui referrent et assererent bona fide, quod, cum Joanna, tunc uxor Petri de Bosehram, Cicestrensis diœcesis, in crastino S. Bartolomæi cum tantis doloribus filium peperisset, ut ab omnibus ipsum cernentibus mortuus putaretur, et ita exanimis jacuisset ab hora matutinali usque ad

A ad horam nonam hujus diei, de consilio amicorum votum voverunt parentes pro puero. Quo facto, subito infans ille infinita Dei virtute revixit per merita Viri Dei.

alter puer in fovea aqua plena.

155 Item in crastino S. Dionisii anno prædicto venerunt ad tumulum Viri Dei Willelmus, dictus le Coliare, et Matilla uxor ejusdem cum multis aliis fide dignis de villa de Nodelwik in comitatu Salopis *, corporali præstito sacramento probantes, quod puer quidam, Ricardus nomine, de prædicta villa, in crastino S. Joannis Baptistæ juxta quamdam foveam aqua plenam, existentem in manerio abbatis Salopis *a*, quod est ibi vicinum, gradiens, forsitan minus caute, casualiter cecidit in eandem, et ibi jacebat submersus ab hora diei tertia usque ad noctis sequentis crepusculum. Ubi tandem inventus, cum verisimiliter ab astantibus crederetur defunctus, parentes ipsius dolore contracti pro ejus resuscitatione Domini et servi sui Thomæ pontificis auxilium humiliter implorabant. Qui continuo meritis Servi Dei prædicti revixit, restitutus deinceps integræ sanitati.

* Salopiæ

tertius fluvio, submersi, vitæ restituti.

156 Circa idem tempus puer quidam, Hugo nomine, filius Cristophori de Norcherwyche in B comitatu Wigorniensi, a quodam ponte, quem proposuerat pertransisse, corruens cecidit in fluvium, sub eodem ponte currentem, et per dimidii miliaris spatium cominus ferebatur ab aquis, quo usque ad quamdam radicem salicis, quam tunc sibi obicem habuit, adhæreret innixus. Amici autem ipsius, quo devenerat, solicite requirentes, ipsum tandem in fluctibus reppererunt submersum, vitali spiritu jam privatum; quem cum mœrore de fluvio exceperunt, devote voventes pro ipso, quatenus in eis erat, quod, si eum per Dei famuli Thomæ pontificis suffragium suscitari ad vitam contingeret, ex tunc annis singulis, dum viveret, visitaret ipsius sepulchrum: illisque Dei auxilium aliquandiu invocantibus, protinus puer ille revixit, operante misericordia Salvatoris. Quod quidem miraculum probaverunt in ecclesia Herefordensi in *b* apostolorum Petri et Pauli anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo sexto *c* Stephanus antecedens *d* et Henricus filius Stephani, cum aliis pluribus fide dignis.

Simile beneficium puellæ

157 Item circa idem tempus ad tumulum Viri Dei venerunt de comitatu Cantebrigg *, C Willelmus de Wynpole, Willelmus Vote et Walterus de Picheforde, probantes, quod quædam puella, nomine Isabella, filia antedicti Willelmi de Wynepole in vigilia S. Joannis Baptistæ circa horam nonam diei cecidit in foveam aqua plenam, et in ipsa jacebat submersa tanto temporis spatio, quanto posset via unius miliaris communis ab homine peragrari lento passu: cujus spiritum æstimabant supervenientes totaliter exhalatum; pro qua cum astantes devote vovissent Pontifici antedicto, subito visa est respirare et meritis Viri Dei pristina sanitate vigere.

* Cantabrigiæ

et alteri puero collatum

158 Item circa idem tempus accesserunt ad tumulum Viri Dei Thomas de Groudene, Philippus de Brigger et Henricus, filius Willelmi de Brigger, in comitatu Cantebrigias, probantes fideliter, quod quidam puer, Willelmus nomine, filius Gilberti de Croudene, antedicta die quadam hora nona cecidit in profundum putei, de quo solent homines aquam cum corda et situla exhaurire, et ibi duarum horarum spatium latitabat submersus. Cujus amici solicite, in quam partem se diverteret, percuntantes, postremo, quod ei contigerat, repererunt. Et cum perventum esset ad puerum, jam defunctum inventum est corpus ejus, eversum, caputque infixum in limo profundi. Quo tandem extracto, amici ejusdem, humano destituti auxilio, orationibus insistentes vovebant pro eo Dei servo Thomæ pontifici. Nec mora, ecce subito puer ille revixit divina potentia operante, suique Famuli merita coram pluribus ostendente.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

Muta et mutus apud Sancti sepulcrum loquela donati:

159 Item dignum ducitur commendare memoriæ, quod puella quædam, nomine Agatha de Confinton, Herefordensis diœcesis, tredecim annos habens ætatis, cum per triennium continuum totaliter muta esset, et circa tempus prædictum per consilium amicorum ad tumulum Viri Dei deducta, et per dies quatuordecim in orationibus perstitisset ibidem, tandem die quartodecimo per suffragium Servi Dei loquendi potentiam cælitus est adepta. Item consimile miraculum circa idem tempus contigit fieri ad tumulum memoratum, videlicet de Joanne, filio Griffini Waleum de Karmerdine, qui per annos quatuor et sex menses omnino mutus effectus, invitis parentibus et amicis, cum E cæteris extraneis peregrinis ob gratiam recuperandæ loquelæ versus Herefordiam arripuit iter suum, prædicti Pontificis visitaturus sepulcrum. Ubi cum aliquandiu orationibus se dedisset, et ex devotione ferventi sepulcri lapidem osculatus fuisset, continuo meritis Servi Dei soluto silentio, loquendi adeptus est liberam facultatem. Quod probatum erat ibidem in crastino S. Bartholomæi apostoli per quam plures, qui ipsum Joannem mutum viderant toto tempore prænotato.

contractus et contracta sanati:

160 Circa idem tempus vir quidam, Willelmus nomine, cognomento Messur de Scoppeleye in comitatu Hamtone *e*, a die S. Andreæ anno prædicto usque festum S. Laurentii proximo subsequens contractus in tantum, ut super manus et genua graderetur deformiter, cum servo Dei Thomæ pontifici votum vovisset, subito stabilem adeptus est, largiente Domino, sanitatem. Idem v Idus Septembris anno prædicto mulier quædam, Editha nomine, de Esspring in Breudesmerhwe *f*, contracta per biennium et sex menses, accessit ad tumulum Viri Dei, ipsius auxilium devotius invocando. Quem cum in oratione per triduum præstitisset *g*, ibidem ipsa die tertia consecuta est cælitus sanitatem, intercedentibus meritis Servi F Dei.

item altera mulier loquendi,

161 Circa idem tempus mulier quædam, Eva nomine Abrenon, de parochia S. Waynardi in Irchenesclo *h* Herefordensis diœcesis, muta per novem menses, die Exaltationis S. Crucis anno præfato accessit recuperandæ loquelæ gratia ad ecclesiam Herefordiæ cathedralem; quæ cum in pulpitum, quod ibidem coram cruce erigitur, ascendisset, et verbum emisisset unicum, festinans descendit, hilarior jam effecta, et coram sepulchro Viri Dei in oratione prostrata, ipsius meritis consecuta est loquendi potentiam, quam optarat.

aliaque contractæ gradiendi facultas ibidem data.

162 Item in Kalendas Octobris anno superius annotato miraculum, quod sequitur, ipso facto publice est probatum de quadam muliere, Florentia nomine, de London civitate, tunc apud Matresbure commorante, in parochia videlicet S. Eadmundi, quæ in tantum contracta extitit per tres annos, quod nec tibias neque talos poterat a cruribus * amovere. Cujus tanto vir et pater ipsius

* anaclunibus?

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ipsius dolori et miseriæ condolentes, eandem contractam in quoddam vehiculum, quod Gallice Ciner, Anglice vero Whelberne *i* dicitur, collocarunt, et ita per longa terrarum spatia cum immensis laboribus usque Herefordiam suis manibus deduxerunt. Quam coram sepulchro Viri Dei recuperandæ sanitatis gratia præsentarunt; ubi cum aliquandiu pariter cum eadem Dei et servi sui Thomæ pontificis auxilium implorassent devotius, ecce, nervis contractæ laxatis, membrisque paulatim distentis, recte gradiendi adepta est sufficiens a Domino supplementum. Præfato itaque vehiculo derelicto ibidem, oblationibusque expositis, mulier sic erecta hilaris et incolumis ad propria est regressa, una cum suis ductoribus in Servi sui prædicti meritis Deum laudans.

Puerpera, exanimis credita, facta incolumis: cæ'i

163 Item VIII Idus Novembris, videlicet die S. Leonardi confessoris, anno prædicto accesserunt ad tumulum Viri Dei, qui probarunt, quod mulier quædam, nomine Margarita, de Egreton de comitatu Cestre *, post partum unius masculi extitit debilitata in tantum, quod ab astantibus omnino reputabatur exanimis. Et dum de consilio amicorum circumstantium in memoriam Viri Dei prædicti plicassent unum denarium super eam, adepta est cælitus integram sanitatem, vitæ pristinæ restituta per auxilium Viri Dei. Item die Conversionis S. Pauli anno prædicto vir quidam, nomine Thomas de Chileam de comitatu Cantiæ, qui cæcus fuerat annis septem et amplius, ipsa die orans ad tumulum Viri Dei, visum recepit per auxilium Viri Dei.

* Cestriæ

B

illuminati; sanatus graviter læsus.

164 Item VIII Idus Maii anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo octavo *k* vir quidam, nomine Thomas, dictus Sanke, de comitatu de Verby *l*, qui cæcus antea fuerat per tres annos, cum perseverasset in orationibus per tres dies ad tumulum Viri Dei, visum miraculose recepit. Item circa idem tempus quidam armiger, nomine Simon, de Wincestre *m*, jurando asseruit, quod, cum ipse fuisset in quodam conflictu in Wasconia, per medium caput et oculum dextrum fuit cum quadam lancea letaliter vulneratus; et cum amici ipsius de vulneratione ejusdem valde dolerent, et oblationem pro eo voverent servo Dei Thomæ pontifici, infra paucos dies sanitatem est integre consecutus per auxilium Viri Dei. Item die Inventionis S. Crucis anno prædicto vir quidam, nomine Willelmus de Eliveleye, de comitatu Eboracensi, cæcus fere per annum, veniens ad tumulum Viri Dei, et ibidem in devotis orationibus per triduum perseverans, visum cælitus est adeptus per merita Viri Dei.

C

Cardiacus votum negligens, relabitur, pœnitens sanatur.

165 Item circa festum Assumptionis B. Mariæ anno prædicto affuerunt quidam nobiles de diœcesi Norwicensi, evidenter probantes, quod vir quidam, in Norwicensi diœcesi satis notus, cardiaca passione per decem annos afflictus, ad famulum Dei Thomam Herefordensem peregre voverat se iturum, si ab ægritudine memorata Deus per merita Viri Dei ipsum celeri remedio liberaret. Quo facto, totius languoris cælitus dolor abscessit, et ipse, tanquam ingratus filius, Curatoris sui oblitus votum suum subsequentibus septem annis negligenter distulit adimplere. Quibus annis septem elapsis, die B. Stephani in Natali *n* ad vesperas iterum dicto morbo cœpit horribiliter cruciari; qui denuo devovens Deo et Famulo suo prædicto, et ad ipsum visitandum fidejussores inveniens, infra triduum iterum sanitatem recepit per merita Viri Dei.

Puellæ submersæ vita reddita.

166 Item die Mercurii proxima post festum Nativitatis B. Mariæ anno prædicto aderant ad tumulum Viri Dei quidam fideliter asserentes, quod Felicia, filia Willelmi de Weston, de comitatu Staffordiæ, puer * videlicet ætatis duorum annorum, in puteum quemdam cadens, per spatium unius miliaris in eodem jacuit sic extincta; et cum pater puellæ prædictæ eam quæreret, nec inveniret omnino, tandem venit ad puteum supradictum, et filiam suam mortuam ibi videns, statim eam extraxit: quæ sine omni anhelitu atque vita ab hora matutinali usque ad horam tertiam exanimis sic jacebat. Et cum parentes ipsius defunctæ, de morte ipsius dolentes, eam mensurarent, ut moris est patriæ, Viro Dei, statim miraculose revixit, sana effecta per auxilium Viri Dei.

* puella

ferrum sagittæ corpori mirabiliter exemptum:

167 Item die Veneris proxima post festum S. Dionisii anno prædicto aderant ad tumulum Viri Dei, qui evidenter probarunt, quod, cum Willelmus de Catewik, de comitatu Susexie *o*, in quodam prato cum cognatis et aliis extraneis sagittaret, a quodam cognatorum suorum per quamdam sagittam in dextro humero fuerat graviter vulneratus. Cum ipse ferrum sagittæ a festo Decollationis B. Joannis Baptistæ usque ad festum B. Nicolai *p* proxime sequens in prædicto humero suo portaret infixum, nec sibi adesset possibilitas extrahendi, ut posset juvari auxilio medicorum; ac perinde * parentes ipsius de ejus vita verisimiliter desperarent, ad auxilium Servi Dei confugit, et iturum Herefordiam peregre se promittens in honorem Viri Dei, denarium unum plicavit. Quo facto, ferrum prædictum in carne sua inclusum, et tandiu portatum, subito exiit miraculose per renes per merita Viri Dei.

E

* proinde

submersus diu mortuus resuscitatus.

168 Item anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo nono vir quidam, nomine Willelmus le Mercer, de Pynchebek juxta Spalam in Holonda *q*, veniens ad tumulum Viri Dei evidenter probavit, quod, cum Walterus filius suus transitum faceret, minus caute gradiendo, juxta quemdam puteum valde profundum, cecidit in eundem, et in ipso per duos dies et duas noctes mortuus latuit et submersus; et cum diu fuisset quæsitus, tandem in hujus * puteo est inventus. Cumque parentes ipsius extraxissent eundem * post alios duos dies et integras duas noctes jaceret sic exanimis super terram, coronarii regis expectando adventum, et tandem obtinuissent ab eo licentiam, ut corpus defuncti traderent sepulturæ, reduxerunt ad memoriam de multis miraculis, quæ operatus est ipse Deus per merita famuli sui Thomæ, et voventes prædictum mortuum Viro Dei, plicaverunt unum denarium super eum: et ecce, satis subito, qui mortuus fuerat, miraculose revixit, restitutus integræ sanitati per merita Viri Dei.

* hoc
* adde et

F

Unus fratrum vitam, alter loquelam recepit. *r*

169 Item adducti sunt ad tumulum Viri Dei duo pueri, filii nobilis viri domini Joannis Burdun militis, de comitatu Notingham *r*, quorum amici juraverunt, quod minor filius memoratus tam gravi ægritudine per septem dies laboraverat, quod, ipsis astantibus et videntibus, spiritum exalavit, et sic mortuus jacuit ab hora prima diei usque ad horam undecimam vespertinam, in qua per consilium cappellani cujusdam votum Servo Dei pro ipsius suscitatione fecerunt. Quo facto, puer statim miraculose revixit, et os suum aperuit, cibum sumens per auxilium summi Dei. Item hoc etiam juraverunt amici prædicti, quod alter filius, senior videlicet militis supradicti, tam

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

A tam vehementi dolore capitis fuerat cruciatus, quod loquelam amiserat per spatium totius diei unius; et cum occasione passionis prædictæ, ut præmittitur, loqui non posset, manu sua innuebat astantibus, ut pro ipso Servo Dei oblationem promitterent, sicut pro suscitatione fratris sui eos viderat promisisse: quod cum devote fecissent astantes amici, omni ablata doloris angustia, statim loquelam recepit, et in * integram sanitatem per omnipotentiam summi Dei.

* in abundat

Pro mortuo habitus subito sanus evadit.

170 Item in Vigilia Cathedræ S. Petri anno prædicto venit ad tumulum Viri Dei armiger quidam, nomine Joannes de Coluyle, de comitatu Suffolch s, offerens unum equum pretii duarum marcarum, referens assertione fideli, quod, cum ipse quadam die dictum equum equitare contingeret, quædam infirmitas subita caput suum fantasiis undique circumvolvens, eum arripuit, per quam visum et loquelam statim amisit: quod videntes socii, qui cum eo fuerant comitati, duxerunt eum ad dumum matris suæ non longe a loco illo distantem. Quem venientem ad domum matris prædictæ de equo sumentes, ipsum posuerunt in lectum, et sic jacuit B tota nocte absque loquela et visu. Mane autem facto, accedentes amici ejus ipsum mortuum invenerunt, quem valde plangentes, pro eo, sicut pro mortuo, sepulturæ necessaria paraverunt. Hora autem vespertina mater ipsius defuncti pro morte filii sui nimio dolore afflicta ad B. Thomæ pontificis suffragium devote confugit, promittens equum filii sui defuncti, si pro suscitatione sua funderet preces Deo. Quo facto, qui fuerat mortuus, statim revixit, et alloquens matrem suam increpare cœpit eandem, eo quod a dulci somno eum voluit excitare, et sic vitam et sanitatem cælitus est adeptus per merita Viri Dei t.

Equo vita reddita, visus cæco:

171 Item circa idem tempus vir quidam, nomine Walterus, dictus Herbard, de Godermton juxta Winchetumbe Wigornensis diœcesis, retulit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse equum unum haberet, quem mortuum reputabat, ac proinde cum excoriare proponeret, de consilio cujusdam amici astantis ipsum mensurare Famulo Dei cœpit: qui statim revixit, sanitatem integram consecutus per merita Viri Dei. Item die Dominica in Passione anno prædicto mulier C quædam, nomine Margarita le Solk-Suoark, per sacramentum suum et testimonium plurimorum asseruit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipsa haberet filium, nomine Robertum, ætatis fere duorum annorum, qui visu oculorum a nativitate caruerat, et de consilio vicinorum et peregrinorum pro eo votum fecisset famulo Dei Thomæ, et in honorem dicti Præsulis plicasset unum denarium super eum, cælitus recepit visum per merita Viri Dei.

Item mulier et vir mortui reputati.

172 Item accesserunt ad tumulum Viri Dei, qui fide digno testimonio asserebant, quod domina Isabella de Massy, uxor domini Ricardi de Massy, de comitatu Cestriæ, per spatium duarum leucarum fuit mortua reputata. Cumque amici ipsius dominæ Viro Dei pro ea votum fecissent, viva et sana cælitus est effecta per potentiam summi Dei, et in evidentiam hujus miraculi ipsa domina unam tunicam de serico obtulit postmodum ad tumulum Viri Dei. Item circa idem tempus, videlicet die Parasceves anno prædicto, probavit ad tumulum Viri Dei miraculum, quod sequitur, videlicet quod, cum quidam vir, nomine Joannes Tyrop, ad nidum cujusdam corvi scanderet quandam quercum ad æstimationem sexaginta quinque pedum et amplius, et minus caute se tenens in ea, casu fortuito cecidisset, et sic mortuus jacuisset per spatium horæ unius, et astantes eum servo Dei Thomæ pontifici mensurassent, et plicassent unum denarium super eum, oculos suus statim aperuit et vitam ubtinuit per merita Viri Dei.

alter gravi malo affectus, alter claudus redduntur incolumes.

173 Item circa idem tempus aderant ad tumulum Viri Dei, qui referrent, quod dominus Thomas de Erbalerbethling tantam infirmitatem et dolorem in collo et in tergo habebat, ut omnino de vita sua propria desperaret; per cujus doloris ingravescentem angustiam timebat, se frenesim incursurum. Cumque ad Virum Dei Herefordiæ * se promitteret profecturum, confestim sanitatem recepit per merita Viri Dei. Item vir quidam, Joannes nomine, de comitatu Cantiæ, qui per quatuor annos ante claudus extiterat, venit ad tumulum Viri Dei vix cum duobus podiis se sustentans; et dum celebraretur Missa juxta tumulum Viri Dei, ante tumulum se prostravit, orans devote, ut per merita Viri Dei sibi restitueret sanitatem clementia Salvatoris; et ecce, ipsa Missa completa, E restitutus est statim vir ille integræ san tati per auxilium Viri Dei, prout homo ille juravit, et relictis ad tumulum podiis seu baculis, festinanter ad propria cum magno gaudio sine baculo remeavit.

* Herefordiam

ANNOTATA.

a *In Monastico Anglicano tom.* I, *pag.* 375 *inter monasteria Ordinis S. Benedicti recensetur* Salopiense cœnobium in ejus nominis comitatu, *diciturque ibidem a Rogerio de Monte-Gomerico et ejus conjuge Adelaisia fundatum fuisse in suburbiis urbis Salopiæ anno* 1083. *Plura vide in laudato Monastico Anglicano.*

b *Lacuna hic est, ut nesciam, an* in vigilia *an* in festo *legendum sit.*

c *Nonnihil suspicor, substituendum hic esse* anno Domini millesimo ducentesimo septimo. *Ratio est, quod, cum narratio ad mensem Decembrem anni* 1296 *supra jam pertigerit, hic ad anteriores ordine menses revertatur; quodque de anno* 1297 *nulla expressa mentio fiat, sed infra de anno* 1298. F *Non est autem verisimile, illo solo anno* 1297 *nulla beneficia per* S. Thomæ *patrocinium a Deo impetrata fuisse.*

d *Forte aliquid omissum supra est; non enim scio, cur Stephanus hic* antecedens, *seu præmissus dicatur.*

e Hantonia, *incolis* Hant-Shire, *unus e comitatibus Angliæ est.*

f *Nescio, an hæc vitiose scripta sint; sed utrumque nomen frustra quæsivi.*

g *Mendosa hæc sunt, pro quibus forte legendum est:* Quæ cum in oratione per triduum perstitisset.

h *An forte* Irchenfeld, *qui tractus est comitatus Herefordiensis?*

i Wheelbarrow *Anglice est Latine vehiculum una rota instructum, et manu trusatile. Galli nunc appellant* brouette.

k *Tunc cœperit currere annus a translatione sacri corporis duodecimus.*

l *Puto, legendum* de Derby, *vel* de Darby, *qui unus e comitatibus Angliæ est,* Darby-Shire *vulgo appellatus.*

m Winchester,

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

m Winchester, *Latine* Vintonia, *et olim* Venta Belgarum, *civitas Angliæ est in Hantonia, episcopalis sub metropoli Cantuariensi.*

n *Id est, in festo natali seu martyrii, quod colitur* XXVI *Decembris.*

o Sussexia, *indigenis* Sussex, *comitatus Angliæ est.*

p *Si de festo S. Nicolai Myrensis episcopi hic sermo sit, ferrum istud in Willelmi humero inhæserit ultra tres menses ; nam Decollatio S. Joannis Baptistæ recolitur die* XXIX *Augusti, natalis autem S. Nicolai Myrensis* VI *Decembris.*

q *Ut verum fatear, non novi hæc.*

r *Id est,* Nottingham, *sive* Nottingham-Shire, *Latine* Nottinghamia, *quæ Angliæ comitatus est, cujus caput est urbs pariter* Nottingham *nuncupata.*

s Suffolcia, *vulgo* Suffulk *seu* South-Folke, *comitatus Angliæ est.*

t *Hoc quoque miraculum, ut multa alia, jam fuit supra relatum.*

B

Caput x. *Miracula et beneficia obtenta anno* MCCC *et duobus sequentibus.*

Paralyticum brachium restitutum : puer a mortuis revocatus :

Item anno Domini millesimo trecentesimo incipiente, vir quidam, nomine Willelmus de Mallinge in comitatu Cantiæ, qui jam magno tempore brachium sinistrum habuerat taliter conquassatum vel oppressum sub quodam muro lapideo, quod quasi mortuum seu paralyticum inutile ab humero dependebat, cum devote orasset ad tumulum Viri Dei, ejus brachium fuit cælitus restitutum integræ sanitati per merita Viri Dei. Item circa idem tempus mulier quædam de Manchester de comitatu Langastr. *a*, nomine Margarita, juravit ad tumulum Viri Dei, quod quidam filius, ut apparuit, satis sanus, e subito *b* cadens in terram, ab astantibus fuerat mortuus reputatus veraciter; et cum ab hora prima diei usque ad vesperam mortuus sic jaceret, et pro ejus suscitatione invocarent astan- C tes Viri Dei suffragium, illico miraculose revixit per omnipotentiam summi Dei et merita Servi sui.

vir subito corporis tumore liberatus; vitæ redditus infans; c

175 Item circa idem tempus vir quidam, nomine Hugo de Messingt burgen. Leoministr. *c* Herefordensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum sanus fuisset lectum suum ingressus, tanta inflatio subita contingebat eidem, et tam vehemens dolor cor ejus afflixit, quod ipsa nocte credidit, et amici ejus, qui aderant, in brevi spiritum exhalasse. Sed cum fuisset servo Dei Thomæ pontifici mensuratus, cito restitutus est pristinæ sanitati per merita Viri Dei. Item circa idem tempus vir quidam, nomine Philippus, dictus Cocus, asseruit ad tumulum Viri Dei, quod, cum uxor sua haberet filium, ætatis duorum annorum, et inter brachia matris suæ cum ea in lecto quiesceret, subito mortuus est inventus ; et sic a media nocte usque ad auroram mortuus sic jacebat. Cumque parentes ejus eundem Viro Dei Famulo mensurassent, statim revixit per merita Viri Dei.

sanatus equus contracta tibia restituta usui. d

176 Item circa idem tempus aderat ad tumulum Viri Dei, qui bona fide assereret, quod dominus Rogerus de Mortuomari *d* equum unum habebat, qui adeo per infirmitatem diversam gravatus extiterat, quod per novem dies continuos penitus nihil comedit; cumque custos equi prædicti ipsum Viro Dei famulo mensurasset, restitutus est miraculose et subito sanitati per merita Viri Dei in tantum, quod nocte sequenti duos bussellos *e* avenæ comederet. Item vir quidam paterfamilias juxta Bristoll probavit, quod, cum filius suus sanus existens et incolumis, solus incederet meridie in gardino *f*, omnibus nervis tibiæ suæ tam subito est contractus, quod nulla vi manuum seu ope patris ibibem præsentis, tibia ejusdem erigi potuerat. Cumque ad Virum Dei pater prædictus mensurasset filium suum prædictum, statim restitutus est pristinæ sanitati per merita Viri Dei.

puer submersus resuscitatur; surdo auditus, visus cæco redditur.

177 Item mulier quædam juxta Bristoll juravit ad tumulum Viri Dei, quod quidam filius suus parvulus, cadens in puteum aquæ plenum, spiritum exhalavit; sed cum fuisset extractus de puteo, et ab hora nona usque ad vesperam sic mortuus appareret, Servo Dei eundem mensurari fecerunt astantes; et statim revixit per merita Viri Dei. Item paterfamilias quidam de Cherleton juravit E ad tumulum Viri Dei, quod, cum quemdam filium haberet, qui per dimidium fere annum surdus extiterat adeo, quod nihil penitus potuit per tempus prædictum audire, invocato auxilio Viri Dei, restitutus est ejus auditus per merita Viri Dei. Item mulier quædam de Basconia Schireburn juxta Marleberg *g* juravit ad tumulum Viri Dei, quod quidam filius suus per tres septimanas tantam cæcitatem incurrit, quod nihil omnino videre valebat. Sed cum ipsum Dei Famulo mensurasset, visum miraculose recepit per merita Viri Dei.

Loquela læso cæco visus. mortuus

178 Item anno Domini millesimo trecentesimo primo incipiente, domina Juliana de Ebylton retulit et probavit ad tumulum Viri Dei, quod quidam servientium suorum ita fuit percussus in capite, quod per quindecim dies loqui non poterat. Cumque ipsum servo Dei Thomæ pontifici mensurasset, statim recuperavit loquelam per merita Viri Dei. Circa idem tempus anno prædicto mulier quædam de Pionia canonicorum Herefordensis diœcesis, accessit ad tumulum Viri Dei, adducens cum ea filium suum quemdam, qui cæcus fuerat per duodecim septimanas, quæ cum F pro eo Servo Dei oblationem fecisset, statim miraculose visum recepit. Item circa idem tempus quædam mulier de Pionia Regis, Herefordensis diœcesis, venit ad tumulum Viri Dei, jurans et probans, quod filius suus parvulus circa mediam noctem inter brachia sua jacens mortuus est inventus, et sic usque ad horam primam diei jacebat exanimis. Et cum ad Virum Dei mensuratus fuisset, statim revixit, et tertia die sequenti ad locum prædictum sanus a suis parentibus est adductus.

vita donata : filia cæca, muta et surda, aliusque paralyticus sanati.

179 Item eodem tempore, videlicet die Dominica in Ramis palmarum, puer quidam de Oynton juxta Gloucestriam, Wigornensis diœcesis, in aquis submersus, per dimidium diem in ipsis mortuus sic latebat. Cumque parentes ejus eum extraxissent de aquis, et ad Dei Famulum mensurari fecissent, eadem die restitutus est vitæ et pristinæ sanitati per merita Servi Dei. Item circa idem tempus aderat ad Viri Dei tumulum, qui probaret quod quædam filia Gilberti de Treneweye etiam Hereford. *h* sana existens postmodum mutatione subita in terram caderet, et jaceret cæca, muta et

A et surda effecta per duos dies sequentes. Cumque parentes ipsius eam Dei Famulo mensurassent, statim status ejus in melius cælitus est mutatus, et ipsa satis cito restituta pristinæ sanitati per auxilium Viri Dei. Item circa idem tempus anno prædicto quidam clericus Lincolnensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod ipse tam graviter fuerat multo tempore paralytico morbo percussus, ut usu omnium membrorum suorum, maxime ex una parte corporis sui, careret. Cumque fuisset ad virum Dei Thomam pontificem mensuratus, miraculose sanissimus est effectus.

Brachium puellæ male affectum curatur.

180 Item circa idem tempus anno prædicto accesserunt ad tumulum Viri Dei quidam fide digni juxta Wilesbiny Lincolnensis diœcesis, qui referrent, quod quædam puella loci prædicti tam horribilem quemdam gibbum inter manum et brachium per spatium trium annorum habebat, quod omnino quoad opera manicalia facienda inutilis sibimet est effecta; sed cum ipsam amici ejus Dei Famulo mensurassent, gibbus ejus evanuit, et statim per Viri Dei auxilium est curata.

Sæva tempestas sedatur:

B 181 Item anno eodem circa idem tempus quatuor juvenes de Vasconia juraverunt ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipsi de Vasconia versus Bristoll in quadam navi vinis onusta cum aliis navigarent in mari, et venissent in * Hyberniam, circa Croke *i* tam horribilis et horrenda tempestas irruit super eos, quod nautæ nullo navis armamento possent juvare: verum etiam omnes unanimiter navis gubernacula reliquerunt. Et cum ipsi in tanto periculo constituti nimis attoniti jam fuissent, ecce, malignus spiritus inter eos sedit in navi. De cujus tam visione horribili nautæ perterriti, de consilio navis magistri ad Dei et Servi ejus prædicti auxilium confugerunt, se in navi humiliter prosternentes, et Dei clementiam expectantes. Et cum sic in oratione aliquandiu lacuissent * prostrati, et votum fecissent Dei Famulo memorato, mox malignus spiritus ab oculis eorum evanuit, et sedata est omnis maris tempestas, et ipsi ab omnibus periculis liberati prospere applicuerunt ad portum voluntatis eorum per merita Viri Dei.

* i. e. circa

i

* an jacuissent?

puer in aquis extinctus revixit; cæca illuminatur: resuscitatur puella.

182 Item anno Domini millesimo trecentesimo secundo incipiente, probabatur ad tumulum Viri Dei, quod puer quidam juxta Teukesbur *k* Wigornensis diœcesis, in quodam vase aquatico submersus, quod vulgariter Tina vocatur, per C dimidium diem jacuit sic extinctus; et cum amici ipsius, qui aderant, ipsum funus Dei Famulo mensurassent, restitutus est vitæ et pristinæ sanitati per auxilium Viri Dei. Circa idem tempus vir quidam de Morcebur juxta Bristoll juravit ad tumulum Viri Dei, quod filiam quamdam habebat, quæ per mensem visum amiserat oculorum. Sed cum eam pater suus servo Dei Thomæ pontifici mensurasset, statim visum recepit per merita Servi Dei. Item circa idem tempus quidam paterfamilias de Epaldigg juravit ad tumulum Viri Dei, quod filium habuerat, qui ab hora matutinali usque ad horam primam diei sine omni anhelitu jacebat exanimis; et cum parentes ejusdem Dei et servi ejus Thomæ auxilium invocassent, et ipsum, ut moris est patriæ, mensurassent, statim revixit, qui mortuus fuerat, per auxilium Viri Dei.

k

Incendium extinctum; vulnus tibiæ curatum;

183 Item circa idem tempus ad tumulum Viri Dei aderat, qui retulit veraciter et probavit, quod, cum domus sua ex omni parte esset accensa, et flamma ignis huc et illuc tenderet in diversa, nec esset ibidem humanum remedium exoptandum, ad solius Dei et Servi sui remedium devote confugit; sed cum, invocato Dei auxilio, plicasset in Servi sui memoriam unum denarium super ignem, totus ignis ille subito est extinctus. Item circa idem tempus juvenis quidam de Derkel accessit ad tumulum Viri Dei, qui asseruit, se percussum fuisse per mediam tibam quadam sagitta. Cumque ad Virum Dei pro curatione tibiæ suæ oblationem vovisset, infra septem dies extitit restitutus pristinæ sanitati, nulla ad hæc interveniente curatione humana.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

sanatus paralyticus; puero vita reddita;

l

184 Item circa idem tempus accessit ad tumulum Viri Dei quidam, Petrus nomine, de Clare in Senret in Marchia Scotiæ *l*, qui habitum Fratrum S. Augustini portabat, jurans, quod morbo paralytico tam graviter percussus extiterat, quod usum membrorum suorum, maxime ex una parte sui corporis, non haberet. Cujus morbi ingravescente angustia, loquelam, visum et sensum perdidit per sex dies continuos; et cum frater ejusdem plicasset unum denarium super eum, sanitatem cælitus est adeptus per merita Viri Dei. E Item anno Domini supradicto probatum fuit ad tumulum Viri Dei, quod Adam le Wise de Gloucestr * nutricem habuerat, quæ puerum dicti Adæ secum in lecto nocte jacentem oppresserat; qui per spatium unius horæ diei mortuus sic jacebat; sed cum prædictum puerum amici astantes servo Dei Thomæ pontifici mensurassent, statim revixit per auxilium Viri Dei, et in hebdomada sequente puer prædictus, miraculose resuscitatus, a nutrice prædicta sanus ad Herefordiam est portatus.

* i. e. Glocestria

puer contrito capite resuscitatus, mulier de vita periclitans, sanata

185 Item circa idem tempus vir quidam, Robertus nomine, dictus Russel, de Erdefelde juxta Tenkesbur * Wigornensis diœcesis, retulit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse duceret carrum suum terra onustum in campum, et quidam filius suus parvulus juxta carrum adesset, rota ipsius ultra caput prædicti pueri transiens, ipsum oppressit, et omnino contrivit. Et cum pater ejusdem morte filii valde doleret, et Dei servi ejus * Thomæ auxilium invocaret, ipsum more solito mensurando, statim revixit per merita Viri Dei *m*. Item die B. Augustini anno prædicto vir quidam, nomine Nicolaus de Trostrei F juxta Orcheton, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum Blunda uxor sua tam graviter ægrotaret febre acuta, quod per duos dies continuos nec loqui posset nec videre; ac proinde maritus suus prædictus de ejus vita totaliter desperaret, quamdam vaccam pro eo Viro Dei se donaturum promisit: quo facto, illico oculos suos aperuit, restituta loquelæ et integræ sanitati per merita Viri Dei.

* Towkesbury

* abundat ejus

m

Puer e febri mortuus reputatus, et juvenis ex angina facti incolumes.

186 Item quidam paterfamilis de Salopia juravit ad tumulum Viri Dei, quod quidam filius suus tam gravi morbo, scilicet febri acuta, vexatus extiterat, quod judicio multorum astantium spiritum exalavit; et sic ab hora vespertina usque ad mediam noctem sequentem sine omni spe vitæ jacebat. Sed cum parentes ipsius defuncti Servo Dei votum fecissent, et eum, prout moris est patriæ, mensurassent, statim mortuus ille revixit, sanitatem integram cælitus consecutus. Item circa idem tempus juvenis quidam de Gylgauri in Hybernia juravit ad tumulum Viri Dei, quod tam vehemens dolor *, de quodam apostemate interiori proveniens circum dederat guttur suum, per octo

* adde qui

Ex processu canonizationis.

octo dies eum afflixit, quod nihil gustare nec etiam loqui posset. Cumque de consilio cujusdam fratris astantes amici infirmi eum Dei Famulo mensurassent, mox omnis dolor abscessit, ita quod statim comedendi, bibendi et loquendi facultatem obtinuit per merita Viri Dei.

Amissus visus mulieri, puero gradiendi facultas data.

187 Item vir quidam, nomine Thomas de Welles, dictus le Porter, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum Alicia uxor sua in puerperio decubaret, subito visum amisit, et sic ab hora vespertina usque ad mediam noctem omnino cæca remansit. Cumque vir ejus plicasset unum denarium super eam atque eam ducendam fore ad tumulum Viri Dei Herefordiæ, promisisset, statim visum miraculose recepit. Item idem Thomas asseruit ad tumulum Viri Dei, quod quidam filius suus Willelmus, puer ætatis trium annorum, tam pedes quam tibias adeo mortificatos habebat, quod per unum annum et dimidium sibi omnino impotens et inutilis remaneret. Cumque pater ipsius plicasset unum denarium super eum, et ipsum puerum Virum Dei devote visitaturum, promitteret, sanitatem pristinam est adeptus per merita Viri
B Dei.

Mulier e gravi morbo contracta, facto voto, erigitur.

188 Item mulier quædam de Salopia, nomine Agnes de Detteleye, asseruit ad tumulum Viri Dei, quod, cum nocte quadam se sanam sopori dedisset, tantam inflationem per totum corpus suum incurrit, et tam vehementi dolore cœpit affligi, quod per quindecim septimanas nihil comedit aut bibit, nisi forsitan aliqua liquida vel sorbilia loco cibi; nec etiam per quinque septimanas per secessum, vomitum, vel urinam aliquid a se, ut natura deposcit, emisit; et sic quasi clauda per annum dimidium jacuit miserabiliter etiam contracta. Cumque amici ipsius eam Dei Famulo mensurassent, statim cum adminiculo cujusdam podii, sive baculi, gressum qualemcumque recepit. Sed cum Virum Dei devote se visitaturam peregre promisisset, mox singulis ossibus sui corporis quasi fragorem inter se dantibus, se erexit, brachia et tibias sua extendit, sanitati per membra omnia restituta per auxilium Viri Dei.

Infans vitæ reddita: vir gressu donatus;

189 Item vir quidam, nomine Willelmus Stary, de parochia de Wodirford Herefordensis diœcesis, cum uxore sua venerunt ad tumulum Viri Dei,
C jurantes, quod filia eorumdem parvula, ætatis duorum annorum, nomine Matilda, per quoddam ostium obruta seu oppressa, judicio cunctorum astantium spiritum exalavit; et sic mortua per spatium duorum miliarium et amplius sic jacebat. Cumque parentes defunctæ eam Dei Famulo mensurassent, statim revixit, satis subito resuscitata
n sanitati et vitæ per auxilium Viri Dei *n*. Item vir quidam, nomine Hugo, filius Matilldis de Dureford Herefordensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse quodam gladio in tibia sinistra graviter vulneratus fuisset, quod, nervis tibiæ suæ cæsis, duobus baculis multo tempore se sustentans miserabiliter graderetur, ad virum Dei Thomam votum emisit, et cum devote se visitaturum promisit; qui voti emissi non immemor ad Herefordiam est portatus, et dimissis ibidem baculis, remeavit ad propria, Deum laudans per auxilium Viri Dei.

puella submersa, resuscitata,

190 Item vir quidam, nomine Gervasius de Lankadok, prope Druslan, et Agnes uxor ipsius venerunt ad tumulum Viri Dei, jurantes, quod quædam filia sua, nomine Mabelia, in quoddam * fluvium, qui vocatur Tewy, per inundationem aquæ dejecta, in eodem fluvio jacuit sic submersa ab D
hora nona usque ad horam vespertinam ejusdem diei. Cumque extracta fuisset ab aqua, usque ad horam primam sequentis diei mortua sic jacebat; sed cum pro resuscitatione ejusdem puellæ ipsam Dei Famulo mensurassent, statim revixit, pristinæ sanitati cælitus restituta per omnipotentiam summi Dei.

* *imo quemdam*

malum pedis equi sublatum; o

191 Item clericus quidam de familia domini Reginaldi de Grey *o* venit ad tumulum Viri Dei, asserens testimonio fide digno, quod, cum ipse de Wigornia versus Herefordiam iter perageret, quasi solicite inquirendo de miraculis, quæ operata est divina potentia meritis Servi sui; equus suus, prius sanus existens, cœpit subito claudicare per spatium itineris duodecim leucarum, pedem ad terram vix figens; cui subveniri non poterat remedio marescalli *p*; sed cum dominus equi prædicti in p
honore Viri Dei denarium unum plicasset, mox pedem claudum seu læsum figens ad terram, dominum suum, ut prius, sanus miraculose effectus ad locum optatum reduxit per auxilium Viri Dei *q*. q

cæca illum nata, submersa vita reddita.

192 Item vir quidam, nomine David Map Phelip de Lancadok, venit ad tumulum Viri Dei, jurans et probans, quod uxor sua, nomine Everik, per E
unum annum et dimidium visum amiserat oculorum; cumque per tres dies devote orasset ad tumulum Viri Dei, subito visum recepit. Item mulier quædam, nomine Matilda la Coppestr, de Malmesbur *, venit ad tumulum Viri Dei, et juravit, quod filia sua, nomine Eleonora, in aquis submersa jacuit mortua ab hora prima diei usque ad horam nonam ejusdem diei. Cumque mater puellæ defunctæ ipsam Dei Famulo mensurasset, statim revixit per omnipotentiam summi Dei et merita Servi sui.

* Malmesbury

ANNOTATA.

a *Lege* Lancaster, *seu* Lanca-Shire, *Latine* Lancastria, *qui comitatus Angliæ est ad mare Hibernicum. In eodem comitatu situm est vetus oppidum, olim* Mancunium et Manucium, *nunc* Manchester *appellatum.*

b *Id est,* derepente, inopinato.

c *Id est,* burgensis Leomenistriæ, *seu* civis Leo- F
ministriæ, *quod oppidum Angliæ est in comitatu Herefordiensi, Latine* Leonis-monasterium, *Anglice* Leonminster *et* Lemster *dictum.*

d *Supra jam observavi, familiam de* Mortuomari, *vulgo* de Mortimer, *a Camdeno illustrioribus Angliæ familiis accenseri.*

e Bussellus *et* boissellus, *Gallice* boisseau, *medio ævo usurpata vox est pro* modio, *seu certa mensura frumentorum.*

f *Id est,* horto, *a Gallico* jardin.

g *Non intelligo, quid hæc (si tamen recte scripta sint) sibi velint.*

h *Forte* Herefordiæ, *vel* Herefordensis diœcesis.

i *Forsitan legendum est* Corck, *cujus nominis est civitas* Corcagia *dicta in Hiberniæ provincia Momoniæ, et in comitatu Corcagiensi, cujus caput est, sedetque ad Saverenum fluvium, portum habens capacem et commodum, licet aliquot milliaribus distet a mari.*

k Tewkesbury, *teste Camdeno, aliis* Therci curia, *amplum et elegans Angliæ oppidum est in comitatu Glocestriæ.*

l Marchia,

A l Marchia, *alias* Merchia, *vulgo* The Merche, *parva provincia Scotiæ Meridionalis est, Tweda fluvio ab Anglia, seu Northumbria, separata, et ad mare Germanicum extensa.*

m *Vide miraculum hoc in Parte* 1, *a num.* 37 *fusius meliusque expositum et confirmatum.*

n *Est et hoc miraculum ex relatis supra.*

o *Apud Camdenum sæpe laudatum familia* de Grey *inter illustriores familias Angliæ memoratur.*

p *Id est, ut supra jam dixi, veterinarii, seu medici equorum.*

q *Forte vir ille istud mali sibi arcessiverat, male de* S. Thomæ *miraculis sentiendo.*

CAPUT XI. *Reliqua miracula et beneficia annis* MCCCIII, MCCCIV *et* MCCCV *impetrata.*

B

Puer submersus ad vitam revocatus: tuber brachii sublatum:

Anno Domini millesimo tricentesimo tertio quidam Walterus de Hayles molendinarius juravit ad tumulum Viri Dei, quod filius suus parvulus, ætatis quatuor annorum, in stagno abbatiæ molendini de Hayles *a* prædicta submersus, sic extinctus jacuit in eodem ab hora nona diei usque ad auroram diei sequentis. Sed cum ipsum extraxissent ab aquis parentes pueri, sic defuncti, et ipsum Dei Famulo mensurassent, statim revixit restitutus pristinæ sanitati. Item juvenis quidam de Winchelese, nomine Thomas, de Maydenestan Cantuariensis diœcesis, juravit ad tumulum Viri Dei, quod, cum ipse haberet super brachium quemdam gibbum nimis horribilem et tumentem per spatium octo hebdomadarum et amplius, et Servi Dei suffragium invocaret, ac se manum eidem argenteam facturum, devote promitteret, a gibbo prædicto cum admiratione multorum fuit concito liberatus.

lingua mutilato restituta loquela.

194 Item aderant ad tumulum Viri Dei, qui fideliter asserebant, quod, cum vir quidam, nomine Willelmus Francisci, juxta Dancastr. per loca nemorosa transitum faceret, incidit in latrones, qui ipsum per multas partes corporis graviter vulnerantes, magnam partem linguæ ipsius inhumaniter amputarunt; unde per spatium quindecim annorum proximo sequentium violenter mutus effectus, loca diversorum Sanctorum personaliter visitavit. Sed cum nullum exinde sibi proveniret remedium, tandem ad virum Dei Thomam pontificem se convertens, ipsius suffragium humiliter imploravit, et ipsum Virum Dei visitaturum peregre, sicut potuit, se promisit; et ecce, nocte quadam, cum se sopori dedisset, quidam Sacerdos vestimentis suis indutus, et quasi ad celebrandum paratus, sibi * apparuit; qui propitius accedens ad eum, misit tres suos digitos in os ejus, et traxit usque ad effusionem sanguinis linguam ejus; et statim miraculose recuperavit loquelam meritis Viri Dei. Nec est prætermittendum, quod prædicti sanguinis effusio, ei facta in somnis, a multis vicinis in villa de Donnebram recens est visa in crastino manifeste *b*.

C

* ei

E vulnere mutus loquelam recipit: revixit falco: resuscitatur puer.

195 Item juvenis quidam de Blakemore, nomine Robertus, de comitatu Cestriæ, juravit ad tumulum Viri Dei, quod ipse tam horribiliter fuerat casualiter sagittatus, quod per novem dies loqui non poterat. Cumque amici ejus ipsum Dei Famulo mensurassent, infra triduum recuperavit loquelam, restitutus in brevi sanitati per merita Viri Dei. Item vir quidam, nomine Osbertus Giffard, asseruit ad tumulum Viri Dei, quod ipse habuerat unum falconem, qui se de pertica sua dejiciens per spatium itineris decem leucarum mortuus sic pependit; et cum Servo Dei fuisset more solito mensuratus, statim revixit. Item mulier quædam, nomine Margarita de Schardeburg, cum quodam filio suo parvulo accedens ad tumulum Viri Dei, ibidem asseruit, quod idem filius suus in villa prædicta per inundationem aquæ submersus sic jacuit mortuus nocte illa, et in crastino usque ad horam primam diei. Sed cum mater ipsius filium suum mortuum ad Dei Famulum mensurasset, statim revixit per adjutorium et merita Viri Dei.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS

Item alter; cæcitas divinitus inflicta, sublata pœnitenti.

196 Item vir quidam, nomine Ricardus Gregorii de Keycelston in valle de Beauver, cum uxore sua, nomine Emma, juravit ad tumulum Viri Dei, quod filius eorumdem, nomine Nicolaus, in quodam fossato submersus, per spatium quinque leucarum jacuit mortuus in eodem. Cumque ad Dei Famulum mensuratus fuisset, cito revixit, restitutus in brevi integræ sanitati per merita Viri Dei. Anno Domini millesimo tricentesimo quarto, videlicet die Martis proxima post festum Ascensionis Domini, venit ad tumulum Viri Dei quidam paterfamilias de Worecestr. *c* cum quodam filio suo muto, et ibidem asseruit, quod, cum idem filius suus, clericus ætatis sexdecim annorum, imaginem B. Mariæ in ecclesia de Vorcestr nimia vetustate consumptam negligenter combureret, et Deum quasi ludendo, caput dictæ imaginis accensæ digitis scalperet, sive tangeret minus digne, statim loquelam amisit, et sic per novem dies continuos mutus permansit. Qui cum ad locum prædictum venissent, et vota sua Deo et Servo ejus fecissent, eodem die facultatem loquendi recepit.

E

Puer revocatus ad vitam:

197 Item die S. Trinitatis anno prædicto quidam paterfamilias de Fornby de comitatu Lancastr accessit ad tumulum Viri Dei cum quodam filio suo parvulo, ætatis duorum annorum, et asseruit tunc ibidem, quod idem puer submersus fuit in quodam vivario, et sic jacuit in aqua ab hora nona usque ad undecimam horam diei. Cumque extractus fuisset, et pro eo votum Dei Famulo emisissent parentes ipsius, eadem nocte revixit, restitutus satis celeri sanitati.

F

contractus post visionem volumque sanatus;

198 Item vir quidam de London, nomine Willelmus Frere, cum matre sua et aliis fide dignis asseruit ad tumulum Viri Dei, quod ipse Willelmus per quadriennium et amplius ita clandus jacuit et contractus, quod durante tempore memorato in nullo potuit se movere vel gradi; sed cum mater ejusdem infirmitati filii sui compatiens ad diversa loca Sanctorum in quodam vehiculo ad hoc aptato, quodam funiculo mediante, traxisset eundem, non * tamen exinde aliquod sibi sentiret remedium, post lapsum temporis nocte quadam in somnis fuit sibi divinitus revelatum, quod virum Dei Thomam pontificem Herefordiæ visitaret; et sanitatem procul dubio obtineret. Mane autem facto, cum votum Servo Dei fecisset, tibias et corpus erexit, ita quod statim duobus baculis sustentatus rationabiliter graderetur, et sic in brevi, dimissis ibidem

* nec

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

dem baculis in signum miraculi, sanus et gaudens ad propria remeavit per merita Viri Dei.

cæca, divinitus monita ad Sancti tumulum proficiscens, visum recipit

199 Item venerunt ad tumulum Viri Dei vir quidam, nomine Joannes de Wallere, de Wynelestrop Lincolnensis diœcesis, et uxor ejusdem, nomine Matilda de Brokton, asserentes, quod dicta Matilda per unum annum et novem septimanas visum omnimodum amiserat oculorum. Et cum quadam nocte in lecto suo jaceret, pro cæcitate, quam incurrerat, multum dolens, viri Dei Thomæ pontificis devote auxilium invocavit; et cum angustiis et tribulationibus nimis esset afflicta, sopor repente irrupit super eam, et continuo vocem cujusdam pueri sic secum loquentis audivit. Mulier, modo evigila, et Thomæ pontifici Herefordiæ gratias dignas persolve, pro cujus invocatione celerem sanitatem recipies. Qua * expergefacta a somno laudes Deo et Servo suo devotas cœpit persolvere, et unum denarium modo suo ultra se fecit plicare *; nec mora, cum arripuisset versus Herefordiam iter suum, et continuasset per unum diem iter arreptum, visum oculorum suorum cælitus est B adepta per merita Viri Dei.

* Quæ

* plicari

Canonicus Regularis diuturno sanguinis vomitu laborans. d

200 Anno Domini millesimo trecentesimo quinto intrante, vir quidam, frater Robertus de Cline, canonicus Regularis abbatiæ de Ledes *d*, Cantuariensis diœcesis, venit ad tumulum Viri Dei, probans per abbatem suum et duos confratres suos domus suæ prædictæ, quod ipse per unum annum et dimidium passus erat per os fluxum sanguinis tam enormem, quod bis vel ter in hebdomada ad quantitatem dimidiæ lagenæ, vel ad quartam partem unius lagenæ puri sanguinis absque aliqua alia alterius coloris admixtione evomeret. Sed cum nullo auxilio medicorum potuerat subveniri, et omnes amici ejus de ipsius convalescentia verisimiliter desperarent, et præcipue abbas suus, qui eum tenere diligebat, præcepit ipsum infirmum cum quodam confratre suo in infirmaria honestiori modo, quo potuit, custodiri.

in somno monitus, votum emittit et sanatur.

201 Et cum æger ille ibidem aliquandiu moraretur, quadam nocte in somnis quidam juvenis sibi apparuit, indutus vestibus clericalibus, dicens ei: Si sanitatem status tui desideres, aliquod beneficium specialiter te facturum in honore Thomæ de Cantilupo, devote promittas, C ob cujus merita pristinam recipies sanitatem: quibus dictis, statim evanuit. Qui a somno expergefactus, et de visione prædicta lætus effectus, abbati suo et omnibus suis confratribus, in suo capitulo congregatis, visionem suam, ut potuit, ut præmittitur, per ordinem narravit; et tunc demum de consilio sui abbatis et suorum confratrum servo Dei Thomæ votum emisit, quod ipsum videlicet Herefordiæ visitaret, et etiam a carnibus per quintam feriam, quo usque votum suum impleverit, interim abstineret. Cujus voto ad Virum Dei, ut præmittitur, sic emisso, statim restitutus est integræ sanitati, in tantum, quod nihil postmodum 'in toto vel parte pristini sui languoris sentiebat gravamen.

Puer mortuus vitæ restituitur:

202 Item die Martis in hebdomada Pentecostes anno prædicto vir quidam Wallensis, nomine Henrich, dictus Wariok, de parochia de Taliton de Nihervent, probavit ad tumulum Viri Dei, quod quidam filius suus Nicolaus, puer ætatis quatuor annorum, gravi infirmitate gravatus ab hac vita decessit, et tanto temporis intervallo jacuit sic defunctus, quanto possent sex miliaria peragrari ab homine lento passu. D Sed cum mater ipsius pueri pro dolore clamaret, et multos ex vicinis suis ad funus sui filii convocaret, inter alios affuit pater ejus; et dum devote suffragium Viri Dei invocaret, et pro resuscitatione sui filii ei denarium unum plicasset, statim revixit per omnipotentiam summi Dei, et merita Servi sui.

mutus loquel. m. contractus vel paralyticus membrorum usum obtinent. e

203 Item circa idem tempus vir quidam, nomine Ricardus de Estowemarkat, filius Willelmi de Vrap, de Enthfolk, quæ distat a Burgo S. Edmundi *e* regis et martyris per decem miliaria, per decem annos prius mutus existens, venit ad tumulum Viri Dei, et ibidem aliquandiu in devotis orationibus perseverans, loquendi potentiam cælitus est adeptus per suffragium Viri Dei. Item vir quidam, nomine Philippus, filius Walteri Paynel, de Magna Cawerne Herefordensis diœcesis, asseruit ad tumulum Viri Dei, quod, cum quadam die, hora meridiana in domo quiesceret, ita deformiter et subito est contractus quinque sequentibus annis et amplius, ut omnia membra ejus ab umbilico et deorsum quasi mortua seu paralytica redderentur, nec posset etiam per manus officium se juvare. Cumque parentes ipsius de E sua convalescentia verisimiliter desperarent, et ipse æger in tantis angustiis constitutus magis mori quam sic vivere affectaret, ad Viri Dei auxilium cum devotione maxima confugerunt, ipsum more solito Dei Famulo mensurantes, et se visitaturum * ipsius Viri Dei tumulum, promiserunt. Quo facto, statim æger ille incepit melius se habere, et recuperavit in crastino integram sanitatem in omnibus membris suis, ita ut totus sanus effectus ad propria cum gaudio remearet.

* visitaturos

ANNOTATA.

a Haylense *cœnobium Ordinis Cisterciensis dicitur in agro Glocestriensi fundatum fuisse anno* 1246 *a Richardo Cornubiæ comite. Consule, si lubet, Monasticum Anglicanum tom.* 1 *pag.* 928.

b *Sequitur hic instrumentum, seu litteræ Aniani episcopi Bangorensis in Wallia, aliorum sigillis subsignatæ, de miraculo pueri, qui apud castrum de Conewey in Walliæ comitatu Arvonia* F *in fossatum lapsus, ibidemque mortuus, per* S. Thomæ *patrocinium vitæ redditus fuit; sed quoniam has litteras totidem verbis jam recitavi in prima Parte miraculorum num.* 58 *et sequenti, hic prætermitto.*

c Worcester, *Latine* Vigornia, *episcopalis civitas et comitatus Angliæ est, de quibus crebra facta mentio est.*

d *Tomo* II *Monastici Anglicani pag.* 110 *dicitur* Prioratus de Ledes in agro Cantiano *anno* 1119 *fundatus esse a* Roberto de Crepitocorde, *seu* de Crevecoeur, *et canonicis Regularibus Ordinis S. Augustini traditus.*

e Burgus S. Edmundi, *vulgo* S. Edmondsbury, *oppidum Angliæ est in comitatu Suffolciæ, quod ab eodem Sancto ob depositum ibidem corpus ejus, nomen accepit. De hoc sancto rege Anglorum Orientalium et martyre agetur in Opere nostro ad diem* XX *Novembris, qui ejusdem martyrio sacer est.*

APPENDIX

A

APPENDIX

DE MIRACULIS.

Caput i. Sancti vestes salubriter adhibitæ : Herefordiensis episcopus sanatus : phrenetica sanæ menti reddita : verrucæ mirabiliter sublatæ : cæco visus restitutus.

B

Sancti vestes mox post obitum pro sacris reliquiis habitæ :

Quamvis multa sane miracula beneficiaque, per S. Thomæ *potens patrocinium miseris mortalibus collata, ex processu recitaverim, supersunt tamen et alia ex eodem referenda, quæ in certam classem et ordinem non fuerant redacta, sed ab idoneis juratisque testibus nihilominus asserta. Vixdum sanctus Episcopus obierat in Tuscia suburbicaria, quin apud Anglos suos privatim honorari ac invocari utiliter cœperit. Testem produco Wilhelmum Jaudre, ejusdem Sancti domesticum, de quo inter testes quinquagesimo tertio loco in processu sic legitur.* Dixit, quod dictus dominus Thomas ante ejus recessum ad curiam *(Pontificiam)* dederat vestes suas integras, quibus utebatur, eidem testi; et erant de brunetta rossa *(id est, de panno laneo, rubro colore tincto)* et post obitum dicti domini Thomæ, antequam ejus ossa fuissent apportata ad ecclesiam Herefordiensem, gentes petebant ab ipso teste, quod daret eis aliquam particulam de dictis vestibus pro reliquiis in honorem et memoriam dicti domini Thomæ; et ipse dabat eis. Et idem petierunt post obitum dicti domini Thomæ; et per frusta minuta sic dedit garnachiam (C) *(guarnaccia Italis vestis talaris est)* et tunicam dicti domini Thomæ. Mantellum autem et capucium retinuit sibi, pro quibus fuerunt sibi oblatæ viginti libræ sterlingorum a quodam rectore cujusdam ecclesiæ de Wallia, cujus nomen dixit se nescire.

ejusdem capucio dolor capitis abactus :

2 Et dictus testis noluit eas recipere propter devotionem, quam habebat in dictum dominum Thomam et adhuc habet, sicut in Sanctum, et quia Deus operabatur miracula pro dictis mantello et capucio *(id est in eorumdem usu)* postmodum dictis dominis episcopis *(commissariis Apostolicis, quos sæpe laudavi)* exhibitis, vetustate non consumptis nec a tineis corrosis, in honorem et ad invocationem nominis dicti domini Thomæ. Et narravit, jam esse XXIII annos vel circa, quemdam Wallensem *(id est ex Wallia, Magnæ Britanniæ provincia ortum)* cujus nomen dixit se nescire, venisse ad civitatem et ecclesiam Herefordiensem ad tumulum dicti domini Thomæ, ratione doloris magni, quem asserebat dictus Wallensis se fuisse passum in capite per multos annos, et venerat, ut meritis dicti Domini Thomæ miraculose curaretur ibidem. Accedens autem dictus Wallensis ad domum ipsius testis rogavit eum, quod traderet sibi dictum capucium, quod fuerat dicti domini Thomæ, ut posset induere eum, quia sperabat, ex hoc posse consequi sanitatem. Cum autem dictum capucium sibi traditum tenuisset per valde modicam horam indutum, ante horam nonam dixit idem Wallensis eidem testi, totum prædictum dolorem capitis fuisse sedatum; et sic recessit a prædicto teste, nec postmodum vidit eum. *Cum testis ille anno* 1307 *numeraverit annos* 23, *vel circa, a curatione Wallensis elapsos, oportuit hanc circa annum* 1284, *seu triennio ante ossium translationem, anno* 1287 *factam, contigisse.*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

parturientes levatæ : cubicularius episcopi ex calculis laborantis,

3 *Incertioris temporis sunt, quæ de ejusdem mantelli usu, puerperis salubri, adjunxit ibidem his verbis:* Cum multæ mulieres civitatis Herefordiensis laborarent in partu, et prædictum mantellum ex devotione petitum et traditum apponeretur super eas, statim expediebantur a partu meritis dicti domini Thomæ. De nominibus tamen dictarum mulierum interrogatus respondit, se non recordari, nec etiam de certo (E) tempore, quo prædicta contigerunt. *Alterum memoriæ prodidit Robertus Deyntè, in processu testis sexagesimus, qui* super tertio articulo de veritate miraculorum requisitus, narravit, quod jam sunt multi anni elapsi, quod dominus Ricardus, nunc episcopus Herefordiensis, cujus idem testis est, et erat tunc, camerarius, fuit graviter infirmus adeo, quod medici et alii desperabant de vita ipsius, potissime cum ex infirmitate lapidis nimium aggravatus, de quinque vel sex septimanis non fuisset egressus cameram suam. Quadam autem nocte, ipso teste dormiente in camera dicti episcopi, visum fuit sibi, quod audiret quamdam vocem dicentem sibi, quod surgeret, et unciam pollicis dexteri dicti domini Thomæ, quam unciam ipse testis secum habebat, lavaret in vino, quod vinum erat in quodam urciolo * argenteo in eadem camera in quadam fenestra, et erat rubeum; et quod dictum vinum, cum quo lavasset * dictam unciam pollicis, daret in potum dicto episcopo, et curaretur.

* urceolo
* lavisset

F

noctu tertio divinitus monitus, vinum, quo articulum digiti Sancti abluerat,

4 Quod dictus testis excitatus facere distulit, timens, quod dictum vinum offenderet dictum episcopum, et quod prædicta uncia pollicis dexteri, quam secrete conservabat, auferretur ab eo. Sequenti autem nocte consimilem vocem audivit, et increpavit eum, quia non adimpleverat prædicta, nihilominus tamen distulit ex causis prædictis. Tertia vero nocte visum fuit sibi, quod beata Maria cum magna societate dominarum, quæ omnes erant indutæ albis vestibus, et cum maximo splendore intravit cameram, in qua jacebant dictus episcopus et testis prædictus, et appropinquans ad lectum ipsius testis, qui præcedentibus diebus ipsam devote rogaverat pro sanitate dicti episcopi, domini sui, dixit ei in Gallico ista verba: Deynte, dormez vous? *(id est,* Deynte dormis?) Et ipse respondit: Nay, id est: Non. Et ipsa subjunxit: Levez sus si prenez le vin en ce cruet de argent, id est, urceolo argenteo, prene le os, que vous avez en votre garde, que fut le os de Thomas vostre mestre, et lavez le en le vin, qui est en ce cruet de argent, et donnez a boire a vostre mestre, et sera guery; et si vous ne fassez, malheure le vostre.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

VOSTRE. *Hæc ex Gallicis Latina accipe :* Surge, accipe vinum, quod in isto urceolo argenteo est, cape os, quod servas, quodque fuit Thomæ domini tui, et lava in vino, quod in illo urceolo argenteo est, et da bibendum domino tuo, et ipse sanabitur : quod nisi feceris, væ tibi.

eidem episcopo potandum dari curat felici eventu.

5 Post prædictam autem visionem dictus testis excitatus, et die adveniente, narravit visionem domino Martino, vicario de Bromeren diœcesis Herefordiensis, confessori dicti episcopi, et magistro Adæ phisico * ejusdem episcopi, vicario de Eye, Herefordiensis diœcesis supradictæ, requirens consilium ab eisdem, si exequeretur visionem prædictam ; et in eorumdem præsentia lavit unciam prædicti pollicis dexteri dicti domini Thomæ, et vinum, cum quo prædictam unciam lavaverat *, phisicus et confessor prædicti ministraverunt, assistente ipso teste, episcopo supradicto, et suaserunt, ut reciperet illud ; de dicta visione, quod dictus testis sciverit, nullam tunc facientes mentionem eidem. Assumpto autem dicto haustu vini ad quantitatem trium coclearioruin, signavit se dictus episcopus ; B qui tunc non jacebat *(forte hic deest vox* amplius) in lecto, sed poterat ire per cameram suam, et descendit ad capellam, ad quam non potuisset descendisse absque magno gravamine corporali de quinque septimanis primo elapsis, sicut idem testis dixit ; et in dicta capella audivit Missam, et fuit adeo bene curatus, quod de toto illo anno, ut idem testis dixit se credere, non sensit dolorem de infirmitate lapidis supradicta : post annum tamen recidivavit in infirmitatem prædictam aliquoties. *Hæc Robertus Deyntè, de quibus in ipsiusmet Richardi episcopi testimonio nihil inveni. Pergo ad alia.*

* i. e. medico

* laverat

Mulier phrenetica, manibus pedibusque ligata in ecclesiam Herefordiensem adducta.

6 *Quæ modo præmisi, privatim contigerunt ; publice autem et ad Sancti ossa, in primo suo tumulo etiam tunc quiescentia, facta fuit curatio cujusdam mulieris phreneticæ, nomine Edithæ, quæ manibus pedibusque ligata eo adducta fuerat, et cujus quidem miraculi publicam annuntiationem tam ægre tulit Thomas de sancto Omero, Joannis Peckhami Cantuariensis archiepiscopi officialis, ut testem mox producendum propterea a sacris suspenderit, volueritque, illud non* Thomæ C *de Cantilupo, sed Roberto de Betonia, seu de Betun, episcopo Herefordiensi, anno* 1148, *si recte habet Godwinus, defuncto, et in eadem ecclesia sepulto, adscribi. Etsi vero miraculum ipsum jam dederim supra in Parte* I *a num.* 73 *ex testimonio mariti ejusdem mulieris, dandum tamen etiam hic testimonium Gilberti procuratoris capituli Herefordiensis, testis oculati, quia habet aliqua singularia adjuncta, quibus ibidem supra non poterat commode dari locus. Itaque Gilberti juratum testimonium e processu audiamus.* Die Veneris proxima ante festum Ramispalmarum *(id est, feria sexta ante Dominicam Palmarum)* anno Domini MCCLXXXVII idem procurator post ortum solis et ante horam Primæ audiebat Missam, quam celebrabat super altare Crucis, in pulpito ecclesiæ Herefordiensis, dominus Joannes Godhyve, quondam tunc capellanus ejusdem altaris ; et dum celebraret dictam Missam ; omnes lampades et omnia luminaria accensa circa prædictum altare et in tota ecclesia Herefordiensi fuerunt subito extincta, licet non flaret ventus, propter quod debuissent extingui.

post candelas mirabiliter extinctas ac reaccensas,

7 Et ipse testis et omnes, qui viderunt, fuerunt ex hoc multo admirati. Et cum ita remansissent extincta per tantam horam (ut æstimat, non tamen plene recordando, ut dixit) quod homo potuisset dixisse decies Orationem Dominicam cum AVE MARIA, ipse testis et alii assistentes in dicta Missa audiverunt quemdam sonum insolitum, acsi fuisset sonus aquarum multarum ; et cum dictum sonum admirarentur, vidente ipso teste et aliis, scilicet Roberto Cok teste suprajurato, et duabus mulieribus suprajuratis (ut credit) et pluribus aliis, de quibus dixit se non recordari ; ignis cælestis venit et accensus fuit in una candela complicata, quæ candela stabat ante dictum altare ad caput prædictæ Edithæ tunc furiosæ, quæ ante dictum altare jacebat, manibus et pedibus ligata. Et dicta candela fuit accensa ex tribus partibus, videlicet ex utroque capite et in medio, ipso teste vidente ; et stetit accensa, quo usque omnia luminaria dictæ ecclesiæ, tunc extincta, fuerunt inde reaccensa. Et prædicta candela, sicut publice et communiter dicebatur, extiterat facta in filo, cum quo dicta Editha, in furia existens, fuerat per amicos suos, nescit per quos *(per maritum ejus,* E *ut ipse testatus est)* mensurata ad dictum S. Thomam, *imo ad sanctam Crucem, ut idem maritus asseruit.*

per S. Thomæ merita sanæ menti restituitur,

8 Et statim accensa candela supradicta, memorata Editha, dissolutis absque humano opere vinculis, quibus tenebat manus ligatas (de quibus vinculis, qualia fuerunt, dixit se non recordari) surrexit et stetit pedes, et dixit surgendo et stando, audiente ipso teste et aliis, qui fuerunt præsentes, ista verba : VIR ILLE SANCTUS THOMAS, QUI ME PRÆCEPIT ESSE SANAM ; et repetebat dicta verba pluries, et accipiens prædictam candelam sic accensam, dixit cuidam mulieri, quæ tunc erat prope eam, de cujus nomine non recordatur (quæ mulier tenebat ipsam Editham, ut sibi videtur, existens circa ejus pedes ad dissolvendum, ut credit, vincula pedum) Dimitte me ire : et appropinquans ad dictum altare Crucis, posuit super ipsum dictam candelam accensam, et regratiabatur Deo et dicto S. Thomæ de curatione sua. Item dixit *(Gilbertus procurator)* quod, cum dicta Missa esset celebrata, prædicta Editha per se absque aliquo ductore et rectore, sicut mulier in sensu suo F et memoria constituta, ivit ad locum, in quo ossa dicti S. Thomæ erant tunc recondita in capella S. Mariæ in ecclesia Herefordiensi ; a qua capella fuerunt postmodum translata in tumulum, in quo nunc sunt.

quod cum a clero populoque solemniter publicatum esset,

9 Et oravit dicta Editha aliquandiu super dictum locum, in quo erant tunc prædicta ossa recondita ; et cum orasset, rediit ad dictum altare Crucis, in quo tunc celebrabat Missam prædictus dominus Gilbertus ; et sicut mulier in pleno sensu constituta obtulit tempore Offertorii, veniens ad osculandum manum ipsius domini Gilberti, unum denarium, et stetit in dicto loco usque ad finem Missæ. Item dixit, quod, celebrata Missa per ipsum testem, ipse ivit ad convocandum canonicos tunc præsentes in civitate, scilicet magistrum Rogerum de Sevenak, Willelmum de sancto Joanne, et Willelmum de Albiniaco et Thomam de Vinton ; et eis convenientibus ad ecclesiam dicta Editha et ipse testis narraverunt eis miraculum supradictum. Et pulsatis campanis, clero et populo congregatis et processione facta, fuit dictum miraculum publicatum,

A catum, præsente dicta Editha et narrante, quod dictus S. Thomas apparuerat ei, et quod curaverat eam. Et dictum miraculum fuit tunc publice et communiter ascriptum et adhuc ascribitur meritis dicti S. Thomæ. Et ipse testis in dicta processione incepit alta voce, aliis prosequentibus, cantare Te Deum laudamus : et hi, qui convenerant, de prædictis in Domino exultantes, laudaverunt et glorificaverunt inde Deum et dictum S. Thomam, gratias agentes. Et credit, quod fuerunt inde devotiores et in fide firmiores effecti, hoc asserens de seipso : et dicta publicatio miraculi fuit facta eadem die circa horam Primæ.

officialis archiepiscopi Cantuariensis testem, qui hæc asseruit.

10 Item dixit, quod, cum in crastinum venisset ad civitatem Herefordiensem magister Thomas de Sancto Omero, tunc canonicus Herefordiensis et officialis Fratris Joannis de Pechuam, tunc archiepiscopi Cantuariensis, ad regendum spiritualitatem episcopatus Landavensis, sede vacante *(per mortem Guilielmi de Breus, quam Godwinus sub exitum mensis Martii anno* 1287 *contigisse scribit)* et audivisset publicationem miraculi supradicti, vocavit coram se dictum Gilbertum B et redarguit ipsum, quia publicaverat miraculum supradictum, dicens magister Thomas prædictus inter cetera, quod hoc non debuerat fieri sine auctoritate domini archiepiscopi propter litem, quam dictus dominus Thomas habuerat cum eodem archiepiscopo in curia Romana, in cujus litis prosecutione obiit; et quia dicebat, quod Deus non fuerat operatus dictum miraculum meritis dicti domini S. Thomæ, sed meritis domini Roberti de Betonia, quondam episcopi Herefordiensis, tumulati in dicta ecclesia Herefordiensi, pro quo Deus dicebatur inibi miracula operari.

ab officio suspendit, sed suspensionem postea revocavit.

11 Et quamquam Editha constanter asseruisset coram prædicto magistro Thoma, præsente ipso teste, in ecclesia Herefordiensi se fuisse miraculose curatam meritis dicti S. Thomæ. qui apparuerat ei, et quem viderat, quando erat episcopus Herefordiensis, et non meritis dicti domini Roberti; et nihilominus tamen auctoritate episcopali suspendit eumdem testem ab officio ratione publicationis miraculi antedicti. Et cum stetisset sic suspensus per septem dies, revocavit dictam suspensionem ad instantiam ma-C gistri Willelmi de Monteforti, decani Londinensis et præcentoris Herefordiensis. Et istud fuit primum miraculum (ut dixit) quod Deus fuit publice operatus meritis dicti S Thomæ in ecclesia Herefordiensi.

Procurator capituli Herefordiensis produxit Fratrem Minorem,

12 *In prima Parte Miraculorum ad num.* 100, *lit.* p, *monui, in codice Romano processum canonizationis complectente, et quod ex eodem codice descriptum est, apographo nostro ibidem subnecti quasdam rubricas miraculorum, de quibus in prima ejusdem processus parte, in qua de vita ac moribus* S. Thomæ *actum fuerat, sparsim facta est mentio, quæ,ue ob rationes ibidem allegatas ad Appendicem rejeci. Itaque ut fidem exsolvam, prima rubrica est* de probatione decimi octavi miraculi verrucarum, a quibus frater Ricardus de Insula, de Ordine Fratrum Minorum, supra super hoc miraculo examinatus, dicitur fuisse curatus. Super quo quidem miraculo magister Henricus de Schorne, archidiaconus Herefordiensis, procurator capituli, juramento de dicenda veritate, præsente prædicto domino Gilberto comprocuratore ejusdem, ipsum producente, secundum formam juramenti aliorum testium, tactis sacrosanctis Euangeliis præstito, deposuit requisitus, se vidisse in studio Aurelianensi dictum fratrem Ricardum, habentem in manibus suis verrucas multas.

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

qui coram commissariis Apostolicis testatus est,

13 Et erant in tantum manus ejus exterius plenæ dictis verrucis, quod interdum duæ vel tres verrucis aliis præeminebant; ex quo etiam abominabatur comedere secum *. Et dictus frater tunc scolaris multum inde erubescebat et dolebat. Et in eodem studio vidit eum a dictis verrucis curatum, et pulchras manus habentem, et inde plurimum exultantem (de anno non bene recordatur.) Et post prædicta, dum ambo essent consocii in studio Oxoniensi, narravit ipsi testi, quod fuerat curatus a dictis verrucis meritis dicti S. Thomæ. Plura dixit se nescire, nisi quod multa remedia medicinalia Parisiis et alibi apposuerat ad curationem dictarum verrucarum; et non profuerant sibi. Super ultimo autem interrogatorio, an prece etc., respondit liberaliter, quod non. Actum in dicta capella S. Catharinæ *(Herefordiæ prope ecclesiam cathedralem)* duodecima die mensis Novembris, præsentibus fratribus Waltero et Joanne de Ordine Minorum prædictis, et nobis Ranulpho, Adam et Raymundo, notariis E hujus processus. *Frater ille Richardus de Insula, Ordinis Minorum, in catalogo testium recensetur trigesimus octavus, diciturque fuisse* juris civilis professor *(ante susceptum religiosum habitum, ut existimo)* annorum triginta septem circiter, *et a commissariis Apostolicis examinatus die* VI *Augusti in capella domus episcopi Herefordiensis Londini. Quid vero ipsemet de hac verrucarum curatione testatus fuerit, ex ejusdem testimonio disce.*

* i. e. cum eodem

se multos annos in toto corpore

14 Interrogatus, si sciebat aliquid de miraculis ejusdem *(S. Thomæ)* respondit, quod in persona sua acciderat miraculum infrascriptum. Nam ipse testis, priusquam ingressus fuisset Ordinem Fratrum Minorum, habebat in corpore suo multas et magnas verrucas, et etiam in pedibus et in manibus, ita quod ratione dictarum verrucarum habebat manus præcipue sic deformatas, quod absque magna erubescentia non audebat ostendere dictas manus, nisi chirothecatas *, et ex dicta erubescentia consortia omnia declinabat. Cum autem esset scholaris in studio Aurelianensi, et portaret chirothecas, ne dictæ verrucæ apparerent; et aliquando, ut no-F taret velocius reportationes *, quas scribebat post dominum Petrum de Bellapertica, tunc temporis magistrum suum, et alios, extrahebat chirothecas; scholares circumsedentes in banctis *, banctæ, in qua ipse sedebat in scholis, proximis, surgebant de dictis banctis ad circumspiciendum dictam deformitatem verrucarum, quæ erant adeo spissæ in manibus suis, quod vix puncta unius acus potuisset poni inter easdem: adeo deformaverant sibi manus. Nec unquam opere medicorum curari potuerat ab eisdem, licet diversa medicamenta adhibuisset tam in Anglia, quam in Francia; et etiam interdum cum ferro calido et cum sulphure eas decoquisset *, et interdum cum filo incerato ex ipsis aliquas evulsisset: et quanto plures evellebat, tanto plures repullulabant.

* i. e. chirothecis tectas

* i e. commentationes

* i. e. subselliis

* decoxisset

verrucis fœde scatuisse, donec ex peregrini occursu

15 Cum autem dicta deformitas et infirmitas dictarum verrucarum durasset a nativitate sua eidem testi per viginti duos annos et amplius, et nullum posset habere remedium, et ex hoc multum in corde suo et quasi continue fuisset desolatus, et interdum etiam in maximo periculo

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

periculo manuum suarum perdendarum propter violentiam circa amotionem earumdem constitutus; tandem una vice faciens transitum cum aliis per planitiem de Bleans juxta Aurelianum equitando, dedit * obviam cuidam peregrino de Anglia venienti, ut asseruit dictus peregrinus; cum rumores * petivisset, dixit sibi peregrinus, quod nulla alia nova suæ memoriæ occurrebant, nisi quod apud Herefordiam in Anglia fuerat quidam Sanctus, qui vocabatur Thomas de Cantalupo, quondam illius ecclesiæ episcopus, pro quo Deus multa miracula operabatur. Et cum dixisset idem testis, Isti non sunt rumores; quia jam a magnis temporibus talia de illo Sancto sunt a pluribus publicata communiter et relata; recesserunt ambo ab invicem. Ipsis autem seorsum recedentibus, cum dictus testis de ista renovatione miraculorum in animo aliquamdiu recogitasset, post dictum peregrinum prospiciens, in tota illa planitie ipsum non potuit videre, licet planities talis sit quantum ad locum, in quo mutuo locuti fuerunt, quod ita brevi tempore non potuisset latitare, nec ipsam planitiem exivisse, vel extra aspectum ipsius testis vel alterius recessisse, si homo fuisset.

* venit

* i. e. nova

B

16 Et ex hoc, quia non potuit videre dictum peregrinum, magis intra se recogitans, emisit votum intra se, suffragia illius sancti Thomæ humiliter invocando, cum dixisset quinquies orationem Dominicam cum Salutatione beatæ Virginis, quod, si Deus per patrocinium illius Sancti ipsum testem a dicta deformitate verrucarum liberaret, ad locum illius Sancti properaret, quam citius ipsum contingeret ad Angliam remeare. Quo voto sic emisso, eadem nocte omnes verrucæ, tamquam lutum, vel tamquam pasta, si hæc in manibus tenuisset, de ipsius manibus inceperunt minorari, et sic continue fuerunt attenuatæ, quod infra tertium diem omnes penitus absque aliquo medicamento, confricando ab omnibus partibus sui corporis recesserunt sine quocumque gravamine et dolore; et etiam multæ ex eis sine aliqua confricatione ceciderunt et recesserunt. Et cum secundum ipsius testis reputationem ad istud miraculum aliis postmodum patefaciendum una sola verruca in indice manus suæ sinistræ remansisset in loco eminenti; de qua cum, postquam vitam mutaverat secularem existens in

miroque recessu animatus votum Sancto fecit, et intra triduum illis liberatus fuit,

C

Ordine Fratrum Minorum, Ordine sacerdotali recepto, propter celebrationem Divinorum aliquoties gravaretur, per filum inceratum illam violenter extraxit; et statim in eodem indice se reposuit, in alio tamen loco, scilicet ex transverso, ita quod, conjungendo indicem cum medio, dicta verruca parum apparebat.

17 Et sic ad commendationem dicti S. Thomæ remansit dicta verruca in dicto indice (ut dixit) et dictam verrucam dicti domini episcopi, factum hujus examinantes, suis oculis conspexerunt, et nos natarii fecimus illud idem. Item interrogatus de tempore, quo prædicta contigerunt, respondit, quod anno ætatis ipsius testis vigesimo secundo, videlicet anno Domini MCCXCII in crastinum Pentecostes post prandium circa horam Nonam. Item interrogatus de præsentibus, quando dictus peregrinus apparuit, respondit, quod multi erant scholares et alii equites, et erant bene quinquaginta in numero; et nominavit magistrum Joannem de Insula, germanum suum, juris civilis professorem, tunc socium et cancellarium domini patriarchæ Jerosolimitani, et Joannem de Roderhuam Eboracensis diœcesis,

excepta una, quæ mirabiliter in digito indice remansit.

D

ob cujus reverentiam et honorem, ad ipsius patriam redeuntis, secundum morem patriæ et studentium dicti equites fuerant congregati; magistrum Gdfridum de Blaston Linc. * diœcesis, rectorem ecclesiæ de Blasby, canonicum ecclesiæ de Lichefeld., Rogerium de Heslarton Eboracensis diœcesis, magistrum tunc temporis dicti testis.

* forte Lincolniensis

18 *Sequitur in processu* rubrica de probatione miraculi decimi noni, facta super illuminatione Hugonis Barbitonsoris, super quo deponunt idem Hugo sextus, septimus, octavus, nonus et decimus testes. *Hugonis, quem nomine* Hugonis le Barber, *sæpe laudavi, quique tunc erat* annorum septuaginta et ultra, *testimonium e processu tale est :* Interrogatus, si post obitum dicti domini Thomæ facta essent miracula, respondit, quod sic. Interrogatus, quæ et qualia fuerant dicta miracula, narravit primo, quod modo sunt quatuordecim anni vel circa, quod idem testis et ejus uxor, Londini existentes, cœnaverant quadam nocte cum magistris Jacobo de Hulles et Joanne de Baldok, executoribus testamenti magistri Willelmi de Monteforti, decani quondam Londinensis, consanguinei dicti domini Thomæ; dum autem redirent ad domum eorum, et essent prope ecclesiam sanctæ Trinitatis parvæ * Londini in via publica, visum fuit dicto testi (qui prius bene videbat, et visum, sicut dixit, acutum habuerat, ita quod temporibus illis bene videbat ponere filum in acu sine aliqua difficultate) quod ipse haberet oculum dexterum plenum cineribus; et per totam illam noctem fuit valde afflictus de dolore dicti oculi.

Hugo barbitonsor ex gravi capitis malo,

E

* i. e. parvam

19 Cum autem in crastinum idem testis audivisset Missam in ecclesia S. Pauli Londini, et rediret ad domum suam, et esset prope portam ducentem ad locum, in quo fiunt panis et servisia * pro canonicis dictæ ecclesiæ S. Pauli, visum fuit ipsi testi, quod haberet alium oculum plenum cineribus, et sensit dolorem in oculo supradicto, et ratione doloris utriusque oculi jacuit bene per octo dies valde afflictus. Et quidam chirurgicus, qui tunc Londini morabatur, qui vocabatur magister Robertus, vocatus ad curam dicti testis apposuit sibi quoddam emplastrum; post quod emplastrum habuit pejus, quam prius, et caput inflatum, et dictos oculos et faciem suam, et perdidit ex toto visum suum; et fuit sic alteratus in facie (ut ei dicebatur) quod videbatur esse leprosus. Post ea dictus chirurgicus dedit ei medicinam; et non profuit sibi; sed habitis ab eo quatuor solidis sterling., reliquit eum incuratum et nihil videntem. Postmodum fuerunt facta sibi remedia diversa, ita quod tumor capitis et faciei recessit, sed ipse remansit cæcus, et de tribus annis non potuit videre lumen, nec claritatem, nec aliquam rem corporalem, et visibilem aliis habentibus sanos oculos.

frustra adhibitis medicamentis, triennio plane cæcus mansit :

* cervisia

F

20 Et accidit aliquando infra dictum terminum, quod, cum uxor sua turbaret cum in aliquibus, et ipse perciperet, quod non recederet ab eo; ipsa ponebat se ad sedendum, sicut postmodum sibi retulit, ex una parte mensæ, in qua dictus testis comedebat, et ipse testis non videbat eam. Faciebat etiam qualibet die infra dictum tempus, quo caruit visu, postquam surrexit de dicta infirmitate, de qua jacuerat ægrotans, se duci ad dictam ecclesiam, ad audiendum ibi Missas, per Rogerium vel per Willelmum, filios suos, qui ducebant

sed post invocatam Sancti opem.

A cebant eum ad manum, sicut ducitur cæcus: et hoc dixit fuisse publicum et manifestum, et adhuc esse notorium in vicinia sua, et in ecclesia S. Pauli. Et postmodum idem testis rogavit B. Mariam et S. Thomam de Cantalupo, ut rogarent Deum pro ipso, quod reciperet visum suum, ut posset videre elevari corpus Christi in ecclesia, et videre ire, et etiam videre ludentes ad scaccos * et ad aleas, et ipse videret ludere et solatiari cum eis. Et per Julianam uxorem suam fecit se mensurari ad dictum S. Thomam, et dictam mensurationem et oculos cereos misit per Willelmum de Badolk, Lincolniensis diœcesis, apud Hamelden., in quo loco fuerat natus dictus dominus Thomas.

* i. e. latrunculos

eique bis mensuratus, visum recepit.

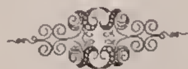
21 Postmodum infra duos dies a tempore dictæ mensurationis, dixit, quod recuperaverat visum suum, ita quod poterat videre gallinas euntes in domo sua prope ipsum. Et exinde iterum se fecit mensurari per dictam uxorem suam ad prædictum S. Thomam, et prædictam mensurationem misit apud Herefordiam ad tumulum dicti domini Thomæ per Joannam, uxorem Willelmi le Hasteler, de Kyngeslave ultra Herefordiam per quinque leucas Anglicanas. B Et ex tunc infra octo dies a prima mensuratione ivit sine ductore, quo volebat, et vidit corpus Christi, quando per sacerdotem elevabatur in altari, dum tamen non esset multum remotus ab altari testis prædictus tempore dictæ elevationis. Postmodum infra annum dictus testis ivit ad ecclesiam Herefordiensem ex causa peregrinationis ratione miraculi supradicti, et portavit secum oblationes aliorum ad tumulum dicti domini Thomæ, et visitavit dominum Philippum Walensem, rectorem ecclesiæ de Streiton diœcesis Herefordiensis, cum quo consueverat aliis temporibus ludere ad scaccos et aleas, quando dictus dominus Philippus veniebat ad civitatem Londiniensem.

ut ipsemet commissarius testatus est et probavit.

* an invitaretur?

22 Et cum luderetur in domo dicti rectoris ad dictos scaccos et aleas, et dictus testis invitaret * ad dictum ludum, lusit primo ad aleas et postmodum ad scaccos; et videbat tunc bene puncta taxillorum et ludum scaccorum et dictarum alearum; et adhuc videt et ludit frequenter, ut dixit. Et per dominos commissarios examinatus super dicto visu discernebat de longe per quinque magnos passus, et amplius, birretum in manibus eorum; et quanto * magis appro- C pinquabat, res minores et subtiliores, sicut juncum siccum et subtilem, vel festucam, et discernebat puncta taxillorum. *Testes, qui idem miraculum confirmasse supra dicuntur, fuerunt septimus testis dominus Joannes de Wynton, presbyter et rector ecclesiæ S. Benedicti: octava testis Juliana, verisimiliter ejusdem Hugonis uxor; nonus Adam Aspelon, et decimus Wilhelmus de Eston.*

* an quando?



EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

CAPUT II. Infans submersus redditus incolumis: puella fistulis et paralysi laborans, sanata: cæco visus restitutus: prodigium, quod, S. Thoma vivente, contigisse dicitur.

In *eodem processu sequitur* Rubrica de probatione vigesimi miraculi facta super eo, quod Gilbertus, filius Raderi Sporonis, dicitur fuisse submersus, et postmodum resuscitatus. *E testibus, quæ hac super re examinatæ fuerunt, solum duarum testimonia habemus, Aliciæ scilicet matris Gilberti, et Joannæ sororis ejusdem* E *infantis, quorum primum cum mutilum sit, secundum recensebo. Itaque Joanna testis trigesima tertia,* annorum XXXIV et ultra, *ut hic dicitur, vel dumtaxat* annorum XIV et ultra, *ut in catalogo testium legitur,* requisita, ut narraret factum de submersione et resuscitatione dicti infantis, et facti circumstantias, dixit, quod in præsenti anno die lunæ proxima ante festum translationis B. Thomæ martyris, vel post ejus translationem, quæ translatio celebratur septimo die mensis Julii *(die Lunæ proxima ante festum translationis id contigisse, testata est mater Alicia)* circa horam nonam prædictus Gilbertus frater suus recessit a nutrice sua, videlicet Beatrice, teste supra jurata, et egressus fuit aulam, in qua dicta nutrix et mater et soror dicti infantis et alii de domo vacabant operibus suis; et ivit dictus infans ad quoddam vas aquæ positum extra dictam aulam juxta hostium * aulæ, quod vas non poterat videri ab illis, qui erant intra dictam aulam. Antequam scirent aliquid de submersione dicti infantis, transivit tantum tempus, quod communi passu homo potuisset ivisse a domo dicti Raderi usque F ad portam majorem ecclesiæ Fratrum Minorum de Lond., et distat dicta domus a porta ecclesiæ de Lond. prædicta per centum et viginti passus vel circa.

Infans in vase aqua pleno inventus

* ostium

24 Postmodum Joannes, frater parvulus dictæ Joannæ, qui est septennis vel circa, egressus dictam aulam, vidit, quod prædictus Gilbertus frater suus ceciderat in prædicto vase, capite existente deorsum in fundo vasis, et pedibus dicti Gilberti existentibus sursum, et innexis super oram seu labrum dicti vasis; et una pars tunicæ, quam erat indutus dictus Gilbertus, ceciderat in dicto vase cum eo: dictum enim vas habebat intra in latitudine tres palmos de canna et ultra, et habebat in altitudine palmum et quartam partem palmi; et ad recipiendum aquam fluentem ex stillicidio dictum vas erat deputatum, et non stabat plane in terra, sed erat elevatum ex una parte quasi per unum palmum a terra. Et acclamavit dictus Joannes, quod frater suus erat submersus. Et accurrens primo Matilda de Cherteseya, ancilla dictæ domus, cum matre, et Joanna sorore dicti Gilberti, et ipsa

ac mortuus creditus,

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

ipsa Beatrice subsequentibus, et videntibus, elevavit et extraxit de dicto vase prædictum Gilibertum, et mater ipsum de manu dictæ Mathildis recipiens inter brachia sua, et omnes astantes dixerunt et reputaverunt, dictum Gilibertum esse mortuum, quia erat totus frigidus et lividus, et tenebat os clausum, et non attrahebat nec emittebat anhelitum, et tenebat oculos, sic ut mortuus, et non apparebat in eo sensus nec motus.

deinde S. Thomæ mensuratus evadit incolumis.

25 Tunc mater dicti infantis dimisit dictum infantem in terra supinum in aula superiori dictæ domus, et cum quodam filo mensuravit dictum filium suum ad S. Thomam de Cantalupo, et rogavit Deum et dictum S. Thomam ipsa et aliæ mulieres astantes cum lacrymis, quod restitueret dictum Gilibertum vitæ. Et post dictam mensurationem et orationem modica hora elapsa, quam horam nescivit bene determinare, Joanna soror dicti Giliberti aperuit os ejus, et dicta Beatrix effudit, comprimendo mamillam suam, lac in ore dicti Giliberti, quia senserant ante effusionem dicti lactis motum aliquem, et audiverant aliquam gurgulationem
B in gutture ipsius Giliberti; post effusionem autem dicti lactis, quod lac dictus Gilibertus non attraxit ad se, sed remansit in ejus ore, inclinaverunt versus terram caput dicti Giliberti: tunc prædictum lac et aqua effluxerunt de ore dicti Giliberti; sed nescit determinare quantitatem aquæ, quia effusa fuit in terram. Postmodum quasi in continenti dictus Gilibertus, qui habet octodecim menses a nativitate, vel circiter, fuit in eo statu, in quo fuerat ante submersionem, excepto colore, quem non habuit infra octo dies, sicut habebat prius. *Præter jam nominatas Joannam, Aliciam, et Beatricem le Marechal pro eadem re testata fuit etiam Catharina uxor Cissoris, sed earumdem testimonia, si mutilum Aliciæ excipias, non habemus, ut plura hic dicere nequeamus.*

Cum puella paupercula quinquennis, luxato

26 *Prosequor cum processu, in quo sub titulo miraculi* XXI *sequitur* Rubrica de probatione miraculi super eo, quod Alicia de Lodenesdale dicitur fuisse contracta, et postmodum miraculose curata, super quo deponunt trigesimus nonus, quadragesimus, quadragesimus primus,
C quadragesimus secundus, quadragesimus tertius, quadragesimus quartus testes. *Ipsiusmet, cui miraculum obtigit, Aliciæ testimonium referamus.* Alicia de Louesdale, *(sic ibi scribitur)* testis quadragesima, die x mensis Augusti coram commissariis producta, interrogata de ætate sua, dixit, quod erat novemdecim annorum, vel circa, et se fuisse oriundam de contracta *(id est* contrada, *seu vico)* vocata Louesdale, quia infans fuit inde educata. Dixit etiam, se esse filiam Willelmi testis proxime examinati, et Idoneæ, uxoris quondam dicti Willelmi. Requisita autem, ut narraret seriatim infirmitates, a quibus miraculose dicebatur fuisse curata, et curationis modum; respondit, quod, dum pater ejus de dicta contrata sua adduceret eam versus Londinum, et essent prope Staunford. Lincolniensis diœcesis, ipsa Alicia cecidit in via publica, quia posuit pedem per quoddam foramen, quod erat in via; de quo non advertebat, cum esset quinque annorum, vel circa.

ac deinde putrescente pede, gravique paralysi diu laborasset,

27 Et ex dicto casu extorsit sive dislocavit sibi pedem, ita quod non potuit ire; sed pater suus portavit eam super collum suum versus Londinum. Post modicum cum essent apud
D Suthwerk, quod est continuum civitati Londinensi, aqua intermedia, et dicta Alicia, tamquam paupercula, non habens, ubi reclinaret caput suum, jacuisset et dormivisset inter duo hostia *, invenit se mane impotentem in pede et in brachio, et in tota parte corporis sinistra, et adeo debilitatam, quod non potuit se juvare de corpore suo, nisi de manu dextra: quia in pede dextro receperat dictam dislocationem et extorturam; et dictus pes erat ingrossatus, inflatus et indignatus ita, quod non poterat se juvare de eo. Postmodum dictus pes dexter fuit quasi totus putrefactus, et fuerunt ibi ex dicta putrefactione, inflatura et sanie facta per se tria foramina satis magna; et continue dictus pes magis aggravabatur. Demum cum esset juxta fontem ecclesiæ sancti Clementis Dacorum prope Londinum *(nimirum ibi stipem mendicans)* fuit plus solito aggravata ex dolore dicti pedis; quia per dicta foramina exiverant aliqua ossa corrupta et putrefacta.

* i. e. ostia

post factum a patre votum vecta est ad ecclesiam Herefordiensem.

28 Postmodum ad amovendam saniem lavit sibi pedem in quodam rivo emanante a fonte dicti S. Clementis; non ex devotione, quam haberet in fonte vel in rivo, sed quia mendicans non habebat aliud fomentum ad mundandum E
dicta vulnera, et quia magister Gilbertus sirurgicus *, qui tunc morabatur in civitate Londinensi, et amore Dei ac intuitu pietatis bis apposuerat emplastra in pede dictæ Aliciæ, tertia vice cum vidisset dictum pedem, dixit patri ipsius Aliciæ, quod prædicta infirmitas erat incurabilis, et tamquam incurabilem reliquerat Aliciam supradictam. Item dixit, quod post prædicta steterat * decem annis contracta, et non poterat stare pedibus suis, nec ire; sed trahebat corpus suum per terram firmando femur in terra et manum dextram; et aliquando pater suus portabat eam ad collum, elemosynas quærendo. Postmodum pater ipsius Aliciæ, Londini existens, vovit ipsam ad S. Thomam de Cantalupo, quondam episcopum Herefordiensem, et juxta morem Angliæ ad honorem dicti S. Thomæ et invocando ejus nomen et auxilium, et dicendo quasdam orationes, de quibus dixit se dicta Alicia non recordari, plicavit unum denarium super caput ipsius Aliciæ, et duxit eam ad ecclesiam Herefordiensem super quemdam parvum currum unius rotæ, quem pater ante se F
manibus pellebat.

* i. e. chirurgus

* i. e. fuerit

ubi in somnis sibi visa est videre senem

29 Et applicaverunt ad dictam ecclesiam Herefordiensem, in vigilia Pentecostes fuerunt quatuor anni elapsi. Et in dicta ecclesia dicta Alicia stetit * in devotione per tres dies cum Leticia noverca sua, quæ erat cæca: tertia autem nocte, cum dicta Alicia obdormivisset prope tumulum dicti domini Thomæ, visum fuit sibi, quod venit ad eam quidam vir senex, magnus, pulcher, canus et albus, sicut lilium, habens vestes candidas et anulum in manu cum quatuor lapidibus pretiosis, et in capite videbatur portare operimentum sive pileum nigrum, cujus caudæ pendebant subtus collum ad modum almuciæ, quæ portatur inter * ecclesiam a capellanis; et videbatur tenere lac in manu in quadam parva pixide; et dictus senex manu propria cum dicto lacte inunxit dictam Aliciam in pectore inter mamillas usque ad umbilicum. Postmodum inunxit eam ex parte dextra, cum ambabus manibus palpando sibi genu dextrum et tibiam et totum pedem, in quo habebat tunc tria vulnera, seu ulcera saniem emittentia. Palpavit

* i. e. perseveravit

* intra

A pavit et sibi genu, tibiam et pedem sinistrum, quæ habebat mortificata ita, quod non poterat se juvare de eis; adeo erant mortificata et paraliticata, nec sentiebat in eis dolorem, nec etiam tactum, cum palpabatur, ut dixit; et inunxit similiter dictum genu sinistrum, tibiam et pedem cum lacte prædicto.

afflicta sua membra ungentem, ac mox surgens

30 Postmodum idem senex iterum palpavit genu et tibiam et pedem dextrum ipsius Aliciæ, ducendo manus per dictum genu, et descendendo gradatim per tibiam usque ad pedem ulcerosum et dolorosum. Tunc dicta Alicia extendit tibias suas, et visum fuit sibi, quod esset meliorata, et cum haberet humerum sinistrum prius aliquantulum mortificatum, et non posset se juvare de brachio sinistro, nec manum sinistram sine adjutorio manus dextræ erigere, nec erectam tenere; nec sentiret, cum palpabatur in brachio et manu sinistra prædictis, post palpationes dicti senis levavit ambas manus et ambo brachia versus cælum supra caput suum, et clamavit alta voce: Domine sancte Thomas, domine sancte Thomas, miserere mei! Et tunc, dum sic clamaret, et manus ad B cælum erectas teneret, ille senex, qui palpaverat eam et inunxerat, quasi subridens, fecit signum Crucis super frontem et vultum dictæ Aliciæ, non tamen tangendo eam, et disparuit, facto signo Crucis prædicto supra Aliciam supradictam. Tunc dicta Alicia movit se de loco, in quo jacebat, et noverca sua, in cujus gremio dicta Alicia obdormiens reclinavit caput suum, dixit ipsi Aliciæ, quare movebat se; et ipsa respondit, quod ei videbatur, quod posset ire.

experta est sese divinitus curatam;

31 Et surrexit ipsa Alicia, et cecidit; et iterum surrexit, et stetit pedibus suis erecta, et potuit stare modica hora erecta sine baculo, sed non potuit adhuc ire sine baculo; sensit tamen se multum melioratam, et potuit elevare brachium sinistrum, et muvere et juvare se de eo, sed non plane; quia adhuc habebat in eo debilitatem. Potuit et tunc movere et erigere tibiam et pedem sinistrum, quæ prius habebat mortificata; et sensit, cum tangebatur in eis. Vulnera etiam, quæ habebat in pede dextro, fuerunt restricta, sed non in totum clausa; ex tunc autem non emiserunt aliquam saniem vel C putredinem; et dictus pes, de quo inceperat meliorari, postquam pater suus denarium plicaverat super eam, ut supra deposuit, fuit multum tuncelioratus et fortificatus. Postmodum dicta Alicia remansit in dicta ecclesia Herefordiensi per totam illam hebdomadam et etiam in die sanctæ Trinitatis, quod festum Trinitatis celebratur in Anglia octava die post Pentecosten. In dicta autem hebdomada dicta Alicia fuit in tantum meliorata, quod, relicto ibi vehiculo sive curru, in quo fuerat apportata ad dictam ecclesiam Herefordiensem, recessit inde pedibus propriis, et potuit ire cum baculo et aliquantulum sine baculo, claudicando tamen, quia pedem sinistrum, quem habuit mortificatum et paraliticatum, non potest bene movere, nec ad se bene attrahere articulos dicti pedis.

mansit tamen nonnihil claudicans.

32 Nervus vero pedis dextri retro cavillam (*id est*, tibiam *ab Italica voce* caviglia) prope quam fuerant dicta vulnera, est aliquantulum retractus; et propter prædicta dicta Alicia non plane potest pro velle in terra ponere dictos pedes, et incedendo claudicat, sive vadat cum baculo, sive sine baculo. Sic prædicti domini episcopi Mimatensis et Londinensis oculata fide viderunt, et nos hujus processus notarius cum eisdem. Interrogata, qua hora noctis apparuerat sibi dictus senex, qui palpaverat et inunxerat eam, respondit, quod in prima pulsatione Matutinorum Item interrogata, si dictum miraculum fuit in continenti scitum et divulgatum in dicta ecclesia Herefordiensi, antequam illucesceret dies; respondit, quod, cum ipsa clamasset, quidam clericus, custos dictæ ecclesiæ Herefordiensis, venit ad eam cum lumine, et petiit, quid habebat; quo narrato, duxit eam juxta quoddam altare, et ibi stetit usque ad diem. Adveniente autem die, scito et viso miraculo prædicto, fuit congregatus clerus Herefordiensis, et pulsatis campanis, et facta processione, fuit cantatum, nescit quid (*verisimiliter hymnus* Te Deum laudamus) et ipsa fuit ducta ante majus altare ecclesiæ Herefordiensis.

uti ipsamet coram commissariis Apostolicis

33 Item interrogata, quæ personæ erant præsentes prope ipsam in dicta ecclesia Herefordiensi quando dictus senex apparuit ei, et quando ipsa clamavit, respondit, quod non erat aliquis, nisi dicta noverca sua et dictus custos, qui ad clamo- E rem ejus supervenit, quod ipsa viderit: nescit tamen, si erant plures. Item interrogata, si dicta vulnera, quæ habebat in pede dextro, fuerant ex toto clausa in dicto festo Trinitatis, respondit, quod sic, sed nondum erant perfecte consolidata; nullam tamen putredinem vel saniem emittebant. Item interrogata, an postmodum recidivaverint dicta vulnera et rehabuerint * mortificationem et paralisim et alias infirmitates, de quibus supra deposuit se fuisse curatam, respondit, quod non, hoc excepto, quod omni mense, quum primum luna mutatur, habet dolorem per unam noctem ex illa parte corporis, ex qua fuerat paraliticata, et nervi brachii sinistri et tibiæ sinistræ retrahunt se aliquantulum, et ingerunt sibi dolorem et afflictionem; et ex hoc est in crastinum debilis; sed in alia die non sentit læsionem.

* an rehabuerit?

aliique testati fuere,

34 *Præter Aliciam testem in processu quadragesimam idem miraculum confirmarunt Willelmus de Lonesdale vel Lovesdale, pater ejusdem Aliciæ, testis trigesimus nonus, Amicia Rysshwyk, annorum quadraginta quinque, de Bernastonia Norvicensis diœcesis oriunda, et diu Londini versata, testis quadragesima prima; Willelmus de* F *Oxonio, Leicestriensis diœcesis, annorum quadraginta circiter, testis quadragesimus secundus; Nicolaus Chiket de Glocestria Londinensis diœcesis, annorum quadraginta circiter, testis quadragesimus tertius; et dominus Willelmus de Londino, perpetuus cappellanus ecclesiæ Omnium Sanctorum ad forum Londinense, annorum quinquaginta circiter, testis quadragesimus quartus, qui vidit dictam Aliciam per quinquennium contractam; sed horum testimonia in apographis nostris non habeo præter testimonium prædicti patris ejusdem Aliciæ, quod, cum in quibusdam adjunctis parum differat, non abs re judicavi etiam recitare.*

et inter hos pater ejusdem Aliciæ.

35 Requisitus dictus Willelmus, quod narraret veritatem sub debito juramenti per eum præstiti de prædicto miraculo, quod dicebatur in personam Aliciæ, ejusdem Willelmi filiæ, contigisse, dixit, quod ipse erat oriundus de Anglia, de partibus Borealibus, de quadam contrata, vocata Louesdale, Eboracensis diœcesis; et quod ipse voverat ire ad S. Jacobum Compostellanum in Gallicia, et dum arripuisset iter suum et duceret

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

duceret secum prædictam Aliciam filiam suam, quæ erat puella tenera et juvenis, et fuisset prope Staunford Lincolniensis diœcesis, prædicta puella in itinere publico sespitavit * et cecidit ad terram, et læsit sibi unum pedem adeo, quod non potuit propriis pedibus tunc ire; quia ex dicto casu fuerunt fracta aliqua ossa in pede dictæ puellæ; et oportuit, quod ipse testis portaret dictam filiam suam super collum suum usque ad civitatem Londinensem, quæ civitas distat a Staunford per LXXIV leucas Anglicanas vel circa. Cum autem transivisset pontem dictæ civitatis Londinensis et pernoctasset in Suthwerk, quod est conjunctum aqua intermedia ipsi civitati Londinensi, illa nocte dictam puellam arripuit quædam infirmitas, propter quam infirmitatem magna pars corporis dictæ puellæ fuit reddita insensibilis et impotens adeo, quod non poterat se juvare dicta puella a capite et a collo inferiori de medietate corporis sui, quia illa medietas erat mortificata.

* i. e. cespitavit

cujus testimonium,

36 Post ista dictus testis bajulabat ad collum dictam filiam suam, petendo elemosynam et mendicando cum ea; et aliquando dicta puella gra-
B diebatur per se ipsam, non in pedibus, sed super femur suum trahendo corpus suum per terram, cum nullo modo pedibus suis incedere posset. Quadam autem nocte accessit cum dicta puella ad quemdam locum juxta fontem ecclesiæ S. Clementis Dacorum prope dictam civitatem Londinensem, et nocte illa dicta puella incepit fortiter clamare et vocare dictum testem, patrem suum; et ipse venit ad dictam puellam, quæ habebat dictum pedem suum, cujus aliqua ossa, ut prius deposuit, confracta fuerant, adeo inflatum et infectum sanie, quod non credit modo, nec tunc credidit, quod opere alicujus medici vel per beneficium naturæ posset unquam dicta sanies puella curari. Nam in prædicta nocte dicta sanies fecit foramina multa et postea redacta * in unum magnum foramen; quod foramen transibat per medium pedem dictæ puellæ subtus cavillam *, ita quod poterat ossum sive os dictæ cavillæ per prædictum foramen videri, et potuisset per dictum foramen transire unus digitus hominis communis, scilicet mediocris; et per dictum foramen exiverunt ossa putrida et corrosa, et caro etiam putrida et cor-
C rupta.

* supple sunt

* i. e. tibiam

quia in paucis variat,

37 Post prædicta dictus testis, audito, quod Deus operabatur multa miracula pro domino Thoma de Cantalupo, episcopo quondam Herefordiensi, convertit se ad dictum S. Thomam, et juxta morem patriæ mensuravit dictam filiam suam cum uno filo ad eum, et rogavit Deum et dictum S. Thomam, quod daret sanitatem dictæ filiæ suæ, et ipse visitaret tumulum dicti S. Thomæ. Post dictam autem mensurationem et votum prædictum, iterum vovit dictam filiam suam ad sanctum Aloy *(ut verum fatear, non novi hunc Sanctum eo nomine)* sub conditione, si S. Thomas de Cantalupo non sanaret eam; et adhibuit quosdam testes in prædicto voto, qui fuerunt fidejussores pro prædicto teste et voto ad dictum sanctum Aloy, si dictus S. Thomas de Cantalupo non curaret eam. Post hæc venit (in vigilia Pentecostes fuerunt quatuor anni) cum prædicta filia sua ad ecclesiam Herefordiensem; quæ filia erat adhuc gravata ex infirmitatibus supradictis, et vulnera pedis dictæ puellæ erant aperta et emittentia saniem. Et dicta puella absque aliqua medicina et absque aliquo humano auxilio et consilio contra seu præter vim et potentiam naturæ fuit in dicta ecclesia Herefordiensi infra hebdo- D
madam, invocato nomine dicti S. Thomæ, curata ab omnibus prædictis infirmitatibus suis, et vulnera pedis fuerunt clausa et penitus desiccata, ita quod ex tunc non emiserunt aliquam saniem.

38 Et fuit adeo perfecte curata, quod potuit propriis pedibus ire, sicut modo vadit, et modo vadit et ivit coram dominis episcupis et coram nobis notariis, cum baculo et sine baculo claudicando, quia nervi pedis sunt retracti, et cicatrices et concavitates magnæ appareat in pede dictæ puellæ, ex quibus concavitatibus exiisse creduntur ossa prædicta. Dixit etiam idem testis, quod, licet infra hebdomadam dicta filia sua fuisset, sicut deposuit, miraculose curata, et propriis pedibus recedere potuit, voluerunt aliqui, quod remaneret in dicta ecclesia Herefordiensi ad ostensionem prædicti miraculi usque ad festum sanctæ Trinitatis inclusive; quod festum celebratur in Anglia octava die post Pentecosten: et in crastinum recessit inde cum dicta filia sua. *Hactenus testimonium patris Aliciæ, quæ si, ut ipsa affirmavit, quinque fuerit annorum, dum pedem primo luxavit, annorumque novemdecim,* E
quando hæc testata fuit anno 1307 et ipsa a quadriennio tunc fuerat sanata, oportet eamdem totum fere decennium gravi illo malo afflictam fuisse, quod pro curationis magnitudine observandum est. Ceterum non est necesse, ut credamus, unctiones palpationesque, de quibus Alicia meminit, reipsa factas esse, sed eadem ad somnium divinitus immissum referendæ videntur, easque Alicia forte etiam minus recte explicavit. Denique exigua adjunctorum variatio, quæ in utriusque narratione occurrit, partim ex oblivione, partim etiam ex confusa memoria oriri potuit. Miraculum autem hoc bullæ canonizationis insertum est.

hic etiam recitatur

39 *Subjungitur* Rubrica de probatione vigesimi secundi miraculi super eo, quod Joannes, filius Hugonis le Chamideler, dicitur fuisse miraculose illuminatus. Super quo deponunt quadragesimus quintus et quadragesimus sextus testes; *videlicet Hugo le Chamideler, vel, ut alibi legitur,* le Chaundeler de Shorhun, *Cantuariensis diœcesis, ejusdem Joannis pater, et Agnes mater. Testimonium patris apud me sic habet:* Hugo de Chaundeler Cantuariensis diœcesis, testis quadragesimus F
quintus, productus XII mensis Augusti, dixit juratus, quod jam sunt anni decem et octo, vel circa, quod Agnes uxor sua genuit sibi Joannem filium suum; et quando fuit natus, habuit oculos pulcros et integros et sanos, et videbat cum eis. Sexta autem die a nativitate dicti Joannis supervenit sibi * infirmitas in oculis, ex qua infirmitate dictus Joannes tenuit oculum sinistrum ex toto clausum ita, quod nullo modo poterat aperire dictum oculum. In oculo etiam dextro confluxerunt tot humores, quod non apparebat dictus oculus dextrus *. Et cum prædictus Joannes teneretur ad ignem, et sicut infantulus tener multum plangeret, et dormire non posset, humores ex dicto oculo dextro inceperunt in tantum fluere, quod visum fuit matri ipsius, oculum ex toto resolutum fuisse.

Infans paucorum dierum ex humorum fluxu

* i. e. eidem

* dexter

40 Et quia dictus Hugo tempore, quo dicti humores inceperunt fluere, non erat in domo, quam tunc inhabitabat, mater ipsius testis præmortua *(scilicet jam mortua, quando Hugo iste testabatur)* misit pro ipso teste, ostendens ei dicti filii sui cæcitatem, et exhortans ipsum, ut voveret et mensuraret

cæcus factus, post nuncupatum S. Thomæ a patre votum

A mensuraret ipsum sancto Thomæ de Cantalupo, episcopo quondam Herefordiensi, pro quo Deus multa miracula operabatur. Tunc ipse testis, flexis genibus, cum lachrymis rogavit Deum, quod meritis dicti S. Thomæ restitueret visum prædicto filio suo, ne nutriret infantem cæcum; et mater ipsius testis, flexis genibus, cum lachrymis rogavit etiam Deum de eodem, præsente ipso teste; et uxor, quæ erat tunc in lecto et in eadem camera cum eis, et eos videbat, cum lachrymis fecit easdem preces. Et dictus testis tunc vovit, quod, si Deus meritis dicti S. Thomæ restitueret visum prædicto filio suo; quod ipse pedes visitaret sepulcrum dicti domini Thomæ in ecclesia Herefordiensi; et secundum morem Angliæ plicavit denarium super caput dicti filii, et mensuravit eumdem ad dictum S. Thomam: et ista fuerunt facta quadam die, de qua non recordatur, circa Completorium; dictus tamen infans non cessavit ex hoc plangere, nec quievit usque ad mediam noctem.

visum, amissumque oculum recipit.

41 In mane autem, cum dictus testis surrexisset, invenit dictum filium suum habentem oculos sanos et integros, sicut habuerat, priusquam B dicta infirmitas supervenisset; et dictus filius suus videbat cum utroque oculo, et adhuc videt, sicut per inspectionem et per experientiam dicti domini episcopi comprobaverunt, et nos hujus processus notarius cum eisdem apud Westmonasterium quinta die hujus mensis Augusti, cum dictus Joannes venisset personaliter coram dominis episcopis supradictis. Habet tamen dictus Joannes parvos oculos, et dextrum, de quo, ut dicitur, fluxerunt dicti humores, videtur habere aliquantulum minorem sinistro; et pater ipsius Joannis videtur habere oculos consimiles in parvitate et in minoritate prædictis. Interrogatus, an credat, dictum filium suum potuisse absque miraculo recuperasse visum secundum virtutem et potentiam et cursum naturæ humanæ, respondit, quod de dextro oculo non credit, quod potuerit curari sine miraculo; quia post resolutionem humorum, qui defluxerunt ex dicto oculo dextero, non remansit ibi, nisi concavitas oculi, nec apparebat pupilla oculi nigra vel alba, nec erat aliquid, sub quo oculus latere potuisset; et mater ipsius testis narravit ei, se vidisse, quando pupilla nigra dicti oculi et etiam alba resolutæ C in aquam limosam fluxerant ab eodem.

Duo prodigia alibi jam relata.

42 *Subsequitur in nostro processus apographo* Rubrica de probatione vigesimi tertii miraculi super eo, quod lapis superpositus ossibus dicti domini Thomæ, in ipsorum ossium translatione mira facilitate, tamquam non ponderosus, dicitur fuisse amotus, et postmodum, tamquam ponderosus, cum difficultate repositus. Super quo deponunt quinquagesimus septimus et sexagesimus primus testes. *Item* Rubrica de probatione vigesimi quarti miraculi de miraculosa excitatione venerabilis patris, domini episcopi Herefordiensis *(Richardi frequenter laudati)* facta, quando debuit transferre ossa dicti domini Thomæ. Super quo deponunt idem dominus episcopus testis sexagesimus primus, et quinquagesimus septimus. *De neutro hic aliquid addam, quia de primo actum jam est in Compendio Vitæ num. 38 et 39, de secundo autem ibidem num. 37. Quod subditur, alterum, vivente S. Thoma, contigisse dicitur, nec tamen in prædicto Compendio locum habet, ideoque hic, etsi alieno loco, referendum est.*

43 Rubrica de probatione vigesimi quinti miraculi super eo, quod, dicto domino Thoma celebrante Missam in festo Pentecostes in capella castri de Walingforde, diœcesis Lincolniensis, multæ aviculæ dicuntur ad vitrialia dictæ capellæ applicuisse, ipso singulos versus hymni Veni, Creator Spiritus inchoante. *Super quo miraculo* deponunt duo testes sequentes. *Tum mox ibidem subditur :* Post hæc die XIII mensis Novembris, quæ est dies ultima quatuor mensium, dictis dominis commissariis ad præsentem inquisitionem de fide, vita, moribus, fama et miraculis dicti domini Thomæ faciendam auctoritate Apostolica præfixorum, dominus Gilbertus, procurator capituli Herefordiensis, ad probationem prædicti miraculi de aviculis produxit venerabilem patrem, dominum Ricardum episcopum Herefordiensem, et Robertum Deyntè, dicti domini Thomæ quondam, et nunc præfati domini Ricardi camerarium, testes super toto isto negotio et super aliis articulis hujus processus examinatos.

Ex processu canonizationis. Sancto, dum viveret, versus hymni sancti Spiritus præcinente,

dicuntur aviculæ magno numero

44 Robertus Deyntè prædictus deposuit, se vidisse prædictas aviculas convenientes ad dicta vitrialia, quando dictus dominus Thomas inchoabat singulos versus hymni Veni, Creator Spiritus; et videbantur nigræ et tales, quales sunt pernæ, graculæ sive monedulæ : et in continenti cum E dominus Thomas inchoaverat dictos versus, et chorus prosequebatur cantum versus, recedebant; et eo alium versum inchoante, statim rediebant *, et choro prosequente, avolabant, et in earum adventu percutiebant vitrialia, et faciebant garritum magnum; et credit, quod essent ultra quadraginta, et quod prædicta fuerunt circa tertium annum, postquam dictus dominus Thomas fuit episcopus; et dicebatur, quod dominus Eadmundus, tunc comes Cornubiæ, admiratus de prædictis, exivit capellam, ut videret prædicta. Et credebant, quod hoc evenisset propter sanctitatem dicti domini Thomæ. *Hactenus Robertus Deyntè.*

* redibant

accessu ad fenestras recessuque suo

45 Dominus Richardus, episcopus Herefordiensis prædictus, deposuit, se fuisse præsentem in capella domini Eadmundi, tunc comitis Cornubiæ, in castro de Walkford, diœcesis Lincolniensis, (non recolit, quo anno, sed æstimat, quod circa secundum vel tertium annum pontificatus dicti domini Thomæ) in festo Pentecostes, circa horam Tertiæ, quando multæ aviculæ, ultra triginta, ut æstimat, quæ videbantur esse cornuliæ *, columbæ et stornelli *, inchoante dicto domino Thoma cum solemnitate debita, flexis genibus, dicendo Tertiam ante altare F dictæ capellæ singulos versus hymni Veni, Creator Spiritus, subito applicabant ad vitrialia dictæ capellæ, et in medietate, cum choreis *(forte legendum et)* cum chori ejus) prosequebantur cantum versus inchoati a dicto domino Thoma, avolabant; et toties rediernnt, quoties versus singulos inchoaret. De quo fuerunt dictus comes, qui ad prædictam solemnitatem dictum dominum Thomam et multos alios nobiles invitaverat, et alii quam plurimum admirati.

* an corniculæ?
* an sturni

mirabile spectaculum dedisse.

46 Et propter admirationem memoratus comes cum pluribus aliis exivit dictam capellam, ut oculis propriis intueretur spectaculum avicularum prædictarum : et dictus comes et multi alii adscripserunt prædicta sanctitati ejusdem domini Thomæ; et dictus comes narravit, audiente dicto domino Ricardo episcopo, tunc cancellario Lincolniensi, quod tantam fiduciam et devotionem habebat in benedictione et orationibus dicti domini Thomæ, quantam in benedictione et orationibus S. Augustini Anglorum episcopi, qui convertit Anglos ad fidem. *Eadmundus, de quo hic, fuit Richardi, Cornubiæ comitis et Romanorum regis electi filius secundo genitus*

EX PROCESSU CANONIZATIONIS.

genitus, qui post fratris patrisque sui mortem eumdem comitatum adeptus fuit. Porro quia prædictos avium accessus recessusque Richardus episcopus et sacræ Theologiæ doctor non dubitavit pro miraculo habere, oportet, in eis aliquid singulare observatum fuisse. De S. Augustino Anglorum apostolo actum in Opere nostro est ad diem XXVI *Maii, quo colitur. Porro hic desinunt rubricæ miraculorum, quibus possem et alia in processu sparsim relata addere; nisi vererer, ne lectori jam dudum nauseam perperim. Finem itaque his impono.* D

ADDENDA AD DIEM II OCTOBRIS.

IN COMMENTAR. S. LEODEGARII ET GERINI,

B

Pag. 360, *num.* 21 *et pag.* 418, *num.* 251.

In Commentario Actis S. Leodegarii præmisso num. 21 *pag.* 360 *et seq. Vitam hujus Sancti, cujus auctor est anonymus vetustior, anno circiter* 682 *aut* 683 *scriptam statui; verum, uti ex Annotatione pag.* 484 *ad litt.* yy *posita intelliges, lucubrationem illam ad annum usque* 686 *aut* 687 *recte distuleris. In eodem Commentario a num.* 251 *usque ad* 256 *de Leodegarii palæstra tumulique loco fuse disserui. Cum jam Sancti Acta typis essent excusa, tandem ad me, quam datis in Artesiam litteris petieram, notitia huc allata est. E lingua Gallica, qua conscripta est, in latinam conversa sic habet* : Certum videtur, locum, in quo S. Leodegarius capite truncatus est, partem hodie constituere sylvæ de Lucheux. In sylva illa exstat sacellum Sancto consecratum ubi cum martyrio coronatum fert traditio. Omnia concurrunt, ut hæc sola opinio pro vera habeatur; primo sacellum in sylva illa in honorem Sancti exstructum; secundo propinquitas, quam cum confiniis episcopatus Bononiensis habet locus ille, milliari et medio dumtaxat dissitus a Rebreuve, diœcesis Bononiensis vico; tertio parva distantia, quam habet a pago S. Leodegarii, hodie Susaint Leger nuncupato, qui platea, Sercin dicta, etiam nunc insignitur, situs est in extremis diœcesis Atrebatensis limitibus, et ecclesiam S. Leodegarii nomini dedicatam habet. *Hæc, ut consideranti patebit, non multum dissonant ab iis, quæ locis supra citatis de loco martyrii et tumuli S. Leodegarii disputavi.*

C F

ADDENDA

A D

DE S. SATURIO EREMITA ET CONFESSORE,

SORIÆ IN HISPANIA.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

V. D. B.

§ I. Qui de S. Saturio scripserint; Tamayi figmenta; quo tempore vixerit S. Saturius.

B E

Male omiserunt decessores S. Saturium,

Ad diem II hujus mensis retulerunt decessores nostri inter prætermissos S. Saturium eremitam, quod de ejus cultu sibi satis non constaret et quod nil de eo nossent quod S. Prudentii, episcopi Turiasonensis, actis, ad diem XXVIII Aprilis in opere nostro excusis, non contineretur. Sed hæc non recta persuasio; nam de S. Saturii cultu apprime constat atque ejus gesta æque innotescunt ac S. Prudentii Turiasonensis. Quamobrem lacuna, quam fecerunt decessores nostri, omnino hoc loco implenda videtur.

a multis scriptoribus celebratum.

2 Complures, qui de S. Saturio olim scripserunt, nomine designat Tamayus de Salazar (1), scilicet Ambrosium Morales (2), Joannem Marietam (3), Vasseum (4), Franciscum de Padilla (5), Vincentium de Lanuza (6), Joannem Briz Martinez (7), Thomam Truxillo (8) et Franciscum Bivarium (9). Quibus postea accesserunt Henricus Florez (10) et Joannes Loperraez Corvalan (11). Vitam S. Saturii ex professo conscriptam fuisse ab Joanne Antonio Simon et a Petro Tutor y Malo tradit Petrus Sainz de Baranda (12); Tutoris operis (13) etiam meminit Florez (14) et Corralan (15); qui id Soriensi civi-
C tati dicatum et Compluti typis Francisci Garciæ anno 1690 excusum fuisse addit. Titulus autem libri Joannis Antonii Simon erat (ni fallor) Anachoreta canonizatus (16), cujus meminit Florez (17). Equidem opera hæc pleraque ad manum non habeo; sed parum doleo quod videam eos, qui etiam Simonis et Tutoris scripta versarunt, vix aliquid habere quod alibi non legatur, aut potius quod ex Tamayo depromptum non sit; ita ut is præ omnibus examinandus sit.

Tamayus qui aliena non tantum fabulas descripsit, sed ipse suas etiam invexit,

3 Porro Tamayus S. Saturii Acta, forte (ut ipse loquitur) ab ipso S. Prudentio, episcopo Turiasonensi et S. Saturii discipulo, conscripta, qui sanctum magistrum tumulavit, ex pervetusto ms. sanctorum Hispaniæ codice, quem beneficio R. P. F. Thomæ de Herrera acceperat, dedit; atque his Actis clauditur S. Saturii epitaphium, confectum (ut ibidem traditur) ab eodem S. Prudentio. Verum enim vero quæ fides habenda Tamayanis mercibus? Equidem in Auctario ad tomum VI Octobris (18), ubi quærendum videbatur utrum SS. Marcellus, Hadrianus et alii Chalcedone passi essent an Castulone in Hispania, retuli ex una parte tres classes martyrologiorum Hieronymianorum, in quibus Chalcedone unius aut plurium statuebatur palæstra, et ex altera opposui antiquum breviarium Toletanum, proculdubio fabulatoribus Hispanis antiquius, proferri a Tamayo, in quo illi sancti Castulone legebantur martyrium fecisse; unde factum est ut in Castulonensium partem inclinaverim, nil tamen ausus definire. Atque hæc scripsi, certe sciens et sæpius alibi professus Tamayum infidum ducem esse; sed hanc ei notam inuri arbitrabar, non quod ipse sponte sua fabulator esset, verum quod aurem adhibuisset fabulatoribus eorumque dicta nimia fide exscripsisset. Asterrabam plane, tam bene de eo sentiens; atque nunc, quum vidi eum sæpius a decessoribus nostris (19) et ex professo a Nicolao Antonio (20) mendacii convictum fuisse, vellem numerum 2 additamenti illius de SS. Marcello, Hadriano et aliis omnino expungi F
aut saltem ita mutari ut Castulonensium nova traditio plane abjiciatur et sua laus servetur Chalcedoni. Atque ex his facile videbit lector quo loco apud me nunc stet Tamayus et quam fidem habendam æstimem Actis S. Saturii, quæ solus ipse vidit, solus tractavit. Re quidem vera hæc se beneficio R. P. F. Thomæ de Herrera Augustiniani accepisse perhibet; sed anno 1658 tomum quintum Martyrologii sui Hispanici, quo illa continentur, in lucem dedit; quum scilicet anno 1654 diem obiisset Herrera in Matritensi domo S. Philippi Apostoli (21): ita ut non dormientem tantum, (quemadmodum Judæi, contendentes Christi corpus, dum satellites dormirent, furto sublatum fuisse,) sed mortuum fidei suæ testem fecerit.

finxit Vitam et epitaphium S. Saturii.

4 Nil itaque dubito quin pro more suo hanc

(1) Martyrologium Hispanicum ad II Oct. — (2) Historia Hispa-
niæ, tom. II, lib. XI, cap. LXXIV. — (3) Historia SS. Hispaniæ, lib. V,
cap. XXIX et lib. XI, cap. XXIX. — (4) Chronicum ad an. 590. —
(5) Hist. eccles. Hispan., tom. I, cent. IV, cap. XXXI. — (6) Historia
Aragoniæ, t. I, lib. IV, cap. XLI. — (7) Historia Pinnatensis, lib. V,
cap. XX — (8) Thesaurus concionatorum, tom. II, fol. 967. — (9) In
notis ad S. M. Maximi Chronicum, ad annum 572. — (10) España
sagrada, tom. VII, p. 299 et seqq. — (11) Descripcion historica del
obispado de Osma, tom. II, p. 111. — (12) Coleccion de documentos
ineditos para la historia de España, tom. XXII. Clave de la España
sagrada, pag. 416. — (13) Compendio Historial de las dos Numan
cias, sus grandezas y trofeos reducidos a concordias; y al fin la
vida y muerte del inclito anacoreta S. Saturio, patron de la segunda
Numancia. — (14) España sagrada, tom. VII, p. 299 et 301. —
(15) Descripcion del obispado de Osma, tom. II, p. 2?0. — (16) El
Anacoreta canonizado. — (17) España sagrada, t. VII, p. 301. —
(18) Auctarium ad diem XIII Octobris, pag. 42 et 45. — (19) Cfr Acta
SS., t. III Aprilis, p. 511, num. 21. — (20) Censura de Historias
fabulosas, cfr index, v° Tamayo et Marhradiqua. — (21) Ossinger,
Bibliotheca Augustiniana, pag. 134; Nicolaus Antonius, Bibliotheca
scriptorum Hispaniæ, tom. II, p. 303.

Vitam

AUCTORE V. D. B.

Vitam finxerit Tamayus eamque pro amore suo magnorum nominum S. Prudentio episcopo supposuerit. Quod dum fecit, secutus est imprimis S. Prudentii ipsius antiquiora Acta; quibus inspersit quædam (sed minus recte,) quæ recentiores scriptores de locorum compositione et maxime de eremitorio referunt; alia autem pauca, ut accuratiora rerum adjuncta apparerent, de suo cerebro inseruit; epitaphium deinde condidit, cui etiam ibidem locum dedit; atque illa demum omnia his clausit verbis, quæ nemo eruditus recentissima esse non affirmarit: Quod sacrum corpus postmodum miraculis effulgens, idem Prudentius, postquam ad Tyrasonensis ecclesiæ episcopatus apicem devenit, sublimiori loco conlocans, honore canonizationis sublimavit; ita ut in posterum sanctitatis titulo cognitum et cultum frequentia circumjacentium fuerit accolarum, qui ad ejus sepulcrum accedentes Deum in sancto suo corde et opere magnificant. Cujus sit laus et gloria in sempiterna seculorum secula. Amen.

Variæ scriptorum opiniones et Tamayi fabulæ de ætate S. Saturii ejusque discipuli S. Prudentii;

5 *De tempore, quo* S. Saturius *ejusque discipulus S. Prudentius, episcopus Turiasonensis, vixerunt diversissimæ propositæ fuere sententiæ. Alii, confundentes S. Prudentium cum homonymo, qui S. Euceratidem Cæsaraugustanam tumulavit dixere eum et magistrum floruisse, Diocletiano imperatore* (1); *alii eumdem habentes S. Prudentium ac poetam christianum Aurelium Clementem Prudentium* (2), *statuerunt eum obiisse anno Christi* 390; *alii contra, unum eumdemque sanctum in duos dividentes, docuere S. Prudentium sedem Calaguritanam occupasse anno* 466 (3); *et alii alia* (4). *Verum ex quo tempore in lucem dedit Tamayus suum Martyrologium, convenire fere videtur inter Hispanos* S. Saturium *ex hac vita recessisse æra* 606, *id est anno Domini* 568. *Ita enim traditur in epitaphio, quod modo memorabam et quod in hunc modum conscriptum est:*

HIC. REQVIESCIT. FAMVLVS. DEI
SATVRIVS. QVI. POSTQVAM. VITAM
PER. FERE. XXXVI ANNOS. EREMI
TICAM. TRANSEGISSET. MIRACVLIS
CLARVS. OBDORMIVIT. IN DOMINO
ANNORVM. LXXV. DIE. VI. NON. OCTOB.
A ERA. DC. VI. Ω

Sed id merum, ut jam monui, Tamayi figmentum est, quemadmodum vel ex ipsa insolita forma et verborum selectu constat. Præterea prodit Tamayus ipsemet a sese id secundum P. Higueræ fabulas compositum fuisse, quum nempe id cum pseudochronico S. M. Maximi convenire ostendit. Audi scilicet: Ex inscriptionis epigraphe, *inquit*, liquido constat Saturium vitam exuisse era 606, quæ ad annum Domini 568 respondet: quo calculo probatur assertio S. M. Maximi in Chronico, anno 572 dicentis, quod per illud tempus post Didymum et Sanctium in sede Tyrassonensi Prudentius fuit sublimatus; et hoc refert Maximus evenisse post quatuor annos a morte Saturii magistri; nam iste anno 568 obiit; ille anno 572 infulam Tyrassonensem induit.

hæ fabulæ inter se non concordant.

6 *Sed quæ mala Tamayi fortuna est, componi hæc nequeunt cum S. Prudentii Vita. In hac enim legitur* (5) *beatus vir anno ætatis decimo quinto ad* S. Saturium *accessisse et cum eo septem annos, id est usque ad magistri mortem vixisse; dein ivisse Calagurrim, ibi multos cives reduxisse ad fidem, et factus esse canonicus; quum autem fama ejus sanctitatis ex vicinis civitatibus infirmos innumeros, a suis languoribus curandos, acciret, clam abiisse Turiasonem; hic prius sacristis associatus fuisse, et tempore peracto in demortui sacristæ locum suffectus; promotus dein ad sacros ordines et aliquanto post, demortuo archidiacono, hoc munere ornatus; sedulo officio suo functus esse et demum, quum episcopus obierat, creatus esse qui cathedram Turiasonensem occuparet: quæ omnia intra quadriennium contigisse quis credat? et, licet eo tempore lex de ætate episcoporum non semper servaretur, quis tamen sine ullo vade admittat S. Prudentium Turiasonensem sedem ascendisse annos tantum natum viginti sex* (6)? *Quocirca non aliud sentiendum est de* S. Saturii *epitaphio, quam quod Papebrochius* (7) *sensit de epitaphio S. Prudentii, similiter a Tamayo in lucem producto, et quod de tot aliis Nicolaus Antonius* (8): *videlicet hæc omnia figmenta esse, quorum nulla habenda sit ratio.*

SS. Saturius et Prudentius certissime floruerunt ante medium sæculum x et verisimilius sæculo septimo aut ineunte octavo.

7 *Restat itaque ut ad ea redeamus quæ jam pridem de S. Prudentii ætate disputavit Papebrochius, scilicet eum obiisse ante medium sæculum x quo corpus hujus* S. Saturii *discipuli magna veneratione jam servabatur in ecclesia S. Vincentii Laturcensi ad fines Castellæ Veteris* (9). *Id omnino firmum est. Quibus id placet, volunt nonnulli SS. Prudentii et* Saturii *ætatem accuratius determinare eamque collocare post Sarracenorum invasionem, quoniam S. Prudentii pater* Ximenus *vocaretur* (10), *et episcopus Calagurritanus, qui eum clero suo adscripsit,* Sanctius (11): *quæ nomina, ait Morales* (12), *certo scimus in usu non fuisse antequam Mauri destruxissent Hispaniam; postea vero sæpius in historiis occurrere et in diplomatibus. Atque his consentit plane Risco* (13), *Hispaniæ sacræ continuator, aperte professus secundum meliora documenta floruisse S. Prudentium ejusque magistrum* S. Saturium *post occupatam a Sarracenis Hispaniam, id est post annum Christi* 711 (14). *Certiora profecto haberemus, si Sanctii, episcopi Calagurritani, ætas perspecta esset; sed ne ejus quidem nomen inter episcopos hujus sedis, qui recensetur in Hispania sacra, locum obtinet. Cæterum non ausim plurimum his niti: nam in sancti Prudentii Vita ita beati hujus viri explicantur gesta ut, quo tempore vivebat, episcopos fuisse in ipsa civitate Calagurri, Turiasone et Uxama dicere necesse sit; dum tamen multo verisimilius est nullos dominantibus Mauris ibidem fuisse, licet religio christiana non omnino oppressa fuerit* (15); *adeoque non ego cum illo pugnabo qui S. Prudentium cum magistro* S. Saturio *ante Sarracenorum adventum sanctitatis exemplo præfulsisse voluerit, videlicet sæculo septimo aut ineunte octavo, ut in annotatis ad S. Prudentii Vitam suggessit jam Papebrochius* (16). *Sed de his hactenus.*

(1) Coronica general de España, lib. xi. cap. lxxiv, tom. V, pag. 577 et 578. edit. Matrit. 1791. — (2) Anguiano, Compendio histor. de la Rioja, ap. Risco, España sagrada, tom. XXXIII, pag. 127 et 128. — (3) Tejada, lib. iii, cap. iii, § iv, ap. Risco, tom. cit., pag. 147 et seqq. — (4) Cfr Acta SS., tom. III Aprilis, p. 587. — (5) Ibid., pag. 592. — (6) Cfr España sagrada, t. VII, p. 301. — (7) Ibid., pag. cit. — (8) Censura de historias fabulosas, cfr indice vº *Tamayo*. — (9) Acta SS., tom. III Aprilis, p. 587. — (10) Ibidem, p. 592. — (11) Morales, Coronica general de España, lib. xi, cap. lxxiv, tom. V, pag 575. — (12) Ibid., p. 578. — (13) España sagrada, tom. XXXIII, pag. 149 et 150. — (14) Ibid., tom cit., p. 177. — (15) Cfr España sagrada, tom. XXXIII, pag. 166 et seqq., 182 et seqq. Loperraez Corvalan, Descripcion historica del obispado de Osma, tom. I, pag. 48 et seqq. — (16) Act. SS., tom. III Aprilis, pag. 593.

§ II.

AUCTORE V. D. B.

§ II. S. Saturii gesta cum S. Prudentio et pius ejus obitus.

Iter S. Prudentii ad S. Saturium describitur:

In *toties laudata S. Prudentii Vita leguntur de* S. Saturio *sequentia* (1) : Cum autem puer Prudentius ad quintum decimum pervenisset annum, et totus integerrime in Dei amore flagraret ; patria parentibusque relictis, transivit alveum, qui nuncupatur Ebrus, *antiquis vero Iberus. Nam cum Prudentius Cantaber natione esset et oriundus Armentia, (vico prope Victoriam* (2) *et, per Maurorum tyrannidem cessantibus episcopis Calagurritanis, episcopali aliquandiu sede* (3)), *et Soriam, magis ad meridiem positam, pergeret, necessario transeundum erat id flumen.* Atque in ipsa nocte cum pastoribus quibusdam quiescens, totam noctem in Dei laudibus transegit : psalmodiam corde perfecto retexit, pastoresque incredulos fidem catholicam ac verbum Dei docens, erraticam et immundam bestialemque eorum vitam sancte et religiose corrigens, eosdem in pluribus emendavit. Mane facto valedicens pastoribus recessit : itinere aggresso usque in Serram-Albam pervenit. *(Vicinia montis Urbionis, ex quo Durius seu Dorus aquas suas recipit, designari videtur.)* Capere iter non desistens, in virentibus locis super torrentem, qui Dorus dicitur, descendit ; atque ipsa nocte in quodam molendino cum paucis hospitatus est. In eadem nocte famam audivit, quod in concavo lapide super fluvium quidam eremita maneret. Quo audito, gratulatus corde, orto sole arripiens iter, circa locum illum pervenit : ex alia parte fluminis introitum speluncæ in arduo loco prospexit ; *(ipse enim venit secundum ripam occidentalem Durii fluminis, dum sancti eremitæ cella in ripa orientali esset posita).* Sanctissimus vero puer Prudentius, intra se considerans qua arte torrentem transiret, huc et illuc cœpit gyrovagans ambulare, a Deo postulans consilium perfecto corde. Sic deambulans frequenter contra foramen speluncæ aspiciebat, septemque psalmos pœnitentiales canebat. Exiens autem de oratorio suo eremita, ostium speluncæ prodiit ; vidensque puerum miratus est quomodo sic incaute *seu flumen transire nescius* ambularet. Qui voce multa insonuit, puerque audiens illum respexit ; hominemque Dei super lapidem stare videns gaudio est repletus ; et in Deo perfecte confidens, super undas Dorii sicco vestigio transiit, *(qui locus postea* Santo Doro *dictus est* (4)), et rupem ubi spelunca erat ascendit, pedesque hominis Dei amplexatus est.

quomodo ambo simul vixerint. S. Saturii mors.

10 Saturius vero (sic enim vocabatur eremita), videns tantum miraculum quod aqua sicco vestigio transituro se præbuit puero ad calcandum, tremens ad terram cum lachrymis juxta puerum se prostravit. Ibi fere una hora ambo lachrymantes jacuerunt, unus ab altero petens benedictionem. Eremita vero, cum non posset puerum vincere, porrecta manu elevavit eum a terra : signansque illum signaculo sanctæ crucis et per manum trahens in oratorio intromisit. Post orationem multa cum interrogavit : in primis ut discipulum ad erudiendum suscepit, quem postea eruditum in bonis velut magistrum dilexit ; quia tantam in eo gratiam Deus collocaverat, ut venerabilis et mirabilis esset cæteris, non solum a mediocribus, verumtamen a senioribus honore præventus. Mansit autem sanctus puer in eadem spelunca cum prædicto Viro Dei fere septem annis : et ambo velut animalia duo, diu noctuque ruminantia pascua divina, una in vita laudabili perstiterunt : quousque felix anima Saturii, Domino invitante, de hujus valle inediæ ad mensam Domini pergeret saturari. Disponente itaque Deo actus præfati juvenis, idem jam optime eruditus speluncam quam prædiximus reliquit et clausit ostium. *Narratur dein S. Prudentii iter Calagurritanum ; sed hæc nihil ad* S. Saturium.

Tamayi inventa de gestis S. Saturii et error de ejus habitaculo et primo sepultura.

11 *Si audiretur Tamayus, multo plura de* S. Saturio *comperta essent ; imprimis eum genere Gothum fuisse, licet nomen ejus latinum suadeat potius eum fuisse Romanum, seu ex veteribus Hispanis, a Romanis devictis, fuisse progenitum : deinde eum nutritum fuisse apud Oriam castrum, id est civitatem Soriam ; sed hanc non ante sæculum* XII *fuisse conditam jam docuimus, et veteres eremitas sæpius procul a patria abiisse solitudinis majoris causa satis notum est : literas puerum didicisse, parentibus orbatum erogasse facultates in pauperes, et mundi pericula vitarum selegisse eremiticam vitam deinde addit ; non mala conjectura, sed nequaquam historica narratio.* E vestigio castri, *sic pergit,* oratorium in rupis immanis foramine construxit et juxta in alto spelæo domunculam exiguam, qua aliquando recumbens, vix ut corporis compaginem extenderet, locus erat. *Contendit itaque Tamayus oratorium* S. Saturii *diversum fuisse ab ejus domuncula ; verum hoc cum S. Prudentii Vita non convenit, in qua legitur (ut supra jam recitavimus) :* Exiens autem de oratorio suo eremita, ad ostium speluncæ prodiit ; *et speluncam illam beatissimi viri oratorium simul fuisse et habitaculum supra etiam et infra indicatur. Neque satis secum constat hoc loco Tamayus in Vita* S. Saturii *quam finxit ; nam prius tradit* domunculam *ab eo* S. Michaeli archangelo *dedicatam fuisse et postea* oratorium S. Michaelis *titulo fuisse ornatum. Id autem verum est,* S. Saturio *unam speluncam loco eremitorii et oratorii fuisse ; postea vero constructum esse S. Michaelis oratorium, de quo inferius recurret sermo. Per triginta fere et amplius annos solum vixisse* S. Saturium, *herbarum radicibus et silvestrium arborum fructibus contentum, et ita miraculis illustrem, ut sæpe alio abiisset, auram favoris humani fugiens, nisi Dei monitu fuisset cohibitus, suggerit postmodum Tamayus : sed hæc iterum sine vade de cerebro suo protulit ; nec meliora sunt quæ de sanctissimi eremitæ senectute et morte perhibet. Addit demum Tamayus :* Cujus (S. Saturii) corpus, ut jusserat magister, in proprio sagulo evolvens intra ejusdem oratorii S. Michaelis angulum sepelivit. *Contra ex Vita S. Prudentii satis liquet corpus* S. Saturii *prius fuisse sepultum in spelunca quam habitaverat ; et quidem passim cernere olim erat eremitas in suis cellulis sepeliri ; postmodum vero, quando constructum est S. Michaelis oratorium, eo delata sunt beati viri ossa.*

(1) Act. SS., t. III Aprilis, pag. 592. — (2) Muñano, Diccionario geographico de España y Portugal, tom. I, pag 282. — (3) España sagrada, tom. XXXIII, pag. 231 et seqq. — (4) Morales, Coronica general, lib. XI, cap. LXXIV, tom. V, pag. 575. Loperraez Corvalan, Descripcion historica del obispado de Osma, tom. II, pag. [illegible] ; Muñano, Diccionario geografico, tom. VIII, pag. 333.

§ III.

AUCTORE V. D. B.

§ III. Cultus S. Saturii in suo monte, Soriæ, in diœcesi Uxamensi et Cordubensi. Lectiones officii ecclesiastici.

S. Saturii memoria in martyrologiis. Numantiæ et Soriæ situs.

Quando autem cœperit coli S. Saturius *valde incertum est; nam, ut demonstrandum non est, quæ de ejus elevatione et canonizatione, a S. Prudentio, ad cathedram Turiasonensem promoto, procurata, refert Tamayus, flocci facienda sunt. In nullo martyrologio vetere celebratam fuisse* S. Saturii *memoriam monet idem Tamayus; et quidem recte: quam ob rem ipse sequens contexuit elogium ad diem* II *Octobris:* Numantiæ in Hispania, ad eremitorium S. Michaelis, depositio sacrorum
B pignorum B. Saturii eremitæ, sancti Prudentii episcopi Tyrasonensis magistri; qui cum a juventute ad usque senectam et amplius in silentio eremi delituisset, et orationi, meditationi et aliis austeritatis vacasset exercitiis, demum virtutibus onustus ad Dominum confessor inclytus permeavit. *Quod Numantiæ ejus natalem affigit, inde provenit quod olim sat multi putarunt Soriam in pristina Numantiæ sede positam esse; sed jam extra controversiam est Numantiam ad ripam orientalem Durii fluminis fuisse sitam, dum Soria occidentalem occupat; præterea Numantiam media leuca magis ad septentrionem spectasse quam Soriam, illamque prope confluentem fuisse Durii fluminis et rivi Tera seu in angulo fuisse ejusdem Durii fluminis et rivi Merchado, undas suas etiam ibidem miscentium. Ad septentrionem Numantiæ consurgit nunc viculus Garray; ipse vero antiquæ civitatis ambitus probe adhuc discernitur et rudera aliquot apparent; quorum imaginem dedit Loperraez Corvalan* (1), *qui et docte et erudite in Numantiæ situm inquisivit* (2). *Ferrarius in catalogo generali sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt*
C *satis habuerat ad diem* XXVIII *Aprilis, qua S. Prudentii festum agitur, scribere:* In Hispania S. Saturii eremitæ, *quod non plura apud Marietam repererat.*

Utrum die XXVIII Aprilis, an II Octobris S. Saturii celebranda sit memoria.

13 *Atque hic recurrit quæstio qua die celebrandus sit* S. Saturius, *die ne* XXVIII *Aprilis an* II *Octobris. Ut ex his quæ diximus satis manifestum est, consignata tantum fuit beatissimi eremitæ memoria die* XXVIII *Aprilis, quod hac ejus magistri ageretur festivitas; quod fundamentum certum est. Contra ut die* II *Octobris ejus fiat memoria nil aliud suadet præterquam ficta a Tamayo* S. Saturii *Vita et epitaphium. Ibi enim legitur:* Post hæc, Prudentio vale dicto, et quæ ab eo exsequenda erant post ejus obitum commissa, in manus sanctissimi adolescentis amore lachrymantis spiritum reddidit creatori VI nonas Octobris; *et in inserto fictitio titulo sepulcrali:* Obdormivit in Domino annorum septuaginta quinque, die VI non. Octob. *Sed hæc nullius ponderis esse quid iterum monebo? Neque alia de causa videtur Tamayus huic dici adscripsisse* S. Saturii *cælestem natalem, quam quod sanctorum nomi-* D *nibus vacua esset. Verum, quamquam ita se res habeat, jam servanda est dies* II *Octobris, cum S. Rituum Congregatio voluerit* S. Saturii *festum aut missam hac ipsa die ab iis celebrari quibus hanc facultatem fecit, ut inferius latius explicabimus.*

Speluncæ S. Saturii et oratorii S. Michaelis, in quo illius ossa quiescunt,

14 *Intra Soriæ viciniam diu se continuit* S. Saturii *cultus; sed ab exeunte sæculo* XVI *videtur ibidem fuisse valde celeber; ita ut ex circumjacentibus pagis frequentes homines accurrerent ad visitandam tum speluncam quam sanctus vir inhabitaverat, tum alteram speluncam, postea (ut diximus) excavatam et S. Michaelis oratorium dictum; in quo etiam illius ossa aliquando composita sunt. Ambas has speluncas effossas esse in saxis ripæ orientalis Durii fluminis, e regione ruinosi Soriensis castri, quod cum civitate in opposita ripa constructum est, non est iterum monendum; sed placet horum locorum descriptionem ex Ambrosii Moralis chronico generali et ex descriptione diœcesis Uxamensis Joannis Loperraez Corvalan depromptam, hic inserere.* E regione castri, *inquit ille* (3), in medio clivo magni montis cernitur etiamnum spelunca sancti eremitæ Saturii, eaque satis
E magna est. *(Tamayus dixit eam ita parvam fuisse ut sanctus vir recumbens* vix corporis compaginem extendere *posset).* Locus is porta clausus est et magna veneratione habetur, quod duorum sanctorum habitaculum fuerit. In montis cacumine eremitorium S. Michaelis est, et dicitur *de Monte;* eoque a spelunca gradibus ascenditur. Ibi in sacello particulari, quod in monte excavatum est et ferreis clathris clausum, servantur beati viri ossa, in lapideo sepulcro composita. Huc ex spelunca allata sunt et ab incolis universæ illius regionis coluntur plurimum.

descriptio et benefactores,

15 *Plura dat Loperraez Corvalan; qui postquam fuse de omnibus Soriensibus templis et monasteriis dixisset, sic pergit:* Circum mœnia civitatis aliquot sunt eremitoria; quorum præcipuum S. Saturii est, ad orientem, e regione castelli et in altera Durii fluminis ripa situm. Fundatum est in clivo occidentali alti montis; eoque clauditur spelunca in qua vixit beatus vir et obiit; et corpus ejus honorifice ibidem colitur. *(Confundit Loperraez ambas speluncas).* Piissimum id sanctuarium est, et visitatur non a civibus tantum Soriensibus, sed a vicinis quoque plebibus. Ædificium ejus magnum non est,
F quoniam per locorum conditionem majus spatium non datur. Expensis tamen parcitum non fuit in eo exstruendo super monticulum qui totum quasi montis clivum amplectitur. Secretarium in eo est sacrum et omnes ecclesiæ muri interius picti sunt a pictore Soriensi Zapata, presbytero et Jordanis discipulo. Eremitorio contigua est custodis domus et aliæ cœptæ ædificari capellanis, quorum beneficia ecclesiastica fundavit fidelium pietas. Inter sanctuarii hujus benefactores præcipuos recensetur mercator quidam Lusitanus, qui circa annum 1586 Soriæ habitabat commercii lanarum causa et lotores habebat e regione ædiculæ. Restauravit vir ille pius eremitorium et cum aliis auxiliatrices manus porrexit ad componendam viam; ita ut, quantumvis mons asper sit, etiam currus ascendere possint. *Hæc ille anno* 1788.

S. Saturius patronus Soriensis: officium ecclesiasticum Soriæ, in diœcesi Uxamensi,

16 *Hæc cum scriberentur, Soriæ patronus jam pridem factus erat* S. Saturius; *nam ut mittam cum a Tutore in titulo sui operis, anno* 1690 *editi, dici, Soriensem patronum, medio sæculo* XVIII *legitime hæc ei laus concessa est, ut constat ex*

(1) Descripcion historica del obispado de Osma, t. II, pag. 282. — (2) Ibid., pag. 249 et seqq. cfr Miñano, Diccionario geografico de España, tom. VIII, pag. 333. — (3) Coronica general, lib. XI, cap. LXXIV, t. V, pag. 575.

officio

A *officio ecclesiastico, die* XXXI *Augusti anni* 1743 *a sacra Rituum Congregatione approbato ; hinc recentius Minano* (1) *quoque* S. Saturium *vocat Soriæ patronum. Ecce autem istud officium :* Die II Octobris, in festo S. Saturii confessoris, civitatis Soriæ patroni. In civitate Soriæ duplex primæ classis cum festo de præcepto et octava. In diœcesi Oxomensi duplex primæ classis absque festo et octava. Omnia de communi confessoris non pontificis præter ea quæ sequuntur. ORATIO. Deus, qui per mundi contemptum beatum Saturium confessorem tuum ad eximiæ sanctitatis apicem sublimasti, da ut, ejus imitatione a terrenis affectibus expediti, facilius cælestia capiamus. Per. IN II NOCTURNO, LECTIO IV. Saturius Numantiæ, ut perhibent, illustri genere natus, cum adulta ætate perfectioris vitæ desiderio esset incensus, patrimonium, quod demortuis parentibus sibi obvenerat, in pauperes erogavit et ad hospitam prope Durium flumen eremi solitudinem se recepit. Ibi in prærupta montis rupe, humili sacello in honorem beati Michaelis archangeli dedicato, per triginta et amplius annos oratione, jejuniis, vigiliis et corporis afflictationibus asperam quidem, sed cælestium rerum contemplatione suavem vitam duxit.
B Turiasonensem episcopum sanctum Prudentium, adhuc adolescentem, sanctitatis ejus opinione commotum, ad se venientem excepit et in eadem eremi solitudine fere per septennium felici eximiarum virtutum æmulatione educavit ; donec meritis plenus septuagenario major migravit ad dominum. Ejus corpus, a sancto Prudentio in eodem oratorio conditum et miraculorum subinde fama illustratum, pia fidelium veneratione ad hæc usque tempora colitur. *Qui hæc probanda obtulerunt sacræ rituum congregationi, secutos esse vitam, a Tamayo fictam, manifestum est; nec est quod plura de his moneam, satis habens laudasse sacram congregationem, quod pericopen* ut perhibent *initio inseri voluerit. Lectio* V *et* VI *est de sermone sancti Bernardi abbatis, seu ex declamatione in Matthæum, cap.* XIX, *a verbis* Arbitror verba lectionis *usque ad* quam cupio, quam requiro. *Missa* Os justi *de communi.*

AUCTORE V. D. B.

17 *In diœcesi Cordubensi promovit nonnihil* S. Saturii *cultum Petrus Maria Heredia, Hispanus; qui anno* 1828 *humiles preces Leoni papæ XII obtulit, quibus petiit ut in duobus sacellis sui patronatus, altero oppidi Aguilar, altero oppidi Cabra, liceret quotannis die* II *Octobris celebrari in honorem sanctissimi eremitæ missam solemnem tantum cum cantu. Quod per duo rescripta de die* VI *Decembris prædicti anni, quæ in forma authentica penes me habeo (ut et rescriptum in* E *Oxomensi de die* XXXI *Augusti anni* 1743), *concessum fuit. Plura nescimus.*

et missa cantata in duobus diœcesis Cordubensis sacellis,

(1) Diccionario geografico de España, pag. 335.

C



F

INDEX

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM I OCTOBRIS.

A

Adinus

Albericus

Altieri

B

Berghe

Borluyt

Bruges

C

Celsa

D

† Eobanus

Giffon

I

Joannes

K

Kikilda,

L

Lambertus,

N

O

† Picto

Q

R

Richardus

S

Sacy

† Siccota.

Stephanus,

V

Viar

W

Wenthliana

X

Y

Solda,

INDEX TOPOGRAPHICUS.

A

Aurelia,

B

Bulsanum

† Fremerii

Malbunia

Myra

Prumiense

Sithiu

T

V

Valeriæ

W

Z

INDEX ONOMASTICUS.

A

B

C

Custos

D

E

F

G

H

Narrator,

N

O

P

Q

R

Repilogare,

INDEX MORALIS.

A

Baptismus

Indulgentiam,

L

M

Martrimonium

R

S

Sepulcra

T

V

X

FINIS.

ABBAVILLA. — EX TYPIS P. BRIEZ.